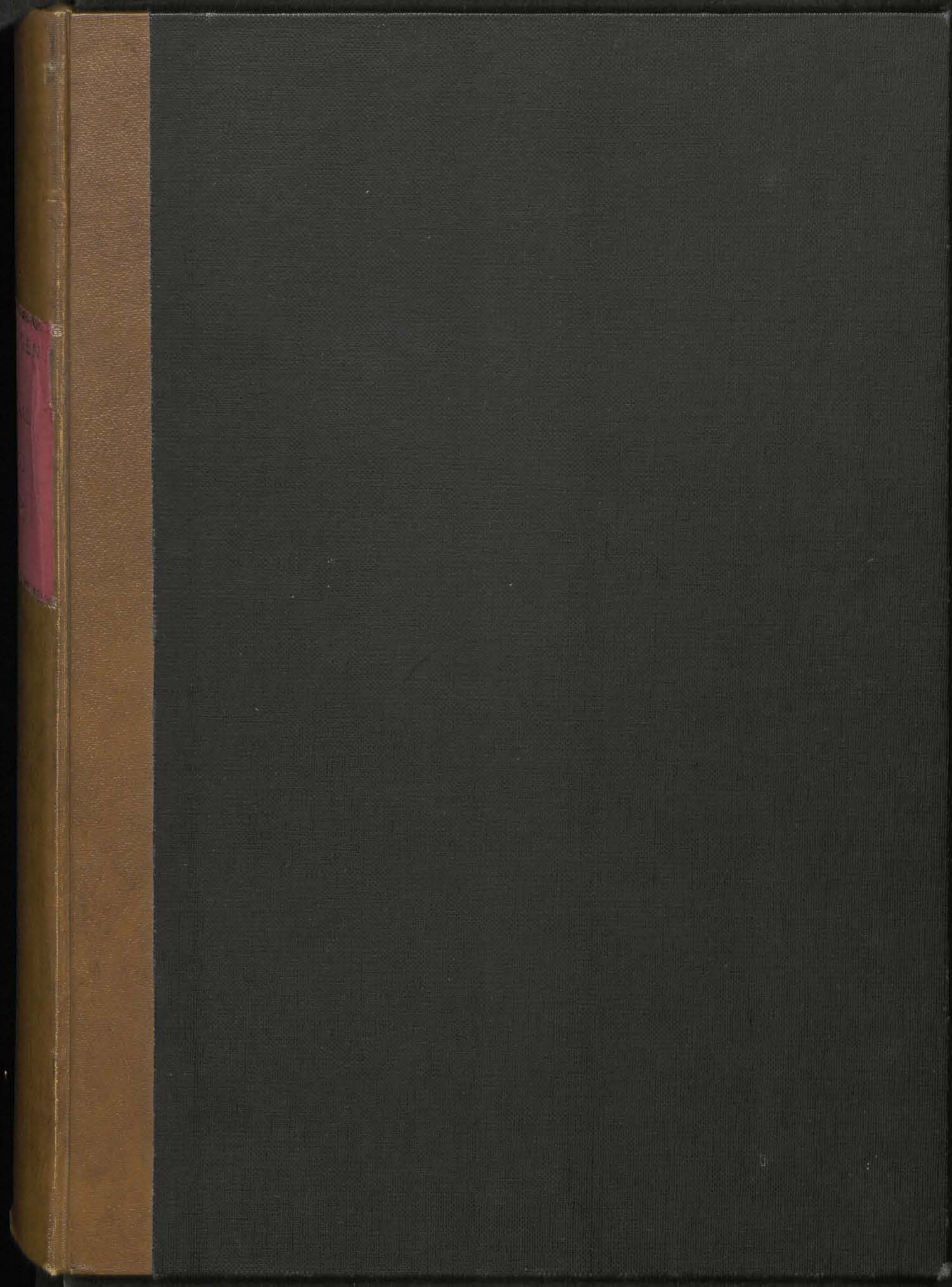

BIBLIOTHEEK KITLV
0154 3188

BIJLAGEN

VAN HET

VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

1901-1902.

Bijlage C Koloniaal Verslag 1901.

(5.)

VERSLAG DER COMMISSIE.

De Commissie in welker handen werd gesteld het Koloniaal Verslag over 1901 veroorlooft zich de aandacht te vestigen op hetgeen in het Ind. Militair Tijdschrift, jaargang 1902, bladz. 321 e. v., wordt gezegd omtrent de statistiek betreffende de vrouwenziekten, voorkomende in het Verslag van Nederlandsch Oost-Indië van 1901, en heeft overigens de eer voor te stellen, dat de Kamer besluite het Koloniaal Verslag van 1901 voor kennisneming aan te nemen en een afdruk van dit Verslag doe toezenden aan den Minister van Koloniën.

Vastgesteld den 5den September 1902.

VAN DE VELDE.
WILLINGE.
IDENBURG.
FOCK.
VAN WICHEN.

[5. 1.]

I. NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË.

II. SURINAME.

III. CURAÇAO.

GELEIDENDE BRIEF.

Aan
den heer Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's-GRAVENHAGE, *den 17den September* 1901.

Ik heb de eer dezen ten geleide te doen strekken van het Koloniaal Verslag van 1901, tot welks aanbieding, overeenkomstig art. 62, 1ste lid, der Grondwet, door de Koningin machtiging is verleend. Afgedrukt of ter perse zijn de hoofdstukken A tot en met K en hoofdstuk L, afd. I, van het Oost-Indisch Verslag, met de daartoe behoorende bijlagen, zoomede het Surinaamsche en het Curaçaosche Verslag. De overige gedeelten volgen zoo spoedig doenlijk.

Met betrekking tot het Oost-Indisch Verslag moet ik nog doen opmerken dat de hoofdstukken A tot en met H, zoomede hoofdstuk J, afd. III tot en met VIII, onder het beheer van mijn ambtsvoorganger zijn vastgesteld.

De Minister van Koloniën,
T. A. J. VAN ASCH VAN WIJCK.

[5. 2.]

I. NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË.

VERSLAG.

A. Grondgebied en Bevolking.

Omtrent de oppervlakte van Nederlandsch-Indië en de statistiek der bevolking aldaar zijn ook thans geen nieuwe cijfers mede te deelen. De uitkomsten van de in 1900 (zie St. n°. 126) gehouden opneming van het zielental op Java en Madura zullen eerst in het volgende verslag kunnen worden opgenomen.

B. Opperbeheer.

Voor de officieele bekendmaking in Indië èn van de verloving op 16 October 1900 van H. M. de Koningin met Z. H. Hertog HENDRIK VAN MECKLENBURG-SCHWERIN, èn van het op 7 Februari 1901 voltrokken Koninklijk huwelijk, toen Z. H. den titel verkreeg van „Prins der Nederlanden", met het praedicaat: „Zijne Koninklijke Hoogheid", zij verwezen naar de n°°. der Javasche Courant van 17 October 1900 en 8 Februari 1901, zoomede naar St. 1900 n°. 316 en 1901 n°. 155.

De bij de Koninklijke besluiten dd. 30 Januari 1901 n°°. 26 en 30 inmiddels plaats gehad hebbende benoemingen van den aanstaanden Prins-Gemaal respectievelijk tot schout-bij-nacht à la suite van de Koninklijke Nederlandsche Marine en tot generaal-majoor à la suite van het Nederlandsch-Indisch leger werden te Batavia bij dagorder aan vloot en leger bekend gemaakt.

Op de gewestelijke hoofdplaatsen op en buiten Java hadden ter gelegenheid van het Hooge huwelijk volksfeesten, enz., plaats, terwijl de heugelijke gebeurtenis te Batavia en zooveel mogelijk op andere plaatsen in Nederlandsch-Indië tevens kerkelijk werd herdacht.

Bij de wet van 29 April 1901 (Ned. St. n°. 92) werden eenige op de rechterlijke macht betrekking hebbende artikelen van het Regeeringsreglement voor Nederlandsch-Indië, namelijk de artt. 92 t/m 103, door andere bepalingen vervangen, en werd tevens art. 52 van hetzelfde Reglement, handelende over het den Gouverneur-Generaal toekomende recht van gratie, aangevuld met een nieuw tweede lid. Deze wijzigingen, waarover nader gehandeld wordt in hoofdst. F, treden in werking op een nader bij ordonnantie te bepalen datum.

In enkele gevallen werd door den Gouverneur-Generaal weder aanleiding gevonden om het hoogste centraal gezag te ontheffen van bemoeienis met aangelegenheden van minder belang, door die eensvooral ter afdoening over te laten aan de betrokken autoriteiten.

C. Mededeelingen van staatkundigen en algemeenen aard.

§ 1. *Betrekkingen met het buitenland.*

Het door de Besturen van de Straits-Settlements en Laboean (Britsch Noord-Borneo) uitgevaardigd verbod tegen den uitvoer van oorlogsbehoeften naar Nederlandsch-Indië werd, op verzoek der Indische Regeering, wederom tijdelijk bestendigd.

Tot voorziening in de gebleken behoefte aan beter bestuurstoezicht op de behandeling der (voor het meerendeel in de Straits-Settlements aangeworven) Chineesche werklieden op de in de afdeeling Bengkalis der residentie Oostkust van Sumatra door Chineesche ondernemers gedreven houtkapperijen of z. g. panglongs, omtrent welke aangelegenheid door het Bestuur der Straits indertijd (zie het verslag van 1899, blz. 1) eene klacht onder de aandacht der Indische Regeering was gebracht, waren, tijdens de afsluiting in Indië van de mededeelingen voor dit hoofdstuk, maatregelen in overweging, o. m. omvattende de plaatsing van een controleur te Tebing Tinggi en de vaststelling van een nieuw reglement voor het panglongbedrijf, waarin tevens de wederzijdsche rechten en verplichtingen van de daarbij betrokken werkgevers en werknemers worden geregeld.

Op Timor hadden wederom eenige ongeregeldheden plaats tusschen Nederlandsche en Portugeesche onderdanen (zie § 19 van dit hoofdstuk). Ten einde rust en orde in de aan het Portugeesch gebied grenzende streken beter te handhaven, waren maatregelen in overweging om het bestuurstoezicht aldaar te verscherpen.

De onderhandelingen tusschen de Nederlandsche en de Portugeesche Regeering over het in 't vorig verslag (blz. 1) bedoelde ontwerp-verdrag betreffende eene nieuwe regeling van de wederzijdsche grenzen op Timor hebben nog niet tot een resultaat geleid.

De bestuursvestiging in de Boven-Mahakkamstreek (Centraal Borneo), waarvoor in April 1900, bij wijze van tijdelijken maatregel, de noodige voorzieningen waren getroffen (zie vorig verslag, blz. 35), kwam in Juli van dat jaar tot stand; geschillen tusschen de aldaar gevestigde Dajaks en de onder Serawak behoorende Batang-Loepars zullen daardoor, naar verwacht mag worden, zeldzamer voorkomen en op vreedzame wijze worden opgelost. Zie ook wat omtrent Serawak gezegd wordt in § 13 van dit hoofdstuk.

Voor de nieuwe bepaling en vastlegging van de grens tusschen het Nederlandsch gebied ter Oostkust van Borneo en de bezittingen der Britsche Noord-Borneo-compagnie (verg. vorig verslag, blz. 1/2) is onzerzijds het opnemingsvaartuig *Makasser* aangewezen. Ingevolge ontvangen kennisgeving zou op 15 April 1901 ook een Britsch vaartuig (de *Waterwitch*) zich ter plaatse bevinden.

Over ontmoetingen onzerzijds met de autoriteiten in Britsch Nieuw-Guinea (en Queensland), in verband met de wederzijdsche belangen op de Zuidkust van Nieuw-Guinea, zie § 18 van dit hoofdstuk.

Bij gelegenheid van de inwijding op 1 Januari 1901 van het Australisch Gemeenebest bood de Gouverneur-Generaal aan het voor 't eerst opgetreden hoofd dier federatie telegrafisch zijne gelukwenschen aan, voor welk blijk van goede verstandhouding de laatstgenoemde per telegram dank betuigde. Op de reis naar Australië van den vermoedelijken Britschen troonopvolger Z. K. H. den Hertog van Cornwall en York en H. D. gemalin, werden deze vorstelijke personen door den commandant van een uit Nederlandsch-Indië naar Singapore afgezonden oorlogsbodem daar ter plaatse namens den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië verwelkomd (April 1901), terwijl een andere oorlogsbodem der in Indië aanwezige zeemacht werd aangewezen om tegenwoordig te zijn bij gelegenheid van de komst van HH. KK. HH. te Melbourne en van de opening aldaar van het eerste federale parlement.

Behalve de in 't vorig verslag (blz. 2) vermelde tractaten met vreemde mogendheden, werd in het jaar 1900 in Nederlandsch-Indië nog afgekondigd (St. n°. 286 en 287) de op 24 Januari van dat jaar te Rome namens Nederland mede-onderteekende verklaring, houdende wijziging van een der reglementen, behoorende bij de internationale sanitaire overeenkomst van Venetië van 19 Maart 1897.

Bij n°. 19 van het Staatsblad van 1901 werden voorts afgekondigd: de op 22 Augustus 1864 te Genève gesloten overeenkomst tot verbetering van het lot der gewonden bij de legers te velde; — de op 11 December 1868 te St. Petersburg geteekende verklaring nopens de afschaffing van het gebruik te velde, enz. van ontplofbare kogels, — en verder de op 29 Juli 1899 ter Internationale Vredesconferentie te 's-Gravenhage onderteekende twee verdragen en drie verklaringen, van welke verdragen het eene betreft de toepassing op den zeeoorlog van de beginselen van de evenbedoelde conventie van Genève en het andere de wetten en gebruiken van den oorlog te land, terwijl de drie verklaringen gericht zijn tegen het bezigen van zekere projectielen, enz. ingeval van oorlog tusschen twee of meer der toegetreden Staten. Aan de bedoelde afkondiging in Indië ging vooraf (St. 1901 nos. 17 en 18) die van de Nederlandsche goedkeuringswetten der beide verdragen van 29 Juli 1899.

Op gelijke wijze kregen in Indië ook verbindende kracht (zie St. 1901 nos. 90 t/m 92) de tusschen Nederland en Spanje gewisselde verklaringen nopens de voorloopige regeling der handelsbetrekkingen tusschen beide rijken.

Omtrent de overgifte door de weeskamers in Indië van onbeheerde nalatenschappen van vreemdelingen aan de aldaar gevestigde consulaire ambtenaren werd in Juli 1900 (St. n°. 201) eene regeling getroffen.

§ 2. *Java en Madura.*

Belangrijke gebeurtenissen op politiek gebied deden zich in 1900 op Java en Madura niet voor.

Het aantal Mekkagangers was in de meeste gewesten, in enkele zelfs belangrijk, grooter dan in 1899. Onder de bewoners van het Tenggergebergte ging de Islam voort bekeerlingen te maken, waartoe voornamelijk de verbeterde gemeenschap met de benedenlanden bijdraagt. In de afdeeling Klatten (Soerakarta) trad in October 1900 een zekere Yosowilogo, een gewezen veroordeelde, op als verbreider van eene geheime leer. Een ter zake ingesteld onderzoek zal moeten uitmaken of de door hem verkondigde leerstellingen gevaar opleveren voor de openbare rust en orde.

Met de inlandsche hoven op Java bleef eene gewenschte verstandhouding bestaan.

De onderhandelingen betreffende de overneming door het Gouvernement van de in de afdeeling Grobogan der residentie Samarang geënclaveerd liggende Solosche gronden, bekend onder den algemeenen naam van Selo (zie vorig verslag, blz. 2), waarop ook door den sultan van Djokjokarta zekere rechten worden uitgeoefend, werden beëindigd, waarop in Januari 1901 de Koninklijke machtiging is verleend om, nadat daarop bij de Indische begrooting zal zijn gerekend, tot de overneming over te gaan, met dien verstande evenwel dat een tot de bedoelde enclave behoorend stukje grond, waarop zich een heilig graf met bijbehoorende missigit en woning van den grafbewaker bevinden, tot het Solosche gebied zal blijven behooren. De voorgenomen ruiling tusschen den soesoehoenan en het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis van de wederzijdsche enclaves in hun gebied ondervond vertraging, doordien bleek dat, bij ruiling op den grondslag van het resultaat van de ter zake gehouden onderzoekingen, de soesoehoenan belangrijke geldelijke schade zou lijden. Er worden thans onderhandelingen gevoerd om dit bezwaar tot oplossing te brengen.

De toestand der Mangkoe Negaran bleef uit een financieel oogpunt zeer gunstig. In verband daarmede zullen de toelagen, door wijlen prins Mangkoe Negoro den IVde bij testament aan zijne zoons en dochters toegekend, welke in 1888 tijdens den ongunstigen toestand der geldmiddelen op de helft werden teruggebracht, wellicht spoedig weder ten volle kunnen worden uitbetaald. Over de op blz. 2 van het vorig verslag bedoelde reorganisatie der politie in zijn gebied wordt nog met het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis onderhandeld.

Op den 6den November 1900 overleed te Djokjokarta de in 1878 als hoofd van zijn Huis opgetreden zelfstandige prins pangeran adipati ario Pakoe Alam (de Vde). Tot zijn opvolger, onder den naam en titel van pangeran adipati ario Pakoe Alam (de VIde) en met den militairen rang van kolonel, is bij gouv. besluit van 26 Maart 1901 n°. 9 aangewezen de oudste wettige zoon van den overledene, pangeran ario majoor Noto Koesoemo, met gelijktijdige goedkeuring en bekrachtiging van de door den benoemde op 27 Februari t. v. onderteekende en beëedigde akte van verband betreffende zijne verhouding jegens het Gouvernement. Deze akte, die in hoofdzaak overeenkomt met die welke in 1896 door den tegenwoordigen pangeran adipati ario Mangkoe Negoro (de VIde) vóór zijne verheffing tot hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis werd verleden (zie het verslag van 1897, blz. 4), geeft het Europeesch bestuur zoo noodig gelegenheid tot meer bemoeienis, ook van meer rechtstreekschen aard, met de inwendige aangelegenheden van het Pakoe Alamsche gebied.

De reeds geruimen tijd in overweging zijnde voorstellen tot herziening van de bestaande regelingen ten aanzien van het rechtswezen in de Vorstenlanden op Java (zie het verslag van 1897, blz. 77) werden in April 1901 van den Gouverneur-Generaal ontvangen en zijn thans hier te lande in behandeling.

Het nader onderzoek in zake de klachten, gerezen tegen den in de uitoefening van zijne functiën geschorsten regent van Madioen (zie vorig verslag, blz. 2, 3), gaf aanleiding om hem, onder toekenning van eervol ontslag en pensioen, 's lands dienst te doen verlaten (Juli 1900). Daar geen zijner beide (onechte) zoons voor de waardigheid geschikt was, werd in December tot regent van Madioen benoemd de onechte zoon van den in 1869 overleden titularis, tot dusver wedono van Wangkal (Pasoeroean), de eenige onder de afstammelingen van de elkander in de laatste 70 jaren in Madioen opgevolgd hebbende drie regentengeslachten, die voor de vacante betrekking in aanmerking kon komen. Op eigen verzoek werden in 1900 en in de eerste maanden van 1901 eervol ontslagen en gepensionneerd de regenten van Probolinggo, Ledok (Bagelen), Kediri en Berbek (mede in Kediri), van wie de drie laatsten zich opgevolgd zagen door hunne oudste wettige zoons, alle drie tot dusver assistent-wedono, terwijl voor de vacature in Probolinggo, waar de beide zoons van den afgetreden titularis voor het ambt ongeschikt werden geacht (de een wegens ziekelijkheid), de keus viel op een verderen bloedverwant (broederszoon), tot dusver hoofd-djaksa in het regentschap Bezoeki. In Kediri en Berbek waren de nieuw benoemden nog betrekkelijk jeugdig, waarom het noodig werd geacht hen tijdelijk door afzonderlijke patih's, in plaats van door patih's tevens wedono-kotta, te doen bijstaan. Door overlijden van den titularis viel overigens open (November 1900) de regentszetel van Soekapoera (Preanger Regentschappen). Daar de nagelaten zoons en kleinzoons te jong waren, werd de overledene opgevolgd door een vollen neef, namelijk door den oudsten wettigen zoon van zijn in 1875 eervol uit 's lands dienst ontslagen voorganger. Omtrent de vervanging van den in Januari 1901 overleden regent van Sampang (Madura) werd nog geen bericht ontvangen.

Vielen in 1900, meerendeels ter gelegenheid van den verjaardag van H. M. de Koningin, aan eenige hoogere en lagere inlandsche ambtenaren onderscheidingen ten deel (o. a. werden bij die gelegenheid vier regenten benoemd tot ridder in de orde van Oranje-Nassau), daarentegen moesten enkele inlandsche ambtenaren wegens plichtverzuim of ongeoorloofde handelingen uit den dienst verwijderd of gerechtelijk vervolgd worden.

De veiligheid van personen en goederen was in 1900 over het algemeen bevredigend.

Voor zoover daaromtrent opgaven inkwamen, vindt men voor sommige gewesten het aantal in 1900 bekend geworden gevallen van moord en doodslag vermeld, en wel 106 voor Madura, ruim een 30-tal voor elk der gewesten Japara, Soerabaija en Probolinggo en 26 voor Bezoeki, terwijl in Rembang het aantal, te zamen met dat der zware verwondingen, 180 bedroeg. Ketjoepartijen werden gerapporteerd uit Soerakarta 8, uit Djokjokarta 1 en uit zes gouvernementsresidentiën gezamenlijk 16. Over het algemeen steken deze opgaven niet ongunstig af bij die over 1899, toen o. a. alleen in Soerakarta 22 ketjoepartijen ter kennis van het bestuur waren gekomen. Roof op den publieken weg werd 20 maal geconstateerd (12 gevallen in Rembang, 7 in Soerakarta en 1 in Japara). Veediefstallen bleven zeer talrijk, vooral in de gewesten Batavia, Krawang, Madura, Probolinggo, Banjoemas, Soerakarta en Madioen; toch kon hier en daar op vermindering worden gewezen, o. a. in Rembang, waar het zoogenaamde „teboesan" (diefstal met het doel om zich een losprijs voor het gestolene te verschaffen) minder dan vroeger toepassing schijnt te hebben gevonden. Het rietbranden, dat in de meeste gewesten ongeveer stationnair bleef, nam in Soerabaija opnieuw belangrijk af (17 gevallen, tegen 118 in 1899 en 373 in 1898), doch daarentegen klom het in Bezoeki van 253 tot 418, tot verklaring waarvan de resident er op wijst dat ditmaal de maal-tijd bij de suikerfabrieken, ten gevolge van den regenachtigen oostmoesson, bijzonder lang duurde, waardoor de gronden eerst later dan gewoonlijk aan de verhuurders konden

worden teruggegeven, hetgeen bij dezen ontevredenheid verwekte. Door het bestuur zijn thans, in overleg met de betrokken industriëelen, verschillende maatregelen ontworpen om den rietaanplant zoo wel tegen brand als tegen de veelvuldig voorkomende diefstallen en beschadiging te beveiligen.

De gezondheidstoestand was in 1900 over het algemeen bevredigend. In enkele streken evenwel kwamen o. a. koortsen en pokken veelvuldig voor.

De veestapel werd in een aantal gewesten in vrij hevige mate door ziekten geteisterd; vooral mond- en klauwzeer, kwade droes, surra en buikziekten eischten een groot aantal offers.

Ofschoon het gewas in vele streken van te overvloedigen regen had te lijden, viel de rijstoogst over het algemeen bevredigend uit. Eene uitzondering vormden de afdeelingen Samarang, Kendal (Samarang) en Koetoardjo (Bagelen), waar de inzameling zeer tegenviel en dientengevolge rijstschaarschte heerschte. Ook in Kadoe en Djokjokarta, zoomede in de afdeeling Klatten (Soerakarta) waren de uitkomsten minder gunstig dan in 1899, terwijl in de Bengawan Djero-streek (Soerabaija) de oogst door overstrooming mislukte. Andere voedingsgewassen dan rijst leverden, uitgenomen in Japara en Rembang over het algemeen een ruim beschot op. Wat de koffiecultuur betreft, lieten de uitkomsten, ofschoon in sommige streken eene grootere opbrengst werd verkregen dan in 1899, toch te wenschen over. Beter was het over het algemeen met de suikercultuur gesteld, zij het ook dat het natte weder aan de rietaanplantingen niet ten goede kwam. Ook het tabaksgewas leed onder te groote vochtigheid.

Voor den groothandel was 1900 geen gunstig jaar, doch de binnenlandsche handel was over het algemeen redelijk opgewekt, behalve in de streken waar de rijstoogst ongunstig was uitgevallen.

Buiten de gewone emigratie naar de buitenbezittingen, de steeds aanhoudende immigratie uit omliggende gewesten in Banjoemas en de afdeelingen Djember en Banjoewangi der residentie Bezoeki en het vertrek van eenige transporten inboorlingen naar streken buiten Nederlandsch-Indië, kwamen geen belangrijke verhuizingen onder de bevolking voor.

De in vorige verslagen bedoelde Javaansche nederzetting in Zuid-Soekapoera (Preanger Regentschappen) bleef, voornamelijk door immigratie uit Keboemen (Bagelen), in omvang toenemen, zoodat op ult. 1900 het zielental geklommen was tot 827, tegen achtereenvolgens 522, 567 en 637 bij het einde der jaren 1897, 1898 en 1899.

Verschillende streken hadden ook in 1900 van meer of minder belangrijke overstroomingen te lijden. Behalve de reeds op blz. 3 van het vorig verslag vermelde aardbeving, welke in het begin van 1900 de hoofdplaats Soekaboemi (Preanger Regentschappen) teisterde, werd ook uit het district Soemowono (Kadoe) eene aardbeving gerapporteerd, waardoor eenige bouws sawah te niet gingen. In den nacht van 22 op 23 Februari 1900 werden in het district Djampangwetan (Preanger Regentschappen), ten gevolge van eene bergstorting, eene kampong geheel en eene andere grootendeels bedolven; 50 lijken werden gevonden, terwijl nog een 30-tal personen vermist werden.

§ 3. *Atjeh en onderhoorigheden.*

Groot-Atjeh.

Onderafdeelingen Koeta-Radja en Voorwerken en Gebied buiten de sagi's. In dit gebied bleven volkomen rust en veiligheid heerschen; door alle kampongs loopen thans goed onderhouden wegen; erven en huizen worden geregeld schoon gehouden; het geheel heeft een net, rustig en zindelijk aanzien.

De rijstoogst mislukte voor de helft, ten gevolge van de ongunstige weërsgesteldheid. Niettemin werd daarna door de bevolking eene nog grootere oppervlakte aan sawahterreinen in bewerking genomen, waartoe zij, gedeeltelijk met behulp van daartoe beschikbaar gestelde gouvernementsstoomschepen, een 50-tal karbouwen van Meulaboh en Tapa Toean invoerde. Ook aan de teelt van suikerriet werd eene groote uitbreiding gegeven.

Behalve het onderhoud van kampong- en binnenwegen, werd aan de bevolking opgedragen het op dubbele breedte brengen van den bestaanden rijweg Oeleë-Lheuë — Koeta Radja, welks geringe breedte van 4 M. niet meer aan de behoefte voldoet.

De inlandsche school te Koeta Radja werd gedurende het verslagjaar bezocht door 5 zonen van voorname hoofden in Groot-Atjeh en 7 uit de Onderhoorigheden. De lessen aan de Europeesche lagere school werden met succes gevolgd door den oudsten zoon van T. Ne Radja Moeda Seutia van Meurasa.

T. Kali, oeleëbalang van het schaars bevolkte gebied der Meuseugit Raja aan den rechteroever der Atjeh-rivier, bewoog een twintigtal vroeger naar Poelo Raja en Daja uitgeweken huisgezinnen van zijn gebied tot terugkeer naar hunne vroegere woonplaatsen.

Toeankoe Abdomadjit, het te Koeta Radja verblijfhoudende hoofd van den vroeger te Kwala Bateë gevestigden tak der sultansfamilie, overleed in April 1900; de hem van Gouvernementswege toegekende toelage van f 400 's maands verviel hiermede. Aan zijn, op last van het bestuur te Koeta Radja verblijvenden zoon Toeankoe Brahim werd eene toelage van f 50 's maands voor zijn levensonderhoud toegekend.

Onderafdeeling XXVI Moekims. In het afgelegen Ladong werden eenige lieden beroofd door de kleine rooverbende van Teungkoe di Bira, doch overigens heerschten ook in dit gebied volkomen rust en veiligheid. Een ieder kan zich zonder eenige dekking en ongewapend door de geheele sagi bewegen, zoowel hoofden als bevolking betoonen zich zeer vrede- en ordelievend en geven voortdurend meer en meer blijk van vertrouwen in ons bestuur; alle, tot zelfs de meest intieme aangelegenheden brengen zij bij den civielen gezaghebber en bij de door dezen geleide moesapat voor.

De rijstoogst mislukte grootendeels, behalve in de moerassige streken der III Moekims Lam Rabo en V Moekims Ateuë, en de door irrigatiewerken van den regen onafhankelijke moekim Loebo. De suikerrietaanplant werd uitgebreid en op aansporing van het sagihoofd werden 50 000 dadaps met 25 000 peperranken alsmede 500 getah-boomen aangeplant. Verscheidene reeds lang verlaten kampongs werden weder bewoond. Vaccinatie vond met krachtige medewerking van den panglima sagi plaats.

T. Ali, zoon van den oeleëbalang van Simpang Oelem en gehuwd met de dochter van T. Nja Banta, bezoekt de inlandsche school, evenals T. Banta Amat, zwager van den panglima sagi.

Wegens het opbrengen van sabilgelden tot een bedrag van $ 250 aan den vijandigen T. Radja van Oeleë Groepheuëng werden verscheiden inwoners dier moekim en der Moekim Ateuë met te zamen $ 700 beboet.

Aan den in 1897 in het belang der orde en rust in dit gewest, te Koepang (Timor) geïnterneerden T. Gading, imeum van Silang (zie het verslag van 1897, blz. 7, noot 1), werd in verband met den volkomen rustigen en ordelijken toestand in de XXVI Moekims vergund daarheen terug te keeren. Op proef, doch zonder bezoldiging, werd hij weder belast met de waarneming zijner vroegere betrekking.

Aan den in 1894 met 7 achterlaadgeweren van het sagihoofd der XXVI Moekims naar den vijand overgeloopen en door eene marechaussee-patrouille in Samalanga gearresteerden T. Tjoet Keureukon (wiens geslacht gedurende de laatste sultanstijden met het beheer der Moekim Lhee of III Moekims Keureukon was belast geweest) werd de inlevering van 7 achterlaadgeweren opgelegd of betaling van een aequivalent ad $ 200 per geweer. In afwachting dat hieraan voldaan wordt (in 1900 leverde hij 3 achterlaadgeweren in) is hij te Koeta Radja geïnterneerd.

T. Tjoet Toengkob (zie vorig verslag, blz. 4) bleef gedurende het verslagjaar belast met de waarneming der betrekking van oeleëbalang der IX Moekims Toengkob, zonder genot van de daaraan verbonden bezoldiging. Hij betoonde zich in alle opzichten volgzaam jegens het bestuur.

De t. a. p. genoemde T. Djoehan Lam Pasé, die zich aanvankelijk nu en dan bij het bestuur vertoonde, heeft zich later in Samalanga opnieuw vrijwillig bij de partij van verzet aangesloten; van dezen indertijd te Keumala in de omgeving van den pretendent-sultan opgevoeden jongen man schijnt weinig goeds te verwachten te zijn.

Aan den in Januari 1900 in Pidië gearresteerden Toeankoe Radja Soeleiman (verg. vorig verslag, blz. 12) werd, na storting eener waarborgsom van $ 1000, vergund zich te vestigen te Kliëng (IX Moekims Toengkob), waar hij gehuwd is en thans rustig woont.

Het binnenlandsch verkeer neemt toe. Eene nieuw opgerichte passar te Kroeëng Gloempang wordt driemaal 's weeks telkens door omstreeks 600 personen bezocht. Door de mijnbouwmaatschappij „Atjeh" werd een begin gemaakt met mijnbouwkundige opsporingen en onderzoekingen.

Het bendehoofd Panglima Ma Asan (zie vorig verslag, blz. 12 en 13) liet zich in den loop van het verslagjaar eene aanstelling geven als panglima prang van den sultan en

trok zich sedert terug in de bosschen van Boven-Peutoë (Keureutoë) aan de Djamboe Ajer-rivier, van waar hij nu en dan tracht in Simpang Oelem en Djoelo sabilgelden en levensmiddelen machtig te worden.

Onderafdeeling XXV Moekims en de Zuidelijke nederzettingen. Ook in dit gebied — behalve in enkele moerassige streken en in het door stroomend water en goede irrigatiewerken van den regenval onafhankelijke Lhong — viel de rijstoogst tegen. De productie bedroeg niet meer dan de helft of een derde der gewone opbrengst. Toch werd overal na den oogst weder eene grootere oppervlakte aan sawahs in bewerking genomen; in Leupoeëng bleef bijna niets onbebouwd. Van bestuurswege werd tot aanvulling van den geringen veestapel in Lhong hulp verleend door aanvoer van karbouwen van de Westkust en van Si Maloeë.

Gedurende eene langdurige droogte kwamen vele alang-alangbranden voor, waardoor o.a. een duizendtal anderhalfjarige koffieboompjes, op het Parang-gebergte door den oeleëbalang der VI Moekims aangeplant, vernield werden.

In de omstreken van Peukan Bada werden door dien oeleëbalang en door den majoor-titulair der Chineezen Lie A Sie een duizendtal getahboomen, van Sumatra's Westkust afkomstig, aangeplant. Van inzameling van getah in het gebergte werd meer werk gemaakt.

Van Leupoeëng en de IV Moekims werden veel vruchten te Koeta Radja en Oeleë Lheuë aangebracht.

Op de oostelijke hellingen van den Glé Pantjoe en den Glé Lajang worden door de bevolking groenten geteeld voor de markten te Koeta Radja en Oeleë Lheuë. Van de nieuw aangelegde wegen wordt door de bevolking druk gebruik gemaakt voor het vervoer in karren van brandhout naar genoemde hoofdplaatsen, zoodat invoer van brandhout van Pinang, welke vroeger regel was, bijna niet meer voorkomt. Op de tot de VI Moekims behoorende eilanden werd veel geschikt timmerhout aangetroffen, waarvan de afvoer zonder veel bezwaar kon geschieden.

Behalve de kampongwegen werden door de bevolking in heerendienst 5 M. breede wegen, geschikt voor karrenverkeer, aangelegd. Zoo kwam de in het vorig verslag (blz. 5) vermelde weg van onzen vroegeren post Blang naar Peukan Oeleë Glé gereed op de bruggen na, die weldra door het bestuur zullen gelegd worden. Het worden steenen bruggen, waarvoor de bevolking het materiaal levert tegen betaling. Voorts wordt een weg aangelegd van den Boekit Triëng recht door een diep moeras naar den Glé Taron-pas, en een van Boekit Seubon over Lam Baro, Lam Lhom, Lam Giré en Lam Peuoeë naar Lho Nga.

De weg van Lho Nga naar Leupoeëng werd eveneens tot 5 M. verbreed, en doorgetrokken over Lajoen, Seudoe, Paroë en Koeloe naar Lhong, alwaar die weg tot aan de zuidgrens van Lhong doorloopt. Eene verbreeding tot 5 M. van het door Lajoen, Paroë en Koeloe loopende weggedeelte bleek minder gewenscht, omdat dit gedeelte over zulk geaccidenteerd terrein met vrij hooge bergruggen loopt, dat het geschikt maken er van tot karrentransportweg te veel tijd en te veel werkkrachten zou kosten. Daarom werd besloten dit weggedeelte, als zijweg van den grooten weg, 3 M. breedte te laten behouden en den grooten karreweg van Leupoeëng door het dal van Lam Tih en over den Glé Serang naar Lhong aan te leggen. Dit nieuwe weggedeelte is al gedeeltelijk gereed. In Lhong is een begin gemaakt met het begrinden der hoofdwegen, waartoe het materiaal aldaar ruimschoots voorhanden is. In dezen grooten 5 M. breeden weg Lho Nga—Lhong worden thans van gouvernementswege ijzeren bruggen op schroefpalen gebouwd.

In Januari 1900 werd door de hoofden van de IV en VI Moekims de aankomst van een 5-tal, blanke wapens dragende sabil-inners bij Boekit Seubon gemeld; één hunner werd door eene patrouille ontmoet en bij verzet neergesabeld, de overigen wisten naar Daja te ontkomen. Langer dan den avond van aankomst durfden zij niet in dit gebied blijven.

Rust en veiligheid bleven dan ook het geheele jaar door ongestoord; op den grooten weg van Oeleë-Lheuë — Lho Nga is steeds een druk verkeer en niet alleen op dezen en op de andere wegen kan iedereen zich vrij en ongewapend zoowel overdag als 's nachts bewegen, maar ook overal in de kampongs en zelfs in de bergen is het volkomen veilig. Het geheel heeft een welvarend en rustig aanzien.

In de maand Mei 1900 had eene ongelukkige amokpartij plaats. Een vijftal van een nachtelijk feest terugkeerende, overigens vreedzame Atjehers werden aangehouden door een Amboineesch korporaal der marechaussee, die met eene brigade het wegwerken van een honderdtal Atjehers surveilleerde. Naar hun kampongpas gevraagd maakte één der Atjehers, die naar het schijnt in opgewonden toestand verkeerde, amok; twee zijner metgezellen sprongen hem ter zijde en nu ontstond een gevecht, waarbij de marechaussee 2 dooden en 7 licht gewonden bekwamen, voordat de amokmakers onschadelijk waren gemaakt. De aanwezige wegwerkers bleven onzijdig en hielpen daarna de gedoode en gewonde marechaussee's naar huis dragen

In de Zuidelijke nederzettingen was het niet zoo rustig en veilig. T. Ripin van Lam Soedjen en T. Amat Lam Loempoeë, soms versterkt door volgelingen van T. Ali Ba'et, die zich gewoonlijk in het Daja'sche ophielden, brachten nu en dan Lhong in onrust door beschietingen van bivaks en patrouilles en het vermoorden van gidsen of spionnen van het bestuur, terwijl in de noordelijker gelegen moekims Koeloe, Paroë en Leupoeëng de werkzaamheid van kleine onderdeelen dier benden zich voornamelijk tot rooverijen bepaalde. In Februari 1900 sloot de in Mei 1899 in onderwerping gekomen T. Brahim (zie vorig verslag, blz. 5), tengevolge van een twist met zijne verwanten over de betaling der hem door het bestuur opgelegde boete, zich weder bij de vijandige partij aan. De in Maart d. a. v. uit Lhong verdreven T. Ripin versterkte zich in April achtereenvolgens op den Glé Groetee, nabij Lam No (Daja), te Geuteut (Lhong) en in de vallei der Saramameh (Leupoeëng), vanwaar de bende, telkens opgejaagd, in kleine groepen opgelost steelsgewijze naar Daja terugkeerde.

De evengenoemde T. Brahim van Blang Mé beschoot in Juni onverwachts eene over den weg huiswaarts keerende marechausseepatrouille, waarbij luitenant Fischer met 2 mindere militairen sneuvelden. In November beproefde hij weder iets dergelijks, doch zonder succes. T. Brahim's oudere broeder, de imeum van Blang Mé T. Mahmoed, wiens houding herhaaldelijk argwaan had gewekt en tegen wien ook klachten wegens knevelen der bevolking waren ingekomen, werd toen als arrestant naar he bivak medegenomen; bij eene nachtelijke poging om te ontvluchten werd hij in de Lhong-rivier, die hij trachtte over te zwemmen, neergeschoten. Vermits de vader en de overige familieleden van T. Brahim hem eveneens in het geheim ondersteunden, werden zij, tevens om op T. Brahim pressie tot onderwerping uit te oefenen, te Koeta Radja geïnterneerd.

De vijandiggezinden werden onafgebroken achtervolgd, velen hunner neergelegd, een aantal vuurwapens buitgemaakt, en verscheidene hunner schuilplaatsen ontdekt. Onvoldoende medewerking van hoofden en bevolking werd met zware boeten gestraft, die o.a. leidden tot het ombrengen, door de bevolking zelve, van een volgeling van T. Brahim, die op diens last een gids van het bestuur had vermoord, ter zake waarvan de bevolking met de betaling van het bloedgeld, ad $ 500, was belast.

In November maakte de civiele gezaghebber van de XXV Moekims en de Zuidelijke nederzettingen met de voornaamste hoofden dier onderafdeeling en van het Gebied buiten de sagi's eene reis naar Deli, om hun door aanschouwing duidelijk te maken tot welke mate van welvaart eene geheele onderwerping aan de leiding van het Europeesch gezag voeren kan, en om hen de wijze van koffieplanten in de afdeeling Deli te leeren kennen.

Onderafdeelingen Lam Baro en Indrapoeri (XXII Moekims). De politieke toestand in dit gebied verbeterde aanmerkelijk.

Niettegenstaande T. Ali Ba'et en enkele voorname leden van het Mon Tasië-sche oeleëbalangsgeslacht nog steeds vijandig in de onderhoorigheden ter West- en ter Noordkust bleven rondzwerven, vertoonde zich geen enkele bende in deze beide voorname oeleëbalangschappen. In het Indrapoeri'sche bepaalde zich de actie der vijandige benden tegen onze troepen tot de beschieting van eene patrouille in het hooge gebergte bij Planteuë in September, en het lossen van eenige schoten einde April op onzen post Indrapoeri en daarna op eene cavaleriepatrouille in het gebergte nabij Maheng door de bende van T. Ben, een broederszoon van de laatste oeleëbalangs der V Moekims Mon Tasië. Dezelfde T. Ben werd een paar dagen later met twee met Beaumont-geweren gewapende volgelingen in een hutje aan den voet van het gebergte overvallen en neergelegd.

Een gids van het bestuur werd door eenige uit het Maheng'sche gekomene vijandiggezinden te Tjoeree vermoord, weswege de aan den rechteroever der Atjeh-rivier wonende bevolking van Indra-

poeri, die niet tijdig gewaarschuwd had, met de betaling van het bloedgeld, ad $ 500, belast werd.

Eenige kampongs in het Indrapoeri'sche werden beboet wegens het niet tijdig kennis geven van de aanwezigheid van vijandiggezinden, of het verborgen houden van gewonde vijandiggezinden; enkele personen wegens het overmaken van gelden aan den ter Noordkust rondzwervenden T. Brahim Mon Tasië, of wegens het vervreemden van hun vroeger toebehoord hebbende geweren aan vijandiggezinden.

Door de bevolking werden 1 Beaumont-geweer en 4 voorlaadgeweren aan teruggekeerde uitgewekenen toebehoord hebbende, aan het bestuur ingeleverd. Door patrouilles werden in het gebergte eenige verlaten vijandige nederzettingen gevonden, alsmede, in grotten verborgen, 1 Beaumont- en 29 voorlaadgeweren met kogels, slaghoedjes en groote hoeveelheden ledige hulzen.

De tot oeleëbalang der V Moekims Mon Tasië bestemde T. Asan, vestigde zich te Koeta Radja, tot het volgen van het onderwijs aan de openbare inlandsche school aldaar.

De als gevaarlijk voor de rust en orde in dit gewest te Batavia geïnterneerde Sjarifa Aisja, dochter van wijlen Habib Abdoerrahman Al Zahir, maakte gebruik van de haar verleende vergunning om naar de VII Moekims Ba'et terug te keeren (zie vorig verslag, blz. 14) en vestigde zich bij hare moeder, Potjoet Saribanoen te Tjot Bada.

T. Moeda Ba'et's verbanning naar Banda (zie verslag van 1897, blz. 7) werd tijdelijk opgeheven ten einde hem dezelfde kans te geven als gegeven was aan andere in 1896 afgevallen en later teruggekeerde hoofden, nl. door het voldoen aan door het bestuur gestelde eischen vergiffenis te verkrijgen. In October te Koeta Radja aangekomen werd hij aanvankelijk in 's lands gevangenis aldaar geïnterneerd, doch later is hem, wegens ernstige ziekte, vergund onder politietoezicht in het passantenhuis te verblijven.

Door hoofden en bevolking in de drie oeleëbalangschappen V Moekims Mon Tasië, VII Moekims Ba'et en V Moekims Indrapoeri werden de bevelen en aanwijzingen van het bestuur omtrent het maken van vele verbindingswegen door en tusschen kampongs, het in netten staat onderhouden van woningen en erven, enz. naar behooren opgevolgd, terwijl ook voortdurend meer zaken aan de beslissing van de moesapat-rechtspraak onderworpen werden. Ook dit gebied heeft een rustig en ordelievend aanzien.

In verband met den verbeterden politieken toestand kon reeds sedert einde Maart 1900 de commandant der te Indrapoeri gelegerde divisie marechaussee met het grootste gedeelte van zijn korps in Meureudoe te werk gesteld worden, terwijl de divisiecommandant en civiel gezaghebber te Lam Baro tijdelijk ook met het civiel gezag te Indrapoeri werd belast. In December werden onder nadere (sedert verleende) goedkeuring der Regeering de onderafdeelingen Lam Baro en Indrapoeri tot eene onderafdeeling Indrapoeri vereenigd met Indrapoeri als standplaats voor den civielen gezaghebber, tevens commandant van eene divisie marechaussee. Vier brigades dezer divisie zijn thans nog gelegerd te Tjot Goeë, vier (voor het gemakkelijk patrouilleeren in het gebergte) in het in het vorig verslag (blz. 7) reeds genoemde heuvelbivak Tjot Teumali en vier te Indrapoeri.

Ook in dit gebied leverde de rijstoogst tengevolge van langdurige droogte slechts 1/3 of 1/2 der gewone productie op. De door het bestuur verstrekte zaadpadi van Java-rijst gaf een beteren oogst dan de Atjeh-padi. De bevolking bracht alleen het bezwaar in, dat de Java-padi moeielijker tot gaba te verwerken is dan de Atjeh-padi (zij verricht deze bewerking door stampen met de voeten).

Op aansporing van het bestuur werden vele, gedurende jaren verwaarloosde waterleidingen hersteld. Door overstroomingen der Atjeh-rivier en der Kroeëng Lingka in October werden verscheidene pas beplante sawahs vernield, welke schade echter nog tijdig hersteld kon worden.

Over de Aloeë Lang en de Kroeëng Aneu werden door of voor rekening van de bevolking bruggen gelegd, waardoor eene behoorlijke verbinding langs den door haar aangelegden weg Aneu—Indrapoeri wordt verkregen. Door den hevigen bandjir in de Atjeh-rivier in October werd de ijzeren brug bij Aneu Galoeng zwaar beschadigd.

Onderafdeeling Seulimeum (XXII Moekims). Het nog steeds vijandige sagihoofd Panglima Polem waagde zich, na de hem in 1899 in het oostelijk gedeelte der XXII Moekims toegebrachte slagen, niet meer in dit gebied, maar bleef rondzwerven in de bergen van zuidelijk Moekim VII en Pidië dan wel verderop in de Kawaj XII en nu en dan te Samalanga. In dit landschap werden hij en eenige andere nog uitgeweken Groot-Atjehsche hoofden der XXII Moekims in Maart 1900 opgespoord door eene marechaussee-colonne uit Seulimeum. Van daar gevlucht naar de bergen in het zuiden van Pidië en Moekim VII, waar eenige kort te voren in Tangsé opgejaagde vijandige Pidië'sche teungkoe's met hunne volgelingen zich bij hem aansloten, werd hij een paar malen door onze troepen in Pidië opgejaagd en daarna met zijne bende in een nabij Keumala Dalam betrokken bivak door de marechaussee van Seulimeum overvallen, waarbij Polem 20 dooden, waaronder T. Ali Paga Ajé, met hunne wapenen in onze handen liet. Hij vluchtte daarop naar Tangsé, doch ook hier achtervolgd week hij uit naar Samalanga. In Augustus werd hij wederom gesignaleerd in Tangsé, doch eene onmiddellijk uit Pidië daarheen gezonden compagnie vernam, dat hij met zijne zwangere vrouw (dochter van Toeankoe Haschim), in eene tandoe was doorgetrokken naar Lho Panaih, een gehucht in het gebergte tusschen Tangsé en Geumpang. Door eene marechaussee-colonne van Seulimeum, die op dat oogenblik een tocht maakte van Meulaboh over het Barisangebergte naar Geumpang en verder over Tangsé naar Groot-Atjeh, opnieuw opgejaagd, was hij verplicht weder naar Samalanga de wijk te nemen, waar hij bleef tot December, toen hij nogmaals met eene bende in Pidië verscheen. In de heuvels ten zuiden van Langga wederom aangetast door de marechaussee van Seulimeum, die op ontvangst van het bericht van Polem's terugkeer in Pidië dadelijk daarheen was opgerukt, werd hij eerst van daar en vervolgens door troepen van Pidië uit de Tiro-streek en Zuid-Keumangan en daarna uit de heuvels in Troeseb en Aron verdreven, waarop zijne bende zich verstrooide en hij zelf nogmaals naar Samalanga terugkeerde.

Actiever dan Polem was diens bloedverwant T. Lhon, die voortdurend met eene kleine bende door het gebergte en de bosschen van Kalé, Biheuë, Leungah, Lam Panaih en Lam Teuba, tusschen Groot-Atjeh en Moekim VII bleef rondzwerven, waarbij hij zich nu en dan, wat Groot-Atjeh betreft, ophield in het boschrijke en van diepe ravijnen doorsneden gebergte ten noorden van Maheng bij den reeds in het vorig verslag (blz. 8) genoemden Teungkoe Hadji Man, die daar een of meer schuilplaatsen had. Bij T. Lhon bevonden zich aanvankelijk ook nog de kleinere, mede in het vorig verslag genoemde bendehoofden Pang Den en Pang Leh. Overal werd telkens en telkens naar de schuilplaatsen van die benden in het genoemde bergterrein ten noorden van de Atjeh-vallei gezocht en dan tevens dit terrein door eene brigade van den topographischen dienst, welke in het begin van het verslagjaar voor Atjeh ter beschikking gesteld werd, opgenomen en in kaart gebracht. Veel hulp werd bij het opsporen der benden ook ondervonden van T. Ali Basja uit het Polem's geslacht, die tijdelijk het bestuur voert in Glé Yeung en door een en ander mocht het dan ook gelukken bij herhaling benden op te sporen en haar verliezen toe te brengen. Zoo werd in Maart eene vijandelijke schuilplaats aan den bovenloop van een zijriviertje van de Kroeëng Moetala verrast, waarbij drie dooden met 2 voorlaadgeweren en 2 donderbussen in onze handen bleven; werd door eene patrouille tusschen Lam Teuba en Saree de bovengenoemde Pang Leh overvallen, die daarbij met een paar volgelingen sneuvelde, waarop Pang Den die streek verliet en zich bij Polem aansloot; werden in September eenige verliezen toegebracht aan eene kleine bende die zich in de vlakte had gewaagd en juist aftrok toen eene patrouille aankwam, en kort daarna 4 volgelingen achterhaald van T. Hadji Man die zich in Lon Kling vertoonden, waarbij drie hunner, onder wie de zoon van T. Hadji Man, sneuvelden en de vierde gewond ontkwam; werd in October eene rooverbende onder zekeren Teungkoe di Bira in Leungah achterhaald die 2 dooden met vuurwapenen in onze handen liet; in dezelfde maand eindelijk de voornaamste schuilplaats van T. Hadji Man in het gebergte ten noorden van Maheng ontdekt en overvallen, waarbij deze fanatieke teungkoe met het hem ondergeschikte bendehoofd Keutji Inzan van Lheuë en nog 2 volgelingen sneuvelden, terwijl o. m. twee Beaumont-geweren met veel ammunitie werden buitgemaakt; en werd in November te Ië Seunoeën eene bende achterhaald die 5 dooden met 1 Beaumont-geweer en 5 donderbussen in handen der patrouille liet, terwijl eene andere patrouille in Biheuë het bendehoofd Pang Moeda neerlegde.

Ter vergemakkelijking van het patrouilleeren in genoemd uitgestrekt zwaar begroeid bergterrein werd de aan het einde van 1899 opgeheven tijdelijke post Kroeëng Raja gedurende het verslagjaar bezet gehouden door 4 brigades marechaussee, welker commandant toezicht hield op den aanleg van wegen en op de pepercultuur in deze streek.

Behalve van den reeds genoemden T. Ali Basja ondervond het bestuur ook flinke medewerking van de imeums van Reung Reung en Lam Kabeuë alsmede van verschillende lagere hoofden, maar daarentegen moesten wegens het in 't geheim verleenen van hulp aan T. Lhon, diens verre bloedverwant T. Brahim Lam Tori en diens schoonmoeder Po-oen uit Lam Beugah te Koëta Radja geïnterneerd worden, terwijl voor het bij herhaling verleenen van eene schuilplaats aan vijandiggezinden en het ondersteunen van dergelijke personen, het hoofd van Lam Panaih, na herhaaldelijk met boeten gestraft te zijn, mede te Koeta Radja geïnterneerd werd. Waarschijnlijk bevreesd dat hem een zelfde lot zou treffen, vluchtte het hoofd van Leungah, T. Ali, met T. Lhon naar Pidië, nadat ontdekt was dat ook hij zich aan hetzelfde feit schuldig gemaakt en hij bovendien zijne dochter aan T. Lhon ten huwelijk gegeven had.

In het gebergte ten zuiden van de Atjeh-rivier hield zich in den loop van het verslagjaar alleen nog eene kleine bende schuil onder een zekeren Teungkoe Ma Oesen en een gewezen onderhoofd van Teungkoe di Tiro, Pang Aron geheeten en afkomstig uit Ië Alang; zij vormden in 1899 de benden onder Teungkoe di Boesoeë, maar deze Pidirees trok in het begin van het verslagjaar naar de Westkust en sedert dien tijd werd niets meer van hem vernomen. De bende onder Ma Oesen en Pang Aron leefde hoofdzakelijk van roof, hoewel zij ook wel nu en dan levensonderhoud ontving uit de kampongs nabij het gebergte. In Augustus, toen de civiel gezaghebber van Seulimeum met het grootste gedeelte der divisie marechaussee den tocht maakte van Meulaboh over Geumpang en Pidië naar Groot-Atjeh, waagde de bende zich in de vlakte en loste op zekeren middag in de verte eenige schoten op den middagtrein en eenige avonden later van de overzijde der rivier op het bivak te Seulimeum. Langen tijd werd te vergeefs in het gebergte naar de schuilplaats der bende gezocht, waarbij alle mogelijke hulp ondervonden werd van den oeleëbalang van Lam Leuöt, T. Moeda Laté, door wiens aanwijzingen eindelijk eene schuilplaats in het hooggebergte werd gevonden, waarbij wij echter geen vijanden in handen kregen, omdat de bende door een schot van een waakzamen schildwacht gewaarschuwd, tijdig de vlucht kon nemen met achterlating van een grooten voorraad vivres. Kort daarna viel aan een der patrouilles een Atjeher in handen, die op weg was levensmiddelen naar het gebergte te brengen. Deze man wees daarop den weg naar eene andere nederzetting der bende, die daarop verrast werd, waarbij de vijand 3 dooden en 7 vuurwapenen, waaronder 4 achterlaadgeweren, met veel munitie in onze handen moest laten. Sedert dien tijd werd van deze bende niets meer vernomen en troffen de het gebergte doorkruisende patrouilles geen spoor van vijanden meer aan.

De bevolking van het aan den bovenloop der Atjeh-rivier halfweg Seulimeum en Tangsé gelegen Si Mileuë kwam zich ter registratie aanmelden, nadat in Februari de imeum T. Amat en de mede daar gevestigde waki van Panglima Polem, door de arrestatie hunner huisgezinnen gedwongen, zich aangemeld, boete betaald en eene waarborgsom gedeponeerd hadden In September weken de beide genoemde hoofden, vermoedelijk geïntimideerd door bedreigingen der vijandige partij, weder uit, en werd de gestorte waarborgsom verbeurd verklaard.

Zooals hiervóór reeds gezegd werd, maakte de marechausseedivisie van Seulimeum verschillende excursiën naar de Onderhoorigheden, voornamelijk ter opsporing en vervolging van Panglima Polem en andere vijandige hoofden. In Februari 1900 vielen haar te Tangsé in handen de in het vorig verslag (blz. 7 en 12) reeds genoemde Toeankoe Moehamat Batee, die verbannen werd, en T. Moeda Soleiman van het geslacht Polem, die vergunning kreeg om zich in Groot-Atjeh te vestigen na betaling van eene boete en het storten van eene waarborgsom. In Maart arresteerde zij in Samalanga T. Tjoet Keureukon en de weduwe van T. Rajeu, den vorigen oeleëbalang der V Moekims Mon Tasië. In Geumpang onderwierp zich, bij de excursie in Augustus, T. Geumpang, het nominale hoofd der Kawaj XII en in December vielen aan den divisiecommandant in Pidië in handen Teungkoe Tanah Abeë Moehamat Said met zijne beide ons vijandige zonen, de zeer vijandige Teungkoe Aneu Glé, een der vroegere aanvoerders des vijands te Kaloet, de nog vijandige zoon van Teungkoe di Lheuë, de vrouw van den fanatieken Teungkoe Lam Oe, geestelijk raadgever van Polem en verscheidene andere Groot-Atjehsche uitgewekenen van mindere beteekenis.

Behalve op het aan het vijandige sagihoofd toekomende aandeel in de peperhassil te Kroeëng Raja, Ië Seunoeëm, Lam Panaih en Leungah, waarvan hiervóór melding werd gemaakt, werd in den loop van het verslagjaar nog beslag gelegd op verscheidene andere bronnen van inkomsten van Panglima Polem en van andere vijandige hoofden, zooals op een aandeel van het sagihoofd in de hassil op de vischvangst in de tot de XXII Moekims behoorende kustlandschappen, in de opbrengst van een sawah-complex bij Aloeë Rindang, en in die van verschillende kleinere sawahcomplexen; op een aandeel van T. Moeda Lhon in de opbrengst van sawahs bij Ië Alang en op de opbrengst van pepertuinen van verschillende vijandiggezinden te Ië Seunoeëm en Kroeëng Raja.

In December ontvingen T. Moeda Dawot van Seulimeum en T. Ne Radja Moeda Seutia van Meurasa brieven van Panglima Polem, waarin hij zijne benarde positie schildert tengevolge van het overal overmachtig worden van de Hollanders, en vraagt, wat hem onder die omstandigheden te doen staat, terwijl hij in den brief aan T. Ne tevens zijn leedwezen betuigt, dat hij de vroegere goede raadgevingen van T. Ne in den wind geslagen heeft, en dat hoofd tevens om toezending van geld verzoekt, om zijne vele en lastige schulden te betalen. Vermits deze brieven in geheel anderen toon gesteld waren als de vroegere, waarin steeds op heftigen toon tot verzet tegen de „kafirs" werd aangespoord en sabilbijdragen geëischt werden, maakten deze brieven op de hoofden der XXII Moekims en T. Ne den indruk, dat het sagihoofd thans werkelijk ernstig den vrede verlangde. Na gehouden beraadslaging vroegen daarop de voornaamste hoofden der XXII Moekims vergunning naar Pidië te mogen gaan om te trachten zich daar met Panglima Polem in verbinding te stellen. Dit verzoek is toegestaan onder nadrukkelijke voorwaarde dat het bestuur zich tot niets verbindt en van niets anders dan onvoorwaardelijke onderwerping hooren wil. De hoofden zijn evenwel onverrichterzake teruggekeerd.

De invloed van het bestuur bleef ook in de onderafdeeling Seulimeum steeds toenemende. De moesapat-rechtspraak onder leiding van den civielen gezaghebber vond hoe langer hoe meer ingang. Door voorname hoofden werd de bemiddeling van het bestuur soms ook in familie- en huwelijkszaken ingeroepen. De verdeeling der nalatenschap van T. Adjat Ië Alang en T. Moeda Ali Lam Kabeuëng, waaromtrent de betrokken leden der panglima sagi-familie nooit tot overeenstemming hadden kunnen geraken, werd op verzoek dier familieleden door het bestuur geregeld. Weder keerden vele uitgewekenen naar hunne vroegere woonplaatsen terug, o. a. de geheele bevolking van Saree. Verscheidene vroeger verlaten kampongs werden weder bewoond, en vele nieuwe huizen opgericht. Te Glé Jeueng en Lam Pakoeë werden nieuwe meuseugits gebouwd; te Tanoh Abeë is eene nieuwe meuseugit in aanbouw. Het aanvankelijk aan T. Tjoet Basja opgedragen bestuur over het wakeuë-gebied Si Nadeuë, aan den bovenloop der Kroeëng Keumiroë gelegen, werd, als te ver van T. Tjoet Basja's woonplaats Glé Jeueng gelegen, bij wijze van proef tijdelijk aan T. Moeda Lateu van Lam Leuöt overgedragen.

De rijstoogst viel ook in deze onderafdeeling tengevolge van langdurige droogte tegen, behalve in het door levend water en goede irrigatiewerken van den regen onafhankelijke Lam Teuba. De proefaanplant van Java-rijst slaagde goed, en uit de opbrengst daarvan werd aan de bevolking, die daarop zeer gesteld bleek te zijn, zaadpadi verstrekt.

Uit Kroeëng Raja, Ië Seunoeëm, Lam Panaih en Leungah werden gedurende de peper-campagne 1899/1900 uitgevoerd 150 kojang zwarte en 2 kojang witte peper. De peperhassil werd door het bestuur geïnd en aan de rechthebbenden uitgekeerd, met uitzondering van de aan Panglima Polem en de erven T. Rajeu Mon Tasië toekomende aandeelen, die aangehouden werden. Van de aan Panglima Polem toekomende aandeelen over deze campagne en die van 1898/1899 werd een groot gedeelte besteed om op het aloude erf van dit voorname geslacht in kampong Glé Jeuëng een nieuw huis in Atjehschen trant te doen bouwen ter vervanging van de in 1896 door onze troepen verbrande woning van den panglima sagi; tevens werd het erf in den vroegeren staat gebracht. Huis en erf zijn daarop onder toezicht gesteld van T. Ali Basja, die voor het onderhoud zorgt. Op het aan T. Moeda Dawot van Seulimeum toekomend aandeel in die hassil werd een bedrag van f 1000 ingehouden als tweede afbetaling in mindering van het hem in 1878 van gouvernementswege verleend renteloos voorschot van f 7500, waarop dus thans (verg. vorig verslag, blz. 9) in het geheel f 3500 afbetaald is. De opbrengst der peper-campagne 1900/1901 zal vermoedelijk

geringer zijn dan die der vorige, wegens de kleinere oogst, gevolg van het uitblijven der regens in de tijdperken, waarin die het meest noodig waren. Aangelokt door de hooge peperprijzen, breidde men de pepercultuur in Kroeëng Raja uit, en nam daartoe peperplanters uit Pidië en Idi in dienst. De aanplant van Java-koffie op de erven werd door het bestuur aangemoedigd. Uit Lam Leuöt werd veel brandhout per stoomtram naar Koeta Radja afgevoerd, zoodat daarvoor bij de tramhalte Keumiroe eene uitwijkplaats met dubbel spoor gemaakt werd. Van tijgers en olifanten, welke laatsten ook meermalen de telephoonverbindingen naar Pidië beschadigden, werd veel last ondervonden. Marechaussee-patrouilles schoten verscheidene dezer dieren, terwijl ook door de bevolking eenige tijgers met netten gevangen werden.

De door de bevolking aangelegde colonnewegen (met bruggen) van Seulimeum naar Lam Teuba, Kroeëng Raja en Lam Panaih kwamen gereed. Aan den weg naar de waterscheiding sluit thans een colonneweg van Pantja naar Reung Reung aan; aan den weg Data Gaseuë—Seulimeum een weg van Si Nadeuë naar Data Gaseuë; aan de stoomtramlijn een weg van Lam Leuöt naar de tramhalte Keumiroe, met eene hangbrug over de Keumiroe-rivier. De bestaande colonnewegen worden langzamerhand tot karrewegen van 5 M. verbreed.

Onderafdeeling Wé. Op politiek gebied viel niets meldenswaardigs voor.

De rijstoogst was voldoende voor de behoefte. De verbindingsweg tusschen Sabang en Balohan kwam op de bruggen na gereed; de verbreeding en verharding daarvan werd aan de bevolking opgedragen.

De haven te Sabang werd door een steeds toenemend aantal vreemde schepen bezocht en wordt thans ook geregeld door de schepen der Koninklijke Paketvaartmaatschappij aangedaan.

Onderhoorigheden van Atjeh.

a. Noordkust.

Onderafdeeling Pidië. De in het laatst van het vorige verslagjaar ingetreden rust, die gedurende de eerste maanden van 1900 aanhield, werd door ons niet zonder succes gebruikt, om vijandige elementen in hunne schuilplaatsen op te sporen. Men slaagde er in zich meester te maken van Toeankoe Radja Soeleiman, zoon van den in het laatst van 1898 overleden Toeankoe Moehamat Lambada van Gloempang Minjeu, met zijne vrouw Potjoet Manja, terwijl T. Moeda Leman van het geslacht Polem zich vrijwillig onderwierp.

Over Panglima Polem's actie in dit gebied is het noodige reeds gezegd in het over het ressort Seulimeum handelend gedeelte van dit verslag; doch ook kleinere benden onder hoofden van minder beteekenis als T. Moesa en diens zoon T. Aron, T. di Kroeëng Gloempang Pajong, Nja Asan Oenoë, Panglima Tjoet Adan Lho Kadjoe, T. Polem Daloeëng uit Pidië, Pang Nalan uit Tiro, T. Djoehan Tjoembo en Teungkoe Tjot Tjitjim bleven hier nog rondzwerven. Door onze patrouilles uit de verschillende bivaks, werden zij zooveel mogelijk opgezocht en aangetast.

Toen in het oostelijk gedeelte van Pidië de beschietingen uit sommige kampongs op onze patrouilles en transporten aanhielden en het bleek dat de mannelijke bevolking aan die vijandelijkheden deelnam, werden aanvankelijk eenige vrouwen en kinderen uit een paar kampongs naar Sigli medegenomen en werd bepaald dat belanghebbenden ze konden terughalen tegen inlevering van een achterlaadgeweer voor eene vrouw en een voorlaadgeweer voor een kind. Dit trof doel, maar ten slotte moest aan het plegen van vijandelijkheden een einde worden gemaakt door den hoofden te gelasten, alle rustige bewoners dier kampongs tijdelijk te doen verhuizen, zoodat de patrouilles zekerheid kregen zoowel bij dag als bij nacht daar alleen vijanden aan te treffen.

De pretendent-sultan hield te Samalanga eene groote chandoeri, waarbij besloten werd om het volk ook in Pidië tot verzet aan te sporen. Eenige panglima's werden tot dat doel uitgezonden, tevens met opdracht om, zoodra onze troepen tegen Samalanga zouden oprukken, alle nederzettingen in Pidië en de tram naar Padang Tidji aan te vallen en alle „kafirs" te vernietigen. Toen nu in het laatst van September de gouverneur met een peloton cavalerie door Pidië naar Meureudoe reed, dachten de verschillende hiervóór genoemde kleine bendehoofden dat de excursie tegen Samalanga begon.

Achtereenvolgens werden toen door hen Sigli, Djeumpa, Padang Tidji en Koeta Reumbajan en de middagtrein van Sigli naar Padang Tidji beschoten, bij welke laatste gelegenheid de treincontroleur werd gewond. Oogenblikkelijk uitgerukte patrouilles verdreven de benden. Hoofden en bevolking bleven rustig. Drie maanden vroeger was de tram te zelfder hoogte beschoten geworden door eene bende van T. Moeda Lhon, waardoor de machinist gewond werd; in 't laatst van Juli was eens een baanvak bij kampong Langgo opgebroken. Uitgezonden patrouilles kregen voeling met de vernielers, waarbij 4 dooden en eenige wapenen ons in handen vielen.

Uit het bovenstaande blijkt dat in Pidië het verzet nog slechts van geringe beteekenis is en alleen wordt volgehouden door enkele Habibs en Teungkoes die, zooals bekend is, geldelijk belang hebben bij een wanordelijken staat van zaken en bij den z. g. heiligen oorlog, en verder door enkele hoofden van minderen rang. Deze zijn geen fanatieke „kafir"-haters maar in den regel personen die vroeger eene zekere mate van onafhankelijkheid van hun wettigen oeleëbalang hadden weten te verkrijgen of in onmin met hem leefden en die zich thans nog niet in de hun toe te kennen ondergeschikte positie willen schikken.

In dit jaar moge een deel der bevolking van Deah Tanoh c. a., Oenoë, Riwat en Tong Tjaplie aan het verzet hebben medegedaan, elders in Pidië bleef zij rustig en waren het genoemde kleine bendehoofden, bij wie zich roovers en dieven van beroep, uit vrees van in handen van het bestuur te vallen, aangesloten hadden, die het niet alleen onze patrouilles, doch ook de rustige bevolking lastig maakten. Polem moge er in geslaagd zijn nu en dan voor enkele dagen eene grootere bende bijeen te krijgen, maar ook dat voorname hoofd was niet in staat de oeleëbalangs van Pidië met hunne onderhoorigen tot verzet te bewegen. Ook de pretendent-sultan had in dit opzicht geen succes.

Toch was de houding van de hoofden als regel nog niet wat zij behoort te zijn, want op eene enkele uitzondering na waren allen nog te lijdelijk. Zij werkten nog niet krachtig met het bestuur mede, lieten in de kampongs van hun gebied allerlei daarin niet thuis behoorende vreemdelingen, dikwijls niet vertrouwbare en ons gezag vijandiggezinde en van elders uitgeweken elementen, toe en zonden te laat berichten van de aanwezigheid in hun gebied van vijandelijke benden of personen. Velen hunner werden hiervoor met boeten gestraft, maar het afdoende middel om van bestuurswege te allen tijde op hoofden en bevolking eene scherpe contrôle te kunnen uitoefenen, de invoering van de bevolkingsregistratie en uitgifte van kampongpassen aan de mannelijke bevolking, kon in dit dichtbevolkte en in zoovele oeleëbalangschappen, enz. verdeelde gebied eerst in 't laatst van het verslagjaar worden ingevoerd, toen daarvoor eenige marechaussee-afdeelingen van Groot-Atjeh konden worden bestemd; vóór dien tijd schoten de bestuursmiddelen daartoe te kort. Met die registratie is thans een aanvang gemaakt en zij wordt nu met kracht doorgevoerd.

Aanvankelijk leidt dit in den regel tot volksverloop, deels omdat de slechte elementen zich niet durven wagen aan de passencontrôle, deels omdat aan het volk door de hoofden wordt wijsgemaakt dat de afgifte der passen eene verkorting van den levensduur beoogt. Heeft de registratie over eene zekere uitgestrektheid plaats gevonden dan komt echter de uitgeweken bevolking wel tot inzicht dat de registratie niet te ontwijken is en keert zij terug.

Eene zeer gunstige uitzondering op het algemeene peil der hoofden maakt de waarnemend oeleëbalang van Ndjong, T. Hadji Brahim, een flink, energiek en bekwaam hoofd, dat in alle opzichten met het bestuur medewerkt, in wiens gebied niet de minste onregelmatigheid heeft plaats gehad en die ook bij de registratie met een goed voorbeeld voorging, door persoonlijk zijne bevolking en daarna die van Moesa en Langiën ter registratie te doen opkomen. De overige oeleëbalangs zijn aan opium verslaafde zwakkelingen of deugnieten.

Van den in aanleg zijnden tramweg kwam de aarden baan door Pidië naar Meureudoe grootendeels gereed; hierbij werden niet alleen van Atjehsche zijde geen moeielijkheden ondervonden maar sommige gedeelten werden zelfs door Atjehers tegen betaling aangelegd. Er werd (zie vorig verslag, blz. 13) van twee zijden tegelijk gewerkt; het laatste in aanleg zijnde gedeelte tusschen Beureunoen en Teupin Raja is thans onderhanden en sedert November, toen het materieel voor de ijzeren bruggen uit Europa was aangevoerd, is ook begonnen met den bouw dezer bruggen en het leggen der rails. Een paar kleine beschadigingen van de aangelegde baan zijn op zeer enkele plaatsen wel eens voorgekomen, maar nadat aan de naastbijwonende bevolking de verplichting was opgelegd

om de schade zelve te herstellen, dan wel de herstelde schade te betalen, kwam het niet meer voor.

In Januari 1901 werd de geheele Pidië-streek door eene geweldige overstrooming geteisterd. Het bivak te Beureunoen had zeer veel te lijden; het daar aanwezige vee verdronk en een gedeelte der vivres ging verloren. De tramdijk werd over eene lengte van 200 M. weggeslagen. In de colonnewegen werden vele bruggen vernield, terwijl ook de trambaan Sigli—Padang Tidji tusschen Langgo en Grong Grong zwaar beschadigd werd.

Het belangrijkste dat op politiek gebied in elk der oeleëbalangschappen der onderafdeeling Pidië heeft plaats gehad wordt hieronder vermeld.

XII Moekims Pidië. Niettegenstaande T. Oesen di Geudong, het waarnemend hoofd, wegens verregaande luiheid en indolentie herhaaldelijk is gestraft, heeft hij zich niet merkbaar verbeterd. Gemis van een geschikten opvolger is oorzaak dat hij nog niet van zijn ambt is ontheven. T. Polem Daloeëng, hoofd van de kampong Daloeëng, heeft eenigen aanhang weten te verkrijgen onder de lieden die door het onoordeelkundig optreden van T. Oesen di Geudong in zake de aanstelling van kamponghoofden ontevreden waren, en hij was het die in September het civiel etablissement te Sigli beschoot. De telephoon naar Padang Tidji werd in dit gebied eens over een afstand van p.m. 2 K.M. vernield en een baanvak van de tram in kampong Langgo opgebroken (zie de vorige blz.). Voor deze euveldaden werden de oeleëbalang en andere mindere hoofden met geldboeten gestraft. Eene poging om in het begin van dit verslagjaar T. Polem Daloeëng in kampong Teubèng te verrassen, mislukte, doordat hij door een sprong uit zijne woning wist te ontsnappen.

Ware dit landschap niet gelegen in de onmiddellijke nabijheid van den zetel van ons bestuur, het zou zeker tengevolge van het zwakke inlandsch bestuur aan de grootste wanorde ten prooi zijn

V Moekims Reubeë. De oude, weinig actieve T. Bentara Oedjong van Reubeë overleed medio 1900 en werd opgevolgd door zijn zoon T. Ma'en, die gebleken is niet veel flinker dan zijn vader te zijn. Tot tweemaal toe werd de trein van Sigli naar Padang Tidji uit de heuvels van Gintong beschoten. De paja (moeras) Reubeë en de moekim Beu'ah vormden schuilplaatsen van vijandige benden en personen. Gegeven bevelen werden herhaaldelijk niet opgevolgd. Het bestuur was daarom kort voor het einde van het verslagjaar verplicht om T. Ma'en gevangen te nemen en voor zijne invrijheidstelling te eischen: 1°. voldoening van de aan hem en de in zijn gebied liggende kampongs opgelegde boeten tot een bedrag van $ 1000; 2°. het aanleggen en herstellen van wegen in de V Moekims en 3°. inlevering van 10 Beaumont-geweren.

Aan de eischen sub 1 en 3 is voldaan; de wegen zal hij aanleggen en herstellen.

II Moekims Areë. Het hoofd van kampong Tjiri, dat zich verleden jaar had aangesloten bij de bende van Toeankoe Moehamat Bateë, meldde zich in Maart 1900 bij het bestuur. Na als boete 2 Beaumont-geweren te hebben ingeleverd en eene waarborgsom te hebben gestort, werd hij in zijn gezag over Tjiri hersteld. Aangezien bleek dat hij zich bij den vijand had aangesloten met vergunning van zijn neef oeleëbalang Tjoet van Areë werd ook van dezen eene waarborgsom geëischt.

Een panglima van Polem, waké Him, werd op aanwijzing van oeleëbalang Tjoet in Areë gearresteerd. Als wraakoefening hierover werd eene maand later door een 5-tal door T. Tiro afgezonden lieden eene poging tot moord gepleegd op den oeleëbalang, die echter slechts gewond werd.

III Moekims Iboih. T. Blang Rana Wangsa volgde steeds nauwgezet de door het bestuur gegeven bevelen op. T. Ben Prang Mangki, die verleden jaar afstand deed van zijne bestuursrechten over de moekim Mangki ten behoeve van zijn zoon, kon niet nalaten zich een paar malen op onhandige wijze met bestuurszaken in te laten, zoodat hij met aanhouding in het civiel etablissement moest worden gestraft.

V Moekims Tjoembo. In dit gebied werden gedurende 1900, in tegenstelling met het vorige jaar, zoo goed als geene vijandelijkheden gepleegd. Het bezetten door onze troepen van kampong Djeumpa (in September 1900 werden deze troepen tot beveiliging van den tramwegaanleg naar Beureunoen verplaatst) heeft tot den beteren toestand aanleiding gegeven.

T. Djohan, neef van T. Bentara Tjoembo, is nog aan de zijde van het verzet. Door dat bendehoofd werd eene patrouille van Djeumpa uit Geujoej en Peureula beschoten. T. Bentara Tjoembo werd deswege beboet.

II Moekims Titeuë. In dit landschap, grenzende aan het heuvelterrein, houden zich verscheidene uitgewekenen, vooral van Groot-Atjeh, schuil. Teungkoe Aneu Glé werd o.a. onlangs in Titeuë gearresteerd. Uit de kampong Tong Poedeng werden onze patrouilles meermalen beschoten. T. Ben Titeuë, een weinig krachtig oeleëbalang, is daarvoor beboet.

II Moekims Troeseb. De rechtmatige keudjroeën is nog steeds met de vrouw van T. Bentara Sama Indra op den loop. Ter voorziening in het bestuur werd in Februari 1900 eene voorloopige regeling getroffen, waarbij werd bepaald dat de 2 imeums ieder in hunne moekim zelfstandig het bestuur zouden voeren en de verantwoordelijkheid voor de rust en orde in hunne moekim zouden dragen. In Troeseb huisde dikwijls veel kwaad volk.

III Moekims Aron. Door het bezetten van Gloempang Minjeu als tijdelijk bivak voor beveiliging van de tramwegwerkzaamheden, werd met T. Keudjroeën Aron meer aanraking verkregen. Hij doet in verslaafdheid aan opium niet onder voor T. Oesen di Geudong. Zoolang Gloempang Minjeu bezet bleef was het in de III Moekims Aron rustig, maar toen dat bivak werd verplaatst naar Toetoe Ara was het met de rust gedaan. Benden, die in Teupin Raja door onze patrouilles werden achtervolgd, vonden eene schuilplaats in dit gebied.

V Moekims Ië Leubeuë. Met T. Oesen di Geudong en T. Keudjroeën Aron maakt T. Maé Ië Leubeuë het drietal der meest indolente oeleëbalangs in de Pidië-streek uit. Evenals de beide anderen sterk aan opium verslaafd, scheen hij totaal onverschillig te zijn voor de hem opgelegde boeten. Van zijn vader eene fortuin geërfd hebbende, deerde hem eene straf van eenige duizenden dollars niet.

De vernieling van de hangbrug over de Ië Leubeuë door T. Moesa en T. Aron werd door den oeleëbalang niet belet; hij verzuimde ook aanstonds bericht aan het bestuur te zenden. Daarom werd voor zijne rekening eene nieuwe breede brug op zware schroefpalen bij Asan Koembang gebouwd. De bevolking van kampong Asan en Pasi Lho was ons bepaald vijandig. Velen werden in ontmoetingen met onze patrouilles neergelegd. De goedgezinde bevolking verliet de kampongs, en wie er zich daarna vertoonde werd als vijand behandeld, totdat de bevolking, het onhoudbare van dezen toestand inziende, het hoofd in den schoot legde. Door tusschenkomst van de kampong- en moekimhoofden vroeg zij voor de gepleegde vijandelijkheden vergiffenis, welke zij, na te zijn beboet, verkreeg. In de laatste maanden was het in die kampongs rustig.

VI Moekims Ndjong, Peudoeë en *Triëng Gadeng*, benevens *Moesa* en *Langiën.* Op politiek gebied viel in de VI Moekims Ndjong gedurende het verslagjaar niets bijzonders voor. Het flinke hoofd T. Hadji Brahim zorgde dat de rust en orde in zijn gebied niet werden verstoord. In de onderhoorigheden Peudoeë en Triëng Gadeng kwam meermalen kwaad volk uit Samalanga Toenong, doch steeds werd de vijand met vele verliezen verdreven. T. Tjhi Peudoeë en Panglima Triëng Gadeng missen de energie van hun leenheer T. Hadji Brahim. In het gebied van Panglima Triëng Gadeng werd de telephoonlijn naar Meureudoe herhaaldelijk moedwillig vernield, waarvoor de schuldige moekim evenveel malen met boeten werd gestraft. Ook de keudjroeëns van Moesa en Langiën zijn weinig beteekenende hoofden. In de heuvels ten zuiden van dit gebied hielden zich eene enkele maal kleine vijandige benden op, die echter dadelijk vluchtten bij de nadering van troepen. Bij de invoering van de registratie waren de mannelijke bewoners van deze landschappen aanvankelijk weigerachtig om passen te halen en verlieten zij de kampongs; zij werden echter spoedig door T. Hadji Brahim genoodzaakt zich naar onze bevelen te schikken.

III Moekims Gloempang Pajong. De oude T. Bentara Gloempang Pajong liet zich niet veel meer met bestuurszaken in, die overlatende aan zijn zoon T. Gam. In tegenstelling met 1899, toen geen schot in dit gebied viel, heerschte er in het verslagjaar

een wanordelijke toestand doordien T. di Kroeëng (neef van T. Bentara Gloempang Pajong) die sedert jaren zijn oom den oeleëbalang het gezag betwistte en daarom sedert de Pidië-expeditie was uitgeweken, het hoofd opstak en een groot gedeelte van het kampongvolk wist over te halen zijne zijde te kiezen.

Panté Radja. T. Radja Soeleiman, die verleden jaar zijn vader opvolgde, is een jonge man van wien wel wat te verwachten is.

Met uitzondering van moedwillige vernieling van de telephoonlijn werden geene vijandelijkheden in zijn gebied gepleegd. T. Sjahboeden, vader van den tegenwoordigen oeleëbalang van dit landschap is in plaats van naar Mekka te gaan (zie vorig verslag, blz. 11) te Pinang gebleven, waar hij zijne laatste levensjaren slijt te midden van z.g. vrienden, die hem veel geld afhandig weten te maken.

VIII Moekims Sama Indra en *Lho Kadjoe.* T. Brahim Lho Kadjoe bleef ons nog vijandig gezind. Eene poging om hem te verrassen had geen resultaat.

Met de waarneming van het gezag in Lho Kadjoe werd belast T. Moehamat di Idi, jongere broeder van Hadji Brahim, die op zich genomen had voor de orde en rust in dat gebied zorg te dragen en die zich vrijwel aan die belofte gehouden heeft. De oeleëbalang T. Sama Indra, ofschoon in de kracht van zijne jaren, liet zich weinig in met de bestuursaangelegenheden in zijn gebied, deze overlatende aan zijn volwassen doch nog onervaren zoon T. Maharadja. In Bloeës huisde dikwijls vijandig volk waarmede onze patrouilles meermalen in vuurgevecht kwamen.

Bambi en *de III Moekims Oenoë.* Panglima Meugoe zorgde wel voor de orde en rust in zijn direct gebied Bambi, doch scheen geen genoegzame macht te hebben om zulks ook te doen in de onderhoorige III Moekims Oenoë, waar T. Radja Moeda als banta het gezag voert.

Kroeng Seumideuën. In dit gebied viel niets bijzonders op politiek gebied voor. Materialen, die ten behoeve van den tramaanleg op de baan werden gedeponeerd, werden eens in kampong Blang uit kwaadwilligheid in de sawah geworpen, waarvoor de bevolking met boete werd gestraft.

III Moekims Pineung en *Peukan Baro—Peukan Sot.* T. Bentara Pineung zorgde op afdoende wijze voor de rust in zijn gebied. De hoofden der wakeuëh-kampongs Poelo Blang en Waido stonden hun gebied aan Pineung af. De gewezen wakeuëh-hoofden bleven als peutoeha sagi het bestuur in hunne kampongs voeren.

III Moekims Gigiëng. T. Raman, zoon van T. Bentara Paleuh, die in 1899 door Polem heette te zijn gevangen genomen, keerde dit jaar in zijn gebied terug. Van T. Bentara Paleuh wordt vermoed dat hij de partij van verzet in het geheim steunt. In zijn gebied viel dit jaar niets bijzonders voor.

II Moekims Keumala. De waarnemende oeleëbalang T. Seuman, de opvolger van zijn in 1899 overleden broeder, is niet zoo flink en ferm als deze. Hij gaf ons meermalen bericht van de aanwezigheid van den vijand in zijn gebied, doch miste de kracht dien zelf te weren zooals zijn voorganger deed. Het fourageeren van Polem in dit gebied werd evenwel herhaaldelijk door T. Seuman tegengegaan, waarvoor hij meermalen door de vijandelijke partij met den dood werd gedreigd.

IX Moekims Keumangan en de onderhoorigheden *Gigiëng Meurandeh* en *Teungoë.* De hoogbejaarde T. Bentara Keumangan liet zich met de bestuursaangelegenheden niet veel in, en woonde met Potjoet di Rambong het geheele jaar in de kampong Lheuë. T. Oesen di Rambong, T. Ben Oedjong Rimba, T. di Rabo, T. di Roemoh Blang, ondergeschikte hoofden en bloedverwanten van T. Bentara, voerden daarom het bestuur in hunne districten rechtstreeks onder de bevelen van het Europeesch bestuur.

In het gebied van T. Ben Oedjong Rimba en T. di Rabo hielden zich herhaaldelijk vijandelijke benden op, van wier aanwezigheid door het betrokken hoofd niet altijd mededeeling werd gedaan. De houding van deze beide hoofden was daarbij vaak van zulk een dubbelzinnigen aard dat het bestuur zich, na herhaalde waarschuwing, verplicht achtte hunne interneering te Sigli te bevelen.

Tanoh wakeuëh Metareuëm, *Andeuë* en *Ilot.* De bestuurders dezer moekims bleken te zwak te zijn om den vijand buiten hun gebied te houden. De kampongbevolking zelve was goedgezind, doch benden van Panglima Polem en T. Moeda Lhon hielden zich veelal op in de heuvels van Andeuë, eenmaal zelfs in Ilot, waar haar door een onzer patrouilles een belangrijk verlies werd toegebracht. Door de peutoeha's en keutjhi's van de moekim Metareuëm werd, ten overstaan van het bestuur, als waarnemend oeleëbalang gedurende de minderjarigheid van het tegenwoordige hoofd, T. Ben, gekozen T. Amat, een der peutoeha's van Metareuëm en aan T. Ben verwant.

Kawaj XII. Door onze herhaalde bezoeken aan Tangsé kwam men meer in aanraking met eenige hoofden van dit uitgebreide gebied, dat zich tot aan de Westkust uitstrekt. Tangsé, één der kawaj was het geliefkoosde toevluchtsoord van vijandelijke benden die zich aan onze vervolgingen onttrokken. T. Lampoih Oe weigerde tot nu toe zich aan ons gezag te onderwerpen. In Tangsé werd Toeankoe Moehamat Batee gevangen genomen, in Keumala Dalam Polem verrast en hem groote verliezen toegebracht. Eene colonne marechaussee volbracht in begin September een tocht van de Westkust door Kawaj XII. In Geumpang onderwierp zich het nominale hoofd der Kawaj XII, T. Tji Ta'e. Hij is o. m. in Pidië gehuwd en houdt zich thans tijdelijk, op last van het bestuur, op te Peukan Baro om inlichtingen omtrent zijn gebied te verstrekken. Een paar zijner ondergeschikte hoofden kwamen zich reeds te Sigli melden.

Onderafdeeling VII Moekims. [1]) Evenals ten vorigen jare had men ook in dit jaar in Moekim VII nu en dan eenigen last van een paar kleine vijandelijke benden, voornamelijk onder den nog steeds vijandigen imeum van Tandjong en T. Ben Aloeë. Ook T. Lhon van het Polem-geslacht liet van tijd tot tijd van zich hooren, maar deze hield zich meestal op in het boschrijke terrein ten noorden van dit gebied. Hier en daar viel een enkele vijand ons in handen, maar meestal wisten de benden tijdig te ontkomen, omdat wij van vele hoofden en de bevolking nog geen voldoende medewerking ondervonden, deels uit vrees voor Polem en deels omdat vele personen uit het landschap zelf zich nog bij de vijandige benden bevonden; ook liet vooral T. Ben Aloeë meermalen menschen vermoorden die onze patrouilles als gids hadden gediend of aanwijzingen hadden gedaan.

Eene groote moeielijkheid, vooral om vijanden in handen te krijgen, leverde de uitgestrekte, met hooge biezen begroeide en grootendeels ondoorwaadbare paja (moeras) Reubeë op. Hoewel het bekend was dat de benden daarin hunne schuilplaatsen hadden en herhaaldelijk getracht werd, met en zonder djaloers (kleine vaartuigen), die schuilplaatsen te ontdekken, mocht dit aan onze troepen niet gelukken en werd menige vergeefsche tocht daarheen gemaakt, niettegenstaande men dikwijls achtervolgde vijanden in die paja had zien verdwijnen. Eindelijk waren drie uitgangen, één naar kampong Hagoe, één naar Beu'ah en één naar Reubeë bekend geraakt en werd den 19den Januari 1901, na afzetting van deze uitgangen, nogmaals getracht in de paja door te dringen. Werkelijk werden toen 's vijands verblijfplaatsen, een viertal op hooge terreinen in de paja aangelegde bentings met woningen, ontdekt, doch de richting in welke een paar kleine patrouilles daarna waren voortgedrongen, bleek zeer ongunstig; de paja was daar te diep om te doorwaden en te veel blootgesteld aan het vuur des vijands. Na een vuurgevecht, dat ons 1 doode en 6 gewonden kostte, moesten de patrouilles zich uit de paja terugtrekken, doch den volgenden dag werd de aanval hervat en de vijandelijke stelling, thans van voordeeliger zijde aangevallen, vermeesterd ten koste van drie lichtgewonden onzerzijds, terwijl de vijand 33 dooden met 2 Beaumont-, 60 voorlaadgeweren, 2 lilla's en vele blanke wapenen in onze handen liet; vele anderen, genoodzaakt tot vluchten in zeer nadeelige richting, waar de paja geheel ondoorwaadbaar was, verdronken.

Om nu ook in deze onderafdeeling voor goed het kaf van het koren te scheiden en voortdurend scherpe contrôle te kunnen uitoefenen, werd in het laatste kwartaal van het verslagjaar, toen een paar brigades marechaussee uit Groot-Atjeh ter beschikking konden gesteld worden van den civielen gezaghebber, ook hier een aanvang gemaakt met de registratie der bevolking en de uitgifte van kampongpassen aan de mannelijke ingezetenen. Al dadelijk gaf dit eenig volksverloop en verlieten ook enkele hoof-

[1]) Deze onderafdeeling behoort administratief tot Groot-Atjeh.

den tijdelijk het gebied in de hoop zich elders aan die contrôle te kunnen onttrekken, maar sommigen keerden reeds terug, toen zij bemerkten dat ook in Pidië met hetzelfde werk een aanvang werd gemaakt.

Voor gebrek aan medewerking, dan wel heulen met den vijand, moesten in den loop van het verslagjaar aan hoofden en kampongs boeten worden opgelegd, die steeds werden voldaan.

Ook in de politioneel onder den civielen gezaghebber van Moekim VII gestelde V Moekims Kalé, Laweuëng en Biheuë moest nog herhaaldelijk door marechaussee uit Groot-Atjeh en detachementen uit Padang Tidji gepatrouilleerd worden, omdat T. Lhon er zich dikwijls met eene bende schuil hield en ook de imeum van Tandjong meermalen daarheen terugtrok. Wel zonden de imeums, om boeten te ontgaan, telkens bericht van de aanwezigheid van vijandelijke benden maar meestal waren zij reeds afgetrokken als onze patrouilles in dat verafgelegen gebied aankwamen, dank zij vooral de hulp die T. Lhon c. s. ondervonden van enkele ondergeschikte hoofden en kampongbewoners of peperplanters.

Niettemin gelukte het nu en dan enkele vijanden te verrassen en neer te leggen, maar afdoende verbetering zal ook daar eerst verkregen worden als dit gebied door goede wegen met Padang Tidji en Groot-Atjeh zal zijn verbonden en ook hier de registratie der bevolking zal zijn doorgevoerd.

De waarnemende bestuurder van Laweuëng, Nja Petoewa, werd in December 1900 in arrest gesteld omdat hij in zijn huis T. Lhon had geherbergd, en dit bendehoofd had vergund aldaar zijn huwelijk te voltrekken met de dochter van T. Ali Leungah (zie blz. 6). Tot straf werd van hem en de moekim eene boete geëischt.

In het belang van de orde en rust in Kalé en Biheuë werden uit laatstgenoemde moekim verwijderd de weduwe en kinderen van den in den loop van het verslagjaar te Koeta Radja overleden Toeankoe Abdoel Madjit, aangezien deze toeankoe-familie een voor ons nadeeligen invloed in die streken uitoefende. Nabij Koeta Radja werd haar eene woonplaats aangewezen.

In de III Moekims Batee, die mede door den civielen gezaghebber te Padang Tidji bestuurd worden, keerde, na de gevangenneming en verbanning van Toeankoe Moehamat Batee de rust nagenoeg geheel terug. Alleen werd er eenige overlast ondervonden van een roover Moeda Daoet van Blang Anoe terwijl ook Petoewa Ben Tjroeng ons nog vijandig gezind is. Herhaalde nachtelijke pogingen om deze personen op te lichten mislukten; slechts eens werd daarbij door Petoewa Ben Tjroeng en zijne volgelingen op onze patrouille geschoten van uit het heuvelterrein.

De keutji van Gloempang Lheë moest eens beboet worden voor het verleenen van huisvesting aan een der vrouwen van Moeda Daoet.

Ook de onderafdeeling Moekim VII had in Januari 1901 van zware overstroomingen te lijden.

Onderafdeeling Lho Seumawé. *Meureudoe.* Niettegenstaande dit landschap bezet bleef door eene eerst te Grong Grong, daarna, ter wille van den tramwegaanleg, nabij de keudé Meureudoe gelegerde compagnie infanterie, mocht het toch in April 1900 nog aan vijandelijke benden, die voornamelijk onder aanvoering van T. Ben Peukan stonden, gelukken, om onder de hoofden en bevolking eene gisting te weeg te brengen, die zich hoofdzakelijk uitte in het vernielen der telephoon en in het verborgen houden dier benden, van welker aanwezigheid doorgaans geen kennis gegeven werd aan den bivak-commandant. Tot straf werden hiervoor aan eenige hoofden en kampongs boeten opgelegd en werd der bevolking opgedragen den onderhanden weg naar de grens van Samalanga verder af te werken en te verbeteren.

Door de verplaatsing van het bivak van Grong Grong naar de Meureudoe-rivier nabij de keudé, waren wij beter dan vroeger in staat om op den indolenten T. Tji Meureudoe pressie uit te oefenen en om ons aangaande T. Ben Peukan's handelingen en verblijfplaatsen op de hoogte te houden. Dit beseffende en aan den anderen kant bevreesd voor zijne energieke vrouw Potjoet Aman Sari, zuster van T. Ben Peukan, die haar man geheel en al onder haren invloed heeft en haren broeder niet verraden wenschte te zien, verliet T. Tji in het eind van April zijn landschap, en vluchtte met Potjoet Aman Sari en zijne tweede vrouw, eene zuster van T. Sech Koebat van de II Moekims Toenong, naar Samalanga Toenong. Dit voorbeeld werd door eenige mindere hoofden gevolgd.

Opnieuw waren eenige beroering onder de bevolking, die onmiddellijk de werkzaamheden aan de wegen staakte, en eenig volksverloop hiervan het gevolg, doch nadat nog 8 brigades marechaussee de infanterie in Meureudoe versterkt hadden, en aan eene uit Samalanga in Meureudoe gevallen vijandelijke bende te Glé Tjoet een zwaar verlies was toegebracht, keerde de rust terug, kwamen de weggeloopen mindere hoofden vergiffenis vragen voor zich en het weggeloopen volk en werd het aanleggen van colonnewegen hervat. Als waarnemend hoofd over het landschap werd T. Ben Seh aangesteld, onder toekenning van de inkomsten van den oeleëbalang.

Aan de trambaan van de Meureudoe-rivier naar Pidië werd daarop door de bevolking tegen betaling gewerkt, en hoewel enkele malen benden het voortzetten der werkzaamheden trachtten te beletten, was de aardebaan vrij spoedig geheel voltooid.

Ten einde beter toezicht te kunnen houden op de aanwezigheid van vijandige elementen in de kampongs, werden de registratie der bevolking en het passenstelsel ingevoerd. In den beginne veroorzaakte deze maatregel weder eenig volksverloop naar Samalanga, doch de meesten keerden weldra terug.

Intusschen begon T. Tji Meureudoe reeds berouw te krijgen over zijn onbezonnen stap, en toen de mede afvallig geworden hoofden van Samalanga en Djeumpa (Peusangan) zich weder aan het gezag van het Gouvernement onderwierpen, gaf ook hij zich onvoorwaardelijk aan den commandant der marechaussee te Meureudoe over. Na te Koeta Radja geïnterneerd te zijn geweest is hij in Februari 1901 onder strenge voorwaarden in het gezag over zijn landschap hersteld.

Samalanga. In het verslag over 1899 kon van Samalanga getuigd worden, dat dit landschap stof gaf tot groote tevredenheid. Wel liepen er voortdurend geruchten dat T. Tji Samalanga het bestuur bedroog en in 't geheim, tegen onze bevelen en wenschen in en in strijd met zijne beloften, schuilplaats in zijn land verleende aan de gezinnen van verschillende ons nog vijandige voorname Groot-Atjehsche hoofden en nu en dan ook aan die hoofden zelven, maar alle pogingen om bewijzen hiervan in handen te krijgen mislukten, en zelfs als er slechts eene kleine colonne in Samalanga verscheen en dus voor vijanden de kans schoon was om ons afbreuk te doen, viel er nergens een schot en heerschten overal orde en rust. Zooals reeds in de Memorie van Antwoord betreffende de begrooting voor 1901 werd medegedeeld, veranderde de toestand spoedig in ongunstigen zin.

T. Tji Samalanga, aan wien mondeling mededeeling werd gedaan van de loopende en bij herhaling van verschillende kanten inkomende berichten dat hij bedrog pleegde, bezwoer den civielen en militairen gouverneur dat hij door zijne vele vijanden en benijders belasterd werd, en dat hij stipt de hand hield aan onze bevelen. Eindelijk vielen in de II Moekims Toenong op eene daar onverwachts uit Meureudoe verschijnende kleine colonne eenige schoten en werd tevens opgemerkt dat men bezig was een paar nieuwe borstweringen in dat gebied op te werpen.

T. Sech Koebat hiervoor door den colonne-commandant medegenomen naar Sigli en daarop als gevangene genoodzaakt eene marechaussee-afdeeling door Samalanga te vergezellen, wees toen zoowel in zijn gebied als in eigenlijk Samalanga de schuilplaatsen van verschillende ons vijandige hoofden en hunne gezinnen aan.

Dit gebeurde in Maart 1900.

Aan T. Tji en T. Sech Koebat werden deswege doorloopende boeten opgelegd voor iedere maand dat zich nog vijanden in hun landschap zouden ophouden, terwijl voorts van laatstgenoemde, die in afwachting van het voldoen aan onze eischen te Lho Seumawé geïnterneerd werd, bovendien eene waarborgsom gevorderd werd.

Ten einde hem over zijne dubbelhartige handelwijze te onderhouden, riep de gouverneur T. Tji in April eerst naar Meureudoe, en toen hij daaraan niet voldeed, naar Lho Seumawé op. Doch ook aan die tweede oproeping voldeed hij niet. Toen zich nu tegelijkertijd eene marechaussee-colonne naar Samalanga begaf, om daar Panglima Polem op te sporen en te achtervolgen, alsook om, zooals aan T. Tji was te kennen gegeven, de zuivering van het landschap op zich te nemen met toepassing van registratie en passenstelsel, dacht T. Tji, dat deze colonne hem wegens zijne ongehoorzaamheid kwam arresteeren en nam hij de vlucht. Wel keerde die colonne daarop, ten einde gisting te voorkomen, naar Meureudoe terug, en werd aan T. Tji verzekerd, dat zijne ongerustheid ongegrond was, doch vrees weerhield hem, om zich weder te komen melden. En toen nu eenige in de bovenstreken van zijn gebied thuis behoorende oelama's hem te kennen gaven dat zij niet

langer de tot dusver op zijn last gevolgde lijdelijke en rustige houding wilden inachtnemen en hem aanriedden, om, nu hij toch ontmaskerd was, mede de zijde van het Gouvernement te verlaten, gaf hij aan hun drang gehoor, en sloot hij zich bij den vijand aan, hetgeen van onze zijde beantwoord werd met het leggen van beslag op de inkomsten der afgevallen hoofden en met eene extra heffing van den geheelen in- en uitvoer van het landschap.

Naar verscheidene voorname hoofden in andere landschappen, vooral in Pidië, werden brieven geschreven tot deelneming aan den heiligen oorlog tegen de „kafirs" en toen daarop de pretendent-sultan, door onze troepen uit de Pasé-streek verjaagd, zich mede naar Samalanga begaf, werd dit landschap eene verzamelplaats van onze vijanden, die daar tal van versterkingen aanlegden en zich op een krachtig verzet voorbereidden.

Reeds spoedig echter had T. Tji berouw, en zag hij in, dat hij de verstandigste partij zou kiezen door voor zijne handelwijze vergiffenis te komen vragen. Nadat hij daarop te vergeefs getracht had, het bestuur te polsen omtrent hetgeen hem te wachten stond, begaf hij zich in het laatst van November naar Lho Seumawé, waar hij zijne onvoorwaardelijke onderwerping aanbood. Op dezen tocht werd hij, behalve door een aantal bloed- en aanverwanten, vergezeld door zijn broeder T. Moeda Samalanga en zijn voornaamsten vazal T. Moeda Peudada, die zich een half jaar te voren tegelijk met T. Tji bij den vijand hadden aangesloten. Na in Groot-Atjeh geïnterneerd te zijn geweest is T. Tji in Februari 1901 onder strenge bepalingen in het bestuur over Samalanga hersteld.

In het eind van Mei 1900 betaalde T. Sech Koebat de van hem geëischte waarborgsom. In stede van naar zijn land terug te keeren, begaf hij zich na zijne invrijheidstelling naar Peusangan, om reden hij niet de minste neiging gevoelde om zich bij T. Tji en bij den vijand aan te sluiten; ook aan de oproepingen, die de pretendent-sultan van uit Samalanga tot hem richtte, voldeed hij niet. Deze zond daarop eene bende onder aanvoering van Nja Mamat Peureula naar Peusangan, aan welke bende het gelukte T. Sech Koebat in November op te lichten en naar Samalanga over te brengen, waar hij door den pretendent-sultan gevangen gehouden werd. Van daar schreef hij het bestuur dat hij zou trachten naar Meureudoe te vluchten en als dit niet lukte onze troepen zou tegemoet komen, zoodra zij in Samalanga kwamen.

In Januari 1901 werd nu een krachtig optreden tegen den vijand voorbereid. In Meureudoe werd een bivak te Nang Roë betrokken en de Glé Nang Roë met marinegeschut bezet, waarna op 20 Januari werd opgerukt. De oorlogsschepen *Tromp*, *Edi* en *Assahan* waren reeds voor Meureudoe en Samalanga gestationneerd. Bij de werkzaamheden te Nang Roë werden weinig moeielijkheden ondervonden; slechts eene enkele maal werden het bivak of de werkers beschoten.

Den 28sten ging de gouverneur naar Meureudoe en den volgenden dag werden eenige vijandelijke stellingen op den Glé Risa Boengang en den Tjot Panaih door geschutvuur van de *Tromp* en van onze stelling op den Glé Nang Roë onder vuur genomen en daarop door den vijand prijsgegeven. Den 30sten vernielde de infanterie die stellingen, waarna een tocht door de kampongs aan de Kiran-rivier werd gedaan, welke verlaten bleken. Door geschutvuur werd vervolgens de aanval op de sterke heuvelstelling Tanah Merah voorbereid, die eveneens door den vijand zonder verdediging werd verlaten; ook deze stelling werd vernield. Bij het doorkruisen van de II Moekims Toenong viel geen schot. Den 31sten werd vervolgens 's vijands heuvelstelling Asan Koembang onder geschutvuur genomen door de *Edi*, en van den Glé Nang Roë de beide volgende dagen zoowel deze stelling als 's vijands positie op den Bateë Ili. De troepenmacht rukte intusschen op naar Samalanga's binnenland en betrok een bivak te Meunasa Loeëng, van waaruit 3 Februari tegen de sterke heuvelstelling op den Glé Bateë Ili werd opgerukt. Na voorbereiding door artillerievuur ging de infanterie tot den aanval over. Vijf versterkingen op den Glé Bateë gaf de vijand zonder verdediging prijs; de zesde (het oude Batoe Ilik van 1880) werd hardnekkig verdedigd, doch stormenderhand vermeesterd, ten koste van 5 gesneuvelden en 27 gewonden onzerzijds, terwijl de vijand 71 dooden met wapens, waaronder eenig geschut, in onze handen liet. De stelling Asan Koembang, daarna onder vuur genomen door de bergbatterij en door marine-snelvuurgeschut, gaf de vijand zonder verdediging prijs. De vijandelijke stellingen werden in de asch gelegd. Op de volgende dagen werd in Samalanga gepatrouilleerd zonder dat ergens een schot viel.

Daar de drie landschappen Meureudoe, Samalanga en Peusangan te ver verwijderd zijn van de standplaats van den controleur te Lho Seumawé, die bovendien in het overige deel zijner onderafdeeling veel werk heeft, en daar na het einde der bovenbedoelde excursie een krachtig bestuur vereischt wordt, dat o. m. dadelijk met registratie en ontwapening der bevolking kan aanvangen, werd de op Groot-Atjeh vrijgekomen divisie marechaussee bestemd voor de bezetting der drie genoemde landschappen, met opdracht van het civiel bestuur aan den divisie-commandant, onder voorwaarde dat deze zich ten opzichte van het politiek gedeelte van zijne taak moet verstaan met den controleur.

Peusangan. Tengevolge van de rustelooze achtervolging en van de in de onherbergzame bovenstreken van zijn gebied geleden ontberingen kwam T. Tji Peusangan in Februari 1900 te overlijden. Daar het bezetten van Tjot Pi nu zijn reden van bestaan verloren had, werd het bivak aldaar opgeheven (verg. vorig verslag, blz. 15). Ten einde te kunnen uitmaken, welke van T. Tji's zoons volgens de adat de aangewezen persoon was om nu als oeleëbalang van Peusangan op te treden, werd aan T. Mahradja Djeumpa en T. Moeda Tji opgedragen, om T. Tji's beide nog in het gebergte verblijf houdende weduwen met hare zoons in de kampong te doen terugkeeren en daarna met hunne beide jongere broeders en de genoemde weduwen met hare kinderen naar Lho Seumawé op te komen. Alleen de weduwe Tjoet Rajeu keerde inderdaad terug. Het opkomen van de andere weduwe Tjoet Oenggah strookte niet met de bedoelingen der beide hoofden, die vreesden dat door haar aan den dag zou komen dat zij zich na T. Tji's overlijden van diens nalatenschap hadden meester gemaakt, terwijl zij het bestuur hadden trachten diets te maken, dat zulks zou zijn geschied door Panglima Polem, van wien later bleek, dat hij in dien tijd in het geheel niet in Peusangan geweest was. Hun jongere broeder T. Moeda Peusangan werd toen, zoolang het bestuur in Peusangan niet definitief geregeld zoude zijn, tijdelijk met de waarneming daarvan belast.

Toen de pretendent-sultan Peusangan doortrok, om zich van de Pasé-streek naar Samalanga te begeven, vergezelden beide hoofden hem derwaarts, alwaar de pretendent-sultan Tjoet Oenggah's zoon tot oeleëbalang van Peusangan en Tjoet Rajeu's zoon tot diens voornaamsten panglima aanstelde. In Peusangan teruggekeerd begon T. Mahradja onmiddellijk stappen te doen, om zich weder te onderwerpen, welke stappen ten gevolge hadden dat hij zich in het laatst van October onvoorwaardelijk overgaf aan eene militaire colonne, die zich toen in Peusangan bevond tot verkenning der op den Glé Sabil door T. Moeda Tji of door de bende van Nja Mamat Peureula aangelegde versterkingen. Te Lho Seumawé geïnterneerd, werd hem medegedeeld, dat over zijn lot alsmede over de opvolgingsquaestie in Peusangan eerst beslist zou worden, wanneer wijlen T. Tji's vier broeders en twee weduwen met hunne zoons alle te Lho Seumawé zouden zijn aangekomen.[1] Wel vertrok daarop T. Moeda Peusangan naar Peusangan om te trachten aan onzen wensch te voldoen, doch tengevolge van T. Moeda Tji's tegenwerking mocht het hem alleen nog maar gelukken Tjoet Oenggah's zoon daar te brengen. In de laatste dagen van het verslagjaar werden echter ook door T. Moeda Tji stappen gedaan, om weder in onderwerping te komen, doch eerst in Maart 1901 heeft hij zich bij den controleur van Lho Seumawé aangemeld.

Als gevolg van de door T. Mahradja Djeumpa en T. Moeda Tji aangenomen houding bleef ook dit geheele jaar de boete doorloopen aan Peusangan in 1898 opgelegd, en kregen ook die hoofden geen hassiluitkeering als bedoeld in het vorig verslag (blz. 15).

Gloempang Doea. Orde en rust werden in dit landschap niet verstoord. De hoofden zijn ons goedgezind, en de bevolking onthoudt zich van vijandelijkheden.

Sawang. Dezelfde toestand bestaat ook in het landschap Sawang. Een panglima, die zich in December 1899 bij den pretendent-sultan had aangesloten, onderwierp zich weder aan ons gezag, en betaalde de van hem gevorderde boete en waarborgsom. In Juli 1900 kwam de pretendent-sultan te Lambajong in Sawang, van

[1] In Maart 1901 zijn al de opgeroepenen verschenen en is te Koeta Radja, waarheen zij werden overgebracht, eene regeling van het bestuur over Peusangan getroffen.

waar hij door eene patrouille in de richting van Peusangan verdreven werd.

Nisam. Ook in dit landschap heerschten rust en orde. Een der aanvoerders van de bende, die in 1898 te Tjot Triëng in Tjoenda vijandelijkheden jegens onze troepen gepleegd had, sneuvelde in eene ontmoeting met eene patrouille in Boeloh Beureugang; twee anderen kwamen in onderwerping en betaalden de van hen geëischte boete.

Lho Seumawé. In December 1899 sloot een panglima prang van Lho Seumawé zich bij de benden van den pretendent-sultan aan. Daar T. Mahradja het bestuur ter zake te laat had ingelicht, terwijl ook in andere opzichten over zijn gebrek aan activiteit te klagen viel, werd hem eene boete opgelegd, gelijkstaande met het bedrag zijner toelage gedurende zes maanden. In het landschap was het volkomen veilig.

Pasé-streek. Onder den algemeenen naam van Pasé verstaan de Atjehers alle landschappen in Keureutoë, verder Geudong (Kroeëng Pasé — linkeroever), Hakem Kroeëng (Kroeëng Pasé — rechteroever), Bajoe, Bloeë, Samakoero, Blang Mangat en Tjoenda met de Boeloe-landschappen.

Het is daarom dat eene korte algemeene beschouwing aan de vermelding der gebeurtenissen in de verschillende landschappen voorafgaat.

Gedurende de geheele eerste helft van 1900 werd de Pasé-streek min of meer in beroering gebracht door de aanwezigheid van den pretendent-sultan, tot wiens achtervolging in December 1899 eene troepenmacht op de keudé's Lho Soekon en Panté het bivak betrokken had. Door het rusteloos patrouilleeren onzer troepen zag hij zich naar Langkahan Mantjang aan de Kroeëng Djamboe Ajé teruggedrongen, en toen hij zich ook daar niet meer veilig achtte, vestigde hij zich eerst te Rampaih, vervolgens te Samakilang, dat in de Gajoe-landen aan den bovenloop van genoemde rivier gelegen is. Met het doel om hem zoo mogelijk ook derwaarts te vervolgen en tevens om Rampaih voor onze troepen gemakkelijk bereikbaar te maken, door langs de Djamboe Ajé-rivier van Lho Nibong een colonneweg daarheen aan te leggen, werd daarop het bivak te Lho Soekon-Panté opgeheven, en werden bivaks te Lho Nibong en Rampaih en op een halfweg tusschen beide in gelegen plaats Djamboe Kadjeuëng bezet.

Intusschen verhuisde de pretendent-sultan naar de bosschen van Boven-Peutoë en Kroeëng Pira en deden benden van hem, onder aanvoering van zijne bendehoofden Moeda Pahlawan (die in Juni te Djeurat Manjang sneuvelde), Pang Kilat (die in Juli vermoord werd), Pang Asan en anderen, strooptochten in de benedenstreken. Vele kampongbewoners uit de Pasé-streek maakten van deze gelegenheid gebruik om zoogenaamd den „prang sabil" (heiligen oorlog) tegen de „kafirs" te voeren, en om onder dat voorwendsel, met behulp van des sultan's benden, zich over persoonlijke veeten op hunne naburen te wreken en bij hen te rooven en te plunderen. Zoo verschenen benden z. g. moslemin, die echter hoofdzakelijk uit lieden van Blang Mangat bestonden, in Tjoenda en werd op de keudé Bajoe geroofd door moslemin uit Geudong, enz. Het middelpunt van dezen zonderlingen heiligen oorlog maakte eenigen tijd Geudong uit, waarom ook derwaarts troepen werden gezonden, met opdracht den vijand te verdrijven en van daaruit een weg aan te leggen over Matang Koeli en door Peutoë naar Rampaih, terwijl van die gelegenheid tevens moest worden gebruik gemaakt om den in 1899 aangelegden weg Geudong — Aloeë Keudjroeën door Chineezen te doen ophoogen en verbeteren.

Toen met den aanleg van den eersten en de verbetering van den tweeden weg zoover gevorderd was dat splitsing van den troep in twee bivaks noodig was, traden de vijandelijke benden, die zich aanvankelijk schuil gehouden hadden, meer actief op en achtte de colonne-commandant het noodig het tweede bivak weder in te trekken en het wegwerken tijdelijk te staken, ten einde alle troepen tot verdrijving van den vijand te kunnen benutten. Hiervan maakten de sultansbenden gebruik om de aangelegde wegen en bruggen door de bevolking te doen vernielen, waarvoor later aan de bevolking der geheele Pasé-streek eene door middel van additioneele rechten op in- en uitvoerartikelen te innen boete werd opgelegd van $ 12 000. Bovendien werd de bevolking gedwongen, om overal de vernielde wegen en bruggen zelf te herstellen.

Toen daarop de weg van Geudong naar Matang Koeli tot halverwege deze beide plaatsen gevorderd was, werd het bivak van eerstgenoemde naar laatstgenoemde plaats overgebracht, en nog later naar de monding der Peutoë-rivier, van waar de wegwerkzaamheden verder werden voortgezet.

De troepen langs de Kroeëng Djamboe Ajé, wier werkzaamheden in Juni afgeloopen waren, keerden onmiddellijk daarna naar Pidië terug, en toen ook van uit Peutoë de weg voltooid was, werd ook dat bivak opgeheven, en keerden de troepen, na eerst nog de landschappen bewesten de Pasé-rivier in alle richtingen doorkruist en van vijanden gezuiverd te hebben, in begin September naar Koeta Radja terug, ten einde zich daar te reconstrueeren voor de inmiddels noodig geworden excursie naar Samalanga. Alleen eene compagnie infanterie bleef als mobiele colonne te Lho Seumawé achter.

Inmiddels had de pretendent-sultan, wiens schuilplaats eindelijk door ons ontdekt was, medio Juni Peutoë verlaten en zich op weg begeven naar Samalanga. Te Geudong en Samakoero gekomen keerde hij echter op zijne schreden terug en bezette met zijne benden te Djeurat Manjang de koeta van Tjoet Nja Asiah van Keureutoë, welke versterking hij evenwel met een zwaar verlies moest ontruimen. Hij ging toen weder naar Geudong en Samakoero, doch toen enkele dagen later van uit Lho Seumawé eene wel is waar mislukte nachtelijke poging gedaan werd, om zijne vrouw Potjoet Tjot Moerong, die hij te Koeta Batee in Samakoero veilig waande, daar te verrassen, waarbij hij weder verliezen leed, achtte hij blijkbaar de benedenstreken niet meer veilig en week hij uit naar Mbang, vanwaar hij zich via Lambajong (in Sawang) en Peusangan naar Samalanga begaf.

Kort na des sultan's vertrek keerde uit de Gajoe-landen in de Pasé-streek terug de in vroegere verslagen (zie dat van 1900, blz. 16 en 17) genoemde Teungkoe Tapa, vergezeld van een 20-tal Gajoe's. Opnieuw begaf hij zich naar Koeala Piada, waar hij thans voor de derde maal den heiligen oorlog predikte en aanhang trachtte te krijgen, hetgeen hem echter niet gelukte. Door eene compagnie infanterie opgezocht en achterhaald sneuvelde hij met bijna al zijne volgelingen.

De rust keerde nu weldra overal terug. De bevolking ging de sawahs bewerken, legde op onzen last colonnewegen aan, of verbeterde de bestaande wegen, en, enkele kleine beschietingen daargelaten, werden geene vijandelijkheden meer gepleegd.

Omstreeks 1 October werd een begin gemaakt met het aanleggen van de trambaan van Lho Seumawé in westelijke richting naar Peusangan. Moeielijkheden werden daarbij van de zijde der bevolking niet ondervonden. De werkzaamheden, die in Januari 1901 tot op ongeveer 10 K.M. afstand van Lho Seumawé gevorderd waren, worden beveiligd door een detachement, dat te Keudé Paloh een bivak betrokken heeft.

Voorts werd, na verkenning, een voorontwerp gemaakt voor den aanleg in 1902 van eene trambaan van Lho Seumawé door de Pasé-streek en de landschappen ter Oostkust van Atjeh naar Idi, tot welken aanleg werd besloten bij de Indische begrooting voor 1901.

Tjoenda. Evenals de andere landschappen der Pasé-streek werd ook Tjoenda gedurende de eerste helft van het verslagjaar door de sultansbenden af en toe in beroering gebracht. De vijand plunderde op de peukan Toeha en in de woning van T. Tji, trachtte de brug, die het eiland Lho Seumawé met den vasten wal verbindt, in brand te steken, en nam een paar malen stelling in de Tjoenda'sche heuvels, vanwaar hij echter door onze troepen verdreven werd. De hoofden en bevolking van Tjoenda (de onderhoorigheden van dit landschap hierbij buiten beschouwing latende) namen nergens aan de gepleegde vijandelijkheden deel, en van T. Tji werd, voornamelijk in den laatsten tijd, zeer veel medewerking ondervonden om ook in die onderhoorigheden een ordelijken staat van zaken te scheppen.

In de landschappen Blang Lantjang en Paloh bleef het, behoudens enkele kleine, door uit de Boeloh-streek afkomstige vijanden gepleegde rooverijen, rustig.

T. Moeda Ali van Tjot Triëng bleef steeds te Peudari nabij Mbang verblijf houden.

In den toestand in Boeloh Beureugang kwam weinig verandering, daar het hoofd T. Radja Itam nog steeds vijandiggezind bleef. Hij leidde een zwervend leven, begaf zich met den pretendent-sultan naar de Pasé-streek, ging naar de Oostkust om daar bijdragen voor zijn levensonderhoud in te zamelen, en werd in de bovenstreken van zijn gebied voortdurend door onze patrouilles opgejaagd.

Ten einde deze landstreek gemakkelijker te kunnen bezoeken,

werd een colonneweg daarheen aangelegd en werd eene brug over de Kroeëng Boeloh geslagen.

Tot waarnemend hoofd over Boeloh Beureugang werd T. Bentara Peukan, neef van T. Radja Itam, aangesteld.

In Boeloh Blang Ara bleef T. Ma Oesen met het bestuur belast. Van een drietal zijner peutoeha's, die zich bij den vijand hadden aangesloten, werd er één vermoord, en werd een ander door onze troepen gevangen genomen en door het inlandsch zelfbestuur tot dwangarbeid veroordeeld; de derde kwam opnieuw in onderwerping en betaalde de van hem gevorderde boete en waarborgsom. Keudjroeën Sabil bleef zich te Mbang ophouden.

Omstreeks het midden van 1900 begon de keudjroeën van Boeloh Kampong Teungoh, die zich van Tjoenda onafhankelijk wilde maken doch daarin door ons werd tegengewerkt, alle aanrakingen met het bestuur te ontwijken en vestigde hij zich in de boschrijke bovenstreken van zijn landschap; daar hij weigerde aan de tot hem gerichte oproepingen van het bestuur te voldoen, werd hij als vijand beschouwd en behandeld. In December werd hij door T. Tji Tjoenda gearresteerd, en in diens woning, waar hij thans zwaar ziek ligt, gevangen gehouden. Zijn oudste zoon T. Keudjroeën Moeda en een zijner toeha peuët Imeum Bali misleidden eene patrouille, die eene dientengevolge mislukte nachtelijke poging deed, om T. Moeda Ali van Tjot Triëng op te lichten. Uit vrees dat zulks ontdekt zoude worden, namen beiden de vlucht, doch Imeum Bali gaf zich spoedig daarna vrijwillig gevangen. T. Keudjroeën Moeda bleef echter, evenals zijn jongere broeder Nja Bintang, bij de vijandelijke partij, tot beiden in het begin van Januari 1901 door T. Tji Tjoenda gearresteerd en uitgeleverd werden.

T. Keudjroeën Moeda van Boeloh Raja ontweek gedurende eenige maanden alle aanrakingen met het bestuur, doch nam niet aan gepleegde vijandelijkheden deel. Hij kwam zich echter later weder vrijwillig aanmelden.

Bajoe. Dit landschap had een paar malen te lijden van rooverijen, gepleegd door benden van den pretendent-sultan en van T. Radja Meungkoeta van Geudong. De hoofden zijn ons echter goedgezind, en de bevolking nam aan de gepleegde vijandelijkheden geen deel.

Blang Mé. In Maart 1900 sloten T. Moeda Lateh en zijn jongere broeder T. Djohan zich bij den pretendent-sultan aan; zij begaven zich daartoe naar Peutoë, waar de vrouw van eerstgenoemde zich bij haar broeder, den toen nog vijandigen T. Moehamat Napiah van Simpang Oelem bevond. De hoofdreden voor deze handelwijze is gelegen in de omstandigheid, dat de belangen van hun landschap en hunne bevolking hun onverschillig waren, terwijl zij zich voorts door hun wanbestuur zoo dikwijls boeten op den hals gehaald hadden, dat ter betaling daarvan op een groot deel hunner inkomsten beslag gelegd moest worden.

In het midden van het verslagjaar volgden zij den pretendent-sultan naar Samalanga, waar T. Moeda Lateh thans nog verblijft, doch vanwaar T. Djohan onlangs naar Blang Mé teruggekeerde.

Na T. Moeda Lateh's afval werd een der toeha peuët, T. Nja Meurandeh geheeten, tijdelijk met het bestuur belast, doch, zooals later bleek, was hij niet bij machte, om zijn gezag op voldoende wijze te handhaven.

In April sloot een andere toeha peuët, T. Nja Ansari, zich bij den vijand aan, die zijne vrouw gevangen genomen had; de teleurstelling, dat niet hij, in stede van T. Nja Meurandeh, met het bestuur over het landschap is belast geworden, was een der hoofdredenen voor zijn afval.

Blang Mangat. In het begin van 1900 deed T. Ben Lho Triëng uit zijne verblijfplaats te Mbang telkens rooftochten in de benedenstreken, welke T. Moehamat Napiah zoodanig verbitterden, dat hij voor een oogenblik zijne indolente houding liet varen. Zijn optreden had den dood van zijn oom en tegenstander T. Ben Lho Triëng en van een van diens zoons ten gevolge.

Wegens het deelnemen aan een door de sultansbenden ondernomen rooftocht in Tjoenda werd T. Keudjroeën Kareuëng gevangen genomen. Eerst na het betalen van eene waarborgsom voor zijn toekomstig gedrag werd hij weer op vrije voeten gesteld.

De landstreek Mbang bleef eene verzamelplaats van slechte elementen, die daar wel enkele malen door onze patrouilles werden opgejaagd, doch aan wie wegens den verren afstand van Lho Seumawé en het moeielijke terrein het verblijf daar niet geheel onmogelijk gemaakt kon worden. Er zal eerst een weg naar Mbang aangelegd moeten worden.

Samakoero. T. Hakem Samakoero, die zich niet vrijwillig bij den pretendent-sultan had willen melden, werd door dezen gevangen genomen, doch reeds kort daarna weer vrijgelaten.

Panglima Prang Moeda, hoofd van Koeta Bateë, sloot zich bij den vijand aan, en keerde ook na diens aftocht naar Samalanga niet tot zijn oeleëbalang, van wien hij zich gaarne onafhankelijk had willen maken, terug.

Bloeë. Met T. Imeum Balé Bloeë werden vriendschappelijke betrekkingen onderhouden.

Geudong. Bijna het geheele jaar door heerschte in dit landschap in meerdere of mindere mate onrust, die eerst veroorzaakt werd door den pretendent-sultan en diens benden en later door T. Radja Meungkoeta, die van uit de bovenstreken van Geudong af en toe strooptochten ondernam, voornamelijk gericht tegen Geudong's oude vijanden Bajoe en Hakem Kroeëng. De groote massa der bevolking van Geudong is ons vijandig gezind; zij herbergt onze vijanden, en neemt in het geheim aan vijandelijkheden en rooftochten deel, telkens wanneer daartoe gelegenheid bestaat, doch houdt zich oogenschijnlijk rustig, zoodra door de troepen met kracht tegen den vijand opgetreden wordt.

Van T. Radja Moeda en T. Moehamat Ali Basjah werd geen voldoende medewerking ondervonden, om de toestanden te verbeteren; integendeel kwam het voor, dat zij vijanden voor ons verborgen hielden, en dat zij ook in andere opzichten handelingen pleegden, die met hunne positie van aan ons gezag onderworpen hoofden niet in overeenstemming te brengen waren. Ten einde ook zonder hunne hulp beter contrôle op de bevolking in hun landschap te kunnen houden, zijn er de registratie der bevolking en het passenstelsel ingevoerd, waarmede men in Maart 1901 is gereedgekomen.

Van T. Lotan werd geen last ondervonden. Hij hield zich voortdurend ver in de bovenlanden schuil en bemoeide zich niet met de aangelegenheden van zijn landschap.

Nog steeds worden verhoogde rechten van dit landschap geheven.

Hakem Kroeëng. T. Hakem Kroeëng werd aangehouden in verband met het verborgen zijn in zijn gebied van een of twee verloren geraakte marine-repeteergeweren. Nadat een der geweren bij zijn oom T. Bintang achterhaald en voor het andere eene waarborgsom was gestort, werd T. Hakem Kroeëng in het gezag over zijn landschap hersteld. T. Bintang sloot zich bij den vijand aan, en bevindt zich thans nog in de omgeving van T. Radja Meungkoeta.

Keureutoë. Niettegenstaande de „oeleëbalang delapan” van Keureutoë T. Ben Pira nog niet in onderwerping gekomen was, werd toch op dringend verzoek van de waarnemend bestuurster Tjoet Nja Asiah en verdere hoofden in Juni in de opvolgingsquaestie eene beslissing genomen. T. Sjamsareh werd toen onder toekenning van den titel van T. Tji Bentara tot oeleëbalang over het landschap aangesteld, terwijl aan T. Adib een aandeel in de hassil radja werd toegekend. Tegelijkertijd trad Tjoet Nja Asiah, aan wie als belooning voor de door haar bewezen goede diensten eene gratificatie van $ 2500 uit de inkomsten van den oeleëbalang van Keureutoë werd uitgekeerd, als waarnemend bestuurster af, en werd aan haar vergunning verleend, om aan haar reeds jaren lang gekoesterd voornemen om eene bedevaartreis naar Mekka te ondernemen, gevolg te geven. In Juli daarop vertrok zij naar Pinang met het doel om van daar verder naar Arabië te reizen, doch haar reisgenoot Sjahbandar Kroeëng Baro wist haar hare reispenningen afhandig te maken, zoodat zij eenige maanden later, zonder ter bedevaart geweest te zijn, naar Keureutoë terugkeerde.

De allerwege in de Pasé-streek in de eerste helft van 1900 door de sultansbenden veroorzaakte beroering had in Keureutoë den afval van enkele aan ons gezag onderworpen hoofden ten gevolge, namelijk van T. Tji Bentara's jongeren broeder T. Tjoet Moehamat, die door den pretendent-sultan tot tegen-oeleëbalang van Keureutoë werd aangesteld, doch die thans, zoolang hij zich niet meldt, alleen in de bovenstreken kan verblijf houden, en voorts van de hoofden van Minjé en Aron, en van enkele mindere hoofden, zooals Panglima Prang Agam van Boedjo en Panglima Prang Gloempang Toedjoh, een der toeha peuët van Ara Boengko. In Minjé werd in het bestuur voorzien door zekeren T. Bajan daarmede tijdelijk te belasten; doch

T. Oeleëbalang Baro van Aron keerde op zijne schreden terug, onderwierp zich weder aan het Gouvernement, en betaalde de de van hem gevorderde boete en waarborgsom.

Het hoofd van Blang Gloempang, dat zich vroeger wegens ziekte niet persoonlijk had kunnen melden, en zich daarom steeds door zijn broeder T. Teungoeh had doen vertegenwoordigen, gaf ook na zijn herstel aan de oproepingen van het bestuur geen gevolg, weshalve hij als vijand beschouwd en behandeld dient te worden.

T. Ben Ara Boengko, die zich in Januari 1900 aan ons gezag onderworpen had, trok zich in Juni d. a. v. weder in de bosschen terug, aangezien hem de druk van het bestuur te zwaar te dragen viel, en hij o. m. beboet was geworden, omdat twee zijner bloedverwanten, voor wie hij zich aansprakelijk gesteld had, zich bij den vijand hadden aangesloten. Evenals vroeger vóór zijne onderwerping werd zijn jongere broeder T. Peukan met de waarneming van het bestuur belast.

In Augustus onderwierp zich T. Bentara Blang, bloedverwant van T. Moeda Bramat van Matang Oebi, een der toeha peuët van Ara Boengko. Na betaling der hem opgelegde boete werd hem tijdelijk het bestuur over Matang Oebi opgedragen.

In Mei werd eene kleine militaire dekking der wegwerkers in Moeliëng door eenige Atjehers, die haar klappers en suikerriet verkochten, onverhoeds aangevallen, waardoor een paar militairen gedood of gewond werden en een repeteergeweer in handen van den vijand viel. Van genoemde kampong werd de wederinlevering van het geweer, subsidiair eene boete van $ 1000 geëischt.

Door nauwkeurig onderzoek kwam het bestuur volkomen op de hoogte van de wettige hassilverdeeling in Keureutoë en van de bestaande misbruiken. De laatsten werden verboden en de hassilverdeeling definitief geregeld. Daar de in 1898 opgelegde boete ruim betaald was, en de opvolging in het bestuur haar beslag kreeg, werd de verhoogde heffing op den in- en uitvoer gestaakt, en krijgen de hoofden, voor zoover zij onderworpen zijn, thans geregeld hunne aandeelen uitbetaald.

Deze regeling geldt mede voor Matang Koeli en Peutoë.

Matang Koeli. De minderjarige oeleëbalang T. Madjit werd door den pretendent-sultan naar Samalanga medegenomen, waar hij thans nog verblijf houdt.

In den ongunstigen politieken toestand van het landschap kwam weinig verbetering. Alle toeha peuët zijn ons vijandig gezind en uit enkele kampongs werden de patrouilles, zij het maar door een paar schutters, telkens beschoten. Alleen daar, waar de waarnemend oeleëbalang T. Moeda Lho gezag uitoefende, werden geene vijandelijkheden gepleegd.

Peutoë. In Februari 1900 onderwierp T. Hakem Peutoë zich aan ons gezag. Hij is door het overmatig gebruik van opium versuft, zoodat hij zich met de aangelegenheden zijns lands weinig inlaat.

b. Oostkust.

Onderafdeeling Idi. Vijandige bewegingen hadden in 1900 niet plaats. Wel zwierven van tijd tot tijd bekende bendehoofden in de onderafdeeling rond, maar hun doel was hoofdzakelijk, door het aanjagen van vrees hoofden en bevolking te dwingen hen met geld of levensmiddelen te ondersteunen. Er is zelfs niet getracht iets tegen de „Kompani" te ondernemen.

Zooals in het vorig verslag (blz. 18) werd medegedeeld, trok Nja Dawot, na uit Aloeë Lho te zijn verjaagd, naar den bovenloop der Peureula-rivier, waar hij zich nabij de kampong Loeboe Sigenep vestigde. Zijn halfbroeder Nja Boekit, Teungkoe Mohamad Daja en nu en dan ook Panglima Prang Oesoe voegden zich daar bij hem. Daar de mogelijkheid bestond, dat zij eenige vijandelijkheid zouden beginnen tegen het pas opgerichte etablissement der Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië (Maatschappij Holland) te Rantau Pandjang, werd uit Bajan eene militaire dekking daarheen gedirigeerd, waarvoor in den loop van het verslagjaar, met medewerking van Teungkoe Tji Peureula, een tijdelijk bivak aan de rivier werd gebouwd. Het geheele jaar door is dat bivak, zeer ten bate van de veiligheid, bezet gebleven.

In het laatst van Maart kwamen Teungkoe Hoesin en Nja Mamat Peureula zich bij Nja Dawot voegen en gezamenlijk bezochten zij de benedenstreken van Peureula.

Patrouilles van Rantau Pandjang en van Idi konden geen voeling met hunne benden krijgen, omdat die overal bij de hoofden zoowel als bij de bevolking eene schuilplaats vonden. Toen alle patrouilleeren vergeefs bleek, werden in April de voornaamste helpers van Nja Mamat gearresteerd, namelijk Teungkoe Sech Moet, sjahbandar van Peureula, Teungkoe Moeda Latè en Teungkoe Moeda Dalam, terwijl Teungkoe Bramzah, die zich tegen zijne arrestatie verzette, werd neergelegd.

De drie zooeven genoemde personen werden bij gouv. besluiten van 31 Mei 1900 n°. 23 en 10 Juni 1900 n°. 11 verbannen naar Poerworedjo (Bagelen). Dit optreden had tot onmiddellijk gevolg dat alle kwaadwilligen zich naar Boven-Peureula terugtrokken, maar toen eene colonne van Rantau Pandjang naar hunne verzamelplaats Loeboe Sigenep uitrukte en op weg daarheen een zestal volgelingen van Panglima Prang Oesoe neergelegd en een paar anderen gearresteerd had, voelden zij zich ook daar niet meer veilig en trokken de meesten zich over de Djamboe Aer terug.

Panglima Prang Oesoe zette zijn zeerooversbedrijf in het Langsarsche voort, terwijl Nja Dawot, Nja Boekit en Mohammad Dia zich vestigden aan de Aloeë Pinang, aan de Peureularivier ten zuiden van Loeboe Sigenep. Van daaruit brachten zij in November nog een kort bezoek aan Aloeë Lho, waar zij onmiddellijk verjaagd werden, en toen van uit Rantau Pandjang patrouilles ook naar Aloeë Pinang gemaakt werden, trokken zij zich geheel naar de Djamboe Aer terug.

Aan den bovenloop van deze rivier hield Teungkoe Hoesin zich het grootste deel van het jaar op, in de eerste maanden in gezelschap van Nja Mamat, terwijl de pretendent-sultan toen in de Pasé-streek vertoefde.

Hiervóór werd hun uitstap naar Peureula in Maart en April reeds beschreven. Teruggekeerd naar hun gewone verblijf vonden zij daar den toestand niet in hun voordeel veranderd; immers in de laatste dagen van Maart hadden twee compagnieën van het 12de bataljon infanterie een bivak betrokken te Lho Niboeng aan den rechteroever der Djamboe Aer en, nadat een voorloopige communicatieweg opengekapt was, werden nog twee tijdelijke bivaks opgericht, namelijk een te Rampaih en een weinig benoorden Langkahan Mantjang. Behalve dat een colonneweg gemaakt werd van Lho Niboeng naar Rampaih, langs den linkeroever der Djamboe Aer, werd de omtrek afgepatrouilleerd, waardoor de rust van deze geheele onderafdeeling zeer gebaat werd. Teungkoe Hoesin trok hoe langer hoe verder terug en Nja Mamat volgde den pretendent-sultan naar Samalanga.

Nadat de drie straks genoemde bivaks in het laatst van Mei waren opgeheven bleef het rustig tot October, toen Teungkoe Hoesin weer van zich deed hooren, door in Djoelo Rajeu eenige runderen te stelen en de eigenaars te vermoorden, hetgeen hij in December op kleine schaal herhaalde.

In November kwam een bekend roover, Pang Oebit, in Idi Rajeu en Idi Tjoet, zoogenaamd om sabilgelden te innen, in werkelijkheid om te rooven, hetgeen hem in laatstgenoemd landschap door onbegrijpelijke zorgeloosheid der bewoners gelukte. Eindelijk werd in December de rust in Djoelo Rajeu en Djoelo Tjoet verstoord door eenige zich noemende panglima's van den pretendent-sultan, o.a. Pang Assan, Pang Moekis e.a., die wel geene vijandelijkheden pleegden, maar de bevolking dier beide landschappen in onrust brachten. Hun optreden werd vergemakkelijkt door de afwezigheid naar Groot-Atjeh van den oeleëbalang van Simpang Oelem, in de bovenstreken van welk landschap zij zich ophielden. Bij het eindigen van het verslagjaar waren alle bendehoofden, gewoonlijk vergezeld van zeer weinig volgelingen, verspreid in de bovenstreken dezer onderafdeeling tusschen Djamboe Aer en Pantoen Laboe (Idi Rajeu), waar zij door de onbegaanbaarheid van het terrein en den verren afstand veilig zijn voor een overval door militaire patrouilles, en toch voor hun gering aantal monden genoeg rijst konden bekomen, welk voedingsmiddel aan de Djamboe Aer schaarsch is.

Zooals uit het bovenstaande blijkt, waren de rustverstoringen in het algemeen niet belangrijk, en was het optreden der bendehoofden nu juist niet geschikt om bij hoofden en bevolking den indruk te maken, dat zij den „prang sabil" voerden. Integendeel, meer en meer worden Teungkoe Hoesin en soortgelijken beschouwd als gewone roovers, die niets tegen de „kafirs" durven ondernemen. De buitengewone vrees van de rustige Atjehers voor hunne gewapende rasgenooten is de oorzaak dat deze rooftochten vaak eenig materieel succes hebben.

Als van algemeen belang voor deze onderafdeeling vallen voorts nog de volgende aangelegenheden te vermelden. Tengevolge van de vele patrouilles en de daarbij gepaard gaande opmetingen, werd het mogelijk eene algemeene figuratieve kaart der oostkust van Atjeh samen te stellen, die gaandeweg nog aangevuld kan worden. De opiumpacht werd geheel door het

Gouvernement overgenomen tegen schadeloosstelling aan de oeleëbalangs. In Februari 1900 had eene voorloopige tracé-opneming plaats voor een spoorweg van Koeala Simpang naar Lho Seumawé door een tweetal ambtenaren der Deli-Spoorweg-maatschappij, in Juli gevolgd door eene dergelijke opneming van Idi tot Lho Seumawé door den gewestelijk eerstaanwezend genieofficier (zie blz. 12).

Als gevolg der exploraties, die tegenwoordig in aan elkander grenzende landschappen plaats hebben, moest de grens tusschen deze worden vastgesteld. Na een langdurig onderzoek kon daartoe een voorstel gedaan worden en in Juni 1900 werd de grens bij besluit van den civielen en militairen gouverneur definitief geregeld.

De mijnbouwmaatschappij „Atjeh" legde een karreweg aan van Peudawa naar haar terrein, terwijl het bestuur dien weg verlengde tot Rantau Pandjang, en door het maken van een korten verbindingsweg den omweg over Peudawa onnoodig maakte. In den drogen tijd kan thans eene militaire colonne den afstand Idi—Rantau Pandjang in 4.5 uur afleggen.

Eenige tabaksplanters uit Deli bezochten eenige landschappen dezer onderafdeeling om gronden, voor tabakscultuur geschikt, uit te zoeken; een houtaankap van bakou bakou (kajé kasso) kwam tot stand in de strandbosschen van Simpang Oelem.

Eindelijk werden nog de noodige opnemingen gedaan voor het oprichten van een vuurtoren nabij Diamantpunt.

Omtrent den politieken toestand in de verschillende landschappen dezer onderafdeeling verdient het volgende vermelding.

Simpang Oelem. Teungkoe Moeda Oesoeih bestuurt zijn landschap met krachtige hand; wegen en bruggen worden door hem goed onderhouden. Zijn oudste zoon zond hij naar Koeta Radja om de openbare inlandsche school aldaar te bezoeken.

De halfbroeder van den oeleëbalang Teungkoe Moehamad Hanafia maakte zijne opwachting bij het bestuur en beloofde voortaan rustig in Simpang Oelem te zullen wonen. Als waarborg voor de nakoming dier belofte leverde hij tien achterlaadgeweren in en deponeerde hij voor eene waarde van $ 2000 aan goudwerken bij het bestuur.

Tandjong Seumanto. De oeleëbalang van Blang Mé (Noordkust) T. Moeda Lateh, die ook hoofd is van het onbeteekenende Tandjong Seumanto voegde zich in Maart 1900 bij den pretendent-sultan. Die afval bracht geene wijziging in den rustigen toestand.

Djoelo Tjoet. De weinige flinkheid van den oeleëbalang T. Arifin is eene voorname oorzaak van de onrust, die in de laatste maanden van het verslagjaar in dit landschap heerschte. Tusschen hem en de peutoeha's schijnt weinig samenwerking te zijn. Het bestuur tracht dezen toestand te verbeteren.

Djoelo Rajeu. Het bestuur had over het algemeen reden om met den nieuw opgetreden oeleëbalang Teungkoe Radja Amat tevreden te zijn. Tegen kwaadwilligen nam hij eene besliste houding aan. Zoo verstrekte hij in Maart 1900 gidsen aan eene militaire patrouille om eene rooverbende, die in de bovenstreken aan de Aloeë Ije Mera verblijf hield, te overvallen, waarbij ons eenige vuurwapenen in handen vielen. In Juni d. a. v. wist hij zelf het ontsnapte hoofd dier bende Nja Toeloet in eene hinderlaag te lokken en te dooden. Ook in November en December hielp hij de militaire patrouilles in zijn landschap veelvuldig.

Bago en Boegeng en *Idi Tjoet.* Omtrent deze landschappen valt niets bijzonders te vermelden.

Idi Rajeu. Panglima Prang Nago, wiens knevelarij in het vorig verslag (blz. 19) werd vermeld, werd door het inlandsch bestuur tot tien jaren dwangarbeid veroordeeld, welke straf bij gouv. besluit veranderd werd in tien jaren verbanning.

Het bestuur trof eene schikking met Thio Tiauw Siat, den in het vorig verslag (blz. 19) bedoelden Chinees, waardoor diens schuldvordering op Teungkoe Tji geheel kon worden afbetaald.

Van de zes personen, die in September 1898 den gouvernements tolk en zendeling Mat Said vermoordden, werden vijf in Maart, en de zesde in December door het bestuur gearresteerd en door den oeleëbalang tot dwangarbeid veroordeeld.

Behalve Teungkoe Tji's halfbroeder, bezochten ook nog drie zoons van voorname inlanders de openbare inlandsche school te Koeta Radja.

Peudawa Rajeu. Omtrent dit landschap valt niets bijzonders te vermelden.

Peureula. Teungkoe Tji Peureula's aandacht bepaalde zich voornamelijk bij de petroleumindustrie, waarvan hij zich gouden bergen voorstelt, terwijl hij, in afwachting daarvan, alle andere zaken verwaarloost.

Erkend moet trouwens worden, dat hij nooit veel gedaan heeft om de veiligheid van zijn gebied te verzekeren; roovers oppakken, onwillige hoofden vervangen e.d. deed hij niet, zelfs als het eenvoudigste eigenbelang hem dit aanried. Dat, zooals op de vorige blz. werd vermeld, in April een viertal voorname hoofden door het bestuur onschadelijk werden gemaakt, deed Teungkoe Tji wel genoegen, maar niet hij, doch zijn jongere broeder Teungkoe Ali had de noodige inlichtingen aan het bestuur verstrekt en Teungkoe Tji vond het ook volstrekt niet noodig het bestuur verder te helpen in het zuiveren van het landschap van onwillige elementen.

Daartegenover staat, dat hij ten behoeve van militaire colonnes een goed tijdelijk bivak nabij de keudé Peureula liet bouwen, en ook bij den bouw van het bivak te Rantau Pandjang veel hulp verleende.

In December 1899 en in Januari d. a. v. kwamen weder berichten in van voorgenomen smokkelarij naar het landschap Peureula van allerlei oorlogsmaterieel. De voornaamste smokkelaars waren echter bij het bestuur bekend, en toen een dezer, Panglima Prang Mael, zich te Idi vertoonde, werd hij gearresteerd, en als gevaarlijk voor rust en orde bij gouv. besluit van 21 September 1900 n°. 35 verbannen naar Bondowosso (Bezoeki).

In December 1900 werd een ander berucht smokkelaar, Teungkoe Hamzah, gearresteerd, wiens zaak nog in behandeling is. Oorlogscontrabande werd in het verslagjaar niet binnengesmokkeld.

Onderafdeeling Bajan. Vijandige bewegingen hadden in 1900 niet plaats.

T. Tji Peureula toonde zich wederom het geheele jaar onwillig of onmachtig om Nja Dawot c. s. van Aloeë Lho onschadelijk te maken, waarvoor hij maandelijks $ 250 boete verbeurde. T. Bin Tjoet van Aloeë Niri werd in afwachting van eene definitieve regeling in overleg met T. Tji Peureula aangesteld tot tijdelijk hoofd.

De roover Panglima Prang Oesoe en zijne bende zwierven voornamelijk in de Boven-Bajan-streken rond. Den 23sten Februari 1900 werden de keudé van een Chinees en het huis van T. Moeda Lamkoeta te Langsar door hem geplunderd. Somtijds sloot hij zich aan bij de bende van Nja Dawot en Nja Boekit in Boven-Peureula, van waaruit rivier- of zeeroof door hem gepleegd werd op het kustgebied tusschen de Simpang Anas-rivier en den hoek van Peureula. In November jl. werd hij door medewerking van T. Tji Langsar te Bajan in eene hinderlaag gelokt. Drie zijner volgelingen werden door de in hinderlaag liggende patrouille gedood, terwijl een drietal voorlaadgeweren en eenige blanke wapenen werden buitgemaakt. Panglima Prang Oesoe wist echter te ontvluchten.

T. Tji Langsar, T. Moeda Lamkoeta, radja moeda van Langsar, en T. Habib Rajoet, oeleëbalang van Manjapaët, betalen als boete de helft van hun aandeel in de houthassil, zoolang Panglima Prang Oesoe niet onschadelijk gemaakt is.

In het afgeloopen jaar hebben zich bij het bestuur gemeld Nja Taib, zoon van T. Moeda Ali van Paja Bili (Langsar), Panglima Moeda van Langsar en Nja Lotan, schoonzoon van T. Bantah, oeleëbalang van Bajan (Langsar), allen beruchte Langsarsche roovers, wier onderwerping aangenomen werd, nadat eene waarborgsom door hen gedeponeerd was.

Te Manjapaët werd de beruchte roover Habib Ali, die zich tweemaal schuldig heeft gemaakt aan eene roofpartij in het Tamiangsche, en verder in het Manjapaëtsche de streek onveilig maakte, door het inlandsch zelfbestuur in October 1900 gedood, terwijl door T. Habib Rajoet $ 1000 als „haq gantjing" werd gestort na de plaats gehad hebbende roofpartij te Matang Seping (Tamiang).

Nadat T. Bantah van Bajan en Panglima Prang Birim beboet waren en belast met eene schadevergoeding van het dubbele bedrag van het geroofde, werd de veiligheidstoestand gunstig.

Als van algemeen politiek belang voor deze onderafdeeling mag zeer zeker niet vergeten worden melding te maken van de veelvuldige en dikwijls langdurige en ver uitgestrekte militaire patrouilles, die tevens dienstbaar werden gemaakt aan het doen van diverse opmetingen en opnemingen.

Van den gunstigen politieken toestand maakten particulieren gebruik om hunne concessies in exploitatie te brengen. Door de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van

petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië werden in de concessie Peureula-linkeroever, gelegen te Rantau Pandjang, een drietal spuitende bronnen aangeboord. Bij besluit van den civielen en militairen gouverneur van 27 Juni 1900 werd aan die Maatschappij vergunning verleend voor den aanleg van eene pijpleiding van Rantau Pandjang naar Bajan. In Augustus kon zij reeds ruwe olie van Peureula met tankschuiten uitvoeren, terwijl den 16den November de ruwe olie door de pijpleiding naar het inmiddels te Bajan opgericht pompstation kon worden gepompt om van daar met tankstoomschepen en schuiten naar Pangkallan Brandan vervoerd te worden. Thans is men bezig die pijpleiding van Bajan via Langsar naar Tamiang en verder naar Besitan door te trekken. Het leggen van deze leiding, te voren op mondelinge machtiging reeds aangevangen, werd toegestaan bij besluit van den gouverneur van 16 November 1900. De totale hoeveelheid uitgevoerde ruwe olie bedroeg in het verslagjaar 9 912 678 L. Te Paja Bili (concessie Langsar) is men druk bezig om eene handboring te verrichten en hoopt men spoedig gunstige resultaten te verkrijgen. In verschillende streken en richtingen bewogen zich de geologen dier Maatschappij om het onderzoek voort te zetten, en nieuwe vindplaatsen van olie werden o. a. te Aloeë Merbo (Langsar) en Bajan aangetroffen. Van de hoofden en bevolking werd overal groote medewerking en steun gevonden bij de werkzaamheden.

In Maart 1900 werd door den civielen en militairen gouverneur aan de firma Nolte & Haas te Belawan en Medan onder de gebruikelijke voorwaarden concessie verleend tot houtaankap in het gebied van Simpang Anas (Peureula), Bajan (Langsar) en Birim Besar.

Aan de bestaande wegen werd voortdurend gewerkt en zij verkeeren in goeden staat. De groote tijdelijke bruggen in den weg Bajan—Langsar—Tamiang werden vervangen door nieuwe van degelijk materiaal gemaakte bruggen.

Damar Toegeng, gelegen aan de Simpang Anas-rivier, alwaar de stoomschepen ankeren, werd met de hoofdplaats Bajan door een 3.5 K. M. langen weg verbonden, waarlangs een Decauvillespoor werd aangelegd.

Van de overzijde van Damar Toetoeng werd een 6 M. breeden en 7 K.M. langen weg aangelegd naar Soengoë Raja, in verbinding met den reeds bestaanden eveneens 6 M. breeden weg naar Idi; het heuvelachtige weggedeelte Soengoë Raja—Simpang Anas—Bajan, met eene brug over de Simpang Anas-rivier bij de keudé van dien naam, is daardoor een zijweg geworden van den grooten weg.

De inkomsten uit de opiumpacht worden thans getrokken door het Gouvernement, terwijl aan de hoofden billijke schadeloosstellingen werden uitgekeerd.

De registratie der in handen der bevolking zijnde geweren werd voortgezet.

Bajan is voor den algemeenen handel opengesteld.

Omtrent den politieken toestand in de verschillende landschappen dezer onderafdeeling verdient nog het volgende vermelding.

Aloeë Niri (onderhoorigheid van Peureula). Het ons goedgezinde hoofd van Aloeë Niri, T. Bin Tjoet, maakte van de goede peperprijzen gebruik om uitbreiding te geven aan de pepercultuur. Een drietal loeëngs (leidingen) werden gegraven en verscheidene nieuwe tuinen aangelegd.

Aloeë Lho. Nadat aan Nja Dawot, Nja Boekit en andere kwade elementen het langer verblijf in Aloeë Lho onmogelijk was gemaakt, en T. Bin Tjoet van Aloeë Niri tot tijdelijk hoofd was aangesteld, keerde de bevolking terug om hare ladangs en pepertuinen te bewerken.

Soengoë Raja. T. Sajet Djapa betaalt eene maandelijksche boete, totdat Nja Dawot onschadelijk gemaakt zal zijn. Afpersingen door hem en zijne familieleden, ten nadeele zijner peutoeha's of van handelaren gepleegd, kwamen dit jaar wederom voor en zijn bij het bestuur in onderzoek.

Bij gouv. besluit van 15 Juli 1900 n°. 9 werd aan Habib Zech, zoon van T. Sajet Djapa, in het belang der orde en rust het verblijf in dit gewest ontzegd en hem Buitenzorg als verblijfplaats aangewezen.

Simpang Anas (onderhoorigheid van Peureula). De gunstige toestand in deze landstreek, vroeger eén broeinest van ongerechtigheden en eene verzamelplaats van onrustige elementen, bleef dit jaar bestendigd. Hoofden en bevolking toonden zich ons goedgezind.

Bajan (onderhoorigheid van Peureula). Na den dood van T. Moeda Badar in het laatst van 1899, werd T. Moeda Ali door T. Tji Peureula als oeleëbalang van Bajan aangesteld. Eene regeling van zijn aandeel in de hassil en van zijne bevoegdheden en verhouding tegenover den oeleëbalang van Peureula, is bij het bestuur in behandeling.

Langsar en het onderhoorige *Manjapaët*. T. Tji Bentara Blang werd door het bestuur op verzoek van T. Moeda Lamkoeta, radja van Langsar, hersteld in zijne oude positie als eenige oeleëbalang van Langsar, onder voorwaarde evenwel dat quaestiën als die, welke vroeger aanleiding hadden gegeven hem bij T. Moeda Lamkoeta achter te stellen, niet meer mochten voorkomen.

c. Westkust.

Onderafdeeling Poeloe Raja. De politieke toestand dezer onderafdeeling verbeterde voortdurend. Gestadig werd de bestuursinvloed uitgebreid. Nog onbekende streken werden bezocht en nauwkeurig werden gegevens verzameld betreffende de verschillende landschappen. Waar mogelijk werd eene billijker verdeeling der haven-inkomsten tot stand gebracht en door aanmoediging van cultures, zoowel als door het openen van nieuwe bronnen van welvaart (b. v. de exploitatie der getah poetih) getracht die te vermeerderen. Steeds werd er bij de hoofden op aangedrongen hunne kinderen ter schole te zenden, en op het eind van het verslagjaar was de belofte daartoe van drie oeleëbalangs verkregen. Ook op de uitoefening der rechtsmacht door de hoofden werd meer toezicht gehouden, en door het houden van moesapats der bevolking de weg geopend om recht te verkrijgen, wanneer de oeleëbalang nalatig bleef zijne hulp te verleenen.

De houding van hoofden en bevolking tegenover het Gouvernement was, hoewel beter dan in 1899, nog steeds lijdelijk. Eene loffelijke uitzondering maakten daarop de hoofden van Rigaih en Lho Kroeët. Eerstgenoemde gaf steeds tijdig kennis wanneer vijandelijke benden zijn gebied bezochten en deed tevens de middelen aan de hand om ze onschadelijk te maken; laatstgenoemde vergezelde zelf eene patrouille naar de tot nog toe onbekende bovenstreken in zijn gebied, waar zich de vijand genesteld had, deed alle mogelijke aanwijzingen en was de patrouille ook met koelies behulpzaam tot den opvoer van vivres.

De bevolking van verscheidene landschappen werd geregistreerd en van kampongpassen voorzien. Bestond in den beginne tegenzin bij de bevolking tot het halen van passen, langzamerhand werd die tegenzin overwonnen en kwamen zelfs verscheidene personen uit landschappen, waar de registratie nog niet ter hand genomen was, om passen verzoeken, daar zij het gemak er van inzagen bij ontmoetingen met onze patrouilles.

Was het gros der bevolking, zij het dan ook gedeeltelijk uit vrees voor onze wapenen, niet vijandig, toch steunde zij dikwijls in het geheim de vijandelijke benden, die in deze onderafdeeling rondzwerven. Als de voornaamste bendehoofden die de onderafdeeling nog onveilig maken, moeten genoemd worden: Teukoe Ali Ba'èt (VII Moekims), T. Imeum Ripin (Lam Soedjen in Lhong), Teukoe Brahim Blang Mè (Lhong), Teukoe Mamat Lam Loempoe (Kloeang), Teukoe Mamat Lambeusoë (Daja), Teukoe Imeum Lam Leuë (VII Moekims), Panglima Karim (IV Moekims), Teukoe Tjoet Moehamat Arsat (Lageuën), Peutoeha Bintang (Rigaih), Teukoe Radja Poeteh en diens familieleden, Teukoe di Oedjong en Teukoe Sarong (Kroeëng Sabé).

Wegens het verleenen van hulp aan eenige dezer bendehoofden, moest de bevolking van Kloeang, Daja, Lambeusoë, Oenga, Djinamprong, Lho Kroeët en Lageuën beboet worden met een verhoogd in- en uitvoerrecht, terwijl die van het landschap Rigaih ook onder zulk eene verhooging gebukt ging, ter aanzuivering van een haar in het jaar 1882 verleend renteloos voorschot ad f 5000, waarop nog slechts zeer weinig was afbetaald.

In het landschap Daja werd begonnen met den aanleg van wegen, hetgeen door de bevolking in heerendienst geschiedde.

Onze patrouilles die het gansche jaar de onderafdeeling doorkruisten hadden verscheidene ontmoetingen met de vijandelijke benden en noodzaakten dezen tot een zwervend leven. Het verzet verminderde dan ook hoe langer hoe meer en de benden werden op kosten van de bevolking levende maraudeurs, die, waar mogelijk, ontmoetingen met onze troepen vermeden.

Door de patrouilles werden in het verslagjaar 13 Beaumonten 0 voorlaadgeweren buitgemaakt, terwijl bij wijze van boete

of langs anderen weg bij het bestuur 9 Beaumont-geweren werden ingeleverd. Een achttal mindere bendehoofden verloren bij verschillende gevechten het leven.

De vuurwapenen, voor zoover die zich in handen van ons goedgezinden bevonden, werden geregistreerd.

Na bovenstaand overzicht van den politieken toestand in het algemeen volge hieronder wat voor de afzonderlijke landschappen vermelding verdient.

Kloeang werd gedurende het afgeloopen jaar door de uit Lhong verdreven bende van Imeum Ripin van Lam Soedjeu onveilig gemaakt. De broeder van het hoofd, Dato Dorahman geheeten, werd wegens het heulen met den vijand door eene patrouille opgevat en de inlevering van 2 Beaumont-geweren, benevens de storting van $ 500 „haq gantjeng", werden hem opgelegd. Hij bevindt zich thans nog in hechtenis te Koeta Radja. De toestand in Kloeang is ver van rooskleurig: de dato, een aan opium verslaafd man, trekt zich van zijn gebied niets aan en bewaakt zijne vogelnestgrotten op Poelo Kloeang. T. Ali Sapa vereenigde eenigen zijner vroegere volgelingen om zich heen en is thans bezig de kampong Sapé te herbouwen.

Koeala Daja. Hier bleef het vrij rustig. Het hoofd wist vrij handig de zwervende benden uit zijn land te weren, hetgeen hem gemakkelijker valt dan anderen daar hij geen bovenland met bergen en bosschen onder zijn bestuur heeft.

Lambeusoë bestaat eigenlijk uit 4 staatjes die zich alle min of meer onafhankelijk van elkander voelen, namelijk:

1°. *Koeala Lambeusoë* onder T. Moeda Koeala, die ook vrij veel invloed op den gang van zaken in de andere staatjes kan uitoefenen. In zijn gebied viel weinig belangrijks voor. In een paar kampongs werden djahats aangetroffen, die werden afgemaakt; de kampongs werden beboet. Hij zelf werd twee maal beboet, eens met de inlevering van 2 Beaumont-geweren en eens met $ 50, wegens het niet opvolgen van door het bestuur gegeven bevelen.

2°. *Lam Mè* onder Dato Moetara was onrustig; vele lieden uit dit gebied sloten zich bij de benden van T. Imeum Ripin aan; hetgeen moet worden toegeschreven aan het drijven van een oelama met name Teungkoe Hadji Meukah en de onmacht van het hoofd om diens invloed te keeren. Onze transporten werden dan ook telkens bemoeielijkt.

3°. *Lam No.* Het in 1898 van daar gevluchte hoofd Dato Meulha alias Teukoe Do keerde nog niet terug; het bestuur werd waargenomen door zijn zwager Teungkoe Imeum Ali. Geruimen tijd werd in het afgeloopen jaar door onze troepen te Lam No een bivak betrokken, om van daar uit het wegwerken te kunnen controleeren.

4°. *Panté Tjeureumeu*, waar sedert Potjoet Abaih's dood nog geen door ons erkend hoofd is aangesteld. Het gezag wordt er uitgeoefend door T. Gading en T. Nja Lah, twee kamponghoofden.

Oenga, Djinamprong, *Babah Awé*, *No* en *Tjra Mong.* Betreffende deze landschappen valt niets bijzonders te vermelden. Alleen moet gereleveerd worden dat Imeum Gam, de oeleëbalang van Djinamprong nog steeds zwervende is.

Lho Kroeët. In de bovenstreken van dit landschap had T. Ali Ba'et zich na zijne verdrijving uit Panga genesteld, doch op het eind van het verslagjaar werd hij door onze troepen van daar verjaagd. Dit landschap gaat steeds vooruit en is het belangrijkste dezer onderafdeeling.

Paté. Het bestuur over Paté werd tijdelijk aan T. Abdomadjet Lamkoeta, oeleëbalang van Lho Kroeët opgedragen, aangezien wijlen T. Brahim's zoon, T. Radja Itam, nog veel te jong is om het bestuur te voeren. Deze zal na afloop der poeasa de school te Koeta Radja gaan bezoeken.

Lageuën en Lho Gloempang. Hier bleef de oeleëbalang ons vijandig gezind en de toestand nagenoeg onveranderd. Panglima Karim hield zich in de bovenstreken van dit landschap op, terwijl eenige kleinere bendehoofden een paar malen prauwen beroofden.

Een der zeeroovers werd op aanwijzing van den oeleëbalang van Rigaih te Meulaboh gearresteerd en door het inlandsch zelfbestuur ter dood veroordeeld.

Ranoë. De te Poelo Raja geïnterneerde oeleëbalang van dit landschap wist in het begin van het verslagjaar van daar te ontsnappen en is sedert zwervende.

Rigaih gaat langzaam aan vooruit. De bovenstreken die meer direct door den keudjroeën Lampoe bestuurd worden, herbergen dikwijls ons vijandige elementen. De oeleëbalang van Rigaih zorgde echter dat de kuststreek vrij bleef en leverde de vijandige elementen, die er zich, trots zijn verbod, durfden ophouden, aan ons uit. Zoo werden Teukoe Hasjem en Panglima Abaih op zijne aanwijzing onschadelijk gemaakt, terwijl zijn ons vijandiggezinde zwager Panglima Ma'e slechts door een toeval ontkwam.

Kroeëng Sabé. Hier heeft de oude veete onder de oeleëbalangsfamilie, thans vertegenwoordigd door den keudjroeën Ibrahim en de erfgenamen van Panglima Moeda Den met name T. di Oedjong, T. Radja Poeteh en T. Sarong, nog steeds verschillende verwikkelingen ten gevolge. Daar de keudjroeën Ibrahim als door ons erkend wettig oeleëbalang den steun van het Gouvernement geniet kozen T. di Oedjong c. s. de zijde van de oorlogspartij en bevochten onze troepen voornamelijk in Panga. De toestand in dit landschap is door dien voortdurenden strijd verre van rooskleurig en de bevolking verkeert er in voortdurende onrust.

Teunom en Panga. De houding van den oeleëbalang van dit landschap bleef onveranderd. Hoewel hij in zijne brieven steeds zijne trouw en verknochtheid aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement betuigt, blijft hij weigerachtig aan oproepingen van den controleur te Poelo Raja, om zaken zijn landschap betreffende te komen bespreken, te voldoen; hij wendt voor bevreesd te zijn dat hij gevangen zal worden genomen.

Hij werd wegens zijne onbehoorlijke houding met $ 10 000 beboet, welke boete door inhouding zijner haveninkomsten en door het heffen van een verhoogd recht op de peper voldaan is. De inhouding loopt thans onbepaald door totdat hij verontschuldigingen voor zijn gedrag zal hebben aangeboden. Zijne verhouding tot T. Ali Ba'et wijzigde zich in den loop van 1900. Was die verhouding eerst vriendschappelijk, langzamerhand veranderde dit, daar T. Ali Ba'et door de geweren, die hij van Tjoet Nja Dien gekregen had, zich veel sterker gevoelde dan T. Teunom, en dezen wilde dwingen tot den afstand van $ 1 per van Panga uitgevoerden pikol peper. Werkelijk moet T. Teunom in een zwak oogenblik een stuk geteekend hebben, waarbij hij hem een dergelijk aandeel in de peperhassil van zijn landschap afstond.

Door hulp die T. Teunom echter van andere zijde kreeg onttrok hij zich aan die verplichting en van daar vijandschap tusschen hem en T. Ali Ba'et, die, hadden onze troepen niet tijdig Panga bezet, tot dadelijkheden zou hebben geleid.

In Januari 1901 is door onze troepen een bivak in Teunom betrokken ten einde een weg aan te leggen van de Teunomrivier over Panga naar Kroeëng Sabé, enz., waardoor Teunom, ook als landing aan de kust niet mogelijk is, gemakkelijker dan tot dusver kan worden bereikt. Onze troepen ondervonden daarbij geene vijandelijkheden.

Onderafdeeling Meulaboh. In deze onderafdeeling werd de in het vorig verslag (blz. 21) vermelde militaire actie geregeld voortgezet. De ageerende troepenmacht werd vermeerderd, naarmate gevorderd werd met den aanleg van een weg naar het binnenland en met de terreinopneming, zoodat ten slotte drie compagnieën van het derde bataljon infanterie zich in het Meulabohsche bevonden.

Ernstige tegenstand werd nagenoeg nergens geboden; zeer vele patrouilles werden in verschillende richtingen gemaakt en terreinopnemingen werden verricht zonder dat daarbij ook maar één schot viel.

In September kwam een 2.5 à 3 M. breede weg gereed van onze vestiging aan de kust over Peureumeuë, Poengkieh, Goenoeng Meuë, Babah Kroeng Manggi (waar de Kroeëng Manggi, die daar in de groote hoofdrivier van Meulaboh valt, werd overgestoken), en Kintjo tot aan Lango en waren in dezen weg tot aan Poengkieh tevens de aanvankelijk gelegde tijdelijke

bruggen door bruggen van meer degelijk materiaal vervangen.

Het voornaamste nog in verzet zijnde hoofd T. Hadji Ben Salem Peureumeuë zocht in den loop van het verslagjaar herhaaldelijk aanraking met het bestuur en pleegde nagenoeg geene vijandelijkheden; eens op weg zijnde om zich in het bivak der troepen te Peureumeuë bij den bestuursambtenaar te melden, was hij reeds aan de overzijde der rivier gekomen toen hij onverwachts rechtsomkeert maakte en zich weer terugtrok; thans heeft hij een brief geschreven, dat hij dadelijk komen zou, als hij van den gouverneur een schriftelijk bewijs kreeg, dat hij niet zou worden verbannen; hem is mondeling de boodschap gezonden dat voorwaarden niet mochten gesteld worden; slechts onvoorwaardelijke onderwerping kon aangenomen worden.

Evenmin als door T. Ben werd verzet gepleegd door onzen vroegeren keudjroeën T. Itam Taboh; deze hield zich rustig op in Seunagan of in Tripah, waar hij gehuwd is met de dochter van T. Nja Tjoet, oeleëbalang van dit landschap.

Tjoet Nja Dien, Oema's weduwe, pleegde met de weinige panglima's en volgelingen, die nog in hare omgeving vertoeven, ook geen verzet, maar trok zich bij de nadering onzer troepen eerst naar Boenging Taloë in de oeloe van Seunagan en, toen zij ook daar kwamen, naar het hooge, moeielijk toegankelijke hooggebergte van Beutong terug. Eene excursie om haar ook daar te achterhalen werd door de troepen ondernomen, maar wegens totaal gebrek aan drinkwater in dat gebergte moest de colonne na een paar dagmarschen onverrichterzake terugkeeren.

Bepaald tot verzet ingerichte versterkingen, aangelegd door enkele mindere hoofden en geestdrijvers, hadden onze troepen slechts eenmaal te nemen op den Goenoeng Meuë in Midden-Meulaboh en tweemaal te en nabij Oedjong Plinta in Boven-Boebon. Telkens leden de vijandelijke benden hierbij gevoelige verliezen; nabij Oedjong Plinta sneuvelde het beruchte bendehoofd T. Abaih Kapal Api. Verder werden enkele verliezen toegebracht aan volgelingen van T. Ben Peureumeuë, die natuurlijk zooveel mogelijk opgezocht en eens bijna overvallen werd; overigens bepaalde het verzet zich tot eenig schieten, hoofdzakelijk uit tromplaadgeweren, in de bovenstreken van Seunagan, Meulaboh en Wojla, toen onze troepen voor 't eerst zich daar vertoonden.

In het geheel liet de vijand bij een en ander 109 dooden in onze handen.

In Augustus werd door eene marechaussee-colonne een tiental dagen gepatrouilleerd in Beneden- en Boven-Seunagan en daarna een tocht gemaakt van daar via Boven-Meulaboh, Geumpang (waar zich het nominale hoofd der Kawaj XII meldde) en Tangsé naar Pidië en Groot-Atjeh. Dit terrein werd tevens opgenomen, zoodat daardoor een goed verband in de kaart is kunnen gebracht worden. Tevens bleek bij dezen tocht dat wegens het zeer moeielijke bergterrein van den aanleg van een weg van Lango (over het Barisan-gebergte via Geumpang en Tangsé naar Pidië) moest worden afgezien, zoodat het tracé voor een verbindingsweg tusschen Pidië en de Westkust later elders moet worden gezocht.

De oeleëbalang van Meulaboh, T. Tji Radjá Nago (zie vorig verslag, blz. 21), bleef zich ook dit jaar bij de vijanden van het Gouvernement aansluiten, en weigerde te voldoen aan oproepingen van het bestuur. Hoewel hij niet persoonlijk deelnam aan verzet tegen onze troepen gaf zijne houding toch moreelen steun aan onze vijanden. Van eene gunstige gelegenheid werd daarom gebruik gemaakt om hem te overvallen en gevangen te nemen; hij is thans te Koeta Radja geïnterneerd, in afwachting dat het inlandsch bestuur te Meulaboh, na onderwerping of onschadelijkmaking van de voornaamste nog in verzet zijnde hoofden, opnieuw kan worden georganiseerd.

De aanwezigheid van troepen in Meulaboh werd ook gebruikt om onderzoekingen te doen naar steenkolenbeddingen; voorloopig gedane uitgravingen in Midden-Meulaboh leverden geen gunstig resultaat, maar wel werd een stuk steenkool van goede kwaliteit in eene rivierbedding in Boven-Meulaboh gevonden, zoodat gezegd kan worden dat het voorhanden zijn van goede steenkool zeker is.

Ook werden in verband met den vermoedelijken grooten rijkdom aan goud in het bovenland van Wojla van Babah Kroeng Manggi uit meerdere tochten naar Wojla gemaakt, ten einde na te gaan wat het beste tracé zou zijn voor een weg daarheen, maar aangezien bleek dat tusschen Boven-Meulaboh en Boven-Wojla nergens een vlakke karreweg was aan te leggen en een spoorweg door het zeer geaccidenteerde terrein ook grootere kosten zou na zich sleepen, werd besloten den weg naar Wojla te maken van onze vestiging Meulaboh over Boebon. Er werd toen een bivak betrokken nabij Tjot Seumeureung in Boebon en met de bevolking, deels in heerendienst, deels tegen betaling, met den aanleg van een karreweg naar Boebon aangevangen. Deze weg met bruggen van deugdelijk materiaal was bij het einde van het jaar gevorderd tot kampong Besa in Boebon.

De in Meulaboh geageerd hebbende troepenmacht keerde einde October naar Groot-Atjeh terug, waarbij een gedeelte van Babah Kroeng Manggi marcheerde naar Toengkob aan de Wojla-rivier in de oeloe van Wojla en van hier langs den linkeroever dezer rivier over Koeala Bee, de woonplaats van T. Ben Wojla, naar de kust. Het terrein werd tevens opgenomen en in kaart gebracht. In Toengkob werd eenig verzet ondervonden van de bovenlandsche hoofden en bevolking; het rechtstreeksche gezag van den oeleëbalang van Wojla strekt zich feitelijk niet verder uit dan Koeala Bee, hoewel hij als opperheer van het geheele landschap erkend wordt.

In December werd nog eene verkenning gemaakt in de streek tusschen Peureumeuë—Poengkieh in Meulaboh en Djeurang—Koelo in Seunagan, zoowel tot vervollediging van de kaart als om te onderzoeken of er in die streek steenkolenbeddingen voorhanden waren, zooals bericht was. Een uitgestrekt kolenveld werd daarbij aangetroffen en zoo spoedig doenlijk zal de kwaliteit dezer kool onderzocht worden.

Bij dezen tocht viel in onze handen een bekend onderhoofd en de kwade genius van T. Ben Peureumeuë, Tjoet Gam geheeten; hij verzette zich tegen zijne arrestatie en werd gedood; eene gelijktijdig gedane poging om T. Ben in Tjoeré te overvallen, mislukte; er viel nergens een schot.

In den loop van Januari 1901 trachtte de bezetting van Meulaboh den beruchten roover Pang Gam in Seunagan te overvallen. Deze poging gelukte slechts gedeeltelijk; in onze handen vielen twee jongere broeders van Pang Gam met twee Beaumontgeweren en munitie, doch Pang Gam zelf ontkwam. Daarna werd nog een tocht gemaakt naar de aan Seunagan onderhoorige landschappen Trang en Tadoe, waarbij niets bijzonders voorviel.

Van het gedeelte dezer onderafdeeling van Seunagan tot aan de Kroeëng Seumanjan, die de grens vormt met de onderafdeeling Tapa Toean, is in den loop van dit jaar eene figuratieve kaart samengesteld.

Na het voorgaande is van de verschillende landschappen dezer onderafdeeling alleen nog het volgende te zeggen.

Wojla. Het hoofd van dit landschap, T. Ben Mohamad Oesen Sjah, kwam geregeld te Meulaboh bij het bestuur en werkt ook wel mede, doch is nog zeer onervaren en weinig energiek; over de bovenlandsche hoofden heeft hij zoo goed als niets te zeggen. Een geologisch onderzoek naar den goudrijkdom van Boven-Wojla zal in den loop van 1901 van regeeringswege kunnen worden ingesteld.

Boebon. T. Keudjroeën Amin, het hoofd van dit landschap, kwam mede geregeld ten kantore te Meulaboh, en is vredelievend gezind, maar mist de macht en het noodige gezag om de rust te handhaven in het gedeelte van zijn overigens klein landschap ten noorden van Tjot Seumeureung waar hij zelf woont. In dat noordelijk gedeelte van Boebon wordt het verzet tegen ons gaande gehouden door den daar verblijfhoudenden T. Kadli Meulaboh en een zekeren T. di Oedjoeng, terwijl ook de in den loop van het jaar tegen ons gesneuvelde T. Abaih Kapal Api daar tot aan zijn dood onrust en beroering bracht.

Aan T. Keudjroeën Amin werd, wegens gebrek aan medewerking tot het doen terugkeeren naar Meulaboh van T. Tji Radja Nago, oeleëbalang van Meulaboh, zoomede wegens het bij herhaling verzwijgen dat zich vijandelijke benden in zijn gebied ophielden, als boete de inlevering opgelegd van 5 achterlaadgeweren, terwijl eene waarborgsom van $ 1500 werd geëischt tot verzekering van betere medewerking. Aan onze eischen werd voldaan. Met zijne bevolking werkt hij sedert dien tijd mede aan den aanleg van wegen door zijn gebied. Het bestuur is begonnen met het registreeren der bevolking.

Lho Boebon. Het hoofd van deze kleine nederzetting aan de koeala Boebon, T. Radja Mahmoet, kwam mede geregeld zijne opwachting bij het bestuur maken en legde op onzen last een zijweg aan van den weg Meulaboh—Boebon naar zijn gebied, doch moest toch eens beboet worden wegens het schuilhouden op de keudé Boebon van een gewezen panglima van T. Oema,

die met zijne achterlaadgeweren in handen viel van eene patrouille en sneuvelde.

Meulaboh. Ten gevolge van onze actie en den wegaanleg in dit landschap vermeerderde de veiligheid, vooral in de benedenstreken in groote mate en keerden vele uitgeweken bewoners terug, die zich dadelijk met ijver toelegden op huizenbouw, den sawaharbeid en uitbreiding van de pepercultuur. Handel en vertier namen mede toe. Het bestuur voerde tevens de registratie der bevolking en het passenstelsel in; de passar Meulaboh breidde zich zeer uit; ook werd terrein uitgezet voor de oprichting van een Chineesch kamp.

Minder goed is de toestand in Merbo (Meureubo) aan den linkeroever der rivier van dien naam, nabij de monding gelegen. In April werd met algemeene stemmen tot hoofd verkozen en door het bestuur aangenomen T. AGAM, de derde zoon van den reeds eenige jaren geleden overleden DATO DJANGGOET. Eene maand na zijne benoeming sloot hij zich bij T. BEN PEUREUMEUË aan waardoor in zijn gebied veel volksverloop werd veroorzaakt. Zoodra de bestuursmiddelen het toelaten zal van onze vestiging uit, in aansluiting aan den bestaanden weg door Meulaboh, een weg worden aangelegd door Meureubo naar Seunagan, met eene ijzeren brug over de Meureubo-rivier ter hoogte van Pasi Puneung. Thans is daar eene ijzeren reeppont.

Seunagan. Dit landschap is goed bevolkt en langs de Seunagan-rivier zeer welvarend. Voor aanvankelijk gebrek aan flinke medewerking met het bestuur moest in het begin van het verslagjaar aan den indolenten oeleëbalang T. MEURAH POETIH SEUNAGAN eene boete worden opgelegd, bestaande in de verplichting tot inlevering van 15 achterlaadgeweren en werd verder van hem geëischt het storten van eene waarborgsom van $ 3000. Aan een en ander werd door hem voldaan en sedert gaat het beter. Zijn tweede zoon is echter vijandig, een gevolg van de omstandigheid dat hij hem heeft doen opvoeden door een teungkoe in de bovenstreken, TEUNGKOE DI KROEËNG TJOET genaamd.

In de bergachtige bovenstreken van Seunagan heeft T. MEURAH POETIH weinig gezag en invloed. Over de aan Seunagan onderhoorige landschappen Trang en Tadoe valt niets bijzonders te zeggen. Zij werden in December 1900 voor 't eerst door eene patrouille van Meulaboh bezocht en beide verleenden daarbij de noodige medewerking.

Tripa. De oeleëbalang van dit landschap T. NJA TJOET is zeer oud en kan zich moeielijk meer bewegen; met goedvinden van het bestuur komt daarom zijn oudste zoon voor hem naar Meulaboh als bestuurszaken te bespreken en te regelen zijn.

In de bovenstreken van Tripa oefent T. NJA TJOET geen gezag uit; daar vindt men aan den bovenloop der Kroeëng Tripa een zoo goed als onathankelijk gebied met de hoofdvestiging Kong en hier wordt het gezag uitgeoefend door het ons zeer vijandiggezinde hoofd T. DJAMBOE en diens broeder OELEËBALANG PASEI.

Vijandiggezinden en slechte elementen, door ons optreden elders (Meulaboh, Seunagan, Blang Pidië) opgejaagd, trokken zich naar dit verafgelegen gebied terug, om van daaruit strooptochten te ondernemen.

De civiele gezaghebber van de onderafdeeling Tapa Toean besloot daarom in het begin van October van uit Blang Pidië over land een tocht naar de oeloe Tripa te ondernemen. Na drie dagen marcheeren zonder vijand te ontmoeten, stuitte hij tegen den avond aan de Tripa-rivier op eene vijandelijke bende, waarmede hij in gevecht kwam. Door eene paniek in den trein, die onverwachts een klewangaanval te doorstaan had, gingen echter bijna al de vivres verloren, die door de koelies in de rivier werden geworpen en men was daardoor verplicht terug te keeren zonder het doel te hebben bereikt. De vijand liet 24 dooden in onze handen, doch bracht ons een verlies toe van 3 dooden en 12 gewonden, onder wie 7 vrije koelies (Atjehers).

Aangezien toen van dit terrein nog geen kaart bestond, werd zoo spoedig mogelijk eene schetskaart samengesteld. De tocht naar Kong zal door de bezettingen van Meulaboh en Tapa Toean zoodra mogelijk hervat worden.

Seuneu'am. Het hoofd van dit landschap, TOEANKOE RADJA TJOET, die zich jarenlang op de Noordkust van Atjeh had opgehouden, keerde in den loop van het verslagjaar in zijn gebied terug, meldde zich bij het bestuur te Meulaboh en teekende de nieuwe korte verklaring in 3 artikelen. Bij den zooeven gemelden tocht van Blang Pidië naar Kong werden in Seuneu'am geen vijandelijkheden ondervonden.

Onderafdeeling Tapa Toean. In deze onderafdeeling namen handel en vertier dit jaar eene hooge vlucht als een gevolg van het flink en doeltreffend optreden van den te Tapa Toean geplaatsten civielen gezaghebber, waardoor ook op politiek gebied een flinke vooruitgang was te constateeren.

Werden in het begin van het verslagjaar (zie vorig verslag, blz 22) twee panglima's en een paar mindere volgelingen van TEUNGKOE JOESOEF aan ons uitgeleverd, in April 1900 werden, wederom op aanwijzing van de hoofden, een andere panglima benevens TEUNGKOE JOESOEF's zoon en volgeling door ons overvallen en gedood. Niet lang daarna werd TEUNGKOE JOESOEF zelf op last van de hoofden van Bakongan gedood. Hiermede keerde, daar eene maand te voren de mede t.a.p. genoemde T. SENEBOE zich onderworpen had, de rust in de landschappen ten zuiden van Tapa Toean geheel terug. Tusschen onze vestiging Tapa Toean en de vlakte van Kloeët loopt nu door het rotsgebergte van Teureubangan een goed begaanbaar pad.

In de landschappen ten noorden van Tapa Toean was in dien tijd de rust niet verstoord geworden. T. BEN BLANG PIDIË, tegen het einde van 1899 gevlucht in het hooggebergte van Teureubangan, was van daar in noordelijke richting afgetrokken naar de nog niet bezochte en niet bekende oeloe TRIPA en zijn aanhang was door ons optreden grootendeels verloopen. In de bedoelde landschappen werd nu op last van het bestuur door de bevolking voortdurend gewerkt aan den aanleg van een doorloopenden weg door de geheele onderafdeeling en dit werk vorderde naar wensch; door het achtereenvolgens betrekken van bivaks in verschillende landschappen werd hierop steeds toezicht gehouden.

In de 2de helft van het verslagjaar begonnen uit de meest noordelijke staatjes klachten binnen te komen dat kleine benden, afkomstig uit Boven-Tripa, in de benedenstreken kwamen rooven. Daar deze benden slechts 10 à 15 man sterk waren, en zich bij aanwezigheid van troepen zeer gemakkelijk naar de oeloe van Seuneu'am, Koeala Bateë en Tripa konden terugtrekken, werd met eene tijdelijke bezetting van Blang Pidië nog gewacht tot de in aanleg zijnde weg gereed zou zijn tot aan de Kroeëng Pawoh Baro. Tot zoover einde September gevorderd, werd het bivak naar Blang Pidië verplaatst, om van daaruit het wegwerken voort te zetten en tevens tegen de vijandige benden op te treden; de kleine benden verdwenen echter dadelijk en trokken terug naar Kong in de oeloe Tripa, waar allen eene schuilplaats vonden bij het ons zeer vijandige hoofd T. DJAMBOE en diens broeder, OELEËBALANG PASEI (zie hiervóór onder *Tripa*).

T. BEN BLANG PIDIË, die zich eveneens in Kong had opgehouden, was niet lang te voren naar Meulaboh getrokken en had zich daar beijverd om volgelingen te verzamelen, vooral onder de vroegere benden van T. OEMA, hetgeen door de hulp van de daar aanwezige ons vijandige HABIB OEMA en HABIB ABDULLAH, niet zonder vrucht bleef. Van Blang Pidië uit werd daarop een tocht naar Kong ondernomen, welke plaats niet kon bereikt worden tengevolge van het hiervóór besproken voorval met de treinkoelies. Ruim eene maand later volgde van de zijde van T. BEN een vrij krachtig optreden in Blang Pidië zelf en vele verdachte elementen, die zich het gansche jaar rustig hadden gehouden, sloten zich toen weder bij hem aan. De reden van dit optreden van T. BEN zal blijken bij de volgende bespreking der verschillende landschappen.

Blang Pidië. In dit landschap, waarvan T. BEN het hoofd is, was de politieke toestand niet gunstig te noemen, al werd de rust er vóór December niet verstoord. Van de vier onderhoofden (oeleëbalangs) in het landschap onderhield slechts één, T. LAMPOIH'OE, de aanraking met het bestuur. Van de overigen waren er twee vijandig en week de derde bij onze nadering telkens naar het gebergte uit, zonder vijandelijkheden te plegen. Tegen het midden van het jaar kwam het bestuur tot de wetenschap dat T. BEN, hoewel zelf afwezig, door een paar vertrouwde personen doorvoer-hassil liet heffen van de producten uit de Gajoelanden, die over Blang Pidië te Soesoh ter markt werden gebracht. Nadat onderzocht was door wie en op welke wijze die hassil geheven werd en hoe groot het bedrag was, werd die heffing belet en lieten wij zelf dat bedrag innen. T. BEN, die hierdoor zijne inkomsten verloor, ging daarop naar Meulaboh om volgelingen te werven, en begaf zich met die nieuwe bende naar het gebergte boven Blang Pidië op het pad naar de Gajoe-landen, waarbij de on

vijandige hoofden van Kong hem hulp verleenden. Zoodoende bracht hij een 100 man bijeen waarmede hij einde November in het gebergte van Blang Pidië verscheen. Zijn eerste werk was het ons schijnbaar trouw gebleven onderhoofd T. Lampoih'oe op te roepen en daarna aan te houden.

Dit was het sein tot het verloop van de geheele bevolking, waarvan een paar honderd man zich bij hun hoofd aansloten. Aanvankelijk bleef het bij roofpartijen en hassilheffingen van de in het gebergte vertoevende getah-zoekers, doch toen wij zijne benden hier en daar hadden opgejaagd, beschoot hij een paar malen het bivak, overigens steeds elke aanraking met onze patrouilles ontwijkend. Deze tactiek vorderde ongemeene inspanning van den troep en slechts met moeite gelukte het aanraking met den vijand te krijgen. Toen hij echter in de eerste helft van December in enkele schermutselingen, waaronder een gevecht in de Sepoejoe, een verlies van 13 dooden had geleden (wat ons 1 gesneuvelde en 5 gewonden had gekost), verliep een gedeelte der benden en trokken de overigen dieper terug in het gebergte op het pad naar de Gajoe-landen, waar ze voorloopig nog ongemoeid zijn gelaten. De bevolking keerde echter grootendeels terug; de volwassen mannen werden van kampongpassen voorzien, en T. Ben schreef een brief aan den besturenden ambtenaar, waarin hij het verzoek deed zich te mogen onderwerpen.

Koeala Bateë. Ook hier werd begonnen met de uitgifte van passen aan de mannelijke bevolking. De politieke toestand in dit groote doch dun bevolkte landschap is nog niet gunstig. Wel werden er geene vijandelijkheden gepleegd, doch de bevolking in de bovenstreken heult met den vijand, zonder dat daartegen vooralsnog veel gedaan kan worden. De bewoonde ladangs in de bovenstreken liggen op een dagmarsch afstand van elkaar verwijderd. Eerst na verbetering der communicatiemiddelen zal men er beheerschend kunnen optreden. In den loop des jaars werd T. Rajeu (Tjoet Oesen) als hoofd van het landschap beëedigd, na voldaan te hebben aan den eisch tot inlevering der in vroegere jaren aan zijn vader verstrekte geweren.

Poeloe Kajeë. In dit landschap, welks mannelijke bevolking van passen werd voorzien, liggen enkele kampongs die, geheel of ten deele, aan het gezag van T. Ben Blang Pidië onderworpen zijn. Eene bevredigende regeling te dien aanzien kon nog niet getroffen worden, hoe noodig dit ook moge zijn, wijl deze toestand tot eindeloos geknoei aanleiding geeft.

Ter zake van gepleegd verzet werd het landschap eenmaal beboet, terwijl de hassil van de te Poeloe Kajeë uitgevoerde getah door het bestuur werd aangehouden, ter voorkoming dat T. Ben er zijn deel van krijgt, waaromtrent zekere schikkingen tusschen hem en den radja moeten zijn getroffen.

Lho Pawoh - Noord. Dit landschap veroorzaakt aan het bestuur veel moeielijkheden, aangezien het hoofd T. Radja Machmoed tot de minst gewilligen behoort en evenmin als zijne vier oeleëbalangs eenig gezag heeft in zijn land. De verschillende deelen, waaruit het landschap bestaat, worden beheerscht door tot besturen onbevoegde personen, stelselmatig elke aanraking met ons ontwijkend. Vooralsnog missen wij hier de elders voorhanden krachtige bestuursmiddelen.

De dun bevolkte streek heeft weinig uitvoer en in 't geheel geen eigen invoer. Wegen zijn nog in aanleg en hier zeer noodig, want de verschillende bewoonde oorden zijn zoowel van uit de kust als door de oeloe moeielijk te bereiken. De slechtgezinde elementen hebben dan ook steeds gelegenheid om bij nadering van onze patrouilles uit te wijken. Te zwak om alleen te vechten sluiten zij zich bij grootere benden gaarne aan, en vormen eene bedreiging voor de orde in deze streek. Een flinke verbindingsweg door de bovenlanden (thans in aanleg), gepaard aan de registratie der mannelijke bevolking, zal in dezen staat van zaken spoedig verbetering brengen wanneer tegelijk, door vermeerderden uitvoer en eigen invoer, de inkomsten der hoofden wat toenemen.

Soesoh. Hier is de toestand gunstig. De bevolking is gewillig, met uitzondering van het onmiddellijk aan Blang Pidië gelegen gedeelte (gebied van Dato Rawa). De hoofden hebben voldoende gezag.

Op politiek gebied viel niets bijzonders voor dan alleen de invoering in Februari 1900 van eene verhoogde rechtenheffing met het oog op Blang Pidië, welke maatregel in Augustus d. a. v. is vervangen door eene gedeeltelijke verhooging, toen bleek dat de Soesoh'sche handel en vooral de hoofden buiten alle verhouding schade hadden geleden en zij bovendien in elk opzicht het bestuur de inlichtingen verstrekt hadden, die ten vorigen jare waren achtergehouden.

Manggeng. Op politiek gebied viel hier niets bijzonders voor. De toestand is gunstig; de bevolking gaf geen reden tot klagen. De hoofden betoonden zich gewillig en ijverig.

Labohan Adji. Hoewel hier op eenige verbetering te wijzen valt is de toestand toch nog niet bevredigend te achten. De verregaande desorganisatie van het inlandsch bestuur doet herhaaldelijk zijn verlammenden invloed gevoelen. Het lage peil, zoowel verstandelijk als zedelijk, waarop de beide hoofddato's staan, verergert dien toestand en staat vooruitgang in den weg.

In 1900 werd, op den grondslag der vroegere instellingen het inlandsch bestuur georganiseerd. De oude verhoudingen tusschen de hoofddato's onderling en met hunne onderhebbende hoofden werden nagespeurd en hersteld, zooveel dit mogelijk was. Aan den onbeduidenden Dato Moehamat Noer werd T. Angkoeb als medebestuurder toegevoegd. Wanneer met hand en tand aan de nieuwe regeling wordt vastgehouden (ieder belanghebbende is er over gehoord en verleende er zijne goedkeuring aan) dan zal de toestand in Labohan Adji langzamerhand groote verbetering ondergaan.

De gezindheid der bevolking is hier en daar twijfelachtig. T. Agam Rot Teungoh recruteert nu en dan volgelingen in Peloemat en vindt in 't geheim ook steun bij T. Ben Koeta Trieëng, wien als straf voor een tijdelijk verzet de aanleg van 1 kilometer weg door zeer moerassig terrein werd opgedragen, aan welken last hij op bevredigende wijze voldeed. De hoofden zijn in Labohan Adji over het algemeen onbeduidend.

Meuké. Alhoewel het ons nog altijd niet gelukte T. Agam Rot Teungoh in handen te krijgen doordat hoofden en bevolking onvoldoende medewerking verleenden, is de toestand hier toch vrij gunstig te noemen. Men vindt hier eene vlijtige, welvarende, sterke en rustige bevolking en flinke hoofden, terwijl het centraal gezag er vrij krachtig is. In het gebied door T. Radja Tjoet bestuurd laat de algemeene toestand weinig te wenschen over en, ofschoon T. Agam zich bijna voortdurend in het gebied van T. di Goenoeng ophoudt, betrekt hij zijne volgelingen meestal van elders. Ter oorzake van T. Agam zullen de hoofden intusschen nog wel eens onze bestraffende hand moeten gevoelen. Teungkoe Basja Bateë Tongaj, ofschoon aan geen daadwerkelijk verzet meer deelnemend, houdt zich voortdurend in Meuké op (gebied van T. di Goenoeng) en onttrekt zich aan elke aanraking met het bestuur. Bijzondere gebeurtenissen op politiek gebied vallen niet te vermelden.

Lho Pawoh - Zuid. Op politiek gebied valt niets bijzonders mede te deelen. De toestand is hier vrij gunstig. Hoewel T. Nja Tjoet door zijne algeheele verlamming weinig persoonlijken invloed meer uitoefent, worden de door het bestuur gegeven bevelen vrij goed opgevolgd.

Sama Doea. Dit landschap gaat voortdurend gebukt, zoowel onder geheime kuiperijen in zake adat-quaestie's, als onder het gemis aan krachtig besturende hoofden. Er heerscht onvoldoende veiligheid van goederen en de hoofden schijnen niet bij machte hiertegen krachtig op te treden. Herhaaldelijk moest het bestuur hier dan ook zelf onderzoekend en regelend tusschenbeide komen.

Allerwege is het in Sama Doea voorts merkbaar dat de „adat kamenakan" (het oude erfrecht) ten doode is opgeschreven; het Moslimsche erfrecht behaalt er de overwinning. De hoofden zijn welgezind, doch onmachtig tot krachtig bestuur, waardoor de uitvoering van bevelen vaak vertraagd wordt en soms zonder straf niets tot stand komt.

Tapa Toean. Hier is de toestand, zooals men hem wenschen kan. Er viel op politiek gebied niets bijzonders voor.

Kloeët en onderhoorigheden. In dit landschap kan op aanmerkelijke verbetering in den toestand gewezen worden. Het bendehoofd T. Senebo onderwierp zich en werd een rustig peperplanter; in Teureubangan deed hij vele verwaarloosde tuinen weder opknappen. De beruchte Teungkoe Joesoef Lam Ba'et, die ook herhaaldelijk van zich deed spreken door zijne invallen op Sumatra's Westkust werd, zooals hiervóór vermeld werd, door

de hoofden van Bakongan ter dood gebracht. Hiermede hield elk verzet tegen ons gezag op en kwam tevens groote verbetering in de algemeene veiligheid, al bleef in de moeielijk bereikbare, door ons nog niet bezochte vallei van Mandoelang nog wel eens roof en afdreiging voorkomen. De oude keudjroeën AMAMSAH verzocht zich door zijn derden zoon en vermoedelijken opvolger RADJA MOMIN te mogen doen vervangen. Met onze toestemming voert RADJA MOMIN nu, namens zijn vader, het bestuur over het geheele landschap, waar de verhoudingen echter niet geheel zuiver zullen worden voor het oudere geslacht van het tooneel is afgetreden.

Eiland Simeuloe. Hieromtrent valt niets bijzonders te vermelden. Onze invloed is er nog gering, omdat tot heden de wijze van bestuur geen andere kon zijn dan vroeger voor deze geheele onderafdeeling gevolgd werd, d. i. de kust bevaren en hier en daar een dag of halven dag stilhouden om den hootden gelegenheid te geven den ambtenaar te spreken.

De vroeger zoo roerige Atjehsche elementen op dit eiland houden zich volkomen rustig; ook de anders nog al bewegelijke T. POETIH, broeder van wijlen T. OEMA.

Algemeene mededeelingen.

In verband met den verbeterden politieken toestand in de XXII Moekims (afdeeling Groot-Atjeh) was eene bezetting door 3 divisiën marechaussee niet langer noodig, en werden bij besluit van den civielen en militairen gouverneur van 29 December 1900 onder nadere (sedert verleende) goedkeuring der Regeering de onderafdeelingen Lam Baro en Indrapoeri tot één onderafdeeling Indrapoeri vereenigd en de commandant der aldaar gelegerde divisie marechaussee met het civiel gezag daarover belast. Aan de aldus vrijgekomen divisie werd eene nieuwe werkkring aangewezen in de tot de onderafdeeling Lho Seumawé behoorende landschappen Meureudoe, Samalanga en Peusangan. De commandant der divisie, welke in het landschap Samalanga wordt gelegerd, is daar tijdelijk en in samenwerking met den controleur van Lho Seumawé met het bestuur belast, voornamelijk om dezen te helpen met de registratie der bevolking en de uitgifte van kampongpassen, waarmede door die divisie in Meureudoe reeds een aanvang werd gemaakt.

In Groot-Atjeh kwamen geene bewegingen op godsdienstig gebied voor. De geestelijke hoofden, die in de onderafdeeling Pidië nog de zijde houden van de partij van verzet, zijn TEUNGKOE TJOT PLIËNG, TEUNGKOE MA ET TIRO, TEUNGKOE HIM TIRO, HABIB OESEN LAM EUË en HABIB MEULABOH. TEUNGKOE BEN TIRO, een fanatiek bendehoofd, vond in een gevecht met onze troepen in kampong Lho Panaïb (Tjot Pliëng) op 28 November 1900 den dood. HABIB OESEN LAM EUË, die wegens eene ongeneeslijke kwaal in den laatsten tijd verhinderd was een daadwerkelijk aandeel in den strijd tegen ons gezag te nemen, oefende daarop niettemin invloed uit, door de bevolking aan te sporen tot den heiligen oorlog. Over den bekenden TEUNGKOE TAPA werd op blz. 12 hiervóór reeds gehandeld.

In de onderafdeeling Tapa Toean ter Westkust houdt van de geestelijke hoofden van eenige beteekenis alleen TEUNGKOE BASJA BATEË TONGGAJ zich hardnekkig buiten alle aanraking met het bestuur. Aan daadwerkelijk verzet neemt hij echter geen deel meer en zijne vijandige gezindheid is minder toe te schrijven aan redenen van zuiver godsdienstigen aard, dan wel aan traditie en bijzondere overwegingen. Van nieuwe secten en ijveraars werd niets vernomen.

In de afdeeling Groot-Atjeh van dit gewest werden in den loop van 1900 aan de ijverig met het bestuur medewerkende imeums en keutjih's, bij wijze van voorloopigen maatregel, tijdelijk de bij gouv. besluit van 18 September 1899 n°. 25 (St. n°. 259) bepaalde traktementen toegekend en weldra zal, als de begrootingswetgever de noodige gelden zal hebben toegestaan, voor bijna alle oeleëbalangs en mindere hoofden definitieve toekenning kunnen volgen, aangezien allen, op eene enkele uitzondering na, hun gebied thans geheel naar onze bevelen en voorschriften besturen.

Ter Noordkust van Atjeh werd in den loop van het verslagjaar een aanvang gemaakt met den aanleg van de trambaan in de landschappen Pidië, Meureudoe en Lho Seumawé. Van Pidië werd in de richting van Meureudoe en omgekeerd van Meureudoe naar Pidië gewerkt, terwijl in Lho Seumawé gewerkt werd aan de baan door dit eiland en het landschap Tjoenda naar Peusangan. Stationsemplacement en werkplaatsen te Pidië (Sigli) kwamen geheel gereed; met het stationsemplacement en den bouw van een laad- en loshoofd te Lho Seumawé is een aanvang gemaakt, terwijl verder van Sigli en Meureudoe uit begonnen werd met den bruggebouw en het leggen van de ijzeren baan, dadelijk nadat in November jl. het brugmateriaal uit Europa was aangebracht. Een tracé werd voorts bepaald voor het doortrekken in 1902 van de trambaan van Lho Seumawé naar Idi, waartoe bij de begrooting voor 1901 is besloten. Voor de moeielijke nog ontbrekende verbinding van de trambaan door het z. g. waterscheidingsgebergte tusschen Groot-Atjeh (Seulimeum) en Pidië (keudé Breuë, Moekim VII) werden terreinopnemingen verricht door de brigade van den topographischen dienst, welke in den loop van het verslagjaar door de Regeering voor Atjeh ter beschikking werd gesteld. Het bepalen van een goed en niet te duur tracé door dit bergterrein zal eerst kunnen plaats hebben zoodra dat geheele terrein nauwkeurig zal zijn in kaart gebracht.

Door particulieren werd concessie gevraagd voor den aanleg van een spoorweg van normale spoorwijdte tusschen Idi en Bajan. Nu van landswege de tramweg reeds wordt aangelegd tot Idi, dient echter overwogen te worden of het niet de voorkeur verdient de verlenging tot onze uiterste vestiging Bajan, ook voor rekening van den lande uit te voeren. De mogelijkheid is reeds gebleken om ook dit lijngedeelte, gaande door Peureula en Soengei Raja (om Simpang Anas heen) geheel over vlak terrein aan te leggen, en alle landschappen tusschen Idi en Tamiang (Oostkust van Sumatra) zijn reeds gebleken rijk aan petroleum te zijn, terwijl de pepercultuur er bloeit en in de bosschen behalve prachtig timmerhout ook veel materiaal voor het maken van atap voorhanden is.

Een geheel vlakke rijweg van 6 M. breedte verbindt thans reeds onze etablissementen Idi en Bajan en deze weg loopt, wat het gedeelte Soengei Raja - Bajan betreft, over Damar Toetoeng, de aanlegplaats der schepen aan de Simpang Anas-rivier. De mogelijkheid is mede gebleken om dezen weg, met eenige omlegging van den reeds bestaanden colonneweg, geheel over vlak terrein te laten doorloopen naar de keudé Langsar en van hier over keudé Radja Toewa naar keudé Manjapaët.

Op de Westkust van Atjeh wordt in alle onderafdeelingen voortdurend gewerkt aan den aanleg van een rijweg, die ten slotte Groot-Atjeh door alle landschappen heen met Troemon moet verbinden.

De gouverneur en dr. SNOUCK HURGRONJE brachten een paar maanden van het jaar door in het binnenland van Meulaboh en te Blang Pidië (binnenland achter Soesoh), alwaar genoemde geleerde gelegenheid had om betrekkingen aan te knoopen met Gajoe's, die hem in staat stelden om belangrijke gegevens te verzamelen omtrent de Gajoe-landen en de Gajoe-taal te bestudeeren. Tevens was het mogelijk met behulp dier Gajoe's eene vrij volledige kaart van de Gajoe-landen samen te stellen, welke kaart spoedig het licht zal kunnen zien. Voorts gelukte het in het laatst van het verslagjaar te Tapa Toean in aanraking te komen met enkele Allas, en dezen tegen eene geldelijke belooning te bewegen naar Koeta Radja te gaan tot het verstrekken van geographische gegevens omtrent hun land, zoodat ook van de Allas-landen eene figuratieve kaart kon worden samengesteld.

Door de Regeering werd beslist dat voorloopig ter Westkust van Atjeh, in de landschappen van Teunom tot en met Tapa Toean, zoomede in de Kawaj XII en het landschap Lhong, geen particulieren tot het verrichten van mijnbouwkundige opsporingen en onderzoekingen zouden worden toegelaten, omdat de Regeering eerst zelve een onderzoek wilde doen instellen naar in die landschappen voorhanden steenkool en goud. Een mijningenieur met het noodige personeel is daarvoor ter beschikking gesteld van den gouverneur van Atjeh.

Door het bestuur in Atjeh zijn maatregelen getroffen om geleidelijk een einde te maken aan allerlei heffingen door oeleëbalangs en mindere hoofden in het binnenland van de onderhoorigheden, welke heffingen eene groote belemmering waren en deels nog zijn voor den binnenlandschen doorvoerhandel. Ook houdt het bestuur zich bezig met de in verscheidene landschappen der onderhoorigheden bestaande zoogenaamde kleine pachten, die in vroegere jaren, aanvankelijk op of nabij de plaatsen onzer vestiging en daarna in sommige verderaf gelegen landschappen door de hoofden te hunnen bate waren ingevoerd. In die landschappen, waar ze onwettig bestonden, d. w. z. de landschappen waar de vroegere verklaring in 18 artikelen gold met artikel 7 in den oorspronkelijken vorm, dus zonder de later daaraan toegevoegde alinea omtrent speelpacht, en waar ook van bestuurszijde nimmer vergunning tot invoering dier pachten was verleend, is het bestuur begonnen ze eenvoudig over te

nemen, zonder schadevergoeding toe te kennen; in de landschappen, waar volgens de aangehaalde alinea van artikel 7 speelpacht ten bate van de hoofden mocht bestaan, en daar waar vroeger toestemming van bestuurszijde tot invoering van die pacht was verleend, werden de andere pachten, als onwettig ingevoerd, mede overgenomen en naar middelen omgezien om de speelpacht eveneens geleidelijk in bestuurshanden te doen overgaan. De inkomsten uit een en ander verkregen, worden besteed aan den aanleg van wegen en het maken van ijzeren bruggen daarin en komen derhalve geheel ten bate van de landschappen. Tegen het einde van 1901 hoopt het bestuur met de regeling van deze aangelegenheid geheel gereed te komen en overal een einde te hebben gemaakt aan de ter zake bestaande niet wettige of minder gewenschte toestanden.

In de afdeeling Groot-Atjeh liet de veiligheid van personen en goederen niets te wenschen over. Veediefstallen en straatrooverijen kwamen vooral in de verder afgelegen streken in het gebergte, waar onze patrouilles zich niet zoo dikwijls konden vertoonen, nog wel voor, doch daar zij gewoonlijk gepleegd worden door kleine gewapende benden, kunnen zij, die daarvan de slachtoffers worden, zich daartegen doorgaans niet verzetten. Meermalen werden de bedrijvers door de bevolking aangewezen, door patrouilles opgevat en door de moesapat tot dwangarbeid veroordeeld. In de Onderhoorigheden werden door bendehoofden van mindere beteekenis van kampongbewoners en opgezetenen van keudé's, dikwijls met geweld, geld en goederen geëischt als bijdrage voor den „prang sabil". Tijdens de aanwezigheid van den pretendent-sultan in de Pasé-streek werden door zijne panglima's in de landschappen, waarvan de hoofden aan ons gezag onderworpen zijn, en de bevolking niet aan de jegens onze troepen gepleegde vijandelijkheden deelnam, nu en dan strooptochten ondernomen. Te Lho Seumawé is het zoo veilig, dat het thans aan mindere militairen vergund is zich in hunne vrije uren, mits ten getale van ten minste 3 personen, over het geheele eiland Lho Seumawé, d. w. z. 1 uur afstands van het etablissement, te bewegen. In het Idische valt, behalve de aanval op 31 Juli op den post van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, geen aanslag op gouvernements-onderdanen te vermelden. De verschillende landschappen worden tot zeer diep in het binnenland door Europeanen zonder militair geleide bezocht.

In den laatsten tijd werd de kleine prauwvaart tusschen Sigli en Meureudoe eenige malen onveilig gemaakt door eene met geweren gewapende rooverbende onder aanvoering van zekeren Pawang Adjat. Drie gevallen van zeeroof kwamen voor ter hoogte van Djangka Boeja, Peudada en Djingki; een geval van rivierroof had te Koeala Nalam plaats en kleinere gevallen van zeeroof kwamen voor op de kusten der landschappen Peusangan, Nisam en Lho Seumawé.

Omtrent de inlandsche bestuurders en hoofden is hiervóór reeds voor zoover noodig, het een en ander medegedeeld. Aan de opvoeding van hunne kinderen leggen zij over het algemeen niet het minste ten koste, doch door het bestuur worden jeugdige zoons van oeleëbalangs zooveel mogelijk aan hunne slechte omgeving onttrokken en te Koeta Radja ter school gezonden. Thans gaan aldus 3 hoofdenzonen van de onderafdeeling Pidië te Koeta Radja ter schole, terwijl er nog twee na het einde van de poeasa zullen volgen. Verder wordt die school bezocht door een jongeren halfbroeder en een neef van den oeleëbalang van Idi, twee zoons van den sjahbandar van dat staatje, een zoon van den oeleëbalang van Simpang Oelem, en eenige kinderen van oeleëbalangs van Groot-Atjeh, terwijl op particuliere scholen te Lho Nga en Lam Yoeng Atjehsche kinderen van mindere hoofden en van in de buurt wonende gewone kampongbewoners schoolgaan. Van de oeleëbalangs van Rigaih, Lambeusoë en No werd de belofte verkregen om hunne kinderen na afloop der poeasa naar Koeta Radja ter schole te zenden, terwijl ook T. Radja Itam van Paté alsdan de school zal bezoeken.

De Atjehsche uitgewekenen keerden langzamerhand meer en meer naar hunne kampongs in de afdeeling Groot-Atjeh terug. De Chineesche koelies verhuisden grootendeels naar Sigli en Lho Seumawé, om in het Pidië'sche en Tjoenda werk te vinden bij den aanleg van de tramlijn, zoodat op het oogenblik ter hoofdplaats Koeta Radja de Chineesche werkkrachten zeer schaarsch zijn. In Tapa Toean en Meulaboh vestigden zich in den loop des jaars vele Chineesche en Maleische personen van elders, tot een aantal van respectievelijk 95 en 220 volwassen mannen, ongerekend eenige honderden getah-zoekers in de afdeeling Tapa Toean.

De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig. Evenals in 1899 kwamen ook in 1900 onder de bevolking hier en daar koorts, pokken en buikaandoeningen voor.

Onder het vee werd geen andere ziekte dan mond- en klauwzeer (voornamelijk onder het vee van de Atjeh-Associatie) geconstateerd.

In vergelijking met de laatste jaren nam de invoer in de afdeeling Groot-Atjeh over het algemeen toe. De kleinhandel was levendig.

De invoer te Oeleë Lheuë van eenige der voornaamste artikelen kan over de laatste 5 jaren blijken uit het volgende overzicht.

	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.
Eetwaren (waarde) . .	f 411 295	f 378 985	f 380 713	f 354 671	f 250 289
Rijst (K.G.)	5 116 980	3 929 490	4 448 070	3 991 441	3 805 234
Petroleum (L.). . . .	673 848	963 180	1 473 588	922 418	793 129
Tabak (K.G.)	55 286	74 051	75 674	33 626	85 736
Meel (waarde)	f 35 673	f 79 932	f 48 403	f 69 556	f 61 580
Gedroogde visch (K.G.)	104 852	98 050	157 992	154 387	166 883
Manufacturen (waarde).	f 109 060	f 66 545	f 162 175	f 215 842	f 260 156

De Chineesche handelaren laten de voor hen te Oeleë Lheuë aangekomen goederen meestal door ossenkarren naar hunne keudé's op Peunajoeng vervoeren. Dit dure vervoermiddel zal binnenkort kunnen vervangen worden door de stoomtram, die, zoodra de aan te leggen zijlijnen te Oeleë Lheuë en te Koeta Radja gereed komen, rechtstreeks de handelsgoederen van de havenplaats tot vlak voor de keudé's zal vervoeren. De kosten per wagenlading, gelijkstaande met de laadruimte van 6 à 8 ossenkarren, zullen van Oeleë Lheuë tot Peunajoeng slechts f 2 bedragen, terwijl op het oogenblik voor de huur van eene ossenkar over genoemden afstand ten minste f 1 betaald wordt.

Het goederenvervoer per Atjeh-stoomtram was in 1900 kleiner dan in de beide voorafgegane jaren; het personenvervoer nam toe wat de passagiers 3de klasse betrof, voor de beide andere klassen was het geringer.

Bepaalde groothandel bestaat hier niet. De kleinhandel in lijnwaden is voornamelijk in handen van inlanders, zoowel Atjehers als Maleiers van Sumatra's Westkust, en van Klingaleezen en Bengaleezen, terwijl de handel in rijst en andere artikelen, vooral kramerijen, meestal gedreven wordt door Chineezen. Enkele Bombayers leggen zich toe op den handel in Japansche en Chineesche luxe-artikelen.

In de onderafdeeling Pidië nam de handel in het afgeloopen jaar in verband met het geringere verzet tegen ons gezag belangrijk toe. Ingevoerd werd tot eene waarde van $ 435 000, tegen $ 300 000 in elk der jaren 1899 en 1898. De voornaamste artikelen van invoer met de cijfers van de waarden over de laatste 3 jaren volgen hieronder:

	1898.	1899.	1900.
Manufacturen.	f 165 000	f 129 000	f 165 000
Eetwaren	47 000	48 000	80 000
Kramerij	31 000	32 000	55 000
Rijst	6 000	15 000	35 000
Petroleum	8 600	7 200	18 000
Suiker	10 000	10 000	16 000
Visch (gezouten)	11 000	11 000	14 000
Visch (gedroogde)	14 000	9 800	8 000
Lucifers	5 000	2 500	7 500

De belangrijke toeneming van den invoer van rijst en eetwaren is het gevolg van het groot aantal Chineesche koelies dat aan de trambaan Sigli-Meureudoe werkt.

De Atjehsche keudé's in de binnenlanden zijn tengevolge van den rustiger toestand in bloei toegenomen. De uitvoer van zwarte peper bedroeg in 1900 9002.92 pikol tegen 15 285.60 in 1899, welk cijfer echter niet mag aangemerkt worden als de opbrengst van den oogst van dat jaar alléén, daar een deel van den oogst van 1898, tengevolge van de Pidië-expeditie opgestapeld, eerst in 1899 werd uitgevoerd. Cijfers betrekking hebbende op de voornaamste artikelen van uitvoer over de laatste drie jaren volgen hieronder:

	1898.	1899.	1900.
zwarte peper (pikol)	9883	15 286	9 033
pinang boelat („)	7086	13 286	18 561
pinang tjang („)	8096	12 439	8 241
getah (waarde).	f 66	f 6 023	f 16 109

De toestand van den handel in de onderafdeeling Lho Seumawé was gedurende het verslagjaar zeer ongunstig. Voornamelijk tengevolge van den onrustigen toestand in bijna alle landschappen dezer onderafdeeling, welke het gevolg was van de

strooptochten der benden van den pretendent-sultan en van de veranderde gezindheid te onzen opzichte van verschillende hoofden, nam de invoer van allerlei artikelen, bestemd voor de inlandsche markt, aanmerkelijk af; o. m. was dit het geval met manufacturen, aardewerk, garen, glaswerk, kramerijen, visch en vuurwerk. Van manufacturen verminderde de invoer van f 313 763 in 1899 tot f 194 967 in 1900. Het totaal bedrag van den invoer bedroeg f 572 016, tegen f 529 550 in 1899. Dat niettegenstaande de bovenvermelde ongunstige omstandigheden toch nog eene vermeerdering in het totaal cijfer van den invoer te constateeren valt, is hoofdzakelijk het gevolg van de aanwezigheid van meer troepen en van een groot aantal Chineesche koelies, het aanvangen der werkzaamheden aan den tramaanleg en de daarmede gepaard gegane uitbreiding van de Chineesche kamp. Daardoor steeg de invoer van bouwmaterialen, als werktuigen, gereedschappen, hout, ijzerwerk, kalk, verfwaren, enz. en van goederen, bestemd voor de consumptie der troepen en der Chineesche koelies. Voorts had de gedeeltelijke mislukking van den rijstoogst een belangrijken invoer van rijst ten gevolge. De handel in uitvoerproducten was minder ongunstig dan die in invoerartikelen, hoewel de totale waarde van den uitvoer naar buiten het tolgebied van f 606 900 in 1899 tot f 585 343 in 1900 daalde, hoofdzakelijk tengevolge van den verminderden uitvoer van peper en copra, welke echter voor een gedeelte weder door een grooteren pinangoogst werd opgewogen.

Te Idi bedroeg de waarde van den invoer gedurende het verslagjaar f 589 900, die van den uitvoer f 1 272 250, tegen respectievelijk f 480 000 en f 1 310 000 in 1899 en f 560 000 en f 1 515 000 in 1898. Voor de peperplantende bevolking is 1900 een zeer gelukkig jaar geweest, daar zij de peper tegen buitengewoon hooge prijzen kon verkoopen en door verschillende bestuursmaatregelen bewerkt was, dat de verkoopprijs in handen kwam der verkoopers. Ter hoofdplaats Bajan nam de handel, aangemoedigd door de goede peperprijzen, aanmerkelijk toe. Invoer van goederen had niet alleen plaats van Pinang via Idi, doch ook van Deli en speciaal van Pangkallan Brandan. Indien Bajan voor den algemeenen handel opengesteld wordt, [1] zal die toeneming nog grooter zijn.

In de onderafdeeling Poelo Raja oefende de heerschende onveiligheid een ongunstigen invloed op het handelsverkeer uit. De pepercultuur wierp nog weinig vruchten af. Alleen uit Panga werd eene aanzienlijke hoeveelheid verscheept, welke echter voor een groot deel van vorige jaren afkomstig was. In de onderafdeeling Meulaboh bleef de handel gedurende het verslagjaar ongeveer gelijk aan dien van het vorige jaar, doch in de onderafdeeling Tapa Toean mag de algemeene toestand van den handel uitermate gunstig genoemd worden. Vergelijkende cijfers over de laatste 3 jaren kunnen niet met waarborg van juistheid gegeven worden. In onderstaand staatje vindt men de afgeronde cijfers voor den in- en uitvoer in de laatste 3 jaren te Tapa Toean, waarbij opgemerkt wordt dat voor 1898 het cijfer verkregen is door den omzet in het eerste semester van dat jaar (volgens de opgave van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij) te verdubbelen, terwijl voor 1899 de cijfers insgelijks door verdubbeling verkregen zijn, thans met de voorhanden registers over het 2de semester van dat jaar tot grondslag.

	1898.	1899.	1900. a)
Invoer	f 61 000	f 167 000	f 416 500
Uitvoer	132 000	72 000	1 003 500
Totalen	f 193 000	f 239 000	f 1 420 000

a) De cijfers over 1900 loopen tot en met 20 December.

De handel is in hoofdzaak geconcentreerd te Tapa Toean en te Soesoh. Het eerste landschap voert alleen zooveel in als alle andere te zamen. Soesoh voert het meeste uit (Gajoe-landen) doch verhandelt de producten meestal te Tapa Toean.

De uitkomsten van den rijstoogst waren over het algemeen niet bijzonder gunstig; behalve in het Pidië'sche was de oogst nergens voldoende voor de behoefte en waren aanzienlijke invoeren nog steeds noodzakelijk. Door het bestuur wordt de bevolking overal krachtig aangespoord om van de rijstcultuur veel werk te maken.

De koffiecultuur is nog steeds van weinig beteekenis. In de onderafdeelingen Pidië en Lho Seumawé vindt men hier en daar koffieaanplantingen, doch het product dient uitsluitend voor eigen gebruik. De aanplantingen van Liberia-koffie in het Idische zijn geheel of zoo goed als geheel tenietgegaan. De lage prijzen van de Liberia-koffie maken dat de bevolking niet met den noodigen lust hare tuinen onderhoudt. Suikerriet wordt slechts voor eigen verbruik verbouwd. De tabakscultuur is van weinig beteekenis en wordt eveneens slechts voor eigen gebruik beoefend. De peperoogst was in 1900 weder belangrijk minder dan in 1899. De reden van de mindere productie, zoowel als van de slechte kwaliteit van het product is alleen te zoeken in de ongunstige, droge weersgesteldheid. Voor de bevolking werd dit ongunstig resultaat vergoed door de zeer hooge prijzen van het product. De pinangoogst ter Noordkust mag, de politieke omstandigheden in aanmerking genomen, gunstig genoemd worden. De uitvoer bedroeg te Lho Seumawé in 1898, 1899 en 1900 respectievelijk 1617, 2029 en 2226 kojangs; van pinang tjang 96, 122 en 43 kojangs. Ter Westkust strekt dit product alleen voor eigen gebruik. De voornaamste boschproducten, die in dit gewest worden ingezameld, zijn rottan en getah. In Pidië werd hiervan uitgevoerd voor $ 18 109, tegen $ 6023 in 1899. De uitvoer van Tapa Toean gedurende het verslagjaar bedroeg aan getah 4393 pikol en aan rottan 7200 pikol, hetgeen met de beide vorige jaren een aanzienlijk verschil uitmaakt. Respectievelijk waren de cijfers toen, globaal geraamd, in 1898: 400 en 1500 en in 1899: 140 en 2200.

Op de wijze als in het vorig verslag (blz. 24) is aangegeven, werd de werking der scheepvaartregeling gestadig verbeterd. Zoo werd in verband met de openstelling van de Koeala Lheuë als haven van de IX Moekims Keumangan het hassilcontract tusschen T. Bentara Keumangan, T. Bentara Paleuh, Panglima Meugoë en T. Bentara Pineung gewijzigd; ieder hunner trekt thans uitsluitend de hassil der in- en uitvoerartikelen van zijn eigen gebied, terwijl vroeger de gezamenlijke inkomsten naar rato werden verdeeld.

Om de zich ontwikkelende industrie en handel in de hand te werken werden, in afwachting van eene sedert bij ordonnantie van 2 Mei 1901 (St. n°. 188) totstandgekomen herziening van de bepalingen betreffende de scheepvaartregeling, enkele faciliteiten toegestaan. Zoo werd toegelaten dat de onderafdeelingshoofdplaats Bajan bijna dagelijks gedurende de tweede helft van het jaar bezocht werd door grootere en kleinere stoomers van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, die personeel en materieel voor de petroleumindustrie in Langsar en Peureula aanbrachten en ruwe olie van de tank-installatie aan de Bajan-rivier overbrachten naar de raffinaderij te Pangkallan Brandan. Dezelfde Maatschappij onderhield wekelijks eens of tweemaal rechtstreeksche communicatie per stoombarkas tusschen laatstgenoemde plaats en Rantau Pandjang aan de Peureula-rivier. Voorts kwamen stoombarkassen de Langsar- en Manjapaët-rivieren binnen om tongkangs van houtcontractanten van Belawan daarheen en terug te sleepen.

Ook in 1900 bleek weer de gunstige werking van de scheepvaartregeling bij de invoering van verschillende nuttige bestuursmaatregelen. Belangrijke overtredingen der bepalingen betreffende de inlandsche prauwvaart werden niet geconstateerd. Het innen van de aan de hoofden toekomende in- en uitvoerrechten [2]) en het verdeelen van die rechten onder de hoogere en lagere hoofden onderling stelden het bestuur wederom in staat om gebrek aan medewerking door het werkzame middel van inhouding van inkomsten te bestraffen, of om de schade aan gouvernementseigendommen, zooals telephoonlijnen en tramwegwerken, toegebracht op de direct of indirect daaraan schuldigen te verhalen. Zoo werd in Groot-Atjeh beslag gelegd op hassil-inkomsten van Panglima Polem, ter Noord- en Oostkust werden zware boeten opgelegd wegens beschadiging van kunstwerken en ter Westkust werden aan een aantal landschappen straffen in den vorm van verhoogde in- en uitvoerrechten opgelegd. Niettemin nam de handelsbeweging, alleen met uitzondering van Meulaboh, allerwege toe, zoodat de inkomsten der oeleëbalangs vermeerderden en als gevolg hiervan ook de invloed van ons bestuur.

Omtrent de uitkomsten, welke de scheepvaartregeling oplevert tot tegengang van zeeroof en smokkelhandel, valt weinig mede te deelen. Zeeroof kwam, zooals hiervóór reeds vermeld is, nog hier en daar voor. Het recherchevaartuig *Brak*, kruiste, om de

[1]) Dit is sedert geschied (St. 1901 n°. 188).

[2]) Gedurende het jaar 1900 werd door het bestuur in ronde cijfers geïnd $ 166 600 aan invoerrecht en $ 394 800 aan uitvoerrecht (tegen respectievelijk $ 123 100 en $ 356 000 in 1899).

Hiervan kwam aan het Gouvernement ten goede als hassil $ 166 000 en ter zake van opgelegde boeten $ 108 600, terwijl het wegenfonds $ 47 400 verkreeg. Over 1899 waren deze cijfers respectievelijk 123 000, 67 000 en 46 400 dollar.

kustvaart tegen de aldaar driester optredende roovers te beschermen, eenigen tijd tusschen Sigli en Meureudoe.

Van smokkelarij ter Oostkust werd niets vernomen; eene smokkelpartij van wapenen, enz. in de Straits Settlements op touw gezet, werd bijtijds verijdeld door de arrestatie van de deelnemers te Idi; later werd aldaar nog een Atjeher gearresteerd, die zich vroeger dikwijls en op groote schaal met dit bedrijf bezighield.

Van de vier recherchevaartuigen (*Hazenwind*, *Dog*, *Brak* en *Spits*) waarover in 1900 kon worden beschikt, was er een ter Oostkust ter bekruising van het zeegebied tusschen Idi en Tamiang, een ter Noordkust in het zeegebied van Meureudoe, Samalanga en Peusangan en een ter Westkust in het zeegebied van Tapa Toean, terwijl het vierde de andere aflost als zij ter reparatie en verversching naar Oeleë Lheuë en Sabang moeten opkomen.

§ 4. *Midden-Sumatra.*

De aanrakingen met de hoofden der Gajoe-landen bleven nog van weinig beteekenis. Alleen de radja van Serbadjadi gaf blijken van toenadering; nu en dan meldden zich afgezanten van hem bij den controleur van Tamiang aan, terwijl bij hem het voornemen bestond om spoedig zelf een bezoek bij dien ambtenaar af te leggen, ten einde te vernemen op welke voorwaarden zijne onderwerping aan ons gezag zou kunnen worden aanvaard. Daar hij echter tot dusver nimmer eenige medewerking verleende bij het opvatten of bestrijden van Atjehsche bendehoofden, die in zijn gebied eene schuilplaats zochten, zou hem worden medegedeeld dat een verzoek van dien aard eerst in overweging kan worden genomen, wanneer hij door daden heeft getoond dat de vijanden van het Gouvernement ook de zijne zijn en dat hij voldoende macht bezit om hen uit zijn gebied te weren. In onze verhouding tot den laatstelijk op blz. 24/25 van het vorig verslag genoemden Aman Lintang, radja van Kotta Boekit, kwam nog geen verandering; wederom werden op zijn last eenige lieden uit Tamiang, die zich, tegen het verbod van het bestuur in, naar zijn gebied hadden begeven, vermoord, welke euveldaad eenigen tijd later door Tamiangers op eenige lieden uit Kotta Boekit werd gewroken. Een der panglima's van Aman Lintang, Tongkoe Gajoe genaamd, stond aan het hoofd eener kleine rooverbende, die zich in Februari 1900 in Boven-Karang (Tamiang) vertoonde.

Met de hoofden der Allas-landen bleven vriendschappelijke betrekkingen bestaan, ofschoon die streken niet door onze ambtenaren worden bezocht en aan het verzoek van den radja van Batoe Boelan om onder ons bestuur te komen (zie vorig verslag, blz. 25) geen gevolg is gegeven. De hoofden verklaarden bij hunne bezoeken aan den controleur van Boven-Langkat dat gedurende de laatste jaren in hun land overal rust en vrede heerschen. Hun werd de steun van het bestuur toegezegd voor het geval zich wederom Atjehsche benden in hun gebied mochten willen nestelen.

Aan de telkens uitbrekende vijandelijkheden tusschen de verschillende hoofden der Karau-Battaks kwam nog geen eind, terwijl tevens geschillen ontstonden met een tweetal Delische landsgrooten. De datoek van Hamperan Perak (Deli) had ongeveer twee jaren geleden te Bandar Baroe, in de nabijheid van de grens met het niet tot onzen bestuurskring behoorend gebied, eene koffieonderneming geopend, zonder te voren met de hoofden der nabij gelegen XII Koeta in overleg te zijn getreden. Hierover ontevreden, sommeerden deze hoofden den datoek in Augustus 1900 om het boschkappen te staken en het werkvolk te verwijderen. Tezelfdertijd werd door de genie, met behulp van den meergemelden datoek, een geschikt tracé gezocht voor een verbindingsweg met de hoogvlakte. De Battaks meenden hierin een voorbereidenden maatregel van de zijde des datoeks te zien om zijne macht geleidelijk over de hoogvlakte uit te breiden. De hoofden van Beras Tagih, de meest nabij de laagvlakte gelegen kampong, begaven zich daarop met een talrijk gewapend geleide naar Doloe, waar dezelfde datoek (die van Hamperan Perak) met zijn ambtgenoot van Soekapiring (tegen wien de Battaks eveneens eene grief meenden te hebben) tijdelijk verblijf hield, en vorderden opheldering en betaling van boete. De gevraagde opheldering werd gegeven, doch stelde de hoofden niet tevreden, die echter weigerden hunne bezwaren duidelijk te formuleeren en evenmin eene definitieve vaststelling van de grenzen schenen te verlangen. Door de overmacht gedwongen, stortte de datoek van Soekapiring, die de betaling van eene niet door den bevoegden rechter opgelegde boete geweigerd had, ten slotte eene som van $ 20 als waarborg dat hij zich aan eene later te verkrijgen uitspraak zou onderwerpen, en hiermede was het geschil voor het oogenblik beëindigd. Het bekende hoofd Pa Palita van Kebon Djahé (XII Koeta) heeft zich bereid verklaard zijne medewerking te verleenen om deze aangelegenheid tot eene goede oplossing te brengen en de hoofden van Beras Tagih te straffen, indien blijkt dat zij zich aan inbreuk op de adat hebben schuldig gemaakt. De reeds in 1899 voorbereide verzoening tusschen Pa Palita en zijn halfbroeder Pa Melgah kwam sedert tot stand. Pa Palita, die de daartoe belegde samenkomst voortdurend had uitgesteld, zag zich ten slotte genoodzaakt om Pa Melgah's hulp in te roepen ten einde zich te kunnen verdedigen tegen een groot aantal hoofden, welke hem, onder aanvoering van den beruchten Si Kiras van Batoe Karang, in het nauw brachten. Na eene mislukte poging om eene bende Atjehers, die zich in de Pak-Pak-landen bevond, te bewegen om zich bij hem aan te sluiten, moest Si Kiras aftrekken en zich voorloopig rustig houden. Niet zonder moeite kon Pa Palita de andere hoofden der XII Koeta bewegen om Pa Melgah weder in Kebon Djahé toe te laten; eerst na langdurige besprekingen en tegen betaling van eene boete werd daarin toegestemd. Toch kan hiermede de rust nog niet als verzekerd worden beschouwd, daar de op de macht van Pa Palita naijverige sibajak Pa Landas na de bovenbedoelde verzoening zich van Kebon Djahé verwijderd heeft en bondgenooten tracht te vinden om zoowel Pa Palita als Pa Melgah met geweld van daar te verdrijven. Intusschen hebben beide laatstgenoemden met de andere hoofden van de XII Koeta, Teloe Koeroe en Ampat Toran een verbond gesloten om tegen eventueele aanslagen hunner vijanden gewapend te zijn. Hunne positie is daardoor zeer versterkt, zoodat het zich laat aanzien dat het aan ons bestuur mogelijk zal zijn door hunne bemiddeling in het vervolg meer invloed op den gang van zaken te verkrijgen. Ook in de meeste andere Karausche landschappen hadden, zooals gewoonlijk, schermutselingen plaats, die door de afwezigheid van Atjehsche benden meestal niet van langen duur waren en zonder veel moeite in der minne geschikt konden worden. De bewoners van Koeta Belin, die blijkens het vorig verslag (blz. 25) uit hunne kampong verdreven waren, als straf voor den moord op eenige Maleische getah-opkoopers gepleegd, hielden nog steeds verblijf te Batoe Karang. Met hun aanbod tot gedeeltelijke vergoeding van het geroofde en betaling van de helft der opgelegde boete werd geen genoegen genomen; waarom zij door tusschenkomst van Pa Palita bij het inlandsch bestuur van Langkat mildere voorwaarden zouden trachten te bedingen. Viel de rijstoogst in de Karau-landen vrij gunstig uit, in andere opzichten had de bevolking met wederwaardigheden te kampen. De uit Poerba (Timoer-landen) overgebrachte veepest heerschte in hevige mate, vooral in Soekapiring, XII Koeta, Teloe Koeroe en in de kampong Naga Sariboe der V Koeta, waar bijna alle beesten stierven. Door den invoer van vee uit de hoogvlakte streng te beletten, is het gelukt ons gebied voor de ziekte te vrijwaren. Ook de cholera maakte zeer veel slachtoffers; in het geheel zouden daaraan ongeveer 1000 personen bezweken zijn.

In de Timoer-landen vonden geen gebeurtenissen van politiek belang plaats. De toestanden in Dolok zijn na het optreden van Toran Anggi (zie vorig verslag blz. 25) niet verbeterd; hij heeft weinig gezag over de andere hoofden en de onderlinge verstandhouding laat veel te wenschen over. Veeziekte woedde eenigen tijd in Oeroeng Silan en bovenal hevig in Poerba, waar de veestapel bijna geheel verdwenen is en de bevolking bovendien veel van cholera te lijden had. In Raja bleef men voor deze rampen bewaard; de rijstoogst was aldaar echter minder overvloedig dan in de naburige landschappen, hetgeen gedeeltelijk te wijten is aan de weinige zorg voor het gewas, doordat men zich algemeen meer met de inzameling van boschproducten bezig houdt. Tusschen den bestuurder van Raja en een der hem ondergeschikte hoofden, Toran Boeloek Raja, bestaat eene eenigszins gespannen verhouding.

Van de Simeloengoensche landschappen is alleen Panei nog niet bij ons gebied ingelijfd, hetgeen evenwel niet belet dat de hoofden aldaar zich evenzeer met het Gouvernement verbonden achten als die van Tanah Djawa, Siantar en Bandar. In alle zaken van eenig belang wordt de beslissing van het bestuur gevraagd en behoorlijk opgevolgd. In Maart 1900 overleed de radja van Panei te Medan, waarheen hij gekomen was om den resident een bezoek te brengen; zijn oudste zoon werd door de kiesgerechtigde hoofden tot zijn opvolger aangewezen en, op algemeen verzoek, door den controleur van Batoe Bara geïnstalleerd.

Met de in de bovenstreken van Assahan, Koealoe en Bila gelegen landschappen bleef de verhouding zeer vriendschappelijk; de hoofden kunnen hun gezag behoorlijk doen gelden en betoonen de noodige medewerking wanneer die door den sultan van Assahan gevraagd wordt. Alleen in de Nadolok-streek was de toestand bepaald ongunstig; bijna overal heerscht daar anarchie, zoodat elke onruststoker er vrij spel heeft en gemakkelijk aanhang kan vinden door uitzicht op buit te openen. Hoewel van de onderlinge twisten in den regel binnen ons gebied geen nadeelige gevolgen werden ondervonden, was dit wel het geval toen een zekere Goeroe Ali zich in Nadolok voor het Battaksche priesterhoofd Singa Mangaradja uitgaf [1]) en door zijne boodschappers de Battaks in Koealoe tegen het inlandsch bestuur opzette. De daardoor ontstane onlusten, waaraan de Nadoloksche hoofden, ofschoon jegens de inlandsche zelfbesturen van Assahan en Koeala weinig vriendschappelijk gezind, geen deel namen, konden evenwel spoedig bedwongen worden (zie § 9 hierna).

De berichten uit de Simpang Kiri-streken, met welker hoofden ook thans weinig aanraking plaats had, bleven vrij gunstig luiden. In de landschappen aan de Simpang Kanan lieten de toestanden zeer veel te wenschen over. De hoofden hadden doorloopend allerlei geschillen, die ten laatste zóó hoog liepen dat de partijen zich wapenden, versterkingen opwierpen en plundertochten in elkaars gebied ondernamen. Als gevolg van de hierdoor veroorzaakte onrust en onveiligheid weken vele lieden uit de bovenstreek naar ons gebied uit, om zich te Pamoeka te vestigen. Daar eenige der hoofden zich niet hielden aan de in 1896 door een rapat gedane uitspraken in de tusschen hen bestaande geschillen (zie het verslag van 1897, blz. 14), werd in Mei 1900 overgegaan tot de afsluiting van de Tjinendangrivier door eene adviesboot. Op 5 Augustus d. a. v. werd ter hoofdplaats Singkel door den resident van Tapanoli en den betrokken assistent-resident en controleur eene vergadering gehouden met nagenoeg alle hoofden uit de Simpang Kanan en twee hoofden uit de Simpang Kiri, met het gevolg dat de hangende geschillen werden vereffend, waarna de afsluiting der Tjinendang werd opgeheven. In October werd opnieuw bericht ontvangen van oneenigheden tusschen de hoofden van Batoe en van Tandjong Mas, die zich echter later bereid verklaarden om zich te onderwerpen aan de uitspraak van den controleur van Singkel.

Zooals gewoonlijk was het ook in de aan Siboga en Baros grenzende landschappen nu en dan onrustig. Door onze tusschenkomst werden vijandelijkheden tusschen de koeria Ilir en de kampong Baringin voorkomen. Van de radja's van Si Rahoe, Soega Soega en Nai Pospos, die zich ter zake van een grensgeschil tot het bestuur hadden gewend, weigerden de beide eerstgenoemden zich aan de gedane uitspraak te onderwerpen, waarop zij elkaar beoorloogden en daardoor den afvoer van boschproducten en den handel stremden. In eene te Baros gehouden vergadering met gouvernementshoofden werd de betwiste grond verdeeld en den beiden radja's eene boete opgelegd, welke die van Si Rahoe dadelijk betaalde, terwijl de radja van Soega Soega dit eerst deed, nadat hem en zijnen onderhoorigen ons gebied ontzegd en den bewoners der gouvernementslanden verboden was de passar van Soega Soega te bezoeken.

Ten aanzien van de aan den bovenloop der Rokkan-rivier gelegen staatjes werd in November 1900 gevolg gegeven aan het voornemen (zie vorig verslag, blz. 26) om een controleur te belasten met een onderzoek naar de tegenwoordige toestanden en verhoudingen aldaar. Reeds eerder was gebleken dat de zich noemende jang di pertoean besar Mohamad Saleh, die in 1899 zijne opwachting bij den assistent-resident van Bengkalis had gemaakt en verzocht had als radja van Rokkan IV Kotta te worden erkend en bevestigd, niet overeenkomstig de adat tot hoofd van dat landschap was gekozen, zoodat van zijne erkenning door het Gouvernement nog geen sprake kan zijn. Dzain 'oel Abidin van Tamboesei keerde van zijne reis naar Mekka en Turkije terug en bevindt zich in Perak. Hij heeft zijn voornemen te kennen gegeven om weder naar zijn land terug te keeren, doch hem is van bestuurswege medegedeeld dat daartoe geen vergunning zal worden verleend, terwijl maatregelen zijn genomen om hem den terugkeer te beletten.

De in de bovenstreken van het Kampar-stroomgebied gelegen landschappen IV Kotta di Moedik en IV Kotta di Ilir [2]), welker inlijving bij ons rechtstreeksch gebied afhankelijk is van den uitslag van een nog hangend onderzoek naar de veronderstelde aanspraken van den radja van Goenoeng Sahilan op die landschappen (zie vorig verslag, blz. 26 en 27/28), werden in Maart 1900 door een mantri bij de cultures en in Juli d. a. v. door den controleur van Pangkalan Kotta Baroe en XII Kotta Kampar zonder gewapend geleide bezocht, bij welke gelegenheid de betrokken hoofden verklaarden zich onder 's Gouvernements gezag te willen stellen, mits van hunne onderhoorigen wegens hun gering aantal geen heerendiensten zouden gevorderd worden. De hoofden ontkenden ten stelligste afhankelijk te zijn van den radja van Goenoeng Sahilan, die daarentegen wel eenigen invloed schijnt te bezitten in het aan de laras Halaban grenzende onafhankelijke landschap Pangkalan Sarei, waaraan in October 1900 eveneens een bezoek werd gebracht door een mantri bij de cultures en een gewezen negorijhoofd uit het gouvernementsgebied. Naar Goenoeng Sahilan zelf begaf zich de assistent-resident van Bengkalis, die overal goed werd ontvangen. De tot gemeld landschap behoorende confederatie Batang Si Ngingi moest echter onbezocht worden gelaten, omdat het gezag van den radja aldaar niet algemeen erkend wordt en hij dus niet voor de veiligheid van den bedoelden ambtenaar kon instaan. Voor zoover kon worden nagegaan, bleken de geruchten omtrent den rijkdom aan delfstoffen, althans wat het gebied van Goenoeng Sahilan betreft, zeer overdreven te zijn. Het van gouvernementswege in te stellen deskundig onderzoek naar het voorkomen van tinerts voerende gronden in sommige streken der Boven-Kampar (zie vorig verslag, blz. 166) nam in Augustus 1900 een aanvang in het landschap Si Belimbing, behoorende tot de federatie der III Kotta Kampar.

De radja van Poelau Poendjoeng (Batang Hari-districten) keerde in Mei 1900, na zich circa anderhalfjaar te Takoeng en Soengei Lansat op ons gebied opgehouden te hebben, naar zijn land terug. Na zich daar ongeveer eene maand gehandhaafd te hebben, werd hij door lieden van Soengei Daras en Si Goentoer weder zóó in het nauw gebracht, dat hij ten tweeden male naar het gouvernementsgebied uitweek, waar hij schijnt te willen blijven totdat de zaken in zijn rijkje eene voor hem gunstiger wending zullen hebben genomen.

§ 5. *Sumatra's Westkust.*

Viel in de onder geregeld bestuur staande streken op den vasten wal van dit gouvernement over de veiligheid van personen en goederen over het algemeen niet te klagen, de politieke toestand was er mede bevredigend; alleen in sommige streken van de residentie Tapanoli was meermalen een krachtig en beleidvol optreden van het bestuur noodig om verstoring van rust en orde te voorkomen. Zoo was in het begin van 1900 een geschil ontstaan tusschen Hoeta Dolok en het buiten het gouvernementsgebied gelegen landschap Si Rait (Oeloean) over het recht om in de uitwatering van het Toba-meer te visschen. Spoedige tusschenkomst van het bestuur voorkwam eene botsing, doch de hoofden van Si Rait, ofschoon zich eerst aan de beslissing van het bestuur onderworpen hebbende, weigerden ten slotte zich daaraan te houden. Hun werd toen te kennen gegeven dat het gouvernementsgebied voor hen en hunne onderhoorigen gesloten zou blijven totdat zij hunne verbintenis zouden hebben nagekomen. Eene andere quaestie, de bewerking van sawahs aan den voet van den Dolok Badak betreffende en waarin zich alle hoofden van Loemban Baringin (Sipoholon) mengden, had een formeelen strijd ten gevolge, waarin drie gewonden vielen, van wie er één overleed. De strijd eindigde eerst nadat de hoofden geïnterneerd waren. De zaak was nog in onderzoek.

Van de zijde der niet onder geregeld bestuur staande Battaks werden overigens in Tapanoli weinig moeielijkheden ondervonden. Wel is waar gaven de radja's wel eens blijken van een minder vriendschappelijken geest, doch ook thans weder was de oorzaak te wijten aan handelingen van lieden uit ons gebied. In het algemeen echter toonen de hoofden in dergelijke zaken geneigdheid om in overleg met het bestuur te willen handelen, zoodat het dan ook vaak gelukte hen te bevredigen. De radja's van Djandi Matogoe en Oerat (Samosir) boden hunne verontschuldigingen aan den vertegenwoordiger van het Gouvernement te

[1]) Van den eigenlijken Singa Mangaradja (verg. laatstelijk het verslag van 1899, blz. 26) werd niets vernomen. Hij hield zich rustig in Dairi (bovenlanden van Singkel) op.

[2]) In de beide vorige verslagen was alleen sprake van het landschap IV Kotta di Moedik. Sedert is echter gebleken dat dit landschap een complex — de zoogenaamde VIII Kotta — vormt met een ander, de IV Kotta di Ilir.

Baligé aan, de eerste wegens het in het blok zetten van een gouvernementsonderdaan, de andere wegens het rooven van twee vrouwen uit Si Hombing. Alleen de radja van Limoes (Nai Pospos), die zich schuldig had gemaakt aan menschenroof jegens Pagaran Lamboeng (Hoerlang Tonga), met welks bewoners hij eene oude veete schijnt te hebben, gaf weinig gehoor aan aanmaningen van bestuurswege om zich rustig te houden.

Omtrent de in 1899 in de Padangsche Bovenlanden voorloopig onder bestuurstoezicht gebrachte landschappen V Kotta, Kampar en Tambang-Tarantang aan de Boven-Kampar, op welker definitieve inlijving bij het gouvernementsgebied gerekend is bij de Indische begrooting van 1901, wordt gemeld dat de veiligheid er weinig te wenschen overliet en dat de voor den aanleg van wegen gevorderde heerendiensten er zonder bezwaar verricht werden, als gevolg waarvan reeds gereed was gekomen een 4 à 5 M. breede weg, met de noodige bruggen, tusschen Koewo en Bangkinang, over een afstand van ruim 5 paal.

Met den waarnemenden bestuurder van het landschap Troemon werd in Augustus 1900 overeengekomen dat voortaan, ter voorkoming van klachten omtrent de uitbetaling aan de onder hem staande hoofden van de hun toekomende aandeelen in de schadeloosstelling wegens den afstand van het opiummiddel (verg. blz. 28 van het vorig verslag), eene door alle deelgerechtigden geteekende quitantie zou worden afgegeven aan den controleur. Tegen de t. a. p. bedoelde toelating van uit Atjeh afkomstige prauwen, niet voorzien van eene van bestuurswege aldaar afgegeven pas, ter reede van Troemon, waardoor de in Atjeh werkende scheepvaartregeling wordt ontdoken en de heffing der tolrechten aldaar in gevaar wordt gebracht, bleek door den waarnemenden bestuurder niet op afdoende wijze te worden gewaakt. In verband daarmede is er voorloopig toe overgegaan (Juni 1900) om Troemon niet meer te laten aandoen door de stoomschepen der Koninklijke Paketvaartmaatschappij.

Het eiland Nias, en meer bepaaldelijk Midden-Nias waar vele stations van het Rijnsche zendingsgenootschap gevestigd zijn, was in 1900 herhaaldelijk het tooneel van plundering en koppensnellen. In April werd de kampong Hili Weta, in de nabijheid van het zendingsstation Hoemene, overvallen door een aantal kwaadwilligen, die eene vrouw en drie kinderen wegvoerden, en in dezelfde maand werden aan het zeestrand tusschen de kleine en de groote Gido-rivier vijf personen door eene p. m. 20 man sterke bende uit het landschap Mazingo (Zuid-Nias) aangevallen en gesneld. In Mei d. a. v. werd de bezuiden het zendingsstation Lolowoea gelegen kampong Simandene, onder aanvoering van een zekeren Balohalo — waarschijnlijk dezelfde die in Hili Weta menschenroof pleegde — aangevallen, waarbij twee personen gesneld, vijf vrouwen als gevangenen medegevoerd en alle goederen geroofd werden. Ter bescherming van het goedgezinde deel der bevolking werden sedert Juni door de bezetting van Goenoeng Sitoli militaire patrouilles uitgezonden, welke maatregel echter voorshands niet aan het doel heeft beantwoord, daar het patrouilleeren tot dusver ook onder de goedgezinden angst en wantrouwen verwekte. Ten einde te voorkomen dat door de ongeregeldheden, welke waarschijnlijk het gevolg zouden zijn van eene in December 1900 plaats gehad hebbende roof- en moordpartij, de zendingsstations Hoemene en Soengei Adoe zouden worden verontrust, trachtte de controleur van Nias den aanlegger, een zekeren Si Tambaho uit de kampong Hili Badaloe, in hechtenis te nemen, hetgeen evenwel niet mocht gelukken, daar deze zich door de vlucht had gered. Ook uit Zuid-Nias werd wederom bericht ontvangen van onderlinge veeten en gevechten. Zoo trok een deel der bevolking, naar aanleiding van een geschil over de verkiezing van een hoofd, uit de kampong Hili Tamajama weg en vestigde zich op het terrein waar vroeger Orahili lag, doch dat sedert 1863, na eene tuchtiging van deze kampong door het Gouvernement, verlaten was. Pogingen om het geschil in der minne te schikken, mislukten.

De toestand op de Mentawei-eilanden bleef verre van gunstig. Op het eiland Siberoet werd een Maleische tolk door de inlanders vermoord, terwijl in de Sibelaboe-baai op Noord-Pagei de lading van eene Chineesche prauw geroofd werd, welke lading echter voor een groot deel werd teruggegeven tijdens een der reizen van den controleur van Loeboeq Begaloeng met het gouvernementsstoomschip *Zwaluw*. Ten einde in den toestand verbetering te brengen en den posthouder te Si Oban zooveel doenlijk te beschermen tegen aanvallen als die waaraan hij in Juli 1899 had blootgestaan (verg. vorig verslag, blz. 28), is in Juli 1900, bij wijze van tijdelijken maatregel, een korps gewapende politiedienaren, sterk één inlandsch sergeant, een inlandsch korporaal en 20 politiedienaren te zijner beschikking gesteld, terwijl het voorts in het plan ligt het geheele etablissement te genoemder plaatse met eene ijzerdraadversperring te omgeven.

Op Mohammedaansch godsdienstig gebied vielen geen bijzondere bewegingen waar te nemen. Onder de „permalims" in de afdeeling Toba en Silindong bestaat eene zucht om zich van de oorspronkelijke leer af te scheiden en nieuwe leerstellingen op te werpen, waardoor verdeeldheid onder de sekte is ontstaan en zich reeds vier of vijf soorten van „permalims" schijnen gevormd te hebben, die natuurlijk met elkander niets te maken willen hebben. Gaat dit zoo voort, dan zal de sekte hare kracht, zoo zij die al bezat, geheel verliezen en zal in haar geen ernstig gevaar te duchten zijn. Hare leden zijn trouwens reeds veel handelbaarder geworden, met uitzondering evenwel van hen, die zich in Batoe Moror (Si Torang) ophouden; deze bleven, ook na de politieke verbanning van hun leider Ompoe Barnit (zie vorig verslag, blz. 28), alle aanraking met het bestuur vermijden en onttrekken zich aan alle van bestuurswege opgelegde diensten. In sommige streken der residentie Tapanoli wonnen zoowel het Christendom als de Islam veld. Het aantal Mekkagangers was in 1900 dubbel zoo groot als in 1899, toen het echter buitengewoon gering was geweest.

De staat der volksgezondheid was in Tapanoli minder gunstig; elders in het gewest echter vrij bevredigend.

De veestapel had niet van ernstige ziekten te lijden.

De handel ondervond veel nadeel van de stijging der prijzen van invoerartikelen en de daling van die der uitgevoerde boschproducten; de binnenlandsche omzet was overigens niet ongunstig.

De rijstoogst viel gunstiger uit dan in 1899, doch was niettemin in sommige afdeelingen onvoldoende voor de behoefte; intusschen kon aldaar met kleinere invoeren dan gewoonlijk worden volstaan. De koffiecultuur ging achteruit. Voor de suiker, in de Padangsche Bovenlanden uit riet en elders uit den arènpalm bereid, werden goede prijzen bedongen, evenals voor de Paijakombo-tabak. De gambierhandel, eveneens voornamelijk in Paijakombo gedreven, leverde bevredigende uitkomsten. De klapperteelt blijft nog altijd de geliefkoosde cultuur; de uitvoer van copra was dan ook in 1900 weder vrij belangrijk. Met de inzameling van boschproducten werd, vooral in het begin van het jaar, vrij wat verdiend. In Tapanoli, inzonderheid in Natal, bleef men zich toeleggen op de teelt van getah-pertja.

§ 6. *Benkoelen.*

Op politiek gebied vielen geen belangrijke gebeurtenissen voor. De meermalen voorkomende geschillen met de bevolking der buiten het gouvernementsgebied gelegen landschappen op de oostelijke grenzen van het gewest over de inzameling van boschproducten werden door tusschenkomst van het bestuur weder in der minne geschikt. Volgens ingekomen berichten zou in het landschap Korintji reeds geruimen tijd tusschen eenige doesoens worden gevochten.

Van uitbreiding van den Islam werd niets vernomen.

Hoewel ter hoofdplaats Benkoelen, als gevolg van het steeds aangroeiend vreemdelingenverkeer, eenige toeneming van het aantal misdrijven viel op te merken, gaf de veiligheid van personen en goederen over 't algemeen weinig stof tot klagen.

De gezondheidstoestand was niet zeer bevredigend. Vooral koortsen kwamen veel voor.

Het handelsverkeer nam toe, waartoe ook de werkzaamheden van particulieren op het gebied van mijnontginning bijdroegen. Met verbetering van het wegennet werd geregeld voortgegaan.

In de meeste afdeelingen was de rijstoogst bevredigend, in Laïs zelfs overvloedig, in Mokko Mokko daarentegen waren de uitkomsten door verschillende oorzaken belangrijk geringer dan in vorige jaren. Van de koffieteelt werd in sommige streken minder werk gemaakt dan vroeger; over het geheel bleef zij nochtans vrij wel stationnair. De caoutchouccultuur in de afdeeling Manna onderging wederom uitbreiding, doch de aanplantingen zijn bijna alle nog te jong om reeds product te leveren. Van de inzameling van boschproducten werd, in verband met de hooge prijzen, wederom zeer veel werk gemaakt; vooral de uitvoer van rottan nam belangrijk toe.

Onder de nog zeer onbeschaafde bevolking van het tot dit gewest behoorende eiland Engano neemt, door eigenaardige toestanden, het zielental steeds af. Om zoo mogelijk hierin verbetering te brengen, zijn in Februari jl., voorloopig op

tijdelijken voet, eenige maatregelen genomen. Den controleur van Benkoelen is opgedragen het eiland veelvuldiger te bezoeken, en om gestadig leiding aan de bevolking te geven, is een intelligent inlander als opziener op Engano geplaatst, terwijl voorts ook eene inlandsche vroedvrouw derwaarts is gedetacheerd.

§ 7. *Lampongsche Districten.*

Ook in 1900 viel noch op politiek, noch op Mohammedaansch godsdienstig gebied iets bijzonders voor, terwijl de veiligheid van personen en goederen ook thans weder weinig te wenschen overliet. Het aantal bedevaartgangers was iets grooter dan in 1899, hetgeen wordt toegeschreven aan de gunstige geldelijke uitkomsten van den peperoogst.

Hoewel in de afdeelingen Toelang Bawang, Sepoetih en Semangka veel gevallen van mazelen voorkwamen, kon de gezondheidstoestand in de binnenlanden over het algemeen bevredigend worden genoemd. Op de hoofdplaats Telok Betong heerschten echter inheemsche koortsen en malaria in hevige mate. Van veeziekten werd niets vernomen.

De uitkomsten van den rijstoogst gaven reden tot tevredenheid. Ook de peper leverde eene bevredigende opbrengst. De buitengewoon hooge prijzen, zoowel van witte als van zwarte peper, maakten dat de bevolking aanzienlijke winsten in handen kreeg, in verband waarmede de handel nog levendiger was dan in 1899. Er wordt tegenwoordig minder dan vroeger gebruik gemaakt van de tusschenkomst van Palembangsche handelaren, waardoor ingevoerde artikelen, als: lijnwaden, rijst, petroleum, enz., zeer in prijs zijn gedaald.

§ 8. *Palembang.*

In het onder rechtstreeksch bestuur staande gedeelte van dit gewest viel op politiek gebied niets bijzonders voor. In het leenrijk Djambi bleef de in 't vorig verslag (blz. 29) beschreven toestand van regeeringloosheid aanhouden. Voor de verheffing van den pangeran ratoe (aangewezen opvolger in het bestuur) tot sultan was als voorwaarde gesteld de onderwerping van zijn vader, den ex-sultan Taha, en diens ouderen broeder pangeran Dipa Negara; deze voorwaarde werd niet vervuld, daar deze beide grooten, volgens eene in Maart 1900 door den resident ontvangen mededeeling van den soesoehoenan (dat is de in 't laatst van 1899 van zijne waardigheid ontheven sultan), op grond van een vroeger gezworen eed weigerden een vertegenwoordiger van het Gouvernement te ontmoeten. De resident gaf toen aan den soesoehoenan te kennen, dat, nu aan de gestelde voorwaarde niet was voldaan, niet kon worden overgegaan tot de verheffing van den pangeran ratoe, en een ander tot sultan zou moeten worden aangewezen; naar aanleiding hiervan werd in het begin van November d.a.v. bericht ontvangen dat in eene vergadering van landsgrooten tot sultan was verkozen pangeran adipati Astra Ningrat, zoon van den in 1885 overleden sultan Mohamad Mahildin, die echter weldra bleek niet geneigd te zijn om als zoodanig op te treden. In eene daarop door den ex-sultan Taha belegde vergadering, die slechts door enkele grooten, waaronder nog niet eens de voornaamste, werd bijgewoond, werd pangeran Praboe Negara, een oudere broeder van den genoemden pangeran adipati, tot sultan verkozen, van welke verkiezing eveneens kennis werd gegeven aan het bestuur. Daartoe uitgenoodigd maakte pangeran Praboe Negara in December zijne opwachting bij den resident, bij welke gelegenheid dien groote en den hem vergezellenden hoofden werd medegedeeld, dat de verkiezing van een sultan moet geschieden in tegenwoordigheid van den resident en door alle tot de keuze gerechtigde grooten en hoofden, opdat de zekerheid besta dat het sultansgezag niet slechts in schijn, gelijk tot dusver, doch in werkelijkheid door den gekozene zal worden uitgeoefend. In verband hiermede werden door den resident bij een aan den afgetreden sultan gericht schrijven bedoelde grooten en hoofden, waaronder in de eerste plaats Taha en Dipa Negara, opgeroepen om op den 6den Februari 1901 te Djambi te verschijnen. Geen van beiden gaf echter aan de oproeping gehoor, terwijl ook de andere landsgrooten niet verschenen. In verband met den hierdoor duidelijk gebleken onwil van de voornaamste Djambische grooten om zich naar het verlangen van het Gouvernement te schikken, werd daarop machtiging verleend tot tijdelijke bezetting van Moeara Tambesi (de uitmonding der Tambesi in de Batang Hari- of Djambi-rivier), ten einde het verkrijgen van directe aanrakingen met de verschillende hoofden aan de Boven-Batang Hari en Boven-Tambesi te vergemakkelijken en tevens aan verdere onderhandelingen den noodigen steun te verleenen. De bezetting had op 18 Maart jl. plaats, zonder dat er iets bijzonders voorviel. Ook bij een verkenningstocht van het flottieljevaartuig *Ceram* en den hekwielstoomer *Tamiang* naar de Boven-Batang Hari in December te voren werd van hoofden noch bevolking eenige overlast ondervonden. Ten einde alle (zij het opzettelijk opgeworpen) misverstand omtrent de wenschen van het Gouvernement weg te nemen, werd voorts onder dagteekening van 27 Februari jl. door den Gouverneur-Generaal een schrijven tot den soesoehoenan gericht, waarbij nogmaals uitdrukkelijk werd te kennen gegeven, dat het bestuur van Djambi niet geregeld kan worden zoolang sommige der voornaamste vorstentelgen hunne opwachting bij den vertegenwoordiger van het Gouvernement niet hebben gemaakt, en dat, zoolang dit niet geschied zal zijn, het bestuur over het landschap geheel bij den resident zal berusten.

Ook in het verslagjaar bleven de gewone klachten over knevelarij van vorstentelgen in de bovenlanden niet uit. Het ontbreken van alle centraal gezag maakte het hun gemakkelijk zich op kosten van de mindere hoofden en bevolking te verrijken.

Buiten Djambi was het in het gewest met de veiligheid van personen en goederen over het algemeen, de omstandigheden in aanmerking genomen, niet ongunstig gesteld; volgens het gewestelijk verslag ging de afdeeling Ogan, Kommering Ilir en Blidah in dit opzicht belangrijk vooruit. Veediefstallen werden thans speciaal uit de Pasoemah-landen veelvuldig gerapporteerd maar kwamen elders zelden voor.

De Islam breidt zich gestadig uit onder de nog heidensche bevolking der bovenstreken en onder de Koeboes. Het aantal ter bedevaart vertrokken personen was ruim driemaal zoo groot als in 1899, toen het echter buitengewoon gering was; vooral in Djambi was de vermeerdering aanzienlijk.

De gezondheidstoestand was in het rechtstreeks bestuurd gebied over het algemeen gunstig of althans bevredigend te noemen, behalve in de afdeeling Tebing Tinggi, waar de weersgesteldheid er een ongunstigen invloed op uitoefende. In Djambi was het te dezen aanzien verre van gunstig gesteld: behalve van moeraskoortsen had men er veel van kwaadaardige buikziekte te lijden.

In een tweetal afdeelingen werden veeziekten geconstateerd, die echter geen ernstig karakter vertoonden.

Tegenover eene vermeerdering van invoerrechten, op eene toeneming van het verkeer met buiten het tolgebied gelegen havens wijzende, stond ter hoofdplaats Palembang eene vermindering van uitvoerrecht, voornamelijk ten gevolge van minderen koffieuitvoer. De binnenlandsche handel was over het geheel genomen levendig.

De rijstoogst slaagde over het algemeen bevredigend; voor zoover het gewas langs de rivieroevers stond, ging het vaak (vooral in Djambi) verloren door hoogen waterstand. De koffiecultuur ging er niet op vooruit; in verband met de lage prijzen werden vele Liberia-aanplantingen geheel verwaarloosd. De uitvoer van tabak en kapok was geringer dan in 1899; benzoë (in Moesi-Ilir van beteekenis) en katoen gaven goede uitkomsten.

De inzameling van boschproducten bleef een voornaam middel van bestaan in dit gewest.

In sommige takken van inlandsche nijverheid wordt langzame achteruitgang opgemerkt; zoo heeft de meubelmakerij te lijden van invoer uit Java, de weefindustrie door concurrentie van Europeesch fabrikaat.

De jeugdige mijnindustrie gaat voort zich geleidelijk te ontwikkelen. Naar aanleiding van dagbladberichten omtrent ongewenschte toestanden, die op het concessieterrein der mijnbouwmaatschappij „Redjang Lebong" zouden heerschen, deed de Indische Regeering door den inspecteur van den burgerlijken geneeskundigen dienst en een ambtenaar voor Chineesche zaken een onderzoek instellen; huisvesting, voeding en geneeskundige verpleging der contractkoelies bleken inderdaad niet aan de eischen te voldoen. In verband daarmede is de betrokken directie op de geconstateerde gebreken gewezen en aangeschreven om de noodige maatregelen tot verbetering te nemen. De aandacht van het gewestelijk bestuur blijft op deze aangelegenheid gevestigd.

§ 9. *Oostkust van Sumatra.*

In de zelfbesturende landschappen, waaruit dit gewest voor het overgroote deel bestaat, kon in 1900 de politieke toestand over het algemeen gunstig worden genoemd.

In Siak kwam eene verzoening tot stand tusschen den sultan en diens halfbroeder Tongkoe Bagoes. Sedert ontvangt deze laatste vanwege den sultan eene maandelijksche toelage, welke hem door tusschenkomst van den assistent-resident van Bengkalis wordt uitbetaald.

In Panei moest de resident in de zaken ingrijpen om te verhoeden dat, tijdens de ziekte van den radja, diens jongere halfbroeder, eene minder gewenschte persoonlijkheid, zich de waarneming van het gezag aanmatigde. Onder toezicht van den controleur werden daarom tijdelijk met het bestuur belast de radja moeda en de gezamenlijke leden van den karapatan, welke interimaire toestand, door het spoedig te verwachten herstel van den radja, die zich steeds als een goed bestuurder had doen kennen, bij den aanvang van 1901 vermoedelijk niet lang meer zou behoeven te duren. In Bila kwamen enkele geschillen voor met de bevolking der Battaksche grenskampongs, die evenwel zonder veel moeite in der minne geschikt werden. Aan den in 1883 (zie het verslag van dat jaar, blz. 12 en dat van 1884, blz. 18) uit Bila verbannen gewezen radja moeda werd, op daartoe door den radja en de landsgrooten gedaan verzoek, in Februari jl. vergund naar zijn land terug te keeren. De bevolking van Panei en Bila neemt voortdurend toe door immigratie zoowel uit het buiten ons gebied gelegen Battakgebied als uit het aangrenzende Kotta Pinang. Het inlandsch bestuur van laatstgenoemd staatje bleef veel te wenschen overlaten, en verbetering is niet te verwachten zoolang de tegenwoordige jang di pertoean het gezag in handen heeft. Een door hem gedaan verzoek om den radja moeda, met wien hij steeds in onmin leeft, als zoodanig te ontslaan, werd afgewezen, omdat de ingebrachte beschuldigingen niet bewezen waren en het bovendien niet wenschelijk scheen door de verwijdering van dat hoofd den radja nog meer de vrije hand te laten. Onlangs verklaarde de radja voornemens te zijn afstand te doen van het gezag ten behoeve van zijn zoon, zoodra deze in staat zou zijn om het bestuur te voeren, hetgeen echter eerst over een paar jaren het geval zal zijn.

In Boven-Koealoe ontstonden onlusten, die een oogenblik dreigden een ernstig karakter aan te nemen, maar gelukkig spoedig bedwongen konden worden. Oorzaak daarvan was het optreden van den reeds in § 4 vermelden Goeroe Ali, die zich in het landschap Nadolok voor het Battaksche priesterhoofd Singa Mangaradja uitgaf en door volgelingen de Battaks in Koealoe tegen het inlandsch bestuur trachtte op te zetten. Zoodra deze partijgangers zich eenigen aanhang hadden verworven, trokken zij naar de naburige kampongs en dwongen de bevolking zich bij hen aan te sluiten; bij weigering werden de leden beroofd en mishandeld, terwijl de verlaten woningen in de asch werden gelegd. Bij het uitbreken van de ongeregeldheden was de radja afwezig en draalden de leden van den karapatan met het nemen van de noodige maatregelen, hetgeen de kwaadwilligen gelegenheid gaf om hun strooptocht voorloopig ongestraft voort te zetten. Toen de controleur bericht van het gebeurde ontving en de jang di pertoean op zijn verzoek dadelijk naar zijn land terugkeerde, was de rust spoedig hersteld. Een detachement gewapende politiedienaren, versterkt door oppassers van Assahan en Koealoe, slaagde er, met behulp van bevolkingspatrouilles, in een deel der bende te omsingelen en gevangen te nemen. De aanvoerders hadden zich met de overigen uit de voeten gemaakt, doch eenigen tijd later gelukte het Goeroe Ali zelf met enkele zijner medestanders te arresteeren. De bevolking keerde in hare kampongs terug en voor verdere rustverstoring schijnt geen vrees te bestaan. Bij onderzoek bleek dat vooral één der leden van den karapatan, een halfbroeder van den radja, zich aan zeer laakbare nalatigheid had schuldig gemaakt, hetgeen ook de anderen van doortastend optreden had teruggehouden. In overleg met den resident werd hij door het inlandsch bestuur deswege gestraft met aanhouding te Tandjong Balei gedurende zes maanden.

Betoonde de radja van Koealoe veel activiteit bij het betengelen van de ongeregeldheden in zijn gebied, ook van den sultan van Assahan werd bij deze gelegenheid weder alle medewerking ondervonden, zoowel door het beschikbaar stellen van zijne oppassers als door het oproepen van zijne onderhoorigen om de grenzen te bewaken en, zoo noodig, verdere hulp te verleenen. In het bestuur van zijn landschap ondervond hij ernstige moeielijkheden door de geheime tegenwerking van twee leden van den karapatan, die daartoe waarschijnlijk gebracht zijn door de vroegere bevoorrechting van des sultans halfbroeder Tongkoe Bandahara (verg. blz. 30 van het vorig verslag). Ofschoon daarvan thans geen sprake meer was en elke reden tot ontevredenheid was opgeheven, bleef de houding dier hoofden weinig behoorlijk, terwijl bleek dat zij op allerlei wijzen verzet tegen den sultan trachtten uit te lokken en enkele lieden hadden aangezet om bij het bestuur klachten tegen den vorst in te brengen. Er is een onderzoek ingesteld ter beantwoording van de vraag in hoever er aanleiding bestaat om deze hoofden gerechtelijk te vervolgen, doch in elk geval zullen zij uit hunne betrekking moeten worden ontslagen daar samenwerking met den sultan door het gebeurde onmogelijk is geworden. Aangezien de jaarlijksche uitkeeringen, welke in 1886 bij de wederinvoering van een geregeld inlandsch bestuur in Assahan aan den sultan en de landsgrooten werden toegekend, niet meer voldoende konden worden geacht om hen in staat te stellen om overeenkomstig hun rang te leven, zijn die uitkeeringen met ingang van 1 Januari 1901 verhoogd.

In de Maleische landschappen van de afdeeling Batoe Bara was de politieke toestand gunstig. Het hoofd van Pasesir werd, op zijn verzoek, wegens voortdurende ziekelijkheid eervol ontslagen; zijn aangewezen opvolger is minderjarig, waarom het bestuur tijdelijk aan zijn neef is opgedragen. De datoek van Lima Poeloeh overleed in November 1900 en werd vervangen door zijn oudsten zoon, die den titel van maharadja Sri Indra Moeda zal voeren. Bij eene reis door den controleur in het Battaksche landschap Tanah Djawa gemaakt, bleek het gezag van den bestuurder radja Maligas niet erkend te worden door de hoofden van Dolok Pariboean. Hij verzocht vergunning om hen desnoods met geweld tot onderwerping te brengen, doch stierf kort daarna. Zijn oudste zoon, die voorloopig met het bestuur belast is, zal trachten de bedoelde hoofden tot rede te brengen.

Bij het onderzoek der tusschen de landschappen Padang, Raja, Siantar en Panei gerezen grensgeschillen (verg. vorig verslag, blz. 30) kon geen der hoofden voldoende bewijzen voor de rechtmatigheid zijner aanspraken bijbrengen en werd te vergeefs beproefd de quaesties door de belanghebbenden in der minne te doen schikken. De regeling der grenzen zal thans op verzoek der partijen door den resident geschieden. De verhouding van Tongkoe Maharadja Moeda van Padang tot het bestuur bleef uitstekend, terwijl ook over Tongkoe Bandahara Poetra, radja van Bedagei, ditmaal niet viel te klagen.

In Serdang kwamen geen gebeurtenissen van eenig belang voor. De sultan van dit landschap was nog altijd niet in staat om het evenwicht in zijne financiën te herstellen.

De sultan van Deli droeg, in overleg met den resident, de behandeling der bestuurszaken tijdelijk op aan zijn oudsten zoon en aangewezen opvolger Tongkoe Besar Amaloedin, die wegens zijne goede eigenschappen zeer gezien is. Veel verbetering heeft deze maatregel nog niet gebracht, omdat de sultan, blijkbaar uit vrees voor vermindering van zijn gezag, nog telkens ingrijpt, waartegen zijn plaatsvervanger zich moeielijk kan verzetten. De aanmatigende houding door enkele hoofden der hoogvlakte aangenomen tegen twee Delische landsgrooten, die zij van overtreding der adat en inbreuk op hunne rechten beschuldigden (verg. § 4 hiervóór), deed een oogenblik vrees voor rustverstoring ontstaan, maar heeft verder geen gevolgen gehad.

De sultan van Langkat bleef zich een flink en verstandig bestuurder toonen, wien niet alleen zijn eigen belang, maar ook de welvaart der bevolking zeer ter harte gaat. Niettegenstaande dit goede voorbeeld werd van de ouderen onder de overige hoofden nog steeds niet de gewenschte medewerking ondervonden, hetgeen vooral het geval was in Boven-Langkat, waar des sultans halfbroeder Tongkoe Pangeran het bestuur voert. Zoowel hij zelf als de mindere hoofden drijven handel in getah, hetgeen dikwijls tot lastige quaesties met de Battaks buiten ons gebied aanleiding geeft. Hoewel hij beloofd heeft dezen handel op te geven, gaat hij er toch in het geheim mede voort, terwijl het moeielijk is geregeld toezicht op hem te houden. Groote verbetering viel te constateeren in de voornamelijk door Atjehers bewoonde Serangdjaija-streek, waar de rust en veiligheid thans weinig te wenschen overlaten. Onbehoorlijke handelingen van het Pidië'sche hoofd Teukoe Mantroe Garot, die daar eenigen tijd vertoefde om peper op te koopen, hadden moeielijkheden met het inlandsch bestuur ten gevolge, waaraan echter spoedig een einde kwam toen dat hoofd, op verzoek van den resident, naar Atjeh en onderhoorigheden werd teruggeroepen. Bij het patrouilleeren door de militaire bezettingen van Koeala Simpang en Seroewaij was de houding der bevolking steeds rustig, terwijl van de hoofden de verlangde medewerking ondervonden werd. Aan het verbod tegen het dragen van wapenen

werd streng de hand gehouden en slechts zelden behoefden overtredingen te worden gestraft. Ofschoon de toestand thans zoo gunstig is, dat het vrij drukke verkeer van particulieren langs den weg van Boekit Kramat naar Koeala Simpang zonder gewapend geleide geschiedt, mag daaruit niet worden afgeleid dat voor aanranding in 't geheel geen vrees meer behoeft te bestaan. Wel doet het Langkatsche bestuur alle moeite om de vestiging van onbetrouwbare Atjehers tegen te gaan en moeten de hoofden der Atjehsche peperplanters zich persoonlijk borgstellen voor het rustig gedrag hunner ondergeschikten, maar toch blijft het gevaar voor gewelddadigheden daar grooter dan in de door Maleiers bewoonde streken.

Ook in de Tamiangsche landschappen kwam, in tegenstelling met vroeger, rustverstoring slechts bij uitzondering voor, hetgeen voornamelijk te danken is aan de betere contrôle die op de hoofden in Langsar en Madjapaët (Atjeh's Oostkust) wordt uitgeoefend. In Januari 1900 werd Kampong Rantau door eene Atjehsche bende overvallen, terwijl zich kort daarna eene kleine bende gewapende Gajoes in de bovenstreken van Karang vertoonde, die echter op de nadering van eene militaire patrouille dadelijk over de grenzen terugtrok. Verder bleef alles rustig tot September 1900, toen een huis te Matang Seping in het gebied van Radja Bandahara werd overvallen en uitgeplunderd door eenige Atjehers uit Madjapaët onder aanvoering van den beruchten Habib Ali, die, zooals in § 3 reeds is vermeld, op last van het hoofd van Madjapaët werd gedood. Over het algemeen zijn de Tamiangsche hoofden niet zoo energiek dat hun de zorg voor de veiligheid kan worden overgelaten, maar bij aansporing door de civiele en militaire autoriteiten worden zij steeds bereid gevonden tot medewerking. Ook de bevolking geeft blijk de zorg van het bestuur te waardeeren, en van haar zijn geen moeielijkheden te duchten zoolang zij door ons tegen de aanvallen van kwaadwilligen wordt beschermd. Met het patrouilleeren door de bezettingen van Koeala Simpang en Seroewaij zal dan ook nog geruimen tijd op denzelfden voet moeten worden voortgegaan. In het bestuur over het Tamiangsche landschap Karang werd in Maart jl. definitief voorzien, nadat gebleken was dat de gezindheid van de betrokken hoofden en bevolking zich gewijzigd had ten gunste van de aanstelling tot kedjoeroean van Radja Silang, den oudsten zoon van den in 1893 wegens openlijk verzet tegen het Gouvernement van zijne waardigheid vervallen verklaarden kedjoeroean Toengkoe Bin Radja. In overeenstemming hiermede werd, na intrekking van den op Radja Silang en diens broeder Radja Oemar toegepasten maatregel van politieke verbanning (verg. het verslag van 1899, blz. 30), de resident der Oostkust van Sumatra gemachtigd om eerstgenoemde, na eene verklaring betreffende zijne verplichtingen jegens het Gouvernement afgelegd en beëedigd te hebben, als kedjoeroean van Karang te erkennen en te bevestigen. De grenzen tusschen het gebied van Radja Bandahara (Noordelijk Beneden-Tamiang) en het hem vroeger onderhoorige Soengei Ijoe werden, met goedvinden van beide partijen, definitief geregeld.

Door toevoeging aan de met Siak en Pelalawan gesloten politieke contracten van door de zelfbesturen verstrekte nominatieve opgaven, is voorzien in eene leemte in die contracten, die, zonder de havens der landschappen met namen te noemen, bepalen dat handelaren in de havens worden toegelaten en aldaar verblijf mogen houden zonder voorkennis van de gouvernementsvertegenwoordigers. [1])

Uit een oeconomisch oogpunt valt omtrent Sumatra's Oostkust het volgende mede te deelen.

Het handelsverkeer bleef zeer levendig. De meeste tabaksondernemingen hadden in 1900 een gunstigen oogst. In Langkat nam de petroleumproductie toe. De in Serdang en ook in enkele andere landschappen door particulieren ondernomen teelt van Liberia-koffie werd nog wel hier en daar uitgebreid, maar de vooruitzichten waren niet rooskleurig. De koffieaanplantingen der bevolking bleven sedert de daling der marktprijzen verwaarloosd. De peperproductie was bevredigend. In Tamiang en Beneden-Langkat breidde de bevolking hare uitgestrekte pepertuinen voortdurend uit, terwijl zij ook in Serdang, Padang en Bedagei en Batoe Bara zich weer meer op deze cultuur begon toe te leggen. Voor de nootmuskaatcultuur schijnt eenig uitzicht op verbetering te bestaan sedert de bevolking hare tuinen verpacht aan Chineezen, die meer zorg aan het onderhoud besteden. De rijstoogst viel vrij gunstig uit. Uitgenomen in Assahan is echter die cultuur in het gewest niet van veel beteekenis, zoodat groote hoeveelheden rijst van elders moeten worden betrokken. In Siak en vooral op de tot de afdeeling Bengkalis behoorende eilanden neemt de sagocultuur steeds toe. Uit Batoe Bara had eenige uitvoer van copra plaats; elders in het gewest is de klappercultuur niet van belang. De inzameling van boschproducten ondervond den nadeeligen invloed van het steeds zeldzamer worden van goede getahsoorten en rottan. Van de cultuur van getah wordt echter, zoowel door de bevolking als door enkele Europeesche ondernemers, in de laatste jaren veel werk gemaakt. Ondanks de daling der houtprijzen, bleef de handel in hout uit Bengkalis afkomstig levendig, terwijl ook de uitvoer van brandhout naar Singapore voortdurend toenam. Met het visschersbedrijf, zoowel waar het door inlanders als door Chineezen wordt uitgeoefend, werden in 1900 over het algemeen goede zaken gemaakt.

De veiligheid van personen en goederen bleef door de aanwezigheid van een groot aantal vreemde werklieden op de landbouwondernemingen, vooral in Deli, Langkat en Serdang te wenschen overlaten.

Met de uitbreiding van het wegennet en de verbetering van bestaande wegen werd geregeld voortgegaan, waarbij vooral het tot standbrengen van een goeden verbindingsweg tusschen de belangrijkste plaatsen, van Pangkallan Brandan in Beneden-Langkat tot Tandjong Balei in Assahan, op den voorgrond staat. De weg van Tandjong Poera naar Pangkallan Brandan kwam voor een groot deel gereed, terwijl een weg van Medan naar Perbaoengan ontworpen werd. Een geschikt tracé werd gevonden voor den aanleg van een karreweg van Medan over den Tjingkempas naar de Battaksche hoogvlakte, die zoowel voor militaire doeleinden als voor de ontwikkeling van het land van groot belang kan zijn. Voor de communicatie met Singapore en Pinang en tusschen de havens van het gewest onderling worden steeds meer particuliere stoomschepen in de vaart gebracht.

Op godsdienstig gebied viel niets bijzonders voor.

De gezondheidstoestand was in 1900, en vooral gedurende de laatste maanden van dat jaar, waarschijnlijk ten gevolge van de abnormaal droge weersgesteldheid, ongunstig. De cholera eischte ongeveer 400 slachtoffers en was bij het einde des jaars nog niet verdwenen. De hoofdplaats Medan moest zelfs in Januari jl. gedurende enkele weken besmet worden verklaard wegens het epidemisch heerschen van deze ziekte. Ook de pokken en kwaadaardige koortsen kwamen meer voor dan gewoonlijk.

Wegens het heerschen der veepest in de Straits-Settlements moest de invoer van vee uit Achter-Indië gedurende het geheele jaar 1900 verboden blijven. Ook op de Battaksche hoogvlakte woedde de ziekte hevig, doch door het sluiten en bewaken van de bergpassen gelukte het haar uit ons gebied te weren. Mond- en klauwzeer brak herhaaldelijk uit onder het geïmporteerde vee; door tijdig genomen maatregelen werd echter belangrijke belemmering van het verkeer voorkomen.

§ 10. *Riouw en onderhoorigheden.*

De sultan van Lingga-Riouw en onderhoorigheden vestigde zich voor goed te Penjingat, de vroegere woonplaats van den onderkoning (rijksbestierder), met wiens functiën hij sedert Juli 1899 belast is (zie vorig verslag, blz. 31). De door den resident met hem gevoerde onderhandelingen betreffende een nieuw politiek contract, waarbij verschillende andere onderwerpen, waaronder de definitieve opheffing van de waardigheid van onderkoning, werden besproken, leidden tot de samenstelling van eene ontwerp-overeenkomst, die nog bij de Indische Regeering in behandeling is.

De groep der Poeloe Toedjoe werd in het verslagjaar eenige malen bezocht door den controleur van Tandjong Pinang, die o. a. een onderzoek instelde naar ontwettige heffingen en afpersingen, waaraan de vertegenwoordiger van het zelfbestuur zich weder zou hebben schuldig gemaakt. De in 't vorig verslag genoemde Datoe Mohamad Jasin hield zich nog steeds te Serasan op, niettegenstaande de hem opgelegde verplichting om gedurende tien jaar op Siantan (Anambas-eilanden) te verblijven. De houding der hoofden van den Poeloe Toedjoe - archipel was over het algemeen bevredigend.

De verhouding van den soetan van Indragiri tot de landsgrooten der bovenlanden was goed, doch die tot den rijksbe-

[1]) Ook aan de politieke contracten gesloten met de overige inlandsche zelfbesturen in de buitenbezittingen, met uitzondering van die wier gebied gelegen is in de gewesten Atjeh en onderhoorigheden, Timor en onderhoorigheden en Bali en Lombok, ten opzichte waarvan het wegens eigenaardige toestanden niet wenschelijk wordt geacht, zullen dergelijke opgaven worden toegevoegd.

stuurder der benedenlanden bleef te wenschen overlaten. De algemeene toestand van land en volk kon overigens gunstig worden genoemd.

In Februari 1901 maakte de resident tijdens eene dienstreis naar Indragiri gebruik van den vrij hoogen waterstand in de rivier van dien naam om een bezoek te brengen aan het buiten onzen bestuurskring gelegen Kwantan-gebied. Te Basarah had hij met den jang-di-pertoean Poetih, zich ook noemende soetan Abdoellah, eene alleszins vriendschappelijke ontmoeting. De indruk, dien de resident van de landstreek ontving, was zeer gunstig; blijkbaar geniet de bevolking grooter welvaart dan in Indragiri.

De veiligheid van personen en goederen liet in 1900 weinig te wenschen over.

De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig, behalve in den Poeloe Toedjoe-archipel, waar de bevolking geteisterd werd door koortsen, berriberri en pokken.

Eene zich nu en dan vertoonende besmettelijke ziekte onder het vee had een goedaardig karakter.

De handel bleef stationnair.

De rijstoogst in de afdeeling Indragiri was onvoldoende voor de behoefte, zoodat invoer, voornamelijk ten behoeve van de landbouwondernemingen, de hoofdplaats Ringat en de Chineesche vestigingen, noodig was. De aanplantingen van gambier en peper in Lingga-Riouw gaan steeds achteruit; de productie was dan ook geringer dan in 1899. De sagocultuur werd wederom uitgebreid, evenals de klapperteelt, die overal in het gewest, doch vooral op de Poeloe Toedjoe-groep, met voordeel gedreven wordt. De uitvoer van copra uit die eilanden bleef stijgende, hetgeen eveneens het geval was met dien van rottan en rottanstokken uit Ringat. Daarentegen toonde de uitvoer van getah eene vermindering aan.

De zeevischvangst gaf bevredigende uitkomsten.

§ 11. *Banka en onderhoorigheden.*

Na de in het vorig verslag (blz. 32) vermelde arrestatie in Februari 1900 van de beide hoofdaanleggers van de in 1899 voorgevallen ongeregeldheden, met namen Tjhang Sip Tjhit alias Lioe Ngie en diens broeder Tjhang Sip Ng alias Bong Sie [1]), kwam rustverstoring niet meer voor en kon de veiligheid van personen en goederen weder verzekerd worden geacht. Buiten de t. a. p. bedoelde tijdelijke uitbreiding van het korps gewapende politiedienaren, werd dan ook geen verdere versterking van de middelen tot handhaving van de openbare orde noodig geacht. Ter voorkoming van ontevredenheid onder de mijnwerkers, waarvan kwaadwilligen steeds gebruik trachten te maken om zich aanhang te verwerven, is het toezicht op de verschillende tusschen het Gouvernement en den arbeider staande, voor eigen rekening werkende Chineesche mijnkongsi's verscherpt. Bij een ingesteld onderzoek bleek het niet wenschelijk en zelfs niet mogelijk te breken met het stelsel van ontginning der ertslagen door tusschenkomst van deze kongsi's. Dit niet alleen op Banka, doch ook op Billiton, Singkep en in de Straits Settlements, tot voldoening der betrokken partijen werkende systeem toch moet, naar het eenstemming oordeel der geraadpleegde autoriteiten, zoowel wegens het direct toezicht op den mijnarbeid door bij den uitslag belanghebbenden, als in het belang van de verzorging der werklieden, als het beste en meest oeconomische worden beschouwd.

De gezondheidstoestand was over het algemeen bevredigend, behalve in het district Blinjoe, waar weder vele koortsgevallen voorkwamen. Onder de mijnwerkers nam het aantal berriberrilijders eenigszins toe, ofschoon het nog altijd belangrijk minder was dan het gemiddelde over de jaren 1896 tot en met 1898.

De voornamelijk op droge velden (ladangs) gedreven rijstbouw gaf bevredigende uitkomsten. Daar in het belang van de bescherming der bosschen op Banka (zie het verslag van 1898, blz. 170) aan den landbouw geen uitbreiding kan worden gegeven, tracht men van bestuurswege de bevolking tot het aanleggen van de zooveel meer produceerende sawahs te bewegen, hetgeen vooral in het district Toboali reeds zeer goede resultaten heeft opgeleverd. De hooge prijzen van de peper in 1899 en 1900 leidden tot uitbreiding van den aanplant van dit gewas, terwijl ook in de gambiercultuur, in verband met de in 1900 ingetreden prijsverbetering, vooruitgang was waar te nemen.

De hoogere verdienste, welke de gambiercultuur opleverde, was o. a. oorzaak dat in 1900 het aantal Mekkagangers grooter was dan in 1899.

[1]) Deze twee, benevens een viertal andere bij de ongeregeldheden betrokken Chineezen (van wie er echter twee in de gevangenis overleden), werden sedert ter dood veroordeeld, welk vonnis op 11 September 1900 werd voltrokken.

§ 12. *Billiton.*

Op politiek noch op godsdienstig gebied viel in 1900 iets van belang voor, terwijl de veiligheid van personen en goederen weinig te wenschen overliet.

De gezondheidstoestand was zoowel onder de inlandsche bevolking als onder de Chineesche mijnwerkers der Billiton-Maatschappij doorgaans zeer gunstig.

De rijstoogst was grooter dan in 1899, waardoor minder rijst van buiten behoefde ingevoerd te worden. De klapperteelt werd gestadig uitgebreid, doch de lust voor de koffie- en de gambiercultuur nam af. Met de teelt van obi-menggala (dat als tapiocameel uitgevoerd wordt) werden bevredigende uitkomsten verkregen, evenals met de pepercultuur.

Terwijl de uitvoer van boschproducten niet onbelangrijk afnam, vermeerderde die van zeeproducten.

De handel, die voornamelijk op Banka, Batavia en Singapore wordt gedreven, bleef zeer levendig.

§ 13. *Westerafdeeling van Borneo.*

In de onder ons rechtstreeksch bestuur staande gedeelten van dit gewest viel op politiek gebied niets van belang voor; snelpartijen hadden er niet plaats. Poenan-Dajaks van de Mandei (eene zijrivier van de Boven-Kapoeas), die zich schuldig hadden gemaakt aan het snellen van drie personen in het gebied der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, werden deswege gestraft met de betaling van weergeld en boete, terwijl de gesnelde hoofden aan het bestuur werden uitgeleverd.

Het aan de nieuwe onderafdeeling Boven-Mahakam der evengenoemde residentie grenzende Boengan-gebied, dat sedert menschenheugenis door de aldaar wonende Poenan-Dajaks als verboden terrein („boelin") werd beschouwd, zoodat er o. a. geen boschproducten mochten worden ingezameld, zou door bemiddeling van ons bestuur voor den vrijen handel en het vrije verkeer worden opengesteld, zoodra de koeboe (versterking), die te Nanga Boengan voor het aldaar te plaatsen (onbezoldigde) inlandsche hoofd gebouwd werd, gereed zou zijn. [2]) Aan de openstelling is een tweeledig voorbehoud verbonden, namelijk dat het stroomgebied van de Boven-Langan (een zijtak van de Boengan) uitsluitend voor de Poenan-Dajaks gereserveerd blijft, en dat het opengestelde gebied niet toegankelijk zal zijn voor de om hun lastig en twistziek karakter overal gehate en gevreesde Batang-Loepar Dajaks. Aan deze Dajaks is dan ook, voor zoover zij op Nederlandsch gebied wonen, door ons bestuur verboden zich naar de Boengan-streek te begeven, terwijl de radja van Serawak op daartoe gedaan verzoek een gelijk verbod uitvaardigde voor de in zijn rijk wonende Batang Loepars.

Behalve de financieele en oeconomische voordeelen, die van de openstelling verwacht worden (de Boengan-streek is rijk aan boschproducten, waaronder zeer goede getah), wordt daardoor eene onbelemmerde verbinding met de Boven-Mahakam-streek verkregen, hetgeen om verschillende redenen niet zonder belang is.

In aansluiting aan hetgeen in het vorig verslag (blz. 33) omtrent het verzet van de Songkong-Dajaks tegen den sultan van Sambas is vermeld, valt thans mede te deelen dat, na afloop van de tegen hen gemaakte excursie, hun gebied voor den handel gesloten bleef en een drietal hunner door Dajaks van Landak en Sambas werden gesneld, waarna zij (in September 1900) de nog verschuldigde boete aan den controleur van Sanggau voldeden en een voorloopigen eed van trouw aflegden. In Januari jl. had vervolgens hunne verzoening met alle stammen uit de grensstreken van Sambas, Landak en Sanggau plaats en deden zij den grooten eed van trouw aan den sultan van eerstgenoemd landschap. Het verzet is thans geëindigd en orde en rust in de grensstreken zijn geheel hersteld; het verkregen resultaat wordt door den resident vooral toegeschreven aan de goede samenwerking tusschen de inlandsche zelfbestuurders der genoemde landschappen en aan de medewerking van Serawak, waardoor het mogelijk was het gebied der Dajaks gedurende verscheidene maanden voor allen handel gesloten te houden.

De hoofdaanlegger van den bij Menokong in de Boven-Melawi

[2]) Dit was in het begin van dit jaar het geval.

op twee vrouwen gepleegden moord (zie vorig verslag, blz. 33) legde eene volledige bekentenis af en maakte daarna een einde aan zijn leven; de overige schuldigen werden voor den landraad te Sintang gebracht, terwijl aan hen, die betrokken waren in den moord op Toemenggoeng Bagoes en zijne volgelingen, zware boeten werden opgelegd.

Nog vóórdat deze zaken afgedaan waren, werd de orde in de Boven-Melawi-streek gestoord doordat, te beginnen met de maand Augustus 1900, tot driemaal toe personen, die boschproducten zochten, door vreemde Dajaks werden overvallen; in het geheel werden 6 lieden gesneld en bovendien werden er nog 2 vermist. Om aan deze overvallen een einde te maken, werd eene afdeeling gewapende politiedienaren naar de betrokken streek gezonden, aan welke macht het evenwel niet gelukte aanraking met de snellers te krijgen. Volgens een bericht van Maart jl. waren zij afgetrokken, doch verkeerde de bevolking nog in onrust, zoodat een gedeelte der politiemacht er nog moest blijven.

Naar vermoed werd, was de troep snellers, die onder aanvoering van Amoen Liroeng, een Penihing-hoofd van Howo (Boven-Mahakam), stond, hoofdzakelijk samengesteld uit Dajaks van dat hoofd en uit Sapoetang-Dajaks; ook scheen de mogelijkheid niet uitgesloten dat de Bandjermasinsche pretendent-sultan Goesti Mohamad Seman in deze zaak betrokken was.

De verhouding tusschen ons bestuur en de verschillende inlandsche vorsten was bevredigend. De in 1898 opgetreden panembahan van Landak kwam op 27 September 1900 na eene kortstondige ziekte te overlijden; drie dagen daarna beviel zijne eerste wettige vrouw van een zoon, Goesti Abdoel Hamid, die in eene door den resident belegde vergadering van landsgrooten tot opvolger in het bestuur over Landak werd aangewezen. Bij besluit van 11 Februari jl. n°. 20 werd deze aanwijzing door de Indische Regeering goedgekeurd en bekrachtigd en tevens met de waarneming der waardigheid van panembahan gedurende de minderjarigheid van den aangewezen opvolger belast de eerste mantri, met name pangeran mangkoe boemi Goesti Boedjang. Op 4 November 1900 overleed almede de in 1871 als zoodanig opgetreden toewan (heer) van Koeboe; zijn tot opvolger in het bestuur aangewezen zoon (zie het verslag van 1889, blz. 16) werd eenige dagen later, onder nadere goedkeuring en bekrachtiging van de Regeering, door den resident bevestigd in de waardigheid van bestuurder van het landschap, nadat hij de vereischte akte van verband had beëedigd, bezegeld en onderteekend.

De panembahan van Tajan kwam met twee zijner mantri's te Pontianak de feesten ter gelegenheid van het huwelijk van H. M. de Koningin bijwonen.

Over de veiligheid van personen en goederen viel, de groote uitgestrektheid en schaarsche bevolking van dit gewest in aanmerking genomen, niet te klagen.

De gezondheidstoestand der bevolking was ook in 1900 niet zeer gunstig; de pokziekte bleef verscheidene offers eischen en nam eerst tegen het einde van het jaar merkbaar af.

De algemeene toestand van den handel was minder gunstig dan in 1899, hetgeen door den resident werd toegeschreven aan de daling der prijzen van „getah djeloetoeng" (zie vorig verslag, blz. 33).

De rijstoogst slaagde vrij bevredigend, doch het ingezamelde was nog geenszins voldoende voor de behoeften der bevolking. De klapperoogst viel minder voordeelig uit; daarentegen gaven de gambier- en sago-aanplantingen goede opbrengsten. De inzameling van boschproducten was ook in 1900 zeer belangrijk, ofschoon niet in die mate als in het voorafgegane jaar; de uitvoeren van getah en gomdammar verminderden eenigszins, die van rottan namen toe. De landbouwondernemingen in Sambas leidden een kwijnend bestaan; in Meliouw werd in October 1900 eene getah-extractieinrichting in werking gebracht, die echter vooralsnog te kampen had met te geringen aanvoer van getahbladeren.

De vischvangst leverde bevredigende uitkomsten.

Het aantal Mekkagangers was belangrijk grooter dan in 1899; zooals gewoonlijk maakte de Islam eenige vordering onder de Dajaks.

§ 14. *Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.*

Na de in October 1884 plaats gehad hebbende beschieting door de partijgangers van den zoogenaamden sultan Goesti Mohamad Seman van het gouvernementsstoomschip *Djambi*, toen dat vaartuig zich vertoonde bij de uitmonding in de Barito van de Soengei Menawing, waaraan de vestiging van den pretendent is gelegen (zie het verslag van 1884, blz. 23), meende de Indische Regeering de tot dusver gebruikelijke en zich telkens verder uitstrekkende reizen van onze bestuursambtenaren te moeten doen staken. De invloed van den pretendent in de Boven-Doesoen nam sedert meer en meer toe, en breidde zich ook uit over sommige gedeelten der benedenlanden. De bekende gebeurtenissen in Kendangan van September 1899 stonden dan ook hiermede in nauw verband.[1] Ten einde te trachten aan dien ongewenschten toestand een einde te maken en de Dajaksche bevolking nauwer aan ons te verbinden, werd in Mei 1900 besloten de sedert 1884 niet meer gebruikelijke bezoeken te hervatten.

Reeds in Maart te voren was de resident, vergezeld door het invloedrijke Siang Moeroengsche hoofd Toemenggong Orndot, de Boven-Barito opgevaren tot een weinig beneden de monding van de Soengei Menawing, bij welke gelegenheid de bevolking allerwege blijk gaf van hare goede gezindheid. In Juni d. a. v. maakte de assistent-resident der Doesoen-landen eene reis langs het geheele bevaarbare gedeelte der rivier, en wel, ten einde het vertrouwen der bevolking te winnen, in een gehuurd stoomvaartuigje zonder eenig gewapend geleide. Het doel van beide reizen, de zoo lang verwaarloosde aanrakingen met de hoofden der Boven-Barito, vooral met de leden van het huis van wijlen Soerapati, weder aan te knoopen, werd volkomen bereikt. Evenwel maakte het achteraf den indruk of de ons niet goedgezinde elementen in de Boven-Doesoen, en vooral de sultanspartij, door die reizen eenigszins overbluft en voor hunne veiligheid bevreesd waren geworden. Tengevolge van onze sedert 1884 gevolgde politiek van onthouding ten aanzien van het bedoelde gebied scheen, zooals trouwens reeds door de in 1898 naar Centraal-Borneo gezonden regeerings-commissie was opgemerkt, bij onze tegenstanders het denkbeeld wortel geschoten te hebben, dat er tusschen hen en het Gouvernement eene soort van overeenkomst was ontstaan, krachtens welke wij gehouden zouden zijn om ons niet boven Moeara Laoeng in de Barito te vertoonen, doch die nu door ons werd verbroken. Zich in hare positie bedreigd ziende, deed die partij al het mogelijke om verdere reizen van onze bestuursambtenaren te voorkomen, en trachtte daarbij gebruik te maken van haar toegenomen invloed, speciaal op de van ons sedert 1884 vervreemde Siang Moeroengsche hoofden en aanzienlijken, die den pretendent vroeger onbewimpeld hadden verklaard bevreesd te zijn om hem te steunen, doch daar thans geheel anders over dachten. Ook was sedert het overlijden in December 1899 (zie vorig verslag, blz. 34) van wijlen Soerapati's zoon Toemenggong Djidan, die, hetzij uit eigenbelang of niet, steeds het midden hield tusschen de sultanspartij en het Gouvernement, en dikwijls de vijandige gezindheid van die partij neutraliseerde, de band tusschen den pretendent en een deel der Soerapati-familie hechter geworden. Vooral Djidan's zonen had Goesti Mohamad Seman aan zich weten te verbinden, en o. a. Raden Naoen, den jongste maar verstandigste, onder toekenning van den titel Raden Mas Dipati Kesoema Joeda, geheel naar zijne hand weten te zetten. Was dus de invloedrijke partij van den pretendent-sultan tengevolge van de meerbedoelde reizen tot het besluit gekomen, dat zij in het gebied hetwelk zij als 't hare beschouwde tot zelfbehoud handelend moest optreden, hare activiteit werd nog verhoogd door de terugkomst zoowel van Goesti Arsat, die op de in het vorig verslag (blz. 34/35) beschreven wijze uit de Tanah Boemboe-landen was verjaagd, als van Goesti Atjil, welke laatste niet, zooals aanvankelijk beweerd was, bij de verdrijving van Goesti Arsat's bende gesneuveld bleek te zijn.

Reeds kort na de Juni-reis van den assistent-resident ontving die ambtenaar talrijke waarschuwingen van bij een rustigen toestand in de Boven-Doesoen belanghebbende personen, om de Boven-Barito, althans boven Prioek Tjahoe (Poeroek Tjahoe), niet meer met kleine stoomschepen te bevaren, in elk geval niet zonder behoorlijke dekking. Het bleek dan ook weldra, dat de ons vijandig gezinde elementen in die streken eene beweging op touw gezet hadden tegen de uitbreiding van onzen directen invloed aldaar, en dat men doende was de Siang Moeroengsche hoofden hierin te betrekken. Raden Naoen ging zelf naar de Laoeng-streek, om ook daar de hoofden over te halen tot het bijwonen van eene vergadering te Moeara Djaän, waarin maatregelen zouden worden beraamd tot het tegengaan der reizen van onze bestuursambtenaren. Vooraf was, onder leiding van Goesti Arsat, reeds eene kleinere vergadering gehouden in de

[1] De tenuitvoerlegging van het doodvonnis aan een negental van de voornaamste deelnemers aan de Kendangansche onlusten had op 7 Augustus 1900 plaats en maakte op de bevolking een diepen indruk.

Menawing-streek. Als gevolg van de vergadering te Moeara Djaän verzochten Toemenggong Djadam en Toemenggong Basah, beide kleinzoons van Soerapati, maar van verschillende vaders, aan ons districtshoofd Kiai Sahadan er voor te zorgen, dat voortaan geen bestuursambtenaren zich meer boven Prioek Tjahoe zouden vertoonen. Aangezien men echter op die vergadering niet tot afdoende resultaten kwam, werd eene tweede groote bijeenkomst, te houden in de Boemban-streek, den hoofdzetel der Soerapati's, noodig geacht, tot het bijwonen waarvan ook de hoofden en aanzienlijken van de Siang Moeroeng- en Laoeng-streken werden opgewekt. Inderdaad kwamen verscheidene Siang Moeroengsche hoofden voor dat doel de Barito afzakken, zonder ons districtshoofd Kiai Sahadan, daarin tekennen, en ondanks dat hij op last van den assistent-resident van Moeara Teweh, hun had doen weten, dat het grootendeels van hunne houding zou afhangen, hoe beslist zou worden op een door hen aan dien ambtenaar gericht verzoek om aan Maleische handelaars en inzamelaars van boschproducten te verbieden de Barito boven Moeara Koenji te bereizen, terwijl hun ook was aangezegd, dat voor eene behandeling van hun verzoek in ieder geval eene samenkomst met den assistent-resident noodzakelijk was, hetzij te Moeara Laoeng, hetzij te Prioek Tjahoe. De Siang Moeroengsche hoofden geraakten daardoor in eene moeielijke positie. Een paar hunner gingen terug zonder den pretendent ontmoet te hebben; de anderen hadden wel eene ontmoeting met Goesti Mohamad Seman, doch de groote Boembansche vergadering ging niet door, naar het heette, wegens slechte voorteekens. Zonder toestemming van den pretendent durfden de Siang Moeroengsche hoofden echter ook geene bijeenkomst met den assistent-resident te houden, en deze toestemming schijnt te zijn geweigerd, daar, eveneens onder voorwendsel van slechte voorteekens, het verlangen tot zulk eene bijeenkomst niet werd te kennen gegeven. Hoewel sedert geen bepaalde feitelijkheden tegen het Gouvernement plaats hadden, leverden de kort achter elkaar gepleegde moordaanslagen op Kiai Sahadan en op het voormalig districtshoofd van Katingan, Hadji Kiai Mohamad Seman, welke beide personen ons van veel dienst zijn tot het verkrijgen van aanrakingen met hoofden en bevolking der Boven-Barito-streken, het bewijs dat de vijandige stemming in de Boven-Doesoen bleef voortbestaan.

Had men na al het voorafgaande mogen verwachten, dat bij eene volgende reis van den assistent-resident vijandelijkheden zouden worden gepleegd, hetgeen nog waarschijnlijker werd door de gebleken verlevendiging van den smokkelhandel in kruit en vuurwapenen, niettemin liep een in het laatst van December door dien ambtenaar, met eene dekking van 25 man onder een officier, per gouvernementsstoomer *Barito* gemaakte tocht af zonder dat er een schot viel. Ook op deze reis kwam de assistent-resident in aanraking met talrijke leden van de Soerapati-familie, ook met den ons twijfelachtig gezinden Toemenggong Djadam, die door den pretendent-sultan er aan herinnerd was geworden dat in 1859 zijn grootvader het oorlogsschip *Onrust* had afgeloopen, doch hij zelf nog geene blijken had gegeven van zijne aanhankelijkheid aan het voormalig vorstenhuis. Zelfs had hij de hem in Juni uitgereikte Nederlandsche vlag voor zijne woning geplant. Raden Naoen was echter nog niet tot eene ontmoeting met onzen ambtenaar te bewegen, ook niet bij gelegenheid van eene andere, in het begin van Februari 1901 gemaakte, eveneens zonder stoornis afgeloopen reis, niettegenstaande de kort voor dien tocht bericht was ingekomen dat hij tot eene samenkomst geneigd zou zijn. Doch eene week nadat de assistent-resident op zijne standplaats was teruggekeerd, liet Raden Naoen hem weten, dat hij gaarne eene samenkomst te Moeara Laoeng met hem zou hebben. Het besluit tot dezen gewichtigen stap was genomen in eene vergadering van leden der Soerapati-familie, welke ook door ons onderdistrictshoofd Kiai Adjis was bijgewoond. Dit hoofd had de bij Raden Naoen bestaande, door den pretendent opgewekte vrees voor eene overrompeling en gevangenneming weten weg te nemen door de verzekering, dat de assistent-resident ongetwijfeld bereid zou zijn zonder oorlogsschip en zonder gewapend geleide te komen. Dit geschiedde, en den 21sten Februari had de ontmoeting plaats, die op zeer bevredigende wijze afliep. Wel heerschte er te Moeara Laoeng vooraf blijkbaar eenige spanning en was het aantal gewapende volgelingen die Naoen vergezelden zeer aanzienlijk, doch de kalme houding van den assistent-resident en het door hem getoonde vertrouwen maakten een uitstekenden indruk en de stemming was ten slotte opgewekt en ongedwongen.

De gevolgen van den door Raden Naoen gedanen stap waren spoedig merkbaar. Bij gelegenheid van den eerste van zijne twee op 't eind van Februari en in Maart met het flottieljevaartuig *Flores* gemaakte tochten, ontving de assistent-resident het bezoek van verscheidene Siang Moeroengsche en Ot Moeroengsche hoofden, die juist op weg waren om te Moeara Teweh hunne opwachting te maken, terwijl in beide gevallen de ontvangst, zoowel van de zijde der overige hoofden als van die der bevolking, niets te wenschen overliet. De resident zelf gaf kort daarna, van 24 Maart tot 8 April jl., uitvoering aan zijn voornemen om de Barito-rivier zoo ver mogelijk op te varen. Bij deze gelegenheid werd te Moeara Laoeng eene vergadering gehouden, waarop bijna alle invloedrijke hoofden van de Boven-Doesoen verschenen. Tot de weinige ontbrekenden behoorde Raden Naoen, hoewel hij kort te voren de hoofden der Laoeng-streek zelf was gaan verzamelen om met hem hunne opwachting bij den resident te maken. Vijf dagen later was hij echter te Toembang Nanggoe aan de Soekoe-rivier tegenwoordig bij een door den resident aan het daar wonende hoofd Toemenggong Batang gebracht bezoek.

Als een bewijs dat sedert de besproken reizen onze invloed in de Boven-Doesoen zeer is toegenomen, kan gelden het feit dat een in Juni 1900 ter kennis van den assistent-resident der Doesoenlanden gebracht geschil over heffing van boschrechten tusschen ons onderdistrictshoofd der Laoeng, Kiai Adjis (van moederszijde kleinzoon van Soerapati), en Toemenggong Poera, het meest invloedrijke, eveneens tot de Soerapati-familie behoorend hoofd in die streek, welke laatste sedert 1885 geene ontmoeting met onze besturende ambtenaren had gehad, en welk geschil eerst zonder resultaat aan Raden Naoen en Toemenggong Djadam ter beslissing was voorgelegd, aan de uitspraak werd onderworpen van den assistent-resident, die eene voor beide partijen aannemelijke schikking wist te treffen. Voorts kan nog worden gemeld, dat uit een door het districtshoofd der Kleine-Dajak ingesteld onderzoek is gebleken dat de gelden, die blijkens blz. 34 van het vorig verslag in 1899 onder de Dajaks van de Boven-Kapoeas voor den pretendent-sultan zijn ingezameld, niet, zooals verondersteld werd, moesten strekken om vijandelijkheden tegen het Gouvernement te ondernemen, en evenmin het karakter droegen van eene belastingheffing, doch slechts bijdragen waren in de kosten van de begrafenis van Goesti Mohamad Seman's schoonmoeder, eene Dajaksche van afkomst, en van de daarop gevolgde tiwah-feesten. Dit werd later bevestigd door den controleur van Kwala Koeroen, die bij gelegenheid van eene reis op de Boven-Kapoeas de kampong Boekoei bereikte, waar zich tot dusver nog nimmer een Europeaan vertoond had.

In het district Midden-Doesoen ondervond de bevolking veel last van uit Koetei afkomstige benden koppensnellende Pari- en Poenan-Dajaks. De bovenstreken der Lahei-, Teweh- en Montalat-rivieren werden maanden lang door deze benden onveilig gemaakt, waarbij o. a. ook twee dochters van Goesti Etet alias Pangeran Djaja Koesoema werden geroofd. Het inlandsch bestuur van Koetei droeg zorg dat de ontvoerden werden teruggebracht, een feit dat in de Boven- en Midden-Doesoen veel besproken werd, aangezien dit de eerste maal was dat het inlandsch bestuur in eene dergelijke zaak zijne bemiddeling verleende. Sedert October werd niets meer van die benden vernomen.

Met de inlandsche zelfbesturen van Kotta Waringin, Pegatan-Koesan, Pasir, Koetei, Sambalioeng, Goenoeng Taboer en Boeloengan werden in den loop van 1900 suppletoire overeenkomsten gesloten tot overdracht op het Gouvernement, tegen schadeloosstelling, van het recht tot heffing of tot invoering van tolrechten, accijnzen, pachten en het zoutmonopolie, benevens andere middelen van inkomst (verg. het verslag van 1899, blz. 34), welke overeenkomsten bij gouv. besluit van 27 November 1900 n°. 29 goedgekeurd en bekrachtigd werden, onder voorbehoud dat zij, in verband met de voor de invoering der rechten, pachten, enz. door het Gouvernement te nemen maatregelen, eerst op een nader te bepalen datum ten uitvoer zullen worden gelegd. Bij gouv. besluit van denzelfden datum n°. 30 werd mede goedkeuring verleend op de met genoemde zelfbesturen, behalve dat van Koetei, met welk landschap reeds in 1898 een dergelijk contract was tot stand gekomen (zie t. a. p.), gesloten overeenkomsten tot overneming van het havenbeheer en de politie in de havens en op de reeden, welke contracten eerst in werking zullen treden nadat aan de overeenkomsten betreffende de tolrechten, enz. uitvoering zal zijn gegeven. Voorts werden aan de met de zeven landschappen gesloten politieke contracten door de zelfbesturen verstrekte nominatieve opgaven van de havens in hun gebied toegevoegd (zie de noot op blz. 29).

In Maart 1900 bezocht de controleur van Sampit de boven-

streken van het landschap Kotta Waringin, namelijk de landschappen Lemandou en Belantikan, benevens den stam der Darat-Dajaks. De bestuurder van Kotta Waringin had een soort van monopolie-stelsel ingevoerd door uitgifte van zoogenaamde „kertas teboes" of licenties tot het drijven van handel, die echter slechts werden gegeven aan onderdanen van den bestuurder zelven en dan nog voornamelijk aan trawanten der anak radja's. Gedurende het verblijf van den controleur werd, nadat de resident zijne ontevredenheid over de invoering van die licenties had doen blijken, bekend gemaakt, dat het drijven van handel voortaan aan ieder vrij zou staan. Voorts werd het contractueel aan den bestuurder gelaten recht tot heffing van een tiende der ingezamelde boschproducten, hetzij in geld, hetzij in natura, geconverteerd in eene belasting van 4 dollar 's jaars van de opkoopers en 2 dollar 's jaars van de inzamelaars, met welke regeling men in Kotta Waringin zeer was ingenomen. Het bleek den controleur ook, dat onder de Dajaks de „tatiban" (gedwongen inkoop van door de vorstentelgen aangevoerde goederen tegen door dezen vastgestelde prijzen) was afgeschaft. Uit een en ander blijkt, dat de herhaalde ernstige vermaningen van het bestuur niet zonder uitwerking zijn gebleven.

In Pasir werd de op blz. 35 van het vorig verslag genoemde pangeran Mangkoe Djaja Kesoema Adiningrat den 28sten Juli 1900 als bestuurder geïnstalleerd, onder den naam en titel van sultan Ibrahim Chalil Oedin, en de door hem gepasseerde akte van verband goedgekeurd en bekrachtigd bij gouv. besluit van 27 November 1900 n°. 28. In September 1900 werd, in overleg met den resident, door den nieuwen sultan en zijne landsgrooten tot vermoedelijken opvolger in het bestuur gekozen Adji Njesei, zoon van pangeran Nata Kesoema en achterkleinzoon van wijlen sultan Adam, welke keuze bij gouv. besluit van 3 Februari jl. n°. 13 werd goedgekeurd. Ter consolideering van de nieuwe orde van zaken, die in dit landschap het gevolg zal zijn van de overneming der belastingen door het Gouvernement en van de optreding van een nieuwen sultan, werd het noodig geacht aldaar een controleur met eene gewapende politiemacht te plaatsen, waartoe bij gouv. besluit van 3 Augustus 1900 n°. 1, bij wijze van tijdelijken maatregel, werd overgegaan.

Met Koetei bleef de verhouding uiterst bevredigend. De reeds voorloopig als bestuurder opgetreden oudste wettige zoon van den in December 1899 overleden sultan (zie vorig verslag, blz. 35—36) werd den 25sten Juni 1900, onder den naam en titel van sultan Mohamad Alimoedin Aladil Chalifatoel Moeminin, als zoodanig erkend en bevestigd, na passeering van de t. a. p. bedoelde akte van verband, welke werd goedgekeurd en bekrachtigd bij gouv. besluit van 27 September 1900 n°. 25. Hoewel Koetei zich langzaam maar gestadig ontwikkeld, zonder daarom te beantwoorden aan de daarvan gekoesterde hoog gestelde verwachtingen, laten de innerlijke toestanden in dit landschap nog veel te wenschen over. Alles wordt er ondergeschikt gemaakt aan den chronischen geldnood van de inlandsche grooten, zoodat willekeur tegenover de bevolking niet zeldzaam is. De nieuw opgetreden sultan, wenschende daarin verbetering te brengen, heeft zich tot de Regeering gewend met het, reeds eenige jaren geleden ook door zijn vader gedaan verzoek om hem een ambtenaar van het binnenlandsch bestuur toe te voegen, ten einde ook in zijn land de in het gouvernementsgebied bestaande gunstige toestanden in het leven te roepen, aan welk verzoek is voldaan door bij gouv. besluit van 7 December 1900 n°. 13, bij wijze van tijdelijken maatregel, ten behoeve van de onderafdeeling Koetei, aan den assistent-resident van Koetei en de Noordoostkust van Borneo een controleur toe te voegen met standplaats te Tenggaroeng.

Omtrent de bestuursvestiging aan den bovenloop der Mahakkam en de vorming, bij wijze van tijdelijken maatregel, van de nieuwe onderafdeeling Boven-Mahakkam, is reeds in het vorig verslag (blz. 35) het een en ander medegedeeld. Voor het welslagen van dien maatregel achtte de Indische Regeering het wenschelijk, dat de behandeling van zaken betreffende het nieuwe bestuursgebied voorloopig in één hand berustte, waarom den nieuwen sultan verzocht werd zich voorshands geheel van bemoeienissen dienaangaande te onthouden. Den 30sten Juni vertrok de voor het bestuur der nieuwe onderafdeeling aangewezen controleur naar zijne standplaats Tepoeh — welke standplaats later (St. 1900 n°. 289) met het oog op gunstiger terreingesteldheid, verplaatst werd naar het iets hooger gelegen Long Iram, — na uit handen van den sultan ontvangen te hebben eene proclamatie tot diens onderdanen, houdende mededeeling, dat op verlangen van het zelfbestuur van Koetei, het stroomgebied der Mahakkam, gelegen boven de monding der Moejoeb, onder het bestuur van den controleur als gouvernements-vertegenwoordiger wordt gesteld en dat alle ingezetenen hunne geschillen en aangelegenheden niet meer bij den sultan, diens zendelingen of vertegenwoordigers, maar bij den controleur behooren voor te brengen.

De controleur werd op zijn tocht naar zijne nieuwe standplaats door een landsgroote vergezeld, om hem het verkrijgen van aanraking met de bevolking en, zoo noodig, van hulp te vergemakkelijken. Op de sedert door beiden gedane reizen bleek dat de bestuursvestiging door de inheemsche bevolking gunstig opgenomen wordt.

De bekende reiziger, dr. A. W. Nieuwenhuis, die zich op het einde van 1899 nog aan de Boven-Mahakkam ophield, met het doel om eene reis naar het land der Kenja-Dajaks te maken (zie vorig verslag, blz. 35), slaagde er in dien moeielijken tocht te volbrengen. Hij werd door dien stam zeer goed ontvangen en keerde den 13den December 1900 te Samarinda terug, vergezeld van eenige hoofden der Kenja's, die na hunne opwachting bij den assistent-resident gemaakt te hebben, enkele dagen later zeer voldaan weder vertrokken.

De sultan van Goenoeng Taboer trad in het huwelijk met eene halfzuster van den sultan van Koetei, en vertoefde dientengevolge veel in dit laatste landschap. De gang van zaken had daaronder echter niet te lijden, aangezien de bemoeienis van den controleur zich nu verder kon uitstrekken dan anders het geval zou zijn geweest. De sultan gaf aan het streng geloovige deel van hoofden en bevolking aanstoot door meer dan de vier hem volgens den Islam toegestane vrouwen te huwen zonder de verlatenen te verstooten.

De sultan van Boeloengan schijnt om gezondheidsredenen van de regeering afstand te willen doen. Hij verzocht reeds om de dagelijksche leiding der zaken te mogen overlaten aan zijn zoon, Si Kasin, den van gouvernementswege in 1898 erkenden bestuursopvolger (zie het verslag van 1898, blz. 19). Dit verzoek, eene goede gelegenheid opleverende voor Si Kasin om zich te bekwamen voor de taak die hem wacht, werd toegestaan, onder voorbehoud dat de sultan zelf de zaken van belang zou blijven behandelen. In de bovenlanden werd de Dajaksche kampong Pajah door de Malim Oessen Batoe Dajaks aangevallen en verwoest. Het te voren nog nimmer te Boeloengan geweest zijnde hoofd der verwoeste kampong bracht den controleur aldaar een bezoek, en deelde toen o. a. mede, dat ongeveer twee jaren geleden een blanke uit Boven-Broenei de Lepok Tan Dajaks, die aan de Boven-Kajan wonen, had aangevallen en verslagen, en tevens getracht had den handel in boschproducten naar Broenei te trekken, hetgeen evenwel niet gelukt schijnt te zijn.

Den 19den Juni 1900 overleed te Patti (Samarang) de ex-panembahan van Boven-Sesajab (Boeloengan), Sisapoe, wien die plaats in December 1896 tot verblijf was aangewezen (zie het verslag van 1897, blz. 23).

De gezondheidstoestand was in de gouvernementslanden over het algemeen zeer bevredigend.

De veestapel bleef van epizoötieën verschoond.

De handel bleef stationnair. De voornamelijk door Maleiers gedreven binnenlandsche handel werd in het Amoenthaische zeer gebaat door het opruimen van de stroomversnellingen (riams) in de Balangan-rivier bij Pringin; evenzoo de handel tusschen Bandjermasin en de Dajaklanden door het uitdiepen en verbreeden van het kanaal Barito - Poelau Petak. Ook in de Kahajan- en Koeroem-rivieren werden talrijke beletselen opgeruimd.

De uitkomsten van de rijstcultuur waren over het algemeen bevredigend, in eenige streken zelfs zeer goed. In het district Martapoera werd echter twee derden van het gewas door veldmuizen vernield. Met de tabakscultuur was het treurig gesteld. Daarentegen onderging de peperteelt in de afdeeling Pasir en in de Tanah Boemboe-landen opnieuw eene belangrijke uitbreiding; ook in Kendangan is men zich weder op die cultuur gaan toeleggen. Onder de boschproducten worden rottan en getah steeds schaarscher, zoodat meer en meer tot aanplant wordt overgegaan.

De uitkomsten van de zeevischvangst waren vrij gunstig.

De Islam breidde zich ook in 1900 uit onder de Dajaksche stammen. Het aantal Mekkagangers was grooter dan in 1899.

§ 15. *Celebes en onderhoorigheden.*

De politieke toestand in het rechtstreeks bestuurde gebied kon in 1900 over 't algemeen gunstig worden genoemd. In de afdeeling Noorderdistricten had in de laatste helft van Juni

eene korte rustverstoring plaats. Het gerucht dat de doeloeng (hoofd) van Lamoeroe (Boni) en zijn zoon door een familielid van den regent van Malawa (Bergregentschappen) waren vermoord, en dat de lieden van Lamoeroe daarover door een inval in Malawa wraak wilden nemen, had eene overhaaste vlucht op groote schaal van lieden uit de grenskampongs van dat regentschap ten gevolge. De resident ter beschikking van den gouverneur werd op dit bericht naar de Bergregentschappen gezonden, en door zijne bemoeiingen en de medewerking van den vorst van Boni, wiens tusschenkomst was ingeroepen om de bevolking van Lamoeroe van haar voornemen af te brengen, waren rust en orde spoedig hersteld, zoodat de gevluchte lieden reeds in het begin van Juli naar hunne kampongs waren teruggekeerd.

De leenvorstin van Tanette bracht in Februari jl. een bezoek ter hoofdplaats Makasser en woonde de feestelijkheden bij, welke aldaar ter gelegenheid van het huwelijk van H. M. de Koningin werden gegeven. Eerst medio April keerde zij naar haar rijkje terug.

In Boni bleef het, nadat aan de in het vorig verslag (blz. 36) beschreven vijandelijkheden met Wadjo een einde was gemaakt, verder geheel rustig. De met den bestuurder gevoerde onderhandelingen om te geraken tot de overneming, tegen schadeloosstelling, van het recht tot het heffen van in- en uitvoerrechten, enz. bleven zonder resultaat. Eene met hem op 19 December 1897 gesloten suppletoire overeenkomst, waarbij het politiek contract van 1896 (zie het verslag van dat jaar, blz. 29) in dier voege is aangevuld, dat de gouvernements-mijnverordeningen op het landschap en zijne ingezetenen van toepassing zijn verklaard, werd goedgekeurd en bekrachtigd bij gouv. besluit van 4 April 1900 n°. 2. Van September tot December werd Boni bezocht door eene commissie tot aankoop van paarden voor het leger. Ondanks de ondervonden hulp en medewerking van het inlandsch bestuur slaagde de zending slechts gedeeltelijk. Van de 600 te koop aangeboden paarden konden er slechts 41 worden aangenomen, hetgeen hoofdzakelijk aan den achteruitgang van het ras te wijten is.

De bestuurder van Laikang, die in April jl. zijne opwachting bij den gouverneur maakte, heeft Kraeng Poenaga (verg. vorig verslag, blz. 37) weder in genade aangenomen; rust en orde bleven sedert ongestoord.

In Soeppa werd na den dood van de bestuurster in Februari 1900, tot opvolger gekozen een neef (zusterszoon) van de overledene, met name La Mapanjoekie; in Februari jl. werd machtiging verleend tot erkenning en bevestiging van den gekozene.

Van den vorst van Sidenreng werd tijdens het conflict tusschen Boni en Wadjo de meeste medewerking ondervonden doordat hij strenge onzijdigheid betrachte en zijn broeder, den „aroe malolo" (aangewezen opvolger in het bestuur), op wiens hulp de Wadjosche Aroe Peneki bij zijn optreden tegen Boni gerekend had, aanmaande om zich van alle inmenging te onthouden. Ongevraagd gat hij den resident een gewapend geleide mede toen deze zich in Januari 1900 ter bijlegging van de geschillen naar Boni begaf.

Het op 4 Mei 1898 met Sidenreng gesloten suppletoir contract, betreffende de overdracht aan het Gouvernement van het recht tot het vergunnen van mijnbouwkundige opsporingen en tot het verleenen van concessies voor mijn- en landbouw, en verder houdende toepasselijk-verklaring van de gouvernementsmijnverordeningen op genoemde landschappen en hunne ingezetenen (zie het verslag van 1899, blz. 36), werd goedgekeurd en bekrachtigd bij gouv. besluit dd. 16 September 1900 n°. 4, onder voorwaarde dat het zelfbestuur er mede zou instemmen, dat de bij die suppletoire overeenkomst vervallen verklaarde bepaling van het vigeerend politiek contract gehandhaafd blijft, voor zoover zij betrekking heeft op het verhuren en verkoopen van gronden aan niet tot de inheemsche bevolking van het landschap behoorende personen. Aan die voorwaarde is sedert door eene nadere schriftelijke verklaring dd. 16 April 1901 voldaan.

In Wadjo, waar het na de gebeurtenissen in het begin van het verslagjaar (zie vorig verslag, blz. 36/37) rustig bleef, werd de nieuw gekozen „aroe matowa" (hoofdvorst) in December jl. in zijne waardigheid bevestigd, nadat hij bij de gebruikelijke akte van verband, goedgekeurd en bekrachtigd bij gouv. besluit dd. 16 Februari 1901 n°. 8, en waarin (verg. § 9), eene opgaaf is opgenomen van de havens van het landschap, de verplichting had aanvaard om het bestaande politieke contract getrouwelijk na te komen. Het eerste werk van den nieuwen „aroe matowa" was het sluiten van eene onderlinge overeenkomst met de zes voorname vorsten en de overige grooten van Wadjo, waarbij zij elkander plechtig beloofden een einde te maken aan den bestaanden onhoudbaren toestand van regeeringloosheid, alle geschillen door den bevoegden rechter te doen uitwijzen, rust en orde te handhaven, elkander te steunen, handel en nijverheid te bevorderen en alle willekeurige handelingen krachtdadig tegen te gaan. Kort na zijne bevestiging bracht de nieuwe hoofdvorst een bezoek aan den gouverneur van het gewest.

Soppeng werd in het laatst van November bezocht door den tweeden gecommitteerde voor inlandsche zaken; op politiek gebied viel hier niets bijzonders voor.

Op een van den resident van Menado ontvangen bericht dat de onder Sigi staande Tonapoe-Alfoeren van plan waren om weder een inval te doen in de Posso-streek, werd de bestuurder van genoemd rijkje uitgenoodigd om de Alfoeren terug te roepen en te waken dat zij de rust en veiligheid in den vervolge niet meer verstoren. Volgens mededeeling van den civielen gezaghebber van de Palos-baai is aan deze uitnoodiging gevolg gegeven.

Het zelfbestuur van Loewoe verzuimde in 1900 te voldoen aan zijne contractueele verplichting tot het zenden van een gezantschap naar Makasser. Aan de akte van verband gepasseerd door de in Mei 1900 in hare waardigheid bevestigde nieuw opgetreden bestuurster (zie vorig verslag, blz. 37), welke o. m. eene opgaaf der havens van het landschap bevat, werd bij gouv. besluit van 10 Februari 1901 n. 9 de vereischte goedkeuring verleend.

Aan de voorwaarde waaronder de op 13 December 1897 met Loewoe en op 23 October t. v. met Laiwoei gesloten suppletoire contracten in April 1900 werden goedgekeurd (zie vorig verslag, blz. 37), namelijk dat de bedoelde zelfbesturen er mede zouden instemmen, dat de bij die suppletoire overeenkomsten vervallen verklaarde bepalingen der vigeerende politieke contracten gehandhaafd blijven, voor zoover zij betrekking hebben op het verhuren en verkoopen van gronden aan niet tot de inheemsche bevolking dier landschappen behoorende personen, werd sedert voldaan door nadere schriftelijke verklaringen dd. 2 Mei 1900 en 19 Februari 1901.

De in 't vorig verslag (blz. 37/38) vermelde goedkeuring (Maart 1900) van de in 1897 gesloten suppletoire contracten met de zelfbesturen van de Kaïlische landschappen Palos, Donggala en Towaëli, betreffende de overdracht van mijnrechten, enz. aan het Gouvernement, is nader gebleken voorwaardelijk te zijn verleend, namelijk onder voorbehoud dat de bedoelde zelfbesturen ook zouden erkennen de toepasselijkheid voor hun gebied en de ingezetenen aldaar van 's Gouvernements mijnverordeningen, en tevens eene dergelijke verklaring zouden afleggen als de hiervóór bedoelde, van de zelfbesturen van Loewoe en Laiwoei verkregene. Aan de gestelde voorwaarde werd op 22 Mei 1900 voldaan. Aan de op blz. 38 van 't vorig verslag besproken suppletoire contracten met de Mandharsche landschappen Tappalang, Madjene, Binoewang, Balangnipa en Pambaoewang werd, respectievelijk onder dagteekening van 25, 26 en 27 Mei 1900 en 17 en 19 April 1901, eene verklaring van denzelfden aard toegevoegd.

Willekeur, roof en diefstal zijn in de Mandharsche landschappen nog steeds aan de orde van den dag. De aan Tjenrana opgelegde boete wegens eene in Juli 1897 aldaar gepleegde strandroof bleef nog steeds onvoldaan. De bestuurder van dit landschap werd aangeschreven zich van alle inmenging in het bestuur aan de Tomini-bocht te onthouden, naar aanleiding van berichten uit Menado dat hij in strijd met eene door de hadat indertijd aan het Gouvernement gedane belofte, zendelingen naar eenige hoofden had afgevaardigd. In Binoewang werd overeenkomstig de landsinstellingen tot eventueelen opvolger in het bestuur gekozen de oudste zoon van den tegenwoordigen bestuurder, met name Madjalakka Daeng Patompo, welke keuze bij gouv. besluit van 4 September 1900 n°. 14 werd bekrachtigd.

In plaats van den in Januari 1900 overleden aangewezen opvolger in het bestuur over Soembawa werd als zoodanig de jongere broeder van den overledene gekozen, met name Mahmoed Mas Koentjir; de vereischte goedkeuring op deze aanwijzing werd verleend bij gouv. besluit van 6 Januari jl. n°. 22. De bestuurder van Sanggar overleed op 23 December 1900.

De veiligheid van personen en goederen bleef ook in het verslagjaar te wenschen overlaten; steeds heeft men te kampen met de weinige medewerking van hoofden en bevolking tot het voorkomen of ontdekken van misdrijven. Vooral veediefstal komt veelvuldig voor.

Ter gelegenheid van den verjaardag van H. M. de Koningin en als blijk van waardeering van langdurigen trouwen dienst

en ijverige plichtsbetrachting werd de regent van Mandalle (Noorderdistricten) begiftigd met de kleine gouden ster voor trouw en verdienste.

De gezondheidstoestand was in 1900 over 't algemeen bevredigend.

De rijstoogst viel in de afdeeling Noorderdistricten beter uit dan in 1899; in de Zuiderdistricten was de uitkomst minder gunstig tengevolge van de langdurige droogte, insecten en veldmuizen, waardoor de oogst op sommige plaatsen in Bonthain mislukte. Dit laatste was ook gedeeltelijk het geval in de onderafdeelingen Balangnipa (Oosterdistricten) en Boeloekoemba (Zuiderdistricten). De koffiecultuur gaat zoowel in ons rechtstreeksch gebied als in de vorstenlanden meer en meer achteruit. Andere voedingsmiddelen dan rijst, vooral djagong, katjang, ketela, oebie en andere aardvruchten, gaven een ruimen oogst. De inzameling van boschproducten was voor de bevolking der vorstenlanden eene voorname bron van inkomsten.

De algemeene toestand van den handel was bevredigend.

De visscherij, ook die van tripang en paarlemoer- en andere schelpen, gaf zeer goede uitkomsten.

De Islam maakt geregeld eenigen voortgang onder de heidensche stammen. De zendeling-leeraren in de onderafdeelingen Boeloekoemba en Binamoe (afdeeling Zuiderdistricten) hadden weinig succes met hun evangelisatie-arbeid; overigens waren zij nuttig werkzaam, in het bijzonder door het verleenen van geneeskundige hulp.

§ 16. *Menado.*

Uit het rechtstreeks bestuurd gebied vallen geen bijzonderheden van politieken aard te vermelden.

Op de Sangi- en Talaut-eilanden liet de verhouding van de verschillende zelfbesturen onderling en tot het Gouvernement niets te wenschen over.

De hangende quaesties met betrekking tot de grenzen tusschen Bolang Mongondo en de Minahassa en tusschen Kaidipang en het district Attingola van de afdeeling Gorontalo, zoomede een dergelijk geschil omtrent de grens tusschen Bwool en het district Kwandang van genoemde afdeeling kwamen nog niet tot afdoening. Voorts werd een reeds uitgemaakt grensgeschil tusschen Bwool en Tontoli weer opgerakeld door de bewering dat van uit eerstgenoemd landschap het gestelde grensteeken verplaatst zou zijn.

De toestand in Bolang Mongondo, die blijkens de in het vorig verslag (blz. 38) besproken klachten van eenige hoofden tegen den radja te wenschen overliet, is er sedert niet beter op geworden. Het tijdelijk verzet en de demonstraties tegen den bestuurder hielden aan, geleid door eenige personen zonder gezag en in het geheim gesteund door de ten vorigen jare ontslagen hoofden. Deze oppositie, die door een flink en energiek bestuurder spoedig gebroken zou zijn, blijkt den tegenwoordigen zwakken en besluiteloozen radja te machtig, niettegenstaande hij den steun van het Gouvernement geniet. Aangezien zonder directe bemoeienis van het Europeesch bestuur met dit landschap geene verbetering te verwachten is, is bij gouv. besluit van 4 Mei 1901 n°. 9, bij wijze van tijdelijken maatregel, een controleur boven de formatie in dienst gesteld, die zich zal hebben te vestigen op eene nader door den resident te bepalen plaats op de hoogvlakte van Mongondo, en wien o. a. is toegevoegd een korps gewapende politiedienaren, sterk 34 man onder een Europeesch instructeur. Het onderzoek naar de schuld der betrokkenen bij het in April 1900 te Paléleh (Bwool) gepleegd misdrijf (zie t. a. p.) naderde zijn einde.

In verband met de inlijving van de noordkust van Celebes en de Sangi- en Talaut-eilanden bij het tolgebied is het wenschelijk gebleken van de zelfbesturen aldaar ook over te nemen het havenbeheer en de havenpolitie met het recht tot het heffen van haven- en ankeragegelden. In Februari jl. is door het Opperbestuur machtiging verleend om, nadat daarop bij de begrooting zal zijn gerekend, tot die overneming, waartegen bij de zelfbesturen geen bezwaar bestond, over te gaan. Op de Sangi- en Talaut-eilanden zal zij zonder schadeloosstelling kunnen geschieden, terwijl ter noordkust, waar de radja's ankeragegelden heffen, eene kleine schadeloosstelling ad f 745 's jaars, wegens de derving dezer inkomsten zal moeten worden toegekend.

In de landschappen aan de Tomini-bocht werd de verkeerde invloed der vorsten van de westkust van Celebes met succes tegengegaan. In Parigi keerden rust en kalmte terug; de verhuizingen naar elders hielden op en pogingen van de bestuurders van Sigi en Towaeli om weder invloed te verkrijgen konden met medewerking van het Parigische zelfbestuur voldoende worden gekeerd. Naar verwacht mag worden zal dit landschap, vooral door ontginning van de rijke Tanaboa-streek, weder van beteekenis worden voor den uitvoerhandel, zoomede voor den mijnbouw. Op de verschillende door onze ambtenaren met den gouvernementsstoomer *Raaf* en het flottieljevaartuig *Java* aan de landschappen in de Tomini-bocht gebrachte bezoeken, werden zij in Parigi steeds vriendschappelijk en met eerbied ontvangen. Ook in Saoesoe zijn de toestanden door onze voortdurende tegenwerking van den invloed van Sigi en Towaeli gaandeweg verbeterd. Bij een der bedoelde bezoeken (October 1900) kwam de voornaamste landsgroote aan boord van de *Java* zijne opwachting maken en beloofde zich geheel te zullen richten naar de bepalingen van het in 1899 met dit landschap gesloten en bij gouv. besluit van 29 Juli 1900 n°. 13 goedgekeurd en bekrachtigd nieuw politiek contract.

De rust in het Posso-gebied werd min of meer verstoord door een strijd tusschen de die streek bewonende Alfoersche stammen der Tonapoe en To-ondae. Een voorgenomen inval der Tonapoe-Alfoeren in het gebied der Topebatoe en in dat van Mapane op last van den radja van Sigi, kon door den controleur van Posso, na wederzijdsche verklaringen, zonder wapengeweld worden afgewend; het hoofd der Tonapoe-Alfoeren sloot zelfs een verbond van vriendschap met den controleur, ten teeken waarvan hij eene geciseleerde lans en eenig stofgoud aanbood. Uit het landschap Todjo werd een sneltocht ondernomen naar Mori. In Maoeton werd de rust verstoord door het optreden van zekeren Poidarawati alias Tombolotoetoe, die zich als bestuurder trachtte op te werpen en verzet pleegde tegen den door het Gouvernement erkenden radja. Eene in Juli 1900 door den controleur van Posso in het werk gestelde eerste poging om hem te arresteeren op het eiland Walea (Togean-groep), waarheen hij zich begeven had om zijn broeder Makaraoe alias Poidaeloło af te halen om gezamenlijk in Maoeton op te treden, mislukte doch deed niettemin zijn aanhang sterk verminderen. Niettegenstaande zijne prauwen bij deze gelegenheid waren weggenomen, wist hij toch weer naar Maoeton terug te keeren, zoodat eene excursie tegen hem noodig bleek. De landingsdivisie van het flottieljevaartuig *Java*, gesteund door 25 man onder een officier van het garnizoen van Menado, nam en verwoestte den 11den October 1900 het bij de kampong Loboe gelegen, van een kanon en 2 lillas voorziene en door p.m. 40 personen, waaronder vele geweerdragenden, verdedigde huis van den opstandeling. Het resultaat hiervan was dat het geheele landschap Maoeton bij den wettigen radja in onderwerping kwam, met uitzondering van de door vreemdelingen (afstammelingen van lieden uit Todjo) bewoonde landstreek Boelano, waarvan de bevolking ook onder de vroegere radja's van Maoeton steeds heeft getracht onafhankelijk te blijven. In deze streek vond de opstandeling eene schuilplaats en bescherming, weshalve in November eene tweede excursie tegen hem werd ondernomen, waarbij het hoofddorp Boelano vermeesterd en verwoest werd door de landingsdivisie van de *Java* met 40 man onder een officier van het garnizoen te Menado, zonder dat onzerzijds verliezen werden geleden. Vooraf had de Boegineesche tolk Intje Dahalan, die met gewapende politiedienaren op verkenning was gezonden, een onverwachten aanval te doorstaan, waarbij de aanvallers met een verlies van 27 dooden en een aantal gewonden werden afgeslagen. Poidarawati nam de wijk naar de Kaïlische landschappen in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, terwijl de hoofden en bevolking van Boelano na de ondergane tuchtiging in onderwerping kwamen. De voornaamste leiders van het verzet werden in Februari jl. door de inlandsche rechtbank tot dwangarbeid veroordeeld. In Maoeton kon het verzet, na het militair optreden tegen Boelano als geheel gefnuikt worden beschouwd. Dat reeds het bij de eerste excursie in October behaalde succes ook in de andere staatjes indruk had gemaakt, bleek bij de daarna door den controleur aan boord van de *Java* in de Tomini-bocht gemaakte reis, waarbij die ambtenaar en de état-major van het schip in Parigi met buitengewoon eerbetoon (het strooien van rijst, eene hulde aan terugkeerende overwinnaars) werden ontvangen.

Omtrent de inlandsche besturen in dit gewest valt voorts nog aan te teekenen dat tot president-radja van Bolang Mongondo, in plaats van den wegens zijn optreden tegen den radja ontslagen vorigen titularis (zie vorig verslag, blz. 38), de oudste zoon van den bestuurder is aangesteld, terwijl de djogoegoe van Bwool, die zonder voorafgaande kennisgeving eensklaps ter bedevaart was vertrokken, deswege uit zijn ambt is ontzet. De onder de Minahassa-hoofden reeds lang bestaande neiging

om hunne kinderen schoolonderwijs te laten genieten begint ook in de afdeeling Gorontalo en onder de radja's der Sangi- en Talaut-eilanden en der noordkust baan te breken.

De evangelisatie bleef op de Sangi- en Talaut-eilanden gestadig voortgang maken; in de Tomini-bocht daarentegen heeft het bekeeringswerk nog geen succes. Belangrijke uitbreiding van den Islam werd niet opgemerkt; het aantal Mekkagangers was grooter dan gewoonlijk.

De veiligheid van personen en goederen, die in de rechtstreeks bestuurde streken en op de Sangi- en Talaut-eilanden weinig te wenschen overlaat, ging ook elders merkbaar vooruit.

Met uitzondering van de noordkust, waar koorts, buikziekte en influenza heerschten, was de gezondheidstoestand in het gewest tamelijk gunstig. Op de Sangi- en Talaut-eilanden, waar veel werk wordt gemaakt van het draineeren van moerassen en het aanleggen van waterleidingen, had men betrekkelijk weinig over ziekte te klagen.

De klapperoogst was minder ruim dan in 1899, doch dit werd goedgemaakt door een beteren rijstoogst en een betrekkelijk goeden koffieoogst. Ook de miloe of djagong leverde een vrij ruim beschot op. Behalve op het eiland Siauw, waar de oogst bevredigend was, was de productie der nootmuskaatboomen overal slechts middelmatig. De in de afdeeling Gorontalo vrij veel verbouwde katjang tanah, zoomede de op de Sangi- en Talaut-eilanden als voedingsmiddel zeer gewaardeerde aardvruchten slaagden goed.

Te Gorontalo bleef men over gedruktheid in den, overigens vrij wel stationnair blijvenden handel klagen.

Den 21sten December 1900 vertoonde de vulkaan op het eiland Siauw eruptieverschijnselen; door de uitgeworpen stoffen werden verscheidene boomen en eenige huisjes vernield. In de eerste maanden van 1901 gaf ook de Sopoetan (afdeeling Amoerang) teekenen van werking.

§ 17. *Amboina.*

Hoewel in enkele afdeelingen wederom geschillen voorkwamen, die soms dreigden de openbare orde te verstoren, was het in 1900 in dit gewest op politiek gebied vrij rustig. Op het eiland Haroekoe (afdeeling Saparoea) was het een tusschen de bevolking der negorij van dien naam en haren regent gerezen geschil, dat de aandacht van het bestuur eischte. Een gedeelte der bevolking had de negorij bij wijze van protest verlaten en deed het overige deel, dat het gezag van den regent was blijven erkennen, allerlei overlast aan. Voortdurende vechtpartijen waren het gevolg en de regent, die zelf gewond werd, was ten slotte genoodzaakt de vlucht te nemen. Door het optreden van het Europeesch bestuur werd de rust hersteld en de regent weder aan het gezag geholpen en met de ontevredenen verzoend. Tusschen dezelfde negorij en het daaraan grenzende Oma bestond voorts een grensgeschil, dat reeds sedert een paar honderd jaar hangende was gebleven en aanleiding tot ongeregeldheden gaf. Ook dit geschil werd door bemiddeling van het bestuur bijgelegd en de grens definitief bepaald en in kaart gebracht.

Omtrent Ceram vallen geen belangrijke gebeurtenissen te vermelden. Op West-Ceram kwamen nog sneltochten voor, doch veel zeldzamer dan vroeger. Door het regelmatig houden van bestuursvergaderingen wordt getracht de voortdurende geschillen, die vaak veroorzaakt worden door aanmatigend en onwettig optreden der strandbevolking tegen de binnenlandsche stammen en herhaaldelijk aanleiding tot moord geven, zooveel mogelijk volgens de landsinstellingen op te lossen. Het grensgeschil tusschen de negorij Roemahkai (afdeeling Kairatoe) en het naburige Latoe (afdeeling Amahei), waarin ook de negorij Aboroe op het eiland Haroekoe betrokken was (zie vorig verslag, blz. 40), werd in het begin van 1901 opgelost, terwijl pogingen werden aangewend om ook eene verzoening tusschen de bewoners van Roemahkai en Aboroe tot stand te brengen.

Ook in de onderafdeeling Klein-Key (afdeeling Aroe-, Key-, Tenimber- en Zuidwester-eilanden) werd de aandacht van het bestuur hoofdzakelijk in beslag genomen door geschillen in en tusschen de verschillende negorijen, welke hier bovendien in nauw verband staan met en aanleiding geven tot naijver tusschen Christenen en Mohammedanen. Dit is bepaaldelijk het geval in de oneenigheden tusschen Toeal en verschillende naburige negorijen, op welker gronden vroeger door Toeal zekere rechten (vrije houtkap, inzameling van boschproducten, enz.) werden uitgeoefend, die echter langzamerhand, voornamelijk door de tot het Christendom overgegane kampongs (Toeal was inmiddels Mohammedaansch geworden), waren beperkt en ten slotte vrij wel te niet waren gegaan. Toeal tracht den vroegeren toestand te herstellen, waartegen de Christen-kampongs zich verzetten, en de hierdoor ontstane spanning maakt dat Christenen en Europeanen zich te Toeal niet veilig voelen en de omwonende bevolking daar niet ter markt durft te komen. Om ongeregeldheden te voorkomen heeft het bestuur zich in December 1900 genoodzaakt gezien de politiemiddelen te Toeal te versterken met een detachement Ambonsche schutters. Inmiddels worden krachtige pogingen gedaan om alle bestaande geschillen in der minne op te lossen, waarop wel uitzicht schijnt te bestaan.

Op het eiland Wetter, waar in 1899, blijkens het vorig verslag (blz. 41), twee lieden van elders vermoord waren, viel over de veiligheid niet meer te klagen, nadat het bestuur in November 1900 er in geslaagd was een geschil tusschen twee negorijen bij te leggen.

Behoudens de in de onderafdeeling Klein-Key heerschende animositeit tusschen Christenen en Mohammedanen, kan de in dit gewest bestaande verhouding tusschen de belijders van beide godsdiensten bevredigend genoemd worden. Na de ramp van September 1899, die de Christelijke gemeenten aan de Elpapoetihbaai decimeerde, hebben zij zich langzamerhand hersteld; overal werden noodkerkjes opgericht en werd met den bouw van nieuwe scholen begonnen. De zending maakt over het geheel in dit gewest geleidelijk voortgang. Evenwel is het een betreurenswaardig verschijnsel dat de drankzucht meer en meer toeneemt.

In sommige deelen van het gewest, met namen op de eilanden Letti, Kisser en Wetter, had de bevolking in vrij hevige mate door pokken te lijden. Overigens was de gezondheidstoestand in 1900 niet ongunstig.

In den toestand van den Europeeschen handel kwam geen verandering ten goede, daarentegen verkeerde de inlandsche handel in een tijdperk van bloei. De houthandel op de Key-eilanden, leed onder de politieke toestanden aldaar. De uitvoer van paarden uit de Aroe-eilanden gaat steeds vooruit.

§ 18. *Ternate en onderhoorigheden.*

De op Nieuw-Guinea geplaatste ambtenaren bleven hunne taak met ijver en toewijding voortzetten. Hoewel de uitkomsten van hun arbeid niet onbevredigend waren, zullen nog veel inspanning en tijd gevorderd worden alvorens eene algemeene blijvende verbetering in den in vele streken nog heerschenden toestand van regeeringloosheid en wanorde zal zijn verkregen. Het laatste is vooral nog op de Zuidkust het geval, waar vooral de Tugeri's om hun verraderlijken en woesten aard gevreesd zijn. De bevolking der Noordkust steekt daarbij in vele opzichten gunstig af. Vele bewoners dier kust vertoeven nu en dan eenigen tijd op Ternate en de aldaar opgedane ervaring laat niet na een beschavenden invloed uit te oefenen op de ruwe zeden hunner landgenooten. Bovendien heeft hun verblijf op Ternate nog dit voordeel, dat zij Maleisch leeren, waardoor het groote bezwaar, dat zich thans nog op de Zuidkust voordoet en waarmede men vroeger ook in de Humboldts-baai en aangrenzende streken te kampen had, het gemis namelijk van bruikbare tolken, in laatstgenoemd gebied grootendeels is opgeheven. Intusschen zijn de Tugeri's, die bij gelegenheid van het in Maart 1900 door het flottieljevaartuig *Serdang* ingesteld onderzoek naar het lot van de door dien stam weggevoerde opvarenden van de *Generaal Pel* werden gevangen genomen (zie vorig verslag, blz. 44), thans eveneens bezig te Fak Fak Maleisch te leeren, hetgeen wellicht een eerste stap kan zijn op den weg om aan het bedoelde bezwaar ook voor de Zuidkust een eind te maken.

In de afdeeling West- en Zuid-Nieuw-Guinea deed zich in den aanvang van 1900 eene eigenaardige quaestie voor. Bij afwezigheid van den controleur had de vroegere occupant van het terrein, waarop het etablissement te Fak Fak staat, aan den adspirant-controleur medegedeeld, dat de Halifoeroe's in het gebergte ontevreden waren over de handelaren, die zich daar hadden nedergezet, omdat deze de prijzen hunner waren voortdurend verhoogden en voor de te ontvangen producten telkens minder betaalden. Hoewel dit als reden voor de bestaande verstoordheid zeer aannemelijk scheen, bleek weldra dat het niet de ware oorzaak was. Op een namiddag werd plotseling door eenige Halifoeroe's op een zich bij de zoetwaterbron bevindenden politiedienaar, met wien zij eerst een praatje hadden aangeknoopt, geschoten, waarbij echter alleen de watervaten die hij bij zich had, werden getroffen. Volgens dadelijk ingewonnen inlichtingen zouden de schuldigen uit de negorij Enggowap afkomstig zijn,

doch reeds den volgenden dag kwamen eenige Halifoeroe's van die plaats er tegen protesteeren dat men hunne negorij als de schuldige had aangewezen. Zij wisten tevens te vertellen dat de Halifoeroe's van Dandarmanak [1]), van oudsher de grondeigenaren van Fak Fak, op den politiedienaar hadden geschoten omdat zij door hun gevolmachtigde aldaar benadeeld waren. Bij het nader gehouden onderzoek werd dit beweren bevestigd. Door den gemachtigde was namelijk het geheele terrein met de daarop gelegen gewijde plaatsen (pamali's) aan het Gouvernement afgestaan, zonder daarin de betrokken hoofden en bevolking te kennen, terwijl van de erlangde schadeloosstelling niets aan hen was uitgekeerd. Aangezien van hunne herhaalde verzoeken geen notitie was genomen, gingen zij, door anderen bovendien opgehitst, er toe over om door het lossen van een schot de aandacht van het bestuur op het bestaan van deze quaestie te vestigen, daarbij hunne oude adat volgende, die medebrengt dat ondervonden krenkingen in den regel op vreemdelingen, die er niets mede te maken hebben, worden gewroken. Aan den hoofdpersoon werd nu duidelijk uiteengezet wat gedaan was om over den grond de vrije beschikking te verkrijgen, terwijl voorts op zijn verzoek, ter vervanging van de verdwenen pamali's, een lilla werd toegezegd, welke daarop plechtig naar een door de betrokkenen uitgekozen plaats werd overgebracht. Hij legde vervolgens eene plechtige belofte van trouw aan het Gouvernement af en beloofde voor de rust en orde onder de Halifoeroe's te zullen zorg dragen. Aldus werd door dit incident ons recht op het terrein van het bestuurs-etablissement op hechteren grondslag gevestigd.

Na afloop van de op de vorige blz. bedoelde reis werd door den controleur, aan wien sedert de titulaire rang van assistent-resident werd verleend, een bezoek gebracht aan de kust noordelijk van Fak Fak tot aan het beoosten het eiland Batoe Poetih gelegen landschap Sipatnanam, op welken tocht bleek dat de vermindering van de vroeger zoo talrijke oorlogen op de welvaart der bevolking een gunstigen invloed gaat uitoefenen. Verscheidene nieuwe nederzettingen, waaronder met vrij goede huizen, werden gezien, terwijl ook van de tuinen veel werk was gemaakt, en het aantal groote prauwen door aankoop van vaartuigen van Key en Goram was vermeerderd. Daarentegen lieten de toestanden aan de Zuidkust van de golf van Berauw, met namen in de landschappen Roembati, Patipi, Sekar en Aergoeni, waarheen de assistent-resident-titulair zich in Juni begaf, veel te wenschen over tengevolge van allerlei twisten en geschillen, zoowel tusschen de hoofden onderling als tusschen hoofden en bevolking. De radja's hadden echter bepaalde vijandelijkheden weten op te schorten, en de komst van het bestuur afgewacht om de zaken in de betrokken rapats te behandelen en af te doen. De onvoldoende contrôle op de handelaren van Sekar, die smokkelaars van beroep zijn, bemoeielijkt het verkrijgen van rust en orde in die streken zeer. Hierin zal, naar verwacht wordt, door de plaatsing aldaar van een beambte der in- en uitvoerrechten bij de inlijving van dit gewest bij het tolgebied, verbetering komen.

Ten einde zijne komst behoorlijk voor te bereiden, werden door den assistent-resident nu en dan zendelingen naar de te bezoeken streken gezonden. Van dit middel werd in Juni 1900 met veel succes gebruik gemaakt om met den machtigen stam der Timowaka's en dien der Tjimekauwe's (de eerste tusschen kaap Boeroe en kaap Steenboom, de andere oostelijk van laatstgenoemde kaap wonende) in aanraking te komen. De radja's van Kipiak en Akarak en het hoofd van Omar kwamen, vergezeld door hunne vrouwen en kinderen, dadelijk met de tot hen afgevaardigde zendelingen mede, en de assistent-resident koesterde het voornemen om hen persoonlijk naar hun land terug te brengen, ten einde kennis met de door hen bestuurde stammen te maken. Hoewel kanibalisme bij hen niet bestaat, wordt toch elke vreemdeling, die in hun bereik komt, geplunderd en vermoord. Den hoofden werd daarom al dadelijk gelast er voor te waken dat deze en andere barbaarsche gewoonten niet meer worden gevolgd. Eveneens met het gewenschte gevolg werden zendelingen naar de noordkust van de golf van Berauw gezonden, waar het dicht bevolkte landschap Bira van oudsher geteisterd werd door de bewoners der Radja Ampat-groep en van het grootste deel der zuidkust van de golf van Berauw. Tegen het einde van September 1900 bracht de assistent-resident zelf een bezoek aan die streken per gouvernements-stoomschip *Zeemeeuw*, op welke reis ook de Radja Ampat-groep werd aangedaan en de gelegenheid werd gebruikt om den gewezen kadli van Salawatti te belasten met de waardigheid van radja van dat landschap, ter vervanging van den overleden titularis. [2])

In den aanvang van October 1900 werd den assistent-resident opgedragen, aan boord van het flottieljevaartuig *Serdang*, en vergezeld van een kapitein van den generalen staf, naar de Zuidkust te reizen en de maatregelen te overwegen, welke, vooral ook wegens hunne rooftochten in Britsch Nieuw-Guinea, tegen de op die kust wonende Tugeri's zouden moeten worden genomen. Nopens zijne verrichtingen op dezen, van 13 October tot 24 December geduurd hebbenden tocht, waarbij met eene landingsdivisie uit de bemanningen van de *Serdang* en de inmiddels mede ter Zuidkust aangekomen pantserdekkorvet *Sumatra* excursiën in het binnenland werden gemaakt, is door den assistent-resident, onder dagteekening van 24 Januari jl., een uitvoerig rapport uitgebracht, hetwelk in uittreksel als bijlage A aan dit verslag is toegevoegd, en waarnaar hier kortheidshalve zij verwezen. De naar aanleiding van zijne bevindingen ter plaatse, en na gehouden overleg met de autoriteiten van Britsch Nieuw-Guinea, gedane voorstellen zijn in Indië nog in behandeling.

Een tweetal op de zooeven bedoelde reis bezochte rivieren, de Amberauka (op de kaarten Beronka genaamd) en de Marauka, schenen belangrijk genoeg om eene nadere opneming te wettigen, voor welk doel einde Februari jl. het flottieljevaartuig *Java* naar de zuidkust is vertrokken. Wanneer daartoe tijd en gelegenheid kunnen worden gevonden zal ook het kustgedeelte bewesten de Bensbach-rivier worden opgenomen en overigens alles worden gedaan om de kennis van land en volk te vermeerderen, vooral ook met het oog op de beantwoording van de vraag, welke de meest geschikte middelen moeten worden geacht om de rooftochten van de inboorlingen langs de kust en op de rivieren voor den vervolge tegen te gaan. [3])

Voor een onderzoek op de Noordkust (speciaal het kustgedeelte van Papoea Telandjang, van bewesten de Tanah Merah-baai tot aan de grens tusschen Nederlandsch en Duitsch Nieuw-Guinea, benevens de Walckenaers-baai) is in Mei 1901 het flottieljevaartuig *Ceram* aangewezen.

Ter Noordkust van Nieuw-Guinea werd bij een door den resident in Maart 1900 aan Manokwari gebracht bezoek, voor de op te richten gevangenis eene geschikte plaats gevonden op een naast het etablissement gelegen hooger terrein, waarheen tevens de nog slechts gedeeltelijk afgewerkte controleurswoning werd overgebracht. Bij het einde van het verslagjaar was die woning wegens gebrek aan werkkrachten nog niet geheel voltooid; de gevangenis was in zoover gereed dat zij door de dwangarbeiders betrokken kon worden.

Vele Papoea's van Noord Nieuw-Guinea waardeeren den toestand van rust, die aan de kusten der Geelvink-baai begint in te treden, omdat zij inzien dat er thans recht is te verkrijgen zonder de vroeger gebruikelijke middelen van moord en roof, doch anderen hebben geen vrede met den nieuwen stand van zaken en verklaren dat zij thans „als vrouwen moeten leven". Deze partij tracht, waar zij in de minderheid is, door te verhuizen zich aan het bestuurstoezicht te onttrekken. Bovendien zijn er nog velen die inmenging van het bestuur in onderlinge veeten ongaarne zien, zoodat raaktochten nog verre van zeldzaam zijn. Intusschen gelukte het den controleur op zijne reizen vele geschillen die, zonder zijne tusschenkomst, op de oude barbaarsche wijze zouden zijn beslecht, in der minne te schikken. Ook kwam het, evenals ter West- en Zuidkust, meermalen voor dat de tusschenkomst van het bestuur werd ingeroepen. Zoo vroegen o. a. in Juni 1900 de inboorlingen van het eiland Noe-

[1]) Dit is de naam van het landschap, waarin de berg, de landtong en de rivier van Fak Fak gelegen zijn.

[2]) Zooals in de noot op blz. 42 van het vorig verslag is medegedeeld waren de radja's van de tot de Radja Ampat-groep behoorende eilanden Waigeoe en Salawatti in den loop van 1899, bij wijze van proef, onder het toezicht van den controleur te Manokwari geplaatst. Deze regeling is echter sedert weder ingetrokken, nadat gebleken was dat bedoeld toezicht — voor zoover het voor het bestuur te Fak Fak bezwaren oplevert — het gemakkelijkst van Ternate uit door den resident zelven is te houden.

[3]) Aan den commandant van de *Java* is aanbevolen geen gelegenheid te laten voorbijgaan om alsnog inlichtingen in te winnen omtrent de schepelingen van de *Generaal Pel* en de bij de laatste strooptochten der Tugeri's gevankelijk meêgevoerde bewoners van Britsch Nieuw-Guinea, en om deze lieden, indien zij nog in leven mochten zijn, te bevrijden. Wat eerstbedoelden betreft, schijnt evenwel weinig of geen kans te bestaan op eenig gunstig resultaat, daar den assistent-resident op zijne laatste reizen langs de Zuidkust steeds onveranderlijk werd medegedeeld, dat de gevangenen gedood en opgegeten, en hunne overblijfselen in zee geworpen waren.

Dit oorlogsschip is echter in Mei jl. naar Soerabaja moeten worden teruggezonden wegens het uitbreken van berriberri onder de equipage.

foor den met goed gevolg verleenden bijstand van den controleur ter beëindiging van de bestaande oneenigheden met de zich sedert ongeveer 15 jaar aldaar gevestigd hebbende lieden van Biak (een der Schouten-eilanden), die het grootste gedeelte van Noefoor in beslag hebben genomen. De geimmigreerde Biakkers maakten geen ongunstigen indruk; sommigen vroegen eene akte van aanstelling tot hoofd, die hun werd toegezegd wanneer zij zich daartoe te Manokwari zouden aanmelden. Enkele dagen na de terugkomst van den controleur van zijne reis naar Noefoor, vervoegden zich bij hem eenige inboorlingen van Korido (of Soepiori), die evenals hunne stamgenooten van Biak, van den resident, bij diens kort te voren plaats gehad hebbend bezoek aan de Schouten-eilanden reispassen hadden ontvangen, met aansporing om zich bij hunne komst in de Doreh-baai bij den controleur aan te melden. Zij vroegen ondersteuning in levensmiddelen, die hun gegeven werd, en uitten den wensch dat een handelaar zich in hun midden mocht vestigen. Na den moord op een deel der bemanning van de *Coredo* in 1886 (zie het verslag van 1887, blz. 16) is namelijk geen handelaar er toe te bewegen geweest om op de Schouten-eilanden een toko te openen, zoowel wegens den bekenden brutalen aard der bevolking, als wegens de geïsoleerde ligging dier eilanden geheel buiten de mailroute der Koninklijke Paketvaartmaatschappij. Intusschen zal aan hun wensch wel niet kunnen worden voldaan alvorens een ordelijker toestand zal zijn ingetreden. Maar dan kan ook worden verwacht dat deze streken vooral voor den handel van groot belang zullen worden, daar de Schouten-eilanders behooren tot een krachtigen stam, die door land- en scheepsbouw en het stichten van koloniën getoond heeft flinke eigenschappen te bezitten. Eenigen tijd later, in de eerste dagen van Juli, tijdens de afwezigheid van den controleur op eene reis naar de Geelvink-baai, kwam het hoofd van Sowek (Schouten-eilanden) op het etablissement met het bericht, dat op een kort te voren door de lieden van Rhoon gehouden raaktocht vijf der zijnen waren geroofd. Daar het den controleur reeds gelukt was op de zooeven bedoelde reis drie van de gevangen Sowekkers te bevrijden, was het hoofd bij 's controleurs terugkomst zeer verrast dat zijne wenschen reeds van bestuurswege waren voorkomen. Zoowel aan hem als aan eenige andere inboorlingen der Schouten-eilanden (van Biak en Bosnik), die zich te Manokwari kwamen beklagen over de vele aanvallen, welke zij van kuststammen uit de Geelvink-baai hadden te verduren, werd ook de verdere hulp van het bestuur toegezegd. Daar echter de instructie van de ***Resident Bensbach***, het communicatievaartuig van den controleur, reizen naar de Schouten-eilanden en de kleine Geelvink-baai uitsluit, moest daartoe eene andere gelegenheid worden afgewacht. Toen echter in September de rust in de Doreh-baai dreigde te worden verstoord door den korano van Sanggei die, naar aanleiding van den te Amberbaken op zijn zoon gepleegden moord, een raaktocht derwaarts wilde ondernemen, meende de controleur van die instructie te moeten afwijken en stoomde hij naar Amberbaken, met het resultaat dat althans één der van den moord beschuldigden kon worden gearresteerd.

Op het bericht dat de handelaren beoosten kaap d'Urville in conflict waren geraakt met de Papoea's van Armopen, waarbij o.a. eene partij handelsgoederen der Nederlandsche Nieuw-Guinea-Handelmaatschappij ter waarde van f 500 zou zijn geroofd, werd de te Manokwari geplaatste adspirant-controleur (zie noot 1 op blz. 41 van het vorig verslag) per paketvaartboot naar Djamna gezonden ten einde een voorloopig onderzoek in te stellen. Het bleek dat de gespannen toestand voor een deel moest worden toegeschreven aan ontevredenheid der strandbewoners met de handelingen der Ternataansche jagers, die, zonder hunne tusschenkomst in te roepen, met het binnenland rechtstreeksche handelsrelatiën aanknoopen en hen slechts als koelies gebruiken. Een zich daar gevestigd hebbende Ternataan scheen bovendien een minder gunstigen invloed op hen uit te oefenen. Hierbij kwam dat de Papoea's, die reeds zoolang ongestraft bleven voor hunne brutale handelingen, de tijdelijke bergplaatsen van goederen der handelaren telkens opnieuw plunderden, zoodat eenig militair vertoon dringend noodig werd geacht. Hiervoor was een oorlogsschip het meest gewenscht, waarom, bij de komst van het flottieljevaartuig *Serdang*, in het begin van Januari 1901, dadelijk van de gelegenheid gebruik werd gemaakt om die streek te bezoeken. Wegens den ingetreden westmoesson kon echter geen communicatie met Armopen worden verkregen, zoodat de voorgenomen tuchtiging tot een geschikter tijdstip moest worden uitgesteld. Dat het gebruiken van geweld niet altijd te vermijden is, bleek gedurende het verslagtijdperk herhaalde malen. Zoo werd de uitlevering van een der bovenbedoelde Sowekkers eerst verkregen nadat de betrokken negorij, de Rhoonsche vestiging Jopanggar op den vasten wal tegenover Rhoon, gedeeltelijk verbrand en een der bewoners gesneuveld was. Voorts moest tijdens eene in September/October door den controleur gedane reis — bij welke gelegenheid wij er in slaagden om van een tiental op het eiland Koeroedoe gevangen gehouden lieden uit het binnenland van Jappen er acht te bevrijden — een deel van de op het eilandje Ambay aan de zuidkust van Jappen gelegen negorij in de asch worden gelegd wegens ondervonden verzet bij de pogingen om den moordenaar van een handelaar in handen te krijgen, en moest in Februari jl. van de wapenen worden gebruik gemaakt tegen lieden van Kabo (Wandammen-baai), die weigerden hunne belofte na te komen om met de noordelijk gelegen kampongs vrede te sluiten en de gewapende politiedienaren beschoten.

Ter voldoening aan het verzoek van eenige handelaren te Ternate, maakte het stoomschip *Camphuis* van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij in Januari 1900 een tocht op de in de Geelvink-baai uitmondende Ambernoh- of Rochussen-rivier, hetgeen ten gevolge had dat in den loop van de tweede helft van dat jaar aan de oevers van dien stroom door de Nederlandsche Nieuw-Guinea-Handelmaatschappij in het belang van den handel in vogelhuiden een station gevestigd werd.

Den 16den Juli 1900 overleed de bejaarde sultan van Ternate. Het bestuur over het sultanaat werd tijdelijk opgedragen aan eene daartoe door den resident aangewezen commissie, bestaande uit den gewestelijken secretaris als voorzitter, de drie voornaamste landsgrooten, den secretaris van het sultanaat en den oudsten zoon van den overleden sultan, die als diens vermoedelijke opvolger wordt beschouwd. Met die commissie werd op 4 Februari 1901 eene bij gouv. besluit van 6 Maart 1901 n°. 5 goedgekeurde en bekrachtigde suppletoire overeenkomst gesloten tot overdracht aan het Gouvernement van het recht tot invoering van de pacht van het gedistilleerd in het tot het sultanaat behoorende gedeelte van het eiland Ternate.

Ter gelegenheid van den verjaardag van H. M. de Koningin werd aan prins Mohamad Alting, kapitein-laut van Tidore, de groote gouden ster voor trouw en verdienste toegekend.

De gezondheidstoestand was in 1900 minder gunstig dan in het voorafgegane jaar. Vele gevallen van koorts deden zich voor, ook ter hoofdplaats. In de afdeeling West- en Zuid-Nieuw-Guinea heerschte in het begin van het jaar onder de dwangarbeiders eene berriberri-epidemie, die vooral in Februari verscheidene slachtoffers eischte, doch tegen het einde van Maart was geweken. Aan de Noordkust vertoonde de berriberri zich in Februari, en opnieuw tegen het einde van Juli, toen de gezondheidstoestand op het bestuursetablissement, ook door het heerschen van typheuse koortsen, bepaald ongunstig was te noemen. In de afdeeling West- en Zuid-Nieuw-Guinea werden met het vaccineeren voorloopig wel resultaten verkregen, doch aan de Noordkust stelt men er over het algemeen nog weinig vertrouwen in.

De toestand van den handel ter hoofdplaats, die voor een groot deel beheerscht wordt door de uitkomsten der vogeljacht op Nieuw-Guinea, leed onder de daling van de prijzen der paradijsvogels. In- en uitvoer van Batjan, waar een goede koffieoogst werd verkregen, gingen vooruit, en ook in den Banggai-archipel was de handel levendig.

Hoewel de Islam zich niet merkbaar uitbreidde, hebben toch de vorderingen, die het Christendom in de laatste jaren op Halmaheira maakt, de Moslimsche hoofden aldaar uit hunne onverschilligheid doen ontwaken, en zij wenden thans af en toe pogingen aan om dien voortgang tegen te werken, zoowel door aansporing van hunne geloofsgenooten tot betere nakoming hunner godsdienstplichten, als door propaganda onder de heidenen.

§ 19. *Timor en onderhoorigheden.*

Sedert de in 't vorig verslag (blz. 46) vermelde, in Maart 1900 plaats gehad hebbende verwikkelingen tusschen bewoners van Nederlandsch- en Portugeesch Timor, [1]) deden zich nog af en

[1]) De van den resident ontvangen ophelderingen, waarvan op de aangehaalde blz. sprake is, hebben doen zien dat er geen reden was tot het doen van stappen in deze bij de Portugeesche Regeering en hebben de Indische Regeering aanleiding gegeven om aan de bevolking, wier tot de vijandelijkheden geleid hebbende handelingen waarschijnlijk door duidelijker instructiën van onze ambtenaren voorkomen zouden zijn geworden, in Januari jl. eene tegemoetkoming in de door haar geleden schade te verleenen tot een bedrag van f 1631.

toe moeielijkheden van denzelfden aard voor. In Juni 1900 werden 3 van een zestal uit het tot Fialarang behoorende landschap Sorbaoe afkomstige personen, die zich een kort eind weegs over de Portugeesche grens hadden begeven, door eene patrouille van zoogenaamde „moradores" neergeschoten. Volgens de resultaten van een onzerzijds ingesteld onderzoek hadden deze lieden, zonder van den vereischten pas te zijn voorzien, de grens overschreden om wilde aardvruchten te zoeken, en geen andere wapens bij zich dan bijlen en kapmessen waarmede zij hun arbeid moesten verrichten. Druk aan het werk zijnde zouden zij plotseling door de patrouille beschoten zijn. Volgens de Portugeesche lezing over het gebeurde echter zou de patrouille aangevallen zijn door een groot aantal met geweren en lansen gewapende lieden van Fialarang, die het eerst geschoten zouden hebben. In September deed eene sterke bende uit Oikoessi (Portugeesch Timor) een inval in Beboki en doodde bij die gelegenheid 45 bewoners van dit landschap. Hoewel beide rijkjes reeds gedurende ongeveer 20 jaren met elkaar in oorlog zijn, werd van dadelijkheden in de laatste jaren niets meer vernomen. Het schijnt dat het stelen van eenige paarden door lieden van Beboki ten nadeele van inwoners van Oikoessi tot dit vernieuwd optreden aanleiding heeft gegeven. De gouverneur van Portugeesch Timor, wien verzocht werd zoo mogelijk aan het plegen van vijandelijkheden door Oikoessi een eind te maken, verklaarde daartoe niet bij machte te zijn, doch niettemin pogingen in die richting te zullen aanwenden. Aan den radja van Beboki werd vergunning gegeven om eene hoeveelheid kruit in te voeren ten einde zich bij een eventueelen nieuwen inval te kunnen verdedigen. In November had wederom een inval van uit het Portugeesche gebied plaats. Ditmaal waren het lieden uit het landschap Lamakhitoe, die 3 mannen en 2 vrouwen in het onder Nederlandsch gezag staande Makir doodden. Vermoedelijk was roof- en moordzucht de eenige oorzaak van deze euveldaad. Uit Lamakhitoe werd voorts in Maart jl. een onverhoedsche aanval gedaan op Aitoon, waarbij vier personen het leven verloren. Zooals op blz. 1 reeds is medegedeeld zijn maatregelen in overweging om verbetering te brengen in den tegenwoordigen toestand aan de Nederlandsch-Portugeesche grenzen.

De verwachting dat de beschieting in Januari 1900 van eenige kampongs op de kust van Waiwikoe (onderafdeeling Beloe) door de pantserdekkorvet *Sumatra* (zie vorig verslag, blz. 46) indruk op de bevolking zou hebben gemaakt en de hoofden zou hebben bewogen om hunne opwachting bij de besturende ambtenaren te komen maken, werd niet verwezenlijkt, hoewel anderzijds de vrees, die te Atapoepoe gedurende eenigen tijd heerschte, dat de Waiwikoe's zouden komen wraaknemen, niet bewaarheid werd.

Naar aanleiding van een moord door een bewoner van het landschap Kolabe (onderafdeeling Amfoeang) gepleegd op een onderdaan van den radja van Amakono, deed deze een inval in Kolabe, waarbij 5 lieden van dat landschap werden gedood. Bij een tweeden inval echter kregen de aanvallers 3 dooden. Overigens kwamen in deze onderafdeeling, vooral in het landschap Takaip, veel kleine quaesties onder de verschillende hoofden voor, die echter niet tot bloedvergieten aanleiding gaven.

Tusschen de landschappen Netpala en Noenbena in de onderafdeeling Babauw ontstond twist, doordat een toemoekoen van eerstgenoemd staatje naar het andere overliep en niet wilde terugkeeren. Het gevolg was dat 5 Noenbena's werden gedood.

Op Flores werd in het begin van 1900 een onderhoofd van het op het eiland Solor gelegen en aan Larantoeka onderhoorig landschap Pamangkajoe, Olla genaamd, door den radja van Larantoeka gevangen gezet wegens eene oude schuld. Omdat Olla nalatig bleef in de betaling en, naar het heet, bovendien tegen den radja van Larantoeka intrigeerde, werd hij in het blok gezet. Den 13den Februari verschenen een 100-tal lieden van Pamangkajoe te Larantoeka, met het doel Olla te bevrijden. Zij losten 2 schoten op den radja zonder hem te raken, doch ontvingen toen van een aantal van te voren door dezen verzamelde gewapende lieden een zoo hevig vuur, dat zij overhaast moesten vluchten. Zij kregen niet minder dan 50 dooden, terwijl Olla den volgenden dag gevonnisd en verdronken werd. Voorts eischte Larantoeka van Pamangkajoe, behalve eene boete en uit elke kampong 2 personen als gijzelaars of slaven, dat de radja zijn gouden stok tegen een zilveren zou verwisselen, en dat de bewoners van de kampongs Pamangkajoe en Lewonama die zouden verlaten om zich te Larantoeka te vestigen. Hoewel het aanvankelijk scheen dat de zaak tot een vreedzaam einde zou komen, is dit niet geschied. In Mei toch werden door Larantoeka 2 kampongs in Pamangkajoe in de asch gelegd, bij welke gelegenheid 4 lieden gedood en 4 gevangen genomen werden. Sedert werd van de zaak niets meer vernomen.

In den loop van 1900 werden weder een aantal inlandsche zelfbestuurders door den resident beëedigd en in hunne waardigheid erkend, namelijk: in de onderafdeeling Beloe (in April) Datoe Maoek als radja van Silawang en Gabriel Parera als fettor van Djeniloe (goedgekeurd bij gouv. besluit dd. 4 November 1900 n°. 4), en (in Augustus) Moroek Naïn als radja van Harneno en Oesi Anapaha als radja van Beboki (gouv. besluit dd. 19 December 1900 n°. 7); in de onderafdeeling Amfoeang (in Augustus) Nai Abi Neno als fettor van Amfoeang Naiklioe (gouv. besluit dd. 21 December 1900 n°. 5) en (in October) Nai Baki en Nai Fai respectievelijk als fettor van Takaip Ebbenoni en Takaip Taibokko (gouv. besluit dd. 19 December 1900 n°. 6), en in de onderafdeeling Babauw (in Augustus) Nosoe Neno als radja van Benoe (gouv. besluit dd. 3 Januari 1901 n°. 1). Benoe is een der staatjes in welke in 1885 het rijk Groot-Sonnebait uiteenviel (verg. vorig verslag, blz. 46) en Beboki was vroeger een deel van Waiwikoe-Wahale, waarvan het zich onafhankelijk heeft gemaakt. Wat de beide genoemde staatjes, zoomede Silawang betreft, is dit de eerste maal dat de radja's als zoodanig door ons zijn erkend.

Voorts kwamen, en wel met een achttal landschappen, weder eenige contracten tot stand, houdende overdracht aan het Gouvernement van het recht tot het geven van vergunning voor het doen van mijnbouwkundige opsporingen en ontginningen, met toepasselijkverklaring ook op de ingezetenen van de Nederlandsch-Indische mijnverordeningen. De vereischte goedkeuring en bekrachtiging van die overeenkomsten werden verleend bij de gouv. besluiten van 6 December 1900 n°. 6 (Poeriman op Alor), 9 Januari 1901 n°. 31 (Silawang en Djeniloe op Timor), 10 Februari 1901 n°. 6 (Beboki en Harneno op Timor), 6 Maart 1901 n°. 32 (Benoe op Timor en Endeh op Flores) en 6 Maart 1901 n°. 33 (Takaip op Timor).

Ook in zake de heffing van tolrechten en de invoering van andere belastingen door het Gouvernement werden onderhandelingen gevoerd, die reeds ten opzichte van een groot aantal staatjes er toe hebben geleid, dat de bestuurders zich bereid verklaarden hunne bevoegdheid ten deze op het Gouvernement over te dragen.

Ten aanzien van de veiligheid van personen en goederen kwam in den toestand geen verandering; in het direct gouvernementsgebied voldoende verzekerd, laat die daarbuiten veel te wenschen over.

Van toeneming van het aantal Christenen op de zendingsposten viel weinig te bespeuren.

De gezondheidstoestand was in 1900 bevredigend, behalve op Alor en in de onderafdeeling Beloe, waar de pokken tot tegen het einde des jaars bleven heerschen. Ook in Sikka (Flores) deden zich vele gevallen dier ziekte voor.

In de onderafdeeling Babauw heerschte in Juli en Augustus 1900 eene besmettelijke ziekte onder het vee.

De toestand van den handel was over het algemeen gunstiger dan in 1899. Vooral de uitvoer van paarden en copra was belangrijk; die van sandelhout verminderde daarentegen.

De uitkomsten van den rijstoogst waren voor Timor, Flores, Savoe en Oost-Soemba zeer bevredigend, voor Rotti, Midden- en West-Soemba beneden het middelmatige en voor Alor zeer slecht. De oogst van djagong, het hoofdvoedsel der bevolking, slaagde naar wensch, behalve op Rotti en Alor, waar de resultaten minder bevredigend waren. De klapperoogst was grooter dan in 1899. De opbrengst van stroopsuiker uit het sap van den lontar-palm was overvloedig.

§ 20. *Bali en Lombok.*

Ten aanzien van de gouvernementsafdeelingen Boeleleng en Djembrana (Bali) en Lombok zijn geen feiten van politieke beteekenis te vermelden. Orde en rust werden er niet verstoord en de bevelen van het bestuur allerwege stipt opgevolgd. Aangezien de voor alle partijen bevredigende organisatie van het bestuur op Lombok goed blijkt te werken, en de oeconomische omstandigheden der bevolking thans gunstig zijn, behoeft ook voor het vervolg weinig vrees te bestaan voor ernstige rustverstoring, in verband waarmede, naar het oordeel van den onlangs afgetreden resident, geen bezwaar bestaat tegen de opheffing van het garnizoen te Ampenan. Tot hoofdplaats der afdeeling Lombok werd, met ingang van 1 April jl., in stede van laatstgenoemde plaats, Mataram aangewezen. De verhuizing van bewoners van West-

naar Midden-Lombok, in verband met den ruimeren voorraad van bouwgronden aldaar, hield ook in 1900 aan.

Te Mataram werd een, deels uit vrijwillige bijdragen, deels uit van gouvernementswege beschikbaar gestelde fondsen bekostigd en hier te lande vervaardigd monument opgericht ter eere van de in 1894 op Lombok gevallenen.

In het vorig verslag (blz. 47) is reeds melding gemaakt van het besluit der Indische Regeering tot aanvaarding van het aanbod van den bestuurder van Gianjar om dat landschap in dezelfde verhouding tot het Gouvernement te brengen als Karang Asem, en van de gevolgen welke dat besluit aanvankelijk had gehad. Thans valt te vermelden, dat orde en rust in Gianjar niet werden verstoord, en dat sedert het ontvangen van de mededeeling dat vijandelijkheden, die tegen dat landschap gepleegd zouden worden, mede gericht zouden zijn tegen het Gouvernement, de zelfbestuurders der omliggende landschappen, die vroeger Gianjar beoorloogden, zich van elke daad van openlijke vijandschap hebben onthouden. De heilzame gevolgen van den veranderden toestand hebben voor de bevolking voornamelijk bestaan in het ophouden der hoogst bezwarende wachtdiensten, die van haar vroeger gevorderd werden voor het bewaken der grenzen en het tekeergaan van vijandelijke invallen. Zoodoende heeft zij meer tijd beschikbaar gekregen voor hare eigen werkzaamheden, speciaal die op het veld, terwijl, door de bemoeiingen van ons bestuur, ook de beletselen, die vroeger in den weg gesteld werden aan het opdammen van irrigatiewater ten behoeve van andere landschappen, zooveel mogelijk werden uit den weg geruimd. In de eerste plaats werd eene dergelijke reeds lang aanhangige quaestie tusschen de bestuurders van Karang Asem en Kloengkoeng, ten voordeele van laatstgenoemd landschap tot oplossing gebracht, terwijl voorts van den dewa-agoeng en den radja van Bangli de toezegging werd verkregen, dat ook hunnerzijds verder geene bezwaren gemaakt zouden worden tegen de opdamming van water binnen hun gebied ten behoeve van Gianjar. De noodige irrigatiewerken werden daarna door de belanghebbenden werkelijk hersteld, waarop spoedig de bewerking en beplanting van duizenden bouws sawah, waarop jaren lang geen padi gekweekt was kunnen worden, gevolgd is. Slaagt deze oogst, dan zal daarmede aan het nog bestaande gebrek grootendeels een einde komen. Het herstel der irrigatiewerken en de bevloeiing daaruit hadden echter niet zonder stoornis plaats. Herhaalde malen is het bestuur moeten optreden om bemoeielijking ten deze en moedwillige beschadiging, waarbij hoogstwaarschijnlijk gehandeld werd met oogluiking zoo niet op last van hooger hand, tegen te gaan, en om den bestuurders die daarin mede betrokken waren te beduiden dat het niet aanging de bevolking te laten lijden onder de quaesties welke zij met elkaar hadden. Ook aan het herstel der in verscheidene dessa's zeer vervallen woningen is bij den nieuw ingetreden toestand door de bevolking begonnen kunnen worden. De omzet op de passars en het personen- en goederenverkeer tusschen de verschillende landschappen zijn toegenomen. In het belang van dezen binnenlandschen handel is ook de hand geslagen aan het herstellen of verbeteren van wegen en bruggen. De bemoeiingen onzerzijds met de zaken van Gianjar hebben voorts ten doel meer eenheid te brengen in het bestuur en de rechtsbedeeling, opgemerkte misstanden daarin weg te nemen en voor goed een einde te maken aan het opleggen van verminkende straffen en aan tegen de eischen der menschelijkheid indruischende gebruiken. Met inachtneming der billijke aanspraken van de landsgrooten, is in het belang van een krachtig bestuur gestreefd naar versterking van het gezag van den stedehouder, dat onder de gebeurtenissen der laatste jaren zeer geleden had. Bij gouv. besluit van 29 November 1900 n°. 15 werd hij in zijne nieuwe waardigheid bevestigd en vervolgens den 2den Januari d. a. v. door den resident ter hoofdplaats van het landschap geïnstalleerd, bij welke gelegenheid hij en al zijne poenggawa's en mantri's, op hun verzoek, den eed van trouw aan het Gouvernement hebben afgelegd.

Het landschap Karang Asem werd meermalen door onze ambtenaren bezocht, die er steeds geheel naar behooren ontvangen werden. Tot directe inmenging in de zaken des lands bestond aldaar weinig aanleiding. Goesti G' dé Djilantik voert er als stedehouder van het Gouvernement met krachtige hand het bestuur. Hij verleende steeds ijverige medewerking waar ze van hem verlangd werd en volgde de door het gewestelijk bestuur genomen beslissingen in de quaesties met zijne naburen steeds stipt op.

De aanrakingen met de buiten ons rechtstreeksch gebied gelegen staatjes op Bali betroffen voornamelijk de uitlevering van misdadigers, ten aanzien waarvan de van de zijde der zelfbestuurders ondervonden medewerking dikwijls te wenschen overliet. Het belangrijkste dezer gevallen betrof een der ondergeschikte hoofden van Gianjar, Dewa Poetoe Mekar, die, naar algemeen vermoed wordt, op aanstoken van den dewa-agoeng van Kloenkoeng, een opstand trachtte te verwekken tegen het in Gianjar gevestigd gezag, en toen deze poging tijdig ontdekt en verijdeld was, met eenigen aanhang de wijk nam naar Badoeng en aldaar een onderkomen vond. Aan het herhaaldelijk gedaan verzoek tot uitlevering van dien persoon werd door de radja's van Badoeng onder allerlei voorwendsels geen gevolg gegeven, en om zich aan verderen aandrang te onttrekken hebben zij hem ten slotte naar Kloengkoeng laten verhuizen, zoodat het bestuur zich thans te dezer zake tot de bestuurders aldaar zal hebben te wenden.

Door den stedehouder van Karang Asem werd de bemiddeling ingeroepen van ons bestuur om recht te verkrijgen inzake den ten nadeele van eenige zijner onderhoorigen gepleegden roof door den djoeragan van een in Badoeng thuis behoorend vaartuig, die na in een der Karang Asemsche havens eene lading suiker te hebben ingenomen, heimelijk verzeilde zonder te hebben betaald en naar Badoeng terugkeerde. Ofschoon de zaak, althans wat het omschreven feit betreft, geheel tot klaarheid was gekomen, bleven de vorsten van laatstgenoemd landschap zelfs in gebreke de berokkende schade te doen vergoeden, terwijl op brieven van den resident, hetzij met uitvluchten, hetzij in het geheel niet werd geantwoord. Ten einde eenigen dwang uit te oefenen tot de afdoening dezer zaken werd voorloopig geen gevolg gegeven aan het verzoek der Badoengsche vorsten om hen in de gelegenheid te stellen tot de bestraffing van eenige uit eene poeri weggeloopen vrouwen, die de wijk hadden genomen naar een der bergdessa's van Boeleleng. Wel werd overgegaan tot de uitlevering van een Boeginees, die in Badoeng twee moorden gepleegd had en later in Karang Asem was opgevat en naar Boeleleng opgezonden. Deze uitlevering had echter eerst plaats nadat de verzekering was verkregen dat den moordenaar geen verminkende of folterende straffen zouden worden opgelegd.

Uit Bangli vluchtte een der vrouwen van den vorst, welke diefstal in de poeri gepleegd had, naar Boeleleng. Op het verzoek tot uitlevering werd, overeenkomstig de in dergelijke gevallen in de laatste jaren gevolgde gedragslijn, het voorstel gedaan om het over haar uit te spreken vonnis naar Boeleleng op te zenden voor de tenuitvoerlegging der straf, nadat deze zoo noodig door toepassing van het recht van gratie door den Gouverneur-Generaal gewijzigd zou zijn. Met dit voorstel werd door het betrokken zelfbestuur ingestemd. De afdoening van zaken met den vorst van Bangli ondervindt veel vertraging door gebrek aan medewerking zijnerzijds. Aan verzoeken tot opzending van personen die moeten terechtstaan of als getuigen fungeeren, wordt zelden gevolg gegeven. Het bestuur wordt er slecht gevoerd, hetgeen in Boeleleng het handhaven eener goede politie in de grensstreken zeer bemoeielijkt. Aan de Banglische zijde der grens bevinden zich eenige vestigingen van Chineezen, die hoofdzakelijk bestaan van de winsten behaald met het slijten van opium en het houden van hazardspelen, en waarvan ook de vorst zijn aandeel krijgt. Dit zijn verzamelplaatsen voor slecht volk, dat telkens voor het binnenbrengen van clandestien opium of andere kwade praktijken de grens passeert; een en ander heeft zelfs reeds tot doodslag aanleiding gegeven. Tot heden is de radja echter in gebreke gebleven om aan het verzoek daar orde op te stellen te voldoen. Ook had in Bangli eene weduwenverbranding plaats ter gelegenheid van de lijkbezorging van een der broeders van den vorst, niettegenstaande deze laatste er mede bekend was dat het 't ernstig verlangen der Regeering is om dergelijke barbaarschheden te doen ophouden.

Met den vorst van Tabanan werden weinig moeielijkheden ondervonden, ofschoon de vlugge afdoening van zaken ook aldaar te wenschen overliet. Hij beloofde medewerking voor het tegengaan van veediefstallen in Djembrana, waarvan de daders gewoonlijk een goed heenkomen zoeken naar Tabanan.

De invloed van den dewa-agoeng van Kloengkoeng moet buiten zijn eigenlijk gebied in den laatsten tijd zeer getaand zijn. Reeds meermalen werd van ter zijde vernomen (de radja van Bangli sprak er zelfs tijdens een bezoek van den controleur openlijk over, ofschoon in algemeene termen), dat bij de andere radja's het verlangen begint veld te winnen om in eene andere verhouding jegens het Gouvernement te komen en zich van Kloengkoeng geheel los te maken. In hoever dit verlangen inderdaad bestaat en ernstig gemeend is, zal nader moeten blijken.

Op godsdienstig gebied vallen geen bijzondere verschijnselen

te vermelden. De deelneming aan de bedevaart was grooter dan in 1899; op Lombok hield dit verband met den verbeterden oeconomischen toestand.

Ook in 1900 had eenige emigratie uit de Balische vorstenlanden naar Boeleleng plaats.

De dichtheid der bevolking van deze residentie in aanmerking genomen, kan in het algemeen de veiligheidstoestand, zooals die valt op te maken uit het aantal voorgekomen misdrijven, niet onbevredigend genoemd worden. Roof door kleine benden gepleegd kwam zoowel op Bali als op Lombok eenige malen voor. In den regel mocht het gelukken de hoofdschuldigen in handen te krijgen.

In het algemeen genomen was de gezondheidstoestand gunstig. Epidemieën kwamen niet voor. De gewone ziekten als koorts, buikloop, enz. traden op, doch alleen in West-Lombok, en speciaal onder het garnizoen van Ampenan, heerschten zij in heviger graad dan gewoonlijk.

In sommige dessa's van Oost-Lombok heerschte eene ziekte onder het vee, vermoedelijk septicaemia haemorrhagica, welke echter geen grooten omvang aannam. In dezelfde onderafdeeling en in Boeleleng maakte eene ziekte onder de paarden vele slachtoffers.

De toestand van den handel was redelijk.

De rijstcultuur leverde over het algemeen bevredigende uitkomsten. In Boeleleng slaagde het gewas goed. In Djembrana en op Lombok had het tijdens het rijpen te lijden van zware stortregens, welke schade echter gecompenseerd werd door de opbrengst verkregen van de aldaar nieuw in ontginning gebrachte sawahvelden. In Boeleleng leverden de koffieplantsoenen een vrij goeden oogst op, gunstig afstekende bij dien van het vorige jaar. Elders in de gouvernementslanden is de koffiecultuur van geen beteekenis. De klapperoogst gaf goede resultaten, tengevolge waarvan veel copra werd uitgevoerd. Op Lombok viel de uienoogst in het oostelijk deel matig uit. De opbrengst der uitgestrekte katoenaanplantingen ter noordkust was goed. De aanplant van aardnoten bestemd voor den uitvoer nam in Boeleleng zeer toe.

Tegen het einde van November vertoonde het Rendjanigebergte op Lombok eene verhoogde vulkanische werking. De eruptiekegel Goenoeng Baharoe Djari stootte eenige weken achtereen zware rookkolommen uit, hetgeen gepaard ging met onderaardsch gerommel en de in de eerste dagen met het opwerpen van kolossale hoeveelheden asch, welke als een regen over het geheele eiland en de omringende zeeën neerviel, terwijl het lichtere gedeelte zelfs Bali bereikte.

D. Landmacht.

Ingevolge de Kon. besluiten dd. 1 Augustus en 11 September 1900 nos. 24 en 33 ging op 2 October d. a. v. het bevelhebberschap over het Indisch leger, waartoe ook behoort het beheer van het departement van oorlog, uit handen van den op zijn verzoek eervol uit 's lands dienst ontslagen luitenant-generaal L. Swart over op den bij laatstgemeld besluit tot luitenant-generaal bevorderden generaal-majoor, chef van het wapen der infanterie, H. C. P. de Bruyn. Bij datzelfde besluit was intusschen ook — en wel in de eerste plaats — tot luitenant-generaal bevorderd de generaal-majoor der infanterie J. B. van Heutsz, die ofschoon de oudste in zijn nieuwen rang, niet tot het legercommando geroepen werd uithoofde van de wenschelijkheid in 's lands belang zijner handhaving als civiel en militair gouverneur van Atjeh en onderhoorigheden. Tegelijkertijd werd de verhouding geregeld van den laatstgenoemde, en de onder zijne bevelen staande troepen, tot den in anciënniteit jongeren legercommandant, en wel door de vaststelling (Kon. besluit dd. 11 September 1900 n°. 32), bij wijze van tijdelijken maatregel, van eene nieuwe lezing van de tot het legercommando betrekkelijke eerste alinea van § 1 der normale legerformatie, welke § nu tevens behelst eene (tijdelijke) uitbreiding van gemelde formatie, zoowel met één luitenant-generaal als met den aan den titularis, gouverneur van Atjeh en onderhoorigheden, als adjudant toegevoegden kapitein, die behooren kan hetzij tot den generalen staf, hetzij tot een der vier wapens.

§ 1. *Levende strijdkrachten.*

Samenstelling en sterkte van het leger. In bijlage B zijn de statistische gegevens betreffende het leger over het jongst verloopen jaar bijeengebracht.

Tot toelichting van de opgaven, met betrekking tot de samenstelling en sterkte in tabel 1 dier bijlage vervat, zij hier het volgende aangeteekend.

De *„normale"* formatie werd gedurende 1900, behalve bij het hiervóór reeds besproken Kon. besluit dd. 11 September n°. 32, nog gewijzigd bij dat van 7 Juni n°. 77 (St. n°. 216), hetwelk hoofdzakelijk ten doel heeft eenig administratief personeel, waarmede vóór dien tijd de „normale" formatie om verschillende redenen reeds tijdelijk was verminderd of vermeerderd, definitief uit die formatie af te voeren of daarin op te nemen.[1]

In de *„tegenwoordige"* (tijdelijk geldende) formatie kwamen in 1900 enkele wijzigingen, die zich voornamelijk in het cijfer der officieren deden gelden. Zij wijst dan ook op ult. 1900, behalve 15 officieren, slechts ruim 100 militairen beneden dien rang minder aan dan het jaar te voren. De wijzigingen in de formatie van het personeel beneden den rang van officier waren alle van ondergeschikt belang. De ruim 100 man, waarmede die formatie werd ingekrompen, bestonden voor het meerendeel uit personeel der artillerie en van den hospitaaldienst.

Wat de officieren betreft, verdwenen uit de „tegenwoordige" formatie 3 majoors en 10 kapiteins der infanterie, die niet in de „normale" formatie waren opgenomen, doch sinds 1896 tijdelijk daarboven werden gevoerd, ter verzekering van eene behoorlijke aanvulling van de troepenmacht in Atjeh, zoomede nog een 5-tal, mede niet in de „normale" formatie tellende officieren van andere wapens en diensten (hieronder 1 van de artillerie en 2 van de militaire administratie). Hiertegenover staat echter eene tijdelijke uitbreiding van de formatie der infanterie met 1 kapitein voor de vervulling van het secretariaat der in § 3 hierna bedoelde commissie, belast met het onderzoek naar de mogelijkheid eener centralisatie der opnemings- en kaarteeringswerkzaamheden in Indië, hetgeen met de boven besproken uitbreiding der „normale" formatie met 2 officieren voor het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden, de hooger opgegeven vermindering der „tegenwoordige" formatie met 15 officieren oplevert.

De *sterkte* van het leger steeg gedurende 1900 van 1345 tot 1367 officieren en als zoodanig dienstdoenden, doch ging terug van 39 388 tot 36 798 militairen beneden den rang van officier. Het feit, dat de sterkte aan onderofficieren en minderen (over de officieren en als zoodanig dienstdoenden zie hierna onder *„Aanvulling van het korps officieren"*) op ult. 1900 derhalve 2590 man (ruim 1200 Europeanen, p. m. 150 Amboineezen en ruim 1200 andere inlanders) minder bedroeg dan op ult. 1899, was ten opzichte van de Europeanen het gevolg hiervan, dat tegenover een verlies aan dien landaard gedurende 1900 van 2418 man, slechts eene winst stond van 1244 man, onder welke laatsten 1025 man suppletietroepen (in 1899 waren de verliezen 2440 man en de winsten 1489 man, onder welke laatsten 1264 man suppletietroepen); de vermindering aan niet-Europeesch personeel vindt haren grond in de omstandigheid, dat de werving van Amboineezen het geheele jaar door gesloten bleef en die voor inlanders eerst in het begin van November weder werd opengesteld, zoodat ook bij deze landaarden het verlies, ten bedrage van 1951 man, niet door de winst, ten bedrage van 585 man, werd gedekt (in 1899 bedroegen deze cijfers respectievelijk 2065 en 189). Detailcijfers nopens de winsten en verliezen zijn opgenomen in voormelde bijlage (tabel 8).

Vergeleken met de cijfers der „tegenwoordige" formatie wijst de hiervóór opgegeven sterkte, voor zooveel de officieren betreft (als zoodanig ook medetellende de onderluitenants en de adjudant-onderofficieren, dienstdoende als officier), op eene vermindering van het incompleet van 105 tot 68, en wat de onderofficieren en manschappen aangaat, op eene afneming van het overcompleet van 3514 tot 1028. Bij de infanterie bleef nl. de sterkte, ad 28 420 man, de „tegenwoordige" formatie, die slechts 27 269 man vorderde, nog met 1151 man overtreffen, terwijl ook bij de artillerie en het korps marechaussee nog op een vrij belangrijk

[1] Over de verschillende wijzigingen, reeds toegelicht in de stukken der Indische begrooting voor 1901, welke later — bij Kon. besluit dd. 31 Januari 1901 n°. 59 (St. n°. 166) — in de normale formatie zijn gebracht, zal eerst in het volgend verslag zijn te handelen. Voorloopig zij slechts aangeteekend, dat de dientengevolge in de legerinrichting te brengen wijzigingen hoofdzakelijk zullen bestaan in eene reorganisatie (inkrimping) der garnizoensinfanterie, tegen uitbreiding van de veldtroepen met twee bataljons, elk bestaande uit 2 Europeesche en 2 inlandsche compagnieën, terwijl onder de overige uit gemeld besluit voortvloeiende maatregelen o. a. behoort de instelling van eene permanente militaire spoorwegcommissie, ter vervanging van de voorloopige commissie van dien aard, wier werkzaamheden, waarover laatstelijk gehandeld is in 't vorig verslag (blz. 50), weldra zullen afloopen.

overcompleet viel te wijzen. Vermits echter bij enkele onderdeelen van het leger, hoofdzakelijk bij den hospitaaldienst en bij het schrijverspersoneel, het door de formatie gevorderd aantal plaatsen niet ten volle door militairen was bezet, wijzen de eindcijfers van den sterktestaat op een incompleet van 150 Europeanen en een overcompleet van 716 Amboineezen en 462 andere inlanders, in totaal alzoo op het bovengenoemde overcompleet van 1028 man. Ten aanzien van het incompleet aan Europeanen valt hier echter op te merken, dat op ult. 1900 bij het leger 237 burgerpersonen aanwezig waren ter vervanging van Europeesche militairen, zoodat ten slotte feitelijk nog op een overcompleet van 87 Europeanen valt te wijzen.

Van de 28 420 infanteristen, ongerekend het meer dan 1300 man sterke en ruim voltallige korps marechaussee in Atjeh, waren er bij het veldleger ingedeeld 15 653, namelijk 14 118 (zijnde 551 meer dan de formatie eischte) bij de 18 veldbataljons, terwijl de overige 1535 man van het veldleger twee reservebataljons vormden, te zamen met eene formatie van 1508 man, waarbij dus 27 man overcompleet waren. Van de bedoelde 15 653 man veldtroepen, 1191 minder dan op ult. 1899, waren er — na aftrek van zieken en geëvacueerden en van hen, die om andere redenen niet tot uitrukken konden worden aangewezen — beschikbaar om te velde te gaan 13 140, d. i. 83.9 pct. van de sterkte der veldtroepen, tegen op ult. 1899, 14 116 of 83.8 pct. van de aanwezige sterkte. Naar de landaarden was de verdeeling aldus:

	Ult. 1899.	Ult. 1900.
Europeanen (en Afrikanen) . . .	4 916 = 80.2 pct.	4 403 = 78.0 pct.
Amboineezen	2 315 = 80.4 „	2 294 = 84.8 „
Andere inlanders	6 885 = 87.8 „	6 443 = 88.2 „
	14 116 = 83.8 pct.	13 140 = 83.9 pct.

Over het algemeen kan gezegd worden, dat de toestand waarin het hoofdwapen, de infanterie, verkeerde op ult. 1900 iets minder gunstig was dan het jaar te voren; want terwijl de sterkte daalde van 30 917 tot 28 420, nam het aantal dergenen, die aanstonds beschikbaar waren tot uitrukken, af van 24 527 tot 22 319 man.

Plaatselijke indeeling. De in 1899 vastgestelde formatie van de bezettingstroepen op Lombok (zie vorig verslag, blz. 48) bleef in 1900 gehandhaafd en werd bij gouv. besluit dd. 30 October 1900 n°. 3 ook voor 1901 bestendigd.

De na de beëindiging van de expeditie in het landschap V Kotta (Midden-Sumatra) te Bangkinang achtergelaten compagnie van het 17de bataljon infanterie, werd ingevolge gouv. besluit dd. 20 Maart 1900 n°. 17 vervangen door een detachement van het garnizoensbataljon van Sumatra's Westkust, van dezelfde sterkte en samenstelling als de in 1899 ingetrokken infanteriebezetting van Solok (Padangsche Bovenlanden). Ter vermijding van uitgaven werd deze compagnie niet naar hare standplaats Padang teruggezonden, doch het personeel daarvan te Bangkinang bij het garnizoensbataljon overgeplaatst, terwijl de Europeesche en inlandsche compagnieën van het 17de bataljon, welke tot op genoemd tijdstip de bezetting van Bangkinang hadden geleverd, te Padang werden gereconstrueerd.

Zonder dat daardoor vooralsnog wijziging werd gebracht in de formatie van de betrokken garnizoensbataljons, werden achtereenvolgens, naar aanleiding van de gouv. besluiten dd. 23 April 1900 n°. 41, 7 Juli 1900 n°. 62, en 9 Januari 1901 n°. 16, de militaire bezettingen van Boeton (gouvernement Celebes en onderhoorigheden), Fort van der Capellen (gouvernement Sumatra's Westkust) en Boentok (residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) in Mei en Augustus 1900 en in Maart 1901 ingetrokken.

In afwachting van de voorgenomen herziening der formatie en dislocatie van het garnizoensbataljon van Sumatra's Oostkust, werd verder bij gouv. besluit dd. 10 October 1900 n°. 11 een voorloopige indeelingsstaat voor dat bataljon vastgesteld, met gelijktijdige intrekking van de militaire bezetting van Bengkalis. Aan de nieuwe legering was bij de afsluiting te Batavia van de mededeelingen betreffende dit hoofdstuk nog slechts ten deele uitvoering gegeven.

De sinds Februari 1899 tijdelijk te Padang onder dak gebrachte inlandsche compagnie van het voor het overige te Padang Pandjang gelegerde 16de bataljon infanterie (zie het verslag van 1899, blz. 44, noot 3) keerde, na beëindiging van den bouw der voor haar bestemde kazerne, in Januari 1901 naar hare organieke standplaats terug.

Met het oog op den politieken toestand in Djambi (residentie Palembang) werd in Maart 1901 tijdelijk een militaire post gevestigd op een punt nabij de monding der Tambesi-rivier. Het personeel (4 officieren en 200 man infanterie, 1 officier en 11 man artillerie, benevens eenig personeel der militaire administratie en van den geneeskundigen dienst) kon gevonden worden zonder dat tot tijdelijke uitbreiding van de legerformatie behoefde te worden overgegaan.

Eene bij de gouv. besluiten dd. 19 December 1900 n°. 20 en 17 Januari 1901 n°. 15 bevolen onderlinge verwisseling van standplaats van de 2de compagnie artillerie (2de veldbatterij) te Banjoebiroe en de 18de compagnie artillerie (1ste bergbatterij) te Batavia kreeg in Februari 1901 haar beslag.

Gedetailleerde opgaven omtrent de sterkte van de in elk militair commandement bij het einde van 1900 aanwezige troepenmacht vindt men sub 4 van bijlage B; voor de standplaatsen der verschillende troepenafdeelingen wordt verwezen naar blz. 429/434 van deel I van den Indischen Regeeringsalmanak voor 1901.

Aanvulling van het korps officieren. In vergelijking met het jaar te voren, viel gedurende 1900 op eene gelijkmatiger verhouding tusschen de winst- en verliescijfers met betrekking tot het officierskorps te wijzen, voornamelijk als een gevolg van de omstandigheid, dat het aantal der in 1900 met buitenlandsch verlof vertrokken officieren dat der teruggekeerde verlofgangers slechts weinig meer overschreed, en eene ruimere aanvulling met nieuw benoemde officieren werd verkregen (voor nadere gespecificeerde gegevens omtrent de winsten en verliezen aan officieren zie het vijfjarig overzicht in tabel 8 van bijlage B). Dientengevolge steeg gedurende 1900 het aantal in de sterkte tellende officieren van 1239 tot 1254.[1]) Aangezien tegelijkertijd het aantal voor 2de-luitenants in de plaats tredende onderluitenants weder vermeerderd werd, ditmaal met 8, waardoor het klom van 65 tot 73, en het aantal als 2de-luitenant dienstdoende adjudant-onderofficieren slechts met 1 (van 41 tot 40) verminderde, wees de sterkte aan officieren en als zoodanig dienstdoenden bij het einde van 1900 22 meer aan dan op ult. 1899. Het op laatstgenoemden datum in vergelijking met de destijds geldende „tegenwoordige" formatie bestaande incompleet van 105 zou dus bij het einde van 1900 zijn gedaald tot 83, indien niet de eischen dier „tegenwoordige" formatie inmiddels waren verminderd met 15 officieren, zoodat het incompleet op ult. 1900 68 bedroeg. Dit incompleet is feitelijk terug te brengen tot 49, omdat in het incompleet aan officieren-apothekers, ten getale van 13, en in dat aan 2de-luitenants der militaire administratie, ten getale van 5, kon worden voorzien door de boven de formatie in dienst zijnde militaire apothekersbedienden en adjudanten-onderofficier-kwartiermeester[2]), terwijl van de 3 officieren, in de formatie uitgetrokken als adjudanten van den Gouverneur-Generaal, er, overeenkomstig de daartoe bestaande bevoegdheid, één tot de marine behoorde. Neemt men verder in aanmerking, dat bij de cavalerie op een overcompleet van 1 officier viel te wijzen, dan bleven ten slotte bij de overige wapens en dienstvakken 50 officiersplaatsen onbezet en wel: bij de infanterie 34 (het cijfer zou 31 hebben bedragen, wanneer niet 3 infanterie-officieren onbezette luitenantsplaatsen bij het korps genietroepen hadden ingenomen), bij de artillerie 2, de genie 4 (hierbij in aanmerking nemende, dat voor 3 andere vacatures over infanterie-officieren werd beschikt), de militaire administratie 1, den geneeskundigen dienst 6 (5 officieren van gezondheid en 1 paardenarts) en bij andere onderdeelen van het leger 3.

Omtrent de kansen van aanvulling in 1901 zij verwezen naar de tabellen 2 en 13 van bijlage B.

Bij gouv. besluit dd. 12 April 1901 n°. 17 (Jav. Cour. van den 16den dier maand), zijn maatregelen getroffen om onder de

---

[1]) Onder het totaal van 1239 officieren waren er 65, en onder dat van 1254 waren er 58 begrepen (1 kapitein, 37 eerste- en 20 tweede-luitenants), die van het Nederlandsche leger bij het Indische waren gedetacheerd. Als niet over en weder gedetacheerd — op den voet van het Kon. besluit dd. 18 Augustus 1871 n°. 10 (St. n°. 17b) — telden zij allen in de sterkte als tweede-luitenant.

Bovendien rekende onder het totaal van 1254 nog een gepensionneerd kapitein der infanterie, die, overeenkomstig het bepaalde in § 5a der legerformatie, een der officiersplaatsen bij het hoofdbureau van het wapen der infanterie (IIde afdeeling van het departement van oorlog) bezette.

[2]) Zie art. 5, punt 2 en 4 van het Kon. besluit dd. 28 Januari 1882 n°. 13 (St. n°. 113), zooals dit art. luidt ingevolge het Kon. besluit dd. 12 April 1884 n°. 8 (St. n°. 99).

subalterne officieren van het Indische leger de kennis van inlandsche talen aan te moedigen. Te dien einde zullen aan hen, die door een af te leggen examen blijken geven in één of meer der in Nederlandsch-Indië inheemsche talen een zekeren graad van bedrevenheid te bezitten, gratificatiën worden uitgereikt, waarvan het bedrag, zoomede het aantal dat voor elke taal beschikbaar wordt gesteld, bij het begin van elk jaar aan het leger wordt bekend gemaakt. Voor 1901 is voor deze gratificatiën bij de begrooting gerekend op eene som van f 8000.

Het bijwonen van den ingevolge St. 1901 n°. 89 bij het geneeskundig laboratorium te Weltevreden in te voeren cursus in tropische ziekten is bij de uitvaardiging van gemeld Staatsblad verplicht gesteld voor alle voortaan in Indië nieuw aankomende officieren van gezondheid. Ook zijn voorzieningen getroffen om hen, gedurende den tijd dien zij voor dit doel te Weltevreden doorbrengen, tevens op de hoogte te doen brengen van het militaire gedeelte hunner betrekking.

De bij Kon. besluit van 21 October 1898 n°. 15 ingestelde Staatscommissie om te dienen van advies in zake samensmelting van de officierskaders der beide legers (zie het verslag van 1899, blz. 44) heeft op 29 Juni 1901 haar op 15 Juni te voren vastgesteld rapport ingediend, dat, ofschoon drie van de vier leden der commissie niet overtuigd waren van de onmogelijkheid der samensmelting, de strekking heeft om haar te ontraden. De commissie heeft intusschen een uitgewerkt voorstel gedaan om, zonder zoodanige *samensmelting*, toch tot nauwere *aaneensluiting* van de beide officierskaders te geraken.

Voorziening in de behoefte aan militairen beneden den rang van officier. In tabel 8 van bijlage B vindt men een uitgewerkt numeriek overzicht van de gedurende de laatstverloopen vijf jaren bij het leger in de sterkte gebrachte militairen beneden den rang van officier en van de daartegenover staande verliezen; in tabel **11** eene vijfjarige statistiek betreffende de reëngagementen, en in tabel **12** een uitgewerkt overzicht, alleen over 1900, nopens de winsten en verliezen aan kader.

Ten aanzien van het niet-Europeesch element valt hier op te merken dat, uitgenomen wat betreft de aanneming als pupillen bij de korpsen van soldatenkinderen van inlandschen landaard, welke het geheele jaar door was opengesteld, de werving van Amboineezen ook in 1900 geheel gesloten bleef en die van andere inlanders eerst in den aanvang van November weder werd geopend.

De resultaten van de koloniale werving in Nederland, zoowel te Harderwijk als te Nijmegen, zijn gebruikelijker wijze medegedeeld in tabel **9** van bijlage B. Zij bleven gedurende het geheele jaar 1900 zeer matig; in verband met de sterkte van het Indisch leger werden trouwens geen bijzondere maatregelen genomen om die werving aan te moedigen.

Sedert April, maar vooral sedert Juni 1900 nam het aantal wegens ziekte uit Indië terugkeerende militairen, bestemd om bij de reconvalescenten-afdeeling te Zutphen in verpleging te worden opgenomen, sterk af. Waren in 1899 bijna 600 man, die uit Indië terugkeerden, bij die afdeeling ingedeeld, in 1900 bedroeg dat aantal niet meer dan 334, en onder die omstandigheden was het niet noodig het te Maastricht gereed gemaakte logies te betrekken. De tijdelijke evacuatie van Zutphen naar het hospitaal te Maastricht (zie vorig verslag, blz. 49) kon, daar het aantal bedlegerige zieken te Zutphen in gelijke mate afnam, ook al spoedig gestaakt worden.

Op 1 Juli 1901 telde de koloniale reserve aan onderofficieren en minderen in het geheel 2136 man, waarvan 1417 [1]) in Indië dienden en 719 hier te lande. Deze laatste sterkte was, met de daarbij behoorende 26 officieren over Zutphen en Nijmegen verdeeld als volgt:

	Officieren.	Onderofficieren en minderen.
1°. bij de reconvalescenten-afdeeling te Zutphen. .	10	346
2°. bij het valide gedeelte te Nijmegen	16	373
	26	719

Onder de 346 onderofficieren en minderen, sub 1°. bedoeld, tellen 65 man vast personeel en onder de 373 man, sub 2°. vermeld, waren er 154, die nog niet in Indië dienden.

Onder de 1417 in Indië dienende onderofficieren en minderen der koloniale reserve waren er 784, die zich aldaar voor de eerste maal bevonden.

Militair onderwijs. Tabel **13** van bijlage B bevat numerieke opgaven betreffende de bij de verschillende inrichtingen van militair onderwijs hier te lande voor Indisch officier in opleiding zijnde leerlingen, zoomede omtrent die bij de militaire school te Meester-Cornelis. Daarin vindt men ook gegevens ten aanzien van het aantal der tot het Indische leger behoorende officieren, die de lessen aan de Hoogere Krijgsschool te 's-Gravenhage volgen.

Aangaande de kader- en de korpsscholen in Indië vindt men opgaven in tabel **14** van bijlage B.

Bij het korps pupillen te Gombong werden in 1900 geen jongelieden als pupil aangenomen. Daar verder 36 jongelieden als pupillen werden afgevoerd (waarvan 32 door overgang bij het leger), daalde de sterkte van het korps van 216 tot 180 pupillen, te weten 4 zonen van officieren, 147 van militairen beneden dien rang, 3 van ambtenaren en 26 van particulieren. [2])

Bij het nieuwe korps pupillen werden in 1900 aangenomen 51 jongelieden, allen in de 1ste categorie; van dezen werden er 4 uit het korps afgevoerd, zoodat ten slotte op ult. 1900 het nieuwe korps 47 pupillen telde (34 zonen van militairen beneden den rang van officier en 13 van particulieren).

Ten aanzien van de legering der pupillen van het bestaande korps en die van de medio 1901 op te richten 2de categorie van het nieuwe korps, is bepaald, dat voorloopig eerstbedoelden te Gombong zullen blijven, en de laatstbedoelden zullen worden gehuisvest in een deel van de gebouwen der militaire school te Meester-Cornelis, alwaar zij onder toezicht van den directeur dier inrichting zullen staan. Het ligt daarbij in de bedoeling, zoodra de sterkte van het bestaande korps voldoende is afgenomen om het resteerend gedeelte te Meester-Cornelis onder dak te kunnen brengen, de pupillen van het nieuwe korps te Gombong te huisvesten.

Bewapening. Bij het einde van 1900 waren van het repeteergeweer, model '95, 29 067 stuks in gebruik bij de korpsen of voorhanden in de wapenmagazijnen, en 11 077 stuks opgelegd in de oorlogsmagazijnen.

De in December 1899 naar Indië verzonden marechausseekarabijnen — ten getale van 1190 stuks, daar van de bestelde 1200 stuks (zie vorig verslag, blz. 50) er 10 hier te lande waren aangehouden — werden in Februari d. a. v. voor zooveel noodig in dienst gesteld. Het aantal karabijnen, model '95, op ult. 1900 in Indië aanwezig, bedroeg 2816 stuks, waarvan in gebruik (bij de cavalerie, het korps marechaussee en de lijfwachten-dragonders) of voorhanden in de wapenmagazijnen 2067, en opgelegd in de oorlogsmagazijnen 749.

Evenals zulks in 1899 reeds met de bij de cavalerie en de lijfwachten-dragonders in gebruik genomen karabijnen, model '95, had plaats gevonden, werden in 1900 ook de bij de infanterie en de marechaussee in dienst gestelde geweren en karabijnen van het nieuwe model, na voorafgegane proeven, van een monddeksel voorzien. Zoowel geweren als karabijnen, model '95, bleven goed voldoen.

Tot de invoering van het in Indië ontworpen ledergoed voor de infanterie en, behoudens enkele kleine wijzigingen, ook van de van hier uitgezonden nieuwe modellen lederwerken voor de cavalerie, werd besloten. De indienststelling van de voor een deel in Indië en voor een ander deel, speciaal voor de infanterie, hier te lande te vervaardigen lederwerken, zal korps- (eskadrons-) gewijze plaats hebben.

In totaal werden in den loop van 1900 voor het geweer en de karabijn, model '95, in Indië ontvangen ruim 1 718 000 scherpe en ruim 665 000 losse patronen, terwijl bij de pyrotechnische werkplaats te Soerabaija nog 900 000 scherpe patronen werden aangemaakt. Het totaal aantal scherpe patronen voor deze vuurwapenen, bij het einde des jaars in Indië aanwezig, bedroeg (in rond cijfer) 24 458 700 stuks. Aangezien de bij de pyrotechnische werkplaats te Soerabaija genomen vullingsproeven (zie het ver-

[1]) Bij de opgave van dit cijfer kon weder geen rekening gehouden worden met de mutatiën in de twee jongst verloopen maanden (Mei en Juni) in Indië voorgekomen.

[2]) Het aantal kinderen van Europeesche of met hen gelijkgestelde gegradueerde en mindere militairen in Indië bedroeg op ult. 1900 1746, waarvan 918 jongens (724 beneden den leeftijd van 8 jaren, 153 van 8 t/m 14 jaren en 41 ouder dan 14 jaren). Van de sedert 1861 (zie Bijbl. St. n°. 1076) opengestelde gelegenheid voor jongelieden van Europeesche afkomst in Indië om, onder genot van eene kleine toelage, bij de korpsen of inrichtingen van het leger eenig handwerk of ambacht te leeren, werd in 1900 alleen te Magelang door 4 jongelieden gebruik gemaakt.

slag van 1899, blz. 46) met gunstigen uitslag zijn bekroond, is thans de confectie van scherpe en losse patronen voor de nieuwe vuurwapenen in Indië verzekerd. Uitzending dier munitie zal derhalve niet meer plaats vinden; alleen zullen de benoodigdheden voor den aanmaak naar behoefte uit Nederland worden ontboden. Het aantal revolverpatronen, gedurende 1900 in Indië aangemaakt, bedroeg 271 128 stuks. Er wordt getracht voor de modelrevolver een patroon te ontwerpen, welke effectiever werking aan den kogel verschaft.

Op ult. 1900 bedroeg het in Indië onder militaire verantwoording aanwezig restant geweren klein kaliber van het vroegere model (stelsel DE BEAUMONT) 25 538 stuks, waarvan 5566 stuks in gebruik bij de schutterijen, de barissans en het MANGKOE NEGORO'sche legioen of in de wapenmagazijnen voorhanden, en 19 972 opgelegd in de oorlogsmagazijnen. Met de slooping van laatstbedoelde geweren werd een aanvang gemaakt. Als reserve zullen niet meer dan p.m. 18 300 stuks worden opgelegd, terwijl bovendien nog p.m. 10 700 stuks, welke in gemeld restant-cijfer *niet* zijn begrepen, omdat zij niet bekwaam meer waren, worden aangehouden om naar behoefte tot schermgeweren te worden getransformeerd.

Het aantal scherpe patronen voor de BEAUMONT-geweren beliep op ult. 1900 nog bijna $8^1/_2$ millioen.

Nieuw geschut werd in 1900 niet aangevoerd. Voorbereidende maatregelen worden getroffen om de houwitsers van 12 c.M. en de kanonnen van 8 c.M. K., ingedeeld bij het mobiel onbespannen geschut, waar mogelijk, in te trekken of te vervangen door kanonnen van 7 c.M. K.A., met de bedoeling om daarna de eerstbedoelde geschutsoorten op te ruimen. Ter verdere aanvulling van de geschutbewapening zijn of worden in den loop van 1901 snelvuurkanonnen van 15 c.M. uitgezonden, terwijl contracten zijn gesloten voor de levering van het voor de verdediging van Batavia benoodigde snelvuurgeschut van 12 c.M. en 7.5 c.M. en van twee batterijen mobiel snelvuurgeschut (één veld- en één bergbatterij). Met deze vuurmonden zal de noodige munitie gelijktijdig worden verzonden. Het rookzwakke buskruit voor die munitie wordt aanvankelijk in den vreemde besteld, doch zal later door de Muiderfabriek worden vervaardigd.

Voorts zullen mede in den loop van 1901 eenige mitrailleurs van verschillend type, doch alle ingericht voor de munitie van het geweer model '95, ter vergelijkende beproeving naar Indië worden gezonden.

De conservatieproeven met het gedurende de jaren 1896 t/m 1899, in 14 partijen, in Indië ontvangen rookzwak buskruit voor de patronen van het geweer, model '95, werden voortgezet, waarbij werd bevonden, dat het kruit van de oudste aanvoeren langzamerhand in chemische stabiliteit achteruitgaat, terwijl met een van de in Januari 1899 ontvangen soorten, zoowel uit een ballistisch als uit een chemisch oogpunt, minder gunstige uitkomsten zijn verkregen. Het laat zich intusschen aanzien, dat deze bezwaren, door kleine verbeteringen in de confectie van het kruit zullen worden overwonnen.

De in 1900 voortgezette en beëindigde schiet- en conservatieproeven met de in 1898 in Indië aangebrachte monsters in kardoessaai verpakt rookzwak buskruit (schietkatoenkruit en NOBEL-kruit) voor de stalen kanonnen van 7 c.M. L. A. leverden geene betere uitkomsten op dan de reeds in 1899 verkregene. Beide soorten moeten dan ook, op grond van de daaraan verbonden nadeelen — bij het schietkatoenkruit eene te groote vermindering in chemische stabiliteit, bij het NOBEL-kruit achteruitgang in ballistische eigenschappen — voor invoering in Indië ongeschikt worden geacht. Ook de ondervinding, opgedaan met een drietal andere monsters, eveneens in kardoessaai verpakt, rookzwak buskruit, namelijk schietkatoenkruit voor den mortier van 7 c.M. A. (in Juni 1899 ontvangen) en schietkatoen- en nitroglycerinekruit voor het stalen kanon van 7 c.M. K. A. (in Maart 1900 aangebracht), was vooralsnog even onbevredigend. Eerstbedoelde kruitsoort bleek, na gedurende een half jaar te zijn opgelegd, belangrijk in aanvangssnelheid te zijn afgenomen, welke achteruitgang echter sedert zoogoed als tot staan kwam. Daarentegen was de verandering in chemische stabiliteit, die in bedoeld tijdvak reeds eenigszins had geleden, na verloop van een jaar zoodanig toegenomen, dat reeds een begin van zelfontleding was ingetreden. Wat het schietkatoenkruit voor het stalen kanon van 7 c.M. K. A. betreft, werd na een halfjaar verdere bewaring in Indië niet zonder gevaar geacht, zoodat het voorzichtigheidshalve aan eene strengere contrôle is onderworpen, terwijl bij het nitroglycerine-kruit, een achteruitgang in aanvangssnelheid werd geconstateerd, die waarschijnlijk moet worden toegeschreven aan het uitzweeten van nitroglycerine. In verband met een en ander bestaat het voornemen om proeven te nemen met nog een viertal andere van hier uit te zenden soorten rookzwak buskruit, terwijl tevens, door het nemen van rij-, schiet- en conservatieproeven, wordt nagegaan of eene door de firma KRUPP te Essen vervaardigde stof („Pulverhaut" of kruitvlies) met voordeel het kardoessaai zal kunnen vervangen.

Kleeding en uitrusting. Het voortgezette onderzoek naar een doelmatiger eetketel heeft tot geen resultaat geleid.

In afwachting van de ontvangst van de gereedschappen, benoodigd voor het houden van pionieroefeningen bij de cavalerie (verg. vorig verslag, blz. 51), werd bij Alg. Order 1900 n°. 80 het aantal gereedschappen vastgesteld, dat aan de verschillende onderdeelen van het wapen zal worden verstrekt.

Thans worden bij de cavalerie proeven genomen met het medevoeren van springmiddelen.

Huisvesting. Met den bouw te Weltevreden (Batavia) van nieuwe lokalen voor de school tot opleiding van inlandsche geneeskundigen en de daarmede verband houdende wijziging van de inrichting van het militair hospitaal aldaar (zie vorig verslag, blz 51) werd voortgegaan. De voltooiing van dit werk werd tegen medio 1901 tegemoetgezien. In dit hospitaal werd bovendien de bouw van eene afzonderlijke operatiezaal onderhanden genomen.

De in 1899 aangevangen verbetering van de spoelwatervoorziening van het fort te Soerakarta, met drooglegging van de natte grachten, werd beëindigd.

In Atjeh werden het semi-permanent kampement voor de bezetting van 12 brigades marechaussee te Seulimeum (XXII Moekims) en het tijdelijk bivak voor eene mobiele colonne te Bajan (Ooskust van Atjeh) voltooid. Met het oog op de gunstige uitkomsten, verkregen met het reconvalescenten-hospitaal te Lho Nga (XXV Moekims), werd eene uitbreiding van het etablissement aldaar onderhanden genomen, om het geschikt te maken voor de verpleging van 200 zieken en reconvalescenten. Het bivak te Kroeëng Raja (XXVI Moekims) werd opgeruimd.

Te Padang (Sumatra's Westkust) werd voortgegaan met de afdoende vernieuwing in semi-permanenten trant van het militair hospitaal. Voor de tijdelijk te Padang onder dak gebrachte inlandsche compagnie van het te Padang Pandjang gelegerde 16de bataljon, werd ter laatstgenoemde plaats eene semi-permanente kazerne bijgebouwd. Te Bangkinang in het voorloopig onder geregeld bestuurstoezicht gebrachte landschap V Kotta (Padangsche Bovenlanden) werd, ter vervanging van de bouwvallig geworden bivakgebouwen, een nieuw tijdelijk kampement onderhanden genomen.

De gebouwen van het kampement te Tandjong Poera (Oostkust van Sumatra) werden, wegens intrekking van het garnizoen, in het openbaar voor afbraak verkocht. In verband met de bij gouv. besluit van 10 October 1900 n°. 11 getroffen voorloopige regeling, betreffende eene gewijzigde legering van het garnizoensbataljon van Sumatra's Oostkust, werd een aanvang gemaakt met den bouw van een nieuw tijdelijk kampement te Kwala Simpang.

Voeding en verpleging. De bepalingen betreffende de voeding der in Atjeh en onderhoorigheden en op Lombok gelegerde troepen en dwangarbeiders werden, behoudens enkele wijzigingen van ondergeschikt belang, ook voor 1901 van kracht verklaard.

Op dezelfde wijze als zulks voor hunne rang- en graadgenooten in Atjeh is bepaald, werd eene regeling getroffen voor de toekenning van eene toelage aan de te Bangkinang in het bij het gouvernementsgebied der Padangsche Bovenlanden ingelijfde landschap V Kotta verblijfhoudende gehuwde officieren, onderluitenants en onderofficieren, die hun gezin derwaarts niet mogen medenemen.

De proefnemingen ter oplossing van het vraagstuk om, evenals voor de Europeesche militairen, ook voor de inlanders geschikte zoogenaamde noodrations samen te stellen leidden ook in 1900 nog niet tot een bevredigend resultaat. Van de conservenfabriek te Poerworedjo (residentie Bagelen) werd ook in 1900, ter voorziening in een deel der behoefte, geconserveerd vleesch voor het leger betrokken.

Algemeene gezondheidstoestand en ziekenverpleging. Omtrent den algemeenen gezondheidstoestand bij het leger zij verwezen naar de driejarige statistiek, opgenomen sub **17** en **18** van bijlage B.

Kon in de laatste jaren over het algemeen op een voortdurend

verbeterenden toestand worden gewezen, ook de cijfers over 1900 geven in dit opzicht gunstige uitkomsten te aanschouwen. In de eerste plaats geldt zulks het totaal aantal ziektegevallen, dat, ook in verhouding tot de gemiddelde legersterkte, weder belangrijk verminderde. De oorzaak dier vermindering moet, naast het geringere aantal zieken dat met malaria ter verpleging werd opgenomen, mede worden toegeschreven aan eene aanmerkelijke afneming, zoowel onder het Europeesche als onder het inlandsche element van het leger, van het aantal lijders aan venerische ziekten. Ook in het cijfer der lijders aan syphilis valt eene gestadige vermindering te bespeuren. Daarentegen nam het aantal berriberri-lijders, althans onder het inlandsch legerelement, eenigszins toe.

De cholera kwam bij het leger slechts sporadisch voor; in het geheel vielen niet meer dan 7 gevallen op te teekenen, waarvan 5 met doodelijken afloop.

De in het vorig verslag (blz. 52) vermelde proefneming met verdeelbare brancards „stelsel Schreer" werd met gunstigen uitslag bekroond en deze brancard met toebehooren in de uitrusting van de cavalerie opgenomen.

De in den aanvang van 1900 onderhanden genomen aanmaak van het nieuwe ambulance-materieel voor den geneeskundigen dienst te velde werd grootendeels beëindigd.

Ten behoeve van het ziekenvervoer per stoomtram tusschen het hospitaal te Koeta Radja en de reede van Oeleë Lheuë werd een door de genie geconstrueerde speciale ziekenwagen in dienst gesteld, die in alle opzichten voldoet.

De in Atjeh genomen proef met de evacuatie van zieken, voornamelijk malaria-lijders, van het hospitaal te Koeta Radja naar den post Lho Nga in de XXV Moekims, leverde ook in 1900 gunstige uitkomsten op, zoodat besloten is tot de oprichting te laatstgenoemder plaatse van een hospitaal der 5de klasse en eene reconvalescenten-afdeeling.

Ten einde het hospitaal-personeel beter voor zijne taak berekend te maken, worden bij wijze van proef, onder leiding van officieren van gezondheid, bij verschillende groote hospitalen cursussen voor ziekenverpleging gehouden.

In de behoefte aan ijs in Atjeh en onderhoorigheden voor de ziekeninrichtingen en de talrijke uitrukkende colonnes kon, gedurende 1900, door de gouvernements-ijsfabriek te Koeta Radja steeds worden voorzien; de verkoop van ijs aan particulieren behoefde slechts twee malen te worden beperkt, en wel toen elke der beide aanwezige machines (sedert met eene derde vermeerderd) op hare beurt noodzakelijk moest worden nagezien. De ontvangsten ter zake van tegen betaling (à f 0,10 per K.G.) door de fabriek afgeleverd ijs bedroegen f 30 564 of f 9993 meer dan in 1899; daarentegen verminderde de hoeveelheid ijs, door het Gouvernement ontvangen zonder nadere verrekening, van 167 135 K.G. in 1899 tot 137 386 K.G. in 1900. Voor verpakking en verzending naar de posten werd uitgegeven f 4476 (in 1899 f 3784) en het totaal der uitgaven voor de fabriek (daaronder weder rekenende f 3000 wegens rente over en wegens afschrijving op het aanlegkapitaal) wordt gesteld op f 32 193 (over 1899 op f 29 149).

Manoeuvres. Evenals in vorige jaren, werden ook in 1900, zoowel op Java als in het gouvernement Sumatra's Westkust, door de veldbataljons, waar mogelijk in vereeniging met de andere plaatselijk aanwezige wapens, veldoefeningen op kleine schaal gehouden.

Remonte. Het remontedepôt te Poerabaija (Preanger Regentschappen) leverde in 1900 een even groot aantal paarden aan het leger af als in 1899, namelijk 112 stuks. Terwijl de inrichting dus in dit opzicht aan de verwachtingen bleef voldoen, heeft de in de laatste jaren opgedane ervaring geleerd, dat het door het depôt geoccupeerde, niet voor uitbreiding vatbare terrein te klein is voor het groot aantal paarden, die daar bij de bestaande, laatstelijk in 1897 van 150 tot 250 opgevoerde maximum-formatie, gewoonlijk worden verpleegd.

Bovendien is gaandeweg gebleken, dat de heuvelachtige gesteldheid van het terrein en zijne afgezonderde ligging oorzaak zijn dat de inrichting uit een technisch en, niet het minst, ook uit een financieel oogpunt, niet zóó gunstig werkt als het geval zou zijn, wanneer zij op een terrein ware gelegen, dat die nadeelen niet bezit. Al deze gebreken hebben er toe geleid om eene verplaatsing van het depôt in overweging te nemen naar een nabij Padalarang (mede in de Preanger Regentschappen) gelegen terrein, dat, bij eene voldoende oppervlakte, waarborgen biedt dat ook aan de overige aan het depôt te stellen eischen zal worden voldaan.

Voor de aanvulling van het depôt werden in 1900 93 paarden aangeschaft en voor de rechtstreeksche remonte der cavalerie 91 stuks, welke aankoopen meerendeels op Java en Celebes plaats vonden. Onder de op Java aangeschafte paarden waren er 23 uit de Preanger Regentschappen afkomstig, en onder de op Celebes verkregene waren er 41 in Boni aangekocht door eene tot dat doeleinde derwaarts gezonden commissie (verg. hoofdst. C, blz. 34). Door tusschenkomst van den op Soemba met de levering van paarden aan het leger belasten civielen gezaghebber werden, als gevolg van diens vertrek met buitenlandsch verlof, slechts 3 paarden verkregen. Maatregelen zijn echter genomen om te trachten in het vervolg weder meer paarden van Soemba te betrekken en tevens een beteren aanfok aldaar te bevorderen. Te dien einde is er een officier der bereden wapens gedetacheerd, die tevens met de waarneming van het civiel gezag der afdeeling Soemba en onderhoorigheden belast is. [1]) Overigens werden, buiten de eigenlijke remonteering, bij wijze van proef, te Samarang nog aangeschaft 12 paarden, bestemd voor de artillerie, en wel van de soort waaruit het leger, ingeval van mobilisatie, noodzakelijk zal moeten putten, en zulks om zich een denkbeeld te vormen in hoever zulke paarden voor sommige diensten aanstonds of anders kort na indienststelling, zonder bijzondere africhting, bruikbaar zijn om voor ontbrekende paarden in te vallen. De proefneming kan als geslaagd worden beschouwd.

De voorgenomen aankoop in China van muildieren voor de artillerie leverde niets op. Een derwaarts gezonden gecommitteerde moest namelijk, uithoofde van de aldaar uitgebroken onlusten, onverrichter zake terugkeeren. Door de met tact en zorg bewezen tusschenkomst van onzen consul-generaal te Caïro werden echter een 40-tal van Cyprus-afkomstige muildieren aangeschaft, die in Februari jl. in goeden toestand te Batavia werden aangebracht. Omtrent hunne geschiktheid als draagdier bij de artillerie viel vooralsnog geen gegrond oordeel uit te spreken.

Bij de artillerie- en cavalerie-paarden deden zich in 1900 slechts sporadische gevallen van kwaden droes voor; daarentegen leed laatstgenoemd wapen een verlies van 36 paarden tengevolge van surra, welke bij het eskadron in Atjeh was uitgebroken.

Transporttrein. Ook in 1900 bewees de in Atjeh georganiseerde transporttrein zeer belangrijke diensten bij de operatiën en voor de approviandeering der tijdelijke, in verband met den aanleg van den tramweg langs de Noordkust opgerichte bivaks. Proeven worden genomen om na te gaan of het in 1899 bij den transporttrein ingevoerde nieuw model draagkussen ook geschikt is voor het vervoer van infanterie- en artillerie-munitie. De oprichting van eene kern voor een permanenten transporttrein voor het Indische leger is in voorbereiding.

Reglementen en voorschriften. Bij gouv. besluit dd. 29 Maart 1900 n°. 44 werd, ter vervanging van dat van 1885 (Bijbl. St. n°. 4157), vastgesteld een nieuw „Algemeen voorschrift nopens het verlaten van den dienst bij het leger door militairen beneden den rang van officier."

Tot de door het legerbestuur in den loop van 1900 uitgegeven boekwerken, reglementen en voorschriften behooren o. a.: een door den sedert tot majoor bevorderden kapitein der infanterie J. C. C. Nijland samengesteld werkje, getiteld: „Het schot en de vuuruitwerking van het geweer en de karabijn, model '95" (Alg. Order 1900, n°. 14); eene „Instructie voor den chef van het wapen der infanterie" (Alg. Order 1900 n°. 70); een „Overzicht van de bepalingen betreffende de samenstelling der draagbare wapenen met toebehooren, lederwerken en slag- en blaasinstrumenten en de verstrekking van ingrediënten tot het onderhoud der eersten" (Alg. Order 1900 n°. 73); een „Voorschrift betreffende den militair geneeskundigen dienst in Nederlandsch-Indië op voet van oorlog" (Alg. Order 1900 n°. 88), en een nieuw „Reglement voor den militair veterinairen dienst in Nederlandsch-Indië" (Alg. Order 1900 n°. 89).

Belooningen en straffen. Bij gouv. besluit dd. 9 December 1900 n°. 5 en 13 Januari 1901 n°. 2, werden, met toepassing van art. 5, 2de lid van het Kon. besluit dd. 24 November 1859 n°. 69

[1]) In Juni 1900 werd daartoe een cavalerie-officier aangewezen, die echter nog voor het einde des jaars wegens ziekte naar Java moest terugkeeren en toen vervangen is door een officier der artillerie.

(St. 1860 n°. 26) achtereenvolgens buitengewoon tot majoor bevorderd de ritmeester der cavalerie jhr. L. D. C. DE LANNOY en de kapitein van den generalen staf G. C. E. VAN DAALEN, eerstgenoemde wegens uitstekende militaire daden, door hem bedreven gedurende de krijgsverrichtingen ter Noord- en Oostkust van Atjeh in het tijdvak van 1 Juni t/m 25 October 1898, laatstgenoemde wegens uitstekende militaire verrichtingen en uit daden gebleken buitengewone militaire talenten.

Een overzicht van de overige aan militairen der landmacht gedurende 1900 toegekende eerbelooningen wegens aan den lande bewezen bijzondere diensten ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen in Indië vindt men in tabel 15 van bijlage B.

De toekenning van het in 1869 ingestelde eereteeken voor belangrijke krijgsbedrijven werd, bij Kon. besluit dd. 22 Januari 1901 n°. 12 (St. n°. 148) nader uitgestrekt (zie het verslag van 1897, blz. 49) tot hen, die bij land- of zeemacht in Atjeh en onderhoorigheden dienden sedert den afval van TOEKOE OEMA (29 Maart 1896), tot bij het einde van het jaar 1900, met bepaling dat de hun deswege uit te reiken gesp het opschrift draagt: „Atjeh 1896—1900."

Het aantal der militairen beneden den rang van officier, die in 1900 aanspraak verkregen op de gouden, zilveren of bronzen medaille voor langdurigen trouwen dienst, beliep 3283, tegen 3136 in 1899.

Tabel 16 van bijlage B bevat eene numerieke opgaaf betreffende eenige categorieën van gestraften of om niet-eervolle redenen uit het leger of tijdelijk uit hun korps afgevoerden.

Maatregelen en instellingen in het belang van het zedelijk en stoffelijk welzijn van den soldaat. In den loop van 1900 werd het aantal voor Europeanen ingerichte dagverblijven met 5 uitgebreid, zoodat bij het einde des jaars 42 dergelijke verblijven aanwezig waren.

Het in het vorig verslag (blz. 53) vermelde onderzoek naar de mogelijkheid om eene andere regeling in het leven te roepen ten aanzien van den verkoop van onschadelijke dranken, enz. in de militaire cantines, heeft uitgewezen dat het geen aanbeveling verdient dien verkoop voor rekening der cantines te doen geschieden, in stede van, zooals thans, voor rekening van den cantinehouder, aangezien zoodanige maatregel weinig of niet ten goede zou komen aan den soldaat, daarentegen voor de cantines op den duur tot groote schadeposten zou leiden en door de moeielijkheid, of beter de onmogelijkheid, eener goede contrôle den weg tot diefstal zou openstellen. Hierbij dient in 't oog te worden gehouden, dat onder bedoelde onschadelijke dranken niet zijn te rekenen minerale wateren, als sodawater, Apollinariswater, e. d., zoomede limonades gazeuses, waarvan de verkoop, luidens het voorschrift omtrent het huishoudelijk beheer der militaire cantines (Alg. Order 1881 n°. 46), voor rekening dier inrichtingen moet plaats vinden. De desbetreffende bepalingen gaven echter blijkens de ervaring hier en daar tot verschil van opvatting aanleiding, waarom zij bij Alg. Order 1900 n°. 102 werden verduidelijkt.

Bij diezelfde Alg. Order werd voorts, ingevolge gouv. besluit dd. 12 October 1900 n°. 9, eene nadere regeling getroffen ten aanzien van het beleggen van gelden der militaire cantines, het uitleenen daarvan aan zusterinrichtingen en het verstrekken van rentelooze voorschotten aan militaire instellingen, vereenigingen, enz. welke de verbetering van de voeding van den minderen militair ten doel hebben, dan wel in het algemeen strekken tot nut en vermaak, tot opwekking van den militairen geest of tot veredeling van den smaak van den minderen militair.

Ten einde wijders een ruimer gebruik van minerale wateren, hetwelk allicht kan leiden tot een verminderd verbruik van sterke dranken, in de hand te werken, werd den militairen autoriteiten opgedragen die artikelen voortaan zoo goedkoop mogelijk in alle cantines verkrijgbaar te stellen, en daarbij te overwegen of het niet mogelijk zou zijn voor rekening dier instellingen toestellen aan te schaffen voor de vervaardiging van minerale wateren in eigen beheer.

De door het legerbestuur ontvangen statistische gegevens omtrent opgelegde straffen wegens dronkenschap en de omstandigheden welke daarop van invloed kunnen zijn geweest, loopende over het 2de halfjaar 1900, hebben, na hetgeen op dit gebied in de laatste jaren werd tot stand gebracht, geen nieuwe gezichtspunten in het vraagstuk der beteugeling van het overmatig gebruik van sterken drank geopend. Intusschen blijft deze aangelegenheid de volle aandacht van het legerbestuur bezighouden.

Bijzondere vermelding verdienen hier voorts nog de getroffen maatregelen tot beperking van de schadelijke gevolgen der prostitutie. Moest zich het legerbestuur daarbij uit den aard der zaak bepalen tot het aanwenden van middelen in den boezem van het leger zelf — de voornaamste daarvan zijn opgenomen in de Alg. Orders 1900 n°s. 62 en 84 en 1901 n°. 17 — voor de beteugeling van het kwaad daarbuiten werd van civiele zijde op krachtige wijze medegewerkt, en wel in het bijzonder door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid, die deze aangelegenheid met instemming van de Indische Regeering bij circulaire dd. 29 Januari 1901 in de belangstelling van alle bestuursambtenaren aanbeval, met nadrukkelijk verzoek om, op de in die circulaire aangegeven wijze, voortaan met meer gestrengheid tegen het euvel op te treden. In hoever de genomen maatregelen doel zullen treffen, zal de toekomst moeten leeren; het verdient echter de aandacht, dat reeds de cijfers over 1900 betreffende syphilis en venerische ziekten eene niet onbelangrijke vermindering aantoonen in vergelijking met het jaar te voren. (Ter zake zij verder verwezen naar hetgeen voorkomt onder „*Algemeene gezondheidstoestand en ziekenverpleging*" hiervóór).

De laatst bekende verantwoordingen der cantine-administratiën (over 1899) wezen, verdeeld over 107 cantines, in totaal op een voordeelig saldo van f 141 525. De waarde van gebouwen, meubilair en bibliotheken der cantines werd op ult. 1900 geschat op f 617 689.

Van particuliere zijde werd voortgegaan den Europeeschen militair in militaire tehuizen het genis aan familieleven te vergoeden en daarbij tevens tot zijn zedelijk welzijn werkzaam te zijn. Van een op de Indische begrooting voor 1901 uitgetrokken bedrag van f 6000 voor subsidiën aan vereenigingen, die zich ten doel stellen het zedelijk welzijn der militairen te bevorderen zal eene som van f 2400 worden toegekend aan de Vereeniging voor evangelisatie onder de militairen in Nederlandsch-Indië, ten behoeve van haar militair tehuis te Koeta Radja (Atjeh), en het overblijvende worden verdeeld onder eenige andere, nader aan te wijzen inrichtingen van dien aard.

Bij de afsluiting van de mededeelingen voor dit hoofdstuk was een zestal godsdienstonderwijzers of gewezen zendelingleeraren, op den voet van de regeling in St. 1889 n°. 170, juncto St. 1894 n° 150 — welke sedert is vervangen door de in hoofdst. K, afd. III, nader te vermelden nieuwe regeling bij Kon. besluit dd. 22 April 1901 (Ned. St. n°. 78*a*) — en onder toezicht van de naastbij gevestigde predikanten, belast met de behartiging van de godsdienstige belangen der tot de Protestantsche gemeente behoorende militairen beneden den rang van officier en van andere minder gegoede gemeenteleden te Batavia, Malang, Magelang, Willem I, Gombong en Tjimahi. Die ter laatstgenoemde plaats werd eerst in Januari 1901 tot dezen werkkring aangewezen.

Over het gebruik, door militairen beneden den rang van officier van de postspaarbank gemaakt, wordt gehandeld in hoofdst. L, afd. IV.

Met betrekking tot de vereenigingen „Het Roode Kruis" in Nederlandsch-Indië en het „Militair Ondersteuningsfonds" te Batavia zijn over 1900 nog geen opgaven ontvangen. Het hier te lande gevestigde „Nationaal fonds tot ondersteuning van de nagelaten betrekkingen van in Nederlandsch-Indië gevallen militairen" zag zijne vaste jaarlijksche uitgaven, door het steeds aangroeiend aantal gebenificieerden, in 1900 weder stijgen met f 2152, waartegenover echter eene vermindering stond van f 486 per jaar. Het kapitaal van het fonds bedroeg bij het einde des jaars f 381 900.

Staatsstoomtramweg in Atjeh en telephonen aldaar. Van het tramwegnet in Groot-Atjeh werd de niet meer gebruikte zijlijn Toenga — Peukan Kroeëng Tjoet opgebroken. Daarentegen werden in het belang van het goederenvervoer op het traject Oeleë Lheuë — Koeta Radja twee, in Januari 1901 voor het verkeer geopende zijlijnen aangelegd, en wel een van het station Oeleë Lheuë naar het particulier entrepôt aldaar en een van het station Koeta Radja naar de wijk Penajoeng. De lijn Sigli-Geudé Breuë kwam in volledige exploitatie, in verband waarmede personeel en materieel weder werden uitgebreid. De lengte in exploitatie bleef 78 K. M. bedragen.

Met den aanleg van de beide eindvakken (Sigli — Meureudoe en Lho Seumawé — Kroeëng Manei) van de lijn ter Noordkust van Atjeh van Sigli naar Lho Seumawé, werd een aanvang gemaakt. De aarden baan werd over 39 K.M. voltooid, terwijl nog 22 K.M. onderhanden waren. Voorts werden de kunstwerken reeds voor een deel aangebracht, en was men met het leggen der rails

begonnen. Wegens den politieken toestand in de landschappen Samalanga en Peusangan kon het middenbaanvak (Meureudoe-Kroeëng Manei) nog niet definitief worden opgenomen. Eene noodig geworden wijziging en uitbreiding van het station te Sigli en de bouw van nieuwe stations te Meureudoe en Lho Seumawé werden onderhanden genomen. Een voorontwerp voor de verlenging van de lijn tot Idi, waartoe bij de Indische begrooting voor 1901 in beginsel werd besloten, kwam gereed.

Op ult. 1900 bedroeg de lengte van het telephoonnet 300 K.M. tegen 294 K.M. het jaar te voren. Te Sigli werd een centraal telephoonstation ingericht.

§ 2. *Fortificatiën.*

De in 1899 (St. n°. 211) uit de rij der militaire versterkingen geschrapte „Welkomstbatterij" en de batterij „het Loo", beide in de nabijheid van Batavia gelegen, werden geslecht.

De batterijen ter verdediging van het Westgat van Soerabaija (zie vorig verslag, blz. 54) kwamen gereed, terwijl, nadat daartoe bij de Indische begrooting voor 1901 de noodige gelden waren beschikbaar gesteld, in den aanvang van dat jaar een begin werd gemaakt met den bouw der batterijen voor de verdediging van het Oostgat van Soerabaija, met den aanleg van werken voor de verdediging van de kuststrook nabij, en voor het stellen van inundatiën beoosten Batavia, zoomede met den bouw van munitiemagazijnen te Bandong in de Preanger Regentschappen.

De bouw van eene nieuwe versterking te Baros (Tapanoli) en van het civiel en militair etablissement te Tapa Toean (Westkust van Atjeh) werd beëindigd.

Wegens intrekking, respectievelijk in Maart en Juli 1900, van de militaire bezettingen aldaar, werden de redoute Fort van der Capellen te Batoe Sangkar (Sumatra's Westkust) en de versterking te Boekit Koeboe (Oostkust van Sumatra) uit de rij der militaire versterkingen geschrapt (St. 1900 nos. 257 en 294). De militaire gebouwen te Fort van der Capellen zijn aan het civiel bestuur overgegeven, met uitzondering van de commandantswoning, waarvan de materialen worden gebruikt bij den bouw van eene officierswoning te Kaijoetanam (Sumatra's Westkust). De gebouwen te Boekit Koeboe werden afgestaan aan den datoe van Besitang. De gebouwen en terreinen behoorende tot de versterking te Boentok (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), welker militaire bezetting in den aanvang van 1901 mede werd ingetrokken, zullen aan het civiel bestuur worden overgegeven, hetwelk de gebouwen in bruikbaren staat zal hebben te houden. Omtrent het al dan niet behouden van de versterking (het blokhuis) als zoodanig zal nader worden beslist.

Door de in den nacht van 5 op 6 Januari 1900 plaats gehad hebbende zware aardbeving werd de versterking te Kepahiang in Palembang grootendeels vernield, terwijl die te Tebing Tinggi in hetzelfde gewest zwaar beschadigd werd. Te eerstgenoemder plaats moest dientengevolge een nieuw tijdelijk kampement worden opgericht; te Tebing Tinggi werden de gebouwen weder in behoorlijken staat gebracht.

In Atjeh werd het voorwerk der versterking te Sigli opgeruimd.

Bij ordonnantie van 19 April 1901 (St. n°. 169) werd eene regeling vastgesteld ten aanzien van den overgang, ingeval van oorlog met een buitenlandschen vijand, van de organisatie der strijdkrachten in Nederlandsch-Indië op voet van vrede tot die op voet van oorlog.

§ 3. *Topographische dienst.*

De reeds eenige jaren geleden ter sprake gekomen vraag in hoever het uit meer dan één oogpunt aanbeveling zou verdienen de door een aantal diensttakken in Indië elk ten eigen behoeve en door verschillend personeel verricht wordende terreinopnemingen en kaarteeringswerkzaamheden te centraliseeren, door bijv. de leiding en uitvoering daarvan uitsluitend op te dragen aan het personeel van den topographischen dienst, is ingevolge gouv. besluit dd. 2 November 1900 n°. 28 aanhangig gemaakt bij eene te dien einde samengeroepen commissie, bestaande uit den hoofdofficier chef van gemelden dienst, als voorzittend lid, en verder uit andere deskundigen vertegenwoordigende de bij de zaak betrokken burgerlijke diensttakken, als: kadaster, boschwezen, staatsspoorwegen, irrigatiewerken en mijnwezen. De commissie (buiten den secretaris uit zes leden bestaande) zal speciaal ook hebben te onderzoeken of, en zoo ja op welke wijze, voor iederen diensttak in het bijzonder de bezwaren zouden kunnen worden opgeheven, welke voor den eenen of anderen dier diensten zouden kunnen voortvloeien uit eene scheiding van den opnemingsarbeid en de speciaal technische werkzaamheden ten behoeve waarvan de opnemingen ondernomen worden. Voor het geval eene centralisatie in handen van den topographischen dienst onuitvoerbaar of onraadzaam mocht geoordeeld worden, zal de commissie verder ook hebben te overwegen of niet door andere maatregelen ware te geraken tot meer eenheid en vereenvoudiging en, zoo mogelijk, tot bezuiniging in de ten behoeve van de verschillende departementen van algemeen bestuur verrichte metingen.

Omtrent het gedurende 1900 verrichte door de verschillende onderdeelen van den militairen topographischen dienst valt het volgende te melden.

In Zuid-Sumatra werden de verkenningen tot het opsporen van geschikte secundaire en tertiaire driehoekspunten in de afdeeling Kauer der residentie Benkoelen ten einde gebracht, waarna de werkzaamheden in dat gewest werden gestaakt, ten einde meer personeel beschikbaar te hebben voor de residentie Palembang. Aldaar werden de verkenningen in de afdeeling Lematang Oeloe en Ilir, Kikim en de Pasoemah-landen geheel voltooid en die in de onderafdeeling Ampat Lawang der afdeeling Tebing Tinggi ter hand genomen. Pilaren werden gebouwd op 3 primaire, 8 secundaire en 81 tertiaire punten, zoodat op ult. 1900 in het geheel 25 primaire, 35 secundaire en 400 tertiaire punten blijvend op het terrein waren aangegeven. Hoekmetingen betrekking hebbende op het hoofddriehoeksnet werden uitgevoerd op 5 stations der eerste orde. De coördinaten werden berekend van 6 primaire, 10 secundaire en 92 tertiaire punten. Totaal waren op ult. 1900 de coördinaten berekend van 21 primaire, 15 secundaire en 165 tertiaire punten. (In den loop van 1900 werden de coördinaten van het driehoeksnet van Sumatra's Westkust in druk uitgegeven bij de landsdrukkerij te Batavia en verkrijgbaar gesteld bij het depôt van leermiddelen aldaar.)

De topographische opneming van Sumatra's Westkust had zich, bij het einde van 1900, uitgestrekt over 40 142 K. M². In den loop van dat jaar werden daar nl. opgemeten en in kaart gebracht 2451 K.M²., alle op de schaal van 1 : 40 000, zijnde 1716 K.M². minder dan in 1899. Deze vermindering vond haren grond deels in het uitsluitend opnemen op de schaal van 1 : 40 000, deels in de omstandigheid, dat, in verband met de tewerkstelling in Atjeh van opnemerspersoneel boven de formatie (zie vorig verslag, blz. 54), een zestal goed geoefende opnemers aan de brigades ter Sumatra's Westkust onttrokken en door nog slechts gedurende korten tijd geoefend personeel, dat uit den aard der zaak minder arbeid presteerde, vervangen moesten worden. Met de opneming in dit gewest bleven belast de 1ste opnemingsbrigade, met hoofdkwartier te Padang Sidempoean (Tapanoli) en de 3de opnemingsbrigade, welker hoofdkwartier, na de opneming in de Padangsche Beneden- en Bovenlanden van het zuidelijk naar het noordelijk deel was overgegaan, op 1 November van Padang naar Fort de Kock (Padangsche Bovenlanden) werd verplaatst.

De 2de opnemingsbrigade, met hoofdkwartier te Buitenzorg (Batavia) en belast met de herziening van een groot deel der detailbladen van de residentiekaarten van Batavia, Preanger Regentschappen en Krawang, ging voort met de herziening van die van Batavia. Op ult. 1900 waren op de schaal van 1 : 20 000 in het geheel 3424 K.M². herzien, en wel 768 K.M². in de Preanger Regentschappen en 2656 K.M². in Batavia. De tot deze brigade behoorende opnemer, die in 1898 ter beschikking was gesteld van de met eene zending naar de Boven-Mahakkam (Centraal-Borneo) belastte gecommitteerden (zie t. a. p.), keerde medio 1900 terug. Daarentegen was een mede tot deze brigade behoorende opnemer, die eerst van begin Mei 1900 tot medio Juni, en daarna sinds het einde van laatstgenoemde maand te Djambi (Palembang) was gedetacheerd, bij het einde des jaars nog aldaar werkzaam.

De opleidingsbrigade, met hoofdkwartier te Poerworedjo (Bagelen), zette hare werkzaamheden in Banjoemas en Bagelen voort. In Banjoemas waren bij het einde van 1900 opgenomen en in kaart gebracht 5130 K.M²., en wel 2888 K.M²., op de schaal van 1 : 25 000 (waarvan 2062 K.M². aan gewone meting en 826 K.M². aan terreinen, waarvan, met behulp van de kaarten der irrigatiebrigade, de metingen herzien werden), 1357 K.M². op de schaal van 1 : 50 000 en 885 K.M². op de schaal van 1 : 100 000. In Bagelen waren op dat tijdstip opgenomen en in kaart gebracht 500 K.M²., en wel 367 K.M². op de schaal van 1 : 25 000 (waarvan 342 K.M². aan gewone meting en 25 K.M². aan terreinen,

herzien met behulp van de kaarten der irrigatie-brigade) en 133 K.M². op de schaal van 1 : 50 000; tevens werden de hoekmetingen voltooid en zijn thans 179 pilaren gebouwd op tertiaire punten, welke alle zijn getrianguleerd en berekend.

Op ult. 1900 waren bij deze brigade gedetacheerd, ter beproeving en opleiding, 4 officieren, 11 Europeesche onderofficieren en minderen en 12 inlandsche élève-topografen, terwijl in den loop van dat jaar 8 officieren, die hier te lande den cursus aan de Hoogere Krijgsschool hadden doorloopen, gedurende zes maanden in het terrein-opnemen werden geoefend. De ervaring, opgedaan bij de opleiding van inlandsche élève-topografen, heeft geleerd, dat eene geregelde aanvulling dezer élèves uit inlandsche jongelieden, die vooraf behoorlijk onderwijs hebben genoten, te allen tijde mogelijk is te achten. Van de sinds 1896 aangestelde 29 élèves werden 2 op verzoek en 5 wegens ongeschiktheid ontslagen; van de overige 22 konden echter reeds 10 tot inlandsch topograaf der 3de klasse worden benoemd, terwijl de nog in opleiding zijnde 12 élèves beloven goede opnemers te zullen worden. Maleische élèves werden in 1900 niet aangenomen; voor zoover zich onder de benoemde topografen der 3de klasse inlanders van dezen landaard bevinden, geven zij reden tot tevredenheid.

Met de geleidelijke inkrimping van het Europeesche opnemerspersoneel, welke gepaard gaat met de benoeming van inlandsche topografen boven de formatie van het leger (zie vorig verslag, blz. 54), werd in 1900 voortgegaan. Aangezien echter met deze inkrimping de benoeming van inlandsche topografen gelijken tred hield, viel bij het einde des jaars nog op eenig incompleet aan opnemers te wijzen, welk incompleet echter vermoedelijk in den loop van 1901 nagenoeg geheel zal kunnen worden aangevuld.

De in 1900 in Atjeh en onderhoorigheden — onder de rechtstreeksche contrôle van een officier-opnemer — gedetacheerde 9 opnemers konden slechts langzaam aan eene geregelde opneming voortwerken, daar een aantal hunner dikwerf aan ageerende colonnes moesten worden toegevoegd of werkzaamheden hadden te verrichten in het belang van voorgenomen excursiën. Bij het einde des jaars waren, op de schalen van 1 : 20 000 en 1 : 40 000, opgenomen en in kaart gebracht 3053 K.M².

De kaarteering van het rijk Gowa (Zuid-Celebes) werd voltooid.

Gedurende 1900 werden bij het topographisch bureau te Batavia bewerkt en van gouvernementswege uitgegeven: verschillende vervolgbladen, nl. 3 graadafdeelingsbladen (schaal 1 : 80 000) en twee militaire bladen (1 : 40 000) betreffende de topographische kaart van Sumatra's Westkust en 3 detailbladen (1 : 25 000) betreffende de residentiekaart van Banjoemas; voorts een herziene herdruk van de kaart der hoofdplaats Soerabaija en omstreken (1 : 20 000), een gewijzigde herdruk van de spoor- en tramwegkaart van Java en Madura (1 : 1 000 000), een bijgewerkte herdruk van de overzichtskaart van Groot-Atjeh en Pidië (1 : 200 000), eene herziening van 11 detailbladen van de residentiekaart van Batavia (1 : 20 000) en van 14 detailbladen van de residentiekaart der Preanger Regentschappen (1 : 50 000), een blad van de residentie Banjoemas (1 : 50 000), eene kaart van Pidië in 5 bladen (1 : 40 000) en eene kaart van de vlakte van Gowa (1 : 50 000).

Wijders werden voor speciale doeleinden o. a. gereproduceerd: eene figuratieve schetskaart ten behoeve van de excursie naar Samalanga (1 : 40 000), dergelijke kaarten van Atjeh's Westkust, van Lageun tot Seunagan en van de Kroeëng Seunagan tot de Kroeëng Seumanjan, van Atjeh's Oostkust (alle 1 : 100 000), van Atjeh's Noord- en Oostkust (1 : 200 000), van Djambi (1 : 500 000), en van een gedeelte der kampongs Nang Roë en Bali Oelem (1 : 2000) en — voorloopig in zwarte afdrukken — de resultaten der opnemingen, in 1899 en 1900 verricht in het terrein tusschen Peusangan en de Kroeëng Djamboe Ajé, zoomede van die tijdens de militaire expeditie naar de V Kotta.

Voor verkochte kaarten werd in 1900 in Indië ontvangen f 5866, terwijl de kosteloos en tegen regularisatie verstrekte kaarten eene verkoopwaarde vertegenwoordigden van f 29 431. Aan retributie voor het nemen van kopieën van kaarten werd in 1900 geïnd f 620.

Sedert de opgaaf in 't vorig verslag (blz. 55) zagen hier te lande (bij de topographische inrichting van het Ministerie van Oorlog) het licht een verbeterde herdruk van de residentiekaart van Pasoeroean, zoomede blad 14 (tot dusver blad 12), bevattende het eiland Celebes, van den geleidelijk herzien wordenden Atlas van Nederlandsch-Indië van Stemfoort en ten Siethoff. In bewerking bleven nog de t. a. p. vermelde bladen 1 en 8, zoomede de sedert ter reproductie hier te lande uit Indië ontvangen bladen 7 en 10 (in den bestaanden atlas respectievelijk uitmakende gedeelten van de bladen 7, 8 en 9 en 6 en 7), omvattende Midden-Sumatra en de residentiën Sumatra's Oostkust en Tapanoli.

Waren tot dusver slechts enkele van de bij het topographisch bureau te Batavia vervaardigde kaarten hier te lande in den handel verkrijgbaar gesteld (de kaarten van Atjeh en de spoor- en tramwegkaart van Java en Madura), onlangs is die maatregel toegepast op alle van gemelde inrichting afkomstige kaarten.

§ 4. *Krijgsverrichtingen.*

Gedurende het tijdvak waarover deze paragraaf loopt (medio Maart 1900 tot medio Maart 1901) hadden krijgsverrichtingen plaats in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden en maakte eene oproerige beweging in het landschap Maoeton (residentie Menado) gewapende tusschenkomst noodzakelijk. Aangezien de laatstbedoelde excursie reeds beschreven is in hoofdst. C, § 16, is hier alleen gewag te maken van de verrichtingen op militair gebied in Atjeh en onderhoorigheden, voor zoover namelijk de uitvoerige bespreking van den gang van zaken in dat gewest in hoofdst. C, § 3, nog aanvulling behoeft.

Eenige algemeene opgaven mogen, zooals gebruikelijk, voorafgaan.

Gedurende 1900 kwamen in Atjeh aan, ter aanvulling van de door evacuatie, pasporteering, gageering, overplaatsing, overlijden als anderszins ontstane mutatiën, 1927 militairen (waaronder 78 officieren), terwijl in de vier voorafgegane jaren 1896 t/m 1899 de gezonden aanvulling achtereenvolgens had bedragen 7455, 5309, 4956 en 1742 man, daaronder respectievelijk 178, 199, 218 en 53 officieren. Onder de in 1900 naar Atjeh gezonden suppletie bevonden zich 796 Europeanen, tegen in de jaren 1896 t/m 1899 achtereenvolgens 3834, 2015, 2168 en 712 (met inbegrip van de officieren).

De gedurende 1900 onzen troepen door den Atjehschen vijand toegebrachte verliezen bedroegen 32 gesneuvelden (9 Europeanen — onder wie 2 officieren — en 23 inlanders)[1], benevens 267 gewonden (100 Europeanen — onder wie 11 officieren — en 167 inlanders), zijnde 1 gesneuvelde en 59 gewonden minder dan in 1899. Van de 267 gewonden stierven er aan de bekomen kwetsuren 24 (9 Europeanen — onder wie 1 officier — en 15 inlanders); in 1899 22 van de 326 gewonden.

De vijand liet in genoemd tijdvak 921 dooden, onder wie verscheidene hoofden, in onze handen; bovendien werden 517 personen gevangen genomen.

Aan handvuurwapenen werden op Atjehers buitgemaakt of door hen ingeleverd 830 stuks, hieronder niet gerekend de vele, die tijdens de excursiën werden vernield. Onder die 830 geweren, karabijnen en revolvers telde men 193 stuks van het achterlaadstelsel (o.a. 2 repeteerkarabijnen, model '95, en 91 Beaumont-geweren).

Groot-Atjeh.

In de afdeeling Groot-Atjeh waren, evenals in het voorafgegane jaar, alleen in de sagi der XXII Moekims en in de tot de XXV Moekims behoorende nederzettingen ter Westkust nog militaire tochten noodig tot nadere consolideering van ons gezag. In de XXII Moekims gold het enkele benden onder Panglima Polem, Toekoe Lhon, Toekoe Moeda Lhon en andere hoofden of aanvoerders te vernietigen of te verdrijven. In de sagi der XXV Moekims hadden ontmoetingen met den vijand alleen plaats in het landschap Lhong. Vooral in de eerste helft van 1900 werden door de aldaar gelegerde brigades marechaussee, een enkele maal versterkt door brigades van elders of detachementen infanterie van Poeloe Raja, verscheidene kleine gevechten geleverd.

Onderhoorigheden.

Pidië. Nadat Panglima Polem en eenige andere hoofden van het verzet in Maart 1900 uit Boven-Samalanga waren gevlucht (zie vorig verslag, blz. 60), zwierven zij met meer of minder volgelingen in verschillende gedeelten van Pidië rond, waar zij steun vonden bij de benden van Habib Meulaboh en anderen. Voortdurend werden deze benden achtervolgd door troepenafdeelingen,

[1]) Waar in deze paragraaf bij de opgaven van gesneuvelden en gewonden sprake is van inlanders, zijn onder die benaming ook Amboineezen te verstaan.

behoorende tot de vaste bezetting van Sigli en Padang Tidji of door brigades marechaussee, die daartoe tijdelijk op laatstgenoemden post onder dak werden gebracht, alsmede door patrouilles uit de bivaks Djeumpa en Gloempang Minjeu (zie vorig verslag, blz. 58 en 59), terwijl ook eenige malen de landstreek door marechaussee uit Groot-Atjeh werd doorkruist. Geheel Pidië, tot de grens van Meureudoe, en vooral Keumala, zoomede het afgelegen Tangsé werden door onze troepen bezocht, waarbij den vijand niet zelden belangrijk nadeel werd toegebracht. Zoo leed hij bij verschillende ontmoetingen tijdens den verslagtijd een verlies van p. m. 180 dooden, onder wie Toekoe Dalam en Teungkoe Ben Tiro en werden een honderdtal lieden gevangen genomen. De verliezen aan onze zijde bedroegen 11 gesneuvelden (4 Europeanen en 7 inlanders) en 48 gewonden (22 Europeanen — onder wie de kapitein der infanterie P. J. Wijers en de 1ste-luitenant van het korps marechaussee T. J. Veltman — en 26 inlanders). Eene beschrijving van al die verschillende tochten kan hier achterwege worden gelaten; alleen verdient afzonderlijke vermelding de tocht van Seulimeum naar Tangsé, van 15 tot 29 Mei 1900 ondernomen door eene marechaussee-colonne, onder bevel van den kapitein van den generalen staf G. C. E. van Daalen. Deze colonne, die een bivak had betrokken in eene ladang nabij Toengké Maree, slaagde er in om in den nacht van 16 op 17 Mei eene vijandelijke bende te overvallen, die op eene zandbank in de Pidië rivier bivakkeerde. Bij den onmiddellijk gevolgden aanval vluchtte de vijand in zuidelijke richting, met achterlating van 20 dooden. Tijdens de vervolging werd nog eene bende uit kampong Titeuë met een verlies van 3 dooden verdreven. Aan onze zijde werden bij deze ontmoetingen 3 inlanders gewond. De colonne kwam op haren verderen marsch nog enkele malen in aanraking met den vijand, zonder dat zij er in slaagde Panglima Polem aan te treffen, waarop zij den 28sten Mei van Tangsé over Padang Tidji naar Seulimeum terugkeerde, waar zij den 29sten aankwam.

In verband met den aanleg van wegen en de werkzaamheden aan den tramweg werd, behalve het in het vorig verslag (blz. 58) vermelde tijdelijke bivak Poetoe Ara, nog een bivak betrokken te Koeta Rambajan. Het laatstgenoemde werd den 10den Januari 1901 weder opgeheven; dat te Poetoe Ara werd in October 1900 verplaatst naar Teupin Raja. Geschiedde die verplaatsing eensdeels ter wille van den tramwegaanleg, anderdeels was het behoud van het bivak te Poetoe Ara, evenmin als dat van het reeds genoemde te Djeumpa, met het oog op het toegenomen aantal wegen in Pidië meer noodig. Op verzoek van den oeleëbalang van Ndjong werd evenwel in het laatst van November het bivak Poetoe Ara opnieuw bezet, thans door eenige brigades marechaussee uit Groot-Atjeh (Indrapoeri), om echter den 1sten Februari 1901 weder te worden opgeheven.

Waren de voornaamste hoofden van het verzet overal in de landstreek opgejaagd en hadden de meesten hunner de wijk genomen naar Samalanga of Peusangan, toch vielen in het Pidië'sche nu en dan vijandelijkheden voor, die hier dienen vermeld te worden.

Werd, zooals in hoofdst C, blz. 9, is vermeld, de vijand in de laatste helft van Januari 1901 met een aanzienlijk verlies uit zijne stelling in de paja Reubee verdreven, in het begin van Maart had eene p. m. 100 man sterke bende, onder aanvoering van Toekoe Bin Aloeë, Toekoe di Kroeëng en Toekoe di Langgo, in dat moeras opnieuw eenige versterkingen bezet en zwaar versperd. Bij eene verkenning, op den 4den dier maand, werden onze troepen, die zoowel van de zuidoost- als van de westzijde het moeras trachtten binnen te dringen, hevig beschoten, waardoor 2 Europeanen sneuvelden en 2 andere gewond werden, zonder dat het gelukte de versterkingen te naderen. Uit Koeta Radja werden daarop eene compagnie van het 12de bataljon, de bergbatterij en een detachement genietroepen naar Pidië gezonden, en nu ontving de commandant der divisie marechaussee te Seulimeum, die den 5den Maart met 5 brigades te Padang Tidji was aangekomen, den last om voorloopig ter plaatse te blijven. Den 8sten werd door deze troepen, in vereeniging met 1½ compagnie van het 14de bataljon uit Padang Tidji en een detachement van 40 bajonetten uit Sigli, het geheel onder bevel van den luitenant-kolonel P. H. van der Wedden, tegen de in de paja Reubee gelegen versterkingen opgerukt, en de vijand, na hevigen strijd, met een verlies van 73 dooden, onder wie Toekoe di Langgo, verdreven, waarbij eene groote hoeveelheid vuur- en blanke wapenen in onze handen viel. De verliezen aan onze zijde bedroegen 1 gesneuvelde (Europeaan) en 8 gewonden (5 Europeanen — onder wie de kapitein der infanterie L. F. Schröder — en 3 inlanders). De versterkingen, gedurende den nacht door een detachement infanterie bezet, werden den volgenden dag geslecht. De bergbatterij keerde naar Koeta Radja terug, terwijl de compagnie van het 12de bataljon den 11den Maart voor eenige dagen een bivak betrok in kampong Reubee, ter beveiliging van de werkzaamheden bij het leggen van een dam door het moeras, uit het heuvelterrein aan de zuidzijde, naar de plaats der versterkingen, welke dam den 19den d. a. v. was voltooid.

Meureudoe. Was bij het afsluiten van het vorig verslag de toestand in Meureudoe verre van rustig, ook gedurende dezen verslagtijd moesten onze troepen meermalen tegen rondzwervende vijandelijke benden optreden. Zoo kwamen in April 1900 berichten in dat Panglima Polem uit Pidië naar Meureudoe was uitgeweken, en werden daarom eenige brigades marechaussee uit Groot-Atjeh toegevoegd aan de in het bivak Keudé Meureudoe (zie de noot op blz. 59 van het vorig verslag) gelegerde troepen, ten einde deel te nemen aan de vervolging, zoowel van dit hoofd als van Toekoe Ben Peukan, die met een grooten aanhang de landstreek onveilig maakte. Nadat het in het laatst van April was gelukt om van Toekoe Ben Peukan's bende een twintigtal strijders te dooden en een even groot aantal te verwonden, keerde hij, achtervolgd door de marechaussee, naar zijn vroeger gebied aan de Beura Ajan-rivier terug. Toen eene patrouille uit het bivak Keudé Meureudoe uit den rand van kampong Briweueh (aan den rechteroever der rivier van dien naam) plotseling was beschoten, waardoor de 1ste-luitenant der infanterie J. F. Daams en 5 inlanders waren gewond, werd de vervolging gestaakt en in genoemde kampong Toekoe Moeda Adam gevangen genomen, welk hoofd de aanwezigheid des vijands niet had gerapporteerd. De ondervonden vijandelijkheden moesten in verband worden gebracht met de verdwijning van Toekoe Tji Meureudoe, die in den nacht van 24 op 25 April met vrouwen en kinderen uit zijne koeta aan de Kroeëng Oelim was gevlucht, en zich naar Pandras had begeven, waar ook Toekoe Tji Samalanga zich schuil hield, uit vrees door onze troepen te worden opgelicht wegens zijne dubbelzinnige houding tegenover het bestuur.

Op het bericht dat eene sterke bende zich ophield in kampong Reuleueh, aan den voet van het gebergte tusschen de Kroeëng Oelim en de Kroeëng Meureudoe, werd den 5den Mei door eene colonne van 100 bajonetten, onder commando van den kapitein der infanterie jhr. A. W. van Holthe, uit het bivak derwaarts opgerukt, en werden eenige brigades marechaussee in hinderlaag gelegd in den zuidoostelijken rand van kampong Geunting. De vijand, die aangetroffen werd in eene oude versterking te Glé Tjoet, werd met een verlies van 57 dooden verdreven. Aan onze zijde sneuvelden bij dit gevecht 2 inlanders en werden gewond 3 Europeanen (onder wie de onderluitenant J. A. Mathijsen) en 25 inlanders. De verdreven bende bestond uitsluitend uit lieden van Samalanga.

Gedurende den loop van 1900 drongen meermalen benden uit genoemd landschap het Meureudoe'sche binnen, en hoewel zij bij verschillende ontmoetingen met onze troepen niet onbelangrijke verliezen aan dooden en gevangenen leden, onder welke laatsten o. a. Toekoe Gam, hielden de invallen niet op. Het was vooral de naar Samalanga uitgeweken T. Ben Peukan, die telkens met grootere of kleinere benden de Oelim-rivier overstak ten einde Meureudoe in beroering te brengen. Zoo werd door hem in Juli Nang Roë bezet, uit welke kampong zijne volgelingen door eene colonne der vaste bezetting van het bivak, in vereeniging met de marechaussee, met een verlies van een tiental dooden werden verjaagd. De verliezen aan onze zijde bedroegen bij deze ontmoeting 2 gesneuvelden (inlanders) en 5 gewonden (1 Europeaan en 4 inlanders).

Ook Toekoe di Kroeëng liet van zich hooren, zoowel in Juli, door het bezetten van eene stelling in de kampong aan de Beura Ajan-rivier, als in September, door het versterken van kampong Moesa in het Pidië'sche. In beide gevallen werd door de marechaussee tegen hem opgerukt. De eerste maal gelukte het hem, na een onbeduidend vuurgevecht, met zijne bende bijtijds de vlucht te nemen, doch de tweede maal werd de kampong Moesa omsingeld door de marechaussee en een detachement uit Poetoe Ara, en vielen 16 dooden in onze handen. Toekoe di Kroeëng zelf wist echter ook ditmaal te ontsnappen.

Niet alleen in het Meureudoe'sche, waar de taak der troepen behalve in het patrouilleeren, ook bestond in het dekken der

tramwegwerkzaamheden, waartoe nu en dan voor enkele dagen bivaks werden betrokken, maar ook in Pidië moesten af en toe patrouilles uit Meureudoe optreden, vooral wegens de herhaalde verbreking der telephonische gemeenschap met Poetoe Ara.

Het was meestal in Peudoë dat zich de kwaadgezinden verzamelden onder een zekeren Panglima Brahim, doch hoewel telkens derwaarts werd opgerukt, werd geene aanraking met den vijand verkregen, die steeds bij de nadering onzer troepen de wijk nam en slechts enkele dooden in onze handen achterliet. Tijdens de laatste maanden van den verslagtijd legde de vijand in het Meureudoe'sche weinig activiteit aan den dag, zoodat de werkzaamheden aan de wegen en de inrichting van het concentratiebivak Nang Roë (zie onder *Samalanga* en *Peusangan*) goeden voortgang konden hebben.

Samalanga en Peusangan. Na de onderwerping der voornaamste hoofden, o. a. T. Tji Samalanga, T. Moeda Samalanga en T. Mahradja Djeumpa (verg. hoofdst. C, blz. 11), bleef de bevolking van Samalanga en Peusangan, daartoe aangezet door den pretendent-sultan, Panglima Polem en anderen, voortgaan met zich op tegenstand voor te bereiden, zoodat de civiele en militaire gouverneur ten laatste besloot tot eene excursie in genoemde landschappen.

Alvorens met de eigenlijke operaties een aanvang te maken werd, nadat uit de door den kapitein R. G. Doorman en den aan dezen toegevoegden officier-opnemer verrichte verkenningen was gebleken, dat de vijand tal van versterkingen had opgericht, waarvan het meerendeel zoowel van de zeezijde, als van uit het heuvelterrein ten zuiden van kampong Nang Roë, gelegen op de grens van Meureudoe en Samalanga aan de Oelim-rivier, zeer goed zichtbaar en onder vuur te nemen waren, een concentratie-bivak in genoemde kampong ingericht. Daartoe begaven zich den 28sten December eene compagnie van het 12de bataljon en eene sectie genietroepen uit Kotta Radja naar Meureudoe; de compagnie infanterie betrok een bivak te Teupin Poekat, de genietroepen werden in het bivak Meureudoe onder dak gebracht. Onmiddellijk werd een aanvang gemaakt met het aanleggen van eene Decauville-baan van het bivak Meureudoe naar kampong Nang Roë ten behoeve van den aanvoer van materialen voor het in te richten bivak, met eene zijlijn naar den Glé Nang Roë, op welken heuvel emplacementen werden gemaakt voor de opstelling van 2 vuurmonden van de marine van 10.5 c.M. A. en van 2 kanonnen van 7 c.M. L. A. Tevens werd eene brug over de Oelim-rivier geslagen. De verschillende werkzaamheden, gedekt door de hiervóór genoemde compagnie van het 12de bataljon en door eenige brigades marechaussee uit Indrapoeri, daartoe in Meureudoe gelegerd, waren in het laatst van Januari 1901 beëindigd. De vijand gaf nu en dan blijken van zijne aanwezigheid door onze troepen uit den westrand van kampong Kiran te beschieten, van waar hij telkens zonder verliezen aan onze zijde werd teruggedreven.

De troepenmacht voor de excursie aangewezen bestond uit 2 bataljons infanterie (3de en 12de bataljon), 1 divisie marechaussee, eene landingsdivisie der marine, 3 pelotons cavalerie, 2 sectiën bergartillerie, 1 sectie genietroepen en de noodige ambulances en treinen. Behalve de reeds vermelde vuurmonden van 10.5 c.M. A (marine) en 7 c.M. L. A., werden nog voor de excursie bestemd 1 sectie mortieren van 7 c.M. A. en 2 sectiën snelvuurgeschut van 3.7 c.M. van de marine. De troepen vertrokken van 20 t/m 26 Januari 1901 van Koeta Radja naar Meureudoe en waren den 29sten Januari alle in het bivak Nang Roë vereenigd. De civiele en militaire gouverneur, die het opperbevel op zich nam, vertrok met den staf per stoomschip van Koeta Radja naar Meureudoe en bereikte eveneens den 29sten Januari het concentratie-bivak.

Spoedig na zijne aankomst werden door de op den Glé Nang Roë opgestelde vuurmonden de vijandelijke versterkingen op den Glé Risa Boengang onder vuur genomen, aan welk vuur ook deelnam het geschut van Hr. Ms. *Tromp*, die voor den mond der Kiran-rivier ten anker was gekomen. Niet lang na het openen van dit geschutvuur verliet de vijand zijne op den heuvel aangelegde versterkingen en verzamelde zich in Djoeroeng Koembang, eene benting in den westrand van kampong Kiran, waaruit hij evenwel na een kort tijdsverloop eveneens door artillerievuur werd verdreven.

Den 30sten Januari ten 4 uur v. m. werd door 2 compagnieën van het 3de bataljon, onder den majoor G. M. Bleckmann, uitgerukt om de versterkingen op den Glé Risa Boengang zoo mogelijk bij verrassing te nemen, terwijl de bergbatterij, gedekt door eene compagnie van gemeld bataljon, tegen het aanbreken van den dag de aanvals-colonne volgde om een aanval eventueel te steunen. De versterkingen bleken bij aankomst der troepen verlaten te zijn, waarop zij vernield werden; eenige lilla's en geweren werden buit gemaakt. Majoor Bleckmann ontving daarop bevel naar Djoeroeng Koembang op te rukken en, na den vijand hieruit verdreven te hebben, in noordelijke richting, door kampong Kiran, naar het strand te marcheeren en voorts door Matang Oelim naar het bivak terug te keeren. De bergbatterij keerde naar Nang Roë terug.

Inmiddels werd door de kanonnen van 10.5 c.M. A. gevuurd op de versterking Tanah Merah. De colonne Bleckmann vond de kampong Kiran en de in den westrand daarvan gelegen versterkingen verlaten; de vijand vluchtte langs het strand en werd door de ter reede liggende schepen met salvovuur beschoten. Op haren verderen marsch door Matang Oelim naar de keudé Oelim, vond de colonne ook deze woonplaatsen verlaten; zonder dat een schot was gevallen, keerde zij des namiddags in het bivak terug.

Met het doel de versterking Tanah Merah in den vroegen morgen van den 31sten Januari te overvallen, rukte in den avond van den 30sten eene colonne uit, samengesteld uit de divisie marechaussee, 2 compagnieën van het 12de bataljon en de sectie genietroepen, het geheel onder bevel van den kapitein H. van Stipriaan Luiscius. Gedurende den nacht zouden de vuurmonden van 10.5 c.M. A. van tijd tot tijd op de vijandelijke versterkingen vuren. Bij aankomst te Tanah Merah werd de versterking bestormd; zij bleek echter te zijn verlaten en werd vernield. Bij den terugmarsch naar Nang Roë werd in drie evenwijdig aan elkaar marcheerende colonnes, gesteund door eene compagnie van het 3de bataljon en vergezeld van eenige opnemers, de II Moekims Teunong doorgetrokken. De verschillende aan de rivier gelegen kampongs werden doorzocht door de compagnieën van het 3de en 12de bataljon, terwijl dit in de meer oostelijk daarvan gelegen woonplaatsen door de marechaussee geschiedde. Eenige Atjehers werden gevangen genomen; de versterking Tjot Panaih, door den vijand verlaten, werd vernield. Tegen den avond waren alle troepen weder in het concentratie-bivak vereenigd.

Den 1sten Februari werden door het geschut op den Glé Nang Roë de versterkingen op den Glé Bateë Ili en Asan Koembang onder vuur genomen; overigens werd die dag besteed aan den opvoer van vivres. Den volgenden dag werd door de marechaussee, het 3de bataljon en 2 compagnieën van het 12de bataljon, de genietroepen, de landingsdivisie, de bergbatterij en eene sectie snelvuurgeschut gemarcheerd naar de keudé Samalanga, om vandaar tegen de bovengenoemde versterkingen te ageeren. Het bivak Nang Roë bleef bezet door 2 compagnieën van het 12de bataljon en de cavalerie, ter bewaking van het achtergelaten geschut der marine en de sectie mortieren; de 2 kanonnen van 7 c M. L.A. uit dit bivak werden overgebracht naar de Koeala Samalanga.

De bovenvermelde troepen volgden den rechteroever der Oelim-rivier tot kampong Matang Oelim en van daar den vroeger aangelegden weg door kampong Kiran. Door de hevige regens van den vorigen dag verkeerde de weg in zeer slechten staat, waardoor vooral de bergbatterij vele moeielijkheden ondervond. Met het oog hierop werd tegen 12 uur 's middags op eene begroeide plaats in de sawah ten westen van kampong Kandang gerust, nadat uit den rand daarvan eenige vijanden waren verdreven. Tijdens de rust werd de voorhoede (marechaussee) in zuidoostelijke richting vooruitgeschoven, eenigen tijd later door 3 compagnieën van het 3de bataljon gevolgd, om het terrein te doorzoeken en naar eene geschikte bivakplaats uit te zien. Deze werd gevonden in kampong Roemah Toedjoeh Roeëung (Mn. Loeëng), waar tegen 6 uur n. m. de geheele colonne in een bivak was vereenigd. Hier werd bericht ontvangen dat de pretendent-sultan en T. Ben Peukan sedert 30 Januari naar Peudada of Peusangan waren uitgeweken en dat de stelling op den Glé Bateë Ili sterk was bezet.

Op den 3den Februari te 7 uur v. m. werd door de marechaussee het 3de bataljon, eene compagnie van het 12de bataljon, de landingsdivisie, de artillerie en de genietroepen in drie colonnes in de richting van Bateë Ili opgerukt. Nadat de middelste colonne den zuidelijken rand van kampong Md. Baroh had bereikt, werd door de artillerie het vuur op de vijandelijke versterkingen geopend. Nog tijdens dit vuur werd aan de marechaussee last gegeven voorwaarts te gaan en de meest oostelijk gelegen versterking aan te vallen; de andere colonnes volgden deze beweging. Nadat de hoogste heuvel door de mare-

chaussee was beklommen, werden achtereenvolgens 5 versterkingen, die tijdig door de verdedigers waren verlaten, genomen. Middelerwijl waren ook de andere troepen op de heuvels verschenen en werd de hoofdversterking, waarin alle strijders zich hadden verzameld, aangevallen en bestormd. Na een woest handgemeen, tijdens hetwelk de vijand gelegenheid vond een vat buskruit te doen ontbranden, werd de versterking genomen. De vijand liet 69 dooden en eene aanzienlijke hoeveelheid vuur- en blanke wapenen in onze handen; aan onze zijde bedroegen de verliezen 5 gesneuvelden (1 Europeaan en 4 inlanders) en 33 gewonden (11 Europeanen — onder wie de 1ste-luitenant-adjudant der infanterie W. van der Wielen, de 1ste-luitenant der marechaussee J. E. W. Verschuir en de onderluitenant G. Wieland — benevens 22 inlanders). Nadat door de intusschen in batterij gekomen artillerie het vuur was geopend op de stelling Asan Koembang, werd door de marechaussee en de compagnie van het 12de bataljon ook daartegen opgerukt, en werden de drie versterkingen, na zwakken tegenstand, door den vijand verlaten, en door de onzen vernield. De verliezen des vijands bedroegen 2 dooden; aan onze zijde werden 2 inlanders gewond. Tijdens den aanval op Asan Koembang werden de op den Glé Bateë Ili gelegen versterkingen in brand gestoken en het daarin aangetroffen vijandelijke geschut vernield. Tegen den avond waren alle troepen weder in het bivak vereenigd.

Den volgenden dag (4 Februari) werd de cavalerie uit Nang Roë naar Mn. Loeëng ontboden en werd het geschut van den Glé Nang Roë teruggetrokken. Gedurende den 5den en 6den Februari werd de omtrek van Mn. Loeëng doorkruist en de bovenloop der Kroeëng Pandieh bezocht; bij enkele kleine ontmoetingen werden een twaalftal vijanden gedood.

Nadat op den 7den Februari rustdag was gehouden, werd den volgenden dag door de beschikbare troepen een marsch gemaakt in oostelijke richting naar de Kroeëng Tamboeë en langs het strand terug. Vijandelijkheden hadden niet plaats. In de sawah bezuiden Blang Koeta, nabij het vroegere Semoelit, werden 3 oude versterkingen aangetroffen, welke met de daarin aanwezige lilla's werden vernield. Op verzoek van T. Tji Samalanga, welk verzoek door T. Né van Meurasa, die zich den 4den Februari bij de colonne had gevoegd, werd overgebracht, werd op den 9den Februari de keudé Samalanga door eene compagnie van het 3de bataljon bezet.

Den 10den werd het bivak Mn. Loeëng door alle troepen verlaten en in oostelijke richting naar Peudada afgemarcheerd. Na vele moeielijkheden ondervonden te hebben, vooral bij het oversteken van de Kroeëng Pandieh, werd te 7 uur n.m. de Koeala Peudada bereikt, waar in het donker naar de doorwaadbare plaats werd gezocht. Toen deze eindelijk was gevonden, kon de staf met de cavalerie, de bergbatterij en een peloton infanterie den overkant bereiken en een bivak betrekken in de keudé Peudada; de overige troepen brachten den nacht aan den linkeroever der rivier door. In den morgen van den 11den trokken ook de overige troepen de Peudada-rivier over en marcheerde de geheele colonne naar kampong Gloempang Pajoeng, waar tegen 5 uur n.m. het bivak werd betrokken. De marechaussee, die door het heuvelterrein over Kareuëng Bro (aan de Boven-Peudada) hadden moeten marcheeren, doch, misleid door den gids, hun doel niet bereikten, kwamen den 12den eveneens te Gloempang Pajoeng aan. Den volgenden dag werd door hen eene verkenning gemaakt naar den Glé Sabee, waar de zes daarop aangelegde versterkingen slechts door enkele lieden werden bewaakt, die bij de nadering der troepen de vlucht namen. Nadat de versterkingen waren vernield, werd de marsch voortgezet naar Panté Pijeu om te trachten Toekoe Radja Tji, Toekoe Hadji Radja Moeda, Potjoet Oengah en Potjoet Rajeu gevangen te nemen, doch de genoemde personen werden niet aangetroffen. Denzelfden dag werden de landingsdivisie, de sectie snelvuurgeschut der marine en eene sectie bergartillerie ingescheept.

Den 14den Februari vertrok eene colonne, via de aan de Kroeëng Peusangan gelegen kampong Raja, naar kampong Djangka, om Hadji Soleiman, die de hassil voor den pretendent-sultan had geïnd, op te lichten. Onderweg werd eene kleine bende met een verlies van eenige dooden verdreven. Hadji Soleiman werd in bovengenoemde kampong niet aangetroffen; hij was dien dag naar het bivak Gloempang Pajoeng ontboden en daar gevangen genomen. Denzelfden dag werd het bivak Nang Roë, nadat het door de aldaar achtergebleven compagnieën van het 12de bataljon was verlaten, opgeheven.

De eigenlijke excursie geëindigd zijnde, vertrokken de opperbevelhebber met zijn staf (behalve de kapitein R. G. Doorman), alsmede eene compagnie van het 12de bataljon, de 2de sectie bergartillerie en de genietroepen, via Lho Seumawé, naar Koeta Radja, eenige dagen later door nog eene compagnie van het 12de bataljon gevolgd. Daar ook de cavalerie, over land via Meureudoe en Sigli, naar Koeta Radja was teruggekeerd, bleven alleen het 3de bataljon en de marechaussee in Peusangan achter.

Den 16den Februari marcheerde eene compagnie van het 3de bataljon naar Sarah Sirong, aan de Boven-Peusangan, en de marechaussee met 6 dagen vivres naar Blang Laka in de Gajoelanden, met het doel den pretendent-sultan en Potjoet Tji Moerong of eene zijner andere vrouwen op te lichten. De naar Sarah Sirong uitgezonden compagnie keerde den volgenden dag onverrichter zake in het bivak terug. Op denzelfden dag meldde zich Potjoet Oengah in het bivak; haar werd gelast zich naar Poelo Iboih te begeven, waar ook spoedig door het 3de bataljon zou worden gebivakkeerd, ten einde den voortvluchtigen T. Moeda Tji te achtervolgen. De marechaussee, die wegens den hoogen waterstand in de Peusangan-rivier, Blang Laka niet hadden kunnen bereiken, kwamen den 23sten Februari over Kareuëng Bro te Keudé Peudada en hadden onderweg eene bende van Toekoe Djohan Lampasei met een verlies van 6 dooden en een elftal gevangenen verdreven.

Daar inmiddels berichten waren ingekomen dat de pretendent-sultan ziek lag te Beurabo, vertrokken de marechaussee den 24sten derwaarts, om daarna naar Samalanga te marcheeren, en de aldaar gelegerde compagnie van het 3de bataljon af te lossen.

Het bivak Gloempang Pajoeng werd den 20sten Februari tegen dat van Poeloe Iboih verwisseld, waar Potjoet Oengah verblijf hield en waar zich den 21sten ook T. Moeda Tji bij het bestuur kwam melden. Uit dit bivak werden herhaaldelijk tochten gemaakt, o. a. van 25 tot 27 Februari over Mong Mong naar Aweh Geutah, waar men meende dat zich eene bende onder Mamat Perlak ophield, en van 28 Februari tot 1 Maart naar Tjot Ti, waar T. Ben Peukan was gesignaleerd. Onderweg werd nu en dan vuur ontvangen van kleine benden en ook het te Aweh Geutah betrokken bivak had daarvan te lijden, waardoor aan onze zijde 2 Europeanen werden gewond; de beide hoofden werden echter niet gevonden. In de eerste helft van Maart werd Aweh Geutah nog meermalen door onze troepen bezocht, waarbij telkens overlast van kleine benden werd ondervonden, zonder dat het gelukte haar ernstige verliezen toe te brengen. Bij een tocht naar Blang Laka, waar de pretendent-sultan te vergeefs werd gezocht, werden eenige Gajoes, die op de troepen hadden gevuurd, neergelegd.

Door de in de keudé Samalanga achtergebleven compagnie van het 3de bataljon was aanhoudend gepatrouilleerd, en daarbij ten zuiden van Meunasa Koembang aan eene bende een verlies van 7 dooden toegebracht, onder wie Teungkoe di Lhong Keubee, een voornaam oelama. De marechaussee, die te Beurabo bericht ontvingen dat de pretendent-sultan bij hunne nadering in oostelijke richting was gevlucht, bereikten den 26sten Februari de keudé Samalanga. De compagnie van het 3de bataljon vertrok daarop den 5den Maart via Meureudoe en Sigli naar Koeta Radja, alwaar zij den 10den d. a. v. aankwam.

Lho Seumawé. Nadat onze troepen Keudé Geudong hadden verlaten (zie vorig verslag, blz. 61), begon de vijand in deze landstreek weder actief te worden en verschenen nu en dan benden bij die keudé, zoodat het noodig werd geacht de in de nabijheid gelegen koeta van Toekoe Laoton te bezetten. Deze benden, die zoowel in de Pasé-streek als in Keureutoë rondzwierven, stonden onder aanvoering van Panglima Kilat en Panglima Aron, beiden panglima's van den pretendent-sultan. Niettegenstaande zij aanhoudend werden vervolgd en niet zelden gevoelige verliezen leden, bleven zij de landstreek onveilig maken en beschoten zelfs de in het bivak Keudé Geudong gelegerde troepen. Ten einde met meer nadruk tegen den vijand te kunnen optreden werd eene compagnie van het 12de bataljon uit Koeta Radja naar Lho Seumawé overgebracht, en gelastte de civiele en militaire gouverneur den aanleg van een weg rechtstreeks naar Matang Koeli, om uit dit centrum van Keureutoë op te treden tegen den pretendent-sultan en zijne benden, die zich, naar het gerucht liep, eenige dagmarschen boven Biram ophielden.

Behalve het bivak Keudé Geudong werd nog in kampong Aron een bivak betrokken. Deze versterking der troepenmacht was echter evenmin in staat den vijand geheel in toom te houden —

zooals o. a. bleek uit het beschieten van transporten — als een door een deel der bezetting van Keudé Geudong door Samakoero ondernomen tocht, waarbij van eene bende een zevental strijders werd gedood. Daarom werd nog eene compagnie van hetzelfde bataljon van Koeta Radja naar Lho Seumawé gedirigeerd, en werden bivaks betrokken te Matang Koeli en Aloeë Kedjroeën, ter beveiliging van de werkzaamheden aan de wegen naar Geudong. In het laatst van Mei kwam de weg Aloeë Kedjroeën-Geudong gereed en vertrok de te eerstgenoemder plaats gelegerde compagnie naar Lho Seumawé. Nadat in Juni een tweetal benden met gevoelige verliezen van de oevers der Keureutoë-rivier waren verdreven, werd deze waterweg voor den opvoer van vivres naar Matang Koeli veilig.

Om de Pasé-streek geheel van vijanden te zuiveren, werd dit gebied niet alleen door patrouilles uit Matang Koeli herhaaldelijk bezocht, maar werd ook nog de te Lho Seumawé gelegerde compagnie van het 12de bataljon daarheen overgebracht, welke afdeeling, behalve de bovengenoemde taak, ook tot opdracht had een weg naar Rampaih aan te leggen. De tot dit doel uitgezonden colonne had een bivak in Peutoë betrokken, alwaar de pretendent-sultan dikwijls verblijf hield.

In de laatste helft van Juni werd in dit bivak bericht ontvangen van Tjoet Nja Asiah van Keureutoë, dat de pretendent-sultan, na eerst naar Samalanga te zijn uitgeweken, was teruggekeerd en hare woonplaats in Djeurat Mantjang had bezet. Naar aanleiding van dit bericht werd in den nacht van 20 op 21 Juni derwaarts opgerukt, de kampong omsingeld en de vijand met een verlies van 51 dooden, onder wie Toekoe Moeda Pahlawan verdreven. De colonne kreeg bij dit gevecht 16 gewonden (15 Europeanen — onder wie de 1ste-luitenants der infanterie A. A. Dijkstra en B. Lamberts — en 1 inlander). De pretendent-sultan nam de vlucht naar Samakoero, uit welke kampong zijne bende door een detachement der vaste bezetting van den post Lho Seumawé, versterkt door eene afdeeling marine-landingsdivisie van Hr. Ms. *Mataram*, met een verlies van 12 dooden werd verjaagd, terwijl aan onze zijde 2 schepelingen en 2 inlanders werden gewond. Teruggekeerd naar de Pasé-streek, waar hij onmiddellijk werd opgejaagd door de colonne uit Peutoë, nam de pretendent-sultan de wijk naar Peusangan.

In het begin van Juli trachtte hij door het bezetten van Babah Lambajong in het Sawangsche, dit landschap, alsmede Gloempang Doea en Nisam in beroering te brengen, doch hij werd spoedig verdreven.

De colonne in Peutoë, die in Juli voortdurend de landstreek doorkruiste en o. a. in Samakoero en Blang Mangat nog eenige benden verdreef, werd, toen bij het einde der maand niets meer werd bespeurd, gedeeltelijk naar de keudé Geudong overgebracht, vanwaar in de eerste dagen van Augustus een vierdaagsche tocht werd gemaakt, eerst naar de Djamboe Aer en vervolgens naar den mond der Piada-rivier, waar Teungkoe Tapa het terrein onveilig maakte (verg. hoofdst. C, blz. 12). Bij eene ontmoeting met onze troepen werd dit hoofd met 18 zijner volgelingen gedood en aan onze zijde 1 Europeaan gewond.

Omstreeks medio Augustus werd het bivak in Peutoë door de rest der colonne verlaten, en begaf dit gedeelte zich eveneens naar Keudé Geudong, waar geen aanraking met den vijand werd verkregen, zoodat het bivak den 1sten September werd opgeheven. Een der compagnieën van het 12de bataljon keerde naar Koeta Radja terug; de andere, die te Lho Seumawé bleef, betrok van 15 September tot 14 October bovenbedoeld bivak opnieuw, toen in de nabijheid daarvan wederom vijandelijke benden werden gesignaleerd, waarmede de voortdurend uitgezonden patrouilles evenwel geene ontmoeting hadden.

Gedurende de laatste maanden van den verslagtijd viel niets meldenswaardigs voor.

Omtrent de verrichtingen in de Djamboe Aer-streek zij nog vermeld, dat de colonne-commandant, na het tracé voor een weg naar Rampaih te hebben aangegeven, den 3den April 1900, met achterlating in het bivak van 1 officier en 50 bajonetten, van Lho Niboeng naar Rampaih marcheerde, terwijl eene sloepenflottielje der marine zou trachten, in verband met de colonne, de rivier tot Langkahan Mantjang op te varen, hetgeen echter niet gelukte. Langkahan Mantjang en Rampaih verlaten vindende, werd door de colonne tweemalen, doch telkens te vergeefs, getracht Samakilang te bereiken, op welke plaats de pretendent sultan zich dikwijls heette op te houden, waarop naar Rampaih werd teruggekeerd. Tijdens den marsch werd eene kleine bende met verlies van eenige dooden verdreven.

In verband met de wegwerkzaamheden werden, behalve te Lho Niboeng, bivaks betrokken te Rampaih en Djamboe Kadjeuëng, welk laatste een enkele maal werd beschoten, terwijl ook de uitgezonden patrouilles nu en dan van vuur te lijden hadden, waardoor aan onze zijde 2 Europeanen werden gewond. Na het gereed komen van den weg werden de bivaks opgeheven en marcheerde de colonne den 1sten Juni naar Matang Koeli, welke plaats den 3den werd bereikt. Den 6den vertrok de colonne naar Lho Seumawé, om van daar naar Pidië te worden gedirigeerd.

Oostkust van Atjeh. De krijgsverrichtingen in de landschappen ter Oostkust van Atjeh bepaalden zich gedurende den verslagtijd tot het vervolgen van enkele benden onder Nja Mamat Peureula, Teungkoe Hoesin, Nja Dawot, Panglima Prang Oesoe en anderen. Door het bezetten van Lho Niboeng en Rampaih door de colonne van der Wedden werd het Nja Dawot c. s. onmogelijk gemaakt zich weder ter Oostkust te vertoonen.

Het landschap Langsar werd af en toe bezocht, zoowel door troepen uit Bajan als door afdeelingen uit Seroewaij en Koeala Simpang, en in de keudé Langsar werd voor eenigen tijd een bivak betrokken om eene bende van Panglima Prang Oesoe te verdrijven, welke bende in April 1900, met een verlies van eenige dooden, bij Sara Pinang werd verjaagd. In het begin van November 1900, toen berichten inkwamen dat Nja Dawot zich in kampong Loeboe Sigenep ophield, werd onmiddellijk derwaarts opgerukt en gedurende 14 dagen een bivak in die kampong betrokken, doch het gelukte niet dien roover in handen te krijgen. Evenmin slaagden de herhaaldelijk in het werk gestelde pogingen om de overige hiervóór genoemde hoofden op te lichten of onschadelijk te maken.

Westkust van Atjeh. In de landschappen ter Westkust van Atjeh hadden gedurende den verslagtijd nog meermalen meer of minder belangrijke ontmoetingen plaats met benden onder T. Ali Ba'et, Imeum Ripin, Teungkoe Kadli, Teungkoe Joesoef en anderen. Eerstgenoemde, door troepen uit Poeloe Raja en eenige brigades marechaussee uit Lho Nga met een verlies van een negental zijner volgelingen uit het landschap Panga verdreven, trok af naar Lhong, waar hij eene stelling op den Glé Groetej bezette. Hoewel deze stelling door een deel der vaste bezetting van Poeloe Raja, in vereeniging met eene compagnie van het 3de bataljon, werd genomen, gelukte het niet genoemd hoofd uit het landschap te verdrijven, zooals bleek uit het bij herhaling beschieten van het te Lam Noh aan den linkeroever der Lam Beusoë betrokken bivak. Geheel Boven-Daja werd daarom, van Mei tot September, afgepatrouilleerd, wat den vijand bij enkele ontmoetingen een verlies van een twintigtal dooden kostte, terwijl aan onze zijde 1 Europeaan en 1 inlander werden gewond.

De benden van Imeum Ripin, die inmiddels naar Teunom waren uitgeweken, werden ook daar opgejaagd en trokken, in het laatst van October, met een niet onbelangrijk verlies aan dooden (waaronder 2 panglima's) naar Anjon in Boven-Oenga af. Het door de onzen verlaten bivak te Lam Noh werd door den vijand verbrand.

Tijdens een tocht naar Anjon, in de eerste helft van December, werd nabij Blang Plintah eene bende van Toekoe Ali Ba'et verdreven; de kampong was evenwel bij aankomst onzer troepen verlaten.

In het begin van Januari 1901 betrok eene colonne uit Poeloe Raja een bivak in het Teunomsche, deels tot opsporing van vijandelijke benden, deels tot beveiliging der werkzaamheden bij den aanleg van een weg van Panga naar Kroeëng Sabé. In de laatste helft dier maand werd een tocht naar Wojla ondernomen, waarbij Amat Pandjang met 3 zijner volgelingen gevangen genomen werden en Laoet Ali met 4 zijner aanhangers gedood; beiden waren gewezen panglima's van wijlen Toekoe Oema. Aan onze zijde werden daarbij 2 inlanders gewond. In Februari werd eene marechaussee-patrouille in het Teunomsche, in kampong Pasi Teubee, plotseling door eene p. m. 40 man sterke bende overvallen, waardoor aan onze zijde 8 inlanders werden gewond en 2 karabijnen verloren gingen. De vijand nam, met achterlating van 9 dooden, de wijk naar Lho Goetjé, van waar hij onmiddellijk door eene uit het bivak opgerukte colonne werd verjaagd; onze troepen verloren daarbij 1 gesneuvelde (inlander) en 1 gewonde (Europeaan).

In het begin van Maart werd nogmaals eene bende uit Pasi Teubee verjaagd, en de daar aanwezige padi-voorraad, die de bende blijkbaar had willen medevoeren, vernietigd. Den 11den dier maand werd een vierdaagsche tocht naar den bovenloop

der Teunom-rivier ondernomen, waar zich vele kwaadgezinden schenen schuil te houden. Het tijdens dezen tocht op den Glé Poetoes betrokken bivak werd in den nacht van 11 op 12 Maart hevig beschoten, waardoor 1 inlander sneuvelde.

De in het vorig verslag (blz. 61) vermelde mobiele colonne, die onder bevel van den luitenant-kolonel C. A. van Loenen in het Meulaboh'sche ageerde, betrok in den loop van 1900, tot beveiliging der werkzaamheden bij den wegenaanleg en ter vervolging van vijandelijke benden, achtereenvolgens bivaks te Peureumeuë, Poengkieh en Babah Kroeëng Manggi. Van uit deze bivaks werden nu en dan tochten naar het binnenland gemaakt, o. a. in Mei 1900 uit Poengkieh naar de Boven-Boeboen-streek, waar — bij verschillende ontmoetingen — 17 Atjehers werden gedood en aan onze zijde 1 inlander sneuvelde en 2 inlanders gewond werden.

In het laatst van Juli werd uit Babah Kroeëng Manggi, onder bevel van den kapitein van den generalen staf G. M. Bleckmann, een tocht gemaakt over Moego aan de Goenié-rivier naar de Kroeëng Mé in Wojla; van den vijand, die zich hier en daar verzette, vielen een zeventiental dooden en vele wapenen in onze handen.

Terwijl de mobiele colonne in de bovenstreken het terrein van vijanden zuiverde, verdreef een detachement der vaste bezetting van den post Meulaboh den vijand uit een viertal versterkingen nabij Goenoeng Meuë, waarbij 21 strijders het leven lieten. Vermits het terrein in Boven-Meulaboh weinig geschikt was om een weg naar de Boebon-streek aan te leggen, waar het ons vijandiggezinde hoofd Teungkoe Kadli nabij Oedjong Plinta (aan de Boebon-rivier) eene sterke stelling had bezet, werd in het begin van Augustus begonnen aan den aanleg van een weg van Meulaboh derwaarts, tot welk doel een deel der mobiele colonne te Boebon werd gelegerd. Nadat de stelling nabij Oedjong Plinta den 14den dier maand was verkend, waarbij aan onze zijde 2 inlanders werden gewond, werd den volgenden dag, nadat de troepen te Boebon tijdelijk waren versterkt met eene compagnie der mobiele colonne, tegen de genoemde stelling opgerukt en de vijand, met een verlies van 25 dooden, verdreven. Aan onze zijde werden daarbij gewond 2 Europeanen — onder wie de 1ste-luitenant der infanterie, gedetacheerd van het Nederlandsche leger J. F. den Ouden — en 1 inlander.

Toen de weg naar Lango zijne voltooiing naderde, verwisselde de te Babah Kroeëng Manggi gelegerde compagnie der mobiele colonne, medio Augustus, deze standplaats met Kintjo, ruim 9 K.M. verder binnenslands. Uit dit bivak werd in September een tocht gemaakt naar Beutong, waar Tjoet Nja Dien, T. Oema's weduwe, zich heette op te houden. Na eenige zeer vermoeiende marschen door het bergterrein werd Djambé Kroeëng bereikt, waar een bivak werd betrokken. In den morgen van den 17den werd dit bivak van de overzijde der ondoorwaadbare Kroeëng Inong hevig beschoten, waardoor onze troepen een verlies leden van 1 gesneuvelde (Europeaan) en 3 gewonden (Europeanen, onder wie de kapitein der infanterie A. J. P. Kessler, die nog denzelfden dag overleed). Na nog een dag verder te zijn doorgemarcheerd moest de tocht, wegens gebrek aan drinkwater, worden gestaakt en keerden de troepen naar het bivak terug. Toen de weg langs den rechteroever der Meureubo-rivier gereed was, keerde de mobiele colonne via Meulaboh naar Koeta Radja terug.

In het landschap Tapa Toean werden de benden van Teungkoe Joesoef (zie vorig verslag, blz. 22) rusteloos vervolgd en ten koste van enkele gewonden aan onze zijde verdreven. Evenals ten vorigen jare werd ook in 1900 Blang Pidië bezocht, alwaar in het laatst van September een bivak werd betrokken, niet alleen ter wille van den wegenaanleg, maar vooral ook ter opsporing van kwaadgezinden in Tripa, waar o. a. in October eene bende met een verlies van 24 dooden werd verjaagd, waarbij aan onze zijde 1 inlander sneuvelde en 1 Europeaan en 4 inlanders gewond werden.

Gedurende den overigen verslagtijd bleef het bivak in Blang Pidië bezet en werden vandaar herhaaldelijk patrouilles uitgezonden om T. Ben Blang Pidië op te sporen, met wiens bende men dan ook eene enkele maal slaags geraakte, waarop zij in de richting der Gajoe-landen terugtrok. In de eerste dagen van December 1900 werd daarom een tocht naar Ajer Mirah en Sipoejoe ondernomen, waarbij wel is waar eenige vijanden werden gedood, maar de schuilplaats der bende niet werd gevonden. Aan onze zijde sneuvelde daarbij 1 Europeaan en werden 3 Europeanen — onder wie de 1ste-luitenant der infanterie S. D. Kramers — en 1 inlander gewond.

Terwijl een deel der bezetting naar bovengenoemde plaatsen op weg was, werd het bivak hevig beschoten, welk vuur ons eenige gewonden kostte.

Op het bericht dat T. Ben in Boven-Kroeëng Kali eene sterke stelling had ingenomen, werd in Februari 1901 derwaarts opgerukt en de vijand met een verlies van 15 dooden verdreven; onder de gesneuvelden behoorden de beide Kloeëtsche hoofden Toekoe Nja Radja en Ketjiq Asam, alsmede Panglima Tjoet uit Tangan. Eene den 22sten dier maand in het werk gestelde poging om T. Ben te Aloeë Pakoë te overvallen, leed schipbreuk door de overhaaste vlucht van dat hoofd.

§ 5. *Korpsen niet rechtstreeks tot het leger behoorende.*

Voor numerieke opgaven van ult. 1900 betreffende de schutterijen en de overige in deze § bedoelde op militairen voet georganiseerde korpsen zij verwezen naar tabel 19 van bijlage B. Met betrekking tot de daartoe behoorende twee detachementen lijfwacht-dragonders in de Vorstenlanden valt slechts te vermelden dat bij gouv. besluit dd. 12 October 1900 n°. 43 fondsen werden beschikbaar gesteld voor de inrichting, het onderhoud en de verlichting van een zoogenaamd dagverblijf ten behoeve van het detachement te Djokjokarta, en voor het onderhoud en de verlichting van een dergelijk, reeds te voren uit eigen middelen ingericht, lokaal voor het detachement te Soerakarta.

De in 't vorig verslag (blz. 62) bedoelde commissie, belast met het onderzoek naar de mogelijkheid en wenschelijkheid om de schutterijen in den bestaanden vorm te vervangen door eventueel ook als versterking van het veldleger aan te wenden — ook buiten de steden op te richten — korpsen, diende in November 1900 haar eindverslag bij de Indische Regeering in. Dit verslag is om advies in handen gesteld van het legerbestuur en, voor zoover het de schutterijen betreft, ook in handen van de andere hoofden der departementen van algemeen bestuur, van de algemeene rekenkamer en van de hoofden van gewestelijk bestuur op Java en Madura.

Met het oog op het tot stand komen, in den laatsten tijd, op verschillende plaatsen van Java, van als rechtspersoon erkende vrijwillige schietvereenigingen, werden, bij gouv. besluit dd. 23 Februari 1901 n° 11 (Jav. Cour. van 1 Maart d. a. v.), bepalingen uitgevaardigd nopens het uit 's lands voorraad verstrekken aan dergelijke vereenigingen van vuurwapenen en munitie. De vuurwapenen (geweren van het buiten gebruik gestelde model — stelsel de Beaumont — en revolvers) worden in bruikleen afgestaan, de munitie tegen betaling.

§ 6. *Koninklijk koloniaal militair invalidenhuis (op Bronbeek nabij Arnhem).*

In den loop van 1900 werden in het invalidenhuis opgenomen 40 oud-militairen van het Indisch leger, en werden uit de sterkte afgevoerd 54 man (8 wegens overlijden, 38 die op verzoek en 8 die wegens wangedrag ontslagen werden). Dientengevolge telde het gesticht op ult. 1900 131 verpleegden (35 gegradueerden en 96 minderen), tegen 145 (29 gegradueerden en 116 minderen) bij het einde van 1899. Van deze 131 oud-militairen hadden er 126 bij het leger in Oost-Indië, 2 bij de landmacht in West-Indië, 1 bij het leger hier te lande en 2 bij de Koninklijke Nederlandsche marine gediend. In 1899 waren deze cijfers respectievelijk 140, 4, 0 en 1. Gerekend over het geheele jaar huisvestte het gesticht in 1900 gemiddeld 135 man per dag, tegen 139 man in 1899. In de infirmerie waren, bij het einde van elk kwartaal van 1900, in verpleging achtereenvolgens 22, 18, 11 en 20 man. Met de vervulling van verschillende functiën op Bronbeek waren op ult. 1900, evenals op ult. 1899, belast 24 verpleegden (waaronder 8 gegradueerden).

De uitgaven voor het invalidenhuis in 1899 (volgens verbeterde opgaven) bedragen hebbende f 67 360, of — na aftrek van de ten bate van het gesticht ingehouden gagementen (ad f 20 626) — f 46 734, bedroegen in 1900, volgens voorloopige opgaven f 66 520, of — na aftrek als voren (in 1900 werd aan gagementen ingehouden f 19 726) — 46 794.

E. Zeemacht.

§ 1. *Algemeene mededeelingen.*

De in noot 1 op blz. 63 van het vorig verslag aangekondigde wijziging van het Kon. besluit van 4 Juni 1897 (St. n°. 218),

houdende vaststelling van de samenstelling en de sterkte der oorlogsvloot in Nederlandsch-Indië, en strekkende tot uitvoering van het organiek besluit van 27 Juli 1896 (St. n°. 238), kwam tot stand bij Kon. besluit van 27 Juni 1901 (Ned. St. n°. 191). Die wijziging, gedeeltelijk geboden door de opheffing, in Januari 1900, van een der twee in art. 2 voorgeschreven wachtschepen, had verder ten doel: eene maximum-grootte vast te stellen voor de schepen der Indische militaire marine, omtrent welke schepen thans is bepaald dat zij in oorlogstijd buiten dienst worden gesteld naar gelang van behoefte aan personeel voor de havenverdediging of voor aanvulling van de bemanning van het auxiliair eskader. Voorts is bepaald dat het deel der zeemacht in Indië, bestemd tot verdediging van havens of toegangen naar havens of reeden, zal bestaan uit een, in verband met de andere noodig geachte verdedigingsmiddelen nader vast te stellen aantal torpedobooten, van welke vaartuigen de volle bemanningen, ook al zijn zij tijdelijk buiten dienst, steeds in Indië aanwezig zullen zijn, en eindelijk is de sterkte van den in Indië aanwezigen staf der zeemacht van ongeveer 10 op ongeveer 18 Europeanen gebracht.

Wegens het omvangrijker worden van het stafwerk bij het departement der marine te Batavia, is in Maart 1901, voorshands op tijdelijken voet, overgegaan tot nadere uitbreiding met een luitenant-ter-zee 1ste klasse van de in 1868 (St. n°. 57) vastgestelde en laatstelijk in 1900 (St. n°. 60) gewijzigde formatie van het bij dat departement gedetacheerd personeel.

In verband met de op 1 April jl. ingevoerde regeling der zeetraktementen van de officieren der Koninklijke Nederlandsche marine, is bij gouv. besluit van 22 April jl. n°. 14 (St. n°. 173) vermindering gebracht in de toelagen, welke door aan het departement der marine in Indië gedetacheerde zeeofficieren worden genoten.

Bij gouv. besluit dd. 27 April 1901 n°. 25, is, voorloopig bij wijze van tijdelijken maatregel, machtiging verleend om aan den in Februari te voren (St. n°. 89) bij het geneeskundig laboratorium te Weltevreden ingevoerden cursus in tropische ziekten ook te doen deelnemen door officieren van gezondheid, dienende aan boord van de oorlogsvloot in Indië.

§ 2. *Oorlogsmarine.*

Personeel. De gemiddelde sterkte over 1900 van het personeel der vloot bedroeg 221 officieren, benevens 2221 Europeesche en 962 inlandsche onderofficieren en minderen, in het geheel derhalve 3404 koppen, tegen 3388 koppen over 1899. Hoeveel koppen bij het einde van dat jaar waren ingeschreven in de rol der toen in dienst zijnde schepen en hoeveel hun aantal meer of minder bedroeg dan de „bepaalde" sterkte, blijkt zoowel voor het Indische als voor het auxiliair eskader uit bijlage C (tabel 1).

Tevens doet die bijlage in totaal kennen (zie tabel 2) de bepaalde en de aanwezige sterkte aan officieren en aan verdere bemanning, afzonderlijk ook wat betreft het personeel der machinekamers en van het korps mariniers.

Hoewel de werving ook in 1900 beperkt bleef, ontbraken bij het einde van dat jaar aan de sedert 1899 voorloopig van 10 tot 20 pct. verhoogde, als „bovenrol" toegestane overschrijding der „bepaalde sterkte" van de inlandsche schepelingen (verg. vorig verslag, blz. 62) niet meer dan 12 koppen. Te Batavia werden in 't geheel slechts 12 en te Soerabaija 10 inlanders per maand als matroos of licht matroos aangeworven, en als vuurstoker werden weder enkel aangenomen (in de qualiteit van vuurstoker 2de klasse) zij die vroeger reeds als zoodanig bij de marine gediend hadden. De werving voor alle „qualiteiten" in de buitenbezittingen leidde tot de aanneming van 45 koppen (38 te Makasser en 7 te Bandjermasin). Ten aanzien van het verloop van het inlandsch personeel blijkt uit bijlage C, tabel 3, dat het totaal verlies aan inlandsche onderofficieren en minderen in 1900 in het geheel slechts 80 koppen bedroeg. Ook wat de reëngagementen betreft was de toestand zeer gunstig; van de 327 inlandsche schepelingen, wier dienstverbintenis kwam te eindigen, verbonden er zich opnieuw 304.

Op alle schepen van het Indisch eskader werden de Europeesche vuurstokers (voor zoover die geen werkman zijn) vervangen door inlanders. De daaromtrent door de commandeerende officieren van die bodems uitgebrachte rapporten luidden over het algemeen gunstig.

Ook in 1900 werd voortgegaan met de opleiding van inlanders tot matrozen-looder en matrozen-roerganger. Bij het einde des jaars waren respectievelijk 46 en 16 van deze schepelingen op de vloot aanwezig.

Van de 6 inlandsche matrozen, die aan den aan boord van het wachtschip te Soerabaija geopenden cursus voor hulpstuurman deelnamen (zie vorig verslag, blz. 63), konden er in October 1900 twee worden bevorderd tot djoeroemoedi, waarna zij voor hunne verdere practische ontwikkeling geplaatst zijn op een der opnemingsvaartuigen. Van de 4 overigen moesten er 2 wegens gebrek aan aanleg worden verwijderd, terwijl de beide anderen opnieuw den cursus volgen.

Wat den gezondheidstoestand op de vloot betreft, blijkt uit tabel 4 van bijlage C dat in 1900, zoowel bij Europeanen als inlanders, meer ziektegevallen voorkwamen dan in 1899, waarbij echter in aanmerking dient te worden genomen, dat de gemiddelde sterkte althans van de inlandsche schepelingen grooter was. De vermeerdering van het aantal ziektegevallen moet intusschen uitsluitend worden toegeschreven aan het voorkomen van epidemische ziekten — knokkelkoorts en influenza — waarmede men in 1899 in 't geheel niet te kampen had. Knokkelkoorts kwam bijna uitsluitend voor gedurende het verblijf der schepen te Soerabaija, alwaar zij in hevige mate heerschte, en influenza vertoonde zich zoo goed als alleen onder de bemanningen van het fregat *Tromp* en van het flottieljevaartuig *Nias*, tijdens die bodems bij Atjeh vertoefden, en onder die van het pantserschip *Piet Hein*, toen het zich in de wateren van China bevond. Door berriberri werden 42 Europeanen en 20 inlanders aangetast. Van de Europeesche lijders behoorden er niet minder dan 38 tot de bemanning van het pantserdekschip *Friesland*, onder welke de ziekte epidemisch optrad tijdens het verblijf van dat vaartuig in de Delagoa-baai. Venerische ziekten kwamen bij de Europeanen en syphilitische aandoeningen bij Europeanen en inlanders beiden in belangrijk mindere mate voor dan in 1899.

Materieel. Ook gedurende het tijdvak 1 April 1900 t/m Maart 1901 verkeerde de oorlogsvloot nog in den overgangstoestand, bedoeld bij art. 6 van het Kon. besluit dd. 4 Juni 1897 n°. 46 (St. n°. 218). In overeenstemming met de bij de begrootingswetten voor 1901 aangenomen sterkte, waren op 1 April van dat jaar in dienst (zie tabel 1 van bijlage C) 6 schepen, behoorende tot het auxiliair eskader (1 pantserschip, 4 pantserdekschepen en 1 fregat), en 17 bodems van het eigenlijk Indisch eskader (1 pantserdekkorvet, 10 flottieljevaartuigen, 3 torpedobooten, 2 stoomopnemingsvaartuigen en 1 wachtschip).

De veranderingen, gedurende het behandelde tijdvak van 1900/1901 voorgekomen in de samenstelling van het auxiliair eskader, waren: het vervangen van het pantserdekschip *Holland* door het pantserdekschip *Gelderland*, en de toevoeging aan het eskader van het pantserdekschip *Noordbrabant*. Het sedert Mei 1899 tijdelijk boven de formatie van het auxiliair eskader gevoerde, afgekeurde pantserschip *Prins Hendrik der Nederlanden* is onlangs uit de sterkte der zeemacht afgevoerd en zal kosteloos aan de Indische Regeering worden overgedragen. Daar het onderzoek naar de geschiktheid van dien bodem voor de locale verdediging van Soerabaija (zie vorig verslag, blz. 63) tot een negatief resultaat heeft geleid, zal het schip voorshands worden gebruikt als bergplaats der munitie voor het snelvurend geschut der schepen van het auxiliair eskader.

In de actieve sterkte van het eigenlijk Indisch eskader werden gedurende gemeld tijdvak opgenomen het nieuw aangebouwde flottieljevaartuig *Assahan* en de nieuwe torpedobooten *Hydra* en *Scylla*, terwijl tijdelijk buiten dienst gesteld werden de flottieljevaartuigen *Lombok*, *Nias* en *Mataram*, tot het ondergaan van herstellingen. Met inbegrip van het reeds in December 1899 buiten dienst gestelde flottieljevaartuig *Borneo*, waren dus op 1 April 1901 in 't geheel 4 schepen van het Indisch eskader tijdelijk uit de sterkte afgevoerd, en bevond zich bovendien nog één vaartuig, het voormalige in 1899 afgekeurde wachtschip *Bromo*, te Soerabaija in conservatie, zonder dat aan dat schip reeds eene andere bestemming was gegeven.

In aanbouw zijn hier te lande 2 torpedobooten, die in het voorjaar van 1902 voor den proeftocht gereed moeten zijn en de namen *Minotaurus* en *Python* zullen dragen, zoomede het reeds in 1899 op stapel gezette stoomopnemingsvaartuig *van Doorn*, waarvan de oplevering, die opnieuw vertraging ondervond (zie vorig verslag, blz. 64, noot 2) eerst in het najaar van 1901 kan worden verwacht.

In het station Noordelijk Sumatra bleef de sterkte der oorlogsmarine (Atjeh-divisie) aanvankelijk vastgesteld op zes bodems. Na afloop van de excursie naar Samalanga en Peusangan, in het begin van 1901, werd dat aantal tot vijf teruggebracht. Op

1 April 1901 was het fregat *Tromp* stationsschip; de 4 andere bodems waren de flottieljevaartuigen *Edi*, *Koetei*, *Siboga* en *Assahan*.

In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo bleef het flottieljevaartuig *Flores* gestationneerd. Voor den dienst op de rivieren blijft dat schip goed voldoen.

Wegens de politieke verwikkelingen in Djambi was aldaar, van begin Augustus 1900 tot medio Maart 1901, de *Ceram* gestationneerd, waaraan sedert October de met marine-personeel bemande hekwielstoomer *Tamiang* van de gouvernementsmarine werd toegevoegd (zie § 3).

De Java-divisie bestond aanvankelijk uit vijf schepen, waarvan 4 behoorden tot het auxiliair eskader, zijnde het pantserschip *Piet Hein* en de pantserdekschepen *Koningin Wilhelmina der Nederlanden*, *Friesland* en *Holland*, van welke het laatstgenoemde in Februari 1901 door het pantserdekschip *Gelderland* werd vervangen. Door toevoeging eindelijk van het pantserdekschip *Noordbrabant*, dat den 23sten Maart 1901 uit Nederland aankwam, bestond de Java-divisie verder uit 6 schepen. Van het Indisch eskader maakte slechts één schip deel uit van die divisie, namelijk de pantserdekkorvet *Sumatra*. Van 15 Juli tot 23 September 1900 was dit schip het eenig overblijvende, tengevolge van buitenlandsche zendingen, opgedragen aan de *Friesland*, die naar Zuid-Afrika, en aan eene divisie van drie schepen, die naar de wateren van China werden gedirigeerd. Tijdens den gezamenlijken oefeningstijd in Juni/Juli 1900 waren aan de Java-divisie tijdelijk het flottieljevaartuig *Serdang* en de torpedoboot *Cerberus* toegevoegd, welke laatstgenoemde bodem overigens voortdurend te Soerabaija in station bleef, evenals de nieuwe torpedobooten *Hydra* en *Scylla*, welke den 6den December aldaar aankwamen.

Het flottieljevaartuig *Bali* verrichtte van Juni 1900 af opnemingsdiensten. Voor algemeene diensten bleven, gedurende het geheele verslagtijdperk, beschikbaar de flottieljevaartuigen *Java* en *Serdang* alsmede het flottieljevaartuig *Ceram*, behoudens den tijd dat dit vaartuig in Djambi gestationneerd was.

Van de kleine vaartuigen, die in de sterkte der zeemacht geen zelfstandige plaats innemen, werd het oorlogsstoomjacht *Satelliet*, na tot ult. Maart 1900 tijdelijk dienst te hebben gedaan als loodsstoomvaartuig bij den loodsdienst te Palembang (zie vorig verslag, blz. 67), eerst (sedert 1 Mei) gebezigd bij de opneming van het Westervaarwater van Soerabaija en vervolgens (1 December) buiten dienst gesteld, tot het ondergaan van herstellingen. De overige kleine vaartuigen bestonden op 1 April jl. uit 35 stoomsloepen (daaronder 10 van het auxiliair eskader) en 2 stoombarkassen, welke laatste beide in dienst waren; over de stoomsloepen werd, op 4 na, beschikt (over 1 voor quarantainediensten ter reede Soerabaija). In het tijdvak 1 April 1900—ult. Maart 1901 werden één stoombarkas en één stoomsloep afgekeurd en kwamen bij het marine-etablissement te Soerabaija 3 stoomsloepen gereed.

Opgaven betreffende hetgeen de in de laatste jaren voor rekening der Indische geldmiddelen gebouwde schepen der Indische militaire marine nieuw hebben gekost en wat er sedert tot ult. 1900 voor onderhoud, herstelling, enz. aan ten koste is gelegd (deze laatste opgaven ook voor de schepen van het auxiliair eskader) treft men aan in tabel 5 van bijlage C.

Steenkolen. Gedurende het tijdvak 1 April 1900—ult. Maart 1901 werden de gouvernements-steenkolendepôts aangevuld met 22 721 ton Ombilien-, 12 753 Engelsche ton (van 1017 K.G.) Cardiff- en 20 338 Engelsche ton Australische kolen, zoomede met 132 ton Teweh- en 474 ton andere Borneo- (Pengaron-) kolen. De leveringen van Cardiff- en Australische kolen hadden bijna uitsluitend plaats ingevolge inschrijving, na onderhandsche mededinging; de aanvoer geschiedde per stoomschip. Voor nadere opgaven omtrent die aanvulling zij verwezen naar bijlage C, sub 7.

Ten einde sommige depôts zoo spoedig mogelijk en tevens op de goedkoopste wijze van kolen te voorzien, had aanvulling van het eene uit het andere depôt meermalen plaats. Het vervoer geschiedde in die gevallen door stoomschepen van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij.

Door een 5-tal oorlogsbodems en een paar kleinere landsvaartuigen moesten nu en dan buiten de depôts beperkte hoeveelheden buitenlandsche kolen worden aangeschaft (in 't geheel 93 ton Cardiff- en 806 ton Australische kolen), terwijl door de schepen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo ook Koetei-kolen (743.5 ton) en kolen afkomstig van plaatselijke ontginningen (174 ton) werden geladen.

In den aanvang van 1900, toen door stremming in den aanvoer van Ombilien-kolen tijdelijk gebrek aan die kolensoort ontstond, werd door de schepen der Atjeh-divisie eene proef genomen met het stoken van Bengaalsche kolen, waarbij bleek dat, hoewel die kolen in geval van nood goede diensten kunnen bewijzen, het gebruik daarvan op den duur niet gewenscht is, daar zij in qualiteit ver bij andere in Indië verkrijgbare soorten ten achter staan.

Vloeibare brandstof. Aan het met de Dordtsche Petroleummaatschappij gesloten onderhandsch contract (zie vorig verslag, blz. 65), tot levering van 25 ton petroleum-residu (astatki) per week, ten behoeve van het marine-etablissement en van 9 ton per week voor het wachtschip te Soerabaija, kon door de Maatschappij op den duur niet worden voldaan; die hoeveelheid moest sedert 1 September 1900 zelfs worden verminderd tot 6 ton per week. Dientengevolge kon verder alleen astatki worden gebruikt voor de stoomketels van de electrische installatie aan boord van het wachtschip en moesten de ketels bij het marine-etablissement weder worden ingericht voor het gebruik van steenkolen, hetgeen zonder noemenswaardige kosten steeds kan geschieden.

De proeven met astatki aan boord van de recherchevaartuigen der gouvernementsmarine in de wateren van Atjeh moesten, in verband met de drukke diensten, die van deze vaartuigen gevorderd worden, sedert medio 1900 worden beperkt tot de *Hazenwind*. De resultaten waren niet onbevredigend, doch de proefneming is nog van te kleinen omvang om nu reeds een definitief oordeel te kunnen uitspreken. Zoolang petroleum-residu in Indië niet algemeen verkrijgbaar is, en men dus niet zeker is steeds over eene voldoende hoeveelheid te kunnen beschikken, zullen proeven op groote schaal bezwaarlijk te nemen zijn.

§ 3. *Gouvernementsmarine.*

Personeel. De bij gouv. besluit dd. 25 Januari 1900 n°. 39 (St. n°. 50) vastgestelde nieuwe formatie van het Europeesch personeel aan boord van de gouvernementsstoomschepen bleek in de practijk aan alle eischen te voldoen. Met inbegrip van 7 gedetacheerden op stoomschepen van den dienst der bebakening en kustverlichting, doch ongerekend de bij het departement der marine vast gedetacheerde gezaghebber, waren bij het einde van 1900, bij eene in dienst zijnde sterkte van 19 schepen, aanwezig 121 man (20 gezaghebbers, 44 stuurlieden, 50 machinisten en 7 machinist-leerlingen). Het overcompleet — de formatie vorderde op gemeld tijdstip slechts 108 man — dat ontstaan was door het tijdelijk uit de sterkte afvoeren van den hekwielstoomer *Tamiang* en den overgang van het gouvernementsstoomschip *Sperwer* bij den dienst der bebakening en kustverlichting, werd à la suite van het korps gevoerd en deed dienst aan boord van de stoomschepen van laatstgenoemden dienst.

In 1900 werden vier jongelieden, afkomstig van de kweekschool voor de zeevaart te Amsterdam, van hier uitgezonden en in Indië benoemd tot 3de-stuurman. Voor de vervulling van de openvallende plaatsen van leerling-machinist boden zich in Indië steeds genoeg candidaten aan; in 1900 werden twee jongelieden tot die betrekking benoemd.

De tot dusver met gunstigen uitslag op een vijftal stoomschepen genomen proef, om voedingsgeld te geven in plaats van rantsoenen (zie vorig verslag, blz. 65) wordt nog voortgezet en over een grooter aantal schepen uitgestrekt.

Het vaste korps inlandsche schepelingen bestond op ult. 1900 uit 622 man, zoodat de formatie met 99 man werd overschreden. Dit overcompleet, dat intusschen sedert geleidelijk werd verminderd, werd in dienst gehouden om als aanvulling te worden gebezigd van de schepelingen die ter verpleging in ziekeninrichtingen waren opgenomen of om andere redenen tijdelijk aan den dienst waren onttrokken.

Op de 8 kleine zeilvaartuigen (adviesbooten) was de gevorderde sterkte van 88 (niet tot het vaste korps behoorende) inlandsche opvarenden bij het einde van 1900 aanwezig.

Ten aanzien van het verloop onder het inlandsch personeel der gouvernementsstoomschepen zij vermeld, dat gedurende 1900 19 schepelingen overleden (in 1899 24) en dat er 38 voor verderen dienst werden afgekeurd, hoofdzakelijk tengevolge van berriberri (9 minder dan in 1899).

Nadere opgaven nopens de gevorderde en aanwezige bemanning van de vaartuigen der gouvernementsmarine vindt men in bijlage D.

Materieel. Aan de stoomvloot der gouvernementsmarine (zie het uitgewerkt overzicht in bijlage D), welke op ult. 1899 bestond uit 21 schepen (19 zeestoomers, waaronder 3 recherchevaartuigen, en 2 rivierstoomschepen) werd in April 1900 toegevoegd het nieuwe recherchevaartuig *Spits*, doch daarentegen ontviel aan die vloot de zeestoomer *Sperwer*, welk vaartuig reeds sedert medio 1898 dienst had gedaan als bebakeningsvaartuig en op 1 October 1900 definitief bij den dienst der bebakening en kustverlichting overging. Bij het einde van 1900 was dus in het aantal der gouvernementsstoomschepen geen verandering gekomen, doch twee der vaartuigen waren tijdelijk uit de sterkte afgevoerd, namelijk de *Glatik*, die sedert 1 September den dienst waarnam van het in reparatie zijnde bebakeningsvaartuig *Lucifer*, en de hekwielstoomer *Tamiang*, die sedert 8 October, tijdelijk bemand met personeel van de oorlogsmarine, was toegevoegd aan het op de Djambi-rivier gestationneerde flottieljevaartuig *Ceram*, en later (sedert medio Maart 1901) zelfstandig opnemingsen andere diensten op die rivier verrichtte.

In aanbouw zijn hier te lande 2 nieuwe gouvernementsstoomers, type *Glatik*, de *Kwartel* en de *Fazant*, welke vaartuigen respectievelijk in October 1901 en Februari 1902 voor den proeftocht gereed moeten zijn.

Van de op ult. 1899 aanwezige 9 kleine zeilvaartuigen der gouvernementsmarine (adviesbooten) ging er in 1900 één door stranding verloren.

§ 4. *Marine-etablissement te Soerabaija en gouvernementsdok te Sabang (Poeloe Wé).*

Marine-etablissement. De hoofdingenieur, eerstaanwezend ingenieur bij het etablissement, keerde van zijne detacheering naar Europa (zie vorig verslag, blz. 66) in Juli 1901 naar Indië terug.

Het reglement op het beheer en de organisatie van het etablissement (St. 1900 n°. 123) onderging een paar wijzigingen op punten van ondergeschikt belang (zie St. 1900 n°. 298 en 1901 n°. 187).

De werkzaamheden bij het etablissement namen in 1900 weder toe; het onderhanden geweest zijnde aantal werkorders bedroeg bij het vak van scheepsbouw 132 en, bij dat van stoomwezen 109, tegen respectievelijk 117 en 84 in 1899.[1])

De in April 1899 aangevangen herstellingen aan het 1400-tons dok liepen, tengevolge van vertraging in de ontvangst van de daarvoor benoodigde materialen, in 1900 nog niet af, zoodat alleen kon worden gebruik gemaakt van het 5000-tons dok. Het aantal dokdagen bedroeg 690, waarvan er kwamen voor rekening van het auxiliair eskader 56, van de Indische militaire marine 180, van de gouvernementsmarine 125 en van andere vaartuigen 329.

Welke onzer marine-schepen gedurende het tijdvak 1 April 1900—ult. Maart 1901 bij het etablissement (of elders) vertoefden om te dokken en (of) herstellingen te ondergaan, en hoelang zij daar moesten verblijven, blijkt uit tabel 6 van bijlage C.

Het bassin van het etablissement werd gedurende 1900 op diepte gehouden (door uitbaggering van 121 830 M³. specie) door den baggermolen *Tandjong Priok* en de nu en dan ook voor andere diensten gebezigde hopperbarge *Japara*. De baggermolen *Soerabaija* bleef in conservatie.

Voor alle verdere opgaven, met betrekking tot het bedrijf bij het etablissement, zij verwezen naar tabel 8 van bijlage C.

Gouvernementsdok te Sabang (Poeloe Wé). Het op blz. 66/67 van het vorig verslag bedoelde, tot ult. 1902 loopende contract met de naamlooze vennootschap „Zeehaven en kolenstation Sabang", voor de exploitatie van het 3000-tons dok en voor het dokken en herstellen van landsvaartuigen aldaar, kwam sedert onder dagteekening van 7 Juli 1900 tot stand, waarna het dok den 1sten Augustus d. a. v. aan de vennootschap werd overgedragen.

Van het dok werd in 1900 11 malen gebruik gemaakt door schepen der oorlogsmarine, 18 malen door schepen der gouvernementsmarine, 3 malen door schepen van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij en 1 maal door het Deli-lichtschip.

[1]) Deze getallen komen niet overeen met die, vermeld op blz. 66 van het vorig verslag, aangezien men eerst met het jaar 1900 begonnen is om, behalve de tot dusver alleen opgegeven werken ten behoeve van aanbouw en onderhoud van schepen, ook de grootere werken van anderen aard welke bij het etablissement worden ondernomen, als: constructie van opstellingen voor kustverlichting, aanmaken van corps-morts, enz., mede te rekenen.

§ 5. *Speciale diensten onder beheer van het departement der marine.*

Kustverlichting, bebakening en loodswezen. Het stoomschip *Lucifer* (inspectievaartuig) werd in September 1900 tijdelijk buiten dienst gesteld tot het inzetten van een nieuwen ketel en het ondergaan van belangrijke herstellingen. De *Cheribon* (bebakeningsvaartuig) en de tot de gouvernementsmarine behoorende *Sperwer* die, na reeds sedert 1898 als bebakeningsvaartuig te zijn gebezigd, met 1 October 1900 definitief bij den dienst der bebakening overging, werden met het oog op de groote uitbreiding welke de drijvende gasverlichting heeft ondergaan, waardoor het overnemen van zware lasten veel voorkomt, van nieuwe masten en laadboomen voorzien.

Het plan tot uitbreiding van de kustverlichting (zie vorig verslag, blz. 67), kwam in 1900 tot een begin van uitvoering door den bouw van een kustlicht der 5de orde (bliksemlicht) op den Goenoeng Blinkar en van geleidelichten op de eilanden Soewangi en Anak Soewangi, welke drie lichten een gedeelte uitmaken van de voor Straat Laut (zuidoostkust van Borneo) ontworpen verlichting. De ontsteking dezer lichten had op 11 en 12 November 1900 plaats. Bij den bouw werd voor het eerst gebruik gemaakt van het tot werkhulk en logementschip getransformeerde, in Juni 1899 als opnemingsvaartuig afgekeurde stoomschip *Banda*.

In het voorjaar van 1901 waren in aanbouw kustlichten op St. Petrus (Riouw en onderhoorigheden), de Aroe-bank (oostkust Borneo) en Tandjong Petang (zuidelijke ingang van Straat Laut).

Het licht der 6de orde aan de Deli-toea-rivier (oostkust van Sumatra), dat na de verlichting der Deli-geul met gasboeien overbodig was geworden, is 1 Mei 1900 gebluscht. De lichtopstand met lantaarnkamer en lichttoestel wordt overgebracht naar hoek Masau (Penimpoen) aan den ingang der Sabang-baai op Poeloe Wé, ter vervanging van een daar geplaatsten kleineren lichtopstand met rood licht.

Enkele houten, in slechten toestand verkeerende opstanden voor oeverlichten ter oostkust van Sumatra zullen worden vervangen door ijzeren opstanden van 13 M. hoogte.

De drijvende gasverlichting werd uitgebreid met 1 gasboei in de Banjoeasin (Palembang), twee gasboeien in de Baballan-geul (oostkust van Sumatra), ter vervanging van twee lantaarnboeien, en 1 gasboei bij het rif Pisang (Westervaarwater van Soerabaija), terwijl eene lantaarnboei met rood licht werd gelegd bij het eiland Pajoeng, in de monding der Palembang-rivier.

De proeven met het gebruik van petroleum-gasgloeilicht voor de kustverlichting werden in 1900 voortgezet en hebben zoo goed voldaan, dat bij de kustlichten der 1ste t/m 3de orde tot geleidelijke vervanging van de thans gebruikelijke olielampen zal worden overgegaan.

Ten einde de kleine vaste lichten met geringe kosten en zonder uitbreiding van het bedieningspersoneel te kunnen transformeeren in karakteristieke lichten, is door den onder-inspecteur der kustverlichting eene installatie ontworpen voor het gebruik van acetyleengas, in verband met een automatisch werkend flikkertoestel. De uitkomsten van de met die installatie genomen proeven waren in alle opzichten bevredigend. Met minder kosten werd een lichteffect bereikt, grooter dan dat hetwelk met eene lamp der 6de orde van het thans gebruikelijke model wordt verkregen.

De bebakening werd, zooveel noodig, aangevuld of gewijzigd. Op 1 April 1901 lagen 365 tonnen te water, tegen 349 op denzelfden datum van 1900.

De op het eind van 1899 aangebrachte schroefpaalbebakening in de vaarwaters van Kendari en Salabangka (oostkust van Celebes) hield zich uitstekend. Ten einde verdere uitbreiding aan die wijze van bebakening te geven zijn de noodige materialen uit Nederland ontboden.

In verband met de uitbreiding van het scheepvaartverkeer te Emmahaven (Sumatra's Westkust) werd aldaar een tweede Europeesche loods in dienst gesteld, met gelijktijdige vermindering van het inlandsch personeel bij den havendienst te Padang en Emmahaven (St. 1901 n°. 65). Voorts werd het tarief der loodsgelden te Emmahaven verhoogd (St. 1901 n°. 80) en werd

een nieuw reglement voor het loodswezen aldaar vastgesteld (St. 1901 n°. 83).

Aan loodsgelden werd in de laatste drie jaren ontvangen:

	1898.	1899.	1900.
Tandjong Priok (Batavia)	f 28 828	f 30 001	f 33 225
Soerabaija (met Grissee)	174 392	197 087	225 985
Banjoewangi (voor Straat Bali) a)	2 477	2 138	. . . .
Tjilatjap	13 801	17 395	20 977
Emmahaven (Padang)	15 910	16 795	19 197
Aroe-baai en Baballan-geul b)		9 789	10 623
Koetei-rivier en Balik Papan-baai b)		18 480	31 435
Palembang c)			28 869

a) Deze loodsdienst werd, gerekend van 1 Januari 1900, ingetrokken (St. n°. 83).

b) Deze diensten werden in Februari 1899 ingesteld (St. n°s. 31 en 29).

c) Als voren in Maart 1900 (St. n°. 31).

Daar het stoomvaartuig *Sidajoe*, dat door het departement der burgerlijke openbare werken tijdelijk in bruikleen was afgestaan aan het loodswezen te Soerabaija, niet langer gemist kon worden, ontbreekt te Soerabaija een tweede communicatievaartuig. Zoodra de beide voor de havendiensten te Tandjong Priok en Palembang bestemde stoomvaartuigen, welke in aanbouw zijn, zullen zijn opgeleverd, zal de thans te Palembang dienstdoende *Albertine* naar Koetei kunnen terugkeeren en daarentegen de *Bodjonegoro* van Koetei naar Soerabaija worden overgebracht.

Nu het aantal loodsstationsschepen in de laatste jaren belangrijk is vermeerderd — van 2 tot 7 — is de wenschelijkheid gebleken om over een reserveschip van dien aard te kunnen beschikken. In verband daarmede is het in Februari 1900 buiten dienst gestelde flottieljevaartuig *Madura* tot loodsstationsschip ingericht en in Mei d. a. v. voor de Moeara Djawa (Koetei) gestationneerd, en het tot dusver aldaar gebezigde schip tot reserve-loodsstationsschip bestemd.

Haveninrichtingen. Te Tandjong Priok (haven van Batavia) werd in 1900 ontvangen aan kaaigelden f 79 028 en aan steigergelden (met inbegrip van huur voor het opslaan van steenkolen aan het oosterboord dier haven) f 38 274, tegen respectievelijk f 75 735 en f 34 410 in 1899.

Met ingang van 1 Januari 1901 kwam eene tot bezuiniging leidende reorganisatie van het havendepartement te Batavia tot stand (St. 1900 n°. 333). De bij St. 1896 n°. 130 vastgestelde staat, aantoonende de standplaatsen der havenmeesters en fungeerende havenmeesters, onderging, in verband met verschillende maatregelen met betrekking tot den dienst der in- en uitvoerrechten en accijnzen en met de overneming van het havenbeheer van de inlandsche zelfbesturen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, de noodige aanvullingen en wijzigingen (St. 1900 n°. 338 en 1901 n°s. 3 en 139).

Een reglement, regelende het gebruik — door particulieren — van 's lands los- en laadhoofd ter hoofdplaats Ternate, werd uitgevaardigd bij St. 1901 n°. 84. De reeds herhaaldelijk aangevulde staat, houdende vaststelling van de begrenzing der reeden in Nederlandsch-Indië (St. 1898 n°. 240), werd nader aangevuld met de bepaling der grenzen van eenige reeden in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (St. 1901 n°. 156).

Hydrographische dienst. Het opnemingsvaartuig *Makasser*, aan welk schip een adviesboot en 2 stoombarkassen waren toegevoegd, beëindigde in het laatst van Maart 1900 de opneming ter oostkust van Borneo tot de Kanioengan-eilanden; te vergeefs werd daarbij een onderzoek ingesteld naar eenige twijfelachtige riffen. Van half April tot half Mei werd het noordwestelijk gedeelte van den Spermunde-archipel opgenomen, waarna werd voortgegaan met de opneming van de west-, noordwest- en noordkust van Celebes. Tijdens deze werkzaamheden ging een der beide stoombarkassen, toen ze in Augustus door het gouvernementsstoomschip *Snip* van Makasser naar Tontoli werd gesleept, verloren. Op 21 December, toen de *Makasser* het opnemingsterrein verliet wegens het slechte weder en naar Soerabaija opkwam om aan het marine-etablissement eenige voorzieningen te ondergaan, waren de W.-, N.W.- en N.-kust van Celebes opgenomen, uitgezonderd: op de westkust, het stuk van de Paré Paré-baai (4° Z. B.) tot hoek Mandar of Rangasa (3° 35' Z. B.) en van hoek Oti (0° 20' Z. B.) tot Tamboe (0° B.). Van einde December 1900 tot einde Februari 1901 werd te Soerabaija vertoefd, waarop het schip weder vertrok naar het opnemingsterrein in Straat Makasser.

De gezondheidstoestand was over het algemeen zeer gunstig.

Het opnemingsvaartuig *van Gogh* ging voort met de opneming ter oostkust van Sumatra en kwam gereed met het in kaart brengen der Amphitrite-baai en daarin uitmondende koeala's, de monden der Indragiri-, Reteh-, Tongkal- en Djambi-rivieren, benevens de kust van Sumatra tot de Sekenah-baai (2°. Z.B.). Daarna werd overgestoken naar de Toedjoe-eilanden en werden zeeloodingen verricht tusschen den Sumatra-wal en deze eilandengroep. Van October af was de weersgesteldheid minder gunstig waardoor de opneming zeer vertraagd werd. De gezondheidstoestand was in den aanvang gunstig, later minder goed, tengevolge van het weder.

Het flottieljevaartuig *Bali*, nog tijdelijk met opnemingsdiensten belast, begon in de tweede helft van Juni 1900 de opneming van Straat Boeton en kwam daarmede gereed omstreeks half October, waarna de opneming werd voortgezet langs de oostkust van Celebes tot de Kendari-baai. In de tweede helft van November werd deze opneming tijdelijk gestaakt, om op te komen naar Soerabaija, vanwaar, na plaatsing van het dieplzeeloodtoestel Leblanc, in het eind van December werd vertrokken om het tracé Samarinda—Menado voor een telegraafkabel op te looden. Niettegenstaande het zeer ongunstige weder was deze arbeid in de laatste dagen van Januari 1901 gereed en vertrok dit vaartuig in de eerste dagen van Februari weder naar het terrein bij de Kendari-baai, om verder de opneming ter oostkust van Celebes noordwaarts voort te zetten. De gezondheidstoestand was vrij gunstig.

De periodieke opneming, van het Westervaarwater van Soerabaija, die de laatste maal in 1896 was geschied, werd in Mei 1900 aangevangen en kwam gereed, waarna nog de reede van Kalianget (Sumanap) werd opgenomen.

Verder werden door verschillende oorlogsbodems en schepen der gouvernementsmarine partieele opnemingen gedaan en bijdragen geleverd tot verbetering van bestaande zeekaarten en tot vermeerdering van de hydrographische kennis van den Oost-Indischen Archipel.

De verkoop in Indië van zeekaarten en gidsen bracht in 1900 f 2761 op, tegen f 4226 in 1899.

Omtrent de werkzaamheden, in het belang der hydrographie van Nederlandsch-Indië, hier te lande verricht, valt het volgende op te merken.

In het tijdvak van medio Mei 1900 (tot zoover liepen de opgaven van het vorig verslag) tot medio Mei 1901 — op welken laatsten datum de kopergravures der kaarten n°. 110, Straat Boeton, n°. 123, Toegangen tot Makasser (noordblad) en n°. 127, Straat Makasser (middenblad), nog in bewerking waren — werden uitgegeven de volgende 9 nieuwe kaarten: n°. 40, Riouw- en Lingga-archipel, blad 1 (nieuwe opneming); n°. 43, Monden der Indragiri-rivier (nieuwe opneming); n°. 48, Mond der Djambi-rivier (nieuwe opneming); n°. 130, Monden der Koetei-rivier (nieuwe opneming); n°. 160, Palembang-rivier van P°. Pajoeng tot Palembang (nieuwe opneming); n°. 175, Vaarwaters en ankerplaatsen op de westkust van Celebes en in Straat Makasser (nieuwe opneming); n°. 177, Noordkust Celebes van P°. Motoeo tot hoek Poloempanga (nieuwe opneming); n°. 178, Noordkust Celebes, van hoek Poloempanga tot Mariri (nieuwe opneming); en n°. 180, Baai van Amoerang (nieuwe opneming). Verder verschenen 3 schetskaarten n°s. 41 t/m 43, welke de uitkomsten van de partieele opnemingen van minderen omvang bevatten, en werden naar het depôt te Batavia gezonden eenige, niet in den handel verkrijgbare, autographieën van schetsmatige opnemingen van minder belang.

De lithographieën der kaarten n°. 39, Zuidelijk gedeelte van de Chineesche zee (blad II), n°. 50, Karimata-eilanden en n°. 65, Java-zee en aangrenzende vaarwaters (blad I), waarop belangrijke verbeteringen waren aan te brengen, waarvoor de steenen minder geschikt bleken, werden vervangen door kopergravures.

10 lithographieën en 3 kopergravures werden, door het aanbrengen van groote verbeteringen volgens nieuw ingekomen hydrographische gegevens, bijgewerkt.

Op de naar Batavia gezonden kaarten, ten getale van 4075, werden, alvorens zij werden afgedrukt, 23 groote en 992 kleine correcties aangebracht.

Deel II van den „Zeemansgids voor den Oost-Indischen Archipel" kwam gereed; met de samenstelling van deel III werd een aanvang gemaakt en voortgegaan werd met het uitgeven, naarmate daartoe gegevens inkwamen, van verschillende mededeelingen op zeevaartkundig gebied.

De aanstaande commandant van een der opnemingsvaartuigen

werd te Utrecht, gedurende zes maanden, geoefend in het verrichten van astronomische plaatsbepalingen met het universaal-instrument.

§ 6. *Verrichtingen der zeemacht.*

Ook gedurende 1900 bracht het vanwege de marine op de Atjehsche kust uitgeoefende toezicht op de naleving van de scheepvaartregeling en tot het weren van invoer van oorlogscontrabande slechts enkele overtredingen, en dan nog van weinig belang, aan het licht. Daarentegen werden ter Noord- en Oostkust eenige gevallen van op inlandsche vaartuigen gepleegden zeeroof geconstateerd. In verband met de herhaalde malen voorgekomen aanwijzing van schepen in het belang van militaire operatiën te land, konden echter ook ditmaal de bewakingsstations niet steeds overeenkomstig de vastgestelde regeling worden bezet. Door de tot de Atjeh-divisie behoorende bodems, werd tot tweemalen toe, hulp verleend aan in nood verkeerende vreemde schepen, en wel in Mei 1900, door de *Koetei*, aan het bij Diamantpunt gestrande Russische schip *Rossia* en, in September d. a. v., door de *Edi*, aan het Engelsche stoomschip *Yangtsze*, dat met eene gebroken schroefas nabij de Nicobaren op eene gevaarlijke plaats had moeten ankeren. De pogingen om de *Rossia* af te brengen gelukten eerst na drie dagen; de *Yangtsze* werd behouden te Sabang binnengebracht.

Voor den dienst ter Noordkust waren aanvankelijk twee oorlogsbodems aangewezen; later werd voor dit kustgedeelte één oorlogsschip als minimum vastgesteld. Had aanvankelijk de meeste actie plaats in het gedeelte der Noordkust tusschen Diamantpunt en Lho Seumawé — o. a. werd door de landingsdivisie van de *Mataram* in den nacht van 24 op 25 Juni deelgenomen aan de militaire excursie tot verdrijving van den pretendent-sultan uit Boven-Samakoero, bij welke gelegenheid twee schepelingen werden gewond (verg. hoofdst. **D**, blz. 52), — van het derde kwartaal 1900 af werden de diensten der oorlogsbodems het meest vereischt in het gedeelte tusschen Sigli en Samalanga, wat voortvloeide uit de oprichting in die kuststreken van de zoogenaamde spoorwegbivaks aan de in aanbouw zijnde trambaan Sigli-Lho Seumawé. Voorts nam de marine in Januari/Februari 1901 een werkzaam aandeel in de excursie tegen Samalanga en Peusangan. In December te voren waren de beide kanonnen van 10.5 c.M. A. van de *Koetei*, na vooraf aan den wal te zijn beproefd, in prauwen naar Meureudoe overgebracht, aldaar ontscheept en tijdelijk opgesteld op den heuvel Nang Roë, ten einde te worden aangewend tot beschieting van vijandelijke versterkingen, die ook uit zee werden beschoten door de *Tromp*, *Edi* en *Assahan*. Eene landingsdivisie van de *Tromp*, samengesteld uit eene compagnie matrozen en mariniers, alsmede eenige artillerie, namelijk 2 snelvuurkanonnen van 3.7 c.M. op landingsaffuit met daarbij behoorend personeel, maakte verschillende tochten mede en nam deel aan de bestorming van den Glé Bateë Ili. Het artillerievuur van de verschillende marine-vuurmonden had eene zeer goede uitwerking. De marine bekwam bij de geheele excursie twee gewonden.

Ter Oostkust werd de bewakingsdienst grootendeels door recherchevaartuigen uitgeoefend; toch bleef, voor zooveel zulks mogelijk was, ook een flottieljevaartuig voor dit gebied aangewezen.

Het ter Westkust gestationneerde oorlogsschip verleende geregeld hulp bij den opvoer van vivres, enz. ten behoeve van de in het binnenland van Meulaboh ageerende colonne der landmacht. In verband daarmede kon Meulaboh tot in September 1900 als hoofdstation van het ter Westkust aanwezige flottieljevaartuig beschouwd worden. Telkenmale, wanneer het schip kruistochten langs de kust ging ondernemen, werd te dier plaatse eene gewapende stoomsloep en eene vlet achtergelaten, waarvan het personeel, behalve aan den opvoer van vivres, ook deelnam aan de militaire diensten van het garnizoen. Voorts werd meermalen de landingsdivisie ontscheept tot het verleenen van dekking aan het opvarende of teruggkeerende vivrestransport, hetwelk herhaaldelijk door vijandelijke benden werd bestookt. Na de opheffing van de bivaks te Babah Kroeëng Manggi en te Peureumeuë werd de opvoer van vivres uit Meulaboh gestaakt en werd daardoor een veelvuldig verblijf van het oorlogsschip daar ter plaatse minder noodig. Daarentegen werd, sedert het laatste kwartaal van 1900, drukker vertoefd ter reede Rajah, in verband met het binnenslands ageeren van colonnes der landmacht.

Van 5 tot 7 December werd, ter versterking van het bivak te Blang Pidië — waarvan een groot gedeelte der bezetting eene korte excursie had te ondernemen —, door de *Edi* eene landingsdivisie van 20 man gedebarqueerd, die, bij het leggen van eene nachtelijke hinderlaag, met den vijand handgemeen geraakte en daarbij twee gewonden bekwam.

Bij de verschillende kruistochten werd meermalen een bezoek gebracht aan het eiland Simeuloe (Simaloer), waar hoofden en bevolking steeds blijk gaven van vriendschappelijke gezindheid.

Ter Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo deed het aldaar gestationneerde flottieljevaartuig *Flores* verschillende reizen langs de kusten en op de rivieren. In April 1900 werd een tocht ondernomen op de Negara Merampid- en Poeloe Petik-rivieren; in Juni werden reizen gedaan naar Kotta Baroe en Poeloe Laut en daarna naar Koetei, waar de *Flores* tegenwoordig was bij de beëediging van den nieuw opgetreden sultan van dat landschap; in Juli werden Kotta Waringin en Pasir bezocht, op welke laatste plaats eveneens een nieuwe bestuurder werd geïnstalleerd; in September werd eene reis gedaan naar Kotta Baroe, Balik Papan en Gossong Pajoeng, en vervolgens werd een aanvang gemaakt met de opneming van de Barito-monding, ten behoeve van den in 1901 aan te leggen telegraafkabel van Bandjermasin naar Landangan, welke werkzaamheden voor het grootste deel gereed kwamen. In Januari 1901 werd een kort bezoek gebracht aan Koetei, en in Februari/Maart eene reis ondernomen naar de Boven-Teweh, tot machtsvertoon tegenover de nog steeds onrustige bevolking dier streek.

De schepen der Java-divisie bleven, voor zoover zij niet wegens buitenlandsche zendingen afwezig of wegens andere diensten tijdelijk aan het divisieverband onttrokken waren, aangewezen om in de nabijheid van Java te vertoeven en door het houden van gezamenlijke oefeningen zich meer en meer voor hunne bestemming in oorlogstijd geschikt te maken. Den 23sten Juni 1900 werd door de divisie uit Tandjong Priok eene oefeningsreis aanvaard naar Padang, waarbij een kortstondig bezoek werd gebracht aan Benkoelen en de Taroesan-baai.

De divisie werd tijdens haar verblijf te Padang den 6den Juli telegrafisch naar Tandjong Priok opgeroepen, naar aanleiding van den uit Nederland bekomen last om, behalve de *Holland*, die reeds den 23sten Juni naar China was gezonden, met spoed nog twee schepen derwaarts te dirigeeren, waartoe de *Koningin Wilhelmina der Nederlanden* en de *Piet Hein* werden aangewezen, die den 15den Juli de reis aanvaardden.

Daar de *Friesland* reeds sedert October 1899 met eene zending naar de Delagoa-baai was belast, bleef dus van de Java-divisie slechts één schip, de *Sumatra*, over. De *Friesland* keerde den 25sten September, de *Koningin Wilhelmina* en de *Holland* den 6den November 1900 en de *Piet Hein* den 19den Februari 1901 in Indië terug.

De *Holland* en de *Sumatra* waren, van het laatst van April tot den 9den Mei 1900, van de divisie afwezig, ten einde den gouverneur van Celebes en onderhoorigheden te vergezellen bij zijn bezoek aan Loewoe (zie vorig verslag, blz. 37). Den 16den October verliet de *Sumatra* de divisie opnieuw, met bestemming naar Nieuw-Guinea. Den 2den November kwam het schip te Port-Kennedy (Thursday-eiland) aan, waar den 19den ook het flottieljevaartuig *Serdang* arriveerde, welk schip den 2den October van Soerabaija was vertrokken en, na te Fak Fak den assistent-resident-titulair van West- en Zuid-Nieuw-Guinea aan boord te hebben genomen, zoowel Port-Kennedy als eenige plaatsen op Britsch Nieuw-Guinea had bezocht, tot het houden van besprekingen met de Britsche autoriteiten en ten einde te trachten gegevens te verzamelen om het opsporen op Nederlandsch gebied van de schuldigen aan rooftochten op het Britsch gedeelte van Nieuw-Guinea's zuidkust te vergemakkelijken. Beide schepen vertrokken daarop naar het nabij de Britsche grenzen gelegen kustgedeelte, met het doel om met eene sterke macht de kampongs te doorzoeken, eventueele gevangenen, afkomstig van het Britsch gebied, te bevrijden en verzet te bestraffen. Bij een gewapenden sloepentocht van 28 tot 30 November op de Beronka- (Amberauka-) rivier, tot op ongeveer 25 zeemijlen stroomopwaarts, werden in de doorzochte kampongs geen sporen ontdekt van eenige schuld aan de bedoelde rooftochten. Meer succes werd verkregen door de gewapende sloepenflottielje, die den 2den December de Marauka-rivier werd opgezonden. Bij het door de landingsdivisie gehouden onderzoek werden toch in een der kampongs eenige artikelen gevonden, onmiskenbaar afkomstig van roof op Britsch gebied; die kampong werd dan ook verbrand. Voorts werden een tweedaagsche sloepentocht, tot op ongeveer 40 zeemijlen

de rivier op, en ten laatste een tweedaagsche tocht te land gedaan, met het doel om te trachten langs dien weg Sileraka te bereiken, hetgeen evenwel niet mocht gelukken. Den 9den December keerden alle sloepen terug aan boord van de schepen, die den volgenden dag verstoomden naar Sileraka, alwaar, door de vereenigde landingsdivisiën, eene militaire demonstratie werd uitgevoerd, tot machtsvertoon tegenover de bevolking, die zich evenwel schuil hield. [1]) Daarna aanvaardde de *Sumatra* de terugreis en kwam, na o. a. Dobo en Bima — uit laatstgenoemde plaats werd nog een korte tocht gemaakt om de schipbreukelingen van het in Straat Sapeh gestrande Noorsche fregat *Akershuus* af te halen — te hebben bezocht, den 16den Januari 1901 te Soerabaija aan.

Omtrent de verrichtingen van de voor algemeene diensten beschikbaar geweest zijnde schepen valt het volgende te vermelden.

De *Serdang*, die den 9den April 1900 te Soerabaija was teruggekeerd van haren tocht naar Nieuw-Guinea's zuidkust, in verband met het gebeurde met een drietal scheepsofficieren van de paketboot *Generaal Pel* (zie vorig verslag, blz. 43—45), deed van 17 April tot 14 Mei loodingen voor een tracé voor den ontworpen telegraafkabel van Bandjermasin naar Landangan. Na te Soerabaija eenige voorzieningen te hebben ondergaan, vertrok het schip den 19den Juni naar Tandjong Priok en nam vervolgens deel aan den oefeningstocht der Java-divisie naar Padang. Na van 28 Juli tot 10 Augustus eene reis gedaan te hebben naar Cheribon, tot het houden van verschillende oefeningen, werd naar de Wijnkoopsbaai gestoomd, tot het doen van opnemingen in het belang der defensie. Na een kort verblijf te Tandjong Priok en Soerabaija, werden van 28 Augustus tot 23 September dergelijke opnemingen verricht in eenige baaien ter zuidkust van Java. Den 2den October verliet de *Serdang* Soerabaija, tot het doen, in vereeniging met de *Sumatra*, van de hiervóór reeds besproken tochten naar Nieuw-Guinea's zuidkust. Na het vertrek van de *Sumatra* (December 1900) bezocht de *Serdang* nog verschillende plaatsen ter noordkust van Nieuw-Guinea, tot aan de grens van het Duitsche gebied, en kwam, na de Mapia-eilanden en Amboina te hebben aangedaan, den 20sten Februari 1901 te Soerabaija terug.

Door de *Java* werd in April/Mei 1900 eene reis gedaan naar Nieuw-Guinea, gedurende welke aan het civiel bestuur hulp werd verleend bij de regeling van eenige politieke aangelegenheden. Na te Soerabaija te zijn teruggekeerd om eenige kleine herstellingen te ondergaan, vertrok de *Java* in September naar Menado, bezocht eenige kustplaatsen ter noordkust van Celebes en aan de Tomini-bocht en verleende vervolgens (October/November) hulp bij de bedwinging van eene oproerige beweging in het landschap Maoeton (zie daaromtrent hoofdst. C, blz. 35). De *Java* was den 15den December te Soerabaija terug, en werd daar gereed gemaakt voor den op blz. 37 bedoelden onderzoekingstocht op de zuidkust van Nieuw-Guinea, waarheen het schip den 23sten Februari 1901 vertrok. In Mei d. a. v. is de *Java* echter, wegens het uitbreken van berriberri onder de bemanning, naar Soerabaija moeten terugkeeren.

De *Ceram* kwam, na gedurende April/Mei 1900 het tijdelijk station Noordkust Celebes te hebben bezet, medio Juni weer te Soerabaija. Na te zijn gedokt vertrok het schip, begin Juli, naar Ampenan (Lombok), doch het werd van daar teruggeroepen, ten einde personeel en materieel in te schepen, bestemd voor het pantserdekschip *Koningin Wilhelmina der Nederlanden* en het pantserschip *Piet Hein*, welke bodems te Tandjong Priok werden gereed gemaakt voor de reis naar China. Na van medio Juli tot begin Augustus te Tandjong Priok te hebben vertoefd, werd de *Ceram* naar Djambi gedirigeerd, in verband met de politieke verwikkelingen in dat rijk. Aanvankelijk surveilleerde het schip ter kuste, ten einde den sluikhandel in vuurwapenen en ander oorlogsmateriaal tegen te gaan, waarna het, sedert November, op de Batang Hari en hare zijrivieren hydrographische en topographische opnemingen deed. Tusschentijds deed de *Ceram* een tweetal reizen, tot overbrenging van den hekwielstoomer der gouvernementsmarine *Tamiang*, eerst (in September) van de Tamiang-rivier naar Singapore en vervolgens (in November) van daar naar Djambi. De *Tamiang* was namelijk aan de *Ceram* toegevoegd, ten einde dat flottieljevaartuig behulpzaam te zijn bij de opnemingswerkzaamheden op de bovenrivieren, waartoe de hekwielstoomer, door zijn geringen diepgang bijzonder geschikt is. Medio Maart verliet de *Ceram* het station Djambi, de *Tamiang* achterlatende, tot voortzetting der opnemingen, en bovendien tot het verleenen van steun bij de vestiging van een militairen post aan de Moeara Tambesi. In Mei jl. is de *Ceram* aangewezen voor de op blz. 37 bedoelde onderzoekingen ter noordkust van Nieuw-Guinea.

Voor uitvoerige mededeelingen aangaande de verrichtingen der oorlogsmarine in Indië zij verwezen naar de geregeld, als bijvoegsels van de Javasche Cour., verschijnende kwartaaloverzichten, naar het door de zorg van het Ministerie van Marine hier te lande uitgegeven „Jaarboek van de Koninklijke Nederlandsche zeemacht", zoomede naar de laatste kolom van tabel 1 van bijlage C.

F. Rechtswezen.

§ 1. *Rechterlijke macht.*

De omstandigheid dat van lieverlede alle landraden op Java en Madura, behalve alleen die van Bawean, een rechtskundigen voorzitter hebben gekregen, moest doen overgaan tot eene omvangrijke herziening van de rechtspraak aldaar over Europeanen en inlanders, gelijk het Kon. besluit in St. 1873 n°. 157 reeds had aangegeven. Kon nu toch eenerzijds (overeenkomstig dat besluit van 1873) de rechtsmacht der residentiegerechten (residentierechter is de rechtskundige landraadvoorzitter) en der landraden aanmerkelijk worden uitgebreid, met gelijktijdige afschaffing van de rechtbanken van omgang en verbetering van de rechtspleging voor het residentiegerecht, anderzijds moest de door de nieuwe instelling verbroken goede organisatie der rechterlijke macht worden hersteld, waartoe vereischt werd: overbrenging van de revisie van de strafvonnissen van inlandsche rechtbanken van het Hooggerechtshof bij de drie raden van justitie, inkrimping van het Hof en wijziging (deels verbetering) van een aantal rechterlijke traktementen. Eindelijk zou de afschaffing van het forum privilegiatum van den lande en van den Landvoogd, de opheffing van het koloniaal appèl medebrengen, waartegen met het oog op eene verbeterde samenstelling van het Hof geen bezwaar bestond. Tevens was ook voor de benoeming, bevordering en het ontslag der rechterlijke ambtenaren eene regeling gewenscht, en konden ter gelegenheid van deze verschillende maatregelen de Indische wetboeken op tal van plaatsen nuttige partieele herzieningen ondergaan. In deze en in den aanhef der volgende paragraaf vinden de dienovereenkomstig tot stand gebrachte wijzigingen vermelding.

De totstandkoming der wetten van 11 Januari 1901 (Ned. St. nos. 32 en 33, Ind. St. nos. 119 en 123) tot wijziging van de Indische begrooting voor 1901 en tot ontbinding van het Hooggerechtshof maakte de vaststelling mogelijk van drie Kon. besluiten: één tot overbrenging van de hoogerbedoelde revisie op de raden van justitie te Batavia, Samarang en Soerabaija (St. 1901 n°. 124), één van transitoire strekking (St. 1901 n°. 125) en één tot nieuwe regeling van de indeeling van het Hof en de drie raden in kamers, en van de verdeeling der werkzaamheden (St. 1901 n°. 126). Daarbij zullen zich twee gouvernementsbesluiten voegen, één tot uitvoering van de verdeeling van de werkzaamheden der Europeesche rechtscolleges en één tot vaststelling van rechterlijke bezoldigingen. De inwerkingtreding van wet en Kon. besluiten is afhankelijk gesteld van een respectievelijk bij ordonnantie en door den Gouverneur-Generaal te bepalen datum.

De boven aangeduide regeling van benoeming, bevordering en ontslag van rechterlijke ambtenaren kwam tot stand bij een Kon. besluit van 16 Maart 1901 n°. 59 (St. n°. 201), dat almede in werking treden zal op een nader in Indië te bepalen datum en aansluit bij de nieuwe bepalingen voor de leden van het Hof, bedoeld in den aanhef van § 2.

Afgescheiden van de genoemde maatregelen, doch in samenhang daarmede, kwam tot stand de overbrenging van de rechtsmacht der rechtbanken van omgang op de landraden op Java en Madura (St. 1901 n°. 13, verg. n°. 16), benevens de uitbreiding van de rechtsmacht der residentiegerechten op Java en Madura, gepaard aan eene omvangrijke herziening van de rechtspleging voor die gerechten (St. 1901 n°. 15, gewijzigd bij n°. 168), welke maatregelen eveneens in werking zullen treden op een door den Gouverneur-Generaal te bepalen datum. De overbrenging van de zoogenaamde klapzaken bij de residentiegerechten (ter ontlasting van de raden van justitie), ingevolge St. 1901 n°. 14, was reeds na de gewone termijnen in werking getreden. Aan-

---

[1]) De tochten van de *Sumatra* en de *Serdang* zijn uitvoerig beschreven in het als bijlage A aan dit verslag toegevoegde extract-rapport van den assistent-resident-titulair van West- en Zuid-Nieuw-Guinea, dd. 24 Januari 1901.

teekening verdient nog dat de gedrukte wordingsgeschiedenis der drie besluiten in St. 1901 n°s. 13, 14 en 15 aan alle gegradueerde leden van de rechterlijke macht en aan alle advokaten in Indië werd ter hand gesteld.

De afschaffing van het fiat-executie (zie hieronder § 2), die wijziging zou hebben noodig gemaakt van de bepalingen omtrent de opgeheven rechtbanken van omgang, leidde er toe, de vermelding dier rechtbanken uit de geheele wetgeving te elimineeren en de op de landraden betrekkelijke artikelen dienovereenkomstig aan te vullen bij Kon. besluit van 4 Mei 1901 n°. 51 (in werking tredend op een bij ordonnantie te bepalen datum).

Overeenkomstig de bij de begrooting voor 1901 genomen beslissing werd bij gouv. besluit in St. 1901 n°. 40 eene verhoogde bezoldiging der adjunct-hoofddjaksa's, djaksa's en adjunct-djaksa's op Java en Madura vastgesteld.

Wat partieele voorzieningen betreft ten aanzien van inlandsch personeel bij het rechtswezen, zij hier overigens verwezen naar de gouv. besluiten of een deel daarvan, opgenomen in St. 1900 n°s. 334 en 335 en 1901 n°s. 51 en 53, de beide eerste in verband staande met de opheffing sedert 1 Januari 1901 van vijf gewesten op Java, de beide andere beoogende eene geringe versterking van het inlandsch openbaar ministerie in een paar regentschappen op Java.

Ter Sumatra's Westkust werd eene inlandsche rechtbank (rapat) opgeheven, terwijl ten aanzien van het personeel bij een drietal andere aldaar eenige voorzieningen van ondergeschikt belang werden getroffen (St. 1900 n°s. 327 en 328 en 1901 n°. 59).

§ 2. *Rechtswezen in het algemeen.*

Wijziging van eenige op het rechtswezen betrekking hebbende artikelen van het Regeeringsreglement. Deze wijziging, hoofdzakelijk het stellen van een leeftijdsgrens en van verbeterde regels voor het ontslag der leden van het Hooggerechtshof, alsmede opheffing van het koloniaal appèl en van het fiat-executie behelzende, is tot stand gekomen bij de wet van 29 April 1901 (Ned. St. n°. 92), welke in werking zal treden op een bij ordonnantie te bepalen datum, tegelijk met het Kon. besluit van 4 Mei 1901 n°. 50, betreffende gratie en andere met gezegde wet samenhangende onderwerpen en dat van 18 Juni 1901 n°. 50 (Ned. St. n°. 155), houdende intrekking van het reglement van 1850 op het koloniaal appèl (St. 1851 n°. 4, junto St. 1872 n°. 12 en 1887 n°. 152).

Aanvulling van het inlandsch reglement met bepalingen omtrent het onderzoek in straf- en burgerlijke zaken naar de echtheid van onder openbare bewaarders berustende geschriften. Het op blz. 71 van het vorig verslag genoemde Kon. besluit werd afgekondigd in St. 1900 n°. 243; de ordonnantie tot wijziging van art. 39 van het reglement op het notarisambt in St. 1900 n°. 244.

Rechtswezen in de buitenbezittingen. Aan het op blz. 71 van het vorig verslag vermelde Kon. besluit tot bevoegdverklaring van den Gouverneur-Generaal om het Sumatra-reglement te herzien (sedert afgekondigd in St. 1900 n°. 324) werd nog geen volledig gevolg gegeven. Blijkens St. 1900 n°. 331 werd het Menado-reglement herzien, om eene leemte weg te nemen in de bepalingen omtrent de inlandsche officieren van justitie en hunne adjuncten.

Eene wijziging van het reglement voor Sumatra's Oostkust, in verband met eene wijziging van de administratieve indeeling van dat gewest, kwam tot stand bij St. 1900 n°. 266. Bij de ordonnantie in St. 1900 n°. 325 werd voor alle reglementen der buitenbezittingen, behalve Atjeh en Ternate, het Kon. besluit in St. 1899 n°. 8 (executie civiele landraadvonnissen), en bij de ordonnantie in St. 1900 n°. 332 werd voor alle, behalve Billiton en Benkoelen, het Kon. besluit in St. 1898 n°. 66 (verwijzing naar de terechtzitting van den landraad in strafzaken) nagevolgd. Eindelijk werd bij de ordonnantie in St. 1901 n°. 157 eene wijziging aangebracht in het reglement voor Bali en Lombok, in verband met de verlegging van de hoofdplaats der afdeeling Lombok van Ampenan naar Mataram.

Rechtspersoonlijkheid van vereenigingen. In 1900 werden in Indië op den voet van het Kon. besluit van 28 Maart 1870 n°. 2 (St. n°. 64) 55 vereenigingen als rechtspersoon erkend, bijna alle — op 5 na — aangegaan voor minder dan 30 jaren; 16 er van, deels van godsdienstigen, deels van liefdadigen aard, waren door Chineezen opgericht.

Aan 1 vereeniging (eene Chineesche) werd rechtspersoonlijkheid geweigerd, op grond van de overweging dat zij moest worden aangemerkt als eene wederkeerige waarborgmaatschappij in den zin van art. 10 van voormeld Kon. besluit.

Naamlooze vennootschappen. In 1900 werd in Indië bewilliging verleend op de oprichting van 98 en in Nederland op die van 30 naamlooze vennootschappen, welke haren werkkring uitsluitend of ten deele in Nederlandsch-Indië vonden, alle nader vermeld in bijlage E tabel I. Van een 4-tal van eerstbedoelde en een 2-tal der andere categorie had echter — op het tijdstip van afsluiting van het overzicht — de voorgeschreven openbaarmaking der akte van oprichting nog niet plaats gehad.

Bewilliging op wijzigingen in de statuten werd gedurende 1900 in Nederlandsch-Indië in 45 gevallen verleend.

Rechtstoestand van personen. Van de in het laatste lid van art. 109 van het Regeeringsreglement aan de Indische Regeering voorbehouden bevoegdheid werd gedurende 1900 gebruik gemaakt door met Europeanen gelijk te stellen 17 mannen en 4 vrouwen, die rechtens als inlanders waren te beschouwen, zoomede 1 Chinees en 1 Chineesche vrouw. Op beide laatstbedoelden na, waren allen Christenen.

§ 3. *Burgerlijk recht, handelsrecht en burgerlijke rechtsvordering.*

Staatscommissie tot herziening van de Indische wetgeving op privaatrechtelijk gebied. Aan de voorstellen der commissie, genoemd onder 14°. en 15°. (regeling van den privaatrechtelijken toestand van inlandsche Christenen) en 18°. (opheffing van bezwaren voortvloeiend uit verschil van wetgeving; vrijwillige onderwerping) van de onder stuk 14 bij hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor 1898 aan de Tweede Kamer overgelegde lijst harer voorstellen en adviezen, is, na ingewonnen advies der Indische Regeering, besloten geen gevolg te geven. X. 13

Meerderjarigheid. Naar aanleiding van de Nederlandsche wet van 6 Februari 1901 (Ned. St. n°. 62) werd bij Kon. besluit van 28 Februari 1901 n°. 92 (St. n°. 194) de meerderjarigheidsleeftijd voor Europeanen en met dezen gelijkgestelden in de Indische wetgeving teruggebracht op 21 jaar. Het ligt in de bedoeling dit besluit, waarbij nog een nader besluit benevens één of meer ordonnanties zullen aansluiten, te doen in werking treden op denzelfden datum als de Nederlandsche wet en als overeenkomstige verordeningen in Suriname en Curaçao.

Overschrijving. In verband met de opheffing van vijf residentiën op Java onderging de overschrijvingsordonnantie eenige wijziging bij St. 1901 n°. 64.

Privaatrecht der inlandsche Christenen. In aansluiting aan de mededeelingen, gedaan op blz. 3-4 van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer nopens de Indische begrooting voor 1901, kan worden opgeteekend, dat blijkens de Jav. Cour. van 30 April 1901 aan den rechterlijken ambtenaar mr. J. H. Carpentier Alting is opgedragen het ontwerpen van eene regeling van den rechtstoestand der inlandsche bevolking in de Minahassa-districten der residentie Menado ten aanzien van het privaatrecht, en het voorbereiden van zoodanige regeling voor andere gewesten, in het bijzonder voor de residentiën Amboina en Ternate.

Het voor genoemde residentiën, zoomede voor Timor en onderhoorigheden, geldende reglement van 1861, betreffende huwelijken van inlandsche Christenen, werd op eenige punten gewijzigd bij de ordonnantie in St. 1900 n°. 208.

Dagvaarding en rogatoire commissie. In het — onafgedaan gebleven — gewijzigd ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling van eenige bepalingen in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Gedrukte stukken, Zitting 1899—1900, **10**, n°. 2) werden voorzieningen opgenomen voor het rechtsverkeer tusschen moederland en koloniën (zie de voorgestelde artikelen 4*a*, 892, 893 en 894, en blz. 8, 11 en 13 der Memorie van Antwoord).

Andere onderwerpen. Ten aanzien van eenige tot deze paragraaf behoorende onderwerpen zijn enkel statistische opgaven overgelegd. Die opgaven, welke zijn opgenomen in bijlage E, tabellen II-IV en X betreffen als naar gewoonte de in het jongst ver-

loopen jaar gesloten zoogenaamde *gemengde huwelijken*, [1]) verleden akten van *oogstverband*, en behandelde *faillissementen*, zoomede — over 1899 — de gedane inschrijvingen in de registers van den *burgerlijken stand.*

§ 4. *Strafrecht en strafvordering.*

Overbrenging van de revisie. In aansluiting aan het op blz. 59 vermelde valt op te teekenen, dat de ministerieele toezegging, gedaan in de vergadering der Tweede Kamer van 21 November 1900 (Handelingen 1900—1901, blz. 370) dat, voor zoover de Regeering toezicht kan uitoefenen op de actie der rechterlijke macht in Indië, gewaakt zal worden dat de bevoegdheid om oraal debat in het revisieproces toe te staan geen doode letter worde, onder de aandacht van den Gouverneur-Generaal is gebracht, onder opmerking dat het wellicht aanbeveling verdient dat de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de raden van justitie opmerkzaam worden gemaakt op het gewicht van het nieuwe voorschrift, ten einde bij hunne conclusiën in revisie daarmede rekening te houden.

Betaling van de hoogste boete. In aansluiting aan art. III litt. N van het Kon. besluit op de residentiegerechten (St. 1901 n°. 15), waarbij eene nieuwe lezing van art. 410, 2de lid, van het Reglement op de strafvordering is vastgesteld, is de Gouverneur-Generaal gemachtigd ook voor de buitenbezittingen de regeling van de betaling der hoogste boete te herzien.

Tarieven. Het tarief tot regeling der schadeloosstelling voor inlanders en met dezen gelijkgestelde personen, in strafzaken als getuigen of deskundigen verschenen (St. 1884 n°. 143), onderging eene aanvulling bij St. 1901 n°. 122.

Uitlevering. Gedurende 1900 werd onzerzijds voldaan aan het verzoek van het Bestuur van Portugeesch Timor om uitlevering van 1 Europeaan en 1 inlandsche vrouw, beiden beschuldigd van diefstal en eerstbedoelde bovendien van zware mishandeling, en aan dat van het Bestuur der Straits-Settlements om uitlevering van 1 Chineesche vrouw en 1 Chinees, beschuldigd respectievelijk van diefstal en wegvoering van eene minderjarige, en van medeplichtigheid daaraan. Voorts werd in dat jaar de uitlevering aan de autoriteiten in West-Australië gelast van 6 schepelingen der in de Moluksche wateren afgeloopen brik *Ethel*, waarvan 2 wegens moord en diefstal en de anderen wegens diefstal.

Aan onze autoriteiten werden door het Bestuur der Straits-Settlements uitgeleverd 1 uit de residentie Riouw en onderhoorigheden en 1 uit de residentie Oostkust van Sumatra gevluchte inlander, respectievelijk beschuldigd van medeplichtigheid aan diefstal in dienstbaarheid en van misbruik van vertrouwen.

Drie aanvragen om uitlevering van 1 uit het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden gevluchten Chinees, 1 uit de residentie Riouw en onderhoorigheden gevluchten inlander en 1 uit de voormalige residentie Japara gevluchten Chinees, beschuldigd de twee eerstbedoelden van diefstal in dienstbaarheid en de derde van verduistering, moesten zonder gevolg blijven, omdat de betrokkenen door de politie niet konden worden opgespoord. Van 1 uit de residentie Bali en Lombok gevluchten, wegens het vervaardigen van valsche munt veroordeelden Chinees kon de uitlevering niet plaats hebben, omdat de te Singapore voor den vluchteling gehouden persoon door de voor dat doel daarheen gezonden lieden niet werd geïdentificeerd.

Gratie en remissie van straffen. De mededeelingen, onder dit hoofd te doen, meerendeels van statistischen aard, zijn opgenomen sub VII van bijlage E.

Veediefstallen (op Java en Madura). Voor de gebruikelijke statistische opgaven zij verwezen naar bijlage E, sub VI.

§ 5. *Gevangeniswezen.*

Gedurende 1900 werden gebouwd en opgeleverd 12 landsgevangenissen in de buitenbezittingen (zie bijlage F), terwijl te Pangkallan Brandan (Oostkust van Sumatra) een gehuurd gebouw tot gevangenis werd bestemd en een drietal gevangenissen, mede in de buitenbezittingen, werden ingericht voor een grooter aantal gevangenen.

Volgens uit Indië ontvangen opgaven met betrekking tot de mutatiën onder de gevangenen gedurende 1899 [2]) — over 1900 zijn nog geen volledige gegevens voorhanden — was het aantal definitief veroordeelden, op 1 Januari 1899 bedragen hebbende 25 627 (verbeterde opgaaf), bij het einde van dat jaar gedaald tot 25 372 (onder welke totalen echter begrepen is een groot aantal — respectievelijk 10 526 en 10 923 — door den politierechter gestraften), terwijl het cijfer der veroordeelden, wier vonnis nog niet in kracht van gewijsde was gegaan, hetwelk, met inbegrip van dat der preventief in hechtenis gestelden, op 1 Januari 1899 bedragen had 4649, bij het einde van dat jaar geklommen was tot 5647. Derhalve telden de gevangenissen op 1 Januari 1899 30 276 veroordeelden en beklaagden en op 31 December van datzelfde jaar 31 019. Het totaal der gedurende 1899 bijgekomen „nieuwe veroordeelden" beliep 286 059, en dat der wegens strafeindiging ontslagenen 286 313, zijnde respectievelijk 3819 en 6361 meer dan het jaar te voren, welke verschillen hoofdzakelijk betroffen de politioneel veroordeelden, die in den regel 95 à 96 pct. der veroordeelden uitmaken. Van deze tot straffen van slechts zeer korten duur veroordeelden telden in 1899 onder de bijgekomen „nieuwe veroordeelden" 277 650, en onder de wegens strafeindiging ontslagenen 276 669, zijnde respectievelijk 7955 en 6877 meer dan in 1898.

Voorloopige gegevens betreffende het aantal gevangenen over 1900 vindt men in bijlage F, welk overzicht voor elke gevangenis in het bijzonder tevens het aantal onder de gedetineerden voorgekomen ziekte- en sterfgevallen vermeldt. Deze cijfers en de omtrent sommige daarvan verstrekte toelichtingen zijn echter niet eenvormig en volledig genoeg om daaruit tot algemeene gevolgtrekkingen nopens den gezondheidstoestand der gevangenisbevolking te kunnen besluiten. In 't algemeen viel echter op te merken dat de berriberri weder meer neiging tot heviger optreden vertoonde dan in de laatste jaren. Naar verwacht wordt, zal het nieuwe voedingstarief voor inlandsche gevangenen, hetwelk, overeenkomstig de voorstellen van de indertijd daartoe benoemde commissie (zie het verslag van 1898, blz. 50), in den aanvang van 1901 werd vastgesteld, er toe medewerken om de ziekte voortaan gemakkelijker te voorkomen of krachtiger te bestrijden dan tot dusver mogelijk was. Bedoeld tarief, dat meer dan het thans nog vigeerende, rekening houdt met hetgeen de vrije inlander gewoon is te nuttigen, geeft bovendien gelegenheid om aan hen, die zwaren arbeid verrichten, meer voedsel te verstrekken dan aan hen, die met geen of slechts met licht werk zijn belast. In de voorwaarden waarop in den loop van 1901 nieuwe aanbestedingen worden gehouden voor de levering van voeding aan de gevangenen is het nieuwe tarief opgenomen, zoodat het te beginnen met 1 Januari 1902 zal kunnen worden toegepast.

Aangaande den arbeid der gestraften valt in hoofdzaak naar vorige verslagen te verwijzen. Van de mannelijke inlandsche gestraften moesten die, welke tot langer dan één jaar dwangarbeid waren veroordeeld, weder nagenoeg alle als aanvulling voor de behoeften van Atjeh en van de gouvernements-kolenontginning te Sawah Loento worden aangewezen. Eerstgenoemd gewest vorderde eene aanvulling van 1812 man (1496 van Padang en 316 van Batavia), waardoor aldaar gedurende 1900 eene sterkte kon worden gehandhaafd van 1820 man (in 1899 was het cijfer gemiddeld 1695), terwijl naar Sawah Loento, waar de gemiddelde dagelijksche sterkte van 2453 in 1899 tot 2620 in 1900 werd opgevoerd, de aanvoeren mede aanzienlijk waren (alleen van Batavia werden derwaarts 1216 veroordeelden opgezonden).

Aan de voorgenomen betere regeling van den dwangarbeid voor tot die straf veroordeelde inlanders en met dezen gelijkgestelden (zie het verslag van 1899, blz. 79, zoomede blz. 13—16 van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer, betreffende de Indische begrooting voor 1901) zal, nu de daarvoor benoodigde fondsen bij die begrooting zijn toegestaan, eerlang uitvoering kunnen worden gegeven.

[1]) Zie voor nadere voorschriften omtrent hetgeen bij de opmaking der akten betreffende voltrekking van huwelijken als de hierbedoelde is in acht te nemen het gouv. besluit in St. 1900 n°. 303.

[2]) De meer gedetailleerde opgaven, welke tot dusver als „Statistiek van de gevangenen in Nederlandsch-Indië" onder de bijlagen van het Koloniaal Verslag werden opgenomen, zullen voortaan in Indië worden uitgegeven, evenals de „Statistiek der rechtsbedeeling", die van eene vijfjaarlijksche (zie laatstelijk bijlage D van het verslag van 1898) in eene jaarlijksche publicatie zal worden veranderd.

Volgens de boekingen bij het departement van justitie beliepen de kosten van het gevangeniswezen, ongerekend hetgeen voor gebouwen werd uitgegeven, over het laatst bekende jaar (1899) f 2 040 174 (tegen f 1 982 626 over 1898), waarvan wegens traktementen en toelagen aan ambtelijk personeel bij de gevangenissen en kettingkwartieren f 205 643 (in 1898 f 207 109) en wegens bezoldiging van mandoors, belast met het toezicht over de veroordeelden tot dwangarbeid of tenarbeidstelling aan de publieke werken, f 115 920 (in 1898 f 115 090).

§ 6. *Militair recht en militaire rechtspraak.*

Het in 't vorig verslag (blz. 73) vermelde Kon. besluit betreffende opzending van veroordeelde militairen is afgekondigd in St. 1900 n°. 212.

§ 7. *Gewestelijke en plaatselijke verordeningen.*

Door verschillende met het hoogste gewestelijk gezag bekleede ambtenaren werden weder omtrent een aantal binnen den kring hunner wetgevende bevoegdheid vallende onderwerpen, voor een grooter of kleiner deel van hun ressort, nieuwe of gewijzigde reglementen of keuren van politie vastgesteld, die, na voorafgaande raadpleging van den directeur van justitie, afgekondigd werden in de Jav. Courant. Schier alle betroffen gelijke onderwerpen van politiezorg als vaak in vorige verslagen genoemd. Onder die van bijzondere strekking zijn o. a. te noemen eene verordening op het verkoopen van drinkwater ter hoofdplaats Soerabaija, ten einde te voorkomen dat door de waterverkoopers aldaar onzuiver water wordt gedebiteerd, en eene betreffende de contrôle op de op ondernemingen van landbouw of nijverheid in Atjeh en onderhoorigheden in gebruik zijnde vuurwapenen, enz. (Jav. Cour. 1900 n°s. 73 en 68).

Bij de inkrimping met 1 Januari 1901 (St. 1900 n°. 334) van het aantal gewesten op Java werd de bepaling gemaakt dat alle verordeningen en verdere beschikkingen, die vóór het in werking treden van den maatregel toepasselijk waren in het gebied der opgeheven residentiën, aldaar ook na de opheffing dier gewesten van kracht bleven, voor zoover niet anders door de daartoe bevoegde macht werd bepaald.

§ 8. *Bijzondere rechten.*

Recht van verblijf. In bijlage E, sub VIII, is opgenomen een naar de verschillende landaarden gesplitst overzicht der in 1900 en in elk der vier voorafgegane jaren door den Gouverneur-Generaal (of in de bezittingen buiten Java en Madura door de hoogste gewestelijke gezaghebbers) *verleende* en der door die autoriteiten *geweigerde* vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië, zoomede van de verzoeken om zoodanige vergunningen, welke in elk dier jaren werden *in beraad gehouden* op grond dat de aanvragers — voorshands nog slechts tot voorloopig verblijf gerechtigd krachtens de hun voor een bepaalden en alsnu verlengden termijn uitgereikte toelatingskaarten — nog niet deden blijken aan de vereischten voor het verkrijgen van het recht van inwoning te voldoen, d. i. genoegzame middelen van bestaan te bezitten of door werkzaamheid te kunnen verkrijgen. Omtrent de verleende en de geweigerde toelatingskaarten zijn opgaven alleen verzameld met betrekking tot de vreemde oosterlingen (zie de aangehaalde bijlage, sub IX), welk overzicht tevens vermeldt het aantal vreemde oosterlingen (niet-ingezetenen) die, wegens niet-voldoening aan de bepalingen op de toelating en vestiging (meerendeels de zoodanigen aan wie de toelating of vestiging moest geweigerd worden), op aanzegging van het bestuur Indië weer verlieten of, bij niet vrijwillig vertrek, door het openbaar gezag verwijderd werden. Wat Europeanen betreft, had in 1900 verwijdering plaats van 21 Nederlanders en 1 Franschman.

Aan 157 Europeanen en met hen gelijkgestelden, die in Indië aankwamen met het doel om aldaar te reizen, werd in 1900 de daartoe noodige vergunning verleend. Voor zoover de tot reizen aangekomen Europeanen en met hen gelijkgestelden hunne aanvraag tot een enkel gewest bepaalden (en uit dien hoofde zich de vergunning door den hoogsten gewestelijken gezaghebber zagen verleend), waren zij 23 in getal: 9 van deze gewestelijke vergunningen golden voor de Westerafdeeling van Borneo, 6 voor Celebes en onderhoorigheden, 4 voor Palembang met uitzondering van het landschap Djambi, en verder 1 voor elk der gewesten Benkoelen, Lampongsche Districten, Riouw en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. Van de overige 134 aan Europeanen en met hen gelijkgestelden verleende reisvergunningen, alle door den Gouverneur-Generaal verleend, betroffen er 87 enkel Java, terwijl in de 47 andere de vergunning werd verleend zonder aanduiding van bepaalde streken. Ten aanzien van deze laatsten werd het voorbehoud gemaakt, dat reizen buiten het rechtstreeks bestuurde gouvernementsgebied alleen zouden mogen worden ondernomen na overleg met en toestemming van de betrokken Europeesche autoriteit.

Sedert de afsluiting van de gelijksoortige opgaven in 't vorig verslag (ult. Mei 1900) tot 1 April 1901 werd de bij art. 47 van het Regeeringsreglement bedoelde politieke maatregel van verwijdering toegepast ten aanzien van 6 uit Atjeh en 3 uit de V Kotta Kampar (Padangsche Bovenlanden) afkomstige inlanders, die, ofschoon in rechten niet vervolgbaar, wegens verschillende bezwarende feiten geacht werden voor de openbare rust en orde in het gewest of het landschap hunner herkomst gevaarlijk te zijn. Daarentegen werd gedurende 1900 ten opzichte van 31 vroeger politiek verwijderde inlanders (30 Atjehers en 1 Bantammer) de maatregel opgeheven, en aan 6 andere een ander ballingsoord aangewezen dan waarheen zij tot dusver waren gerelegeerd. Onder deze laatsten behoorden de 5 inlanders, die blijkens het vorig verslag (blz. 34) uit de afdeeling Kendangan (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) naar Patjitan (Madioen) waren verwijderd, waarvoor nu Bandjarnegara (Banjoemas) in de plaats kwam.

Drukpers. Bij het Kon. besluit en de ordonnantie in St. 1900 n°s. 317 en 318, in werking getreden op 15 December 1900 (St. n°. 319), is de bevoegdheid van den Gouverneur-Generaal geregeld om, tot verzekering van de openbare orde, den invoer binnen Nederlandsch-Indië van buiten Indië, doch elders dan in Nederland, gedrukte stukken te verbieden. Het oog was bij die regeling gericht op den nadeeligen invloed van in Indië ingevoerde, tegen ons bestuur ophitsende, bladen en pamfletten.

Van de blijkens het vorig verslag (blz. 74) op ult. 1899 in Indië aanhangige drukpersdelicten (3 te Samarang en 2 te Soerabaija) werden er in 1900 4 berecht (2 dezer zaken leidden tot vrijspraak en 2 tot veroordeeling), terwijl de andere zaak, na gehouden instructie, op verzoek van den klager werd ingetrokken. Bij het einde van 1900 waren nog 6 drukpersvervolgingen (1 te Batavia en 5 te Soerabaija) aanhangig.

Slavernij en pandelingschap. Aangaande de onder ons rechtstreeksch bestuur staande streken, waar nog onvrijen worden aangetroffen, is alleen gemeld dat in de afdeelingen Padang Lawas en Toba en Silindong (Sumatra's Westkust) het aantal geregistreerde slaven in 1900 verminderde van respectievelijk 761 en 192 tot 754 en 177, en dat de in de afdeeling Lombok (Bali en Lombok) in 1899 volbrachte registratie van alle onvrijen een totaal van 7741 aanwees, nl. 7558 slaven en lijfeigenen (6762 Sassaks, 581 Baliërs en 215 vreemden), benevens 183 pandelingen. Nopens de in zake slavernij en pandelingschap in laatstgemelde afdeeling te treffen voorzieningen zie n°. **39** van de stukken der Indische begrooting voor 1901.

Met betrekking tot de slavernij in de zelfbesturende landschappen der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt bericht, dat door de verschillende in die landschappen uitgevaardigde regelingen betreffende de conversie van slaven in pandelingen en de daarmede gepaard gaande registratie de slavernij onder de Maleische bevolking sterk verminderd en de kennis der veranderde toestanden meer onder slaven en pandelingen doorgedrongen is. In het Berouwsche landschap Goenoeng Taboer moest de registratie van eenige personen, wier onvrije toestand niet bewezen en door hen zelf ontkend werd, geweigerd worden, ook wijl het duidelijk was dat hij, die zich voor hun meester uitgaf, speculeerende op mogelijken vrijkoop, uit winstbejag de registratie aanvroeg.

In de residentie Timor en onderhoorigheden werd door den posthouder van Zuid-Flores één geval van slavenhandel aan het licht gebracht. De zaak was bij het einde van 1900 nog bij den raad van justitie te Makasser in onderzoek.

Overtredingen van de sinds 1872 (St. n°. 114) voor alle onder ons rechtstreeksch bestuur staande streken geldende verbodsbepalingen tegen het nemen van pandelingen tot zekerheid van schuld, werden in 1900 nergens geconstateerd.

§ 9. *Personen en instellingen met het rechtswezen in verband.*

Practizijns en notarissen. Ten aanzien van de bij het Hooggerechtshof of bij de raden van justitie in Indië als advocaten tevens procureur (rechtsgeleerden) of enkel als procureur (niet-

rechtsgeleerden) toegelaten practizijns zijn geen bijzondere maatregelen te vermelden. De bedoelde niet-rechtsgeleerde practizijns waren bij het einde van 1900 3 in getal (te Batavia, Samarang en Makasser). Zoowel bij den raad van justitie te Padang als bij dien te Makasser was, ingevolge opdracht der Regeering, de substituut-griffier tevens tijdelijk belast met de waarneming der functiën van advocaat en procureur bij het college.

Met betrekking tot het notariaat, waar dit wordt uitgeoefend door daartoe in het bijzonder aangestelde personen, is slechts aan te teekenen, dat te Buitenzorg, waar het afzonderlijk vendudepartement werd opgeheven, de functiën van vendumeester van ambtswege werden opgedragen aan den daar ter plaatse bescheiden notaris (St. 1900 n°. 195).

De wijziging met 1 Januari 1901 in de bestuursinrichting op Java gebracht door de opheffing van een 5-tal gewesten maakte eene nadere voorziening noodig met opzicht tot de uitoefening in bedoelde gewesten van het notariaat als bijbetrekking. Bedoelde voorziening werd getroffen bij St. 1900 n°. 336.

Gedurende 1900 werd 1 candidaat-notaris tot notaris benoemd, en onderwierpen zich 10 adspiranten aan één of meer gedeelten van het notaris-examen, van wie er 3 slaagden voor het tweede en 3 voor het derde gedeelte. Voor verdere bijzonderheden zij verwezen naar het in de Jav. Cour. van 7 December 1900 opgenomen verslag der examencommissie.

Wees- en boedelkamers. Voor elke der vijf wees- en boedelkamers afzonderlijk is in bijlage E, sub V, opgenomen een overzicht, aanwijzende den omvang van het beheer, de ontvangsten ter zake van beheerloon en leges, de met de in beheer zijnde kapitalen gekweekte rente, en de, na aftrek van op de uitzettingen geleden verliezen en gevallen kosten, aan de geadministreerden te goed gedane rente (over 1900 3½ pct., tegen 3¾ pct. over 1899).

Van de bij St. 1900 n°. 201 getroffen regeling ten aanzien van de overgifte door de weeskamers van onbeheerde nalatenschappen van vreemdelingen aan in Indië gevestigde consulaire ambtenaren werd reeds melding gemaakt in hoofdst. **B** (blz. 2).

G. Algemeene Rekenkamer en Comptabiliteit.

§ 1. *Algemeene Rekenkamer.*

Ten aanzien van de onderwerpen, welke als een gevolg van de vaststelling der nieuwe instructie voor de Algemeene Rekenkamer (St. 1898 n°. 164) alsnog regeling door den Gouverneur-Generaal behoefden (zie art. 42 dier instructie), is bij ordonnantie van 22 Augustus 1900 (St. n°. 238) bepaald, dat dienaangaande gehandhaafd blijven de regelingen en voorschriften, welke onder de werking der oude instructie (St. 1875 n°. 24) hebben gegolden.

De begrootingsrekening over 1898 werd door de Rekenkamer in Januari 1901 aan de Indische Regeering ingediend, terwijl het college, onder dagteekening van 30 Maart 1901, zijn jaarverslag over 1900 uitbracht. Dat over 1899 is in October 1900 (Zitting 1900—1901—**121**) aan de Staten-Generaal medegedeeld, tegelijk met het door de Algemeene Rekenkamer hier te lande, met betrekking tot de in Nederland gevoerde geldelijke administratie van Nederlandsch-Indië over 1899 uitgebrachte verslag.

§ 2. *Comptabiliteit.*

Ten einde tegemoet te komen aan de gerezen bezwaren ten aanzien van de wijze van boekhouding van de algemeene ontvangers van 's lands kassen, is bij gouv. besluit dd. 24 Februari 1901 n°. 12, door aanvulling van de in 1873 (Bijbl. St. n°. 2718) uitgevaardigde „Voorschriften voor de algemeene ontvangers en hulpordonnateurs", uitvoering gegeven aan het denkbeeld tot wederinvoering van het sedert gemeld jaar niet meer gebruikelijke kasboek.

De op blz. 89 van het verslag van 1897 bedoelde voorzieningen in verband met de bij de wet van 13 Juli 1895 (St. n°. 191) met 1 Januari 1896 in sommige artikelen der Indische comptabiliteitswet gebrachte wijzigingen kwamen, voor zoover ze door den Gouverneur-Generaal konden worden getroffen, tot stand bij gouv. besluit van 18 Maart 1901 n°. 21, waarbij o. m. eene ordonnantie (St. 1901 n°. 138) is vastgesteld tot herziening van de in St. 1875 n°. 25 opgenomen „Regelen voor het administratief beheer voortvloeiende uit de wet van 23 April 1864 (St. n°. 106)", terwijl het Kon. besluit van 4 Augustus 1874 n°. 4 (St. 1875 n°. 23), houdende „Bepalingen omtrent de wijze van verificatie der ontvangsten in Nederlandsch-Indië en omtrent daarmede in verband staande onderwerpen" de vereischte wijziging onderging door dat van 1 Juli 1901 n°. 54, waarbij die bepalingen met de reeds vroeger daarin gebrachte veranderingen (zie St. 1880 n°. 198 en 1890 n°. 3) opnieuw in haar geheel zijn vastgesteld.

H. Algemeen burgerlijk beheer.

In October 1900 nam de heer J. E. de Meijier, na terugkeer van de hem opgedragen commissiereis naar Nederland in zake de geschorste werken in de Solo-vallei (zie vorig verslag, blz. 76), de leiding van het departement der burgerlijke openbare werken weder in handen.

Hoofdzakelijk in het belang der proefneming met den verkoop van briquetzout, werd de directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid in Mei 1900 gemachtigd om eene dienstreis te maken naar Madura en Probolinggo, terwijl in April jl. eene gelijke machtiging werd verleend ten einde hem in de gelegenheid te stellen om, vergezeld van den waarnemenden chef van de afdeeling mijnwezen en den inspecteur van den burgerlijken geneeskundigen dienst voor Java en Madura, de Ombilien-kolenmijnen ter Sumatra's Westkust te bezoeken, met het doel om zich door plaatselijke bezichtiging en bespreking op de hoogte te stellen van den gang van zaken aldaar.

Ten einde te kunnen voldoen aan het reeds herhaaldelijk gebleken verlangen der ingezetenen van Nederlandsch-Indië om in kennis te worden gesteld met bij de Regeering in overweging zijnde maatregelen van groot en algemeen belang, is in Maart jl. aan de hoofden der departementen van algemeen bestuur opgedragen de van hen uitgaande voorstellen, welke voor publiceering in aanmerking komen, voor te brengen met eene toelichting, welke voor dadelijke openbaarmaking geschikt is.

Met het inventariseeren van de nog onbeschreven stukken in het landsarchief (oud-archief) te Weltevreden, bij welke instelling in 1900 eene zeer omvangrijke verzameling bescheiden uit Soerabaija werd ontvangen, werd geregeld voortgegaan.

Het 17de of laatste deel (register) van het „Nederlandsch-Indisch Plakaatboek" zag in 1900 te Batavia het licht, terwijl hier te lande de jaargangen 1641—1642 (in één deel) werden gepubliceerd van het „Daghregister gehouden in 't casteel Batavia", volgens de in het Rijksarchief berustende origineelen.

J. Departement van binnenlandsch bestuur.

I. Gewestelijk en plaatselijk bestuur; politie.

§ 1. *Europeesch bestuur; politie.*

Een overzicht betreffende de tewerkstelling op ult. 1900 van de controleurs en adspirant-controleurs bij het binnenlandsch bestuur op en buiten Java en Madura — ook van de boven de formatie in dienst gestelde — is opgenomen sub I van bijlage G.

Ten aanzien van de verschillende gewesten valt in deze paragraaf het volgende te vermelden.

Java en Madura. Door de verdere uitvoering van de in 1899 door het Opperbestuur verleende machtiging (zie vorig verslag, blz. 76) kreeg het meerendeel van de wijzigingen in de inrichting van het binnenlandsch bestuur op Java en Madura gedurende de tweede helft van 1900 en de eerste maanden van 1901 zijn beslag. De gewijzigde indeeling der gouvernementslanden in gewesten en de daarmede samenhangende maatregelen werden vastgesteld bij de ordonnantie van 23 December 1900 en het gouv. besluit van gelijke dagteekening n°. 1 (St. n°s. 334 en 335). Ingevolge die ordonnantie, welke op 1 Januari 1901 in werking is getreden, zijn de residentiën Krawang, Tagal, Japara, Bagelen en Probolinggo (deze laatste vergroot met eenige van de residentie Bezoeki afgescheiden dessa's) respectievelijk toegevoegd aan de residentiën Batavia, Pekalongan, Samarang, Kadoe en Pasoeroean, met behoud van laatstbedoelde namen voor de nieuwe vergroote gewesten, terwijl voorts eenige wijziging werd gebracht in de grenzen der residentiën Rembang, Soerabaija en Kediri. Bij het aangehaald gouv. besluit zijn de betrekkingen van resident en gewestelijk secretaris der opgeheven residentiën ingetrokken, zijn de voormalige residentie Krawang en de afdeelingen der overige ingelijfde residentiën, welke vroeger rechtstreeks door de betrokken residenten werden be-

heerd, onder het bestuur van assistent-residenten gesteld,[1]) is de afdeeling Pasoeroean van het gelijknamig gewest, waarvoor reeds tijdelijk, in overeenstemming met het reorganisatieplan, een assistent-resident was toegestaan, definitief onttrokken aan het rechtstreeksch bestuur van den resident van Pasoeroean, is bepaald dat de zetel van het gewestelijk bestuur in de vergroote residentiën Batavia, Samarang, Pasoeroean en Kadoe respectievelijk gevestigd blijft te Batavia, Samarang, Pasoeroean en Magelang, en is als hoofdplaats der vergroote residentie Pekalongan voorloopig Pekalongan aangewezen. Voor zooveel laatstgenoemd gewest betreft, werd het, nu de betrokken resident eenmaal ter hoofdplaats Pekalongan gevestigd was, raadzaam geoordeeld eerst na zijn defungeeren eene definitieve beslissing te nemen nopens de vraag of aan Tagal als gewestelijke hoofdplaats de voorkeur ware te geven. Voorts zijn bij het gemelde gouv. besluit de inkomsten der residenten op Java en Madura nader vastgesteld, is het noodige bepaald met betrekking tot het personeel, enz. voor de residentie- en assistent-residentiekantoren in de vergroote gewesten en zijn eindelijk eenige speciale voorzieningen getroffen ten aanzien van de tijdelijke tewerkstelling van het personeel op de residentiekantoren in de opgeheven gewesten, voor zoover het niet dadelijk in andere betrekkingen mocht kunnen worden geplaatst.

De verdere voorgenomen veranderingen in de administratieve indeeling van Java en Madura en de daarmede verband houdende regelingen — waaronder ook eene gewijzigde formatie van het inlandsch bestuurspersoneel — kwamen reeds tot stand voor de residentiën Bantam, Rembang, Madura, Madioen, Banjoemas, Cheribon, Kediri en Bezoeki (St. 1900 n°s. 223, 230, 239, 306 (gewijzigd bij St. 1901 n°. 197), 308 en 310 en 1901 n°s. 50 en 120), zoomede voor de vergroote residentiën Batavia, Pekalongan, Pasoeroean en Kadoe (St. 1901 n°s. 63, 68, 85 en 235), nadat eerst bij St. 1900 n°. 218 was bepaald, dat de vroeger bij ordonnantie vastgestelde indeeling voor iedere residentie zou vervallen met ingang van het tijdstip, waarop zij voor dat gewest door eene andere, door den Gouverneur-Generaal bij besluit vast te stellen indeeling zou zijn vervangen. Wat de residentie Bezoeki betreft, werd de standplaats van den resident verlegd van Bezoeki naar Bondowosso, en werd de afdeeling Bezoeki samengesmolten met de afdeeling Bondowosso, welke niet meer onder het bestuur van een assistent-resident, doch rechtstreeks onder dat van den resident werd geplaatst.[2])

De mede in het reorganisatieplan begrepen ontheffing van de assistent-residenten van de bijbetrekkingen van algemeen ontvanger van 's lands kas en van vendumeester werd ten opzichte van de meeste hunner geregeld bij gouv. besluit dd. 16 Maart 1901 n°. 7 (St. n°. 136). Verg. daaromtrent overigens hoofdst. M, afd. I, § 2.

Met uitzondering van een enkel gewest (Banjoemas), zijn thans in alle residentiën op Java en Madura, waar volgens de bestuursreorganisate de functiën van gewestelijk secretaris door een assistent-resident moeten worden vervuld, definitief assistent-resident-secretarissen benoemd.

Eene nadere regeling met betrekking tot het personeel van inlandsche schrijvers bij de residenten, met het bestuur eener afdeeling belaste assistent-residenten, controleurs belast met het toezicht over eene contrôle-afdeeling en controleurs voor de politie werd vastgesteld bij gouv. besluit dd. 17 Augustus 1900 n°. 10 (St. n°. 239).

Ten behoeve van de belangrijke contrôle-afdeeling Poerwakarta (afdeeling Krawang der residentie Batavia), voor welke bij het reorganisatieplan ten onrechte op een adspirant-controleur in stede van op een controleur is gerekend, werd bij gouv. besluit dd. 17 Januari 1901 n°. 30, bij wijze van tijdelijken maatregel, een controleur boven de formatie in dienst gesteld, tegen vermindering van het aantal adspirant-controleurs met één.

Ten opzichte van enkele gewesten van Java en Madura werden maatregelen genomen tot uitbreiding of verbetering, dan wel inkrimping der politiemiddelen, waarvan sommige van tijdelijken aard; voor zoover zij definitief waren, werden zij vastgesteld bij St. 1900 n°s. 306 en 307 en 1901 n°. 33.

Sumatra's Westkust. De ontworpen reorganisatie van het Europeesch bestuur in dit gewest (verg. vorig verslag, blz. 79) bleef in Indië nog in behandeling.

Aan den assistent-resident van de afdeeling Siboga der residentie Tapanoli werd, ter verlichting van zijne taak, voorshands bij wijze van tijdelijken maatregel, een controleur toegevoegd ten behoeve van het bestuur over de onderafdeeling Siboga en Ommelanden, aan wien tevens het bestuur over de naburige onderafdeeling Batang Taro-districten is opgedragen, waardoor de maatregel niet met eene uitbreiding van het controleurs-personeel gepaard behoefde te gaan (gouv. besluit van 21 Maart 1901 n°. 32).

Aangezien de in de afdeeling Padang Lawas en in de onderafdeelingen Toba en Silindong der residentie Tapanoli in dienst zijnde mandoor-oppassers en oppassers tot dusver steeds als gewapende politiedienaren werden beschouwd, gekleed en bewapend, kwam het wenschelijk voor hen ook als zoodanig aan te stellen, waartoe bij gouv. besluit dd. 5 October 1900 n°. 10 (St. n°. 262) werd overgegaan. Voor enkele nadere bepalingen ten aanzien van deze drie korpsen zie St. 1901 n°. 192.

Van de indienststelling op tijdelijken voet van een korps gewapende politiedienaren ten behoeve van de Mentawei-eilanden werd reeds melding gemaakt op blz. 26.

Benkoelen. Daar met de beschikbare politiemiddelen in dit gewest niet langer kon worden volstaan, werd het korps gewapende politiedienaren versterkt (St. 1901 n°. 52).

Palembang. In verband met de politieke verwikkelingen in het rijk Djambi werden ten behoeve van dit gewest tijdelijk twee controleurs boven de formatie in dienst gesteld (gouv. besluiten dd. 15 Januari en 21 Februari 1901 n°s. 20 en 36), namelijk één om den resident behulpzaam te zijn in de behandeling van verschillende belangrijke aangelegenheden en de andere om te worden toegevoegd aan den controleur-politiek agent te Djambi.

Oostkust van Sumatra. Met het onderzoek naar de toestanden en verhoudingen in de Rokkan-streken is bij gouv. besluit van 22 November 1900 n°. 22, bij wijze van tijdelijken maatregel, een boven de formatie te voeren controleur belast (zie blz. 25). Voorts werd bij gouv. besluit dd. 7 Mei 1901 n°. 6, eveneens op tijdelijken voet, een controleur in dienst gesteld, met Tebing-Tinggi (afdeeling Bengkalis) als standplaats, tot voorziening in de gebleken behoefte aan beter bestuurstoezicht op de in die afdeeling gedreven Chineesche houtkapperijen of zoogenaamde panglongs (zie blz. 1).[3]) Aan dien controleur is een Chineesch schrijver, tevens tolk, toegevoegd.

In verband met de opheffing van de militaire bezetting van Bengkalis werd het korps gewapende politiedienaren voor de Oostkust van Sumatra (zie St. 1887 n°. 21, juncto St. 1900 n°. 64), voorshands tijdelijk, versterkt (gouv. besluit dd. 10 October 1900 n°. 11).

Atjeh en onderhoorigheden. De sedert 1899, bij wijze van proef, onvervuld gebleven betrekking van waterschout te Oeleë Lheuë werd ingetrokken (St. 1900 n°. 199).

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. Van de tijdelijke indienststelling van controleurs ten behoeve van het landschap Pasir en van de onderafdeeling Koetei, zoomede van de verplaatsing van de standplaats van den controleur der tijdelijke afdeeling Boven-Mahakkam van Tepoeh naar Long Iram, is reeds melding gemaakt op blz. 33.

Het aantal adspirant-controleurs op de buitenbezittingen werd (St. 1901 n°. 28) definitief vermeerderd met den in 1900 boven de formatie aan den resident toegevoegden ambtenaar van dien rang (zie vorig verslag, blz. 80).

Bij gouv. besluit dd. 6 December 1900 n°. 44 is de resident gemachtigd om ten behoeve van particuliere ondernemingen voor mijnbouwkundige opsporingen en mijnontginning in zijn gewest indien hem zulks noodig voorkomt en daartoe door belanghebbenden het verzoek wordt gedaan, over te gaan tot de aan-

[1]) Op de hoofdplaatsen der opgeheven gewesten was te voren het plaatselijk bestuur reeds bij wijze van tijdelijken maatregel aan assistent-residenten opgedragen, terwijl de in de residentsbetrekkingen ontstane vacatures onvervuld waren gelaten. Voor Krawang en Japara waren assistent-residenten als waarnemende residenten aangewezen, terwijl met het bestuur van de drie overige gewesten tijdelijk waren belast de hoofden van gewestelijk bestuur der residentiën, waarmede die gewesten moesten worden vereenigd.

[2]) De betrekking van assistent-resident van Bondowosso was reeds te voren onvervuld gelaten.

[3]) Tijdens het afdrukken van het eerste vel van dit verslag was de genomen maatregel ten opzichte van de panglongs hier te lande nog niet bekend.

stelling van een voldoend getal door die ondernemingen te bezoldigen politieoppassers, die aan de betrokken plaatselijke ambtenaren worden toegevoegd.

Celebes en onderhoorigheden. Aan den controleur der onderafdeeling Tello Paranglöe (afdeeling Makasser) werd, in stede van Tello, de kampong Boeloe Roking als standplaats aangewezen (St. 1900 n°. 311).

Menado. De sedert Januari 1898, eerst te Kwandang en later te Soemalata gevestigde tijdelijke adspirant-controleur voor het district Kwandang der afdeeling Gorontalo (zie het verslag van 1898, blz. 58, en dat van 1900, blz. 81) werd, evenals het hem toegevoegde korps gewapende politiedienaren, definitief in dienst gesteld (St. 1901 n°. 95). Nadere bepalingen ten aanzien van dat uit Christen-inlanders gevormde korps zijn vastgesteld bij St. 1901 n°. 227.

Omtrent de tijdelijke indienststelling van een controleur boven de formatie en van een korps gewapende politiedienaren ten behoeve van de landschappen gelegen tusschen de Minahassa en de afdeeling Gorontalo, en speciaal voor Bolang Mongondo, zie blz. 35.

De controleur ten behoeve van de aanrakingen met de zelfbesturende landschappen aan de Tomini-bocht kreeg de beschikking over een Boegineeschen tolk (St. 1901 n°. 160).

Ternate en onderhoorigheden. In verband met de omstandigheid, dat het gebied der afdeeling Banggaai voor één posthouder veel te uitgestrekt is gebleken, is die afdeeling gesplitst in de afdeelingen Banggaai, bestaande uit het landschap van dien naam, en Tomboekoe, bestaande uit de landschappen Tomboekoe en Tomori (St. 1900 n°. 258), en het beheer over laatstgenoemde afdeeling opgedragen aan een afzonderlijken, voorshands op tijdelijken voet in dienst gestelden posthouder, met standplaats Sakitta in Tomboekoe.

In Mei jl. is, met wijziging in zoover van den in Juni 1900 genomen maatregel (zie noot 1 op blz. 41 van 't vorig verslag), bepaald, dat ten behoeve van elke der afdeelingen Noord-Nieuw-Guinea en West- en Zuid-Nieuw-Guinea tijdelijk boven de formatie in dienst wordt gesteld een controleur of adspirant-controleur. Hiertoe werd overgegaan ten einde de op Nieuw-Guinea geplaatste adspirant-controleurs, na gebleken buitengewone geschiktheid voor dien eigenaardigen werkkring, ook na hunne bevordering tot controleur daarvoor te kunnen behouden.

Bali en Lombok. De overbrenging met 1 April 1901 van de hoofdplaats der afdeeling Lombok van Ampenan naar Mataram (St. 1901 n°. 60) werd reeds vermeld op blz. 39.

§ 2. *Inlandsch bestuur.*

Java en Madura. Van de ter verdere invoering van de reorganisatie van het binnenlandsch bestuur tot stand gekomen nieuwe administratieve indeeling van een aantal gewesten en de daarmede verband houdende wijzigingen in de formatie van het inlandsch bestuurspersoneel werd reeds gewag gemaakt in § 1.

Nadat bij gouv. besluit van 10 Augustus 1900 n°. 2 (St. n°. 220) in beginsel was vastgesteld dat, naarmate de omstandigheden zulks toelaten, in de gouvernementslanden op Java en Madura de functiën van districtshoofd in de districten waarin eene regentschapshoofdplaats gelegen is, ambtshalve zullen worden opgedragen aan den aldaar gevestigden patih (zie blz. 77 van het vorig verslag) [1]), kwam achtereenvolgens de combinatie der betrekkingen van patih en wedono-kotta in 27 regentschappen tot stand. Met toepassing van de in het aangehaalde besluit vervatte bepaling, dat, indien bijzondere omstandigheden zulks noodzakelijk maken, tijdelijke voorzieningen ten behoeve van het bestuur over de bedoelde districten kunnen worden getroffen, werden, bij de opdracht der functiën van wedono ter regentschapshoofdplaats, aan de patihs te Koedoes (Samarang) en Tagal (Pekalongan) tijdelijk assistent-wedono's aan hen toegevoegd ten behoeve van het bestuur over die onderdistricten, welke anders rechtstreeks door die patihs zouden moeten worden beheerd (gouv. besluiten van 8 November en 25 December 1900 n°s. 27 en 4).

[1]) Het district van het regentschap Soekapoera (Preanger Regentschappen) waarin de regentschapshoofdplaats Manondjaja ligt, werd voorshands van de toepassing van dezen maatregel uitgesloten.

Tevens werden bij het besluit van 10 Augustus 1900 de inkomsten der patihs, zoo op als buiten de regentschapshoofdplaatsen, zoomede de bezoldiging der districtsschrijvers in de districten, welke ambtshalve door een patih worden bestuurd, nader geregeld. Met aanvulling in zoover van dat besluit werd voorts (gouv. besluit dd. 20 Maart 1901 n°. 8) bepaald, dat de op de regentschapshoofdplaatsen bescheiden districtshoofden, voor zoover zij thans eene hoogere bezoldiging dan f 260 's maands genieten, ook bij verandering van standplaats die hoogere bezoldiging behouden, tenzij zij wegens tekortkomingen in den dienst mochten worden overgeplaatst.

In verband met de omstandigheid, dat Tagal, Patti, Probolinggo en Poerworedjo ophielden gewestelijke hoofdplaatsen te zijn, werden de bezoldigingen van de aldaar bescheiden regenten teruggebracht tot die der overige, niet op zoodanige hoofdplaatsen gevestigde titularissen (St. 1900 n°. 335). Ten einde de tegenwoordige functionarissen te Tagal, Patti en Poerworedjo niet in inkomsten te doen achteruitgaan, werd echter bepaald, dat zij tot aan hun defungeeren eene voor pensioen medetellende personeele toelage van f 100 's maands boven bedoelde bezoldiging zullen genieten. [2]) Daarentegen werd, als gevolg van de verheffing van Bondowosso tot bestuurszetel der residentie Bezoeki, de bezoldiging van den regent aldaar — wiens regentschap tevens vergroot werd met het gebied van het regentschap Bezoeki, waar de betrekking van regent, bij ontstentenis van nakomelingen der oude regentenfamilie, reeds sedert geruimen tijd onvervuld was — met f 100 's maands verhoogd (St. 1901 n°. 120).

Aangezien eene bezoldiging van f 10 's maands voor de bij St. 1900 n°. 97 in dienst gestelde onderdistrictsschrijvers ontoereikend moest worden geacht, werd hunne bezoldiging, zoomede die der hulpschrijvers bij de patih's in de gouvernementslanden op Java en Madura bij gouv. besluit van 11 Januari 1901 n°. 6 (St. n°. 27) met f 5 's maands verhoogd.

Zoowel in verband met de opheffing van enkele landskassen en de aanstelling van afzonderlijke algemeene ontvangers-vendumeester op sommige plaatsen, als met de in § 1 vermelde nieuwe administratieve indeeling van sommige gewesten, werden verschillende maatregelen genomen ten aanzien van de betrekkingen van onder-collecteur en hulp-ondercollecteur.

In afwachting van de vaststelling van eene nieuwe administratieve indeeling der residentie Preanger Regentschappen is, in hoofdzaak om den wedono van het district Tjilokotot in zijn zeer drukken werkkring te kunnen doen bijstaan door een assistent-wedono, met ingang van 1 Mei 1901 eene nieuwe verdeeling van dat district in onderdistricten tot stand gebracht (St. 1901 n°. 154).

Nopens de in 1900 plaats gehad hebbende samenvoeging en splitsing van dessa's op Java en Madura komen opgaven voor in tabel II van bijlage G.

Sumatra's Westkust. In de onderafdeeling Batang Taro-districten van de afdeeling Siboga der residentie Tapanoli werden twee koeria's tot eene enkele vereenigd en, als gevolg daarvan, de formatie van de inlandsche hoofden in dat gewest nader gewijzigd (St. 1901 n°. 94).

§ 3. *Bestuur over vreemde oosterlingen.*

Ten aanzien van het Chineesch bestuur te Probolinggo werd bepaald dat het in plaats van als tot dusver uit een kapitein, voortaan zal bestaan uit een luitenant (St. 1900 n°. 330).

Met het oog op het toenemend aantal Chineezen te Sigli (Atjeh en onderhoorigheden) werd aldaar een luitenant van die natie aangesteld (St. 1901 n°. 129).

In het belang van de ontwikkeling van den handel ter afdeelingshoofdplaats Kroë (residentie Benkoelen) is die plaats opgenomen onder de plaatsen waar wijken van Chineezen mogen zijn (St. 1901 n°. 112).

Door den resident van Cheribon werden de verplichtingen van de in dat gewest aangestelde hoofden der vreemde oosterlingen bij instructie geregeld (Jav. Cour. dd. 11 December 1900).

Aangezien de resultaten van het in 1892 bevolen en in 1894 beëindigde onderzoek naar den oeconomischen toestand der vreemde oosterlingen op Java en Madura (zie laatstelijk het verslag van 1897, blz. 92/93) niet toelieten daarop alleen de voorgenomen herziening van de op die klasse van ingezetenen

[2]) Een dergelijke maatregel was niet noodig voor den nieuw opgetreden regent van Probolinggo, die op de nader vastgestelde bezoldiging is benoemd.

toepasselijke staats- en administratief-rechtelijke verordeningen te baseeren, werd besloten die herziening langs partieelen weg te doen plaats hebben, als gevolg waarvan in de eerste plaats nieuwe bepalingen op het vereenigen van vreemde oosterlingen in wijken werden voorbereid. In December 1900 is de Gouverneur-Generaal door het Opperbestuur gemachtigd om bij de vaststelling van die bepalingen — en te zijner tijd ook van dergelijke voorschriften voor de buitenbezittingen — de thans vigeerende, na bekomen Koninklijke machtiging [1]) uitgevaardigde ordonnantie in St. 1866 n. 57, juncto 1871 n°. 145 en 1885 n°. 136, in te trekken.

§ 4. *Gewestelijke communicatie- en politievaartuigen.*

Het op blz. 81 van het vorig verslag genoemde nieuwe stoomjacht *Ida* kwam in den loop van 1900 gereed en werd onder beheer gesteld van den controleur van Bajan (afdeeling Onderhoorigheden van Atjeh). De formatie van het personeel en de verdere uitgaven ten behoeve van dat vaartuig werden vastgesteld bij gouv. besluit dd. 18 October 1900 n°. 28 (St. n°. 276), bij welk besluit dit onderwerp ook voor alle andere op dat tijdstip in dienst zijnde gewestelijke vaartuigen opnieuw werd geregeld.

De ten behoeve van de controleurs te Sampit en Kotta Baroe (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) en van dien te Paleleh (noordkust van Celebes) bestelde vaartuigen, waaraan sedert de namen *Selatan* en *Paleleh* zijn gegeven, zijn nog in aanbouw, het eerste te Singapore, het tweede bij het marine-etablissement te Soerabaija. Het voor de bestuursvestiging in de Boven-Mahakkam (Centraal-Borneo) te Singapore gebouwde stoomvaartuig *Mahakkam* kwam in Februari 1901 gereed, doch neemt voorloopig den dienst waar voor het in Indragiri (Riouw en onderhoorigheden) gestationneerde stoomjacht *Batang Kwantan*, dat herstellingen moet ondergaan. De regeling van de uitgaven voor de genoemde drie stoomvaartuigen geschiedde bij St. 1900 n°s. 198 en 265.

In April jl. is machtiging verleend voor den aanbouw te Singapore van een stoomvaartuig voor de bezetting van Koeala Simpang en den controleur van Tamiang (Oostkust van Sumatra), voor welk vaartuig het noodige personeel in dienst is gesteld bij gouv. besluit dd. 30 April 1901 n°. 8 (St. n°. 186), tegen intrekking van het bij St. 1887 n°. 21 toegestaan personeel, enz. voor de vroegere gewestelijke vaartuigen voor Langkat en Tamiang.

De aanschaffing van een tweetal stoomvaartuigen, het eerste ter vervanging van de ter Sumatra's Oostkust in gebruik geweest zijnde stoomjachten *Langkat* en *Slamat*, welke respectievelijk in 1894 en 1898 werden afgekeurd en verkocht, en het andere ten behoeve van de bekruising van het kustgebied van Djambi en de communicatie tusschen Palembang en Djambi, is in voorbereiding.

Aan de voor het politietoezicht op het Toba-meer (residentie Tapanoli) gebezigde aluminium-boot *Koningin Wilhelmina*, welker zeewaardigheid te wenschen overliet, werden eenige verbeteringen aangebracht, die de hoop doen koesteren dat het vaartuig nu zal blijken te voldoen.

Eene lijst van de op ult. 1900 in dienst zijnde gewestelijke vaartuigen komt voor op blz. 134/135 van deel I van den Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië voor 1901.

§ 5. *Bijzondere onderwerpen.*

Emigratie van inboorlingen naar buiten Nederlandsch-Indië. De transporten van Javanen naar Suriname waren, zooals verwacht werd (zie vorig verslag, blz. 82) in 1900 bijzonder talrijk. In 't geheel werden door de Factorij der Nederlandsche Handelmaatschappij te Batavia, als agent voor deze emigratie, op den voet van art. 11, sub *b* der ordonnantie van 16 April 1896 (St. n°. 72), d. i. per Nederlandsch stoomschip via Nederland, in 11 transporten 973 mannen en 385 vrouwen, benevens 55 kinderen beneden 10 jaar verscheept. Onderweg deserteerden 2 mannen, overleden 2 andere en moest 1 vrouw wegens ziekte te Padang worden achtergelaten.

De reeds in de eerste helft van 1900 door de Indische Regeering genomen maatregelen met het doel om zooveel doenlijk tegemoet te komen aan het streven van het Surinaamsche Bestuur om de kosten van aanvoer der Javaansche emigranten te verminderen (zie vorig verslag, blz. 81/82) zijn sedert nog gevolgd door een tweetal andere, beide betrekking hebbende op het geneeskundig onderzoek der emigranten; zie daaromtrent St. 1900 n°. 283 en 1901 n°. 58.

Tot het werven in Nederlandsch-Indië van inlanders voor het verrichten van arbeid in vreemde landen werden in het tijdvak 1 Juli 1900—30 Juni 1901, met dispensatie van het daartegen bij St. 1887 n°. 8 uitgevaardigd verbod, drie vergunningen verleend (gouv. besluiten van 14 en 20 Juli en 11 Augustus 1900 n°s. 16, 2 en 15), namelijk de reeds op blz. 82 van het vorig verslag vermelde voor Réunion en Nieuw-Caledonië en één voor de werving van ten hoogste 100 inlanders van Java ten behoeve van de „Mourilyan Sugar Plantation" in Noord-Queensland (Australië). De voorwaarden waaronder die vergunningen werden verleend zijn opgenomen in de Jav. Cour. van 20 en 27 Juli en 24 Augustus 1900.

Aan den Britschen consul te Batavia werd, naar aanleiding van door hem gevraagde inlichtingen, medegedeeld, dat eventueele verzoeken om vergunning tot de werving van Javaansche koelies voor het verrichten van arbeid op voor de paarlvisscherij gebezigde vaartuigen, toebehoorende aan in Queensland en in Britsch Nieuw-Guinea gevestigde reederijen, zoomede ten behoeve van in laatstgenoemde kolonie en in Natal gelegen landbouwondernemingen, niet zullen worden ingewilligd, in verband met het aangenomen beginsel om aan de emigratie van inboorlingen uit Nederlandsch-Indië geen verdere uitbreiding te geven, doch haar te beperken tot de streken, waarheen reeds eene vrij geregelde emigratie plaats heeft.

Straatverlichting. Op blz. 83 van het vorig verslag werd reeds met een enkel woord melding gemaakt van door de Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij te Rotterdam gedane stappen om de bestaande, respectievelijk van 1859, 1877 en 1896 dateerende concessies voor verlichting met gas van de hoofdplaatsen Batavia, Soerabaija en Samarang door nieuwe te vervangen, hetgeen vooral daarom wenschelijk scheen omdat die concessies aanleiding gaven tot verschil van meening ten aanzien van de rechten en verplichtingen der betrokken partijen. De met de Maatschappij gevoerde onderhandelingen hebben sedert geleid tot het gouv. besluit van 12 Februari 1901 n°. 23, waarbij aan de Maatschappij eene nieuwe, tot 1 Januari 1920 loopende concessie is verleend, welke, behalve de verlichting van de genoemde drie hoofdplaatsen, ook die van de afdeelingshoofdplaats Buitenzorg omvat. De Maatschappij zal, wat Samarang betreft, uiterlijk binnen één jaar en, wat Buitenzorg aangaat, binnen anderhalf jaar na de dagteekening der concessie, gereed moeten zijn om het noodige gas te leveren, terwijl de Regeering zich heeft verbonden om, behalve voor de thans reeds met gas verlichte gouvernementsgebouwen en inrichtingen, waarvan de verlichting op 's lands kosten geschiedt, ook voor de verlichting van het krankzinnigengesticht te Buitenzorg gebruik te maken van gas. Voor alle overige bijzonderheden zij verwezen naar de bij het aangehaalde gouv. besluit behoorende concessie-voorwaarden, welke zijn opgenomen in de Jav. Cour. van 22 Februari 1901.

Grenzen van gewestelijke en afdeelingshoofdplaatsen. Bij St. 1900 n°. 292 en 1901 n°s. 108, 185 en 189 werden de grenzen gewijzigd van de afdeelingshoofdplaatsen Tjiamis (Cheribon), Klatten (Soerakarta) en Pandeglang (Bantam) en van de districtshoofdplaats Soengeiliat (Banka).

II. Persoonlijke diensten.

§ 1. *Java en Madura.*

De op blz. 83 van het vorig verslag bedoelde voorstellen met betrekking tot de tweede vijfjaarlijksche herziening der heerendienstregeling voor de residentie Kadoe hebben geleid tot de vaststelling van eene op 1 September 1901 in werking getreden nieuwe regeling voor de sedert 1 Januari 1901 vereenigde gewesten Kadoe en Bagelen (St. 1901 n°. 204), waartoe te eerder kon worden overgegaan omdat de bestaande regelingen voor Kadoe (St. 1894 n°. 282) en Bagelen (St. 1895 n°. 180) slechts op een zeer ondergeschikt punt (ten aanzien van de vrijstellingen) van elkaar afweken. Het voornaamste onderscheid tusschen

[1]) Deze, hoewel onnoodige, machtiging werd indertijd verleend omdat het concept der wijken-ordonnantie van 1866, deel uitmaakte van het concept eener ordonnantie op de toelating en vestiging van vreemde oosterlingen (St. 1866 n°. 56), voor de vaststelling waarvan de Koninklijke machtiging wèl noodig was.

de nieuwe en de ingetrokken regelingen bestaat hierin, dat het tot dusver gehuldigde beginsel van halve en meervoudige dienstplichtigheid is vervallen. Overigens is de nieuwe regeling, behoudens enkele verschillen van ondergeschikt belang, gelijkluidend aan de in 1898 voor een aantal andere gewesten uitgevaardigde ordonnantiën (zie het verslag van 1899, blz. 88). Nieuwe voorschriften ter uitvoering werden vastgesteld bij gouv. besluit van 24 Mei 1901 n°. 17.

Aangezien het hoofdgeld daartoe voldoende ruimte bleek te laten, werd ten opzichte van de residentie Kediri een dergelijke maatregel genomen als die, welke reeds in een aantal andere gewesten met goed gevolg wordt toegepast (verg. vorig verslag, blz. 83), de vervanging namelijk van de diensten voor het bezetten van wachthuizen door eene zoogenaamde ambulante bewaking (St. 1900 n°. 272), en werden in de afdeeling Banjoewangi der residentie Bezoeki de diensten voor het aanleggen, herstellen en onderhouden van bruggen en duikers gelegen in de groote post- en binnenwegen buiten de afdeelingshoofdplaats afgeschaft (St. 1900 n°. 222), een en ander met ingang van 1 Januari 1901.

De in 1899 in Tagal aangevangen proef om aan de heerendienstplichtigen, die op verren afstand van het werk wonen, gelegenheid te geven om eenige dagen achtereen bij of op het werk te blijven, tegen eene geldelijke tegemoetkoming voor het meer door hen gepresteerde werk, werd in 1900 voortgezet bij de irrigatiewerken in de afdeeling Brebes en bij het verruimen van de Waloeh-rivier in de afdeeling Pamalang. Omtrent de daarmede verkregen uitkomsten werd nog geen bericht ontvangen; alleen is gemeld dat de tegemoetkoming in 't geheel aan 24 093 heerendienstplichtigen werd uitgekeerd.

Volgens de gehouden aanteekeningen omtrent de in de gouvernementsresidentiën door de inlandsche bevolking (buiten die op de particuliere landerijen) in heerendienst gepresteerde dagdiensten zouden gedurende 1900 voor gewone heerendienstwerken 18 700 300 en (in 9 gewesten) voor aanleg van irrigatiewerken (in de Preanger Regentschappen tevens voor wegen) 904 150 dagdiensten zijn verricht, welke totalen over 1899 respectievelijk ten getale van 20 437 800 en 676 000 waren aangeteekend. Buiten de diensten voor aanleg van irrigatiewerken, werden in 7 gewesten of gedeelten van gewesten 462 627 dagdiensten méér, en in 16 andere 2 200 187 dagdiensten minder gepresteerd dan in 1899, welke verschillen kortelijk zijn toegelicht in noot e van bijlage H, bevattende het gewone gespecificeerde overzicht der vorderbare en der gepresteerde dagdiensten van heerendienstplichtigen. De gehouden aanteekeningen (die, evenals de heerendienstordonnantiën, geen betrekking hebben op de dessadiensten) doen zien dat *gemiddeld over alle dessa's* van het gebied, waarvoor elke der ordonnantiën is uitgevaardigd, per heerendienstplichtige gedurende 1900 zouden gevorderd zijn (zelfs wanneer de hiervóór bedoelde 904 150 dagdiensten voor irrigatiewerken, enz. worden medegerekend) in 2 dier kringen niet meer dan 1 of iets meer dan 1 dagdienst, in 3 slechts 3 à 4 dagdiensten en in 8 andere 5 à 6, terwijl dit gemiddelde voor de 10 overige gewesten of gedeelten van gewesten bedroeg 6 à 7, 7 à 8, 9 à 10 en 10 à 11, en zulks respectievelijk in 1, 2, 5 en 2 der betrokken kringen.

Ook in 1900 werd, overal waar dit mogelijk bleek, van bestuurswege getracht den heerendienstarbeid der bevolking zooveel doenlijk te verlichten.

Plaatsvervanging en afkoop (zoowel in geld als in producten) van heerendiensten kwamen ook in 1900 weder veelvuldig en onder allerlei vormen voor, voornamelijk bij de wachtdiensten en de diensten ten behoeve van de wegen.

Gevallen van verzwijgen of van onwettige vrijstelling van heerendienstplichtigen werden geconstateerd in 7 gewesten. Onwettige vordering van heerendiensten kwam voor in Rembang en Madioen, en gaf in laatstgenoemd gewest aanleiding tot strafrechterlijke vervolging of ontslag van de betrokken dessahoofden.

Omtrent de werking der regelingen betreffende de pantjèn- en dessapolitie-diensten zijn over 1900 slechts weinig bijzonderheden gemeld. Evenals in 1899 werden in Tagal en Japara de dessaregelingen gecontroleerd bij het onderzoek van dessaklachten, bij dessaverkiezingen of bij belastingverificatiën. Overigens bleef men in Japara de op blz. 84 van het vorig verslag vermelde maatregelen toepassen en ging men in Kadoe voort met het brengen van vermindering in de pantjèn- en dessapolitie-diensten door het vereenigen van talrijke kleine dessa's. In Krawang, Bezoeki en Madura kwam afkoop van gemeentediensten, hetzij door betaling van eene geldsom, hetzij door levering van zekere hoeveelheid padi of djagong, veel voor, terwijl in Bagelen de gemeentediensten gewoonlijk te zamen met de heerendiensten werden afgekocht. Misbruik van pantjèndiensten, door het vorderen van andere diensten dan die voor de huishouding, zoomede het eischen van meer dan het vastgestelde aantal pantjèns, werd geconstateerd in Rembang en Madioen. [1])

Nopens de opbrengst over 1900 — en de daaraan gegeven bestemming — van het door de heerendienstplichtige bevolking in de gouvernementsresidentiën (uitgenomen de residentie Batavia en de elders gelegen particuliere landerijen) verschuldigde hoofdgeld, als equivalent voor afgeschafte heerendiensten, zijn de gebruikelijke opgaven verzameld in bijlage J. Daaruit blijkt, dat de aanslag in het hoofdgeld over 1900 bedroeg f 3 343 690, welk bedrag vóór het einde van het jaar, op f 175 na, geheel was aangezuiverd, zoodat, na aftrek van de aan de dessahoofden toekomende 8 pct. collecteloon, zuiver beschikbaar was f 3 076 034. Van dit bedrag werd uitgegeven (of toegestaan) voor het doen verrichten in vrijen arbeid van de in 1882 en later definitief afgeschafte diensten f 2 754 930, zoodat overbleef f 321 104.

Uit dit overschot, zoomede uit de f 400 000 bij de Indische begrooting voor 1900 (art. 121) beschikbaar gesteld uit de overschotten van het hoofdgeld van vroegere jaren, werd weder in de eerste plaats geput (tot een bedrag van f 39 784) voor het doen verrichten in vrijen arbeid, dáár waar deze diensten nog niet definitief afgeschaft waren, d. i. in de Preanger Regentschappen, en in de afdeelingen Bawean (Soerabaija) en Banjoewangi (Bezoeki), van den koeliearbeid aan bruggen en duikers in heerendienstwegen buiten de hoofdplaatsen van gewesten en afdeelingen; wijders voor het bestrijden van de uitgaven wegens koelieloonen voor werken aan wegen en waterwerken, welker uitvoering bij speciale beschikkingen in daghuur was toegestaan, zoomede van de geldelijke tegemoetkoming in bijzondere gevallen verleend aan tewerkgestelde heerendienstplichtigen, welke loonen en tegemoetkomingen eene uitgaaf vorderden van f 124 322.

§ 2. *Buitenbezittingen.*

De cijfers betreffende 1900 omtrent het aantal der heerendienstplichtigen in de gewesten der buitenbezittingen waar voorloopige of definitieve heerendienstregelingen werken, en omtrent den aard en den omvang van den door hen gepresteerden arbeid (buiten dien wegens gemeentelijke diensten) zijn, zooals gebruikelijk, opgenomen in eene bijlage (K) van dit verslag, uitgezonderd wat betreft de residentiën Palembang, Amboina en Bali en Lombok, de assistent-residentie Billiton en de afdeeling Gorontalo der residentie Menado, van waar de opgaven nog niet waren ingekomen. (In de residentiën Riouw en onderhoorigheden, Westerafdeeling van Borneo, Ternate en onderhoorigheden en Timor en onderhoorigheden, zoomede in de afdeeling Banda der residentie Amboina, worden van gouvernementswege heerendiensten slechts dan gevorderd, wanneer zulks tot wering van algemeene rampen, of wel tot afwending van algemeen gevaar tijdelijk noodig mocht zijn.)

Zooals uit de voormelde bijlage blijkt bleef in de meeste gewesten het in 1900 verrichte aantal dagdiensten beneden dat hetwelk in 1899 werd gevorderd. De grootere dienstprestatie in de residentiën Lampongsche Districten en Banka en onderhoorigheden moet in hoofdzaak worden toegeschreven aan buitengewoon onderhoud of herstelling aan de wegen en de zich daarin bevindende bruggen en duikers.

Tewerkstelling van heerendienstplichtigen op verderen afstand van hunne woningen dan het bij de betrekkelijke regelingen voorgeschreven maximum, vond, na bekomen machtiging van

[1]) Uit de met den Gouverneur-Generaal gevoerde correspondentie over het verstrekken van meer gegevens omtrent de werking der dessadiensten (zie de noot op blz. 84 van 't vorig verslag) is gebleken dat de tegenwoordige toestand ten deze nog vrij wel wordt weergegeven door de cijferopgaven opgenomen in bijlage P van het verslag van 1895, waar echter de in de kolommen 6, 7 en 8 vermelde cijfers niet aangeven het tot dusver nimmer gecontroleerde aantal *gepresteerde*, maar wel het aantal jaarlijks *te presteeren* diensten. Bovendien hebben die opgaven alleen betrekking op de diensten welke bij residentsbesluit geregeld zijn — in welke regelingen sedert 1895 weinig verandering is gekomen —, en is dus geen rekening gehouden met de overige ten behoeve van de dessa gevorderde diensten, zooals die voor dessawegen, bruggen en waterleidingen, de moskee, het bedehuis of andere gebouwen voor den algemeenen dienst, welke in het geheel niet geregeld zijn en omtrent welker omvang dus voorshands geen cijfers kunnen worden verstrekt. De aandacht van de Indische Regeering blijft intusschen op deze aangelegenheid gevestigd.

de gewestelijke bestuurders, alleen plaats in Benkoelen, de afdeeling Kendangan der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en de Minahassa (Menado).

Plaatsvervanging en afkoop van heerendiensten kwamen als gewoonlijk veel voor. In het district Tombariri (Menado) besloot de bevolking om bij de districtshoofden vaste wakers als plaatsvervangers te stellen, die daarvoor f 10 's maands genieten. De kosten worden bestreden door middel van eene jaarlijksche contributie van f 0,40 per heerendienstplichtige. In het district Sonder van hetzelfde gewest werden dergelijke wakers aangesteld door enkele handelaren, in overleg met de hoofden en de bevolking, waardoor ook de overige heerendienstplichtigen van het verrichten van wachtdiensten werden vrijgesteld.

De aanslag in de ter hoofdplaats Benkoelen geheven wordende belasting, als equivalent voor vrijstelling van het werk aan wegen en bruggen aldaar (St. 1874 n°. 276, juncto 1876 n°. 58), bedroeg in 1900 voor inlanders f 2684, en voor vreemde oosterlingen f 256, van welke sommen geïnd werd respectievelijk f 1668 en f 240. Van den achterstand over vorige jaren, ad f 902, werd in 1900 f 294 afbetaald en een bedrag van f 195 wegens verjaring afgeschreven. Van den aanslag der van de inlandsche bevolking op de hoofdplaats Makasser met hare buitenwijken, als equivalent voor vrijstelling van heerendiensten, geheven wordende belasting van f 5 'sjaars per hoofd, welke belasting steeds op ult. December van het belastingjaar moet zijn voldaan, was over de laatste vijf jaren op ult. 1900 ruim f 24 000 achterstallig.

Overigens bevatten de voor dit verslag ontvangen mededeelingen omtrent de werking der heerendienstregelingen geene andere bijzonderheden dan die welke reeds in vorige verslagen zijn vermeld.

De voorstellen met betrekking tot de vervanging van de voorloopige bepalingen voor het gouvernement Sumatra's Westkust (St. 1877 n°. 248) en de gouvernementsafdeelingen Boeleleng en Djembrana op Bali (St. 1883 n°. 38) door definitieve heerendienstregelingen bleven nog in behandeling.

III. Landelijke inkomsten.

Landrente (in de gouvernementslanden) op Java en Madura. Gewestelijke opgaven nopens den aanslag en de inning van de landrente over 1900 worden aangetroffen in bijlage L, sub A. In verband met de gouv. circulaire dd. 7 October 1897 (zie het verslag van 1898, blz. 63) moest onlangs worden bepaald hoe verder de aanslag dezer belasting te regelen zou zijn. Daaromtrent zijn nu, bij gouv. circulaire dd. 20 Maart 1901, voor de jaren 1901—1905 in hoofdzaak gelijke instructies verstrekt als voor het afgeloopen tijdvak van zoogenaamde fixatie gegolden hadden. Aan de hoofden van gewestelijk bestuur op Java en Madura, die der Vorstenlanden uitgezonderd, is nl. medegedeeld, dat van de hun bij St. 1878 n°. 110 (art. 2) verleende bevoegdheid om elk jaar, onder nadere en vóór 1 October in te roepen goedkeuring van den Gouverneur-Generaal, wijziging te brengen in den aanslag, waar dit, in verband met verkregen betere gegevens omtrent de opbrengst en de uitgestrektheid der gronden noodig wordt geacht, gedurende het nieuwe vijfjarig tijdvak slechts gebruik is te maken voor zoover betreft gronden die belastingvrij of belastingplichtig worden, tenzij wijziging van den aanslag noodig wordt geacht wegens belangrijke verandering in den oeconomischen toestand of het meer of minder bevinden van bouwgronden tengevolge van door deskundigen verrichte metingen, in welke gevallen de Gouverneur-Generaal dienaangaande tijdig, d. i. vóór 1 Mei van elk jaar, wenscht te worden ingelicht.

Voor 1900 werd in 17 van de 20 gewesten der gouvernementslanden de aanslag alleen verhoogd of verlaagd wegens het belastingplichtig of belastingvrij worden van gronden, terwijl het rekening houden bij den aanslag met betere gegevens omtrent opbrengst of uitgestrektheid der gronden, gedurende het fixatietijdperk alleen bij uitzondering toegelaten, enkel toepassing vond in Pekalongan en de Preanger Regentschappen. Overigens sproten in laatstgenoemd gewest veranderingen in den aanslag voor 1900 nog voort uit de toepassing van de aldaar — voorshands in 47 van de 62 districten — in werking gebrachte afzonderlijke landrente-regeling (St. 1896 n°. 126), welke ook in 1900 geen aanleiding gaf tot klachten van de zijde der bevolking.

Ten gevolge van de verschillende factoren die, blijkens het voorafgegane, op het cijfer van den aanslag van 1900 van invloed waren, werd deze, wat de voor vast aangeslagen gronden betreft, voor alle gewesten, behalve de Preanger Regentschappen, vastgesteld op f 16 655 094, en voor deze residentie op f 1 370 649 of voor geheel Java en Madura op f 18 025 743, tegen f 17 999 008 (waaronder f 1 374 431 voor de Preanger Regentschappen) in 1899, zijnde dus in 't geheel eene vermeerdering van f 26 735. Wegens misgewas of wegens andere buitengewone en gewichtige redenen werd vrijstelling verleend tot een bedrag van f 435 146, terwijl f 186 959 werd afgeschreven wegens het onbeplant blijven van gronden; de aanslag moest dus worden verminderd met f 622 105 (in 1899 beliepen de vrijstellingen en afschrijvingen f 869 066). Ter zake van de vast aangeslagen gronden viel derhalve te heffen f 17 403 638, welk cijfer wegens aanslag van de wisselvallig bebouwde velden was te verhoogen met f 350 454 (f 5429 meer dan in 1899), zoodat de *zuivere* aanslag der landrente in 1900 bedroeg f 17 754 092, tegen f 17 474 967 [1]) in 1899, dit is f 279 125 meer.

Op ult. December 1900 was van dezen aanslag nog niet aangezuiverd eene som van f 28 555 (in Soerabaija f 24 299 en in negen andere gewesten f 4256), tegen f 15 683 (in negen gewesten) bij het einde van 1899. De vrij belangrijke achterstand in Soerabaija was hoofdzakelijk te wijten aan de omstandigheid dat, door het eerst laat beplanten van de velden in de Bengawandjero-streek, aldaar op het einde van het jaar nog veel padi te velde stond.

Door de met de inning belaste personen werd wel geïnd, maar niet gestort f 4312, tegen f 2773 in 1899.

De voorbereidende werkzaamheden voor de eventueele invoering van eene nieuwe landrente-regeling, op de grondslagen der Preanger-regeling, ook in andere gedeelten van Java en Madura werden met kracht voortgezet. In Cheribon was men bij het einde van 1900 gereed met het opmeten en in kaart brengen van 4 districten en met de daartoe betrekkelijke inhoudsberekeningen, terwijl nog 4 districten in bewerking waren. In Kediri, Pasoeroean en Probolinggo was de bijmeting van den bouwgrond — welke vroeger reeds door het kadaster was opgenomen — afgeloopen in 10, en was men daarmede nog bezig in 8 districten. Nieuwe meting had daar plaats in 5 districten; verg. overigens wat nopens den voortgang van dit werk wordt gezegd op blz. 71 onder de § *Kadaster*, alwaar ook gehandeld is over het omwerken tot landrente-kaarten, als voor de Preanger-regeling gevorderd worden, van de kaarten der voormalige kadastraal-statistieke opneming in 9 van de 10 gewesten, waar deze is werkzaam geweest.

Het onderzoek tot voorbereiding van eene nieuwe landrente-regeling wordt verder dienstbaar gemaakt aan het doen verdwijnen van de duizenden enclaves door het verspreid liggen van gronden van de eene dessa in het gebied eener andere; deze arbeid dient aan al het andere voor te gaan; thans is men daarmede in de meeste gewesten op Java bezig. Evenzoo wordt van de landrente-onderzoekingen partij getrokken tot het aanwijzen, opmeten en in kaart brengen van de apanages van de dessahoofden en de leden van de dessabesturen.

Volgens het beginsel, nedergelegd in de Preanger-regeling, moet voor het berekenen van de productie aan padi beschikt kunnen worden over de proefsnitten van ten minste drie normale oogstjaren; ten einde nu, na afloop der metingen, eventueel niet zoo lang te moeten wachten met de invoering van de nieuwe regelen, totdat de uitkomsten dezer snitten van goed afgebakende en opgemeten proefvelden zouden zijn verkregen, was het noodig dat met die afbakening en opmeting zoo spoedig mogelijk een begin werd gemaakt. Daar het bleek, dat dit werk aan jongere en minder bezoldigde ambtenaren dan de aan den hoofdinspecteur der cultures toegevoegde controleurs kon worden toevertrouwd, zijn daarvoor tijdelijk speciale personen op belangrijk lagere bezoldiging in dienst gesteld, die werkzaam zijn of waren in Krawang, Cheribon, Tagal, Pekalongan, Soerabaija, Pasoeroean, Probolinggo en Bezoeki.

Tot het verzamelen van de andere gegevens dan die omtrent de uitgestrektheid van den bouwgrond waren één assistent-resident en zeven controleurs werkzaam; deze controleurs zijn tevens belast met het klasseeren of het vereenigen in districtsgroepen van den opgemeten bouwgrond. Het klasseeren werd door hen verricht in Banjoemas, Madioen, Kediri, Pasoeroean en Probo-

[1]) De in 't vorig verslag genoemde som van f 17 475 362 is gebleken met f 395 verminderd te moeten worden, doordien voor Pekalongan de bruto aanslag der vast aangeslagen gronden zooveel te hoog was gesteld.

linggo, terwijl in Cheribon dit werk aan de plaatselijke bestuursambtenaren werd toevertrouwd.

Naar het zich bij den aanvang van 1901 liet aanzien, zal in 1902 eene nieuwe landrente-regeling, op de grondslagen als voor de Preanger Regentschappen aangenomen, toepassing kunnen vinden in eenige districten van Cheribon, Banjoemas, Kediri en Pasoeroean, terwijl in de Preanger Regentschappen de nieuwe regeling alsdan vermoedelijk ook in bijna al de districten, waar zij thans nog niet werkt, zal kunnen zijn ingevoerd.

Belastingen, bij wijze van landrente, in enkele buitenbezittingen geheven. Hier worden bedoeld de vertieningsbelasting en de tesaugheffing in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, zoomede de belasting op sawahs en die op tegalvelden en tuinen, zoowel in de afdeelingen Boeleleng en Djembrana (Bali) als op Lombok.

Nopens deze heffingen zijn enkel cijferopgaven ontvangen (zie daaromtrent sub *B* van bijlage L).

Belasting op de vischvijvers van Java en Madura: verhuur van vischvijvers, grotten, enz. in sommige gewesten op en buiten Java. Op hoeveel ter zake van de zoogenaamde landelijke inkomsten over 1900 te rekenen viel, kan mede blijken uit de hiervóór aangehaalde bijlage L.

Cijns van de landschappen ter noordkust van Celebes en van de Sangi- en Talaut-eilanden. Eerstbedoelde landschappen hebben als schatting jaarlijks op te brengen f 6600, terwijl die voor de Sangi- en Talaut-eilanden, in overleg met de zelfbesturen, voor 1900 herzien werd en alsnu voor alle landschappen aldaar gezamenlijk bepaald werd op f 54 936 (f 2367 meer dan voor 1899). In mindering van het over 1900 verschuldigde werd door eerstbedoelde landschappen voldaan f 2270 en door die op Sangi en Talaut f 39 005, een en ander gepaard met geheele aanzuivering van het op 1 Januari 1900 over vorige jaren nog verschuldigd geblevene (verg. mede bijlage L).

IV. Agrarische aangelegenheden; uitgifte van grond.

§ 1. *Java en Madura.*

Conversie van communaal in erfelijk individueel grondbezit vond in 1900 niet plaats.

Vervanging van de periodieke verdeeling der communale bouwgronden door het stelsel van vaste aandeelen kwam weder alleen voor in de gewesten Pekalongan en Japara, waar respectievelijk 35 dessa's in de afdeeling Batang en een 3-tal dessa's in de afdeeling Koedoes tot die verandering overgingen.

Vervanging van erfelijk individueel grondbezit door agrarischen eigendom. Tot het verkrijgen van agrarischen eigendom, op den voet van het Kon. besluit van 16 April 1872 n°. 29 (St. n°. 117), werden gedurende 1900 16 aanvragen, betrekking hebbende op eene gezamenlijke uitgestrektheid van ongeveer 152 bouws, aanhangig gemaakt, zoodat met de op ult. 1899 aanhangig gebleven 74 aanvragen voor ruim 238 bouws (verbeterde opgaaf) in 1900 te behandelen vielen 90 aanvragen voor ruim 390 bouws, waarvan er 16 (voor bijna 95 bouws) werden toegewezen en één werd ingetrokken; de overige bleven aanhangig. Tengevolge van de nieuwe toewijzingen behoorde bij het einde van 1900 eene uitgestrektheid van ongeveer 6533 bouws aan inlanders in agrarischen eigendom toe (verg. de gewestelijke opgaven in tabel II van bijlage M).

Verhuur van in agrarischen eigendom verkregen gronden had plaats in de residentiën Pekalongan en Soerabaija, voornamelijk voor de beplanting met suikerriet en indigo.

Verhuur van grond door inlanders aan niet-inlanders. In 1900 werden in de gouvernementsresidentiën (uitgezonderd Batavia, Bantam, Krawang en Madura, waar weder geen grondverhuringen als de hierbedoelde blijken te zijn voorgekomen) op den voet van de ordonnantie in St. 1895 n°. 247, 38 223 huurovereenkomsten geregistreerd, betrekking hebbende op 153 754 bouws (zijnde 2081 overeenkomsten méér, doch 32 047 bouws minder dan in 1899). Nadere opgaven daaromtrent bevat tabel I van bijlage M.

De gewestelijke verslagen maken melding van 24 overtredingen (12 door Europeanen en 12 door Chineezen).

Op grond van het op blz. 89 van het vorig verslag bedoeld rapport van de commissie belast geweest met een plaatselijk onderzoek naar de wijze, waarop de in 1895 vastgestelde regelen omtrent de inlandsche grondverhuringen ten uitvoer werden gelegd, en naar de daarop uitgeoefende contrôle, kwam bij ordonnantie van 27 Augustus 1900 (St. n°. 240) eene herziening dier regelen tot stand, welke op 1 Januari 1901 in werking is getreden.

Ontginning door inlanders van woesten (niet tot de dessa's behoorenden) grond. Uit de gewestelijke statistiek, opgenomen in bijlage M, sub III, blijkt dat gedurende 1900 op den voet der ontginnings-ordonnantie (St. 1896 n°. 44) aan 34 133 inlanders vergunning werd verleend om domeingrond te ontginnen, en wel tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 26 294 bouws, welk laatste totaal in 1899 bedragen had 22 879 bouws, te ontginnen door 23 668 aanvragers. Van de vóór 1900 verleende vergunningen van dezen aard kwamen er in dat jaar 1372 te vervallen (in 1899 760), betrekking hebbende op 1910 bouws (in 1899 660 bouws), hoofdzakelijk wegens het niet nakomen van de bij de vergunning gestelde voorwaarden. In zeer weinige gevallen werd ontheffing verleend van de verplichting tot het aanleggen van terrassen ter voorkoming van het afspoelen van de bouwkruin.

Afgewezen, op soortgelijke gronden als daarvoor tot dusver golden, werden 1838 aanvragen, betrekking hebbende op 2325 bouws.

Het aantal gestraften wegens eigenmachtige ontginning bedroeg in 1900 4589 (tegen 4776 in 1899), van welke respectievelijk 256, 169, 317, 1416, 203, 325, 276 en 256 alleen in de residentiën Bantam, Krawang, Tagal, Rembang, Bezoeki, Banjoemas, Madioen en Kediri.

Het oordeel omtrent de werking der ontginnings-ordonnantie bleef gunstig luiden. De medewerking van de zijde der dessahoofden bij het tegengaan van overtredingen der ordonnantie bleef veel te wenschen overlaten.

Uitgifte van grond in erfpacht. Gedurende 1900 werden in erfpacht *toegezegd* 71 perceelen, tegen 86 in 1899 en 76 in 1898. Van deze 71 perceelen werden er 8 in hetzelfde jaar ook afgestaan, en daar nog kon worden besloten tot de uitgifte van 114 perceelen, waarop in vorige jaren erfpachtsrecht was toegezegd, werden in 1900 in het geheel *afgestaan* 122 perceelen, tegen 207 in 1899 en 133 in 1898.

Het aantal gedurende 1900 ingeschreven, dat wil zeggen door de aanvragers *aanvaarde* perceelen bedroeg 142 (waarvan 53 die in 1900 en 89 die in vorige jaren waren afgestaan), gezamenlijk groot 41 525 bouws, tegen 156 perceelen, tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 51 086 bouws in 1899 (zie bijlage N, sub IV, van het vorig verslag). Van de in 1900 aanvaarde perceelen, van welke er één ten name van een Chinees en de overige ten name van Europeanen of cultuurmaatschappijen werden ingeschreven, waren er 31 bestemd tot uitbreiding van bestaande ondernemingen, zoodat zij niet voor den vollen termijn van 75 jaren, doch voor den verderen duur van het reeds op die ondernemingen gevestigd erfpachtsrecht werden afgestaan. Ten opzichte van 13 perceelen, alle in de Preanger Regentschappen, werd in de erfpachtsakte het beding opgenomen dat de teelt van koffie zou zijn uitgesloten.

Van de in 1900 *aanvaarde* perceelen werd voor 117 de canon vastgesteld op bedragen van f 1,50 tot f 5 (het laatste bedrag voor 4 perceelen in de Preanger Regentschappen en 2 perceelen in Probolinggo), voor 24 op f 1 en voor één perceel, aangevraagd voor den aanplant van voor brandhout bestemd houtgewas, op f 0,50 per bouw 's jaars. Voor twee van de tot de tweede categorie behoorende perceelen is evenwel bepaald dat de canon slechts f 0,50 zal bedragen zoolang de gronden uitsluitend dienen ter verkrijging van brandhout, en voor één perceel van dezelfde categorie, voor veeweide aangevraagd, dat de canon tot f 1,50 zal worden verhoogd, indien tot de teelt van cultuurgewassen wordt overgegaan, terwijl ten aanzien van het voor f 0,50 per bouw 's jaars afgestane perceel is bedongen dat, bijaldien het voor cultuurdoeleinden wordt gebruikt, de canon nader zal worden vastgesteld.

Werd, zooals hiervóór is gezegd, het areaal van de in erfpacht uitgegeven gronden, tengevolge van de aanvaarding van nieuwe perceelen, in 1900 met 41 525 bouws vergroot, het onderging daarentegen eene vermindering met 7418 bouws, wegens terugkeer aan het Gouvernement van 23 perceelen en door de vestiging van een nieuw erfpachtsrecht — tot eene kleinere uitgestrektheid — op

een perceel in Kediri. Aangezien op ult. 1899 in erfpacht werden bezeten 1967 perceelen, ter gezamenlijke grootte van 530 744 bouws, zoo was, als gevolg van de besproken veranderingen, het areaal bij het einde van 1900 geklommen tot 564 851 bouws, verdeeld over 2086 perceelen. Bij deze opgaven wordt uitsluitend gedoeld op die gronden, waarop, toen zij in erfpacht werden afgestaan, nog geen titel was gevestigd. Bovendien waren nog, als in erfpacht bezeten, ingeschreven 94 perceelen (41 110 bouws) uitmakende gronden, welke, toen zij in erfpacht werden uitgegeven, reeds als huurgronden te boek stonden (zie de volgende rubriek). Uit tabel IV van bijlage M blijkt, hoe de voormelde 564 851 bouws, ook naar gelang van het aantal perceelen waarvoor die uitgestrektheid stond ingeschreven, over de gewesten waren verdeeld en van welke jaren de uitgifte dagteekent.

Bij het einde van 1900 bedroeg, in alle gewesten gezamenlijk, het aantal nog in de openbare registers in te schrijven, reeds afgestane perceelen 122, betrekking hebbende op 33 116 bouws, en dat der perceelen, welke toegezegd maar nog niet afgestaan waren, 274, met eene uitgestrektheid van 162 002 bouws. Cijfers per gewest vindt men mede in voormelde tabel IV. Het aantal aanvragen, die in 1900 om verschillende redenen moesten worden *afgewezen*, bedroeg 126 (tegen 92 in 1899).

Het over 1900 door de verschillende erfpachters op Java — ook door hen, die gewezen huurgronden in erfpacht bezitten, — aan canon verschuldigde bedroeg f 1 301 267. Omtrent de aanzuivering, ook over vorige jaren, zij verwezen naar tabel V van bijlage M.

Ten einde onzekerheid omtrent de grenzen van sommige erfpachtsperceelen, welke indertijd door de gouvernements-landmeters onjuist bleken te zijn opgemeten, weg te nemen, is besloten om voor die perceelen zoogenaamde akten van rectificatie te doen opmaken, waardoor de begane fouten worden hersteld, terwijl de vereischte nieuwe kaarten en meetbrieven kosteloos zullen worden uitgereikt.

Vervanging van huur door erfpacht kwam niet voor. Door de terugneming door het Gouvernement van een in Banjoemas gelegen perceel, en de vestiging van een nieuw erfpachtsrecht — tot eene kleinere uitgestrektheid — op een perceel in Samarang, daalde het aantal erfpachtsperceelen, welke uit gewezen huurgronden bestaan, van 95 op ult. 1899 tot 94 bij het einde van 1900, terwijl de gezamenlijke uitgestrektheid van 41 425 bouws verminderde tot 41 110 bouws. Voor de cijfers per gewest zie noot *a* van tabel IV van bijlage M.

Verhuur van grond. In de voor landbouwdoeleinden in huur afgestane oppervlakte (840 bouws, uitmakende 2 perceelen) kwam ook in 1900 geen verandering.

Voor andere doeleinden waren op ult. 1900 van kracht 21 overeenkomsten, namelijk voor terreinen te Tandjong Priok 7, in de residentie Rembang 9, ter hoofdplaats Soerabaija 4 en in de residentie Bezoeki 1. Het verschuldigde wegens huursom bedroeg respectievelijk f 1794, f 105, f 1620 en f 920.

Verkoop van grond. De kleine stukken grond, die gedurende 1900 voor woonerven en nijverheidsinrichtingen door het Gouvernement aan particulieren in eigendom werden afgestaan, besloegen in het geheel 1 532 791 M²., uitmakende bijna 216 bouws, waarvoor aan koopsommen bedongen werd f 151 456. Gespecificeerde opgaven daaromtrent zijn te vinden in tabel VI van bijlage M.

Uitgifte van grond met recht van opstal. De onder dezen titel gedurende 1900 door het Gouvernement aan particulieren afgestane kleine stukken domeingrond besloegen gezamenlijk ruim 139 bouws, waarvoor door de verkrijgers verschuldigd was f 36 641 (zie voormelde tabel VI).

Uitgifte van grond: a. in bruikleen; b. met recht van gebruik. Gedurende 1900 werd aan de te Soekaboemi (Preanger Regentschappen) gevestigde, bij gouv. besluit van 15 Juni 1899 n°. 1 als rechtspersoon erkende vereeniging „Venatoria" in bruikleen afgestaan een in het district Djampangkoelon van de afdeeling Soekaboemi gelegen perceel woeste gronden, naar schatting groot ongeveer 7000 bouws, met het doel om op die gronden zoowel in Nederlandsch-Indië voorkomende als uit andere tropische landen in te voeren nuttige en voor de wetenschap interessante diersoorten aan te kweeken. Uitgifte met recht van gebruik geschiedde ten aanzien van 3 stukken grond ter hoofdplaats Batavia, en van 7 in de afdeeling Djember der residentie Bezoeki.

Beschikking door het Gouvernement over grond in het bezit van derden. Een overzicht van de in 1900 plaats gehad hebbende onteigeningen bij minnelijke schikking van voor de uitvoering van 's lands werken benoodigde gronden, bij de inlandsche bevolking in gebruik, is opgenomen sub VII van bijlage M. Overigens werd in de residentiën Cheribon, Pekalongan, Pasoeroean en Banjoemas nog over gronden van derden beschikt ten behoeve van een drietal stoomtrammaatschappijen.

§ 2. *Buitenbezittingen.*

1°. Gouvernementslanden.

Verhuur van grond door inlanders aan niet-inlanders. In 1900 vonden van de vier tot dusver uitgevaardigde regelingen omtrent dit onderwerp alleen die voor de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en voor de Lampongsche Districten toepassing. In de afdeeling Ommelanden van Telok Betong van laatstgenoemd gewest werden slechts twee overeenkomsten ter registratie aangeboden, terwijl aangaande de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo enkel is gemeld dat de contracten, waarvan het aantal niet is opgegeven, betrekking hadden op gronden in de afdeelingen Kendangan, Amoenthai en Doesoenlanden, welke bestemd waren voor de oprichting van woningen en tabaksloodsen.

Ontginning door inlanders van domeingrond. Op den voet van de voor de residentie Menado geldende bepalingen (St. 1896 n°. 107) werd in 1900 weder alleen in de Minahassa domeingrond aan inlanders ter ontginning afgestaan, en wel in de afdeelingen Tondano en Amoerang, waar respectievelijk aan 14 en 322 personen vergunning werd verleend tot ontginning van 12 en 548 bouws. Het aantal geconstateerde en berechte gevallen van overtreding der ordonnantie bedroeg 13.

Uitgifte van grond in erfpacht. Terwijl in 1899 40 aanvragen om uitgifte in erfpacht van domeingrond in de buitenbezittingen tot afdoening waren gekomen, was dit in 1900 het geval ten opzichte van 44 aanvragen, van welke er 16 *afgewezen* werden. De 28 ingewilligde aanvragen hadden betrekking op een gelijk aantal perceelen, tot eene bij schatting berekende gezamenlijke uitgestrektheid van 90 014 bouws.

Het beginsel om niet dan bij uitzondering den canon lager te stellen dan het in 1888 aangenomen maximum van f 1 per bouw 's jaars, tenzij het streken geldt, waarvoor een lager bedrag vooralsnog aanbeveling schijnt te verdienen tot aanmoediging van de vestiging eener particuliere landbouwnijverheid, werd ook thans weder toegepast. Slechts ten aanzien van 3 van de 28 perceelen (1 in Tapanoli en 2 in Benkoelen) werd van het maximum afgeweken, en als maatstaf respectievelijk f 0,25 en f 0,50 per bouw 's jaars aangenomen.

Ingeschreven, dat is door de aanvragers (allen Europeanen of handel- en cultuurmaatschappijen) *aanvaard*, werden in 1900 9 perceelen, gezamenlijk groot (meerendeels naar schatting) 27 371 bouws, namelijk 2 van de 28 in 1900 afgestane perceelen en 7 vroeger afgestane. Voor 7 van deze perceelen is als maatstaf van canon aangenomen het maximum van f 1 per bouw 's jaars, doch voor de 2 andere slechts f 0,50 en f 0,10 (verg. tabel IV van bijlage M). Onder de 28 perceelen is er 1 (in de Padangsche Bovenlanden), dat voor minder dan 75 jaar werd afgestaan, omdat het bestemd was tot uitbreiding van een reeds vroeger uitgegeven perceel.

Van de vóór 1900 aanvaarde perceelen in de buitenbezittingen werden er gedurende dat jaar 4 geheel en 1 gedeeltelijk door het Gouvernement teruggenomen, hetgeen het areaal der erfpachtsgronden aldaar deed verminderen met 27 193 bouws. In verband hiermede, en door inschrijving van de in 1900 aanvaarde perceelen, stonden bij het einde van dat jaar te boek (verg. de vorenbedoelde tabel IV) 213 erfpachtsperceelen, waarvan 212 eene uitgestrektheid of geschatte uitgestrektheid besloegen van 524 711 bouws, terwijl van 1 perceel, uitmakende de oostelijke groep der Postiljon-eilanden, de grootte of geschatte grootte niet bekend is.

Ingevolge St. 1886 n°. 39 was in 1900 nog alleen voor de gronden, die vóór 1895 waren aanvaard, canon te betalen, derhalve voor 146 perceelen, gezamenlijk te boek staande voor 264 222 bouws. Het verschuldigde beliep f 66 547. Omtrent de

aanzuivering gedurende 1900, ook wegens achterstand over vorige jaren, zie tabel V van bijlage M.

Verhuur van grond. De bestaande overeenkomsten ter zake van de verhuring door het Gouvernement van de landen Laijang en Totaka in de afdeeling Makasser, van met klapperboomen begroeide eilandjes der residentie Tapanoli, van sagodoessons op Ceram en van eenige domeintuinen en sawahs in Boeleleng (Bali) bleven in 1900 voortloopen. Uit dien hoofde was in 't geheel verschuldigd f 5265.

Uitgifte van grond in eigendom en met recht van opstal. Te dezer zake zij verwezen naar de gewestelijke opgaven in tabel VI van bijlage M.

Uitgifte van grond met recht van gebruik bepaalde zich tot 1 perceel ter hoofdplaats Bandjermasin, benoodigd voor bergplaats van steenkolen.

2°. Inlandsche staten.

Ter Sumatra's Oostkust werden in 1900 door den resident goedgekeurd 21 door inlandsche zelfbesturen aldaar met particuliere ondernemers gesloten landbouwovereenkomsten, gezamenlijk betreffende 66 475 bouws, en 4 contracten voor houtaankap, van welke laatste concessies (1 in Padang en Bedagei en 3 in Siak) de grootte niet is opgegeven. Van de landbouwovereenkomsten hadden er 2 betrekking op 4500 bouws in Langkat, 1 op 2800 bouws in Tamiang, 3 op 4500 bouws in Serdang, 1 op 4300 bouws in Padang en Bedagei, 5 op 6975 bouws in Batoe Bara, 8 op 40 600 bouws in Assahan en 1 op 2800 bouws in Laboean Batoe. Daarentegen werden, met onderling goedvinden van partijen, of wegens niet nakoming door de ondernemers van hunne verplichtingen, ontbonden verklaard 21 landbouwovereenkomsten (gezamenlijk betreffende 93 892 bouws), als 2 in Serdang, 2 in Padang en Bedagei, 12 in Assahan, 1 in Batoe Bara en 4 in Laboean Batoe. Tengevolge van een en ander bedroeg op ult. 1900 het aantal in genoemd gewest nog van kracht zijnde concessies voor landbouw- of houtkapondernemingen 287, tegen 283 op het einde van 1899.

Ten aanzien van de andere gewesten der buitenbezittingen zijn de ontvangen opgaven zeer onvolledig. Slechts kan worden gemeld dat in de Westerafdeeling van Borneo 5 landbouw- en boschconcessies de goedkeuring der Regeering verwierven, terwijl die aan 2 andere moest worden onthouden.

De door den directeur van binnenlandsch bestuur, ingevolge de hem in October 1899 gedane opdracht (zie vorig verslag, blz. 92), ontworpen bepalingen betreffende de uitgifte van landbouwconcessies in die landschappen, waar het recht daartoe van de inlandsche zelfbesturen op het Gouvernement is overgegaan, waren op het tijdstip van afsluiting van dit gedeelte van het verslag nog bij de Indische Regeering in overweging.

V. Agrarische en kadastrale opnemingen.

§ 1. *Agrarische opnemingen.*

Werd reeds in het vorig verslag (blz. 92) aangeteekend, dat de commissie voor het onderzoeken van op Lombok bestaande geschillen over het grondbezit tusschen Baliërs en Sassaks haren arbeid als geëindigd kon beschouwen, — sedert werd, onder dagteekening van 27 Maart 1900, namens die commissie, door den controleur voor de agrarische aangelegenheden op het eiland over haren arbeid een omstandig rapport uitgebracht, waarin tevens in bijzonderheden wordt gehandeld over al hetgeen in den laatsten tijd, met inachtneming van de door de Indische Regeering voorgeschreven gedragslijn, van bestuurswege is verricht om ook op agrarisch gebied op Lombok weder een geordenden staat van zaken in het leven te roepen. Uit dien hoofde wordt het rapport, ofschoon reeds gepubliceerd als bijvoegsel van de Jav. Cour. dd. 11 December 1900, belangrijk genoeg geacht om, door opneming onder de bijlagen van dit verslag (zie sub lit. N), meer algemeen onder de aandacht te worden gebracht.

§ 2. *Kadaster.*

Bij het einde van 1900 waren bij den kadastralen dienst in functie 53 Europeesche ambtenaren (waaronder 3 in 1900 als tijdelijk ambtenaar — zie St. 1899 n°s. 153 en 154 — tewerkgestelde aanstaande adjunct-landmeters 3de klasse) [1]), voorts 1 commies, 8 klerken en 418 mantri's. Hiervan waren o. a. aangewezen voor het hoofdbureau te Batavia en de inspectieafdeelingen Samarang en Malang 3 ingenieurs, 1 commies en 6 mantri's.

Voor de metingen en het verzamelen van gegevens in het belang der landrente-regeling, zoomede om behulpzaam te zijn bij de classificatie der bouwgronden bleven van het kadasterpersoneel gemiddeld werkzaam 15 Europeesche ambtenaren en 150 mantri's, gezamenlijk vormende 5 opmetingssectiën (2 in Cheribon en de 3 andere in Pasoeroean, Probolinggo en Kediri). Door de 2 sectiën in Cheribon werden alleen nieuwe metingen verricht, terwijl door de 3 andere in hoofdzaak het vroeger gemetene in loco werd herzien en uit de kadastrale plans dessakaarten en dessaregisters werden samengesteld; verg. overigens wat ter zake gezegd is op blz. 68. Over hoeveel bouws en perceelen de landrente-metingen zich in 1900 uitstrekten, kan blijken uit het overzicht sub III van bijlage G, waarin ook eenige andere der voornaamste verrichtingen van het kadaster over 1900 onder cijfers zijn gebracht, o. a. betreffende de bijhouding van de kaarten en registers der voormalige kadastraal-statistieke opneming, welk werk echter in den aanvang van 1900 in 3 van de 10 betrokken gewesten, nl. in Cheribon, Banjoemas en Madioen is gestaakt, omdat het voor die bijhouding aangewezen personeel toen ter hand heeft genomen, evenals in 1901 ook het geval is geworden in 6 van de 7 overige der bedoelde gewesten (Rembang uitgezonderd), de herziening (in loco) en omwerking van de bewuste kaarten, met het doel ze te kunnen doen dienen voor den landrenteaanslag als in de Preanger Regentschappen is ingevoerd (zie St. 1896 n°. 126).

De opmaking van het eigendomskadaster van de hoofdplaatsen in de residentie Bezoeki kwam in 1900 geheel gereed; eveneens de kadastreering der in de openbare registers ingeschreven perceelen, gelegen in de residentie Djokjokarta. Dientengevolge werd in elk der beide gewesten een kadastraal bureau gevestigd, zoodat sedert 1 Januari 1901 voor de bijhouding van het eigendomskadaster en voor de werkzaamheden der gouvernementslandmeters op Java en Madura zijn aangewezen 16 kadastrale bureaux (daaronder de 3 bureaux van bewaring te Batavia, Samarang en Soerabaija), en voor zooveel het eigendomskadaster in de gewesten Sumatra's Westkust, Riouw en onderhoorigheden en Celebes en onderhoorigheden is ingevoerd, nog 3 kadastrale bureaux buiten Java en Madura, nl. te Padang, Tandjong Pinang en Makasser. Aan de kadastreering der hoofdplaats Ternate kon in 1900, wegens gebrek aan personeel, nog niet worden begonnen.

Buiten de besproken werkzaamheden werden in 1900 door het kadasterpersoneel nog diensten verricht, o. a. in verband staande met onteigeningen ten behoeve van den aanleg van staatsspoorwegen of van verdedigingswerken, dan wel met inlichtingen, enz., benoodigd door de commissie voor de vaststelling der verpondingswaarde. In Pekalongan, Samarang en Soerabaija werden, op verzoek van den dienst van het boschwezen, door kadasterpersoneel eenige op gouvernementsgronden aanwezige kinaplantsoenen opgemeten en in kaart gebracht, terwijl vanwege den kadastralen dienst ook eenige metingen in de afdeeling Indragiri (onderhoorigheden van Riouw) werden verricht voor de regeling der grenzen van het gouvernementsgebied aldaar. In Zuid-Celebes werd, op verzoek en op aanwijzing van het bestuur, door kadasterpersoneel voortgegaan met de meting van z. g. ornaments- (regents-) velden en kasoewiang-velden, terwijl op Lombok voortdurend 6 mantri's van het kadaster werkzaam bleven voor de metingen in het belang der agrarische regelingen (zie § 1).

Aan ten bate van den lande geïnde salarissen, voor verrichtingen vanwege het kadaster ten gerieve van het publiek, werd over 1900 in 's lands kas gestort f 65 115, tegen f 107 501 in 1898 en f 72 423 in 1899.

Voor de verschillende kadastrale en statistieke opnemingen (met inbegrip van de uitgaven voor de metingen op Lombok en de kosten voor het onderhoud van alle triangulatiepilaren) werd in 1900 uitgegeven (volgens de voorloopige boekingen) f 582 834, tegen f 600 262 (verbeterde opgaaf) in 1899.

---

[1]) Van de 8 in 1899 aangenomen adspiranten, verkeerde er op ult. 1900 geen enkele meer in de positie van „tijdelijk ambtenaar"; 7 hunner dienden toen als adjunct-landmeter 3de klasse.

VI. Transporten.

Van de aannemingscontracten voor transporten, waarmede het departement van binnenlandsch bestuur bemoeienis heeft, liepen op ult. 1900 af: drie vijfjarige overeenkomsten voor het vervoer van koffie, enz., respectievelijk in de Preanger Regentschappen, in Cheribon en in Samarang (met Kadoe), en één, mede voor vijf jaren van kracht geweest, voor het vervoer van gouvernementsreizigers en goederen ter reede Samarang. Overigens behoefde nog voorziening het reedevervoer in Tagal, waarvoor het met ult. 1899 afgeloopen contract nog gedurende de eerste helft van 1900 op de oude voorwaarden in dezelfde handen was gelaten. Dit laatste vervoer, het reedevervoer te Samarang en het koffievervoer enz. in Cheribon werden opnieuw uitbesteed en toegewezen, deels voor $4^1/_2$, deels voor 5 jaren, tegen de in bijlage G, sub IV vermelde eenheidsprijzen. Ten aanzien van de beide andere koffietransport-aannemingen (in de Preanger Regentschappen en in Samarang en Kadoe) schoot, in verband met eenige nader in overweging genomen wijzigingen in de te stellen nieuwe voorwaarden, de tijd te kort om de aanbesteding nog in 1900 te houden. De dag van aanvang van den nieuwen contractueelen termijn werd daarom vijf maanden — d. i. tot 1 Juni 1901 — verschoven, en intusschen in beide transporten door het bestuur, buiten tusschenkomst van een aannemer, voorzien.

VII. Paketvaart en andere stoomvaartdiensten.

De bediening van de paketvaart in den Indischen Archipel vanwege de Koninklijke Paketvaartmaatschappij, ingevolge het met haar bestaande contract (zie vorig verslag, blz. 93), had in 1900 zonder stoornis plaats. Wel kwam het enkele malen voor, dat eene contractueele reis niet binnen den daarvoor vastgestelden tijd werd volbracht, maar, behoudens één uitzondering (toen de Maatschappij dan ook boete beliep), was daarbij steeds overmacht in het spel. Belangrijke wijzigingen in contractueel te bevaren lijnen vonden niet plaats. Werd reeds in 't vorig verslag melding gemaakt van de uitbreiding van een paar diensten, vooralsnog op tijdelijken voet, ten einde — respectievelijk van Januari en Maart 1900 af — onzen nieuwen militairen post Tandjong Kala (Oostkust van Atjeh) en de nabij Nieuw-Guinea gelegen Mapia-eilanden geregeld door de paketbooten te laten aandoen, met 1 Januari 1901 werd onder de in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden te bedienen plaatsen, en wel met uitbreiding van de diensten I en II, voorloopig als proef, opgenomen de havenplaats Sabang op Poeloe Wé, terwijl mede sedert den aanvang van 1901, met wijziging van de in het oostelijk deel van den Archipel onderhouden wordende diensten XII en XIII, voor Skroë ter westkust van Nieuw-Guinea in de plaats trad onze bestuurspost Fak Fak aldaar. In de reeds genoemde diensten I en II werden verder nog deze wijzigingen gebracht, dat uit laatstgemelden dienst sedert Juni 1900 is vervallen (zie ook blz. 26 hiervóór) Troemon (Sumatra's Westkust), en dat eerstgemelde dienst sedert September 1900 weder is uitgestrekt tot het eiland Engano (Benkoelen), door welke laatste regeling buiten werking trad eene beschikking van 1893 (zie het verslag van 1894, blz. 100), waarbij er in toegestemd was om het verplicht aandoen van gemeld eiland te doen geschieden in een niet-contractueelen dienst. Eindelijk is met betrekking tot dienst IX (Soerabaija — Molukken — noord- en westkust van Celebes — Soerabaija) nog aan te teekenen, dat deze na ult. 1900 weder wordt ten uitvoer gelegd op den vroegeren voet, d. i. zonder dat gebruik wordt gemaakt van de in December 1898 (zie het verslag van 1899, blz. 100) door de Indische Regeering tot wederopzeggens verleende vergunning, om die route niet enkel om de andere reis, zooals is voorgeschreven, maar op elke verplichte vaarbeurt om de Noord te doen afleggen.

De stoomvaartlijnen, welke de Maatschappij zonder subsidie onderhield, hetzij geregeld, hetzij tijdelijk (bijv. die naar de Oostkust van Sumatra gedurende het afscheepseizoen der tabak) werden in 1900, sedert 't laatst van Juli, o. a. uitgebreid met een nieuwen dienst, om de vier weken, tusschen Batavia en Deli via Muntok en Palembang, terwijl medio Juni 1900 het aandoen van Paloh (Sambas) op de Pontianak-lijn werd gestaakt. Sedert den aanvang van 1901 werd, behalve aan het buiten contract aandoen van de hoofdplaats Ternate, ook uitbreiding gegeven aan de diensten op Bandjermasin en de havens ter oostkust van Borneo, in dier voege dat, met inbegrip van den contractueelen dienst n°. VIII, alsnu ongeveer wekelijks eene boot van Singapore naar dat gedeelte van den Archipel en terug vaart. Van 13 Februari—19 Maart 1901 werd de (niet-contractueele) vaart op Singapore, wegens de daar toen heerschende pest, door de Maatschappij geschorst; de veertiendaagsche aansluiting op de Duitsche mail vond zoo lang te Pinang plaats.

Bij gouv. besluit dd. 12 Augustus 1899 n°. 3, dus vóór het tot stand komen van de in 't vorig verslag (blz. 93) bedoelde overeenkomst van 3 Maart 1900 tot wijziging en verlenging van het met de Maatschappij indertijd voor de jaren 1891 t/m 1905 gesloten contract voor de bediening van de paketvaart, werd eene vaste regeling getroffen nopens de voorwaarden waarop van de verschillende stoomgelegenheden der Maatschappij voortaan zou zijn gebruik te maken voor het gouvernementsvervoer van en naar plaatsen, gelegen in lijnen der Maatschappij, niet vallende onder het contract voor de jaren 1891 t/m 1905. Ter zake van bedoeld vervoer zouden partijen zich verbinden bij eene overeenkomst, in te gaan drie maanden na hare sluiting en eindigende met ult. 1905. De bewuste overeenkomst kwam tot stand onder dagteekening van 28 Juli 1900. Als maatstaf der aan het Gouvernement in rekening te brengen passagekosten is aangenomen f 1 per bevaren geographische mijl en per passagier 1ste klasse, met dien verstande dat de passagekosten der 1ste klasse in geen geval minder bedragen dan f 13; voor passagiers 2de, 3de en 4de klasse is het tarief bepaald respectievelijk op de helft, één vijfde en één tiende van gemelde bedragen, en voor goederen en gelden, gerekend per kojang (de pakketten der brievenpost worden kosteloos overgebracht), mede op één vijfde van het bedrag der passagekosten voor een passagier 1ste klasse, behoudens eene minimumvracht van f 2,60 per kojang.

De volgende cijfers geven een overzicht omtrent het bedrijf der Maatschappij gedurende 1900, in vergelijking met de uitkomsten der twee voorafgegane jaren.

Aantal geographische mijlen door de schepen der Maatschappij afgelegd:	1898.	1899.	1900.
op lijnen voor welke subsidie werd genoten . .	89 987	83 800	76 405
op regelmatige diensten buiten contract	157 029	171 645	174 081
op extra-reizen	24 248	17 781	26 446
ter uitvoering van met de Indische Regeering gesloten aannemingscontracten wegens zout- en kolenvervoer *a*)	12 945	12 791	14 032
in 't geheel derhalve (geographische mijlen)	284 209	286 017	290 964
terwijl op de verschillende lijnen nevenstaand aantal reizigers werd vervoerd:			
gouvernementsreizigers.	56 259	45 461	46 114
particuliere reizigers.	137 075	133 720	151 017
Te zamen. . .	193 334	179 181	197 131

a) Deze aannemingen betreffen: 1°. het afhalen van zout van Madura ten vervoer naar Java's noord- en zuidkust en Banjoewangi, zoomede naar de buitenbezittingen, en 2° het transport van Ombilien-kolen uit Emmahaven naar andere deelen van den Indischen Archipel. De contracten loopen respectievelijk op ult. 1909 en ult. 1905 af.

De vloot der Maatschappij, die op 1 Mei 1900 bestond uit 33 stoomschepen met een bruto-inhoud van 42 291 ton, werd sedert uitgebreid door de indienststelling van de op blz. 94 van het vorig verslag bedoelde vier stoomschepen, namelijk de drie zeestoomers *Alting*, *van Riemsdijk* en *de Klerk*, benevens het voor de riviervaart op Borneo bestemde hekwielstoomschip *Negara*. Daarentegen werd het stoomschip *van Riebeeck* van de hand gedaan. De vloot was diensvolgens op 1 Mei jl. samengesteld uit 35 zeestoomers, metende bruto 46 828 ton en 1 rivierstoomschip, groot bruto p.m. 90 ton. Op laatstgemeld tijdstip waren bovendien hier te lande in aanbouw twee voor de vrachtvaart bestemde stoomschepen, die de namen *Houtman* en *Tasman* zullen dragen.

Vanwege de stoomvaartmaatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" werd (door elke om de veertien dagen) de wekelijksche maildienst tusschen Nederland en Indië geregeld onderhouden. Door de mailbooten van de „Nederland" werden 27 en door die van de „Rotterdamsche Lloyd" 26 uiten thuisreizen volbracht, terwijl de vrachtbooten dier Maatschappijen respectievelijk 19 en 8 reizen aflegden. Bovendien werd vanwege eerstgenoemde Maatschappij nog 1 vrachtreis gedaan met een gecharterd stoomschip en werden door haar de

hiervóór vermelde drie nieuwe stoomschepen van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij voor de reis naar Indië met vrachtgoederen beladen. De vloot van de „Nederland" werd vergroot met de nieuw gebouwde stoomschepen *Koning Willem III* en *Ambon* (vrachtboot), doch onderging eene vermindering tengevolge van den verkoop van de vrachtboot *Prins van Oranje*, terwijl de „Rotterdamsche Lloyd" hare mailboot *Bromo* van de hand deed. Dientengevolge (verg. bijlage H, sub VI van het vorig verslag) [1]) was eerstgenoemde Maatschappij in het voorjaar van 1901 in het bezit van 19 stoomschepen, metende bruto 66 146 ton, en de andere van 12 stoomschepen met een gezamenlijken bruto-inhoud van 37 002 ton. Voorts was voor de „Nederland" eene nieuwe vrachtboot op stapel gezet en waren voor rekening van de „Rotterdamsche Lloyd" ééne mailboot (type *Sindoro*) en twee vrachtbooten in aanbouw, welke laatstbedoelde drie stoomschepen *Goentoer*, *Besoeki* en *Kediri* zullen heeten.

Het op ult. Mei 1901 afgeloopen, met de beide stoomvaartmaatschappijen te zamen gesloten éénjarig contract betreffende het vervoer van gouvernementsgoederen naar Indië (zie vorig verslag, blz. 94) is op gemelden datum vervangen door eene nieuwe éénjarige overeenkomst, waarin zijn opgenomen de sedert 1 Juni 1900 goedgekeurde aanvullingen en wijzigingen, waaronder eene belangrijke reductie op de vracht naar Tjilatjap. De met elke Maatschappij afzonderlijk gesloten éénjarige contracten voor het vervoer van gouvernementsproducten uit Indië herwaarts, welke eveneens op ult. Mei jl. eindigden (zie t. a. p.), zijn ook voor het tijdvak 1 Juni 1901 — ult. Mei 1902 van kracht verklaard, behoudens dat, in verband met de vrachtverhoudingen op de Java-markt, bij suppletoire contracten dd. 7 Mei jl., de maximum-vracht voor tin van f 20 op f 30 per last is gebracht.

Nadere opgaven omtrent de beide stoomvaartmaatschappijen, zoomede omtrent een aantal andere, min of meer geregeld op of in Nederlandsch-Indië varende particuliere stoomschepen, zijn te vinden op blz. 195—204 van deel I van den Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1901. [2])

Bij ordonnantie van 28 November 1900 (St. n°. 314) is die van 22 December 1894 (St. n°. 278, laatstelijk aangevuld bij St. 1899 n°. 205), houdende regeling van het uit te oefenen gouvernementstoezicht op het vervoer van personen met stoomschepen, in dien zin gewijzigd en aangevuld, dat in gevallen van onvermijdelijkheid door den Gouverneur-Generaal of, onder diens nadere goedkeuring, door de hoofden van gewestelijk bestuur afwijkingen van de bepalingen der ordonnantie kunnen worden toegestaan.

VIII. Veeartsenijdienst.

Bij den aanvang van 1901 waren bij den burgerlijken veeartsenijdienst in functie: één inspecteur, 18 gouvernementsveeartsen en 1 gouvernementsveearts boven de formatie, gedetacheerd bij het geneeskundig laboratorium te Weltevreden; één gouvernementsveearts bevond zich met verlof in Europa.

De commissie voor de herziening van de bepalingen op veeartsenijkundig gebied (verg. vorig verslag, blz. 95), maakte een aanvang met een onderzoek naar het veeverkeer te land en te water binnen het gebied van Nederlandsch-Indië, en werd in de gelegenheid gesteld kennis te maken met de quarantainetoestanden in den Riouw-archipel en de Westerafdeeling van Borneo, zoomede met de vee-beweging in Achter-Indië, in verband met den invoer van daar in onze bezittingen. Naar aanleiding van daartoe door de commissie gedane voorstellen werd, met intrekking van de vigeerende instructie voor de veeartsen (St. 1892 n°. 242, juncto St. 1897 n°. 250), bij gouv. besluit dd. 11 Juni 1901 n°. 8 (St. n°. 226) eene instructie vastgesteld voor den inspecteur en de veeartsen van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst.

Het aantal inlandsche veeartsen daalde van 17 tot 15, dat der inlandsche helpers (mantri's) bleef 10 bedragen.

Met de registratie, onder leiding van den van vorenbedoelde commissie deel uitmakenden controleur bij het binnenlandsch bestuur, van alle runderen en buffels in de residentie Batavia kwam men in 1900 gereed. De veestapel bleek te bestaan uit 236 969 buffels en 18 219 runderen. Wat de buffels betreft stemt het cijfer nagenoeg overeen met dat, hetwelk daarvoor in 1880 werd opgegeven, zoodat de buffelstapel zich hersteld zou hebben van de verliezen, hem toegebracht door de herhaaldelijk in deze residentie geheerscht hebbende besmettelijke veeziekten. De registratie is in de afdeelingen Stad en Voorsteden van Batavia en Meester-Cornelis gecontroleerd door het brandmerken op de hoorns van 54 173 buffels en 13 447 runderen, welke werkzaamheden thans in de afdeeling Buitenzorg worden voortgezet.

De aan gemelden controleur gedane opdracht ten aanzien van het registreeren en merken van vee in de Preanger Regentschappen, waarvan t. a. p. van het vorig verslag sprake was, had, zooals nader gebleken is, slechts ten doel de beantwoording van de vraag, in hoever met de bestaande bestuursmiddelen de maatregel in toepassing zou kunnen worden gebracht. Door den resident van de Preanger Regentschappen is bereids ter zake gerapporteerd.

De in het voorjaar van 1900 afgeloopen proef met het merken van het vee in de residentie Batavia door middel van genummerde en van letters voorziene oorringen, aan welke proef p. m. 11 000 buffels werden onderworpen, leverde zeer gunstige resultaten op. Het bleek toch dat de inlanders, zelfs met behulp van werktuigen, niet in staat waren om de ringen, indien ze goed waren aangebracht, open te maken. Het is daarom te meer te betreuren dat de bevolking, ondanks alle aangewende pogingen om haar daarvan af te brengen, zich in het hoofd blijft zetten dat het van oorringen voorziene vee vermagert. [3]) De landheeren op wier kosten de proeven genomen zijn (zie het verslag van 1899, blz. 102) hebben er dan ook van moeten afzien om de nieuwe methode van merken, die eene groote schrede voorwaarts zou zijn in het belang van de veterinaire politie, algemeen in te voeren.

Het tijdelijk verbod tegen invoer van vee en paarden uit Australië werd (St. 1900 n°. 247) opgeheven ten aanzien van rechtstreeksche aanvoeren van paarden van Adelaïde, onder dezelfde voorwaarden als zulks reeds was geschied voor dergelijke aanvoeren van Melbourne en Sydney.

De invoer op Java en Madura en Bali en Lombok van uit Azië en Afrika afkomstig vee (St. 1897 n°. 26, juncto n°. 121) bleef verboden. In verband met het herhaaldelijk optreden van besmettelijke veeziekten (runderpest, mond- en klauwzeer en kwaden droes) in China, Siam en Malakka, maakten de bestuurshoofden van de overige buitenbezittingen meermalen gebruik van de hun bij art. 2 van St. 1897 n°. 26 toegekende bevoegdheid om ook den invoer uit die streken in hunne gewesten tijdelijk te verbieden. Gedurende 1900 werden dientengevolge slechts 10 641 stuks vee uit het buitenland in Indië ingevoerd, tegen 19 795 stuks in 1899; daarentegen was de uitvoer uit Java, Madura en Bali naar de buitenbezittingen des te grooter.

Zooals gebruikelijk, zijn omtrent de voornaamste gedurende 1900 in Indië geheerscht hebbende veeziekten (runderpest, miltvuur, mond- en klauwzeer en de verschillende vormen van droes) eenige cijfers opgenomen in eene bijlage (G, sub V) van dit verslag, waarbij weder op te merken valt dat die statistiek alleen de gevallen vermeldt waarvan de gouvernementsveeartsen kennis kregen. *Runderpest* heerschte hevig in sommige gedeelten van Midden-Sumatra (zie hoofdst. C, blz. 24) en kwam voorts, doch in betrekkelijk geringe mate, voor te Idi (Atjeh). De ziekte schijnt zich echter van daaruit naar de meer binnenwaarts gelegen landschappen Idi Rajeu, Idi Tjoet en Peudawa Rajeu te hebben verbreid, waar zij naar schatting p. m. 500 runderen en buffels heeft gedood. Ook onder te Idi uit Pinang en Singapore aangebrachte, in quarantaine gehouden ladingen vee werd tot negenmaal toe runderpest geconstateerd. In de residentie Batavia, die in 1899 hevig door *miltvuur* was geteisterd, eischte die ziekte ook in 1900 nog eenige slachtoffers; voorts heerschte zij in de residentie Krawang en in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden. Het aantal gerapporteerde gevallen van *mond- en klauwzeer* was belangrijk lager, dat van *kwaden droes* en *huidworm* veel hooger dan in 1899.

Door de gouvernementsveeartsen werden 67 gevallen van *hondsdolheid* gerapporteerd (65 op Java en 2] in de buitenbezit-

[1]) Het aldaar genoemde stoomschip der „Rotterdamsche Lloyd" *Smeroe* is sedert herdoopt in *Soerabaja*.

[2]) De meer volledige lijst van min of meer geregeld de Indische wateren bevarende particuliere stoomschepen, welke tot dusver steeds onder de bijlagen van het Koloniaal Verslag werd opgenomen, wordt ditmaal weggelaten, aangezien de lijst over 1900 geen noemenswaardig verschil oplevert met die over 1899 (zie bijlage H, sub VII, van het vorig verslag).

[3]) In de Vorstenlanden deed men eene geheel andere ondervinding op. Daar heeft de bevolking niet de minste bezwaren, en is volkomen overtuigd van het nut der methode.

tingen), waaronder 15 gevallen waarin door genomen infectieproeven niet met zekerheid kon worden uitgemaakt of men werkelijk met hondsdolheid te doen had.

Acute *gastroënteritis* en *surra* kwamen in 1900 nog meer verspreid voor dan vroeger. Ongerekend in Pasoeroean (waar beide ziekten heerschten), uit welk gewest geen betrouwbare opgaven konden worden verkregen, maakte eerstgenoemde ziekte op Java niet minder dan 58 488 slachtoffers. Gevallen van surra werden er 358 gerapporteerd, waarvan 312 op Java en 46 in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden. Omtrent den aard dezer, bijna altijd lethaal eindigende ziekten, die door sommigen als identiek of nauw aan elkander verwant worden beschouwd en die tot dusver aan alle aangewende geneesmiddelen — ook aan de serum-therapie — weerstand hebben geboden, verkeert men nog geheel in het onzekere. Met het oog daarop is een uitgebreid onderzoek gelast — in Midden-Java en de Preanger Regentschappen onder leiding van den gouvernements-veearts te Samarang en in Oost-Java en Madura onder die van zijn ambtgenoot te Soerabaija — ten behoeve waarvan een aantal tijdelijke mantri's in dienst zijn gesteld.

Tegen f 127 722 in 1899, werd in 1900 ten behoeve van den burgerlijken veeartsenijdienst uitgegeven f 147 640. Onder laatstgemelde som was begrepen f 20 697 wegens maatregelen ter voorkoming of beteugeling van besmettelijke ziekten onder hoornvee en paarden. In 1899 was te dier zake besteed f 21 592.

K. Departement van onderwijs, eeredienst en nijverheid.

I. Onderwijs.

§ 1. *Onderwijs voor Europeanen en met hen gelijkgestelden.*

Onder verwijzing naar het eerlang te Batavia verschijnende jaarverslag over 1900 betreffende het middelbaar en lager onderwijs voor Europeanen in Nederlandsch-Indië, wordt van de daarin opgenomen mededeelingen het volgende korte overzicht gegeven.

Middelbaar onderwijs.

Bij de Inrichting voor de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië (afd. B van het Gymnasium Willem III) sloot de cursus 1899/1900 met 20 leerlingen, [1]) terwijl de nieuwe cursus met 12 ingeschrevenen begon. Op ult. 1900 waren ingeschreven 14 leerlingen, van wie 12 in Indië en 2 hier te lande het einddiploma van eene hoogere burgerschool hadden verworven.

Bij de drie hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus — te Batavia (afd. A van het Gymnasium), Samarang en Soerabaija — was het aantal aanvragen om toelating van jongens in 1900 iets kleiner dan in 1899, dat om toelating van meisjes was in beide jaren nagenoeg gelijk. Onder hen die aan de eischen voldeden waren er 5, die op den voet van het gouv. besluit van 17 Februari 1899 n°. 19 (zie het verslag van 1899, blz. 104), het admissie-examen in de buitenbezittingen hadden afgelegd. Bij de hoogere burgerschool te Soerabaija bleek het mogelijk het aantal tijdelijke leeraren met één te verminderen. Er wordt naar gestreefd om ook bij de beide andere scholen, door eene gewijzigde verdeeling der lessen over de leeraren, tot inkrimping van personeel te geraken. Op ult. 1900 telden de drie inrichtingen, ongerekend de toehoorders en de leerlingen voor enkele vakken, 639 leerlingen, namelijk 533 jongens en 106 meisjes (39 en 13 meer dan op ult. 1899). Onder de jongens bevonden zich 13 zoons van inlanders en 4 van Chineezen. Omtrent den uitslag der toelatings-, overgangs- en eindexamens [2]) zie bijlage O.

Voor dergelijke opgaven zij naar die bijlage ook verwezen, wat betreft de hoogere burgerschool met driejarigen cursus voor meisjes te Batavia [3]) (op ult. 1900 met 47 gewone leerlingen), de burger-avondschool te Soerabaija, welke gouvernementsinrichting voor de (kostelooze) theoretische opleiding [4]) van aanstaande bouwkundigen en machinisten bij het einde van 1900 242 leerlingen en 8 toehoorders telde, en de twee van gouvernementswege gesubsidieerde particuliere ambachtsscholen te Batavia en Samarang, bij welke de cursus 1900/1901 begon met respectievelijk 77 en 72 leerlingen.

Buiten de aan laatstgemelde twee inrichtingen toegekende gouvernementssubsidies van respectievelijk f 12 000 en f 6000 's jaars, en ongerekend ook de kosten van gebouwen en lokaalhuur, beliepen de van landswege voor het middelbaar onderwijs gedane uitgaven in 1900 (volgens voorloopige cijfers) f 598 033 en in 1899 (volgens definitieve gegevens) f 592 832, waartegenover in elk dier jaren wegens schoolgelden ontvangen werd (voor zooveel bij het einde des jaars reeds bij 's lands kas overgebracht) f 85 915 en f 89 036.

Uit het „Siam-fonds" en het „Studiefonds voor onbemiddelde leerlingen" genoten te Batavia respectievelijk 2 en 5 leerlingen ondersteuning in de kosten hunner studiën. Het studiefonds „Midden-Java" verleende zoodanige ondersteuning in het geheel aan 11 leerlingen; op 1 Januari 1900 bedroeg dat aantal 13, op 31 December 10.

Overeenkomstig het bij de Indische begrooting voor 1901 ontwikkeld plan, (zie blz. 6—8 van de Memorie van Toelichting) is bij gouv. besluit dd. 29 April 1901 n°. 16 (St. n°. 184) te Batavia, onder den naam van „Koningin Wilhelmina-school" eene inrichting voor middelbaar en vakonderwijs opgericht, bestaande uit eene hoogere burgerschool met driejarigen cursus, met daaraan verbonden handelscursus (afdeeling A), en een cursus tot opleiding van machinisten, bouwkundigen en mijnbouwkundigen (afdeeling B). Bij gouv. besluit van 25 Juni 1901 n°. 34 (zie Jav. Cour. van den 28sten d. a. v.) werd een reglement voor de school vastgesteld,[5]) terwijl bij dat van dezelfde dagteekening n°. 37 de directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid is gemachtigd om, bij wijze van proef, tot de afdeeling A der school meisjes als leerlingen toe te laten, mits hierdoor geen splitsing van klassen in parallel-afdeelingen noodig worde. De school is den 13den Juli jl. geopend.

Lager onderwijs.

Normaalscholen en akte-examens. Bij het einde van 1900 volgden te Batavia 24 en te Soerabaija 12 leerlingen (onder wie respectievelijk 17 en 9 vrouwen) de lessen aan de gouvernements-normaalschool, welke cijfers op ult. 1899 21 en 15 bedroegen. Onder de in den loop van 1900 afgeschrevenen (respectievelijk 13 en 6 leerlingen) waren er te Batavia 5 en te Soerabaija 2 die de hoofdakte behaalden.

Particuliere gelegenheden om zich voor akte-examens voor te bereiden, waren: de normaalklassen tot opleiding van onderwijzeressen bij 7 particuliere meisjesscholen, namelijk: 2 te Batavia, 1 te Meester-Cornelis, 1 te Samarang, 2 te Soerabaija en 1 te Padang; verder eene normaalschool te Samarang en eene nieuw opgerichte te Salatiga. Aan de particuliere meisjesscholen te Batavia waren nog cursussen ter voorbereiding voor het hoofdakte-examen verbonden, en aan deze scholen, alsmede aan de andere genoemde meisjesscholen, bestond tevens gelegenheid om zich voor akte-examens in vreemde talen, enz. te bekwamen.

Aan de in 1900 te Batavia, te Samarang en te Soerabaija gehouden akte-examens werd deelgenomen door 126 personen, waaronder 12, die zich voor twee akten hadden aangemeld. Van deze 138 examens werden er 90 met gunstigen uitslag afgelegd. Aan mannen werden 7, aan vrouwen 83 akten uitgereikt.

Voor het verwerven van eene akte van bekwaamheid in de vrije en ordeoefeningen der gymnastiek, in de nuttige en fraaie handwerken voor meisjes en in het handteekenen, verviel (St. 1900 n°. 277) de eisch dat de candidaten den volbrachten leeftijd van 18 jaren moeten bereikt hebben.

Openbare lagere scholen. In den loop van 1900 werd de sedert 1898 ter hoofdplaats Amboina tijdelijk gesloten 1ste school

---

[1]) Tot het afleggen van het 2de gedeelte van het groot-ambtenaarsexamen werden in 1900 11 leerlingen en 2 oud-leerlingen toegelaten, van wie 8 het diploma verwierven. Aan het 1ste gedeelte van dat examen onderwierpen zich 6 leerlingen en 1 oud-leerling, die allen slaagden.

[2]) Het reglement op de eindexamens der hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus (St. 1881 n°. 153, juncto St. 1893 n°. 86 en 1898 n°. 258) onderging eene wijziging van ondergeschikt belang; zie daaromtrent St. 1901 n°. 115.

[3]) Aan de lijst van leervakken bij deze inrichting is bij gouv. besluit van 4 Juli 1901 n°. 2, bij wijze van tijdelijken maatregel, de zang toegevoegd.

[4]) Gelegenheid tot practische oefening in eenig handwerk vinden de leerlingen bij de gouvernements- en particuliere ateliers ter plaatse.

[5]) Bij hetzelfde besluit werd de hiervóór bedoelde, in 1899 genomen maatregel met betrekking tot het afleggen van het admissie-examen voor de hoogere burgerscholen ook voor de Koningin Wilhelmina-school van toepassing verklaard.

heropend en werden drie nieuwe openbare lagere scholen — te Batavia, Soekaboemi (Preanger Regentschappen) en Wlingi (Kediri) — opgericht. Nog werd de oprichting van eene school te Blora (Rembang) bevolen, welke echter op ult. 1900 nog niet geopend was. Op dat tijdstip waren dientengevolge in werking: 169 openbare lagere scholen (139 gemengde en 30 meisjesscholen), namelijk 130 op 73 plaatsen van Java en Madura en 39 op 28 plaatsen van de buitenbezittingen. Onder het totaal der 169 scholen waren er 53 (gemengde eerste- en meisjesscholen), waar meer uitgebreid lager onderwijs gegeven werd.

Bij het einde van 1900 telden de gezamenlijke Europeesche lagere scholen 15 462 leerlingen (9148 jongens en 6314 meisjes), zijnde 330 meer dan op ult. 1899; het aantal betalende nam toe van 7258 tot 7331, dat der niet-betalende van 7874 tot 8131. Onder deze cijfers waren begrepen — meerendeels onder de betalende leerlingen — 1870 leerlingen (244 meer dan op ult. 1899), behoorende tot de inlandsche of met deze gelijkgestelde bevolking, namelijk 557 kinderen van Christen-inlanders, 988 van andere inlanders en 325 van vreemde oosterlingen (waaronder respectievelijk 165, 53 en 29 meisjes). Ingevolge daartoe, met intrekking van alle vroegere desbetreffende beschikkingen, in 1900 verleende machtigingen, werden in den loop van dat jaar 278 inlandsche knapen, bestemd om later voor dokter-djawa te worden opgeleid, gratis toegelaten tot de Europeesche niet-eerste scholen. Daarentegen werd de kostelooze toelating van 9 dergelijke jongelieden, die geen voldoenden aanleg en ijver aan den dag legden, ingetrokken.

Het aantal leervakken werd aan de 1ste school te Koeta Radja (Atjeh en onderhoorigheden) uitgebreid met de beginselen der Engelsche taal en aan de school te Amoerang (Menado), zoolang de omstandigheden zulks toelaten, met de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek.

Bij gouv. besluit van 20 October 1900 n°. 18 (St. n°. 279) onderging het reglement op de openbare lagere scholen voor Europeanen eene wijziging met betrekking tot de wijze van verstrekking van leermiddelen aan betalende leerlingen.

Aan alle openbare lagere scholen — op 1 na — waren kinderbibliotheken verbonden.

Over 1899 (volgens verbeterde opgaven) en over 1900 (volgens voorloopige gegevens) bedroegen de uitgaven voor het Europeesch lager onderwijs en de ontvangsten wegens schoolgelden (ook die aan de normaalscholen geïnd) als volgt:

	1899.	1900.
Traktementen, leermiddelen, enz.	f 2 066 309,54	f 2 082 123,04^5
Gebouwen, huishuur, enz.	528 705,99^5	478 798,65
Te zamen	f 2 595 015,53^5	f 2 560 921,69^5
Geinde schoolgelden { openbare lagere scholen	f 281 914,87	f 285 770,05^5
Geinde schoolgelden { normaalscholen	2 050,00	2 110,00
Te zamen	f 283 964,87	f 287 880,05^5
Blijft ten laste van den lande	f 2 311 050,66^5	f 2 273 041,63

Particuliere scholen. Van de in het vorig verslag vermelde 20 particuliere scholen werden gesloten: 1 te Batavia en 1 te Goendih (Samarang). Daarentegen werden er 4 geopend: 1 te Batavia, 1 te Soekaboemi (Preanger Regentschappen), 1 te Tjiamis (Cheribon) en 1 te Malang (Pasoeroean). Dientengevolge klom het aantal enkel voor gewoon lager onderwijs van 4 tot 7, doch daalde het aantal scholen, waar tevens meer uitgebreid lager onderwijs werd gegeven, van 16 tot 15. Subsidiën uit 's lands kas ontvingen voor 1900 10 van de 22 particuliere scholen, namelijk de 7 bedoeld op blz. 97 van het vorig verslag en verder voor het eerst eene der meisjesscholen van de Zusters Ursulinen te Batavia, de school te Tjiamis (Cheribon) en die te Manondjaija (Preanger Regentschappen).

Bij het einde van 1900 bestonden op 7 plaatsen 15 namiddagscholen of avondcursussen voor enkele vakken van lager of meer uitgebreid lager onderwijs, die te zamen 252 leerlingen telden.

Als onderwijzend personeel waren aan de gezamenlijke particuliere scholen verbonden 28 onderwijzers, 130 onderwijzeressen en 13 vrouwelijke kweekelingen.

Het getal leerlingen klom in 1900 van 3270 tot 3530 (996 jongens en 2534 meisjes). Onder de leerlingen kwamen 97 kinderen van niet-Europeeschen landaard voor (46 meer dan op ult. 1899), namelijk: 70 van inlanders (niet-Christenen), onder wie 20 meisjes, zoomede 27 van vreemde oosterlingen, onder wie 6 meisjes.

De twee teekencursussen te Samarang telden op ult. 1900 te zamen 34 leerlingen.

Van de 5 in het vorig verslag vermelde gymnastiekscholen bleven er slechts 3 bestaan, welke op ult. 1900 143 leerlingen telden.

Scholen of klassen voor voorbereidend onderwijs werden aangetroffen op 15 plaatsen van Java en op 7 in de buitenbezittingen, en wel ten getale van 37 (1 meer dan in 1899). Het totaal der leerlingen aan 36 van deze inrichtingen (van ééne school is het aantal niet opgegeven) bedroeg 2183, dat is 239 meer dan op ult. 1899. Onder de leerlingen kwamen 39 kinderen van inlanders en 34 van vreemde oosterlingen voor, zijnde van de eersten 28 en van de laatsten 2 meer dan op ult. 1899.

§ 2. *Onderwijs voor inlanders.* [1])

Openbaar onderwijs.

Reorganisatie van het inlandsch onderwijs. In den loop van 1900 werden de bestaande openbare inlandsche scholen in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo gerangschikt onder de openbare inlandsche scholen voor lager onderwijs der 2de klasse, bedoeld bij art. 1 van het Kon. besluit van 28 September 1892 n°. 44 (St. 1893 n°. 125). Het gebouw voor de 1ste klasse-school te Bangkallan, welker opening was bevolen als gevolg van de reorganisatie van het inlandsch onderwijs (zie vorig verslag, blz. 98), kwam in het begin van 1901 gereed. Met betrekking tot de scholen der 1ste en 2de klasse, welke elders werden of zullen worden geopend, wordt verwezen naar hetgeen voorkomt onder het hoofd „*Gewone lagere scholen*".

Opleidingscholen voor inlandsche ambtenaren. De in het vorig verslag (blz. 98) in uitzicht gestelde uitbreiding van de hoofdenscholen [2]) te Bandong en Probolinggo tot opleidingscholen voor inlandsche ambtenaren op den voet van de school te Magelang, kwam tot stand bij gouv. besluit van 19 Augustus 1900 n°. 11. Voor de drie scholen gezamenlijk werden nieuwe voorschriften vastgesteld, welke o. a. bepalen dat, behalve bij het inlandsch taalonderwijs, de Nederlandsche taal als voermiddel bij het onderwijs wordt gebezigd (bij de reorganisatie der school te Magelang in 1898 was het Nederlandsch als zoodanig vervangen door de landstaal of het Maleisch). De scholen te Bandong en Probolinggo werden, evenals met die te Magelang reeds het geval was, verdeeld in twee afdeelingen, respectievelijk met drie- en tweejarigen cursus. De tweede afdeeling heeft uitsluitend ten doel het onderwijzen van de beginselen der rechtswetenschap, het staats- en administratief recht van Nederlandsch-Indië, de beginselen der staathuishoudkunde, het landmeten en waterpassen en het lijn- en kaartteekenen, welke vakken aan het bestaande leerplan der scholen te Bandong en Probolinggo werden toegevoegd. Als voorbereiding voor het landmeetkundig onderwijs werd verder bepaald dat in de eerste afdeeling van de drie scholen ook onderwijs zal worden gegeven in vormleer en meetkunde. Voor verdere bijzonderheden zij verwezen naar de hoogerbedoelde voorschriften welke zijn opgenomen in de Jav. Cour. van 24 Augustus 1900, onder aanteekening, dat in het begin van 1901 aan de gewesten, waaruit leerlingen tot een der scholen kunnen worden toegelaten, nog zijn toegevoegd de residentiën Djokjokarta en Soerakarta voor de school te Magelang en de residentie Bali en Lombok voor de school te Probolinggo.

Aan de school te Magelang werden in het laatst van 1900 de overgangs- en eindexamens gehouden. Aan eerstgenoemd examen werd deelgenomen door 13 candidaten, van wie er 10, en aan het eindexamen door 4 candidaten, die allen slaagden. Voor elke der scholen afzonderlijk worden nadere opgaven, ook met betrekking tot de samenstelling van het onderwijzend personeel, aangetroffen in bijlage P.

Van de omstandigheid dat bij de kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Fort de Kock niet alle beschikbare plaatsen door kweekelingen behoefden te worden ingenomen, is gebruik gemaakt om die school tevens dienstbaar te maken aan de opleiding van aanstaande inlandsche ambtenaren. Bij gouv. besluit dd. 25 Januari 1901 n°. 16 werd nl. bepaald, dat tot die kweekschool ook kunnen worden toegelaten jongelieden, behoorende

[1]) Over de (particuliere) scholen voor vreemde oosterlingen zie de laatste rubriek van deze paragraaf.

[2]) Bij gouv. besluit dd. 14 Juni 1900 n°. 5 (St. n°. 180) werd aan de leerlingen der hoofdenscholen wier ouders of verzorgers een inkomen hebben van minder dan f 150 's maands het recht op vrije geneeskundige behandeling toegekend.

tot aanzienlijke en bemiddelde inlandsche familiën in het gouvernement Sumatra's Westkust en bestemd om in 's lands dienst te treden in andere betrekkingen dan die van onderwijzer bij het openbaar lager onderwijs. Hun aantal, ten hoogste 10 bedragende, wordt jaarlijks vastgesteld door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid, in overleg met de inlandsche schoolcommissie te Fort de Kock. Op die adspirant-ambtenaren zijn van toepassing de voorschriften voor de adspirant-onderwijzers vastgesteld; alleen genieten zij geen toelage. De adspirant-ambtenaren nemen deel aan alle lessen der adspirant-onderwijzers, behalve aan die van de hoogste klasse, en aan de toelatings- en overgangsexamens. Bij slagen in het overgangsexamen van de derde naar de vierde klasse der kweekschool, welk examen voor hen als eindexamen wordt beschouwd, ontvangen zij een diploma van met vrucht doorloopen cursus voor adspirant-ambtenaar. Aanvankelijk zijn op dien voet een viertal jongelieden tot de kweekschool toegelaten.

Kweekscholen. Op ult. 1900 waren aan de kweekscholen te Bandong, Probolinggo en Djokjokarta, de beide eerste elke met een nominaal aantal van 25 plaatsen en de laatste met 50 plaatsen, ingeschreven respectievelijk 21, 20 en 36 leerlingen, tegen 17, 17 en 41 bij het einde van 1899. Van de 50 plaatsen bij elke der twee overige kweekscholen waren er op eerstgenoemd tijdstip te Fort de Kock 28 en te Amboina 49 bezet, tegen 30 en 39 op ult. 1899. Aan de in 1900 bij de kweekscholen afgenomen eindexamens werd door 35 candidaten deelgenomen, die allen slaagden. Aan de toelatingsexamens der kweekscholen te Bandong, Djokjokarta, Probolinggo, Fort de Kock en Amboina namen niet minder dan 382 candidaten deel, van wie er 171 aan de eischen voldeden. Voor verdere opgaven zij verwezen naar bijlage P.

De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig. Van 2 kweekelingen te Amboina, aan wie wegens berriberri verlof moest worden verleend, overleed er één op reis naar zijne woonplaats.

De aan de kweekscholen te Bandong, Djokjokarta, Fort de Kock en Amboina verbonden externen-scholen werden in 1900 bezocht door 457 leerlingen, onder wie 8 meisjes (5 te Bandong en 3 te Fort de Kock). Aan de kweekschool te Probolinggo is geen externen-school verbonden.

In verband met het in verschillende deelen van Java bestaande gebrek aan inlandsche onderwijzers als gevolg van de oprichting van nieuwe, en van de vermeerdering van het aantal leerlingen op de bestaande scholen, werd het aantal kweekelingen der kweekscholen te Bandong, Djokjokarta en Probolinggo in het begin van 1901, bij wijze van tijdelijken maatregel, verhoogd tot respectievelijk 34, 67 en 42.

Met het oog op de wenschelijkheid dat het onderwijs aan inlanders in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden, waar tot dusver slechts eene, niet bij eene kweekschool aansluitende openbare inlandsche school der 2de klasse bestaat (te Koeta Radja), gegeven worde door Atjehers, is bij gouv. besluit dd. 16 November 1900 n°. 2 machtiging verleend om, bij wijze van proef, drie Atjehsche jongelieden die de school te Koeta Radja hebben doorloopen, toe te laten tot de 4de of de 5de klasse der externen-school bij de kweekschool te Fort de Kock, ten einde, na het doorloopen van den cursus dier school, als kweekeling op de kweekschool te worden geplaatst.

Onderwijzers-examens buiten de kweekscholen. Op Java en Madura meldden zich voor het examen van hulponderwijzer 49 en voor dat van kweekeling 122 candidaten aan, van wie respectievelijk 28 en 60 slaagden. In de buitenbezittingen onderwierpen zich aan eerstgenoemd examen 5 candidaten, van wie er 3 slaagden, en aan het kweekeling examen 47 candidaten, van wie 29 aan de eischen voldeden.

School voor zonen van inlandsche hoofden en van andere aanzienlijke inlanders te Tondano. [1]) Op ult. 1900 waren de 40 plaatsen aan deze school alle ingenomen, en wel door jongelieden uit Menado, daar zich uit andere gewesten geen leerlingen hadden aangemeld. Getuigschriften wegens goed volbrachten cursus werden uitgereikt aan de 8 leerlingen der hoogste klasse, waardoor het van deze inrichting afkomstige aantal gediplomeerden tot 101 steeg. Zie overigens bijlage P. Over het gedrag der leerlingen viel niet altijd te roemen. De gezondheidstoestand was niet onverdeeld gunstig; enkele leerlingen moesten wegens ziekte (koorts) 2 à 3 maanden de school verzuimen.

[1]) Zie noot 2 op blz. 75.

Speciale scholen. Hiertoe worden gerekend de „Depoksche school" in de residentie Batavia en de „Ambonsche burgerschool" ter hoofdplaats Amboina. De eerste telde op ult. 1900 147 leerlingen (waaronder 68 meisjes), tegen 141 (waaronder 59 meisjes) op het einde van 1899. Gedurende 1900 werd de school bezocht door 161 leerlingen (hieronder 5 die gratis onderwijs ontvingen), namelijk 7 kinderen van met Europeanen gelijkgestelden, 146 kinderen van inlandsche Christenen, 6 van Mohammedaansche en 2 van Chineesche ouders. Met het onderwijs in handenarbeid (slöjd) (buiten de schooluren, tweemaal per week, telkens gedurende $1^1/_2$ uur) werd geregeld voortgegaan. De Ambonsche burgerschool telde op ult. 1900 342 leerlingen, tegen 315 op het einde van 1899 (waaronder respectievelijk 72 en 65 meisjes). Gedurende 1900 werd de school bezocht door 391 leerlingen, onder wie zich bevonden 89 kinderen van inlandsche ambtenaren en aanzienlijken, 279 kinderen van andere inlanders en 23 van vreemde oosterlingen.

Bij gouv. besluit van 9 Februari 1901 n. 6 (St. n°. 86) is, met opheffing van de te Menado bestaande openbare inlandsche school voor lager onderwijs der 1ste klasse, aldaar, onder den naam van „Menadosche school", eene voor kinderen van aanzienlijke en gegoede inlanders bestemde school opgericht, welke inrichting op ongeveer gelijke leest geschoeid is als de twee bovenbedoelde speciale scholen. Het onderwijzend personeel der school bestaat uit een Europeesch hoofdonderwijzer (onderwijzer van het openbaar lager onderwijs voor Europeanen), een inlandsch onderwijzer voor de Maleische taal, een inlandsch 1ste hulponderwijzer en een of meer inlandsche hulponderwijzers. Het onderwijs in alle vakken van het leerplan, behalve dat in de Maleische taal, wordt gegeven in de Nederlandsche taal, welke taal zelve ook opzettelijk wordt onderwezen. Overigens is op de school, voor zoover dit niet met haren specialen aard in strijd is, van toepassing het reglement op de openbare lagere scholen voor Europeanen in Nederlandsch-Indië (St. 1894 n°. 193), behoudens enkele voorschriften, o. a. betreffende het leerplan en het schoolgeld, hetwelk wordt geheven naar den maatstaf geldend voor inlandsche scholen der 1ste klasse.

Gewone lagere scholen. Het aantal openbare inlandsche scholen der 1ste klasse nam gedurende 1900 op Java en Madura toe van 27 tot 29 door de opening van zulke scholen op 2 afdeelingshoofdplaatsen (Bandjarnegara en Toeban). Voorts werd het aantal 2de klasse-scholen op Java en Madura van 205 op 209 [2]) gebracht, doordien te Petir (Bantam) en Sindanglaut (Cheribon) scholen werden geopend, en zoowel ter hoofdplaats Soerakarta als op de afdeelingshoofdplaats Poerworedjo (Kadoe), nevens de reeds bestaande, nog eene school der 2de klasse werd opgericht. Overigens was besloten tot de opening van nog 5 scholen der 1ste en 12 der 2de klasse, alle op Java en Madura (zie nader bijlage P), welke echter in 1900 nog niet in werking kwamen.

In de buitenbezittingen klom het aantal openbare inlandsche scholen van 301 tot 310 [2]) door de opening van 2de klasse-scholen te Kendangan, Negara, Moeara Teweh en Samarinda (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), Sawah Loento (Padangsche Bovenlanden), Bintoehan (Benkoelen), Kembes (Menado), Samasoeroe (Amboina) en Mataram (Lombok). Verder werd in 1900 machtiging verleend tot de oprichting van nog 7 scholen der 2de klasse in de buitenbezittingen.

Ook in 1900 kon hier en daar wegens plaatsgebrek niet aan alle aanvragen om plaatsing worden voldaan, wat Oost-Java betreft echter in mindere mate dan in 1899, aangezien verschillende schoolgebouwen eene vergrooting hadden ondergaan. Overigens voorzagen particuliere namiddagscholen in de behoefte aan onderwijs.

Opgaven omtrent het aantal scholen en het cijfer der leerlingen per gewest of per eiland worden aangetroffen in bijlage P; wat de buitenbezittingen betreft is echter dat cijfer niet later dan over 1899 bekend.

Gedurende 1899 beliep het totaal der ingeschreven leerlingen bij al de toen in de buitenbezittingen bestaande 301 gouvernementsscholen 45 618, zijnde 1359 meer dan over 1898. Op Java en Madura waren over 1900 bij de 238 gouvernementsscholen ingeschreven 43 617 leerlingen, van wie er bij het einde van het jaar nog 28 835 op de schoollijsten voorkwamen, zijnde 1479

[2]) Onder het hier opgegeven aantal scholen zijn niet begrepen de aan vier der gouvernements-kweekscholen verbonden externenscholen, noch ook de twee zoogenaamde „speciale scholen voor inlanders."

meer dan op ult. 1899. Hoewel over het geheel de mutatiën en het schoolverzuim nog belangrijk bleven, was nochtans in verschillende residentiën van Java vooruitgang te bespeuren. Het aantal meisjes op de gouvernements inlandsche scholen bedroeg, voor zoover daaromtrent opgaven zijn verstrekt, over de behandelde jaren op Java en Madura 714 en in de buitenbezittingen 8294.

Ten einde zooveel mogelijk het gevaar te ontgaan, waarop in tal van rapporten der inspecteerende ambtenaren was gewezen, dat een belangrijk deel der inlandsche onderwijzers, gevestigd op kleine plaatsen en in weinig beteekenende centra van openbaar leven, zouden vervallen in den sleur van het dagelijksch dessaleven en in het algemeen zouden achteruitgaan, werd op het laatst van 1900, bij wijze van proef, aan 30 hoofden van scholen op Java en Madura vergund zich in de poeasa-vacantie te begeven naar een der drie hoofdplaatsen Batavia, Samarang of Soerabaija om daar ten hoogste één maand te verblijven. Aan ieder hunner werd daartoe uitgekeerd f 70 als vergoeding voor reis- en verblijfkosten. Omtrent den uitslag der proef werd nog geen bericht ontvangen.

Geldelijk overzicht. De kosten van het openbaar onderwijs voor inlanders (met inbegrip van de lager te vermelden subsidiën aan particuliere inlandsche scholen), en de daartegenover staande ontvangsten wegens schoolgelden en verkoop van leermiddelen aan particulieren, bedroegen over 1899 (volgens verbeterde opgaven) en over 1900 (volgens voorloopige gegevens) als volgt:

	1899.	1900.
Traktementen, leermiddelen, enz.	f 1 270 601,06	f 1 311 653,06
Gebouwen en huishuur	142 384,55^{5}	169 097,63
Subsidiën aan particuliere inlandsche scholen	101 341,00	110 031,00
Te zamen.	f 1 514 326,61^{5}	f 1 590 781,69
Geïnde schoolgelden	f 113 029,83	f 128 587,44
Verkoop aan particulieren van inlandsche boekwerken en andere leermiddelen	5 784,62^{5}	5 974,32
Te zamen.	f 118 814,45^{5}	f 134 561,76
Blijft alzoo ten laste van den lande	f 1 395 512,16	f 1 456 219,93

Particulier onderwijs.

Kweekscholen en opleidingsklassen. Het seminarie te Depok (residentie Batavia), waar Christen-inlanders uit verschillende gedeelten van den Archipel tot inlandsche onderwijzers, tevens zendeling-helpers, worden opgeleid, telde op ult. 1900 43 leerlingen, tegen 42 op ult. 1899. Naar hun landaard kunnen zij als volgt worden verdeeld: 1 inlander van de Christen-gemeente te Depok en Toegoe (Batavia), 1 Soendanees, 5 Javanen, 1 Alfoer, 2 Niassers, 2 Telloreezen, 11 Battaks, 5 Dajaks, 9 Sangireezen, 4 inlanders van de Talaut-eilanden, 1 Savonees en 1 Papoea. Onder hen bevonden zich geen zonen van ambtenaren en aanzienlijken. In het afgeloopen jaar verlieten 11 leerlingen de inrichting, van wie 10 na volbrachten leertijd.

Het door het Rijnsche Zendingsgenootschap te Barmen opgerichte seminarie te Pansoer-na-pitoe in Silindong (residentie Tapanoli) telde op ult. 1900 57 leerlingen. De school geniet van regeeringswege eene subsidie van f 500 's jaars, welke, evenals de subsidie van ten hoogste f 5160 's jaars voor de kweekschool te Tomohon (Minahassa), voor het eerst is verleend in 1900 (zie vorig verslag, blz. 99). Aan laatstbedoelde school (stichting van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam) waren op ult. 1900 ingeschreven 28 kweekelingen, verdeeld over twee klassen.

Aan de zendingskweekschool te Oeloe op Siauw (Sangi-eilanden) waren op ult. 1900 in opleiding (verdeeld over twee klassen) 20 leerlingen, tegen 24 het jaar te voren. Drie leerlingen moesten wegens wangedrag van de school verwijderd worden.

Van de aan sommige zendingsposten op Java verbonden opleidingsklassen voor de vorming van inlanders tot onderwijzers kwamen die te Swaroe, Kendalpaijak en Kediri, tengevolge van de drukke werkzaamheden der zendelingen, niet geheel tot haar recht. Zij werden daarom opgeheven en overgebracht naar Modjowarno. Ten einde het Nederlandsch Zendelinggenootschap hierin zooveel mogelijk te steunen, werd een van eene gouvernements-kweekschool afkomstige inlandsche onderwijzer voor den tijd van twee jaar ter beschikking van het genootschap gesteld, en aan de kweekschool te Modjowarno eene subsidie van f 1200 's jaars toegekend. De nieuwe cursus aan deze kweekschool werd geopend met 25 leerlingen (21 intern), van wie 13 afkomstig uit de residentie Soerabaija en 6 uit elke der residentiën Pasoeroean en Kediri.

Hollandsche cursussen. Door onderwijzers van het Europeesch lager onderwijs werden op verschillende plaatsen van Java namiddag-cursussen opgericht, hoofdzakelijk ten doel hebbende zonen van inlandsche hoofden en van andere aanzienlijke inlanders te onderwijzen in de Nederlandsche taal.

Hoewel het betrekkelijk hooge schoolgeld nog velen terughield, mochten zich enkele van die cursussen reeds spoedig in een grooten toeloop verheugen. Aan de cursussen te Samarang, Rembang, Patti en Tagal werd, bij wijze van tijdelijken maatregel, behalve eene tegemoetkoming in eens voor den aankoop van leer- en leesboeken, eene maandelijksche subsidie toegekend, wat de laatste 3 betreft, onder voorwaarde dat het van de leerlingen gevorderde schoolgeld niet meer zal bedragen dan f 1,50 per leerling 's maands en het onderwijs niet zal strekken tot voorbereiding van een of meer der leerlingen tot eenig examen. Het laatste werd noodig geoordeeld om te voorkomen dat het onderwijs zou ontaarden in het africhten voor het kleinambtenaars-examen.

Kost- en dagschool te Tomohon (voor dochters van hoofden en aanzienlijken in de Minahassa). Op ult. 1900 bedroeg het aantal leerlingen 66, waaronder 6 jongens (welke laatsten alleen worden toegelaten mits zij nog geen 8 jaar oud zijn en hunne zusjes als internen de school bezoeken). Op 3 Europeesche scholieren na, waren allen kinderen van inlandsche ambtenaren en aanzienlijken. Van de 60 meisjes waren er 54 internen. Terwijl 12 meisjes en 1 jongen de school verlieten, werden 17 nieuwe meisjes-leerlingen opgenomen. Aan schoolgelden werd in 1900 ontvangen p. m. f 7500, terwijl de school f 3000 gouvernementssubsidie genoot. De uitgaven stegen tot f 14 162, zoodat er op ult. 1900 een niet onbelangrijk tekort was. Op een in verband daarmede ingediend verzoek om de subsidie met f 3000 's jaars te verhoogen werd in den aanvang van 1901, bij wijze van tijdelijken maatregel, gunstig beschikt.

Scholen voor handwerksonderwijs voor inlanders. De op den zendingspost Modjowarno (Soerabaija) gevestigde inrichting van dien aard telde in Januari 1900 20 leerlingen. Hiervan verlieten bij het einde van het jaar 9 de school, en wel 3 wegens volbrachten leertijd en 6 om over te gaan naar de kweekschool ter plaatse, zoodat de cursus eindigde met 11 leerlingen. In Januari 1901 werden wederom 7 leerlingen aangenomen, terwijl bovendien 12 leerlingen der kweekschool mede de lessen der ambachtsschool volgden.

Omtrent de handwerksschool te Kediri kwamen over 1900 geen opgaven in.

De handwerksschool te Kendalpaijak (Pasoeroean) werd in den loop van 1900 overgebracht naar Swaroe. Met het oog daarop werd de aan eerstbedoelde inrichting verleende subsidie van f 100 's maands slechts uitbetaald over de maanden gedurende welke de school in werking was geweest. Op een verzoek om die subsidie over het verdere gedeelte van het jaar toe te kennen aan de school te Swaroe, werd te kennen gegeven, dat dit verzoek in nadere overweging zou worden genomen, zoodra kon worden aangetoond dat de school voldoende levensvatbaarheid bezit, aangezien gebleken was dat de inrichting te Swaroe nog van zeer geringe beteekenis was en dus eene ondersteuning niet voldoende gerechtvaardigd zou zijn.

Lagere scholen (zendings- en andere). Gedurende het behandelde jaar — 1900 voor Java en Madura en 1899 voor de overige gewesten — gingen eenige particuliere scholen te niet of werden tijdelijk gesloten. Over het geheel was echter het aantal der nieuwe of heropende scholen grooter dan dat der scholen die voorgoed of tijdelijk gesloten werden. Voor zooveel de aan het bestuur verstrekte gegevens aanwijzen, zou namelijk in 1900 op Java en Madura het aantal zendingsscholen geklommen zijn van 50 (verbeterde opgaaf) tot 56, en dat der overige particuliere scholen van 183 (verbeterde opgaaf) tot 203, terwijl in de buitenbezittingen het aantal particuliere inlandsche scholen, dat op ult. 1898, volgens nadere gegevens, zou hebben bestaan uit 467 zendings- en 98 andere, bij het einde van 1899 gesteld wordt op respectievelijk 480 en 101. Van de 56 en 203 particuliere scholen op Java en Madura werden er gedurende 1900 29 en 135 door het Gouvernement gesubsidieerd, terwijl dit,

wat de 480 en 101 particuliere scholen in de buitenbezittingen betreft, gedurende 1899 het geval was met 174 zendingsscholen.

Van het particulier inlandsch onderwijs op Java en Madura maakten gebruik gedurende 1899 26 524, en gedurende 1900 29 905 leerlingen, van welke er bij het einde van 1900 nog ingeschreven waren 16 099, of gemiddeld ruim 62 per school. Voor de gesubsidieerde scholen beliep dit gemiddelde ruim 67, voor de niet-gesubsidieerde ruim 53.

Wat de niet openbare inlandsche scholen in de buitenbezittingen betreft, blijkt uit bijlage P dat, bij de afsluiting van die tabel, voor 128 van de 581 scholen het aantal op ult. 1899 ingeschreven leerlingen te Batavia nog niet bekend was, en dat bij de 453 overige particuliere scholen, welke de tabel voor verschillende gewesten der buitenbezittingen aanwijst, op ult. 1899 waren ingeschreven 21 179 leerlingen, d.i. gemiddeld ruim 46 per school. Van die 453 scholen telde men er alleen op Sumatra (met Nias) 203, met 7704 leerlingen, en in de residentie Menado (ongerekend die op de Talaut-eilanden) 239, met 13 132 leerlingen. Zoowel die in Menado als die op Sumatra (met Nias) waren, op eenige weinige na, alle zendingsscholen.

Scholen voor vreemde oosterlingen. Het aantal dezer buiten bemoeienis van het Gouvernement opgerichte scholen bedroeg in 1900 op Java en Madura 257, met 5364 leerlingen, en in de buitenbezittingen 182, met 2721 leerlingen. De verdeeling van deze scholen over de verschillende gewesten blijkt uit het overzicht aan het slot van bijlage P.

II. Kunsten en wetenschappen.

§ 1. *Studie van Oostersche talen en van de instellingen van den Islam.*

De adviseur voor inlandsche en Arabische zaken dr. C. Snouck Hurgronje zette, voor zooveel zijne overige bezigheden zulks toelieten, zijne studiën betreffende de Atjehsche taal- en letterkunde voort. Het gelukte hem de noodige bouwstoffen te verzamelen voor eene studie van de Gajoe-taal.

De ambtenaar voor de beoefening van Indische talen dr. J. L. A. Brandes hield zich voornamelijk bezig met het verder in druk bezorgen van het door wijlen dr. H. N. van der Tuuk bewerkte Kawi-Balineesch-Nederlandsch woordenboek, van welk werk in het laatst van 1900 het derde deel het licht zag. Het drukken van de door dr. Brandes samengestelde beschrijving van de door dr. van der Tuuk nagelaten en aan de Rijks-universiteit te Leiden vermaakte Javaansche, Balische en Sassaksche handschriften (zie vorig verslag, blz. 100) werd voortgezet.

De ambtenaar dr. J. C. G. Jonker vervolgde zijne studie van de Savoeneesche taal en maakte een begin met de bestudeering van de overige talen der Kleine Soenda-eilanden.

De tijdelijke ambtenaar dr. Ph. S. van Ronkel werd definitief benoemd tot leeraar in de Maleische taal bij de afdeeling B van het Gymnasium Willem III te Batavia, welke betrekking tot dusver tijdelijk door hem was waargenomen.

De toevoeging van den met verlof hier te lande aanwezigen ambtenaar dr. J. G. H. Gunning aan prof. dr. A. C. Vreede te Leiden, ten einde dien hoogleeraar hulp te verleenen bij de bewerking van de nieuwe uitgave van zijn Javaansch-Nederlandsch woordenboek (zie het verslag van 1899, blz. 110), nam met 1 September 1901 een einde, met ingang van welken datum dr. Gunning, onder toekenning van pensioen, eervol uit den Indischen dienst is ontslagen.

Aan den gewezen lector bij de voormalige Indische Instelling te Delft J. S. A. van Dissel, die zich naar Indië had begeven, werd in November 1900 opgedragen in het belang van onze bestuursvestiging op Nieuw-Guinea ter plaatse de talen te bestudeeren, welke door de kustbewoners van het Nederlandsch gedeelte van dat eiland gesproken worden, terwijl hij tevens belast werd met het verzamelen van ethnographische gegevens. In April 1901 werd voor den heer van Dissel, aan wien voorloopig Fak Fak als standplaats is aangewezen, eene instructie vastgesteld.

De met verlof hier te lande aanwezige controleur der 1ste klasse H. N. Kiliaan is, met ingang van 1 October 1900, voor zoolang als noodig zal blijken, werkzaam gesteld om, in overleg met den reeds genoemden hoogleeraar Vreede een Madureesch-Nederlandsch woordenboek te bewerken, waarvoor de bouwstoffen door hem in Indië zijn verzameld (verg. het verslag van 1899, t. a. p.) en dat met geldelijken steun der Regeering in het licht zal worden gegeven.

De Maleische woordenlijst met toelichtingen door den inspecteur van het inlandsch onderwijs Ch. A. van Ophuijsen is voltooid en zal binnen kort het licht zien.

§ 2. *Oudheidkunde.*

De ontgraving, vanwege de van gouvernementswege gesubsidieerde Vereeniging voor oudheid-, taal-, land- en volkenkunde te Djokjokarta, van den hoofdtempel van de tjandi Sewoe werd, ten einde het invallen van sommige gedeelten te voorkomen, voorloopig gestaakt.

De herstellingen aan de in Kadoe gelegen tjandi Mendoet (verg. het vorig verslag, blz. 101) werden geregeld voortgezet.

Ten einde den grooten tempel van Panataran in Kediri voor verder verval te vrijwaren zijn fondsen toegestaan voor het doen van herstellingen aan dat monument.

Nadat reeds in Juli 1900 eene commissie was benoemd, met den ambtenaar voor de beoefening van Indische talen dr. J. L. A. Brandes als voorzitter, om na te gaan welke maatregelen moeten worden genomen tot behoud van den Boro-Boedoer en of het denkbeeld uitvoerbaar is om de thans geheel onder den grond bedolven bas-reliefs aan den voet van dat monument te vervangen door andere steenen en die bas-reliefs onder te brengen in het museum van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, werd bij de Indische begrooting voor 1901 in beginsel beslist dat van regeeringswege een, voorshands tot Java en Madura te beperken, onderzoek zou worden ingesteld naar de op die eilanden aanwezige oudheden, den toestand waarin zij zich bevinden en de middelen die zouden kunnen worden aangewend om zooveel mogelijk te behouden wat er is. Als een gevolg daarvan is bij gouv. besluit van 18 Mei 1901 n°. 4, met ingang van 1 Juli 1901, eene te Batavia gevestigde, uit drie leden bestaande commissie voor oudheidkundig onderzoek ingesteld, eveneens onder voorzitterschap van dr. Brandes, welker taak zal zijn het samenstellen van archaeologische en architectonische beschrijvingen van de oudheden, het in teekening brengen of photographeeren van die oudheden voor zoover dit nog niet is geschied, het vervaardigen van gipsafgietsels en het aangeven van middelen om de monumenten voor verval te behoeden. De commissie zal hare werkzaamheden aanvangen met de oudheden van Toempang bij Malang (Pasoeroean). Ten behoeve van de publiceering van de in Indië verkregen resultaten en om op andere wijze aan het doel bevorderlijk te zijn heeft het Koninklijk Instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië alhier zijne medewerking toegezegd.

§ 3. *Natuurwetenschappen, ethnographie en geographie.*

Meteorologie en astronomie. Door den sedert medio Juni 1899 met verlof hier te lande vertoevenden directeur van het Koninklijk Magnetisch en meteorologisch observatorium te Batavia, dr. J. P. van der Stok, werd in Mei 1901 eene reis naar Straatsburg gedaan ten einde in overleg met eenige aldaar vertoevende autoriteiten op seismologisch gebied verbeteringen voor te bereiden van een der beide bij het observatorium aanwezige seismografen, welk instrument tot dusver niet aan alle daaraan te stellen eischen voldeed. Sedert is dr. van der Stok, op zijn verzoek, met ingang van 1 Juni 1901, eervol uit den Indischen dienst ontslagen onder toekenning van pensioen.

De uitkomsten van de in 1899 bij het observatorium verrichte waarnemingen werden gepubliceerd in den 21sten jaargang van de „Regenwaarnemingen" en in het 22ste deel van de „Observations". In laatstgemeld werk komen evenwel slechts de magnetische waarnemingen over de eerste drie maanden des jaars in extenso voor, daar, door den storenden invloed van de electrische tram, de waarnemingen voor de rest van het jaar vrijwel onbruikbaar waren. Voorts werden nog aan het observatorium bewerkt de in deel LX van het Natuurkundig Tijdschrift van Nederlandsch-Indië gepubliceerde, op een 420-tal plaatsen in den Archipel, hoofdzakelijk op Java, door particulieren verrichte regenwaarnemingen, welke eene zeer te waardeeren aanvulling van de officieele waarnemingen vormen. In hetzelfde deel van het Natuurkundig Tijdschrift werden mede opgenomen de eveneens bij het observatorium bewerkte, door de hoofden van gewestelijk bestuur ingediende rapporten betreffende vulkanische verschijnselen en aardbevingen, aangevuld met eenige waarnemingen van particulieren.

Op grond van de in 1900 verrichte waarnemingen meldde de waarnemende directeur van het observatorium, dr. S. Figee, het

volgende: „De barometer vertoonde te Batavia kleine afwijkingen aan weerszijden van het gemiddelde. De temperatuur bleef gedurende het geheele jaar ver boven de normale; ook de bewolking was sterker dan gewoonlijk en, in verband met deze beide afwijkingen, was ook het vochtigheidsgehalte der lucht te hoog. In de eerste negen maanden viel over den geheelen Archipel, en voornamelijk op Java, te veel regen, doch de rest van het jaar vertoonde een tekort. De grootste jaarlijksche hoeveelheden regen werden gemeten te Tjilatjap (6040 m.M.), op het land Kajoe Enak (6527 m.M.) en te Singkel (5599 m.M.), en de kleinste regenval werd geconstateerd te Sitoebondo (1195 m.M.) en te Donggala aan de Palos-baai (1169 m.M.)."

Door den tijdelijken directeur van het observatorium werden, ten behoeve van de voorbereiding van de waarneming van de op 18 Mei 1901 plaats gehad hebbende totale zonsverduistering (zie vorig verslag, blz. 101), waarvoor een punt gekozen werd aan de Westkust van Sumatra, bij Painan tusschen Karang Sago en Salido, dienstreizen naar den Riouw-Lingga-archipel en naar de westkust van Sumatra gedaan. Als bijdrage in de kosten van de Nederlandsche expeditie voor de waarneming van de eclips werd uit de Indische geldmiddelen eene subsidie van f 10 000 beschikbaar gesteld. Ook op andere wijze werd de expeditie gesteund, o. a. door de stationneering van een oorlogsschip in de nabijheid van het door de expeditie opgeslagen kamp, opdat door officieren en bemanning bij de waarnemingen hulp zou kunnen worden verleend, zoomede door de beschikbaarstelling van tot het leger behoorend personeel en van materieel uit den voorraad van het departement van oorlog.

Botanie ('s lands plantentuin te Buitenzorg en daarbij behoorende inrichtingen). Nadat in April 1900 de te Tjipetir (afdeeling Soekaboemi der residentie Preanger Regentschappen) aangelegde proef-aanplant van getahpertja produceerende boomen aan het beheer van het boschwezen was onttrokken en weder gebracht onder dat van 's lands plantentuin, waaronder die aanplant oorspronkelijk behoorde (verg. blz. 120 van het verslag van 1891), werd besloten tot de oprichting, mede onder beheer van den directeur van den plantentuin, van eene gouvernements-getahpertja-onderneming op groote schaal, waarvoor de benoodigde fondsen bij de Indische begrooting voor 1901 waren beschikbaar gesteld (verg. blz. 6 van de Memorie van Toelichting en blz. 21/22 van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer). Ten behoeve van die onderneming, die zal worden aangelegd in de onmiddellijke nabijheid van de aanplanting te Tjipetir en die onder de speciale leiding zal worden geplaatst van den chef der IIIde afdeeling van den plantentuin, [1]) werden reeds voorbereidende maatregelen getroffen.

Aan den sedert December 1898 op tijdelijken voet aan den directeur van den plantentuin toegevoegden botanist bij de gouvernements-kina-onderneming dr. J. P. Lotsy, werd met ingang van 1 Juni 1900, wegens ziekte, één jaar verlof naar Europa verleend.

In Juni 1900 werd de directeur gemachtigd om den adjunct-directeur, chef der Iste afdeeling, dr. J. G. Boerlage en den assistent-hortulanus J. J. Smith op te dragen, zich naar Amboina te begeven om aldaar botanische waarnemingen te doen en specimina te verzamelen, zoowel voor het herbarium van den plantentuin als voor den botanischen tuin. Op de terugreis naar Batavia overleed dr. Boerlage op 25 Augustus te Ternate. Door den directeur werd, na daartoe in September 1900 gemachtigd te zijn, vergezeld van den landbouwzoöloog dr. J. C. Koningsberger, in het belang der inrichting eene dienstreis gedaan naar Singapore en het schiereiland Malakka.

De chef der IIIde afdeeling („Cultuurtuin en agricultuurchemisch laboratorium") dr. P. van Romburgh keerde medio Februari 1901 van verlof naar Indië terug en bezocht op die terugreis verschillende botanische inrichtingen in Algiers en op Ceylon.

In het personeel der in het belang van den kolonialen landbouw bij den plantentuin werkzame, doch uit particuliere fondsen bezoldigde natuuronderzoekers kwamen deze veranderingen, dat de chemicus bij de VIIIste afdeeling („Onderzoekingen over Deli-tabak") dr. A. van Bijlert eervol werd ontslagen en in diens plaats werd aangesteld dr. J. C. Hissink, en dat de botanist voor onderzoekingen over Java-tabak dr. M. Raciborski eene benoeming in zijn vaderland volgde en vervangen werd door J. G. Jensen.

Bij wijze van tijdelijken maatregel werd bij gouv. besluit van 31 Januari 1901 n°. 17 aan den plantentuin eene onderafdeeling voor onderzoekingen in het belang van de gouvernementskoffiecultuur toegevoegd en tot chef dier onderafdeeling benoemd dr. J. G. Kramers, chef der IXde afdeeling („Proefstation voor koffie"). Voorts werden bij dat besluit de noodige gelden voor ontginnings-, oprichtings- en onderhoudskosten ter beschikking van den directeur gesteld voor een in de afdeeling Malang der residentie Pasoeroean aan te leggen proeftuin van ongeveer 100 bouws, ten behoeve van de op blz. 102 van het vorig verslag bedoelde onderzoekingen in het belang van de particuliere koffiecultuur in Nederlandsch-Indië.

Door 10 niet aan de inrichting verbonden natuuronderzoekers, afkomstig uit Duitschland, Frankrijk en Oostenrijk, werden in 1900 in de laboratoria der inrichting wetenschappelijke onderzoekingen verricht. Een 4-tal dezer bezoekers kwamen hoofdzakelijk herwaarts ter bestudeering van de tropische agricultuur en het verzamelen van nuttige gewassen voor het stichten van proeftuinen in andere tropische landen.

De periodieke uitgaven van den plantentuin werden geregeld voortgezet. Bovendien verscheen bij de landsdrukkerij te Batavia een werk van dr. M. Raciborski, getiteld: „Parasitische Algen und Pilze Java's."

Overige natuurwetenschappen; ethnographie en geographie. Van de door den officier van gezondheid der 1ste klasse van het Indisch leger à la suite dr. A. W. Nieuwenhuis op zijne laatste (Juni 1899—December 1900) reis in Centraal-Borneo gemaakte verzamelingen zijn de zoölogische voorwerpen afgestaan aan 's Rijks Museum van natuurlijke historie te Leiden en het zoölogisch-phytopathologisch museum in 's lands plantentuin te Buitenzorg, de ethnographica aan het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen en 's Rijks Ethnographisch Museum te Leiden (welke laatstgenoemde instelling ook de cliché's van de op de reis vervaardigde photographische opnamen ontving) en de geologische collectie aan het geologisch museum van 's Rijks Universiteit te Utrecht, ter aanvulling van de bij dat museum berustende, in 1894 en 1896/97 door prof. Molengraaff en dr. Nieuwenhuis bijeengebrachte geologische verzamelingen betreffende Centraal-Borneo.

Tot het instellen van wetenschappelijke onderzoekingen op allerlei gebied, doch voornamelijk met het doel om botanische studiën te maken in 's lands plantentuin te Buitenzorg (zie daaromtrent hiervóór) werd Nederlandsch-Indië ook in 1900 weder door verschillende Nederlandsche en vreemde geleerden bezocht.

Met geologische onderzoekingen ter Sumatra's Oostkust hielden zich, evenals in 1899, bezig de drs. Schmidt, Schiffmann en Porro, terwijl de Duitsche geleerde prof. Böhm met hetzelfde doel de residentiën Ternate en Amboina bezocht.

De bij zijn korps voor memorie gevoerde officier van gezondheid der 2de klasse van het Indische leger, tevens buitengewoon hoogleeraar aan de Gemeente-universiteit te Amsterdam, dr. M. E. F. T. Dubois, bleef zich wijden aan de beschrijving van de door hem of onder zijne indirecte leiding op Java en Sumatra verzamelde fossielen.

§ 4. *Genootschappen ter bevordering van wetenschappen en nijverheid; wetenschappelijke werken van verschillenden aard; tijdschriften en nieuwsbladen.*

Zoowel de in Indië bestaande wetenschappelijke genootschappen en vereenigingen als de hier te lande gevestigde instellingen, die zich de verspreiding van kennis aangaande Nederlandsch-Indië ten doel stellen, zetten in 1900 hare verschillende uitgaven voort.

Het aantal der in Nederlandsch-Indië verschijnende periodieke geschriften vermeerderde met het spiritistisch maandblad „Lumen", het Javaansche tijdschrift „Sosodoro" en het Maleische „Parwata Priaji", alsmede met een vijftal couranten, waaronder 3 in inlandsche talen. Daarentegen werd de uitgave gestaakt van het „Archief van den landbouw der bergstreken in Nederlandsch-Indië".

Van wijlen dr. J. G. Boerlage's „Handleiding tot de kennis der flora van Nederlandsch-Indië" (zie noot 3 op blz. 112 van

[1]) In Juni 1901 is, bij wijze van tijdelijken maatregel, de directeur van den plantentuin gemachtigd om hiertoe over te gaan, in verband waarmede aan den chef der IIIde afdeeling, eveneens op tijdelijken voet, dr. W. R. Tromp de Haas, als adjunct-chef werd toegevoegd.

het verslag van 1899) verscheen het 1ste stuk van het 3de deel. In Augustus 1901 zag met geldelijken steun der Regeering een eerste vervolg (over de jaren 1894—1900) het licht van het in 1895 (zie het verslag van dat jaar, blz. 137) verschenen „Repertorium op de litteratuur betreffende de Nederlandsche koloniën", door A. Hartmann.

§ 5. *Landsdrukkerij*, *enz.*

Door de landsdrukkerij te Batavia werden in 1900 van 4028 modellen ten dienste van verschillende landsadministratiën en van 158 boekwerken, in 't geheel 37 721 128 afdrukken geleverd (daaronder ook de in het Chineesch en in deze of gene inlandsche taal — in het geheel tien talen — afgedrukte overzettingen van in het Indisch Staatsblad opgenomen verordeningen). De ontvangsten der inrichting bedroegen over 1900 f 189 131 en de uitgaven (met inbegrip van die hier te lande gedaan — ad f 132 042 — voor aanschaffing van materialen) f 235 586, een en ander volgens voorloopige opgaven. In 1899 werd, volgens definitieve gegevens, ten voordeele van de inrichting ontvangen f 244 977, en daarvoor uitgegeven f 173 992 (onder welk bedrag f 66 005 in Nederland).

De opgaven van de hoofden van gewestelijk bestuur omtrent de in Indië bestaande particuliere drukkerijen zijn, als naar gewoonte, bijeengebracht in eene bij hoofdstuk O, afd. V, van het verslag behoorende lijst van fabrieken en andere industrieele inrichtingen.

III. Eeredienst.

De voor deze afdeeling ontvangen gegevens zijn zooveel mogelijk bijeengebracht in bijlage Q. Te dezer plaatse valt slechts het volgende aan te teekenen.

§ 1. *Christelijke godsdienst.*

Indische Protestantsche Kerk. De wijzigingen in de organisatie van de Indische Protestantsche Kerk, waarvan laatstelijk sprake was op blz. 85 van het verslag van 1898, kwamen tot stand bij Kon. besluit van 15 November 1900 n°. 28 (St. 1901 n°. 81). Ten aanzien van de plaatsing, verplaatsing, bevordering en verdere belangen der predikanten is door die wijziging de gelegenheid geopend om ook rekening te houden met den wensch der betrokken gemeenten, wanneer die door den kerkeraad of door een voldoend aantal harer lidmaten wordt kenbaar gemaakt. In zake de kerkelijke tucht zijn de voorschriften in zoover gewijzigd, dat thans ook gelegenheid bestaat om het onderzoek naar aanleiding van eene eventueele klacht tegen eenig kerkelijk ambtenaar, hetwelk tot dusver steeds moest geschieden door eene commissie van twee leden, gekozen uit het Protestantsch kerkbestuur, te doen plaats hebben door een gecommitteerde, door het kerkbestuur te benoemen na bekomen toestemming van den Gouverneur-Generaal. Het is de bedoeling daarvoor bij voorkeur een predikant aan te wijzen. Ook voor de oplossing van geschillen over kerkelijke aangelegenheden kan thans, in plaats van eene commissie, op dezelfde wijze een gecommitteerde worden benoemd. Eindelijk is de meerdere of mindere belangrijkheid der standplaatsen vervallen als criterium voor de vaststelling van de jaarwedden der predikanten.

Van het organiek toegestaan aantal van 41 *predikanten* waren er bij het einde van 1900 38 in Indië in functie en 3 met buitenlandsch verlof. De 3 op ult. 1900 onbezette predikantsplaatsen werden tijdelijk waargenomen door hulppredikers van bij de Protestantsche Kerk aangesloten inlandsche Christengemeenten.

Met inbegrip van dit 3-tal (van wie er 2 tevens hun eigen dienstwerk of een deel daarvan bleven vervullen) waren er van de 26 organiek toegestane *hulppredikers* op ult. 1900 22 in functie en 3 met buitenlandsch verlof. Eén hulppredikersplaats bleef voorloopig tijdelijk vervuld door een gewezen kweekeling der Nederlandsche Zendingsvereeniging (zie vorig verslag, blz. 103). Bij gouv. besluit van 3 April 1901 n°. 19 is het aantal hulppredikers met één vermeerderd. Tot den werkkring van dezen te Seba (eiland Savoe) gevestigden hulpprediker behoort, behalve het dienstwerk op zijne standplaats, ook de dienst bij de inlandsche Christengemeenten op de eilanden Savoe en Randjoewa (Timor en onderhoorigheden).

Ofschoon art. 2 van het Kon. besluit van 22 December 1867 n°. 4 (St. 1870 n°. 71) voorschreef, dat de hulppredikers bij de inlandsche Christengemeenten behooren te worden gekozen uit tot het leeraarsambt bekwame en gerechtigde zendelingen, is, bij gebreke aan geschikte zendelingen, meermalen van dien regel moeten worden afgeweken. In verband daarmede is bij Kon. besluit van 29 April 1901 n°. 46 (St. n°. 246) dat artikel in dien zin gewijzigd dat, hoewel ook in den vervolge aan zendelingen de voorkeur zal worden gegeven, ook andere personen tot hulpprediker kunnen worden aangesteld. Door aanvulling, bij Kon. besluit van 19 Augustus 1901 n°. 41, van art. 6 van het Kon. besluit van 1867, zooals dat artikel luidt ingevolge Kon. besluit van 31 October 1872 n°. 41 (St. 1873 n°. 9), is voorts de gelegenheid geopend om aan de hulppredikers een hooger pensioen toe te leggen dan tot dusver mogelijk was.

Het aantal *Europeesche godsdienstleeraars* steeg van 5 tot 6, door de tewerkstelling, in het begin van 1901, bij het garnizoen te Tjimahi (Preanger Regentschappen) van een gewezen zendeling-leeraar. Voor het sterk verminderde garnizoen op Lombok werd geen nieuwe godsdienstleeraar aangewezen, terwijl ook de vacature bij de landbouwkolonie te Poespo (Pasoeroean) op ult. 1900 nog niet vervuld was. De regeling van de positie dezer godsdienstleeraars (St. 1889 n°. 170, juncto 1894 n°. 150) is bij Kon. besluit dd. 22 April 1901 n°. 68 (Ned. St. n°. 78*a*, St. n°. 255) vervangen door eene nieuwe, waarbij de Gouverneur-Generaal bevoegd is verklaard om die personen, nadat zij door hunne werkzaamheid getoond hebben daartoe geschikt te zijn, van eene ambtelijke aanstelling te voorzien en hen mitsdien te doen deelen in de voordeelen verbonden aan den staat van burgerlijk ambtenaar.

Als van landswege bezoldigde *inlandsche leeraars* bij inlandsche Christengemeenten waren op ult. 1900 in dienst 172 personen, d. i. 7 meer dan het jaar te voren, daar 11 in het eindexamen der opleiding geslaagden werden aangesteld, doch 4 der in functie zijnden ontvielen. Voor dit ambt waren bij het einde van 1900 in opleiding (zie St. 1870 n°. 125, juncto 1885 n°. 84) 73 inlandsche jongelieden, van wie er 14 in den loop van het jaar als kweekelingen waren aangenomen.

De gebruikelijke toelagen uit 's lands kas ter tegemoetkoming van enkele Protestantsche gemeenten in de kosten van den openbaren eeredienst, ter voorziening, op plaatsen waar geen predikant bescheiden is (een 58-tal, waaronder 7 in de buitenbezittingen,), in het godsdienstonderwijs der Europeesche Protestantsche jeugd door middel van daartoe door het kerkbestuur aangewezen personen, zoomede ten behoeve van dat onderwijs bij inlandsche Christengemeenten, die over geen uit 's lands kas bezoldigden Europeeschen of inlandschen geestelijke kunnen beschikken — in de residentie Amboina en te Toegoe (Batavia) — werden ook in 1900 verleend.

Roomsch-katholieke Kerk. Bij het einde van 1900 waren, met inbegrip van den Apostolischen Vicaris, in Indië aanwezig 47 geestelijken. Bezoldiging uit 's lands kas werd genoten door 33 geestelijken en door 4 inlandsche of met hen gelijkgestelde hulpleeraren bij Roomsch-katholieke gemeenten, als hoedanig in dienst waren 4 Chineezen.

Op verschillende aanvragen van de zijde van het Roomsch-katholiek kerkbestuur, om op 's lands kosten kerkelijke dienstreizen te doen buiten de vaste dienstreizen, werd weder gunstig beschikt.

Voor het geven van Christelijk onderwijs aan de Roomsch-katholieke jeugd werden in 1900 toelagen verleend aan 54 gemeenten (hiervan 7 in de buitenbezittingen), terwijl de gemeenten te Soerabaija en Koeta Radja (Atjeh) in het genot bleven van eene kleine tegemoetkoming in de kosten van den openbaren eeredienst.

Zendingswerk (buiten dat der Roomsch-katholieke missie). Van de zendingsgenootschappen of zendingsvereenigingen, welke in Indië een arbeidsveld hebben, werden gedurende het tijdvak 1 Juli 1900 t/m ult. Juni 1901 20 zendeling-leeraren voor 't eerst toegelaten (ten aanzien van één hunner werd de in September 1900 verleende toelating in Juni 1901 weder ingetrokken), zagen 6 de hun reeds vroeger verleende toelating tegen die van een ander ressort verwisseld en werd van 1 de toelating tot een bepaald gewest uitgebreid tot een tweede gewest. Toelating als hulpzendeling werd in genoemd tijdvak verleend aan 11 inlanders. Van een tweetal inlandsche hulpzendelingen werd de toelating ingetrokken.

Aan een zendeling-leeraar van het Rijnsche Zendingsgenootschap te Barmen moest de door hem gevraagde vergunning om van tijd tot tijd het landschap Dolok Sanggool in de buiten onzen bestuurskring gelegen Battaklanden in het belang van het in-

landsch onderwijs te mogen bezoeken worden geweigerd (Juli 1900), omdat aldaar voor zijne veiligheid niet kon worden ingestaan.

Omtrent de vanwege de zending in stand gehouden ziekeninrichtingen zie men afdeeling V van dit hoofdstuk.

Met het oog op de omstandigheid dat bij sommige bestuursambtenaren ten aanzien van de zending opvattingen bleken te bestaan, die niet in overeenstemming zijn met de inzichten der Regeering, zijn de hoofden van gewestelijk bestuur bij circulaire van 1 Juni 1901 (zie de Jav. Cour. van den 11den dier maand) er met nadruk op gewezen dat het zendingswerk, vooral waar er ook door het geven van onderwijs en het verstrekken van geneesmiddelen naar gestreefd wordt ten nutte der bevolking werkzaam te zijn, ten volle aanspraak mag maken op steun, overal waar het niet geacht kan worden de openbare rust en orde in gevaar te brengen. Aan de gewestelijke bestuurders is verzocht de onder hen ressorteerende Europeesche ambtenaren dienovereenkomstig in te lichten, terwijl hun voorts nog in herinnering is gebracht het gouv. besluit van 1 November 1889 n°. 19 (Bijbl. St. n°. 4642), dat o. a. tot strekking heeft om alle ongewenschte bemoeiing van inlandsche hoofden en ambtenaren met tot het Christendom overgegane inlanders uit te sluiten.

§ 2. *Mohammedaansche godsdienst.*

Voor zooveel de gewestelijke verslagen over 1900 mededeelingen inhielden op Mohammedaansch godsdienstig gebied, is daarvan reeds melding gemaakt in hoofdstuk C.

Het aantal Nederlandsch-Indische Mekkagangers, die zich bij ons consulaat te Djeddah (Arabië) voor de bedevaart van 1900 aanmeldden bedroeg 5172, van wie 5068 in het bezit waren van passen, tegen respectievelijk 7892 en 7694 in 1899. Van de 5068 met paspoort uit Indië vertrokkenen, die alle van retourbiljetten waren voorzien, ondernamen er in dat jaar 4625 de terugreis, overleden er 122 en bleven er 321 in Arabië achter. Bovendien vertrokken in 1900 de 104 in dat jaar zonder pas te Mekka aangekomen en 948 in vroegere jaren achtergebleven pelgrims, onder welke laatsten er 840 waren wier in Indië afgegeven passen bij het consulaat te Djeddah berustten. In het geheel keerden dus in 1900 5677 pelgrims naar Nederlandsch-Indië terug.

IV. Instellingen van liefdadigheid; uitkeerings- en spaarfondsen.

Over weezenverpleging en armverzorging, over andere liefdadigheids- of daarmede verwante vereenigingen, zoomede over het particuliere spaarbankwezen vindt men de voor dit verslag ontvangen opgaven bijeengebracht in bijlage R.

Naar aanleiding van de hem in Juli 1900 verstrekte opdracht tot het verzamelen van statistische gegevens ten einde tot eene juiste kennis te geraken van den toestand der lagere klassen van de Europeesche maatschappij op Java en Madura (zie vorig verslag, blz. 105), is door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid, onder dagteekening van 26 Juni 1901, aan de hoofden van gewestelijk bestuur de als bijlage S bij dit verslag gevoegde circulaire gericht.

Ten aanzien van de in 1891 van gouvernementswege te Poespo in het Tengger-gebergte (Pasoeroean) in het leven geroepen proef-landbouwkolonie blijkt uit het daaromtrent door den controleur van Tengger over 1900 uitgebracht verslag, dat het aantal kolonisten van 18 tot 16 daalde, door het vertrek van 3 en de opneming van 2 nieuwe, van wie er één nog in hetzelfde jaar de kolonie weer verliet. De gezondheidstoestand was in 1900 zeer goed. Zes der kolonisten waren gehuwd; het aantal kinderen bedroeg 30.

Van de 16 geoccupeerde perceelen waren er 11 geheel, 3 voor het grootste gedeelte en 2 voor ongeveer de helft in cultuur gebracht. Hoewel de cultuurwijze der kolonisten zeer veel te wenschen overlaat, waren de uitkomsten verkregen met de teelt van voedingsgewassen, vruchtboomen en groenten vrij bevredigend; daarentegen viel de koffieoogst slechts op zeer enkele perceelen gunstig uit. De vaste kleigrond schijnt zich niet voor de koffieteelt te leenen, althans wanneer geen intensieve cultuur wordt gedreven, waartoe geld en werkkrachten ontbreken. Het aantal aan de kolonisten toebehoorende runderen bedroeg op ult. 1900 71; voorts waren aanwezig 8 paarden, 18 stuks klein vee en 631 stuks pluimgedierte. Slechts drie kolonisten hielden zich met eigenlijke veeteelt op en maakten met den verkoop van melk aan de sanatoria te Poespo en Tosari goede zaken.

De geldelijke voordeelen, door de kolonisten (die allen op één na bovendien in het genot waren van gagement) in 1900 uit hun bedrijf getrokken, bedroegen in 't geheel f 3320. Van landswege werd in dat jaar in het belang der kolonie uitgegeven f 200, terwijl aan terugbetalingen door enkele der tegenwoordige en door voormalige kolonisten van genoten voorschotten f 345 ontvangen werd.

Omtrent de verrichtingen gedurende 1900 van de vereeniging „Soerja Soemirat" te Samarang waren tijdens het ter perse gaan van dit hoofdstuk nog geene mededeelingen ontvangen.

V. Burgerlijke geneeskundige dienst.

Personeel. Voor numerieke opgaven omtrent het bij het einde van 1900 in Nederlandsch-Indië toegelaten (al dan niet aan 's lands dienst verbonden) genees-, heel-, verlos-, tandheelkundig en pharmaceutisch burgerlijk personeel, en omtrent de in 1900 verleende toelatingen van dien aard zij verwezen naar tabel I van bijlage T, welke tabel mede de plaats gehad hebbende wijzigingen in de ressorten der als plaatselijke geneesheeren met gouvernementspraktijk belaste *Europeesche* (civiele en militaire) *geneeskundigen* en in de standplaatsen der *dokters-djawa* aangeeft.

Ziekten-wetgeving. De bij St. 1898 n°. 329 vastgestelde bijzondere voorschriften in acht te nemen wanneer in Nederlandsch-Indië pest mocht voorkomen, werden in verband met de bepalingen der sanitaire conventie van Venetië (zie St. 1900 n°. 140) aangevuld bij de ordonnantie van 22 April 1901 (St. n°. 174).

Aangezien het wenschelijk scheen naast de bestaande quarantaine- en epidemie-ordonnantiën van 1892 (St. n°s. 44 en 45 en de sedert daarin gebrachte wijzigingen) eene ordonnantie te stellen waarin de geheele pest-wetgeving voor Nederlandsch-Indië is samengevat, en die wetgeving aan de Indische Regeering over te laten, is de Gouverneur-Generaal in Augustus jl. gemachtigd om, bij de uitvaardiging van die pest-ordonnantie, de in 1897 met machtiging van het Opperbestuur tot stand gekomen maatregelen tot wering van pest (St. 1897 n°. 124), welke eveneens in overeenstemming zouden moeten worden gebracht met de bepalingen der sanitaire conventie van Venetië, in te trekken. In verband met een en ander, zoomede op enkele andere punten, zal ook de quarantaine-ordonnantie dienen te worden gewijzigd, waartoe den Landvoogd tegelijkertijd de noodige machtiging werd verleend.

In het reglement op den burgerlijken geneeskundigen dienst (St. 1882 n°. 97) werd bij de ordonnantie van 2 Januari 1901 (St. n°. 1) eene wijziging gebracht met betrekking tot de wijze van vaststelling van de lijst der geneesmiddelen, welke voorhanden moeten zijn in de apotheken van tot het afgeven van geneesmiddelen bevoegde geneeskundigen.

Het aantal in Indië aanwezige ontsmettingsovens werd in den loop van 1900 met één vermeerderd, bestemd voor Emmahaven (Sumatra's Westkust), zoodat er thans in het geheel 16 (7 van het stelsel de Jong & C°. en 9 van het stelsel van Overbeek de Meijer) beschikbaar zijn.

Gedurende het sedert de afsluiting van het vorig verslag verloopen tijdvak werden, hetzij bij vernieuwing, hetzij voor het eerst, besmet verklaard, wegens pest: eenige havens of streken in Klein-Azië, Syrië, Arabië, Perzië, Britsch-Indië, China, Japan, de Philippijnen, de Straits-Settlements, Malakka, Egypte, de Kaapkolonie, Natal, Brazilië, de Argentijnsche Republiek, Urugay, Queensland en West-Australië, benevens de steden Hull en Constantinopel en de eilanden Madagascar en Réunion; wegens cholera: eenige havens in Britsch-Indië, de Straits-Settlements en China, en wegens pokziekte: eenige havens in Britsch-Indië en Zuid-China.

Algemeene gezondheidstoestand. Deze was in 1900 over het algemeen bevredigend en gunstiger dan in 1899. De meest voorgekomen ziekten waren moeraskoortsen, pokken, mazelen, buik- en oogziekten.

Moeraskoortsen, hier en daar met buikaandoening gepaard, kwamen nagenoeg overal in meerdere of mindere mate voor, doch vooral in Krawang, Cheribon, Tagal, Samarang, Japara, Rembang, Bezoeki, Banjoemas en Bagelen, de residentie Tapanoli en de afdeeling Painan (Sumatra's Westkust), de Lampongsche Districten, Palembang, Celebes en onderhoorigheden en Bali en Lombok. In de afdeeling Grobogan (Samarang) heerschte gedurende het geheele jaar de malaria epidemisch; in 6 maanden tijds bedroeg het aantal aangetasten ruim 22 pct. van de bevol-

king, met een sterftecijfer van 6.8 pct. der aangetasten. In den aanvang van 1901 kon de epidemie als geweken beschouwd worden.

In tegenstelling met 1899, bleef in 1900 een groot deel van Nederlandsch-Indië geheel of nagenoeg geheel van *pokziekte* verschoond. Het meest vertoonde zich de ziekte in sommige gedeelten van de residentiën Soerabaija, Bezoeki, Madura, Riouw en onderhoorigheden, Amboina en Timor en onderhoorigheden, zoomede op Borneo.

Mazelen heerschten vooral in Krawang, Benkoelen, de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en de Lampongsche Districten; alleen in laatstgenoemd gewest had de ziekte een kwaadaardig karakter.

Van uitbreiding der *lepra* werd niets vernomen. In sommige gewesten waar isoleering der lijders het meest gewenscht was, werd die door het bestuur zooveel mogelijk in de hand gewerkt of de gelegenheid daartoe in het leven geroepen.

Cholera kwam slechts sporadisch voor, behalve in de residentie Oostkust van Sumatra, waar de ziekte onder de uit China aangevoerde koelies, en later ook onder de bevolking veel slachtoffers maakte. In de eerste maanden van 1901 moesten wegens deze ziekte de zeeplaatsen Laboean Deli en Belawan Deli (Januari/Maart) en Tandjong Balei (Maart/April) van genoemd gewest besmet worden verklaard. Ter hoofdplaats Medan heerschte de cholera gedurende eenigen tijd (Januari/Februari 1901) epidemisch.

De *berriberri* nam gestadig af. Buiten de gevangenissen, waar zij zich hier en daar vertoonde, kwam de ziekte nog voor onder de koelies op de particuliere ondernemingen in Benkoelen, de afdeeling Tebing Tinggi der residentie Palembang, Riouw en Menado, zoomede onder de Chineesche mijnwerkers op Banka en Billiton. Bovendien deden zich vele gevallen voor onder de inlandsche verzamelaars van boschproducten in de bovenlanden van de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

Trachoom en andere besmettelijke oogziekten bleven de inheemsche bevolking teisteren. Hoewel de geneeskundige dienst al het mogelijke in het werk blijft stellen om die dikwijls blindheid ten gevolge hebbende ziekten te bestrijden, zullen de weinige medewerking van de zijde der bevolking en de langdurige en pijnlijke behandeling van trachoom — waartegen zelfs ontwikkelde personen opzien — vooruitgang op dit gebied voorloopig nog in den weg blijven staan.

Te Soerabaija vertoonde zich in December 1900 de zoogenaamde *knokkelkoorts* of „*dengue*", eene plaag, waarvan Nederlandsch-Indië geruimen tijd verschoond bleef. De ziekte nam spoedig eene groote uitbreiding aan, Europeanen zoowel als inlanders aantastende. Slechts zelden was de afloop doodelijk. Op andere plaatsen kwamen eerst veel later enkele sporadische gevallen voor. In Januari 1901 werden de directeur van het geneeskundig laboratorium en de waarnemende directeur van de docter-djawa-school te Weltevreden in de gelegenheid gesteld om van de te Soerabaija bestaande zeldzame gelegenheid tot het bestudeeren dezer nog weinig gekende ziekte gebruik te maken.

Eene statistiek der geneeskundige gouvernementspraktijk is opgenomen in tabel II van bijlage T; in tabel VII zijn de bekend geworden cijfers aangaande bijzondere doodsoorzaken bijeengebracht.

Geneeskundig staatstoezicht. De inspecteur van den burgerlijken geneeskundigen dienst stelde in den loop van 1900 een onderzoek in naar alle apotheken op Java, zoowel die van beroepsapothekers als die, welke door civiele geneesheeren worden gehouden, zoomede naar de voorraden geneesmiddelen der doktersdjawa. Voorts maakte de inspecteur zijne reizen over Java o. a. dienstbaar aan het onderzoek van de rijst, die in een 14-tal landsgevangenissen aan de geïnterneerden werd verstrekt, en aan de inspectie van een aantal vaccine-districten, waarvan er één werd bezocht met de pas gepromoveerde dokters-djawa. Bovendien werd op 29 plaatsen de keuring en de geneeskundige behandeling van prostituées nagegaan. In het laatst van het jaar werd door den inspecteur eene reis ondernomen naar de residentie Palembang ten einde een onderzoek in te stellen naar de hygiënische verhoudingen en den geneeskundigen bijstand op het etablissement van de mijnbouwmaatschappij Redjang Lebong (verg. hoofdst. C, blz. 27).

Inlandsche geneeskundigen (dokters-djawa). Ten einde de financieele positie der dokters-djawa eenigszins te verbeteren zijn die geneeskundigen alsnog gerangschikt onder de inlandsche ambtenaren, die voor hun dienstwerk rijtuig dienen te houden (St. 1901 n. 231), waardoor zij gedeeltelijke vrijstelling genieten van de belasting op de rijtuigen van inlanders, terwijl voorts de Gouverneur-Generaal gemachtigd is om te hunnen behoeve eenige wijziging te brengen in het reglement op de reis-, verblijf- en transportkosten van het inlandsch personeel bij den burgerlijken geneeskundigen en veterinairen dienst (St. 1882 n°. 187). Aan den anderen kant is, met het oog op de wenschelijkheid om den band tusschen den Staat en de dokters-djawa te versterken, en zoodoende te voorkomen dat zij, zooals tot dusver veelvuldig voorkwam, hunne betrekking voor eene meer lucratieve bij particulieren verwisselen, bij gouv. besluit dd. 12 Juni 1901 n°. 34 bepaald, dat zij die als kweekelingen tot de dokter-djawa-school worden toegelaten eene akte van verband moeten passeeren, waarbij zij zich verbinden om, bijaldien zij wegens eenige andere reden dan welbewezen ziels- of lichaamsgebreken binnen tien jaar na hunne benoeming tot dokter-djawa uit 's lands dienst mochten worden ontslagen, als vergoeding voor hunne opleidingskosten, eene som van f 5800 aan den lande terug te betalen. Voorts is nog bepaald dat dokters-djawa, die zich aan berispelijke handelingen, wangedrag of plichtverzuim schuldig maken, door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid kunnen worden gestraft met inhouding van hunne bezoldiging of een gedeelte daarvan gedurende niet langer dan eene halve maand.

Bij de dokter-djawa-school begon de cursus 1900/1901 met 132 leerlingen (daaronder 38 afkomstig uit de buitenbezittingen). Aan het in November 1900 afgenomen eindexamen onderwierpen zich met goeden uitslag al de 9 leerlingen van het hoogste studiejaar. Zonder deze laatsten mede te rekenen, en in verband met andere mutatiën — waaromtrent verwezen wordt naar tabel I sub B van bijlage T —, bleven op ult. 1900 nog in opleiding 104 leerlingen (51 in de voorbereidende en 53 in de geneeskundige afdeeling).

De reorganisatie der school (zie vorig verslag, blz. 107) werd in 1900 nog niet volledig ingevoerd, omdat het maximum-aantal van 200 kweekelingen nog niet bereikt werd. Het personeel der school en de voor de inrichting toegestane fondsen werden echter bij gouv. besluit van 27 Februari 1901 n°. 4 naar behoefte uitgebreid. Zoo werd de betrekking van leeraar, plaatsvervangend directeur, aan de formatie toegevoegd en het aantal onderwijzers bij de voorbereidende afdeeling op drie vastgesteld; voor onderwijs in het Duitsch werden gelden toegestaan en de fondsen voor het onderwijs in de verloskunde, oogheelkunde en artsenijbereidkunde nader geregeld. Verder werd de cursus aan de voorbereidende afdeeling gesteld op drie, en die aan de geneeskundige afdeeling op zes jaren. Tevens werd eene overgangsbepaling gemaakt ten einde de in de beide hoogste jaren der geneeskundige afdeeling geplaatste leerlingen nog gelegenheid te geven in 5 jaren hun einddiploma te behalen. In de betrekking van directeur-leeraar der school werd nog niet definitief voorzien.

Het honorarium aan medewerkers van het „Tijdschrift voor inlandsche geneeskundigen" werd van f 25 per vel druks gebracht op een bedrag, dat, ter bepaling door den directeur van de dokter-djawa-school in overleg met den redacteur van het tijdschrift, de som van f 100 niet te boven mag gaan; het was namelijk gebleken dat anders geen voldoende bijdragen voor het tijdschrift konden worden verkregen.

De kosten der school bedroegen gedurende 1900 f 66 220 (tegen f 41 732, volgens verbeterde opgaven, in 1899), waaronder f 25 495 (in 1899 f 22 977) wegens toelagen aan leerlingen.

Inlandsche vroedvrouwen. De aan sommige Europeesche geneesheeren opgedragen opleiding van inlandsche vroedvrouwen, op den voet der proefneming van 1891, leverde gedurende 1900 3 geëxamineerden, waardoor het aantal aldus gediplomeerden tot 30 klom, van welke er 24 in het genot waren van eene gouvernementstoelage. Op genoemd tijdstip bleven er nog 17 in opleiding. Van de inlandsche vrouwen, opgeleid aan de in 1875 opgeheven verloskundige school te Weltevreden, genoten gedurende 1900 een 12-tal onderstand uit 's lands kas.

Omtrent de plaatsing in den aanvang van 1901 van eene inlandsche vroedvrouw op het eiland Engano (Benkoelen) zie blz. 27.

Vaccine en inenting tegen hondsdolheid. Tabel I van bijlage T bevat eene statistiek der op ult. 1900 in functie zijnde inlandsche vaccinateurs, en tabel V cijfers nopens hunne verrichtingen over de laatste vijf jaren.

Voor de aanvulling van vacatures in het vaccinateurs-personeel, waarvan de formatie enkele wijzigingen onderging (St. 1901

n°s. 42, 45, 47, 48 en 54) worden bij voorkeur gekozen inlanders, die zich aan het Parc-vaccinogène bekwaamd hebben.

De nieuwe wijze van vaccineeren, uitsluitend met van het Parc-vaccinogène afkomstige animale lymphe, en het gebruik van den „vaccinostyle individuel" werd in 1900 ingevoerd in een drietal vaccinedistricten van de residentie Pekalongan en in één district van de residentie Kediri.

De op blz. 106 van het vorig verslag vermelde nieuwe regeling betreffende het opzicht over de vaccine door dokters-djawa werd mede ingevoerd voor een aantal districten in de buitenbezittingen.

Bij gouv. besluit dd. 20 Januari 1901 n°. 15 werd voor elke der hoofdplaatsen Samarang en Soerabaija de oprichting bevolen van een bureau voor de vaccinatie met animale lymphe. Het reglement voor die bureaux is opgenomen onder n°. 5552 van het Bijbl. St.

De in 1899 genomen voorloopige maatregel, waarbij de directeur van het Parc-vaccinogène en Instituut Pasteur te Weltevreden ontheven werd van de funtiën van leeraar bij de dokter-djawaschool (zie vorig verslag, blz. 107), is sedert veranderd in een definitieve (St. 1901 n°. 196). Ten einde verzekerd te zijn dat bij eventueele verhindering van den directeur iemand beschikbaar zou zijn om den dienst naar behooren waar te nemen, werd in den aanvang van 1900, in afwachting van de definitieve aanstelling van een onderdirecteur, een officier van gezondheid bij de inrichtingen gedetacheerd.

De beknopte jaarverslagen van de inrichtingen over 1899 verschenen in deel XL van het Geneeskundig Tijdschrift van Nederlandsch-Indië.

Cijfer-opgaven ten aanzien van de werkzaamheden bij het Parc-vaccinogène, waar tevens inlanders tot vaccinateur worden opgeleid, vindt men in tabel V, sub B, van bijlage T, terwijl tabel VI doet zien wat er omging bij het Instituut Pasteur.

Ziekengestichten. Voor opgaven over 1900 nopens de uitkomsten der verpleging in de vijf groote burgerlijke ziekengestichten (de zoogenaamde stadsverbanden op de drie hoofdplaatsen en de Chineesche hospitalen te Batavia en Samarang) op Java, zie bijlage T, sub III, en over het centrale berriberrigesticht te Buitenzorg bijlage F.

Bij gouv. besluit van 21 September 1900 n°. 20 werd gelegenheid gegeven om inlanders en daarmede gelijkgestelde personen, werkzaam op particuliere ondernemingen van landbouw en nijverheid, in geval van verwonding, in de inlandsche burgerlijke ziekeninrichtingen buiten de drie hoofdplaatsen van Java te doen opnemen, voor zoover hiertoe ruimte beschikbaar is, tegen betaling door de betrokken ondernemingen van de verplegings-, en c. q. ook van de begrafeniskosten. Voorts werd bij gouv. besluit van 25 April 1901 n°. 4 bepaald dat inlandsche behoeftigen, die naar het oordeel van den betrokken geneeskundige eene geregelde geneeskundige behandeling behoeven, ter kostelooze verpleging in de genoemde ziekeninrichtingen kunnen worden opgenomen.

Het nieuwe ziekengesticht te Tjiamis (Cheribon) kwam in 1900 gereed, doch werd kort daarna voor een groot gedeelte door brand vernield. Voor den wederopbouw zijn voorstellen in overweging. In gemeld jaar werd voorts een hospitaal voor besmettelijke ziekten aan de Kali Baroe te Samarang opgericht, was een nieuw ziekengesticht te Sitoebondo (Bezoeki) in aanbouw en werd machtiging verleend voor den aanbouw van een etablissement voor 200 zieke dwangarbeiders te Kajoetanam (Sumatra's Westkust).

De aan het militair hospitaal te Pelantoengan (Samarang) verbonden leprozen-inrichting, waarin ook Europeesche lepralijders worden opgenomen (in 1900 werden er 28 van dien landaard verpleegd), zoomede de inrichting van dien aard te Wangkang (Soerakarta), huisvestten gedurende 1900 in 't geheel 206 lijders, van wie er 47 in den loop van het jaar de inrichtingen weder verlieten en 27 daarin overleden. De kleine inrichting voor leprozen te Kemang Pompong (Palembang) telde 18 lijders, van wie er 1 overleed, en een dergelijk gesticht te Singkawang (Westerafdeeling van Borneo) 17. Van de 100 lepra-lijders, welke zich op ult. 1899 in het lepra-asyl (onderdeel van het in bijlage R vermelde immigranten-asyl) te Medan (Oostkust van Sumatra) bevonden, overleden in 1900 28 en verlieten 13 het gesticht, terwijl 31 nieuwe verpleegden werden opgenomen.

De in 1899, voorloopig tot ult. 1900, van f 600 tot f 900 's maands verhoogde subsidie voor de verpleging van gouvernementslijders in het particuliere gezondheidsetablissement te Sindanglaija (Preanger Regentschappen) werd in Februari 1901 tot ult. 1902 verlengd, en de voorwaarden van subsidie zoodanig gewijzigd dat de beschikbare plaatsen voor gouvernementslijders over het geheele jaar volledig in rekening kunnen worden gebracht, in dien zin, dat van onbezet gebleven plaatsen kan worden gebruik gemaakt om later een naar verhouding grooter aantal lijders te doen opnemen. Tevens werd voor de echtgenooten van gouvernementslijders een verminderd tarief van verpleging bedongen.

Ten einde bij de aanvragen van gouvernementslijders om opneming in gezondheidsetablissementen (behalve het etablissement te Sindanglaija worden ook de inrichtingen van dien aard te Soekaboemi in de Preanger Regentschappen en te Poespo en Telogosari in Pasoeroean met dat doel gesubsidieerd) hunne aanspraken onderling behoorlijk te regelen, werden voorschriften vastgesteld omtrent de volgorde, waarin aan dergelijke aanvragen behoort te worden gevolg gegeven.

De te Batavia gevestigde „Vereeniging voor ziekenverpleging" verpleegde in haar diakonessenhuis aldaar gedurende het met ult. April 1900 geëindigde vierde boekjaar 97 betalenden en 133 niet-betalenden, met respectievelijk 3240 en 3478 verpleegdagen. Van de verschillende afdeelingen der aan het diakonessenhuis verbonden polykliniek [1]) voor on- en minvermogenden maakten gedurende het tijdvak 1 Mei 1899—ult. April 1900 443 patiënten gebruik, aan wie 1955 consulten werden gegeven. Aan de opleiding van vrouwen tot ziekenverpleegsters, waartoe de vereeniging zich geldelijk in staat zag gesteld door de op blz. 104/105 van het vorig verslag vermelde „Koningin Emma-stichting", namen bij het einde van 1900 6 leerlingen (5 intern en 1 extern) deel.

In September 1900 werd te Medan (Oostkust van Sumatra) door de „Vereeniging voor ziekenverpleging ter Sumatra's Oostkust" eene ziekeninrichting geopend, aan welke drie verpleegsters zijn verbonden. Op ult. 1900 waren 5 lijders in verpleging.

Van het op den zendingspost Modjowarno (Soerabaija) van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam bestaande particuliere ziekenhuis voor inlanders, onder leiding van den zendeling-arts dr. H. Bervoets, bijgestaan door een van gouvernementswege bezoldigden dokter-djawa (Christen-inlander), werd in steeds toenemende mate gebruik gemaakt, zóó zelfs dat het voor slechts 60 patiënten ingerichte ziekenhuis eene aanmerkelijke uitbreiding heeft moeten ondergaan, waardoor in den vervolge 220 lijders méér zullen kunnen worden verpleegd. In verband daarmede zal aan de inrichting een tweede zendeling-arts moeten worden verbonden, ten behoeve waarvan de in 1899 aan het ziekenhuis verleende gouvernements-subsidie van f 3000 tot f 6000 's jaars is verhoogd.

Wat het door het genoemde Zendelinggenootschap gestichte ziekenhuis te Kendalpaijak (Pasoeroean) betreft, bleek de wenschelijkheid om die inrichting op te heffen en over te brengen naar Swaroe in hetzelfde gewest, aan welke nieuwe inrichting, met ingang van 1 April 1901, voorloopig bij wijze van tijdelijken maatregel, eene gouvernements-subsidie is toegekend tot hetzelfde bedrag (f 600 's jaars) als die welke de voormalige inrichting te Kendalpaijak genoot. Voorts is de directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid gemachtigd om ten behoeve van het ziekenhuis een Christen-dokter-djawa beschikbaar te stellen.

Het vanwege de zending der Gereformeerde Kerken te Djokjokarta geopende „Petronella-hospitaal" voor inlanders, dat onder leiding staat van den zendeling-arts dr. J. G. Scheurer, werd in 1901 voor 't eerst in het genot gesteld van eene gouvernementssubsidie van f 3000 's jaars. Van de 100 bedden, waarvoor het hospitaal is ingericht, waren er gedurende 1900 gemiddeld 72 (overeenkomende met 26 000 verpleegdagen) bezet. In October van dat jaar zijn van hier twee gediplomeerde verpleegsters uitgezonden, terwijl sedert 1 Juni 1901 een tweede Europeesche arts aan het hospitaal werkzaam is.

Krankzinnigenwezen. In het centrale gesticht voor krankzinnigen te Buitenzorg en in de twee hulpgestichten te Samarang en Soerabaija was bij het einde der jaren 1899 en 1900 het volgende aantal patiënten opgenomen (mannen en vrouwen zijn daarbij te zamen gerekend, doch het aantal der laatsten tusschen haakjes vermeld).

[1]) Ook aan de dokter-djawa-school zijn polyklinieken verbonden, evenals aan de zendings-hospitalen te Modjowarno en Djokjokarta. Het aantal patiënten, die zich bij eerstbedoelde polyklinieken aanmeldden, bedroeg gedurende het in Februari 1901 geëindigde cursusjaar 1900/1901 2679.

	Buitenzorg.	Samarang.	Soerabaija.	Totalen.
ult. 1899	529 (204)	144 (31)	125 (34)	798 (269)
ult. 1900	573 (230)	140 (32)	123 (34)	836 (296)

Volgens de jongste opgaven waren alle plaatsen voor inlandsche mannen en vrouwen bezet, in verband waarmede 59 krankzinnige inlanders nog in plaatsen van voorloopige opneming vertoefden, waarvan 34 in het zoogenaamde Chineesche hospitaal te Batavia, in welke inrichting nog 31 inlandsche vrouwen hare eventueele overbrenging naar een der gestichten afwachten. Zie voorts bijlage T, sub IV.

In 1900 kon nagenoeg in alle opzichten gebroken worden met elk stelsel van dwang, daar de streng doorgevoerde bedbehandeling voor de meest onrustige lijders van kalmeerenden invloed bleek te zijn. Daarom werd dan ook de cellenafdeeling bij het krankzinnigengesticht te Buitenzorg afgebroken. In verband hiermede is ook afgezien van den bouw der voor het nieuwe krankzinnigengesticht te Lawang ontworpen cellenafdeeling. Deze en eenige andere wijzigingen van ingrijpenden aard in de ontwerpen voor het nieuwe gesticht, zoomede tegenspoeden ondervonden bij den aanvoer der bouwmaterialen, zijn oorzaak, dat de in het vorig verslag uitgesproken verwachting, dat het gesticht in 1901 zoover voltooid zou zijn, dat het in gebruik kon worden gesteld voor verpleging van inlandsche patiënten, niet zal worden verwezenlijkt. Waarschijnlijk zal nu de opening kunnen plaats hebben tegen het einde van 1902 of het begin van 1903. Ten einde inmiddels zooveel mogelijk tegemoet te komen aan de onvoldoende verpleging, vooral in het hulpkrankzinnigengesticht te Samarang, en tevens de nog in plaatsen van voorloopige opneming wachtende krankzinnigen in de gestichten te kunnen onderbrengen, is het centraalgesticht te Buitenzorg tijdelijk uitgebreid met eenige loodsen van semipermanenten aard, voor de opneming van 200 lijders boven het normale aantal. Van deze grootere verpleegruimte is gebruik gemaakt om in het laatst van April 1901 alle in het hulpgesticht te Samarang in verpleging zijnde krankzinnigen naar Buitenzorg over te brengen, waardoor dat hulpgesticht is kunnen worden opgeheven terwijl voor de behandeling van het vermeerderd aantal lijders te Buitenzorg tijdelijk een vierde geneesheer aan het gesticht aldaar is toegevoegd (St. 1901 n°. 179).

Aangaande den in het verslag van 1899 (blz. 122) besproken cursus voor ziekenverpleging en aanverwante vakken, zoomede voor krankzinnigenverpleging, bij het centraalgesticht te Buitenzorg valt te vermelden, dat door de aan het gesticht verbonden geneesheeren een examen in bedoelde vakken werd afgenomen, als gevolg waarvan 5 diploma's (2 aan verplegers en 3 aan verpleegsters) konden worden uitgereikt.

De kosten van de drie gestichten bedroegen over 1900 f 344 526 (namelijk wegens traktementen, enz. van het personeel f 139 799 en wegens kleeding, voeding, enz der patiënten f 204 727). De ontvangsten wegens verpleeggelden van betalende patiënten beliepen f 53 298.

Geneeskundig laboratorium te Weltevreden. Bij gouv. besluit van 15 Februari 1901 n°. 17 (St. n°. 89) werd bij het laboratorium voor onderzoekingen op het gebied van pathologische anatomie en bacteriologie, waarvan de naam veranderd werd in dien van „geneeskundig laboratorium", ingevoerd een cursus in tropische ziekten, waarvan de bestemming is om nieuw in Nederlandsch-Indië aankomende officieren van gezondheid vóór hunne plaatsing op de hoogte te stellen van den aard en de behandeling van in de tropen voorkomende ziekten en in te wijden in de tropenhygiëne (vèrg. hoofdst. **D**, blz. 43). Het volgen van dien cursus is voor die officieren van gezondheid verplicht gesteld, doch de cursus is tevens toegankelijk voor reeds in dienst zijnde militaire en alle civiele geneeskundigen. Voor eene benoeming tot stadsgeneesheer zal voortaan worden gevorderd het overleggen van een bewijs van het met succes volgen van den cursus, terwijl aan personen in het bezit van zulk een bewijs de voorkeur zal worden gegeven bij benoeming tot civiel geneesheer. In verband met de invoering van den cursus werd het personeel van het laboratorium uitgebreid met een leeraar in tropische ziekten en, met intrekking van het bestaande, voor het laboratorium een nieuw reglement vastgesteld (zie Bijbl. St. n°. 5559). Voor de bestendiging van den reeds op blz. 54 vermelden tijdelijken maatregel met betrekking tot de deelneming aan den cursus door officieren van gezondheid dienende aan boord van de oorlogsvloot in Indië, is in Juli jl. de machtiging van het Opperbestuur verleend.

Met het oog op de praktijk der veeartsenijkunde werd bij het laboratorium de bereiding van malleïne en miltvuur-vaccine ter hand genomen.

De beknopte jaarverslagen van het laboratorium over 1899 en 1900 werden respectievelijk opgenomen in de deelen XL en XLI van het Geneeskundig Tijdschrift van Nederlandsch-Indië. Uitvoerige mededeelingen omtrent de bij de inrichting verrichte onderzoekingen werden gepubliceerd zoowel in genoemd tijdschrift als in de „Veeartsenijkundige bladen", uitgegeven door de Vereeniging tot bevordering van veeartsenijkunde in Nederlandsch-Indië.

L. Departement der burgerlijke openbare werken.

I. Waterstaat en burgerlijke openbare werken.

§ 1. *Personeel; uitvoering van werken.*

Personeel. De formatie van het korps ambtenaren van den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken, zooals die is vastgesteld bij het Kon. besluit dd. 13 Januari 1890 n°. 74 (St. n°. 60) en uitgebreid bij St. 1898 n°. 12, onderging nadere uitbreidingen, zoowel in verband met de definitieve oprichting van de irrigatie-afdeeling Brantas (St. 1901 n°. 79) als ten behoeve van de regeling van het beheer en toezicht over de Pekalenwerken, in de residentie Pasoeroean (St. 1901 n°. 177). Voorts werd bij Kon. besluit dd. 14 Januari 1901 n°. 38 (St. n°. 130) bepaald, dat de indeeling in twee klassen van de tot dat korps behoorende architecten vervalt en werden tevens de bezoldigingen van die architecten en van de opzichters der 1ste klasse nader geregeld.

De ingevolge de nieuwe bestuursorganisatie voor Java en Madura plaats gehad hebbende inlijving van een vijftal gewesten bij andere (zie blz. 63) maakte eene wijziging noodig van den bij art. 4 van het reglement op het beheer en toezicht over den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken (St. 1889 n°. 39) vastgestelde gebiedsomschrijving van de vijf waterstaatsafdeelingen. Daartoe werd overgegaan bij gouv. besluit dd. 4 Maart 1901 n°. 46 (St. n°. 113).

Voor numerieke opgaven omtrent het medio April 1901 in dienst zijnde technisch personeel, zoowel dat in vasten dienst als dat hetwelk boven de formatie werd gevoerd, zie men tabel I van bijlage U.

Gedurende 1900 waren 13 waterstaatsambtenaren met de functiën van landmeter belast, tegen 12 in 1899.

Van de medio April 1900 beschikbare 42 (niet 47 zooals op blz. 109 van het vorig verslag is vermeld) candidaat-opzichters werden er sedert 8 tot opzichter aangesteld. Aangezien het in 1900 afgenomen opzichters-examen 9 geslaagden opleverde, van wie er, overeenkomstig de in 1899 getroffen regeling (Bijbl. St. n. 5378), 5 werden geplaatst en 2 andere niet voor eene benoeming in aanmerking wenschten te komen, waren medio April 1901 nog 36 geëxamineerden beschikbaar.

Als tijdelijke opzichters (werkbazen) waren in 1900 120 personen gedurende het geheele jaar in dienst (3 meer dan in 1899) en bovendien een niet opgegeven aantal gedurende gezamenlijk 592 maanden, hetgeen neerkomt op 49 personen gedurende een vol jaar (over 1899 beliep dat aantal 56).

Uitvoering van werken. Volgens de boekingen ten dienste der begrooting van 1900 werd in dat jaar aan civiele landswerken ten koste gelegd: wegens gewoon onderhoud en herstelling f 2 946 532, en wegens vernieuwingen en nieuwe werken f 3 634 103, te zamen dus f 6 580 635. Die boekingen omvatten evenwel niet het geldswaardig bedrag der verbruikte materialen uit 's lands voorraad. De waarde dier verstrekkingen is alleen vermeld met opzicht tot de vernieuwingen en nieuwe werken, waardoor het bedrag van f 3 634 103 stijgt tot f 3 873 591; verg. daaromtrent de gespecificeerde opgaven in tabel II van bijlage U.

Afgescheiden van de genoemde bedragen, bestreden uit de voor het departement der burgerlijke openbare werken beschikbaar gestelde sommen, werd nog, ten laste van het departement van binnenlandsch bestuur, uitbetaald f 491 338, wegens loonen van koelies bij werken, ten behoeve van welke over heerendienstplichtigen had kunnen worden beschikt, maar die geheel of ten deele in vrijen arbeid of althans tegen betaling werden uitgevoerd.

Bij de uitvoering van werken werd weder, waar dit mogelijk bleek, van de werkkrachten van veroordeelden tot dwangarbeid

en van politioneel gestraften gebruik gemaakt. Volgens eene raming, gegrond op de uit de verschillende gewesten (uitgenomen Probolinggo, Kadoe, Bagelen en Tapanoli) van de gewestelijke bestuurders ontvangen gegevens, zou de door veroordeelden en gestraften gedurende 1900 verrichte arbeid ten behoeve van burgerlijke openbare werken geacht kunnen worden eene geldswaarde te hebben vertegenwoordigd van f 755 159 (voor werken aan civiele gebouwen f 246 889, voor bevloeiingswerken f 16 418 en voor aanleg en onderhoud van bruggen en wegen f 491 843).

Het meerendeel der werken werd weder in eigen beheer uitgevoerd. Van de 5 werken, voor welker uitvoering openbare aanbestedingen werden beproefd, konden er slechts 2, en wel aan Chineezen, worden toegewezen (verg. de halfjaarlijksche overzichten te dier zake gepubliceerd in de Jav. Cour. van 24 Juli 1900 en 19 Februari 1901). Die toewijzingen liepen over een totaal bedrag van f 16 000, of f 452 minder dan de sommen, waarop de werken begroot waren.

Het beginsel om, in gevallen waarin zulks aanbeveling verdient, hetzij geniewerken door het burgerlijke bouwdepartement, hetzij civiele werken door de militaire genie te doen uitvoeren (zie vorig verslag, blz. 109) vond in 1900 toepassing door de opdracht aan het departement van oorlog van de oprichting van een nieuw gebouw voor de docter-djawa-school te Weltevreden.

Bij circulaire van 12 November 1900 is door den directeur der burgerlijke openbare werken de aandacht van de gewestelijke bestuurshoofden gevestigd op eene reeds sedert eenigen tijd met goed gevolg in een enkel gewest toegepaste regeling, ter voorkoming van verspilling van voor het gewoon onderhoud van landswerken toegestane gelden, welke regeling hierin bestaat, dat door hen aan wie dat onderhoud is opgedragen om de twee maanden aan den eerstaanwezend waterstaatsambtenaar wordt opgegeven welke som zij gedurende het volgende tijdvak denken noodig te hebben en welke werkzaamheden zij daarvoor denken te verrichten, terwijl zij in elk maandrapport opgeven wat voor het verbruikte bedrag is gedaan. Bij deze aanvragen moet rekening worden gehouden met den toestand, waarin elk werk of elke groep van werken verkeert, hetgeen gevoegelijk kan geschieden, omdat het niet noodig is dat de som, die in de gespecificeerde raming voor elk werk of voor elke groep van werken is uitgetrokken, juist daarvoor wordt besteed. Er behoeft toch slechts gezorgd te worden, dat het totaal bedrag voor alle onder een zelfde artikel der begrooting ressorteerende werken niet wordt overschreden. De ondervinding heeft geleerd dat bij het volgen dezer regeling steeds gelden beschikbaar blijven voor het verrichten van kleine herstellingen die, hoewel niet altijd op gezette tijden noodzakelijk, tot het gewoon onderhoud moeten worden gerekend. Eveneens ter voorkoming van nuttelooze uitgaven, richtte de directeur van binnenlandsch bestuur onder dagteekening van 9 Maart 1901 eene circulaire tot de hoofden van gewestelijk bestuur met uitnoodiging om bij voorstellen tot verplaatsing of verbetering van dienstlocaliteiten, steeds zooveel mogelijk een rapport van een technisch deskundige omtrent de urgentie en doeltreffendheid der voorgestelde verandering over te leggen.

§ 2. *Bijzonderheden nopens de verschillende categorieën van werken.*

Aangezien over de voornaamste der in 1900 *voltooide* civiele landswerken uitvoerig wordt gehandeld in het Technisch jaarverslag over de burgerlijke openbare werken in Nederlandsch-Indië over dat jaar, welk verslag vermoedelijk in den aanvang van 1902 hier te lande het licht zal zien (dat over 1899 verscheen in Mei 1901), kan hier met de volgende beknopte mededeelingen worden volstaan.

Gebouwen. In het in § 1 vermeld totaal van f 3 873 591 is begrepen, als ter zake van gebouwen (vernieuwingen en nieuwe werken) in 1900 verwerkt, met inbegrip van het geldswaardig bedrag van materialen uit 's lands voorraad, f 1 041 199. Eene splitsing naar gelang van de bestemming der gebouwen (woningen, bureaux, schoolgebouwen, gevangenissen, hospitalen, enz.) is opgenomen in tabel II van bijlage U. Tot de belangrijkste in uitvoering geweest zijnde werken behooren o. a. de oprichting van een nieuw hoofdgebouw bij het departement van justitie te Weltevreden, eene uitbreiding van het post- en telegraafkantoor te Soerabaija, de bouw van eene kazerne voor de barissans te Sumanap (Madura) en die van eene residentswoning te Medan (Oostkust van Sumatra), al welke werken in 1900 werden voltooid (totale kosten respectievelijk f 48 294, f 32 400, f 49 930 en f 153 284), zoomede de uitbreiding van het tolkantoor-etablissement te Belawan (Oostkust van Sumatra), de bouw van het krankzinnigengesticht met landbouwkolonie te Lawang (Pasoeroean) en die van eene nieuwe docter-djawa-school te Weltevreden, aan welke in 1901 voort te zetten werken in 1900 respectievelijk werd verwerkt f 52 690, f 48 448 en f 106 710.

De tot dusver gegolden hebbende bepalingen omtrent de vervreemding van landsgebouwen, waarvan de opruiming in 's lands belang wenschelijk is (St. 1855 n°. 28, juncto St. 1875 n°s. 126 en 251), werden vervangen door de nadere regeling in St. 1901 n°. 222.

Wegen en bruggen. Voor het aanleggen van nieuwe en het verbeteren van bestaande wegen, zoomede voor het bouwen of vernieuwen van bruggen en duikers (dus zonder het aan onderhoud of herstelling ten koste gelegde) werd in 1900 van landswege uitgegeven f 1 565 261; verg. de gewestelijke splitsing in tabel II van bijlage U.

Bevloeiings- en afwateringswerken. Aangezien met de in 1892 bij wijze van proef opgerichte irrigatie-afdeeling Brantas, die, wat de oppervlakte betreft — zij omvat de residentiën Pasoeroean en Kediri, de vier zuidelijke afdeelingen der residentie Soerabaija en kleine deelen van Madioen, Rembang en Probolinggo [1]) —, de tweede, maar in beteekenis de eerste onder de irrigatie-afdeelingen op Java en Madura mag worden genoemd, tot dusver hoogst bevredigende resultaten waren verkregen, is bij gouv. besluit dd. 30 Januari 1901 n°. 25 (St. n°. 79) overgegaan tot de definitieve instelling van die irrigatie-afdeeling.

In navolging van de in 1899 en 1900 getroffen regelingen van dien aard (zie vorig verslag, blz. 109) hebben zich in Mei 1901 eenige suikerfabrikanten in de residentie Pasoeroean verbonden om, bij wijze van proef, gedurende de jaren 1901 t/m 1905 een bedrag van f 6320 's jaars ter beschikking te stellen van den chef der irrigatie-afdeeling Brantas tot het in het leven roepen van eene goede waterverdeeling.

Ten behoeve van het beheer en toezicht over de Pekalen-werken (Pasoeroean) werd, met gelijktijdige vaststelling van een reglement daarvoor, het noodige personeel aangewezen (St. 1901 n°. 177), terwijl, ingevolge het in 1897 (zie het verslag van dat jaar, blz. 156) aangenomen beginsel, hetwelk in 1898 reeds toepassing vond voor het stroomgebied der Goeng- en Koemisik-rivieren in Tagal (St. 1898 n°. 13), bij ordonnantie van 25 April 1901 (St. n°. 178) aan de eigenaren van landbouwondernemingen, die belang hebben bij de waterverdeeling in het gebied der Pekalen-werken, eene retributie is opgelegd — tot een totaal bedrag van f 3000 's jaars — tot gedeeltelijke goedmaking van de kosten van het op die verdeeling van gouvernementswege uit te oefenen toezicht.

Ten einde aan den arbeid van de in 1897 (zie het verslag van dat jaar, blz. 155) benoemde commissie voor het instellen van een onderzoek naar de rentabiliteit van de door de directeuren van binnenlandsch bestuur en der burgerlijke openbare werken aan te wijzen irrigatiewerken op Java meer voortgang te verzekeren, zijn bij gouv. besluit dd. 3 Juli 1901 n°. 30 (zie de Jav. Cour. van den 5den dier maand) eenige maatregelen getroffen. De hoofdinspecteur der cultures, die door tijdelijke toevoeging van een controleur van een deel van zijn arbeid is ontheven, zal nu meer tijd krijgen voor deze taak en die bij verhindering aan den hem toegevoegden assistent-resident kunnen overdragen; de taak van het permanente technische lid zal zich bepalen tot het onderzoek der werken welke nog niet geautoriseerd zijn, en het onderzoek der werken, die reeds voltooid of nog in uitvoering zijn, zal met medewerking van de met het beheer, het onderhoud of de uitvoering belaste technici geschieden.

De uitvoering van de bevloeiings- en afwateringswerken in de Solo-vallei (residentiën Rembang en Soerabaija) bleef ook in 1900 geschorst. De gedurende dat jaar gedane uitgaven voor onderhoud, zoomede voor de opnemingen en debietmetingen, waarmede in het belang van eene eventueele voortzetting van de werken of van een deel daarvan werd voortgegaan, bedroegen, met inbegrip van betalingen hier te lande voor aanschaffing en uitzending van reeds vóór de schorsing bestelde werktuigen, f 216 052, waardoor het totaal verwerkt bedrag, tot ult. 1899

[1]) Wat Pasoeroean en Probolinggo betreft wordt hier nog gedoeld op den toestand zooals die bestond tot 1 Januari 1901, met ingang van welken datum Probolinggo bij Pasoeroean is ingelijfd.

(volgens verbeterde opgaven) bedragen hebbende f 15 949 328, bij het einde van 1900 geklommen was tot f 16 165 380.

Naar aanleiding van het op blz. 110 van het vorig verslag vermelde voorstel van de commissie van advies nopens de werken in de Solo-vallei om de doorgraving van de heuvels tusschen Wringin Anom en Sidaijoe Lawas voorloopig te laten rusten, omdat in verband met een door haar aanbevolen onderzoek naar de waterbeweging en de slibverplaatsing in Straat Madura — voor welk onderzoek, voor zooveel het jaar 1901 betreft, bij gouv. besluit dd. 24 Februari 1901 n°. 5 de noodige fondsen zijn beschikbaar gesteld — de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat dit deel van het plan zal blijken te kunnen worden ontbeerd, is, ten einde de bewakings- en onderhoudskosten tot een minimum te beperken, het atelier te Sidaijoe Lawas zooveel mogelijk ingekrompen. Geheele opheffing bleek voorloopig niet mogelijk, omdat het overbrengen van de graafmachines naar elders buitengewoon veel zou kosten. De beide installaties voor electrische verlichting zijn gedemonteerd en in 's lands pakhuis te Soerabaija opgeslagen, terwijl de baggermachines na afloop van den westmoesson 1900/01 naar Tandjong Priok overgebracht en te Batavia in conservatie genomen zullen worden. Het overig materieel is grootendeels door andere diensttakken overgenomen. In Januari 1901 is daarop de dienst der Solo-werken als afzonderlijke dienst opgeheven en het algemeen beheer van de geschorste werken overgegaan op den chef der 4de waterstaatsafdeeling.

Op grond van de overweging, dat, als het groote irrigatiewerk niet wordt voortgezet, toch maatregelen zullen moeten worden genomen ter verbetering van den toestand in de Bengawandjero-streek, welke, door het verleggen van de Solo-rivier langs Oedjong Pangka, tengevolge waarvan de waterstanden op de beneden-rivier aanzienlijk hooger zijn geworden, in zeer ongunstige omstandigheden is geraakt, is eene opnemingssectie gevormd (bestaande uit 2 ingenieurs en 2 opzichters, die bij hun korps à la suite worden gevoerd), die deze aangelegenheid in studie heeft genomen en tevens zal onderzoeken wat kan worden gedaan om de bevloeiing in die streek gedurende den oostmoesson te verbeteren. Aan één dezer ingenieurs is tevens opgedragen het toezicht op het onderhoud der geschorste werken, waarvoor hem een afzonderlijke opzichter is toegevoegd.

Van de in het algemeen irrigatieplan van 1890 begrepen groote bevloeiings- en afwateringswerken waren er 7 tot welker voortzetting in 1900 fondsen waren toegestaan, terwijl op het werkplan voor dat jaar 3 nieuwe bevloeiingswerken voorkwamen, namelijk de verbetering van de bevloeiing en afwatering tusschen de Tjomal- en de Tjatjaban-rivier in Tagal, de verbetering van de bevloeiing uit de Molek-leiding in het district Senggoro der afdeeling Malang van de residentie Pasoeroean en de verbetering van de bevloeiing en afwatering in de districten Waroedjaijeng en Kertosono van de residentie Kediri. Wat het in de laatste plaats genoemde werk betreft werden nog alleen opnemingen, debietbepalingen en projectwerk verricht, daar het definitief ontwerp nog niet gereed was en dus met de eigenlijke uitvoering nog niet begonnen kon worden. Aan al de genoemde werken te zamen werd van het voor 1900 toegestane bedrag van f 900 000 voor f 571 980 [1]) verwerkt.

De plannen tot verbetering van de bevloeiing en afwatering tusschen de Tjomal- en de Pekalongan-rivier (Pekalongan), in de afdeelingen Magettan en Ngawi (Madioen) en in het stroomgebied der Seraijoe, enz. (Banjoemas) bleven in behandeling.

Aan dijk- en rivierverbetering in het district Wedoeng der afdeeling Demak van de residentie Samarang en in de districten Singen-kidoel en Grogol der afdeeling Samarang (verg. vorig verslag, blz. 110 en 111) werd in 1900 respectievelijk f 5948 en f 29 087 verwerkt. Onder het laatste bedrag is begrepen eene som van f 14 343 voor werken die, bij wijze van ondersteuning van de noodlijdende bevolking, zijn uitgevoerd in het district Grogol, waar eerlang, namelijk wanneer de in de begrooting voor 1902 begrepen gelden worden toegestaan, een nieuw werk zal uit te voeren zijn: de bedijking en verruiming van de Kali Kontrak. Dit werk maakt, evenals de van 1895—1899 uitgevoerde bedijking van de Grogol- en Toentang-rivieren, deel uit van het sedert jaren in studie zijnde plan tot uitbreiding en verbetering van de bevloeiing in de districten Singen-kidoel en Grogol, doch moet, afgescheiden van de nog niet te nemen beslissing over dit plan, worden ter hand genomen om een einde te maken aan de overstroomingen, waardoor het district Grogol te lijden heeft. De Kali Kontrak zal geschikt moeten worden gemaakt voor den afvoer van 200 M³. in de seconde, doch zal aanvankelijk slechts zooveel worden verruimd dat de afvoer 170 M³. per seconde zal bedragen. Wordt, na het tot stand komen van de werken, niet door uitschuring van het verruimde profiel der Kali Kontrak een afvoer-capaciteit van 200 M³. bereikt, dan zal eene tweede verruiming ter hand moeten worden genomen, met het oog waarop de dijken met een behoorlijk voorland zullen worden aangelegd. Voorts zal het prauwvaartkanaal bij Bajoeran door middel van eene sluis, ingericht voor het overbrengen der prauwen door middel van een overtoom, moeten worden afgesloten. Op grond van een uitgewerkt voorloopig ontwerp zijn de kosten begroot op f 514 852, welk bedrag, als tot de verdere verruiming van de Kali Kontrak moet worden overgegaan, nog vermeerderen zal met f 87 169. De bedoeling is het werk geheel in vrijen arbeid te doen uitvoeren, in 1902 een bedrag van f 200 000 te verwerken en het geheele werk in drie jaren te voltooien.

Eenige aanteekeningen omtrent de in 1900 met de verschillende werken gemaakte vorderingen vindt men in tabel III van bijlage U.

Ten laste van de bij de begrooting voor 1900 toegestane f 275 000 voor het verbeteren van bestaande bevloeiingswerken, of het aanleggen van nieuwe van geringen omvang werd in dat jaar uitgegeven f 217 846, en wel ten behoeve van 75 werken of werkjes, uitgevoerd deels door de irrigatie-afdeelingen Serang, Seraijoe en Brantas, deels door den gewestelijken waterstaatsdienst, deels door den algemeenen dienst. Voor opnemings- en projectwerk ten dienste zoowel van groote als van kleine irrigatieplannen, waarvoor bij de begrooting gerekend was op f 100 000, werd uitgegeven f 107 220. [2]) Voor eene specificatie van dat bedrag zie men de tabellen III en IV van bijlage U.

In den loop van het verslagjaar deed de rentabiliteitscommissie van haar gevoelen blijken ten aanzien van de vraag of de aangevangen opnemingen ten behoeve van het in studie zijnde plan tot verbetering van de bevloeiing in het zuidelijk gedeelte van de afdeeling Djember der residentie Bezoeki behooren te worden voortgezet. De landstreek, waarop men hier het oog heeft, heeft eene oppervlakte van ongeveer 80 000 bouws, waarvan 13 462 bouws in erfpacht zijn uitgegeven, terwijl er van de overige 66 538 bouws tot dusver ongeveer 18 600 in ontginning zijn gebracht. Zoowel het aantal ontginningen als het zielental der bevolking nemen steeds toe, en het is te verwachten dat de exploitatie van de spoorweglijn Probolinggo—Djember—Panaroekan de verdere ontwikkeling van de streek zeer in de hand zal werken. De behoefte aan bevloeiingswater heeft zich reeds doen gevoelen en zal steeds luider spreken, omdat de vrijwillige ontginningen zullen blijven toenemen. Hoewel de tot dusver verrichte debietmetingen nog te gering in aantal zijn om reeds bepaalde cijfers te kunnen noemen, kan daaruit toch voorloopig worden afgeleid dat het benoodigde irrigatiewater — dat zal moeten worden ontleend aan de rivieren Djatiroto, Tanggoel, Bedadoeng en Majang, zoomede, zoo noodig, ook uit de Bondoijoedo — in den westmoesson overvloedig voorhanden is. De beschikbare watervoorraad in den oostmoesson laat zich eveneens gunstig aanzien, en er zal in den drogen tijd per bouw vermoedelijk meer water beschikbaar zijn dan in eenige andere streek op Java. Volgens de becijferingen der commissie zal, indien de aanlegkosten der werken niet meer dan f 94 per bouw of in totaal f 3 950 000 bedragen, op 4 pct. netto rente 's jaars kunnen worden gerekend, nog afgezien van eventueele heffing van retributie voor watergebruik van de erfpachtsperceelen. Op grond van een en ander is de commissie van meening, dat de uitvoering van het werk ook uit een zuiver financieel oogpunt, aanbeveling verdient, en adviseert zij tot voortzetting van de aangevangen opnemingen, waartoe dan ook zoodra mogelijk zal worden overgegaan.

Ten aanzien van het plan voor een bevloeiingswerk van geringen omvang, waarvoor reeds in 1897 een voorloopig ontwerp gereed kwam, de verbetering en uitbreiding namelijk van de irrigatie uit de rivieren Soerak en Welang in de afdeeling Bangil der residentie Pasoeroean, welk werk bevloeiing zal verschaffen

[1]) Hieronder begrepen f 9345 voor opnemingen, enz. ten behoeve van de verbetering van de bevloeiing en afwatering in de districten Waroedjaijeng en Kertosono, waarvan de kosten niet ten laste van den algemeenen post voor opnemingen, doch van dien voor de uitvoering van dat werk zijn gebracht.

[2]) Ongerekend het bedrag van f 9345 bedoeld in noot 1

aan p. m. 1250 bouws gouvernementsgrond en p. m. 130 bouws van het erfpachtsland Alkmaar (zie het verslag van 1898, blz. 96 97) kan thans worden medegedeeld dat de erfpachter zijn aandeel in de opnemingskosten, ad f 1750, in 's lands kas gestort en toegestemd heeft in de voorwaarden waaronder de Regeering zich bereid heeft verklaard om de noodige regelingen voor de waterverdeeling te treffen, en de kosten van aanleg, herstelling en onderhoud der noodige werken voor hare rekening te nemen. Die voorwaarden komen in hoofdzaak hierop neder, dat aan den erfpachter tot wederopzeggens vergunning zal worden verleend tot bevloeiing van zijn land wanneer hij de bestaande Poentir-leiding met al de daarin liggende kunstwerken, benevens den voor den aanleg van de nieuwe en voor het verbreeden van de bestaande leiding benoodigden grond kosteloos aan het Gouvernement afstaat: dat hij jaarlijks f 1200 in 's lands kas zal storten en dat op het land in den oostmoesson geen rijst zal worden aangeplant. In verband daarmede is overgegaan tot het opmaken van een eindontwerp, dat op ult. 1900 nog in bewerking was.

Rivier- en waterkeeringswerken. De werken ten behoeve van het behoud van het vaarwater in het Oostgat van Soerabaija kwamen in 1900 gereed. Er werd daaraan nog uitgegeven een bedrag van f 110 779. De sluis- en stuwwerken te Goenoengsari ondergingen belangrijke herstellingen, hoofdzakelijk bestaande in bestorting aan den voet der stortvloeren, waarbij nog voldoende voorraad stortmateriaal voor onvoorziene gevallen voorhanden is gebleven. Dit werk was begroot op f 54 000 en kostte f 45 150. Voorts werden de sluis Djagir en het Wonokromokanaal verruimd met het doel om bij bandjirs in de Soerabaija-rivier lager waterstanden te verkrijgen (begrooting f 67 019, kosten f 64 397), terwijl eindelijk zooveel mogelijk gegevens verzameld werden omtrent den toestand der door de sluiswerken te Goebeng en te Goenoengsari opgestuwde vakken dier rivier. Voor verschillende onderdeelen van werken, verband houdende met de ingebruikstelling van de verbreede Porrong-rivier, werd in 1900 nog f 14 253 uitgegeven.

De bouw van den 265 M. langen kaaimuur langs het Goenoeng Sahari-kanaal ter hoofdplaats Batavia (zie vorig verslag, blz. 111) kwam in 1900 over eene lengte van 148 M. gereed. Van de toegestane som van f 25 559 werd tot dusver f 20 012 verwerkt.

Te Samarang werd ter bescherming van den oever der rivier bovenstrooms van het déversoir naar het Wester-bandjirkanaal een strekdam aangelegd (begrooting f 11 249, kosten f 11 116).

In de residentie Banka werd de bouw van een los- en laadhoofd aan de Pandji-rivier te Blinjoe voltooid, terwijl eene dergelijke inrichting te Koba nog onderhanden was.

In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo kwam eene oeververdediging tot stand aan den rechteroever der Barito-rivier bij Moeara Teweh (begrooting f 14 972, kosten f 10 745). Voorts werd een kanaal, dat de Poeloe Petak-rivier bij Koeala Kapoeas verbindt met een zijriviertje der Barito, weder bevaarbaar gemaakt.

Met het aanleggen van kribben in de Boné-rivier te Gorontalo en in de rivier ter hoofdplaats Menado kwam men gereed (begrooting respectievelijk f 10 595 en f 33 805, kosten f 9072 en f 33 171).

Havens en reeden. Het toegangskanaal tot het haventje te Laboean-Tjaringin (residentie Bantam) werd uitgediept.

De toestand van het oude havenkanaal te Batavia bleef als waterweg vrij gunstig. De verbetering van den oostelijken havenmuur (zie vorig verslag, blz. 111) kon in 1900 nog niet geheel worden voltooid.

Met het bijstorten van den oosterhavendam te Tandjong Priok met van Merak afkomstigen steen was men op ult. 1900 over eene lengte van 590 M. gevorderd. Wanneer geene nieuwe verzakkingen ontstaan, zal er nog vier jaar mede gemoeid zijn vóór overal de gewenschte hoogte is verkregen. Door de baggermolens werd gewerkt in de westzijde van de voorhaven, langs de kaaimuren in de binnenhaven, in het scheepvaartkanaal en voor den mond van de Westergracht. In 't geheel werd opgebaggerd 256 570 M³. specie, waarvan 54 500 M³. werd gebruikt tot ophooging van terreinen bezuiden de Zuidergracht en het overige buiten de havendammen werd gestort.

Te Cheribon kon de vaargeul door baggeren behoorlijk open worden gehouden, doch te Tagal was zulks niet steeds het geval ten gevolge van het meer en meer vooruitschrijden van de diepte- en strandlijnen. Eene verlenging der havendammen daar ter plaatse is dan ook in studie Ook wordt vermeerdering van ligruimte in de zoogenaamde binnenhaven noodig geacht.

Het ontwerp tot verbetering van den minder gunstigen toestand in de vaargeul bij Pekalongan kwam nog niet gereed.

In de haven en in het havenkanaal te Samarang, zoomede in de Samarangsche rivier kon door baggeren de diepte steeds worden onderhouden.

Met betrekking tot de verbetering van de haven van Soerabaija (zie vorig verslag, blz. 112) kan worden gemeld dat, ten einde eene oplossing van het vraagstuk voor te bereiden, bij gouv. besluit dd. 20 Januari 1901 n°. 22 gelden zijn beschikbaar gesteld tot het doen van loodingen en grondonderzoekingen op de banken bezuiden de reede.

De toestand der havens te Bezoeki en Banjoewangi blijft door voortdurende opslibbing achteruitgaan. Een plan tot het verlengen van het los- en laadhoofd op laatstgenoemde plaats is in bewerking.

In de Emmahaven werd in Februari 1900 met het baggerwerk een aanvang gemaakt. De oostelijke helft van de haven is reeds op eene diepte van 7.5 M. onder laagste water springtij gebracht. In de Padang-rivier bleef de toestand bevredigend.

Met het maken van de vluchthaven te Kroë (Benkoelen) werd voortgegaan. Op ult. 1900 moest nog ongeveer 2900 M³. koraalsteen worden verwijderd, vóór overal voldoende diepte zou zijn verkregen. In de haven werd een 21 M. langen steiger op ijzeren jukken gebouwd. Van de op f 45 073 geraamde kosten was bij het einde van 1900 f 40 462 verwerkt.

De verlenging van den aanlegsteiger voor sloepen te Menado, ten einde dien ook voor laadprauwen geschikt te maken, werd bijna voltooid. Voor dit werk, dat op f 17819 begroot is, werd tot dusver f 16 983 uitgegeven. Voor Menado zijn voorts 4 corpsmorts in aanmaak bij het marine-etablissement te Soerabaija (geraamde kosten f 15 305).

Voor eene afdoende verbetering van de geheel onvoldoende haveninrichtingen ter hoofdplaats Makasser, met gelijktijdige oprichting van zulke gebouwen als in verband met de ingevolge de wet van 30 December 1899 (Ned. St. n°. 292, St. 1900 n°. 8) voorgenomen opheffing van die plaats als vrijhaven onontbeerlijk zijn, werd de gelegenheid geopend door de wet van 24 Juni 1901 tot verhooging van de Indische begrooting van dat jaar (Ned. St. n°. 162, St. n°. 321). Het werk, waarvan de kosten op f 1 200 280 zijn geraamd (zie de Memorie van Toelichting tot het ontwerp der wet van 24 Juni 1901: Zitting 1900—1901 — **175**), wordt met den meesten spoed uitgevoerd en zal vermoedelijk in ongeveer 2 jaren gereed zijn.

Het ijzeren los- en laadhoofd te Ternate kwam in 1900 nog niet geheel gereed. Bij het einde van dat jaar was daarvoor uitgegeven f 36 536 (raming f 36 709). Voor de plaatsing van vier meerpalen en twee corpsmorts werd bovendien f 10 387 toegestaan.

Drinkwatervoorziening. Voor de afdeelingshoofdplaats Tagal (Pekalongan) kwam een ontwerp in behandeling tot aanvoer en verdeeling van het water uit den op 3 paal afstand dier plaats gelegen artesischen put te Tjakrajoedan.

Ten aanzien van de watervoorziening voor de hoofdplaat Samarang werd, in verband met de van particuliere zijde gedane concessie-aanvraag [1]) voor hoogdrukwaterleidingen aldaar en te Batavia (verg. vorig verslag, blz. 112) nog geene beslissing genomen. Voor de uitbreiding van de drinkwaterleiding ter afdeelingshoofdplaats Salatiga werd f 883 toegestaan. Het ontwerp voor eene drinkwatervoorziening voor de afdeelingshoofdplaats Joana (Samarang) kwam nog niet gereed.

De werken voor de waterdistributie uit den artesischen put te Djokjokarta/Djebres kwamen bijna gereed. Van de toegestane som van f 14 438 was tot ult. 1900 f 8651 verwerkt.

De filtreerinrichting ter voorziening in de behoefte aan water aan het havenemplacement te Tjilatjap (Banjoemas) werd voltooid (toegestaan f 29 092, uitgegeven f 21 797), en evenzoo de drinkwaterleiding voor de hoofdplaats Rembang (toegestaan f 45 926, uitgegeven f 41 539). Met het maken van eene drinkwaterleiding uit de bron Kadjargeneng naar de afdeelingshoofdplaats Blora (Rembang) werd een aanvang gemaakt. Van de daarvoor toegestane som van f 71 027 werd in 1900 reeds f 61 922 verwerkt.

---

1) Bij gouv. besluit dd. 23 Februari 1901 n°. 32 is goedgekeurd dat deze oorspronkelijk door de heeren C. W. WEIJS, c. s. gedane aanvraag beschouwd wordt als te zijn gedaan door de firma LABOUCHÈRE OIJENS & C°. en de Twentsche Bankvereeniging B. W. BLIJDENSTEIN & C°., beide te Amsterdam

De voorbereidende werkzaamheden voor de drinkwaterleiding te Soerabaija (verg. vorig verslag, blz. 112) werden met kracht voortgezet. Hiervoor werd in 1900 f 8235 uitgegeven.

Voor de uitbreiding der drinkwaterleiding te Lawang (Pasoeroean) kwam een ontwerp gereed, evenals voor de verdeeling van het water uit den artesischen put te Panaroekan (Bezoeki).

De drinkwatervoorziening te Emmahaven (Padangsche Benedenlanden) onderging eene belangrijke verbetering door het bouwen van twee zandfilters en twee nieuwe reservoirs (kosten f 16 102). Ter hoofdplaats Padang kwam het eerste gedeelte van de werken voor de waterverdeeling uit de artesische putten gereed (raming f 20 936; in 1900 uitgegeven f 8840), terwijl te Solok (Padangsche Bovenlanden) de drinkwaterleiding werd voltooid (raming f 6704, kosten f 6134).

Voor de drinkwatervoorziening te Telok Betong (Lampongsche Districten) kwam een ontwerp gereed, en voor de hoofdplaats Singaradja (Bali en Lombok) is een dergelijk ontwerp in bewerking.

Te Belawan (Oostkust van Sumatra) werd een klein drinkwaterreservoir gebouwd (raming f 1633, kosten f 1550).

II. Spoor- en tramwegen en stoomwezen.

§ 1. *Spoor- en tramwegen.*

A. Spoorwegen.

1°. Staatsspoorwegen.

Uitvoerige mededeelingen betreffende de staatsspoorwegen in Nederlandsch-Indië worden aangetroffen in het speciale jaarverslag, waarvan de jaargang 1900 eerlang hier te lande zal verschijnen, en in het onlangs te Batavia uitgegeven „Verslag van den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust en van de Ombilien-kolenvelden over 1900". Voorts worden in de Jav. Courmaandelijksche opgaven verstrekt betreffende den aanleg en de exploitatie der staatsspoorwegen, terwijl uitvoerige cijfer-opgaven omtrent de exploitatie, ook wat de particuliere spoor- en tramwegen betreft, zijn opgenomen in de „Statistiek van het vervoer op de spoorwegen en stoomtramwegen in Nederlandsch-Indië", waarvan de 11de jaargang (1900) in den loop van 1901 te Batavia het licht zal zien. Met het oog op een en ander bepaalt men zich te dezer plaatse tot de volgende korte mededeelingen.

a. Aanleg.

Lijn Kalisat—Banjoewangi (lengte 87 K.M.). Op ult. April 1901 was het spoor reeds over eene lengte van 50 K.M. gelegd en waren de gebouwen en kunstwerken alle gereed of onderhanden. Van de Goenoeng Botoh-tunnel werd de richtingsgalerij op 24 April doorgeslagen en de bovengalerij over 47 M. aan de Kalisat- en over 15 M. aan de Banjoewangi-zijde ingedreven, zoodat nog 35 M. te maken overbleef. De werkzaamheden aan de Goenoeng Goemitir-tunnel ondervonden door aandrang van water en aardschuivingen nog al vertraging.

Lijn Goebeng—Kalimas-Oost (lengte 7.347 K.M.). Alle voor den aanleg van deze lijn benoodigde perceelen zijn in den loop van 1900 aan het Gouvernement in eigendom overgegaan. Het spoor werd over eene lengte van 6.271 K.M. gelegd. Alle kunstwerken, met uitzondering van den nieuwen kaaimuur langs Kampong Baroe, kwamen gereed. Het eindcijfer der aanlegrekening bedroeg op ult. 1900 f 323 879. De voltooiing van de lijn kan in de tweede helft van 1901 worden tegemoetgezien.

Lijn Batavia—Tangerang—Bantam. Hoofdlijn Batavia—Anjerkidoel (lengte ruim 155 K.M.), met zijtakken Doeri—Pesing—Tangerang (lengte ruim 19[5] K.M.) en Tanah Abang—Weltevreden (lengte p.m. 4 K.M.). Het lijnvak Serang—Anjerkidoel, en daarmede de geheele hoofdlijn met den zijtak Doeri—Tangerang, werd op 20 December 1900 voor het verkeer opengesteld. De zijtak Tanah Abang—Weltevreden kwam nog niet in uitvoering in verband met het in overweging zijnde plan om die lijn, in stede van met het station Koningsplein (Weltevreden) van den spoorweg Batavia-Buitenzorg van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij, te verbinden met het station Passar Senin (Weltevreden) van de tot Padalarang verlengd wordende staatslijn Batavia—Krawang.

De totale bouwkosten van de Bantam-lijn hebben bedragen f 9 450 551 en de uitgaven voor onteigeningen f 418 535.

Het ontwerp voor een zijtak van den Bantam-spoorweg, loopende van de halte Rangkas Betoeng over Menes naar de kustplaats Laboean aan Straat Soenda (verg. vorig verslag, blz. 112 113), kwam gereed.

Lijn Padalarang-Krawang (lengte 96[5] K.M.). Met de voorbereidende maatregelen voor den aanleg van deze lijn (verg. vorig verslag, blz. 112), waartoe de noodige fondsen werden beschikbaar gesteld bij de wet van 29 December 1900 (Ned. St. n°. 223, St. 1901 n°. 8), werd in Januari 1901 een aanvang gemaakt.

b. Exploitatie.

Lengte in exploitatie. In de lengte der staatsspoorwegen blijkens de tot medio 1900 loopende opgaaf in 't vorig verslag bedragende: voor de Oosterlijnen op Java 812, voor de Westerlijnen aldaar 800 en voor den spoorweg ter Sumatra's Westkust 210 K.M., kwam sedert in zooverre verandering, dat aan de Westerlijnen op 20 December 1900 41 K. M. werden toegevoegd, als gevolg van het in exploitatie brengen van het gedeelte Serang-Anjerkidoel van den Bantam-spoorweg.

Tarieven. De sedert 1893 toegepaste verhoogde tarieven voor het vervoer van goederen op de bergsecties van de staatsspoorwegen op Java, welke voor doorgaand verkeer tot zeer ingewikkelde vrachtberekeningen aanleiding gaven, en die in 1894 reeds werden afgeschaft voor het vervoer van goederen met een coëfficient lager dan 0.6, zijn met ingang van 1 Januari 1901 buiten werking gesteld (gouv. besluit dd. 20 November 1900 n°. 28). De dientengevolge te verwachten winstderving zal grootendeels worden opgewogen door eene gelijktijdig ingevoerde wijziging van de tarieven voor het vervoer van wagenladingen kinabast en thee en van het speciaal tarief voor het vervoer van suikerrietstekken.

Door wijziging, met ingang van 1 Maart 1901, van het in 1895 voor doorgaande treinen ingevoerde verhoogde vrachttarief voor reizigers op het lijngedeelte Buitenzorg-Bandjar van de Westerlijnen, is tegemoetgekomen aan de onregelmatigheid, dat in sommige gevallen voor langere reizen minder werd betaald dan voor kortere (gouv. besluit dd. 22 December 1900 n°. 19).

Het bij de gouv. besluiten van 5 Januari en 5 Mei 1900 n°s. 4 en 27 vastgestelde speciaal tarief voor het vervoer bij overeenkomst van voor den uitvoer bestemde hoofd- en zaksuiker (verg. vorig verslag, blz. 113) werd bij gouv. besluit dd. 16 Januari 1901 n°. 9 ook voor 1901 van kracht verklaard.

Bij wijze van tegemoetkoming van de in ongunstige omstandigheden verkeerende particuliere koffiecultuur op Java is bij gouv. besluit van 30 Juni 1901 bepaald, dat gedurende het loopende jaar voor het vervoer langs de staatsspoorwegen van koffie en koffie in hoornschil afkomstig van particuliere ondernemingen eene reductie van 20 pct. op de vrachtprijzen zal worden verleend, terwijl voorts eene definitieve prijsverlaging voor het vervoer van cultuurplanten, koffieënten en entrijs is toegestaan.

In den klassificatie-staat der vracht- en ijlgoederen werden opgenomen de artikelen „houtstammen van palmsoorten" en „cassave" (gouv. besluiten dd. 7 en 29 October 1900 n°s. 20 en 7).

Vrij vervoer bij dienstreizen werd toegekend aan de met den civiel geneeskundigen dienst belaste geneesheeren, ieder binnen zijn ressort (gouv. besluit dd. 21 Februari 1901 n°. 34), zoomede aan de rijksbestuurders van Soerakarta en Djokjokarta (gouv. besluit dd. 19 Juli 1901 n°. 28). Deze laatste maatregel strekt ter uitbreiding van dien genomen bij het op blz. 113 van het vorig verslag besproken gouv. besluit van 21 Juli 1900 n°. 1.

Tractie. Op ult. 1900 bestond het rollend materieel der staatsspoorwegen op Java uit 290 locomotieven, 628 personen- en bagagerijtuigen en 4013 wagens, of 23 locomotieven, 21 rijtuigen en 173 wagens meer dan bij het einde van 1899.

Tegen 48 571 ton in 1899, werden in 1900 ten behoeve van de staatsspoorwegen op Java 55 324 ton steenkolen verbruikt, namelijk 36 433 ton Ombilien-, 18 144 ton Australische-, 419 ton Cardiff-, 156 ton Japansche-, 152 ton Bengaalsche en 20 ton Koetei-kolen.

Op den spoorweg ter Sumatra's Westkust, waar het rollend materieel in 1900 vermeerderde met 3 rijtuigen en 24 wagens, en dus bij het einde van dat jaar bestond uit 60 locomotieven, 65 rijtuigen en 377 wagens, beliep het kolenverbruik in 1900 24 002 ton (uitsluitend Ombilien-kolen), tegen 23 103 ton in 1899

Personeel. Bij de exploitatie der staatsspoorwegen op Java waren (voor zoover van eene aanstelling voorzien) op ult. 1900 in dienst 1127 Europeanen en 1162 inlanders, en ter Sumatra's Westkust respectievelijk 97 en 328.

In de werkplaatsen te Bandong, Poerworedjo en Meester-Cornelis te zamen waren, ongerekend de koelies, gemiddeld per dag werkzaam 741 man, en in die te Madioen, Soerabaija, Djember en Padang respectievelijk 650, 311, 111 en 214.

Uitkomsten van het verkeer. Op de Westerlijnen der staatsspoorwegen op Java werd in 1900 bruto ontvangen f 4 986 553, d.i. f 799 655 of 19 pct. meer dan in 1899. In die vermeerdering, zoowel wegens reizigers- als wegens goederenvervoer, deelden alle lijnvakken, met uitzondering van de lijn Batavia—Krawang, waarop de ontvangsten tengevolge van mis-oogsten en minder padi-vervoer eenigszins achteruitgingen. Wat de Oosterlijnen betreft nam het reizigersvervoer eveneens belangrijk toe — hetgeen in beide gevallen voornamelijk moet worden toegeschreven aan de toepassing van het met 1 Januari 1900 ingevoerde één-cents-tarief voor inlandsche reizigers, reizende in locaal verkeer met gemengde treinen (zie het verslag van 1899, blz. 133) —, doch daarentegen was de vermeerdering van het goederenvervoer, tengevolge van de ongunstige weersgesteldheid, waardoor vooral het koffie- en suikervervoer heeft geleden, onbeduidend. De totale bruto ontvangsten waren dan ook slechts 1.3 pct. hooger dan in 1899 (f 6 783 756, tegen f 6 696 619).

Na aftrek van de exploitatiekosten bleef op de Westerlijnen f 1 788 339 en op de Oosterlijnen f 3 424 963 netto over, zijnde respectievelijk f 406 805 meer en f 108 177 minder dan over 1899.

De ontvangsten van den spoorweg ter Sumatra's Westkust bedroegen in 1900 bruto f 1 350 467 en netto f 639 097, tegen in 1899 f 1 269 578 en f 673 201 (verbeterde opgaaf).

Voor nadere gegevens met betrekking tot het verkeer op en de geldelijke uitkomsten van de exploitatie der staatsspoorwegen zie bijlage V.

2°. Particuliere spoorwegen.

De *lengte in exploitatie* bleef 363⁵ K.M. (op Java 261, ter Sumatra's Oostkust 102⁵ K.M.) bedragen.

Tarieven. Het speciaal tarief voor het vervoer op de lijn Samarang—Vorstenlanden van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij van voor uitvoer bestemde suiker (verg. vorig verslag, blz. 114) werd ook voor 1901 van kracht verklaard. Met ingang van 1 Januari 1901 is op alle lijnen der Maatschappij aan Europeesche en inlandsche ambtenaren van het binnenlandsch bestuur vrij vervoer verzekerd in den zin van het gouv. besluit dd. 21 Juli 1900 n°. 1 (zie vorig verslag, blz. 113).

Door de Deli-Spoorwegmaatschappij werden verlaagde tarieven ingevoerd voor schoolgaande kinderen en voor het vervoer van koelies werkzaam bij Europeesche firma's te Belawan.

Uitkomsten van het verkeer. Uitvoerige opgaven nopens den omvang en de geldelijke uitkomsten van het verkeer gedurende 1900 op de drie particuliere spoorwegen (Samarang—Vorstenlanden, Batavia—Buitenzorg en Deli-spoorweg) worden aangetroffen in bijlage V.

Op de drie lijnen gezamenlijk bedroegen de ontvangsten bruto f 5 326 273 en netto f 3 206 785, tegen respectievelijk f 5 125 087 en f 3 187 200 over 1899.

Het krachtens de concessie voor den spoorweg Samarang—Vorstenlanden den Staat toekomend aandeel in de winst op deze lijn beliep over 1900 f 248 821, tegen f 220 344 over 1899.

3°. Concessiën of aanvragen voor nieuwe lijnen.

De in 1897 aan den heer A. A. MAAS GEESTERANUS verleende voorrang voor een secundairen spoorweg in de Preanger Regentschappen, loopende van Bandong over Koppo, Tjisondari en Pengalengan naar een punt aan de Tjibataroewa op de grens van het district Kandangwesi (zie vorig verslag, blz. 115), kwam te vervallen, nadat door den aanvrager was aangetoond dat de lijn financieel onuitvoerbaar was (gouv. besluit dd. 5 Januari 1901 n°. 18). In verband daarmede werd den heer MAAS GEESTERANUS het door hem gestorte waarborgkapitaal teruggegeven.

Op het tweeledig verzoek van den heer A. MIJER om teruggaaf van het door hem gestorte waarborgkapitaal voor den hem verleenden voorrang voor secundaire spoorlijnen in Cheribon, en om vergunning voor den aanleg en de exploitatie van een tramweg met stoom of electriciteit als beweegkracht voor ongeveer dezelfde trajecten (zie t. a. p.), kon nog niet worden beschikt omdat de daarvoor noodige bescheiden eerst onlangs, en dan nog onvolledig, door den belanghebbende zijn ingezonden.

Gedurende het thans te bespreken tijdvak 1 Juni 1900 t/m ult. Mei 1901 werden geen nieuwe aanvragen om voorrang van concessie voor spoorwegen ingediend. Van de 15 aanvragen van dien aard, die op ult. Mei 1900 nog in behandeling waren, werden er 3 (betrekking hebbende op de lijnen Patjitan—Trenggalek in Madioen en Kediri en Pontianak—Sambas [1]) ter Westerafdeeling van Borneo, zoomede op eene ceintuurbaan in Deli ter Oostkust van Sumatra) om verschillende redenen afgewezen, en werd er 1, beoogende den aanleg van eene Decauvillebaan (op het oude zeehoofd te Sembilangan op Madura), ter zijde gelegd. Op één van de 3 aanvragen voor lijnen in de Preanger Regentschappen werd gunstig beschikt door het verleenen aan den heer A. MIJER van voorrang voor den tijd van 2 jaren voor een secundairen spoorweg, loopende van het station Bandong der staatsspoorwegen, over Tjihideung en Lembang naar Pangagradjan (gouv. besluit dd. 28 Maart 1901 n°. 8), welke voorrang, door storting van een waarborgkapitaal van f 2000, zou moeten worden aanvaard vóór 28 Juli 1901. In verband met deze beschikking werden de twee andere aanvragen voor de Preanger Regentschappen (eene voor hetzelfde traject en eene voor de lijn Bandong—Soemedang—Karang Sambong, met zijtak Bandong—Lembang) voorloopig in advies gehouden.

De 8 aanvragen voor lijnen op Sumatra [2]) bleven nog in behandeling.

B. Stoomtramwegen.

1°. Staatsstoomtramwegen.

Gedurende 1900 werden op de reeds op blz. 46/47 besproken staatsstoomtramlijnen in Groot-Atjeh en de Pidië-streek vervoerd 706 879 personen (11 325 in de 1ste, 26 296 in de 2de en 669 258 in de 3de klasse), tegen 679 315, alleen op de lijn in Groot-Atjeh, in 1899, zoomede 42 093 ton vrachtgoederen (26 238 voor het Gouvernement, 2864 voor eigen dienst en 12 991 voor particulieren), tegen 42 756 ton, alleen op de lijn in Groot-Atjeh, in 1899. De bruto ontvangsten, in laatstgemeld jaar f 127 887 (waaronder f 52 910 ter zake van landsvervoer), bedroegen in 1900 f 128 572 (waaronder f 50 226 ter zake van landsvervoer). Daar de exploitatiekosten in 1900 belangrijk hooger waren dan in 1899 (f 204 664 tegen f 138 942), was het nadeelig saldo, ad f 76 092, f 65 037 hooger dan in 1899, toen het f 11 055 beliep. Deze minder gunstige uitkomsten moeten in hoofdzaak worden toegeschreven aan de exploitatie als afzonderlijke lijn met eigen atelier van het tramvak in Pidië. Zoodra dit met de lijn in Groot-Atjeh zal zijn verbonden kan worden verwacht dat de exploitatiekosten naar verhouding zullen dalen en minder op de ontvangsten zullen drukken. Bovendien heeft de ondervinding geleerd dat, in verband met de tot dusver gegolden hebbende tarieven, van de tramlijnen niet zooveel gebruik werd gemaakt als mocht worden verwacht, waarom met ingang van 1 Maart 1901 gewijzigde tarieven zijn ingevoerd, en de civiel en militair gouverneur van Atjeh en onderhoorigheden bij gouv. besluit dd. 29 April 1901 n°. 60 is gemachtigd om voortaan buiten bemoeienis der Regeering al die wijzigingen in de tarieven aan te brengen, welke de omstandigheden als noodzakelijk zullen doen blijken.

2°. Particuliere stoomtramwegen.

a. Aanleg.

De stoomtramwegen, waarvan gedurende het verslagtijdperk de aanleg werd voltooid, de bouw onderhanden was of de uitvoering werd voorbereid, waren de volgende:

Lijn Samarang—Cheribon van de Samarang — Cheribon Stoomtrammaatschappij. Van de beide nieuwe lijnen

[1]) Deze aanvraag beoogde spoor- *of* tramaanleg.

[2]) Hieronder 1 aanvraag (voor eene lijn in de Lampongsche Districten) welke spoor- *of* tramaanleg beoogt.

waarvoor de vergunningen in 1900 door de Maatschappij werden aanvaard (zie vorig verslag, blz. 115), kwam de 3.5 K.M. lange zijtak Weleri—Besokor gereed en werd op 29 Maart 1901 voor het goederenverkeer opengesteld. De bouw van de eerste 32 K.M. van de 48 K.M. lange lijn Cheribon—Kadhipaten werd zoo krachtig aangevat, dat de steenen onderbouw van nagenoeg alle kunstwerken vóór ult. 1900 voltooid was en met het leggen van het spoor een aanvang kon worden gemaakt.

Lijnen in de residentiën Samarang en Rembang der Samarang—Joana Stoomtrammaatschappij. Van de in aanleg zijnde lijnen werden de vertakking Majong—Welahan (6 K.M.) van de zijlijn Koedoes—Petjangaän op 1 November 1900, en een zijlijntje naar het havenkantoor ter hoofdplaats Rembang op 12 April 1901 voor het algemeen verkeer opengesteld, terwijl van de lijn Rembang—Blora—Tjepoe (Ploentoeran), waarvoor de termijn binnen welken zij voltooid moet zijn met één jaar, en dus tot 19 Juli 1902 werd verlengd, het gedeelte Blora—Bangle (1.6 K.M.) op 5 September 1900 voor goederenverkeer werd in gebruik genomen.

Op het verzoek van de Maatschappij om ontheven te worden van de verplichting tot aanleg van het zijlijntje Tajoe—Pakis van de lijn Joana—Tajoe werd nog geene beslissing genomen.

Aan de Maatschappij werd vergunning verleend om het lijngedeelte tusschen het vroegere eindpunt van den tramweg te Joana en het nieuwe station aldaar, uitsluitend voor goederenvervoer te exploiteeren.

Lijn in de residentiën Samarang, Rembang en Soerabaija van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij, namelijk van *Goendih* naar *Soerabaija*, met een zijtak van *Soemari* naar *Grissee*. Nadat op 15 April 1900 het eerste gedeelte van deze in aanleg zijnde lijn, namelijk het vak Soerabaija—Lamongan (41 K.M.) gereed gekomen en voor het verkeer opengesteld was, geschiedde dit ten aanzien van de vakken Lamongan-Babat (29 K.M.) en Goendih—Kradenan (37 K.M.) respectievelijk op 15 Augustus en 15 October van dat jaar, zoodat op ult. December 107 K.M. in exploitatie waren. Bovendien was toen voltooid het 1 K.M. lange verbindingslijntje van het station Soerabaija met den staatsspoorweg Soerabaija—Kalimas. In aanleg bleven nog de gedeelten Kradenan—Padangan, Babat—Padangan en Soemari—Grissee, respectievelijk lang ongeveer 54, 69 en 14 K.M.

Ten einde tot eene oplossing te geraken van voor de Maatschappij gerezen moeielijkheden in verband met de schorsing van de werken in de Solo-vallei, zijn de concessievoorwaarden voor den tramweg op een paar punten gewijzigd (gouv. besluit dd. 3 Mei 1901 n°. 46), waardoor de Maatschappij de verplichting op zich heeft genomen om, ook nà voltooiing van den aanleg, tot ult. 1915 nieuwe werken en wijziging van bestaande werken voor de werken in de Solo-vallei noodig geacht, uit te voeren. Deze wijzigingen in de concessievoorwaarden gingen met eene herziening van de naastingsbepalingen gepaard.

Lijn in de residentiën Djokjokarta, Kadoe en Samarang van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij, namelijk van *Djokjokarta* over *Magelang* en *Setjang* naar *Willem I*, met een zijtak van *Setjang* naar *Parakan*. In de vergunning voor de in exploitatie zijnde lijn Djokjokarta—Magelang werd bij gouv. besluit dd. 20 December 1900 n°. 5 opgenomen eene verlenging van die lijn van Magelang over Setjang naar Willem I, en bij gouv. besluit dd. 17 Mei 1901 n°. 3 een zijtak van Setjang naar Parakan, welke nieuwe lijngedeelten binnen 6 jaar gereed en in exploitatie gebracht moeten zijn. De nieuwe concessie is o. a. verleend op voorwaarde dat het voor de bestaande lijn gedeponeerde waarborgkapitaal van f 20 000 met f 10 000 zou worden verhoogd, welke som in Maart 1901 door de Maatschappij is gestort.

Lijn in de residentie Soerabaija, van de Babat—Djombang Stoomtrammaatschappij, namelijk van *Djombang* over *Dollok*, *Kaboeh*, *Ngimbang*, *Bloeloek* en *Dradah* naar *Babat*. Nadat met de Maatschappij overeenstemming was verkregen met betrekking tot den bouw van eenige kunstwerken wanneer tot eene hervatting van de werken in de Solo-vallei mocht worden overgegaan, werden de ontwerpen voor het gedeelte Dradah—Babat in Maart 1901 van regeeringswege goedgekeurd en werd, in verband daarmede, de termijn waarbinnen de geheele lijn in exploitatie moet zijn gebracht tot 9 Mei 1902 verlengd (gouv. besluit dd. 29 Maart 1901 n°. 22). Op 18 Juni jl. kon het lijnvak Ngimbang—Bloeloek voor het verkeer worden opengesteld, zoodat de lijn op dat tijdstip over eene lengte van ongeveer 43 K.M. in exploitatie was.

Op een in October 1899 door de Maatschappij ingediend verzoek om alsnog vergunning te krijgen voor den aanleg ter hoofdplaats Djombang van een verbindingslijntje tusschen haren tramweg en de lijn van de Kediri-Stoomtrammaatschappij (verg. het verslag van 1899, blz. 138) werd bij gouv. besluit dd. 15 October 1900 n°. 1 gunstig beschikt, onder voorwaarde dat geen met suiker beladen wagens, afkomstig van de aan het station der staatsspoorwegen aansluitende Kediri-stoomtram, op de Babat—Djombang-lijn mogen overgaan. De vergunning werd in November d. a. v. door de Maatschappij aanvaard, waarna onmiddellijk een aanvang werd gemaakt met den aanleg van het lijntje, dat op 28 Februari 1901 voor het verkeer kon worden opengesteld.

Lijn in de residentiën Soerabaija en Pasoeroean van de Modjokerto-Stoomtrammaatschappij, namelijk de hoofdlijn *Porrong—Modjokerto*, met zijtakken *Djapannan—Kalianjar* en *Bangsal—Pohdjedjer*. Met den aanleg van het aan het net der Maatschappij nog ontbrekende gedeelte Bangil—Kalianjar van eerstgenoemden zijtak, welk gedeelte eerst ult. April 1902 behoeft gereed te zijn (verg. vorig verslag, blz. 116), werd nog geen begin gemaakt.

Lijn in de residentie Pasoeroean van de Malang-Stoomtrammaatschappij, namelijk de hoofdlijn *Singosari—Blimbing—Malang—Gondanglegi—Dampit*, met zijtakken *Gondanglegi—Sengoro—Kepandjen* en *Toempang—Blimbing*. Op het tweeledig verzoek der Maatschappij om wijziging van het tracé van een gedeelte van het noordernet van hare lijnen en om haren tramweg, in stede van op het station Malang, op een nieuw aan te leggen spoorweghalte Kotta Lama, nabij die afdeelingshoofdplaats, aan de staatsspoorwegen aan te sluiten werd, nadat de Maatschappij genoegen had genomen met de daarvoor van regeeringswege gestelde voorwaarden (verg. vorig verslag, blz. 116/117), bij gouv. besluit dd. 13 Juli 1901 n°. 28 gunstig beschikt, en in verband daarmede de oorspronkelijke vergunning voor de hoofdlijn Malang—Dampit, met zijtakken Gondanglegi—Kepandjen, Malang—Singosari en Malang—Toempang, gewijzigd in eene vergunning voor eene lijn Singosari—Dampit, met zijtakken Gondanglegi—Kepandjen en Toempang—Blimbing. De nieuwe vergunning is op 29 Augustus jl. door de Maatschappij aanvaard.

De lijngedeelten van de dessa Toempang naar de staatsspoorweghalte van dien naam (16.9 K.M.), en van die halte naar de halte Singosari (6.4 K.M.), met den aanleg waarvan in 1900 begonnen werd, kwamen gereed en werden in April 1901 in exploitatie gebracht.

Lijnen in de residentie Pasoeroean van de Pasoeroean-Stoomtrammaatschappij. Van de in aanleg zijnde lijn Warongdowo—Sengon, waarvoor de termijn binnen welken zij gereed moet zijn met 6 maanden, en dus tot 15 September 1901 werd verlengd, kwam het gedeelte Bakallan—Passar Alkmaar (4 K.M.) gereed en werd op 8 Mei 1901 voor het verkeer opengesteld.

De vergunning voor eene 9 K.M. lange zijlijn van Passar Kebon Tjandi naar Passar Pasrepan (zie vorig verslag, blz. 117) kwam wegens niet tijdige aanvaarding te vervallen.

De t. a. p. bedoelde overeenkomst met de Maatschappij, regelende o. a. de aansluiting van hare sporen met die van den staatsspoorweg op het emplacement Pasoeroean, kwam tot stand.

Lijn in de residentie Probolinggo van de Probolinggo-Stoomtrammaatschappij, namelijk van *Probolinggo* over *Kraksaän* naar *Paiton*, met een zijtak van *Kraksaän* naar de *suikerpakhuizen aan de kali Boentoe*. De op blz. 117 van het vorig verslag bedoelde overeenkomst met de Maatschappij, regelende de aansluiting van hare sporen met die van den staatsspoorweg op de bezuiden Probolinggo gelegen halte Djati, zoomede het rechtstreeksch verkeer tusschen den spoorweg en den stoomtramweg en het gebruik van het rollend materieel van den spoorweg op den tramweg, kwam in Juni 1900 tot stand. Voorts werd in September van dat jaar met de Maatschappij nog eene overeenkomst aangegaan regelende den aanleg en het gebruik van eene kruising met den staatsspoorweg van eene zijlijn van de stoomtram naar de pakhuizen aan de haven van Probolinggo.

Lijn op Madura van de Madura-Stoomtrammaatschappij, namelijk van *Kamal* op de zuidwestkust naar *Kali Anget* op de oostkust. Van dezen tramweg kwamen de lijnvakken Kapedi—Pamakassan—Tandjoeng (46 K.M.) en Tandjoeng—Sampang (17 K.M.) van het oostelijk gedeelte der lijn respectievelijk op 20 September 1900 en 11 Maart 1901, en het vak Kwanjar-Balega (33 K.M.) van het westelijk gedeelte op laatstgemelden datum in exploitatie, waardoor in 't geheel 152 K.M. voor het verkeer waren opengesteld. De aanleg van het nog overblijvende vak Balega—Tandjoeng was in Mei 1901 reeds zoover gevorderd dat toen de aansluiting der rails tusschen het oostelijk en westelijk gedeelte der lijn was verkregen.

De onderhandelingen met de Maatschappij over de voorwaarden waarop vergunning voor eene rechtstreeksche verbinding Kamal-Kwanjar zou kunnen worden verleend (verg. vorig verslag, blz. 117) werden gestaakt, daar de Maatschappij om financieele redenen voorloopig van uitbreiding van haar net heeft afgezien.

In den loop van 1901 werd aan de Maatschappij vergunning verleend voor het bouwen van een steenen droogdok met steenen dam aan de westzijde van het in aanbouw zijnde los- en laadhoofd te Kamal (gouv. besluit dd. 21 Maart 1901 n°. 7), zoomede voor het maken van eene aanlegplaats met emplacement voor goederenwagens te Fort Prins Hendrik bij Soerabaija (gouv. besluit dd. 23 Juli 1901 n°. 62). Beide werken worden beschouwd als onderdeelen uit te maken van den tramweg, zoodat daarop alle voorwaarden van de vergunning voor dien weg toepasselijk zijn.

In afwachting van eene beslissing omtrent het verzoek der Maatschappij om te Kali Anget een definitief los- en laadhoofd te bouwen, werd haar in Mei 1900 vergund eene tijdelijke aanlegplaats aldaar aan te leggen.

Lijnen ter Sumatra's Oostkust van de Deli-Spoorwegmaatschappij. De haar bij gouv. besluit dd. 18 Juli 1900 n°. 1 verleende vergunning voor een stoomtramweg van Timbang Langkat naar Tandjong Poera en van daar naar Pangkallan Brandan (de zoogenaamde Langkat-lijn, lang 60 K.M.) werd onder de gestelde voorwaarden (zie vorig verslag, blz. 118) op 30 November 1900 door de Deli-Spoorwegmaatschappij aanvaard, nadat het waarborgkapitaal, ad f 10 000, den 28sten t. v. hier te lande was gestort. Met den aanleg zoowel van deze lijn als van de 30 K.M. lange Bedagei-lijn (van Perbaoengan in Serdang naar Bamban in Bedagei), waarvan de vergunning door de Maatschappij in Mei 1900 was aanvaard (zie vorig verslag, blz. 117), werd een aanvang gemaakt.

De gunstige uitkomsten verkregen met de exploitatie van de bestaande lijnen deed de Maatschappij besluiten haar in November 1899 ingetrokken verzoek om vergunning voor eene stoomtramlijn van haar station Loeboe Pakam in Serdang naar Bangoen Poerba (33 K.M.) opnieuw in te dienen. Op dit verzoek werd gunstig beschikt bij gouv. besluit dd. 12 Juli 1901 n°. 25. Voorts werd door de Maatschappij overgenomen de landbouw- en industrietram van Selesseh naar Kwala in Langkat, met het doel die om te bouwen in een tramweg voor publiek verkeer. De daartoe noodige vergunning werd verleend bij gouv. besluit dd. 11 Augustus 1901 n°. 33, met vergunning tevens om de sedert December 1890 in exploitatie zijnde verlenging tot Selesseh van den zijtak Medan—Timbang Langkat van den Deli-spoorweg (verg. het verslag van 1891, blz. 151) voortaan als stoomtramweg te exploiteeren. De beide vergunningen, volgens welke het te storten waarborgkapitaal respectievelijk f 7000 en f 2500 bedraagt, eindigen tegelijk met de concessie voor den Deli-spoorweg. De lijn Loeboe Pakam—Bangoen Poerba moet binnen 3 en de lijn Selesseh—Kwala binnen één jaar na aanvaarding van de vergunning gereed en in exploitatie gebracht zijn.

b. Exploitatie.

Op ult. 1900 waren op Java en Madura geheel of nog slechts voor een deel 15 stoomtramlijnen in exploitatie, met eene gezamenlijke lengte van p. m. 1470 K.M., of 310 K.M. meer dan bij het einde van 1899. Van deze lijnen, van welke er 3 aan de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij en 12 aan even zoovele stoomtrammaatschappijen toebehooren, zijn er 10 reeds vermeld onder het hoofd „Aanleg"; de 5 andere zijn de reeds voltooide lijnen van de Nederlandsch-Indische Tramwegmaatschappij, de Oost-Java Stoomtrammaatschappij, de Serajoedal-Stoomtrammaatschappij, de Kediri-Stoomtrammaatschappij en de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij (lijn Djokjokarta—Brossot). Statistische gegevens omtrent den omvang en de uitkomsten van het bedrijf over 1900 zijn opgenomen in bijlage V.

De bij gouv. besluit dd. 7 Februari 1899 n°. 74 vastgestelde voorwaarden volgens welke op het emplacement te Modjokerto van de staatsspoorwegen overgang van goederenwagens mag plaats hebben van de lijn Porrong—Modjokerto van de Modjokerto-Stoomtrammaatschappij op de lijn Modjokerto—Ngoro der Oost-Java Stoomtrammaatschappij (zie het verslag van 1899, blz. 138), werden bij gouv. besluit dd. 10 Januari 1901 n°. 32 vervangen door voor eerstgenoemde Maatschappij minder bezwarende bepalingen.

3°. Vergunningen of aanvragen voor nieuwe lijnen.

Gedurende het thans te behandelen tijdvak 1 Juni 1900 t/m ult. Mei 1901 kwamen van de in bijlage V van het vorig verslag vermelde 45 vergunningen voor den aanleg van stoomtramwegen [1], waarvoor de termijn van aanvaarding op ult. Mei 1900 nog openstond, er 12 wegens niet tijdige aanvaarding te vervallen [2], werd er ééne op verzoek van den aanvrager ingetrokken en werd er ééne aanvaard. Daarentegen werden 26 nieuwe vergunningen verleend, waarvan er één — namelijk de hiervóór reeds vermelde, aan de Deli-Spoorwegmaatschappij verleende vergunning voor den aanleg en de exploitatie van de zoogenaamde Langkat-lijn — vóór ult. Mei 1900 werd aanvaard. Het totaal aantal vergunningen waarvoor de termijn van aanvaarding op laatstgenoemden datum nog openstond bedroeg dus 56 [3], welke alle zijn vermeld in bijlage W.

Afgewezen werden 54 aanvragen [4], van welke sommige slechts eene herhaling waren van vroeger afgewezen verzoeken, en verscheidene niet in overweging konden genomen worden òf wegens onvoldoende toelichting, òf omdat daarbij enkel voorrang voor eene vergunning was gevraagd, welke prioriteit voor stoomtramwegen niet wordt verleend.

Ten aanzien van één aanvraag kon op ult. Mei 1901 nog geen definitieve beslissing genomen worden, waarom die nog in beraad werd gehouden, terwijl op dat tijdstip, voor zooveel de aanvragen het departement der burgerlijke openbare werken reeds hadden bereikt, er nog 33 (23 voor lijnen op Java en 10 voor lijnen in de buitenbezittingen) in behandeling waren. [4])

Ten aanzien van de eenige ernstige aanbieding welke van particuliere zijde was ingekomen tot het ondernemen van stoomtramaanleg op Lombok (zie vorig verslag, blz. 118) kan worden gemeld, dat de belanghebbende binnen den daarvoor gestelden, op 1 Februari 1901 afgeloopen termijn niet heeft kunnen aantoonen dat hij zich van den noodigen financieelen steun had verzekerd. Een door hem ingediend verzoek om vóór ult. December 1901 van regeeringswege geen beslissing te nemen in zake het verleenen van vergunning voor den aanleg en de exploitatie van een stoomtramweg op Lombok, bleef nog in behandeling.

C. Electrische tramwegen.

Gegevens over 1900 omtrent de eenige tot dusver in Nederlandsch-Indië in exploitatie zijnde electrische tramlijn, namelijk die van de Batavia-Electrische Trammaatschappij ter hoofdplaats Batavia, zijn opgenomen in bijlage V. Een verzoek van de Maatschappij om hare lijn door te trekken in de Benedenstad, werd afgewezen (gouv. besluit dd. 17 April 1901 n°. 41), aangezien de lijn voor een deel zou moeten loopen naast de rails van den Bantam-spoorweg en de weg daarvoor niet breed genoeg is. Eene aanvraag om vergunning voor het aanleggen van een zijtak aan de bestaande lijn, loopende van Goenoeng Sahari naar Molenvliet, werd in beraad gehouden (gouv. besluit dd. 20 Maart 1901 n°. 36), in verband met in gang zijnde onderhandelingen

[1]) Hieronder begrepen de vergunningen voor tramwegen met stoom of electriciteit als beweegkracht (nos. VI, X, XIV, XXXI en XLI). Eén van de in bijlage V vermelde 46 vergunningen (n°. XV) had betrekking op een electrischen tramweg.

[2]) Hieronder 3 vergunningen voor tramwegen met stoom of electriciteit als beweegkracht (nos. X, XIV en XLI).

[3]) Hieronder 7 vergunningen voor tramwegen met stoom of electriciteit als beweegkracht, namelijk de nos. XI, XII, XVI, XVII, XXVI, XXXVIII en XXXIX. De vergunning n°. XXXVIII werd in Juni 1901 aanvaard.

In 't geheel zijn in bijlage W 57 vergunningen vermeld, waarvan er ééne (n°. XX) betrekking heeft op een electrischen tramweg.

[4]) Ongerekend eene reeds onder „Spoorwegen" vermelde aanvraag, welke spoor- of tramwegaanleg beoogde.

met de Nederlandsch-Indische Tramwegmaatschappij over den aanleg van eene zijlijn van haar stoomtramweg welke dezelfde richting zou volgen. In Juli jl. heeft de Tramwegmaatschappij echter van hare plannen afgezien.

Op een verzoek van den heer E. F. J. 'T SAS om voor den tramweg ter hoofdplaats Samarang, waarvoor de termijn binnen welken de vergunning door hem moet worden aanvaard tot 4 Juni 1902 is verlengd, in plaats van electriciteit, stoom als beweegkracht te mogen gebruiken, werd afwijzend beschikt.

De door den heer R. A. EEKHOUT aanvaarde vergunning voor een electrischen (of stoom-) tramweg Soekaboemi—Sagranten, met zijtak Leuwiliang—Parakanlima (zie vorig verslag, blz. 119) werd ingetrokken, aangezien binnen den laatstelijk tot 14 April 1901 verlengden termijn geen ernstig begin met den aanleg was gemaakt.

Over de gedurende het tijdvak 1 Juni 1900 — ult. Mei 1901 ingetrokken en nieuw verleende vergunningen voor tramwegen met stoom of electriciteit als beweegkracht, zoomede over de vergunningen van dien aard welke op 1 Juni 1900 reeds waren verleend doch waarvoor de termijn van aanvaarding op ult. Mei 1901 nog openstond, is reeds gehandeld onder het hoofd „Stoomtramwegen", sub 5°. Over eene in Juni jl. aanvaarde vergunning zie men het hoofd „Paardentramlijnen" hierna. In den loop van dat tijdvak werden 4 aanvragen om vergunning voor den aanleg van electrische tramwegen afgewezen (hieronder de hiervóór reeds vermelde aanvraag van de Batavia-Electrische Trammaatschappij), terwijl er op ult. Mei 1901 nog één in behandeling was.

D. Paardentramlijnen.

Solosche paardentram. De aan de Solosche Tramwegmaatschappij bij gouv. besluit van 18 November 1899 n°. 8 verleende vergunning om haren paardentramweg Soerakarta—Boijolali te wijzigen in een tramweg met stoom of electriciteit als beweegkracht, met verlenging tevens van den tramweg tot Soengingan, werd, nadat de daarvoor vastgestelde termijn tot 18 November 1901 was verlengd, op 27 Juni 1901 door de Maatschappij aanvaard.

Aanvragen voor paardentramlijnen. De twee op blz. 119 van het vorig verslag bedoelde aanvragen voor paardentramlijnen ter hoofdplaats Batavia bleven nog in behandeling, terwijl eene nieuw ingediende aanvraag voor eene lijn Soekaboemi—Tjikembar in beraad werd gehouden.

E. Kabelspoorwegen en transportkabels.

Met intrekking van de bij gouv. besluit van 28 October 1899 n°. 11 aan de heeren C. E. PLOEM en H. VOORNEMAN verleende vergunning voor een transportkabel in Pasoeroean, loopende van Kali Padang naar Tjandipoero, met een zijtak van uit eerstgenoemde plaats naar Petoeng Ombo (zie vorig verslag, blz. 119), is bij gouv. besluit van 22 December 1900 n°. 16, op dezelfde voorwaarden, aan den heer C. E. PLOEM en mevrouw de weduwe E. G. VOORNEMAN—KAL vergunning verleend voor een transportkabel van Dampit, het eindpunt van den Malang-stoomtramweg, naar het station Pasirian der staatsspoorwegen, met een zijtak van Kali Padang naar Petoeng Ombo.

Het t. a. p. bedoelde verzoek van den heer P. J. A. VAN NEER om vergunning voor verschillende transportkabels in de residentiën Madioen, Soerakarta en Kediri werd afgewezen, onder mededeeling dat de Regeering genegen was om een nader verzoek voor een transportkabel van Patjitan naar Tawing, met een zijtak van Toelakan naar Tegalombo in overweging te nemen.

§ 2. *Stoomwezen.*

Het regeeringstoezicht op de bij particulieren in Nederlandsch-Indië in gebruik zijnde stoomketels, geregeld bij het reglement in St. 1892 n°. 42, zooals het sedert gewijzigd is, strekte zich op ult. 1900 uit tot 2710 ketels, of 170 ketels méér dan bij het einde van 1899. Het verwarmingsoppervlak der gezamenlijke ketels vermeerderde van 181 878 M². tot 192 842 M². Uitvoerige opgaven daaromtrent worden aangetroffen in bijlage X.

Wegens vergoeding van kosten van onderzoek en beproeving van stoomketels werd in 1900 ontvangen f 35 875, tegen f 32 530 in 1899.

III. POST- EN TELEGRAAFDIENST EN TELEPHOONWEZEN.

§ 1. *Vereenigde post- en telegraafdienst.*

In afwachting van het eerlang te Batavia verschijnende afzonderlijk jaarverslag over 1900 omtrent den post- en telegraafdienst in Nederlandsch-Indië (van den jaargang 1899 werd aan de Staten-Generaal een exemplaar aangeboden in December 1900), worden hier nopens dien diensttak in hoofdzaak slechts mededeelingen van algemeenen aard opgenomen. Uitgewerkte statistische opgaven over 1900 en de twee voorafgegane jaren worden aangetroffen in bijlage Y.

Het *Europeesch* personeel van den vereenigden dienst was, in de rangen waarin het aantal der titularissen vast is bepaald, bij het einde des jaars, met uitzondering van 2 commiezen der 3de klasse (die echter in de eerste dagen van 1901 werden aangesteld) samengesteld overeenkomstig de formatie. Dientengevolge waren op ult. 1900 in dienst: 1 hoofdinspecteur, chef van den dienst, 11 inspecteerende ambtenaren (waarvan 4 bij het hoofdbureau), 125 kantoorchefs, 178 hoofd- en verdere commiezen, 40 adjunct-commiezen en voorts — ongerekend de hulppostcommiezen en klerken, waarvan het aantal niet bij de formatie is vastgesteld, en 2 bij wijze van tijdelijken maatregel in dienst gestelde helpers-instrumentmakers (gouv. besluit dd. 13 December 1899 n°. 13), die met ingang van 1 Januari 1901 definitief in de formatie werden opgenomen (St. 1901 n°. 29) — 2 aan de werkplaats van den post- en telegraafdienst verbonden technische ambtenaren en 5 lijnopzichters. Daar op genoemden datum in dienst waren 94 hulppostcommiezen en 107 klerken (van de eersten 3 en van de anderen 14 meer dan op ult. 1899), beschikte men in het geheel over 565 Europeesche ambtenaren (17 meer dan op ult. 1899); hieronder (wat de post- en telegraafkantoren te Weltevreden, Samarang en Soerabaija, zoomede het hoofdbureau betreft) 16 vrouwelijke klerken. Aangezien de sedert November 1897 in gang zijnde proef met de aanstelling van vrouwelijke klerken als geslaagd kon worden beschouwd, werden bij gouv. besluit van 27 October 1900 n°. 3 (Bijbl. St. n°. 5532) de voorwaarden voor hare definitieve aanstelling vastgesteld. De candidaten zullen in het bezit moeten zijn van eenig diploma, waaraan vrijstelling van het bij art. 6 van St. 1864 n°. 194 bedoeld examen, waaraan de mannelijke klerken moeten voldoen, verbonden is. Overigens is hare positie aan die der overige Europeesche klerken gelijkgesteld.

In den loop van 1900 werden de examens voor de rangen van commies der 2de en der 3de klasse éénmaal afgenomen. Aan dat voor laatstgenoemden rang — van de in 1898 geslaagde candidaten waren er (zie blz. 120 van het vorig verslag) op ult. 1899 2 nog niet bevorderd — werd deelgenomen door 38 adjunct-commiezen en 6 klerken, van wie er respectievelijk 19 en 3 slaagden. Gedurende 1900 konden 14 geëxamineerden tot den hoogeren rang bevorderd worden, zoodat bij het einde van dat jaar 10 benoembaren (7 adjunct-commiezen en 3 klerken) beschikbaar bleven. Het examen voor den rang van commies der 2de klasse werd afgelegd door 9 candidaten (commiezen der 3de klasse), van wie er 4 slaagden. Van hen werden er nog 3 in hetzelfde jaar tot de 2de klasse bevorderd, hetgeen reeds in een vroeger gedeelte des jaars het geval was geweest met den eenige nog overgeblevene van de in 1899 afgenomen examens. Het examen voor den rang van adjunct-inspecteur bleef ook in 1900 achterwege, daar de van het examen van 1897 overgebleven candidaat (commies der 2de klasse) nog niet tot den rang van inspecteerend ambtenaar kon bevorderd worden.

Het *inlandsch* personeel werd in 1900 gebracht, wat de klerken betreft, van 73 op 80, en wat de bestellers, postiljons, enz. aangaat, van 1043 op 1070 (het aantal der hieronder begrepen postiljons met eigen paard verminderde echter van 42 tot 40).

Terwijl de geldelijke uitkomsten van den vereenigden dienst (met inbegrip van de paardenposterij) over de jaren 1897 en 1898, volgens verbeterde opgaven, een voordeelig saldo aanwezen van respectievelijk f 229 554 en f 667 184, was over 1899 (de uitkomsten over 1900 waren nog niet volledig bekend) een dergelijk saldo te berekenen van f 848 046. Hierbij zij echter opgemerkt dat in elk van de drie genoemde jaren buitengewone uitgaven voorkwamen, namelijk achtereenvolgens f 327 836 (f 262 836 voor nieuwe telegraafkabels en f 65 000 wegens uitkeering aan de Samarang-Cheribon Stoomtrammaatschappij van het eerste gedeelte van de haar toegezegde tegemoetkoming van f 150 000 voor het vervoer van de post), f 65 000 en f 20 000, de laatste twee bedragen als tweede en derde (laatste) termijn

van die tegemoetkoming. Bovendien moet in het oog worden gehouden dat onder de uitgaven slechts de kosten van het actief dienend personeel zijn in aanmerking genomen, niet dus de uitgaven wegens verloven, pensioenen, overtochtskosten en wachtgelden, en dat onder de ontvangsten een fictief bedrag is geboekt over 1897 van f 618 153, over 1898 van f 643 109 en over 1899 van f 630 066, ter zake van porten van dienstbrieven, verstrekkingen van postpaarden aan dienstreizigers en verzonden binnenlandsche regeeringstelegrammen.

§ 2. *Brieven- en pakketpost.*

Posterijen in Indië. In 1900 werd het hulppostkantoor (tevens telegraafkantoor van den dienst der staatsspoorwegen) te Tassikmalaija (Preanger Regentschappen) verheven tot post- en telegraafkantoor, tegen gelijktijdige terugbrenging van het post- en telegraafkantoor te Tjiamis tot hulppost- tevens spoorwegtelegraafkantoor, terwijl, als gevolg van de opening van nieuwe gedeelten van den Bantam-spoorweg en de daarmede gepaard gaande openstelling van spoorweg-telegraafkantoren te Rangkasbetoeng en te Tjilegon (beide in Bantam), de op die plaatsen bestaande telephoonkantoren werden opgeheven. Bovendien werden te Goenoeng Sitoli (eiland Nias), te Weleri (Samarang) en te Tjiteras (Bantam) voor het eerst hulppostkantoren (de laatste twee buiten bezwaar van den lande) opgericht, terwijl het voor rekening van eene in de afdeeling Koetei werkende petroleum-onderneming opgerichte hulppostkantoor te Moeara Djawa in October 1900 naar Balik Papan werd verplaatst. Door een en ander en door de verheffing van het hulppostkantoor te Menes (Bantam) tot hulppost- tevens telephoonkantoor bleef het aantal postkantoren, evenals op ult. 1899, 125 bedragen (waarvan 114 tevens voor den telegraafdienst aangewezen), terwijl het aantal der hulppostkantoren van 91 tot 94 steeg. (Van deze laatste waren er 29 tevens spoorwegtelegraafkantoren en 20 tevens telephoon- of hulptelegraafkantoren). Voorts telde men 1246 postinrichtingen van eenvoudigen aard, zijnde 195 bestelhuizen van den ambulanten of spoorweg-postdienst (6 meer dan op ult. 1899), waarvan 4 gelegen aan de nieuw geopende gedeelten van den Bantam-spoorweg, één in Bezoeki en één in Banjoemas) en 1051 bestelhuizen als bedoeld bij Bijbl. St. n°. 4801, d. i. van de — enkel op Java en Madura bestaande — zoogenaamde districtspost (4 meer dan op ult. 1899). Ongerekend de bestelhuizen van de districtspost derhalve in het geheel 414 gouvernementskantoren voor den postdienst, waarbij nog 7 zonder postdienst, zijnde de spoorwegtelegraafkantoren op de halten Kalimas (Soerabaija) en Tjilatjap-haven der staatsspoorwegen op Java, zoomede de in Augustus 1899 voor het publiek verkeer opengestelde 5 gouvernementstelephoonkantoren op Lombok.

De Algemeene bepalingen ter uitvoering van het Reglement voor den postdienst in Nederlandsch-Indië werden in Augustus 1900 (St. n°. 235) gewijzigd ten opzichte van de soorten der briefkaarten en der voor het frankeeren van poststukken te bezigen zegels.

Voor den incasseeringsdienst in het binnenlandsch verkeer zijn uitsluitend de eerstbedoelde 125 kantoren aangewezen; voor de behandeling van aangeteekende stukken en voor het afgeven en uitbetalen van binnenlandsche postwissels tevens al de 94 hulppostkantoren, en voor den binnenlandschen pakketpostdienst bestond, behalve bij 123 postkantoren en 91 hulppostkantoren, op nog 205 andere plaatsen gelegenheid, namelijk bij de halten van staatsspoorwegen of van particuliere spoor- en tramwegen, in het geheel dus op 419 plaatsen (10 meer dan op ult. 1899).

De cijfers omtrent de verschillende takken van den postdienst wijzen over 1900 weder op toegenomen verkeer, met uitzondering evenwel van die betreffende den postwisseldienst. Het aantal der in het binnenlandsch verkeer behandelde postwissels verminderde toch met bijna 2.5 pct. en het totaal van de overgemaakte sommen met 1.9 pct.

In de wijze, waarop het brievenvervoer in en tusschen de verschillende gewesten geschiedt, kwamen eenige veranderingen. De afstand, waarover op Java voor dit doel van spoor- of tramwegdiensten gebruik werd gemaakt, klom in 1900 van 2883 tot 3133 K.M.

Naarmate dit noodig bleek, vooral als gevolg van nieuw ingevoerde spoor- en tramwegdiensten, werd ook wijziging gebracht in de voor den pakketpostdienst aangewezen trajecten. (Zie o. a. St. 1900 n°s. 163, 177 en 295 en 1901 n°. 109.)

Postverkeer met Nederland en vreemde landen. Het gebied der Algemeene Postvereeniging werd op 1 Januari 1900 uitgebreid met het rijk Korea.

Het postpakkettenvervoer van Indië, zoowel met Nederland als met vreemde landen, tot deelneming waaraan op ult. 1900 in het geheel 182 Indische kantoren (1 meer dan op ult. 1899) waren aangewezen, nam weder toe. Zoowel het aantal pakketten als de opbrengst voor de postadministratie was hooger dan in vorige jaren. In het buitenlandsch postwisselverkeer waren het aantal der uit Indië naar vreemde landen en uit Nederland naar Indië verzonden postwissels, zoomede het bedrag der laatste, grooter dan in 1899, terwijl de cijfers der uit Indië naar Nederland en uit vreemde landen naar Indië verzonden wissels, zoomede de bedragen dezer postwisselzendingen iets lager waren. Het buitenlandsch postwisselverkeer onderging in zooverre eenige wijziging, dat met ingang van 1 September 1900 de bestaande dienst tusschen Nederlandsch-Indië en Frankrijk werd uitgestrekt tot het Fransche postkantoor te Jeruzalem.

De subsidie-afrekening wegens het overbrengen van de brievenmalen in den door de Maatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloijd" contractueel te onderhouden geregelden maildienst (zie St. 1893 n°. 133) liep, wat 1900 betreft, voor eerstgenoemde Maatschappij over 26 uit- en 27 thuisreizen en voor laatstgenoemde over 26 uit- en 25 thuisreizen, alle in versnelden maildienst volbracht, en waarvoor dus genoten werd, tegen de gewaarborgde som van f 4000 per reis, door de „Nederland" f 212 000, en door de „Rotterdamsche Lloyd" f 204 000, of te zamen f 416 000. Deze betalingen kwamen voor de eene helft ten laste van de Nederlandsche en voor de andere helft ten laste van de Indische postadministratie. Over 1899 was aan de Maatschappijen respectievelijk uitbetaald f 207 300 en f 208 000, of te zamen f 415 300.

Voor het vervoer van postpakketten in 1900 met de stoomschepen der beide Maatschappijen, ingevolge de afzonderlijke overeenkomsten te dier zake (zie bijlage LL van het verslag van 1894), werd verder aan de „Nederland" betaald f 13 550 en aan de „Rotterdamsche Lloijd" f 14 600, tegen f 11 480 en f 14 360 over 1899. Van de alzoo over 1900 en 1899 betaalde bedragen, ad f 28 150 en f 25 840, kwam ten laste van de Indische postadministratie achtereenvolgens f 4095 en f 4340 (verbeterde opgaaf).

Ontvangsten. Volgens voorloopige gegevens beliepen over 1900 de ontvangsten der brieven- en pakketpost (zonder daarbij de paardenposterij te rekenen en ook zonder voor de dienstbrieven eene fictieve opbrengst aan porto's in rekening te brengen) f 1 509 249, tegen f 1 451 461 (volgens verbeterde opgaven) in 1899, eene vermeerdering derhalve van f 57 788. Ter zake van verkochte postwaarden en formulieren (opbrengst f 1 366 588) en wegens porten aan ongefrankeerde en ontoereikend gefrankeerde brieven en verdere stukken (opbrengst f 46 600) beliep het voordeelig verschil respectievelijk f 55 652 en f 9858, of te zamen f 65 510, doch uit anderen hoofde werd gezamenlijk f 7722 minder ontvangen. Zoo viel in 1900 wegens op postwissels geheven recht en wegens ontvangsten van verschillenden aard respectievelijk slechts te boeken f 88 272 en f 7789, tegen f 90 330 en f 13 453 (verbeterde opgaaf) in 1899.

§ 3. *Paardenposterij.*

De kosten van de in een 6-tal[1]) gewesten op Java van landswege nog onderhouden wordende paardenposterij, ten dienste van het vervoer van gouvernementsreizigers langs binnenwegen, bedroegen in 1900: voor gewoon onderhoud f 52 309, en wegens voeding van de paarden (welke laatste kosten — sedert het leveren van gras niet meer in heerendienst geschiedt — bestreden worden uit de opbrengst van het hoofdgeld van heerendienstplichtigen) f 27 031, te zamen f 79 340, waartegenover aan ontvangsten stond, namelijk als ook de 4619 aan dienstreizigers verstrekte bespanningen berekend worden als opbrengst-gevende, evenals de 34 bespanningen waarvan particulieren gebruik maakten, respectievelijk f 76 295 en f 630, of te zamen f 76 925. Over 1899 beliepen, volgens verbeterde opgaven, eerstbedoelde (fictieve) ontvangsten f 69 976 en de werkelijke ontvangsten f 908, te zamen f 70 884, tegen f 79 927 (verbeterd cijfer) aan

[1]) Namelijk Krawang, Preanger Regentschappen, Cheribon, Samarang, Japara en Rembang. Op blz. 121 van het vorig verslag wordt ten onrechte gesproken van *zeven* gewesten; de paardenposterij in Madioen werd toch reeds met ingang van 1 Januari 1899 opgeheven.

kosten der paardenposterij. Onder de sommen van f 630 en f 908 is ook begrepen hetgeen dienstreizigers betaalden voor het medenemen van particulieren.

De routes, welke door de gouvernements-paardenposterij, en die, welke door ondernemers van particuliere paardenposterijen worden bediend, ingevolge de door het Gouvernement, met het oog op het vervoer van dienstreizigers, met die ondernemers gesloten aannemingscontracten, zijn vermeld in den Indischen Regeeringsalmanak (zie van den jaargang 1901, deel I, bijlagen KK en LL).

§ 4. *Telegrafen en telephonen.*

Het aantal der telegraafkantoren van den post- en telegraafdienst, d. i. van de eigenlijke gouvernementstelegraaf, bleef in 1900 114 bedragen (zie echter noot *b* van bijlage Y, sub A). Het aantal telegraafkantoren van den dienst der staatsspoorwegen, voor zoover deze spoorwegtelegraafkantoren in verbinding staan met het net van de gouvernementstelegraaf, klom van 217 tot 226, daar te Kalibagor (Bezoeki) en te Karangkandri (Banjoemas), zoomede, als gevolg van de in 1900 geopende gedeelten van den Bantam-spoorweg, te Anjer-lor, Karangantoe, Tjigading, Djamboe, Tjikeusal, Walangtaka en Tjilegon (Bantam) dergelijke kantoren voor het algemeen verkeer werden opengesteld. Van de op ult. 1899 bestaande 26 gouvernements-telephoonkantoren werden er in 1900 2 (te Tjilegon en Rangkasbetoeng) opgeheven, terwijl er te Menes 1 werd opgericht. Door een en ander bedroeg het aantal gouvernements-telephoonkantoren op ult. 1900 25.

De spoor- of tramwegondernemingen, welke vergunning hebben om hare diensttelegraaf of hare diensttelephoon ook (tegen betaling) voor het publiek verkeer beschikbaar te stellen, hadden bij het einde van 1900 43 spoorwegtelegraafkantoren en 13 telephoonkantoren geopend (van de laatste dus 2 meer dan op ult. 1899), hieronder respectievelijk 9 en 3 op plaatsen waar tevens een gouvernementstelephoonkantoor bestaat. De 43 spoorwegtelegraafkantoren waren die van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij, van de Samarang-Cheribon Stoomtrammaatschappij en van de Deli-Spoorwegmaatschappij; de 13 andere alle van de Samarang-Joana Stoomtrammaatschappij.

De lengte der gouvernements-landlijnen en draden, op ult. 1899 bedragen hebbende respectievelijk 6942 en 11 119 K.M., was op ult. 1900, niettegenstaande de opheffing van de telephoonverbinding Serang—Tjilegon, bij het einde van 1900 gestegen tot 7109 en 11 268 K.M. Behalve de veranderingen ontstaan door verlegging van lijnen en draden, droegen tot de vermeerdering bij: de opneming in het net van het post- en telegraafkantoor te Tassikmalaija in de plaats van dat te Tjiamis, de aanleg van de telephoonverbinding Menes—Pandeglang en de overneming van den dienst der staatsspoorwegen op Java van de telephoonlijn tusschen Mangoenredja en Tassikmalaija en van het militair departement van die tusschen Paijakombo, Kottabaroe en Bangkinang (Sumatra's Westkust). Het aantal K.M. kabel onderging eene kleine vermeerdering (van 1650.6 tot 1650.7) als gevolg van de herstellingen (door de „Eastern Extension Australasia and China Telegraph Company") van de gouvernementskabels tusschen Java en Sumatra (van Kalianda naar Pasangteneng bij Anjer), in Maart 1900 en tusschen Bali en Java (van Singaradja naar Landangan bij Sitoebondo) in April 1900, waarbij oude onbruikbare gedeelten door nieuwe werden vervangen. De kosten bedroegen respectievelijk f 7616 en f 2503.

Bij de begrooting voor 1901 werden de noodige gelden toegestaan voor de voorgenomen telegraphische verbinding van Borneo met Java door een kabel van Bandjermasin naar Landangan bij Sitoebondo en voor eene landlijn van Bandjermasin naar Samarinda (Koetei). De kosten van aanschaffing en legging van den kabel, waarvan de lengte, aanvankelijk op 284 zeemijlen geraamd was, werden op f 762 000 (behalve f 10 000 voor de oprichting van het kabelhuis bij Bandjermasin) geschat. Bij eene tusschen verschillende kabelfabrikanten geopende inschrijving werd het leveren en leggen van den kabel voor eene som van £ 60 000 gegund aan de reeds genoemde Engelsche Maatschappij. De kabelverbinding kwam in het laatst van Augustus 1901 gereed en kon, evenals het telegraafkantoor te Bandjermasin, op 1 September d. a. v. voor het publiek verkeer geopend worden. Bij de uitlegging bleken niet meer dan 272¼ zeemijlen kabel noodig te zijn, waardoor de kosten verminderden tot £ 57 271 of f 687 252. Van de landlijn, waarvan de kosten op f 152 000 zijn geraamd, is het zuidelijk deel in aanleg, terwijl voor het andere deel nog opnemingen plaats vinden.

Op vier van de zes aan de meergenoemde Maatschappij toebehoorende, met Nederlandsch-Indië in verbinding staande kabels, werd gedurende 1900 twaalfmaal voor korteren of langeren duur (van 1 tot 17 dagen) storing in de gemeenschap ondervonden.

De ontvangsten van het binnenlandsch telegraafverkeer (ter zake van de betalende telegrammen, dus ongerekend de regeerings- en dienstelegrammen) beliepen in 1900 f 509 594, tegen f 490 004 in 1899 en f 483 378 in 1898. [1])

Het aantal der betalende telegrammen in het binnenlandsch verkeer was respectievelijk 3.47 en ruim 4.01 pct. grooter dan in 1899 en 1898. Het woordental nam eveneens toe; elk binnenlandsch telegram, dat in 1898 gemiddeld uit 11.70 en in 1899 gemiddeld uit 11.59 woorden bestaan had, bevatte in 1900 dooreengenomen 11.68 woorden.

De in 1900 in het binnenlandsch verkeer gewisselde regeeringstelegrammen vertegenwoordigden, berekend als betalende telegrammen, eene fictieve opbrengst van f 129 225, tegen f 119 973 over 1899 en f 130 448 over 1898.

In het buitenlandsch telegraafverkeer bleef zoowel het aantal der voor Nederlandsch-Indië bestemde als dat der van daar verzonden telegrammen weder toenemen. Ook het aantal der transittelegrammen vermeerderde. Zoowel wat deze laatste als wat de niet-transit buitenlandsche telegrammen betreft, was het gemiddeld woordental hooger dan in 1899, namelijk respectievelijk 13.34 en 8.26, tegen 13.05 en 8.15 in 1899. Over 1898 waren deze gemiddelden 12.99 en 7.93. Het aandeel der Indische telegraafadministratie in de opbrengst van het buitenlandsch verkeer beliep over 1900 voor de transit-telegrammen f 119 262 en voor de overige f 171 220, tegen respectievelijk f 118 644 en f 162 940 in 1899. [2])

Van den tijdelijken maatregel om particuliere telegrammen van en voor het personeel der in China van verschillende Mogendheden gestationneerde land- en zeemacht, mits bijeengevoegd tot verzameltelegrammen tusschen de bevelhebbers der troepen en hunne Gouvernementen, toe te laten tegen halven prijs (zie blz. 122 van het vorig verslag) werd alleen voor transito-telegrammen gebruik gemaakt. Over de maanden September t/m December 1900 bedroeg het aantal woorden van deze categorie van telegrammen voor de uit Australië ontvangen berichten 2723 en voor die daarheen verzonden 8594, te zamen 11 317.

Van de gelegenheid, die voor als dagbladcorrespondenten erkende personen op bijzondere voorwaarden (zie o. a. St. 1890 n°. 131) bestaat om in het verkeer met Nederland, Groot-Brittannië, Singapore en Pinang, tegen verminderd tarief, telegrammen voor de dagbladpers te wisselen, werd in 1900 gebruik gemaakt met opzicht tot 2558 naar Indië en 35 uit Indië verzonden telegrammen (welke getallen over 1899 bedroegen 1801 en 90); deze telegrammen telden respectievelijk 90 354 en 518 woorden (tegen 52 779 en 1456 woorden in 1899).

Het aantal woorden der tegen verlaagd tarief *doorgezonden* dagbladtelegrammen, dat zijn die tusschen de Australische koloniën eenerzijds en Groot-Brittannië en Frankrijk anderzijds over en weer gewisseld, bedroeg over 1900 226 377, tegen in 1898 146 803 en in 1899 170 384.

Ter verzending door tusschenkomst van de te Pinang en Singapore gevestigde kantoren der „Eastern Extension Australasia and China Telegraph Company" werden in 1900 bij de kantoren van den postdienst in de buitenbezittingen aangeboden 27 telegrammen of 3 meer dan in 1899.

Van de gelegenheid om telegrammen van Sumatra naar andere eilanden van Nederlandsch-Indië, of, omgekeerd, van een dier eilanden naar Sumatra, over de buitenlandsche verbinding via

[1]) Onder die sommen was begrepen ter zake van de (betalende) telegrammen, ontvangen van of verzonden naar de gouvernements-telephoonkantoren, voor zooveel betreft de opbrengst gerekend tot het aansluitingskantoor, in 1900 f 6436, in 1899 f 5951 en in 1898 f 7282.

[2]) Het in noot 2 op blz. 122 van het vorig verslag bedoelde verlaagd uniform telegramtarief van 4 shilling of 5 frank per woord tusschen een drietal Britsche koloniën in Australië eenerzijds, en Europa anderzijds, werd nader — met ingang van 1 Januari 1901 — verlaagd tot 4,37⁵ frank per woord, welk tarief tevens — met ingang van 1 Februari 1901 — toepasselijk is verklaard op het verkeer tusschen de kolonie Nieuw-Zuid-Wales en Europa. Van de t. a. p. besproken kabelverbinding Afrika—Australië werd het gedeelte Durban—Mauritius (ongeveer 3185 K.M.) op 1 Juni 1901 voor het verkeer geopend. Het tweede gedeelte, Mauritius via Rodrigues en de Kokos-eilanden naar Perth in West-Australië (7906 K.M.), zou waarschijnlijk nog in 1901, en het laatste, van Perth naar Adelaïde in Zuid-Australië, in den aanvang van 1902 gereed komen.

Pinang en Singapore te verzenden, tegen een tarief van f 0,50 per woord, werd in 1900 gebruik gemaakt voor 438 telegrammen, of 269 meer dan in 1899.

In het locale verkeer tusschen Pinang en het Noordelijk deel van Sumatra, mede tegen f 0,50 per woord, werden 4076 telegrammen (met 28 852 woorden) gewisseld, tegen 4868 (met 34 818 woorden) in 1899.

Omtrent het betalend verkeer (anders dan voor eigen dienst) bij de 43 *particuliere* spoorwegtelegraafkantoren kan slechts worden vermeld dat bij de 13 kantoren der Deli-Spoorwegmaatschappij de betalende telegraafcorrespondentie in 1900 opbracht f 2872, tegen f 3548 in 1899.

Telephoon-ondernemingen. Het denkbeeld om het door particulieren geëxploiteerde telephoonwezen geleidelijk in handen van het Gouvernement te brengen bleef nog in overweging, in verband waarmede ook in 1900 geen nieuwe vergunningen van dien aard werden verleend, noch verlenging werd toegestaan ten aanzien van de termijnen van aanvaarding of van het in exploitatie brengen van reeds verleende vergunningen. De ondernemingen voor intercommunaal telephoonverkeer bleven dus 3 in getal, terwijl het getal plaatselijke netten 35 bleef bedragen, ongerekend het (niet in geld cijnsplichtige) telephoonnet van de Deli-Spoorwegmaatschappij in sommige afdeelingen der Oostkust van Sumatra. De drie ondernemingen voor intercommunaal verkeer hadden in 1900 een gezamenlijke bruto ontvangst voor gesprekken van f 80 440 (in 1899 f 69 216), doch slechts door twee was cijns aan den lande te betalen tot een totaal bedrag van f 45 583 (in 1899 — eveneens door twee ondernemingen — f 36 873). Van de 35 ondernemingen voor communale verbindingen waren er op ult. 1899 en ult. 1900 respectievelijk 2 en 1, welke geen betalende geabonneerden hadden. De overige telden op die data in 't geheel 3101 en 3413 geabonneerden, terwijl de bruto ontvangsten, in 1899 bedragen hebbende f 451 860, in 1900 klommen tot f 488 997. Als cijns aan den lande was in 1900 verschuldigd f 44 396, tegen f 40 273 in 1899, in beide gevallen door 23 van de 35 ondernemingen. Voor elke onderneming in het bijzonder worden de gebruikelijke gegevens aangetroffen in bijlage Z.

Telephoongeleidingen voor eigen gebruik. In 1900, gedurende welk jaar geen vergunningen werden verleend tot het aanleggen van telephoongeleidingen voor eigen gebruik, onderging de in 1898 aan de Billiton-Maatschappij verleende vergunning van dien aard voor het eiland Billiton eenige uitbreiding met betrekking tot den omvang van het net (gouv. besluit dd. 10 November 1900 n°. 18).

§ 5. *Postspaarbank.*

Hoewel, blijkens het reeds afzonderlijk aan de Staten-Generaal aangeboden jaarverslag van den directeur der Indische postspaarbank, het aantal inleggers en het bedrag van hun tegoed in 1900 niet in dezelfde mate stegen als in de twee voorafgegane jaren, toen buitengewone omstandigheden haar invloed deden gelden, mag het gebruik dat van de instelling gemaakt werd bevredigend heeten en kan met voldoening gewezen worden op de uitkomsten van het financieel beheer.

Het onderzoek naar de wenschelijkheid om de identiteit van inleggers behoorende tot de inlandsche of met haar gelijkgestelde bevolking, in plaats van door een bij het vragen van terugbetalingen te vertoonen penning, te doen vaststellen door middel van een met drukinkt op wit papier te nemen afdruk van één of meer vingertoppen van den inlegger (verg. vorig verslag, blz. 123), heeft tot de slotsom geleid, dat het laatste middel in theorie geheel beantwoordt aan het doel, doch practisch bezwaren oplevert van zoodanigen aard, dat besloten is om aan de proef geen uitbreiding te geven en van de algemeene toepassing van het middel af te zien zoolang niet op overtuigende wijze blijkt, dat de thans ten dienste staande middelen niet voldoende zijn om bedrog te voorkomen. Voorshands schijnt niet de minste aanleiding te bestaan om hiervoor beducht te zijn, daar de eenige tot dusver voorgekomen onregelmatigheid op dit gebied geweten moest worden aan de nalatigheid van den betrokken postambtenaar.

Het tegoed der inleggers, op ult. 1899 bedragen hebbende f 2 109 800, was bij het einde van 1900 gestegen tot f 2 888 303 (hierin deelden inlanders en vreemde oosterlingen respectievelijk voor 9.32 en bijna 1, en voor 9.37 en 1.77 pct.), terwijl het totaal aantal inleggers geklommen was van 17 010 tot 22 327, onder wie respectievelijk 3345 en 4849 militairen. Uitvoerige opgaven omtrent een en ander zijn opgenomen in bijlage AA.

Met betrekking tot het 1ste halfjaar 1901 blijkt uit de maandelijks als bijvoegsel van de Javasche Courant openbaar gemaakte staten van de in de postspaarbank ingelegde en daaruit teruggevraagde gelden, dat bij het einde van dat semester het tegoed der inleggers het cijfer van f 3 074 333 had bereikt, waarin 14 023 Europeanen, 9612 inlanders en 743 vreemde oosterlingen deelden voor f 2 725 458, f 293 470 en f 55 405.

Het ten name van de postspaarbank op het Grootboek der 3 pcts. Nationale Schuld ingeschreven kapitaal bedroeg op ult. 1900 f 2 021 700 (nominaal), te boek staande voor eene waarde van f 1 835 706, terwijl in Indië was uitgezet in beleeningen op effecten f 294 275 en een bedrag van f 709 673 rentegevend was gemaakt door disconteering van vendu-acceptatiën, op den voet van de op blz. 152 van het verslag van 1899 omschreven regeling. Door deze beleggingen werd in 1900 eene rente gekweekt tot een bedrag van f 86 903, overeenkomende met 3.46 pct. van de uitgezette kapitalen, terwijl de som der uitgekeerde en bijgeschreven rente (f 3734 + f 50 316 =) f 54 050 beliep, en dus een overschot werd verkregen van f 32 853, zijnde ruim 92 pct. van de bedrijfskosten der instelling (ad f 35 675, waaronder f 24 752 aan bezoldiging van den directeur en het hem ondergeschikt personeel) over gemeld jaar. Over 1899, toen het overschot f 18 560 en de bedrijfskosten f 35 507 (verbeterde opgaaf) bedroegen, was dit percentage ruim 52 pct.

IV. Geleidingen voor electrische verlichting en voor het overbrengen van kracht door middel van electriciteit.

Van de in bijlage AA van 't vorig verslag vermelde 8 vergunningen van dezen aard, welke op ult. 1899 van kracht, maar nog niet in exploitatie gebracht waren, kwamen er vóór ult. April 1901 6 te vervallen (de n°s. 1 t/m 4, 7 en 8), òf wegens het niet tijdig ter hand nemen van den aanleg òf wegens niet tijdige aanvaarding. Daarentegen werden 7 nieuwe vergunningen verleend, namelijk voor de electrische verlichting van de hoofdplaats Samarang en omstreken en van de hoofdplaats Buitenzorg, zoomede voor electrische verlichting en overbrenging van kracht door middel van electriciteit van de hoofdplaatsen Soerabaija, Djokjokarta, Palembang, Padang en Koeta Radja (met Oeleë Lheuë). Tengevolge van een en ander waren op ult. April 1901 nog in werking te brengen de in bijlage BB vermelde 9 reeds aanvaarde of nog te aanvaarden vergunningen als bedoeld bij St. 1890 n°. 190, juncto 1895 n°. 121 en 1897 n°. 69.

De reeds sedert 1 Juli 1897 in uitvoering gekomen vergunning voor de electrische verlichting van de hoofdplaats Batavia werd bij gouv. besluit van 22 Maart 1901 n°. 6 uitgebreid tot het overbrengen van kracht door middel van electriciteit.

Eene in Mei 1900 op bijzondere voorwaarden, voor den tijd van 25 jaren aan den heer W. H. Smit verleende vergunning voor het aanleggen en exploiteeren van geleidingen voor electrische uurwerken te Buitenzorg (Batavia), Bandong en Tjimahi en omstreken (Preanger Regentschappen), kwam wegens niet tijdige aanvaarding, reeds in November d. a. v. te vervallen.

Over de vergunningen voor electrische tramwegen is reeds gehandeld op blz. 91/92.

M. Departement van financiën.

I. Financiën.

§ 1. *Begrooting.*

a. Begrootingswetten.

Begrooting 1899. Bij de wetten van 31 December 1900 (Ned. St. n°s. 225 en 266, St. 1901 n°s. 101 en 102) zijn in de begrooting van uitgaven voor het dienstjaar 1899 — reeds verhoogd bij de in de verslagen van 1899 (blz. 153) en 1900 (blz. 124) vermelde wetten — nog eenige wijzigingen gebracht, waardoor het eindcijfer van het Iste hoofdstuk met f 370 000 verminderd en dat van het IIde hoofdstuk nader met f 577 710 verhoogd werden. De begrooting wijst dientengevolge, tegenover een eindcijfer aan Middelen van f 133 255 514, aan uitgaven een totaal van f 145 341 036 aan.

Begrooting 1901. De vier wetten van 29 December 1900 (Ned. St. n°s. 219 t/m 222), houdende vaststelling van deze begrooting, en de wet van gelijke dagteekening (Ned. St. n°. 223), houdende

verhooging zoowel van het Iste als van het IIde hoofdstuk der begrooting van uitgaven ten behoeve van den aanleg van een spoorweg van Padalarang naar Krawang, werden in Indië afgekondigd op den 11den Januari 1901 (St. n°s. 4 t/m 8). Tegelijk werden aldaar openbaar gemaakt (St. 1901 n°s. 9 t/m 12) de Kon. besluiten van 31 December 1900 n°s. 135, 136, 137 en 138, betreffende de splitsing in artikelen van de beide hoofdstukken der begrooting van uitgaven. Deze hoofdstukken zijn sedert bij een tweetal, op blz. 59 en 87 reeds besproken wetten verhoogd, en wel hoofdstuk I (uitgaven in Nederland) met f 350 000 (Ned. St. n°. 162, St. n°. 321), en hoofdstuk II (uitgaven in Indië) met f 140 200 (Ned. St. n°s. 32 en 162, St. n°s. 119 en 321). In verband met een dier beide wetten werd ook de raming der middelen in Indië verhoogd, en wel met f 85 000.

Tengevolge van een en ander zijn nu de eindcijfers der vier hoofdstukken als volgt:

Middelen in Nederland (hoofdstuk I der Middelen)	f 29 068 541	
Middelen in Indië (hoofdstuk II der Middelen)	121 669 500	
		f 150 738 041
Uitgaven in Nederland (hoofdstuk I der Uitgaven)	f 30 660 341	
Uitgaven in Indië (hoofdstuk II der Uitgaven)	120 970 919	
		151 631 260
Nadeelig verschil		f 893 219

Met betrekking tot de dekking van het begrootingstekort bepaalt art. 2 van de wet, houdende vaststelling van het Iste hoofdstuk der Middelen, dat daarin voor zooveel noodig wordt voorzien door uitgifte of beleening van bewijzen van vlottende schuld.

b. Begrootingsrekeningen.

Het wetsontwerp tot vaststelling van het slot der Indische rekening over 1897 (zie blz. 125 van het vorig verslag) is aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend onder dagteekening van 17 November 1900 (Zitting 1900—1901 — **130**). De algemeene rekening over 1898, tot vaststelling van welker slot eerlang een wetsontwerp kan worden tegemoetgezien, wijst de volgende uitkomsten aan:

Ontvangsten in Nederland	f 20 206 194,62⁵	
Id. id. (uit het voordeelig saldo van den dienst 1890 overgebracht)	400 000,00	
Ontvangsten in Indië	111 825 940,61	
		f 132 432 135,23⁵
Uitgaven in Nederland	f 32 890 762,42⁵	
„ „ Indië	117 818 641,93⁵	
		150 709 404,36
Nadeelig slot . . .		f 18 277 269,12⁵

§ 2. *Landskassen in Indië en kasbeheer in Nederland.*

Overeenkomstig het plan tot reorganisatie van het binnenlandsch bestuur op Java en Madura (verg. blz. 64) werden bij St. 1901 n°. 136 een 15-tal assistent-residenten en 1 assistent-resident-secretaris ontheven van de functiën van algemeen ontvanger van 's lands kas en (of) vendumeester op hunne standplaats, zoodat thans nog slechts één assistent-resident, namelijk die van Galoeh (Cheribon), met de betrekking van ontvanger is belast. Deze maatregel ging gepaard met de intrekking van de landskassen te Indramaijoe (Cheribon), Soemedang en Manondjaija (Preanger Regentschappen), Japara (Samarang), Bezoeki, en op Bawean (Soerabaija), en met de instelling van eene landskas te Tasssikmalaija (Preanger Regentschappen). Voorts werd bij gouv. besluit dd. 16 Maart 1901 n . 7, voorloopig op tijdelijken voet, het beheer van de landskassen te Pandeglang (Bantam), Garoet en Tassikmalaija (Preanger Regentschappen), Madjalengka (Cheribon), Pamakassan, Bangkallan en Sampang (Madura), Banjoewangi (Bezoeki), Tjilatjap (Banjoemas), Wonosobo en Keboemen (Kadoe) en Patjitan (Madioen), welk beheer vroeger òf door assistent-residenten òf door afzonderlijke algemeene ontvangers werd gevoerd, opgedragen aan afzonderlijke ambtenaren, die mede belast zijn met de functiën van vendumeester, tevens kassier en boekhouder bij het vendukantoor op hunne standplaats. Bij gouv. besluit dd. 23 December 1900 n°. 2 was reeds een dergelijke maatregel genomen ten aanzien van de landskas te Poerwakarta, in verband met de opheffing van de betrekking van secretaris, tevens ontvanger en vendumeester, van het bij de residentie Batavia ingelijfde gewest Krawang.

In verband met de overbrenging van de hoofdplaats der afdeeling Lombok (residentie Bali en Lombok) van Ampenan naar Mataram (zie blz. 39) werd ook 's lands kas derwaarts verplaatst (St. 1901 n°. 158).

Opgaven, aanwijzende den stand van de gezamenlijke landskassen op Java en Madura en van die in de buitenbezittingen bij het einde van elke maand van 1900, zijn opgenomen in bijlage CC.

Van de op de Javasche Bank, krachtens haar octrooi, rustende verplichting tot kostelooze overmaking van gelden ten behoeve van den lande tusschen Batavia en hare agentschappen te Samarang, Soerabaija, Padang en Makasser, en tusschen deze vier plaatsen onderling, werd in het tijdvak 1 April 1900 t/m 31 Maart 1901 van gouvernementswege gebruik gemaakt voor de overmaking van een totaal bedrag van f 23 550 000.

Het aandeel van den lande in de rente, op den voet van de regeling in St. 1899 n°s. 77 en 100, in 1899 gekweekt met de disconteering bij de landskassen van vendu-acceptatiën voor gezamenlijke rekening van de postspaarbank en van het Gouvernement (verg. vorig verslag, blz. 125) bedroeg f 2522.

Blijkens hetgeen t. a. p. is medegedeeld was ter ontlasting van de overvuld geraakte landskassen gedurende de eerste helft van 1900 een bedrag van f 9 millioen door tusschenkomst van de Factorij der Nederlandsche Handelmaatschappij herwaarts overgemaakt. Inmiddels had de Javasche Bank het aanbod gedaan om zich te belasten met de telegraphische overmaking, à pari, van landsgelden van Indië naar Nederland en omgekeerd, welk aanbod is aangenomen voornamelijk omdat daardoor de gelegenheid zou worden geopend om te groote Indische kasvoorraden aanmerkelijk te verminderen en tevens zekerheid zou worden verkregen dat de kassen te allen tijde zonder moeite of kosten zouden kunnen worden aangevuld. De daarop betrekking hebbende overeenkomst met de Javasche Bank kwam in December 1900 tot stand, en wel voor het tijdvak 1 Januari 1901 t/m ult. Maart 1906, met dien verstande dat zij niet van toepassing is op specieverzendingen, en behoudens het recht van partijen om haar, na tijdige opzegging, tusschentijds te doen eindigen. Aangezien in 1900 nog meer dan het vermelde bedrag van f 9 millioen in Indië bleek gemist te kunnen worden, en het billijk voorkwam voor de overmaking daarvan eveneens van de tusschenkomst der Javasche Bank gebruik te maken, werden op 29 October en 27 December van dat jaar door die instelling achtereenvolgens nog f 4 millioen en f 3 millioen telegraphisch en à pari naar Nederland geremitteerd. Op 5 Februari, 20 Maart en 20 Mei 1901 zijn nader f 2 millioen, f 1 millioen en f 2 millioen op den voet der nieuwe overeenkomst derwaarts overgemaakt.

Door de voortdurende stijging van het Indische kassaldo ook in de tweede helft van 1900, behoefde geen gebruik te worden gemaakt van de aan den directeur van financiën bij gouv. besluit van 16 Juli 1900 n°. 2 verleende machtiging om gedurende dat jaar, zoo noodig, gelden op te nemen bij de Javasche Bank tegen onderpand van gouvernementsproducten. Dat in 1901 belangrijke remises naar Nederland mogelijk zijn geweest houdt gedeeltelijk verband met de ontvangst in Indië in het laatst van 1900 en het begin van 1901 van een bedrag van f 2 millioen aan nieuw aangemunte kleine zilveren standpenningen (verg. vorig verslag, blz. 137 en afd. II § 1 van dit hoofdstuk).

Tengevolge van de aanzienlijke remises uit Indië verminderde het debetsaldo van de rekening met 's Rijks schatkist op ult. September 1900 tot f 5 009 713 en op ult. October tot f 2 230 197, om vervolgens plaats te maken voor een voordeelig saldo op:

ult.	November	1900	van f	894 353	ult.	April	1901	van f	962 938
„	December	„	„	1 269 499	„	Mei	„	„	5 705 191
„	Januari	1901	„	2 317 484	„	Juni	„	„	1 739 419
„	Februari	„	„	2 534 538	„	Juli	„	„	4 459 210
„	Maart	„	„	4 222 908	„	Augustus	„	„	3 870 689

De gunstige verwachtingen aangaande den stand der Indische kas gaven aanleiding om voor 1901 geen bijzonderen maatregel tot voorziening in het kastekort voor te stellen, zooals voor 1900 bij de wet van 30 December 1899 (Ned. St. n°. 319) is genomen.

Voor rente van vlottende schuld over 1900 is betaald f 417 245,43, namelijk f 369 006,19 voor één jaar rente tegen 4 pct. van op 1 Januari 1900 uitgegeven schatkistbiljetten, ad f 10 100 000, na aftrek van f 34 993,81 wegens vervroegde aflossing, f 21 849,67 voor $^1/_4$ pct. commissie over f 8 739 866,66, uitmakende het aandeel van Nederlandsch-Indië in de som van f 12 980 000 waar-

over die commissie is berekend, f 20 991,63 voor rente van f 2 200 000 aan schatkistpromessen over 3 maanden en f 5 397,94 voor rente van voorschotten in 1900 door de Nederlandsche Bank verleend ingevolge art. 11*bis* van haar octrooi (Ned. St. 1888 n°. 122).

§ 3. *Verkoop van producten.*

Veilingen. De in 1900 hier te lande door tusschenkomst der Nederlandsche Handelmaatschappij voor gouvernementsrekening geveilde producten bestonden uit 113 631 pikol Java- en 1420 pikol Menado-koffie, 210 204 pikol Banka-tin en 313 933 K.G. kinabast. De totale bruto opbrengst, ad f 26 242 216, liet, na aftrek van de kosten van aflading in Indië, vervoer over zee en verkoop (dus ongerekend de in Indië gedane uitgaven, waaromtrent opgaven per oogstjaar worden aangetroffen in de bij hoofdstuk **O** behoorende tabellen), ten bedrage van f 1 264 382, een netto provenu van f 24 977 834 over. Voor gespecificeerde opgaven omtrent een en ander zie bijlage DD.

Over de op Java en te Padang gehouden koffieveilingen en over den verkoop van Ombilien-kolen wordt gehandeld respectievelijk in afd. I en II van hoofdstuk **O**.

Bevrachtingen. Ook gedurende 1900 had het vervoer van gouvernementsproducten uit Nederlandsch-Indië herwaarts uitsluitend plaats met stoomschepen der maatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd", en wel op den voet van de met elke maatschappij afzonderlijk voor de tijdvakken 1 Juni 1895 t/m ult. Mei 1900 en 1 Juni 1900 t/m ult. Mei 1901 (verg. over laatstbedoelde contracten blz. 73) gesloten overeenkomsten. Het aantal beladingen bedroeg in stoomschepen welke in den contractueelen maildienst vertrokken 51, en in zoogenaamde extrabooten 21. Op deze 72 reizen werden voor gouvernementsrekening herwaarts verscheept 3953 last koffie, 7482 last tin en 347 last kinabast. Omtrent de betaalde vrachten zie bijlage EE.

Assurantiën. Van de in 1900 door de Nederlandsche Handelmaatschappij geldelijk verantwoorde producten, die, berekend naar de prijzen op de tijdstippen van verscheping, eene waarde vertegenwoordigden van f 26 320 903, was tegen zeegevaar verzekerd geweest eene waarde van f 694 803, waarvoor wegens premie betaald was f 2213. De beloopen zeeschade beliep in het geheel f 21 229. Hiervan werd door assuradeuren vergoed f 298, zoodat het Gouvernement op de eigen risico eene schade leed van f 20 931 (verdeeld over 8 ladingen in stoomschepen).

§ 4. *Andere bronnen van inkomst.*

A. Verpachte middelen.

De reglementen voor de verpachting van 's lands middelen (St. 1853 n°. 86 en 1854 n°. 75, zooals die sedert zijn gewijzigd en aangevuld) zijn bij ordonnantie van 10 Februari 1901 (St. n°. 87) nader aangevuld in dien zin, dat thans ook is voorzien in het geval, dat de pachter en zijne borgen het verzoek doen om een borg of de borgen van zijne of hunne verplichtingen te ontslaan.

Opiumpacht.

Java. Op Java liepen al de driejarige pachtcontracten op ult. 1900 af. Voor den met 1901 aanvangenden nieuwen termijn waren verpachtingen te houden voor slechts 12 [1]) in stede van 15 perceelen, daar van de gewesten welke in 1897 nog voor de opiumpacht in aanmerking waren gekomen, in de nieuwe pachtvoorwaarden (zie St. 1900 n°. 251, juncto n°. 282) geen sprake meer behoefde te zijn van Soerabaija, waar reeds op 1 Januari 1899 de regie was ingevoerd, noch van Madioen en Kediri, waar dit op 1 Januari 1901 zou geschieden. Ook thans kwam het gewenscht voor de pacht af te staan voor één jaar dan wel voor drie jaren, in het laatste geval echter onder voorbehoud, dat het Gouvernement vrij zou zijn om binnen dien termijn, mits niet vroeger dan met 1 Januari 1902, de pacht door de regie te vervangen. De voor de pachters verkrijgbare hoeveelheden ruw opium uit 's lands voorraad, welke reeds voor den afgeloopen pachttermijn lager waren gesteld dan vroeger, omdat de ondervinding geleerd had dat die voor sommige gewesten hooger waren bepaald dan voor de behoefte noodig was, ondergingen om dezelfde reden opnieuw vermindering, en wel ten opzichte van de perceelen Tagal, Pekalongan, Samarang, Japara, Rembang, Kadoe, Djokjokarta en Soerakarta. Hierdoor werd tevens zooveel doenlijk de mogelijkheid ontgaan, dat de pachters in de laatste maanden vóór de invoering der regie in eenig gewest die invoering zouden bemoeielijken door groote hoeveelheden opium tegen verlaagde prijzen onder de bevolking te brengen. De vermindering beliep in 't geheel 21 600 katti 's jaars, zoodat de verstrekbare maxima, welke in de 12 perceelen laatstelijk gezamenlijk 94 860 katti 's jaars bedragen hadden, tot 73 260 katti werden teruggebracht. Voor het perceel Kadoe werd het aantal kitten (verkoopplaatsen) van 31 op 33 gebracht.

Aangezien het voornemen om zoo spoedig mogelijk de regie over geheel Java uit te breiden gebrek aan concurrentie deed voorzien, in welk geval aan onderhandsche verlenging der loopende contracten de voorkeur zou moeten worden gegeven boven nieuwe verpachting, had de Regeering zich voor den nieuwen termijn het recht voorbehouden om voor elk perceel de pacht voor het jaar 1901 of voor de jaren 1901 t/m 1903 zonder voorafgaande opveiling onder de hand af te staan. Voor 7 van de 12 perceelen, namelijk voor Cheribon, Samarang, Japara, Kadoe, Bagelen, Djokjokarta en Soerakarta, gelukte het van dat recht gebruik te maken, zoodat slechts verpachtingen behoefden te worden gehouden voor de perceelen Batavia c. a., Tagal, Pekalongan, Rembang en Banjoemas. Alleen voor Batavia c. a., waar tengevolge van verdeeldheid in de oude pachtkongsi zich twee partijen hadden gevormd, die tegen elkaar opboden, kon eene hoogere pachtsom bedongen worden dan voor 1898 t/m 1900, terwijl in de andere gewesten waar openbare opveiling plaats had, de pachtschat aanmerkelijk daalde. Voor Rembang deed bovendien het verminderd debiet van opium als gevolg van de staking der werkzaamheden in de Solo-vallei zijn invloed gelden en werden in 't geheel geen aanbiedingen verkregen, waarom tot onderhandschen afstand moest worden overgegaan. Over al de perceelen gezamenlijk verminderde de jaarlijksche pachtschat van f 6 189 636 tot f 6 061 080 (verg. tabel III van bijlage FF). Omgeslagen over de verstrekbare hoogste hoeveelheden opium kwam de pachtsom voor alle pachtperceelen dooreen neer op f 82,73 per katti, tegen f 72,94 onder de werking der afgeloopen contracten. Dat dit gemiddelde, niettegenstaande een mindere totaal pachtschat, voor den nieuwen termijn hooger is, wordt verklaard door de vrij belangrijke vermindering der maximum-verstrekkingen.

Vergeleken bij het tijdvak 1895—1897 valt voor 1898—1900 eene vrij belangrijke vermindering te constateeren van de opiumverstrekkingen aan de pachters. Wanneer men de na afloop van de pachttermijnen aan den lande teruggeleverde hoeveelheden in rekening brengt, blijkt het verbruik van ruw opium in de 14 perceelen, waar de pacht in 1900 nog werkte, gemiddeld per jaar te hebben bedragen 74 566 katti in eerstgenoemd en 67 808 katti in laatstgemeld tijdvak.

Volgens de door de pachters verstrekte opgaven beliep het debiet van *bereid* opium in 1900 slechts 623 784 thail, tegen 733 077 thail in 1899, welke hoeveelheden respectievelijk overeenkomen met 38 986 en 45 817 katti.

Uitvoerige opgaven voor elk pachtperceel in het bijzonder nopens de verstrekking en het debiet van opium over de jaren 1899 en 1900 zijn opgenomen in tabel I van bijlage FF, terwijl tabel II eene statistiek bevat der in 1900 gedane aanhalingen van opium. Het aantal aanhalingen (662) was kleiner dan in 1899 (700), doch daarentegen was de aangehaalde hoeveelheid grooter (ruim 524 katti, tegen ruim 138 katti in 1899, naar het gewicht herleid in ruwen staat). De belangrijkste aanhalingen waren die van 114 en 55 katti bereid opium, respectievelijk aan boord van een te Tandjong Priok liggend Engelsch-Chineesch stoomschip

[1]) Namelijk de perceelen (gewesten) Cheribon, Tagal, Pekalongan, Samarang, Japara, Rembang, Banjoemas, Bagelen, Kadoe, Djokjokarta en Soerakarta, zoomede de te zamen één perceel vormende gewesten Batavia, Krawang en Lampongsche Districten. Ten einde de moeielijkheden af te snijden, welke zouden kunnen rijzen in verband met de op het tijdstip waarop de verpachtingen gehouden werden nog niet tot stand gekomen inlijving van sommige gewesten bij andere (zie blz. 63), werd bepaald, dat de verpachtingen zouden plaats hebben voor het toenmalige gebied der gewesten. Alleen ten opzichte van Rembang, van welk gewest kleine gedeelten bij de niet meer onder de pacht vallende residentiën Soerabaija en Kediri zouden worden gevoegd, werd het voorbehoud gemaakt, dat met ingang van den datum waarop die gebiedswijziging in werking zou treden, ook het pachtperceel eene gelijke wijziging zou ondergaan, tegen restitutie aan den pachter van f 250 's maands op den aangenomen pachtschat. Sedert is, in verband met de aanstaande invoering der opiumregie in Samarang, met ingang van 1902 nog eenige wijziging gebracht in den omvang van het pachtgebied Soerakarta (St. 1901 n°. 228).

en bij den inlandschen schipper van eene te Toeban (Rembang) van Soerabaija aangekomen prauw. Voorts verdienen nog vermelding eene aanhaling van 10 katti bereid opium in Cheribon en eene van p. m. 9 thail, welke laatste hoeveelheid werd aangetroffen in een van Singapore afkomstig postpakket, bestemd voor een te Koedoes (voormalige residentie Japara) woonachtigen Chinees. Overigens zij nog vermeld dat in Rembang 19 maal geringe hoeveelheden regie-opium werden aangehaald.

Evenals in 1899 in Japara (zie vorig verslag, blz. 126), werd in 1900 (Juni) in de residentie Cheribon de speciale opiumpolitie ingetrokken, doch daarentegen de gewone politie tijdelijk versterkt met 3 mantri's en 3 oppassers.

Door de voor de opiumrecherche aangewezen stoomschepen (*Argus*, *Cycloop*, *Tagal*, *Wachter* en *Valk*, waarvan de *Cycloop* eene belangrijke herstelling onderging door de vernieuwing van de vlampijpen) werd slechts tweemaal op een bepaald doel, een van Singapore verwacht wordend zeilvaartuig, gekruist, doch in beide gevallen te vergeefs. Omtrent een paar maatregelen met betrekking tot de opvarenden aan boord dier stoomschepen zie men St. 1900 n°. 192 en 1901 n°. 175.

Volgens de daaromtrent van ons consulaat-generaal te Singapore ontvangen opgave, ontleend aan verklaringen der afschepers, zouden in 1900 van daar naar Bali 824 en naar Makasser 512 kisten opium zijn verscheept (tegen respectievelijk 867 en 557 kisten in 1899), welke opgave voor Bali geheel en voor Makasser vrijwel overeenkomt met de onzerzijds gehouden aanteekeningen betreffende de ontscheepte partijen, welke voor laatstgenoemde plaats een totaal van 490 kisten aanwezen.

De aanzuivering van hetgeen de pachters aan den lande verschuldigd waren wegens pachtsom (f 8 614 596) en wegens aan hen verstrekt opium (f 1 957 650) had in 1900 zeer geregeld plaats. Op 1 Januari 1901 viel nog slechts in te vorderen een bedrag van f 3000 wegens opiumverstrekking aan den pachter te Pekalongan, welke achterstand echter nog in dezelfde maand werd aangezuiverd. Het verstrekt opium, waarvoor de pachters f 30 per katti hebben te voldoen, kostte den lande, wat het Levantsch opium betreft f 7,94, en wat de Bengaalsche soort betreft f 10,30[5] per katti, zoodat, daar de verstrekkingen van 1900 bestonden uit 30 055 katti van de eerste en 35 200 katti van de andere soort, onder de som van f 1 957 650 aan winst begrepen was f 1 356 277.

In mindering van over de jaren 1897 en vroeger den lande nog aankomende vorderingen betreffende sommige opiumpachtperceelen werd, blijkens tabel V van bijlage FF, gedurende 1900 voor zooveel Java en Madura betreft, nog geïnd f 18 313 (voor de buitenbezittingen was dit cijfer f 15 224).

Buitenbezittingen. Van de vier gewesten, waar hetzelfde pachtstelsel werkt als op Java, namelijk Sumatra's Westkust, Benkoelen, Palembang en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, moesten in de laatstgenoemde drie nieuwe verpachtingen plaats hebben, welke verpachtingen, wat Benkoelen en Palembang betreft, werden gehouden voor het tijdvak van 1 Januari 1901 t/m ult. Maart 1902, dan wel voor het tijdvak 1 Januari 1901 t/m ult. Maart 1903, en wat aangaat de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo voor 1 jaar of voor 3 jaren, aanvangende met 1 April 1901. Behoudens de verhooging van de maximumverstrekking in Benkoelen van 45 tot 60 katti opium 's maands, en de vermeerdering van het aantal kitten in Palembang van 16 tot 20, een en ander als een gevolg van de zich ontwikkelende mijnbouwindustrie in die gewesten, zoomede de vermeerdering van het aantal verkoopplaatsen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo met één, waren overigens de pachtvoorwaarden (St. 1900 n°. 260) ongeveer gelijk aan die voor de voorafgegane pachttermijnen. Voor Benkoelen en Palembang werden zeer gunstige resultaten verkregen; de pachtschat steeg toch voor die gewesten respectievelijk van f 24 621 tot f 39 204 en van f 79 200 tot f 96 000 's jaars. Ook voor de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo kan het verkregen bod (f 11 733, tegen f 10 572 's jaars) gunstig genoemd worden. De op blz. 127 van het vorig verslag ter sprake gebrachte overneming van het opiummiddel in het zelfbesturend gebied der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo kwam tot dusver nog niet tot stand, daar het de bedoeling is de pacht eerst in te voeren nadat met de tolrechtenheffing een aanvang zal zijn gemaakt.

Evenals in 1899 nam de pachter van Benkoelen ook in 1900 de volle hoeveelheid opium waarover hij als maximum mocht beschikken, doch in de drie andere gewesten bleven de verstrekkingen weder ver beneden de toegestane maxima. Voor verdere bijzonderheden daaromtrent zie men tabel IV van bijlage FF.

Het aantal aanhalingen bedroeg in de vier gewesten, zonder te rekenen die betreffende onbeduidende hoeveelheden opium en morphine, 31, zijnde 21 minder dan in 1899. In totaal werd aangehaald ruim 42 katti (alles herleid naar het gewicht in ruwen staat), tegen 102 katti in 1899. De grootste aanhalingen waren eene van 46½ thail bereid opium ter Sumatra's Westkust en eene van 43 thail bereid opium in Palembang.

Elders in de buitenbezittingen, voor zooveel aldaar vanwege het Gouvernement het recht tot den verkoop van opium wordt verpacht, zijn de pachters niet aan maxima gebonden en hebben zij zelf het opium aan te schaffen buiten bemoeienis van den lande, uitgenomen, wat dit laatste betreft, de pachters in Menado en Ternate, die zich uitsluitend van opium uit 's lands voorraad hebben te voorzien.[1]) Op ult. 1900 verstreek de pachttermijn in de gewesten Atjeh en onderhoorigheden (zoowel in de afdeeling Groot-Atjeh als in de Onderhoorigheden) en Billiton, en op ult. Maart 1901 die voor Ternate en voor de afdeeling Banda der residentie Amboina. Was voor de afdeeling Groot-Atjeh en voor de eerst sedert 1 Maart 1900 onder de pacht vallende Atjehsche Onderhoorigheden (zie blz. 127/128 van het vorig verslag) de opiumpacht tot dusver afzonderlijk geregeld, thans werd het wenschelijk geoordeeld voor het geheele gewest één algemeene regeling te treffen, welke werd vastgesteld bij de ordonnantie van 15 Januari 1901 (St. n°. 55). De nieuwe regeling komt ongeveer geheel overeen met die voor de Onderhoorigheden (St. 1900 n°. 2). Alleen is de mogelijkheid opengesteld — en zulks in het belang van tijdelijke vestigingen, of wanneer de oprichting van ondernemingen buiten de grenzen der gouvernementsvestigingen dat wenschelijk maakt — om den pachter mede het uitsluitend recht toe te kennen tot den verkoop van ruw opium, het bereiden van opium en den verkoop van het bereide product binnen de grenzen van nader door het hoofd van gewestelijk bestuur aan te wijzen plaatsen. Bovendien is uitdrukkelijk gestipuleerd, dat verkoop van opium door anderen dan hen die daartoe volgens het reglement bevoegd zijn, verboden is. Daar de nieuwe regeling eerst op 1 April 1901 in werking zou kunnen treden, werden voor het tijdvak 1 Januari t/m 31 Maart 1901 onderhandsche aanbiedingen uitgelokt, met het resultaat, dat de pacht voor dat kwartaal op de aangegeven wijze kon worden afgestaan (St. 1900 n°. 300), en wel voor f 40 000 's maands. Na verpachting en herverpachting op de nieuwe voorwaarden, werd het middel voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904 gegund voor f 42 090 's maands, of f 10 290 's maands minder dan voor het tijdvak 1 April t/m ult. December 1900 was verkregen, welke achteruitgang wordt toegeschreven aan het verminderd debiet tengevolge van het vertrek van vele Chineesche koelies naar de Straits-Settlements, waartoe zij genoopt worden door de concurrentie van Atjehsche koelies. Ook voor Billiton daalde voor den nieuwen termijn (1 Januari 1901 t/m ult. Maart 1903) de pachtschat, en wel van f 180 000 op f 168 000 's jaars, op welk verschijnsel blijkbaar van invloed is geweest de omstandigheid dat de Billiton-Maatschappij, die vroeger al haar erts liet verwerken op het eiland zelf, sedert eenigen tijd een gedeelte te Singapore laat uitsmelten. De opbrengst van de uit een geldelijk oogpunt van weinig belang zijnde pacht in Ternate, welke bij de vorige verpachting zoo sterk was gedaald (van f 3640 tot f 1768 per jaar), vertoonde weer eene stijging (tot f 2099), terwijl ten aanzien van de pacht op de Banda-eilanden opnieuw eene vermindering valt te constateeren (f 20 400 tegen f 21 000 's jaars). Nadere opgaven omtrent een en ander bevat tabel IV van bijlage FF.

De over 1900 ter zake van de opiumpacht in de buitenbezittingen verschuldigde bedragen, namelijk f 4 007 313 aan pachtsommen en f 250 453 wegens koopprijs van opium uit 's lands voorraad (op welke verstrekkingen de winst van den lande bedroeg f 173 696), werden naar behooren voldaan, met uitzondering van een gering bedrag, dat de pachter te Menado schuldig bleef, doch spoedig na ult. December 1900 aanzuiverde.

Andere verpachte middelen.

Java en Madura. Van de zoogenaamde kleine middelen kwamen voor eene nieuwe verpachting in aanmerking bijna alle pandhuizen, verschillende overvaarten, het recht op de zeevoortbrengselen bij de Duizend-eilanden en het eiland Alkmaar (re-

[1]) Hier werd in 1900 verstrekt respectievelijk 456¾ en 17 katti, tegen 412½ en 28 katti in 1899 (alles Bengaalsch opium).

sidentie Batavia) en het op die eilanden groeiende hout, de Chineesche dobbelspelen in de residentie Batavia en het alleen in dat gewest werkende middel Chineesche waijangspelen, welke laatste pacht slechts voor één jaar werd gegund in verband met het in overweging zijnde denkbeeld om de pacht te vervangen door eene rechtstreeksche heffing. Aangezien gebleken was, dat de waijangvertooningen meestal werden gegeven vóór of in de nabijheid van de dobbelhuizen, en daar blijkbaar dienst deden om de speelzucht aan te wakkeren, werd bij de nieuwe verpachting aan gegadigden te kennen gegeven, dat geen verlof meer zou worden verleend om de vertooningen in die minder gewenschte omgeving te doen plaats hebben, hetgeen ten gevolge had dat de jaarlijksche pachtsom zeer belangrijk daalde (van f 18 000 tot f 9672). Op de opbrengst der speelpacht heeft de maatregel echter geen nadeeligen invloed uitgeoefend; voor den nieuwen termijn werd zelfs iets meer verkregen dan voor den vorigen. De opbrengst van de pandhuispacht steeg aanmerkelijk (f 1 426 023 voor 1901, tegen f 1 147 248 voor 1900), zonder dat met zekerheid is uit te maken, welke oorzaken daartoe hebben medegewerkt. Wel viel in vele perceelen bij de gehouden verpachtingen eene scherpe concurrentie waar te nemen, welke wordt toegeschreven deels aan de goede zaken door de pachters gedurende den vorigen termijn gemaakt, deels aan de gestadige uitbreiding van het gebied der opiumregie, tengevolge waarvan veel Chineesch kapitaal vrij komt, waarvoor op nieuw plaats moest worden gezocht. Ook de geruchten omtrent plannen tot intrekking van de pacht der pandhuizen in geheel Indië schijnen aan de stijging der pachtcijfers niet vreemd.

Voor alle kleine middelen gezamenlijk beliep het totaal der pachtsommen voor 1901 f 1 896 753, tegen f 1 622 928 in 1900. Gespecificeerde opgaven bevat tabel I van bijlage GG.

De aanzuivering van de pachtsommen over 1900 geschiedde over 't algemeen naar behooren. Bij het einde van het jaar was slechts door 3 pachters, ongerekend de boeten, gezamenlijk nog verschuldigd f 448, welk bedrag in den loop van Januari 1901 ten volle werd gekweten.

Op de nog vorderbare achterstanden over vroegere pachtjaren, bij het einde van 1899 bedragen hebbende f 94 942, werd in 1900 aangezuiverd f 1927 (zie daaromtrent tabel II van bijlage GG).

De op blz. 128 van het vorig verslag ter sprake gebrachte plannen tot heffing van schut- of doorvaartgelden bij de sluiswerken te Goebeng en Goenoengsari (residentie Soerabaija) en tot vervanging van de pacht van het recht tot het heffen van schutgelden aan de in hetzelfde gewest gelegen sluizen te Melirip en Gedek door rechtstreeksche heffing zijn sedert verwezenlijkt en wel met ingang van 1 November 1900 (zie St. 1900 n°. 261). Voorts is het denkbeeld in overweging om na het eindigen van den thans nog loopenden pachttermijn (ult. December 1901) ook de heffing van schutgelden bij de sluizen te Tangké (residentie Batavia) en te Samarang in eigen beheer te nemen.

Aan het t. a. p. van het vorig verslag besproken voornemen om naar de uitvoerbaarheid van de exploitatie der pandhuizen in eigen beheer een grondig onderzoek te doen instellen door een specialen ambtenaar, bij voorkeur een ervaren ambtenaar van het binnenlandsch bestuur, is bij gouv. besluit van 8 November 1900 n°. 25 uitvoering gegeven in dien zin, dat aan den assistent-resident W. P. D. DE WOLFF VAN WESTERRODE, behalve een onderzoek naar hetgeen van Regeeringswege met betrekking tot de oprichting van landbouw-credietbanken zou kunnen worden gedaan (verg. daaromtrent het over den inlandschen landbouw op Java en Madura handelend gedeelte van hoofdstuk O), tevens is opgedragen gegevens te verzamelen voor de beantwoording van de vraag in welken zin verbetering is aan te brengen in het bestaande stelsel van het uitleenen van kleine geldsommen op pand. Bovendien werd besloten om reeds met ingang van 1 April 1901 eene proef te nemen met de exploitatie van een pandhuis in eigen beheer, waarvoor het pandhuis te Soekaboemi (Preanger Regentschappen) werd aangewezen (St. 1901 n°. 131).[1] De voorloopige resultaten van die proef, hoewel uit den aard der zaak nog weinig zeggende, mogen niet onbevredigend heeten.

Zooals gewoonlijk werden ook in 1900 ten aanzien van de pandhuispacht hier en daar overtredingen geconstateerd, waaronder 27 gevallen van beweerde overschrijding door de pachters van het rentetarief. Van de daarin betrokken 26 beklaagden werden er 15 gestraft en de overigen vrijgesproken. Wegens het clandestien uitleenen van kleine sommen tegen pand werd tegen 22 personen eene vervolging ingesteld, welke voor 7 hunner eindigde met vrijspraak en voor de andere met veroordeeling tot tenarbeidstelling.

[1] In verband hiermede werd dit pandhuis, waarvoor de loopende pachttermijn op ult. 1900 kwam te verstrijken, slechts voor de eerste drie maanden van 1901 opnieuw in pacht afgestaan.

Buitenbezittingen. De tot dusver alleen in de afdeeling Groot-Atjeh van het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden werkende pacht van het gedistilleerd is met 1 April 1901 ook ingevoerd in de afdeeling Onderhoorigheden van Atjeh (St. 1901 n°. 75). Bij die gelegenheid werden de voor genoemd gewest gegolden hebbende bijzondere voorwaarden vervangen door het zoogenaamde algemeene drankenpacht-reglement (St. 1890 n°. 85, juncto 1894 n°. 158 en 1900 n°. 169), behoudens eenige door plaatselijke toestanden gevorderde afwijkingen. In afwachting van het tot stand komen van de nieuwe regeling werd op de oude voorwaarden de drankenpacht in Groot-Atjeh slechts afgestaan voor de eerste drie maanden van 1901, tegen f 3110 's maands, zijnde f 710 meer dan de maandelijksche pachtsom over den termijn 1898 t/m 1900 had bedragen. Daarna is de pacht in het geheele gewest op de nieuwe voorwaarden voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904 ondershands gegund tegen f 45 000 's jaars. Ook op de tot dusver alleen ter hoofdplaats Ternate werkende drankenpacht werd met ingang van 1 April 1901 het algemeen drankenpacht-reglement van toepassing verklaard, terwijl verder de pacht over het geheele eiland Ternate werd uitgebreid (St. 1901 n°. 117). Daar intusschen de afkondiging der nieuwe bepalingen eerst nà ult. Maart 1901, het tijdstip waarop het bestaande pachtcontract ten einde liep, te Ternate bekend werd, werd dat contract met één maand verlengd (zie St. 1901 n°. 232) en vervolgens de pacht op de nieuwe voorwaarden voor het tijdvak 1 Mei 1901 t/m ult. April 1902 afgestaan voor f 5904 's jaars. Het algemeen drankenpacht-reglement werkt thans in alle gewesten der buitenbezittingen waar de pacht van het gedistilleerd bestaat.

De bij de ordonnantie van 11 Maart 1900 (St. n°. 108) ingevoerde pacht der Chineesche dobbelspelen op het eiland Ternate (zie vorig verslag, blz. 129) werd na drieledige opveiling (namelijk voor 9 maanden, voor 1¾ en voor 2¾ jaar) gegund voor het tijdvak 1 Juli 1900 t/m ult. Maart 1901, tegen een pachtschat van f 85 's maands.

Volgens de bepalingen op de ter hoofdplaats Menado bestaande pacht van het middel saguweer, was het den eigenaren van de bijna geheel binnen het pachtgebied gelegen aanplantingen van saguweerpalmen verboden binnen dat gebied hun saguweer aan anderen dan aan den pachter te verkoopen, die van deze omstandigheid, zeer ten nadeele van de welvaart van de onmiddellijke omstreken van Menado, misbruik maakte, zoodat de cultuur der saguweerpalmen met ondergang werd bedreigd. Aan dezen ongewenschten toestand is een einde gemaakt door verkleining van het pachtgebied met de strook gronds waarop zich de aanplantingen bevinden (St. 1901 n°. 121). Aangezien die maatregel niet vóór 1 April 1901 in werking kon treden, terwijl de loopende pachtovereenkomst reeds met ult. December 1900 kwam te verstrijken, werd de pacht voor de eerste drie maanden van 1901 nog op de oude voorwaarden en tegen dezelfde pachtsom onderhands afgestaan, waarna de pacht op de nieuwe voorwaarden, na tweeledige opveiling (voor 1 en 3 jaar) voor het tijdvak van 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 is gegund voor f 13 200 's jaars, zijnde f 1692 's jaars minder dan voor 1 Januari 1898 t/m ult. Maart 1901 werd verkregen.

Het reglement op de saguweer-pacht ter hoofdplaats Amboina (St. 1886 n°. 121, juncto 1895 n°. 156) werd aangevuld met eene bepaling op het vervoer van saguweer binnen het pachtgebied, en zulks ten einde den clandestienen handel in dien drank tegen te gaan (St. 1901 n°. 218).

In het reglement op de pacht van het recht om belasting te heffen van de sagoe, was, getah, enz. in eenige streken der residentie Oostkust van Sumatra, werd eenige wijziging gebracht ten aanzien van de tarieven dier belasting (St. 1901 n°. 76).

In de overige gewesten der buitenbezittingen vond daar, waar de pachtovereenkomsten met ult. Maart 1901 kwamen te verstrijken, de opveiling, evenals op Java en Madura, in den regel tweeledig plaats, namelijk voor een korteren of langeren termijn, waarbij in de meeste gevallen tot gunning voor den langeren termijn werd overgegaan, omdat de biedingen voordeeliger waren. Over alle kleine middelen gezamenlijk bedraagt het eindcijfer aan pachtsom over 1901 f 1 786 161, zijnde f 79 760 minder dan (volgens verbeterde opgaven) over 1900 (verg. bijlage GG, tabel I).

Van het in 1900 aan pachtsommen verschuldigde bleef bij het einde van het jaar van 5 pachters nog in te vorderen f 2003 (ongerekend de boeten). Zoowel deze som als het door den pachter van het gedistilleerd ter Sumatra's Westkust nog verschuldigde bedrag van f 2867 over 1899 (zie vorig verslag, blz. 129) werden in Januari 1901 aangezuiverd. In mindering van achterstanden over andere pachtjaren werd in 1900 geïnd f 2893 en bleef nog te vorderen f 252 516 (verg. bijlage GG, tabel II).

Overtreding van de pachtbepalingen betreffende de pandhuizen kwam gedurende 1900 alleen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo aan het licht, namelijk drie gevallen van overschrijding van het rentetarief, ter zake waarvan veroordeeling tot geldboeten volgde. Wegens het clandestien uitleenen van kleine sommen tegen pand vonden drie veroordeelingen plaats (2 ter Sumatra's Westkust en 1 ter Oostkust van Sumatra).

In die gewesten buiten Java en Madura, waar het houden van pandhuizen niet aan pachters maar aan licentiehouders is toegestaan, werden in 1900 17 zoodanige vergunningen aangevraagd. De licenties zijn onderworpen aan f 60 zegelrecht, eindigen steeds bij het einde van het jaar van afgifte en gelden alleen voor de daarin genoemde plaats.

In één van de betrokken zes gewesten (Bali en Lombok) werden in 1900 geen licenties aangevraagd; over de overige waren de vergunningen verdeeld als volgt: Riouw 5 (43 874 beleeningen, waarop f 126 657 werd voorgeschoten); Menado 6 (21 161 en f 92 889); Ternate 2 (4174 en f 7928); Amboina 1 (4370 en f 10 052); Timor 3 (19 357 en f 44 878). De rentevoet, in 1900 bij de gelicentieerde pandhuizen gevolgd, wordt opgegeven per maand te hebben bedragen: in Riouw 5 à 10, in Menado 4 à 5, in Ternate 3 à 4, in Amboina 3 à 6 en op Timor 4 pct.

In de residentie Bali en Lombok werden wegens het clandestien uitoefenen van het bedrijf van pandhuishouder 2 personen tot tenarbeidstelling veroordeeld.

B. Onverpachte middelen en inkomsten.

De *opiumregie*, wier werking zich in 1900 bleef bepalen tot de residentiën Soerabaija, Pasoeroean, Probolinggo, Bezoeki en Madura en de afdeeling Lombok der residentie Bali en Lombok, werd met ingang van 1 Januari 1901 (St. 1900 n°. 204 *a*) ook ingevoerd in de gewesten Kediri en Madioen, terwijl haar gebied met 1 Januari 1902 zal worden uitgestrekt tot Rembang en Samarang, wat laatstgenoemd gewest betreft met uitzondering van de in Soerakarta gelegen enclave Tandoek (St. 1901 n°. 229).

Bij de ordonnantie van 22 September 1900 (St. n°. 254) is, met wijziging van de bepalingen voor de opiumregie (St. 1898 n°. 277) en van die tegen den invoer, het bezit, het vervoer en den verkoop van opium in de verboden kringen (St. 1890 n°. 254), bepaald dat opium aangehaald in die kringen, voor zoover zij gelegen zijn binnen het regiegebied, zal worden gekeurd door den directeur van de fabriek der opiumregie, met afgifte van het verbeurd verklaarde opium aan die fabriek. Aangezien op sommige plaatsen, vooral op die waar zich groote garnizoenen bevinden, veel opiumgebruik door vrouwen bleek voor te komen in de voor mannen bestemde kitten, waardoor de prostitutie niet weinig in de hand werd gewerkt, zijn de op het houden van opiumkitten in het regiegebied betrekking hebbende artikelen van de reeds vermelde bepalingen in St. 1898 n°. 277 bij ordonnantie van 17 Januari 1901 (St. n°. 62) aangevuld in dien zin, dat voortaan, doch alleen in geval van noodzakelijkheid, vergunning kan worden verleend om ook aan vrouwen gelegenheid te geven tot het gebruiken van regie-opium in daartoe met toestemming van het bestuur opgerichte, uitsluitend voor haar bestemde en dus niet voor mannen toegankelijke kitten. Van de gelegenheid is tevens gebruik gemaakt om duidelijker te doen uitkomen, dat in de kitten alleen *medegebracht* opium mag worden geschoven.

Een andere maatregel die, evenals de zooeven vermelde, uitsluitend werd genomen om bestaande toestanden, waarin voorshands feitelijk geen verandering kan worden gebracht, te wettigen, hetgeen de voorkeur verdient boven oogluikende toelating van voortdurende wetsovertreding, betreft het bergdistrict Tengger van de tot het regie-gebied behoorende voormalige residentie Probolinggo. Dat district, hetwelk in 1864 (St. n°. 158) tot verboden kring werd verklaard, werd in 1882 (St. n°. 205) belangrijk uitgebreid, waardoor ook de verboden kring eene vergrooting onderging, terwijl het opiumgebruik in het nieuwe gedeelte bestond en ook bleef bestaan. Bij de ordonnantie van 1 Maart 1901 (St. n°. 111) is nu dat gedeelte aan den verboden kring onttrokken.

Ten aanzien van de verboden kringen kan overigens nog worden medegedeeld dat het voornemen bestaat om de verbodsbepalingen op den invoer, het bezit en den verkoop van opium in de Preanger Regentschappen, Bantam en het tot die kringen behoorend gedeelte der residentie Batavia in zoover los te laten, dat in door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen Chineesche wijken regie-opium verkrijgbaar zal worden gesteld voor Chineezen en inlandsche militairen. Ook daar is het opiumgebruik onmogelijk geheel tegen te gaan, en de Regeering zal in haar streven om dat gebruik zooveel mogelijk te keeren sterker staan, wanneer zij de feiten, die niet voor verandering vatbaar zijn, aanneemt en erkent, dan wanneer zij daarvoor de oogen sluit.

Gedurende 1900 werd in de 5 tot het regie-gebied behoorende gewesten van Java en Madura in 't geheel gedebiteerd 180 257 thail opium, tegen 199 185 thail in 1899. Evenals tot dusver steeds het geval was geweest, was Bezoeki weer het eenige gewest waar het debiet hooger was dan onder de werking van het pachtstelsel, hetgeen uitsluitend schijnt te moeten worden toegeschreven aan de betere bestrijding van den opiumsluikhandel (verg. blz. 130 van het vorig verslag). Dat nog 546 thail meer werd gesleten dan in 1899 vindt zijne verklaring in den aanleg van den staatsspoorweg Kalisat—Banjoewangi en de daarmede gepaard gaande vermeerdering van het aantal Chineesche werklieden. Voor de 4 overige gewesten valt eene vrij belangrijke vermindering van het debiet te constateeren, waartoe in de eerste plaats medewerkten de achteruitgang van de koffiecultuur en de in verband daarmede ingevoerde bezuinigingen op de erfpachtsperceelen, minder goede tabaksoogsten, de neutrale houding van de regie tegenover het opiumverbruik, zoomede de strengere handhaving van het beginsel, dat in de kitten niet anders dan medegebracht opium mag worden geschoven (zie vorig verslag, t. a. p.). Van hoeveel invloed de achteruitgang der koffiecultuur is geweest kan voor Pasoeroean daaruit blijken, dat 62 pct. van de vermindering in dat gewest voor rekening komt van de koffieondernemingen. Bij deze algemeene oorzaken komen nog de prijsverhooging van het regie-opium in sommige gewesten, plaatselijke rampen en, speciaal voor Madura, nog het feit, dat vele schuivers als contract-koelies naar de buitenbezittingen emigreeren. Voor opgaven per maand van de gesleten hoeveelheden, ook wat betreft de verdeeling van het debiet naar de verschillende verpakkingseenheden en de geldelijke opbrengst, zij verwezen naar bijlage HH.

In de residentiën Soerabaija, Bezoeki en Madura had met 1 Januari 1900 eene verhooging van de debietprijzen plaats, als eene eerste poging tot nivelleering der prijzen, zoowel van de verschillende tube-soorten onderling, als van dezelfde eenheden in verschillende streken van eenzelfde gewest. Deze prijsverhooging, de ruimere verkrijgbaarstelling van tubes van de kleinste soort ($^1/_2$ matta) en de strenge handhaving van het grondbeginsel om geen tusschenhandel toe te laten tusschen de kithouders en de verbruikers (verg. vorig verslag, blz. 130) deden voornamelijk het debiet van groote tubes afnemen.

Het aantal verkoopplaatsen werd vermeerderd met die te Kalibaroe (Bezoeki) in het tracé van den spoorweg Kalisat—Banjoewangi.

Het aantal gelicentieerde verbruikplaatsen (kitten) steeg in 1900 van 179 tot 188 (door vermeerdering in Soerabaija en Pasoeroean met 15 en vermindering in Probolinggo, Bezoeki en Madura met 6 kitten).

Vergunningen tot het koopen en vervoeren van regie-opium tot een maximum van vijf thail, ten behoeve van de opiumverbruikers onder het werkvolk der ver van eene verkoopplaats gevestigde erfpachtsondernemingen werden er in 1900 43 verleend (32 in Pasoeroean, 8 in Bezoeki en 3 in Soerabaija), tegen 58 in 1899 (46 in Pasoeroean, 9 in Bezoeki en 3 in Soerabaija). Uit Pasoeroean wordt bericht dat de houders van deze „titipanlicenties", die oorspronkelijk door de administrateurs der koffieondernemingen werden bezoldigd, zich — ook als een gevolg van het streven naar bezuiniging op de ondernemingen — die betaling zagen onthouden, en nu zelf in hun onderhoud moeten voorzien.

De formatie van het vaste depôthouderspersoneel werd met ingang van 1 December 1900 (St. n°. 301) ten behoeve van de residentie Soerabaija uitgebreid met 2 depôthouders (te Soerabaija en Modjokerto), tegen intrekking van de betrekking van depôthouder te Pasoeroean, in verband met de samensmelting van het

depôt aldaar met dat te Probolinggo, terwijl voorts het depôt te Bezoeki werd verplaatst naar de nieuwe gewestelijke hoofdplaats Bondowosso, die ook voor het transport van opium beter gelegen is.

Het bij den dienst der opiumregie ingedeeld personeel gaf in 1900 alle reden tot tevredenheid. Er deden zich slechts twee gevallen voor van tekorten aan geld, en dan nog tot zeer geringe bedragen.

Waar het mogelijk bleek werd voortgegaan met beperking van uitgaven, o. a. door combinatie der betrekkingen van assistent-collecteur en verkooper, afschaffing van een regiecontroleur in Pasoeroean, en goedkoopere regeling van het transport. De kosten voor versterking en — in den Oosthoek — ook die voor betere betaling van de politie daarentegen bedroegen iets meer dan in 1899.

Het aantal opiumaanhalingen in het regie-gebied van Java en Madura, hetwelk in 1899 104 had bedragen, beliep in 1900 142 (waarvan 11 in de verboden kringen), tot eene gezamenlijke hoeveelheid van bijna 343 thail (het bereid opium herleid tot het gewicht in ruwen staat). Men zie daaromtrent de specificatie in tabel III van bijlage HH. Van de aanhalingen in de afdeeling Soerabaija had er één betrekking op 3 blikjes, gezamenlijk bevattende 5.25 thail bereid opium. Dergelijke blikjes waren reeds eenige malen vanwege de politie door middel van spionnen ingekocht, zoodat hier aan georganiseerden invoer van sluikwaar te denken viel. Vermoed werd dat een met Singapore in betrekking staande hadji althans in één der gevallen betrokken was, doch bewijs tegen hem werd niet verkregen. Ook de beide aanhalingen op het eiland Bawean (verboden kring), tot hoeveelheden van 1 katti 3.25 thail en 2 katti 15.20 thail, doen denken aan het bestaan van eene markt voor smokkelwaar te Soerabaija. Eene andere aanhaling in de afdeeling Soerabaija betrof eenige darmen, inhoudende 7 katti 10.30 thail bereid opium, welke werden aangetroffen bij een van Bandjermasin komenden Europeaan. De andere overtreders waren inlanders of Chineezen.

Omtrent de geldelijke uitkomsten der regie op Java en Madura over 1900 zij verwezen naar het overzicht der baten en lasten, opgenomen sub II van bijlage HH. Zooals reeds werd opgemerkt, ging in 1900 op Java en Madura het debiet van regie-opium, behalve in Bezoeki, achteruit. In 't geheel werd f 264 925 minder ontvangen dan in 1899 (f 3 429 440 tegen f 3 694 365). De lasten aan de eigen exploitatie verbonden (de zelfkosten, evenals in 1899, stellende op f 1,75 per thail) beliepen f 929 833, zoodat eene netto winst werd verkregen van f 2 499 607, tegen f 2 689 869 in 1899.

Op Lombok,[1]) waar zich, evenals op Java en Madura, het verschijnsel voordeed dat de verkoop van groote tubes verminderde, tegen vermeerdering van dien der kleine, was het debiet in April, Mei en Juni 1900 bijzonder laag — waarschijnlijk een gevolg van den sluikhandel — doch sedert steeg het geregeld. In December, toen zonder eenigen grond het gerucht werd verspreid dat met 1 Januari 1901 de prijs van het opium zou worden verhoogd, klom het debiet zelfs tot boven de 50 thail per dag, omdat de schuivers zich nog tijdig van zoo groot mogelijke voorraden wenschten te voorzien. Hoewel het debiet in 't geheel met 333 thail achteruitging (15 969 in 1900, tegen 16 302 in 1899), was, als gevolg van de in 1899 plaats gehad hebbende prijsverhooging, de bruto opbrengst toch f 5016 hooger dan in gemeld jaar (f 54 840 tegen f 49 824). Na aftrek van de onkosten, ad f 37 145, bleef f 17 695 als netto winst over, tegen f 10 954 in 1899.

Licentiën voor het vervoer van meer dan één thail regie-opium tot een maximum van 5 thail naar nederzettingen van vreemdelingen buiten Ampenan en Laboean Hadji (zie blz. 131 van het vorig verslag) werden in 1900 niet uitgereikt. Wel werd door den verkooper van Laboean Hadji 157 thail (in 1899 ruim 300 thail) verkocht aan lieden van buiten die plaats, doch deze namen het mede bij hoeveelheden van minder dan één thail.

In 1900 werd op Lombok in 59 aanhalingen eene hoeveelheid (herleid tot het gewicht in ruwen staat) van ruim 145 thail opium verbeurd verklaard (tegen circa 83 thail in 56 aanhalingen in 1899), waarvan ruim 112 thail betrekking bleek te hebben op regie-opium (bij 49 van de 59 aanhalingen).

Door de voorloopige gouvernementsfabriek nabij Batavia voor de bereiding en verpakking van opium werden in 1900 gevuld en voor verzending gereed gemaakt 12 606 025 tubes tjandoe en 13 793 200 gelengs tikee, te zamen bevattende 229 952 thail of 14 372 katti bereid opium. Deze cijfers zijn zooveel hooger dan die voor 1899 (9 553 050 tubes tjandoe en 10 982 000 gelengs tikee, bevattende 221 488 thail of 13 843 katti) niet alleen omdat er meer kleine tubes verkocht werden, maar ook omdat gezorgd moest worden voor den noodigen voorraad in verband met de invoering van de regie in Madioen en Kediri op 1 Januari 1901. Verwerkt werden 22 904 katti ruw opium (20 003 Bengaalsch en 2901 Levantsch) en 1001 katti djitjing (overblijfselen van gerookt regie-opium) of aan ruwe grondstof in 't geheel 23 905 katti. Hieruit werd verkregen 14 367 katti tjandoe of 60.1 pct. In de jaren 1896, 1897, 1898 en 1899 was het percentage respectievelijk 53.5, 54.2, 58.04 en 59.1. Voor den opkoop van djitjing werd in 1900 uitgegeven f 120 641, tegen f 137 819 in 1899. De opgekochte hoeveelheid werd bij de boeken der fabriek als ruwe grondstof ingenomen tegen eene waarde van f 10 744, zijnde 8.9 pct. van hetgeen daarvoor werd uitgegeven, alzoo weder een gunstiger percentage dan in 1899, toen het 7.4 bedroeg (in 1898 5.8).

De in het vorig verslag uitgesproken verwachting dat men met de nieuwe fabriek tegen het einde van 1900 gereed zou zijn, werd niet vervuld. Verschillende oorzaken werkten daartoe samen: vertraagde ontvangst uit Europa van verschillende machinedeelen, het breken van een der kracht leverende machines en voorts de omstandigheid, dat, toen het zich liet aanzien dat de nieuwe fabriek toch niet tijdig gereed zou komen voor den aanmaak van den voor Kediri en Madioen benoodigden voorraad, alles in het werk moest worden gesteld om te zorgen dat de oude fabriek in staat zou zijn om af te leveren hetgeen meer benoodigd was dan tot dusver. Zij is hiertoe in staat gebleken, doch bereikte daarmede ook de uiterste grenzen van hare capaciteit. Eerst in April 1901 kon het bedrijf voor een deel naar de nieuwe fabriek worden overgebracht, waarna einde Juni de oude proeffabriek geheel werd verlaten.

Het reeds op 1 December 1900 in functie getreden personeel voor den dienst der met 1 Januari 1901 in Kediri en Madioen ingevoerde regie bestaat respectievelijk uit 3 en 1 Europeesche depôthouders (te Kediri, Toeloeng Agoeng en Ngandjoek in Kediri en te Madioen), 4 en 5 inlandsche assistent-collecteurs, die tevens als mantri-verkooper fungeeren, benevens 130 en 75 mantri's voor den verkoop. Het aantal verkoopplaatsen is voor Kediri op 134 en voor Madioen op 80 bepaald, of 12 en 16 meer dan er vanwege den pachter geopend waren. Ter versterking van de politie werden, met intrekking van het tot dusver tijdelijk toegestaan personeel der opiumrecherche, aangesteld voor Kediri 2 Europeesche schouten (te Kediri en Blitar), 1 Europeesche opziener voor de politie (te Kertosono), 21 inlandsche mantri's en 47 oppassers (waarvan 29 bereden), en voor Madioen 1 Europeesche schout (te Madioen), 20 mantri's en 82 oppassers (waarvan 35 bereden). Bovendien werden den residenten globale kredieten verleend voor betaling van Europeesch en inlandsch hulppersoneel en voor het doen van uitgaven in het belang der bestrijding van den sluikhandel.

De invoering van de regie, waarbij van de zijde der afgetreden pachters alle medewerking werd ondervonden, had zonder moeielijkheden plaats. De debietprijzen zijn ongeveer gelijk aan die welke onder de pacht werden betaald, alleen is er meer regelmaat in gebracht en is voor Kediri de prijs der tikee verhoogd tot den voor het geheele regiegebied geldenden uniformprijs, waarbij in het oog moet worden gehouden dat de tikee-gelengs der regie 1/3 matta zuivere tjandoe bevatten, terwijl de pachter 380 à 400 gelengs uit één thail maakte, en voor de bereiding van tikee het opium met andere stoffen vermengde. Door den pachter werd bijna uitsluitend tikee verkrijgbaar gesteld; hij dwong zoodoende de schuivers om zijn inferieur product te koopen. Na de invoering der regie is het evenwel gebleken dat velen er de voorkeur aan geven zelf hunne tikee te bereiden, waardoor de verkoop daarvan, bij vroeger vergeleken, aanzienlijk is achteruitgegaan.

Behalve in Januari 1901 in beide gewesten en in Mei alleen in Madioen, werd door de regie steeds minder opium gesleten dan door den pachter. De toegenomen verkoop in Januari laat zich voor een deel verklaren uit de omstandigheid, dat in die maand het einde van de vasten viel, hetgeen in 1900 in Februari plaats had. Gedurende het 1ste halfjaar 1901 werd in 't geheel gesleten in Kediri 49 322 en in Madioen 24 117 thail, met eene bruto ontvangst van f 1 019 052 en f 473 073, terwijl

[1]) In deze afdeeling der residentie Bali en Lombok, de eenige streek der buitenbezittingen waar de opium regie tot dusver werkt, is zij beperkt tot de daartoe aangewezen nederzettingen van vreemdelingen, terwijl aan de inheemsche bevolking (Baliërs en Sassaks) alle bezit en vervoer van opium of daarmede vermengde zaken verboden is (verg. St. 1897 n°. 17).

de verkoop onder het pachtstelsel gedurende het 1ste semester van 1900 bedroeg in Kediri 50 708 en in Madioen 24 368 thail, met eene opbrengst van f 1 034 460 en f 472 668.

In- en uitvoerrechten. De onderhandelingen over de overneming door het Gouvernement van het recht tot tolheffing in de tot de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo behoorende landschappen Koetei, Sambalioeng, Goenoeng Taboer, Boeloengan, Pasir, Tanah Boemboe, Petagan Koesan en Kotta Waringin, voor welke overneming de begrootingswetgever de middelen reeds heeft toegestaan (zie vorig verslag, blz. 131) liepen ten einde (verg. blz. 32), zoodat de inlijving dier landschappen bij het tolgebied nog slechts wacht op het gereedkomen van de noodige etablissementen, waarvoor de projecten reeds zijn goedgekeurd en fondsen beschikbaar zijn gesteld.

De voorbereiding in Indië van de rechtenheffing in het oostelijk deel van den Archipel, waartoe in beginsel werd besloten bij de wet van 30 December 1899 (Ned. St. n°. 292, St. 1900 n°. 8), vorderde in die mate, dat met die heffing een aanvang kan worden gemaakt in het nog niet bij het tolgebied ingelijfde gedeelte der residentie Ternate en onderhoorigheden, zoomede in de residentiën Amboina en Timor en onderhoorigheden. Voorstellen dienaangaande zullen eerlang de Staten-Generaal bereiken.

Van de bij de wet van 30 December 1899 (Ned. St. n°. 293, St. 1900 n°. 10) geopende gelegenheid om uitvoerrecht van boschproducten te heffen in de in art. 1 der tariefwet genoemde gewesten buiten Java en Madura is bij de ordonnantie van 8 Januari 1901 (St. n°. 20), met ingang van 15 Februari d. a. v., gebruik gemaakt ten aanzien van de gewesten Sumatra's Westkust, Benkoelen, Lampongsche Districten, Palembang, Banka en onderhoorigheden, Billiton en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, terwijl diezelfde heffing voor de Westerafdeeling van Borneo is vastgesteld ingevolge art. 6 der tariefwet. Omtrent de wijze van toepassing van die heffing op het verkeer tusschen de verschillende deelen van Nederlandsch-Indië werd eene regeling getroffen bij St. 1901 n°. 21. Tevens ondergingen de tarieven van uitvoerrechten voor de afdeeling Indragiri van de residentie Riouw en onderhoorigheden en voor de residentie Oostkust van Sumatra eene herziening ten opzichte van het uitvoerrecht van getah en sago (St. 1901 n°s. 56 en 57).

In een aantal gewesten werden in verband met het toenemend handelsverkeer of ter betere verzekering van de rechtenheffing nieuwe tolkantoren geopend en andere verplaatst, of werd het personeel uitgebreid. Men zie daaromtrent St. 1900 n°s. 267 en 268 (Madura), 304 en 305 (Riouw en onderhoorigheden), 1901 n°s. 2 en 3 (Menado), 134 en 135 (Lampongsche Districten), 137 (Oostkust van Sumatra), 36, 190, 191 en 249 (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo). Voorts werd, met het oog op de groote beteekenis van de plaatsen Kroë en Bintoehan (residentie Benkoelen) als uitvoerhavens van boschproducten, in Maart 1901 (St. n°s. 150 en 151) de haven van Kroë voor den algemeenen handel opengesteld en opgenomen onder de havens voor algemeenen invoer en algemeenen uitvoer, terwijl te Bintoehan een tolkantoor werd gevestigd.

In de afdeeling Groot-Atjeh (uitgezonderd het eiland Wé) en in de afdeeling Gorontalo met de landschappen aan de Tominibocht (Menado) en het landschap Banggaai (Ternate), waar de gouvernements-tolheffing in den loop van 1899 was ingevoerd (respectievelijk op 1 April [1]) en 1 Juli), waren de geldelijke gevolgen in 1900 voor 't eerst over een vol jaar na te gaan. Terwijl over 1899 de tolontvangsten in die streken aan in- en uitvoerrecht gezamenlijk hadden bedragen f 118 027, werd in 1900 f 182 340 ontvangen, derhalve f 64 313 meer. Voor Groot-Atjeh alleen waren de cijfers respectievelijk f 102 445 en f 139 206. In het overig gouvernements-tolgebied werd in 1900 aan in- en uitvoerrecht gezamenlijk geheven f 11 899 674 (f 540 788 meer dan in 1899), waarvan op Java en Madura alleen f 8 586 832 (f 224 726 meer dan in 1899). Tot de vermeerdering van de ontvangsten in de buitenbezittingen droegen voornamelijk bij het met ingang van 1 Maart 1900 (St. n°. 78) verhoogde invoerrecht op zout in de residentie Oostkust van Sumatra [2]), en voorts de heffing, van 1 Januari 1900 af, van invoerrecht van opium in datzelfde gewest (zie St. 1898 n°. 132) en van gedistilleerd in de Minahassa (residentie Menado) (zie St. 1898 n°. 120).

Na bijtelling van nagevorderd recht en na aftrek van terugbetalingen, beliep het totaal van het in 1899 en 1900 ontvangene aan invoerrecht, uitvoerrecht en pakhuishuur onderstaande sommen, waarbij ook reeds is vermeld de opbrengst over de eerste zes maanden van 1901, vergeleken met het eerste semester van 1900.

	1899.	1900.	1ste halfjaar 1900.	1ste halfjaar 1901.
Invoerrecht	f 10 063 697	f 10 664 788	f 5 240 588	f 4 976 146
Uitvoerrecht . . .	1 401 012	1 395 893	837 921	765 310
Pakhuishuur . . .	43 728	49 262	24 582	28 113
	f 11 508 437	f 12 109 943	f 6 103 091	f 5 769 569

Voor elk kantoor van ontvangst in het bijzonder zijn de cijfers over 1900 vermeld in tabel I van bijlage JJ, terwijl uit een ander overzicht van diezelfde tabel blijkt hoeveel de voornaamste der bij invoer of uitvoer belaste artikelen, zoowel in genoemd jaar als in 1899, aan recht opbrachten.

Wegens overtreding van de bepalingen op de tolrechten hadden in 1900 99 bekeuringen plaats (alle, op 2 na, bij onderhandsche schikking beëindigd), tegen 123 in 1899.

Accijnzen. De bedragen welke de in een grooter of kleiner gedeelte van het gouvernements-tolgebied geheven accijnzen, zoowel in de eerste helft van 1901 als in de jaren 1899 en 1900 in 's lands kas deden vloeien, blijken uit onderstaande opgaaf (voor 1900 zij bovendien verwezen naar tabel I van bijlage JJ):

	1899.	1900.	1ste halfjaar 1900.	1ste halfjaar 1901.
Accijns op inlandsch gedistilleerd.	f 183 853	f 176 015	f 77 319	f 73 892
Accijns op tabak . .	39 497	35 220	22 254	21 728
„ „ petroleum.	3 951 864	4 093 945	1 891 915	1 907 407
„ „ lucifers. .	1 492 421	1 982 048	1 046 336	689 916
	f 5 667 635	f 6 287 228	f 3 037 824	f 2 692 943

Tot de belangrijke stijging in de opbrengst van den petroleum- en den lucifer-accijns droeg voor een deel bij dat die belastingen in Groot-Atjeh (ongerekend het eiland Wé) en in Gorontalo met de landschappen aan de Tomini-bocht (Menado) en Banggaai (Ternate) in 1900 voor het eerst over een vol jaar werden geheven (verg. blz. 132/133 van het vorig verslag), terwijl, wat den lucifer-accijns betreft, de hoogere opbrengst ook moet worden toegeschreven aan het feit dat, in verband met de bestaande plannen om verandering te brengen in den maatstaf van heffing van den accijns, in 1900 buitengewoon groote hoeveelheden lucifers werden ingevoerd. Ten vervolge op het op blz. 133 van het vorig verslag omtrent die plannen medegedeelde kan thans worden gemeld, dat het voornemen bestaat om de ordonnantie van 10 Januari 1900 (St. n°. 17) in te trekken, en den maatstaf van den lucifer-accijns nader zoodanig te wijzigen, dat rekening gehouden wordt met het aantal lucifers per doosje en tevens met het aantal koppen waarvan de lucifers zijn voorzien.

Bij de petroleumraffinaderij te Moeara Pladjoe (Palembang), waarbij reeds in 1900 tijdelijk een douane-ambtenaar was gedetacheerd (zie t. a. p.), werd in April 1901, eveneens nog op tijdelijken voet, in het belang van het accijns-toezicht een verificateur geplaatst.

Ter zake van overtreding van de accijnsbepalingen betreffende het inlandsch gedistilleerd, de petroleum en de lucifers werden in 1900 185 bekeuringen gedaan, tegen 154 in 1899. Van de 185 bekeuringen in 1900 werd 1 buiten gevolg gelaten, werden 183 aan het oordeel des rechters overgelaten en werd 1 bij onderhandsche schikking beëindigd.

Haven- en ankeragegelden, zoomede, wat betreft de haven Tandjong Priok (Batavia), *loods- en kaaigelden* en *vergoeding voor het gebruik van de electrische verlichting in de gouvernements-opslaglokalen*, en wat aangaat de Emma-hàven (Padang), *loods- en steigergelden*. De ontvangsten wegens deze middelen over 1900 en

[1]) De invoerings-ordonnantie voor Atjeh (St. 1899 n°. 74, aangevuld bij St. 1901 n°. 73) maakte eene uitzondering voor de artikelen „gedistilleerd" en „opium", waarvan eerst met ingang van 1 Januari 1901 invoerrecht zou worden geheven (verg. blz. 132 van het vorig verslag). Wat opium betreft is sedert aanleiding gevonden om de vrijstelling tot een nader te bepalen datum te verlengen (St. 1900 n°. 299).

[2]) Aan het voornemen om ook nà ult. Maart 1901 de vrijstelling van invoerrecht van het langs het tolkantoor Bagan Api Api voor verbruik binnen het gebied der zoutpacht in de afdeeling Bengkalis ingevoerde zout nog op tijdelijken voet te verlengen (zie de noot op blz. 132 van het vorig verslag) is sedert gevolg gegeven (St. 1900 n°. 320).

het 1ste halfjaar 1901, vergeleken met hetgeen in 1899 en het 1ste halfjaar 1900 werd geïnd, blijken uit de volgende opgaaf:

	1899.	1900.	1ste half-jaar 1900.	1ste half-jaar 1901.
Haven- en ankeragegelden. Java en Madura.	f 278 300	f 265 268	f 110 912	f 116 694
Haven- en ankeragegelden. Buitenbezittingen	87 427	99 256	47 899	50 136
Loods- en kaaigelden te Tandjong Priok	106 636	112 253	56 787	59 527
Loods- en steigergelden te Emmahaven	26 873	31 375	15 187	22 889
Vergoeding voor het gebruik van de electrische verlichting in de opslaglokalen te Tandjong Priok	1 806	2 295	1 205	1 193

Hoeveel onder de vermelde sommen over 1899 en 1900 alleen aan loodsgelden begrepen is, blijkt uit het overzicht op blz. 57.

Personeele belasting. De verordening op de heffing van deze belasting (St. 1878 n°. 349), waarvan de invoering voor de afdeeling Lombok der residentie Bali en Lombok in 1895 (St. n°. 190) was uitgesteld, doch sedert (St. 1897 n°. 274) reeds was toegepast op de vreemde oosterlingen in die afdeeling, werd met ingang van 1 Januari 1901 (St. n°. 100) ook van kracht verklaard voor de Europeanen. Van dien datum af werkt dus de belasting in geheel Nederlandsch-Indië, met uitzondering van het gewest Atjeh en onderhoorigheden, terwijl nog zijn vrijgesteld de vreemde oosterlingen in de residentiën Riouw en onderhoorigheden en Westerafdeeling van Borneo.

Over 1900 werden in het geheel aangeslagen 16 337 Europeanen en 32 202 vreemde oosterlingen (39 minder en 648 meer dan in 1899), wier aanslag, na aftrek van de toegestane verminderingen, bedroeg voor de eersten f 547 680 en voor de anderen f 383 711, tegen f 547 794 en f 378 991 (volgens verbeterde opgaven) over 1899. De stijging van de cijfers voor vreemde oosterlingen is in hoofdzaak een gevolg van de omstandigheid, dat in 1900 ook in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo deze categorie van ingezetenen aan de belasting onderworpen werd (verg. blz. 133 van het vorig verslag). Voor elk gewest in het bijzonder blijken de uitkomsten der belasting over beide jaren uit bijlage JJ, sub II.

In 1900 kwamen slechts 8 doleantiën in, tegen 17 in 1899.

Afzonderlijk voor Java en Madura en voor de buitenbezittingen beliepen de aanslag en het geïnd bedrag als volgt:

	1899. (Verbeterde opgaven.)		1900. (Voorloopige opgaven.)	
	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Java en Madura.	Buitenbezittingen.
Aanslag	f 799 826	f 186 610	f 793 398	f 199 482
Af: wegens toegestane verminderingen.	47 321	12 330	48 582	12 908
Alzoo werkelijk te heffen . .	f 752 505	f 174 280	f 744 816	f 186 574
Bovendien verschuldigd aan schattingskosten, voor zooveel zij den angeslagenen in rekening waren te brengen	7 176	378	7 769	463
Derhalve in het geheel door de aangeslagenen verschuldigd	f 759 681	f 174 658	f 752 585	f 187 037
Geïnd bedrag *a*) . .	f 768 438	f 173 037	f 754 112	f 191 945

a) Onder het geïnd bedrag is hier, en bij andere hierna te vermelden belastingen, niet alleen begrepen wat op den aanslag van hetzelfde jaar is ontvangen, maar ook wat van den achterstand over vorige jaren is aangezuiverd (wat de personeele belasting betreft, ook hetgeen gestort is wegens te verhalen kosten van schatting), zoomede de boeten wegens te late betaling, terwijl daarentegen, ingevolge art. 20 der comptabiliteitswet, in mindering is gebracht hetgeen, ten gevolge van verkeerden aanslag over het behandelde of over eenig vorig jaar, dan wel uit anderen hoofde, aan belanghebbenden is terugbetaald.

Patentrecht. Wegens aanslag van de patentplichtige bedrijven, enz. van Europeanen en met dezen gelijkgestelden was in Indië over 1900 te heffen, na aftrek van de toegestane verminderingen, f 1 099 674, tegen f 1 060 638 (volgens verbeterde opgaven) over 1899. Uit het volgende overzicht blijkt hoeveel Java en Madura en hoeveel de buitenbezittingen in die bedragen deelden, en hoeveel in elk der beide jaren aan patentrecht geïnd werd (voor opgaven nopens den aanslag per gewest en nopens het cijfer der aangeslagenen zie sub III van bijlage JJ).

	1899. (Verbeterde opgaven.)		1900. (Voorloopige opgaven.)	
	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Java en Madura.	Buitenbezittingen.
Aanslag	f 836 659	f 285 782	f 858 399	f 301 790
Af: wegens toegestane verminderingen . . .	40 159	21 644	35 561	24 954
Alzoo werkelijk te heffen	f 796 500	f 264 138	f 822 838	f 276 836
Geïnd bedrag (zie noot *a* bij het voorgaande overzicht)	f 790 087	f 255 854	f 815 803	f 220 925

Over het met ult. April 1901 geëindigde Nederlandsche belastingjaar 1900/1901 kwam bovendien aan de Indische geldmiddelen ten goede een bedrag van f 382 035,33[5] (tegen f 340 152,08 over 1899/1900), en zulks als uitkeering ingevolge de wet van 9 April 1897 (Ned. St. n°. 84, St. n°. 150) uit hetgeen hier te lande wegens belasting op bedrijfs- en andere inkomsten ontvangen wordt van in Indië werkende, maar in Nederland gevestigde vennootschappen of vereenigingen (uitgezonderd verzekeringsmaatschappijen).

Gedurende 1900 werden in Indië met betrekking tot den aanslag in het patentrecht 39 doleantiën ingediend, tegen 44 in 1899.

Verponding en daarmede overeenkomende heffingen. Met 1 Januari 1900 ving voor Java en Madura een nieuwe vijfjarige termijn aan voor den aanslag in de verponding, welke aanslag voor het eerst mede betrekking had op de gewesten Djokjokarta en Soerakarta (verg. blz. 134 van het vorig verslag). Opgaven nopens het getal aangeslagenen en het bedrag van den nieuwen aanslag, afzonderlijk voor Europeanen, Chineezen, andere vreemde oosterlingen en inlanders zijn opgenomen in tabel IV, sub *a* van bijlage JJ. Die opgaven zijn evenwel nog slechts van voorloopigen aard, daar in een aantal gewesten de aanslag van verscheidene erfpachtsperceelen nog niet had plaats gehad, in welke gevallen de cijfers voor den afgeloopen termijn zijn behouden.

In het geheel was op en buiten Java aan verponding te heffen f 2 235 382, tegen f 2 128 056 (volgens verbeterde opgaven) over 1899; voor eene specificatie van deze totalen zie sub *b* van tabel IV van bijlage JJ. Geïnd werd ter zake van deze belasting, met inbegrip van het aangezuiverde over vorige jaren en van boeten, in 1899 f 2 212 129 en in 1900 f 1 621 019.

Ten einde de tijdvakken voor de vijfjarige vaststelling der verpondingswaarde in de buitenbezittingen voortaan te doen samenvallen met die op Java en Madura, is bij ordonnantie van 12 Juli 1901 (St. n°. 256) bepaald, dat de op 1 Januari 1902 aanvangende termijn, waarvoor in de buitenbezittingen de aanslag zal worden vastgesteld, in stede van uit vijf, slechts uit drie jaren zal bestaan. De belastingschuldigen werden bij gouv. besluit van 7 September 1900 n°. 1 (St n°. 248) in de gelegenheid gesteld van 1 Januari 1901 af tot ult. April d. a. v. hunne bezwaren in te brengen tegen den bestaanden aanslag.

De voorgenomen invoering van eene speciale belasting op de onroerende goederen, die bezeten worden krachtens een titel van het voormalige Britsche Gouvernement, doch waarvan geen bewijzen van eigendom of van een ander zakelijk recht zijn opgemaakt (zie vorig verslag, blz. 134) had op 1 Januari 1901 plaats (St. n°s. 132 en 133). De belasting bedraagt één percent van de waarde, welke waarde telkens voor een tijdvak van vijf jaren (voor de eerste maal echter voor een tijdvak van vier jaren, ten einde ook voor die belasting den termijn van aanslag met dien van de verponding te doen samenvallen) wordt vastgesteld door de algemeene verpondingscommissie te Batavia. Zoowel voor gebouwen als voor andere goederen wordt die waarde op dezelfde wijze bepaald als de verpondingswaarde van onroerende goederen, waarvan eigendomsbewijzen bestaan. Daarentegen kon nog niet worden overgegaan tot de invoering van de t. a. p. besproken, met de verponding overeenkomende belasting ter zake van door niet-inlanders zonder ingeschreven wettigen titel geoccupeerde erven, gelegen op het particuliere land Bloeboer (residentie Batavia).

Wegens de belasting waaraan de specerijperken op de Banda-eilanden zijn onderworpen was in 1900 verschuldigd f 51 360, tegen f 52 723 in 1899. De lagere opbrengst is, evenals in de laatste jaren steeds het geval was, ook thans weder toe te schrijven aan den achteruitgang van de noten- en nagelcultuur op deze eilanden en de daling van de prijzen van het product.

Bedrijfsbelasting. Terwijl in 1899, volgens de thans verkregen vollediger gegevens, de aanslag op Java en Madura had bedragen f 2 390 071 en in de gewesten daarbuiten f 806 146, kwam de aanslag over 1900 te staan op respectievelijk f 2 461 172 en f 843 645. Op Java werd tot die vermeerdering het meest bijgedragen door de residentie Batavia, in welk gewest sedert 1 Januari 1900 alle inlanders aan de bedrijfsbelasting zijn onderworpen. Het aantal inlandsche belastingschuldigen steeg in dat gewest van 13 114 tot 41 046, terwijl hun aanslag klom van f 42 280 tot f 70 555. De hoogere aanslag in de buitenbezittingen komt ook thans weder hoofdzakelijk voor rekening van Palembang en van de Oostkust van Sumatra, in welke gewesten de aanslag respectievelijk met f 10 280 en f 12 974 steeg. Men zie overigens tabel V van bijlage JJ.

Onderstaand overzicht doet de in 1899 en 1900 geïnde bedragen kennen.

	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.
Aanslag over 1900 . .	f 2 461 172	f 843 645	f 3 304 817
Op dien aanslag werd in 1900 betaald . .	f 2 378 473	f 648 788	f 3 027 261
Aan achterstand over vorige jaren en boeten werd bovendien betaald	29 341	181 196	210 537
Totaal in 1900 geïnd (zie noot *a* op de vorige blz.).	f 2 407 814	f 829 984	f 3 237 798
In 1899 werd geïnd (volgens verbeterde opgaven).	f 2 305 387	f 695 018	f 3 000 405

Belasting op het slachten van runderen, buffels, paarden en veulens op Java en Madura, en *slachtbelasting van buffels en runderen* in de Lampongsche Districten. De uitvoering van de eerst sedert 1 Januari 1899 werkende ordonnantie regelende de heffing van de slachtbelasting op Java en Madura (St. 1898 n°. 348) bracht enkele gebreken van de daarin vervatte bepalingen aan het licht, waaraan bij ordonnantie van 12 Februari 1901 (St. n°. 88) is tegemoetgekomen. In 1900 werd uit hoofde van die belasting in eenige gewesten meer (in totaal f 76 945) en in andere minder (in totaal f 87 456) ontvangen dan in 1899, zonder dat voor de stijging of daling bijzondere redenen kunnen worden opgegeven. De totaal inkomsten liepen terug van f 1 813 777 tot f 1 803 266 (zie de gespecificeerde opgaven in tabel VI van bijlage JJ).

Het aantal overtredingen wegens het slachten zonder vergunning bedroeg in 1900 687 met 736 beklaagden, tegen 719 met 741 beklaagden in 1899.

De belasting op het slachten van buffels en runderen in de Lampongsche Districten, die in 1899 f 4248 afwierp, bracht in 1900 f 4371 op (alles zonder aftrek van collecteloon). Er werden twee overtredingen van de bepalingen betreffende deze belasting geconstateerd, tegen één in 1899.

De *belasting op het slachten van varkens* op Java en Madura, die sedert 1 Januari 1900 ook werkt in de afdeeling Tassikmalaija der residentie Preanger Regentschappen (zie vorig verslag, blz. 135), bracht in dat jaar f 782 's maands meer op dan in 1899, terwijl de maandelijksche ontvangst f 3864 hooger was dan de gemiddelde opbrengst onder de pacht.

Het aantal overtredingen bedroeg 36, tegen 29 in 1899.

Het t. a. p. bedoelde onderzoek naar de oorzaak van de minder bevredigende opbrengst der belasting in de residentie Batavia — ten opzichte van welk gewest in 1900 echter eene niet onbelangrijke stijging valt te constateeren — was op het tijdstip van afsluiting van dit verslag nog niet afgeloopen.

Belasting op rijtuigen van inlanders (enkel in de gouvernementslanden van Java). Ten aanzien van deze belasting kan opnieuw op eene stijging van het bedrag van den aanslag worden gewezen. Tegenover eene niet noemenswaardige daling (f 238) in de gewesten Tagal en Banjoemas, stond eene verhooging met f 12 699 in de overige. Het totaal van den aanslag bedroeg f 304 130, tegen f 291 658 (verbeterde opgaaf) in 1899. Geïnd werd (zie noot *a* op de vorige blz.) f 319 112, tegen f 290 465 in 1899.

Bij ordonnantie van 29 Januari 1901 (St. n°. 77) werden, ter voorziening in de daaraan gebleken behoefte, ook voor deze belasting aanslagbiljetten in het leven geroepen. Tevens werd de mogelijkheid geopend om in gevallen, dat aanvragen om vermindering van belasting door bijzondere omstandigheden te laat worden ingediend, daarop alsnog gunstig te beschikken.

Van de aan dokters-djawa verleende gedeeltelijke vrijstelling van deze belasting (St 1901 n . 231) werd reeds melding gemaakt op blz. 82.

Zegelrecht. Aan zegelrecht werd in 1900 ontvangen f 1 357 973 (f 1 070 451 op Java en Madura en f 287 522 in de buitenbezittingen), tegen (volgens verbeterde opgaven) f 1 307 347 in 1899 (f 1 031 218 voor Java en Madura en f 276 129 voor de buitenbezittingen).

Volgens de lijst der vrijstellingen, behoorende bij de ordonnantie tot regeling der zegelbelasting (St. 1885 n°. 131) zijn van zegelrecht vrijgesteld de origineelen, afschriften of uittreksels van geschriften der Regeering, van landsdienaren of van colleges op openbaar gezag ingesteld (andere dan rechters, rechterlijke colleges en hunne griffiers), maar waren van die vrijstelling o. a. uitgezonderd de stukken, die worden uitgereikt aan landsdienaren in hun persoonlijk belang en aan bijzondere personen of aan niet op openbaar gezag ingestelde colleges in elk geval. Uit een oogpunt van billijkheid is bij ordonnantie van 2 Juli 1901 (St. n°. 244) de uitzondering op de vrijstelling van zegelrecht voor bijzondere personen en niet op openbaar gezag ingestelde colleges beperkt tot het geval, waarin zij voor landsdienaren is beperkt.

Recht op de openbare verkoopingen. Bij de landsvendukantoren (vendukantoren der 1ste klasse) werd in 1900 omgezet aan voor particuliere rekening verkochte goederen f 5 765 418 en aan voor gouvernementsrekening verkochte goederen en producten f 4 974 931 (in 1899 respectievelijk f 6 731 656 — verbeterde opgaaf — en f 4 328 735) en te dier zake aan recht geheven f 371 588, latende, na aftrek van de kosten der kantoren, eene winst van f 199 590 (over 1899 bracht dit recht onzuiver f 381 303 en zuiver f 206 260 op).

Bij de vendukantoren der 2de klasse (die welker beheer eene bijbetrekking uitmaakt) beliep de omzet in 1900: bij de door notarissen beheerde kantoren f 3 184 107 en bij die onder beheer van gewestelijke secretarissen of besturende ambtenaren f 2 875 759, te zamen dus f 6 059 866, welke sommen over 1899 bedroegen f 2 967 994 + f 2 804 856 = f 5 772 850. Aan voor gouvernementsrekening verkochte goederen, enz. was onder den omzet der kantoren 2de klasse begrepen f 232 445 (in 1899 f 384 457). Als aandeel van het Gouvernement in de inkomsten der vendukantoren 2de klasse werd in 1900 geïnd: ter zake van de door notarissen beheerde f 98 612 en ter zake van de overige f 89 792, te zamen derhalve f 188 404 (in 1899 respectievelijk f 89 740 en f 85 263, of te zamen f 175 003). De zuivere opbrengst voor den lande van alle vendukantoren kwam alzoo in 1900 te staan op f 387 994 (in 1899 f 381 263).

Bij het einde des jaars hadden de landsvendukantoren aan achterstallige (meer dan 12 maanden openstaande) debetposten nog in te vorderen f 48 133, tegen f 48 181 op ult. 1899.

Van de in verband met de reorganisatie van het binnenlandsch bestuur op Java en Madura bij St. 1901 n°. 136 en de gouv. besluiten van 23 December 1900 n°. 2 en 16 Maart 1901 n°. 7 genomen maatregelen ten aanzien van het beheer van een aantal vendukantoren werd reeds melding gemaakt op blz. 96. Nopens eenige andere beschikkingen van dien aard zie men St. 1900 n°s. 195 en 196 en 1901 n°s. 147, 171, 172 en 221.

Zooals blijkt uit de mededeeling op blz. 166 van het verslag van 1899, kwam bij de ordonnantie in St. 1899 n°. 26 eene niet onbelangrijke verlaging tot stand van het vendusalaris voor koopmanschappen uit de eerste hand, welke naar het oordeel van den vendumeester eene minimum-waarde vertegenwoordigen van f 20 000, en geveild worden onder het beding, dat de betaling der kooppprijzen niet zal geschieden aan het Gouvernement. Sedert is nog een stap verder gegaan en het vendureglement (St. 1889 n°. 190) bij ordonnantie van 27 Februari 1901 (St. n°. 106) zoodanig gewijzigd, dat genoemd minimum is vervallen en de openbare veilingen voortaan slechts worden beheerscht door den algemeenen regel van art. 16 van dat reglement, dat aanwijst welk minimum van vendusalaris elke verkooping moet opbrengen. Aanleiding daartoe bestond in de overweging dat ondernemers van landbouw, voor wie het vroegere bedrag van het vendusalaris blijkbaar te hoog was en die hun producten niet bij openbare verkooping realiseerden, er na de verlaging wellicht voordeel in zouden zien gebruik te maken van de gelegenheid om, tegen billijke betaling aan de Regeering, bij openbare verkooping hunne waar aan de markt te brengen, doch het hooge minimum van f 20 000 daartegen nog een bezwaar zouden vinden. Aan deze wijziging van het vendureglement zijn tevens een paar aanvullingen vastgeknoopt, waarvan de eene de strekking heeft om het onbeperkt toelaten van zoogenaamde handelsvenduties, die veelal geen ander doel hebben dan de exploitatie van de zorgeloosheid, de kooplust en de spilzucht van den inlander, zooveel doenlijk tegen te gaan, terwijl de andere de gelegenheid opent om eventueel over te gaan tot den openbaren verkoop van hout op stam in definitief ingerichte gouvernementsbosschen (art. 14, al. 3 van het boschreglement in St. 1897 n°. 61). Art. 33 van het vendureglement toch, regelende

de aanzuivering van vorderingen van het Gouvernement ten laste van koopers, verzette zich tot dusver tegen zoodanigen verkoop, waarbij de levering en betaling van het verkochte eerst ongeveer anderhalf jaar na de toewijzing kunnen volgen.

Overschrijvings- benevens *successie-* en *overgangsrecht*. De opbrengst van deze belastingen was in 1899 volgens verbeterde, en in 1900 volgens voorloopige opgaven als volgt:

		Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.
Overschrijvingsrecht.	1899	f 456 750	f 54 041	f 510 791
	1900	503 102	106 426	609 528
Successie- en overgangsrecht.	1899	f 72 976	f 9 433	f 82 409
	1900	43 815	5 549	49 364

Bij de ordonnantie van 19 Januari 1901 (St. n°. 64) werden, in verband met de op 1 Januari 1901 plaats gehad hebbende inlijving van een vijftal gewesten op Java bij andere (zie blz. 63), de noodige voorzieningen getroffen met betrekking tot de in- en overschrijving van onroerende goederen aldaar.

De *licentiën aan Chineezen voor het houden van dobbelspelen* brachten in 1900 op Java en Madura, d. i. uitgenomen de drie hoofdplaatsen, waar het middel wordt verpacht, f 7750 op, tegen f 5050 in 1899.

In Palembang, het eenige gewest der buitenbezittingen waar het licentiestelsel is ingevoerd, voor zooveel betreft de buiten de speelpacht vallende streken (St. 1899 n°. 18), werden tot dusver geen licentiën aangevraagd.

Belastingen van verschillenden aard die slechts in het een of ander gewest geheven worden. Omtrent de opbrengst of den aanslag van deze belastingen, meerendeels van inlanders geheven hoofdelijke belastingen in een tiental gewesten der buitenbezittingen, uitgezonderd het zelfbesturend gebied aldaar, vindt men opgaven over 1899 en 1900 in tabel IX van bijlage JJ. In die 10 gewesten (met inbegrip van de residentie Westerafdeeling van Borneo, waar ook de Arabische bevolking hoofdelijke belasting verschuldigd is) beliep de aanslag over 1900, volgens voorloopige gegevens, gezamenlijk f 2 219 244, tegen f 2 194 529, volgens de definitieve opgaven, over 1899. In genoemde residentie, zoomede in de gewesten Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Celebes en onderhoorigheden, Amboina en Ternate was de aanslag in het geheel f 10 793 lager dan over 1899, doch in de vijf andere gewesten, met namen Benkoelen, Lampongsche Districten, Palembang, Billiton en Menado, verkreeg men in het geheel een voordeelig verschil van f 35 508, waarin Palembang deelde voor f 15 218 en de Lampongsche Districten voor f 10 097.

Bij ordonnantie van 8 Januari 1901 (St. n°. 22) is in de afdeeling Groot-Atjeh van het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden eene belasting ingevoerd op het houden van huurrijtuigen welke belasting, met eenige wijziging, overeenkomt met de tot dusver vrijwillig opgebrachte heffing ten bate van plaatselijke doeleinden in die afdeeling. Het formulier van de dwangschriften voor de invordering van deze, met ingang van 1 Januari 1901 ingevoerde belasting werd vastgesteld bij St. 1901 n°. 23. Voorts werd de zoogenaamde hassil op het tot genoemde afdeeling behoorende eiland Wé, met ingang van 1 Juli 1901 vervangen door eene belasting op de uitvoerproducten van het eiland (St. 1901 n°. 142).

II. Muntstelsel; geldmarkt.

§ 1. *Muntwezen.*

Met betrekking tot de kosten van de inwisseling der duiten kan, ten vervolge op hetgeen werd medegedeeld op blz. 136/137 van het vorig verslag, thans worden gemeld, dat de kosten van de eigenlijke inwisseling hebben bedragen f 2 840 630, welke som is te verminderen met de netto opbrengst van het voor een klein gedeelte ondershands en overigens op publieke veiling verkochte door versmelting verkregen koper, ad f 782 457, en met de winst op den aanmaak van de voor de inwisseling uitgezonden pasmunt, ad f 1 760 679. De kosten bedroegen dus f 297 494, ongerekend een bedrag van f 661 842 aan duiten, welke door de opiumregie en bij den verkoop van briquetzout waren aangehouden.

De op blz. 137 van het vorig verslag bedoelde voordracht tot opheffing van de wettelijke maxima voor de uitgifte van pasmunt in Nederlandsch-Indië en tot aanvulling der Indische muntwet, is tot wet verheven onder dagteekening van 11 Januari 1901 (Ned. St. n°. 31, St. n°. 128).

Niettegenstaande in 1899 een bedrag van p. m. f 800 000 aan zilveren pasmunt in de circulatie werd opgenomen, deed ook in 1900 de behoefte aan die munt zich in sterke mate gevoelen. Op ult. 1899 was voor een bedrag van f 823 787 aan die pasmunt in de landskassen op Java en Madura aanwezig, welk bedrag in 1900 werd vermeerderd met f 16 000 van twee kassen uit de buitenbezittingen, zoomede met eene som van f 1 335 000, zijnde het bedrag, dat van de aanmunting van 1900, ad f 1 385 000, na aftrek van f 50 000 voor 's lands kas te Padang bestemd, op Java en Madura werd ontvangen. In het geheel was dus beschikbaar f 2 174 787, waarvan naar verschillende kassen in de buitenbezittingen werd geremitteerd f 108 350; zoodat overbleef f 2 066 437. Van dit bedrag was op ult. 1900 nog f 818 696 in de landskassen op Java en Madura aanwezig (verg. bijlage CC), zoodat in de circulatie werd gebracht en opgenomen f 1 247 741, hetgeen intusschen niet wegnam dat, hoewel de bevolking bij voortduring voor hare dagelijksche betalingen over voldoende zilveren pasmunt bleek te kunnen beschikken, van de zijde der landbouwondernemers de vraag naar die munt bleef aanhouden. Daar ook de voorraad koperen munt bij de landskassen, voornamelijk tengevolge van de plaats gehad hebbende duiten-inwisseling, belangrijk geslonken was (op ult. December 1900 was nog slechts voor f 888 721 voorhanden), en het zich bovendien liet aanzien dat in 1901, vooral gedurende den koffie-inkoop en den maal-tijd der suikerfabrieken, opnieuw veel pasmunt uit de kassen zou vloeien — aan welke munt ook in de buitenbezittingen meer en meer behoefte bestond —, werd in Mei 1901 op voorstel van de Indische Regeering besloten om nog f 500 000 aan Indische kwartguldens, f 500 000 aan Indische één-tiende guldens, f 150 000 aan $2\frac{1}{2}$ cent-stukken, f 250 000 aan centen en f 100 000 aan halve centen te doen aanmaken, met dien verstande, dat in 1901 zou worden aangemunt de zilveren pasmunt en voor f 150 000 aan centen. De afgeleverde partijen van die muntsoorten, voor den aanmaak waarvan o. a. is gebruik gemaakt van eene in September 1900 uit Indië ontvangen hoeveelheid aan de circulatie onttrokken dof of ongewoon klinkende en afgesleten specie, ter nominale waarde van f 82 148,25, [1]) waren in Augustus alle naar Indië verscheept.

De uitzending van f 2 000 000 aan kleine zilveren standpenningen (zie vorig verslag, blz. 137) geschiedde, voor zooveel de guldens betreft, in October/November 1900 en, wat de halve guldens aangaat, in Januari/Maart 1901.

Omtrent het in den omloop aantreffen van nagemaakte zilveren standpenningen van hoog zilvergehalte is ook over 1900 niets belangrijks te vermelden. Strafvervolgingen, waarvan er evenwel geen enkele betrekking had op volwichtige bedriegelijke namaaksels, werden ingesteld tegen 15 personen (alle inlanders), van wie er 8 veroordeeld, 3 wegens gebrek aan bewijs van rechtsvervolging ontslagen en 4 vrijgesproken werden.

Wegens het desbewust uitgeven van valsch geld werden in 1900 186 personen veroordeeld (158 tot geldboeten en 28 tot andere straffen), terwijl van de overige 200 ter zake van dat feit aangeklaagden er 178 vrijgesproken en 22 van rechtsvervolging ontslagen werden. In gevallen waarin de aanbieders van de valsche munt te goeder trouw bleken, werden de muntstukken, na voor verdere circulatie ongeschikt te zijn gemaakt, aan de eigenaren teruggegeven. [2])

Wegens valschheid of daarvan verdacht, dan wel wegens moedwillige verminking, werden in 1900 van gouvernementswege aan den omloop onttrokken 5531 stuks zilveren speciën (685 rijksdaalders, 666 guldens, 552 halve guldens, 1334 kwartguldens en 2294 één-tiende-guldens), al welke muntstukken voor onderzoek, en c. q. ter versmelting, herwaarts werden gezonden. Omtrent de bevindingen van het Muntcollege ten opzichte van de in 1900 onderzochte verdachte Indische speciën zij verwezen naar het aan de Staten-Generaal aangeboden rapport nopens de muntwerkzaamheden over dat jaar (Zitting 1900—1901 — 247).

[1]) Namelijk 21 136 rijksdaalders, 18 196 guldens, 13 098 halve guldens, 997 kwartguldens en 43 140 één-tiende-guldens. In Augustus 1901 is andermaal eene hoeveelheid dergelijke specie uit Indië aangevoerd, ter nominale waarde van f 139 161,40 (23 654 rijksdaalders, 20 765 guldens, 18 778 halve guldens, 8142 kwartguldens en 478 369 één tiende-guldens), welke bij 's Rijks munt te Utrecht voor eene volgende aanmunting van Indische pasmunt wordt bewaard.

[2]) De Javasche Bank handelde in 1900 aldus met 888 rijksdaalders en 255 guldens.

§ 2. *Geldmarkt.*

Een door den plaatsvervangend president der Javasche Bank ten behoeve van het Koloniaal Verslag samengesteld overzicht van de geldmarkt in Nederlandsch-Indië in 1900, met de daarbij behoorende tabel van den loop der prijzen te Batavia van eenige Indische effecten, is opgenomen in bijlage KK, welke bijlage tevens maand-opgaven over 1900 bevat omtrent den loop der wisselkoersen te Batavia, ontleend aan door de Handelsvereeniging aldaar verstrekte gegevens.

§ 3. *Javasche Bank.*

Blijkens het jaarverslag der Bank over het op ult Maart 1901 geëindigde 73ste boekjaar waren de door die instelling over 1900/1901 verkregen uitkomsten nog gunstiger dan over het voorafgegane boekjaar, hetgeen des te bevredigender kan worden genoemd omdat die uitkomsten te danken zijn aan den grooten omzet en niet aan verhooging van den rentestandaard in Indië of van mindere afschrijvingen.

Gemiddeld over het geheele boekjaar stond aan rentegevende uitzettingen uit f 31 593/m, tegen f 32 623/m in 1899/1900, terwijl de het eigenlijke Indische bankbedrijf uitmakende credietoperatiën f 13 925/m beliepen, tegen f 16 575/m in 1899/1900. Bij de sluiting van het boekjaar was van het kapitaal der Bank, ad f 6 millioen, en van haar reservefonds, ad f 1 137 391, belegd f 1765/m in hypotheken en f 5 002 841 in effecten.

De dadelijk opeischbare schulden der Bank bedroegen gemiddeld over het geheele boekjaar f 64 787/m, waaronder f 60 125/m aan in omloop zijnde bankbiljetten, tegen in 1899/1900 f 63 805/m, waaronder f 57 752/m wegens biljetten-emissie. De metaalvoorraad was gemiddeld over het geheele boekjaar f 40 114/m (in 1899/1900 f 37 904/m), en daar de verplichte dekking 2/5 van de dadelijk opeischbare schulden bedraagt, was derhalve het beschikbare metaal-saldo gemiddeld f 14 199/m (in 1899/1900 f 12 382/m).

Door falsarissen werd in het verslagjaar een zeer goed geslaagde namaak van de bankbiljetten van f 5 in omloop gebracht. Het kwaad nam echter geen grooten omvang aan en bleef beperkt tot Samarang en omstreken, behoudens een enkel biljet, dat te Soerabaija werd achterhaald.

De winst der Bank over 1900/1901 beliep bruto f 1 265 212 en netto f 744 495, of, na aftrek van patentbelasting f 735 437, van welk bedrag, vermeerderd met f 3227 onverdeeld gebleven van de winst over 1899/1900, werd bestemd: voor het reservefonds f 56 972, voor tantièmes f 49 376 en voor aandeelhouders f 540 034, van welke laatste som werd uitgekeerd f 540 000, uitmakende 9 pct. van het maatschappelijk kapitaal, terwijl f 34 als onverdeeld saldo op de nieuwe rekening werd overgeschreven. De rest, ad f 92 282, uitmakende de helft van hetgeen boven 7.5 pct. van de winst voor aandeelhouders werd bestemd, werd ingevolge het bepaalde bij art. 14, al. 5 van het octrooi der Bank (St. 1891 n. 49) in de koloniale kas gestort.

Van de met de Bank gesloten overeenkomst voor de overmaking van landsgelden van Indië naar Nederland en omgekeerd werd reeds melding gemaakt op blz. 96.

De op 31 Maart 1901 afgesloten balans der Bank en de winst- en verliesrekening over 1900/1901 komen voor sub IV van bijlage KK.

N. Burgerlijke en militaire landsdienaren.

Groot-ambtenaarsexamen. Aan het in 1901 afgenomen 2de gedeelte van het groot-ambtenaarsexamen [1]) onderwierpen zich hier te lande 12, en in Indië 9 candidaten, van wie er respectievelijk 10 en 4 slaagden. Nadere gegevens omtrent de uitkomsten van de examens zijn opgenomen in bijlage LL, sub I, terwijl het verslag van de examencommissie hier te lande te vinden is in de Nederl. Staatscour. van 19 Juli, en dat van de Indische commissie in de Jav. Cour. van 17 September 1901.

Ingevolge de daaromtrent in 1900 genomen beslissing (zie vorig verslag, blz. 138) had in 1901 geen uitzending naar Indië van in het examen geslaagden plaats.

[1]) Ten overvloede zij er aan herinnerd, dat in afwachting van het tot stand komen van eene herziening van de vigeerende bepalingen betreffende de benoembaarheid tot ambtenaar voor den administratieven dienst in Nederlandsch-Indië, bij Kon. besluit van 18 Augustus 1900 n°. 37 (St. n°. 273) werd bepaald, dat geen gelegenheid meer zou gegeven worden tot aflegging van het 1ste gedeelte van het examen, doch dat het tweede gedeelte nog zou kunnen worden afgelegd in 1901 en 1902.

Faculteitsexamen. Gedurende het academiejaar 1900/1901 onderwierpen zich 5 doctoren in de rechtswetenschap met goed gevolg aan het bij art. 92, 2de lid, der wet op het hooger onderwijs bedoelde faculteitsexamen.

Aangezien buitengewone mutatiën aanvulling van het korps rechterlijke ambtenaren in Indië noodzakelijk maakten, werd besloten om in 1901 weder over te gaan tot de sedert 1896 niet meer plaats gehad hebbende uitzending van juristen, die in het faculteitsexamen geslaagd waren. Voor het twaalftal opengestelde plaatsen (zie de bekendmaking in de Nederl. Staatscour. van 11 Juni) meldden zich 4 adspiranten aan (alle behoorende tot de geslaagden in het faculteitsexamen van 1900/1901), die in den aanvang van September ter beschikking van den Gouverneur-Generaal zijn gesteld.

Examens voor en benoembaarheid tot speciale en technische betrekkingen. Onder deze rubriek kan worden gewezen op enkele wijzigingen en aanvullingen van de respectievelijk bij St. 1894 n°. 49 en 1886 n°. 235 vastgestelde reglementen voor de examens ter verkrijging van diploma's voor de betrekkingen van machinist en machinedrijver aan boord van stoomschepen varende op een Nederlandsch-Indischen zeebrief en als stuurman aan boord van koopvaardijschepen; men zie daaromtrent St. 1900 n°s. 142 en 297.

Klein-ambtenaarsexamen. Aan dit examen, dat ook in 1900 op verschillende tijdstippen en plaatsen in Indië werd afgenomen, onderwierpen zich 819 candidaten (696 op Java en Madura en 123 in de buitenbezittingen), van wie er 513 (432 op Java en Madura en 81 in de buitenbezittingen), of ruim 62 pct. aan de eischen voldeden. In het voorafgegane jaar waren er van de 975 candidaten 562, of ruim 57 pct., geslaagd.

Onder de categorieën der van dit examen vrijgestelde personen werden bij St. 1900 n°. 253 gerangschikt zij, die geslaagd zijn in het examen voor Europeesch burgerlijk schrijver bij het leger.

In verband met de wenschelijkheid om bij sommige takken van dienst vrouwelijke ambtenaren aan te stellen (verg. blz. 92), is onlangs besloten om ook vrouwen gelegenheid te geven om het klein-ambtenaarsexamen af te leggen.

Verloven. De bij St. 1893 n°. 229 vastgestelde en herhaaldelijk aangevulde lijst van civiele betrekkingen, welke, bij verlof van de titularissen voor niet langer dan één jaar, tijdelijk worden waargenomen, onderging wederom uitbreiding; zie St. 1900 n°. 184.

Bij Kon. besluit van 7 Januari 1901 n°. 14 (St. n°. 110) is bepaald, dat voor Indische ambtenaren, die in eene betrekking waaraan periodieke traktements-verhoogingen zijn verbonden, verlof naar Europa hebben gekregen, gedurende dat verlof belast zijn met werkzaamheden in het belang van den kolonialen dienst en in Nederlandsch-Indië teruggekeerd zijnde, na 1 Januari 1901 de door hen vóór hun verlof bekleede betrekking weder aanvaarden, de tijd met welken hun verlof, in verband met die werkzaamheden, is verlengd medetelt ter verkrijging van die traktementsverhoogingen.

In 1900 werd aan 158 civiele en 51 militaire landsdienaren (Europeesche ambtenaren en officieren der landmacht) buitenlandsch verlof wegens langdurigen dienst verleend (tegen respectievelijk 112 en 56 in 1899), terwijl aan 50 Europeesche ambtenaren en 32 officieren der landmacht zoodanig verlof wegens ziekte werd toegestaan (welke cijfers in 1899 hadden bedragen 70 en 52). Voorts werd aan 4 Europeesche ambtenaren en 4 officieren wegens dringende redenen verlof buiten bezwaar van den lande verleend.

Ancienniteit bij herplaatsing. Ten aanzien van den regel, vastgesteld bij gouv. besluit van 21 October 1899 n°. 15 (Bijbl. St. n°. 5436), betreffende de ancienniteits-berekening bij herplaatsing van bureau-ambtenaren na terugkomst van een buitenlandsch verlof (verg. vorig verslag, blz. 139), is bepaald dat die regel ook moet worden in acht genomen bij herplaatsing van wachtgelders onder de bureau-ambtenaren, die uit hunne betrekking zijn ontslagen na de dagteekening van genoemd besluit.

Overtocht. Het reeds meermalen gewijzigd reglement op de toekenning van overtocht voor 's lands rekening van Nederland naar Indië en omgekeerd (St. 1897 n°. 163) werd opnieuw gewijzigd en aangevuld bij het Kon. besluit van 7 Januari 1901 n°. 15 (St. n°. 114), waarbij onder de in art. 6 van dat reglement genoemde categorieën van personen, die gerangschikt zijn zonder rekening te houden met het bedrag der bezoldiging, nog zijn

gebracht in de 2de klasse de hoofdverplegers in krankzinnigengestichten en in de 1ste klasse de gediplomeerde hoofdverpleegsters in die gestichten.

Burgerlijke pensioenen. Bij Kon. besluit van 27 Juni 1901 n°. 49 (St. n°. 317) is het reglement op het verleenen van pensioenen aan Europeesche burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië (St. 1881 n°. 142, juncto 1892 n. 175) zoodanig gewijzigd, dat het bedrag van het maximum-pensioen verlaagd is van f 12 000 op f 9000 's jaars. Bovendien werd eenige verandering gebracht in de wijze van berekening van den voor pensioen geldenden diensttijd en in de afronding van de pensioenen in volle guldens. Voorts werd bij Kon. besluit van 13 December 1900 n°. 8 (St. 1901 n°. 99), ten behoeve van inlanders en met Europeanen gelijkgestelden, eene overgangsbepaling vastgesteld op de pensioensbepalingen in St. 1892 n°. 175.

Reis- en verblijfkosten. Ten vervolge van het gouv. besluit van 9 Maart 1895 n°. 16 (St. n°. 56) werd bij dat van 14 December 1900 n°. 3 (St. n°. 326) bepaald dat in dringende gevallen, waarin niet kan worden afgewacht dat vergunning aan Europeesche burgerlijke landsdienaren en andere personen om zich bij reizen voor rekening van den lande door hun gezin te doen volgen, door den chef van het betrokken departement wordt verleend, de vergunning ook kan worden gegeven door den hoogsten besturenden ambtenaar ter plaatse.

Voor enkele regelingen van ondergeschikt belang met betrekking tot dit onderwerp zij verwezen naar St. 1900 n°s. 274 en 312 en 1901 n°s. 107 en 297.

Weduwen- en weezenfonds voor burgerlijke (Europeesche) ambtenaren. Het vermogen van dit fonds nam in 1900 met f 412 351 toe. Gedetailleerde opgaven daaromtrent zijn opgenomen in bijlage LL, sub II, terwijl overigens kan verwezen worden naar de jaarrekening, gedrukt als bijvoegsel van de Jav. Cour. van 13 Augustus 1901.

Bij gouv. besluit van 24 October 1900 n°. 10 (St. n°. 281) werd vastgesteld het tarief van emolumenten en andere wisselvallige inkomsten, genoten wordende door de daarbij genoemde deelgerechtigden in het fonds, waarnaar de contributiën zullen geheven worden van 1 Januari 1901 t/m ult. December 1903.

Bevordering, ontslag en non-activiteit van de Europeesche officieren van het Indisch leger, pensioenen, onderstanden en verloven. De bij Kon. besluit van 24 November 1859 n°. 69 (St. 1860 n°. 26) vastgestelde regeling van de bevordering, het ontslag en het op non-activiteit-stellen van de Europeesche officieren der in Nederlandsch-Indië aanwezige landmacht onderging bij Kon. besluit van 7 Juni 1900 n°. 78 (St. n°. 249) eenige wijziging, voor zooveel betreft de voorziening in de opengevallen officiersplaatsen bij den magazijnsdienst der artillerie, der genie en der militaire administratie en de bevordering der militaire paardenartsen. Ook werden zoowel deze regeling, als het reglement op het toekennen van pensioen en onderstand (St. 1880 n°. 22) en dat op het verleenen van verloven naar Europa aan de officieren van het Indisch leger (St. 1893 n°. 237), bij Kon. besluit van 6 April 1901 n°. 47 (St. n°. 220) gewijzigd met het oog op eventueele verkiezing van die officieren tot leden der Staten-Generaal. Door wijziging en aanvulling bij Kon. besluit van 29 Maart 1901 n°. 37 (St. n°. 224) van het reglement betreffende de toekenning van pensioenen en onderstanden ten laste van de Indische begrooting aan de weduwen en kinderen van Europeesche en daarmede gelijkgestelde officieren en mindere militairen van de landmacht in Nederlandsch-Indië en van de aan laatstgemelden gelijkgestelde militaire personen (St. 1889 n°. 214), werden voorzieningen getroffen ten aanzien van de toekenning van pensioenen en onderstanden aan de weduwen en weezen van onderluitenants en met betrekking tot het verleenen van onderstanden aan buiten echt geboren kinderen.

Geneeskundig onderzoek van militairen en van tot het leger behoorend burgerpersoneel. Bij gouv. besluit van 20 October 1900 n°. 17 (St. n°. 278) is, met wijziging in zoover van het reglement op den militair geneeskundigen dienst (St. 1887 n°. 51 en de sedert daarin gebrachte wijzigingen) te Batavia eene geneeskundige hoofdcommissie ingesteld. Alle tot het leger behoorende personen, zoowel militairen als burgers, ten behoeve van wie door eene van de in verschillende garnizoenen gevestigde geneeskundige commissiën, een geneeskundig certificaat, van welke strekking ook, is afgegeven, kunnen op last van den commandant van het leger opgeroepen worden om voor die hoofdcommissie te verschijnen, welker uitspraak beslissend is.

Weduwen- en weezenfonds der officieren van de landmacht. Ook wat 1900 betreft was het feit dat het vermogen van het fonds vergrooting onderging (met f 210 430) weder toe te schrijven aan de jaarlijksche bijdrage uit 's lands kas, ad f 300 000. Opgaven omtrent de financieele aangelegenheden van het fonds zijn te vinden in bijlage LL, sub II, terwijl voorts kan worden geraadpleegd de als bijvoegsel van de Jav. Cour. gepubliceerde jaarrekening.

Het reglement van het fonds, vastgesteld bij Kon. besluit van 26 October 1893 (Ned. St. n°. 155, St. n°. 309) werd bij Kon. besluit van 27 April 1901 n°. 54 (Ned. St. n°. 86, St. n°. 245) gewijzigd en aangevuld voor zooveel betreft de berekening van de contributiën welke door de deelgenooten verschuldigd zijn, terwijl voorts de gelegenheid is geopend tot ruimere belegging van de kapitalen van het fonds.

O. Nijverheid.

I. Landbouw, boschwezen en veeteelt.

§ 1. *Java en Madura.*

A. Landbouw.

1°. Inlandsche landbouw.

Zooals werd medegedeeld op blz. 140 van het vorig verslag bestond destijds het voornemen om een onderzoek te doen instellen ten aanzien van hetgeen van regeeringswege zou kunnen worden gedaan in het belang van de oprichting van landbouwcredietbanken. Dat onderzoek is sedert (gouv. besluit dd. 8 November 1900 n°. 25) opgedragen aan den toenmaligen assistent-resident van Poerwokerto (Banjoemas), W. P. D. de Wolff van Westerrode, die, als oprichter van de Poerwokertosche hulp-, spaar- en landbouwcredietbank, geacht kon worden volkomen op de hoogte van die taak te zijn. [1]) In voldoening aan die opdracht deed de heer de Wolff eene rondreis door Midden- en West-Java ten einde de zaak met verschillende bestuurshoofden (Europeesche en inlandsche) te bespreken. Blijkens het daaromtrent door hem in April jl. uitgebracht rapport, bleek het onderwerp zoowel bij ambtenaren als particulieren veel belangstelling te vinden en werden hier en daar van de zijde der laatsten reeds gelden voor het doel beschikbaar gesteld.

a. Eenjarige gewassen.

Volgens de van de hoofden van gewestelijk bestuur ontvangen gegevens (zie bijlage MM), welke, voor zoover de gewesten Tagal, Pekalongan, Samarang, Japara, Bagelen, Kadoe en Preanger Regentschappen betreft, als geheel betrouwbaar kunnen worden aangemerkt, aangezien die voor de eerstgenoemde zes gewesten berusten op kadastraal statistieke opnemingen, en voor de Preanger Regentschappen op de metingen voor de landrenteregeling, zouden de *voor geregelde cultuur ontgonnen* bouwgronden der inlandsche bevolking in de gouvernements-residentiën van Java (hieronder niet mede te rekenen de particuliere landerijen) en op Madura bij het einde van 1900 te stellen zijn op 4 041 735 bouws, terwijl de gegevens voor ult. 1899 aanwezen 3 963 029 bouws, derhalve thans 78 706 bouws meer. Van deze uitgestrektheid werden als sawahs (bevloeibare en andere) gebruikt 2 917 602 bouws, tegen 2 895 329 bouws op ult. 1899, terwijl als tegalvelden werden gebruikt 1 124 133 bouws, tegen 1 067 700 bouws op ult. 1899, hetgeen op eene vermeerdering wijst met respectievelijk 22 273 en 56 433 bouws.

De uitgestrektheid der *voor geregelde cultuur ontgonnen* bouwvelden werd ook thans weder bijna geheel in cultuur genomen. De onbeplant gelaten uitgestrektheid toch wordt opgegeven slechts te hebben bedragen 65 231 bouws, dat is ongeveer 1.6 pct., tegen 70 224 bouws in 1899. Verder werden van de bovendien aanwezige gronden — de *niet geregeld bebouwde* tegalvelden — in cultuur genomen, naar hetgeen de verkregen opgaven aanwijzen, in 1899 163 546 bouws en in 1900 153 218 bouws, dat is 10 328 bouws minder. Van beide categorieën van gronden

[1]) Over het bij dezelfde gelegenheid aan den heer de Wolff opgedragen onderzoek in zake het bestaande pandhuizen-stelsel zie men blz. 99.

werden meer of minder groote oppervlakten voor twee oogsten gebezigd; in 't geheel geschiedde dit ten opzichte van 1 780 083 bouws (in 1899 van 1 885 541 bouws). Deze laatste getallen tweemaal in rekening brengende, blijkt dus, dat door de inlandsche bevolking in genoemde twee jaren in totaal respectievelijk 5 909 805 en 5 941 892 [1]) bouws zouden zijn beplant. Van die 5 909 805 bouws werden gebezigd 3 231 377 bouws voor rijstcultuur, en 2 678 428 bouws voor de cultuur van andere eenjarige gewassen. Van de padi-beplantingen zouden 3¹/₄ en van de andere 1⁴/₅ pct. mislukt zijn (verg. de bijlagen NN en OO). In 1899 was dat percentage voor elke dezer categorieën van beplantingen respectievelijk 6 en 1.4 pct.

De schattingen omtrent de van de padi-beplantingen (3 231 377 bouws) verkregen productie komen in totaal te staan op 78 174 409 pikol padi (3 089 109 meer dan berekend werd in 1899 te zijn verkregen). Omgeslagen over de als beplant vermelde uitgestrektheid zou de gemiddelde productie per bouw neerkomen op 24.19 pikol, tegen 23.75 pikol in 1899. In verhouding tot de geslaagde beplantingen alleen was het algemeene middencijfer 24.99 pikol per bouw, tegen 25.27 in 1899. Hoe de uitkomsten waren onderscheidenlijk in West-, Midden- en Oost-Java blijkt uit het overzicht aan het slot van bijlage NN.

Per gewest liep het gemiddelde der padiproductie per beplanten bouw, volgens de over 1900 gemaakte berekeningen, uiteen tusschen ruim 14 pikol op Madura en bijna 39 pikol in Pasoeroean, waarbij in het oog is te houden, dat in eerstgemeld gewest slechts ruim 9 pct. van de aanwezige sawahs niet van regen afhankelijk is, hetgeen in Pasoeroean met bijna alle sawahs het geval is.

Over het algemeen gaven in 1900 de uitkomsten van den padi-oogst reden tot tevredenheid. In sommige streken oefenden echter ongunstige weersgesteldheid, ziekten in het gewas of muizen en insecten een nadeeligen invloed uit op het beschot of de qualiteit van het geoogste, terwijl men hier en daar met bepaald misgewas te doen had. Deze nadeelen deden zich in het bijzonder voor in een deel van Bantam en Soerabaija, in Krawang, Pekalongan, Tagal en Bagelen, in de zuidelijke districten van de Preanger Regentschappen en enkele bergdistricten van Samarang, in de afdeelingen Bodjonegoro (Rembang), Bandjarnegara (Banjoemas) en Bangil (Pasoeroean), zoomede in het district Toeren van laatstgenoemd gewest. Bepaalde schaarschte van voedingsmiddelen ontstond alleen in de afdeelingen Samarang, Demak en Grobogan der residentie Samarang, zoomede (in de laatste twee maanden van het jaar) in de districten Kemiri, Pitoeroeh en Wonoroto van de residentie Bagelen. Ten einde daarin zooveel mogelijk te voorzien werden buitengewone maatregelen genomen, zoowel door het doen uitvoeren van relief-works (verg. blz. 86), als door het toestaan van fondsen voor het verstrekken van zaadpadi aan de noodlijdende bevolking. [2])

In Bantam werden de proeven met de vooral in Tjaringin zeer in den smaak vallende Soerabaijasche padi-andeh, en in het district Toempang der afdeeling Malang (Pasoeroean) die met de zoogenaamde Hindostan-ploegen voortgezet. Over het algemeen was in vele gewesten verbetering waar te nemen ten aanzien van de grondbewerking, de kweeking en het uitplanten van bibiet en het bemesten van den grond.

Omtrent den in- en uitvoer van rijst zijn over 1900 slechts de volgende gegevens verstrekt.

De groote uitvoer van rijst uit Bantam naar Batavia, Banka en de Lampongsche Districten bleef aanhouden. In 1900 bedroeg de uitvoer via Karang-Antoe 231 548 pikol, en via Laboean 24 750 pikol (tegen respectievelijk 241 700 en 22 600 pikol in 1899). Het grootste gedeelte van deze Bantam-rijst was afkomstig uit de afdeeling Pandeglang. Eveneens bleef belangrijk de uitvoer van Preanger-rijst naar Batavia en Midden-Java, terwijl voorts groote hoeveelheden werden uitgevoerd uit Cheribon naar verschillende deelen van den Archipel, Singapore en Europa, uit Tagal naar Pekalongan, uit Samarang naar Japara, uit Rembang (vooral uit de afdeeling Blora) en Kediri naar Soerabaija, uit Bezoeki naar Madura, uit Banjoemas (vooral uit Tjilatjap) naar Cheribon en uit Bagelen (vooral uit de afdeeling Koetoardjo) naar Djokjokarta. Volgens het gewestelijk verslag zou in 1900 te Soerabaija, waar de meeste uitheemsche rijst, waarvan Java voor een deel wordt voorzien, wordt aangebracht, 1 518 372 pikol zijn ingevoerd (tegen 806 010 pikol in 1899 en 731 300 pikol in 1898). Deze rijst was voor een deel afkomstig uit Bali, en overigens uit Hongkong, Singapore, Rangoon, Saigon en Portugeesch Timor. Volgens de officieele handelsstatistiek over gemelde drie jaren beliep de totaal-invoer van uitheemsche rijst op Java en Madura in 1898 944 000, in 1899 1 108 000 en in 1900 1 913 000 pikol, terwijl de uitvoer van rijst van Java naar buiten Nederlandsch-Indië achtereenvolgens 648 000, 732 000 en 605 000 pikol bedroeg, van welke hoeveelheden respectievelijk 476 000, 556 000 en 495 000 pikol bestemd voor Nederland. Wat de jaren 1899 en 1900 betreft bestond de uitgevoerde hoeveelheid voor een deel uit ongepelde rijst (31 800 en 3460 pikol, in de uitvoercijfers begrepen als 15 900 en 1730 pikol).

Omtrent het aanleggen van waterwerken kan worden medegedeeld, dat in de afdeeling Pandeglang (Bantam) verscheidene oude vervallen waterleidingen in goeden staat werden gebracht, en in de afdeeling Tjaringin van hetzelfde gewest een syphon werd gelegd, om het water van de Karangmalang-leiding te benutten voor p. m. 200 bouws tot dusver van levend water verstoken sawah, terwijl in het district Tandjoengsari van de afdeeling Soemedang (Preanger Regentschappen) de Djatirokeleiding werd aangelegd, waardoor ruim 300 bouws tegalvelden tot sawahs werden gemaakt. Voorts werden verschillende verbeteringen aangebracht aan de waterwerken in de afdeelingen Demak (Samarang), Soerabaija, Pasoeroean, Panaroekan (Bezoeki), Poerworedjo (Bagelen), Berbek en Trenggalek (Kediri).

De aanplantingen met andere eenjarige gewassen dan padi, welke de bevolking op haar eigen bouwgronden bewerkstelligde (daaronder ook die voor rekening van particuliere ondernemers, bedoeld sub 4°. van deze paragraaf), besloegen — de voor twee oogsten gebezigde velden ook tweemaal in rekening brengende — zooals hiervóór is gezegd, 2 678 428 bouws, waarvan 46 645 bouws (p. m. 1⁴/₅ pct.) mislukten. Geoogst werd derhalve van 2 631 783 bouws, welk totaal (zie bijlage OO), naar gelang de teelt geschiedde als 1ste of als 2de gewas, gespecificeerd wordt als volgt:

	1ste gewas.	2de gewas.	Te zamen.	
suikerriet	147 908	26 904	174 812	bouws
indigo	10 291	17 415	27 706	„
tabak	49 700	82 433	132 133	„
diverse gewassen (meest djagong en andere voedingsgewassen dan padi)	961 920	1 335 212	2 297 132	„
Totalen	1 169 819	1 461 964	2 631 783	„
Over 1899 waren deze totalen	1 167 414	1 646 031	2 813 445	„

Zooals uit deze opgaaf blijkt bleef de bevolking, hetzij voor eigen rekening, hetzij voor rekening van particuliere ondernemers, in belangrijke mate bouwgronden dienstbaar maken aan de teelt van suikerriet (in 1897, 1898 en 1899 werd dit gewas achtereenvolgens van 131 368, 140 784 en 151 647 bouws geoogst). Zoowel door de lang aanhoudende regens als door de uitbreiding van de suikercultuur, werd in 1900 minder indigo geplant dan in 1899, toen daarvoor 34 856 bouws werden benuttigd. Deze cultuur ging vooral achteruit in Sidoardjo (Soerabaija) en in de afdeeling Poerwokerto (Banjoemas). Ook bij de tabakscultuur waren de aanhoudende regens de oorzaak van minderen aanplant. Uitbreiding van deze cultuur was evenwel waar te nemen in de afdeelingen Loemadjang en Kraksaän (Probolinggo), doch vooral in de afdeelingen Bondowosso, Djember en Panaroekan (Bezoeki).

In de afdeelingen Soekaboemi, Bandong en Soemedang (Preanger Regentschappen) nam de cultuur van aardappelen, uien, bruine boonen en kool toe. Ook in de afdeeling Malang (Pasoeroean) en in het Tengger-gebergte (Probolinggo) werden deze gewassen met goeden uitslag verbouwd. In Bantam begint de steeds meer ingang vindende teelt van de katjang-Bandong (HOLLE) de katjang-tjina reeds te verdringen, terwijl zich deze cultuur ook in de Preanger Regentschappen voortdurend uitbreidt.

b. Overjarige gewassen.

De in de gewestelijke verslagen aangetroffen bijzonderheden omtrent de overjarige gewassen welke door de bevolking worden

[1]) Dit cijfer komt overeen met het op blz. 140 van het vorig verslag vermelde. Het aldaar gereleveerde verschil tusschen dat cijfer en de in de bijlagen LL, MM en NN van dat verslag voorkomende specificatie der in 1899 bewerkstelligde beplantingen, welke een totaal van 6 014 146 bouws aanwijst, wordt ook in de thans ontvangen gegevens niet opgehelderd. Alleen wordt opgemerkt dat laatstbedoeld totaal „wellicht als te hoog moet worden aangemerkt".

[2]) Voor den aankoop van zaadpadi werd in Samarang f 15 000 en in Bagelen f 6000 toegestaan, terwijl voor relief-works respectievelijk f 215 029 en f 25 340 werd beschikbaar gesteld.

geteeld, hebben uitsluitend betrekking op de vrije koffiecultuur in Bantam, Krawang, Japara en Rembang, waar het koffiemonopolie is opgeheven. De rapporten daaromtrent luiden hoe langer hoe ongunstiger. Niet alleen ontbreekt het der bevolking aan allen lust om zich op de teelt toe te leggen, maar ook aan het onderhoud der bestaande aanplantingen laat zij zich niet het minste gelegen liggen. Alle verdere verstrekking van fondsen ter aanmoediging der cultuur wordt dan ook nutteloos geacht.

Opgaven betreffende den omvang der cultuur werden alleen ontvangen met betrekking tot Japara, waar de nog aanwezige aanplantingen, dagteekenende van vóór de loslating van de verplichte levering, in 1899/1900 teruggingen van 180 800 tot 174 900 boomen. De in geheel vrije cultuur tot stand gebrachte aanplantingen, voor zooveel bij den aanvang van 1901 nog in leven, zouden bestaan hebben uit 206 200 Java- en 57 000 Liberia-koffieboomen. Aangezien sedert 1895/96 respectievelijk 330 200 en 173 500 boomen waren aangeplant, zou ruim 37 pct. van de uitgeplante Java-koffie en 67 pct. van de uitgeplante Liberia-koffie niet zijn geslaagd. De oogst van 1900 zou hebben bestaan uit 253 pikol Java- en 18 pikol Liberia-koffie, of in totaal uit 271 pikol. Rekent men dat alleen de nog in leven zijnde van de vóór 1895/96 geplante boomen aan deze productie zouden hebben bijgedragen, dan zouden voor eene opbrengst van één pikol Java-koffie 571, en voor dezelfde hoeveelheid Liberia-koffie niet minder dan 1632 koffieboomen noodig geweest zijn. Het product werd tegen f 30 à f 40 de pikol van de hand gezet.

In Krawang sterven de oude aanplantingen, dagteekenende van den tijd der gouvernements-koffiecultuur, hand over hand uit, hetgeen eveneens het geval is met de kleine tuintjes, hier en daar na 1897 geplant. De productie over 1900 zou ongeveer 260 pikol hebben bedragen. De prijzen varieerden al naar gelang van de qualiteit van f 12,50 tot f 44 per pikol.

Opgaven omtrent de in Bantam en Rembang verkregen oogsten werden niet ontvangen.

2°. Koffiecultuur aan de verplichte levering onderworpen.

Aangezien de Indische Regeering onlangs hare inzichten heeft kenbaar gemaakt nopens de gedragslijn die voortaan ten aanzien van de gouvernements-koffiecultuur op Java ware te volgen (zie vorig verslag, blz. 142), is dit onderwerp thans hier te lande in behandeling. Intusschen heeft de Gouverneur-Generaal den directeur van binnenlandsch bestuur in Mei jl. doen aanschrijven om, c. q. na nader overleg met de plaatselijke ambtenaren, de noodige voorstellen te doen tot aanmoediging van de vrijwillige koffiecultuur op de wijze als reeds geschied is in de residentiën Pasoeroean, Probolinggo en de Preanger Regentschappen (zie blz. 143/144 van het aangehaalde verslag), d. w. z. door het toekennen van eene tegemoetkoming per bouw, te verdeelen over de eerste drie levensjaren van het koffieplantsoen, doch op behoedzame wijze en alleen op die terreinen, die een langen levensduur en eene behoorlijke productie verzekeren en die zoowel door den wetenschappelijken adviseur voor de koffiecultuur als door de plaatselijke ambtenaren daarvoor geschikt worden geacht. Volgens die aanschrijving zullen die voorstellen zich, zoo noodig, mede kunnen uitstrekken tot de tijdelijke aanstelling van eenig toezichthoudend personeel, indien dit door de plaatselijke ambtenaren noodzakelijk geacht en behoorlijk gemotiveerd wordt.

Nadat daarop bij de Indische begrooting voor 1901 gerekend was, konden de inlandsche vorsten in Soerakarta en Djokjokarta worden vrijgesteld van de verplichte levering aan het Gouvernement van de in hunne landen geteelde koffie (verg. vorig verslag, blz. 142).

Voor de afdeeling Panaroekan der residentie Bezoeki werd bij ordonnantie van 22 Juni 1901 (St. n°. 240) uitvoering gegeven aan het voornemen om het in die afdeeling feitelijk nimmer toegepaste koffiemonopolie formeel op te heffen (zie blz. 205 van het verslag van 1897 en noot 1 op blz. 179 van dat van 1899).

In de behoefte aan wetenschappelijke voorlichting, ontstaan door het in Augustus 1900 aan den wetenschappelijken adviseur verleend tweejarig verlof naar Europa, werd in Januari 1901 voorzien door de toevoeging aan 's lands plantentuin van eene tijdelijke onderafdeeling voor onderzoekingen in het belang van de gouvernements-koffiecultuur (zie blz. 79).

In 1900 werden, ook na het vertrek van den wetenschappelijken adviseur naar Europa, de plaatselijke onderzoekingen in het belang van eene herziening der voor de verschillende koffiestreken nog geldende cultuurplannen voortgezet en beëindigd. Het onderzoek strekte zich nog uit tot de afdeelingen Ledok (Bagelen), Kendal (Samarang) en Soekapoera Kollot (Preanger Regentschappen), terwijl nog aanvullingsonderzoekingen plaats vonden in de afdeelingen Salatiga, Oengaran en Ambarawa (Samarang), Bangil (Pasoeroean) en Bondowosso (Bezoeki). Voor de districten Tjitjalengka, Madjalaija, Tjipeudjeuh, Timbanganten, Tjikemboelan en Bloeboer Limbangan der afdeeling Tjitjalengka, Peser en Tjipoetri der afdeeling Tjiandjoer en Tradjoe, Batoewangi en Kandangwesi der afdeeling Soekapoera Kollot van de residentie Preanger Regentschappen, zoomede voor de districten Boemidjawa en Boemiaijoe (Tagal), Ambarawa (Samarang), Bandjar, Singomerto en Karang Kobar (Banjoemas), Lempoeijang (Kadoe) en Sinee, Djogorogo en Poeloeng (Madioen), werden de nieuwe cultuurplannen in het laatst van 1900 en het begin van 1901 door de Indische Regeering bekrachtigd. Voorts werden nog ter goedkeuring voorgebracht de cultuurplannen voor 5 districten der met Tagal vergroote residentie Pekalongan en 2 districten der afdeeling Kendal (Samarang), en kon binnenkort de aanbieding worden verwacht van de cultuurplannen voor 4 districten der residentie Pasoeroean, 3 districten van de afdeeling Bondowosso der residentie Bezoeki en 2 districten van de afdeeling Soekaboemi der residentie Preanger Regentschappen. [1]) waarmede dan het omvangrijke werk ten behoeve van de herziening der cultuurplannen geheel zal zijn afgeloopen.

In de afdeelingen Tassikmalaija der residentie Preanger Regentschappen, Koeningan, Madjalengka en Cheribon der residentie Cheribon, in de districten Salatiga en Oengaran (Samarang), Batoer (Banjoemas) en Soemowono (Kadoe), zoomede in de tot dusver nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken afdeelingen van Bagelen en Kediri, werd de verplichte teelt losgelaten.

De onderzoekingen naar den invloed, welken de teelt van koffie op den bodem uitoefent, werden nog steeds voortgezet door den hiervoor tijdelijk aangewezen landbouwscheikundige dr. W. R. Tromp de Haas. Naar den toestand van de in 1899 (zie het verslag van dat jaar, blz. 175) aangelegde proefaanplantingen op een paar oude afgeschreven tuinen in de afdeeling Bandong (Preanger Regentschappen), met het doel om uit te maken of die terreinen zich niet meer leenden voor de teelt van koffie zonder voorafgaande reboisatie, werd door den adjunct-adviseur voor de koffiecultuur een onderzoek ingesteld. Bij zijn eerste bezoek aan den proeftuin Ngampoi op den Boerangrang (medio 1900) bleek dat zoowel de beplanting als het onderhoud daarvan te wenschen hadden overgelaten, waardoor de stand der aanplantingen over het algemeen niet gunstig was. Door toepassing van de door den adjunct-adviseur gegeven aanwijzingen was de toestand der plantsoenen in den aanvang van 1901 reeds zoodanig verbeterd, dat daarvan de beste verwachtingen mogen worden gekoesterd. Wat den proeftuin op het plateau Leuweung Datar van den Tangkoeban Prahoe betreft, hadden de planters, ondanks de ontvangen betaling, blijkbaar meer werk gemaakt van de tusschen de koffierijen geplante gewassen dan van de koffie zelve. De toestand was aldaar zelfs zoo ongunstig, dat op voorstel van den adjunct-adviseur besloten is om sommige gedeelten opnieuw te doen beplanten, terwijl ter bevordering van een behoorlijk toezicht op de verschillende werkzaamheden aan den controleur van Noord-Bandong, ook in het belang van diens overige omvangrijke bemoeiingen met betrekking tot de koffiecultuur, een ambtenaar ter beschikking is toegevoegd.

Ten aanzien van de aan de verplichte teelt en levering van koffie onderworpen 14 gouvernementsresidentiën toonen de over het plantjaar 1899/1900 ontvangen opgaven (zie de bijlagen PP en QQ) slechts voor Tagal, Pekalongan en Madioen eene onbeteekenende uitbreiding der cultuur aan; wat eerstgenoemd gewest betreft uitsluitend ten aanzien der plantsoenen, welke vrijwillig of onder dien naam (als equivalent voor verplichte bijplanting) waren tot stand gebracht, en in de beide andere gewesten hoofdzakelijk voor zooveel de op hoog gezag aangelegde plantsoenen aangaat. Voor de 11 andere gewesten daarentegen doen zich grootere of kleinere verminderingen voor, niet alleen in het areaal der cultuur,

[1]) De plannen voor de bedoelde districten in de afdeelingen Bondowosso en Soekaboemi waren vroeger reeds voorgebracht, doch sedert opnieuw in behandeling genomen.

maar ook in het cijfer der daarbij ingedeelden. Bij het einde van het plantjaar 1898/99 (ult. October 1899) waren namelijk in de cultuurplannen der 14 gewesten begrepen — en konden dus, tenzij tijdelijk redenen van vrijstelling golden, nog met bijplanting worden belast — 2467 dessa's met 222 071 cultuurdienstplichtige gezinnen (verdeeld over 101 districten), terwijl op ult. October 1900 deze totalen slechts waren 1930 en 184 598 (verdeeld over 79 districten), o. a. door geheele loslating van de verplichte teelt in de hiervóór reeds genoemde streken. Daarenboven waren nog tijdelijk bij de verplichte cultuur, namelijk alleen ten behoeve van het onderhoud (in cultuurdienst) van reeds bestaande aanplantingen, betrokken 1588 dessa's (275 meer dan het jaar te voren), behoorende tot 45 van de nog bij de verplichte cultuur betrokken 79 districten en tot 41 andere (niet meer in de cultuurplannen begrepen) districten.

Wat het areaal der nog in onderhoud zijnde plantsoenen betreft zou gedurende het plantjaar 1899/1900 dat der op hoog gezag aangelegde zijn teruggegaan van rond 50 200 tot 48 700 bouws, en dat der vrijwillig aangelegde of als zoodanig bekend staande van 106 000 tot 102 200 bouws. Het meest verminderde de omvang der plantsoenen wederom in de Preanger Regentschappen, waar, tegenover eene onbeduidende toeneming van het aantal boomen van de eerste categorie (nog geen 100 000), eene afneming stond van ruim 4 millioen boomen van de andere categorie. In Samarang gingen de aanplantingen met 1^4 millioen boomen terug, waarvan 1 millioen boomen behoorende tot de 2de categorie, en in Banjoemas, Cheribon, Kediri en Bezoeki beliepen de verminderingen, hoofdzakelijk wat de op hoog gezag aangelegde plantsoenen betreft, respectievelijk ongeveer 1^1, 0^9, 0^7 en 0^6 millioen. Tengevolge van deze verminderingen en van andere van geringer beteekenis in nog 5 andere gewesten, stonden de op hoog gezag aangelegde geregelde plantsoenen bij het einde van het plantjaar te boek als te bestaan uit 57 millioen boomen (2^4 millioen minder dan het jaar te voren), terwijl de schattingen betreffende de overige aan de verplichte levering onderworpen aanplantingen in totaal gedaald waren tot 163^4 millioen (7^3 millioen minder dan het jaar te voren), in het bezit van 209 192 personen (4122 minder dan op ult. October 1899).

Het aantal Liberia-boomen in de op hoog gezag aangelegde plantsoenen bedroeg op ult. October 1900 8 377 700, tegen 7 800 000 in het jaar te voren. Omtrent de vrijwillige aanplantingen van deze koffiesoort zijn geen cijfers bekend, doch zij breiden zich in verschillende streken, waar de Java-koffie minder goed tieren wil, meer en meer uit. Voor het nieuwe plantjaar 1900/1901 is slechts op een bijplant gerekend van 495 100 Liberiaboomen (d. i. 15 pct. van het totaal van 3 351 400 bij te planten koffieboomen), tegen 751 200 (d. i 17 pct. van het totaal van 4 479 400) in den westmoesson 1899/1900. De betrekkelijk geringe bijplant van Liberia-koffie is ook thans weder hoofdzakelijk een gevolg hiervan, dat, in afwachting van de beslissing in zake het al of niet voortzetten van de Liberia-koffieteelt (verg. het verslag van 1899, blz. 177), nog steeds het beginsel geldt, dat dessa's, welke in den westmoesson van 1895/96 niet in cultuurdienst hebben geplant, voorloopig niet weer met verplichte bijplanting van Liberia-koffie mogen worden belast.

In de cultuurplannen waren, tijdens de opmaking van de zoogenaamde „voorstelstaten" tot regeling van de gedurende den westmoesson 1900/1901 tot stand te brengen verplichte bijplantingen, begrepen 2291 dessa's met 217 701 cultuurdienstplichtige gezinnen, terwijl bijplanting slechts werd opgelegd aan 930 dessa's met 84 625 cultuurdienstplichtige gezinnen. De planttaak kwam dus gemiddeld te staan op bijna 40 boomen per gezin, tegen ruim 37 boomen in 1899/1900. Van de tijdelijk van bijplanting vrijgestelde 133 076 gezinnen, behoorende tot 1361 dessa's, was de vrijstelling voor 23 182 hunner, behoorende tot 208 dessa's (hiervan o. a. 78 dessa's in Pasoeroean, 52 in de Preanger Regentschappen, 25 Tagal en 18 in Pekalongan), hieraan toe te schrijven dat zij reeds eene voldoende productie inleverden, m. a. w. omdat de gemiddelde levering gedurende de laatste drie jaren het daarvoor vastgestelde minimum had bereikt. Overigens waren de redenen van vrijstelling van gelijken aard als in vorige jaren, waarbij voor alle (35) dessa's van het district Tempeh der residentie Probolinggo nog kwamen de buitengewone zware heerendiensten, welke moesten worden gevorderd voor het herstellen van de door aanhoudende overstroomingen zwaar beschadigde wegen, dammen en waterleidingen.

Omtrent de verschillende in vorige jaren door inlandsche contractanten tegen betaling aangelegde koffieplantsoenen (zie daaromtrent blz. 143/144 van het vorig verslag) bleven de berichten gunstig luiden. Van die in het district Tjikalong (Preanger Regentschappen) kon in 1901 de eerste oogst van eenige beteekenis worden verwacht.

Met het, bij wijze van proef, op stomp zagen (verjongen), tegen betaling van f 50 per bouw, van oude, niet of weinig meer vruchtdragende maar toch nog levenskrachtige boomen, ten opzichte van p.m. 20 bouws in Tengger (Pasoeroean), werd in December 1900 een aanvang gemaakt. Op het tijdstip van afsluiting in Indië van de betrekkelijke mededeelingen waren de stompen begonnen reeds hier en daar uit te loopen, doch de uitloopers waren nog niet groot genoeg om toen reeds tot het uitzoeken van de krachtigste en het wegsnoeien van de overige loten te kunnen overgaan. Het voornemen bestond om van elken op stomp te kappen tuin een klein gedeelte (1/4 bouw) eerst tegen het einde van den westmoesson op stomp te zagen, waarmede men beweert op enkele erfpachtsondernemingen in het Kedirische uitstekende resultaten te hebben verkregen, ten einde op die wijze te kunnen nagaan welk tijdstip voor die bewerking het gunstigst moet worden geacht.

Voor de in den westmoesson 1901/1902 te bewerkstelligen bijplantingen werd 109 pikol Padang-zaad en 47 pikol Liberiazaad verstrekt, welk zaad weder bij goed bekende particuliere ondernemingen werd aangekocht. Het daarvan verkregen plantmateriaal liet over het algemeen niet te wenschen over. Bladziekte op de kweekbedden kwam in hevige mate voor in enkele streken van de Preanger Regentschappen, Tagal, Pekalongan en Kediri. Op enkele kweekbedden in de contrôle-afdeelingen Toeren en Senggoro (Pasoeroean), werd bij een groot aantal plantjes een voos worden en afsterven van den penwortel waargenomen, welke verschijnselen aan aaltjesziekte moeten worden toegeschreven. Het hier en daar beschikbaar overtollige plantmateriaal werd, evenals in vorige jaren, aan de bevolking verstrekt tot uitbreiding of inboeting van hare vrijwillige aanplantingen.

De weersgesteldheid was in 1900 in de meeste streken op Java voor pluk en bereiding ongunstig. Door de aanhoudende regens, dikwijls gepaard met zwaren wind, viel hier en daar de jonge vrucht af, of kwamen de bessen niet tot normale ontwikkeling, verrotten zij aan de boomen en gingen zij door wegspoeling verloren. Ook werkte de vochtige weersgesteldheid belemmerend op de droging van de geoogste koffie. Als gevolg van een en ander bleef in vele streken de oogst ook belangrijk beneden de oorspronkelijke raming. In Pasoeroean hadden pluk en bereiding weder plaats onder toezicht van daarvoor voor den tijd van zes maanden in dienst gesteld personeel. De goede werking van dezen maatregel kwam ditmaal vooral uit in het district Tengger, waar aanvankelijk alles behalve zorgvuldig geplukt en bereid werd, doordien de bevolking voor de poeasa geld noodig had, en zij alles wat maar eenigszins plukbaar was, oogstte, bereidde en in de pakhuizen inleverde. Na de aanstelling van het tijdelijk personeel kwam daarin dadelijk verandering ten goede.

Ook in 1900 werden in dezelfde districten (van drie gewesten) als vroeger aan inlandsche bezitters van koffietuinen rentelooze gouvernementsvoorschotten verstrekt op het te oogsten product. Hoeveel van de daarvoor beschikbaar gestelde sommen (f 10 204 voor de Preanger Regentschappen, f 216 646 voor Pasoeroean en f 30 000 voor Probolinggo) in werkelijkheid is uitbetaald, blijkt alleen met betrekking tot Probolinggo, waar van het krediet f 16 500 ongebruikt bleef. Voor die districten der residentie Pasoeroean, waar licentiehouders hun bedrijf uitoefenden, werd, evenals in vorige jaren, bepaald, dat de verrekening van de door de tuinbezitters genoten vooruitbetaling desverkiezende zou kunnen geschieden met het bij de licentiehouders door hen in te leveren onbereid product. De omstandigheid dat de tuinbezitters zich ook thans weder om verschillende redenen weinig genegen betoonden om hunne voorschotten op deze wijze aan te zuiveren, waardoor aan de licentiehouders een groot gedeelte van het product wordt onttrokken, heeft de Indische Regeering, na een daartoe strekkend verzoek van de zijde der licentiehouders, er toe geleid, met betrekking tot die voorschotten eene nieuwe regeling te treffen. Deze regeling, die werd vastgesteld bij gouv. besluit van 14 December 1900 n°. 26, komt in hoofdzaak hierop neer, dat in de districten der afdeeling Malang (Pasoeroean), waar licentie-

houders werkzaam zijn op den voet van St. 1899 n°. 208, de voorschotten in den vervolge uitsluitend zullen moeten worden aangezuiverd door verrekening met het bij de licentiehouders in te leveren onbereid product, terwijl ter tegemoetkoming aan het hieruit voor de bevolking voortvloeiende bezwaar, dat zij tot deze wijze van aanzuivering van de door haar genoten vooruitbetaling beperkt wordt, tevens bepaald is, dat de minimumprijs, waartegen het product door den licentiehouder van de bevolking moet worden opgekocht, van f 2,50 tot f 2,75 per pikol natte beskoffie wordt verhoogd, hetgeen voor de bevolking neerkomt op eene verhooging van f 1,25 per pikol bereide koffie. Voorts is het ongerief, dat voor de bevolking tot dusver in die wijze van aanzuivering der voorschotten gelegen was, namelijk het over groote afstanden vervoeren van het naar verhouding vijfmaal zwaardere onbereid product, ondervangen door de bepaling, dat de licentiehouders verplicht zijn het aantal opkoopplaatsen, waar de bevolking hare beskoffie zal kunnen inleveren en tevens hare voorschotten zal kunnen aanzuiveren, zoodanig uit te breiden, als de resident voor ieder district zal noodig oordeelen. Aan de grootere kosten, waarin de licentiehouder door deze regeling zal vervallen, is bij ordonnantie van 14 December 1900 (St. n°. 329) tegemoetgekomen door het voorschrift, dat voor die ondernemers tot opkoop en fabriekmatige bereiding van aan den lande te leveren koffie, welke toetreden tot de nieuwe regeling, het prijsverschil tusschen de door hen bereide koffie en die van inlandsche bereiding, dat geheel ten bate van den ondernemer verrekend wordt, van f 6 tot f 7 per pikol verhoogd wordt, zoodat het Gouvernement eerst in het prijsverschil voor de helft zal deelen, wanneer het bedrag van f 7 wordt overschreden. Van deze regeling koestert men de verwachting, dat alle belanghebbende partijen zullen worden gebaat: de licentiehouder door de grootere hoeveelheid, die ter bereiding bij hem zal worden ingeleverd, de tuinbezitter o. m. door de hoogere betaling, die hij voor zijn onbereid product zal erlangen en de voor hem opengestelde gemakkelijker gelegenheid om zijne onbereide koffie op niet te verre afstanden te verkoopen, en eindelijk het Gouvernement door de grootere hoeveelheden op West-Indische wijze bereide koffie, die ter markt zullen worden gebracht en verder door den beteren pluk, daar voor de West-Indische bereiding slechts geheel rijpe koffie wordt in ontvangst genomen, en bij de inlevering van grootere hoeveelheden onbereide koffie minder handen voor de bereiding zullen noodig zijn, waardoor meer krachten voor den pluk zelf beschikbaar blijven. Bovendien zal, vooral bij eenigszins grooten oogst, minder product voor het Gouvernement en de bevolking verloren gaan. Met uitzondering van den licentiehouder voor het district Karanglo, die dus nog steeds blijft voortwerken op de voorwaarden in St. 1891 n°. 110, verklaarden alle licentiehouders in de afdeeling Malang zich reeds bereid om tot de nieuwe regeling toe te treden. Binnenkort zullen hun dan ook nieuwe licenties worden uitgereikt, zoodat zij van 1902 af op de nieuwe voorwaarden zullen kunnen werken.

De licentiehouders, die in 1900 hun bedrijf uitoefenden, waren vijf in getal, namelijk die voor de districten Kotta Malang, Penanggoengan en Ngantang, die voor het district Pakis, die voor het district Senggoro, die voor een deel van het district Tengger en die voor het district Karanglo, van wie de eerste vier werkten op den voet van St. 1899 n°. 208 en de bepalingen vastgesteld bij gouv. besluit van 4 Januari 1900 n°. 17 (zie vorig verslag, blz. 144), en die voor het district Karanglo op den voet van St. 1891 n°. 110, zoodat deze laatste weder uitgesloten bleef van de gelegenheid tot erlanging van vooruitbetaling in verhouding tot de hoeveelheid ingekocht onbereid product. [1]). De houders van de respectievelijk in 1897 en 1899 uitgereikte licenties voor de onderdistricten Toeren, Wadjak en Pamottan van het district Toeren der residentie Pasoeroean en voor het district Tjilokotot en het onderdistrict Lembang van het district Oedjoengbroengkoelon der residentie Preanger Regentschappen hadden met de oprichting van hunne bereidingsetablissementen nog geen aanvang gemaakt.

Het door licentiehouders uit den oogst van 1900 afgeleverd product bedroeg 15 958 pikol, als volgt verdeeld over de onderstaande 7 districten (waar de koffieoogst der bevolking in 1900 bedragen had 94 147 pikol).

Licentiehouders.		Hoeveelheden koffie (in pikols)			
Naam.	Districten tot hun rayon behoorende.	bereid op de etablissementen te	1ste soort.	2de soort.	Te zamen.
Koffiepellerij Sisir (Naamlooze vennootschap).	Kotta Malang.	Wagir (Bedali).	731	28	759
	Penanggoengan.	Sisir.	4 838	35	4 873
	Ngantang.	Ngroto.	3 143	23	3 166
F. Godin.	Karanglo.	Karangan.	1 941	46	1 987
G. C. Verstege.	Pakis.	Toempang.	3 390	47	3 437
G. K. F. Peltzer.	Senggoro.	Magoewan.	1 512	40	1 552
P. D. Vreede.	Tengger.	Andonosari.	178	6	184
		Totalen . .	15 733	225	15 958

Uit het overzicht sub II *b* van bijlage RR blijkt in hoever het door de licentiehouders afgeleverd product bij verkoop in de vier gedurende 1900 te Batavia gehouden gouvernementsveilingen meer heeft opgebracht dan Pasoeroean-koffie van inlandsche bereiding.

De aanhalingen van aan de verplichte levering onttrokken koffie waren van minder omvang dan in 1899, ofschoon de oogst toen nog eenige duizenden pikols minder bedroeg dan in 1900. In al de 14 koffiegewesten — buiten de Vorstenlanden — werd namelijk de hand gelegd op slechts 91 pikol, tegen 106 pikol in 1899. Het belangrijkst waren de aanhalingen in de Preanger Regentschappen, namelijk 20 pikol, en verder in Bezoeki en Probolinggo, waar zij respectievelijk ongeveer 16 en 14 pikol bedroegen. Wat de residentie Pasoeroean betreft, waar de aanhalingen, evenals in 1899, weder onbeduidend waren in vergelijking met die in de daaraan voorafgegane jaren en in verhouding tot het aldaar geoogste product, wordt, als bewijs dat de koffie-smokkelhandel daar van geen beteekenis meer is, het feit medegedeeld, dat de inlanders hoe langer hoe meer de voor hunne consumtie benoodigde koffie inslaan bij handelaren op de gewestelijke- en afdeelingshoofdplaatsen, wier aantal in den loop van 1900 beduidend toegenomen is door grootere vrijgevigheid bij het verleenen van de noodige licenties.

Het buitengewoon personeel (tijdelijk) tot tegengang van onttrekking van koffie aan de verplichte levering bleef ook voor 1901 in de op blz. 145 van het vorig verslag genoemde gewesten gehandhaafd.

De verschillende voor Java en Madura geldende bepalingen tot tegengang van onttrekking van koffie aan de verplichte levering aan den lande werden, voor zooveel noodig gewijzigd en aangevuld, samengevat en opnieuw afgekondigd bij ordonnantie van 30 Mei 1901 n°. 20 (St. n°. 210), terwijl voorschriften tot uitvoering dier ordonnantie werden vastgesteld bij gouv. besluit dd. 5 Juli 1901 n°. 15 (St. n°. 248).

Hoewel de bladziekte zich in 1900 in alle gewesten vertoonde, werd daarvan echter in de meeste streken weinig of geen nadeel ondervonden. Alleen in de districten Gading (Probolinggo) en Tengger (Pasoeroean) trad de ziekte vrij hevig op; in laatstgenoemd district verloren daardoor tal van plantsoenen, vooral de jongste en de vruchtdragendste, veel blad. De aaltjesziekte bleef in de vroeger door haar aangetaste streken heerschen en breidde zich hier en daar zelfs wat uit. Bovendien werd zij in 1900 ook geconstateerd in de districten Salatiga en Ambarawa (Samarang) en Tengger (Pasoeroean). In de Preanger Regentschappen deed de zoogenaamde „hama wedang", evenals in 1899, weder een deel van den oogst verloren gaan, terwijl deze ziekte zich verder voordeed in eenige tuinen der residentie Cheribon. Uit dit laatste gewest, zoomede uit Samarang en Banjoemas, werd tevens van het voorkomen van „djamoer oepas" melding gemaakt. Enkele streken van Java werden weder door de bladluis bezocht, die voornamelijk de Liberia-aanplantingen aantastte, zonder echter merkbare schade teweeg te brengen. De dadap-ziekte schijnt zich in 1900 slechts in enkele gewesten te hebben vertoond. De dadapboomen hadden echter ditmaal bijzonder veel te lijden van rupsen en witte mieren.

Evenals in 1899 bleef de gouvernements-koffieoogst ook in 1900 beneden de raming. Terwijl de oogst op ult. Juli van dat jaar voor de gouvernementsresidentiën, met inbegrip van de

---

1) Deze vooruitbetaling is bij de hiervóór besproken regeling van December 1900, in verband met de verhooging van den door licentiehouders voor het onbereid product der bevolking te betalen minimumprijs, verhoogd van f 2,85 tot f 3 voor elken in te koopen pikol natte beskoffie.

levering uit de Vorstenlanden, begroot werd op 212 000 pikol (189 000 pikol Java- en 23 000 pikol Liberia-soort), bleek de inlevering bij 's lands inkooppakhuizen, en met bijrekening van 91 pikol aangehaalde koffie, slechts te bedragen 207 111 pikol (185 859 pikol Java- en 21 252 pikol Liberia-koffie), of 4889 pikol minder dan de raming. De oogst verschilde dus slechts weinig van dien van 1899, welke 198 758 pikol of 8353 pikol minder bedroeg. In den oogst van 1900 nam de residentie Pasoeroean weder voor ongeveer de helft (ruim 49 pct.) deel, terwijl daaraan verder de residentiën Preanger Regentschappen, Tagal en Probolinggo respectievelijk 15, 9 en 7 pct., de andere 10 gouvernementsresidentiën te zamen ruim 18 pct. en de Vorstenlanden ruim 2 pct. bijdroegen. Onder de in de inkooppakhuizen ingeleverde hoeveelheden bevond zich aan 2de soort koffie 8927 pikol (ruim 4 pct.).

Voor het loopende jaar wordt op een geringen oogst gerekend. Overal werd geklaagd over eene vochtige weersgesteldheid in den oostmoesson, die een nadeeligen invloed op bloei en vruchtzetting uitoefende. Alleen voor de Preanger Regentschappen overtreft de raming voor 1901 een weinig de opbrengst in 1900, doch overal elders, in het bijzonder in het ten deze belangrijkste gewest Pasoeroean, wordt een veel geringere oogst dan in 1900 verwacht. Op het einde van Juli jl. werd de geheele oogst begroot op ongeveer 89 900 pikol (71 300 pikol Java- en 18 600 pikol Liberia-koffie).

In verschillende streken werd het verschijnsel van verkleuren en bont worden van de koffie opgemerkt, hetgeen wordt toegeschreven aan de vochtige weersgesteldheid tijdens de opschuring der koffie in de pakhuizen. In de afdeeling Blitar (Kediri) verkleurde eene hoeveelheid van 128 pikol, welke als 1ste soort was ingekocht, zelfs dermate dat de transportaannemer die koffie slechts als 2de soort wenschte af te voeren. Voor de meeste gewesten wordt verder melding gemaakt van het voorkomen van snuitkever in sommige inkoop- en strandpakhuizen; schade van eenig belang werd hierdoor echter niet aangericht.

Belangrijke verduisteringen van koffie werden geconstateerd bij een drietal inkooppakhuizen, en wel tot hoeveelheden van respectievelijk 20, 78 en 8 pikol. Twee van de betrokken pakhuismeesters werden na bekomen ontslag strafrechterlijk vervolgd; de derde pleegde na de ontdekking van het tekort zelfmoord.

Van de in de vier groote in 1900 te Batavia gehouden veilingen aangeboden 99 304 pikol uit den oogst van 1900 werden slechts 87 069 pikol verkocht. In de in Augustus, September, November en December gehouden veilingen werden namelijk respectievelijk 1060, 100, 4375 en 10 500 pikol opgehouden, zijnde echter onder de laatste hoeveelheid 3800 pikol begrepen, welke reeds in de veiling van November waren opgehouden. In het geheel bleef dus feitelijk eene hoeveelheid van 12 235 pikol onverkocht, omdat hiervoor de vastgestelde limite-prijzen niet konden worden bedongen. Een overzicht betreffende de Nederlandsche en de Indische gouvernementskoffieveilingen is opgenomen sub II van bijlage RR. Aangezien, evenals in 1900, voor 1901 slechts eene betrekkelijk kleine hoeveelheid koffie voor verkoop beschikbaar is, is voor dat jaar het aantal te houden gouvernementsveilingen weder op 6 bepaald, waarvan de voorlaatste heeft plaats gehad op 17 September en de laatste zal gehouden worden op 5 November.

Ter voorziening in de plaatselijke consumtie op Java en Madura werden, buiten de vier groote veilingen te Batavia, ook in 1900, en wel op 30 plaatsen, kleine koffievendutiën gehouden. Langs dezen weg werden in 't geheel 1719 pikol, namelijk 1253 pikol Java-koffie (165 pikol 1ste soort en 1088 pikol 2de soort) benevens 466 pikol Liberia-koffie verkocht. De opbrengst beliep in totaal f 40 919 of gemiddeld f 23,80 per pikol.

3°. Gouvernements-kina-onderneming.

Omtrent deze in de afdeeling Bandong der residentie Preanger Regentschappen gevestigde onderneming worden steeds korte driemaandelijksche verslagen als extra-bijvoegsel van de Jav. Cour. gepubliceerd, terwijl bovendien door haren directeur, den heer P. VAN LEERSUM, geregeld een uitgebreid jaarverslag wordt bewerkt, hetwelk vroeger gewoonlijk werd opgenomen in het „Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië", doch van den jaargang 1899 af door de landsdrukkerij te Batavia wordt gedrukt en uitgegeven. Dientengevolge kan hier met de volgende beknopte mededeelingen worden volstaan.

Terwijl de beplante uitgestrektheid van de tot de onderneming behoorende etablissementen in 1900 van 1210 tot 1179 bouws terugging, ten gevolge van de rooiing van eenige ziekelijke plantsoenen op Lembang, Nagrak en Kawah Tjiwidei, nam toch het aantal in den vollen grond staande boomen belangrijk toe, en wel van 2 567 000 op ult. 1899 tot 2 932 000 op ult. 1900 (verg. tabel I van bijlage SS), welke vermeerdering geheel is toe te schrijven aan inboeting van te ijl staande aanplantingen. De vermeerdering had nog grooter kunnen zijn, ware het niet dat door de buitengewoon natte weersgesteldheid eerst in December met de inboeting een aanvang kon worden gemaakt. Dank zij den grooten voorraad krachtig plantmateriaal waarover kon worden beschikt, kon in vele tuinen de inboeting op afdoende wijze geschieden, hetgeen vooral noodig was op het etablissement Tirtasari, waar in de laatste jaren, en ook in 1900, tal van enten door stam- en tak-kanker (djamar oepas) waren afgestorven. Die ziekte vertoonde zich, doch slechts sporadisch, in 1900 ook in de enten-plantsoenen op Kawah Tjiwidei. Van de insectenplaag werd geen buitengewone last ondervonden.

In de kweekerijen bevonden zich op ult. 1900 naar schatting 1 731 000 planten, dus 24 000 meer dan bij het einde van 1899, ongerekend eene hoeveelheid eerst tegen het einde des jaars gemaakte enten in verschillende stadiën van ontwikkeling.

De bloei van ledgeriana's en succirubra's was, eveneens als een gevolg van het abnormale weder, zeer gering, zoodat, evenals in het voorafgegane jaar, ook in 1900 slechts *één* zaadveiling (in November) gehouden kon worden, welke echter, met inbegrip van f 880 voor de mede verkochte 88 stuks enten, de belangrijke som van f 15 449 opbracht. Voor het aangeboden ledgeriana-zaad (27 pakjes à 25 gram) liepen de bedongen prijzen van f 355 tot f 555 per pakje; overigens werden 26 pakjes (à 50 gram) succirubra-zaad geveild, waarvoor f 41 à f 75 per pakje verkregen werd.

Met het oog op de geringe hoeveelheid beschikbaar zaad, konden nieuwe zaadbedden slechts in beperkt aantal worden aangelegd. Dit geschiedde hoofdzakelijk met zaad, dat, bij wijze van contrôle op het in publieke veiling verkochte, was aangehouden. Ten einde de particuliere kinacultuur in Midden- en Oost-Java eenigszins tegemoet te komen, werd het Europeesch en inlandsch personeel, voor zoover het tijdelijk gemist kon worden, naar verschillende ondernemingen gezonden om de planters, die zich van het ditmaal zoo buitengewoon dure zaad hadden voorzien, bij den aanleg van zaadbedden en in de wijze van enten te kunnen voorlichten.

De oogst van 1900 bedroeg 561 765 K.G., namelijk aan bast van c. ledgeriana (fabrieksbast) 416 088½ K.G., dooreen bevattende 6.43 pct. zwavelzure kinine, welke hoeveelheid in 1898 en 1899 achtereenvolgens had bedragen 306 696 en 356 154 K.G., met een gemiddeld gehalte aan kininesulfaat van 7.49 en 7.05 pct., aan succirubra- (pharmaceutischen) bast 143 676 K.G., tegen 51 261 K.G. in 1898 en 43 341 K.G. in 1899, zoomede 2000½ K.G. bast van c. officinalis, van welke kinasoort in de twee voorafgegane jaren niet was geoogst. De ledgeriana-oogst werd uitsluitend verkregen door kapping van ongezonde en onderdrukte takken, rooiing van zieke boomen en uitdunning van te gesloten plantsoenen. Om de op blz. 146 van het vorig verslag vermelde reden behoefde thans geen bast als waardeloos in de tuinen te worden achtergelaten.

Voor de hier te lande te houden gouvernementsveilingen van kinabast werd verscheept 378 453½ K.G. (279 074½ K.G. ledgeriana-bast met een gemiddeld gehalte aan zwavelzure kinine van 7.04 pct., 97 378½ K.G. succirubra-bast en al de officinalis-bast), welke verschepingen in 1898 en 1899 hadden bedragen 350 236 en 313 933 K.G. Van het in Indië achtergebleven gedeelte van den oogst, ad 183 311½ K.G., werd voor den geneeskundigen dienst aldaar bestemd 1202 K.G. pharmaceutische bast, en het overige (137 014 K.G. ledgeriana-bast, bevattende gemiddeld 5.19 pct. aan kininesulfaat, en 45 095½ K.G. succirubra-bast) geleverd aan de Bandongsche kininefabriek, ten einde aldaar te worden verwerkt tot zwavelzure kinine, met dien verstande, dat de opbrengst van 41 630 K.G. bast zou worden bestemd voor gouvernementsverbruik [1]), en die van 140 479½ K.G. voor 's lands rekening zou worden verkocht ingevolge de

[1]) De hieruit verkregen hoeveelheid sulfaat beliep 1168 K.G. Wat de op de kina-onderneming Pandan Aroem (afdeeling Soekaboemi der residentie Preanger Regentschappen) gevestigde kininefabriek betreft, aan welke van gouvernementswege eveneens opdrachten waren gedaan voor de levering van kininesulfaat, kan thans worden gemeld dat zij steeds met verlies heeft gewerkt en daarom in December 1900 is gesloten.

in September 1899 met de fabriek gesloten overeenkomst [1]) (verg. blz. 180/181 van het verslag van 1899).

Opgaven omtrent den oogst van 1900 per etablissement, zoomede omtrent de geldelijke opbrengst en de sorteeringen van den in dat jaar te gelde gemaakten oogst van 1899 zijn opgenomen in de tabellen II—IV van bijlage SS. De laatste tabel bevat tevens eene berekening van het voordeelig verschil tusschen de baten en de lasten der onderneming voor elk der oogstjaren 1895 t/m 1899.

Zooals o. a. blijkt uit de mededeelingen op blz. 206 van het verslag van 1897 en op blz. 149 van dat van 1898, werd in laatstgemeld jaar besloten om de gouvernements-kina-onderneming geleidelijk te hervormen tot proefstation, voornamelijk omdat zij een lastpost voor de schatkist dreigde te worden. Die vrees is evenwel niet bewaarheid, want vóórdat nog tot uitvoering van het hervormingsplan kon worden overgegaan, is de onderneming door de stijging der kinabast-prijzen weder begonnen aanzienlijke baten af te werpen, die voor 1900 te stellen zijn op een netto bedrag van f 450 000. Onder deze omstandigheden scheen het wenschelijk van het hervormingsplan af te zien, waartoe dan ook in Juli jl. de machtiging van het Opperbestuur is verleend. Intusschen is het noodig gebleken het personeel der onderneming te versterken. De werkzaamheden van den directeur als scheikundige zijn toch in den laatsten tijd in hooge mate toegenomen. Had de scheikundige vroeger alleen cultuur-analyses te verrichten, welke werden uitgevoerd door den adjunct-directeur — eene betrekking die bij St. 1898 n°. 54 is opgeheven — sedert zijn niet alleen de handels-analyses voor het in Europa te veilen product daarbij gekomen, doch ook die van de te leveren basten aan de Bandongsche kininefabriek, tal van analyses voor het boschwezen en het keuren der te Batavia te leveren dan wel te verkoopen kinine. In verband daarmede is bij gouv. besluit van 26 Mei 1901 n°. 4, voorloopig op tijdelijken voet, bij de onderneming een afzonderlijke scheikundige in dienst gesteld en als zoodanig benoemd dr. J. Victor Sibinga.

De sedert den aanvang van 1900 te Batavia gevestigde kininemarkt (zie vorig verslag, blz. 146) heeft de daarvan gekoesterde verwachtingen verre overtroffen. Wel werd in de eerste veilingen (in 't geheel werden er 8 gehouden, waarin ruim 29 500 K.G. kininesulfaat werd verkocht met eene netto-opbrengst van f 663 986) een deel der aangeboden kinine opgehouden, maar in de latere werd alles tot bevredigende prijzen van de hand gezet. Zelfs was de in de December-veiling bedongen prijs gunstiger voor de kinaplanters dan de prijs, welke hier te lande voor bast werd besteed. Met de Bandongsche kininefabriek werd door de belanghebbenden een nieuw contract aangegaan voor de verwerking van bast tot zwavelzure kinine ten behoeve van de in 1901 te houden veilingen, waarvan het aantal voorloopig op 9 werd bepaald. De berichten omtrent den afloop van de eerste zes veilingen wijzen op nog gunstiger uitkomsten dan die welke in 1900 werden verkregen.

4°. Landbouwondernemingen uitsluitend op contracten met de inlandsche bevolking berustende, en ondernemingen tot opkoop en bereiding van landbouwproducten.

De in den laatsten tijd uitgevaardigde verordeningen ter bescherming van de oeconomische belangen der inlandsche bevolking in verband met de particuliere landbouw-industrie werden bij ordonnantie van 12 April 1901 (St. n°. 161) aangevuld met eene regeling der verplichting van particuliere ondernemingen van landbouw of nijverheid op Java en Madura tot herstel van de door haar karretransport aan dessawegen en daarin gelegen kunstwerken toegebrachte schade, onder karretransport te verstaan het gebruik maken van niet over rails loopende rij- en voertuigen, welke niet uitsluitend voor vervoer van personen worden gebezigd. Van de toepassing der ordonnantie is uitgesloten karretransport binnen de grenzen der residentiën Soerakarta en Djokjokarta en van de particuliere landerijen beoosten en bewesten de Tjimanok.

Door middel van de Jav. Cour. (zie het n°. van 26 Februari 1901) werden ter kennis van de belanghebbenden gebracht de ingevolge art. 2 der in 't vorig verslag (blz. 147) besproken ordonnantie van 21 September 1899 (St. n°. 263) door den Gouverneur-Generaal billijk geachte maxima der uitgestrektheid van den jaarlijkschen bruto-aanplant van suikerriet of indigogewas voor die tijdens de inwerkingtreding der ordonnantie in exploitatie zijnde suiker- en indigo-ondernemingen (waaronder ook enkele op erfpachtsgronden of particuliere landen), welke geheel of gedeeltelijk berusten op overeenkomsten met de inlandsche bevolking, en het te verwerken gewas niet uitsluitend door opkoop verkrijgen. In hoever die maxima, ten gevolge van de den ondernemers geopende gelegenheid om binnen zekeren termijn tegen het aangenomen cijfer hunne bezwaren in te brengen, sedert wijziging hebben ondergaan, is hier te lande niet gebleken.

In aansluiting aan de tot medio 1900 loopende opgaaf bij het vorig verslag (bijlage TT, tabel III) wordt hierachter (mede aan het slot van bijlage TT) een overzicht opgenomen van de gedurende de tweede helft van 1900 genomen regeeringsbeschikkingen op aanvragen tot het in werking brengen of weder in werking brengen van ondernemingen als waartoe de voormelde ordonnantie van 21 September 1899 betrekking heeft. Het overzicht, dat ook eene in genoemd tijdvak ingetrokken vergunning aanwijst, betreft enkel ondernemingen voor de bereiding van suiker; ten aanzien van indigo-ondernemingen kwamen in dat tijdvak geen aanvragen ter afdoening.

Suikerondernemingen. Het aantal suikerondernemingen, uitsluitend berustende op overeenkomsten met de bevolking, dat in 1900 aan de suikercampagne deelnam, bedroeg 144 of evenveel als in 1899, en bijna allen dezelfde als toen, uitgenomen alleen 2 nieuw in werking gekomene (de op primitieven voet ingerichte kleine fabriek Babakan-djati in de Preanger Regentschappen en de in eene suikerfabriek herschapen vroegere indigo-onderneming Tegowangi in Kediri), waartegenover eene vermindering stond door de insmelting in Probolinggo (thans Pasoeroean) van de fabriek Djaboeng bij de onderneming Bagoe en door de afvoering uit de opgaven nopens de in deze onderparagraaf bedoelde (geheel vrije) fabrieken van de onderneming Asembagoes in Bezoeki, omdat deze blijkt gerangschikt te moeten worden onder de op erfpachtsgronden gevestigde ondernemingen. Tot de categorie der bovenbedoelde 144 geheel vrije ondernemingen behoort overigens de fabriek Ardjowinangoen in Rembang, die echter, evenals in 1899, gesloten bleef.

Het overzicht betreffende de uitkomsten der suikerindustrie op Java is ditmaal opgemaakt volgens een door de Indische Regeering vastgesteld nieuw model, dat o. a. ten opzichte van de uitgestrektheid der rietbeplantingen hierin met de vroeger gebruikelijke opgaven verschilt dat niet meer is aangegeven het *netto*-cijfer, d. i. na aftrek van de oppervlakte ingenomen door wegen en slooten, maar de *bruto*-uitgestrektheid, en dit wel enkel voor zooveel riet van *eigen beplantingen* der ondernemingen verwerkt werd, terwijl het tot dusver opgegeven netto-cijfer tevens omvatte de uitgestrektheid (in het nieuwe model niet meer vermeld), waarvan het door *opkoop* of op andere wijze niet van eigen aanplantingen verkregen riet geschat werd afkomstig te zijn. Uit dien hoofde zijn de cijfers van aanplant en ook de berekende gemiddelde productie per bouw, zooals zij over 1900 zijn opgegeven, niet met juistheid tegenover die van 1899 en vorige jaren te stellen.

De *bruto*-uitgestrektheid der *eigen beplantingen* voor den oogst van 1900 wordt opgegeven voor 142 van de voormelde 144 fabrieken te hebben bedragen 102 688 bouws, opgeleverd hebbende aan hoofd-, stroop- en zaksuiker (deze laatste voor de helft rekenende) 9 513 616 pikol, waaronder alleen aan hoofdsuiker (1ste product) 9 117 423 pikol. In de Indische opgaven wordt de gemiddelde productie der eigen beplantingen alleen over deze laatste hoeveelheid berekend, hetgeen dan neerkomt op 88.79 pikol 1ste product per bruto bouw, welk gemiddelde geacht kan worden beneden het normale te zijn gebleven uithoofde van minder sapgehalte van het riet ten gevolge van de vele regens tijdens den oostmoesson. Met inbegrip van de productie, verkregen uit het *niet* van eigen aanplantingen afkomstige riet — bij 25 van de vorenbedoelde 142 ondernemingen en bij 1 onderneming, welke uitsluitend opgekocht riet verwerkte, bedragen hebbende 180 547 pikol (ook hierbij de stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker voor de helft in rekening brengende), — kwam de totale suikerproductie voor 143 van de 144 uitsluitend op overeenkomsten met de inlandsche bevolking berustende fabrieken te staan op 9 694 163 pikol. Over 1899 werd laatstgenoemd cijfer, mede voor 143 ondernemingen, d. i. zonder Asembagoes (zie hiervóór), op 9 985 186 pikol gesteld.

Luidens de gewestelijke rapporten werden de met inlanders

[1]) In 1900 werd door de fabriek voor deze hoeveelheid bast, berekend tegen den uitprijs van 3 cent, reeds een bedrag van f 32 759 in 's lands kas gestort.

mondeling aangegane overeenkomsten bijna zonder uitzondering overal naar behooren nageleefd. Voor 't eerst zijn thans opgaven verzameld nopens de door de ondernemers in het behandelde jaar aan de inlandsche bevolking betaalde sommen wegens loonen en gedane leveringen. De te dien aanzien voor 137 van de besproken 144 fabrieken vermelde sommen, geheel berustende op opgaven der ondernemers, wijzen voor 1900 op een totaal van ruim f 33 millioen, d. i. gemiddeld ruim f 241 000 per fabriek.

Overigens komen de voor deze onderparagraaf ontvangen mededeelingen in hoofdzaak met die van vorige verslagen overeen. Als gewoonlijk leed weder menige onderneming schade door brandstichting in de riettuinen; verg. wat daarover gezegd is in hoofdstuk C (blz. 2/3). Diefstallen van riet, veelal bij kleine hoeveelheden, waren mede niet zeldzaam. Van de gelegenheid bij St. 1896 n°. 101 den ondernemers geopend om door hen bezoldigde wakers met politiegezag te kunnen doen optreden, wordt tot nogtoe (zie vorig verslag, blz. 148) slechts schaars gebruik gemaakt. Tegen het einde van 1900 gingen echter tot den maatregel ook over een 6-tal fabrieken in de tegenwoordige residentie Pekalongan, waar, zooals nader blijkt, in 1899 reeds 2 fabrieken daartoe het voorbeeld hadden gegeven.

Voor eene goede contrôle op de waterverdeeling, ook door verbetering van het technisch toezicht met geldelijke bijdragen der ondernemers (verg. blz. 85 hiervóór), wordt gaandeweg beter gezorgd.

Bij onderscheidene fabrieken werd ook in 1900 de installatie verbeterd of uitgebreid. Electrische verlichting en railvervoer kwamen meer in toepassing.

Voor opgaven omtrent de riet- en suikerproductie over 1900 voor elke fabriek in het bijzonder zij verwezen naar bijlage TT, welk overzicht tevens de sub 5°., 6°. en 7°. hierna bedoelde suikerondernemingen omvat, zijnde die welke niet of niet uitsluitend op overeenkomsten met de bevolking berusten, in 't geheel ten getale van 45, waarvan er 2 niet gewerkt hadden. [1])

De door de ondernemers voor het product uit den oogst van 1900 bedongen prijzen waren over het algemeen weder bevredigend: f 7 à f $7^1/_4$ per pikol voor Amerikaansch assortiment, f $7^1/_4$ à f $7^3/_8$ voor n°. 15 en hooger.

Zoowel op enkele particuliere landerijen in de residentie Batavia als in een 8-tal andere gewesten, inzonderheid in de Preanger Regentschappen, worden ondernemingen aangetroffen voor het verschaffen van plantriet aan de suikerfabrikanten, welk plantriet deze bibiet-ondernemers verkrijgen meerendeels uit eigen beplantingen, en voor het overige tevens, dan wel uitsluitend, door opkoop van de bevolking. Verder worden in diezelfde 9 gewesten en in nog 7 andere ook bibiet-ondernemingen gedreven, welke te beschouwen zijn als onderdeelen van één of meer suikerfabrieken. Het aantal van de eerste categorie wordt opgegeven te hebben bedragen 100, dat der andere categorie 99, terwijl de eigen beplantingen worden gesteld op respectievelijk 5738 en 11 226 bouws. De laatste twee totalen zijn niet geheel volledig, als betrekking hebbende tot 91 en 98 ondernemingen. Voor opgaven *per gewest* zie mede bijlage TT.

Indigo-ondernemingen. In de over 1900 ontvangen opgaven (zie bijlage UU) is sprake van 21 op den grondslag van overeenkomsten met de inlandsche bevolking berustende indigo-ondernemingen op Java, voor zooveel zij het gewas *niet uitsluitend* door opkoop verkregen, maar geheel of gedeeltelijk door aanplant op van de bevolking gehuurde gronden. Onder deze 21 ondernemingen tellen er 5, die wel niet werkten, maar toch niet als definitief gestaakt waren te beschouwen. De 16, die in 1900 in exploitatie waren, beschikten over 4236 bouws eigen beplantingen, terwijl 2 daarvan daarenboven nog het product verwerkten van door de bevolking op eigen risico beplante gronden, waarvan de uitgestrektheid voor één dezer ondernemingen wordt gesteld op 30 bouws, doch voor de andere niet is opgegeven.

Verkregen werd 150 723 K.G. product of, omgeslagen over het niet volledige cijfer van 4266 bouws aanplant, gemiddeld 35.3 K.G. per bouw. De oogst viel dus beter uit dan in 1899, toen bij diezelfde 16 ondernemingen, van 4775 bouws aanplant, eene productie gemaakt was van 157 177 K.G. of dooreengenomen 32.9 K.G. per bouw. Overigens was in 1899 nog bij 3 andere ondernemingen gewerkt, die toen gezamenlijk van 1313 bouws aanplant verkregen hadden 35 777 K.G. Eén van deze drie werkte in 1900 als suikerfabriek, één was toen tijdelijk gesloten en van de andere — Pagoe-Gogoranti in Kediri — wordt thans geen gewag gemaakt. Of deze laatste enkel opgekocht indigo-gewas verwerkte (van hoedanige ondernemingen in de thans ontvangen mededeelingen geen melding wordt gemaakt), blijkt niet.

De hoogste productie maakte ook in 1900 Koetosari in Pekalongan, namelijk 71.1 K.G. per bouw, tegen 66.4 in 1899. Verder waren er nog 4 ondernemingen, wier productie 40 à 60 K.G. per bouw bedroeg. De geheele fabrieksproductie is voor den uitvoer bestemd geworden. Sommige ondernemingen bestaan uit twee of meer fabrieken. In vele gevallen wordt ook stoom als beweegkracht gebezigd.

Ten aanzien van 11 ondernemingen is opgegeven hoeveel aan loonen en voor gedane leveringen aan de inlandsche bevolking werd betaald. Deze betalingen beliepen in 1900 p. m. f 309 000, of bij doorslag ruim f 28 000 per onderneming.

Naar uit Kediri wordt bericht zouden, wegens de prijsdaling van het product en de geringe kansen op verbetering wegens de concurrentie welke de natuurlijke van de kunstmatige indigo ondervindt, twee groote indigo-ondernemingen (Wonoredjo en Brenggolo) het bedrijf staken en tot de suikercultuur overgaan.

Tabaksondernemingen. Het aantal op overeenkomsten met de bevolking berustende ondernemingen tot aanplant en opkoop, dan wel alleen tot opkoop van tabak, bedroeg — voor zoover er over 1900 bericht van is ontvangen — 70, doch slechts van 58 zijn min of meer volledige opgaven nopens de uitkomsten van het bedrijf ingekomen, hetgeen in 1899 het geval was geweest met 45 van de toen opgegeven 55 ondernemingen. Was voor deze 45 ondernemingen over 1899 eene productie vermeld van 17 465 500 K.G. bladtabak en krossok, de bij vorenbedoelde 58 ondernemingen in 1900 verkregen hoeveelheid was veel geringer. Zij wordt opgegeven te hebben bedragen (verg. bijlage UU) 14 959 400 K.G., waarvan 11 778 200 K.G. (of circa 79 pct.) alleen bij 19 van de 21 ondernemingen in Bezoeki, waar minder dan in de overige tabaksgewesten door de ondernemers de zorg voor de cultuur aan de inlandsche planters wordt overgelaten. Door de aanhoudende regens viel vrij algemeen de tabaksoogst slecht uit. De verstrekte opgaven omtrent de uitgestrektheid van den eigen aanplant der ondernemingen op van de bevolking gehuurde gronden, en vooral omtrent de uitgestrektheid door de bevolking in overeenkomst of op eigen risico beplant, zijn te onvolledig om te worden medegedeeld.

Tijdens de afsluiting der Indische berichten voor deze rubriek waren de onderzoekingen van den in Bezoeki speciaal voor de tabakszaken geplaatsten controleur (zie vorig verslag, blz. 147) nog niet beëindigd, zoodat men, naar uit Indië gemeld is, nog niet in bijzonderheden kon treden.

Ondernemingen voor het verwerken van padi of rijst en voor het bereiden van cassave. Inrichtingen tot machinale verwerking van door opkoop van de bevolking verkregen padi of rijst worden, ook volgens de over 1900 ontvangen opgaven, hoofdzakelijk aangetroffen in de gewesten Bantam, Krawang, Preanger Regentschappen en Cheribon.

In Bantam nam het aantal van deze rijstpellerijen in 1900 toe van 5 tot 8, doch één der nieuwe was nog niet met malen begonnen. Alle werden door waterkracht gedreven. Voor de opgekochte padi liepen de prijzen van f 1.50 tot f 2,60 per pikol. Productiecijfers zijn niet opgegeven. In Krawang (waar ook padi van de bevolking wordt opgekocht ter verwerking op de pelmolens van de particuliere Tegalwaroe-landen en van het erf-

[1]) De 43, welke in exploitatie waren geweest, verkregen, volgens voormelde bijlage TT, aan hoofd- en stroopsuiker, zoomede aan zaksuiker (deze laatste weder voor de helft rekenende) 2 337 824 pikol, makende, met de 9 694 163 pikol gefabriceerd bij de 143 geheel vrije ondernemingen, eene totale productie voor 1900 van 12 031 987 pikol (743 095 ton), terwijl de opgaven over 1899 op een totaal wezen van 12 301 689 pikol (759 752 ton).

Gedurende de afscheepjaren 1899/1900 en 1900/1901 (1 Juli—30 Juni) werden van Java verscheept achtereenvolgens 751 385 en 760 907 ton suiker, welke volgens de *bij de afleding* gedane aangiften hun weg vonden als volgt:

	1899/1900.	1900/1901.		1899/1900.	1900/1901.
			Per transport	433 874	359 492
Naar Nederland . .	1 382	742	Naar Port Saïd v/o	89 098	56 026
„ Engelsch Kanaal v/o . .	103 465	94 327	„ Singapore .	29 714	37 691
			„ Hongkong .	145 996	160 605
„ Engeland . .	4 044	3 692	„ China . . .	1 220	7 972
„ overig Europa	4 062	470	„ Australië .	17 800	66 888
„ Amerika . .	310 245	250 002	„ Japan . . .	33 683	58 334
„ Britsch-Indië.	10 676	10 259	„ elders . . .		13 899
Transporteeren	433 874	359 492	Totalen (tonnen)	751 385	760 907

pachtsland Kalangsari) [1]) telde men overigens 40 uitsluitend op overeenkomsten met de bevolking berustende rijstpellerijen, waarvan er 36 (1 meer dan in 1899) gewerkt hadden, gezamenlijk met 110 meerendeels door buffels gedreven molens. Door het minder goed slagen van den oogst kwam minder padi ter verwerking dan in 1899, namelijk 137 200 pikol, uitgeleverd hebbende 55 500 pikol rijst, terwijl in 1899 uit 162 400 pikol padi verkregen was 76 100 pikol rijst. Wat de Preanger Regentschappen betreft, valt melding te maken van 39 dergelijke rijstpellerijen. De 37, die gewerkt hadden, leverden af 144 900 pikol rijst, welke zij als padi hadden opgekocht tegen f 1,60 à f 2,50 per pikol. In 1899 was de productie (bij 34 ondernemingen) geweest 135 600 pikol. Overigens wordt in dit gewest ook veel padi van de bevolking opgekocht door de verschillende erfpachtsondernemingen, niet ter verwerking, maar om daarmede gedeeltelijk het werkvolk te betalen.

Het product van de uitsluitend op overeenkomsten met de inlandsche bevolking berustende rijstpellerijen, die voor het meerendeel in handen van Chineezen zijn, vindt hoofdzakelijk zijn weg naar Batavia en de Vorstenlanden.

Opkoop van rijst van de bevolking, ter overstamping en sorteering voor de Europeesche markt, had op vrij groote schaal in Cheribon plaats, en wel in de afdeeling Indramaijoe. Door de twee voornaamste Europeesche rijsthandelaren aldaar werd op die wijze verkregen 35 000 en 46 000 pikol. Een tiental der voornaamste Chineesche rijsthandelaren in genoemde afdeeling verhandelden 256 000 pikol opgekochte rijst.

Van de in 't vorig verslag (blz. 149) bedoelde 5 rijstpellerijen in Bezoeki, Pasoeroean en Kediri kwamen van de 3 in laatstgenoemde twee gewesten over 1900 geen opgaven in. Een van de 2 in Bezoeki, die welke in 1899 gesloten was gebleven, werd in 1900 heropend; zij vermaalde uitsluitend van de bevolking opgekochte padi; de andere bovendien eigen verbouwde padi, geoogst op van inlanders gehuurden grond. Productiecijfers zijn niet opgegeven.

De productie der op overeenkomsten met de inlandsche bevolking berustende cassavemeelfabrieken beliep voor de 7 in de Preanger Regentschappen en voor de eenige in Cheribon respectievelijk 48 200 en 1076 pikol, tegen 62 800 en 1860 pikol in 1899. Bij laatstbedoelde fabriek, evenals de meeste van die in de Preanger Regentschappen, aan Chineezen toebehoorende, werd de ruwe cassave ditmaal hoofdzakelijk verkregen uit eigen aanplant, namelijk 2033 van de verwerkte 3554 pikol, daar de bevolking, wegens de groote vraag naar voedingsmiddelen, op de passars voor hare cassave hoogere prijzen kon bedingen dan de ondernemer wenschte te besteden (f 0,63 per pikol). Het bereid product zette hij van de hand tegen f 2 à f 6 per pikol. Overigens is nog gemeld dat 1 cassavemeelfabriek in eerstgemeld gewest in 1900 gesloten bleef, dat er 1 in Bantam in aanbouw was, en dat er 1 ook in Kediri bestond, welke laatste, Galoehan genaamd, 50 000 pikol ruwe cassave verwerkte, geleverd aan de fabriek tegen f 13 per kojan (30 pikol), afkomstig van 800 bouws inlandsche beplantingen. Ten aanzien van de productie dezer met stoom werkende fabriek is geen volledige opgaaf ontvangen.

Opkoop van thee. Deze industrie vindt haar terrein uitsluitend in de Preanger Regentschappen, waar o. a. in de afdeeling Soekaboemi de bevolking p. m. 500 bouws reeds plukbare aanplantingen van Assam-thee bezat, welker product (in 1900 omstreeks 1 millioen halve K.G.) zij aan Europeesche thee-ondernemingen in de buurt verkocht tegen 4 à 5 cent per half K.G. In andere afdeelingen van het gewest heeft de bevolking mede dergelijke aanplantingen aangelegd, veelal echter van Java-thee. Voor zoover zij daarvan op primitieve wijze niet zelve thee bereidt ten verkoop op de passars en in warongs (tegen 15 à 30 cent per pakje), vindt het geoogste insgelijks aftrek bij gevestigde thee-ondernemingen, voor een deel ook bij Chineezen, welke laatsten echter het op die wijze verkregen nat blad bereiden tot thee voor de inlandsche markt. Cijfers nopens een en ander zijn niet volledig bekend. Slechts bij uitzondering is gemeld dat in het onderdistrict Tjigedoeg van het district Panembong (afdeeling Limbangan) de eigen thee-aanplantingen der bevolking besloegen 454 bouws en in de districten Djampangwetan en Tjikondang (afdeeling Tjiandjoer) respectievelijk 189 en 21 bouws. Van de aanplantingen in Tjigedoeg werd in 1900 geoogst, volgens het gewicht in bereiden staat, 19 900 K.G., tegen 12 020 KG. in 1899. Deze thee werd uitsluitend op de passars verhandeld.

Opkoop, enz. van koffie. Over de tot dusver geopende ondernemingen voor de fabriekmatige bereiding van aan de verplichte levering onderworpen koffie der bevolking, ten getale van 5, alle in Pasoeroean, is reeds gehandeld op blz. 111. Overigens worden in dat gewest aangetroffen, ter hoofdplaats en te Kraton, 2 vrij omvangrijke inrichtingen voor het pellen en sorteeren van koffie van particuliere ondernemingen. De ongunstige omstandigheden, waarin al sedert eenigen tijd de meeste particuliere koffie-ondernemingen verkeeren, lieten zich ook bij laatstbedoelde twee inrichtingen gevoelen.

Andere ondernemingen. De bananen- of pisang-onderneming Ponowareng in Pekalongan, welke aanplantingen bezit op van de bevolking gehuurden grond (in 't geheel 186 bouws), verkreeg in 1900 uit de verwerkte pisangvruchten en pisangstammen respectievelijk 11 832 K.G. meel en 2390 K.G. vezel, tegen 306 en 308 K.G. in 1899, een en ander ter verzending naar Europa.

De onderneming Wedari in Japara koopt kapok van de bevolking op, die gezuiverd naar Samarang wordt afgevoerd. Uit de pitten, die ook ten deele van de kapokzuiverings-etablissementen nabij de hoofdplaats Patti worden opgekocht, perst men op deze onderneming olie, die vooral te Samarang zeer gereeden aftrek vindt. De uitgeperste massa levert als boengkil eene bij de suikerfabrieken gewilde meststof. Productiecijfers zijn ditmaal niet verstrekt.

In 1899 werden van de bevolking opgekochte kapokpitten tot olie en boengkil ook verwerkt bij de indigo-onderneming Karangtoewang of Boemiajoe in Tagal, doch in 1900 werkte deze onderneming niet. Daarentegen werd in 1900 van den opkoop van kapok werk gemaakt bij de nieuw geopende tabaksonderneming Karang Pandan in Malang (Pasoeroean). Aldaar werd van 2750 pikol ruw product, opgekocht tegen f 3,50 à f 5 per pikol, 550 pikol gezuiverde kapok verkregen. Van de in 't vorig verslag (blz. 150) bedoelde 4 ondernemingen in Probolinggo en Kediri, die zich hetzij uitsluitend hetzij nevens den opkoop van andere inlandsche producten (o. a. katjang en djarak) mede aan de kapokindustrie wijdden, zijn thans geen berichten ingekomen.

Uit Soerabaija wordt over 1900 bericht dat door de Maatschappij tot exploitatie van ondernemingen voor de cultuur van vezelplanten, die in de afdeeling Modjokerto het erfpachtsperceel Bareng bezit, enkele bouws sawah van de bevolking werden gehuurd voor de teelt van rameh; van productie was nog geen sprake.

5°. Landbouw op gronden door het Gouvernement in erfpacht of in huur afgestaan.

Opgaven omtrent de exploitatie der erfpachtspercelen (in huur worden niet meer dan 840 bouws bezeten) zijn over 1900 ontvangen ten aanzien van 591 ondernemingen, omvattende 385 882 bouws van de totale uitgestrektheid, ten bedrage, volgens de voor dit hoofdstuk ontvangen gegevens (zie bijlage VV), van 614 814 bouws, en van die 591 ondernemingen beliep de beplante oppervlakte (bij 536 ondernemingen) ruim 194 000 bouws, op welk laatste cijfer ook de opgaaf over 1899, toen met betrekking tot 530 ondernemingen, ongeveer kwam te staan. Onder voormelde 591 ondernemingen waren er 413 met k o f f i e-plantsoen, vele van welke weder met verlies werkten. Niet alleen toch bleven de marktprijzen gedrukt, maar bovendien richtten aaltjes- en bladziekte groote schade aan. Voor zooveel bekend, d. i. ten aanzien van 374 ondernemingen, beliep de oogst 335 500 pikol, terwijl over 1899, voor 355 ondernemingen, was opgegeven 463 400 pikol, een en ander voor een niet onbelangrijk deel uit Liberia-koffie bestaande. Ten gevolge van de vermelde ongunstige omstandigheden werd door de meeste planters de grootst mogelijke zuinigheid betracht; door velen werd het onderhoud der tuinen beperkt tot het neerslaan van het tusschen het plantsoen opschietend onkruid, andere lieten de aanplantin-

[1]) Op de pelinrichting der part culiere landen Pamanoekan- en Tjiassem wordt uitsluitend de eigen gewonnen padi tjoeké verwerkt. Deze inrichting en de molens op Tegalwaroe en Kalangsari verkregen in 1900 gezamenlijk slechts 54 500 pikol rijst (uit 106 300 pikol padi), tegen 87 200 pikol in 1899 (verg. vorig verslag, blz. 149, noot 2).

gen eenvoudig aan haar lot over. [1])

Bij de theecultuur daarentegen is steeds een belangrijke vooruitgang waar te nemen. Werd in 1899 voor 57 van de 94 ondernemingen eene productie vermeld van 4 897 200 K.G., over 1900 vindt men met betrekking tot 69 van de 95 ondernemingen opgegeven 5 910 500 K.G. Door verbetering te brengen in de gebezigde installaties en in de bereidingswijze trachten de planters zoowel de quantiteit als de qualiteit van hun fabrikaat te verhoogen. De voor het product bedongen prijzen waren zeer loonend.

Met de kinacultuur werden in 1900 door den hoogen stand der markt mede goede winsten behaald. Geoogst werd, voor zooveel blijkt, d.i. ten opzichte van 59 van de 86 ondernemingen, 4 749 000 K.G. bast; over 1899, toen voor 69 van de 85 ondernemingen productie-opgaven inkwamen, was het cijfer 4 089 700 K.G.

Ook voor cacao gaven de in 1900 bedongen prijzen reden tot tevredenheid. Van deze cultuur werd, evenals in 1899, werk gemaakt bij 60 ondernemingen, doch ook niet van alle deze zijn oogstcijfers gemeld. Dergelijke cijfers blijken slechts ten opzichte van 41 ondernemingen, welke gezamenlijk zouden verkregen hebben 480 600 K.G., tegen in 1899 44 ondernemingen 314 600 K.G. Hoewel de „helopeltis vastatrix" zich nog steeds in de plantsoenen vertoonde, was de aangerichte schade gering te noemen, vergeleken bij het voorafgegane jaar.

Aangaande de teelt van tabak op sommige erfpachtsperceelen zijn de ingekomen opgaven te onvolledig om te worden medegedeeld.

Op een 8-tal erfpachtsondernemingen worden suikerfabrieken aangetroffen, die echter veelal het riet verkrijgen van gronden buiten het erfpachtsperceel, daartoe van de bevolking gehuurd. In 't geheel produceerden die 8 ondernemingen in 1900 541 700 pikol suiker (de zaksuiker voor de helft rekenende).

Onder de in hoofde dezes bedoelde 591 ondernemingen zijn er overigens eenige weinige, waar men aanplantingen aantreft van kapok, peper, staartpeper of andere bijproducten voor de Europeesche markt. Te dien aanzien zij kortheidshalve verwezen naar de desbetreffende aanteekening in een der noten aan den voet van bijlage VV.

Afzonderlijk zij nog aangestipt dat de kina-onderneming Sarang Halimoen in de Preanger Regentschappen in 1900 eene installatie in werking had voor de bereiding van alcaloïd uit den kinabast, waarmede 209 K.G. zwavelzure kinine werd bereid.

Omtrent de productie van caoutchouc werden alleen van de onderneming Tjikadoe in Bantam gegevens ontvangen. Het verkregen product beliep 3 pikol.

Over werkvolk werden in 1900 geen klachten vernomen.

6°. Landbouw op landen aan particulieren in eigendom afgestaan.

Voor zoover ten opzichte van de particuliere landerijen op Java opgaven over 1900 zijn ingekomen, zijn die bijeenverzameld in tabel I van bijlage WW. Eenige tot dusver aan Europeanen en Chineezen toebehoorende landerijen werden ook weder in 1900 ten name van naamlooze vennootschappen overgeschreven.

Op de uitsluitend of ten deele voor landbouw-doeleinden bestemde particuliere landen bleef in algemeenen zin de paditeelt, meestal voor de inlandsche markt, de hoofdcultuur. De schattingen nopens den oogst bedragen gewoonlijk ruim 6 millioen pikol padi (over 1900 ontbreken de opgaven van een aantal landen). Tweede gewassen nemen slechts eene bescheiden plaats in. Indigo wordt op eenige landerijen in de afdeeling Tangerang (residentie Batavia) voor de inlandsche markt bereid.

De landen, waar suiker wordt bereid, leverden in 1900 115 400 pikol, waarvan op 14 landen, meest alle in Tangerang, 12 200 pikol voor binnenlandsch verbruik, en op 4 andere, waarvan het product nagenoeg geheel voor uitvoer wordt bestemd, 103 200 pikol, welke totalen niet veel afwijken van de opgaven over 1899. Op sommige landerijen in de residentie Batavia wordt ook suikerriet geteeld om tot plantriet te dienen, voornamelijk ten behoeve van elders gelegen suikerfabrieken.

Ten aanzien van 62 landen, voornamelijk in laatstgenoemd gewest, wordt eene koffieproductie vermeld van 39 100 pikol, tegen 48 300 (verbeterde opgaaf) bij 57 landen over 1899. Met de vervanging van Java-koffie door Liberia-koffie, waarop in het vorig verslag reeds is gewezen, werd gedurende 1900 voortgegaan, zoodat thans nog slechts op enkele landen Java-koffie wordt geteeld. Van belangrijke nieuwe ontginningen tot het aanleggen van Liberia-tuinen is evenwel, in verband met den nog gedrukten marktprijs dier koffiesoort, voorshands geen sprake.

Onder de verdere cultures voor de wereldmarkt, die op sommige particuliere landerijen worden gedreven, zijn o. a. te noemen thee, kinabast, cacao en specerijen. De theecultuur kreeg, evenals de kinateelt, op eenige landen in de residentie Batavia uitbreiding, terwijl zij ook in Bantam is ter hand genomen. De opgegeven productie over 1900 beliep 726 000 K.G. thee (voor 18 landen), tegen 555 600 K.G. (voor 16 landen) in 1899. De inzameling van kinabast, welke over laatstgenoemd jaar (bij 5 landen) zou bedragen hebben 573 400 K.G., wordt over 1900 opgegeven (voor 3 landen) tot eene hoeveelheid van 358 000 K.G. Wat den oogst der overige hiervóór genoemde producten betreft, zij verwezen naar bijlage WW. Slechts zij nog aangestipt dat, voor zooveel blijkt, op de Pamanoekan- en Tjiassemlanden in Krawang en op de landen in Bantam ook caoutchouc-aanplantingen worden aangetroffen, waaromtrent alleen gemeld is dat die in laatstgenoemd gewest belangrijke uitbreiding ondergingen.

7°. Landbouw op verhuurde landen in Soerakarta en Djokjokarta.

Uit de op ult. 1900 afgesloten registers, betrekking hebbende op de landverhuur in de Vorstenlanden, blijkt, dat de uitgestrektheid der aan de daartoe gerechtigde categorieën van personen en naamlooze vennootschappen, op den voet van St. 1884 n°. 9, juncto St. 1891 n°. 255, verhuurde gronden voor Soerakarta bedroeg 246 127 en voor Djokjokarta 88 542 bouws, verdeeld over respectievelijk 125 en 44 ondernemingen. Ofschoon hier en daar gronden werden bijgehuurd, wijzen deze cijfers, vergeleken met die van ult. 1899, op eene vermindering voor Soerakarta van 6 ondernemingen en 23 662 bouws, en wat Djokjokarta aangaat van 4 ondernemingen en 3498 bouws. In de in 1900 onder rechtstreeksch gouvernementsbeheer gekomen Solosche enclaves in de residentie Samarang, waar gronden verhuurd waren ten behoeve van de ondernemingen Asinan, Gesangan, Getas en Plaoer, werden de eerste drie, door het verstrijken van de huurovereenkomsten (voor Plaoer is dit eerst in Mei 1901 het geval geweest), uit de registers der landverhuur afgeschreven.[2]) Voorts werden in Soerakarta de ondernemingen Ngreni en Terban in de afdeeling Klatten bij andere ingesmolten, terwijl in de afdeeling Sragen de onderneming Soko Djengkiloeng ophield te bestaan, daar de gronden er van aan de betrokken apanagehouders werden teruggegeven. Hetzelfde geschiedde met de in Djokjokarta gelegen ondernemingen Mendiro, Plemboeran, Randoebanteng en Sempoe-Pakem.

De aan de inlandsche verhuurders op te brengen pachtsommen beliepen voor de gronden in Soerakarta f 1 188 327 en voor die in Djokjokarta f 636 001, waarbij nog komen eenige door hen in de meeste gevallen bovendien bedongen leveringen in natura als: rijst, gras, klappers, klapperolie, thee, koffie, sirih, enz.

Ofschoon over 't algemeen niet zoo bevredigend als in 1899, hetgeen toegeschreven moet worden aan de slechte weersgesteldheid gedurende het oogstjaar 1900, luiden de exploitatieberichten ook nu het gunstigst ten aanzien van de suikerindustrie. Suikerriet werd voor den oogst van 1900 geteeld op 25 huurlanden in Soerakarta en op 26 in Djokjokarta, doch slechts op respectievelijk 14 en 15 dier huurlanden ter verwerking op eene eigen fabriek, welke 29 fabrieken, van p.m. 15 000 bouws eigen beplantingen (bruto uitgestrektheid), verkregen zouden hebben (verg. bijlage TT) 1 478 100 pikol suiker, terwijl het opgekocht riet, afkomstig van eene niet opgegeven uitgestrektheid, bovendien zou uitgeleverd hebben 112 400 pikol, in 't geheel derhalve 1 590 500 pikol (in Soerakarta 725 400 en in Djokjokarta 865 100), bij welke opgaven de hoofd- en de stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft is in rekening gebracht. Over 1899 werd, zonder verdere specificatie, opgegeven 741 100 en 847 000 pikol, verkregen van 6649 en 7246 bouws (verg. wat nopens de nieuwe inrichting der

[1]) Maatregelen van regeeringswege om de lasten der koffie-ondernemers te verminderen, waren bij de afsluiting van dit verslag, zoo hier te lande als in Indië aan de orde; verg. de stukken der Zitting 1901 — 1902 — **90**; over eene reeds toegestane verlaging van vracht voor het vervoer van koffie, enz. langs de staatsspoorwegen zie blz. 88 hiervóór.

[2]) Over het verleenen van rechtstitels op de verhuurd geweest zijnde gronden, deels aan de inlandsche bevolking, deels aan de betrokken ondernemers, voor zoover de laatsten zich daartoe tijdig mochten aanmelden, zie het vorig verslag, blz. 88.

suikeropgaven over 1900 gezegd is op blz. 113). Door het gebruik maken van gezond, hoofdzakelijk van elders betrokken plantriet kwam in 1900 de serehziekte weinig voor.

Omtrent de verdere producten der huurondernemingen valt, met verwijzing naar bijlage WW, het volgende aan te teekenen.

Daar nog geen middelen waren gevonden om met goed gevolg aan de mededinging der kunst-indigo het hoofd te bieden, viel in het aantal ondernemingen, waar dit gewas geteeld wordt, weder vermindering waar te nemen; het daalde van 83 tot 74. De uitgestrektheid der beplantingen ging in Soerakarta van 7000 tot 6346, en in Djokjokarta van 7626 tot 6146 bouws terug, terwijl de productie, in 1899 in Soerakarta 305 000 en in Djokjokarta 170 400 K.G., verminderde tot 243 800 en 161 300 K.G.

Daarentegen namen de aanplantingen van tabak op de huurlanden toe, daar zij in Soerakarta (bij 44 ondernemingen) besloegen 7225 bouws, tegen 5910 in 1899 bij 43 van de toen gewerkt hebbende 45 ondernemingen, terwijl in Djokjokarta, waar het aantal tabaksondernemingen 10 bleef bedragen, de aanplantingen voor den oogst van 1899 werden opgegeven als 1749 en voor dien van 1900 als 1922 bouws. De productie klom in Soerakarta van 5 264 200 tot 5 716 500 K.G., en in Djokjokarta van 1 347 100 tot 1 519 900 K.G. De behaalde winsten waren nog matig.

De koffie-ondernemingen (in Soerakarta ruim een 60-tal en in Djokjokarta p. m. een 10-tal met respectievelijk 18 700 en 547 bouws aanplant) gaven door ziekten in de plantsoenen en de lage marktprijzen van het product over het algemeen slechte uitkomsten. Als productie over 1900 wordt opgegeven voor de ondernemingen in Soerakarta 37 000 pikol Java- en Liberia-koffie en voor die in Djokjokarta 1400 pikol, tegen 39 100 en 1650 pikol in 1899.

In Soerakarta wordt gewoonlijk tusschen de koffie-aanplantingen cacao geteeld, vooral in de hooger gelegen streken. Aan dit loonend gebleken gewas, dat echter van ziekten te lijden had, werd geoogst in 1899 329 400 en in 1900 334 200 K.G. In Samarang kwam, met krachtige medewerking der landhuurders, een „proefstation voor cacao" tot stand.

Ook de aanplantingen van kapok en peper, welke op verschillende landen in Soerakarta worden aangetroffen, wierpen goede uitkomsten af en kregen gaandeweg uitbreiding. Voor 21 landen vindt men eene productie van 1198 pikol kapok en voor 11 landen 908 pikol peper opgegeven.

Overigens blijkt uit de ontvangen opgaven dat nog op 3 huurlanden in Soerakarta kinabast werd geoogst, gezamenlijk p. m. 73 000 K.G., één van welke ondernemingen tevens 80 pikol notemuskaat en foelie afwierp, terwijl één van de twee andere ook thee-aanplantingen bezat, welke echter nog niet plukbaar waren. Over 1899 werd ook gewag gemaakt van kleine hoeveelheden cubebe (staartpeper), coca en caoutchouc. In de opgaven over 1900 worden de beide laatste producten niet genoemd, doch alleen (voor 1 onderneming in Soerakarta) eene inzameling van 130 pikol cubebe vermeld.

Andere ondernemingen in de Vorstenlanden (buiten die op huurlanden gevestigd), welke producten voor de wereldmarkt opleveren, zijn in Soerakarta de aan het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis toebehoorende suikerfabrieken Tjalamadoe en Tasikmadoe, welke in 1900 1060 bouws riet verwerkten en daarvan verkregen 102 450 pikol suiker (de zaksuiker voor de helft gerekend), zoomede diens indigo- en tabaksonderneming Mojoretno (of Metesih) met eene opbrengst van 7505 K.G. indigo en 312 K.G. tabak, terwijl in Djokjokarta voor rekening van den sultan geëxploiteerd werd de in 't laatst van 1900 in twee ondernemingen gesplitste indigo- tevens tabaksonderneming Pengasih, welke van respectievelijk 249 en 328 bouws aanplant verkreeg 6614 K.G. indigo en 256 500 K.G. tabak; overigens bezat in laatstgenoemd gewest een der prinsen de indigo-onderneming Pakem, welke slechts 600 K.G. indigo zou opgeleverd hebben (aanplant 400 bouws), en een andere prins de indigo-onderneming Wonotjatoer, met 118 bouws aanplant en eene productie van 2550 K.G.

B. Boschwezen.

Bij ordonnantie van 27 Mei 1901 (St. n°. 208) ondergingen enkele bepalingen van het „boschreglement" (St. 1897 n°. 61) de wijzigingen en aanvullingen waarvan laatstelijk sprake was op blz. 152 van het vorig verslag. O. a. is, door wijziging van art. 3, de gelegenheid geopend om de wildhoutbosschen, voorkomende op de terreinen bestemd voor de instandhouding van de gouvernements-koffiecultuur, aan het beheer van den dienst van het boschwezen te onttrekken en te brengen onder dat van de ambtenaren van het binnenlandsch bestuur.

De definitief ingerichte djatibosschen behoorende tot het boschcomplex Noordwest-Wirosari en deel uitmakende van het boschdistrict Grobogan (residentie Samarang), waarvoor het bedrijfsplan bij gouv. besluit dd. 29 Juni 1900 n°. 52 werd goedgekeurd (zie. vorig verslag, blz. 154), werden bij ordonnantie van 30 Januari 1901 (St. n°. 78) van dat boschdistrict afgescheiden om verder als „houtvesterij" afzonderlijk te worden beheerd.

Ten aanzien van de verrichtingen van den dienst van het boschwezen in 1900 wordt hier het volgende ontleend aan het daaromtrent door den hoofdinspecteur, chef van den dienst, uitgebrachte omstandig jaarverslag, hetwelk is opgenomen in deel LXIII van het Tijdschrift voor nijverheid en landbouw in Nederlandsch-Indië.

a. Boschbeheer in engeren zin.

Uitgestrektheid der djatibosschen. In verband met de gedurende 1900 verrichte grensregelingen, metingen en herbewouding bedroeg het areaal der djatibosschen op Java en Madura bij het einde des jaars 655 279 hectaren, tegen 653 300 hectaren op ult. 1899, beide totalen met uitzondering van de niet op te geven uitgestrektheid der djatibosschen in een deel van Soerakarta en in de residentiën Bantam, Djokjokarta en Madura.

Grensregeling en afbakening der djatibosschen. Hieraan werd gewerkt door het personeel van de inrichtingsbrigade en, voor zoover daartoe gelegenheid bestond, ook door het beheerspersoneel in de verschillende boschdistricten. Spoedige beëindiging der werkzaamheden toch was gewenscht, ten einde de djatiboschgrenzen tegen de op verschillende plaatsen nog steeds voortdurende pogingen tot claudestiene ontginning te verzekeren.

De kosten van de door het beheerspersoneel uitgevoerde grensregeling en afbakening der djatibosschen, zoowel in het algemeen als ten behoeve van uit te besteden boschperceelen, bedroegen in 1900 f 13 644.

Ter vervanging, voor zooveel de djatibosschen betreft, van de ter zake van de afbakening van bosschen op Java en Madura in 1889 vastgestelde regelen (Bijbl. St. n°. 4498) werden bij gouv. besluit dd. 24 December 1900 n°. 41 (Bijbl. St. n°. 5543) nieuwe voorschriften vastgesteld betreffende de wijze waarop grensregelingen der voorloopig ingerichte djatibosschen op Java en Madura en van de daarbij behoorende of daaraan toe te voegen terreinen worden tot stand gebracht.

Grensregeling en afbakening der wildhoutbosschen. Het personeel der inrichtingsbrigade verrichtte deze werkzaamheden hoofdzakelijk in de gewesten Banjoemas en Bagelen. Door het beheerspersoneel werden enkele grensregelingen en afbakeningen onderhanden genomen in de boschdistricten West-Preanger Regentschappen—Bantam, Oost-Preanger Regentschappen—Krawang en Tagal—Cheribon. Voor het meerendeel konden zij echter, wegens gebrek aan werkkrachten, niet ten einde worden gebracht.

Verschillende werkzaamheden met de voorloopige inrichting der djatibosschen in verband staande. In de verschillende boschdistricten liepen de hoeveelheid verricht werk en de aard der werkzaamheden uiteen naar gelang van den toestand der bosschen en van hetgeen vroeger reeds was gedaan, zoomede naar de sterkte en het gehalte van het beschikbaar personeel. Waar zulks niet aan de inrichtingsbrigade was opgedragen, hield men zich bezig met voorloopige opnemingen, grensregeling en afbakening hetzij in 't algemeen, hetzij ten behoeve van in de naaste toekomst aan te besteden boschperceelen; voorts met het bepalen van de aanwezige houtmassa en met het ringen van het in de eerste twee of drie jaren ter velling bestemde houtgewas. Verder werd de noodige zorg besteed aan den aanleg en het onderhoud van wegen en bruggen en aan eene doelmatige indeeling der bosschen door sleuven en paden, terwijl werd voortgegaan met den aanbouw van woningen voor het personeel, dit laatste in verband met de wenschelijkheid om bij de definitieve keuze der standplaatsen uitsluitend de belangen van het boschbeheer in het oog te kunnen houden.

Nog slechts in een vijftal boschdistricten werkte men in 1900 reeds volgens een goedgekeurd bedrijfsplan, namelijk in Tagal-Cheribon, Grobogan, Samarang-West-Soerakarta, Lamongan-Sidajoe-Madura en Modjokerto-Pasoeroean. Overigens werd al

het mogelijke verricht ter voltooiing van de voorloopige bedrijfsplannen voor alle boschdistricten waar de bosschen voor een eenigszins geregeld beheer in aanmerking komen.

Djaticultuur. Gedurende den westmoesson 1899/1900 werd in het geheel eene oppervlakte van 5851 hectaren, bestaande uit door houtkapondernemers leeggekapte boschperceelen en uit open of vroeger met wildhout begroeide plekken, met djati beplant. De kosten van deze aanplantingen, met inbegrip van die besteed aan het onderhoud van vroeger aangelegde plantsoenen en van het planten van caoutchouc leverende boomen in het djatiboschgebied (verg. de rubriek *Wildhoutcultuur*), bedroegen f 171 655, tegen f 159 199 in 1899.

Hoewel verreweg de meeste aanplantingen weder tot stand werden gebracht in contract met de bevolking, met tusschenbouw van veldgewassen, welke zoogenaamde „boschveldbouwmethode", overal waar de overeenkomsten trouw worden nagekomen, de zekerste uitkomsten oplevert, moest echter daarvan worden afgeweken en eene minder geregelde, natuurlijker cultuurwijze worden toegepast in streken met eene schaarsche of onwillige bevolking, of waar bijzondere omstandigheden, zooals ongunstig terrein en grondgesteldheid, de toepassing ondoenlijk maakten. Intusschen werkte ook deze cultuurwijze zeer bevredigend, vooral in de boschdistricten Randoeblatoeng (Rembang), en Probolinggo-Bezoeki. In Randoeblatoeng werd voor het eerst getracht door het uitstrooien van djatipitten in de nog niet geëxploiteerde gedeelten der leegkapperceelen eene groote hoeveelheid jongen opslag aan te kweeken, waarvan na afloop van de exploitatie nog een voldoend aantal levenskrachtige planten overblijft voor de vorming van een nieuw bosch.

Wildhoutcultuur. Met de cultuur van verschillende nuttige wildhout- (niet djati-) soorten, deels om de eigenschappen van haar hout, deels omdat zij waardevolle producten leveren, werd voortgegaan. Tusschen de djati als bijplanting en op de voor die houtsoort ongeschikte gronden binnen de grenzen der djatibosschen werden in hoofdzaak caoutchouc leverende boomsoorten, en wel voornamelijk karet (ficus elastica) geplant. Bij het einde van 1900 waren van die boomen reeds 95 250 stuks aanwezig. Overigens hebben de wildhoutaanplantingen vooral ten doel de herbewouding van geheel of gedeeltelijk kale berghellingen, bron- en stroomgebieden, waarbij, ofschoon in de eerste plaats op hydrologische en klimatologische eischen gelet wordt, het aankweeken van ook in een ander opzicht nuttige boomsoorten niet uit het oog wordt verloren. Behalve aan de verdere herbewouding van den Soembing, Sindoro en Merbaboe en eenige kleinere bergtoppen, werd in 1900 vooral gewerkt op de kale hellingen van den Lawoe (afdeeling Magettan van de residentie Madioen). Ook de bevordering van „spontane reboisatie" leverde gunstige uitkomsten op; voornamelijk op den Moerija (Japara) bleek het hoe het onschadelijk maken van nadeelige invloeden betrekkelijk spoedig weder een nieuw boschkleed op de bijna kale hellingen doet ontstaan.

De totale kosten van de wildhoutcultures, met uitzondering van die besteed aan den aanplant van caoutchouc leverende boomen (verg. de rubriek *Djaticultuur*), bedroegen in 1900 f 43 982.

In de residentie Kediri, waar in de laatste jaren vele erfpachtsperceelen aan het Gouvernement zijn teruggegeven, zal door beplanting met wildhoutsoorten getracht worden te verhinderen dat die gronden in waardelooze wildernissen van alangalang en ander onkruid ontaarden.

Exploitatie der djati- en wildhoutbosschen. De geregelde exploitatie van *djati*bosschen in eigen beheer leverde in 1900 3018 M³. timmerhout en 10 074 stapelmeter brandhout op, waarvan o. a. uit de houtvesterij Noord-Kradenan (Samarang) 1613 M³. en 256 stapelmeter, en uit de bij St. 1895 n°. 167 bedoelde boschperceelen in Samarang en West-Soerakarta 1229 M³. en 9795 stapelmeter, van welke laatste perceelen bij het einde des jaars nog slechts een klein gedeelte ter exploitatie overbleef, waarvan het hout, hoofdzakelijk brandhout, in het begin van 1901 op stam is verkocht.

Eene poging in 1900 aangewend om ook het hout uit eenige boschgedeelten van de houtvesterij Noord-Kradenan op die wijze te gelde te maken, mislukte, daar bij den vastgestelden limiteprijs geen enkel bod werd gedaan. Wat betreft de productie in 1900 van Noord-Kradenan, deze bleef aan timmerhout 178 M³. beneden die waarop bij het bedrijfsplan gerekend was, doch hierbij dient in het oog te worden gehouden, dat nog ongeveer 300 M³. had kunnen worden verkregen uit gedeelten, waar de exploitatie, wegens de zeer ongunstige weersgesteldheid en de heerschende ziekten onder de bevolking en den veestapel, niet kon worden voleindigd. De inkomsten van Noord-Kradenan bedroegen in 1900 f 41 145 en de uitgaven f 29 917. Het voordeelig saldo beliep dus f 11 228, of f 8214 minder dan waarop bij het bedrijfsplan gerekend was. Hierbij is evenwel geen rekening gehouden met de waarde van 350 M³. reeds gekapt, doch op ult. 1900 nog onverkocht timmerhout, ad p. m. f 8750, noch met die van het hout dat verkregen had kunnen worden uit de door onvoorziene omstandigheden in 1900 niet geëxploiteerde gedeelten. Sedert den aanvang der exploitatie in 1897 werd tot ult. 1900 in 't geheel een voordeelig saldo verkregen van f 108 666, welk bedrag het daarvoor bij het bedrijfsplan geraamde, ad f 62 706, met f 45 960 overtreft (verg. de opgaven op blz. 155 van het vorig verslag). Aan timmerhout uit Noord-Kradenan werd in 1900 op publieke veiling 1225 M³. verkocht, hetwelk gemiddeld f 32,04 per M³. opbracht, of f 3,36 minder dan in 1899 werd verkregen, doch nog f 5,21 meer dan de gemiddelde opbrengst waarop in het bedrijfsplan is gerekend.

Met inbegrip van bedoelde hoeveelheid werd in 1900 in 't geheel aan djati-timmerhout van landswege in het openbaar verkocht 2410 M³. en aan verschillende diensttakken verstrekt 88 M³. Hoeveel van het in eigen beheer gekapte djatibrandhout werd te gelde gemaakt, is niet gemeld.

In de Preanger Regentschappen werd voortgegaan met het in eigen beheer exploiteeren van *wildhout*bosschen. Deze exploitatie leverde in 1900 1801 M³. timmerhout en 17 stapelmeter brandhout op. Ook dit hout werd meerendeels verkocht; overigens werd van het timmerhout 253 M³. ten behoeve van 's lands dienst verstrekt.

Van de op ult. 1899 door contractanten geëxploiteerd wordende 89 houtkapondernemingen (64 leegkapperceelen, 6 afbakeningsperceelen en 19 zuiveringsperceelen) liep ten aanzien van een 8-tal (1 leegkapperceel, 3 afbakenings- en 4 zuiveringsperceelen) de exploitatie in 1900 ten einde, terwijl daarentegen de in tabel I van bijlage XX vermelde 11 nieuwe ondernemingen (8 leegkap- en 2 zuiveringsperceelen, benevens 1 afbakeningsperceel) in werking kwamen, zoodat het jaar eindigde met een totaal van 92 ondernemingen, betrekking hebbende op 71 leegkap-, 4 afbakenings- en 17 zuiveringsperceelen. Evenals dit reeds in de twee voorafgegane jaren het geval was geweest, werd ook bij de in 1900 gehouden aanbestedingen van exploitatieperceelen het van te voren vastgestelde minimum door de bedongen retributies per massa-eenheid bijna altijd verre overtroffen. Opmerkelijk was de toenemende belangstelling van het Chineesche kapitaal in houtkapondernemingen, welk verschijnsel voor een deel zijne verklaring vindt in de geleidelijke invoering van de opiumregie en het dientengevolge vrijkomen van in de pachten gestoken kapitaal en van het daarbij werkzaam personeel.

De door de particuliere boschexploitaties verkregen productie beliep over 1900 en de twee voorafgegane jaren als volgt: [1])

Jaren.	Djati-timmerhout (in M³.).	Djati-brandhout (in stapelmeters).
1898	126 554	240 914
1899	129 291	295 011
1900	114 624	303 384

Een recapituleerend overzicht naar gelang van den aard der perceelen, van de opbrengst aan hout in 1900 en van de door de ondernemers aan den lande verschuldigde sommen is opgenomen sub II van bijlage XX.

De houthandel bleef in 1900 levendig, terwijl meestal goede prijzen konden worden bedongen. Over het algemeen viel op te merken dat het gebruik van djatihout toeneemt. De door de houtkapondernemers in 1900 naar Nederland en den vreemde uitgevoerde hoeveelheid timmerhout zou, volgens de aanteekeningen bij de verschillende havenkantoren op Java, 22 919 M³. hebben bedragen, tegen 12 352 M³. in 1899 en 5690 M³. in 1898. Intusschen mag niet worden verzwegen, dat er aanleiding bestaat om de vermelde cijfers niet als volkomen juist te beschouwen. Er zal worden getracht voor den vervolge vertrouwbaarder opgaven te verkrijgen.

Afgescheiden van de eigenlijke exploitatie van 's lands bosschen, hetzij in eigen beheer, hetzij door particulieren, is voorts nog

[1]) De gebruikelijke opgaven omtrent de opbrengst van den aan sommige landhuurders in Soerakarta, tegen eene vaste pachtsom 's jaars, toegestanen aankap van het op hunne landen groeiende djatihout zijn ditmaal niet ontvangen.

gewag te maken van de zoogenaamde ongeregelde aankappingen zoowel in djati- als in wildhoutbosschen, namelijk van de aankappingen, welke plaats vonden: 1°. krachtens last (ten behoeve van 's lands dienst of van door de bevolking in gemeentedienst uit te voeren werken) en 2°. krachtens vergunning (zoo aan inlanders als niet-inlanders). In 1900 beliepen de aankappingen sub 1°. 5332 M³. djati- en 961 M³. ander timmerhout, benevens 60 stapelmeter brandhout; en die sub 2°. 1193 M³. djati-timmerhout, 1419 M³. wildhout, 15 876 stapelmeter brandhout, 245 stuks sadengpalmen en 400 stuks langkaps.

Uitdunning van djatibosschen. De uitdunning der djatituinen, waarmede op eenigszins groote schaal eerst in 1899 werd begonnen, vormde in 1900 een zeer belangrijk gedeelte der werkzaamheden van het boschpersoneel. Hoeveel er van afhangt dat de dunning tijdig ter hand wordt genomen en met zaakkennis wordt uitgevoerd, valt aan de plantsoenen, welke deze kunstbewerking in de laatste jaren hebben ondergaan, duidelijk waar te nemen. Het is aan weinig twijfel meer onderhevig dat, zooals trouwens ook uit sommige uitdunningen in proefperken valt af te leiden, onder normale omstandigheden sterke dunning de beste uitkomsten oplevert, terwijl het vaststaat dat, door reeds op vijf- à zesjarigen leeftijd met het uitdunnen te beginnen, de ontwikkeling der djatiplantsoenen in hunne eerste levensperiode in hooge mate wordt bevorderd. Bovendien levert de verkoop van het verkregen dunsel eene niet onbelangrijke bate op. In 1900, gedurende welk jaar 4834 hectaren djatiplantsoenen werden uitgedund, overtrof de opbrengst van het dunsel, ad f 35 405, de kosten der dunning, ad f 22 274, met f 13 131, tegen eene zuivere opbrengst van f 5033 in 1899. Al de dunningen geschiedden in eigen beheer.

Uitdunning van wildhoutbosschen. Van de wildhoutplantsoenen werden alleen de in vroegere jaren door den dienst van het boschwezen aangelegde kinaplantsoenen in Samarang en Bagelen op eenigszins groote schaal gedund. De verkoop van den op die wijze in Samarang verkregen kinabast bracht f 3374 op, terwijl de oogst uit Bagelen, ad 21 000 K.G., aan de Bandongsche kininefabriek ter verwerking zou worden afgestaan. Tegen het einde des jaars (gouv. besluit dd. 16 December 1900 n°. 12) is de directeur van binnenlandsch bestuur gemachtigd om den directeur der gouvernements-kina-onderneming op te dragen om zich zoowel naar de genoemde gewesten, als naar Kadoe, Pekalongan en Soerabaija, waar zich eveneens door den dienst van het boschwezen aangelegde kinaplantsoenen bevinden, te begeven ten einde o. a. aan het oogsten van de basten deskundige leiding te geven.

Bewaking van 's lands bosschen. Deze taak bleef nog steeds veel oplettendheid en toewijding van de zijde van het boschpersoneel vereischen. Overal waar van de bestuursambtenaren, en bijgevolg ook van de districts- en dessapolitie, de noodige medewerking werd ondervonden en waar door de politierechters behoorlijke straffen werden opgelegd, kon de toestand over 't algemeen gunstig genoemd worden. Dit was o. a. het geval in de boschdistricten Samarang—West-Soerakarta (met uitzondering van de afdeeling Demak), Japara, Toeban, Kediri en Kadoe—Djokjokarta, en, hoewel in mindere mate, ook in de districten Pekalongan—Kendal, Randoeblatoeng, Blora, Padangan en Lamongan—Sidaijoe—Madura, terwijl in de districten West-Preanger Regentschappen—Bantam, Oost-Preanger Regentschappen—Krawang, Tagal—Cheribon, Banjoemas, Bodjonegoro, Probolinggo—Bezoeki en Bagelen, zoomede in de houtvesterij Noord-Kradenan, betrekkelijk veel boschdelicten voorkwamen, en de bosschen in de districten Grobogan, Todanan, Rembang, Kedewan, Ngawi—Oost-Soerakarta en Madioen en in de afdeeling Demak in bepaald ongunstige omstandigheden verkeerden. Eene niet onbeduidende rol spelen daarbij, althans wat de wildhoutbosschen betreft, de clandestiene ontginningen van boschgrond, en het is niet het minst ten opzichte daarvan dat op de medewerking der dessapolitie slechts zeer weinig te rekenen valt. Vele der op deze wijze in bezit genomen gronden worden door de bevolking na enkele jaren reeds weder verlaten, nadat de bouwkruin door afspoeling voor een groot gedeelte verdwenen is. Slechts zeer langzaam dringt het besef van het groote nadeel, dat deze roofbouw voor het algemeen belang der landbouwende bevolking na zich sleept, bij de inlandsche hoofden door.

b. Definitieve boschinrichting.

Algemeene opmerkingen. In den loop van 1900 werden aan de definitief in te richten djatibosschen in de districten Sedan en Pamottan der afdeeling en residentie Rembang nog toegevoegd twee strooken djatibosch in het district Djatirogo der afdeeling Toeban, te zamen groot p. m. 430 hectaren (gouv. besluit dd. 26 Maart 1900 n°. 51), en een stuk djatibosch in het district Binangoen der afdeeling Rembang, groot p. m. 93 hectaren (gouv. besluit dd. 1 November 1900 n°. 49), terwijl machtiging werd verleend om over te gaan tot de grensregeling, afbakening, opmeting en kaarteering van de bij schatting 7220 hectaren beslaande djatibosschen in de residentie Cheribon (gouv. besluit dd. 28 November 1900 n°. 9).

De omvang der aan de definitieve inrichting verbonden werkzaamheden nam belangrijk toe, niet alleen ten gevolge van de verdere inrichting der boschcomplexen Margasari (Tagal) en Regaloeh en Ngarengan (Japara), waarmede in 1900 begonnen werd, maar ook omdat de opmaking van de voorloopige bedrijfsplannen voor de boschdistricten onder de leiding en het toezicht van den chef der inrichtingsbrigade werden gebracht.

De uitgaven ten behoeve van de boschinrichting bedroegen in 1900 f 116 887, namelijk f 74 494 wegens bezoldiging en reiskosten van het personeel en f 42 393 aan eigenlijke werkgelden en diverse benoodigdheden.

Grensregeling en afbakening. In 1900 werden de grensregeling en afbakening voltooid van de gezamenlijk 10 800 hectaren groote complexen West-Panolan, Oost-Panolan, Sambiroto en Mrajoeng in Rembang, zoomede van een complex van 3500 hectaren in Japara, terwijl in Banjoemas en West-Bagelen het werk afliep over eene totale uitgestrektheid van 5073 hectaren, behoorende tot 7 complexen. Nagenoeg gereed kwam men met deze werkzaamheden in Tagal en ten opzichte van het ongeveer 16 000 hectaren groote boschcomplex Zuid-Kradenan—Zuid-Wirosari (Samarang).

Opneming. Opnemingen hadden plaats in laatstgenoemd complex, in drie complexen in Tagal, nl. Margasari, Oost-Tagal en West-Tagal, zoomede in de complexen Regaloeh en Ngarengan (Japara), voorts in de gewesten Rembang, Banjoemas en Bagelen en in de boschdistricten Samarang-West-Soerakarta en Pekalongan-Kendal. De opneming van de complexen Margasari en Regaloeh en de bedrijfskaart van laatstgenoemd complex, zoomede die van Oost-Tagal werden nagenoeg voltooid, terwijl van een zevental boschperceelen in Rembang perceelkaarten werden vervaardigd. In 't geheel werd in 1900 gemeten eene oppervlakte van 34 067 hectaren, overeenkomende met 4258 K.M. meettracé.

Indeeling der bosschen. In de complexen Regaloeh en Ngarengan (Japara) kwam het gewijzigde indeelingsnet bijna gereed, terwijl van de in Rembang gelegen bosschen Noord-Karangdjati en Temangkat (onderdeel van het complex Balo) van het eerste het sleuvennet (48 K.M.) werd geprojecteerd en het laatste door sleuven (7 K.M.) werd ingedeeld.

Boschbeschrijvingen. In Rembang werd de boschbeschrijving van het complex Sedan c. a. voortgezet, kwam die van het ongeveer 4000 hectaren groote complex Toedir gereed en werd een aanvang gemaakt met die van het complex Balo.

Proefperken. In 1900 werden een vijftal nieuwe proefperken uitgezet en een aantal andere in oude aanplantingen en verjongingen gelegen perken gedund. De nieuwe opneming van de in 1895 voor de eerste maal gedunde proefperken leverde ongeveer dezelfde uitkomsten als de in 1899 plaats gehad hebbende opneming (zie vorig verslag, blz. 154). Alleen bleek de bijgroei in alle subperken sterker te zijn geweest.

c. Personeel.

Bij het einde van 1900 was het in functie zijnde technisch personeel van het boschwezen, voor zooveel betreft die categorieën van titularissen, die, ingevolge art. 2 van het „Dienstreglement" (Bijbl. St. n°. 5164), door den Gouverneur-Generaal worden benoemd, samengesteld als volgt: 1 hoofdinspecteur (chef van den dienst), 2 inspecteurs (van wie er één was belast met de contrôle op het beheer en de andere als chef der inrichtingsbrigade optrad), 32 houtvesters (van wie er 8 met verschillende opdrachten en 24 met het beheer der boschdistricten op Java en Madura waren belast), 3 adspirant-houtvesters, 1

adjunct-houtvester der 1ste klasse (belast met het beheer over de houtvesterij Noord-Kradenan) en 10 adjunct-houtvesters der 2de klasse.

Het (door den directeur van binnenlandsch bestuur aangesteld wordend) opzieners- en opnemerspersoneel bestond op ult. 1900, ongerekend één opziener met buitenlandsch verlof, uit: 42 opzieners (van wie er één ter beschikking was gesteld van den directeur van 's lands plantentuin te Buitenzorg voor de getahpertja-aanplantingen te Tjipetir, en een ander bij de kolenontginning ter Sumatra's Westkust was gedetacheerd), 23 leerling-opzieners, 1 chef-opnemer, 7 opnemers, 1 leerling-opnemer (inlander) en 20 mantri's-opnemer (inlanders). Overigens waren op ult. 1900 nog in dienst 135 mantri's politie en 225 boschwachters.

Hier te lande waren bij het einde van 1900 6 candidaat-houtvesters voor den Indischen dienst in opleiding. [1])

d. Baten en lasten.

Het over 1900 op de gewone wijze opgemaakt overzicht omtrent de geldelijke uitkomsten van het boschwezen is opgenomen sub III van bijlage XX. Daaruit blijkt dat de baten, ad f 2 000 075, de lasten, ad f 1 058 075, met f 942 000 hebben overtroffen, d. i. f 232 348 minder dan het over 1899 berekende batig saldo. Deze minder gunstige uitkomst moet, behalve aan hoogere uitgaven — in de eerste plaats als gevolg van den omvang, die in 1900 aan de inrichtingswerkzaamheden werd gegeven —, in hoofdzaak geweten worden aan de omstandigheid dat, tegen 37 in 1899, in 1900 slechts 11 nieuwe contracten voor houtaankap in werking traden, waarvan de meeste eerst tegen het einde van het jaar in exploitatie kwamen. Bovendien werd de exploitatie in Samarang en Rembang, de voornaamste djati-gewesten, niet weinig door ziekten, zoowel onder de bevolking als onder het trekvee, belemmerd. Dat in 1900 niet meer nieuwe perceelen in exploitatie konden worden gebracht, vindt zijne verklaring in het feit, dat in een groot aantal voor aankap in aanmerking komende bosschen de boomen der eerste twee jaarperceelen nog geen twee jaar op stam hadden dood gestaan, een factor die, met het oog op de technische waarde van het hout in het algemeen, en op de bruikbaarheid voor scheepsbouwhout in het bijzonder, niet mag worden verwaarloosd.

Behalve door de vermelde oorzaken werden de inkomsten van het boschwezen in 1900 ook gedrukt door den minderen verkoop van hout ten bate van den lande — voornamelijk als een gevolg van den betrekkelijk geringen aankap in de houtvesterij Noord-Kradenan —, zoomede door de weinige verstrekkingen van hout aan verschillende takken van 's lands dienst en de beperkte ongeregelde aankappingen ten behoeve van het departement van binnenlandsch bestuur. Het is niet onwaarschijnlijk dat de twee laatstgenoemde bronnen van inkomst in den vervolge nog meer zullen dalen, hetgeen evenwel niet behoeft te worden betreurd, daar inkoop van hout verre de voorkeur verdient boven verstrekking uit bestaande voorraden, en vooral boven het kappen van meestal ongeringde boomen.

C. Veeteelt.

Het aantal vanwege de gouvernements-paardenfokkerij in de Preanger Regentschappen in dat gewest gestationneerde dekhengsten, hetwelk op ult. 1899 25 bedroeg, werd in 1900 vermeerderd met 7, namelijk 3 afkomstig van de gouvernements-inrichting ter Sumatra's Westkust en 4 gekozen uit een 27-tal van het leger afkomstige reformpaarden. Daarentegen moest een even groot aantal wegens ziekte of ongeschiktheid worden verwijderd, zoodat ten slotte het aantal beschikbare hengsten geen verandering onderging. Aangezien dit niet anders dan nadeelig op de fokkerij kon werken, werden, gedeeltelijk als een gevolg van de bevindingen van den inspecteur van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst tijdens het door hem ingesteld onderzoek naar den toestand der paardenfokkerij in de Preanger Regentschappen (zie vorig verslag, blz. 157), enkele maatregelen genomen om daarin zooveel mogelijk te voorzien. In de eerste plaats werd de resident bij gouv. besluit dd. 19 December 1900 n°. 16 gemachtigd om met hen, die zich tegen termijnbetaling van de gouvernements-inrichting afkomstige dekhengsten hadden aangeschaft (op ult. 1900 waren 14 van de 25 hengsten op die voorwaarde afgestaan), overeenkomsten te sluiten, waarbij zij zich verbonden om, na geheele afbetaling van de koopsom, de dieren tegen eene jaarlijksche vergoeding nog ten minste zes jaar voor de dekking te doen dienen. Voorts werd besloten om weder dekhengsten te betrekken van het remonte-depôt te Poerabaija, welke beesten niet meer aan de bevolking zullen worden afgestaan, maar in eigen beheer zullen worden gestationneerd daar waar de behoefte zulks vordert. Intusschen zal, met het oog op het bestaande gebrek aan mannelijk fokmateriaal, voorloopig worden voortgegaan met de aanschaffing van als dekhengsten geschikte reformpaarden, hoewel de ondervinding geleerd heeft dat met deze soort van hengsten niet die resultaten kunnen worden verkregen, welke men oorspronkelijk daarvan verwachtte.

De fokkerij in de Preanger Regentschappen leed overigens in 1900 nog door het uitbreken in de afdeeling Soemedang van boosaardige dekziekte (dourine). Twee van de beste gouvernements-dekhengsten en 96 door die hengsten gedekte merries, zoomede 2 inlandsche (Preanger-) dekhengsten en 13 door deze laatsten gedekte merries, werden door die ziekte aangetast. Door het alom bekend maken van de namen en de woonplaatsen der eigenaars van de aangetaste dieren, het onmiddellijk buiten gebruik stellen van de aangetaste gouvernements-dekhengsten en het brandmerken van alle zieke en verdachte merries, is het gelukt het voortwoekeren van de ziekte tegen te gaan.

Het aantal geboorten ten gevolge van de in December 1896 begonnen dekkingen door van gouvernementswege beschikbaar gestelde hengsten, hetwelk tot ult. 1899 849 bedroeg, was bij het einde van 1900 tot 1594 geklommen.

Ten einde de belangstelling in de paardenfokkerij levendig te houden, werden in 1900 in het genoemde gewest, behalve eene centrale tentoonstelling ter hoofdplaats Bandong, op 12 andere plaatsen kleinere paardententoonstellingen gehouden. Van regeeringswege werd een gezamenlijk bedrag van f 8500 toegestaan voor uit te loven premiën. Op die tentoonstellingen waren in 't geheel aanwezig 24 dekhengsten van de gouvernements-fokkerij, 940 hunner afstammelingen (523 hengst- en 417 merrie-veulens), 2239 fokmerries, 1 Sandelhout-hengstveulen en 102 ruinen. Deze laatste rubriek, welke op vroegere tentoonstellingen ontbrak, werd opgenomen ten einde de castratie aan te moedigen, waardoor het gevaar dat hengsten uit de eerste generatie als dekhengsten worden gebruikt, wordt verminderd. Wat de qualiteit der veulens betreft, was het oordeel der naar de tentoonstelling te Bandong afgevaardigde militaire commissie uiterst gunstig; zij meende de overtuiging te mogen uitspreken, dat de residentie Preanger Regentschappen in de toekomst, zoo niet in de geheele, dan toch in een groot gedeelte van de behoefte aan legerpaarden zal kunnen voorzien. Een 20-tal hengstveulens werden door de commissie voor het remonte-depôt aangekocht.

Ten einde den tot dusver aan de te Bandong gevestigde vereeniging „Het Sandelhoutstamboek" verleenden geldelijken steun der Regeering den fokkers direct ten goede te doen komen, werd bij gouv. besluit dd. 27 Augustus 1900 n°. 11 een bedrag van f 1500 beschikbaar gesteld voor de uitbetaling van premiën aan leden der vereeniging, die paarden gefokt hadden, welke op de tentoonstelling der vereeniging voor het leger zouden worden aangekocht, terwijl bij gouv. besluit dd. 28 Juli 1900 n°. 17 een gelijk bedrag werd toegestaan voor den aankoop bij die gelegenheid van dekhengsten. Geen van deze sommen werd echter besteed, in het eerste geval omdat de eigenaren van voor aankoop door de remonte-commissie in aanmerking komende veulens en paarden prijzen vroegen, welke die commissie niet mocht aannemen, en in het tweede omdat de van regeeringswege gestelde voorwaarden niet werden aangenomen, en bovendien ook geen hengsten te koop aangeboden werden, die voor een fancy-prijs in aanmerking konden komen.

Aan de Buitenzorgsche wedloopsociëteit en aan de Preanger wedloopsociëteit werden ook in 1900 gouvernements-subsidiën (respectievelijk ad f 5000 en f 2000) verleend.

De belangstelling in de stoeterij van den soesoehoenan te Soerakarta schijnt achteruit te gaan, hetgeen aan de daarvan afkomstige veulens merkbaar is. Op eene zorgvuldige keuze van fokmerries schijnt niet meer te worden gelet, zoodat onder de veulens er vele zijn met gebreken in den bouw en het beenstelsel.

Kon reeds in het vorig verslag (blz. 157) worden gemeld dat op Java over het algemeen eene verhoogde belangstelling, niet alleen voor paarden- maar ook voor veefokkerij viel waar te

[1]) Twee hunner zijn medio 1901 ter beschikking van den Gouverneur-Generaal gesteld.

nemen, in 1900 was dit in nog sterkere mate het geval. Ook de handel in vee bleef, vooral ten gevolge van de sedert 't laatst van 1896 noodig geoordeelde tijdelijke verbodsbepalingen tegen den invoer van vee uit Australië, Afrika en Azië (verg. vorig verslag, blz. 157), in bloei toenemen. De waarde van het in 1900 op Java en Madura ingevoerd buitenlandsch vee bedroeg slechts f 4810, terwijl in 1895 en 1896, de laatste twee jaren vóór de uitvaardiging van de verbodsbepalingen, die invoer nog eene waarde vertegenwoordigde van f 321 900 en f 366 575. Daar in de genoemde jaren respectievelijk voor f 2970, f 980 en f 715 aan levend vee van Java en Madura naar het buitenland werd uitgevoerd, overtrof dus de invoer den uitvoer in 1895 met f 320 920, in 1896 met f 365 860 en in 1900 met slechts f 1840, uit welk cijfer blijkt dat het slachtvee, dat eertijds uit het buitenland werd betrokken, thans door den Indischen veestapel zelf wordt geleverd.

De op blz. 158 van het vorig verslag vermelde particuliere veefokkerijen bleven in 1900 met goed gevolg doorwerken; de eigenaren getroostten zich belangrijke geldelijke offers voor den invoer van uitgezocht stamboek-rundvee uit Nederland.

Voor de jaarlijksche stierenwedrennen (kerappan) op Madura werd ook in 1900 f 1500 beschikbaar gesteld.

Hoewel, zooals reeds in het vorig verslag werd medegedeeld, onder de acht ingekomen antwoorden op de in 1897 van regeeringswege uitgeschreven prijsvragen voor in het Nederlandsch opgestelde handleidingen voor inlandsche paardenfokkers en paardenhouders en voor inlandsche veefokkers en veehouders, zich er geen enkel bevond dat aan alle gestelde eischen geheel voldeed, is sedert toch kunnen worden besloten om aan één der antwoorden op de eerste prijsvraag de uitgeloofde premie toe te kennen, terwijl die voor de tweede onder een drietal inzenders is verdeeld. Door de zorg van de jury zijn, met behulp van de bekroonde antwoorden, handleidingen samengesteld voor de paardenfokkerij en voor de runder- en buffelteelt, waaromtrent nog wordt overwogen of zij voor vertaling in het Maleisch en wellicht ook in andere inlandsche talen in aanmerking kunnen worden gebracht.

§ 2. *Buitenbezittingen.*

A. Landbouw

1°. Inlandsche landbouw.

a. Eenjarige gewassen.

Rijst. Cijfers nopens den omvang van den rijstbouw in de verschillende gedeelten der buitenbezittingen zijn niet te leveren, evenmin nopens de productie. Over het algemeen, daargelaten in sommige streken, o. a. in Atjeh, moet de inzameling gedurende 1900 bevredigend zijn uitgevallen; verg. wat daaromtrent voor de meeste gewesten kortelijk is gezegd in hoofdstuk C hiervóór. Waar, zooals o. a. in Amboina en Ternate, rijst niet het hoofdvoedsel der bevolking uitmaakt, is de teelt van luttele beteekenis. Vooral in gewesten met eene groote uitheemsche arbeidersbevolking zijn jaarlijks invoeren van rijst noodig; deze geschieden voor een deel uit Java, maar overigens hoofdzakelijk uit Singapore en Pinang. Volgens de jaarlijksche algemeene handelsstatistiek van Nederlandsch-Indië werd in 1900 in de buitenbezittingen p. m. 1 680 000 pikol rijst uit den vreemde ingevoerd.

Aan de voor dit hoofdstuk ontvangen berichten valt overigens het volgende te ontleenen.

In enkele streken der Padangsche Bovenlanden (Sumatra's Westkust) werden door de bevolking niet onbelangrijke waterwerken tot stand gebracht. In Groot-Atjeh en in de afdeeling Kommering en Ogan Oeloe, Enim en de Ranau-districten (Palembang) werden proeven genomen met zaadpadi van Java. In laatstgenoemde afdeeling gaf dit zulke goede uitkomsten dat zoowel hoofden als bevolking, naar gemeld wordt, geen kosten spaarden om, met behulp van Javaansche werklieden, nieuwe sawahs aan te leggen. Ten aanzien van den in de laatste jaren op Banka ter hand genomen sawahbouw luiden de berichten niet onverdeeld gunstig. Althans in de districten Pangkalpinang en Koba bleven de proefsawahs onbewerkt ten gevolge van de minder gunstige uitkomsten in vorige jaren. Om in de Minahassa (Menado) tot een beteren rijstbouw te geraken, werden door de op Java in de leer geweest zijnde inlanders van goeden huize (zie vorig verslag, blz. 80) proefvelden aangelegd. Op naast elkander gelegen terreinen werd het eene veld bewerkt volgens de op Java, het andere volgens de in de Minahassa gebruikelijke wijze, ten einde zoodoende het groote voordeel van eerstgenoemde methode te doen uitkomen. Over het algemeen toonden de hoofden meer belangstelling in de aangegeven verbeteringen dan de bevolking. Toch viel hier en daar in de Minahassa het streven op te merken naar het verkrijgen van betere bibiet en naar het vervangen van de teelt op droge velden door die op sawahs. Verder worden onder de streken, waar nieuwe sawahs werden aangelegd, genoemd de afdeeling Djembrana (Bali) en Oost- en Midden-Lombok.

Voor zooveel daaromtrent in de gewestelijke verslagen opgaaf was gedaan, liepen in 1900 de marktprijzen voor rijst en padi per pikol in onderstaande gewesten uiteen als volgt:

	Rijst.	Padi.
Sumatra's Westkust: Pad. Benedenlanden . .	f 4,00 à f 9,00	f 1,75 à f 4,00
Sumatra's Westkust: Pad. Bovenlanden . . .	3,50 " 15,00	1,25 " 5,50
Sumatra's Westkust: Tapanoli	2,50 " 8,00	1.25 " 6,00
Benkoelen	4,00 " 10,00	1,00 " 6,00
Lampongsche Districten.	6,50 " 7,00	3,50 " 4,00
Palembang	2,00 " 10,00	4,00 " 5,00
Riouw en onderhoorigheden . . .	$ 3,50 " $ 5,50	niet opgegeven.
Banka	f 4,25 " f 8,00	id.
Billiton	6,50 " 7,50	id.
Westerafdeeling van Borneo . . .	3,75 " 5,60	f 1,75 à f 3,60
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	2,75 " 10,00	niet opgegeven.
Celebes en onderhoorigheden . . .	2,50 " 8,00	id.
Amboina	6,50 " 8,00	id.
Timor en onderhoorigheden . . .	5,50 " 9,00	f 3,00 à f 5,00

Overige éénjarige gewassen (andere dan rijst). De oogst van andere voedingsgewassen dan rijst, waaronder de maïs (djagong of miloe) eene eerste plaats inneemt, was over het algemeen gunstig. Vooral in Gorontalo (Menado), Ternate, Amboina en Timor is zij, naast sago, het hoofdvoedsel van de bevolking. Ook van gierst, cassave en andere aardvruchten werd, overal waar die geteeld werden, een voldoend product verkregen.

Wat in 't vorig verslag omtrent de door de bevolking voor eigen rekening gedreven teelt van tabak en kapas (ruwe katoen) is gemeld, geldt ook nu. Beide artikelen zijn hoofdzakelijk voor inlandsch gebruik bestemd. Een deel van de productie van sommige gewesten wordt naar den vreemde, meest Singapore en Pinang, uitgevoerd. In 1900 zouden de uitvoeren rechtstreeks uit de buitenbezittingen naar den vreemde bedragen hebben: aan tabak voor de inlandsche markt 12 800 pikol (hoofdzakelijk uit Sumatra's Westkust en Bali en Lombok), en aan kapas 137 000 pikol (bijna uitsluitend uit Palembang), een en ander ter waarde van ruim f 300 000 en f 1 200 000.

b. Overjarige gewassen.

Koffie. Zooals uit vorige verslagen bekend is, zijn het meer bepaaldelijk de gewesten Benkoelen, Palembang, Celebes en onderhoorigheden en Bali en Lombok, waar de bevolking zich op noemenswaardige schaal voor eigen rekening aan de koffiecultuur wijdt. Intusschen werkten de lage marktprijzen ook in 1900 weder ongunstig op de behartiging van die teelt. Wel werden hier en daar in de bovenstreken van Benkoelen en Palembang nieuwe tuinen aangelegd, maar in de lagere streken werden vele Liberia-aanplantingen verwaarloosd. In Zuid-Celebes is de koffieteelt in verval, terwijl nopens de cultuur op Bali alleen wordt gemeld dat de oogst in het gouvernementsgebied in 1900 gunstiger was dan het jaar te voren. Cijfers nopens den oogst konden voor geen der genoemde vier gewesten worden opgegeven. Voor zoover het product van daar rechtstreeks zijn weg vond naar buiten Nederlandsch-Indië, blijkt uit de algemeene Indische handelsstatistiek van 1900 dat de uitvoeren beliepen respectievelijk 5400, 6000, 41 000 en 30 600 pikol, tegen 2860, 13 400, 16 900 en 20 800 pikol in 1899, welke cijfers echter geen beeld geven van de productie, zoowel omdat o. a. de Benkoelen- en de Palembang-koffie voor een grooter of kleiner gedeelte via buiten het gewest gelegen havens naar buiten Nederlandsch-Indië verscheept wordt, als omdat de opgegeven uitvoeren niet altijd betrekking hebben op den oogst van hetzelfde jaar. Nopens de eigen koffieteelt der bevolking in andere gewesten is bijna niet anders gemeld dan hetgeen in 't vorig verslag (blz. 159) is gezegd. In de Minahassa (Menado), waar de bevolking sedert 1 Januari 1899 van de verplichte teelt en levering van koffie ontheven is, viel des ondanks weinig lust in den aanleg van nieuwe aanplantingen op te merken.

Klappercultuur. Deze cultuur neemt meer en meer eene belangrijke plaats in onder de volkscultures. Aan klappernoten in

gedroogden staat (copra) werd in 1900 rechtstreeks uit de buitenbezittingen naar buiten Nederlandsch-Indië uitgevoerd, voor zooveel betreft de in de algemeene jaarlijksche handelsstatistiek behandelde havens (zie daaromtrent het opgemerkte op blz. 159 van 't vorig verslag), 752 000 pikol, ter waarde van f 5 109 000, tegen in 1899 872 000 pikol, ter waarde van f 5 924 000.

De verwerking van klappernoten tot olie op groote schaal heeft voornamelijk plaats in de Westerafdeeling van Borneo. Volgens het gewestelijk verslag zouden in 1900 van daar zijn uitgevoerd 2 585 000 liter klapperolie, tegen 2 170 800 liter in 1899.

Sago. In hoofdzaak, behoudens ietwat hoogere cijfers van uitvoer, komen de berichten met die van 't vorig verslag overeen.

Peper. Bij het standhouden van de verbeterde peperprijzen leverde deze cultuur, waar zij hetzij door de inlandsche bevolking, hetzij door Chineezen gedreven werd (verg. vorig verslag, blz. 159/160), over 't algemeen goede winsten op, al viel ook hier en daar de oogst in 1900 minder gunstig uit. Voor zooveel in de peperstreken het product rechtstreeks naar buiten Nederlandsch-Indië, meest naar Pinang en Singapore, werd verscheept, beliepen die uitvoeren in 1900, volgens de algemeene Indische handelsstatistiek, 113 000 pikol, ter waarde van ruim f $2^{3}/_{4}$ millioen, waarvan alleen uit Atjeh en onderhoorigheden 89 000 pikol, ter waarde van f 2 146 000. Wat de hoeveelheden betreft, waren deze cijfers lager dan die over 1899, toen de bedoelde handelsstatistiek een uitvoer van 148 000 pikol aanwees, waarvan 122 300 pikol uit Atjeh en onderhoorigheden.

Omtrent de in 't vorig verslag bedoelde ziekten in het pepergewas in de Lampongsche Districten is thans alleen gemeld dat de van deskundige zijde ontvangen wenken tot bestrijding van de aaltjesziekte aan de hoofden en bevolking ter toepassing werden aanbevolen.

Muskaatnoten en kruidnagelen. Ten aanzien van beide gewassen, voor zooveel de bevolking in enkele gewesten daarvan min of meer uitgebreide aanplantingen bezit, luiden de berichten over 1900 in algemeenen zin niet gunstiger dan die in 't vorig verslag. Cijfers nopens de productie werden niet bekend. Volgens de algemeene Indische handelsstatistiek beliepen de rechtstreeksche uitvoeren uit de buitenbezittingen (hoofdzakelijk uit het oostelijk deel van den Archipel en Sumatra's Westkust) naar Nederland en den vreemde gedurende 1900 aan muskaatnoten, foelie en kruidnagelen respectievelijk 31 400, 7100 en 2600 pikol, doch hoeveel hieronder begrepen is aan product van aanplantingen der bevolking is niet na te gaan.

Gambier. Op de eilanden in den Lingga-Riouw-archipel, waar de gambierteelt haar grootsten omvang heeft, was in 1900 de productie geringer dan het jaar te voren. Cijfers zijn alleen bekend wat betreft de uitvoeren van daar rechtstreeks naar buiten Nederlandsch-Indië, schier uitsluitend Singapore, en deze beliepen in 1900 73 200 pikol, ter waarde van f 1 135 000, tegen 111 600 pikol in 1899, ter waarde van f 1 722 500.

Uit andere gewesten, zooals Sumatra's Westkust, Westerafdeeling van Borneo, Banka, Billiton, enz., waar in sommige streken mede gambier wordt geteeld, ging het product veelal naar plaatsen in Nederlandsch-Indië zelf, zoodat de hoeveelheden onbekend bleven. Niet twijfelachtig is het dat zij tegenover de productie in Riouw van betrekkelijk geringe beteekenis zijn. Over 't algemeen, uitgenomen in Lingga-Riouw en op Billiton, viel meer belangstelling voor de gambiercultuur op te merken, waartoe de betere marktprijzen in 1900 bijdroegen.

Andere gewassen. In verschillende streken der buitenbezittingen wordt werk gemaakt van de teelt van p i n a n g n o t e n. Als rechtstreeks van daar naar buiten Nederlandsch-Indië uitgevoerd, vermeldt de algemeene Indische handelsstatistiek van 1900 een totaal van 247 000 pikol, waarvan alleen uit Atjeh en onderhoorigheden 161 000 pikol; voorts uit Palembang, Oostkust van Sumatra, Westerafdeeling van Borneo respectievelijk 44 600, 27 000 en 13 000 pikol, en uit verschillende andere gewesten gezamenlijk p. m. 1400 pikol.

K a p o k wordt bijna overal in de buitenbezittingen aangeplant, het meest echter in Palembang, waar de cultuur zich voortdurend uitbreidt. De oogst was minder overvloedig dan in 1899, terwijl de marktprijzen achteruitgingen. Aan Palembangsche kapok werd in 1899 9450, in 1900 5800 pikol naar buiten Nederlandsch-Indië uitgevoerd. Deze hoeveelheden vertegenwoordigden eene waarde van f 146 000 en f 90 000. Uit andere buitenbezittingen, inzonderheid uit Atjeh en onderhoorigheden, Celebes en onderhoorigheden en Bali, gingen in 1900 in 't geheel 3200 pikol rechtstreeks naar Nederland en den vreemde.

Van de inzameling van c a s s i a (wilde kaneel) wordt o. a. ter Sumatra's Westkust eenig werk gemaakt, van waar in 1900 naar plaatsen buiten Nederlandsch-Indië verzonden werd eene hoeveelheid van 7600 pikol ter waarde van f 94 000, tegen circa 7000 pikol in 1899. Overigens werd in 1899 onder de uitvoeren van Makasser naar Nederland en Singapore nog opgegeven ruim 3000 pikol cassia, terwijl over 1900 van zoodanige uitvoeren niet blijkt. Daarentegen wordt thans voor Oost-Lombok een uitvoer gemeld (naar plaatsen binnen Nederlandsch-Indië) van 2080 pikol cassia.

Overigens maken de bestuursopgaven over 1900, voor zooveel uit de hier te lande ontvangen gegevens blijkt, nog gewag van aanplantingen van c a r d a m o n en c a o u t c h o u c in Benkoelen, van c a o u t c h o u c en b e n z o ë in Tapanoli (Sumatra's Westkust) en van b e n z o ë in Palembang, voornamelijk in Moesi Ilir.

2°. Koffiecultuur aan de verplichte levering onderworpen.

In den toestand van de op hoog gezag gedreven koffiecultuur ter Sumatra's Westkust viel gedurende 1900 geen verbetering op te merken. Evenmin als over 1899 kon van toegenomen belangstelling van de bevolking worden getuigd.

In de Padangsche Bovenlanden en in Tapanoli (wat laatstgenoemde residentie betreft uitgenomen de onderafdeelingen Angkola en Sipirok) zijn nog genoeg gronden, voor de cultuur geschikt, aanwezig, zij het ook dat die in eerstgemelde residentie meer en meer tegen de berghellingen en hier en daar op geruimen afstand van de kampongs gezocht moeten worden.

Over het algemeen had het onderhoud der plantsoenen naar behooren plaats, ofschoon enkele administratieve straffen aan de hoofden moesten worden opgelegd en ook bestraffing wegens nalatigheid van de zijde der cultuurdienstplichtige bevolking voorkwam.

Waar de gewone koffie minder gunstige uitkomsten gaf, vooral in de lagere streken, werd Liberia geplant en werden alleen kweekbedden van deze laatste soort aangelegd. Voor gewone koffie werd voor het aanleggen van nieuw plantsoen en voor inboetingen meestal reeds dadelijk plantbare opslag gebruikt, ofschoon in de Padangsche Bovenlanden het gebruik veld wint dezen opslag eerst op kweekbedden uit te planten en te verzorgen.

In de Padangsche Benedenlanden hadden in 1899/1900 geen bijplantingen plaats. Die in de Padangsche Bovenlanden worden opgegeven te hebben bestaan uit 5 060 000 en die in Tapanoli uit 1 407 600 boomen. Gaat men af op de ruwe schattingen der inlandsche hoofden, die echter ook nu weder blijken, in vergelijking met de opgaven over het voorafgegane jaar, zeer weinig vertrouwen te verdienen, dan zou bij het einde van 1900 het totaal aantal koffieboomen, zoo vruchtdragende als jonge, geraamd moeten worden op 98^{3} millioen in de Padangsche Bovenlanden, $8^{1}/_{4}$ millioen in Tapanoli en 1^{6} millioen in de Padangsche Benedenlanden, waaronder aan vruchtdragende voor de beide eerstgenoemde gewesten (voor de Padangsche Benedenlanden is het cijfer niet uiteengehouden) respectievelijk 64^{9} en 5 millioen, en zulks terwijl de opgaven over 1899 (die *niet* het aantal jonge boomen omvatten) voor deze laatste getallen aanwezen 75^{5} en 3^{9} millioen. Wat de Padangsche Benedenlanden betreft, werd toen het aantal vruchtdragende boomen op hetzelfde cijfer gesteld (1^{6} millioen) als nu met inbegrip van het aantal jonge boomen wordt opgegeven. Het is niet wel mogelijk aan te geven of de opgaven over 1899, dan wel die over 1900, 't meest nabij de waarheid komen.

Het aantal der bij de cultuur ingedeelde huisgezinnen zou in het plantjaar 1899/1900 van 195 563 tot 204 256 zijn geklommen (verg. bijlage YY).

In 1900 wierpen de aanplantingen, uitgenomen die in Tapanoli, slechts een zeer middelmatigen oogst af. Terwijl in de voorafgegane 10 jaren de in 's lands inkooppakhuizen ingeleverde hoeveelheden Sumatra-koffie hadden afgewisseld tusschen 26 038 pikol in het zeer ongunstige jaar 1894 en 65 050 pikol in 1890 (verg. vorig verslag, blz. 161), werd in 1900 verkregen 30 377 pikol, waarvan uit de Padangsche Bovenlanden 24 216 en uit de Padangsche Benedenlanden 814 pikol (respectievelijk 17 530 en 1087 pikol minder dan in 1899), doch uit Tapanoli 5346 pikol (504 pikol meer dan in 1899). Onder voormelde hoeveelheid van 30 377 pikol

bevond zich aan gewone koffie 2de soort 950 pikol en aan Liberia-koffie 1501 pikol; over 1899 waren die getallen 1342 en 743. [1])

Omtrent de op den oogst van 1900 gevallen kosten en omtrent de voor het product — in de te Padang om de drie maanden gehouden wordende gouvernementsveilingen — behaalde prijzen zij verwezen naar voormelde bijlage YY.

3°. Landbouwondernemingen op gronden door het Gouvernement in erfpacht of in huur afgestaan.

Volgens de voor dit hoofdstuk ontvangen opgaven besloegen de op ult. 1900 *in erfpacht* bezeten gronden in de buitenbezittingen in rond cijfer 525 000 bouws, welke uitgestrektheid, ingeschreven als 201 perceelen, gerekend werd uit te maken 170 ondernemingen, welke, met inbegrip van 1, die over *huurgronden* beschikt (49 bouws), naar gelang van het meer of minder volledige der verstrekte gegevens, te splitsen waren in: *a.* ondernemingen (72) nopens welke exploitatie-opgaven waren ingekomen; *b.* ondernemingen (50) waarvan uitdrukkelijk bericht wordt dat zij nog niet in werking, dan wel gestaakt waren, en *c.* ondernemingen (49), nopens welke in 't geheel niets gemeld is en dus niet blijkt of zij al dan niet reeds in exploitatie waren. Terwijl de gronden, tot de sub *b* en *c* bedoelde ondernemingen behoorende, uitmaakten 44 en 20 pct. van de voormelde 525 000 bouws, beschikten de sub *a* bedoelde ondernemingen gezamenlijk over 186 864 bouws (36 pct). Hiervan was echter tot nog toe slechts een klein gedeelte in cultuur; althans voor 59 van de 72 ondernemingen wordt niet meer dan 9993 bouws als het totaal der beplantingen opgegeven.

Bij 40 van deze 72 ondernemingen was koffie de eenige dan wel de hoofdcultuur, en daarvan wierpen er in 1900 34 een oogst af van 15 931 pikol koffie, ten deele Liberia-soort, terwijl over 1899 ten aanzien van 31 ondernemingen eene productie van 17 656 pikol gewone en Liberia-koffie werd opgegeven. De oogst van andere op de erfpachtsgronden in de buitenbezittingen hetzij als hoofd- hetzij als bijproduct geteelde gewassen, altijd voor zooveel betreft de 72 ondernemingen sub *a* bedoeld, is niet volledig genoeg opgegeven om hier te worden vermeld; verg. te dien aanzien de gewestelijke cijfers in tabel I van bijlage ZZ. Aanplantingen van tabak werden aangetroffen bij 11, van muskaatnoten bij 4 ondernemingen. Ook werden verschillende ondernemingen dienstbaar gemaakt aan de teelt van inlandsche gewassen, zooals padi, klappers, rottan, enz.

4°. Landbouwondernemingen welke (in de rechtstreeks onder Europeesch bestuur staande streken) uitsluitend berusten op overeenkomsten met de bevolking.

Ondernemingen als de hier bedoelde werden ook bij het einde van 1900, even als het jaar te voren, alleen aangetroffen in de residentiën Lampongsche Districten en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, respectievelijk ten getale van 7 en 14, zijnde 2 en 1 meer dan op ult. 1899.

Blijkens de ontvangen opgaven (bijlage ZZ tabel II) waren in eerstgenoemd gewest 3 ondernemingen uitsluitend met koffie (hoofdzakelijk Liberia), 2 ondernemingen met koffie en peper, en 1 onderneming met tabak beplant, terwijl op 1 onderneming de ramehcultuur wordt beproefd. De totale oogst van 1900 bedroeg bij 4 van de 7 ondernemingen (de 3 andere produceerden nog niet) 1500 pikol koffie (hoofdzakelijk Liberia), 120 pikol peper en 6200 K.G. tabak. Over 1899 was slechts verkregen bij 1 onderneming 400 pikol Liberia-koffie en bij 1 onderneming 120 pikol peper.

In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo waren het alle tabaksondernemingen, doch slechts voor 5 van de 14 wordt een productiecijfer vermeld, gezamenlijk ad 379 220 K.G., terwijl over 1899, als verkregen bij 8 van de 13 ondernemingen werd opgegeven 404 850 K.G. De oogst van 1900 viel zeer onbevredigend uit, voornamelijk door slechte weersgesteldheid. De lage prijzen welke het product op de Europeesche markt behaalde, waren oorzaak dat 8 ondernemingen moesten sluiten. [2])

5°. Landbouwondernemingen op gronden door het Gouvernement in eigendom afgestaan.

Over de hierbedoelde particuliere landerijen of tuinen, waaronder ook de zoogenaamde notenperken in de afdeeling Banda (Amboina) zijn te rangschikken, is laatstelijk vrij uitvoerig gehandeld in het verslag van 1898, blz. 167/168. Onder de voortbrengselen voor de wereldmarkt, die zij opleveren, zijn voornamelijk te noemen muskaatnoten en foelie, waarvan uit de afdeeling Banda, bij 34 perken, in 1900 verkregen werd 11 358 pikol noten in- en 3464 pikol noten uit den dop, of — de noten in den dop in de verhouding van 3 tot 2 herleidende tot het gewicht van gedopte noten — in het geheel 11 036 pikol noten, zoomede 2761 pikol foelie, tegen respectievelijk 9037 en 2247 pikol in 1899, terwijl met opzicht tot de particuliere landerijen in de Minahassa (Menado), die overigens veelal voor de klapperteelt gebezigd worden (waarvan het product ten deele ook in gedroogden staat, als copra, in den handel wordt gebracht), voor een 26-tal eene opbrengst aan noten en foelie wordt opgegeven van 148 en 42 pikol (de noten mede berekend naar het gewicht in gedopten staat), tegen 255 en 66 pikol in 1899. Voor een 5-tal op eigendomsgronden gevestigde ondernemingen in de Minahassa vindt men wijders nog vermeld eene productie van 33 pikol koffie, en voor 3 daarvan nog ruim 42 K.G. cacao. Een dier landen leverde bovendien in onbeduidende hoeveelheid vanielje en kruidnagelen op.

De particuliere landerijen in de Padangsche Benedenlanden (Sumatra's Westkust) en die in de afdeelingen Makasser, Noorder- en Zuiderdistricten van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden brengen bijna uitsluitend voort: padi, gras, klappers, vruchten, bamboe, enz. Ook de particuliere landen in Benkoelen (slechts ten getale van 4) zijn van weinig beteekenis. Zij worden alle voor de klapperteelt gebezigd, terwijl 2 er van bovendien aanplantingen van karet- (gomelastiek-) boomen bezitten. Ten slotte zijn nog in deze rubriek te vermelden eenige particuliere laudjes op het eiland Ternate, waaromtrent ditmaal geen mededeelingen zijn ingekomen, en voorts het land Long San (of Langkoet) in de Padangsche Bovenlanden, en het land Tjandi Kesoema in Djembrana op Bali, waarvan het eerste in 1900 afwierp 60 pikol koffie en het andere, nevens eenige duizenden klappernoten, 85 pikol cacao, welke hoeveelheden over 1899 bedroegen 124 en 50 pikol.

6°. Landbouwondernemingen gevestigd op gronden, bij contract verkregen van vorsten of hoofden van in het genot van zelfbestuur gelaten inlandsche rijken of landschappen.

Blijkens de gedetailleerde opgaven in tabel III van bijlage ZZ zijn de concessiën van den hierbedoelden aard (waaronder ook enkele voor houtaankap) verreweg het talrijkst in de residentie Oostkust van Sumatra (verg. ook blz. 71 hiervóór), en wel voornamelijk voor het drijven van de tabakscultuur. Niettegenstaande in genoemd gewest in 1900 139 tabaksondernemingen tot den oogst bijdroegen, d. i. 10 meer dan in 1899 en 25 meer dan in 1898, bleef hij toch beneden het cijfer der twee laatstgenoemde jaren. Tegen 332 370 en 387 927 pikol achtereenvolgens in 1898 en 1899, werd namelijk in 1900 verkregen 324 004 pikol. Het gewas had te lijden gehad van bandjirs, langdurige droogte en hier en daar ook van eene geduchte rupsenplaag. Ten deele echter ook was het mindere quantum een gevolg hiervan dat bij verscheidene ondernemingen de minder gewilde topbladeren niet geoogst werden, ten einde min waardig product zooveel mogelijk van de markt te houden. Om gelijke reden ging men er bij diezelfde ondernemingen toe over om wat van het geoogste als uitschot bleek te moeten worden aangemerkt, te vernietigen. De — in 1901 — aan de markt te brengen oogst van 1900 werd dan ook geschat ten hoogste 225 000 pakken (à 80 K.G.) te zullen bedragen, terwijl de oogst van 1899 voor tegeldemaking in Europa had opgeleverd 263 040 pakken, welke (met nog 857 pakken aan tabak uit Palembang) op de in 1900 hier te lande (voor 5078 pakken ook te Bremen) gehouden veilingen hadden opgebracht ruim f $33\frac{1}{4}$ millioen, zijnde dooreengenomen f 0,82 per $\frac{1}{2}$ K.G., d. i. f 0,11 minder dan in 1899 en f 0,40 minder dan in 1898 als middelprijs was behaald. Kon de oogst van 1899 dan ook in algemeenen zin slechts als van middelmatige qualiteit worden aangemerkt, omtrent de hoedanigheid van het product van 1900 was het oordeel voor de meeste streken bepaald gunstiger.

In de afdeeling Tamiang, waar in 1899 voor het eerst eene tabaksonderneming geopend werd (met eene proefaanplanting

[1]) Van den op 39 900 pikol geraamden oogst van 1901 was tot ult. Augustus jl. reeds ingeleverd 36 993 pikol (waaronder 962 pikol Liberia).

[2]) Blijkens handelsberichten werden in 1900 door de in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo gevestigde tabaksondernemingen (daaronder ook die welke over erfpachtsgronden beschikten) hier te lande ter markt gebracht uit den oogst van 1899 7526 pakken (à 80 K.G.), waarvan de te Amsterdam en te Rotterdam verkochte partijen, respectievelijk 4860 en 2666 pakken, *in doorslag* hadden bedongen f 0,56 en f 0,37 per $\frac{1}{2}$ K.G. Voor het gewas van 1898, waarvan in 1899 te Amsterdam 4651 en te Rotterdam 2627 pakken geveild waren, had de opbrengst dooreengenomen bedragen f 0,54 en f 0,45 per $\frac{1}{2}$ K.G.

van 11 velden), waren in 1900 3 ondernemingen (gezamenlijk met 190 velden) in exploitatie. Of de teelt er loonend zal blijken, viel nog niet te zeggen. De tot nogtoe verkregen uitkomsten waren zeer uiteenloopend. Echter zou voor den oogst van 1901 aan de proefaanplantingen in die afdeeling weder eenige uitbreiding worden gegeven.

Dat overigens het belang om ter Sumatra's Oostkust de productie van tabak niet buiten verhouding van de vraag op te voeren, van lieverlede meer wordt ingezien, kan hieruit blijken dat het totaal der in 1901 beplante velden bij de gezamenlijke ondernemingen omstreeks 10 pct. minder bedraagt dan in 1900.

Over het werkvolk op de tabaksondernemingen zie lager sub 7°.

De onderzoekingen betreffende de in de tabak voorkomende ziektevormen en de geaardheid van den bodem werden zoowel bij 's lands plantentuin te Buitenzorg als bij het proefstation ter hoofdplaats Medan voortgezet; bibietziekte kwam op verscheidene ondernemingen, ofschoon in lichten graad en weinig schade veroorzakende, voor. Naar gebleken is, levert besproeiing met de zoogenaamde bouillie bordelaise daartegen een goed voorbehoedmiddel.

Voor herbewouding gaf men zich bij menige onderneming veel moeite, o. a. op alle der Deli-maatschappij, waar eene vaste ploeg Javanen is aangewezen voor het in den grond brengen op de afgeplante tabaksvelden van djati- en albizzia-boomen, terwijl de bevolking, aan wie een deel der velden voor de padicultuur werd afgestaan, de verplichting op zich nam het jonge houtgewas te onderhouden. Klachten over vernieling van de jonge plantsoenen werden niet vernomen. De tot bescherming van de jonge boschaanplantingen genomen maatregelen blijken goed te werken.

Onder de verdere cultures, ter Sumatra's Oostkust door particulieren gedreven, behoort in de eerste plaats Liberia-koffie. Van de in 1899 opgegeven 41 ondernemingen met koffieplantsoen, hetzij als eenige cultuur, hetzij nevens aanplantingen van tabak, enz., worden er thans 2 niet meer genoemd. Daarentegen worden er 2 voor 't eerst vermeld, zoodat het totaal onveranderd bleef. Van 39 ondernemingen kwamen opgaven in, doch bij 6 daarvan werd in 1900 nog geen product verkregen; de 33 andere oogstten 22 729 pikol, terwijl in 1899 bij 19 van deze laatste en bij 2 andere, nopens welke thans geen opgaven inkwamen, verkregen was 8077 pikol.

Voor zooveel uit de verstrekte gegevens over 1900 blijkt, waren er overigens ter Oostkust van Sumatra 3 tabaksondernemingen, welke ook aanplantingen van ramboeng (caoutchouc) bezaten, en 1 tabaks-, zoomede 1 koffieonderneming waar getahboomen waren geplant, en verder 1 onderneming, Soa Rengas in de afdeeling Bengkalis, waar men zich uitsluitend wijdde aan de rameheultuur, en eindelijk 12 houtkapondernemingen, nopens geen van welke bijzonderheden bekend werden.

In de residentie Riouw en onderhoorigheden bleef het aantal op concessie-contracten berustende landbouwondernemingen, voor zoover reeds in exploitatie, 5 bedragen, waarvan op de eilanden 3, namelijk 1 voor de teelt van ananas en 2 — Lingga en Boeroe — voor getahpertja-aanplantingen, voor één van welke beide laatste als productie wordt opgegeven (zie vorig verslag, blz. 162) weder 48 000 K.G. blad, en in de afdeeling Indragiri 2, beide voor de teelt van Liberia-koffie en gambier (gezamenlijke productie 24 en 2602 pikol). Bij een dezer laatste ondernemingen waren ook aanplantingen van gom leverende boomsoorten aangelegd.

De concessiën voor de vestiging van landbouw- (grootendeels koffie-) ondernemingen in de landschappen Sambas (Westerafdeeling van Borneo) en Koetei (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) schijnen voor het meerendeel nog niet in werking te zijn gekomen. Nopens die in Koetei zijn over 1900 in 't geheel geen gegevens ingekomen, en nopens die in Sambas slechts ten aanzien van Lembang, waar de koffieteelt is opgegeven, doch 122 pikol peper geoogst werd, tegen 82 pikol in 1899.

Verder worden nog, als in 1900 in werking te zijn geweest, 3 landbouwondernemingen als de hierbedoelde vermeld, en wel eene noten-onderneming op het eiland Groot-Sangi (residentie Menado), met eene productie van 192 pikol muskaatnoten en 22 pikol foelie, eene koffieonderneming op het eiland Batjan (residentie Ternate), met eene productie van 600 pikol, en eene kleine klapperonderneming op een eilandje in de baai van Koepang (residentie Timor en onderhoorigheden).

7°. Arbeiders op ondernemingen van land- (en mijn-) bouw.

In die gewesten der buitenbezittingen, waar in 1900 zoogenaamde koelie-ordonnantiën van kracht waren, — tot welke gewesten sedert den aanvang van 1901 (zie St. 1900 n°s. 321 en 322) ook behoort Atjeh en onderhoorigheden — hadden de in eerstgenoemd jaar geregistreerde werkovereenkomsten betrekking tot 89 903 werklieden, welk totaal in 1898 en 1899 achtereenvolgens bedragen had 68 125 en 67 026. Eene specificatie dier getallen voor elk der betrokken gewesten afzonderlijk volgt hieronder, waarbij valt op te merken dat in de ontvangen opgaven niet is uiteengehouden de landaard der werklieden, noch ook welk deel hunner voor landbouw-, dan wel voor mijnbouw- of mijnexploratie-ondernemingen was aangenomen.

	1898.	1899.	1900.
Sumatra's Westkust	147	113	843
Benkoelen	"	"	1 208
Lampongsche Districten	464	200	846
Palembang	2 698	2 441	3 493
Oostkust van Sumatra	59 273	60 661	76 299
Riouw en onderhoorigheden	1 165	787	2 879
Billiton	1 170	693	1 480
Westerafdeeling van Borneo	61	26	210
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	1 960	1 168	1 361
Celebes en onderhoorigheden	"	4	"
Menado	768	542	786
Ternate	24	11	"
Amboina	395	380	498
Totalen	68 125	67 026	89 903

Ter Sumatra's Westkust kwamen bij het bestuur noch van de zijde der werkgevers, noch van die der werknemers klachten in over het niet nakomen van hunne wederzijdsche verplichtingen.

Uit Benkoelen, waar alleen op eene mijnbouwonderneming in Mokko Mokko (die van het „Lebong Goudsyndicaat") met contractkoelies (Chineezen, Javanen en Klingaleezen) werd gewerkt, wordt bericht dat zich onder de Javanen nogal gevallen van desertie voordeden; zij die konden worden opgespoord, werden veelal niet ter bestraffing aan het bestuur opgezonden. Voor geneeskundige behandeling van de nogal talrijke zieken, hoofdzakelijk berriberri- en dysenterielijders, werd voldoende gezorgd.

Onder de contractkoelies bij verschillende ondernemingen in de Lampongsche Districten kwamen mede nogal desertiën voor. Van de 183 gedeserteerden (waaronder 97 recidivisten) werden er 155 weder opgevat. Voor zoover door de werklieden bij het bestuur klachten tegen hunne werkgevers werden ingebracht, bleken die bij onderzoek in den regel van onbeduidenden aard en overdreven te zijn. Tegen één ondernemer werd eene rechtsvervolging ingesteld wegens het niet verleenen van behoorlijke geneeskundige hulp aan een zijner contractkoelies, terwijl een andere ondernemer, wegens hetzelfde feit aangeklaagd, uit gebrek aan bewijs niet kon worden vervolgd.

Op een drietal mijnbouwondernemingen in de residentie Palembang, die der maatschappijen Redjang Lebong, Sumatra—Palembang en Moeara Enim, werd in het najaar van 1900 door den aan het departement van justitie toegevoegden ambtenaar voor Chineesche zaken een onderzoek ingesteld naar de wijze waarop aldaar de voor het gewest geldende koelie-ordonnantie werd nageleefd en naar de op die ondernemingen heerschende toestanden in het algemeen, voor zoover zij het van elders afkomstige werkvolk raakten. Met betrekking tot eerstgenoemde onderneming, waar aan het onderzoek ook werd deelgenomen door den inspecteur van den geneeskundigen dienst, waren de bevindingen ongunstig (verg. blz. 27 hiervóór), hetgeen er toe geleid heeft dat in Februari 1901 hare directie van regeeringswege werd aangeschreven om aan de op de onderneming aangetroffen misstanden zoo spoedig mogelijk een einde te maken. In Mei d. a. v. is de eerstgenoemde ambtenaar ter nadere inspectie naar Redjang Lebong gezonden en is hem tevens opgedragen een onderzoek als bovenbedoeld ook te houden op de koffieonderneming Soeban Ajam in Palembang en op zoodanige andere ondernemingen van land- of mijnbouw in het gewest als hem nader door den resident zouden worden aangewezen, zoomede, wat de gewesten Sumatra's Westkust en Benkoelen betreft, op alle aldaar door particulieren of van gouvernementswege gedreven ondernemingen, niet alleen van land- en mijnbouw, maar ook van publiek verkeer.

De van buiten het gewest afkomstige arbeidersbevolking is verreweg het talrijkst in de residentie Oostkust van Sumatra, zooals met betrekking tot de landbouwondernemingen aldaar o. a. blijken kan uit de opgaven in tabel III van bijlage ZZ. Wat betreft de gedurende 1900 in het gewest aangekomen Chineesche werkkrachten is alleen gewag gemaakt van de recht-

streeksche aanvoeren uit China, welke plaats vonden met daartoe door het Planterscomité gecharterde stoomschepen. Met deze immigranten-schepen werden in 1900 rechtstreeks van Swatow (Zuid-China) 7901 Chineezen overgebracht, tegen 8638 in 1899. Alleen de leden der Plantersvereeniging kunnen die lieden in dienst nemen. Eene poging van Chineesche koeliemakelaars om ter Sumatra's Oostkust voor eigen rekening werklieden uit China in te voeren mislukte. In Juli 1900 brachten zij per stoomschip *Decima* 670 Chineesche immigranten aan, maar deze beweerden zich niet voor ondernemingen ter Sumatra's Oostkust verbonden te hebben en eischten, overeenkomstig de hun door de wervers gedane beloften, naar Singapore te worden overgebracht. Behoudens enkelen, die bereid waren om zich door tusschenkomst van het immigranten-bureau te engageeren, en aan wie vergunning werd verleend om te ontschepen, vertrokken de anderen met de *Decima* naar Singapore. Aangezien die lieden op de reis naar Belawan zich oproerig hadden gedragen, en de gezagvoerder slechts met moeite in staat was geweest om de orde te handhaven, werd het gouvernementsstoomschip *Flamingo*, met een detachement militairen aan boord, aangewezen om, in geval van nood, hulp te verleenen, hetgeen echter niet noodig bleek. Met de directe booten keerden in 1900 1781 werklieden naar China terug met een bedrag van $ 127 700 aan spaarpenningen. Ook het aantal uit andere streken van Nederlandsch-Indië naar Sumatra's Oostkust overgekomen koelies was niet onbeteekenend. Alleen te Belawan (Deli) kwamen in 1900 5204 Maleiers, 7216 Javanen en 1211 Bandjareezen aan.

In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo rezen, voor zooveel uit de ontvangen berichten blijkt, geen klachten van belang omtrent de niet-nakoming van hunne verplichtingen door werkgevers of werknemers. Eene uitzondering maakte de onvoldoende zorg, die op de exploratie-terreinen der mijnbouwmaatschappij Loeë Katjang aan huisvesting en geneeskundige verzorging der koelies werd besteed, waarin echter, na eenige inspecties van bestuurswege, verbetering kwam. Wegens overtreding van de bepalingen der koelie-ordonnantie werden gestraft 133 werklieden. Opgaven omtrent de sterfte onder het werkvolk werden slechts ontvangen ten aanzien van een paar in Koetei werkende mijnbouwmaatschappijen, die in 1900 gemiddeld 1500 en 150 werklieden in dienst hadden, van wie er in dat jaar 90 en 11 stierven.

Bij sommige der in de residentie Menado werkende ondernemingen viel over slechte elementen onder het werkvolk te klagen. De berichten omtrent de behandeling der koelies luiden over het algemeen goed. Tegen den in 't vorig verslag (blz. 164) bedoelden ondernemer ter Noordkust van Celebes, die verzuimde het contract met zijne Chineesche koelies te laten registreeren en weigerachtig werd bevonden om na afloop van het contract de werklieden terug te zenden, werd eene civiele actie ingesteld, ten gevolge waarvan hij tot betaling werd gedwongen.

B. Boschwezen.

In de residentie Palembang werd in 1900 de proefexploitatie in eigen beheer van eenige onglen- (ijzerhout-) bosschen voortgezet. Het bleek echter dat de tot dusver gevolgde wijze van exploitatie, zoowel wat de keuze en behandeling der gevelde boomen, als wat de oeconomische zijde met betrekking tot de instandhouding der bosschen betreft, nog veel te wenschen overliet. Met het doel om daarin verbetering te brengen, ondergingen de met de inlandsche aannemers gesloten onderhandsche overeenkomsten eenige wijziging. Tot den aankap van gouvernements-tembesoeboomen (verg. blz. 164 van het vorig verslag) werd bij gouv. besluit van 28 December 1900 n°. 13 machtiging verleend in dien zin, dat het voor den proefaankap van onglenhout voor 1900 toegestaan krediet van f 19 910 (waarvan f 19 212 werd uitgegeven) ook zou mogen worden aangewend voor dien van tembesoehout. Gedurende 1900 werd in 't geheel gekapt, of juister te Palembang aangebracht, 235 M³. onglenhout, terwijl bovendien beslag werd gelegd op 33 M³. heimelijk gekapt en onbeheerd gevonden tembesoe- en onglenhout. Een groot gedeelte van het gekapte hout, namelijk 108 M³., werd tegen een regularisatieprijs van f 30 per M³. afgestaan aan het departement der burgerlijke openbare werken. Op publieke veiling werd slechts van de hand gezet 33 M³., met eene opbrengst van f 1831, benevens al het aangehaalde hout, hetwelk f 902 opbracht. Van laatstgemeld bedrag werd de helft aan de aanbrengers uitbetaald.

De voorstellen in het belang van het boschbehoud in de residentiën Banka en Menado (zie blz. 201 van het verslag van 1899) bleven nog in behandeling. Evenals in Palembang werd ook op Banka de inlandsche bevolking van bestuurswege krachtig aangemoedigd om zich op de cultuur van getah leverende boomsoorten toe te leggen. Op Banka toonde zij zich daartoe meer en meer genegen, zoodat reeds enkele geregelde aanplantingen met vooruitzicht op gunstigen uitslag tot stand zijn gekomen.

In Benkoelen en de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werden maatregelen genomen om roekelooze uitroeiing van nuttige houtsoorten tegen te gaan, in eerstgemeld gewest door aan de inlandsche hoofden op te dragen er zooveel mogelijk voor te zorgen, dat geen jong hout worde gekapt en dat opschietende plantjes worden aangekweekt, in het laatstgenoemde door uitvaardiging bij gewestelijke keur (zie de Jav. Cour. van 27 Maart 1900) van beperkende bepalingen in zake aankap en vervoer van nuttige houtsoorten.

Uit Atjeh en onderhoorigheden wordt gemeld, dat de inzameling van brandhout door de bevolking in 1900 dermate toenam, dat de Atjeh-associatie geen brandhout uit Pinang meer behoefde in te voeren.

Aangezien het door een houtvester van Java ingesteld plaatselijk onderzoek naar den aard en den omvang van de natuurlijke rijkdommen der bosschen op het tot de residentie Ternate behoorende eiland Groot-Obi (zie vorig verslag, blz. 165) de omtrent die rijkdommen loopende geruchten niet heeft bevestigd, is in Februari 1901 besloten om, althans voorloopig, van eene verpachting van het recht tot het inzamelen van boschproducten op dat eiland af te zien (verg. blz. 171 van het verslag van 1898), op grond van de overweging dat de opbrengst van zoodanige verpachting ook slechts voor een matig deel de kosten van eene behoorlijke contrôle op de naleving van het pachtcontract niet zou kunnen dekken. Voorshands blijft nu ieder vrijelijk toegelaten tot de inzameling en den opkoop van de aanwezige boschproducten.

Aangaande de in de buitenbezittingen werkende ondernemingen voor houtkap, meerendeels ter Sumatra's Oostkust, krachtens door inlandsche bestuurders uitgegeven concessiecontracten, zijn geen bijzonderheden vernomen. Dit is mede het geval ten aanzien van de daar en in de residentie Riouw en onderhoorigheden op Chineesche of inlandsche wijze gedreven houtkapperijen en zagerijen.

Wat uit verschillende streken der buitenbezittingen gedurende 1900 aan door de bevolking ingezamelde boschproducten, meerendeels gomsoorten, werd uitgevoerd, kan eenigermate blijken uit bijlage AAA. Aan fijne werkhouten werd, blijkens de jaarlijksche algemeene handelsstatistiek van Nederlandsch-Indië, in 1900 naar Nederland en den vreemde uitgevoerd: van Makasser voor eene waarde van f 539 aan ebbenhout en voor f 32 873 aan sandelhout, van Menado voor f 55 389 aan ebbenhout, en van Timor voor f 33 000 aan wortelhout en voor f 22 228 aan sandelhout.

C. Veeteelt.

In de residentie Bali en Lombok bleef de veeteelt, vooral ook ten gevolge van het nog steeds gehandhaafde tijdelijk verbod tegen den invoer van Australisch vee in Nederlandsch-Indië en de daarmede gepaard gaande groote vraag naar Balische runderen, in bloeienden toestand verkeeren. De uitvoer van Balisch vee steeg van ruim 16 000 stuks in 1899 tot ruim 20 600 stuks in 1900. Daarvan was het grootste gedeelte bestemd voor Java, terwijl het overige zijn weg vond naar de buitenbezittingen, Singapore en China. Uit het feit dat de prijzen van Balisch vee ook in 1900 geene verhooging ondergingen, blijkt opnieuw dat de veestapel op het eiland zeer groot moet zijn.

Hoewel onder een deel van het in 1899 van bestuurswege in Benkoelen aangevoerde fokvee, met name onder de runderen, veel sterfgevallen voorkwamen, waren de uitkomsten van de getroffen maatregelen tot aanvulling van het in dat gewest bestaande tekort aan vee (verg. vorig verslag, blz. 165) zeer bevredigend te noemen. Volgens het gewestelijk verslag zou de veestapel in 1900 met 860 runderen en 1249 buffels zijn toegenomen. In verband met eene van den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo ontvangen mededeeling dat in een deel van het door hem bestuurde gewest Madureesch fokvee zeer goed voldoet, is het denkbeeld in overweging genomen om ook in Benkoelen met deze veesoort eene proef te nemen

De gouvernements-paardenfokkerij in de Padangsche Boven-

landen (Sumatra's Westkust) leverde in 1900 226 veulens op, makende met de 260 in 1899 geborene een totaal van 486. De qualiteit der veulens, die, wat den bouw betreft, gunstig afsteken bij de door inlandsche dekhengsten verwekte, geeft alle reden tot tevredenheid. Bij het einde van 1900 waren op verschillende plaatsen in de afdeeling L Kotta 17 dekhengsten gestationneerd en bevonden er zich 5 aan het depôt te Paijakombo. Ten einde de zoo noodzakelijke castratie van de mannelijke progenituur uit de eerste vier generaties zooveel mogelijk te bevorderen, is bij gouv. besluit van 29 December 1900 n°. 35 bepaald, dat voor elk paard dat vrijwillig ter castratie wordt aangeboden, voor de materieele schade gedurende den tijd dat het ten gevolge van de operatie niet kan worden gebruikt, aan den eigenaar eene schadeloosstelling van f 5 zal worden toegekend.

De Fort de Kock'sche wedloopsociëteit genoot ook in 1900 eene gouvernements-subsidie van f 1000 voor het uitloven van prijzen en premiën bij de door haar te houden paardententoonstelling.

II. Mijnbouw.

Het hieronder volgende is grootendeels bewerkt naar het verslag van het mijnwezen over het tijdvak 1 Juli 1900 t/m ult. Juni 1901, hetwelk zal worden opgenomen in den eerlang te publiceeren jaargang 1901 van het „Jaarboek van het mijnwezen in Nederlandsch-Indië".

§ 1. *Wetgeving.*

Sedert het einde van Mei 1901 is één der hoofdingenieurs van den dienst van het mijnwezen aangewezen om met den daarmede reeds vroeger belasten rechterlijken ambtenaar de regelingen te ontwerpen, welke met het oog op de invoering der Indische mijnwet en de inwerkingtreding van het Kon. besluit dd. 29 Juli 1899 n°. 29 (St. n°. 297) noodig zijn.

In November 1900 gaf de Indische Regeering aan de betrokken hoofden van gewestelijk bestuur last om de inlandsche zelfbesturen, die hunne mijnrechten nog niet overdroegen aan het Gouvernement, uit te noodigen om voortaan bij het verleenen van akten van concessie tot mijnontginning de uit te geven concessieterreinen te beperken tot eene oppervlakte van ten hoogste 2000 en 1000 hectaren, respectievelijk voor petroleum en voor andere delfstoffen op Java en Madura en in het gouvernement Sumatra's Westkust, en van 5000 en 3000 hectaren voor dergelijke concessiën in de overige buitenbezittingen, zijnde die maxima ook aangenomen waar het Gouvernement mijnconcessiën uitgeeft.

Bij gouv. besluit van 25 Januari 1901 n°. 19 werd bepaald, dat tot goedkeuring door de betrokken gewestelijke bestuurders van de overeenkomsten en akten, waarbij door inlandsche zelfbesturen vergunning tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen is verleend, de voorafgaande machtiging wordt vereischt van den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid.

Ingevolge gouv. besluit van 26 Juni 1901 n°. 21 kunnen ook overdrachten en verlengingen van dergelijke overeenkomsten en akten door de hoofden van gewestelijk bestuur, na gelijke machtiging, worden goedgekeurd.

De blijkens het vorig verslag (blz. 166) in November 1899 vastgestelde nieuwe modellen voor de door inlandsche zelfbesturen uit te geven vergunningen en concessiën, als waarvan in deze paragraaf sprake is, zijn opgenomen in Bijbl. St. n°. 5450.

§ 2. *Dienst van het mijnwezen.*

Personeel. Op ult. Juni 1901 bestond de actieve sterkte van het korps mijningenieurs uit 15 hoofd- en verdere ingenieurs, zijnde 1 meer dan op ult. Juni 1900, terwijl bovendien op beide tijdstippen 2 mijningenieurs, als gedetacheerd bij de gouvernements-kolenontginning ter Sumatra's Westkust, bij het korps voor memorie gevoerd werden. Onder de sterkte van ult. Juni 1901 zijn begrepen de 3 ingenieurs, die in 1900 hunne studiën aan de Polytechnische school te Delft voltooiden en wier daarop gevolgde studiereis zoodanig geregeld was, dat zij reeds in de tweede helft van genoemde maand in Indië aankwamen.

Het aantal der zich gedeeltelijk op 's lands kosten voor gouvernements-mijningenieur bekwamende jongelieden bedroeg in Juni 1901 9, waarvan zich 5 in die maand onderwierpen aan het eindexamen der Polytechnische school. Van dit vijftal slaagden er 4, die na volbrachte studiereis, dus in den loop van 1902, voor den Indischen dienst zullen beschikbaar komen, terwijl de niet geslaagde nog één jaar zijne studiën te Delft zal moeten voortzetten. Van de vier overige candidaten studeeren er 2 aan eene buitenlandsche academie en één mede te Delft, terwijl van één de studietijd wegens ziekte met een jaar werd verlengd. In Augustus 1901 zijn van de jongelieden, die in dat jaar het diploma B, bedoeld bij art. 65 der wet op het middelbaar onderwijs hadden behaald, weder een tweetal als gouvernements-mijncandidaten aangenomen, waardoor het aantal der aanstaande gouvernements-mijningenieurs steeg tot 11.

Op ult. Juni 1901 waren de werkzaamheden van het korps mijningenieurs (dus ongerekend de 2 daarbij voor memorie gevoerde ingenieurs) verdeeld als volgt. Aan den chef van den dienst, den hoofdingenieur D. de Jongh Hzn., die in Juni 1901 den met ingang van 1 Juli d. a. v. op zijn verzoek gepensionneerden hoofdingenieur dr. R. D. M. Verbeek als zoodanig was opgevolgd, waren voor den algemeenen dienst 2 ingenieurs toegevoegd. Bovendien werkte op het hoofdbureau van den dienst de in § 1 bedoelde hoofdingenieur. Op Banka waren 6 ingenieurs geplaatst, terwijl voor den dienst van het grondpeilwezen 2 ingenieurs waren aangewezen. Geologische en mijnbouwkundige opnemingen werden verricht door 1 ingenieur in de residentie Menado, 1 ter Sumatra's Westkust en 1 in Atjeh.

Het verdere Europeesche technische personeel van het mijnwezen bestond medio 1901 uit 3 topografen, 6 boormeesters, 24 opzieners, 1 werktuigkundige en 1 machinist, dus totaal 35 personen, in vasten dienst, en uit 1 topograaf, 7 boormeesters, 16 opzieners, 5 machinisten en 1 teekenaar, dus totaal 30 personen, in tijdelijken dienst. Bij de gouvernementskolenontginning ter Sumatra's Westkust waren werkzaam 2 ingenieurs van het mijnwezen, 1 commies en 1 opzichter der staatsspoorwegen en 1 opzichter van het boschwezen; voorts 1 administrateur, 1 machinist, 1 topograaf en 4 opzieners in vasten dienst, 1 hoofdopziener en 4 opzieners contractueel in dienst genomen en 33 tijdelijke opzieners.

Geschriften. De eindverslagen omtrent de in 1899 door den sedert gepensionneerden hoofdingenieur dr. R. D. M. Verbeek ondernomen geologische verkenning van het oostelijk gedeelte van den Indischen Archipel (zie vorig verslag, blz. 166/167) bleven, evenals het verslag van den mijningenieur der 1ste klasse N. Wing Easton over het geologisch-mijnbouwkundig onderzoek van een deel der Westerafdeeling van Borneo, nog in bewerking.

In de eerste maanden van 1901 verscheen ter landsdrukkerij te Batavia een omgewerkte tweede druk van de „Handleiding tot de kennis der practische mineralogie, geologie en mijnontginning" van laatstgenoemden ingenieur.

De aan het hoofdbureau te Batavia samengestelde kwartaalverslagen van het mijnwezen over 1900 werden gedrukt als extra-bijvoegsel van de Jav. Cour. van 3 Juli en 13 November 1900 en 29 Januari en 5 April 1901.

Met de uitgave in Indië van het „Jaarboek van het mijnwezen in Nederlandsch-Indië," dat tot dusver hier te lande werd gedrukt en uitgegeven, zal eene proef worden genomen. De publiceering van de jaargangen 1900 en 1901 kan eerlang worden tegemoetgezien.

De Maatschappij ter bevordering van het natuurkundig onderzoek der Nederlandsche koloniën deed eene met veel zorg bewerkte beschrijving der „Geologische verkenningstochten in Centraal-Borneo" door dr. G. A. F. Molengraaff het licht zien.

Palaeontologische, geologische en mijnbouwkundige onderzoekingen van gouvernementswege. De opgraving van fossielen te Trinil (afdeeling Ngawi der residentie Madioen), in het belang der palaeontologische onderzoekingen van den Amsterdamschen hoogleeraar dr. M. E. F. T. Dubois, werd op ult. December 1900 gestaakt.

Het booronderzoek op Banka bleef over het algemeen goede uitkomsten opleveren.

De geologische en mijnbouwkundige verkenning van de residentie Menado werd door den aldaar geplaatsten mijningenieur der 1ste klasse geregeld voortgezet. In het ten westen van de Minahassa gelegen deel van het schiereiland bleken goud- en kopererts en vooralsnog de eenige delfstoffen te zijn die voor eene ontginning iets beloven.

Met het op blz. 25 vermelde onderzoek naar het voorkomen van tinertsvoerende gronden in de landschappen V Kotta, III Kotta Kampar en IV Kotta Moedik (Midden-Sumatra) werd in Augustus 1900 een begin gemaakt. In de eerstgenoemde twee landschappen werd tinerts slechts in enkele riviertjes en in voor

ontginning ongenoegzame hoeveelheid aangetroffen; het onderzoek in de IV Kotta Moedik leverde in het geheel niets op. Sedert wordt het onderzoek nog vervolgd in de benoorden de V Kotta gelegen Rokkan-staatjes, waar tot dusver evenmin een gunstig resultaat werd verkregen.

Een onderzoek naar nuttige mineralen in de landschappen ter Westkust van Atjeh, vooral met het oog op goud in Wojla en steenkolen in Meulaboh, werd in het begin van 1900, wegens den politieken toestand, voorloopig aangevangen in Lhong. De daarmede belaste mijningenieur stelde op zijne reis derwaarts een kort geologisch onderzoek in ten behoeve van de putboringen in het landschap Tamiang.

In Juni 1901 werd, naar aanleiding van de in Mei te voren plaats gehad hebbende uitbarsting van den vulkaan Kloet (Kediri), aan een van de op Banka bescheiden ingenieurs, die zich met binnenlandsch verlof op Java bevond, eene geologische verkenning van dien vulkaan opgedragen.

Diepe grondpeilingen. Gedurende het tijdvak 1 Juli 1900 t/m ult. Juni 1901 werden van de 11 op eerstgenoemden datum in gang zijnde artesische boringen er 6 voltooid, moest er 1 worden gestaakt, en bleven er nog 4 onderhanden, terwijl van de 16 nieuw ter hand genomen boringen er 3 gereed kwamen. De 9 voltooide boringen waren die te Bandong (Preanger Regentschappen), Gebang-ilir en Pejalongan (Cheribon), Kendal (Samarang), Tamansari (Madioen), Ngandjoek (Kediri) — hier ten behoeve van drie putten — en Kwaloe (Oostkust van Sumatra).

§ 3. *Gouvernements-ontginningen.*

Tinmijnen op Banka. Gedurende het jongst verloopen exploitatiejaar, geduurd hebbende van 31 Januari 1900 tot 18 Februari 1901, nam het aantal ontginningen der 1ste klasse toe van 127 tot 136, en dat der 2de klasse (die van de ontginningen der 1ste klasse hierin zijn onderscheiden, dat zij niet in hoofdzaak werken volgens door of namens den resident gegeven aanwijzingen) van 168 tot 173, terwijl het gemiddeld aantal personen die zich bezig hielden met het nawasschen en uitsmelten van door de eigenlijke ontginningen verworpen ertshoudenden grond en tinslakken (zoogenaamde ontginningen 3de klasse) 55 bedroeg, tegen 67 in 1899/1900.

In de ontginningen der 1ste klasse werkten gedurende het exploitatiejaar 1900/1901 gemiddeld 12 262 arbeiders (964 deelhebbers, 10 203 jaarlooners en 1095 kolenbranders), en in die der 2de klasse 2130, tegen respectievelijk 12 107 en 2162 in 1899/1900. De gezondheidstoestand onder de mijnwerkers was tengevolge van eene verheffing der berriberri niet zoo gunstig als in het voorafgegane exploitatiejaar. Aan deze ziekte overleden namelijk 104 man, terwijl 201 man deswege naar Buitenzorg, Singapore of China werden geëvacueerd. Aan andere ziekten en ongevallen stierven 203 man, zoodat de sterfte, bij eene gemiddelde sterkte van 14 447 man, 2.12 pct. bedroeg, tegen 1.52 pct. bij eene gemiddelde sterkte van 14 336 man, in het exploitatiejaar 1899/1900, dat echter één maand (29 dagen) korter was.

De sedert 1895 getroffen tijdelijke maatregelen in het belang der ziekenverpleging bleven gunstig werken.

De tinlevering over het exploitatiejaar 1900/1901 bedroeg 202 728 pikol, of 16 754 pikol meer dan in 1899/1900, en nog 9755 pikol meer dan in het buitengewoon gunstige jaar 1898/1899. Zij werd verkregen voor 86.43 pct. uit de ontginningen der 1ste klasse, voor 11.83 pct. uit die der 2de en voor 1.74 pct. uit die der 3de klasse, bedragende de overeenkomstige cijfers in het voorafgegane exploitatiejaar 86.41, 11.79 en 1.80 pct. In de mijnen bleef nog ongeveer 1400 pikol tin achter in den vorm van erts, dat wegens gebrek aan water onversmolten moest blijven en derhalve aan het volgende exploitatiejaar ten goede komt.

Omsmelting van onzuiver of van onzuiverheid verdacht tin had in het exploitatiejaar 1900/1901 niet plaats.

Op den voet van art. 5 § *c* van het betalingsreglement (St. 1891 n°. 135 en de sedert daarin gebrachte wijzigingen) werd voor 133 van de 136 ontginningen der 1ste klasse, onder beding van terugbetaling bij de afrekening van alle genoten verstrekkingen en voorschotten, de betaling per ingeleverden pikol tin boven f 13,50 gesteld (op f 14 à f 21 per pikol), met bepaling tevens dat de op de mijnen rustende schulden bij de afrekening zouden worden gevoerd voor memorie. Van de 133 mijnen kwamen er 24 met de toegezegde betaling niet toe; zij moesten, met toepassing van art. 7, al. 2, van het betalingsreglement, met tegemoetkomingen, in het geheel bedragende f 47 617, worden bijgestaan. De 3 ontginningen der 1ste klasse, aan welke geene toezeggingen op den voet van voormeld art. 5 waren gedaan, kwamen met de normale betaling van f 13,50 per pikol tin toe.

De exploitatie van den stoomtramweg in Blinjoe gaf bevredigende uitkomsten. Het over 1900 verkregen voordeelig saldo bedroeg f 23 731 (ontvangsten f 38 274, uitgaven f 14 543), tegen f 21 612 over 1899.

De toepassing van stoomkracht bij den ontginningsarbeid bleef goed voldoen. In 1900/1901 waren in het geheel 59 stoominstallatiën beschikbaar, welke werden gebruikt in 35 ontginningen der 1ste klasse, met een gemiddeld aantal van 5943 werklieden en met eene productie van 98 828 pikol tin, overeenkomende met eene gemiddelde hoofdelijke productie van 16.63 pikol, terwijl die voor alle 136 ontginningen der 1ste klasse gezamenlijk 14.28 pikol bedroeg.

In de van Banka ontvangen opgaven wordt het genotene door alle ontginningen der 1ste klasse, voor het door haar gedurende het exploitatiejaar 1900/1901 ingeleverde tin (175 214 pikol), gesteld op f 3 279 805 of f 18,72 per pikol en f 267,48 per ingeschreven werkman (tegen respectievelijk f 3 009 761, f 18,73 en f 248,59[5] in 1899/1900). Zooals gebruikelijk, zijn hierbij buiten rekening gelaten de premiën voor ijver, ad f 84 727, de vergoeding voor niet in natura ontvangen rijst, ad f 47 887, en het aandeel, ad f 13 387, door den lande gedragen in de wervingskosten voor Chineesche nieuwelingen.

De op de ontginningen der 1ste klasse rustende schuld van f 47 853 verminderde in 1900/1901 tot f 43 631.

Het aantal voor den mijnarbeid aangenomen Chineesche nieuwelingen bedroeg in het werfjaar 1 Mei 1900—30 April 1901 slechts 846 man (704 minder dan in het voorafgegane werfjaar), namelijk 106 Lioetjoe's en 150 Haynam's tegen eene premie van $ 45, zoomede 590 Kotjoe's tegen eene premie van $ 35 per man, allen per wangkang rechtstreeks uit China aangekomen. De werving kwam, tegen den dollarkoers van iets beneden f 1,21[5], op f 39 083 te staan, waarvan f 29 575, of f 35 per hoofd, voor rekening van de mijnen kwam (één van de nieuwelingen kwam vóór zijne indeeling te overlijden), terwijl f 9508 voor rekening van den lande werd genomen.

Het aantal in de ontginningen der 1ste en 2de klasse ingeschreven werklieden bedroeg op 1 April 1900 12 417 en 2129, totaal 14 546; op 1 April 1901, na de indeeling in de ontginningen der 1ste klasse van de 845 Chineesche nieuwelingen, beliep dat aantal 11 336 en 1909, totaal 13 245, zoodat aan deze ontginningen door overlijden, evacuatie, repatrieeren, ouderdomsgebreken of overgang tot anderen arbeid 2146 man zijn komen te ontvallen. Met inbegrip van 19 in de ontginningen der 3de klasse ingeschreven werklieden, bedroeg in de gezamenlijke ontginningen de totale sterkte op 1 April 1901 13 264 man, bestaande uit 2438 Haynam's, 1983 Lioetjoe's, 2772 Kotjoe's, 2463 Kongsi's, 977 Hakka's, 88 Hoklo's, 566 man van andere stammen, 1714 op Banka geboren Chineezen en 273 Bankaneezen (kolenbranders en houtkappers).

Volgens de berekening in tabel I van bijlage BBB kwamen de totale kosten (zoowel die in Indië als die hier te lande) van het in 1900/1901 ingeleverde tin den lande te staan op gemiddeld ruim f 27,59 per pikol, tegen f 27,94 (verbeterde opgaaf) in 1899/1900. Volgens de verkooprekeningen (zie de bij hoofdstuk M behoorende bijlage DD) heeft het in 1900 hier te lande geveilde Banka-tin (210 204 pikol) bruto opgebracht ruim f 97,38 gemiddeld per pikol (in 1899 ruim f 91,51), hetgeen dus een voordeelig verschil overlaat van f 69,79 per pikol, tegen f 63,57 over het voorafgegane veilings- en leveringsjaar. Hierbij dient evenwel in het oog te worden gehouden, dat bij de berekening van de kosten, in Indië op het product gevallen, wat betreft de uitgaven voor het bij de tinwinning betrokken Europeesch personeel, niet gelet is op kosten van opleiding, uitzending, verlofstraktementen, pensioenen, enz. Ofschoon in de laatste jaren als regel was aangenomen de te verkoopen hoeveelheid Banka-tin niet hooger op te voeren dan de geraamde productie, voor 1900 gesteld op 180 000 en voor 1901 op 185 000 pikol, werd, ter gedeeltelijke opruiming van den van vroegere jaren aanwezigen voorraad, in eerstgemeld jaar hier te lande verkocht 210 204 pikol en voor 1901 het cijfer bepaald op 250 000 pikol. Voor vier van de zes veilingen van 1900 werden de uitkomsten reeds in 't vorig verslag (blz. 168) medegedeeld; in de beide laatste veilingen (die van September en November) brachten de toen verkochte 37 380 en 36 673 pikol gemiddeld op (bruto): per 50

K.G. f 77,37 en f 78,10, zijnde per pikol f 95,47 en f 96,37. De eerste vier veilingen van 1901 (gehouden tegen het einde der maanden Januari, Maart, Mei en Juli) bestonden respectievelijk uit 41 723, 41 673, 41 575 en 41 672 pikol. Als gemiddelde bruto opbrengst werd toen verkregen: per 50 K.G. achtereenvolgens f 70,43, f 68,52, f 77,58 en f 71,03, zijnde per pikol f 86,91, f 84,55, f 95,73 en f 87,65.

Steenkolenontginning nabij Sawah Loento (Ombilien-kolenvelden). In den loop van 1900 verscheen ter landsdrukkerij te Batavia het reeds aan de Staten-Generaal medegedeelde en in den handel verkrijgbaar gestelde „Verslag der exploitatie van den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust en van de Ombilien-kolenvelden over 1900", waaraan het volgende ontleend wordt.

De productie bedroeg in 1900 163 752 ton stuk- en 32 454 ton gruiskolen, te zamen 196 206 ton, tegen 181 325 ton in 1899. [1]) De winst op de verstrekking en den verkoop der kolen beliep, na afschrijving van f 116 471 op de aanlegrekening, f 703 056, tegen f 589 391 in 1899, zijnde bij deze becijfering niets opgenomen wegens rente, terwijl bij de kosten van het personeel uitgaven wegens pensioenen, verlofstraktementen, enz. buiten rekening zijn gelaten.

Van de over 1900 geldelijk verantwoorde 191 824 ton werd aan particulieren verkocht 103 108 ton (79 984 ton stuk- en 23 124 ton gruiskolen), waarvan 1291 ton op verschillende plaatsen langs den spoorweg en het overige te Emmahaven. De stoomvaartmaatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" namen aldaar 53 552 en de „Koninklijke Paketvaartmaatschappij" 25 994 ton in (onder welke laatste hoeveelheid 21 639 ton gruiskolen), terwijl aan andere schepen en aan particuliere personen te Emmahaven geleverd werd 22 271 ton (7706 ton meer dan in 1899), waarvan wegens verstrekking aan vreemde schepen 22 077 ton (11 877 ton meer dan in 1899).

Tegen 1858 man in 1899, werkten in 1900 gemiddeld per dag 1965 dwangarbeiders (1825 voor het eigenlijke winnen der kolen en 140 aan aanlegwerken). Het aantal beschikbare dwangarbeiders verschilde dus slechts weinig van dat in 1899. Plotselinge daling dezer werkkrachten tengevolge van wegzending der lieden ten behoeve van militaire expedities kwam niet voor, maar toch was in de tweede helft van het jaar het aantal kleiner dan in het eerste halfjaar. Het aantal vrije arbeiders steeg in 1900, in vergelijking met vorige jaren, belangrijk, gedeeltelijk door de tewerkstelling van Chineesche contractkoelies, die in de maanden Januari tot Juni tot een aantal van 592 werden aangevoerd, en voorts door vermeerdering der bij de ontginning werkzame vrije Maleiers, Niassers en Chineezen. De Chineesche contractkoelies bleken voor een deel een gering weerstandsvermogen te hebben. Door mindere geoefendheid leverden zij minder werk dan de dwangarbeiders. Het aantal der overige vrije arbeiders bedroeg in de tweede helft van 1900 gemiddeld 808 man per dag, waaronder gemiddeld 117 vrije Chineezen (over 1899 gemiddeld 580 vrije werklieden per dag). Onder deze lieden waren een veertigtal gewezen dwangarbeiders, meerendeels Javanen, die na afloop van hun straftijd als vrije arbeiders bij de ontginning bleven. Over het geheel munten de Niassers boven de vrije Maleiers (die in de meerderheid zijn) uit, zoowel wat werkkracht als wat den duur van hun verblijf betreft. Van de vrije arbeiders werkten er wel velen in de mijn, doch niet bij de ontginningswerkzaamheden in engeren zin (het loshouwen van de steenkool). Bij de ontginning (met inbegrip van transport), dus ongerekend den voor werken van aanleg gevorderden arbeid, werden in 1900 door dwangarbeiders en vrije lieden verricht 826 855 dagdiensten (729 802 in 1899), waardoor 196 206 ton kolen verkregen werden (181 325 in 1899). De productie per dag en per hoofd was dus in 1900 237 K.G., tegen 248 in 1899. Deze daling is te wijten aan de vermeerdering van het aantal vrije werklieden, die minder werk leveren dan dwangarbeiders, aan verdere uitbreiding van den afbouw met wedervopvulling en eindelijk aan de vergrooting van den afstand waarover de kolen getransporteerd moeten worden. Neemt men dit alles in aanmerking, dan zijn de uitkomsten niet onbelangrijk gunstiger dan in vroegere jaren.

Over 1900 waren, zooals hooger gezegd, geldelijk te verantwoorden 191 824 ton stuk- en gruiskolen. Voor deze totale hoeveelheid, waarvan verstrekt aan den spoorwegdienst ter Sumatra's Westkust 25 079, aan andere takken van dienst 63 637 en aan particulieren 103 108 ton, was — berekend naar de voor genoemd jaar vastgestelde regularisatieprijzen (zie noot 2 op blz. 168 van het vorig verslag) — eene ontvangst te boeken van f 2 500 394. Hierbij tellende eene boekwaarde van f 33 492 voor hetgeen de op ult. 1900 voorhanden of „varende" hoeveelheid kolen meer bedroeg dan het „restant" bij het einde van 1899, komt men tot een bedrag van f 2 533 886, hetwelk als inkomsten op de exploitatierekening kon worden uitgetrokken, terwijl de uitgaven voor het winnen en vervoeren van de kolen beliepen f 1 722 899, namelijk wegens aandeel in de kosten der directie f 19 500, voor het onderhoud van de sporen en kunstwerken te Sawah Loento en te Emmahaven f 16 538, voor het transport langs den spoorweg f 529 423, voor opslag in depôt en voor vervoer door den Archipel f 368 840 en voor de eigenlijke winning der kolen, gerekend tot in den spoorwegwagen te Sawah Loento, met inbegrip van de aan het personeel uitgekeerde premiën, f 788 598, welke laatste zoogenaamde zelfkosten, omgeslagen over de geproduceerde 196 206 ton kolen, dus neerkwamen op f 4,02 per ton, tegen f 3,16 in 1899. Deze stijging der zelfkosten moet aan dezelfde oorzaken worden toegeschreven als de vermindering der hoofdelijke productie. Afgescheiden van de voormelde som van f 1 722 899, waarmede ter zake van het winnen en vervoeren van de kolen de exploitatierekening werd belast, werd voor eigenlijke werken van aanleg in 1900 nog uitgegeven f 194 574, waarmede het eindcijfer der aanlegrekening vermeerderde. Doordien echter van die rekening op de winst- en verliesrekening f 116 471 werd afgeschreven, stond de waarde van het kolen-etablissement te Sawah Loento en van het magazijn en den kolenstort met sporen te Emmahaven op ult. 1900 te boek voor f 1 371 897, tegen f 1 293 794 (volgens verbeterde opgaven) op ult. 1899.

Ten aanzien van den stand der ontginning met het oog op de voorbereiding voor lateren afbouw kan worden medegedeeld dat bij het einde van 1900 voor afbouw gereed of door galerijen blootgelegd was — in de mijnen Doerian (lagen C en A) en Waringin III — 800 000 ton, eene hoeveelheid kolen die voldoende zal zijn voor meer dan drie jaren. Hierbij is niet medegerekend eene hoeveelheid kolen die in de laag C werd geopend, maar die, wegens onvoldoende gegevens omtrent de dikte der laag, nog niet met zekerheid kon worden geraamd.

Door het uitbreiden van eenige emplacementen werd de capaciteit van den spoorweg tot afvoer van de kolen verhoogd tot 360 000 ton 's jaars.

Met het schoonmaken van de oude aanplantingen van mijnhout, en het beplanten van nieuwe terreinen in de buurt van Sawah Loento, waarmede in het laatst van 1899 was aangevangen, werd geregeld voortgegaan. Het schoonmaken en daarop volgend uitdunnen van de boomen leverde reeds bruikbaar mijnhout. Als werkkrachten bij den boschaanplant dienden hoofdzakelijk dwangarbeiders, wier gezondheidstoestand hunne tewerkstelling buiten de mijnen voor langeren tijd noodig maakte.

§ 4. *Particuliere ontginningen.*

Waren, blijkens tabel I van bijlage DDD van het vorig verslag, op ult. Juni 1900 van kracht 31 gouvernements-mijnconcessiën, 2 door het Gouvernement verleende „vergunningen" tot winning van gesteenten en 27 door of namens het Gouvernement goedgekeurde mijnconcessiën, verleend door inlandsche vorsten die hunne mijnrechten nog niet aan het Gouvernement hadden overgedragen, gedurende het thans te behandelen tijdvak 1 Juli 1900 t/m ult. Juni 1901 vermeerderde dit aantal van 60 concessiën en „vergunningen" tot 96, door het van kracht worden van 36 nieuwe, alle nader vermeld in tabel II van bijlage BBB. Door het Gouvernement werden namelijk verleend 3 concessiën en 2 „vergunningen" (de petroleum-concessiën Kedoendoeng in de residentie Madura en Peureula in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden, de erts-concessie Polangko in de residentie Menado, zoomede de „vergunningen" voor de winning van mergel en kalksteen in de residentie Pasoeroean en van tras in de residentie Samarang), terwijl goedgekeurd werden 31 door inlandsche vorsten verleende concessiën, zijnde de rivierzand-concessiën (baggeren van goudhoudend zand) „Melawi-rivier-concessiën" n^os^. I t/m XXIII (sedert alle in één hand gekomen) en „Wilhelmina Gold Dredging Concessions" n^os^. I t/m IV, respectievelijk in de rijken Sintang en Sambas van de Westerafdeeling van Borneo, de erts-concessiën Loemar, Alluvia en Siak Pai in Sambas en de petroleum-concessie Nonny in Koetei (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo).

Op ult. Juni 1901 waren nog verscheidene aanvragen om con-

[1]) Volgens voorloopige opgaven beliep de productie gedurende de eerste zes maanden van 1901 136 800 ton.

cessie tot mijnontginning in behandeling, alsook enkele aanvragen om goedkeuring van door inlandsche zelfbesturen verleende concessiën.

Ten aanzien van de op ult. Juni 1901 van kracht zijnde mijnconcessiën zij hier het volgende medegedeeld.

Tin. De particuliere tin-ontginningen in Nederlandsch-Indië bleven zich bepalen tot die der Billiton-Maatschappij krachtens gouvernements-concessie, en die der Singkep-Maatschappij krachtens concessie van het inlandsch bestuur van Lingga-Riouw.

Gedurende het op ult. April geëindigde boekjaar 1900/1901 werd op Billiton ingeleverd bijna 76 145 pikol tin (de zoogenaamde „administratieve productie"), waarvan 14 633 pikol in den vorm van erts, hetwelk ter verwerking naar Singapore werd gezonden (in het boekjaar 1899/1900 waren deze hoeveelheden 81 019 en 12 798 pikol). De „werkelijke productie", namelijk de hoeveelheid tin bij de sluiting van het boekjaar reeds verkregen of nog te verkrijgen uit het in dat boekjaar gewonnen erts, beliep 80 203 pikol (79 572 in 1899/1900).

De hoeveelheid van 80 203 pikol werd verkregen (volgens de gemiddelde presente sterkte) door 6409 „ingedeelde", d. w. z. tot de mijnploegen behoorende mijnwerkers (deelhebbers, koelies en kolenbranders), bijgestaan door gemiddeld 973 niet tot de mijnploegen rekenende, maar grootendeels te hunnen laste komende zoogenaamde „werkzoekenden" (in 1899/1900 respectievelijk 6227 en 857 man).

Aan tinbetaling en toeslag konden de „ingedeelde" mijnwerkers geacht worden per hoofd genoten te hebben f 295, tegen f 304 in 1899/1900. De in 1900/1901 door de mijnwerkers ingeleverde hoeveelheden werden met hen verrekend gemiddeld tegen f 23,93[5] per pikol, welk gemiddelde in 1899/1900 f 23,05[5] had bedragen.

Aan wolframiet werd ruim 1173 pikol verkregen; in April 1901 werd deze ontginning gestaakt omdat de aderen naar de diepte toe zeer verarmden en de prijzen in Europa in den laatsten tijd door overvoering der markt niet meer loonend waren.

Uitgenomen eenige te Singapore te gelde gemaakte partijen, zijnde het tin, verkregen uit het derwaarts verzonden erts, werd het Billiton-tin, zooals gewoonlijk, te Batavia verkocht bij inschrijvingen, welke ongeveer maandelijks werden gehouden. Voor den verkoop was beschikbaar 74 293 pikol, die bij de 11 inschrijvingen achtereenvolgens gemiddeld f 88,66, f 94,29, f 93,95, f 91,13, f 86,58, f 85,90, f 77,72, f 82,40, f 81,47, f 77,91 en f 77,31, of in doorslag over de geheele hoeveelheid f 86,18 per pikol opbrachten, tegen f 91,21 over 1899/1900. Voor het te Singapore verhandelde tin, bedragende 13 781 Java-pikol, werd per pikol gemiddeld f 85,60 in zesmaandszicht-wissels op Amsterdam ontvangen (hiervan dient het uitvoerrecht van f 2,16 per pikol en $1^1/_2$ à 2 pct. voor den wissel te worden afgetrokken als men eene vergelijking met de Batavia-markt wil maken).

Het bedrijf der Maatschappij gaf over 1900/1901 eene winst van f 5 065 529,26[5], waarin de Staat deelt voor $^5/_8$ of f 3 165 955,79, van welke som in Mei 1901 reeds een bedrag van f 1 873 333,33 door de Maatschappij is afgedragen. Het winstaandeel van den Staat over 1899/1900, ad f 4 333 615,52, was in November 1900 geheel in 's lands kas gestort.

Door de Singkep-Tinmaatschappij werd gedurende het boekjaar 1 Juli 1900 t/m 30 Juni 1901 uit de groeven op Singkep en het door de Maatschappij geëxploiteerd wordend terrein in Kedah (Malakka) in 't geheel 13 153 pikol tin verkregen, tegen 9533 in 1899/1900. De gemiddelde sterkte aan eigenlijk werkvolk (meerendeels Chineezen) bedroeg 1679 man, waarvan gemiddeld present waren voor het werk in de mijngroeven 1502 man (in 1899/1900 respectievelijk 1750 en 1522). Aan tinbetaling werd genoten $ 13 à $ 25 per pikol en per man, in sommige gevallen nog met een toeslag.

Voor den verkoop (te Singapore) werd, met inbegrip van het restant van den oogst van 1899/1900, bestemd 13 148 pikol. De totale opbrengst beliep f 1 149 398, terwijl een algemeene middelprijs werd verkregen van $ 68,86 per Straits-pikol (60,47 K.G.), overeenkomende met f 69,38 per 50 K.G.

De winst- en verliesrekening der Maatschappij wees over 1900/1901 een voordeelig saldo aan van f 403 889, tegen f 384 204 over 1899/1900.

Steen- en bruinkolen. Het aantal der voor het winnen van kolen of van kolen *en* andere delfstoffen in concessie afgestane mijnvelden vermeerderde gedurende het behandelde tijdvak van 10 tot 12, waaronder echter slechts 6, waar steen- of bruinkolen het eigenlijke doel der exploitatie uitmaken. Productie van steenkolen had in 1900 slechts plaats op de onderneming Bahangau in Palembang (207 ton, tegen 205 in 1899), op die der Oost-Borneo Maatschappij in Koetei (4191 ton, tegen 3910 in 1899) en op de onderneming Louise (mede in Koetei), waar nevens het hoofdproduct, petroleum, eene hoeveelheid van 1940 ton steenkolen werd verkregen.

Petroleum. Op Java en Madura waren op ult. Juni 1901 15 petroleum-concessiën van kracht (tegen 14 op den overeenkomstigen datum van 1900), van welke echter 6 gedurende 1900 niet of nog niet in exploitatie waren, namelijk Kaliwaroe en de Grobogan-concessie in Samarang, Goenoeng Sari en Dadoengan in Soerabaija en Geger en Tanah Merah op Madura. Op Kedoendoeng (Madura) werd eene boring verricht, die als mislukt was te beschouwen. Klantoeng-Sodjomerto in Samarang leverde 1 170 677 L. ruwe petroleum (in 1899 1 183 000 L.), de in handen der Dordtsche Petroleummaatschappij zijnde concessieterreinen Panolan en Djepon in Rembang en Djabakotta, de Twaalf dessa's, Lidah-koelon en Metatoe in Soerabaija ongeveer 60 833 000 L. (in 1899 62 905 446 L.) en Tinawoen in Rembang 35 305 134 L. (in 1899 33 712 928 L.). In hare raffinaderijen te Wonokromo, Ngareng en Samarang verkreeg genoemde Maatschappij in het geheel 1 647 114 kisten lichtpetroleum, 14 572 kisten machine-olie, 442 447 K.G. asphalt en 381 008 K.G. paraffine.

Van de petroleum-concessiën in de buitenbezittingen leverden 2 van de 3 zich in handen van de „Nederlandsch-Indische Industrie- en Handelmaatschappij" te Amsterdam bevindende concessiën in Koetei, namelijk Louise of Sangga Sangga en Mathilde of Balik Papan, in 1900 59 252 ton ruwe olie, tegen 30 987 ton ruwe en 265 ton geraffineerde olie in het voorafgegane jaar. Van de 6 concessieterreinen in Langkat en Tamiang (Oostkust van Sumatra), waarover de „Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië" beschikte, leverden ook in 1900 alleen Telaga Said en Boekit Mas product, en wel respectievelijk 46 766 000 en 208 000 L. gezuiverde olie, tegen 67 966 400 en 332 600 L. in 1899. Van de 5 andere concessiën in Langkat produceerden Boeloe Telang 19 206 000 L. en Boekit Tinggi 52 600 L. lichtolie (in 1899 respectievelijk 6 174 000 L. en 900 000 L.), terwijl de in November 1900 aangeboorde olielaag op Lepan nog slechts eene zeer geringe productie opleverde, en van Poeloe Koempei en Tandjong Bringin geene berichten ontvangen werden. Peureula (Atjeh), eerst in 1901 verleend aan de „Petroleummaatschappij Holland-Perlak", produceerde reeds in 1900, en wel 9 913 000 L. ruwe petroleum. Van de in het bezit der „Petroleummaatschappij Moeara Enim" zijnde concessiën Moeara Enim en Babat, in Palembang, produceerde de eerste 173 900 000 L. ruwe olie, waaruit 63 530 000 L. lichtolie verkregen werd, terwijl de laatste nog niets leverde, daar met het oppompen van de ruwe olie naar de raffinaderij te Pladjoe gewacht moest worden tot de pijpleiding gereed zou zijn. Gedurende de laatste twee maanden van het jaar werd te Pladjoe eene hoeveelheid van 3 000 000 L. benzine geproduceerd. De „Petroleummaatschappij Sumatra-Palembang" verkreeg uit hare concessie Palembang in 1900 797 000 units lichtolie, tegen 725 241 in 1899.

Goud en zilver. Van de op ult. Juni 1901 van kracht zijnde 43 mijnconcessiën (allen in de buitenbezittingen), welke in hoofdzaak de winning van goud ten doel hebben, werden er 30 in 1900 nog niet geëxploiteerd, namelijk Polangko (Menado), Siak Pai, de 4 „Wilhelmina Gold Dredging concessions" en de 23 Melawi-rivier-concessiën (Westerafdeeling van Borneo) en Melak (Koetei), terwijl men zich op de terreinen van Goenoeng Lawak (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), Sambas Gold Mines, West-Borneo Gold Field, Ban Pin San, Sambas-rivier-concessie n°. I, Emmaville, Alluvia en Loemar (Westerafdeeling van Borneo) nog met voorloopige werkzaamheden bezig hield. Wat Totok en Soemalata II (Menado) betreft, werden nog geen bevredigende resultaten verkregen. Daarentegen waren voor Lebong Donok (Palembang), toebehoorende aan de „Mijnbouwmaatschappij Redjang Lebong", zoomede voor Soemalata I en Paleleh (Menado), respectievelijk in handen van de „Mijnbouwmaatschappij Soemalata" en de „Nederlandsch-Indische Mijnbouwmaatschappij", op welke concessieterreinen met alle inspanning werd gewerkt, de uitkomsten beter, zoodat er alle uitzicht bestaat, dat, ofschoon nog allerlei moeielijkheden moeten worden overwonnen, deze ondernemingen geleidelijk tot gezonde ontwikkeling zullen geraken. Eerstgenoemde Maatschappij produceerde in 1900 351 K.G. goud en 2292 K.G. zilver. De beide andere ondernemingen, die tot dusver hare ertsen naar Europa hadden verscheept, gingen er in 1900 toe over een deel der ertsen plaatselijk te verwerken. Op Soemalata I begon men tegen

het einde van Juni 1900 te smelten en was bij het einde des jaars 160 ton „matte" geproduceerd, bevattende p. m. 40 K.G. goud. Voorts werd 3000 ton erts verzameld, tegen 480 in 1899. Paleleh gaf 493 ton verscheepertsen, bevattende p. m. 170 gram goud en 465 gram zilver per ton (in 1899 238 ton met een gemiddeld gehalte van 183 gram goud en 497 gram zilver per ton), terwijl door verwerking ter plaatse nog 138 K.G. aan goud en zilver werd verkregen.

Andere niet reeds genoemde delfstoffen maakten het hoofddoel der ontginning uit bij een negental concessiën en bij de vier lager bedoelde „vergunningen". Van de concessiën voor jodium en jodiumverbindingen Genoek Watoe en Kedoeng Waroe in Soerabaija bracht de eerste in 1900 2545 K.G. joodkoper op (tegen 2346 K.G. in 1899), terwijl de andere, evenals in het voorafgegane jaar, niets produceerde. Dit laatste was ook het geval bij de zandsteen-concessie Goenoeng Woengkal (Pasoeroean) en de concessie voor marmer en kiezelgesteente Wadjak (Kediri). Van de beide bruinsteen-concessiën Kliripan en Penggoeng in Djokjokarta produceerde de eerste 2000 ton (tegen 1388 ton in 1899), terwijl van de laatste geen opgaven inkwamen. De concessie Charlotte voor lood- en antimoon-erts (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) en de Batjan-concessie (Ternate) voor alle delfstoffen werkten in 1900 niet. Op de diamanten-concessie Goenoeng Lawak (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) werden, na eene lange rustperiode, de werkzaamheden hervat. Van de vier „vergunningen" tot winning van gesteenten en grondsoorten aan het oppervlak of in open groeven werden er twee eerst in April 1901 verleend; van de beide andere werd in 1900 geen gebruik gemaakt.

§ 5. *Inlandsche ontginningen.*

De inlandsche en Chineesche goudgraverijen en wasscherijen in de afdeeling Sambas (Westerafdeeling van Borneo) zouden in 1900 hebben opgeleverd 1136 thail van ongeveer 54 gram (tegen 1916 thail in 1899), welke hoeveelheid gewonnen werd door 1043 personen, meerendeels Chineezen. Verder produceerden in gemeld gewest Mampawa 10, Mandhor 12, Landak 160, Tajan 40, Sanggou en Sekadou 190 en Sintang 350 thail. De prijzen van het goud wisselden af tusschen f 75 en f 100 per thail.

In de residentie Menado, voornamelijk in de Gorontalosche districten Telaga, Kabila en Bone en in de landschappen Bolang Mongondo, Maoeton, Saoesoe en Todjo, werd door inlanders eenig goud gewonnen, waarvan de opbrengst echter aan het bestuur onbekend bleef.

De opbrengst der diamantwinning in de afdeeling Landak (Westerafdeeling van Borneo) zou, volgens schatting, in 1900 hebben bedragen 610 karaat, tegen 1972 karaat in 1899. In de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werd het bedrijf van diamantgraven in de afdeeling Martapoera algemeen beoefend. De uitkomsten waren echter gering en slechts voor enkelen, door het vinden van meer dan één karaat wegende steenen, loonend. In 1900 werden 1127 licentiën uitgereikt, tegen 2202 in 1899.

De opbrengst der voor inlandsche rekening in het landschap Salimbou (afdeeling Sintang der Westerafdeeling van Borneo) gedreven wordende kolendelving bedroeg in 1900 ongeveer 185 ton (tegen p. m. 195 ton in 1899), welke hoeveelheid grootendeels bij de gouvernements-depôts te Sintang en Pontianak werd ingenomen. In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo bleef de kolendelving in de afdeelingen Doesoenlanden en Martapoera, zoomede op Poeloe Laut en in het landschap Sambalioeng voor de inlandsche bevolking eene belangrijke bron van inkomsten.

§ 6. *Vergunningen tot mijnbouwkundige opsporingen.*

Het aantal ingekomen aanvragen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen, hetwelk in 1899, vergeleken met het voorafgegane jaar, belangrijk was gedaald (1250 tegen 6137), steeg in 1900 weder tot 1801. Van de op ult. Mei 1900 nog van kracht zijnde 599 opsporingsvergunningen voor Java en Madura kwamen er gedurende het tijdvak 1 Juni 1900 t/m ult. Mei 1901 217 te vervallen, doch daarentegen werden er 97 nieuwe verleend, zoodat er op laatstgenoemden datum nog 479 van kracht waren. Voor de buitenbezittingen waren de overeenkomstige cijfers 1698 (verbeterde opgaaf), 437, 569 en 1830, en voor die inlandsche staten, die het recht om zoodanige vergunningen te verleenen nog niet aan het Gouvernement hadden overgedragen, 221, 7, 73 en 287.

De in 1900, op grond van verleende opsporingsvergunningen, verkregen uitkomsten worden gezegd over 't algemeen niet veel gunstiger te zijn geweest dan in 1899. Grootere bedrijvigheid ontwikkelde zich op de alluviale goudgronden van Borneo. Zoo daar als elders moesten echter tal van opsporingen worden gestaakt door gebrek aan kapitaal, terwijl in vele gevallen de ingestelde onderzoekingen slechts van geringe beteekenis waren en bijna uitsluitend ten doel hadden door een begin van opsporing de intrekking der vergunningen te voorkomen. Omtrent sommige opsporingen (uitgenomen deze laatste, en ook die welke geheel onbevredigend verliepen of waarvan de uitslag nog niet bekend werd) valt kortelijk het volgende mede te deelen.

Bantam. Voor een gedeelte van het vergunningsterrein van den heer A. R. W. Kerkhoven, namelijk voor het kolenveld bij Bajah (afdeeling Lebak), werd, nadat op een paar punten het uitgaande der kolenlaag was blootgelegd, concessie tot ontginning aangevraagd.

Soerabaija. Door de „Dordtsche Petroleummaatschappij" werd eene diepe boring naar petroleum voltooid op haar vergunningsterrein in het district Goenoeng Kendeng, waarbij eene spuitende bron werd aangetroffen.

Madura. Dit laatste was mede het geval bij de opsporingen, welke vanwege de zooeven genoemde Maatschappij verricht werden in de afdeelingen Sumanap en Pamakassan.

Madioen. Ook in 1900 werden de mijnbouwkundige opsporingen in de afdeeling Patjitan door de firma Erdmann & Sielcken met kracht voortgezet. De resultaten schenen vrij gunstig te zijn; althans het personeel werd uitgebreid met een Engelschen mijningenieur. Monsters, hoofdzakelijk van kopererts, werden ter analyseering naar Samarang gezonden.

Sumatra's Westkust. Op het vergunningsterrein van de „Mijnbouwmaatschappij Soepajang" werd, onder leiding van een Engelschen prospector, gewerkt in de westelijke helling van den Penjaboengan, om aldaar aanwezige kwartsgangen te onderzoeken. Overal werd hierin goud geconstateerd, echter òf niet in voldoende hoeveelheid, òf te zeer verspreid om vooralsnog eene exploitatie te kunnen aanbevelen. Het vermoeden bestaat evenwel dat op grootere diepte ontginbare gangen zullen worden aangetroffen.

De „Lapoe Placer-Maatschappij" bepaalde zich tot het verwasschen van goudhoudend zand. Wel werd overal goud aangetroffen boven het onderliggend gesteente, doch nergens in zoodanige hoeveelheid, dat de exploitatie voor Europeanen loonend zou kunnen zijn.

Benkoelen. Alleen door het „Lebong Goud-Syndicaat" werden ernstig gemeende opsporingen voortgezet. Zij leidden tot het aanvragen van de concessie „Lebong Soelit" in de afdeeling Mokko-Mokko.

Palembang. Over de terreinen van de „Mijnbouwmaatschappij Tebing Tinggi" werden door drie deskundigen gunstige rapporten uitgebracht betreffende de waarschijnlijkheid van het vinden van oliebassins. Van één der aangetroffen petroleumvindplaatsen werd in één etmaal 257 L. verzameld. Ook werden verscheidene kwartsgangen ontdekt, waarvan het onderzoek nog niet was afgeloopen.

De „Nederlandsch-Indische Exploratiemaatschappij" liet door de „Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië" nieuwe boringen verrichten te Grissik en Selaro. Laatstgenoemd boorterrein werd uitgebreid, terwijl het aanboren van petroleum aldaar aanleiding gaf tot het vragen van eene vergunning tot aanleg van eene buisleiding. Van de boringen voor rekening van de „Petroleummaatschappij Iliran" te Balei Boekit en Tandjong Laut gaven die ter laatstgenoemde plaats veel hoop op gunstigen uitslag. Sedert het laatst van 1900 werden de werkzaamheden dezer Maatschappij eveneens door de „Koninklijke" verricht. Het „Moesi-Ilir-Syndicaat" leed in September 1900 een zwaar verlies door vernieling van gebouwen, materiaal, machinerieën en boortoestel, ten gevolge van eene gasontploffing, bij welk ongeluk 13 personen omkwamen. Sedert is men begonnen de geleden schade zooveel mogelijk te herstellen. Er was evenwel nog geen nieuw boormaterieel aangevoerd. De reeds verkregen uitkomsten schenen echter bevredigend te zijn.

Oostkust van Sumatra. Ook in dit gewest werden de werkzaamheden van de „Nederlandsch-Indische Exploratiemaatschappij" en andere Maatschappijen door de „Koninklijke" voortgezet. Volgens de onderzoekingen harer geologen waren de verwachtingen omtrent enkele terreinen gunstig.

Atjeh en onderhoorigheden. Ter Oostkust van Atjeh heerschte veel bedrijvigheid op het gebied van mijnbouwkundige onderzoekingen, die meerendeels geschiedden door personeel van de „Koninklijke". In Langsar en op den rechteroever der Peureula-rivier werden petroleumvindplaatsen aangetroffen en boringen op kleine schaal uitgevoerd. Bij de onderzoekingen in het exploratieterrein op den linkeroever dezer rivier werden goede uitkomsten verkregen. Nadat nabij Rantau Pandjang (Peureula) een drietal spuitende bronnen waren aangeboord en door de Regeering was beslist, dat bij het verleenen van eene mijnconcessie het verkregen product mocht verwerkt worden in de raffinaderijen te Pangkallan Brandan of Besitan (Oostkust van Sumatra), werd aan de genoemde Maatschappij vergunning verleend tot het aanleggen van eene buisleiding van Rantau Pandjang naar Bajan. Aan deze leiding, welke later tot Besitan zal worden verlengd, zoowel als aan de verdere inrichtingen (tanks op beide plaatsen en een pompstation te Bajan) werd met kracht gewerkt, zoodat op 16 November 1900 de eerste ruwe olie door die buisleiding kon worden overgepompt. Van Bajan werd het product sedert Augustus 1900 met ketelvaartuigen verder vervoerd naar Pangkallan Brandan. Te Rantau Pandjang werd tevens eene installatie gemaakt voor het verwijderen van gas uit het ruwe product en het gedeeltelijk raffineeren, welke installatie bij het einde van 1900 bijna gereed was. De verkregen gunstige resultaten gaven aan de Maatschappij „Holland-Perlak", houdster der vergunning, aanleiding om voor een gedeelte van het terrein concessie aan te vragen, welke concessie („Peureula") bij gouv. besluit van 8 Januari 1901 n°. 29 is verleend.

Westerafdeeling van Borneo. De „Exploratie- en Exploitatiemaatschappij Songkong" verkreeg bij hare onderzoekingen naar goud, enz. in het landschap Landak genoegzaam gunstige uitkomsten om er haar toe te doen besluiten bij het inlandsch zelfbestuur voor eenige terreinen concessie aan te vragen.

Door de „Mijnbouwmaatschappij Se Balau" werden twee kwartsgangen onderzocht, welke in een uitlooper van het Sedjamoe-gebergte aanwezig zijn en zich van Bare aan de Ledo-rivier tot Sintalang aan de Trea-rivier uitstrekken. Een gehalte van 13 tot 14 gram goud per ton werd geconstateerd. Bevredigende resultaten werden nog niet verkregen.

De uitkomsten van een voorloopig onderzoek in de vergunningsterreinen van de „Exploratie- en Exploitatiemaatschappij Batavia-Sambas" waren gunstig genoeg om eene verdere exploratie te wettigen.

De „Mijnbouwmaatschappij Sentai" vond in haar terrein in de buurt van Singkawang eene alluviale afzetting, die volgens haar ingenieur voor exploitatie in aanmerking komt.

Betrekkelijk gunstige uitkomsten zijn nog te vermelden van de „Goud-exploratiemaatschappij Benkajang", bestaande in het vinden van alluviale goudhoudende gronden. Evenwel waren ook hier, zooals in vele andere gevallen, de werkzaamheden gestaakt uit gebrek aan het noodige kapitaal.

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. De resultaten van de „Mijnbouwmaatschappij Kahajan" gaven aanleiding tot het aanvragen van eene concessie. De Maatschappij beoogt het winnen van edele metalen, steenkool en petroleum. Door de „Koetei-Exploratiemaatschappij" werd op het tot haar vergunningsterrein behoorende eiland Miang in October 1900 zeer lichte petroleum aangeboord. De werkzaamheden werden krachtig voortgezet, hoewel men te kampen had met vele bezwaren, verbonden aan de afgelegen ligging der terreinen. Concessie tot mijnontginning zou worden aangevraagd.

In Boeloengan werkten de maatschappijen „Boekit Pondok" en „Tarakan" op de gelijknamige terreinen. Eerstgenoemde verzond 20 kisten looderts naar Europa om daar geanalyseerd te worden. Op Tarakan, waar petroleum gezocht wordt, kwam men in Maart gereed met een nieuw boortoestel, doch reeds kort daarna werd het door brand beschadigd. Het voornemen bestond om nieuw boormaterieel aan te voeren.

De „Mijnbouwmaatschappij Zuid-Oost-Borneo" kreeg verschillende berichten omtrent het voorkomen van steenkolen in de afdeeling Doesoenlanden, van diamanten, goud, zilver, steenkolen, ijzer en aardolie in de afdeeling Pasir en de Tanah Boemboe-landen, en van steenkolen, lood, zilver- en ijzererts en aardolie in de Tidoengsche landen (afdeeling Koetei en de Noord-Oostkust van Borneo). Tot terreinwerkzaamheden ging zij echter nog niet over.

Het „Mijnbouw- en Industrie-Syndicaat" exploreerde met goed succes op Poeloe Laut; er zou echter nog wel een jaar verloopen, alvorens tot exploitatie zou kunnen worden overgegaan.

Celebes en onderhoorigheden. Te Mamoedjoe (Mandhar) deed de „Exploratie-maatschappij Doda" stoomboringen verrichten, waardoor de meening dat er veel petroleum aanwezig zou zijn versterkt werd; door gebrek aan fondsen moesten de werkzaamheden gestaakt worden.

Menado. De onderzoekingen der „Mijnbouwmaatschappij Belang" in het district Tompasso der afdeeling Amoerang leidden tot het aanvragen van de concessie „Polangko", welke bij gouv. besluit dd. 24 December 1900 n°. 45 werd verleend.

Op het vergunningsterrein der firma P. Landberg & Zoon in de afdeeling Tondano nabij de concessie „Totok" werden de onderzoekingen nog eenigen tijd voortgezet, waarbij op enkele punten antimoonglans is aangetroffen, doch sedert werd de exploratie gestaakt. De reeds vroeger onderzochte gangen te Bohoengan en Alasan schijnen voldoend gunstige resultaten te hebben opgeleverd.

De „Exploratie- en mijnbouwmaatschappij Kwandang-Soemalata" ontdekte, na op hare terreinen in het district Kwandang (afdeeling Gorontalo) tot dusver slechts onbelangrijke ertsgangen te hebben aangetroffen, zuidelijk van de concessie „Soemalata" een meerbelovend voorkomen. Eene concessie-aanvraag scheen spoedig te kunnen worden verwacht.

De „Exploratie- en mijnbouwmaatschappij Lima Kabila" zette hare onderzoekingen te Bohoelo en aan de Longalo-rivier voort. Op haar opsporingsterrein in Attingola, op den linkeroever der Andagile-rivier, werd aan den berg Sigasso een stelsel van dunne kopererstgangen aangetroffen. Het kopergehalte der ertsen liep volgens de berichten uiteen van 5 tot 20 pct. Het werk stond onder leiding van een Engelschen mijnbouwkundige.

Op het terrein der „Goudexploratiemaatschappij Bone" zijn te Dahoea, aan den noordrand van het dal der Bone-rivier, kopererstgangen gevonden, welke door ingravingen aan de oppervlakte en door tunnels blootgelegd werden. Tijdens een aan deze streek door den eerstaanwezend mijningenieur in Menado in Februari 1900 gebracht bezoek was dit onderzoek echter nog niet voldoende gevorderd om een oordeel te kunnen uitspreken over de beteekenis en het beloop van het ertsvoorkomen, dat echter niet onbelangrijk schijnt te zijn. Sedert moeten nog in de nabijgelegen ravijnen Molongidi en Tapadäa kopererstsen gevonden zijn, waaruit men tot het bestaan van eene groote, noordwestelijk gerichte kopererts-zone meent te mogen besluiten.

De „Goud-exploratiemaatschappij Pinogo" heeft eveneens in het district Bone, aan den heuvel Oengiango, tal van werken aangelegd ter opsporing van kwartsgangen, waarvan op vele plaatsen aan de oppervlakte het bestaan was aan den dag gekomen. In het begin van 1900 was echter nog geen samenhang over belangrijke lengte geconstateerd, terwijl het gehalte zoowel aan pyriet als aan goud zoo ongelijk was, dat de ontginbaarheid nog twijfelachtig moest worden geacht. Sedert moeten echter gunstiger uitkomsten verkregen zijn, op grond van welke men de mogelijkheid van ontginning meent te kunnen aannemen.

Van de Maatschappijen, welke in de landschappen met inlandsch zelfbestuur het veld harer werkzaamheid hebben gezocht, ontdekte de „Mijnbouwmaatschappij Bwool Lonoe" in de berghelling oostelijk van de Boekal-rivier (linkerzijtak der rivier van Negeri Lama in het landschap Bwool) een belangrijk kopererstvoorkomen; het betrokken terrein werd door haar in concessie gevraagd.

De „Mijnbouwmaatschappij Bwool" vond op haar terrein in het landschap Bolang Mongondo nabij de Ajong-rivier kopererts met een gering goudgehalte. De „Mijnbouwmaatschappij Kotaboenan" had zich op haar terrein in den oostelijken hoek van genoemd landschap flink geïnstalleerd. Eene proefinstallatie van 3 stampers was opgesteld. Drie schachten en tunnels waren in aanleg om de door talrijke oude inlandsche werken aan de oppervlakte aangeduide gangen van Daoep en Goenoeng Lama te onderzoeken; te Toengoe werden voorshands nog slechts oppervlakkige onderzoekingen ingesteld. Deze drie dicht bij

elkander gelegen vindplaatsen werden door een ongeveer $2^1/_2$ K.M. langen rijweg met het strandetablissement te Kotaboenan verbonden.

III. Zout.

Uitgenomen in de afdeeling Sumanap der residentie Madura, waar sedert Mei/Juli 1899, en eenige plaatsen in de residentie Bezoeki, waar sedert November/December 1900 (zie lager) *verpakt* zout (in briquetvorm) gesleten wordt, werd gedurende 1900 overal elders, waar het Gouvernement zout verkrijgbaar stelt, *los* zout gedebiteerd, en wel bij de maat, welke wijze van verkoop echter niet algemeen plaats vond, daar nog gehandhaafd bleef de indertijd ten opzichte van de residentie Batavia, de hoofdplaatsen Samarang en Soerabaija en de afscheepplaats Tjabangboengin in Krawang genomen maatregel om dáár den verkoop bij het gewicht te doen geschieden.

Alles herleid tot pikolmaten *los* zout, zou, volgens de voorloopige gegevens (die gewoonlijk later blijken nogal verandering te hebben ondergaan), in 1900 zijn gedebiteerd: op Java en Madura (wat de Vorstenlanden betreft alleen te Soerakarta en te Klatten) 1 261 283 en in de buitenbezittingen (aldaar slechts in 7 gewesten) 211 387 pikol, tegen respectievelijk 1 173 766 en 229 489 pikol (volgens verbeterde opgaven) in 1899. Op Java en Madura bleef het debiet slechts in de gewesten Probolinggo en Madura beneden het cijfer van 1899, doch in de buitenbezittingen was dit het geval in 5 van de betrokken 7 gewesten; zie daaromtrent nader het gewestelijk driejarig overzicht in bijlage CCC, dat thans in zoover is bekort dat het niet meer het debiet bij elke verkoopplaats in het bijzonder vermeldt. Het aantal verkoopplaatsen, daargelaten die waar briquetzout was of werd verkrijgbaar gesteld, bleef overigens in 1900 onveranderd. Het geheele zoutdebiet bracht in 1900 bruto op f 9 682 357, tegen f 9 350 458 (volgens verbeterde opgaven) in 1899.

De gouvernementszoutwinning (op Madura), waaromtrent mede naar bijlage CCC verwezen wordt, leverde in 1900, ten gevolge van de vele regens gedurende het aanmaakseizoen, belangrijk minder op dan in normale jaren, namelijk 38 281 kojang (1 148 430 pikol), tegen 58 896 kojang (1 766 880 pikol) in het trouwens gunstige jaar 1899.

Bij het einde van 1900 was aan *los* zout voorhanden: in de depôts 185 539 en in de verkoop- en de doorvoerpakhuizen 16 970, of in 't geheel 202 509 kojang, tegen 223 342 kojang op ult. 1899. De voorraad briquetzout op ult. 1900 was, tijdens de afsluiting der Indische opgaven voor dit gedeelte van het verslag, te Batavia niet met juistheid bekend. Op ult. 1899 werd opgegeven 420 kojang.

Nopens den gang van zaken bij de in Januari 1899 in de afdeeling Sumanap op Madura in werking gekomen gouvernements- (proef-) fabriek voor de briquetteering en verpakking van zout en nopens de uitkomsten der eenige maanden later in genoemde afdeeling aangevangen proefneming met den verkoop van dat briquetzout kon in het najaar van 1900 door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid, op grond van een door hem ingesteld plaatselijk onderzoek, gunstig worden gerapporteerd. Na de gaandeweg in de fabricage en in de verpakking aangebrachte verbeteringen kon het zout, zooals het in den laatsten tijd door de fabriek werd afgeleverd, geacht worden voldoende waarborgen aan te bieden om met gerustheid tot verdere invoering van het briquetstelsel te kunnen overgaan. Wat betreft den aftrek dien het briquetzout in het proefgebied bij de bevolking vond, bleek het aanvankelijk bij haar bestaan hebbende wantrouwen daartegen (zie vorig verslag, blz. 174) geheel verdwenen, en zag zij, zooals ook de Europeesche bestuursambtenaren en inlandsche hoofden bevestigden, meer en meer de voordeelen in die voor haar aan het nieuwe stelsel verbonden zijn. Door de verkrijgbaarstelling toch in kleine hoeveelheden (tot $^1/_4$ katti voor 2 cent) en bij een groot aantal pakhuizen, kon de inlander het zout bijna overal in het proefgebied direct bij 's lands pakhuizen zelf koopen, zoodat de vroeger aan den tusschenhandel betaalde winsten vervielen. Daardoor was het zout in Sumanap goedkooper geworden. De veranderde stemming der bevolking was ook merkbaar aan de toeneming van het debiet, dat in 1900 in de afdeeling Sumanap 872 kojang (26 160 pikol of 2 616 000 katti) bedroeg, gelijkstaande met ongeveer 27 830 pikol los zout, terwijl in 1898, dus vóór de invoering van het briquetstelsel, de omzet een cijfer aantoonde van 26 640 pikol.

Zooals in 't vorig verslag werd aangeteekend, bestond aanvankelijk nog twijfel omtrent de deugdelijkheid der verpakking van de briquetten en werden dientengevolge nieuwe verpakkingswijzen beproefd, waartoe eenige pranwladingen zoutbriquetten in verschillende verpakkingen naar Probolinggo en vandaar naar het binnenland getransporteerd werden. Met eene beslissing zou worden verwijld tot na afloop van den westmoesson, ten einde te kunnen beoordeelen of de verpakking ook bij vochtige weersgesteldheid zou voldoen. Op zijne voormelde dienstreis werd door genoemden departements-chef de toestand der pakketten zoutbriquetten zoowel in Sumanap (Madura) als in de (toenmalige) residentie Probolinggo onderzocht. In Sumanap werd alles in uitstekenden toestand aangetroffen. Slechts aan enkele weinige pakketten werden, alleen aan de omhulling, onbeduidende sporen van vocht waargenomen, doch zonder dat daarbij sprake kon zijn van beschadiging. Dezelfde ervaring werd ook opgedaan in Probolinggo; alleen te Loemadjang, waar de pakketten opzettelijk onder de ongunstigste omstandigheden werden opbewaard, bleken zij min of meer vochtig te zijn aan de buitenzijden, maar ook in deze pakketten waren de briquetten hard en ongeschonden gebleven en nog geheel geschikt voor den verkoop. Ook het weerstandsvermogen der verpakking zelve bleek voldoende; de omhulling bleef tijdens het transport en de opschuring ook onder grooten druk ongeschonden. De algemeene indruk van de nieuwe verpakkingswijze was zeer gunstig. De Indische Regeering zag dan ook geen bezwaar om reeds aanstonds tot eene uitbreiding van het proefgebied te doen overgaan, welke uitbreiding, in verband met het vermogen van de bestaande fabriek (tot welker ruimere installatie voorzichtigheidshalve nog eenige werktuigen uit Europa werden ontboden), zich, ingevolge gouv. besluit dd. 9 October 1900 n°. 11, voorshands zou bepalen tot het overig gedeelte der residentie Madura, zoomede tot de gewesten Bezoeki, Probolinggo en Pasoeroean, in welk complex het zoutdebiet gedurende de laatste jaren gemiddeld 183 000 pikol had bedragen. Bij het aangehaald besluit werd bepaald dat het briquetzout tegen dezelfde prijzen en in dezelfde gewichtseenheden (1 katti, $^1/_2$ katti, $^1/_4$ katti en 20 katti) als in de afdeeling Sumanap, zou worden verkrijgbaar gesteld èn bij de reeds bestaande verkooppakhuizen (doch hier eerst als de voorraad los zout er geheel zou zijn uitverkocht), èn verder op alle hoofdplaatsen van districten en onderdistricten waar geen zoutverkooppakhuis aanwezig is, op welke plaatsen te dien einde in of nabij de woning van het districts- of onderdistrictshoofd op eenvoudigen voet afsluitbare bergplaatsen zouden worden ingericht. Het beheer over de in het nieuwe proefgebied bestaande zoutverkooppakhuizen, welke zoo noodig ook dienen als doorvoerpakhuizen, blijft voorloopig opgedragen aan de in dienst zijnde zoutverkooppakhuismeesters onder genot van dezelfde minimuminkomsten en pikolgelden, welke zij genoten vóór de invoering van het nieuwe stelsel. Het is echter de bedoeling om de openvallende plaatsen onder deze beambten niet weder aan te vullen, maar den verkoop dan te doen geschieden op dezelfde wijze als voor de nieuw in het leven te roepen verkoopplaatsen is voorgeschreven, namelijk, onder toezicht van het betrokken districts- of onderdistrictshoofd, door den ter plaatse bescheiden districts- of onderdistrictsschrijver. De belooning dier debitanten is bepaald op 20 cent voor elken verkochten pikol zout, terwijl hun eene minimum-belooning is verzekerd van f 15 's maands, doch onder gehoudenheid van den betrokkene om op eigen kosten, zoo noodig, te voorzien in hulp, opdat de verkoop gedurende de daarvoor vastgestelde tijden ononderbroken kunne plaats hebben.

Bij het einde van 1900 had de verkoop van zoutbriquetten in het nieuwe proefgebied alleen nog een aanvang genomen op enkele plaatsen in de residentie Bezoeki. Sedert een kleiner of grooter gedeelte van November of December was aldaar aan briquetzout verkocht 7631 katti, gelijkstaande met p.m. 81 pikol los zout.

De gunstige uitkomsten, blijkens berichten van de eerste helft van 1901 zoo in Bezoeki als elders in het nieuwe proefgebied met den verkoop van gebriquetteerd zout verkregen, hebben er toe geleid dat door de Indische Regeering voorstellen zijn gedaan om het briquetstelsel geleidelijk in het geheele monopoliegebied in te voeren, waartoe uitbreiding van de bestaande (proef-) fabriek en oprichting van nog twee nieuwe fabrieken noodig zullen zijn.

De in Samarang aan sommige dessa's vrijgelaten zoutwinning uit de zoutwater- en modderwellen in de afdeeling Grobogan

leverde in 1900 slechts 15 114 pikol op, tegen 16 850 in 1899. Ook nu weder waren veelvuldige regens oorzaak van den achteruitgang. Overeenkomstig St. 1876 n°. 258 werden die dessa's in den zoutcijns aangeslagen tot een bedrag van f 7480.

IV. Koopvaart en scheepsbouw.

§ 1. *Koopvaart.*

Blijkens de jaarlijks te Batavia verschijnende „Statistiek van den handel, de scheepvaart en de in- en uitvoerrechten in Nederlandsch-Indië" vertegenwoordigden over 1900 de voor particuliere rekening in de tol- en de vrijhavens aldaar [1]) uit Nederland en den vreemde *ingevoerde* goederen (d.i. ongerekend de invoeren van gemunt en ongemunt goud en zilver) eene waarde van ruim f 176 millioen (ruim f 12 millioen meer dan in 1899) en de voor particuliere rekening uit voormelde havens naar buiten Nederlandsch-Indië *uitgevoerde* goederen eene waarde van f 230^6 millioen (f 4^6 millioen minder dan in 1899), in welke totalen de buitenbezittingen deelden voor respectievelijk f 55^2 en f 73^6 millioen (tegen f 53^8 en f 72 millioen in 1899). Over het algemeen steken derhalve de voor 1900 genoemde sommen niet ongunstig af bij die van 1899; de opgegeven invoerwaarde was thans zelfs hooger dan in eenig vorig jaar, en wanneer men het jaar 1899 uitzondert, was zulks ook met de uitvoerwaarde het geval. Het behoeft intusschen niet gezegd dat uit de door de handelsstatistiek aangewezen hoogere of lagere totalen op zich zelven weinig gevolgtrekkingen zijn te maken omtrent de toe- of afneming der handelsbeweging, vermits de voor de waardeberekening aangenomen eenheidscijfers soms aanmerkelijk tusschen het eene en het andere jaar verschillen. Zoodanig verschil doet zich b.v. in 1900 inzonderheid voor ten opzichte van de uitvoeren van tabak voor de Europeesche markt en van getahpertja, welker waarde, naar een eenheidsprijs van f 1 per K.G. voor beide artikelen, in de handelsstatistiek van 1899 telde voor respectievelijk f 49^2 en f 7^2 millioen, terwijl die voor 1900, naar een eenheidsprijs per K.G. van f 0,60 voor tabak en van f 2 voor getahpertja, de waarde stelt op f 31^4 en f 12^8 millioen, en zulks niettegenstaande voor het eerste artikel de uitgevoerde hoeveelheden méér, voor het andere minder bedroegen dan in 1899.

Van de opgegeven invoerwaarde betrof in beide jaren ruim de helft de artikelen manufacturen van alle soorten, kleederen, modewaren en garens (gezamenlijk in 1899 ruim 32 en in 1900 34 pct.), zoomede de in de handelsstatistiek onder „eetwaren" vermelde artikelen, en verder meel, rijst en zout (gezamenlijk in 1899 22 en in 1900 23 pct.).

Bij de uitvoeren waren het hoofdzakelijk suiker, tabak voor de Europeesche markt, koffie, zoomede gomsoorten, welke den doorslag gaven; de waarde hiervoor opgegeven bedroeg in 1899 ruim 71, in 1900 circa 66 pct. van de totale waarde der uitvoeren voor particuliere rekening.

Hoeveel onder de in- en uitvoeren begrepen was als van (of over) Nederland aangebracht en derwaarts afgeladen, kan voor al de in de handelsstatistiek afzonderlijk genoemde goederen blijken uit bijlage DDD, welk overzicht tevens de in- en uitvoeren voor gouvernementsrekening specificeert, en verder de gebruikelijke opgaven bevat omtrent de scheepvaartbeweging, voor zoover de hiervóór bedoelde jaarstatistiek die doet kennen. Als naar gewoonte wijst een der tabellen van de bij deze § behoorende bijlage — voor die in- of uitvoerartikelen waarvan zulks uit de handelsstatistiek blijkt — de *hoeveelheden* aan, waartoe de opgegeven waardecijfers betrekking hebben, en zulks over de laatst bekende vijf jaren. Afzonderlijk voor de suiker wordt hier nog aangeteekend, in aansluiting aan soortgelijke opgaaf in vorige verslagen, dat van de in 1900 van Java verscheepte totale hoeveelheid van 736598 ton, voor zooveel zulks bij de aflading kon worden opgegeven, de bestemming hoofdzakelijk was: Amerika, Hongkong, Australië, Japan, Singapore en Britsch-Indië, nl. respectievelijk 248307, 175 193, 67 125, 46 538, 35 820 en 10 510 of gezamenlijk 583 493 ton, terwijl van de overige 153 105 ton door de afladers als bestemming werd opgegeven o.a. 85828 ton naar het Engelsch Kanaal voor orders en 50 420 ton naar Port-Saïd voor orders, welke beide laatstgemelde hoeveelheden gebleken zijn tot eindbestemming te hebben gekregen Amerika, zoodat derwaarts in 't geheel haar weg gevonden heeft eene hoeveelheid van 384 555 ton. In de overigens hiervóór opgegeven verdeeling der hoeveelheden naar gelang van de bij de aflading opgegeven bestemming, waarbij nog te voegen is als verscheept naar China, Engeland, Nederland, Frankrijk en andere niet reeds genoemde landen of plaatsen respectievelijk 7792, 7645, 1216, 183 en 21 ton, is, voor zooveel zulks in Indië is kunnen worden nagegaan, later geen wijziging gekomen.

[1]) Wat betreft de havens in inlandsche staten, zijn in de bedoelde Statistiek alleen die behandeld, waar een *gouvernements*-tol- of havenkantoor gevestigd is.

§ 2. *Nederlandsch-Indische koopvaardijvloot.*

Volgens de in bijlage EEE sub I nader gespecificeerde gewestelijke opgaven was het aantal in Nederlandsch-Indië tehuis behoorende stoomschepen in 1900 geklommen van 104 tot 116, en dat der zeilschepen of zeilvaartuigen van 2127 tot 2281 (daaronder 176 en 177 op Europeesche wijze getuigde). De gezamenlijke inhoudsgrootte van al deze schepen en vaartuigen, waarbij niet gerekend zijn die, welke eene mindere grootte hadden dan 30 M³. (10.6 registerton), wordt opgegeven te hebben bedragen 288 922 M³. (102 092 registerton), waaronder voor de stoomschepen 113 181 M³. (39 993 registerton).

De aangehaalde bijlage vermeldt tevens plaatsgewijze het aantal *zee*schepen (stoom- en andere)), welke op ult. 1900 te boek stonden als van een Nederlandsch-Indischen zeebrief voorzien.

Eerste zeebrieven werden in 1900 uitgereikt ten behoeve van 18 stoomschepen (waarvan waren gebouwd in Nederlandsch-Indië 2, in Nederland 1 en in den vreemde 15, metende respectievelijk 126, 795 en 976 registerton), zoomede ten behoeve van 6 schoeners (waarvan 1 in Nederland en 5 in den vreemde waren gebouwd), gezamenlijk metende 427 registerton. Van de 24 bedoelde schepen behoorden er 16 (gezamenlijk 1707 ton) aan Europeesche reederijen, stonden 6 (gezamenlijk 550 ton) op naam van vreemde oosterlingen en 2 (gezamenlijk 67 ton) op naam van inlanders.

Ten einde tegemoet te komen aan in de practijk ondervonden bezwaren werden de in 1895 — zie het verslag van dat jaar (blz. 283) — vooral in het belang van de opiumpolitie uitgevaardigde bepalingen omtrent de identificatie van visscherspraauwen en andere van de toepassing der verordening op de zeebrieven en jaarpassen uitgesloten kleine vaartuigen bij ordonnantie van 6 Juni 1900 (St. n°. 173) door eene herziene regeling vervangen.

§ 3. *Scheepsbouw.*

In verschillende gewesten van Java, o. a. in Banjoemas, Madioen, Bezoeki, Samarang (afdeeling Kendal), Kadoe (afdeeling Karanganjar) en Soerakarta (aan de oevers der Solorivier), bepaalt de inlandsche scheepsbouw zich tot het maken van kleine vlerkprauwen (djoekongs) van uitgeholde boomstammen, veelal door de toekomstige gebruikers zelven of door gewone timmerlieden vervaardigd. In sommige gewesten der buitenbezittingen is dit evenzeer het geval, met name in Benkoelen, Lampongsche Districten, Atjeh, Billiton en ook in Menado, uitgenomen, wat dit laatste gewest betreft, de Sangi- en Talaut-eilanden, waar flinke handelsvaartuigen, de z. g. sopes, gebouwd worden.

Op eigenlijke werven van inlanders of vreemde oosterlingen liepen in 1900, volgens de ontvangen opgaven, van stapel: in Batavia 33, Pekalongan 24 en Rembang 120 op inlandsche wijze getuigde zeeschepen; bovendien in de beide laatste gewesten nog respectievelijk 76 en 22 inlandsche vaartuigen van minder dan 2 ton.

Wat de buitenbezittingen betreft, werden, voor zooveel uit de ontvangen opgaven blijkt, gebouwd: in de gewesten Lampongsche Districten 1, Westerafdeeling van Borneo 14, Zuider- en Oosterafdeeling 10, Celebes en onderhoorigheden 125 en Bali en Lombok 2 op inlandsche wijze getuigde zeeschepen, terwijl in de gewesten Oostkust van Sumatra, Riouw en Celebes en onderhoorigheden respectievelijk nog 61, 12 en 323 inlandsche vaartuigen kleiner dan 2 ton werden afgeleverd.

Op door Europeanen geëxploiteerde scheepstimmerwerven werden in 1900 gebouwd 3 stoomschepen (op de werf der firma Taylor & Lawson te Batavia) en verder eenige op inlandsche wijze getuigde zeeschepen, als: te Batavia (op drie werven) 9, in de residentie Cheribon (op twee werven)) 3, te Japara (op

drie werven) 14, te Padang 2 en in Benkoelen (op twee werven) mede 2 stuks. De beide Europeesche werven in de residentie Oostkust van Sumatra verrichtten alleen herstellingen.

Te Tandjong Priok (Batavia) maakten van de daar bestaande dokgelegenheid der „Droogdokmaatschappij Tandjong Priok" in 1900 81 schepen gebruik, zijnde 2 meer dan het jaar te voren. De Maatschappij had gemiddeld 8 Europeanen en 250 inlanders en Chineezen in dienst. Over de sedert 1 Augustus 1900 voor particuliere schepen geopende dokgelegenheid te Sabang op Poeloe Wé (Atjeh en onderhoorigheden) zie blz. 56.

In bijlage EEE sub II vindt men eene lijst der gedurende 1900 in den Nederlandsch-Indischen Archipel verongelukte schepen, doch alleen wat betreft die welke op Europeesche wijze getuigd waren.

V. Andere onderwerpen.

Groothandel. Te oordeelen naar de berichten der kamers van koophandel en nijverheid op de drie hoofdplaatsen van Java konden in 1900 de uitkomsten van den handel in algemeenen zin niet bijzonder bevredigend worden genoemd. In de eerste maanden der suikercampagne ondervonden de exporteurs door het buitengewoon laat binnenkomen van den oogst veel moeite om hunne ter reede wachtende schepen op tijd te beladen; zij vervielen daardoor in zware overliggelden of zagen zich genoopt om disponibele suikers op te koopen tegen prijzen boven de marktwaarde. Wegens de flauwe stemming voor koffie gedurende nagenoeg het geheele jaar kwam weinig speculatie in dit artikel voor en bepaalde de handel zich in hoofdzaak tot gewone commissiezaken. In andere exportartikelen werden de zaken met afwisselend geluk gedreven. De invoerhandel wordt geacht in 1900 een minder bevredigenden afzet te hebben gehad, doordien in vele streken, met name daar waar de rijstoogst tegenviel of andere voor de inlandsche markt geteelde gewassen, tengevolge van de abnormale weersgesteldheid gedurende den oostmoesson, een slecht beschot gaven, de koopkracht der bevolking te wenschen overliet, tot welk laatste ook bijdroeg de ongunstige toestand van vele particuliere koffieondernemingen, waarvan er ettelijke gesloten werden en andere de productiekosten beperkten, zoodat ook uit dien hoofde minder geld dan anders onder de bevolking kwam. Bovendien werkten de vaste en stijgende prijzen van de meeste artikelen op de Europeesche markten niet mede tot een levendigen importhandel, daar het voor importeurs uiterst moeielijk bleek die richting te volgen, doordien de vrij groote voorraden, nog tot de vroegere lagere noteeringen ingekocht, en waarvoor de houders, vooral die in de tweedehand, zich met niet verhoogde prijzen konden tevreden stellen, voldoende bleken om aan de vraag te voldoen, die zich voor de meeste goederen slechts bepaalde tot het hoogst noodige voor onmiddellijk gebruik. Verliezen geleden tengevolge van faillissementen van tweedehands-handelaren kwamen betrekkelijk weinig voor (verg. ook bijlage KK).

De kamer van koophandel en nijverheid te Padang bericht dat de uitvoerhandel in de eerste maanden van het jaar met succes kon gedreven worden, doch dat tengevolge van de daarna ingetreden verminderde vraag en daling van prijzen in Europa en Amerika, die toestand niet lang bleef voortduren en voor eene groote gedruktheid plaats maakte. Evenzoo was het met den invoerhandel in het ressort der kamer gesteld. Was aanvankelijk de omzet in invoerartikelen zeer levendig, doordien de bevolking tengevolge van de flinke prijzen die zij voor uitvoerproducten kon bedingen, betrekkelijk veel geld in handen kreeg, toen die hooge prijzen niet meer konden worden besteed, bleven al spoedig de aanvoeren van product achterwege en werd daardoor de koopkracht der bevolking weder minder. Ook de kleine gouvernements-koffieoogst werkte tot dit laatste mede.

Nopens den handel in het ressort der kamer van koophandel en nijverheid te Makasser werden voor dit gedeelte van het verslag geen mededeelingen ontvangen.

Binnenlandsche handel. De berichten omtrent den z. g. tweedehandshandel op Java en Madura over 1900 luiden het gunstigst uit de residentiën Preanger Regentschappen en Japara, zoomede uit de afdeelingen Sidoardjo en Djombang (Soerabaija) en Djember (Bezoeki); elders was de omzet in algemeenen zin slechts redelijk te noemen. De toestand van den inlandschen detail- of kleinhandel op Java en Madura bleef over het algemeen stationnair, uitgenomen in streken waar nieuwe spoor- of tramwegverbindingen het verkeer verlevendigden, of waar zich ten behoeve van onderhanden zijnde groote werken of uitbreiding van de particuliere industrie eene groote vlottende bevolking ophield. Door gemakkelijker verkeer nam in Bantam de afzet vooral van padi en copra toe, kwamen in Batavia voornamelijk meer vruchten en groenten ter markt, en breidde in Pekalongan de handel in gebatikte goederen zich uit. In sommige gedeelten van Madioen en Kediri deden zich in grooteren getale dan vroeger opkoopers van landbouwproducten voor.

Wat den binnenlandschen handel in de buitenbezittingen betreft, zij verwezen naar hetgeen te dien aanzien voor de meeste gewesten reeds is aangeteekend in hoofdstuk C. In niet onbelangrijke mate bracht reeds hier en daar de particuliere mijnbouw-industrie tot ontwikkeling van het vertier bij.

De opgaven omtrent het aantal plaatsen waar vaste markten (passars) zijn ingesteld, wijzen weder hier en daar op toeneming; slechts in enkele gewesten schijnen er passars te zijn opgeheven; verg. te dien aanzien tabel III van bijlage FFF, welke tabel geen numerieke opgaven meer bevat omtrent het neringdoen in kraampjes (warongs), aangezien daaromtrent geen voldoend vertrouwbare cijfers zijn te verstrekken.

Visscherijen. Wetenswaardige gegevens omtrent visscherij en inzameling van zeeproducten, in vele gewesten een belangrijke tak van volksbestaan, kwamen in de gewestelijke verslagen niet voor. Tot het uitoefenen van de visscherij naar paarlschelpen, paarlemoerschelpen en (of) tripang in verschillende gedeelten van het territoriaal zeegebied van Nederlandsch-Indië, alleen vrijgelaten aan de inheemsche bevolking, werd weder door eenige Europeanen en Chineezen de vereischte regeeringsvergunning gevraagd en verkregen (verg. daaromtrent bijlage GGG). Bijzonderheden omtrent dit bedrijf werden niet vernomen. Volgens de algemeene jaarlijksche handelsstatistiek van Nederlandsch-Indië werd in 1900 van daar, meest van Makasser, naar Nederland en den vreemde aan schelpen van verschillende soort uitgevoerd voor eene waarde van f 2 624 000 en aan tripang (bijna uitsluitend naar Singapore) voor eene waarde van f 651 000, welke uitvoeren over 1899 besomd hadden f 1 120 000 en f 580 000.

Met het inzouten en drogen van visch werden op menige plaats weder goede winsten behaald. Voor zooveel de uitvoeren daarvan naar buiten Nederlandsch-Indië plaats vonden, en de uitvoerplaatsen in de handelsstatistiek zijn opgenomen, beliepen de hoeveelheden in 1900 p. m. 240 000 pikol, zijnde nagenoeg evenveel als in 1899.

Fabrieks- en handwerksnijverheid. Onder deze rubriek valt slechts te verwijzen naar de in bijlage FFF sub I opgenomen lijst der in Nederlandsch-Indië aanwezige aan particulieren toebehoorende industrieele inrichtingen, uitgenomen die welke de verwerking van landbouwproducten beoogen, welke laatste reeds zijn besproken in afd. I van dit hoofdstuk. De lijst bevat tevens, voor zooveel de verstrekte inlichtingen dit mogelijk maakten, opgaven omtrent het aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag en hun gemiddeld loon.

Loonen van ambachtslieden en koelies. Ter aanvulling van de loonopgaven, voorkomende in de bij de voorgaande rubriek bedoelde lijst, wordt alsnog (zie sub II van bedoelde bijlage) hierachter gevoegd eene gewestelijke opgaaf van de minima en maxima der in 1900 aan ambachtslieden en koelies betaalde dagloonen. Onderzocht wordt of het mogelijk zal zijn eene betere loonstatistiek te leveren.

IJkwezen. In den loop van 1900 kwamen de regelingen van het ijkwezen voor alle (19) ijkdistricten volledig tot stand. Door vertraging, ondervonden bij de invoering van die regelingen, kon echter op verscheidene daarvoor aangewezen plaatsen het ijkonderzoek in 1900 nog niet plaats hebben. Over eene voor het gouvernement Sumatra's Westkust noodig gebleken afwijking van de normale regeling, waartoe werd overgegaan bij St. 1900 n°. 168, is reeds gehandeld in 't vorig verslag (blz. 177, noot).

Zoowel in bedoeld gouvernement (ijkdistrict) als in twee andere ijkdistricten, het eene omvattende de gewesten Bantam, Krawang en Preanger Regentschappen, en het andere uitmakende de residentie Menado, kon het ijkonderzoek in 1900 in 't geheel nog niet plaats hebben. In de overige ijkdistricten kwamen in dat jaar ter verificatie 17 717 aan het Gouvernement en 31 718 aan particulieren toebehoorende ijkvoorwerpen, waarvan er 15 696 en 24 316 (respectievelijk ruim 88 en 76 pct.)

konden worden goedgekeurd, doch zulks wat 5047 en 2385 stuks betreft eerst na voorafgegane justeering. Eerstgenoemd totaal bestond uit 16 502 maten, gewichten en strijkers en 1215 weegwerktuigen (alleen voor Java en Madura — met Bali en Lombok — waren deze getallen 14 169 en 1092); wat het andere totaal betreft, dat van den ijk en herijk ten behoeve van particulieren, was de verdeeling 17 549 maten, gewichten en strijkers en 14 169 weegwerktuigen (alleen voor Java en Madura — met Bali en Lombok — 16 819 en 13 311).

Aan ijkgelden werd in 1900 ontvangen f 11 063, tegen p. m. f 2955 in 1899.

Reeds spoedig na het in werking treden van de nieuwe voorschriften werden van particuliere zijde bedenkingen ingebracht tegen den ijk van weegwerktuigen, hoofdzakelijk wegens het algemeen in gebruik zijn, bepaaldelijk voor snelle wegingen waarbij het niet op groote nauwkeurigheid aankomt, van verschillende weegwerktuigen, welke geheel aan het doel beantwoorden, maar toch niet geschikt zijn van staatswege een waarborg van deugdelijkheid in den vorm van een ijkmerk te ontvangen. In verband hiermede werden in Januari 1901 (St. n°s. 25 en 26), met handhaving van het voorgeschreven ijkonderzoek voor alle gouvernements-weegwerktuigen, de ijk en herijk op weegwerktuigen voor particulieren opgeheven, uitgenomen wat betreft datjins (Romeinsche unsters), ten aanzien van welke het ijktoezicht in het belang der inlandsche bevolking behouden bleef. Tevens werd de gelegenheid tot ijk en herijk van gewichten voor fijnere weging (ter zwaarte van 1 gram en daarbeneden) tot de standplaats van den inspecteur beperkt, omdat elders het onderzoek daarvan, bij gemis aan behoorlijk daartoe ingerichte ijkkantoren, te bezwarend bleek.

Kamers van koophandel en nijverheid. Van de vijf in Nederlandsch-Indië bestaande kamers van koophandel en nijverheid gaven die te Batavia en Samarang haar jaarverslag over 1900 in druk uit, terwijl van de zijde der kamer te Soerabaija een verslag van hare werkzaamheden over het vijfjarig tijdvak 1896 t/m 1900 het licht zag. Van de kamers te Padang en Makasser was een verslag van hare verrichtingen over 1900, tijdens de afsluiting der Indische mededeelingen voor dit hoofdstuk, nog niet ingekomen.

De wenschelijkheid om bij de voorbereiding van belangrijke maatregelen, waarbij handel en nijverheid in Nederlandsch-Indië in den ruimsten zin betrokken zijn, steeds zooveel mogelijk van de voorlichting der hierbedoelde instellingen partij te trekken, leidde tot het gouv. besluit dd. 27 Maart 1901 n°. 28 (Jav. Cour. dd. 12 April d. a. v.), waarbij aan de hoofden van algemeen bestuur en aan de gewestelijke bestuurders het verlangen der Indische Regeering werd kenbaar gemaakt dat bij voorstellen van de bewuste strekking die voorlichting steeds worde ingeroepen. Opdat ook deskundigen buiten de kamers van koophandel en nijverheid, zooals handelsvereenigingen, enz., meer in de gelegenheid komen om in dergelijke gevallen te worden gehoord, werd bij hetzelfde besluit de aandacht der genoemde kamers gevestigd op de wenschelijkheid dat zij zich, zoo dikwijls hiertoe aanleiding bestaat, tot het bekomen van inlichtingen of tot het doen van mededeelingen in betrekking stellen met andere colleges en personen (zie art. 4 van het in St. 1863 n°. 144 opgenomen reglement voor de kamers van koophandel en nijverheid) en bij hare adviezen of voorstellen van die raadpleging doen blijken door overlegging van de stukken, waarbij de verkregen inlichtingen zijn verstrekt.

Tentoonstellingen. In 1900 werd te Menado vanwege de daar bestaande sportclub „Vooruit" eene goed geslaagde tentoonstelling van vee, pluimgedierte en huisdieren gehouden. Over de in de Preanger Regentschappen en te Fort de Kock (Padangsche Bovenlanden) plaats gehad hebbende paardententoonstellingen zie blz. 120 en 126.

Loterijen. In het tijdvak van 1 Juli 1900 t/m ult. April 1901 werden toegestaan één groote geldloterij (van f 400 000), waarvan de winsten respectievelijk voor $^2/_3$ en $^1/_3$ te bestemmen voor de vereenigingen „Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo" te Batavia en te Buitenzorg, benevens tien kleine geldloterijen (elke van f 10 000), o. a. tot stijving der fondsen benoodigd voor den bouw van 4 kerken (ten behoeve van de Protestantsche gemeenten te Sumanap en Kediri en van de Roomsch-katholieke gemeenten te Malang en Madioen), zoomede voor het herstel van 2 kerkgebouwen (ten behoeve van de Protestantsche gemeente te Salatiga en der Evangelische gemeente te Batavia), terwijl ook nog vergunning werd verleend om eene loterij van roerende goederen te houden tot een bedrag van f 3100, waarvan de netto opbrengst zou strekken tot leniging van den nood van Transvaalsche Boerengezinnen. Of al deze loterijen tijdig konden uitspelen, is slechts gemeld ten opzichte van de eerste, waarvan de trekking op 15 April 1901 plaats had. Daar men slechts 2/3 der loten had kunnen plaatsen, werden de prijzen tot op 2/3 verminderd.

Wat de vóór 1 Juli 1900 toegestane geldloterijen betreft, blijkt alleen dat van de 7, waarvoor de vergunningen van 1898/1899 dagteekenden, doch waarvan, blijkens het vorig verslag (blz. 178), de trekking was moeten worden uitgesteld, 6 in 1900 afliepen (die ad f 400 000 ten behoeve van het Protestantsch weeshuis te Samarang en van de vereeniging „Soerabaijasche ziekenverpleging", zoomede 5 kleine, elke tot een bedrag van f 10 000 of daarbeneden), doch dat van eene der in 1898/1899 toegestane kleine geldloterijen de vergunning werd ingetrokken wegens het ongebruikt laten voorbijgaan van den termijn, binnen welken de trekking moest plaats hebben.

Vermelding verdient nog het nieuw aangenomen beginsel om voortaan elk jaar toe te staan één groote loterij van f 500 000, uitsluitend voor liefdadige doeleinden (groote loterij-aanvragen met een niet-liefdadig doel komen eerst in aanmerking, wanneer geen aanvragen om groote loterijen voor liefdadige doeleinden aanhangig zijn) en, nadat de groote loterij uitgespeeld is, 10 kleine loterijen, elke van f 10 000, voor liefdadige en voor andere doeleinden.

De Minister van Koloniën,

T. A. J. VAN ASCH VAN WIJCK.

INHOUD

VAN HET

VERSLAG BETREFFENDE NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË VAN 1901.

	Bladz.
A. Grondgebied en bevolking	1
B. Opperbeheer	1
C. Mededeelingen van staatkundigen en algemeenen aard	1
§ 1. Betrekkingen met het buitenland	1
§ 2. Java en Madura	2
§ 3. Atjeh en onderhoorigheden	3
§ 4. Midden-Sumatra	24
§ 5. Sumatra's Westkust	25
§ 6. Benkoelen	26
§ 7. Lampongsche Districten	27
§ 8. Palembang	27
§ 9. Oostkust van Sumatra	27
§ 10. Riouw en onderhoorigheden	29
§ 11. Banka » »	30
§ 12. Billiton	30
§ 13. Westerafdeeling van Borneo	30
§ 14. Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	31
§ 15. Celebes en onderhoorigheden	33
§ 16. Menado	35
§ 17. Amboina	36
§ 18. Ternate en onderhoorigheden	36
§ 19. Timor » »	38
§ 20. Bali en Lombok	39
D. Landmacht	41
§ 1. Levende strijdkrachten	41
§ 2. Fortificatiën	47
§ 3. Topographische dienst	47
§ 4. Krijgsverrichtingen	48
§ 5. Korpsen niet rechtstreeks tot het leger behoorende	53
§ 6. Koninklijk koloniaal militair invalidenhuis op Bronbeek nabij Arnhem	53
E. Zeemacht	53
§ 1. Algemeene mededeelingen	53
§ 2. Oorlogsmarine	54
§ 3. Gouvernementsmarine	55
§ 4. Marine-etablissement te Soerabaija	56
§ 5. Speciale diensten onder beheer van het departement der marine	56
§ 6. Verrichtingen der zeemacht	58
F. Rechtswezen	59
§ 1. Rechterlijke macht	59
§ 2. Rechtswezen in het algemeen	60
§ 3. Burgerlijk recht, handelsrecht en burgerlijke rechtsvordering	60
§ 4. Strafrecht en strafvordering	61
§ 5. Gevangeniswezen	61
§ 6. Militair recht en militaire rechtspraak	62
§ 7. Gewestelijke en plaatselijke verordeningen	62
§ 8. Bijzondere rechten	62
§ 9. Personen en instellingen met het rechtswezen in verband	62

	Bladz.
G. Algemeene Rekenkamer en Comptabiliteit	63
§ 1. Algemeene Rekenkamer	63
§ 2. Comptabiliteit	63
H. Algemeen burgerlijk beheer	63
J. Departement van binnenlandsch bestuur	63
I. Gewestelijk en plaatselijk bestuur; politie	63
§ 1. Europeesch bestuur; politie	63
§ 2. Inlandsch bestuur	65
§ 3. Bestuur over vreemde oosterlingen	65
§ 4. Gewestelijke communicatie- en politievaartuigen	66
§ 5. Bijzondere onderwerpen	66
II. Persoonlijke diensten	66
§ 1. Java en Madura	66
§ 2. Buitenbezittingen	67
III. Landelijke inkomsten	68
IV. Agrarische aangelegenheden; uitgifte van grond	69
§ 1. Java en Madura	69
§ 2. Buitenbezittingen	70
V. Agrarische en kadastrale opnemingen	71
§ 1. Agrarische opnemingen	71
§ 2. Kadaster	71
VI. Transporten	72
VII. Paketvaart en andere stoomvaartdiensten	72
VIII. Veeartsenijdienst	73
K. Departement van onderwijs, eeredienst en nijverheid	74
I. Onderwijs	74
§ 1. Onderwijs voor Europeanen en met hen gelijkgestelden	74
§ 2. Onderwijs voor inlanders	75
II. Kunsten en wetenschappen	78
§ 1. Studie van Oostersche talen en van de instellingen van den Islam	78
§ 2. Oudheidkunde	78
§ 3. Natuurwetenschappen, ethnographie en geographie	78
§ 4. Genootschappen ter bevordering van wetenschappen en nijverheid; wetenschappelijke werken van verschillenden aard; tijdschriften en nieuwsbladen	79
§ 5. Landsdrukkerij, enz.	80
III. Eeredienst	80
§ 1. Christelijke godsdienst	80
§ 2. Mohammedaansche godsdienst	81
IV. Instellingen van liefdadigheid; uitkeerings- en spaarfondsen	81
V. Burgerlijke geneeskundige dienst	81

Bladz.

L. Departement der burgerlijke openbare werken. . . . 84
I. Waterstaat en burgerlijke openbare werken . . 84
§ 1. Personeel; uitvoering van werken 84
§ 2. Bijzonderheden nopens de verschillende categorieën van werken 85
II. Spoor- en tramwegen en stoomwezen. 88
§ 1. Spoor- en tramwegen 88
A. Spoorwegen 88
1°. Staatsspoorwegen 88
2°. Particuliere spoorwegen 89
3°. Concessiën of aanvragen voor nieuwe lijnen. 89
B. Stoomtramwegen 89
1°. Staatsstoomtramwegen. 89
2°. Particuliere stoomtramwegen 89
3°. Vergunningen of aanvragen voor nieuwe lijnen 91
C. Electrische tramwegen 91
D. Paardentramlijnen 92
E. Kabelspoorwegen en transportkabels. . . . 92
§ 2. Stoomwezen 92
III. Post- en telegraafdienst en telephoonwezen . . . 92
§ 1. Vereenigde post- en telegraafdienst 92
§ 2. Brieven- en pakketpost 93
§ 3. Paardenposterij 93
§ 4. Telegrafen en telephonen. 94
§ 5. Postspaarbank. 95
IV. Geleidingen voor electrische verlichting, enz. . . 95

M. Departement van financiën 95
I. Financiën 95
§ 1. Begrooting. 95
§ 2. Landskassen in Indië en kasbeheer in Nederland. 96
§ 3. Verkoop van producten 97
§ 4. Andere bronnen van inkomst 97
A. Verpachte middelen. 97
B. Onverpachte middelen en inkomsten . . . 100
II. Muntstelsel; geldmarkt 105
§ 1. Muntwezen. 105
§ 2. Geldmarkt. 106
§ 3. Javasche Bank 106

N. Burgerlijke en militaire landsdienaren 106

O Nijverheid 107
I. Landbouw, boschwezen en veeteelt 107
§ 1. Java en Madura. 107
A. Landbouw 107
1°. Inlandsche landbouw 107
a. Eenjarige gewassen 107
b. Overjarige gewassen 108
2°. Koffiecultuur aan de verplichte levering onderworpen 109
3°. Gouvernements-kina-onderneming . . 112
4°. Landbouwondernemingen uitsluitend op contracten met de inlandsche bevolking berustende, en ondernemingen tot opkoop en bereiding van landbouwproducten 113
Suikerondernemingen 113
Indigo-ondernemingen. 114
Tabaksondernemingen. 114

Bladz.

Ondernemingen voor het verwerken van padi of rijst en voor het bereiden van cassave 114
Ondernemingen tot opkoop en bereiding van andere producten 115
5°. Landbouw op gronden door het Gouvernement in erfpacht of in huur afgestaan. 115
6°. Landbouw op landen aan particulieren in eigendom afgestaan 116
7°. Landbouw op verhuurde landen in Soerakarta en Djokjokarta 116
B. Boschwezen 117
C. Veeteelt. 120
§ 2. Buitenbezittingen. 121
A. Landbouw 121
1°. Inlandsche landbouw 121
a. Eenjarige gewassen 121
b. Overjarige gewassen 121
2°. Koffiecultuur aan de verplichte levering onderworpen. 122
3°. Landbouwondernemingen op gronden door het Gouvernement in erfpacht of in huur afgestaan. 123
4°. Landbouwondernemingen welke (in de rechtstreeks onder Europeesch bestuur staande streken) uitsluitend berusten op overeenkomsten met de bevolking . 123
5°. Landbouwondernemingen op gronden door het Gouvernement in eigendom afgestaan 123
6°. Landbouwondernemingen gevestigd op gronden, bij contract verkregen van vorsten of hoofden van in het genot van zelfbestuur gelaten inlandsche rijken of landschappen 123
7°. Arbeiders op ondernemingen van land- (en mijn-) bouw. 124
B. Boschwezen 125
C. Veeteelt. 125
II. Mijnbouw. 126
§ 1. Wetgeving 126
§ 2. Dienst van het mijnwezen. 126
§ 3. Gouvernements-ontginningen. 127
§ 4. Particuliere ontginningen 128
§ 5. Inlandsche ontginningen 130
§ 6. Vergunningen tot mijnbouwkundige opsporingen 130
III. Zout 132
IV. Koopvaart en scheepsbouw 133
§ 1. Koopvaart. 133
§ 2. Nederlandsch-Indische koopvaardijvloot . . 133
§ 3. Scheepsbouw. 133
V. Andere onderwerpen. 134
Groothandel 134
Binnenlandsche handel 134
Visscherijen 134
Fabrieks- en handwerksnijverheid 134
Loonen van ambachtslieden en koelies . . . 134
IJkwezen 134
Kamers van koophandel en nijverheid. . . . 135
Tentoonstellingen 135
Loterijen 135

(5. 3.).

BIJLAGE A.

(Zie hoofdst. C, § 18, van het verslag.)

EXTRACT uit een verslag, dd. Fakfak 24 Januari 1901, van den assistent-resident titulair der afdeeling West- en Zuid-Nieuw-Guinea, den heer J. A. Kroesen, betreffende eene dienstreis naar Britsch- en de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea, ondernomen met Hr. Ms. flottieljevaartuig Serdang (October/December 1900).

Den 7den October 1900 kwam ik op mijne standplaats Fakfak terug van eene dienstreis met het daartoe te mijner beschikking gestelde gouvernementsstoomschip *Zeemeeuw*, waarmede sinds de laatste helft der maand September te voren de groep der Radja Ampat-eilanden was bezocht. Het plan was toen om eenige dagen te Fakfak te verblijven tot het gereed maken van het kwartaalwerk, waaronder de verantwoordingen der landsgelden te goeder rekening als voorschotten ontvangen en het regelen der andere werkzaamheden, ter voorkoming van achterstand in de indiening der bescheiden en stagnatie bij het bouwwerk, alvorens de reis met opgemeld stoomschip voort te zetten naar het zuidelijk gedeelte dezer afdeeling, namelijk naar Owiai, Boeroe, Oemar, Kipiak en Oetanata.

Inmiddels sloeg onverwachts de opdracht van regeeringswege, welke Hr. Ms. *Serdang* aan mij overbracht, mijn vastgesteld voornemen tot behoorlijke exploratie van de evengenoemde streken, in welke ik reeds ruim een jaar bezig was om den invloed van ons bestuur te vestigen, den bodem in.

Den 11den October liet Hr. Ms. *Serdang* ter reede Fakfak het anker vallen, waarna de officier van piket mij in gesloten couverten eenige dienstbrieven aanbood. Zoo gewerd mij de vertrouwelijke regeeringsopdracht om een ernstig onderzoek in te stellen naar de strooptochten door Tugere's, in Nederlandsch Nieuw-Guinea te huis behoorende, gehouden in de Britsche bezittingen op datzelfde eiland, zoomede het beramen van maatregelen tot tegengang van herhalingen der invallen van die Tugere's op het Britsche gebied en verder ter zake al datgene te verrichten en voor te stellen, wat onderzoek dan wel regeling mocht vereischen.

Dadelijk werd de onderwerpelijke aangelegenheid in studie genomen; daarna besloot ik den 13den October via het landschap Oemar, en tot deze plaats vergezeld van den gouvernementsstoomer *Zeemeeuw*, naar Thursday-eiland te stevenen; dit deelde ik den commandant van Hr. Ms. *Serdang* en den kapitein van den generalen staf C. F. H. Tuckermann mede op het door hen aan mij gebrachte avondbezoek op den dag van aankomst. Deze korte tijd voor het vertrek van Fakfak was dringend noodig tot het maken van de noodige toebereidselen voor de reis en het treffen van velerhande regelingen, maar nochtans geenszins voldoende voor het doen van voorzieningen ten aanzien van het bureau- en bouwwerk.

Vóór mijne afreis was hier nog eene hoogst ernstige en netelige zaak af te doen, die toen plotseling aanhangig werd gemaakt door den majoor van Kapaur; deze toch had in den nacht zijnevrouw op eene intieme verstandhouding betrapt met een Seran'schen gewapenden politiedienaar, die met verlof was. Volgens de hadat der Halifoeroes drongen al heel spoedig na het gebeurde van alle kanten een aantal van 200 of 300 met geweren en klewangs gewapende mannen het etablissement op, om den schuldigen, intusschen naar de kazerne gevluchten politiedienaar te dooden; het kostte inderdaad heel wat moeite om de zeer bewogen gemoederen van deze brooddronken lieden tot bedaren te brengen en hen terug te houden van de ten uitvoerlegging van hun misdadig plan, en zulks niettegenstaande er op dat oogenblik twee oorlogsschepen ter reede lagen. Eindelijk mocht het gelukken de bloeddorstige mannen te kalmeeren en den majoor en zijne woeste bende naar huis te sturen door hun te verzekeren dat de schuldige zijne straf niet zou ontgaan.

Na beëindiging dezer quaestie werd op den hooger bekendgestelden datum door beide genoemde schepen het anker gelicht en gekoerst naar Oemar.

De gouvernementsstoomer *Zeemeeuw* werd medegenomen voor het logies van de drie hoofden van Kipiak met hunne gezinnen en tevens tot verhooging van ons prestige bij deze hoofden en bevolking. Deze hoofden waren reeds ruim vijf maanden alhier als gasten opgenomen voor hunne beschaving, en moesten nu noodwendig naar hunne landschappen teruggebracht worden, zooals zulks hun beloofd was; met aller goedvinden werd bepaald, dat allen in de rivier van Oemar (op de topografische kaart van 1897 staat Doodslagers-rivier) zouden worden afgezet.

Het bestuurswerk, hetwelk ik mij had voorgesteld in die goed bevolkte streken gedurende anderhalve maand te verrichten met en door deze hoofden en hunne gezinnen, dadelijk na afloop van de opleiding alhier, is nu achterwege moeten blijven, en stellig voor den tijd van vele maanden uitgesteld, hetgeen natuurlijk het groote nadeel heeft, dat veel zal zijn te loor gegaan van wat met groote moeite en kosten is tot stand gebracht.

De hierbedoelde hoofden zijn die van Kipiak, Akarak en Oemar; deze behooren tot den Timowaka-volksstam, die de landstreek bewoont tusschen kaap Boeroe en kaap Steenboom, waarin van noordwest naar zuidoost, aan de gelijknamige rivieren, gelegen zijn de landschappen Boeroe, Napoeke, Potawai, Katya, Kottegak, Aidoea, Oemar, Jeroewe, Taukejak, Nojaijak, Jerak, Pejokwak, Paurauke, Ewandyak, Kipiak, Maparak, Akarak, Wamokak, Oetanata, Moeperoké en Waukak.

Door de bemiddeling dezer hoofden worden verkregen de aanrakingen met den Timekauwe-volksstam, die de landstreek occupeert van kaap Steenboom tot de Providentiaal-bank, waarin almede van noordwest naar zuidoost aan de gelijknamige rivieren gelegen zijn de landschappen Kamorokak, Paripyak, Ipirowyak, Bigowyak, Mimikak, Wanyak, Attoka, Nawerepi en Inyak; recht tegenover Attoka ligt het eiland Poeridi, dat ook op de topografische kaart van 1897 staat, even benoorden bovengenoemde bank, doch waarvan de naam toen nog niet bekend was.

Met eene frissche koelte en woelige zee kwamen wij den 16den October voor de Oemar-rivier ten anker; na de hoofden en de hunnen van geschenken te hebben voorzien, begaf ik mij in onze sloepen naar den wal ter ontmoeting van de aldaar verzamelde bevolking; slechts een klein gedeelte der bevolking

was aldaar vereenigd, omdat zij op onze komst niet was voorbereid.

Zoodra de schepen voor anker lagen, kwamen dadelijk eenige prauwen uit om de hoofden af te halen, en uitbundig was de vreugde bij het verwelkomen en terugzien van hunne voornaamste landgenooten; aan den wal was de ontvangst, ook van mij, zeer hartelijk en vriendschappelijk; na eenige uren oponthoud keerde ik met onze sloepen terug, nageoogd door de bevolking, die zich niet begrijpen kon, dat de sloepen door de zware branding konden komen; de geul aan de monding dezer rivier is breed en diep genoeg om bij niet al te ruw weder en bij hoog water — alsdan staat er drie vadem water — binnengestoomd te worden door kleinere stoomschepen.

Nog dienzelfden dag vertrok de *Zeemeeuw* via Dobo, tot aanvulling van den kolenvoorraad, naar Ternate en Hr. Ms. *Serdang* met mij naar Thursday-eiland, alwaar wij den 20sten October tegen den avond aankwamen; er waaide geregeld vrij sterke zuidoosten- of oostenwind en er stond gedurende de reis nogal veel zee. Op Thursday-eiland bleef die wind geruimen tijd met dezelfde sterkte waaien.

Den 22sten October telegrafeerde ik aan den Landvoogd, dat de Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea op Thursday-eiland werd verwacht, en dat door mij op de komst van Zijne Excellentie zou worden gewacht. In den voormiddag van dien dag bracht ik een officieel bezoek aan den heer John Douglas, gouvernements-resident der Torres-Straits, resideerende op Thursday-eiland; den volgenden dag ontving ik het tegenbezoek van Z.H.E.G. aan boord van Hr. Ms. *Serdang*. Daarna bezocht ik den heer Douglas nog een paar malen om inlichtingen in te winnen, doch, wat de Tugere's betreft, zonder eenig resultaat, wijl hij sedert mijn bezoek in den aanvang van 1900 niet meer van Tugere's had gehoord; hij verwees mij te dezen opzichte naar den spoedig op Thursday-eiland te verwachten Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea.

Onze verhouding was bijzonder vriendschappelijk en aangenaam; evenals den vorigen keer was hij hulpvaardig en voorkomend. Hij deelde mij mede, dat ook de Gouverneur van Queensland, Lord Lamington, resideerende te Brisbane, op Thursday-eiland werd verwacht tot het houden van eene inspectie in de Torres-Straits en in Britsch Nieuw-Guinea; de Torres-Straits ressorteeren onder Queensland, en de Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea staat in zeker opzicht onder den Gouverneur van Queensland; de eerste moet den Gouverneur op alle genomen beschikkingen goedkeuring vragen, over alle aangelegenheden rapporteeren, en door zijne tusschenkomst de correspondentie, bestemd voor het Ministerie van Koloniën in Engeland, indienen. 1)

Met ingang van 1 Januari 1901 zullen Australië en Britsch Nieuw-Guinea bestuurd worden door een Gouverneur-Generaal, terwijl in Australië Gouverneurs blijven en in Britsch Nieuw-Guinea een Luitenant-Gouverneur blijft geplaatst.

Den 24sten October laat in den namiddag arriveerde met den Engelschen gouvernementsstoomer *Merrie England* Z. E. de Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea, de heer G. Ruthven Le Hunte, die door den officier van piket van Hr. Ms. *Serdang* in kennis werd gesteld met mijne aanwezigheid en alstoen beleefd verzocht werd te willen opgeven wanneer Z. E. mij in audientie zou wenschen te ontvangen.

De heer Le Hunte stelde voor mij den volgenden middag een eerste bezoek te brengen op Hr. Ms. *Serdang*, wijl de *Merrie England* aan het kolenladen en zoo vuil was, dat Z. E. op dien bodem geene audientie kon verleenen.

Op het afgesproken tijdstip werd Z. E. met de noodige honneurs aan boord van Hr. Ms. *Serdang* ontvangen; tijdens het bezoek, dat zeer officieel was, overhandigde ik Z. E. den mij van regeeringswege medegegeven aanbevelingsbrief. Daarop werd overeengekomen, dat ik den volgenden morgen naar de *Merrie England* zou gaan om met den heer Le Hunte over de onderwerpelijke quaesties te confereeren; deze conferentie had plaats en heeft den ganschen voormiddag in beslag genomen.

Intusschen werd door Hr. Ms. *Serdang* op plechtige wijze de verloving van H. M. de Koningin gevierd en het Koninklijk saluut gegeven. De gouverneur Le Hunte en de resident Douglas deden van hunne sympathie met de vreugdevolle gebeurtenis blijken door in de meest hartelijke bewoordingen hunne gelukwenschen officieel aan mij te doen toekomen, welke ik dadelijk per draad heb aangeboden aan Z. E. den Gouverneur-Generaal te Batavia. Den daarop telegrafisch ontvangen dank van den Landvoogd heb ik den Heeren overgebracht.

Middelerwijl werden door den resident Douglas bij mij geïntroduceerd de Engelschman G. W. C. Pim en de Duitscher W. C. Dammköhler, circa eene week geleden teruggekeerd van een tocht langs de Zuidkust van Nieuw-Guinea, waarbij zij door wind en stroom met hun kotter waren voortgedreven naar het Nederlandsch gedeelte van Nieuw-Guinea en in de Meraukerivier (op de topographische kaart staat Maroka-rivier) eenige dagen tegen de woeste natuurelementen eene veilige schuilplaats hadden gevonden; zij moesten deze echter ijlings verlaten, toen zij gewaar werden dat de inboorlingen zich begonnen te verzamelen en te wapenen om den kotter aan te vallen. Een zeer uitvoerig relaas van dezen tocht in een gedeelte van Nederlandsch en Britsch Nieuw-Guinea staat in de „Torres-Straits pilot" onder het hoofd: „Pioneering and exploring in New-Guinea the Tugeri head-hunting tribe", hetwelk overeenkomt met het veel minder uitvoerig bericht van den heer Pim aan den Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea gegeven in een aan laatstgenoemde gerichten brief dd. 23 October 1900.

In die stukken werd gewag gemaakt van eene reis naar dezelfde streken door den heer Dammköhler, ondernomen in het laatst van het jaar 1898, waarbij de inboorlingen van Selerika en van de Amberauke-rivier — op de topographische kaart Beronka-rivier — zich lang niet vriendschappelijk betoond hebben, zelfs reeds op den kotter aan het rooven zijn geweest en ten slotte in een groot aantal prauwen zijn kotter *Edna* hebben vervolgd om gewelddadigheden te plegen tegen de opvarenden, terwijl de inboorlingen uit de genoemde streken eenigen tijd later, op strooptocht zijnde in de Morehead-rivier, den heer Dammköhler in de rivier hebben aangevallen, verwond en van zijne goederen beroofd, alsmede hoogstwaarschijnlijk diens toenmaligen metgezel, den heer P. Breuer, aan de monding van de Morehead-rivier vermoord en den kotter *Edna* uitgeplunderd en gesloopt zullen hebben.

Deze zijne wederwaardigheden heeft de heer Dammköhler officieel bericht aan den Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea, waardoor zijn statement dd. 21 Januari 1899 is opgenomen in het „Annual Report on British New-Guinea 1900" op blz. 10, terwijl hij mij onder dagteekening van 22 November 1900 uit Thursday-eiland het volgende uitvoeriger relaas daarover heeft aangeboden.

> I left Thursday-island the end of September 1898 in company with one Paul Breuer to prospect the coast of the western portion of British New-Guinea for pearl shell. After some delay at various islands in Torres-straits, we eventually reached the Bensbach-river on the boundary about the middle of October, as the weather was very rough, we decided to run into Dutch New-Guinea to visit some of the villages along the coast towards Frederick Henri-island. We anchored off the village of Silirika about 40 miles from the boundary. One canoe came off to the cutter, with some half a dozen natives on board. As soon as I saw the canoe I said to my companion that those were the same sort of canoe which sir William Mc. Gregor had captured, some time ago, from the Tugerimen at the Wasse Kassa-river, and which I had seen on the beach of the island of Boigo. The natives, when they came close to the cutter, said „Kia Kia". I gave them a rope and let them make their canoe fast to the cutter, and let three men come on board. I gave them to understand, that I wanted to get some coconuts and bananas; they said they had plenty on shore, and asked us to come on shore, I declined to go on shore, as the anchorage was bad and we had only a very small dingey, the men looked very wild, and were all painted up; they brought no weapons with them. I decided to follow the coast further along, in the hope of finding a river to go in for a good anchorage; we saw plenty of houses all along the coast to the westward as we sailed along, and some canoes came off to us and wanted us to come on shore, but we kept on till we reached the Baronka-river, which was marked on my chart; we run right in and anchored at the mouth of the river.
>
> There was one village on the north bank of the river,

1) In de „Colonial Office-list" staat dienaangaande aangeteekend: „The correspondence of the Administrator-Lieutenant-Governor of British New-Guinea with the Secretary of State passes through the Governor of Queensland, and that Colony, representing also New South-Wales and Victoria, exercises with the Secretary of State for the Colonies a supervision over the affairs of he Possession".

some 400 yards from where we anchored; the sandbeach was swarming with natives; it was then about 5 o'clock in the evening; one canoe came off and wanted us to come on shore, but as it was very late, I told the natives that I would come in the morning. They lit big fires during the night and we kept watch all night. Next morning at sunrise a canoe came off to the cutter and brought some coconuts and bananas. After we had our breakfast, I told my mate that I would go on shore. As we had only one rifle on board, I told my mate that he should take that and look out for me, and fire if the natives did not prove friendly; I did not take even a knife with me, when I went on shore.

As soon as I reached the sandbeach, I was surrounded by hundreds of natives, they escorted me to the chief, who was sitting in front of one of the houses. When I came up, he said „Kia Kia" and planted a long pole on which some grass was tied; then they brought me a simular stick and told me to stick it up along side of that of the chief, which I did, and then they all said „Kia Kia", which probably means friends. They then felt all over my body; I don't think that they had seen with men before; they brought me a coconut and some roasted pig. I stayed about one and a half hour with them and then went on board, we let the natives come on board, and give them old knifes and pieces of iron, some of our ballast they wanted to get axes very badly. The first and second day the natives seemed to be all right, but on the third day they came off in great numbres and they got more cheeky and began to steal anything on deck in the shape of iron. I remonstrated with them, but they only laughed at me. When I fired a shot out of my rifle, the jumped in their canoes and went on shore. After staying four days, and the last time that I went on shore, the natives were walking about with their arms and beginning to got very nasty. I went quickly on board and told my mate that we better leave next morning. So on the morning of the fifth day at sunrise we lifted our anchor, and started to go out, as soon as the natives saw us hoisting the sails, the came out in their canoes after us, but we had a good breeze from the land, and soon got outside in open sea when they returned. We then started betting to windward to the Bensbach-river, which we reached on the fourth day after leaving the Baronka-river; my mate was not in very good health at the time, and I suggested going up the Bensbach-river for fresh water as our supply had run out. We went up the Bensbach about 60—70 miles. I saw 2 old camps on the banks of the river, which I think are Tugeri-camps. Not seeing any natives, and not finding fresh water, we returned and sailed along the coast towards the Morehead-river, (we have had no water then for 5 days). All along the coast from the Bensbach to the Morehead are traces of villages, having been there, but evidently the Tugeri men have killed all the natives. About here coming to the Morehead-river, we anchored about ½ mile from the mouth. As my mate was not very well. I proposed that I should take the dingey up the river and look for water; I started about the end of November, took my rifle, blankets and sundry attire-articles of use with me, I found fresh water about 40 miles up the river, filling up all the various utensils I had. I started back on the fourth day. I got back to the place were we hat anchored the cutter; to my surprise and consternation there was no sign of the cutter, nor Paul Breuer. I pulled the dingey about outside the mouth of the river and looked all around to east and west, but no trace could I find. At first I did not know what to do, the sea outside was to rough for my little dingey So I decided to go up the river to find my way to the Fly-river and so eventually make my way to Daru. After pulling up the river for four days, I sighted the first natives, a small hunting party on the bank of the river. When they saw me, they run away at first, but came back presently seeing that it was only one man and a withe man, one woman came along and said „missionaire"; I nodded my head as much as to say „Yes". I went on shore, and soon there was a large crowd of natives assembled, they brought me food, and took me next day to their village; they told me that the Tugeri men came up there every year and killed a lot of their people. I promised them protection. Staying with those people about 2 weeks acting as a missionair, and beginning to make myself understood amongst them, I decided to make my way back to the mouth of the river; the weather was then getting fine, near the rainy season, they gave me plenty of native food, and one fine morning I started all the natives in the district assembled to wish me good bye.

I pulled all that day till 5 p. m., and feeling tired and hungry I roived to the bank of the river to camp for the night. I had just lit the fire, when I heard the splash of paddles, coming up the river. I ran to the dingey to get my rifle, when the first canoe came in sight. As soon as the people in the canoe saw me, these song out „Kia Kia". When I looked up, I saw two men, whom I had seen in the village, when I stayed in Dutch New-Guinea, I knew then that those were the Tugeri-men, who always come about this time of the year to British New-Guinea to kill the Bushmen. I had my rifle allready and sany out to these people to go away back, but most of them jumped with their bows and arrows into the water and swam on shore close to where I was; I waited to see what they were going to do. Not many seconds later, I saw them shooting at me with their arrows. I then started, firing at them and shot the first man through the back as he was running after my second shot, which killed another man. I received an arrow in my right arm, near the shoulder; I pulled the arrow out and fired again and again; some arrows went through my shirt; I had only one cartridge left; there was very long grass about 30 yards away, and my only chance was in flight; the sun was down and getting dark. I made a rum for it, and in a few seconds I was in the long grass. I heard the Tugeri-men coming after me, but it began to get dark than, and they could not find me. I slept in a tree that night, almost fainting from loss of blood amongst thousands of mosquitos.

Next morning at daylight I started on my way back to the friendly Bush-natives. I reached their village on the second day in the evening; one hour after my arrival some of the tribe came in and reported to the chief, that four of their men had been killed by the Tugeri men that morning whilst they where hunting kangaroo. We then shifted our camp that same night some ten miles furthed in the Bush.

I then stayed with the natives some three weeks longer, and eventually got the chief to give me three men to show me the way to the Maikassa-river; from there I made my way to „Bugi" the British New-Guinea police-station, and from here to „Daru", the seat of the Government-resident to whom I reported the matter."

Het is mij later gebleken, dat al het gerelateerde door de heeren Pim en Dammköhler volkomen juist is. Beiden zijn parel- en bêche-de-mer visschers, gevestigd op Thursday-eiland; de heer Pim is geenszins onbemiddeld. Zeer waarschijnlijk is het dat deze heeren, evenzeer als vele andere parelvisschers op Thursday-eiland, meermalen doch steeds, zooals het dan heet, toevallig, dan wel door rampen van hoogerhand daartoe genoodzaakt, in de territoriale wateren van Nederlandsch Nieuw-Guinea voor hunne visscherij gekomen zijn, zonder daarvan aan de autoriteiten mededeeling te doen, wijl het anders onverklaarbaar is dat de voornaamste parelvisschers mij wisten te verzekeren, dat de wateren van ons gebied langs de Zuidkust bijzonder rijk zijn aan parels, paarlmoerschelpen en bêche-de-mer, en dat deze visschers allen vrij goed op de hoogte zijn van het vaarwater aldaar. Daarbij vermijdt men zorgvuldig alle aanrakingen met onze inboorlingen ter Zuidkust, die door geheel Britsch Nieuw-Guinea en Queensland bekend staan als de beruchte Tugere's, voor wie vooral de inlanders uit laatstgenoemde streken eene ontzaglijke vrees hebben. Het verkrijgen van eene inlandsche bemanning op de kotters voor de reizen naar de kusten, bewoond door de Tugere's, is dan ook voor de parelvisschers eene groote moeielijkheid.

In de Australisch-Britsche koloniën staat de zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea bekend als bijzonder rijk aan klappers, paradijsvogels, massooi, sandelhout, diverse andere waardevolle houtsoorten en allerlei soorten van kostbare zeeproducten.

De heeren Pim en Dammköhler boden hunne verontschuldigingen aan, dat zij zonder mijne voorkennis zich in mijne afdeeling hadden opgehouden, doch beriepen zich als verzachtende omstandigheid voor het gepleegde verzuim op force majeure; ik

laakte natuurlijk de handeling, er bij voegende dat in dergelijke gevallen de consequentiën van hunne daden geheel en uitsluitend voor hunne verantwoording te stellen waren, wijl het reizen in onzen Archipel slechts mocht geschieden na erlanging van eene behoorlijke, van bestuurswege verleende, vergunning daarvoor. Bij die gelegenheid overhandigde de heer DAMMKÖHLER mij een portret van den inboorling der Amberauke-rivier (Tugere), die hem op de Morehead-rivier heeft aangevallen en met pijlen beschoten; het portret is door den heer PIM gemaakt terwijl deze inboorling, op het roepen en wenken van den heer DAMMKÖHLER, aan het retireeren was, om daarna ook te verdwijnen.

Naar het voorkomt, hebben evenwel de heeren PIM en DAMMKÖHLER het waagstuk, om dicht onder den wal te zeilen en enkele rivieren binnen te varen ter Zuidkust van het Nederlandsche gebied op dit eiland, niet alleenlijk ondernomen voor de visscherij en ten einde te beproeven ruilhandel met de inboorlingen te drijven, maar ook ter opsporing van bewijzen voor de waarmaking van de bovenbedoelde „statement" van den heer DAMMKÖHLER, dat inderdaad tot voor korten tijd geleden bij de hoogste Britsche autoriteiten als een verdichtsel werd aangemerkt, hetgeen, volgens de aan mij afgelegde verklaring van den Luitenant-Gouverneur RUTHVEN LE HUNTE, thans volstrekt niet meer het geval is; ook de betrokken Britsche autoriteiten hebben ter zake een onderzoek ingesteld, dat ten voordeele van den verslaggever DAMMKÖHLER is uitgevallen. Deze heer maakt een gunstigen indruk, en staat bij het bestuur op Thursday-eiland te goeder naam en faam bekend.

Van vele Europeesche handelaren en parelvisschers kreeg ik aanvragen om zich ter Zuidkust dezer afdeeling te mogen vestigen of om aldaar te visschen. De eerste aanvrager was de rijke parelvisscher H. J. LAKE; de groote Australische firma BURNS, PHILP & Co. (Limited) wilde aldaar eene branche of filiaalzaak oprichten en gaf aan den stafkapitein TUCKERMANN verschillende prijzen op ten behoeve van leveranties, door haar te doen bij expedities dan wel militaire vestigingen op de Zuidkust. Aan deze aanvragers is te kennen gegeven, dat zij nader op hunne verzoeken kunnen terugkomen, wanneer het bestuur ter Zuidkust gevestigd zal zijn.

Wordt in den loop van het jaar 1901 besloten tot het daarstellen van eene flinke en goed georganiseerde bestuursvestiging ter Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea, dan kan een groote toevloed daarheen van Japanners, inlanders, vooral afkomstig van Manilla, en Chineezen van uit Thursday-eiland en Queensland worden verwacht, aangezien alsdan in de laatstgenoemde streken de exodus zal beginnen, ten gevolge van de in Australië afgekondigde wet tot bescherming der Europeesche werklieden tegen de goedkooper te krijgen werklieden van evengenoemde nationaliteiten. In dat jaar worden alle nieuw komende Japansche, Chineesche en inlandsche werklieden en handelaren zooveel mogelijk geweerd, terwijl aan de nog aanwezigen een zekere tijd wordt gelaten om Australië te verlaten. De meeste der hierbedoelde werklieden zijn duikers of matrozen op de vaartuigen van parelvisschers, en zullen niets liever doen dan hun beroep weder uit te oefenen in de nabijheid van Thursday-eiland, omdat daar ter plaatse steeds met stoomschepen van diverse groote maatschappijen reisgelegenheid bestaat naar Japan, China, Singapore, Soerabaija en Batavia.

De Japansche en Manillareesche gemeenten op Thursday-eiland zijn zeer talrijk.

Van de paters der Roomsch-katholieke missie, behoorende tot de congregatie van de „Sacré-Coeur" op Thursday-eiland, vernam ik, dat hun genootschap, waarin vele Nederlanders betrokken en werkzaam zijn, reeds sinds jaren had gevraagd om op ons gebied ter Zuidkust dezen godsdienst te mogen propageeren. Over het werken van dit genootschap werd niets anders dan lof vernomen ook van de zijde der Engelsche besturende ambtenaren; de paters verzekerden mij, dat zoodra er een bestuursambtenaar ter Zuidkust geplaatst zal zijn, het genootschap, dat de hoofdvestiging op Thursday-eiland heeft, gaarne dadelijk eenige paters of broeders daarheen zou wenschen te zenden voor het missiewerk.

De bovenaangeduide conferentie van mij met Z. E. den Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea, den heer G. RUTHVEN LE HUNTE, had een hoogst aangenaam verloop, en droeg in alle opzichten een bijzonder vriendschappelijk karakter.

Des avonds gaf de heer LE HUNTE een diner, waarop behalve ik, ook de commandant van Hr. Ms. *Serdang* en de stafkapitein uitgenoodigd waren.

Open en flink werden de hangende quaesties behandeld, en op de cordiaalste wijze werd er gezocht naar den meest practischen weg tot tegengang van eene herhaling van de perniciense invallen op Britsch gebied der aldaar zoo zeer gevreesde Tugere's, terwijl daarbij voorloopig als vaststaand werd aangenomen, dat de Tugere's op Nederlandsch gebied te huis behooren, hetgeen nochtans, volgens de reeds te voren gemaakte afspraak, nader en plaatselijk door mij zou worden nagegaan en zulks om te weten te komen uit welke streek van de zeer uitgestrekte Zuidkust de hierbedoelde schuldige Tugere's afkomstig zijn.

De heer LE HUNTE heeft bij zijn ingesteld plaatselijk onderzoek van de geteisterde bevolking in Z. E.'s ressort vernomen, dat de invallers lieden waren, die kwamen van uit het verre westen — het Nederlandsch territoir — en van af de Nederlandsche grens tot aan de Fly-rivier en het eiland Kiwai door de Britsche onderdanen bestempeld worden met den naam van Tugere's, maar daarbij was door Z. E. niet gevraagd naar de namen der door die Tugere's bewoonde negorijen in het Nederlandsche gebied.

In Queensland en Britsch Nieuw-Guinea weet iedereen dat Tugere's uit het Nederlandsch gebied telken jare in groot aantal hongitochten gaan houden in Britsch Nieuw-Guinea, maar niemand kon namen van bepaalde personen en negorijen opgeven. De eenige vrij duidelijke aanwijzing in dezen is het portret van een der in de Amberauke-rivier gevestigde aanvallers van den heer DAMMKÖHLER, welk portret onloochenbaar het type aanwijst van den inboorling op de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea; uit het verder onderzoek zal moeten blijken, dat de inboorlingen van het Britsche gebied er gansch anders uitzien dan die in het Nederlandsch gebied en dat zij dit type kennen.

Ten einde nu een en ander na te gaan en den juisten omvang van het euvel voldingend te leeren kennen en te doorgronden, verzocht en verkreeg ik de vergunning om met Hr. Ms. *Serdang* het geheele gebied van Britsch Nieuw-Guinea te bekruisen en overal waar het mij goed dacht, ambtenaren en beambten, zoomede de bevolking te hooren en desgewenscht te verhooren, terwijl de uitvoering hiervan mij gemakkelijk werd gemaakt doordien de heer LE HUNTE de diensten van den resident-magistrate der Western-division, den heer C. G. MURRAY, gevestigd te Daru, te mijner beschikking stelde, om ook desnoodig later daarvan gebruik te maken bij den tocht naar de Zuidkust van het Nederlandsche gebied.

Behalve uit de relazen van de heeren PIM en DAMMKÖHLER en door hunne mondelinge breedvoerige toelichtingen daarop, vernam ik ook van meer andere personen, zoowel Europeanen als inboorlingen, op Thursday-eiland, dat de Tugere's in het jaar 1899 eene vreeselijke slachting hebben gehouden onder de bevolking der Morehead-rivier en daarbij hunne bezittingen geroofd en tuinen geplunderd hebben; trouwens dit verklaarden de Britsche autoriteiten eenstemmig.

De heer LE HUNTE verklaarde mij bereid te zijn tot elke samenwerking, hoeveel opofferingen hij of zijne ambtenaren zich eventueel daarvoor ook zou of zouden moeten getroosten, als die maar leidt tot het eenige en afdoende resultaat, hetwelk in het onderhavige geval wordt nagestreefd, namelijk de beëindiging van de invallen der Tugere's in Britsch Nieuw-Guinea; deze brutale invasies hebben, naar Z. E.'s meening, reeds zoovele jaren achtereen plaats gehad, dat het nu meer dan tijd wordt om die krachtig en afdoende te beletten; naar het oordeel van Z. E. bestaat er geen beter middel tegen dit diepgeworteld kwaad dan eene directe occupatie van het Tugere-land, met daaraan verbonden bestuurscontrôle; het al dan niet doen bestraffen der schuldige Tugere's meende Z. E. geheel aan den Landvoogd te moeten overlaten.

Voorts achtte Z. E. de heer LE HUNTE het wenschelijk, dat thans de zooveel geleden hebbende bevolking, behoorende tot den Sanana-stam, behoorlijk werd schadeloosgesteld; dit toestemmende uit overweging dat, zooals blijkt uit het gerapporteerde in onderscheidene mijner maandverslagen, ook in dit ressort als beginsel is aangenomen, dat de schuldigen aan een stroop- of hongitocht verplicht zijn tot uitlevering van de wederrechtelijk weggevoerde personen en tot vergoeding van de door dien tocht aan de benadeelde bevolking berokkende schade, zoowel ten gevolge van het verlies van menschenlevens als door de beschadiging van eigendommen, alsmede dat eene tweede ontmoeting met den heer LE HUNTE in den eersten tijd niet in uitzicht kon worden gesteld, — stelde ik voor voorshands een zeker bedrag vast te stellen om dat, na mijn ingesteld plaatselijk onderzoek, als vaststaand aan te nemen en bij onze beide Gouvernementen ter goedkeuring voor te brengen. Ik betoogde, dat

die schadevergoeding aan de Sanana's te distribueeren volgens de hadat op Nieuw-Guinea vrij gering was en meestal tusschen de inboorlingen onderling in natura placht betaald te worden, maar dat het toch, nu de vertegenwoordigers van Gouvernementen over de aangelegenheid onderhandelden, zeker wel de voorkeur verdiende, het geldelijk bedrag als aequivalent van het in natura te betalene daarvoor te bepalen. De schadeloosstelling zou in zich bevatten, zoowel de bloedprijzen voor de gedoode Sanana's, als de vergoeding wegens plundering en vernieling van hunne tuinen en huizen, zoomede wegens berooving van hunne bezittingen; zoo globaal rekenende en taxeerende, hebben Z. E. en ik dat bedrag ten behoeve van het Sanana-volk begroot op in totaal £ 100.

Voorts wenschte ik nog bepaald te zien, dat de familieleden van de door de Tugere's weggevoerde vrouwen en kinderen mij de namen zouden opgeven van de negorijen, waar de ontvoerden zich thans bevinden, en dat sommige dier familiebetrekkingen alsdan met mij zouden medegaan, naar het land der Tugere's tot aanwijzing en identificatie van hunne weggehaalde bloedverwanten; ook aan dezen mijnen wensch werd dadelijk bereidwillig voldaan. Provisioneel moesten alle eventueele voorzieningen ter zake dadelijk getroffen worden, wijl de heer Le Hunte weldra met Z. E. den Gouverneur van Queensland, Lord Lamington, op reis zou gaan met het vooruitzicht niet vóór medio December op zijne standplaats, Port Moresby, teruggekeerd te zullen zijn, alsmede omdat Lord Lamington zijne goedkeuring moest hechten aan de tusschen den heer Le Hunte en mij in principe gemaakte regelingen.

De heer Le Hunte deelde mij mede, dat de mogelijkheid van zijn terugkeer naar Thursday-eiland tegen 18 November niet uitgesloten was, daar hij hoogstwaarschijnlijk alsdan samen zou zijn met den naar Europa vertrekkenden Gouverneur van New South-Wales, Lord Beauchamp. De afspraak werd alstoen tusschen ons gemaakt, dat wij onze werkzaamheden en verrichtingen dusdanig zouden regelen, dat wij elkander tegen dien datum wederom op gezegd eiland zouden ontmoeten tot het houden van nadere besprekingen.

Den dag na mijne conferentie met den heer Le Hunte arriveerde Lord Lamington op Thursday-eiland, alwaar Z. E. feestelijk en met honneurs, ook militaire, werd ontvangen.

Op den dag van Lord Lamington's aankomst, een feestdag op Thursday-eiland, werd Z. E. door de ingezetenen een cricket-luncheon aangeboden, waarbij ik, de commandant van Hr. Ms. *Serdang* en de stafkapitein officieel werden uitgenoodigd. De resident Douglas ontving ons en stelde ons aan Lord Lamington voor, die zich verder, ook tijdens de luncheon, als wanneer ik de eer had aan Z. E.'s rechterhand te zitten, nog al druk met mij bezig hield; natuurlijk werden ook Nieuw-Guinea-zaken besproken. Op deze luncheon bracht de resident Douglas een heildronk uit op H. M. de Koningin van Nederland en wenschte H. D. en het Nederlandsche volk geluk met de toen juist bekend geworden verloving van H. M. met den Hertog Hendrik van Mecklenburg-Schwerin; voorts spraken de heer Douglas, Lord Lamington en de heer Le Hunte bij die gelegenheid zeer waardeerende woorden tot mij en de état-major van Hr. Ms. *Serdang*, terwijl de heer Le Hunte zeide de hoop te koesteren van spoedig eene naburige Nederlandsche bestuursvestiging in het land der Tugere's te zien verrijzen, opdat dan de eindelooze strooptochten van dien stam tot het verledene zullen behooren en de veiligheid van personen en goederen in de Western-Division meer verzekerd zal zijn, en dat die vestiging moge leiden tot meerdere voorspoed en grooter vertier op Thursday-eiland. Met eene beleefde dankbetuiging zonder meer werden mijnerzijds deze toosten beantwoord.

Des avonds gaf Lord Lamington een officieel diner, waarop ik en de genoemde officieren werden uitgenoodigd; op dit diner wijdde Z. E. een dronk aan H. M. de Koningin der Nederlanden, waarvoor ik Z. E. dank betuigde; de houding van Lord Lamington was in alle opzichten hoogst sympathiek en bijzonder vriendschappelijk en welwillend; de behandeling der zaken met den heer Le Hunte, die mede bij alle feestelijkheden en diners tegenwoordig was, droeg volkomen de goedkeuring van Lord Lamington weg, zooals Z. E. mij persoonlijk mededeelde.

Aangezien daartoe geene andere gelegenheid was, verleende Lord Lamington mij en de bedoelde officieren voor Z. E.'s afreis eene officieele audientie, waarbij Z. E. verklaarde ten hoogste ingenomen en voldaan te zijn over de samenwerking, die er nu plaats vond tusschen de Britsche en de Nederlandsche Gouvernementen, en drukte Z. E. de hoop uit, dat die samenwerking speciaal ten aanzien van de Nieuw-Guinea-zaken onverflauwd zou mogen blijven bestaan. Ik betuigde Lord Lamington grooten dank voor de vele beleefdheden en de algemeene medewerking en hulpvaardigheid ondervonden in Z. E.'s Gouvernement.

Op mijn dringend verzoek besloten de Gouverneurs van Queensland en Britsch-Nieuw-Guinea, die reeds den 29sten October, vergezeld van den resident Douglas Thursday-eiland zouden verlaten met den Engelschen gouvernementsstoomer *Merrie England*, des avonds van den 30sten bij Dalrymple-eiland, alwaar Hr. Ms. *Serdang*, die den 30sten October Thursday-eiland verliet, de *Merrie England* zou afwachten, te ankeren, ten einde den volgenden morgen vroeg gezamenlijk door te stoomen naar Daru, op welke plaats de beide Gouverneurs, de resident-magistrate te Daru en ik nogmaals zouden confereeren over de hangende quaesties en de heer Le Hunte, die niets liever had gedaan dan het nog te doene onderzoek gezamenlijk met mij te houden, doch daarin verhinderd was doordien hij Lord Lamington op dienstreis moest vergezellen, eene open instructie zou opmaken voor den resident-magistrate C. G. Murray, waar al de besproken punten zouden aangestipt en de in beginsel goedgekeurde regeling zou bekendgesteld worden, zoodat de basis, waarop partijen zouden voortwerken, geboekstaafd was.

Aldus geschiedde het; maar te Daru aangekomen, vonden wij den heer Murray niet thuis.

Dadelijk zond de heer Le Hunte eene prauw met een brief uit om dien resident-magistrate op te zoeken en spoedig huiswaarts te doen keeren.

De conferentie werd gehouden en de instructie opgemaakt buiten den heer Murray om; nadat Lord Lamington mij gevraagd had of ik mij met die instructie voorloopig kon vereenigen, en ik die vraag bevestigend had beantwoord, werd mij dat stuk in minuut uitgereikt door den heer Le Hunte, met verzoek dat te zijner tijd te overhandigen aan den heer Murray.

Er was op gerekend, dat de hooge Britsche autoriteiten, met hunne secretarissen en adjudanten, te Daru aan boord van Hr. Ms. *Serdang* zouden aanzitten aan een te hunner eere door den vertegenwoordiger van het Nederlandsch-Indische Gouvernement gegeven dejeuner dinatoire als contra-beleefdheid; dit dejeuner is uitmuntend geslaagd; na een heildronk op HH. MM. de Koninginnen van Nederland en Engeland, stelde ik eenen toost in op de hooge gasten, die achtereenvolgens door de betrokkenen werd beantwoord.

Nog op de valreep, tot waar de commandant van Hr. Ms. *Serdang* de hooge gasten bij het afscheid nemen uitgeleide deed, betuigde Lord Lamington zijne tevredenheid over de wijze van samenwerking van het Nederlandsche met het Britsche Gouvernement.

Dadelijk na embarquement van de hooge dignitarissen met hun gevolg aan boord van den Engelschen stoomer *Merrie England* verstoomde dat schip

Hr. Ms. *Serdang* bleef de komst van den heer Murray afwachten.

Uit de instructie voor den heer Murray blijkt:

dat zoo mogelijk getracht zal worden de gevangen Britsche onderdanen terug te krijgen;

dat daartoe van Britsche zijde personen worden medegegeven tot identificatie van die gevangenen of hunne roovers dan wel de negorijen der roovers;

dat de heer Murray te mijner beschikking wordt gesteld om waar noodig te assisteeren;

dat de heer Murray onmiddellijk na aankomst te Daru zich gereed moet maken voor den tocht met Hr. Ms. *Serdang* naar alle daartoe nader aan te duiden plaatsen;

dat bij slagen in de poging om personen te vinden, die kunnen aanwijzen de gevangenen of hunne roovers of de moordenaars van het Morehead'sche volk of de negorijen, waarin deze categorieën van personen aangetroffen worden, deze personen mij zullen vergezellen, werwaarts ik het noodig acht;

dat mij volmacht is gegeven om met eene gewapende (militaire) macht in het Britsche gebied te reizen en bij eene ontmoeting aldaar met de Tugere's geweld te gebruiken;

dat bij ontdekking van een gevangen Britsch onderdaan in Nederlandsch territoor de heer Murray diens uitlevering zal vragen op de wijze als door hem en mij zal worden overeengekomen;

dat geen moeite zal worden gespaard voor het terugkrijgen van Britsche gevangenen, hetzij dadelijk of langzamerhand;

dat bij het gebruiken van geweld op Nederlandsch territoor de heer Murray niet aan het gevecht mag deelnemen, uitgezonderd het geval van zelfverdediging;

dat de heer Le Hunte en ik aan de respectieve Gouvernementen zullen voorstellen eene, door het Nederlandsche Gouvernement uit te keeren, schadeloosstelling te betalen van £ 100 wegens

de laatstelijk op de Morehead-rivier gehouden strooptochten en gepleegde moorden;

dat bij goedkeuring van dit voorstel de heer MURRAY later nadere bevelen zal erlangen ten aanzien van de verdeeling dezer gelden onder de benadeelde stammen;

dat na afloop van den tocht de heer MURRAY persoonlijk of schriftelijk daarover te Port Moresby zal rapporteeren;

en dat de details dezer aangelegenheid door den heer MURRAY en mij geregeld kunnen worden.

De Britsche autoriteiten zullen dus nu evengoed moeite moeten doen om de woonplaatsen, de namen, dan wel de personen ter identificatie van de maraudeurs uit te vinden als de Nederlandsche; kan dit onmiddellijk geschieden des te beter, anders moet dit langzamerhand gebeuren.

Het onderzoek buiten Thursday-eiland naar een en ander, alsmede naar het onderdaanschap van de schuldige Tugere's, zal ik dus nu, geassisteerd door den heer MURRAY, op verschillende zoowel onder Queensland als onder Britsch Nieuw-Guinea ressorteerende plaatsen houden. Daarvan zal het afhankelijk zijn of de ontworpen, in de opgemelde instructie nedergelegde, overeenkomst al dan niet wijziging zal behooren te ondergaan; wordt eene wijziging daarin noodzakelijk en gelukt het mij niet op het afgesproken tijdstip Thursday-eiland te bereiken, dan moet ik later naar Port Moresby reizen ter aantooning aan den heer LE HUNTE, dat en waarom onze oorspronkelijke denkbeelden en opvattingen gebleken zijn minder met de waarheid overeen te komen, en ter ontwerping van juistere.

De plaatsen door mij in het Britsche gebied bezocht en hieronder te noemen, zijn alle te vinden op „Sketch plan, to accompany Despatch n°. 35 of 1900."

Bij beide Gouverneurs bestaat het ernstige plan om een gouvernementspost te creëeren aan de Morehead-rivier; bijzonderheden daaromtrent mocht ik niet vernemen. Wordt dit plan verwezenlijkt, dan is het voor ons Gouvernement eene dringende noodzakelijkheid te meer om bij hunne schuldigbevinding de inboorlingen in het aangrenzende Nederlandsche territoor te dwingen de periodieke stroop- of hongitochten naar het Britsche gebied te staken.

De bestuursvestiging op Daru, die reeds ruim zeven jaar geleden is opgericht, is bijzonder primitief en eenvoudig daargesteld; alle gebouwen zijn van zeer tijdelijke materialen opgericht; op het gouvernements-etablissement staan een huis, vrij klein en tevens bureau voor den resident-magistrate; een veel kleiner en vervallen huis, tevens bureau voor den douane-ambtenaar; eene kleine gevangenis — eene uit rondhout bestaande kooi met atap gedekt — en eene kleine kazerne voor de politiedienaren; veel handel en vertier bestaan daar niet; de aanlegplaats is slecht, wijl bij laag water de daarvoor liggende uitgestrekte modderbank geheel droog valt.

Na een tweedaagsch verblijf te Daru verstoomde Hr. Ms. *Serdang* naar het eiland Dauan, alwaar geankerd werd, en vanwaar uit tochten met de sloepen gemaakt werden naar het eiland Saibai en later langs het eiland Boigu naar het politiestation te Bugi.

De resident-magistrate van de Western-Division, de heer MURRAY, was in den avond na het vertrek van de *Merrie England* op zijne standplaats teruggekeerd, zoodat ik den volgenden morgen dadelijk met hem aan het werk kon gaan.

Behalve van de Mauatta-matrozen van den heer PIM, die de Tugere's op Nederlandsch gebied zeer onlangs van nabij hadden gezien, werden van SAVI, ORYA, GABIR, MERUWOE, PARETI van Daru en eenige stokoude mannen in de verder afgelegen strandnegorij bij Daru, vele verhalen vernomen van de strooptochten der Tugere's; al de verhoorden herkenden direct het type van den Amberauke-Tugere op het portret, hetwelk ik opzettelijk tusschen andere portretten ingelegd had; vóórdat deze lieden dat portret te zien kregen, hadden zij mij eene beschrijving gegeven van het type der Tugere's, van hunne eigenaardige prauwen en sieraden, vooral van die gedragen aan ooren, neus, hals en romp; de Tugere's plegen steeds met niet minder dan twintig prauwen te verschijnen, met eene bemanning ten getale van circa 200 of 300 gewapende mannen en brengen dan veel sago en mandjes en oude klappers voor hunne voeding mede, maar nuttigen dit voedsel eerst dan, wanneer zij in de bezochte streken niets van hunne gading kunnen vinden, ik kreeg ook het verhaal van den overval van Mawatta, waarbij zekere heer MARTIN werd gedood en onthoofd, alsmede van dien der vroegere gouvernementsvestiging te Mabudauan (1892) door de Tugere's; de meeste mijner verslaggevers waren verscheidene malen met de Tugere's in gevecht geweest en MERUWOE heeft zelf het hoofdeloos lichaam van den heer MARTIN begraven.

Sinds hunne jeugd hadden deze lieden reeds de Tugere's gezien, terwijl hunne vaders al spraken van de onversaagdheid der Tugere's: vóór de daarstelling der gouvernementsvestigingen in het westelijk gedeelte van Britsch Nieuw-Guinea kwamen de Tugere's in de Fly-rivier en op het eiland Kiwai; na de afstraffing in 1896 van de Tugere's in de Wassi Kussa door den vorigen Luitenant-Gouverneur Sir W. MAC GREGOR, bij welke gelegenheid eenige der evengenoemde personen medegevochten hadden in het gevolg van gezegden Gouverneur, hadden de Tugere's als veld van hunne hongitochten gekozen de Morehead-rivier, die door de bevolking Kudi Kussa wordt genoemd.

De onverhoedsche overvallen der Tugere's, welke immer onder de geattaqueerde bevolking eene paniek veroorzaken, brengen den aanvallers nagenoeg altijd voordeel aan; worden dezen dan later vervolgd of uit hinderlagen bevochten, dan lijden de roovers toch betrekkelijk weinig verliezen, terwijl het hoofddoel der Tugere's om met buit, — koppen, menschen of goederen — huiswaarts te keeren, in den regel wordt bereikt.

In den loop der tijden is het aan de Britsche onderdanen wel eens gelukt een paar prauwen te bemachtigen en eenige roovers te vellen, maar over het algemeen kan gezegd worden, dat de bevolking liever wegliep, dan have en goed te verdedigen of gezamenlijk tegen de Tugere's op te trekken.

Van de gedoode Tugere's en van de buit gemaakte prauwen was in deze streken niets meer terug te vinden.

De bevolking van Daru en omstreken vertoont een gansch ander type dan dat der Tugere's; hunne prauwen en sieraden zijn almede gansch anders gebouwd en vervaardigd; dit volk is lang niet zoo krachtig van lichaamsbouw en ondernemend als de Tugere's.

Na lang vragen en zoeken, is het mij eindelijk gelukt eene verklaring voor het woord Tugere te vinden; dit woord beteekent in de ten oosten der Bensbach-rivier gesproken dialecten „mesdrager", en is ter Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea niet bekend; de roovers, van het verre westen komende naar Britsch Nieuw-Guinea, plegen steeds aan een koord om den hals een bamboezen mes te dragen, dat speciaal gebezigd wordt door hen om de koppen der vijanden af te snijden en naar dat mes nu heeten de dragers daarvan, deze roovers, Tugere's. Tugere is feitelijk een scheldwoord, evenzeer als het slaaf beteekenend woord Papoe of Papoea. Met het woord Tugere wordt bestempeld de beruchte koppensneller van de Zuidkust van Nieuw-Guinea.

Met uitzondering wellicht van de op de grenzen van het Nederlandsche en Britsche gebied wonende inboorlingen, bestaat er in het laatste gebied geen stam, die men aldaar kent onder den naam van Tugere, terwijl iedere inboorling op de desbetreffende vraag, namelijk naar het terrein geoccupeerd door de Tugere's, dadelijk den vrager zal wijzen naar het westen, met bijvoeging dat de Tugere's gevestigd zijn verder westwaarts van de Toro Kussa- (Bensbach-) rivier en dat zij koppensnellers en menscheneters zijn.

Den 4den November begaf ik mij met den heer MURRAY per stoomsloep naar Saibai, alwaar wij goed ontvangen werden door het hoofd, genaamd ASSA; van dezen, WAIGANA, AWATTI en nog drie politiedienaren kregen wij wederom vele verhalen over de hongitochten der Tugere's, die in 1887 het hoofd van Saibai hadden gedood tijdens den overval en later nog een paar maal op Saibai waren geweest; men was niet in staat om mij prauwen of andere dingen afkomstig van de Tugere's te zien te geven; de beschrijving van de Tugere's en hunne prauwen was in alle opzichten juist; het portret van de Amberauke-Tugere werd dadelijk tusschen de portretten uitgepikt; het hoofd ASSA, dat de in het begin van 1900 gevangen genomen inboorlingen der Zuidkust op Hr. Ms. *Serdang*, op verzoek van den resident DOUGLAS, was komen zien, zeide toen reeds, dat die lieden er juist zoo uitzagen als de te zijnent maraudeerende Tugere's, en dit herhaalde ASSA, terwijl hij hoopte dat die Tugere's toch niet naar hun land waren teruggestuurd, daar hij meende dat die lieden maar gedood moesten worden als straf voor al het door hen en hunne landgenooten misdreven. ASSA vertelde mij ook, dat de Tugere's ongeveer een jaar geleden Bugi wilden aanvallen, weshalve de politiemacht aldaar uitgebreid en de politiekazerne door eene palissadeering versterkt is geworden. Tusschen het type van dit volk en dat van Daru en omstreken zijn nagenoeg geene verschillen te bespeuren; maar op Tugere's lijken deze lieden heelemaal niet.

Na een gevaarlijken tocht met hevigen zuidoostenwind, woelige zee en sterken tegenstroom kwamen wij behouden aan boord van Hr. Ms. *Serdang* tegen den avond terug.

Den volgenden dag gingen wij per zeilsloep, wijl het gebruiken van de stoomsloep te gevaarlijk was, langs het eiland Boigu naar Bugi, het gouvernementsstation, gelegen dichtbij de Mai Kussa.

Volgens BANI, het hoofd van Boigu, die de gevangengenomen Tugere's aan boord van Hr. Ms. *Serdang* ter reede van Thursday-eiland, tegelijk met ASSA van Saibai, heeft gezien en toen verklaarde, dat menschen van dat type het door hem bewoonde eiland onveilig maken, zijn de Tugere's in 1894 te Boigu geweest en hebben daar een inlandschen Christen-zendeling en een Christen knaap vermoord; nog andere verhalen omtrent de verschijning der Tugere's deed BANI, doch vond die van mindere beteekenis dan de invasie van 1894, waarbij een Christen-zendeling gevallen was; bij BANI waren twee buitgemaakte prauwen der Tugere's, die indertijd Sir W. MAC GREGOR derwaarts heeft gebracht na de bestraffing der Tugere's bij de Wassi Kussa, en die inderdaad de eigenaardige modellen van prauwen zijn, welke ik tot nog toe alleen bij de inboorlingen ter Zuidkust van Nederlandsch territoor heb ontwaard; de Tugere-prauw is vervaardigd uit een grooten zwaren boomstam van bijzonder hard hout, die diep is uitgehold, maar eene naar verhouding vrij smalle opening van boven bevat, zoodat er betrekkelijk nogal veel ingeladen kan worden; terwijl de voorsteven vrij scherp toeloopt, is het achterstuk plomp en breed en met eenig snij- en lofwerk versierd, en daarbij is de prauw over de geheele lengte, afwisselende van 10 tot 18 M., aan de buiten- en binnenzijde met meer of minder regelmatig geconstrueerde figuren, meestal driehoeken, besloten tusschen twee lijnen, in verschillende kleuren, voornamelijk oranje, rood, wit en zwart beschilderd; in deze prauwen zitten of staan tien tot twintig menschen, die met lange pagaaien staande roeien; zeilen doen zij niet; andere soortgelijke prauwen waren er op Boigu niet en de Tugere-prauwen waren de triomf der plaats.

Te Bugi werd overnacht in de van eene sterke en nieuwe palissadeering voorziene kazerne der politiedienaren; de palissadeering is ruim 4 M. hoog en voorzien van schietgaten; de daarstelling van het paalwerk had plaats in den aanvang van 1900 op het gerucht, dat de Tugere's, komende van de Morehead-rivier, Bugi zouden overvallen; te Bugi was reeds order gegeven aan alle inwoners om, zoodra iets van de Tugere's mocht worden bespeurd, allen zich te begeven naar de versterkte kazerne, ten einde van daaruit zich te verdedigen; inderdaad werden toen allerlei voorzorgsmaatregelen tegen een mogelijken inval der Tugere's genomen.

Behalve de oorspronkelijke bevolking van Bugi, zijn aldaar woonachtig lieden van Kiawai, Wassi Kussa, Mai Kussa en de Morehead-rivier; geen dezer lieden vertoont eenige de minste gelijkenis met den inboorling bewesten de Bensbach-rivier of den zoogenaamden Tugere.

Van de Tugere's werd mij door de meeste inwoners eene correcte beschrijving gegeven, waarbij men vooral niet vergat te releveeren het dragen van het bewuste mes om den hals wanneer zij op hongitocht uitgaan; het portret van den Amberauke—Tugere werd dadelijk herkend en mij uit de vingers genomen ter nauwkeuriger bezichtiging, alsof men zocht den afgebeelde te identifieeren; ook de prauwen werden volkomen juist beschreven, onder vermelding dat er Tugere-prauwen lagen op Boigu en dat er nog eene soortgelijke prauw lag tusschen Bugi en de monding der Morehead-rivier, welk vaartuig getrokken was op eene zandplaat en blijkbaar was achtergelaten door de Tugere's bij hunne vlucht in 1896 uit de Wassi Kussa; laatstbedoelde prauw zou door lieden van den heer MURRAY opgehaald en naar de Morehead-rivier overgebracht worden tot onderzoek. Hier werden mij sieraden van Tugere's vertoond, die toebehoord hadden aan eenige door lieden van Wassi Kussa bij verschillende nachtelijke overvallen in dat gebied op de vlucht gejaagde dan wel gedoode Tugere's; deze sieraden werden blijkbaar zeer zorgvuldig bewaard en één voor één aan mij vertoond; daaronder bevonden zich uitsluitend door Tugere's vervaardigde en door hen gedragen groote ronde oorringen, alsmede borst- en halssieraden, zooals die op het portret te zien zijn, en verder de eigenaardige Tugereesche, uit een soort van biezen gevlochten buikbanden, zoomede eenige armsieraden en eenig gerei, gebruikt bij het betelkauwen. Onbetwistbaar zijn deze voorwerpen afkomstig van de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea; enkele dezer zijn, niet zonder eenige moeite, door mij gekocht en worden voorshands hier bewaard.

Het geroep der Tugere's van „kaja-kaja" is dezen lieden ook bekend, en wel door de volgende bijzonderheid; wanneer de Tugere's overdag hun rooftocht voortzetten, laten zij steeds een paar prauwen vooruit varen, ten einde uit te kijken of zij van uit den wal worden opgemerkt, terwijl de overige prauwen langzaam op eenigen afstand achterna komen; zoodra de voorhoede bemerkt, dat men aan den wal in groot getal de komenden gadeslaat, dan schreeuwen de Tugere's reeds uit de verte „kaja-kaja", in de hoop vriendelijk door de inboorlingen opgenomen te worden en dan plotseling, wanneer de geheele Tugere-macht verzameld is, de gastheeren te overweldigen en te vermoorden; deze krijgslist wordt door de Tugere's in den regel met groot succes toegepast; andere personen dan de zoogenaamde Tugere's bewesten de Bensbach-rivier roepen geen „kaja-kaja".

De inboorlingen, gevlucht van Mai Kussa en Wassi Kussa en genaamd: ADU, TABAU, BOURAI, WARUGI, MODE, TUWAN en BORRAU, wier tuinen verwoest, tuinhuizen vernield en bloedverwanten vermoord werden door de Tugere's, verzekerden mij dat de maraudeurs er uitzagen als de Amberauke-Tugere op het portret, en overzee kwamen in groote, zwaar bemande prauwen uit de streken bewesten de Toro Kussa (Bensbach-rivier); verder beweerden zij slechts twee namen van groote stammen te kennen in het land der Tugere's, namelijk de namen der Merauke- en Amberauke-stammen; maar zij spraken die namen zoo verbasterd uit, dat ik de juiste namen daaruit heb moeten afleiden; namen van bepaalde personen of negorijen konden zij mij niet opgeven.

Zekere BAGI, die tolk en zendeling is van het Britsch Bestuur, en grooten invloed heeft bij de Moreheadsche volksstammen, was van Bugi naar het Sanana-volk gereisd; dadelijk werden boodschappers naar hem afgezonden om hem aan te zeggen het volk der Morehead-rivier te verzamelen en met en bij hetzelve onze komst aldaar af te wachten.

De whaleboat van den heer MURRAY, die te Daru door Hr. Ms. *Serdang* geheschen en met bemanning en politiedienaren van het eiland Dauan naar Bugi gedirigeerd werd, moest nu verder van Bugi naar de monding der Morehead-rivier zeilen en intusschen de op dat traject ergens aan den wal liggende Tugere-prauw ophalen en sleepen naar de Morehead-rivier, alwaar de komst van onze sloepen zou worden afgewacht; deze boot kreeg zes goed gewapende politiedienaren mede. Het was nog geen veertien dagen geleden, dat de heer MURRAY dezen zelfden tocht maakte.

Na een tocht van achttien uren in de zeilsloep gemaakt te hebben om van Bugi het voor Dauan geankerd schip te bereiken, op hetwelk wij des avonds embarqueerden, werd den volgenden dag verstoomd naar Thursday-eiland, ter reede van hetwelk den 8sten November werd binnengestoomd; na de postpakketten aan boord te hebben overgenomen, en een onderhoud met den commandeerenden officier van Hr. Ms. pantserdekkorvet *Sumatra* te hebben gehad, waarbij mij den vertrouwelijken brief van den gouvernementssecretaris van 6 October 1900 n°. 322 door dien hoofdofficier werd overhandigd en afspraak werd gemaakt, dat Hr. Ms. *Sumatra* op de terugkomst van Hr. Ms. *Serdang* zou wachten, terwijl dit laatstgenoemde schip tot het verder onderzoek eerst nog naar de Morehead-rivier moest stoomen, vertrok Hr. Ms. *Serdang* dadelijk naar Nieuw-Guinea, waar getracht werd zoo dicht mogelijk onder den wal te komen ter hoogte van de Bensbach-rivier; de vele riffen in het nog niet opgenomen vaarwater maakten het onmogelijk de kust die heelemaal niet te zien was, te naderen met het schip.

Er werd daarom besloten tot een sloepentocht; met voldoend gewapend geleide onder commando van een officier, staken de stoom- en officierssloep met den heer MURRAY en mij den 12den November des morgens te 4 uren van boord ter verkenning der kust van af de Java-kreek tot de Morehead-rivier en vervolgens tot onderzoek in de laatstgenoemde rivier.

Over het algemeen werd deze tocht, die naar schatting ruim eene week zou duren, gelukkig begunstigd door goed weer anders had de tocht wellicht tweemaal zooveel tijd gevorderd.

De geheele kuststrook vanaf de Java-kreek tot aan de Morehead-rivier is onbewoond; ook rook in de binnenlanden achter die kustlijn was niet te bespeuren van uit zee; ofschoon deze gansche landstreek over het algemeen nogal laag en moerassig is, komen daarin toch vrij uitgestrekte zandplateaux voor, waarop klapperbosschen staan, die onwillekeurig doen denken aan de eenig overgebleven eigendommen van eene sinds lange jaren verdwenen bevolking, en die thans blijkbaar dienen om de dorstige en hongerige voorbijgangers te laven en te voeden; deze plateaux zijn werkelijk bijzonder geschikte pleisterplaaten, waarvan men nogal gebruikt maakt, te oordeelen naar de absentie van eenige rijpe of rijpende vrucht en den overvloed van nog betrekkelijk versche schillen van de kortelings geopende klappernoten. Naar luid van de berichten der Brit-

sche onderdanen worden die pleisterplaatsen hoofdzakelijk jaarlijks geoccupeerd door de Tugere's, die zich dan met de klappers voeden; de bevolking van den bovenloop der Bensbach- en der Morehead-rivier waagt zich, uit vrees voor ontmoetingen met de Tugere's, niet naar het strand en heeft bovendien geene prauwen om over zee te varen; ruim zestig zeemijlen beide rivieren stroomopwaarts varende, nadert men eerst de bewoonde streken. Voorts is deze kuststreek slechts bij hoog water met kleine of niet diepgaande vaartuigen te bereiken, terwijl bij laag water de daarvoor zich uitstrekkende zandbanken geheel droogvallen; zoowel vóór de monding der Bensbach- als vóór die der Morehead-rivier liggen uitgestrekte zandbanken, waarover eene sloep slechts bij den hoogsten waterstand kan passeeren; de schepen moeten zoover daarvan verwijderd liggen, dat men aan den wal niets van het schip kan zien; de oevers van beide rivieren zijn zeer laag, modderig, dicht begroeid met rhizoforen en worden overstroomd bij wassend water, waardoor het daar steeds stinkt, vochtig en ongezond is; voor eene plaats van vestiging komen de mondingen dezer beide rivieren te eenenmale niet in aanmerking, noch wegens de terreinsgesteldheid, noch wegens de bevolkingloosheid der omliggende streken.

Aan de monding der Morehead-rivier gekomen, lag daar voor dreg de van Bugi derwaarts gestuurde whaleboat, waarvan de opgewonden bemanning dadelijk verslag deed van het drie dagen geleden plaats gehad hebbend gevecht met de Tugere's.

Volgens de verklaringen der opvarenden van de whaleboat, samengevat in het officieele stuk, opgemaakt door den resident-magistrate, den heer MURRAY, dd. 13 November 1900, had de eerste ontmoeting met de Tugere's plaats in het klapperboschje bewesten de monding der Morehead-rivier, en den daarop volgenden nacht bij lichte maan werd met de Tugere's, die in circa 30 of 40 prauwen de Morehead-rivier kwamen afzakken, een gevecht geleverd aan den oostelijken oever dier rivier bij de monding; onder deze politiedienaren waren er die reeds te voren met de Tugere's slaags waren geweest en die heel goed wisten, dat de Tugere's slechts door den nood gedrongen van uit hunne prauwen de vijanden bevechten, alsmede dat zij hoogst ongaarne in het open terrein vechten; vandaar dat men dadelijk de whaleboat vlot maakte en uit dat vaartuig de Tugere's beschoot; men vuurde opzettelijk laag om de Tugere-prauwen lek te schieten, hetgeen dan ook gelukt is; van de vijf vooraan vechtende prauwen zijn er twee gezonken en drie, verlaten en omgeslagen, op het droge gehaald na den strijd; het roer der whaleboat was doorboord door een pijl, en in en buiten de boot waren putjes, veroorzaakt door de punten van de daarop geschoten pijlen; toen de vijf prauwen, die de whaleboat het eerst bevochten en waarvan de opvarenden, hetzij doodelijk getroffen of om te vluchten, te water raakten, door de politiedienaren bemachtigd waren, vluchtte de geheele overige vloot de rivier op; zoowel bij den eersten als bij den tweeden keer hebben de Tugere's getracht het personeel der whaleboat te bekruipen en te omsingelen om dat dan gemakkelijk uit te moorden; het is mogelijk dat er eenige lieden zijn doodgeschoten of verdronken, en dat de lijken met den zwaren stroom medegevoerd en door de vele daar aanwezige krokodillen verslonden zijn, maar het is ook zeer waarschijnlijk dat de als waterrotten bekende Tugere's in het water gesprongen en naar den oever gezwommen zijn, zoodra zij de kogels om zich heen hoorden fluiten; het is bekend dat de Tugere's bij ongevallen al heel spoedig hunne prauwen verlaten, wijl zij zich veiliger aan den vasten wal gevoelen; waren er werkelijk vele Tugere's gedood, dan hadden de politiedienaren stellig wel een lijk kunnen opvisschen. Eenparig verklaarde de bemanning der whaleboat, dat hunne aanvallers inderdaad Tugere's waren, en deze Tugere's er juist zoo uitzagen als de Amberauke-inboorling op het portret door mij gekregen van den heer DAMMKÖHLER, en ook precies zooals de Tugere's, die zij vroeger op Britsch gebied hadden bekampt; volgens de beschrijving dezer lieden moeten deze Tugere's bepaald inboorlingen van de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea zijn geweest.

De door de politiedienaren buitgemaakte prauwen zijn in bouw en aanzicht gelijk aan die, welke in het Britsche gebied door mij gezien en door de bevolking aldaar aan mij als Tugere-prauwen vertoond zijn, alsmede hooger zijn beschreven als speciaal aangetroffen bij de inboorlingen ter Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea; de drie prauwen zijn gewis van daar afkomstig en door de roovers uit Nederlandsch gebied naar de Morehead-rivier gebracht.

In die prauwen lagen hoopen pijlen met de noodige bogen; deze wapenen, in gebruik bij de inboorlingen tehuis behoorende in Nederlandsch Nieuw-Guinea, zijn verschillend van die, welke bij de inboorlingen in Britsch Nieuw-Guinea worden aangetroffen; de pijlen zijn beter en mooier afgebonden en afgewerkt en vaak netjes beschilderd met gele en roode banden bij de eersten; de bamboezen pees van den boog is, in afwijking van die in gebruik bij andere inboorlingen, aan beide uiteinden netjes en zeer zorgvuldig bewerkt door elk uiteinde van de pees te voorzien van keurige lissen, terwijl andere inboorlingen aan beide uiteinden van de pees slechts een eenvoudigen stevigen knoop leggen: aan beide uiteinden der bamboezen of niboeng bogen worden door de eerstgenoemde inboorlingen fijn afgewerkte rottanringen bevestigd of ronde dan wel vierkante koppen gesneden, in beide gevallen om de lis der pees tegen te houden, terwijl diezelfde inboorlingen nagenoeg zonder uitzondering hunne bogen, pezen en pijlen versieren met nu eens meer dan wat minder snijwerk; de hier aanwezige pijlen en bogen droegen alle de kenmerken van te behooren tot de wapenen in gebruik bij de inboorlingen op de Zuidkust van het Nederlandsch territoor, en zullen ook wel door dezen naar de Morehead-rivier zijn overgebracht. De mede daarin gevonden knuppels — dikke, lange, mooi met snijwerk bewerkte rottanstokken, aan het boveneinde voorzien van een breeden, platten, scherpgeslepen steen — en sieraden van hals en romp zijn, behalve aan de typische modellen, ook aan de doordringende klapperolie-lucht kenbaar als bezittingen van inboorlingen uit Nederlandsch gebied; dezen hebben de eigenaardige gewoonte allerlei soorten van smeerseltjes te maken van klapperolie en daarmede zich het geheele lichaam in te smeren en wapenen en sieraden te bestrijken. Als leeftocht werd in de prauwen gevonden sago in uit klapperbladeren gevlochten mandjes, een stuk van een kangoeroe, die nog niet lang geleden was gedood, en een groot aantal oude klappers; dit laatste en sago zijn zeker medegebracht van de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea, want in het Britsche gebied zijn sago en klappers zeer schaarsch. In de grootste prauw werden drie goed geprepareerde koppen gevonden, die blijkbaar kortelings gesneld en gehaald waren uit de bovenstreken der Morehead-rivier; het type der koppen was volkomen gelijk aan het op verschillende fotografiën voorkomende type van de bevolking der Morehead-rivier; ter latere recognitie werden deze koppen tijdens den riviertocht der sloepen zorgvuldig in het bosch weggeborgen; deze koppen werden zeker van de Morehead-rivier uitgevoerd door in het Britsche gebied vreemde inboorlingen, die van een hongitocht terugkeerden en in westelijke richting huiswaarts wilden keeren; daar de kust beoosten de Bensbach-rivier tot aan de Morehead-rivier onbewoond is, moesten de roovers dus verder westwaarts gaan om te huis te komen, en dat verdere westwaartsche gedeelte der Zuidkust is Nederlandsch gebied.

De door de whaleboat medegebrachte prauw werd in de Morehead-rivier bezichtigd en bevonden eene soortgelijke te zijn als de bovenbeschrevene en bovenaangeduide Tugere-prauwen, zoodat ook die met alle gerustheid kon verklaard worden afkomstig te zijn van de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea; zoowel deze als de het laatst door de politiedienaren achterhaalde prauwen werden ter beschikking gesteld der Moreheadsche bevolking.

Bij de opvaart der Morehead-rivier en het kampeeren aldaar werden steeds de noodige voorzorgsmaatregelen genomen, ten einde op eene eventueele ontmoeting met de Tugere's voorbereid te zijn. In drie etapen stoomde de sloepen-flottielje met eene bemanning van 40 man deze rivier op tot aan de negorij Tugaribio, alwaar voor een paar dagen gekampeerd werd, en het eerst aanraking met de bevolking werd verkregen. De afgelegde afstand op de rivier was tot die negorij ruim 80 zeemijlen. Van de teruggedreven Tugere's werd verder geen spoor ontdekt; de bevolking vermoedde dat zij, na het gevecht bij de monding der rivier, in de vele kreekjes hunne prauwen in veiligheid gebracht en zich in het bosch verscholen hadden, totdat er eene gunstige gelegenheid voor hen was om te ontkomen; hunne goed afgerichte uitkijkposten zullen wel tijdig gewaarschuwd hebben, dat de, door het geraas der stoomsloep reeds op zeer grooten afstand op de rivier hoorbare, naderende flottielje voorbij was getrokken, waarna zij hunne tehuisreis wel aanvaard zullen hebben; er was voor ons geen tijd om al de kreekjes te doorzoeken, hetgeen een oponthoud van minstens veertien dagen geëischt zou hebben; en te minder werd daartoe overgegaan, wijl aan de mondingen dier kreekjes absoluut geen versche menschensporen werden bespeurd.

De eerste 30 mijlen de niet bijzonder breede en zich nogal in grillige bochten kronkelende rivier op, ziet men lage oevers met rhizoforen, waartusschen een enkel droog en hoog plekje;

verderop begint het terrein iets hooger te worden en verschijnen de, om den bast bekende, ti-trees, die groeien op onvruchtbare vlakten; de aanwezigheid van bosschen spichtige pinangboomen op sommige plekken wijst op vroegere nederzettingen der bevolking; thans is de gansche landstreek door menschen verlaten tot aan de Sanana-kreek, en wordt bewoond door de prachtigste vogels; ook de hooger gelegen gronden schijnen niet zeer vruchtbaar en zijn bedekt met bosschen ti-trees of uitgestrekte rietachtige alangalang-velden; overal waren de bosschen in brand gestoken, en zagen wij het smeulende, nu en dan door den wind wederom opgevlamd vuur; dit is èn door de Tugere's èn door de bevolking zelve gedaan, eensdeels voor de jacht, vooral op kangoeroes, anderdeels tot dekking of wering van vervolgingen en aanvallen der vijanden.

Met moeite werd bij Tugaribio en Pirava de dieper het binnenland in gevluchte bevolking van de stammen Sanana en Baberi verzameld; een tiental dagen vóór onze komst te Tugaribio waren de Tugere's daar geweest en hadden belangrijke verwoestingen in de omstreken van die negorij aangericht, waarbij nogal menschenlevens te betreuren zijn; huilend en weeklagend deed de zwaar beproefde bevolking de verhalen van het onlangs gebeurde. De met zooveel inspanning en zorg gemaakte en onderhouden plantages der Baberi-lieden zijn ledig geplunderd en de tuinhuisjes uitgeplunderd en vernield; de te Tugaribio vereenigde bevolking werd in den nacht omsingeld, waarop de Tugere's gillend en schreeuwend, hand in hand, opdrongen en toen met zware stokken nedersloegen, en dadelijk het hoofd van den romp sneden, degenen die zich niet gewillig lieten vangen; door de bevolking rondgeleid op het terrein, waar de overval is geschied, zag ik de nauwelijks tot ontbinding overgegane hoofdlooze lijken van: 1. Mawan, 2. Markanta, 3. Majam, 4. Dengar, 5. Naigal, 6. Koewas, 7. Kajok (vrouw van Naigal), 8. Tambai, 9. Tawi, 10. Daam, 11. Tumber, 12. Wamber, 13. Verok, 14. Kwambutai, 15. Mote. Als door de Tugere's weggevoerd, gaf de bevolking op de namen van de jongens: 1. Wenembi en 2. Dambar, terwijl de bevolking als vermist, wellicht gedood, noemde: 1. Bont, 2. Dower, 3. Danggo, 4. Jabo (vrouw), 5. Atjiwedi, 6. Ijoen en 7. Namo; alzoo zijn 24 menschen van den Baberi-volksstam bij dezen laatsten hongitocht verloren gegaan.

De in het jaar 1899 door de Tugere's gedoode lieden, behoorende tot den Sanana-volksstam heeten: 1. Krani, 2. Kamer, 3. Tajam, 4. Ayod, 5. Wator, 6, Osi, 7. Kakata, 8. Taperu, 9. Kiep, 10. Kasam, 11. Nadjer, 12. Baya, 13. Djadjumai, 14. Depai, 15. Tamba, 16. Angwer, 17. Seningi — allen mannen —, 18. Ajor, 19. Taso, 20. Ngandje, 21. Dajer, 22. Makem, 23. Tjakwat, 24. Jeuker, 25. Kebar en 26. Wajok — allen vrouwen —; met de 10 toenmaals weggevoerde personen, zijn er in dat jaar 36 menschen van dien stam verdwenen; dat de Tugere's daarbij vele goederen geroofd en plantages verwoest hebben, werd almede door de bevolking verzekerd.

Van uit Tugaribio werd met de stoomsloep naar Pirava gestoomd om de aldaar verzamelde bevolking te verhooren. Bij de eerste kreek ten noordwesten van de Sanana-kreek werd een Tugere-kamp gezien, dat eerst kort geleden en overhaast verlaten is geworden; allerlei voorwerpen en wapenen, zooals die hooger reeds beschreven zijn, werden daarin gevonden, alsmede in de kreek eene typische Tugere-prauw met eenige pagaaien; de prauw, waarin al de gevonden voorwerpen werden geladen, werd gesleept naar Tugaribio en aldaar aan de bevolking gegeven, die daarmede zeer tevreden was. Vóór dezen keer zijn de Tugere's de Morehead-rivier niet hooger opgevaren dan tot aan de Sanana-kreek; nu dezen keer zijn zij tot Tugaribio geweest, alwaar ik hun kamp zag en eenige door hen achtergelaten wapenen en wat restjes van hunne voedingsmiddelen vond. De op de kaart der Morehead-rivier aangeduide plaatsen, waar de Tugere's hun kamp plegen op te slaan, heb ik bezichtigd, en inderdaad in den bouwtrant der hutjes, sommig snijwerk, eenige beschilderingen en restjes van door hen gewoonlijk gebruikte voorwerpen, zoomede de lange dikke staken, die zij aan den oever of het strand in den grond planten ter vastmaking van hunne prauwen, het werk der bewoners van de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea teruggevonden.

De door de hongitochten ongelukkig en armoedig geworden bevolking in de Morehead-rivier is in lichaamskracht en getalsterkte volstrekt niet opgewassen tegen de Tugere's; deze laatsten zijn reuzen vergeleken bij de eersten, die de geestkracht niet hebben om zich te verzamelen en hunne aanranders alsdan wederstand te bieden, en die zóó bevangen zijn door Tugerevrees, dat zij liever wegloopen dan have en goed verdedigen; de Moreheadsche menschen zijn kleine, nietige personen, die goedaardig van karakter zijn. Het eenige wat de Moreheadsche bevolking tot beveiliging van hare negorijen doet, is het maken van hooge houten versperringen daaromheen.

Dat ik in deze streken alleszins kenmerkende beschrijvingen van de Tugere's erlangde, zoodat geen de minste twijfel bestaat aan de volkomen gelijkenis der hierbedoelde Tugere's met de inboorlingen der zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea, behoeft wel na al het vorenstaande geen betoog. Het portret van den Amberauke-Tugere werd slechts door enkele personen herkend, daar de overigen, die nog te zeer ongecultiveerd waren, daaruit niets konden maken; maar toen men hoorde dat het een Tugere was, moest iedereen het portret nader bekijken.

Ook hier zijn de Tugere's van de Amberauke- en Merauke-stammen het meest als tegen haar hongitochten organiseerend bekend bij de bevolking; verder gaf men mij de volgende namen van Tugere-negorijen, waaruit „gehongid" werd, op: 1. Biobo, 2. Djambuti, 3. Bade, 4. Garem, 5. Demazeka, 6. Koepe, 7. Saneminka, 8. Bongerpas, 9. Tama, 10. Kantukar, 11. Bimimka, 12. Samarika, 13. Wanerika, 14. Kajake, 15. Kontu, 16. Bouterika, 17. Youberika, 18. Selerika, 19. Mengetje, 20. Wontara, 21. Mare, 22. Kaugere, 23. Djawi, 24. Mikai, 25. Ngarikar, 26. Darwayar, 27. Kantagom, 28. Seriek, 29. Aringoi en 30. Takerier. Eenige dezer negorijen zijn te vinden op de topographische kaart van Nederlandsch Nieuw-Guinea van het jaar 1897; de meeste negorijen liggen meer het binnenland in; de ligging van de niet op genoemde kaart voorkomende negorijen kan niet aangegeven worden, wijl de deze opgave gedaan hebbende Moreheadsche bevolking in de Tugere-landen niet bekend is en zij deze namen van lieden, behoorende tot andere stammen heeft vernomen.

Zooals reeds in het bovenstaande is gezegd, is het type der bevolking van de Morehead-rivier gansch anders dan dat van de bewoners der Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea; reeds bij den eersten oogopslag valt dat verschil te constateeren; vergissingen te dezen zijn eenvoudig ondenkbaar. Ditzelfde geldt voor de bevolking van de Bensbach-rivier, althans in den bovenloop dier rivier, zijnde de benedenloop onbewoond. Verschillend van die der Tugere's zijn almede de prauwen, wapenen en sieraden der evengenoemde volksstammen. Toen ik tusschen een groep van deze laatstbedoelde inboorlingen stond en vroeg, waarom men mij veelbeteekenend wees naar de knuppels, pijlen en bogen, en later de mededeeling deed, dat die voorwerpen van de Tugere's afkomstig zijn, toonde men mij dadelijk de boven reeds bekendgestelde verschillen met die, welke door deze bevolking zelve vervaardigd worden.

Uit al hetgeen ik van het terrein op Nederlandsch en Britsch gebied heb gezien, zou ik geneigd zijn de meening uit te spreken, dat van af den bovenloop der Morehead- en Bensbach-rivier de onafzienbare grasplateaux zich in noordwestelijke richting uitstrekken tot aan de Merauke- en Amberauke-rivier, en dat die plateaux zacht afloopend in het zuiden, dus aan de mondingen der beide eerstgenoemde rivieren, beneden het niveau van den zeespiegel verdwijnen; aan de mondingen der beide laatstgenoemde rivieren treft men die schoone plateaux op de beide oevers aan.

De verbinding over land tusschen de evengenoemde stroomgebieden is bestaanbaar.

Tusschen de Tugere's in het westen en de volksstammen in het Britsche gebied in het oosten worden deze plateaux bewoond door volksstammen, die den algemeenen naam dragen van Toro's, wellicht naar de Bensbach-rivier — Toro Kussa — welke een deel van hun gebied doorstroomt.

Van dezen Toro-stam is nog zeer weinig bekend; naar algemeen door de Moreheadsche bevolking wordt beweerd, is een gedeelte der Toro's bevriend met de volkstammen in het Britsche gebied en leeft een ander gedeelte der Toro's in goede vriendschap met de inboorlingen in het Nederlandsche gebied — de zoogenaamde Tugere's —; alle berichten van de Tugere's naar de Morehead-rivier en verder, alsmede in omgekeerde richting, worden overgebracht door de Toro's; de Moreheadsche bevolking verklaart dat de Toro's aan de hongitochten geen deelnemen, wijl de Toro's geene zeeprauwen hebben en overland niet komen wegens de vriendschappelijke relaties van eerstgenoemde bevolking met een deel der Toro's.

De tolk en zendeling Bagi, die aan de Morehead-rivier besteld was, doch door de invasie der Tugere's vandaar is gevlucht naar Bugi, zoodat ik hem niet heb kunnen ontmoeten, zou zich met de Toro's in verbinding kunnen stellen; daarom heb ik aan den heer Murray verzocht van deze omstandigheid zoo spoedig mogelijk partij te trekken, door Bagi naar de Toro's te

sturen ter inwinning van informatiën betreffende de verblijfplaatsen der door de Tugere's ontvoerde Britsche onderdanen, en mij te zijner tijd met het resultaat der zending door tusschenkomst van den Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea, in kennis te stellen.

De grenslijn tusschen Nederlandsch en Britsch Nieuw-Guinea loopt hoogstwaarschijnlijk door het land der Toro's, waardoor dezen eensdeels onderdanen van het eerste en anderdeels onderdanen van het tweede Gouvernement zijn, hetgeen later aanleiding tot verwarring en moeielijkheden kan geven, wanneer deze aangelegenheid niet spoedig en grondig bestudeerd en geregeld wordt.

Alsnog bleef de recognitie van de drie aan de monding der Morehead-rivier achtergelaten koppen over, hetgeen te doen door eigen stamgenooten mij dringend noodzakelijk voorkwam, weshalve ik de Baberi's, genaamd KAYANG en MAIBOE, uitnoodigde om mij op de verdere reis te vergezellen, onder bekendstelling dat de heer MURRAY verder voor hunne behoorlijke en goede tehuiskomst in hun land zou zorgen; mijn aanbod werd aangenomen en weldra zette zich de sloepenflottielje in beweging naar de monding der genoemde rivier.

Op den 17den November verklaarden deze Baberi's, dat de aan hen vertoonde drie koppen, waren afgesneden van de te Tugaribio aan mij gewezen lijken van hunne stamgenooten en bloedverwanten: 1. MAWAN, 2. TAMBAI, 3. MARKANTA; zij beweenden hunne familiebetrekkingen, en vroegen en kregen vergunning om die koppen in het bosch volgens hunne adat te mogen begraven.

Na afloop daarvan vertrok de sloepenflottielje uit de Morehead-rivier en werd gekoerst naar het schip, dat wij eerst tegen den avond bereikten.

In het bezit gesteld van de achterhaalde Tugere-prauwen en hun de gelegenheid gevende om daarmede de Morehead-rivier op te varen, ten einde spoediger te huis te zijn, dachten de Baberi's er nochtans volstrekt niet aan, dat waagstuk te ondernemen; zij waren veel te bang voor eene ontmoeting met de Tugere's; het was de eerste keer dat een Baberi de monding dezer rivier zag en langs de kust voer. Op dezen tocht gebeurde een klein incident, namelijk dat de jongen van den heer MURRAY door onhandigheid zichzelf in de zijde schoot met het hem door zijn meester gegeven geweer; de gewonde werd verpleegd en was vrij spoedig herstellende.

Al de voorwerpen door mij tot bewaring te mijnen bureele noodig geacht heb ik onder mijne berusting genomen en gehouden.

Twijfel omtrent het periodiek houden van goedgeslaagde hongitochten in het Britsche gebied door de Tugere's of wel inboorlingen van de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea bestaat niet meer; dezulke werden in het jaar 1899 georganiseerd tegen de Sanana's en in het jaar 1900, terwijl een oorlogsschip in die wateren kruiste, uitgerust tegen de Baberi's; in beide gevallen hebben de Tugere's zich daadwerkelijk vergrepen aan de onderdanen van het Britsche Gouvernement en hunne eigendommen.

Het is zeer te betwijfelen of de Tugere's wel ooit het verbod om deze hongitochten te houden, hebben gehoord of begrepen; en dan nog bestond er absoluut geen contrôle op de overschrijding daarvan. Overal elders op Nieuw-Guinea verlustigt de bevolking zich aan het voor haar vermakelijk spel om op hongitocht te gaan, zoodra zij slechts weet, dat het Bestuur te ver weg is om den tocht tegen te gaan. Aldus was zulks ook het geval op de verafgelegen Zuidkust dezer afdeeling.

Ondanks de consideratie van opgemelde omstandigheid is het toch alleszins verklaarbaar, dat het Britsche Bestuur thans dringend verzoekt om zoo spoedig mogelijk aan die hongitochten der Tugere's op afdoende wijze een einde te maken, alsmede aandringt op het terugzenden van zijne gewelddadig uit zijn ressort weggevoerde onderdanen en het toekennen van eene vergoeding aan zijne onderdanen, die door die hongitochten belangrijke schade hebben geleden.

De hoogerbedoelde, met de Gouverneurs van Queensland en Britsch Nieuw-Guinea voorloopig gemaakte overeenkomst zou thans ter definitieve vaststelling kunnen worden in overweging gegeven, bijaldien niet gedurende mijn onderzoek een al even schandelijke hongitocht in het Britsche gebied hadde plaats gehad.

Noodwendig behoorde ook deze tweede zaak, ter afdoening te gelijk met de eerste quaestie, in behandeling genomen te worden, hetgeen onder nadere goedkeuring der Regeering is geschied.

Den 19den November stoomde Hr. Ms. *Serdang* nog tijdig de reede van Thursday-eiland binnen, om mij de gelegenheid te verschaffen wederom eene conferentie te houden met den Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea, den heer LE HUNTE, vóór zijne afreis tegen den avond van dienzelfden dag met den stoomer *Merrie England*.

Na ampele bespreking van deze aangelegenheid kwamen Z. E. en ik overeen, als basis van onderhandeling aan te nemen de vorige tusschen ons vastgestelde overeenkomst, welke ten aanzien van het onderhavige incident geamplieerd behoort te worden, en wel in dier voege, dat de bedoelde schadeloosstelling wordt vermeerderd met £ 50 en alzoo gebracht in totaal tot £ 150; dat de nader, bij aantreffen in Nederlandsch Nieuw-Guinea, naar Britsch Nieuw-Guinea terug te zenden, uit het laatste gebied weggevoerde, personen zullen bedragen twee menschen meer en aldus twaalf inboorlingen zullen zijn, en dat toch vooral spoedig krachtige en afdoende maatregelen zullen genomen worden om herhalingen der Tugereesche invallen in het Britsche gebied tegen te gaan.

De heer LE HUNTE telegrafeerde dit resultaat aan den Gouverneur van Queensland, en ik deed hetzelfde aan den Landvoogd ter approbatie.

Aangezien noch de heer MURRAY, noch iemand van zijn personeel of der betrokken bevolking eenige aanwijzing omtrent de verblijfplaatsen der weggevoerde Britsche onderdanen konden doen, achtte ik het verder medereizen van dien heer en de zijnen geheel onnoodig, en zelfs gevaarlijk voor het geval dat één of meer hunner in Nederlandsch territoor mochten verwond worden bij eene actie tegen de eventueel vijandelijk optredende Tugere's; deze mijne meening deelde ik den heer LE HUNTE en den heer MURRAY mede, onder dankbetuiging aan beiden voor de verleende medewerking en assistentie; de heer MURRAY en de zijnen debarqueerden op Thursday-eiland.

Daarentegen had ik voor den verderen tocht ter Zuidkust van Nederlandsch territoor gaarne te mijner beschikking de diensten van den heer W. C. DAMMKÖHLER, die de Zuidkust al meer had bezocht door met een klein zeilvaartuig vlak onder den wal langs de kust te varen, die de mondingen der Amberauke- en Merauke-rivier was binnengevaren, die wellicht één of meer zijner aanvallers in de Morehead-rivier zou kunnen aanwijzen, door welke aanvallers dan gemakkelijker, gedwongen dan wel goedschiks, de gezochte Britsche onderdanen zouden zijn uit te vinden, — en die bij het doorzoeken van de negorijen goede diensten zou kunnen bewijzen bij de recognitie van de uit het Britsche gebied afkomstige voorwerpen, terwijl daarenboven deze heer zelf er bijzonder veel prijs op zou stellen om mij op deze reis te vergezellen.

Het vorenstaande resumeerende, is de conclusie:

dat de periodieke strooptochten of hongitochten in Britsch Nieuw-Guinea — Western Division — inderdaad worden bewerkstelligd door de inboorlingen der Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea — hoogstwaarschijnlijk door de ten zuidoosten der Dewinka-rivier wonende inboorlingen;

dat de 12 bij de twee laatste strooptochten gevankelijk naar evenbedoelde Zuidkust gevoerde Britsche onderdanen successievelijk gezocht en bij aantreffen aan de autoriteiten in Britsch Nieuw-Guinea uitgeleverd moeten worden;

dat aan de bij de twee laatste strooptochten schade geleden hebbende Britsche onderdanen door het Nederlandsch-Indische Gouvernement eene schadeloosstelling in het geheel ten bedrage van £ 150 zal worden uitbetaald;

dat de Britsche autoriteiten verwachten van het Nederlandsch-Indische Gouvernement het spoedig nemen van krachtige en afdoende maatregelen tegen herhalingen der Tugereesche strooptochten in het Britsche gebied.

Gezegde conclusie, het doen medereizen van heer DAMMKÖHLER, het desnoods door dwang op één of meer der Amberaukeesche aanvallers van dezen heer in de Morehead-rivier doen aanwijzen van de verblijfplaatsen ter Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea van de gevangen genomen Britsche onderdanen, het weghalen van laatstbedoelde onderdanen, het verbieden aan de bevolking ter Zuidkust van het houden van hongitochten, het gestreng doorzoeken van verschillende strandnegorijen ter Zuidkust, het daartoe en voor het geval, om eventueele beleediging, verzet of geweld onmiddellijk voorbeeldig te straffen, gezamenlijk optreden van Hr. Ms. *Sumatra* en *Serdang* ter Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea, werden in mijn telegram van Thursday-eiland dd. 21 November eerbiedig aan den Landvoogd voorgesteld. Daarop kreeg ik bij telegram van den Algemeenen Secretaris van 22 November — ontvangen op 23 November — van den Landvoogd de machtiging om volgens opgemeld voorstel te handelen, met last om de schadeloosstelling zoo mogelijk op de schuldigen te verhalen. De mededeeling hiervan aan de Britsche autoriteiten had plaats door tusschen

komst van den heer MURRAY, blijkens zijn diensttelegram dd. 24 November aan den heer LE HUNTE. Uit het antwoord daarop van lord LAMINGTON en van den heer LE HUNTE blijkt, dat beide autoriteiten in de afdoening der aangelegenheid genoegen namen.

De vraag rijst thans, welke maatregelen genomen kunnen worden om dergelijke stroop- of hongitochten zoo mogelijk voor goed te voorkomen?

Bij het nagaan hiervan komt men het eerst en als vanzelf op het denkbeeld van geregelde bekruising der Zuidkust dezer afdeeling door oorlogsschepen; dit te doen uitvoeren, is wellicht de minst kostbare wijze van oplossing der quaestie, maar voorzeker niet de meest afdoende methode, wijl de oorlogsschepen veel te ver uit den wal moeten varen om de beweging vlak onder den wal van de prauwen der inboorlingen te kunnen observeeren. Middels eene sloepenflottielje de zoozeer uitgestrekte kust afvaren, is niet doenlijk wegens het ongestadige weder en den grooten afstand waarop deze flottielje verwijderd is van het schip, hetwelk toch immer moet blijven de operatiebasis. Maar de schrandere inboorlingen, die èn stoomschip èn flottielje reeds uit de verte zien naderen, zullen dan wel zorgen zoolang den tocht uit te stellen of, op den tocht zijnde, de prauwen in eene kreek of tusschen de rizoforen in veiligheid te brengen totdat het gevaar geweken is. Hierdoor de hongitochten te verhinderen of onmogelijk te maken, is illusoir. Buitendien zouden de inboorlingen, zoodra zij ontdekten, dat hun deze gemakkelijke weg langs de kust over zee was afgesneden om op hongi te gaan in het Britsche gebied, spoedig hunne toevlucht nemen tot de binnenlandsche verbinding, en gewis niet opzien tegen de meerdere bezwaren van zulke tochten over land te ondernemen, wanneer zij slechts hun van oudsher nagejaagd hongidoel kunnen bereiken.

Deze hongitochten over land zouden moeielijker te voorkomen zijn en het Gouvernement vrij wat meer last en zorg veroorzaken. Over dit punt heb ik lang en breed van gedachten gewisseld met den Gouverneur van Queensland, den Luitenant-Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea en den eerbiedwaardigen resident DOUGLAS, doch zonder eene andere oplossing te krijgen dan die, dat het Nederlandsch-Indische Gouvernement het best deed te trachten deze inboorlingen onder geregeld bestuur te brengen; de wetenschap dat er te midden van hen een blijvend toezicht op hen is gevestigd, waardoor al hunne handelingen spoedig bekend worden, brengt hen allicht er toe niet in strijd te handelen met hetgeen verboden is; wordt daarbij gezorgd, dat er ruim voldoende macht aanwezig is om vergrijpen te straffen, en zoodra zulks noodig is geweld met geweld te keeren, dan zullen deze hongitochten weldra tot het verledene behooren.

De eenige afdoende maatregel in deze is het spoedig invoeren ter Zuidkust van een krachtig en goed georganiseerd bestuur, dat alsdan tevens behoort te waken tegen het ontstaan binnenslands van verwarring en moeielijkheden met het naburige Britsche Bestuur.

Na mededeeling aan de commandanten van Hr. Ms. *Sumatra* en *Serdang* van de mij door den Landvoogd verstrekte machtiging tot verder handelen, werd besloten den 25sten November Thursday-eiland te verlaten en te stoomen naar de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea, alwaar tegen den avond van den volgenden dag geankerd werd op een afstand van ongeveer zeven zeemijlen vóór de monding der Amberauke-rivier; gedurende het gezamenlijk optreden der beide genoemde oorlogsbodems werd Hr. Ms. *Serdang* gesteld onder de bevelen van den commandant van Hr. Ms. *Sumatra*. Ik bleef gemakshalve op Hr. Ms. *Serdang* logeeren, niettegenstaande de commandant van Hr. Ms. *Sumatra* mij ook logies aanbood op zijn onderhebbenden bodem.

Met beide commandanten werd overeengekomen: dat de oorlogsschepen ter Zuidkust op alle aan te doene plaatsen zouden trachten zoo dicht mogelijk onder den wal te liggen, — dat als maatregel van voorzorg en veiligheid bij elk debarquement eene landingsdivisie van zoo mogelijk 150 man, met de noodige officieren en onder commando van den luitenant-ter-zee 1ste klasse J. A. H. BRON, eerste officier op Hr. Ms. *Sumatra*, zou medegegeven worden, — dat in twee sloepenflottieljes, met twee stoomsloepen, naar den wal zou worden gevaren, — dat getracht zou worden een geschikt kamp te zoeken en te betrekken aan den oever der rivieren en alsdan van daaruit te opereeren, hetzij in de strandnegorijen of op de rivieren, — dat daarbij ten aanzien van de vivres en het water, alsmede de ammunitie gerekend moest worden op tochten van eenige dagen duur, en dat met het oog op de mede te nemen ambulance betracht moest worden de mogelijkheid van in het gevecht te komen met de op de eene of andere wijze vijandelijkheden plegende inboorlingen.

Hr. Ms. *Serdang* had bij het varen de leiding, wijl dit schip door den minderen diepgang dichter de kust kon naderen, en voorts omdat de commandant van dezen bodem, de heer DAMMKÖHLER en ik te allen tijde konden beraadslagen, op hoedanige wijze de als object geviseerde kustplaatsen het voordeeligst voor ons te bereiken zouden zijn.

Den dag na de aankomst der schepen kwamen vier prauwen uit de Amberauke-rivier om eens te kijken, wat die schepen aldaar deden; in elke prauw waren vier tot zes menschen, mannen en vrouwen, die pisangs, bloemen en een varken ter ruil met snuisterijen aanboden, doch er niet toe te bewegen waren om aan boord te komen; na eenig verwijl aan den valreep roeiden zij terug naar hunne negorijen, terwijl ik hun de boodschap medegaf, dat ik morgen bij hen aan den wal zou komen.

Den 28sten November stoomden de beide sloepenflottieljes de Amberauke-rivier in, terwijl veel volk al „kaja-kaja" roepend aan de oevers stond; het volk wenkte en riep ons om toch bij de strandnegorij Kumbeke onder de hooge klapperboomen te kampeeren; aangezien er in de buurt geene betere plek te vinden was, werd aldaar het kamp opgeslagen. De steeds toestroomende bevolking was vroolijk, toeschietelijk, mededeelzaam en vriendelijk; mannen en vrouwen brachten jonge klappers, pisangs en bloemen, dewelke aan ons werden gegeven; jonge vrouwen en kinderen werden niet gezien.

Ik hield lange besprekingen met mannen en vrouwen en vernam van hen dat de drie scheepsofficieren van den stoomer *Generaal Pel* gedood en opgegeten zijn door de lieden van Bouterike, Youberike en Kajakerike, die hunne overblijfselen hebben weggeworpen in de zee; waar de kleedingstukken dezer scheepsofficieren zijn gebleven, konden, beter gezegd wilden, zij mij niet zeggen; dat lieden van de genoemde negorijen met nog anderen uit die contreien wel eens naar de Kudi Kussa gingen „hongiën", werd mij ook medegedeeld, maar met bijvoeging, dat de lieden uit de negorijen bij de Amberauke-rivier daar niet heen togen; of men menschen uit de Kudi Kussa-streken had medegebracht wisten deze lieden niet te zeggen; ik heb den lieden duidelijk gemaakt, dat zij volstrekt niet naar de Kudi Kussa mochten gaan, want dat zij dan opgepakt en gestraft zouden worden; ten slotte gaven zij mij vele namen van de aangrenzende negorijen op, die bekendgesteld zijn op de van deze kust en rivier gemaakte kaart; deze menschen waren dus heel vriendschappelijk gezind.

De heer DAMMKÖHLER, die steeds bij mij stond, herkende onder deze lieden niemand die vroeger in de Morehead-rivier heeft medegedaan met den aanval op hem. Vreemde typen onder hen werden niet opgemerkt. Roofzuchtig en opdringerig zijn deze lieden in hooge mate; met eene vlugheid aan de apen eigen doen zij een greep en bemachtigen dan daarbij datgene, waarop zij geruimen tijd en geduldig staan te loeren, om onmiddellijk daarop met het gekaapte zoo vlug weg te loopen, dat zij in een oogwenk uit het gezicht verdwenen zijn. Zoo werd van een inlandschen matroos een kapmes gestolen, dat hij, na daarmede een klapper te hebben geopend, naast zich had nedergelegd, terwijl hij het klapperwater dronk; een der vele omstanders had intusschen het kapmes listig gegrepen en was daarmede weggeloopen — weggevlogen —; niemand van de verzamelden wist te zeggen wie dat geweest was, noch waarheen hij was gevlucht. De heer BRON, die aan het surveilleeren was, belette juist in tijds het rooven van eene bijl in de veldkeuken. Een der opdringerigste inboorlingen had reeds eenige malen beproefd mijn horlogeketting los te maken; zoodra ik zijn toeleg bemerkte, riep hij „kaja-kaja" en trad eenige schreden terug; eindelijk moest ik den deugniet gestreng terechtwijzen.

In den namiddag werd met twee secties eene militaire wandeling gemaakt langs goede, één vadem breede, wegen door verschillende negorijen en verder een stuk het binnenland in, waarna langs het zeestrand werd teruggemarcheerd naar het kamp; een groot gedeelte der bevolking volgde mij en gaf mij over allerhande zaken inlichtingen; op mijn verzoek haalde men heel bereidwillig klappers uit de boomen voor de manschappen.

Al sprekende over een en ander met de inboorlingen betoogde ik hen, dat men steeds in vriendschappelijke verhouding met ons moest blijven en vooral geen pijlen op ons of vreemdelingen mocht afschieten, wijl wij anders de geweren op hen zouden afschieten, waarvan zij dan de hoogst onaangename gevolgen zouden ondervinden; met herhaalde verzekeringen en veel geroep van „kaja-kaja" liepen de menschen verder met den troep mede en begeleidde men dien tot aan het kamp.

De nacht verliep rustig in het kamp; de inboorlingen waren verzameld in de nabijgelegen negorijen.

Reeds vroeg in den morgen van den volgenden dag werden

meer inboorlingen gezien, die nochtans aan beide rivieroevers toekeken bij het vertrek van de stoomsloep met nog eene andere, met gewapende manschappen bemande, sloep, waarmede ik deze rivier zou opvaren; circa 25 zeemijlen werd de Amberauke opgevaren en toen teruggekeerd, zoodat wij tegen het vallen van den avond in het kamp terugkwamen.

De Amberauke-rivier is, tot zoover als wij die opgestoomd zijn, goed bevaarbaar; alvorens door stoomschepen binnengeloopen te kunnen worden, moet de monding eerst behoorlijk opgenomen en de geul afgebakend worden; zij is eene schoone rivier met hooge oevers, waar veel bevolking woont; bij de opvaart is van de bevolking niet veel gezien, wijl de menschen uit vrees voor de vreemde verschijning zich verborgen hadden en zelfs door roepen en wenken er niet toe te bewegen waren om naderbij te komen; van af de monding der rivier treft men de hooge grasplateaux aan, waarvan hooger reeds gewaagd is, die zich in den bovenloop verder uitstrekken en waarop uitgebreide klapperbosschen voorkomen, tusschen dewelke de bevolking hare negorijen heeft gebouwd; aan de oevers is te zien, dat de formatie van den bodem bestaat uit in lagen voorkomende puim- en schiefergesteenten; het is gebleken, dat dit stroomgebied zwaar bevolkt is en vruchtbaar land bevat.

Door den stafofficier TUCKERMANN en den luitenant-ter-zee 2de klasse J. VAN DEN BURG, is deze rivier opgenomen en in kaart gebracht.

Bij terugkomst in het kamp werd mij door den aldaar, tijdens de afwezigheid van den mij vergezeld hebbenden heer BRON, bevelvoerenden officier gerapporteerd, dat gedurende den ganschen dag bijzonder veel volk op de been was geweest en dat er vele vrouwen bij waren, die onafgebroken gepresenteerd werden door de mannen en eindelijk zich zelven presenteerden door naakt op den grond te gaan liggen; men was ontstemd en teleurgesteld dat van deze hoogsteigenaardige wijze van gastvrijheid verleenen door niemand werd gebruik gemaakt. Dit vernemende, zeide ik dadelijk dat men op zijne hoede moest zijn, want dat gulle aanbod van zoovele vrouwen aan de onzen was niets anders dan eene krijgslist der inboorlingen; immers de in de armen der vrouwen rustende mannen waren op een gegeven teeken der inboorlingen kinderen des doods geweest, ook en vooral met en door medewerking der vrouwen, terwijl alsdan de groote hoop der inboorlingen, als een zwerm bijen, op het kamp zou zijn gevallen om de te voren zoo minzaam en vriendelijk ingehaalde gasten uit te moorden en uit te plunderen. Deze list was niet gelukt en ik verwachtte wel dat er naar eene andere gezocht zou worden.

Na mijne terugkomst in het kamp had ik dien avond geen inboorling meer gezien.

Tegen elf uur in den nacht werd het kamp uit de negorij beschoten met pijlen; toen een pijl een der schildwachten trof, zonder hem nochtans te verwonden, vuurde hij in de richting, waaruit die pijl gekomen was; dadelijk was het kamp gealarmeerd en alle secties behoorlijk aangetreden, terwijl de heeren BRON, TUCKERMANN en DAMMKÖHLER met mij rondgingen om de hinderlagen der inboorlingen op te zoeken; niemand vindende en niets ziende, werd besloten dat ik het kamp zou blijven bewaken en verder uitkijken naar de inboorlingen, terwijl de heer BRON en de beide andere evengenoemde heeren met twee secties langs den weg door de negorijen zouden gaan om de verraad gepleegd hebbende bevolking weg te jagen; na circa een uur kwam de heer BRON terug; noch hij noch ik hadden verder iets van de inboorlingen bespeurd; de wachten werden versterkt en wij zouden afwachten tot de inboorlingen weder kwamen opdagen.

Tijdens mijne afwezigheid was er hoegenaamd niets voorgevallen en hadden de inboorlingen niets gevraagd, noch te verstaan gegeven dat zij het een en ander van ons verlangden; zoowel mannen als vrouwen waren bijzonder vriendelijk en toeschietelijk geweest tegen alle personen in het kamp; dat de inboorlingen des avonds niet in het kamp kwamen, was omdat ik hun zulks van den aanvang af had verboden.

De inboorlingen dachten onder de onzen eene paniek te bewerken om alsdan hunne moord- en roofzucht bot te vieren; zij hadden er niet op gerekend, dat zij in den nacht door ons vervolgd zouden worden, en nog minder dat zij ons niet in de war konden brengen. Maar de inboorlingen wisten, dat zij kwaad hadden gedaan, want den volgenden morgen was er geen inboorling in de buurt te zien; tusschen zes en zeven uur 's morgens werd het kamp wederom beschoten, maar thans van uit den boschrand, waarop dadelijk eene sectie in het bosch werd gestuurd om de boogschutters te vervolgen; een der pijlen trof een inlandsch matroos, doch zonder hem te verwonden.

Met bijna drie secties rukten wij toen uit, om de boosdoeners op te sporen en hunne negorijen te doorzoeken, waarvoor deze gansche dag werd besteed.

In de overhaast verlaten negorijen had men blijkbaar vóór onze aankomst slechts den tijd gehad de deuren der huizen te sluiten, doch niet om veel van de bezittingen der eigenaren daaruit te dragen; bij onderzoek bleek daarin hoegenaamd niets te zijn wat van verdachten of vreemden oorsprong was; hoopen pijlen en vele bogen alsmede enkele doodskoppen werden gezien, en voorts ruimschoots sago, oude klappers, obies en pisangs. De negorijen waren door de bevolking verlaten; men was in het begroeide terrein achter de negorijen gevlucht; overal waar wij kwamen, liepen de inboorlingen weg, vooral nadat eenige malen salvovuur moest gegeven worden op zich in de plantages of het struikgewas met de wapens in de hand verscholen hebbende inboorlingen, die er op loerden om den troep in den rug aan te vallen; van deze lieden zijn er stellig eenige doodgeschoten, nochtans heb ik slechts één lijk gezien; dit was dat van een inboorling, die den eersten dag bijzonder hulpvaardig en vriendelijk jegens mij was, veel en lang met mij heeft gesproken, en ook eenige snuisterijen van mij kreeg; nu vond ik hem gedood met pijlen en boog in de hand op ongeveer drie palen afstand van het kamp.

De troep marcheerde nog eenige palen verder het binnenland in en keerde toen langs het zeestrand naar het kamp terug; wij hebben op de wegen en het omringende terrein geene inboorlingen meer gezien; bij het vervolgen van de aanranders kwamen wij vaak op plekken, welke juist door hen verlaten waren, hetgeen te zien was aan restjes van voedsel en nog smeulende vuurtjes.

Zich ijlings in het kreupelhout verschuilen zonder opgemerkt te worden, verstaan deze inboorlingen meesterlijk, evenzeer als het plotseling in massa's uit alle hoeken en gaten met de handen vol wapens te voorschijn treden.

Tegen den avond vertoonde zich op ongeveer een paal afstand bovenstrooms van het kamp aan denzelfden rivieroever wederom eene talrijke menigte gewapende inboorlingen, die bezig waren zich daar te nestelen; onmiddellijk trok van de landzijde eene sectie daartegen op en werd de met een snelvuur-kanon gewapende stoomsloep naar die plek gedirigeerd; bij de nadering van de militaire macht begonnen de inboorlingen met pijlen te schieten en daarna weg te loopen, waarop èn met het kanon èn met de geweren op hen werd gevuurd.

In den nacht is het rustig gebleven; het telkens uitrukken en de veiligheidsdienst waren voor de manschappen nogal vermoeiend.

Op den volgenden morgen tegen 8 uren werd het kamp uit den boschrand alweder beschoten, zoodat het noodzakelijk werd eene sectie in het bosch te sturen om hen te vervolgen; doch onverrichter zake kwam de sectie terug; er was zoover het oog reikte geen inboorling te bekennen. De negorijen bleven uitgestorven; geen inboorling, die zich daarin durfde wagen, hoe gaarne hij zulks ook hadde gedaan om zijne achtergelaten goederen weg te halen.

De vervolging van de inboorlingen tot dieper het binnenland in voort te zetten, kwam mij niet raadzaam voor, wijl de troep reeds vermoeid, daartoe niet voldoende toegerust en niet groot genoeg was; ter bewaking van de sloepenflottielje zou toch zeker de helft der macht behooren achter te blijven, en dan zou slechts met ruim twee secties ver in het binnenland geageerd moeten worden tegen een overgroot onvermoeielijk, zich zoo vlug als apen bewegend, aantal inboorlingen; en voorts was er voor eene dergelijke excursie geen trein beschikbaar.

Het was aanvankelijk mijn plan de negorijen aan den zuidelijken oever der Amberauke-rivier ook te bezoeken, doch ik heb dat plan niet tot uitvoering laten komen, wijl de bevolking dier streken in den aanvang wel vriendschappelijk en goed gezind naar mij toekwam, maar later zich niet meer openlijk vertoonde; wel werd waargenomen, dat achter en tusschen de boomen inboorlingen aan het loeren waren, die dadelijk wegliepen, zoodra zij zagen dat zij opgemerkt werden; met deze inboorlingen had ik toen geene aanraking kunnen krijgen, doordien zij zouden vluchten, zoodra ik aankwam, hetgeen trouwens reeds was geschied toen met de stoomsloep vlak langs dien oever werd gestoomd en de lieden tevergeefs geroepen en gewenkt werden.

Den 1sten December keerden de beide sloepenflottieljes naar de respectieve schepen terug, en werd alstoen alles weder in gereedheid gebracht voor den eerstvolgenden tocht, die eenige dagen langer zou moeten duren.

In het belang zijner flottielje was Hr. Ms. *Serdang* verstoomd om dichter onder den wal te liggen, welk doel ook werd bereikt; het schip lag ruim 6000 M. uit den wal, doch kon daar bij laag water niet blijven liggen.

Hr. Ms. *Sumatra* en *Serdang* verstoomden den 2den December totdat de monding der Merauke-rivier werd gepeild, alwaar op een afstand van 12 zeemijlen uit de kust geankerd werd; na conferentie met de commandanten dier beide bodems werd besloten den volgenden dag in de vroegte met de twee sloepenflottieljes naar den wal te gaan en in de Merauke-rivier te kampeeren, hetzij op den vasten wal of in de sloepen.

Terwijl wij daar lagen kwam het stoomschip *van Goens* van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij opstoomen, ingevolge den contractueelen dienst, en liet dicht bij genoemde schepen het anker vallen.

Algeheele verbazing heerschte onder allen bij het binnenvaren van de breede, diepe en mooie Merauke-rivier: eigenlijk is er van eene geul om die rivier binnen te komen geen sprake, wijl de waterweg tusschen de zandbank vóór den zuidelijken oever en den noordelijken oever zoo diep en breed is, dat de grootere schepen, zonder het getij af te wachten, daarbinnen kunnen stoomen; tot vlak bij den oever kunnen de schepen gemeerd liggen; hoe woest en ruw de zee buiten ook moge wezen, in de haven is het altijd rustig, en om door de woelige zee op alle tijdstippen van het jaar binnen te stoomen beteekent absoluut niets voor behoorlijk zeewaardige schepen.

Is de rivier al schoon, de oevers doen in fraaiheid niet onder; ongeveer 3 M. hoog zijn de oevers aan de monding: aan den oever vindt men eene aardformatie, bestaande uit puim- en schiefergesteenten en uitgestrekte vruchtbare grasplateaux, waarop en waaromheen kolossale klapperbosschen staan, waartusschen de negorijen der inboorlingen zijn gebouwd, welke negorijen door 2 M. breede wegen zijn verbonden en alle bijzonder sterk bevolkt zijn.

Op mijn daarbij overgebracht verzoek om beide oorlogsschepen te laten binnenstoomen, kreeg ik tot antwoord dat Hr. Ms. *Serdang* den volgenden dag zou komen. Statig kwam dan ook toen Hr. Ms. *Serdang* zonder de geringste moeite binnenstoomen en liet vlak vóór het kamp, onder een driewerf hoezee van de gansche landingsdivisie, het anker vallen. Op de bevolking maakte deze verschijning een overweldigenden indruk; geen inboorling dorst in den aanvang naderbij komen, terwijl de menschen bij massa's opgekomen waren.

Voor de actie met den troep was het van zeer groot belang, dat Hr. Ms. *Serdang* in de haven lag, want daardoor konden meer manschappen medegenomen worden op de tochten en deze verder het binnenland in gemaakt worden; ook de voorziening van drinkwater was nu gemakkelijk, want het rivierwater is zout, in den regentijd wellicht brak, en putten zijn zoo spoedig niet gegraven.

Bij onze aankomst schreeuwden de inboorlingen van alle kanten „kaja-kaja", maar waagden het toch niet ons te naderen; ons kamp lag vrij ver van de negorijen af en om dat te naderen, moest men noodwendig het grasplateau oversteken, hetgeen de inboorlingen niet gaarne doen, wanneer er zoovele vreemdelingen zijn. Naar hen toegaande, kostte het mij veel moeite om een paar woorden met hen te spreken, wijl zij steeds terugliepen, zoodra ik vooruitging.

Des middags werd met den troep een verkenningstocht gemaakt naar de negorijen; toen is het mij gelukt lange gesprekken met de inboorlingen te voeren, tot wie ik, alleen en langzaam voortwandelende, naderde, terwijl de troep op eenigen afstand achter mij halt maakte.

Onder deze inboorlingen bevonden zich lieden van verschillende negorijen, waaronder ook, volgens hunne eigene verklaringen, van Bouterike en aangrenzende negorijen; het bleek mij dat er lieden onder dezen waren, die mij herkenden van de vorige tochten, want men vroeg mij of ik de „toean" was; op mijn bevestigend antwoord werd mij gevraagd naar hunne gevangen genomen stamgenooten, die ik zeide te Fakfak te hebben achtergelaten, omdat ik eerst van de inboorlingen hier de drie Europeanen terug wilde hebben, waarop zij dan hunne stamgenooten konden terugkrijgen; o, riepen zij, dat gaat niet, want die Europeanen zijn dood en in de zee; hoe ik de zaak ook keerde en wendde, zij bleven volhouden, dat de Europeanen dood en in de zee waren. Toen ik hun verder zeide, dat zij naar de Kudi Kussa op hongi waren geweest, terwijl zij zulks volstrekt niet mochten doen, begonnen zij te lachen en ten slotte „kaja-kaja" te roepen; ik beduidde den lieden dat men hen met geweren zou doodschieten, wanneer zij nogmaals daarheen gingen, waarop zij riepen „neen, neen." Almede met „neen, neen" werd mijne vraag, of er soms menschen van de Kudi Kussa onder hen waren, beantwoord.

Op de desbetreffende vragen van hen antwoordende, deelde ik hun mede, dat ik heden eene wandeling maakte langs de binnenwegen en dat ik morgen door de binnenwegen naar de negorijen aan het zeestrand gelegen wilde gaan, hen uitnoodigende morgen met mij mede te gaan: dit vonden de lieden goed en zeiden dat zij nu naar huis wilden gaan om te eten en te slapen, wijl het spoedig avond en donker zou zijn, en zij verzochten mij om ook maar terug te keeren naar het kamp; wij namen afscheid en marcheerden door.

Op den verderen marsch ontmoette ik andere personen, die een eindweegs medeliepen en mij groote waterputten aanwezen, welke door de inboorlingen goed gemaakt zijn en mooi, helder en goed drinkwater bevatten, hetgeen daarom vooral de aandacht trok, omdat er op dit tijdstip, het laatst van den drogen moesson, in de putten nog veel water stond.

Van de hier geziene inboorlingen herkende de heer Dammköhler er geen een, die bij zijne aanvallers is geweest in de Morehead-rivier.

Tegen het vallen van den avond keerden wij van dezen eersten marsch terug in het kamp zonder dat er iets anders was te constateeren dan eene hoogst vriendschappelijke en aangename verhouding met de inboorlingen; op mijn verzoek haalden de inboorlingen klappers en gaven die aan de manschappen, dat is te zeggen, de inboorlingen legden de klappers neder of wierpen die toe, uit vrees om te dicht bij de manschappen te komen.

De nacht verliep rustig.

Den volgenden morgen ging de troep er reeds vroeg op uit, om door binnenwegen en binnenlandsche negorijen naar de strandnegorijen te komen; gidsen hadden wij niet, daar er niemand anders van de bevolking te zien was dan eenige verdekt opgestelde uitkijkposten, die op mijn geroep en gewenk hard wegliepen.

Uitgestrekte klapperbosschen, goed onderhouden en mooi aangelegde omheinde tuinen en negorijen werden gepasseerd, terwijl de bevolking hoe langer hoe meer zich achter den troep verzamelde en op eenigen afstand medeliep; zoo nu en dan werd ontdekt dat eenige wat te ver vooruit geloopen lieden wapens bij zich hadden, waaruit wel de gevolgtrekking kon worden gemaakt, dat al de samengeschoolde inboorlingen gewapend waren, hetgeen te meer waarschijnlijk was, wijl de lieden zorgden niet door ons gezien te worden.

Reeds een paar maal had ik verzocht om halt te houden en was ik naar de inboorlingen toegeloopen, doch zoodra zij mij zagen, verdwenen zij; ik bleef dan stilstaan en riep hun toe om bij mij te komen, hetgeen zij niet deden; maar mijn geroep werd beantwoord; ik deelde hun mede welken weg ik wilde volgen, noodigde hen uit om mij de beste wegen te wijzen en wees er herhaaldelijk op, dat zij het niet moesten wagen op den troep te schieten, want dan zou de troep zeker op hen vuren; als antwoord kreeg ik altijd te hooren, dat het goed was, gevolgd door het geschreeuw van „kaja-kaja", zonder dat er iemand vooruitkwam om als gids te dienen. De lieden wilden ons blijkbaar niet langs die mooie en goed onderhouden wegen laten marcheeren naar hunne negorijen, omdat zij ons niet vertrouwden en niet gaarne hadden dat wij tehuis raakten in hun terrein, maar daarbij kwam toch ook de zucht om den troep op hunne wijze van oorlogvoeren in een terrein, dat zij daartoe het voordeeligst achtten, plotseling te omsingelen en van uit hunne verdekte opstelling van alle kanten met pijlen te beschieten; wanneer dit laatste gelukte, waren zij zeker van hunne overwinning en konden zij naar hartelust moorden en rooven.

Bereids eenige malen hadden voor- en achterhoede van den troep bericht gegeven, dat er pijlen op hen werden afgeschoten, maar ik had den heer Bron verzocht lankmoedigheid te betrachten tot de inboorlingen ons volgens hunne tactiek formeel hadden ingesloten en van alle kanten aangevallen, om dan den lieden een harden en gevoeligen slag toe te brengen, opdat zij zouden leeren dat wij hunne beste krijgslisten geringschatten.

De vermetelheid der inboorlingen nam hand over hand toe; men drong al meer en meer op, terwijl er steeds meer pijlen tusschen den troep vielen. De troep was op een weg, loopende tusschen dichtbegroeide tuinen, waarin de inboorlingen ons afwachtten; eene groote menigte schoot ijlings langs de parallelwegen vooruit en posteerde zich voor den troep, terwijl de inboorlingen achteraan opdrongen naar de achterhoede van den troep, en inmiddels uit de tuinen de inboorlingen de beide flanken bestookten. Achter en voor vielen vele pijlen; er werd halt ge-

maakt zoodanig dat wij aan vier zijden front hadden naar de inboorlingen; ik riep nogmaals dat, wanneer zij het schieten met pijlen niet nalieten, er op hen gevuurd zou worden. Nauwelijks had ik het gezegd of men schoot van alle kanten pijlen op ons af, en wij hoorden opeens een gegil, dat hun oorlogskreet moest beteekenen; het antwoord daarop was: vuren; en weldra vlogen de kogels naar alle vier zijden en moeten daarbij vele inboorlingen getroffen hebben, want na eenige salvo's klonken uit de menigte rauwe hartverscheurende kreten, terwijl het met pijlen schieten was opgehouden, en al heel spoedig geen inboorling meer te bekennen was in het terrein.

Behoedzaam marcheerden wij verder en volgden wij den weg, dien ik eenmaal had aangegeven; totdat wij aan het strand gekomen waren, hadden wij niemand meer gezien; de eerste twee strandnegorijen waren verlaten, maar in de derde, genaamd Kajakerike, waarvan de bevolking ook heeft medegedaan aan den moord op de drie scheepsofficieren van den stoomer *Generaal Pel*, was het daarentegen vol gewapende mannen, die alweder op hunne beste manier de negorij wilden verdedigen en ons beletten dáár in te komen of langs te loopen.

Met opzet werd vóór de verlaten negorijen op het strand halt gemaakt om af te wachten, wat de verderop staande, brullende inboorlingen verder zouden doen tegen ons.

Men beschoot geregeld de uitgezette posten; daarop stelde de troep zich in beweging en rukte bedaard naar Kajakerike op, van waaruit de pijlen naar ons toevlogen, waarop eenige salvo's in de negorij gingen, die het pijlenschieten deden ophouden en de inboorlingen op de vlucht joegen.

Deze groote, zwaar bevolkte en rijke negorij werd verlaten bevonden en dadelijk door mij onderzocht, met last om alle pijlen en bogen en zeeprauwen te vernielen, omdat die als het oorlogsmaterieel der bevolking te beschouwen zijn.

De heer Dammköhler was bij de posten gaan staan om de inboorlingen van Kajakerike gade te slaan, en verklaarde mij dat hij een tweetal inboorlingen had herkend, behoorende tot zijne toenmalige aanvallers op de Morehead-rivier.

Bij het doorzoeken van deze negorij werden gevonden vele doodskoppen, een bijna vergaan geprepareerd hoofd, dat hoogstwaarschijnlijk van de Morehead-rivier afkomstig is, een van deze rivier herkomstig nieuw uit koord gevlochten vrouwenkleedje tot dekking van het schaamdeel, een patroon en een kogel van een Snider-geweer, waarmede de Britsche politie is gewapend, verder twee quitanties, eenige tijdschriften, koperen boutjes, schroeven, stukken ijzer en touw en het groote met zijn eigen handschrift goed bijgehouden kasboek van den heer Dammköhler, die de hem toebehoorende zaken, welke zich in berusting bij den heer P. Breuer in den aan de monding der Morehead-rivier verdwenen kotter *Edna* hadden bevonden, terug ontving.

Tot afschrikkend voorbeeld is deze negorij verbrand na het gehouden onderzoek; deze is de eenige negorij, die zich gewelddadig verzet heeft tegen ons bezoek.

In de beide eerste verlaten negorijen werden doodskoppen, ijzerwerk en stukken ketting gevonden.

Na deze tuchtiging heeft de bevolking nergens meer geweld gepleegd of zich verzet tegen ons; de twee door haar geleden nederlagen zijn van dien aard geweest, dat zij zich zelfs niet meer heeft durven wreken over het in de asch leggen van een harer voornaamste negorijen; de bevolking heeft nu ondervonden, dat mijne waarschuwingen niet in den wind geslagen mogen worden, en dat het Gouvernement meester is van het terrein en van haar.

Zonder eenigen tegenstand te ondervinden, bereikte de troep na een zeer vermoeienden dag tegen 6 uren het kamp.

Voornamelijk om de manschappen eenige dagen rust te geven, werd gedurende de twee volgende dagen met eene kleine sloepenflottielje een tocht gemaakt de Merauke-rivier op, en alstoen deze rivier ruim 40 zeemijlen opgevaren; tot zoover had Hr. Ms. *Serdang* ook de rivier kunnen opstoomen, hetgeen blijkt uit de opneming en in kaartbrenging van de rivier door de heeren Tuckermann en van den Burg; meer dan 20 zeemijlen moeten opgevaren worden, alvorens goed zoetwater in de rivier te vinden. Het is een prachtig stroomgebied, dat aan de beide oevers omzoomd is door schoone en vruchtbare grasplateaux, waarop uitgestrekte klapperbosschen en vele zwaar bevolkte negorijen voorkomen. In deze rivier, zoowel als in de Amberauke-rivier, vindt men vele en goede soorten nipah, bamboes en niboeng, terwijl goede houtsoorten daar ook gevonden worden; het klimaat is goed; des nachts is het daar zelfs zeer frisch. Aan den oever zijn eenige negorijen gebouwd, die er welvarend uitzagen, doch waarvan de bevolking al even listig en aapachtig is als in de strandnegorijen; in plaats van uit te komen ter aanschouwing der vreemdelingen, liepen de menschen met de wapens in de hand hard weg, blijkbaar ten einde zich in de boschjes dichtbij de negorij schuil te houden en van daaruit de bezoekers te bespieden; noch roepen en wenken, noch het voorhouden van geschenken konden de lieden bewegen in aanraking met mij te komen.

In de negorij bouwen de inboorlingen hunne huizen vlak naast elkander en maken daaromheen eene omheining, zoodat nagenoeg elke familie eene afzonderlijke omheining met aparten ingang heeft, terwijl in het midden der negorij een soort van raadhuis staat met twee openingen in de omheining, waarvan er eene voert naar het zeestrand en de andere leidt naar het binnenland.

Deze inboorlingen leggen veel kunstzin aan den dag; de stijlen der huizen, de prauwen, de wapenen, de gereedschappen, de sieraden, zijn nagenoeg alle van kunstig snijwerk voorzien; het touw- en vlechtwerk is almede keurig bewerkt, het aanbrengen van verschillende kleuren op een en ander hebben zij zich ook tot gewoonte gemaakt. Als landbouwers zijn deze inboorlingen eveneens te roemen; hunne tuinen doen in geen opzicht onder voor die der Maleiers en Battaks; van crotons en bloemen zijn zij groote liefhebbers; tusschen de levende hagen om de tuinen staan netjes geschikt crotons in verschillende soorten en allerlei bloemen; zij versieren vaak zich zelven en hunne huizen met bouquetten van bloemen en bladeren; dat deze lieden krachtige arbeiders zijn, toonen de flinke irrigatiewerken, de groote gegraven waterputten en het door middel van hoogst eenvoudige werktuigen voortbrengen van groote hoeveelheden sago uit de dat voedingsmiddel als grondstof bevattende boomstammen aan. Geen volksstam op Nieuw-Guinea bezit zooveel aanleg voor cultuur als de inboorlingen dezer Zuidkust; maar geen volk aldaar deinst minder terug voor gruweldaden dan dit, wijl het die tot op heden steeds ongestraft kon bedrijven; vóór onze komst aldaar, is er nog nimmer een vreemdeling zóó diep in hun land doorgedrongen.

Voor dit volk is de bestraffing, hun door den troep gegeven in het hartje van hun eigen land en te midden van hun eigen volk, eene omstandigheid, waarmede deze inboorlingen terdege rekening zullen houden in den vervolge bij voorkomende aanrakingen met vreemdelingen. Het ware te betreuren, wanneer niet spoedig de vruchten van dezen voorarbeid geplukt werden; maar daarbij worde niet uit het oog verloren, dat het voortarbeiden in die streken voorshands uitsluitend kan geschieden door den invloed van onze troepen te doen ondervinden, welke troepen dadelijk gereed moeten zijn om elk verzet tegen besluiten van het bestuur met kracht te onderdrukken.

Werd bij den eersten landtocht gemarcheerd door de achter ons kamp gelegen negorij Tabe, den 7den December opereerde de troep langs het zeestrand en bezocht achtereenvolgens de negorijen: Wadikarike, Kajakerike, Jauke, Bouterike, Youberike, Sepadimrike en eenige negorijen binnenslands, waarvan de namen niet bekend zijn.

Tot wij in het zicht waren, bleven deze negorijen geoccupeerd, maar dan liep de bevolking hard weg zonder wapenen bij zich te dragen, terwijl zij de geheele negorij aan ons prijsgaf; waren wij ver genoeg uit het gezicht, dan trok men wederom in de negorij; verder bespiedde men ons van uit het bosch of de tuinen, doch ging voor ons uit den weg; men waagde zich heelemaal niet meer in den strijd tegen ons.

Bij het rusten van den troep werden klappers uit de boomen gehaald, en na het doorzoeken van de negorijen werd doorgemarcheerd; verder bezuiden Sepadimrike sloegen wij een binnenweg in, waarna ruim drie uren het binnenland ingeloopen werd; tegen den avond werd in het open veld gebivakkeerd en bij zonsopgang gingen wij weder op marsch en keerden door binnenwegen en later langs het zeestrand naar het kamp aan de Merauke-rivier terug. Ten zeerste vermoeid, embarqueerde de troep des avonds op Hr. Ms. *Serdang*. Om zooveel mogelijk manschappen mede te nemen op den tocht werd na het vertrekken van den troep het kamp opgebroken en alles daaruit op Hr. Ms. *Serdang* overgebracht.

Nergens werd wederstand geboden; ik zag vaak wegloopende menschen, die noch door roepen noch door wenken wilden blijven staan om mij aan te hooren; vrouwen en kinderen zijn gedurende het verblijf in de Merauke-rivier heelemaal niet gezien.

Bij het doorzoeken van de negorijen Jauke, Bouterike en Youberike werden gevonden: een witte zonnehoed, eene lakensche pet, eenige schoenen, roeispanen, Europeesch touw, stukken ijzer en koper, doodskoppen, vele ledige flesschen, en van den heer Dammköhler eene gegalvaniseerd ijzeren ankerketting ter

lengte van 40 vademen, zoomede een geëmailleerd bord en waschkom; deze door den heer DAMMKÖHLER herkende voorwerpen zijn alle afkomstig van den kotter, waarop de heer P. BREUER was aan de monding der Morehead-rivier. Kleedingstukken van de scheepsofficieren van den stoomer *Generaal Pel* en van den heer BREUER zijn niet aangetroffen; volgens de verklaring van den heer H. ENGELSMAN, gezagvoerder bij de Koninklijke Paketvaartmaatschappij, waren hoed, pet, schoenen, enz. niet afkomstig van gezegde scheepsofficieren, terwijl de heer DAMMKÖHLER de herkomst dier voorwerpen ook niet kende.

Ook in deze negorijen werden de gevonden voorwerpen, welke als oorlogsmaterieel te beschouwen zijn, vernietigd, wijl al de genoemde strandnegorijen aan den aanval op den troep hadden medegedaan, en aan de rooftochten in het Britsche gebied, zooals uit de gevonden voorwerpen blijkt, een werkzaam aandeel hadden gehad. De doodskoppen, die van hongitochten afkomstig waren, werden in de zee geworpen.

De lust tot rooven is hier al even groot als bij de andere inboorlingen ter Zuidkust; de tot het doen van metingen om en bij het kamp geplaatste vlaggen werden dadelijk weggehaald in den nacht; ook de in het kamp geplante Nederlandsche vlag werd na het verlaten van het kamp geroofd.

Na ons embarquement op Hr. Ms. *Serdang* vertoonden zich tusschen de klapperboomen achter het gewezen kamp eenige inboorlingen, die ik eerst van uit het schip heb gewenkt om naderbij te komen, en ziende dat zij iets nader kwamen, ben ik naar den wal geroeid om hen te ontmoeten, doch toen ik op den wal stond, liepen zij weg; de medegebrachte ledige flesschen en blikken verzochten zij op den grond te leggen; daar ik zag dat eene ontmoeting voorloopig toch niet verkregen zou worden, voldeed ik aan hun verzoek en keerde ik naar boord terug; als apen sprongen zij na mijn heengaan op de voorwerpen en liepen er hard mede weg.

Wordt er op het punt waar ons kamp is geweest een steiger ter lengte van circa 10 M. gemaakt, dan kunnen alle schepen daaraan meren.

Den 9den December stoomde Hr. Ms. *Serdang* met de sloepenflottielje van Hr. Ms. *Sumatra* de Merauke-rivier uit en kwam bij het laatstgenoemde schip ten anker liggen. Den volgenden dag verstoomden beide schepen en ankerden vóór de negorij Selerike op een afstand van circa 8000 M. uit den wal.

Den 11den dier maand gingen de twee sloepenflottieljes naar den wal en werd geland in de negorij Selerike, die uitgestorven leek, wijl de bewoners allen weg en de deuren der huizen gesloten waren; ik ging rond om naar zich verscholen hebbende menschen te zoeken, en zag er werkelijk eenigen, doch was niet bij machte, hoeveel moeite ik daarvoor ook deed, de lieden tot mij te doen komen; zoodra ik naderde liepen zij gezwind weg; de negorij werd doorzocht, doch daarin niets bijzonders, behalve doodskoppen gevonden. Bevreemding wekte het bij mij, dat hier niet meer dan drie groote prauwen waren, terwijl gerekend naar de getalsterkte der bevolking er wel 8 of 10 meer hadden behooren te liggen; het is mogelijk dat de bevolking die verborgen heeft in de rhizoforen, doch dat hadden de lieden in de vorige bezochte negorijen dan wellicht ook gedaan; naar het voorkomt zijn van deze negorij vele zeeprauwen naar de Morehead-rivier medegenomen bij den laatsten hongitocht en waren die vaartuigen toen nog niet teruggekeerd.

Langs den grooten, naar de negorij Sepadimrike voerenden weg werd een paar uren gemarcheerd om aan de bevolking te doen zien dat onze strijdmacht ook verder het binnenland van Selerike bereiken kan, evengoed als het achterland der andere negorijen; deze weg was goed onderhouden en bij de te passeeren kreken overbrugd middels breed bekapt hout; niet ver van de negorij is een prachtig mooi door de inboorlingen uitgegraven bassin, waarin in den drogen moesson meer dan anderhalve M. water stond, terwijl de middellijn van den omtrek van het bassin zeker 6 M. haalde.

Het land hier is doorkruist met paden en wegen, die men alle te paard, en met weinig meer arbeid per as, kan afleggen.

Al de bezochte Meraukeesche negorijen hebben den klapperoogst eerst kort geleden binnengehaald, wijl in de meeste negorijen nagenoeg al de reeds eetbare klappers uit de boomen zijn gehaald; wellicht zijn ook deze klappers naar de Moreheadrivier gebracht.

Bij mijn vorig bezoek aan Bouterike en omstreken zag ik aldaar meer groote prauwen dan thans; zeker werden van hier ook prauwen geleverd voor den Moreheadschen hongitocht. Door het gemis van latere en meerdere aanrakingen met de bevolking was het mij niet mogelijk deze mijne veronderstelling al hen niet bewaarheid te zien.

Er was absoluut geen spoor te vinden van de aanwezighei ter Zuidkust van eenigen Europeaan; en de verblijfplaatsen van de door deze inboorlingen gevangen genomen Britsche onderdanen zijn evenmin ontdekt kunnen worden als deze personen zelven.

In den namiddag keerden wij naar boord terug; bij het embarqueeren in en wegvaren van de sloepen werd almede niets van de bevolking gezien.

Selerike is in alle opzichten de ongunstigst gelegen negorij voor eene bestuursvestiging.

Uit overweging dat Hr. Ms. *Sumatra* niet zoo dicht langs de Zuidkust van Nieuw-Guinea kan varen als Hr. Ms. *Serdang*, en voor de bezoeken te brengen aan de ten zuidoosten van Wenerike gelegen negorijen de landingsdivisie van laatstgenoemd schip voldoende sterk is, heb ik aan den commandeerenden officier van Hr. Ms. *Sumatra* bij mijn brief dd. 11 December medegedeeld, dat de diensten van zijn onderhebbenden bodem in die wateren niet langer worden vereischt, en zulks onder dankbetuiging voor de verleende hulp en den bijstand bij de tenuitvoerlegging van de mij gegeven bevelen der Regeering.

Den volgenden dag vertrokken Hr. Ms. *Sumatra* via Dobo naar Koepang en Hr. Ms. *Serdang* zoo dicht mogelijk langs de kust varende naar de ankerplaats vóór de negorij Rondu, welke negorij gezocht moest worden, wegens de minder juiste ligging op de topographische kaart. Bij dit zoeken bewees de heer DAMMKÖHLER ons wederom uitstekende diensten.

Den 13den December stoomde ik met de stoom- en eene gewone sloep naar den wal om nog dichter langs de kust te varen en daarbij de negorij Rondu uit te vinden; tevergeefs werd naar eene kreek, waaraan die negorij zou liggen, gezocht, zoodat eindelijk besloten werd om terug te keeren, ten einde den volgenden dag de verkenning verderop voort te zetten.

In den namiddag verstoomde Hr. Ms. *Serdang* en ankerde later vóór eene meer zuidwaarts gelegen plek op die kust, welke zich liet aanzien eene kreek te zijn.

Den volgenden morgen stoomde ik daarheen en vond ik inderdaad eene kreek, die volgens de opgemelde kaart heet de Bondara-rivier; aan den zuidelijken oever dier kreek is een zandplateautje, waarop eene kleine negorij is gebouwd en klapperboomen staan; deze plek pleegt men niet permanent te bewonen; vele naar het binnenland voerende paden loopen daarop uit; zeer recente menschensporen waren er niet te zien; te oordeelen naar de klapperdoppen en het verzamelde brandhout, hebben de laatste bezoekers deze plek ongeveer eene maand geleden verlaten; dezen moeten daar in groot aantal geweest en met prauwen gekomen zijn, want onder de vele staken, om prauwen vast te leggen op de zandbank, waren eenige nieuwe te zien; in elk geval is deze plaats in hoofdzaak als eene pleisterplaats te beschouwen, want in den ganschen moerassigen omtrek is geen spoor van eenigen aanplant te vinden; niet onmogelijk is het, dat de binnenlandsche bevolking zich nu en dan op die plek vereenigt om te visschen; de klapperboomen, staande op het achter die plek gelegen grasplateau, liggen stellig verder dan 3 uren marcheerens binnenslands; drie huizen staan er; de klapperboomen waren totaal lediggehaald.

Na het terrein rondgezocht te hebben en de kust nog verder langs gevaren te zijn, werd teruggekeerd naar het schip, dat den 14den December naar Thursday-eiland koerste en in den laten namiddag van den volgenden dag ter reede aldaar aankwam.

Van af de landtong bezuiden Wenerike tot aan de Java-kreek is de kust onbewoond, maar het vrij ver daarachter liggende land is daarentegen bewoond.

Tusschen de rhizoforen en in de kreekjes kunnen inlandsche prauwen steeds gemakkelijk verborgen worden, zoodanig zelfs dat eene langs de kust varende sloepenflottielje daarvan volstrekt niets kan bespeuren.

Dat Rondu als pleisterplaats dient voor al de naar het Britsche gebied op hongitochten uitgaande inboorlingen der Zuidkust is aan te nemen, wijl deze plaats ongeveer halfweg is van Wenerike tot de Bensbach-rivier, terwijl deze rivier halfweg is van Rondu tot den klappertuin bij de Morehead-rivier; op die pleisterplaatsen worden water en klappers ingenomen door de roovers.

Door den commandant van Hr. Ms. *Serdang* en den stafkapitein TUCKERMANN zullen de hoogerbedoelde kaarten van de Amberauke- en Merauke-rivier ingediend worden, waarop vermeld staan de door mij van de bevolking vernomen namen der negorijen.

Nadere bevestiging van de conclusie, dat de inboorlingen

dezer Zuidkust de strooptochten hebben gehouden in het Britsche territoor, wordt gevonden in de bij deze inboorlingen aangetroffen, uit de Morehead-rivier afkomstige voorwerpen.

Naar het voorkomt, kon vooralsnog de te betalen schadeloosstelling niet op de schuldige inboorlingen verhaald worden, wijl al de aan de beide laatste hongitochten medegedaan hebbende negorijen, zoomede de negorijen waarin zich de gevangen genomen Britsche onderdanen ophouden nog niet bekend geworden zijn; nader kan bepaald worden hoedanig de restitutie door de bevolking van het reeds bij voorbaat betaalde aan het Gouvernement zal geschieden, hetzij door eene opbrengst in natura van voor de markt waardevolle producten of door verbeurte van het een of ander recht volgens de hadat; maar in elk geval blijft de geheele schuldige bevolking voor de terugbetaling van het als schadeloosstelling aan het Britsche bestuur betaald bedrag solidair aansprakelijk. Voorwerpen van waarde tot verhaal van de schadeloosstelling zijn niet gevonden bij de inboorlingen.

De afloop van den tocht ter Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea bracht ik eerbiediglijk ter kennis van den Landvoogd middels mijn telegram van Thursday-eiland dd. 17 December.

Het kwam mij niet dringend noodig voor nog andere plaatsen in deze afdeeling te bezoeken, alvorens de terugreis te aanvaarden, wijl ik de nieuwe vestiging te Fakfak reeds geruimen tijd verlaten had en uit den aard der zaak het bezoek aan de bedoelde plaatsen zeer kort en vluchtig zou zijn geweest, en daardoor van weinig politieke beteekenis; een bezoek, zooals in hoofde dezes is gezegd, dat ik mij had voorgenomen in het Kipiaksche af te leggen, zou onbetwist goede resultaten hebben opgeleverd.

Den 18den December verliet Hr. Ms. *Serdang* de reede van Thursday-eiland en den 24sten daaraanvolgend liet het schip tegen den avond het anker vallen ter reede van Fakfak.

Onder warme dankbetuiging aan den commandant en de officieren van Hr. Ms. *Serdang* voor de hulp en bijstand verleend bij de vervulling mijner van de Regeering erlangde opdracht, verzocht ik dien commandeerenden officier bij mijn brief dd. 17 December om mij rechtstreeks naar mijne standplaats terug te brengen.

Blijkens het politiek contract gesloten met den sultan van Tidore ressorteert de Zuidkust dezer afdeeling onder het gebied van het rijk Tidore: dat deze slechts eene in naam bestaande possessie is, waarover Tidore absoluut geen gezag uitoefent of kan uitoefenen en waaraan dat rijk zich hoegenaamd niet gelegen laat zijn, behoeft, in verband met het hoogerstaande, niet meer te worden betoogd

De spoedige afscheiding van het rijk Tidore en het brengen onder rechtstreeksch bestuur van het Gouvernement van de West- en Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea zijn dringend noodzakelijk geworden.

Na de bestraffing van de rebelsche en maraudeerende inboorlingen van deze Zuidkust zal het wellicht niet meer noodig zijn, dat eene expeditie daarheen wordt gestuurd, namelijk wanneer de daadwerkelijke inbezitneming dier streken binnen een niet al te ver verwijderd tijdstip geschiedt, zoodat de herinnering aan het gebeurde noch versch is bij de inboorlingen.

Deze occupatie zal bewerkstelligd dienen te worden door de vestiging van het door groote macht geschraagd bestuur. Eene geringe macht aldaar te bescheiden, zou noodlottige gevolgen na zich sleepen, wijl die niet bestand zal blijken tegen de eventueele attaques van de zeer talrijke en onversaagde inboorlingen; eene groote macht kan allicht na het gebeurde preventief werken.

De directe opneming dezer streken in het tolgebied is alleszins wenschelijk ter goedmaking van de kosten van bestuur; met het oog op de nabijheid van Thursday-eiland en de omstandigheid dat nagenoeg alle benoodigdheden uit dat eiland of uit Australië zullen worden betrokken, is het heffen van in- en uitvoerrechten en accijnzen aldaar de aangewezen bron van inkomsten voor den Staat, die niet onbelangrijk zal zijn. De indienststelling van douane-personeel wordt mitsdien dringend aanbevolen.

Voor den dienst te water is een immer-zeewaardig stoomschip een vereischte; daartoe worde ter beschikking van den bestuursambtenaar aldaar gesteld een der grootste gouvernementsstoomschepen, hetwelk voorzien moet zijn van eene stoomsloep en van goede en voldoende bewapening.

Dadelijk eene groote politiemacht, zooals die aldaar gevorderd wordt, volkomen gedisciplineerd en geoefend om onmiddellijk tegen vijandelijke inboorlingen op te treden, bijeen te krijgen, acht ik onmogelijk; zulk een korps behoort in den loop van één of twee jaren gerecruteerd en op de plaats afgericht en behoorlijk geoefend te worden: met eene bende samengeraapte politiesoldaten kan ter Zuidkust hoegenaamd niets worden uitgericht. Daarom verdient het ten hoogste aanbeveling ter Zuidkust, bij wijze van tijdelijken maatregel, voor hoogstens twee jaren of zooveel korter als nader zal blijken noodig of voldoende te zijn, eene militaire bezetting te legeren, ter sterkte van eene compagnie van 150 geweerdragenden. Alsdan zal het bestuur kunnen volstaan met de terbeschikkingstelling van een korporaal en twaalf gewapende politiedienaren, ten behoeve van den geregelden dagelijkschen en loopenden dienst; de plaatsing van een dokterdjawa is bij de legering van de voorgestelde militaire bezetting onnoodig.

Uit het rapport van den stafkapitein Tuckermann en de daarbij overgelegde, op Thursday-eiland vergaarde gegevens zal het blijken, dat men gemakkelijk en volstrekt niet zoozeer kostbaar in alle nooden en behoeften van de militaire macht van uit Australië kan voorzien.

Ten aanzien der Zuidkust van Nieuw-Guinea zal Australië, meer speciaal Thursday-eiland, in dezelfde gunstige en bijzonder voordeelige positie verkeeren als Pinang en Singapore ten opzichte van Atjeh en de Oostkust van Sumatra.

Het groote gewicht van de telegraphische verbinding van Thursday-eiland met geheel de wereld en de mogelijkheid om daarvan te allen tijde en gemakkelijk gebruik te kunnen maken, zijn voor de eventueele nieuwe vestiging ter Zuidkust van onschatbare waarde en men mag verwachten dat deze vestiging door de Engelschen in alle opzichten krachtig gesteund zal worden.

De op zich zelve staande assistent-residentie Zuid Nieuw-Guinea zal zich uitstrekken van de monding der Bensbach-rivier tot aan kaap Steenboom langs de kust van de Harafoera-zee en verder het binnenland in tot den 141sten graad O. L. (meridiaan van Greenwich), en zal hebben tot hoofdplaats Merauke.

De juiste en geschiktste plek aan de Merauke-rivier kan later gezocht worden; aan beide oevers zijn alleszins geschikte plekken op de grasplateaux.

Bij de totstandkoming der vestiging zij men er aan indachtig, dat voor de watervoorziening putten zullen moeten worden gegraven, bijaldien men de vestiging aan de monding dezer rivier en niet circa 30 zeemijlen stroomopwaarts wenscht op te richten, alwaar goed zoetwater is. Kunnen daar echter dadelijk twee artesische putten geboord worden, dan verdient de vestiging aan de monding dezer rivier verreweg de voorkeur.

De Merauke-rivier is het centrum van eene veelvuldig naar het Britsche gebied trekkende bevolking.

De daar te stellen gebouwen en alle verdere werkzaamheden ten behoeve van de bestuursvestiging worden opgericht en uitgevoerd volgens de te Fakfak in toepassing gebrachte methode, waarbij in hoofdzaak de werkkrachten der tot dwangarbeid veroordeelde personen worden gebezigd.

(5. 4.)

BIJLAGE B.

(Zie hoofdst. D van het verslag.)

A. Legerstatistiek (tabellen 1—18).

Formatie en sterkte.

Blz. 2 en 3. 1. Normale formatie, tegenwoordige (tijdelijk geldende) formatie en sterkte, een en ander volgens den toestand op ult. 1900.

" 4. 2. Specificatie van de op ult. 1900 tot het Indische leger behoorende, maar niet in de sterkte tellende officieren en militairen beneden dien rang, en van de op dien datum voor gemeld leger bestemde, maar nog niet in Indië aangekomen nieuwe officieren.

" 4. 3. Verdeeling naar landaard, enz., zoowel van de officieren als van de militairen beneden dien rang.

Blz. 5. 4. Aanwezige sterkte per commandement op ult. 1900.

" 6. 5. Samenstelling en legering der troepenmacht in Atjeh en onderhoorigheden op 1 Jan., 1 Juli en 31 Dec. 1900.

" 7. 6. Statistiek der tijdelijk niet beschikbare militairen beneden den rang van officier op ult. 1900, in vergelijking met ult. 1899.

" 7. 7. Verkort overzicht als voren, alleen voor de infanterie.

Winsten en verliezen.

Blz. 8 en 9. 8. Verliezen en winsten gedurende elk der jaren 1896 t/m 1900.

" 10. 9. Overzicht betreffende de werving hier te lande over het tijdvak 1 Jan. 1896 t/m ult. Juni 1901 (Koloniaal Werfdepôt te Harderwijk en Koloniale Reserve te Nijmegen).

" 11. 10. Uitkomsten over het tijdvak van 1 Juli 1900 t/m 30 Juni 1901 der verpleging bij de reconvalescenten-afdeeling der Koloniale Reserve te Zutphen.

Blz. 11. 11. Statistiek der reëngagementen in Indië over elk der jaren 1896 t/m 1900.

" 12. 12. Wapensgewijze statistiek betreffende de verliezen en winsten aan kader over 1900.

Onderwijs, eerbelooningen en straffen.

Blz. 13. 13. Numerieke opgaven over 1899 en 1900 betreffende de opleiding tot den officiersrang en de studiën aan de Hoogere Krijgsschool.

" 14. 14. Numerieke opgaven betreffende het gedurende 1900 in Indië gemaakt gebruik van de kaderen de korpsscholen.

" 15. 15. Overzicht van de gedurende 1900 aan militairen der landmacht toegekende eerbelooningen wegens aan den lande bewezen bijzondere diensten ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen in Indië.

" 15. 16. Opgaven omtrent het aantal militairen beneden den rang van officier, die om niet-eervolle redenen uit het leger of tijdelijk uit hun korps werden afgevoerd, over elk der jaren 1898, 1899 en 1900.

Ziekenverpleging.

Blz. 16 en 17. 17. Statistiek der gedurende 1900 geneeskundig behandelde militairen, gerangschikt naar de voornaamste ziektevormen, gedeeltelijk in vergelijking met de uitkomsten over 1898 en 1899.

Blz. 18. 18. Statistiek betreffende de in 1900 behandelde militaire lijders aan berriberri, wat de totalen betreft vergeleken met de uitkomsten over 1898 en 1899.

B. Gewapende korpsen niet rechtstreeks tot het leger behoorende.

Blz. 19. 19. Formatie en sterkte op ult. 1900 van de schutterijen in Nederlandsch-Indië, de lijfwachten-dragonders te Soerakarta en Djokjokarta, het legioen van pangeran Mangkoe Negoro te Soerakarta en de barissans op Madura.

1. Formatie en sterkte van het leger (ongerekend

OMSCHRIJVING.	Normale formatie. Officieren en als zoodanig dienstdoenden. Officieren. b)	Normale formatie. Officieren en als zoodanig dienstdoenden. Adj.-onderoff. dd. offic.	Normale formatie. Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderoff. dd. officier). Europeanen.	Normale formatie. Militairen beneden den rang van officier. Amboineezen.	Normale formatie. Militairen beneden den rang van officier. Andere inlanders	Normale formatie. Militairen beneden den rang van officier. Totaal.	Normale formatie. Troepenpaarden.	Tegenwoordige (tijdelijk geldende) formatie. Officieren en als zoodanig dienstdoenden. Officieren.	Tegenwoordige (tijdelijk geldende) formatie. Officieren en als zoodanig dienstdoenden. Adj.-onderoff. dd. offic.	Tegenwoordige (tijdelijk geldende) formatie. Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderoff. dd. officier). Europeanen.	Tegenwoordige (tijdelijk geldende) formatie. Militairen beneden den rang van officier. Amboineezen.	Tegenwoordige (tijdelijk geldende) formatie. Militairen beneden den rang van officier. Andere inlanders.	Tegenwoordige (tijdelijk geldende) formatie. Militairen beneden den rang van officier. Totaal.	Tegenwoordige (tijdelijk geldende) formatie. Troepenpaarden.
Staf van den Gouverneur-Generaal	c) 4	"	"	"	"	"	"	c) 3	"	"	"	"	"	"
Civiel- en militair gouverneur van Atjeh en onderhoorigheden	d) 2	"	"	"	"	"	"	d) 2	"	"	"	"	"	"
Departement van oorlog (commandant van het leger, kabinet en Iste afdeeling van het departement) a)	9	"	1	"	"	1	"	9	"	1	"	"	1	"
Generale staf: hoofdbureau generale staf (VIIde afd. departement van oorlog) en topographisch bureau	10	"	22	"	"	22	"	11	"	22	"	"	22	"
Generale staf: brigades van den topographischen dienst	13	"	45	"	"	45	"	13	"	51	"	"	51	"
Generale staf: gewestelijke dienst	5	"	"	"	"	"	"	5	"	"	"	"	"	"
Gewestelijke en plaatselijke staf	e) 28	"	"	"	"	"	"	e) 28	"	"	"	"	"	"
Infanterie: staf van het wapen (hoofdbureau of IIde afdeeling departement van oorlog)	6	"	"	"	"	"	"	j) 8	"	"	"	"	"	"
Infanterie: commandement der infanterie te Magelang	2	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"
Infanterie: infanterie troepen: 18 veldbataljons	328	"	5101	2550	5916	13567	"	328	"	5101	2550	5916	13567	"
Infanterie: infanterie troepen: 2 reservebataljons	...	...	...	...	...	...	...	36	"	464	"	1044	1508	"
Infanterie: infanterie troepen: 4 depôtbataljons	91	"	h) 1080	h) 255	h) 1990	h) 3325	"	91	"	1080	255	1990	3325	"
Infanterie: infanterie troepen: garnizoens-infanterie, subsistentenkaders en subsist detachementen, benevens strafdetachement	295	"	2792	2	6719	9513	"	276	"	2515	2	6352	8869	"
Infanterie: infanterie troepen: op marsch ter bereiking van de bestemming	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Korps marechaussee te voet (in Atjeh en onderhoorigheden)	...	...	...	...	...	...	...	20	"	72	570	570	1212	"
Cavalerie	31	"	447	"	400	847	700	32	"	452	"	400	852	708
Cavalerie op marsch ter bereiking van de bestemming	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Artillerie: hoofdbureau (IIIde afd. departement van oorlog) en staf van het wapen	21	3	11	"	"	11	"	21	3	11	"	"	11	"
Artillerie: artillerie-troepen: veld- en bergbatterijen op Java	37	3	656	"	489	1145	496	37	3	657	"	489	1146	496
Artillerie: artillerie-troepen: vesting-artillerie op Java	28	7	450	"	239	689	"	28	7	450	"	239	689	"
Artillerie: artillerie-troepen: artillerie der buitenbezittingen	25	4	439	"	363	802	69	25	4	447	"	372	819	69
Artillerie: dienst der artillerie-magazijnen en werkplaatsen	19	"	345	"	66	411	"	18	"	248	"	17	265	"
Artillerie: op marsch ter bereiking van de bestemming	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Genie: hoofdbureau (IVde afd. departement van oorlog) en staf van het wapen	43	"	45	"	"	45	"	43	"	45	"	"	45	"
Genie: genietroepen en werklieden	14	"	462	"	289	751	"	14	"	462	"	289	751	"
Genie: dienst der geniemagazijnen	5	"	13	"	"	13	"	5	"	13	"	"	13	"
Genie: op marsch ter bereiking van de bestemming	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Militaire administratie: hoofdbureau (Vde afd. departement van oorlog)	13	"	"	"	"	"	"	13	"	"	"	"	"	"
Militaire administratie: intendance, korps- en magazijnsadministratie	100	"	98	"	"	98	"	104	"	109	"	"	109	"
Militaire administratie: militaire schrijvers	...	...	547	"	"	547	"	...	...	558	"	"	558	"
Geneeskundige en hospitaaldienst: hoofdbureau (VIde afd. departement van oorlog), algemeen magazijn van geneesmiddelen en scheikundig laboratorium	f) 8	"	"	"	"	"	"	f) 8	"	"	"	"	"	"
Geneeskundige en hospitaaldienst: korps officieren van gezondheid	180	"	"	"	"	"	"	180	"	"	"	"	"	"
Geneeskundige en hospitaaldienst: " officieren-apothekers (zie noot f)	39	"	"	"	"	"	"	39	"	"	"	"	"	"
Geneeskundige en hospitaaldienst: adjudant-onderofficieren-apothekersbedienden	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Geneeskundige en hospitaaldienst: korps officieren-paardenartsen	8	"	"	"	"	"	"	8	"	"	"	"	"	"
Geneeskundige en hospitaaldienst: hospitaaldienst	...	...	967	"	692	1659	"	...	...	975	"	762	1737	"
Korps stafmuzikanten	...	...	41	"	"	41	"	...	...	41	"	"	41	"
Kader en elèves der militaire school	3	"	27	"	1	28	"	3	"	27	"	1	28	"
Kader van het korps pupillen	7	"	i) 109	"	"	i) 109	"	7	"	109	"	"	109	"
Kader bij de militaire strafgevangenis en bij de militaire provoosthuizen	2	"	42	"	"	42	"	1	"	42	"	"	42	"
Totalen aan militairen op ult. 1900	g) 1376	17	13740	2807	17164			k) 1418	17	13952	3377	18441		
	1393		33711			33711	1265	1435		35770			35770	1273
Recapitulatie.														
Infanterie: veldleger, garn.-inf., enz. (voor zoover hierboven onder de gelijknamige wapens en diensten uitgetrokken.)	722	"	8973	2807	14625	26405	"	741	"	9160	2807	15302	27269	"
Infanterie: marechaussee te voet	...	...	...	...	...	...	...	20	"	72	570	570	1212	"
Cavalerie	31	"	447	"	400	847	700	32	"	452	"	400	852	708
Artillerie	130	17	1901	"	1157	3058	565	129	17	1813	"	1117	2930	565
Genie	62	"	520	"	289	809	"	62	"	520	"	289	809	"
Andere onderdeelen	431	"	1899	"	693	2592	"	434	"	1935	"	763	2698	"
Totalen als boven	g) 1376	17	13740	2807	17164	33711	1265	k) 1418	17	13952	3377	18441	35770	1273
Op ult. 1899 waren de totalen	1373	17	13752	2807	17166	33725	1265	1433	17	14009	3377	18488	35874	1302

het niet-militair personeel) op ult. 1900.

	Sterkte. *l*)							
	Officieren en als zoodanig dienstdoenden. *m*)			Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderofficieren dd. officier).				Troepenpaarden. *ii*)
	Officieren.	Onderluitenants.	Adj.-onderoff. dd. officier.	Europeanen (en Afrikanen). *ij*)	Amboineezen.	Andere inlanders. *m*)	Totaal.	
c)	2	„	„	„	„	„	„	„
d)	2	„	„	„	„	„	„	„
n)	9	„	„	1	„	„	1	„
o)	11	„	„	*z*) 62	„	„	*z*) 62	„
	13	„	„					„
	5	„	„	„	„	„	„	„
p)	28	„	„	*aa*) „	„	„	*aa*) „	„
j)	7	„	„	„	„	„	„	„
	2	„	„	„	„	„	„	„
	263	41	*w*) 10	5161	2704	6253	14118	„
	26	6	1	482	„	1053	1535	„
	55	11	5	983	191	1804	2978	„
	256	15	3	2536	140	6328	9004	„
	6	„	„	232	111	442	785	„
q)	20	„	„	75	657	587	1319	„
	32	„	„	420	„	409	829	687
	1	„	„	2	„	6	8	„
	21	„	*x*) 2	11	„	„	11	„
	35	„	5	616	„	618	1234	548
	28	„	„	468	„	248	716	„
	18	„	13	460	„	329	789	65
	18	„	„	*bb*) 234	„	*bb*) 13	*bb*) 247	„
	3	„	1	25	„	22	47	„
	36	„	„	39	„	„	39	„
r)	15	„	„	461	„	292	753	„
	7	„	„	15	„	„	15	„
	„	„	„	„	„	„	„	„
	13	„	„	„	„	„	„	„
	98	„	„	*cc*) 114	„	„	*cc*) 114	„
	....	....	....	*dd*) 378	*dd*) 10	„	*dd*) 388	„
f)	8	„	„	„	„	„	„	„
s)	175	„	„	„	„	„	„	„
	26	„	„	„	„	„	„	„
	....	....	....	18	„	„	18	„
	7	„	„	„	„	„	„	„
	....	....	....	*ee*) 797	*ee*) 280	*ee*) 498	*ee*) 1575	„
	....	....	....	*ff*) 40	„	„	*ff*) 40	„
t)	3	„	„	*gg*) 25	„	1	*gg*) 26	„
	4	„	„	*hh*) 106	„	„	*hh*) 106	„
	1	„	„	41	„	„	41	„
	u) 1254	73	40	13802	4093	18903		
	v) 1367			*ii*) 36798			36798	1300
	615	73	19	9394	3146	15880	28420	„
	20	„	„	75	657	587	1319	„
	33	„	„	422	„	415	837	687
	123	„	21	1814	„	1230	3044	613
	58	„	„	515	„	292	807	„
	405	„	„	1582	290	499	2371	„
	u) 1254	73	40	13802	4093	18903	36798	1300
	1230	65	41	15005	4251	20132	39388	1346

AANMERKINGEN.

a) De verdere afdeelingen van het departement van oorlog, waartoe ook behooren enkele in speciale betrekkingen geplaatste hoofd- en verdere officieren, worden gevormd door de bij de verschillende wapens en diensten vermelde hoofdbureaux (zie St. 1894 n°. 88 en 1898 n°. 125).

b) Ingevolge § 59 der legerformatie, zooals zij luidt ingevolge St. 1893 n°. 91, kunnen bij de *infanterie* 100 plaatsen van 2de-luitenant worden vervuld door onderluitenants.

c) Van de 4 adjudanten van den Gouverneur-Generaal kan er één tot de marine behooren. Die plaats wordt vervuld door een luitenant ter zee 2de klasse. De twee aan het leger ontleende adjudanten behooren respectievelijk tot de artillerie en de genie. De formatie is tijdelijk verminderd met 1 kapitein-adjudant.

d) Tijdelijk in de normale formatie opgenomen 1 luitenant-generaal, aan wien 1 kapitein van den generalen staf, de infanterie, de cavalerie, de artillerie of de genie als adjudant is toegevoegd (Kon. besl. dd. 11 September 1900 n°. 32). De adjudants-betrekking werd vervuld door een kapitein der infanterie.

e) Ongerekend, wat betreft den gewestelijken staf, de officieren hiervóór bij „generale staf" vermeld onder „gewestelijke dienst".

f) Hiervan 4 behoorende tot het korps officieren van gezondheid en 4 behoorende tot het korps officieren-apothekers.

g) Hieronder 953 *luitenants* (waarvan alleen bij de infanterie 538, daaronder — zie noot *b* — ten hoogste 100 onderluitenants). Van de 953 luitenants kunnen er ten hoogste 625 den rang hebben van 1ste-luitenant (van wie 300 bij de infanterie). Onder de 953 luitenants zijn al de 8 paardenartsen begrepen en onder het maximum van 625 1ste-luitenants 2 hunner, ofschoon de formatie voor het korps paardenartsen (die kunnen zijn kapitein, 1ste- of 2de-luitenant) het aantal in elken rang niet aanwijst.

h) Ongerekend de onderofficieren die als instructeurs of als leerlingen bij de kaderscholen zijn ingedeeld, ten getale van respectievelijk 25 en 14.

i) Benevens 600 pupillen (zie § 127 der legerformatie, zooals zij luidt ingevolge St. 1889 n°. 88 en 1896 n°. 81). De bij St. 1897 n°. 129 bedoelde reorganisatie van het korps pupillen zal eerst geleidelijk zijn tot stand te brengen. Voor wijziging dienovereenkomstig van de aangehaalde § 127 zal het ten einde loopen van den overgangstoestand zijn af te wachten.

j) Hieronder 1 officier (kapitein) tijdelijk toegestaan voor het maken van historische studiën op Indisch militair gebied en 1 officier (eveneens kapitein) ter vervulling van het secretariaat van de commissie belast met het onderzoek naar de mogelijkheid eener centralisatie der opnemings- en carteeringswerkzaamheden in Nederl.-Indië. Een der kapiteinsplaatsen bij het hoofdbureau werd ingenomen door een gepensionneerd kapitein der infanterie; deze is in de opgegeven cijfers begrepen.

k) Hieronder, met inbegrip van al de 8 paardenartsen (zie het slot van noot *g*), 980 in de rangen van 1ste- of 2de-luitenant.

l) Welke categorieën van officieren en militairen beneden dien rang — en hoevelen — hoewel nog tot het leger behoorende, *niet* in de sterkte tellen, blijkt uit tabel **2** van deze bijlage.

m) Voor eene verdeeling naar geboorteland (of naar landaard) zie tabel **3** van deze bijlage.

n) Van de 8 hierbedoelde officieren (buiten den legercommandant) behooren er. 1 tot de generalen staf, 5 tot de infanterie, 1 tot de artillerie en 1 tot de militaire administratie.

o) Hieronder 11 officieren voor den eigenlijken stafdienst (8 afkomstig van de infanterie, 2 van de artillerie en 1 van de genie). Onder de overige 18 telde men er 14 van de infanterie, 1 van de artillerie en 3 van de genie.

p) Als bij noot *e*. De hierbedoelde 28 officieren waren allen van de infanterie.

q) Hiervan 1 officier van den generalen staf; de overigen waren van de infanterie.

r) Hieronder 3 officieren gedetacheerd van de infanterie.

s) Hiervan 4 tijdelijk (voor den tijd van vijf jaren) aangestelde officieren van gezondheid der 2de klasse (vreemdelingen).

t) Allen van de infanterie.

u) Hieronder 586 eerste- en 208 tweede-luitenants, waarvan bij de infanterie respectievelijk 300 en 127, benevens 1 gepensionneerd kapitein der infanterie (verg. noot *j*). Onder het cijfer der tweede-luitenants tellen in deze opgaaf ook de van het Nederlandsche leger in Indië gedetacheerde officieren, ten getale van 58, namelijk 48 der infanterie (1 kapitein, 31 eerste- en 16 tweede-luitenants), 2 der cavalerie (eerste-luitenants), 6 der artillerie (2 eerste- en 4 tweede-luitenants) en 2 eerste-luitenants-kwartiermeester.

v) Overigens behooren nog tot het leger de officieren, vermeld in tabel **2** van deze bijlage.

w) Deze 19 adjudant-onderofficieren werden tot wederopzeggens als dienstdoende officieren gebezigd, ter vervanging van ontbrekende 2de-luitenants.

x) Hieronder 4 als voren.

ij) In het geheel telde het leger op ult. 1900 nog 40 Afrikanen (5 minder dan op ult. 1899) en wel 34 bij de infanterie (33 bij de veld- en 1 bij de depôtbataljons), 3 bij het korps marechaussee en 3 bij den hospitaaldienst.

z) Een der in de formatie begrepen 22 plaatsen bij het topographisch bureau — die van adjudant-onderofficier-drukker — werd tijdelijk waargenomen door een burgerpersoon (Europeaan). Deze is in het hier uitgetrokken cijfer niet begrepen, evenmin het bij de formatie toegestaan niet-militair personeel, bestaande uit nog 11 Europeanen en verder uit 50 inlanders, onder welke laatsten 10 topografen, wier aantal bij de formatie niet vast is bepaald.

aa) Onder den gewestelijken staf in Atjeh ressorteeren 2 Europeesche opzichters (niet-militairen) voor het toezicht over de daar gedetacheerde dwangarbeiders.

bb) Aan niet-militair personeel waren bovendien bij sommige artillerie-inrichtingen overeenkomstig de formatie in dienst 21 Europeanen en 3 inlanders.

cc) Hieronder 5 adjudant-onderofficieren-kwartiermeester, ter vervanging van aan de formatie ontbrekende 2de-luitenants-kwartiermeester.

dd) Ter voorziening in het tekort aan *militairen* als schrijvers waren bovendien in dienst 172 *niet-militairen* (135 Europeanen, 12 Amboineezen, 23 andere inlanders en 2 Chineezen).

ee) Bij den hospitaaldienst werd bovendien beschikt over een vrij talrijk burgerpersoneel, namelijk: 1°. ter bezetting van plaatsen, voor welke in de formatie op *militairen* is gerekend, over 347 burgerpersonen (65 Europeanen of Amboineezen, 38 Chineezen en 244 niet-Amboneesche inlanders); 2°. over 21 Europeesche en 208 inlandsche niet-militairen, voor welke 229 plaatsen de formatie echter slechts 214 man burgerpersoneel aanwijst; en 3°. over 828 dwangarbeiders, wier voor den hospitaaldienst benoodigd aantal voor 1900 bepaald was op 971.

ff) Hieronder 9 soldaten die bij het korps stafmuzikanten in beproeving waren, doch niet, als niet zijnde militair, de bij het korps als tromdrager in dienst zijnde inlander.

gg) Hieronder 17 leerlingen der militaire school (3 minder dan volgens de formatie kunnen worden toegelaten).

hh) Ongerekend 1 bij de formatie als topograaf toegestaan burgerambtenaar (Europeaan).

ii) Overigens behooren nog tot het leger: 1°. de onderofficieren en manschappen, vermeld in tabel **2** van deze bijlage; 2°. het korps (burgerlijke) ambtenaren (41 personen); en 3°. nog 838 burgerpersonen, ter vervulling van in de formatie begrepen plaatsen, namelijk 520 ter vervanging van ontbrekende militairen (verg. de noten *z*, *dd* en *ee*) en 318 ter vervulling van plaatsen waarvoor ook de formatie niet-militairen aanwijst (verg. de noten *z*, *aa*, *bb*, *cc*, *ff* en *hh*), een en ander ongerekend het niet in de legerformatie begrepen ondergeschikt inlandsch burgerpersoneel (magazijnsknechten, werklieden, wakers, mandoors, koelies, enz.), waarvan de formatie door het legerbestuur wordt vastgesteld. Bij den hospitaaldienst werden overigens op ult. 1900 828 dwangarbeiders gebezigd. Bij een deel der artillerie worden, ter vervanging van paarden, muildieren gebezigd. Bij de veld- en bergbatterijen op Java telde men op ult. 1900 386 paarden en 85 muildieren; bij de in Atjeh gedetacheerde bergbatterij was de verdeeling 34 paarden en 33 muildieren, en bij de sectiën bergartillerie ter Sumatra's Westkust en op Celebes respectievelijk 36 en 11 paarden en 19 en 9 muildieren.

2. Specificatie van de op ult. 1900 tot het Indische leger behoorende, maar niet in de sterkte tellende, en daarom in tabel 1 niet vermelde militairen, en van de op dien datum voor gemeld leger bestemde, maar nog niet in Indië aangekomen nieuwe officieren.

a. Officieren.

OMSCHRIJVING.		Wapen of dienstvak.									
		Generale staf.	Infanterie.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie.	Milit. administratie.	Offic. van gezondheid	Apothekers.	Paardenartsen.	Totaal.
Met verlof buiten Nederlandsch-Indië		1	111	2	15	3	20	28	5	2	187
Op non-activiteit		"	2	"	"	"	"	"	"	"	2
Bij het leger gevoerd „voor memorie"		"	4	1	"	"	1	1	3	"	10
" " " „à la suite"		"	"	"	"	"	"	2	"	"	2
Gedetacheerd hier te lande *a*)		2	35	2	5	1	11	5	"	"	61
" bij de landmacht in West-Indië		"	"	"	"	"	"	2	"	"	2
Totalen op ult. 1900		3	152	5	20	4	32	38	8	2	264
Op ult. 1899 waren de cijfers		5	151	7	26	5	34	50	7	2	287
Bovendien telde *niet* in de sterkte nevenstaand aantal der op ult. 1900 door eerste benoeming, door overplaatsing of door detacheering voor het Indische leger bestemde, maar nog *niet* in Indië aangekomen officieren.	naar Indië onderweg	"	10	1	2	"	3	1	"	"	17
	beschikbaar ter uitzending	"	*b*) 45	1	*c*) 3	4	2	*d*) 1	2	"	58
Op ult. 1899 waren de cijfers	naar Indië onderweg	"	6	"	"	"	1	"	"	"	7
	beschikbaar ter uitzending	"	43	2	8	2	"	2	2	"	59

a) Namelijk bij het leger, de Koloniale Reserve, het Koloniaal Werfdepôt, bij militaire inrichtingen van onderwijs, enz.
b) Met inbegrip van 1 tweede-luitenant, die bij de Koloniale Reserve was gedetacheerd.
c) Met inbegrip van 1 tweede-luitenant, die bij de munitiefabriek was gedetacheerd.
d) Ongerekend 1 officier van gezondheid der 2de klasse, gedetacheerd in West-Indië.

b. Onderofficieren en manschappen. *e*)

OMSCHRIJVING.	Landaard.			
	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal.
Bij de subsistentenkaders in afwachting van vertrek naar Nederland	40	"	"	40
Gestraften bij het strafdetachement	14	1	*f*) 19	34
Gedetineerden in de militaire strafgevangenis	170	11	*g*) 105	286
Totalen op ult. 1900	*h*) 224	*i*) 12	124	360
Op ult. 1899 waren de cijfers	195	11	104	310

e) De bij het leger „voor memorie" gevoerde onderofficieren en manschappen — 55 Europeanen en 6 inlanders (niet-Amboineezen) — blijven hier buiten aanmerking, omdat zij, zoolang zij in die positie verkeeren, tijdelijk uit de sterkte zijn afgevoerd. Het zijn voornamelijk de onderofficieren-instructeurs der barissans op Madura en der korpsen gewapende politiedienaren op Java en in een aantal gewesten der buitenbezittingen; voorts de onderofficieren en minderen, belast met de waarneming van de betrekking van ambtenaar bij de legeradministratie, of van betrekkingen buiten het leger, zoolang hunne militaire verbintenis nog niet is geëindigd, zoomede de met gevangenis gestrafte militairen, die niet in de militaire strafgevangenis zijn opgenomen.
Wat het korps pupillen betreft, telt in tabel 1 alleen het kader, niet het aantal pupillen (op ult. 1900 180 Europeesche of Indo-Europeesche jongelingen). Het aantal pupillen bij de korpsen bedroeg op ult. 1900 slechts 3 zonen van Afrikanen.
f) 10 Javanen, 8 Soendaneezen en 1 Madurees.
g) 72 Javanen, 8 Madureezen, 24 Soendaneezen en 1 Timorees.
h) Hieronder 171 afkomstig uit Nederland, 11 kleurlingen, 35 afkomstig uit België, 5 uit Duitschland, 1 uit Zwitserland en 1 uit Luxemburg.
i) Hiervan 9 afkomstig uit den Molukschen archipel en 3 Menadoneezen.

3. Verdeeling naar landaard, enz. van de tot het leger behoorende officieren en militairen beneden dien rang op ult. 1900.

Europeanen.

VERDEELING NAAR GEBOORTELAND.	Officieren en als zoodanig dienstdoenden.			Onderofficieren en manschappen
	Officieren.	Onderluitenants.	Adj.-onderoff. dd. officier.	
Afkomstig uit Nederland	802	44	30	9143
" " Nederlandsch-Indië	431	13	2	*a*) 1755
" " België	1	"	1	1216
" " Duitschland	12	11	6	1318
" " Zwitserland	"	3	"	179
" " Frankrijk	"	"	"	2
" " Luxemburg	"	"	1	93
" van elders	8	2	"	56
Totalen	1254	73	40	13762

Amboineezen en andere inlanders.

VERDEELING NAAR LANDAARD.	Onderofficieren en manschappen (naar gelang van wapen of dienstvak te verdeelen als hieronder).								
	Infanterie.	Marechaussee.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie.	Hospitaaldienst.	Korps milit. schrijvers.	Kader der milit. school.	Totaal.
Amboineezen	3146	657	"	"	"	280	10	"	*b*) 4093
Javanen	13950	416	306	1055	248	411	"	1	16387
Soendaneezen	1150	129	108	161	21	36	"	"	1605
Madureezen	388	2	"	3	7	21	"	"	421
Boegineezen	156	3	1	5	8	7	"	"	180
Maleiers, enz.	236	37	"	6	8	23	"	"	*c*) 310
Totalen	19026	1244	415	1230	292	778	10	1	22996

a) Hieronder 275 in Indië geboren uit Europeesche ouders en 1480 kleurlingen.
b) Van de hierbedoelde 4093 Amboineezen of met dezen gelijkgestelden waren er 2030 afkomstig uit den Molukschen archipel, 1951 waren Menadoneezen en 112 waren Alfoeren.
c) Onder de 310 Maleiers, enz. waren begrepen 19 Niassers, 266 Timoreezen of Rottineezen en 25 van nog andere landaarden.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage B.]

4. Aanwezige sterkte op ult. 1900, gesplitst naar de militaire commandementen, met afzonderlijke opgaaf, voor zooveel dit blijkt, van het personeel der infanterie.

MILITAIRE COMMANDEMENTEN.	I. Infanterie (uitgenomen het aantal infanteristen begrepen in rubriek III en, wat Atjeh betreft, uitgenomen het korps marechaussee te voet, begrepen in rubriek II).						II. Andere wapens en diensten (uitgenomen het aantal niet-infanteristen begrepen in rubriek III).						III. Verpleegd in de ziekeninrichtingen en geëvacueerd.						IV. Totaal militairen.						Troepenpaarden en muildieren.
	Off.	Onderluit.	Adj. onderoff. dd. off.	Onderoff. en mind. Eur. en Afr.	Onderoff. en mind. Amb. en andere inl.	Onderoff. en mind. Te zamen.	Off.	Onderluit.	Adj. onderoff. dd. off.	Onderoff. en mind. Eur. en Afr.	Onderoff. en mind. Amb. en andere inl.	Onderoff. en mind. Te zamen.	Off.	Onderluit.	Adj. onderoff. dd. off.	Onderoff. en mind. Eur. en Afr.	Onderoff. en mind. Amb. en andere inl.	Onderoff. en mind. Te zamen.	Off.	Onderluit.	Adj. onderoff. dd. off.	Onderoff. en mind. Eur. en Afr.	Onderoff. en mind. Amb. en andere inl.	Onderoff. en mind. Te zamen.	
1ste militaire afd. op Java *a*)	135	20	5	2222	4145	6367	167	"	2	928	475	1403	16	1	"	381	239	620	318	21	7	3534	4859	8390	209
2de " " " "	111	15	7	2056	3215	5271	136	"	3	1201	1011	2212	6	"	"	446	331	777	253	15	10	3703	4557	8260	692
3de " " " "	41	10	1	656	1376	2032	56	"	2	302	219	521	2	"	"	145	101	246	99	10	3	1103	1696	2799	99
Lombok	3	1	"	26	112	138	1	"	"	14	6	20	"	"	"	12	9	21	4	1	"	52	127	179	"
Te zamen op Java (met Billiton en Lombok)	290	46	13	4960	8848	13808	360	"	7	2445	1711	4156	24	1	"	984	680	1664	674	47	20	8389	11239	19628	1000
Atjeh en onderhoorigheden	110	9	2	1025	3158	4183	103	"	5	761	1622	2383	7	"	"	178	252	430	220	9	7	1964	5032	6996	195
Sumatra's Westkust	66	11	1	1005	2286	3291	57	"	1	333	146	479	"	"	"	156	273	429	123	11	2	1494	2705	4199	55
Oostkust van Sumatra	12	1	"	134	383	517	11	"	1	61	36	97	"	"	"	16	14	30	23	1	1	211	433	644	"
Palembang	25	2	"	179	655	834	11	"	2	78	49	127	3	"	"	13	17	30	39	2	2	270	721	991	"
Benkoelen *b*)	4	"	"	47	157	204	1	"	"	18	13	31	"	"	"	1	4	5	5	"	"	66	174	240	"
Lampongsche Districten	3	"	"	15	53	68	1	"	"	3	2	5	2	"	"	1	"	1	6	"	"	19	55	74	"
Banka	6	"	"	46	177	223	2	"	1	21	20	41	"	"	"	8	"	8	8	"	1	75	197	272	"
Riouw	3	"	"	45	62	107	2	"	"	25	18	43	"	"	"	5	7	12	5	"	"	75	87	162	"
Westerafdeeling van Borneo	18	"	"	139	384	523	10	"	"	50	33	83	1	"	"	13	15	28	29	"	"	202	432	634	"
Zuider- en Oosterafd. v. Borneo	24	"	"	215	620	835	11	"	1	61	33	94	2	"	"	17	20	37	37	"	1	293	673	966	"
Celebes Menado en Timor. gouv. Celebes en onderhoorigheden	14	3	1	150	373	523	16	"	1	78	90	168	"	"	"	17	16	33	30	3	2	245	479	724	50
Celebes Menado en Timor. residentie Menado	2	"	"	24	54	78	1	"	"	1	4	5	"	"	"	2	3	5	3	"	"	27	61	88	"
Celebes Menado en Timor. residentie Timor	1	"	"	14	36	50	1	"	"	"	2	2	"	"	"	"	"	"	2	"	"	14	38	52	"
Amboina en Ternate. residentie Amboina	16	"	1	112	294	406	12	"	1	56	40	96	"	"	"	11	14	25	28	"	2	179	348	527	"
Amboina en Ternate. residentie Ternate	3	"	1	34	82	116	1	"	"	4	3	7	"	"	"	"	1	1	4	"	1	38	86	124	"
Te zamen in de verschillende commandementen der buitenbezittingen, uitgenomen die van Atjeh en Lombok	197	17	4	2159	5616	7775	137	"	8	789	489	1278	8	"	"	260	384	644	342	17	12	3208	6489	9697	105
Wijders telde het leger nog: aan korpsen en instellingen niet in bovenstaande opgaven begrepen *c*)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	8	"	"	212	1	213	"
aan militairen — buiten het commandement waartoe hun korps behoort — op reis ter bereiking van hunne bestemming	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	10	"	1	29	235	264	"
Totale legersterkte	597	72	19	*d*) 8144	17622	25766	600	"	20	*e*) 3995	3822	7817	39	1	"	*f*) 1422	1316	*g*) 2738	1254	73	40	*h*) 13802	22996	36798	1300

a) Tot de 1ste militaire afdeeling van Java behooren ook de twee militaire posten op Billiton, op ult. 1900 in het geheel sterk 1 officier en 57 onderofficieren en minderen (6 Europeanen en 51 inlanders), op 2 man na (inlandsche hospitaalsoldaten) allen behoorende tot de infanterie.

b) Tot het militaire commandement van Benkoelen behoort het garnizoen van Kepahiang (Palembang), op ult. 1900 sterk 1 officier en 47 onderofficieren en minderen (5 Europeanen en 42 inlanders) allen, uitgezonderd 3 man (1 Europeaan en 2 inlanders van den hospitaaldienst), behoorende tot de infanterie.

c) Hier worden bedoeld het korps stafmuzikanten te Weltevreden, het kader en de élèves der militaire school te Meester-Cornelis, het kader van het korps pupillen te Gombong, het kader van de militaire strafgevangenis tevens huis van detentie te Tjimahi, zoomede het personeel der provoosthuizen te Batavia, Magelang, Soerabaija, Koeta Radja, Padang, Palembang en Bandjermasin.]

Van de hierbedoelde militairen bevindt zich dus alleen het personeel der provoosthuizen gedeeltelijk in de buitenbezittingen, namelijk: 10 Europeesche provoostgeweldigers en stokkeknechts (in Atjeh 3, te Padang en Palembang 5 en te Bandjermasin 2).

d) Hieronder 31 Afrikanen.

e) Hieronder 6 Afrikanen.

f) Hieronder 3 Afrikanen.

g) Hieronder zijn begrepen 601 geëvacueerden (298 Europeanen, 51 Amboineezen en 252 andere inlanders).

h) Hieronder 40 Afrikanen.

5. Samenstelling en legering van de troepenmacht in Atjeh en onderhoorigheden op 1 Jan., 1 Juli en 31 Dec. 1900.

WAPENS en DIENSTEN.	1 Jan. 1900.			1 Juli 1900.			31 Dec. 1900.		
	Offic. of als zoodanig dienstdoenden.	Onderofficieren en minderen.		Offic. of als zoodanig dienstdoenden.	Onderofficieren en minderen.		Offic. of als zoodanig dienstdoenden.	Onderofficieren en minderen.	
1°. Aanwezige sterkte.									
Staf	7	3	*a*) (3)	7	9	(9)	9	9	(9)
Infanterie	116	4201	(1269)	109	3905	(1067)	121	4183	(1025)
Marechaussee *b*)	20	1207	(67)	20	1251	(67)	20	1216	(65)
Cavalerie	5	127	(69)	5	168	(102)	6	178	(101)
Artillerie	18	469	(290)	19	440	(280)	16	462	(286)
Genie	13	146	(105)	13	171	(107)	11	165	(101)
Administratie	16	71	(71)	16	72	(71)	17	73	(72)
Geneeskundige dienst	30	234	(97)	28	284	(130)	29	280	(127)
Verpleegd in de ziekeninrichtingen *c*)	10	458	(174)	2	433	(132)	7	430	(178)
Totalen	235	6916	(2145)	219	6733	(1965)	236	6996	(1964)
2°. Distributie (gezamenlijke wapens en diensten).									
POSTEN EN GARNIZOENEN.									
Koeta Radja en voorwerken	98	2285	(982)	100	2268	(1009)	110	2522	(1024)
Posten in de voormalige geconcentreerde linie (enkel nog Lam Baro en Lam Njong) met den zeepost Oeleë Lheuë *d*)	18	505	(153)	14	502	(87)	14	315	(73)
Tijdelijke posten daarbuiten *e*)	46	1798	(295)	29	1478	(313)	36	1775	(300)
In Groot-Atjeh	162	4678	(1430)	143	4248	(1409)	160	4612	(1397)
Post op het eiland Wé	2	91	(20)	3	80	(26)	4	65	(20)
Zeeposten in de Onderhoorigheden	42	1429	(466)	38	1112	(295)	39	1217	(309)
Expeditionaire colonne ter Noord- en Oostkust	17	454	(146)	22	978	(144)	21	812	(151)
Mobiele colonne te Tandjoeng Kala of Bajan	12	264	(77)	13	306	(91)	12	290	(87)
Totalen als onder 1°	235	6916	(2145)	219	6733	(1965)	236	6996	(1964)

AANMERKINGEN.

a) De cijfers nevens de sterkte der onderofficieren en minderen tusschen ( ) geplaatst, wijzen het aantal Europeanen en Afrikanen aan.

b) In de samenstelling van het nog niet in de normale formatie opgenomen korps marechaussee in Atjeh werd, na hetgeen dienaangaande in 't vorig verslag (bijlage A blz 6) werd vermeld, geene wijziging meer gebracht.

c) Behoorende tot verschillende wapens en diensten.

d) Met inbegrip van de officieren telde op ult. 1900 de bezetting van Lam Baro 36 man infanterie en 10 der artillerie, die van Lam Njong in 't geheel 141 man (daaronder 130 van het korps marechaussee en 10 der artillerie), en die van Oeleë Lheuë in 't geheel 142 man (122 der infanterie en 20 van andere wapens en diensten).

e) De hierbedoelde posten waren medio 1900 en bij het einde des jaars dezelfde als op 1 Januari 1900, met dien verstande evenwel, dat de post in Lhong (zuidelijke nederzettingen der XXV Moekims) sinds de eerste helft des jaars niet meer door eene afzonderlijke troepenmacht, doch door een detachement uit Lho Nga (mede behoorende tot de XXV Moekims en hare nederzettingen) was bezet.

Op ult. 1900 telde de op deze posten, ten getale van 7, aanwezige troepenmacht, gezamenlijk aan officieren en militairen beneden dien rang: te Padang Tidji (VII Moekims Pidië) 607 man; te Indrapoeri en Seulimeum (beide in de XXII Moekims) respectievelijk 302 en 275 man; te Tjot Goeë, Lho Nga en in Lhong (alle behoorende tot de XXV Moekims en hare nederzettingen) respectievelijk 94, 290 en 80 man, en eindelijk te Tjot Mantjang (in de XXVI Moekims) 163 man.

Met uitzondering van Padang Tidji (607 man), dat alleen door infanterie, en de post in Lhong (80 man), welke alleen door marechaussee's was bezet, bestonden deze bezettingen grootendeels uit marechaussee's en detachementen artillerie, van welke laatste de sterkte uiteenliep tusschen 2 en 10 man; alleen te Lho Nga, Seulimeum en Indrapoeri, telde men bovendien nog respectievelijk 100 en 9 man infanterie en 31 man cavalerie.

6. Statistiek van de tijdelijk niet-beschikbare, maar toch in de sterkte tellende (tot de formatie behoorende) onderofficieren en minderen, in vergelijking met de sterkte en met de „tegenwoordige" formatie bij het einde van elk der jaren 1899 en 1900.

a. Algemeen overzicht.

ONDEROFFICIEREN EN MINDEREN.	Ult. 1899.				Ult. 1900.			
	Infanterie en marechaussee.	Cavalerie, artillerie en genie.	Hospitaaldienst, schrijverspersoneel, enz., enz.	Totalen.	Infanterie en marechaussee.	Cavalerie, artillerie en genie.	Hospitaaldienst, schrijverspersoneel, enz., enz.	Totalen.
	b)			*c)*	*b)*			*c)*
Zieken en geëvacueerden *a*)	2646 (1174)	405 (283)	92 (57)	3143 (1514)	2281 (1127)	268 (215)	81 (67)	2630 (1409)
Ongeschikt voor den velddienst *d*)	265 (101)	53 (37)	10 (10)	328 (148)	197 (89)	88 (65)	5 (5)	290 (159)
Kunnen bovendien voorloopig niet te velde trekken *e*)	1847 (581)	57 (30)	204 (103)	2108 (714)	2025 (585)	17 (11)	214 (111)	2256 (707)
Recruten (zie noot *a*)	650 (522)	147 (63)	......	797 (585)	660 (410)	186 (52)	„ „	846 (462)
Om andere redenen tijdelijk niet beschikbaar *f*)	1054 (421)	110 (59)	57 (32)	1221 (512)	1050 (481)	127 (59)	48 (31)	1225 (571)
Te zamen tijdelijk niet beschikbaar	6462 (2799)	772 (472)	363 (202)	7597 (3473)	6213 (2692)	686 (402)	348 (214)	7247 (3308)
Daar de aanwezige sterkte bedroeg	32196 (10524)	4787 (2901)	2405 (1580)	39388 (15005)	29739 (9469)	4688 (2751)	2371 (1582)	36798 (13802)
Bleven alzoo beschikbaar	25734 (7725)	4015 (2429)	2042 (1378)	31791 (11532)	23526 (6777)	4002 (2349)	2023 (1368)	29551 (10494)
„Tegenwoordige" formatie	28479 (9230)	4637 (2802)	2758 (1977)	35874 (14009)	28481 (9232)	4591 (2785)	2698 (1935)	35770 (13952)

b. Specificatie alleen voor de infanterie (zonder de marechaussee).

ONDEROFFICIEREN EN MINDEREN.	Ult. 1899.					Ult. 1900.				
	Veldbataljons (Nos. 1 t/m 18) en reservebataljons (Nos. 1 en 2).	Depôtbataljons (N°s. 1 t/m 4).	Garnizoensinfanterie, subsistentenkaders en strafdetachement.	Op reis ter bereiking van hunne bestemming.	Te zamen aan infanterie.	Veldbataljons (Nos. 1 t/m 18) en reservebataljons (N°s. 1 en 2).	Depôtbataljons (Nos. 1 t/m 4).	Garnizoensinfanterie, subsistentenkaders en strafdetachement.	Op reis ter bereiking van hunne bestemming.	Te zamen aan infanterie.
Formatie („tegenwoordige") *g*)	15075	3325	8867	„	27267	15075	3325	8869	„	27269
Sterkte	16844	3571	10229	273	30917	15653	2978	9004	785	28420
Af: tijdelijk niet beschikbaren, als:										
zieken en geëvacueerden	1626	134	841	„	2601	1395	124	675	„	2194
ongeschikten voor den velddienst	26	43	196	„	265	4	30	163	„	197
anderen, die voorloopig mede niet te velde kunnen trekken	726	201	920	„	1847	744	199	1082	„	2025
recruten	„	650	„	„	650	„	660	„	„	660
om andere redenen tijdelijk niet beschikbaar	350	274	403	„	1027	370	308	347	„	1025
	2728	1302	2360		6390	2513	1321	2267		6101
Alzoo beschikbaar	14116	2269	7869			13140	1657	6737		
	24254			273	24527	21534			785	22319
Naar den landaard bestond het voor werkelijken dienst geschikte en beschikbare gedeelte uit:										
Europeanen	4876	289	2281	172	7018	4372	312	1764	232	6680
Afrikanen	40	„	„	„	40	31	1	„	„	32
Amboineezen	2315	236	2	56	2609	2291	92	1	111	2498
Andere inlanders	6885	1744	5586	45	14260	6443	1252	4972	442	13109
Te zamen als boven	14116	2269	7869	273	24527	13140	1657	6737	785	22319

a) Ongerekend die geëvacueerden en diegenen der in de hospitalen opgenomenen, welke in het staatje geteld zijn onder „Recruten" en „Om andere redenen tijdelijk niet beschikbaar", op ult. 1899 ten getale van 211 (97 Europeanen, 69 Amboineezen en 45 andere inlanders) en op ult. 1900 ten getale van 200 (63 Europeanen, 29 Amboineezen en 108 andere inlanders).

b) De tusschen ( ) geplaatste cijfers duiden aan hoeveel Europeanen en Afrikanen onder de daarnevens uitgetrokken getallen begrepen zijn.

c) In deze tabel zijn ook die geëvacueerden gerekend, welke *niet* in zieken-inrichtingen werden verpleegd zoomede die enkele militairen, die wegens ziekte met binnenlandsch verlof waren. Vandaar dat onder het totaal van 3143 op ult. 1899 begrepen zijn 595 geëvacueerden en verlofgangers wegens ziekte (295 Europeanen, 52 Amboineezen en 248 andere inlanders) en onder het getal van 2630 op ult. 1900 601 geëvacueerden en verlofgangers wegens ziekte (298 Europeanen, 51 Amboineezen en 252 andere inlanders).

d) Namelijk de zoodanigen, die door eene geneeskundige commissie enkel voor benting-, bureau- of hospitaaldienst geschikt zijn verklaard.

e) Hier worden aangeduid die andere categorieën van militairen, voornamelijk reconvalescenten van berriberri, die, hoewel niet bij hoofdelijk geneeskundig onderzoek als niet-valide verklaard, toch niet in aanmerking mochten komen om te velde te worden gezonden.

f) Men heeft hierbij op het oog: de gedetacheerden bij- en de leerlingen van de kaderscholen; de militairen die, in afwachting van ontslag, naar elders zijn vertrokken (waaronder te verstaan de op paspoort of gagement wachtende militairen, voor zooveel zij na hun ontslag in Indië wenschen te blijven); zij die tijdelijk ter beschikking gesteld zijn van andere autoriteiten, zonder voor memorie te worden gevoerd; krijgsraad-arrestanten en door den rechter veroordeelde militairen, die hunne straf in eenig provoosthuis ondergaan, en eindelijk vermisten, voor zoover zij nog niet uit de sterkte zijn afgevoerd.

g) Welk aandeel het Europeesch, het Amboineesch en het overig inlandsch element in de hier uitgetrokken totalen heeft, blijkt uit den uitvoerigen formatie- en sterktestaat, afgedrukt op blz. 2 van bijlage A van 't vorig verslag en van deze bijlage.

7. Verkort overzicht — alleen voor de infanterie — van het aantal der tijdelijk niet-beschikbare militairen beneden den rang van officier op ult. 1899 en ult. 1900.

Tijdelijk niet-beschikbare militairen der infanterie beneden den rang van officier.	Ult. 1899.				Ult. 1900.			
	Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.
Recruten	522	33	95	650	410	5	245	660
Verpleegden in de zieken-inrichtingen en kwartierzieken	959	271	912	2142	902	189	607	1698
Geëvacueerden	212	46	201	459	215	47	234	496
Leerlingen der kaderscholen	204	26	125	355	263	27	127	417
Krijgsraad-arrestanten	54	2	40	96	38	6	24	68
In afwachting van ontslag naar elders vertrokken	21	68	148	237	41	37	200	278
Om andere redenen niet beschikbaar *a*)	241	42	321	604	228	21	210	459
Kunnen bovendien voorloopig niet te velde trekken	581	272	994	1847	585	316	1124	2025
Te zamen	2794	760	2836	6390	2682	648	2771	6101

a) Namelijk de vermisten die nog niet uit de sterkte afgevoerd waren, voor den velddienst ongeschikten, zoomede militairen tijdelijk ter beschikking van andere autoriteiten.

8. Verantwoording van de verliezen en winsten aan officieren, onderofficieren

a. Officieren (ook die uit Nederland gedetacheerd, doch zonder onderluitenants — in 1897

JAREN.	Aanwezige STERKTE der *in de formatie tellende* officieren op 1 Januari (allen Europeanen of met dezen gelijkgestelden). *a)*	VERLIEZEN. Voorgoed ontvallen. Overleden (daaronder ook de gesneuvelden). *b)*	Gepensioneerd.	Eervol ontslagen zonder pensioen. *c)*	Niet-eervol ontslagen of veroordeeld.	Overgeplaatst bij het leger hier te lande.	Opheffing van detacheering van tijdelijk in Indië dienende officieren van het leger hier te lande.	Tijdelijk ontvallen. Met buitenlandsch verlof vertrokken.	Gedetacheerd geworden bij het leger hier te lande.	Op non-activiteit gesteld, voor memorie gebracht of tijdelijk toegevoegd aan autoriteiten buiten het leger.	Vermist.	Totalen.	WIN[STEN]. Nieuw benoemd. Speciaal opgeleid: bij de Koninklijke Militaire Academie.	bij andere inrichtingen hier te lande (geneeskundigen en pharmaceuten).	Verkregen uit de korpsen van het leger hier te lande.	Overgenomen van de Koninklijke Nederlandsche Marine.	Verkregen in Indië zelf.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
1896	1339 (67)	22	56	4	„	„	10	87	10	40	„	229	40	11	23	„	6
1897	1391 (94)	23	59	5	1	„	5	123	10	24	„	250	21	9	28	„	7
1898	1330 (98)	*g)* 14	54	5	4	„	25	89	10	22	„	223	18	16	17	„	4
1899	1330 (95)	8	67	7	1	„	40	111	12	26	*g)* 1	273	22	10	24	„	4
1900	1239 (65)	7	58	4	1	2	12	85	10	26	„	205	*h)* 50	*h)* 7	*h)* 28	*h)* 1	*h)* 3

b. Onderofficieren

JAREN.	Landaarden.	ALGEMEEN OVERZICHT. Effectieve sterkte op 1 Januari.	*Af:* verliezen gedurende het opgegeven jaar.	*Bij:* winsten gedurende het opgegeven jaar.	Effectieve sterkte op 31 December.	*Af:* de *niet* in de formatie tellende categorieën van militairen. *l)*	Derhalve wordt de sterkte der *in de formatie tellende* onderofficieren en minderen op 31 December.	Specificatie der … Overleden (hieronder ook de gesneuvelden). *m)* Europeanen *o)* en Afrikanen.	Amboineezen. *p)*	Andere inlanders.	Gepasporteerd. Europeanen *o)* en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Gegageerd. Europeanen *o)* en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Tot officier bevorderd (alleen Europeanen).
1896	Europeanen	16530	2905	2649	16274	208	16066	432	72	378	556	41	1215	755	64	488	6
	Afrikanen	57	3	1	55	„	55										
	Amboineezen	2788	189	1077	3676	14	3662										
	Andere inl.	19524	2394	3368	20498	86	20412	882			1812			1307			6
		38899	5491	7095	40503	308	40195										
1897	Europeanen	16274	2587	2305	15992	153	15839	411	79	337	409	47	920	750	85	517	5
	Afrikanen	55	5	2	52	„	52										
	Amboineezen	3676	221	485	3940	6	3934										
	Andere inl.	20498	2059	3005	21444	112	21332	827			1376			1352			5
		40503	4872	5797	41428	271	41157										
1898	Europeanen	15992	2234	2343	16101	190	15911	220	67	208	324	30	537	737	60	490	4
	Afrikanen	52	3	1	50	„	50										
	Amboineezen	3940	167	670	4443	9	4434										
	Andere inl.	21444	1594	2081	21931	91	21840	495			891			1287			4
		41428	3998	5095	42525	290	42235										
1899	Europeanen	16101	2435	1489	15155	195	14960	176	59	275	263	59	599	858	80	731	4
	Afrikanen	50	5	„	45	„	45										
	Amboineezen	4443	205	24	4262	11	4251										
	Andere inl.	21931	1860	165	20236	104	20132	510			921			1669			4
		42525	4505	1678	39698	310	39388										
1900	Europeanen	15155	2413	1244	13986	224	13762	182	49	249	298	46	622	793	71	693	2
	Afrikanen	45	5	„	40	„	40										
	Amboineezen	4262	169	12	4105	12	4093										
	Andere inl.	20236	1782	573	19027	124	18903	480			966			1557			2
		39698	4369	1829	37158	360	36798										

of sneuvelden, beliep in de jaren 1896 t/m 1898 achtereenvolgens 2, 3 en 5. Bovendien in 1899 1 (vermeld in kolom 12) die vermoedelijk verdronk. Onder de opgegeven cijfers telde men overigens (in 1899) 1 overleden officier van gezondheid (vreemdeling), die slechts tijdelijk (voor 5 jaren) was benoemd.

h) Onder de in 1900 als nieuw verkregen in de sterkte gebrachte officieren behoorden er van de 50, vermeld in kolom 14, 28 tot de infanterie, 2 tot de cavalerie, 16 tot de artillerie en 4 tot de genie; bestonden de 7, vermeld in kolom 15, uit 6 officieren van gezondheid en 1 apotheker; behoorden er van de 28, in kolom 16 bedoeld, 26 tot de infanterie en 2 tot de militaire administratie en behoorde die in kolom 17 eveneens tot de militaire administratie, terwijl de anderen (kolom 18) bestonden uit 2 van de genie en 1 van de militaire administratie. De in kolom 19 bedoelden bestonden uit 2 van de infanterie en 1 van de militaire administratie.

i) Hieronder begrepen een gepensionneerd kapitein der infanterie (verg. noot *j* van tabel 1).

k) Hiervan 2 (officieren van gezondheid), gedetacheerd bij de landmacht in West-Indië.

l) Namelijk die vermeld sub *b* in tabel 2 hiervóór, doch ongerekend — om de aldaar in de noot vermelde reden — de bij het leger „voor memorie" gevoerd wordende onderofficieren en minderen.

m) Het aantal gesneuvelde onderofficieren en minderen bedroeg in de opgegeven vijf jaren achtereenvolgens 75, 59, 19, 32 en 30 (respectievelijk 39, 29, 5, 16 en 7 Europeanen, 10, 14, 8, 7 en 9 Amboineezen, zoomede 26, 16, 6, 9 en 14 andere inlanders).

Als overleden aan de gevolgen van in den strijd bekomen wonden, vindt men over gemelde jaren vermeld achtereenvolgens 76, 31, 17, 21 en 23 militairen beneden den rang van officier (respectievelijk 53, 22, 8, 5 en 8 Europeanen, 5, 3, 6, 6 en 2 Amboineezen en 18, 6, 3, 10 en 13 andere inlanders).

n) Onder deze rubriek worden gerekend: vermisten; met een briefje van ontslag verwijderden; militairen, die bij de lijfwachtdragonders of bij de gouvernementsmarine overgingen; zij, die om andere redenen, zonder toekenning van paspoort of gagement, van hunne dienstverbintenis ontheven werden; uit Nederland gedetacheerde militairen, die derwaarts terugkeerden, en eindelijk adjudant-onderofficieren, die aangewezen werden om dienst te doen als officier (ook tot onderluitenant bevorderde onderofficieren).

o) Zie noot *q*.

en minderen tegenover de sterkte, over de jaren 1896 t/m 1900.

voor 't eerst aangesteld — en zonder de adjudant-onderofficieren dienstdoend officier).

STEN.									Voor- of nadeelig verschil tusschen winsten en verliezen.	Derhalve was bij het einde van het jaar de STERKTE der *in de formatie tellende* officieren geklommen of gedaald tot:	Bovendien behoorde op ult. December tot het leger, maar telde *niet* in de sterkte, het navolgend aantal officieren. *e*)			
Overgeplaatst van het leger hier te lande.	Civiele personen. *d*)	Gepensioneerde officieren, werkzaam gesteld bij het departement van oorlog (§ 5*a* der legerformatie).	In activiteit hersteld en van „voor memorie" of van „à la suite" terug.	Van buitenlandsch verlof teruggekeerd.	Terug van detacheering bij het leger hier te lande.	In dienst gesteld als gedetacheerd van het leger hier te lande.	Totalen.				Met verlof buiten Nederlandsch-Indië.	Op non-activiteit, voor memorie of à la suite.	Gedetacheerd bij het Nederlandsche leger of bij inrichtingen hier te lande. *f*)	Te zamen.
19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.		27.	28.	29.	30.	31.	32.
"	"	"	33	105	24	39	281		+ 52	1391 (94)	195	17	52	264
"	"	"	30	76	6	12	189		— 61	1330 (98)	221	11	60	292
11	5	"	16	95	13	28	223		"	1330 (95)	185	17	60	262
4	"	"	29	59	14	16	182		— 91	1239 (65)	204	16	66	286
h). 3	"	1	28	74	16	9	220		+ 15	*i*)1254 (58)	187	14	*k*) 63	264

AANMERKINGEN.

a) De cijfers, in de kolommen 2 en 28 tusschen ( ) geplaatst, wijzen aan hoevele tot het Nederlandsche leger behoorende officieren (als gedetacheerd in Indië) in de opgegeven sterkte van het Indische officierskorps begrepen waren.

b) In de behandelde vijf jaren sneuvelden 12 officieren (4 in 1896, 5 in 1897, 1 in 1899 en 2 in 1900) en overleden er 8 (3 in 1896, 2 in 1897 en 1 in elk der jaren 1898, 1899 en 1900) aan de gevolgen van voor den vijand bekomen wonden.

c) Onder deze rubriek telde men in elk der jaren 1898 en 1900 1 officier gedetacheerd van het Nederlandsche leger.

d) Officieren van gezondheid (vreemdelingen) die slechts tijdelijk (voor 5 jaren) zijn benoemd.

e) Eene specificatie naar gelang van de wapens of diensten waartoe de niet in de sterkte tellende officieren behoorden, vindt men in tabel 2 hiervóór.

f) Hieronder ook de officieren die de lessen bij de hoogere krijgsschool volgden. Van de tijdelijk bij het leger hier te lande dienende Indische officieren vervingen er bij het einde van 1896 en van 1897 achtereenvolgens 3 en 2 de plaatsen van in Indië gedetacheerde officieren van het Nederlandsche leger.

g) Het aantal van het Nederlandsche leger gedetacheerde officieren, die in Indië overleden

en minderen.

VERLIEZEN.												Specificatie der WINSTEN.																	
Gevonnisd.			Afgevoerd als „voor memorie" gebracht.			Gedeserteerd of om andere dan in de voorgaande kolommen opgegeven redenen afgevoerd. *n*)			Totalen.			Aangekomen suppletietroepen uit Nederland. (Zie noot *ij*.)			Werving in Indië. *r*)								Als terug van desertie, als niet meer „voor memorie" gevoerd of om andere redenen weder in de sterkte opgenomen.				Totalen.		
Europeanen *o*) en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Europeanen *o*) en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Europeanen *o*) en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Europeanen en Afrikanen. *q*)	Amboineezen.	Andere inlanders.	Nederlanders.	Vreemdelingen. *s*)	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen. *t*)	Amboineezen, Menadoneezen en Alfoeren. *u*)	Javanen (waaronder Soendaneezen) *v*)	Madureezen.	Boegineezen.	Maleiers.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen. *w*)	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen. *x*)	Amboineezen.	Andere inlanders.
9	"	24	40	2	4	1110	10	285	2908	189	2394	1931	400	*ij*) 2331	245 (43)	1072 (2)	3155 (30)	79	7	8	4566 (75)	74	5	119	198	2650	1077	3368
33			46			1405			5491																	7095		
13	"	15	13	3	4	991	7	266	2592	221	2059	1629	381	*ij*) 2010	240 (23)	478 (3)	2779 (49)	84 (4)	12	23	3586 (79)	87	7	107	201	2307	485	3005
28			20			1264			4872																	5797		
3	1	10	24	2	3	925	7	346	2237	167	1594	1676	451	*ij*) 2127	170 (26)	665 (1)	1900 (36)	37 (3)	21	23	2816 (66)	47	5	100	152	2344	670	2081
14			29			1278			3998																	5095		
6	-	9	12	"	2	1121	7	244	2440	205	1860	975	289	*ij*) 1264	164 (30)	21	8 (1)	"	"	"	193 (31)	61	3	157	221	1489	24	165
15			14			1372			4505																	1678		
4	"	12	16	"	"	1123	3	206	2418	169	1782	792	233	*ij*) 1025	166 (36)	8 (1)	389 (12)	26	1	16	606 (49)	53	4	141	198	1244	12	573
16			16			1332			4369																	1829		

p) Hier en in de verdere kolommen van dit overzicht worden onder Amboineezen ook verstaan Menadoneezen en Alfoeren.

q) Onder de in deze kolom opgegeven getallen zijn begrepen achtereenvolgens 3, 5, 3, 5 en 5 Afrikanen. Van hen overleden er 2 in 1896; werden gepasporteerd 2 in elk der jaren 1897 en 1898 en 1 in 1899; verlieten het leger met gagement in 1896 t/m 1900 achtereenvolgens 1, 3, 1, 2 en 2 en werden in 1899 en 1900 respectievelijk 2 en 3 om andere dan de genoemde redenen uit de sterkte afgevoerd.

r) De in deze rubriek tusschen ( ) geplaatste cijfers wijzen het aantal aan van hen, die reeds vroeger gediend hebben; dit aantal is in het daarboven geplaatste cijfer begrepen.

Wat betreft de groote verschillen in de uitkomsten der werving van Amboineezen en (of) andere inlanders bij vergelijking van het eene jaar met het andere, houde men in het oog dat de verschillen hoofdzakelijk hunne verklaring vinden in de maatregelen van zeer ongelijken duur, die nu eens tot aanmoediging, dan weder tot beperking of wel zoo goed als geheele sluiting van die werving genomen werden.

s) De uit Nederland gezonden troepen bestonden dus in de opgegeven jaren achtereenvolgens voor p. m. 17.2, 18.9, 21.2, 24.4 en 22.7 pct. uit vreemdelingen.

t) Onder de in deze kolom opgegeven getallen zijn voor de jaren 1896, 1897 en 1898 begrepen achtereenvolgens 1, 2 en 1 Afrikanen. Geen hunner had reeds vroeger gediend.

u) De in deze kolom voorkomende getallen zijn voor elk der opgegeven jaren aldus te specificeeren: Amboineezen achtereenvolgens 571, 223, 226, 19 en 8; Menadoneezen 484, 255, 439, 2 en 0, en alleen in het jaar 1896 17 Alfoeren (niet-Christenen).

v) Het in de opgegeven cijfers begrepen aantal Soendaneezen beliep — enkel in de jaren 1896, 1897, 1898 en 1900 — achtereenvolgens 351, 345, 244 en 36.

w) Onder deze rubriek waren in de opgegeven jaren geen Afrikanen begrepen.

x) Zie de noten *t* en *w*.

ij) Onder de in 1896 t/m 1900 uit Nederland aangekomen troepen bevonden zich respectievelijk 467, 449, 368, 211 en 310 man van de Koloniale Reserve.

9. Overzicht van de werving hier te lande over het tijdvak 1 Januari 1896 tot ult Juni 1901.

I. Halfjaarlijksch overzicht.

a. Koloniaal Werfdepôt te Harderwijk.

SEMESTERS.		Nederlanders: overgenomen van het leger hier te lande, als voorgoed overgegaan.	Nederlanders: overgenomen van het leger hier te lande, als gedetacheerd.	Nederlanders: buiten het leger geworven.	Nederlanders: Te zamen.	Vreemdelingen.	Totaal.
1896	Iste halfjaar	457	a) 463 (55)	239	1159	180	1339
	IIde „	74	181 (14)	168	423	179	602
		531	644 (69)	407	1582	359	1941
1897	Iste „	110	347 (13)	236	693	165	858
	IIde „	91	418 (16)	279	788	188	976
		201	765 (29)	515	1481	353	1834
1898	Iste „	95	385 (14)	237	717	228	945
	Ide „	62	300 (16)	284	646	184	830
		157	685 (30)	521	1363	412	1775
1899	Iste „	49	180 (5)	287	516	166	682
	IIde „	37	„	242	279	146	425
		86	180 (5)	529	795	312	1107
1900	Iste „	55	„	227	282	119	401
	IIde „	58	„	336	394	82	476
		113	„	563	676	201	877
1901	Iste „	71	„	323	394	59	453

b. Koloniale Reserve te Nijmegen.

SEMESTERS.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.	1901.
Iste halfjaar	147	169	86	80	23	67
IIde „	124	116	74	43	56	. . . .
	271	285	160	123	79	

a) De tusschen ( ) vermelde cijfers wijzen het aantal gedetacheerde onderofficieren aan; hun aantal is in het daarneven vermeld totaal der gedetacheerden begrepen.

II. Maandoverzicht.

(Alleen voor 1900 en het 1ste halfjaar 1901).

MAANDEN.	Koloniaal Werfdepôt te Harderwijk. Nederlanders: overgenomen van het leger hier te lande, als voorgoed overgegaan.	als gedetacheerd.	buiten het leger geworven.	Te zamen.	Vreemdelingen.	Totaal.	Koloniale Reserve te Nijmegen. — Nederlanders.
1900.							
Januari . .	8	„	41	49	17	66	4
Februari. .	7	„	36	43	17	60	6
Maart. . .	12	„	49	61	18	79	5
April . . .	6	„	33	39	21	60	3
Mei . . .	12	„	32	44	28	72	4
Juni . . .	10	„	36	46	18	64	1
Juli . . .	14	„	29	43	19	62	8
Augustus .	11	„	48	59	16	75	3
September .	10	„	64	74	15	89	7
October . .	8	„	64	72	10	82	10
November .	2	„	72	74	13	87	17
December .	13	„	59	72	9	81	11
	113	„	563	676	201	877	79
1901.							
Januari . .	12	„	52	64	9	73	12
Februari. .	9	„	57	66	7	73	14
Maart. . .	12	„	51	63	8	71	8
April . . .	14	„	51	65	10	75	10
Mei . . .	10	„	61	71	12	83	6
Juni . . .	14	„	51	65	13	78	17
	71	„	323	394	59	453	67

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage B.]

10. Uitkomsten over het tijdvak 1 Juli 1900 t/m 30 Juni 1901 der verpleging bij de reconvalescenten-afdeeling der Koloniale Reserve te Zutphen.

OMSCHRIJVING.	A. Militairen verbonden om te dienen zoowel in als buiten Europa, *niet* afkomstig van de Koloniale Reserve en teruggekeerd uit Indië wegens:		B. Militairen afkomstig van de Koloniale Reserve, reeds vroeger verpleegd bij de reconvalescenten-afdeeling en teruggekeerd uit Indië wegens:		B. Militairen afkomstig van de Koloniale Reserve, hier te lande nog alleen gediend hebbende bij het valide gedeelte van het korps en teruggekeerd uit Indië wegens:		C. Militairen als reconvalescent aangenomen terwijl zij als gegageerden tot de burgermaatschappij waren teruggekeerd.	Totaal.
	tijdelijke ongeschiktheid.	voortdurende ongeschiktheid.	tijdelijke ongeschiktheid.	voortdurende ongeschiktheid.	tijdelijke ongeschiktheid.	voortdurende ongeschiktheid.		
Op 1 Juli 1900 waren bij de reconvalescenten-afdeeling aanwezig	294		58		106		6	464
Van 1 Juli tot 31 December 1900 bijgekomen	112	"	2	"	15	"	5	135
Te zamen	406		60		122		11	599
Waarvan in laatstgenoemd tijdvak zijn: overleden	3	"	"	"	1	"	"	4
in het genot gesteld van voortdurend gagement, wegens nader gebleken voortdurende ongeschiktheid voor alle militaire diensten	69	"	"	"	14	"	2	85
gedeserteerd	8	"	"	"	1	"	"	9
gepasporteerd wegens diensteindiging, met een briefje van ontslag verwijderd of om andere redenen afgevoerd	38	"	1	"	22	1	"	62
weder overgegaan bij het valide gedeelte of bij het Koloniaal Werfdepôt	43	"	4	"	23	1	2	73
Te zamen	161		5		63		4	233
Blijft op 1 Januari 1901	245		55		59		7	366
Van 1 Januari tot 30 Juni 1901 bijgekomen	100	"	2	"	9	"	1	112
Te zamen	345		57		68		8	478
Waarvan in laatstgenoemd tijdvak zijn: overleden	2	"	1	"	"	"	"	3
in het genot gesteld van voortdurend gagement, wegens nader gebleken voortdurende ongeschiktheid voor alle militaire diensten	44	"	12	"	6	"	1	63
gedeserteerd	12	"	"	"	"	"	"	12
gepasporteerd wegens diensteindiging, met een briefje van ontslag verwijderd of om andere redenen afgevoerd	31	"	8	"	9	"	1	49
weder overgegaan bij het valide gedeelte of bij het Koloniaal Werfdepôt	42	"	1	"	24	"	2	69
Te zamen	131		22		39		4	196
Dus op 1 Juli 1901 aanwezig	214		35		29		4	a) 282

a) Hieronder zijn begrepen 6 militairen die behoorden tot het valide gedeelte der Koloniale Reserve, doch die bij dienstexpiratie wegens tijdelijke physieke ongeschiktheid slechts tot eene verbintenis als reconvalescent konden worden toegelaten.

Van de in kolom 2 vermelden hebben, ingevolge Kon. besluit van 19 Januari 1895 n°. 38, 63 man eene verbintenis aangegaan bij de Koloniale Reserve.

11. Statistiek der reëngagementen over de jaren 1896 t/m 1900.

a. Algemeen overzicht.

JAREN.	Europeanen en Afrikanen. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken. a)	Van de in de voorgaande kolom bedoelden werden: tot een reëngagement toegelaten. b) Pct.	gegageerd.	gepasporteerd.	Te zamen als voren.	Amboineezen en andere inlanders. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken.	Van de in de voorgaande kolom bedoelden werden: tot een reëngagement toegelaten. b) Pct.	gegageerd.	gepasporteerd.	Te zamen als voren.	Totalen. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken.	Van de in de voorgaande kolom bedoelden werden: tot een reëngagement toegelaten. b) Pct	gegageerd	gepasporteerd.	Te zamen als voren.
1896	2320	1538 = 66.3	543	239	2320	3714	3575 = 96.2	48	91	3714	6034	5113 = 84.7	591	330	6034
1897	2367	1595 = 67.3	507	265	2367	3691	3540 = 95.9	42	109	3691	6058	5135 = 84.7	549	374	6058
1898	2562	1745 = 68.1	562	255	2562	3216	3075 = 95.6	58	83	3216	5778	4820 = 83.4	620	338	5778
1899	2496	1680 = 67.3	659	157	2496	3784	3605 = 95.2	99	80	3784	6280	5285 = 84.1	758	237	6280
1900	2898	2059 = 71.0	603	236	2898	4543	4371 = 96.2	75	97	4543	7441	6430 = 86.4	678	333	7441

b. Splitsing der reëngagementen naar gelang van hun duur. c)

JAREN.	Voor ½ jaar. Europeanen en Afrikanen.	Amb. en andere inl.	Te zamen	Voor 1 jaar. Europeanen, enz.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 2 jaren. Europeanen, enz.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 3 jaren. Europeanen, enz.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 4 jaren. Europeanen, enz.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 6 jaren. Europeanen, enz.	Amb en andere inl.	Te zamen.	Totalen. Europeanen, enz. d)	Amb. en andere inl.	Te zamen.
1896	"	"	"	195	403	598	723	1641	2364	e) 3	"	3	205	385	590	412	1146	1558	1538	3575	5113
1897	1	"	1	178	445	623	711	1780	2491	e) 1	"	1	248	399	647	456	916	1372	1595	3540	5135
1898	2	"	2	220	371	591	666	1504	2170	e) 2	"	2	268	425	693	587	775	1362	1745	3075	4820
1899	"	"	"	206	443	649	628	1617	2245	"	"	"	297	535	832	549	1010	1559	1680	3605	5285
1900	2	"	2	209	568	777	775	1783	2558	"	"	"	307	656	963	766	1364	2130	2059	4371	6430

a) Hieronder achtereenvolgens 13, 12, 13, 8 en 10 Afrikanen, die bijna allen bleven doordienen; slechts was dit niet het geval met 1 in 1898, 1 in 1899 en 2 in 1900, die allen aanspraak op gagement deden gelden, en met 2 in 1898, die het leger met paspoort verlieten.

b) Verhouding tot het aantal in de vorige kolom vermeld.

c) Zie nopens het bedrag der premiën bij reëngagement St. 1897 n°. 139.

d) In de jaren 1896, 1897, 1898, 1899 en 1900 reëngageerden zich: voor 2 jaren respectievelijk 7, 2, 2, 1 en 2 Afrikanen en voor 6 jaren respectievelijk 3, 4, 5, 3 en 4. Bovendien in dezelfde vijf jaren nog 17 voor andere termijnen, namelijk in 1896 3 voor 4 jaren, in 1897 4 voor 1 jaar en 2 voor 4 jaren, in 1898 2 voor 1 jaar en 1 voor 4 jaren, in 1899 2 voor 1 jaar en 1 voor 4 jaren en in 1900 1 voor 1 jaar en 1 voor 4 jaren.

e) Van de Koloniale Reserve.

12. Overzicht betreffende het bij het einde der jaren 1899 en 1900 bestaande overcompleet of incompleet aan kader (onderofficieren en korporaals), voor zooveel betreft de infanterie, marechaussee, cavalerie, artillerie en genie.

a. Algemeen overzicht.

WAPENS EN LANDAARDEN.	Onderofficieren. Tegenwoordige formatie op ult. 1899	Onderofficieren. Sterkte op ult. 1899	Onderofficieren. Gedurende 1900 uit de sterkte afgevoerd.	Onderofficieren. Gedurende 1900 in de sterkte gebracht	Onderofficieren. Tegenwoordige formatie op ult. 1900	Onderofficieren. Sterkte op ult. 1900	Onderofficieren. Overcompleet of incompleet op ult. 1899.	Onderofficieren. Overcompleet of incompleet op ult. 1900.	Korporaals. Tegenwoordige formatie op ult. 1899	Korporaals. Sterkte op ult. 1899	Korporaals. Gedurende 1900 uit de sterkte afgevoerd.	Korporaals. Gedurende 1900 in de sterkte gebracht	Korporaals. Tegenwoordige formatie op ult. 1900	Korporaals. Sterkte op ult. 1900	Korporaals. Overcompleet of incompleet op ult. 1899.	Korporaals. Overcompleet of incompleet op ult. 1900.
Infanterie *a)*																
Europeanen . . . } Afrikanen . . . }	1587	1552	411	353	1586	1494	— 25	— 85	795	799	349	359	816	809	+ 7	— 5
		10	3	"		7				3	1	"		2		
Amboineezen . . .	134	137	22	30	134	154	+ 3	+ 20	175	185	35	42	175	192	+ 10	+ 17
Andere inlanders .	726	736	88	91	726	739	+ 10	+ 13	897	901	164	165	897	902	+ 4	+ 5
Marechaussee.																
Europeanen . . .	72	71	53	54	72	72	— 1	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Afrikanen . . .	"	1	"	2	"	3	+ 1	+ 3	"	"	"	"	"	"	"	"
Amboineezen . . .	30	33	16	13	30	30	+ 3	"	30	35	14	16	30	37	+ 5	+ 7
Andere inlanders .	30	29	22	20	30	27	— 1	— 3	30	33	7	11	30	37	+ 3	+ 7
Cavalerie.																
Europeanen . . .	65	64	10	11	65	65	— 1	"	64	63	12	12	64	63	*b)* — 1	— 1
Inlanders (niet-Amboineezen) . . .	14	14	4	4	14	14	"	"	35	35	5	5	35	35	"	"
Artillerie.																
Europeanen . . .	343	325	54	50	343	321	— 18	— 22	179	184	48	41	179	177	+ 5	— 2
Inlanders (niet-Amboineezen) . . .	43	40	3	2	43	29	— 3	— 4	58	64	6	9	58	67	+ 6	+ 9
Genie.																
Europeanen . . .	134	134	21	20	134	133	"	— 1	85	85	26	26	85	85	"	"
Inlanders (niet-Amboineezen) . . .	7	8	4	3	7	7	+ 1	"	18	20	3	2	18	19	+ 2	+ 1

b. Specificatie der verliezen en winsten gedurende 1900.

Onderofficieren.

Omschrijving der mutatiën.	Infanterie *a)* Europeanen.	Inf. Afrikanen.	Inf. Amboineezen.	Inf. Andere inlanders.	Inf. Te zamen.	Marechaussee. Europeanen.	Mar. Afrikanen.	Mar. Amboineezen.	Mar. Andere inlanders.	Mar. Te zamen.	Cavalerie. Europeanen.	Cav. Inlanders (niet-Amboineezen).	Cav. Te zamen.	Artillerie. Europeanen.	Art. Inlanders (niet-Amboineezen).	Art. Te zamen.	Genie. Europeanen.	Genie. Inlanders (niet-Amboineezen).	Genie. Te zamen.
Verliezen.																			
Overleden	23	"	"	3	26	2	"	"	"	2	2	"	2	4	"	4	1	"	1
Gepasporteerd	49	"	"	6	55	"	"	"	2	2	1	"	1	4	"	4	5	"	5
Gegageerd	129	1	9	54	184	"	"	"	2	2	7	4	11	28	3	31	10	4	14
Bevorderd tot onderofficier .	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Bevorderd tot onderluitenant of tot adjudant-onderofficier dd. officier	17	"	"	"	17	"	"	"	"	"	"	"	"	3	"	3	"	"	"
Bevorderd tot officier . . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	2
Voor memorie gebracht . .	6	"	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1
Gecommitteerd	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Gedegradeerd of teruggesteld	13	"	"	4	17	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"
Vermist	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Overgegaan bij andere wapens of diensten	57	2	13	20	92	51	"	16	18	85	"	"	"	3	"	3	1	"	1
Naar Nederland teruggekeerd	126	"	"	"	126	"	"	"	"	"	"	"	"	11	"	11	1	"	1
Totalen . .	411	3	22	88	524	53	"	16	22	91	10	4	14	54	3	57	21	4	25
Winsten.																			
Uit Nederland aangekomen .	71	"	"		71	"	"	"	"	"	1	"	1	3	"	3	2	"	2
Verkregen uit de korpsen .	186	"	23	73	282	"	"	"	"	"	10	4	14	*c)* 36	2	38	15	3	18
In Indië geworven	12	"	"	"	12	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	1	"	1
Teruggesteld van dd officier	7	"	"	"	7	"	"	"	"	"	"	"	"	4	"	4	"	"	"
Terug van „voor memorie".	8	"	"	"	8	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1
Overgenomen van andere wapens of diensten . . .	69	"	16	18	103	54	2	13	20	89	"	"	"	6	"	6	1	"	1
Van vermist terug	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Totalen . .	353	"	39	91	483	54	2	13	20	89	11	4	15	50	2	52	20	3	23

Korporaals.

Omschrijving der mutatiën.	Infanterie. Europeanen.	Inf. Afrikanen.	Inf. Amboineezen.	Inf. Andere inlanders.	Inf. Te zamen.	Marechaussee. Europeanen.	Mar. Afrikanen.	Mar. Amboineezen.	Mar. Andere inlanders.	Mar. Te zamen.	Cavalerie. Europeanen.	Cav. Inlanders (niet-Amboineezen).	Cav. Te zamen.	Artillerie. Europeanen.	Art. Inlanders (niet-Amboineezen).	Art. Te zamen.	Genie. Europeanen.	Genie. Inlanders (niet-Amboineezen).	Genie. Te zamen.
Verliezen.																			
Overleden	6	"	"	11	17	"	"	"	"	"	1	"	1	3	"	3	3	"	3
Gepasporteerd	22	"	"	9	31	"	"	"	1	1	"	"	"	5	"	5	3	"	3
Gegageerd	41	"	"	60	101	"	"	"	1	1	"	1	1	5	4	9	5	"	5
Bevorderd tot onderofficier .	186	"	23	73	282	"	"	"	"	"	10	4	14	32	2	34	15	3	18
Bevorderd tot onderluitenant of tot adjudant-onderofficier dd. officier	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Bevorderd tot officier . . .	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Voor memorie gebracht . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Gecommitteerd	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Gedegradeerd of teruggesteld	16	"	"	2	18	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"
Vermist		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Overgegaan bij andere wapens of diensten	34	1	12	9	56	"	"	14	5	19	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Naar Nederland teruggekeerd	44	"	"	"	44	"	"	"	"	"	"	"	"	3	"	3	"	"	"
Totalen . .	349	1	35	164	549	"	"	14	7	21	12	5	17	48	6	54	26	3	29
Winsten.																			
Uit Nederland aangekomen .	24	"	"	"	24	"	"	"	"	"	"	"	"	4	"	4	1	"	1
Verkregen uit de korpsen .	320	"	28	160	508	"	"	4	2	6	12	5	17	36	9	45	25	2	27
In Indië geworven	4	"	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"
Teruggesteld van dd officier	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Terug van „voor memorie".	1	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Overgenomen van andere wapens of diensten . . .	10	"	14	5	29	"	"	12	9	21	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Van vermist terug	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Totalen . .	359	"	42	165	566	"	"	16	11	27	12	5	17	41	9	50	26	2	28

a) Ongerekend het kader bij de militaire strafgevangenis, tevens huis van detentie, bij het korps pupillen en de militaire school.
b) Verbeterde opgaaf.

c) Hieronder 4 die, zonder den graad van korporaal te hebben doorloopen, tot onderofficier werden benoemd.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage B.]

13. Numerieke opgaven over 1899 en 1900 betreffende de opleiding tot den officiersrang en de studiën aan de Hoogere Krijgsschool.

1°. Opleiding tot officier.

STUDIEJAAR.	Koninklijke Militaire Academie te Breda.				Cadettenschool te Alkmaar.	Hoofdcursus te Kampen.		Pharmaceutische opleiding bij 's Rijks universiteit te Utrecht (onder toezicht van professor dr. H. WEFERS BETTINK).	Militaire School te Meester-Cornelis.	
	Infanterie.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie.		Infanterie.	Militaire administratie.		Infanterie.	Militaire administratie.
Ult. 1899.										
1ste studiejaar.	a) 35 (4 + 4)	3	a) 9	2	b) 45 (8)	b) 22 (5)	b) 6 (1)	. . . . . .	5	4
2de "	48 (2 + 4)	3	10 (0 + 1)	2	37 (3)	21 (6)	6 (1)	. . . . . .	7	1
3de "	38 (2 + 3)	2	10	2	. . . .	. . . .	. . . .	. . . . . .	. . . .	. . . .
Totalen . .	121 (8 + 11)	8	29 (0 + 1)	6	82 (11)	43 (11)	12 (2)	4 c)	12	5
Ult. 1900.										
1ste studiejaar.	39 (2 + 3)	4	7	5	30 (6)	18 (5)	6 (1)	. . . . . .	6	. . . .
2de "	44 (5 + 4)	2	8	1	41 (9)	23 (6)	6 (1)	. . . . . .	7	4
3de "	46 (1 + 4)	3	9 (0 + 1)	2	. . . .	. . . .	. . . .	. . . . . .	. . . .	. . . .
Totalen . .	129 (8 + 11)	9	24 (0 + 1)	8	71 (15)	41 (11)	12 (2)	6 d)	13	4

NB. In 1901 worden geplaatst: bij de Koninklijke Militaire Academie te Breda 4 en bij de Cadettenschool te Alkmaar 5 jongelieden die *in Indië* aan het toelatingsexamen hebben voldaan, terwijl in datzelfde jaar naar den Hoofdcursus te Kampen overgaan 8 onderofficieren-leerlingen van de Militaire School te Meester-Cornelis, namelijk 5 ter verdere opleiding tot 2de-luitenant der infanterie en 3 ter verdere opleiding tot 2de-luitenant-kwartiermeester.

a) Van de tusschen haakjes geplaatste opgaaf heeft het eerste cijfer betrekking op hen, die het toelatingsexamen voor de Koninklijke Militaire Academie in Indië aflegden, het tweede cijfer betreft hen, die in Indië aan het toelatingsexamen voor de Cadettenschool voldeden.

b) De tusschen haakjes gestelde cijfers geven aan hoeveel leerlingen het toelatingsexamen in Indië hadden afgelegd.

c) Van de 4 kweekelingen, op ult. 1899 voor den Indischen pharmaceutischen dienst in opleiding, hadden er toen voldaan: 1 aan het 1ste natuurkundig examen (art. 4 der wet van 25 Augustus 1878, Ned. St. n°. 222, nieuw afgekondigd Ned. St. 1893 n°. 168) en 3 aan het aanvullingsexamen (art. 15 der wet als voren).

d) Van de hierbedoelde 6 kweekelingen op ult. 1900 hadden er toen 2 voldaan aan het in de voorgaande noot bedoelde 1ste natuurkundig examen en 4 aan het theoretisch apothekersexamen (art. 13 der wet als voren).

2°. Opleiding aan de Hoogere Krijgsschool te 's-Gravenhage.

WAPENS EN DIENSTVAKKEN.	Ult. 1899.				Ult. 1900.			
	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	Te zamen.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	Te zamen.
1°. Algemeene krijgskundige cursus.								
Infanterie.	4	a) 5	6	15	4	5	3	12
Cavalerie.	"	"	"	"	1	"	"	1
Artillerie.	2	1	1	4	1	2	1	4
Genie	"	"	"	"	1	"	"	1
Totalen	6	6	7	19	7	7	4	18
2°. Intendance-cursus.								
Militaire administratie	3	2	1	6	3	3	2	8

a) Hieronder de 2 officieren, bedoeld op blz. 50 van het vorig verslag.

14. Numerieke opgaven betreffende het in 1900 van de kader- en de korpsscholen in Nederlandsch-Indië gemaakt gebruik.

a. Kaderscholen.

LEERLINGEN (gegradueerden en minderen).	Infanterie (4 scholen).					Cavalerie (1 school).			Artillerie. Veld- en bergartillerie (1 school).			Artillerie. Vesting-artillerie en artillerie der buitenbez. (1 school).			Genie (1 school).		
	Europeanen.	Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.
Aanwezig op ult. 1899:																	
onderofficieren	a) 6	"	"	"	a) 6	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
korporaals	23	"	5	6	34	"	"	"	2	"	2	7	3	10	10	3	13
manschappen	11	"	13	21	45	7	5	12	5	1	6	7	"	7	15	15	30
Te zamen	40	"	18	27	85	7	5	12	7	1	8	14	3	17	25	18	43
In den loop van 1900 bijgekomen:																	
onderofficieren	b) 86	"	"	"	b) 86	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
korporaals	183	"	5	73	261	10	5	15	15	1	16	13	2	15	9	2	11
manschappen	162	"	27	139	328	15	8	23	34	7	41	42	4	46	9	14	23
Te zamen	431	"	32	212	675	25	13	38	49	8	57	55	6	61	18	16	34
In den loop van 1900 afgeschreven:																	
a. na afgelegd examen. onderofficieren	c) 71	"	"	"	c) 71	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
a. na afgelegd examen. korporaals	163	"	10	54	227	10	3	13	14	1	15	15	2	17	8	3	11
a. na afgelegd examen. manschappen	130	"	25	82	237	13	9	22	18	5	23	24	3	27	8	3	11
Te zamen	364	"	35	136	535	23	12	35	32	6	38	39	5	44	16	6	22
b. om andere redenen. onderofficieren	d) 3	"	"	"	d) 3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
b. om andere redenen. korporaals	20	"	"	14	34	"	2	2	1	"	1	5	1	6	2	"	2
b. om andere redenen. manschappen	22	"	1	24	47	5	1	6	17	"	17	22	1	23	10	12	22
Te zamen	45	"	1	38	84	5	3	8	18	"	18	27	2	29	12	12	24
Derhalve op ult. 1900 aanwezig:																	
onderofficieren	e) 18	"	"	"	e) 18	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
korporaals	23	"	"	11	34	"	"	"	2	"	2	"	2	2	9	2	11
manschappen	21	"	14	54	89	4	3	7	4	3	7	3	"	3	6	14	20
Te zamen	62	"	14	65	141	4	3	7	6	3	9	3	2	5	15	16	31

a) 1 sergeant-majoor, 1 fourier en 4 sergeanten.
b) 20 sergeant-majoors, 25 fouriers en 41 sergeanten.
c) 18 sergeant-majoors, 22 fouriers en 31 sergeanten.
d) 2 fouriers en 1 sergeant.
e) 3 sergeant-majoors, 2 fouriers en 13 sergeanten.

b. Korpsscholen.

LEERLINGEN (gegradueerden en minderen).	Infanterie (33 scholen).					Cavalerie (1 school).			Artillerie (2 scholen).			Genie (1 school).		
	Europeanen.	Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.
Aanwezig op ult. 1899:														
onderofficieren en korporaals	51	"	6	26	83	4	1	5	"	"	"	"	"	
manschappen	590	1	a) 224	a) 1002	1817	20	9	29	17	20	37	6	7	13
Te zamen	641	1	230	1028	1900	24	10	34	17	20	37	6	7	13
Aanwezig op ult. 1900:														
onderofficieren en korporaals	30	"	18	37	85	2	"	2	"	"	"	"	"	"
manschappen	566	1	a) 250	a) 812	1629	10	14	24	32	36	68	14	17	31
Te zamen	596	1	268	849	1714	12	14	26	32	36	68	14	17	31

a) Onder de Amboineesche en de andere inlandsche leerlingen der infanterie-korpsscholen tellen ook zoons van tot die landaarden behoorende militairen. Dit was op ult. 1899 het geval ten aanzien van 260 en op ult. 1900 van 224 jongelingen.

15. Overzicht van de gedurende 1900 toegekende eerbelooningen aan militairen der landmacht, wegens aan den lande bewezen bijzondere diensten ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen in Indië.

Ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen werd gedurende 1900 aan militairen der landmacht het hiernevens vermelde aantal belooningen toegekend. a)		Orde van Oranje-Nassau.		Militaire Willemsorde.		Eere-sabel.	Eereteeken voor Moed en Trouw.		Eervolle vermelding
		Officiers-kruizen.	Ridder-kruizen.	Ridder-kruizen 3de klasse.	Ridder-kruizen 4de klasse.		Zilveren.	Bronzen	
Officieren		1	2	b) 1	d) 18	g) 6	"	"	h) 31
Militairen beneden dien rang	Europeanen	"	"	c) 1	e) 28	"	"	"	26
	Amboineezen	"	"	"	f) 7	"	"	12	13
	Andere inlanders	"	"	"	3	"	"	7	16

a) Kon. besluiten van 1900 dd. 11 Januari n°. 4, 12 Maart n°. 15, 14 Maart n°. 47, 29 Maart n°. 14, 30 April n°. 115, 19 Juni n°. 30, 13 Juli nos. 29 en 30, 10 October n°. 17, 14 November n°. 40 en 21 December n°. 61, zoomede de Indische besluiten van 1900 dd. 19 Januari n°. 1, 5 Maart n°. 1, 20 April n°. 4, 26 Mei n°. 32, 1 Augustus n°. 11 en 27 October n°. 35. De toekenningen betreffen voor het meerendeel krijgsverrichtingen in Atjeh gedurende 1899 en het eerste halfjaar 1900.

b) De kapitein der infanterie H. N. A. Swart, tot dusver ridder 4de klasse.

c) De sedert gegageerde sergeant van het korps marechaussee H. M. H. den Rooijen, tot dusver ridder 4de klasse.

d) Hieronder 1 officier, behoorende tot het leger hier te lande, die bij het Indische leger was gedetacheerd.

e) Hieronder 1 gesneuvelde (de sergeant der infanterie F. J Hendriks) en 3, die inmiddels waren overleden (de fuseliers A. van de Pol, M. R. Waser en L. Mondt), wier namen alsnog in de registers van de Kanselarij der Nederlandsche Orden werden ingeschreven.

f) Hieronder 1 gesneuvelde (de fuselier Selassa), wiens naam alsnog in de registers van de Kanselarij der Nederlandsche Orden werd ingeschreven.

g) Hieronder 1 officier, behoorende tot het leger hier te lande, die bij het Indische leger was gedetacheerd.

h) Hieronder 2 officieren, behoorende tot het leger hier te lande, die bij het Indische leger waren gedetacheerd.

16. Opgaven omtrent het aantal militairen beneden den rang van officier, die om niet-eervolle redenen uit het leger of tijdelijk uit hun korps werden afgevoerd, over de jaren 1898 t/m 1900.

JAREN.	Aantal militairen beneden den rang van officier:																	
	die in den loop van het jaar, op grond van het tegen hen geslagen vonnis, uit het leger verwijderd werden.		die in den loop van het jaar met een briefje van ontslag werden weggezonden.		die op 31 Dec. gedetineerd waren, echter zonder van den militairen stand vervallen te zijn verklaard.		die op 31 Dec. als gestraften bij het strafdetachement waren geplaatst.		die in den loop van het jaar als vermist of als gedeserteerd uit de sterkte werden afgevoerd. a)		die zich op 31 Dec. als arrestanten in de provoosthuizen bevonden. b)		die op 31 Dec. in de 2de klasse van militaire discipline waren geplaatst.		die in den loop van het jaar werden gedegradeerd of teruggesteld.			
															Onderofficieren.		Korporaals.	
	Europeanen. c)	Amb. en andere inlanders.	Europeanen.	Amb. en andere inlanders.	Europeanen.	Amb. en andere inlanders.	Europeanen.	Amb. en andere inlanders.	Europeanen.	Amb. en andere inlanders.	Europeanen.	Amb. en andere inlanders.	Europeanen.	Amb. en andere inlanders.	Europeanen.	Amb. en and. inl.	Europeanen.	Amb. en and. inl.
1898	3	11	8	5	107	79	21	21	30	346	44	31	155	129	20	2	d) 41	d) 3
	14		13		186		42		376		75		284		22		44	
1899	6	9	8	13	126	100	18	15	29	237	61	44	191	123	22	3	e) 32	4
	15		21		226		33		266		105		314		25		36	
1900	4	12	2	3	170	116	14	20	42	206	42	34	208	139	14	4	f) 15	2
	16		5		286		34		248		76		347		18		17	

a) Van de vroeger of later gedeserteerde of vermiste militairen werden in de sterkte teruggebracht, als vrijwillig of gedwongen teruggekeerd: in 1898 10 Europeanen, 3 Amboineezen en 95 andere inlanders, in 1899 18 Europeanen, 3 Amboineezen en 156 andere inlanders, en in 1900 10 Europeanen, 4 Amboineezen en 137 andere inlanders.

Als van de bezetting in Atjeh gedeserteerd of vermist, is onder de in het staatje pgegeven getallen in het jaar 1899 1 Amboineesch fuselier begrepen.

b) Meerendeels waren deze militairen in preventief arrest. Het cijfer der in de opgaven begrepen veroordeelden beliep achtereenvolgens 12, 21 en 8, namelijk in 1898 8 Europeanen en 4 inlanders (niet-Amboineezen), in 1899 respectievelijk 11 en 10, en in 1900 2 Europeanen, 1 Amboinees en 5 andere inlanders.

c) Onder de Europeanen is in dit overzicht eene enkele maal een Afrikaan begrepen.

d) Ongerekend 1 korporaal, die op eigen verzoek werd teruggesteld.

e) Ongerekend 5 korporaals, die op eigen verzoek werden teruggesteld.

f) Ongerekend 2 korporaals, die op eigen verzoek werden teruggesteld.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage B.]

17. Statistiek der gedurende 1900 geneeskundig behandelde militairen gerangschikt naar de voornaamste ziektevormen, gedeeltelijk in vergelijking met de uitkomsten over 1898 en 1899. *a)*

a. Nosologische verdeeling van het cijfer der behandelden, herstelden, afgekeurden en overledenen.

ZIEKTEVORMEN.	Behandeld. *b)*			Hersteld. *b)*			Afgekeurd. *c)*			Overleden.		
	Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen en andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen en andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen en andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen en andere inlanders.	Te zamen.
Algemeene ziekten.												
Algemeene infectieziekten: Malariaziekten	6505	6265	12770	6038	5791	11829	96	108	204	50	44	94
Dysenterie (tropische)	6	4	10	5	4	9	"	"	"	1	"	1
Cholera (Aziatische)	4	3	7	1	1	2	"	"	"	3	2	5
Berriberri	86	1523	1609	69	1257	1326	5	119	124	4	66	70
Syphilis	726	239	965	634	200	834	13	12	25	"	2	2
Lepra	"	4	4	"	1	1	"	3	3	"	"	"
Overige algemeene infectieziekten	221	111	332	194	98	292	3	"	3	13	7	20
Ziekten van het bloed en de stofwisseling	956	1372	2328	831	1122	1953	60	175	235	1	14	15
Plaatselijke ziekten.												
Ziekten van het zenuwstelsel	439	150	589	366	123	489	40	16	56	3	2	5
Ziekten der organen van de ademhaling en van den bloedsomloop	833	1703	2536	702	1421	2123	76	175	251	9	25	34
Ziekten der spijsverteringsorganen: Indische spruw	1	"	1	1	"	1	"	"	"	"	"	"
Leverziekten	180	25	205	148	20	168	10	1	11	7	3	10
Overige ziekten der spijsverteringsorganen	2759	1373	4132	2545	1286	3831	46	17	63	25	20	45
Ziekten der pis- en geslachtsorganen: Venerische ziekten	5865	3920	9785	5232	3555	8787	27	29	56	2	19	21
Overige ziekten der pis- en geslachtsorganen	260	82	342	240	66	306	9	7	16	1	1	2
Ziekten van de huid	1102	2198	3300	1055	2091	3146	2	14	16	"	2	2
Ziekten der beenderen, gewrichten en spieren	626	588	1214	553	530	1083	22	21	43	3	6	9
Ziekten der zintuigen	498	1203	1701	463	1080	1543	18	59	77	"	2	2
Overige ziekten, gebreken of doodsoorzaken d)	2112	3351	5463	1916	2927	4873	59	296	355	9	17	26
Totalen	*e)* 23179	*e)* 24114	*e)* 47293	21023	21573	42596	486	1052	1538	131	232	363
In de twee voorafgegane jaren waren de totalen 1898	30165	30349	60514	27426	27495	54921	598	865	1463	177	222	399
1899	26398	27326	53724	23731	24139	47870	759	1249	2008	132	276	408
Berekening in percenten:												
1°. respectievelijk van het aantal herstelden, afgekeurden en overledenen *in verhouding tot het totaal behandelden* 1898	"	"	"	90.92	90.60	90.76	1.98	2.85	2.42	0.59	0.73	0.66
1899	"	"	"	89.90	88.34	89.10	2.87	4.57	3.74	0.50	1.01	0.76
1900	"	"	"	90.69	89.46	90.06	2.09	4.36	3.25	0.56	0.96	0.76
2°. respectievelijk van het aantal afgekeurden en overledenen *in verhouding tot de gemiddelde legersterkte* (zie het slot van noot *a*) 1898	"	"	"	"	"	"	3.65	3.47	3.54	1.08	0.89	0.96
1899	"	"	"	"	"	"	4.61	5.18	4.95	0.80	1.14	1.00
1900	"	"	"	"	"	"	5.10	4,51	3.94	0.83	0.99	0.93

a) De in deze statistiek vermelde cijfers hebben geen betrekking tot de kwartierzieke militairen, maar alleen tot de militairen, die in de ziekeninrichtingen en op de officieren, die in het garnizoen werden behandeld. In de rubriek „Overleden" zijn dus *niet* opgenomen de op het slagveld gebleven of die elders gestorven militairen, die in eene ziekeninrichting alleen worden ingebracht om van daaruit begraven te worden.

Overigens verdient nog opgemerkt te worden, dat zoowel de behandelden als de afgekeurden en de overledenen in dit overzicht zijn verantwoord naar gelang van de ziekte, waarvoor zij in behandeling waren genomen, onverschillig of eene andere ziekte de oorzaak van hun overlijden of van hunne afkeuring is geweest.

Voor zooveel noodig zij ten slotte nog aangeteekend dat de *gemiddelde* legersterkte in de drie behandelde jaren, respectievelijk aan Europeanen, aan Afrikanen en aan inlandsche landaarden, bedroeg in 1898: 16318 + 55 + 24908 = 41281; in 1899: 16389 + 52 + 24085 = 40526 en in 1900: 15605 + 41 + 23310 = 38956.

b) Hoevelen onder de behandelden en herstelden meer dan eenmaal zijn gerekend, doordien zij gedurende hetzelfde jaar op verschillende tijdstippen (hetzij al dan niet op dezelfde plaats) onder behandeling kwamen, wijst de statistiek niet uit.

c) Hiertoe worden gerekend: 1°. de officieren en militairen beneden dien rang, die òf voortdurend òf tijdelijk voor *alle* diensten werden afgekeurd, — 2° de officieren aan wie wegens ziekte een certificaat voor verlof naar Europa werd uitgereikt, — en 3°. de onderofficieren en minderen der Koloniale Reserve, en de officieren en militairen beneden dien rang, in Indië gedetacheerd van het leger hier te lande, aan wie wegens ziekte een certificaat voor terugkeer naar Nederland werd uitgereikt.

d) Hieronder 8 gevallen van vergiftiging, waarvan 5 betreffende Europeanen en 3 betreffende inlanders; in 6 dezer gevallen werd herstel verkregen terwijl 1 Europeaan en 1 inlander aan de gevolgen overleden.

e) Onder de in de rubriek „Behandeld" uitgetrokken totalen waren begrepen, als van het voorafgegane jaar in behandeling gebleven: op 1 Januari 1900 1776 Europeanen en Afrikanen en 1662 Amboineezen en andere inlanders, in totaal 3438, terwijl het cijfer der op ult. 1900 onder behandeling geblevenen bedroeg respectievelijk 1539 en 1257 of in het geheel 2796. Voor de garnizoensgewijze opgaven betreffende de behandelden, herstelden, enz. zij verwezen naar het laatst verschenen summier ziekenrapport — nl. dat over 1899 — in deel XI van het „Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië".

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage B.]

b. **Onderlinge verhouding der voornaamste ziektevormen in percenten van het totaal behandelden, tevens over 1898 en 1899.**

Ziektevormen.	Europeanen en Afrikanen.			Amboineezen en andere inlanders.			Te zamen.		
	1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.
Algemeene ziekten.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.
Algemeene infectie-ziekten: Malariaziekten	10547 = 34.97	7879 = 29.85	6505 = 28 07	8795 = 28.98	7049 = 25.79	6265 = 25.98	19342 = 31.96	14928 = 27.79	12770 = 27.00
Cholera (Aziatische)	4 = 0.01	〃	4 = 0.02	1 = 0.00	〃	3 = 0.01	5 = 0.01	〃	7 = 0.02
Berriberri	101 = 0.33	104 = 0.39	86 = 0.37	1051 = 3.47	1220 = 4.47	1523 = 6.32	1152 = 1.90	1324 = 2.47	1609 = 3.40
Syphilis	1020 = 3.38	898 = 3.40	726 = 3.13	284 = 0.94	318 = 1.16	239 = 0 99	1304 = 2.16	1216 = 2 26	965 = 2.04
Overige algemeene infectieziekten	97 = 0.32	107 = 0.41	227 = 0.98	145 = 0.48	166 = 0.61	119 = 0.49	242 = 0.39	273 = 0 51	346 = 0.73
Ziekten van het bloed en de stofwisseling	993 = 3.29	1017 = 3.85	956 = 4.12	1273 = 4.19	1412 = 5.17	1372 = 5.69	2266 = 3.75	2429 = 4 52	2328 = 4.92
Plaatselijke ziekten.									
Ziekten van het zenuwstelsel	469 = 1.55	529 = 2.01	439 = 1.89	191 = 0.63	187 = 0.68	150 = 0.63	660 = 1.09	716 = 1.33	589 = 1.25
Ziekten der organen van de ademhaling en van den bloedsomloop	1000 = 3.32	885 = 3.35	833 = 3.59	2145 = 7.06	1916 = 7.01	1703 = 7.06	3145 = 5.19	2801 = 5.21	2536 = 5.36
Ziekten der spijsverteringsorganen: Indische spruw	7 = 0.02	6 = 0.02	1 = 0.00	〃	〃	〃	7 = 0.01	6 = 0.01	1 = 0.00
Leverziekten	169 = 0.56	150 = 0.57	180 = 0.78	25 = 0.08	13 = 0.05	25 = 0.10	194 = 0.32	163 = 0.31	205 = 0.43
Overige ziekten der spijsverteringsorganen	3560 = 11.80	3055 = 11.57	2759 = 11.90	1729 = 5.70	1498 = 5.48	1373 = 5.69	5289 = 8.74	4553 = 8.48	4132 = 8.74
Ziekten der pis- en geslachtsorganen: Venerische ziekten	7016 = 23.26	6770 = 25.65	5865 = 25.30	4650 = 15.32	4852 = 17.76	3920 = 16.26	11666 = 19.28	11622 = 21.63	9785 = 20.69
Overige ziekten der pis- en geslachtsorganen	251 = 0.83	263 = 0.99	260 = 1.13	76 = 0.25	82 = 0.30	82 = 0.34	327 = 0.54	345 = 0.64	342 = 0.72
Ziekten van de huid	1380 = 4.58	1186 = 4.49	1102 = 4.76	3615 = 11.91	2839 = 10.39	2198 = 9.12	4995 = 8.26	4025 = 7.49	3300 = 6.98
Ziekten der beenderen, gewrichten en spieren	666 = 2.21	689 = 2.61	626 = 2.70	689 = 2.27	677 = 2.48	588 = 2.44	1355 = 2.24	1366 = 2.54	1214 = 2.57
Ziekten der zintuigen	558 = 1.85	550 = 2.09	498 = 2.15	1563 = 5.15	1464 = 5.36	1203 = 4.99	2121 = 3.51	2014 = 3.75	1701 = 3.60
Overige ziekten, gebreken of doodsoorzaken	2327 = 7.72	2310 = 8.75	2112 = 9.11	4117 = 13.57	3633 = 13.29	3351 = 13.89	6444 = 10.65	5943 = 11.06	5463 = 11.55
	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.
	30165 = 100	26398 = 100	23179 = 100	30349 = 100	27326 = 100	24114 = 100	60514 = 100	53724 = 100	47293 = 100

18. Statistiek betreffende de in 1900 behandelde militaire lijders aan berriberri *a*), wat de totalen betreft vergeleken met de uitkomsten over 1898 en 1899.

GARNIZOENEN in onderstaande MILITAIRE AFDEELINGEN EN GEWESTEN. *b*)	Op 1 Januari 1900 nog van het vooraf-gegane jaar in verpleging gebleven.	In den loop van 1900					Op ult. 1900 nog in verpleging.
		bijgekomen. *c*)	geëvacueerd.	hersteld. *d*)	afgekeurd. *e*)	overleden.	
JAVA.							
1ste militaire afdeeling op Java (behalve Billiton)	38	1220 *f*) (756)	416	638	109	42	53
2de 〃 〃 〃 〃	1	6 (1)	1	4	2	〃	〃
3de 〃 〃 〃 〃	4	92 (35)	27	47	6	8	8
Te zamen	43	1318 (792)	444	689	117	50	61
BUITENBEZITTINGEN.							
Atjeh { in het gewest zelf	9	*g*) 381 (71)	*h*) 329	41	〃	*i*) 14	6
Atjeh { geëvacueerden *j*)	97	592 (579)	326	303	26	3	31
Sumatra's Westkust	14	226 *k*) (109)	109	109	13	3	6
Benkoelen	1	83 (6)	57	25	〃	2	〃
Lampongsche Districten	〃	1 〃	1	〃	〃	〃	〃
Palembang	〃	101 〃	38	57	〃	6	〃
Oostkust van Sumatra	3	224 (127)	177	44	〃	2	4
Riouw en onderhoorigheden	2	25 〃	14	10	〃	1	2
Banka	4	292 (65)	237	51	〃	7	1
Billiton	〃	3 〃	3	〃	〃	〃	〃
Westerafdeeling van Borneo	2	31 (10)	16	10	〃	4	3
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	4	24 (7)	7	20	〃	〃	1
Celebes en onderhoorigheden	5	24 (1)	1	17	9	2	〃
Menado	〃	2 〃	〃	2	〃	〃	〃
Amboina	6	203 (43)	48	137	19	3	2
Ternate	〃	4 〃	3	〃	〃	1	〃
Timor en onderhoorigheden	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Bali en Lombok	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Buitenbezittingen	147	2216 (1018)	1366	826	67	48	56
Java en Madura	43	1318 (792)	444	689	117	50	61
Te zamen	190	3534 (1810)	1810	1515	184	98	117
Af: de geëvacueerden (zie noot *c*)		1810					
	190	*l*) 1724		1515	184	98	117
	m) 1914			1914			
Verdeeling naar den landaard.							
Europeanen	9	108		89	6	4	9
Amboineezen	9	39		33	2	1	3
Andere inlanders	172	1577		1393	176	93	105
Totalen over 1900	190	1724		1515	184	98	117
	1914			1914			
	Restant van het vooraf-gegane jaar.						
In de twee voorafgegane jaren waren de totalen { 1898	169	1213		944	189	50	199
	1382			1382			
In de twee voorafgegane jaren waren de totalen { 1899	169	1472		1121	275	85	190
	1671			1671			

a) In dit overzicht zijn ook begrepen die lijders, bij wie de ziekteverschijnselen van berriberri eerst waarneembaar waren tijdens zij ter zake van eene andere ziekte onder behandeling waren, doch bleven buiten beschouwing zij, die, ofschoon als berriberri-lijder opgenomen, door eene andere ziekte waren aangetast. Vandaar dat dit overzicht een totaal van 1914 behandelden vermeldt, terwijl de voorgaande tabel, welke de lijders rangschikt naar de bij hunne opneming in het hospitaal opgegeven ziekte, slechts 1609 berriberri-lijders aanwijst.

b) Eene opgaaf betreffende elk garnizoen in het bijzonder wordt ter bekorting achterwege gelaten.

c) De in deze kolom tusschen ( ) geplaatste cijfers wijzen het aantal lijders aan, dat bij evacuatie is opgenomen. Daar deze laatsten, uitgenomen wat betreft de uit Atjeh naar Padang en Weltevreden geëvacueerden, ook tellen in de opgaaf betreffende het ressort waar zij oorspronkelijk in behandeling kwamen, moet hun aantal van het niet tusschen ( ) geplaatste cijfer worden afgetrokken, om het cijfer der aangetasten (nieuwe lijders) te leeren kennen.

d) Aan 548 herstelde lijders moest in het belang hunner gezondheid nog een bepaald garnizoen worden aangewezen.

e) Hier worden dezelfde categorieën bedoeld als vermeld in noot *c* van de voorgaande tabel.

f) Onder het cijfer 756 zijn begrepen de te Weltevreden opgenomen als geëvacueerd uit Atjeh. Deze zijn begrepen onder de bij „Atjeh" vermelde rubriek „geëvacueerden".

g) Na aftrek van het tusschen ( ) vermelde getal (alleen betreffende de geëvacueerden binnen het gewest zelf) blijven dus, in verband met het aangeteekende in noot *c* als in 1900 bijgekomen nieuwe lijders 310 aangetasten over, namelijk 24 Europeanen en 286 Amboineezen en andere inlanders. Van dit aantal of juister van de 319 (op ult. 1899 waren te Koeta Radja nog 9 lijders in verpleging gebleven)

	Europ.	Amb. en andere inl.	Te zamen.
herstelden in Atjeh zelf	8	33	41
werden geëvacueerd naar Padang en Weltevreden (ongerekend 4 op de zeereis overledenen)	16	242	258
overleden in Atjeh zelf of op de reis van daar naar Padang	1	13	14
zoodat op ult. 1900 nog in Atjeh in behandeling bleven	〃	6	6
Te zamen als voren	25	294	319

h) Namelijk 71 geëvacueerd binnen het gewest zelf en 258 naar Padang en Weltevreden

i) Hieronder 4, die niet in het gewest zelf overleden, maar op de reis van Atjeh naar Padang.

j) Hier worden bedoeld zoowel de geëvacueerden naar Padang en Weltevreden als die, welke van Padang werden overgebracht naar Oeloe Limau Manis (nabij Padang), Kaijoetanam, Fort de Kock en Paijakombo.

k) Onder het cijfer 109 zijn niet begrepen de te Padang opgenomenen als geëvacueerd uit Atjeh. Deze zijn begrepen onder de bij „Atjeh" vermelde rubriek „geëvacueerden".

l) Per maand was het cijfer: in het 1ste kwartaal achtereenvolgens: 109, 122 en 138, in het 2de kwartaal 174, 296 en 163, in het 3de kwartaal 173, 162 en 167 en in het 4de kwartaal 101, 73 en 46.

m) Hieronder 218 lijders, bij wie de ziekteverschijnselen van berriberri eerst duidelijk waarneembaar werden, tijdens zij ter zake van eene andere ziekte werden behandeld (verg. noot *a*).

19. Formatie en sterkte op ult. 1900 van gewapende korpsen, niet rechtstreeks tot het leger behoorende (ongerekend die, uitsluitend voor politiediensten bestemd).

KORPSEN EN STANDPLAATSEN.	Formatie. a)					Sterkte.				
	Officieren.		Onderofficieren en manschappen.		Dienstpaarden.	Officieren.		Onderofficieren en manschappen.		Dienstpaarden.
	Europ.	Inlanders.	Europ.	Inlanders.		Europ.	Inlanders.	Europ.	Inlanders.	
Schutterijen (uitsluitend infanterie).										
Batavia	....	....	....	....	....	23	"	b) 779	"	"
Samarang	....	....	....	....	....	11	"	b) 306	"	"
Soerabaija	....	....	....	....	....	18	"	b) 440	"	"
Djokjokarta	....	....	....	....	....	2	"	64	"	"
Soerakarta	....	....	....	....	....	4	"	51	"	"
Padang (gouv. Sumatra's Westkust)	....	....	....	....	....	6	"	60	"	"
Makasser (gouv. Celebes en onderh.)	....	....	....	....	....	5	"	80	"	"
Menado (residentie Menado) c)	5		d) 171		....	5	"	d) 171		"
Amboina (residentie Amboina) c)	17		e) 376		....	13		f) 41		"
Saparoea (id.) c)	6		142		....	5		142		"
Hila (id.) c)	1		36		....	1		30		"
Kajeli op Boeroe (id.) c)	"		20		....	"		19		"
Neira op Banda (id.) c)	7		168		....	6		93		"
Aij (id.) c)						"		g) 16		"
Ternate (residentie Ternate) c)	4		80		....	4		95		"
Overige korpsen.										
Lijfwacht-dragonders ter beschikking van de inlandsche hoven h) te Soerakarta	1	"	49	"	40	1	"	48	"	40
Lijfwacht-dragonders ter beschikking van de inlandsche hoven h) te Djokjokarta	1	"	53	"	44	1	"	52	"	44
Legioen van pangeran Mangkoe Negoro te Soerakarta i) Staf	"	5	"	"	"	"	5	"	"	"
Legioen van pangeran Mangkoe Negoro te Soerakarta i) bataljon infanterie	"	18	"	701	2	"	18	"	719	2
Legioen van pangeran Mangkoe Negoro te Soerakarta i) 1/2 eskadron cavalerie	"	3	"	64	63	"	3	"	69	61
Barissans op Madura k) Staf en infanterie te Bangkallan	"	18	"	l) 684	"	"	18	"	l) 682	"
Barissans op Madura k) id. " Pamakassan	"	10	"	l) 345	"	"	10	"	l) 345	"
Barissans op Madura k) id. " Sumanap	"	10	"	l) 345	"	"	10	"	l) 341	"

a) Vaste formatiecijfers kunnen voor de schutterijen op Java en voor die te Padang en Makasser niet worden aangegeven; zie daaromtrent voor de eerstbedoelde schutterijen St. 1838 n°. 22 (artt. 13 t/m 16), voor de schutterij te Padang St. 1857 n°. 88 (art. 2) en voor die te Makasser St. 1875 n°. 275 (artt. 11 en 13).

b) Ongerekend het korps muzikanten. Evenmin zijn medegerekend de tamboers of hoornblazers (inlanders): te Batavia 18, te Samarang 6 en te Soerabaija 10.

c) Deze schutterijen zijn hoofdzakelijk samengesteld uit zoogenaamde inlandsche burgers (doorgaans van elders afkomstige inlanders en hunne afstammelingen). Hoeveel Europeanen in de sterkte telden, is niet afzonderlijk opgegeven.

d) Ongerekend het korps muzikanten.

e) Van de onderofficieren en minderen (buiten den adjudant-onderofficier en de tamboers) zijn er 242 met geweer en 121 met een piek gewapend.

f) Hieronder 159 piekeniers (zie de voorgaande noot).

g) Gedetacheerd van Neira en niet in de voor die plaats opgegeven sterkte begrepen.

h) Deze geheel voor 's lands rekening komende detachementen staan onder de bevelen van het betrokken hoofd van gewestelijk bestuur en onder toezicht van den commandant der 2de militaire afdeeling op Java. In tijd van oorlog kunnen zij worden gesteld ter beschikking van het legerbestuur op denzelfden voet als de cavalerie van het leger. Zij worden voltallig gehouden door werving overeenkomstig de voor het leger geldende bepalingen of — zoo noodig — door overplaatsing van daartoe genegen onderofficieren en minderen der cavalerie van het leger. Zij zijn onderworpen aan de militaire wetten, en zijn geheel op militaire wijze gekleed en gewapend. Zie o. a. Bijbl. St. n°. 3833, 5008 en 5068.

i) Dit korps — waarvoor het reglement is opgenomen in Bijbl. St. n° 5308 — is door het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis in dienst te houden, die daarbij in alles overleg heeft te plegen met den door of vanwege het legerbestuur aan het legioen als kapitein-instructeur toegevoegden officier der infanterie, nevens wien aan het korps, voor leiding en oefening, verder nog zijn toegevoegd 1 luitenant der cavalerie en 5 onderofficieren uit het leger (vier van de infanterie en één van de cavalerie). De infanterie en cavalerie van het legioen worden door hunne eigen officieren gecommandeerd. Deze laatsten worden tot en met den rang van kapitein of ritmeester door den pangeran zelf aangesteld met goedkeuring van den resident, de hoofdofficieren worden op voordracht van den pangeran, aan te bieden door tusschenkomst van den resident, door den Gouverneur-Generaal benoemd. Overigens is ook dit legioen — waarvoor de uitgaven ten laste van 's lands kas komen — op militaire wijze gekleed en bewapend. Ingeval van mobilisatie — bij oorlog of voor toevoeging aan expeditiën — gelden voor het legioen, of voor het gemobiliseerde gedeelte daarvan, de krijgswetten.

k) Ook aan deze (gouvernements-) korpsen, mede op militaire wijze gekleed en bewapend (zie o a. Bijbl. St. nos. 4755 en 5252), zijn officieren (3 kapiteins) en eenige onderofficieren uit het leger toegevoegd voor de leiding en oefening. De kapiteins-instructeur staan onder de rechtstreeksche bevelen van den resident, doch zijn voor de leiding en oefening van de barissans verantwoordelijk aan den commandant der 3de militaire afdeeling op Java. De barissans, waarbij slechts Madureezen ter dienstneming worden toegelaten, worden door hunne eigen officieren gecommandeerd, die worden benoemd en ontslagen door den Gouverneur-Generaal. De onderofficieren en minderen zijn niet gekazerneerd; zij wonen in de kampongs nabij de kampementen. In gewone tijden is aan de barissans opgedragen het bewaken van de landskassen, gevangenissen en gouvernementspakhuizen op hunne standplaatsen en het begeleiden van gevangenen en transporten, terwijl zij overigens bestemd zijn tot handhaving van orde en rust op Madura, wanneer de gewone middelen van politie tekortschieten. Om voor militaire doeleinden te worden aangewend, kunnen de barissans geheel of gedeeltelijk worden gemobiliseerd en gelden alsdan ook voor hen de krijgswetten.

l) Hieronder 3 man hospitaalpersoneel.

[5. 5.]

BIJLAGE C.

(Zie hoofdst. E, §§ 2 en 4, van het verslag.)

OVERZICHTEN

BETREFFENDE DE

OORLOGSMARINE

IN

NEDERLANDSCH-INDIË,

MEERENDEELS OVER 1900.

1. Algemeen overzicht betreffende het materieel over 1900 en het 1ste kwartaal van 1901.
2. Specificatie betreffende de samenstelling van het personeel op ult. 1899 en ult. 1900.
3. Statistiek over 1900 betreffende de aanvulling van en de verliezen aan personeel.
4. Statistiek over 1896 t/m 1900 betreffende de behandelde zieken, afgekeurden en overledenen.
5. Opgaven betreffende hetgeen de in de laatste jaren voor rekening der Indische geldmiddelen gebouwde schepen der Indische militaire marine nieuw hebben gekost en wat er sedert tot ult. 1900 voor onderhoud, herstelling, enz. aan ten koste is gelegd (deze laatste opgaven ook voor de schepen van het auxiliair eskader).
6. Opgaven over het tijdvak 1 April 1900 t/m 31 Maart 1901 betreffende het dokken, enz. door schepen der oorlogsmarine (en ook door die der gouvernementsmarine): 1°. te Soerabaija (marine-etablissement), te Sabang op Poeloe Wé (gouvernementsdok) en te Tandjong Priok (particuliere werf), en 2°. te Singapore en te Pinang.
7. Opgaaf van de hoeveelheden steenkolen, waarmede de marine-steenkolendepôts in Nederlandsch-Indië gedurende het tijdvak 1 April 1900 t/m 31 Maart 1901 werden aangevuld.
8. Opgaven nopens de kosten en de productie van het marine-etablissement te Soerabaija over 1896 t/m 1900.

1. Algemeen overzicht der schepen en vaartuigen van he

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in d.M. [4]	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Torpedo-inrichtingen. Sparren.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 18.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 19.	Pantse… Gordel.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
																		INDISCHE MILITAI…			
Pantserdekkorvet.																					
Sumatra	2	S.	1888 Amsterdam (Kon. fabriek voor stoom- en andere werktuigen)	A. . . . 1890 B. . 22 Nov. 1891	70	11.3	42.5	1720	Kan. v. 21 c.M. A. n°. 2 „ „ 15 „ „ „ „ „ „ 12 „ L.A. „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7 5 c.M. A.	1 1 2 1 4 2 1 12	...	2	...	2350	15.6	210 280	12.5 *a)*	9.5 *a)*	1400 *a)*	2200 *a)*	...
Flottieljevaartuigen.																					
Java	1	IJ. K.	1885 Fijenoord (Nederl. stoombootmaatsch.)	A. . . . 1885 B. . . 8 Juni 1886	62.6	9.5	43	1300	K. v. 15 c.M. A. n°. 1 „ „ 12 „ K.A. „ „ „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. „ 7.5 „ A.	1 3 1 2 1 8	...	...	...	1017	12.6	200	10 *c)*	6.25 *d)*	400 *c)*	580 *d)*	...
Bali	1	IJ. Z.	1877 Fijenoord (Nederl. stoombootmaatsch.)	A. . . . 1878 B. . 14 Nov. 1883	53.6	9	37	853	K. v. 7.5 c.M. A.	2	...	...	...	400	9	100	...	...	...	...	...
Ceram	1	S. Z.	1886 Vlissingen (Kon Maatschappij „de Schelde")	A. . . . 1887 B. . 29 Oct. 1887	52 85	7.8	32	550	K. v. 12 c.M. K.A. n°. 1 „ „ 7 5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 c.M. A.	3 1 2 1 7	...	...	...	685	10.56	84	11	4.3	1360	2320	...

[1]) IJ. = ijzer; C. = compound; S. = Staal; H. = hout; Cp. = composite; K. = gekoperd; Z. = gezinkt.
[2]) Lengte van den romp over alles.
[3]) Breedte van den romp op het grootspant over de buitenhuid zonder uitbouwsels.

[4]) Grootste diepgang van den romp bij normale toelading, stoomketels op peil.
[5]) Met schepen 4 uren, met torpedobooten 2 uren volgehouden.
[6]) Waar in kolom 17 tweeërlei getallen zijn opgegeven, heeft men te denken aan eene normale en aan eene maximale brandstofberging.

a) U
b) D
volg va
de Indi

...an het Indisch en van het auxiliair eskader.

Bij de vaart van kolom 19.	Pantser in millimeters. 1) Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.	Bevond zich op 31 December 1900:	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen.	Inlanders.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1899. Europeanen.	31 Dec. 1899. Inlanders.	31 Dec. 1900. Europeanen.	31 Dec. 1900. Inlanders.	Toestand op 1 April 1901. Romp.	Werktuigen.	Ketels.	Bijzondere aanteekeningen.	*Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak van 1 April 1900 tot en met 31 Maart 1901. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 6 van deze bijlage.)
21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.
...LITAIRE MARINE.																
2200 a)	....	...	150 C.	38 S.	in dienst	137	b) 52	116	49	115	52	goed	goed	vrij goed	Door den toestand der ketels kan de vaart niet hooger opgevoerd worden.	Bleef deel uitmaken van de Java-divisie, deed van uit Soerabaija van 9 tot 14 April 1900 een oefeningstocht, vertrok van daar den 20sten via Makasser met eene zending naar de Golf van Boni en keerde den 9den Mei te Soerabaija terug. Den 19den werd een oefeningstocht naar Cheribon en de Duizend-eilanden ondernomen. Na van 9 tot 23 Juni te Tandjong Priok vertoefd te hebben, nam het schip deel aan de reis der Java-divisie naar Sumatra's Westkust en keerde den 9den Juli te Tandjong Priok terug. Hier werd vertoefd tot 16 Juli, vervolgens te Cheribon tot 10 Augustus en te Tandjong Priok tot den 22sten d. a. v., op welken laatsten datum het schip naar Soerabaija vertrok en aldaar den 25sten aankwam. Na eenige voorzieningen ondergaan te hebben vertrok de *Sumatra* den 16den October via Ambon met eene zending naar Thursday-eiland en Nieuw-Guinea, bezocht op de terugreis Dobo, een vijftal plaatsen in de residentie Timor en onderhoorigheden, en Bima, waarna den 16den Januari 1901 te Soerabaija werd teruggekeerd. Van 3 tot 15 Februari werd te Tandjong Priok vertoefd, vervolgens tot den 23sten Maart te Cheribon en tot den 30sten d. a. v. wederom te Tandjong Priok, waarna eene reis naar Straat Sunda en de zuidkust van Java werd aanvaard.
580 d)	....	....	...	...	in herstelling	75	b) 33	78	43	65	35	goed	goed	bruikbaar	De stoomketels, dateerende van 1886, zullen spoedig vernieuwd moeten worden.	Deed in de maanden April en Mei eene reis naar Ambon, Ternate en Nieuw-Guinea tot het verleenen van krachtigen steun aan het civiel bestuur bij de regeling van eenige politieke aangelegenheden. Na te Soerabaija te zijn teruggekeerd en eenige kleine herstellingen te hebben ondergaan, werd gedurende September t/m November eene reis gedaan via Ampenan en Makasser naar Menado. In dat gewest werd eerst een tocht gemaakt langs de noordkust van Celebes en vervolgens in de Tomini-bocht, waar door het optreden der landingsdivisie in twee korte excursies een einde gemaakt werd aan de troebelen in het rijkje van Maoeton (zie blz. 35 van het verslag hiervóór). Den 15den December via Koetei en Makasser te Soerabaija teruggekeerd werd het schip opnieuw gereed gemaakt voor eene reis naar de zuidkust van Nieuw-Guinea, werwaarts het den 23sten Februari 1901 vertrok, met de opdracht om eene opneming te verrichten van de door de *Sumatra* en de *Serdang* in November 1900 bezochte en alstoen bevaarbaar gebleken mondingen der Marauka- en Amberauka-rivieren.
...	....	....	...	...	in dienst	c) 73	b) 31	100	32	31	72	goed	goed	goed	Proeven betreffende vaartsnelheid en kolenverbruik zijn door de bijzondere bestemming, in verband met den ouderdom van het schip, niet gehouden.	Na te Soerabaija gereed te zijn gemaakt om als tijdelijk opnemingsvaartuig dienst te doen, vertrok de *Bali* den 6den Juni 1900 via Makasser naar Straat Boeton. Achtereenvolgens werd de hydrographische opneming verricht van Straat Boeton, Straat Wowoni en de Kendari-baai. Te Soerabaija onderging het schip in December eenige herstellingen en vertrok den 23sten dier maand tot het doen van diepzee-loodingen op een tracé Koetei-Menado waarna in Februari 1901 het opnemingswerk aan den zuidoosthoek van Celebes werd voortgezet.
20	....	....	....	....	in dienst	55	b) 31	55	27	84	41	goed	goed	goed	Het schip kan een grooter dienstvaart volhouden dan de snelheid bij den proeftocht verkregen.	Was gedurende de maanden April en Mei 1900 tijdelijk in station te Menado en bezocht de Sangi-, Talaut- en Nanoesa-eilanden. Van 15 Juni tot 2 Juli en van 7 tot 11 Juli werd te Soerabaija vertoefd en inmiddels eene reis naar Ampenan gedaan. Het schip vertrok vervolgens naar Tandjong Priok, verbleef aldaar van 13 Juli tot 1 Augustus en werd vervolgens te Djambi gestationneerd; aanvankelijk ter kuste en van af November op de Batang Hari (Djambi-rivier) en hare zijrivieren. Enkele malen werd het station verlaten, in verband met het overvoeren van den hekwielstoomer *Tamiang*, eerst van de Tamiang-rivier naar Singapore, en later van daar naar Djambi. Den 16den Maart werd de *Ceram* van genoemde stationneering ontheven en aanvaardde via Singapore de reis naar Soerabaija.

a) Uitkomsten verkregen met Ombilien-kolen.
b) De verschillen met de betrekkelijke opgaven in het vorig verslag, zijn het gevolg van de uitbreiding van het inlandsch stokerspersoneel aan boord der schepen van de Indische militaire marine.
c) Uitkomsten verkregen met Cardiff-kolen.
d) Uitkomsten verkregen met Australische kolen.
e) Verminderd met één, wegens aftreden als commandant van een hoofdoffici...

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling [1])	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2])	Grootste breedte in M. [3])	Grootste diepgang in d.M. [4])	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Torpedo-inrichtingen. Sparren.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5])	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6])	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 18.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 19.	Pants… Gordel.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
Flores	1	S. Z.	1886 Amsterdam (Kon. fabriek voor stoom- en andere werktuigen)	A. . . . 1887 B . . 28 Oct. 1887	52.85	7.8	34.5	550	K. v. 12 c.M. K.A.nº. 1 " " 7.5 " A. " " 3.7 " Mr. v. 7.5 c.M. A	3 1 2 1 — 7	. .	. .	. .	540	11	96	10.6 *f*)	7 *f*)	1400 *f*)	1608 *f*)	. . .
Lombok	1	S. K.	1890 Amsterdam (Huygens en van Gelder)	A. . . . 1891 B . 21 Mei 1892	52.45	8.3	33.5	600	K. v. 12 c.M. K.A.nº. 1 " " 7.5 " A. " " 3.7 " Mr. v. 7.5 c.M. A.	3 1 2 1 — 7	. .	. .	. .	990	12.2	85	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .
Sumbawa	1	S.	1890 Vlissingen (Kon Maatschappij „de Schelde")	A. . . . 1891 B. . . 7 Juni 1892	53.25	8.1	34.5	600	K. v. 12 c.M. K.A. nº. 1 " " 7.5 " A. " " 3.7 " Mr. v. 7.5 c.M. A.	3 1 2 1 — 7	. .	. .	. .	930	12 5	88	10.5 *a*)	7 *a*)	1180 *a*)	1900 *a*)	. . .
Borneo	1	Cp. K.	1892 Glasgow (Clydebank J. en E. Thomson)	A. . . . 1892 B . . 6 Febr. 1894	53.86	9.45	40.5	800	K. v. 10.5 c.M. A. " " 7.5 " " " " 3.7 " " rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	6 1 2 2 1 — 12	. .	. .	. .	1040	13.23	155	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .
Nias	2	S.	1894 Amsterdam (Huygens en van Gelder)	A. . . . 1895 B . . 1 April 1896	53.9	9.44	36	812.38	K. v. 12 c M. K.A. nº. 1 " " 7.5 " A. " " 3.7 " Mr. v. 7.5 c.M. A.	3 1 4 1 — 9	. .	. .	. .	1227	13.05	148	. . .	. . .	. .	. . .	. . .
Mataram	2	S.	1895 Amsterdam (Huygens en van Gelder)	A. . . . 1896 B . 31 Maart 1897	53.9	9 44	36.5	809 52	K. v. 10.5 c.M. A " " 7.5 " " " " 3.7 " " rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c M. A.	2 1 4 2 1 — 10	. .	. .	. .	1345	12.95	154	11.2 *a*)	8.25 *a*)	1440 *a*)	2040 *a*)	. . .
Edi	2	S.	1896 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde")	A. . . . 1897 B. . 13 Aug. 1897	53.9	9.44	36.5	820	K. v. 10.5 c.M. A. " " 7.5 " " " " 3.7 " " rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 — 10	. .	. .	. .	1235	12 8	149	10.75 *f*)	7.75 *f*)	1920 *f*)	2100 *f*)	. . .
Serdang	2	S.	1896 Vlissingen (Kon Maatschappij „de Schelde")	A. . . . 1897 B. . . 7 Dec. 1897	53.9	9.44	36.9	810	K. v. 10.5 c.M. A. " " 7.5 " " " " 3.7 " " rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 — 10	. .	. .	. .	1290	12.9	149	11.5 *a*)	6.5 *d*)	1400 *a*)	2000 *d*)	. . .

f) Uitkomsten verkregen met Koetei-kolen.

...legge... g in ...mijlen ...nor-...alen ...raad. Bij de vaart van kolom 19. 21.	Pantser in millimeters. [1]) Gordel. 22.	Toren of barbette. 23.	Comm. toren. 24.	Dek. 25.	Bevond zich op 31 December 1900: 26.	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen. 27.	Inlanders. 28.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1899. Europeanen. 29.	Inlanders. 30.	31 Dec. 1900. Europeanen. 31.	Inlanders. 32.	Toestand op 1 April 1901. Romp. 33.	Werktuigen. 34.	Ketels. 35.	Bijzondere aanteekeningen. 36.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak van 1 April 1900 tot en met 31 Maart 1901. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 6 van deze bijlage.) 37.
1608 *f*)	....	....	....	....	in dienst	55	*b*) 31	50	36	53	33	zeer goed	zeer goed	zeer goed	....	Bleef in station in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, standplaats Bandjermasin, en maakte van daaruit verschillende reizen in dat gewest, zoowel op de rivieren als langs de kusten. Van 27 Januari tot 3 Februari 1901 werd te Soerabaija vertoefd ter dokking en tot het ondergaan van eenige kleine herstellingen.
...	....	....	....	....	buiten dienst	.....	.....	62	27	....	....	....	....	....	....	Maakte tot den 15den Mei 1900 deel uit van de Atjeh-divisie, vertrok toen via Riouw naar Soerabaija, waar het schip den 20sten Mei aankwam en den 11den Juni buiten dienst werd gesteld tot het ondergaan van eene belangrijke herstelling aan den romp.
1900 *a*)	....	....	....	....	in dienst	57	*b*) 31	63	26	50	32	vrij goed	vrij goed	bruikbaar	....	Zette, na te Singapore eene herstelling te hebben ondergaan van eene onderweg beloopen averij aan de machine, den 9den April 1900 hare reis naar Atjeh voort en werd bij aankomst aldaar op den 13den April toegevoegd aan de Atjeh-divisie. Tijdens de excursie naar Samalanga in het begin van 1901 nam de *Sumbawa* tijdelijk den dienst waar van stationsschip te Oeleë Lheuë in plaats van de *Tromp*. Op 13 Maart vertrok het schip van Atjeh via Riouw en Singapore naar Soerabaija, om aldaar buiten dienst gesteld en in reparatie opgenomen te worden.
...	....	....	....	....	buiten dienst	.....	.....	....	....	....	....	....	....	....	....	Sedert 6 December 1899 te Soerabaija buiten dienst en aldaar in conservatie opgenomen.
...	....	....	....	....	buiten dienst	.....	.....	71	28	....	....	....	....	....	....	Maakte tot den 14den April 1900 deel uit van de Atjeh-divisie, vertrok toen via Tandjong Priok naar Soerabaija, waar het schip den 26sten April aankwam en den 5den Mei buiten dienst werd gesteld.
2040 *a*)	....	....	....	....	in dienst	64	*b*) 34	71	30	83	31	goed	vrij goed	goed	....	Bleef tot den 16den December 1900 deel uitmaken van de Atjeh-divisie, vertrok toen via Belawan-Deli, Riouw, de monding der Djambi-rivier en Tandjong Priok naar Soerabaija, waar het schip den 5den Januari 1901 aankwam en den 21sten d. a. v. buiten dienst werd gesteld.
2100 *f*)	....	....	....	....	in dienst	64	*b*) 34	68	29	56	33	goed	goed	goed	....	Bleef deel uitmaken van de Atjeh-divisie en was gewoonlijk aangewezen voor den bewakingsdienst ter Westkust. De landingsdivisie verleende aldaar meermalen assistentie aan de landmacht. Van 28 September tot 1 October deed het schip een tocht naar de Nicobaren-eilanden tot afhalen van het Engelsch stoomschip *Yangtsze*, dat aldaar met gebroken schroefas op eene gevaarlijke plaats had moeten ankeren. Tijdens de excursie naar Samalanga werd door de *Edi* deelgenomen aan de beschieting van de vijandelijke stellingen te Bateë Ili en Asan Koembang.
2000 *d*)	....	....	....	....	in dienst	64	*b*) 34	64	28	65	34	goed	goed	goed	....	Bleef evenals in het vorige, ook in het hierbehandelde tijdvak voor den algemeenen dienst aangewezen. Den 9den April 1900 keerde het schip van een tocht naar de zuidkust van Nieuw-Guinea te Soerabaija terug. Van 17 April tot 14 Mei werd eene reis gedaan tot het verrichten van loodingen voor een tracé voor den ontworpen telegraafkabel van Bandjermasin naar Landangan. Daarna was het schip tijdelijk toegevoegd aan de Java-divisie en deed daarmede eene reis naar Padang, na afloop waarvan vervolgens vertoefd werd te Tandjong Priok, Cheribon, in de Wijnkoops-baai, te Tandjong Priok en Soerabaija. Den 28sten Augustus werd laatstgenoemde plaats verlaten voor eene reis langs de zuidkust van Java, waarvan den 23sten September werd teruggekeerd. Den 2den October verliet de *Serdang* weder Soerabaija met eene zending naar Thursday-eiland en Britsch Nieuw-Guinea, nam in vereeniging met de *Sumatra* deel aan de bestraffing van aan rooftochten schuldige kampongs in Nederlandsch Nieuw-Guinea, bezocht vervolgens de west- en noordkust van genoemd eiland tot aan de Duitsche grens, alsmede de Mapia-eilanden en keerde via Ambon den 20sten Februari 1901 te Soerabaija terug.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in d.M. [4]	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1036 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Torpedo-inrichtingen. Sparren.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 18.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 19.	Pantse[r] Gordel.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
Koetei	2	S.	1897 Amsterdam (Nederlandsche scheepsbouw-maatschappij)	A. . . . 1898 B. . . 5 Nov. 1898	53.7	9.44	36	800.47	K. v. 10.5 c.M. A. " " 7.5 " " " " 3.7 " " rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 10	...	...	...	1412	13.51	144	11.54 c)	8.3 a)	1760 c)	2200 a)	...
Siboga	2	S.	1897 Amsterdam (Nederlandsche scheepsbouw-maatschappij)	A. . . . 1898 B. . . 25 Jan. 1899	53 7	9.44	36	800.45	K. v. 10.5 c.M. A. " " 7.5 " " " " 3.7 " " rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 10	...	...	...	1395	13.83	144	11.4 a)	....	1500 a)	...	...
Assahan	2	S.	1899 Rotterdam (Maatsch. voor scheeps- en werktuigbouw „Fijenoord")	A. . . . 1900 B. . 10 Jan. 1901	53.7	9.44	36	814	K. v. 10 5 c.M A. " " 7.5 " " " " 3.7 " " rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 10	...	...	...	1353	13.95	142	...	....	....	...	...
Vischtorpedobooten.																					
Cerberus.	1	S.	1887 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde")	A. . . . 1888 B. . . 6 Febr. 1889	38.22	3.96	14.2 (21) g)	88	K. v. 3.7 c M.	2	2	1	...	831	16.28	15.6	16.28	....	1380	...	...
Hydra	1	S.	1899 Poplar (Yarrow & C°.)	A. . . . 1900 B. . 17 Nov 1900	39.62	4.12	12.25 (13) g)	101	K. v. 3.7 c.M.	2	...	3	...	1201	24.3	22 5	....	....	....	...	...
Scylla	1	S.	1899 Poplar (Yarrow & C°.)	A. . . . 1900 B. . 17 Nov. 1900	39.62	4.12	12.25 (13) g)	101	K. v. 3.7 c.M.	2	...	3	...	1201	24.3	22 5	....	....	....	...	...
Opnemingsvaartuigen.																					
Makasser	1	IJ. Z.	1876 Amsterdam (Kon. fabriek voor stoom- en andere werktuigen)	A. . . . 1877 B. . . 7 Nov. 1877	54	9	37	880	K. v. 7.5 c.M. A.	2	...	...	...	315	8 6	120	7 5 a)	5 25 a)	1500 a)	1576 a)	...
Van Gogh.	1	Cp. K.	1897 Rotterdam (P. Smit Jr.)	A. . . . 1898 B. . . 4 Juli 1898	56	8.3	31 8	700	K. v 7.5 c M. A.	2	...	...	...	386	10.095	95	8 a)	6.25 a)	3100 a)	4280 a)	...
Wachtschepen.																					
Bromo	..	IJ. Z.	1873 Amsterdam (Kon fabriek voor stoom- en andere werktuigen)	A. . . . 1874 B. . . 3 Sept. 1875	64.6	9.36	40	1350	....	..	...	...	...	....	....	....	....	....	....	...	...
Koning der Nederlanden	..	IJ.	1871 Amsterdam (Rijkswerf)	A. . . . 1874 B. . . 15 Juni 1876	85.3	15.2	..	....	K v. 12 c.M. K.A. n°. 1 " " 7 5 " A. " " 3.7 "	6 1 2 9	...	..	...	....	....	....	....	....	....	...	...
Oorlogsstoomjacht.																					
Satelliet.	1	IJ.	1877 Slikkerveer (Arie Smit)	A. . . . 1877	29 13	6.13	26	212	....	..	...	...	...	135	9	60	....	....	....	...	...

g) De cijfers, tusschen ( ) vermeld, duiden aan den diepgang van deelen die uitsteken.

…eggen … in … ijlen … nor- … en … ad. Bij de vaart van kolom 19.	Pantser in millimeters. [1] Gordel.	Pantser in millimeters. [1] Toren of barbette.	Pantser in millimeters. [1] Comm. toren.	Pantser in millimeters. [1] Dek.	Bevond zich op 31 December 1900:	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen.	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Inlanders.	BEMANNING. Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1899. Europeanen.	BEMANNING. Aanwezige sterkte … 31 Dec. 1899. Inlanders.	BEMANNING. Aanwezige sterkte … 31 Dec. 1900. Europeanen.	BEMANNING. Aanwezige sterkte … 31 Dec. 1900. Inlanders.	Toestand op 1 April 1901. Romp.	Toestand op 1 April 1901. Werktuigen.	Toestand op 1 April 1901. Ketels.	Bijzondere aanteekeningen.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak van 1 April 1900 tot en met 31 Maart 1901. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 6 van deze bijlage.)
21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.
2200 a)	. . .	. . . .	. . .	. . .	in dienst	64	b) 34	66	25	56	34	goed	goed	goed	. . . .	Bleef deel uitmaken van de Atjeh-divisie, assisteerde van 24 tot 27 Mei 1900 bij het afbrengen van het bij Diamantpunt gestrande Russische schip *Rossia* en nam deel aan de excursie tegen Samalanga in het begin van 1901, gedurende welke de beide kanonnen van 10.5 c.M. tijdelijk werden ontscheept en opgesteld op den Glé Nang Roë.
. . . .	. . .	. . . .	. . .	. . .	in dienst	64	34	. . .	. . .	58	33	goed	goed	goed	. . . .	Na te Soerabaija weder gereed te zijn gemaakt voor hare bestemming als oorlogsschip, vertrok de *Siboga* den 1sten Mei 1900 via Riouw naar Atjeh en werd bij aankomst aldaar op den 9den Mei toegevoegd aan de Atjeh-divisie. Tijdens de excursie tegen Samalanga werd door de *Siboga* deelgenomen aan de beschieting van Bateë Ili.
. . . .	. . .	. . . .	. . .	. . .	op reis naar Ned-Indië	. . . . .	. . . . .	. . .	. . .	. . .	. . .	zeer goed	zeer goed	zeer goed	Nog geen voldoende gegevens tot invulling van de kolommen 18 t/m 21.	Kwam op 10 Januari 1901 uit Nederland in Atjeh aan en bleef van af dat tijdstip deel uitmaken van de Atjeh-divisie.
. . . .	. . .	. . . .	. . .	. . .	in dienst	14	b) 6	14	4	43	34	goed	goed	goed	. . . .	Was gewoonlijk te Soerabaija in station en deed van daaruit in de aangrenzende vaarwaters veelvuldige vaaroefeningen. Den 18den Juni 1900 vertrok de boot naar Tandjong Priok om met de Java-divisie de oefeningsreis naar Padang mede te maken. Den 17den Juli keerde de *Cerberus* te Soerabaija terug.
. . . .	. . .	. . . .	. . .	. . .	in herstelling	14	6	. . .	. . .			zeer goed	goed	goed	De stoomproeven zijn nog niet beëindigd.	De *Hydra* en de *Scylla* kwamen den 17den November 1900 uit Nederland in Atjeh aan en vervolgden de reis op den 20sten d. a. v. Van 24–27 November werd te Riouw en van 28 November tot 4 December te Tandjong Priok vertoefd, waarna den 6den December Soerabaija werd bereikt, waar beide booten in het bassin werden opgenomen.
. . . .	. . .	. . . .	. . .	. . .	in herstelling	14	6	. . .	. . .			zeer goed	goed	goed		
1576 a)	. . . .	. . . .	. . .	. . .	in herstelling	22	59	28	71	24	74	vrij goed	vrij goed	bruikbaar	. . . .	Voltooide de opneming van den Spermunde-archipel, verrichtte daarna de opneming van de westkust van Celebes van Mamoedjoe tot Madjene en vervolgens van de noord-westkust, vanaf kaap Kandi tot voorbij de Dondo-baai. Van 24 December 1900 tot 28 Februari 1901 werd te Soerabaija vertoefd tot het ondergaan van eenige herstellingen, waarna werd vertrokken naar de oostkust van Borneo tot het opnemen van het kustgebied nabij de grens van Britsch-Borneo in verband met eene aanstaande nadere grensbepaling in vereeniging met een Britsch opnemingsschip.
4280 a)	. . . .	. . . .	. . .	. . .	in dienst	27	b) 57	26	61	23	54	goed	goed	goed	. . . .	Zette haar opnemingswerk ter oostkust van Sumatra, bezuiden de Indragiri-rivier, voort.
. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . .	buiten dienst	. . . . .	. . . . .	. . .	. . .	. . .	. . .	vrij goed	. . .	. . .	. . . .	Sedert 1 December 1899 te Soerabaija buiten dienst en aldaar in conservatie opgenomen; de verdere bestemming is bij de Regeering in overweging.
. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . .	in dienst	130	42	245	174	212	141	goed	. . .	. . .	. . . .	Bleef dienst doen als wachtschip te Soerabaija.
. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . .	buiten dienst	. . . . .	. . . . .	. . .	. . .	. . .	. : .	goed	goed	goed	. . . .	Deed gedurende de eerste drie maanden van 1900 dienst als loodsstoomvaartuig bij den loodsdienst te Palembang, kwam den 9den April te Soerabaija, werd, na eenige voorziening te hebben ondergaan, van 1 Mei tot 1 December 1900 benuttigd bij de opneming van het Westervaarwater van Soerabaija en vervolgens buiten dienst gesteld tot het ondergaan van eenige herstellingen.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in d.M. [4]	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Torpedo-inrichtingen. Sparren.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 18.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 19.	Pantser	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	
AUXILIAIRSKA																						
Pantserschepen.																						
Prins Hendrik der Nederlanden	2	IJ.	1865 Birkenhead (Gebr. Laird)	A. . . . 1866 B . . 25 Mei 1876	73 2	13.4	54.4	3375	K. getr. v. 23 c.M.	4	. .	. .	. .	2000	11.4	475	. . .	. . .	. . .	. .	4–63 IJ.	27
Piet Hein	2	S.	1893 Fijenoord (Nederlandsche stoomboot-maatschappij)	A. . . . 1894 B . 16 Maart 1899	86.2	14.3	52.3	3520	K. v. 21 c.M. A. n°. 1 " " 15 " " " " " 7 5 " " " " " 3.7 "	3 2 6 8 19	1	2	. .	4736	16.12	330	13 5 c)	9 c)	1200 c)	2600 c)	4–100 S.	
Pantserdekschepen.																						
Koningin Wilhelmina der Nederlanden	2	S. K.	1891 Amsterdam (Rijkswerf)	A. . . . 1892 B. . . 4 Jan 1900	99 8	14.9	60.8	4600	K. v. 28 c.M. A. n°. 2 " " 21 " " " " " " 17 " " " " " " 7.5 " " " " 7.5 " n°. 1 " " 3.7 " " rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	1 1 2 2 4 6 4 2 22	2	2	. .	4600	15.83	i) 470	. . .	. . .	. . .	. .	. . .	
Holland	2	S.	1895 Amsterdam (Rijkswerf)	A. . . . 1896 B. . 16 Maart 1899	93.3	14.81	54	3900	K. v. 7.5 c.M. A. " " 15 " n°. 2 " " 12 " " 1 " " 7.5 " " " " " 3.7 " " rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7 5 c.M. A.	2 2 6 4 8 4 2 28	2	2	. .	10548	19.62	1000	. . .	10.25	. . .	437[illegible]	. . .	
Friesland	2	S.	1895 Rotterdam (Maatsch. voor scheeps- en werktuigbouw „Fijenoord")	A. . . . 1896 B. . 16 Maart 1899	93.3	14.81	54	3900	K. v. 7.5 c.M. A. " " 15 " n°. 2 " " 12 " " 1 " " 7.5 " " " " " 3.7 " " rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 2 6 4 8 28	2	2	. .	10416	19 87	1000	. . .	. . .	. . .	. :	. . .	

h) Gepantserde hoofden van 150 m.M.

i) Astatki kan alleen in blikken worden medegevoerd.

h) Ge

…legg… …eg in …mijlen …t nor- …malen …rraad. Bij de vaart van kolom 19.	…	Pantser in millimeters. [1]) Toren of barbette.	Pantser in millimeters. [1]) Comm. toren.	Pantser in millimeters. [1]) Dek.	Bevond zich op 31 December 1900:	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen.	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Inlanders.	BEMANNING. Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1899. Europeanen.	BEMANNING. Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1899. Inlanders.	BEMANNING. Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1900. Europeanen.	BEMANNING. Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1900. Inlanders.	Toestand op 1 April 1901. Romp.	Toestand op 1 April 1901. Werktuigen.	Toestand op 1 April 1901. Ketels.	Bijzondere aanteekeningen.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak van 1 April 1900 tot en met 31 Maart 1901. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 6 van deze bijlage.)
21	…2.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.
…AI	SKADER.															
. .	…4–63 IJ.	276–139 IJ.	. . . .	16 IJ.	buiten dienst	. . . . .	. . . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	Sedert 5 Mei 1899 te Soerabaija buiten dienst. De verdere bestemming is bij de Regeering in overweging. Doet intusschen tijdelijk dienst ter reede Soerabaija als munitiebergplaats.
260 c)	…–100 S.	240 S.	240 S.	50 *k*) S.	in dienst	246	50	230	60	262	. . . .	goed	vrij goed	vrij goed	. . . .	Bleef deel uitmaken van de Java-divisie. Deed uit Soerabaija in April 1900 een vijfdaagschen oefeningstocht in Straat Madura, convoyeerde in Mei het stoomschip *Maetsuijcker* der Paketvaartmaatschappij, waar aan boord zich de Gouverneur-Generaal, vergezeld van de commandanten van land- en zeemacht, had ingescheept, naar Soerabaija en evenzoo het stoomschip *Mossel* naar Samarang. Den 11den Juni voegde het schip zich te Tandjong Priok bij de Java-divisie en deed daarmede de reis naar Padang, waarvan het den 9den Juli te Tandjong Priok terugkeerde. Van 15 Juli 1900 tot 19 Februari 1901 was het schip uit deze gewesten afwezig voor eene zending naar China en keerde op laatstgenoemden datum te Soerabaija terug. Den 6den Maart werd deze plaats verlaten om te Cheribon verschillende oefeningen te houden.
. .	. . .	280 C.	280 C.	75–50 *k*) S.	in dienst	271	60	. . . .	. . . .	234	61	goed	goed	in groote herstelling	Proeven omtrent vaart en kolenverbruik konden door den slechten toestand der stoomketels niet gehouden worden.	Bleef deel uitmaken van de Java divisie, voerende tot den 4den Februari 1901 de vlag van den divisie-commandant. Den 15den April 1900 werd Soerabaija verlaten en in divisieverband met de *Piet Hein* naar Tandjong Priok gestoomd, alwaar het schip tegenwoordig was tijdens het bezoek aan die haven van het Deensche oorlogsschip *Valkyrien*, voerende de commodorevlag van Prins WALDEMAR VAN DENEMARKEN. Van 11 tot 20 Mei werd nabij de Duizend-eilanden doorgebracht tot het houden van schietoefeningen, waarna den 23sten Juni werd deelgenomen aan den oefeningstocht der Java-divisie naar Padang, vanwaar den 8sten Juli te Tandjong Priok werd teruggekeerd. Van 15 Juli tot 6 November was het schip uit deze gewesten afwezig voor eene reis naar China en keerde alstoen te Tandjong Priok terug. Vervolgens werd van 14 tot 21 November en van 1 tot 31 Januari 1901 te Soerabaija vertoefd en inmiddels een tocht gedaan naar Ampenan, ten einde aldaar verschillende oefeningen te houden. Na van 3 tot 7 Februari te Tandjong Priok vertoefd te hebben, werd de bark *Alnoer*, met materiaal der landmacht bestemd voor Djambi, gesleept naar de monding der Palembang-rivier en werd vervolgens gestoomd naar Singapore tot het ondergaan van herstellingen aan de ketels. Wegens voorkomende pestgevallen ging het schip aldaar niet in reparatie en keerde 26 Februari via Riouw en Tandjong Priok naar Soerabaija terug, waar het den 12den Maart aankwam, en bedoelde herstellingen werden onderhanden genomen.
437…	. . .	. . . .	100 S.	50 S.	in herstelling	279	61	262	105	279	30	. . . .	. . . .	. . . .	De kolommen 18 en 20 zijn niet ingevuld, omdat het schip gedurende het laatste jaar geen stoomproeven heeft gehouden.	Bleef deel uitmaken van de Java-divisie, vertoefde tot den 13den April 1900 ter reede Ampenan, van 14 tot 20 April te Soerabaija en stoomde vervolgens in vereeniging met de *Sumatra* naar de Golf van Boni, ten einde met den gouverneur van Celebes en onderhoorigheden tegenwoordig te zijn bij de inhuldiging van de vorstin van Loewoe. Van den 19den Mei tot den 14den Juni werd te Soerabaija vertoefd, waarna naar Tandjong Priok werd gestoomd. Van 23 Juni tot 6 November was het schip uit deze gewesten afwezig voor eene reis naar China en keerde op laatstgenoemden datum te Tandjong Priok en verder naar Soerabaija terug. Hier werd de *Holland* gereed gemaakt voor de thuisreis die den 21sten Januari 1901 werd aanvaard, via de monding der Djambi-rivier, Oeleë Lheuë en Sabang, welke laatste plaats den 3den Februari werd verlaten.
. .	. . .	. . . .	100 S.	50 S.	in herstelling	279	61	308	. . . .	252	65	goed	in herstelling	goed	De *Friesland* heeft nog geen stoomproeven gedaan, doch wordt daarvoor gereed gemaakt.	Keerde den 25sten September 1900 van hare reis naar Zuid-Afrika te Tandjong Priok terug, vertrok den 6den October van daar naar Soerabaija tot het ondergaan van de noodige herstellingen aan de werktuigen. In December werd een proeftocht van enkele dagen gemaakt, welke echter niet aan de verwachtingen voldeed, waarna onmiddellijk de herstellingen weder werden voortgezet, welke 1 April nog niet beëindigd waren.

k) Gepantserde hoofden van 280 en 125 m.M.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1])	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2])	Grootste breedte in M. [3])	Grootste diepgang in d.M. [4])	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Torpedo-inrichtingen. Sparren.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5])	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6])	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 18.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 19.	Gordel.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
Gelderland	2	S.	1897 Rotterdam (Maatsch. voor scheeps- en werktuigbouw „Fijenoord")	A. . . . 1898 B. . 29 Jan. 1901	94.7	14.82	54	4033	K. v. 7.5 c.M. A. „ „ 15 „ n°. 3 „ „ 12 „ „ 2 „ „ 7.5 „ „ 2 „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 2 6 4 8 4 2 28	1	3	. .	9867	20.05	977	. . .	. .	. . .	. .	. . .
Noordbrabant	2	S.	1897 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde")	A. . . . 1899 B . 23 Maart 1901	94.7	14.82	54	4033	K. v. 7.5 c.M. A. „ „ 15 „ n°. 3 „ „ 12 „ „ 2 „ „ 7.5 „ „ 2 „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 2 6 4 8 4 2 28	1	3	. .	10067	20.08	970	. . .	. . .	. . .	. .	. . .
Fregat.																					
Tromp	1	IJ. Z.	1875 Amsterdam (Rijkswerf)	A. . . . 1877 B. . 4 Febr. 1900	91.85	12.5	65	3512	K. v. 17 c.M. A. n°. 1 „ „ 12 „ K.A. „ „ „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	6 8 2 8 6 2 32	. .	. .	. .	2772	14.37	590	c) 10	c) 6	c) 2000	c) 4000	. . .

l) Hier onder ook eenig aan de bemanningssterkte onttrokken personeel, namelijk 9 officieren (waaronder 2 officieren-machinist) en 12 minderen gebezigd in functiën, waarop bij de „Bepaalde sterkte" niet was gerekend, en 1 officier en 2 stuurlieden met verlof buiten bezwaar van den lande.

…legge… g in …mijlen …nor- …alen …raad.	Pantser in millimeters. [1]				Bevond zich op 31 December 1900:	BEMANNING.						Toestand op 1 April 1901.			Bijzondere aan-teekeningen.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak van 1 April 1900 tot en met 31 Maart 1901. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 6 van deze bijlage.)
						Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging).		Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport.								
								31 Dec. 1899.		31 Dec. 1900.						
Bij de vaart van kolom 19.	Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.		Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Romp.	Werktuigen.	Ketels.		
21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.
…	…	…	100 S.	50 S.	in dienst	…	…	…	…	…	…	zeer goed	zeer goed	zeer goed	Nog geen voldoende gegevens tot invulling van de kolommen 18 t/m 21.	Kwam den 29sten Januari 1901 uit Nederland te Tandjong Priok aan, werd toen toegevoegd aan de Java-divisie en was daarbij vanaf den 4den Februari 1901 vlaggeschip. Van 29 Januari tot 16 Februari 1901 werd te Tandjong Priok vertoefd en vervolgens te Soerabaija o. a. tot het verder doen repareeren van de bij eene aanvaring te Port-Said beloopen averij.
…	…	…	100 S.	50 S.	in dienst	…	…	…	…	…	…	…	…	…	Als voren.	Kwam den 23sten Maart 1901 uit Nederland te Tandjong Priok aan en werd toegevoegd aan de Java-divisie.
c) 4000	…	…	…	…	in dienst	265	50	…	…	287	96	vrij goed	vrij goed	vrij goed	…	Bleef als vlaggeschip deel uitmaken van de Atjeh-divisie. Deed dienst als stationsschip ter reede Oeleë Lheuë, behoudens de afwezigheid naar Sabang om den kolenvoorraad aan te vullen en naar Samalanga ter deelneming aan de operatiën tegen dat landschap. Hierbij werd eene landingsdivisie van 120 man, onder toevoeging van eenig licht geschut met bedieningsmanschappen, bij de landmacht ingedeeld.
RECAPITULATIE.																
Indische militaire marine						993	555	1268	727	1018	733					
Auxiliair eskader						1340	282	1067	206	1314	252					
Totaal ingeschreven in de rol der schepen						2333	837	2335 l)	933	2332 m)	985					
Personeel aan wal (in functiën, waarop bij de „Bepaalde sterkte" was gerekend)						17	1	14	„	17	„					
Opgenomen in de rol van het departement der marine, behalve voornoemde 17, die den staf vormen						„	„	„	„	16	8					
Totalen-generaal						2350	838	2349	933	2365	993					

m) Hieronder ook eenig aan de bemanningssterkte onttrokken personeel, namelijk 6 officieren (waaronder 2 officieren-machinist) en 4 minderen gebezigd in functiën, waarop bij de „Bepaalde sterkte" niet was gerekend, en 1 officier en 1 stuurman met verlof buiten bezwaar van den lande.

2. Specificatie betreffende het personeel der in Nederlandsch-Indië aanwezige oorlogsmarine bij het einde van elk der jaren 1899 en 1900.

OMSCHRIJVING.		Personeel der Indische militaire marine en van het auxiliair eskader, behalve dat van den stoomvaartdienst en het korps mariniers.			Stoomvaartdienst.			Mariniers.		Totalen.			
		Officieren.	Onderofficieren en minderen.		Officieren-machinist.	Onderofficieren en minderen.		Officieren.	Onderofficieren en minderen (Europeanen).	Officieren.	Onderofficieren en minderen.		
			Europeanen.	Inlanders.		Europeanen.	Inlanders.				Europeanen.	Inlanders.	Te zamen.
Ult. 1899	Bepaalde sterkte *a*) . . .	200	1257	396	6	370	363	5	341	211	1968	759	2727
	Aanwezige sterkte *b*) . . .	204	1353	524	11	374	469	4	403	219	2130	933	3063
Ult. 1900	Bepaalde sterkte *a*). . . .	207	1356	397	7	407	441	5	368	219	2131	838	2969
	Aanwezige sterkte *b*) . . .	*c*) 191	*d*) 1340	*d*) 534	11	*e*) 415	*f*) 459	4	404	206	2159	993	3152

a) Zonder de als „bovenrol" toegestane overschrijding, welke sedert Juni 1899, wat de inlandsche schepelingen betreft, voorloopig van 10 op 20 pct. werd gebracht.

b) Onder de „Aanwezige sterkte" zijn ook de van boord geëvacueerden begrepen, ten getale van 3 officieren en 110 minderen op ult. 1899 en van 3 officieren en 90 minderen op ult. 1900. Behalve het personeel dat vast aangewezen is voor het vervullen van betrekkingen aan wal, op welk personeel (12 officieren en 2 schrijvers op ult. 1899 en 13 officieren en 4 schrijvers op ult. 1900) ook bij de „Bepaalde sterkte" gerekend is, werden nog gebezigd in functiën of voor doeleinden, waarop bij de „Bepaalde sterkte" niet was gerekend: op ult. 1899 9 officieren en 12 minderen en op ult. 1900 6 officieren en 4 minderen. Voorts zijn onder de „Aanwezige sterkte" medegerekend: op ult. 1899 1 luitenant-ter-zee 2de klasse en 2 stuurlieden en op ult. 1900 1 luitenant-ter-zee 2de klasse en 1 stuurman met verlof buiten bezwaar van den lande.

c) Hieronder 23 behoorende tot den geneeskundigen dienst en 27 behoorende tot het personeel der administratie. Onder de 141 zeeofficieren waren begrepen 20 adelborsten 1ste klasse.

d) Hiervan respectievelijk 446 Europeanen en 61 inlanders in andere graden dan die van matroos of lichtmatroos. De verschillende graden van Europeesch en van inlandsch matroos waren bij het einde van 1900 bezet als volgt:

GRADEN.	Europeanen.		Inlanders.		AANMERKINGEN.
	Bepaalde sterkte.	Aanwezige sterkte.	Bepaalde sterkte.	Aanwezige sterkte.	
Matrozen 1ste klasse	224	276	16	283	De inlandsche matrozen van een minderen graad dan de 1ste of 2de klasse worden enkel matrozen genoemd (zonder bijvoeging 3de klasse).
„ 2de „	249	237	16	10	
3de „	320	292	161	286	
Lichtmatrozen	131	89	147	154	Onder de Europeesche lichtmatrozen telde men op ult. 1899 1 „jongen" en op ult. 1900 14 „jongens". Onder de inlandsche matrozen telde men op ult. 1900 46 matrozen-looder en 16 matrozen-roerganger.
Te zamen . . .	924	894	340	473	
Op ult. 1899 waren deze totalen . .	851	901	338	461	

e) 85 hoofdmachinisten, machinisten en adspirant-machinisten, benevens aan stokerspersoneel 330 koppen.

f) 9 korporaals-vuurstoker, 56 vuurstokers 1ste klasse-olieman, 190 vuurstokers 1ste klasse en 204 2de klasse.

3. Statistiek over 1900 der aanvulling en verliezen onder het tot de oorlogsmarine in Nederlandsch-Indië behoorende personeel.

Aanvulling.	EUROPEANEN.		INLANDERS. *a*)
	Officieren.	Onderofficieren en minderen.	Onderofficieren en minderen.
Aangebracht uit Nederland:			
per oorlogsschepen *Koningin Wilhelmina der Nederlanden*, *Tromp*, *Hydra* en *Scylla*	52	585	. . . . .
per gouvernementsstoomschip *Snip*. .	„	3	. . . . .
per mail	21	467	. . . . .
Te zamen. . .	73	1055	
Aangenomen in Indië	„	„	123
Teruggekeerde gedeserteerden of vermisten	„	1	17
	73	1056	
Totalen . . .	1129		*b*) 140

Verliezen.	EUROPEANEN.		INLANDERS. *a*)
	Officieren.	Onderofficieren en minderen.	Onderofficieren en minderen.
Teruggekeerd naar Nederland:			
per oorlogsschip *Koningin Emma der Nederlanden*	18	296	. . . . .
per mail *c*)	60	704	. . . . .
Ontslagen	6	6	*d*) 40
Overleden	2	17	8
Gedeserteerd of vermist	„	4	32
	86	1027	
Totalen . . .	1113		80

a) In percenten van de gemiddeld aanwezig geweest zijnde sterkte beliep in 1900 het verloop van het inlandsch personeel der oorlogsvloot als volgt: uit hoofde van overlijden 0.83, afkeuring 1.66, desertie 3.33, verwijdering wegens veroordeeling 0.10, diensteindiging 2.39, totaal 8.31, welke verhoudingscijfers over 1899 beliepen respectievelijk 0.94, 4.21, 3.16, 0.31 en 3.05 of totaal 11.67. Wat de aanvulling van het korps betreft, beliep het getal nieuw aangenomenen en dat dergenen, die zich reëngageerden respectievelijk 12.78 en 31.60 pct. van de gemiddelde sterkte tegen 9.58 en 36.77 pct. in 1899.

b) In 1900 reëngageerden zich 304 inlandsche schepelingen.

c) Onder deze teruggekeerden zijn begrepen 106 afgekeurden voor verderen dienst in Indië.

d) Hieronder 1 wegens veroordeeling en 16 wegens afkeuring voor verderen dienst, zoodat het getal wegens diensteindiging ontslagenen, in verband met het groot aantal van hen, die zich reëngageerden (zie noot *b*), niet meer bedroeg dan 23.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage C.]

4. Statistiek van de bij het Indisch- en het auxiliair eskader in Nederlandsch-Indië gedurende elk der jaren 1896 t/m 1900 behandelde zieken, benevens afzonderlijke opgaven nopens de afgekeurden en de overledenen.

I. Algemeen overzicht.

JAREN.	Gemiddelde sterkte op de vloot (*volgens de ziekenrapporten*).	Aantal zieken aan boord der oorlogsschepen in behandeling op 1 Januari.	Aantal ziektegevallen gedurende den loop van het jaar bijgekomen.	Te zamen.	Aantal ziektegevallen per 100 man gemiddeld op de vloot aanwezig (zie kol. 2).	Van het aantal behandelden (kolom 5): hersteld aan boord der oorlogsschepen.	werden geëvacueerd naar de hospitalen, herstellingsoorden, enz.	overleden of kwamen om aan boord der oorlogsschepen. *a)*	bleven op 31 Dec. aan boord der oorlogsschepen in behandeling.	Percentsgewijze verhouding *tot het totaal aantal ziektegevallen* (kolom 5): van de aan boord herstelden (kol. 7).	van de geëvacueerden (kol. 8).	Totaal afgekeurden. *b)*	Totaal overledenen (zie noot *a*).	Percentsgewijze verhouding *tot de gemiddelde sterkte* (kolom 2): van de afgekeurden.	van de overledenen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Europeanen.															
1896	2636	156	4069	4225	160	2956	1125	23	121	69.96	26.62	283	35	10.73	1.32
1897	2922	121	3909	4030	137	2813	965	25	227	69 80	23 94	237	40	8.11	1.36
1898	2958	227	5264	5491	185	4177	1147	7	160	76.06	20.88	194	16	6.55	0 54
1899	2300	160	4086	4246	184	3217	929	7	93	75.76	21.87	204	17	8.86	0.73
1900	2291	93	4175	4268	186	3171	886	13	198	74.29	20.75	106	21	4.62	0.91
Inlanders.															
1896	1095	69	1466	1535	140	976	475	8	76	63.58	30.94	219	45	20.00	4.10
1897	1004	76	1453	1529	152	1089	374	5	61	71.22	24.46	73	19	7.27	1.89
1898	948	61	1427	1488	156	1202	243	4	39	80.77	16.33	40	9	4.21	0 94
1899	894	39	1074	1113	124	855	233	2	23	76.81	20.93	42	9	4 69	1.00
1900	927	23	1141	1164	125	880	233	"	51	75.60	20.01	16	8	1.72	0 86

a) Bovendien overleden elders dan aan boord (meerendeels geëvacueerden), met inbegrip van gesneuvelden: in 1896 12 Europeanen en 37 inlanders, in 1897 15 en 14, in 1898 9 en 5, in 1899 10 en 7 en in 1900 8 en 8.

b) Wat de Europeanen betreft, wordt hier gedoeld op de voor herstel van gezondheid naar Nederland teruggezondenen.

II. Rangschikking van de lijders (voor zooveel gedurende het behandelde jaar in verpleging gekomen) naar de voornaamste ziektevormen. *c)*

BEHANDELD WEGENS:	EUROPEANEN. 1896.	1897.	1898.	1899.	1900.	INLANDERS. 1896.	1897.	1898.	1899.	1900.
Endemische ziekten	1141	1071	2020	1363	1271	614	532	549	377	463
Epidemische ziekten	22	21	"	"	254	2	2	"	"	35
Sporadische ziekten	987	890	1128	927	913	185	206	205	151	145
Verwondingen en accidenten	507	495	598	476	496	170	152	178	138	114
Chirurgische ziekten	404	422	576	367	396	105	83	134	103	90
Oogziekten	57	60	63	58	27	73	94	64	43	30
Venerische ziekten } Syphilitische ziekten }	865	850	763			200	348	256		
Venerische ziekten				753	645				222	224
Syphilitische ziekten				*d)* 68	61				24	15
Koortsvrije huidziekten	86	100	116	74	112	27	36	41	16	25
Totalen	4069	3909	5264	4086	4175	1466	1453	1427	1074	1141

c) Afzonderlijke opgaven nopens berriberri of cholera zijn alleen verstrekt wat betreft het aantal wegens ziekten afgekeurden of overledenen (zie sub III hieronder)

d) Hieronder 35 lijders aan primaire syphilis.

III. Rangschikking als voren van de afgekeurden en de overledenen.

JAREN.	Berriberri. Europeanen.	Inlanders.	Cholera. Europeanen.	Inlanders.	Malaria-ziekten. Europeanen.	Inlanders.	Sporadische ziekten. Europeanen.	Inlanders.	Chirurgische ziekten. Europeanen.	Inlanders.	Oogziekten. Europeanen.	Inlanders.	Syphilitische ziekten. Europeanen.	Inlanders.	Venerische ziekten. Europeanen.	Inlanders.	Gesneuveld. *e)* Europeanen.	Inlanders.	Verdronken of op andere wijze omgekomen. Europeanen.	Inlanders.	Totalen. Europeanen.	Inlanders.
Afgekeurden. *f)*																						
1896	80	191	"	"	47	1	124	18	22	4	1	2	"	"	9	3	"	"	"	"	283	219
1897	36	53	2	"	28	1	148	12	16	3	5	3	"	"	2	1	"	"	"	"	237	73
1898	23	20	"	"	22	2	119	12	21	4	7	1	"	"	2	1	"	"	"	"	194	40
1899	8	25	"	"	38	1	140	9	13	1	2	4	3	2	"	"	"	"	"	"	204	42
1900	12	6	"	"	24	1	60	7	9	1	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	106	16
Overledenen.																						
1896	"	34	18	3	6	"	3	5	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	8	3	35	45
1897	1	11	27	1	6	"	4	7	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	40	19
1898	1	3	"	"	5	"	4	5	"	1	"	"	"	"	"	"	1	"	5	"	16	9
1899	"	1	2	"	4	"	6	5	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	4	2	17	9
1900	"	2	"	"	8	3	8	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5	"	*g)* 21	8

e) Hieronder zijn ook medegerekend degenen, die aan de gevolgen van hunne voor den vijand bekomen wonden overleden.

f) Onder de afgekeurde Europeanen werden er 11 met berriberri en 1 met malaria van het pantserdekschip *Friesland* uit de Delagoa-baai naar Nederland geëvacueerd.

g) Hieronder begrepen 1 der 106 afgekeurde Europeanen, die op de reis naar Nederland is overleden en 1 die bij het einde des jaars nog niet uit de sterkte was afgevoerd.

5. Opgaven betreffende de kosten van dokken, schoonmaken, schilderen, herstellen en aanbrengen van wijzigingen aan de hieronder genoemde schepen der Indische militaire marine en van het auxiliair eskader (deze laatste voor zoover zij komen ten laste van de Indische begrooting).

I. Schepen der Indische militaire marine. *a)*

NAAM VAN HET SCHIP.	Kosten van het schip geheel gereed in Ned.-Indië.	Jaar.	Jaarlijksche uitgaven aan herstellingen, enz. Bedrag.	Jaarlijksche uitgaven aan herstellingen, enz. Percentsgewijze in verhouding tot de kosten nieuw. (Zie kolom 2.)
1.	2.	3.	4.	5.
Sumatra	f 1 066 000	1891	f 6 113,23	0 57
(In Ned.-Indië aangekomen 22 Nov. 1891.)		1892	5 827,52	0.55
		1893	25 772,22	2 42
		1894	*b)* 32 476,56	3.05
		1895	*b)* 98 433,50	9.23
		1896	8 905,47^5	0.84
		1897	14 026,94^5	1.32
		1898	*b)* 35 680,77	3.34
		1899	16 780,42	1.58
		1900	11 713,09	1.09
			f 255 729,73 zijnde gemiddeld per jaar f 28 102,17	24.00 zijnde gemiddeld per jaar 2.64
Java	f 599 300	1886	"	"
(Aankomst als voren 8 Juni 1886.)		1887	"	"
		1888	f 5 412,80	0.90
		1889	"	"
		1890	13 132,07^5	2 19
		1891	3 029,20^5	0 51
		1892	3 987,85^5	0.66
		1893	*b)* 57 392,02	9 58
		1894	*b)* 77 000,71^5	12,85
		1895	*b)* 55 336,49^5	9.23
		1896	3 262,05^5	0 54
		1897	2 929,33^5	0 49
		1898	1 701,65^5	0.28
		1899	158,47	0 03
		1900	9 863,66^5	1 65
			f 233 206,34^5 zijnde gemiddeld per jaar f 16 083,19	38.91 zijnde gemiddeld per jaar 2.68
Borneo	f 601 500	1894	f 7 029,12^5	1.17
(Aankomst als voren 6 Febr. 1894.)		1895	1 083,29^5	0.18
		1896	15 167,19^5	2.52
		1897	1 967,68	0.33
		1898	14 095,13	2 33
		1899	1 496,52	0.25
		1900	2 904,80	0 48
			f 43 743,74^5 zijnde gemiddeld per jaar f 6 339,67	7.26 zijnde gemiddeld per jaar 1.05
Lombok.	f 448 000	1892	f 3 791,05^5	0 84
(Aankomst als voren 21 Mei 1892.)		1893	4 149,96	0.93
		1894	2 882,60	0.64
		1895	"	"
		1896	21 073,03^5	4.70
		1897	2 641,94^5	0 59
		1898	70,00	0.02
		1899	118,38^5	0.03
		1900	*b)* 9 319,73	2.08
			f 44 046,71 zijnde gemiddeld per jaar f 5 121,71	9 83 zijnde gemiddeld per jaar 1.14
Sumbawa	f 419 800	1892	f 3 287,89	0 78
(Aankomst als voren 7 Juni 1892.)		1893	2 620,28^5	0.62
		1894	4 442,49^5	1.06
		1895	8 064,07^5	1.92
		1896	1 177,74^5	0.28
		1897	8 953,54^5	2.14
		1898	363,10	0.09
		1899	*b)* 16 411,99	3.91
		1900	*b)* 8 472,78	2.02
			f 53 793,90^5 zijnde gemiddeld per jaar f 6 255,11	12.82 zijnde gemiddeld per jaar 1.49
Ceram	f 356 120	1887	"	"
(Aankomst als voren 29 Oct. 1887.)		1888	f 2 855,22^5	0.80
		1889	3 389,15	0.95
		1890	11 656,94	3.27
		1891	1 730,21	0.48
		1892	4 185,56^5	1.18
		1893	6 233,06	1.75
		1894	6 079,64^5	1.71
		1895	5 952,81^5	1.67
		1896	9 150 93^5	2.57
		1897	4 113,59^5	1.15
		1898	*b)* 49 733,93^5	13.97
		1899	*b)* 39 564,88	11.11
		1900	1 003,31^5	0.28
			f 145 649,27 zijnde gemiddeld per jaar f 11 034,04	40.89 zijnde gemiddeld per jaar 3.09
Flores	f 357 140	1887	"	"
(Aankomst als voren 28 Oct. 1887.)		1888	f 2 405,87	0.67
		1889	31,50	0.01
		1890	4 130,64	1.16
		1891	5 952,08^5	1 67
		1892	6 861,88^5	1.92
		1893	5 963,31^5	1 67
		1894	5 024,43	1 41
		1895	13 410,06^5	3.75
		1896	*b)* 13 068,54	3.66
		1897	*c)* 41 494,78^5	11.62
		1898	*b)* 27 751,11^5	7.77
		1899	2 701,57^5	0 76
		1900	2 887,89	0.81
			f 131 683,69^5 zijnde gemiddeld per jaar f 9 976,04	36.88 zijnde gemiddeld per jaar 2.77
Nias	f 410 590	1896	f 662,11^5	0 15
(Aankomst als voren 11 April 1896.)		1897	3 271,48	0 79
		1898	5 642,36	1.38
		1899	1 572,76^5	0.38
		1900	*b)* 32 000,23^5	7.79
			f 43 148,95^5 zijnde gemiddeld per jaar f 9 180,63	10 49 zijnde gemiddeld per jaar 2 24
Mataram . . :	f 381 630	1897	*d)* 11 621,03^5	3.04
(Aankomst als voren 31 Maart 1897.)		1898	4 357,35	1.14
		1899	4 119,51	1.08
		1900	2 871,13^5	0.75
			f 22 969,03 zijnde gemiddeld per jaar f 6 125.08	6 01 zijnde gemiddeld per jaar 1.60
Edi.	f 406 000	1897	f 1 967,75	0 48
(Aankomst als voren 13 Aug. 1897)		1898	3 654,29^5	0.90
		1899	5 241,95^5	1.29
		1900	3 227,43	0 79
			f 14 091,43 zijnde gemiddeld per jaar f 4 144,54	3.46 zijnde gemiddeld per jaar 1.02
Serdang	f 406 000	1897	"	"
(Aankomst als voren 7 Dec. 1897.)		1898	f 3 336,11	0.82
		1899	3 544,71	0.87
		1900	3 876,28	0 95
			f 10 757,10 zijnde gemiddeld per jaar f 3 470,03	2.64 zijnde gemiddeld per jaar 0 85

a) Deze opgaven betreffen enkel de na 1885 in dienst gestelde schepen.
b) Deze uitgaven betreffen eene groote herstelling aan romp, werktuigen en ketels.

c) Onder dit bedrag is begrepen f 9540,29^5 voor den aanmaak van nieuwe ketels, welke in 1898 zijn ingezet.
d) Deze uitgaven werden voornamelijk veroorzaakt door eene herstelling van den romp ter versterking van het dekverband onder de kanonnen van 10.5 c.M. A.

NAAM VAN HET SCHIP. 1.	Kosten van het schip geheel gereed in Ned.-Indië. 2.	Jaar. 3.	Jaarlijksche uitgaven aan herstellingen, enz. Bedrag. 4.	Jaarlijksche uitgaven aan herstellingen, enz. Percentsgewijze in verhouding tot de kosten nieuw. (Zie kolom 2.) 5.
Koetei . . . . (Aankomst als voren 5 Nov. 1898.)	f 386 965	1898 1899 1900	f 150,00 1 396,50 2 122,71^{5}	0.04 0 36 0.55
			f 3 669,21^{5} zijnde gemiddeld per jaar f 1 667,82	0.95 zijnde gemiddeld per jaar 0.43
Siboga . . . . (Aankomst als voren 25 Jan. 1899.)	f 386 965	1899 1900	f 4 354,26 7 445,69	1.13 1.92
			f 11 799,95 zijnde gemiddeld per jaar f 6 210,50	3.05 zijnde gemiddeld per jaar 1.6
van Gogh . . . . (opnemingsvaartuig) (Aankomst als voren 4 Juli 1899.)	f 298 500	1899 1900	f *e*) 11 229,02 "	3.76 "
			f 11 229,02 zijnde gemiddeld per jaar f 7 486,01	3.76 zijnde gemiddeld per jaar 2.51
Cerberus . . . . (torpedoboot) (Aankomst als voren 6 Febr. 1889.)	. . . . . .	1889 t/m 1897 1898 1899 1900	f 28 929,06^{5} *f*) 12 394,05 4 472,64 3 173,81^{5}	
			f 48 969,57 zijnde gemiddeld per jaar f 4 115,10	
Hydra . . . . (torpedoboot) (Aankomst als voren 17 Nov. 1900.)	. . . . . .	1900	f 438,80^{5} zijnde gemiddeld per jaar f 3 640,10	
Scylla . . . . (torpedoboot) (Aankomst als voren 17 Nov. 1900)	. . . . . .	1900	f 340,68^{5} zijnde gemiddeld per jaar f 2 826,40	

e) Deze uitgaven betreffen voornamelijk het verbeteren van de ventilatie in de machinekamer.

f) Deze uitgaven betreffen eene groote herstelling aan romp en ketel, zoomede de transformatie tot vischtorpedoboot.

II. Schepen van het auxiliair eskader.

Naam van het schip.	Jaar.	Kosten van dokken, enz.
Koningin Wilhelmina der Nederlanden . . . . (In Ned.-Indië aangekomen 14 Jan. 1900.)	1900	"
Holland . . . . (Aangekomen als voren 16 Maart 1899)	1899 1900	f 1 668,88^{5} 3 126,18
Piet Hein . . . . (Aangekomen als voren 16 Maart 1899)	1899 1900	f 1 143,17 1 239,74^{5}
Friesland . . . . (Aangekomen als voren 16 Maart 1899.)	1899 1900	f 3 260,75^{5} "
Tromp . . . . (Aangekomen als voren 4 Febr 1900.)	1900	"

6. Opgaven over het tijdvak 1 April 1900 t/m 31 Maart 1901 betreffende het dokken, enz. door schepen der oorlogs- en der gouvernementsmarine.

I. Te Soerabaija (marine-etablissement), te Sabang (gouvernementsdok) en te Tandjong Priok (particuliere werf).

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of gerepareerd.	Datum van aankomst. [1]	Datum van vertrek. [1]	VERDERE AANTEEKENINGEN.
				Indische militaire marine.
Sumatra	Soerabaija	Was 1 April 1900 reeds aanwezig	7 April 1900	Dokken en herstellingen.
		24 Aug. 1900	15 Oct "	Id.
		16 Jan. 1901	1 Febr. 1901	Dokken en kleine herstellingen.
Java	id.	12 Juni 1900	13 Aug. 1900	Dokken en herstellingen.
		20 Dec. "	23 Febr. 1901	Id.
Bali	id.	Was 1 April 1900 reeds aanwezig	1 Juni 1900	Dokken, herstellingen en inrichten tot opnemingsvaartuig.
		28 Nov. 1900	22 Dec. "	Dokken, herstellen, aanbrengen van stoomankerspil en diepzeelooding-toestel.
Makasser	id.	24 Dec. "	28 Febr. 1901	Dokken en herstellingen.
Satelliet	id.	9 April "	4 Mei 1900	Dokken, eenige kleine herstellingen, gereedmaken voor de opname van het Westervaarwater van Soerabaija.
		17 Nov. "	Ult. Maart 1901 nog aanwezig	Dokken en kleine herstellingen; werd 1 Dec. 1900 buiten dienst gesteld.
Ceram	id.	18 Juni "	30 Juni 1900	Dokken en eenige kleine voorzieningen.
	Tandjong Priok	13 Juli "	31 Juli "	Kleine herstelling.
Flores	Soerabaija	28 Jan. 1901	3 Febr. 1901	Dokken en kleine herstellingen.
Sumbawa	Sabang	23 Juli 1900	25 Juli 1900	Dokken.
	id.	15 Dec. "	7 Jan. 1901	Dokken en herstellen.
Lombok	Soerabaija	28 Mei "	Ult. Maart 1901 nog aanwezig	11 Juni 1900 buiten dienst gesteld tot het instellen van een onderzoek naar den toestand van den huid en het ondergaan van belangrijke herstellingen.

[1]) De opgegeven datums geven de grenzen aan van het geheele tijdvak, gedurende hetwelk de schepen te Soerabaija en Tandjong Priok vertoefden en niet slechts die van het tijdvak gedurende hetwelk de schepen in herstelling of in het dok zijn geweest. De opgegeven datums voor de te Sabang gedokt hebbende schepen zijn echter die van opneming in het dok en te-water-lating.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of gerepareerd.	Datum van aankomst. [1])	Datum van vertrek [1])	VERDERE AANTEEKENINGEN.
Borneo	Soerabaija	Was 1 April 1900 reeds aanwezig	Ult. Maart 1901 nog aanwezig	Door eene commissie werd een onderzoek ingesteld naar de vermoedelijke oorzaak van het ten 2de male breken van de schroefas. Dit rapport met de noodige voorstellen tot verbetering is naar Nederland gezonden tot het verkrijgen van technisch advies. Alvorens de reparatie te beginnen werd op tijd gedokt.
Nias	id.	26 April 1900	id.	Werd 5 Mei 1900 buiten dienst gesteld om te dokken en tot het ondergaan van verscheidene herstellingen en voorzieningen.
Mataram	Sabang	4 Juli „	9 Juli 1900	Dokken.
	id.	1 Dec. „	1 Dec. „	Id.
	Soerabaija	5 Jan. 1901	Ult. Maart 1901 nog aanwezig	Is 21 Januari 1901 buiten dienst gesteld tot het ondergaan van de noodige voorzieningen.
Edi	Sabang	26 April 1900	23 Mei 1900	Dokken en herstellingen.
	id.	22 Oct. „	6 Nov. „	Id.
	id.	13 Maart 1901	20 Maart 1901	Dokken.
Serdang	Soerabaija	17 Mei 1900	18 Juni 1900	Dokken en eenige herstellingen.
	id.	26 Sept. „	2 Oct. „	Dokken en kleine herstellingen.
	id.	20 Febr. 1901	Ult. Maart 1901 nog aanwezig	Dokken en herstellingen.
Siboga	id.	Was 1 April 1900 reeds aanwezig	23 April 1900	Dokken en het schip weer inrichten voor zijne oorspronkelijke bestemming.
	Sabang	10 Sept. 1900	24 Sept. „	Dokken.
	id.	21 Jan. 1901	28 Jan. 1901	Id.
Koetei	id.	22 Juni 1900	28 Juni 1900	Dokken en kleine herstellingen.
	id.	6 Nov. „	30 Nov. „	Dokken en herstellingen.
	id.	28 Maart 1901	Ult. Maart 1901 nog aanwezig	Dokken.
Cerberus	Soerabaija	Was 1 April 1900 reeds aanwezig	3 Mei 1900	De boot onderging tusschen de vaarbeurten de noodige herstellingen; de data in de 2 vorige kolommen zijn die van op de helling halen en weder te water laten.
		1 Juni 1900	13 Juni „	
		18 Aug. „	5 Oct. „	
		30 Oct. „	5 Febr. 1901	
		29 Maart 1901	Ult. Maart 1901 nog aanwezig	
Scylla	id.	7 Dec. 1900	id.	Dokken van 7—16 Dec. 1900 en van 3—8 Maart 1901; onderging verder te Soerabaija de noodige herstellingen en wijzigingen.
Hydra	id.	7 Dec. „	id.	Dokken van 16—21 Dec. 1900 en van 8—13 Maart 1901; onderging verder te Soerabaija de noodige herstellingen en wijzigingen.
Bromo	id.	Was 1 April 1900 reeds aanwezig	id.	Dokken van 31 Juli—4 Aug. 1900. Bleef het geheele jaar in conservatie. Bestemming is in overweging.

Auxiliair eskader.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats	Datum van aankomst	Datum van vertrek	VERDERE AANTEEKENINGEN.
H land	Soerabaija	14 Mei 1900	2 Juni 1900	Dokken en eenige kleine herstellingen.
	id.	16 Nov. „	21 Jan. 1901	Dokken, belangrijke herstellingen aan de ketels en verder gereedmaken voor de thuisreis naar Nederland.
Friesland	id.	10 Oct. „	Ult. Maart 1901 nog aanwezig	Dokken, herstellingen aan schip en machines, waaronder belangrijke voorziening aan de condensors. Deze herstellingen werden vertraagd door het met spoed gereedmaken van de *Holland* voor de terugreis, waardoor geen voldoende werkkrachten beschikbaar bleven.
Gelderland	id.	17 Febr. 1901	id.	Dokken en herstellen van de averij veroorzaakt door eene aanvaring te Port Said op den 18den Dec. 1900.
Koningin Wilhelmina der Nederlanden	id.	12 Maart „	id.	Belangrijke herstellingen aan de stoomketels en andere voorzieningen.
Piet Hein	id.	20 Mei 1900	9 Juni 1900	Kleine herstellingen.

Gouvernementsmarine.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats	Datum van aankomst	Datum van vertrek	VERDERE AANTEEKENINGEN.
Arend	Soerabaija	21 April 1900	4 Juni 1900	Dokken en herstellingen.
Reiger	id.	4 Mei „	9 Mei „	Herstellingen.
	id.	9 Jan. 1901	17 Jan. 1901	Dokken en kleine herstellingen.
Zeeduif	Sabang	14 Aug. 1900	18 Aug. 1900	Id.
Condor	Soerabaija	8 Aug. „	17 Aug. „	Id.
Barito	id.	2 Juli „	13 Sept. „	Tweemaal dokken en herstellingen.
Albatros	Sabang	28 Juni „	4 Juli „	Dokken en kleine herstellingen.
	id.	1 Dec. „	15 Dec. „	Dokken en herstellingen.
Gier	id.	2 April „	5 April „	Dokken en kleine herstellingen.
	id.	18 Aug. „	29 Aug. „	Dokken en herstellingen.
	id.	7 Jan. 1901	21 Jan. 1901	Id.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of gerepareerd.	Datum van aankomst. [1])	Datum van vertrek. [1])	VERDERE AANTEEKENINGEN.
Glatik	Soerabaija	Was 1 April 1900 reeds aanwezig	10 April 1900	Herstellingen.
	id.	15 Aug. 1900	1 Sept. „	Dokken en eene kleine herstelling. Werd 15 Augustus 1900 buiten dienst gesteld en 1 September d. a. v. in dienst gesteld bij de bebakening en kustverlichting.
	id.	15 Nov. „	15 Nov. „	Kleine herstelling.
	id.	15 Maart 1901	Ult. Maart 1901 nog aanwezig	Dokken en kleine herstelling.
Havik	Sabang	6 April 1900	7 April 1900	Id.
Pelikaan	Soerabaija	30 Dec. „	Ult. Maart 1901 nog aanwezig	Dokken en herstellingen.
Snip	id.	Was 1 April 1900 reeds aanwezig	4 April 1900	Herstellingen.
	id.	11 Aug. 1900	14 Aug. „	Dokken.
	id.	13 Maart 1901	17 Maart 1901	Id.
Zwaluw	Sabang	23 Mei 1900	18 Juni 1900	Dokken en herstellingen.
	Soerabaija	8 Maart 1901	15 Maart 1901	Dokken en kleine herstellingen.
Zwaan	id.	Was 1 April 1900 reeds aanwezig	19 Aug. 1900	Dokken en herstellingen.
	id.	4 Oct. 1900	8 Oct. „	Kleine herstelling.
	id.	24 Febr. 1901	19 Maart 1901	Dokken en herstellingen.
Brak	Sabang	7 April 1900	24 April 1900	Tweemaal dokken (7-13 en 16-24 April 1900), herstellingen.
	id.	24 Sept. „	27 Sept. „	Dokken.
	id.	22 Febr. 1901	11 Maart 1901	Dokken en herstellingen.
Dog	id.	18 Juni 1900	22 Juni 1900	Dokken.
	id.	16 Oct. „	19 Oct. „	Dokken en kleine herstellingen.
	id.	7 Febr. 1901	22 Febr. 1901	Id.
Spits	id.	20 April 1900	24 April 1900	Dokken.
	id.	2 Oct. „	13 Oct. „	Dokken en kleine herstellingen.
	id.	28 Jan. 1901	5 Febr. 1901	Id.
Hazenwind	id.	18 Juni 1900	22 Juni 1900	Dokken en kleine herstellingen.
	id.	2 Oct. „	13 Oct. „	Dokken en herstellingen.
	id.	28 Jan. 1901	5 Febr. 1901	Dokken en kleine herstellingen.

II. Te Singapore en te Pinang.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of gerepareerd.	Datum van aankomst	Datum van vertrek.	Kosten.	VERDERE AANTEEKENINGEN.
			Indische militaire marine.		
Sumbawa	Singapore	Was 1 April 1900 reeds aanwezig	9 April 1900	f 384,12	Herstellingen.
Mataram	Pinang	id.	13 April 1900	1 754,38^{5}	Id.
				f 2 138,50^{5}	
			Gouvernementsmarine.		
Tamiang	Singapore	1 Oct. 1900	6 Nov. 1900	f 6 735,83	Dokken en herstellingen.

7. Opgaaf van de hoeveelheden steenkolen waarmede de marine-steenkolendepôts in Nederlandsch-Indië gedurende het tijdvak 1 April 1900 t/m 31 Maart 1901 werden aangevuld.

Depôts te:	Ombilien-kolen.	Borneo-kolen.		Cardiff-kolen.		Australische kolen.	
	Hoeveelheid (in tonnen van 1000 K.G.).	Hoeveelheid (in tonnen van 1000 K.G.).	Prijs per ton.	Hoeveelheid (in Eng. tonnen van 1017 K.G).	Prijs per Eng. ton.	Hoeveelheid (in Eng. tonnen van 1017 K.G.).	Prijs per Eng. ton.
Tandjong Priok (Batavia)	5 117	„	„	4 426	f 23,33	„	„
Soerabaija	5 759	„	„	8 277	23,33	7 484	f 19,30 à f 22,6
Poeloe Pontan Ketjil (Tapanoli)	100	„	„	„	„	„	„
Djambi (Palembang)	623	„	„	„	„	„	„
Laboean Deli (Oostkust van Sumatra)	360	„	„	„	„	„	„
Oeleë Lheuë (Atjeh)	949	„	„	„	„	„	„
Sabang (Poeloe Wé)	6 456	„	„	50	f 30,93	„	„
Poeloe Baijan (Riouw)	1 196	„	„	„	„	„	„
Muntok (Banka)	738	„	„	„	„	„	„
Bandjermasin (Zuider- en Oosterafd. van Borneo)	„	a) 606	f 7,50	„	„	5 594	f 20,50 à f 22,65
Makasser (Celebes)	„	„	„	„	„	900	f 22,65
Kema (Menado)	504	„	„	„	„	4 463	22,65
Amboina	„	„	„	„	„	915	22,65
Ternate	545	„	„	„	„	982	22,65
Hansisi (Timor)	374	„	„	„	„		
	22 721	606		12 753		20 338	

a) Namelijk 132 ton Teweh- en 474 ton Pengaron-kolen.

8. Opgaven nopens de kosten en productie van het marine-etablissement te Soerabaija.

I. Specificatie van de algemeene kosten.

	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.
Toezicht op de werkzaamheden (traktementen, toelagen, premiën, enz van het vast personeel) . . .	f 316 920	f 295 628	f 275 202	f 259 039	f 267 439
Onderhoud van het werfmaterieel en den inventaris der werf, bewaking en verlichting.	105 584	81 308	87 810	91 692	92 200
Werkzaamheden aan materieel en gebouwen, met inbegrip van het gewoon onderhoud.	*a*) 150 293	90 959	*a*) 132 053	*a*) 146 774	*a*) 170 845
Aanschaffing van werktuigen en gebruik van gereedschappen	39 555	19 497	15 223	21 124	13 429
Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk, enz.	10 169	10 206	10 179	10 142	10 467
	f 622 521	f 497 598	f 520 467	f 528 771	f 554 380
Af te trekken: diverse ontvangsten (hoofdzakelijk wegens werkzaamheden voor particulieren) en kleine contraposten	53 653	45 638	43 204	37 769	47 440
Blijft	f 568 868	f 451 960	f 477 263	f 491 002	f 506 940

a) De uitgaven voor het materieel der inrichting waren in 1896, 1898 en 1899 bijzonder hoog wegens vermeerdering van het aantal waterreservoirs voor ketelvoeding, enz. en wegens herstellingen aan de dokken, terwijl in 1900 deze hooge uitgaven veroorzaakt werden door belangrijke uitbreiding der steenkolenloodsen.

II. Specificatie van de productie (aan materialen en arbeidsloonen verwerkte bedragen).

	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.
Wegens werkzaamheden ten behoeve van:					
de inrichting zelve	f 209 458 *b*) (80 852)	f 348 005 (137 001)	f 184 166 (70 929)	f 198 668 (67 895)	f 171 922 (59 315)
den magazijnsvoorraad en de conservatie van stoomketels	105 330 (33 880)	55 047 (16 412)	57 927 (17 352)	81 483 (26 126)	66 235 (22 000)
de schepen van het auxiliair eskader	60 142 (31 604)	27 038 (15 457)	58 161 (33 592)	102 838 (47 018)	96 682 (41 847)
de schepen, stoombarkassen en torpedoboot der Indische militaire marine *c*)	212 386 (90 312)	150 064 (71 724)	330 223 (158 157)	284 010 (119 860)	201 071 (82 270)
de schepen en adviesbooten der gouvernementsmarine *d*)	115 135 (52 060)	55 132 (30 143)	71 836 (38 372)	85 584 (39 499)	74 324 (36 079)
Wegens andere werkzaamheden ten behoeve der marine (transport van materialen, levensmiddelen, sloopen van schepen, laden van steenkolen, enz.)	16 098 (571)	13 732 (674)	13 763 (329)	22 745 (695)	18 345 (503)
Wegens werkzaamheden ten behoeve van:					
andere diensttakken onder beheer van het departement der marine (bebakening, kustverlichting, loodswezen, havendepartementen, enz.)	53 109 (20 078)	48 265 (22 266)	54 548 (29 477)	43 624 (20 409)	*e*) 107 421 (42 215)
andere departementen dan dat der marine	115 393 (46 843)	64 329 (32 743)	54 872 (25 620)	38 469 (17 493)	64 943 (29 194)
Wegens werken hiervóór niet genoemd (daaronder ook die aan vreemde oorlogsschepen en voor particulieren)	23 120 (9 967)	11 951 (4 461)	23 171 (13 345)	10 011 (3 847)	18 622 (5 992)
Totalen	f 910 171 (366 167)	f 773 563 (330 881)	f 848 667 (387 173)	f 867 432 (341 842)	f 819 565 (319 415)

b) Het tusschen ( ) vermeld bedrag wijst aan hoeveel in het daarboven voorkomende bedrag begrepen is wegens geldswaarde van materialen. Buiten aanmerking is gelaten de waarde der uit de magazijnen aan de schepen verstrekte uitrustingsartikelen.
c) Voor zooveel schepen der Indische militaire marine te Singapore en Pinang dokten en herstellingen ondergingen, kwamen de kosten daarvan in de behandelde vijf jaren te staan achtereenvolgens op f 53 827, f 41 122, f 33 756, f 3122 en f 2139. De genoemde bedragen betreffen de voldane rekeningen ter zake van de in elk dier jaren *afgeloopen* werkzaamheden.
d) Wat de gouvernementsstoomschepen betreft, waren de in de voorgaande noot bedoelde bedragen achtereenvolgens f 13 046, f 5930, f 2030, f 20 510 en f 6730.
e) Dit bedrag is hooger dan de vorige jaren door meerderen aanbouw voor de kustverlichting en eene groote reparatie aan het bebakeningsvaartuig *Lucifer*.

III. Verdere opgaven betreffende den omvang van het bedrijf van het marine-etablissement over de jaren 1896 t/m 1900.

JAREN.	Aantal arbeiders gemiddeld dagelijks te werk (buiten hen, die op taak werkten).	Aantal verrichte dagdiensten		Uitbetaalde arbeidsloonen			Gemiddeld dagloon		Geldswaarde der verwerkte materialen.	Verbruikte hoeveelheden (in K.G.) *i*)	
		door ambachtslieden.	door koelies. *f*)	aan taakwerk.	aan daggelden. *g*)	Te zamen. *h*)	voor ambachtslieden.	voor koelies.		ijzer (bewerkt en onbewerkt).	steenkolen (waaronder ook smeedkolen en cokes). *j*)
1896	1690	362 234	141 627	f 147 130	f 396 874	f 544 004	f 0,85	f 0,42^{5}	f 366 167	404 514	2 457 445
1897	1067	239 084	80 090	179 650	263 032	442 682	0,90	0,42	330 881	780 949	2 319 922
1898	1203	227 282	128 974	191 518	269 975	461 493	0,84^{7}	0,41^{8}	387 173	590 633	2 478 383
1899	1539	327 652	*k*) 127 961	152 171	373 419	525 590	0,80^{8}	0,41	341 842	368 446	2 509 798
1900	1529	326 090	125 044	128 243	371 907	500 150	0,80^{4}	0,41^{9}	319 415	370 397	2 286 017

f) Ook de koelies (waaronder in deze opgaven tevens de politieoppassers en magazijnsknechts zijn medegeteld) zijn vrije lieden.
g) Onder de in deze kolom genoemde sommen zijn over de jaren 1896 t/m 1900, wegens aankoop van materialen, enz., begrepen de volgende sommen: f 8278, f 27 776, f 13 731, f 23 103 en f 30 674.
h) Onder de uitbetaalde arbeidsloonen was ter zake van overwerk achtereenvolgens begrepen: f 7357, f 7657, f 9717, f 22 300 en f 17 207. In 1899 en 1900 moest noodzakelijk worden afgeweken van de maatregelen, in de vorige jaren genomen, om het overwerken te beperken.
i) Omtrent het houtverbruik is alleen de waarde opgegeven. Deze bedroeg in de opgegeven jaren achtereenvolgens f 37 620, f 42 208, f 53 941, f 43 662 en f 32 635, waaronder aan djatihout f 34 896, f 40 055, f 50 063, f 39 908 en f 29 796.
j) Hieronder is niet begrepen het steenkolenverbruik der baggervloot.
k) Verbeterde opgaaf.

(5. 6.)

BIJLAGE D.

(Zie hoofdst. E, § 3, van het verslag.)

OVERZICHT

BETREFFENDE DE

GOUVERNEMENTSMARINE

IN

NEDERLANDSCH-INDIË

over het jaar 1900.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Nederlandsch-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte (in M.).	Grootste breedte (in M.).	Grootste diepgang (in d.M.).	Waterverplaatsing (in tonnen van 1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Stoomvermogen in indicateurpaardekrachten (eerste proeftocht).	Groot ste proef tocht vaar (eerst proef tocht)	Brand stof (steen kolen berg ruimt (in M.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
ZEE-STOOMSCHEPEN.													
Schroefstoomschepen.													
Havik	1	Cp. (K.)	1877, Glasgow. (JOHN ELDER.)	A . . . . . 1878 B 4e kwartaal 1878	43.26	6.10	32	338	Kan. v. 5 c.M. V.	2	300	10.5	33.
Zeemeeuw	1	Cp. (K.)	1877, id. (id.)	A . . . . . 1878 B 26 September 1878	43.26	6.10	32	338	id.	2	300	10.5	71.
Arend	1	Cp. (K.)	1879, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde".)	A . . . . . 1880 B 15 December 1880	43.36	6.10	32	338	id.	2	311	10.2	33.
Zwaluw	1	Cp. (K.)	1881, id. (id.)	A . . . . . 1882 B . . October . 1882	43.36	6.10	32	338	id.	2	240	9.7	33.
Condor	1	Cp. (K.)	1885, Amsterdam.	A . . . . . 1886 B 19 Mei . . 1886	43.36	6 10	32	338	id.	2	297	10	33.
Gier	1	IJ.	1877, New-Castle.	A . . . . . 1877 B 15 Augustus. 1886	46.70	9.00	30	550	id.	2	210	8.1	132.
Albatros	1	IJ.	1877, Renfrew (Schotland).	A . . . . . 1877 B 20 Maart . . 1887	46.70	8.75	30	601	id.	2	297	8.3	113.
Sperwer	1	IJ.	1877, New-Castle.	A . . . . . 1877 B 28 Juli . . 1887	46.70	9.00	30	550	. . . . . .	. . .	239	7.7	130
Reiger	1	Cp. (K.)	1877, Fijenoord. (Ned. Stoombootmij.)	A . . . . . 1888 B 30 Juni . . 1888	42.80	6.70	33.2	402	Kan. v. 5 c.M. V.	2	329	10.1	68.
Raaf	1	Cp. (K.)	1888, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde".)	A . . . . . 1889 B 30 April . . 1890	47.10	7.35	29	420	id.	2	327	10.6	47.
Zeeduif	1	Cp. (K.)	1899, Fijenoord. (Ned. Stoombootmij.)	A . . . . . 1890 B 20 Februari. 1891	47.10	7.35	30	420	id.	2	436	10 7	60
Zwaan	1	Cp. (K.)	1890, id. (id.)	A . . . . . 1891 B 2 Maart . . 1892	47.10	7.35	29	420	id.	2	310	10.4	60
Flamingo	1	Cp. (K.)	1891, id. (id.)	A . . . . . 1891 B 10 Juni . . 1893	47.10	7.35	29	420	id.	2	485	11.3	55
Pelikaan	1	Cp. (K.)	1891, id. (id.)	A . . . . . 1891 B 10 Februari. 1893	47.10	7.35	29	420	id.	2	485	11.3	55
Glatik	1	S.	1894, id. (id.)	A . . . . . 1895 B 6 November. 1895	46.95	7.35	28	420	id.	2	552	11.5	56.
Snip	1	S.	1898, Hillesluis.	A . . . . . 1899 B 25 December 1899	41.85	6.93	26 6	364.6	Kan. v. 3.7 c.M.	2	514	11.5	68 t
Hazenwind	1	S.	1898, Rotterdam. (Mij. voor scheeps- en werktuigbouw Fijenoord.)	A . . . . . 1898 B 13 Maart . . 1899	41.85	6.93	26.6	364	Kan. v. 3.7 c.M. . . 2 Kan. v. 5 c.M. V. 1 —	3	525	11.7	78
Bog	1	S.	1898, Amsterdam. (firma HUIJGENS en VAN GELDER.)	A . . . . . 1898 B 26 April . . 1899	41.85	6.93	26.4	360	id.	3	556	11.3	78
Brak	1	S.	1898, id. (id.)	A . . . . . 1898 B 6 Mei . . . 1899	41.85	6.93	26.4	360	id.	3	512	11.3	78
Spits	1	S.	1899, Rotterdam. (Mij. voor scheeps- en werktuigbouw Fijenoord.)	A 8 November. 1899 B 28 April . . 1900	41.85	6.93	26.7	366.4	Kan. v. 3.7 c.M.	2	620.5	12.0	78
RIVIER-STOOMSCHEPEN.													
Raderstoomschip.													
Barito	. .	S.	1893, Soerabaija. (Marine-etablissement.)	A . . . . . 1894 B 22 October . 1894	41.97	7.47	22	316.9	Kan. v. 5 c.M. V.	2	307.12	10.6	46
Hekwielstoomschip.													
Tamiang	. .	S.	1895, Rotterdam. Werf „Industrie".)	A In pontons uitgezonden en te Pinang ineengezet. B 30 April . . 1896	34.60	7.32	9.5	. .	Kan. v. 3.7 c.M. . . 2 Kan. rev. v. 3.7 c.M. 2 —	4	200	7	9

Gedetacheerd op de stoomschepen van den bebakeningsdienst . . . .

Vast korps Europeesche schepelingen . . . .

Vast korps inlandsche schepelingen . . . .

KLEINE ZEILVAARTUIGEN.

8 adviesbooten . . — Ieder vaartuig bemand met 11 inlanders en bewapend met 2 één-ponds bronzen kanonnen; de bemanning van elke adviesboot beschikt verder over

[1]) Cp. = composite; K. = gekoperd; IJ. = ijzer; S. = staal; H. = hout.

Groot ste proef tocht vaart (eerst proef tocht)	Brand-stof-(steen-kolen-) berg-ruimte (in M³.).	Groot-ste vol te houden dienst-vaart.	Vaart bij voor-deelig brand-stof-ver-bruik.	Af te leggen weg (in zeemijlen) met normalen voorraad: bij de vaart van kolom 15.	Af te leggen weg (in zeemijlen) met normalen voorraad: bij de vaart van kolom 16.	Bevond zich op 31 December 1900 in:	BEMANNING. Bepaalde sterkte. 31 Dec. 1899. Europeanen.	BEMANNING. Bepaalde sterkte. 31 Dec. 1899. Inlanders.	BEMANNING. Bepaalde sterkte. 31 Dec. 1900. Europeanen.	BEMANNING. Bepaalde sterkte. 31 Dec. 1900. Inlanders.	BEMANNING. Aanwezige sterkte volgens op onderstaande tijdstippen ingediende rapporten. 31 Dec. 1899. Europeanen.	BEMANNING. Aanwezige sterkte … 31 Dec. 1899. Inlanders.	BEMANNING. Aanwezige sterkte … 31 Dec. 1900. Europeanen.	BEMANNING. Aanwezige sterkte … 31 Dec. 1900. Inlanders.	TOESTAND. Romp.	TOESTAND. Werktuigen.	TOESTAND. Ketels.	Waar bij het einde van 1900 gestationneerd.
13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	
10.5	33.75	8	6	1150	1400	dienst.	5	30	6	26	6	31	6	26	bruikbaar.	bruikbaar.	bruikbaar.	Batavia. *a)*
10.5	71.25	7.5	6	2000	3400	id.	6	28	6	28	6	29	6	28	goed.	vrij goed.	id.	Ternate. *b)*
10.2	33.75	8	6	1480	1760	id.	6	28	6	28	6	29	6	28	id.	goed.	goed.	Amboina. *c)*
9.7	33.75	7.5	5	900	1544	id.	5	26	5	26	6	25	5	30	bruikbaar.	bruikbaar.	bruikbaar.	Bali en Lombok. *d)*
10	33.75	8	6	960	1080	id.	6	26	5	26	6	33	6	29	vrij goed.	goed.	goed.	Westkust Sumatra. *e)*
8.1	132.50	8.5	5.5	2400	2440	id.	5	30	5	30	6	32	7	34	goed.	id.	id.	Atjeh. *f)*
8.3	113.75	7	7	1831	1831	id.	5	30	5	30	8	39	8	36	id.	id.	id.	Atjeh. *g)*
7.7	130	. .	. .	. .	. .	. . .	4	22	. .	. .	5	34	. .	. .	. . . . .	. . . . .	. . . .	Overgegaan bij den dienst der bebakening en kustverlichting. *h)*
10.1	68.70	8.7	7	1944	2240	dienst.	5	26	5	26	7	31	9	46	vrij goed.	bruikbaar.	bruikbaar.	Soerabaija (voor Oost-Java). *i)*
10.6	47.50	10.7	6	960	1308	id.	6	26	6	26	6	29	6	27	id.	vrij goed.	vrij goed.	Menado. *j)*
10 7	60	9	6¾	1260	1736	id.	6	26	5	30	6	31	8	51	goed.	id.	goed.	Atjeh. *k)*
10.4	60	9	7½	1650	1700	id.	6	26	6	26	5	28	5	29	id.	goed.	bruikbaar.	Celebes. *l)*
11.3	55	10.25	5.5	1700	1848	id.	6	26	6	26	6	33	5	34	id.	id.	goed.	Riouw. *m)*
11.3	55	8.5	5	1050	2050	id.	6	26	6	26	6	26	7	25	vrij goed.	bruikbaar.	id.	Timor. *n)*
11.5	56.25	8.8	6	1300	2000	id.	5	26	. .	. .	7	31	. .	. .	goed.	goed.	id.	Tijdelijk bij den dienst der bebakening en kustverlichting. *o)*
11.5	68 ton.	9.75	. .	3120	. .	id.	. .	. .	6	26	. .	. .	5	40	id.	id.	id.	Batavia. *p)*
11.7	78 „	10	7	2212	2836	id.	5	30	5	30	5	32	5	33	id.	id.	id.	Atjeh. *q)*
11.3	78 „	9	6.5	3240	4220	id.	5	30	5	30	6	34	6	35	id.	id	id.	Atjeh. *r)*
11.3	78 „	11	7	2680	2836	id.	5	30	5	30	5	35	5	34	id.	id.	id.	Atjeh. *s)*
12.0	78 „	. .	. .	. .	. .	id.	5	30	5	30	. .	. .	5	35	id.	id.	id.	Atjeh. *t)*
							u) 4	. .	*u)* 5	. .	. .	. .	. .					
10.6	46.25	8	7.5	504	860	id.	4	23	4	23	4	22	4	22	id.	id.	id.	Zuider- en Ooster afdeeling van Borneo. *v)*
7	9.38	. .	. .	. .	. .	id.	3	16	. .	. .	3	15	. .	. .	vrij goed.	id.	id.	*w)*
. .	. . . .						. .	. .	. .	. .	3	. .	7	. .				
. .	. . . .						*x)* 113	. .	*ij)* 107	. .	*z)* 118	. .	*aa)* 121	. .				
. .	. . . .						. .	*bb)* 561	. .	*bb)* 523	. .	*bb)* 599	. .	*bb)* 622				
erder	over 6 achterlaadgeweren en 6 sabels. . . .						. .	99	. .	88	. .	99	. .	88	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	Allen in de buiten bezittingen. *cc)*

Verdere aanteekeningen (zie blz. 4).

VERDERE AANTEEKENINGEN

(die ook het 1e kwartaal 1901 betreffen en, wat het jaar 1900 aangaat, zich aansluiten aan de opgaven in bijlage C van het vorig verslag).

NB. Omtrent het dokken en repareeren van de schepen der gouvernementsmarine bij het marine-etablissement te Soerabaija en de dokinrichtingen te Tandjong Priok, Sabang (Poeloe Wé), Singapore en Pinang vindt men opgaven sub 6 van bijlage C.

a) De *Havik* bleef tot begin April 1900 te Atjeh gestationneerd, werd, nadat zij afgelost was door de *Zeeduif*, te Batavia gestationneerd, doch deed dienst in de residentie Banka en onderhoorigheden.

b) De *Zeemeeuw* bleef in het behandelde tijdvak in het station Ternate. Wordt begin April 1901 bij het marine-etablissement opgenomen ter herstelling van ketel en werktuigen.

c) De *Arend*, den 17den April 1900 uit het station Amboina te Soerabaija aangekomen, onderging den 3den Juni herstellingen en keerde den 14den d. a. v. in haar station terug.

d) De *Zwaluw*, den 27sten September 1900 uit het station Sumatra's Westkust aangekomen, bleef het overige gedeelte van het behandelde tijdvak in het station Bali en Lombok. Na in het begin van dit jaar bij het marine-etablissement te zijn opgenomen ter herstelling van romp en werktuigen, is het schip weder in de vaart gebracht.

e) De *Condor*, den 4den September 1900 uit het station Bali en Lombok aangekomen, bleef het overige gedeelte van het behandelde tijdvak in het station Sumatra's Westkust.

f) De *Gier* bleef in het behandelde tijdvak in het station Atjeh.

g) De *Albatros* bleef in het behandelde tijdvak in het station Atjeh.

h) De *Sperwer*, welk schip als bebakeningsvaartuig dienst deed, ging den 1sten October 1900 bij den dienst der bebakening en kustverlichting over.

i) De *Reiger* bleef in het behandelde tijdvak aangewezen voor den dienst in de wateren van Oost-Java. Zal begin April 1901 bij het marine-etablissement worden voorzien van een nieuwen ketel.

j) De *Raaf* bleef in het behandelde tijdvak in het station Menado.

k) De *Zeeduif* loste de *Havik* begin April 1900 te Atjeh af en bleef het overige gedeelte van het behandelde tijdvak in dat station.

l) De *Zwaan*, den 11den Maart 1900 uit het station Celebes te Soerabaija aangekomen, werd buiten dienst gesteld, onderging tot 19 Augustus 1900 herstellingen, waarna zij den 21sten d. a. v. in haar station terugkeerde. Onderging in het begin van dit jaar in het marine-etablissement eene reparatie aan den ketel.

m) De *Flamingo* keerde den 7den Februari 1900 in het station Riouw en onderhoorigheden terug en was in het behandelde tijdvak aangewezen voor de diensten in die residentie en in de residentie Oostkust van Sumatra

n) De *Pelikaan* bleef in het behandelde tijdvak in het station Timor. Vertrok den 26sten December 1900 naar Soerabaija, ten einde bij het marine-etablissement eene herstelling aan romp en werktuigen te ondergaan.

o) De *Glatik*, aangewezen voor algemeene diensten, werd 15 Augustus 1900 buiten dienst gesteld, en deed van af 1 September 1900 tijdelijk dienst bij de bebakening en kustverlichting.

p) De *Snip* bleef tot den 9den Augustus 1900 in het station Celebes ter tijdelijke vervanging van de *Zwaan*, en werd daarna te Batavia gestationneerd voor algemeene diensten.

q) De *Hazewind* bleef in het behandelde tijdvak in het station Atjeh ter uitoefening van recherchediensten.

r) De *Dog* bleef in het behandelde tijdvak in het station Atjeh ter uitoefening van recherchediensten.

s) De *Brak* bleef in het behandelde tijdvak in het station Atjeh ter uitoefening van recherchediensten.

t) De *Spits* kwam den 19den April 1900 uit Nederland in Atjeh aan, werd aldaar overgenomen en in dienst gesteld ter uitoefening van recherchediensten.

u) Reservepersoneel voor 4 recherchevaartuigen in Atjeh.

v) De *Barito* bleef in het behandelde tijdvak in het station Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

w) De *Tamiang* bleef tot begin October 1900 ter Sumatra's Oostkust gestationneerd, en werd daarna tijdelijk uit de sterkte afgevoerd.

x) Ongerekend 1 gezaghebber, gedetacheerd bij het departement der marine. Met inbegrip van dezen bedroeg de bepaalde sterkte van het korps Europeesche opvarenden der gouvernementsmarine 21 gezaghebbers, 40 stuurlieden, (21 1ste-, 13 2de- en 6 3de- stuurlieden), 46 machinisten (19 1ste-, 18 2de- en 9 3de- machinisten), zoomede 7 leerlingen-machinist.

y) Ongerekend 1 gezaghebber, gedetacheerd bij het departement der marine. Met inbegrip van dezen bedroeg de bepaalde sterkte van het korps Europeesche opvarenden der gouvernementsmarine 20 gezaghebbers, 38 stuurlieden (19 1ste-, 13 2de- en 6 3de- stuurlieden), 44 machinisten (18 1ste-, 17 2de- en 9 3de- machinisten), zoomede 6 leerlingen-machinist.

z) Hierbij moet nog gerekend worden op den gezaghebber gedetacheerd bij het departement der marine.

aa) Namelijk 20 gezaghebbers, 44 stuurlieden, 50 machinisten en 7 leerlingen-machinist. Bovendien was één gezaghebber gedetacheerd bij het departement der marine.

bb) Naar gelang van de qualiteiten was het vaste korps inlandsche schepelingen, wat de bepaalde en wat de feitelijke sterkte betreft, op ult. 1899 en ult. 1900 verdeeld als volgt:

Qualiteiten.	Formatie.		Sterkte.	
	ult. 1899.	ult. 1900.	ult. 1899.	ult. 1900.
Serangs	21	19	20	19
Timmerlieden	20	19	19	16
Hofmeesters	21	19	19	18
Bedienden	21	19	20	20
Eerste koks	21	19	20	21
Tweede koks	21	19	17	20
Djoeroemoedi's	80	74	70	71
Kassaps	21	19	17	17
Pandjerwalla's	60	57	51	60
Matrozen	105	99	156	149
Mandoor-stokers	20	19	6	9
Stokers	83	76	78	83
Tremmers	67	65	106	119
Totalen	561	523	599	622

cc) Verdeeld over 4 gewesten, als volgt: 1 in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, 2 in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, 2 in de residentie Menado en 3 in de residentie Timor en onderhoorigheden.

[5. 7.]

BIJLAGE E.

(Zie hoofdst. F, van het verslag.)

TABELLARISCHE OPGAVEN.

meerendeels over 1900, betreffende eenige ONDERWERPEN van JUSTITIEELEN AARD of daarmede verband houdende.

I. Lijst van naamlooze vennootschappen in 1900 in Nederlandsch-Indië en in Nederland opgericht (deze laatsten alleen voor zooveel haar werkkring zich tot Nederlandsch-Indië uitstrekt).

II. Aantal huwelijken in 1900 in Nederlandsch-Indië gesloten tusschen personen die aldaar aan een verschillend recht zijn onderworpen.

III. Aantal in 1900 in Nederlandsch-Indië verleden akten van oogstverband.

IV. Aantal in 1900 in Nederlandsch-Indië aanhangig geweest zijnde faillissementen.

V. Uitkomsten over 1900 van het beheer der wees- en boedelkamers in Nederlandsch-Indië.

VI. Statistiek betreffende de in 1900 op Java en Madura berechte strafvervolgingen wegens veediefstal.

VII. Aantal gevallen waarin in 1900 door den Gouverneur-Generaal gratie of remissie van straf aan veroordeelden werd verleend.

VIII. Numerieke opgaven betreffende de in 1896 t/m 1900 aan Nederlanders, zoomede aan westersche en oostersche vreemdelingen verleende en geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië en de in die jaren in beraad gehouden verzoeken om zoodanige vergunning.

IX. Numerieke opgaven over 1900 betreffende de toelating en vestiging in Nederlandsch-Indië van oostersche vreemdelingen.

X. Statistiek der gedurende 1899 in de registers van den burgerlijken stand in Nederlandsch-Indië gedane inschrijvingen van geboorten, huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen.

I. Lijst van naamlooze vennootschappen in 1900 in Nederlandsch-Indië en in Nederland opgericht (deze laatsten alleen voor zooveel haar werkkring zich tot Nederlandsch-Indië uitstrekt).

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor werd geteekend.	In 1900 te storten bedrag.
	A. In Nederlandsch-Indië opgericht.								
1	Exploitatiemaatschappij Paras.	Soerabaija	5 Jan. 1900 n°. 49	16 Febr. 1900 n°. 14	70 jaar	f 45 000	f 250	f 45 000	f 45 000
2	Cultuurmaatschappij Ardilawoe.	id.	10 " " " 11	20 " " " 15	25 "	30 000	1 000	30 000	30 000
3	Handelmaatschappij Liem Siong Koei (merk Kian Tjiong Tjan).	Soerakarta	18 " " " 24	16 " " " 14	80 Chin. jaren	120 000	2 500	120 000	120 000
4	Landbouwmaatschappij Tjitrap.	Batavia	21 " " " 6	2 Maart " " 18	99 jaar	256 000	100	246 000	246 000
5	Maatschappij tot exploitatie van perceelen op Petireman.	Soerabaija	27 " " " 2	30 " " " 26	30 "	200 000	250	50 000	50 000
6	Exploratie- en exploitatiemaatschappij Batavia-Sambas.	Batavia	27 " " " 3	23 " " " 16	73 "	275 000	100	175 000	162 500
7	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen Oeij Boen Tjoan.	id.	28 " " " 22	6 " " " 19	75 "	200 000	5 000	100 000	100 000
8	Handelmaatschappij Kian Tong Lan.	id.	30 " " " 34	6 " " " 19	25 "	60 000	100	12 000	12 000
9	Mijnbouwmaatschappij Lapoe	id.	30 " " " 35	9 " " " 20	75 "	50 000	100	50 000	50 000
10	Preanger Bergbibietonderneming.	Bandong	31 " " " 8	20 " " " 23	10 "	100 000	500	100 000	70 000
11	Mijnbouwmaatschappij Montrado	Batavia	31 " " " 9	16 " " " 22	75 "	150 000	100	30 000	30 000
12	Mijnbouwmaatschappij Teloek Doerian.	id.	1 Febr. " " 4	27 Febr. " " 17	76 "	200 000	100	120 000	120 000
13	Suikerfabriek Ngoro.	Soerabaija	1 " " " 5	3 April " " 27	25 "	255 000	1 000	255 000	255 000
14	Cultuurmaatschappij Njalindoeng.	id.	7 " " " 2	*a*)	71 "	150 000	500	58 000	52 250
15	Bataviasche exploitatiemaatsch. van vaste goederen.	Batavia	10 " " " 4	23 Maart 1900 n°. 24	75 "	50 000	1 000	50 000	50 000
16	Preanger Bibietmaatschappij.	Soekaboemi	18 " " " 27	30 " " " 26	30 "	30 000	100	30 000	30 000
17	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen Andante.	Batavia	18 " " " 28	20 April " " 32	75 "	24 000	1 000	24 000	24 000
18	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen Mercurius	Meester-Cornelis	18 " " " 29	20 " " " 32	75 "	20 000	1 000	20 000	20 000
19	Cultuurmaatschappij Ragoenan.	Batavia	20 " " " 24	19 Juni " " 49	75 "	120 000	5 000	120 000	120 000
20	Handelmaatschappij A. Venema.	Soerabaija	22 " " " 2	24 April " " 33	76 "	50 000	500	35 000	35 000
21	Importmaatschappij Soenda.	Samarang	22 " " " 9	27 Maart " " 25	25 "	250 000	1 000	100 000	100 000
22	Maatschappij tot exploitatie van ijsfabrieken.	Probolinggo	27 " " " 26	27 April " " 34	50 "	45 000	1 000	45 000	45 000
23	Cultuurmaatschappij Oeloe Djami.	Batavia	16 Maart " " 2	4 Mei " " 36	ruim 75 jaar	110 000	1 000	110 000	110 000
24	Cultuurmaatschappij Soekamanah.	Soekaboemi	17 " " " 8	27 April " " 34	51 jaar	100 000	1 000	50 000	50 000
25	Handelmaatschappij Hap Lie.	Keboemen	17 " " " 13	13 " " " 30	70 Chin. jaren	150 000	1 000	150 000	150 000
26	Mijnbouwmaatschappij Natal.	Batavia	27 " " " 12	1 Mei " " 35	75 jaar	150 000	100	135 000	123 750
27	Cultuurmaatschappij Moenggoer.	Moenggoer	13 April " " 4	25 " " " 42	ruim 50 jaar	210 000	1 000	210 000	210 000
28	Maatschappij tot exploitatie van een rijstpelmolen c. a.	Petir	15 " " " 15	8 " " " 37	75 jaar	50 000	1 000	15 000	11 250
29	Mijnbouwmaatschappij Lebong goud-syndicaat.	Batavia	22 " " " 1	11 " " " 38	75 "	480 000	250	96 000	96 000
30	Handelmaatschappij Tjiong Oen Djiang (merk Hap Sing)	Paraan	22 " " " 31	15 " " " 39	80 "	200 000	10 000	200 000	200 000
31	Maatschappij voor handel en industrie.	Padang	23 " " " 7	8 Juni " " 46	50 "	200 000	2 000	100 000	100 000
32	Bouwmaatschappij Gebroeders Akoewan.	Samarang	23 April " " 8	18 Mei " " 40	75 "	400 000	5 000	365 000	365 000
33	Handelmaatschappij Seng Thay.	Padang	23 " " " 9	22 " " " 41	80 Chin. jaren	60 000	1 000	60 000	60 000
34	Cultuurmaatschappij Suzanna.	Soerabaija	28 " " " 3	1 Juni " " 44	25 jaar	40 000	1 000	40 000	40 000
35	Indo-Europeesche winkelmaatschappij.	Samarang	28 " " " 34	*a*)	25 "	100 000	50	30 000	30 000
36	Landbouwmaatschappij Rantjabali.	Bandong	1 Mei " " 16	15 Juni 1900 n° 48	76 "	50 000	500	50 000	50 000
37	Landbouwmaatschappij Tjoekoep	id.	1 " " " 17	12 " " " 47	ruim 74 jaar	100 000	500	100 000	100 000
38	Maatschappij tot exploitatie van de vastigheden Oey Tiang Bok.	Batavia	1 " " " 36	6 Juli " " 54	75 jaar	300 000	3 000	300 000	300 000
39	Caoutchouc-cultuurmaatschappij Tanah Priok.	id.	1 " " " 37	3 " " " 53	75 "	200 000	250	75 000	75 000
40	Maatschappij tot exploitatie van de Benkoelensche ijsfabriek.	Benkoelen	1 " " " 38	24 " " " 59	15 "	5 000	500	5 000	5 000
41	Assam-thee-onderneming Tjireundeu.	Batavia	1 " " " 39	22 Juni " " 50	75 "	200 000	250	200 000	115 000
42	Exploratiemaatschappij Lintau en Boea.	id	1 " " " 40	29 " " " 52	75 "	60 000	100	30 000	30 000
43	Chemicaliënhandel G. D. de Vos & Co.	Soerabaija	1 " " " 41	15 " " " 48	50 "	40 000	500	30 000	30 000
44	Maatschappij tot exploitatie van dag-, week- of andere bladen in Nederlandsch-Indië.	Batavia	2 " " " 1	10 Juli " " 55	ruim 30 jaar	60 000	100	25 000	20 000
45	Lapoe Placer Maatschappij.	id.	19 " " " 65	19 Juni " " 49	75 jaar	1 000 000	100	800 000	800 000
46	Cultuur-, veeteelt- en houtaankapmaatschappij Seboekoe.	Pekalongan	24 " " " 19	13 Juli " " 56	ruim 25 jaar	10 000	100	10 000	10 000
47	Handelsvennootschap Toeloeng Agoeng.	Toeloeng Agoeng	6 Juni " " 12	13 " " " 56	75 jaar	60 000	250	39 000	39 000
48	Handelsvereeniging Blitar	Blitar	6 " " " 13	10 " " " 55	10 "	45 000	250	45 000	4 500
49	Mijnbouw-, cultuur- en handelmaatschappij (merk Goan Hoat).	Batavia	10 " " " 17	10 Aug. " " 64	75 "	120 000	5 000	120 000	120 000
50	Handelmaatschappij Hap Tik.	Toeloeng Agoeng	10 " " " 19	10 " " " 64	30 "	100 000	500	49 500	49 500
51	Handel- en industriemaatschappij Wilhelmina.	Pontianak	15 " " " 33	27 Juli " " 60	25 "	350 000	1 000	350 000	350 000
52	Cultuurmaatschappij Oelakan.	Padang	16 " " " 24	31 " " " 61	73 "	60 000	250	20 000	20 000
53	IJsfabriek Padang.	id.	29 " " " 31	5 Oct. " " 80	25 "	20 000	1 000	20 000	20 000
54	Cultuurmaatschappij Klein Getas.	Bodja.	7 Juli " " 31	7 Aug. " " 63	50 "	320 000	1 000	320 000	320 000
55	Cultuurmaatschappij Ngadipoero.	Blitar	7 " " " 32	10 " " " 64	30 "	35 000	250	25 000	17 500
56	Cultuurmaatschappij Kemoening.	Samarang	7 " " " 43	31 Juli " " 61	75 "	250 000	5 000	150 000	142 000
57	Handelsassociatie Tjiang Liong.	Batavia	12 " " " 28	7 Aug. " " 63	ruim 74 jaar	400 000	10 000	400 000	400 000
58	Cultuurmaatschappij Gabes.	id.	15 " " " 19	21 " " " 67	20 jaar	50 000	500	50 000	5 900
59	Gezondheidsetablissement Selabatoe.	id.	20 " " " 13	24 " " " 68	25 "	110 000	5000 en 100	85 000	85 000
60	Mijnbouwmaatschappij Tebing Tinggi.	id.	29 " " " 48	18 Sept. " " 75	75 "	300 000	100	190 000	190 000
61	Cultuurmaatschappij Soko Djengkilong.	Soerakarta	31 " " " 32	*a*)	20 "	30 000	100	30 000	30 000
62	Cultuurmaatschappij Toegoesari.	Soerabaija	31 " " " 33	25 Sept. 1900 n°. 77	67 "	200 000	1 000	40 000	40 000
63	Maatschappij tot exploitatie van vastigheden Tan Yan Goan.	Batavia	5 Aug. " " 29	28 Aug. " " 69	75 "	500 000	10 000	200 000	200 000
64	Exploratiemaatschappij Goud-syndicaat Bwool.	id.	9 " " " 13	17 " " " 66	75 "	216 000	100	216 000	216 000
65	Djoewana's prauwenveer.	Joana	16 " " " 14	1 Sept. " " 70	50 "	100 000	500	100 000	100 000
66	Minahassa land- en mijnbouwmaatschappij.	Menado	19 " " " 24	14 Dec. " " 100	75 "	400 000	100	256 500	250 000
67	Cultuurmaatschappij Maijang.	Djember	25 " " " 2	13 Nov. " " 91	70 "	150 000	1 000	150 000	150 000
68	Mijnbouwmaatschappij Lebong-Soelit.	Batavia	28 " " " 33	18 Sept. " " 75	75 "	2 500 000	100	2 250 000	2 050 000
69	Cultuurmaatschappij Soewarna.	Soekaboemi	6 Sept. " " 25	19 Oct. " " 84	76 "	175 000	500	169 500	131 700

a) Op het tijdstip van afsluiting van dit overzicht (April 1901) had de voorgeschreven openbaarmaking der akte van oprichting nog niet plaats gehad.

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor werd geteekend.	In 1900 te storten bedrag.
70	Maatschappij tot voortzetting der zaken van B. Ledeboer J.M.zn.	Soerabaija	6 Sept. 1900 nº. 26	9 Oct. 1900 nº. 81	50 jaar	f 120 000	f 500	f 55 000	f 55 000
71	Soerabaijasche mineraalwaterfabriek (merk Soerabaija).	id.	13 „ „ „ 3	6 Nov. „ „ 89	30 „	10 000	500	6 000	6 000
72	Exploitatiemaatschappij Banjoe Oerip.	id.	15 „ „ „ 8	2 „ „ „ 88	70 „	44 000	1 000	44 000	44 000
73	Maatschappij tot exploitatie van aannemings- en andere werken.	Batavia	19 „ „ „ 21	a)	15 „	100 000	2 500	82 500	80 000
74	Maatschappij tot beheer van het administratiekantoor A. Ehrlicher.	Menado	20 „ „ „ 10	11 Dec. 1900 nº. 99	75 „	100 000	2 000 en 100	60 500	60 000
75	Tandjong Poera hotelmaatschappij.	Tandjong Poera	20 „ „ „ 50	30 Nov. „ „ 96	24 „	5 000	25	5 000	5 000
76	Mijnbouwmaatschappij Tambang Sibonak.	Batavia	26 „ „ „ 15	12 Oct. „ „ 82	75 „	150 000	100	135 000	135 000
77	Maatschappij tot exploitatie van vastigheden Said Aloei Almoenawar.	Samarang	2 Oct. „ „ 31	26 „ „ „ 86	ruim 75 jaar	72 300	150	72 300	72 300
78	Tapiocafabriek Samarang.	id.	5 „ „ „ 2	30 „ „ „ 87	50 jaar	50 000	100	10 000	10 000
79	Maatschappij tot exploitatie der Bataviasche begrafenisonderneming.	Batavia	18 „ „ „ 10	16 Nov. „ „ 92	75 „	50 000	100	10 200	10 000
80	Algemeene outginning- en handelmaatschappij Voorwaarts.	Samarang	27 „ „ „ 15	23 „ „ „ 94	50 „	75 000	100	25 000	25 000
81	Handelmaatschappij Gebr. Haye.	Soerakarta	27 „ „ „ 16	23 „ „ „ 94	ruim 25 jaar	20 000	100	20 000	20 000
82	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen en rechten (merk Yang Goan).	Batavia	27 „ „ „ 17	20 „ „ „ 93	75 jaar	400 000	20 000	400 000	400 000
83	Cultuurmaatschappij Tjihoerang.	Bandong	1 Nov. „ „ 5	4 Jan. 1901 „ 1	50 „	128 000	8 000	128 000	47 000
84	The Kali Baroe Planting Company Limited (De Kali Baroe Plantmaatschappij).	Kali Baroe	6 „ „ „ 35	27 Nov. 1900 „ 95	74 „	105 000	250	75 000	48 000
85	Cultuurmaatschappij Ponggehauer.	Samarang	7 „ „ „ 4	11 Dec. „ „ 99	ruim 50 jaar	36 000	3 000	36 000	10 800
86	Atelier d'industrie, voorheen G. Scheltes.	Soerakarta	9 „ „ „ 32	14 „ „ „ 100	30 jaar	150 000	1 000	7[illegible] 000	66 000
87	Cultuurmaatschappij Sitiardja.	Batavia	17 „ „ „ 6	7 „ „ „ 98	45 „	250 000	250	120 000	120 000
88	Afscheep- en commissiezaak, voorheen J. F. Esser.	Pasoeroean	24 „ „ „ 2	5 Febr. 1901 „ 10	ruim 24 jaar	50 000	1 000	50 000	50 000
89	Mijn- en landbouwmaatsch. Sumatra's Westkust.	Soerabaija	24 „ „ „ 3	18 Dec. 1900 „ 101	75 jaar	60 000	250 en 50	15 000	15 000
90	Maatschappij tot voortzetting en exploitatie der zaken firma A. Houtman & Cie.	Batavia	24 „ „ „ 24	11 „ „ „ 99	50 „	162 000	1 000	162 000	162 000
91	Snelpersdrukkerij Insulinde.	Padang	25 „ „ „ 11	24 „ „ „ 103	29 „	40 000	100	20 000	20 000
92	Cultuurmaatschappij Panoembangan.	Pekalongan	25 „ „ „ 12	21 „ „ „ 102	30 „	10 000	100	10 000	10 000
93	Thee-cultuurmaatschappij Goenoeng Kantjana.	Batavia	17 Dec. „ „ 6	28 „ „ „ 104	75 „	50 500	500	36 000	36 000
94	Maatschappij van import-, export- en commissiehandel, voorheen C. F Lannoij.	id.	19 „ „ „ 2	8 Febr. 1901 „ 11	29 „	50 000	100	20 200	20 200
95	Mijnbouwmaatschappij Timordaja.	Soerabaija	19 „ „ „ 3	5 „ „ „ 10	75 „	180 000	500	180 000	180 000
96	Samarang Stoomvaartmaatschappij.	Samarang	19 „ „ „ 4	18 Jan. „ „ 5	ruim 25 jaar	500 000	1 000	500 000	500 000
97	Mijnbouwmaatschappij Lakapa.	Batavia	21 „ „ „ 23	15 Febr. „ „ 13	74 jaar	100 000	100	10 000	10 000
98	Mijnbouwmaatschappij Soerabaija Goud-syndicaat.	Soerabaija	22 „ „ „ 14	15 Maart „ „ 21	75 „	100 000	100	55 000	22 000

B. In Nederland opgericht.

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het Kon. besluit.	Datum en nummer van de Ned. Staatscourant.	Duur	Maatschappelijk kapitaal	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor werd geteekend.	In 1900 te storten bedrag.
I	Petroleummaatschappij Ngoempah.	Amsterdam	10 Jan. 1900 nº. 10	26 Jan 1900 nº. 21	81 jaar	f 200 000	f 250	f 200 000	f 200 000
II	Cultuurmaatschappij Miramontanah.	id.	15 „ „ „ 22	8 Febr. „ „ 32	ruim 50 jaar	500 000	1 000	207 000	207 000
III	Exportmaatschappij Siam-Java.	Rotterdam	23 „ „ „ 33	25 en 26 „ „ „ 47	30 jaar	500 000	1 000	150 000	150 000
IV	Cultuurmaatschappij Birnie I.	Amsterdam	29 „ „ „ 38	18 en 19 Maart „ „ 65	ruim 75 jaar	160 000	1 000	160 000	160 000
V	Landbouwmaatschappij Kalassan.	id.	31 „ „ „ 15	17 „ „ „ 64	„ 75 „	100 000	1 000	100 000	100 000
VI	Petroleummaatschappij Soengei Radja.	id.	17 Maart „ „ 35	15, 16 en 17 April „ „ 88	„ 75 „	800 000	100	600 000	b) †
VII	Exploratiemaatschappij Ceram.	's-Gravenhage	31 „ „ „ 15	a)	....	....	....	....	....
VIII	Cultuurmaatschappij Modjopangoeng.	Rotterdam	19 April „ „ 47	6 en 7 Mei 1900 nº. 105	51 jaar	600 000	1 000	600 000	600 000
IX	Nieuwe Assahan tabakmaatschappij.	Amsterdam	23 „ „ „ 127	12 „ „ „ 110	ruim 50 jaar	2 500 000	500	2 150 000	2 150 000
X	Lampong cultuurmaatschappij.	id.	27 „ „ „ 22	16 Juni „ „ 138	30 jaar	1 800 000	1 000	608 000	†
XI	Maatschappij Hera ter fabricatie en exploitatie van acetyleentoestellen, werktuigen en verlichtingsmiddelen.	id.	7 Mei „ „ 93	a)	....	....	....	....	....
XII	Handelsvereeniging Nieuw-Guinea.	Rotterdam	14 „ „ „ 83	21 Juni 1900 nº. 142	25 jaar	30 000	100	15 000	15 000
XIII	Cultuurmaatschappij Margaretha.	's-Gravenhage	14 „ „ „ 86	22 „ „ „ 143	ruim 55 jaar	50 000	1 000	50 000	50 000
XIV	De Nederlandsche handels- en cultuurmaatschappij Moeara Teweh.	id.	28 „ „ „ 64	31 Oct. „ „ 255	20 jaar	10 000	100	10 000	1 000
XV	Landbouwmaatschappij Bezoeki.	Amsterdam	6 Juni „ „ 80	9 Aug. „ „ 184	50 „	500 000	1 000	150 000	75 000
XVI	Nederlandsche getahpertjamaatschappij.	's-Gravenhage	8 „ „ „ 46	24 en 25 Juni „ „ 145	ruim 75 jaar	1 500 000	250	850 000	175 000
XVII	's-Gravenhaagsche algemeene voorschotbank.	id.	9 „ „ „ 35	8 en 9 Juli „ „ 157	50 jaar	500 000	1 000	109 000	10 900
XVIII	Nederlandsche maatschappij tot automatische vernietiging van rioolstoffen (septisch stelsel).	id.	15 „ „ „ 56	14 „ „ „ 162	ruim 50 jaar	500 000	1 000	100 000	100 000
XIX	De handels- en cultuurmaatschappij Sambas.	id.	25 „ „ „ 84	22 en 23 „ „ „ 169	29 jaar	250 000	1 000	250 000	248 000
XX	Maatschappij Nederland, landbouwkundig, handels- en technisch bureau.	Dordrecht	19 Juli „ „ 60	9 Aug. „ „ 184	30 „	75 000	1 000	40 000	40 000
XXI	Borneo tabakmaatschappij.	Amsterdam	25 „ „ „ 53	13 Oct. „ „ 240	ruim 72 jaar	500 000	1 000	500 000	500 000
XXII	Prauwenveer Indramaijoe.	Rotterdam	18 Aug. „ „ 56	14 en 15 „ „ „ 241	10 jaar	55 000	1 000	55 000	55 000
XXIII	Rotterdam-Serdang maatschappij.	id.	20 „ „ „ 35	7 Sept. „ „ 209	62 „	500 000	1 000	350 000	†
XXIV	Rijstpelmolen Indramaijoe.	id.	24 „ „ „ 57	11 Oct. „ „ 238	10 „	150 000	1 000	150 000	150 000
XXV	Exploratiemaatschappij Amsterdam.	's-Gravenhage	30 „ „ „ 50	16 en 17 Sept. „ „ 217	ruim 25 jaar	100 000	1 000	100 000	100 000
XXVI	Cultuurmaatschappij Semeroe.	Amsterdam	10 Sept. „ „ 23	25 en 26 Nov. „ „ 277	50 jaar	200 000	1 000	200 000	200 000
XXVII	Nederlandsche zeeverzekeringmaatschappij Stella.	id.	27 „ „ „ 36	4 en 5 „ „ „ 259	20 „	500 000	2 500	200 000	20 000
XXVIII	Cultuurmaatschappij Rembes.	id.	24 Nov. „ „ 6	19 Dec. „ „ 297	50 „	200 000	1 000	200 000	200 000
XXIX	Cultuurmaatschappij Bodjong Gedeh.	Arnhem	4 Dec. „ „ 27	6 en 7 Jan. 1901 „ 5	75 „	275 000	10000 en 5000	275 000	275 000
XXX	Mijnbouw- en industrieele maatschappij Sedan.	's-Gravenhage	20 „ „ „ 12	6 en 7 „ „ „ 5	65 „	500 000	1 000	150 000	150 000

b) Waar een † is ingevuld, ontbreken de opgaven.

II. Aantal huwelijken in 1900 in Nederlandsch-Indië gesloten tusschen personen die aldaar aan een verschillend recht zijn onderworpen. *a)*

Ressort van den raad van justitie te:	Huwelijken tusschen Europeesche mannen en inlandsche (niet-Christen-) vrouwen.	Europeesche mannen en inlandsche (Christen-) vrouwen.	Europeesche mannen en Chineesche (niet-Christen-) vrouwen.	Europeesche mannen en Chineesche (Christen-) vrouwen.	Europeesche vrouwen en inlandsche (of met dezen gelijkgestelde) mannen.	Totaal.
Batavia	18	12	6	3	„	39
Samarang	10	12	2	1	„	25
Soerabaija	11	8	„	1	„	20
Padang	2	2	„	„	„	4
Makasser	„	31	„	„	„	31
Totalen . . .	41	65	8	5	„	119
Over 1899 waren de totalen . . .	38	66	7	2	1	114

a) Zie het Kon. besluit dd. 29 December 1896 (St. 1898 n°. 158).

III. Aantal in 1900 in Nederlandsch-Indië verleden akten van oogstverband. *a)*

Verleden binnen het ressort van den raad van justitie te:	Betreffende onderstaande oogstjaren. Oogst van 1900.	Oogst van 1901.	Te zamen.	Betreffende onderstaande categorieën van ondernemingen. Particuliere landen.	Huurlanden in Soerakarta en Djokjokarta.	Erfpachts- of huurondernemingen op gouv. gronden.	Andere ondernemingen.	Te zamen.	Betreffende onderstaande soort van oogsten. Suikeroogsten.	Koffieoogsten.	Tabaksoogsten.	Indigooogsten.	Oogsten van andere producten of oogsten van gemengden aard. *b)*	Te zamen.
Batavia	21	„	21	1	„	4	16	21	„	4	16	„	1	21
Samarang	17	35	52	„	33	19	„	52	24	2	4	3	19	52
Soerabaija	*c)* 58	*d)* „	58	„	„	39	19	58	19	34	4	1	„	58
Padang	*e)* 1	*f)* „	1	„	„	1	„	1	„	1	„	„	„	1
Makasser	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totalen . . .	*g)* 97	*h)* 35	132	1	33	63	35	*i)* 132	43	41	24	4	20	132
Over 1899 waren de totalen	. . . .	. . . .	*j)* 133	4	32	59	38	*k)* 133	46	38	19	7	23	133

a) Zie het Kon. besluit dd. 24 Januari 1866 n°. 22 (St. n°. 57).

b) Voor zooveel de oogsten van gemengden aard tevens een der in de vier voorgaande kolommen genoemde producten omvatten, is in de bedoelde kolommen van de betrekkelijke akten geen melding gemaakt.

c) Van deze akten hadden er 28 ook betrekking op den oogst van 1901.

d) Zie de voorgaande noot.

e) Deze akte had ook betrekking op den oogst van 1901.

f) Zie noot *e*.

g) Van deze akten hadden er 29 ook betrekking op den oogst van 1901.

h) Zie noot *g*.

i) Van deze 132 akten hadden er 17 betrekking tot ondernemingen in de buitenbezittingen (Sumatra's Westkust 1 en Oostkust van Sumatra 16). Al de overige betroffen ondernemingen op Java en waren over de verschillende gewesten verdeeld als volgt: Bantam 1, Batavia 1, Preanger Regentschappen 3, Tagal 6, Pekalongan 1, Samarang 4, Japara 2, Soerabaija 9, Pasoeroean 18, Probolinggo 5, Bezoeki 8, Banjoemas 4, Djokjokarta 17, Soerakarta 16 en Kediri 20.

j) Namelijk 63 akten welke betrekking hadden enkel tot den oogst van 1899, 34 betreffende den oogst van 1900 en 36 betreffende beiden oogsten te zamen.

k) Van deze 133 akten hadden er 10 betrekking tot ondernemingen in de buitenbezittingen (Oostkust van Sumatra 9 en Menado 1). Al de overige betroffen ondernemingen op Java.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage E.]

IV. Aantal in 1900 in Nederlandsch-Indië aanhangig geweest zijnde faillissementen.

OMSCHRIJVING.	Bijzondere kooplieden behoorende tot de: Europeanen.	Chineezen.	andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
A. Op ult. 1899 aanhangige faillissementen.						
Op ult. 1899 aanhangige faillissementen: sedert meer dan 3 jaar	10	34	8	11	„	63
„ „ „ 2 „	4	22	11	7	2	46
„ „ „ 1 „	2	29	11	1	2	45
„ „ „ 6 maanden	4	17	1	2	„	24
„ 6 maanden of minder	3	22	3	2	„	30
Totalen . . .	**23**	*a)* **124**	**34**	**23**	**4**	*a)* **208**
Onder de boedels bevonden er zich:						
met een *passief* van minder dan f 2 500	2	25	3	„	„	30
„ „ „ „ f 2 500 tot 5 000	3	21	11	„	„	35
„ „ „ „ meer dan 5 000 tot f 10 000	3	18	9	7	1	38
„ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000	7	24	6	6	1	44
„ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000	6	17	5	4	„	32
„ „ „ „ „ „ 50 000	2	19	„	5	2	28
Te zamen. . .	23	124	34	*b)* 22	4	*b)* 207
en met een *actief* van minder dan f 2 500	12	51	21	„	2	86
„ „ „ „ „ f 2 500 tot 5 000	2	19	9	7	„	37
„ „ „ „ „ meer dan 5 000 tot f 10 000	4	17	3	5	„	29
„ „ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000	2	22	1	3	1	29
„ „ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000	1	5	„	3	1	10
„ „ „ „ „ „ „ 50 000	1	10	„	4	„	15
Te zamen. . .	*c)* 22	124	34	*d)* 22	4	*e)* 206
Bij het einde van 1900 waren van de bovenbedoelde faillissementen *beëindigd* (zie blz. 7): door accoord	1	10	1	3	„	15
„ vereffening	5	26	7	3	„	41
„ tenietdoening van de faillietverklaring	1	„	„	„	„	1
op andere wijze	1	13	6	1	„	21
Te zamen. . .	8	49	14	7	„	78
en bleven dus *onbeëindigd*	15	75	20	16	4	130
Totalen als boven. . .	**23**	**124**	**34**	**23**	**4**	**208**

a) Op blz. 2 van bijlage E van het vorig verslag is abusievelijk vermeld dat van de op ult. 1898 aanhangige en in 1899 beëindigde faillissementen van Chineezen er 26 in stede van 25 door vereffening een einde namen. Op ult. 1899 waren dus van bedoelde categorie 52 Chineesche en in totaal 77 faillissementen beëindigd en bleven er respectievelijk 85 en 152 onafgedaan. Met de 56 in 1899 ontstane faillissementen, waaronder 39 van Chineezen, die bij het einde des jaars onbeëindigd waren gebleven, waren dus op gemeld tijdstip in het geheel aanhangig 208 faillissementen, waaronder 124 van Chineezen. In verband hiermede moeten op blz. 4 van bedoelde bijlage de getallen 53, 21, 24, 32, 52, 25 en 53 in de derde kolom worden vervangen door 52, 20, 23, 31, 51, 24 en 52, en de getallen 78, 29, 35, 52, 77, 35 en 78 in de zevende kolom door 77, 28, 34, 51, 76, 34 en 77.

b) Eén minder dan het getal aanhangige faillissementen, omdat in den betrekkelijken boedel de balans nog niet was opgemaakt.

c) Eén minder dan het getal aanhangige faillissementen, omdat in den betrekkelijken boedel geen actief was.

d) Als voren omdat in den betrekkelijken boedel de balans nog niet was opgemaakt.

e) 2 minder dan het getal aanhangige faillissementen (verg. de noten *c* en *a*).

OMSCHRIJVING.	Bijzondere kooplieden behoorende tot de: Europeanen.	Chineezen.	andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
B. In 1900 ontstane faillissementen.						
In 1900 ontstane faillissementen: op eigen aangifte van den schuldenaar. .	5	39	6	1	1	52
op vordering van de schuldeischers . . .	1	23	2	"	"	26
op vordering van het openbaar ministerie	"	"	"	"	"	"
Totalen . . .	**6**	**62**	**8**	**1**	**1**	*f)* **78**
Onder de boedels bevonden er zich:						
met een *passief* van minder dan f 2 500	"	11	"	"	"	11
" " " " f 2 500 tot 5 000	"	9	1	"	"	10
" " " " meer dan 5 000 tot f 10 000 . . .	1	9	1	"	1	12
" " " " " " 10 000 " 25 000 . . .	"	10	1	"	"	11
" " " " " " 25 000 " 50 000 . . .	2	8	"	1	"	11
" " " " " " 50 000	3	6	4	"	"	13
Te zamen. . .	6	*g)* 53	*g)* 7	1	1	*h)* 68
en met een *actief* van minder dan f 2 500	1	32	3	"	1	37
" " " " " f 2 500 tot 5 000	3	4	2	1	"	10
" " " " " meer dan 5 000 tot f 10 000. . .	"	4	1	"	"	5
" " " " " " " 10 000 " 25 000. . .	2	5	"	"	"	7
" " " " " " " 25 000 " 50 000. . .	"	1	1	"	"	2
" " " " " " " 50 000	"	6	"	"	"	6
Te zamen. . .	6	*i)* 52	*i)* 7	1	1	*j)* 67
Bij het einde des jaars waren van de bovenbedoelde faillissementen *beëindigd* (zie blz. 7): door accoord	"	4	"	1	"	5
" vereffening	"	2	"	"	"	2
" tenietdoening van de faillietverklaring	1	"	"	"	"	1
op andere wijze	"	"	"	"	"	"
Te zamen. . .	1	6	"	1	"	8
en bleven dus *onbeëindigd*	5	56	8	"	1	70
Totalen als boven. . .	**6**	**62**	**8**	**1**	**1**	**78**

f) Naar hun bedrijf waren de gefailleerden te verdeelen als volgt: 1 makelaar, 1 veeteeltonderneming en slachterij, 2 aannemers, 1 handelaar in rijtuigen en paarden, 1 handelaarster in bloemen en muziek, 30 kooplieden, 3 handelaren in diverse artikelen, 15 tokohouders en 24 kleinhandelaren.

g) Respectievelijk 9 en 1 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat van deze 10 boedels de balans nog niet was opgemaakt.

h) 10 minder dan het getal ontstane faillissementen (verg. noot *g*).

i) Respectievelijk 10 en 1 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat van 10 boedels de balans nog niet was opgemaakt en in 1 boedel (van een Chinees) geen actief aanwezig was.

j) 11 minder dan het getal ontstane faillissementen (verg. noot *i*).

C. In 1900 beëindigde faillissementen.

OMSCHRIJVING.	Faillissementen *vóór* 1900 aangebracht. Bijzondere kooplieden behoorende tot de: Europeanen.	Chineezen.	andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen	Te zamen.	Faillissementen *in* 1900 aangebracht. Bijzondere kooplieden behoorende tot de: Europeanen.	Chineezen.	andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
In 1900 beëindigde faillissementen (zie onder A en B op blz. 5 en 6)	**8**	**49**	**14**	**7**	"	**78**	**1**	**6**	"	**1**	"	**8**
De afloop was aldus:												
Boedels waarin de *preferente* schuldeischers ten volle werden voldaan: bij accoord	"	4	1	2	"	7	"	3	"	1	"	4
Boedels waarin de *preferente* schuldeischers ten volle werden voldaan: bij vereffening	2	12	4	2	"	20	"	"	"	"	"	"
Te zamen	2	16	5	4	"	27	"	3	"	1	"	4
Boedels waarin aan de *concurrente* schuldeischers werd uitgekeerd: minder dan 10 pct. bij accoord	"	2	1	1	"	4	"	1	"	"	"	1
minder dan 10 pct. bij vereffening	"	14	6	2	"	22	"	"	"	"	"	"
van 10 tot 25 pct. bij accoord	2	3	"	1	"	6	"	"	"	1	"	1
van 10 tot 25 pct. bij vereffening	"	1	"	1	"	2	"	"	"	"	"	"
van 25 tot 50 pct. bij accoord	"	5	"	"	"	5	"	2	"	"	"	2
van 25 tot 50 pct. bij vereffening	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
van 50 tot 75 pct. bij accoord	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
van 50 tot 75 pct. bij vereffening	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
meer dan 75 pct. bij accoord	1	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	1
meer dan 75 pct. bij vereffening	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"
Alzoo bij accoord	3	10	1	2	"	16	"	4	"	1	"	5
Alzoo bij vereffening	"	15	6	4	"	25	"	"	"	"	"	"
Te zamen	3	25	7	6	"	41	"	4	"	1	"	5
Boedels waarin aan de *concurrente* schuldeischers *niets* werd uitgekeerd *k*)	4	24	7	1	"	36	"	2	"	"	"	2
Totalen als boven	*l*) **7**	**49**	**14**	**7**	"	*l*) **77**	*l*) "	**6**	"	**1**	"	*l*) **7**
Boedels waarin de *kosten* van het faillissement (het loon der weeskamers en c. q. der raadslieden daaronder begrepen) in verhouding tot het *actief* bedroegen: minder dan 10 pct.	3	10	7	4	"	24	"	3	"	1	"	4
van 10 tot 25 pct.	"	6	"	"	"	6	1	"	"	"	"	1
van 25 tot 50 pct.	"	3	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"
van 50 tot 75 pct.	1	8	1	2	"	12	"	1	"	"	"	1
meer dan 75 pct.	4	22	6	1	"	33	"	2	"	"	"	2
Totalen als boven	**8**	**49**	**14**	**7**	"	**78**	**1**	**6**	"	**1**	"	**8**

k) Van de 36 faillissementen vóór 1900 en de 2 in 1900 aangebracht, welker vereffening voor de concurrente schuldeischers niets overliet, was hiervan respectievelijk in 27 gevallen (2 faillissementen van Europeanen, 19 van Chineezen en 6 van andere vreemde oosterlingen) en 1 geval (betreffende een Chinees) de oorzaak, dat de baten niet eens toereikend waren om de kosten te dekken, terwijl wat de overige betreft, respectievelijk in 9 gevallen (2 faillissementen van Europeanen, 5 van Chineezen, 1 van een anderen vreemden oosterling en 1 van eene vennootschap onder eene firma) en 1 geval (betreffende een Chinees) de baten juist toereikend waren tot dekking van de kosten.

l) Eén faillissement van een Europeaan werd tenietgedaan. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

V. Uitkomsten over 1900 van het beheer der wees- en boedelkamers in Nederlandsch-Indië.

WEES- EN BOEDEL-KAMER TE:	Inkomsten voor den lande. *a)*			Rente gedurende het beheerjaar gekweekt. *b)*	Kosten met opzicht tot de in massa uitgezette gelden gemaakt	Verliezen op de uitzettingen geleden.	Kapitalen waarover rente was uit te keeren. *c)*	Rente over het beheerjaar aan geadministreerden tegoedgedaan (over 1900 à 3½, over 1899 à 3¾ pct.).	AANMERKINGEN.
	Beheerloon.	Leges.	Te zamen.						
Batavia	f 19 583	f 15 575	f 35 158	f 127 690	f 148	f 20 702	f 3 334 317	f 116 701	*a)* De kosten der wees- en boedelkamers en hare agenten kwamen over 1900 te staan, volgens voorloopige opgaven, op f 348 085. Over 1899 was ter zake uitgegeven, volgens definitieve opgaven, f 358 851.
Samarang	12 292	10 649	22 941	69 216	256	6 512	1 775 952	62 158	*b)* Hierbij is op te merken dat elke wees- en boedelkamer, die van een zustercollege kapitalen ter uitzetting ontvangt, de daarmede gekweekte rente verantwoordt alsof die verkregen was van eigen kapitalen.
Soerabaija	16 590	11 547	28 137	119 290	„	6 088	2 987 467	104 564	*c)* Alles berekend over een vol jaar. In verband daarmede zijn de kapitalen, ter zake waarvan slechts over 9, 6 of 3 maanden rente was uit te keeren (ad respectievelijk f 733 740, f 1 920 830 en f 2 389 970), tot 75, 50 en 25 pct. van hun bedrag in rekening gebracht.
Padang	4 953	2 380	7 333	20 257	221	2 717	282 817	9 899	
Makasser	1 608	2 699	4 307	14 249	4	„	202 037	7 071	
Te zamen	f 55 026	f 42 850	f 97 876	f 350 702	f 629	f 36 019	f 8 582 590	f 300 390	
Over 1899 waren de cijfers	69 142	33 409	102 551	390 302	1 265	24 393	8 398 611	314 948	

VI. Statistiek betreffende de in 1900 op Java en Madura berechte strafvervolgingen wegens veediefstal.

GEWESTEN.	Behandeld door den politierechter.						Behandeld door den landraad.						Behandeld door de rechtbank van omgang.						Totaal generaal.	
	Aantal zaken			Aantal beklaagden.			Aantal zaken			Aantal beklaagden.			Aantal zaken			Aantal beklaagden.				
	die gevolgd zijn door eene veroordeeling.	die gevolgd zijn door vrijspraak.	Totaal.	Veroordeeld.	Vrijgesproken.	Totaal.	die gevolgd zijn door eene veroordeeling.	die gevolgd zijn door vrijspraak.	Totaal.	Veroordeeld.	Vrijgesproken.	Totaal.	die gevolgd zijn door eene veroordeeling.	die gevolgd zijn door vrijspraak.	Totaal.	Veroordeeld.	Vrijgesproken	Totaal.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.
Bantam	29	3	32	43	8	51	4	1	5	5	2	7	„	„	„	„	„	„	37	58
Batavia	41	9	50	51	21	72	16	5	21	21	10	31	„	„	„	„	„	„	71	103
Krawang	40	9	49	61	15	76	17	14	31	29	25	54	„	„	„	„	„	„	80	130
Preanger Regentschappen	60	5	65	96	13	109	4	1	5	6	8	14	„	„	„	„	„	„	70	123
Cheribon	22	24	46	36	55	91	10	2	12	19	11	30	„	„	„	„	„	„	58	121
Tagal	9	3	12	19	7	26	6	3	9	16	8	24	„	„	„	„	„	„	21	50
Pekalongan	2	„	2	6	„	6	6	„	6	9	3	12	„	„	„	„	„	„	8	18
Samarang	1	1	2	1	3	4	2	„	2	3	„	3	„	„	„	„	„	„	4	7
Japara	4	5	9	16	19	35	4	8	12	8	17	25	„	„	„	„	„	„	21	60
Rembang	4	„	„	„	„	„	16	12	28	31	18	49	„	„	„	„	„	„	28	49
Soerabaija	8	1	9	11	2	13	35	8	43	63	26	89	1	„	1	2	„	2	53	104
Pasoeroean	3	6	9	3	7	10	51	13	64	67	29	96	„	„	„	„	„	„	73	106
Probolinggo	„	14	14	„	29	29	32	24	56	58	36	94	„	„	„	„	„	„	70	123
Bezoeki	„	„	„	„	„	„	21	7	28	24	17	41	„	„	„	„	„	„	28	41
Banjoemas	18	3	21	25	16	41	39	20	59	82	59	141	„	„	„	„	„	„	80	182
Bagelen	2	1	3	2	2	4	7	„	7	12	1	13	„	„	„	„	„	„	10	17
Kadoe	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Djokjokarta	15	2	17	34	14	48	„	1	1	„	1	1	„	„	„	„	„	„	18	49
Soerakarta	7	18	25	8	33	41	27	6	33	35	11	46	„	„	„	„	„	„	58	87
Madioen	19	51	70	36	85	121	21	21	42	38	44	82	„	„	„	„	„	„	112	203
Kediri	2	10	12	2	24	26	17	10	27	26	18	44	„	„	„	„	„	„	39	70
Madura	21	3	24	49	7	56	94	40	134	128	85	213	„	„	„	„	„	„	182	325
Totalen voor Java en Madura	303	168	471	499	360	859	429	196	625	680	429	1109	1	„	1	2	„	2	1097	1970
Over 1899 waren de cijfers	365	261	626	640	517	1157	478	291	769	831	610	1441	1	„	1	2	2	4	1396	2602

VII Aantal gevallen waarin in 1900 door den Gouverneur-Generaal gratie of remissie van straf aan veroordeelden werd verleend.

Aard der straffen, waarvan gratie of remissie werd verleend.	Europeanen.	Chineezen.	Arabieren.	Inlanders.	Totaal.
Doodstraf *a*)	*b*) 2	"	"	*c*) 14	16
Tuchthuisstraf	5	"	"	"	5
Detentie	*d*) 1 (1)	"	"	3 (3)	4 (4)
Gevangenis	47 (35)	"	"	10 (9)	57 (44)
Dwangarbeid in en buiten den ketting	"	63	1	*e*) 1074	1138
Tewerkstelling aan de publieke werken	"	1	"	12	13
Geldboete	3	28	2	14	47
Verbeurdverklaring van goederen	"	"	"	9	9
Provoost	*f*) 3	"	"	"	3
Plaatsing bij een strafdetachement	1	"	"	"	1
Wegzending naar een oord van ballingschap	"	"	"	1	1
Totalen	62 (36)	92	3	1137 (12)	*g*) 1294 (48)
Over 1899 waren de cijfers	86 (32)	86	4	1023 (17)	1199 (49)

a) In 1900 werd de doodstraf *voltrokken* aan 5 Chineezen en 20 inlanders.

b) Beide gegratieerden (Europeesche militairen) waren, onder aanneming van verzachtende omstandigheden, veroordeeld tot de straf des doods met den kogel, ter zake van feitelijke insubordinatie en moedwillige brandstichting in een gebouw, waarbij te voorzien was dat eenig menschenleven in gevaar kon worden gebracht.

c) Van deze 14 gegratieerden waren 7 veroordeeld ter zake van moord, 4 ter zake van diefstal en moord, 2 ter zake van wegvoering van eene vrouw uit de poerie van een der Balische vorsten en ontvluchting uit die poerie en 1 ter zake van een aanslag ten doel hebbende de omstooting der Regeering.

d) De cijfers, tusschen ( ) vermeld, wijzen afzonderlijk het aantal *militaire* veroordeelden aan. Ditmaal waren het steeds militairen der landmacht.

e) Voor zooveel aan een deel dezer veroordeelden geheele kwijtschelding dan wel remissie van straf werd verleend, geschiedde dit in 25 gevallen (betrekking hebbende op inlanders) uit aanmerking van in Atjeh bekomen verwondingen, en in 13 gevallen uit aanmerking dat de veroordeelden (inlanders) zich tijdens het ondergaan van hunne straf door het een of ander feit — in genoemd gewest — bijzonder verdienstelijk hadden gemaakt. Voorts is in de cijfers van het staatje ook 1 tot dwangarbeid veroordeelde inlander begrepen, aan wien gratie van het nog te ondergane gedeelte zijner straf werd verleend, omdat hij lijdende was aan berriberri.

f) Leden der schutterij.

g) Aan 111 dezer veroordeelden (onder wie 45 Europeanen) viel deze gratie of remissie van straf ten deel ter gelegenheid van de viering van den geboortedag van H. M. de Koningin.

VIII Numerieke opgaven betreffende de in 1896 t/m 1900 aan Nederlanders, zoomede aan westersche en oostersche vreemdelingen, verleende en geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië, en de in die jaren in beraad gehouden verzoeken om zoodanige vergunning

LANDAARDEN.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.
A. Verleende vergunningen tot vestiging of inwoning.					
Europeanen en met dezen gelijkgestelden. a)					
Nederlanders	173	115	147	260	140
Duitschers	43	23	25	52	25
Engelschen	12	6	29	26	9
Schotten	7	1	3	3	7
Ieren	1	"	1	1	2
Europeesche Britsche onderdanen uit Britsche koloniën	10	3	4	9	4
Franschen	5	1	4	6	6
Belgen	5	3	1	2	3
Zwitsers	5	6	3	2	1
Italianen	5	1	"	5	2
Oostenrijkers	7	7	3	7	5
Hongaren	3	1	"	1	"
Rumeniërs	"	1	"	"	"
Russen	1	"	3	3	1
Polen	"	"	"	"	1
Denen	"	"	"	1	"
Zweden	1	"	1	"	1
Noren	2	"	1	"	"
Spanjaarden	1	"	"	"	"
Portugeezen	"	1	"	"	1
Grieken	"	"	1	1	1
Turken	1	"	1	1	"
Armeniërs	2	"	"	"	"
Egyptenaren	"	"	"	1	"
Perzen	2	1	5	3	2
Manillareezen	"	"	2	"	"
Amerikanen	3 (Amerikanen en Canadeezen)	5 (Amerikanen en Canadeezen)	7 (Amerikanen en Canadeezen)	6	1
Canadeezen				7	1
Australiërs	1	3	5	3	5
Japanners	*b*)	*b*)	*b*)	5	24
	290	178	216	405	242
Oostersche vreemdelingen. c)					
Chineezen	1603	1448	2019	1737	2161
Arabieren	174	135	149	170	106
Andere oostersche vreemdelingen	100	97	54		63
Totalen	2167	1858	2498	2394	2572
B. Geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning.					
Europeanen en met dezen gelijkgestelden *d*)	"	1	"	"	11
Chineezen	4	11	9	81	90
Arabieren	4	"	1	6	6
Andere oostersche vreemdelingen	"	"	"	1	10
	8	12	10	88	117
C. In beraad gehouden verzoeken om vergunning tot vestiging of inwoning.					
Europeanen en met dezen gelijkgestelden *e*)	3	3	1	3	3
Chineezen	287	157	334 (Chineezen, Arabieren en Andere oostersche vreemdelingen)	782	354
Arabieren	66	26			23
Andere oostersche vreemdelingen	3	1			13
	359	187	335	785	*f*) 393

a) Van de aan Europeanen en met hen gelijkgestelden verleende vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië werden er aan in de gewesten buiten Java en Madura verblijfhoudenden in de behandelde jaren achtereenvolgens verleend 65, 48, 72, 239 en 80, waarvan aan Nederlanders respectievelijk 23, 20, 34, 155 en 47. Alleen met betrekking tot het jaar 1900 is eene gewestelijke specificatie naar den landaard der toegelatenen ontvangen, namelijk: Sumatra's Westkust 3 (1 Nederlander en 2 Duitschers), Benkoelen 1 (Zweed), Lampongsche Districten 4 (Nederlanders), Palembang 22 (10 Nederlanders, 3 Duitschers, 3 Engelschen, 4 Oostenrijkers, 1 Pool en 1 Canadees), Oostkust van Sumatra 21 (16 Nederlanders, 4 Duitschers en 1 Belg), Atjeh en onderhoorigheden 5 (Nederlanders), Riouw en onderhoorigheden 3 (1 Engelschman, 1 Franschman en 1 Zwitser), Westerafdeeling van Borneo 5 (1 Duitscher, 1 Belg, 1 Portugees en 2 Japanners), Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo 8 (5 Nederlanders, 1 Duitscher, 1 Engelschman en 1 Schot), Celebes en onderhoorigheden 2 (1 Duitscher en 1 Pers, Ternate 4 (Nederlanders) en Timor en onderhoorigheden 2 (Nederlanders). Ten aanzien van de jaren 1896—1899 is alleen voor de residentie Oostkust van Sumatra het cijfer en den landaard der toegelatenen afzonderlijk vermeld, en wel als volgt:

	1896.	1897.	1898.	1899.
Nederlanders	10	7	9	134
Duitschers	7	3	4	23
Engelschen	1	"	1	6
Franschen	"	"	-	1
Zwitsers	4	4	"	1
Italianen	"	1	"	-
Oostenrijkers	"	"	1	2
Russen	"	"	"	1
	22	15	15	168

b) De aan Japanners verleende vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië zijn over de jaren 1896 t/m 1898 begrepen in het cijfer betreffende „Andere vreemde oosterlingen". Het aantal is afzonderlijk alleen over 1898 vermeld, toen het 13 bedroeg.

c) Van de aan oostersche vreemdelingen verleende vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië werden er aan in de gewesten buiten Java en Madura verblijfhoudenden in de behandelde jaren achtereenvolgens verleend 705, 740, 1297, 742 en 1384 Zie overigens met betrekking tot het jaar 1900 ook tabel IX.

d) Eene splitsing naar het geboorteland is alleen met betrekking tot de 11 in 1900 niet-toegelatenen ontvangen, namelijk 5 Nederlanders, 4 Engelschen en 2 Italianen.

e) Als bij de vorige noot, namelijk 1 Rus, 1 Pool en 1 Armeniër.

f) Van deze verzoeken hadden er 373 betrekking op Java, 18 op Palembang (1 Rus, 1 Pool, 11 Chineezen, 2 Arabieren en 3 andere oostersche vreemdelingen) en 2 op Banka (1 Chinees en 1 andere oostersche vreemdeling). Over de jaren 1896-1899 is eene dergelijke specificatie niet ontvangen.

IX. Numerieke opgaven over 1900 betreffende de toelating en vestiging in Nederlandsch-Indië van oostersche vreemdelingen. *a*)

GEWESTEN.	Aantal oostersche vreemdelingen aan wie in 1900 eene toelatingskaart werd verleend.			Aantal oostersche vreemdelingen aan wie in 1900 eene toelatingskaart werd geweigerd.			Aantal oostersche vreemdelingen aan wie in 1900 eene vergunning tot vestiging werd verleend.			Aantal oostersche vreemdelingen aan wie in 1900 eene vergunning tot vestiging werd geweigerd.			Aantal personen die in 1900, krachtens art. 4 van St. 1872 n°. 40, uit Ned.-Indië vertrokken of verwijderd zijn.		
	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.
Java en Madura.															
Bantam	»	»	»	»	»	»	15	»	»	»	»	»	»	»	»
Batavia	2996	109	94	»	»	»	391	20	8	»	»	»	18	»	»
Krawang	»	»	»	»	»	»	4	2	»	»	»	»	»	»	»
Preanger Regentsch. .	»	»	»	»	»	»	74	1	9	»	»	»	»	»	»
Cheribon	153	16	25	5	»	»	71	»	»	»	1	»	»	»	»
Tagal	4	»	»	»	»	»	24	5	»	»	»	»	»	»	»
Pekalongan	4	1	»	»	»	»	2	8	»	»	»	»	»	»	»
Samarang	376	3	5	»	»	»	27	»	»	»	»	»	72	»	»
Japara	»	»	»	»	»	»	4	»	»	»	»	»	»	»	»
Rembang	»	»	»	»	»	»	5	»	»	»	»	»	»	»	»
Soerabaija	837	116	39	35	9	»	111	25	5	66	1	5	145	2	1
Pasoeroean	»	»	»	»	»	»	11	8	»	»	»	»	1	1	»
Probolinggo	»	»	»	»	»	»	6	»	1	»	»	»	»	»	»
Bezoeki	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Banjoemas	1	»	»	»	»	»	7	»	»	»	»	»	1	»	»
Bagelen	»	»	»	»	»	»	8	1	»	»	»	»	»	»	»
Kadoe	»	»	»	»	»	»	29	»	»	»	»	»	»	»	»
Djokjokarta	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	»
Soerakarta	»	»	»	»	»	»	29	»	»	»	»	»	»	»	»
Madioen	»	»	»	»	»	»	4	»	»	»	»	»	»	»	»
Kediri	»	»	»	»	»	»	20	»	»	»	»	»	»	»	»
Madura	5	3	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totalen voor Java en Madura	4377	248	165	40	9	»	842	70	23	66	2	5	239	3	1

a) Zie St. 1872 n°. 40, gewijzigd bij St. 1890 n°. 187, 1891 n°. 214 en 1896 n°. 161.

GEWESTEN.	Aantal oostersche vreemdelingen aan wie in 1900 eene toelatingskaart werd verleend.			Aantal oostersche vreemdelingen aan wie in 1900 eene toelatingskaart werd geweigerd.			Aantal oostersche vreemdelingen aan wie in 1900 eene vergunning tot vestiging werd verleend.			Aantal oostersche vreemdelingen aan wie in 1900 eene vergunning tot vestiging werd geweigerd.			Aantal personen die in 1900, krachtens art. 4 van St. 1872 n°. 40, uit Ned.-Indië vertrokken of verwijderd zijn.		
	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.
Buitenbezittingen. *b)*															
Sumatra's Westkust . .	349	2	61	„	„	„	151	2	4	„	„	„	„	„	„
Benkoelen	15	„	7	„	„	„	18	„	2	„	„	„	„	„	„
Lampongsche Districten	„	„	„	„	„	„	34	„	„	„	„	„	„	„	„
Palembang	1178	23	92	„	„	„	86	2	14	11	2	3	121	„	„
Oostkust van Sumatra *c)*	11755	„	„	238	„	„	650	„	„	„	„	„	43	„	„
Atjeh en onderhoorigh.	„	„	„	„	„	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„
Riouw „ „ *d)*	540	„	11	„	„	„	11	„	„	„	„	„	„	„	„
Banka *e)*	273	„	8	„	„	„	122	„	„	„	„	„	„	„	„
Billiton	352	„	5	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Westerafd. van Borneo .	1184	7	70	„	„	„	18	„	„	„	„	„	„	„	„
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo . .	433	24	113	„	„	„	22	4	1	„	„	„	„	„	„
Celebes en onderhoorigh.	362	10	33	„	„	„	75	„	1	„	„	„	„	„	„
Menado	52	4	2	„	„	„	33	5	1	3	2	2	„	„	„
Amboina	36	1	1	„	„	„	13	4	2	7	„	„	„	„	„
Ternate	33	„	5	„	„	„	9	3	„	„	„	„	„	„	„
Timor en onderhoorigh.	8	3	1	„	„	„	16	1	3	3	„	„	„	„	„
Bali en Lombok . . .	178	4	28	„	„	„	57	15	12	„	„	„	„	„	„
Totalen voor de buitenbezittingen	16748	78	437	238	„	„	1319	36	40	24	4	5	164	„	„
Totalen voor Java en Madura.	4377	248	165	40	9	„	842	70	23	66	2	5	239	3	1
Algemeene totalen over 1900.	21125	326	602	278	9	„	2161	106	63	90	6	10	403	3	1
Over 1899 waren de cijfers:															
Java en Madura . . .	4066	334	195	171	„	„	1084	123	40	68	1	1	264	10	2
Buitenbezittingen . . .	14623	83	559	4	„	1	653	47	42	13	5	„	69	„	„
Algemeene totalen over 1899.	18689	417	754	175	„	1	1737	170	82	81	6	1	333	10	2

b) In de gewesten, voor welke zoogenaamde koelie-ordonnantiën zijn uitgevaardigd, behoeven de werklieden, voor ondernemingen van land- en mijnbouw of nijverheid aangebracht, geen toelatingskaart, omdat voor hen de werkovereenkomst, voor zoolang deze wordt nageleefd, als toelating geldt; verg. St. 1892 n°. 138 (art. 5) en 1896 n°. 161. De zoodanigen zijn dus in dit overzicht niet medegerekend.

c) De in noot *a* aangehaalde bepalingen werken niet in de residentie Oostkust van Sumatra; aldaar geldt eene bijzondere regeling, welke echter alleen betrekking heeft tot Chineezen (St. 1892 n°. 138, gewijzigd bij St. 1893 n°. 36).

d) De opgaven betreffende de residentie Riouw en onderhoorigheden hebben geen betrekking tot het eilandengebied, maar alleen tot het gedeelte van het gewest, dat gelegen is aan den vasten wal van Sumatra; zie St. 1892 n°. 31.

e) Ingevolge art. 20 van het reglement voor de tinwinning op Banka (St. 1891 n°. 134) werden gedurende 1900 244 uit China en Singapore afkomstige gewezen mijnwerkers (niet-ingezetenen), waaronder 145 wegens ziekte ontslagenen, die niet hadden aangetoond voldoende middelen van bestaan te bezitten of die door arbeid te kunnen verkrijgen, naar de plaats hunner herkomst teruggezonden.

X. Statistiek der gedurende 1899 in de registers van den burgerlijken stand *a*) in Nederlandsch-Indië

Gewesten.	Aantal wettige geborenen.				Aantal onwettige geborenen.				Aantal *erkende* kinderen				Aantal *gewettigde* kinderen				Huwelijken.				In 1899 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden	
	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegeven. Mannelijke kunne.	Levenloos aangegeven. Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegeven. Mannelijke kunne.	Levenloos aangegeven. Vrouwelijke kunne.	in 1899 geboren. Mannelijke kunne.	in 1899 geboren. Vrouwelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Vrouwelijke kunne.	in 1899 geboren. Mannelijke kunne.	in 1899 geboren. Vrouwelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Vrouwelijke kunne.	Huwelijken waarbij man en vrouw beiden tot de Europeesche of met deze gelijkgestelde bevolking behoorden.	Gemengde huwelijken (tusschen Europeanen of met dezen gelijkgestelden en inlanders of met dezen gelijkgestelden).	Huwelijken buitenslands gesloten in 1899.	Huwelijken buitenslands gesloten in vorige jaren.	van 1899.	van vorige jaren.
Java en Madura.																						
Bantam	6	6	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	1	2	4	"	"	"	"	"
Batavia	206	222	1	4	14	34	5	4	31	36	51	38	2	4	10	8	162	17	"	1	12	8
Krawang	4	2	1	"	"	"	"	"	"	2	1	3	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"
Preanger Regentschappen	47	46	3	2	4	6	"	1	9	5	15	11	1	2	5	8	34	3	"	"	1	1
Cheribon	9	22	"	"	"	1	"	"	2	2	4	6	"	"	"	"	5	1	"	"	"	"
Tagal	17	8	"	"	"	2	"	"	3	1	2	3	"	"	"	"	10	"	"	"	"	"
Pekalongan	13	5	"	"	2	2	"	"	"	2	7	11	1	1	"	1	6	1	"	"	"	"
Samarang	100	99	3	2	16	15	"	1	20	21	33	42	3	1	16	24	66	13	"	"	4	1
Japara	12	15	"	"	"	1	"	"	2	"	7	5	"	"	"	"	5	"	"	"	1	"
Rembang	7	9	"	"	1	3	"	"	"	2	2	4	"	"	5	4	5	3	"	"	"	"
Soerabaija	169	154	4	9	10	17	2	1	10	11	40	36	3	1	21	16	224	11	"	1	14	1
Pasoeroean	53	48	2	1	5	2	1	1	4	7	21	15	"	"	1	"	13	1	"	"	"	"
Probolinggo	25	22	1	"	4	1	"	"	1	"	10	3	"	"	"	"	12	"	"	"	1	"
Bezoeki	21	31	"	"	4	3	1	"	3	2	10	9	"	"	2	5	11	1	"	"	"	"
Banjoemas	11	13	"	1	4	3	"	"	1	2	5	2	"	1	1	"	5	"	"	"	"	"
Bagelen	20	20	"	"	2	2	"	"	7	2	16	17	"	1	"	1	8	6	"	1	"	1
Kadoe	16	14	1	1	"	"	"	"	10	14	9	16	"	"	7	7	9	10	"	"	1	"
Djokjokarta	27	23	"	2	8	8	3	"	4	2	12	15	"	"	"	"	21	"	"	"	2	"
Soerakarta	31	32	3	1	11	8	1	1	10	5	36	31	2	1	5	4	26	5	"	"	"	1
Madioen	21	22	"	"	7	4	"	"	8	1	5	11	2	1	2	1	9	4	"	"	"	"
Kediri	27	25	1	2	2	4	"	"	2	1	10	16	"	"	1	4	17	4	"	"	2	"
Madura	9	3	"	"	"	"	"	"	1	1	2	6	1	"	1	1	2	2	"	"	"	"
Totalen voor Java en Madura	851	841	20	25	94	116	13	9	128	119	*b*) 288	*b*) 302	15	13	*b*) 78	*b*) 86	655	82	"	*c*) 3	38	*d*) 13
	1747				232				837				192				740				51	
Over 1898 waren de cijfers	836	859	38	26	101	120	3	4	102	109	310	288	5	7	67	82	583	59	5	2	38	9
	1759				228				809				161				649				47	

a) De opgaven hebben dus alleen betrekking tot Europeanen en met dezen gelijkgestelden (ook militairen) en tot die inlandsche Christenen, die zich aan de voorschriften omtrent het houden van de registers van den burgerlijken stand hebben onderworpen.

b) Naar gelang van het geboortejaar waren de hierbedoelde erkende of gewettigde kinderen te verdeelen als volgt:

Geboortejaar	Aantal in 1899 op Java en Madura: *erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	*erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Vrouwelijke kunne.	*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Vrouwelijke kunne.	Geboortejaar.	Aantal in 1899 op Java en Madura: *erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	*erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Vrouwelijke kunne.	*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Vrouwelijke kunne.
1859	1	1	"	"	1877	1	1	2	"
1861	"	1	"	"	1878	3	4	"	2
1865	"	1	"	"	1879	3	2	1	3
1866	"	2	"	"	1880	2	8	1	2
1867	1	"	"	"	1881	2	5	2	"
1868	"	1	"	"	1882	3	3	2	3
1870	"	2	2	"	1883	4	3	1	4
1871	"	2	"	"	1884	5	9	2	3
1872	"	1	"	1	1885	2	1	1	1
1873	"	2	"	"	1886	1	5	2	3
1874	"	"	"	1	1887	5	6	1	2
1875	1	2	"	"	1888	4	8	2	2
1876	4	1	"	"	1889	4	8	6	5

gedane inschrijvingen van geboorten, huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen

Sterfgevallen.																															
In Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van														Buiten Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van														Bovendien werd ingeschreven het navolg. aantal overl., niet in de voorg. kolommen gespecificeerd, omdat nopens afkomst of leeftijd geen voldoende gegevens bekend waren.		Totaal der ingeschreven sterfgevallen.	Gewesten.
nog geen 2 jaar.		2—10 jaar.		10—20 jaar.		20—40 jaar.		40—60 jaar.		60 jaar en daarboven.		Te zamen.		nog geen 2 jaar.		2—10 jaar.		10—20 jaar.		20—40 jaar.		40—60 jaar.		60 jaar en daarboven.		Te zamen.					
M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.		
"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	1	"	"	"	2	Bantam.
39	47	7	9	10	6	12	27	23	15	9	11	100	115	"	"	"	"	"	"	24	2	18	1	8	4	50	7	f) 3	g) 2	277	Batavia.
1	1	"	"	"	"	"	"	2	"	"	3	3	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	8	Krawang.
8	14	5	"	2	"	9	6	5	2	2	"	31	22	"	"	"	"	"	"	5	"	14	"	5	1	24	1	h) 4	"	82	Preanger Regentsch.
1	3	"	"	"	1	3	3	"	1	"	3	4	11	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	16	Cheribon.
3	6	1	"	"	1	"	1	1	3	"	3	5	14	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	19	Tagal.
2	1	"	"	"	"	"	1	1	1	1	4	4	7	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	1	"	3	"	"	"	14	Pekalong.
35	34	10	9	e) 5	7	14	16	20	10	4	11	88	87	"	"	"	"	"	"	22	1	24	2	2	"	48	3	i) 5	j) 1	m) 232	Samarang.
1	3	"	2	1	"	"	1	2	"	2	1	6	7	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	1	"	"	"	14	Japara.
2	2	"	"	"	"	1	"	1	"	"	2	4	4	"	"	"	"	"	"	1	1	2	"	1	"	4	1	"	"	13	Rembang.
43	33	10	4	5	1	24	13	20	3	6	10	108	64	"	"	"	"	2	1	14	1	17	4	9	"	42	6	"	"	n) 220	Soerabaija.
11	10	6	2	2	"	6	5	8	"	1	1	34	18	"	"	2	"	7	1	7	2	4	"	3	1	23	4	"	"	79	Pasoer.
3	2	"	1	2	"	"	1	5	"	1	2	11	6	"	"	"	"	"	"	1	"	7	2	1	"	9	2	"	"	m) 28	Proboling.
4	4	"	1	"	"	2	1	4	1	2	1	12	8	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	1	"	"	"	21	Bezoeki.
2	2	1	1	"	2	1	"	"	1	1	1	5	7	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	12	Banjoem.
4	8	"	1	3	"	"	2	3	2	1	1	11	14	"	"	"	"	"	"	1	"	5	"	4	"	10	"	"	"	35	Bagelen.
6	4	1	"	"	"	"	2	2	"	3	"	12	6	"	"	"	"	"	"	7	"	9	"	"	1	16	1	"	"	35	Kadoe.
14	7	3	2	2	2	4	4	3	2	3	2	29	19	"	"	"	"	1	"	5	2	1	"	"	1	7	3	k) 3	l) 1	62	Djokjok.
10	5	1	5	2	3	2	10	8	3	3	2	26	28	"	"	"	"	2	"	4	"	1	"	1	"	8	"	"	"	62	Soerakar.
3	4	"	"	2	"	2	"	1	1	1	1	9	6	"	"	"	"	"	"	2	"	1	"	2	"	5	"	"	"	20	Madioen.
7	6	1	1	"	"	1	3	4	"	2	"	15	10	"	"	"	"	"	"	2	"	2	"	"	"	4	"	"	"	29	Kediri.
1	2	1	"	"	"	"	"	3	"	1	"	6	2	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1	"	"	"	9	Madura.
200	198	47	38	36	23	81	97	116	45	43	59	523	460	"	"	2	"	12	2	97	9	109	9	38	9	258	29	15	4	1289	
205	191	44	40	29	27	97	66	88	57	49	59	512	440	2	1	1	"	7	1	71	8	102	9	44	10	227	29	18	1	1227	

Geboortejaar.	Aantal in 1899 op Java en Madura			
	erkende, vóór gemeld jaar geboren kinderen.		*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen.	
	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.
1890	13	6	5	1
1891	9	10	5	3
1892	15	17	5	3
1893	20	14	4	6
1894	17	13	4	7
1895	25	24	3	3
1896	21	29	11	11

Geboortejaar.	Aantal in 1899 op Java en Madura			
	erkende, vóór gemeld jaar geboren kinderen.		*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen.	
	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.
1897	51	35	6	10
1898	71	75	10	10
1899	128	119	15	12
Totalen . .	416	421	93	99
	837		192	

c) Alle 3 in 1898 gesloten. *d*) Van deze vonnissen was er 1 uitgesproken in 1894; met de 12 overige had dit in 1898 plaatsgehad.
e) Waarvan 1 in 1887 overleden.
f) Onder deze 3 mannen waren er 2 tusschen de 40 en 60 jaren wier geboorteplaats onbekend was, en 1 wiens leeftijd en geboorteplaats onbekend waren.
g) Van één dezer beide vrouwen waren geboorteplaats en leeftijd onbekend, terwijl van de andere (60 jaren of daarboven oud) de geboorteplaats onbekend was.
h) Onder deze 4 mannen waren er 3 wier leeftijd en geboorteplaats onbekend waren, terwijl van den vierde (69 jaren oud) de geboorteplaats onbekend was.
i) Onder deze 5 mannen waren er 2 buiten Indië en 1 in Indië geboren wier leeftijd onbekend was, terwijl van 2 mannen (respectievelijk tusschen 40 en 60 en boven de 60 jaren oud) de geboorteplaats onbekend was. *j*) De geboorteplaats dezer vrouw van 60 jaren of daarboven was onbekend.
k) Onder deze 3 mannen waren er 2 (respectievelijk 79 en 52 jaren oud) wier geboorteplaats onbekend was, terwijl van den derden leeftijd en geboorteplaats onbekend waren. *l*) De geboorteplaats dezer 60-jarige vrouw was onbekend.
m) Hieronder 1 persoon (in de ontvangen opgaven niet nader aangeduid) die in 1898 overleden was.
n) Hieronder 3 personen (in de ontvangen opgaven niet nader aangeduid) die in 1898 overleden waren.

Gewesten.	Aantal wettige geborenen. Mannelijke kunne.	Aantal wettige geborenen. Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegeven. Mannelijke kunne.	Levenloos aangegeven. Vrouwelijke kunne.	Aantal onwettige geborenen. Mannelijke kunne.	Aantal onwettige geborenen. Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegeven. Mannelijke kunne.	Levenloos aangegeven. Vrouwelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen in 1899 geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen in 1899 geboren. Vrouwelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen in vorige jaren geboren. Vrouwelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen in 1899 geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen in 1899 geboren. Vrouwelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen in vorige jaren geboren. Vrouwelijke kunne.	Huwelijken. Huwelijken waarbij man en vrouw beiden tot de Europeesche of met deze gelijkgestelde bevolking behoorden.	Huwelijken. Gemengde huwelijken (tusschen Europeanen of met dezen gelijkgestelden en inlanders of met dezen gelijkgestelden).	Huwelijken buitenslands gesloten in 1899.	Huwelijken buitenslands gesloten in vorige jaren.	In 1899 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden van 1899.	In 1899 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden van vorige jaren.
Buitenbezittingen.																						
Sumatra's Westkust: Padangsche Benedenlanden.	28	19	"	2	4	3	"	"	3	4	18	12	"	1	6	1	19	2	"	"	2	"
Sumatra's Westkust: Padangsche Bovenlanden. .	16	16	1	1	"	"	"	"	7	3	7	6	1	"	2	3	12	"	"	"	"	"
Sumatra's Westkust: Tapanoli. . .	6	9	"	"	"	"	"	"	"	"	2	1	"	"	1	2	4	1	"	"	"	"
Benkoelen	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Lampongsche Districten.	"	1	"	"	"	"	"	"	"	2	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Palembang	6	9	"	"	1	1	"	"	1	2	3	5	"	"	"	"	9	"	1	"	1	"
Oostkust van Sumatra	32	30	1	"	1	2	"	"	2	3	6	8	"	"	"	"	3	3	2	3	"	"
Atjeh en onderh. .	24	13	"	1	2	1	"	"	10	14	11	6	1	"	"	"	8	1	"	"	"	"
Riouw " " . .	4	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"
Banka	3	5	"	"	"	"	"	1	"	"	2	6	"	"	3	3	1	1	"	"	"	"
Billiton	2	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	10	13	"	"	4	4	"	"	5	4	10	5	"	"	"	"	5	"	"	"	"	"
Westerafdeeling van Borneo	5	5	"	1	"	"	"	"	1	"	6	2	"	"	2	1	"	2	"	"	"	"
Celebes en onderh. .	22	28	"	"	7	1	"	1	5	4	17	10	"	"	1	2	13	4	"	"	"	"
Menado: Minahassa, enz.	20	24	1	"	4	8	"	"	1	7	3	2	"	"	"	"	4	1	"	"	1	"
Menado: Gorontalo . .	5	7	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	3	"	"	"	"	"
Amboina.	30	39	1	"	3	6	"	"	4	6	5	12	2	"	"	"	5	11	"	"	1	"
Ternate	4	5	"	1	"	"	"	"	1	1	2	"	"	"	"	"	2	1	"	"	"	"
Timor en onderh. .	6	5	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Bali en Lombok . .	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"
Totalen voor de buitenbezittingen . .	226	236	4	6	26	26	"	2	40	50	o) 94	o) 78	4	1	o) 15	o) 12	90	27	3	p) 3	5	"
	472				54				262				32				123				5	
Over 1898 waren de cijfers	231	203	4	5	38	17	1	1	39	27	67	51	4	2	5	7	69	36	6	2	5	"
	443				57				184				18				113				5	

o) Naar gelang van het geboortejaar waren de hierbedoelde erkende of gewettigde kinderen te verdeelen als volgt:

Geboortejaar.	Aantal in 1899 in de buitenbezittingen: *erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	*erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Vrouwelijke kunne.	*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Vrouwelijke kunne.	Geboortejaar.	Aantal in 1899 in de buitenbezittingen: *erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	*erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Vrouwelijke kunne.	*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Vrouwelijke kunne.
1867	"	1	"	"	1889	2	1	"	"
1880	"	1	"	"	1890	3	2	1	1
1881	"	2	"	"	1891	2	3	"	"
1882	1	1	"	"	1892	2	6	1	1
1884	1	1	1	"	1893	6	3	2	1
1885	"	3	1	"	1894	5	5	1	1
1887	2	1	"	1	1895	7	4	3	2
1888	"	1	1	1	1896	10	1	2	"

Sterfgevallen.

In Indië geboren, die den leeftijd bereikten van: nog geen 2 jaar M.	V.	2—10 jaar M.	V.	10—20 jaar M.	V.	20—40 jaar M.	V.	40—60 jaar M.	V.	60 jaar en daarboven M.	V.	Te zamen M.	V.	Buiten Indië geboren, die den leeftijd bereikten van: nog geen 2 jaar M.	V.	2—10 jaar M.	V.	10—20 jaar M.	V.	20—40 jaar M.	V.	40—60 jaar M.	V.	60 jaar en daarboven M.	V.	Te zamen M.	V.	Bovendien werd ingeschr. het navolg. aantal overl., niet in de voorg. kolommen gespecificeerd, omdat nopens afkomst of leeftijd geen voldoende gegevens bekend waren. M.	V.	Totaal der ingeschreven sterfgevallen.	Gewesten.
5	1	2	„	1	1	3	2	6	1	2	1	19	6	„	„	„	„	„	„	17	„	3	„	„	„	20	„	s) 2	„	47	u) Sumatra's Westkust.
2	3	1	„	„	„	„	2	„	„	„	„	3	5	„	„	„	„	„	„	14	„	3	„	„	„	17	„	„	„	25	
„	1	„	„	„	„	2	„	„	„	„	„	2	1	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	1	„	„	4	
1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	1	„	2	„	„	„	3	Benkoelen.
„	„	„	1	„	„	„	1	„	„	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	1	„	2	„	„	„	4	Lampong. Distr.
„	4	„	„	„	„	2	„	„	„	1	„	3	4	„	„	„	„	„	„	3	2	2	„	1	„	6	2	s) 1	„	16	Palemb.
6	2	„	1	„	1	2	1	„	„	„	„	8	5	„	„	1	„	„	„	12	2	2	1	„	„	15	3	„	„	31	Oostk. van Sumatra.
2	5	„	2	„	„	5	„	„	„	„	„	7	7	„	„	„	„	„	„	56	„	3	„	„	„	59	„	t) 5	„	78	Atjeh en onderh.
„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	Riouw en onderh.
„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	1	„	„	„	2	Banka.
1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	Billiton.
5	3	1	„	„	„	1	„	2	„	1	„	10	3	„	„	„	„	„	„	4	1	2	„	1	„	7	1	„	„	21	Z. en O. afd. v. Borneo.
1	1	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	2	1	„	„	„	„	„	„	„	„	1	2	„	„	1	2	„	„	6	W. afd. v. Borneo.
1	5	„	6	„	2	1	6	3	„	3	4	8	23	„	„	„	„	„	1	„	3	„	2	„	„	„	6	„	„	37	Celebes en onderh.
q) 4	1	2	3	1	„	q) 3	q) 2	1	3	1	„	12	9	„	„	„	„	„	„	r) 3	„	„	„	1	„	4	„	„	„	25	Menado.
4	1	„	1	„	„	„	1	1	„	„	„	5	3	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	1	1	3	1	„	„	12	
17	7	1	3	1	„	6	1	9	4	1	8	35	23	„	„	„	„	„	„	5	„	2	„	„	„	7	„	„	„	65	Amboina.
2	1	„	„	„	„	2	1	„	1	„	„	4	3	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	1	„	2	„	„	„	9	Ternate.
„	1	„	„	„	„	1	„	2	„	„	2	3	3	„	„	„	„	„	„	1	1	1	„	„	„	2	1	„	„	9	Timor en onderh.
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	„	„	2	„	„	„	2	Bali en Lombok.
51	36	7	18	4	4	28	17	25	9	9	15	124	99	„	„	1	„	„	1	122	10	20	5	7	1	150	17	8	„	398	
65	31	11	5	5	4	23	12	15	16	18	20	137	88	3	1	„	„	4	7	166	5	23	3	5	2	201	18	40	„	484	

Geboortejaar.	Aantal in 1899 in de buitenbezittingen: *erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.
1897	14	12	„	2
1898	39	30	2	2
1899	40	50	4	1
Totalen . .	134	128	19	13
	262		32	

p) Waarvan 2 gesloten in 1895 en 1 in 1898.

q) Eén dezer personen was in 1898 overleden.

r) 2 hunner waren in 1898 overleden.

s) Geboorteplaats en ouderdom van dezen man waren onbekend.

t) Van 2 dezer mannen waren geboorteplaats en ouderdom onbekend; de 3 anderen, wier ouderdom onbekend was, waren buiten Nederlandsch-Indië geboren.

u) Hieronder 1 persoon (in de ontvangen opgaven niet nader aangeduid) in 1898 overleden.

GEW

waa

of daar

inricht

Serang
Tjilego
Pande
Menes.
Rangk

Welte
het c
huis)
Bata-
via
Meest
Bekas
Tange

Buiten

Poerw

Pre

Bando
Soeka
Tjiand
Tjitjal

[1])
uitgen
als sl
schaff
[2])
gevan
of pre
op he
a)
doet z
behoo
b)
c)
d)
e)
o.a.
58 bij
f)
582 h

(5. 8.)

BIJLAGE F.

(Zie hoofdst. F, § 5, van het verslag.)

STATISTIEK betreffende de landsgevangenissen [1]) en daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen in Nederlandsch-Indië over 1900.

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden: in de eigenlijke gevangenis.	in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900: der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	der opgenomenen in de hulplokalen.	der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging gewest zijnde zieke gevangenen.	der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal gedurende 1900 onder de gevangenen voorgekomen — ziektegevallen betrekking hebbende tot de: opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	sterfgevallen betrekking hebbende tot de: opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal inlandsche gevangenen die in 1900 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden. [2])	Aantal der in 1900 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1900 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. a)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Bantam.																
Serang	280	„	115	„	„	„	„	„	12	„	„	„	1	„	34	29 (4)
Tjilegon	60	„	59	„	„	„	19	„	„	„	„	„	„	„	2	3 (1)
Pandeglang	80	„	41	„	„	„	61	„	„	„	„	„	„	„	3	3
Menes	60	„	9	„	„	„	31	„	„	„	„	„	„	„	1	1
Rangkas Betoeng	80	„	39	„	„	„	83	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Batavia.																
Weltevreden (civiel gedeelte van het civiel en militair gevangenhuis)	145	„	22	„	b) †	„	c) 94	„	c) 193	„	„	„	„	„	„	„
Batavia dwangarbeiderskwartier	720	d) 80	446	43	1	e) 142	f) 683	g) „	h) 741	g) „	„	1	32	„	26	25 (5)
Batavia inlandsche gevangenis	400	„	327	„	1	„	445	„	590	„	„	„	25	„	45	25 (5)
Meester-Cornelis	260	„	289	„	†	„	147	„	51	„	„	„	3	„	10	5
Bekassi	96	„	63	„	„	„	37	„	„	„	„	„	„	„	2	2
Tangerang	300	„	197	„	„	„	165	„	„	„	2	„	„	„	1	2 (†)
Buitenzorg gevangenis	259	„	234	„	„	„	264	„	„	„	4	„	„	„	66	31 (14)
Buitenzorg berriberri-gesticht	i) 1640	„	j) 367	„	„	„	k) †	„	„	„	18	„	„	„	„	„
Krawang.																
Poerwakarta	400	l) 100	406	85	3	„	m) 489	„	51	„	„	„	9	„	31	30 (10)
Preanger Regentschappen.																
Bandong	n) 254	„	280	„	11	„	104	„	98	„	1	„	15	„	48	51 (†)
Soekaboemi	o) 100	„	43	„	†	„	14	„	8	„	„	„	„	„	2	1
Tjiandjoer	100	„	49	„	†	„	„	„	28	„	„	„	„	„	8	8
Tjitjalengka	85	„	44	„	„	„	138	„	„	„	„	„	„	„	2	2

[1]) Aldus genoemd in tegenstelling met de districtsgevangenissen, welke — uitgenomen zeer enkele — niet als eigenlijke gevangenissen zijn te beschouwen, als slechts dienende om doortrekkende gevangenen een nachtverblijf te verschaffen (soms ook ter voorloopige aanhouding van wegens misdrijf verdachten).

[2]) Ontvluchtingen uit de gevangenissen zelven vonden in 1900 plaats uit 10 gevangenissen op Java en 22 in de buitenbezittingen. Van de 102 veroordeelden of preventief in hechtenis gestelden, die aldus wisten te ontsnappen, waren er op het einde des jaars 34 weder gevat.

a) Het tusschen ( ) geplaatste cijfer (reeds in het andere getal begrepen) doet zien hoevelen van de in 1900 teruggekeerde of teruggebrachte gevangenen behoorden tot hen, die vóór dat jaar waren ontvlucht.

b) Waar men een † vindt ingevuld, ontbreken de gegevens.

c) Dit cijfer duidt het aantal ziekte*dagen* aan.

d) Hulpdwangarbeiderskwartier te Weltevreden.

e) Deze veroordeelden waren gedetacheerd bij verschillende inrichtingen, o. a. 21 bij het stadsverband, 30 bij het militair hospitaal te Weltevreden en 58 bij verschillende kustlichtetablissementen.

f) Tegen 1245 in 1899 op eene gemiddelde bevolkingssterkte in dat jaar van 582 hoofden.

g) Begrepen onder de opgaaf in kolom 10.

h) Hieronder 42 berriberrilijders, die uit Atjeh, en een gelijk getal die van andere plaatsen naar Batavia werden geëvacueerd, meerendeels met verdere bestemming naar het gesticht te Buitenzorg.

i) Hieronder 49 plaatsen voor vrouwelijke patiënten.

j) Bij het einde van 1900 beliep de verpleegsterkte 251, tegen 477 op ult. 1899.

k) Het aantal ziektegevallen is niet opgegeven. Als geheel genezen konden in 1900 worden ontslagen 159 lijders, tegen 69 in 1899, toen de gemiddelde dagelijksche sterkte 591 bedroeg.

l) Een lokaal van bamboe, in het begin van het jaar naast de gevangenis opgetrokken om aan de heerschende overbevolking tegemoet te komen.

m) Onder de verpleegde zieke gevangenen leden er 127 aan malaria en 3 aan berriberri, welke laatsten naar Buitenzorg werden geëvacueerd.

n) Met de uitbreiding dezer gevangenis (zie noot m van bijlage G van het vorig verslag) kwam men in 1900 gereed.

o) Deze gevangenis werd tengevolge van de in Januari 1900 plaats gehad hebbende aardbeving tijdelijk onbewoonbaar. De gevangenen werden naar het inlandsch ziekengesticht overgebracht.

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden: in de eigenlijke gevangenis.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden: in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900: der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900: der opgenomenen in de hulplokalen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900: der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900: der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal gedurende 1900 onder de gevangenen voorgekomen — ziektegevallen betrekking hebbende tot de: opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	ziektegevallen: opgenomenen in de hulplokalen.	ziektegevallen: buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ziektegevallen: ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	sterfgevallen betrekking hebbende tot de: opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	sterfgevallen: opgenomenen in de hulplokalen.	sterfgevallen: buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	sterfgevallen: ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal inlandsche gevangenen die in 1900 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden.	Aantal der in 1900 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1900 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. a)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Soemedang	77	„	50	„	„	„	70	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tassikmalaija	161	„	59	„	„	„	67	„	„	„	„	„	„	„	4	6 (†
Manondjaija (Soekapoera)	132	„	13	„	„	„	53	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Garoet (Limbangan)	78	„	39	„	†	„	„	„	46	„	„	„	„	„	4	2
Mangoenredja (Soekapoera Kollot)	75	„	14	„	„	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Cheribon.																
Cheribon	350	60	340	30	„	„	754	„	„	„	20	„	„	„	41	26
Indramaijoe	220	„	133	„	„	„	118	„	„	„	3	„	„	„	12	11
Madjalengka	115	„	69	„	„	„	90	„	„	„	„	„	„	„	4	3
Koeningan	70	„	52	„	„	„	21	„	2	„	„	„	„	„	„	„
Tjiamis	70	„	32	„	„	„	148	„	„	„	„	„	„	„	4	6 (2
Tagal.																
Tagal	300	„	196	„	„	„	396	„	„	„	12	„	„	„	14	10
Brebes	313	„	206	„	„	p) 72	q) 3602	„	„	q) 2259	2	„	„	1	r) 34	s) 29 (7)
Pamalang	136	108	85	58	„	„	148	„	12	„	2	„	1	„	10	7
Pekalongan.																
Pekalongan	300	„	280	„	„	„	171	„	„	„	10	„	„	„	38	37 (6
Batang	190	„	143	„	„	„	94	„	„	„	3	„	„	„	8	10 (5
Samarang.																
Samarang: centrale gevangenis	340	„	58	„	1	„	t) 411	„	22	„	„	„	„	„	„	„
Samarang: dwangarbeiderskwartier	600	„	50	„	2	5	93	„	26	„	1	„	„	„	8	5 (3
Samarang: inlandsche gevangenis	400	„	264	„	22	„	„	„	u) 294	„	„	„	10	„	10	3
Samarang: centrale gevangenis voor vrouwen	250	„	166	„	7	„	v) 454	„	33	„	„	„	2	„		
Kendal	200	„	212	„	†	„	„	„	67	„	„	„	6	„	16	13 (1
Demak	200	„	85	„	„	„	64	„	„	„	3	„	„	„	2	2
Poerwodadi	263	„	111	„	„	„	194	„	„	„	1	„	„	„	3	1
Ambarawa	152	„	54	„	„	„	„	„	27	„	„	„	1	„	2	2
Salatiga	100	„	82	„	„	„	23	„	10	„	„	„	1	„	3	3 (1
Japara.																
Patti	250	„	150	„	„	„	w) 99	„	„	„	2	„	„	„	41	35 (9
Joana	200	„	105	„	„	„	w) 125	„	„	„	1	„	„	„	4	4
Koedoes	200	„	184	„	„	„	w) 173	„	„	„	3	„	„	„	6	5
Japara	300	„	173	„	„	„	w) 356	„	„	„	1	„	„	„	4	3
Rembang.																
Rembang	362	„	196	„	„	„	540	„	„	„	6	„	„	„	1	3 (2
Toeban	600	„	353	„	„	123	292	„	3	„	2	„	1	„	27	26 (3
Bodjonegoro	320	„	303	„	„	55	88	„	„	„	„	„	„	„	20	14 (2
Blora	300	„	188	„	„	49	213	„	„	1	1	„	„	„	19	5 (2
Soerabaija.																
Soerabaija: inlandsche gevangenis tevens dwangarbeiderskwartier	x) 1224	„	ij) 501	„	†	„	„	„	z) 1076	„	„	„	23	„	66	41 (9

p) Deze bij de irrigatiewerken te Notok tewerkgestelde veroordeelden hielden verblijf in eene keet te Baros met eene maximum-plaatsruimte voor 200 man.
q) Dit cijfer duidt het aantal ziekte*dagen* aan.
r) Hieronder 20 van de tewerkgestelden bij de in noot p bedoelde irrigatiewerken.
s) Als voren 14 (2 hunner waren vóór 1900 van het werk gedrost.
t) Tegen 137 in 1899. Evenals toen waren ook nu weder de zieken grootendeels malaria-lijders.
u) De meeste dezer verpleegden waren reeds met ziekten behept, toen zij in de gevangenis werden opgenomen (voornamelijk wonden en venerische ziekten).
v) Hieronder 256 gevallen van malaria.

w) In de vier gevangenissen in Japara hadden respectievelijk 26, 16, 35 en 43 verpleegden aan malaria en respectievelijk 2, 5, 2 en 16 verpleegden aan (niet nader aangeduide) infectie-ziekten geleden.
x) Hiervan 1200 plaatsen voor inlanders en 24 voor Europeanen.
ij) Allen inlanders. Het aantal Europeesche gevangenen bedroeg op 1 Januari 1900 9 en op ult. van dat jaar 16. Van de 67 Europeesche gevangenen, die zich in den loop van het jaar in de gevangenis bevonden, moesten 4 gedurende korteren of langeren tijd in het hospitaal verpleegd worden, terwijl een preventief gevangene naar het krankzinnigengesticht moest worden overgebracht.
z) De meeste gevangenen leden aan koortsen, buikaandoeningen, huid- en oogziekten.

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden		Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900				Aantal gedurende 1900 onder de gevangenen voorgekomen								Aantal inlandsche gevangenen die in 1900 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden.	Aantal der in 1900 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1900 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. a)
							ziektegevallen				sterfgevallen					
							betrekking hebbende tot de									
	in de eigenlijke gevangenis.	in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	der opgenomenen in de hulplokalen.	der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging gewest zijnde zieke gevangenen.	der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging gewest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging gewest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Sidoardjo	400	″	290	″	″	″	42	″	″	″	1	″	″	″	24	12 (3)
Grissee	131	″	70	″	1	″	″	″	aa) 61	″	bb) 1	″	2	″	″	″
Modjokerto	200	170	67	90	″	″	cc) 110	dd) 47	″	″	ee) 7	ee) 3	″	″	43	52 (18)
Djombang	200	″	322	″	″	″	ff) 236	″	″	″	13	″	″	″	16	18 (12)
Sidaijoe	90	75	56	66	″	″	28	15	″	″	1	″	″	″	1	1
Lamongan	100	60	85	21	″	″	54	″	″	″	″	″	″	″	4	2 (2)
Sangkapoera (Bawean)	20	″	4	″	″	″	6	″	″	″	″	″	″	″		″
Pasoeroean.																
Pasoeroean	300	″	197	″	″	2	94	″	″	″	2	″	″	″	22	16 (3)
Malang	508	″	448	″	3	26	364	″	†	8	1	″	4	″	82	39 (13)
Bangil	165	″	135	″	″	″	206	″	″	″	″	″	″	″	7	7 (1)
Probolinggo.																
Probolinggo	200	″	224	″	″	″	gg) 97	″	″	″	3	″	″	″	″	1 (1)
Kraksaän	300	″	225	″	″	″	gg) 183	″	″	″	9	″	″	″	14	11 (1)
Loemadjang	200	″	234	″	6	″	65	″	100	″	″	″	7	″	57	44 (5)
Bezoeki.																
Bezoeki	170	″	51	″	″	″	hh) 45	″	″	″	3	″	″	″	5	4 (1)
Sitoebondo	200	″	122	″	″	″	hh) 42	″	1	″	4	″	″	″	15	9
Bondowosso	200	″	142	″	″	″	hh) 46	″	″	″	2	″	″	″	13	10
Djember	100	100	83	90	″	″	hh) 8	15	″	″	2	5	″	″	16	10 (2)
Banjoewangi	40	44	15	25	″	″	hh) 24	″	″	″	″	″	″	″	3	2
Soekaradja	75	″	8	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Banjoemas.																
Banjoemas	288	″	243	″	″	″	ii) 321	″	″	″	2	″	″	″	15	12 (1)
Poerwokerto	300	″	162	″	″	″	ii) 145	″	″	″	″	″	″	″	9	7
Poerbolinggo	jj) 225	″	348	″	″	″	ii) 480	″	″	″	2	″	″	″	6	6
Bandjarnegara	150	74	112	44	″	″	ii) 242	168	″	″	3	″	″	″	9	8
Tjilatjap	300	″	273	″	3	10	ii) 485	″	361	″	″	″	7	″	6	3
Bagelen.																
Poerworedjo	170	″	86	″	″	2	65	″	″	″	″	″	″	″	1	″
Koetoardjo	125	″	120	″	″	″	98	″	″	″	2	″	″	″	″	″
Keboemen	150	″	163	″	″	″	232	″	″	″	7	″	″	″	5	5
Karang-Anjar	100	30	56	44	″	″	67	1	″	″	″	1	″	″	6	7 (1)
Wonosobo	150	30	99	″	″	″	124	″	″	″	1	″	″	″	1	1 (1)
Kadoe.																
Magelang	841	″	405	″	″	58	65	″	″	″	5	″	″	″	54	36 (7)
Temanggoeng	100	″	100	″	″	″	112	″	″	″	″	″	″	″	2	5 (3)
Djokjokarta.																
Djokjokarta	722	″	526	″	2	″	″	″	kk) 894	″	″	″	13	″	43	21

aa) Hieronder 8 gevallen van malaria en 3 van knokkelkoorts.
bb) Zelfmoord.
cc) Hieronder 28 gevallen van malaria, 29 van dysenterie en 1 van berriberri.
dd) Hieronder 2 gevallen van malaria en 25 van dysenterie.
ee) Van de overledenen had 1 aan malaria en 1 aan berriberri geleden, terwijl 5 dysenterie hadden gehad.
ff) Hieronder 32 gevallen van koorts en 3 van berriberri; de lijders aan laatstgenoemde ziekte werden naar Buitenzorg opgezonden.
gg) Hieronder respectievelijk 60 en 130 koortslijders.
hh) Het aantal gevallen van malaria, aan welke ziekte te Djember 2 gevangenen overleden, in deze vijf gevangenissen bedroeg respectievelijk 30, 22, 13, 15 en 1. In de gevangenissen te Bezoeki, Sitoebondo en Banjoewangi kwamen respectievelijk 3, 4 en 2 gevallen van berriberri voor, alle zonder doodelijken afloop.
ii) In de gevangenissen in de residentie Banjoemas kwamen respectievelijk 129, 50, 221, 168 en 208 gevallen van malaria voor. In die te Tjilatjap leden bovendien 455 gevangenen aan schurft.
jj) In den aanvang van 1901 zou een aanvang worden gemaakt met de oprichting van hulplokalen, ten einde aan de heerschende overbevolking tegemoet te komen.
kk) Hieronder 749 gevallen van koorts, aan welke ziekte 10 lijders bezweken.

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden: in de eigenlijke gevangenis.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden: in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900: der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900: der opgenomenen in de hulplokalen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900: der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900: der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal gedurende 1900 onder de gevangenen voorgekomen ziektegevallen betrekking hebbende tot de: opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	ziektegevallen: opgenomenen in de hulplokalen.	ziektegevallen: buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ziektegevallen: ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal gedurende 1900 onder de gevangenen voorgekomen sterfgevallen betrekking hebbende tot de: opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	sterfgevallen: opgenomenen in de hulplokalen.	sterfgevallen: buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	sterfgevallen: ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal inlandsche gevangenen die in 1900 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden.	Aantal der in 1900 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1900 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. a)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Soerakarta.																
Soerakarta { nieuwe gevangenis	500	»	272	»	»	»	ll) 100	»	»	»	ll) 9	»	»	»	20	18 (3)
Soerakarta { oude gevangenis	120	»	137	»	»	»		»	»	»		»	»	»	»	»
Sôekoardjo	40	»	16	»	»	»	4	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sragen	80	»	91	»	»	»	67	»	»	7	»	»	»	»	10	»
Boijolali	60	120	24	52	»	»	38	60	»	»	1	»	»	»	4	21 (2)
Klatten	150	108	142	55	»	»	1	50	»	»	»	1	»	»	8	3 (1)
Wonogiri	100	»	96	»	»	»	70	»	»	»	1	»	»	»	2	1
Karang-Anjar	30	»	24	»	»	»	9	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Madioen.																
Madioen	209	»	129	»	»	»	80	»	»	»	»	»	»	»	2	2
Ngawi	278	»	155	»	»	5	32	»	»	»	»	»	»	»	4	2
Magettan	176	»	147	»	»	»	67	»	»	»	1	»	»	»	9	6
Ponorogo	252	»	153	»	»	»	165	»	»	»	»	»	»	»	4	4
Patjitan	100	»	80	»	»	»	149	»	»	»	1	»	»	»	1	1
Kediri.																
Kediri	400	»	282	»	»	6	mm) †	»	»	»	7	»	»	»	40	22 (9)
Toeloeng Agoeng	250	»	188	»	»	»	nn) 246	»	»	»	»	»	»	»	13	7
Trenggalek	228	»	194	»	»	»	nn) 245	»	»	»	1	»	»	»	5	1 (1)
Ngandjoek	250	»	260	»	»	8	105	»	6	»	»	»	6	»	12	10 (3)
Blitar	350	»	295	»	»	»	nn) 117	»	»	»	1	»	»	»	20	11 (7)
Madura.																
Pamakassan	150	»	197	»	»	»	326	»	»	»	1	»	»	»	2	3 (1)
Bangkallan	400	100	365	30	»	»	oo) 660	9	»	»	4	3	»	»	6	8 (2)
Sampang	150	»	281	»	»	»	369	»	»	»	18	»	»	»	5	4
Sumanap	150	»	111	»	2	»	122	»	8	»	»	»	1	»	10	9
Kangean	30	»	17	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	1
Sapoedi	30	»	4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sumatra's Westkust.																
Padang { inlandsche gevangenis en dwangarbeiderskwartier	pp) 1000	»	800	»	»	qq) 330	rr) 1497	»	»	»	ss) 59	»	»	»	41	35
Loeboe Begaloeng	50	»	47	»	»	»	31	»	4	»	»	»	»	»	3	7 (4)
Poeloe Tello	20	»	4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Aijer Bangies	21	»	9	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Rau	11	»	3	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Priaman	60	»	50	»	»	15	16	»	»	»	»	»	»	»	4	2
Loeboe Basoeng	28	35	27	23	»	»	30	4	»	»	»	»	»	»	»	»
Loeboe Alang	35	»	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Kajoetanam tt)	23	»	21	»	»	»	16	»	»	»	1	»	»	»	4	3 (1)
Painan	50	»	17	»	»	»	23	»	»	»	»	»	»	»	2	4 (†)
Pau	30	»	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Assam Koembang	20	»	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Balei Selasa tt)	50	»	12	»	»	»	103	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Indrapoera tt)	40	»	7	»	»	»	4	»	»	»	»	»	»	»	1	»
Fort de Kock	100	uu) 200	117	137	76	65	»	c) 24737	c) 27860	»	»	»	42	»	6	9 (3)

ll) De opgegeven ziekte- en sterfgevallen betreffen ook andere verpleegden dan gevangenen, namelijk behoeftige krankzinnigen. Onder dezen kwamen 59 ziektegevallen voor, waaronder 2 met doodelijken afloop.

mm) Het totaal aantal ziektegevallen is niet op te geven. Men vindt echter vermeld dat er o. a. 13 gevallen van malaria, even zooveel gevallen van syphilis en 69 van venerische ziekten voorkwamen.

nn) In deze drie gevangenissen kwamen respectievelijk 82, 96 en 17 gevallen van malaria voor.

oo) Hieronder vele gevallen van malaria, 4 van lepra en 13 van berriberri.

pp) Namelijk 400 plaatsen in de eigenlijke gevangenis (daaronder 6 voor Europeanen) en 600 in het dwangarbeiderskwartier.

qq) Deze veroordeelden waren gehuisvest in tijdelijke kwartieren, namelijk aan de Emmahaven 140, te Boekit Poetoes 90 en te Si Goentoer 100.

rr) Tegen 2465 in 1899 op een in beide jaren nagenoeg gelijke dagelijksche sterkte. Bepaaldelijk het aantal berriberrilijders verminderde sterk (26 in 1900 tegen 247 in 1899). Verder kwamen 383 gevallen van malaria en 228 gevallen van dysenterie en buikziekten voor.

ss) Tegen 229 in 1899.

tt) Te dezer plaatse werd in 1900 eene nieuwe gevangenis gebouwd en opgeleverd.

uu) Deze hulplokalen zijn twee achter de eigenlijke gevangenis van tijdelijke materialen gebouwde loodsen, bestemd voor de naar Fort de Kock geëvacueerde zieken.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage F.]

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden: in de eigenlijke gevangenis.	in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900: der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	der opgenomenen in de hulplokalen.	der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal gedurende 1900 onder de gevangenen voorgekomen ziektegevallen betrekking hebbende tot de opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	sterfgevallen betrekking hebbende tot de opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal inlandsche gevangenen die in 1900 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden. *)	Aantal der in 1900 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1900 vrijwillig of gedwongen terugkeerden.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Manindjoe	vv) 〃	20	〃	12	〃	10	〃	6	〃	3	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Palembaijan	18	40	20	33	7	149	〃	ww) †	26	ww) †	〃	〃	5	3	24	20
Loeboe Sikaping	34	〃	30	〃	〃	35	34	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃
Taloe	20	〃	16	〃	〃	119	xx) †	〃	〃	〃	2	〃	〃	〃	5	5
Bondjol	10	50	6	30	〃	〃	〃	ww) †	1	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃
Fort van der Capellen	70	〃	32	〃	〃	〃	14	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	5	5
Singkarah	25	〃	30	〃	〃	〃	14	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	13	13 (1)
Boea	8	〃	3	〃	〃	〃	15	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Sidjoendjoeng	10	〃	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Sawah Loento, landsgevangenis	24	〃	62	〃	〃	〃	†	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Sawah Loento, dwangarbeiderskwartier	ijij) 2540	〃	2425	〃	〃	〃	zz) 7470	〃	〃	〃	zz) 168	〃	〃	〃	1331	1308(12
Paijakombo	70	〃	90	〃	〃	〃	10	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	3	8 (†)
Soeliki	10	〃	3	〃	〃	37	2	〃	〃	5	〃	〃	〃	〃	1	〃
Kotta Baroe	vv) 〃	8	〃	3	〃	〃	〃	2	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Bangkinang	vv) 〃	30	〃	12	〃	〃	〃	23	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Solok	50	〃	28	〃	20	140	〃	〃	143	〃	〃	〃	14	〃	24	24
Koebang nan Doea	10	〃	2	〃	〃	27	19	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	8	2
Alahan Pandjang	24	〃	7	〃	〃	50	8	〃	†	〃	〃	〃	3	〃	14	10
Moeara Laboe	12	〃	11	〃	〃	〃	14	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Padang Pandjang	82	〃	79	〃	1	10	35	〃	15	〃	2	〃	1	〃	5	8 (†)
Soepajang	10	〃	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Padang Sidempoean	75	〃	39	〃	〃	〃	aaa) 18	〃	2	〃	1	〃	〃	〃	10	6 (1)
Penjaboengan tt)	20	〃	10	〃	〃	〃	9	〃	〃	〃	2	〃	〃	〃	〃	〃
Kotta Nopan	15	〃	8	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Sipirok	20	〃	3	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	〃
Moeara Sama	15	〃	2	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Moeara Sipongi	15	〃	4	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Siboga	50	150	21	90	〃	〃	bbb) 92	†	〃	〃	2	3	〃	〃	6	〃
Baros	30	〃	9	〃	〃	〃	ccc) 24	〃	4	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Singkel	25	〃	9	〃	〃	〃	36	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Batang Taro	20	120	10	37	〃	〃	〃	ddd) 41	8	〃	〃	〃	〃	〃	12	9
Goenoeng Sitoli (Nias)	20	〃	31	〃	〃	〃	90	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	2	2
Taroetoeng	25	〃	14	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Baligé	15	25	7	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Goenoeng Toea	24	〃	3	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Natal tt)	25	〃	7	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Benkoelen.																
Benkoelen	190	〃	135	〃	〃	25	80	〃	〃	〃	2	〃	〃	〃	10	8 (2)
Taba Penandjong (Ommelanden van Benkoelen)	40	〃	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Laïs	70	15	70	10	〃	34	53	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	23	20
Mokko Mokko	38	〃	30	〃	〃	2	41	〃	〃	〃	2	〃	〃	〃	3	〃
Loeboe Lintang (Seloema)	30	〃	23	〃	〃	25	71	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	1	〃
Manna	40	〃	44	〃	〃	79	594	〃	〃	〃	3	〃	〃	〃	16	13
Hulpkwartier te Tandjong Sakti	15	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Bintoehan (Kauer)	38	〃	17	〃	〃	〃	35	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	1	〃
Kroë	38	〃	25	〃	〃	〃	87	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	†	11 (2)
Lampongsche Districten.																
Telok Betong	70	50	40	〃	〃	〃	75	〃	〃	〃	4	〃	〃	〃	12	1
Tandjong Karang (afdeeling Ommelanden)	30	140	30	36	†	〃	408	〃	29	〃	〃	〃	〃	〃	8	〃
Goenoeng Soegih (Sepoetih)	20	16	20	3	〃	〃	18	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	8	〃
Soekadana (Sekampong)	35	〃	9	〃	〃	〃	6	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃

vv) Te Manindjoe, te Kotta Baroe en te Bangkinang (Sumatra's Westkust), te Sabang (Atjeh), te Soekadana (Westerafdeeling van Borneo) en te Soemalata (Menado) bestaan geen eigenlijke gevangenissen, doch doen als zoodanig uitsluitend hulplokalen dienst.

ww) Van het aantal ziektegevallen is geen aanteekening gehouden. Slechts is gemeld dat het dagelijks gemiddeld p.m. 3.5 pct. van de sterkte bedroeg.

xx) Van het aantal ziektegevallen is geen aanteekening gehouden. Bij ontstentenis van een geneesheer werden ernstig zieke gevangenen (een 9-tal) naar Loeboe Sikaping opgezonden.

ijij) Loodsen van tijdelijke materialen, waarvan er naar behoefte worden bijgebouwd.

zz) De gezondheidstoestand was hier gunstiger dan in 1899 toen men 8434 ziekte- en 187 sterfgevallen telde op eene aanmerkelijk geringere dagelijksche sterkte (1934). Koortsen, buikziekten en wonden waren de meest voorkomende ziekten. Het cijfer der naar Padang of Fort de Kock geëvacueerden was in 1900 beduidend minder dan het jaar te voren (ruim 500 tegen 1748).

aaa) Hieronder 14 gevallen van malaria.

bbb) Als voren 39.

ccc) Allen malaria-lijders.

ddd) Hieronder 22 gevallen van malaria.

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden: in de eigenlijke gevangenis.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden: in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900: der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900: der opgenomenen in de hulplokalen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900: der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900: der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal gedurende 1900 onder de gevangenen voorgekomen ziektegevallen betrekking hebbende tot de: opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	ziektegevallen: opgenomenen in de hulplokalen.	ziektegevallen: buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ziektegevallen: ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	sterfgevallen betrekking hebbende tot de: opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	sterfgevallen: opgenomenen in de hulplokalen.	sterfgevallen: buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	sterfgevallen: ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal inlandsche gevangenen die in 1900 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden.	Aantal der in 1900 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1900 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. a)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Menggala (Toelang Bawang)	30	„	32	„	„	20	35	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Kalianda (Ketimbang)	20	„	8	„	„	„	9	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Kotta Agoeng (Semangka)	15	4	15	3	„	11	29	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Palembang.																
Palembang	200	„	103	„	†	12	„	„	135	„	„	„	„	„	15	10 (1)
Tandjong Radja	50	„	88	„	„	„	133	„	„	„	„	„	„	„	16	16
Sekajjoe	40	„	28	„	„	„	4	„	„	„	„	„	„	„	4	2
Talang Betoetoe	60	„	30	„	„	„	25	„	2	„	1	„	„	„	17	21 (†)
Moeara Doea	50	„	43	„	„	„	176	„	„	„	1	„	„	„	4	2
Batoe Radja	30	„	39	„	„	„	62	„	„	„	„	„	„	„	6	9 (†)
Banding Agoeng	20	„	9	„	„	„	12	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Lahat	100	„	48	„	4	12	19	„	32	„	„	„	1	„	12	12 (2)
Moeara Enim tt)	30	„	21	„	„	„	36	„	„	„	1	„		„	3	3
Bandar (Pasoemahlanden)	50	„	49	„	„	4	70	„	„	„	4	„	„	„	13	6
Boengamas	25	„	15	„	„	1	20	„	1	„	„	„	„	„	10	6
Tebing Tinggi	73	„	31	„	„	„	59	„	„	„	4	„	„	„	8	9 (2)
Talang Padang (Ampat Lawang)	40	„	37	„	„	„	17	„	„	„	7	„	„	„	2	1
Kepahiang (Redjang en Lebong)	40	„	86	„	„	„	132	„	„	„	2	„	„	„	75	72 (1)
Soeroelangoen (Rawas)	25	„	12	„	„	„	9	„	„	„	2	„	„	„	2	1 (1)
Moeara Bliti (Moesi Oeloe)	25	„	23	„	„	„	9	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Padang Oelak Tanding (Sindang-streken)	25	„	36	„	„	„	179	„	„	„	1	„	„	„	50	32 (2)
Djambi	40	„	30	„	„	„	35	„	„	„	2	„	„	„	4	5 (2)
Oostkust van Sumatra.																
Medan	372	„	342	„	23	44	eee) 724	„	588	„	„	„	44	„	54	28 (4)
Laboean Deli	100	80	80	„	12	21	400	„	„	84	15	„	„	2	6	4
Bindjei (Boven-Langkat)	400	„	180	„	19	45	„	„	391	„	„	„	26	„	32	9
Tandjong Poera (Beneden-Langkat)	100	„	140	„	16	73	260	„	40	11	48	„	17	2	84	26 (3)
Pangkallan Brandan (Beneden-Langkat) fff)	†	„	†	„	„	„	†	„	„	„	†	„	„	„	†	†
Loeboe Pakam (Serdang)	150	„	146	„	93	65	262	„	425	„	15	„	20	„	35	20
Seroewajj (Tamiang)	25	100	47	67	9	6	38	83	241	„	„	„	2	„	26	14 (2)
Tebing Tinggi (Padang en Bedagei)	100	50	130	„	5	86	185	„	129	„	„	„	13	„	19	14
Laboean Roekoe (Batoe Bara)	100	„	44	„	„	26	81	„	„	„	6	„	„	„	23	17 (2)
Tandjong Balei (Assahan)	150	„	60	„	9	28	„	„	158	„	„	„	11	„	8	8 (1)
Laboean Bilik (Laboean Batoe)	60	„	15	„	„	„	66	„	„	„	1	„	„	„	2	1
Bengkalis	100	„	31	„	†	„	„	„	28	„	„	„	1	„	„	„
Tanah Poetih	25	„	9	„	„	„	1	„	„	„	1	„	„	„	1	1
Siak	30	„	11	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	1	1 (1)
Atjeh en onderhoorigheden.																
Koeta Radja	100	„	89	„	†	„	„	„	163	„	„	„	4	„	2	2
Oeleë Lheuë	40	„	19	„	„	„	„	„	3	„	„	„	„	„	2	1
Sigli tt)	80	80	80	19	„	„	76	7	„	„	2	„	„	„	1	„
Idi	30	„	27	„	„	„	10	„	„	„	„	„	„	„	2	1
Sabang (Poeloe Wé)	vv) „	50	„	†	†	†	„	†	†	†	„	†	†	†	†	†
Dwangarbeiders, toegevoegd aan de krijgsmacht	....	600	„	260	49	1510	„	3079	1203	†	„	2	54	77	207	107 (12)
Riouw en onderhoorigheden.																
Tandjong Pinang	200	-	63	„	„	„	ggg) 145	„	„	„	„	„	„	„	5	2 (1)
Lingga	15	„	14	„	„	„	hhh) 4	„	„	„	hhh) 4	„	„	„	3	3
Ringat (Indragiri)	15	„	3	„	„	„	3	„	„	„	2	„	„	„	1	
Tandjong Balei (afd. Karimon)	15	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Bojan (afd. Battam)	15	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„

eee) De gezondheidstoestand was in de residentie Oostkust van Sumatra ook buiten de gevangenissen ongunstiger dan in 1899. De cholera bleef in 1900 vele slachtoffers eischen (te Medan, Laboean Deli, Bindjei en Tandjong Poera te zamen stierven daaraan 50 gevangenen), terwijl ook de berriberri bij tusschenpoozen vrij hevig optrad.

fff) Te Pangkallan Brandan werd in 1900 een gehuurd gebouw tot gevangenis ingericht.

ggg) Hieronder 131 gevallen van malaria.

hhh) Alle vier berriberri-lijders.

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden		Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900				Aantal gedurende 1900 onder de gevangenen voorgekomen								Aantal inlandsche gevangenen die in 1900 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden.	Aantal der in 1900 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1900 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. a)
							ziektegevallen				sterfgevallen					
							betrekking hebbende tot de									
	in de eigenlijke gevangenis.	in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	der opgenomenen in de hulplokalen.	der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Banka.																
Muntok	300	〃	113	〃	〃	iii) 19	238	〃	〃	12	jjj) 55	〃	〃	1	1	〃
Djeboes	30	〃	8	〃	〃	〃	〃	〃	4	〃	〃	〃	〃		2	2
Blinjoe	15	〃	10	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Soengeiliat	30	〃	9	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	10	9
Merawang	30	〃	6	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	3	3
Pangkalpinang	40	〃	10	〃	〃	〃	30	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Soengeislan	15	35	2	7	〃	〃	〃	11	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Koba	25	〃	5	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	〃
Toboali	30	〃	10	〃	〃	〃	27	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Billiton.																
Tandjong Pandan	40	〃	38	〃	〃	〃	726	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Westerafdeeling van Borneo.																
Pontianak	160	〃	79	〃	〃	〃	90	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	〃	1 (1)
Ngabang (Landak)	25	〃	1	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Tajan	9	〃	4	〃	〃	〃	3	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Soengei Kakap	20	〃	11	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Soekadana	vv) 〃	6	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Mampawa	9	〃	3	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Sintang	50	〃	19	〃	〃	〃	22	〃	〃	〃	2	〃	〃	〃	〃	〃
Nangah Pinoh	6	†	5	5	〃	〃	2	3	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	1 (1)
Smitou	6	〃	2	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Poetoes Sibou	20	〃	5	〃	〃	〃	18	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Sanggou	6	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Singkawang	50	〃	5	〃	〃	〃	8	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Bengkaijang	20	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Sambas	52	〃	11	〃	〃	〃	48	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Ketapang ll)	6	20	1	1	〃	〃	4	8	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Pamangkat	20	〃	2	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.																
Bandjermasin	250	〃	127	〃	〃	12	22	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Marabahan	10	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Amoenthai	65	〃	42	〃	〃	〃	16	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Barabei	60	〃	30	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	12	9
Tandjong	25	〃	15	〃	〃	〃	16	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Kendangan (Amandit en Negara)	65	〃	63	〃	〃	〃	33	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	1	2 (1)
Martapoera	30	〃	28	〃	〃	〃	13	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Pleihari (Tanahlaut)	10	〃	10	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Pengaron	15	〃	28	〃	〃	〃	†	〃	〃	〃	2	〃	〃	〃	〃	〃
Rantau	30	〃	21	〃	〃	〃	10	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	6	7 (1)
Moeara Teweh ll)	30	〃	6	〃	〃	〃	5	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃
Boentok	30	〃	9	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Kwala Kapoeas	30	〃	9	〃	〃	〃	15	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Kwala Koeroen	10	〃	2	〃	〃	〃	4	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	†	2 (1)
Sampit	12	〃	4	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Kotta Baroe (Poeloe Laut) ll)	20	〃	5	〃	〃	〃	4	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Samarinda (Koetei)	16	6	25	4	〃	〃	13	〃	6	〃	kkk) 6	〃	〃	〃	1	〃
Boeloengan	20	〃	6	〃	〃	〃	6	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Goenoeng Taboer	10	〃	4	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Celebes en onderhoorigheden.																
Makasser	400	30	118	28	2	10	28	〃	†	〃	1	〃	〃	〃	8	〃
Maros	70	〃	19	〃	〃	〃	4	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	2	〃
Pangkadjene	25	〃	9	〃	〃	〃	9	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	3	1
Segeri	15	〃	8	〃	〃	〃	2	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃		〃
Tjamba	12	〃	4	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃

iii) Deze veroordeelden waren gedetacheerd bij kustlicht-etablissementen.

jjj) Dit betrekkelijk hooge sterftecijfer is grootendeels een gevolg van de in 1900 geheerscht hebbende berriberri, aan welke ziekte vooral leden de preventief in hechtenis gestelde Chineezen, verdacht van deelneming aan de ongeregeldheden onder de mijnwerkers (verg. ook noot fff van bijlage G van het vorig verslag).

kkk) Van dezen hadden 5 aan berriberri geleden.

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden		Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1900				Aantal gedurende 1900 onder de gevangenen voorgekomen								Aantal inlandsche gevangenen die in 1900 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden.	Aantal der in 1900 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1900 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. a)
							ziektegevallen				sterfgevallen					
							betrekking hebbende tot de									
	in de eigenlijke gevangenis.	in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	der opgenomenen in de hulplokalen.	der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Bonthain	75	„	39	„	„	„	16	„	„	„	„	„	„	„	†	3 (2)
Djeneponto	50	„	28	„	„	„	17	„	„	„	„	„	„	„	15	11 (2)
Alloë	27	„	9	„	„	„	13	„	„	„	„	„	„	„	2	3 (†)
Takalar	30	„	42	„	„	„	25	„	„	„	1	„	„	„	†	7
Sindjai	40	„	29	„	„	„	73	„	„	„	„	„	„	„	11	6 (2)
Boelekomba	30	„	23	„	„	„	15	„	„	„	„	„	„	„	1	„
Kadjang	20	„	38	„	„	„	29	„	„	„	„	„	„	„	4	4
Bikeroe	15	„	9	„	„	„	37	„	„	„	„	„	„	„	7	5 (1)
Benteng (Saleijer)	125	„	18	„	„	„	53	„	„	„	1	„	„	„	1	1
Bima	8	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tontoli	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Donggala	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Menado.																
Menado	175	40	108	„	„	„	125	„	„	„	*lll)* 9	„	„	„	8	6
Belang	9	„	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Tondano	25	„	23	„	„	„	46	„	„	„	1	„	„	„	4	1
Amoerang	15	„	10	„	„	„	45	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Aijermadidi	20	„	†	†	†	†	†	†	†	†	†	„	†	†	†	†
Taroena (Sangi-eilanden)	75	„	37	„	„	„	63	„	„	„	2	„	„	„	7	7
Gorontalo	54	„	34	„	„	„	52	„	„	„	„	„	„	„	7	5 (2)
Limbotto	15	„	5	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Soemalata	*vv)* „	15	„	6	„	„	„	5	„	„	„	„	„	„	„	„
Paleleh *tt)*	25	11	10	11	„	53	20	1	„	„	„	„	„	„	11	6
Ternate.																
Ternate	75	„	45	„	„	„	*mmm)* 67	„	„	„	*nnn)* 4	„	„	„	„	„
Batjan	50	„	3	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Manokwari (Noord Nieuw-Guinea)	*ooo)* 20	12	24		15	„	„	„	†	„	„	„	*nnn)* 9	„	1	„
Fakfak (West en Zuid Nieuw-Guinea)	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Amboina.																
Amboina	*ppp)* †	„	117	„	†	„	43	„	*qqq)* 34	„	„	„	„	„	„	„
Hila	20	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Saparoea	75	„	47	„	„	„	61	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Kajeli (Boeroe)	32	„	2	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Masarete (id.)	4	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Amahei (Ceram)	*ppp)* †	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Kairatoe (id.)	*ppp)* †	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Wahaai (id.)	26	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Waroe (id.)	10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Gisser	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Banda	100	„	30	„	„	„	91	„	6	„	„	„	1	„	„	„
Aij	10	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Toeal (Klein-Key)	31	„	10	„	„	„	17	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Serwaroe (Letti)	4	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Woeloer (Dammer) *tt)*	†	„	†	„	„	„	†	„	„	„	†	„	„	„	†	†
Elat	6	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Larat	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Timor en onderhoorigheden.																
Koepang (Timor)	70	„	36	„	„	„	59	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Babauw (id.)	15	„	4	„	„	„	„	„	3	„	„	„	1	„	„	„
Waingapoe (Soemba)	15	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Bali en Lombok.																
Singaradja (Boeleleng)	75	80	91	„	7	19	204	„	†	„	1	„	7	„	24	16 (1)
Negara (Djembrana)	22	40	25	26	„	29	20	200	„	140	„	1	„	„	1	1
Mataram (Lombok)	248	„	223	„	„	30	147	„	„	„	6	„	„	„	15	15 (7)
Selong (id.)	60	20	118	„	4	„	139	„	†	„	„	„	„	„	16	12 (1)
Praja (id.)	150	„	69	„	„	„	67	„	1	„	„	„	1	„	10	9 (1)

lll) Hieronder 7 aan berriberi, aan welke ziekte in het geheel 11 gevangenen geleden hadden.

mmm) Hieronder 43 gevallen van koorts en 7 van berriberi.

nnn) Allen aan berriberi.

ooo) Nieuwe gevangenis, die in December 1900 in gebruik werd genomen; te voren werd van hulplokalen gebruik gemaakt.

ppp) De in aanbouw zijnde nieuwe gevangenis was nog niet gereed, zoodat men zich ook in 1900 nog met de aanwezige hulplokalen moest behelpen (verg. de noten *kkk* en *nnn* van bijlage G van het vorig verslag).

qqq) Allen berriberi-lijders.

|(5. 9.)

BIJLAGE G.

(Zie hoofdst. J, van het verslag.)

TABELLARISCHE OPGAVEN

betreffende eenige onderwerpen in betrekking staande tot het departement van binnenlandsch bestuur, meerendeels over 1900.

I. Distributie der controleurs en adspirant-controleurs.

II. Overzicht betreffende samenvoeging en splitsing van dessa's op Java en Madura.

III. Numerieke opgaven betreffende de voornaamste verrichtingen van het kadaster-personeel.

IV. Overzicht betreffende de, deels met 1 Juli 1900, deels met 1 Januari 1901, in werking getreden nieuwe aannemingscontracten voor vervoer van gouvernementsproducten, landsgoederen, enz., onder het beheer van het departement van binnenlandsch bestuur.

V. Numerieke opgaven betreffende de gerapporteerde gevallen van eenige der voornaamste in Nederlandsch-Indië voorgekomen veeziekten.

I. OVERZICHT betreffende de tewerkstelling op ult. 1900 van de CONTROLEURS en de ADSPIRANT-CONTROLEURS bij het binnenlandsch bestuur op en buiten Java en Madura.

Java en Madura.

GEWESTEN.	Aantal in dienst zijnde	
	controleurs.	adspirant-controleurs.
Distributie van het organiek toegestaan controleerend personeel. *a)*		
Bantam	4	2
Batavia	*b)* 2	„
Krawang	1	1
Preanger Regentschappen	13	4
Cheribon	7	2
Tagal	7	„
Pekalongan	4	1
Samarang	10	„
Japara	4	„
Rembang	*c)* 6	2
Soerabaija	12	4
Pasoeroean	9	4
Probolinggo	5	1
Bezoeki	6	1
Banjoemas	3	4
Bagelen	5	2
Kadoe	4	1
Madioen	5	3
Kediri	7	2
Madura	7	„
Op ult. 1900 in dienst (overeenkomende met de normale formatie)	121	34
Tijdelijk (boven de formatie) toegestaan controleerend personeel.		
Toegevoegd aan den hoofdinspecteur voor de suiker- en de rijstcultuur, enz.	*e)* 7	„
Toegevoegd aan den wetenschappelijken adviseur voor de koffiecultuur	2	„
Toegevoegd aan den hoofdinspecteur voor de opium-aangelegenheden	7	„
Toegevoegd aan den assistent-resident belast met onderzoekingen naar hetgeen met betrekking tot de oprichting van landbouw-credietbanken in Nederlandsch-Indië kan worden gedaan.	2	„
Toegevoegd aan den resident van Batavia voor veterinaire belangen	*f)* 1	„
Toegevoegd aan den assistent-resident voor de politie in de afdeeling Stad en Voorsteden van Batavia	*g)* 1	„
Toegevoegd aan den resident van Djokjokarta voor bijzondere werkzaamheden.	1	„
Toegevoegd aan den resident van Bezoeki in het belang van de tabakscultuur.	1	„
	h) 22	„

Buitenbezittingen.

GEWESTEN.	Aantal in dienst zijnde	
	controleurs.	adspirant-controleurs.
Distributie van het organiek toegestaan controleerend personeel. *a)*		
Sumatra's Westkust	30	3
Benkoelen	7	2
Lampongsche Districten	6	2
Palembang	16	4
Oostkust van Sumatra	*d)* 13	2
Atjeh en onderhoorigheden	8	3
Riouw „ „	4	2
Westerafdeeling van Borneo	11	1
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	15	„
Celebes en onderhoorigheden	10	3
Menado	8	4
Amboina	3	„
Ternate	3	„
Timor en onderhoorigheden	1	„
Bali en Lombok	7	1
Op ult. 1900 in dienst (overeenkomende met de normale formatie)	142	27
Tijdelijk (boven de formatie) toegestaan controleerend personeel.		
Tijdelijk gesteld ter beschikking van den directeur van binnenlandsch bestuur.	1	„
Werkzaam gesteld in het gouvernement Sumatra's Westkust	„	*i)* 1
Id. in de residentie Palembang	„	*j)* 1
Id. in de residentie Oostkust van Sumatra	*k)* 2	*l)* 1
Id. in de residentie Banka	*m)* 3	„
Id. in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	*n)* 3	*o)* 1
Id. in de residentie Menado	„	*p)* 2
Id. in de residentie Ternate	„	*q)* 2
Id. in de residentie Bali en Lombok	„	*r)* 1
	s) 9	9

a) Voor de gedurende 1900 in werking getreden wijzigingen in de formatie van het hierbedoelde personeel zie St. 1900 nos. 94 en 183.

b) Hiervan één uit het kader voor de buitenbezittingen.

c) Eén van deze controleurs is tijdelijk gesteld ter beschikking van den algemeenen secretaris.

d) Een van de voor de residentie Oostkust van Sumatra opgegeven controleurs was aan de formatie onttrokken en werkzaam gesteld in de Battaksche Doesoen van Serdang; zijne plaats in de formatie werd waargenomen door een tijdelijk boven de formatie beschikbaar gestelden adspirant-controleur.

e) 4 voor onderzoekingen ter voorbereiding van betere landrente-regelingen in navolging van de Preanger-regeling; 3 deels voor het toezicht op de uitvoering van de regelingen betreffende de heeren- en gemeentediensten, deels om werkzaam te zijn bij de onderzoekingen ten behoeve van de herziening van de heerendienst-regelingen.

f) Deze controleur behoort tot het kader voor de buitenbezittingen.

g) Ofschoon ter vervulling van de hierbedoelde functiën een controleur organiek is toegestaan (St. 1897 nº. 65), is de hierbedoelde controleur, behoorende tot het kader voor de buitenbezittingen, voorloopig op den door hem bezetten post gelaten.

h) Hieronder twee controleurs behoorende tot het kader voor de buitenbezittingen.

i) Deze te Kotta Baroe geplaatste adspirant-controleur is ondergeschikt aan den te Bangkinang gevestigden controleur der onderafdeeling Pangkallan Kotta Baroe en XII Kotta Kampar (verg. vorig verslag, bl. 79).

j) Toegevoegd aan den controleur der afdeeling Ogan Kommering Ilir en Blidah (zie vorig verslag, blz. 79).

k) Eén ten behoeve van de Delische Battakstreken en een voor de Rokkanstreken.

l) Ter vervanging van den tijdelijk in de Serdangsche Battakstreek werkzaam gestelden controleur (zie noot *d*).

m) Belast met de waarneming der betrekking van administrateur bij de tinmijnen.

n) Respectievelijk voor de onderafdeeling Boven-Mahakkam, voor het landschap Pasir en voor de onderafdeeling Koetei.

o) Toegevoegd aan den controleur der onderafdeeling Boven-Mahakkam.

p) Toegevoegd respectievelijk aan den controleur van Limbotto (afdeeling Gorontalo) en aan dien van Amoerang (Minahassa).

q) Toegevoegd aan de controleurs van Noord- en West- en Zuid-Nieuw-Guinea.

r) Toegevoegd aan den resident om volgens diens aanwijzingen werkzaam te zijn en verder om, zoodra de wenschelijkheid zich daartoe doet gevoelen, met een afzonderlijken werkkring te worden belast.

s) Zie noot *h*.

II. Overzicht over 1900 betreffende SAMENVOEGING en SPLITSING van DESSA'S op Java en Madura.

GEWESTEN.	Aantal gevallen waarin in 1900 werd overgegaan tot samenvoeging van dessa's.	Aantal gevallen waarin in 1900 werd overgegaan tot splitsing van dessa's.
Bantam	5	„
Krawang	„	„
Preanger Regentschappen	11	2
Cheribon	„	9
Tagal / Pekalongan	*a)*	*a)*
Samarang	*b)* 1	„
Japara	*c)* 3	„
Rembang	„	1
Soerabaija	*d)* 8	„
Pasoeroean	*e)* 3	„
Probolinggo	„	3
Bezoeki	„	„
Banjoemas	3	*f)* 1
Bagelen	*g)* 19	„
Kadoe	*h)* 69	„
Madioen	2	„
Kediri	1	*i)*
Madura	1	„

126

AANMERKINGEN.

a) In de gewesten Tagal en Pekalongan te zamen had samenvoeging en splitsing plaats in 12 gevallen, welke in de ontvangen opgaven niet zijn uiteengehouden. Voorts werd in 1 geval van vereeniging van dessa's in Tagal en in 1 geval van afscheiding van een gehucht van eene perdikan-dessa en toevoeging aan eene andere perdikan-dessa in Pekalongan, door den Gouverneur-Generaal eene beslissing genomen.

b) Bovendien werden in 5 gevallen nieuwe dessa's gevormd uit voormalige Solosche enclaves of door samenvoeging van dessa's of gehuchten van zulke enclaves met gouvernements-dessa's.

c) Bovendien traden 5 reeds vroeger besliste samenvoegingen van dessa's in werking door het ontstaan van vacatures onder de betrokken dessa-hoofden. Voorts had in 3 gevallen ruiling van grondgebied plaats.

d) In één dezer gevallen werd door den Gouverneur-Generaal eene beslissing genomen.

e) Bovendien had hier eene ruiling van grondgebied plaats.

f) Bovendien had in 3 gevallen indeeling van gehuchten of van een deel n dessa bij andere dessa's plaats.

g) In 4 dezer gevallen werd door den Gouverneur-Generaal eene beslissing genomen. Voorts had in twee gevallen indeeling van gehuchten bij andere dessa's plaats.

h) In 4 dezer gevallen werd door den Gouverneur-Generaal eene beslissing genomen.

i) In 9 gevallen had indeeling van gehuchten bij andere dessa's plaats.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage G.]

III. NUMERIEKE OPGAVEN betreffende de voornaamste verrichtingen van het KADASTER in Nederlandsch-Indië over 1900.

1°. Eigendomskadaster, landrente-metingen, enz., zoomede verrichtingen op aanvraag van particulieren.

GEWESTEN waar kadastrale opnemingen plaats hadden of waar het kadaster is in gebruik gesteld.	Aantal bouws (en perceelen) gedurende 1900 opgemeten. a)				Aantal bouws (en perceelen) waarvan het landrente-kadaster in 1900 geheel voltooid werd.	Numerieke opgaven betreffende de gedurende 1900 door het kadaster tegen betaling (dus ongerekend die voor 's lands dienst) verstrekte stukken en inlichtingen.						Totaal bedrag in 1900 aan salarissen ontvangen.
	Eigendoms-kadaster.	Landrente-metingen.		Woeste gronden en particuliere landerijen.		Aantal afgegeven meetbrieven.	Aantal afgegeven landmeterskennissen.	Aantal afgegeven certificaten.	Aantal afgegeven kopieën en extracten van		Aantal gevallen dat inzage van plans of registers werd verstrekt.	
		In loco herzien van het vroeger gemetene.	Nieuwe metingen.						meetbrieven.	andere stukken.		
JAVA EN MADURA.												
Bamtam	"	"	"	2 932 b) (9)	"	15	24	4	1	"	6	f 3 366,77^{5}
Batavia	"	"	"	"	"	234	545	193	29	68	480	7 753,75
Krawang	"	-	"	10 (1)	"	10	15	10	6	3	2	109,68
Preanger Regentschappen	"	"	"	10 812 (58)	-	175	136	27	26	34	30	14 060,03^{5}
Cheribon c)	"	57 028 (13 911)	41 553 (7 054)	184 (3)	72 790 (10 320)	148	111	10	22	6	38	1 518,13
Tagal	"	"	"	"	"	80	102	35	42	-	1	890,—
Pekalongan	"	"	"	"	"	62	93	18	7	14	6	807,—
Samarang	"	"	"	2 774 (43)	"	213	401	48	42	11	41	6 480,26^{5}
Japara	"	"	-	1 079 (5)	"	42	79	13	27	-	11	1 749,97
Rembang	"	"	"	"	"	49	77	65	14	"	1	784,50
Soerabaija	"	"	"	"	-	301	601	101	74	21	150	7 731,—
Pasoeroean	"	23 190 (9 036)	2 590 (590)	-	23 594 (7 988)	106	130	40	25	3	3	3 638 38^{5}
Probolinggo	"	36 000 (12 000)	355 (100)	-	19 500 (1 700)	39	67	29	23	-	5	715,50
Bezoeki	-	"	"	344 (3)	"	95	133	6	17	4	"	3 179,14^{5}
Banjoemas c)	"	50 287 (18 735)	"	557 (2)	35 600 (9 900)	95	46	12	11	8	9	1 341 41
Bagelen	"	"	"	-	"	22	33	3	3	"	1	308,50
Kadoe	"	"	"	-	"	52	71	20		5	11	472,50
Djokjokarta	1 030 (409)	-	-	"	"	6	32	2	8	"	13	236,—
Soerakarta	"	"	"	-	-	102	31	6	"	1.	25	1 016,70
Madioen c)	"	38 035 (4 826)	"	-	15 946 (1 737)	36	30	23	1	1	4	749,65
Kediri	"	36 554 (2 820)	"	1 041 (8)	32 973 (2 428)	112	137	38	27	2	19	4 252,59^{5}
Madura	"	-	"	"	-	39	32	4	5	"	3	390,50
Totalen voor Java en Madura	1 030 (409)	241 094 (61 328)	44 498 (7 744)	19 733 (132)	200 403 (34 073)	2 033	2 935	707	417	181	859	f 61 548,96
BUITENBEZITTINGEN.												
Sumatra's Westkust	"	"	"	"	-	52	147	59	10	-	35	1 947,50
Riouw en onderhoorigheden	333	"	-	"	-	51	15	9	2	5	10	237,50
Celebes en onderhoorigheden	"	"	"	-	"	90	131	16	-	6	4	1 381,50
Totalen voor de buitenbezittingen	333	"	"	"	"	193	293	84	12	11	49	f 3 566,50
Algemeene totalen	1 363 (409)	241 094 (61 328)	44 498 (7 744)	19 733 (132)	200 403 (34 073)	2 226	3 228	791	429	192	908	f 65 115,46

a) Met de metingen voor de *bijhouding* van het kadaster is in dit overzicht geen rekening gehouden.
b) De tusschen ( ) geplaatste getallen wijzen het aantal perceelen aan.
c) In de gewesten Cheribon, Banjoemas en Madioen is de bijhouding der kaarten en registers van de voormalige „kadastraal-statistieke opneming" (zie onder 2°.) gestaakt en met de omwerking van die stukken begonnen.

2°. Bijhouding van de kaarten en registers der voormalige „kadastraal-statistieke" opneming.

GEWESTEN.	Aantal kantoren.	Meetwerk.								Aantal grondveranderingen waarvan de inhouden berekend werden.	Aantal veranderingen die op de net-kaarten overgebracht werden.	Aantal dessakaarten die vernieuwd werden.
		Aantal gerapporteerde grondveranderingen. (Blokken)	Aantal verzwegen grondveranderingen. (Blokken.)	Aantal geconstateerde ontginningen. (Blokken.)	Aantal dessa's die gesplitst of samengetrokken zijn.	Aantal dessa's die hermeten werden tengevolge van vroegere foutieve metingen.	Aantal opgemeten jasan's of poesakavelden. (Blokken.)	Aantal opgemeten ambtsvelden. (Blokken.)	Aantal afzonderlijk gemeten tegalvelden. (Blokken.)			
Cheribon d)	2	"	"	"	"	-	"	"	'	"	"	"
Tagal	3	1 852	20	618	3	79	"	350	"	10 503	10 388	226
Pekalongan	2	1 593	"	980	32	122	"	1 134	704	10 359	10 359	140
Samarang	6	1 904	9	61	135	445	172	1 153	152	17 029	17 029	125
Japara	4	785	38	272	18	"	814	1 441	"	8 795	8 795	136
Rembang	1	65	"	"	"	"	"	"	-	382	375	1
Banjoemas d)	4	"	-	-	-	"	"	-	"	"	"	"
Bagelen	5	2 376	3	373	77	248	402	765	"	15 542	15 418	219
Kadoe	2	806	"	158	82	441	"	330	"	9 631	9 239	82
Madioen d)	5	"	"	"	"	126	"	406	"	10 046	8 884	316
Totalen	34	9 378	70	2 462	347	1 461	1 388	5 579	856	82 287	80 487	1 245

d) Zie noot c onder de voorgaande tabel.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage G.]

IV. OVERZICHT van de deels met 1 Juli 1900, deels met 1 Januari 1901 in werking getreden aannemingscontracten betreffende het VERVOER VAN GOUVERNEMENTSPRODUCTEN, LANDSGOEDEREN, ENZ., voor zooveel daarbij het departement van binnenlandsch bestuur betrokken is.

Volgnummer.	Gewesten waar het transport werd uitbesteed en aard van het transport.	Duur der aanneming.		Aannemingsprijzen.			Geraamde te vervoeren hoeveelheden per jaar.
		Volgens het nieuwe contract.	Volgens het afgeloopen contract.	Maatstaf.	Volgens het nieuwe contract.	Volgens het afgeloopen contract.	
	Java en Madura. *a)*						
	Cheribon.						
I.	Vervoer van koffie, zout, gelden, materialen en andere goederen in de residentie Cheribon, met uitzondering van de afdeeling Galoeh.	1901 t/m 1905	1896 t/m 1900	voor koffie: per pikol en per paal.	f 0,01	f $0,01^{24}/_{100}$	2035 pikol.
				voor los zout: per pikolmaat en per paal.	$0,01^{23}/_{100}$	$0,01^{24}/_{100}$	29350 pikol.
				voor verpakt zout: per pikol en per paal.	$0,01^{23}/_{100}$	*b)*	
				voor gelden, materialen en andere goederen: per pikol en per paal.	*c)* 0,05	*c)* 0,05	niet opgegeven.
	Tagal.						
II.	Vervoer van gouvernementsreizigers, gelden, materialen en andere goederen van de hoofdplaats Tagal naar de reede aldaar, en omgekeerd, benevens transport van zout van boord der schepen, waarmede het van de depôtpakhuizen op het eiland Madura ter reede van Tagal, Tandjoeng en Oeloedjami wordt aangebracht, naar en tot in de pakhuizen op die plaatsen.	1 Juli 1900 tot ult. 1904.	1895 t/m 1899.	voor personen: per kojang ruimte.	1,80	1,81	150 kojang.
				voor materialen en andere goederen: per kojang.	1,80	1,81	
				voor gelden: per 50 K.G.	0,40	0,30	10 K.G.
				voor munitie: per 25 K.G.	0,25	0,37	190 K.G.
				voor zout: per kojang te Tagal.	2,67	2,99	1370 kojang.
				„ Tandjoeng.	6,41	6,43	240 „
				„ Oeloedjami.	4,45	4,48	110 „
	Samarang.						
III.	Vervoer van gouvernementsreizigers, paarden, muildieren, vee, gelden, steenkolen, materialen en andere goederen van de hoofdplaats Samarang naar de reede en buitenreede aldaar, en omgekeerd, en tusschen de op die reeden liggende vaartuigen onderling.	1901 t/m 1905.	1896 t/m 1900.	voor personen, paarden, muildieren en vee: per kojang ruimte.	3,23	4,00	2880 kojang.
				voor materialen en andere goederen: per kojang.	3,23	4,00	
				voor gelden: per 50 K.G.	0,50	2,00	132 200 K.G.
				voor steenkolen: per ton van 1000 K.G.	1,99	2,00	400 ton.
				voor munitie: per 25 K.G.	0,09	0,10	24 550 K.G.

a) Bij de aannemingen is o. m. uitdrukkelijk uitgesloten het vervoer van gelden, materialen en andere goederen, bestemd voor of afkomstig van den dienst der staatsspoorwegen.
b) Het vervoer van zout in verpakten staat was in het contract voor 1896/1900 niet opgenomen.
c) Deze vrachtprijs was reeds bij de voorwaarden van aanbesteding bepaald.

Kolonïaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage G.]

V. NUMERIEKE OPGAVEN per gewest betreffende de in 1900 gerapporteerde gevallen van RUNDERPEST, MILTVUUR, MOND- EN KLAUWZEER en de verschillende vormen van DROES onder het vee, voor zooveel daarvan blijkt uit opgaven der gouvernements-veeartsen.

Gewesten.	Aantal beesten nog ziek op ult. 1899.	Aantal beesten gedurende 1900 aangetast.	Te zamen.	Gedurende 1900 zijn van het in de voorgaande kolom vermelde aantal beesten: gestorven.	afgemaakt: vrijwillig door de eigenaars.	afgemaakt: na onteigening.	hersteld.	Nog ziek gebleven op ult. 1900.
Runderpest.								
Atjeh en onderhoorigheden .	3	18	21	21	"	"	"	"
Miltvuur.								
Batavia . . .	"	54	54	30	"	"	24	"
Krawang . .	6	429	435	378	"	"	57	"
Oostkust van Sumatra . .	"	1	1	1	"	"	"	"
Riouw en onderhoorigheden	"	1	1	1	"	"	"	"
Celebes en onderhoorigheden .	"	108	108	108	"	"	"	"
Totalen . .	6	593	599	518	"	"	81	"
Mond- en klauwzeer.								
JAVA EN MADURA.								
Batavia . . .	"	157	157	1	"	"	156	"
Krawang . .	"	808	808	16	"	"	792	"
Preanger Regentschappen	"	50	50	2	"	"	48	"
Samarang . .	"	27	27	1	"	"	20	6
Japara . . .	40	66	106	"	"	"	106	"
Rembang . .	"	148	148	3	"	"	145	"
Soerabaija . .	4	1370	1374	33	"	"	1337	4
Pasoeroean . .	"	735	735	75	"	"	621	39
Probolinggo .	51	2403	2454	45	"	"	2266	143
Bezoeki . . .	6	1978	1984	68	"	"	1834	82
Banjoemas . .	104	299	403	6	"	"	397	"
Bagelen . . .	"	61	61	"	"	"	61	"
Djokjokarta . .	"	125	125	9	"	"	112	4
Soerakarta . .	"	259	259	32	"	"	227	"
Madioen . .	39	675	714	19	2	"	693	"
Kediri . . .	"	165	165	"	"	"	165	"
Madura . . .	"	1000	1000	11	"	"	983	6
Totalen voor Java en Madura	244	10 326	10 570	321	2	"	9963	284
BUITENBEZITTINGEN.								
Oostkust van Sumatra . .	55	1127	1182	5	111	"	1066	"
Atjeh en onderhoorigheden .	31	822	853	12	"	"	841	"
Riouw en onderhoorigheden .	"	25	25	1	"	"	24	"
Celebes en onderhoorigheden .	"	48	48	15	"	"	33	"
Totalen voor de buitenbezittingen	86	2022	2108	33	111	"	1964	"
Algemeene totalen . .	330	12 348	12 678	354	113	"	11 927	284

Gewesten.	Aantal beesten nog ziek op ult. 1899	Aantal beesten gedurende 1900 aangetast.	Te zamen.	Gedurende 1900 zijn van het in de voorgaande kolom vermelde aantal beesten: gestorven.	afgemaakt: vrijwillig door de eigenaars.	afgemaakt: na onteigening.	hersteld.	Nog ziek gebleven op ult. 1900.
Kwade droes en huidworm.								
JAVA EN MADURA.								
Batavia . . .	"	64	64	24	33	"	"	7
Krawang. . .	"	22	22	9	1	"	"	12
Preanger Regentschappen	"	4	4	"	4	"	"	"
Cheribon . . .	"	5	5	"	5	"	"	"
Tagal . . .	1	22	23	10	8	"	"	5
Samarang . .	"	26	26	5	19	"	"	2
Rembang . .	"	36	36	30	1	"	"	5
Soerabaija . .	2	253	255	16	239	"	"	"
Pasoeroean . .	3	65	68	62	2	"	"	4
Probolinggo. .	"	7	7	7	"	"	"	"
Bezoeki . . .	"	15	15	6	1	"	"	8
Banjoemas . .	"	9	9	2	2	2	"	3
Djokjokarta . .	3	40	43	19	20	"	"	4
Soerakarta . .	"	68	68	"	68	"	"	"
Kediri . . .	"	1	1	"	1	"	"	"
Totalen voor Java en Madura	9	637	646	190	404	2	"	50
BUITENBEZITTINGEN.								
Benkoelen . .	"	1	1	"	1	"	"	"
Oostkust van Sumatra . .	"	1	1	"	1	"	"	"
Atjeh en onderhoorigheden .	"	11	11	2	"	9	"	"
Celebes en onderhoorigheden .	"	54	54	52	1	"	1	"
Bali en Lombok	"	37	37	30	1	"	"	6
Totalen voor de buitenbezittingen	"	104	104	84	4	9	1	6
Algemeene totalen . .	9	741	750	274	408	11	1	56
Pseudo-kwade droes.								
Batavia . . .	"	21	21	8	1	"	2	10
Tagal	"	3	3	1	"	"	2	"
Samarang . .	"	1	1	"	1	"	"	"
Soerabaija . .	9	101	110	7	80	"	9	14
Djokjokarta. .	"	4	4	"	"	"	"	4
Soerakarta . .	2	2	4	1	2	"	1	"
Benkoelen . .	"	2	2	"	"	"	"	2
Totalen . .	11	134	145	17	84	"	14	30
Goedaardige droes.								
Batavia . . .	"	12	12	8	"	"	1	3
Preanger Regentschappen	"	1	1	"	"	"	"	1
Soerabaija . .	3	1	4	"	"	"	4	"
Pasoeroean . .	"	2	2	"	"	"	2	"
Padangsche Benedenlanden .	"	7	7	"	2	"	5	"
Padangsche Bovenlanden. .	"	49	49	9	"	"	40	"
Bali en Lombok	"	103	103	33	1	1	39	29
Totalen . .	3	175	178	50	3	1	91	33

(5. 10.)

BIJLAGE H.

(Zie hoofdst. J, afd. II, § 1, van het verslag.)

OVERZICHT

van de gehouden aanteekeningen omtrent de

VERRICHTE HEERENDIENSTEN

OP

JAVA EN MADURA,

met uitzondering van de residentiën Soerakarta en Djokjokarta,

gedurende 1900.

GEWESTEN. *a*)	Maximum aantal dagdiensten, hetwelk van een heerendienstplichtige jaarlijks gevorderd mag worden. *b*)	Totaal aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten dat in 1900 van het in de voorgaande kolom genoemde aantal heerendienstplichtigen had mogen gevorderd worden. *c*)	Aantal (volgens de aanteekeningen) gedurende 1900 gevorderde				
				arbeid aan wegen.		arbeid aan dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.		verzamelen, transporteeren of verbrijzelen van verhardingsmateriaal voor groote post- en binnenwegen.
				Onderhoud en gewone herstellingen.	Aanleg en zware herstellingen.	Onderhoud en gewone herstellingen.	Aanleg en zware herstellingen.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Gebied buiten de particuliere landen.								
Bantam	20 (32)	*h*) 118 853	2 377 060	45 705	83 006	53 223	36 638	185 499
Batavia (*alleen het onderdistrict Bloeboer der afdeeling Buitenzorg*)	20	3 529	70 580	431	"	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Krawang	24 (36)	43 046	824 076	73 062	11 457	22 624	5 623	213 132
Preanger Regentschappen	*f*) 24 (36)	225 544	3 766 614	*i*) 744 348	*m*) 128 793	33 471	zie noot *m*	zie noot *i*
Cheribon	*g*) 21 (36)	234 817	3 789 974	. . . . .	. . . . .	227 500	19 355	666 431
Tagal	24 (36)	136 231	3 012 698	*i*) 1 020 288	*m*) 10 823	75 337	zie noot *m*	zie noot *i*
Pekalongan	21 (30)	70 365	1 384 906	*i*) 385 192	*m*) 27 991	34 749	zie noot *m*	zie noot *i*
Samarang	24 (42)	235 605	4 810 360	. . . . .	. . . . .	158 563	58 142	1 056 809
Japara	24 (36)	134 014	2 408 504	. . . . .	. . . . .	66 506	28 864	586 412
Rembang	22 (40)	*h*) 209 983	4 619 626	. . . . .	. . . . .	14 943	4 755	902 441
Soerabaija { Noord-Soerabaija	24 (36)	87 718	2 000 442	164 998	2 811	57 304	11 539	627 465
Soerabaija { Zuid-Soerabaija	24 (36)	*h*) 229 237	3 667 792	577 722	"	485 269	10 587	806 730
Soerabaija { Bawean	12	7 395	59 160	. . . . .	. . . . .	357	"	6 549
Pasoeroean	30 (42)	169 410	3 388 800	. . . . .	. . . . .	42 452	72 335	1 099 185
Probolinggo	24 (36)	*h*) 109 100	1 745 600	*i*) 359 089	*m*) 33 424	39 575	zie noot *m*	zie noot *i*
Bezoeki { Andere afdeelingen dan Banjoewangi	24 (36)	*h*) 126 649	3 039 576	255 607	1 641	39 095	3 313	404 740
Bezoeki { Banjoewangi (afd.)	24 (36)	*h*) 15 431	370 344	40 402	"	6 203	"	104 047
Banjoemas	21 (39)	115 148	2 418 136	*k*) 45 624	. . . . .	133 216	36 743	180 660
Bagelen	24	163 101	3 914 436	. . . . .	. . . . .	369 528	299 258	910 768
Kadoe	24	94 853	2 276 472	. . . . .	. . . . .	73 528	37 314	194 503
Madioen	24 (36)	*h*) 147 947	2 713 330	278 712	10 074	62 917	31 558	317 938
Kediri	30 (36)	*h*) 170 356	3 407 120	*i*) 1 088 055	*m*) 12 211	39 069	zie noot *m*	zie noot *i*
Madura	12	319 180	2 553 440	. . . . .	. . . . .	4 985	14 025	. . . . .
Totalen		3 167 542	58 619 046	*l*) 5 079 235	*n*) 325 231	2 040 414	*n*) 670 049	*l*) 8 263 309
Particuliere landen.								
Bantam	52	15 458	185 496	*bb*) 70 200	"	"	"	"
Batavia	52	226 287	9 504 054	155 923	"	15 011	"	"
Krawang	52	37 405	1 945 060	"	"	"	"	"
Cheribon	52	24 897	1 294 644	"	"	"	"	"
Totalen		304 047	12 929 254	226 123	"	15 011	"	"
Algemeene totalen		3 471 589	71 548 300	5 305 358	325 231	2 055 425	670 049	8 263 309
Over 1899 waren de cijfers:								
gouvernementsgebied		3 138 840	49 228 791	5 297 793	329 993	2 172 111	1 361 985	8 396 459
particuliere landen		302 269	15 717 988	291 172	"	60 659	"	"
Algemeene totalen		3 441 109	64 946 779	5 588 965	329 993	2 232 770	1 361 985	8 396 459

a) Al de hierbedoelde gewesten of gedeelten van gewesten hadden, voor zooveel het gouvernementsgebied betreft, in 1900 elk hunne eigen heerendienstregeling; zie daaromtrent het overzicht op blz. 158/159 van deel I van den Regeerings-almanak van Nederlandsch-Indië voor 1901.

b) Waar in deze kolom tweeërlei opgaaf voorkomt, geeft het eerste getal het maximum aantal dagdiensten aan, dat per heerendienstplichtige gevorderd mag worden *buiten* de diensten voor aanleg van irrigatiewerken (wat Bantam en de Preanger Regentschappen aangaat, *buiten* de diensten voor aanleg van wegen en irrigatiewerken), terwijl de tusschen haakjes geplaatste cijfers betrekking hebben op het vorderbaar maximum met inbegrip van de zooeven bedoelde diensten; zie overigens de noten *c*, *f* en *g*.

Bij de verschillende heerendienstregelingen is uitdrukkelijk bepaald dat buiten bedoelde maxima vallen de in kolom 11 van dit overzicht bedoelde diensten en die, welke tijdelijk noodig mochten zijn bij rampen van hooger hand of tot afwending van algemeen gevaar.

c) Het in deze kolom vermeld maximum aantal dagdiensten is voor alle gewesten van het gouvernementsgebied uniform berekend. Dooreengenomen is voor elken heerendienstplichtige slechts gerekend op $^2/_3$ van het vorderbaar maximum aantal dagdiensten per jaar, welk gemiddelde, ingevolge het meerendeel der tot de heerendienstordonnantiën behoorende „voorschriften tot uitvoering", ook als maatstaf behoort te gelden bij de verdeeling van den heerendienstarbeid onder de dessa's of groepen van bijeengelegen dessa's.

Waar in kolom 2 tweeërlei maximum wordt opgegeven, is het $^2/_3$ berekend over de kleinste opgaaf (dus zonder te rekenen op de voor aan te leggen irrigatiewerken vorderbare diensten); zie overigens de noten *f* en *g*.

d) Deze dienst, welke bovendien tegen betaling geschiedt, wordt alleen gevorderd, indien tegen de vastgestelde loonen geen vrije koelies te bekomen zijn.

e) Voor die gewesten of gedeelten van gewesten, waar in 1900 meer of minder dagdiensten werden gepresteerd dan in 1899, worden in de ontvangen berichten als de voornaamste oorzaken van die verschillen vermeld, wat de vermeerdering betreft: voor de Preanger Regentschappen, Noord- en Zuid-Soerabaija, Pasoeroean, Probolinggo en Banjoewangi het meerder onderhoud dat de wegen vereischten tengevolge van zware regens; voor Noord- en Zuid-Soerabaija het vermeerderd transport van suikerriet; voor Noord-Soerabaija, Probolinggo en Banjoemas het meerder onderhoud aan waterwerken, eveneens als gevolg der zware regens; voor Probolinggo de opneming van 2 wegen meer onder de heerendienstwegen; voor de Preanger Regentschappen en Pasoeroean de toeneming van het aantal diensten voor het bezetten van wachthuizen, doordat in eerstgenoemde residentie bijzondere wachtdiensten moesten gevorderd worden ter bewaking van eene door veeziekte besmette streek en in Pasoeroean het tarief in de contrôle-afdeeling Toempang juister werd toegepast en ten volle werd uitgevoerd. Als oorzaken van mindere dienstprestatie worden gemeld: voor Bantam de afschaffing der diensten voor onderhoud van en het doen van gewone herstellingen aan de begrinde groote post- en binnenwegen (St. 1899 n°. 305); voor Batavia, Krawang, Cheribon, Tagal, Pekalongan en Kediri minder onderhoud aan de wegen; voor Cheribon, Japara, Rembang, Bagelen, Kadoe en Madioen minder aanleg en onderhoud van waterwerken; voor Cheribon afkoop der diensten voor de verzameling van grind; voor Bezoeki (met uitzondering van Banjoewangi) verandering van de heerendienstleggers, waaruit vele onbelangrijke werken werden weggelaten, zoomede het in voorraad hebben van eene voldoende hoeveelheid grind, terwijl voorts tengevolge van eene nieuwe regeling der dessapolitie-diensten, vele heerendienst-wachthuizen konden vervallen; voor Tagal, Pekalongan, Bawean, Madioen, Japara en Madura afschaffing of vermindering van wachtdiensten: voor Samarang het niet vorderen van heerendiensten in de afdeeling Samarang in verband met de in deze afdeeling door den resident genomen proef met afkoop van deze diensten; voor Rembang de omstandigheid dat in 1899 bij het verzamelen van verhardingsmateriaal halve dagdiensten als heele aangeteekend

dagdiensten ter zake van: het bezetten van wachthuizen.	het vervoeren van personen en troepen op marsch en van hunne goederen (zie St. 1875 nº. 110). *d)*	Totaal dagdiensten in 1900 gepresteerd ter zake van de in de kolommen 5 tot en met 11 vermelde heerendiensten, dus zonder die voor aanleg van irrigatiewerken gevorderd. (Zie kolom 14.)	Vergeleken met de opgaven over 1899 wijzen de cijfers in de voorgaande kolom op onderstaande vermeerdering of vermindering. *e)*	Bovendien werd voor aanleg in heerendienst van irrigatiewerken onderstaand aantal dagdiensten gevorderd: in 1900.	in 1899.	Gemiddeld per heerendienstplichtige werd gedurende 1900 het navolgend aantal dagdiensten gepresteerd: Zonder die voor den aanleg van irrigatiewerken.	Met inbegrip van die voor den aanleg van irrigatiewerken.	GEWESTEN.
10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
79 570	"	486 641	— 139 057	"	46 726	ruim 4	ruim 4	Bantam.
26 280	"	26 711	— 1 631	. . . . .	. . . . .	7 à 8	7 à 8	Batavia.
68 985	"	391 883	— 26 293	"	"	" 11	" 11	Krawang.
o) 119 262	"	1 025 874	+ 148 207	*q)* 228 338	74 704	" 4	" 5	Preanger Reg.
. . . . .	"	913 286	— 216 604	"	"	3 à 4	3 à 4	Cheribon.
. . . . .	"	1 106 448	— 95 452	*r)* 364 123	84 651	" 8	" 10	Tagal.
p) 24 570	"	472 502	— 21 631	*s)* 2 200	"	" 6	" 6	Pekalongan.
60 131	338	1 333 983	— 658 459	*t)* 16	7 504	5 à 6	5 à 6	Samarang.
. . . . .	"	681 782	— 158 084	"	28 737	" 5	" 5	Japara.
. . . . .	"	922 139	— 205 871	"	"	" 4	" 4	Rembang.
. . . . .	"	861 306	+ 67 073	"	"	9 à 10	9 à 10	
281 362	"	2 164 481	+ 150 437	*u)* 8 200	46 675	9 à 10	9 à 10	Soerabaija.
2 190	"	9 096	— 2 406	"	"	" 1	" 1	
202 940	"	1 416 912	+ 13 113	*v)* 32 684	13 020	" 8	" 8	Pasoeroean.
164 616	"	596 704	+ 58 933	"	"	" 5	" 5	Probolinggo.
134 646	"	830 042	— 136 966	*w)* 80 068	120 684	6 à 7	6 à 7	Bezoeki.
16 425	"	167 077	+ 12 305	"	"	10 à 11	10 à 11	
223 785	4	620 032	+ 12 559	*x)* 3 496	7 086	" 5	" 5	Banjoemas.
125 560	"	1 705 114	— 148 995	. . . . .	. . . . .	" 10	" 10	Bagelen.
238 345	13	543 703	— 40 721	. . . . .	. . . . .	5 à 6	5 à 6	Kadoe.
p) 45 000	"	746 199	— 189 412	"	21 764	" 5	" 5	Madioen.
231 709	"	1 371 044	— 150 240	*ij)* 185 007	224 466	" 8	" 9	Kediri.
276 305	"	295 315	— 8 365	"	"	bijna 1	bijna 1	Madura.
2 321 681	355	18 700 274	—1 737 560	*z)* 904 132	*aa)* 676 017	5 à 6	5 à 6	
"	"	70 200	+ 9 179	"	"	4 à 5	4 à 5	Bantam.
1 490 414	"	1 661 348	— 11 061	"	"	ruim 7	ruim 7	Batavia.
"	"	"	— 107 966	"	"	"	"	Krawang.
"	"	"	"	"	"	"	"	Cheribon.
1 490 414	"	1 731 548	— 109 848	"	"	5 à 6	5 à 6	
3 812 095	355	20 431 822	—1 847 408	904 132	676 017	5 à 6	5 à 6	
2 878 690	803	20 437 834	+ 955 072	676 017	446 717	6 à 7	6 à 7	
1 489 565	"	1 841 396	— 51 213	"	"	ruim 6	ruim 6	
4 368 255	803	22 279 230	+ 903 859	676 017	446 717	6 à 7	6 à 7	

waren, en voor Bagelen de weinige diensten welke nog slechts noodig waren voor de voltooiing van de waterwerken met den aanleg waarvan in 1899 een aanvang was gemaakt.

f) Het maximum van 24 dagdiensten geldt in de Preanger Regentschappen alleen buiten de gewestelijke hoofdplaats en de afdeelingshoofdplaatsen. Op genoemde hoofdplaatsen — en daarbuiten met inbegrip van de eventueel meer benoodigde diensten voor aanleg van wegen en irrigatiewerken — mag het maximum 36 bedragen; zie St. 1896 nº. 264. Overeenkomstig het aangeteekende in noot *c* is het in kolom 4 uitgetrokken maximum aantal dagdiensten berekend tegen 16 dagen arbeid 's jaars per dienstplichtige *buiten* en 24 per dienstplichtige *op* de hoofdplaatsen.

g) Voor de afdeeling Indramaijoe geldt niet het getal 21, maar het cijfer 36 als normaal maximum; zie St. 1898 nº. 336. In verband daarmede is, bij de berekening van het in kolom 4 uitgetrokken totaal, voor gemelde afdeeling gerekend op een gemiddeld per dienstplichtige van 24 dagdiensten per jaar, doch voor de overige afdeelingen op een gemiddeld van 14.

h) Alleen voor deze gewesten of gedeelten van gewesten stemmen de opgaven overeen met die in bijlage J.

i) Hieronder begrepen het (niet afzonderlijk opgegeven) aantal dagdiensten, besteed aan het verzamelen van grind, welke diensten onder die in kolom 9 hadden behooren te worden vermeld.

k) In Banjoemas heeft de heerendienstplichtige bevolking met het onderhoud van de groote post- en binnenwegen alleen bemoeienis wat betreft het verzamelen en transporteeren van verhardingsmateriaal (zie kolom 9), doch rust op haar wel het onderhoud van de niet-begrinde binnenwegen.

l) In verband met het aangeteekende in noot *i* grijpen de totalen der kolommen 5 en 9 in elkander in.

m) Hieronder ook het (niet afzonderlijk opgegeven) aantal dagdiensten, gepresteerd ten behoeve van aanleg van- en (of) zware herstellingen aan dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen, welk aantal in kolom 8 had vermeld dienen te worden.

n) Ook de totalen der kolommen 6 en 8 grijpen in elkander in; zie noot *m*.

o) Hieronder 19 883 dagdiensten gepresteerd voor bewaking van eene door veeziekte besmette streek.

p) De diensten voor het bezetten van wachthuizen werden in Pekalongan met 1 April en in Madioen met 1 Mei 1900 door eene ambulante bewaking vervangen.

q) Dit cijfer betreft slechts gedeeltelijk diensten voor irrigatiewerken (de Tjihea-werken en de omlegging der waterleiding Tjikalaring), voor welk doel 39 543 dagdiensten werden gepresteerd; de overige dagdiensten werden gevorderd voor wegen.

r) Voor de uitvoering van de Pamali- en Kaboejoetan irrigatiewerken.

s) Voor de verruiming van de Waloeh-rivier.

t) Voor de voltooiing van de verbetering aan de leiding Ketekan (Ambarawa).

u) Voor den aanleg van eene aquaduct in de afdeeling Sidoardjo.

v) Voor het tot stand brengen van een permanent verdeelwerk in de leiding Pakis in de afdeeling Malang.

w) Voor de voltooiing van de werken tot verbetering en uitbreiding der bevloeiing uit de Kapongan- en Sitoebondo-sluizen.

x) Voor irrigatiewerken in de afdeeling Banjoemas.

ij) Voor verbetering der bevloeiing uit de kali's Widas en Taming.

z) Namelijk 715 337 dagdiensten voor den aanleg van irrigatiewerken en 188 795 (in de Preanger Regentschappen) voor dien van wegen.

aa) Namelijk 580 632 dagdiensten voor den aanleg van irrigatiewerken en 95 385 (in Bantam en de Preanger Regentschappen) voor dien van wegen.

bb) Hieronder 7990 dagdiensten voor onderhoud en gewone herstellingen van bruggen en duikers.

(5. 11.)

BIJLAGE J.

(Zie hoofdst. J, afd. II, § 1, van het verslag.)

OVERZICHT

VAN DE

OPBRENGST

VAN HET

HOOFDGELD van de HEERENDIENSTPLICHTIGEN

(equivalent voor afgeschafte heerendiensten)
in de gouvernementslanden van Java en Madura
(met uitzondering van de residentie Batavia),

EN VAN DE

DAARUIT BESTREDEN UITGAVEN,

over 1900.

GEWESTEN.	Totaal bedrag van den aanslag van het hoofdgeld over 1900 (à f 1 per heerendienstplichtige, behalve in Pasoeroean, waar f 1,50 moet worden opgebracht). a)	Kosten van aanslag en invordering, zijnde het aan de dessahoofden toekomende collecteloon van 8 pct.	Zuiver bedrag van den aanslag.	In 1900 werd, tengevolge van de afschaffing in 1882 en later van sommige de in de kolommen 15 t/m 21 vermelde										
				I. het oprichten, herstellen en onderhouden van districtsgevangenissen, passangrahans en passantenhuizen.	II. het bewaken van 's lands pakhuizen.	III. het bedienen van niet verpachte overvaarten.	IV. schadeloosstelling aan de inlandsche hoofden voor het gemis van pantjèns.	V. het overbrengen van brieven (districtspost).	VI. het leveren van gras voor de paarden der binnenlandsche paardenposterij. b)	VII. het vervoeren van gevangenen en de bewaking van districtsgevangenissen.	VIII. het onderhoud van wachthuizen en mijlpalen.	IX. het onderhoud van passarloodsen.	X. het bewaken van passangrahans.	XI. het vervoeren van gouvernementsreizigers en hunne goederen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Bantam	f 118 853,00	f 9 508,24	f 109 344,76	f 1 126,00	f 1 020,00	"	Hoewel hier de geheele voor 1900 op de begrooting uitgetrokken som van f 1 037 000 in rekening is gebracht, is, ingevolge de met 1 Februari 1900 in werking getreden converteering in vast traktement van de schadeloosstelling voor het gemis van pantjèns (zie vorig verslag, blz 77), slechts over ééne maand (Januari 1900) uitbetaald. Het uitbetaalde bedrag is evenwel niet voor elk gewest afzonderlijk op te geven.	f 4 470,00	"	f 360,00	f 227,00	f 136,00	f 2 520,00	Niet voor elk gewest afzonderlijk op te geven.
Krawang	43 043,00	3 443,44	39 599,56	392,75	360,00	"		1 632,00	f 1 416,65	2 360,00	159,10	"	650,50	
Preanger Regentschappen	225 458,82	18 036,70^5	207 422,11^5	2 673,09	1 780,40	f 140,00		12 321,38	5 370,80	7 302,00	665,91	"	8 352,00	
Cheribon	235 037,00	18 802,96	216 234,04	2 766,09	552,00	240,00		2 529,00	4 390,30	4 596,00	290,00	297,50	1 492,50	
Tagal	139 511,00	11 160,88	128 350,12	2 210,00	784,00	"		3 535,30	"	5 520,00	805,00	544,50	2 448,00	
Pekalongan	79 018,50	6 321,48	72 697,02	990,00	240,00	"		2 568,00	"	2 760,00	480,00	274,50	1 824,00	
Samarang	237 842,00	19 027,36	218 814,64	2 029,90	"	"		3 190,00	3 300,00	6 960,00	1 614,00	1 413,00	670,00	
Japara	135 642,00	10 851,36	124 790,64	1 191,60	792,00	"		2 050,00	4 423,09	3 840,00	519,50	740,90	1 080,00	
Rembang	209 983,00	16 798,64	193 184,36	384,75	180,00	"		3 965,40	8 664,00	3 828,00	140,25	260,10	804,00	
Soerabaija: Noord-Soerabaija	96 201,00	7 696,08	88 504,92	955,00	"	"		2 878,50	"	2 040,00	285,00	280,00	696,00	
Soerabaija: Zuid-Soerabaija	229 237,00	18 338,96	210 898,04	972,56	240,00	"		4 083,00	"	4 560,00	1 170,02	1 050,64	696,00	
Soerabaija: Bawean	6 798,00	543,84	6 254,16	100,00	"	"		240,00	"	"	5,00	70,00	84,00	
Pasoeroean	264 766,50	21 181,32	243 585,18	2 330,00	3 076,00	"		5 477,00	"	6 552,90	1 283,00	360,00	3 612,00	
Probolinggo	109 100,00	8 728,00	100 372,00	935,00	1 596,00	"		2 370,00	"	3 000,00	510,00	175,00	1 276,00	
Bezoeki: Andere afdeelingen dan Banjoewangi	126 649,00	10 131,92	116 517,08	1 026,41	150,00	"		2 452,00	"	4 224,00	186,36	239,92^5	1 449,00	
Bezoeki: Afd. Banjoewangi	15 431,00	1 234,48	14 196,52	86,30	216,00	"		414,00	"	312,00	55,00	29,40	612,00	
Banjoemas	141 567,00	11 325,36	130 241,64	1 115,75	2 736,00	"		4 591,20	"	5 329,34	1 178,25^5	199,99^5	1 490,00	
Bagelen	186 594,00	14 927,52	171 666,48	1 490,55^5	1 104,00	"		3 315,00	"	4 320,00	670,53^5	325,00	1 920,00	
Kadoe	104 498,00	8 359,84	96 138,16	1 228,95	4 200,00	"		2 310,00	"	3 024,00	407,95	165,00	840,00	
Madioen	147 947,00	11 835,76	136 111,24	312,20	1 200,00	"		4 280,00	"	2 126,00	292,30	321,00	2 400,00	
Kediri	170 356,00	13 628,48	156 727,52	1 290,00	532,00	"		4 894,00	"	4 700,00	512,00	"	1 680,00	
Madura	319 983,00	25 598,64	294 384,36	527,25	8 384,00	"		5 120,00	"	5 280,00	661,75	"	1 752,00	
Totalen	f 3 313 515,82 a)	f 267 481,26^5	f 3 076 034,55^5	f 26 134,06^5	f 29 142,40	f 380,00	f 1 037 000	f 78 685,78	f 27 565,74	f 82 994,24	f 12 177,93	f 6 888,46	f 38 338,50	f 65 000

a) Kolom 2. Voor verscheidene gewesten wijkt het in deze bijlage opgegeven getal heerendienstplichtigen eenigszins af van dat in de voorgaande bijlage vermeld, hetgeen hieraan is toe te schrijven, dat de tweeërlei opgaven niet op hetzelfde tijdstip zijn afgesloten.

b) Kolom 10. Waar in deze kolom de cijfers ontbreken, is de bediening der binnenlandsche paardenposterij aan aannemers opgedragen.

c) Kolom 22. De in deze kolom uitgetrokken sommen bedragen voor alle gewesten gezamenlijk f 1 645 636,11^5, of met inbegrip van de niet gewestelijk gespecificeerde sommen van f 1 037 000 en f 65 000, bedoeld in de kolommen 8 en 15, f 2 747 636,11^5, terwijl bovendien nog uit het hoofdgeld is gekweten de mede niet gewestelijk in rekening te brengen som van f 7293,97 voor gedrukten ten dienste van den aanslag en de inning van het hoofdgeld. Vandaar dat als totaal is uitgetrokken f 2 754 930,08^5.

d) Kolom 23. De in deze kolom vermelde overschotten bedragen gezamenlijk f 1 430 398,44, waarop in mindering komt (zie de voorgaande noot) f 1 037 000 + f 65 000 + f 7293,97, zoodat het overschot daalt tot f 321 104,47.

e) Kolom 18. Het in vorige jaren hiervoor toegestaan bedrag van f 19 769 is sedert teruggebracht tot f 17 000 's jaars.

f) Kolom 20. Toegestaan in verband met de afschaffing met 1 Januari 1900 van de diensten voor het onderhoud van en het doen van gewone herstellingen aan de begrinde groote post- en binnenwegen in Bantam, voor zoover niet van oode voor het verzamelen en vervoeren van verhardingsmateriaal.

g) Kolom 21. Het in 1899 voor het aanstellen van ambulante wakers in de residentie Cheribon toegestaan bedrag van f 41 000, is voor 1900 en volgende jaren op f 38 500 teruggebracht.

h) Kolom 20. Wegens gebrek aan heerendienstplichtigen, wonende binnen den maximum-afstand van 8 palen van de plaats van tewerkstelling, werd voor 1900 voor het verzamelen en transporteeren van verhardingsmateriaal ten behoeve van het gewoon onderhoud van een gedeelte der heerendienstwegen in de districten Marimaija en Tandjong een bedrag van f 10 592 toegestaan.

i) Kolom 21. Toegestaan voor het aanstellen van ambulante wakers in Tagal, zijnde met 1 Januari 1900 de heerendiensten voor het bezetten van wachthuizen vervallen.

j) Kolom 21. Toegestaan voor het aanstellen van ambulante wakers in Pekalongan, zijnde met 1 April 1900 de heerendiensten voor het bezetten van wachthuizen vervallen. Voor volgende jaren is voor gemeld doel f 16 320 's jaars uitgetrokken.

k) Kolom 19. Hieronder begrepen f 8000 voor het onderhoud van de hoofd- en secundaire leidingen van de waterwerken in Demak en de daarin gelegen werken.

l) Kolom 20. Het in 1897 toegestaan bedrag van f 50 360 's jaars voor het aanleggen, herstellen en onderhouden van groote post- en binnenwegen in de residentie Samarang werd in 1899 en 1900 achtereenvolgens met f 17 890, f 1080 en f 1350 verhoogd.

m) Kolom 19. Het aanvankelijk toegestaan bedrag van f 270 's jaars is ge-

heerendiensten, *uitgegeven* (of — voor zooveel betreft sommen — *toegestaan*) voor: XII. het kappen en sleepen van het voor de in heerendienst uit te voeren werken benoodigde hout.	XIII. Gewoon onderhoud, herstel en vernieuwing van bruggen en duikers, gelegen op hoofdplaatsen van residentiën en afdeelingen.	XIV. Gewoon onderhoud, herstel en vernieuwing van bruggen en duikers, gelegen in de groote post- en binnenwegen, buiten de gewestelijke en afdeelings-hoofdplaatsen.	XV. het bewaken van waterwerken.	XVI. aanleg, herstel en onderhoud van groote post- en binnenwegen (uitgezonderd het verzamelen en vervoeren van grind).	XVII t/m XX. de in de noten *g*, *i*, *j*, *n*, *o*, *p*, *q*, *r*, *s*, *u*, *v* en *w* bedoelde diensten.	Totaal der uitgaven, die het gevolg waren van afschaffing van heerendiensten. *c*)	Tegenover de in de voorgaande kolom bedoelde uitgaven bleven van den zuiveren aanslag van het hoofdgeld onderstaande bedragen beschikbaar. *d*)	Uitgaven bovendien uit het hoofdgeld bestreden, in afwachting dat tot verdere afschaffing van één of meer categorieën der nog overgebleven heerendiensten kan worden overgegaan. (Onder die uitgaven zijn echter in dit overzicht tevens begrepen die, bestreden uit het bij art. 123 van hoofdstuk II der begrooting voor 1899 en art. 121 der begrooting voor 1900, telkens ten bedrage van f 400 000, toegestaan crediet voor uitgaven in het belang van de inlandsche bevolking van Java en Madura.) Voor werken aan zoodanige bruggen en duikers, gelegen in de in heerendienst te onderhouden wegen, als worden aangetroffen *buiten* gewestelijke en afdeelings-hoofdplaatsen. Gewoon onderhoud.	Idem. Herstel, vernieuwing en oprichting.	Idem. Voor verbetering en aanleg van wegen en waterwerken.	Idem. Te zamen.	GEWESTEN.
16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.
"	f 313,00	e) f 17 000,00	f 180,00	f) f 27 350,00	"	f 54 732,00	f 54 612,76	(zie kolom 18)	(zie kolom 18)	f 34 273,00	f 34 273,00	Bantam.
"	185,00	2 292,00	180,00	"	"	9 627,50	29 972,06	(id.)	(id.)	264,00	264,00	Krawang.
f 19 050,00	5 775,00	"	340,00	"	"	63 770,58	143 651,53^{5}	f 16 100,00	f 16 446,00	34 895,00	67 441,00	Preanger Regentschappen.
"	875,00	20 481,00	10 266,00	49 000,00	g) f 38 500,00	136 275,30	79 958,74	(zie kolom 18)	(zie kolom 18)	"	"	Cheribon.
"	2 772,00	20 110,00	1 080,00	h) 10 592,00	i) 28 920,00	79 320,80	49 020,32	(id.)	(id.)	"	"	Tagal.
"	3 612,00	12 000,00	360,00	"	j) 12 605,00	37 713,50	34 983,52	(id.)	(id.)	"	"	Pekalongan.
"	676,00	20 000,00	k) 16 483,00	l) 70 680,00	"	127 015,90	91 798,74	(id.)	(id.)	21 526,00	21 526,00	Samarang.
"	1 470,00	4 910,00	m) 410,00	33 150,00	n) 25 000,00	79 577,99	45 212,65	(id.)	(id.)	14 070,00	14 070,00	Japara.
"	1 050,00	16 252,00	60,00	"	o) 92 121,00	127 709,50	65 474,86	(id.)	(id.)	"	"	Rembang.
"	845,00	6 081,00	384,00	"	p) 14 064,00	28 508,50	59 996,42	(id.)	(id.)	"	"	Soerabaija: Noord-Soerabaija.
"	3 235,00	20 992,00	30 000,00	"	q) 51 800,00	118 805,22	92 092,82	(id.)	(id.)	"	"	Soerabaija: Zuid-Soerabaija.
700,00	140,00	"	"	4 152,00	"	5 491,00	763,16	f 800,00	"	9 200,00	10 000,00	Soerabaija: Bawean.
"	3 062,00	24 424,00	4 500,00	76 675,00	r) 3 372,00	134 723,90	108 864,28	(zie kolom 18)	(zie kolom 18)	1 043,00	1 043,00	Pasoeroean.
"	805,00	21 550,00	993,00	"	s) 12 444,00	45 684,00	54 688,00	(id.)	(id.)	"	"	Probolinggo
"	3 825,00	28 187,00	1 440,00	"	"	43 170,69^{5}	73 346,38^{5}	(id.)	(id.)	"	"	Bezoeki: Andere afdeelingen dan Banjoewangi.
4 000,00	956,00	"	"	"	"	6 680,70	7 515,82	f 900,00	f 5 538,00	875,00	7 313,00	Bezoeki: Afd. Banjoewangi.
"	1 880,00	17 700,00	6 200,00	t) 26 550,00	"	68 970,54	61 271,10	(zie kolom 18)	(zie kolom 18)	1 176,00	1 176,00	Banjoemas.
"	3 426,00	30 768,00	13 400,00	33 360,00	"	94 099,09	77 567,39	(id.)	(id.)	"	"	Bagelen.
"	1 106,00	15 162,00	240,00	28 000,00	"	56 683,90	39 454,26	(id.)	(id.)	"	"	Kadoe.
"	2 937,00	18 090,00	1 551,00	"	u) 20 307,00	53 816,50	82 294,74	(id.)	(id.)	"	"	Madioen.
"	3 633,00	23 071,00	1 800,00	"	v) 4 200,00	46 342,00	110 385,52	(id.)	(id.)	"	"	Kediri.
"	1 092,00	14 100,00	"	"	w) 190 000,00	226 917,00	67 467,36	(id.)	(id.)	7 000,00	7 000,00	Madura.
f 23 750,00 ij)	f 43 700,00	f 333 170,00	f 89 867,00	f 359 509,00	f 493 333,00	f 2 754 930,08^{5} z)	f 321 104,47 aa)	f 17 800,00	f 21 984,00	f 124 322,00	f 164 106,00	

bracht op f 410 's jaars.

n) Kolom 21. Toegestaan voor de bezoldiging van ambulante wakers in Japara, zijnde met 1 Juli 1899 de heerendiensten voor het bezetten van wachthuizen vervallen. Voor het tijdvak 1 Juli—ult. December 1899 was f 12 500 toegestaan.

o) Kolom 21. Hiervan werd toegestaan: f 67 641 (het oorspronkelijk toegestaan bedrag van f 64 641 werd voor 1900 met f 3000 verhoogd) voor het aanleggen, herstellen en onderhouden van de groote post- en binnenwegen in de residentie Rembang en voor het verbrijzelen van materiaal tot verharding van die wegen (de verzameling en het transport van dat materiaal daaronder niet begrepen), en f 24 480 voor bezoldiging van ambulante wakers.

p) Kolom 21. Toegestaan voor het bezetten van wachthuizen in Noord-Soerabaija.

q) Kolom 21. Toegestaan voor het herstellen en onderhouden van dijken langs de Brantas-, Porrong- en Soerabaija-rivieren in Zuid-Soerabaija.

r) Kolom 21. Hiervan werd toegestaan f 2022 's jaars voor herstel en onderhoud van de dijken langs de Porrong-rivier en f 1350 voor het verzamelen en vervoeren van verhardingsmateriaal ten behoeve van een drietal wegen in Pasoeroean.

s) Kolom 21. Toegestaan voor het begieten van in heerendienst te onderhouden groote post- en binnenwegen in Probolinggo.

t) Kolom 20. Het in 1897 toegestaan bedrag van f 25 550 's jaars werd voor 1900 met f 1000 verhoogd.

u) Kolom 21. Toegestaan voor het aanstellen van ambulante wakers in Madioen, zijnde de heerendiensten voor het bezetten van wachthuizen met 1 Mei 1900 vervallen. Voor volgende jaren is f 29 448 's jaars uitgetrokken.

v) Kolom 21. Toegestaan voor het herstellen en onderhouden van de dijken langs de Brantas-rivier in Kediri.

w) Kolom 21. Toegestaan voor het aanleggen, herstellen en onderhouden van groote post- en binnenwegen in de residentie Madura (het verzamelen en transporteeren van grind daaronder begrepen).

x) Kolom 2. De (onzuivere) aanslag was bij de begrooting voor 1900 geraamd op f 3 184 000, doch de werkelijke aanslag heeft bedragen: f 3 343 690,50. Daarvan zijn echter in mindering gebracht de sommen van f 85,18, f 22,50 en f 67 die op ult. 1900 respectievelijk in de residentiën Preanger Regentschappen, Pekalongan en Kadoe nog moesten worden geind. Vandaar dat in deze kolom als totaal een bedrag van f 3 343 515,82 is uitgetrokken.

ij) Kolom 16. Voor de gewesten, ten opzichte van welke niets is uitgetrokken, gaan de posten voor kap- en sleeploonen op in de uitgaven voor koelieloonen ten behoeve van bruggen en duikers.

z) Kolom 22. Voor de toelichting van het hier uitgetrokken bedrag, ad f 2 754 930,08^{5}, zie noot *c*.

aa) Kolom 23. Voor de toelichting van het hier uitgetrokken bedrag, ad f 321 104,47, zie noot *d*.

(5. 14.)

BIJLAGE K.

(Zie hoofdst. J, afd. II, § 2, van het verslag.)

OVERZICHTEN van de gehouden aanteekeningen omtrent de in sommige gewesten buiten Java en Madura gedurende 1900 verrichte heerendiensten.

NB. Nopens de residentiën Palembang, Amboina en Bali en Lombok, en de assistent-residentie Billiton, zoomede de afdeeling Gorontalo der residentie Menado, zijn dergelijke overzichten niet ontvangen. In de overige in deze bijlage niet genoemde gewesten worden van de onder 's Gouvernements rechtstreeksch bestuur staande inboorlingen geen of doorgaans geen heerendiensten gevorderd.

Sumatra's Westkust. *a*)

ONDERDEELEN VAN HET GEWEST.	Aantal		Aantal dagdiensten *b*) gedurende 1900 gevorderd voor:					Gemiddeld aantal dagdiensten gedurende 1900 van elken heerendienstplichtige voor de hierbedoelde algemeene diensten gevorderd.
	tot arbeid bekwame mannen.	heerendienstplichtigen.	gewoon onderhoud van bruggen.	gewoon onderhoud van wegen.	andere burgerlijke landswerken.	militaire landswerken.	Totaal.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Padangsche Benedenlanden *c*)	82 245	70 545	117 041	775 648	36 570	"	929 259	ruim 13
Padangsche Bovenlanden	215 318	182 170	399 229	1 259 530	1 903	"	1 660 662	" 9
Tapanoli	78 103	53 160	98 896	354 244	24 130	"	477 270	bijna 9
Totalen	375 666	305 875	615 166	2 389 422	62 603	"	3 067 191	ruim 10
Over 1899 was opgegeven	353 825	296 505	484 590	2 525 502	156 324	4 480	3 170 896	bijna 11

a) Voor dit gouvernement gelden, met betrekking tot de heerendiensten, nog de voorloopige regeling in St. 1877 n°. 248, zoomede de proefregelingen van 1881 en 1883, bedoeld in het Koloniaal Verslag van 1882, blz. 74, en in dat van 1884, blz. 71.

b) De uit dit gewest ontvangen opgaven hebben slechts betrekking op een deel der zoogenaamde algemeene diensten. Nopens den omvang der bijzondere diensten (bezetten van wachthuizen, het doen van diensten bij de inlandsche hoofden en ambtenaren, het bewaken van landsgebouwen, enz.) zijn geen mededeelingen ontvangen.

c) Ingevolge St. 1858 nos. 66 en 67 staat het den heerendienstplichtigen ter hoofdplaats Padang vrij om de heerendiensten af te koopen, tegen betaling van een equivalent van f 4 per jaar en per hoofd.

Benkoelen. *a*)

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 42 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1900 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van:							Zoodat in 1900 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 10):
			gewoon onderhoud van:		aanleg, zware herstelling en vernieuwing van:		het vervoeren van gouvernementsgoederen en gelden.	het vervoeren van gouvernementsreizigers (troepen en personen op marsch daaronder begrepen).	Totaal.	
			groote wegen.	bruggen en duikers in de groote wegen.	groote wegen.	bruggen en duikers in de groote wegen.				
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Benkoelen (voor zooveel de hoofdplaats betreft)	1 300	54 600	"	"	"	"	"	"	"	54 600
Ommelanden van Benkoelen	5 351	224 742	57 233	3 325	132 741	6 821	1 014	580	201 714	23 028
Laïs	3 257	136 794	35 521	228	26 696	19 319	"	"	81 764	55 030
Mokko Mokko	5 060	212 520	56 042	12 187	"	3 065	"	188	71 482	141 038
Seloema	5 948	249 816	123 081	6 380	"	5 157	"	"	134 618	115 198
Manna en Pasoemah Oeloe Manna	7 600	319 200	107 274	76 764	12 695	12 088	"	841	209 662	109 538
Kauer	3 238	135 996	81 197	1 035	10 545	5 813	"	"	98 590	37 406
Kroë	5 921	248 682	158 222	"	"	15 681	1 382	400	175 685	72 997
Totalen	37 675	1 582 350	618 570	99 919	182 677	67 944	2 396	2 009	973 515	608 835
Over 1899 was opgegeven	37 428	1 571 976	618 516	128 930	137 903	139 028	2 286	3 192	1 029 855	542 121

a) De op 1 Januari 1897 in werking getreden heerendienstregeling voor dit gewest is uitgevaardigd bij St. 1896 n°. 262, terwijl de bij gouv. besl. vastgestelde „voorschriften ter uitvoering" zijn afgedrukt in Bijbl. St. n°. 5198.

KolonIaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage K.]

Lampongsche Districten. *a*)

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 30 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1900 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud van: groote post- en binnenwegen.	bruggen en duikers in de groote post- en binnenwegen.	waterwegen (voor zooveel op 1 April 1892 reeds in gebruik).	het vervoeren van gouvernements-goederen en gelden.	het vervoeren van gouvernements-reizigers (troepen en personen op marsch daaronder begrepen).	Totaal.	Zoodat in 1900 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 9):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Telok Betong (hoofdplaats) .	610	18 300	15 500	1 400	„	118	„	17 018	1 282
Ommelanden van Telok Betong	6 394	191 820	182 594	6 406	„	1 838	982	191 820	„
Sepoetih	6 731	201 930	160 881	34 509	„	132	517	196 039	5 891
Sekampong	4 138	124 140	121 597	2 184	„	36	140	123 957	183
Toelang Bawang	9 465	283 950	105 908	4 122	„	462	196	110 688	173 262
Katimbang	3 131	93 930	41 375	44 002	„	19	44	85 440	8 490
Semangka.	3 153	94 590	85 176	6 633	„	1 015	399	93 223	1 367
Totalen. . . .	33 622	1 008 660	713 031	99 256	„	3 620	2 278	818 185	190 475
Over 1899 was opgegeven .	33 296	998 880	679 415	37 019	3 594	2 594	2 840	725 462	273 418

a) De met 1 April 1892 voor dit gewest in werking getreden heerendienstregeling (St. nº. 39) is, behoudens eene verduidelijking (St. 1897 nº. 93), na afloop van het vijfjaarlijksche tijdvak 1 April 1892—31 Maart 1897, overigens onveranderd behouden (art. 1 van het gouv. besl. van 10 Maart 1897 nº. 10). De van 1 April 1897 af geldende nieuwe „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. St. nº. 5230.

Banka en onderhoorigheden. *a*)

DISTRICTEN.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 42 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1900 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud van: groote post- en binnenwegen.	bruggen en duikers.	waterwegen (voor zooveel op ult. 1891 reeds in gebruik).	Te zamen.	herstellingen aan: groote post- en binnenwegen.	bruggen en duikers.	waterwegen (voor zooveel op ult. 1891 reeds in gebruik).	Te zamen.	het vervoeren van post-pakketten.	het vervoeren van gouvernements-goederen en gelden.	het vervoeren van gouvernements-reizigers (troepen en personen op marsch daaronder begrepen).	Totaal.	Zoodat in 1900 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 15):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Muntok . . .	2 247	94 374	17 816	1 545	„	19 361	„	„	„	„	6 009	431	8 210	34 011	60 363
Djeboes . . .	556	23 352	9 450	639	„	10 089	„	„	„	„	2 120	1 003	6 274	19 486	3 866
Blinjoe . . .	707	29 694	20 285	1 873	„	22 158	„	„	„	„	537	17	1 460	24 172	5 522
Soengeiliat . .	948	39 816	17 441	2 233	„	19 674	„	„	„	„	4 464	1 195	4 758	30 091	9 725
Merawang . .	980	41 160	22 691	1 542	„	24 233	„	„	„	„	1 200	952	906	27 291	13 869
Pangkalpinang.	1 894	79 548	30 499	2 707	412	33 618	12 047	692	18	12 757	2 259	133	2 380	51 447	28 101
Soengeislan . .	1 363	57 246	29 878	1 255	241	31 374	„	„	„	„	640	17	1 601	33 632	23 614
Koba	683	28 686	19 287	350	„	19 637	„	„	„	„	1 369	29	2 778	23 813	4 873
Toboali . . .	1 574	66 108	32 973	1 523	„	34 496	„	„	„	„	1 031	1 430	2 514	39 471	26 637
Eiland Lepar .	486	20 412	7 487	„	„	7 487	„	„	„	„	218	„	„	7 705	12 707
Totalen. .	11 438	480 396	207 807	13 667	653	222 127	12 047	692	18	12 757	20 147	5 207	30 881	291 119	189 277
Over 1899 was opgegeven .	11 351	476 742	198 652	9 103	656	208 411	16 347	747	163	17 257	21 490	7 926	35 323	290 407	186 335

a) Zoowel de voor dit gewest voor de jaren 1892 t/m 1896 gegolden hebbende heerendienstregeling (St. 1891 nº. 171) als de daartoe betrekkelijke „voorschriften ter uitvoering" (bijlage O van het Koloniaal Verslag van 1891, zoomede nº. 4660 van het Bijbl. St.) zijn na afloop van genoemde vijf jaren, behoudens eene aanvulling (St. 1897 nº. 283), voorshands ongewijzigd gehandhaafd gebleven (gouv. besl. van 24 November 1896 nº. 16).

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plich-tigen.	Maximum aantal dag-diensten waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 26 dag-diensten per dienst-plichtige.	Aantal gedurende 1900 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstellingen van eersten aanleg, zware herstelling of vernieuwing: land- en water-wegen.	bruggen en duikers.	wacht-hui-zen.	pa-sang-gra-hans.	Te zamen.	militaire werken, bij volstrekte onmo-gelijkheid om vrije koelies te bekomen.	het bezetten van wacht-huizen.	het transport van gouver-nements-goe-deren.	het transport van in dienst reizende lands-dienaren en hunne goederen.	Totaal.	Zoodat in 1900 van het be-schikbaar maximum aantal dag-diensten niet gevor-derd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 13).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Bandjermasin en Ommelanden	7 811	203 086	*b)* 21 082 *b)* 11 286	3 668 550	192 ″	″ ″	24 942 11 836	″	62 704	1 425	245	101 152	101 934
Amoenthai.	30 051	781 326	242 696 ″	2 811 239	821 ″	″ ″	246 328 239	125	129 361	1 230	771	378 054	403 272
Kendangan	47 471	1 234 246	332 180 75 592	4 539 3 395	″ 64	80 121	336 799 79 172	529	168 452	1 394	346	586 692	647 554
Doesoenlanden . . .	5 587	145 262	8 591 ″	15 4 016	″ ″	″ ″	8 606 4 016	″	2 502	″	2 205	17 329	127 933
Dajaklanden	2 890	75 140	1 050 ″	6 200 ″	″ ″	600 ″	7 850 ″	″	6 570	″	1 331	15 751	59 389
Martapoera	13 780	358 280	67 397 15 251	4 978 12 430	8 20	113 506	71 996 28 207	152	52 398	1 286	1 798	155 837	202 443
Sampit	4 326	112 476	2 797 ″	1 561 ″	130 ″	″ ″	4 488 ″	″	25 275	280	1 850	31 893	80 583
Totalen . . .	111 916	2 909 816	675 793 102 129	23 272 20 630	1151 84	793 627	701 009 123 470	806	447 262	5 615	8 546	1 286 708	1 623 108
Over 1899 was opgegeven	112 973	2 937 298	1 136 814 124 261	24 290 86 861	1298 497	478 4184	1 162 880 215 803	499	500 531	6 606	13 862	1 900 181	1 037 117

a) De op 1 Augustus 1898 in werking getreden heerendienstregeling voor dit gewest is uitgevaardigd bij de ordonnantie in St. 1898 n°. 181, terwijl de bij gouv. besl. vastgestelde „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. St. n°. 5292.

b) In de kolommen 4 t/m 8 zijn de opgaven tweeledig: de aldaar in de eerste plaats genoemde getallen betreffen de diensten voor het onderhoud der aangeduide werken, de in de tweede plaats vermelde getallen die voor eersten aanleg gevorderd.

Celebes en onderhoorigheden. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plich-tigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks mag beschikt worden, berekend tegen 42 dag-diensten per dienst-plichtige.	Aantal gedurende 1900 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud van eersten aanleg: wegen.	bruggen en duikers.	wacht-huizen (buiten af-deelings-hoofd-plaat-sen).	regents-wo-ningen.	Te zamen.	het ver-voeren van gouver-nements-reizigers en goe-deren.	het bewerken der ornaments-padivelden en het leveren van volgelingen aan regenten en hoofden bij dienstreizen en plechtige gelegenheden en bij door hen te vieren feesten.	het verzamelen en aanvoeren te Makasser van het te dier plaatse voor de wegen be-noodigde verhar-dingsmate-riaal. *b)*	het bezetten van wacht-huizen en het doen van nachte-lijke rondes.	Totaal.	Zoodat in 1900 van het be-schikbaar maximum aantal dag-diensten niet gevor-derd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 13):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Makasser *c)*	7 858	298 604	*d)* 8 125 *d)* ″	3 290 ″	560 ″	. . . . . .	11 975 ″	76	. . . .	12 476	36 673	61 200	237 404
Noorderdistricten . .	19 338	734 844	53 062 487	9 266 12 233	40 ″	″ ″	62 368 12 720	1 039	25 315	. . . .	40 918	142 360	592 484
Zuiderdistricten. . .	23 677	899 726	50 836 ″	7 480 172	″ 771	″ ″	58 316 943	1 446	5 423	. . . . . .	88 362	154 490	745 236
Takalar.	12 991	493 658	60 938 ″	7 906 1 350	″ ″	″ ″	68 844 1 350	680	1 250	. . . .	16 612	88 736	404 922
Oosterdistricten . . .	16 517	627 646	48 496 1 500	2 721 ″	24 ″	100 7 390	51 341 8 890	2 073	6 627	. . . .	56 421	125 352	502 294
Saleijer	18 065	686 470	63 577 ″	1 603 ″	″ ″	″ ″	65 180 ″	718	3 723	. . . .	45 990	115 611	570 859
Bima	322	12 236	. . . . . .	. . . . . .	″ ″	. . . . . .	″ ″	. . . . . .	. . . .	. . . .	3 160	3 160	9 076
Tontoli	364	13 832	862 ″	144 ″	. . . . . .	. . . . . .	1 006 ″	. . . . . .	. . . .	. . . .	. . . . . .	1 006	12 826
Totalen. . .	99 132	3 767 016	285 896 1 987	32 410 13 755	624 771	100 7 390	319 030 23 903	6 032	42 338	12 476	288 136	691 915	3 075 101
Over 1899 was opgegeven	91 513	3 843 546	270 745 2 664	43 785 14 076	22 168 ″	30 ″	336 728 16 740	8 238	47 351	36 253	311 222	756 532	3 087 014

a) De laatstelijk voor dit gewest (voor zooveel betreft het onder 's Gouvernements rechtstreeksch bestuur staande gebied) gegolden hebbende heerendienstregeling (St. 1891, n°. 113) is, met ingang van 1 Maart 1900, vervangen door die in St. 1900 n°. 55, terwijl gelijktijdig „nieuwe voorschriften ter uitvoering" zijn vastgesteld, ter vervanging van die in Bijbl. St. n°. 4658.

b) Deze diensten rusten uitsluitend op de dienstplichtige bevolking der Spermunde-eilanden.

c) Hieronder niet begrepen de gewestelijke hoofdplaats en hare buitenwijken, uitmakende de onderafdeeling Makasser, alwaar de heerendiensten met 1 Januari 1891 door eene belasting in geld zijn vervangen (verg. St. 1891 n°. 111, zoomede de noot op blz. 67 van het verslag van 1892).

d) In de kolommen 4 t/m 8 zijn de opgaven tweeledig: de aldaar in de eerste plaats genoemde getallen betreffen de diensten voor het onderhoud der aangeduide werken, de in de tweede plaats vermelde getallen die voor eersten aanleg gevorderd.

Menado. *a*)

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 36 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1900 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstelling van: wegen.	bruggen en duikers.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	aanleg, zware herstelling of vernieuwing van de in de kolommen 4, 5 en 6 genoemde werken.	het bezetten van wachthuizen.	het vervoeren van gouvernementsreizigers en goederen.	aanleg van irrigatiewerken.	Totaal.	Zoodat in 1900 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 11):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
MINAHASSA.											
Afd. Menado.	4 705	150 560	38 182	284	„	43 028	8 537	2	3	90 036	60 524
„ Tondano	9 258	296 256	51 570	4 950	1 409	93 844	15 293	„	„	167 066	129 190
„ Amoerang.	6 516	208 512	82 596	5 702	411	23 502	14 512	„	340	127 063	81 449
Totaal voor de Minahassa . .	20 479	655 328	172 348	10 936	1 820	160 374	38 342	2	343	384 165	271 163
Over 1899 was opgegeven . .	22 318	803 448	189 800	8 787	5 946	138 909	40 362	„	1 053	384 857	418 591

a) In de plaats van de tot dusver voor de Minahassa en de gouvernementsdistricten der afdeeling Gorontalo gegolden hebbende heerendienst-regelingen van 1894 en 1895 zijn, respectievelijk met ingang van 1 Januari en 1 Juli 1900, nieuwe regelingen in werking getreden (zie St. 1899 n⁰. 270 en 1900 n⁰. 152), terwijl tegelijk met de uitvaardiging van die herziene regelingen, ter vervanging van de in Bijbl. St. nos. 4945 en 5074 opgenomen „voorschriften ter uitvoering", tevens nieuwe voorschriften van die strekking worden vastgesteld, waarvan tot nog toe alleen die voor de Minahassa reeds zijn afgedrukt in bedoeld Bijbl., zie n⁰. 5434.

(5. 13.)

BIJLAGE L.

(Zie hoofdst. J, afd. III, § 1, van het verslag.)

OVERZICHTEN,

meerendeels over 1899 en 1900,

BETREFFENDE DE

LANDRENTE

EN

ANDERE LANDELIJKE INKOMSTEN

ZOO OP

JAVA EN MADURA ALS IN SOMMIGE GEWESTEN DER BUITENBEZITTINGEN.

A. LANDRENTE OP

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws) der in 1900 voor vast aangeslagen gronden. a) Sawahs.	Tegalvelden.	Nipahbosschen.	Boomgaarden.	Woonerven (belastbare).	niet voor vast aangeslagen — wisselvallig beplante — gronden.	Bedrag van den onzuiveren aanslag der voor vast aangeslagen gronden in 1899.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Bantam	93 035	29 300	416	6 431	155	b) 9 596	f 586 119,00
Batavia (alleen het domein Bloeboer)	849	157	„	„	202	„	7 708,42
Krawang	61 253	301	„	2 186	2 245	b) 3 271	190 107,50
Preanger Regentschappen	323 302	352 840	105	c)* 2 637	* 322	8 167	1 374 431,45^{5}
Cheribon	218 689	21 758	110	9 616	6 676	5 538	1 221 645,00
Tagal	e)*171 996	15 515	„	„	7 721	815	937 837,50
Pekalongan	67 285	14 244	159	1 447	4 048	„	f) 429 857,00
Samarang	253 840	25 940	420	2 279	15 327	14 394	1 116 055,98
Japara	144 399	12 767	„	„	19 216	b) 8 923	630 121,00
Rembang	e)*225 361	51 198	„	427	8 828	156	857 621,00
Soerabaija	316 710	42 687	1 129	4 143	19 348	444	2 040 515,00
Pasoeroean	g) 87 203	g) 67 375	g) 318	g) 110	g) 5 135	952	1 205 104,57
Probolinggo	53 964	48 387	„	57	6 905	6 794	772 408,87
Bezoeki	96 972	81 271	„	4 107	5 375	1 857	1 211 100,00
Banjoemas	e)*133 186	52 865	519	17 639	31 461	13 909	966 618,50
Bagelen	129 596	36 878	85	5 582	19 217	29 156	987 212,50
Kadoe	85 381	40 606	„	1 400	4 716	12 661	628 032,00
Madioen	827	24 364	„	1 869	68 681	10 588	760 661,00
Kediri	158 984	e)* 47 165	„	37	38 625	8 817	1 258 783,00
Madura	103 471	238 529	1 069	* 56	1 169	10 553	817 068,25
Totalen	2 901 303	1 204 147	4 330	60 023	265 417	146 591	f 17 999 007,54^{5}

a) Hier en daar zijn de opgaven der kolommen 2 t/m 6 moeielijk te rijmen met die over 1899, voorkomende in bijlage M van 't vorig verslag. Omtrent de belangrijkste dezer verschillen (zie de met een * gemerkte opgaven) is van het Indisch Bestuur toelichting gevraagd. Zie ook noot g.

b) Hieronder begrepen de door de inlandsche bevolking met koffie beplante gronden, welke aanplantingen in Bantam en Japara van 1 Januari 1894, en in Krawang van 1 Januari 1895 af, niet meer onder het gouvernementsmonopolie vallen. Te dier zake is voor Bantam eene uitgestrektheid van ruim 234, voor Krawang van 74 en voor Japara van 387 bouws opgegeven. De aanslag der produceerende koffieplantsoenen beliep voor 1900 in de drie genoemde gewesten respectievelijk f 161,70, f 159,84 en f 588,02 tegen f 236,70, f 203,06 en f 174,04 in 1899.

c) Zie noot a).

JAVA EN MADURA.

De onzuivere aanslag, in kolom 8 bedoeld, was voor 1900								De onzuivere aanslag der voor vast aangeslagen gronden bedroeg alzoo voor 1900 (kolom 8 + kolom 12 — kolom 15).
te vermeerderen, door:				te verminderen, door:				
benuttiging van betere gegevens (toepassing van art. 2 der ordonnantie in St. 1878 n°. 110 en, voor zooveel de Preanger Regentschappen betreft, art. 10 der ordonnantie in St. 1896 n°. 126).	het belastbaar worden van nieuwe sawahs in het 4de oogstjaar.	uitbreiding van voor vast aangeslagen gronden (tegalvelden, nipahbosschen, boomgaarden en woonerven).	Totaal.	benuttiging van betere gegevens (toepassing van art. 2 der ordonnantie in St. 1878 n°. 110 en, voor zooveel de Preanger Regentschappen betreft, art. 10 der ordonnantie in St. 1896 n°. 126).	het te niet gaan of de veranderde bestemming van gronden, die daardoor buiten de landrente vallen.	Totaal.	
9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
„	f 3 279,00	f 2 172,00	f 5 451,00	„	f 510,00	f 510,00	f 591 060,00
„	„	„	„	„	87,35	87,35	7 621,07
„	400,87^{5}	748,75	1 149,62^{5}	„	153,37^{5}	153,37^{5}	191 103,75
f 7,43	973,60	2 368,03^{5}	3 349,06^{5}	f 2 354,08	4 777,47	7 131,55	d) 1 370 648,97
„	947,50	8 518,21	9 465,71	„	6 009,71	6 009,71	1 225 101,00
224,00	6 413,50	6 325,50	12 963,00	889,00	5 410,50	6 299,50	944 501,00
848,00	487,00	1 310,00	2 645,00	467,00	2 437,00	2 904,00	429 598,00
„	708,97^{5}	2 114,14	2 823,11^{5}	„	3 695,57	3 695,57	1 115 183,52^{5}
„	10 620,00	6 883,00	17 503,00	„	19 358,00	19 358,00	628 266,00
„	837,00	1 360,00	2 197,00	„	2 474,49	2 474,49	857 343,51
„	1 700,00	1 880,00	3 580,00	„	1 801,00	1 801,00	2 042 294,00
„	717,50	1 873,75	2 591,25	„	3 053,98	3 053,98	1 204,641,84
„	437,43	1 038,24	1 475,67	„	1 942,00	1 942,00	771 942,54
„	1 820,00	12 219,50	14 039,50	„	4 082,50	4 082,50	1 221 057,00
„	5 448,75	3 826,75	9 275,50	„	8 005,00	8 005,00	967 889,00
„	30,00	356,00	386,00	„	265,00	265,00	987 333,50
„	1 127,00	2 244,00	3 371,00	„	2 953,00	2 953,00	628 450,00
„	906,00	1 195,00	2 101,00	„	582,00	582,00	762 180,00
»	2 747,00	4 348,00	7 095,00	„	3 892,00	3 892,00	1 261 986,00
„	75,00	680,00	755,00	„	281,00	281,00	817 542,25
f 1 079,43	f 39 676,13	f 61 460,87^{5}	f 102 216,43^{5}	f 3 710,08	f 71 770,94^{5}	f 75 481,02^{5}	f 18 025 742,95^{5}

d) Hiervan f 1 274 980,45 voor de 47 districten, alwaar de nieuwe landrenteregeling (St. 1896 n°. 126) is ingevoerd. De rest, ad f 95 668,52, betreft, met de in kolom 22 vermelde som van f 12 255,89^{5}, de nog op den ouden voet aangeslagen overige 15 districten van het gewest.

e) Dit cijfer houdt meer verband met de opgaaf over 1898, dan met die over 1899.

f) Verbeterd cijfer. Dat in 't vorig verslag (bijlage M, blz. 3, kolom 10) was f 395 te hoog.

g) Bij gemis vooralsnog van vertrouwbare opgaven over 1900, is hier voorshands het cijfer over 1899 ingevuld.

GEWESTEN.	Het bedrag van den onzuiveren aanslag voor 1900 (kolom 16) was te verminderen met de volgende sommen, ter zake van vrijstelling of afschrijving, als:				In 1900 was dus aan landrente werkelijk te heffen:		
	wegens deugdelijk geconstateerd misgewas.	wegens andere buitengewone en gewichtige redenen.	wegens het onbeplant blijven van voor vast aangeslagen gronden.	Totaal der verminderingen wegens vrijstellingen of afschrijvingen.	ter zake van de voor vast aangeslagen gronden (de onzuivere aanslag vermeld in kolom 16, verminderd volgens kolom 20).	ter zake van de niet voor vast aangeslagen gronden, bedoeld in kolom 7.	In 't geheel.
	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.
Bantam	f 34 988,79	„	f 32 202,65	f 67 191,44	f 523 868,56	f 21 031,70	f 544 900,26
Batavia (alleen het domein Bloeboer)	„	„	„	„	7 621,07	„	7 621,07
Krawang	27 492,27	„	5 691,53	33 183,80	157 919,95	6 000,94^{5}	163 920,89^{5}
Preanger Regentschappen	12 002,86^{5}	h) f 369,00^{5}	6 840,24^{5}	19 212,11^{5}	1 351 436,85^{5}	12 255,89^{5}	1 363 692,75
Cheribon	25 972,54	„	8 881,33	34 853,87	1 190 247,13	11 272,50	1 201 519,63
Tagal	26 770,32	i) 155,78^{5}	13 099,95^{5}	40 026,06	904 474,94	1 536,00	906 010,94
Pekalongan	18 232,93	„	8 148,53	26 381,46	403 216,54	„	403 216,54
Samarang	72 801,09	„	5 802,61	78 603,70	1 036 579,82^{5}	31 610,61^{5}	1 068 190,44
Japara	29 413,21	„	23 252,40	52 665,61	575 600,39	20 018,07	595 618,46
Rembang	10 707,02	„	1 769,02	12 476,04	844 867,47	267,49	845 134,96
Soerabaija	25 497,81	„	13 220,77	38 718,58	2 003 575,42	888,00	2 004 463,42
Pasoeroean	»	„	1 635,41^{5}	1 635,41^{5}	1 203 006,42^{5}	1 985,90	1 204 990,32^{5}
Probolinggo	4 426,11	i) 653,42	15 736,98^{5}	20 816,51^{5}	751 126,02^{5}	27 883,96	779 009,98^{5}
Bezoeki	889,85	„	1 705,85	2 595,70	1 218 461,30	5 097,00	1 223 558,30
Banjoemas	9 040,80^{5}	k) 1 167,50	19 364,02^{5}	29 572,33	938 316,67	27 559,50	965 876,17
Bagelen	22 056,71	„	1 818,93	23 875,64	963 457,86	83 668,00	1 047 125,86
Kadoe	48 156,44	„	10 854,28	59 010,72	569 439,28	42 615,00	612 054,28
Madioen	8 991,00	„	9 586,00	18 577,00	743 603,00	12 467,00	756 070,00
Kediri	21 904,00	„	2 332,80	24 236,80	1 237 749,20	27 242,42^{5}	1 264 991,62^{5}
Madura	33 456,63	„	5 015,77^{5}	38 472,40^{5}	779 069,84^{5}	17 054,00	796 123,84^{5}
Totalen	f 432 800,39	f 2 345,71	f 186 959,10	f 622 105,20	f 17 403 637,75^{5}	f 350 454,00	f 17 754 091,75^{5}

h) Deze vrijstelling heeft voor f 25,76^{5} betrekking op milik-gronden, die vrijwillig met koffie werden beplant, en voor f 343,24 op gronden, die door de bevolking tot theetuinen werden ingericht.

i) Deze vrijstellingen werden verleend aan eenige belastingplichtigen in de afdeeling Pamalang (Tagal), die have en goed door brand hadden verloren, en in het district Pending (Probolinggo), wegens gebrek aan irrigatiewater gedurende den westmoesson van het verslagjaar.

In 1899 was aan landrente werkelijk te heffen geweest (zie de kolommen 21, 22 en 23 van bijlage M van 't vorig verslag): ter zake van de voor vast aangeslagen gronden (de onzuivere aanslag, verminderd met de vrijstellingen en afschrijvingen).	ter zake van de niet voor vast aangeslagen gronden.	In 't geheel.	In 1900 viel in vergelijking met het voorafgegane jaar te heffen: Meer.	Minder.	Bedrag hetwelk door de bevolking op 31 December 1900 nog niet was aangezuiverd.	Bedrag hetwelk door de bevolking aangezuiverd, doch door met de inning belaste personen verduisterd was.	Marktprijs der padi per pikol gedurende 1900. Hoogste.	Laagste.
24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
f 533 038,50	f 21 956,70	f 554 995,20	„	f 10 094,94	f 62,15	„	f 2,75	f 0,75
7 708,42	„	7 708,42	„	87,35	1 499,88	f 59,31	4,00	1,00
176 198,87	7 589,94	183 788,81	„	19 867,91^{5}	„	787,75	2,50	1,00
1 351 964,60^{5}	11 729,68^{5}	1 363 694,29	„	1,54	611,59	610,96^{5}	4,00	1,00
1 177 115,61^{5}	12 211,00	1 189 326,61^{5}	f 12 193,01^{5}	„	„	„	4,00	1,00
860 835,35^{5}	1 678,50	862 513,85^{5}	43 497,08^{5}	„	76,00	„	3,75	1,25
j) 406 085,39^{5}	„	*j)* 406 085,39^{5}	„	2 868,85^{5}	158,51	„	3,25	1,35
1 063 415,14	32 052,80^{5}	1 095 467,94^{5}	„	27 277,50^{5}	„	„	5,00	1,00
548 945,27	15 759,29	564 704,56	30 913,90	„	„	„	3,75	1,00
819 900,96^{5}	„	819 900,96^{5}	25 233,99^{5}	„	„	„	3,75	1,25
1 886 504,81	764,00	1 887 268,81	117 194,61	„	24 299,41	1 063,00	4,50	1,25
1 202 517,64	1 869,90	1 204 387,54	604,78^{5}	„	„	345,48	4,50	1,25
757 992,97	28 926,08	786 919,05	„	7 909,06^{5}	770,30	„	5,00	1,50
1 206 796,69	4 931,00	1 211 727,69	11 830,61	„	71,20	50,46	4,75	1,50
937 488,91^{5}	28 429,25	965 918,16^{5}	„	41,99^{5}	„	398,00	4,00	1,00
976 741,13	82 646,00	1 059 387,13	„	12 261,27	„	„	7,50	1,25
612 780,99	38 781,50	651 562,49	„	39 508,21	793,25	841,37	4,50	1,80
696 419,75	12 633,00	709 052,75	47 017,25	„	„	„	4,50	1,00
1 195 736,10	25 996,00	1 221 732,10	43 259,52^{5}	„	213,00	156,00	4,00	1,25
711 754,61^{5}	17 071,00	728 825,61^{5}	67 298,23	„	„	„	5,50	1,50
f 17 129 941,74^{5}	f 345 025,65	*j)* f 17 474 967,39^{5}	f 399 043,00^{5}	f 119 918,64^{5}	f 28 555,29	f 4 312,33^{5}	f 7,50	f 0,75

j) f 395 minder dan de opgaaf in bijlage M van 't vorig verslag; zie tot toelichting noot *f*.

k) Dit bedrag vertegenwoordigt de helft der landrente van drie perdikan-dessa's, welke doorloopend slechts 50 pct. van den aanslag hebben op te brengen.

B. ANDERE BELASTINGEN EN INKOMSTEN VAN LANDELIJKEN AARD.

NB. Over de ontvangsten wegens het afstaan van grond onder eenigen zakelijken titel zie bijlage M.

I. Zoogenaamde landelijke inkomsten in sommige buitenbezittingen (voor zooveel daarbij het departement van binnenlandsch bestuur is betrokken). *a*)

Gewesten.	AARD DER HEFFING.		1899.		1900.	
			Aanslag.	Opbrengst.	Aanslag.	Opbrengst.
Celebes en onderhoorigheden.	Vertiening van het rijstgewas (St. 1893 n°. 259, juncto 1894 n°. 43 en 1895 n°. 101). . .		f 153 645,48	f 157 561,70	f 170 450,19	†
Id.	Tesangheffing (1/5 in de opbrengst der aan inlanders in gebruik afgestane gouvernements-padivelden)		. . . .	9 381,30	. . . .	f 9 150,00
Bali en Lombok.	Sawahbelasting of „padjek" (voor Bali zie St. 1891 n°. 97, voor Lombok zie St. 1895 n°. 181). . . .	afd. Boeleleng.	124 798,00	120 711,65	*b*) 24 428,90	†
		„ Djembrana	29 315,70		*b*) 31 529,75	†
		„ Lombok .	139 357,00[5]	116 245,84[5]	*b*) 143 532,39[5]	†
Id.	Belasting op de tegalvelden en tuinen (voor Bali zie St. 1891 n°. 117, voor Lombok zie St. 1895 n°. 181)	afd. Boeleleng.	28 855,50	23 853,54	*b*) 28 322,98[5]	†
		„ Djembrana	3 069,50		*b*) 3 311,29	†
		„ Lombok .	18 551,65[5]	14 159,49	*b*) 14 509,34	†

a) De vertieningsbelasting in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt verantwoord onder de middelen en inkomsten onder beheer van het departement van financiën (zie de bijlagen van hoofdstuk M van dit verslag.

b) Voorloopige bruto aanslag.

II. Belasting op de vischvijvers (St. 1893 n°. 30).

GEWESTEN.	Aanslag over 1899.	Aanslag over 1900.	GEWESTEN.	Aanslag over 1899.	Aanslag over 1900.
Bantam	f 2 925	f 2 951	Pasoeroean	f 25 505	f 25 554
Krawang	*a*) 904	*a*) 413	Probolinggo	6 923	7 283
Samarang	2 931	3 068	Bezoeki	7 801	7 750
Japara	42 486	43 081	Madura	11 735	11 777
Rembang	5 845	5 929	Totalen . . .	f 305 779	f 304 499
Soerabaija	198 724	196 693			

a) Ongerekend het verschuldigde (zie lager) wegens huur van gouvernements-vischvijvers.

III. Verhuur van rechten ter zake van vischvijvers, vogelnest- en meststofgrotten, enz.

Gewesten.	Aard van het aan de huurders afgestaan uitsluitend recht.	Domein, enz. waartoe de verhuring betrekking heeft.	Tijdvakken van verhuring.	Verschuldigde huursommen over 1900.	Verschuldigde huursommen over 1901.
Krawang.	Vischvangst.	Gouvernements-vischvijvers (eigenlijk rawah's of moerasgronden) in het gewest.	telkens één jaar	*a*) f 13 425,00	f 19 420,00
Celebes en onderhoorigheden.	Id.	Gouvernements-vischvijvers te Tello (afd. Makasser)	1901 t/m 1905	516,00	936,00
Preanger Regentschappen.	Winning van eetbare vogelnesten.	Klippen, grotten en holen in de afdeelingen Bandong, Tjitjalengka, Tjiandjoer en Soekaboemi, uitgenomen, wat deze laatste afdeeling betreft, de grot Goeha Tjandi.	1900 t/m 1902	3 690,00	3 690,00

a) Verbeterde opgave.

Gewesten.	Aard van het aan de huurders afgestaan uitsluitend recht.	Domein, enz. waartoe de verhuring betrekking heeft.	Tijdvakken van verhuring.	Verschuldigde huursommen over 1900.	Verschuldigde huursommen over 1901.
Preanger Regentschappen.	Winning van eetbare vogelnesten.	Klippen, grotten en holen in de afdeelingen Soekapoera en Soekapoera Kollot	1900 t/m 1902	f 830,00	f 830,00
Samarang.	Id.	Id. in de afdeeling Grobogan	id.	(onverhuurd gebleven)	(onverhuurd gebleven)
Japara.	Id.	Grotten in de afdeeling Patti.	telkens één jaar	35,83	27,87
Id.	Id.	Id. op het eiland Goendoel der Karimon Djawa-groep	id.	15,90	15,48
Soerabaija.	Id.	Klippen, grotten en holen in de afdeeling Bawean	1900 t/m 1904	a) 72,00	72,00
Bagelen.	Id.	Id. in het district Karang Bollong der afdeeling Karang Anjar	1900 t/m 1902	22 164,00	22 164,00
Soerakarta en Djokjokarta.	Id.	Id. in de beide gewesten	1899 t/m 1901	3 720,00	3 720,00
Madioen.	Id.	Id. in het gewest	id.	620,00	620,00
Sumatra's Westkust.	Id.	Klippen, enz. op de Batoe-eilanden (afd. Aijer Bangies der Padangsche Benedenlanden). . .	id.	163,33[5]	163,33[5]
Benkoelen.	Id.	Id. in de afdeeling Kroë.	1895 t/m 1904	3 400,00	3 400,00
Id.	Id.	Id. in de afdeelingen Manna en Pasoemah Oeloe Manna, Seloema en Mokko Mokko, Benkoelen en Ommelanden, Laïs en Kauer	1 Aug. 1898 t/m ult. Juli 1908	510,00	510,00
Preanger Regentschappen.	Winning van meststoffen.	Grot Goeha Tjandi in het district Plaboean der afdeeling Soekaboemi	1900 t/m 1902	(onverhuurd gebleven)	(onverhuurd gebleven)
Bezoeki.	Id.	Grotten van den berg Patjalan en van het gebergte Padekan-Malang in het district en de afdeeling Panaroekan	id.	(id.)	(id.)
Banjoemas.	Id.	Grot Goewa Lawa in het district Adjibarang der afdeeling Poerwokerto.	1 Oct. 1899 t/m 31 Dec. 1900 en 1901 t/m 1903	252,00	252,00
Id.	Id.	Grotten op het eiland Noessa Kembangan, behoorende tot het district en de afdeeling Tjilatjap	1 Oct. 1899 t/m 31 Dec. 1902	86,16	86,16
Preanger Regentschappen.	Zoeken van schildpadeieren.	Zuider-zeestrand in de afdeeling Soekaboemi . .	1899 t/m 1901	1 526,66	1 526,66
				a) f 51 026,88[5]	f 57 433,50[5]

a) Verbeterde opgave.

IV. Cijns uit tot de residentie Menado behoorende inlandsche landschappen.

LANDSCHAPPEN.		Over één of meer jaren: nog verschuldigd op 1 Januari 1900.	Over één of meer jaren: afbetaald in 1900.	Over 1900: verschuldigd.	Over 1900: afbetaald.	Blijft verschuldigd op ult. 1900.
Landschappen ter Noordkust van Celebes	Bolang Mongondo .	f 5 013,89	f 5 013,89	f 4 000,00	f 420,61	f 3 579,39
	Bolang Oeki . . .	250,00	250,00	250,00		250,00
	Bintaoena	„	„	300,00	300,00	„
	Bolang Itang . . .	„	„	500,00	450,00	50,00
	Kaidipang . . .	„	„	450,00	„	450,00
	Bwool	1 100,00	1 100,00	1 100,00	1 100,00	„
Sangi- en Talaut-eilanden.	Siauw	19 912,50	19 912,50	a) 20 602,50	13 555,00	7 047,50
	Tagoelandang. . .	3 608,00	3 608,00	a) 4 273,00	„	4 273,00
	Taboekan	8 862,50	8 862,50	a) 16 147,50	12 402,50	3 745,00
	Manganitoe . . .	3 667,00	3 667,00	a) 6 779,50	6 552,50	227,00
	Kandhar-Taroena .	639,00	639,00	a) 7 134,00	6 495,00	639,00
Totalen . . .		f 43 052,89	f 43 052,89	f 61 536,50	f 41 275,61	f 20 260,89

a) Volgens de voor 1900 door den resident, in overleg met de rijksbesturen der betrokken landschappen, herziene bedragen. Over 1899 was als cijns verschuldigd geweest: door Siauw f 19 912,50, Tagoelandang f 3608, Taboekan f 15 485, Manganitoe f 6597 en Kandhar-Taroena f 6966,50.

(5. 14.)

BIJLAGE M.

(Zie hoofdst. J, afd. IV, van het verslag.)

STATISTISCHE OVERZICHTEN

BETREFFENDE

UITGIFTE VAN GROND EN ANDERE AGRARISCHE AANGELEGENHEDEN,

AFZONDERLIJK VOOR

JAVA en MADURA

EN VOOR DE

BUITENBEZITTINGEN,

MEERENDEELS OVER

1900.

I. Overzicht betreffende de grondverhuur door inlanders aan

GEWESTEN.	Aantal overeenkomsten.	Aantal huurders.			Uitgestrektheid der gronden (in bouws) waarop de in kolom 2 bedoelde overeenkomsten betrekking hadden.								Van de in kolom 13 bedoelde gronden uitgestrektheden (in bouws) ge						
		Europeanen.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Gronden in agrarischen eigendom bezeten.	Gronden in erfelijk individueel bezit of in communaal bezit met voor altijd aangewezen vaste aandeelen.	Gronden in communaal bezit met periodieke verdeeling of met niet voor altijd aangewezen vaste aandeelen.	Ambtsvelden der dessabestuurders.	Totaal der kolommen 6 t/m 9, verdeeld naar den cultuurtoestand der gronden.				de teelt van:						
									Sawahs.	Tegalvelden.	Erf.	Te zamen.	suikerriet.	indigo.	tabak.	padi.	padi en tweede gewassen.	katjang.	andere gewassen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
Preang. Regentsch.	1 958	48	6	54	„	3 120	„	15	1 282	1 853	„	3 135	3 018	13	„	13	„	„	91
Cheribon	1 349	47	143	190	„	3 223	4 363	7 952	15 098	440	„	15 538	13 470	„	19	1 103	339	285	299
Tagal	1 662	19	86	105	„	8 395	1 058	2 158	11 602	9	„	11 611	10 561	„	„	822	32	„	196
Pekalongan	520	15	1	16	48	2 819	430	1 244	4 536	5	„	4 541	3 738	766	„	27	„	„	5
Samarang	2 121	33	„	33	„	4 590	414	2 187	7 164	27	„	7 191	6 466	607	13	54	„	„	32
Japara	926	16	„	16	„	3 042	3 153	3 433	9 121	507	„	9 628	9 590	„	38	„	„	„	„
Rembang	39	11	1	12	„	16	„	„	„	16	„	16	„	„	„	„	„	„	„
Soerabaija	3 019	68	8	76	12	6 992	17 823	546	25 356	17	„	25 373	25 247	89	„	11	„	„	20
Pasoeroean.	2 620	79	23	102	„	5 868	6 996	307	12 451	720	„	13 171	12 918	18	51	„	„	„	168
Probolinggo	3 556	19	„	19	„	11 186	„	1 188	11 201	1 173	„	12 374	12 335	„	39	„	„	„	„
Bezoeki	15 815	37	3	40	„	15 162	„	405	13 221	2 346	„	15 567	10 550	„	4 984	24	9	„	„
Banjoemas	1 298	11	3	14	„	1 387	1 937	2 912	6 235	1	„	6 236	5 154	„	1 076	„	„	„	5
Bagelen	226	7	3	10	„	825	„	428	1 252	1	„	1 253	1 252	„	„	„	„	„	„
Kadoe	450	17	5	22	„	351	„	137	458	30	„	488	448	„	„	2	26	1	11
Madioen	485	13	2	15	„	2 761	2 747	761	5 484	785	„	6 269	6 140	„	„	129	„	„	„
Kediri	2 179	58	6	64	35	5 570	9 567	6 191	21 268	95	„	21 363	16 211	4 584	172	„	13	„	377
Totalen	38 223	498	290	788	95	75 307	48 488	29 864	145729	8 025	„	153754	137098	6 077	6 392	2 185	419	286	1 204

a) In de ontvangen opgaven is niet uiteengehouden welke huurprijzen per oogstjaar en welke per burgerlijk jaar besteed werden en evenmin hoeveel de huurprijs voorelken termijn bedraagt.

b) Verboden is het oprichten op den gehuurden grond van opstallen, welke geheel of gedeeltelijk kunnen dienen voor ondernemingen van landbouw of in-

II. Overzicht betreffende de afdoening van de in het tijdvak 1872 t/m 1900 aanhangig gemaakte aanvragen (van inlanders) ter vervanging van erfelijk individueel grondbezit door agrarischen eigendom (zie St. 1872 n°. 117).

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws), waartoe de aanhangig gemaakte aanvragen betrekking hadden, en — zie de tusschen () vermelde cijfers — aantal der aanvragen.						Uitgestrektheid (in bouws), waartoe betrekking hadden de in het tijdvak 1872—1900 afgedane of vervallen aanvragen, met vermelding — tusschen () — van het aantal der aanvragen.						Uitgestrektheid (in bouws), waartoe het op ult. 1900 nog in behandeling gebleven — tusschen () vermeld — aantal aanvragen betrekking had.	
	Gedurende 1872 t/m 1899.		Gedurende 1900.		Totaal.		Uitgestrektheid in agrarischen eigendom toegewezen.		Uitgestrektheid waartoe de afgewezen aanvragen betrekking hadden.		Uitgestrektheid waartoe de (door overlijden of intrekking) vervallen aanvragen betrekking hadden.			
Bantam	a) 32^{358}	(8)	„		32^{358}	(8)	23^{499}	(5)	„		8^{349}	(3)	„	
Krawang	10	(6)	„		10	(6)	7^{127}	(4)	„		2^{472}	(2)	„	
Preanger Regentschappen	164^{57}	(28)	„		164^{57}	(28)	159^{412}	(24)	3^{224}	(2)	0^{421}	(2)	„	
Cheribon	1055^{291}	(438)	„		1055^{291}	(438)	236^{468}	(167)	432^{484}	(120)	328^{27}	(110)	57^{311}	(41)
Tagal	631^{220}	(12)	„		631^{220}	(12)	b) 314^{220}	(12)	c) 317	(1)	„		„	
Pekalongan	2059^{181}	(219)	„		2059^{181}	(219)	875^{321}	(74)	816^{300}	(85)	367^{90}	(60)	„	
Samarang	3264^{301}	(333)	„		3264^{301}	(333)	370^{384}	(133)	981^{246}	(116)	1912^{71}	(84)	„	
Japara	159^{269}	(32)	„		159^{269}	(32)	119^{312}	(25)	39^{457}	(7)	„		„	
Rembang	202^{229}	(108)	„		202^{229}	(108)	92^{198}	(74)	75^{347}	(5)	34^{189}	(29)	„	
Soerabaija	697^{24}	(210)	5^{458}	(1)	702^{482}	(211)	470^{333}	(149)	201^{361}	(51)	24^{330}	(10)	5^{458}	(1)
Pasoeroean	7^{246}	(6)	„		7^{246}	(6)	4^{12}	(4)	3^{238}	(2)	„		„	
Probolinggo	584^{244}	(20)	„		584^{244}	(20)	3^{150}	(17)	579^{244}	(2)	1^{244}	(1)	„	
Bezoeki	267^{219}	(73)	„		267^{219}	(73)	256^{154}	(66)	9^{290}	(3)	1^{117}	(4)	„	
Banjoemas	31	(3)	„		31	(3)	„		„		31	(3)	„	
Bagelen	5	(1)	„		5	(1)	„		„		5	(1)	„	
Kadoe	2898^{445}	(163)	„		2898^{445}	(163)	113^{105}	(9)	1296^{178}	(63)	1489^{162}	(91)	„	
Madioen	d) 3423^{41}	(529)	54^{36}	(1)	3477^{77}	(530)	e) 1503^{309}	(360)	f) 1780^{264}	(137)	124^{470}	(35)	67^{428}	(2)
Kediri	2881^{105}	(595)	91^{337}	(14)	2972^{442}	(609)	g) 1980^{466}	(379)	h) 746^{159}	(174)	88^{207}	(30)	157^{100}	(29)
Totalen	d) 18375^{232}	(2784)	151^{311}	(16)	18527^{52}	(2800)	i) 6532^{471}	(1502)	k) 7285^{139}	(768)	4420^{149}	(465)	288^{295}	(73)

a) De met kleine cijfers aangeduide onderdeelen van bouws zijn vierkante Rijnlandsche roeden van $\frac{1}{500}$ bouw.

b) Hieronder één aanvraag welke slechts gedeeltelijk werd toegewezen.

c) De afwijzing betreft een deel der gronden bedoeld in noot b.

d) Verbeterde opgaaf.

e) Hieronder 4 aanvragen welke slechts gedeeltelijk werden toegewezen.

f) Hieronder ook de 4 in de voorgaande noot bedoelde aanvragen, voor zooveel namelijk betreft die gedeelten der gronden, welke niet in agrarischen eigendom konden worden afgestaan.

g) Hieronder 3 aanvragen welke slechts gedeeltelijk werden toegewezen.

h) Hieronder ook de 3 in de voorgaande noot bedoelde aanvragen, voor zooveel namelijk betreft die gedeelten der gronden, welke niet in agrarischen eigendom konden worden afgestaan.

i) Hieronder 8 aanvragen welke slechts gedeeltelijk werden toegewezen.

k) Hieronder ook de 8 in de voorgaande noot bedoelde aanvragen, voor zooveel namelijk betreft die gedeelten der gronden, welke niet in agrarischen eigendom konden worden afgestaan.

niet-inlanders op Java en Madura over 1900 (zie St. 1895 n°. 247).

waren de volgende huurd voor:		De overeengekomen huurtermijnen en de overeengekomen huurprijzen per bouw a) beliepen, naar gelang het betrof de teelt van een der onderstaande gewassen, dooreengenomen als volgt:				
de oprichting (met vergunning van het hoofd van plaatselijk bestuur) van opstallen, enz. b)	Totaal als in kolom 13.	suikerriet.	indigo.	tabak.	padi.	katjang.
21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.
„	3 135	1 à 12 jaar f 4 à f 60	18 maanden f 40	„	6 maanden f 20	„
23	15 538	2 „ 20 maanden 3 „ 50	„	3 à 5 maanden f 5 à f 10	4 à 15 maand. f 8 à 30	4 mnd. à 1 j. f 2 à f 40
„	11 611	12 „ 21 „ 14 „ 50	„	„	6 mnd. à 1 jaar. 2 „ 12	„
5	4 541	10 „ 22 „ 25 „ 50	10 à 15 maand. f 15 à 25	„	3 maanden 10	„
19	7 191	12 „ 18 „ 17,50 „ 50	12 „ 18 „ 18 „ 32	1 jaar 20 „ 28	9 à 18 maand. 20 „ 35	„
„	9 628	1 „ 2 jaar 25 „ 60	„	6 maanden 9	„	„
16	16	„	„	„	„	„
6	25 373	17 maand. à 5 jaar 15 „ 80	4 „ 18 maand. 15 „ 30	„	6 „ 8 maand. 20 „ 25	„
16	13 171	14 „ „ 5 „ 10 „ 80	15 maanden 25 „ 30	„	„	„
„	12 374	6 mnd. à 20 mnd. 10 „ 50	„	6 maanden 10	„	„
„	15 567	1 à 6 jaar 17 „ 60	„	3 à 12 jaar 1 „ 10	12 maanden 18	„
1	6 236	2 „ 22 maand. 35 „ 45	„	4 „ 6 maanden 5	„	„
1	1 253	8 „ 19 „ 25 „ 65	„	„	„	„
„	488	1 jaar 30 „ 48	„	„	5 mnd. à 1 j. 7,50 „ 50	5 maanden 12
„	6 269	6 maand. à 5 jaar 10 „ 30	„	„	1 jaar 10 „ 30	„
6	21 363	1 à 12 jaar 25 „ 50	1 à 5 jaar 22,50 „ 40	1 jaar 20	„	„
93	153 754					

richtingen van nijverheid, zooals bijv. suikerpakhuizen en bergplaatsen of droogschuren van tabak. Onder de opstallen voor andere doeleinden op den gehuurden grond op te richten (mits slechts met vergunning van het hoofd van plaatselijk bestuur) behooren o. a. mestloodsen en schuren voor het opbergen van suikerbibiet. Behalve voor laatstbedoelde opstallen werden nog vergunningen verleend tot het oprichten van tijdelijke woningen en voor den aanleg van railbanen.

III. Overzicht betreffende de afdoening in 1900 van de in dat jaar en vroeger door inlanders gedane aanvragen om vergunning tot ontginning van domeingrond op Java en Madura op den voet van de ordonnantie dd. 29 Februari 1896 (St. n°. 44).

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (afgerond in bouws) waartoe betrekking had het daarnevens — tusschen ( ) — vermeld aantal aanvragen van inlanders om vergunning tot het ontginnen van domeingrond.			Uitgestrektheid (afgerond in bouws) waartoe betrekking had het daarnevens — tusschen ( ) — vermeld aantal ontginnings-aanvragen, welke in 1900					Uitgestrektheid (afgerond in bouws)	
				werden toegewezen		werden afgewezen		nog niet tot afdoening kwamen.	voor welke het daarnevens tusschen ( ) vermeld aantal ontginners gedurende 1900 werd erkend als erfelijk individueele bezitters.	waarvoor het recht van ontginning, indertijd toegekend aan het tusschen ( ) vermeld aantal aanvragers, gedurende 1900 kwam te vervallen.
	Betreffende de op ult. 1899 aanhangig gebleven aanvragen.	Betreffende de in 1900 bijgekomen aanvragen.	Te zamen.	door de districtshoofden.	door de hoofden van plaatselijk bestuur.	door de districtshoofden.	door de hoofden van plaatselijk bestuur.			
Bantam	55 (95)	3499 (6015)	3554 (6110)	2142 (3619)	1412 (2491)	„	„	„	2678 (4728)	„
Krawang	527 (301)	415 (378)	942 (679)	633 (497)	297 (161)	„	„	12 (21)	324 (330)	6 (8)
Preanger Regentschappen	49 (61)	7850 (8599)	7899 (8660)	5050 (7022)	2760 (1572)	61 (51)	28 (15)	„	5790 (6770)	201 (250)
Cheribon	537 (777)	1097 (1920)	1634 (2697)	1377 (2318)	53 (65)	24 (42)	9 (6)	171 (266)	1040 (1996)	9 (9)
Tagal	a) 140 (183)	1841 (2087)	1981 (2270)	618 (1117)	231 (190)	58 (56)	380 (125)	694 (782)	1183 (1574)	130 (132)
Pekalongan	183 (202)	904 (1510)	1087 (1712)	513 (980)	256 (363)	6 (17)	162 (195)	150 (157)	427 (662)	388 (23)
Samarang	86 (121)	121 (210)	207 (331)	66 (125)	88 (139)	„	53 (67)	„	453 (742)	120 (154)
Japara	47 (32)	1881 (1758)	1928 (1790)	503 (761)	1210 (800)	2 (2)	150 (122)	63 (105)	2308 (2059)	111 (61)
Rembang	185 (250)	624 (753)	809 (1003)	420 (634)	59 (78)	„	209 (128)	121 (163)	813 (1301)	22 (11)
Soerabaija	72 (48)	883 (2158)	955 (2206)	599 (1878)	245 (265)	„	95 (55)	16 (8)	423 (392)	61 (24)
Pasoeroean	1514 (1262)	1576 (1308)	3090 (2570)	79 (131)	1367 (1077)	„	204 (155)	1440 (1207)	818 (751)	238 (158)
Probolinggo	„	783 (823)	783 (823)	626 (676)	78 (75)	„	„	79 (72)	454 (503)	2 (2)
Bezoeki	666 (611)	1504 (1346)	2170 (1957)	83 (98)	1469 (1291)	„	8 (5)	610 (563)	4460 (3880)	324 (231)
Banjoemas	127 (142)	1273 (1591)	1400 (1733)	552 (955)	732 (677)	„	64 (30)	52 (71)	2320 (2043)	248 (215)
Bagelen	a) 4 (8)	291 (801)	295 (809)	185 (501)	73 (249)	11 (23)	2 (2)	24 (34)	241 (598)	„
Kadoe	a) 64 (110)	559 (861)	623 (971)	351 (640)	b) 104 (117)	„	c) 1 (1)	167 (214)	312 (455)	48 (89)
Madioen	216 (180)	1035 (976)	1251 (1156)	29 (31)	440 (489)	46 (36)	705 (574)	31 (26)	133 (169)	„
Kediri	83 (84)	990 (1373)	1073 (1457)	501 (848)	432 (422)	„	„	140 (187)	934 (1219)	„
Madura	a) 17 (14)	704 (911)	721 (925)	589 (734)	72 (47)	42 (127)	5 (4)	13 (13)	415 (547)	2 (5)
Totalen	a) 4572 (4481)	27830 (35378)	32402 (39859)	14916 (23565)	b) 11378 (10568)	250 (354)	d) 2075 (1484)	3783 (3889)	25526 (30719)	1910 (1372)

a) Verbeterde opgaaf.
b) Hieronder één aanvraag, welke slechts gedeeltelijk werd toegewezen.
c) De afwijzing betreft een deel der gronden bedoeld in noot b.
d) Hieronder de in de vorige noot bedoelde afwijzing.

IV Overzicht betreffende de door het Gouvernement 1°. in erfpacht uitgegeven woeste gronden *a*) zoowel op Java en Madura als in de buitenbezittingen, voor zooveel op ult. 1900 aanvaard (reeds in de openbare registers ingeschreven), zonder te rekenen die, waarvan de erfpacht is komen te vervallen; en 2°. op Java en Madura in erfpacht toegezegd (maar op ult. 1900 nog niet afgestaan) of afgestaan (maar op ult. 1900 nog niet aanvaard).

GEWESTEN.	Op ult. 1900 in erfpacht bezeten woeste gronden.						Op ult. 1900 in erfpacht:			
	In de jaren 1873 t/m 1899 aanvaard aantal:		In 1900 aanvaard aantal:		In de opgegeven 28 jaren aanvaard aantal:		toegezegd, maar nog niet afgestaan aantal: *b*)		afgestaan (definitief toegewezen), maar nog niet aanvaard aantal:	
	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)
Java en Madura.										
Bantam	35	6 850	″	″	35	6 850	22	18 280	16	5 869
Krawang	15	2 422	2	29	17	2 451	1	180	1	82
Preanger Regentschappen	530	104 729	75	19 969	605	124 698	124	53 585	46	10 405
Cheribon	14	1 697	″	″	14	1 697	8	4 850	4	230
Tagal	8	2 109	1	135	9	2 244	8	2 930	4	1 129
Pekalongan	61	10 671	″	″	61	10 671	2	43	1	26
Samarang	*d*) 72	*d*) 8 013	″	″	72	8 013	6	313	6	1 624
Japara	22	4 130	″	″	22	4 130	1	500	2	561
Rembang	″	″	″	″	″	″	1	400	″	″
Soerabaija	44	8 020	1	226	45	8 246	3	370	4	544
Pasoeroean	*e*) 191	*e*) 69 382	″	″	191	69 382	14	2 594	5	126
Probolinggo	85	28 575	5	1 247	90	29 822	2	8 250	″	–
Bezoeki	*f*) 371	*f*) 146 203	52	18 858	423	165 061	27	40 560	23	9 877
Banjoemas	*g*) 12	*g*) 4 279	″	″	12	4 279	16	14 680	3	1 054
Bagelen	13	805	″	″	13	805	5	123	″	″
Kadoe	18	3 154	″	″	18	3 154	3	433	1	19
Madioen	44	9 212	″	″	44	9 212	1	230	1	314
Kediri	*h*) 409	*h*) 113 075	6	1 061	415	114 136	30	13 681	5	1 256
Totalen	*i*) 1 944	*i*) 523 326	142	41 525	2 086	564 851	274	162 002	122	33 116

De toezegging of de definitieve toewijzing vond plaats in de jaren:	toegezegd perceelen	bouws	afgestaan perceelen	bouws
1881 t/m 1898	158	105 049	22	5 145
1899	53	31 110	23	6 661
1900	63	25 843	77	21 310
Totalen als boven	274	162 002	122	33 116

Buitenbezittingen.

GEWESTEN.	1873 t/m 1899 perceelen	bouws	1900 perceelen	bouws	28 jaren perceelen	bouws
Sumatra's Westkust: Padangsche Benedenlanden	20	2 280	″	″	20	2 280
Sumatra's Westkust: Padangsche Bovenlanden	40	14 363	1	410	41	14 773
Sumatra's Westkust: Tapanoli	2	701	2	4 634	4	5 335
Benkoelen	6	10 457	1	76	7	10 533
Lampongsche Districten	16	98 700	″	″	16	98 700
Palembang	*j*) 42	*j*) 181 345	2	17 056	44	198 401
Oostkust van Sumatra	2	2 283	″	″	2	2 283
Billiton	1	44	″	″	1	44
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	*k*) 29	*k*) 142 278	3	5 195	32	147 473
Celebes en onderhoorigheden	*l*) 2	457	″	″	*l*) 2	457
Menado	35	*m*) 9 694	″	″	35	9 694
Amboina	8	25 738	″	″	8	25 738
Ternate	*n*) 1	*n*) 9 000	″	″	1	9 000
Totalen voor de gouvernementslanden	*o*) 204	*o*) 497 340	9	*p*) 27 371	213	*q*) 524 711

a) Overigens is nog in vele gevallen erfpacht verleend voor gronden, die reeds vroeger in huur afgestaan geweest waren. Deze voormalige huurgronden, voor zooveel zij op ult. 1900 nog in erfpacht werden bezeten, besloegen eene uitgestrektheid van 41 110 bouws, ingeschreven als 94 perceelen, tegen 41 425 bouws verdeeld over 95 perceelen in 1899, waarbij dus eene vermindering valt te constateeren van 315 bouws en 1 perceel, veroorzaakt door de terugneming van het in Banjoemas gelegen erfpachtsperceel Tjiberem, groot 100 bouws en de omstandigheid dat bij de vestiging van een nieuw erfpachtsrecht op het in de residentie Samarang gelegen perceel Lerep, de uitgestrektheid dier onderneming 215 bouws minder bleek te zijn dan waarvoor zij geboekt stond.

Bovenbedoelde huurgronden en het aantal bouws, die zij besloegen, waren over de verschillende gewesten verdeeld als volgt:

Gewesten.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.	Gewesten.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
Bantam	2	1 034	Per transport	66	26 819
Batavia	1	406	Pasoeroean	7	5 219
Krawang	1	427	Bezoeki	1	300
Preang. Regentsch.	18	8 380	Bagelen	1	869
Cheribon	3	930	Kadoe	2	515
Pekalongan	7	2 036	Madioen	3	1 505
Samarang	33	13 572	Kediri	14	5 883
Japara	1	34			
Transporteeren	66	26 819	Totalen voor de 14 gewesten	94	41 110

b) Waar in de aanvraag als geschatte grootte van het perceel tweeërlei uitgestrektheid was genoemd of de opgegeven grootte verschilde met de taxatie der commissiën van onderzoek, is het kleinste cijfer genomen.

c) Voor elk perceel is de uitgestrektheid tot volle bouws afgerond.

d) Sedert de opgaaf in het vorig verslag (bijlage N, blz. 4) verminderd met 1 perceel en 204 bouws, wegens terugkeer aan het Gouvernement van het perceel Redjowinangoen.

e) Verminderd met 4 perceelen en 1446 bouws, wegens opkoop door het Gouvernement van de executoriaal verkochte perceelen Kembar Inggil, Kedoeng Ondo, Wonoasri en Tempoer Mandjing.

f) Verminderd met 9 perceelen en 3804 bouws wegens terugneming door het Gouvernement van de perceelen Taman Berek, Goenoeng Mandikoe I t/m V, Badjing Ontjoer en Ranggah I en II.

g) Verminderd met 1 perceel en 197 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van het perceel Tjiberem. Dit perceel en het perceel Tjiberem, bedoeld in noot *a*, vormen één ond rneming.

h) Verminderd met 8 perceelen en 1720 bouws, deels wegens terugneming door het Gouvernement van de perceelen Bismoh I en II, Soemberwader I en II en Djloembang I en II, deels wegens het op grond van art. 520 Burgerlijk Wetboek door vermenging tenietgaan van het erfpachtsrecht op de perceelen Soember Manggis I en II, terwijl voorts nog bij de vestiging van een nieuw erfpachtsrecht op het perceel Ngoesri bleek, dat de uitgestrektheid dier onderneming 47 bouws minder bedroeg dan waarvoor zij geboekt stond.

Van een ander in hetzelfde gewest gelegen perceel, namelijk Kali Kadjar I, waarop eveneens een nieuw erfpachtsrecht gevestigd werd, is de juiste grootte nog niet bekend, zoodat dit perceel hier buiten beschouwing is gelaten.

i) Naar gelang van het jaar van inschrijving, was het aantal perceelen en de uitgestrektheid — met toepassing van de tot ult. 1900 geregulariseerde veranderingen, ontstaan door terugneming van grond als anderszins — als volgt:

TOELICHTINGEN.

Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.	Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
1873	1	350	Per transport	692	181 751
1874	16	5 833	1887	69	19 414
1875	38	11 272	1888	36	6 280
1876	38	8 635	1889	78	19 526
1877	38	9 701	1890	86	16 649
1878	44	10 190	1891	69	16 428
1879	47	13 553	1892	123	35 873
1880	53	13 950	1893	125	30 264
1881	77	23 160	1894	137	41 638
1882	77	22 678	1895	84	30 446
1883	62	18 431	1896	93	24 506
1884	64	13 945	1897	95	20 932
1885	86	21 770	1898	103	29 115
1886	51	8 283	1899	154	50 504
Transporteeren	692	181 751	Totalen	1 944	523 326

j) Thans verminderd met 1 perceel en 63 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van het in 1890 aanvaarde perceel Auer Doeri.

k) Als voren met 2 perceelen en 10 100 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van de in 1894 en 1896 aanvaarde perceelen Helena (vroeger Pagat) en Arga Gembangan.

l) Een van de twee perceelen in het Gouvernement Celebes en onderhoorigheden betreft de oostelijke groep der Postiljon-eilanden, waarvan de erfpacht in 1891 is aanvaard, echter zonder bekendstelling van de uitgestrektheid. Het opgegeven aantal bouws heeft dus betrekking tot slechts één perceel.

m) Thans verminderd met 30 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van een gedeelte van het in 1882 aanvaarde perceel Poene.

n) Als voren met 1 perceel en 17 000 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van het in 1896 aanvaarde perceel (eiland) Obi-bisa of Sililé.

o) Naar gelang van het jaar van inschrijving was het aantal perceelen en de uitgestrektheid verdeeld als volgt (waarbij op te merken valt dat de over 1891 opgegeven uitgestrektheid — zie noot *l* — betrekking heeft tot 10 van de 11 perceelen en het totaal van 497 340 bouws tot 203 van de 204 perceelen).

Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.	Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
1874	3	716	Per transport	53	12 882
1876	1	325	1889	9	2 536
1877	8	2 249	1890	8	29 493
1878	10	2 586	1891	11	28 843
1879	5	2 089	1892	20	60 724
1880	2	1 088	1893	25	77 043
1881	3	1 111	1894	20	52 701
1882	4	835	1895	9	31 110
1883	2	612	1896	13	48 922
1884	1	128	1897	6	26 942
1885	1	312	1898	15	50 424
1886	12	470	1899	15	75 720
1888	1	361			
Transporteeren	53	12 882	Totalen	204	497 340

p) Weder waren bijna al de in het verslagjaar aanvaarde perceelen afgestaan naar de geschatte oppervlakte. Voor 7 van de 9 perceelen werd als maatstaf van canon aangenomen het maximum van f 1 per bouw 's jaars, doch voor de 2 andere slechts f 0,50 en f 0,10, respectievelijk voor het perceel in de residentie Benkoelen (afdeeling Kroë) en voor 1 perceel in de residentie Palembang (afdeeling Iliran en Banjoeasin).

q) Betreft 242 van de 213 perceelen, verg. noot *l*.

V. Overzicht over elk der jaren 1898, 1899 en 1900 van het verschuldigde en betaalde aan canon ter zake van erfpachtsperceelen (ook van die — op Java en Madura — welke, toen daarvoor erfpacht werd verleend, reeds in huur werden bezeten). *a*)

Jaren.	VERSCHULDIGD AAN CANON.		Aangezuiverd		
			aan canon over het opgegeven jaar.	aan canon over vorige jaren.	Te zamen.
		f *b*) 1 402 142,09^{5}			
1898	Java en Madura	1 262 389,64^{5}	f 443 665,46^{5}	f 423 044,66	f 866,710,12^{5}
	Buitenbezittingen	52 037,94^{5}	15 664,01^{5}	7 943,11^{5}	23 607,13
1899	Java en Madura	1 261 369,71	390 529,31	448 733,90^{5}	839 263,21^{5}
	Buitenbezittingen	55 146,09^{5}	25 218,84^{5}	16 094,75	41 313,59^{5}
1900	Java en Madura	1 301 267,05^{5}	339 974,41^{5}	446 083,78^{5}	786 058,20
	Buitenbezittingen	66 546,95	22 573,63	21 337,64^{5}	43 911,27^{5}
	Te zamen. . . . . . f	5 400 899,49^{5}	f 1 237 625,68	f 1 363 237,86	*c*) f 2 600 863,54

a) De eenige domeingronden, die op Java en Madura voor den landbouw nog in huur worden bezeten zijn de in Kediri gelegen perceelen Bonowati-Goeloe woeloeh, groot 385 en Simbarwangi, groot 455 bouws. De ter zake verschuldigde huurschat beliep f 3358,84.

b) Achterstand op 1 Januari 1898, namelijk over 1897 f 746 278,11^{5} en over vorige jaren f 655 863,98. Hoeveel onder deze sommen is begrepen ter zake van erfpachtsperceelen in de buitenbezittingen, is niet afzonderlijk opgegeven.

c) Derhalve bleef op 1 Januari 1901 nog aan te zuiveren (f 5 400 899,49^{5}—f 2 600 863,54 =) f 2 800 035,95^{5}, namelijk f 1 005 265,96 op den canon over 1899 en f 1 794 769,99^{5} op dien over vorige jaren.

VI. Overzicht betreffende de in 1900 door het Gouvernement aan particulieren verkochte en met recht van opstal afgestane stukken domeingrond op Java en Madura en in de buitenbezittingen.

GEWESTEN.	Verkochte grond.				Met recht van opstal afgestane grond.	
	Ondershands, tegen taxatieprijs.		Publiek, bij opbod (zie St. 1876 nº. 117).			
	Uitgestrektheid (in M².).	Bedongen koopsommen.	Uitgestrektheid (in M².).	Bedongen koopsommen.	Uitgestrektheid (in M².).	Bedongen koopsommen.
Java en Madura.						
Bantam	35 133	f 1 652	"	"	7 528	f 240
Batavia	16 144	6 921	"	"	"	"
Krawang	5 944	224	"	"	"	"
Preanger Regentschappen	374 873	11 908	29 304	f 8 793	7 345	40
Cheribon	169 351	14 360	"	"	840	45
Tagal	34 091	4 800	"	"	2 062	155
Pekalongan	18 099	3 575	"	"	71 533	387
Samarang	172 793	11 650	"	"	34 759	355
Japara	45 126	4 395	"	"	21 804	249
Rembang	16 389	2 840	"	"	21 501	266
Soerabaija	147 143	32 885	"	"	20 273	1 030
Pasoeroean	42 993	9 234	"	"	42 570	1 451
Probolinggo	67 420	5 105	"	"	42 790	485
Bezoeki	121 321	12 275	"	"	446 603	11 324
Banjoemas	85 353	6 810	"	"	15 535	130
Bagelen	7 326	770	"	"	1 281	15
Kadoe	83 289	6 065	"	"	"	"
Madioen	4 599	655	"	"	7 268	413
Kediri	42 160	5 802	"	"	241 203	20 056
Madura	13 938	737	"	"	4 550	"
Totalen	1 503 487	f 142 663	29 304	f 8 793	989 445	f 36 641
Buitenbezittingen.						
Sumatra's Westkust	"	"	"	"	"	"
Benkoelen	4 125	f 65	"	"	"	"
Lampongsche Districten	"	"	"	"	"	"
Palembang	6 454	1 930	"	"	"	"
Atjeh en onderhoorigheden	10 066	1 615	"	"	"	"
Riouw " "	2 922	4 310	"	"	"	"
Banka	"	"	"	"	"	"
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	30 389	5 275	"	"	"	"
Celebes en onderhoorigheden	998	500	"	"	"	"
Menado	59 398	1 315	"	"	"	"
Amboina	1 557	162	"	"	"	"
Bali en Lombok	18 523	3 235	"	"	6 040	f 45
Totalen	134 432	f 18 407	"	"	6 040	f 45

VII. Beschikking door het Gouvernement over grond in het bezit van derden.

GEWESTEN.	Uitgestrektheid der onteigende gronden						Betaalde schadeloos-stellingen.	De gronden waren benoodigd voor:
	in bouws.			in M².				
	Sawahs.	Tegal-velden.	Erf.	Sawahs.	Tegal-velden.	Erf.		
Preanger Regentschappen *a*) .	"	"	"	"	"	29 274	f 4 045,00	bouwterrein.
Id. .	1 450/500	265/500	"	"	"	"	417,10	wegsverlegging.
Id. .	1 136/500	6 380/500	"	"	"	"	430,82	wegsverbetering.
Cheribon	*b*) †	†	†	†	†	†	†	verlegging van de Sindoepradja-leiding.
Tagal	"	375/500	"	"	"	"	120,00	uitbreiding van eene passar.
Id.	"	"	"	1 972	"	"	16,29	uitvoering van irrigatiewerken.
Id.	"	"	"	90 506	"	"	*c*) 767,77	id.
Id.	"	"	"	"	"	430 272	3 635,75	id.
Id.	"	"	"	710 526	"	20 751	11 671,24	id.
Id.	"	"	"	258 403	"	42 783	4 478,72	id.
Id.	"	"	"	44 520	"	13 949	1 082,45	id.
Samarang	"	"	"	*d*)	*d*)	*d*)	772,41^5	id.
Soerabaija.	"	"	"	"	"	*e*) 40 328	19 132,89	aanleg van vestingwerken.
Id.	†	†	†	†	†	†	106,75	wegsverlegging.
Id.	†	†	†	†	†	†	117,65	aanleg van eene aquaduct.
Bezoeki	"	"	"	50 802	25	11 465	2 312,24^5	uitvoering van irrigatiewerken.
Id.	†	†	†	†	†	†	339,16	aanleg van den spoorweg Kalisat-Banjoewangi.
Bagelen	†	†	†	†	†	†	*f*)	zie noot *f*.
Kadoe	†	†	†	†	†	†	*g*)	zie noot *g*.
Madura.	†	†	†	†	†	12 474	217,23	bouwterrein.

a) Bovendien werd voor de Tjihea-werken grond onteigend tegen f 30 tot f 60 per bouw.

b) Waar een † is ingevuld, ontbreken de opgaven.

c) Hieronder de schadeloosstelling voor een graf.

d) De aard der in Samarang onteigende gronden (27 741 M².) is niet opgegeven.

e) Hieronder zijn 468 M². vischvijver begrepen.

f) Voor onteigening van gronden ten behoeve der reboisatie in de afdeelingen Ledok en Karanganjar werd f 12,50 à f 15 per bouw betaald, terwijl voor werken aan de leiding Pesoetjen, het aanleggen van een inspectieweg langs het Blawong-kanaal en verbetering van de Kedoenggoepit-dijken, varieerende prijzen al schadeloosstelling werden uitgekeerd. Gespecificeerde opgaven hiervan ontbreken.

g) Gespecificeerde opgaven werden niet ontvangen, ofschoon voor den aanleg van openbare werken van geringen omvang schadeloosstellingen voor kleine stukken grond werden uitgekeerd.

(5. 15.)

BIJLAGE N.

(Zie hoofdst. J, afd. V, § 1, van het verslag.)

RAPPORT over de regeling der AGRARISCHE TOESTANDEN in WEST-LOMBOK.

Bij gouv. besluit dd. 24 October 1897 n°. 1 werd de resident van Bali en Lombok gemachtigd om over te gaan tot eene regeling der agrarische toestanden in de afdeeling Lombok.

De resident zoude zich daarbij doen voorlichten door eene commissie, bestaande uit den controleur voor de agrarische aangelegenheden op Lombok benevens twee Balische en twee Sassaksche adviseurs.

Van de bepaling om bij afwezigheid of verhindering de bevoegdheid tot regeling der agrarische toestanden te kunnen overdragen aan den assistent-resident van Lombok, maakte de resident bij besluit dd. 9 December 1897 n°. 272/L gebruik, doch in werkelijkheid deden zich gevallen, waarin door den assistent-resident eene beslissing werd genomen, zelden voor.

Gegevens voor de wijze, waarop de regeling der agrarische toestanden in het algemeen en de bestaande geschillen over grondbezit tusschen Baliërs en Sassaks zouden moeten plaats hebben, werden van regeeringswege verstrekt, en behelsden in hoofdzaak het volgende:

1°. De Regeering wenschte, zich plaatsende op het standpunt van den veroveraar van Lombok, den toestand in het veroverde gebied te regelen, zooals dat in het belang van land en volk noodzakelijk werd geacht.

Het gezag zoude optreden als r e g e l a a r en niet als rechter in twistgedingen over grondeigendom of daaruit voortspruitende rechten, zullende het echter daarbij rekening houden met de billijkheid en vroeger uitgeoefende rechten, en het principe van rechtvaardigheid als algemeen beginsel handhaven.

2°. In verband met het feit dat Lombok Nederlandsch-Indisch grondgebied is en onder rechtstreeksch bestuur is gebracht, moet rekening gehouden worden met de door den wetgever vastgestelde bepalingen, algemeene toestanden beheerschende, dan wel op dit stuk aangenomen beginselen, waarmede de toestand op Lombok, voor zoover hij daarvan afwijkt, in overeenstemming zoude moeten worden gebracht.

3°. Zooveel mogelijk zouden aan de Baliërs worden teruggegeven de gronden, die zij erfelijk individueel bezaten vóór de militaire expeditie, en zouden zij hunne dienstplichtige velden van vroeger weder in bewerking bekomen.

4°. Baliërs, die geen grond vinden bij hunne kampongs in West-Lombok, en die daartoe het verzoek deden, behoorden aan grond geholpen te worden in de landstreek tusschen de Babak en de Koko Pandan. Sassaks, in zulk een geval verkeerende, zouden gronden bekomen beoosten de Pandan-rivier, alwaar geene aanspraken van Baliërs op grond meer erkend zouden worden.

Zoo in het voor de Baliërs bestemde gebied zich reeds Sassaks gevestigd hadden, zouden zij onteigend en schadeloos gesteld behooren te worden.

5°. In een register zoude van de genomen beslissingen aanteekening worden gehouden.

Bij residentsbesluit van 23 November 1897 n°. 252/L werden tot adviseurs in de hoogergenoemde commissie benoemd:

a. de twee Balineezen: Ida Kloet Wanasari en I. Goesti Madé Djilantik Koekoeh.

b. de twee Sassaks: Goeroe Alimin en Demoeng Singarep.

De twee Balineesche adviseurs en de Sassak Demoeng Singarep hebben tot het einde toe als permanente leden in deze commissie zitting gehad. Het vierde lid Goeroe Alimin werd bij residentsbesluit dd. 19 Augustus 1898 n°. 1201/34 vervangen door den Sassak Mami Moeliasih, in verband met de omstandigheid, dat de grondgeschillen tusschen Baliërs en Sassaks in de landstreek Koeripan—Kediri van het toenmalige district Praja, toentertijd een hoofdonderwerp van behandeling uitmaakten. Toen dergelijke geschillen in het district Batoekliang der onderafdeeling Midden-Lombok aanhangig waren, werd bij residentsbesluit dd. 22 November 1898 n°. 1616/34 als vierde adviseur aangewezen Mami Dikawat van Batoekliang, die later weder is vervangen door Ama Riangsi, een Sassak van West-Lombok, in verband met de toen te regelen onderwerpen van algemeenen aard.

De eerste opdracht voor deze commissie zoude dus bestaan in de behandeling der tusschen de Baliërs en de Sassaks gerezen a g r a r i s c h e g e s c h i l l e n.

D e r e c o n s t r u c t i e v a n h e t B a l i n e e s c h e g r o n d b e z i t. In het laatst van November 1897, nadat op den 23sten van die maand de betrekkelijke commissie door den resident van Bali en Lombok ten kantore van den controleur voor de agrarische aangelegenheden was geïnstalleerd, kon met de behandeling der zaken een aanvang worden gemaakt.

Onder voorzitterschap van den resident werden eerst vergaderingen gehouden met de Balische hoofden te Tjakra Negara op 20 November 1897, met de Sassaksche hoofden van het district Ampenan en Ommelanden te Mataram op den 23sten dier maand, waarop de algemeene beginselen, volgens welke de agrarische toestanden zouden worden geregeld en de te volgen wijze van behandeling werden bekend gesteld en uiteengezet.

Dat de Baliërs het aangenomen principe om tot eene reconstructie der oude toestanden te geraken met ingenomenheid aanvaardden, behoeft geen betoog, en reeds enkele dagen daarna waren 160 zaken over gronden bij de betrekkelijke commissie aangebracht.

De Sassaksche hoofden lieten niet na op bezwaren te wijzen. Sommigen zagen de toekomst hunner onderhoorigen donker in, wanneer de door deze onrechtmatig geoccupeerde Balische gronden aan de vroegere eigenaren of bewerkers moesten worden gerestitueerd, en vreesden, dat broodeloosheid voor vele Sassaks het gevolg zoude zijn. Zulks met eenige reden.

Hadden toch de Sassaks hunne heeren en meesters van voorheen van af onze overwinningen tot nu toe veelal verloochend, hadden deze, wanneer zij al eens kwamen om over de gronden te spreken, steeds tot doovemansooren gepraat, hadden deze Sassaks, voor een groot deel gewezen slaven, prat op hun bezit, van geene teruggave in der minne willen hooren, thans, nu de Europeesche ambtenaren zich daarmede bemoeiden, zagen zij zich genoodzaakt daartoe over te gaan.

En wanneer zij vreesden, niet meer als bewerker van hun aandeel in den buit te zullen worden gehandhaafd door de rechthebbenden, sproot zulks voort uit gegrond zelfverwijt.

De toekomst heeft echter anders geleerd, doch het was niet te voorzien, voor wien ook der bij deze aangelegenheden betrokkenen, het minst voor de direct daarbij geïnteresseerden, dat de Baliërs zulk eene uiterst loyale houding zouden aannemen. Met groote vergevingsgezindheid en verdraagzaamheid vergaten deze veelal de dikwerf onheusche bejegening der afgeloopen jaren, en leenden een gewillig oor aan de verzoeken der tot hen komende bewerkers. De Baliërs zijn ten deze voor rede vatbaar gebleken. en hebben in geenen deele misbruik gemaakt van de door hen opnieuw verkregen rechten.

Daar men van den beginne af van de noodzakelijkheid overtuigd was om den Baliërs de volle beschikking over de hun teruggegeven gronden te laten, in zake het uitgeven in bewerking, en er van rechten der bewerkers geen sprake kon zijn, kon men de Sassaksche hoofden, die broodeloosheid voor hunne ondergeschikten vreesden, slechts wijzen op de mogelijkheid in Midden-Lombok, in de toenmaals genaamde verwoeste streek, gronden te bekomen.

Was alzoo aan de bevolking van het district Ampenan duidelijk gemaakt hoe en op welke wijze de toestanden zouden worden geregeld, later al naarmate de werkzaamheden ter zake vorderden, werden te dien einde ook in het district Geroeng (Mei 1898), te Kediri (Augustus 1898) in het toenmalige district Praja van de onderafdeeling Midden-Lombok, en met de bewoners van het district Batoekliang bewesten de Pandan-rivier (October 1898), zoomede in het district Tandjoeng van West-Lombok (Januari 1899) algemeene vergaderingen met hoofden en belanghebbenden belegd.

De belanghebbende Baliërs begaven zich nu veelal naar hunne vroegere velden, namen de grenzen en de belendingen op en onderzochten, wie de Sassaksche occupant was, voor zoover zij zulks nog niet wisten. Met dezen of met diens hoofden stelde men zich dan in verbinding om tot eene goedschiksche teruggave te geraken.

In den beginne weigerden vele Sassaksche occupanten hunne onrechtmatig verkregen gronden aan de Balische rechthebbenden van vóór de expeditie goedschiks af te staan. Zij zeiden daartoe eerst te zullen overgaan na persoonlijk bekomen last van den controleur voor de agrarische aangelegenheden.

Het gevolg daarvan was een groot aantal Balische verzoeken om toewijzing van hunne vroegere velden, welke klachten dagelijks werden geregistreerd.

Had de commissie in den beginne dus al dadelijk eenige geschillen te behandelen, die voor al de belanghebbenden bij dergelijke zaken duidelijke voorbeelden waren van de wijze waarop dezen zouden worden behandeld en den geest waarin de beslissing veelal zoude vallen, allengs kwam daarin vermindering. Toen de Sassaks toch hadden ingezien, dat tot richtsnoer werd genomen de gedurende den laatsten tijd van het Vorstenbestuur uitgeoefende rechten, en in 't algemeen eene reconstructie der toestanden werd beoogd, als heerschte, toen het Nederlandsch gezag hier voet aan wal zette, gingen zij in grooten getale goedschiks hiertoe over, wel inziende, dat obstructionisme hoogstens enkele dagen of weken uitstel zoude veroorzaken.

Zoo verschenen later wel eens al de onderhoorigen van eene dessa of dasan (gehucht), die de gronden van één of meer Baliërs bewerkten, om voor de commissie te verklaren, dat zij hunne gronden weder ter beschikking van den rechtmatigen Balischen landheer hadden gesteld. De betrokken Baliërs hunnerzijds verklaarden weder in het bezit van hunne gronden te zijn en gingen dan niet zelden met de bewerkers, veelal hunne vroegere slaven, weder bewerkingscontracten aan, zoodat dan de oude toestand grootendeels weer was hersteld. Voor een groot deel heeft de commissie dan ook slechts behoeven te leiden of het pad moeten effenen, waarlangs tot eene geleidelijke oplossing der zaken door belanghebbenden zelf, moest worden geraakt. Waar verstandige of invloedrijke hoofden daartoe meewerkten (Koeripan en Batoekliang) kwam de oude toestand als van zelf weer tot stand, zonder tot vele punten van geschil aanleiding te geven. Wel werd hier en daar een lijdelijk verzet opgemerkt (Batoetoempeng), en elders eerst goedschiks tot de teruggave der Balische velden overgegaan, nadat door de commissie met de eigenaren en de occupanten al de velden ter plaatse waren nagegaan (Djerangoan), doch dergelijke feiten waren niet van verstrekkenden aard.

Men zoude dan ook het weder ter beschikking stellen van de Balische velden door de Sassaksche occupanten kunnen verdeelen over:

1°. de velden, die goedschiks weder ter beschikking van de Baliërs zijn gesteld, hetzij zonder, hetzij met eenige leiding of bemoeienis van de commissie;

2°. de velden, die door tusschenkomst der commissie in handen der rechtmatige bezitters of bewerkers zijn gesteld, nadat door deze eene klacht was ingediend.

Op deze wijze kwamen ter kennisse van de commissie: 1293 zaken betreffende sawahs, en 61 zaken betreffende tuinen, beslaande deze sawahs eene totaal oppervlakte van $1392^{230}/_{300}$ tenah (à 7200 M².) en de tuinen eene totaal oppervlakte van $117^{272}/_{800}$ tjoetak (à 7200 M².).

Dat zoo weinig zaken betreffende tuinen werden aangebracht, vindt zijne verklaring in het feit, dat eerst de sawahquaestie's behandeld zijn, in verband met de groote belangen voor de betrokkenen daaraan verbonden, daarna de zaken over tuinen.

De aan Balische sawahs grenzende tuinen van denzelfden eigenaar volgden eerstbedoelde. In de ten aanzien der sawahs genomen beslissingen had men dan reeds eene aanwijzing hoe eventueele tuingeschillen zouden worden behandeld.

Al de zaken, bij de commissie aanhangig gemaakt, werden in een register opgeteekend, met vermelding van naam en woonplaats dergenen, die er van ouds rechten op meenden te kunnen doen gelden, der occupanten of van degenen, die die rechten meenden te mogen betwisten, en de ligging en de uitgestrektheid van het grondperceel in geschil.

Zooveel mogelijk had men tot stelregel aangenomen, dadelijk, nadat een zaak was aangebracht, partijen daarvan te hooren, om na te gaan of men werkelijk met een geschil, waarin 's residents beslissing zoude moeten worden ingeroepen, dan wel met eene eenvoudige zaak te doen had.

De door de commissie behandelde zaken, kan men in drie soorten onderscheiden:

a. die, waarin vóór de commissie door den Balischen verzoeker werd verklaard, dat hij reeds door den Sassakschen occupant in het bezit van zijn veld was gesteld, nadat deze had vernomen, dat eene zaak daarover aanhangig was gemaakt, en een onderzoek zoude volgen;

b. die, waarin eerst voor de commissie door den Sassakschen occupant de rechten van den Baliër werden erkend;

c. die, waarin beiden beweerden van ouds rechten op het veld in geschil te hebben.

Deze laatste soort vormen de eigenlijke agrarische geschillen tusschen Baliërs en Sassaks, waarvan er 231 door de commissie zijn onderzocht en behandeld en waarin de beslissing van den resident van Bali en Lombok is ingeroepen, welke beslissingen zijn gearresteerd in 33 besluiten van genoemden resident en 3 besluiten van den assistent-resident van Lombok.

Zij hebben betrekking op eene totale uitgestrektheid van $273^{728}/_{800}$ tenah (à 7200 M².) sawah en $49^{331}/_{800}$ tjoetak (à 7200 M².) tuin. Wanneer bleek dat òf het veld in quaestie reeds ter beschikking van den rechthebbende was gesteld, òf dat de occupant de rechten van den eischer erkende, werd daarvan aanteekening gehouden op het van iedere zaak bestaande blad papier, waarop de zaak nader was aangeduid. Bleek echter, dat de Balische rechten werden betwist, dat er dus een geschil zich voordeed, dan werd zoo spoedig mogelijk met het onderzoek aangevangen, eerstens van wege de urgentie dezer grondzaken, die voor velen spoedige toewijzing van grond, dat is levensonderhoud, noodig maakte, tweedens om anderen niet te weerhouden goedschiks tot de restitutie der onrechtmatig geoccupeerde velden te besluiten, in de hoop dat een onderzoek uit- of afstel van de teruggave zoude ten gevolge hebben.

Het perceel in geschil werd dan zoo spoedig mogelijk opgemeten door één der aan den controleur voor de agrarische aangelegenheden toegevoegde mantri's van het kadaster.

Zulk een mantri was vergezeld van één of meer der adviseurs, die ter plaatse een onderzoek instelde en aan partijen, mede bij de opmeting tegenwoordig, den dag mededeelde, waarop de zaak door de commissie zoude worden onderzocht en zij met hun getuigen of schriftelijke bewijzen hadden te verschijnen.

Waar noodig werd ook het plaatselijk onderzoek door den controleur voor de agrarische aangelegenheden gehouden. Op den bepaalden dag was het perceel in quaestie in kaart gebracht en had het onderzoek plaats, wordende op hetzelfde vel papier, waarop het veld was afgebeeld, en de situatie daarvan aangeduid, opgeteekend:

a. de verklaringen van eischer en gedaagde, beiden nader

met naam en woonplaats aangeduid;

b. de verklaringen door de getuigen van eischer en gedaagde afgelegd;

c. den inhoud van door partijen overgelegde schriftelijke bewijsstukken en de daaraan te hechten waarde;

d. de resultaten van het door de commissieleden ingestelde plaatselijk onderzoek, dan wel mededeelingen van deskundigen of getuigen, door de commissie ter zake gehoord.

Na beraadslaging werd mede het advies der commissie in zake de te nemen beslissing bekend gesteld, waarna een afschrift aan den assistent-resident van Lombok ter doorzending aan den resident van Bali en Lombok werd aangeboden.

De beslissing van genoemde autoriteit volgde steeds al zeer spoedig, en werden partijen en hunne hoofden voor de commissie geroepen en daarmede in kennis gesteld.

De door de commissie voor het onderzoek gehouden zittingen, hadden wat betreft de onderafdeeling West-Lombok plaats:

voor het district Ampenan en Ommelanden te Mataram;

voor het district Geroeng te Geroeng; en

voor het district Tandjoeng te Tandjoeng.

En wat de geschillen in de onderafdeeling Midden-Lombok betreft:

voor het district Praja, te Kediri, en

voor het district Batoekliang, te Narmada.

Het onderzoek gaf aanleiding tot de volgende opmerkingen:

De gronden, waarover de geschillen liepen, waren gelegen in de geheele landstreek, waarin de Balische rechten zouden worden erkend, nl. de onderafdeeling West-Lombok en de onderafdeeling Midden-Lombok ten Westen van de Pandan-rivier. Deze geschillen betroffen soms geheele complexen van bouwgronden, tientallen tenahs groot, elders slechts weinige petjarakens (9 M².).

De Balische eischers beweerden veelal, dat de velden, waarop door hen aanspraak werd gemaakt, van ouds familiebezit waren, dan wel later bij geldelijke overeenkomst hun erfelijk individueel bezit waren geworden. De Sassaksche occupant stelde daar soms tegenover, dat het veld zijn erfelijk individueel bezit was, door verkoop door één van eischersfamilieleden in zijne, occupants, familie gekomen, doch veelal was het beweren van occupant dat het veld geen erfelijk individueel bezit was van eischer (djabe), doch domeingrond en eigendom van den souverein. Met zulk eene bewering beoogde occupant tweeërlei; meende hij daardoor het Europeesch bestuur te kunnen overhalen het domeingebied te vergrooten, dat is, in het belang van zichzelven, den souverein te behagen, aan den anderen kant achtte hij zich als bewerker daarvan veilig, en meende, als zoodanig gehandhaafd te zullen worden. Wel, zeide men dikwijls, had men vóór den val van Tjakra steeds de pacht in natura aan den Balischen eischer afgedragen, doch deze zoude die in zijne hoedanigheid van poenggawa of vertegenwoordiger van den vorst namens dezen hebben geïnd. Het viel eischers veelal niet moeielijk hun goed recht te bewijzen, hetzij dan, dat de occupant vroeger zijn slaaf (sepangan) was geweest, hetzij dat deze vorstelijk onderdaan (kaoela droewé) was. Getuigen, die namens eischer het veld hadden beheerd, zijne pacht hadden geadministreerd, steeds de pacht van de occupanten hadden in ontvangst genomen, gedurende vele jaren na den oogst de pachtpadi van het veld in kwestie naar eischers huis hadden vervoerd of ook voormalige bewerkers, waren veelal niet moeielijk te produceeren, evenmin als dezulken, die steeds occupant als eischers slaaf hadden gekend, werkende voor dezen en niet in 's vorsten poeri. Omtrent landstreken van ouds in djabe bezit en waarin geene domeinvelden waren gelegen, was occupants bewering, als zoude zijn aldaar gelegen veld droewé-dalem zijn, al dadelijk onwaarschijnlijk.

De voormalige beheerders der landelijke inkomsten en bestuurs- of waterschapsbeambten van het Balische vorstenbestuur, alsmede nog bezwaard gebleven belastingregisters (pepanggerans) konden der commissie in zulke zaken dikwijls den weg tot de waarheid wijzen.

Wanneer de vroegere Balische eigenaren van een veld waren overleden, traden degenen, die hunne rechten hadden verkregen, als rechthebbenden op. In de gevallen, dat eene geheele Balische familie sedert den oorlog was uitgestorven, werden hare vroegere bezittingen aan behoeftige rasgenooten toegekend.

In enkele gevallen meenden occupanten in het feit, dat het perceel in quaestie hun was toebedeeld door hun hoofd na den val van Tjakra, een bewijs voor hun goed recht bij te brengen. Daarvan kon natuurlijk geen sprake zijn, omdat zulk eene toebedeeling wel is waar had plaats gevonden, toen vele velden braak of onbeheerd lagen na onze expeditie, doch slechts voorloopig en onwettig was, daar de Baliërs hunne velden door den drang der omstandigheden hadden geabandonneerd, zonder dat zulks, wien dan ook, buiten ons gezag, het recht gaf nader daarover te beschikken.

Wat de schriftelijke bewijsstukken betreft, zij waren van allerlei aard: vorstelijke schenkingsbrieven, koop- of pandcontracten, enz.

Alleen voor zoover zij van het gebruikelijk en voor de geldigheid vereischte zegel waren voorzien, kon daaraan waarde worden gehecht.

Dikwijls werden van een valsch stempelafdruk voorziene stukken aan de commissie vertoond; nieuwe lontars van ouden datum kunstmatig oud gemaakt; brieven volgens welke vermelde Balische grooten zouden hebben bestaan op een tijdstip, dat zij reeds overleden waren, oude contracten door latere beschikkingen of overeenkomsten reeds vervallen; geschriften op een ander veld dan dat in quaestie betrekking hebbende, enz.

Bedrog ter zake werd, hetzij door de commissie ter zitting, hetzij na een ingesteld onderzoek, meestal ontdekt, vooral ook, omdat de commissie in het bezit was van de echte stempels van het vorstenbestuur, en een in beslag genomen nagemaakt stempel, waarvan de afdruk op enkele der geproduceerde lontars voorkwam. Sassaks zoowel als Baliërs vertoonden ongeldige lontarbrieven; bij laatstgenoemden waren dit veelal afschriften van vroeger zeer waarschijnlijk bestaan hebbende authentieke exemplaren, in den oorlog verbrand, wat met een groot aantal van deze geschriften het geval is.

Aan de echte, geldige, schriftelijke bewijsstukken werd de waarde gehecht, die het inheemsche recht daaraan toekent. De veelal weinig ontwikkelde Sassaks trachtten in den beginne met gemakkelijk doorzichtbare leugens, of gebrekkig vervalschte stukken hunne beweringen te staven. Later, de nutteloosheid daarvan inziende, kwam dat echter minder voor, en berustte hun vermeend goed recht op betere gronden. Zoo hadden enkelen, aan wie tijdens het Balische bestuur hunne gronden waren ontnomen, omdat eene verboden overeenkomst daaromtrent was aangegaan, of wel, omdat die door den vorst of den meester (van slaven) waren genaast en aan anderen toegewezen volgens het inheemsche recht (tjampoet) weder zulk een veld of dat hunner familie in beslag genomen. In dergelijke gevallen werd de rechtstoestand, waarin het veld verkeerde op het oogenblik dat ons gezag hier voet aan wal zette, veelal gehandhaafd, doch ook de belangen der familieleden van dengene, aan wien het veld was ontnomen, niet voorbijgezien, omdat volgens inheemsch recht, de souverein of de meester daarvoor zoude hebben te waken.

Wanneer bleek, dat eene geldelijke overeenkomst omtrent een veld bestond, werd die gehandhaafd en bijvoorbeeld zulk een perceel eerst ter volledige beschikking van den eigenaar gesteld, nadat een daarop rustend pandcontract zoude zijn ingelost.

Eedsoplegging aan één of beide partijen kwam eenige malen voor, en werd door de commissie daarbij rekening gehouden met het gewicht van den Balischen eed, en het vaak weinig nadenken, waarmede door de Sassaks de Mohammedaansche eed wordt afgelegd. Soms werd tot verdeeling van het veld in quaestie overgegaan, omdat beide partijen daarop rechten schenen te hebben; elders werd, waar zulks wenschelijk voorkwam, een veld in geschil aan derden toebedeeld.

De uitvoering der gevallen beslissingen in zake deze grondgeschillen, stuitte op weinig moeielijkheden.

Nadat daarvan mededeeling aan partijen was gedaan, haastte men zich al spoedig om het perceel van den Balischen bezitter in bewerking te mogen ontvangen.

Slechts in enkele gevallen was het noodig een Sassak, die den door hem geoccupeerden grond aan een Baliër moest afstaan, nog eens bij herhaling den last daartoe te geven. Over het algemeen legde men zich dadelijk bij de vernomen beslissing neer in overeenstemming met het algemeene volkskarakter, dat gehoorzaam is aan den last van den wettigen souverein of diens directe ondergeschikten.

De beslissingen werden dan ook steeds door de commissie bij monde van den controleur voor de agrarische aangelegenheden aan partijen medegedeeld, om te voorkomen dat bij overbrenging door mindere hoofden, onjuistheid insloop of onwil werd opgewekt. Bij de uitvoering bleek de hulp van politie of justitie niet noodig te zijn, en behoefde geen geweld te worden aangewend.

De bevolking had de goede gewoonte aangenomen om bij het minste geschil, dat er tusschen een Baliër en een Sassak ontstond,

hetzij over het veld, hetzij over de uitvoering van eene gevallen beslissing, zoo spoedig mogelijk te Mataram te verschijnen, en daar nadere aanwijzingen van den daarvoor aangewezen ambtenaar te vragen, waarbij dan beide partijen zich neerlegden.

Het direct gevolg van de werkzaamheden in zake deze aangelegenheid was: dat op ult. 1899 het Balisch grondbezit in de landstreek bewesten de Pandan-rivier, kon worden gerekend te zijn hersteld op den voet, waarop dat in den laatsten tijd van het Balisch vorstenbestuur had bestaan. Volgens de inlandsche metingen, die verband houden met de kadastrale uitgestrektheden, waren aanwezig in de landstreek bewesten de Pandan-rivier:

a. 23 406 tenah sawah, waarvan 8072½ tenah erfelijk individueel bezit van Baliërs, en 828½ tenah domeingrond, bij Baliërs in bewerking, bedragende dus het totaal sawahbezit der Baliërs 8901 tenah;

b. 6072 tjoetak droge gronden, waarvan 1435 tjoetak erfelijk individueel bezit van Baliërs, en 646 tjoetak domeingrond, bij Baliërs in bewerking, bedragende dus het totaal bezit aan droge gronden der Baliërs 2081 tjoetak.

Van de ruim 30 000 bouws bouwgrond zijn dus in Balische handen 11 152 bouw. Reeds medio 1899 kon het Balische grondbezit als hersteld worden beschouwd, doch sedert deden zich nog hier en daar enkele geschillen voor. Dadelijk, nadat evenwicht in den toestand was verkregen en de Balische velden in hoofdzaak weder aan de rechthebbenden waren teruggegeven, werd aangevangen met eene hernieuwde inmeting der waterschappen om den nieuwen toestand vast te leggen. Vroeger had, wel is waar reeds zulk eene inmeting plaats gehad, doch de gegevens uit het tijdperk vóór de teruggave der Balische velden vereischten aanvulling en verbetering, soms geheele omwerking. Ter bestendiging van den opnieuw in 't leven geroepen toestand, werd voorts aan alle belanghebbenden een gezegeld lontarbewijs uitgereikt, waarin de beslissing in zake de geschillen was opgenomen, blijvende van de betrokken bescheiden één exemplaar op het residentiebureau en één exemplaar op het kantoor van den controleur voor de agrarische aangelegenheden berusten.

Op de behandelde zaken werden jaarsgewijze ingerichte klappers gemaakt, die bij navraag het naslaan vergemakkelijken.

Was dus als direct gevolg het herstel van het Balische grondbezit bereikt, indirect had de reconstructie daarvan velerlei gevolgen.

In de eerste plaats het weder opleven van de Balische maatschappij, die na de verpletterende nederlagen door onze troepen in verwoeste wijken en dorpen levende, verstoken van leeftocht, van grondbezit, van hunne vroegere onderhoorigen of lijfeigenen, een zwaren strijd vol nooddruft had doorgemaakt, waarin de relief-works, bekostigd met een deel der door het Gouvernement beschikbaar gestelde ton gouds, zoomede uit die fondsen verstrekte leeftocht, slechts gedeeltelijk en tijdelijke leniging konden brengen.

Dadelijk, nadat een veld weder ter beschikking van den rechtmatigen bezitter was gesteld, werden, zoo de bezitter het zelf niet voor zich of zijne familie in bewerking wilde nemen, bewerkingscontracten aangegaan, hetzij met den onwettigen occupant, hetzij met iemand anders, Baliër of Sassak. De behandeling der zaken en geschillen bracht dan ook geene vertraging in den landbouw teweeg, want indien eene beslissing viel, terwijl het veld bebouwd of beplant was, werd dadelijk eene voorloopige overeenkomst tusschen eigenaar en bewerker aangegaan, en had eerstgenoemde na den oogst de volledige beschikking over den grond. Reeds na den oogst van 1898 (plantjaar 1897/1898), vloeide dus eene belangrijke hoeveelheid leeftocht naar de Balische vestigingen, waar de opbeuring der welvaart al spoedig viel waar te nemen.

Verplichtingen tegenover goden en afgestorvenen werden weder nagekomen, tempels en huizen weer gerestaureerd, kleeding en voedsel verbeterde, en er begon weder een opgewekte geest, het Balische volkskarakter eigen, te heerschen, nu men tastbaar had waargenomen, dat de nieuwe souverein, de verwoester van huis en hof, niet voor zich de gronden der overwonnenen benutte, doch bijna alles weder teruggaf, wat volgens het inheemsche oorlogsrecht zeker niet zoude hebben plaats gevonden.

Bij de restauratie der tempels trouwens had het Gouvernement krachtdadig hulp verleend door de beschikbaarstelling van f 5625 als bijdrage tot den wederopbouw van de doodentempels te Mataram en te Tjakra Negara en den grooten dessatempel in laatstgenoemde hoofdstad gelegen, welke tempels tijdens den in 1894 met de Baliërs op het eiland Lombok gevoerden krijg grootendeels waren verwoest. De doodentempels werden weder geheel gerestaureerd, de dessatempel voor een groot gedeelte, waarbij 's Gouvernements hulp door de Baliërs dankbaar werd aanvaard.

Werd boven reeds aangegeven, dat de gevolgen der teruggave van de Balische gronden ook voor de Sassaks niet van den aard waren geweest, als eerst door dezen was geducht, dan moet hier nader worden aangegeven, welke directe en indirecte gevolgen voor hen zijn waargenomen. Behalve het vroegere Sassaksche grondbezit uit den tijd van het vorstenbestuur, dat de Sassaksche gemeente na den val van Tjakra bewerkte onder veel gunstiger omstandigheden dan vroeger, in verband met de door ons verlichte belastingen, de heerschende veiligheid, de vrijheid van handel, enz., hadden de Sassaks zich de Balische gronden toegeëigend, en die veelal op den voet van domeingronden in bewerking genomen. Gedurende twee of drie oogsten had men daarvan geprofiteerd, en nu moge het voor de onwettige occupanten onaangenaam zijn geweest daarvan weder afstand te moeten doen, het rechtvaardigheidsbeginsel, dat bij die teruggave voorzat deed niet te moeielijk daartoe besluiten.

Hun eigenbelang bracht mede om tot goedschikschen, onderhandschen afstand van den grond aan den rechtmatigen eigenaar uit den tijd vóór de expeditie over te gaan.

Want dat had ten gevolge, dat in vele gevallen weer door dien eigenaar eene overeenkomst op de oude voorwaarden werd aangegaan met den occupant, veelal zijn vroegeren pachter of slaaf. Het bestuur onthield zich ter zake van inmenging, doch wees er partijen uitdrukkelijk op, dat de Balische eigenaar ten deze de volle beschikking over zijn grond had verkregen, en dien in bewerking mocht uitgeven aan wien hij wilde en op de voorwaarden, als door hem te bedingen.

Dikwijls kwam het dan ook voor, dat andere bewerkers werden aangenomen, hetzij omdat men het met den ouden bewerker niet eens kon worden over de voorwaarden, hetzij omdat men met dezen geene overeenkomst meer wilde aangaan, in verband met de door hem aangenomen houding in de afgeloopen jaren of tijdens het onderzoek door de commissie, b. v. wanneer door allerlei oneerlijke of domme middelen was getracht deze te misleiden.

In de gevallen, dat de beslissing van den resident noodig bleek, om tot toewijzing van het grondperceel in quaestie te geraken, werd veelal een andere bewerker aangenomen.

De Balische eigenaar zag dan ook zeer goed in, dat in dergelijke gevallen het verwisselen van bewerker, het aangaan van een nieuw bewerkingscontract als 't ware een feit daarstelde, waardoor zijne beschikking over den grond, zijn bezitsrecht ten duidelijkste door de omgeving werd gevoeld en op den voorgrond trad.

Andere Sassaksche bewerkers zagen zich het voorheen door hen bewerkte perceel ontnomen, omdat vele Baliërs, die slechts een klein sawahbezit hadden, er toe overgingen, dat zelf met hunne familie te gaan bewerken. Zooveel mogelijk werd er dan ook op aangedrongen en het in de hand gewerkt, dat de Baliërs zelf als landbouwers optraden, hetzij als bebouwende hunne eigen velden, hetzij als pachters van Balische groot-grondbezitters, om op deze wijze vasten grondslag aan de Balische maatschappij te geven en die maatschappij te doen bestaan, niet alleen uit grondbezitters maar ook uit landbouwers.

Volgt hieruit, dat meerdere Sassaks niet meer als bewerkers van Balische velden werden gehandhaafd, voor ieder, die zich aanmeldde was grond beschikbaar in de zoogenaamde „verwoeste streek" en de daar gestichte nieuwe nederzettingen en ontginningen, waarover hieronder nader wordt gerapporteerd.

Werd boven reeds geconstateerd, dat de teruggave der Balische velden niet tot moeielijkheden van politieken aard aanleiding gaf, als een gevolg van het leidzame volkskarakter en bovenal als een uitvloeisel van het eenvoudige voor ieder nadenkende begrijpelijke principe van rechtvaardigheid en gelijkstelling der beide hoofdnationaliteiten van dit eiland voor ons gezag, waarop die teruggave berustte, dan moet nog gewezen worden op een ander gevolg van politieken aard, naar men meent, een gunstig verschijnsel.

De Sassaks van West-Lombok bij deze zaak in hoofdzaak belanghebbend, hadden in de Baliërs steeds hunne wettige bestuurders en meesters gezien. Zij hadden die meesters bijgestaan in den oorlog tegen de oproerlingen van de Oostelijke streken en dikwijls ook tegen onze troepen.

Het Balische bestuur in West-Lombok was goed en berustte op geheel andere beginselen dan dat in de ver van het hof verwijderde streken van Oost-Lombok, waar de poenggawa's veelal naar willekeur land en volk exploiteerden. De haat in

die streken bij de Sassaksche bevolking en hare eigen hoofden tegen de Baliërs bestaande, en in den verwoeden, jarenlangen opstand aangewakkerd, bestond in West-Lombok niet, integendeel er kon daar sprake zijn van een band tusschen Baliërs en Sassaks.

Die band nu was geheel tenietgedaan door onze expeditie, toen de Balische vorst en het Balische volk stonden tegenover het Gouvernement en de Sassaks en masse.

Na onze overwinningen hadden dus deze Sassaks van West-Lombok geen eigen hoofden meer; de Baliërs waren van het bestuur over hen uitgesloten, eigen volkshoofden van ouds hadden zij niet. Het volk was eene menigte individuën of hoogstens familiën, doch zonder verband en zonder kader. Wel werd door ons een dessa- en districtsbestuur over de Sassaks gecreëerd, doch het behoeft wel geen betoog, of in de eerste jaren werkte dat nog niet in alle opzichten voldoende, bij gebrek aan domineerende persoonlijkheden van invloed, hetzij door geboorte, hetzij door oude aanspraken.

Was dus door de omstandigheden eene verwijdering ontstaan tusschen Baliërs en Sassaks, de teruggave der Balische velden, was een factor, die, als zijnde het eigenbelang daarbij betrokken, opnieuw aanraking bracht. Inderdaad heeft die plaats gehad; er is weder eene verzoening tot stand gekomen, die voor beide partijen heilzaam werkt. Behalve de contractueele verplichtingen, komen de Sassaksche bewerkers hun Balischen landheeren kleine diensten bewijzen, evenals zulks vroeger plaats vond, en deze noodigen hunne pachters op de door hen gegeven feesten. enz.

De kleine man onder de Sassaks heeft weder een persoon met open oor gevonden voor het aanhooren zijner bezwaren; hij heeft weer naast de van bestuurswege over hem gestelde hoofden, een pembekel, die belangstellend zijne voor- en tegenspoeden volgt. En men vleit zich te durven opmerken, dat de reconstructie van het Balische grondbezit in plaats van onrust, een zeker evenwicht heeft doen ontstaan tusschen Baliërs en Sassaks, die voor beide partijen, een meer gelukkigen toestand heeft in het leven geroepen.

Bovendien had de Sassaksche bevolking ten duidelijkste gezien, dat door het gezag, het Gouvernement, over den grond werd beschikt, zooals dat goed werd geacht, en dat er van uit den oorlog voor de Sassaks voortspruitende rechten geen sprake was.

Al de beschikkingen over gronden, afgescheiden van de hier behandelde aangelegenheid, later genomen, hebben dan ook nimmer op ernstigen tegenstand gestuit. Mogen er enkelen onder de Sassaks geweest zijn, die de meening verkondigd hebben of toegedaan zijn geweest, dat het aandeel der Sassaks in onze overwinningen hun ook eenige rechten had gegeven, dan heeft de geheele regeling der agrarische toestanden hun zeker van dien waan genezen.

De zekerheid daardoor ontstaan, het zuivere standpunt ten deze ingenomen, kunnen onze positie hier niet anders dan verbeterd hebben.

De nieuwe nederzettingen en ontginningen. De missive van den 1sten gouvernementssecretaris, die handelt over de regeling der agrarische toestanden op Lombok, vermeldt ook, dat Baliërs, die geen grond vonden bij hunne kampongs in West-Lombok en die daartoe het verzoek deden, aan grond behoorden geholpen te worden in de landstreek tusschen de Babak en de Koko Pandan. Op meerdere plaatsen werden op deze wijze Balische vestigingen gesticht.

Daartoe kwamen in aanmerking de toenmaals nog braak liggende complexen van bouwgronden, die in den opstand der Sassaks tegen het Balisch bestuur waren verlaten, en tot alang-alang-vlakten waren geworden. De waterwerken, die eertijds deze streken hadden bevloeid, werden weder in orde gebracht of verbeterd, en het land door degenen, die zulks verlangden, weder in cultuur gebracht, aanvankelijk met veel moeite en arbeid. Baliërs die geen grondbezit hadden, of dezulken, die geene aanspraken konden doen gelden op hunne ten Oosten van de Pandan-rivier gelegen, vroegere bouwvelden, wijdden zich met ijver aan de ontginning van die streken en vele leden der Brahmanen-kaste ontzagen zich niet thans zelf de hand aan den ploeg te slaan om in hun onderhoud en dat der hunnen te voorzien. Op die wijze werden een zevental Balische nederzettingen in de toen verlaten streken gevormd, te zamen 497 Balische kolonisten bevattende, met eene totale uitgestrektheid aan bouwgrond van 431 tenah sawah en 134 tjoetak tuin.

De fondsen, door het Gouvernement beschikbaar gesteld voor de noodlijdenden op Lombok, werden voor een groot deel besteed voor het aanschaffen van ploegvee, leeftocht en zaadpadi voor deze behoeftige kolonisten, alsmede voor tegemoetkoming bij den arbeid aan irrigatiewerken of transportwegen.

Ook Sassaks werden op meerdere plaatsen aan grond geholpen in deze zoogenaamde „verwoeste streek".

Ten Westen van de Pandan-rivier werden door hen, veelal dezulken, die hun bewerkingsaandeel hadden verloren bij de teruggave der Balische velden en geen bewerkingscontract meer hadden kunnen sluiten, 5 ontginningen gesticht; en ten Oosten van genoemde rivier 3 ontginningen, te zamen vormende 8 nederzettingen met 404 kolonisten en eene totale uitgestrektheid aan bouwgronden van 639 tenah sawah en 523 tjoetak tuin.

De meeste der Balische en Sassaksche nederzettingen zijn thans, na 2 oogsten, reeds bloeiende gehuchten geworden, gelegen te midden van goed geïrrigeerde en vruchtbare velden. Enkele der nederzettingen zullen nog uitbreiding door ontginning kunnen ondergaan.

Het vormen van dergelijke nederzettingen werd zeer aangemoedigd, eerstens om de woestenij in akkers te herscheppen, anderszins om den algemeenen œconomischen toestand te verbeteren; thans zijn dan ook van de alang-alang-vlakten der zoogenaamde „verwoeste streek" nog maar weinig sporen te vinden.

Al de vestigingen en ontginningen werden in kaart gebracht en de grenzen nauwkeurig vastgesteld.

Het residentsbesluit dd. 31 December 1899 n°. 194/L, dat die grenzen nader arresteert, bepaalt voorts, dat de tot die vestigingen behoorende velden, eerst na vijf oogstjaren belasting- en dienstplichtig zullen zijn, dat is voor de meeste in het jaar 1904; bovendien, dat de personen, aan wie de bedoelde gronden zijn toegekend, die voor hun leven in vruchtgebruik kunnen houden en ze ook aan hunne rechtverkrijgenden mogen nalaten, doch ze niet mogen verkoopen, verpanden, of op andere wijze vervreemden, zullende over de gronden, welke eventueel komen vrij te vallen, door het bestuur opnieuw in het belang van hulpbehoevenden kunnen worden beschikt.

Schadeloosstelling op den voet van de missive van den 1sten gouvernementssecretaris dd. 24 October 1897 n°. 2437 aan Sassaks, over wier gronden beschikt was geworden voor eene Balische nederzetting, werd tweemaal uitgekeerd.

Volgens residentsbesluit dd. 22 November 1897 n°. 251/L werd eene som van f 240 uitgekeerd aan de Sassaks van het gehucht Panandah, wier woonerven en boomgaarden binnen de grenzen van de Balische vestiging Djenggale, waren gevallen, terwijl bij residentsbesluit dd. 13 October 1899 n°. 116/L, eene som van f 3041,50 werd beschikbaar gesteld, als schadeloosstelling voor 21 Sassaks, over wier erfelijk individueele gronden was beschikt geworden ten behoeve van de genoemde Balische vestiging.

Beschikking over domeingronden. Bij de regeling der agrarische toestanden meende men nog over eenige soorten van gronden te mogen beschikken. Waar zulks geschiedde, werden deze in kaart gebracht en duidelijk omschreven, berustend één exemplaar van de beschikking ten residentskantore en een ander bij den controleur voor de agrarische aangelegenheden op Lombok.

In de eerste plaats kwamen voor de beschikking door den souverein in aanmerking de vroegere lusthoven der Balische vorsten of prinsen, dan wel de tuinen, waarvan de vruchten en de producten voor de hofhouding in de verschillende poeri's waren bestemd („koebon pengantjil" en „taman radja").

Dergelijke tuinen, ten getale van 63, waren in den eersten tijd van ons bestuur bij opbod in het openbaar verhuurd, in den aanvang voor het jaar 1895/1896, later voor het tijdvak 1896—1901 (residentsbesluit dd. 27 Juni 1896 n°. 888/34).

De totaal huursom, die daarvan in 's lands kas vloeide bedroeg jaarlijks f 2309.

Indien de huurder zulks wenschte, bleef bij de beschikking over deze tuinen het huurcontract tot 1901 van kracht; wenschte de huurder ontbinding daarvan, dan werd zulk een tuin ter volledige beschikking van den begiftigde gesteld, steeds onder verbod van vervreemding, zooals bij de toekenning van alle gronden heeft plaats gehad.

Zoo werden van deze tuinen en hoven toegekend aan sommige Balische poenggawa's, die bij de organisatie van ons bestuur niet in hunne betrekking zijn gehandhaafd.

Andere perceelen dezer gronden werden bestemd voor dorpen

en vestigingen van verspreid wonende Sassaksche gezinnen, veelal zulke, die uit Balische tuinen of vestigingen hadden te verhuizen.

Wederom andere benutte men door toekenning aan verschillende bevloeiingswerken met dien verstande dat materialen, bij het onderhoud dier bevloeiingswerken daarvan noodig, uit de huursom zouden kunnen worden aangeschaft, zonder ten laste te komen van de betrokken ingelanden.

Op dezelfde wijze werden enkele gronden aangewezen voor het onderhoud van den tempel te Lingsar, voor het instandhouden van den eeredienst der Baliërs zoowel als der Sassaks aldaar, en als bezoldiging van het tempelpersoneel.

Aan behoeftige Baliërs, die van ouds in de nabijheid van het vorstelijk lustverblijf Narmada verblijf hielden en daar wachten poeridiensten praesteerden, werd voorts toegestaan de vruchtboomen uit dien lusthof te exploiteeren en tweede gewassen aldaar te planten voor zoover zulks niet het plantsoen benadeelde, onder gehoudenis dien lusthof te bewerken en te onderhouden. Men stelt zich voor om met de bestemming voor doeleinden van algemeen nut, dan wel voor toekenning aan bijzondere personen, voort te gaan, voor zoover er nog van deze „kebon pengantjil" en „taman radja" beschikbaar zijn.

Eene andere categorie van gronden, waarover beschikt kon worden, vormen de zoogenaamde „pengantjil-sawahs", dat zijn sawahs, niet behoorende tot het staatsdomein, doch in privaatbezit bij den vorst of diens verwanten.

Omtrent deze gronden het volgende.

Zij werden niet met een beperkt bewerkingsrecht uitgegeven, zooals de andere domeingronden (pengajah-velden), doch zuiver in pacht, die echter ook padjeg werd genoemd, doch hooger was dan bij de pengajah-velden, omdat op deze pengantjil-gronden geen vorstendienstplicht rustte. De bewerkers werden naar willekeur verwisseld en gewoonlijk werd degene, die de hoogste pacht bood, als pachter aangenomen.

De padjeg, die in natura werd opgebracht, moest aan de vorstelijke poeri's, paleizen of lustverblijven worden afgedragen, en diende voor de huishouding der vorstelijke familie en den aanhang van dien.

Dergelijke gronden meende men het eerst in aanmerking te moeten brengen voor eene beschikking door ons bestuur.

Eene derde categorie van gronden, thans ter beschikking, vormden de gronden, waarover geschillen bestonden, hetzij tusschen de leden van eene familie onderling, hetzij tusschen bepaalde categorieën van personen. Kwam het den souverein niet wenschelijk voor zulke gronden in geschil aan een van de beide twistende partijen toe te wijzen, dan maakte hij van zijn adatrecht „gadjah ketjapa" gebruik en gelastte de toekenning aan derden, die daarvoor in aanmerking kwamen.

Ook thans heeft men van dat recht eenige malen gebruik gemaakt.

Wenschte men dus over vele gronden te beschikken, deze bleken zeer noodig, omdat men ze tot verschillende doeleinden had te gebruiken, en wel de volgende:

a. Schadeloosstelling voor degenen, die al hunne gronden of een groot deel daarvan zagen gelegen binnen de grenzen der nieuwe Balische of Sassaksche ontginningen, waarover boven uitvoeriger werd gehandeld, of wier gronden voor de uitbreiding van dorpen waren benut.

Uit dezen hoofde werd toegekend aan 60 personen eene totale uitgestrektheid van $62^{662}/_{800}$ tenah sawahs en $4^{111}/_{800}$ tjoetak tuinen.

b. Tegemoetkoming voor menschen, die onder het vorstenbestuur van 's vorsten tafel hadden gegeten en in de poeri's diensten hadden bewezen.

Hiertoe behooren ook vrouwelijke familieleden van het Balische vorstenhuis, of vrouwen van gesneuvelde of verbannen vorstelijke personen.

Uit dezen hoofde werd toegekend aan 19 personen eene totale uitgestrektheid van $26^{73}/_{800}$ tenah sawahs en $12^{466}/_{800}$ tjoetak tuinen.

c. Toekenning voor degenen, die vroeger hun eenige of voornaamste grondbezit hadden in de oostelijke streken van Lombok, en daarop, als zijnde die gronden gelegen ten oosten van de Koko Pandan, geene rechten konden doen gelden.

Dit waren voornamelijk lieden, die in de oostelijke streken van Lombok waren geplaatst tot bewaking van de vorstelijke lustverblijven aldaar, als veiligheidsposten in het Sassaksche land, of als aldaar geïnterneerden.

Uit dezen hoofde werd toegekend aan 57 personen eene totale uitgestrektheid van $54^{236}/_{800}$ tenah sawahs.

d. Toekenning aan behoeftige Baliërs zonder grondbezit of middelen van bestaan, die hun verlangen kenbaar maakten om landbouwer te worden. Vooral, wanneer deze menschen behoorden tot de leden der hoogste kaste, werd zooveel mogelijk aan hun verzoek gehoor gegeven, overtuigd als men is, dat, wanneer op hun voorbeeld, anderen, die gewend waren slechts de pacht in ontvangst te nemen, ook zelf de hand aan den ploeg wilden slaan, de Balische maatschappij op betere en hechtere grondslagen zoude rusten.

Uit dezen hoofde werd dan toegekend aan 46 personen eene totale uitgestrektheid van $51^{348}/_{800}$ tenah sawahs en $34^{281}/_{800}$ tjoetak tuinen.

e. Toekenning van gronden voor verschillende doeleinden:

Woonerven. 1°. Aan den poenggawa van Pagesangan I, Goesti Njoman Wanasara.

2°. Aan 62 Baliërs, die zich na de expeditie te Tandjong (Balisch district Pamenang) hadden gevestigd, mede tot uitbreiding van genoemde plaats.

Lijkverbrandingsplaats. Voor de Baliërs van Sangiang werd een tuin aangewezen om te dienen als lijkverbrandingsplaats.

Weide. Voor het vee van de landstreek ten Zuiden van de Babak werd eene weidevlakte van 216 tjoetak (van 7200 M².) gereserveerd, omdat de bevolking trachtte die vlakte langzamerhand geheel in ontginning te brengen, hetgeen niet in het belang werd geacht van het algemeen, omdat een zeer belangrijke veestapel daar voedsel moet vinden. Maatregelen voor afbakening en bewaking werden mede getroffen.

Andere weideplaatsen zullen op dezelfde wijze worden gereserveerd.

Schulddelging. Bij de regeling der particuliere schulden van den Balischen groote Ida Madé Sebali, in aansluiting met de maatregelen door het Balische vorstenbestuur ter zake genomen.

Voor irrigatiewerken en boschbewaking in het district Tandjong, werden mede eenige gronden beschikbaar gesteld.

f. Toekenning van ambtsvelden.

Aan drie categorieën van hoofden werden ambtsvelden toegekend, nl.:

aan het Balische buurt- en wijkbestuur;
aan het Sassaksche dessa- en buurtbestuur en
aan het waterschapsbestuur.

Wel hadden sommige hoofden van genoemde besturen van ouds ambtsvelden, doch met degenen, die eerst door ons waren aangesteld, of zij, die van het Balische vorstenbestuur bezoldiging in padi genoten, was dat niet het geval.

Al de toegekende ambtsvelden, eerst opgemeten en in kaart gebracht, werden nu aan het ambt verbonden en zullen op eventueel op te treden nieuwe functionarissen overgaan.

In aansluiting bij St. 1895 n°. 183 sub IV werden de grenzen tusschen de onderafdeelingen West- en Midden-Lombok, na opmeting, vastgesteld door den resident van Bali en Lombok.

In de onderafdeeling West-Lombok, aldus oostelijk begrensd, vallen thans alle Balische hoofdsteden, dorpen, buurten en nederzettingen, strekkend het Balisch grondbezit zich nog oostelijker uit, nl. tot aan de Koko Pandan. De woonplaatsen der Balische bevolking waren bij St. 1898 n°. 248 II^a ingedeeld in 12 Balische districten, waarvan de districtshoofden (poenggawa's), ieder bezoldigd met f 75 's maands, ondergeschikt zijn aan een pepatih, het algemeene hoofd der Baliërs, op eene bezoldiging van f 250 's maands (St. 1898 n°. 252).

Bij residentsbesluit dd. 5 April 1899 n°. 67/L werden al de vestigingen der Baliërs, buiten de hoofdplaatsen Tjakra Negara, Mataram, Pagesangan en Pagoetan gelegen, ingedeeld bij één der districten. De directe ondergeschikten der poenggawa's zijn de hoofden der buurten, wijken of vestigingen (penglingsir of kliang genaamd), aan wie ambtsvelden werden toegekend, voor zoover zulks in verband met de door hen te praesteeren diensten noodig voorkwam.

Bij residentsbesluit dd. 6 October 1899 n°. 107/L werden aan 142 van deze hoofden belastingvrije ambtsvelden toegewezen.

De onderafdeeling West-Lombok was bij St. 1898 n°. 248 sub II*b*, verdeeld in 4 Sassaksche districten: Ampenan en Ommelanden, Giroeng, Tandjoeng en Bajan.

Nadat deze districten alle kadastraal waren opgemeten en in kaart gebracht, was eene nadere administratieve indeeling dezer districten tot stand gekomen.

Zoo werd het district Ampenan en Ommelanden verdeeld in 43 dessagebieden; het district Giroeng in 11 dessagebieden, en zijn voorstellen in behandeling om het district Tandjoeng in 3, het district Bajan in 4 dessagebieden te verdeelen.

Elk dessagebied bestaat uit meerdere dorpen, gehuchten,

buurten of nederzettingen, waarvan het hoofd den titel van kliang voert, terwijl het hoofd van het dessagebied pemoesoengan kliang wordt genoemd.

Werden nu bij St. 1898, n°. 252, sub I A, de Sassaksche districtshoofden bezoldigd, de pemoesoengans kliang en de kliangs zijn onbezoldigde hoofden.

In aansluiting met de toestanden onder het vorstenbestuur, heeft men gemeend deze hoofden een belastingvrij ambtsveld te moeten toekennen als belooning voor de door hen gepraesteerde diensten, mede om hen in staat te stellen voldoende in hun levensonderhoud te kunnen voorzien, in verband met de door hen in te nemen positie.

Voor de pemoesoengans kliang werd over het algemeen aangenomen een ambtsveld van ± 2 tenah sawah en ± 2 tjoetak tuin; voor de kliangs ± 1 tenah sawah. Op dien voet werden toegekend ambtsvelden aan 41 pemoesoengans kliang van het district Ampenan en 287 kliangs van hetzelfde district.

Bovendien aan 11 pemoesoengans kliang en 86 kliangs van het district Giroeng, terwijl de ambtsvelden, toe te kennen aan het dessa- en buurtbestuur in de twee Noorderdistricten ook zoo spoedig mogelijk zullen worden toegekend, en voor dat doel reeds zijn opgemeten.

Aan de pemoesoengans kliang werden brieven van aanstelling uitgereikt, waarin hunne ambtsvelden nader zijn omschreven.

Naast het administratief bestuur en de landsverdeeling, waarop dat berust, is door den resident van Bali en Lombok, gebruik makende van zijne bevoegdheid in St. 1895 n°. 181, sub II, nadat een irrigatie-onderzoek had plaats gehad, eene andere landsindeeling in het leven geroepen, in aansluiting bij toestanden, die onder het Balisch vorstenbestuur reeds in beginsel bestonden. Deze indeeling berust geheel op het irrigatie-systeem en gemeenschappelijke waterbelangen.

Zoo is de onderafdeeling West-Lombok verdeeld in 13 bevloeiingsgebieden, dat zijn vereenigingen van waterschappen, die bevloeiingswater ontvangen uit dezelfde rivier of zijtak van eene rivier of van eenzelfde hoofdleiding, en bevattende te zamen 188 waterschappen, dat zijn bepaalde groepen van sawahs, die uit een oogpunt van irrigatie onder dezelfde omstandigheden verkeeren. Aan het hoofd van een waterschap staat een pekasih, wiens onmiddellijke superieur is het hoofd van een bevloeiingsgebied, de pembekel pekasih. Aan het hoofd van de geheele bevloeiing staat onder de directe bevelen van den controleur voor de agrarische aangelegenheden een sedahan-agoeng, liggende het in de bedoeling deze van gouvernementswege te bezoldigen. Hij is met zijn ondergeschikt personeel belast met de verzorging der irrigatie- en landbouwbelangen, de waterverdeeling, de landrente-inning en alles wat daarmede verband houdt. Aan de hem ondergeschikte 13 pembekel-pekasihs en 188 pekasihs werden mede ambtsvelden toegekend.

Balische bosschen. De Baliërs bewonen in hoofdzaak de vier Balische hoofdplaatsen, Tjakra Negara, Mataram, Pagesangan en Pagoetan.

In de Balische dorpen en nederzettingen buiten die hoofdsteden woont een betrekkelijk klein gedeelte der Balische gemeente. De hoofdsteden en de meeste der gehuchten zijn gelegen in de vallei, die West-Lombok van Oost naar West doorsnijdt, welke vallei geheel door de sawahcultuur is ingenomen.

Het gebergte, dat ten Noorden deze vallei begrenst, de uitloopers van het Rindjani-stelsel en het boschrijke bergland, dat ten Zuiden van de vlakte is gelegen, zijn vrij ver van die Balische centra gelegen.

De Baliërs waren dus geheel van boschterrein verstoken, hetzij voor het halen van timmer- en brandhout, hetzij voor het verzamelen van andere boschproducten als suiker, rottan, hetzij voor het aanleggen van tijdelijke tegalvelden.

Onder het voormalig vorstenbestuur verkeerde men in betere omstandigheden, omdat toen slaven of onderhoorigen naar de tot de Sassaksche dessa's behoorende bosschen konden worden gezonden om het noodige te halen of te leveren.

Daar na den val van Tjakra al de bosschen door de Sassaks in beslag waren genomen, ook de veelvuldige bosschen, die door het Balische vorstenbestuur als wildparken of jachtterreinen werden benut, en waarin de toegang voor een ieder was verboden, behalve voor de jacht- en boschopzieners, verkeerden de Baliërs ten deze in eene ongunstige positie, temeer, omdat zij voor den wederopbouw van hunne huizen en tempels allerlei bouwmaterieel noodig hadden, waarvan de prijzen zeer duur waren in verband met de algemeene vraag naar dergelijke artikelen, als een gevolg van wederkeerende welvaart en restauratie van alles wat in de jaren van oorlog en opstand was vernield.

Men was er op bedacht hierin verandering te brengen en heeft aan elk Balisch district een boschterrein aangewezen, dat ten nutte van de onderhoorigen van dat district komt.

De aan de Balische districten toegewezen bosschen behooren tot de vorstelijke larangans, zoodat geene andere belangen bij de reservatie werden geschaad. Mocht het voor de Sassaksche dasans, die deze bosschen na de nederlagen der Baliërs in beslag genomen hadden en sedert eenige jaren hadden geëxploiteerd of gedevasteerd, onaangenaam zijn zich die bosschen te zien ontnomen, het was daarmede gesteld als met de wederrechtelijk door hen geoccupeerde sawahs; uit een rechtvaardigheidsoogpunt was tegen de reservatie ten gunste der Baliërs niets in te brengen.

Bij al deze bosschen werd eene boschpolitie in het leven geroepen en de bepaling gemaakt, dat zonder schriftelijke vergunning van den controleur voor de agrarische aangelegenheden geene ontginningen daarin zouden mogen worden aangelegd en zonder vergunning van den betrokken poenggawa geen houtkap of inzameling van boschproducten daarin zouden mogen plaats hebben.

Hoe bij eene dergelijke reservatie ook de algemeene irrigatiebelangen gediend worden, springt in het oog, en men is van zins al de bosschen, ook die tot de Sassaksche dessa's behoorende, aldus onder contrôle en toezicht van boschpolitie te stellen, ook om het streven naar boschvernieling en ontginning aan banden te leggen, in verband met de daarmede nauw samenhangende irrigatiebelangen.

Mataram, 27 Maart 1900.

Namens de commissie van voorlichting bij de regeling der agrarische toestanden op Lombok:

De controleur voor de agrarische aangelegenheden,

C. J. VAN EERDE

[5. 16.]

BIJLAGE O.

(Zie hoofdst. K, afd. I, § 1, van het verslag.)

NUMERIEKE opgaven betreffende het MIDDELBAAR ONDERWIJS in Nederlandsch-Indië over de jaren 1899 en 1900.

1°. Inrichting voor de Indische taal-, land- en volkenkunde in Nederlandsch-Indië (Afd. B van het Gymnasium Willem III te Batavia).

Cursusjaren.	Ingeschreven bij het begin van den cursus (October).			Ingeschreven op 31 December.			Ingeschreven bij het eindigen van den cursus (medio Augustus).			Voor het eerste gedeelte van het grootambtenaarsexamen (Juli/Augustus)		Voor het 2de of laatste gedeelte van het grootambtenaarsexamen (Juli/Augustus)	
	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	slaagden.	werden afgewezen.	slaagden.	werden afgewezen.
1898/99	10	6	14	10	6	a) 14 + 1	10	7	15 + 1	7	2	11	2
		30			b) 31			33		9		13	
c) 1899/1900	5	1	13	5	1	13	5	1	14	7	»	8	5
		19			d) 19			20		e) 7		f) 13	

a) Het aantal leerlingen voor één vak of voor enkele vakken is achter het + teeken vermeld.

b) Hiervan waren ingeschreven voor de 1ste, 2de, 3de, 4de of 5de maal respectievelijk 10, 7, 11, 2 en 1. Allen waren in het bezit van het diploma van goed volbracht eindexamen eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus (29 hadden het diploma in Indië en 2 hier te lande verworven).

c) De cursus 1900/1901 is begonnen met 3 leerlingen in het 1ste, 4 in het 2de en 5 in het 3de studiejaar, van welke 12 leerlingen voor de 1ste, 2de of 3de maal waren ingeschreven respectievelijk 3, 5 en 4.

d) Hiervan waren ingeschreven voor de 1ste, 2de, 3de of 4de maal respectievelijk 5, 7, 6 en 1.

e) Hieronder één oud-leerling.

f) Twee der candidaten waren oud-leerlingen uit het 2de studiejaar, 2 waren leerlingen uit het 2de en de overige leerlingen uit het 3de studiejaar.

2°. Hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus te Batavia (Afd. A van het Gymnasium Willem III), Samarang en Soerabaija.

a. Mutatiën onder de leerlingen.

Inrichting te:	Ingeschreven op 1 Januari.	Gedurende den verderen loop van den cursus		Alzoo ingeschreven bij het einde van den cursus.	Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus.		In den loop van den cursus tot ult. December		Alzoo ingeschreven op ult. December.
		toegelaten.	afgeschreven.		Van den voorgaanden cursus overgegane leerlingen.	Nieuw of opnieuw toegelatenen. g)	bijgekomen.	afgeschreven.	
1899.									
Batavia	h) 231 (7) + 3	4 (2) + 1	82 (3) + 4	153 (6)	153 (6)	73 (12)	8 (2) + 2	15 (1) + 2	219 (19)
Samarang	174 (45) + 2	1 (1)	43 (13) + 2	132 (33)	132 (33)	69 (10)	7 (2) + 2 (2)	19 (6)	189 (48) + 2 (2)
Soerabaija	149 (14) + 10 (3)	2 + 1	33 (4) + 9 (3)	118 (10) + 2	118 (10) + 2	60 (12) + 1	9 (3) + 4	8 (1)	179 (24) + 7
	554 (66) + 15 (3)	7 (3) + 2	158 (20) + 15 (3)	403 (49) + 2	403 (49) + 2	202 (34) + 1	24 (7) + 8 (2)	42 (8) + 2	587 (91) + 9 (2)
1900.									
Batavia	219 (19)	1	67 (5)	153 (14)	153 (14)	79 (9) + 2	9 (2) + 5	10 (1)	231 (24) + 7
Samarang	189 (48) + 2 (2)	2 (1)	i) 52 (15)	139 (34) + 2 (2)	139 (34) + 2 (2)	67 (18) + 2 (2)	4 (1) + 1 (1)	16 (3) + 1 (1)	194 (50) + 4 (4)
Soerabaija	179 (24) + 7	»	42 (8) + 6	137 (16) + 1	137 (16) + 1	78 (18) + 6	11 + 8	12 (2) + 4	214 (32) + 11
	587 (91) + 9 (2)	3 (1)	161 (28) + 6	429 (64) + 3 (2)	429 (64) + 3 (2)	224 (45) + 10 (2)	24 (3) + 14 (1)	38 (6) + 5 (1)	639 (106) + 22 (4)

g) Niet alleen geslaagden in het toelatingsexamen, maar ook oud-leerlingen die zich opnieuw lieten inschrijven en leerlingen van andere hoogere burgerscholen.

h) De cijfers tusschen ( ) geplaatst wijzen aan hoeveel meisjes onder het daarnevens vermelde getal begrepen zijn. De cijfers achter het + teeken geplaatst doelen op toehoorders of op leerlingen voor enkele vakken.

i) Hieronder niet begrepen 14 leerlingen van het 5de studiejaar, die zich in de laatste maand van den cursus als gewone leerlingen lieten afschrijven en weder inschrijven als leerlingen voor enkele vakken.

b. Uitkomsten der examens. *k*)

Inrichting te:	Bij het eindexamen		Voor den nieuwen cursus						Van de in het toelatings-examen geslaagden lieten zich als leerling inschrijven	
			bij de overgangs-examens		bij de toelatings-examens					
					voor de laagste klasse		voor eene hoogere klasse		van hen die voor de laagste klasse geslaagd waren.	van hen die voor eene hoogere klasse geslaagd waren.
	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.		
1899.										
Batavia . . .	34	22	179 (8)	139 (6)	135 (14)	62 (10)	11 (3)	3 (2)	55 (7)	3 (2)
Samarang . .	4	3	163 (42)	125 (40)	99 (36)	78 (34)	5 (1)	2 (1)	56 (17)	2 (1)
Soerabaija . .	13 (1)	13 (1)	133 (12) + 6 (2)	112 (11) + 6 (2)	98 (17)	57 (13)	"	"	44 (8)	"
	51 (1)	38 (1)	475 (62) + 6 (2)	376 (57) + 6 (2)	332 (67)	197 (57)	16 (4)	5 (3)	155 (32)	5 (3)
1900.										
Batavia . . .	27	16	185 (19)	136 (16)	125 (17) *l*)	79 (14) *l*)	4 *m*)	1	67 (6) *n*)	1
Samarang . .	15	13	167 (43) + 2 (2)	138 (42) + 2 (2)	91 (34) *l*)	74 (31) *l*)	3	"	59 (20)	"
Soerabaija . .	*o*) 9 + 1	4 + 1	163 (22) + 1	116 (20) + 1 *p*)	107 (25) *q*) *l*)	77 (20) *l*)	2	2	67 (17) *n*)	2
	51 + 1	33 + 1	515 (84) + 3 (2)	390 (78) + 3 (2)	323 (76)	230 (65)	9	3	193 (43)	3

k) Zie noot *h*.
l) Hierbij *niet* gerekend de candidaten, die op den voet der proefregeling van Februari 1899 (zie het verslag van 1899, blz. 104) zich aan het toelatings-examen (schriftelijk gedeelte) in de buitenbezittingen onderwierpen. Het aantal bedroeg 10 (waaronder 1 meisje), van wie er 6 slaagden, namelijk voor Batavia 2 (beide van Koeta Radja), en voor Soerabaija 4 (2 — waaronder het meisje — van Makasser, 1 van Amboina en 1 van Bandjermasin). Hiervan meldden zich te Batavia 3 (waaronder 1 der voor Soerabaija geslaagden) en te Soerabaija 1 aan ter deelneming aan den cursus; zij werden als voorloopige leerlingen toegelaten. Daar het bleek dat zij in staat waren de lessen met vrucht te volgen, kon de voorloopige toelating met de Kerstvacantie in eene definitieve worden veranderd.
m) Van deze geëxamineerden werden er 2, die voor het 2de studiejaar werden afgewezen, tot de laagste klasse toegelaten.
n) Ongerekend de in noot *l* bedoelde leerlingen.
o) Eén der candidaten was leerling van het 4de studiejaar.
p) De toehoorder werd leerling in de hoogere klasse.
q) Bij de hoogere burgerschool te Soerabaija onderwierp zich 1 meisje aan het examen voor toelating tot de hoogere burgerschool voor meisjes te Batavia. Dat meisje is hier niet medegerekend.

c. Verdeeling der leerlingen.

Inrichting te:		Naar studiejaar.					Naar landaard.			Naar de streek van Ned.-Indië waar zij woonachtig waren.				
													Buitenbezittingen.	
		1ste.	2de.	3de.	4de.	5de.	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	West-Java.	Midden-Java.	Oost-Java (met Madura).	Westelijk deel. *r*)	Oostelijk deel. *r*)
Batavia . . .	ult. 1898	64 (5)	56 (2)	50 + 2	26 + 1	35	225	8	1	181	21	8	16	8
		231 (7) + 3					234			234				
	1899	74 (11)	44 (6)	47 (2)	27	27	210	7	2	172	19	7	13	8
		219 (19)					219			219				
	1900	68 (8) + 4	54 (10) + 1	36 (6) + 2 *s*)	27	28	230	4	4	188	17	10	17	6
		231 (24) + 7					238			238				
Samarang . .	1898	59 (20)	55 (16)	38 (9) + 1	18	4 + 1	168	6	2	1	165	4	6	
		174 (45) + 2					176			176				
	1899	69 (17)	47 (17) + 1 (1)	38 (10) + 1 (1)	20 (4)	15	181	8	2	6	175	5	5	
		189 (48) + 2 (2)					191			191				
	1900	64 (18)	57 (15)	33 (10) + 2 (2)	25 (7) + 2 (2)	15 (2)	188	8	2	6	182	3	7	
		194 (52) + 4 (4)					198			198				
Soerabaija .	1898	59 (7) + 5 (2)	44 (4) + 1	23 (2) + 2	10 + 1	13 (1) + 1 (1)	159	"	"	12		141	6	
		149 (14) + 10 (3)					159			159				
	1899	54 (9)	54 (9) + 1	47 (4) + 2	16 (2) + 3	8 + 1	185	1	"	12		164	10	
		179 (24) + 7					186			186				
	1900	81 (17) + 1	43 (6) + 1	53 (6) + 5	23 (2) + 3	14 (1) + 1	224	1	"	13		201	11	
		214 (32) + 11					225			225				

r) Onder het westelijk deel der buitenbezittingen worden hier verstaan het eiland Sumatra, benevens de gewesten Riouw, Banka, Billiton en Westerafdeeling van Borneo. De overige gewesten vormen het oostelijk deel.

s) Eén toehoorder in het 3de studiejaar woonde tevens lessen als toehoorder bij in het 4de en het 5de studiejaar.

3°. Hoogere burgerschool met driejarigen cursus voor meisjes te atavia.

a. Mutatiën onder de leerlingen.

Studiejaar.	Ingeschreven op 1 Januari.	Gedurende den verderen loop van den cursus		Alzoo ingeschreven bij het einde van den cursus (Mei).	Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus (Juli).		In den loop van den cursus tot ult. December		Alzoo ingeschreven op ult. December.
		toegelaten.	afgeschreven.		Van den voorgaanden cursus overgegane leerlingen.	Nieuwe leerlingen.	toegelaten.	afgeschreven.	
1899.									
I	19	»	5	14	»	14	»	2	12
II	18	»	1	17	18	»	»	»	18
III	6	»	»	6	10	1	»	1	10
	43	»	6	37	28	15	»	3	40
1900.									
I	12	1	1	12	2	t) 24	»	1	25
II	18	1	1	18	7	»	»	»	7
III	10	»	»	10	16	»	»	1	15
	40	2	2	40	25	24	»	2	47

t) Drie van deze leerlingen waren geslaagd in het toelatings-examen voor het 1ste studiejaar der afd. A van het Gymnasium Willem III te Batavia en werden zonder nader examen toegelaten.

b. Uitkomsten der examens.

Studiejaar.	Bij het eindexamen		Bij de overgangs-examens		Bij het toelatings-examen		Van de in het toelatings-examen geslaagden lieten zich als leerling inschrijven.
	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	
1899.							
I	...	...	14	13	26	19	13
II	...	...	17	10	»	»	»
III	6	6	...	...	»	»	»
1900.							
I	...	...	12	9	u) 35	u) 24	u) 21
II	...	...	18	16	»	»	»
III	10	10	...	...	»	»	»

u) Hieronder 1 meisje dat bij de hoogere burgerschool te Soerabaija het toelatings-examen voor de hoogere burgerschool voor meisjes deed, daarin slaagde en zich op laatstgenoemde school als leerling liet inschrijven.

4°. Burgeravondschool te Soerabaija.

a. Mutatiën onder de leerlingen.

Klasse.	Ingeschreven op 1 Januari.	Gedurende den verderen loop van den cursus		Alzoo ingeschreven bij het einde van den cursus (Mei).	Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus (Juli).		In den loop van den cursus tot ult. December		Alzoo ingeschreven op ult. December.
		toegelaten.	afgeschreven.		Van den voorgaanden cursus overgegane leerlingen.	Nieuwe leerlingen. v)	toegelaten.	afgeschreven.	
1899.									
I	67	»	3	64	20	62	3 + 1	9	76 + 1
II	49 w) + 1	1	7	43 + 1	47	7 + 10	4	3 + 2	55 + 8
III	35 + 5	»	7 + 5	28	45	2 + 6	2	6 + 2	43 + 4
IV	19 + 4	»	3 + 4	16	19	2 + 6	0 + 4	0 + 4	21 + 6
	170 + 10	1	20 + 9	151 + 1	131	73 + 22	9 + 5	18 + 8	195 + 19
1900.									
I	76 + 1	2 + 1	6	72 + 2	22	71 + 3	7 + 2	4 + 2	96 + 3
II	55 + 8	3	8 + 3	50 + 5	54	13 + 3	2 + 1	7 + 2	62 + 2
III	43 + 4	2 + 2	6 + 6	39	46	8 + 1	2	2 + 1	54
IV	21 + 6	»	3 + 1	18 + 5	32	2 + 7	0 + 1	4 + 5	30 + 3
	195 + 19	7 + 3	23 + 10	179 + 12	154	94 + 14	11 + 4	17 + 10	242 + 8

v) Niet alleen de leerlingen die aan het toelatings-examen hadden voldaan, maar ook zij die zonder examen werden toegelaten als oud-leerlingen der inrichting of als gewezen leerlingen van andere inrichtingen van middelbaar onderwijs.

w) Het cijfer achter het + teeken wijst het aantal toehoorders aan.

b. Uitkomsten der examens.

Klasse.	Aantal der leerlingen die het diploma wegens met vrucht doorloopen volledigen cursus erlangden.	Bij examens buiten de inrichting *x*)		Bij de overgangs-examens		Bij de toelatings-examens		Van de in het toelatings-examen geslaagden lieten zich inschrijven.
		geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	
1899.								
I	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	64	39	*ij*) 95	54	51
II	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	43	33	2	2	2
III	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	28	16	"	"	"
IV	13	10	4	. . . . . .	. . . . . .	"	"	"
1900.								
I	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	71	44	*ij*) 122	62	59
II	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	50	38	4	3	3
III	. . . .	0 + 1	"	39	27	"	"	"
IV	*z*) 11	9 + 3	3 + 1	. . . . . .	. . . . . .	"	"	"

x) Aan de in Mei 1899 afgenomen examens voor opzichter bij den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken namen deel 10 leerlingen, waarvan 7 met einddiploma; 4 leerlingen slaagden. Eveneens voldeden 3 oud-leerlingen der school, waaronder 2 met einddiploma. In Mei 1900 namen aan de bedoelde examens deel 9 leerlingen en 3 toehoorders van de 4de klasse, allen in het bezit van het einddiploma, benevens 1 toehoorder van de 3de klasse. Van de leerlingen slaagden er 3, van de toehoorders der 4de klasse slaagde er 1.

ij) Ongerekend de candidaten die zich gedurende het examen terugtrokken, of die slaagden voor de hoogere burgerschool.

z) 9 adspirant-bouwkundigen en 2 adspirant-machinisten.

c) Nadere opgaven omtrent de leerlingen. *aa*)

Tijdstip.	Klasse.	Voor welke opleiding de leerlingen zich hadden opgegeven: voor bouwkundige vakken.	voor werktuigkundige vakken.	Te zamen.	Plaatsing buiten de avondschool. Bij gouv. of part. werkplaatsen of werken.	Als schrijver werkzaam.	Nog op de lagere school geplaatst.	Als toehoorders de lessen volgende van de hoogere burgerschool.	Nog niet werkzaam.	Totaal.
Ult. 1898	I	12	25	67	43	5	1	"	18	67
	II	33	17	50	37	2	"	"	11	50
	III	29	11	40	30	4	"	"	6	40
	IV	19	4	23	23	"	"	"	"	23
		123	57	180	133	11	1	"	35	180
Ult. 1899	I	27	49 + 1	76 + 1	65	5	3	"	4	77
	II	23 + 6	32 + 2	55 + 8	49	4	"	1	9	63
	III	30 + 2	13 + 2	43 + 4	40	"	"	1	6	47
	IV	19 + 6	2	21 + 6	17	5	"	"	5	27
		99 + 14	96 + 5	195 + 19	171	14	3	2	24	214
Ult. 1900	I	25	71 + 3	96 + 3	86	4	4	"	5	99
	II	20 + 1	42 + 1	62 + 2	54	5	"	1	4	64
	III	29	25	54	51	1	"	1	1	54
	IV	24 + 3	6	30 + 3	32	1	"	"	"	33
		98 + 4	144 + 4	242 + 3	223	11	4	2	10	250

aa) In de gegevens voor deze tabel zijn de gewone leerlingen en de toehoorders niet steeds uiteengehouden. Waar dit wel het geval is, zijn de laatsten achter het + teeken vermeld.

5°. Particuliere ambachtsscholen te Batavia en Samarang.

Schooljaren.		Aanwezig bij het begin van den cursus in klasse: I.	II.	III.	In den loop van den cursus werden toegelaten in klasse: I.	II	III.	In den loop *bb*) of bij het einde van den cursus werden afgeschreven uit klasse: I.	II.	III.	Bij het einde van den cursus waren in klasse: I.	II.	III	werden bevorderd naar klasse: II	III.	erlangden het diploma wegens met vrucht doorloopen volledigen cursus.	Bij het toelatings-examen voor den nieuwen cursus slaagden.	werden afgewezen.	Bovendien meldden zich voor den nieuwen cursus aan, als toelaatbaar zonder examen.	Van de in de voorgaande kolom bedoelden en van de in het toelatings-examen geslaagden lieten zich voor den nieuwen cursus inschrijven.
Batavia.																				
1898/99	(*cc*) A	21	14	13	"	"	"	6	7	10	17	9	12	9	6	8	26	*ff*) 48	"	25
			48						23			38								
	B	7	7	4	"	"	"	"	1	*dd*) 4	7	6	3	7	3	"	8		"	8
			18						5			16								
1899/1900	A	32	10	9	"	"	"	8	2	6	25	10	8	23	8	5	23	*ff*) 26	"	*gg*) 21
			51						16			43								
	B	8	10	3	"	"	"	1	"	*ee*) 3	8	10	3	5	6	"	4		"	4
			21						4			21								
Samarang.																				
1898/99		19	25	*hh*) 10	14	"	"	7	3	10	26	22	"	20	17	9	22	4	17	36
			54			14			20			48								
1899/1900		46	21	16	7	1	"	12	4	16	41	18	"	35	13	14	12	3	7	*ii*) 19
			83			8			32			59								

bb) Bij de Bataviasche ambachtsschool werden tusschentijds afgeschreven: in 1898/99 10 leerlingen van den smeedcursus (4 uit de 1ste, 5 uit de 2de en 1 uit de 3de klasse) en 2 van den timmercursus (1 uit de 2de en 1 uit de 3de klasse), terwijl in 1899/1900 het cijfer was 8 (7 + 0 + 1)

Te Samarang verlieten de ambachtsschool tusschentijds: in 1898/99 20 leerlingen (7 uit de 1ste, 3 uit de 2de en 10 uit de 3de klasse) en in 1899/1900 16 (12 + 4 + 0).

cc) Met A wordt de smeedcursus (voor adspirant-machinisten), met B de timmercursus (voor adspirant-bouwkundigen) bedoeld.

dd) Drie van deze leerlingen, die echter slechts gedurende twee jaren de lessen hadden bijgewoond, onderwierpen zich aan het examen voor opzichter bij den waterstaat, doch slaagden niet.

ee) Twee van deze leerlingen deden het examen voor opzichter bij den waterstaat; slechts één van hen slaagde.

ff) Hoevelen zich voor den smeed- en hoevelen voor den timmercursus hadden aangemeld, blijkt niet.

gg) De cursus 1900/1901 begon met 77 leerlingen, namelijk 55 in den smeedcursus (23 in de 1ste, 23 in de 2de en 9 in de 3de klasse) en 22 in den timmercursus (respectievelijk 7, 8 en 7).

hh) De 3 leerlingen die (allen met goed gevolg) het examen voor machinist bij de gouvernementsmarine aflegden, bleven de school tot het einde van den cursus bezoeken.

ii) Het schooljaar 1900/1901 ving aan met 72 leerlingen (26 in de 1ste, 33 in de 2de en 13 in de 3de klasse).

(5. 17.)

BIJLAGE P.

(Zie hoofdst. K, afd. I, § 2, van het verslag.)

OVERZICHT

BETREFFENDE

de in Nederlandsch-Indië aanwezige SCHOLEN voor INLANDERS over 1899 en gedeeltelijk ook reeds over 1900, zoomede gegevens, voor zoover voorhanden, betreffende de (particuliere) SCHOLEN voor VREEMDE OOSTERLINGEN over 1900.

I. *a.* Gewone lagere scholen voor

GEWESTEN.	Aantal scholen op ult. 1899.					Aantal scholen op ult. 1900. *a*)					Aantal					
	Gouvernements-scholen		Particuliere scholen. (Zendings- en andere.) *c*)		Totaal.	Gouvernements-scholen		Particuliere scholen. (Zendings- en andere.) *c*)		Totaal.	Gouvernements-scholen.			Particuliere		
														Gesubsidieerd.		
	der 1ste klasse.	der 2de klasse.	Gesubsidieerd.	Niet-gesubsidieerd.		der 1ste klasse.	der 2de klasse.	Gesubsidieerd.	Niet-gesubsidieerd.		Gedurende 1899.	Gedurende 1900.	Op ult. 1900.	Gedurende 1899.	Gedurende 1900.	Op ult. 1900.
Bantam *d*)	1	6	"	"	7	1	7	"	"	8	870	940	654	"	"	"
Batavia	"	8	1	15	24	"	8	3	21	32	980	1035	691	116	208	138
Krawang	1	6	"	"	7	1	6	"	"	7	750	786	568	"	"	"
Preanger Regentsch. *d*)	3	27	6	8	44	3	27	8	12	50	4299	4380	3221	926	1030	600
Cheribon *d*)	1	10	2	4	17	1	11	1	6	19	1806	1903	1224	277	77	60
Tagal *d*)	1	4	4	"	9	1	4	4	2	11	952	1068	707	556	492	199
Pekalongan	1	3	7	4	15	1	3	10	5	19	712	808	540	576	995	632
Samarang	1	10	11	6	28	1	10	12	3	26	2158	1915	1223	1235	1259	641
Japara	1	7	1	3	12	1	7	2	3	13	1153	1269	881	186	334	210
Rembang *d*)	1	10	7	2	20	2	10	6	2	20	1771	1859	1255	864	816	414
Soerabaija *d*)	3	15	20	10	48	3	15	25	6	49	3581	4069	2573	3661	4515	2354
Pasoeroean	2	9	13	"	24	2	9	13	1	25	2071	2159	1556	1824	1644	807
Probolinggo	1	8	2	"	11	1	8	2	"	11	1095	1167	737	90	85	53
Bezoeki	1	5	4	6	16	1	5	8	2	16	1005	1058	682	288	576	365
Banjoemas *d*)	1	14	8	1	24	2	14	9	1	26	2993	3507	2202	885	1157	589
Bagelen *d*)	2	18	11	1	32	2	19	12	1	34	4694	5143	3324	2271	2398	1083
Kadoe	1	6	6	3	16	1	6	6	6	19	1306	1380	881	784	765	362
Djokjokarta *d*)	"	2	9	1	12	"	2	9	1	12	582	438	322	1006	1036	451
Soerakarta *d*)	1	5	2	13	21	1	6	2	14	23	1167	1344	832	247	290	126
Madioen *d*)	2	15	10	*3	30	2	15	10	2	29	3250	3484	2232	1235	1286	704
Kediri	1	11	*20	8	40	1	11	21	6	39	2528	2570	1657	1986	2119	1221
Madura	1	6	1	"	8	1	6	1	1	9	1233	1335	873	41	50	28
	27	205	*145	*88		29	209	164	95							
Totalen voor Java en Madura	*g*) 232		*233		*465	*g*) 238		259		497	40956	43617	28835	19054	21132	11037

Regentschappen die te Kebondjati en te Pengharepan; in Samarang die te Toegoe, te Karang Anjar en te Kendal; in Japara die te Kedoengpendjalin; in Rembang die te Blora; in Soerabaija die te Pesapen, te Wonoredjo, te Wioeng, te Tebel, te Segaran, te Soekarame, te Modjowarno, te Bongsoredjo, te Ngoro en te Mlaten; in Pasoeroean die te Swaroe, te Kendalpaijak, te Peniwen en te Wonoredjo en in Kediri die te Wonoasri, te Semampir, te Sindoredjo, te Sambiroto, te Djatiwaringin, te Aditojo en te Poerworedjo.

d) Bij het einde van 1900 werd de opening voorbereid van de volgende nieuwe gouvernementsscholen der 2de klasse: te Anjer (Bantam); 2 te Tjimahi (Preanger Regentschappen); te Palimanan (Cheribon); te Balapoelang (Tagal); te Sedan (Rembang); te Plosso (Soerabaija); te Poerwokerto (Banjoemas); te Alijan en Broeno (Bagelen); te Djokjokarta en te Karang Anjar (Soerakarta), op sommige van welke plaatsen reeds één of meer dergelijke scholen bestonden.

Besloten was om in elk der gewesten Preanger Regentschappen, Rembang, Bagelen en Madioen het aantal gouvernementsscholen der 1ste klasse respectievelijk met 1, 2, 1 en 1 te vermeerderen, welke scholen echter bij het einde van 1900 nog niet in werking waren; zij zullen gevestigd worden respectievelijk te Garoet, Bodjonegoro, Blora, Wonosobo en Ngawi.

e) Aan deze opgaaf ontbreekt het cijfer van 1 particuliere school, waarvan over 1900 geen verslag inkwam.

inlanders (Java en Madura).

leerlingen. b) scholen. Niet-gesubsidieerd. Gedurende 1899.	Niet-gesubsidieerd. Gedurende 1900.	Niet-gesubsidieerd. Op ult. 1900.	Totaal. Gedurende 1899.	Totaal. Gedurende 1909.	Totaal. Op ult. 1900.	GEWESTEN.
„	„	„	870	940	654	Bantam.
697	645	479	1793	1888	1308	Batavia.
„	„	„	750	786	568	Krawang.
634	2060	1260	5859	7470	5081	Preanger Regentsch.
189	535	295	2272	2515	1579	Cheribon.
„	214	135	1508	1774	1041	Tagal.
158	298	235	1446	2101	1407	Pekalongan.
503	192	117	3896	3366	1981	Samarang.
342	243	183	1681	1846	1274	Japara.
214	e) **73**	e) **42**	2849	e) 2748	e) 1711	Rembang.
1195	492	278	8437	9076	5205	Soerabaija.
„	70	33	3895	3873	2396	Pasoeroean.
„	„	„	1185	1252	790	Probolinggo.
249	82	48	1542	1716	1095	Bezoeki.
105	65	32	3983	4729	2823	Banjoemas.
159	149	„	7124	7690	4407	Bagelen.
391	937	348	2481	3082	1591	Kadoe.
218	206	175	1806	1680	948	Djokjokarta.
1581	1925	959	2995	3559	1917	Soerakarta.
f) **112**	e) **122**	e) **100**	f) 4597	e) 4892	e) 5056	Madioen.
723	386	286	5237	5075	3164	Kediri.
„	69	57	1274	1464	958	Madura.
h) **7470**	h) **8773**	h) **5062**	h) **67480**	h) **73522**	h) **44934**	

f) Aan deze opgaaf ontbreekt het cijfer van 2 particuliere scholen, waarvan over 1899 geen verslagen werden ontvangen.

g) Ongerekend zoowel de aan de onderwijzerskweekscholen te Bandong (Preanger Regentschappen) en Djokjokarta verbonden externen-scholen als de zoogenaamde „speciale school" te Depok (Batavia).

Op ult. 1899 werden 222 van de 232 en op ult. 1900 228 van de 238 openbare lagere scholen bestuurd door onderwijzers, die hunne opleiding aan eene gouvernementskweekschool hadden genoten, terwijl op genoemde tijdstippen achtereenvolgens 149 en 157 aldus gediplomeerden als hulponderwijzers geplaatst waren.

TOELICHTINGEN.

(Waar een * is geplaatst, heeft men te doen met verbeterde opgaven. Onvolledige getallen zijn vet gedrukt.)

a) In 1900 werd het aantal gouvernementsscholen op Java en Madura vermeerderd door de opening van 2 der 1ste en 4 der 2de klasse, alle nader vermeld op blz 76 van het verslag hiervóór.

Van de particuliere scholen gingen er, voor zooveel blijkt, in 1900 15 te niet: 1 in Batavia (te Pintoe-besi), 1 in de Preanger Regentschappen (te Kadjaksan-hilir), 1 in Cheribon (te Sinoanglaut), 1 in Pekalongan (te Batang), 3 in Samarang (te Lampertengah, Bandaran en Tanggoelangin), 1 in Rembang (te Ngawen), 1 in Kadoe (te Kedjoeron), 2 in Soerakarta (te Tjeper en Getas), 1 in Madioen (te Geneng) en 3 in Kediri (te Kediri, Wlingi en Srengat). Daarentegen werden er 41 geopend (6 zendings- en 35 andere) als: 9 in Batavia (te Pintoe-besi, Djembatan Boessek, Pasar Senen, Kroekoet, Kampoeng Djawa, Pintoe-ketjil, Kemajoran, Tjigoedeg en Srogol), 7 in de Preanger Regentschappen (waarvan er 6 genoemd worden nl. die te Bajongbong, Pelaboehan, Tjitjoeroeg, Indihiang, Radjapolah en Garoet), 2 in Cheribon (te Panoembangan en Soember), 2 in Tagal (te Oeloedjami en Petaroehan), 5 in Pekalongan (te Bawang, Masin, Taloen, Sigoegoer en Linggo), 1 in Samarang (te Tjandi), 1 in Japara (te Kedoengpendjalin), 1 in Soerabaija (te Bloeboek), 1 in Pasoeroean (te Sitiardjo), 1 in Banjoemas (te Poerwodadi), 1 in Bagelen (niet nader aangeduid), 4 in Kadoe (te Moentilan, Kwibet, Ngloewar en Mendoet), 3 in Soerakarta (te Kalioso, Kaoeman en Kedoengloemboe), 2 in Kediri (te Bandoeng en Maron) en 1 op Madura (te Blega).

b) Onder het opgegeven aantal leerlingen, gedurende 1899 en 1900 ingeschreven geweest, bevonden zich, *voor zoover werd medegedeeld*, onderstaand aantal meisjes.

Gewesten.	1899. Gouv scholen.	1899. Part. scholen.	1900. Gouv. scholen.	1900. Part scholen.	Gewesten.	1899. Gouv. scholen.	1899. Part. scholen.	1900. Gouv. scholen.	1900. Part. scholen.
Bantam. . .	130	„	111	„	Pertransport	527	925	513	967
Batavia. . .	86	48	85	57	Pasoeroean.	2	285	6	191
Krawang. .	67	„	82	„	Probolinggo	4	„	„	„
Preanger Regentsch.	122	142	102	184	Bezoeki . . .	4	1	1	„
Cheribon. .	14	13	26	17	Banjoemas .	5	„	5	„
Tagal. . . .	„	3	3	3	Bagelen. . .	37	5	63	„
Pekalongan	6	10	4	46	Kadoe. . . .	19	16	24	4
Samarang .	37	47	42	48	Djokjokarta	„	2	„	7
Japara . . .	„	109	„	123	Soerakarta .	4	32	„	32
Rembang .	4	7	9	10	Madioen . .	41	10	38	13
Soerabaija .	61	546	49	479	Kediri. . . .	70	211	64	187
Transport.	527	925	513	967	Totalen . .	713	1487	714	1401

c) Onder de opgegeven particuliere scholen was, *voor zooveel blijkt*, het navolgend aantal zendingsscholen begrepen:

Gewesten.	Ult. 1899. Gesubsidieerd.	Ult. 1899. Niet-gesubsidieerd.	Ult. 1900. Gesubsidieerd.	Ult. 1900. Niet-gesubsidieerd.	Gewesten.	Ult. 1899. Gesubsidieerd.	Ult. 1899. Niet-gesubsidieerd.	Ult. 1900. Gesubsidieerd.	Ult. 1900. Niet-gesubsidieerd.
Batavia . .	1	5	1	4	Pertransport	6	18	8	16
Preanger Regentsch.	2	3	2	4	Soerabaija .	9	2	10	1
Cheribon . .	„	2	„	2	Pasoeroean .	4	„	4	1
Samarang .	*2	*5	3	3	Bezoeki . .	„	1	„	1
Japara . . .	„	3	1	3	Kadoe . . .	„	*1	„	5
Rembang .	1	„	1	„	Kediri . . .	7	2	7	3
						*26	*24	29	27
Transport.	6	18	8	16		*50		56	

De in 1900 gesubsidieerde zendingsscholen waren: in Batavia die te Depok; in de Preanger

Met inbegrip van dezen bedroeg het aantal in dienst zijnde hulponderwijzers of als zoodanig fungeerende personen (daaronder ook enkele tot den rang van hulponderwijzer teruggestelde onderwijzers) op ult. 1899 479 en op ult. 1900 498; het aantal kweekelingen, door wie zij werden bijgestaan, beliep achtereenvolgens 138 en 151. Als hoofden van gouvernementsscholen fungeerden op ult 1899, toen bij één school de plaats van onderwijzer onbezet was, 9 niet van eene gouvernementskweekschool afkomstige onderwijzers, terwijl dit op ult. 1900, toen ook één onderwijzersplaats vacant was, eveneens het geval was met 9 dergelijke personen.

h) Zie de noten *e* en *f*.

I. *b.* Gewone lagere scholen voor

EILANDEN EN GEWESTEN.		Aantal scholen bij het einde der onderstaande jaren.							Aantal		
		Gouvernementsscholen. *j*)			Particuliere scholen. (Zendings- en andere.) *k*)		Totaal.		Gouvernementsscholen.		
									Gedurende		Op ult. 1899.
		1898.	1899.	1900. *l*)	1898.	1899. *m*)	1898.	1899.	1898.	1899.	
Sumatra: Padangsche Benedenlanden.	(gouv. Sumatra's Westk.)	11	11	11	12	13	23	24	1 928	2 054	1444
Sumatra: Padangsche Bovenlanden.	(gouv. Sumatra's Westk.)	21	21	22	6	5	27	26	3 014	3 210	2272
Sumatra: Tapanoli.	(gouv. Sumatra's Westk.)	18	18	18	*174	172	*192	190	2 685	2 974	2002
Sumatra: Benkoelen		8	8	9	1	"	9	8	1 234	1 360	940
Sumatra: Lampongsche Districten		4	4	4	"	"	4	4	638	640	450
Sumatra: Palembang		5	5	5	3	3	8	8	487	528	345
Sumatra: Oostkust van Sumatra		2	3	3	"	"	2	3	145	272	206
Sumatra: Atjeh en onderhoorigheden.		1	1	1	1	1	2	2	133	172	113
Nias (gouvernement Sumatra's Westkust)		1	1	1	*9	9	*10	10	75	81	64
Riouw en Lingga		3	4	4	"	"	3	4	184	220	166
Banka		2	2	2	"	"	2	2	155	160	90
Billiton		2	2	2	"	"	2	2	184	186	113
Borneo: Westerafdeeling		1	1	1	2	2	3	3	98	110	82
Borneo: Zuider- en Oosterafdeeling		6	6	10	15	16	21	22	665	684	†
Celebes: gouvernement Celebes en onderhoorigh.		14	14	14	1	"	15	14	1 114	1 210	†
Celebes: Minahassa en Gorontalo	res. Menado	80	81	82	154	*n*) 170	234	251	15 560	15 606	11772
Sangi-eilanden	res. Menado	25	25	25	65	69	90	94	4 511	4 728	3372
Talaut-eilanden	res. Menado	4	4	4	8	8	12	12	536	646	519
Ternate	res. Ternate.	1	1	1	"	"	1	1	163	161	124
Batjan	res. Ternate.	1	1	1	"	"	1	1	190	154	139
Halmaheira en Nieuw-Guinea	res. Ternate.	"	"	"	8	8	8	8	"	"	"
Ceram	res. Amboina.	11	11	12	30	26	41	37	1 184	827	724
Boeroe	res. Amboina.	1	1	1	9	11	10	12	48	49	39
Manipa	res. Amboina.	"	"	"	1	1	1	1	"	"	"
Boano	res. Amboina.	1	1	1	"	"	1	1	85	96	79
Amboina	res. Amboina.	24	24	24	5	5	29	29	3 145	3 107	2578
Haroekoe	res. Amboina.	6	6	6	"	"	6	6	878	883	741
Saparoea	res. Amboina.	12	12	12	"	1	12	13	1 870	2 017	1719
Noessalaut	res. Amboina.	6	6	6	"	"	6	6	839	868	751
Banda-eilanden	res. Amboina.	3	3	3	1	1	4	4	176	208	156
Key-eilanden	res. Amboina.	"	"	"	1	1	1	1	"	"	"
Aroe-eilanden	res. Amboina.	1	1	1	9	9	10	10	29	†	†
Zuidwester-eilanden		6	6	6	28	31	34	37	549	590	522
Timor	res. Timor.	4	4	4	6	4	10	8	391	400	†
Rotti	res. Timor.	11	11	11	5	5	16	16	1 264	1 249	†
Savoe	res. Timor.	"	"	"	4	3	4	3	"	"	"
Flores	res. Timor.	"	"	"	4	4	4	4	"	"	"
Soemba	res. Timor.	"	"	"	2	2	2	2	"	"	"
Bali	res. Bali en Lombok	1	2	2	"	"	1	2	102	168	117
Lombok	res. Bali en Lombok	"	"	1	1	1	1	1	"	"	"
Totalen voor de buitenbezittingen		297	301	*o*) 310	*565	581	862	882	44 259	**45 618**	**31639**

inlanders (Buitenbezittingen).

leerlingen. *i)*						
Particuliere scholen.			Totaal.			GEWESTEN, enz.
Gedurende		Op ult.	Gedurende		Op ult.	
1898.	1899.	1899.	1898.	1899.	1899.	
598	655	474	2526	2709	1918	Padangsche Benedenl.
331	315	195	3345	3525	2467	Padangsche Bovenl.
7352	7921	6576	10037	10895	8578	Tapanoli.
7	»	»	1241	1360	940	Benkoelen.
»	»	»	638	640	450	Lampongsche Districten.
171	143	68	658	671	413	Palembang.
»	»	»	145	272	206	Oostkust van Sumatra.
242	218	86	375	390	199	Atjeh.
*265	352	305	*340	433	369	Nias.
»	»	»	184	220	166	Riouw en Lingga.
»	»	»	155	160	90	Banka.
»	»	»	184	186	113	Billiton.
66	49	36	164	159	118	Westerafd. van Borneo.
694	779	†	1359	1463	†	Z. en O. afd. van Borneo.
95	»	»	1209	1210	†	Gouvernement Celebes.
9171	10661	9114	24731	26267	20886	Minahassa en Gorontalo.
5002	5466	4018	9513	10194	7390	Sangi-eilanden.
†	†	†	**536**	**646**	**519**	Talaut-eilanden.
»	»	»	163	161	124	Ternate.
»	»	»	190	154	139	Batjan.
251	**296**	**269**	251	**296**	**269**	Halmaheira en N.-Guinea.
512	†	†	1696	**827**	**724**	Ceram.
397	†	†	445	**49**	**39**	Boeroe.
32	†	†	32	†	†	Manipa.
»	»	»	85	96	79	Boano.
86	†	†	**3231**	**3107**	**2578**	Amboina.
»	»	»	878	883	741	Haroekoe.
»	†	†	1870	**2017**	**1719**	Saparoea.
»	»	»	839	868	751	Noessalaut.
10	†	†	186	**208**	**156**	Banda-eilanden.
†	†	†	†	†	†	Key-eilanden.
†	†	†	**29**	†	†	Aroe-eilanden.
413	†	†	**962**	**590**	**522**	Zuidwester-eilanden.
195	139	†	586	539	†	Timor.
162	273	†	**1426**	1522	†	Rotti.
157	138	†	157	138	†	Savoe.
579	673	†	579	673	†	Flores.
90	93	†	90	93	†	Soemba.
»	»	»	102	168	117	Bali.
48	56	38	48	56	38	Lombok.
26926	**28327**	**21179**	**71185**	**73845**	**52818**	

TOELICHTINGEN.

(Het teeken † duidt aan dat opgaven ter invulling ontbreken. Waar een * is geplaatst, heeft men te doen met verbeterde opgaven. Onvolledige getallen zijn vet gedrukt.)

i) Onder het opgegeven aantal leerlingen was, *voor zooveel werd medegedeeld*, onderstaand aantal meisjes begrepen:

	1898.	1899.
Openbare scholen	8 062	8 294
Particuliere scholen	6 239	5 174
	14 301	**13 468**

j) Onder de opgaven zijn niet begrepen de tijdelijk gesloten scholen.

k) Onder de opgegeven particuliere scholen was, *voor zooveel blijkt*, het navolgend aantal zendingsscholen begrepen:

Gewesten of eilanden.	1898.		1899.	
	Gesubsidieerd.	Niet-gesubsidieerd.	Gesubsidieerd.	Niet-gesubsidieerd.
Padangsche Benedenlanden. (Sumatra's Westkust)	1	"	1	"
Tapanoli . . . . (Sumatra's Westkust)	*98	69	106	61
Nias . . . . (Sumatra's Westkust)	4	*5	"	9
Benkoelen	"	1	"	"
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo .	9	6	9	7
Minahassa (Menado)	22	*125	22	137
Sangi-eilanden (Id.)	14	51	28	41
Boeroe (Amboina)	"	9	"	9
Zuidwester-eilanden (Id.).	5	23	5	23
Key-eilanden (Id.)	"	1	"	1
Halmaheira (Ternate)	"	3	"	3
Nieuw-Guinea (Id.)	1	4	1	4
Timor (res. Timor)	"	5	"	3
Rotti (res. Timor)	"	1	"	1
Savoe (res. Timor)	1	3	1	2
Flores (res. Timor)	"	4	"	4
Soemba (res. Timor)	1	1	1	1
Totalen . . .	*156	*311	174	306
	*467		480*	

Onder deze zendingsscholen telde men ook eenige Roomsch-katholieke scholen, namelijk — volgens de opgaven van 1899 — in de Minahassa (Menado) 18, op de Key-eilanden 1 en in de residentie Timor 3.

l) Gedurende 1900 werd het aantal openbare inlandsche scholen vermeerderd met 9, zijnde die te Sawah Loento (Padangsche Bovenlanden), te Bintoehan (Benkoelen) (welke school, sedert 1884 tijdelijk gesloten geweest, in 1900 heropend werd), te Kendangan, te Negara, te Moeara Teweh, te Samarinda (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), te Kembes (Minahassa), te Samasoeroe (Ceram) en te Mataram (Lombok).

m) De plaatsen waar gedurende 1899 nieuwe particuliere scholen werden geopend, of voorgoed dan wel tijdelijk gesloten werden, zijn in de ontvangen opgaven, op drie uitzonderingen na, niet aangeduid.

n) De opgaaf betrof 141 Protestantsche zendingsscholen, 18 Roomsch-katholieke zendingsscholen, 2 scholen voor inlanders en Chineezen, 7 gemeentescholen, 1 school op eene particuliere landbouwonderneming en 1 school op eene particuliere mijnbouwonderneming.

o) Ongerekend zoowel de aan de onderwijzerskweekscholen te Fort de Kock (Padangsche Bovenlanden) en Amboina verbonden externen-school als de op laatstgenoemde hoofdplaats bestaande zoogenaamde „speciale school".

Op ult. 1899 werden 240 van de 301 en op ult. 1900 250 van de 310 openbare lagere scholen bestuurd door onderwijzers die hunne opleiding aan eene gouvernementskweekschool hadden genoten, terwijl op genoemde tijdstippen achtereenvolgens 171 en 137 aldus gediplomeerden als hulponderwijzers geplaatst waren. Met inbegrip van dezen bedroeg het aantal in dienst zijnde hulponderwijzers of als zoodanig fungeerende personen op ult. 1899 512 en op ult. 1900 508; het aantal kweekelingen, door wie zij werden bijgestaan, beliep achtereenvolgens 162 en 198.

II. Gouvernementskweekscholen voor inlandsche onderwijzers.

KWEEKSCHOLEN TE:	Aantal onderwijzers op ult. 1900. Europeanen. Directeuren en 2de-onderwijzers. a)	Europeanen. Hulp-onderwijzers. b)	Inlanders. Hulp-onderwijzers van den 1sten rang.	Inlanders. Onderwijzers in de talen. d)	Inlanders. Onderwijzers in het handteekenen.	Te zamen.	Aantal kweekelingen. Nominaal aantal plaatsen.	Ingeschreven op 1 Januari 1900.	Afgeschreven in 1900 wegens in 1900 of vroeger afgelegd eind-examen.	Afgeschreven wegens andere redenen.	Afgeschreven Te zamen.	Bijgekomen in 1900 na goed afgelegd toelatings-examen.	Bijgekomen met certificaat.	Bijgekomen Te zamen.	Ingeschreven op ult. 1900. Totaal aantal kweekelingen.	Ingeschreven op ult. 1900. Aantal kweekelingen der hoogste klasse.	Bij het eind-examen in 1900 geslaagd.	Bij het eind-examen in 1900 afgewezen.	Bij het toelatings-examen van 1900 geslaagd.	Bij het toelatings-examen van 1900 afgewezen.
Bandong	1	1	„	2	1	5	25	17	4	„	4	8	„	8	21	6	4	„	23	43
Probolinggo	1	1	„	3	1	6	25	17	5	„	5	8	„	8	20	2	5	„	29	16
Djokjokarta	2	1	„	2	1	6	50	41	13	f) 1	14	9	„	9	36	16	13	„	16	39
Fort de Kock	2	„	c) 1	2	e) „	5	50	30	12	„	12	10	„	10	28	7	12	„	84	63
Amboina	2	1	„	1	1	5	50	39	1	g) 2	3	4	9	13	49	4	1	„	19	50
Totalen	8	4	1	10	4	27	200	144	35	3	38	39	9	48	154	35	35	„	171	211

a) Allen bezaten eene akte voor Maleisch en voor land- en volkenkunde, en 1 tevens voor Soendaasch en 1 voor Javaansch.
b) Allen bezaten eene akte voor Maleisch en voor land- en volkenkunde, en 1 tevens voor Javaansch.
c) Deze hulponderwijzer van den 1sten rang bezit de akte van bekwaamheid als hulponderwijzer bij het Europeesch lager onderwijs.
d) Te Bandong voor Maleisch en voor Soendaasch, te Probolinggo voor Maleisch, voor Javaansch en voor Madureesch, te Djokjokarta voor Maleisch en voor Javaansch, te Fort de Kock en te Amboina enkel voor Maleisch.
e) Met de lessen in het handteekenen bleef de directeur der kweekschool belast.
f) Ontslagen wegens zwakke geestvermogens.
g) 1 kweekeling werd ontslagen wegens gebrek aan ijver en 1 overleed.

III. Gouvernementsopleidingscholen voor inlandsche ambtenaren te Bandong, Magelang en Probolinggo en gouvernementsschool voor zonen van inlandsche hoofden en van andere aanzienlijke inlanders te Tondano.

SCHOLEN TE:	Aantal onderwijzers op ult. 1900. Europeanen. Directeuren. a)	Hoofdonderwijzer.	Leeraren in de rechtswetenschap.	Tweede onderwijzers.	Derde onderwijzer.	Hulp-onderwijzer.	Inlanders. Hulponderwijzer van den 1sten of 2den rang.	Inlanders. Onderwijzers in de talen. b)	Inlanders. Onderwijzers in het teekenen.	Te zamen.	Aantal leerlingen. Nominaal aantal.	Ingeschreven op 1 Januari 1900.	Afgeschreven in 1900 wegens in 1900 of vroeger afgelegd eindexamen.	Afgeschreven wegens andere redenen.	Afgeschreven Te zamen.	Bijgekomen in 1900 na goed afgelegd toelatings-examen.	Ingeschreven op ult. 1900. Totaal aantal leerlingen.	Ingeschreven op ult. 1900. Aantal leerlingen der hoogste klasse.	Bij het eind-examen in 1900 geslaagd.	Bij het eind-examen in 1900 afgewezen.	Bij het toelatings-examen van 1900 geslaagd.	Bij het toelatings-examen van 1900 afgewezen.
Bandong	1	„	1	„	1	„	1	1	1	6	65	65	13	„	13	13	65	14	13	„	25	50
Magelang	1	„	1	1	„	„	1	2	c) 1	e) 7	60	57	f) 15	i) 2	17	15	55	7	4	„	17	43
Probolinggo	1	„	1	1	„	„	1	2	1	7	60	41	g) 11	j) 2	13	20	48	17	12	„	39	37
Tondano	„	1	„	„	„	1	1	1	d) „	4	40	39	h) †	†	†	†	40	†	8	†	†	†
Totalen	3	1	3	2	1	1	4	6	3	24	225	202	†	†	†	†	208	†	37	†	†	†

a) Bij de voor de 3 opleidingscholen vastgestelde voorschriften (zie blz. 75 van het verslag hiervóór) werd, evenals dit vroeger reeds was geschied voor het hoofd der school te Magelang, de titel hoofdonderwijzer vervangen door dien van directeur.
b) Te Bandong voor Soendaasch, te Magelang voor Javaansch en voor Maleisch, te Probolinggo voor Javaansch en voor Madureesch en te Tondano voor Maleisch.
c) Bovendien een mantri van het kadaster tot bijstand van den directeur der school voor de practische oefeningen in landmeten en waterpassen en voor het onderwijs in lijn- en handteekenen.
d) Met de lessen in het teekenen was belast de hulponderwijzer aan de Europeesche openbare lagere school ter plaatse.
e) Ongerekend de in noot c bedoelde mantri.
f) Waaronder 11 met einddiploma der 1ste afdeeling.
g) Waaronder 1 uit de 3de klasse.
h) Het teeken † duidt aan dat opgaven ter invulling ontbreken.
i) 1 op verzoek en 1 wegens overlijden.
j) 1 op verzoek en 1 wegens onvoldoenden aanleg.

IV. Scholen (particuliere) voor vreemde oosterlingen, volgens opgaven over 1900.

GEWESTEN.	Scholen voor Chineezen. Aantal scholen.	Scholen voor Chineezen. Aantal leerlingen.	Scholen voor Arabieren. Aantal scholen.	Scholen voor Arabieren. Aantal leerlingen.
Java en Madura.				
Bantam	1	9	„	„
Batavia	25	429	3	67
Preanger Regentschappen	4	144	„	„
Cheribon	18	356	a) 5	a) 95
Tagal	11	169	2	37
Pekalongan	6	76	a) 3	a) 55
Samarang	25	571	„	„
Japara	12	317	„	„
Rembang	24	675	1	30
Soerabaija	20	395	14	164
Pasoeroean	14	304	3	87
Probolinggo	2	82	„	„
Bezoeki	2	35	1	25
Banjoemas	9	156	„	„
Bagelen	4	59	„	„
Kadoe	11	213	„	„
Djokjokarta	5	123	1	25
Soerakarta	4	90	„	„
Madioen	4	77	„	„
Kediri	5	103	„	„
Madura	8	172	10	224
Totalen	214	4555	43	809

GEWESTEN.	Scholen voor Chineezen. Aantal scholen.	Scholen voor Chineezen. Aantal leerlingen.	Scholen voor Arabieren. Aantal scholen.	Scholen voor Arabieren. Aantal leerlingen.
Buitenbezittingen.				
Sumatra's Westkust	8	b) 207	„	„
Palembang	3	35	„	„
Oostkust van Sumatra	11	141	c) 2	c) 18
Riouw en onderhoorigheden	7	96	„	„
Banka en onderhoorigheden	63	827	„	„
Billiton	6	42	„	„
Westerafd. van Borneo	68	926	„	„
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	3	77	„	„
Celebes en onderhoorigheden	5	132	„	„
Menado	4	193	„	„
Timor en onderhoorigheden	2	27	„	„
Totalen	180	2703	2	18

a) Met opzicht tot twee gewesten op Java en Madura zijn onder de cijfers betreffende de scholen voor Arabieren ook 1 school voor Mooren en 1 voor Bengaleezen begrepen, namelijk voor Cheribon 1 school voor Bengaleezen, met 7 leerlingen, en voor Pekalongan 1 school voor Mooren met 13 leerlingen.
b) Waaronder 6 Bengaleezen.
c) Scholen voor Bengaleezen en Mooren.

[5. 18.]

BIJLAGE Q.

(Zie hoofdst. K, afd. III, van het verslag.)

STATISTISCHE EN ANDERE OPGAVEN betreffende de Europeesche en inlandsche CHRISTEN-GEMEENTEN in Nederlandsch-Indië (daaronder ook de ZENDINGSGEMEENTEN), meerendeels volgens de over 1900 ingekomen gegevens. [1])

I. CHRISTELIJKE GODSDIENST.

A. PROTESTANTSCHE EEREDIENST.

1°. Gevestigde Kerk.

Europeesche Christengemeenten.

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN, met bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Organiek aantal predikanten.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1900.	Aantal Protestantsche Europeanen op ult. 1900. a)		Aantal lidmaten op ult. 1900.		Aantal in 1900 aangenomen lidmaten. (Zie noot i.)		Aantal gedoopten gedurende 1900. (Zie noot i.) Kinderen			Aantal in 1900 ingezegende huwelijken. (Zie noot i.)	Aantal catechisanten gedurende 1900. (Zie noot i.)	
			Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	in echt geboren.	buiten echt geboren.	Volwassenen.		Civielen.	Militairen.
Java en Madura.														
Batavia met Weltevreden, de Benedenstad en den naasten omtrek, zoomede de residentie Lampongsche Districten	4	b) 4	6 800	1 057	2 509	385	138	»	144	36	26	25	923	15
Meester-Cornelis, met Tangerang en de residentiën Bantam en Krawang	1	c) 1	d)*2 103	*502	*731	*275	*43	»	*20	*25	*3	*3	*104	*57
Buitenzorg, met de assistent-residentie van dien naam en de assistent-residentie Soekaboemi (Preanger Regentschappen)	1	1	2 118	262	476	134	21	»	45	3	1	9	242	»
Bandong, met de residentie Preanger Regentschappen (uitgenomen de afdeeling Soekaboemi) en met de afdeeling Galoeh (Cheribon)	1	c) 1	*1 950	*502	*858	*374	*40	»	*39	*14	»	*2	*217	*21
Cheribon, met de residentie Cheribon (uitgenomen de afdeeling Galoeh)	1	1	498	19	292	13	2	»	18	2	»	1	72	1
Pekalongan, met de residentiën Pekalongan en Tagal	1	1	1 488	»	831	»	16	»	31	7	»	5	51	»
Samarang, met de assistent-residentiën Kendal, Demak en Grobogan	2	2	*2 724	*388	*1 276	*104	*99	*14	*127	*97	*13	*11	*363	*14
Salatiga, met de assistent-residentiën Salatiga en Ambarawa	1	b) 1	626	566	292	325	20	»	17	18	11	2	132	»
Rembang, met de residentiën Rembang en Japara	1	1	794	»	285	»	1	»	18	2	»	2	113	»
Soerabaija, met de residentie Soerabaija (daaronder het eiland Bawean)	3	3	5 839	923	2 263	200	181	»	105	22	»	21	759	»
Malang, met de residentie Pasoeroean	1	b) 1	1 800	365	708	112	40	»	45	20	3	3	220	»
Probolinggo, met de residentiën Probolinggo, Bezoeki en Bali en Lombok	1	1	2 642	24	950	14	24	»	67	21	4	3	233	»
Sumanap, met de residentie Madura	1	1	531	»	273	»	5	»	30	14	4	»	91	»
Poerworedjo, met de residentiën Bagelen en Banjoemas	1	b) 1	1 061	165	458	45	45	»	20	14	2	6	221	66
Magelang, met de residentie Kadoe	1	b) 1	549	»	299	»	77	»	37	41	8	3	188	51
Djokjokarta, met de residentie Djokjokarta	1	1	851	125	455	87	30	»	33	15	8	4	112	20
Soerakarta, met de residentie Soerakarta	1	1	1 508	114	694	70	34	»	34	23	8	5	179	11
Madioen, met de residentie Madioen	1	1	755	68	339	49	15	»	11	6	1	2	110	»
Kediri, met de residentie Kediri	1	1	1 557	»	544	»	13	»	31	5	2	2	118	»
Totalen voor de 19 kerkelijke afdeelingen op Java en Madura (met de Lampongsche Districten en Bali en Lombok)	25	25	36 104	5 080	14 533	2 187	844	14	881	385	94	109	4 448	256

[1]) Statistische opgaven (over 1900) betreffende de deelneming door Mohammedanen uit Nederlandsch-Indië aan de bedevaart naar Mekka zijn ditmaal niet ontvangen.

a) Onder de opgaven betreffende Batavia en Soerabaija zijn niet medegerekend, als niet ressorteerende onder het bestuur der Indische Protestantsche Kerk, de bij St. 1885 n°. 130, 1892 n°. 233 en 1893 n°. 100 als rechtspersoon erkende drie kerkelijke vereenigingen, met namen de „Britsch Protestantsche gemeente" te Batavia, de „Christelijke Gereformeerde Kerk," mede te Batavia, en de „Gereformeerde Kerk" te Soerabaija.

b) Ter voorziening in de godsdienstige behoeften der mindere militairen en der minder gegoede leden van de Protestantsche gemeenten waren op ult. 1900 van gouvernementswege aangestelde Europeesche godsdienstonderwijzers (zie St. 1889 n°. 170, juncto 1891 n°. 150) bescheiden op de garnizoensplaatsen Batavia, Willem I (Samarang), Malang (Pasoeroean), Gombong (Bagelen) en Magelang (Kadoe), onder toezicht van de predikanten te Batavia, Salatiga, Malang Poerworedjo en Magelang.

c) Onder toezicht van den predikant te Meester-Cornelis is te Rangkas Betoeng (Bantam) en onder toezicht van dien te Bandong is te Tjimahi (Preanger Regentschappen) een inlandsch leeraar werkzaam, de eerste tot voorziening in de godsdienstige behoeften der in Bantam aanwezige Amboineesche politiedienaren, de ander ten behoeve van de inlandsche Christen-militairen op zijne standplaats.

d) Waar over 1900 nog geen opgaven zijn ontvangen, zijn de cijfers van 1899 behouden. Deze zijn met een * aangeduid.

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN, met bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Organiek aantal predikanten.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1900.	Aantal Protestantsche Europeanen op ult. 1900. Civielen.	Aantal Protestantsche Europeanen op ult. 1900. Militairen.	Aantal lidmaten op ult. 1900. Civielen.	Aantal lidmaten op ult. 1900. Militairen.	Aantal in 1900 aangenomen lidmaten. (Zie noot *i.*) Civielen.	Aantal in 1900 aangenomen lidmaten. (Zie noot *i.*) Militairen.	Aantal gedoopten gedurende 1900. (Zie noot *i.*) Kinderen in echt geboren.	Aantal gedoopten gedurende 1900. Kinderen buiten echt geboren.	Aantal gedoopten gedurende 1900. Volwassenen.	Aantal in 1900 ingezegende huwelijken. (Zie noot *i.*)	Aantal catechisanten gedurende 1900. (Zie noot *i.*) Civielen.	Aantal catechisanten gedurende 1900. (Zie noot *i.*) Militairen.
Buitenbezittingen.														
Padang, met de Padangsche Benedenlanden en gedeeltelijk de residentie Tapanoli. . .	1	1	744	460	398	251	9	″	14	8	2	1	76	2
Fort de Kock, met de residentie Padangsche Bovenlanden en gedeeltelijk de residentie Tapanoli.	1	1	454	521	189	244	19	″	26	29	2	″	84	14
Tandjong Pinang, met de residentiën Riouw en onderhoorigheden en Banka	1	1	239	88	89	62	5	″	6	2	4	″	37	8
Palembang, met de residentiën Palembang en Benkoelen	1	1	*530	*260	*286	*183	*15	″	*8	″	*6	*1	*15	″
Medan, met de residentie Oostkust van Sumatra.	1	1	1 257	206	933	127	″	″	28	7	″	2	19	″
Koeta Radja, met het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden	1	1	404	1 131	188	702	17	″	37	35	6	12	17	11
Pontianak, met de residentie Westerafdeeling van Borneo en de assistent-residentie Billiton.	1	1	289	75	69	30	4	″	8	″	″	″	23	″
Bandjermasin, met de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	1	1	510	257	257	118	5	″	9	6	1	2	51	2
Makasser, met een deel van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, namelijk de afdeelingen Makasser, Noorderdistricten en Takalar en het eiland Soembawa.	1	*e*) 1	1 187	204	477	149	17	″	14	10	2	5	130	″
Bonthain, met een deel van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, namelijk de afdeelingen Zuiderdistricten en Oosterdistricten en de eilanden Saleijer en Bonerate . .	1	*f*) ″	324	16	147	13	17	″	10	4	1	1	47	4
Menado, met de residentie Menado	1	1	1 013	11	320	3	47	″	200	89	79	11	130	″
Ternate, met de residentie Ternate	1	*f*) ″	416	28	139	6	5	″	7	4	1	10	35	″
Amboina, met de residentie Amboina (uitgenomen de assistent-residentie Banda) . . .	2	2	754	86	481	55	24	″	20	15	9	72	352	4
Banda, met de assistent-residentie Banda . .	1	1	729	45	257	19	13	″	48	26	1	5	89	7
Koepang, met de residentie Timor.	1	*f*) ″	118	6	57	5	3	″	2	1	1	1	86	″
Totalen voor de 15 kerkelijke afdeelingen in de buitenbezittingen (met uitzondering van de Lampongsche Districten en Bali en Lombok).	16	13	8 968	3 394	4 287	1 967	200	″	437	236	115	123	1 091	52
Totalen voor Java en Madura (zie de voorgaande blz.)	25	25	36 194	5 080	14 533	2 187	844	14	881	385	94	109	4 448	256
In 't geheel alzoo voor de Europeesche Christengemeenten der Indische Protestantsche Kerk	41	38	45 162	8 474	18 820	4 154	1 044	14	1 318	621	209	232	5 539	308

Inlandsche Christengemeenten. *g*)

GEMEENTEN OF AFDEELINGEN VAN INLANDSCHE CHRISTENEN.	Organiek aantal hulppredikers.	Aantal hulppredikers aanwezig op ult. 1900.	Aantal Protestantsche inlanders en met hen gelijkgestelden op ult. 1900. Inlanders. Civielen.	Idem Inlanders. Militairen.	Idem Vreemde oosterlingen.	Aantal lidmaten op ult. 1900. Inlanders. Civielen.	Idem Inlanders. Militairen.	Idem Vreemde oosterlingen.	Aantal in 1900 aangenomen inlandsche lidmaten. Civielen.	Idem Militairen.	Aantal gedoopten gedurende 1900. Kinderen in echt geboren.	Idem Kinderen buiten echt geboren.	Idem Volwassenen.	Aantal in 1900 ingezegende huwelijken.	Aantal inlandsche catechisanten gedurende 1900. Civielen.	Idem Militairen.
Java en Madura.																
** *h*) Batavia (hoofdplaats)	″	″	316	33	56	271	23	38	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	12	″
Batavia (Depok en Toegoe)	1	1	742	″	″	333	″	″	20	″	44	1	1	6	163	″
** Salatiga (met Ambarawa en Banjoebiroe)	″	″	55	674	4	6	275	″	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)
** Soerabaija	″	″	210	″	7	140	″	7	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)
** Probolinggo	″	″	54	74	4	42	74	4	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)
**Magelang en Djokjokarta *j*) . . .	″	″	928	105	33	442	72	12	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)
** Soerakarta	″	″	″	170	30	″	110	″	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)	*i*)
Elders op Java (verspreid wonenden). .	″	″	*526	*799	*30	*17	*443	*12	*29	*10	*1	*2	″	″	*15	*72
Totalen voor genoemde gemeenten en afdeelingen op Java en Madura. .	1	1	2 831	1 855	164	1 251	997	73	*k*) 49	*k*) 19	*k*) 45	*k*) 3	*k*) 1	*k*) 6	*k*) 180	*k*) 72

e) Onder toezicht van den predikant te Makasser is te Bima op het eiland Sumbawa een inlandsch leeraar werkzaam ten behoeve van de Protestantsche gemeente aldaar.

f) Te Bonthain, te Ternate en te Koepang is de dienst van den predikant tijdelijk opgedragen aan een hulpprediker.

g) Hieronder zijn alleen begrepen de *gevestigde* Christengemeenten, aangesloten bij de Indische Protestantsche Kerk, dus uitgezonderd de zendingsgemeenten en de drie kerkelijke vereenigingen bedoeld in noot *a*. Op Java, behalve te Depok en Toegoe (residentie Batavia), behooren tot de Protestantsche inlanders der eerstbedoelde gemeenten grootendeels Amboineezen en Menadoneezen die als militairen of de bureaubeambten in gouvernementsdienst zijn.

h) Bij de met ** aangeduide inlandsche Christengemeenten, of afdeelingen daarvan, is organiek geen hulpprediker geplaatst; het dienstwerk wordt er uitgeoefend door de predikanten of den predikant van het betrokken ressort.

i) Zijn in de registers der lidmaten, gedoopten, enz. medegerekend onder de cijfers betreffende de Europeesche Christengemeente ter plaatse.

j) Zoowel te Magelang als te Koeta Radja (Atjeh) is een inlandsch leeraar geplaatst.

k) Onvolledig cijfer; zie noot *i*.

GEMEENTEN OF AFDEELINGEN VAN INLANDSCHE CHRISTENEN.	Organiek aantal hulppredikers.	Aantal hulppredikers aanwezig op ult. 1900.	Aantal Protestantsche inlanders en met hen gelijkgestelden op ult. 1900. Inlanders. Civielen.	Inlanders. Militairen.	Vreemde oosterlingen.	Aantal lidmaten op ult. 1900. Inlanders. Civielen.	Inlanders. Militairen.	Vreemde oosterlingen.	Aantal in 1900 aangenomen inlandsche lidmaten. Civielen.	Militairen.	Aantal gedoopten gedurende 1900. Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.	Aantal in 1900 ingezegende huwelijken.	Aantal inlandsche catechisanten gedurende 1900. Civielen.	Militairen.
Buitenbezittingen.																
** Koeta Radja, met Atjeh	"	"	392	1 148	"	155	823	"	i)	i)	i)	i)	i)	i)	47	8
** Menado (de hoofdplaats), met Gorontalo	"	"	6 316	5	2	736	"	"	46	"	i)	i)	i)	i)	511	"
Aijermadidi, met omliggende gemeenten l)	1	1	20 729	"	"	7 455	"	"	130	"	650	87	16	128	707	"
Tondano, " " " l)	1	1	25 822	"	"	9 175	"	"	19	"	1 003	76	"	227	5 417	"
Tomohon, " " " l)	1	1	7 521	"	1	1 916	"	"	"	"	286	27	3	60	340	"
Sonder, " " " l)	1	1	17 930	"	"	3 727	"	"	33	"	645	59	37	169	1 239	"
Langowan, " " " l)	1	1	30 943	"	231	10 006	"	"	"	"	935	39	4	217	3 025	"
Ratahan, " " " l)	1	1	8 499	"	"	1 811	"	"	273	"	366	47	94	113	1 531	"
Koemelemboeai, met " " l)	1	1	11 229	"	"	2 042	"	"	11	"	369	81	56	97	754	"
Amoerang, " " " l)	1	1	12 360	"	5	3 239	"	3	438	"	546	74	9	80	805	"
Tanawangko, " " " l)	1	1	8 750	"	2	1 345	"	"	97	"	242	109	23	78	386	"
Maoembi, " " " l)	1	1	10 910	"	"	1 704	"	"	88	"	241	287	228	61	279	
** Banda, met de Banda-eilanden	"	"	980	2	"	459	2	"	i)	"	i)	i)	4	i)	83	
** Amboina (hoofdplaats) met naasten omtrek m)	"	"	4 792	18	1	1 476	10	1	68	"	104	39	9	i)	280	
Allang (op Amboina), met het noordwestelijk deel van het eiland Amboina en met het eiland Boeroe m)	1	1	4 424	6	"	1 609	2	"	31	"	145	20	5	37	994	
Waai (op Amboina), met het noordoostelijk deel van het eiland Amboina m)	1	1	4 476	"	"	2 028	"	"	148	"	147	29	1	29	348	"
Hoetoemoeri (op Amboina), met het zuidelijk deel van het eiland Amboina (uitgezonderd de hoofdplaats Amboina) m)	1	1	9 319	"	"	4 117	"	"	82	"	337	45	"	59	638	"
Haroekoe, met het eiland Haroekoe m)	1	1	6 381	"	"	3 074	"	"	168	"	187	27	"	26	1 091	"
Saparoea " " " Saparoea m)	1	n) 2	16 648	1	46	7 328	1	"	261	"	597	386	"	87	959	"
Ameth (op Noessalaut), met het eiland Noessalaut m)	1	1	5 060	"	"	2 425	"	"	62	"	146	51	2	53	573	"
Amaheij (op Ceram), met Oost-Ceram m)	1	1	5 896	"	"	2 060	"	"	210	"	148	79	10	80	713	"
Lokki (op Ceram), met West-Ceram en de eilanden Boano en Manipa m)	1	1	3 648	"	"	1 226	"	"	80	"	100	46	14	35	751	"
Wonreli (op Kisser), met de eilanden Kisser, Roma en Wetter m)	1	o) "	2 971	"	"	426	"	"	30	"	18	82	"	40	571	"
Serwaroe (op Letti), met de eilanden Letti, Moa en Loeang m)	1	p) "	*2 851	"	"	*189	"	"	*58	"	*12	*125	"	*24	*981	"
Doerdjela (op Wammer), met Wammer en de overige eilanden van de Aroe-groep m)	1	"	1 975	"	"	188	"	"	10	"	14	57	12	4	364	"
** Dammer-, Babber- en Tenimber-groepen, zoomede de eilanden Laikor, Teon, Nila en Seroea q)	"	"	r) †	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
** Ternate (hoofdplaats)	"	s) 1	201	2	"	64	1	"	8	"	3	4	"	1	22	"
Batjan (twee gemeenten)	1		680	"	"	195	"	"	20	"	13	14	38	8	61	"
** Koepang en zes andere gemeenten op Timor	"	t) 1	2 135	1	1	245	1	1	24	"	18	76	36	18	163	"
Babauw en twee andere gemeenten op Timor	1		1 966	"	"	231	"	"	4	"	14	102	38	6	158	"
Baä (op Rotti) met het eiland Rotti	1	1	8 023	"	"	149	"	"	19	"	17	16	8	11	1 010	"
Totalen voor de buitenbezittingen	24	u) 22	243827	1 183	289	70 794	840	5	2419	"	7 303	2 084	647	1 748	24 801	8
" " Java en Madura (zie hiervóór)	1	1	2 831	1 855	164	1 251	997	73	49	19	45	3	1	6	180	72
In 't geheel alzoo (voor zoover opgegeven) voor de gevestigde inlandsche Christengemeenten aangesloten bij de Indische Protestantsche Kerk	v) 25	u) 23	246658	3 038	453	72 045	1837	78	2468	19	7348	2087	648	1 754	24 981	80

l) Aan de gevestigde Christengemeenten (Protestantsche) in de Minahassa, ten getale van 237, waren bij het einde van 1900 bovendien verbonden 90 inlandsche leeraars en een aantal inlandsche schoolmeesters, die tevens als godsdienstonderwijzers en voorgangers bij de godsdienstoefeningen werkzaam zijn. De hulpprediker te Tomohon is belast met de opleiding van kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt in de Minahassa.

m) Bij de gevestigde inlandsche Christengemeenten op de Ambonsche eilanden, ten getale van 138, waren bij het einde van 1900 bovendien in dienst 70 inlandsche leeraars en verder een groot aantal zoogenaamde goeroes. Dezen zijn godsdienstonderwijzers en voorgangers bij de godsdienstoefeningen, als hoedanig soms schoolmeesters, soms andere gemeenteleden aangesteld worden.

n) Eén der hierbedoelde hulppredikers bleef uitsluitend belast met de opleiding van kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt in de residentie Amboina.

o) De hulpprediker van Wonreli (Kisser) is tijdelijk geplaatst bij de Europeesche Christengemeenten in het ressort Bonthain (Celebes), als zijnde aldaar belast met den dienst van den ontbrekenden predikant. Zijn dienstwerk op Kisser c. a. wordt waargenomen door den hulpprediker van Haroekoe, wien vergund is het ressort Kisser vier malen 's jaars op 's lands kosten te bezoeken.

p) De dienst in het vacante ressort Serwaroe wordt nog steeds door een inlandsch leeraar waargenomen.

q) De gemeenten op deze drie eilanden-groepen zijn nog niet ingedeeld bij eenig hulppredikersressort maar voorloopig toevertrouwd aan eenige daarheen gezonden Amboineesche godsdienstonderwijzers. Bedoelde gemeenten worden jaarlijks door een der predikanten van Amboina bezocht. Het vorenstaande geldt ook voor de gemeenten op de eilanden Laikor, Teon, Nila en Seroea.

r) Waar een † is geplaatst, ontbreken de gegevens, zoowel over 1899 als over 1900.

s) De dienst in het ressort van den ontbrekenden predikant te Ternate wordt waargenomen door den hulpprediker van Batjan, die te dien einde ter hoofdplaats Ternate verblijf houdt. Voor Batjan bleef, ter vervanging van den hulpprediker, een inlandsch leeraar werkzaam.

t) De dienst in het ressort van den ontbrekenden predikant te Koepang wordt waargenomen door den hulpprediker van Babauw, die te dien einde ter hoofdplaats Koepang is gevestigd. Bovendien zijn in bedoeld ressort 3 inlandsche leeraars in dienst.

u) Hieronder niet gerekend (zie noot o) de hulpprediker van Wonreli tijdelijk waarnemend predikant bij de Europeesche gemeente in het ressort Bonthain.

v) Organiek zijn 26 hulppredikers toegestaan, doch voor één is het ressort nog niet aangewezen.

2°. Zendingsgemeenten.

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1900.							Aantal van in 1900					
		Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
						Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.		
Bantam. [1]														
A. A. Pennings, te Lebak	1	7 [2] ″	9 ″	17 ″	33 ″	7 ″	8 1	15 1	1 ″	1 ″	″ ″	2 ″	″ ″	1 ″
Batavia. [1]														
G. A. W. Geissler, te Batavia [3]	1	4 21	″ 12	2 9	6 42	4 21	″ 12	4 33	2 8	″ ″	″ ″	2 8	″ ″	″ ″
........., te Tangerang	3	18 10	22 6	51 21	91 37	19 10	24 6	43 16	″ ″	3 ″	″ ″	3 ″	3 ″	″ ″
C. Albers, te Meester-Cornelis	5	44 5	64 1	114 3	222 9	43 5	64 1	107 6	″ 3	13 ″	″ ″	13 3	″ 3	″ ″
A. de Haan, te Buitenzorg	4	50 13	62 23	170 19	282 55	50 13	62 23	112 36	4 1	9 8	″ ″	13 9	″ 1	3 ″
	13	116 49	148 42	337 52	601 143	116 49	150 42	266 91	6 12	25 8	″ ″	31 20	3 4	3 ″
Krawang. [1]														
C. Albers (hiervóór reeds genoemd)	[4] †	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Preanger Regentschappen. [1]														
B. Alkema, te Bandong	3	10 22	18 13	22 26	50 61	10 22	18 13	28 35	2 2	2 12	″ ″	4 14	2 2	″ 3
H. Müller, te Pangharepan	2	61 24	79 24	147 45	287 93	61 24	79 24	140 48	″ 1	10 3	″ ″	10 4	″ 2	3 1
........., te Tjibolang [5]	1	6	7	17	30	6	7	13	″	2	″	2	″	″
	6	77 46	104 37	186 71	367 154	77 46	104 37	181 83	2 3	14 15	″ ″	16 18	2 4	3 4
Cheribon. [1]														
O. van der Brug, te Cheribon	1	19 5	23 12	31 3	73 20	17 5	21 12	38 17	2 1	5 ″	″	7 1	3 3	1 ″
C. J. Hoekendijk, te Indramaijoe	1	5 53	18 17	1 60	24 130	5 53	18 17	23 70	5 30	″ 16	1 ″	6 46	″ 5	″ 1
J. Verhoeven, te Tjideres (Madjalengka)	3	26	32	79	139	28	32	60	1	7	″	8	1	1
	5	52 58	73 29	111 63	236 150	50 58	71 29	121 87	8 31	12 16	1 ″	21 47	4 8	2 1
Tagal.														
....	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Pekalongan.														
....	10	213	211	233	657	†	†	†	†	†	†	†	†	3

[1] Op den zendeling G. A. W. Geissler na, ter hoofdplaats Batavia, zijn al de 8 onder de gewesten Bantam, Batavia, Krawang, Preanger Regentschappen en Cheribon genoemde zendelingen in dienst van de Nederlandsche Zendingsvereeniging te Rotterdam. Zij werden op ult. 1900 bijgestaan door 17 inlandsche helpers en 1 Chineesche helper. De in 't verslag van 1899 (bijlage R, blz. 4) genoemde zendeling L. Tiemersma (van Tangerang) keerde in December 1900 van buitenlandsch verlof terug. Zijn dienst werd waargenomen door den zendeling A. A. Pennings.

[2] Waar tweeledige opgaven worden aangetroffen, wordt in de eerste plaats op inlanders, en in de tweede plaats op Chineezen gedoeld.

[3] In dienst van het Genootschap van in- en uitwendige zending te Batavia en van het Java-Comité te Amsterdam.

[4] Waar een † is geplaatst, ontbreken de opgaven.

[5] De dienst in deze gemeente werd waargenomen door den zendeling J. Verhoeven te Tjideres (Cheribon).

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage Q.]

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1900. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten. Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Aantal van in 1900 gedoopten. Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.	aangenomen lidmaten	gesloten huwelijken.
Samarang. [6])														
G. Dietzel, te Samarang	1	18 5	30 6	20 7	68 18	16 5	20 6	36 11	3 „	„ 2	„ „	3 2	3 „	1 „
C. R. Kuhnen, te Kalitjeret	6	51	63	96	210	49	60	109	5	10	„	15	2	4
M. L. C. Jasper, te Salatiga	1	13 „	36 2	19 „	68 2	8 „	12 „	20 „	„ 7	„ 5	„ „	„ 12	„ „	„ „
G. A. Zimmerbeutel, te Ambarawa	7	62	70	86	218	62	70	132	3	7	„	10	19	3
P. Spielstra, te Ambarawa	1	255	62	52	369	80	16	96	„	1	14	15	„	„
P. A. Gericke, te Poerwodadi	5	55	39	72	166	55	39	94	13	3	„	16	13	1
A. H. O. Heller, te Kendal	3	60	70	29	159	33	28	61	10	5	„	15	11	3
	24	514 5	370 8	374 7	1 258 20	303 5	245 6	548 11	34 7	26 7	14 „	74 14	48 „	12 „
Japara. [7])														
P. A. Jansz. en J. Fast, te Mergoredjo	4	276 1	357 4	698 2	1 331 7	79 1	111 4	190 5	17 „	24 1	„ „	41 1	16 „	12 „
J. Hubert, te Kedoeng Pendjalin	4	93	97	139	329	75	85	160	5	13	„	18	12	7
	8	369 1	454 4	837 2	1 660 7	154 1	196 4	350 5	22 „	37 1	„ „	59 1	28 „	19 „
Rembang. [8])														
. . . . te Blora [9])	4	42	34	49	125	34	26	60	„	„	„	„	„	„
Soerabaija.														
. . . ., te Soerabaija [10])	1	2 1	6 „	1 „	9 1	2 1	6 „	8 1	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „
J. Kruijt en A. Kruijt, te Soerabaija [11])	4	71	81	106	258	71	81	152	4	6	„	10	„	3
Id. id., te Modjowarno [11])	3	962	1098	1785	3 845	962	1 098	2 060	37	162	„	199	40	41
Id. id., gemeenten in de afdeeling Lamongan	†	25	34	21	80	25	34	59	1	1	„	2	„	2
Id. id., gemeente te Segaran	†	89	82	132	303	89	82	171	1	11	„	12	3	4
Id. id., gemeente te Mlaten	†	52	54	80	186	52	54	106	7	15	„	22	2	2
Id. id., (inlandsche Christenen in de afd. Bodjonegoro der residentie Rembang) [12])	†	4	6	5	15	4	6	10	2	2	„	4	„	„
	†	1 205 1	1 361 „	2 130 „	4 696 1	1 205 1	1 361 „	2 566 1	52 „	197 „	„ „	249 „	45 „	52 „
Pasoeroean.														
D. Louwerier, te Swaroe [13])	8	447 8	520 „	1 117 1	2 084 9	447 8	520 „	967 8	12 „	73 „	„ „	85 „	26 „	17 „

[6]) De zendelingen in de residentie Samarang zijn allen in dienst van de „Salatiga-zending", welke onder het bestuur staat van de Zendingsvereeniging te Neukirchen en gesteund wordt door een comité te Utrecht.

[7]) De zendelingen in de residentie Japara zijn in dienst van de Doopsgezinde Zendingsvereeniging te Amsterdam

Daar bij deze gezindte de doop eerst wordt toegediend wanneer tevens belijdenis des geloofs wordt afgelegd, worden met het aantal der in 1900 gedoopt vermelde „volwassenen" en „kinderen" respectievelijk bedoeld de volwassenen die in dat jaar voor 't eerst godsdienstonderwijs kregen, en de kinderen wier opvoeding in het Christelijk geloof in dat jaar een aanvang heeft genomen.

[8]) Te Rembang waren 2 officieren van het Heilsleger werkzaam, doch tot nu toe zonder merkbaar succes.

[9]) De dienst in deze gemeente werd waargenomen door den zendeling G. A. Zimmerbeutel te Ambarawa (Samarang).

[10]) Een zendingspost van de zending der „Vereenigde Gereformeerde Kerken in Nederland" die sedert 1896 onvervuld bleef. Echter was er 1 inlandsche helper werkzaam, terwijl het toezicht werd uitgeoefend door den zendeling J. Kruijt te Modjowarno (Soerabaija).

[11]) In dienst van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam. Aan den zendingspost Modjowarno is verbonden de zendeling-arts dr. H. Bervoets.

[12]) In Bodjonegoro, tot het ressort Soerabaija behoorende, treft men geene gemeente aan, doch slechts enkele inlandsche Christenen, die de bij-gemeente te Soembergondang (Lamongan), behoorende tot de gemeente Modjowarno, volgen.

[13]) In dienst van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam.

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1900.							Aantal van in 1900					
		Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
						Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal		
Bezoeki.														
H. van der Spiegel, te Bondowosso [14].	1	11	12	16	39	11	12	23	2	1	"	3	2	1
. . . ., te Kajoemas [15] .	1	22	22	45	89	24	24	48	"	3	"	3	"	"
H. Hendriks, te Soemberpakem [14] .	1	13	11	22	46	13	11	24	1	4	"	5	2	"
	3	46	45	83	174	48	47	95	3	8	"	11	4	1
Banjoemas.														
. . . .	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Bagelen.														
Ds. L. Adriaanse, te Poerworedjo [16]	1	2	2	2	6	2	2	4	"	1	"	1	"	"
Bakker, te Keboemen	1	5	6	10	21	"	"	"	"	"	"	"	"	1
	2	7	8	12	27	2	2	4	"	1	"	1	"	1
Madioen. [17]														
. . . .	2	33	41	91	165	33	41	74	2	10	"	12	3	2
Kediri.														
F. de Munnik, te Kediri [13]	15	490	572	944	2006	490	572	1062	20	84	"	104	47	38
Sumatra's Westkust.														
Afd. Mandheling en Angkola (res. Tapanoli).														
N. Wiebe, te Moeara Sipongi (onderafd. Klein-Mandheling, Oeloe en Pakanten) [18].	3	15	13	30	58	13	11	24	10	3	1	[19] 14	10	"
G. Nikkel te Pakanten (onderafd. als voren) [18]	1	39	46	102	187	37	37	74	2	11	"	[19] 13	3	1
J. Dammerboer, te Hoeta Rimbaroe (onderafd. Angkola) [18]	6	83	87	104	274	75	85	160	3	26	"	[19] 29	2	4
W. H. Th. van Hasselt, te Si Matorkis (onderafd. als voren) [18]	1	6	4	7	17	6	4	10	"	7	"	[19] 7	"	"
F. G. Strötker, te Sipirok (onderafd. Sipirok) [20]	12	328	372	793	1493	328	372	700	10	85	"	95	17	15
P. C. Schütz, te Boenga Bandar (onderafd. als voren)	10	449	512	1239	2200	449	512	961	37	129	"	166	36	29
Totalen per afdeeling. .	33	920	1034	2275	4229	908	1021	1929	62	261	1	324	68	49

[14]) In dienst van het „Java-comité" te Amsterdam. De zendeling H. Hendriks wordt bijgestaan door 2 inlandsche helpers.

[15]) Deze gemeente wordt een paar malen 's jaars bezocht door den zendeling van Bondowosso. De geestelijke belangen der inlandsche Christenen zijn overigens toevertrouwd aan den erfpachter te Kajoemas en diens echtgenoote.

[16]) In dienst van de „Vereenigde Gereformeerde Kerken in Nederland." Het in het oog loopend verschil met de opgaven van het vorig verslagjaar is volgens den missionair-predikant ds. L. Adriaanse een gevolg daarvan, dat vele inlandsche Christenen zich aan zijne leiding onttrokken en zich aangesloten hebben bij een inlandschen hulpzendeling.

[17]) De gemeenten in de residentie Madioen worden bediend door den zendeling te Kediri F. de Munnik. Hij wordt bijgestaan door één inlandschen helper.

[18]) In dienst van de Doopsgezinde Zendingsvereeniging te Amsterdam. De zendelingen Wiebe, Nikkel, Dammerboer en van Hasselt worden bijgestaan door respectievelijk 3, 2, 4 en 1 inlandsche helpers.

[19]) Zie het slot van noot 7.

[20]) De op deze en op de verder te noemen standplaatsen in de residentie Tapanoli arbeidende zendelingen zijn allen in dienst van het Rijnsche Zendingsgenootschap te Barmen. Zij worden in hun dienstwerk bijgestaan door 11 diakonessen, 23 geordende inlandsche hulpzendelingen, 229 inlandsche onderwijzers en 13 inlandsche helpers. Van de inlandsche onderwijzers en helpers waren er respectievelijk 27 en 1 op Nias werkzaam.

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1900. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten. Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Aantal van in 1900 gedoopten. Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.	aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
Afd. Toba en Silindong (res. Tapanoli).														
G. H. Simon, te Pangaloan (onderafd. Silindong) [21]	5	714	816	1944	3474	714	816	1530	"	195	"	195	36	32
A. H. Lombeck, te Sigompoelan (id.) [22]	7	601	623	1453	2677	601	623	1224	6	129	"	135	6	6
J. Warneck en J. G. Jung, te Pansoer na Pitoe (id.).	3	532	635	1298	2465	532	635	1167	"	99	"	99	12	21
L. Hanstein, te Si Morangkir (id.) .	3	634	772	1863	3269	489	653	1142	9	196	"	205	20	32
F. A. Mohri, te Hoeta Barat (id.) .	10	590	727	1868	3185	148	196	344	"	129	"	129	9	20
W. H. Metzler, te Pea Radja (id.) .	8	1476	1895	4241	7612	1234	1750	2984	90	526	"	616	125	60
H. Culemann, te Sipoholon (id.) . .	5	862	984	1961	3807	828	946	1774	48	204	"	252	91	34
		1	3	5	9	1	3	4	"	1	"	1	"	"
E. Wagner, te Boetar (onderafd. Toba) [23]	1	368	327	660	1355	368	327	695	67	34	"	101	"	5
G. Pilgram, te Baligé (id.)	1	829	830	1439	3098	829	830	1659	133	176	"	309	34	20
F. W. Steinsiek, te Lagoeboti (id.) .	1	720	735	1390	2845	400	450	850	78	186	"	264	138	25
J. L. Nommensen, te Sigoempar (id.).	1	351	308	583	1242	225	234	459	2	55	"	57	"	14
F. Brinkschmidt, te Naroemonda in het landschap Siantar (id.) [24]. . .	1	145	115	334	594	109	91	200	2	22	"	24	"	5
J. L. F. Christiansen, te Parparean (id.).	1	145	109	202	456	145	109	254	"	15	"	15	"	1
W. Gericke, te Parsambilan (id.) . .	1	99	92	145	336	99	92	191	1	16	"	17	"	7
C. W. Meis, te Pakpahan in het landschap Pangariboean (id.). . .	7	294	314	708	1316	674	642	1316	2	63	"	65	"	3
B. Mindermann, te Sipahoetar (id.) [25].	7	221	238	422	881	221	238	459	26	70	"	96	"	5
T. Irle, te Loeboehatanga (id). [25] . .	2	9	11	19	39	9	5	14	"	"	"	"	1	"
Totalen per afdeeling. .	64	8590	9531	20 530	38 651	7625	8637	16 262	464	1915	"	2379	472	290
Afd. Padang Lawas (res. Tapanoli)														
A. Link, te Sipiongot [26].	9	98	102	283	483	98	102	200	4	20	"	24	"	1
Nog niet onder geregeld bestuur gebracht gebied in de Toba-landen.														
A. Bruch en F. Schmidt, te Pangombesan (landschap Oeloean, noord-oostelijk van het landschap Siantar)	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
H. Reitze, te Djandi Matogoe (landschap Si Gaoel, grenzende aan het zooeven genoemde landschap Oeloean)	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
A. Püse, te Palipi op het schiereiland Samosir (Toba-meer). . . .	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†

[21]) Deze zendeling is in de plaats gekomen van den in het vorig verslag genoemden zendeling W. Klijnstra, die wegens ziekte naar Europa is vertrokken.

[22]) De in 1899 naar Siboga overgeplaatste zendeling Lombeck keerde dit jaar in de afdeeling Toba en Silindong terug en werd geplaatst te Sigompoelan daar de voor dat station aangewezen zendeling Hermann wegens ziekte op Java moest achterblijven. Eerstgenoemde werd te Siboga vervangen door den zendeling Volkmann.

[23]) Na den dood (in Januari 1901) van den in het vorig verslag genoemden zendeling Lewandowsky werd de standplaats van den zendeling van Si Laetlaet naar Boetar overgebracht.

[24]) Deze zendeling is in de plaats gekomen van den in het vorig verslag genoemden zendeling Pohlig die met verlof naar Europa vertrokken is.

[25]) Sipahoetar en Loeboehatanga zijn in dit verslagjaar opgericht.

[26]) Deze zendeling is in de plaats gekomen van den in het vorig verslag genoemden zendeling Simon.

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1900.							Aantal van in 1900					
		Mannen.	Vrouwen	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
						Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.		
Afd. Siboga (res. Tapanoli).														
J. Schreij en W. Volkmann, te Siboga [27])	16	225	277	1 002	1 504	225	277	502	47	124	-	171	-	15
C. Heerig, te Simanosor in het landschap Borbor.	3	15	12	45	72	15	12	27	»	-	»	-	»	»
	19	240	289	1 047	1 576	240	289	529	47	124	»	171	-	15
Eiland Nias (res. Tapanoli).														
A. Pilgenroder te Goenoeng Sitoli .	2	170	200	339	709	129	153	282	29	25	»	54	29	7
K. Probst, te Dahana	1	103	167	328	598	103	167	270	7	21	»	28	7	7
J. Noll, te Ombalata	2	236	285	426	947	236	285	521	107	118	-	225	107	7
C. R. Scher, te Goemboe Hoemene .	4	277	268	415	960	266	257	523	85	64	-	149	85	10
F. H. Lagemann, te Lahagoe . . .	1	36	27	38	101	26	26	52	»	8	»	8	-	2
J. Sporket, te Lolomboli	1	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
H. W. Sundermann, te Lolowoea . .	1	49	70	83	202	49	70	119	38	41	»	79	38	»
E. Krumm, te Lahoesa	1	28	31	22	91	28	31	59	»	5	-	5	»	-
A. Momeijer, te Sogae Adoe. . . .	2	2	2	1	5	2	2	4	1	-	-	1	-	-
. . . . ., op de Nako-eilanden .	»	-	»	»	»	»	»	-	»	»	-	»	-	-
	15	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Bestemd voor een nader aan te wijzen werkkring op Nias.														
W. Hoffmann, A. Harder en A. Rudersdorf	. . . . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .
Padangsche Bovenlanden														
. . . ., te Sawah Loentoe [28]) .	-	[29]) *18	*2	*2	*22	*18	*2	*20	»	*1	-	*1	*2	-
Padangsche Benedenlanden.														
J. W. Dornsaft, te Padang [30]) . . .	1	52 -	1 1	1 2	54 3	52 »	1 1	53 1	3 -	1 »	- »	4 »	4 -	- -
C. W. Frickenschmidt op Poeloe Tello (Batoe eilanden) [31]).	1	24 -	23 1	28 »	75 1	24 »	23 1	47 1	15 »	9 »	- -	24 »	16 »	1 -
A. Landwehr, op Sigata (id.) [31]) . .	1	9	5	7	21	9	5	14	14	7	-	21	14	-
	3	85 -	29 2	36 2	150 4	85 -	29 2	114 2	32 »	17 »	- -	49 -	34 -	1 »
Sumatra's Oostkust. [32])														
M. Joustra, te Boeloeh	»	»	-	»	»	»	-	-	»	»	»	-	»	»
J. H. Neumann, zich noemende Schwalenstöcker te Siban Langit .	3	20	5	10	35	6	3	9	6	3	-	9	-	-
H. Guillaume, te Boekoem	2	10	7	14	31	3	2	5	-	2	-	2	-	»
	5	30	12	24	66	9	5	14	6	5	»	11	»	»

27) Zie noot 22.

28) De in 1898 overleden zendeling J. J. Wijnveldt is nog niet door een ander vervangen. Overigens is in de Padangsche Bovenlanden en wel ter hoofdplaats Fort de Kock nog werkzaam, doch uitsluitend onder de Protestantsche militairen aldaar, de door eene vereeniging in Harderwijk indertijd uitgezonden evangelist H. J. Logbers.

29) De getallen, waarbij een * is geplaatst, zijn, bij gemis aan latere gegevens, dezelfde als die in het verslag van 1899 vermeld.

30) Ook deze zendeling, arbeidende onder de zich te Padang ophoudende Niassers en Chineezen, is in dienst van het Rijnsche Zendingsgenootschap te Barmen.

31) In dienst van het Nederlandsch Luthersch Genootschap voor in- en uitwendige zending te Amsterdam.

32) De in dit gewest werkzame zendelingen zijn allen in dienst van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam.

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1900.							Aantal van in 1900					
						Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
										Kinderen				
		Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	in echt geboren.	buiten echt geboren.	Totaal.		
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. [33]														
F. E. Braches, te Bandjermasin . .	4	62 16	55 8	113 14	230 38	60 16	55 8	115 24	2 2	9 2	" "	11 4	9 "	2 "
A. Eckert, te Kwala Kapoeas (Beneden-Kapoeas)	1	147 4	154 5	253 8	554 17	147 4	154 5	301 9	7 1	18 "	2 1	27 2	15 "	7 "
A. Renken, te Mandomai (id.) . . .	4	147	156	167	470	135	148	283	8	20	"	28	11	3
C. Lategahn, te Pangkoh (Beneden-Kahaijan)	2	59	55	136	250	59	55	114	4	9	"	13	2	2
G. A. Alt, te Pahandoet (Midden-Kahaijan)	2	22	27	18	67	37	30	67	5	2	"	7	4	2
F. Blecher, te Kwala Koeron (Boven-Kahaijan)	1	6	5	6	17	6	5	11	"	1	"	1	"	"
E. W. Feige, te Tameang Laijang (afd. Doesoeulanden)	4	75	46	85	206	48	34	82	7	1	"	8	12	2
Ph. H. Tromp, te Beto (afd. als voren)	1	27	31	50	118	30	24	54	1	5	"	6	1	1
	19	555 20	529 13	828 22	1 912 55	522 20	505 13	1 027 33	34 3	65 2	2 1	101 6	54	19
Menado. [34]														
Afd. Gorontalo.														
A. C. Kruijt, te Posso aan de Tominibocht	[35] 1	"	"	"	"	31	12	43	71	45	"	116	6	"
Sangi- en Talaut-eilanden (afd. Menado). [36]														
. . . . ., te Tagoelandang op het eiland van dien naam (Sangi-eilanden) [37]	10	1 005	1 090	1 211	3 306	283	496	779	3	70	"	73	8	29
Mr. K. G. F. Steller, te Manganitoe (eiland Groot-Sangi).	22	1 909	1 931	3 512	7 352	451	853	1 304	36	122	746	904	41	61
G. F. Schröder, te Talengan (eiland als voren)	22	1 695	658	2 167	4 520	316	602	918.	26	70	489	585	86	29
M. Kelling, te Tamako (eiland als voren)	14	1 347	1 421	6 563	9 331	480	682	1 162	167	121	355	643	58	65
P. Kelling, te Oeloe op Siauw (Sangi-eilanden)	30	3 036	3 855	1 994	8 885	507	1 183	1 690	119	134	43	296	110	79
A. Pennings, te Rainis op Karakelang (Talaut-eilanden)	34	"	"	"	"	"	"	"	665	93	169	927	782	75
J. P. D. den Houter, te Beo (eiland als voren)	[38] 30	1 162	1 029	1 306	3 497	672	821	1 493	357	129	44	530	522	27
J. R. van den Bovenkamp te Morongé op Salibaboe (Talaut-eilanden) . .	15	†	†	†	3 697	683	973	1 656	78	187	"	265	195	130
	177	†	†	†	40 588	3 392	5 610	9 002	1 451	926	1 846	4 223	1 802	495

[33]) De in dit gewest werkzame zendelingen zijn allen in dienst van het Rijnsche Zendingsgenootschap te Barmen. Bovendien zijn er nog werkzaam 1 Europeesche vrouw en 3 inlandsche helpers.

[34]) In de residentie Menado waren van het Nederlandsche Zendelinggenootschap te Rotterdam, behalve de zendeling Kruijt, nog 2 zendelingen werkzaam, die echter in het overzicht niet genoemd worden omdat zij voor een bijzonderen werkkring zijn aangewezen.

[35]) Op 6 posten zijn zendingsscholen opgericht, elke met ongeveer 50 leerlingen en 1 onderwijzer.

[36]) De belangen van de zending op de Sangi- en Talaut-eilanden worden behartigd door het Genootschap van in- en uitwendige zending te Batavia, in vereeniging met een in Nederland gevestigd Sangi-comité. Bij uitzondering genieten de op die eilanden gevestigde zendelingen eene toelage uit 's lands kas.

[37]) De in het vorig verslag genoemde zendeling F. Helling is overleden.

[38]) Het aanmerkelijk verschil met het aantal gemeenten (58) in 1899 ligt hierin dat een gedeelte van het ressort een eigen zendeling (A. Pennings) heeft gekregen.

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1900.							Aantal van in 1900					
						Aantal lidmaten.			gedoopten.					
										Kinderen				
		Mannen.	Vrouwen	Kinderen.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	in echt geboren.	buiten echt geboren.	Totaal.	aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
Amboina. 39)														
K. Storm, te Tifoe (eiland Boeroe)	11	415	356	844	1 615	139	95	234	4	20	1	25	3	14
J. H. W. van der Miesen, te Waemasisi (id.).	40) 2	40) 2	40) 3	40) 4	40) 9	″	•	•	″	″	″	″	″	″
	13	417	359	848	1 624	139	95	234	4	20	1	25	3	14
Ternate 39)														
Eiland Halmaheira.														
M. J. van Baarda, te Dorumé (Noord-Halmaheira)	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
A. Hueting, te Tobello (als voren) .	14	486	629	803	1 918	12	11	23	45	59	″	104	23	20
. . . ., Maba 41) . . .	2	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
J. L. D. van der Roest, te Djati, (Noord-Halmaheira)	12	347	383	456	1 186	″	″	″	104	123	85	312	″	15
	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Noordkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea.														
J. L. van Hasselt, te Bethel (Mansinam) op het eiland Manaswari	†	40	42	29	111	28	36	64	2	3	1	6	9	3
J. Metz te Jendé op het eiland Rhoon	1	5	7	2	14	5	7	12	•	1	″	1	″	″
F. J. F. van Hasselt, te Kwani (Doreh-baai) 42)	3	28	27	34	89	21	19	40	″	6	•	6	5	6
J. A. van Balen, te Windessi . .	1	3	5	5	13	3	4	7	″	″	″	•	•	″
	†	76	81	70	227	57	66	123	2	10	1	13	14	9
Timor en onderhoorigheden.														
. . . ., te Melolo (eiland Soemba) 43)	•	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
C. de Bruijn, te Kabaniroe (als voren) 43)	1	101	108	172	381	21	24	45	2	8	6	16	1	″
J. H. Letteboer, te Seba (eiland Savoe) 44)	6	831	1 162	1 350	45) 3 343	6	17	23	15	49	44	108	23	18
	7	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†

39) De zendelingen in de residentiën Amboina en Ternate zijn in dienst van de Utrechtsche Zendingsvereeniging De 2 op Boeroe werden bijgestaan door 10 inlandsche helpers, terwijl voor Halmaheira het aantal dezer laatsten wordt opgegeven als 18.

40) Bij gemis aan latere opgaven, zijn hier de cijfers van 1899 behouden

41) Door het repatrieeren wegens ziekte van den zendeling F. G. Beekman werd de Christelijke doop niet toegediend. Het aantal dergenen, die zich voorereiden om dien doop te ontvangen is ruim 400. Ook werden een vijftal huwelijken gesloten.

42) De in het vorig verslag genoemde zendingspost Andaij is na de plaatsing van den zendeling Metz te Jendé op het eiland Rhoon gevoegd bij Kwani.

43) De twee zendingsposten op Soemba behooren tot het arbeidsveld van de zending der „Vereenigde Gereformeerde Kerken" in Nederland. De dienst op den sedert 1899 vacanten zendingspost te Melolo wordt waargenomen door den zendeling-leeraar van Kabaniroe.

44) In dienst van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam.

45) De vermindering sedert 1899 moet worden toegeschreven aan de omstandigheid dat ruim 600 personen zich elders gevestigd hebben.

In aansluiting aan de bij het vorig verslag verstrekte soortgelijke opgaaf, over het tijdvak 1 Juli 1899 t/m ult. Juni 1900, volgt hier nog een overzicht der in het tijdvak van 1 Juli 1900 t/m 15 April 1901 genomen regeeringsbeschikkingen, betreffende de toelating (of intrekking van de toelating) tot uitoefening van hun dienstwerk, zoowel van zendelingen als van hulpzendelingen.

ZENDELINGEN.

NAMEN DER ZENDELINGEN.	Standplaats	Ressort voor hetwelk de bijzondere toelating, bedoeld bij art. 123 van het Regeerings-reglement, verleend is.	Gouvernements-besluit, waarbij de toelating is verleend voor het tegenwoordig ressort.	Gouvernements-besluit, waarbij aan den zendeling *voor het eerst* toelating tot uitoefening van het zendingswerk in Nederlandsch-Indië is verleend.	TOELICHTINGEN.
		Nederlandsche Zendingsvereeniging te Rotterdam.			
H. C. G. Ruttink.	Bandong.	Residentie Preanger Regentschappen.	11 Jan. 1901, n°. 29.	11 Jan. 1901, n°. 29.	
J. H. Blinde.	. . . .	Id.	31 Maart 1901, n°. 11.	31 Maart 1901, n°. 11.	
A. A. Pennings.	Lebak (Bantam).	Res. Batavia.	26 Maart 1901, n°. 44.	16 April 1894, n°. 11.	De toelating werd verleend met uitbreiding van die van April 1894, welke alleen voo de residentie Bantam gold.
		Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam.			
S. S. de Vries.	Ngembeh.	Ngembeh afd. Modjokerto der res Soerabaija.	22 Oct. 1900, n°. 17.	22 Oct. 1900, n°. 17.	
J. H. Neumann zich noemende Schwalenstöcker.	. . . .	Karo-Battaks in de Doesoen (onderafd Medan der afd. Deli en afd. Serdang der res. Oostkust van Sumatra).	23 Febr. 1901, n°. 26.	23 Febr 1901, n°. 26.	
H. Guillaume.	. . . .	Id.	Id.	22 Jan. 1895, n°. 34.	De toelating werd verleend met intrekking van die van Januari 1895, welke voor Siboga en omstreken (res. Tapanoli) gold.
S. Luinenburg.	Pareeredja.	Res Kediri.	24 Febr 1901, n°. 21.	24 Febr. 1901, n° 21.	
		Doopsgezinde Zendingsvereeniging te Amsterdam.			
K. A. Skopp.	Lebak-Tjaringin.	Afd. Lebak en Tjaringin der res. Bantam.	2 Sept. 1900, n°. 4.	2 Sept. 1900, n°. 4.	De toelating werd verleend onder verplichting zich ten aanzien van de aanraking met de Badoewis te houden aan de aanwijzingen van het bestuur.
J. Klaassen.	. . . .	Res. Japara.	22 Oct. 1900, n°. 18.	22 Oct. 1900, n°. 18.	
		Zending van de Gereformeerde Kerken in Nederland onder Mohammedanen en Heidenen.			
D. Bakker.	Keboemen.	Res. Bagelen, met uitzondering van de distrn. Poerworedjo, Koetoardjo, Tjangkrep en Djenar.	23 Nov. 1900, n°. 37	23 Nov. 1900, n°. 37.	
		Utrechtsche Zendingsvereeniging te Utrecht.			
F. G. Beekman.	Sindangali.	Eiland Halmaheira (res. Ternate en onderhoorigheden)	18 Nov. 1900, n°. 5.	18 Nov. 1900, n°. 5.	
		Rijnsche Zendingsgenootschap te Barmen (Pruisen).			
T. E. Irle.	Sajoermatinggi.	Sajoermatinggi en omstreken (afd. Padang Lawas, res. Tapanoli).	16 Juli 1900, n°. 26.	27 Jan. 1882, n°. 40.	De toelating werd verleend met intrekking van die van Febr. 1889, welke voor Sipiongot en binnen het gebied van den Dollok der afd. Padang Lawas (res. Tapanoli) gold.
G. K. Simon.	. . . .	Afd. Toba en Silindong (res. Tapanoli).	26 Sept. 1900, n°. 1.	10 Sept. 1897, n°. 8.	De toelating werd verleend met intrekking van die van Sept. 1897, welke voor de afd. Padang Lawas (res. Tapanoli) gold.

NAMEN DER ZENDELINGEN.	Standplaats.	Ressort voor hetwelk de bijzondere toelating, bedoeld bij art. 123 van het Regeeringsreglement, verleend is.	Gouvernementsbesluit, waarbij de toelating is verleend voor het tegenwoordig ressort.	Gouvernementsbesluit, waarbij aan den zendeling *voor het eerst* toelating tot uitoefening van het zendingswerk in Nederlandsch-Indië is verleend.	TOELICHTINGEN.
A. H. Lombeck.	Sigompoelan	Sigompoelan (onderafd. Silindong, afd. Toba en Silindong, res Tapanoli).	26 Sept. 1900, n°. 2.	22 April 1898, n°. 24.	De toelating werd verleend met intrekking van die van April 1898, welke voor Si Laetlaet Hombang (res. Tapanoli) gold.
A. Link.	Sipiongot.	Afd Padang Lawas (res. Tapanoli), met uitzondering van de landschappen Oeloe Baroemon en Sosa dier afdeeling.	26 Sept. 1900, n°. 3.	26 Sept. 1900, n°. 3	
E. Wagner.	Boetar.	Landschap Boetar (onderafd. Toba, afd. Toba en Silindong, res. Tapanoli).	26 Sept. 1900, n°. 4.	26 Sept. 1900, n°. 4.	
K. F. Brinkschmidt.	Si Antar.	Si Antar (onderafd. als boven).	23 Nov. 1900, n°. 38.	23 Nov. 1900, n°. 38.	
A. G. Harder.	. . . .	Silindong (afd. Toba en Silindong res. Tapanoli).	3 April 1901, n°. 8.	10 Juni 1900, n°. 35.	De toelating werd verleend met intrekking van die van Juni 1900, welke voor het eiland Nias gold.

Sangi- en Talaut-comité te Utrecht.

A. Pennings.	Rainis.	Talaut-eilanden (res. Menado).	7 Aug. 1900, n°. 26.	7 Aug. 1900, n°. 26.	

Protestantsche Zendingsinrichting te Neukirchen.

C. A. J. van Engelen.	. . . .	Resn. Samarang, Rembang en Pekalongan.	28 Aug. 1900, n°. 37.	28 Aug. 1900, n°. 37	

Zendingsvereeniging „Salatiga-zending" te Utrecht.

W. Barth.	. . . .	Resn. Samarang, Rembang en Pekalongan.	26 Maart 1901, n°. 43.	26 Maart 1901, n°. 43.	

HULPZENDELINGEN.

Verleende toelatingen.		Verleende toelatingen.	
Namen der hulpzendelingen, benevens datum en n°. der gouv. besluiten, waarbij hun de toelating verleend werd	Ressort voor hetwelk toelating werd verleend.	Namen der hulpzendelingen, benevens datum en n°. der gouv. besluiten, waarbij hun de toelating verleend werd.	Ressort voor hetwelk toelating werd verleend.
Benjamin Siregar (29 Juli 1900, n°. 45).	Si Mengoemban (onderafd. Sipirok, afd. Mandheling en Angkola res. Tapanoli)	Dores Noha (29 Jan. 1901, n°. 11).	Distr. Lolada (Noord-Halmaheira, res. Ternate en onderhoorigheden).
M. Ruhulissin, D. Watamoeri, D. Siahainenia, A. Supusepa, S Pati, J. Laisina, J. Laimena, E. Dias (23 Jan. 1901, n°. 3).	Noord-Halmaheira (res. Ternate en onderhoorigheden).	Sadrach Krikhoff (id.).	Andei (afd. Noord-Nieuw-Guinea, res. Ternate en onderhoorigheden).

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage Q.]

B. ROOMSCH-KATHOLIEKE EEREDIENST.

1°. Statiën voor Europeanen.

Volgnummer.	Standplaatsen.	Bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Zielental der R.-K. bevolking op ult. 1900. Europeanen en met hen gelijkgestelden. Civielen.	Militairen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Aantal gedoopten in 1900. Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.	Totaal.	Aantal van hen die in 1900 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1900 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdoende geestelijken op ult. 1900. Van landswege bezoldigd. Geestelijke van den 1sten rang (Apost. Vicaris)	Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Geestelijken van den 2den rang. Onderpastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	Buiten bezwaar van den lande. Hulppriesters.	Buiten bezwaar van den lande. Missionarissen.	Totaal
1	Batavia. *a*)	Omvattende de residentie Batavia (met uitzondering van de afdeeling Buitenzorg), alsmede de residentiën Krawang en Bantam. (Na verkregen machtiging wordt voorts de residentie Lampongsche Districten tweemaal 's jaars bezocht).	3012	1297	127	74	4510	226	117	58	401	153	41	1	"	*b*) 4	*c*) 1	"	"	6
2	Buitenzorg.	Omvattende de afdeeling Buitenzorg (residentie Batavia) en het regentschap Tjiandjoer (residentie Preanger Regentschappen)	676	149	14	"	839	26	24	7	57	34	8	"	1	"	"	1	"	2
3	Cheribon.	Omvattende de residentiën Cheribon, Tagal en Preanger Regentschappen (wat dit laatste gewest betreft, met uitzondering van het regentschap Tjiandjoer)	781	439	"	"	1220	58	44	6	108	37	8	"	1	"	"	"	"	1
4	Samarang. *d*)	Omvattende de residentie Samarang (met uitzondering van de afdeelingen Ambarawa en Salatiga), zoomede de residentiën Pekalongan, Japara en Rembang	2408	254	53	25	2740	96	105	15	216	108	33	"	1	1	1	*e*) 1	"	4
5	Ambarawa. *f*)	Omvattende de afdeelingen Ambarawa en Salatiga (residentie Samarang) benevens de residentie Soerakarta.	934	733	"	"	1667	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
6	Madioen.	Omvattende de residentiën Madioen en Kediri	1070	79	"	"	1149	26	46	1	73	23	5	"	1	"	"	"	"	1
7	Malang. *g*)	Omvattende de residentie Pasoeroean	750	200	"	"	950	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	*h*) 1	"	2
8	Djokjokarta.	Omvattende de residentie Djokjokarta, de residentie Bagelen (met uitzondering van de afdeeling Ledok), zoomede de afdeeling Tjilatjap (residentie Banjoemas)	1949	279	"	"	2228	66	85	10	161	74	12	"	1	"	"	1	"	2
9	Magelang. *i*)	Omvattende de residentie Kadoe, de afdeelingen Ledok (residentie Bagelen), Bandjarnegara, Poerbolinggo en Poerwokerto (residentie Banjoemas) en de hoofdplaats Banjoemas	474	707	"	"	1181	21	45	6	72	22	7	"	"	1	"	*h*) 1	"	2
		Transporteeren	12 054	4137	194	99	16 484	519	466	103	1088	451	114	1	5	6	3	5	"	20

a) Te Batavia waren 66 zusters Ursulinen en 14 vrouwelijke leeken aan de ter plaatse gevestigde door geestelijken bestuurde scholen werkzaam. Voorts was daar een van landswege bezoldigde Chineesche helper werkzaam.

b) Eén der onderpastoors draagt den titel van waarnemend pastoor.

c) De pastoor van Singkawang (Westerafdeeling van Borneo), wien Batavia tijdelijk tot standplaats is aangewezen.

d) Te Samarang waren 32 zusters Franciscanessen van Heijthuijzen, zoomede 2 vrouwelijke leeken en 1 mannelijke leek aan de ter plaatse gevestigde, door geestelijken bestuurde scholen werkzaam.

e) Deze hulppriester is erkend als tijdelijk bezoldigd geestelijke van den 2den rang, in verband met de afwezigheid wegens verlof van een geestelijke van dien rang.

f) Deze statie is gedurende de laatste maanden van het jaar vacant geweest, en werd in dien tijd in dienstreis bezocht deels van uit Djokjokarta, deels van uit Samarang.

g) Te Malang waren 5 zusters Ursulinen en 2 vrouwelijke leeken aan de ter plaatse gevestigde, door geestelijken bestuurde scholen werkzaam.

h) Deze hulppriester is erkend als pastoor buiten bezwaar van den lande.

i) Te Magelang waren 3 zusters Franciscanessen aan de ter plaatse gevestigde door geestelijken bestuurde scholen werkzaam.

Volg nummer.	Standplaatsen.	Bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Zielental der R.-K. bevolking op ult. 1900. Europeanen en met hen gelijkgestelden. Civielen.	Militairen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Aantal gedoopten in 1900. Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.	Totaal.	Aantal van hen die in 1900 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1900 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdoende geestelijken op ult. 1900: van landswege bezoldigd. Geestelijke van den 1sten rang (Apost. Vicaris)	Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Onderpastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	buiten bezwaar van den lande. Hulppriesters.	Missionarissen.	Totaal.
		Per transport . .	12 054	4137	194	99	16 484	519	466	103	1088	451	114	1	5	6	3	5	"	20
10	Soerabaija. j)	Omvattende de residentiën Soerabaija, Probolinggo, Bezoeki, Madura en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	3465	354	"	"	3819	"	"	"	"	"	"	"	1	3	"	1	"	5
11	Padang. k)	Omvattende het gouvernement Sumatra's Westkust en de residentie Benkoelen . . .	981	758	"	"	1739	68	52	6	126	42	10	"	"	1	l) 1	1	"	3
12	Koeta Radja (tijdelijk).	Omvattende het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden. (Na verkregen machtiging worden voorts de noordelijke havens van Sumatra's Westkust éénmaal 's jaars bezocht.)	103	1133	18	23	1277	22	30	11	63	10	3	"	1	"	"	"	"	1
13	Medan (vacant). m)	Omvattende de residentie Oostkust van Sumatra . .	302	109	"	"	411	13	10	"	23	6	5	"	"	"	"	"	"	"
14	Soengeislan (vacant). m)	Omvattende de residentiën Banka, Palembang en Riouw en onderhoorigheden . . .	141	167	"	192	500	14	10	8	32	8	3	"	"	"	"	"	"	"
15	Singkawang (vacant). m)	Omvattende de residentie Westerafdeeling van Borneo (uitgenomen de afdeeling Sintang) en de assistent-residentie Billiton	66	90	"	200	356	4	3	2	9	3	5	"	"	"	"	"	"	"
16	Makasser.	Omvattende het gouvernement Celebes en onderhoorigheden. (Na verkregen machtiging wordt het eiland Lombok zesmaal 's jaars bezocht.)	129	142	18	"	289	11	10	3	24	7	1	"	"	"	"	1	"	1
		Totalen voor de vermelde 16 statiën	17 241	6890	230	514	24 875	651	581	133	1365	527	141	1	7	n) 10	o) 4	p) 8	"	30

j) Te Soerabaija waren 22 zusters Ursulinen en 11 broeders van den H. Aloysius van Gonzaga van Oudenbosch aan de ter plaatse gevestigde, door geestelijken bestuurde scholen werkzaam.

k) Te Padang waren 15 zusters van liefde van Tilburg aan de ter plaatse gevestigde, door geestelijken bestuurde scholen werkzaam.

l) Deze geestelijke draagt den titel van pastoor.

m) Wat de tijdelijke vervulling der vacante statiën Medan, Soengeislan en Singkawang (zie noot e) betreft geldt hetzelfde als ter zake in noot k op blz. 14 van bijlage Q van het vorig verslag is opgemerkt.

Ook dit jaar was zoowel op Banka als op Singkawang en Billiton 1 van landswege bezoldigde Chineesche helper werkzaam.

n) Hieronder 1 onderpastoor met den titel van waarnemend pastoor (zie noot b).

o) Eén dezer draagt den titel van pastoor (zie noot l).

p) Twee dezer hulppriesters (die te Malang en die te Magelang) zijn erkend als pastoor buiten bezwaar van den lande (zie noot h), terwijl er een (die te Samarang) is erkend als tijdelijk bezoldigd geestelijke van den 2den rang (zie noot e).

2°. Statiën voor inlandsche Christenen (waaronder begrepen zoowel de gevestigde gemeenten als de zendingsposten).

Volgnummer.	Standplaatsen.	Bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Aantal Roomsch-katholieke inlandsche Christenen op ult. 1900.			Aantal der in 1900 gedoopten.				Aantal van hen die in 1900 de eerste H. Communie deden.	Aantal in 1900 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdoende geestelijken op ult. 1900:						
												van landswege bezoldigd.				buiten bezwaar van den lande.		
						Kinderen						Geestelijke van den 1sten rang.	Geestelijken van den 2den rang.		Geestelijken van den 3den rang.			
			Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	in echt geboren.	buiten echt geboren.	Volwassenen.	Totaal.				Pastoors.	Onderpastoors.		Hulppriesters.	Missionarissen.	Totaal.
	Gevestigde gemeenten.																	
1	Menado.	Omvattende de residentiën Menado, Amboina en Ternate.	6234	"	6234	269	"	202	471	238	47	"	1	"	1	1	"	3
2	Larantoeka. *q)*	Omvattende de noordoost- en de oostkust van Flores, de eilanden Andonara, Lomblen, Alor, Solor en andere tot die groep behoorende eilanden, zoomede de hoofdplaats Koepang (residentie Timor en onderhoorigheden)	7476	"	7476	191	11	17	219	85	42	"	"	"	2	*r)* 2	"	4
3	Maumeri. *q)*	Omvattende Midden-Flores en de noord- en zuidzijde van dat eiland (gemeenten te Maumeri, Kotting, Nita, Sikka en Lela)	8424	"	8424	376	6	21	403	119	44	"	"	2	1	1	"	4
	Zendingsposten.																	
4	Moentilan.	Omvattende de afdeeling Moentilan (residentie Kadoe) en aangrenzende afdeelingen van dat gewest.	50	"	50	5	"	6	11	"	5	"	"	"	"	"	1	1
5	Mendoet.	Omvattende het onderdistrict Mendoet (residentie Kadoe) en aangrenzende plaatsen .	82	"	82	13	"	49	62	"	14	"	"	"	"	"	1	1
6	Tandjong Sakti. *s)*	Omvattende de afdeeling Manna en Pasoemah Oeloe Manna (residentie Benkoelen). . .	340	"	340	6	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"	"	"
7	Nanga Sedjiram. *t)*	Omvattende de afdeeling Sintang (residentie Westerafdeeling van Borneo) . . .	56	"	56	4	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"
8	Langgoer op Klein-Key. *q)*	Omvattende het eiland Groot-Key de verdere Key-eilanden en de westelijk gelegen Key-Tenimber-, Tiandoe-en Koer-eilanden (residentie Amboina)	743	"	743	"	69	41	110	32	29	"	"	"	1	"	1	2
9	Bomphia. *u)*	Omvattende Oost-Ceram (residentie Amboina)	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
10	Djeniloe.	Omvattende de landschappen der onderafdeeling Beloe (residentie Timor en onderhoorigheden)	1871	1	1872	84	9	78	171	42	14	"	"	"	1	"	1	2
11	Kapaur (zuidwestkust van Nieuw-Guinea) *u)*	. . . .	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
12	Singaradja. *v)*	Hoofdplaats Singaradja der residentie Bali en Lombok . .	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
	Totaal Roomsch-katholieke inlanders en met hen gelijkgestelden in de statiën bedoeld sub. 2°.		25 276	1	25 277	948	95	414	1457	516	195	"	1	2	6	*r)* 4	4	17
	Id. id. in de statiën bedoeld sub 1°. . . .		230	54	744													
	Totaal Roomsch-katholieke Europeanen en met hen gelijkgestelden in de statiën bedoeld sub 1°.		. . .	. . .	24 131	651	581	133	1365	527	141	1	7	10	4	8	"	30
	Id. id. in de statiën bedoeld sub 2°. . .		. . .	. . .	110	†	†	†	†	†	†							
	Totaal-generaal . . .		. . .	. . .	50 262							1	8	12	10	*w)* 12	4	47

q) Op het eiland Flores zijn 3 scholen, elk met een inlandschen in de inrichting gevormden onderwijzer. Van deze scholen staat één onder leiding van een der geestelijken, één onder leiding der zusters Franciscanessen en één onder die der zusters van Liefde van Tilburg.
Voorts zijn nog scholen gevestigd op Timor, de Key-eilanden en in de Minahassa, welke laatste onder leiding staan der missionarissen.

r) Eén dezer hulppriesters is erkend als tijdelijk bezoldigd geestelijke van den 2den rang, in verband met de afwezigheid wegens verlof van een geestelijke van dien rang.

s) De missie te Tandjong Sakti wordt kerkelijk bezocht door den te Padang gevestigden geestelijke.

t) Voorloopig vacant; werd in 1900 éénmaal in dienstreis bezocht.

u) De zendingsposten Bomphia en Kapaur zijn wegens gebrek aan missionarissen verlaten. Cijfers zijn niet verstrekt; uit dien hoofde zijn de verschillende kolommen met een † ingevuld.

v) Van de indertijd door de Indische Regeering verleende vergunning tot voorbereiding van eene missie op Bali was bij het einde van 1900 nog geen gebruik gemaakt.

w) Twee dezer hulppriesters zijn erkend als tijdelijk bezoldigde geestelijken van den 2den rang, in verband met de afwezigheid wegens verlof van twee geestelijken van dien rang (zie de noten *e* en *r*).

C. GEREFORMEERDE KERKEN. [1])

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1900.	Verdeeling der in de volgende kolommen opgegeven cijfers naar den landaard der personen.	Aantal lidmaten op ult. 1900.	Aantal tot het H. Avondmaal toegelaten lidmaten op ult. 1900.	Aantal lidmaten in 1900 voor het eerst tot het H. Avondmaal toegelaten.	Aantal gedoopten gedurende 1900. Kinderen in echt geboren.	Aantal gedoopten gedurende 1900. Kinderen buiten echt geboren.	Aantal gedoopten gedurende 1900. Volwassenen.	Aantal in 1900 ingezegende huwelijken.	Aantal catechisanten gedurende 1900.
Batavia	1	Europ.	431	220	4	26	"	"	1	74
		Inl.	79	47	5	6	"	3	"	15
		Vr. oost.	26	13	3	10	"	3	"	9
Soerabaija	[2]) 1	Europ.	84	45	3	1		3	"	5
		Inl.	9	8	"	"	"	"	"	"
		Vr. oost.	1	1	"	"	"	"	"	"

[1]) Andere kerkelijke vereenigingen zijn de „Britsch Protestantsche gemeente" te Batavia en de „Armenische gemeente op Java". De eerste telde op ult. 1900 9 lidmaten, de laatst aan welke één geestelijke (te Batavia) is verbonden, telde op gemeld tijdstip 41 lidmaten. Het aantal door dien geestelijke in 1900 gedoopte kinderen bedroeg 4; dat zijner catechisanten 6.

[2]) Deze predikant kwam in December 1900 op zijne standplaats aan.

(5. 19.)

BIJLAGE R.

(Zie hoofdst. K, afd. IV, van het verslag.)

OPGAVEN, voor zooveel ontvangen, betreffende de in Nederlandsch-Indië bestaande WEESHUIZEN en ANDERE INSTELLINGEN of VEREENIGINGEN VAN LIEFDADIGHEID, zoomede UITKEERINGSFONDSEN en SPAARBANKEN, meerendeels over 1900.

1°. Weeshuizen en gestichten tot verzorging van oude lieden, gebrekkigen, enz.

GESTICHTEN of VEREENIGINGEN.	Aantal verpleegden bij het einde van:		VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	1899.	1900.	
Parapattan-weezengesticht te Batavia.	69 (38 jongens en 31 meisjes).	73 (43 jongens en 30 meisjes).	Van de op ult. 1899 verpleegde 38 jongens, verlieten er in 1900 2 het gesticht (1 ging in 's lands dienst en 1 kreeg eene particuliere betrekking te Batavia); van de 31 meisjes, die op ult. 1899 tot het gesticht behoorden, vertrokken er 3 om in betrekking te gaan, 1 keerde naar hare familie terug en 1 trad in het huwelijk. Daarentegen werden in den loop van 1900 7 jongens en 4 meisjes in het gesticht opgenomen. De gezondheidstoestand liet niets te wenschen over. De ontvangsten bedroegen: aan interesten, onderstanden en andere voordeelen f 6001, aan contributiën, donatiën en legaten f 6353 en aan gouvernementssubsidie f 6000, in het geheel derhalve aan ontvangsten f 18 354. De uitgaven bedroegen f 17 241, zoodat het boekjaar sloot met een voordeelig saldo van f 1113.
Protestantsch Diaconie wees- en armenhuis te Weltevreden (Batavia),	37 (2 vrouwen, 21 jongens en 14 meisjes).	36 (2 vrouwen, 19 jongens en 15 meisjes).	De kosten van deze inrichting bedroegen over 1900 f 9284, tegen f 8166 over 1899. In 1900 verlieten het gesticht 1 vrouw, 4 jongens en 3 meisjes. Opgenomen werden 1 vrouw, 2 jongens en 4 meisjes. Het sedert Juni 1899 door den verpleegden geoccupeerde tijdelijk gebouw te Weltevreden werd in den loop van 1900 verwisseld voor een daartoe aangekocht perceel aan het Koningsplein.
Djattigesticht te Batavia (voor hulpbehoevende en verwaarloosde kinderen).	67 (17 jongens en 50 meisjes).	56 (10 jongens en 46 meisjes).	In 1900 verlieten 11 jongens en 8 meisjes het gesticht. De jongens gingen voor een deel naar de jongens-weezeninrichting te Soerabaja en voor een ander deel naar het Protestantsche weeshuis te Samarang, ter opleiding tot militaire pupil; van de meisjes gingen er 5 in betrekking, 2 werden op verzoek van de familie ontslagen en 1 trad in het huwelijk. Opgenomen werden 4 jongens en 4 meisjes, onder welke laatsten er 2 waren die uit eene betrekking in het gesticht terugkeerden.
Vincentius-gesticht voor verlaten kinderen (meisjes) te Weltevreden (Batavia).	72	73	Geen bijzonderheden gemeld.
St. Jozef-gesticht voor verlaten kinderen (jongens) te Weltevreden.	35	40	Als voren.
Oudevrouwenhuis te Weltevreden.	12	10	Id.
Jongens-weeshuis van het Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo te Buitenzorg. *a*)	*b*) 87	*b*) 134	Van de 134 verpleegden (28 militaire pupillen, 59 weezen en 47 kinderen van ouders van wie eene geringe geldelijke bijdrage werd ontvangen) bezochten er 124 de openbare lagere school, terwijl zij bovendien van drie onderwijzers 's avonds nog extra-lessen ontvingen. Gedurende 1900 werden 19 verpleegden uit de sterkte afgeschreven (16 — onder wie 2 die het kleinambtenaarsexamen hadden afgelegd — keerden naar hunne familie terug, 1 ging naar de Bataviasche ambachtsschool, 1 kreeg eene betrekking en 1 overleed). De gezondheidstoestand der verpleegden liet weinig te wenschen over. De ontvangsten der inrichting met inbegrip van de gouvernements-

a) Over den in 1900 aangevangen verzorging in dit gesticht, in het Protestantsche weeshuis te Samarang en in de Jongens-weezeninrichting te Soerabaja van een deel der militaire pupillen zie blz. 50 van het verslag van 1900.

b) Deze opgaaf betreft niet de sterkte bij het einde van het opgegeven jaar, maar het totaal der in de verplegingslijsten gedurende elk der beide jaren ingeschreven geweest zijnde verpleegden.

GESTICHTEN of VEREENIGINGEN.	Aantal verpleegden bij het einde van:		VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	1899.	1900.	
			subsidie ad f 3000, bedroegen f 28 948, en de uitgaven f 33 920, tegen respectievelijk f 21 782 en f 23 446 in 1899.
Bedelaarsgesticht te Tagal.	24 (8 mannen, 11 vrouwen en 5 kinderen). *c*)	29 (12 mannen, 12 vrouwen en 5 kinderen).	In deze, onder toezicht van den regent van Tagal staande inrichting, worden aan lepra en andere afzichtelijke ziekten lijdende personen opgenomen. De kosten (in 1900 f 895) worden bestreden uit de fondsen van de moskee te Tagal. De civiele geneesheer aldaar verstrekt, zoo noodig, eenige medicijnen.
Protestantsch weeshuis te Samarang. *a*)	185 (99 jongens en 86 meisjes). *c*)	200 (103 jongens en 97 meisjes).	In 1900 werden de nieuwe gebouwen aan den Bodjongschen weg in gebruik genomen. Uit de sterkte werden in dat jaar afgevoerd 13 jongens (10 wegens het bereiken van den 18-jarigen leeftijd en 3 die naar hunne familie terugkeerden) zoomede 4 meisjes (1 bereikte den maximum-leeftijd, 1 keerde naar hare familie terug, 1 ging in betrekking en 1 overleed). Opgenomen werden 17 jongens — waaronder 10 militaire pupillen — en 15 meisjes. De gezondheidstoestand was vrij bevredigend. De meeste ziektegevallen werden veroorzaakt door malaria. De ontvangsten der inrichting over 1900 bedroegen, met inbegrip van de gouvernementssubsidie van f 38 780, f 48 550, en de uitgaven f 62 395, tegen respectievelijk f 80 536 en f 59 395 over 1899.
Roomsch-katholiek weeshuis te Samarang.	315 (113 jongens en 202 meisjes).	308 (99 jongens en 209 meisjes).	Het aantal van gouvernementswege ter verpleging aangewezen weezen bleef 220 bedragen (70 jongens en 150 meisjes), daar de opengevallen plaatsen van 21 jongens en 27 meisjes weder werden aangevuld. Voor rekening der inrichting, dan wel voor die van particulieren, kwamen op ult. 1900 29 jongens en 59 meisjes. De ontvangsten, met inbegrip van de gouvernementssubsidie van f 45 140 bedroegen f 51 413, en de uitgaven f 49 922, zoodat f 1491 overbleef, welk bedrag werd aangewend ter gedeeltelijke dekking van het nadeelig saldo over 1899, groot f 2808.
Proveniers- of oudemannenhuis te Samarang.	54	68	Deze inrichting is bestemd tot huisvesting van gegageerde militairen, schepelingen en anderen, die door lichaamsgebreken of hoogen ouderdom, belet worden den lande langer te dienen en tevens geen middelen bezitten om genoegzaam in hun onderhoud te voorzien. Inlandsche niet-Christenen zijn uitgesloten. De toegelatenen moeten hoofdzakelijk van hun gagement of pensioen leven, doch krijgen van landswege bovendien beddegoed, kleederen en rantsoenen. Op ult. 1900 waren opgenomen 25 Europeanen (11 Nederlanders, 7 Belgen, 1 Franschman, 2 Zwitsers en 4 Duitschers), 11 kleurlingen, 26 Amboineezen, 1 Timorees en 5 Afrikanen. In den loop van 1900 werden 21 verpleegden uit de sterkte afgevoerd (16 wegens vertrek en 5 wegens overlijden), terwijl er 35 nieuwe werden toegelaten.
Bedelaarsgesticht te Patjerongan (Samarang).	138	*d*) †	In 1900 bedroegen de ontvangsten f 6953 en de uitgaven f 9793, zoodat f 2840 moet worden gesuppleerd. De kosten van dit gesticht werden, ingevolge het bepaalde bij gouv. besluit van 6 Juni 1865 n°. 28, hoofdzakelijk bestreden uit liefdegiften, terwijl het tekortkomende in de eerste plaats wordt aangevuld uit de fondsen van het Chineesche hospitaal te Samarang, na kwijting van de uitgaven voor het hospitaal. Hetgeen dan nog mocht ontbreken wordt bijgepast uit de fondsen van het Chineesche hospitaal te Batavia.
Verzorgingsgesticht te Soerakarta.	64 (33 jongens en 31 meisjes).	60 (34 jongens en 26 meisjes).	Dit gesticht, opgericht door de Vrijmetselaarsloge te Soerakarta, heeft ten doel de huisvesting en verzorging tegen matige vergoeding van op de verschillende landbouwondernemingen in het gewest thuis behoorende Europeesche kinderen, ten einde deze in de gelegenheid te stellen de ter hoofdplaats bestaande openbare lagere scholen te bezoeken. In den loop van 1900 werden 6 jongens en 6 meisjes uit de sterkte afgevoerd, terwijl 7 jongens en 1 meisje werden opgenomen.
Verzorgingsgesticht te Djokjokarta.	33 (16 jongens en 17 meisjes). *c*)	37 (16 jongens en 21 meisjes).	De ontvangsten van deze inrichting, van gelijken aard als de zooeven vermelde te Soerakarta, bedroegen in 1900 f 6273, en de uitgaven f 6208. De gezondheidstoestand der pupillen liet niets te wenschen over.
Jongens-weezeninrichting te Soerabaja. *a*)	82 (68 internen en 14 externen). *e*)	87 (72 internen en 15 externen). *e*)	Gedurende het op 31 Maart 1900 geëindigde boekjaar werden afgevoerd 5 internen, die aanvankelijk alle onder de voogdij der hoofdcommissie bleven, doch waarvan er later 4 werden afgevoerd wegens het bereiken van den 23-jarigen leeftijd. Opgenomen werden 9 nieuwe internen onder wie 3 militaire pupillen. De twee pupillen, die nog bij de landbouwkolonie te Poespo werkzaam waren, werden op hun verzoek weder in de inrichting opgenomen. De proef om te Poespo een débouché voor de pupillen te vinden is derhalve niet geslaagd, zoodat die landbouwkolonie alleen als gezondheidsoord voor zwakke en ziekelijke jongens hare waarde voor de inrichting blijft behouden. De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig. Gedurende 1899/1900 viel aan rente te innen f 5610, aan contributiën en giften werd ontvangen f 5747, terwijl de overige ontvangsten, met inbegrip van de gouvernementssubsidie van f 6000 en van f 50 000, van landswege toegestaan ten behoeve van bij- en verbouwingen aan het gesticht, f 64 104 beliepen. In het geheel werd dus ontvangen f 75 461, waartegenover eene uitgaaf stond van f 74 268. Voor verdere bijzonderheden zij verwezen naar het verslag der hoofdcommissie, gedrukt als extra-bijvoegsel der Jav. Cour. van 9 November 1900.

c) Verbeterde opgaaf.

d) Waar een † is ingevuld ontbreken de opgaven.

e) Sterkte op 31 Maart van elk der opgegeven jaren.

GESTICHTEN of VEREENIGINGEN.	Aantal verpleegden bij het einde van: 1899.	1900.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
Protestantsch weeshuis te Soerabaija.	35	38	In den loop van 1900 verlieten 2 weezen het gesticht en werden er 5 opgenomen. De ontvangsten bedroegen f 8016, en de uitgaven f 9045.
Roomsch-katholiek weeshuis te Soerabaija.	46 (36 meisjes en 10 jongens).	48 (37 meisjes en 11 jongens).	Onder het hiernevens opgegeven aantal pupillen waren op ult. 1899 6 en op ult. 1900 7 meisjes begrepen, die buiten het gesticht werden verpleegd. De inkomsten over 1900 bedroegen f 7002 en de uitgaven f 6840.
Bedelaarsgesticht te Semaroeng (Soerabaija).	Niet opgegeven.	28	Het gemiddeld aantal verpleegden gedurende 1900 bedroeg 31 à 32 (op 1 Chinees na allen inlanders). De uitgaven worden grootendeels bestreden uit de fondsen van het Chineesche hospitaal. Aan liefdegiften werd ontvangen f 683.
Gestichten der Vereeniging tot bevordering van Christelijk leven en onderling hulpbetoon te Magelang (Kadoe).	140 (89 jongens en 51 meisjes).	221	Het tot dusver door het Gouvernement in bruikleen afgestaan gebouw, waarin de opvoedingsinrichting van de Vereeniging is gevestigd, ging in 1900 door koop aan de Vereeniging in eigendom over. De op het gebouw van het opvoedingsgesticht voor meisjes „Bethanië" te Soekaboemi in den vorm eener hypotheek rustende schuld van f 2500 werd afgelost. In het afgeloopen jaar werd een aanvang gemaakt met de stichting van eene landbouwkolonie op het erfpachtsperceel Gambang Waloh (afd. Temanggoeng van de residentie Kadoe). Twintig jongens wier physiek, karakter of aanleg hen voor den militairen dienst ongeschikt maakten en wier opleiding derhalve in eene andere richting moet worden gestuurd zijn aldaar werkzaam gesteld. Na de vestiging der landbouwkolonie bleven er in de hoofdinrichting te Magelang nog 175 kinderen over, waaronder een groot aantal van beneden zes jaar. De uitgaven der inrichtingen worden bestreden uit giften, contributie's en eene gouvernementssubsidie van f 6000 's jaars. Inclusief deze subsidie bedroegen de inkomsten in 1900 f 25 026 en de uitgaven evenveel. Zie overigens blz. 3 van bijlage R van het vorig verslag en het als bijvoegsel der Jav. Cour. van 31 Mei 1901 gedrukte jaarverslag der Vereeniging over 1900.
Immigranten-asyl te Medan (Sumatra's Oostkust).	. . . in het gewone asyl en 100 in het lepra-asyl.	. . . in het gewone asyl en 90 in het lepra-asyl.	In deze, onder toezicht van het gewestelijk bestuur staande particuliere inrichting, voor welker vestiging en instandhouding indertijd een belangrijk fonds is bijeengebracht door belanghebbenden bij de tabaksondernemingen in de residentie Oostkust van Sumatra, wordt gezorgd voor afgeleefden, gebrekkigen en aan krankzinnigheid of lepra lijdende gewezen werklieden dier ondernemingen (Chineezen en anderen), zoomede voor zoodanige zieke immigranten, die geen middel hebben om zich elders te doen verplegen. Van de in het voor lepra-lijders bestemde asyl bij het einde van 1899 aanwezige 100 lijders overleden er in 1900 28, terwijl 13 het gesticht verlieten. Opgenomen werden 31 lijders. Omtrent de mutatiën in het gewone asyl werden geene opgaven ontvangen.
Roomsch-katholieke opvoedingsgestichten voor kinderen van inlanders in de Minahassa (Menado), te Longgoer op Klein-Key (Amboina), zoomede in de residentie Timor: te Djeniloe en Fialarang op Timor en te Larantoeka, Lela en Kotting op Flores.	1714 (966 jongens en 748 meisjes)	1753 (1006 jongens en 747 meisjes).	Deze voor inlanders bestemde opvoedingsgestichten, waarvan de kosten geheel door de Roomsch-katholieke missie worden gedragen, hebben, met uitzondering van die in de Minahassa, uitsluitend internen. De kinderen krijgen gewoon lager onderwijs, terwijl aan de oudere jongens eenig ambacht wordt geleerd. Te Larantoeka, Lela en in de Minahassa vindt men behalve jongensscholen, ook meisjesscholen, waar ook onderricht wordt gegeven in nuttige vrouwelijke handwerken.
Vereeniging tot weezenverpleging in het huisgezin te Padang.	8	8	Deze vereeniging, welke zich het lot aantrekt van onverzorgde weezen, zonder onderscheid van geloofsbelijdenis, bekostigde in 1900 de verpleging en opvoeding bij anderen van 7 pupillen, terwijl 1 pupil ergens kosteloos was in huis genomen.

2°. Kerkelijke armbesturen.

DIACONIEËN.	Kassaldo op ult. 1899.	Ontvangsten in 1900.	Te zamen.	Uitgaven in 1900.	Enkel de uitgaven aan bedeelingen bedroegen:
a. Protestantsche armbesturen.					
Diakenen der Evangel. gemeente te Batavia . *f*)	f 1 445	f 8 360	f 9 805	f 16 185	f 5152
Bandong (predikant te)	481	445	926	529	197
Diaconie-fonds te Pekalongan	156	318	474	327	289
Diaconie-fonds te Samarang . . . . *g*)	54 888	5 188	60 076	5 770	†
Diaconie-fonds te Salatiga	590	331	921	116	116

f) Het kapitaal dezer diaconie bedroeg f 58 795.

g) Met inbegrip van het kapitaal.

DIACONIEËN.		Kassaldo op ult. 1899.	Ontvangsten in 1900.	Te zamen.	Uitgaven in 1900.	Enkel de uitgaven aan bedeelingen bedroegen:
Diaconiefonds te	Soerabaija	h) †	f 7 047	†	f 6 584	†
	Probolinggo	f 209	1 105	f 1 314	1 211	f 1200
	Soerakarta	557	1 150	1 707	1 214	1168
	Sumanap (Madura)	392	267	659	93	93
	Bandjermasin	2 207	808	3 015	956	† (aan 12 personen).
	Makasser	4 447	7 993	12 440	3 293	2068 (aan gemidd. 28 personen per maand).
	Menado	†	†	†	575	† (aan 11 personen).
	Amboina	†	27 070	†	4 416	4416
	Neira (Banda)	†	†	†	†	1776 („ 23 „).
	Ternate	i) †	†	2 975	2 896	774 („ 12 „).
	Koepang (Timor)	1 891	1 270	3 161	1 139	400 („ 9 „).
	Babauw (id.)	721	466	1 187	309	114 („ 3 „).

b. Roomsch-katholieke armbesturen.

	Kassaldo op ult. 1899.	Ontvangsten in 1900.	Te zamen.	Uitgaven in 1900.	Enkel de uitgaven aan bedeelingen bedroegen:
Bandong	†	†	†	†	
Salatiga	f 579	f 180	f 759	†	f 247 (aan 17 personen).
Soerabaija	— 25	2 143	2 118	f 2 045	† (aan gemidd. 55 personen per maand).
Koeta Radja (Atjeh)	„	200	200	200	200
Larantoeka (Flores)	„	45	45	45	

3°. Commissiën tot ondersteuning van behoeftige Christenen. k)

Ressorten der van regeeringswege ingestelde commissiën tot ondersteuning van behoeftige Christenen.	Aantal bedeelden in 1900.	Bedrag in 1900 uitgekeerd.	Saldo waarover de commissiën op ult. 1900 nog te beschikken hadden.
Ressort der commissie te Batavia	179	f 7 615	f 43 308
„ „ „ „ Samarang	1025	5 017	870
„ „ „ „ Soerabaija	62	7 530	31 186
„ „ „ „ Padang	45	3 422	19 802
Totalen		f 23 584	f 95 166
Over 1899 waren de totalen		25 143	113 842

4°. Studie- en schoolkleerenfondsen.

Waar gevestigd.	Kassaldo op ult. 1899.	Ontvangsten in 1900.	Te zamen.	Uitgaven in 1900.	Verdere bijzonderheden.
a. Studiefondsen.					
Studiefonds voor onbemiddelde leerlingen van goeden aanleg, te Batavia.	f 3 083	f 1 707	f 4 790	f 677	Dit fonds heeft ten doel om te voorkomen dat begaafde jonge menschen door ongunstige financieele omstandigheden verhinderd worden van het middelbaar onderwijs gebruik te maken. De nevensstaande opgaven loopen over het op ult. September 1900 afgesloten boekjaar, bij het einde waarvan het aantal gebenificieerden 5 bedroeg.
Studiefonds „Midden-Java", te Samarang.	568	2 039	2 607	f 2 048	Dit fonds, van gelijken aard als het voorgaande, telde op ult. 1900 135 contribuanten. Gedurende 1900 werden uit het fonds ondersteund 17 jongelieden. Van de gebenificieerden slaagden 2 in het eindexamen der hoogere burgerschool Van 3 anderen werd de toelage ingetrokken.

h) Het kapitaal dezer diaconie bedroeg f 25 694.

i) Als voren f 11 630.

k) De fondsen, waarover de bedoelde commissiën te beschikken hebben, worden gevonden uit de heffingen van 1 per mille bij openbare verkoopingen, openbare verhuringen en loterijen, zoomede uit de armengiften, door ambtenaren van den burgerlijken stand bij huwelijken gecollecteerd.

b. Schoolkleerenfondsen. *l*)

Waar gevestigd.	Kassaldo op ult. 1899.	Ontvangsten in 1900.	Te zamen.	Uitgaven in 1900.	Verdere bijzonderheden.
Batavia	"	f 1 342	f 1 342	f 1 313	Aan behoeftige leerlingen van de openbare lagere scholen te Batavia en te Meester-Cornelis werden ook in 1900 kleeding en schoeisel verstrekt.
Pekalongan	"	359	359	190	Dit fonds maakt een onderdeel uit van het armenfonds.
Salatiga (Samarang)	f 164	1 380	1 544	511	In 1900 werd aan 75 kinderen kleeding en aan 55 kinderen schoeisel verstrekt.
Oengaran (Samarang)	†	†	†	†	Gedurende 1900 werd aan 33 kinderen kleeding verstrekt.
Soerabaija	204	1 615	1 819	1 178	
Djokjokarta	242	1 171	1 413	1 352	Aan behoeftige kinderen van de openbare lagere scholen werden in 1900 43½ dozijn kinderpakken en 184 paar schoenen verstrekt.
Soerakarta	437	710	1 147	646	Aan 115 jongens en 62 meisjes werd kleeding verstrekt, terwijl 151 jongens en 34 meisjes schoeisel ontvingen.
Probolinggo	484	282	766	266	In 1900 werden 38 kinderen van kleeding en schoeisel voorzien.
Malang (Pasoeroean)	121	503	624	342	Gedurende 1900 werden aan 30 kinderen kleeren, aan 50 kousen en aan 79 schoenen verstrekt.
Tandjong Pinang (Riouw)	12 983	15	12 998	425	Dit fonds is gevormd uit een legaat van de Christengemeente te Tandjong Pinang en draagt den naam van „Schoolfonds Cornet de Groot". De inkomsten van het fonds, welks kapitaal op ult. 1900 f 12 593 bedroeg, werden aangewend voor den aankoop van leermiddelen ten behoeve van minvermogende leerlingen; ook werden er bijdragen uit verleend tot viering van het St. Nicolaas-feest.
Bandjermasin (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo)	336	370	706	429	In 1900 werden aan 56 kinderen kleeren verstrekt.
Makasser (Celebes en onderhoorigheden)	64	600	664	433	Aan 51 jongens en 76 meisjes werd kleeding verstrekt.

5°. Andere liefdadigheidsvereenigingen.

Naam der vereeniging.	Kassaldo op ult. 1899.	Ontvangsten in 1900.	Te zamen.	Uitgaven in 1900.	Verdere bijzonderheden.
Vereeniging tot uitoefening van Christelijke liefdadigheid, te Batavia.	f 809	f 2268	f 3077	f 2622	In 1900 werden 55 personen of gezinnen vast en 41 tijdelijk bedeeld.
Als voren, te Mangga Besar.	153	483	636	305	
Vereeniging „Jacobus" tot ondersteuning van nagelaten betrekkingen van zendelingen, hulppredikers en Christelijke onderwijzers, te Batavia.	†	†	†	†	
Ondersteuningsfonds van het Nederlandsch-Indisch Onderwijzersgenootschap, te Batavia.	171	5211	5382	4808	Dit in 1896 gestichte fonds strekt om zooveel mogelijk hulp te verleenen aan personen (en hunne achterblijvende betrekkingen) die werkzaam zijn bij het onderwijs in Nederlandsch-Indië, voor zoover deze personen hulp noodig hebben en verdienen. In 1900 werd aan 2 onderwijzers een renteloos voorschot verstrekt.
Hulpfonds ter ondersteuning van noodlijdenden door brand, te Batavia.	4129	460	4589	4564	Onder de uitgaven is begrepen een bedrag van f 1500 ter ondersteuning van de noodlijdenden ten gevolge van een in Augustus 1900 in Kampong Ajar plaats gehad hebbenden brand. Het kapitaal van het fonds bedroeg f 22 207.
„Het vrije fonds" (tot ondersteuning van behoeftige Europeanen), te Indramajoe (Cheribon).	998	336	1334	248	Op ult. 1900 was een bedrag van f 1028 rentegevend belegd.
Commissie voor armverzorging, te Pekalongan.	"	359	359	190	Deze, door den predikant voorgezeten commissie ving op 1 Januari 1900 hare werkzaamheden aan.
Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo, te Samarang.	"	4895	4895	4895	
„St. Elisabeth-vereeniging", te Samarang.	"	2614	2614	2614	

l) Van de schoolkleerenfonsen te Samarang, Poerworedjo, Gombong, Magelang en Koeta Radja kwamen over 1900 geene gegevens in.

Naam der vereeniging.	Kassaldo op ult. 1899.	Ontvangsten in 1900.	Te zamen.	Uitgaven in 1900.	Verdere bijzonderheden.
Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo, te Soerabaija.	f 622	f 7002	f 7624	f 6480	De werkkring van het fonds bepaalde zich tot het onderhouden van weezen in het weeshuis en daarbuiten. In het gesticht werden verzorgd 30 meisjes en 11 jongens; daarbuiten 7 meisjes.
„St. Anna-vereeniging", te Soerabaija.	— 480	2234	1754	1403	Het doel der vereeniging is het ondersteunen van weduwen, kinderen en behoeftigen. Onder de inkomsten is begrepen de opbrengst van eene in 1900 gehouden loterij.
Hulpfonds ter Oostkust van Sumatra, gevestigd te Medan.		†	†	†	Gedurende 1900 werd aan 12 behoeftige Europeanen ondersteuning verschaft tot een bedrag van f 546.
Vereeniging „Ambon", te Amboina.	†	†	†	†	Deze in 1900 opgerichte vereeniging stelt zich ten doel aankweeking en beoefening van algemeene menschenliefde.

6°. Hulp- of voorschotbanken.

Hulpbank te:	Ult. 1899.			Gedurende 1900				Ult. 1900.			Verdere bijzonderheden.
				uitgeleend			terug-ontvangen.				
	Saldo diverse debiteuren.	Kapitaal.	Reserve-fonds.	aan het volgend aantal geldopnemers.	in sommen van:	totaal bedrag.		Saldo diverse debiteuren.	Kapitaal.	Reserve-fonds.	
Batavia. . . .	f 35 476	f 30 000	f 8 736	178	f 101 tot f 400	f 47 345	f 44 871	f 37 950	f 30 000	f 8 756	
Buitenzorg . .	14 863	13 500	2 258	63	f 50 t/m f 500	16 035	12 601	18 297	17 500	3 060	
Samarang . . .	71 285	60 000	10 987	121	f 100 tot f 20000	52 159	55 379	68 065	60 000	10 987	
Soerabaija . . .	143 304	30 000	23 250	516	beneden f 200 tot f 3000	179 875	187 059	136 120	30 000	26 121	
Padang. . . .	18 908	20 000	2 000	108	f 50 t/m f 200	19 040	19 853	18 095	20 000	2 000	In 1900 werden ontvangen 131 aanvragen tot een gezamenlijk bedrag van f 23 640. Hiervan werden er 23 tot een totaal bedrag van f 4600 afgewezen. De gekweekte rente beliep f 1354. Aan deelhebbers werd 5 pct. dividend uitgekeerd.
Poerwokerto in Banjoemas . . („Poerwokertosche hulp-, spaar- en landbouwcredietbank").	10 088	11 521	664	177 in 278 leeningen, namelijk: 248 14 9 4 3	 beneden f 100 f 100 à f 199 200 „ 299 300 „ 499 1000 „ 2000	20 345	17 800	12 633	13 897	731	Omtrent de werking der instelling als landbouwcredietbank blijkt alleen dat de padi-rekening, welke op ult. 1899 f 1039 had bedragen, op ult. 1900 f 1055 beliep, en voorts dat in 1900 op kleine schaal (tot een bedrag van f 900) eene proef werd genomen met de verstrekking van geld voor de bewerking der sawahs, waarvoor de inlanders wederkeerig borg blijven. Door aankoopen van door inlanders verpande klapperboomen (zie blz. 7 van bijlage R van 't vorig verslag) werd in 1900 aan 77 personen hulp verleend tot een totaal bedrag van f 1677.
Poerworedjo in Bagelen. . . („Hulp-, spaar- en landbouwcredietbank").	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	Deze bank heeft in 1900 wel met succes gewerkt, doch geniet nog niet die algemeene belangstelling bij de Europeanen die men er van verwacht heeft.
Magelang in Kadoe . . . („Spaar- tevens uitkeeringsfonds Tjelongan monosoeko").	110	3024	„	†	†	†	†	†	†	†	Dit fonds heeft ten doel de inlandsche ambtenaren in de residentie Kadoe in de gelegenheid te stellen van hun inkomen een deel af te zonderen, ten einde in geval van nood uitkeering te kunnen erlangen van de bespaarde gelden.
Menado. . . . („Menadosche hulpbank").	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	Zie bijlage R van het vorig verslag

7°. Instellingen van voorzorg bij overlijden.

Naam der instelling.		Ledental op ult. 1900	Kapitaal op ult. 1899.	Ontvangsten in 1900.	Uitgaven in 1900.	Kapitaal op ult. 1900.	Verdere bijzonderheden.
Onderwijzersvereeniging „Onderling hulpbetoon", te Batavia.		232	f 231 808	f 20 314	f 14 065	f 238 057	
Uitkeerings- tevens weduwen- en weezenfonds voor Europeesche burgerlijke landsdienaren in Nederlandsch-Indië „Help u zelf", te Batavia.	Uitkeeringsfonds.	329	208 746	31 662	15 891	224 517	
	Pensioenfonds.	69 (deelgerechtigden).	32 119	3 947	1 164	34 902	Het pensioenfonds is gevormd uit de netto opbrengst van eene in 1886 gehouden geldloterij en de met de „Hulpbank" behaalde netto winsten. Deelgerechtigd zijn de leden van het „Uitkeeringsfonds", die daaraan langer dan 3 jaar hebben bijgedragen.
	Hulpbank.	. . . . .	46 457	†	†	†	De „Hulpbank" heeft ten doel, om aan deelgerechtigden van het weduwen- en weezenfonds een eenigszins hooger pensioen te verzekeren dan hun uit dit laatste kan worden toegelegd.
Vereeniging „Voorzorg" te Soerabaija van Europeesche ambtenaren en beambten bij de staatsspoorwegen op Java en Sumatra.		349	106 864	21 719	9 391	119 192	Van de 331 leden die de vereeniging op ult. 1899 telde, werden er in 1900 5 afgeschreven (wegens overlijden), terwijl 23 nieuwe leden werden aangenomen. Van de 349 leden op ult. 1900 waren er 195 voor eene uitkeering van f 2000, 87 voor eene uitkeering van f 1000 en 67 voor eene uitkeering van f 500. Het totaal bedrag der uitkeeringen beliep f 7000, terwijl aan beheerkosten f 2391 werd uitgegeven.
Onderling ondersteuningsfonds, te Samarang.		1674	115 824 c)	107 449	68 930	154 343	Het aantal leden vermeerderde in 1900 met 23.
Uitkeeringsfonds der vrijmetselaars-vereeniging „La constante et fidèle", te Samarang.		302	279 430	†	†	277 266	Het ledental vermeerderde in 1900 met 66. Het aantal der uitbetaalde pensioenen bedroeg 42.
Hulpfonds voor gepensionneerde mindere militairen bij ziekte en overlijden, te Magelang (Kadoe).		†	†	†	†	†	

8°. Begrafenisfondsen.

NAAM VAN HET FONDS	Ledental op ult. 1900.	Kapitaal op ult. 1899.	Bijdragen en verdere inkomsten gedurende 1900.	Uitgaven in 1900.	Kapitaal op ult. 1900.
Kwitangsch begrafenisfonds te Batavia	815	f 43 201	f 11 813	f 8 645	f 40 368
Begrafenisfonds „Kampong Bandan" te Batavia	240	18 175	4 378	3 603	18 950
Begrafenisfonds „Hoffmans-stichting" te Batavia	329	16 319	5 317	3 535	18 100
Begrafenisfonds „Onderling hulpbetoon" te Batavia	374	11 030	5 035	3 344	12 721
Christenbegrafenisfonds „De Eendracht" te Buitenzorg	198	15 132	2 785	2 502	15 415
Begrafenisfonds „Onderling hulpbetoon" te Samarang	464	29 495	7 700	6 093	31 102
Algemeen begrafenisfonds te Soerabaija	875	m) 23 041	6 494	4 532	m) 25 003
Begrafenisfonds te Madioen n)	†	415	†	†	†
Begrafenisfonds te Ngawi (Madioen)	†	132	†	†	†
Begrafenisfonds Sumatra's Westkust te Padang	130	3 804	1 453	608	4 649
Begrafenisfonds te Tandjong Pinang (Riouw)	†	529	139	70	598
Begrafenisfonds te Makasser (Celebes)	60	3 989	867	362	4 494
Begrafenisfonds te Koepang (Timor)	†	45	107	80	72

9°. Particuliere spaarbanken.

a. Opgaven betreffende de vijf voornaamste spaarbanken.

1°. *Aan de inleggers behoorende kapitalen, benevens reservefondsen.*

	Batavia.	Samarang.	Soerabaija.	Padang.	Makasser.	Te zamen.
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 1 Jan. 1900	f 1 549 600	c) f 3 500 029	f 3 734 626	f 871 979	f 538 154	f 10 194 388
Gedurende 1900 ingebracht	482 479	685 597	1 103 521	262 408	182 770	2 716 775
Te zamen	f 2 032 079	f 4 185 626	f 4 838 147	f 1 134 387	f 720 924	f 12 911 163
Gedurende 1900 teruggenomen	498 592	3 180 210	1 338 234	361 380	141 899	5 520 315
Blijft ingelegd	f 1 533 487	f 1 005 416	f 3 499 913	f 773 007	f 579 025	f 7 390 848
Bijgeschreven wegens dividend en rente voor de inleggers over 1900	45 662	14 000	116 539	27 938	19 751	223 890
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 31 December 1900	f 1 579 149	f 1 019 416	f 3 616 452	f 800 945	f 598 776	f 7 614 738
Reservefonds op 31 December 1900	f 75 881	f 400 000	f 126 209	f 67 741	f 55 946	f 725 777
„ „ „ „ 1899	84 534	400 000	135 337	c) 67 161	51 001	c) 738 033

m) Deze opgaven betreffen de medio Juli afgesloten boekjaren 1898/99 en 1899/1900.

n) Dit fonds werkt niet als eigenlijk begrafenisfonds. Het vindt namelijk zijne inkomsten uit den verkoop van graven op het Europeesch kerkhof te Madioen en het verleenen van vergunning voor het oprichten van gedenkteekenen aldaar. Uit de hierdoor verkregen baten worden de kosten bestreden der begrafenis van onvermogende Europeanen.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage R.]

2°. *Aantal inleggers, gesplitst naar hun landaard.*

Spaarbank te:	Aantal inleggers op ult. 1899. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Aantal inleggers op ult. 1900. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Naar gelang van den landaard der inleggers beliep hun tegoed op ult. 1900 (buiten de bijgeschreven rente over dat jaar): Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.
Batavia	3 514	96	109	3 719	3 366	7[illegible]	117	3 562	f 1 478 901	f 22 277	f 32 309	f 1 533 487
Samarang	4 661	123	71	4 855	2 318	83	37	2 438	979 545	20 840	5 030	1 005 415
Soerabaija	4 005	72	60	o) 4 137	4 009	70	57	o) 4 136	3 201 031	34 535	15 827	p) 3 251 393
Padang	q) 822	111	27	960	864	85	23	972	†	†	†	†
Makasser	495	21	132	648	519	15	161	695	†	†	†	†
Totalen	13 497	423	399	14 319	11 076	332	395	11 803	†	†	†	†

o) Ongerekend 92 nuttige en liefdadige instellingen.

p) Ongerekend f 251 331 uitmakende het tegoed der in de voorgaande noot bedoelde inleggers.

q) Hieronder ook begrepen inlandsche militairen.

3°. *Aantal inleggers, gerangschikt naar het bedrag van hun inleg.*

Spaarbank te:	Aantal inleggers op ult. 1900 met een tegoed van: minder dan f 100.	f 100 tot f 500.	f 500 tot f 1000.	f 1000 tot f 1500.	f 1500 tot f 2000.	f 2000 en meer.	Totaal.
Batavia	1528	1020	444	243	144	183	3562
Samarang	925	830	417	216	29	21	2438
Soerabaija	1142	948	521	496	1000	119	4226
Padang	328	229	113	96	74	132	972
Makasser	212	170	76	50	73	114	695

b. Opgaven betreffende de kleinere spaarbanken.

1°. *Aan de inleggers behoorende kapitalen, benevens reservefondsen.*

	Algemeene spaar- en depositobank te Batavia. r)	Spaar- en hulpbank van het personeel der Algemeene Secretarie te Buitenzorg (Batavia).	Spaar- en hulpbank „S. S." ten behoeve van de Europeesche ambtenaren en beambten van den dienst der staatsspoorwegen in Ned.-Indië te Bandong (Preanger Regentschappen).	Afdeeling „Spaarbank" van de Incasso-, spaar- en hulpbank te Soerabaija.	Spaarbank voor inlanders te Modjowarno (Soerabaija).	Spaarbank voor inlanders te Kendalpaijak (Pasoeroean).	Spaar- tevens beleenbank „Reksowibowo" te Patjitan (Madioen).	Spaarbank Minahassa (Menado).	Ambonsche spaarbank.
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 1 Januari 1900	f 325 437	f 3 14	f 3 520	f 588 135	f 34 316	f 701	c) f 12 065	f 73 468	f 37 909
Gedurende 1900 ingebracht	360 791	3 310	1 672	†	7 081	†	4 050	54 783	†
Te zamen	f 686 228	f 7 224	f 5 192	†	f 41 397	†	f 16 115	f 128 251	†
Gedurende 1900 teruggenomen	332 677	2 738	2 055	†	4 584	†	5 485	25 682	†
Blijft ingelegd	f 353 551	f 4 486	f 3 137	†	f 36 813	†	f 10 630	f 102 569	†
Bijgeschreven wegens dividend en rente voor de inleggers over 1900	9 045	168	155	†	943	†	f 812	2 958	†
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 31 December 1900	f 362 596	f 4 654	f 3 292	†	f 37 756	†	f 11 442	f 105 527	f 65 194
Reservefonds op 31 December 1900	f 15 124	f 722	f 129	„	f 503	†	†	f 1 949	†
„ „ 31 „ 1899	10 375	672	168	„	433	†	†	1 159	†

r) De opgaven (die niet over het kalenderjaar 1900, maar over het op ult. Juni 1900 geëindigde 5de boekjaar loopen) betreffen alleen de spaarbank; omtrent de deposito-rekening der bank, bestemd tot opneming van sommen grooter dan f 1000, zijn geen opgaven ontvangen.

2°. *Aantal inleggers, gesplitst naar hun landaard.*

NAAM DER SPAARBANK.	Aantal inleggers op								Naar gelang van den landaard der inleggers beliep hun tegoed op ult. 1900 (buiten de bijgeschreven rente over dat jaar:			
	ult. 1899.				ult. 1900.							
	Europeanen	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal	Europeanen	Inlanders.	Vreemde oosterlingen	Totaal	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.
Algemeene spaar- en depositobank te Batavia *s*)	995	9	28	1032	1077	18	38	1133	f 354 355	f 3 548	f 4 693	f 362 596
Spaar- en hulpbank van het personeel der Algemeene Secretarie te Buitenzorg (Batavia)	57	„	„	57	37	„	„	37	3 775	„	„	3 775
Spaar- en hulpbank „SS”	74	„	„	74	76	„	„	76	2 980	„	„	2 980
Spaar- tevens beleenbank „Reksowibowo” te Patjitan (Madioen)	5	74	„	79	5	70	„	75	1 450	9 180	„	10 630
Ambonsche spaarbank	65	237	7	309	72	263	5	340	†	†	†	†

3°. *Aantal inleggers, gerangschikt naar het bedrag van hun inleg.*

NAAM DER SPAARBANK.	Aantal inleggers op ult. 1900 met een tegoed van:						Totaal.
	minder dan f 100.	f 100 tot f 500.	f 500 tot f 1000.	f 1000 tot f 1500.	f 1500 tot f 2000.	f 2000 en meer	
Algemeene spaar- en depositobank te Batavia	436	443	176	„	78	„	1133
Spaar- en hulpbank van het personeel der Algemeene Secretarie te Buitenzorg (Batavia)	26	9	2	„	„	„	37
Spaar- en hulpbank „SS”	71	5	„	„	„	„	76
Spaar- tevens beleenbank „Reksowibowo” te Patjitan (Madioen)	57	10	6	1	1	„	75

s) De opgaven betreffen niet het kalenderjaar, maar het op ult. Juni geëindigde boekjaar.

(5. 20)

BIJLAGE S.

(Zie hoofdst. K, afd. IV, van het verslag.)

CIRCULAIRE van den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid aan de hoofden van gewestelijk bestuur betreffende het verzamelen van statistische gegevens omtrent den toestand van de lagere klassen der Europeesche maatschappij op Java en Madura.

Batavia, *den 26sten Juni* 1901.

Naar aanleiding van de herhaaldelijk geuite klachten over het toenemend pauperisme in de Europeesche maatschappij hier te lande, wenscht de Gouverneur-Generaal zich op de hoogte te stellen van den toestand dier maatschappij op Java en Madura.

Om tot eene juiste kennis van dien toestand te geraken is het, naar het oordeel van Zijne Excellentie, noodig dat in de eerste plaats eene goede en vertrouwbare statistiek der minder gegoede Europeesche bevolking worde aangelegd, houdende opgave van:

a. de namen van:

ten 1ste gehuwden en weduwnaars of weduwen, alsmede in concubinaat levende personen, kinderen te hunnen laste hebbende en wier vermoedelijk inkomen niet meer dan f 100 's maands bedraagt;

ten 2de gehuwden zonder kinderen, wier vermoedelijk inkomen niet meer dan f 75 's maands bedraagt;

ten 3de zelfstandig wonende ongehuwden en weduwnaars of weduwen, geen kinderen te hunnen laste hebbende en wier vermoedelijk inkomen niet meer dan f 50 's maands bedraagt;

met dien verstande dat zij, wier inkomen slechts *tijdelijk* niet meer dan de evengenoemde sommen bedraagt (bij voorbeeld sommige ambtenaren op wachtgeld of op nonactiviteit) niet worden opgenomen.

b. hun leeftijd.

c. hunne sekse.

d. hunne geboorteplaats.

e. hunne ouders (nationaliteit en maatschappelijke positie).

f. hun gezin en wel:

ten 1ste gehuwd, ongehuwd of in concubinaat levende;

ten 2de aantal, leeftijd, sekse en beroep der kinderen;

ten 3de leeftijd, waarop het hoofd van het gezin in het huwelijk is getreden.

g. hun beroep en bijbedrijven en die van de kinderen en, indien zij zonder bekend beroep of bedrijf zijn, de wijze waarop in het levensonderhoud wordt voorzien.

h. hunne inkomsten (voor zooveel opgaven dienaangaande verkregen kunnen worden) en casu quo die van hun gezin.

i. schoolbezoek en opleiding hunner kinderen.

k. hun verleden en tegenwoordige levenswijze.

l. hun godsdienst.

m. hun gezondheidstoestand.

n. toestand en inrichting hunner woningen.

o. genoten onderwijs en kennis van het Nederlandsch.

p. vermoedelijke oorzaken van maatschappelijken achteruitgang.

q. dienst in het leger, en zoo ja, hoelang en in welken rang.

De vraag sub *f* zal het aantal personen, die in concubinaat leven doen kennen. Het is van belang dienaangaande meer bijzonderheden te weten en meer speciaal omtrent:

het samenleven van vrouwen, behoorende tot de Europeesche en met deze gelijkgestelde bevolking, met inlanders en vreemde oosterlingen;

den landaard, waartoe de concubines behooren;

op welken leeftijd de betrokkenen zijn begonnen in concubinaat te leven;

het lot der uit dergelijke verbindingen voortgesproten kinderen, die door de ouders niet als tot hun gezin behoorende worden aangemerkt.

Ten opzichte van punt *g* (de beroepen) is het gewenscht het onderzoek uit te strekken tot:

de gevallen dat de betrokkenen in de uitoefening van hun beroep of bedrijf door hun gezin worden bijgestaan;

Europeanen en met dezen gelijkgestelden, die bij inlanders of vreemde oosterlingen in dienst zijn;

vroeger uitgeoefende beroepen en de redenen waarom die verlaten zijn;

en dan tevens de vraag te beantwoorden of het aanbeveling verdient en mogelijk wordt geacht om het in Indië blijven van gewezen mindere militairen, afkomstig uit Europa, te verhinderen, tenzij zij kunnen aantoonen dadelijk na de verkrijging van hun paspoort een eerlijk bestaan hier te lande te zullen vinden.

Met betrekking tot punt *h* (inkomsten) wordt het nuttig geoordeeld mede gegevens te verzamelen omtrent ondersteuning door kerkgenootschappen, instellingen van liefdadigheid of particulieren.

Bij het onderzoek over punt *k* (verleden en tegenwoordige levenswijze) komen de volgende onderwerpen in aanmerking:

misbruik van sterken drank of opium;

prostitutie;

verkwisting;

dobbelspel;

met welk slag van menschen zij omgang zoeken;

of zij als Europeanen leven dan wel zich met de inlandsche bevolking vermengen;

overgang tot den Islam en de redenen waarom dit geschiedt.

Bij punt *l* (godsdienst) wordt het van belang geacht te weten:

of al dan niet godsdienstonderwijs is genoten;

of zij vroeger tot een ander kerkgenootschap hebben behoord;

of zij zich aan den godsdienst laten gelegen liggen.

Omtrent punt *m* (gezondheidstoestand) zullen individueel wel geen vertrouwbare inlichtingen kunnen worden ingewonnen, omdat die alleen van de behandelende geneesheeren te verkrijgen zijn. Evenwel zou kunnen worden gevraagd:

of zij doorgaans gezond dan wel ziekelijk zijn;

of zij ingeval van ziekte gewoon zijn de hulp van een arts of dokter-djawa in te roepen, dan wel zich met doekoens of eigen geneesmiddelen behelpen.

Punt *n* (toestand en inrichting der woningen) is vooral uit een oogpunt van hygiëne van belang. Hierbij zal bepaaldelijk moeten worden opgegeven of de betrokkenen afgezonderd van de inlandsche bevolking wonen dan wel hoe zij in kampongs of dessa's zijn gehuisvest.

Bij punt *o* (genoten onderwijs en kennis van het Nederlandsch) zullen de volgende vragen zijn te stellen:

welke opleiding zij genoten hebben;

of zij eenig examen hebben afgelegd en, zoo ja, welk;

of zij de Nederlandsche taal gemakkelijk spreken;

of zij zich bij voorkeur van de landstaal bedienen.

De Gouverneur-Generaal meent, dat de aangewezen weg ter verkrijging der noodige gegevens is dat door de hoofden van gewestelijk bestuur tot dat doel commissiën worden ingesteld, welke onder voorzitterschap der hoofden van plaatselijk bestuur zooveel mogelijk zullen zijn samengesteld uit een predikant dan

wel een Protestantsche godsdienstleeraar, een Roomsch-katholieke geestelijke, een rechterlijk ambtenaar, een geneesheer en een onderwijzer; met vrijlating evenwel om, wanneer dit meer gewenscht voorkomt, het onderzoek niet door eene commissie, maar door een bepaald persoon te doen verrichten.

Ten aanzien van het in te stellen onderzoek merk ik overeenkomstig het verlangen van den Landvoogd nog het volgende op.

De commissiën verzamelen met behulp der plaatselijke archieven zooveel mogelijk de gegevens, die zij noodig hebben. Zij vragen mondeling of schriftelijk inlichtingen aan personen en vereenigingen over die punten, waaromtrent deze in staat zijn gegevens te verschaffen. Zij kunnen zich daartoe wenden tot wijkmeesters, schouten, instellingen zooals de Indische Bond en Soeria Soemirat, tot colleges van diakenen en tot besturen van liefdadige instellingen e. d.

Nadat de commissiën alle gegevens, die zoodoende zijn bijeen te brengen, verzameld hebben, kunnen de commissieleden zich nog persoonlijk tot de betrokkenen wenden om mondeling gewenschte nadere inlichtingen of zekerheid omtrent twijfelachtige punten te verkrijgen.

Het is het uitdrukkelijk verlangen van den Gouverneur-Generaal, dat bij het onderzoek alles wat aanstoot kan geven worde vermeden, en dat van het verkrijgen van sommige inlichtingen behoort te worden afgezien, indien die zonder dat euvel niet te bekomen zijn. Zijne Excellentie heeft er geen bezwaar tegen dat men, waar dit ter geruststelling der betrokkenen wenschelijk mocht worden geacht, aan hen mededeelé met welk doel de gegevens worden verzameld.

Verder wenscht de Landvoogd dat de verkregen gegevens *rechtstreeks aan de Regeering door de commissiën* worden ingediend, en zal het Zijne Excellentie aangenaam zijn, indien de aanbieding daarvan vergezeld gaat van eene korte resumtie van den totaal indruk van het gehouden onderzoek en desverkiezende van de middelen, welke geoordeeld worden plaatselijk van eenig nut te kunnen zijn tot bestrijding van het pauperisme.

De Gouverneur-Generaal stelt er verder bijzonderen prijs op dat het onderzoek met de meest mogelijke vlugheid worde ingesteld, zonder nochtans aan de betrouwbaarheid te zeer afbreuk te doen.

Ik heb de eer UHEG. te verzoeken aan het voorafgaande de noodige uitvoering te geven.

De directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid,

ABENDANON.

(5. 21.)

BIJLAGE T.

(Zie hoofdst. K, afd. V, van het verslag.)

NUMERIEKE OPGAVEN betreffende den BURGERLIJKEN GENEESKUNDIGEN DIENST in Nederlandsch-Indië, meerendeels over de jaren 1896 t/m 1900.

I. PERSONEEL.

A. Algemeene opgaven.

OMSCHRIJVING.		Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.
EUROPEANEN.				
Geneesheeren.				
Nominaal aantal standplaatsen (ressorten) op ult. 1900 van met den stedelijken of den plaatselijken geneeskundigen dienst belaste *a*)	burgergeneesh.	45	1	46
	offic. v. gezondh.	15	54	69
		60	55	115
Op ult. 1900 waren als stedelijke of plaatselijke geneesheeren in functie	burgergeneesh.	50	1	51
	offic. v. gezondh.	15	51	66
		65	52	117
Op ult. 1900 in dienst als krankzinnigen-arts		*b*) 4	„	*b*) 4
Op ult. 1900 vast of tijdelijk verbonden aan speciale gouv.-inrichtingen te Weltevreden (Batavia) *c*)	burgergeneesh.	4	„	4
	offic. v. gezondh.	*d*) 8	„	*d*) 8
Op ult. 1900 uitsluitend particuliere praktijk uitoefenende *e*)		*f*) 38	21	*f*) 59
In 1900 toegelaten *g*)	in Nederland gediplomeerden . .	....	....	8
	in Indië op verzoek ontslagen officieren van gezondheid. . . .	....	....	1
	in Indië op verzoek ontslagen stadsgeneesheeren	....	....	1
Tandheelkundigen.				
Op ult. 1900 particuliere praktijk uitoefenende		*h*) 8	„	*h*) 8
In 1900 toegelaten	gediplomeerd in Nederland . . .	....	....	„
	na in Indië afgelegd examen . .	....	....	2

a) Zie voor de standplaatsen (waaronder ook de drie hoofdplaatsen van Java, alwaar stadsgeneesheeren zijn aangesteld, terwijl te Soerabaija nog een afzonderlijke civiele geneesheer is geplaatst bij het marine-etablissement) blz. 384–387 van deel II van den Indischen Regeeringsalmanak voor 1901. Onder de 55 ressorten in de buitenbezittingen zijn niet medegerekend de tijdelijke standplaatsen van de officieren van gezondheid te Poeloe Gedang en te Bangkinang (Padangsche Bovenlanden) en te Kwala Simpang (Oostkust van Sumatra), terwijl onder de verschillende posten in Atjeh en onderhoorigheden als standplaats alleen medetelt Idi ter Oostkust.

In 1900 kwam in de ressorten op Java in zoover wijziging dat Tandjong Priok waar, ten gevolge van de opheffing (einde Januari) van het wachtschip, niet meer kon worden beschikt over de diensten van een op dien bodem geplaatsten officier van gezondheid der marine, kort daarop werd aangewezen als standplaats van een civielen geneesheer, terwijl daarentegen als zoodanig werd ingetrokken Boijolali (Soerakarta), welke plaats door hare nabijheid tot Soerakarta en Salatiga aan een Europeeschen geneesheer geen redelijk bestaan bleek op te leveren. Te Boijolali wordt sedert in den dienst voorzien door een dokter-djawa. Wat de buitenbezittingen betreft, verminderde in den aanvang van 1900 het aantal door officieren van gezondheid waargenomen ressorten met Tandjong Poera (Oostkust van Sumatra), in verband met de intrekking van het garnizoen aldaar.

b) Hiervan 3 te Buitenzorg en 1 te Soerabaija.

c) Hier worden bedoeld: 1º. het laboratorium voor onderzoekingen op het gebied van pathologische anatomie en bacteriologie te Weltevreden (sedert den aanvang van 1901 geneeskundig laboratorium genoemd) 2º. de dokter-djawa-school en 3º. het Parc-vaccinogène en daaraan verbonden Instituut PASTEUR.

d) Hieronder één militair apotheker.

e) Zie voor de plaatsen hunner vestiging den Indischen Regeeringsalmanak voor 1901, deel II, blz. 388–390.

f) Hieronder één vrouwelijke arts.

g) Voor het practisch arts-examen meldden zich in 1900 in Indië twee candidaten aan, die echter moesten worden afgewezen.

h) Hieronder één vrouwelijke tandarts. Verder als noot *e*.

OMSCHRIJVING.	Java en Madura.	Buiten-bezit-tingen.	Totaal.
Pharmaceuten.			
Op ult. 1900 gevestigd als particuliere apothekers *i*)	*j*) 38	4	*j*) 42
In 1900 toegelaten: apothekers (in Nederland gediplomeerd)	....	....	3
In 1900 toegelaten: apothekers-bedienden, in Nederland gediplomeerd	....	....	2
In 1900 toegelaten: apothekers-bedienden, na in Indië afgelegd examen	....	....	*k*) 6
Vroedvrouwen.			
Op ult. 1900: in gouvernementsdienst *e*)	4	„	4
Op ult. 1900: uitsluitend particuliere praktijk uitoefenende *e*)	25	3	28
In 1900 toegelaten als vroedvrouw (na in Indië afgelegd examen)	....	....	*l*) 4
In 1900 als leerling-vroedvrouw ingeschreven	....	....	4
INLANDERS.			
Dokters-djawa.			
Nominaal aantal standplaatsen van dokters-djawa op ult. 1900 *m*): bezet	76	41	117
Nominaal aantal standplaatsen van dokters-djawa op ult. 1900 *m*): onbezet	1	11	12
	77	52	129

OMSCHRIJVING.	Java en Madura.	Buiten-bezit-tingen.	Totaal.
Op ult. 1900 waren in functie: in gouvernementsdienst	*n*) 90	*o*) 42	*p*) 132
Op ult. 1900 waren in functie: in dienst bij particuliere ondernemingen	„	*q*) 5	*q*) 5
In November 1900 in het bezit van het diploma gekomen, maar op ult. December van dat jaar nog niet geplaatst	....	....	9
Op ult. 1900 in opleiding (aanstaande dokters-djawa; zie sub B van deze tabel)	104	„	104
Vroedvrouwen.			
Op ult. 1900:			
in gouvernementsdienst *r*): oude opleiding	9	6	*s*) 15
in gouvernementsdienst *r*): nieuwe opleiding	12	13	*t*) 25
particuliere praktijk uitoefenende: oude opleiding	*u*) †	†	†
particuliere praktijk uitoefenende: nieuwe opleiding	3	†	3
In 1900 toegelaten (na afgelegd examen)	1	2	3
Op ult. 1900 in opleiding (aanstaande vroedvrouwen)	*v*) 13	*w*) 4	17
Vaccinateurs.			
Op ult. 1900:			
in gouvernementsdienst	150	216	*x*) 366
in dienst van inlandsche vorsten	†	†	†
in opleiding (aanstaande vaccinateurs): bij het Parc-vaccinogène te Weltevreden	3	„	3
in opleiding (aanstaande vaccinateurs): bij inlandsche vaccinateurs	†	†	†

i) Nopens het aantal op ult. 1900 in Indië aanwezige gediplomeerde apothekersbedienden is geen opgaaf ontvangen.

j) Hieronder één apothekeres. Zie voor de plaatsen hunner vestiging den Indischen Regeeringsalmanak voor 1901, deel II, blz. 390-391.

k) Het examen voor apothekersbediende werd in 1900 door 10 candidaten afgelegd, waarvan 4 moesten worden afgewezen. Onder de geslaagden bevonden zich 1 vrouwelijke candidaat en 2 militairen.

l) Aan het examen voor vroedvrouw onderwierpen zich in 1900 8 candidaten, waarvan 4 moesten worden afgewezen.

m) In 1900 verminderde het aantal standplaatsen van dokters-djawa met 2, namelijk Tandjong Priok (Batavia) en Garoet (Preanger Regentschappen). Daarentegen kwamen er 9 nieuwe standplaatsen bij, als: Krawang, Soekaboemi (Preanger Regentschappen), Boemiaijoe (Tagal), Kendalpaijak (Pasoeroean), Bondowosso en Sitoebondo (Bezoeki), Boijolali (Soerakarta), Solok (Sumatra's Westkust en Tandjong Poera (Oostkust van Sumatra).
Van de op ult. 1899 onbezette standplaatsen (zie vorig verslag, noot *n* van bijlage S) werd in 1900 alleen Saleijer vervuld. Overigens geraakten in 1900 vacant Tjiandjoer, Mokko-Mokko, Laboean Deli, Pangkalpinang, Menado, Fak Fak en Manokwari.

n) Eén van de hierbedoelde inlandsche geneeskundigen was assistent-leeraar aan de dokter-djawa-school te Weltevreden (Batavia), 4 waren geplaatst bij het stadsverband te Batavia, 3 bij dat te Samarang en 4 bij dat te Soerabaija, 1 deed dienst bij het krankzinnigengesticht te Buitenzorg en 1 bij het hulpgesticht te Samarang, 2 waren werkzaam bij het berriberri-gesticht te Buitenzorg, 1 bij de strafinrichting voor veroordeelde vrouwen te Samarang, 1 bij het Pegirian-gesticht te Soerabaija en 1 bij het (particuliere) zendings-hospitaal voor inlanders te Modjowarno (Soerabaija). De overige 71 dokters-djawa op Java en Madura waren met den gewonen gouvernementsdienst belast en wel in de volgende gewesten tot het daarnevens tusschen ( ) vermelde aantal: Bantam (4), Batavia (1), Krawang (2), Preanger Regentschappen (7), Cheribon (4), Tagal (4), Pekalongan (1), Samarang (3), Japara (3), Rembang (1), Soerabaija (3), Pasoeroean (3), Bezoeki (2), Banjoemas (7), Bagelen (5), Kadoe (2), Djokjokarta (1), Soerakarta (2), Madioen (5), Kediri (6) en Madura (5).

o) De plaatsing dezer dokters-djawa was aldus: ter Sumatra's Westkust 7 (hiervan 2 bij de gouvernements-kolenontginning te Sawah Loento), in Benkoelen 3, in de Lampongsche Districten 1, in Palembang 2, ter Oostkust van Sumatra 5, op Banka 6 (speciaal belast met den geneeskundigen dienst onder de mijnwerkers), in Menado 8 (hiervan 1 op de Sangi-eilanden), in Celebes 1, in Amboina 5 (hoofdplaats 1, Haroekoe 1, Amaheij 1, Kajeli 1 en Toeal 1) en in de residentie Bali en Lombok 4 (1 te Boeleleng op Bali en 3 op Lombok).

p) Gedurende 1900 ontvielen aan 's lands dienst 5 dokters-djawa (2 wegens, op verzoek, verleend eervol ontslag en 3 door overlijden).
Overigens kwamen in November 1900 9 in het eindexamen der dokter-djawa-school geslaagden beschikbaar, die echter eerst zullen rekenen onder de in 1901 in functie zijnde inlandsche geneeskundigen.

q) Van deze dokters-djawa waren geplaatst: 1 bij de Billiton-Maatschappij, 1 bij de Oost-Borneo-Maatschappij (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), 1 bij de Lampongsche plantersvereeniging te Tandjong Karang (Lampongsche Districten), 1 bij de Singkep-Tinmaatschappij (Riouw) en 1 bij eene mijnbouwmaatschappij in Bwool (Menado).

r) Met oude opleiding is bedoeld die aan de vroegere verloskundige school te Weltevreden (opgeheven in 1875), met nieuwe opleiding die volgens de regeling van 1891 (zie het verslag van dat jaar, blz. 134).

s) Hiervan waren er 12 in het genot van eene gouvernementstoelage (voor sommigen ten bedrage van het maximum van f 25 's maands, voor anderen ad f 10 's maands).

t) Als voren 24.

u) Waar een † is geplaatst, ontbreken de opgaven.

v) Namelijk 1 bij den officier van gezondheid te Samarang, 6 bij den zendeling-arts te Modjowarno (Soerabaija) en 6 bij den civielen geneesheer te Kediri.

w) Namelijk 2 te Fort de Kock (Sumatra's Westkust) en 2 te Saparoea (Amboina), op elke dier plaatsen bij een militairen arts.

x) Hieronder ook eenige hulpvaccinateurs en bezoldigde élèves.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage T.]

B. MUTATIËN gedurende 1900 onder de leerlingen der dokter-djawa-school te Weltevreden.

AFDEELING.	Ingeschreven op 1 Jan. 1900.	Bij het einde van den cursus 1899/1900 (30 Dec. 1899): afgeschreven.	Bij het einde van den cursus 1899/1900 (30 Dec. 1899): bevorderd tot de geneeskundige afd.	Voor den nieuwen cursus 1900/1901: overgegaan uit den afgeloopen cursus.	Voor den nieuwen cursus 1900/1901: toegelaten als nieuwe leerlingen.	Alzoo ingeschreven bij de opening van den cursus 1900/1901.	Sedert de opening van den cursus 1900/1901 tot 19 Dec. 1900 (afloop van de eind- en overgangs-examens): toegelaten.	Sedert de opening: afgeschreven wegens in Dec. 1900 goed afgelegd eindexamen.	Sedert de opening: afgeschreven om andere redenen.	Bleven op 19 Dec. 1900 ingeschreven.
Voorbereidende afdeeling (2 klassen) . .	22	b) 4	16	d) 22	36	f) 58	"	. . . . . .	k) 7	51
Geneeskundige afdeeling (5 studiejaren) .	a) 72	c) 5	. . . . . .	72	1	g) 73	i) 1	9	l) 12	53
	94	9	16	94	e) 37	h) 131	1	9	19	104

a) Ongerekend die leerlingen van het hoogste studiejaar (10) welke in December 1819 met goed gevolg het eindexamen van den cursus 1899/1900 hadden afgelegd. Over de vier voorafgegane cursusjaren 1895/1896 t/m 1898/1899 had de school achtereenvolgens afgeleverd het volgend aantal gediplomeerden: in Februari 1896 6, in Februari 1897 9, in Januari 1898 11 en in December 1898 6.

b) 3 van de 1ste en 1 van de 2de klasse wegens gebrek aan aanleg.

c) 3 van het 1ste studiejaar (2 wegens gebrek aan aanleg en 1 op verzoek), 1 van het 2de studiejaar (wegens overlijden) en 1 van het 3de studiejaar (tijdelijk, wegens verschijnselen van krankzinnigheid).

d) Hieronder gerekend 2 leerlingen, die wegens onvoldoende vorderingen een jaar in de hoogste klasse moeten blijven zitten.

e) In het geheel hadden zich voor den nieuwen cursus 114 candidaten aangemeld (109 afkomstig van Europeesche en 5 van inlandsche scholen). De 37 als nieuwe leerlingen aangenomenen waren allen afkomstig van Europeesche scholen.

f) 32 in de 1ste en 26 in de 2de klasse.

g) Het 1ste studiejaar telde 24, het 2de 13, het 3de 14, het 4de 13 en het 5de 9.

h) Naar den landaard verdeeld aldus: 92 Javanen, 14 Maleiers, 14 Menadoneezen, 8 Amboineezen, 2 Timoreezen en 1 Depokker.

i) Was in den loop van den voorgaanden cursus wegens verschijnselen van krankzinnigheid tijdelijk ontslagen.

k) 2 wegens overlijden, 1 tijdelijk wegens ziekte en 4 wegens gebrek aan aanleg.

l) 6 uit het 1ste, 2 uit het 2de, 3 uit het 3de en 1 uit het 4de studiejaar, allen wegens gebrek aan aanleg.

II. VIJFJARIG OVERZICHT betreffende de vanwege den burgerlijken geneeskundigen dienst behandelde lijders, zoomede van de sterfte onder hen. [1])

VOORNAAMSTE ZIEKTEN.	Aantal behandelden.					Aantal overleden behandelden.					Percentage van de overledenen tot de behandelden.				
	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.
Tusschenpoozende koortsen . .	253 303	272 847	186 387	125 274	206 180	13 408	15 538	9 187	6 153	11 017	5.3	5.7	4.9	4.9	5.3
Andere koortsen	8 987	9 206	12 584	13 201	7 698	644	766	937	1 511	632	7.1	8.3	7.4	11.4	8.2
Cholera.	2 203	19 156	144	85	172	1 280	12 610	42	37	125	58.8	66.6	29.3	43.4	72.7
Pokken.	5 820	8 171	9 154	20 268	6 260	337	588	673	2 012	591	5.8	7.1	7.3	10.0	9.4
Berriberri.	12 295	8 139	7 119	4 194	3 591	1 804	858	585	231	326	14.7	10.5	8.1	5.5	9.1
Syphilis en venerische ziekten .	20 093	20 722	22 576	21 283	26 115	59	87	74	83	196	0.2	0.4	0.3	0.3	0.7
Andere ziekten.	100 880	122 683	154 132	150 133	159 487	2 872	3 828	3 590	4 109	3 341	2.8	3.1	2.3	2.7	2.0
Totalen . . .	403 590	461 924	392 096	334 438	409 503	20 404	34 325	15 088	14 136	16 228	5.0	7.4	3.8	4.2	3.9
Van de hiervóór vermelde behandelden en overledenen telde men er:															
Op Java en Madura. . . .	328 450	366 370	257 133	235 522	318 700	17 606	31 818	12 636	11 236	14 332	5.2	8.6	4.9	4.7	4.5
In de buitenbezittingen. . . .	75 140	95 554	134 963	98 916	90 803	2 798	2 507	2 452	2 900	1 896	3.7	2.6	1.8	2.9	2.1
Totalen . . .	403 590	461 924	392 096	334 438	409 503	20 404	34 325	15 088	14 136	16 228	5.0	7.4	3.8	4.2	3.9
Hiervan telden in de opgaven der:															
Europ. gouv. geneesheeren . .	169 952	199 502	192 055	166 663	131 216	6 874	11 644	5 434	6 408	3 733	4.0	5.8	2.8	3.8	2.8
dokters-djawa	233 638	262 422	200 041	167 775	278 287	13 530	22 681	9 654	7 728	12 495	5.8	9.0	4.8	4.6	4.5
Totalen . . .	403 590	461 924	392 096	334 438	409 503	20 404	34 325	15 088	14 136	16 228	5.0	7.4	3.8	4.2	3.9

[1]) De cijfers der verschillende jaren zijn slechts voor onderlinge vergelijking vatbaar wat betreft: 1°. de percentsgewijze berekening van de sterfte, en 2°. de verhouding van elke der opgegeven ziektevormen tot het totaal der in de statistiek als behandeld vermelden. De totalen zelve zijn echter voor onderlinge vergelijking minder geschikt, omdat niet steeds van dezelfde ressorten van Europeesche of inlandsche geneesheeren opgaven verkregen zijn, doordien dan eens meer dan eens minder ressorten onbezet waren en bovendien van de bezette ressorten niet steeds geregeld opgaven zijn ingekomen.

III. VERPLEEGSTERKTE, enz. in de drie groote burgerlijke ZIEKENGESTICHTEN op de drie hoofdplaatsen van Java over 1900.

ZIEKENINRICHTINGEN.	Aantal verpleegden op 1 Januari 1900.	Bijgekomen in den loop van het jaar.	Afgevoerd in den loop van het jaar:			Aantal verpleegden op ult. December 1900.	Percentsgewijze verhouding tot het aantal der behandelden (na aftrek van de geëvacueerden)		
			als geëvacueerd.	als hersteld.	als overleden.		van de herstelden.	van de overledenen.	van de nog onder behandeling geblevenen.
Stadsverband te Batavia	232	2 517	147	2 250	142	210	86.47	5.46	8.07
Stadsverband te Samarang	263	2 864	31	2 500	265	331	80.75	8.56	10.69
Stadsverband te Soerabaija	58	1 442	„	1 392	40	68	92.80	2.67	4.53
Chineesch hospitaal te Batavia.	128	568	„	295	256	145	42.39	36.78	20.83
Chineesch hospitaal te Samarang.	28	59	„	41	7	39	47.13	8.05	44.83
Totalen . . .	709	7 450	178	6 478	710	793	81.17	8.89	9.93

IV. VERPLEEGSTERKTE, enz. in de drie KRANKZINNIGENGESTICHTEN in Nederlandsch-Indië over 1900.

LANDAARD EN KUNNE DER VERPLEEGDEN.		Aantal verpleegden op 1 Jan. 1900:	Bijgekomen in den loop van het jaar. a)	Totaal.	Afgevoerd in den loop van het jaar						Aantal verpleegden op 31 Dec. 1900.	Percentsgewijze verhouding tot het aantal der behandelden (na aftrek van de afgevoerden bedoeld in de kolommen 7 en 9)			
					als hersteld.	als verbeterd.	als geëvacueerd.	als overleden.	om andere redenen (meerendeels als niet-krankzinnig bevonden).	Totaal.		van de herstelden.	van de verbeterden.	van de overledenen.	van de nog onder behandeling geblevenen.
1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Centraalgesticht te Buitenzorg. *b)*															
Europeanen	mannen .	*d)* 144	35	*d)* 179	4	5	„	8	*e)* 5	22	*d)* 157	2.3	2.9	4.6	91.2
	vrouwen .	46	13	59	1	4	*f)* 1	„	3	9	50	1.8	7.2	„	92.6
Inlanders	mannen .	156	28	184	6	3	*f)* 1	9	2	21	163	3.3	1.7	5	90.1
	vrouwen .	141	46	187	13	4	„	9	„	26	161	6.9	2.1	4.8	86.1
Vreemde oosterlingen *c)*	mannen .	25	2	27	„	2	„	2	„	4	23	„	7.4	7.4	85.1
	vrouwen .	17	5	22	1	„	„	2	„	3	19	4.5	„	9	86.3
Totalen . .		529	129	658	25	18	2	30	10	85	*g)* 573	3.8	2.7	4.6	88.6
Hulpgesticht te Samarang. *b)*															
Europeanen	mannen .	*d)* 47	„	*d)* 47	„	1	*h)* 1	2	„	4	*d)* 43	„	2.1	4.2	93.4
	vrouwen .	4	*i)* 1	5	„	„	„	„	„	„	5	„	„	„	100
Inlanders	mannen .	56	*i)* 1	57	„	„	„	2	„	2	55	„	„	3.5	96.4
	vrouwen .	27	„	27	„	„	„	„	„	„	27	„	„	„	100
Vreemde oosterlingen *c)*	mannen .	10	„	10	„	„	„	„	„	„	10	„	„	„	100
	vrouwen .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totalen . .		144	*i)* 2	146	„	1	*h)* 1	4	„	6	140	„	0.6	2.4	96.5

a) Met opzicht tot 32 van de 129 te Buitenzorg en 1 van de 7 te Soerabaija in 1900 „bijgekomen" patiënten was niet bekend hoelang zij toen reeds krankzinnig waren Van de overige 97 en 6 nieuwe patiënten (van de te Samarang „bijgekomen" patiënten ontbreekt dergelijke opgaaf) beliep de duur hunner krankzinnigheid vóór de opneming:

	Buitenzorg.	Soerabaija.
langer dan 1 jaar	30	2
3 à 12 maanden	51	3
minder dan 3 maanden	16	1
	97	6

b) De in de verschillende gestichten verpleegde patiënten konden gedurende 1900 met eenigen arbeid worden beziggehouden Wat de Europeanen betreft beliep hun aantal gemiddeld te Buitenzorg van de mannelijke 25 pct. en van de vrouwelijke 48 pct., te Samarang van de mannelijke 38 en van de vrouwelijke 25 pct en te Soerabaija van de mannelijke 11 pct De vrouwelijke Europeesche patiënten van het hulpkrankzinnigengesticht te Soerabaija (wier aantal gemiddeld slechts 4 bedroeg) verrichtten geen arbeid. Voor zooveel de inlandsche patiënten aangaat beliep het aantal der met werkzaamheden beziggehoudenen te Buitenzorg 54 pct. der mannelijke en 58 pct. der vrouwelijke, te Samarang respectievelijk 61 en 77 pct. en te Soerabaija 77 en 60 pct.

c) Allen Chineezen

d) Hieronder 2 Afrikanen.

e) Hieronder 2 ontslagen als niet-verbeterd.

f) Overgebracht naar het hulpgesticht te Samarang.

g) Ingevolge St. 1885 n°. 139, juncto 1892 n°. 145, worden de patiënten ten opzichte van hunne verpleging in vier klassen gerangschikt, doch wordt de gelegenheid tot verpleging in de 1ste klasse alleen gegeven in het centraalgesticht te Buitenzorg. De op ult. 1900 te Buitenzorg en te Soerabaija aanwezige patiënten (voor Samarang ontbreekt dergelijke opgaaf) waren, naar de klassen waarin zij verpleegd werden, verdeeld als volgt:

	Centraalgesticht te Buitenzorg.			Hulpgesticht te Soerabaija.		
	Mannen.	Vrouwen.	Te zamen.	Mannen.	Vrouwen	Te zamen.
1ste klasse. .	„	1	1	„	„	„
2de klasse. .	12	7	19	2	„	2
3de klasse. .	146	42	188	25	4	29
4de klasse. .	185	180	365	62	30	92
	343	230	573	89	34	123

h) Overgebracht naar het centraalgesticht te Buitenzorg.

i) Overgenomen van het centraalgesticht te Buitenzorg.

LANDAARD EN KUNNE DER VERPLEEGDEN.		Aantal verpleegden op 1 Jan. 1900.	Bijgekomen in den loop van het jaar. a)	Totaal.	Afgevoerd in den loop van het jaar: als hersteld.	als verbeterd.	als geëvacueerd.	als overleden.	om andere redenen (meerendeels als niet-krankzinnig bevonden).	Totaal.	Aantal verpleegden op 31 Dec. 1900.	Percentsgewijze verhouding tot het aantal der behandelden (na aftrek van de afgevoerden bedoeld in de kolommen 7 en 9): van de hersteld en.	van de verbeterden.	van de overledenen.	van de nog onder behandeling gebleven en.
1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Hulpgesticht te Soerabaija. b)															
Europeanen	mannen .	26	1	27	„	„	„	1	„	1	26	„	„	3.7	96.2
	vrouwen.	4	1	5	„	1	„	„	„	1	4	„	20	„	80
Inlanders	mannen .	58	5	63	3	„	„	3	„	6	57	4.7	„	4.7	90.4
	vrouwen.	30	„	30	„	„	„	„	„	„	30	„	„	„	100
Vreemde oosterlingen c)	mannen .	7	„	7	1	„	„	„	„	1	6	14.2	„	„	85.2
	vrouwen.	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totalen . .		125	7	132	4	1	„	4	„	9	g) 123	3	0.8	3	85.3
Recapitulatie.															
Europeanen	mannen .	217	36	253	4	6	1	11	5	27	226	1.6	2.4	4.4	91.4
	vrouwen.	54	15	69	1	5	1	„	3	10	59	1.5	7.5	„	90.7
Inlanders	mannen .	270	34	304	9	3	1	14	2	29	275	2.9	0.9	4.6	91.3
	vrouwen.	198	46	244	13	4	„	9	„	26	218	5.3	1.6	3.6	89.3
Vreemde oosterlingen c)	mannen .	42	2	44	1	2	„	2	„	5	39	2.2	4.4	4.4	88.6
	vrouwen.	17	5	22	1	„	„	2	„	3	19	4.4	„	8.8	86.3
Totalen . .		798	138	936	29	20	3	j) 38	10	100	836	3.1	2.1	4.1	90.5

j) Hiervan overleden er 5 aan berriberri.

V. VIJFJARIGE STATISTIEK der in Nederlandsch-Indië verrichte VACCINATIËN en REVACCINATIËN.

A. Algemeen overzicht.

JAREN.	JAVA EN MADURA.				BUITENBEZITTINGEN.			
	Aantal vaccinatiën.	Waarvan geslaagd. (pct.)	Aantal revaccinatiën.	Waarvan geslaagd. (pct.)	Aantal vaccinatiën.	Waarvan geslaagd. (pct.)	Aantal revaccinatiën.	Waarvan geslaagd. (pct.)
1896.	765 481	93.4	760 882	68.4	139 142	80.6	164 566	39.5
1897.	718 799	91.7	696 391	65.7	132 176	81.3	188 675	30.3
1898.	756 050	90.0	976 200	64.1	274 387	82.6	259 084	34.4
1899.	815 338	90.0	1 536 624	68.9	232 532	81.9	253 849	41.8
1900.	830 809	89.7	2 052 927	79.9	188 181	79.6	172 319	46.1

B. Vaccinatiën en revaccinatiën, enz. bij het Parc-vaccinogène te Weltevreden.

JAREN.	Vaccinatiën				Revaccinatiën				Totaal aantal vaccinatiën en revaccinatiën.	Verstrekte animale lymphe.	
	van Europeanen.		van inlanders.		van Europeanen.		van inlanders.				
	Aantal.	Waarvan geslaagd. *a*)	Aantal.	Waarvan geslaagd. *a*)	Aantal.	Waarvan geslaagd. *a*)	Aantal.	Waarvan geslaagd. *a*)		Aantal glaasjes en buisjes.	Waarvan goede uitkomsten opleverden. *b*)
1896. . . .	252	168 (168)	536	426 (435)	544	193 (304)	279	40 (78)	1611 *c*)	8 040	2973 (3992)
1897. . . .	387	256 (266)	756	568 (594)	862	229 (416)	387	76 (136)	2393 *d*)	9 369	3126 (4905)
1898. . . .	338	262 (267)	865	710 (722)	487	145 (201)	2178	1050 (1529)	3868 *e*)	11 973	5967 (6842)
1899. . . .	303	254 (259)	875	741 (749)	433	96 (145)	2866	569 (1252) *h*)	3807 *f*)	19 957	*i*) †
1900. . . .	289	244 (248)	730	650 (654)	117	26 (66)	372	97 (206)	1508 *g*)	22 415	†

a) Tusschen ( ) is vermeld tot hoeveel van de in de voorgaande kolom opgegeven vaccinatiën of revaccinatiën het aantal geslaagde bewerkingen van dien aard betrekking heeft.
b) Tusschen ( ) is vermeld tot hoeveel van de in de voorgaande kolom afgegeven glaasjes en buisjes het aantal goede uitkomsten opgeleverd hebbende glaasjes of buisjes betrekking heeft
c) Bovendien werden nog ingeënt 1434 militairen, militaire vrouwen en kinderen.
d) Als voren 1339.
e) Id. 682.
f) Id. 622.
g) Id. 631.
h) Verbeterde opgaaf.
i) Waar een † is geplaatst, waren gegevens ter invulling niet ontvangen.

VI. VIJFJARIGE STATISTIEK van de bij het Instituut Pasteur te Weltevreden behandelde personen.

JAREN.	AANTAL PATIËNTEN							
	bij het einde van het voorafgegane jaar in behandeling gebleven.	in het opgegeven jaar bijgekomen.	Totaal.	die de geheele behandeling ondergingen.	bij wie de behandeling werd gestaakt. *a*)	van wie met meer of minder zekerheid is gebleken dat zij aan lyssa zijn overleden		
						tijdens de behandeling.	binnen 14 dagen na de behandeling.	meer dan 14 dagen na de behandeling.
1896	„	230	230	227	„	1	1	2
1897	3	294	297	283	7	1	5	3
1898	7	218	225	203	7	„	1	2
1899	15	*b*) 387	402	384	1	4	3	5
1900	17	377	394	383	4	3	5	3

a) Hetzij omdat gedurende de behandeling bleek dat de dieren die de beten hadden toegebracht niet dol waren geweest, hetzij omdat de patiënten zich niet verder wilden laten behandelen.
b) Verbeterde opgaaf.

VII. OPGAAF van het AANTAL PERSONEN in 1900 OMGEKOMEN door bij het bestuur bekend geworden ONGELUKKEN (daaronder ook het aantal overledenen ten gevolge van moord en zelfmoord).

GEWESTEN.	Door den bliksem getroffen.	Verdronken.	Gedood door:				Omgekomen door:		Door andere ongelukken om het leven gekomen.	Totaal.
			tijgers.	krokodillen.	slangen.	wilde varkens of andere dieren.	moord.	zelfmoord.		
Java en Madura.										
Bantam	„	16	„	1	1	„	„	„	43	61
Batavia	24	76	„	„	„	2	„	26	53	181
Krawang.	12	22	4	3	„	„	„	12	20	73
Preanger Regentschappen.	17	121	„	4	„	„	1	27	206	376
Cheribon.	28	96	1	2	13	1	„	23	163	327
Tagal	5	18	„	2	„	„	„	6	31	62

GEWESTEN.	Door den bliksem getroffen.	Verdronken.	Gedood door: tijgers.	Gedood door: krokodillen.	Gedood door: slangen.	Gedood door: wilde varkens of andere dieren.	Omgekomen door: moord.	Omgekomen door: zelfmoord.	Door andere ongelukken om het leven gekomen.	Totaal.
Pekalongan	9	11	„	„	„	„	„	„	28	48
Samarang	50	127	„	„	„	1	„	19	110	307
Japara	13	30	„	„	„	„	„	3	32	78
Rembang	38	49	„	„	„	„	„	20	145	252
Soerabaija	69	152	3	11	1	„	„	47	123	406
Pasoeroean	12	58	„	1	„	„	„	9	114	194
Probolinggo	7	31	4	„	„	3	„	8	79	132
Bezoeki	10	43	3	5	3	„	14	15	64	157
Banjoemas	31	77	„	„	„	2	„	22	96	228
Bagelen	17	128	„	„	1	„	7	9	98	260
Kadoe	11	54	„	„	„	„	„	14	38	117
Djokjokarta	5	40	„	„	„	„	„	7	47	99
Soerakarta	67	106	„	„	„	1	2	18	90	284
Madioen	14	62	„	„	4	„	„	19	67	166
Kediri	34	57	1	„	„	10	5	20	134	261
Madura	20	101	„	2	4	3	89	16	129	364
Totalen voor Java en Madura	493	1475	16	31	27	23	118	340	1910	4433
Buitenbezittingen.										
Sumatra's Westkust	18	184	38	8	„	3	17	71	203	542
Benkoelen	„	19	5	6	„	5	„	5	24	64
Lampongsche Districten	1	10	4	7	„	„	„	2	14	38
Palembang	1	50	14	15	2	„	„	10	112	204
Oostkust van Sumatra	4	50	33	41	2	„	„	31	45	206
Atjeh en onderhoorigheden	*a*) †	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Riouw „ „	„	6	„	8	„	„	1	1	„	16
Banka	1	13	„	1	„	„	„	12	9	36
Billiton	2	1	„	„	„	„	„	„	3	6
Westerafdeeling van Borneo	2	18	1	8	1	„	„	8	16	54
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	7	91	„	58	8	„	„	3	45	212
Celebes en onderhoorigheden	6	27	„	32	„	„	„	1	59	125
Menado	„	19	„	9	1	„	„	13	26	68
Amboina	„	26	„	2	„	3	„	1	61	93
Ternate	„	„	„	1	„	3	„	„	2	6
Timor en onderhoorigheden	1	11	„	4	„	„	„	1	6	23
Bali en Lombok	15	13	„	6	„	„	„	28	11	73
Totalen voor de buitenbezittingen	58	538	95	206	14	14	18	187	636	1766
Totalen voor Java en Madura	493	1475	16	31	27	23	118	340	1910	4433
Totalen-generaal	551	2013	111	237	41	37	136	527	2546	6199

a) Het teeken † duidt aan, dat geen opgaven zijn ontvangen.

(5. 22.)

BIJLAGE U.

(Zie hoofdst. L, afd. I, van het verslag.)

OVERZICHT betreffende de samenstelling en distributie op 15 April 1901 van het technisch personeel der burgerlijke openbare werken in Nederlandsch-Indië, benevens opgaven nopens de in 1900 door dat personeel verwerkte sommen.

I. Samenstelling en distributie van het technisch personeel op 15 April 1901.

INDEELING.	Hoofd- en verdere ingenieurs.	Architecten en opzichters.	Te zamen.
I. ALGEMEENE DIENST.			
A. Technisch personeel bij het departement	5	2	7
B. Waterstaats-afdeelingen. Chefs	5	a) 3	8
B. Waterstaats-afdeelingen. Toegevoegd personeel voor werken behoorende tot den algemeenen dienst	34	26	60
C. Technisch waterbeheer in de residentiën Banjoemas en Kadoe (irrigatie-afdeeling Seraijoe)	1	4	5
D. Technisch waterbeheer in de residentiën Soerabaija, Pasoeroean en Kediri (irrigatie-afdeeling Brantas)	4	11	15
E. Toezicht op de verdeeling van water in het stroomgebied der Goeng- en Koemisik-rivieren	„	1	1
F. Opnemingen in het belang der verbetering van de afwatering in de plantraijons der suikerfabrieken Krian, Waroe en Ketegan in de residentie Soerabaija	„	1	b) 1
G. Beheer en onderhoud van de sluis- en stuwwerken Goenoengsari, Goebeng, enz. (Soerabaija)	„	1	1
H. Uitwerken der ontwerpen voor de uitbreiding der normalisatie van de Soerabaija-rivier tusschen Lengkong en Kedongsoro en onderhoud der dijken	„	1	1
I. Ter beschikking gesteld van den chef der irrigatie-afdeeling Serang	1	„	1
Transporteeren	50	50	100

INDEELING.	Hoofd- en verdere ingenieurs.	Architecten en opzichters.	Te zamen.
Per transport	50	50	100
II. GEWESTELIJKE DIENST.			
A. *Gewesten tot eene waterstaatsafdeeling behoorende.*			
1ste afd. Bantam	„	5	5
1ste afd. Batavia	5	8	13
1ste afd. Preanger Regentschappen	3	7	10
1ste afd. Lampongsche Districten	„	2	2
2de afd. Cheribon	„	5	5
2de afd. Pekalongan	„	6	6
2de afd. Banjoemas	„	5	5
3de afd. Samarang	1	12	13
3de afd. Kadoe	1	9	10
3de afd. Soerakarta	„	1	1
3de afd. Djokjokarta	„	1	1
3de afd. Rembang	„	5	5
4de afd. Soerabaija	2	c) 9	11
4de afd. Kediri	„	4	4
4de afd. Madioen	„	5	5
4de afd. Madura	„	4	4
5de afd. Pasoeroean	„	8	8
5de afd. Bezoeki	„	6	6
5de afd. Bali en Lombok	„	1	1
B. *Gewesten niet tot eene waterstaatsafdeeling behoorende.*			
Sumatra's Westkust	1	8	9
Benkoelen	„	3	3
Transporteeren	63	164	227

a) In de 2de, 3de en 4de waterstaatsafdeeling is een opzichter aan den chef toegevoegd.

b) Dit personeel behoort mede tot den algemeenen dienst, doch wordt afzonderlijk vermeld, omdat het niet onder de rechtstreeksche bevelen van een afdeelings-chef staat.

c) Hieronder één opzichter, niet behoorende tot den gewestelijken waterstaatsdienst, maar onder de bevelen van den directeur van het marine-etablissement belast met het onderhoud en de herstelling van de gebouwen en werken dier inrichting.

INDEELING.	Hoofd- en verdere inge- nieurs.	Archi- tecten en opzich- ters.	Te zamen.
Per transport	63	164	227
Palembang	„	5	5
Oostkust van Sumatra	2	4	6
Atjeh en onderhoorigheden	„	2	2
Riouw „ „	„	1	1
Banka	„	1	1
Billiton	„	„	„
Westerafdeeling van Borneo. . . .	„	1	1
Zuider- en Oosterafd. van Borneo. .	„	3	3
Celebes en onderhoorigheden . . .	„	3	3
Menado	„	3	3
Amboina	„	3	3
Ternate	„	1	1
Timor en onderhoorigheden	„	1	1
Totaal van het personeel in vasten dienst. . . .	d) 65	e) 192	257

INDEELING.	Hoofd- en verdere inge- nieurs.	Archi- tecten en opzich- ters.	Te zamen.
Bovendien waren boven *de formatie in dienst:*			
voor opnemingen in het gebied van de beneden Solo-rivier tot verbetering van de afwatering en bevloeiing aldaar (residentiën Rembang en Soerabaija)	2	2	4
voor het gewoon onderhoud, de bewaking, enz. der geschorste werken tot verbetering van de bevloeiing en afwatering van de Solo-vallei .	„	1	1
voor het verrichten van werkzaamheden in het belang der drinkwatervoorziening van de hoofdplaats Soerabaija.	2	4	6
voor de installatie van den waarnemingsdienst der vaarwaters naar Soerabaija.	1	„	1
voor het toezicht op de waterverdeeling in de afdeelingen Kediri en Berbek (residentie Kediri) .	„	1	1
bij de proef-irrigatie-afd. Serang *f*) .	2	6	8
bij den aanleg van staatsspoorwegen.	*g*) 1	„	1
bij de exploitatie van staatsspoorwegen	*h*) 1	„	1
voor werkzaamheden in het belang van het civiel bouwdepartement op Lombok	„	2	2
Totaal boven de formatie in dienst	9	16	25

d) Eén ingenieursplaats was onvervuld. De 6 op 15 April 1900 nog op plaatsing wachtende van hier uitgezonden ingenieurs (zie vorig verslag, blz 109) waren op 15 April 1901 allen in het kader opgenomen. Dit laatste was eveneens het geval met een op eigen kosten naar Indië vertrokken ingenieur.

e) Namelijk 21 architecten en 171 opzichters (2 architectsplaatsen waren onvervuld). Nà 15 April 1901 is de formatie der opzichters van 171 op 172 gebracht (St. 1901 nº. 177).

f) De irrigatie-afdeeling Serang strekt zich uit over de gewesten Samarang en (grootendeels) ook Rembang.

g) Bij den aanleg van de lijn Padalarang—Krawang.

h) Bij de exploitatie der Oosterlijnen.

II. In 1900 verwerkte bedragen (ook wat betreft het geldswaardig bedrag der uit 's lands voorraad verbruikte materialen) ter zake van de onderstaande categorieën van civiele landswerken (vernieuwingen en nieuwe werken, dus zonder het aan onderhoud en herstellingen ten koste gelegde).

GEWESTEN.	Bevloeiings- en afwateringswerken.					Vernieuwingen en nieuwe werken van anderen aard.					Algemeen totaal (kolom 6 + kolom 10).
	Besteed aan uitvoering.		Besteed aan opnemingen en projectwerk:		Alzoo ten koste gelegd aan aanleg en voorbereiding van bevloeiings- en afwateringswerken.	Gebouwen.	Bruggen en wegen.	Andere burgerlijke landswerken.	Te zamen.		
	Groote werken (meerendeels bij de begrooting toegestaan).	Kleine werken.	ten dienste van de in kolom 2 bedoelde werken.	ten dienste van grootere of kleinere plannen.							
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8	9.	10.		11.
JAVA EN MADURA.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.		Gld.
Bantam . . .	„	4 424	„	9 557	13 981	12 070	47 586	„	59 656 *a*)	(2 631)	73 637
Batavia. . . .	„	29 600	„	„	29 600	204 400	65 393	68 229	338 022		367 622
Krawang . . .	„	„	„	20 413	20 413	3 820	2 090	„	5 910	(5 284)	26 323
Preanger Reg. .	80 387	2 354	„	7 408	90 149	28 693	193 762	50	222 505	(21 871)	312 654
Cheribon . . .	30 988	„	1 847	340	33 175	23 937	30 256	„	54 193	(7 461)	87 368
Tagal	310 458	15 216	33 445	„	359 119	8 016	20 186	2 320	30 522	(3 758)	389 641
Pekalongan . .	„	196	„	„	196	11 193	12 380	322	23 895		24 091
Samarang. . .	81 158	49 141	1 647	1 920	133 866	72 644	62 577	9 793	145 014	(12 408)	278 880
Japara	„	7 464	„	8 936	16 400	12 638	38 193	400	51 231	(100)	67 631
Rembang . . .	„	„	*b*)	3 064	3 064	2 747	31 374	12 230	46 351	(1 549)	49 415
Soerabaija. . .	„	28 214	*b*)	„	28 214	34 190	90 356	244	124 790	(786)	153 004
Transporteeren	502 991	136 609	36 939	51 638	728 177	414 348	594 153	93 588	1 102 089	(55 848)	1 830 266

a) De sommen in kolom 10 tusschen ( ) vermeld wijzen aan hoeveel onder het daarnevensstaande totaal begrepen is als verwerkt door ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur.

b) Hetgeen in 1900 nog besteed is aan opnemingen, enz. in het belang

GEWESTEN.	Bevloeiings- en afwateringswerken.					Vernieuwingen en nieuwe werken van anderen aard.				Algemeen totaal (kolom 6 + kolom 10).
	Besteed aan uitvoering.		Besteed aan opnemingen en projectwerk:		Alzoo ten koste gelegd aan aanleg en voorbereiding van bevloeiings- en afwateringswerken.	Gebouwen.	Bruggen en wegen.	Andere burgerlijke landswerken.	Te zamen.	
	Groote werken (meerendeels bij de begrooting toegestaan).	Kleine werken.	ten dienste van de in kolom 2 bedoelde werken.	ten dienste van grootere of kleinere plannen.						
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Per transport	502 991	136 609	36 939	51 638	728 177	414 348	594 153	93 588	1 102 089 (55 848)	1 830 266
Pasoeroean . .	9 940	20 317	„	„	30 257	59 098	68 250	„	127 348	157 605
Probolinggo . .	„	10 671	„	„	10 671	2 235	46 831	1 320	50 386	61 057
Bezoeki . . .	27 304	5 457	„	2 812	35 573	35 726	31 425	„	67 151 (2 804)	102 724
Banjoemas . .	„	8 886	„	„	8 886	8 923	57 855	950	67 728 (14 461)	76 614
Bagelen . . .	22 400	56 083	7 428	„	85 911	20 735	41 108	„	61 843	147 754
Kadoe . . .	„	4 790	„	3 984	8 774	16 605	65 342	„	81 947	90 721
Djokjokarta . .	„	„	„	„	„	19 498	„	5 668	25 166	25 166
Soerakarta . .	„	„	„	„	„	3 426	„	1 135	4 561	4 561
Madioen . . .	„	„	„	„	„	9 229	47 749	„	56 978 (2 007)	56 978
Kediri	„	35 772	9 345	„	45 117	6 082	58 843	„	64 925 (4 365)	110 042
Madura . . .	„	18 114	„	5 835	23 949	31 517	61 007	54 932	147 456 (5 995)	171 405
Totalen voor Java en Madura	562 635	296 699	53 712	64 269	c) 977 315	627 422	1 072 563 d)	157 593	1 857 578 (85 480)	2 834 893 e)
BUITENBEZITTINGEN.										
Sumatra's Westkust	„	„	„	„	„	52 791	105 484	70 749	229 024 (23 031)	229 024
Benkoelen . .	„	„	„	„	„	16 715	42 342	11 854	70 911 (18 944)	70 911
Lamp. Districten	„	„	„	„	„	9 583	66 004	„	75 587 (8 289)	75 587
Palembang . .	„	„	„	„	„	22 675	69 838	„	92 513 (12 718)	92 513
Oostkust van Sumatra . .	„	„	„	„	„	115 246	119 368	4 526	239 140 (17 296)	239 140
Atjeh en onderhoorigheden .	„	„	„	„	„	9 577	„	2 218	11 795	11 795
Riouw en onderhoorigheden .	„	„	„	„	„	13 377	„	140	13 517 (6 810)	13 517
Banka	„	„	„	„	„	8 177	2 024	1 529	11 730	11 730
Billiton . .	„	„	„	„	„	45	„	„	45	45
Westerafd. van Borneo . .	„	„	„	„	„	3 015	„	„	3 015 (3 015)	3 015
Zuider- en Oosterafd. v. Borneo	„	„	„	„	„	29 323	„	17 575	46 898 (2 703)	46 898
Celebes en onderhoorigheden	„	„	„	„	„	20 895	32 697	1 605	55 197 (39 025)	55 197
Menado . . .	„	„	„	„	„	14 845	19 627	14 132	48 604 (8 501)	48 604
Amboina . . .	„	„	„	„	„	37 059	„	„	37 059	37 059
Ternate . . .	„	„	„	„	„	5 670	81	7 145	12 896 (243)	12 896
Timor en onderhoorigheden .	„	„	„	„	„	5 140	„	„	5 140	5 140
Bali en Lombok	„	„	„	„	„	49 644	35 233	750	85 627	85 627
Totalen voor de buitenbezittingen	„	„	„	„	„	413 777	492 698	132 223	1 038 698 (140 575)	1 038 698
Totalen voor Java en Madura	562 635	296 699	53 712	64 269	977 315	627 422	1 072 563	157 593	1 857 578 (85 480)	2 834 893
Algemeene totalen .	562 635	296 699	53 712	64 269	977 315	f) 1 041 199	1 565 261	g) 289 816	2 896 276 (226 055)	3 873 591 e)

van eene eventueele voortzetting van de werken in de Solo-vallei is niet afzonderlijk opgegeven. Het betrekkelijke bedrag is begrepen in den op blz. 85 van het verslag hiervóór vermelde som van f 216 052 in 1900 uitgegeven aan onderhoud, enz. van de geschorste werken.

c) Van de uitgetrokken som van f 977 315 komt een bedrag van f 29 503 ten laste van het departement van binnenlandsch bestuur, zijnde de uit het excedent van het hoofdgeld van heerendienstplichtigen bestede sommen wegens uitbetaalde koelieloonen bij uitvoering der werken in vrijen arbeid instede van in heerendienst. Voor bevloeiings- en afwateringswerken werd in 1900 bovendien uitgegeven: voor herstellingen f 28 482 en voor gewoon onderhoud f 403 239. Verg. echter de voorgaande noot.

d) Van de uitgetrokken som van f 1 072 563 komt een bedrag van f 226 131 ten laste van het departement van binnenlandsch bestuur, zijnde de uit het excedent van het hoofdgeld van heerendienstplichtigen bestede sommen wegens uitbetaalde koelieloonen bij uitvoering der werken in vrijen arbeid instede van in heerendienst.

e) Zie de noten b, c en d.

f) Naar gelang van de bestemming der gebouwen was dit totaal verdeeld als volgt:

woningen voor burgerlijk personeel . . . . f	219 963
bureaux en andere gebouwen voor den algemeenen dienst (ook voor den post- en telegraafdienst)	311 032
Transporteeren f	530 995
Per transport f	530 995
gevangenissen	98 084
kazernen voor gewapende korpsen onder burgerlijk beheer .	27 339
gebouwen voor de koffie	3 183
„ „ het zout.	6 540
scholen voor Europeanen	61 393
„ „ inlanders	96 618
burgerlijke hospitalen (waaronder de nieuwe dokter-djawa-school te Weltevreden)	197 913
brandspuithuizen, wachthuizen en mijlpalen	1 535
passarloodsen.	17 599
	f 1 041 19

g) Hieronder wegens rivier- en waterkeeringswerken f 67 223, voor drinkwatervoorziening f 44 886 en voor werken ten dienste van havens en reeden f 61 509, onder welk laatste bedrag echter niet zijn begrepen de kosten van baggerwerk, welke ongeveer f 210 426 hebben bedragen. De in 1900 gebaggerde hoeveelheden beliepen (in M³.): te Tandjong Priok 256 570, te Batavia 123 148, te Cheribon 68 250, te Tagal 90 110, te Pekalongan 77 142, te Samarang 163 178, te Soerabaija 87 705, te Pasoeroean 9464, te Probolinggo 5166, te Emmahaven 89 040 en te Padang 5100, alles opgeruimd door stoombaggermolens, uitgenomen de te Pasoeroean en Probolinggo opgebaggerde hoeveelheden en 10 068 M³. te Samarang door handbaggeren.

III. Overzicht betreffende op ult. 1900 in uitvoering of in studie zijnde plannen betreffende groote bevloeiings- en (of) afwateringswerken.

A. Plannen in uitvoering (of gedeeltelijk in uitvoering). *a)*

Gewesten.	Irrigatiegebied (globaal aantal te bevloeien bouws).	In 1900 wegens uitvoering		Tot ult. 1900 verwerkt wegens uitvoering + kosten van opnemingen en projectwerk.			Totaal der geraamde kosten	
		geraamd.	besteed.				bij uitvoering in vrijen arbeid.	volgens nadere raming in verband met het gebruikmaken van heerendienstplichtigen voor de na medio 1894 nog uit te voeren onderdeelen van het plan.
		Gld.	Gld.	Gld.			Gld.	Gld.
Preang. Reg.	8 600 (Tjihea-vlakte).	85 000	*b)* 80 387	702 398	+ 52 117	= 754 515	956 120	944 730
Cheribon.	37 500 (Sindopradja- en Datoemati-leidingen).	48 000	*c)* 30 988	1 221 052	+ 98 175	= 1 319 227	1 600 000	"
Tagal.	20 300 (West-Brebes).	60 000	*d)* 41 431	1 028 829	+		1 100 000	"
Id.	46 000 (Oost-Brebes of Pamali-bevloeiing).	*e)* 281 000	*f)* 185 095	1 344 345	+ *g)*		2 250 000	1 680 500
					290 660	= 2 951 824		
Id.	27 000 (Waloeh-gebied) } Werken tusschen Tjomal en Tjatjaban.	150 000	*h)* 75 470	*i)* 279 528	+		1 988 250	*k)* 1 715 000
Id.	12 500 (Ramboet-gebied) }		*j)* 8 462	8 462	+			
Samarang.	7 000 (Oost-Samarang of Pengaron-bevloeiing).	100 000	*l)* 81 158	699 499	+ 37 383	= 736 882	663 824	"
Pasoeroean.	6 000 (Molek-leiding).	50 000	*m)* 9 940	9 940	+ 11 769	= 21 709	558 500	452 500
Bezoeki.	15 000 (Sampean-werken).	1 500	*n)* 27 304	911 689	+ 40 013	= 951 702	1 000 000	822 100
Bagelen.	57 000 (Zuid-Bagelen, beoosten de Lok-Oeloe).	24 500	*o)* 22 400	464 562	+ 378 396	= 842 958	2 850 000	7 727 600
Kediri.	25 000 (Waroedjajjeng-Kertosono).	100 000	*p)* 9 345	"	+ 48 046	= 48 046	2 414 000	1 718 000
		900 000	571 980	6 670 304	+ 956 559	= 7 626 863		
Bovendien werd in 1900 uitgegeven:								
wegens aanvullingswerken van reeds vroeger in hun oorspronkelijken omvang voltooide en daarom bij de Ind. begr. voor 1900 niet meer genoemde irrigatieplannen.	distr. Wedoeng (res. Samarang) en oever Serang-rivier (res. Japara)	"	5 948	1 186 018	+ 4 758	= 1 190 776	niet opgegeven	niet opgegeven.
voor dijk- en waterwerken in de districten Singenkidoel en Grogol der residentie Samarang, waarvoor een bevloeiingsplan in behandeling is gebleven (zie onder B van deze tabel)		"	*q)* 29 087	332 273	+ *r)*	= 332 273	id.	id.
Daarentegen bleef de voortzetting rusten van de werken:								
tot verbetering van de bevloeiing en den wateraf-voer tusschen de Tjomal- en de Pekalongan-rivier		"	"	214 300	+ 112 311	= 326 611	1 500 000	1 075 900
tot verbetering van de bevloeiing in het stroomgebied der Serajoe en in Zuid-Banjoemas en Karanganjar. Een onderdeel van deze werken in Midden-Banjoemas (stroomgebied der Serajoe), nl. de bevloeiing uit de Bandjaran, komt in 1901 in uitvoering		"	"	1 483 635	+ 236 661	= 1 720 296	9 300 000	7 727 600
in de afdeelingen Magettan en Ngawi van de residentie Madioen		"	"	106 617	+ 247 358	= 353 975	3 500 000	2 100 000
Totalen (buiten de werken in de Solo-vallei)		*e)* 900 000	607 015	9 993 147	+ 1 557 647 *s)*	= 11 550 794		

a) Over de geschorste werken in de Solo-vallei (res. Rembang en Soerabaija) zie b'z. 85 van het verslag hiervóór.

b) De op ult. 1899 in overweging gebleven wijziging van het ontwerp voor de 4de sectie der hoofdleiding werd goedgekeurd. De kosten dezer sectie, aanvankelijk begroot op f 190 512, zijn daardoor tot op f 152 549 teruggebracht. Aan de 3de sectie werd f 532 en aan de 4de sectie f 76 443 uitgegeven. Machtiging werd verleend tot de uitvoering in vrijen arbeid van de eerste gedeelten van een tweetal secundaire leidingen, waarvan de kosten zijn begroot op f 51 376. Op ult. 1900 was hiervan f 3412 uitgegeven.

In de eerste 5 maanden van het jaar liet de opkomst van koelies veel te wenschen over. De gezondheidstoestand was slecht; alle Europeesche ambtenaren en beambten leden aan malaria.

c) Dit bedrag is uitgegeven voor de voortzetting van de werken tot voeding van de Sindopradja-leiding uit de Tjimanok. Het gemiddeld aantal koelies bedroeg per dag niet meer dan 185, tegen 450 in 1899. Het grondverzet bedroeg 119 359 M³., waarvan circa 30 000 M³. aan het weggraven van de steeds aanhoudende afschuivingen. De inlaatsluis bij Rentang is gedurende den westmoesson 1899—1900 in werking geweest. De watervoorziening in Indramajjoe was dientengevolge voldoende.

d) Van dit bedrag werd uitgegeven: f 10 953 aan het in 1899 aangevangen 3de gedeelte van de werken tot afvoer van het overstroomingswater tusschen de Losari en de Kaboeijoetan, f 2507 aan het 4de gedeelte dezer werken (raming f 72 100) en f 27 971 aan de detailbevloeiing van het Kaboeijoetan-gebied en de verruiming der afvoerleiding Tandjoengpasar (raming f 73 460), welke laatste twee werken in 1900 werden aangevangen. Onder de som van f 27 971 is f 895 begrepen wegens tegemoetkoming aan heerendienstplichtigen, die op meer dan 3 palen afstand van het werk wonen en op het terrein bleven overnachten. Met het verbeteren der Babakan-hoofdleiding met behulp van gestraften (72 daags) werd voortgegaan.

e) Waaronder f 101 350 voor een uit Nederland ontboden ijzeren bovenbouw voor de aquaduct over de Pamali-rivier bij Pontjol.

f) Van dit bedrag werd f 37 367 uitgegeven voor de voortzetting van de in 1898 aangevangen 2de sectie van het Pamali-hoofdkanaal en f 5847 voor de voltooiing van het 1ste gedeelte van het Brebes-hoofdkanaal en de detailbevloeiing van een vijftal secundaire vakken. Onder dit laatste bedrag is f 58 begrepen voor tegemoetkoming aan heerendienstplichtigen als bedoeld in noot *d*. Voorbereidende maatregelen werden genomen voor het opstellen van den in noot *e* bedoelden ijzeren bovenbouw voor de aquaduct bij Pontjol; de uitgaven bedroegen f 11 535.

In 1900 werd een aanvang gemaakt met de werken voor de detailbevloeiingen van 10 secundaire vakken der Pamali-bevloeiing en de verruiming van de afvoerleiding Kali Kloewoet, begroot op f 244 125 (waaronder f 5000 voor tegemoetkoming aan heerendienstplichtigen als bedoeld in noot *d*), zoomede met het maken van het Brebes-hoofdkanaal met de daarin gelegen kunstwerken en de detailbevloeiing van een der secundaire vakken begroot op f 27 400 (waaronder f 2000 voor de meergemelde tegemoetkoming). Op ult. 1900 was aan de werken, waarvan het in de tweede plaats genoemde werd voltooid, respectievelijk f 106 680 en f 23 666 uitgegeven.

g) Hieronder begrepen zoowel de opnemingskosten in West- en Oost-Brebes als die in het bovenstroomgebied van de Pamali en in het gebied tusschen de Tjomal- en de Tjatjaban-rivier.

h) Dit bedrag werd besteed aan de verruiming van de Kali Waloeh (begroot op f 145 940, waaronder f 21 730 voor uitgaven in Nederland en f 15 000 voor tegemoetkoming aan heerendienstplichtigen als bedoeld in noot *d*), zoomede voor het bouwen van de prise d'eau in de Tjomal bij Sokawati, het graven van het Tjomal-kanaal tot K. M. 51 en het bouwen van de in dit kanaalgedeelte liggende spuisluis (begroot op f 330 600 bij uitvoering in vrijen arbeid).

i) Met inbegrip van de reeds in de jaren 1888—1890 uitgegeven som van f 204 058 voor den stuwdam met inlaat- en spuisluizen in de Waloeh bij Soengapan.

j) Uitgegeven voor het bouwen van de prise d'eau in de Kali Ramboet bij Tjiperoe en het graven van het Ramboet-hoofdkanaal tot K. M. 25 (begroot op f 179 540 in vrijen arbeid).

k) Ongerekend de kosten van de werken bedoeld in de voorgaande noot.

l) Van dit bedrag is f 75 210 uitgegeven voor de voortzetting van het

B. Op ult. 1900 nog niet geautoriseerde ontwerpen of nog in studie zijnde plannen.

GEWESTEN.	OMSCHRIJVING VAN HET PLAN.	Globaal aantal te bevloeien bouws.	Tot ult. 1900 besteed wegens opnemingen en projectwerk. Vóór 1900.	In 1900.	Alzoo tot ult. 1900.
			Gld.	Gld.	Gld.
Bantam.	Bevloeiing uit de Tjoedjoeng, enz. (Noord-Bantam). . .	t) 33 000	62 769	9 557	72 326
Krawang.	Idem uit de Tjitaroem, ten nutte van de contrôle-afdeeling Krawang	t) 118 000	128 636	20 413	149 049
Tagal.	Bevloeiing van het terrein tusschen de Pamali- en de Tjatjaban-rivier	u) 22 000	niet afzonderlijk opgegeven	»	niet afzonderlijk opgegeven.
Samarang.	Uitbreiding en verbetering van de bevloeiing in de districten Singen-kidoel en Grogol (afd. Samarang). . .	v) 16 000	41 291	1 920	43 211
Pasoeroean.	Idem idem uit de Kedoeng Kandang-leiding in de districten Kotta Malang en Gondanglegi (afd. Malang)	w) 6 000	11 769	»	11 769
Kadoe.	Verbetering van de bevloeiing uit de Tangsi-rivier in het district Menoreh (afd. Magelang).	x) 5 100	45 706	»	45 706
Djokjokarta.	Idem uit de Progo-rivier (rechter- en linker-oever). . .	y) 36 000	201 116	»	201 116
Bezoeki.	Opnemingen en onderzoekingen betreffende de verbetering van de bevloeiing en afwatering in het zuiden der afdeeling Djember.	z) 80 000	2 658	2 812	5 470
			493 945	34 702	528 647
Bovendien werd in 1900 uitgegeven aan opnemings- en projectwerk ten dienste van de onder A bedoelde (in uitvoering zijnde) plannen				42 951	
				77 653	

oostelijk bandjirkanaal. De brug in den stoomtramweg Samarang—Joana werd voltooid. De landhoofden en pijlers voor de brug in den spoorweg Samarang—Vorstenlanden kwamen tot op ongeveer de hoogte van den onderkant der hardsteenen draagblokken gereed. Wegens de, na belasting, gebleken aanhoudende zakking kon nog niet tot het opbrengen van den bovenbouw worden overgegaan. De rest van het opgegeven bedrag, ad f 5948, werd besteed aan het verbeteren van de Samarang-leiding (begroot op f 7701).

m) Een begin werd gemaakt met den bouw van een stuwdam met spui- en inlaatsluis in de Brantas en het normaliseeren en uitdiepen van de Molek-leiding tot piket 2 (begroot op f 22 510 in vrijen arbeid) zoomede met het 2de gedeelte dezer werken, omvattende de verbetering van de hoofdleiding van piket 2 tot aan K. M. 3 440 ±, met de daarin noodige kunstwerken, benevens de werken voor de waterverdeeling en den waterafvoer in het eerste groote secundaire bevloeiingsvak (begroot op f 32 870 en 58 230 dagdiensten van heerendienstplichtigen).

n) De werken zijn zoo goed als voltooid. De geheele voltooiing wacht op de aansluiting met de in 1901 aan te vangen afwateringswerken in Zuid-Panaroekan.

De in 1899 aangevangen werken van de spuisluis op den dam in de Sampean-rivier kwam gereed.

o) Dit bedrag werd uitgegeven voor het ondernemen of voortzetten van een aantal kleine werken, welke voor een deel werden voltooid.

p) Met de eigenlijke uitvoering kon nog niet worden begonnen, aangezien op ult. 1900 het definitief ontwerp nog in behandeling was. Het opgegeven bedrag van f 9345 werd besteed aan opnemingen, debietbepalingen, projectwerk, enz., waarvan de kosten niet ten laste van den algemeenen post voor opnemingen, doch van dien voor de uitvoering van het werk zijn gebracht.

q) Hieronder begrepen f 14 343 besteed aan de dijken in het district Grogol (zie blz. 86 van het verslag hiervóór).

r) Het in 1900 en vroeger wegens opnemings- en projectwerk, hoofdzakelijk ten dienste van het nog in bewerking zijnde irrigatieplan, uitgegeven bedrag van f 43 211 is vermeld in het sub B van deze tabel voorkomende overzicht.

s) Hiervan vóór 1900 besteed f 1 514 696 en in 1900 f 42 951 (verg. noot p).

t) Het voorloopig ontwerp was op ult. 1900 nog onderhanden.

u) Als voren. De kosten der opnemingen zijn begrepen onder die voor de geheele streek tusschen de Losari en de Tjomal.

v) De voorloopige ontwerpen voor de verbetering van de bevloeiing uit het Westerkanaal (aftapping uit de Toentang) en voor den afvoer van het overstroomingswater uit de Rawah- en Dragoeng-rivieren bleven in behandeling. Omtrent het plan tot verbetering van de afwatering langs de Kali Kontrak zie men blz. 86 van het verslag hiervóór.

w) Met de uitvoering zal vermoedelijk in 1903 kunnen worden begonnen.

x) Op ult. 1900 was het advies der rentabiliteitscommissie omtrent dit plan nog niet ontvangen.

y) Tegen de uitvoering van dit plan voor rekening van het sultansbestuur (zie noot x van bijlage T van het vorig verslag) zijn door dat bestuur bezwaren geopperd. Ter zake zijn nadere onderhandelingen geopend.

z) Omtrent dit plan zie blz. 86 van het verslag hiervóór.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage U.]

IV. Opnemingen voor minder belangrijke bevloeiings- en afwateringswerken.

GEWESTEN.	OMSCHRIJVING.	Tot ult. 1900 besteed wegens opnemingen en projectwerk.		
		Vóór 1900.	In 1900.	Alzoo tot ult. 1900.
		Gld.	Gld.	Gld.
Batavia.	Het doen van afvoerbepalingen in de gouvernements-waterleidingen c. a. en van opmetingen ter bepaling van het irrigatiegebied dier leidingen, een en ander ter voorbereiding van eene herziening van de waterverstrekking aan de particuliere landerijen in het gewest	16 390	a)	16 390
Preanger Regentschappen.	Opnemingen in het belang van kleine bevloeiingsgebieden	4 772	7 408	12 180
Cheribon.	Idem voor de verbetering van de bevloeiing uit de Tjiwaringin . . .	630	b) 340	970
Japara.	Opneming van de Rawah besar (afdn. Patti en Joana)	9 090	1 544	10 634
Id.	Bevloeiing uit de rivieren Djodjok, Klampoh, Widodaren en Lenggis (afdn. Patti en Joana)	11 289	3 322	14 611
Id.	Verbetering van de oude Serang-rivier (afd. Japara)	2 610	4 070	6 680
Rembang.	Bevloeiing uit de Soelang- en andere rivieren	6 121	3 064	9 185
Id.	Idem uit de Pomohan	562	"	562
Pasoeroean.	Idem uit de Soerah en Welang	3 130	"	3 130
Probolinggo.	Verbetering van het afvoervermogen der Gending-rivier	149	c)	149
Kadoe.	Idem van de bevloeiing benoorden de Manggis-leiding	5 305	3 882	9 187
Id.	Bepaling van het waterverbruik van sawahs	2 596	d) 102	2 698
Madura.	Bevloeiing uit de Semiran-rivier in Zuid-Pamakassan	9 279	e) 5 835	15 114
		71 923	29 567	101 490

a) Deze werkzaamheden zijn afgeloopen.

b) Het ontwerp voor eene prise d'eau in de Tjiwaringin kwam gereed en werd goedgekeurd; in 1901 zou met de uitvoering worden begonnen. De kosten zijn begroot op f 63 311 en 159 930 dagdiensten van heerendienstplichtigen, met eene tegemoetkoming van f 0,12⁵ per man en per dag. Na voltooiing van het werk zal door de suikerfabriek Ardjowinangoen elk jaar f 1000 in 's lands kas worden gestort voor den verderen duur van de haar verleende vergunning tot watergebruik uit de Tjiwaringin.

c) Dit werk is voltooid.

d) Het onderzoek liep in 1900 ten einde.

e) De prise d'eau in de Semiran is in uitvoering.

(5. 23.)

BIJLAGE V.

(Zie hoofdst. L, afd. II, § 1, van het verslag.)

OVERZICHT

VAN DE

UITKOMSTEN DER SPOOR- EN TRAMWEG-EXPLOITATIE

IN

NEDERLANDSCH-INDIË

OVER

1900.

Statistieke gegevens betreffende de spoorwegen in Nederlandsch-Indië.	STAATSSPOORWEGEN.			
	Oosterlijnen. (Java.)	Westerlijnen. (Java.)		
		Lijn Buitenzorg-Djokjokarta, met zijtakken.	Lijn Batavia-Tandjong Priok.	Lijn Batavia-Krawang.
Spoorwijdte (in Meters)	1.067	1.067	1.067	1.067
A. Algemeene zaken.				
Lengte in exploitatie ult. 1900 (in K.M.)	812	595	9	63
Gemiddeld geëxploiteerde lengte (in K.M.) over het geheele jaar	812	595	9	63
Aanlegkapitaal ult. 1900	f 57 380 212	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
„ per K.M.	f 70 225	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Bruto ontvangst	f 6 783 756	f 3 969 031	f 264 782	f 380 523
Exploitatie-kosten (met inbegrip van de vernieuwingen) *b*)	f 3 358 793	f 2 603 843	f 137 397	f 200 839
Netto ontvangst in totaal	f 3 424 963	f 1 365 188	f 127 385	f 179 683
„ „ „ pct. van de bruto ontvangst	50.49 pct.	34.40 pct.	48.11 pct.	47.22 pct.
„ „ „ „ „ het aanlegkapitaal	*c*) 6.01 „	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
B. Gebouwen en materieel.				
Aantal stations en halten (zonder aanleg- en stopplaatsen)	127	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
„ locomotieven	148	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
„ rijtuigen en bagagewagens	324	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
„ wagens (buiten de bagagewagens)	2 500	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
C. Dienst ten behoeve van het vervoer.				
Aantal trein-kilometers	3 408 153	3 107 120	137 666	278 943
„ locomotief-kilometers *f*)	4 092 932	3 645 926	164 373	299 360
„ as-kilometers (rijtuigen en wagens) *g*)	86 509 364	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Steenkolenverbruik (in tonnen)	24 420	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
„ (in K.G.) per locomotief-kilometer	5,96	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
D. Omvang van het vervoer. *k*)				
Aantal reizigers 1ste klasse	16 808	6 855	37 864 *l*) (37 182)	2 499 (1 521)
„ „ 2de „	128 975	57 666	93 728 (89 247)	27 088 (24 147)
„ „ 3de „ (hieronder militairen en gevangenen)	634 927	321 696 (321 667)	932 818 (902 937)	462 300 (439 929)
„ 3de „ (inlanders) *o*)	3 436 451	2 601 448	„	574 888 (572 777)
„ „ 3de „ retour	756 074	509 546	. . . . . .	. . . . . .
„ „ 3de „ (verlaagd tarief) en 4de klasse	. . . . . .	. . . . . .	572 665	„
Totaal aantal reizigers	4 973 235	3 497 211 (3 497 182)	1 637 075 (1 602 031)	1 066 775 (1 038 374)
Aantal reiziger-kilometers	170 563 258	110 250 093	14 733 675	17 270 354
„ tonnen ijl- en vrachtgoed (zonder de dienstvrachtgoederen) *q*)	947 630	397 807 *r*) (392 643)	109 978 (91 330)	50 574 (45 120)
„ ton-kilometers (zonder de dienstvrachtgoederen)	91 010 329	66 148 731	989 802	2 216 784
E. Opbrengst van het vervoer.				
Opbrengst reizigers 1ste klasse	f 89 377	f 68 871	f 11 955	f 1 575
„ „ 2de „	f 272 378	f 164 451	f 19 675	f 13 194
„ „ 3de „ (hieronder militairen en gevangenen)	f 623 603	f 381 798	f 92 218	f 59 040
„ „ 3de „ (inlanders) *o*)	f 1 038 308	f 634 639	„	f 121 681
„ „ 3de „ retour	f 112 440	f 65 366	. . . . . .	. . . . . .
„ „ 3de „ (verlaagd tarief) en 4de klasse	. . . . . .	. . . . . .	f 28 652	„
„ in totaal voor reizigers	f 2 136 105	f 1 315 125	f 152 500	f 195 490
„ bagage	f 46 096	f 39 076	f 12 538	f 9 332
„ bestelgoed	f 223 018	f 83 931	f 792	f 2 415
„ ijl- en vrachtgoed *q*)	f 4 080 671	f 2 318 212	f 66 937	f 161 663
Alle andere ontvangsten	f 297 866	f 212 687	f 32 015	f 11 623
Gezamenlijke bruto ontvangsten — in totaal (als boven)	f 6 783 756	f 3 969 031	f 264 782	f 380 523
Gezamenlijke bruto ontvangsten — per dag-kilometer	f 22.89	f 18.28	f 80.60	f 16.56

a) Ongerekend de aanlegkosten van haven en kolenstort, ad f 3 944 874.

b) In de exploitatie-rekeningen betreffende de drie particuliere spoorwegen wordt met de vernieuwingskosten, bedragende over 1900 voor de lijnen Samarang—Vorstenlanden—Willem I en Batavia—Buitenzorg respectievelijk f 57 047 en f 3491, en voor den Deli-spoorweg f 65 983, geen rekening gehouden. Vandaar dat in de jaarverslagen betreffende deze ondernemingen de exploitatiekosten worden opgegeven als te zijn geweest f 1 087 684, f 375 506 en f 529 777, en de netto ontvangsten als f 1 924 561, f 485 731 en f 923 014. Het totaal bedrag van deze netto ontvangsten, ad f 3 333 306, had op blz. 89 van het verslag hiervóór behooren te worden genoemd in plaats van het totaal der in het overzicht opgegeven netto ontvangsten, ad f 3 206 785.

c) Berekend over de gemiddeld geschatte constructierekening, ad f 57 042 775.

d) Berekend over f 69 305 506, zijnde het aanlegkapitaal in verhouding tot de gemiddeld geëxploiteerde lengte.

e) Berekend over f 178 840 266 alsvoren.

f) Rangeerdienst en dubbele tractie inbegrepen; reservedienst buiten beschouwing gelaten.

g) Hieronder begrepen de door eigen materieel op andere lijnen afgelegde as-kilometers, niet echter de door vreemd materieel op de lijn afgelegde as-kilometers.

h) Bovendien werd op de Westerlijnen nog als brandstof gebezigd 788 ton hout.

i) Betreft enkel het steenkolenverbruik.

k) Voor de berekening van het aantal reizigers is elk retourbiljet voor twee reizigers geteld. Op den Deli-spoorweg worden retourbiljetten ook voor de 1ste en 2de klasse afgegeven.

l) De cijfers tusschen ( ) geplaatst betreffen het aantal reizigers na aftrek van dat der transit-reizigers die in de opgaaf betreffende andere gedeelten der Westerlijnen mede begrepen zijn. De samentrekking van de lagere cijfers vormt het totaal opgegeven in de kolom „Te zamen".

m) Zie de voorgaande noot.

n) Op den secundair geëxploiteerden spoorweg ter Sumatra's Westkust zijn de reizigers 1ste klasse gerekend als 2de klasse en die der 2de als 3de klasse.

o) Namelijk inlandsche reizigers 3de klasse reizende in locaal verkeer met gemengde treinen, voor wie met ingang van 1 Januari 1900 het één-cents-tarief werd ingevoerd.

p) Zie de voorgaande noot.

R WEGEN.

.)

Lijn Batavia-Tangerang-Bantam.	Te zamen.	Lijn ter Sumatra's Westkust.	PARTICULIERE SPOORWEGEN. Lijnen der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. Lijn Samarang-Vorstenlanden-Willem I.	Lijn Batavia-Buitenzorg.	Deli-spoorweg (Oostkust van Sumatra).	TOTALEN. 1900.	1899.
1.067	. . . . . .	1.067	1.435	1.067	1.067	. . . .	. . . .
174	841	210	205	56	103	2 227	2 152
117	784	210	205	56	103	2 170	2·095
. . . . .	f 69 674 344	a) f 20 238 003	f 20 726 384	f 4 017 019	f 7 460 580	f 179 496 541	f 167 992 630
. . . . .	f 82 389	f 96 371	f 101 105	f 71 731	f 72 645	f 80 600	f 81 867
f 372 217	f 4 986 553	f 1 350 467	f 3 012 245	f 861 237	f 1 452 791	f 18 447 048	f 17 278 183
f 256 134	f 3 198 214	f 711 370	b) f 1 144 731	b) f 378 997	b) f 595 760	f 9 387 864	f 8 744 689
f 116 083	f 1 788 339	f 639 097	b) f 1 867 514	b) f 482 240	b) f 857 031	f 9 059 184	f 8 533 494
31.19 pct.	35,87 pct.	47.33 pct.	62.00 pct.	55.98 pct.	58.98 pct.	49.08 pct.	49.39 pct.
. . . . .	d) 2,58 „	3.16 „	9.07 „	12.12 „	11.50 „	e) 5.06 „	5.02 „
. . . . .	131	33	27	10	21	349	337
. . . . .	142	60	30	12	16	408	383
. . . . .	304	65	89	64	55	901	874
. . . . .	1 513	377	534	109	352	5 385	5 071
448 354	3 972 083	1 014 102	698 521	312 091	361 379	9 766 329	9 027 275
511 610	4 621 269	1 220 537	851 053	346 967	452 086	11 584 844	10 686 132
. . . . .	77 872 410	19 067 974	22 228 838	6 943 896	9 431 152	222 053 634	200 677 099
. . . . .	h) 30 903	24 002	6 748	2 058	(hout) 7 773	i) 88 131	i) 78 794
. . . . .	6.68	19.67	7.93	5.93	(hout) 17.19	i) 7.62	i) 7.37
135	m) 45 693	. . . . .	10 466	25 224	k) 29 978	128 169	124 475
12 543 (12 232)	m) 183 292	n) 34 468	48 709	97 173	k) 52 296	544 913	545 028
112 603 (111 554)	m) 1 776 087	n) 840 171	155 335	467 828	572 731	4 447 079	7 389 663
848 898 (846 108)	m) 4 020 333	. . . . . .	. . . .	. . . .	. . . .	7 456 784	p)
136 174	645 720	. . . . .	17 276	. . . . . .	191 982	1 611 052	2 424 194
. . . . .	572 665	. . . . .	1 035 663	476 474	. . . .	2 084 802	2 562 132
1 110 353 (1 106 203)	m) 7 243 790	874 639	1 268 009	1 067 831	846 987	16 274 491	13 045 492
26 310 340	168 564 462	16 926 375	42 985 000	27 442 000	14 181 873	440 662 968	v) 351 582 582
30 282 (25 338)	s) 554 431	268 883	t) 412 830	109 559	u) 222 804	2 516 137	2 324 573
1 790 311	71 145 628	30 052 090	40 144 087	5 466 376	6 760 418	244 578 928	v) 214 966 025
f 408	f 82 809	. . . . . .	f 39 313	f 23 926	f 44 238	f 279 661	f 283 145
f 13 511	f 210 831	n) f 23 623	f 94 100	f 66 228	f 40 777	f 707 938	f 723 579
f 45 225	f 578 281	n) f 301 735	f 144 985	f 137 337	f 252 542	f 2 038 483	f 3 463 827
f 206 323	f 962 643	. . . . .	. . . .	. . . .	. . . .	f 2 000 951	. . . .
f 21 247	f 86 613	. . . . .	f 15 870	. . . . . .	f 84 427	f 299 350	f 415 024
. . . . .	f 28 652	. . . . . .	f 276 775	f 141 257	. . . .	f 446 684	f 491 796
f 286 714	f 1 949 829	f 325 358	f 571 042	f 368 748	w) f 421 984	f 5 773 066	f 5 377 371
f 5 380	f 66 326	f 5 613	f 11 621	f 8 311	f 52 670	f 190 637	f 175 553
f 2 747	f 89 886	f 7 820	x) f 54 595	ij) f 30 779	z)	f 406 098	f 389 072
f 72 006	f 2 618 818	f 846 472	f 2 179 655	f 403 354	f 872 990	f 11 001 960	f 10 367 321
f 5 370	f 261 694	f 165 204	f 195 332	f 50 045	f 105 147	f 1 075 287	f 968 866
f 372 217	f 4 986 553	f 1 350 467	f 3 012 245	f 861 237	f 1 452 791	f 18 447 048	f 17 278 183
f 8.69	f 17.42	f 17.62	f 40.25	f 42.14	f 38.75	f 23.29	f 22.60

q) Het ijl- en vrachtgoederenverkeer der staatsspoorwegen was, wat aangaat dat voor particulieren en dat van landsvrachtgoederen, te verdeelen aldus:

	Oosterlijnen. Tonnen.	Oosterlijnen. Opbrengst.	Westerlijnen. Tonnen.	Westerlijnen. Opbrengst.	Sumatra-spoorweg. Tonnen.	Sumatra-spoorweg. Opbrengst.
Vervoer voor particulieren	883 413	f 3 637 504	499 122	f 2 203 390	85 517	f 252 969
Landsvrachtgoederen	64 217	443 167	55 309	415 428	183 366	593 503
	947 630	f 4 080 671	554 431	f 2 618 818	268 883	f 846 472

r) De tusschen ( ) geplaatste getallen betreffen het vervoer na aftrek van de ook over andere gedeelten der Westerlijnen (in transit) vervoerde ijl- en vrachtgoederen. Vandaar dat die cijfers — en niet de daarboven geplaatste — sluiten met de opgaaf in de kolom „Te zamen".

s) Zie het slot van noot r.

t) Bovendien werd door den dienst der staatsspoorwegen met smalspoortreinen op het baanvak Soerakarta—Djokjokarta een transit-verkeer van 54 355 ton bewerkstelligd.

u) Onder het vrachtgoederenvervoer op den Deli-spoorweg is begrepen wegens vervoer van takak 18 011 ton, waarvoor aan vracht werd ontvangen f 137 365.

v) Verbeterde opgaaf.

w) Ongerekend eene ontvangst van f 15 989 wegens abonnementskaarten, vervoer van zieken en extra treinen, welk bedrag in het overzicht verantwoord is onder „Alle andere ontvangsten".

x) Hieronder f 4193 wegens vervoer van postpakketten gedurende het tijdvak waarover de afrekening in 1900 plaats had, d. i. over November 1899 t/m December 1900.

ij) Als voren f 2991 over het jaar 1900.

z) Vervoer van bestelgoed vindt op den Deli-spoorweg niet plaats.

Statistieke gegevens betreffende de stoomtramwegen in Nederlandsch-Indië en den Batavia Electrischen tramweg.	Samarang-Joana-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Samarang-Joana (met zijtakken).	Nederlandsch-Indische Tramweg-maatschappij. — Lijn Batavia-Meester Cornelis-Kampong Melaijoe. [2]	Oost-Java-Stoomtram-maatschappij. — Lijnen Soerabaija-Sepandjang en Modjokerto-Ngoro (met zijlijn).	Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. Lijn Djokjokarta-Brossot.	Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. Lijn Djokjokarta-Magelang.	Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. Lijn Goendih-Soerabaija.
Spoorwijdte (in Meters)	1.067	1.188	1.067	1.435	1.067	1.067
A. Algemeene zaken.						
engte in exploitatie ult. 1900 (in K.M.)	317.8	[3] 14	80	[4] 24	[5] 47	107
Gemiddeld geëxploiteerde lengte (in K.M.) over het geheele jaar	298.2	[3] 14	80	[4] 24	[5] 47	48
Aanlegkapitaal ult. 1900	f 7 553 883	f 1 522 144	f 2 510 251	f 616 333	f 2 378 751	f 7 514 102
„ per K.M.	f 23 770	f 69 188	f 31 378	f 25 680	f 50 609	f 70 227
Bruto ontvangst.	f 1 018 976	f 339 244	f 338 699	f 127 344	f 201 587	f 125 034
Exploitatiekosten	f 473 213	f 172 118	f 196 548	f 45 776	f 96 307	f 58 579
Netto ontvangst in totaal	f 545 763	f 167 126	f 142 151	f 81 568	f 105 280	f 66 455
„ „ „ pct. van de bruto ontvangst. . . .	53.6 pct.	49.3 pct.	42 pct.	64.1 pct.	52.2 pct.	53.2 pct.
„ „ „ pct. van het aanleg-kapitaal	7.2 „	11 „	5.7 „	13.2 „	4.4 „	0.9 „
B. Materieel.						
Aanta locomotieven	47	27	25	6	8	19
„ rijtuigen.	71	64	41	7	12	14
„ wagens	522	4	83	6	90	86
C. Dienst ten behoeve van het vervoer.						
Aantal trein-kilometers	884 492	770 912	615 030	76 278	142 771	123 397
„ locomotief-kilometers	[16] 1 088 203	796 380	617 873	[17] 85 830	155 564	[18] 242 611
„ as-kilometers (rijtuigen en wagens) [24]	17 063 304	7 807 123	7 594 600	[25] 1 056 898	1 931 424	[20] 1 767 250
Brandstoffenverbruik (in tonnen) steenkolen . . .	1 158	3 144	2 035	379	894	516
Brandstoffenverbruik (in tonnen) hout	7 703	„	15	„	„	„
Brandstoffenverbruik (in tonnen) petroleum-residu .	108	„	797	„	„	„
D. Omvang van het vervoer.						
Aantal reizigers	2 687 099	5 020 155	[30] 3 743 717	293 105	521 544	279 735
„ reiziger-kilometers	25 522 277	36 273 726	30 415 184	3 551 267	8 935 089	5 672 215
„ tonnen ijl- en vrachtgoed (stuk- en wagenladinggoederen) . . .	180 141	[31]	[32] 49 827	[33] 63 538	[34] 33 847	[35] 67 018
„ ton-kilometers.	[38] 13 280 420	[31]	822 219	[39] 956 102	[40] 884 019	[41] 2 094 232
E. Opbrengst van het vervoer.						
Opbrengst reizigers	f 303 726	f 334 991	[30] f 270 966	f 33 732	f 101 486	f 61 864
„ bagage	f 4 909	[31]	f 392	f 372	f 1 667	f 638
„ goederen	f 689 001	[31]	f 64 895	f 90 524	f 94 226	f 60 724
„ diversen	f 21 340	f 4 253	f 2 446	f 2 716	f 4 208	f 1 808
Gezamenlijke bruto ontvangsten in totaal (als boven)	f 1 018 976	f 339 244	f 338 699	f 127 344	f 201 587	f 125 034
Gezamenlijke bruto ontvangsten per dag-kilometer .	f 9,36	f 66,38	f 11,60	f 14,54	f 11,75	f 6,87

1) Alle uitmakende particuliere ondernemingen. Voor mededeelingen aangaande den staatsstoomtramweg in Atjeh zie blz. 89 van het verslag hiervóór.

2) De opgaven nopens deze onderneming loopen niet over het kalenderjaar 1900, maar over het op 30 Juni 1900 geëindigde boekjaar 1899/1900.

3) Hieronder 8 K.M. met dubbel spoor.

4) Bovendien 3,9 K.M. aansluitende zijlijnen.

5) Als voren 3,6 K.M.

6) Hieronder 1,7 K.M. lijn van de Samarang-Joana-Stoomtrammaatschappij in medegebruik.

7) Hieronder 1,3 K.M. staatsspoorweg in medegebruik.

8) Met inbegrip van de 3 K.M. bedoeld in de twee voorgaande noten. Op ult. 1899 waren 1161,3 K.M. particuliere stoomtramweg in exploitatie.

9) Over 1899 beliep het cijfer 1087,2 K.M.

10) Niet met voldoende juistheid op te geven.

11) Naar schatting ingevuld (tot een bedrag van 50 pct. der bruto ontvangsten).

12) Hieronder f 16 790 voor den dienst der stoomschepen tusschen Madura en Java.

13) Motorwagens.

14) Door de stoomschepen der Maatschappij werden bovendien afgelegd 19 078 bootkilometers.

15) Zonder de lijn der Probolinggo-Stoomtrammaatschappij, waarvan het cijfer niet is opgegeven.

16) Hieronder 6471 locomotief-kilometers afgelegd in treinen voor den aanlegdienst.

17) Bovendien werden 1989 locomotief-kilometers afgelegd op den spoorweg Samarang-Vorstenlanden.

18) Hieronder 103 138 locomotief-kilometers als bedoeld in noot 16.

19) Als voren 2166.

20) Hieronder 20 064 locomotief-kilometers afgelegd door gehuurde locomotieven.

ELECTRISCHE TRAMWEG. [1])

Seraijoedal-Stoomtram-maatschappij. Lijn Maos-Bandjarnegara, met zijlijn Bandjarsari-Poerbolinggo.	Samarang-Cheribon-Stoomtram-maatschappij. Lijn Samarang-Cheribon, met zijlijn Tagal-Balapoelang.	Kediri-Stoomtram-maatschappij. Lijn Djombang-Kediri, met zijlijnen.	Malang-Stoomtram-maatschappij. Lijn Malang-Gondanglegi-Dampit.	Pasoeroean-Stoomtram-maatschappij. Lijn Pasoeroean-Bakallan, met zijtak naar Passar Alkmaar.	Probolinggo-Stoomtram-maatschappij. Lijn Probolinggo-Paiton, met zijtak Kraksaän-Kali Boentoe.	Modjokerto-Stoomtram-maatschappij. Lijn Modjokerto-Porrong-Bangil, met zijlijn.	Madura-Stoomtram-maatschappij. Lijn Kamal-Kalianget.	Babat-Djombang-Stoomtram-maatschappij. Lijn Djombang-Ngimbang.	Totalen betreffende de particuliere *stoom*tramwegen.	Batavia Electrische Tram-maatschappij. Lijn Harmonie-Menteng (Dierentuin), met zijlijn van Tanah Abang naar de staatsspoorweghalte van dien naam.
1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	. . . . .	1.188
90.6	6) 282.5	127	55	37	42	7) 79.8	134	32.3	8) 1 470	13.08
87.4	6) 270.5	127	46.6	35	39	7) 79.8	93	26.2	9) 1315.7	9.07
f 2 791 954	f 8 436 975	f 2 559 416	f 2 671 526	f 1 897 137	f 1 399 502	f 2 201 146	f 4 707 241	f 1 373 076	f 50 133 437	f 1 926 106
f 30 816	f 29 870	f 20 160	10)	10)	f 33 320	f 27 514	f 35 124	10)	10)	f 139 700
f 300 331	f 908 877	f 264 718	f 98 279	f 84 038	f 86 708	f 113 834	f 109 257	f 56 503	f 4 173 429	f 105 625
f 114 901	f 405 282	f 149 014	f 69 098	11) f 42 019	11) f 43 354	f 111 347	12) f 177 607	10)	10)	10)
f 185 430	f 503 595	f 115 704	f 29 181	f 42 019	f 43 354	f 2 487	nadeelig verschil	10)	10)	10)
61.8 pct.	53.4 pct.	43.7 pct.	29.8 pct.	50 pct.	50 pct.	2.2 pct.		10)	10)	10)
5 "	6 "	4.5 "	1.1 "	2.2 "	3.1 "	0.1 "		10)	10)	10)
10	28	15	9	10	5	10	27	6	252	13) 22
12	48	22	12	23	20	16	25	12	399	22
90	353	144	62	66	56	65	114	58	1 799	"
210 259	733 897	442 951	166 917	177 331	(niet opg.)	340 934	14) 287 273	118 673	15) 5 091 115	601 007
19) 230 669	20) 792 398	486 507	168 268	187 186	id.	360 782	21) 367 506	22) 121 393	15) 5 701 270	23) 603 415
3 938 992	12 450 246	27) 4 897 449	28) 1 872 558	1 311 568	id.	29) 3 001 938	3 669 294	1 390 640	15) 69 753 284	2 404 028
119	2 646	1 835	720	886	id.	309	1 646	353	15) 16 640	1 773
4 450	2 891	347	140	77	id.	74	50	259	15) 16 006	"
"	36	"	"	74	id.	1 574	865	89	15) 3 543	50
789 566	1 428 968	857 489	235 764	512 880	334 110	550 543	854 921	419 844	18 529 440	2 319 546
7 745 615	27 840 255	8 509 904	2 214 332	4 974 224	(niet opg.)	6 454 801	8 417 469	4 306 592	15) 180 832 950	10 904 056
72 751	222 713	106 064	23 487	28 907	id.	36) 35 598	7 573	37) 19 213	15) 910 677	31)
42) 2 934 939	43) 10 064 422	2 335 037	411 526	561 497	id.	44) 895 272	103 705	45) 294 003	15) 35 637 393	31)
f 86 841	f 366 679	f 111 733	f 39 590	f 38 191	f 47 588	f 60 934	f 95 618	f 39 576	f 2 015 465	f 104 759
f 2 841	f 8 203		f 345			f 1 006	f 1 391	f 186		31)
f 203 697	f 515 665	f 152 985	f 50 187	f 43 739	f 38 299	f 46 785	f 9 503	f 15 888	f 2 157 964	31)
f 6 952	f 18 330		f 8 157	f 2 108	f 821	f 5 109	f 2 745	f 853		f 866
f 300 331	f 908 877	f 264 718	f 98 279	f 84 038	f 86 708	f 113 834	f 109 257	f 56 503	f 4 173 429	f 105 625
f 9,42	f 9,21	f 5,71	f 1,70	f 6,44	f 6,80	f 3,91	f 3,20	f 5,92	. . . . .	. . . .

21) Hieronder 14 614 locomotief-kilometers als bedoeld in noot 16.
22) Van dit aantal locomotief-kilometers werden er 490 afgelegd door gehuurde locomotieven en werden er 384 afgelegd in treinen voor den aanlegdienst.
23) Motorwagen-kilometers.
24) Hieronder ook het door vreemd materieel op de eigen lijnen afgelegd aantal as-kilometers.
25) Bovendien werden door wagens der Maatschappij 2688 as-kilometers afgelegd op den spoorweg Samarang—Vorstenlanden.
26) Als voren 2174 as-kilometers op de staatsspoorwegen.
27) Als voren 929 580.
28) Idem 624 324.
29) Bovendien werden 343 592 as-kilometers afgelegd op de staatsspoorwegen en op de lijnen der Oost-Java-Stoomtrammaatschappij.
30) Hiervan alleen 3 196 746 reizigers met eene opbrengst van f 214 663 op de lijn Soerabaija—Krian, op welke geen goederenvervoer plaats vindt.
31) De lijn dient enkel voor personenvervoer.
32) Alleen op de lijn Modjokerto–Ngoro–Dinoijo heeft goederenvervoer plaats.
33) Hieronder 319 ton dienstgoederen.
34) Als voren 787.
35) Hieronder 46 566 ton dienstgoederen en 18 100 ton ballast en grond.
36) Hieronder 1672 ton dienstgoederen.
37) Als voren 2432.
38) Hieronder 436 206 ton-kilometers wegens vervoer van goederen ten behoeve van den aanlegdienst.
39) Hieronder 4603 ton kilometers wegens vervoer van dienstgoederen.
40) Als voren 21 000.
41) Idem 1 982 467.
42) Hieronder 17 434 ton-kilometers als bedoeld in noot 38.
43) Als voren 564 636.
44) Hieronder 31 608 ton-kilometers wegens vervoer van dienstgoederen.
45) Als voren 63 232.

(5. 24.)

BIJLAGE W.

(Zie hoofdst. L, afd. II, § 1, sub B, van het verslag.)

OVERZICHT van de tot ult. Mei 1901 in Nederlandsch-Indië verleende VERGUNNINGEN voor den aanleg en de exploitatie van TRAMWEGEN met mechanische beweegkracht, waarvoor de termijn van aanvaarding op gemelden datum nog openstond.

Volgnummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal), bedrag van het gevorderde waarborgkapitaal en bouwtijd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	Java en Madura. [2]				
	BANTAM.				
I.	Van Sadjira over Rangkas Betoeng, Lebak en Moentjang naar Sadjira. R. A. EEKHOUT; 14 Maart en 29 Oct. 1900.	9 Jan. 1901 nº. 38.	9 Jan. 1902.	72 K.M. f 20 000 3 jaren.	Het gedeelte Sadjira—Rangkas Betoeng moet berijdbaar zijn voor het rollend materieel der staatsspoorwegen. Te Rangkas Betoeng moet de tramweg met den staatsspoorweg in aansluiting worden gebracht.
	BATAVIA en BANTAM.				
II.	Van Tangerang over Blaradja naar Pässar Lama of post Tjikandi (grens Batavia en Bantam). B. SIBENIUS TRIP; 15 Juni 1898.	14 Maart 1899 nº. 30.	14 Maart 1900 (verlengd tot 14 Maart 1901, nader verlengd tot 14 Maart 1902). *a*)	36 K.M. f 11 000 2 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub I.
III.	Van Tangerang over Mauk naar Tanara (grens Bantam en Batavia). M. W. N. STEENMEIJER; 20 April en 29 Juli 1898.	11 Maart 1899 nº. 39.	11 Maart 1900 (verlengd tot 11 Maart 1901, nader verlengd tot 11 Maart 1902). *a*)	39 K.M. f 12 000 2 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub II.
	BATAVIA.				
IV.	Van Tandjong Priok over Passar Tjiintjing en Toegoe naar Karatan. K. H. A. OLIESLAEGER; 10 Jan. 1900.	27 Juni 1900 nº. 39.	27 Juni 1901	21 K.M. f 6 000 2 jaren.	De tramweg moet te Tandjong Priok aansluiten aan den staatsspoorweg. Op het gedeelte Tandjong Priok—Passar Tjilintjing moet de lijn berijdbaar zijn voor het rollend materieel der staatsspoorwegen, terwijl de rijtuigen en wagens van den tramweg in alle treinen (die op de bergljjnen uitgezonderd) der staatsspoorwegen moeten kunnen worden gebruikt.
V.	*a.* Van Tjilamaija over Djatiragas naar Tjikampek, met een zijtak van Krasak over Tjikalong, Lemah Abang en Telagasari naar Krawang. *b.* Van Tandjong Poera over Rengasdengklok naar Tjemara. C. J. BOLLEE; 15 Nov. en 8 Dec. 1896, 23 Mei en 12 Juni 1897.	29 Juli 1900 nº. 15.	29 Juli 1901 (verlengd tot 29 Juli 1902).	97 K.M. f 28 000 4 jaren.	Aan den adressant is te kennen gegeven, dat, voor zooveel het het tramweg-gedeelte Tjikampek—Dawoean betreft, zijn verzoek voorshands niet voor inwilliging vatbaar is, doch dat hij daarop kan terugkomen, zoodra omtrent den spoorweg Padalarang—Krawang beslist is. De aansluiting aan den staatsspoorweg te Krawang en Kepoeh (Tandjong Poera), zoomede eventueel te Tjikampek, zal verplichtend zijn, zoodra de Regeering zulks zal gelasten.

[1]) Tenzij anders is vermeld, zijn de in dit overzicht genoemde vergunningen voor den tijd van 99 jaren verleend, betreffen zij stoomtramwegen, bedraagt de spoorwijdte 1.067 M., zullen de tramwegen met enkel spoor worden aangelegd en is zoowel personen- als goederenvervoer toegelaten.
[2]) In deze bijlage is rekening gehouden met de gewijzigde indeeling der gouvernementslanden op Java in gewesten; zie het verslag hiervóór, blz. 63/64.

a) De verlenging of nadere verlenging werd toegestaan, nadat de ondernemer binnen den bepaalden termijn verklaard had genoegen te nemen met eene wijziging van de vergunningsvoorwaarden in dien zin dat tot de in diens reizende personen, aan wie op den tramweg vrij vervoer is te verleenen ook behooren Europeesche en inlandsche ambtenaren van het binnenlandsch bestuur (verg. blz. 113 van het verslag van 1900).

Volg-nummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal), bedrag van het gevorderde waarborgkapitaal en bouwtijd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
VI.	Ter hoofdplaats Buitenzorg loopende van af den Witten Paal langs den grooten postweg en de sociëteit en door het Chineesche kamp tot aan Bantorpeteh, met een zijtak van af de sociëteit en langs de oostzijde van het stationspark tot aan het spoorwegstation. A. Mijer; 18 Maart 1900.	5 Nov. 1900 n°. 12.	5 Nov. 1901.	9 K.M. f 5000 2 jaren.	Goederenvervoer wordt op deze lijn slechts onder bepaalde voorwaarden toegelaten. De tramweg moet op het station Buitenzorg in verbinding worden gebracht met den staatsspoorweg, zoodra de Regeering daartoe schriftelijk last geeft.
VII.	Van Tjiteureup over Tjibinong, Depok en Paroeng Bingoeng naar Paroeng. A. H. Veerkamp; 20 Juni 1899.	4 Jan. 1900 n°. 11.	4 Jan. 1901 (verlengd tot 4 Jan. 1902). a)	25 K.M. f 7500 1½ jaar.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub III.
VIII.	Van Kebaijoran over Mampang naar Meester-Cornelis, met een zijtak van Goenoeng naar Paal Merah. J. de Vries; 15 Juni 1897.	13 Juni 1899 n°. 20.	13 Juni 1900 (verlengd tot 13 Juni 1901, nader verlengd tot 13 Juni 1902). a)	14 K.M. f 4500 2 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub IV.
IX.	Van Buitenzorg over Semplak, Paroeng en Paroeng Pandjang naar Tangerang. A. Mijer; 21 Jan. 1899.	6 Mei 1899 n°. 3.	6 Mei 1900 (verlengd tot 6 Mei 1901, nader verlengd tot 6 Mei 1902). a)	70 K.M. f 20 000 3 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub V.
	Batavia en Cheribon.				
X.	Van Pamanoekan over Kandanghauer en Indramaijoe naar Cheribon. T. A. F. de Bruine; 12 Dec. 1896.	18 Mei 1899 n°. 5.	18 Mei 1900 (verlengd tot 18 Mei 1901, nader verlengd tot 18 Mei 1902). a)	117 K.M. f 30 000 3 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XI.
	Preanger Regentschappen.				
XI.	Van Tjihea (staatsspoorweghalte Tjirandjang) over Djati, Tjibarengkok, Bodjong Pitjoeng en Tjipetir naar de staatsspoorweghalte Tjipeujeum, met een zijtak van Djati over Malaka Pangkalan en Pasir Sereh naar de staatsspoorweghalte Maleber. Ch. van Horck; 16 Febr. 1900.	27 Juni 1900 n°. 38.	27 Juni 1901 (verlengd tot 27 Juni 1902).	30 K.M. f 9000 3 jaren.	Stoom of electriciteit als beweegkracht. Verplichte aansluiting aan den staatsspoorweg te Tjirandjang, Tjipeujeum en Maleber. De beladen rijtuigen en wagens (motorwagens uitgezonderd) moeten in alle treinen der staatsspoorwegen, ook op de bergljjnen, kunnen worden gebruikt.
XII.	Van Garoet over Trogong, Tjisoeroepan, Tjikadjang en Tjikembang naar Pameungpeuk. Ch. van Horck; 20 Febr. 1900.	10 Juli 1900 n°. 26.	10 Juli 1901 (verlengd tot 10 Juli 1902).	150 K.M. f 45 000 5 jaren.	Stoom of electriciteit als beweegkracht. Verplichte aansluiting te Garoet aan den staatsspoorweg en te Pameungpeuk aan de tramwegen aldaar. Het rollend materieel moet bruikbaar zijn in alle treinen der staatsspoorwegen, ook op de berglijnen.
XIII.	Van Bandong over Koppo, Tjenkoewang en Bandjaran naar Balah Indah. J. D. de Riemer; 24 Juni 1897 en 23 Maart 1898.	5 Jan. 1901 n°. 18.	5 Jan. 1902.	32 K.M. f 10 000 3 jaren.	Verplichte aansluiting aan den staatsspoorweg te Bandong, zoodra de Regeering zulks schriftelijk gelast.
XIV.	Van Tassikmalaija over Singaparna naar den linkeroever der Tjiwoelan nabij Mangoenredja met zijtakken: a. van Singaparna naar Tjigadok; b. van Singaparna naar Penteudjaija, en c. van Pedajoengan naar Tjibeuti. A. Mijer; 30 April 1895, 13 Juni en 6 Aug. 1897, 26 Aug., 10 Sept en 31 Dec. 1898.	7 Juni 1899 n°. 4.	7 Juni 1900 (verlengd tot 7 Juni 1901, nader verlengd tot 7 Juni 1902). a)	37 K.M. f 11 500 3 jaren.	Zie het verslag van 1899, blz. 141, sub V. Verplichte aansluiting aan den staatsspoorweg te Tassikmalaija. De lijn moet berijdbaar zijn voor het rollend materieel der staatsspoorwegen. Het rollend materieel der hoofdlijn moet op de zijtakken kunnen overgaan en omgekeerd.
XV.	Van Pameungpeuk over Rantjaherang Klapagenep, Tjidjoelang, Parigi, Tjikemboelan, Kalipoetjang, Padaherang en Kwasan naar Bandjar. F. J. Nellensteijn; 10 Maart en 30 Juni 1898.	11 Maart 1899 n°. 41.	11 Maart 1900 (verlengd tot 11 Maart 1901, nader verlengd tot 11 Maart 1902). a)	180 K.M. f 30 000 5 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub IX.
XVI.	Van Sagranten: a. zuidoostwaarts over Rambai naar Sindangbarang; b. westwaarts naar Tjitjoeroeg, en c. oostwaarts naar Kadoepandak. R. A. Eekhout; 16 Dec. 1896.	14 April 1899 n°. 13.	14 April 1900 (verlengd tot 14 April 1901, nader verlengd tot 14 April 1902). a)	127 K.M. f 30 000 3 jaren.	Stoom of electriciteit als beweegkracht. Eene nadere verlenging van den termijn van aanvaarding zal niet worden verleend. Zie overigens vorig verslag, bijlage V, sub VI.

Volgnummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal), bedrag van het gevorderde waarborgkapitaal en bouwtijd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
XVII.	Van Sindangbarang over Tjidaoen en Tjikandang naar Pameungpeuk. R. A. Eekhout; 20 Nov. 1899.	3 Juli 1900 n°. 19.	3 Juli 1901 (verlengd tot 14 April 1902).	72 K.M. f 20 000 3 jaren.	Stoom of electriciteit als beweegkracht. Verplichte aansluiting op de beide eindpunten aan de reeds bestaande of in aanleg zijnde tramwegen.
	Pekalongan.				
XVIII.	Van Pamalang naar Randoedongkal. H. A. M. de Vogel; 16 Nov. 1900.	26 April 1901 n°. 49.	26 April 1902.	30 K.M. f 9000 3 jaren.	Verplichte aansluiting te Pamalang aan de sporen der Samarang—Cheribon-stoomtram. De lijn moet berijdbaar zijn voor het rollend materieel der staatsspoorwegen.
	Samarang.				
XIX.	Van Goeboeg over Klampisan naar Depok, met zijtakken: a. van Goeboeg naar Godong; b. van Goeboeg naar Glapan; c. van Klampisan over Godong naar Koedoes, en d. van Klampisan naar Telawa. P. Buwalda; 6 Febr. en 10 Juli 1899.	29 Dec. 1899 n°. 12.	29 Dec. 1900 (verlengd tot 29 Dec. 1901). a)	90 K.M. f 25 000 3 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XVI.
XX.	Lijn ter hoofdplaats Samarang, loopende van Mlatten langs Pontjol en Randoesari naar Karangtoeri, met een zijtak naar den Kleinen Boom en het station der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. E. F. J. 't Sas; 10 Juli 1897 en 21 Juli 1898.	4 Juni 1899 n°. 9.	4 Juni 1900 (verlengd tot 4 Juni 1901, nader verlengd tot 4 Juni 1902). a)	Lengte niet opgegeven f 5000 3 jaren.	Electriciteit als beweegkracht. Zie overigens vorig verslag, bijlage V, sub XV.
	Rembang.				
XXI.	Van de halte Kembang der Samarang-Joana Stoomtrammaatschappij tot Randoeblatoeng. M. J. Heijstek; 27 April 1900.	2 Febr. 1901 n°. 40.	2 Febr. 1902.	27 K.M. f 9000 3 jaren.	Verplichte aansluiting te Kembang en Randoeblatoeng aan de aldaar bestaande tramwegen, zoodra daartoe door de Regeering schriftelijk last wordt gegeven.
XXII.	Van Lassem naar Bandjarsari (Bodjonegoro), met een zijtak van Lassem naar Dassoen. J. Ph. Nickel; 21 Febr. en 28 Dec. 1897 en 28 Nov. 1898.	14 Maart 1899 n°. 31.	14 Maart 1900 (verlengd tot 14 Maart 1901, nader verlengd tot 14 Maart 1902). a)	82.5 K.M. f 25 000 3 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XVII.
	Rembang en Kediri.				
XXIII.	Van Ngandjoek over Gondang, Bodjonegoro en Renggel naar Toeban, met een zijtak van Renggel naar Babat. P. Buwalda; 7 April en 18 Mei 1899.	20 Juli 1900 n°. 16.	20 Juli 1901 (verlengd tot 20 Juli 1902).	150 K.M. f 30 000 4 jaren.	Verplichte aansluiting te Ngandjoek aan den staatsspoorweg en te Bodjonegoro, Babat en Toeban aan de aldaar reeds bestaande of in aanleg zijnde tramwegen. Rekening moet gehouden worden met de plannen tot aanleg van kanalen en leidingen ten behoeve van de werken in de Solo-vallei. Vergunning werd verleend om tegen eene vast te stellen retributie het tracé in de gouvernements-djati-bosschen uit te kappen. Het rollend materieel moet in alle treinen op de vlakke lijnen der staatsspoorwegen vervoerd kunnen worden.
	Rembang en Soerabaija.				
XXIV.	Van Lassem over Kragan, Bantjar Geneng, Pareng en Toeban, langs de kust naar Sidaijoe. A. H. Veerkamp; 20 Juni 1899.	4 Jan. 1900 n°. 12.	4 Jan. 1901 (verlengd tot 4 Jan. 1902). a)	150 K.M. f 40 000 3 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XVIII.
	Soerabaija.				
XXV.	Van Soerabaija (Plein von Bültzingslöwen) over Baliwerti, Kedongdoro, Koepang, de dessa's Djarak, Sonobesi, Kalikendal, Lontar, Lidah-koelon, Menganti en Koetil naar Benowo. H. F. Polack en A. M. Harthoorn; 19 April 1899.	29 Dec. 1899 n°. 13.	29 Dec. 1900 (verlengd tot 29 Dec. 1901). a)	30 K.M. f 9000 2 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XXI.
XXVI.	Ter hoofdplaats Soerabaija van de wijk Tjantian langs Toewowo, Larangan en Kaliwaron naar de staatsspoorweghalte Waroe, met zijtakken: a. van Toewowo naar Semaroeng; b. van Larangan naar Kendjeran, en c. van Kaliwaron naar Goebeng. A. J. Haaxman; 23 April 1900.	26 Mei 1901 n°. 26.	26 Mei 1902.	33 K.M. f 10 000 3 jaren.	Spoorwijdte 0.75 M. Stoom of electriciteit als beweegkracht. De aansluiting aan den staatsspoorweg te Waroe en te Goebeng moet spoedige overlading van goederen in oorlogstijd mogelijk maken.

Volgnummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal), bedrag van het gevorderde waarborgkapitaal en bouwtijd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
XXVII	Van Soerabaija over Grissee naar Sidaijoe. P. LANDBERG; 10 Juni 1899.	27 Aug. 1899 n°. 15.	27 Aug. 1900 (verlengd tot 27 Aug. 1901). *a*)	42 K.M. f 13 000 2 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XX.
	PASOEROEAN.				
XXVIII.	Van Sendoro over Loemadjang naar Jossowilangoen. V. C. COSTER VAN VOORHOUT; 5 Nov. 1897.	15 Maart 1899 n°. 34.	15 Maart 1900 (verlengd tot 15 Maart 1901, nader verlengd tot 15 Maart 1902). *b*)	33 K.M. f 10 000 3 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XXIV.
	PASOEROEAN en BEZOEKI.				
XXIX.	Van Jossowilangoen naar Poeger. V. C. COSTER VAN VOORHOUT; 6 Jan. 1898.	12 Maart 1899 n°. 24.	12 Maart 1900 (verlengd tot 15 Maart 1901, nader verlengd tot 15 Maart 1902). *b*)	24 K.M. f 7000 3 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XXVI.
	BEZOEKI.				
XXX.	Van Rogodjampi over Soekodono, Tjeloreng, Kradenan en Gambiran naar Soekodono. J. G. A. KOK, 25 Sept. 1899.	4 Juli 1900 n°. 42.	4 Juli 1901.	50 K.M. f 15 000 3 jaren.	Verplichte aansluiting te Rogodjampi aan den staatsspoorweg.
XXXI.	Van Poeger over Amboeloe, Djenggawa en Soemberdandang naar Djember. L. M. TIJL jr.; 20 Juli 1898, 10 Febr. en 28 Juni 1899.	10 Sept. 1899 n°. 6.	10 Sept. 1900 (verlengd tot 10 Sept. 1901, nader verlengd tot 10 Sept. 1902). *a*)	44 K.M. f 13 000 3 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XXVII.
	BANJOEMAS en KADOE.				
XXXII.	Van Bandjarnegara over Wonosobo en Kretek naar Maron, met zijtakken van Wonosobo over Kalianget naar Garoeng en van Kretek naar Parakan. H. W. VAN DALFSEN; 20 Oct. 1900.	12 Febr. 1901 n°. 48.	12 Febr. 1902.	110 K.M. f 30 000 4 jaren.	Verplichte aansluiting te Bandjarnegara met de sporen der Serajoedal-stoomtram en te Maron en Parakan met de sporen van de aldaar reeds bestaande tramwegen. De lijn moet berijdbaar zijn voor het rollend materieel der staatsspoorwegen. Op het gedeelte Kretek—Parakan mag getand spoor gebezigd worden, mits de baan onder geen sterker helling dan van 80 m.M. per M. wordt aangelegd. Het rollend materieel dezer lijnen moet vervoerd kunnen worden op de berglijnen der Westerlijnen.
XXXIII.	Van Maos over Adiredjo, Widarapajoeng, Pagoeboegan en Wistaran naar Djetis, met zijtakken van Pagoeboegan over Kemrandjen naar Bendoengan, en van Wistaran over Idjoe naar Poerwodadi. C. W. HOFFMANN; 19 Juni 1899.	25 Nov. 1899 n°. 35.	25 Nov. 1900 (verlengd tot 25 Nov. 1901). *a*)	60 K.M. f 18 000 3 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XXVIII.
	KADOE en SAMARANG.				
XXXIV.	Van Poegoe over Tandjoeng, Bedjen, Tjondiroto en Ngadiredjo naar Parakan, met zijtakken van Tandjoeng over Bodja naar Samarang en van Bedjen over Soekoredjo en Selokaton naar Pelantoengan. P. BUWALDA; 22 Aug. 1899.	24 Oct. 1900 n°. 2.	24 Oct. 1901 (verlengd tot 24 Oct. 1902).	150 K.M. f 30 000 4 jaren.	Verplichte aansluiting te Poegoe met de sporen van de Samarang—Cheribon-stoomtram en te Parakan met de sporen van den eventueel bij de aanvaarding van deze vergunning reeds bestaanden of ontworpen stoomtramweg van Parakan naar Setjang. De hoofdlijn Poegoe-Parakan moet berijdbaar zijn voor het rollend materieel der staatsspoorwegen en omgekeerd moet al het beladen rollend materieel van den tramweg in alle treinen der staatsspoorwegen, ook op de berglijnen, vervoerd kunnen worden.
XXXV.	Van Magelang over Setjang naar Willem I. NEDERLANDSCH-INDISCHE SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ; 24 Febr. 1900.	20 Dec. 1900 n°. 5.	20 Dec. 1901. *c*)	40 K.M. f 30 000 6 jaren.	Zie blz. 90 van het verslag hiervóór.

b) Bij het besluit, waarbij de eerste verlenging voorwaardelijk werd toegestaan, is bepaald dat de vergunningen sub XXVIII en XXIX bij overdracht aan eene naamlooze vennootschap tot eene enkele behooren te worden samengesmolten, ten einde de betrekkelijke tramlijnen één geheel te doen uitmaken. Bovendien moest de in noot *a* bedoelde verklaring worden ingediend, aan welke voorwaarde sedert werd voldaan.

c) De vergunning is na afsluiting van dit overzicht aanvaard.

Volgnummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal), bedrag van het gevorderde waarborgkapitaal en bouwtijd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	KADOE.				
XXXVI.	Van Setjang naar Parakan. NEDERLANDSCH-INDISCHE SPOORWEGMAATSCHAPPIJ; 22 Oct. 1898.	17 Mei 1901 n°. 3.	17 Mei 1902. c)	. . . . . .	Zie blz. 90 van het verslag hiervóór.
XXXVII.	Van Magelang over Salaman, Poerworedjo, Poerwodadi, Semangi, Ketawang, Ambal en Petanahan naar Karanganjar, met zijtakken: a. van Salaman over Boroboedoer en Mendoet naar Moentilan; b. van Poerworedjo over Kemiri naar Pitoeroeh, met eene zuidelijke vertakking Kemiri—Koetoardjo—Ketawang; c. van eenig punt der hoofdlijn tusschen Ambal en Petanahan naar Keboemen, en d. van Petanahan naar Poering. H. W. VAN DALFSEN; 4 Jan. en 30 Juni 1899.	15 Febr. 1900 n°. 18.	15 Febr. 1901 (verlengd tot 15 Febr. 1902). a)	160 K.M. f 40 000 4 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XXX.
	SOERAKARTA.				
XXXVIII	Van het staatsspoorwegstation Djebres te Soerakarta langs Poerwosari en de passar Kartasoera naar de passar te Boijolali, met zijtakken naar de suikerfabrieken Bangak en Kartasoera (het geldt hier de wijziging van de op dit tracé bestaande paardentram in een tramweg met mechanische beweegkracht) en verder van de passar te Boijolali naar de passar te Soengingan. SOLOSCHE TRAMWEGMAATSCHAPPIJ; 17 Oct. 1895.	18 Nov. 1899 n°. 8.	18 Nov. 1900 (verlengd tot 18 Nov. 1901). c)	32 K.M. f 7500 (vroeger reeds gestort) 3 jaren.	De vergunning is verleend voor een tramweg „met mechanische beweegkracht" en voor een tijdvak van 75 jaren. Zie overigens vorig verslag, bijlage V, sub XXXI en blz. 92 van het verslag hiervóór.
XXXIX.	Van Paloer over Karanganjar naar Tjeporan. A. J. HAAXMAN; 12 Juni 1899.	22 Juni 1900 n°. 28.	22 Juni 1901.	17 K.M. f 5000 2 jaren.	Stoom of electriciteit als beweegkracht. Aansluiting aan den staatsspoorweg te Paloer, zoodra de Regeering daartoe schriftelijk last geeft.
	MADIOEN.				
XL.	Van Madioen over Maospati naar Magettan. E. A. CH. COUVREUR; 13 Juli 1896 en 3 Juli 1897.	2 Mei 1899 n°. 25.	2 Mei 1900 (verlengd tot 2 Mei 1901, nader verlengd tot 2 Mei 1902). a)	26 K.M. f 8000 3 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XXXII.
XLI.	Van Tjaroeban over Moeneng, Temporan en Tjangakan naar Ngawi, met een zijtak van Kedoeng Prahoe naar Madioen. J. H. ZEEMAN; 18 Juni 1899.	4 Juli 1900 n°. 38.	4 Juli 1901 (verlengd tot 4 Juli 1902). d)	55 K.M. f 16 500 2 jaren.	Verplichte aansluiting te Madioen en Tjaroeban aan den staatsspoorweg. Het rollend materieel (uitgezonderd de locomotieven) moet op alle vlakke lijnen der staatsspoorwegen kunnen worden gebruikt.
	KEDIRI.				
XLII.	Van Semen over Djoeleg naar Beroek. R. P. F. HAGENAAR; 15 Maart 1901.	22 Mei 1901 n°. 40.	22 Mei 1902.	12 K.M. f 4000 2 jaren.	Verplichte aansluiting te Wlingi aan den staatsspoorweg en te Djoeleg aan den, bij het begin van uitvoering van de lijn, eventueel reeds bestaanden of in aanleg zijnden tramweg. Ingeval deze vergunning en die genoemd sub XLIII door overdracht in handen van eene naamlooze vennootschap komen, zullen zij tot eene enkele vergunning worden samengesmolten, ten einde de beide tramlijnen één geheel te doen uitmaken.
XLIII.	Van Djoeleg over Gandoesari naar Garoem. R. P. F. HAGENAAR; 30 Mei 1900.	2 Oct. 1900 n°. 17.	2 Oct. 1901.	17 K.M. f 5000 2 jaren.	Verplichte aansluiting te Garoem aan den staatsspoorweg, zoodra de Regeering daartoe schriftelijk last geeft en te Djoeleg aan den bij de aanvaarding van deze vergunning eventueel aldaar reeds bestaanden of ontworpen tramweg.
XLIV.	Van de staatsspoorweghalte Ngadiloeweh over Waroe en Srengat naar de staatsspoorweghalte Ngoedjang. H. J. GRAICHEN en E. K. A. TOLLENS; 5 April 1899 en 5 April 1900.	3 Jan. 1901 n°. 14.	3 Jan. 1902.	46 K.M. f 15 000 3 jaren.	Verplichte aansluiting te Ngadiloeweh en Ngoedjang aan den staatsspoorweg, zoodra de Regeering daartoe schriftelijk last geeft.

d) Deze vergunning was reeds vroeger verleend, doch wegens niet tijdige aanvaarding ingetrokken (zie vorig verslag, bijlage V, sub XXXIII).

Volg-nummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal), bedrag van het gevorderde waarborg-kapitaal en bouwtijd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
XLV.	Van de staatsspoorweghalte Ngoenoet over Sambidoplang naar Kali Dawir, met een zijtak van Sambidoplang over Tambakredjo en de staatsspoorweghalte Soembergempol. W. F. H. Graaf VAN LIMBURG STIRUM; 25 Febr. 1901.	17 April 1901 n°. 42.	17 April 1902.	24 K.M. f 7500 3 jaren.	Verplichte aansluiting te Ngoenoet en Soembergempol aan den staatsspoorweg, zoodra de Regeering daartoe schriftelijk last geeft. Het rollend materieel moet op alle vlakke lijnen der staatsspoorwegen vervoerd kunnen worden.
XLVI.	Van Pânataran over Legok, Blitar, de dessa's Plossokrep, Goprang, Kanigoro en Doeren naar Taloen, met een zijtak van Blitar over Boro en Soetodjajan (Kalipang) naar Kanigoro. W. F. H. Graaf VAN LIMBURG STIRUM; 12 Mei, 3 en 6 Juni 1897 en 2 Nov. 1898.	12 Maart 1899 n°. 21.	12 Maart 1900 (verlengd tot 12 Maart 1901, nader verlengd tot 12 Maart 1902). a)	48 K.M. f 14 000 3 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XXXIV.
	KEDIRI, MADIOEN en SOERAKARTA.				
XLVII.	Van Toeloeng Agoeng over Trenggalek, Madjasan, Slahoeng, Patjitan en Wonogiri naar Soerakarta, met zijtakken: a. van Madjasan over Ponorogo naar Madioen, en b. van Patjitan naar de haven aldaar. L. M. TIJL jr.; 22 Juni en 26 Juli 1896.	24 Aug. 1899 n°. 22.	24 Aug. 1900 (verlengd tot 24 Aug. 1901). a)	265 K.M. f 40 000 6 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XXXVIII.
	MADURA.				
XLVIII.	a. Van Sumanap over Padjoerangan naar Legoeng Timoer; b. Van Bira over Kapong, Amboenten, Post Slopeng en Telondang naar de marmersteengroeven te Manteke. A. H. VEERKAMP; 20 Juni 1899.	8 Dec. 1899 n°. 16.	8 Dec. 1900 (verlengd tot 8 Dec. 1901). a)	a. 41 K.M. f 12 000 2 jaren. b. 70 K.M. f 20 000 2 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XXXIX.
XLIX.	a. Van Bangkallan over Arosbaija, Sapolo en Ketapang naar Bira, met een zijtak van Bangkallan naar Sembilangan; b. Van Pegantenan over Goeloek Goeloek naar Sumanap. CH. BEIJNON; 20 Juni 1899.	8 Dec. 1899 n°. 15.	8 Dec. 1900 (verlengd tot 8 Dec. 1901). a)	a. 87 K.M. f 25 000 3 jaren. b. 44 K.M. f 14 000 2 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XL. Bij gouv. besluit dd. 15 Maart 1901 n°. 11 werd de overdracht van de vergunning door den vroegeren houder J. A. BECKER op CH. BEIJNON goedgekeurd.

Buitenbezittingen.

Volg-nummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal), bedrag van het gevorderde waarborg-kapitaal en bouwtijd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	SUMATRA'S WESTKUST.				
L.	Van Loeboek Bingkoewang over Sarilamah, Paijakombo en Moengkar naar Soeliki. W. A. J. TH. ZELLE en G. DE WAAL VAN ANCKEVEEN; zonder dagteekening.	29 Juni 1899 n°. 32.	29 Juni 1900 (verlengd tot 29 Juni 1901, nader verlengd tot 29 Juni 1902). a)	47 K.M. f 14 500 3 jaren.	Spoorwijdte 0.75 M. Zie overigens vorig verslag, bijlage V, sub XLIII.
LI.	Van Siboga naar Garoga. J. A. CASPERSZ; 22 Sept. 1897.	14 April 1899 n°. 35.	14 April 1900 (verlengd tot 14 April 1901, nader verlengd tot 14 April 1902). a)	50 K.M. f 12 000 3 jaren.	Spoorwijdte 0.70 M. Zie overigens vorig verslag, bijlage V, sub XLII.
	OOSTKUST VAN SUMATRA.				
LII.	Van Tebing Tinggi naar Bandar Chalipa. W. H. M. SCHADEE; 8 Maart 1900 en 14 Jan. 1901.	15 Febr. 1901 n°. 40.	15 Febr. 1902.	22 K.M. f 8000 3 jaren.	Duur der vergunning 75 jaren. Verplichte aansluiting te Tebing Tinggi aan de bij de aanvaarding van de vergunning aldaar bestaande of in aanleg zijnde lijnen der Deli-Spoorwegmaatschappij. De tramweg moet berijdbaar zijn voor het rollend materieel van den Deli-spoorweg.
	ATJEH EN ONDERHOORIGHEDEN.				
LIII.	Van Koeta Radja over Lam Djamee naar Lho Nga, met een zijtak van Lam Djamee naar Oeleë Lheuë. Y. MEETER; 1 Nov. 1899.	13 Aug. 1900 n°. 6.	13 Aug. 1901.	16 K.M. f 5000 1½ jaar.	Spoorwijdte 0.75 M. Verplichte aansluiting te Koeta Radja en Oeleë Lheuë aan den staatsstoomtramweg. De tramweg moet berijdbaar zijn voor het rollend materieel van den staatsstoomtramweg.

Volgnummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal), bedrag van het gevorderde waarborgkapitaal en bouwtijd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	ZUIDER- EN OOSTERAFDEELING VAN BORNEO.				
LIV.	Van Martapoera naar Banjoe Irang, met een zijtak van Tjempaka naar Banjoe Anin. V. C. COSTER VAN VOORHOUT; 8 Oct. 1900.	22 Dec. 1900 n°. 15.	22 Dec. 1901.	33 K.M. f 5000 3 jaren.	Spoorwijdte 0.61 M.
LV.	Van Rantau over Kendangan naar Barabei, met zijtakken: a. van Rantau naar Moeara Moening, en b. van Kendangan naar Belimau. V. C. COSTER VAN VOORHOUT; 14 Oct. 1896.	14 April 1899 n°. 14.	14 April 1900 (verlengd tot 14 April 1901, nader verlengd tot 14 April 1902). a)	98 K.M. f 30 000 4 jaren.	Een verzoek tot wijziging van de concessie is in advies gehouden (gouv. besluit dd. 2 Maart 1901 n°. 22). Zie overigens vorig verslag, bijlage V, sub XLIV.
LVI.	Van Bandjermasin over Martapoera en Pengaron naar Rantau. B. J. W. E. BROERS; 18 Oct. 1897 en 25 Oct. 1898.	14 April 1899 n°. 15.	14 April 1900 (verlengd tot 14 April 1901, nader verlengd tot 14 April 1902). a)	104 K.M. f 30 000 4 jaren.	Zie vorig verslag, bijlage V, sub XLV.
L II.	Van Barabei over Amoenthai en Kaloewa naar Tandjoeng. B. J. W. E. BROERS; als voren.	14 April 1899 n°. 15.	14 April 1900 (verlengd tot 14 April 1901, nader verlengd tot 14 April 1902). a)	70 K.M. f 20 000 3 jaren.	Zie vo g verslag, bijlage V, sub XLVI.

[5. 25.]

BIJLAGE X.

(Zie hoofdst. L, afd. II, § 2, van het verslag.)

OPGAVEN betreffende de op ult. 1900 MET STOOMKRACHT werkende PARTICULIERE ONDERNEMINGEN, INRICHTINGEN, ENZ. in Nederlandsch-Indië. [1])

I. Verdeeling naar gelang van den aard der ondernemingen, inrichtingen, enz. (ketels voor gebruik te land).

a. Java en Madura.

Ondernemingen, inrichtingen, enz. waarbij stoomkracht werd gebezigd.		Verdeeling van het nevensstaand aantal ondernemingen, inrichtingen, enz. naar de verschillende gewesten.			Stoomketels.		Stoomwerktuigen.	
Aantal.	Aard.	West-Java.	Midden-Java.	Oost-Java en Madura.	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Aantal paardekrachten nominaal.
198	Suikerfabrieken.	18 in Cheribon.	11 in Tagal. 4 " Pekalongan. 3 " Samarang. 11 " Japara. 5 " Banjoemas. 1 " Bagelen. 16 " Djokjokarta. 16 " Soerakarta. 6 " Madioen. 19 " Kediri.	42 in Soerabaija. 20 " Pasoeroean. 13 " Probolinggo. 13 " Bezoeki.	1125	142 900.99	3071	37 739,02
2	Suikerrietmolens. *a*)	1 " de Preanger Regentschappen.	1 " Japara.	"	2	12.00	2	16.00
154	Koffie-ondernemingen.	1 " Batavia. 4 " de Preanger Regentschappen.	3 " Pekalongan. 11 " Samarang. 2 " Kadoe. 1 " Djokjokarta. 11 " Soerakarta 1 " Madioen. 31 " Kediri.	1 in Soerabaija. 66 " Pasoeroean. 5 " Probolinggo. 17 " Bezoeki.	219	2 438.18	218	1 477.40
17	Thee-ondernemingen.	2 " Batavia. 15 " de Preanger Regentschappen.	"	"	18	354.48	18	177.50
47	Indigo-ondernemingen.	"	1 in Tagal. 5 " Pekalongan. 1 " Samarang. 11 " Djokjokarta. 21 " Soerakarta. 7 " Kediri.	1 in Pasoeroean.	68	2 562.89	68	444.06
4	Kina- tevens koffie-ondernemingen.	3 in de Preanger Regentschappen.	"	1 " Pasoeroean.	5	43.84	5	34.75
4	Tabaks- tevens rameh-ondernemingen.	"	2 in Soerakarta.	1 " Soerabaija. 1 " Bezoeki.	5	52.47	6	26.60
7	Tapioca-ondernemingen.	1 in Batavia. 1 " Cheribon.	2 " Samarang. 3 " Kediri.	"	8	130.34	7	86.60
3	Kapok-ondernemingen.	"	1 " Samarang. 1 " Japara. 1 " Soerakarta.	"	3	72.62	3	16.09
1	Kinine-fabriek.	1 in de Preanger Regentschappen.	"	"	2	159.60	3	60.00
3	Mestfabrieken.	"	1 in Samarang. 1 " Djokjokarta.	1 in Soerabaija.	3	93.70	3	19.20
1	Beendermeelfabriek.	1 in Batavia.	"	"	1	4.00	1	1.50
9	Boengkil- en oliemolens.	4 " de Preanger Regentschappen.	1 in Japara. 1 " Soerakarta. 3 " Kediri.	"	9	165.35	9	85.00

[1]) Namelijk die waarop van toepassing is het laatstelijk bij St. 1901 nos. 118 en 251 gewijzigde reglement van 1892 (St. n⁰. 42) op het gebruik van stoomketels in Nederlandsch-Indië, dus met uitzondering van die, behoorende tot locomotieven van spoor- en tramwegdiensten (welke onder het toezicht der spoorwegdiensten vallen), en van stoomketels behoorende aan inlandsche vorsten en op hun eigen gebied in werking gebracht.

a) Wat Japara betreft, wordt hier gedoeld op een verplaatsbaren molen.

Ondernemingen, inrichtingen, enz. waarbij stoomkracht werd gebezigd.		Verdeeling van het nevensstaand aantal ondernemingen, inrichtingen, enz. naar de verschillende gewesten.			Stoomketels.		Stoomwerktuigen.	
Aantal.	Aard.	West-Java.	Midden-Java.	Oost-Java en Madura.	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Aantal paardekrachten nominaal.
10	Koffiepelmolens.	1 in Batavia. 1 " Krawang.	1 in Madioen. 5 " Kediri.	2 in Soerabaija.	17	322.96	16	140.35
27	Rijstpelmolens.	1 " Bantam. 5 " Batavia 4 " Krawang. 1 " Cheribon.	2 " Tagal. 1 " Japara. 1 " Madioen. 3 " Kediri.	4 " Soerabaija. 2 " Pasoeroean. 1 " Probolinggo. 2 " Bezoeki.	32	630.60	37	409.39
1	Meelfabriek.	"	1 " Pekalongan.	"	2	104.19	2	68.00
1	Sigarenfabriek.	"	1 " Samarang.	"	1	4.80	1	1.50
1	Conservefabriek.	"	1 " Bagelen.	"	1	6.50	1	1.00
1	Veevoederfabriek	"	1 " Samarang.		1	10.29	1	8.00
6	Arakstokerijen.	1 in Cheribon.	1 " Tagal.	2 in Soerabaija. 1 " Pasoeroean. 1 " Probolinggo	11	208.22	10	16.16
1	Opiumbereiding.	1 " Batavia.	"	"	1	11.60	1	1.00
1	Leerlooierij.	1 " Batavia.	"	"	1	12.78	1	7.50
1	Zijdespinnerij.	1 " Batavia.	"	"	1	6.50	1	1.00
26	Petroleum-ondernemingen (of petroleumboringen).	1 " Batavia. 1 " Krawang.	1 in Tagal. 7 " Samarang. 2 " Japara. 5 " Rembang. 1 " Banjoemas. 1 " Kediri.	3 in Soerabaija. 4 " Madura	142	3 453.35	176	1 010.60
1	Andere mijnbouwondernemingen.	1 " Batavia.	"	"	1	51.15	1	10.00
2	Cementfabrieken.	1 " Batavia.	"	1 in Soerabaija.	2	113.70	2	35.00
3	Kalkbranderijen.	"	1 in Kediri.	1 " Soerabaija. 1 " Probolinggo.	6	33.95	5	20.80
29	Ateliers en werkplaatsen.	8 in Batavia.	1 " Tagal. 4 " Samarang. 1 " Banjoemas. 1 " Djokjokarta. 2 " Soerakarta.	9 " Soerabaija. 2 " Pasoeroean. 1 " Probolinggo.	61	1 872.75	42	415.47
2	Gasfabrieken.	1 " Batavia.	"	1 " Soerabaija.	7	46.66	4	22.50
3	Zagerijen.	"	1 in Samarang.	1 " Soerabaija. 1 " Bezoeki.	6	165.70	5	147.60
1	Luciferfabriek.	"	1 " Kediri.	"	1	32.80	1	10.00
3	Boekdrukkerijen.	"	2 " Samarang.	1 in Soerabaija.	3	10.30	3	15.12
27	IJsfabrieken.	2 in Batavia. 1 " Cheribon.	1 " Tagal. 1 " Pekalongan. 5 " Samarang. 1 " Japara. 1 " Bagelen. 1 " Kadoe. 1 " Djokjokarta. 3 " Soerakarta. 2 " Madioen. 1 " Kediri.	6 " Soerabaija. 1 " Pasoeroean.	47	1 605.78	37	591.12
1	Waschinrichting.	1 " Batavia.	"	"	1	29.50	1	12.50
1	Mineraalwaterfabriek.	"	"	1 in Soerabaija.	1	2.60	1	1.00
8	Watertorens en inrichtingen voor de zuivering van drinkwater.	2 in Batavia.	2 in Samarang.	2 " Soerabaija. 2 " Pasoeroean.	10	87.75	7	16.00
1	Zeepziederij.	"	"	1 " Pasoeroean.	1	15.00	1	1.00
9	Electrische installatiën.	4 in Batavia.	1 in Samarang. 1 " Djokjokarta.	1 " Soerabaija. 2 " Pasoeroean.	14	1 261.50	14	752.15
2	Stoombrandspuiten.	1 " Batavia.	1 " Samarang.	"	2	8.15	2	1.84
5 1	Draaimolens. Bioscoop. }	† b)	†	†	6	42.01	6	21.00
4	Heimachines. c)	†	†	†	4	20.84	4	15.57
13	Kranen.	12 in Batavia.	"	1 in Madura.	13	53.90	13	56.80
36	Locomotieven (voor industrieel gebruik). d)	†	†	†	36	413.04	36	270.00
8	Locomobielen. c)	†	†	†	8	77.96	8	64.00
8	Ploegen. e)	†	†	†	8	126.93	8	72.00
1	Droogdok.	1 in Batavia. f)	"	1 in Soerabaija. g)	3	82.69	3	41.00
				Totalen . . .	1919	159 916.31	3864	44 440.69

b) Waar men een † vindt geplaatst, is of zijn in de ontvangen opgaven het gewest of de gewesten niet genoemd.

c) Deze machines waren in gebruik bij den aanleg van verschillende stoomtramwegen.

d) 34 dezer locomotieven behoorden aan suikerondernemingen en 2 aan eene houtkap-onderneming.

e) 7 ploegen in gebruik op suikerondernemingen en 1 op een particulier land.

f) Het 4000-tons dok der Droogdokmaatschappij Tandjong Priok.

g) Dok van de firma P. Landberg & Zoon.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage X.]

b. Buitenbezittingen.

Ondernemingen, inrichtingen, enz. waarbij stoomkracht werd gebezigd.		Verdeeling van het nevensstaand aantal ondernemingen, inrichtingen, enz. naar de verschillende gewesten.			Stoomketels.		Stoomwerktuigen.	
Aantal.	Aard.	Eilanden Sumatra, Riouw, Banka en Billiton.	Eilanden Borneo en Celebes.	Overige gedeelten der buitenbezittingen.	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Aantal paardekrachte nominaal.
4	Koffie-ondernemingen.	1 in de Lampongsche Districten.	1 in de Westerafd. van Borneo). 1 " Menado.	1 in Ternate.	5	87.44	5	58.00
4	Tabaks- tevens rameh-ondernemingen.	3 " Sumatra's Oostkust. 1 " de Lampongsche Districten.	"	"	7	230.01	7	107.80
2	Boengkil- en oliemolens.	1 " Sumatra's Westkust.	1 in de Westerafd. van Borneo.	"	4	162.74	3	86.50
2	Koffiepelmolens.	†	†	†	2	36.85	2	15.50
2	Rijstpelmolens.	1 in Sumatra's Westkust. 1 " Palembang.	"	"	2	23.07	2	5.4
1	Steen- en pannenbakkerij.	1 " Palembang.	"	"	1	19.00	1	10.0
18	Petroleum-ondernemingen (of petroleum-boringen).	1 " de Lampongsche Districten. 9 " Palembang. 4 " Sumatra's Oostkust. 1 " Atjeh en onderh. 1 " Riouw en onderh.	1 in de Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	1 in Amboina.	205	9 722.80	229	2 872.4
12	Andere mijnbouw- of exploratie-ondernemingen.	1 " Palembang. 2 " Riouw en onderh. 1 " Billiton. h)	3 in de Westerafd. van Borneo. 2 in de Zuider- en Oosterafd. van Borneo. 3 in Menado.	"	65	664.13	29	141.18
1	Diamantslijperij.	"	1 " de Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	"	3	39.69	3	6.
3	Ateliers en werkplaatsen.	3 in Sumatra's Oostkust.	"	"	7	94.52	7	34.15
19	Zagerijen.	1 " Sumatra's Westkust. 3 " Palembang. 6 " Sumatra's Oostkust. 1 " Riouw en onderh.	2 in de Westerafd. van Borneo. 2 in de Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	2 in Menado. 2 " Amboina.	24	690.83	23	476.60
1	Boekdrukkerij.	1 " Sumatra's Oostkust.	"	"	1	6.72	1	3.3
14	IJsfabrieken.	3 " Sumatra's Westkust. 1 " Palembang. 3 " Sumatra's Oostkust.	2 in de Zuider- en Oosterafd. van Borneo. 2 in Celebes en onderh. 2 " Menado.	1 in Amboina.	21	475.11	21	118.4
1	Mineraalwaterfabriek.	1 " Sumatra's Oostkust.	"	"	2	7.59	1	1.10
3	Watervoorziening.	1 " Sumatra's Oostkust.	1 in de Zuider- en Oosterafd. van Borneo. 1 in Celebes en onderh.	"	3	28.38	3	14.20
1	Electrische installatie.	1 " Sumatra's Oostkust	"	"	4	200.00	†	†
3	Heimachines. c)	†	†	†	3	11.60	3	4.60
11	Kranen.	8 in Atjeh.	1 in de Zuider- en Oosterafd. van Borneo. 2 in Menado.	"	11	54.37	11	52.40
9	Locomotieven.	5 " Sumatra's Oostk. i) 3 " Billiton. k)	1 " de Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	"	9	126.05	9	7.50
4	Ploegen.	4 " Sumatra's Oostk. l)	"	"	4	72.74	4	32.00
1	Steenbreker.	1 " Palembang. m)	"	"	1	5.76	1	2.50
2	Baggermolens.	2 " Sumatra's Oostk. n)	"	"	2	17.50	2	19.78
				Totalen . . .	387	12 779.54	368	4 132.12

RECAPITULATIE.

	Aantal stoomketels.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal stoom-werktuigen.	Nominaal aantal paardekrachten.
Java en Madura	1919	159 916.31	3864	44 440.69
Buitenbezittingen	387	12 779.54	368	4 132.12
Te zamen voor andere stoomketels dan scheepsketels	2306	172 695.85	4232	48 572.81
Scheepsketels (zie de volgende blz.)	404	20 146.51	293	15 830.90
Totalen voor alle gewesten gezamenlijk (zie echter noot 1)	2710	192 842.36	4525	64 403.71

h) Billiton-maatschappij.

i) Twee dezer locomotieven waren in gebruik bij de houtkap-onderneming Lau Boentoe in de afdeeling Batoe Bara en 3 op de onderneming Mariëndal der Deli-maatschappij.

k) In gebruik ten behoeve van de tinontginning op Billiton.

l) In gebruik op een tweetal tabaksondernemingen.

m) In gebruik bij eene onderneming tot mijnbouwkundige opsporing.

n) In gebruik op de onderneming Loeboe Dalam van de Deli-maatschappij.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage X.]

II. Verdeeling naar de gewesten (ketels voor gebruik te land en scheepsketels).

GEWESTEN.	Te land gebezigde				In schepen gebezigde			
	stoomketels.		stoomwerktuigen.		stoomketels.		stoomwerktuigen.	
	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Aantal paardekrachten nominaal.	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Aantal paardekrachten nominaal.
Java en Madura.								
Bantam	2	28.00	2	12.00	"	"	"	"
Batavia	82	3 094.91	72	1 346.97	161	12 039.56	73	7 053.13
Krawang	10	211.80	9	87.80	"	"	"	"
Preanger Regentschappen	31	666.80	31	274.49	"	"	"	"
Cheribon	128	11 291.42	250	3 047.10	5	49.94	5	25.50
Tagal	95	9 659.99	246	2 572.75	2	29.50	2	16.68
Pekalongan	45	4 503.42	96	1 178.73	"	"	"	"
Samarang	116	5 375.85	182	1 560.63	8	250.51	8	224.37
Japara	74	8 262.68	198	2 149.45	"	"	"	"
Rembang	49	1 306.64	83	298.00	"	"	"	"
Soerabaija	341	33 739.48	775	8 720.20	22	1 065.53	16	1 072.80
Pasoeroean	213	11 281.20	360	4 366.60	"	"	"	"
Probolinggo	90	10 098.30	245	3 074.90	1	13.50	1	18.00
Bezoeki	108	11 477.26	246	3 880.30	2	49.00	2	87.00
Banjoemas	35	4 482.27	53	704.00	"	"	"	"
Bagelen	7	635.50	12	124.60	"	"	"	"
Kadoe	4	23.00	4	16.12	"	"	"	"
Djokjokarta	117	11 450.19	272	2 926.23	"	"	"	"
Soerakarta	143	12 263.71	267	2 620.32	"	"	"	"
Madioen	45	5 181.83	113	1 375.90	"	"	"	"
Kediri	165	14 514.86	323	4 014.60	"	"	"	"
Madura	19	367.20	19	83.00	"	"	"	"
Totalen voor Java en Madura	1919	159 916.31	3864	44 440.69	201	13 497.54	107	8 497.48
Buitenbezittingen.								
Sumatra's Westkust	10	278.73	11	99.64	4	52.12	4	42.00
Benkoelen	"	"	"	"	"	"	"	"
Lampongsche Districten	3	65.50	3	29.00	"	"	"	"
Palembang	83	3 190.04	76	1 020.40	44	1 140.16	42	1 253.85
Oostkust van Sumatra	138	6 966.10	131	2 150.76	49	2 084.46	44	2 933.18
Atjeh en onderhoorigheden	10	251.34	10	57.20	6	111.27	6	102.77
Riouw " "	13	165.38	10	68.00	20	660.89	19	788.46
Banka	"	"	"	"	3	212.12	1	155.00
Billiton	39	277.48	6	37.50	4	207.53	4	155.14
Westerafdeeling van Borneo	11	309.28	10	142.43	23	641.16	20	536.36
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo o)	54	916.81	85	353.98	40	1 299.99	36	1 177.96
Celebes en onderhoorigheden o)	5	88.31	4	32.00	1	5.50	1	3.50
Menado o)	14	156.26	16	83.21	3	70.11	3	59.00
Amboina o)	6	109.31	5	52.00	1	5.30	1	6.20
Ternate o)	1	5.00	1	6.00	5	158.36	5	120.00
Timor en onderhoorigheden o)	"	"	"	"	"	"	"	"
Bali en Lombok o)	"	"	"	"	"	"	"	"
Totalen voor de buitenbezittingen	387	12 779.54	368	4 132.12	203	6 648.97	186	7 333.42
Id. voor Java en Madura	1919	159 916.31	3864	44 440.69	201	13 497.54	107	8 497.48
Totalen voor geheel Ned.-Indië (zie echter noot 1)	2306	172 695.85	4232	48 572.81	p) 404	20 146.51	293	15 830.90

o) Deze 7 gewesten behooren niet tot het ressort eener inspectie-afdeeling van den dienst van het stoomwezen.

p) Deze 404 ketels waren geplaatst in 291 stoomschepen, stoomsloepen, stoombarkassen en sleepbooten, waaronder 37 stoomschepen en 15 stoomsloepen toebehoorende aan de Koninklijke Paketvaartmaatschappij.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage X.]

III. Verminderingen en vermeerderingen in het aantal stoomketels gedurende 1900. [2])

Gewesten.	Ketels voor gebruik te land.		Scheepsketels.		Te zamen.	
	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).
Java en Madura.						
Aanwezig op ult. 1899 .	1848	151 609	208	13 868	2056	165 477
In 1900 aan het gebruik onttrokken	122	4 916	20	936	142	5 852
	1726	146 693	188	12 932	1914	159 625
In 1900 in dienst gesteld.	193	13 223	13	565	206	13 788
Aanwezig op ult. 1900 .	1919	159 916	201	13 497	2120	173 413
Buitenbezittingen.						
Aanwezig op ult. 1899 .	303	10 799	181	5 602	484	16 401
In 1900 aan het gebruik onttrokken	17	353	17	452	34	805
	286	10 446	164	5 250	450	15 596
In 1900 in dienst gesteld.	101	2 333	39	1 499	140	3 832
Aanwezig op ult. 1900 .	387	12 779	203	6 749	590	19 428

[2]) In dit overzicht zijn de getallen betreffende het verwarmingsoppervlak afgerond.

Gewesten.	Ketels voor gebruik te land.		Scheepsketels.		Te zamen.	
	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).
Alle gewesten gezamenlijk.						
Aanwezig op ult. 1899 .	2151	162 408	389	19 470	2540	181 878
In 1900 aan het gebruik onttrokken	139	5 269	37	1 388	176	6 657
	2012	157 139	352	18 082	2364	175 221
In 1900 in dienst gesteld.	294	15 556	52	2 064	*q*) 346	17 620
Aanwezig op ult. 1900 .	2306	172 695	404	20 146	2710	192 841

q) Van deze 346 ketels waren 276 nieuw. Uit de volgende opgaaf blijkt waar ze werden vervaardigd.

Waar vervaardigd.	Ketels voor gebruik te land.		Scheepsketels.		Te zamen.	
	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).
Nederland . . .	28	2881	4	312	32	3193
Nederlandsch-Indië	10	110	2	34	12	144
Engeland. . . .	115	5494	10	434	125	5928
Duitschland . . .	37	5809	„	„	37	5809
Frankrijk. . . .	1	30	„	„	1	30
België.	3	196	„	„	3	196
Britsch-Indië . .	6	130	22	659	28	789
China	„	„	3	84	3	84
Amerika	35	919	„	„	35	919
	235	15 569	41	1523	276	17 092

(5. 26.)

BIJLAGE Y.

(Zie hoofdst. L, afd. III, van het verslag.)

STATISTIEK betreffende den POST- EN TELEGRAAFDIENST in Nederlandsch-Indië over 1900, meerendeels in vergelijking met de cijfers over 1898 en 1899.

A. NUMERIEKE OPGAAF DER VOOR HET ALGEMEEN VERKEER OPENGESTELDE KANTOREN op ult. 1900.

OMSCHRIJVING DER KANTOREN.	Java en Madura.	Sumatra.	Borneo.	Celebes.	Andere eilanden.	Te zamen.
GOUVERNEMENTSKANTOREN.						
Post- tevens telegraafkantoren a)	b) 81	30	„	1	c) 2	114
Postkantoren	1	„	2	2	d) 6	11
	82	30	2	3	8	125
Hulppostkantoren:						
tevens telephoonkantoren	e) 17	3	„	„	„	20
tevens spoorwegtelegraafkantoren	f) 24	5	„	„	„	29
zonder telephoon- of spoorwegtelegraafdienst.	g) 10	h) 15	i) 9	6	5	45
Overige spoorwegtelegraafkantoren j):						
met bestelhuizen	k) 193	2	„	„	„	195
zonder postdienst l)	2	„	„	„	„	2
Overige telephoonkantoren	„	„	„	„	5	5
Totaal der gouvernementskantoren m)	328	55	11	9	18	421
PARTICULIERE KANTOREN.						
Spoorwegtelegraafkantoren n)	30	13	„	„	„	43
Telephoonkantoren o)	p) 13	„	„	„	„	13
Algemeen totaal der kantoren op ult. 1900.	371	68	11	9	18	477
De algemeene totaalcijfers waren op ult. 1899.	361	67	11	9	18	466

Toelichtingen.

a) In deze opgaaf is niet begrepen het telegraafkantoor te Tjipannas (Preanger Regentschappen), dat slechts geopend is tijdens het verblijf aldaar van den Gouverneur-Generaal, evenmin het hulptelegraafkantoor te Batavia (in de benedenstad), hetwelk door personeel van het post- en telegraafkantoor te Weltevreden (bovenstad van Batavia) wordt bediend.

b) In de plaats van het post- en telegraafkantoor te Tjiamis (Cheribon), dat tot hulppostkantoor tevens spoorwegtelegraafkantoor werd teruggebracht, werd het hulppostkantoor tevens spoorwegtelegraafkantoor te Tassikmalaija (Preanger Regentschappen) tot post- en telegraafkantoor verheven.

c) Singaradja op Bali en Ampenan op Lombok.

d) Eén op elk der eilanden Banka, Billiton Riouw, Amboina, Banda en Ternate.

e) Eén minder dan op ult. 1899 wegens de opheffing van de telephoonkantoren te Rangkas Betoeng en Tjilegon (beiden in Bantam), in verband met de opening van spoorwegtelegraafkantoren op die plaatsen, en de oprichting van een telephoonkantoor te Menes (Bantam).

f) Drie meer dan op ult. 1899. Het aantal dezer kantoren verminderde met dat te Tassikmalaija (zie noot b), maar daarentegen kwamen er 4 bij, doordien aan de hulppostkantoren te Rangkas Betoeng en Tjilegon een spoorwegtelegraafkantoor werd verbonden, terwijl het spoorwegtelegraafkantoor Tjiteras tevens als hulppostkantoor werd aangewezen (buiten bezwaar van den lande) en het post- en telegraafkantoor Tjiamis (zie noot b) in deze categorie overging.

g) Het hulppostkantoor te Menes werd verheven tot hulppost- tevens telephoonkantoor. Te Weleri (Samarang) werd echter een hulppostkantoor (buiten bezwaar van den lande) opgericht.

h) Eén meer dan op ult. 1899 door de oprichting van een hulppostkantoor te Goenoeng Sitoli (eiland Nias).

i) Het hulppostkantoor te Moeara Djawa werd in October 1900 opgeheven en in de plaats daarvan een hulppostkantoor te Balikpapan (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), eveneens buiten bezwaar van den lande, opgericht.

j) Als spoorwegtelegraafkantoren zijn hier niet medegerekend de stations of halten der staatsspoorwegen op Java op plaatsen waar telegraafkantoren van den gouvernements post- en telegraafdienst gevestigd zijn, noch, wat Sumatra betreft, die welke slechts voor het onderling verkeer langs de spoorwegtelegraaf zijn aangewezen. Met uitzondering van de stations en halten te Kajjoetanam, Sawah Loento, Emmahaven, Pajjakombo en Solok, alwaar tevens hulpkantoren gevestigd zijn en die voor het algemeen telegraafverkeer zijn opengesteld, zijn de andere halten en stations van den Sumatra-spoorweg slechts aangewezen voor de behandeling van die telegrammen, welke hunne bestemming geheel langs de spoorwegtelegraaf kunnen bereiken, dus zonder de gouvernementstelegraaf aan te doen.

k) Spoorwegtelegraafkantoren werden in 1900 geopend op 9 plaatsen, namelijk: in de residentie Bantam te Anjer-lor, Karang Antoe, Tjigading, Tjilegon, Djamboe, Tjikensal en Walangtaka (in verband met het in exploitatie komen van het gedeelte Anjer-Rangkas Betoeng der Bantam-lijn), in de residentie Bezoeki te Kali Bagor en in de residentie Banjoemas te Karangkandri. Daar het spoorwegtelegraafkantoor te Tjiteras (Batavia) tevens als hulppostkantoor werd aangewezen, terwijl Rangkas Betoeng en Tjilegon als zijnde tevens hulppostkantoren niet in deze categorie behooren, wijst ten slotte de opgaaf slechts 6 kantoren meer aan dan op ult. 1899.

l) Namelijk de halten Kalimas (Soerabaija) en Tjilatjap-haven.

m) Bovendien wordt op Java en Madura aan een geregeld postverkeer voor het publiek ook dienstbaar gemaakt de zoogenaamde districtspost in de gouvernements-residentiën aldaar (Bijbl. St. n°. 4801). Op ult. 1900 beliep het aantal bestelhuizen der districtspost 1051 tegen 1047 op ult. 1899. Hoewel de districtspost ook in de residentie Soerakarta werkt, kan aldaar uit aanmerking van de bestuurstoestanden, niet tot de oprichting van bestelhuizen worden overgegaan.

n) Van de 30 particuliere telegraafkantoren op Java zijn er 27 van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij en 3 van de Samarang—Cheribon Stoomtrammaatschappij; de 13 op Sumatra zijn van de Deli-Spoorwegmaatschappij. Onder deze 43 kantoren zijn begrepen die te Tagal, Samarang, Willem I (Ambarawa), Soerakarta, Klatten, Djokjokarta, Djokjokarta/Toegoe, Medan en Timbang Langkat (Bindjei), alwaar tevens gouvernements-telegraafkantoren gevestigd zijn.

o) De hierbedoelde telephoonkantoren, waarvan er 3 — Demak, Poerwodadi en Koedoes — gevestigd zijn op plaatsen waar tevens een gouvernementstelegraafkantoor bestaat, zijn alleen die van de Samarang—Joana Stoomtrammaatschappij, welke onderneming, krachtens de haar in October 1894 verleende vergunning (zie Bijbl. St. n°. 5004) hare dienst-telephoonkantoren tevens voor het publiek verkeer bezigt.

p) Twee meer dan op ult. 1899 door de openstelling voor het publiek verkeer van de telephoonkantoren van de Samarang—Joana Stoomtram maatschappij te Tajoe en Welahan.

B. STATISTIEK VAN DEN POSTDIENST

1°. BINNENLANDSCH

JAREN.	Aantal brieven. Port-betalende brieven. Gefrankeerd.	Aantal brieven. Port-betalende brieven. Ongefrankeerd.	Dienstbrieven (portvrij).	Aantal drukwerken. Nieuwsbladen.	Aantal drukwerken. Andere drukwerken.
1898	6 262 828	242 788	2 166 736	5 094 440	1 276 340
	6 505 616			6 370 780	
1899	b) 8 223 150	251 160	2 200 588	5 369 598	1 404 936
	8 474 310			6 774 534	
1900	b) 8 654 048	281 970	2 427 152	5 889 624	1 412 216
	8 936 018			7 301 840	

a) Het aantal rebuten (onbestelbare en geweigerde brieven, zoomede onafgehaalde poste-restante brieven) bedroeg in de gemelde jaren achter
b) Onder de in 1899 en 1900 verzonden gefrankeerde brieven zijn respectievelijk 1 912 456 en 2 100 020 briefkaarten begrepen. Over 1898 is het

2°. BUITENLANDSCH

JAREN.	AARD DER VERZENDING.	Verkeer met Nederland. Via *Brindisi*, *Genua*, *Marseille* en *Napels*. Ontvangen.	Via *Brindisi*, *Genua*, *Marseille* en *Napels*. Verzonden.	Via *Brindisi*, *Genua*, *Marseille* en *Napels*. Te zamen.	Per „*zeepost*", d. i. met de stoomschepen die rechtstreeks tusschen Indië en Nederland den dienst verrichten. Ontvangen.	Per „*zeepost*". Verzonden.	Per „*zeepost*". Te zamen.
							A.
1898.	Gefrankeerde (aantal).	495 260	455 858	951 118	16 536	12 415	28 951
	Ongefrankeerde (id.)	3 133	4 433	7 566	130	130	260
		498 393	460 291	958 684	16 666	12 545	29 211
899.	Gefrankeerde (aantal).	496 678	479 453	976 131	21 788	17 407	39 195
	Ongefrankeerde (id.)	3 653	5 265	8 918	338	117	455
		500 331	484 718	985 049	22 126	17 524	39 650
1900.	Gefrankeerde (aantal).	498 082	504 049	1 002 131	26 494	19 903	46 397
	Ongefrankeerde (id.)	4 282	6 604	10 886	520	208	728
		502 364	510 653	1 013 017	27 014	20 111	47 125
							B. Brief
1898.	Enkele (aantal)	49 270	60 177	109 447	1 144	1 508	2 652
	Met betaald antwoord (id.)	78	416	494	"	"	"
		49 348	60 593	109 941	1 144	1 508	2 652
1899.	Enkele (aantal)	54 847	69 225	124 072	1 742	2 769	4 511
	Met betaald antwoord (id.)	91	494	585	"	"	"
		54 938	69 719	124 657	1 742	2 769	4 511
1900.	Enkele (aantal)	65 936	87 958	153 894	1 781	2 562	5 343
	Met betaald antwoord (id.)	208	299	507	"	"	"
		66 144	88 257	154 401	1 781	3 562	5 343
					C. Drukwerken, monsters en		
1898.	Drukwerken (aantal).	678 045	139 152	817 197	132 379	7 501	139 880
	Monsters (id.)	14 778	18 304	33 082	377	52	429
	Documenten (id.)	2 431	4 758	7 189	26	39	65
1899.	Drukwerken (aantal).	673 452	141 102	814 554	116 675	6 968	123 643
	Monsters (id.)	14 703	16 003	30 706	312	156	468
	Documenten (id.)	3 016	7 995	11 011	26	208	234
1900.	Drukwerken (aantal).	703 521	163 592	867 113	90 025	5 759	95 784
	Monsters (id.)	14 209	17 823	32 032	247	26	273
	Documenten (id.)	3 224	10 621	13 845	52	"	52
		D. Aangeteekende stukken (begrepen in de bovenstaande opgaven)					
1898.	Aangeteekende stukken (aantal). . . .	44 720	61 191	105 911	832	104	936
	Ontvangstberichten (id.)	13	39	52	"	"	"
1899.	Aangeteekende stukken (aantal). . . .	47 138	68 874	116 012	1 911	442	2 353
	Ontvangstberichten (id.)	26	156	182	"	"	"
1900.	Aangeteekende stukken (aantal). . . .	52 013	77 077	129 090	2 626	247	2 873
	Ontvangstberichten (id.)	52	156	208	"	"	"

OVER DE JAREN 1898, 1899 en 1900. *a*)

POSTVERKEER.

Aantal monsters.	Aantal documenten.	Aantal aangeteekende stukken onder de vorenstaande begrepen. Gewone stukken.	Dienst-stukken.	Aantal ontvangst-berichten voor aangeteekende stukken.
83 044	48 204	511 810	283 556	1 846
		795 366		
88 556	57 070	549 042	308 386	3 562
		857 428		
96 382	64 584	621 036	345 904	2 132
		966 940		

eenvolgens 42 768, 40 189 en 39 860.
cijfer niet opgegeven.

POSTVERKEER.

Overig verkeer. Verzonden. Met de overige landen van Europa.	Met Afrika.	Met Amerika.	Met Azië.	Met Australië.	Gezamenlijk.	Uit voormelde landen ontvangen.	Totaal.	Totalen-generaal. Ontvangen.	Verzonden.	Te zamen.
Brieven.										
147 875	7 800	17 186	97 659	5 772	276 292	229 732	506 024	741 528	744 565	1 486 093
3 081	507	52	8 731	57	12 428	5 942	18 370	9 205	16 991	26 196
150 956	8 307	17 238	106 390	5 829	288 720	235 674	524 394	750 733	761 556	1 512 289
163 319	7 448	12 727	91 287	9 842	284 623	234 845	519 468	753 311	781 483	1 534 794
3 549	902	247	11 380	322	16 400	6 916	23 316	10 907	21 782	32 689
166 868	8 350	12 974	102 667	10 164	301 023	241 761	542 784	764 218	803 265	1 567 483
167 401	4 229	14 625	96 152	6 930	289 337	243 789	533 126	768 365	813 289	1 581 654
4 498	325	260	8 093	218	13 394	8 021	21 415	12 823	20 206	33 029
171 899	4 554	14 885	104 245	7 148	302 731	251 810	554 541	781 188	833 495	1 614 683
kaarten.										
18 486	481	1 014	5 433	227	25 641	27 278	52 919	77 692	87 326	165 018
429	39	„	26	14	508	108	616	186	924	1 110
18 915	520	1 014	5 459	241	26 149	27 386	53 535	77 878	88 250	166 128
30 693	890	910	4 381	1 009	37 883	33 310	71 193	89 899	109 877	199 776
130	„	„	35	„	165	273	438	364	659	1 023
30 823	890	910	4 416	1 009	38 048	33 583	71 631	90 263	110 536	200 799
41 405	494	1 157	4 657	213	47 926	40 185	88 111	107 902	139 446	247 348
78	26	„	59	„	163	165	328	373	462	835
41 483	520	1 157	4 716	213	48 089	40 350	88 439	108 275	139 908	248 183
documenten („papiers d'affaires").										
33 839	1 652	4 511	28 418	1 719	70 139	415 979	486 118	1 226 403	216 792	1 443 195
12 883	„	2 002	2 547	67	17 499	33 140	50 639	48 295	35 855	84 150
2 535	27	546	454	28	3 590	1 434	5 024	3 891	8 387	12 278
30 342	1 852	3 211	31 749	2 696	69 850	436 637	506 487	1 226 764	217 920	1 444 684
7 683	52	728	1 345	222	10 030	36 256	46 286	51 271	26 189	77 460
3 822	13	351	480	90	4 756	1 989	6 745	5 031	12 959	17 990
36 712	1 761	4 316	31 212	2 025	76 026	481 304	557 330	1 274 850	245 377	1 520 227
8 567	68	2 132	9 349	337	20 453	35 290	55 743	49 746	38 302	88 048
2 431	26	„	566	34	3 057	3 233	6 290	6 509	13 678	20 187
benevens ontvangstberichten voor aangeteekende stukken.										
27 682	585	1 573	18 723	386	48 949	35 332	84 281	80 884	110 244	191 128
„	„	„	34	„	34	22	56	35	73	108
29 653	975	1 053	19 607	741	52 029	38 558	90 587	87 607	121 345	208 952
65	„	13	144	„	222	39	261	65	378	443
32 435	771	1 846	21 877	411	57 340	41 996	99 336	96 635	134 664	231 299
104	52	„	82	„	238	34	272	86	394	480

3°. POSTWISSELS.

	1898.		1899.		1900.	
	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.
A. BINNENLANDSCH VERKEER.	190 970	f 6 863 868,33^{5}	197 918	f 6 608 772,23^{5}	193 115	f 6 482 207,82
B. BUITENLANDSCH VERKEER.						
Naar Nederland overgemaakt.	34 964	f 1 386 465,55	38 614	f 1 364 188,39	37 462	f 1 310 035,58^{5}
„ andere landen „	7 948	324 002,83^{5}	8 654	321 578,90^{5}	8 748	317 944,80
Totaal *uit Indië verzonden* . . .	42 912	f 1 710 468,38^{5}	47 268	f 1 685 767,29^{5}	46 210	f 1 627 980,39
Uit Nederland verzonden *a*)	3 937	f 206 075,31^{5}	4 257	f 268 053,92	4 434	f 277 354,34
„ andere landen „	907	40 477,71	1 020	51 094,48^{5}	1 017	46 300,76^{5}
Totaal *naar Indië overgemaakt* . . .	4 844	f 246 553,02^{5}	5 277	f 319 148,40^{5}	5 451	f 323 655,10^{5}
TOTALEN BUITENLANDSCH VERKEER . . .	47 756	f 1 957 021,41	52 545	f 2 004 915,70	51 661	f 1 951 635,49^{5}

a) Onder de uit Nederland verzonden postwissels zijn de zoogenaamde „marinewissels" begrepen. Deze wissels hebben gediend tot terugbetaling van spaargelden aan het in Indië aanwezig personeel van 's Rijks zeemacht, voor zooveel zij inleggers waren van de rijkspostspaarbank hier te lande.
In de jaren 1898, 1899 en 1900 werden uitbetaald achtereenvolgens 131, 188 en 177 dergelijke „marinewissels" tot een bedrag van respectievelijk f 39 125,53, f 80 774,22 en f 69 341,31^{5}.

4°. INCASSEERINGSDIENST.

Ter invordering aangeboden quitantiën.	Binnenlandsch verkeer.						Buitenlandsch verkeer (voor zooveel betreft de landen van waar quitanties ter invordering werden *ontvangen*). *a*)					
	1898.		1899. *b*)		1900. *b*)		1898.		1899. *b*)		1900. *b*)	
	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.
Betaalde quitantiën. . .	97 310	f 1 087 449	110 765	f 1 224 350	124 148	f 1 243 121	1 910	f 41 155	2 452	f 39 375	2 449	f 42 549
Onbetaald gebleven quitantiën	39 250	519 427	42 279	564 807	45 307	549 389	862	27 436	1 138	30 530	1 031	28 760
Totalen betreffende de behandelde quitantiën.	136 560	f 1 606 876	153 044	f 1 789 157	169 455	f 1 792 510	2 772	f 68 591	3 590	f 69 905	3 480	f 71 309

a) Van de uit Indië naar daarbuiten gelegen landen ter invordering *gezonden* quitantiën kan geen aanteekening worden gehouden, omdat de verzending rechtstreeks (onder aangeteekend couvert) door den afzender aan de kantoren van invordering plaats vindt.
Door andere landen dan Nederland werd van den hierbedoelden incasseeringsdienst slechts weinig gebruik gemaakt. In de opgegeven drie jaren toch werden uit den vreemde in Indië ter invordering slechts ontvangen: uit België 94, Duitschland 165, Egypte 1, Frankrijk 64, Italië 1, Luxemburg 6, Oostenrijk 2 en Zwitserland 3 quitantiën, en zulks tot een bedrag van respectievelijk f 1581,46^{5}, f 4759,04, f 33, f 3538,98, f 135, f 280,09, f 64,35 en f 569,41.
b) De cijfers over 1899 zijn ontleend aan verbeterde opgaven; die over 1900 zijn nog van voorloopigen aard.

5°. POSTPAKKETTEN.

VERDEELING DER POSTPAKKETTEN.	1898.			1899. a)			1900. a)		
	Aantal.	Opbrengst. Bruto.	Opbrengst. Netto.	Aantal.	Opbrengst. Bruto.	Opbrengst. Netto.	Aantal.	Opbrengst. Bruto.	Opbrengst. Netto.
A. BINNENLANDSCH VERKEER. . .	123 969	f 73 333	f 51 482	128 554	f 73 287	f 48 909	133 041	f 75 640	f 49 612
B. BUITENLANDSCH VERKEER.									
Naar Nederland verzonden	7 429	(Niet gesplitst	opgegeven.)	7 602	(Niet gesplitst	opgegeven.)	7 630	(Niet gesplitst	opgegeven.)
„ andere landen „	1 973			2 451			2 454		
Totaal *uit Indië verzonden*. . .	9 402			10 053			10 084		
Uit Nederland ontvangen	31 089			32 068			33 084		
„ andere landen „	8 824			9 488			10 209		
Totaal *in Indië ontvangen*. . .	39 913			41 556			43 293		
TOTAAL BUITENLANDSCH VERKEER b) .	49 315	f 35 292	f 22 523	51 609	f 37 214	f 23 723	53 377	f 38 995	f 24 880

a) De cijfers over 1899 zijn ontleend aan verbeterde opgaven; die over 1900 zijn nog van voorloopigen aard.

b) De opgegeven opbrengst van het buitenlandsch postpakkettenverkeer vertegenwoordigt het geheven frankeerloon der verzonden en het aandeel in het frankeerloon der ontvangen pakketten.

C. STATISTIEK VAN DEN TELEGRAAFDIENST over de jaren 1898, 1899 en 1900. a)

Verdeeling der telegrammen.		1898. Aantal.		1898. Opbrengst.	1899. b) Aantal.		1899. b) Opbrengst.	1900. b) Aantal.		1900. b) Opbrengst.
Binnenlandsche betalende telegrammen. c)	Java en Madura. . .	310 265	(290 866)	f 394 531	310 187	(290 715)	f 400 121	321 405	(310 098)	f 413 511
	Buitenbezittingen . .	50 016	(49 004)	88 847	51 999	(50 999)	89 883	53 350	(52 257)	96 083
	Te zamen d)	360 281	(339 870)	f 483 378	362 186	(341 714)	f 490 004	374 755	(353 355)	f 509 594
	Aantal woorden d)	4 215 727	(3 987 950)	. . . .	4 200 305	(3 972 761)	. . . .	4 379 017	(4 142 085)	. . . .

a) In deze statistiek zijn niet begrepen de diensttelegrammen (zoogenaamde dienst- en postnota's). Het aantal der verleende afschriften van telegrammen bedroeg in de opgegeven drie jaren achtereenvolgens 3810, 4390 en 4693, waarvan op Java respectievelijk 3292, 3842 en 4080.

b) De cijfers over 1899 zijn verbeterd, die over 1900 zijn nog van voorloopigen aard.

c) Hieronder zijn begrepen de bijzondere telegrammen, welke op kantoren van den gouvernements post- en telegraafdienst met bestemming naar andere kantoren van dienzelfden dienst en naar telegraafkantoren van staats- en particuliere spoorwegdiensten werden aangeboden. Het aantal telegrammen, alleen bestemd voor gouvernements post- en telegraafkantoren, is tusschen ( ) vermeld, terwijl de sommen wegens opbrengst betrekking hebben op het totaal der telegrammen.

d) In deze cijfers is ook begrepen het verkeer met de telephoonkantoren. In welke mate deze kantoren tot het verkeer bijdroegen blijkt uit het volgende overzicht:

	1898. Aantal telegrammen.	1898. Gezamenlijk aantal woorden.	1899. Aantal telegrammen.	1899. Gezamenlijk aantal woorden.	1900. (voorloopige opgaven). Aantal telegrammen.	1900. (voorloopige opgaven). Gezamenlijk aantal woorden.
Bij de gouvernements-telephoonkantoren werden:						
aangeboden ter verzending naar de gouvernements-telegraafkantoren . .	5 643	62 234	4 847	50 965	5 114	54 342
ontvangen van de gouvernements-telegraafkantoren	5 602	59 088	4 938	52 224	5 500	58 177
Te zamen	11 245	121 322	9 785	103 189	10 614	112 519
Opbrengst (gerekend tot het aansluitingskantoor) ten bate van den post- en telegraafdienst. .	f 4 856		f 3 887		f 4 185	
Opbrengst (gerekend tot het aansluitingskantoor) ten bate van de telephoonbeambten	f 2 426		f 2 064		f 2 251	
Bovendien werd met de telephoonkantoren nog gewisseld (zonder betaling) het nevenvermeld aantal regeeringstelegrammen	1 569	48 956	1 626	48 806	2 259	73 705

Verdeeling der telegrammen.	1898.		1899. *b*)		1900. *b*.	
	Aantal.	Opbrengst.	Aantal.	Opbrengst.	Aantal.	Opbrengst.
Buitenlandsche telegrammen. — Verzonden	45 500	f 76 489	48 280	f 83 503	51 993	f 87 066
Ontvangen	44 377	70 629	48 731	79 437	52 310	84 154
Doorgezonden	149 546	92 764	177 289	110 644	188 874	119 262
Te zamen	239 423	*e*) f 239 882	274 300	*e*) f 273 584	293 177	*e*) f 290 482
Aantal woorden	*f*) (2 656 781)	....	*f*) (3 105 857)	....	*f*) (3 382 724)	....
Binnen- en buitenlandsch verkeer te zamen	599 704	f 723 260	636 486	f 763 588	667 932	f 800 076
Aantal woorden	(6 872 508)	....	(7 306 370)	....	(7 761 741)	....
Binnenlandsche *regeerings-telegrammen.* — Java en Madura	29 337	f 91 583	29 366	f 89 663	32 932	f 102 156
Buitenbezittingen	8 351	38 865	7 040	30 310	7 173	27 069
Te zamen	37 688	f 130 448	36 406	f 119 973	40 105	f 129 225
Aantal woorden	(1 229 297)	....	(1 159 829)	....	(1 304 318)	....
Algemeen totaal. *h*) — Java en Madura *g*)	553 636	f 656 014	583 495	f 681 674	616 778	f 722 999
Buitenbezittingen	83 756	197 694	89 397	201 887	91 259	206 302
Te zamen	637 392	f 853 708	672 892	f 883 561	708 037	f 929 301
Aantal woorden	(8 101 805)	....	(8 466 199)	....	(9 066 059)	....

e) Hier is alleen uitgetrokken het aandeel dat de Nederlandsch-Indische telegraafadministratie in de opbrengst had. Deze netto opbrengst kan verdeeld worden als volgt:
over 1898 voor Java en Madura f 169 900, en voor de buitenbezittingen f 69 982, te zamen als boven f 239 882.
" 1899 " " " " 191 890, " " " " 81 694, " " " " 273 584.
" 1900 " " " " 207 332, " " " " 83 150, " " " " 290 482.
f) Hieronder begrepen respectievelijk f 1 943 381, 2 315 119 en 2 521 071 woorden van *doorgezonden* telegrammen.
g) Onder de hier opgegeven totaalcijfers van Java en Madura zijn de doorgezonden buitenlandsche telegrammen begrepen.
h) De opbrengst is voor een gedeelte (ter zake van de binnenlandsche regeeringstelegrammen) fictief.

De *binnenlandsche betalende* telegrammen kunnen, naar de onderwerpen waarover zij handelden, verdeeld worden als volgt:

Oorsprong	Omschrijving der telegrammen.	1898.		1899. *b*)		1900. *b*)	
		Aantal.	Totaal.	Aantal.	Totaal.	Aantal.	Totaal.
Java en Madura	Handels- en scheepvaarttelegrammen	115 408	310 265	113 837	310 187	132 513	321 405
	Dagbladtelegrammen	5 897		3 273		3 401	
	Telegrammen van gemengden aard	188 960		193 077		185 491	
Buitenbezittingen	Handels- en scheepvaarttelegrammen	21 116	50 016	23 363	51 999	25 629	53 350
	Dagbladtelegrammen	637		131		98	
	Telegrammen van gemengden aard	28 263		28 505		27 623	
Nederlandsch-Indië	Handels- en scheepvaarttelegrammen	136 524	*i*) 360 281	137 200	*k*) 362 186	158 142	*l*) 374 755
	Dagbladtelegrammen	6 534		3 404		3 499	
	Telegrammen van gemengden aard	217 223		221 582		213 114	

i) Waarvan 218 317 in de Nederlandsche taal of in vreemde talen en 141 964 in inlandsche talen.
k) Als voren 212 419 en 149 767.
l) Als voren 214 382 en 160 373.

De *buitenlandsche* telegrammen kunnen verdeeld worden als volgt:

Omschrijving der telegrammen.		1898. Aantal.	1898. Totaal.	1899. m) Aantal.	1899. m) Totaal.	1900. m) Aantal.	1900. m) Totaal.
Verzonden:							
Naar Singapore, Pinang en verder.	Van Java	32 944		33 526		36 795	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	11 742		13 789		13 645	
Naar Australië en verder.	Van Java	614	45 500	773	48 280	1 095	51 993
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	17		23		20	
Naar Ned.-Indië over buitenl. lijnen.	Van Java	94		109		266	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	89		60		172	
Ontvangen:							
Van Singapore en verder.	Op Java	30 350		31 638		34 425	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	11 262		13 872		14 632	
Van Australië en verder.	Op Java	539	44 377	607	48 731	986	52 310
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	5		11		12	
Van Pinang.	Op Java	„		„		„	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	2 221		2 603		2 255	
Doorgezonden:							
Van Singapore naar Australië		71 347	149 546	84 935	177 289	89 171	188 874
„ Australië „ Singapore		78 199		92 354		99 703	
Te zamen:							
Java n)		214 034	239 423	243 942	274 300	262 441	293 177
Andere eilanden van Nederlandsch-Indië		25 389		30 358		30 736	

m) De cijfers over 1899 zijn verbeterd, die over 1900 zijn nog van voorloopigen aard.
n) Onder de voor Java opgegeven totaalcijfers zijn ook de *doorgezonden* telegrammen begrepen.

D. GELDELIJKE UITKOMSTEN VAN DEN POST- EN TELEGRAAFDIENST over de jaren 1897, 1898 en 1899. a)

OMSCHRIJVING.		1897.	1898.	1899.
ONTVANGSTEN.				
Brieven- en pakketpost	Wegens verkochte frankeerzegels	f 1 070 172	f 1 131 719	f 1 190 381
	„ „ briefomslagen	12 179	11 192	8 957
	„ „ briefkaarten	97 294	103 933	109 361
	„ „ formulieren	2 010	2 286	2 237
	Porten van ongefrankeerde en ontoereikend gefrankeerde brieven en verdere stukken	40 084	39 419	36 742
	Recht op afgegeven binnen- en buitenlandsche postwissels	96 092	96 804	90 330
	Verschillende ontvangsten b)	13 042	14 120	13 453
Binnenlandsche paardenposterij		866	993	908
Telegraphie en telephonen	Binnenlandsche betalende telegrammen	504 860	483 378	490 004
	Buitenlandsche telegrammen c)	243 541	242 450	273 783
	Aandeel in de opbrengst van particuliere telephoonverbindingen	47 547	66 875	69 558
Toevallige baten (meerendeels opbrengst van verkocht materieel)		2 989	6 498	2 050
Totaal in Indië ontvangen		f 2 130 676	f 2 199 667	f 2 287 764

a) Over 1900 zijn de bedoelde uitkomsten nog niet volledig bekend. Eene voorloopige opgaaf van de ontvangsten der brieven- en pakketpost in genoemd jaar komt voor op blz. 93 van het verslag hiervóór.

b) Na aftrek van „teruggegeven kosten" (in 1897 f 2,35, in 1898 f 16,68 en in 1899 f 18,30), doch thans tevens medegerekend de baten, bedoeld in bijlage X van 't vorig verslag (zie het slot van noot *b* op blz. 7 dier bijlage), namelijk hetgeen in Indië in 's lands kas vloeide door het oningevorderd blijven van postwissels, waarvan de in Indië gestorte bedragen aan den lande vervielen, en door den verkoop van voorwerpen, afkomstig van geweigerde postpakketten. De baten uit een en ander (waarop ook niet schijnt te zijn gerekend in het overzicht der ontvangsten van den Indischen post- en telegraafdienst, gedrukt als bijlage Y bij het afzonderlijk jaarverslag van dien dienst) beliepen over 1897 f 5717, over 1898 f 6537 en over 1899 f 6567.

c) Voor het *buitenlandsch* verkeer is alleen de netto opbrengst uitgetrokken, namelijk hetgeen aan de Indische telegraafadministratie als haar aandeel in de opbrengst toekomt. De bruto opbrengst (nl. hetgeen in Indië voor de van daar verzonden telegrammen ontvangen werd) heeft in 1897, 1898 en 1899 achtereenvolgens f 682 423, f 708 592 en f 754 156 bedragen.

OMSCHRIJVING.	1897.		1898.		1899.	
In Nederland ontvangen (wegens de verzending van postpakketten tusschen Ned.-Indië ter eene en andere landen der Algemeene Postvereeniging ter andere zijde)	. . . . .	f 13 933	. . . . .	d)	. . . . .	d)
Memorieposten. . Porten van dienstbrieven	f 405 829		f 433 347		f 440 117	
Memorieposten. . Verstrekken van postpaarden aan dienstreizigers.	75 021		79 314		69 976	
Memorieposten. . Binnenlandsche regeeringstelegrammen.	137 303	618 153	130 448	f 643 109	119 973	f 630 066
Totaal der ontvangsten. . .	. . . . .	f 2 762 762	. . . . .	f 2 842 776	. . . . .	f 2 917 830
UITGAVEN.						
Traktementen, enz. van het personeel (daaronder ook huishuurindemniteit der kantoorchefs en lokaalhuur)	f 1 252 455		e) f * 1 255 934		f 1 256 767	
Reis- en verblijfkosten, zoomede bureau- en lokaalbehoeften . . .	66 010		76 944		74 598	
Aanschaffing, onderhoud, enz. van materieel	* 418 957		* 95 237		76 117	
Kosten vallende op de overbrenging van brievenmalen en postpakketten, zoowel binnen als buiten Nederlandsch-Indië; verrekeningen met de Nederlandsche en vreemde postadministratiën	f) * 593 255		f) * 574 216		f) 497 561	
Onderhoud, herstelling en uitbreiding van telegraaflijnen	97 562		* 65 969		68 175	
Uitgaven voor de binnenlandsche paardenposterij g)	89 068		91 594		79 927	
Onderhoud en vernieuwing van gebouwen voor den post- en telegraafdienst	15 901	* f 2 533 208	15 698	* f 2 175 592	16 639	f 2 069 784
Berekend voordeelig verschil h) . . .	. . . . .	* f 229 554	. . . . .	* f 667 184	. . . . .	f 848 046

d) Van 1898 af gaat de hierbedoelde afrekening ter zake van postpakketten op in die betreffende de brievenmalen, omdat van toen af de brieven- en pakketpost bij één begrootingsartikel zijn en worden verhandeld. Hetgeen in 1898 en 1899 ter zake van de hierbedoelde verzending van postpakketten aan Nederlandsch-Indië tegoed kwam is derhalve niet als ontvangst geboekt, maar in mindering gebracht van het verschuldigde ter zake van de verzending van brievenmalen.

e) De sommen, waarbij een * is geplaatst, zijn ontleend aan verbeterde opgaven.

f) Van de aan de Samarang-Cheribon Stoomtrammaatschappij, krachtens hare concessie, toekomende tegemoetkoming voor eens, ad f 150 000 voor het vervoer van de post, werd in elk der jaren 1897 en 1898 reeds uitbetaald f 65 000 en in 1899 de resteerende f 20 000.

g) Onder de hier uitgetrokken uitgaven voor de paardenposterij is, wegens voeding van de paarden begrepen: in 1897 f 29 289, in 1898 f 30 163 en in 1899 f 27 370, welke sommen — sedert de levering van gras niet meer in heerendienst geschiedt — bestreden worden uit de opbrengst van het hoofdgeld van heerendienstplichtigen.

h) Behalve dat onder de ontvangsten fictieve posten zijn in rekening gebracht, is nog in het oog te houden dat onder de uitgaven slechts de kosten van het actief dienend personeel zijn in aanmerking genomen, niet dus de uitgaven wegens verloven, pensioenen, overtochtskosten en wachtgelden.

[5. 27.]

BIJLAGE Z.

(Zie hoofdst. L, afd. III, van het verslag.)

OVERZICHT van de op ult. 1900 in Nederlandsch-Indië in exploitatie zijnde TELEPHOON-ONDERNEMINGEN. *a*)

I. Vergunningen voor bepaalde kringen. *b*)

Doorloopend nummer.	Kringen waartoe de vergunningen betrekking hebben. *c*)	Namen der concessionarissen. *d*)	Datum waarop de exploitatie een aanvang heeft genomen.	Aantal geabonneerden op ult. 1900.	Bruto ontvangsten in 1900.	Cijns aan den lande op te brengen. *e*)
		Java en Madura.				
1	Hoofdplaats Batavia met de voorstad Weltevreden, de afdeeling Meester-Cornelis en de haven Tandjong Priok.	Nederlandsch-Indische Telephoonmaatschappij te Batavia.	16 Aug. 1882	925	f 121 335,00	f 12 133,50
2	Afd. Samarang (res. van dien naam).	Id.	 1884	371	47 775,00	4 777,50
3	Afd. Soerabaija (res. van dien naam).	Id.	 1884	568	82 270,00	8 227,00
4	Afd. Buitenzorg (res. Batavia).	Id.	16 Juni 1895	112	13 028,00	1 302,80
5	Res. Preanger Regentschappen.	Preanger Telephoonmaatschappij te Bandong.	17 Nov. 1895	321	36 477,70	3 647,77
6	Res. Cheribon.	Cheribonsche Telephoonmaatschappij te Cheribon.	1 Jan. 1895	78	14 737,50	1 473,75
7	Afd[n]. Tagal en Brebes (res. Tagal).	Tagalsche Telephoonmaatschappij te Tagal.	1 Dec. 1894	60	9 680,20	968,02
8	Afd. Pamalang (res. Tagal) en res. Pekalongan.	Pekalongansche Telephoonmaatschappij te Pekalongan.	1 Jan. 1894	36	6 125,80	306,29
9	Afdn. Grobogan, Demak en Ambarawa (res. Samarang).	Algemeene Telephoonmaatschappij te Samarang	. . Aug. 1897	5	900,00	"
10	Afd. Kendal (res. Samarang).	Id.	. . Juni 1897	13	2 245,00	"
11	Res. Japara.	Telephoonmaatschappij „Japara" te Samarang.	7 Juni 1895	43	7 307,50	365,37[5]

a) De in 1886 op bijzonderen voet aan de Deli-Spoorwegmaatschappij verleende vergunning voor telephooncorrespondentie (zie o. a. het verslag van 1895, blz 184) is in dit overzicht niet opgenomen. Evenmin komt in dit overzicht de vergunning voor, in 1894 aan de Samarang-Joana Stoomtrammaatschappij verleend, om onder zekere beperkingen, hare stationskantoren voor publieken telephoondienst te doen bezigen. Zie nopens een en ander Bijbl. St. nos. 4405 en 5004. Op ult. 1900 bedroeg het aantal aansluitingen aan de telephoon der Deli-Spoorwegmaatschappij 213 (betalenden en niet-betalenden), terwijl over het geheele jaar het aantal verbindingen beliep 503 706. Aan abonnementsgelden werd door de Maatschappij over 1900 ontvangen f 45 834 tegen f 43 441 in 1899.

b) Ingevolge de in September 1894 (Bijbl. St. n°. 4999) vastgestelde modelvoorwaarden wordt den ondernemers alleen het recht toegekend om centraaltelephoonkantoren op te richten en die met de verschillende lokalen der geabonneerden voor het telephoonverkeer in verbinding te brengen. Voor het onderling in verbinding brengen van centraalkantoren van telephoonnetten, welke zich uitstrekken over eene geheele afdeeling van een gewest dan wel over meer dan één afdeeling van een of meer gewesten, is eene nadere vergunning noodig.

c) In het algemeen zijn de vergunningen voor 25 jaar verleend. De tarieven en verdere abonnementsvoorwaarden (voor welke overigens zij verwezen naar noot *c* van bijlage Y van het vorig verslag) zijn onderworpen aan de voorafgaande goedkeuring van den Gouverneur-Generaal.

d) In vele gevallen gingen de vergunningen van de oorspronkelijke houders, met goedkeuring van het Gouvernement, later in handen van andere personen of van naamlooze vennootschappen over. Hier worden alleen de concessionarissen vermeld aan wie de vergunningen laatstelijk werden overgedragen.

e) Zoodra het getal geabonneerden in eenige plaats, afdeeling of residentie 25 bedraagt, moet door den concessionaris aan 's lands kas jaarlijks als cijns worden uitgekeerd 5 pct. van de bruto ontvangsten en, zoodra het getal 50 of meer bedraagt, 10 pct. (zie echter de noten *a* en *l*).

Doorloopend nummer.	Kringen waartoe de vergunningen betrekking hebben. c)	Namen der concessionarissen. d)	Datum waarop de exploitatie een aanvang heeft genomen.	Aantal geabonneerden op ult. 1900.	Bruto ontvangsten in 1900.	Cijns aan den lande op te brengen. e)
12	Res. Rembang.	H. C. U. J. Huber.	. . April 1897	21	f 672,50	"
13	Afd. Sidhoardjo (res. Soerabaija).	Algemeene Telephoonmaatschappij te Samarang.	15 Febr. 1897	13	1 665,00	"
14	Afdn. Modjokerto en Djombang (res. Soerabaija).	W. van der Heijden. (Sedert 4 Febr. 1901 de naamlooze vennootschap „San Liem Kong Sie" te Soerabaija.)	1 Mei en 1 Oct. 1893	33	9 892,10	f) f 873,24
15	Afd. Grissee (res. Soerabaija).	F. Muschter.	. . Dec. 1897	g)	g)	"
16	Afd. Pasoeroean (res. van dien naam).	W. van der Heijden.	16 Mei 1892	55	8 084,50	h) 722,17^{5}
17	Afd. Bangil (res. Pasoeroean).	Telephoonmaatschappij „Insulinde" te 's-Gravenhage.	7 Juli 1897	1	150,00	"
18	Afd. Malang (res. Pasoeroean).	Id.	4 April 1893	i) 117	21 025,00	2 102,50
	Afd. Loemadjang (res. Probolinggo).	Id.	1 Juli 1893			
19	Afd. Probolinggo (res. van dien naam).	W. van der Heijden.	1 Aug. 1892	13	2 100,00	"
20	Afd. Kraksaän (res. Probolinggo).	Departement Probolinggo van het Algemeen Syndicaat van suikerfabrikanten op Java.	11 Juli 1894	13	2 184,00	"
21	Afd. Bondowosso (res. Bezoeki).	L. M. E. Boulet, wed. J. H. E. Hoeke.	1 Dec. 1894	7	1 410,00	"
22	Afd. Djember (res. Bezoeki).	Id.	1 Mei 1895	28	5 647,50	282,37^{5}
23	Afd. Banjoewangi (res. Bezoeki).	C. H. Pownall.	1 Jan. 1895	31	5 527,50	j) 259,12^{5}
24	Afdn. Banjoemas, Bandjarnegara, Poerwokerto en Poerbolinggo (res. Banjoemas).	Algemeene Telephoonmaatschappij te Samarang.	. . Nov. 1896	30	5 760,00	288,00
25	Afd. Tjilatjap (res. Banjoemas).	A. N. Pieters.	1 Nov. 1893	7	990,00	"
26	Res. Bagelen.	Algemeene Telephoonmaatschappij te Samarang.	. . Nov. 1897	4	865,00	"
27	Res. Kadoe.	Id.	1 Jan. 1898	32	3 312,50	165,62^{5}
28	Res. Djokjokarta.	Telephoonmaatschappij der Vorstenlanden te Samarang.	1 Aug. 1894	123	17 344,50	1 734,45
29	Res. Soerakarta.	Id.	1 Oct. 1895	112	14 725,50	k) 1 540,05
30	Afd. Madioen (res. van dien naam).	W. van der Heijden.	1 Febr. 1894	22	2 990,00	"
31	Afdn. Kediri en Berbek (res. Kediri).	Kediri-Telephoonmaatschappij te Kediri.	1 Aug. 1894	45	10 195,00	509,75
32	Afd. Blitar (res. Kediri).	Blitar-Telephoonmaatschappij te Soerabaija.	16 Maart 1893	31	7 130,00	356,50
		Buitenbezittingen.				
33	Res. Padangsche Benedenlanden (gouv. Sumatra's Westkust).	Algemeene Telephoonmaatschappij te Samarang.	1 Juli 1897	79	f 12 483,50	f 1 248,35
34	Onderafdn. (thans afdn. Beneden-Langkat en Tamiang (res. Sumatra's Oostkust).	G. D. Langereis.	6 Aug. 1895	30	9 278,50	l) 927,85
35	Gouv. Celebes en onderhoorigheden.	Algemeene Telephoonmaatschappij te Samarang.	. . Maart 1897	34	3 682,50	184,12^{5}
					Totaal. . . .	f 44 396,12

f) Gedurende de eerste zeven maanden des jaars was het aantal geabonneerden meer dan 50 en was dus van de bruto ontvangsten, ad f 7572,65, 10 pct. of f 757,26^{5} verschuldigd. Gedurende de laatste vijf maanden van het jaar was dat aantal beneden 50 en boven 25 en was dus van de bruto ontvangsten, ad f 2319,45, 5 pct. of f 115,97^{5} op te brengen.

g) In dezen kring waren nog geen betalende geabonneerden.

h) In de eerste drie maanden des jaars was het aantal geabonneerden beneden 50 en was dus van de bruto ontvangsten, ad f 1725,50, slechts 5 pct. of f 86,27^{5} verschuldigd. Gedurende den verderen loop van het jaar was het aantal geabonneerden meer dan 50 en was over de bruto ontvangsten, ad f 6359, 10 pct. of f 635,90 op te brengen.

i) Door de onderlinge verbinding dezer kringen worden zij voor de berekening van den cijns als één kring beschouwd.

j) In de eerste maand des jaars was het aantal geabonneerden beneden 25 en was dus van de bruto ontvangsten, ad f 345, geen cijns aan den lande verschuldigd. Gedurende den verderen loop van het jaar was dat aantal 25 of meer doch beneden 50 en was over de bruto ontvangsten, ad f 5182,50, 5 pct. of f 259,12^{5} op te brengen.

k) De Telephoonmaatschappij der Vorstenlanden werd tot wederopzeggens van de verplichting tot het heffen van een gesprekken-tarief tusschen de centraalkantoren ontslagen tegen de heffing en storting in 's lands kas van eene maandelijksche contributie ad f 1 van ieder geabonneerde, die van de verbinding tusschen de centraalkantoren gebruik maakt. In verband hiermede was van de bruto ontvangsten, ad f 14 725,50, f 75 en van het overblijvende bedrag, ad f 14 650,50, 10 pct. of f 1465,05 verschuldigd.

l) Met afwijking van de gebruikelijke voorwaarden is bij deze concessie de aan den Staat te betalen retributie aanstonds op het maximum (10 pct. der bruto ontvangsten) bepaald.

II. Vergunningen voor intercommunale telephoonverbindingen.

Doorloopend nummer.	Plaatsen waartusschen, volgens de verleende vergunningen, verbindingen zijn tot stand gebracht.	Namen der concessionarissen. *d*)	Datum waarop de exploitatie een aanvang heeft genomen.	Bedrag van het aanlegkapitaal (volgens het door de Regeering vastgestelde cijfer).	Bruto ontvangsten voor gesprekken in 1900.	Cijns aan den lande op te brengen. *m*)
I.	Batavia, Samarang en Soerabaija.	Intercommunale Telephoonmaatschappij te Batavia.	16 Nov. 1896 Batavia-Samarang en 7 Dec. 1896 Batavia-Soerabaija.			
	Batavia, Cheribon, Tagal, Pekalongan en Samarang. *n*)	Id.	Cheribon, Pekalongan en Tagal zijn respectievelijk op 3, 8 en 21 Juni 1897 opgenomen in de intercommunale veroinding Batavia-Samarang-Soerabaija.	f 185 000	f 78 723,50	f 45 167,62^{5}
	Cheribon, Tagal, Pekalongan en Soerabaija. *o*)	Id.				
II.	Batavia-Buitenzorg. *p*)	Buitenzorgsche Intercommunale Telephoonmaatschappij te Batavia.	17 Mei 1898	4 200	1 414,15	415,61^{5}
	Buitenzorg-Soekaboemi. *p*)	Id.	12 Juni 1898	4 400		
III.	Soekaboemi, Tjiandjoer en Bandong. *p*)	Preanger Telephoonmaatschappij te Bandong.	15 Juli 1898	13 530	302,40	»
					Totaal	f 45 583,24
					Id. sub I	44 396,12
					Totaal-generaal	f 89 979,36

m) De cijns aan den lande bedraagt 75 pct. van de bruto ontvangsten voor gesprekken, nadat hiervan 10 pct. per jaar van het vastgesteld aanlegkapitaal der lijn is afgetrokken.

n) Voor deze verbinding is tot wederopzeggens vergunning verleend om gebruik te maken van de bestaande lijn Batavia-Samarang.

o) Idem wat betreft de bestaande lijn Batavia-Samarang-Soerabaija.

p) Nadat bij gouv. besluit van 8 Februari 1897 nº. 22 er in was toegestemd om de sub II vermelde intercommunale lijnen met elkander in aansluiting te brengen, volgde bij gouv. besluit van 4 Juni 1899 nº. 1 de vergunning om ze al verder te doen aansluiten aan de sub III bedoelde geleiding.

[5. 28.]

BIJLAGE AA.

(Zie hoofdst. L, afd. III, § 5, van het verslag.)

OVERZICHTEN betreffende den POSTSPAARBANKDIENST in Nederlandsch-Indië over het tijdvak 1 Juli 1898 t/m 31 December 1900.

I. Overzicht per maand van de in de postspaarbank ingelegde en terugbetaalde bedragen. *a*)

MAANDEN.	Ingelegd bedrag.			Terugbetaald bedrag. *b*)			Voordeelig saldo.		
	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.
1898.									
Juli	f 129 881	f 28 952	f 158 833	f 1 142	„	f 1 142	f 128 739	f 28 952	f 157 691
Augustus	125 312	21 896	147 208	8 804	f 394	9 198	116 508	21 502	138 010
September	125 639	15 583	141 222	8 828	2 262	11 090	116 811	13 321	130 132
October	100 317	23 355	123 672	12 820	2 159	14 979	87 497	21 196	108 693
November	105 183	21 016	126 199	24 244	3 607	27 851	80 939	17 409	98 348
December	135 327	30 730	166 057	31 382	4 566	35 948	103 945	26 164	130 109
Totalen	f 721 659	f 141 532	f 863 191	f 87 220	f 12 988	f 100 208	f 634 439	f 128 544	f 762 983
1899.									
Januari	f 159 893	f 16 554	f 176 447	f 37 165	f 4 457	f 41 622	f 122 728	f 12 097	f 134 825
Februari	131 708	22 802	154 510	37 885	8 357	46 242	93 823	14 445	108 268
Maart	173 203	30 950	204 153	53 330	4 422	57 752	119 873	26 528	146 401
April	156 677	19 925	176 602	58 883	6 343	65 226	97 794	13 582	111 376
Mei	163 178	25 629	188 807	104 118	8 057	112 175	59 060	17 572	76 632
Juni	159 079	29 589	188 668	79 200	8 775	87 975	79 879	20 814	100 693
Juli	259 156	70 255	329 411	96 232	10 014	106 246	162 924	60 241	223 165
Augustus	154 406	58 497	212 903	92 038	14 803	106 841	62 368	43 694	106 062
September	159 391	43 041	202 432	94 270	15 925	110 195	65 121	27 116	92 237
October	138 041	48 652	186 693	92 562	14 460	107 022	45 479	34 192	79 671
November	157 635	35 807	193 442	97 963	12 199	110 162	59 672	23 608	83 280
December	153 387	36 976	190 363	123 356	17 153	140 509	30 031	19 823	49 854
Totalen	f 1 965 754	f 438 677	f 2 404 431	f 967 002	f 124 965	f 1 091 967	f 998 752	f 313 712	f 1 312 464

a) De sommen zijn afgerond in volle guldens.

b) Onder de terugbetaalde sommen is ook begrepen de uitgekeerde rente aan die inleggers, die het geheele bedrag van hun tegoed opvorderden. Die rente bedroeg over het 2de halfjaar 1898 f 35,06, over 1899 f 2237,81 en over 1900 f 3733,67.

MAANDEN.	Ingelegd bedrag.			Terugbetaald bedrag. b)			Voordeelig saldo.		
	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.
1900.									
Januari	f 185 468	f 45 353	f 230 821	f 115 793	f 23 413	f 139 206	f 69 675	f 21 940	f 91 615
Februari	156 069	37 499	193 568	86 749	12 547	99 296	69 320	24 952	94 272
Maart	180 784	40 282	221 066	115 513	22 909	138 422	65 271	17 373	82 644
April	159 127	49 645	208 772	122 448	20 620	143 068	36 679	29 025	65 704
Mei	154 633	39 676	194 309	126 138	13 917	140 055	28 495	25 759	54 254
Juni	140 250	41 203	181 453	127 465	17 066	144 531	12 785	24 137	36 922
Juli	176 594	39 051	215 645	130 269	19 202	149 471	46 325	19 849	66 174
Augustus	141 632	41 640	183 272	119 536	26 829	146 365	22 096	14 811	36 907
September	141 040	36 233	177 273	101 645	24 420	126 065	39 395	11 813	51 208
October	177 783	38 334	216 117	113 112	22 430	135 542	64 671	15 904	80 575
November	148 299	33 692	181 991	120 646	20 697	141 343	27 653	12 995	40 648
December	164 471	38 333	202 804	162 095	17 179	179 274	2 376	21 154	23 530
Totalen	f 1 926 150	f 480 941	f 2 407 091	f 1 441 409	f 241 229	f 1 682 638	f 484 741	f 239 712	f 724 453

Recapitulatie.

2de halfjaar 1898	f 721 659	f 141 532	f 863 191	f 87 220	f 12 988	f 100 208	f 634 439	f 128 544	f 762 983
1899	1 965 754	438 677	2 404 431	967 002	124 965	1 091 967	998 752	313 712	1 312 464
1900	1 926 150	480 941	2 407 091	1 441 409	241 229	1 682 638	484 741	239 712	724 453
	f 4 613 563	f 1 061 150	f 5 674 713	f 2 495 631	f 379 182	f 2 874 813	f 2 117 932	f 681 968	f c) 2 799 900

II. Overzicht per gewest betreffende de uitgegeven en afbetaalde spaarbankboekjes en van het aantal en bedrag der ingelegde en terugbetaalde sommen.

GEWESTEN.	Jaar. d)	Spaarbankboekjes.						Inlagen.		Terugbetalingen.	
		Uitgegeven.			Afbetaald.						
		Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Aantal.	Bedrag. e)	Aantal.	Bedrag. e)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Java en Madura.											
Bantam	1898	28	27	5	1	„	„	184	f 4 129	8	f 847
	1899	52	39	4	9	6	„	490	23 295	62	2 506
	1900	24	65	7	9	25	2	697	20 461	194	10 947
Batavia	1898	879	210	54	20	„	„	2 381	228 053	334	30 867
	1899	1490	548	81	236	66	7	11 175	634 466	3182	368 532
	1900	1014	332	78	388	128	25	11 894	496 772	5361	499 410
Krawang	1898	15	16	5	1	„	„	91	3 498	5	320
	1899	18	4	2	2	„	„	194	7 139	42	3 298
	1900	22	13	3	„	3	„	255	10 220	41	3 379
Preanger Regentschappen	1898	220	113	8	7	2	„	792	44 461	103	10 401
	1899	404	410	78	57	29	4	3 636	165 836	1029	85 276
	1900	296	195	22	110	57	8	3 133	149 671	1346	105 989

c) Daar onder de terugbetalingen was begrepen wegens tot ult. 1900 aan inleggers *uitgekeerde* rente op *geheel afbetaalde* boekjes (zie noot b) f 6006,54, was feitelijk het *wegens inlagen* terugbetaalde zooveel kleiner en bleef derhalve ook zooveel meer ingelegd. Bovendien beliep de *bijgeschreven* rente over 1898 f 3648,76, over 1899 f 28 431,76 en over 1900 f 50 316,60, of te zamen f 82 397,12, zoodat op ult. 1900 het tegoed der inleggers bedroeg f 2 799 900 + f 6006 + f 82 397 = f 2 888 303.

d) Wat 1898 betreft alleen het tweede halfjaar.

e) De sommen zijn afgerond in volle guldens.

GEWESTEN.	Jaar. *d*)	Spaarbankboekjes.						Inlagen.		Terugbetalingen.	
		Uitgegeven.			Afbetaald.						
		Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Aantal.	Bedrag. *e*)	Aantal.	Bedrag. *e*)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Cheribon	1898	47	68	3	1	1	"	272	f 16 261	18	f 2 470
	1899	99	72	5	3	3	1	850	33 284	147	15 940
	1900	71	52	"	10	9	1	1012	39 585	242	29 968
Tagal	1898	29	43	"	"	"	"	148	13 147	10	1 380
	1899	117	100	"	7	2	"	743	30 141	104	10 478
	1900	66	11	4	21	5	"	651	30 345	218	16 544
Pekalongan	1898	31	22	3	"	"	"	124	12 112	4	781
	1899	36	20	2	4	"	1	357	23 709	55	5 648
	1900	35	8	2	12	2	"	323	24 620	129	11 562
Samarang	1898	201	101	3	28	5	"	545	46 443	90	7 339
	1899	514	130	20	89	17	"	2434	140 608	791	77 692
	1900	423	140	12	167	38	2	3481	197 049	1587	124 950
Japara	1898	51	170	5	2	"	"	428	10 831	17	2 080
	1899	77	426	2	6	1	"	1365	45 587	193	18 285
	1900	39	15	5	23	6	"	587	40 726	242	29 260
Rembang	1898	76	201	4	"	"	"	513	14 547	26	1 071
	1899	68	69	8	5	7	1	668	37 006	143	13 344
	1900	47	24	4	24	4	"	510	25 756	255	18 341
Soerabaija	1898	233	189	9	2	"	"	817	69 322	129	9 181
	1899	560	205	32	67	5	4	2948	166 324	929	78 996
	1900	366	101	21	129	19	5	3298	177 493	1557	134 091
Pasoeroean	1898	147	323	5	1	"	"	865	39 751	42	2 732
	1899	349	265	2	53	16	"	1900	138 401	934	75 006
	1900	280	52	2	146	72	1	1945	107 423	1142	97 104
Probolinggo	1898	83	154	1	1	"	"	377	20 330	18	1 632
	1899	175	82	2	15	3	1	1100	30 105	131	13 218
	1900	89	14	"	27	9	"	852	40 258	280	22 897
Bezoeki	1898	64	24	2	"	"	"	190	16 420	7	1 200
	1899	88	30	11	6	2	"	597	35 077	107	9 481
	1900	69	19	3	17	3	1	557	47 670	224	29 019
Banjoemas	1898	77	94	"	1	"	"	441	13 036	19	1 327
	1899	90	285	6	6	5	"	1564	45 095	179	10 750
	1900	59	51	3	17	30	"	1081	53 323	353	24 189
Bagelen	1898	142	323	7	"	"	"	917	29 191	28	3 729
	1899	173	327	3	23	6	"	1981	59 164	328	24 168
	1900	117	77	"	46	19	"	1556	77 895	595	42 763
Kadoe	1898	101	131	7	1	"	"	462	32 785	36	2 757
	1899	297	241	33	36	12	"	2194	94 330	631	44 197
	1900	308	112	8	87	25	1	2532	106 775	1081	75 537
Djokjokarta	1898	68	55	1	"	"	"	393	19 208	15	767
	1899	130	29	2	27	1	"	936	50 551	185	25 099
	1900	107	47	1	24	3	1	1179	52 315	352	33 955
Soerakarta	1898	90	26	"	1	"	"	190	18 142	9	2 325
	1899	175	141	50	17	3	"	1308	65 401	257	22 232
	1900	149	54	2	41	11	1	1462	86 001	507	41 180
Madioen	1898	83	60	3	"	"	"	366	18 533	23	1 711
	1899	154	305	6	15	10	"	1705	55 435	272	25 765
	1900	84	66	2	34	4	1	1333	49 347	457	32 438

GEWESTEN.	Jaar. d)	Spaarbankboekjes.						Inlagen.		Terugbetalingen.	
		Uitgegeven.			Afbetaald.						
		Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Aantal.	Bedrag. e)	Aantal.	Bedrag. e)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Kediri	1898	176	33	»	1	»	»	510	f 37 567	33	f 2 223
	1899	115	40	1	34	5	»	907	58 246	265	29 817
	1900	123	36	2	29	8	»	1 023	61 387	356	38 997
Madura	1898	69	24	»	»	»	»	287	13 892	5	80
	1899	68	20	6	10	2	»	707	26 553	118	7 266
	1900	46	21	4	10	2	2	717	34 058	129	18 890
Totalen voor Java en Madura	1898	2 940	2 408	125	68	8	»	11 293	f 721 659	979	f 87 220
	1899	5 249	3 788	356	727	201	19	39 759	1 965 753	10 084	967 001
	1900	3 834	1 505	185	1 371	482	51	40 078	1 926 150	16 648	1 441 409
Buitenbezittingen.											
Sumatra's Westkust	1898	131	92	12	2	»	»	717	38 578	69	3 799
	1899	466	359	13	43	19	1	2 878	114 764	713	40 487
	1900	411	389	25	108	87	7	4 305	136 825	1 692	82 467
Benkoelen	1898	22	8	1	»	»	»	46	3 750	2	335
	1899	27	24	»	2	»	»	261	7 705	66	4 567
	1900	22	6	»	4	2	»	257	10 350	80	4 501
Lampongsche Districten	1898	20	1	2	»	»	»	119	1 015	2	180
	1899	17	12	2	1	1	»	274	6 191	41	1 794
	1900	13	9	»	5	3	»	172	13 475	49	4 360
Palembang	1898	77	7	2	2	»	»	186	30 314	36	3 644
	1899	130	78	1	14	4	2	687	57 377	251	17 024
	1900	99	114	1	27	17	»	1 252	47 704	419	20 844
Oostkust van Sumatra	1898	46	13	1	1	»	»	148	9 552	10	704
	1899	130	55	7	2	1	»	711	46 491	124	8 996
	1900	85	50	4	34	9	2	943	48 491	248	22 354
Atjeh en onderhoorigheden	1898	61	8	»	»	»	»	161	9 648	8	472
	1899	270	96	1	12	1	»	991	51 371	286	15 647
	1900	207	84	1	77	21	»	1 615	53 302	687	34 565
Riouw „ „	1898	15	18	»	1	»	»	58	2 849	7	409
	1899	62	53	4	5	5	»	380	13 743	109	5 659
	1900	35	20	»	8	21	»	443	10 275	178	8 297
Banka	1898	12	»	1	»	»	»	28	1 503	5	47
	1899	30	16	1	1	»	1	160	10 125	46	2 556
	1900	39	35	3	4	7	»	364	10 265	124	4 386
Billiton	1898	1	»	»	»	»	»	1	100	»	»
	1899	4	18	»	»	»	»	45	2 997	10	360
	1900	1	7	3	3	3	»	106	1 999	37	2 713
Westerafd. van Borneo	1898	14	2	1	»	»	»	32	3 319	3	170
	1899	42	42	»	2	»	»	262	10 497	54	3 421
	1900	50	82	»	12	7	»	804	11 010	204	6 082
Z.- en Oosterafd. van Borneo	1898	15	7	»	»	»	»	43	5 888	3	143
	1899	124	36	2	5	1	»	457	35 574	105	3 892
	1900	94	51	1	25	2	»	782	40 807	250	16 810
Celebes en onderhoorigheden	1898	12	2	»	»	»	»	26	2 095	11	834
	1899	113	98	1	5	6	1	440	15 870	148	5 425
	1900	73	62	3	30	11	1	886	21 801	370	11 540
Menado	1898	4	»	»	»	»	»	7	582	»	»
	1899	8	9	»	1	»	»	32	3 529	5	211
	1900	8	3	»	2	»	»	56	6 908	23	1 428
Amboina	1898	38	1	»	1	»	»	59	12 449	4	295
	1899	86	15	1	4	1	»	333	18 760	60	4 878
	1900	54	14	1	12	2	»	500	31 142	99	6 555

GEWESTEN.	Jaar. *d)*	Spaarbankboekjes. Uitgegeven. Europeanen en gelijkgestelden.	Uitgegeven. Inlanders.	Uitgegeven. Vreemde oosterlingen.	Afbetaald. Europeanen en gelijkgestelden.	Afbetaald. Inlanders.	Afbetaald. Vreemde oosterlingen.	Inlagen. Aantal.	Inlagen. Bedrag. *e)*	Terugbetalingen. Aantal.	Terugbetalingen. Bedrag. *e)*
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Ternate	1898	7	2	"	"	"	"	17	f 514	"	f "
	1899	37	16	"	1	1	"	173	5 570	30	f 1 383
	1900	28	45	"	7	2	"	469	8 754	80	2 261
Timor en onderhoorigheden	1898	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	1899	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	1900	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Bali en Lombok	1898	36	34	1	"	2	1	189	19 376	12	1 956
	1899	67	47	2	11	18	"	469	38 113	89	8 665
	1900	25	33	5	19	13	3	388	27 833	74	12 066
Totalen voor de buitenbezittingen	1898	511	195	21	7	2	1	1 837	f 141 532	172	f 12 988
	1899	1 613	974	35	109	58	5	8 553	438 677	2 137	124 965
	1900	1 244	1 004	47	377	207	13	13 342	480 941	4 614	241 229
Totalen voor Java en Madura	1898	2 940	2 408	125	68	8	"	11 293	721 659	979	87 220
	1899	5 249	3 788	356	727	201	19	39 759	1 965 753	10 084	967 001
	1900	3 834	1 505	185	1 372	482	51	40 078	1 926 150	16 648	1 441 409
Totalen-generaal	1898	3 451	2 603	146	75	10	1	13 130	f 863 191	1 151	f 100 208
	1899	6 862	4 762	391	836	259	24	48 312	2 404 430	12 221	1 091 966
	1900	5 078	2 509	232	1 749	689	64	53 420	2 407 091	21 262	1 682 638
		15 391	9 874	769	2 660	958	89		f 5 674 712		f 2 874 812
		26 034			3 707						

Aantal spaarbankboekjes op ult. December 1900 nog in omloop: 22 327.

Alzoo tot ult. December 1900 meer ingelegd dan terugbetaald *f)* f 2 799 900.

III. Rangschikking van het aantal inleggers naar het bedrag van hun tegoed volgens den toestand op 31 December 1900.

	Aantal inleggers met een tegoed van: minder dan f 1.	f 1 en daarboven tot f 10.	f 10 en daarboven tot f 100.	f 100 en daarboven tot f 300.	f 300 en daarboven tot f 600.	f 600 en daarboven tot f 900.	f 900 en daarboven tot f 1200.	f 1200 en daarboven.	Totalen.
Europeanen	1 557	3 009	3 641	1 878	1 076	505	581	484	12 731
Inlanders	2 272	4 059	1 993	393	117	30	38	14	8 916
Vreemde oosterlingen	125	213	234	61	24	8	6	9	680
Totalen	3 954	7 281	5 868	2 332	1 217	543	625	507	22 327

f) Zie noot *e*.

IV. Rangschikking van het aantal inleggers op ult. 1900 naar hun maatschappelijken stand of beroep.

	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Vereenigingen en dergelijke.
Europeanen.				
Ambtenaren en beambten in 's lands dienst	1 797	81	.....	.....
Officieren	470	.....	.....	.....
Mindere militairen (waaronder de militaire pupillen)	3 140	.....	„	.....
Burgerlijke gepensionneerden	53	„	.....	.....
Militaire gepensionneerden en gegageerden	102	.....	.....	.....
Particulieren, die een zelfstandig beroep of bedrijf uitoefenen, of aan het hoofd staan van maatschappijen of vennootschappen	206	34	.....	.....
Particulieren, in dienst van maatschappijen of vennootschappen, andere dan cultuurmaatschappijen	461	14	.....	.....
Administrateurs en verdere geëmployeerden van landelijke ondernemingen	535	„	.....	.....
Particulieren, eenige andere betrekking bekleedende	152	106	.....	.....
Zonder beroep: meerderjarige mannen	208	.....	.....	.....
Zonder beroep: meerderjarige ongehuwde vrouwen	.....	306	.....	.....
Zonder beroep: gehuwde vrouwen en weduwen	.....	1 287	.....	.....
Zonder beroep: kinderen	.....	.....	3 590	.....
Vereenigingen, stichtingen en fondsen	.....	.....	.....	189
	7 124	1 828	3 590	189
	12 731			
Inlanders.				
Ambtenaren en hoofden in 's lands dienst	499	.....	.....	.....
Beambten in 's lands dienst	1 203	.....	.....	.....
Dessahoofden en leden van dessabesturen	1 969	.....	.....	.....
Geestelijken, niet begrepen onder de voorafgaande categorie	64	.....	.....	.....
Militairen	1759	.....	.....	.....
Gepensionneerden en gegageerden	20	.....	.....	.....
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: *a.* zelfstandig	333	16	.....	.....
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: *b.* in dienst van anderen	1 106	13	.....	.....
Huisbedienden	300	408	.....	.....
Zonder beroep	198	137	884	.....
Vereenigingen, stichtingen en fondsen	.....	.....	.....	7
	7 451	574	884	7
	8 916			
Vreemde oosterlingen.				
Hoofden	6	.....	.....	.....
Beambten in 's lands dienst	80	.....	.....	.....
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: *a.* zelfstandig	209	12	.....	.....
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: *b.* in dienst van anderen	177	„	.....	.....
Huisbedienden	10	20	.....	.....
Zonder beroep	24	36	102	.....
Vereenigingen, stichtingen en fondsen	.....	.....	.....	4
	506	68	102	4
	680			

(5. 29.)

BIJLAGE BB.

(Zie hoofdst. L, afd. III, van het verslag.)

OVERZICHT van de tot ult. April 1901 verleende vergunningen tot het aanleggen en exploiteeren van ELECTRISCHE GELEIDINGEN in Nederlandsch-Indië, voor zooveel op genoemden datum nog van kracht. *a*)

A. Op ult. 1900 in exploitatie zijnde vergunningen.

Doorloopend nummer.	Plaatsen tot welke de vergunningen betrekking hebben.	Namen der concessionarissen. *b*)	De vergunning heeft ten doel	De vergunning werd verleend voor den tijd van	De vergunning werd in exploitatie gebracht op onderstaanden datum.	AANTEEKENINGEN.
I.	Hoofdplaats Batavia.	Nederl.-Indische Electriciteit-maatschappij, te Amsterdam.	Electrische verlichting en krachtsoverbrenging.	30 jaar.	1 Juli 1897.	Bij gouv. besluit van 22 Maart 1901 n°. 6 werd de vergunning uitgebreid tot het overbrengen van kracht door middel van electriciteit.
II.	Hoofdplaats Medan (Sumatra's Oostkust).	Electriciteit-maatschappij „Medan", te Medan.	Electrische verlichting.	Id.	1 April 1899.	

B. Op ult. 1900 nog niet in exploitatie gebrachte vergunningen (alleen die vergunningen worden genoemd, welke op ult. April 1901 nog van kracht waren).

Doorloopend nummer.	Plaatsen tot welke de vergunningen betrekking hebben.	Namen der concessionarissen. *b*)	De vergunning heeft ten doel	De vergunning werd verleend op onderstaanden datum. *c*)	De vergunning werd verleend voor den tijd van	De vergunning werd aanvaard. *c*)	De vergunning moet in exploitatie zijn gebracht binnen onderstaanden termijn. *d*)	AANTEEKENINGEN.
1	Afdeelingshoofdplaats Buitenzorg (Batavia).	A. Mijer.	Electrische verlichting.	1 Jan. 1901.	30 jaar.	—	2 jaar na de aanvaarding van de vergunning.	
2	Hoofdplaats Samarang en omstreken.	M. L. Fauel.	Id.	7 Sept. 1900.	id.	—	id.	
3	Hoofdplaats Soerabaija.	Javasche Electriciteits-maatschappij.	Electrische verlichting en krachtsoverbrenging.	7 Sept. 1900.	id	—	id.	
4	Afdeelingshoofdplaats Malang (Pasoeroean).	J. G. A. Mühlnickel Jr.	Electrische verlichting.	16 Aug. 1896.	id.	12 Aug. 1899.	id.	De termijn, binnen welken na de aanvaarding met den aanleg van de geleiding een ernstig begin moet zijn gemaakt, is verlengd tot 12 Aug. 1900 en nader tot 12 April 1901.
5	Hoofdplaats Djokjokarta.	H. J. Joostensz.	Electrische verlichting en krachtsoverbrenging	17 Febr. 1901.	id.	—	id.	
6	Hoofdplaats Soerakarta.	Id.	Id.	7 Oct. 1899.	id.	6 Oct. 1900.	id.	
7	Hoofdplaats Padang (Sumatra's Westkust).	H. R. du Mosch	Id.	17 Febr. 1901.	id.	—	id.	
8	Hoofdplaats Palembang.	Industrieele Maatschappij Palembang.	Id.	1 Jan. 1901.	id.	—	18 maanden na de aanvaarding van de vergunning.	
9	Hoofdplaats Koeta Radja en Oelee Lheuë (Atjeh en onderhoorigheden).	Id.	Id.	d.	id.	—	id.	

a) Al de in dit overzicht vermelde vergunningen — welke geen betrekking hebben op geleidingen voor electrische tramwegen, waarover wordt gehandeld op blz. 91/92 van het verslag hiervóór — werden verleend op den voet der algemeene bepalingen in St. 1890 n°. 190, juncto 1895 n°. 121 en 1897 n°. 69.

b) In sommige gevallen werden de vergunningen door de oorspronkelijke houders, onder goedkeuring van de Regeering aan andere personen of naamlooze vennootschappen overgedragen. Hier worden alleen de concessionarissen vermeld, die op ult. April 1901 in het bezit der vergunningen waren.

c) Tenzij verlenging van die termijnen wordt toegestaan, moeten de vergunningen worden aanvaard binnen één jaar, nadat zij zijn verleend en moet binnen zes maanden na de aanvaarding met den aanleg van de geleiding een ernstig begin zijn gemaakt.

d) Deze termijn wordt bij elke vergunning naar omstandigheden geregeld.

(5. 30.)

BIJLAGE CC.

(Zie hoofdst. M, afd. I, § 2, van het verslag.)

OVERZICHT van de in 's LANDS KASSEN in Nederlandsch-Indië aanwezige BETAALMIDDELEN bij het einde van elke maand van 1900.

TIJDSTIPPEN.	Bank-papier.	Zilveren munt.		Koperen munt.	TOTAAL.	TIJDSTIPPEN.	Bank-papier.	Zilveren munt.		Koperen munt.	TOTAAL.
		Stand-penningen. a)	Pasmunt.					Stand-penningen. a)	Pasmunt.		
1900.											
31 Januari.						31 Juli.					
Op Java en Madura .	f12 967 235	f 5 011 884	f 790 335	f 2 166 057	f20 935 511	Op Java en Madura .	f 7 292 310	f 5 013 866	f 693 660	f 766 815	f 13 766 651
In de buitenbezittingen	3 555 255	3 994 016	213 263	129 073	7 891 607	In de buitenbezittingen	2 954 930	3 801 226	181 283	117 538	7 054 977
	f16 522 490	f 9 005 900	f 1 003 598	f 2 295 130	f28 827 118		f10 247 240	f 8 815 092	f 874 943	f 884 353	f 20 821 628
28 Februari.						31 Augustus.					
Op Java en Madura .	f10 159 915	f 4 985 935	f 503 973	f 835 104	f16 484 927	Op Java en Madura .	f 8 821 510	f 5 130 094	f 919 639	f 748 134	f 15 619 377
In de buitenbezittingen	3 671 200	4 285 419	220 085	124 472	8 301 176	In de buitenbezittingen	3 060 771	3 393 650	222 069	94 394	6 770 884
	f13 831 115	f 9 271 354	f 724 058	f 959 576	f24 786 103		f11 882 281	f 8 523 744	f 1 141 708	f 842 528	f 22 390 261
31 Maart.						30 September.					
Op Java en Madura .	f 9 598 185	f 5 130 249	f 556 096	f 1 002 596	f16 287 126	Op Java en Madura .	f10 721 305	f 6 279 253	f 1 229 671	f 864 508	f 19 094 737
In de buitenbezittingen	3 513 180	4 166 614	209 908	116 472	8 006 174	In de buitenbezittingen	3 716 760	3 052 946	218 223	91 332	7 079 261
	f13 111 365	f 9 296 863	f 766 004	f 1 119 068	f24 293 300		f14 438 065	f 9 332 199	f 1 447 894	f 955 840	f 26 173 998
30 April.						31 October.					
Op Java en Madura. .	f 8 014 464	f 4 869 789	f 544 471	f 1 053 645	f14 482 369	Op Java en Madura .	f 8 035 485	f 6 942 405	f 1 067 630	f 867 512	f 16 913 032
In de buitenbezittingen	3 145 055	3 752 214	195 948	114 955	7 208 172	In de buitenbezittingen	3 899 710	3 131 548	235 079	92 012	7 358 349
	f11 159 519	f 8 622 003	f 740 419	f 1 168 600	f21 690 541		f11 935 195	f10 073 953	f 1 302 709	f 959 524	f 24 271 381
31 Mei.						30 November.					
Op Java en Madura. .	f 6 932 175	f 4 887 140	f 479 096	f 959 932	f13 258 343	Op Java en Madura .	f 9 628 930	f 5 308 178	f 903 908	f 837 788	f 16 678 804
In de buitenbezittingen	3 023 860	3 689 649	189 296	120 055	7 022 860	In de buitenbezittingen	4 372 040	5 104 460	299 206	122 101	9 897 807
	f 9 956 035	f 8 576 789	f 668 392	f 1 079 987	f20 281 203		f14 000 970	f10 412 638	f 1 203 114	f 959 889	f 26 576 611
30 Juni.						31 December.					
Op Java en Madura .	f 8 354 780	f 4 892 068	f 473 204	f 784 094	f14 504 146	Op Java en Madura .	f 8 574 450	f 6 016 167	f 818 696	f 888 721	f 16 298 034
In de buitenbezittingen	2 995 250	3 730 654	190 771	127 527	7 044 202	In de buitenbezittingen	4 588 420	5 558 998	294 247	117 712	10 559 377
	f11 350 030	f 8 622 722	f 663 975	f 911 621	f21 548 348		f13 162 870	f11 575 165	f 1 112 943	f 1 006 433	f 26 857 411

a) Onder de bedragen aan zilveren standpenningen zijn ook begrepen de in 's lands kas te Koeta Radja aanwezige Mexicaansche dollars (waarvan de voorraad op ult. December 1900 was uitgeput). en is ook medegeteld het in enkele landskassen aanwezige goudgeld (tienguldenstukken en sovereigns). Op ult. December 1900 was aan sovereigns bij 's lands kas te Batavia voorhanden voor een bedrag van f 89 392, overgebleven van de van Lombok afkomstige waarden, en bij de landskassen te Koetei, Sindjai, Bonthain en Saleijer voor een bedrag van f 4127, afkomstig van de in 1895, 1896, 1897 en 1898 uit 's lands kas te Batavia derwaarts verzonden partijen.

(5. 31.)

BIJLAGE DD.

(Zie hoofdst. M, afd. I, § 3, van het verslag.)

ALGEMEEN OVERZICHT

VAN DE OPBRENGST, ENZ.

DER IN

1900

VOOR GOUVERNEMENTSREKENING IN NEDERLAND

VERKOCHTE PRODUCTEN.

PRODUCTEN.	IN VEILING VERKOCHTE HOEVEELHEDEN. a)			TOTALE OPBRENGST. b)		
	Bruto gewicht bij afscheep. — Pikols.	Bruto gewicht hier te lande. — Kilogrammen.	Uitgeleverd netto gewicht. — Kilogrammen.	Veilingsprijs met bijberekening van de door de koopers te vergoeden 1 pct. veilingskosten c), doch na aftrekking van het rabat voor contante betaling (1½ pct. voor koffie en tin en 1 pct. voor kinabast).	Onkosten. (Alleen die op de afscheping, het vervoer en den verkoop gevallen.)	Zuiver bedrag.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Koffie { Java	113 631^{52}	7 110 413^{5}	6 947 783	f 5 198 798,67	f 477 804,55	f 4 720 994,12
Koffie { Menado	1 419^{85}	87 785^{5}	85 649^{5}	135 345,34	9 335,64	126 009,70
	e) 115 051^{37}	7 198 199	7 033 432^{5}	f 5 334 144,01	f 487 140,19	f 4 847 003,82
Banka-tin	f) 210 204^{58}	—	12 914 301	f 20 470 153,26	f 746 709,89^{5}	f 19 723 443,36^{5}
Kinabast	g) 313 933 (netto K.G.)	—	h) 318 222^{20}	i) f 437 919,00^{5}	f 30 531,70	f 407 387,30^{5}
				f 26 242 216,27^{5}	m) f 1 264 381,78^{5}	f 24 977 834,49

a) De veilingen vonden als gewoonlijk plaats te Amsterdam en te Rotterdam. Te Amsterdam werden verkocht 57 372^{57} pikol koffie, 104 823^{25} pikol tin en al de kinabast, zoodat de veilingen te Rotterdam bestonden uit 57 679 pikol koffie en 105 384^{33} pikol tin.
Naar de opslagplaatsen waren de verkochte hoeveelheden verdeeld als volgt:

Plaatsen van opslag.	Geveild te Amsterdam.			Geveild te Rotterdam.			Totalen.		
	Koffie.	Tin.	Kinabast.	Koffie.	Tin.	Kinabast.	Koffie.	Tin.	Kinabast.
	Pikols.	Pikols.	K.G.	Pikols.	Pikols.	K.G.	Pikols.	Pikols.	K.G.
Amsterdam	34 200^{85}	56 571^{21}	313 933	34 727	62 402^{59}	„	68 927^{85}	118 977^{80}	313 933
Rotterdam	23 171^{52}	41 647^{69}	„	22 952	33 712^{39}	„	46 123^{52}	75 360^{08}	„
Schiedam	„	3 215^{49}	„	„	„	„	„	3 215^{49}	„
Dordrecht	„	3 384^{86}	„	„	2 892^{34}	„	„	6 277^{20}	„
Middelburg	„	„	„	„	6 374^{01}	„	„	6 374^{01}	„
	57 372^{57}	104 823^{25}	313 933	57 679	105 381^{33}	„	115 051^{37}	210 204^{58}	313 933

b) De onder dit hoofd vermelde sommen hebben betrekking tot de in *veiling* verkochte hoeveelheden.
Met inbegrip van hetgeen in de verantwoording der Handelmaatschappij nog eene plaats had te vinden betreffende ontvangsten en uitgaven ter zake van door zeeramp als anderszins te min of in beschadigden staat uitgeleverde — en daarom buiten de veilingen gebleven — Java-koffie was over 1900 aan bruto ontvangsten te verantwoorden f 106,86 *meer*, aan onkosten f 8064,56 *meer* en derhalve aan netto ontvangsten f 7957,70 *minder* dan de sommen genoemd in de kolommen 5, 6 en 7 van dit overzicht.
Voor zoover de in de averij-rekening te begrijpen producten, wat hunne hoeveelheden betreft, niet reeds in de vorige jaarrekeningen waren verantwoord, viel in 1900 in die rekening op te nemen eene hoeveelheid van 1 pikol Java-koffie, afkomstig uit den oogst van 1899.

c) Door de koopers werd als vergoeding voor veilingskosten voldaan: voor koffie f 53 609,46, voor Banka-tin f 205 730,16^{5} en voor kinabast f 4374,60 of in het geheel f 263 714,22^{5}.

d) De spillage, met inbegrip van de aan de koopers tegoedgedaan wordende tarra der balen (1½ K.G. per baal), ontstaat bij het afschepen en inladen in Indië, en verder bij lossing, steken van monsters, opslag in de pakhuizen en uitslag bij aflevering. Voor kinabast wordt als tarra aangenomen hetgeen daarvoor in Indië op de balen of kisten of op de Indische wichtnota's is vermeld.

e) De in veiling verkochte Java-koffie was afkomstig uit de oogsten van 1896, 1897, 1898, 1899 en 1900 en wel tot de volgende hoeveelheden: 1000, 15 474, 65^{22}, 95 346^{30} en 1746 pikol; de verkochte Menado-koffie was, naar gelang van de oogstjaren, verdeeld aldus: 800^{43} pikol oogst 1897 en 619^{42} pikol oogst 1898.

f) Van de gedurende 1900 in veiling gebrachte hoeveelheid Banka-tin waren in 1899 van Banka op Java aangebracht 100 357^{24} en in 1900 109 847^{34} pikol.

GEMIDDELDE OPBRENGST, berekend over de afgescheepte hoeveelheid (zie kolom 2). Maatstaf.	Onzuiver bedrag.	Onkosten.	Zuiver bedrag.	GEMIDDELDE OPBRENGST, berekend over de verkochte netto hoeveelheid (zie kolom 4). Maatstaf.	Onzuiver bedrag.	Onkosten.	Zuiver bedrag.	Gemiddelde veilingsprijs.	Aantal netto kilogrammen die elke afgescheepte pikol gemiddeld heeft uitgeleverd. (Zie de kolommen 2 en 4.)	Percentsgewijze berekening der spillage naarreden van 61^{75} kilogram per pikol. d)	De afgescheepte hoeveelheden (kolom 2) besloegen de navolgende scheepsruimte (in lasten):
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
per bruto pikol	f $45,75^{11}$	f $4,27^{57}$	f $41,47^{54}$	per 1/2 K.G.	f $0,37^{41}$	f $0,03^{49}$	f $0,33^{92}$	f $0,37^{60}$ per 1/2 K.G.	61,14	1,00	$3\,967^{851}$
id.	$95,32^{36}$	$6,57^{80}$	$88,74^{86}$	id.	$0,79^{01}$	$0,05^{44}$	$0,73^{57}$	$0,79^{40}$ „ „ „	60,32	2,32	56^{235}
	......	......	......		......	......	......	......	......	......	
id.	f $46,36^{28}$	f $4,30^{40}$	f $42,05^{88}$	id.	f $0,37^{92}$	f $0,03^{51}$	f $0,34^{41}$	f $0,38^{11}$ „ „ „	61,13	1,01	
per bruto pikol	f $97,38^{25}$	f $3,55^{23}$	f $93,83^{02}$	per 50 K.G.	f 79,25	f 2,89	f 76,36	f 79,65 per 50 K.G.	61,43	0,52	$6\,446^{411}$
per netto K.G.	f $1,39^{49}$	f $0,09^{72}$	f $1,29^{77}$	per 1/2 K.G.	f $0,68^{80}$	f $0,04^{79}$	f $0,64^{01}$	f $0,68^{75}$ per 1/2 K.G.	......	k)	l) 188^{498}
											$10\,658^{995}$

g) Afkomstig uit den oogst van 1899.

h) Hiervan $317\,752^{50}$ K.G. in veiling verkocht en de overige 4697^{0} K.G. als monsters verstrekt.

i) Hieronder f 458,72 van verstrekte monsters.

k) De kinabast heeft *meer* uitgeleverd dan het in Indië opgegeven netto gewicht.

l) De vracht wordt per M^3. berekend. Het opgegeven aantal komt overeen met bijna 732 M^3

m) De onkosten lieten zich splitsen als volgt (de bedragen zijn afgerond tot volle guldens):

	Koffie.		Banka-tin.		Kinabast.		Totalen.	
Kosten van afscheep in Indië (berekend naar een vast abonnementstarief, bedragende voor koffie en voor tin respectievelijk f 0,20 en f 0,10 per bruto pikol en voor kinabast f 0,10 per 100 K.G. bruto)		f 23 010		f 21 021		f 326		f 44 357
Vracht van Java en Menado naar Nederland en lossingskosten		204 070		101 931		10 503		316 504
Premiën aan de gezagvoerders, bedragende als maximum voor koffie en kinabast f 1 en voor tin f 0,25 per last		4 038		1 611		258		5 907
Premiën voor zee-assurantie (over een verzekerde waarde — volgens de prijzen der producten op de tijdstippen waarop de assurantiën gesloten werden — van f 694 803)		906		1 307		„		2 213
Zoogenaamde onsplitsbare onkosten hier te lande:								
Kosten bij aanvoer, opslag, sorteering, enz.	f 47 032		f 29 482		f 1 878		f 78 392	
Kosten van surveillance	143		23		„		166	
Pakhuishuren	23 150		8 365		1 736		33 251	
Brandassurantie-premiën	7 776		14 603		910		23 289	
Veilingskosten	3 651		6 566		598		10 815	
Briefport en telegrammen	161	81 913	17	59 056	„	5 122	178	146 091
Courtage van verkoop (voor koffie en kinabast 1 pct., voor tin 1/2 pct.)		53 583		102 218		4 486		160 887
Registratierecht en opcenten		39 608		151 914		3 268		194 790
Commissieloon der Nederlandsche Handelmaatschappij (1 1/2 pct.)		80 012		307 052		6 569		393 633
		f 487 140		f 746 710		f 30 532		1 264 382

(5. 32.)

BIJLAGE EE.

(Zie hoofdst. M, afd. I, § 3, van het verslag.)

OVERZICHT betreffende de in 1900 voor gouvernementsrekening uit Indië verscheepte ladingen KOFFIE, TIN en KINABAST en van de daarvoor betaalde VRACHTEN.

Maand waarin het schip uit Indië vertrokken is.	Beladingen in stoomschepen van de Maatschappij „Nederland."	Beladingen in stoomschepen van de Maatschappij „Rott. Lloyd."	KOFFIE. Pikols.		KOFFIE. Vracht per last. *a*)	TIN. Pikols.		TIN. Vracht per last. *b*)	KINABAST. Pikols.	KINABAST. Vracht per M³. *c*)
1900.										
Januari	„	1	„	1148	f 45,00	„	„	„	„	„
	1	„	„	„	„	4596^{42}	„	f 15,00	„	„
	„	1	„	5000	45,00 55,00	„	2852^{88}	15,00	„	„
	1	„	3000	„	45,00	4587^{92}	„	15,00	„	„
	„	1	„	„	„	„	5181^{95}	15,00	„	„
Februari	„	1	„	5220	45,00	„	4655^{74}	15,00	„	„
	1	„	900	„	45,00	4013^{55}	„	15,00	„	„
	„	1	„	„	„	„	3428^{69}	15,00	„	„
	1	„	„	„	„	3445^{24}	„	15,00	„	„
	1	„	8998^{88}	„	42,75 45,00	2277^{84}	„	15,00	„	„
	„	1	„	„	„	„	2516^{14}	15,00	„	„
Maart	1	„	1000	„	45,00	4614^{33}	„	15,00	„	„
	1	„	6844^{44}	„	42,75 45,00	4584^{26}	„	15,00	„	„
	„	1	„	„	„	„	4572^{87}	15,00	„	„
	1	„	„	„	„	1149^{87}	„	15,00	79^{40}	f 13,00
	„	1	„	4085^{11}	38,00 40,45	„	5722^{63}	15,00	„	„
	„	1	„	„	„	„	5759^{04}	13,00	„	„
April	1	„	„	„	„	2072^{99}	„	13,00	„	„
	„	1	„	„	„	„	4617^{73}	13,00	„	„
	1	„	„	„	„	3431^{94}	„	13,00	381^{18}	11,70
	1	„	„	„	„	4597^{08}	„	13,00	„	„
	1	„	„	„	„	3482^{78}	„	13,00	„	„
	„	1	„	„	„	„	6954^{40}	13,00	„	„

a) Het gewicht komt overeen: voor koffie in balen met 1800 K.G., voor koffie in vaten met 1500, voor legkoffie (in balen) met 1600 en voor koffie in hoornschil met 1200 K.G.
b) Het last tin = 2000 K.G.
c) Het last kinabast (in gewicht overeenkomende met 950 K.G.) = 3^{883} M³.

Maand waarin het schip uit Indië vertrokken is.	Beladingen in stoomschepen van de Maatschappij „Nederland."	„Rott. Lloyd".	KOFFIE. Pikols.		Vracht per last. *a*)	TIN. Pikols.		Vracht per last. *b*)	KINABAST. Pikols.	Vracht per M³. *c*)
Mei	1	„	„	„	„	2264^{39}	„	f 10,75	319^{77}	f 9,00
	1	„	5000	„	f 17,00	2560^{12}	„	13,00	„	„
	„	1	„	„	„	„	2273^{87}	10,75	„	„
	1	„	„	„	„	3789^{51}	„	13,00	„	„
	„	1	„	5210^{92}	17,00	„	„	„	„	„
	„	1	„	6221^{44}	17,00	„	„	„	„	„
	1	„	„	„	„	1146^{91}	„	13,00	„	„
Juni.	1	„	„	„	„	„	„	„	435^{77}	8,10
	„	1	„	„	„	„	1734^{01}	18,00	„	„
	„	1	„	850	22,50	„	„	„	„	„
	1	„	„	„	„	2877^{16}	„	13,00	186^{67}	8,10
	„	1	„	„	„	„	3804^{38}	18,00	„	„
	1	„	„	„	„	1724^{58}	„	18,00	379^{30}	8,10
	„	1	„	„	„	„	3439^{52}	18,00	„	„
Juli	„	1	„	„	„	„	4618^{77}	13,50	„	„
	1	„	„	„	„	2078^{20}	„	13,50	336^{21}	8,10
	1	„	„	„	„	4593^{75}	„	13,50	„	„
	„	1	„	„	„	„	3488^{72}	13,50	„	„
	1	„	„	„	„	3493^{49}	„	13,50	„	„
	1	„	„	„	„	4617^{17}	„	13,50	„	„
Augustus	„	1	„	„	„	„	2666^{36}	13,50	„	„
	1	„	„	„	„	4061^{06}	„	13,50	„	„
	„	1	„	„	„	„	2911^{74}	13,50	„	„
	1	„	„	„	„	4608^{87}	„	13,50	401^{15}	8,10
	1	„	„	„	„	1716^{90}	„	13,50	„	„
	„	1	„	3499^{63}	22,50	„	2912^{18}	13,50	„	„
September	1	„	„	„	„	1748^{11}	„	13,50	„	„
	„	1	„	„	„	„	2928^{70}	13,50	„	„
	1	„	„	„	„	1145^{81}	„	13,50	257^{68}	8,10
	1	„	„	„	„	5779^{23}	„	13,50	„	„
	„	1	„	4000	22,50	„	3862^{57}	13,50	„	„
October	1	„	„	„	„	3449^{42}	„	13,50	815^{31}	8,10
	„	1	„	„	„	„	2861^{51}	13,50	„	„
	1	„	1060	„	22,50	3974^{35}	„	13,50	„	„
	1	„	4674	„	22,50	„	„	„	236^{61}	8,10
	„	1	„	„	„	„	2859^{13}	13,50	„	„
	1	„	„	„	„	„	„	„	246^{32}	11,70

Maand waarin het schip uit Indië vertrokken is.	Beladingen in stoomschepen van de Maatschappij „Nederland”.	„Rott. Lloyd.”	KOFFIE. Pikols.		Vracht per last. *a*)	TIN. Pikols.		Vracht per last. *b*)	KINABAST. Pikols.	Vracht per M³. *c*)
November.	1	„	2764^{98}	„	f 40,50	5736^{72}	„	f 20,00	„	„
	„	1	„	5000	22,50	„	2864^{45}	20,00	„	„
	1	„	841^{98}	„	40,50	4580^{85}	„	20,00	„	„
	1	„	5000	„	40,50	5721^{67}	„	20,00	„	„
	„	1	„	5000	22,50	„	3433^{78}	20,00	„	„
	1	„	5000	„	40,50	9177^{93}	„	20,00	„	„
	„	1	„	5000	40,50	„	5651^{03}	20,00	„	„
	1	„	5000	„	22,50 40,50	5710^{46}	„	20,00	1028^{49}	f 11,70
December.	„	1	„	5000	22,50	„	3995^{89}	20,00	„	„
	1	„	3000	„	40,50	4663^{74}	„	20,00	„	„
	„	1	„	2999^{88}	40,50	„	4062^{01}	20,00	„	„
	1	„	7275	„	21,37^{5} 22,50 38,47^{5} 40,50	4521^{05}	„	20,00	242^{83}	11,11^{5} 11,70
Stoomvaart-maatschappij „Nederland”.	*e*) 40		60 359^{28} *g*) (2 012)			138 596^{67} (4 227^{44})				
Stoomvaart-maatschappij „Rott. Lloyd”		*f*) 32		58 234^{98} (1 941^{15})			106 631^{20} (3 252^{46})			
Totaal beladingen in stoomschepen.	72		118 594^{26} (3 953^{15})		. . . . .	245 227^{87} (7 481^{90})		. . . . . .	5346^{69} (347^{59})	. . . .
De verschepingen van 1899 waren aldus verdeeld:										
Stoomvaart-maatschappij „Nederland”.	*h*) 42		82 612^{42} (2 753^{75})			104 550^{39} (3 188^{97})				
Stoomvaart-maatschappij „Rott. Lloyd”		*i*) 30		69 803^{12} (2 326^{76})	. . . . .		79 785^{07} (2 433^{58})	. . . . . .	5273^{43} (342^{81})	. . . .
Totaal beladingen in stoomschepen.	72		152 415^{54} (5 080^{51})			184 335^{46} (5 622^{55})				

e) Namelijk 25 beladingen in stoomschepen, die in den contractueelen maildienst vertrokken, en 15 beladingen in zoogenaamde tusschenbooten.

f) Als voren 26 en 6.

g) De tusschen ( ) vermelde getallen wijzen het aantal lasten aan.

h) Hieronder 16 beladingen in zoogenaamde tusschenbooten.

i) Als voren 6.

(5. 33.)

BIJLAGE FF

(Zie hoofdst. M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHTEN

BETREFFENDE DE

OPIUMPACHT

op Java en in de gewesten daarbuiten over de jaren

1899 en 1900.

I. VERSCHILLENDE OPGAVEN betreffende de OPIUMPACHT op Java en

PACHT-PERCEELEN. *a)*	Vastgesteld aantal verkoopplaatsen voor elk der jaren 1898, 1899 en 1900.	Aantal katti's *ruw* opium gedurende den pachttermijn 1898/1900, als maxima toegestaan per jaar. *b)*	Aantal katti's *ruw* opium verstrekt gedurende den pachttermijn 1898/1900. *c)* Levantsch.	Bengaalsch.	Te zamen.	Bij het einde van den op ult. 1900 verstrijkenden pachttermijn door de pachters overgehouden en aan den lande teruggeleverd (het bereid opium herleid naar het gewicht in ruwen staat).	Werkelijk verbruikte hoeveelheid opium uit 's lands voorraad (de verstrekkingen verminderd met het teruggeleverde), afgerond in katti's (Levantsch en Bengaalsch opium te zamen). *Gemiddeld over elk der jaren* 1895 t/m 1897.	*Gemiddeld over elk der jaren* 1898 t/m 1900.	Door de pachters over 1899: A. wegens pachtsom. B. wegens verstrekkingsprijs (à f 30 per katti) van het door hen uit 's lands voorraad betrokken (ruw) opium.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
					Pct. van de toegestane maxima.				
Batavia, Krawang en Lampongsche Districten . . .	*f)* 36	Lev. 4 080 Beng. 4 080 8 160	1898. 3 740 1899. 3 740 1900. 3 740	3 740 3 740 3 740	7 480 = 91.66 7 480 = 91.66 7 480 = 91.66 22 440	$1779\frac{836}{1600}$	7 801	6 887	A. f 879 600 B. 224 400 f 1 104 000
Cheribon . . .	11	Lev. 360 Beng. 2 040 2 400	1898. 360 1899. 330 1900. 330	2 040 1 870 1870	2 400 = 100.00 2 200 = 91.66 2 200 = 91.66 6 800	..	2 066	2 267	A. f 135 600 B. 66 000 201 600
Tagal	23	Lev. 1 200 Beng. 3 600 4 800	1898. 465 1899. 400 1900. 430	1 655 1 530 1 820	2 120 = 44.16 1 930 = 40.20 2 250 = 46.87 6 300	$262\frac{538}{1600}$	2 393	2 013	A. f 240 000 B. 57 900 297 900
Pekalongan . .	33	Lev. 1 200 Beng. 2 700 3 900	1898. 595 1899. 530 1900. 505	$1161\frac{981}{1600}$ 1 020 1 095	$1756\frac{981}{1600}$ = 45.02 1 550 = 39.75 1 600 = 41.02 $4906\frac{981}{1600}$	$158\frac{1076}{1600}$	2 299	1 583	A. f 205 356 B. 46 500 251 856
Samarang . . .	73	Lev. 8 400 Beng. 9 600 18 000	1898. 5 300 1899 4 900 1900. 4 150	7 000 6 700 5 900	12 300 = 68.33 11 600 = 64.44 10 050 = 55.83 33 950	110	14 582	11 280	A. f 1 500 000 B. 348 000 1 848 000
Japara	54	Lev. 4 200 Beng. 4 800 9 000	1898. 1 700 1899. 1 400 1900. 1 350	2 700 2 900 3 000	4 400 = 48.89 4 300 = 47.77 4 350 = 48.33 13 050	$79\frac{1100}{1600}$	4 094	4 323	A. f 480 120 B. 129 000 609 120
Rembang . . .	50	Lev. 7 800 Beng. 7 800 15 600	1898. $2313\frac{183}{1600}$ 1899. 1 800 1900. 1 500	3 775 3 300 2 800	$6088\frac{183}{1600}$ = 39.02 5 100 = 32.69 4 300 = 27.56 $15488\frac{183}{1600}$	$580\frac{1200}{1600}$	5 687	4 969	A. f 624 120 B. 153 000 777 120
Banjoemas . .	10	Lev. 900 Beng. 2 700 3 600	1898. 620 1899. 725 1900. 800	2 105 2 300 2 325	2 725 = 75.69 3 025 = 84.03 3 125 = 86.80 8 875	$226\frac{600}{1600}$	2 315	2 883	A. f 180 000 B. 90 750 270 750
Bagelen . . .	17	Lev. 600 Beng. 1 800 2 400	1898. 475 1899 350 1900. 275	1 375 1 150 950	1 850 = 77.08 1 500 = 62.50 1 225 = 51.04 4 575	$185\frac{1200}{1600}$	1 633	1 463	A. f 144 000 B. 45 000 189 000
Kadoe	31	Lev. 1 500 Beng. 2 700 4 200	1898. 750 1899. 675 1900. 625	2 225 2 025 1 900	2 975 = 70.83 2 700 = 64.29 2 525 = 60.12 8 200	45	2 700	2 718	A. f 336 480 B. 81 000 417 480
Djokjokarta . .	94	Lev. 3 600 Beng. 2 400 6 000	1898. 1 351 1899 1 350 1900. 1 300	1 355 1 250 1 200	2 706 = 45.01 2 600 = 43.33 2 500 = 41.66 7 806	$166\frac{111}{1600}$	2 716	2 547	A. f 336 240 B. 78 000 414 240
Soerakarta. . .	145	Lev. 12 000 Beng 4 800 16 800	1898. 6 700 1899. 6 700 1900 6 000	3 908 4 300 4 000	10 608 = 63.10 11 000 = 65.48 10 000 = 59.52 31 608	$136\frac{800}{1600}$	10 615	10 490	A. f 1 128 120 B. 330 000 1 458 120
Madioen . . .	64	Lev. 4 800 Beng. 3 600 8 400	1898. 2 900 1899. 2 800 1900 2 500	1 500 1 500 1 600	4 400 = 52.38 4 300 = 51.20 4 100 = 48.81 12 800	$188\frac{197}{1600}$	4 545	4 204	A. f 660 360 B. 129 000 789 360
Kediri	120	Lev. 10 200 Beng. 6 000 16 200	1898. 7 150 1899. 7 500 1900. 6 550	3 400 3 200 3 000	10 550 = 58.61 10 700 = 66.05 9 550 = 58.95 30 800	$356\frac{801}{1600}$	11 120	10 181	A. f 1 764 600 B. 321 000 2 085 600
Totalen voor de in 1900 bestaan hebbende perceelen . . .	761	Lev 60 840 Beng. 58 620 119 460	1898 $34419\frac{183}{1600}$ 1899 33 200 1900. 30 055	$37939\frac{981}{1600}$ 36 785 35 200	$72358\frac{1164}{1600}$ = 60.57 69 985 = 58.58 65 255 = 54.62 $207598\frac{1164}{1600}$	$4275\frac{459}{1600}$	74 566	67 808	A. f 8 614 596 B. 2 099 550 f 10 714 146

a) In al de opgegeven pachtperceelen, uitgenomen Kediri (waar het middel laatstelijk werd afgestaan voor 1899 en 1900 en te voren voor 1898 alleen), was de pacht laatstelijk gegund voor den termijn 1898 t/m 1900. In de residentiën Madura, Pasoeroean, Probolinggo, Bezoeki en Soerabaija werkt de opiumregie, die met 1 Januari 1901 ook in Madioen en Kediri is ingevoerd.

b) Wat de residentie Kediri betreft gelden de in den staat vermelde maxima alléén voor den pachttermijn 1899/1900. Over 1898 was als maximum toegestaan 18 000 katti, over welke hoeveelheid dus ook het percentage voor dat jaar is berekend.

c) De in het Koloniaal Verslag van 1899 en 1900 opgegeven cijfers van in 18[illegible] verstrekt opium zijn verbeterd.

d) Vermits het voor de behoefte van 1899 verstrekt Levantsch opium voor 60[illegible] gedeelten afkomstig was van de in 1896 en voor 24/84 van de in 1897 aangebrach[illegible] partijen, die den lande, naar de aangegeven verhoudingscijfers, kwamen te staan [illegible] f 6,98[5] per katti, bedroeg de winst voor den lande, op den aan de pachters in rekeni[illegible]

a en de Lampongsche Districten, over de jaren 1899 en 1900.

verschuldigd over 1900: A. wegens pachtsom. B. wegens verstrekkingsprijs (à f 30 per katti) van het door hen uit 's lands voorraad betrokken (ruw) opium.		Berekend over het in de kolommen 10 en 11 opgegeven bedrag, kwam het opium (*in ruwen staat*) den pachters alzoo te staan op de hieronder genoemde gemiddelde bedragen per katti:		Voor zooveel op de opgaven der pachters is af te gaan, zou elke katti opium, berekend naar het gewicht *in ruwen staat*, hun de onderstaande middelprijs per katti hebben opgebracht:		De prijzen per thail ($^1/_{16}$ katti) en per matta ($^1/_{100}$ thail), waarvoor de pachters het *bereid* opium sleten, worden opgegeven gemiddeld te hebben bedragen:				Opbrengst der pacht aan het Gouvernement, na aftrek van het kostende van het opium, derhalve: 1°. pachtsom, en 2°. (wat de door de pachters genomen hoeveelheden betreft) voordeelig verschil tusschen den verstrekkingsprijs en de kosten waarop het opium den lande kwam te staan	
		in 1899.	in 1900.	in 1899.	in 1900.	in 1899		in 1900		in 1899. *d)*	in 1900. *e)*
						per thail.	per matta.	per thail.	per matta.		
11.		12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
A. f 879 600 B. 224 400	f 1 104 000	f 147,59^5	f 147,59^5	f 178,86	f 132,83	f 16,33 18,00 18,00	f 0,26 0,32 0,32	f 18,00 18,00 18,00	f 0,32 0,32 0,32	1°. f 879 600,00 2°. 163 868,10 f 1 043 468,10	1°. f 879 600,00 2°. 156 163,70 f 1 035 763,70
A. f 135 600 B. 66 000	201 600	91,64	91,64	143,00	143,00	12,40	0,14^5	12,50	0,16	1°. f 135 600,00 2°. 46 490,95 182 090,95	1°. f 135 600,00 2°. 44 109,45 179 709,45
A. f 240 000 B. 67 500	307 500	154,35	136,66^5	160,00	173,15	13,00	0,15	12,75	0,17	1°. f 240 000,00 2°. 41 030,00 281 030,00	1°. f 240 000,00 2°. 45 330,70 285 330,70
A. f 205 356 B. 48 000	253 356	162,48	158,34^5	190,20	185,14	15,00	0,17^5	14,50	0,18	1°. f 205 356,00 2°. 33 413,95 238 769,95	1°. f 205 356,00 2°. 32 706,32^5 238 062,32^5
A. f 1 500 000 B. 301 500	1 801 500	159,31	179,25^5	165,59	192,28^5	15,00	0,18	14,87^5	0,18^5	1°. f 1 500 000,00 2°. 252 133,50 1 752 133,50	1°. f 1 500 000,00 2°. 207 749,50 1 707 749,50
A. f 480 120 B. 130 500	610 620	141,66	140,37	200,12^5	203,62	14,00	0,22^5	14,00	0,20	1°. f 480 120,00 2°. 92 541,00 572 661,00	1°. f 480 120,00 2°. 88 866,00 568 986,00
A. f 624 120 B. 129 000	753 120	152,37^5	175,14^5	191,08	212,62	„	0,23	12,00	0,22	1°. f 624 120,00 2°. 110 067,00 734 187,00	1°. f 624 120,00 2°. 88 236,00 712 356,00
A. f 180 000 B. 93 750	273 750	89,50^5	87,60	135,00	127,10	14,00	0,20	14,00	0,20	1°. f 180 000,00 2°. 64 525,87^5 244 525,87^5	1°. f 180 000,00 2°. 63 438,87^5 243 438,87^5
A. f 144 000 B. 36 750	180 750	126,00	147,55	103,96	188,00	9,99	0,16	13,44	0,16^5	1°. f 144 000,00 2°. 31 975,25 175 975,25	1°. f 144 000,00 2°. 24 776,75 168 776,75
A. f 336 480 B. 75 750	412 430	154,62	163,26	163,45	220,00	15,50	0,20	15,50	0,20	1°. f 336 480,00 2°. 57 655,12^5 394 135,12^5	1°. f 336 480,00 2°. 51 208,00 387 688,00
A. f 336 240 B. 75 000	411 240	159,32	164,89	250,00	234,65	15,00	0,17^5	15,00	0,18^5	1°. f 336 240,00 2°. 57 070,25 293 310,25	1°. f 336 240 00 2°. 52 312,00 388 552,00
A. f 1 128 120 B. 300 000	1 428 120	132,55^5	142,81	180,21	203,01	15,30	0,17	15,60	0,18	1°. f 1 128 120,00 2°. 243 640,50 1 371 760,50	1°. f 1 128 120,00 2°. 211 140,00 1 339 260,00
A. f 660 360 B. 123 000	783 360	183,57	191,06	245,10	264,70	15,00	0,20	15,00	0,19^5	1°. f 660 360,00 2°. 95 642,00 756 002,00	1°. f 660 360,00 2°. 86 662,00 747 022,00
A. f 1 764 600 B. 286 500	2 051 100	194,91^5	215,82	257,57	245,20	17,00	0,20	17,00	0,20	1°. f 1 764 600,00 2°. 239 172,50 2 003 772,50	1°. f 1 764 600,00 2°. 203 578,00 2 124 298,00
A. f 8 614 596 B. 1 957 650	f 10 572 246									1°. f 8 614 596,00 2°. 1 529 226,00 f 10 143 822,00	1°. f 8 614 596,00 2°. 1 356 277,30 f 9 970 873,30

gebrachten verstrekkingsprijs van f 30, f 23,01^5 per katti. Het voor 1899 verstrekt Bengaalsch opium kan gerekend worden voor 17/40 gedeelten behoort te hebben tot de in 1898 en voor 23/40 tot de in 1899 aangebrachte hoeveelheden, waardoor de winst, met inachtneming van de aangegeven verhoudingscijfers, kwam te staan op f 30 — f 9,20 = f 20,80.

e) Het voor de behoefte van 1900 verstrekt Levantsch opium was voor 51/76 gedeelten afkomstig van de in 1897 en voor 25/76 van de in 1898 aangebrachte partijen, waardoor de winst bedroeg, berekend op de in noot *d* aangegeven wijze, f 30 — f 7,94 = f 22,06 per katti. De gemiddelde kostprijs van het verstrekt Bengaalsch opium, dat gerekend wordt voor 5/14 gedeelten behoord te hebben tot de in 1899 en voor 9/14 tot de in 1900 aangeschafte hoeveelheden, was f 10,30^5 per katti en de winst per katti derhalve f 30 — f 10,30^5 = f 19,69^5.

f) Hiervan 24 in Batavia, 7 in Krawang en 5 in de Lampongsche Districten.

II. STATISTIEK der gedurende 1899 en 1900 op Java gedane AANHALINGEN van OPIUM (uitgenomen in de tot het gebied der regie behoorende gewesten Soerabaija, Pasoeroean, Probolinggo en Bezoeki).

GEWESTEN. a)	1899.							1900.							
	Getal aanhalingen.			Aangehaalde hoeveelheden opium (herleid naar het gewicht in ruwen staat). b)				Getal aanhalingen.			Aangehaalde hoeveelheden opium (herleid naar het gewicht in ruwen staat). b)				
	Ruw opium.	Bereid opium.	Totaal.	Katti's.	Thail's.	Tji's.	Matta's.	Ruw opium.	Bereid opium.	Totaal.	Katti's.	Thail's.	Tji's.	Matta's.
Bantam	„	24	24	1	3	8	4	„	19	19	2	„	2	7
Batavia	3	78	81	75	11	9	4	„	62	62	329	„	5	„
Krawang	„	35	35	„	8	2	9	„	44	44	„	9	7	1
Preanger Regentschappen	„	105	105	32	2	5	$1^1/_2$	„	100	100	35	15	4	$7^1/_2$
Cheribon	2	18	20	11	11	1	$5^1/_2$	„	15	15	25	2	3	1
Tagal	„	123	123	2	5	2	„	„	68	68	„	13	1	9
Pekalongan	„	4	4	„	„	6	2	„	6	6	„	3	7	4
Samarang	„	12	12	1	4	1	$9^4/_6$	„	32	32	„	9	„	6
Japara	„	8	8	„	2	4	$9^2/_8$	„	27	27	2	15	8	$1^1/_4$
Rembang	„	29	29	5	„	5	2	„	35	35	120	„	6	$7^1/_3$
Banjoemas	„	68	68	3	„	3	7	„	48	48	2	15	1	2
Bagelen	„	132	132	„	15	5	$6^1/_2$	„	139	139	2	15	1	9
Kadoe	„	2	2	„	„	9	5	„	20	20	„	1	5	$8^1/_2$
Djokjokarta	„	12	12	„	1	2	6	„	15	15	„	1	3	2
Soerakarta	„	11	11	„	13	9	$7^1/_2$	„	10	10	1	4	4	4
Madioen	„	19	19	2	9	2	$8^2/_6$	1	19	20	„	1	5	2
Kediri	„	15	15	1	2	5	„	„	2	2	„	„	„	$3^1/_3$
Totalen	5	695	c) 700	138	14	6	$7^1/_4$	1	661	d) 662	524	13	9	$4^{11}/_{12}$

a) De gewesten Bantam en Preanger Regentschappen vormen in hun geheel verboden kringen. Verder zijn voor een groot deel voor het opium gesloten Krawang, Cheribon, Banjoemas en Bagelen, zoomede enkele gedeelten van de residentien Batavia, Tagal en Pekalongan. In de verboden kringen der drie laatstgenoemde gewesten werden in 1900 18 aanhalingen gedaan, welk getal in 1899 15 beliep. In de verboden kringen van Krawang, Cheribon, Banjoemas en Bagelen kwamen in laatstgemeld jaar respectievelijk 35, 6, 47 en 105 aanhalingen voor, welke cijfers in 1900 waren 44, 2, 36 en 122. De hoeveelheden, waarop bij al die aanhalingen de hand werd gelegd, bedroegen in 1900 in totaal ruim 10 katti (herleid naar het gewicht in ruwen staat); over 1899 is dit cijfer niet afzonderlijk opgegeven.

b) De aangehaalde hoeveelheid *bereid* opium bedroeg in 1899 ruim 65 katti, in de tabel in rekening gebracht als 130 katti in *ruwen* staat. In 1900 werd slechts $^1/_4$ thail *ruw* opium aangehaald.

c) Van deze 700 aanhalingen er kwamen in het pachtgebied 363 en in de verboden kringen 337 voor.

d) Hiervan 413 aanhalingen in het pachtgebied en 249 in de verboden kringen.

III. OVERZICHT betreffende den uitslag der voor 1901 of voor 1901 t/m 1903 gehouden opiumverpachtingen op Java, in vergelijking met de uitkomsten voor den driejarigen pachttermijn 1898 t/m 1900. *a*)

PACHTPERCEELEN.	Pachttermijn 1898 t/m 1900.			Uitkomsten der in 1900 gehouden verpachtingen.		Pachttermijn 1901 t/m 1903.		
	Jaarlijksche pachtsom per perceel.	Verstrekbare maximum hoeveelheid opium 's jaars.	In verhouding tot de verstrekbare maximum hoeveelheid opium kwam de pachtsom neer op onderstaande som per katti.	Geboden voor het jaar 1901.	Geboden voor den termijn 1901 t/m 1903 (per jaar).	Jaarlijksche pachtsom per perceel.	Verstrekbare maximum hoeveelheid opium 's jaars.	In verhouding tot de verstrekbare maximum hoeveelheid opium kwam de pachtsom neer op onderstaande som per katti.
Batavia, Krawang en de Lampongsche Districten. . . .	f 879 600	8 160	f 107,79	f 936 000	f 882 000	*b*) f 884 400	8 160	f 108,38
Cheribon	135 600	2 400	56,50	zonder voorafgaande verpachting afgestaan.		135 600	2 400	56,50
Tagal.	240 000	4 800	50,00	geen bod	f 228 000	228 000	3 600	63,33[5]
Pekalongan	205 356	3 900	52,65	geen bod	192 000	192 000	2 700	71,11
Samarang	1 500 000	18 000	83,33	zonder voorafgaande verpachting afgestaan.		1 500 000	15 600	96,15
Japara	480 120	9 000	53,35	id.		480 120	6 000	80,00
Rembang	624 120	15 600	40,01	geen bod	geen bod	*c*) 540 120	7 200	75,01[5]
Banjoemas	180 000	3 600	50,00	geen bod	f 156 000	156 000	3 600	43,33[5]
Bagelen	144 000	2 400	60,00	zonder voorafgaande verpachting afgestaan.		144 000	2 400	60,00
Kadoe	336 480	4 200	80,11	id.		336 480	3 600	90,69
Djokjokarta	336 240	6 000	56,04	id.		336 240	4 800	70,05
Soerakarta	1 128 120	16 800	67,15	id.		1 128 080	13 200	85,46
Totalen . . .	f 6 189 636	84 860	f 72,94			f 6 061 080	73 260	f 82,73

a) In verband met het voornemen om zoo spoedig mogelijk de regie over geheel Java uit te breiden moest aan onderhandsche verlenging van de loopende pachtcontracten de voorkeur worden gegeven boven verpachting. Die verlenging gelukte in de residentiën Cheribon, Samarang, Japara, Bagelen, Kadoe, Djokjokarta en Soerakarta, voor welke perceelen dus geen verpachting plaats had.

b) Pachtsom, na de gehouden verpachting ondershands bedongen.

c) Na de verpachting, waarbij geen enkel bod werd gedaan, ondershands afgestaan.

III. OVERZICHT betreffende de voor de jaren 1899, 1900 en 1901 bedongen PACHTSOMMEN ter zake van de OPIUMPACHT in de verschillende gewesten der BUITENBEZITTINGEN, met verdere opgaven betreffende de vier gewesten, waar hetzelfde pachtstelsel werkt als op Java.

GEWESTEN.	Tijdvakken, waarvoor de pacht werd afgestaan.	PACHTSOMMEN.		
		1899.	1900.	1901.
*Sumatra's Westkust *a*)	Voor drie jaren (1899 t/m 1901)	f 216 000,00	f 216 000,00	f 216 000,00
*Benkoelen	Eerst voor drie jaren (1898 t/m 1900), daarna voor het tijdvak van 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903	24 621,00	24 621,00	39 204,00
*Palembang	Idem	79 200,00	79 200,00	96 000,00
Oostkust van Sumatra	Eerst voor drie jaren (1897 t/m 1899), waarbij de afdeeling Tamiang eerst van 1 April 1899 af deel van het pachtgebied uitmaakte; daarna voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902	*b*) 1 776 090,00	1 803 600,00	1 803 600,00
Atjeh en onderhoorigheden *c*)	Eerst voor drie jaren (1898 t/m 1900), waarbij de afdeeling Onderhoorigheden van Atjeh eerst van 1 Maart 1900 deel van het pachtgebied uitmaakte, vervolgens voor drie maanden, en daarna voor drie jaren (1 April 1901 t/m ult. Maart 1904)	282 000,00	570 800,00	498 810,00
Riouw	Voor drie jaren (1899 t/m 1901)	457 200,00	457 200,00	457 200,00
Banka	Idem	279 024,00	279 024,00	279 024,00
Billiton	Eerst voor drie jaren (1898 t/m 1900), daarna voor het tijdvak van 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903	180 000,00	180 000,00	168 000,00
Westerafdeeling van Borneo	Eerst voor drie jaren (1897 t/m 1899), daarna voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902	75 420,00	98 040,00	98 040,00
*Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	Eerst voor 1899, daarna voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 en vervolgens voor 3 jaren (1 April 1901 t/m ult. Maart 1904)	13 200,00	10 572,00	11 733,00
Celebes en onderhoorigheden	Eerst voor 1899, daarna voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902	110 400,00	122 520,00	122 520,00
Menado *d*)	In de Minahassa-districten eerst voor 1899, daarna voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902; in de afdeeling Gorontalo voor drie jaren (1899 t/m 1901)	13 872,00	15 012,00	15 012,00
Amboina *e*)	De Banda-eilanden eerst voor 1899, daarna voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 en vervolgens voor het tijdvak van 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904; het overige gedeelte van het gewest voor drie jaren (1899 t/m 1901)	50 136,00	43 536,00	42 036,00
Ternate	Eerst voor 1899, daarna voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 en vervolgens voor 1 jaar (1 April 1901 t/m ult. Maart 1902)	3 640,00	1 768,00	2 090,50
Timor en onderhoorigheden	Eerst voor 1899, daarna voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902	3 000,00	3 180,00	3 180,00
Bali en Lombok *f*)	Voor drie jaren (1899 t/m 1901)	102 240,00	102 240,00	102 240,00
	Totaal der PACHTSOMMEN	f 3 666 043,00	f 4 007 313,00	f 3 955 598,50
WINST van het Gouvernement op het aan de pachters in de gewesten Sumatra's Westkust, Benkoelen, Palembang, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en Menado verstrekt opium *g*)		179 299,35	173 696,48	Nog niet bekend
OPBRENGST van de pacht voor het Gouvernement (na aftrek van het kostende van het verstrekt opium)		f 3 845 342,35	f 4 181 009,48	Nog niet bekend

a) In de met een * aangeduide gewesten werkt hetzelfde pachtstelsel als op Java, zoodat de hoeveelheden opium, waarover aldaar de pachters mogen beschikken, aan maxima gebonden zijn. Zie daaromtrent de opgaven op de volgende bladzijde.

b) Hieronder f 10 890 als pachtsom over het tijdvak van 1 April tot ult. Dec. 1899 voor de afdeeling Tamiang, voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 is deze afdeeling met het overige gedeelte van het gewest in één perceel afgestaan.

c) In dit gewest strekte de pacht zich vóór 1 Maart 1900 niet verder uit dan tot het door het Gouvernement bezette gedeelte van Groot-Atjeh, waartoe ook gerekend worden te behooren de eilanden Wé en Bras. Met ingang van genoemden datum is het opiummiddel in de afdeeling Onderhoorigheden van Atjeh van gouvernementswege verpacht en bracht voor het tijdvak van 1 Maart t/m ult. December 1900 f 288 800 op. Wat betreft het voor 1901 opgegeven cijfer van f 498 810 zij aangeteekend dat daarvan f 120 000 komt voor de eerste drie maanden van het jaar.

d) Onder de voor dit gewest opgegeven sommen is voor de afdeeling Gorontalo in elk der jaren 1899 t/m 1901 begrepen eene som van f 1800.

e) Voor de hoofdplaats Amboina met Kajeli op Boeroe bedroeg de pachtsom gedurende de opgegeven jaren f 22 536 's jaars.

f) In de opgegeven totalen deelen de perceelen Boeleleng en Djembrana voor elk der jaren 1899 t/m 1901 respectievelijk voor f 97 200 en f 5040. In de afdeeling Lombok wordt h t opiummiddel niet verpacht; aldaar werkt sedert 1 April 1897 de opiumregie.

g) Voor de gewesten Sumatra's Westkust, Benkoelen, Palembang en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt de winst op de verstrekkingen nader gespecificeerd op de volgende bladzijde. Voor het in Menado aan de pachters verstrekt opium (in 1899 $412^1/_2$ katti en in 1900 $456^3/_4$ katti, alles Bengaalsche soort) moet aan den lande betaald worden f $33,33^5$ per katti, zoodat op gemelde hoeveelheden tegen de voor eerstgenoemde vier gewesten aangenomen inkoopsprijzen eene winst werd behaald van f 9955,69 in 1899 en van f 10 518,95 in 1900. In de overige in dit overzicht genoemde gewesten voorzien de pachters zich van het benoodigde opium buiten tusschenkomst van het Gouvernement, uitgezonderd in Ternate, waar echter de verstrekkingsprijs van het opium in de pachtsom opgaat. Over 1900 werd aan den pachter aldaar 17 katti ruw opium uit 's lands voorraad verstrekt.

In het volgende overzicht vindt men eenige nadere opgaven nopens de pacht in de vier gewesten waar hetzelfde pachtstelsel geldt als in de meeste gewesten van Java nog in werking is.

GEWESTEN. *a*) A. Hoogste verstrekbare hoeveelheid (in katti's). B. Hoeveelheid aan de pachters verstrekt (in katti's). C. Door de pachters verkochte hoeveelheid (na aftrek van het bij het einde van den pachttermijn aan den lande teruggeleverde), mede in katti's.		Pachtjaar. 1899.	Pachtjaar 1900.	De prijzen per thail ($^1/_{16}$ katti) en per matta ($^1/_{100}$ thail), waarvoor de pachters het *bereid b*) opium sleten, worden opgegeven gemiddeld te hebben bedragen: in 1899		in 1900		Voordeelig verschil voor het Gouvernement tusschen den door de pachters verschuldigden verstrekkingsprijs (f 30 per katti) en het kostende van het opium. *c*)	
				per thail.	per matta.	per thail.	per matta.	1899.	1900.
Sumatra's Westkust	A. .	11 360	11 360						
	B. .	5 168 $\frac{539}{1600}$	5 207 $\frac{1352}{1600}$	f 7,75 à f 13,50	f 0,08 à f 0,13^5	f 7,50 à f 13,56^5	f 0,07^5 à f 0,15^5	f 113 729,78	f 107 316,55
	C. .	. . . .	. . . .						
Benkoelen	A . .	540	540						
	B . .	540	540	12,00 " 15,00	0,15 " 0,20	12,00 " 15,00	0,15 " 0,20	11 232,00	11 912,40
	C. .	. . . .	519 $\frac{1038}{1600}$ *d*)						
Palembang	A . .	2 700	2 700						
	B . .	1 893 $\frac{1210}{1600}$	1 768 $\frac{1156}{1600}$	8,00 " 16,00	0,05 " 0,18	8,00 " 16,00	0,05 " 0,18	39 390,13	39 019,53
	C. .	. . . .	1 422 $\frac{1210}{1600}$ *d*)						
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	A . .	840	840						
	B . .	240	324 $\frac{532}{1600}$	15,31	0,15^5	15,00	0,15	4 992,00	7 154,77
	C. .	236 $\frac{1280}{1600}$ *e*)	. . . . *e*)						
								f 169 343,91	f 165 403,25

a) Alleen ter Sumatra's Westkust wordt zoowel Levantsch als Bengaalsch opium verstrekt; in de drie andere gewesten uitsluitend laatstgenoemde soort. Van de voor de pacht ter Sumatra's Westkust als maximum toegestane hoeveelheid van 6760 katti Levantsche soort werd in 1900 verstrekt 3200$^{342}/_{1600}$ katti. Onder het voor dit gewest verstrekbare totaal van 11 360 katti's 's jaars is begrepen 2000 katti (voor de helft Levantsche en voor de wederhelft Bengaalsche soort), waarover de pacht mag beschikken voor den invoer in het landschap Troemon.

b) Ruw opium werd vanwege den pachter gesleten in Tapanoli (Sumatra's Westkust) in 1899 tegen f 3,27 à f 3,75 en in 1900 tegen f 3,28 à f 4,20 per thail. In Palembang was de debietprijs van ruw opium in beide jaren f 0,08 per matta en f 5,50 per thail.

c) Het in 1899 verstrekt Levantsch opium kan gerekend worden den lande dooreengenomen te hebben gekost f 6,98^5 en het in 1900 verstrekte f 7,94 per katti, welke gemiddelden voor het Bengaalsch opium konden becijferd worden op respectievelijk f 9,20 en f 10,30^5.

d) De in Benkoelen en Palembang overgehouden hoeveelheden opium beliepen op ult. 1900 respectievelijk 20$^{162}/_{1600}$ en 345$^{1472}/_{1600}$ katti (het bereide opium herleid naar het gewicht in ruwen staat).

e) De op ult. 1899 overgehouden opium beliep 3$^{320}/_{1600}$ katti. Onder ult. 190 kan geen cijfer worden opgegeven, aangezien de pachttermijn eerst eindig met ult. Maart 1901.

V. OVERZICHT betreffende de in 1900 gedane afbetalingen op hetgeen het Gouvernement nog te vorderen heeft (dus zonder mede te rekenen de verjaarde of voor rekening van den lande afgeschreven vorderingen) wegens SCHULDEN aan den lande, betreffende de OPIUMPACHT in verschillende gewesten op en buiten Java over 1897 en vorige jaren.

Java en Madura.

OORSPRONKELIJKE DEBITEUREN.	Pachtperceelen waarop de vorderingen betrekking hebben.	Jaren waarop de vorderingen betrekking hebben.	Afbetaald in den loop van het jaar 1900.	Achterstand op ult. Dec. 1900.
POA KIM c. s.	Banjoemas *a*)	1877	f 600,00	f 62 583,42
TAN SOE LIEN c. s.	Pasoeroean *b*)	1886	300,00	130 411,27^{5}
HAN LIONG ING en LIM KOK SING c. s.	Cheribon, Tagal, Pekalongan, Japara en Rembang *c*).	1887 t/m 1889	1 790,50	655 767,47^{5}
TAN KOK TONG c. s.	Kediri *d*)	id.	1 000,00	72 074,74
POA SOEN YANG c. s.	Pasoeroean *e*)	id.	"	247 365,21^{5}
KWEE LIONG TJIANG c. s.	Idem *f*)	id.	"	660 305,81
TAN TONG HAY c. s.	Soerakarta *g*)	id.	1 500,00	1 091 855,69^{5}
DJIE BOK HIEN c. s.	Madioen *h*)	id.	100,00	1 398 016,99^{5}
HO TJIAUW ING c. s.	Samarang, Soerakarta, Kadoe, Djokjokarta en Madioen *i*). . . .	id.	"	1 135 808,79^{5}
GO KIE HOK c. s.	Madura *i*).	id.	"	194 891,46
HAN LIONG ING c. s.	Rembang *k*)	1890	"	90 009,77^{5}
TAN BENG HONG c. s.	Batavia c. a. *l*). . . .	1897	"	7 220,00
OEIJ TIANG HO c. s.	Pekalongan *m*)	1897	13 022,28	62 063,72
		Totalen	f 18 312,78	f 5 808 374,37^{5}

Buitenbezittingen.

OORSPRONKELIJKE DEBITEUREN.	Pachtperceelen waarop de vorderingen betrekking hebben.	Jaren waarop de vorderingen betrekking hebben.	Afbetaald in den loop van het jaar 1900.	Achterstand op ult. Dec. 1900.
TAN KOEY TJAY c. s.	Palembang *n*)	1884 t/m 1886	f 870,47	f 117 496,07
LIE GOAN DJOE c. s.	Sumatra's Westkust *o*).	1886	"	211 049,43^{5}
OEI SOEI IN c. s.	Bengkalis *p*).	1889 t/m 1891	6 800,00	215 982,12
JO TJOEN KIE c. s.	Riouw *q*)	1892	"	275,51^{5}
MAK PAK SOEN c. s.	Sumatra's Westkust *r*).	1896 t/m 1897	7 554,09	39 795,91
TAN BENG HONG c. s.	Riouw *s*)	1897	"	148 658,79
		Totalen	f 15 224,56	f 733 257,84

a) De debiteuren worden geacht op hun debet niet meer dan f 50 's maands te kunnen afbetalen.

b) De gewezen pachter betaalt f 25 's maands op zijne schuld af.

c) Behalve de afbetaling van f 1600, verkregen door de executie van een voor de schuld verbonden perceel, kwam in 1900 nog binnen f 190.50, betaald door de Chineezen HAN LIONG TIK, TJENG BAN SWIE en LIM YAN GIEM. Deze laatste kwam zijne belofte, van 1 Juli 1900 af f 20 's maands te zullen betalen, niet na. Sedert September betaalt hij echter f 5 's maands af. De gijzeling van den borg TJAN SOEN BING bleef tot dusver zonder effect (zie bijlage EE van het vorig verslag, blz. 7, noot *c*).

d) Voor deze schuld bezit het Gouvernement eene obligatie, groot f 79 000, van de Nederlandsch-Indische Escompto-maatschappij, waarop door deze geldinstelling, gerekend van 1898 af, jaarlijks f 1000 wordt afbetaald.

e) Gedurende het afgeloopen jaar konden in verband met de armoedige omstandigheden van de debiteuren geen afbetalingen worden verkregen.

f) Pogingen om afbetalingen op de schuld te verkrijgen leidden tot geen resultaat.

g) Nadat de boedel van den failliete debiteur TAN TONG HAY (verg. vorig verslag, bijlage EE) insolvent was verklaard, werd lijfsdwang tegen hem ten uitvoer gelegd. Een door hem gedane poging om tot boedel-afstand te worden toegelaten mislukte. Echter had de gijzeling tot dusver geen resultaat. Door den borg TIE ING TJAY werd overeenkomstig zijne verplichting f 1500 betaald.

h) Na den dood van den borg DJIE PIK KIOE hebben zijne familieleden de afbetalingen, waarvan sprake is in noot *h* op blz. 7 van bijlage EE van het vorig verslag, gestaakt.

i) Afbetalingen konden in het afgeloopen jaar niet worden verkregen.

k) Op afbetalingen in mindering van deze schuld bestaat vooralsnog weinig kans, daar zij ten laste komt van dezelfde pacht-kongsi, op wie het Gouvernement de in de derde plaats vermelde vordering heeft wegens pachten over 1887 t/m 1889 van Cheribon, Tagal, Pekalongan, Japara en Rembang.

l) Uitkeering uit den failliete boedel van den pachter had in 1900 nog niet plaats gehad. Eene uitkeering tot een bedrag van f 17 941,62, welk bedrag gedeeltelijk mede in mindering komt van de pacht van het opiummiddel en van het gedistilleerd in Riouw en van de pacht der Duizend-eilanden, volgde in het begin van 1901.

m) De afbetalingen werden verkregen door uitkeeringen uit de failliete boedels van den gewezen pachter en zijne borgen.

n) Behalve de f 870,47, waarvan reeds sprake was in noot *o* op blz. 7 van bijlage EE van het vorig verslag, kwam in het afgeloopen jaar niets binnen.

o) Afbetalingen konden in het afgeloopen jaar niet worden verkregen en zijn vooralsnog niet te verwachten.

p) Nadat het bedrag van f 3500, hetwelk had behooren te zijn aangezuiverd in 1899 (verg. noot *q* op blz. 7 van bijlage EE van het vorig verslag), in 1900 in 's lands kas was gestort, werd aan den betrokken borg TAN TJIEN SIANG vergund, gerekend van Januari 1900 af tot wederopzegging, f 150 's maands te betalen onder borgstelling van TAN A. TJOOI en TAN JEK KHOEN. Den gewezen pachter, die uit vrees voor lijfsdwang de wijk naar Singapore had genomen, werd vergund weder in Riouw verblijf te houden, nadat door hem f 1500 was gestort en hij zich voorts verbonden had f 3000 's jaars op de schuld af te betalen onder borgstelling van OEI SOEI TJING en OEI SOEI BOE.

q) De hoofdschuld was geheel aangezuiverd. Het bedrag van f 275,51^{5} stelt voor wat nog aan boeten verschuldigd was op ult. 1900.

r) Zooals op blz. 180 van het verslag van 1897 werd medegedeeld was met den afgetreden pachter en een zijner borgen eene regeling getroffen omtrent de geleidelijke afbetaling (met rentevergoeding) van dezen achterstand. Deze regeling bestond o.a. daarin, dat een bedrag van f 41 700 werd gedekt door de overname door het Gouvernement van eenige eigendommen die de debiteur zich verbond terug te koopen middels afbetalingen van f 1200 's maands vermeerderd met eene rente van 6 pct. 's jaars. Door het verstrijken van den gestelden termijn is het Gouvernement onherroepelijk eigenaar dier eigendommen (gebouwen) geworden en is met de realisatie daarvan bereids een aanvang gemaakt. Twee der 10 gebouwen brachten f 2800 op. Aangezien te vreezen is, dat bij verderen verkoop bij lange na niet het geheele bedrag van f 41 700 (met rente) zal binnenkomen, is in het begin van 1901 getreden in het verzoek van den debiteur om de nog niet gerealiseerde waarden over te nemen tegen f 10 000, terwijl hij voorts de verplichting op zich heeft genomen, en zulks onder borgstelling van 4 familieleden, om het verder tekortkomende aan te zuiveren bij paijementen van f 100 's maands. In verband hiermede is het cijfer van den achterstand weder verhoogd met f 41 700 — f 2800 = f 38 900. Van het ten vorigen jare als nog openstaand vermeld bedrag van f 5650 bleef op ult. 1900 nog te vorderen f 895,91. Deze som zal ingevolge de evenbedoelde regeling in eens moeten worden aangezuiverd.

s) De gijzeling van den borg KHOUW KIM TJENG (zie noot *t* op blz. 7 van bijlage EE van het vorig verslag) gaf tot dusver geen resultaat. Zie voorts noot *l*.

(5. 34.)

BIJLAGE GG.

(Zie hoofdst. M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende de

VERPACHTE MIDDELEN

(met uitzondering van de opiumpacht)

OP JAVA EN MADURA EN IN DE BUITENBEZITTINGEN.

I. Bedongen pachtsommen over elk der jaren 1899, 1900 en 1901.

II. Achterstanden over pachtjaren, voorafgaande aan 1900, en afbetalingen, in mindering daarvan, gedurende 1900.

I. BEDONGEN PA

1°. JAVA EN MA

GEWESTEN. *a)*	DOBBELSPELEN. *b)*			OVERVAARTEN.			VOGELNESTKLIPPEN.		
	1899.	1900.	1901.	1899.	1900.	1901. *c)*	1899.	1900.	1901.
Bantam	»	»	»	f 6 468,00	f 6 228	f 6 228,00	f *d)* 1 260	f *d)* 1 260	f *d)* 1 260
Batavia	f 86 784	f 94 200	f 94 704	»	»	»	»	»	»
Krawang	»	»	»	4 554,00	4 554	4 509,00	»	»	»
Preanger Regentschappen . . .	»	»	»	2 477,50	2 280	2 808,00	»	»	»
Cheribon	»	»	»	5 286,00	5 478	5 478,00	»	»	»
Tagal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Pekalongan	»	»	»	2 811,00	2 928	3 335,25	»	»	»
Samarang	46 440	49 200	49 200	2 820,00	2 580	2 940,00	»	»	»
Japara	»	»	»	8 760,00	8 172	7 677,00	»	»	»
Rembang	»	»	»	7 680,00	7 680	7 680,00	*d)* 57 360	*d)* 57 360	*d)* 57 360
Soerabaija	67 164	70 488	70 488	43 764,00	43 764	43 764,00	*e)* 28 320	*e)* 28 320	*e)* 28 320
Pasoeroean	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Probolinggo	»	»	»	»	»	»	*e)* 372	*e)* 372	*e)* 372
Bezoeki	»	»	»	»	»	»	*f)* 2 364	*f)* 2 364	*f)* 2 364
Banjoemas	»	»	»	8 400,00	7 200	7 200,00	»	»	»
Bagelen	»	»	»	1 884,00	1 884	1 801,00	»	»	»
Kadoe	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Djokjokarta	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Soerakarta	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Madioen	»	»	»	1 572,00	1 572	1 572,00	»	»	»
Kediri	»	»	»	9 264,00	9 276	9 276,00	»	»	»
Madura	»	»	»	3 480,00	3 480	3 480,00	*g)* 21 516	*g)* 21 516	*g)* 21 516
Totalen	f 200 388	f 213 888	f 214 392	f109 220,50	f 107 076	f107 748,25	f 111 192	f 111 192	f 111 192

a) Hoewel met ingang van 1 Jan. 1901 wijziging is gebracht in de gewestelijke indeeling der gouvernementslanden op Java en Madura (zie blz. 63/64 van het verslag hiervóór) is ter wille van de vergelijking met de jaren 1899 en 1900 hier de oude indeeling nog gehandhaafd.

b) In Batavia eerst (uitgenomen het perceel Meester-Cornelis, waar de pacht werd gegund tegen f 9624 's jaars voor den driejarigen termijn 1897 t/m 1899) voor 1899 alleen, vervolgens (met inbegrip van Meester-Cornelis) voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 94 200 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak van 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen f 94 872 's jaars; in Samarang en Soerabaija eerst voor 1899 alleen en laatstelijk in beide gewesten voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

c) Doordien in 1900 2 overvaarten in de Preanger Regentschappen, welke in de laatste jaren onverpacht waren gebleven, zijn ingetrokken, terwijl 1 overvaart in Bagelen met 1 April 1901 door den bouw van eene brug is komen te vervallen, daalde het aantal verpachte of ter verpachting bestemde overvaarten voor 1901 van 278 op 275. Van deze komen de pachtovereenkomsten te eindigen als volgt: voor 166 met ult. Dec. 1901; voor 85 met ult. Maart 1902; voor 1 (in de Preanger Regentschappen) met ult. Maart 1903; voor 23 (4 in laatstgenoemd gewest, 1 in Cheribon, 12 in Pekalongan, 1 in Samarang, 3 in Japara en 2 in Bagelen) met ult. Maart 1904. De bovenbedoelde 275 overvaarten waren over de verschillende gewesten verdeeld als volgt: (de cijfers tusschen haakjes geplaatst wijzen aan hoeveel er aan *inlanders* verpacht waren):

Bantam	27	(21)
Krawang	12	(11)
Transporteeren	39	(32)
Per transport	39	(32)
Preanger Regentschappen .	21	(18)
Transporteeren	60	(50)
Per transport	60	(50)
Cheribon	9	(5)
Pekalongan	21	(18)
Samarang	6	
Japara	11	
Rembang	17	
Soerabaija	58	
Transporteeren	182	(73)
Per transport	182	(73)
Banjoemas	44	
Bagelen.	8	(3)
Madioen	23	
Kediri	10	
Madura	8	
Totaal. .	275	(76)

Van de door inlanders geëxploiteerde 76 overvaarten zijn er 3 (in de Preanger Regentschappen), na mislukte verpachting, tot ult. Maart 1902 ter exploitatie gegeven zonder daarvoor pachtsom te bedingen; voor de 73 andere was aan pachtsommen bedongen tot ult. Maart 1901 f 15 528, en van af 1 April 1901 f 16 215 's jaars.

d) Afgestaan voor 1897 t/m 1901.

e) Afgestaan voor 1898 t/m 1902.

f) In de afdeeling Banjoewangi afgestaan voor 1898 t/m 1902 tegen f 1164 's jaars, in de overige afdeelingen voor 1897 t/m 1901 tegen f 1200 's jaars.

g) De klippen in de afdeeling Sumanap zijn afgestaan voor 1899 t/m 1903 tegen f 2184 's jaars, die in de overige afdeelingen voor 1898 t/m 1902 tegen f 19 332 's jaars.

h) Van de 357 verpachte of ter verpachting bestemde pandhuizen, welke blijkens het vorig verslag (bijlage FF) op Java en Madura waren aangewezen, bleven er, bij gemis aan gegadigden, op 1 Jan. 1901 5 onverpacht, terwijl er met dien datum 1 nieuw werd ingesteld (te Ketanggoengan in Tagal).

EN PACHTSOMMEN.

EN MADURA.

PANDHUIZEN. h)			ANDERE VERPACHTE KLEINE MIDDELEN.			TOTALEN.		
1899.	1900.	1901.	1899.	1900.	1901.	1899. n)	1900. n)	1901.
f 4 236	f 4 236	f 4 836	"	"	"	f 11 964,00	f 11 724,00	f 12 324,00
			f i) 14 400	f i) 18 000	f i) 11 754			
325 104	325 104	349 152	3 720	j) 3 720	j) 3 840	431 532,00	442 548,00	460 974,00
			1 524	k) 1 524	k) 1 524			
552	552	4 944	"	"	"	5 106,00	5 106,00	9 453,00
40 356	40 656	43 992	"	"	"	42 833,50	42 936,00	46 800,00
30 540	30 540	35 268	"	"	"	35 826,00	36 018,00	40 746,00
63 948	63 948	69 468	"	"	"	63 948,00	63 948,00	69 468,25
31 224	31 224	38 652	"	"	"	34 035,00	34 152,00	41 987,00
104 460	104 460	138 240	l) 15 105	k) 20 280	k) 20 280	168 825,00	176 520,00	210 660,00
37 560	37 560	39 720	"	"	"	46 320,00	45 732,00	47 397,00
48 120	48 120	71 880	"	"	"	113 160,00	113 160,00	136 920,00
175 284	175 284	242 268	"	"	"	314 532,00	317 856,00	384 840,00
47 640	47 640	48 240	"	"	"	47 640,00	47 640,00	48 240,00
32 652	32 652	47 880	"	"	"	33 024,00	33 024,00	48 252,00
5 676	5 676	10 080	"	"	"	8 040,00	8 040,00	12 444,00
8 400	8 400	12 372	"	"	"	16 800,00	15 600,00	19 572,00
13 308	13 308	34 212	"	"	"	15 192,00	15 192,00	36 013,00
23 256	23 256	51 960	"	"	"	23 256,00	23 256,00	51 960,00
36 852	36 852	38 808	"	"	"	36 852,00	36 852,00	38 808,00
27 672	27 672	36 624	"	"	"	27 672,00	27 672,00	36 624,00
39 372	39 372	53 040	"	"	"	40 944,00	40 944,00	54 612,00
31 500	31 500	35 040	"	"	"	40 764,00	40 776,00	44 316,00
19 141	19 236	19 347	"	"	"	44 137,00	44 232,00	44 343,00
f 1 146 853	f 1 147 248	f 1 426 023	f m) 34 749	f 43 524	f 37 398	f 1 602 402,50	f 1 622 928,00	f 1 896 753,25

Geëxploiteerd werden dus 353 pandhuizen, waarvan er waren afgestaan: 347 voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903, 3 voor het tijdvak 1899 t/m 1901, 1 voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 en 1, dat zoowel voor 1899 als voor 1900 en de eerste drie maanden van 1901 onverpacht was gebleven, voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904, terwijl er 1 (te Soekaboemi), dat eerst was afgestaan voor het tijdvak 1898 t/m 1900 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. t/m ult. Maart 1901, met ingang van 1 April 1901 in eigen beheer is genomen.

Naar gelang van de gewesten waren de verpachte en de onverpachte pandhuizen op 1 April 1901 verdeeld als volgt:

VERPACHT.

Bantam	3
Batavia	15
Krawang	1
Preanger Regentschappen	6
Cheribon	16
Tagal	26
Pekalongan	10
Samarang	26
Japara	27
Rembang	28
Soerabaija	35
Pasoeroean	21
Probolinggo	11
Bezoeki	7
Banjoemas	12
Transporteeren	244
Per transport	244
Bagelen	11
Kadoe	16
Djokjokarta	15
Soerakarta	11
Madioen	14
Kediri	29
Madura	12
Totaal	352

ONVERPACHT.

Bantam	1
Batavia	1
Madura	3
Totaal	5

i) Wajangspelen, afgestaan voor 1899, daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 18 000 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart. 1902 tegen f 9672 's jaars.

j) Duizend-eilanden (pacht van het recht op de zeevoortbrengselen bij de Duizend-eilanden en het eiland Alkmaar en op het op die eilanden groeiende hout), eerst afgestaan voor 1898 t/m 1900 en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903.

k) Heffing van schutgelden aan 's lands sluizen te Tangkè (Batavia) en Samarang, afgestaan voor 1899 t/m 1901.

l) Het bedrag is f 5175 lager dan het totaal der oorspronkelijke pachtsom, wegens den pachter verleende vergoeding van de door hem geleden schade wegens pachtschat, bediendenloon en winstderving over de tijdvakken van 20 Mei t/m 15 Juli, 26 Nov. en 10 t/m 26 Dec. 1899, gedurende welke de bedoelde sluizen ten gevolge van daaraan verrichte reparatiën zijn gesloten geweest.

m) Zie de vorige noot.

n) Ter wille van de vergelijking zijn onder de totalen van 1899 en 1900 alleen die verpachte middelen genoemd, welke ook voor 1901 in pacht werden of bleven afgestaan, dus niet meer de pacht van de varkenslacht in de residentie Kadoe, welk pachtmiddel met ingang van 1 Jan. 1901 door eigen collecte is vervangen, noch ook de pacht van de schutsluizen te Melirip en Gedeh (in Soerabaija), die met 1 Nov. 1900 door eene rechtstreeksche heffing is vervangen (verg. bijlage JJ, tabellen VI en VII).

2°. BUITENBEZITTINGEN.

MIDDELEN.	1899.	1900.	1901.
Sumatra's Westkust.			
Dobbelspelen *a*) . .	f 18 000,00	f 18 000,00	f 8 892
Gedistilleerd *a*). . .	40 651,20	40 651,20	30 132
Varkenslacht *b*) . .	3 600,00	2 904,00	2 904
Pandhuizen *b*) . . .	54 096,00	40 476,00	40 476
Totalen. . .	f 116 347,20	f 102 031,20	f 82 404

a) Afgestaan eerst van 1898 t/m 1900 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903. Daar de tusschentijds afgetreden pachter met zijne borgen voor het nadeelig verschil aansprakelijk blijven, is ten aanzien van het middel dobbelspelen voor de jaren 1899 en 1900 nog uitgetrokken de voor het driejarig tijdvak 1898 t/m 1900 bedongen oorspronkelijke pachtsom van f 1500 's maands, ofschoon die pachtovereenkomst in het laatst van 1898 ontbonden werd, in verband waarmede dat middel eerst (voor het tijdvak 19 Dec. 1898 t/m ult. Febr. 1899) ondershands werd afgestaan tegen f 700 's maands en vervolgens (voor het tijdvak 1 Maart 1899 t/m ult. Dec. 1900) na opveiling tegen f 680 's maands.

b) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899 en daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

MIDDELEN.	1899.	1900.	1901.
Benkoelen.			
Dobbelspelen *c*) . .	f 192	f 240	f 240
Gedistilleerd *d*). . .	1 308	1 308	1 308
Rundslacht *d*) . . .	396	396	396
Pandhuizen *e*) . . .	3 048	3 048	3 246
Totalen. . .	f 4 944	f 4 992	f 5 190

c) Afgestaan eerst voor 1899 en daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

d) Afgestaan voor 1899 t/m 1901.

e) Het pandhuis te Benkoelen en dat te Kroë zijn eerst afgestaan voor 1898 t/m 1900, daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903. Van de 3 overige pandhuizen, die de laatste jaren onverpacht zijn gebleven, werden dat te Manna en dat te Bintoehan voor het tijdvak 1 April 1901 tot ult. Maart 1902 ondershands afgestaan voor respectievelijk f 48 en f 120 's jaars.

MIDDELEN.	1899.	1900.	1901.
Lampongsche Districten.			
Dobbelspelen *f*) . .	f 3 252	f 2 652	f 2 292
Pandhuizen *g*) . . .	2 820	2 820	2 820
Totalen. . .	f 6 072	f 5 472	f 5 112

f) Afgestaan alleen ter hoofdplaats Telok Betong en in de Ommelanden van Telok Betong eerst voor 1899, daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen een pachtschat van f 2652 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen f 2172 's jaars; voor de andere plaatsen in het gewest deden zich voor geen der tijdvakken gegadigden voor.

g) Van de 7 voor dit gewest toegestane pandhuizen zijn er slechts 2 in pacht afgestaan en wel voor de jaren 1899 t/m 1901. Ook bij de voor de tijdvakken 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 en van 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 gehouden verpachtingen hebben zich voor geen der 5 overige pandhuizen gegadigden voorgedaan.

MIDDELEN.	1899.	1900.	1901.
Palembang.			
Dobbelspelen *h*) . .	f 18 072	f 18 672	f 22 392
Gedistilleerd *i*). . .	9 930	12 180	12 180
Varkenslacht *j*). . .	2 700	4 920	4 920
Overvaarten *k*). . .	7 284	7 116	8 181
Pandhuizen *l*) . . .	4 248	3 576	3 924
Totalen. . .	f 42 234	f 46 464	f 51 597

h) Afgestaan, wat de hoofdplaats betreft, voor 1899 tegen f 17 400, voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 17 880 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904 tegen f 22 920 's jaars; wat de afdeelingshoofdplaats Tebing Tinggi betreft voor het tijdvak 1898 t/m 1900 tegen f 312 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903 tegen f 252 's jaars, en binnen de gouvernementsnederzettingen in Djambi (d. i. te Djambi en Moeara Saba), waar het middel, ingevolge St. 1899 n°. 19, met 1 April 1899 is ingevoerd, eerst voor de laatste negen maanden van 1899 en daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902, telkens tegen f 40 's maands.

i) Afgestaan te Palembang eerst voor 1897 t/m 1899 tegen f 9660 's jaars en daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 12 000 's jaars; te Djambi en Moeara Saba (zie de voorgaande noot) eerst voor de laatste negen maanden van 1899 tegen f 30 's maands, daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 15 's maands en laatstelijk tegen f 180 's jaars voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904.

j) Dit pachtmiddel, ingevoerd met 1 April 1899 (St. n°. 19), werd voor de laatste negen maanden van dat jaar afgestaan tegen f 300 's maands en daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 410 's maands.

k) Te Palembang afgestaan eerst vóór 1898 t/m 1900 tegen f 6204 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903 tegen f 7260 's jaars; in de afdeeling Tebing Tinggi voor 1899 t/m 1901 tegen f 480 's jaars; te Lahat (afd. Lematang Oeloe, enz.) eerst voor 1897 t/m 1899 tegen f 600 's jaars, vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 432 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen f 444 's jaars.

l) Afgestaan waren 2 pandhuizen, eerst voor 1898 t/m 1900 tegen f 1224 's jaars en daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903 tegen f 1212 's jaars, 1 pandhuis eerst voor 1899 tegen f 1020 's jaars, daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 360 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m 31 Maart 1904 tegen f 840 's jaars en 6 pandhuizen voor 1899 t/m 1901 tegen f 1992 's jaars. Eén pandhuis, dat wegens gemis aan gegadigden voor 1899 onverpacht moest blijven, was voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 zonder betaling van pachtschat afgestaan, doch bleef laatstelijk wegens gemis aan gegadigden weder onverpacht. Behalve laatstbedoeld pandhuis bleven overigens nog evenals voor de jaren 1899 en 1900 van de 13 toegestane pandhuizen 3 onverpacht.

MIDDELEN.	1899	1900.	1901.
Oostkust van Sumatra. *m*)			
Dobbelspelen *n*) . .	f 360 270	f 536 640	f 455 910
Sterke dranken *o*). .	158 823	233 610	249 240
Varkenslacht *p*) . .	23 097	23 136	23 136
Zout *q*).	53 040	78 120	82 530
Sago, getah en was *r*).	30 120	33 840	32 030
Pandhuizen *s*) . . .	42 822	43 128	40 548
Totalen. . .	f 668 172	f 948 474	f 884 394

m) De afdeeling Tamiang werd bij het pachtgebied ingelijfd, wat de middelen „dobbelspelen", „varkenslacht" en „pandhuizen" betreft, met 1 April 1899 (St n°. 67) en wat het „gedistilleerd" aangaat met 1 April 1900 (St. n°. 58).

n) Afgestaan: 1°. in de afdeeling Bengkalis, met inbegrip van de landschappen Bangka, Koeboe en Tanah Poetih en het Mandau- en Tapoeng-gebied, voor het tijdvak 1899 t/m 1901 tegen f 8280 's jaars; en 2°. elders in het gewest, eerst voor de jaren 1897 t/m 1899 (buiten de afdeeling Tamiang) tegen f 349 200 's jaars, waarbij voor de laatste negen maanden van 1899 nog kwam voor gemelde afdeeling Tamiang (zie noot *m*) f 310 's maands of f 2790, vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901, met inbegrip van laatstgemelde afdeeling f 528 360 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen f 420 720 's jaars.

o) Afgestaan: *a*. wat 1899 betreft 1°. in de afdeeling Bengkalis (met de hiervóór genoemde landschappen) tegen f 6720, en 2°. in het overig deel van het gewest (uitgenomen de afdeeling Tamiang), waar het middel voor de jaren 1897 t/m 1899 was afgestaan, tegen f 152 103 's jaars, *b*. wat de eerste drie maanden van 1900 betreft in het geheele gewest (uitgenomen de afdeeling Tamiang) tegen f 15 560 's maands of f 46 680, en *c*. wat het tijdvak 1 April 1900 t/m ult. Maart 1903 betreft, voor het geheele gewest, dus met inbegrip van laatstgenoemde afdeeling (verg. noot *m*), tegen f 249 240 's jaars.

p) Afgestaan: in de afdeeling Bengkalis (met de hiervóór genoemde landschappen) voor 1899 t/m 1901 tegen f 2400 's jaars, in het overige deel van het gewest (uitgezonderd de afdeeling Tamiang) voor hetzelfde tijdvak tegen f 20 580 's jaars en in de afdeeling Tamiang (zie noot *m*) voor het tijdvak

van 1 April 1899 t/m ult. Dec. 1901 tegen f 13 's maands.

q) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899, vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 78 120 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904 tegen f 84 000 's jaars.

r) Afgestaan eerst voor 1899, vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 33 840 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904 tegen f 32 760 's jaars.

s) Van de voor dit gewest (buiten de afdeeling Tamiang) toegestane 20 pandhuizen waren er verpacht: 16 eerst voor het tijdvak 1898 t/m 1900 tegen f 42 216 's jaars en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903 te zamen met het in de afdeeling Tamiang gelegen pandhuis tegen f 40 428 's jaars; 1 te zamen met 3 vroeger onverpacht gebleven voor het jaar 1899 voor f 12 en laatstelijk (echter zonder de 3 evenbedoelde, die bij de in het laatst van 1899 gehouden verpachting wederom onverpacht bleven) voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 120 's jaars. Van de 2 pandhuizen in de bij het pachtgebied ingelijfde afdeeling Tamiang die voor het tijdvak 1 April 1899 t/m ult. Dec. 1900 werden afgestaan tegen f 66 's maands, werd er 1 nog in den loop van het jaar 1900 ingetrokken, terwijl het andere voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903 werd afgestaan.

MIDDELEN.	1899.		1900.		1901.	
Atjeh en onderhoorigheden.						
Dobbelspelen *t*)	f	49 200	f	49 200	f	38 400
Varkenslacht *t*)		2 292		2 292		1 812
Sterke dranken *u*)		28 800		28 800		43 080
Pandhuizen *t*)		11 400		11 400		10 800
Totalen	f	91 692	f	91 692	f	94 092

t) Dit middel is afgestaan voor de jaren 1898 t/m 1900 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903. (Van de pandhuizen — 2 in getal — bleef er geen onverpacht.)

u) Afgestaan eerst voor 1898/1900, vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1901 tegen f 3110 's maands, en laatstelijk — met de afdeeling Onderhoorigheden van Atjeh, die bij het pachtgebied werd ingelijfd met 1 April 1901 (St. nº. 75), — voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904 tegen f 45 000 's jaars.

MIDDELEN.	1899.		1900.		1901.	
Riouw en onderhoorigheden.						
Dobbelspelen *v*)	f	45 000	f	44 400	f	44 400
Gedistilleerd *w*)		28 800		28 800		28 800
Varkenslacht *x*)		16 860		20 280		18 120
Peper *y*)		18 120		25 920		25 920
Totalen	f	108 780	f	119 400	f	117 240

v) Dit pachtmiddel is eerst voor 1899 en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 afgestaan.

w) Dit middel is afgestaan voor de jaren 1899 t/m 1901.

x) Afgestaan eerst voor 1899 alleen, vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 20 280 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 ad f 17 400 's jaars.

y) Afgestaan eerst voor 1899, en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

MIDDELEN.	1899.		1900.		1901.	
Banka.						
Dobbelspelen *z*)	f	33 732	f	40 812	f	40 812
Gedistilleerd *z*)		26 292		28 692		28 692
Pandhuizen *aa*)		4 248		4 308		4 308
Totalen	f	64 272	f	73 812	f	73 812

z) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899 en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

aa) Voor de jaren 1899 t/m 1901 werden er 7 pandhuizen afgestaan tegen f 4218 's jaars, voor 1899 1 tegen f 30, terwijl er voor 1899 1 onverpacht bleef. De twee laatstbedoelde werden voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 afgestaan tegen respectievelijk f 30 en f 60 's jaars.

MIDDELEN.	1899.		1900.		1901.	
Billiton. *bb*)						
Dobbelspelen	f	20 412	f	20 412	f	20 412
Gedistilleerd		12 000		12 000		12 000
Varkenslacht		5 004		5 004		5 004
Pandhuizen		2 916		2 904		2 895
Totalen	f	40 332	f	40 320	f	40 311

bb) Alle middelen waren afgestaan voor 1899 t/m 1901. Een uitzondering maken hierop 3 van de 5 toegestane pandhuizen, welke 3 eerst voor 1899 waren afgestaan gezamenlijk tegen f 336, en waarvan er vervolgens 2 zijn gegund eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901, gezamenlijk tegen f 324 's jaars, en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904, gezamenlijk tegen f 312 's jaars, terwijl het derde voor beide laatstgenoemde tijdvakken onverpacht bleef.

MIDDELEN.	1899.		1900.		1901.	
Westerafdeeling van Borneo.						
Dobbelspelen *cc*)	f	25 932	f	26 580	f	26 580
Gedistilleerd *dd*)		28 620		28 656		28 656
Varkenslacht *ee*)		38 076		38 076		38 076
Goudmijnen *ff*)		3 900		3 732		3 507
Pandhuizen *gg*)		4 008		4 032		4 032
Gezamenlijke kleine middelen, voor zoover niet afzonderlijk verpacht *hh*)		43 392		44 304		44 484
Totalen *ii*)	f	143 928	f	145 380	f	145 335

cc) Afgestaan voor 1899 t/m 1901, behoudens dat zoowel in het district Montrado als in het district Lara het middel werd afgestaan eerst voor 1899, respectievelijk tegen f 792 en f 744, en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 respectievelijk tegen f 972 en f 1212 's jaars.

dd) Afgestaan voor 1899 t/m 1901, uitgenomen in de afdeeling Mampawa (zonder het kaptjongschap Kew Wong Yoe), alwaar het middel is afgestaan voor 1899 tegen f 3276, en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 3312 's jaars.

ee) Afgestaan voor 1899 t/m 1901.

ff) Afgestaan voor 1899 t/m 1901, uitgenomen in het district Montrado, alwaar het middel voor 1899 was afgestaan tegen f 1248, voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 1080 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904 tegen f 780 's jaars.

gg) Van de voor dit gewest toegestane 13 pandhuizen waren er verpacht 4 voor 1899 t/m 1901 tegen f 3792 's jaars en van de overige werden er 3 afgestaan eerst voor 1899 tegen f 216 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 240 's jaars (de 6 andere bleven telkens onverpacht).

hh) Afgestaan voor 1899 t/m 1901, uitgenomen:
1°. in de onderafdeeling Sekadou der afdeeling Sanggou en Sekadou en in de onderafdeelingen Smitou en Boven-Kapoeas der afdeeling Sintang, waar de toewijzing plaats had eerst voor 1898 t/m 1900 tegen respectievelijk f 1320 en f 3660 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903, tegen respectievelijk f 1608 en f 3252 's jaars.
2°. in de onderafdeelingen Sintang en Melawi der afdeeling Sintang, waar de toewijzing plaats had voor 1899 tegen respectievelijk f 5040 en f 612 en voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen respectievelijk f 5532 en f 1032 's jaars.

ii) De pachtsommen waren in 1899, 1900 en 1901 verdeeld als volgt:

Pontianak	f 85 092	f 85 128	f 85 416
Sambas { Sambas	10 236	10 236	10 236
Sambas { Montrado	37 680	38 160	37 935
Sintang	10 920	11 856	11 748
Totalen	f 143 928	f 145 380	f 145 335

MIDDELEN.	1899.	1900.	1901.
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.			
Goudmijnen *jj*)	f 1 092	f 1 092	f 660
Dobbelspelen *kk*)	1 824	2 352	2 352
Gedistilleerd *ll*)	4 224	4 440	4 440
Overvaarten *mm*)	11 040	11 040	11 040
Varkenslacht *nn*)	432	660	660
Pandhuizen *oo*)	2 052	1 932	1 992
Totalen	f 20 664	f 21 516	f 21 144

jj) Afgestaan eerst voor 1898 t/m 1900 tegen f 1092 en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903 tegen f 660 's jaars.

kk) Afgestaan eerst voor 1899 en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

ll) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

mm) Afgestaan voor 1899 t/m 1901.

nn) Afgestaan eerst voor 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

oo) Van de 3 ter verpachting bestemde pandhuizen bleven er voor 1899 één en voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 2 onverpacht, waaronder dat te Amoenthai, hetwelk voor het tijdvak aanvangende met 1 April 1901 niet weder in pacht werd aangeboden. Het pandhuis te Bandjermasin werd afgestaan voor 1899 t/m 1901, dat te Martapoera werd afgestaan voor 1899 tegen f 120 en bleef vervolgens tot ult. Dec. 1900 onverpacht. Daarna is het tegen f 5 's maands ondershands afgestaan voor de eerste drie maanden van 1901 en laatstelijk gegund voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. 1904 tegen f 60 's jaars.

Celebes en onderhoorigheden.			
Dobbbelspelen *pp*)	f 34 200	f 45 600	f 45 600
Gedistilleerd *pp*)	14 100	12 360	12 360
Saguweer en brom *qq*)	8 400	8 400	8 400
Rundslacht *pp*)	4 680	5 040	5 040
Varkenslacht *pp*)	4 080	4 920	4 740
Vischmarkten *rr*)	10 920	10 920	10 920
Sirih *ss*)	13 692	9 300	9 480
Overvaarten *tt*)	1 632	1 662	1 707
Pandhuizen *qq*)	2 892	2 892	2 892
Gezamenlijke kleine middelen *uu*)	41 832	33 732	33 183
Totalen	f 136 428	f 134 826	f 134 322

pp) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902, uitgenomen het middel varkenslacht, hetwelk is gegund eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 4920 's jaars en thans is afgestaan voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen f 4680 's jaars. De middelen „dobbelspelen", „gedistilleerd", „rundslacht" en „varkenslacht" worden alleen voor Makasser en Tello afzonderlijk verpacht.

qq) Afgestaan voor 1899 t/m 1901. De pacht van het middel „brom en saguweer" werkt alleen ter hoofdplaats Makasser. Wat de pacht der pandhuizen betreft, konden bij de verpachting niet meer dan 4 van de 17 pandhuizen worden afgestaan.

rr) Dit pachtmiddel was afgestaan voor 1899, vervolgens te Kampong Baroe eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 120 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen dezelfde pachtsom en te Kampong Melajoe voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 10 800 's jaars.

ss) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899 (uitgenomen in de afdeeling Bonthain, alwaar dit middel werd afgestaan voor 1899 tegen f 2640 's jaars) en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902, uitgezonderd de afdeeling Noorderdistricten, waar het is gegund eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 6000 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen f 6240 's jaars.

tt) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899 (uitgenomen de overvaart te Tello, welke was afgestaan voor 1899 tegen f 480 's jaars,) en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 (uitgezonderd de overvaart in de afdeeling Noorderdistricten, afgestaan voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 ad f 192 's jaars en vervolgens voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen f 252).

uu) Afgestaan in de afdeeling Saleijer en op de eilanden onder Tello Parang Loë eerst voor 1898 t/m 1900 tegen respectievelijk f 4680 en f 1020 's jaars en vervolgens respectievelijk voor de tijdvakken 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903 tegen f 5160 's jaars en 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen f 180 's jaars; in de onderafdeeling Bangkala der afdeeling Takalar voor 1899 t/m 1901, tegen f 600 's jaars; in de afdeelingen Zuiderdistricten, Oosterdistricten, Tontoli en in de onderafdeeling Takalar eerst voor 1899 tegen respectievelijk f 15 360, f 5520, f 12 000 en f 1272, vervolgens voor zooveel de twee eerstgenoemde afdeelingen en de onderafdeeling Takalar betreft voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen respectievelijk f 9000, f 3672 en f 1200 en thans in eerstgenoemde afdeeling voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904 tegen f 8640, en voor de beide andere pachtperceelen voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen respectievelijk f 3720 en f 1260 's jaars. In de afdeeling Noorderdistricten is het middel laatstelijk afgestaan voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 12 240 's jaars.

MIDDELEN.	1899.	1900.	1901.
Menado.			
Dobbelspelen *vv*)	f 218,50	f 1 815	f 1 815
Gedistilleerd *ww*)	3 096,00	33 720	33 720
Saguweer *xx*)	14 892,00	14 892	13 623
Totalen	f 46 070,50	f 50 427	f 49 158

vv) Afgestaan: ter hoofdplaats Menado voor een deel van 1899 (6 Juni t/m ult. Dec.) tegen f 30,50 's maands, vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 1800 's jaars en voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen dezelfde pachtsom; te Amoerang voor 1899 tegen f 12,12 en voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 15 's jaars.

ww) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899, vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 33 720 's jaars en laatstelijk tegen dezelfde pachtsom voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902.

xx) Afgestaan eerst voor 1898 t/m 1900 tegen f 14 892 's jaars, vervolgens voor de eerste drie maanden van 1901 tegen dezelfde pachtsom en laatstelijk, nadat met ingang van 1 April 1901 (zie St. 1901 n°. 121) het gebied der pacht tot de eigenlijke hoofdplaats Menado is teruggebracht, voor 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen f 13 200 's jaars.

Amboina.			
Gedistilleerd *yy*) { Afd. Banda *zz*)	f 12 336	f 12 336	f 10 464
Gedistilleerd *yy*) { Elders in het gewest *aaa*)	27 804	27 804	27 804
Saguweer. { Afd. Banda *bbb*)	1 080	612	702
Saguweer. { Elders in het gewest *ccc*)	18 192	18 192	18 192
Totalen	f 59 412	f 58 944	f 57 162

ijij) In de afdeeling Banda afgestaan voor 1899, vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 12 336 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen f 9840 's jaars; elders in het gewest voor 1899 t/m 1901.

zz) Zonder de onderafdeeling Waroe.

aaa) Hieronder ook begrepen de onderafdeeling Waroe der afdeeling Banda, doch niet de afdeeling Aroe-, Key-, Tenimber- en Zuidwester-eilanden, waar de invoer van sterke drank is verboden (St. 1890 n°. 189).

bbb) Afgestaan voor 1899, vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 612 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak van 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen f 732 's jaars.

ccc) Afgestaan voor 1899 t/m 1901.

MIDDELEN.	1899.	1900.	1901.
Ternate.			
Sterke dranken *ddd*).	f 504	f 351	f 4036,00
Rund- en varkenslacht *eee*). . . .	616	379	354,00
Saguweer *eee*) . . .	200	327	182,50
Dobbelspelen *fff*). .	„	510	435,00
Totalen . . .	f 1 320	f 1 567	f 5007,50

ddd) Afgestaan voor het tijdvak 1 Jan. 1899 t/m ult. Maart 1900 tegen f 504 's jaars, vervolgens voor het tijdvak 1 April 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 300 's jaars, daarop werd het bestaande pachtcontract met een maand verlengd en laatstelijk op de nieuwe voorwaarden afgestaan voor het tijdvak 1 Mei 1901 t/m ult. April 1902 tegen f 5904 's jaars.

eee) Deze middelen waren afgestaan voor het tijdvak 1 Jan. 1899 t/m ult. Maart 1900 (het middel „rundslacht" voor f 616 's jaars, het middel „saguweer" voor f 200 's jaars), vervolgens voor het tijdvak 1 April 1900 t/m ult. Maart 1901 (tegen respectievelijk f 300 en f 370 's jaars) en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 (respectievelijk tegen f 372 en f 120 's jaars).

fff) Het middel „dobbelspelen" werd ingevoerd met ingang van 1 Juli 1900 (St. n°. 108) en eerst afgestaan voor het tijdvak 1 Juli 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 85 's maands, en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1902 tegen f 240 's jaars.

MIDDELEN.	1899.	1900.	1901.
Timor en onderhoorigheden.			
Dobbelspelen *ggg*). .	f 1 392	f 1 392	f 1 167
Gedistilleerd *hhh*). .	5 400	5 400	5 400
Rundslacht en slachten van andere beesten *ggg*)	792	744	798
Laroe (gegiste drank) *iii*)	2 640	2 580	2 580
Totalen . . .	f 10 224	f 10 116	f 9 945

ggg) Afgestaan voor 1899, vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 (het middel „dobbelspelen" tegen f 1392, het middel „rundslacht" tegen f 744 's jaars), en laatstelijk respectievelijk voor de tijdvakken 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904 tegen f 1092 's jaars en 1 April 1901 t/m 31 Maart 1902 tegen f 816 's jaars.

hhh) Afgestaan voor 1899 t/m 1901.

iii) Afgestaan eerst voor 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

MIDDELEN.	1899.	1900.	1901.
Bali en Lombok (alleen de afdeelingen Boeleleng en Djembrana).			
Dobbelspelen *jjj*) . .	f 1 467	f 1 272	f 1 272
Rund-, buffel- en paardenslacht *kkk*) . .	4 224	4 944	4 944
Overvaarten *lll*) . .	4 272	4 272	3 720
Totalen . . .	f 9 963	f 10 488	f 9 936

jjj) Dit pachtmiddel, met 1 April 1899 (St. n°. 20) ingevoerd enkel in de afdeeling Boeleleng, werd aanvankelijk voor de laatste negen maanden van dat jaar afgestaan, en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

kkk) Afgestaan: in de afdeeling Djembrana voor 1899 t/m 1901 tegen f 612 's jaars, in de afdeeling Boeleleng eerst voor 1899 tegen f 3612 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 4332 's jaars.

lll) Afgestaan eerst voor 1898 t/m 1900 en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903.

RECAPITULATIE.

MIDDELEN.	1899.	1900.	1901.
Totalen voor elk der middelen. (voor zoover niet sommige vereenigd verpacht werden).			
Dobbelspelen	f 613 163,50	*mmm*) f 810 549,00	f 712 971,00
Gedistilleerd en andere sterke dranken	475 956,20	556 111,20	575 991,50
Peper	18 120,00	25 920,00	25 920,00
Rund- en buffelslacht, enz. *nnn*)	10 708,00	11 503,00	11 532,00
Varkenslacht *ooo*)	96 141,00	102 192,00	99 372,00
Vischmarkten	10 920,00	10 920,00	10 920,00
Sirih.	13 692,00	9 300,00	9 480,00
Overvaarten	24 228,00	24 090,00	24 648,00
Transporteeren	f 1 262 928,70	f 1 550 585,20	f 1 470 834,50

MIDDELEN.	1899.	1900.	1901.
Per transport	f 1 262 928,70	f 1 550 585,20	f 1 470 834,50
Goudmijnen	4 992,00	4 824,00	4 167,00
Zout.	53 040,00	78 120,00	82 530,00
Sago, was en getah	30 120,00	33 840,00	33 030,00
Pandhuizen *ppp*)	134 550,00	120 516,00	117 933,00
Gezamenlijke kleine middelen	85 224,00	78 036,00	77 667,00
Gezamenlijke totalen	f 1 570 854,70	f 1 865 921,20 *mmm*)	f 1 786 161,50

mmm) Aangezien het middel „dobbelspelen" in Ternate eerst met ingang van 1 Juli 1900 werd ingevoerd, kon in het vorig verslag (bijlage FF) geen cijfer daarvoor worden ingevuld. Vandaar dat het totaal nu met de pachtsom van een halfjaar, ad f 510, verhoogd is.

nnn) De opgaven omtrent de pacht der „rund- en buffelslacht, enz." betreffen de gewesten Benkoelen, Celebes en onderhoorigheden, Ternate, Timor en onderhoorigheden en de landschappen Boeleleng en Djembrana op Bali. Wat Benkoelen aangaat, omvat de pacht enkel het slachten van rundvee en buffels, voor Ternate niet het slachten van buffels, maar het slachten van runderen en varkens, en voor genoemde Balische landschappen geen varkens, maar wel paarden. Op Celebes en op Timor vallen onder de pacht ook andere beesten dan de hiergenoemde (te Makasser en in het landschap Tello echter geen varkens en op Timor geen paarden).

ooo) Uitgenomen in de gewesten en gedeelten van gewesten (zie de voorgaande noot), waar het middel begrepen is in de „rund- en buffelslacht, enz."

ppp) Aangezien in den loop van 1900 1 pandhuis (in de afdeeling Tamiang van de residentie Oostkust van Sumatra) werd ingetrokken, daalde het totaal van de toegestane pandhuizen van 113 op 112, van welke er 1 (te Amoenthai in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) laatstelijk niet in pacht werd aangeboden, terwijl er 33, bij gemis aan gegadigden, onverpacht waren moeten blijven. Voor de 78 afgestane komen de pachtovereenkomsten te eindigen als volgt: voor 26 met ult. 1901 (2 in de Lampongsche Districten, 6 in Palembang, 7 op Banka, 2 op Billiton, 4 in de Westerafdeeling van Borneo, 1 in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en 4 in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden); voor 25 met ult. Maart 1902 (17 ter Sumatra's Westkust, 2 in Benkoelen, 1 ter Oostkust van Sumatra, 2 op Banka en 3 in de Westerafdeeling van Borneo); voor 23 met ult. Maart 1903 (2 in Benkoelen, 2 in Palembang, 2 in Atjeh en 17 ter Oostkust van Sumatra) en voor de 4 overige met ult. Maart 1904.

II. ACHTERSTANDEN over pachtjaren, voorafgaande aan 1900, en afbetalingen, in mindering daarvan, gedurende 1900.

Oorspronkelijke debiteuren.	Middelen en perceelen, waarop de vorderingen betrekking hebben.	Tot welk jaar of tijdvak de achterstand betrekking had.	Afbetaald in 1900.	Restant der vordering op ult. 1900.
	1°. JAVA EN MADURA.			
Tan Siok Tjay.	Overvaarten, afdeelingen Grissee en Sidaijoe (res. Soerabaija) *a*)	1885	»	f 7 222,00
Tjoa Djie An.	Overvaarten, afdeelingen Soerabaija, Sidhoardjo, Modjokerto en Djombang (res. Soerabaija) *b*).	1885	»	12 212,51
Ong Yong Gay.	Pandhuis te Karang Geneng (res. Soerabaija) *c*). . . .	1885	f 22,50	10,00
Giam Kwat.	Rundslacht, (res. Soerakarta) *d*)	1887	600,00	4 917,21^{5}
Tan Yoe Tiong.	Rundslacht, (res. Soerakarta) *e*).	1888	273,00	5 918,02
Oei Eng Tjoen.	Dobbelspelen, perceelen Kongsi Besar en Pintoe Ketjil (res. Batavia) *f*)	1888	240,00	18 504,52^{5}
Kwee Liong Tjiang.	Rundslacht, afdeelingen Pasoeroean en Malang (res. Pasoeroean) *b*).	1889	»	12 244,69
Go Kie Hok.	Rundslacht, (res. Madura) *g*)	1889	60,00	4 101,32
Kwee Phik In.	Varkenslacht, (res. Pasoeroean).	1889	31,00	»
Liem Kie Djwan.	Pandhuis te Gondomanon-lor (res. Djokjokarta) *b*). . .	1890—1891	»	4 752,00
Liem Kiem Hong.	Rundslacht, (res. Kediri) *h*)	1894	700,76^{5}	22 345,83
Tan Beng Hong.	Duizend-eilanden, (res. Batavia) *i*)	1896—1897	»	30,00
Kassan.	Overvaart, Karang Djati (res. Pekalongan) *b*)	1897 t/m 1899	»	682,88
Tambas.	Overvaart, Gembiro (res. Pekalongan) *j*)	1897 t/m 1899	»	73,62^{5}
	Totalen		f 1927,26^{5}	f 93 014,61^{5}

Oorspronkelijke debiteuren.	Middelen en perceelen, waarop de vorderingen betrekking hebben.	Tot welk jaar of tijdvak de achterstand betrekking had.	Afbetaald in 1900.	Restant der vordering op ult. 1900.
	2.° BUITENBEZITTINGEN.			
Lim Tjoey Seng.	Gedistilleerd, Sumatra's Westkust *k*)	1869	f 90,00	f 255,90
Ho E.	Gezamenlijke kleine middelen, afdeeling Noorderdistricten (Celebes en onderhoorigheden) *l*)	1884	96,00	639,67
Oei Tjoeng Toan.	Dobbelspelen te Makasser en Tello (Celebes en onderhoorigheden) *m*)	1890	"	11 460,84[5]
Tjong Yong Peng.	Dobbelspelen, Riouw-archipel en afdeeling Battam (Riouw en onderhoorigheden) *n*)	1891 t/m 1893	"	139 175,86
Tan Djoe Ho.	Varkenslacht, in hetzelfde perceel *o*)	id.	1150,00	16 540,27[5]
Jo Tjoet Kie.	Dobbelspelen, landschap Indragiri (Riouw en onderhoorigheden) *p*)	1 Aug. 1892 tot ult. 1893	"	561,00
Id.	Gedistilleerd, in hetzelfde perceel *p*)	id.	"	198,00
Id.	Varkenslacht, in hetzelfde perceel *p*)	id.	"	157,50
Id.	Zout, in hetzelfde perceel *p*)	id.	"	6 353,75
Go Tjoen Bie.	Gedistilleerd, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo *b*)	1893	"	755,00
Id.	Overvaarten, in hetzelfde perceel *b*)	id.	"	1 132,50
Tan Kim Leng.	Saguweer, Menado *q*)	1894	27,20	3 424,09[5]
Id.	Gedistilleerd, Menado *q*)	1894 t/m 1896	189,45	29 512,04
Tan Beng Hong.	Gedistilleerd, Riouw en onderhoorigheden zonder het landschap Indragiri *r*)	1896 t/m 1898	"	20 738,80
Lie Boen Tjiat.	Dobbelspelen, Sumatra's Westkust *s*)	1898 t/m 1900	1340,00	21 610,66[5]
		Totalen	f 2892,65	f 252 515,90

a) Na de faillietverklaring van één der borgen, die t/m Mei 1899 maandelijks f 5 aanzuiverde, hadden geen afbetalingen meer plaats.

b) Omtrent deze hopelooze posten valt niets bijzonders te vermelden.

c) De pachter had aangenomen maandelijks f 2,50 af te betalen, doch bleef over 1900 drie termijnen achterstallig.

d) De pachter is failliet verklaard. Eén der borgen is in 1895 overleden, terwijl de andere borg jaarlijks in drie termijnen f 600 aanzuivert.

e) Op deze pacht wordt maandelijks door één der borgen f 25 en door den pachter f 4 afbetaald. Genoemde borg bleef echter over 1900 drie termijnen ten achter.

f) Op deze pacht wordt maandelijks door één der borgen f 20 afbetaald. De pachter is voortvluchtig, terwijl de andere borg overleden is.

g) Op dezen achterstand wordt maandelijks door één der borgen f 5 afbetaald.

h) Op dezen achterstand werd door den faillieten pachter maandelijks f 5 afbetaald. Hij bleef echter over 1900 één termijn ten achter. Nadere afbetalingen zijn voorloopig niet te verwachten, omdat hij thans zonder verdiensten is. Uit de failliete boedels werd eene uitkeering van f 645,76[5] verkregen.

i) Uit de failliete boedels van den pachter en één der borgen hebben in 1900 geen uitkeeringen plaats gehad.

j) Op den pachter en één der borgen is voorshands niets te verhalen, de tegen den anderen borg ingestelde gerechtelijke vervolging heeft nog niet tot eenig resultaat geleid.

k) Op dezen achterstand werd gedurende 1900 maandelijks f 7,50 afbetaald.

l) De pachter is overleden. Eén der borgen betaalt maandelijks f 8 af. De in 1899 achterstallig gebleven termijn werd in 1900 door hem aangezuiverd, doch hij bleef over 1900 weder één termijn ten achter. De andere borg verkeert in te armoedige omstandigheden om iets te kunnen afdoen, terwijl pogingen aangewend om een zoon van wijlen den pachter te bewegen afbetalingen te doen op de schuld van zijn vader tot nu toe vruchteloos zijn gebleven.

m) Kleine afbetalingen door den pachter zijn in het vooruitzicht gesteld; overigens is van afdoening van deze schuld niet veel te verwachten.

n) Pachter en borgen zijn voortvluchtig. Eén der borgen bood aan zijne schuld aan den lande te zullen voldoen in termijnen van f 100. Aangezien hij geen gegoede borgen voor deze afbetaling kon aanwijzen, is van verdere onderhandelingen met hem afgezien.

o) De pachter is voortvluchtig. Eén der borgen is overleden. De andere borg betaalde maandelijks f 100 en zuiverde de over 1899 te min betaalde f 200 aan. In November 1900 werd hem in verband met den achteruitgang van zijn handel vergund de schuld te voldoen in maandelijksche afbetalingen van f 50. Hij bleef over 1900 nog f 150 ten achter.

p) Van eene afbetaling op dezen achterstand is voorshands niet veel te verwachten, daar de pachter in de gijzeling is overleden en de borgen voortvluchtig zijn.

q) Uit de failliete boedels hebben op den achterstand van het middel „saguweer" f 27,20 en op dien van het „gedistilleerd" f 189,45 aan uitkeeringen plaats gehad.

r) De pachter en één der borgen zijn failliet verklaard; de twee andere borgen zijn in gijzeling gesteld.

s) Door den gewezen pachter wordt maandelijks f 20 afbetaald. Eén der borgen, die in Maart 1900 f 700 had voldaan van de f 1500 die hij aangenomen had te zullen afbetalen, heeft nader f 400 op dat bedrag gestort. De andere borg verkeert in armoedige omstandigheden.

(5. 35.)

BIJLAGE HH.

(Zie hoofdst. M, afd. I, § 4, van het verslag.)

STATISTIEK betreffende de OPIUMREGIE over 1900.

I. Maandcijfers betreffende debiet en bruto ontvangsten.

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 matta tjandoe.	25	$12^1/_2$	5	2	1	$^1/_2$	geleng's tikee ($^1/_3$ matta). *a*)	Totaal debiet (in thails). *b*)	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto). *b*)
1900.					Soerabaija. *c*)					
Januari	995	2 264	6 627	2 736	86 313	232 661	107 676	308 260	7 647	f 139 018
Februari	828	2 297	6 391	2 586	88 374	207 533	108 579	286 305	7 256	131 726
Maart	663	2 189	6 714	2 202	80 556	184 257	124 746	249 348	6 737	121 976
April	475	1 800	6 597	2 185	78 691	177 700	142 272	241 362	6 488	117 581
Mei	448	1 703	6 957	2 702	93 760	204 294	161 820	297 682	7 374	134 101
Juni	366	1 799	7 154	2 782	93 974	215 497	168 290	340 496	7 677	139 807
Juli	244	1 141	7 635	4 399	102 606	252 882	193 788	379 456	8 396	153 307
Augustus	191	452	6 388	4 929	112 246	265 785	250 733	379 769	8 676	158 770
September	188	423	6 223	4 117	108 272	261 258	242 503	374 390	8 422	154 145
October	169	416	6 444	3 946	110 334	267 060	266 832	382 806	8 679	158 812
November	155	418	6 170	3 916	98 282	262 395	260 513	355 563	8 226	150 596
December	152	512	6 135	3 816	88 529	268 119	275 823	336 746	8 115	148 529
Totalen	4874	15 414	79 435	40 316	1 141 937	2 799 441	2 303 575	3 932 183	93 693	f 1 708 368
Over de zeven voorafgegane jaren waren de totalen:										
in 1893 t/m 1897 gemiddeld per jaar (pacht)	...	...	....	....	.....	.....	.....	.....	*d*) 118 940	(Niet opgegeven.)
in 1898 (pacht)	...	...	....	....	.....	.....	.....	.....	*d*) 98 478	*d*) f 1 641 996
in 1899 (regie)	33 840	13 171	78 579	38 908	888 921	4 133 160	190 644	3 238 648	102 839	1 785 646

a) Ingevolge de laatstelijk ter zake vastgestelde regeling (St. 1898 n°. 279, art. 2) wordt vanwege de regie alleen dáár tikee verkocht, waar zulks door den chef van den dienst der regie onvermijdelijk wordt geoordeeld. De verkoop van tikee vond in 1900 in het regiegebied alleen plaats in de gewesten Soerabaija en Pasoeroean.

b) De totalen per maand betreffende het debiet in thails wezen ook onderdeelen van thails aan, namelijk matta's van $^1/_{100}$ thail. Deze zijn gemakshalve tot volle thails afgerond, in den regel voor zoover zij 50 of meer bedroegen, en anders verwaarloosd. Op gelijke wijze is in de laatste kolom gehandeld met guldens en centen.

c) In dit gewest is de regie eerst met 1 Januari 1899 ingevoerd (zie St. 1898 nos. 255 en 270).

d) Volgens de pachtboeken.

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet (in thails). b)	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto). b)
	50	25	12½	5	2	1	½	geleng's tikee (⅓ matta). a)		
	matta tjandoe.									
1900.	Pasoeroean.									
Januari	66	2 367	322	85	8 138	48 324	7 250	499 089	3 015	f 61 685
Februari	90	2 152	339	114	7 701	47 290	6 429	484 692	2 906	59 467
Maart	46	2 149	312	85	6 242	46 032	6 996	574 286	3 138	63 997
April	18	2 092	303	85	5 310	43 103	7 421	606 934	3 172	64 624
Mei	23	2 169	303	100	5 525	44 821	7 707	622 624	3 269	66 757
Juni	18	1 886	295	88	6 142	49 186	7 715	604 909	3 191	65 317
Juli	28	2 218	323	134	6 625	48 913	9 440	604 003	3 298	67 563
Augustus	72	2 339	360	177	5 926	42 876	23 417	598 114	3 333	68 174
September	49	2 221	359	145	5 486	42 500	23 210	556 407	3 137	64 212
October	40	2 326	355	166	5 730	43 217	25 877	532 467	3 105	63 894
November	49	2 178	383	136	5 200	43 446	25 160	486 277	2 909	59 590
December	35	2 230	309	126	5 089	42 625	29 586	460 691	2 832	57 979
Totalen	534	26 327	3 963	1 441	73 114	542 333	180 208	6 630 493	37 305	f 763 259
Over de vijf voorafgegane jaren waren de totalen:										
1895 (pacht)	. . .	. . .	. . . .	. . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	d) 55 551	d) 1097 406
1896 (regie)	1793	17 299	27 408	5 874	259 660	916 348	798 562	5 664 171	46 171	969 024
1897 (id.)	563	26 000	15 785	4 401	177 125	1 073 243	333 409	6 432 494	46 358	979 943
1898 (id.)	520	25 270	6 713	2 820	155 816	754 296	176 864	6 588 372	41 062	851 527
1899 (id.)	721	27 546	3 903	1 512	120 535	664 623	124 258	7 783 284	43 433	892 817
1900.	Probolinggo. e)									
Januari	„	1 922	78	385	6 857	68 718	14 758	. . . . .	1 408	f 30 375
Februari	„	1 936	59	345	5 935	60 391	14 714	. . . . .	1 305	28 058
Maart	„	1 771	92	307	5 280	56 443	17 905	. . . . .	1 229	26 445
April	„	1 728	77	301	5 059	53 518	21 104	. . . . .	1 199	25 782
Mei	„	1 755	77	310	5 297	56 186	24 456	. . . . .	1 254	27 008
Juni	„	1 711	102	293	5 269	60 089	23 792	. . . . .	1 280	27 626
Juli	„	1 823	101	324	5 631	64 383	26 481	. . . . .	1 373	29 642
Augustus	„	1 885	76	290	5 431	63 684	25 939	. . . . .	1 370	29 541
September	„	1 796	81	278	4 945	60 322	24 948	. . . . .	1 300	28 009
October	„	1 895	92	284	4 355	60 055	25 668	. . . . .	1 315	28 284
November	„	1 889	90	229	4 111	53 688	23 554	. . . . .	1 232	26 421
December	„	1 836	82	214	4 120	53 584	24 645	. . . . .	1 221	26 218
Totalen	„	21 947	1 007	3 560	62 290	711 061	267 964	. . . . .	15 486	f 333 409
Over de vijf voorafgegane jaren waren de totalen:										
1895 (pacht)	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	d) 21 281	d) 468 413
1896 (regie)	361	10 220	2 841	19 119	151 369	1 177 741	. . . . .	. . . . .	18 851	414 253
1897 (id.)	229	15 138	3 271	9 120	77 336	1 182 167	. . . . .	. . . . .	18 132	395 266
1898 (id.)	„	18 547	2 745	6 541	87 591	1 090 242	. . . . .	. . . . .	17 961	389 906
1899 (id.)	„	22 268	1 225	4 786	96 700	1 017 163	. . . . .	. . . . .	18 065	391 668

e) In Probolinggo werd tot ult. 1899 het opium in geen kleinere hoeveelheden dan van 1 matta verkocht. Met ingang van 1 Januari 1900 echter zijn in de verkoopplaatsen aldaar ook tubes van ½ matta verkrijgbaar gesteld (zie vorig verslag, blz. 130).

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet (in thails). *b)*	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto). *b)*
	50	25	$12^1/_2$	5	2	1	$^1/_2$	geleng's tikee ($^1/_3$ matta). *a)*		
	matta tjandoe.									
1900.					Bezoeki.					
Januari	„	„	3 773	8 069	37 878	64 409	„	.....	2 277	f 42 737
Februari	„	„	2 851	6 639	35 904	59 422	„	.....	2 001	37 500
Maart	„	„	2 261	5 570	40 865	61 519	„	.....	1 994	36 986
April	„	„	2 108	4 999	40 385	61 867	„	.....	1 940	36 042
Mei	„	„	2 064	4 573	42 767	67 286	„	.....	2 015	37 350
Juni	„	„	1 987	4 162	37 637	65 377	„	.....	1 863	35 560
Juli	„	„	1 894	4 493	36 177	70 248	6 531	.....	1 920	36 724
Augustus	„	„	1 886	4 451	35 766	77 043	7 257	.....	1 980	37 702
September	„	„	1 889	4 270	34 516	73 840	7 302	.....	1 915	36 562
October	„	„	1 811	3 823	35 708	78 752	7 936	.....	1 959	37 322
November	„	„	1 637	4 174	35 163	79 840	8 236	.....	1 956	37 244
December	„	„	2 005	4 214	36 719	84 541	8 436	.....	2 083	39 885
Totalen	„	„	26 166	59 437	449 485	844 144	45 698	.....	23 903	f 451 614
Over de vijf voorafgegane jaren waren de totalen:										
1895 (pacht)	...	...	....	....	.....	.....	.....	.....	*d)* 19 764	*d)* 366 699
1896 (regie)	„	„	71 403	136 821	266 179	178 480	„	.....	22 825	425 987
1897 (id.)	„	„	74 785	95 424	272 941	459 436	„	.....	24 173	453 476
1898 (id.)	„	„	74 990	79 438	301 869	463 803	„	.....	24 021	451 328
1899 (id.)	„	„	59 824	74 292	356 431	503 598	„	.....	23 357	430 471
1900.					Madura.					
Januari	157	269	181	„	3 483	59 560	„	.....	834	f 14 559
Februari	162	245	181	„	3 245	54 977	„	.....	780	13 600
Maart	154	239	220	„	3 505	55 838	„	.....	793	13 847
April	153	242	220	„	3 375	54 419	„	.....	776	13 553
Mei	154	220	247	„	3 429	57 894	„	.....	810	14 172
Juni	129	224	233	„	3 179	58 313	„	.....	796	13 949
Juli	142	215	276	„	3 291	61 903	„	.....	844	14 785
Augustus	152	198	264	„	3 235	63 074	„	.....	854	14 959
September	144	179	229	„	3 377	61 334	„	.....	826	14 484
October	157	171	253	„	3 295	62 950	5 373	.....	875	15 343
November	132	156	221	„	3 174	61 210	6 147	.....	839	14 745
December	146	156	238	„	2 947	60 613	7 224	.....	843	14 794
Totalen	1 782	2 514	2 763	„	39 535	712 085	18 744	.....	9 870	f 172
Over de zeven voorafgegane jaren waren de totalen:										
1893 (pacht)	...	...	....	....	.....	.....	.....	.....	*d)* 16 581	*d)* 254 337
1894 Jan./Aug. (pacht)	...	...	....	....	.....	.....	.....	.....	*d)* 10 610	*d)* f 161 410
Sept./Dec. (regie)	2 230	1 401	1 902	1 935	21 794	325 499	2 115	.....	5 496	91 835
									16 106	253 245
1895 (regie)	6 125	3 886	6 280	1 170	46 644	1 039 883	2 803	.....	16 223	271 224
1896 (id.)	4 203	3 127	5 521	111	43 029	996 571	528	.....	14 408	243 637
1897 (id.)	2 915	2 741	2 631	„	22 202	847 546	50	.....	11 391	193 638
1898 (id.)	2 993	3 293	2 793	„	26 641	832 569	„	.....	11 527	195 408
1899 (id.)	3 350	3 176	2 472	„	39 110	793 015	„	.....	11 490	193 763

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 (matta tjandoe)	25	$12^1/_2$	5	2	1	$^1/_2$	geleng's tikee ($^1/_3$ matta). *a)*	Totaal debiet (in thails). *b)*	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto). *b)*
						Lombok. *f)*				
1900.										
Januari	216	217	5 100	10 448	3 498	362	„	.....	1 396	f 4 783
Februari	131	302	4 467	8 854	2 340	381	„	.....	1 193	4 082
Maart	126	208	5 499	10 293	2 965	508	„	.....	1 381	4 735
April	112	213	4 281	9 573	2 504	308	„	.....	1 176	4 022
Mei	100	266	4 130	9 037	2 634	358	„	.....	1 141	3 912
Juni	83	207	3 866	8 906	2 749	214	„	.....	1 079	3 690
Juli	259	372	4 656	9 388	2 979	254	„	.....	1 336	4 591
Augustus	104	378	5 211	9 669	3 097	224	„	.....	1 346	4 619
September	144	287	5 873	9 162	2 595	266	„	.....	1 391	4 794
October	108	401	6 416	8 986	2 686	255	„	.....	1 462	5 036
November	104	354	6 462	8 363	2 760	205	„	.....	1 424	4 902
December	165	442	7 548	8 945	2 882	222	„	.....	1 644	5 674
Totalen	1 652	3 647	63 509	111 624	33 689	3 557	„	.....	15 969	f 54 840
Over de drie voorafgegane jaren waren de totalen:										
1897 (April/December)	2 202	3 719	20 277	90 152	29 933	19 446	„	.....	9 866	28 621
1898	1 806	3 097	47 216	152 792	23 358	7 324	„	.....	15 759	45 841
1899	1 523	2 468	64 204	124 286	30 686	6 947	„	.....	16 302	49 824
						Recapitulatie.				
GEWESTEN.										
Soerabaija	4 874	15 414	79 435	40 316	1 141 937	2 799 441	2 303 575	3 932 183	93 693	f 1 708 368
Pasoeroean	534	26 327	3 963	1 441	73 114	542 333	180 208	6 630 493	37 305	763 259
Probolinggo	„	21 947	1 007	3 560	62 290	711 061	267 964	.....	15 486	333 409
Bezoeki	„	„	26 166	59 437	449 485	844 144	45 698	.....	23 903	451 614
Totalen Java's Oosthoek	5 408	63 688	110 571	104 754	1 726 826	4 896 979	2 797 445	10 562 676	170 387	f 3 256 650
Madura	1 782	2 514	2 763	„	39 535	712 085	18 744	.....	9 870	172 790
Totalen regiegebied op Java en Madura	7 190	66 202	113 334	104 754	1 766 361	5 609 064	2 816 189	10 562 676	180 257	f 3 429 440
Lombok (res. Bali en Lombok)	1 652	3 647	63 509	111 624	33 689	3 557	.....	.....	15 969	54 840
Totalen-generaal	8 842	69 849	176 843	216 378	1 800 050	5 612 621	2 816 189	10 562 676	196 226	f 3 484 280

f) Op Lombok is aan de inheemsche bevolking (Sassaks en Baliërs) het opiumverbruik ontzegd. Aldaar bepaalt zich dan ook de verkoop enkel tot de plaatsen Ampenan en Laboean Hadji en tot zoodanige nabij de kust gelegen nederzettingen van vreemde oosterlingen als daartoe door den Gouverneur-Generaal zijn of worden aangewezen.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage HH.]

II. Overzicht van de baten en lasten der opiumregie over 1900.

Omschrijving.	Soerabaija.	Pasoeroean.	Probolinggo.	Bezoeki.	Madura.	Lombok.	Totalen.
BATEN.							
Bruto opbrengst van het debiet......	f 1 708 368	f 763 259	f 333 409	f 451 614	f 172 790	f 54 840	f 3 484 280
LASTEN.							
Zelfkosten van het verkochte opium *g*)	f 163 964	f 65 283	f 27 102	f 41 829	f 17 273	f 27 942	f 343 393
Inkoop van djitjing, na aftrek van de waarde, waarvoor deze overblijfselen van gerookt opium als ruwe grondstof bij de fabriek zijn ingenomen *h*)....	63 540	16 780	10 328	15 353	3 549	347	109 897
Uitgaven op het terrein voor de exploitatie (met inbegrip van de kosten voor de inwisseling van duiten) *i*)......	120 196	58 191	23 967	35 033	30 435	3 258	271 080
Idem voor verstrekking en betere betaling der politie en voor bestrijding van den opiumsluikhandel *j*).........	61 797	76 003	18 360	39 960	32 705	4 874	233 699
Idem voor gedrukten en voor transport van opium van de fabriek naar het regieterrein, en omgekeerd van ledige doozen, kisten en djitjing van het regieterrein naar de fabriek *k*)......	4 255	1 694	703	1 085	448	724	8 909
	413 752	217 951	80 460	133 260	84 410	37 145	966 978
Voordeelig verschil tusschen baten en lasten *l*)......	f 1 294 616	f 545 308	f 252 949	f 318 354	f 88 380	f 17 695	f 2 517 302

g) Daar de uitgaven, welke voor de fabriek zijn gedaan, bezwaarlijk zijn te specificeeren en ook niet op elk der gewesten in dezelfde mate drukken, heeft men zich er toe bepaald onder de voor elk gewest gedane uitgaven het bedrag op te brengen, waarop de verkochte hoeveelheid tjandoe den lande kwam te staan, zijnde voor 1900, evenals voor 1899, gemiddeld f 1,75 per thail (verpakt in tubes of als geleng's tikee).

h) Aangezien de waarde, waarvoor de djitjing bij de fabriek is ingenomen, niet voor elk gewest afzonderlijk is opgegeven, heeft men het bedrag daarvan (f 10 744) over de vijf regie-gewesten en over Lombok verdeeld naar verhouding van de hoeveelheden ingekochte djitjing. De hoeveelheden beliepen (afgerond in thails) in Soerabaija 9130, in Pasoeroean 2411, in Probolinggo 1484, in Bezoeki 2206, in Madura 510 en op Lombok 50, alzoo in 't geheel 15 791 thail, waarvoor aan de inleveraars betaald is respectievelijk f 63 907, f 22 820, f 14 837, f 15 205, f 3831 en f 40, dus in totaal f 120 640.

i) Deze post was, met inbegrip van het aandeel voor Lombok (ad f 3258), te splitsen als volgt: wegens traktementen, huishuurindemniteiten en reiskosten van de controleurs voor de regie f 23 750, wegens traktementen van de depôthouders, toelage voor het beheer van het depôt te Ampenan, benevens traktementen der assistent-collecteurs en der mantri's voor den verkoop f 137 718, wegens tegemoetkoming in buitengewoon hooge uitgaven voor levensonderhoud en toelagen aan mantri's-verkooper f 960, wegens kosten van helpers en wakers f 47 936, wegens huur van gebouwen, enz. f 39 418, wegens schrijfbehoeften, pakmaterieel en dergelijke voor de depôts en verkoopplaatsen en voor de kassen der assistent-collecteurs f 2318, wegens onderhoud van inventarisgoederen f 100, en wegens transportkosten van opium, djitjing, geld, enz. binnen het gewest f 18 880.

j) Deze post was, met inbegrip van het aandeel voor Lombok (ad f 4874), te splitsen als volgt: wegens traktementen voor de mantri's-politie en oppassers, met welk personeel de politie versterkt is geworden, en voor Lombok van een pembekel, een djoeroemoedi en matrozen f 175 639, wegens betere betaling van de reeds in dienst zijnde politie-oppassers f 18 950, wegens tegemoetkoming in buitengewoon hooge uitgaven voor levensonderhoud aan op afgelegen plaatsen gevestigde mantri's en oppassers der politie en dergelijken f 12 120, en voor de bestrijding van den sluikhandel in opium f 26 990.

k) Hoeveel van het bedrag van f 8909 ten laste kwam van elk der regiegewesten op Java en Madura en op Lombok is niet met juistheid op te geven. Men heeft dus dit bedrag verdeeld naar verhouding van het aantal thails bereid opium, dat in elk der regieterreinen is verkocht.

l) Opgemerkt dient te worden, dat onder de lasten, wat de kosten van het bij de opiumregie in dienst zijnde personeel betreft, niet in aanmerking zijn genomen verlofstraktementen, overtochtskosten, enz.

III. Statistiek betreffende de in 1899 en 1900 in de gewesten Soerabaija, Pasoeroean, Probolinggo en Bezoeki (ook in de verboden kringen van die gewesten) *m*), zoomede in de residentie Madura en op het eiland Lombok gedane opiumaanhalingen.

GEWESTEN.	Aantal in overtreding bevonden personen.	Aanhalingen van *ruw* opium.		Aanhalingen van *bereid* opium.				Totaal der aanhalingen (het bereid opium herleid tot het gewicht in ruwen staat in de verhouding van 1 tot 2).	
				Opium van de regie afkomstig.		Ander opium.			
		Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden (in thails).	Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden (in thails).	Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden (in thails).	Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden (in thails).
1899.									
Soerabaija. . .	57	1	0.06	46	7.4900	1	102.9366	48	220.9132
Pasoeroean . .	10	2	0.22	1	0.0350	7	1.7450	10	3.7800
Probolinggo . .	2	2	0.09	„	„	„	„	2	0.0900
Bezoeki . . .	23	„	„	„	„	17	115.6400	17	231.2800
Madura . . .	21	„	„	21	0.9066	6	16.9734	27	35.7600
Lombok . . .	56	„	„	53	31.5900	3	9.6495	56	82.4790
Totalen . .	169	5	0.37	121	40.0216	34	246.9445	160	574.3022
1900.									
Soerabaija. . .	70	„	„	69	56.6965	6	68.9500	75	251.2930
Pasoeroean . .	8	„	„	7	0.0675	2	0.0025	9	0.1400
Probolinggo . .	15	„	„	16	0.5200	„	„	16	1.0400
Bezoeki . . .	16	„	„	6	2.5785	13	41.0825	19	87.3250
Madura . . .	8	„	„	23	1.5865	„	„	23	3.1730
Lombok . . .	59	„	„	49	56.3180	10	16.2780	59	145.1920
Totalen . .	176	„	„	170	117.7670	31	126.3130	201	488.1630

m) Bedoelde kringen zijn: in Soerabaija het eiland Bawean, in Pasoeroean het district Tengger, in Probolinggo de districten Kandangan, Tengger (slechts gedeeltelijk; zie St. 1901 nº. 111) en Gading en in Bezoeki de districten Wonosari en Wringin. Tegen 5 in 1899 (1 op Bawean, 1 in Probolinggo en 3 in Bezoeki), alle kleine hoeveelheden betreffende, kwamen in 1900 in gemelde streken 11 aanhalingen voor (9 in Probolinggo, van zeer kleine hoeveelheden, en 2 in Soerabaija, waarbij ruim twee katti bereid opium werd aangehaald).

(5. 36.)

BIJLAGE JJ.

(Zie hoofdst. M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHT betreffende de opbrengst in 1900 van verschillende NIET-VERPACHTE MIDDELEN onder beheer van het DEPARTEMENT VAN FINANCIËN.

I. IN- EN UITVOERRECHTEN EN ACCIJNZEN.

a. Opgaven over 1900 van de ontvangsten per kantoor.

GEWESTEN.	KANTOREN van ONTVANGST. a)	In- en uitvoerrechten, enz.				Accijnzen.				
		Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Pakhuishuur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.
JAVA EN MADURA.										
Bantam	Bantam	f 30	"	"	f 30	"	"	f 32	"	f 32
Batavia	Batavia	180 594	f 271 329	"	451 923	f 88 665	"	"	"	88 665
	Tandjong Priok	1 840 609	21 344	f 19 545	1 881 498	"	f 2 170	767 688	f 455 682	1 225 540
Krawang	Pamanoekan	"	7 955	"	7 955	"	"	"	"	"
Preanger Regentsch.	*Bandong	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	371	"	"	"	371
Cheribon	Cheribon	426 209	398	158	426 765	5 701	102	76 579	38 241	120 623
	Indramaijoe	701	"	"	701	"	"	6 773	"	6 773
Tagal	Tagal	35 055	32	9	35 096	23 283	"	17 349	3 447	44 079
Pekalongan	Pekalongan	8 770	1 522	22	10 314	14 021	"	"	3 850	17 871
Samarang	Samarang	2 352 173	204 339	5 435	2 561 947	7 944	8 165	631 207	454 909	1 102 225
Japara	Joana	3	"	"	3	"	"	"	"	"
Rembang	*Tjepoe	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	"	"	830 340	"	830 340
	Toeban	"	"	"	"	"	26	"	"	26
Soerabaija	Soerabaija	2 716 361	160 508	18 198	2 895 067	33 759	2 892	1 070 272	724 047	1 830 970
	Grissee	67	2 917	"	2 984	"	164	"	"	164
	Bawean	1 064	11	"	1 075	"	"	148	"	148
Pasoeroean	Pasoeroean	18 251	66 912	"	85 163	"	"	124 600	"	124 600
Probolinggo	Probolinggo	5 859	54 699	15	60 573	"	"	"	70	70
	Kraksaän	"	"	"	"	1 570	"	"	"	1 570

a) De niet genoemde kantoren hadden geen ontvangst aan te wijzen. De met een * aangeduide plaatsen worden hier genoemd uitsluitend in verband met de heffing van den accijns op gedistilleerd, petroleum en lucifers.

GEWESTEN.	KANTOREN van ONTVANGST. a)	In- en uitvoerrechten, enz.				Accijnzen.				
		Invoer-rechten.	Uitvoer-rechten.	Pakhuis-huur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedis-tilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.
Bezoeki	Bezoeki	f 55	″	″	f 55	″	″	″	″	″
	Panaroekan	4 855	f 124 656	f 49	129 560	″	″	″	″	″
	Banjoewangi.	6 062	7 373	″	13 435	″	″	f 1	f 250	f 251
Banjoemas	Tjilatjap	46 627	9 470	441	56 538	″	″	117 520	3 465	120 985
Bagelen	*Keboemen	. . . .	. . . .	. . . .	. . . . .	f 523	″	″	″	523
Kediri.	*Kediri.	. . . .	. . . .	. . . .	. . . . .	″	″	″	179	179
Madura	Sumanap	63	6	″	69	″	″	″	23	23
	Boender	817	″	″	817	″	″	″	70	70
	Kangean	1 141	14	″	1 155	″	″	198	429	627
	Sapoedi.	137	″	″	137	″	″	9	1	10
	Sampang	1	″	″	1	″	″	″	″	″
						b) f 178				b) f 178
	Totalen voor Java en Madura	f 7 645 504	f 933 485	f 43 872	f 8 622 861	f 176 015	f 13 519	f 3 642 716	f 1 684 663	f 5 516 913
	Over 1899 waren de cijfers .	7 393 026	960 343	37 688	8 391 057	183 853	8 226	3 500 105	1 274 122	4 956 306

BUITENBEZITTINGEN.

GEWESTEN.	KANTOREN van ONTVANGST.	Invoer-rechten.	Uitvoer-rechten.	Pakhuis-huur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedis-tilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.
Sumatra's Westkust c)	Emmahaven	f 392 275	f 10 675	f 1 820	f 404 770	. . . .	. . . .	f 88 624	f 84 552	f 173 176
	Padang.	5 150	24 635	″	29 794	. . . .	. . . .	″	″	″
	Siboga	68 451	120	27	68 598	. . . .	. . . .	219	7 866	8 085
	Baros	9 909	17	1	9 927	. . . .	. . . .	81	416	497
	Singkel	6 727	25	″	6 752	. . . .	. . . .	495	321	816
	Goenoeng Sitoli (Nias)	4 577	24	″	4 601	. . . .	. . . .	394	532	926
	Priaman	1 021	1	″	1 022	. . . .	. . . .	27	1 040	1 067
	Aijer Bangies	527	1	″	528	. . . .	. . . .	2	258	260
	Natal	2 983	″	″	2 983	. . . .	. . . .	″	1 555	1 555
	Poeloe Tello.	1 715	8	″	1 723	. . . .	. . . .	281	866	1 147
Benkoelen	Benkoelen.	16 728	3 275	25	20 028	. . . .	. . . .	″	520	520
Lampongsche Distr. .	Telok Betong	7 468	849	131	8 448	. . . .	. . . .	″	″	″
	Menggala.	458	6	″	464	. . . .	. . . .	270	″	270
Palembang	Palembang	246 361	4 757	″	251 118	. . . .	. . . .	63 118	34 702	97 820
	Djambi.	47 036	27 464	″	74 500	. . . .	. . . .	″	″	″
Sumatra's Oostkust d).	Pelalawan.	10 247	3 637	″	13 884	. . . .	. . . .	1 958	256	2 214
	Siak Sri Indrapoera	25 411	8 200	″	33 611	. . . .	. . . .	2 457	1 126	3 583
	Bagan Api Api (Tanah Poetih).	41 418	4 208	″	45 626	. . . .	. . . .	4 052	3 325	7 377
	Laboean Bilik (Panei)	6 577	6 475	″	13 052	. . . .	. . . .	658	410	1 068
	Soengei Djawi Djawi (Bila) . .	12 821	3 516	″	16 337	. . . .	. . . .	1 259	797	2 056
	Tandjong Balei (Assahan). . .	81 875	14 967	53	96 895	. . . .	. . . .	11 893	7 363	19 256
	Tandjong Tiram (Batoe Bara) .	24 726	3 036	″	27 762	. . . .	. . . .	712	2 779	3 491

b) Bij verschillende landskassen ontvangen aan accijns uit de opbrengst van in het openbaar verkocht verbeurd verklaard inlandsch gedistilleerd.

c) Bij de 10 kantoren ter Sumatra's Westkust *gezamenlijk* werd ontvangen aan invoerrecht f 493 344, aan uitvoerrecht f 35 506 en aan pakhuishuur f 1848, of in het geheel f 530 698 Voorts aan accijnzen f 187 529, namelijk aan petroleum-accijns f 90 123 en aan lucifers-accijns f 97 406.

d) Bij de 18 kantoren ter Oostkust van Sumatra *gezamenlijk* werd ontvangen aan invoerrecht f 1 331 621, aan uitvoerrecht f 292 766 en aan pakhuishuur f 2443, of in het geheel f 1 626 830. Voorts aan accijnzen f 265 186, namelijk aan petroleum-accijns f 158 939 en aan lucifers-accijns f 106 247.

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST. *a*)	In- en uitvoerrechten, enz.				Accijnzen.				
		Invoer-rechten.	Uitvoer-rechten.	Pakhuis-huur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedis-tilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.
	Koealoe	f 9 066	f 2 531	″	f 11 597	....	....	f 1 356	f 798	f 2 154
	Tandjong	″	823	″	823	....	....	7	″	7
	Pagoerawan	7 210	3 240	″	10 450	....	....	151	1 005	1 156
	Bandar Chilapah (Padang)	43 177	9 459	″	52 636	....	....	20	5 627	5 647
	Tandjong Bringin (Bedagei)	20 674	504	″	21 178	....	....	3 758	2 637	6 395
	Perbaoengan (Serdang)	3 737	55	″	3 792	....	....	125	621	746
	Rantau Pandjang (id.)	1 774	175	″	1 949	....	....	45	225	270
	Belawan (Deli)	860 588	199 561	f 2 382	1 062 531	....	....	50 179	63 048	113 227
	Tandjong Poera (Langkat)	123 089	21 825	8	144 922	....	....	63 596	13 300	76 896
	Pangkallan Brandan (id.)	46 866	2 653	″	49 519	....	....	16 264	2 103	18 367
	Seroewaij (Tamiang)	12 365	7 901		20 266	....	....	449	827	1 276
Atjeh en onderh.	Oeleë Lheuë	128 709	10 497	279	139 485	....	....	19 435	2 636	22 071
Riouw en onderh. *e*)	Ringat (Indragiri)	28 092	10 274	″	38 366	....	....	2 497	977	3 474
	Kwala Gaoeng (Gaoeng)	3 637	10 687	″	14 324	....	....	411	81	492
	Kotta Bahroe (Reteh)	6 156	6 278	″	12 434	....	....	534	155	689
	Kwala Mandah (Mandah)	3 834	14 22	″	17 956	....	....	596	101	697
	Soengei Goentoeng (Kateman)	2 957	7 205	″	10 162	....	....	181	150	331
Banka	Muntok	68 222	33	25	68 280	....	....	1 241	8 391	9 632
Billiton	Tandjong Pandan	78 085	27 922	″	106 007	....	....	8 139	8 747	16 886
Westerafd. v. Borneo. *f*)	Pontianak	141 684	15	″	141 699	....	f 8 393	40 828	7 013	56 234
	Sambas	20 311	44	10	20 365	....	1 261	5 177	149	6 587
	Singkawang	10 887	11	″	10 898	....	903	3 521	340	4 764
	Ketapang (Matan)	1 054	″	″	1 054	....	93	990	6	1 089
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	Bandjermasin	140 484	6 357	322	147 163	....	10 763	21 104	15 908	47 775
	Sampit	″	″	″	″	....	288	″	″	288
Menado *g*)	Menado (Minahassa)	114 729	2 747	235	117 711	....	....	22 262	11 537	33 799
	Amoerang (id.)	2 251	205	28	2 484	....	....	845	″	845
	Ratah Totok (id.)	162	″	″	162	....	....	2	″	2
	Kwandang (Gorontalo)	3 994	12	″	4 006	....	....	569	1	570
	Taroena op Groot-Sangi (Sangi- en Talaut-eilanden)	1 790	″	″	1 790	....	....	1 079	312	1 391
	Oeloe op Siauw (id.)	1 206	3	″	1 209	....	....	525	210	735
	Liroeng op Salibaboe (id.)	86	″	″	86	....	....	18	″	18
	Bolang Mongondo (Noordkust van Celebes)	11	1	″	12	....	....	″	″	″
	Kottaboena in Bolang Mongondo (id.)	341	″	″	341	....	....	″	″	″
	Bolang Itam (id.)	11	″	″	11	....	....	″	″	″
	Bwool (id.)	5 143	5	″	5 148	....	....	484	83	567
	Gorontalo	40 904	363	41	41 308	....	....	6 672	76	6 748
	Mapane	539	″	″	539	....	....	72	12	84
	Soemalata	1 945	1	″	1 946	....	....	262	88	350
Ternate	Kientong (Banggaai)	1 274	54	″	1 328	....	....	123	48	171
Bali en Lombok	Ampenan (Lombok)	47 010	710	″	47 720	....	....	473	1 246	1 719
	Laboean Hadji (id.)	20 659	237	3	20 899	....	....	666	226	892
	Pidjoe (id.)	101	2	″	103	....	....	73	17	90
	Totalen voor de buitenbezittingen	f 3 019 284	f 462 408	f 5 390	f 3 487 082	....	f 21 701	f 451 229	f 297 385	f 770 315
	Over 1899 waren de cijfers.	2 670 671	440 669	6 040	3 117 380	....	31 271	451 759	218 299	701 329

e) Bij de 5 kantoren in de afdeeling Indragiri *gezamenlijk* werd ontvangen aan invoerrecht f 44 676, aan uitvoerrecht f 48 [illegible]66 of in het geheel f 93 242. Voorts aan accijnzen f 5683, namelijk aan petroleum-accijns f 4219 en aan lucifers-accijns f 1464.

f) Bij de 4 kantoren in de residentie Westerafdeeling van Borneo *gezamenlijk* werd ontvangen aan invoerrecht f 173 936, aan uitvoerrecht f 70 en aan pakhuishuur f 10 of in het geheel f 174 016. Voorts aan accijnzen f 68 674, namelijk op tabak f 10 650, op petroleum f 50 516 en op lucifers f 7508.

g) Bij de kantoren in de residentie Menado *gezamenlijk* werd ontvangen aan invoerrecht f 173 112, aan uitvoerrecht f 3337 en aan pakhuishuur f 304 of in het geheel f 176 753. Voorts aan accijnzen f 45 280 namelijk aan petroleum-accijns f 32 913 en aan lucifers-accijns f 12 367.

b. Opbrengst aan in- of uitvoerrecht voor zooveel betreft de voornaamste

OMSCHRIJVING DER GOEDEREN. *h)*	Gouvernements-tolgebied waar					
	I. Java en Madura.		II. Sumatra's Westkust, Benkoelen, Lampongsche Distr., Palembang (uitgezonderd Djambi), Banka, Billiton, Westerafd. Borneo en Zuider- en Oosterafd. Borneo. *i)*		III. Oostkust van Sumatra.	
	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.
INVOER						
Aardewerk (gebakken) en porcelein	f 97 259	f 98 758	f 26 158	f 27 186	f 9 330	f 9 035
Bier	51 675	47 771	9 293	12 122	33 879	35 610
Boter	140 745	144 262	8 453	8 783	9 833	9 176
Drogerijen en medicijnen	77 187	81 392	7 834	10 373	11 021	11 649
Eetwaren (voor zooveel in de handelsverslagen onder dit hoofd genoemd, doch „Visch" en „Boter" uitgezonderd)	568 073	580 276	143 044	149 320	193 742	194 777
Gambier	609 650	713 044	9 928	15 574	390	781
Garens	151 623	135 587	23 194	22 102	9 905	11 482
Gedistilleerd	872 139	846 336	97 410	100 539	109 409	41 447
Glas en glaswerk	61 372	74 527	13 111	13 938	8 087	8 455
IJzer- en staalwerk	122 160	114 130	28 305	28 180	16 471	17 202
Kleederen en modewaren	177 407	179 899	82 066	91 023	79 575	76 516
Kramerij	132 343	138 045	37 518	36 054	20 922	16 666
Lucifers	89 273	137 294	10 552	12 970	8 032	8 360
Manufacturen	2 056 228	2 082 884	344 754	334 131	122 121	121 623
Meel	116 190	156 894	24 331	29 334	26 130	29 188
Meubelen	44 481	57 590	6 077	6 235	13 642	12 484
Mineraalwater	31 725	30 173	1 614	1 795	9 200	7 335
Opium	189	99	30 062	40 669	7 150	235 132
Papier, schrijf- en teekenbehoeften	156 882	172 367	20 840	23 080	35 106	36 677
Petroleum	166 699	185 396	12 908	9 565	1 599	1 407
Suiker	961	295	1 697	1 812	50 891	55 306
Tabak en sigaren	189 703	158 102	47 299	47 761	50 797	51 032
Thee	305 687	369 148	20 600	20 233	35 665	42 264
Visch	642 762	591 754	41 362	39 108	25 158	23 853
Vuurwerk	41 120	52 050	10 324	9 674	7 677	7 393
Was	67 650	67 280	854	823	191	154
Wijn	121 819	115 240	10 398	11 771	36 456	39 359
Zout	236	287	60 227	51 960	89 778	119 239
Andere artikelen	306 104	322 172	63 329	66 734	99 797	114 596
Totalen	f 7 399 342	f 7 653 052	f 1 183 542	f 1 225 849	f 1 121 954	f 1 338 198
Bovendien ontvangen aan „nagevorderd invoerrecht", niet per artikel gespecificeerd	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Totalen	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Af: terugbetalingen	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Zuiver ontvangen	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
UITVOER						
Huiden	f 44 256	f 47 902	f 4 108	f 4 032	f 268	f 260
Indigo	67 475	58 724	"	"	"	"
Koffie	342 537	308 858	58 191	39 898	3 853	11 322
Tabak	297 243	301 956	7 500	5 997	188 492	216 052
Tin	201 905	204 365	19 121	27 927	"	20
Andere artikelen	9 348	11 975	1 413	922	66 335	71 110
Totalen	f 962 764	f 933 780	f 90 333	f 78 776	f 258 948	f 298 764
Af: terugbetalingen	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Zuiver ontvangen	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .

h) Alleen die categorieën van goederen zijn afzonderlijk genoemd, welke in beide jaren, of in één der beide jaren, elk *in totaal* meer dan f 50 000 aan in- of uitvoerrecht opbrachten.

i) Wat dit laatste gewest betreft maken de havens in inlandsche staten nog geen deel uit van het gouvernements-tolgebied.

umste *daaraan onderworpen artikelen over elk der jaren* 1899 *en* 1900.

waar	de *algemeene* tarieven werken. IV. Afdeeling Indragiri (res. Riouw).		V. Afdeeling Lombok (res. Bali en Lombok).		VI. Menado, zoomede het tot de res. Ternate behoorende landschap Banggaai.		VII. Afdeeling Groot-Atjeh, met uitzondering van het eiland Wé.		Gouv.-tolgebied waar een speciaal tarief werkt. Landschap Djambi (res. Palembang).		Totalen.	
a.	1899.	1900.	1899.	1900.	1899. *k*)	1900.	1899. (April/Dec.).	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.
E R	R E C H T E N.											
035	f 931	f 875	f 914	f 1 014	f 1 658	f 1 963	f 317	f 488	f 872	f 1 164	f 137 439	f 140 483
610	170	204	220	354	2 560	3 880	4 648	5 116	50	14	102 495	105 071
176	42	33	36	162	1 427	1 666	1 699	3 012	29	36	162 264	167 130
649	361	269	87	74	488	673	809	1 026	56	33	97 843	105 489
777	7 478	7 036	1 911	2 527	12 812	11 192	27 636	31 347	1 532	2 019	956 228	978 494
781	200	223	11 956	15 778	60	2 544	"	"	18	32	632 222	747 976
482	376	301	2 328	1 044	3 737	6 312	66	302	1 151	1 109	192 380	178 239
447	2 140	2 344	1 877	877	3 590	6 017	52	559	176	194	1 086 793	998 313
455	301	327	126	129	895	1 112	576	775	70	143	84 538	99 406
202	736	686	600	536	5 425	4 112	1 006	1 987	1 230	1 360	175 933	168 193
516	2 713	2 376	845	1 313	9 912	8 094	3 982	5 677	788	1 016	357 288	365 914
666	1 347	985	299	350	2 131	2 508	3 437	3 297	778	903	198 775	198 808
360	140	118	61	119	34	929	8	205	275	528	108 375	160 523
623	8 993	7 460	23 451	19 532	48 571	60 346	9 929	15 702	16 150	14 676	2 620 197	2 656 354
188	223	236	136	87	2 779	2 900	4 255	6 158	537	989	174 581	225 780
484	139	142	314	195	1 295	1 395	944	854	55	110	66 947	79 005
335	85	186	183	80	893	1 508	654	1 194	53	98	44 407	42 369
132	2 892	3 791	"	"	1 688	1 234	"	"	"	"	41 981	280 925
677	573	474	177	144	2 232	2 109	1 268	2 870	103	180	217 181	237 907
407	415	431	178	124	1 524	1 436	612	416	1 457	2 265	185 392	210 0[illegible]0
306	2 816	3 331	51	27	102	284	4 178	8 537	1 026	2 161	61 722	71 753
032	2 348	2 799	357	274	2 521	2 745	8 595	13 068	485	967	302 205	276 748
264	513	523	218	246	977	1 611	1 293	1 842	166	183	365 119	439 050
853	364	587	179	118	541	240	3 181	4 839	120	82	713 667	660 581
393	56	44	91	111	201	447	"	961	"	142	59 469	70 822
154	3	"	"	"	3	"	"	1	1	"	68 702	68 258
359	176	129	290	488	9 037	15 369	2 618	4 059	38	23	180 832	186 438
239	6 599	6 053	10 315	20 530	526	17 446	1 383	1 856	4 282	5 764	173 346	223 135
596	3 058	2 712	1 027	1 537	9 911	14 464	9 381	12 561	8 292	10 839	500 899	545 615
198	f 46 288	f 44 675	f 58 227	f 67 770	f 127 550	f 174 536	f 92 527	f 128 709	f 39 790	f 47 036	f 10 069 220	f 10 679 825
. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	3 508	"
. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	f 10 072 728	f 10 679 825
. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	9 031	15 037
. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	f 10 063 697	f 10 664 788
E R	R E C H T E N.											
260	f 74	f 68	f 800	f 934	f 205	f 269	f 179	f 385	f 593	f 666	f 50 483	f 54 516
	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	67 475	58 724
322	82	52	1	"	3 088	3 011	443	735	"	"	408 195	363 876
052	"	"	1	"	"	"	258	349	"	"	493 494	524 354
20	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	221 026	232 312
110	53 565	48 447	"	16	121	111	9 038	9 028	27 200	26 798	167 020	168 407
764	f 53 721	f 48 567	f 802	f 950	f 3 414	f 3 301	f 9 918	f 10 497	f 27 793	f 27 464	f 1 407 693	f 1 402 189
. :	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	6 681	6 296
. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	f 1 401 012	f 1 395 893

nog

k) Wat de afdeeling Gorontalo (uitgezonderd het district Kwandang) en Banggaai betreft alleen het 2de halfjaar.

II. PERSONEELE BELASTING (voor Europeanen en met dezen gelijkgestelden en voor vreemde oosterlingen).

GEWESTEN EN LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	1900. Aantal aangeslagenen.	1900. Aanslag naar de eerste twee grondslagen: naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Aanslag naar de eerste twee grondslagen: naar den IIden grondslag (voor Europeanen mobilair en rijtuigen; voor vreemde oosterlingen enkel mobilair).	Aanslag naar de eerste twee grondslagen: Te zamen.	Door de toepassing van art. 8, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemde bedrag verminderd tot	Aanslag naar den IIIden grondslag (paarden).	Aanslag naar den IVden grondslag (rijtuigen van vreemde oosterlingen).	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Te verhalen kosten van schatting.	1899. l) Totaal van den aanslag.	1899. Vermindering in den aanslag.	1899. Werkelijk te heffen bedrag
JAVA EN MADURA.														
		guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Bantam.														
Europeanen	130	1 601,45	1 042,95^5	2 644,40^5	2 464,71^5	543,50	. . .	3 008,21^5	385,44^5	2 622,77	"	3 726,61^5	594,66	3 131,95^5
Vreemde oosterlingen.	219	743,93^5	451,37^5	1 195,31	1 087,90	332,00	572 00	1 991,90	38,50	1 953,40	"	2 009,97	18,00	1 991,97
Totaal.	349	2 345,38^5	1 494,33	3 839,71^5	3 552,61^5	875,50	572,00	5 000,11^5	423,94^5	4 576,17	"	5 736,58^5	612,66	5 123,92^5
Batavia.														
Europeanen	2 578	95 895,61	57 011,96^5	152 907,57^5	149 468 78^5	10 799,15	. . .	160 267,93^5	15 000,77^5	145 267,16	1 208,00^5	159 491,32	14 631,54	144 859,78
Vreemde oosterlingen.	6 569	41 191,23^5	14 569,10	55 760,33^5	49 395.33^5	4 535,00	14 260,00	68 190,33^5	646,24	67 544,09^5	1 440,58^5	69 844,53	511,22^5	69 333,30^5
Totaal.	9 147	137 086,84^5	71 581,06^5	208 667,91	198 864,12	15 334,15	14 260,00	228 458,27	15 647,01^5	212 811,25^5	2 648,59	229 335,85	15 142,76^5	214 193,08^5
Krawang.														
Europeanen	58	718,90	327,56	1 046,46	999,50	544,00	. . .	1 543,50	83,94	1 459,56	"	1 863,87	402,00^5	1 461,86^5
Vreemde oosterlingen.	546	1 675,71	847,55^5	2 523,26^5	2 275,52^5	126,00	846,00	3 247,52^5	42,00	3 205,52^5	"	3 179,61^5	19,17^5	3 160,44
Totaal.	604	2 394,61	1 175,11^5	3 569,72^5	3 275,02^5	670,00	846,00	4 791,02^5	125,94	4 665,08^5	"	5 043,48^5	421,18	4 622,30^5
Preanger Regentschappen														
Europeanen	855	12 810,27	9 865,27	22 675,54	21 814,27^5	4 151,33	. . .	25 965,60^5	2 113,73	23 851.87^5	75,59^5	27 331,88	1 988,38^5	25 343 49^5
Vreemde oosterlingen	735	2 831,46^5	2 100,65	4 932,11^5	5 260,83^5	334,00	936,00	6 530.83^5	6,00	6 524,83^5	2,99	8 013,23	185,30	7 827,93
Totaal.	1 590	15 641,73^5	14 965,92	27 607,65^5	27 075,11	4 485,33	936,00	32 496,44	2 119,73	30 376,71	78,58^5	35 345,11	2 173,68^5	33 171,42^5
Cheribon.														
Europeanen	376	4 295,46	3 464,66^5	7 760,12^5	7 601,61	2 876.00	. . .	10 477,61	812,16	9 665,45	11,34	9 947,90^5	739,47^5	9 208,43
Vreemde oosterlingen.	2 033	7 465,25^5	3 453,47^5	10 918,73	10 008,98^5	1 376,50	4 287,00	15 672,48^5	86,44	15 586,04^5	91,88	14 966,16^5	107,44	14 858,72^5
Totaal.	2 409	11 760,71^5	6 918,14	18 678,85^5	17 610,59^5	4 252,50	4 287,00	26 150,09^5	898,60	25 251,49^5	103,22	24 914,07	846,91^5	24 067,15^5
Tagal.														
Europeanen	298	3 584,45	1 776,99^5	5 361,44^5	5 138,09^5	2 679,50	. . .	7 817,59^5	690,39^5	7 127,20	12,20	7 968,61^5	814,61^5	7 154,00
Vreemde oosterlingen.	713	3 376,98^5	1 602,31^5	4 979,30	4 604,38^5	865,50	3 002,00	8 471,88^5	173,10^5	8 298,78	"	8 292,04	71,64	8 220,40
Totaal.	1 011	6 961,43^5	3 379,31	10 340,74^5	9 742,48	3 545,00	3 002,00	16 289,48	863,50	15 425,98	12,20	16 260,65^5	886,25^5	15 374,40
Pekalongan.														
Europeanen	191	2 459,92^5	1 618,20^5	4 078,13	3 079,68	1 492,33	. . .	5 472,01	860,90^5	4 611,10^5	"	5 502,07	409,80	5 092,27
Vreemde oosterlingen.	537	2 257,94	2 251,29^5	4 509,23^5	4 173,71	783,50	2 275,00	7 232,21	163,97^5	7 068,23^5	54,58	7 416,76^5	122,85^5	7 293,91
Totaal.	728	4 717,83^5	3 869,50	8 587,36^5	8 153,39	2 275,83	2 275,00	12 704,22	1 024,88	11 679,34	54,58	12 918,83^5	532,65^5	12 386,18
Samarang.														
Europeanen	1 248	31 150,45	14 861,48	46 011,93	44 634,41	6 801,16	. . .	51 435,57	4 676,31	46 759,26	388,87	52 710,70^5	5 854,66	46 856,04^5
Vreemde oosterlingen.	1 713	16 563,96	7 877,20	24 441,16	22 222,06^5	2 720,17^5	8 717,00	33 659,24	226,16	33 433,08	103,06	34 934,26^5	837,81^5	34 096,45
Totaal.	2 931	47 714,41	22 738,68	70 453,09	66 856,47^5	9 521,33^5	8 717,00	85 094,81	4 902,47	80 192,34	492,53	87 644,97	6 692,47^5	80 952,49^5
Japara.														
Europeanen	218	2 696,81	1 596,31^5	4 293,12^5	3 861,57	1 723.83^5	. . .	5 585,40^5	494 94^5	5 090,46	"	5 948,98^5	500,72^5	5 448,26
Vreemde oosterlingen.	724	3 874,84	1 992,64	5 867,48	5 259,17	1 372.00	2 787,00	9 418,17	13,00	9 405,17	"	9 672,63	53,20	9 619,43
Totaal.	942	6 571,65	3 588,95^5	10 160,60^5	9 120,74	3 095,83^5	2 787,00	15 003,57^5	507,94^5	14 495,63	"	15 621,61^5	553,92^5	15 067,69
Rembang.														
Europeanen	251	3 247,45	2 090.43	5 337,88	5 186,89^5	1 183,66^5	. . .	6 370.56	891,72	5 478,84	5,84	6 149,80^5	808,70	5 341,10^5
Vreemde oosterlingen.	1 316	6 220,35	2 116.90	8 337,25	7 369,72^5	2 062,00	4 497,00	13 928,72^5	108,72	13 820,00^5	"	14 280,46	31.20	14 249,26
Totaal.	1 567	9 467,80	4 207,33	13 675,13	12 556,62	3 245,66^5	4 497,00	20 299,28^5	1 000,44	19 298,84^5	5,84	20 430,26^5	839,90	19 590,36^5
Soerabaija.														
Europeanen	1 863	52 988,21^5	27 543 83^5	80 532,05	76 956,01	8 031,58	. . .	84 987,59	7 522,79	77 464.80	605,89^5	87 094,94	7 233,30^5	79 861,54^5
Vreemde oosterlingen.	3 113	30 580,38^5	17 603,22	48 183,60^5	44 819,73	3 884,32^5	13 599,00	62 303,05^5	1 642,03	60 661,02^5	1 358.98	60 648,10^5	1 553,15	59 094,95^5
Totaal	4 976	83 568,60	45 147,05^5	128 715,65^5	121 775,74	11 915,90^5	13 599,00	147 290,64^5	9 164,82	138 125,82^5	1 964,87^5	147 743,04^5	8 786,54^5	138 956,50
Pasoeroean.														
Europeanen	918	12 453,93	6 712,00^5	19 165,93^5	18 543,66	3 944,00	. . .	22 487,66	2 233,52	20 254,14	16,11	22 239,88^5	2 141,44^5	20 098,44
Vreemde oosterlingen.	1 024	5 623,45	3 881.22^5	9 504,67^5	9 200,93	1 122,00	3 876,00	14 198,93	86,33^5	14 112,59^5	56,77	14 558,23	67.00^5	14 491,22^5
Totaal.	1 942	18 077,38	10 593,23	28 670,61	27 744,59	5 066,00	3 876,00	36 686,59	2 319,85^5	34 366,73^5	72,88	36 798,11^5	2 208,45	34 589,66^5
Probolinggo.														
Europeanen	538	6 139,97^5	4 257,86^5	10 397,84	10 058,23	3 237,16^5	. . .	13 295,39^5	1 568 33	11 727,06^5	4,67	13 443 25	1 131,24	12 312,01
Vreemde oosterlingen.	539	2 550,91	1 766,55^5	4 317,46^5	4 204,65	388,00	1 154,00	5 746,65	213,88^5	5 532,76^5	2,25	6 127,33^5	110,34	6 016,99^5
Totaal.	1 077	8 690,88^5	6 024,42	14 715,30^5	14 262,88	3 625,16^5	1 154,00	19 042,04^5	1 782,21^5	17 259 83	6,92	19 570,58^5	1 241,58	18 329,00^5
Bezoeki.														
Europeanen	695	6 958,26^5	4 885,55^5	11 843,82	11 485,53^5	6 201,83	. . .	17 687,36^5	1 439,71^5	16 247,65	"	16 971,21^5	1 039,94	15 931,27^5
Vreemde oosterlingen.	463	2 055,40^5	1 319.38	3 374,78^5	3 017,15^5	813,50	1 949,00	5 779.65^5	40,70	5 738,95^5	8,42	6 220,20^5	9,29	6 210,91^5
Totaal.	1 158	9 013,67	6 204,93^5	15 218,60^5	14 502,69	7 015,33	1 949,00	23 467,02	1 480,41^5	21 986,60^5	8,42	23 191,42	1 049,23	22 142,19

l) Voor sommige gewesten zijn de opgaven van het vorig verslag (bijlage HH) verbeterd in verband met sedert tot stand gekomen verminderingen en met nieuwe aanslagen, mede nog op het jaar 1899 betrekking hebbende.

GEWESTEN EN LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	1900.											1899. *l*)		
	Aantal aangeslagenen.	Aanslag naar de eerste twee grondslagen: naar den Isten grondslag (huurwaarde).	naar den IIden grondslag (voor Europeanen mobilair en rijtuigen; voor vreemde oosterlingen enkel mobilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 8, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemde bedrag verminderd tot	Aanslag naar den IIIden grondslag (paarden).	Aanslag naar den IVden grondslag (rijtuigen van vreemde oosterlingen).	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Te verhalen kosten van schatting.	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag.	Werkelijk te heffen bedrag.
		guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Banjoemas.														
Europeanen	252	3 152,84^5	1 847,61^5	5 000,46	4 893,09	1 399,83	. . .	6 292,92	455,73	5 837,19	"	6 017,06	435,46^5	5 581,59^5
Vreemde oosterlingen.	448	2 386,87^5	1 017,25	3 404,12^5	3 200,14	740,00	1 254,00	5 194,14	39,00	5 155,14	"	4 802,36	24,00	4 778,36
Totaal.	700	5 539,72	2 864,86^5	8 404,58^5	8 093,23	2 139,83	1 254,00	11 487,06	494,73	10 992,33	"	10 819,42	459,46^5	10 359,95^5
Bagelen.														
Europeanen	200	2 988,77^5	1 486,74^5	4 475,52	4 216,52^5	636,33	. . .	4 852,85^5	870,74^5	3 982,11	9,00	4 753,64	377,41^5	4 376,22^5
Vreemde oosterlingen.	360	1 882,87^5	988,54	2 871,41^5	2 381,48^5	246,00	468,00	3 095,48^5	20,28	3 075,20^5	9,00	3 281,97^5	68,40	3 213,57^5
Totaal.	560	4 871,65	2 475,28^5	7 346,93^5	6 598,01	882,33	468,00	7 948,34	891,02^5	7 057,31^5	18,00	8 035,61^5	445,81^5	7 589,80
Kadoe.														
Europeanen	197	5 038,42	2 263,20^5	7 301,62^5	7 208,88^5	557,16^5	. . .	7 766,05	1 218,31	6 547,74	7,55	7 399,93	960,92^5	6 439,00^5
Vreemde oosterlingen.	691	3 708,20	2 317,53	6 025,73	5 492,27	782,00	1 728,00	8 002,27	13,44	7 988,83	"	8 767,39	51,01	8 716,38
Totaal.	888	8 746,62	4 580,73^5	13 327,35^5	12 701,15^5	1 339,16^5	1 728,00	15 768,32	1 231,75	14 536,57	7,55	16 167,32	1 011,93^5	15 155,38^5
Djokjokarta.														
Europeanen	302	5 620,15	3 179,12^5	8 799,27^5	8 622,20	2 036,00	. . .	10 658,20	684,70^5	9 973,49^5	"	9 622,12	309,11	9 313,01
Vreemde oosterlingen.	424	3 581,85	1 607,57	5 189,42	4 656,08	316,00	711,00	5 683,08	3,90	5 679,18	"	4 995,87	50,74	4 945,13
Totaal.	726	9 202,00	4 786,69^5	13 988,69^5	13 278,28	2 352,00	711,00	16 341,28	688,60^5	15 652,67^5	"	14 617,99	359,85	14 258,14
Soerakarta.														
Europeanen	493	6 820,85	3 244,24	10 065,09	9 313,99	5 223,00	. . .	14 536,99	700,09	13 836,90	11,37	14 552,45^5	830,29	13 722,16^5
Vreemde oosterlingen.	644	4 212,35	2 337,70	6 550,05	6 258,04	742,00	1 636,00	8 636,04	36,79^5	8 599,24^5	1,33	7 716,02^5	15,69^5	7 700,33
Totaal.	1 137	11 033,20	5 581,94	16 615,14	15 572,03	5 965,00	1 636,00	23 173,03	736,88^5	22 436,14^5	12,70	22 268,48	845,98^5	21 422,49^5
Madioen.														
Europeanen	248	3 440,05	1 999,33	5 439,38	5 067,15	1 276,00	. . .	6 343,15	503,11^5	5 840,03^5	10,40	6 364,16	539,06^5	5 825,09^5
Vreemde oosterlingen.	333	1 710,75	790,75^5	2 501,50^5	2 257,67^5	548,00	1 674,00	4 479,67^5	20,45	4 459,22^5	"	4 613,34^5	130,04^5	4 483,30
Totaal.	581	5 150,80	2 790,08^5	7 940,88^5	7 324,82^5	1 824,00	1 674,00	10 822,82^5	523,56^5	10 299,26	10,40	10 977,50^5	669,11	10 308,39^5
Kediri.														
Europeanen	601	6 455,76^5	3 386,02	9 841,78^5	9 181,44	4 211,50	. . .	13 392,94	777,44^5	12 615,49^5	"	13 802,64^5	918,99^5	12 883,65
Vreemde oosterlingen.	1 078	5 797,09^5	2 766,45^5	8 563,55	7 721,66^5	1 342,00	2 434,00	11 497,66^5	273,27^5	11 224,39	"	12 113,16^5	63,31	12 049,85^5
Totaal.	1 679	12 252,86	6 152,47^5	18 405,33^5	16 903,10^5	5 553,50	2 434,00	24 890,60^5	1 050,72	23 839,88^5	"	25 915,81	982,30^5	24 933,50^5
Madura.														
Europeanen	147	2 033,80	1 202,32^5	3 236,12^5	3 166,54^5	838,33^5	. . .	4 004,88	607,26	3 397,62	272,00	3 896,44	436,01^5	3 460,42^5
Vreemde oosterlingen.	442	2 373,05	867,62	3 240,67	3 027,91	579,17	2 581,00	6 188,08	95,65	6 092,43	"	6 572,63	122,28	6 450,35
Totaal.	589	4 406,85	2 069,94^5	6 476,79^5	6 194,45^5	1 417,50^5	2 581,00	10 192,96	702,91	9 490,05	272,00	10 469,07	558,29^5	9 910,77^5
Alle gewesten van Java en Madura gezamenlijk.														
Europeanen	12 627	272 551,81^5	155 663,70^5	428 215,52	413 862,79^5	70 387,20^5	. . .	484 250,00	44 592,08	439 657,92	2 638,84^5	486 799,51	43 097,86^5	443 701,64^5
Vreemde oosterlingen.	24 664	152 664,87	74 526,30^5	227 191,17^5	207 895,36^5	26 009,67	75 243,00	309 148,03^5	3 989,88	305 158,15^5	5 129,84^5	313 026,30^5	4 223,11^5	308 803,19
Totalen voor Java en Madura. . . .	37 291	425 216,68^5	230 190,01	655 406,69^5	621 758,16	96 396,87^5	75 243,00	793 398,03^5	48 581,96	744 816,07^5	7 768,69	799 825,81^5	47 320,98	752 504,83^5

BUITENBEZITTINGEN. *m*)

GEWESTEN EN LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	Aantal aangeslagenen.	naar den Isten grondslag	naar den IIden grondslag	Te zamen	Verminderd tot	IIIden grondslag	IVden grondslag	Totaal van den aanslag	Vermindering	Werkelijk te heffen bedrag	Te verhalen kosten van schatting	1899 Totaal van den aanslag	1899 Vermindering	1899 Werkelijk te heffen bedrag
Sumatra's Westkust. Padangsche Benedenlanden.		guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Europeanen	266	6 449,21^5	3 791,25^5	10 240,47	9 853,84	1 170,50	. . .	11 024,34	1 275,75^5	9 748,58^5	68,30	11 395,25^5	1 349,47^5	10 045,78
Vreemde oosterlingen.	461	2 142,54^5	1 443,09	3 585,63^5	2 932,68^5	168,00	720,00	3 820,68^5	32,27^5	3 788,41	76,64	4 355,36	42,71^5	4 312,64^5
Totaal.	727	8 591,76	5 234,34^5	13 826,10^5	12 786,52^5	1 338,50	720,00	14 845,02^5	1 308,03	13 536,99^5	144,94	15 750,61^5	1 392,19	14 358,42^5
Pad. Bovenl.														
Europeanen	207	3 110,10	1 760,19	4 870,29	4 761,21^5	617,00	. . .	5 378,21^5	535,29^5	4 842,92	"	6 042,41	1 021,33	5 021,08
Vreemde oosterlingen.	130	433,67^5	162,41^5	596,09	534,31^5	42,00	72,00	648,31^5	0,52	647,79^5	"	699,87^5	14,55	685,32^5
Totaal.	337	3 543,77^5	1 922,60^5	5 466,38	5 295,53	659,00	72,00	6 026,53	535,81^5	5 490,71^5	"	6 742,28^5	1 035,88	5 706,40^5
Tapanoli.														
Europeanen	131	1 623,43^5	1 218,50	2 841,93^5	2 741,69^5	434,50	. . .	3 176,19^5	442,35^5	2 733,84	"	3 176,26	316,62^5	2 859,63^5
Vreemde oosterlingen.	161	819,95	273,12	1 093,07	942,11^5	24,00	"	966,11^5	"	966,11^5	"	1 020,48^5	"	1 020,48^5
Totaal.	292	2 443,38^5	1 491,62	3 935,00^5	3 683,81	458,50	"	4 142,31	442,35^5	3 699,95^5	"	4 196,74^5	316,62^5	3 880,12
Benkoelen.														
Europeanen	45	783,87^5	545,89	1 329,76^5	1 308,72^5	130,00	. . .	1 438,72^5	95,05	1 343,67^5	1,77	1 485,78^5	208,25	1 277,53^5
Vreemde oosterlingen.	135	666,85	567,10	1 233,95	1 231,56	116,00	240,00	1 587,56	"	1 587,56	"	1 576,27	"	1 576,27
Totaal.	180	1 450,72^5	1 112,99	2 563,71^5	2 540,28^5	246,00	240,00	3 026,28^5	95,05	2 931,23^5	1,77	3 062,05^5	208,25	2 853,80^5
Lampongsche Districten														
Europeanen	50	806,87^5	559,71^5	1 366,59	1 328,67^5	201,00	. . .	1 529,67^5	171,80	1 357,87^5	"	1 517,62	209,43^5	1 308,18^5
Vreemde oosterlingen.	140	601,00	211,25	812,25	588,78^5	66,00	48,00	702,78^5	"	702,78^5	"	743,39^5	5,60	737,79^5
Totaal.	190	1 407,87^5	770,96^5	2 178,84	1 917,46	267,00	48,00	2 232,46	171,80	2 060,66	"	2 261,01^5	215,03^5	2 045,98

m) In de gewesten Riouw en onderhoorigheden en de Westerafdeeling van Borneo zijn de vreemde oosterlingen niet aan de personeele belasting onderworpen. In Atjeh en onderhoorigheden werkt deze belasting in het geheel niet, terwijl zij in de afdeeling Lombok der residentie Bali en Lombok tot ult. 1900 alleen vreemde oosterlingen gold. Met ingang van 1 Januari 1901 zijn in genoemde afdeeling ook de Europeanen er aan onderworpen.

GEWESTEN EN LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	1900.											1899. *l*)		
	Aantal aangeslagenen.	Aanslag naar de eerste twee grondslagen: naar den Isten grondslag (huurwaarde).	naar den IIden grondslag (voor Europeanen mobilair en rijtuigen; voor vreemde oosterlingen enkel mobilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 8, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemde bedrag verminderd tot	Aanslag naar den IIIden grondslag (paarden).	Aanslag naar den IVden grondslag (rijtuigen van vreemde oosterlingen).	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Te verhalen kosten van schatting.	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag.	Werkelijk te heffen bedrag.
		guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Palembang.														
Europeanen	203	4 075,99^5	2 072,32	6 148,31^5	5 960,39^5	493,50	. . .	6 453,89^5	871,71	5 582,18^5	21,38^5	5 993,37^5	1 032,71^5	4 960,66
Vreemde oosterlingen.	816	4 850,62^5	1 878,16	6 728,78^5	6 382,76	88,00	64,00	6 534,76	67,34^5	6 467,41^5	31,24	4 437,83	»	4 437,83
Totaal.	1 019	8 926,62	3 950,48	12 877,10	12 343,15^5	581,50	64,00	12 988,65^5	939,05^5	12 049,60	52,62^5	10 431,20^5	1 032,71^5	9 398,49
Oostkust van Sumatra.														
Europeanen	1 385	22 859,08	18 824,77	41 683,85	41 179,26^5	7 760,00	. . .	48 939,26^5	3 858,43	45 080,83^5	50,16	44 993,83	3 086,94^5	41 906,88^5
Vreemde oosterlingen.	1 691	11 483,10	6 364,70^5	17 847,80^5	17 054,23^5	1 721,00	3 215,00	21 990,23^5	67,01	21 923,22^5	»	21 222,09^5	9,21^5	21 212,88
Totaal	3 076	34 342,18	25 189,47^5	59 531,65^5	58 233,50	9 481,00	3 215,00	70 929,50	3 925,44	67 004,06	50,16	66 215,92^5	3 096,16	63 119,76^5
Riouw en onderh.														
Europeanen	70	1 215,91^5	802,60^5	2 018,52	2 013,90	15,50	. . .	2 029,40	345,83^5	1 683,56^5	14,49	1 816,40^5	311,36	1 505,04^5
Vreemde oosterlingen.	. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . . .	. . . .	. . . .
Totaal.	70	1 215,91^5	802,60^5	2 018,52	2 013,90	15,50		2 029,40	345,83^5	1 683,56^5	14,49	1 816,40^5	311,36	1 505,04^5
Banka.														
Europeanen	75	1 262,50	859,62^5	2 122,12^5	2 073,40^5	130,00	. . .	2 203,40^5	263.14	1 940,26^5	»	2 109.91	218.15	1 891,76
Vreemde oosterlingen.	805	3 227.35	1 927,11	5 154,46	4 376,91^5	1 647,00	1 848,00	7 871,91^5	4,06	7 867,85^5	»	6 857.37^5	3,15	6 854,22^5
Totaal.	880	4 489.85	2 786,73^5	7 276,58^5	6 450,32	1 777,00	1 848,00	10 075,32	267,20	9 808,12	»	8 967,28^5	221,30	8 745,98^5
Billiton.														
Europeanen	25	416,05	245.12	661,17	639,61	72,00	. . .	711,61	50,86	660,75	»	780,54	93,43	687,11
Vreemde oosterlingen.	566	2 635,95	636,19	3 272,14	2 532,18	180,00	48,00	2 760.18	3,00	2 757,18	»	2 823.18	16,14	2 807,04
Totaal.	591	3 052,00	881,31	3 933,31	3 171,79	252,00	48,00	3 471,79	53,86	3 417,93	»	3 603,72	109,57	3 494,15
Westerafdeeling van Borneo.														
Europeanen	110	1 748,32^5	1 605,49	3 353,81^5	3 321,50^5	24,00	. . .	3 345,50^5	476,29	2 869 21^5	35,85	3 189,62^5	334,25	2 855.37^5
Vreemde oosterlingen.	. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . . .	. . . .	. . . .
Totaal.	110	1 748,32^5	1 605,49	3 353,81^5	3 321,50^5	24,00		3 345,50^5	476,29	2 869,21^5	35,85	3 189,62^5	334,25	2 855,37^5
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.														
Europeanen	186	3 319,05	1 965,90^5	5 284.95^5	5 122.28	672,33^5	. . .	5 794,61^5	897,66	4 896,95^5	11,50	5 293,19	497,28	4 795,91
Vreemde oosterlingen.	411	2 957.22^5	1 506,13^5	4 463,36	4 251,48^5	118,00	82,00	4 451 48^5	60,07^5	4 391,41	85,30	»	»	»
Totaal.	597	6 276,27^5	3 472,04	9 748,31^5	9 373,76^5	790,33^5	82,00	10.246,10	957,73^5	9 288,36^5	96,80	5 293,19	497,28	4 795,91
Celebes en onderhoorigheden.														
Europeanen	310	6 599,55	3 905,54	10 505,09	10 173,50	777.33	. . .	10 950,83	1 374,97	9 575,86	8,37	11 014,44	1 463,10	9 551,25
Vreemde oosterlingen.	768	7 015,26	3 910,17	10 925,43	10 537,83^5	399,00	1 578,00	12 514,83^5	589,33	11 925,50^5	»	12 146,24	579,07^5	11 567,16^5
Totaal.	1 078	13 614,81	7 815,71	21 430,52	20 711,33^5	1 176,33	1 578,00	23 465,66^5	1 964,30	21 501,36^5	8,37	23 160,68	2 042,26^5	21 118,41^5
Menado.														
Europeanen	282	3 624,73	3 150,14	6 774,87	6 654,42	1 225,50	. . .	7 879,92	752,49^5	7 127,42^5	7,10	7 732,82	774,19^5	6 958,62^5
Vreemde oosterlingen.	543	2 572,24	1 923,60	4 495.84	4 313,56^5	363.00	456,00	5 132,56^5	33,12	5 099,44^5	47,46	4 636.58	12,18	4 624,40
Totaal.	825	6 196,97	5 073,74	11 270,71	10 967,98^5	1 588,50	456,00	13 012,48^5	785,61^5	12 226,87	54,56	12 369,40	786,37^5	11 583,02^5
Amboina.														
Europeanen	200	3 487,45	2 227,83	5 715,28	5 440,73	122,00	. . .	5 562,73	370,25	5 192,48	3,29^5	5 466,09^5	309,79	5 156,30^5
Vreemde oosterlingen.	259	1 361,29^5	1 042,19	2 403,48^5	2 323.43^5	6,00	36,00	2 365,43^5	27,75	2 337.68^5	»	2 215,96	31,65	2 184,31
Totaal.	459	4 818 74^5	3 270,02	8 118,76^5	7 764,16^5	128,00	36,00	7 928,16^5	398,00	7 530,16^5	3,29^5	7 682,05^5	341.44	7 340,61^5
Ternate.														
Europeanen	74	802,12^5	788,77	1 590,89^5	1 478,27	66,00	. . .	1 544,27	92,80	1 451,47	»	1 475,27^5	97,25	1 378,02^5
Vreemde oosterlingen.	111	621,56	563,84	1 185,40	1 151,12	36 00	84.00	1 271,12	27,13	1 243,99	»	1 069,81^5	7.65	1 062,16^5
Totaal.	185	1 423,68^5	1 352,61	2 776,29^5	2 629,39	102,00	84,00	2 815,39	119,93	2 695.46	»	2 545 09	104,90	2 440,19
Timor en onderh.														
Europeanen	60	754,10	522.14	1 276,24	1 178.39	30,00	. . .	1 208,39	23,94	1 184,45	»	1 297,84^5	122,67	1 175,17^5
Vreemde oosterlingen.	279	1 495,74	1 030,79^5	2 526,53^5	2 417,10^5	78,00	»	2 495,10^5	8.60	2 486.50^5	»	2 529,79	37,02	2 492,77
Totaal.	339	2 249,84	1 552,93^5	3 802,77^5	3 595,49^5	108,00	»	3 703,49^5	32,54	3 670,95^5	»	3 827,63^5	159,69	3 667,94^5
Bali en Lombok.														
Europeanen	31	404,25	316,80	721,05	717,81	88,00	. . .	805,81	56,25	749,56	»	839,65	81.79	757,86
Vreemde oosterlingen.	262	1 860,37^5	1 717,11	3 577,48^5	3 526,19^5	290,00	576,00	4 392,19^5	32,44^5	4 359.75	»	4 655,77	42.72^5	4 613,04^5
Totaal.	293	2 264,62^5	2 033,91	4 298,53^5	4 244,00^5	378,00	576,00	5 198,00^5	88,69^5	5 109,31	»	5 495,42	124,51^5	5 370,90^5
Alle gewesten der buitenbezitt. gezamenlijk.														
Europeanen	3 710	63 342,62	45 162,60^5	108 505,22^5	105 947,63	14 029,16^5	. . .	119 976,79^5	11 954,88^5	108 021,91	222,22	115 620,33	11 528,13	104 092,20
Vreemde oosterlingen.	7 538	44 744,74	25 156,98	69 901,72	65 096,29	5 342,00	9 067.00	79 505,29	952,66	78 552,63	240,64	70 990,02	801,67	70 188,35
Totalen voor de buitenbezittingen.	10 248	108 087.36	70 319,58^5	178 406,94^5	171 043,92	19 371,16^5	9 067,00	199 482,08^5	12 907,54^5	186 574,54	462,86	186 610,35	12 329,80	174 280,55

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage JJ.]

III. PATENTRECHT (voor Europeanen en met dezen gelijkgestelden). *n*)

GEWESTEN.	1899. (Verbeterde opgaven.)				1900.			
	Aantal aangeslagenen.	Aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Aantal aangeslagenen.	Aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
JAVA EN MADURA.								
Bantam	74	f 2 348,75^{5}	f 886,85^{5}	f 1 461,90	70	f 1 220,70^{5}	f 210,43	f 1 010,27^{5}
Batavia	2 284	248 895,50^{5}	7 390,00^{5}	241 505,50	2 186	244 071,40	7 527,35^{5}	236 544,04^{5}
Krawang	62	3 289,16	489,63	2 799 53	72	2 744,37	103,00	2 641,37
Preanger Regentschappen	657	27 796,03	815,24^{5}	26 980,78^{5}	612	30 271,17	1 163,79	29 107,38
Cheribon	275	24 912,22^{5}	442,61^{5}	24 469,61	306	29 565,07	1 142,16^{5}	28 422,90^{5}
Tagal	280	14 566,78	1 155,48	13 411,30	321	15 746,09	1 165,81^{5}	14 580,27^{5}
Pekalongan	183	8 581,80	409,23^{5}	8 172,56^{5}	180	8 536,66^{5}	827,34^{5}	7 711,32
Samarang	1 492	88 574,33	4 166,15^{5}	84 408,17^{5}	1 497	87 601,52	3 360,00^{5}	84 241,51^{5}
Japara	314	14 113,93^{5}	670,93	13 443,00^{5}	287	15 288,85	1 040,65	14 248,20
Rembang	196	7 161,57^{5}	789,98^{5}	6 371,59	202	6 806,58	642,82	6 163,76
Soerabaija	2 045	167 174,34^{5}	9 103,13^{5}	158 071,21	2 149	185 640,04	7 528,49	178 111,55
Pasoeroean	873	38 341,08	3 238,54^{5}	35 102,53^{5}	824	36 964,30^{5}	2 279,40	34 684,90^{5}
Probolinggo	490	25 619,73^{5}	1 865,77^{5}	23 753,96	483	25 582,54^{5}	1 945,65	23 636,89^{5}
Bezoeki	614	34 814 51	2 972,62^{5}	31 841,88^{5}	558	33 462,46^{5}	1 797,20^{5}	31 665,26
Banjoemas	178	7 516,62	361,49	7 155,13	198	8 808,29	477,92^{5}	8 330,36^{5}
Bagelen	111	2 671,09	178,14^{5}	2 492,94^{5}	106	2 630,48	294,29	2 336,19
Kadoe	106	2 017,32	186,42	1 830,90	94	1 831,81	87,40	1 744,41
Djokjokarta	433	34 879 85	536,08	34 343,77	479	34 979,13	617,83	34 361,30
Soerakarta	809	39 012,85^{5}	1 521,16	37 491,69^{5}	843	40 963,03	1 562,73	39 400,30
Madioen	226	7 317,26	459,15^{5}	6 858,10^{5}	211	7 858,99	273,09	7 585,90
Kediri	655	33 490,53	2 067.68^{5}	31 422,84^{5}	613	32 433,04	1 111,99^{5}	31 321,04^{5}
Madura	138	3 563,56^{5}	452,68^{5}	3 110,88	161	5 390,98	402,11	4 988,87
Totalen voor Java en Madura	12 495	f 836 658,85^{5}	f 40 159,03^{5}	f 796 499,82	12 452	f 858 399,52^{5}	f 35 561,49	f 822 838,03^{5}
BUITENBEZITTINGEN.								
Sumatra's Westkust: Padangsche Benedenlanden	187	f 12 024,71^{5}	f 514,69	f 11 510,02^{5}	237	f 13 233,22	f 223,33^{5}	f 13 009,88^{5}
Sumatra's Westkust: „ Bovenlanden	138	4 329,60	398,76	3 930,84	168	4 787,35^{5}	960,75	3 826 60^{5}
Sumatra's Westkust: Tapanoli	58	620,10^{5}	46,01	574,09^{5}	61	713,52	41,10^{5}	672,41^{5}
Benkoelen	34	596,34	7,41	588,93	43	1 303,56	97,30	1 206,26
Lampongsche Districten	45	1 262,95^{5}	333,71	929,24^{5}	43	1 401,28^{5}	134,08	1 267,20^{5}
Palembang	250	14 060,50^{5}	1 649,15	12 411,35^{5}	349	19 554,96	2 376,29^{5}	17 178,66^{5}
Oostkust van Sumatra	1 526	191 559,20^{5}	12 219,77	179 339,43^{5}	1 567	190 550,04^{5}	14 483,47^{5}	176 066,57
Atjeh en onderhoorigheden	94	4 081,35	318,14	3 763.21	133	4 944,38	373,22	4 571,16
Riouw „ „	57	2 272,46^{5}	325,58	1 946,88^{5}	78	2 995,53	514,42	2 481,11
Banka	31	266,91	8,74^{5}	258,16^{5}	34	465,91	8,91^{5}	456,99^{5}
Billiton	44	3 421,14	181,34	3 239,80	40	3 467,00	175,17^{5}	3 291,82^{5}
Westerafdeeling van Borneo	94	3 039,08	48.24	2 990.84	135	5 959,31	554,24	5 405,07
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	281	13 733,51^{5}	1 759,44	11 974 07^{5}	359	17 376,01	2 426,91^{5}	14 949,09^{5}
Celebes en onderhoorigheden	263	8 616,83	390,43^{5}	8 226,39^{5}	277	9 910 98^{5}	507,52^{5}	9 403,46
Menado	341	18 048,37	3 121,31^{5}	14 927,05^{5}	347	17 284,34	1 825,07	15 459,27
Amboina	249	4 222,31	82,10	4 140,21	241	4 447,33	191,45^{5}	4 255,87^{5}
Ternate	78	1 823,47^{5}	218,55^{5}	1 604,92	76	1 704,80	113,83	1 590,97
Timor en onderhoorigheden	33	776,77	„	776,77	39	809,41^{5}	„	809,41^{5}
Bali en Lombok	40	1 026,60	20,41^{5}	1 006,18^{5}	41	881,28^{5}	46,66^{5}	834,62
Totalen voor de buitenbezittingen	3 840	f 285 782,24	f 21 643,80^{5}	f 264 138,43^{5}	4 268	f 307 790,24	f 24 953,77	f 273 836,47

n) In Indië patentplichtige maatschappijen of vennootschappen zijn aangeslagen daar waar deze gevestigd zijn, onverschillig of zij haar werkkring in een ander gewest hebben. Vandaar dat bijv. van vele elders gelegen ondernemingen de cijfers van aanslag begrepen zijn in de opgaven der gewesten Batavia, Samarang en Soerabaija

Kolonïaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage JJ.]

IV. VERPONDING.

a. Getal aangeslagenen en bedrag van den aanslag, afzonderlijk voor Europeanen, Chineezen, andere vreemde oosterlingen en inlanders, een en ander over 1900, voor zooveel Java en Madura betreft. *o*)

GEWESTEN.	Aantal aangeslagenen. *p*)					Aanslag wegens onroerende goederen, bezeten: *p*)			Totaal van den aanslag. *q*)	Het totaal van den aanslag beliep voor: *p*)			
	Europeanen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Totaal.	in eigendom.	met recht van opstal.	in erfpacht of vruchtgebruik.		Europeanen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Inlanders.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8	9.	10.	11.	12	13	14.
Bantam	60	248	15	22	345	f 10 803,30	f 252,45	f 1 064,25	f 12 120,00	f 7 971,73^5	f 2 577,52^5	f 333,15	f 363,84
Batavia	1 200	4 963	1 669	1 986	10 818	571 592,06^5	6 875,73	4 936,29	583 404,08^5	309 437,47	214 883,38^5	45 213,93	13 869,30
Krawang	43	427	8	12	490	32 303,70	251,73	336,00	32 891,43	21 099,84	11 107,23	24,45	50,66
Preanger Regentsch.	†	†	†	†	†	30 771,75	1 221,60	44 049,30^5	76 042,65^5	†	†	†	†
Cheribon.	181	2 107	263	155	2 706	70 985,95^5	246,84	723,00	71 955,79^5	35 885,90^5	28 666,43	3 944,58	1 504,75
Tagal.	166	1 150	57	56	1 429	37 388,52	748,20	56,47^5	38 193,19^5	18 107,43	17 317,53^5	1 097,45^5	725,54
Pekalongan	†	†	†	†	†	21 571,75^5	339,33	5 840,06	27 751,14^5	†	†	†	†
Samarang	†	†	†	†	†	177 598,40^5	6 427,32	10 692,84	194 718,56^5	†	†	†	†
Japara	175	1 365	46	263	1 849	25 101,15	1 225,05	1 054,72^5	27 380,92^5	12 953,58	11 681,65	246,03	1 988,69
Rembang	129	1 938	30	109	2 206	28 314,07^5	1 065,66	»	29 379,73^5	4 262,40	22 952,17^5	407,64	1 351,98
Soerabaija	1 290	1 974	1 179	923	5 366	333 566,77^5	9 275,25	18 747,39	361 589,41^5	148 233,78	130 801,52	54 551,98^5	19 773,13
Pasoeroean.	†	†	†	†	†	58 413,60	9 996,06	175 734,90	244 144,56	†	†	†	†
Probolinggo	†	†	†	†	†	34 288,86	2 261,85	25 930,50	62 481,21	†	†	†	†
Bezoeki	†	†	†	†	†	25 992,61	13 484.52	19 172,70	58 649,83	†	†	†	†
Banjoemas	186	701	4	15	906	15 995,46	693,30	681,00	17 369,76	8 836,71	7 228,44	144,00	232,32
Bagelen	209	463	»	50	722	12 349,51^5	125,82	1 937,70	14 413,03^5	7 305,32	6 320,59^5	»	597,27
Kadoe	143	1 099	1	86	1 329	19 337,40	2 775,93	2 430,00	24 543,33	5 541,02	15 328.54	1,89	988,26
Djokjokarta	174	178	»	50	402	15 541,53	»	»	15 541,53	8 586,69	5 303,64	»	1 651,20
Soerakarta	175	262	7	6	450	14 915,85	3 352,59	»	18 268,44	7 865,61	9 381,18	236,40	690,75
Madioen.	†	†	†	†	†	15 193 50	680,58	9 053,21	24 927,20	†	†	†	†
Kediri	365	1 142	»	59	1 566	37 095,84	4 194,84	107 570,10	148 860,78	17 376,60	21 308,28	»	1 294,65
Madura	†	†	†	†	†	11 567,52	406,80	»	11 974,32	†	†	†	†
Totalen voor Java en Madura	†	†	†	†	†	f 1 600 689,13^5	f 65 901,45	f 430 010.44^5	f 2 096 601,03	†	†	†	†

o) Het jaar 1900 is, wat Java en Madura betreft, het eerste jaar van het derde vijfjarige belastingtijdvak. Gedetailleerde opgaven betreffende den aanslag over het tweede vijfjarige tijdvak (1895-1899) komen voor in bijlage SS van het verslag van 1896. Voor de buitenbezittingen verstrijkt het tweede vijfjarige tijdvak eerst met ult. 1901 (zie bijlage LL van het verslag van 1898).

p) Daar bij het afsluiten van dit overzicht verscheidene aanslagen, voornamelijk wat erfpacht betreft, nog niet waren vastgesteld, kan vòor sommige gewesten aantal aangeslagenen, zoomede de specificatie van de aangeslagenen in de ommen 11 t/m 14, niet worden opgegeven en zijn ook de cijfers voor andere gewesten niet geheel juist. Waar de opgaven ontbreken, is een † ingevuld. Voor zoover in sommige gewesten nog niet alle aanslagen bekend zijn, heeft men in de kolommen 7 t/m 10 gebruik gemaakt van de cijfers over het vorige vijfjarige tijdvak (zie blz. 103 van het verslag hiervóór).

q) Deze cijfers vertegenwoordigen de aanslagen, zooals zij in den aanvang van het belastingtijdvak (1900—1904) zijn vastgesteld. Verminderingen en opheffingen, in den loop van het jaar 1900 ontstaan, zijn dus buiten rekening gelaten. Verbeterde opgaven over 1900 komen voor in de specificatie sub *b*.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage JJ.]

b. Specificatie van den aanslag naar gelang van het zakelijk recht op de verpondingsplichtige perceelen uitgeoefend.

GEWESTEN.	1899. (Verbeterde opgaven.) Aanslag wegens onroerende goederen, bezeten met recht van:						1900. Aanslag wegens onroerende goederen, bezeten met recht van:					
	eigendom.	agrarisch eigendom.	opstal.	erfpacht.	vruchtgebruik, gebruik of bewoning.	Totaal.	eigendom.	agrarisch eigendom.	opstal.	erfpacht.	vruchtgebruik, gebruik of bewoning.	Totaal.
Java en Madura.												
Bantam	f 9 990,65	″	f 181,17	f 1 047,75	″	f 11 219,57	f 10 803,30	″	f 252,45	f 1 064,25	″	f 12 120,00
Batavia	565 437,61^5	″	4 461,19^5	1 927,50	f 2 107,75^5	573 934,06^5	571 260,34^5	″	6 865,38	2 092,50	f 2 843,79	583 062,01^5
Krawang	31 544,89^5	″	218,63^5	489,00	″	32 252,53	32 300,55	″	250,60^5	336,00	″	32 887,15^5
Preanger Regentsch.	23 544,36	f 12,39	1 240,91^5	44 263,86	″	69 061,52^5	30 731,06	f 18,69	1 221,60	44 049,30^5	″	76 020,65^5
Cheribon	68 608,46	17,25	271,98	1 002,75	″	69 300,44	70 910,35^5	17,25	246,84	723,00	″	71 897,44^5
Tagal	35 553,63^5	″	781,85^5	56,47^5	″	36 391,96^5	37 164,51	″	748,20	56,47^5	″	37 969,18^5
Pekalongan	22 964,69^5	″	322,39^5	5 384,06	7,50	28 678,65	21 571,75^5	″	339,33	5 831,06	9,00	27 751,14^5
Samarang	186 336,74	″	5 854,75^5	12 880,05	146,25	205 217,79^5	177 586,91^5	″	6 427,32	10 469,62	210,00	194 693,85^5
Japara	25 422,86^5	″	1 260,01^5	846,75	″	27 529,63	25 101,15	″	1 225,05	1 054,72^5	″	27 380,92^5
Rembang	26 985,30	″	1 047,26	″	″	28 032,56	28 266,07^5	″	1 065,66	″	″	29 331,73^5
Soerabaija	294 918,78^5	117,00	8 583,55^5	18 279,75	436,37	322 365,46	332 994,01^5	120,96	9 184,56	18 279,75	467,64	361 046,92^5
Pasoeroean	55 136,67	7,20	8 633,67^5	174 626,49^5	″	238 404,04	58 363,44^5	7,20	9 959,23	175 734,90	″	244 064,77^5
Probolinggo	31 696,71^5	186,45	2 009,18	23 364,00	″	57 256,34^5	33 336,42	155,19	2 261,85	25 930,50	″	61 683,96
Bezoeki	22 762,92	351,16^5	12 106,19	21 204,90	″	53 425,17^5	25 497,34	424,41	13 484,52	19 172,70	″	58 578,97
Banjoemas	14 354,50^5	″	698,59^5	255,00	12,75	15 320,85	15 870,69	″	684,75	631,00	13,50	17 199,94
Bagelen	11 681,84	″	163,24^5	2 356,50	6,75	14 208,33^5	12 349,51^5	″	125,82	1 930,50	7,20	14 413,03^5
Kadoe	18 076,15	″	2 690,47^5	2 307,07^5	″	23 073,70	19 337,40	″	2 758,45	2 430,00	″	24 525,85
Djokjokarta *r*)	. . . . .	. . .	. . . .	. . . .	. . .	. . . .	15 433,53	″	″	″	″	15 433,53
Soerakarta *r*)	. . . . .	. . .	. . . .	. . . .	. . .	. . . .	14 687,12^5	″	3 352,59	″	″	18 039,71^5
Madioen	16 092,56^5	63,07^5	739,32^5	9 052,72^5	″	25 947,69	15 117,21	76,29	680,58	9 053,21	″	24 927,29
Kediri	34 584,85^5	″	3 971,39^5	103 548,19	″	142 104,44	37 092,60	3,24	4 194,84	107 570,10	″	148 860,78
Madura	10 823,93	″	366,81	″	″	11 190,74	11 563,57^5	″	406,80	″	″	11 970,37^5
Totalen voor Java en Madura	f 1 505 948,15	f 754,53^5	f 55 602,61^5	f 422 892,83	f 2 717,37^5	f 1 987 915,50^5	f 1 597 338,88	f 823,23	f 65 736,42^5	f 426 409,59^5	f 3 551,13	f 2 093 859,26
Buitenbezittingen.												
Sumatra's Westkust: Padangsche Benedenlanden, Padangsche Bovenlanden, Tapanoli	f 39 779,93	. . .	f 126,50	f 9 131,96^5	″	f 49 038,39^5	f 39 662,81	. . .	f 126,50	f 10 514,96^5	″	f 50 304,27^5
Lampongsche Distr.	1 379,11^5	. . .	″	″	″	1 379,11^5	1 391,49	. . .	″	″	″	1 391,49
Oostkust van Sumatra (alleen het eiland Bengkalis)	816,82	. . .	″	31,50	″	848,32	816,82	. . .	″	31,50	″	848,32
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	5 754,48^5	. . .	85,29	″	f 4,50	5 844,27^5	5 821,09^5	. . .	85,29	″	f 6,00	5 912,38^5
Celebes en onderhoorigheden	41 674,52^5	. . .	30,00	128,22^5	″	41 832,75	41 677,53^5	. . .	30,00	127,50	″	41 835 03^5
Menado	14 674,40^5	. . .	11,22^5	1 635,45	18,00	16 339,08	14 708,00	. . .	11,25	1 635,45	18,00	16 372,70
Amboina (uitgezonderd de specerijperken op de Banda-eilanden) *s*)	16 367,62	. . .	″	1 222,50	9,00	17 599,12	16 371,50	. . .	″	1 222,50	9,00	17 603,00
Ternate (voor zooveel het gouvernementsgrondgebied betreft)	3 984,43^5	. . .	″	″	″	3 984,43^5	3 984,43^5	. . .	″	″	″	3 984,43^5
Timor en onderhoorigheden	3 273,27	. . .	0,75	″	″	3 274,02	3 270,81	. . .	0,75	″	″	3 271,56
Totalen voor de buitenbezittingen	f 127 704,60^5	. . .	f 253,76^5	f 12 149,64	f 31,50	f 140 139,51	f 127 704,49^5	. . .	f 253,79	f 13 531,91^5	f 33,00	f 141 523,20

r) In de residentiën Djokjokarta en Soerakarta is de verponding eerst in 1900 ingevoerd.

s) De specerijperken op de Banda-eilanden vallen niet onder de verponding, maar zijn aan eene speciale belasting onderworpen (St. 1872 n°. 98 en 1873 n°. 188; zie ook art. 28 van de verpondingsordonnantie in St. 1886 n°. 78). Voor 1899 bedroeg de aanslag van de bedoelde specerijperken f 52 722,73^5, en voor 1900 f 51 360,14^5.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage JJ.]

V. BEDRIJFSBELASTING.

a. Getal aangeslagenen, bedrag van den aanslag en achterstand.

GEWESTEN.	Getal aangeslagenen over 1900.				Bedrag van den aanslag over 1900. N.B. De tusschen ( ) vermelde cijfers wijzen aan op hoeveel de aanslag gemiddeld per hoofd kwam te staan.				In 1899 bedroeg de aanslag (volgens verbeterde opgaven).	Bedrag van den achterstand op 31 December 1900.			
	Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Te zamen.		Inlanders	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Te zamen.
JAVA EN MADURA.													
Bantam	21 079	759	17	21 855	f 53 256,12^5 (f 2,52^5)	f 6 482,60 (f 8,54)	f 164,00 (f 9,64^5)	f 59 902,72^5 (f 2,74)	f 58 074,91	f 233,79	f 360,53	f 19,92	f 614,24
Batavia *t*)	41 046	16 174	810	58 030	70 554,95 (1,72)	162 804,85 (10,06^5)	7 897,00 (9,75)	241 256,80 (4,15^5)	211 923,70	15 591,55^5	30 169,27	1 892,35	47 653,17^5
Krawang	13 109	1 472	25	14 606	14 212,20 (1,08^5)	13 825,20 (9,39)	139,00 (5,56)	28 176,40 (1,92^5)	26 399,36	"	154,45	"	154,45
Preanger Regentsch.	68 183	2 648	33	70 864	78 025,60 (1,44^5)	25 518,25 (9,63^5)	238,25 (7,22)	103 782,10 (1,46^5)	95 577,73^5	89,67^5	2 430,70	70,00	2 590,37^5
Cheribon	70 292	4 768	596	75 656	103 947,40 (1,48)	44 672,80 (9,37)	4 462,25 (7,48^5)	153 082,45 (2,02^5)	150 893,45	"	1 376,67	565,55	1 942,22
Tagal	59 103	1 556	296	60 955	70 987,44^5 (1,20)	15 732,93^5 (1,01)	2 444,50 (8,26)	89 164,88 (1,46^5)	90 728,69^5	"	531,83^5	509,25	1 041,08^5
Pekalongan	27 938	1 126	233	29 297	38 624,90^5 (1,38)	12 462,72 (11,07)	1 766,00 (7,58)	52 853 62^5 (1,80^5)	51 773,03^5	"	567,64	789,50	1 357,14
Samarang	81 581	5 662	373	87 616	109 472,40 (1,34)	71 754,50 (12,67^5)	2 673,00 (7,16^5)	183 899,90 (2,10)	176 986,66^5	33,85	2 533,46	36,75	2 604,06
Japara	41 167	1 996	158	43 321	45 973,65 (1,11)	18 492,50 (9,26)	572,50 (3,62^5)	65 038,65 (1,50)	66 825,80	"	305,60	"	305,60
Rembang	61 298	2 602	105	64 005	85 543,41^5 (1,39^5)	26 334,19 (10,12)	716,00 (6,82)	112 593,60^5 (1,76)	114 205,19^5	64,55	842,34^5	30,00	936,89^5
Soerabaija	186 741	8 943	1 195	196 879	332 376,99 (1,78)	137 642,87 (15,39)	11 305,70 (9,46)	481 325,56 (2,44^5)	475 353,64	647,52	7 043,48	87,00	7 778,00
Pasoeroean	74 276	2 065	359	76 700	148 769,39^5 (2 00^5)	22 158,12 (10,73)	2 845,50 (7,92^5)	173 773 11^5 (2,26^5)	173 893,07^5	103,48	2 808,59	182,80	3 094,87
Probolinggo	33 704	1 240	119	35 063	85 737,85 (2,54)	13 618,30 (10,98)	959,50 (8,06^5)	100 315,65 (2,86)	103 091,26	27,50	381,40	54,00	462,90
Bezoeki	23 602	1 668	411	25 711	58 559,80 (2,82)	16 736,00 (10,03^5)	3 361,00 (8,17^5)	78 656,80 (3,05^5)	75 655,60	144,85	2 064,23^5	341,00	2 550,08^5
Banjoemas	32 502	1 409	3	33 914	32 312,33^5 (0,99^5)	13 489,55 (9,57^5)	107,00 (36,66^5)	45 908,88^5 (1,32^5)	43 485,96^5	139,16^5	460,10	"	599,26^5
Bagelen	70 951	1 147	6	72 104	57 981,13 (0,81^5)	9 284,60 (8,09^5)	47,25 (7,87^5)	67 312,98 (0,93^5)	64 438,68	289,11	759,13	"	1 048,24
Kadoe	23 866	1 813	23	25 702	19 896,25 (0,83^5)	19 383,45 (10,69)	82,00 (3,56^5)	39 361,70 (1,53)	30 [illegible] 52^5	911,05	1 356,07	22,00	2 289,12
Djokjokarta *u*)	. . .	1 487	50	1 537	. . . . .	14 316,00 (9,62^5)	294,00 (5,88)	14 610,00 (9,50^5)	13 337,82^5	. . . .	"	"	"
Soerakarta *u*)	. . .	2 903	146	3 049	. . . . .	28 295,56^5 (9,74^5)	786,00 (5,31^5)	29 081,56^5 (9,54)	28 367,60	. . . .	3 988,62^5	171,40	4 160,02^5
Madioen	28 338	992	18	29 348	32 646,08 (1,15)	12 443,74 (12,54^5)	100,50 (5,58^5)	45 190,32 (1,54)	42 746,21	28,10	805,30	23,00	856,40
Kediri	40 644	2 832	4	43 480	78 890,20 (1,94)	29 735,80 (10,50)	43,60 (10,90)	108 669,60 (2,50)	98 948,80	129,50	531 04	"	660,54
Madura	56 962	779	215	57 956	170 040,77 (2,98^5)	15 057,05 (19,33)	2 116,75 (9,85)	187 214,57 (10,42^5)	187 822,47^5	"	"	"	"
Totalen voor Java en Madura	1 056 382	66 041	5 225	1 127 648	f 1 687 808,89 (1,60)	f 730 241,59 (11,05^5)	f 43 121,40 (8,25)	f 2 461 171,88 (2,18)	. . . .	f 18 433,69^5	f 59 470,47	f 4 794,52	f 82 698,68^5
Over 1899 waren de cijfers (wat die van den aanslag betreft, volgens verbeterde opgaven)	995 438	66 198	5 331	1 066 967	1 627 056,51^5 (1,63^5)	718 519,98^5 (10,85^5)	44 494,70 (8,34^5)	2 390 071,20 (2,24)	2 390 071,20	9 004,06	59 179,77^5	4 455,66^5	72 639,50

t) Bij St. 1900 n°. 57 zijn met ingang van 1 Januari 1900 alle inlanders in it gewest aan de bedrijfsbelasting onderworpen.

u) In Djokjokarta en Soerakarta is de belasting alleen toepasselijk op de vreemde oosterlingen.

GEWESTEN.	Getal aangeslagenen over 1900.				Bedrag van den aanslag over 1900. N.B. De tusschen ( ) vermelde cijfers wijzen aan op hoeveel de aanslag gemiddeld per hoofd kwam te staan.				In 1899 bedroeg de aanslag (volgens verbeterde opgaven).	Bedrag van den achterstand op 31 December 1900.			
	Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterl.	Te zamen.	Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterl.	Te zamen.		Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterl.	Te zamen.
BUITENBEZITTINGEN. *v)*													
Sumatra's Westkust	. . .	3 835	557	4 392	. . . . .	f 18828,17 (4,91)	f 2 397,05 (4,30^{5})	f 21 225,22 (4,83^{5})	f 19 945,89	. . . .	f 8 343,62	f 1 063,40	f 9 407,02
Benkoelen	. . .	241	11	252	. . . . .	2 273,00 (9,43)	88,00 (8)	2 361,00 (9,37)	2 361,00	. . . .	38,00	1,00	39,00
Lampongsche Districten	. . .	379	20	399	. . . . .	2 540.50 (6,70^{5})	140,00 (7)	2 680,50 (6,72)	2 381,50	. . . .	246,90	25,00	271,90
Palembang	15 133	6 222	657	22 012	f 46 064,17 (3,04)	28 520 95 (4,58^{5})	5 581,25 (8,49^{5})	80 166,37 (3,64)	69 885,97	f 4 154,59	929,25	370,25	5 454,09
Oostkust van Sumatra	35 324	83 452	5 018	123 794	101 888,58 (2,88)	356 331,28^{5} (4,27)	14 039,47 (2,79^{5})	472 259,33^{5} (3,81^{5})	459 285,51^{5}	18 999,64	100 683,30^{5}	2 409,80^{5}	*w)* 122 092,74^{5}
Atjeh en onderhoorigheden	. . .	919	270	1 189	. . . . .	5 329,50 (5,80)	1 359,00 (5,03^{5})	6 688,50 (5,62^{5})	8 182,50	. . . .	55,00	130,00	185,00
Riouw en onderhoorigheden	. . .	6 605	44	6 649	. . . . .	57 340.92 (8,63)	431,50 (9,80^{5})	57 772,42 (8.69)	55 431,03	. . . .	5 402,99	38,50	5 441,49
Banka	. . .	6 653	96	6 749	. . . . .	24 899,65 (3,74^{5})	470,25 (4,90)	25 369,90 (3,76)	23 108,86	. . . .	3 317,35	154,50	3 471,85
Billiton	. . .	1 805	»	1 805	. . . . .	7 244.10 (4.01^{5})	»	7 244,10 (4,01^{5})	7 051,10	. . . .	4 165,80	»	4 165,80
Westerafdeeling van Borneo	. . .	15 171	159	15 330	. . . . .	64 321,75 (4,24)	744,50 (4,68)	65 066,25 (4,24^{5})	61 029,50	. . . .	15 363,00	256,50	15 619,50
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	. . .	3 162	811	3 973	. . . . .	19 527 25 (6,17^{5})	5 226,25 (6,44^{5})	24 753,50 (6,23)	24 763,00	. . . .	3 154,75	570,25	3 725,00
Celebes en onderhoorigheden	. . .	2 750	329	3 079	. . . . .	21 681,50 (7,88^{5})	2 091.50 (6,35^{5})	23 773,00 (7,72)	24 146,00	. . . .	11 797,10	246,00	12 043,10
Menado	1 007	1 616	193	2 816	1 923,10 (1,91)	11 784,11^{5} (7,29)	1 828.00 (9,47)	15 535,21^{5} (5,51^{5})	12 855,00	1 477,75	6 324,54	544,25	8 346,54
Amboina	. . .	628	285	913	. . . . .	5 346,00 (8,51)	2 043,00 (7,17)	7 389,00 (8,09)	7 101,00	. . . .	788,50	230,00	1 018,50
Ternate	. . .	289	109	398	. . . . .	*x)* †	†	3 063,60 (7,69^{5})	2 523,15	. . . .	†	†	905,20
Timor en onderhoorigheden	. . .	526	121	647	. . . . .	4 344,00 (8,20)	1 079,00 (8,91)	5 423,00 (8,38)	4 787,75	. . . .	896,00	400,50	1 296,50
Bali en Lombok	3 873	1 081	260	5 214	10 335,90 (2,67)	10 220,70 (9,45^{5})	2 317,50 (8,91^{5})	22 874,10 (4,38^{5})	21 306,98	950,40	423,00	»	1 373,40
Totalen voor de buitenbezittingen	55 337	135 334	8 940	199 611	f 160 211,75 (2,89)	†	†	f 843 645,01 (4,22^{5})	. . . .	f 25 582,38	†	†	f 194 856,63^{5}
Over 1899 waren de cijfers (wat die van den aanslag betreft, volgens verbeterde opgaven)	49 610	129 358	8 096	187 064	†	†	†	806 146,34^{5} (4,31)	806 146,34^{5}	†	†	†	477 691,22^{5}

v) In de buitenbezittingen werkt de bedrijfsbelasting in alle gewesten onder de vreemde oosterlingen, uitgenomen: 1°. onder de Arabieren in de residentie Westerafdeeling van Borneo, en 2°. onder de mijnwerkers op Banka en Billiton. Voorts zijn aan de bedrijfsbelasting onderworpen de inlanders ter hoofdplaats Palembang, één op meer categorieën van inlanders in de gewesten Palembang (buiten de hoofdplaats), Oostkust van Sumatra en Bali en Lombok, zoomede de zoogenaamde inlandsche burgers in de residentie Menado.

w) Voor de aangeslagenen op de landbouwondernemingen in de residentie Oostkust van Sumatra behoeft de belasting eerst op 1 Maart na afloop van het belastingjaar betaald te zijn.

x) Waar een † wordt aangetroffen, is, bij gemis aan de noodige specificatie, het cijfer niet kunnen worden ingevuld.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage JJ.]

b. Verdeeling der aangeslagenen in klassen van betaling.

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	GETAL PERSONEN, aangeslagen in de bedrijfsbelasting met een jaarlijksch bedrag van:																
		f 1 en minder.	boven f 1 t/m f 2.	boven f 2 t/m f 3.	boven f 3 t/m f 4.	boven f 4 t/m f 5.	boven f 5 t/m f 10.	boven f10 t/m f 15.	boven f15 t/m f 25.	boven f25 t/m f 50.	boven f50 t/m f 75.	boven f75 t/m f100.	boven f100 t/m f150.	boven f150 t/m f200.	boven f200 t/m f300.	boven f300 t/m f400.	boven f400 t/m f500.	boven f500.
JAVA EN MADURA. *ij)*																		
Bantam	Inlanders	7 494	7 421	3 673	1 247	227	573	117	125	190	12	"	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	"	81	118	196	71	169	44	38	27	12	2	1	"	"	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	"	4	"	9	1	2	1	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	7 494	7 502	3 791	1 447	298	751	162	165	218	24	2	1	"	"	"	"	"
Batavia	Inlanders	21 325	9 917	6 336	1 296	645	1 170	215	99	36	7	"	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	"	226	2 077	2 234	5 015	3 796	935	937	631	143	73	44	30	5	11	5	12
	Andere vreemde oosterl.	"	17	189	49	200	215	60	47	18	1	5	3	4	2	"	"	"
	Totaal	21 325	10 160	8 602	3 579	5 860	5 181	1 210	1 083	685	151	78	47	34	7	11	5	12
Krawang	Inlanders	10 038	2 318	372	185	59	101	26	5	5	"	"	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	2	214	166	402	154	333	71	62	28	10	14	8	5	2	1	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	7	7	3	2	4	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	10 040	2 539	545	590	215	438	97	68	34	10	14	8	5	2	1	"	"
Preanger Regentschappen	Inlanders	43 152	21 876	1 925	476	245	366	81	34	21	5	1	1	"	"	"	"	"
	Chineezen	56	384	559	517	367	371	123	111	83	29	17	18	7	6	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	7	1	10	5	7	1	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	43 208	22 267	2 485	1 003	617	744	205	146	104	35	18	19	7	6	"	"	"
Cheribon	Inlanders	31 112	32 860	3 525	1 429	468	742	107	41	7	"	"	1	"	"	"	"	"
	Chineezen	3	1 009	868	946	455	832	230	182	156	40	19	14	4	4	1	2	3
	Andere vreemde oosterl.	"	35	111	218	88	85	22	17	11	2	3	2	2	"	"	"	"
	Totaal	31 115	33 904	4 504	2 593	1 011	1 659	359	240	174	42	22	17	6	4	1	2	3
Tagal	Inlanders	40 716	13 558	3 044	661	478	495	116	26	9	"	"	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	3	208	184	224	112	489	138	94	63	22	12	3	1	3	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	9	6	118	49	68	24	7	9	6	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	40 719	13 775	3 234	1 003	639	1 052	278	127	81	28	12	3	1	3	"	"	"
Pekalongan	Inlanders	15 631	10 138	1 274	275	225	284	72	29	9	"	"	1	"	"	"	"	"
	Chineezen	4	236	183	173	105	218	66	68	43	11	10	5	"	2	"	1	1
	Andere vreemde oosterl.	"	76	30	58	10	33	7	7	8	2	1	"	1	"	"	"	"
	Totaal	15 635	10 450	1 487	506	340	535	145	104	60	13	11	6	1	2	"	1	1
Samarang	Inlanders	56 393	14 808	6 221	1 918	873	1 070	180	88	21	6	2	1	"	"	"	"	"
	Chineezen	9	521	1 075	856	337	1 757	384	302	224	73	41	36	24	11	4	"	8
	Andere vreemde oosterl.	"	121	81	52	26	57	15	10	7	"	1	2	"	1	"	"	"
	Totaal	56 402	15 450	7 377	2 826	1 236	2 884	579	400	252	79	44	39	24	12	4	"	8
Japara	Inlanders	32 871	6 336	1 162	362	180	216	30	6	3	"	1	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	30	647	269	210	122	354	138	107	67	24	18	5	"	2	2	"	1
	Andere vreemde oosterl.	11	91	19	10	1	16	7	2	1	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	32 912	7 074	1 450	582	303	586	175	115	71	24	19	5	"	2	2	"	1
Rembang	Inlanders	21 791	15 738	16 931	3 721	1 819	426	720	78	51	21	2	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	20	922	313	314	150	412	165	132	104	26	22	5	8	5	"	2	2
	Andere vreemde oosterl.	"	39	25	14	8	7	4	"	7	"	1	"	"	"	"	"	"
	Totaal	21 811	16 699	17 269	4 049	1 977	845	889	210	162	47	25	5	8	5	"	2	2
Soerabaija	Inlanders	74 862	77 310	18 310	9 510	2 903	3 009	479	223	110	16	8	"	1	"	"	"	"
	Chineezen	47	397	560	1 905	361	2 858	1 877	391	255	85	57	55	25	19	24	4	23
	Andere vreemde oosterl.	6	189	97	252	27	258	250	61	37	6	4	3	5	"	"	"	"
	Totaal	74 915	77 896	18 967	11 667	3 291	6 125	2 606	675	402	107	69	58	31	19	24	4	23
Pasoeroean	Inlanders	21 246	38 268	8 295	3 665	1 023	1 249	259	87	35	47	65	28	6	3	"	"	"
	Chineezen	11	183	505	321	162	472	167	111	89	16	10	8	5	1	1	"	3
	Andere vreemde oosterl.	"	44	52	68	27	98	26	29	11	2	1	1	"	"	"	"	"
	Totaal	21 257	38 495	8 852	4 054	1 212	1 819	452	227	135	65	76	37	11	4	1	"	3
Probolinggo	Inlanders	10 795	11 119	8 251	1 802	511	992	82	30	5	15	88	10	2	1	"	1	"
	Chineezen	"	223	164	158	119	335	90	77	36	15	10	7	1	4	"	"	1
	Andere vreemde oosterl.	"	45	15	17	7	19	5	4	3	2	2	"	"	"	"	"	"
	Totaal	10 795	11 387	8 430	1 977	637	1 346	177	111	44	32	100	17	3	5	"	1	1
Bezoeki	Inlanders	5 465	9 812	4 666	2 126	691	585	74	63	102	8	7	2	1	"	"	"	"
	Chineezen	"	108	113	149	179	835	137	65	54	9	6	5	6	2	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	108	106	59	41	81	9	17	11	2	4	2	1	"	"	"	"
	Totaal	5 465	10 028	4 885	2 334	911	1 501	220	145	167	19	17	9	8	2	"	"	"
Banjoemas	Inlanders	25 002	6 245	816	200	115	100	19	5	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	6	259	237	238	164	279	74	62	56	14	12	4	"	1	1	"	2
	Andere vreemde oosterl.	"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"
	Totaal	25 008	6 505	1 053	438	280	379	93	67	56	14	13	4	"	1	1	"	2

ij) Op Java en Madura wordt van de inlanders als bedrijfsbelasting geheven pct. van hun belastbaar inkomen; van de vreemde oosterlingen 4 pct. met een minimum van aanslag voor deze laatsten van f 2 over een vol jaar. Inlanders, wier belastbaar inkomen minder bedraagt dan f 25 's jaars, zijn van de belasting vrijgesteld.

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	GETAL PERSONEN, aangeslagen in de bedrijfsbelasting met een jaarlijksch bedrag van:																
		f 1 en minder.	boven f 1 t/m f 2.	boven f 2 t/m f 3.	boven f 3 t/m f 4.	boven f 4 t/m f 5.	boven f 5 t/m f 10.	boven f10 t/m f 15.	boven f15 t/m f 25.	boven f25 t/m f 50.	boven f50 t/m f 75.	boven f75 t/m f100.	boven f100 t/m f150.	boven f150 t/m f200.	boven f200 t/m f300.	boven f300 t/m f400.	boven f400 t/m f500.	boven f500
Bagelen	Inlanders	62 154	6 640	1 345	386	164	182	49	22	7	2	″	″	″	″	″	″	″
	Chineezen	13	411	132	147	60	228	46	55	32	9	6	5	1	1	1	″	″
	Andere vreemde oosterl.	1	1	″	″	2	″	″	2	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	62 168	7 052	1 477	533	226	410	95	79	39	11	6	5	1	1	1	″	″
Kadoe	Inlanders	20 364	2 902	342	163	55	82	11	6	1	″	″	″	″	″	″	″	″
	Chineezen	7	341	503	217	135	276	98	100	70	31	14	10	5	3	″	2	1
	Andere vreemde oosterl.	1	3	8	8	1	2	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	20 372	3 246	853	328	191	360	109	106	71	31	14	10	5	3	″	2	1
Djokjokarta	Inlanders	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Chineezen	″	75	309	245	209	388	104	89	55	5	3	3	1	1	″	″	″
	Andere vreemde oosterl.	″	8	6	14	14	6	1	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	″	83	315	259	223	394	105	90	55	5	3	3	1	1	″	″	″
Soerakarta	Inlanders	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Chineezen	3	897	375	265	290	465	235	197	95	32	16	17	8	8	″	″	″
	Andere vreemde oosterl.	″	82	15	16	7	14	3	6	2	″	1	″	″	″	″	″	″
	Totaal	3	979	390	281	297	479	238	203	97	32	17	17	8	8	″	″	″
Madioen	Inlanders	20 665	4 381	2 481	308	247	198	39	14	5	″	″	″	″	″	″	″	″
	Chineezen	″	78	72	158	86	335	87	87	64	12	4	2	5	1	″	1	″
	Andere vreemde oosterl.	″	4	5	1	5	3	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	20 665	4 463	2 558	467	338	536	126	101	69	12	4	2	5	1	″	1	″
Kediri	Inlanders	20 929	8 487	3 700	4 813	1 444	1 049	148	59	14	1	″	″	″	″	″	″	″
	Chineezen	3	418	502	411	339	606	240	146	101	22	21	13	5	3	1	″	1
	Andere vreemde oosterl.	″	″	″	2	″	1	″	″	1	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	20 932	8 905	4 202	5 226	1 783	1 656	388	205	116	23	21	13	5	3	1	″	1
Madura	Inlanders	31 577	13 133	4 230	1 484	1 068	2 674	712	897	872	152	110	31	17	4	″	1	″
	Chineezen	7	137	84	61	71	184	58	55	43	30	21	10	9	7	2	″	″
	Andere vreemde oosterl.	8	77	39	22	17	28	7	3	6	2	2	2	″	2	″	″	″
	Totaal	31 592	13 347	4 353	1 567	1 156	2 886	777	955	921	184	133	43	26	13	2	1	″
In 't geheel	Inlanders	573 582	313 267	96 899	35 967	13 440	15 563	3 536	1 937	1 503	292	284	75	27	8	″	2	″
	Chineezen	224	7 975	9 368	10 347	9 063	15 992	5 507	3 468	2 376	670	408	278	158	91	49	17	58
	Andere vreemde oosterl.	27	964	812	995	538	1 011	442	217	134	26	26	15	13	5	″	″	″
Algemeene totalen voor Java en Madura over 1900		673 833	322 206	107 079	47 309	23 041	32 566	9 485	5 622	4 013	988	718	368	190	104	49	19	58
Over 1899 waren de cijfers	Inlanders	540 102	305 949	83 408	32 410	11 481	15 093	2 923	1 927	1 462	302	284	62	23	10	″	2	″
	Chineezen	210	7 827	9 330	10 782	9 332	15 774	5 299	3 525	2 397	692	384	286	148	97	45	17	53
	Andere vreemde oosterl.	56	877	829	1 079	457	1 139	419	241	142	31	26	18	11	5	1	″	″
Algemeene totalen voor Java en Madura over 1899		540 368	314 653	93 567	44 271	21 270	32 006	8 641	5 693	4 001	1 025	694	366	182	112	46	19	53

BUITENBEZITTINGEN. z)

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	f 1 en minder.	boven f 1 t/m f 2.	boven f 2 t/m f 3.	boven f 3 t/m f 4.	boven f 4 t/m f 5.	boven f 5 t/m f 10.	boven f10 t/m f 15.	boven f15 t/m f 25.	boven f25 t/m f 50.	boven f50 t/m f 75.	boven f75 t/m f100.	boven f100 t/m f150.	boven f150 t/m f200.	boven f200 t/m f300.	boven f300 t/m f400.	boven f400 t/m f500.	boven f500
Sumatra's Westkust	Chineezen	″	″	2 496	586	267	306	66	58	33	17	″	6	″	″	″	″	″
	Andere vreemde oosterl.	″	″	340	133	33	31	10	5	3	″	2	″	″	″	″	″	″
	Totaal	″	″	2 836	719	300	337	76	63	36	17	2	6	″	″	″	″	″
Benkoelen	Chineezen	″	″	76	40	24	59	13	11	8	6	4	″	″	″	″	″	″
	Andere vreemde oosterl.	″	″	″	4	1	3	2	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	″	″	76	44	25	62	15	12	8	6	4	″	″	″	″	″	″
Lampongsche Districten	Chineezen	″	1	49	143	34	118	10	15	6	″	″	″	″	″	″	″	″
	Andere vreemde oosterl.	″	″	3	4	4	7	1	″	1	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	″	1	52	147	38	125	11	15	7	″	″	″	″	″	″	″	″
Palembang	Inlanders	948	5 083	6 695	1 082	414	733	107	41	20	5	2	2	1	″	″	″	″
	Chineezen	207	664	3 756	633	208	538	104	58	34	8	5	1	2	″	″	3	1
	Andere vreemde oosterl.	″	23	202	154	67	148	14	20	15	6	3	2	1	″	1	1	″
	Totaal	1 155	5 770	10 653	1 869	689	1 419	225	119	69	19	10	5	4	″	1	4	1
Atjeh en onderhoorigheden	Chineezen	″	″	617	11	127	112	18	13	1	1	1	2	″	″	″	″	″
	Andere vreemde oosterl.	″	″	128	48	67	17	3	5	2	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	″	″	745	59	194	129	21	18	19	1	1	2	″	″	″	″	″
Oostkust van Sumatra	Inlanders	1 985	2 696	28 281	1 489	402	348	87	32	3	1	″	″	″	″	″	″	″
	Chineezen	2 211	2 980	23 765	30 375	15 904	6 610	780	403	262	88	48	19	6	1	″	″	″
	Andere vreemde oosterl.	421	579	3 166	647	113	70	19	1	2	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	4 617	6 255	55 212	32 511	16 419	7 028	886	436	267	89	48	19	6	1	″	″	″

z) In de buitenbezittingen is de maatstaf van heffing algemeen 2 pct. van het belastbaar inkomen, doch mogen vreemde oosterlingen voor niet minder dan naar reden van f 3 over een vol jaar worden aangeslagen. Voor zooveel in enkele gewesten de bedrijfsbelasting ook van inlanders of van zoogenaamde inlandsche burgers geheven wordt (zie noot v) is voor hen het minimum van aanslag voor een vol jaar f 1.

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	GETAL PERSONEN, aangeslagen in de bedrijfsbelasting met een jaarlijksch bedrag van:																
		f 1 en minder.	boven f 1 t/m f 2.	boven f 2 t/m f 3.	boven f 3 t/m f 4.	boven f 4 t/m f 5.	boven f 5 t/m f 10.	boven f 10 t/m f 15.	boven f 15 t/m f 25.	boven f 25 t/m f 50.	boven f 50 t/m f 75.	boven f 75 t/m f 100.	boven f 100 t/m f 150.	boven f 150 t/m f 200.	boven f 200 t/m f 300.	boven f 300 t/m f 400.	boven f 400 t/m f 500.	boven f 500.
Riouw en onderhoorigheden	Chineezen	281	737	2 839	333	123	925	488	431	343	48	22	22	9	3	1	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	1	14	2	6	9	6	2	4	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	281	738	2 853	335	129	934	494	433	347	48	22	22	9	3	1	"	"
Banka	Chineezen	"	"	5 469	640	260	185	32	31	19	7	3	6	"	1	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	57	12	11	12	2	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	"	5 526	652	271	197	34	32	19	8	3	6	"	1	"	"	"
Billiton	Chineezen	"	"	1 232	439	30	61	14	9	12	7	1	"	"	"	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	"	1 232	439	30	61	14	9	12	7	1	"	"	"	"	"	"
Westerafdeeling van Borneo	Chineezen	"	"	9 934	3 176	839	851	160	109	66	20	5	1	3	5	2	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	101	25	7	16	4	4	2	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	"	10 035	3 201	846	867	164	113	68	20	5	1	3	5	2	"	"
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	Chineezen	"	"	2 069	336	180	354	117	47	31	10	6	3	2	5	1	-	1
	Andere vreemde oosterl.	"	"	360	100	115	185	14	22	8	1	4	1	1	"	"	-	"
	Totaal	"	"	2 429	436	295	539	131	69	39	11	10	4	3	5	1	"	1
Celebes en onderhoorigheden	Chineezen	"	123	283	1 674	60	418	70	47	33	13	7	9	3	5	2	2	1
	Andere vreemde oosterl.	"	13	108	124	15	43	12	5	4	2	3	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	136	391	1 798	75	461	82	52	37	15	10	9	3	5	2	2	1
Menado	Inlandsche burgers	"	777	177	40	5	8	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	"	"	111	340	305	675	99	57	12	2	2	1	"	1	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	11	19	6	106	29	13	7	2	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	777	299	399	316	789	128	70	19	4	2	1	"	1	"	"	"
Amboina	Chineezen	"	"	81	70	173	204	39	34	22	3	1	1	"	"	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	71	30	50	85	16	13	6	4	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	"	152	100	223	289	55	47	28	7	1	1	"	"	"	"	"
Ternate	Chineezen	"	"	70	35	42	93	18	20	9	"	1	1	"	"	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	38	24	15	22	3	6	1	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	"	108	59	57	115	21	26	10	"	1	1	"	"	"	"	"
Timor en onderhoorigheden	Chineezen	"	"	102	141	36	140	45	39	21	2	"	"	"	"	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	-	29	6	10	46	24	2	3	1	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	"	131	147	46	186	69	41	24	3	"	"	"	"	"	"	"
Bali en Lombok	Inlanders	991	1 140	990	441	83	180	33	6	7	1	"	1	"	"	"	"	"
	Chineezen	"	16	151	559	87	163	34	14	24	9	9	7	4	3	1	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	3	59	80	30	45	18	8	11	3	2	"	1	"	"	"	"
	Totaal	991	1 159	1 200	1 080	200	388	85	28	42	13	11	8	5	3	1	"	"
In 't geheel	Inlandsche burgers	"	777	177	40	5	8	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Inlanders	3 924	8 919	35 966	3 012	899	1 261	227	79	30	7	2	3	1	"	"	"	"
	Chineezen	2 699	4 521	53 100	39 531	18 699	11 812	2 107	1 396	952	241	115	79	29	24	7	5	3
	Andere vreemde oosterl.	421	619	4 687	1 412	550	845	177	108	69	20	14	3	3	"	1	1	"
Algemeene totalen voor de buitenbezitt. over 1900.		7 044	14 836	93 930	43 995	20 153	13 926	2 511	1 583	1 051	268	131	85	33	24	8	6	3
Over 1899 waren de cijfers	Inlandsche burgers	"	891	60	9	1	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Inlanders	2 717	8 665	32 623	2 447	647	1 225	207	69	33	4	4	3	2	1	"	"	"
	Chineezen	2 876	4 645	47 385	35 268	21 226	12 660	2 457	1 381	941	264	104	80	32	20	10	4	5
	Andere vreemde oosterl.	298	370	4 639	1 145	433	846	162	95	67	20	11	5	4	1	"	"	"
Algemeene totalen voor de buitenbezitt. over 1899.		5 891	14 571	84 707	38 869	22 307	14 733	2 826	1 545	1 041	288	119	88	38	22	10	4	5

VI. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN RUNDEREN, BUFFELS, PAARDEN EN VEULENS op Java en Madura.

Opbrengst der rechtstreeksche heffing over de jaren 1899 en 1900, vergeleken met de gemiddelde opbrengst der pacht over de jaren 1895 t/m 1898.

GEWESTEN.	1899. Aantal vergunningsbewijzen (à f 3) verbruikt voor het slachten van runderen of buffels.			1899. Aantal vergunningsbewijzen (à f 4) verbruikt voor het slachten van paarden of veulens.	1899. Totaal verbruikte vergunningsbewijzen (slachtbriefjes).	1900. Aantal vergunningsbewijzen (à f 3) verbruikt voor het slachten van runderen of buffels.			1900. Aantal vergunningbewijzen (à f 4) verbruikt voor het slachten van paarden of veulens.	1900. Totaal verbruikte vergunningsbewijzen (slachtbriefjes).
	Runderen.	Buffels.	Totaal.			Runderen.	Buffels.	Totaal.		
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Bantam	245	14 307	14 552	"	14 552	236	16 261	16 497	"	16 497
Batavia	10 399	14 032	24 431	6	24 437	10 112	16 503	26 615	"	26 615
Krawang	239	2 969	3 208	71	3 279	259	3 388	3 647	102	3 749
Preanger Regentschappen	4 790	25 185	29 975	1 353	31 328	3 784	27 570	31 354	1 678	33 032
Cheribon	564	9 416	9 980	315	10 295	654	11 789	12 443	430	12 873
Tagal	307	10 310	10 617	72	10 689	495	10 038	10 533	174	10 707
Pekalongan	*dd*) †	*dd*) †	8 950	511	9 461	834	6 826	7 660	503	8 163
Samarang	16 542	32 817	49 359	106	49 465	16 661	25 311	41 972	133	42 105
Japara	984	15 030	16 014	183	16 197	1 351	14 015	15 366	192	15 558
Rembang	9 236	8 222	17 458	34	17 492	9 019	6 717	15 736	48	15 784
Soerabaija	52 868	17 298	70 166	41	70 207	54 745	15 769	70 514	35	70 549
Pasoeroean	38 966	880	39 846	121	39 967	36 831	885	37 716	115	37 831
Probolinggo	21 573	1 612	23 185	"	23 185	20 789	824	21 613	"	21 613
Bezoeki	39 852	1 534	41 386	13	41 399	42 676	1 557	44 233	15	44 248
Banjoemas	*dd*) †	*dd*) †	22 772	107	22 879	10 115	14 553	24 668	160	24 828
Bagelen	16 267	18 407	34 674	85	34 759	15 249	14 279	29 528	83	29 611
Kadoe	15 531	7 987	23 518	125	23 643	12 671	6 759	19 430	113	19 543
Djokjokarta	16 027	11 077	27 104	344	27 448	16 115	14 658	30 773	492	31 265
Soerakarta	11 604	30 252	41 856	719	42 575	11 968	35 166	47 134	863	47 997
Madioen	8 145	13 545	21 690	175	21 865	9 314	13 965	23 279	203	23 482
Kediri	9 316	24 192	33 508	213	33 721	12 669	21 301	33 970	202	34 172
Madura	33 445	753	34 198	15	34 213	28 145	868	29 013	5	29 018
Totalen	*ff*) 306 900	*ff*) 259 825	598 447	4 609	603 056	314 692	279 002	593 694	5 546	599 240

aa) Aan dit cijfer ontbreekt de opgaaf betreffende het district Gandasoli der residentie Krawang, waar bij uitzondering, evenals in de Preanger Regentschappen, reeds sedert jaren de slachtbelasting als rechtstreeksche heffing werkte.

bb) Dit cijfer, omvattende tevens de opbrengst in het aangrenzende district Gandasoli, betreft niet de gemiddelde opbrengst van de pacht, maar de gemiddelde opbrengst der rechtstreeksche heffing; verg. de voorgaande noot.

cc) Voor elk dezer twee gewesten afzonderlijk is het verschil niet met juistheid op te geven; verg. de twee voorgaande noten.

1899. Opbrengst van de verbruikte vergunningsbewijzen voor het slachten van: runderen of buffels. 12.	1899. paarden of veulens. 13.	1899. Totaal. 14.	1900. runderen of buffels. 15.	1900. paarden of veulens. 16.	1900. Totaal. 17.	Gemiddelde opbrengst van de pacht per jaar over de jaren 1895 t/m 1898. 18.	1899. Derhalve bracht de rechtstreeksche heffing de onderstaande sommen meer of minder op dan de pacht. Meer. 19.	1899. Minder. 20.	1900. Meer. 21.	1900. Minder. 22.	1899. Aantal vervolgingen ingesteld wegens slachten zonder vergunning. Vervolgingen. 23.	1899. Beklaagden. 24.	1900. Vervolgingen. 25.	1900. Beklaagden. 26.
f 43 656	"	f 43 656	f 49 491	"	f 49 491	f 19 590,00	f 24 066,00	"	f 29 901,00	"	22	22	31	31
72 293	f 24	73 317	79 845	"	79 845	61 860,00	11 457,00	"	17 985,00	"	47	47	20	20
9 624	284	9 908	10 941	f 408	11 349	aa) 5 679,00	cc) 23 237,25	"	cc) 30 115,25	"	10	15	13	22
89 925	5 412	95 337	94 062	6 712	100 774	bb) 76 328,75					26	26	23	23
29 940	1 260	31 200	37 329	1 720	39 049	30 763,50	436,50	"	8 285,50	"	17	17	15	15
31 851	288	32 139	31 599	696	32 295	21 762,00	10 377,00	"	10 533,00	"	24	24	49	56
26 850	2 044	28 894	22 980	2 012	24 992	19 983,00	8 911,00	"	5 009,00	"	13	13	13	14
148 077	424	148 501	125 916	532	126 448	96 120,00	52 381,00	"	30 328,00	"	41	41	24	24
48 042	732	48 774	46 098	768	46 866	25 530,00	23 244,00	"	21 336,00	"	6	14	8	14
52 374	136	52 510	47 208	192	47 400	29 220,00	23 290,00	"	18 180,00	"	16	16	21	21
210 498	164	210 662	211 542	140	211 682	186 708,00	23 954,00	"	24 974,00	"	12	12	16	16
119 538	484	120 022	113 148	460	113 608	89 760,00	30 262,00	"	23 848,00	"	47	47	40	40
69 555	"	69 555	64 839	"	64 839	48 870,00	20 685,00	"	15 969,00	"	17	26	30	30
124 158	52	124 210	132 699	60	132 759	80 526,00	43 684,00	"	52 233,00	"	98	98	117	117
68 316	428	68 744	74 004	640	74 644	51 135,00	17 609,00	"	23 509,00	"	15	15	54	54
104 022	340	104 362	88 584	332	88 916	75 513,00	28 849,00	"	13 403,00	"	30	30	16	16
70 554	500	71 054	58 290	452	58 742	65 826,00	5 228,00	"	"	f 7 084,00	11	11	6	6
81 312	1 376	82 688	92 319	1 968	94 287	57 690,00	24 998,00	"	36 597,00	"	13	13	39	39
125 568	2 876	128 444	141 402	3 452	144 854	86 520,00	41 924,00	"	58 334,00	"	15	15	11	11
65 670	700	65 770	69 837	812	70 649	47 100,00	18 670,00	"	23 549,00	"	28	28	30	30
100 524	852	101 376	101 910	808	102 718	80 010,00	21 366,00	"	22 708,00	"	25	25	16	21
102 594	60	102 654	87 039	20	87 059	144 663,00	"	ee) f 42 009,00	"	ee) 57 604,00	186	186	95	116
f 1 795 341	f 18 436	f 1 813 777	f 1 781 082	f 22 184	f 1 803 266	f 1 401 157,25	f 454 628,75	f 42 009,00	f 466 796,75	f 64 688,00	719	741	687	736

dd) Als bij noot *x*.

ee) Dat in dit gewest de rechtstreeksche heffing zooveel minder opbracht dan de pacht, is hieruit te verklaren dat voor Madura, van waar het vervoer over zee van vee ter voorziening in de behoefte van andere gewesten zeer aanzienlijk is, van bijzondere beteekenis was het in de pacht begrepen recht (waarvan bij de eigen collecte geen sprake meer is) om tevens eene belasting te heffen van het aldus naar plaatsen binnen het tolgebied uitgevoerde vee.

ff) Onvolledig cijfer.

VII. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN VARKENS op Java en Madura. Opbrengst der rechtstreeksche heffing over de maanden Maart t/m December 1899 en het jaar 1900, vergeleken met de gemiddelde opbrengst der pacht over het tijdvak 1 Januari 1895 t/m ult. Februari 1899, een en ander berekend *per maand.*

GEWESTEN. *gg)*	Rechtstreeksche heffing gedurende de maanden Maart t/m December 1899.			Rechtstreeksche heffing gedurende het jaar 1900.			Gemiddelde opbrengst van de pacht per maand gedurende het tijdvak 1 Jan. 1895 t/m ult. Febr. 1899	Derhalve bracht de rechtstreeksche heffing, gerekend *per maand*, onderstaande sommen meer op dan de pacht.		Aantal overtredingen en beklaagden wegens slachten zonder vergunning in:			
	Aantal verbruikte slachtbriefjes à f 1,50.	Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes.	Gemiddelde opbrengst *'s maands.*	Aantal verbruikte slachtbriefjes à f 1,50.	Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes.	Gemiddelde opbrengst *'s maands.*		1899. (Maart t/m Dec.)	1900.	1899. (Maart t/m Dec.) Overtredingen.	1899. (Maart t/m Dec.) Beklaagden.	1900. Overtredingen.	1900. Beklaagden.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Bantam	427	f 640,50	f 64,05	651	f 976,50	f 81,37^{5}	f 33,75	f 30,30	f 47,62^{5}	〃	〃	〃	〃
Batavia	23 162	34 743,00	3 474,30	32 545	48 817,50	4 068,12^{5}	3 162,50	311,80	905 62^{5}	8	8	23	23
Krawang	783	1 174.50	117,45	1 032	1 548 00	129,00	78.25	39,20	50,75	〃	〃	〃	〃
Preanger Regentschappen.	2 102	3 153,00	315,30	3 126	4 689,00	390,75	*hh)* 178,37^{5}	*ii)* 139,92^{5}	212,37^{5}	2	2	2	2
Cheribon	2 205	3 307,50	330,75	3 744	5 616,00	468,00	285,75	45,00	182,25	〃	〃	〃	〃
Tagal	1 888	2 832,00	283,20	2 077	3 115.50	259,62^{5}	98,25	184,95	161,37^{5}	1	1	1	1
Pekalongan	660	990,00	99,00	805	1 207,50	100,62^{5}	72,25	26,75	28,37^{5}	〃	〃	〃	〃
Samarang	4 787	7 180,50	718,05	6 271	9 406,50	783,87^{5}	435,00	283,05	348,87^{5}	〃	〃	〃	〃
Japara	1 280	1 920,00	192,00	1 547	2 320,50	193,37^{5}	105,00	87,00	88,37^{5}	2	2	〃	〃
Rembang	1 913	2 869,50	286,95	2 209	3 313,50	276,12^{5}	152,50	134,45	123,62^{5}	3	3	〃	〃
Soerabaija	9 159	13 738,50	1 373,85	10 883	16 324,50	1 360,37^{5}	708,00	665,85	652,37^{5}	〃	〃	2	2
Pasoeroean	1 853	2 779,50	277,95	1 979	2 968,50	247,37^{5}	107,75	170,20	139,62^{5}	1	1	〃	〃
Probolinggo	822	1 233,00	123,30	898	1 347,00	112,25	52,00	71,30	60,25	〃	〃	〃	〃
Bezoeki	1 146	1 719,00	171,90	1 477	2 215,50	184,62^{5}	7,00	164,90	177,62^{5}	1	1	〃	〃
Banjoemas	1 007	1 510,50	151,05	1 238	1 857,00	154,75	16,75	134,30	138,00	2	2	〃	〃
Bagelen	930	1 395,00	139,50	1 138	1 707,00	142,25	56,25	83,25	86,00	2	2	2	2
Djokjokarta	959	1 438,50	143.85	1 070	1 605,00	133,75	85.75	58,10	48,00	〃	〃	〃	〃
Soerakarta	2 049	3 073,50	307,35	2 393	3 589,50	299,12^{5}	145,25	162,10	153,87^{5}	2	2	3	3
Madioen	887	1 330,50	133,05	990	1 485,00	123.75	35,75	97,30	88,00	1	1	〃	〃
Kediri	2 357	3 535,50	353,55	2 650	3 975,00	331,25	169,50	184,05	161,75	4	4	2	2
Madura	60	90,00	9,00	83	124,50	10,37^{5}	1,00	8.00	9,37^{5}	〃	〃	1	1
Totalen	60 436	f 90 654,00	f 9 065,40	78 806	f 118 209,00	f 9 850,75	f 5 986,62^{5}	f 3 081,77^{5}	f 3 864,12^{5}	29	29	36	36

VIII. BELASTING OP DE RIJTUIGEN VAN INLANDERS OP JAVA.

Gewesten.	AANSLAG. 1899. (Verbeterde opgaven.)	AANSLAG. 1900.	Gewesten.	AANSLAG. 1899. (Verbeterde opgaven.)	AANSLAG. 1900.	Gewesten.	AANSLAG. 1899. (Verbeterde opgaven.)	AANSLAG. 1900.	Gewesten.	AANSLAG. 1899. (Verbeterde opgaven.)	AANSLAG. 1900.
Bantam	f 8 376	f 9 055,00	Tagal	f 6 392	f 6 303	Soerabaija	f 52 208	f 54 028	Bagelen	f 7 711,50	f 8 704,50
Batavia	24 765	24 902,00	Pekalongan	3 796	4 372	Pasoeroean	30 836	31 288	Kadoe	1 249,00	1 309,00
Krawang	2 725	3 045,50	Samarang	11 950	12 203	Probolinggo	17 787	17 895	Madioen	7 261,00	7 442,00
Preanger Regentsch.	18 541	19 778,00	Japara	27 234	28 953	Bezoeki	15 778	16 191	Kediri	24 726,00	27 237,00
Cheribon	10 136	10 345,00	Rembang	17 200	18 231	Banjoemas	2 997	2 848	Totalen	f 291668,50	f 304130,00

gg) In de residentie Kadoe heeft de invoering van de rechtstreeksche heffing eerst plaats gehad met 1 Januari 1901.

hh) In dit bedrag is thans ook begrepen de gemiddelde maandelijksche opbrengst f 3) der pacht in de afdeeling Tassikmalaija, alwaar de rechtstreeksche heffing eerst met 1 Januari 1900 is ingevoerd en met welke afdeeling bij de vergelijking in bijlage HH van het vorig verslag tusschen de opbrengst der rechtstreeksche heffing en die der pacht dus geen rekening kon worden gehouden.

ii) Bij de berekening van dit cijfer is de opbrengst der pacht in de afdeeling Tassikmalaija buiten beschouwing gelaten. Zie de voorgaande noot.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage JJ.]

IX. BELASTINGEN van VERSCHILLENDEN AARD, die slechts in het een of ander gewest worden geheven.

OMSCHRIJVING. (De met een * aangeduide belastingen gelden uitsluitend inlanders.)	1899. (Verbeterde opgaven.)		1900. (Voorloopige opgaven.)	
	Aanslag.	Geind bedrag (zie noot a op blz. 103 van het verslag hiervóór).	Aanslag.	Geind bedrag (zie noot a op blz. 103 van het verslag hiervóór).
1. *Hoofdelijke belasting in Benkoelen	f 151 376,40	f 150 312,17^5	f 154 554,00	f 148 427,65
2. Belasting voor het aanleggen en onderhouden van wegen en bruggen ter hoofdplaats Benkoelen	2 804,00	3 715,50	2 940,00	2 199,60
3. *Hoofdelijke belasting in de Lampongsche Districten	173 938,25	169 540,72	184 035,50	185 893,31^5
4. *Hoofdelijke belasting in Palembang (buiten de hoofdplaats) . . .	1 078 164,77^5	1 081 631,45^5	1 093 382,50	1 095 514,61^5
5. Belasting voor het aanleggen en onderhouden van wegen en bruggen ter hoofdplaats Palembang	43 467,00	43 372,30	44 472,00	42 104,90
6. *Hassil-belasting in Atjeh en onderhoorigheden (zie blz 24 van 't vorig verslag en noot 2 op blz. 23 van het verslag hiervóór)	. . . .	*kk*) 100 840,57^5	. . .	*ll*) 187 752,65
7. Belasting op den invoer van opium in de Atjehsche onderhoorigheden *mm*)	. . . .	41 265,00	. . . .	. . . .
8. *Hoofdelijke belasting in het gewest Billiton.	22 763,66	18 715,78	22 958,42	21 119,05
9. Hoofdelijke belasting in het rechtstreeksch gouvernementsgebied der residentie Westerafdeeling van Borneo.	10 355,18	13 135,10	9 803,85	10 684,23^5
10. *Belasting op het rijstgewas in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	172 185,70	209 238,43	188 251,84	162 959,51
11. *Hoofdelijke belasting in hetzelfde gewest. .	f 295 110,75	f 253 407,07^5	f 290,802,75	f 240 989,81^5
12. Recht voor de afgifte van licentien voor het graven van diamant in sommige gedeelten van dezelfde residentie . .	. . . .	1 864,00	. . . .	1 184,14
13. *Hoofdelijke belasting in het rechtstreeksch gouvernements gebied van het gewest Celebes en onderhoorigheden .	133 186,80	150 100,22	127 745,23	138 432,58
14. *Belasting van heerendienstplichtigen ter hoofdplaats Makasser .	15 740,00	14 141,28^5	15 315,00	11 302,19
15 en 16 *Hoofdelijke belasting in de residentie Menado. Minahassa-districten.	168 369,41^5	165 548,06^5	171 648,81	174 273,79
15 en 16 *Hoofdelijke belasting in de residentie Menado. Afdeeling Gorontalo (voor zooveel betreft het rechtstreeksch gouvernementsgebied) . .	88 100,00	84 141,18^5	91 640,00	71 745,84^5
17. *Hoofdelijke belasting in de residentie Amboina	67 448,00	67 165,80	67 180,00	69 624,39
18. *Hoofdelijke belasting van de inlandsche gouvernements-onderdanen in de residentie Ternate.	5 716,00	5 629,85	5 493,00	4 362,95

kk) Onder het hier opgegeven bedrag was begrepen f 10 493,00^5 aan hassil over 1898.

ll) Als voren aan hassil over 1899 f 56 766,63.

mm) Deze belasting is, bij de invoering met 1 Maart 1900 (St. n°. 2) van de opiumpacht in de afdeeling Onderhoorigheden van Atjeh, ingetrokken.

(5. 37.)

BIJLAGE KK.

(Zie hoofdst. M, afd. II, § 2, van het verslag.)

I. OVERZICHT van de GELDMARKT in Nederlandsch-Indië over 1900, in Juni 1901 door den plaatsvervangend president der Javasche Bank aangeboden ten behoeve van het Koloniaal Verslag.

Over het algemeen was de geldmarkt gedurende het jaar 1900 gemakkelijker dan het zich heeft laten aanzien, waartoe in de eerste plaats heeft medegewerkt de omstandigheid, dat de successievelijk disponibel komende gouvernementsgelden naar Nederland werden geremitteerd, dus niet in de landskassen bleven berusten maar voortdurend aan de circulatie werden teruggegeven. Het Gouvernement liet toch voor zijne rekening naar Nederland transfereeren f 16 millioen, waarvan door de Javasche Bank f 7 millioen en door anderen f 9 millioen. Ontegenzeggelijk zijn de gevolgen, voortgevloeid uit de door het Gouvernement in de maand December met de Javasche Bank, ten aanzien van overmaking à pari van of naar Nederland, gesloten overeenkomst van gunstigen invloed geweest op den loop der wisselmarkt, want de groote remises die het Gouvernement naar Nederland had te maken op momenten dat de koers van het geld in Europa zeer hoog en de lust der wisselbanken, om hare Indische middelen ten nadeele van hare buitenlandsche uitzettingen te versterken, in verband daarmede niet groot was, zoude ongetwijfeld de koersen op Holland tot boven speciepariteit hebben opgevoerd, hetgeen de oorzaak zou hebben kunnen worden van uitvoer van specie door de wisselbanken of het Gouvernement en verzwakking van de positie der circulatiebank met de mogelijkheid van duurder geld in Indië. De loop, die de koersen desondanks genomen hebben, voor 6 maanden dato bankwissels van $102^1/_2$ pct. geleidelijk gekomen tot $101^5/_8$ pct., om in 1901 nog verder te stijgen, laat vermoeden hoe deze geweest zou zijn als ook de door de Javasche Bank overgemaakte millioenen (tot heden totaal f 12 millioen) in de open markt gevraagd waren geworden. In doorsnee konden importeurs tegen convenieerende koersen dekking bekomen voor hunne invoeren, terwijl het belangrijke bedrag aan wissels, waarmede de export aan de markt kwam, geplaatst kon worden tot koersen, die zich verhieven boven het punt, waarop invoer van specie voordeeliger zou zijn uitgekomen.

De suikeroogst van 1900 gaf teleurstelling daar deze, hoewel vele fabrieken grooter aanplant hadden, slechts p. m. 11 684 000 pikol opleverde, tegen oogst 1899 p. m. 11 890 000. De abnormale weersgesteldheid die veel regen met zich bracht en ziekte onder het vee belemmerden het riettransport, waardoor het rijpe riet niet altijd tijdig kon worden binnengehaald en vermalen; de nadeelige invloeden deden zich vooral in Oost-Java gelden. Koffie bleef in treurigen doen. Kwaliteit en kwantiteit van de voortgebrachte tabak vielen zeer tegen en waren de behaalde prijzen dan ook verre van bemoedigend. De theecultuur neemt in omvang toe; de resultaten waren minder gunstig, hoewel dat niet zoo diep gevoeld werd als op Ceylon, het land van de groote theeproductie. Na de verhooging der invoerrechten in Engeland daalden de prijzen. Kinaplanters hebben over het jaar 1900 gewis niet te klagen, wat voorzeker in hoofdzaak is te danken aan de te dezer plaatse na de oprichting der Bandongsche Kininefabriek door eenige energieke mannen gecreëerde kininemarkt, want deze markt maakte een einde aan de manoeuvres van de kartellen van Duitsche kininefabrikanten, die gedurende jaren de prijzen decreteerden. Planters zullen nu in hun welbegrepen belang voortgaan een gedeelte van de basten hunner ondernemingen door de Bandongsche fabriek te laten bewerken om met het daaruit verkregen product de Bataviasche kininemarkt te steunen. De oogst 1900 van indigo was wat kleiner dan de voorgaande Japan trad flink als kooper op, wat de prijzen eenigszins steunde. In coprah werd veel gedaan tot goede prijzen.

De rijstoogst, waarvan de resultaten (wat Java betreft naast die van de suikercultuur) het meest van invloed zijn op den welstand van den inlander, was verre van bevredigend en kan de opbrengst doorééngenomen slechts matig genoemd worden; dit voedingsmiddel moest dan ook in het afgeloopen jaar op ruimer schaal worden ingevoerd dan in 1899. Neemt men daarbij in aanmerking, dat de meeste voor de buitenlandsche markten bestemde cultures teleurstelling opleverden, dan moet men wel tot de slotsom komen, dat de inlander in 1900 niet onder de voordeeligste omstandigheden heeft verkeerd, waarvan de importhandel den weerslag moest ondervinden, vooral toen verhooging van den kostprijs van katoenen en andere goederen intrad. Dat niet meer stagnaties onder de tweede hand, dan de enkele die plaats hadden, daarvan het gevolg zijn geweest, mag voorzeker als bewijs gelden, dat de importhandel door de ontvangen gevoelige lessen tot inkeer is gekomen ten opzichte van het lichtvaardig geven van krediet.

De circulatiebank kon onder de boven geschetste omstandigheden, hoewel de buitenlandsche markten het geld duur noteerden, getrouw aan haar principe den koers van het geld stabiel houden en zelfs de rente voor effectenbeleeningen voor eene zekere categorie met $^1/_2$ pct. verlagen, terwijl zij voor landbouw- en andere ondernemingen het vinden van goedkoop werkkapitaal gemakkelijk heeft gemaakt door aan deze ondernemingen $^1/_2$ pct. reductie toe te staan op de officieel voor tegen onderpand van effecten opgenomen gelden genoteerde rente.

Het rentetarief der Javasche Bank was:

Disconto van:

Promessen, voorzien van twee of meer handteekeningen (minimum rente 10 dagen)	$4^1/_2$	pct.
NB. Promessen langer dan 90 dagen loopende	$^1/_2$	„ meer.
Wisselbrieven, geaccepteerd door in Indië gevestigde personen, firma's of maatschappijen, voorzien van twee handteekeningen (minimum rente 10 dagen)	$4^1/_2$	„
Id. voorzien van minstens drie handteekeningen (minimum rente 10 dagen)	$^1/_2$	„ minder.
Id. getrokken tegen door de Bank geopende credieten	$5^1/_2$	„
NB. Wisselbrieven langer dan 90 dagen loopende	$^1/_2$	„ meer.
Gouvernements-wissels (binnenlandsche), (minimum rente 10 dagen, met een minimum van f 0,50)	2	„

Vendu-accepten, betaalbaar op plaatsen waar de Bank een eigen kantoor heeft (minimum rente 10 dagen, met een minimum van f 0,50). . . . . 2 pct.
Id. elders betaalbaar (minimum rente 10 dagen met een minimum van f 1,50) . . . . 3 „
Wisselbrieven op het buitenland (minimum rente 10 dagen) . . . . 3 „
Id., op het Ministerie van Koloniën (minimum rente 10 dagen) . . . . 3 „

Beleeningen en voorschotten in rekening-courant:
effecten, opgenomen:
tarief A (voor ten behoeve van ondernemingen geopende credieten $^1/_2$ pct. reductie). . $3^1/_2$ „
tarief B (id.) 4 „
NB. Voor onderpand, waarvan minstens $^2/_3$ ressorteert onder tarief A, geldt dit tarief voor het geheele onderpand.
goud en zilver . . . . 3 „
uitvoerproducten . . . . 4 „
invoerartikelen . . . . 5 „

Het gebruikelijk overzicht der officieel door de Bank genoteerde wisselkoersen volgt hieronder:

6 maanden dato op Nederland.	gedurende het 1ste kwartaal 1900	$102^1/_2$ à 102	pct.
	„ „ 2de „ „	102 „ $101^5/_8$	„
	„ „ 3de „ „	$101^5/_8$ „ $101^3/_4$	„
	„ „ 4de „ „	$101^3/_4$ „ $101^5/_8$	„
6 maanden zicht op Engeland.	gedurende het 1ste kwart. 1900	f $11,78^3/_4$ à f $11,82^1/_2$	p. £.
	„ „ 2de „ „	$11,82^1/_2$ „ $11,86^1/_4$	„ „
	„ „ 3de „ „	$11,86^1/_4$ „ $11,83^3/_4$	„ „
	„ „ 4de „ „	$11,86^1/_4$ „ $11,83^3/_4$	„ „

Ook in het afgeloopen jaar bleven naast de officieele koersen officieuse vigeeren, die bezwaarlijk onder cijfers zijn te brengen.

De bankzichtkoers op Singapore varieerde tusschen f $1,18^1/_2$ en f $1,29^1/_4$ en was:

gedurende het 1ste kwartaal 1900	f $1,19^1/_2$	à	f $1,20^1/_2$
„ „ 2de „ „	„ $1,18^1/_2$	„	„ 1,22
„ „ 3de „ „	„ 1,22	„	„ 1,26
„ „ 4de „ „	„ 1,26	„	„ $1,29^1/_4$

Deze koers, nauw verband houdende met den prijs van baarzilver, die tusschen 27 d. en $29^7/_8$ d. varieerde, was dus niet aan zeer groote schommelingen onderhevig.

Geld op hypotheek was gemakkelijk te verkrijgen tegen $4^1/_2$ à 6 pct., al naarmate meer of minder voorschot werd verlangd.
Ter versterking van haar speciedepôt in goud liet Javasche Bank aan de Nederlandsche Munt voor f 2 millioen aan gouden tienguldenstukken slaan, en vermeerderde zij ook haren voorraad gouden negotiepenningen. Andere banken bleven eveneens negotiepenningen en ook kleine hoeveelheden tienguldenstukken aanvoeren; daarenboven werd van uit de Straits geïmporteerd f 292 000 aan yens en dollars en f 674 000 aan zilveren Nederlandsche standpenningen.
Er heerschte schaarschte aan gulden- en halve-guldenstukken en aan pasmunt; aan dit zeer ernstig gevoelde ongerief is intusschen tegemoetgekomen, doordat de Regeering van de genoemde kleinere standpenningen heeft aangevoerd, terwijl zij door de opheffing van het maximum bedrag, dat aan pasmunt mag worden aangemunt, in staat zal worden gesteld aan de circulatie dier munt de noodige uitbreiding te geven.
Valsch geld kwam onder het aan de kassen der Javasche Bank gepresenteerde zilver meer voor dan in 1899, doch niet in onrustbarende mate.
Van de gelegenheid tot inwisseling van dofklinkende of niet moedwillig geschonden echte munt werd slechts matig gebruik gemaakt.
Het fiduciaire circulatiemiddel, het door de Javasche Bank geëmitteerde papier, heeft in alle opzichten aan zijne roeping kunnen voldoen, daar het ten volle het vertrouwen van het publiek heeft genoten. Het gemiddelde cijfer voor het in het afgeloopen jaar in omloop geweest zijnde papier verhief zich dan ook wederom boven het cijfer voor het daaraan voorafgegane jaar.

Effecten.

De fondsenhandel was vrij levendig. Beleggingswaarden werden geregeld verhandeld en was de omzet in mijnwaarden, d. w. z. in aandeelen van de maatschappijen, die op resultaten van haar bedrijf konden wijzen, dikwijls zeer geanimeerd.
Als gewoonlijk volgt hieronder (sub II) een overzicht van den stand der koersen in de maanden Januari, Juli en December 1900.

II. OVERZICHT van den loop der koersen te Batavia van INDISCHE EFFECTEN in 1900 (bijlage van het Overzicht sub I).

NAMEN DER EFFECTEN.	NOTEERINGEN in Januari 1900.	in Juli 1900.	in December 1900.
Javasche Bank	176	176	$182^1/_2$
Certificaten Nederlandsche Handelmaatschappij	151	$151^1/_2$	154
Nederlandsch-Indische Escompto-Maatschappij	100	110	$117^1/_2$
Nederlandsch-Indische Handelsbank	85	95	84
Koloniale Bank	—	—	47
Nederlandsch-Indische Hypotheekbank	105	105	$107^1/_2$
Nederlandsch-Indische Crediet- en Bankvereeniging	$97^1/_2$	$97^1/_2$	$97^1/_2$
Soerabaijasche Hulpbank	—	—	150
Javasche Hypotheekbank (pandbrieven)	—	—	100
Nederlandsch-Indische Effectenbank (aandeelen).	$102^1/_2$	—	100
Idem (pandbrieven).	100	—	100
Nederlandsch-Indische Depositobank	100	100	100
Algemeene Spaar- en Depositobank	—	—	100

NAMEN DER EFFECTEN.	NOTEERINGEN		
	in Januari 1900.	in Juli 1900.	in December 1900
Koninklijke Paketvaartmaatschappij	175	157½	160
Internationale Crediet- en Handelsvereeniging „Rotterdam"	72½	82	81
Handelsvereeniging „Amsterdam"	116	117	119
Idem „Java"	—	—	110
Padangsche Handelmaatschappij	130	132½	130
Winkelmaatschappij „Eigen Hulp"	86	70	55
Maatschappij „Onderlinge Hulp"	85	80	95
Scheepsleverantiemaatschappij	—	—	—
Maatschappij tot exploitatie van grondeigendom „Eurazie I"	—	105	100
Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij	210	200	212
Deli-Spoorwegmaatschappij	—	—	168
Nederlandsch-Indische Tramwegmaatschappij	143	—	135
Samarang-Joana-Stoomtrammaatschappij	185	191½	180
Kediri- Id	—	114	112½
Probolinggo- Id.	—	—	—
Malang- Id.	114	—	—
Samarang-Cheribon- Id.	140	140	137½
Serajoedal- Id.	143	—	130
Oost-Java- Id.	—	—	—
Nederlandsch-Indische Levensverzekering- en Lijfrente-maatschappij	405	—	340
Javasche Zee- en Brandassurantie-maatschappij	100	—	50
Bataviasche Id.	100	—	40
Oost-Indische Id.	105	—	30
Nederlandsche Lloyd	100	76	50
Nederlandsch-Indische Zee- en Brandassurantie-maatschappij	185	—	175
Tweede Nederlandsch-Indische Id.	140	—	130
Koloniale Id	150	—	135
Tweede Koloniale Id.	140	130	125
Brandverzekering-maatschappij „Mercurius"	175	—	180
Brandassurantie-maatschappij „de Oosterling"	147½	150	135
Id. „Insulinde"	—	—	—
Brandwaarborg-maatschappij „Nederlandsch-Indië"	175	—	—
Brandwaarborg-sociëteit „Securitas"	100	—	100
Brandassurantie-maatschappij „Unitas"	100	—	100
Nederlandsch-Indische Brandwaarborg-maatschappij	107½	107½	110
Samarangsche Zee- en Brandassurantie-maatschappij	140	—	120
Tweede Samarangsche Id.	100	—	—
Brandassurantie-maatschappij „Padang"	50	—	50
Id. „de Merapi"	95	—	95
Id. „de Oosthoek"	—	—	—
Id. „de Westhoek"	—	—	—
Id. „de Noordhoek"	—	—	—
Brandverzekering-maatschappij „Kalimaas"	—	—	—
Brandassurantie-maatschappij „Veritas"	132½	—	135
Id. „Ardjoeno"	140	—	135
Id. „Sumatra"	—	—	—
Bataviaasch Prauwenveer	126	130	135
Nieuw Prauwenveer te Batavia	150	160	162½
Tagalsch Prauwenveer	180	—	—
Nieuw Samarangsch prauwenveer	165	162½	—
Samarangsch Stoomboot- en Prauwenveer	—	—	—
Particulier Prauwenveer te Soerabaija	105	115	130
Oost-Java Prauwmaatschappij	97½	—	105
Soerabaijasche Prauwmaatschappij	—	—	135
Nieuw Prauwenveer „Soerabaija"	185	—	185
Nieuw Padangsch Prauwenveer	—	—	—
Nieuw Probolinggo- en Oosthoek-Prauwenveer	150	—	150
Bagelen- Thee- en Kina-maatschappij	80	80	80
Maatschappij „Suikerfabriek Tjoekir"	185	—	—
Cultuurmaatschappij „Pagottan"	—	—	—
Id. „Tjiogreg"	—	—	—
Kina-maatschappij „Kertamana"	100	—	—
Cultuurmaatschappij „Perbawati"	107½	—	185
Id. „Goalpara"	175	—	—
Id. „Kertasoera"	—	—	—
Landbouwmaatschappij „Melati"	—	80	70
Cultuurmaatschappij „Boenga Meloer"	80	82½	70
Id. „Artana"	—	102½	—
Assam-Thee-onderneming „Gedeh"	110	100	97½
Maatschappij tot exploitatie van rijstlanden	200	205	—
Assam-Thee-onderneming „Malabar"	130	130	157½
Cultuurmaatschappij „Ramawati"	172	—	—
Assam-Thee-onderneming „Wanasoeka"	100	95	80

NAMEN DER EFFECTEN.	NOTEERINGEN		
	in Januari 1900.	in Juli 1900.	in December 1900.
Assam-Thee-onderneming „Singaparna"	120	—	125
Id. „Pasir Salam"	100	100	—
Id. „Goenoeng Soesoeroeh"	—	100	80
Nederlandsch-Indische Getah-pertja-maatschappij	100	—	—
Cultuurmaatschappij „Goenoeng Tjempaka"	—	—	—
Id. „Tjidjangkar"	—	106	—
Id. „Majong"	—	—	—
Id. „Tjihoeni"	—	—	—
Preanger Bibiet-maatschappij	—	100	—
Houtaankap-maatschappij „Petjindilan"	—	—	120
Nederlandsch-Indische Telephoonmaatschappij	150	157½	152½
Intercommunale Telephoonmaatschappij	90	65	75
Telephoonmaatschappij der Vorstenlanden	105	—	102½
Preanger Telephoonmaatschappij	105	—	97½
Algemeene Telephoonmaatschappij	100	—	90
Telephoonmaatschappij „Insulinde"	106	—	—
Cheribon Telephoonmaatschappij	—	—	195
Nederlandsch-Indische Mijnbouwmaatschappij	80	80	81½
Mijnbouwmaatschappij „Martapoera"	—	—	—
Id. „Belang"	150	75	—
Algemeene Exploratie-maatschappij	—	—	—
Mijnbouwmaatschappij „Matinan"	85	25	—
Id. „Totok"	150	77½	40
Id. „Redjang Lebong" (aandeelen)	295	400	330
Id. Id. (obligatiën)	295	397½	340
Id. „Lebong-Soelit"	—	—	92½
Exploratie-maatschappij „Riam Kanan"	40	—	—
Goud-exploratie-maatschappij „Bengkaijang"	135	50	40
Exploratie-maatschappij „Balangan"	30	—	35
Batavia-Japara Petroleum-exploratie-maatschappij	55	—	—
Mijnbouwmaatschappij „Kahajang"	640	102½	90
Exploratie-maatschappij „Kolchis"	—	—	—
Goud-exploratie-maatschappij „Pinogo"	100	65	55
Id. „Batjan"	15	—	—
Mijnbouwmaatschappij „Monano"	100	70	—
Id. „Soepajang"	80	27½	—
Id. „Pangkallan"	65	60	—
Id. „Atjeh"	100	110	120
Goud-exploratie-maatschappij „Boné"	65	25	40
Exploratie-maatschappij „Doda"	24	—	—
Wijnkoopsbaai-Exploratie-maatschappij	—	—	—
Mijnbouwmaatschappij „Batavia-Borneo"	150	100	100
Id. „Sonder"	30	30	—
Sumatra-Batavia-Mijnbouwmaatschappij	30	—	20
Mijnbouwmaatschappij „Tilamoeta"	62½	35	—
Id. „Pagoejaman"	160	175	120
Mijnbouw-exploratie-maatschappij „Batavia"	—	—	—
Centraal-Celebes Mijnbouwmaatschappij	—	—	—
Mijnbouwmaatschappij „Tomini"	45	—	—
Id. „Bwool Lonoe"	—	—	—
Id. „Barma Sawah"	160	80	—
Id. „Pariet"	200	—	—
Id. „Loemar"	—	—	120
Lapoe-Placermaatschappij	—	102½	102½
Petroleummaatschappij „Ngoempah"	—	—	—
Mijnbouwmaatschappij „Natal"	—	—	100
Id. „Tebing-Tinggi"	—	101½	—
Id. „Pamakassan"	—	—	—
Id. „Tambak Sibonak"	—	—	115
Nederlandsch-Indische Gas-maatschappij	—	—	—
Nederlandsch-Indische Electriciteit-maatschappij	75	—	70
Maatschappij tot exploitatie van de rijtuigfabriek en den handel in paarden F. J. Fuchs	82½	82½	79
Koffie-pel- en sorteerinrichting „Kalimaas"	50	—	—
Koffie-pellerij „Sisir"	—	—	100
New Singapore distilled water ice company Limited	—	—	245
Java-veem	125	—	115
Nederlandsch-Indische Sport-maatschappij	100	—	100
Bandongsche Kinine-fabriek	105	—	100
Boekhandel Visser & C°.	75	100	—
Cheribonsche Apotheek	—	80	—
Fabriek „de Volharding"	—	100	100

III. Loop der WISSELKOERSEN te Batavia gedurende 1900, volgens opgaven verstrekt door de Handelsvereeniging aldaar.

Maanden van 1900	Op Amsterdam (op 6 maanden dato). Bankwissels	Op Amsterdam (op 6 maanden dato). Particuliere wissels.	Op Londen (op 6 maanden zicht). Bankwissels	Op Londen (op 6 maanden zicht). Particuliere wissels.	Op Singapore (op zicht). Bankwissels	Op China (op zicht). Bankwissels.
	f 100 Indisch Courant geeft guldens Nederlandsch Courant.		Een pond sterling kost guldens Indisch Courant.		Een dollar kost guldens Indisch Courant.	Een dollar kost guldens Indisch Courant.
Januari . . .	f 102¼ à f 102½	f 103 à f 103½	f 11,80 à f 11,82½	f 11,66¼ à f 11,70	f 1,19½ à f 1,20	f 1,19 à f 1,19½
Februari. . .	102	102¾ " 103¼	11,82½	11,70 " 11,80	1,19½ " 1,19¾	1,18¾ " 1,19½
Maart. . . .	102	102¾ " 103¼	11,82½	11,70	1,19½ " 1,20	1,19 " 1,19¼
April. . . .	101⅞ " 102	102⅝ " 102⅞	11,82½	11,70	1,20	1,19 " 1,19½
Mei	101⅞	102⅝ " 102⅞	11,82½	11,70 " 11,76¼	1,20 " 1,20¼	1,19 " 1,20
Juni	101⅝ " 101⅞	102½ " 102⅞	11,82½ " 11,86¼	11,70 " 11,76¼	1,20 " 1,23	1,19 " 1,22½
Juli	101⅝	102½ " 102⅝	11,83¾ " 11,86¼	11,71¼ " 11,76¼	1,21½ " 1,22	1,21½ " 1,22
Augustus . .	101⅝	102½ " 102⅝	11,83¾ " 11,86¼	11,71¼ " 11,76¼	1,23 " 1,24	1,23 " 1,24
September . .	101⅝	102½ " 102⅝	11,83¾ " 11,86¼	11,71¼ " 11,76¼	1,26 " 1,26½	1,26 " 1,26½
October . . .	101⅝ " 101⅞	102⅜ " 102⅞	11,83¾ " 11,86½	11,71¼ " 11,76¼	1,28¼ " 1,32½	1,28 " 1,30
November . .	101⅝ " 101⅞	102⅜ " 102⅞	11,83¾	11,71¼ " 11,75	1,28½ " 1,30½	1,28 " 1,29
December . .	101⅞	102⅝ " 102⅞	11,83¾	11,71¼ " 11,75	1,28 " 1,28¾	1,28 " 1,28½

IV. BALANS en WINST-EN-VERLIESREKENING der JAVASCHE BANK.

a. BALANS, afgesloten op 31 Maart 1901.

Debet

Beleeningen (inclusief voorschotten in rekening-courant op onderpand):		
Goederen	f 1 519 245,99	
Effecten	3 845 887,46	
Goud en zilver	33 550,00	f 5 398 683,45
Disconto-rekening:		
Handelspapier	f 4 427 701,09	
Vendupapier	1 053 995,57	5 481 696,66
Belegd kapitaal:		
Effecten.	f 4 433 360,69	
Hypotheken	1 282 500,00	5 715 860,69
Belegd reservefonds:		
Effecten	f 569 480,71	
Hypotheken	482 500,00	1 051 980,71
Wissels buiten Nederlandsch-Indië betaalbaar .	. . . . . .	5 436 534,74
Prolongatiën in Nederland	. . . . .	1 976 000,00
Specie in de kassen:		
Gouden munt	f 8 107 360,00	
Zilveren munt	28 240 795,50	
Pasmunt	31 089,46	36 379 244,96
Munt en muntmateriaal:		
Goud		6 087 248,30
Belegd pensioen- en onderstandfonds		49 000,00
Gebouwen en meubelen der Bank		277 679,80
Diverse rekeningen		317 465,50
		f 68 171 394,81

Credit.

Kapitaal.		f 6 000 000 00
Reservefonds		1 137 391,03
Pensioen- en onderstandfonds		56 781,56
Bankbiljetten in omloop		56 335 382,50
Bankassignatiën in omloop		281 433,62
Rekening-courant saldo's:		
van het Gouvernement.	f 938 281,71	
van anderen	2 800 203,33	3 738 485,04
Onafgehaalde dividenden		7 010,84
Uitkeering 73ste boekjaar		540 000,00
Onuitgekeerd saldo van aandeelhouders		34,06
Diverse rekeningen.		74 876,16
		f 68 171 394,81

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage KK.]

b. WINST-EN-VERLIESREKENING over 1900/1901.

VERLIEZEN.

Aan onkosten-rekening	f 440 900,53
„ onkosten valsche bankbiljetten	2 248,30
„ onbetaalde wissels	2,00
„ onderhoud, verpanding en assurantie van gebouwen	5 417,31
„ aanmaak bankbiljetten	50 000,00
„ gebouwen, afschrijving	16 000,00
inventaris, id.	5 358,59
„ pensioen- en onderstandfonds	789,70
aldo zuivere winst	744 495,26
	f 1 265 211,69

WINSTEN.

Per rente van disconteering	f 236 039,74	
Overgebracht van het vorige boekjaar	23 406,93	
	f 259 446,67	
Af: overgebracht naar het volgende boekjaar.	31 414,32	
		f 228 032,35
Per rente van beleening	f 129 389,37	
Overgebracht van het vorige boekjaar	343,74	
Behoorende tot het 73ste, doch te innen in het volgende boekjaar	7 737,44	
	f 137 470,55	
Af: overgebracht naar het volgende boekjaar.	252,79	
		137 217,76
Per rente op voorschotten		266 577,02
„ „ „ effecten	f 139 633,32	
Behoorende tot het 73ste, doch te innen in het volgende boekjaar.	39 940,99	
		179 574,31
Per rente op hypotheken.		86 936,15
„ provisie-rekening		58 402,19
„ koersverschillen.	f 265 976,15	
Overgebracht van het vorige boekjaar	53 996,20	
	f 319 972,35	
Af: overgebracht naar het volgende boekjaar	39 245,47	
		280 726,88
Per munt en muntmateriaal.		25 231,04
„ pakhuishuur		1 867 70
„ onbetaalde wissels		646,29
		f 1 265 211,69

(5. 38.)

BIJLAGE LL.

(Zie hoofdst. N van het verslag.)

I. OVERZICHT van de uitkomsten van het in 1901 zoowel HIER TE LANDE als in INDIË afgenomen tweede gedeelte van het GROOT-AMBTENAARSEXAMEN voor den Indischen dienst, bedoeld bij het Koninklijk besluit van 20 Juli 1893 n°. 29 (St. n°. 257), zooals dit is aangevuld en gewijzigd bij de Koninklijke besluiten van 29 Augustus 1895 n°. 51, 19 October 1896 n° 46, 15 December 1897 n°. 50, 3 Februari 1899 n°. 96 en 18 Augustus 1900 n°. 37 (St. 1895 n°. 238, 1897 n°. 60, 1898 n°. 69, 1899 n° 129 en 1900 n°. 273).

Verdeeling der examens naar gelang de toegekende beoordeelingscijfers in de opgegeven vakken 5 t/m 10 bedroegen, dan wel daarbeneden bleven.		Totalen der door de gezamenlijke examinandi in verschillende vakken afgelegde examens.				
		Verplichte vakken.			Niet verplichte (taal-) vakken. a)	Totalen.
		1°. Geschiedenis, 2°. Land- en volkenkunde, 3°. Godsdienstige wetten, enz., en 4°. Staatsinstellingen.	5°. Maleisch.	6°. Javaansch.		
EXAMEN IN NEDERLAND.						
I. Geslaagde examinandi (ten getale van 10). b)	Voldoende of meer dan voldoende.	40	10	9	„	59
	Onvoldoende.	„	„	1	„	1
II. Niet-geslaagde examinandi (ten getale van 2).	Voldoende of meer dan voldoende.	4	2	„	„	6
	Slecht of onvoldoende	4	„	2	„	6
I en II (12 examinandi) c)	Voldoende of meer dan voldoende.	44	12	9	„	65
	Slecht of onvoldoende	4	„	3	„	7
EXAMEN IN INDIË.						
I Geslaagde examinandi (ten getale van 4). d)	Voldoende of meer dan voldoende.	15	4	4	„	23
	Onvoldoende.	1	„	„	„	1
II. Niet-geslaagde examinandi (ten getale van 5)	Voldoende of meer dan voldoende.	11	3	4	„	18
	Onvoldoende.	9	2	1	„	12
I en II (9 examinandi) c)	Voldoende of meer dan voldoende.	26	7	8	„	41
	Onvoldoende.	10	2	1	„	13

a) Alle candidaten bepaalden zich tot de verplichte vakken.

b) Van deze 10 geslaagden behaalden er 9 in elk der verplichte vakken het cijfer 5 („voldoende") of een hooger cijfer. Krachtens art. 10, al. 1, van het examen-reglement (Bijbl. St. n°. 5260) verwierven deze derhalve het diploma, zonder dat de examen-commissie daarover behoefde te stemmen.

c) Alle candidaten waren in het bezit van het diploma van met goed gevolg afgelegd *eerste* gedeelte van het examen.

d) Hieronder 3 als bedoeld bij noot *b*.

II. OVERZICHTEN over 1900 betreffende de geldelijke aangelegenheden van het WEDUWEN- EN WEEZENFONDS: *a.* van BURGERLIJKE (EUROPEESCHE) AMBTENAREN in Nederlandsch-Indië, en *b.* van de OFFICIEREN der LANDMACHT aldaar.

a. **Civiel weduwen- en weezenfonds (zie het jaarverslag gepubliceerd als extra-bijvoegsel van de Jav. Courant dd. 13 Aug. 1901.**

Vermogen op ult. 1899.			
Hypotheken		f 515 303,13	
Vaste goederen		23 992,25	
Inschrijvingen op het Grootboek N. S.		*a*) 4 049 050,00	
Beschikbare gelden in 's lands kas		443 113,60	
Dubieuse vorderingen		4 406,28^5	
			f 5 035 865,26^5
Ontvangsten in 1900. *b*)			
Gewone contributiën		f 1 662 590,15^5	
Buitengewone contributiën		269 019,00	
Rente wegens inschrijvingen op het Grootboek N. S.		121 471,00	
Id. wegens op hypotheek uitgezette kapitalen		27 651,17	
Overige ontvangsten		1 203,77	
		f 2 081 935,09^5	
Uitgaven in 1900. *b*)			
Weduwenpensioenen *c*)	f 1 550 022,45		
Onderstanden aan kinderen *d*)	98 913,64		
Overige uitgaven	20 647,52^5		
		f 1 669 583,61^5	
			f 412 351,48
Vermogen op ult. 1900. *b*)			
Hypotheken		f 439 836,00	
Vaste goederen		40 501,06^5	
Inschrijvingen op het Grootboek N. S.		4 380 350,00	
Beschikbare gelden in 's lands kas		584 040,62	
Dubieuse vorderingen		3 489,06	
			f 5 448 216,74^5

b. **Militair weduwen- en weezenfonds (zie het jaarverslag gepubliceerd als extra-bijvoegsel van de Jav. Courant dd. 27 Sept. 1901).**

Vermogen op ult. 1899.		
Hypotheken	f 2 004 803,50	
Vaste goederen	38 731,42	
Inschrijvingen op het Grootboek N. S.	1 814 200,00	
Aandeelen in de cultuurmaatschappij Pondok Gedeh	2 500,00	
Obligatie van den luitenant der Chineezen te Bandong	12 135,92^5	
Beschikbare gelden in 's lands kas	50 954,90	
Dubieuse vorderingen	49 515,47	
		f 3 972 841,21^5
Ontvangsten in 1900. *b*)		
Contributiën	f 653 660,25^5	
Rente wegens inschrijvingen op het Grootboek N. S.	58 147,00	
Id. wegens op hypotheek uitgezette kapitalen	102 740,20^5	
Id. van bovenbedoelde cultuuraandeelen en van bovenbedoelde obligatie	753,13	
Inkomsten van 's fonds vaste goederen	3 450,00	
Bijdrage uit 's lands kas	300 000,00	
Overige ontvangsten	141,86^5	
Voordeelig verschil tusschen het nominaal bedrag der gekochte inschrijvingen en de bij inkoop betaalde som, waaronder f 4374,45 voor bijbetaalde renten	33 516,77^5	
	f 1 152 409,23	

a) In bijlage KK van het vorig verslag is hiervoor f 4 060 108,32^5 vermeld. Thans wordt, in plaats van de beurswaarde, de nominale waarde der inschrijvingen in rekening gebracht.

b) De cijfers over 1900 berusten voor een deel op voorloopige gegevens.

c) Het aantal uit het fonds gebeneficieerde weduwen bedroeg op ult. 1900 2305.

d) Het aantal der onderstand genietende kinderen bedroeg op ult. 1900 1764.

Uitgaven in 1900. *b)*

Pensioenen, gratificatiën en onderstanden *e*)	f 926 566,51		
Begrafeniskosten	4 170,00		
Overige uitgaven	11 242,72		
		f 941 979,23	
			f 210 430,00

Vermogen op ult. 1900. *b)*

Hypotheken	f 1 777 066,50	
Vaste goederen	30 256,42	
Inschrijvingen op het Grootboek N. S.	2 047 650,00	
Aandeelen in de cultuurmaatschappij Pondok Gedeh	2 500,00	
Obligatie van den luitenant der Chineezen te Bandong	11 839,05[5]	
Beschikbare gelden in 's lands kas	268 135,32	
Dubieuse vorderingen	45 823,92	
		f 4 183 271,21[5]

e, Op ult. 1900 bedroeg het aantal uit het fonds gebenificieerde weduwen 945 en dat van de onderstand genietende kinderen 566.

(5. 39.)

BIJLAGE MM.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 1°., van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de uitgestrektheid, enz.

VAN DE

BOUWGRONDEN DER INLANDSCHE BEVOLKING

op Java en Madura (met uitzondering van de gewesten Djokjokarta en Soerakarta en van de particuliere landerijen)

OVER

1900.

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws van 500 vierkante rijnlandsche roeden) der voor geregelde cultuur ontgonnen bouwvelden. 1)					Uitgestrektheid bovendien in cultuur gebracht, maar niet tot de geregeld beplante bouwgronden behoorende.	Totaal der kolommen 6 en 7.	Uitgestrektheid voo[r] den oogst van 190[0] beplant geweest, waarop door de bevol[-]king als 1ste aanplant werden geteeld		Ui[t]gestr[ekt]hei[d] on[...] bepl[...] geble[...] (zie kolo[m]me[n] 15 t[...] 19
	Sawahs van levend water voorzien.	Sawahs van regen afhankelijk.	Sawahs op rawahgronden (moerassawahs).	Tegalvelden.	Te zamen.			rijst.	andere eenjarig[e] gewasse[n]	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11
Bantam	42 432	47 013	3 424	29 316	122 185	9 926	132 111	120 418	3 64	8 0
Batavia (alleen het domein Bloeboer)	849	„	„	157	1 006	„	1 006	879	12	„
Krawang	28 219	33 247	„	301	61 767	3 305	65 072	62 405	63	2 0
Preanger Regentschappen	213 884	106 606	2 993	267 546	591 029	16 142	607 171	393 013	201 35	12 8
Cheribon	189 675	29 344	5 819	19 532	244 370	4 699	249 069	209 627	35 87	3 5
Tagal.	106 249	65 755	„	15 518	187 522	814	188 336	153 859	30 64	3 8
Pekalongan	62 302	5 121	37	13 824	81 284	„	81 284	57 213	22 18	1 8
Samarang	144 757	107 984	2 546	27 382	282 669	14 442	297 111	248 773	46 20	2 1
Japara	89 286	51 685	3 845	13 381	158 197	7 927	166 124	128 951	29 93	7 2
Rembang	25 632	197 837	1 948	51 080	276 497	156	276 653	228 689	47 41	5
Soerabaija	140 690	154 760	21 260	42 684	359 394	444	359 838	291 020	65 57	3 2
Pasoeroean.	83 043	3 076	1 446	67 484	155 049	730	155 779	87 860	67 66	2
Probolinggo	53 604	1 733	501	48 385	104 223	6 758	110 981	49 544	59 47	1 9
Bezoeki	97 875	250	„	81 709	179 834	1 857	181 691	95 152	86 30	2
Banjoemas	81 147	54 966	802	54 259	191 174	13 909	205 083	147 734	49 38	7 9
Bagelen.	80 724	46 780	3 571	37 840	168 915	24 258	193 173	133 790	58 93	4
Kadoe	71 337	14 137	2	40 359	125 835	12 638	138 473	84 486	51 37	2 6
Madioen.	139 029	33 904	„	26 841	199 774	15 847	215 621	181 253	29 97	4 3
Kediri	114 137	36 940	8 030	47 156	206 263	8 815	215 078	157 353	57 30	4
Madura	11 144	94 175	50	239 379	344 748	10 551	355 299	111 816	241 87	1 6
Totalen voor de gouvernementsresidentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madura	1 776 015	1 085 313	56 274	1 124 133	4 041 735	153 218	4 194 953	a) 2 943 835	b) 1 185 88	65 2
Over 1899 waren de cijfers. . . .	1 782 945	1 061 119	48 265	1 067 700	3 963 029	163 546	4 126 575	f) 2 949 447	g) 1 179 15	70 2

1) Voor zoover de cijfers zijn ontleend aan de gegevens van de kadastraal statistieke opneming, kunnen zij als betrouwbaar worden aangemerkt. Dit geldt dus voor de gewesten Tagal, Pekalongan, Samarang, Japara, Bagelen en Kadoe. Wel is waar geldt dit ook voor een gedeelte van de residentiën Cheribon,

Uitgestrektheid onbeplant gebleven (zie de kolommen 15 t/m 19).	Van de in de kolommen 9 en 10 bedoelde velden zijn bovendien voor een tweeden oogst beplant geweest: met rijst.	met andere eenjarige gewassen.	Alzoo werden door de bevolking op hare eigen bouwgronden (zie de kolommen 9, 10, 12 en 13), hetzij voor eigen cultuur, hetzij voor rekening van particuliere ondernemers, beplantingen bewerkstelligd tot de volgende uitgestrektheid (in bouws).	Specificatie der voor geregelde cultuur ontgonnen bouwvelden, die onbeplant gebleven zijn (aantal bouws). Sawahs van levend water voorzien.	Sawahs van regen afhankelijk.	Moerassawahs.	Tegalvelden (in geregelde cultuur).	Te zamen (zie kolom 11)
11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
8 055	"	12 981	137 040	552	2 295	331	4 877	8 055
"	"	194	1 200	"	"	"	"	"
2 030	"	522	63 565	535	1 495	"	"	2 030
12 800	41 198	37 647	673 216	162	3 560	94	8 984	12 800
3 568	1 870	52 824	300 193	452	520	107	2 489	3 568
3 834	4 767	56 626	245 893	804	2 336	"	694	3 834
1 887	9 140	30 212	118 746	639	204	1 044	"	1 887
2 132	30 314	73 704	398 997	101	1 020	974	37	2 132
7 242	7 220	52 255	218 357	1 308	3 414	1 675	845	7 242
548	8 000	188 500	472 604	"	270	278	"	548
3 240	5 859	109 548	472 005	94	774	1 754	618	3 240
256	10 020	106 573	272 117	"	"	205	51	256
1 959	1 660	80 469	191 152	1 245	"	"	714	1 959
237	4 142	113 130	298 726	237	"	"	"	237
7 960	40 768	65 432	303 323	555	1 903	"	5 502	7 960
450	75 233	75 829	343 783	88	197	165	"	450
2 613	29 079	59 133	224 072	17	491	"	2 105	2 613
4 390	10 256	96 868	318 355	1 117	2 321	"	952	4 390
422	6 851	102 542	324 050	33	1	331	57	422
1 608	1 165	177 552	532 411	"	1 024	"	584	1 608
65 231	c) 287 542	d) 1 492 541	e) 5 909 805	7 939	21 825	6 958	28 509	65 231
70 224	h) 211 826	i) 1 673 715	j) 5 941 892	8 998	22 155	4 350	34 721	70 224

AANTEEKENINGEN. (20.)

a) Hieronder zijn begrepen 71 653 bouws van de in kolom 7 bedoelde velden.

b) Id. 80 576 bouws van de in kol. 7 bedoelde velden.

c) " 1 372 " " " " " " " "

d) " 52 528 " " " " " " " "

e) " 206 129 " " " " " " " "

f) " 83 119 " " " " " " " "

g) " 80 427 " " " " " " " "

h) " 121 " " " " " " " "

i) " 40 690 " " " " " " " "

j) " 204 357 " " " " " " " "

Rembang, Banjoemas en Madioen, doch voor die gedeelten zijn geen afzonderlijke cijfers verstrekt. Ten gevolge van de metingen ten behoeve der landrente-regeling in de Preanger Regentschappen kunnen ook de cijfers voor dit gewest als betrouwbaar worden aangenomen.

(5. 40.)

BIJLAGE NN.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 1°., van het verslag.)

OVERZICHT

BETREFFENDE DE

RIJSTCULTUUR

OP

JAVA EN MADURA

(met uitzondering van de gewesten Soerakarta en Djokjokarta [1]) en van de particuliere landerijen)

over 1900.

[1]) Met betrekking tot deze twee gewesten zijn omtrent den landbouw der inlandsche bevolking eenigszins vertrouwbare opgaven niet te verstrekken.

GEWESTEN.	SAWAHS waarvan GEOOGST is (aantal bouws).					TEGALVELDEN waarvan GEOOGST is (aantal bouws).		TOTAAL der GESLAAGDE velden (aantal bouws).
	Sawahs van levend water voorzien.		Sawahs van regen afhankelijk.		Sawahs op rawahgronden (moeras-sawahs).	Tegalvelden in geregelde cultuur.	Tegalvelden niet in geregelde cultuur.	
	1ste aanplant.	2de aanplant.	1ste aanplant.	2de aanplant.				
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Bantam	40 282	„	38 784	„	3 004	22 173	8 911	113 154
Batavia (alleen het domein Bloeboer)	849	„	„	„	„	30	„	879
Krawang	22 989	„	26 994	„	„	300	2 667	52 950
Preanger Regentschappen	209 496	37 594	99 184	2 485	*a*) 2 860	*b*) 69 879	*c*) 7 690	429 188
Cheribon	163 468	1 870	27 404	„	4 262	7 238	2 079	206 321
Tagal	88 099	4 718	57 969	„	„	460	618	151 864
Pekalongan	47 343	8 598	4 024	„	*d*) 47	*e*) 2 086	„	62 098
Samarang	126 990	28 089	97 101	5	*f*) 2 093	*g*) 2 623	*h*) 5 674	262 575
Japara	68 583	6 778	42 423	170	*j*) 1 682	3 156	6 178	128 970
Rembang	23 790	6 500	196 102	„	1 315	4 657	156	232 520
Soerabaija	112 986	3 408	149 000	127	*k*) 19 471	5 564	212	290 768
Pasoeroean	71 505	9 311	2 904	„	*m*) 1 305	*n*) 12 705	143	97 873
Probolinggo	41 319	1 471	1 373	„	*o*) 690	2 985	3 323	51 161
Bezoeki	86 138	4 142	251	„	„	8 080	572	99 183
Banjoemas	72 764	23 170	50 563	17 389	*p*) 1 001	9 425	12 539	186 851
Bagelen	76 330	53 895	38 334	14 898	*q*) 1773	*r*) 10 829	*s*) 4 236	200 295
Kadoe	65 201	26 877	9 743	602	2	*u*) 3 693	„	106 118
Madioen	131 513	10 093	30 165	„	„	8 009	*v*) 7 091	186 871
Kediri	94 732	4 437	34 140	1 679	*w*) 6 733	10 199	7 862	159 782
Madura	8 151	931	78 147	„	50	19 864	1 748	108 891
Totalen voor de gouvernementsresidentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madura	1 552 528	231 882	984 605	37 355	*x*) 46 288	*ij*) 203 955	*z*) 71 699	*bb*) 3 128 312
	1 784 410		1 021 960			*aa*) 275 654		
Over 1899 waren de cijfers	1 567 628	168 579	914 344	17 872	*ff*) 42 221	*gg*) 178 919	*hh*) 81 387	*ij*) 2 970 950
	1 736 207		932 216			*ii*) 260 306		

SAWAHS waarop de aanplant MISLUKT s (aantal bouws).					TEGALVELDEN waarvan de aanplant MISLUKT is (aantal bouws).		TOTAAL der MISLUKTE velden (aantal bouws).	TOTAAL der BEPLANTE velden (aantal bouws). (Kolom 9 + kolom 17.)
Sawahs van levend water voorzien.		Sawahs van regen afhankelijk.		Sawahs op rawahgronden (moeras-sawahs).	Tegalvelden in geregelde cultuur.	Tegalvelden niet in geregelde cultuur.		
1ste aanplant.	2de aanplant.	1ste aanplant.	2de aanplant.					
10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
1 055	»	5 687	»	89	433	»	7 264	120 418
»	»	»	»	»	»	»	»	879
4 696	»	4 759	»	»	»	»	9 455	62 405
2 488	21	2 191	17	»	283	23	5 023	434 211
3 266	»	417	»	1 450	43	»	5 176	211 497
2 291	48	4 423	»	»	»	»	6 762	158 626
4 085	»	170	»	»	»	»	4 255	66 353
12 026	190	4 290	»	*i*) 6	»	»	16 512	279 087
4 428	37	1 774	106	»	856	»	7 201	136 171
1 841	1 500	473	»	355	»	»	4 169	236 689
241	»	3 458	»	*l*) 1 449	963	»	6 111	296 879
5	2	»	»	»	»	»	7	97 880
43	»	»	»	»	»	»	43	51 204
111	»	»	»	»	»	»	111	99 294
411	»	550	»	»	690	»	1 651	188 502
411	3 249	596	1 628	*t*) 2 844	»	»	8 728	209 023
3 798	»	3 649	»	»	»	»	7 447	113 565
2 042	160	1 134	»	»	»	1 302	4 638	191 509
907	»	1 319	»	1 702	494	»	4 422	164 204
833	234	3 023	»	»	»	»	4 090	112 981
44 978	5 441	37 913	1 751	*cc*) 7 895	3 762	1 325	*dd*) 103 065	*ee*) 3 231 377
50 419		39 664			5 087			
56 295	11 793	101 568	7 839	*kk*) 7 732	*ll*) 3 243	1 853	*mm*) 190 323	*nn*) 3 161 273
68 088		109 407			*ll*) 5 096			

19. *AANMERKINGEN.*

a) Hieronder 10 bouws 2de aanplan
b) » 781 » » »
c) » 290 » » »
d) » 9 » » »
e) » 532 » » »
f) » 521 » » »
g) » 703 » » »
h) » 800 » » »
i) » 6 » » »
j) » 129 » » »
k) » 2 003 » » »
l) » 321 » » »
m) » 109 » » »
n) » 598 » » »
o) » 189 » » »
p) » 209 » » »
q) » 635 » » »
r) » 33 » » »
s) » 280 » » »
t) » 615 » » »
u) » 1 600 » » »
v) » 2 » » »
w) » 735 » » »
x) » 4 549 » » »
ij) » 4 247 » » »
z) » 1 372 » » »
aa) » 5 619 » » »
bb) » 279 405 » » »
cc) » 942 » » »
dd) » 8 135 » » »
ee) » 287 540 » » »
ff) » 2 814 » » »
gg) » 2 585 » » »
hh) » 121 » » »
ii) » 2 706 » » »
ij) » 191 971 » » »
kk) » 203 » » »
ll) » 421 » » »
mm) » 20 356 » » »
nn) » 212 327 » » »

GEWESTEN.	VERMOEDELIJKE OPBRENGST DER MET RIJST BEPLANTE (GESLAAGDE) VELDEN (in pikols PADI).								De gemiddelde productie per bouw kwam volgens deze schattingen te staan op het navolgend aantal pikols padi	
	SAWAHS:					TEGALVELDEN:		TOTAAL der productie (bij benadering).		
	van levend water voorzien.		van regen afhankelijk.		op rawahgronden.	in geregelde cultuur.	niet in geregelde cultuur.		per beplanten bouw.	per geslaagden bouw.
	1ste aanplant.	2de aanplant.	1ste aanplant.	2de aanplant.						
Bantam	1 500 000	„	760 000	„	89 000	340 000	130 000	2 819 000	23,41	24,91
Batavia (alleen het domein Bloeboer) . .	25 000	„	„	„	„	600	„	25 600	29,12	29,12
Krawang	783 562	„	796 374	„	„	6 000	49 789	1 635 725	26,21	30,89
Preanger Regentsch. .	7 769 697	1 240 686	2 286 951	30 976	77 950	1 200 926	263 358	12 870 544	29,64	29,98
Cheribon	4 562 166	34 054	588 338	„	89 402	75 795	11 415	5 361 170	25,34	25,98
Tagal	2 858 889	150 783	1 154 818	„	„	11 266	7 416	4 183 172	26,37	27,54
Pekalongan.	1 289 661	234 630	96 759	„	1 218	32 766	„	1 655 034	24,94	26,65
Samarang	3 351 200	744 224	1 917 695	85	26 948	15 712	44 170	6 100 034	21,85	23,23
Japara	1 437 425	206 763	608 639	2 268	39 818	55 926	75 191	2 421 030	17,77	18,77
Rembang	486 840	128 908	3 099 088	„	19 775	51 100	786	3 786 497	15,99	16,24
Soerabaija	3 239 531	120 226	2 610 531	1 570	438 520	68 512	2 544	6 481 434	21,83	22,28
Pasoeroean	2 929 600	307 500	96 970	„	53 200	399 700	13 000	3 799 970	38,87	38,88
Probolinggo	1 228 000	38 600	31 600	„	16 100	51 900	66 200	1 432 400	27,97	27,99
Bezoeki	3 116 170	103 764	5 880	„	„	154 392	9 947	3 390 153	34,16	34,18
Banjoemas	1 877 000	403 362	1 053 000	247 074	16 181	127 312	157 895	3 881 824	20,59	20,70
Bagelen	1 948 428	1 211 410	842 437	277 442	34 164	178 836	38 939	4 531 656	21,68	22,62
Kadoe.	1 679 659	561 705	183 183	9 525	50	29 520	„	2 463 642	21,88	23,43
Madioen	3 139 795	206 490	316 427	„	„	128 336	64 807	3 855 855	20,13	20,63
Kediri	3 688 552	93 142	1 624 400	33 600	178 675	149 570	95 030	5 862 969	35,70	36,75
Madura	183 725	19 000	1 260 860	„	490	139 500	13 125	1 616 700	14,31	14,84
Totalen gouv. landen Java en Madura . .	47 094 900	5 805 247	19 333 950	602 540	1 076 491	3 217 669	1 043 612	78 174 409	24,19	24,99
Over 1899 waren de cijfers.	47 315 700	3 965 400	17 006 400	288 800	1 176 600	3 946 600	1 385 800	75 085 300	23,75	25,27

De bovengenoemde gewesten verdeelende in groepen naar gelang van hunne ligging: in West-Java (hiertoe behooren de vijf eerstgenoemde), in het noordelijk deel van Midden-Java (de vijf daaropvolgende), in het zuidelijk deel van Midden-Java (zijnde Banjoemas, Bagelen, Kadoe, Madioen en Kediri), dan wel in Oost-Java (Soerabaija, Pasoeroean, Probolinggo en Bezoeki) met Madura, doen zich de totalen der beplantingen (zie blz. 2 en 3 dezer bijlage) en der (geschatte) padi-productie over 1899 en 1900 als volgt voor:

	Jaren.	West-Java.	Midden-Java (noordelijke gewesten).	Midden-Java (zuidelijke gewesten).	Oost-Java met Madura.	Totalen. [1])
1°. Aantal bouws in 't geheel met padi bepl. geweest[2])	1899	800 007	872 007	834 758	654 501	3 161 273
	1900	829 410	876 926	866 803	658 238	3 231 377
2°. Aantal bouws waarvan padi geoogst werd [3]).	1899	779 115	793 399	791 487	606 949	2 970 950
	1900	802 492	838 027	839 917	647 876	3 128 312
Geschatte productie (in pikols padi).	1899	22 334 600	17 122 700	18 203 700	17 424 300	75 085 300
	1900	22 712 039	18 145 767	20 595 946	16 720 657	78 174 409
Gemiddelde productie per bouw (in pikols padi) berekend voor: de beplantingen sub 1°. (geslaagde en mislukte)	1899	27,92	19,64	21,81	26,62	23,75
	1900	27,38	20,69	23,76	25,40	24,19
de beplantingen sub 2°. (alleen de geslaagde)	1899	28,67	21,58	23,00	28,71	25,27
	1900	28,32	21,65	24,52	25,81	24,99

[1]) Zonder de Vorstenlanden en de particuliere landerijen.
[2]) De voor twee oogsten gebezigde velden zijn tweemaal in rekening gebracht.
[3]) Dus zonder te rekenen de mislukte velden (begrepen in de opgaven sub 1°.).

(5. 41.)

BIJLAGE OO.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 1°., van het verslag.)

OVERZICHT

BETREFFENDE DE TEELT VAN

EENJARIGE GEWASSEN

(de padicultuur daaronder niet begrepen)

OP

JAVA EN MADURA

(met uitzondering van de gewesten Soerakarta en Djokjokarta en van de particuliere landerijen)

OVER

1900.

GESLAAGDE velden (in bouws van 500 vierkante rijnlandsche roeden)

GEWESTEN.	Eerste of tweede aanplant.	Sawahs van levend water voorzien, beplant met: suikerriet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagong).	TE ZAMEN.	Sawahs van regen afhankelijk, beplant met: suikerriet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagong).	TE ZAMEN.	Sawahs op rawahgronden, beplant met: suikerriet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagong).
Bantam . . .	1ste gewas	„	„	„	543	543	2	„	„	247	249	„	„	„	„
	2de „	„	50	22	3 953	4 025	„	19	„	3 161	3 180	„	„	„	„
Batavia (alleen het domein Bloeboer). .	1ste „	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	2de „	„	„	„	174	174	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Krawang. . .	1ste „	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	2de „	„	„	„	166	166	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Cheribon. . .	1ste „	12 761	441	3	9 283	22 488	108	1	6	888	1 003	„	„	„	„
	2de „	„	1 105	234	47 815	49 154	„	„	159	1 932	2 091	„	„	„	1
Preanger Regentschappen	1ste „	1 477	„	„	260	1 737	430	„	35	1 206	1 671	„	„	„	„
	2de „	„	„	212	15 265	15 477	2	„	38	4 272	4 312	„	„	„	„
Tagal	1ste „	10 199	207	10	4 599	15 015	66	„	„	960	1 026	„	„	„	„
	2de „	„	171	253	38 896	39 320	„	„	125	8 385	8 510	„	„	„	„
Pekalongan. .	1ste „	3 927	1 154	189	4 963	10 233	51	13	„	659	723	„	„	„	„
	2de „	984	1 119	„	2 454	26 647	„	4	„	9	13	„	„	„	„
Samarang . .	1ste „	4 382	334	„	924	5 640	26	20	3	5 524	5 573	„	„	„	„
	2de „	2 026	409	1 570	33 289	37 294	25	32	392	11 824	12 273	„	„	„	„
Japara . . .	1ste „	9 045	171	93	5 561	14 870	716	92	„	3 265	4 073	„	„	„	617
	2de „	2 348	1 015	165	29 570	33 098	128	140	101	13 233	13 602	„	„	„	47
Rembang . .	1ste „	„	„	„	„	„	203	19	„	770	992	„	„	„	„
	2de „	232	134	887	13 366	14 619	304	732	7 037	114 558	122 631	„	„	„	„
Soerabaija . .	1ste „	27 083	135	„	151	27 369	352	7	„	1 169	1 528	872	„	„	38
	2de „	„	3 661	2 518	60 414	66 593	„	260	477	18 766	19 503	„	„	20	266
Pasoeroean . .	1ste „	11 289	34	„	210	11 533	4	„	„	168	172	45	„	„	„
	2de „	1 273	1 770	1 010	53 167	57 220	„	32	143	1 607	1 782	„	„	„	„
Probolinggo .	1ste „	10 714	„	„	284	10 998	360	„	„	„	360	„	„	„	„
	2de „	5 255	403	409	31 720	37 787	310	3	40	1 124	1 477	„	„	„	„
Bezoeki . . .	1ste „	9 416	60	„	1 912	11 388	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	2de „	4 298	349	16 539	43 858	65 044	„	„	„	2	2	„	„	„	„
Banjoemas . .	1ste „	4 098	52	32	3 235	7 417	„	4	22	1 924	1 950	„	„	„	„
	2de „	147	414	4 581	26 870	32 012	„	„	106	2 891	2 997	„	„	„	„
Bagelen . . .	1ste „	843	50	164	2 835	3 892	94	82	35	7 440	7 651	„	„	„	39
	2de „	540	66	495	16 261	17 362	66	114	641	12 576	13 397	„	„	„	„
Kadoe. . . .	1ste „	471	„	279	1 570	2 320	2	6	41	207	256	„	„	„	„
	2de „	69	38	7 909	18 944	26 960	„	„	1 003	7 057	8 060	„	„	„	„
Madioen . . .	1ste „	3 560	56	„	740	4 356	216	28	„	41	285	„	„	„	„
	2de „	2 990	202	1 465	60 348	65 005	96	10	99	5 576	5 781	„	„	„	„
Kediri. . . .	1ste „	14 359	3 905	„	201	18 465	1321	3	„	156	1 480	„	„	„	„
	2de „	1 570	1 738	3 398	55 309	62 015	„	7	377	11 030	11 414	„	76	135	3417
Madura . . .	1ste „	106	147	„	1 908	2 161	232	138	„	8 444	8 814	„	„	„	„
	2de „	23	94	964	5 893	6 974	124	107	613	25 379	26 223	„	„	„	„
Totalen voor de gouvernements-residentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madura. . .	1ste „	123 730	6 746	770	39 179	170 425	4183	413	142	33 068	37 806	917	„	„	694
	2de „	21 755	12 738	42 631	579 822	656 946	1055	1460	11 351	243 382	257 248	„	76	155	3731

…rkan… …ijnlandsche roeden). — MISLUKTE velden (in bouws).

	Tegalvelden in geregelde cultuur, waarop verbouwd: suikerriet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagong).	TE ZAMEN.	Tegalvelden niet in geregelde cultuur, waarop verbouwd: suikerriet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagong).	TE ZAMEN.	Mislukte Sawahs: van levend water voorzien.	van regen afhankelijk.	op rawabgronden.	Tegalvelden: in geregelde cultuur.	niet in geregelde cultuur.	TE ZAMEN.	Totaal der BEPLANTE velden (de geslaagde en de mislukte te zamen genomen).
	191	8	"	1 634	1 833	"	"	22	994	1 016	"	"	"	"	"	"	3 641
	16	3	3	5 219	5 241	"	"	"	527	527	8	"	"	"	"	8	12 981
	"	"	"	127	127	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	127
	"	"	"	20	20	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	194
	"	"	"	"	"	25	"	"	613	638	"	"	"	"	"	"	638
	"	"	"	"	"	"	"	"	356	356	"	"	"	"	"	"	522
	222	"	44	9 496	9 762	"	4	5	2 610	2 619	"	"	"	"	"	"	35 872
1	"	"	42	1 252	1 294	"	"	5	171	176	108	"	"	"	"	108	52 824
	5 453	69	8 075	175 584	189 181	98	193	510	8 118	8 719	1	"	49	"	"	50	201 358
	"	282	183	13 399	13 864	"	78	165	3 661	3 904	"	"	"	90	"	90	37 647
	"	62	1 221	13 081	14 364	"	"	7	189	196	40	"	"	"	"	40	30 641
	"	111	206	7 001	7 318	"	"	"	"	"	1 238	240	"	"	"	1 478	56 626
	5	6	343	10 871	11 225	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	22 181
	"	12	8	3 532	3 552	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	30 212
	107	236	763	24 319	25 425	"	7	1743	7 818	9 568	"	"	"	"	"	"	46 206
	"	73	610	12 868	18 551	"	3	9	10 207	10 219	367	"	"	"	"	367	73 704
17	765	115	5	7 639	8 524	165	"	"	1 508	1 673	88	"	"	"	86	174	29 931
27	90	31	22	3 060	3 203	"	"	"	975	975	1 136	194	"	"	"	1 330	52 255
	448	792	407	43 924	45 571	"	"	"	"	"	"	"	"	852	"	852	47 415
	306	589	6 363	35 184	42 442	"	"	"	"	"	"	5 760	"	3 048	"	8 808	188 500
38	164	124	447	34 235	34 970	"	"	"	232	232	"	"	"	569	"	569	65 578
56	"	147	689	18 155	18 991	"	"	"	"	"	198	2 602	"	1 375	"	4 175	109 548
	3 597	204	1 830	49 696	55 327	15	"	95	477	587	"	"	"	"	"	"	67 664
	122	570	987	45 892	47 571	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	106 573
	570	18	870	42 772	44 230	13	"	340	3 082	3 435	"	"	"	456	"	456	59 479
	"	106	2 466	36 410	38 982	"	"	289	1 934	2 223	"	"	"	"	"	"	80 469
	124	178	4 412	68 916	73 630	"	"	9	1 275	1 284	"	"	"	"	"	"	86 302
	"	130	8 550	37 904	46 584	"	"	"	"	"	1 500	"	"	"	"	1 500	113 130
	"	4	14 760	23 097	37 861	"	"	"	1 370	1 370	"	"	"	791	"	791	49 389
	"	347	545	28 364	29 256	"	"	116	974	1 090	77	"	"	"	"	77	65 432
39	231	206	1 802	24 553	26 792	9	132	4188	15 535	19 864	2	1	"	252	438	693	58 931
	566	268	551	36 066	27 451	"	21	6	14 436	14 463	2 245	848	"	63	"	3 156	75 829
	40	"	1 792	35 237	37 069	"	"	1615	10 023	11 638	"	"	"	91	"	91	51 374
	"	"	523	15 467	15 990	"	"	134	7 989	8 123	"	"	"	"	"	"	59 133
	906	311	199	16 465	17 881	8	30	25	6 130	6 193	"	"	"	"	1 263	1 263	29 978
	2 851	76	1 260	14 341	18 528	"	62	322	4 822	5 206	1 973	"	"	375	"	2 348	96 868
	5 349	227	3 336	26 713	35 625	"	"	60	893	953	"	"	"	781	"	781	57 304
17	26	172	2 275	14 361	16 834	"	"	90	1 429	1 519	3 801	2 120	102	736	373	7 132	102 542
	494	206	"	211 090	211 790	79	"	63	8 663	8 805	"	3 167	"	7 141	"	10 308	241 878
	117	136	2 012	138 715	140 980	"	"	"	3 375	3 375	"	"	"	"	"	"	177 552
94	18 666	2766	40 306	819 449	881 187	412	366	8482	69 530	78 790	131	3 168	49	10 933	1 787	16 068	1 185 887
31	4 094	3053	27 295	457 210	491 652	"	164	1136	50 856	52 156	12 651	11 764	102	5 687	373	30 577	1 492 541

GEWESTEN.	Van de GESLAAGDE velden waren door de bevolking voor eigen cultuur of voor rekening van particuliere ondernemers beplant met:									
	suikerriet.		indigo.		tabak.		kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagong).		Totaal.	
	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.
Bantam	193	16	8	72	22	25	3 418	12 860	3 641	12 973
	209		80		47		16 278		16 614	
Batavia (alleen het domein Bloeboer)	"	"	"	"	"	"	127	194	127	194
	"		"		"		321		321	
Krawang	25	"	"	"	"	"	613	522	638	522
	25		"		"		1 135		1 160	
Preanger Regentschappen	13 091	"	446	1 105	58	440	22 277	51 171	35 872	52 716
	13 091		1 551		498		73 448		88 588	
Cheribon	7 458	2	262	360	8 420	598	185 168	36 597	201 308	37 557
	7 460		622		9 018		221 765		238 865	
Tagal	10 265	"	269	282	1 238	584	18 829	54 282	30 601	55 148
	10 265		551		1 822		73 111		85 749	
Pekalongan	3 983	984	1 173	1 135	532	8	16 493	28 085	22 181	30 212
	4 967		2 308		540		44 578		52 393	
Samarang	4 515	2 051	597	517	2 509	2 581	38 585	68 188	46 206	73 337
	6 566		1 114		5 090		106 773		119 543	
Japara	10 691	2 566	378	1 186	98	288	18 590	46 885	29 757	50 925
	13 257		1 564		386		65 475		80 682	
Rembang	651	842	811	1 455	407	14 287	44 694	163 108	46 563	179 692
	1 493		2 266		14 694		207 802		226 255	
Soerabaija	28 471	"	266	4 068	447	3 704	35 825	97 601	65 009	105 373
	28 471		4 334		4 151		133 426		170 382	
Pasoeroean	14 950	1 395	238	2 372	1 925	2 140	50 551	100 666	67 664	106 573
	16 345		2 610		4 065		151 217		174 237	
Probolinggo	11 657	5 565	18	512	1 210	3 204	46 138	71 188	59 023	80 469
	17 222		530		4 414		117 326		139 492	
Bezoeki	9 540	4 298	238	479	4 421	25 089	72 103	81 764	86 302	111 630
	13 838		717		29 510		153 867		197 932	
Banjoemas	4 098	147	60	761	14 814	5 348	29 626	59 099	48 598	65 355
	4 245		821		20 162		88 725		113 953	
Bagelen	1 177	1 172	470	469	6 189	1 693	50 402	69 339	58 238	72 673
	2 349		939		7 882		119 741		130 911	
Kadoe	513	69	6	38	3 727	9 569	47 037	49 457	51 283	59 133
	582		44		13 296		96 494		110 416	
Madioen	4 690	5 937	425	350	224	3 146	23 376	85 087	28 715	94 520
	10 627		775		3 370		108 463		123 235	
Kediri	21 029	1 596	4 135	1 917	3 396	6 140	27 963	85 757	56 523	95 410
	22 625		6 052		9 536		113 720		151 933	
Madura	911	264	491	337	63	3 589	230 105	173 362	231 570	177 552
	1 175		828		3 652		403 467		409 122	
Totalen voor de gouvernementsresidentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madura	147 908	26 904	10 291	17 415	49 700	82 433	961 920	1 335 212	1 169 819	1 461 964
	174 812		27 706		132 133		2 297 132		2 631 783	
Over 1899 waren de cijfers	132 301	19 346	11 831	23 025	54 558	97 340	968 724	1 506 320	1 167 414	1 646 031
	151 647		34 856		151 898		2 475 044		2 813 445	

(5. 42.)

BIJLAGE PP.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 2°., van het verslag.)

GEWESTELIJK OVERZICHT

OVER

1900

betreffende de uitkomsten en den omvang der

AAN DE VERPLICHTE LEVERING ONDERWORPEN KOFFIECULTUUR

OP

JAVA.

I. UITKOMSTEN DE

GEWESTEN.	Volgens de op ult. October 1900 afgesloten opgaven was bij de koffiecultuur ingedeeld het navolgend aantal		HOEVEELHEID KOFFIE IN 1900 BIJ DE INKOOPPAKHUIZEN *ingekocht* EN VAN 100 KATTI'S OF VAN 61.76 K.G.).					
	dessa's.	huisgezinnen.	Ingekocht. *a*)		Bij het ledigvallen van de pakhuizen			
					meer bevonden.		minder bevonden.	
1.	2.	3.	4		5.		6.	
Preanger Regentschappen	389	56 688	*b*) 29 631,38^{8} 450,49^{6}	30 081,88^{4}	3,16^{5} 0,37^{2}	3,54	3,21^{2} 0,01^{8}	3,23
Cheribon	14	1 485	946,27^{6} 34,25^{8}	980,53^{4}	3,36 0,71^{4}	4,07^{4}	0,13^{6} 0,05^{6}	0,19^{2}
Tagal	110	15 268	17 068,92^{8} 1 764,01^{6}	18 832,94^{4}	14,14^{4} 3,93^{4}	18,07^{8}		"
Pekalongan	111	6 547	3 831,12^{8} 87,34^{4}	3 918,47^{2}	3,45^{8} 0,42^{2}	3,88	20,90 "	20,90
Samarang	210	14 152	8 616,83^{2} 201,69^{6}	8 818,52^{8}	2,76^{2} 0,98	3,74^{2}	9,68^{2} "	9,68^{2}
Soerabaija	95	3 567	829,14^{4} 29,47^{2}	858,61^{6}	0,44^{8} "	0,44^{8}	0,49^{6} "	0,49^{6}
Pasoeroean	429	36 886	97 430,77^{8} 4 525,42^{2}	101 956,20	44,58 8,51^{2}	53,09^{2}	74,42 3,18	77,60
Probolinggo	156	15 744	13 579,23 403,25^{2}	13 982,48^{2}	33,27^{8} 5,85^{2}	39,13		"
Bezoeki	113	16 488	10 061,88^{4} 34,84^{8}	10 096,73^{2}	35,24 0,56^{2}	35,80^{2}		"
Banjoemas	115	5 612	1 432,65^{6} 59,21^{2}	1 491,86^{8}	1,73^{6} 2,96^{6}	4,70^{2}	5,62^{2} 0,00^{8}	5,63
Bagelen	"	"	648,86^{8} 9,73^{6}	658,60^{4}	0,93 0,12^{2}	1,05^{2}	1,48^{4} "	1,48^{4}
Kadoe	61	2 370	1 559,40^{2} 8,48^{2}	1 567,88^{4}	2,23 0,04^{6}	2,27^{6}	9,65^{8} "	9,65^{8}
Madioen	127	9 791	6 641,65^{2} 709,27^{6}	7 350,92^{8}	2,56^{4} 0,41^{4}	2,97^{8}	1,21^{2} 0,11^{6}	1,32^{8}
Kediri	"	"	1 628,14^{6} 367,75^{4}	1 995,90	1,16 *c*) 128,80	129,96	*c*) 135,46^{6} 5,30^{4}	140,77
Te zamen voor de gouvernements-residentiën	1 930	184 598	193 906,31^{2} 8 685,26^{4}	202 591,57^{6}	149,05^{8} 153.69^{6}	302.75^{4}	262,28^{8} 8,68^{2}	270,97
Soerakarta	.....	.....	3 357,48 241,59	*d*) 3 599,07		"		"
Djokjakarta	.....	.....	920,00 "	920,00		"	2,12 "	2,12
Totalen	1 930	184 598	198 183,79^{2} 8 926,85^{4}	*e*)207 110,64^{6}	149,05^{8} 153,69^{6}	302,75^{4}	264,40^{8} 8,68^{2}	273,09

TEN DER CULTUUR.

	...kocht EN *uitgeleverd* (IN PIKOLS		HOEVEELHEID PIKOLS KOFFIE (GOEDE EN INFERIEURE) IN DE DRIE VOORAFGEGANE JAREN *uitgeleverd.*		
...en.	Uitgeleverd.		1897.	1898.	1899.
		7.	8.	9.	10.
,23	29 631,34^{4} 450,85	30 082,19^{4}	119 489	23 332	39 403
,19^{2}	949,50 34,91^{6}	984,41^{6}	2 389	550	877
"	17 083,07^{2} 1 767,95	18 851,02^{2}	46 874	5 886	10 597
,90	3 813,68^{6} 87,76^{6}	3 901,45^{2}	9 431	1 400	2 633
,68^{2}	8 609,91^{2} 202,67^{6}	8 812,58^{8}	7 386	3 163	7 360
,49^{6}	829,09^{6} 29,47^{2}	858,56^{8}	1 651	840	1 117
,60	97 400,93^{8} 4 530,75^{4}	101 931,69^{2}	205 076	38 283	102 537
"	13 612,50^{8} 409,10^{4}	14 021,61^{2}	27 274	8 602	14 465
"	10 097,12^{4} 35,41	10 132,53^{4}	15 034	3 367	6 699
63	1 428,77 62,17	1 490,94	8 098	441	983
48^{4}	648,31^{4} 9,85^{8}	658,17^{2}	2 199	237	591
65^{8}	1 551,97^{4} 8,52^{8}	1 560,50^{2}	4 367	518	1 304
32^{8}	6 643,00^{4} 709,57^{4}	7 352,57^{8}	16 385	2 158	4 812
77	1 493,84 491,25	1 985,09	6 539	913	1 924
97	193 793,08^{2} 8 830,27^{8}	202 623,36	472 192	89 690	195 302
"	3 357,48 241,59	3 599,07	*f*) 2 048	*f*) 1 531	*f*) 2 704
12	917,88 "	917,88	128	510	852
09	198 068,44^{2} 9 071,86^{8}	207 140,31	*g*) 474 368	*g*) 91 731	*g*) 198 858

AANMERKINGEN

a) Ook de aangehaalde en verbeurd verklaarde koffie is onder de in kolom 4 vermelde hoeveelheden begrepen. In de onderstaande gewesten werden de volgende hoeveelheden aangehaald (in pikols):

	1ste soort.	Inferieure.	Te zamen.
Preanger Regentschappen	1.01^{6}	18.94^{8}	19.96^{4}
Cheribon	0.03	0.22	1.25
Tagal	1.02^{4}	3.44^{6}	4.47
Pekalongan	0.23	0.96^{2}	1.19^{2}
Samarang	0.20^{4}	3.18	3.38^{4}
Soerabaija	"	0.64^{8}	0.64^{8}
Pasoeroean	2.73^{6}	3.37^{2}	6.10^{8}
Probolinggo	2.09^{6}	11.70	13.79^{6}
Bezoeki	"	15.54^{4}	15.54^{4}
Banjoemas	1.20	5.82^{4}	7.02^{4}
Bagelen	"	"	"
Kadoe	0.01^{2}	0.61	0.62^{2}
Madioen	0.29^{4}	6.38^{8}	6.68^{2}
Kediri	0.17	10.54^{4}	10.71^{4}
Totalen	9.01^{2}	82.38^{6}	91.39^{8}

b) De tweeërlei opgaaf hier en elders in dezen staat doelt op koffi 1ste soort en op inferieure koffie.

c) Hieronder eene hoeveelheid van 128 pikol, als 1ste soort ingekocht, doch tengevolge van de vochtige weêrsgesteldheid zoodanig verkleurd, dat zij als 2de soort moest worden uitgeleverd.

d) Hiervan 3519.37 pikol (1550.40 pikol 1ste soort en 229.65 pikol 2de soort Java-koffie, benevens 1739.32 pikol 1ste soort Liberia-koffie) van de Mangkoe Negorosche landen, waarvoor aan het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis op den voet van St. 1896 n°. 99 werd tegoedgedaan f 102 445,16^{5}.

e) Onder het hier vermelde totaal waren aan Liberia-koffie begrepen (in pikols):

Preanger Regentschappen	7 149.34
Cheribon	746.00^{2}
Tagal	591.81
Pekalongan	1 159.44^{4}
Samarang	6 051.40^{4}
Soerabaija	16.00
Pasoeroean	0.51^{2}
Probolinggo	1 590.39^{6}
Bezoeki	13.56^{6}
Banjoemas	158.14^{6}
Bagelen	272.04^{4}
Kadoe	670.70
Madioen	27.95^{8}
Kediri	70.66^{6}
Soerakarta	1 814.32
Djokjokarta	920.00
Totaal	21 252.30^{8}

f) Onder de levering uit Soerakarta was begrepen aan koffie uit de Mangkoe Negorosche landen in 1897, 1898 en 1899 achtereenvolgens 1988, 1501 en 2623 pikol (waaronder aan 2de soort respectievelijk 51, 82 en 184 pikol).

g) Onder de hier vermelde totalen was aan koffie 2de soort begrepen in 1897, 1898 en 1899 respectievelijk 14 501, 2126 en 6055 pikol. De in gemelde drie jaren ingeleverde hoeveelheden Liberia-koffie beliepen achtereenvolgens 3641, 10 656 en 20 609 pikol.

GEWESTEN.	GEZAMENLIJKE KOSTEN VOOR DEN KOFFIE-OOGST VAN 1900 BETAALD ... INKOOP- NAAR DE						
	Inkoopsprijs aan de bevolking betaald à f 15 per pikol (inferieure koffie à f 7,50 per pikol).	Kosten van pakhuismeesters en pakhuispersoneel.	Kosten van koffie-mantri's en cultuurpersoneel.	Uitgaven voor onderhoud en oprichting van inkooppakhuizen. Gewoon onderhoud.	Uitgaven voor onderhoud en oprichting van inkooppakhuizen. Oprichting en zware herstelling.	Kosten van afpakking en vervoer naar de strandpakhuizen.	Cultuurprocenten aan inlandsche ambtenaren en hoofden.
	11.	12.	13.	14	15	16	17
Preanger Regentschappen	f 447 849,54	f 36 080,89	f 28 440,00	f 6 552,98	f 200,00	f 33 201,25	f 16 982,70
Cheribon	14 451,07^5	4 213,34^5	"	1 450,00	150,00	136,67	346,94^5
Tagal	269 264,04	8 045,98	5 100,00	1 285,00	"	11 702,73^5	6 258,50^5
Pekalongan	58 122,00	3 999,20^5	"	665,00	"	3 463,49^5	1 403,80
Samarang	130 765,20	10 233,31^5	5 040,00	2 404,84	"	4 700,02^5	3 159,42
Soerabaija	12 658,20	1 729,17^5	2 160,00	355,00	"	1 137,21	303,97^5
Pasoeroean	1 495 402,33^5	34 210,11	50 360,00	4 302,42	"	38 071,21	30 982,22
Probolinggo	206 712,84	10 829,85^5	9 360,00	1 889,00	"	4 669,95	4 979,85
Bezoeki	151 189,62	7 718,82	4 575,00	1 330,00	"	3 501,56^5	3 689,34
Banjoemas	21 933,93	5 117,56^5	"	1 036,89	"	1 203,44	524,60
Bagelen	9 806,04	2 752,21^5	"	471,17^5	"	808,71	238,31^5
Kadoe	23 454,64^5	6 568,38^5	"	1 058,82	"	1 578,72^5	570,55^5
Madioen	104 944,35	6 948,20^5	6 645,00	829,14^5	"	3 367,31^5	2 430,83^5
Kediri	27 180,34^5	3 741,26	1 150,00	1 962,40	"	491,67^5	593,70
Te zamen voor de gouvernements-residentiën	f 2 973 734,16	f 142 188,32^5	f 112 830,00	f 25 592,67	f 350,00	f 108 033,97^5	f 81 464,76
Soerakarta	*h*) 105 025,71^5	600,00	"	"	"	4 981,13	"
Djokjokarta	*h*) 32 200,00	"	"	"	"	100,56	"
Totalen	f 3 110 959,87^5	f 142 788 32^5	f 112 830,00	f 25 592,67	f 350,00	f 113 115,66^5	f 81 464,76

(…ir- … aan …che …ren …len.)	TOT EN MET HET VERVOER UIT DE STRANDPAKHUIZEN. Bijzondere uitgaven voor de bereiding op de West-Indische wijze. 18.	Alle andere uitgaven (onder geen der voorgaande hoofden begrepen). *j)* 19.	Te zamen. 20.	Gemiddelde kosten per pikol uitgeleverde koffie. 21.	INKOOPPAKHUIZEN. Aantal. 22.	Bergruimte (in pikols). 23.
2,70	"	f 5 857,47^5	f 575 164,83^5	f 19,12	97	121 469
6,94^5	"	2 207,60^5	22 955,64	23,32	23	38 975
8,50^5	"	4 788,15	306 444,41	16,26	18	53 700
3,80	"	2 572,80	70 226,30	18,00	13	16 275
9,42	"	6 715,56	163 018,36	18,50	28	49 035
3,97^5	"	618,50	18 962,06	22,09	8	9 150
2,22	*i)* f 13 417,02	22 352,88	1 698 098,19^5	16,66	45	207 100
9,85	"	12 833,34^5	251 274,84	17,92	23	47 368
9,34	"	1 750,10^5	173 754,45	17,15	18	57 380
4,60	"	1 677,52^5	31 493,95	21,12	17	30 400
8,31^5	"	128,75	14 205,20^5	21,58	15	32 425
0,55^5	"	544,33^5	33 775,46^5	21,64	16	32 775
0,83^5	"	2 640,22	127 805,07	17,38	22	51 778
3,70	"	3 320,69^5	38 440,07^5	19,36	29	32 450
				......		
4,76	*i)* f 13 417,02	f 68 007,94^5	f 3 525 618,85^5	f 17,40	372	780 280
"	"	10,49	110 617,33^5	30,73	"	"
"	"	"	32 300,56	35,19	"	"
		f 8 018,43^5	f 3 668 536,75	f 17,71		
		k) 42 000,00	*k)* 42 000,00			
				......		
4,76	f 13 417,02	f 110 018,43^5	f 3 710 536,75	f 17,91	372	780 280

AANMERKINGEN.

h) Voor den inkoop van koffie uit de Vorstenlanden geldt eene afwijkende prijsbepaling; zie St. 1896 nº. 99.

i) Dit cijfer is vermoedelijk te laag.

j) Voor een deel — namelijk voor alle gewesten gezamenlijk tot een totaal bedrag van f 15 532,49 — uitgaven wegens aankoop van zaadkoffie, geldverzendingen, omwerken van koffie, enz. Het overig bedrag, ad f 52 475,45^5, vertegenwoordigt de aan de daarvoor in aanmerking gekomen cultuurdienstplichtigen toegelegde „bijslag" voor het onderhoud hunner tweejarige plantsoenen, alsmede hetgeen aan de vrijwillige koffieplanters als „tegemoetkoming" is uitbetaald, over onderstaande gewesten verdeeld als volgt:

Preanger Regentsch.	f 1 942,99^5	Per transport	f 34 299,80^5
Cheribon	1 712,60^5	Probolinggo	11 503,34^5
Tagal	2 934,15	Bezoeki	657,13
Pekalongan	2 291,55	Banjoemas	876,17^5
Samarang	5 974,62^5	Kadoe	319,33^5
Soerabaija	306,00	Madioen	1 940,22
Pasoeroean	19 137,88	Kediri	2 879,44^5
Transporteeren	f 34 299,80^5	Totaal	f 52 475,45^5

Onder de voor de residentiën Cheribon, Soerabaija, Pasoeroean en Probolinggo opgegeven bedragen is begrepen ter zake van „tegemoetkoming" bij proeven tot aanmoediging van de vrijwillige koffiecultuur respectievelijk f 905, f 306, f 19 000 en f 6892.

k) Traktementen en reiskosten van den wetenschappelijken adviseur en van den adjunct-adviseur voor de koffiecultuur, zoomede kosten van commissiën of opdrachten in het belang van de koffiecultuur (ook die voor reboisatie en afbakening van koffie-reserveterreinen, enz.).

Buiten de gewone driemaandelijksche koffieveilingen te Batavia wordt sedert 1891 op verschillende gewestelijke en afdeelingshoofdplaatsen van Java en Madura door het Gouvernement bij kleine kavelingen koffie publiek geveild, uitsluitend echter op die plaatsen waar de handel niet of niet voldoende in de verbruiksbehoefte voorziet. Aanvankelijk werd daartoe uitsluitend een deel der zoogenaamde inferieure koffie bestemd, doch van 1895 af wordt ook eenige koffie 1ste soort in bedoelde veilingen opgenomen. Omtrent de in 1900 op een 30-tal plaatsen verkochte hoeveelheden en de opbrengst daarvan zijn de volgende opgaven ontvangen:

Gewesten.	Plaatsen waar het Gouvernement koffie in den handel bracht.	Verkochte hoeveelheden (in pikols). Java-koffie 1ste soort.	Java-koffie 2de soort.	Liberia-koffie.	Opbrengst. [N.B. Slechts bij uitzondering zijn in de ontvangen gegevens de bedongen prijzen voor 1ste of 2de soort Java-koffie of voor Liberia-koffie uiteengehouden.]
Batavia	Batavia	"	29.108	78.549	f 2 398,50
		"	16.208	"	355,50
Preanger Regentschappen		"	"	12.312	273,75
	Bandong	2.000	1 000	"	125,25
Id	Tjitjalengka	1 460	"	"	73,00
		0 600	1.100	"	57,50
Id.	Tjiandjoer	4.000	"	"	200 00
Id.	Soekaboemi	1.400	"	"	70,00
		"	"	1.339	154,00
Id.	Soemedang	3.000	"	"	150,00
		3 000	3 000	4	225,00
Id.	Garoet	1.400	0.200	"	75,00
Id.	Limbangan	1.500	0.500	"	87,50
Id.	Manondjaija	2.000	"	"	100,00
Id.	Tassikmalaija	2 000	"	"	116,25
		4 000	6 000	"	379,00
Id.	Mangoenredja	1 000	1.000	"	75,00
		2.000	"	"	126 00
Cheribon	Koeningan	4.400	5 860	"	371,75
Id.	Tjiamis	4 900	15.000	"	620,00
Tagal	Tagal	14 600	5.200	"	860,00
Pekalongan	Pekalongan	"	41 670	297.730	5 912,50
		62.000	1 980	0 424	1 646,75
Samarang	Samarang	"	43 500	49.900	1 490,63
Soerabaija	Soerabaija	"	241.440	"	5 065,00
		"	435 510	24.345	10 475,75
Probolinggo	Kraksaän	10 000	20.000	"	1 000 00
Id	Loemadjang	8.100	37.600	"	1 472,80
Bezoeki	Bondowosso	"	9.266	"	292,00
Banjoemas	Banjoemas	5.700	7.000	"	460,00
Id	Poerbolinggo	5 000	"	"	297,25
Id.	Poerwokerto	2.000	3 000	"	178,75
Id.	Bandjarnegara	8 084	11.600	"	694,25
Id	Tjilatjap	3 200	8.900	"	382,50
Bagelen	Keboemen	"	"	1 000	68,25
Kediri	Trenggalek	1.270	11.630	"	360,55
Id.	Blitar	"	122.984	"	3 052,75
Id.	ToeloengAgoeng	6 055	5 070	0.150	495,50
		"	2 770	"	71,50
Madura	Sumanap	"	0.445	"	9,00
	Totalen	164.669	1) 1088.541	465,749	f 40 918,73

1) Hieronder 13.271 pikol aangehaalde en verbeurd verklaarde koffie.

II. AFSCHRIJVINGEN en BIJPLANTINGEN in de op hoog gezag aangelegde geregelde [1]) koffieplantsoenen op Java (uitgenomen de residentiën Soerakarta en Djokjokarta) over 1899 en 1900.

GEWESTEN.	Aantal jonge en vruchtdragende boomen aanwezig op ult. October 1899 (verg. vorig verslag, bijlage PP, tabel II, kolom 6).	Bijplantingen in den westmoesson van 1899/1900.		Afschrijvingen in den loop van 1900 (tot ult. October).	Aantal jonge en vruchtdragende boomen aanwezig op ult. October 1900.	Aantal boomen volgens machtiging van de Indische Regeering bij te planten in den westmoesson van 1900/1901.	Alzoo in den aanvang van 1901 aan jonge en vruchtdragende boomen vermoedelijk aanwezig. (NB. Te verminderen met de nog niet bekende afschrijvingen.)
		Aantal boomen die volgens machtiging van de Indische Regeering zouden moeten worden bijgeplant (verg. vorig verslag, bijlage PP, tabel II, kolom 7)	Aantal boomen die werkelijk zijn bijgeplant.				
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Preanger Regentschappen	10 074 554	879 058	879 175	822 434	10 131 295	646 566	10 777 861
Cheribon	1 988 272	163 690	167 386	767 680	1 387 978	89 728	1 477 706
Tagal	3 251 969	346 820	a) 320 540	480 961	3 091 548	305 795	3 397 343
Pekalongan	2 271 465	80 400	79 275	33 874	2 316 866	„	2 316 866
Samarang	5 561 971	466 800	466 800	867 804	5 160 967	146 675	5 307 642
Soerabaija	888 515	113 910	117 319	132 669	873 165	156 338	1 029 503
Pasoeroean	11 025 086	970 800	b) 757 900	150 559	11 632 427	917 640	12 550 067
Probolinggo	5 531 820	328 090	331 711	462 613	5 400 918	200 310	5 601 228
Bezoeki	8 593 849	565 350	572 628	1 131 707	8 034 770	457 405	8 492 175
Banjoemas	2 819 415	151 550	151 740	766 781	2 204 374	146 925	2 351 299
Bagelen	412 459	24 130	24 130	88 126	348 463	„	348 463
Kadoe	815 255	81 800	81 800	65 604	831 451	21 725	853 176
Madioen	2 009 698	227 623	228 451	143 076	2 095 073	262 314	2 357 387
Kediri	4 152 667	79 412	c) 122 852	799 151	3 476 368	„	3 476 368
Totalen	d) 59 396 995	4 479 433	4 301 707	e) 6 713 039	d) 56 985 663	f) 3 351 421	60 337 084

1) De overige koffieplantsoenen der inlandsche bevolking in de nog aan de verplichte levering onderworpen gouvernements-residentiën (omtrent welke plantsoenen eene statistiek als de in dezen staat bedoelde niet kan geleverd worden), namelijk de op bij de cultuurplannen aangewezen gronden en daarbuiten aangelegde vrijwillige aanplantingen (waaronder de als equivalent voor verplichte bijplantingen vrijwillig aangelegde plantsoenen), bestonden bij het einde van het plantjaar 1899/1900 (31 October 1900), meerendeels naar schatting, uit ongeveer 163 millioen boomen (daaronder ook de jonge nog niet vruchtdragende). Verg de afdeelingsgewijze opgaven in bijlage QQ.

a) Wegens gebrek aan plantmateriaal kon door een 5-tal dessa's van het district Boemiaijoe de oorspronkelijk opgelegde bijplant niet worden tot stand gebracht.

b) In de afdeeling Malang werd hier en daar belangrijk minder bijgeplant dan waartoe machtiging was verleend, daar de betrokken dessa's in den westmoesson van 1898/1899 reeds het dubbele en meer van den toenmaligen verplichten bijplant hadden tot stand gebracht.

c) De meerdere bijplant is een gevolg van de omstandigheid dat door eenige dessa's reeds was bijgeplant, toen de machtiging, waarbij vrijstelling van bijplant voor die dessa's verleend was, afkwam.

d) Onder het totaal in kolom 2 en onder dat in kolom 6 zijn respectievelijk begrepen 7 800 227 en 8 377 770 Liberia-koffieboomen, over onderstaande gewesten verdeeld als volgt:

	ult. Oct 1899.	ult. Oct 1900.
Preanger Regentschappen	1 107 646	1 222 656
Cheribon	226 909	234 538
Tagal	507 619	545 188
Pekalongan	729 846	797 421
Samarang	2 283 068	2 372 480
Soerabaija	64 400	66 697
Pasoeroean	6 684	6 684
Probolinggo	1 041 430	1 158 893
Bezoeki	499 405	498 975
Banjoemas	191 983	188 884
Transporteeren	6 658 990	7 092 416
Per transport	6 658 990	7 092 416
Bagelen	27 440	27 440
Kadoe	383 340	441 180
Madioen	246 271	278 737
Kediri	484 186	537 997
Totalen	7 800 227	8 377 770

e) Onder de gedurende 1899/1900 afgeschreven boomen waren er respectievelijk 140 801 en 6445 van de plantjaren 1897/1898 en 1898/1899, over onderstaande gewesten verdeeld als volgt:

	Geplant in: 1897/98.	Geplant in: 1898/99.
Preanger Regentschappen	240	280
Cheribon	28 135	420
Tagal	17 770	„
Samarang	15 850	3 500
Pasoeroean	7 419	„
Bezoeki	50 435	„
Banjoemas	1 950	„
Kediri	19 002	2 245
Totalen	140 801	6 445

f) Hierbij is gerekend op het bijplanten van 495 051 Liberia-koffieboomen, namelijk in de residentiën.

Preanger Regentschappen	100 131
Cheribon	29 028
Tagal	113 225
Samarang	123 375
Soerabaija	17 608
Probolinggo	40 320
Banjoemas	1 575
Kadoe	21 725
Madioen	47 164
Totaal	495 051

(5. 43.)

BIJLAGE QQ.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 2°., van het verslag.)

AFDEELINGSGEWIJZE OPGAVEN

over

1900

betreffende

DE AAN DE VERPLICHTE LEVERING ONDERWORPEN

KOFFIECULTUUR

op

JAVA

(uitgenomen de residentiën Soerakarta en Djokjokarta).

GEWESTEN.	AFDEELINGEN. N.B. Alleen die afdeelingen worden genoemd, welke nog voor een grooter of kleiner gedeelte bij de gouvernements-koffiecultuur zijn betrokken.	Aantal districten nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken. In de cultuurplannen begrepen. Bevattende enkel dessa's als bedoeld in kolom 10.	Aantal districten ... In de cultuurplannen begrepen. Bevattende èn dessa's als bedoeld in kolom 10, èn dessa's als bedoeld in kolom 11.	Aantal districten ... Niet meer in de cultuurplannen begrepen, als nog enkel bevattende dessa's als bedoeld in kolom 11.	Aantal districten ... Totaal der kolommen 3 t/m 6.	Zielental der inlandsche bevolking der koffiedistricten op 31 Dec. 1900.	Aantal personen bij de gouvernements-koffiecultuur ingedeeld volgens de z. g. voorstelstaten voor het plantjaar 1901/1902. (De opgaaf betreft de in de kolommen 3 en 4 bedoelde districten.)	Totaal der tot de koffiedistricten van elke afdeeling behoorende dessa's.	Aantal dessa's nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken op 31 December 1900. Bij de verplichte cultuur ingedeeld volgens de laatste cultuurplannen.	Aantal dessa's ... Niet meer bij de verplichte cultuur ingedeeld (d. i. uit de cultuurplannen afgevoerd) maar vooralsnog belast met het onderhoud van bestaande aanplantingen.	Aantal dessa's ... Te zamen.	Uitgestrektheid (in bouws) van de bij het einde van het plantjaar 1899/1900, dat is op 31 October 1900, aanwezige op hoog gezag aangelegde nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.	Uitgestrektheid ... vrijwillige of onder dien naam bekend staande koffieaanplantingen op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	Uitgestrektheid ... vrijwillige ... op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden (naar schatting zooveel mogelijk).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13	14.	15.
Preanger Regentschappen. . . (62 distr.)	Bandong	3	4	″	7	461 569	15 854	244	116	101	217	3 665	4 873	3 088
	Tjitjalengka . . .	1	5	″	6	296 894	8 157	157	56	53	109	206	5 082	2 112
	Tjiandjoer	4	1	-	5	189 227	8 277	83	44	4	48	1 210	549	413
	Soekaboemi . . .	4	1	″	5	194 367	10 214	94	80	1	81	1 266	381	2 119
	Soemedang . . .	″	1	1	2	109 917	1 414	84	13	29	42	1 244	422	373
	Tassikmalaija. . .	″	″	3	3	165 740	1 873	106	-	32	32	253	50	492
	Limbangan . . .	4	″	″	4	140 744	5 271	77	35	″	35	355	2 040	518
	Soekapoera Kollot .	4	″	-	4	96 541	5 628	57	45	″	45	763	690	197
	Totalen	20	12	4	36	1 654 999	56 688	902	389	220	609	8 962	14 096	9 312
Cheribon . . . (26 distr.)	Cheribon	″	″	2	2	102 749	″	108	″	33	33	330	″	173
	Madjalengka . . .	″	″	3	3	168 905	″	167	-	25	25	211	13	264
	Galoeh	″	1	″	1	41 847	1 485	39	14	5	19	389	34	202
	Koeningan. . . .	″	″	3	3	147 167	″	169	″	22	22	218	66	256
	Totalen	″	1	8	9	460 668	1 485	483	14	85	99	1 148	113	895
Tagal . . . . (18 distr.)	Tagal	″	″	1	1	25 829	″	39	″	13	13	9	2	94
	Brebes	1	1	″	2	133 052	9 263	80	58	5	63	1 567	33	4 625
	Pamalang	2	″	″	2	77 407	6 005	61	52	″	52	916	″	3 432
	Totalen	3	1	1	5	236 288	15 268	180	110	18	128	2 492	35	8 151
Pekalongan . . (11 distr.)	Pekalongan . . .	1	1	-	2	56 999	3 823	122	68	19	87	1 517	29	834
	Batang	″	1	1	2	74 647	2 724	168	43	12	55	670	27	456
	Totalen	1	2	1	4	131 646	6 547	290	111	31	142	2 187	56	1 290
Samarang. . . (24 distr.)	Salatiga.	″	″	1	1	133 311	″	146	″	109	109	263	″	700
	Kendal	2	-	″	2	109 049	13 023	201	201	″	201	3 350	135	620
	Ambarawa. . . .	″	1	1	2	153 550	1 129	201	9	153	162	2 549	329	450
	Totalen	2	1	2	5	395 910	14 152	548	210	262	472	6 162	464	1 770
Soerabaija. . . (28 distr.)	Modjokerto . . .	″	1	″	1	65 553	3 567	239	95	14	109	743	53	280
Pasoeroean . . (24 distr.)	Malang.	1	7	″	8	590 740	29 264	666	321	124	445	7 576	3 736	35 803
	Bangil	″	2	″	2	103 868	5 202	250	85	18	103	447	817	1 130
	Pasoeroean. . . .	″	1	″	1	40 167	2 420	51	23	10	33	84	″	9 925
	Totalen	1	10	″	11	734 775	36 886	967	429	152	581	8 107	4 553	46 858

AANTAL KOFFIEBOOMEN OP 31 OCTOBER 1900:									Koffielevering (in pikols)				
aanwezig in op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.			naar schatting aanwezig in plantsoenen, vrijwillig of onder dien naam (als equivalent voor verplichte bijplantingen) aangelegd										
			op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.			op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden.							
Geplant in de jaren 1897/98, 1898/99 en 1899/1900.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Geplant in de jaren 1897/98, 1898/99 en 1899/1900.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Geplant in de jaren 1897/98, 1898/99 en 1899/1900.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	over 1896.	over 1897.	over 1898.	over 1899	ove 1900
16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.
330 360	4 042 860	4 373 220	481 400	8 241 900	8 723 300	20 000	5 651 200	5 671 200	44 506	58 212	12 034	22 306	15 574
″	248 103	248 103	180 000	8 183 500	8 363 500	572 400	3 271 600	3 844 000	9 239	24 018	2 714	4 528	3 977
771 442	803 887	1 575 329	102 300	794 500	896 800	153 600	710 800	864 400	1 572	3 265	1 014	1 847	1 320
333 205	700 335	1 033 540	171 000	192 100	363 100	495 000	968 900	1 463 900	3 784	3 464	4 509	6 890	5 366
79 080	1 028 479	1 107 559	″	844 100	844 100	31 000	681 400	712 400	6 193	12 106	1 901	2 111	2 390
204 845	170 328	375 173	3 400	198 300	201 700	65 500	829 400	894 900	925	3 662	111	152	222
350 550	130 171	480 721	19 500	3 040 500	3 060 000	493 100	346 500	839 600	3 940	10 814	615	971	921
165 808	771 842	937 650	626 200	273 900	900 100	199 500	86 500	286 000	1 108	3 944	436	598	312
2 235 290	7 896 005	10 131 295	1 583 800	21 768 800	23 352 600	2 030 100	12 546 300	14 576 400	71 267	119 485	23 334	39 403	30 082
29 941	418 302	448 243	″	″	″	11 100	142 600	153 700	402	656	111	91	70
176 359	222 356	398 715	1 600	1 000	2 600	68 100	96 200	164 300	447	781	124	136	171
85 230	98 628	183 858	500	14 800	15 300	37 200	63 500	100 700	156	391	252	546	635
243 600	113 562	357 162	24 700	31 600	56 300	12 700	158 500	171 200	202	562	62	104	108
535 130	852 848	1 387 978	26 800	47 400	74 200	129 100	460 800	589 900	1 207	2 390	549	877	984
3 510	6 038	9 548	3 500	-	3 500	38 000	230 000	268 000	308	693	99	164	238
330 205	1 217 240	1 547 445	5 600	40 700	46 300	589 000	8 638 500	9 227 500	12 403	36 141	4 175	7 876	14 870
591 945	942 610	1 534 555	″	-	″	1 493 500	5 017 400	6 510 900	4 750	10 070	1 612	2 558	3 743
925 660	2 165 888	3 091 548	9 100	40 700	49 800	2 120 500	13 885 900	16 006 400	17 461	46 874	5 886	10 598	18 851
412 708	1 396 799	1 809 507	″	57 800	57 800	400	1 444 500	1 444 900	2 569	6 853	736	1 766	3 059
214 815	292 544	507 359	13 700	4 700	18 400	49 000	765 600	814 660	1 119	2 579	664	867	843
627 523	1 689 343	2 316 866	13 700	62 500	76 200	49 400	2 210 100	2 259 500	3 688	9 432	1 400	2 633	3 902
151 650	133 650	285 300	″	-	″	151 500	229 400	380 900	144	82	214	608	370
767 410	1 463 354	2 230 764	4 000	66 000	70 000	40 000	220 000	260 000	2 364	3 499	1 645	3 632	4 610
663 380	1 981 523	2 644 903	27 900	83 500	111 400	32 500	376 600	409 100	2 547	3 805	1 304	3 120	3 833
1 582 440	3 578 527	5 160 967	31 900	149 500	181 400	224 000	826 000	1 050 000	5 055	7 386	3 163	7 360	8 813
270 972	602 193	873 165	″	79 000	79 000	35 500	384 500	420 000	1 021	1 651	840	1 117	859
1 407 458	9 198 091	10 605 549	1 905 400	4 359 600	6 265 000	378 300	55 271 000	55 649 300	107 058	172 065	30 288	93 993	87 280
188 508	654 520	843 028	13 000	850 000	863 000	5 000	1 195 000	1 200 000	1 723	5 537	918	1 933	2 537
74 050	109 800	183 850	-	″	-	2 000 000	17 850 000	19 850 000	10 586	27 474	7 077	6 609	12 115
1 670 016	9 962 411	11 632 427	1 918 400	5 209 600	7 128 000	2 383 300	74 316 000	76 699 300	119 367	205 076	38 283	102 535	101 932

GEWESTEN.	AFDEELINGEN. NB. Alleen die afdeelingen worden genoemd, welke nog voor een grooter of kleiner gedeelte bij de gouvernements-koffiecultuur zijn betrokken.	Aantal districten nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken. In de cultuurplannen begrepen. Bevattende enkel dessa's als bedoeld in kolom 10.	Bevattende èn dessa's als bedoeld in kolom 10, èn dessa's als bedoeld in kolom 11.	Niet meer in de cultuurplannen begrepen; als nog enkel bevattende dessa's als bedoeld in kolom 11.	Totaal der kolommen 3 t/m 6.	Zielental der inlandsche bevolking der koffiedistricten op 31 Dec. 1900.	Aantal personen bij de gouvernements-koffiecultuur ingedeeld volgens de z. g. voorstelstaten voor het plantjaar 1901/1902. (De opgaaf betreft de in de kolommen 3 en 4 bedoelde districten.)	Totaal der tot de koffiedistricten van elke afdeeling behoorende dessa's.	Aantal dessa's nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken op 31 December 1900. Bij de verplichte cultuur ingedeeld volgens de laatste cultuurplannen.	Niet meer bij de verplichte cultuur ingedeeld (d. i. uit de cultuurplannen afgevoerd) maar vooralsnog belast met het onderhoud van bestaande aanplantingen	Te zamen.	Uitgestrektheid (in bouws) van de bij het einde van het plantjaar 1899/1900, dat is op 31 October 1900, aanwezige op hoog gezag aangelegde nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.	vrijwillige of onder dien naam bekend staande koffieaanplantingen op bij de cultuurplannen aangewezen gronden	op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden (naar schatting zooveel mogelijk).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Probolinggo . . (14 distr.)	Probolinggo . . .	"	1	"	1	35 737	3 358	42	21	18	39	19	1 651	5 000
	Kraksaän	"	1	"	1	55 264	2 193	38	20	7	27	1 272	135	373
	Loemadjang . . .	2	2	"	4	177 696	10 193	157	115	12	127	3 656	387	480
	Totalen	2	4	"	6	268 697	15 744	237	156	37	193	4 947	2 173	5 853
Bezoeki . . . (20 distr.)	Bezoeki	"	"	2	2	67 009	"	109	"	35	35	674	"	"
	Bondowosso . . .	"	3	"	3	186 782	8 823	148	48	60	108	2 828	"	132
	Djember	"	2	1	3	132 147	4 760	89	21	9	30	1 198	"	58
	Banjoewangi . . .	"	2	"	2	108 854	2 905	110	44	35	79	1 433	"	"
	Totalen	"	7	3	10	494 792	16 488	456	113	139	252	6 133	"	190
Banjoemas . . (19 distr.)	Poerwokerto . . .	"	"	1	1	74 528	"	73	"	15	15	28	"	19
	Poerbolinggo . . .	"	"	2	2	208 518	"	223	"	55	55	276	"	287
	Bandjarnegara . .	"	3	1	4	197 665	5 612	307	115	44	159	1 500	57	361
	Totalen	"	3	4	7	480 711	5 612	603	115	114	229	1 804	57	667
Bagelen . . (23 distr.)	Ledok	"	"	4	4	246 963	"	365	"	101	101	296	109	303
Kadoe . . . . (12 distr.)	Temanggoeng . .	"	1	1	2	97 370	2 370	283	61	142	203	1 130	52	477
Madioen . . . (26 distr.)	Madioen	2	"	"	2	96 012	1 093	82	16	"	16	186	"	89
	Ngawi	"	2	"	2	63 874	3 308	91	52	14	66	464	26	99
	Magettan	2	"	"	2	65 635	2 106	114	23	"	23	448	22	165
	Ponorogo	1	"	"	1	30 272	3 284	38	36	"	36	524	2 588	1 006
	Totalen	5	2	"	7	255 793	9 791	325	127	14	141	1 622	2 636	1 359
Kediri . . . . (28 distr.)	Blitar	"	"	3	3	169 595	"	110	"	47	47	875	"	13
	Ngrowo	"	"	1	1	20 576	"	25	"	9	9	161	"	13
	Trenggalek . . .	"	"	5	5	151 043	"	249	"	134	134	704	"	66
	Berbek	"	"	1	1	67 914	"	81	"	22	22	349	"	34
	Kediri	"	"	3	3	267 204	"	241	"	47	47	858	"	300
	Totalen	"	"	13	13	676 332	"	706	"	259	259	2 947	"	426

a) Hieronder voor de jaren 1896 t/m 1898 achtereenvolgens 4, 23 en 2 pikol afkomstig uit de afdeeling Banjoemas en voor de jaren 1896 t/m 1900 achtereenvolgens 9, 2, 48, 65 en 81 pikol uit de afdeeling Tjilatjap.

b) Hieronder voor de jaren 1896 t/m 1900 achtereenvolgens 92, 33, 33, 82 en 77 pikol uit de afdeelingen Koetoardjo en Keboemen.

AANTAL KOFFIEBOOMEN OP 31 OCTOBER 1900: aanwezig in op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen. Geplant in de jaren 1897/98, 1898/99 en 1899/1900.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	naar schatting aanwezig in plantsoenen, vrijwillig of onder dien naam (als equivalent voor verplichte bijplantingen) aangelegd: op bij de cultuurplannen aangewezen gronden. Geplant in de jaren 1897/98, 1898/99 en 1899/1900.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden. Geplant in de jaren 1897/98, 1898/99 en 1899/1900.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Koffielevering (in pikols) over 1896.	over 1897.	over 1898.	over 1899.	over 1900.
16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.
″	33 200	33 200	127 000	2 415 000	2 542 000	660 000	7 021 000	7 681 000	11 610	17 784	5 147	7 405	6 692
147 474	1 214 975	1 362 449	″	182 000	182 000	264 000	225 000	489 000	1 773	4 039	901	1 718	3 717
943 049	3 062 220	4 005 269	145 000	364 000	509 000	60 000	1 055 000	1 115 000	4 765	5 450	2 554	5 342	3 612
1 090 523	4 310 395	5 400 918	272 000	2 961 000	3 233 000	984 000	8 301 000	9 285 000	18 148	27 273	8 602	14 465	14 021
″	786 649	786 649	″	″	″	″	″	″	369	3 272	1 130	1 399	2 438
845 837	2 569 619	3 415 456	″	″	″	″	237 500	237 500	5 852	8 267	1 610	3 876	6 504
537 745	1 089 483	1 627 228	″	″	″	″	124 700	124 700	1 102	1 486	204	1 098	630
359 286	1 846 151	2 205 437	″	″	″	″		″	1 840	2 010	423	326	561
1 742 868	6 291 902	8 034 770	″	″	″	″	362 200	362 200	9 163	15 035	3 367	6 699	10 133
″	17 299	17 299	″	″	″	″	38 200	38 200	26	216	26	30	41
″	320 939	320 939	″	″	″	125 000	198 400	323 400	255	1 861	74	177	111
580 747	1 285 389	1 866 136	″	90 000	90 000	2 200	430 800	433 000	1 544	5 995	291	710	1 257
580 747	1 623 627	2 204 374	″	90 000	90 000	127 200	667 400	794 600	a) 1 838	a) 8 097	a) 441	a) 982	a) 1 490
102 440	246 023	348 463	33 600	29 200	62 800	29 100	134 700	163 800	b) 894	b) 2 198	b) 237	b) 591	b) 658
228 475	602 976	831 451	52 000	13 000	65 000	3 800	1 065 800	1 069 600	c) 1 932	c) 4 367	c) 518	c) 1 304	c) 1 561
97 259	95 808	193 067	″	″	″	″	153 700	153 700	183	1 027	122	199	469
233 978	471 200	705 178	9 500	18 000	27 500	11 200	106 500	117 700	798	1 018	154	614	576
313 000	353 018	666 018	4 000	26 200	30 200	67 400	93 600	161 000	806	843	104	348	582
103 167	427 643	530 810	102 800	3 703 600	3 806 400	204 100	659 700	863 800	3 712	13 054	1 777	3 646	5 723
747 404	1 347 669	2 095 073	116 300	3 747 800	3 864 100	282 700	1 013 500	1 296 200	d) 5 651	d) 16 387	d) 2 158	d) 4 812	d) 7 353
121 550	1 220 743	1 342 293	″	″	″	″	25 700	25 700	914	1 854	290	1 111	1 012
47 090	178 430	225 520	″	″	″	″	36 400	36 400	108	234	3	90	11
140 146	631 115	771 261	″	″	″	1 800	120 100	121 900	370	2 727	16	141	255
93 400	246 971	340 371	″	″	″	3 000	47 500	50 500	208	481	322	151	232
205 556	591 367	796 923	″	″	″	34 200	275 300	309 500	652	1 243	282	431	475
607 742	2 868 626	3 476 368	″	″	″	39 000	505 000	544 000	2 252	6 539	913	1 924	1 985

c) Hieronder voor de jaren 1896 t/m 1900 achtereenvolgens 287, 674, 10, 15 en 7 pikol uit de afdeeling Magelang.

d) Hieronder voor de jaren 1896 t/m 1900 achtereenvolgens 152, 445, 1, 5 en 3 pikol uit de afdeeling Patjitan.

RECAPI

GEWESTEN.	Totaal aantal districten.	Aantal districten nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken. In de cultuurplannen begrepen. Bevattende enkel dessa's als bedoeld in kolom 10.	Bevattende èn dessa's als bedoeld in kolom 10, èn dessa's als bedoeld in kolom 11.	Niet meer in de cultuurplannen begrepen, als nog enkel bevattende dessa's als bedoeld in kolom 11.	Totaal der kolommen 3 t/m 6.	Zielental der inlandsche bevolking der koffiedistricten op 31 Dec. 1900.	Aantal personen bij de gouvernements-koffiecultuur ingedeeld volgens de z. g. voorstelstaten voor het plantjaar 1901/1902. (De opgaaf betreft de in de kolommen 3 en 4 bedoelde districten.)	Totaal der tot de koffiedistricten van elke afdeeling behoorende dessa's.	Aantal dessa's nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken op 31 December 1900. Bij de verplichte cultuur ingedeeld volgens de laatste cultuurplannen.	Niet meer bij de verplichte cultuur ingedeeld (d. i. uit de cultuurplannen afgevoerd) maar vooralsnog belast met het onderhoud van bestaande aanplantingen.	Te zamen.	Uitgestrektheid (in bouws) van de bij het einde van het plantjaar 1899/1900, dat is op 31 October 1900, aanwezige op hoog gezag aangelegde nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.	vrijwillige of onder dien naam bekend staande koffieaanplantingen op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden (naar schatting zooveel mogelijk).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13	14.	15.
Preanger Regentschappen.	62	20	12	4	36	1 654 999	56 688	902	389	220	609	8 962	14 096	9 312
Cheribon	e) 26	"	1	8	9	460 668	1 485	483	14	85	99	1 148	113	895
Tagal	18	3	1	1	5	236 288	15 268	180	110	18	128	2 492	35	8 151
Pekalongan	11	1	2	1	4	131 646	6 547	290	111	31	142	2 187	56	1 290
Samarang	24	2	1	2	5	395 910	14 152	548	210	262	472	6 162	464	1 770
Soerabaija	28	"	1	"	1	65 553	3 567	239	95	14	109	743	53	280
Pasoeroean	24	1	10	"	11	734 775	36 886	967	429	152	581	8 407	4 553	46 858
Probolinggo	14	2	4	"	6	268 697	15 744	237	156	37	193	4 947	2 173	5 853
Bezoeki	20	"	7	3	10	494 792	16 488	456	113	139	252	6 133	"	190
Banjoemas	19	"	3	4	7	480 711	5 612	603	115	114	229	1 804	57	667
Bagelen.	23	"	"	4	4	246 963	"	365	"	101	101	296	109	303
Kadoe	12	"	1	1	2	97 370	2 370	283	61	142	203	1 130	52	477
Madioen	26	5	2	"	7	255 793	9 791	325	127	14	141	1 622	2 636	1 359
Kediri	28	"	"	13	13	676 332	"	706	"	259	259	2 947	"	426
Algemeene totalen .	335	34	45	41	120	6 200 497	184 598	6 584	1 930	1 588	3 518	48 680	24 397	77 831

e) Ongerekend de geheel uit particuliere landerijen bestaande districten.

AANTAL KOFFIEBOOMEN OP 31 OCTOBER 1900: aanwezig in op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen. Geplant in de jaren 1897/98, 1898/99 en 1899/1900.	aanwezig in op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen. Geplant in vroegere jaren.	aanwezig in op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen. TOTAAL.	naar schatting aanwezig in plantsoenen, vrijwillig of onder dien naam (als equivalent voor verplichte bijplantingen) aangelegd: op bij de cultuurplannen aangewezen gronden. Geplant in de jaren 1897/98, 1898/99 en 1899/1900.	op bij de cultuurplannen aangewezen gronden. Geplant in vroegere jaren.	op bij de cultuurplannen aangewezen gronden. TOTAAL.	op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden. Geplant in de jaren 1897/98, 1898/99 en 1899/1900.	op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden. Geplant in vroegere jaren.	op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden. TOTAAL.	Koffielevering (in pikols) over 1896.	over 1897.	over 1898.	over 1899.	ove 1900
16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.

TULATIE.

2 235 290	7 896 005	10 131 295	1 583 800	21 768 800	23 352 600	2 030 100	12 546 300	14 576 400	71 267	119 485	23 334	39 403	30 082
535 130	852 848	1 387 978	26 800	47 400	74 200	129 100	460 800	589 000	1 207	2 390	549	877	984
925 660	2 165 888	3 091 548	9 100	40 700	49 800	2 120 500	13 885 900	16 006 400	17 461	46 874	5 886	10 598	18 851
627 523	1 689 343	2 316 866	13 700	62 500	76 200	49 400	2 210 100	2 259 500	3 688	9 432	1 400	2 633	3 902
1 582 440	3 578 527	5 160 967	31 900	149 500	181 400	224 000	826 000	1 050 000	5 055	7 386	3 163	7 360	8 813
270 972	602 193	873 165	"	79 000	79 000	35 500	384 500	420 000	1 021	1 651	840	1 117	859
1 670 016	9 962 411	11 632 427	1 918 400	5 209 600	7 128 000	2 383 300	74 316 000	76 699 300	119 367	205 076	38 283	102 535	101 932
1 090 523	4 310 395	5 400 918	272 000	2 961 000	3 233 000	984 000	8 301 000	9 285 000	18 148	27 273	8 602	14 465	14 021
1 742 868	6 291 902	8 034 770	"	"	"	"	362 200	362 200	9 163	15 035	3 367	6 699	10 133
580 747	1 623 627	2 204 374	"	90 000	90 000	127 200	667 400	794 600	1 838	8 097	441	982	1 490
102 440	246 023	348 463	33 600	29 200	62 800	29 100	134 700	163 800	894	2 198	237	591	658
228 475	602 976	831 451	52 000	13 000	65 000	3 800	1 065 800	1 069 600	1 932	4 367	518	1 304	1 561
747 404	1 347 669	2 095 073	116 300	3 747 800	3 864 100	282 700	1 013 500	1 296 200	5 651	16 387	2 158	4 812	7 353
607 742	2 868 626	3 476 368	"	"	"	39 000	505 000	544 000	2 252	6 539	913	1 924	1 985
12 947 230	44 038 433	56 985 663	4 057 600	34 198 500	38 256 100	8 437 700	116 679 200	125 116 900	f) 258 914	f) 472 190	f) 89 691	f) 195 300	f) 202 624

f Ongerekend de levering uit de Vorstenlanden.

(5. 44)

BIJLAGE RR.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 2°., van het verslag.

RECAPITULEEREND OVERZICHT over de jaren 1896 t/m 1900 betreffende den omvang en de uitkomsten der aan de verplichte levering onderworpen KOFFIECULTUUR op Java, benevens VEILINGSOPGAVEN over 1900 en een deel van 1901.

I. Algemeen vijfjarig overzicht.

a. Omvang der cultuur.

Plantjaren.	Ingedeeld bij de gouvernements-koffiecultuur (nog in de cultuurplannen begrepen) op het einde van elk der opgegeven plantjaren (31 October).		Aantal dessa's en huisgezinnen, aan wie (voor het volgende plantjaar) de verplichting werd opgelegd tot bijplanting van koffieboomen en (of) tot het ontginnen van gronden voor één of meer latere plantjaren.		Aantal dessa's, niet meer in de cultuurplannen opgenomen, maar nog verplicht tot het onderhoud van inderstijd door haar aangelegde voorshands niet uit de leggers afgeschreven plantsoenen.	Op hoog gezag aangelegde nog in onderhoud zijnde plantsoenen.				Vrijwillige of onder dien naam bekend staande plantsoenen (*naar schatting*).		Aantal personen in het bezit van als vrijwillig bekend staande plantsoenen, aangelegd op:		
	Aantal dessa's.	Aantal huisgezinnen.	Aantal dessa's.	Aantal huisgezinnen.		Aantal boomen die in het betrokken plantjaar werden afgeschreven.	Aantal boomen die in het betrokken plantjaar werden bijgeplant. a)	Aantal boomen bij het einde van het plantjaar (31 October) aanwezig. b)	Uitgestrektheid (in bouws) der in de voorgaande kolom bedoelde plantsoenen.	Aantal boomen bij het einde van het plantjaar (31 October) aanwezig. b)	Uitgestrektheid (in bouws).	bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	Te zamen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
1895/96	3 252	c) 274 579	1 758	135 952	1 140	6 089 300	4 883 600	66 692 000 (15 563 300)	50 879	187 067 900 (22 037 400)	127 405	54 214	125 466	d) 179 680
1896/97	3 259	287 915	1 607	133 146	1 007	5 495 800	5 059 500	* e) 66 005 400 (15 246 000)	51 469	f) 180 945 900 (16 149 100)	118 837	54 564	142 346	d) 196 910
1897/98	2 878	240 157	1 593	138 215	1 173	7 180 900	g) 5 902 400	* e) 64 727 200 (14 512 800)	52 997	h) 182 672 600 (16 147 000)	i) 111 773	53 276	165 430	d) 218 706
1898/99	2 467	222 071	1 373	119 727	1 313	9 274 000	3 943 800	59 397 000 (13 649 900)	50 164	j) 170 728 200 (15 713 900)	106 109	65 445	147 869	d) 213 314
1899/1900	1 930	184 598	930	84 625	1 588	6 713 000	4 301 700	56 985 700 (12 947 200)	48 680	k) 163 373 000 (12 495 600)	102 228	62 474	146 718	d) 209 192

a) De verplichte bijplantingen besloegen in de opgegeven plantjaren achtereenvolgens 4490, 4386, 5908, 4293 en 3720 bouws. Onder het laatste cijfer zijn 67 bouws begrepen wegens meerbevinding in de residentie Tagal.

b) Het aantal jonge — nog niet vruchtdragende — boomen is tusschen ( ) vermeld.

Onder het in kolom 9 opgegeven aantal boomen telde men er achtereenvolgens 3 466 263, 4 917 198, 6 572 464, 7 800 227 en 8 377 770 van de Liberia-soort. Hoeveel Liberia-koffieboomen er onder de cijfers van kolom 11 begrepen zijn, kan niet worden opgegeven; hun aantal is echter mede op eenige millioenen te schatten.

c) Dit totaal is waarschijnlijk te laag, doordien de residentie Bezoeki daarin begrepen is met een totaal van slechts 20 004 cultuurdienstplichtige huisgezinnen, terwijl in de opgaven van het jaar te voren (1894/95) voor dat gewest, als bij de cultuur ingedeeld, werden vermeld 30 692 gezinnen en daarvoor in de opgaven van 1896/97 voorkomt 31 840.

d) Voor een deel schijnt de tot het plantjaar 1897/98 voortgaande stijging van het cijfer te moeten worden toegeschreven aan vollediger opgaven in zoover meer en meer voor sommige districten ook de bezitters van pagger- en kampongkoffie zijn medegerekend.

Per gewest waren de totalen van 1895/96 tot en met 1899/1900 verdeeld als volgt (de cijfers tusschen ( ) vermeld betreffen het aantal bezitters van vrijwillige koffieaanplantingen, aangelegd op bij de cultuurplannen aangewezen gronden):

	1895/96.		1896/97.		1897/98.		1898/99.		1899/1900.	
Preanger Regentschappen . .	68 786	(34 633)	62 905	(31 803)	66 230	(33 857)	58 134	(31 402)	59 273	(30 718)
Cheribon	14 126	(2 542)	32 536	(2 913)	37 795	(2 456)	38 129	(2 574)	35 100	(1 732)
Tagal	9 300	(170)	9 587	(176)	10 580	(176)	11 282	(169)	11 508	(647)
Pekalongan	5 716	(500)	6 192	(1 353)	6 297	(1 546)	3 215	(1 031)	4 246	(1 031)
Samarang	22 344	(5 786)	23 517	(4 238)	28 845	(3 657)	23 644	(3 586)	25 496	(3 372)
Pasoeroean	22 714	(3 774)	22 726	(3 874)	24 348	(3 871)	34 760	(18 970)	32 801	(17 637)
Probolinggo	6 912	(1 057)	7 707	(3 600)	8 141	(3 241)	9 610	(3 240)	9 555	(3 235)
Madioen	14 523	(2 705)	12 059	(2 888)	13 091	(2 803)	13 339	(2 707)	12 079	(3 396)
Andere gewesten	15 259	(3 047)	19 681	(3 719)	23 379	(1 669)	21 201	(1 766)	19 134	(706)
Totalen . .	179 680	(54 214)	196 910	(54 564)	218 706	(53 276)	213 314	(65 445)	209 192	(62 474)

e) De totalen, waarbij een * is geplaatst, houden niet volkomen verband met het cijfer der opgegeven afschrijvingen en bijplantingen, doordien later verbeterde opgaven nopens het bij het einde van het plantjaar aanwezig getal boomen werden ontvangen, zonder dat bleek hoe dienovereenkomstig het cijfer in de twee voorafgaande kolommen wijziging moest ondergaan. Wat het opgegeven totaal van ruim 66 millioen boomen op ult. October 1897 betreft, valt — in

verband met noot *g* — nog op te merken, dat dit nu blijkt ruim 1 millioen meer te hebben bedragen.

f) Dat de ramingen bij het einde van het plantjaar 1896/97 op een totaal van bijna 181 millioen boomen kwamen te staan, tegen ruim 187 millioen het jaar te voren, was hoofdzakelijk het gevolg van eene geschatte afneming der plantsoenen in de Preanger Regentschappen met ruim 7 millioen. Daarentegen blijkt uit de opgaven over het plantjaar 1897/98 dat het sedert 1894/95 in de jaarlijksche ramingen voor deze kolom begrepen cijfer van 10 millioen boomen voor het district Tengger (afdeeling en residentie Pasoeroean) als veel te laag moet worden aangemerkt; in de opgaven over de plantjaren 1897/98 en 1898/99 telt bedoeld district dan ook voor 19[8] millioen boomen. Dit cijfer ook voor 1896/97 aannemende zou dus, in plaats van bijna 181 millioen, gelezen moeten worden 190[8] millioen.

g) In dit cijfer zijn 1 053 600 boomen begrepen, welke in de laatste jaren in de residentie Pekalongan als zoogenaamde monosoeko-krojokan zijn in den grond gebracht, doch tot dusver ten onrechte niet in de koffieleggers waren opgenomen. In den westmoesson 1897/98 zijn dan ook in werkelijkheid slechts bijgeplant 5 902 400 — 1 053 600 = 4 848 800 boomen.

h) Tegenover de verbeterde raming van 1896/97, waarvoor blijkens noot *f* is aan te nemen 190[8] millioen zouden dus in 1897/98 de hierbedoelde plantsoenen zijn afgenomen met ruim 8 millioen boomen, waarin opnieuw voor een belangrijk cijfer, namelijk voor ruim 5 millioen, de residentie Preanger Regentschappen deelde en voor het overige voornamelijk betrokken waren de gewesten Pekalongan en Kediri en de afdeeling Bangil (residentie Pasoeroean).

i) De in noot *f* bedoelde verbeterde (hoogere) raming van de plantsoenen in het district Tengger brengt geen verandering in de berekende uitgestrektheid der plantsoenen. Daarvoor is ook in de opgaven over 1897/98 en 1898/99, evenals in die over 1896/97, gerekend op 9925 bouws.

j) De achteruitgang van het aantal boomen in vrijwillige plantsoenen met bijna 12 millioen is weder voornamelijk op rekening te stellen van de Preanger Regentschappen, waar gedurende het plantjaar 1898/99 eene afneming met 9[3] millioen boomen zou hebben plaats gevonden, terwijl o. a. voor Tagal zich eene vermindering voordeed met 1[4] millioen boomen.

k) Ook nu vond de achteruitgang van het aantal boomen in vrijwillige plantsoenen met ruim 7 millioen voor het grootste gedeelte in de Preanger Regentschappen plaats, waar gedurende het plantjaar 1899/1900 dit aantal met ruim 4 millioen boomen verminderde. In Samarang gingen de bedoelde plantsoenen met 1 millioen boomen terug.

b. Bij 's lands inkooppakhuizen ontvangen hoeveelheden; kosten op het ingeleverd product gevallen, gerekend tot in de strandpakhuizen op Java, en opbrengst van de hier te lande geveilde hoeveelheden.

Jaren.	Hoeveelheid koffie (in pikols) bij de pakhuizen *ingekocht* (daaronder echter ook de aangehaalde en verbeurd verklaarde hoeveelheden). *a*)					Totaal der *uitgeleverde* hoeveelheden (in pikols), d. i. na bijtelling van overwichten en na aftrek van minderbevindingen.	Inkoopsprijs aan de inleveraars betaald. *c*)	Andere kosten op het product gevallen, gerekend tot in de strandpakhuizen op Java.	Totale kosten *in Indië* op het product gevallen.	Gemiddelde prijs waarop de pikol koffie aan het Gouvernement kwam te staan, gerekend tot aan de opschuring in de afscheeppakhuizen.	Opbrengst van de in Nederland geveilde gouvernementskoffie van Java per pikol.	
	Gouvernementsresidentiën.			Soerakarta en Djokjokarta. *b*)	Algemeen totaal.						Bruto.	Netto. *d*)
	Preanger Regentschappen.	Pasoeroean.	Overige gewesten.									
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1896 .	71 254 *e*)(3368)	119 313 (")	68 332 (2404)	4 770 (880)	263 669 (6652)	263 737	f 4 000 109	f 957 557	f 4 957 666	f 18.80	f 61,99^{85}	f 57,60^{52}
1897 . .	119 474 (2135)	205 029 (")	147 546 (1298)	2 172 (208)	474 221 (3641)	474 368	7 046 321	1 261 292	8 307 613	17,51	57,11^{28}	52,81^{82}
1898 . .	23 336 (5210)	38 258 (")	28 056 (1542)	2 041 (304)	91 691 (10656)	91 732	1 397 156	722 522	2 119 678	23,11	45,85^{59}	41,82^{96}
1899 . .	39 403 (8642)	102 473 (2)	53 325 (9831)	3 557 (2134)	198 758 (20609)	198 858	2 995 831	745 344	3 741 175	18,81	39,38^{62}	35,39^{85}
1900 . .	30 082 (7149)	101 956 (1)	70 554 (11368)	4 519 (2734)	207 111 (21252)	207 140	3 110 960	599 577	3 710 537	17,91	45,75^{05}	41,83^{49}

a) De laatste hoeveelheden bedroegen in de opgegeven vijf jaren achtereenvolgens 395, 445, 150, 106 en 91 pikol (meestal, uitgenomen in 1896, inferieure soort). Het *ingekocht* product beliep derhalve in de jaren 1896 t/m 1900 achtereenvolgens 263 274, 473 776, 91 541, 198 652 en 207 020 pikol, waaronder aan inferieure soort respectievelijk 4067, 14 066, 1991, 5937 en 8844. (Onder de levering in de Vorstenlanden bevond zich aan inferieure koffie achtereenvolgens 191, 53, 87, 201 en 242 pikol).

b) De leveringen uit Djokjokarta bedroegen in de opgegeven jaren achtereenvolgens 268, 129, 511, 854 en 920 (alles Liberia-koffie 1ste soort). Onder de levering uit Soerakarta, achtereenvolgens ten bedrage van 4502, 2043, 1530, 2703 en 3599 pikol, bevond zich aan Liberia-koffie respectievelijk 612, 79, 393, 1280 en 1814 pikol. De uit laatstgenoemd gewest verkregen koffie bestond bijna uitsluitend uit product van de Mangkoe Negorosche landen. Van wege het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis werd namelijk ingeleverd in de jaren 1896 t/m 1900 achtereenvolgens: 4382, 1988, 1501, 2688 en 3519 pikol. Onder de vier laatstgenoemde hoeveelheden — over 1896 is zulks niet opgegeven — was aan Liberia-koffie begrepen respectievelijk 78, 381, 1223 en 1739 pikol.

c) In de gouvernementsresidentiën wordt, van 1889 af, als inkoopsprijs tegoedgedaan f 15 per pikol (voor inferieure soort de helft). De koffie uit de Vorstenlanden wordt volgens eene afwijkende regeling betaald, welke laatstelijk is herzien bij St. 1896 n°. 99.

d) Na aftrek alleen van de kosten van afscheping, vervoer en verkoop, dus ongerekend de *in Indië* op het product gevallen kosten, waaromtrent slechts opgaven *per oogstjaar* bekend zijn (zie de kolommen 10 en 11 van het staatje).

e) De tusschen ( ) vermelde cijfers betreffen de bij 's lands inkooppakhuizen ontvangen hoeveelheden Liberia-koffie. Deze hoeveelheden zijn in de daarnevens geplaatste totalen begrepen.

II. Overzicht betreffende de uitkomsten der in 1900 en de eerste zeven maanden van 1901 hier te lande en in Indië gehouden GOUVERNEMENTSVEILINGEN van op Java aan het Gouvernement geleverde KOFFIE.

a. Veilingen in Nederland.

1900.						1901 (Januari t/m Juli).					
Dagteekening der veilingen.	Verkochte hoeveelheid (in pikols).	Aan de koopers in rekening gebrachte netto hoeveelheid (in K.G.)	Gemiddelde opbrengst per ½ K.G. (*berekend over de verkochte netto hoeveelheid*).		Algemeene noteering voor „goed ordinaire" Java-koffie per ½ K.G.	Dagteekening der veilingen.	Verkochte hoeveelheid (in pikols).	Aan de koopers in rekening gebrachte netto hoeveelheid (in K.G.).	Gemiddelde opbrengst per ½ K.G. (*berekend over de verkochte netto hoeveelheid*).		Algemeene noteering voor „goed ordinaire" Java-koffie per ½ K.G.
			Bruto. *a*)	Netto. *b*)					Bruto. *a*)	Netto. *b*)	
13 Februari .	19 199	1 156 872^{5}	f 0.42^{13}	f 0.38^{56}	f 0.39	5 Februari .	24 377^{13}	1 467 146^{8}	f 0,31^{58}	f 0,28^{97}	f 0,30½
3 April . . .	18 402^{21}	1 111 864	0,35^{36}	0,32^{04}	0,34½	26 Maart. . .	14 735^{93}	882 401	0,30^{67}	0.28^{11}	0,32½
22 Mei	19 477	1 175 813^{5}	0.37^{06}	0.34^{33}	0,34½	14 Mei	15 608^{93}	937 235^{5}	0,30^{39}	0,27^{72}	0,31
10 Juli	18 244^{97}	1 103 940	0.38^{64}	0,35^{21}	0.37	2 Juli . . .	15 486^{15}	930 504^{5}	0,30^{62}	0,28^{11}	0,32
11 September	19 003	1 144 613^{5}	0,37^{75}	0,34^{76}	0,35						
30 October .	19 305^{32}	1 169 627	0.36^{28}	0,33^{45}	0,35						
	c) 113 631^{52}	6 862 430^{5}	f 0,37^{88}	f 0,34^{63}			d) 70 202^{24}				

a) Veilingsprijs, verhoogd met de aan de koopers in rekening gebrachte 1 pct. veilingskosten, doch verminderd met 1½ pct. korting wegens contante betaling.

b) Na aftrek alleen van de kosten van afscheping op Java, vervoer herwaarts en verkoop, dus *ongerekend* den inkoopsprijs en de verder *in Indië* op het product gevallen kosten, waaromtrent opgaven *per oogstjaar* te vinden zijn in het jaarlijks bij het Koloniaal Verslag afgedrukte overzicht betreffende de uitkomsten der gouvernements-koffiecultuur (zie ook de kolommen 10 en 11 van het vijfjarig overzicht hiervóór).

c) Hiervan uit de oogsten van 1896, 1897, 1898, 1899 en 1900 respectievelijk 1000, 15 474, 65^{22}, 95 346^{30} en 1746, in totaal als voren 113 631^{52} pikol. Onder dit totaal bevond zich 11 921 pikol *Liberia-koffie*, waarvan de veilingsprijzen uiteenliepen tusschen f 0,20 en f 0,29 per $\frac{1}{2}$ K.G.

Over de verschillende veilingen waren de verkochte partijen Liberia-koffie en de bedongen prijzen verdeeld als volgt: Februari 510 pikol f $0,21\frac{1}{2}$ à f 0,28, April 2469 pikol f 0,20 à f $0,26\frac{1}{4}$, Mei 1662 pikol f $0,22\frac{1}{4}$ à f 0,28 Juli 2482 pikol f $0,24\frac{3}{4}$ à f 0,29, September 1962 pikol f $0,24\frac{1}{4}$ à f $0,26\frac{1}{4}$ en October 2836 pikol f $0,20\frac{1}{2}$ à f $0,26\frac{3}{4}$.

d) Hiervan uit de oogsten van 1895, 1898, 1899 en 1900 respectievelijk 9, 285^{46}, 19 663^{65} en 50 244^{13}, in totaal als voren 70 202^{24} pikol. Onder dit totaal bevond zich 13 168 pikol *Liberia-koffie*, waarvan de veilingsprijzen uiteenliepen tusschen f $0,15\frac{1}{4}$ en f 0,26 per $\frac{1}{2}$ K.G.

Over de verschillende veilingen waren de verkochte partijen Liberia-koffie en de bedongen prijzen verdeeld als volgt: Februari 3445 pikol f $0,15\frac{1}{4}$ à f $0,24\frac{1}{2}$, Maart 3374 pikol f $0,15\frac{1}{4}$ à f $0,25\frac{1}{4}$, Mei 2991 pikol f 0,18 à f 0,26 en Juli 3358 pikol f $0,15\frac{1}{4}$ à f $0,24\frac{1}{4}$.

b. Veilingen te Batavia.

Gewesten waaruit de verkochte koffie afkomstig was.	Op onderstaande data verkochte hoeveelheden (in pikols).				Verkregen gemiddelde opbrengst per pikol.			
	30 Aug. 1900.	27 Sept. 1900.	14 Nov. 1900.	12 Dec. 1900.	30 Aug. 1900.	27 Sept. 1900.	14 Nov. 1900.	10 Dec. 1900.
Preanger Regentschappen (gewone bereiding). . .	5 600	5 000	5 200	3 800	f 43,91	f 41,51	f 38,79	f 37,47
Id. (West-Indische bereiding).	400	1 000	800	200	$47,82^{5}$	47,13	46,19	44,40
Pasoeroean (gewone bereiding)	14 640	14 970	11 574	13 000	38,08	35,68	33,29	30,50
Id. (West-Indische bereiding).	*a*) 3 300	*a*) 3 930	*a*) 3 051	*a*) 604	50,32	45,23	36,53	35,11
Totalen . . .	*b*) 23 940	*c*) 24 900	*d* 20 625	*e*) 17 604	f $41,29^{5}$	f 38,82	f $35,65^{5}$	f 32,32

a) Dit door licentiehouders ingeleverd product was te verdeelen aldus:

Bereidings-plaatsen.	Op onderstaande data verkochte hoeveelheden fabriekmatig bereide koffie (in pikols).				Verkregen gemiddelde opbrengst voor de verschillende partijen waarin de koffie van dezelfde herkomst bij de veilingsnotitiën verdeeld was.			
	30 Aug. 1900.	27 Sept. 1900.	14 Nov. 1900.	12 Dec. 1900.	30 Aug. 1900.	27 Sept. 1900.	14 Nov. 1900.	12 Dec. 1900.
Pakis	200	200	„	465	f 42,75	f 38,75	„	36,50
Sengoro . . .	200	480	420	„	46,45	f 43,05 en f 39,00	f 35,00, f 33,55 en f 33,50	
Sisir	2200	1950	676	39	54,07	36,65 „ 51,77	f 44,10 en f 34,20	30
Ngroto . . .	400	700	1638	„	52,05	f 50,10	38,15 „ 33,65	
Karangan . .	300	300	„	„	56,30	52,40		
Wagir. . . .	„	300	317	„	„	50,15	38,15 en 38,55	
Gezamenlijk	3300	3930	3051	604	f 50,32	f 45,23	f 36,53	f 35,11

b) Van de voor de veiling van 30 Augustus 1900 bestemde 25 000 pikol werden 1060 pikol opgehouden.

c) Van de voor de veiling van 27 September 1900 bestemde 25 000 pikol werden 100 pikol opgehouden.

d) Van de voor de veiling van 14 November 1900 bestemde 25 000 pikol werden 4375 pikol opgehouden.

e) Van de voor de veiling van 12 December 1900 bestemde 28 104 pikol werden 10 500 pikol opgehouden, waaronder 3800 van de in de vorige veiling opgehouden 4375 pikol.

(5. 45.)

BIJLAGE SS.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 3°., van het verslag.)

I. STATISTIEK betreffende de plantsoenen der GOUVERNEMENTS-KINA-ONDERNEMING in de afdeeling Bandong der residentie Preanger Regentschappen, over de jaren 1899 en 1900.

Kina-etablissementen. a)	Hoogte boven zee (in meters).	Bij het einde der onderstaande jaren.	Beplanting der etablissementen. Oppervlakte (in bouws van 500 vierk. Rijnlandsche roeden), beplant: met c. ledgeriana.	met hybriden van c. ledgeriana en c. succirubra.	met c. succirubra.	met c. officinalis.	Totaal.	Aantal boomen en planten. C. ledgeriana.	Hybriden van c. ledgeriana en c. succirubra.	C. succirubra.	C. officinalis.	Totaal.	Planten in de kweekerijen (naar globale schatting). C. ledgeriana.	Hybriden van c. ledgeriana en c. succirubra.	C. succirubra.	Totaal.
BENOORDEN BANDONG.																
Lembang (gebergte Tangkoeban Praoe) .	1234 à 1308	1899 1900	" "	" "	$34\frac{309}{500}$ $25\frac{242}{500}$	" "	$34\frac{309}{500}$ $25\frac{242}{500}$	" "	" "	102 000 71 000	" "	102 000 71 000	" "	" "	" "	" "
Nagrak (id.)	1464 à 1681	1899 1900	$110\frac{57}{500}$ $102\frac{422}{500}$	" "	" "	" "	$110\frac{57}{500}$ $102\frac{422}{500}$	154 000 145 000	" "	" "	" "	154 000 145 000	" "	" "	40 000 "	40 000 "
BEZUIDEN BANDONG.																
Tirtasari (gebergte Malawar).	1450 à 1700	1899 1900	$178\frac{71}{500}$	$67\frac{39}{500}$	"	"	$245\frac{100}{500}$	388 000 439 000	198 000 180 000	" "	" "	586 000 619 000	415 000 367 000	" "	130 000 22 000	545 000 389 000
Tjinjiroean (id.) . . .	1466 à 1716	1899 1900	$144\frac{163}{500}$	$19\frac{117}{500}$	$32\frac{5}{500}$	"	b) $195\frac{284}{500}$	410 000 430 000	46 000 417 000	72 000 68 000	" "	528 000 915 000	300 000 398 000	20 000 "	35 000 30 000	355 000 428 000
Tjibeureum (id.) . . .	1500 à 1750	1899 1900	$156\frac{232}{500}$	40	$15\frac{99}{500}$	"	$211\frac{431}{500}$	359 000 382 000	159 000 144 000	21 000 16 000	" "	539 000 542 000	300 000 367 000	5 000 "	38 000 50 000	343 000 417 000
Tjibitoeng (gebergte Wajang).	1527 à 1780	1899 1900	$96\frac{458}{500}$	$21\frac{411}{500}$	$84\frac{210}{500}$	"	$203\frac{77}{500}$	180 000 234 000	87 000 75 000	123 000 113 000	" "	390 000 422 000	400 000 355 000	" "	6 000 2 000	406 000 357 000
Rioeng Goenoeng (gebergte Tiloe) . . .	1400 à 1700	1899 1900	$65\frac{464}{500}$	$5\frac{239}{500}$	67	"	c) $138\frac{203}{500}$	70 000 64 000	" "	70 000 37 000	" "	140 000 101 000	" "	" "	18 000 90 000	18 000 90 000
Kawah Tjiwidei (gebergte Kendeng Patoeha)	1950 (gemiddeld)	1899 1900	" "	" "	$64\frac{401}{500}$ $50\frac{146}{500}$	$6\frac{232}{500}$ $6\frac{232}{500}$	$71\frac{133}{500}$ $56\frac{420}{500}$	" "	" "	80 000 70 000	48 000 47 000	128 000 117 000	" "	" "	" 50 000	" 50 000
Totalen		1899 1900	$752\frac{42}{500}$ $744\frac{407}{500}$	$153\frac{296}{500}$ $153\frac{396}{500}$	$298\frac{24}{500}$ $274\frac{202}{500}$	$6\frac{232}{500}$ $6\frac{232}{500}$	$1210\frac{144}{500}$ $1179\frac{187}{500}$	1 561 000 1 694 000	490 000 816 000	468 000 375 000	48 000 47 000	2 567 000 2 932 000	1 415 000 1 487 000	25 000 "	267 000 244 000	1 707 000 1 731 000

a) De etablissementen Lembang en Nagrak zijn gelegen in het district Oedjoeng Broeng Koelon, het etablissement Kawah Tjiwidei in het district Tjisondari en de vijf overige etablissementen in het district Bandjaran.

b) Hieronder $12\frac{272}{500}$ bouws beplant met andere kinasoorten dan de vier genoemde. (Het aantal boomen van die andere soorten is niet opgegeven.)

c) Hieronder $3\frac{239}{500}$ bouws beplant met c. calisaya schuhkrafft (van welke soort het aantal boomen niet is opgegeven).

II. PRODUCTIE-OPGAVEN der GOUVERNEMENTS-KINA-ONDERNEMING over de jaren 1898, 1899 en 1900.

Kinasoorten.	Oogst-jaren.	Hoeveelheid kinabast (in K.G.), volgens het gewicht in drogen staat, gedurende de onderstaande jaren geoogst bij elk der onderstaande etablissementen.									Totalen.
		Lembang.	Nagrak.	Tirtasari.	Tjinjiroean.	Tjibeureum.	Tjibitoeng.	Rioeng Goenoeng.	Kawah Tjiwidei.	Niet gespecificeerd per etablissement.	
C. ledgeriana . .	1898	″	53 838^{5}	57 674^{5}	68 750	69 178	21 485^{5}	30 223	″	5 547	306 696^{5}
	1899	″	50 904	64 883	87 937^{5}	116 656	17 536	18 238	″	″	356 154^{5}
	1900	″	55 548^{5}	75 225	109 417^{5}	126 252	17 253^{5}	32 392	″	″	416 088^{5}
C. succirubra . .	1898	2 103^{5}	″	877^{5}	″	″	20 445	19 863^{5}	5 797	2 174^{5}	51 261
	1899	″	″	5 368^{5}	826	″	17 192	16 615^{5}	2 205	1 134	43 341
	1900	19 311	1 306^{5}	18 527	19 075	9 630	17 329	32 876	24 419^{5}	1 202	143 676
C. officinalis . . .	1898	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	1899	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	1900	″	″	″	″	″	″	″	2 000^{5}	″	2 000^{5}
Totale productie .	1898	2 103^{5}	53 838^{5}	58 552	68 750	69 178	41 930^{5}	50 086^{5}	5 797	7 721^{5}	357 957^{5}
	1899	″	50 904	70 251^{5}	88 763^{5}	116 656	34 728	34 853^{5}	2 205	1 134	399 495^{5}
	1900	19 311	56 855	93 752	128 492^{5}	135 882	34 582^{5}	65 268	26 420	1 202	561 765

III. OVERZICHT betreffende de in 1900 hier te lande voor GOUVERNEMENTS-REKENING verkochte hoeveelheden KINABAST (alles uit den oogst van 1899).

Dagteekening der veilingen.	Hoeveelheid in K.G.		Alcaloïd-gehalte van de onderzochte monsters, volgens de in Indië verrichte analyses.			Opbrengst.		
	Netto gewicht der aangevoerde partijen (benaderende opgaven ontleend aan de vóór elke veiling, door middel van de *Staatscourant*, gepubliceerde beschrijvingslijst der te veilen basten).	Netto gewicht aan de koopers uitgeleverd.	Laagste en hoogste gehalte aan *kinine*. Pct.	Laagste en hoogste gehalte aan *kinine en andere alcaloïden* te zamen. Pct.	Zwavelzure kinine. Pct.	Laagste en hoogste veilingsprijs der verschillende kavelingen per *half* K.G.	Gemiddelde veilingsprijs over al de kavelingen dooreen per *half* K.G.	Totaal der opbrengst.
1900.				**Ledgeriana.**				
11 Januari	25 740	25 978	″	″	6.03 à 10.63	f 0,50^{25} à f 0,93	f 0,72^{04}	f 37 655,52^{5}
15 Februari	25 705	26 063^{5}	″	″	6.11 ″ 7.22	0,63 ″ 0,71^{75}	0,66^{40}	34 626,20^{5}
22 Maart	27 542	27 874^{5}	″	″	6.14 ″ 8.53	0,60 ″ 0,78^{25}	0,71^{65}	39 977,79
3 Mei	27 338	27 455^{5}	″	″	5.69 ″ 9.57	0,57^{50} ″ 0,98	0,69	39 029,17
7 Juni	28 059	28 609^{5}	″	″	5.61 ″ 8.60	0,55^{25} ″ 0,86^{25}	0,69^{11}	39 667,78^{5}
12 Juli	27 536	27 857	″	″	5.86 ″ 7.94	0,58 ″ 0,85^{75}	0,72^{08}	40 219,78^{5}
23 Augustus	27 301	27 680^{5}	″	″	5.71 ″ 8.25	0,71^{75} ″ 1,03^{75}	0,91^{13}	50 552,68
27 September	27 482	27 927	″	″	5.77 ″ 8.79	0,69^{25} ″ 1,08^{50}	0,88^{98}	49 723,56^{5}
1 November	27 817	28 272^{5}	″	″	6.32 ″ 8.16	0,66 ″ 0,93^{50}	0,79^{21}	44 878,18^{5}
6 December	27 192	27 809^{5}	″	″	6.31 ″ 7.87	0,50^{50} ″ 0,64^{50}	0,58^{36}	32 440,67^{5}
		d) 275 527^{5}	″	″	5 61 à 10.63	f 0,50^{25} à f 1,08^{50}	f 0,74^{18}	f 408 771,36^{5}
Verstrekte monsters .	. . . .	75						122,61
Totalen . . .	271 721	275 602^{5}						f 408 893,97^{5}
1900.				**Succirubra.**				
11 Januari	3 748	3 785^{5}	1.45 à 1.98	6.35 à 7.77	1.95 à 2 66	f 0,24^{50} à f 0,66^{50}	f 0,33^{44}	f 2 526,49^{5}
15 Februari	3 849	3 790^{5}	1.45 ″ 2.64	6.80 ″ 7.77	1.95 ″ 3.55	0,25 ″ 0,86	0,31^{80}	2 433,23^{5}
22 Maart	4 291	4 244	1.44 ″ 2 64	6 65 ″ 7 98	1 94 ″ 3.55	0,20 ″ 1,03^{25}	0,35^{43}	3 004,07
3 Mei	4 184	4 157^{5}	1.61 ″ 2.64	6.80 ″ 8.68	2.19 ″ 3.55	0,22^{75} ″ 0,75^{75}	0,33^{45}	2 797,64
7 Juni	4 459	4 470^{5}	1 61 ″ 2.64	6.80 ″ 9.61	2.19 ″ 3.55	0,26 ″ 0,40^{25}	0,31^{03}	2 791,74^{5}
12 Juli	4 442	4 454^{5}	1.61 ″ 2 34	6 35 ″ 9 61	2.19 ″ 3 16	0,30^{50} ″ 0,39^{25}	0,35^{14}	3 169,18^{5}
23 Augustus	4 497	4 492^{5}	1.61 ″ 2.34	6.35 ″ 9 61	2 19 ″ 3.16	0,32^{50} ″ 0,43^{25}	0,37^{57}	3 425,46^{5}
27 September	4 410	4 411^{5}	1.61 ″ 2.21	6 80 ″ 8 99	2.19 ″ 2.97	0,34 ″ 0,50^{25}	0,35^{68}	3 149,75
1 November	4 280	4 408^{5}	1.42 ″ 2.85	7.56 ″ 9.14	1.91 ″ 3.84	0,30^{50} ″ 0,49^{25}	0,35^{61}	3 091,64
6 December	4 045	4 010	1.38 ″ 1 97	6.08 ″ 7.31	1.86 ″ 2.65	0,23 ″ 0,36	0,28^{75}	2 299,69^{5}
		e) 42 225	1.38 à 2.85	6.08 à 9.61	1.86 à 3 84	f 0,20 à f 1,03^{25}	f 0,33^{97}	f 28 688,92
Verstrekte monsters .	. . . .	394^{7}						336,11
Totalen . . .	42 205	42 019^{7}						f 29 025,03

NB. In elke der tien veilingen van 1900 bedroeg de gemiddelde prijs per unit, dat is per procent kinine-sulfaat en per half K.G. bast, als volgt: Jan. f 0,08^{90}, Febr. f 0,10^{65}, Maart f 0,10^{05}, Mei f 0,10^{10}, Juni f 0,10^{35}, Juli f 0,10^{80}, Aug. f 0,11^{75}, Sept. f 0,12^{25}, Nov. f 0,10^{90} en Dec. f 0,08. Dooreengenomen over al de veilingen kwam de unitprijs van 1900 te staan op f 0,10^{37}.

d) Namelijk 226 165^{5} K.G. stambast en 40 362 K.G. wortelbast. Eerstgenoemde hoeveelheid bestond uit respectievelijk 107 972, 1106 en 117 087^{5} K.G. gebroken pijpen, vernieuwden bast en gruis, welke sorteeringen gemiddeld over al de veilingen opbrachten f 0,82^{47}, f 0,57^{25} en f 0,67^{90} per half K.G. De 40 362 K.G. wortelbast bedongen dooreengenomen f 0,71^{07} per half K G.

e) Hiervan 8677^{5} K.G. wortelbast, waarvoor dooreengenomen verkregen werd f 0,33^{66} per half K.G. De overige 33 547^{5} K.G. bestonden uit de volgende sorteeringen: stambast 1ste soort 5370, id. 2de soort 6575^{5}, id. 3de soort 4504^{5}, gebroken pijpen 15 554^{5} en kleine stukken 1543 K.G., welke gemiddeld over al de veilingen per half K.G. bedongen f 0,39^{42}, f 0,36^{21}, f 0,34^{66}, f 0,33^{21} en f 0,32^{21}.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage SS.]

IV. KOSTEN der GOUVERNEMENTS-KINA-ONDERNEMING, vergeleken met de OPBRENGST van het PRODUCT over de oogstjaren 1895 t/m 1899.

Oogstjaren.	Oogst (in K.G.).			De ten verkoop herwaarts verscheepte oogst woog bij uitlevering hier te lande netto (in K.G.):	Kosten op het product gevallen.			Opbrengst bij te gelde making hier te lande (*in het jaar volgende op het oogstjaar*), waaronder ook de opbrengst der vóór de veilingen verstrekte monsters.	Met inbegrip van de opbrengst der in Indië gehouden veilingen van zaden, enten, enz. *g*), en van de waarde der in Indië voor den geneeskundigen dienst teruggehouden hoeveelheden bast *h*), is het in kolom 9 vermelde bedrag te verhoogen tot onderstaande sommen:	Voordeelig verschil van de berekende jaarlijksche baten (kolom 10) tegenover de jaarlijksche uitgaven (kolom 8). *i*)	Bij de beoordeeling van het in kolom 11 opgegeven saldo houde men in het oog, dat over al de in elk der jaren 1896 t/m 1900 (zie het hoofd van kolom 9) gehouden veilingen	
	Ledgeriana-bast.	Andere soorten van bast.	Te zamen.		Totaal der gedurende het in kolom 1 vermelde oogstjaar in Indië gedane uitgaven voor de gouvernements-kina-onderneming (waaronder ook de kosten voor den afvoer van het product naar de haven van afscheep).	Verdere kosten, namelijk die van inlading, vervoer over zee en verkoop, zoomede uitgaven hier te lande gedaan voor aanschaffing en uitzending van benoodigdheden ten dienste der kinacultuur. *f*)	Te zamen.				de voor den verkochten gouvernements-oogst verkregen algemeene middenprijs per $^{1}/_{2}$ K.G. bast beliep:	de unitprijs (berekend per procent kinine-sulfaat en per $^{1}/_{2}$ K.G. bast) afwisselde als volgt:
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1895 . . .	293 240	24 147	317 387	322 068	f 86 468	f 20 072	f 106 540	f 117 677	f 117 952	f 11 412	f 0,18^{26}	f 0,02^{125} à f 0,03
1896 . . .	290 517^{5}	32 504	323 021^{5}	327 112^{5}	90 698	*k*) 22 710	113 408	211 731	214 640	101 232	0,32^{36}	0,02^{125} „ 0,07^{9}
1897 . . .	289 149	36 738	325 887	331 892	93 199	*k*) 26 370	119 569	217 220	229 515	109 946	0,32^{71}	0,04^{05} „ 0,06^{8}
1898 . . .	301 149^{5}	49 086^{5}	350 236	355 779	97 447	*k*) 30 067	127 514	343 140	350 588	223 074	0,48^{23}	0,04^{75} „ 0,10^{90}
1899 . . .	356 154^{5}	43 341	399 495^{5}	318 222^{2}	*l*) 99 203	*k*) 32 755	131 958	437 919	538 908	406 950	0,68^{83}	0,08 „ 0,12^{25}

f) De opgaven in deze kolom betreffen, evenals de sommen in kolom 9, *het jaar volgende op het oogstjaar.*

g) De opbrengst der te Bandong gehouden veilingen van kinazaden en enten, of van zaden alleen, bedroeg in de oogstjaren 1895 t/m 1899 achtereenvolgens 275; f 1861, f 12 065, nihil en f 9069, terwijl in de oogstjaren 1896 en 1897 respectievelijk f 232 en f 230 verkregen werd wegens verkoop van gerooide kinaboomen.

h) Uit de oogsten 1896, 1898 en 1899 werden eenige partijen kinabast ten behoeve van den geneeskundigen dienst in Indië achtergehouden en wel achtereenvolgens 1261^{5}, 7721^{5} en 24 662 K.G. (van deze laatste twee hoeveelheden werd 5547 en 23 528 K.G. door de Bandongsche kininefabriek tot kininesulfaat verwerkt), voor welke verstrekkingen in kolom 10 eene waarde is in rekening gebracht van f 816, f 7448 en f 36 903. Bovendien werd uit den oogst van 1899 eene hoeveelheid van 60 900 K.G. door gemelde fabriek verwerkt en het product te Batavia in publieke veiling verkocht, welke verkoop netto f 55 017 opbracht. Ook dit bedrag is in kolom 10 medegerekend.

i) Onder de uitgaven in kolom 6 zijn, wat de kosten van het personeel betreft, alleen in rekening gebracht de uitgaven ten behoeve van de bij de onderneming actief dienende ambtenaren, enz., niet dus uitgaven wegens pensioenen, verlofs- of non-activiteitstraktementen, wachtgelden of overtochtskosten uit of naar Indië.

k) Hieronder ook begrepen het van 1897 af aan den heer C. Ledger toegelegde jaargeld ad f 1200, wegens levering van kinazaad in 1865.

l) Het totaal der in 1899 in Indië gedane uitgaven was verdeeld als volgt: traktementen van het Europeesch personeel (met inbegrip van f 1080 wegens reis- en verblijfkosten, schrijfbehoeften en bezoldiging van een laboratorium-bediende) f 24 430, kosten van aanplant, inzameling en vervoer van het product tot aan de haven van afscheping (Tandjong Priok) f 65 091; en verder wegens uitgaven voor vernieuwing en herstelling van gebouwen en drooginrichtingen, enz. f 9682.

(5. 46.)

BIJLAGE TT.

(Zie hoofdst. O, afd. I, sub 4°. t/m 7°., van het verslag.)

OPGAVEN OVER 1900

BETREFFENDE DE

SUIKERINDUSTRIE

OP JAVA.[1]

[1]) Om een algemeen overzicht te leveren van de suikerindustrie op Java worden in tabel I van deze bijlage niet enkel genoemd, zooals tot dusver het geval was, de ondernemingen uitsluitend berustende op overeenkomsten met de bevolking, maar ook die op erfpachtsgronden en op particuliere landerijen, voor zooveel zij suiker voor de wereldmarkt produceeren, of plachten te produceeren, en verder de in de Vorstenlanden werkende suikerfabrieken, deze laatsten (met inbegrip van de twee toebehoorende aan het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis) ten getale van 31. Wat de suikerondernemingen in de gouvernementsresidentiën betreft, ten getale van 159 (van welke die op erfpachtsgronden in dit overzicht cursief en die op particuliere landerijen gespatieerd zijn gedrukt), deze zijn — op 5 na — genoemd in dezelfde volgorde als waarin zij voorkomen in de als bijvoegsel van de Jav. Courant dd. 26 Februari 1901 gepubliceerde lijst, aanwijzende de voor 154 dezer fabrieken voorloopig billijk geachte maxima der uitgestrektheid van de *op gronden der inlandsche bevolking* jaarlijks te bewerkstelligen bruto-aanplantingen van maalriet. De 5 in bedoelde lijst niet genoemde suikerondernemingen zijn die, welke in deze bijlage voorkomen sub n°s. 1, 85, 86, 87 en 190.
Wat de aan inlanders voor loonen en leveringen gedane betalingen betreft, zie de „Recapitulatie" op blz. 16/17 dezer bijlage

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1900.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1900: van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
			Preanger Regentschappen.			
1	Bandong.	Oedjoeng-broengkoelon.	* Babakan-djati *b*)	40	24 000	»
			Cheribon.			
2	Cheribon.	Cheribon.	* Kalitandjoeng	391	180 000	»
3	id.	Ploembon.	Ploembon (Soerawinangoen)	628	406 111	»
4	id.	Palimanang.	Gempol (Kertawinangoen)	661	613 538	41 925
5	id.	Gegesiklor.	Ardjowinangoen	637	535 993	5 324
6	id.	Sindanglaut.	Sindanglaut	1 499	1 227 560	»
7	id.	id.	Karangsoewoeng	580	600 451	»
8	id.	id.	* *Djatipiring* (*Blender*)	*d*) 540	471 377	»
9	id.	Lossari.	Tersana	845	686 576	»
10	id.	id.	Tjiledoeg	590	368 505	170 946
11	id.	id.	* Leuweunggadjah	580	508 839	»
12	id.	id.	* Panggang	199	75 675	»
13	Madjalengka.	Radjagaloeh.	Paroengdjaija	575	445 256	50 477
14	id.	Madjalengka.	*Kadipaten*	*e*) 1 000	784 000	156 000
15	id.	Djatiwangi.	Djatiwangi	957	845 458	55 613
16	Cheribon.	Lossari.	Kalimaro *f*)	369	321 708	»
			Totalen . . .	10 051	8 071 047	480 285
			Tagal.			
17	Tagal.	Adiwerna.	Pagongan	720	560 888	»
18	id.	id.	Adiwerna	824	521 573	»
19	id.	Maribaija.	Kemantran	677	617 2C3	»
20	id.	Doekoehwringin	Kemanglen	874	902 663	»
21	id.	id.	Doekoehwringin	862	843 251	»
22	id.	Pangka.	Pangka	672	667 659	»
23	Brebes.	Brebes.	Djatibarang	878	943 850	»
24	id.	Tandjoeng.	Ketanggoengan-West	*g*) 500	519 927	»
25	id.	Balapoelang.	Balapoelang	740	895 206	»
26	Pamalang.	Tjomal.	Tjomal	1 220	1 575 343	»
27	id.	Pamalang.	Bandjardawa	877	902 884	»
			Totalen . . .	8 844	8 950 447	»

a) Het overige was gefabriceerd voor den uitvoer, behoudens dat ten aanzien van eenige weinige ondernemingen voor een zeer klein deel der productie (meest zaksuiker) die onderscheiding niet is gemaakt. Dit geldt namelijk in totaal, ten aanzien van 17 ondernemingen, slechts eene hoeveelheid van 30 835 pikol (hieronder 48 870 pikol zaksuiker gerekend voor de helft).

b) De ondernemingen, waarbij een * is geplaatst, zijn in handen van Chineezen. De overige behooren voor verreweg het groote meerendeel aan naamlooze vennootschappen.

c) Het cijfer in kolom 8 tusschen ( ) geplaatst, wijst aan hoeveel pikol hoofdsuiker (1ste product) uit het van eigen aanplantingen afkomstige riet gemiddeld verkregen werd per bouw bruto aanplant (kolom 5).

de suikerondernemingen op Java.

Verkregen product aan suiker (in pikols):							Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumptie. *a*)
van eigen aanplant.			van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	
1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.		
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
200 *c*) (5.00)	„	„	„	„	„	200	200
14 887 (38.08)	„	884	„	„	„	15 329	„
29 424 (46.85)	10 322	1 738	„	„	„	40 615	„
48 300 (73.07)	„	5 626	3 200	„	374	54 500	„
44 137 (69.29)	2 996	4 760	412	37	48	49 986	500
130 898 (87.32)	13 960	2 114	„	„	„	145 915	„
74 816 (128.99)	724	2 140	„	„	„	76 610	„
41 800 (77.41)	„	4 000	„	„	„	43 800	„
62 513 (73.98)	1 069	4 220	„	„	„	65 692	„
36 630 (62.08)	2 220	2 754	16 849	1 026	1 274	58 739	„
48 532 (83.68)	4 197	3 318	„	„	„	54 388	„
4 539 (22.81)	„	506	„	„	„	4 792	„
33 375 (58.04)	3 115	3 574	3 774	431	400	42 082	„
65 000 (65.00)	10 000	10 000	10 400	3 000	„	93 400	5 000
55 108 (57.58)	20 748	2 554	3 280	1 263	160	81 756	113
24 294 (65.84)	3 481	3 246	„	„	„	29 398	„
714 253 (71.06)	72 832	51 434	37 915	5 757	2 256	857 602	5 613
55 727 (77.39)	„	4 250	„	„	„	57 852	„
56 983 (69.15)	„	5 000	„	„	„	59 483	„
69 375 (102.47)	„	5 000	„	„	„	71 875	„
93 000 (106.41)	„	6 000	„	„	„	96 000	„
90 406 (104.88)	„	1 500	„	„	„	91 156	„
66 644 (99.17)	„	3 500	„	„	„	68 394	„
100 100 (114.01)	„	6 000	„	„	„	103 100	„
57 865 (115.73)	„	2 000	„	„	„	58 865	„
75 428 (101.93)	„	6 000	„	„	„	78 428	„
175 173 (143.58)	„	*h*) 9 000	„	„	„	179 673	„
88 214 (100.59)	„	*h*) 5 600	„	„	„	91 014	„
928 915 (105.03)	„	53 850	„	„	„	955 840	„

d) Hieronder 50 bouws erfpachtsgronden.

e) „ 150 „ „

f) De onderneming Kalimaro werd na de verwerking van den oogst van 1900 gesloten.

g) Hiervan 472 bouws niet van de bevolking gehuurd, maar op eigen grond beplant.

h) Omtrent de aan dit product gegeven bestemming is geen opgaaf ontvangen.

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1900.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1900: van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
			Pekalongan.			
28	Pekalongan.	Pekalongan.	Tirto	975	989 309	»
29	id.	Wiradessa.	Sragi	863	1 100 000	»
30	id.	Kedoengwoeni.	Wonopringgo	667	609 848	»
31	Batang.	Batang.	Kalimati	1 043	1 011 352	»
			Totalen . . .	3 548	3 710 509	»
			Samarang.			
32	Kendal.	Troeko.	Gemoeh	1 072	912 948	»
33	id.	Kendal.	Tjepiring	1 005	926 920	»
34	id.	Kaliwoengoe.	Kaliwoengoe	703	619 033	»
			Totalen . . .	2 780	2 458 901	»
			Japara.			
35	Patti.	Patti.	Langsee	1 154	963 827	»
36	id.	Selowessi.	Trangkil	690	623 781	»
37	id.	Tenggeles.	Klaling	646	580 416	»
38	id.	id.	Tandjoengmodjo	1 004	950 779	»
39	Joana.	Mergotoehoe.	Pakis	1 020	1 106 058	»
40	Koedoes.	Koedoes.	Rendeng	572	627 382	12 096
41	id.	Tjendono.	Besito	742	701 857	24 342
42	id.	id.	Bendokerep	750	672 700	36 300
43	Japara.	Japara.	Banjoepoetih	156	126 043	»
44	id.	id.	Petjangaän	712	688 982	»
45	id.	Maijong.	De Hoop (Maijong)	823	860 055	6 909
			Totalen . . .	8 269	7 901 880	79 647
			Rembang.			
46	Rembang.	Pamottan.	Ardjowinangoen *i*)	»	»	»
			Soerabaija.			
47	Soerabaija.	Djabakotta.	* Ketintang	*k*) 120	88 421	»
48	Sidoardjo.	Djenggolo III.	Popoh	748	734 087	»
49	id.	Rawapoelo II.	Toelangan	652	664 253	»
50	id.	Djenggolo I.	Waroe	773	493 707	»
51	id.	Djenggolo II.	* Tjandi	581	496 444	»
			Transporteeren	2 874	2 476 912	»

i) Deze onderneming heeft ook in 1900 niet gewerkt, doch was niet als gestaakt te beschouwen.

Verkregen product aan suiker (in pikols):									Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumptie. *a*)
van eigen aanplant.				van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)		
1ste. product (hoofd-suiker).		2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.			
8.		9.	10.	11.	12.	13.	14.		15.
108 418	(111.19)	"	3 500	"	"	"	110 168		"
110 400	(127.92)	"	7 000	"	"	"	113 900		"
68 672	(102.96)	2 892	1 500	"	"	"	72 314		"
101 613	(97.42)	"	9 000	"	"	"	106 113		1 054
	......								
389 103	(109.66)	2 892	21 000	"	"	"	402 495		1 054
84 364	(78.69)	7 776	1 500	"	"	"	92 890		"
97 654	(97.17)	4 787	"	"	"	"	102 441		"
62 179	(88.44)	"	1 100	"	"	"	62 729		"
	......								
244 197	(87.85)	12 563	2 600	"	"	"	258 060		"
78 724	(68.22)	13 306	10 000	"	"	"	97 030		"
66 018	(95.68)	"	4 000	"	"	"	68 018		304
55 905	(86.54)	5 419	7 000	"	"	"	64 824		"
92 513	(92.14)	"	"	"	"	"	92 513		1 000
102 800	(100.78)	8 685	8 500	"	"	"	115 735		"
50 430	(88.16)	5 756	1 068	920	98	132	57 804		"
62 725	(84.54)	"	5 799	2 174	"	201	67 899		733
72 600	(96.80)	.	3 800	4 000	"	200	78 600		"
8 858	(56.78)	4 812	256	"	"	"	13 798		2 000
76 469	(107.40)	"	4 000	"	"	"	78 469		"
94 292	(114.57)	"	3 369	770	"	231	96 862		"
	......								
761 334	(92.07)	37 978	47 792	7 864	98	764	831 552		4 037
"	"	"	"	"	"	"	"		"
5 971	(49.75)	"	1 278	"	"	"	6 610		"
63 614	(85.05)	458	5 042	"	"	"	66 593		"
60 138	(92.24)	6 337	3 000	"	"	"	67 975		388
53 158	(68.77)	"	2 500	"	"	"	54 408		1 900
47 950	(82.53)	"	4 086	"	"	"	49 993		"
230 831		6 795	15 906	"	"	"	245 579		2 288

k) Of deze aanplant geheel op eigen grond was bewerkstelligd, is niet opgegeven.

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1900.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1900: van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
			Per transport	2 874	2 476 912	»
52	Sidoardjo.	Djenggolo II.	Boedoeran	800	730 833	»
53	id.	Djenggolo IV.	Ketegan	1 040	1 032 558	»
54	id.	Djenggolo I.	Sroeni	810	752 669	»
55	id.	Djenggolo III.	Balongbendo	965	1 113 706	»
56	id.	id.	Krian	757	697 400	»
57	id.	Rawapoelo II.	Watoetoelis	920	814 065	»
58	id.	Rawapoelo I.	* Porrong	515	335 002	»
59	id.	id.	* Tanggoelangin	784	701 906	»
60	id.	Rawapoelo II.	Kremboeng	863	1 085 406	»
61	Djombang.	Modjoredjo.	Djombang	770	787 421	»
62	id.	id.	Goedo	702	638 390	»
63	id.	Modjoagoeng.	Soekodono (Modjoagoeng)	853	914 006	»
64	id.	Modjoredjo.	* Ponen (Poeloegedang)	632	500 249	»
65	id.	Modjoagoeng.	Peterongan	759	762 187	»
66	id.	Modjoredjo.	Ngoro	341	*l*) †	»
67	id.	Modjoagoeng.	Seloredjo	614	715 265	»
68	id.	Modjoredjo.	Tjoekir	686	788 851	»
69	id.	Modjoagoeng.	Soemobito	569	489 466	»
70	id.	Modjoredjo.	Kaliwoengoe (Tjeweng)	675	623 710	»
71	id.	id.	Blimbing	670	779 033	»
72	id.	Modjodadi.	Ngelom	757	731 228	»
73	Modjokerto.	Modjokerto.	Tangoenan	910	999 881	»
74	id.	Djaboeng.	Dinojo	795	958 434	»
75	id.	Modjokasri.	Perning (Poerworedjo)	573	548 791	»
76	id.	Djaboeng.	* Soemengko	418	387 835	»
77	id.	id.	Pohdjedjer	830	727 780	»
78	id.	Modjokerto.	Sentanen-lor	814	911 848	95 282
79	id.	id.	Brangkal	1 010	1 247 994	»
80	id.	Modjosari-kidoel	Ketanen	740	779 500	»
81	id.	Modjosari-lor.	Koning Willem II (Modjosari)	808	756 428	»
82	id.	id.	Bangsal	863	940 563	»
83	id.	Modjokasri.	Gempolkerep	1 118	1 201 642	»
84	id.	Modjosari-kidoel	Sedati	679	594 000	»
85	id.	id.	*Sarikerto*	*m*) 30	†	»
86	Soerabaija.	Djabakotta.	* Djagir (Ngagel)	*k*) 176	71 013	»
87	id.	id.	Karah	»	»	»
			Totalen	28 120	27 595 972	95 282

l) Waar een † is ingevuld, ontbreekt de opgaaf.

m) De aanplant van Sarikerto (vermoedelijk geheel op erfpachtsgrond bewerkstelligd) is vermalen bij de fabriek Ketanen (n°. 80). De productie is niet opgegeven.

Verkregen product aan suiker (in pikols):									Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumptie. *a*)
van eigen aanplant.				van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)		
1ste product (hoofd-suiker).		2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.			
8.		9.	10.	11.	12.	13.	14.		15.
230 831		6 795	15 906	„	„	„	245 579		2 288
51 227	(64.03)	5 198	2 300	„	„	„	57 575		51 227
92 712	(89.14)	2 155	6 266	„	„	„	98 000		19 294
73 015	(90.14)	„	44	„	„	„	73 037		22
88 957	(92.18)	„	5 176	„	„	„	91 545		2 588
68 048	(89.89)	„	1 300	„	„	„	68 698		1 725
88 600	(96.30)	„	6 000	„	„	„	91 600		„
43 819	(85.08)	„	2 000	„	„	„	44 819		„
70 579	(90.02)	„	3 000	„	„	„	72 079		„
91 441	(105.96)	„	7 000	„	„	„	94 941		3 500
66 981	(86.98)	„	4 100	„	„	„	69 031		„
51 340	(73.13)	„	200	„	„	„	51 440		„
77 846	(91.26)	„	10 000	„	„	„	82 846		„
46 067	(72.89)	„	1 816	„	„	„	46 975		„
67 984	(89.57)	„	1 396	„	„	„	68 682		„
40 000	(117.30)	„	8 000	„	„	„	44 000		„
67 965	(110.69)	„	2 000	„	„	„	68 965		94
67 852	(98.91)	„	4 500	„	„	„	70 102		698
35 136	(61.75)	7 030	5 000	„	„	„	44 666		„
60 911	(90.24)	„	2 000	„	„	„	61 911		„
61 140	(91.25)	*h*) 6 400	336	„	„	„	67 708		60
77 676	(102.61)	„	3 500	„	„	„	79 426		„
95 620	(105.10)	„	7 316	„	„	„	99 278		2 316
78 605	(98.87)	„	5 488	„	„	„	81 349		2 814
45 732	(79.81)	„	3 716	„	„	„	47 590		„
31 025	(74.22)	„	2 700	„	„	„	32 375		„
70 665	(85.14)	„	„	„	„	„	70 665		„
79 591	(97.77)	„	4 050	8 843	„	450	90 684		„
94 457	(93.52)	„	*h*) 4 000	„	„	„	96 457		67
79 151	(106.96)	„	4 500	„	„	„	81 401		5 286
79 800	(98.76)	„	4 500	„	„	„	82 050		2 000
90 131	(104.44)	„	3 000	„	„	„	91 631		„
115 696	(103.49)	„	8 000	„	„	„	119 696		9 100
59 600	(87.78)	„	1 000	„	„	„	60 100		„
†		†	†	„	„	„	†		†
4 019	(22.84)	1 854	470	„	„	„	6 108		6 108
„	„	„	„	„	„	„	„		„
2 544 219 *n*)	(90.57)	29 432	140 580	8 843	„	450	2 653 009		109 187

n) Berekend over 28 090 bouws (zie de voorgaande noot).

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1900.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1900: van eigen aanplant.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1900: opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
			Pasoeroean.			
88	Pasoeroean.	Grati.	Kedawoeng	o) 396	393 151	"
89	id.	Winongan.	Bekassi-Oost (Winongan)	837	914 234	12 356
90	id.	Kedjasa.	* Kawisredjo	341	187 381	"
91	id.	Kebontjandi.	Gajam	603	505 745	"
92	id.	id.	* De Goede Hoop (Pengkol)	568	392 582	"
93	id.	Kotta Pasoeroean.	* Pleret } p)	836	639 870	6 866
94	id.	id.	* Kloerahan } p)			
95	id.	Ngempit.	De onderneming (Ngempit)	652	484 365	"
96	Bangil.	Poerworedjo.	*Alkmaar*	q) 722	609 931	"
97	id.	Wonoredjo.	Wonoredjo	661	584 376	"
98	id.	Gempeng.	* Soekoredjo (Panjangan)	529	485 300	"
99	id.	Bangil.	Soemberredjo	765	575 063	"
100	id	Pandaän.	Ardiredjo (Pandaän)	797	556 879	13 294
101	id.	Gempol.	* Ardjosari (Babat)	475	287 691	"
102	id.	id.	* Wangoenredjo (Djapanan)	404	273 370	"
103	Malang.	Gondanglegi.	Sempalwadak	661	813 024	"
104	id.	id.	Krebet	†	†	†
105	id.	Senggoro.	Panggoengredjo	"	"	373 951
			Totalen	9 247	7 702 962	406 467
			Probolinggo.			
106	Probolinggo.	Soemberkareng.	Soemberkareng	708	657 046	"
107	id.	Dringoe.	Wonolangan	860	697 500	"
108	id.	Soemberkareng.	Wonoaseh	597	511 044	"
109	id.	Probolinggo.	Oemboel.	715	700 111	36 015
110	Kraksaän.	Kraksaän.	Bagoe en Djaboeng	952	792 437	"
111	id.	Gending.	Gending	897	1 017 776	"
112	id.	Padjarakan.	Padjarakan.	894	858 389	"
113	id.	Paiton.	Paiton	817	759 180	"
114	id	Gending.	Maron	615	656 530	8 468
115	id.	Kraksaän.	Kandangdjati	733	596 380	"
116	id.	id.	Seboroh	400	411 755	"
117	Loemadjang.	Ranoelemongan.	Ranoepakis.	553	543 872	"
118	id	Loemadjang.	Soekodono	1 050	1 083 764	"
			Totalen	9 791	9 285 784	44 483

o) Hiervan 200 bouws niet van de bevolking gehuurd, maar op eigen grond beplant.

p) De onderneming Kloerahan maalde slechts gedurende enkele dagen, om niet als gesloten te worden aangemerkt, maar liet overigens al het maalwerk met den aankleve van dien bij de onderneming Pleret verrichten.

Verkregen product aan suiker (in pikols): van eigen aanplant. 1ste product (hoofd-suiker). 8.	2de product (z. g. stroop-suiker). 9.	Zaksuiker. 10.	van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen. 1ste product (hoofd-suiker). 11.	2de product (z. g. stroop-suiker). 12.	Zaksuiker. 13.	in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.) 14.	Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumptie. a) 15.
30 877 (77.97)	„	h) 1 466	„	„	„	31 610	1 503
71 007 (84.84)	„	2 566	10 924	„	390	83 409	„
15 945 (46.76)	„	6 000	„	„	„	18 945	6 384
44 064 (73.07)	„	2 000	„	„	„	45 064	„
36 455 (64.18)	„	3 000	„	„	„	37 955	1 500
65 935 (78.87)	„	1 100	687	„	100	67 222	3 584
50 390 (77.28)	„	1 654	„	„	„	51 217	„
70 276 (97.34)	„	3 000	„	„	„	71 776	„
67 126 (101.55)	„	2 230	„	„	„	68 241	15 638
52 080 (98.45)	„	2 000	„	„	„	53 080	„
46 910 (61.32)	„	1 200	„	„	„	47 510	600
67 850 (85.14)	„	2 400	975	„	50	70 050	„
30 597 (64.41)	„	h) 1 476	„	„	„	31 335	1 596
25 756 (63.75)	„	1 000	„	„	„	26 256	500
72 322 (109.41)	„	1 416	„	„	„	73 030	„
†	†	†	†	†	†	†	†
„ „	„	„	31 110	„	2 124	32 172	1 062
747 590 (80.85)	„	32 508	43 696	„	2 664	808 872	32 367
64 598 (91.24)	909	1 374	„	„	„	66 194	1 596
65 000 (75.58)	„	7 000	„	„	„	68 500	„
44 132 (73.92)	„	1 814	„	„	„	45 039	„
65 035 (90.96)	„	h) 6 730	2 700	„	h) 270	71 235	„
83 134 (87.32)	„	3 496	„	„	„	84 882	„
88 926 (99.14)	„	266	„	„	„	89 059	124
89 070 (99.63)	„	1 718	„	„	„	89 929	„
70 659 (86.48)	„	3 696	„	„	„	72 507	„
60 080 (97.69)	„	1 440	500	„	10	61 305	50
59 103 (80.63)	862	3 900	„	„	„	61 915	15 956
40 349 (100.87)	„	1 716	„	„	„	41 207	„
41 164 (74.44)	„	1 000	„	„	„	41 664	1 433
81 035 (77.18)	250	6 500	„	„	„	84 535	8 500
852 285 (87.05)	2 021	40 650	3 200	„	280	877 971	27 659

q) Hieronder 211 bouws erfpachtsgrond.

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1900.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1900: van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
			Djokjokarta. r)			
119	Sleeman.	Mlati.	Beran	558	579 518	26 437
120	id.	Godean.	Klatji	273	313 964	"
121	id.	Djoeneneng.	Mlati en Tjebongan	630	740 246	130 998
122	Bantoel.	Tjepit.	Padokan (de Volharding)	613	758 820	17 221
123	Sleeman.	Godean.	Rewoeloe (Semboek)	549	721 757	16 346
124	id.	Gamping.	Sedajoe	315	332 000	"
125	Kalassan en Bantoel.	Djedjeran en Sewon.	Barongan (Mindi)	720	922 441	"
126	Kalassan.	Djedjeran en Pasargedé.	Plered en Kenalan (Kedaton Pleret)	410	529 288	117 040
127	id.	Prambanan.	Randoegoenting	217	256 120	s)
128	id.	Berbah.	Tandjoeng Tirto (Kemoedo)	389	437 460	415 591
129	Bantoel.	Sewon.	Bantoel	641	731 608	"
130	id.	Pandak.	Gesikan	540	564 960	213 512
131	id.	id.	Lipoero (Gondang Lipoero, Gandjaran)	386	470 672	"
132	id.	Tjanden en Kretek.	Poendoeng	470	486 902	54 343
133	Adikarto.	Galoer.	Sewoegaloer	870	1 033 453	"
			Totalen	7 581	8 879 209	991 488
			Soerakarta. r)			
134	Soerakarta.	Kartasoera.	Kartasoera (Gembongan)	446	457 313	"
135	id.	Grogol.	Triagan	300	223 615	"
136	Klatten.	Ngreden.	Delanggoe	600	597 486	32 762
137	id.	Ponggok.	Djongkaree (Karang Anom)	530	559 382	"
138	id.	Kragan.	Gedaren (Kradjanredjo)	348	390 051	2 060
139	id.	Klatten.	Gondang Winangoen en Djetis	753	806 286	"
140	id.	Ponggok.	Ponggok (Ketitan, Lemoeroe)	250	253 459	70 980
141	id.	Prambanan.	Prambonan	500	509 855	"
142	d.	id.	Tjandisewoe	294	352 682	t) 182 352
143	id.	Bedji.	Tjepper	496	529 550	77 546
144	id.	Ponggok.	Tjokro Toeloeng	548	599 205	"
145	id.	Bendoengan Ngreden.	Wonosari (Telojo)	771	765 929	"
			Transporteeren	5 836	6 044 813	365 700

r) De onder Djokjokarta en Soerakarta vermelde suikerondernemingen zijn alle op huurlanden gevestigd, uitgenomen in laatstgenoemd gewest de sub nos. 148 en 149 vermelde, aan het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis toebehoorende fabrieken, welke over onverhuurde gronden beschikken. De in kolom 7 vermelde hoeveelheden opgekocht riet, zijn bijna uitsluitend afkomstig van huurlanden in de beide gewesten, welke geen eigen suikerfabriek bezitten.

Verkregen product aan suiker (in pikols):							Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumptie. *a*)
van eigen aanplant.			van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	
1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.		
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
45 369 (81.31)	876	„	2 104	40	„	48 389	7 381
29 000 (106.23)	„	1 800	„	„	„	29 900	„
61 308 (97.31)	„	800	9 652	„	172	71 446	„
54 689 (89.21)	13 575	2 920	1 440	360	80	71 564	17 396
50 946 (92.79)	5 398	2 340	1 191	120	60	58 855	3 710
21 864 (69.41)	„	3 270	„	„	„	23 499	„
71 000 (98.61)	750	7 000	„	„	„	75 250	24 250
42 974 (104.81)	„	5 334	9 500	„	1 180	55 731	„
25 745 (118.64)	„	2 190	*s*)	„	*s*)	26 840	„
36 217 (93.10)	„	4 000	30 494	„	4 000	70 711	„
72 630 (113.31)	„	1 370	„	„	„	73 315	„
42 584 (78.86)	6 944	2 760	15 972	2 602	1 040	70 002	„
43 190 (111.89)	8 006	3 000	„	„	„	52 696	50
46 790 (99.55)	1 693	4 498	5 223	189	502	56 395	„
72 489 (83.32)	6 267	3 490	„	„	„	80 501	„
716 795 (94.55)	43 509	44 772	75 576	3 311	7 034	865 094	52 787
42 757 (95.87)	„	*h*) 808	„	„	„	43 161	5 000
22 555 (75.18)	„	900	„	„	„	23 005	„
56 938 (94.89)	„	3 150	3 150	„	350	61 838	„
43 365 (81.82)	1 224	5 000	„	„	„	47 089	10 500
35 523 (102.08)	„	*h*) 1 700	206	„	„	36 579	5 184
60 300 (80.08)	15 152	4 624	„	„	„	77 764	85
24 735 (98.94)	3 118	3 000	„	„	„	29 353	„
51 050 (102.10)	„	3 120	„	„	„	52 610	„
34 479 (117.28)	„	2 934	*t*) 16 162	„	*t*) 1 376	*t*) 52 796	„
28 566 (57.59)	11 109	„	3 745	1 377	„	44 797	„
48 111 (87.79)	„	3 316	„	„	„	49 769	„
66 719 (86.54)	„	2 100	„	„	„	67 769	„
515 098	30 603	30 652	23 263	1 377	1 726	586 530	20 769

s) Begrepen onder de opgaaf betreffende de aan dezelfde firma toebehoorende suikerfabriek Tjandisewoe in Soerakarta (zie n°. 142).

t) Hieronder ook riet en suiker van de fabriek Randoegoenting in Djokjokarta.

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1900.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1900: van eigen aanplant.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1900: opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
			Per transport	5 836	6 044 813	365 700
146	Boijolali.	Boijolali.	Bangak Pengging	471	446 599	»
147	Sragen.	Sragen.	Modjo Sragen (Modjo)	927	980 766	7 304
				7 234	7 472 178	373 004
148	Soerakarta.	Kamponglor.	Tjalamadoe u)	460	525 775	»
149	Sragen.	Karanganjar.	Tasikmadoe u)	600	610 789	»
			Totalen . . .	8 294	8 608 742	373 004
			Bezoeki.			
150	Bezoeki.	Bezoeki.	De Maas	504	450 278	»
151	id.	Mlandingan.	Boedoean	575	522 810	»
152	Panaroekan.	Panaroekan.	Wringinanom	786	714 870	»
153	id.	Sitoebondo.	Oelean	758	769 084	»
154	id.	Pradjekan.	Pradjekan	505	453 880	»
155	id.	Kapongan.	Pandji	810	789 919	»
156	id.	id.	Tandjoengsari.	650	712 778	»
157	id.	Soemberwaroe.	*Asembagoes*	v) 631	710 255	»
158	Bondowosso.	Wonosari.	Tenggarang	676	627 800	»
159	id.	Bondowosso.	Nangkaän	400	327 210	»
160	Banjoewangi.	Banjoewangi.	Kabat	529	652 541	»
161	id.	Rogodjampi.	Rogodjampi	388	490 477	»
162	id.	Banjoewangi.	Soekowidi (Lateng).	565	589 894	»
			Totalen . . .	7 772	7 811 796	»
			Banjoemas.			
163	Banjoemas.	Soekaradja.	Kalibagor	763	945 841	»
164	id.	Poerworedjo.	Klampok	851	904 503	»
165	Poerwokerto.	Poerwokerto.	Poerwokerto	749	782 861	»
166	Poerbolinggo.	Poerbolinggo.	Bodjong.	802	942 325	»
			Totalen . . .	3 165	3 575 530	»
			Bagelen.			
167	Keboemen.	Premboen.	Remboen	697	437 523	»

u) Deze twee fabrieken, behoorende aan het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis, beschikken over onverhuurde gronden.

Verkregen product aan suiker (in pikols):								Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumptie. *a*)
van eigen aanplant.				van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	
1ste product (hoofd-suiker).		2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.		
8.		9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
515 098	"	30 603	30 652	23 263	1 377	1 726	586 530	20 769
39 780	(84.46)	"	*h*) 1 620	"	"	"	40 590	1 562
93 100	(100.43)	"	*h*) 1 372	4 455	"	*h*) 128	98 305	"
647 978	(89.57)	30 603	33 644	27 718	1 377	1 854	725 425	22 331
24 736	(53.77)	13 764	2 622	"	"	"	39 811	"
44 363	(73.94)	17 026	2 500	"	"	"	62 639	"
717 077	(86.46)	61 393	38 766	27 718	1 377	1 854	827 875	22 331
40 603	(80.56)	"	5 750	"	"	"	43 478	"
49 623	(86.30)	"	2 000	"	"	"	50 623	"
68 016	(86.53)	1 184	4 000	"	"	"	71 200	2 500
79 041	(104.27)	"	2 600	"	"	"	80 341	"
36 330	(71.94)	"	5 870	"	"	"	39 265	"
75 650	(93.39)	"	4 000	"	"	"	77 650	"
68 782	(105.82)	"	*h*) 3 500	"	"	"	70 532	"
58 482	(92.68)	"	"	"	"	"	58 482	"
56 094	(82.98)	"	*h*) 3 600	"	"	"	57 894	"
22 000	(55)	"	500	"	"	"	22 250	2 750
39 687	(75.02)	"	1 900	"	"	"	40 637	"
33 646	(87.85)	"	400	"	"	"	33 846	"
39 217	(69.41)	"	*h*) 3 500	"	"	"	40 967	1 528
667 171	(85.85)	1 184	37 620	"	"	"	687 165	6 778
83 550	(109.50)	"	3 900	"	"	"	85 500	75
81 065	(95.26)	"	6 000	"	"	"	84 065	"
70 332	(93.90)	"	4 000	"	"	"	72 332	"
79 283	(98.85)	"	4 500	"	"	"	81 533	"
314 230	(99.28)	"	18 400	"	"	"	323 430	75
40 774	(58.49)	"	2 200	"	"	"	41 874	"

v) Hieronder 151 bouws erfpachtsgrond.

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1900.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1900: van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
			Madioen.			
168	Madioen.	Bagi.	Kanigoro	745	683 104	917
169	id.	id.	* Redjoagoeng	538	448 592	"
170	id.	Oeteran.	Pagotan	612	606 725	140 654
171	Ngawi.	Sepreh.	Soedhono	1 077	670 576	"
172	Magettan.	Maospati.	Poerwodadi	1 041	827 048	"
173	id.	Goranggareng.	Redjosari	1 075	807 092	"
			Totalen	5 088	4 043 137	141 571
			Kediri.			
174	Kediri.	Kediri.	Pesantren	784	808 798	119 285
175	id.	Modjoroto.	Mritjan	770	706 000	"
176	id.	Djambean.	Soemberdadi	121	127 637	331 896
177	id.	Papar.	Poerwoasri	1 065	1 321 369	"
178	id.	id.	Bogohkidoel	1 100	1 364 569	"
179	id.	Soekoredjo.	Menang	935	1 023 400	10 365
180	id.	Papar.	Minggiran	886	1 078 930	5 891
181	id.	Soekoredjo.	*Kentjong*	w) 974	1 146 717	"
182	id.	id.	*Kawarasan*	x) 967	1 111 754	13 574
183	id.	id.	Badas	450	553 214	160 453
184	Ngrowo.	Kalangbret.	Modjopanggoeng	513	509 207	137 857
185	Berbek.	Gemenggeng.	Goejangan	853	648 356	"
186	id.	Kertosono.	*Baron*	ij) 613	458 457	"
187	id.	Waroedjajeng.	* *Koedjonmanis*	ij) 880	775 758	19 162
188	id.	Berbek.	Djati	952	887 318	12 590
189	id	Kertosono.	Djoewono	200	93 669	4 736
190	Kediri.	Soekoredjo.	Tegowangi	762	994 319	"
			Totalen	12 825	13 609 472	815 809
			Algemeene totalen	126 112 (186 ond.)	122 666 911 (184 ond.)	3 428 036 (45 ond.)

w) Hieronder 308 bouws erfpachtsgrond.

x) " 132 " "

Verkregen product aan suiker (in pikols):								Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumptie. *a*)
van eigen aanplant.				van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	
1ste product (hoofd-suiker).		2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.		
8.		9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
72 224	(96.94)	„	4 750	97	„	4	74 698	„
24 397	(45.35)	10 679	5 040	„	„	„	37 596	„
66 081	(107.98)	„	950	14 069	„	300	80 775	„
49 664	(46.11)	524	2 000	„	„	„	51 188	„
90 108	(86.56)	„	*h*) 2 000	„	„	„	91 108	„
84 228	(78.35)	„	3 500	„	„	„	85 978	„
386 702	(76.00)	11 203	18 240	14 166	„	304	421 343	„
66 664	(85.03)	16	2 358	11 591	„	338	79 619	„
65 000	(84.42)	„	3 000	„	„	„	66 500	2 000
12 125	(100.02)	„	*h*) 510	27 885	„	*h*) 1 290	40 910	„
108 577	(101.95)	„	„	„	„	„	108 577	„
112 994	(102.72)	„	*h*) 300	„	„	„	113 144	„
81 102	(86.74)	„	„	355	„	„	81 457	„
86 306	(97.41)	„	300	545	„	„	86 901	150
82 000	(84.19)	„	„	„	„	„	82 000	„
81 537	(84.32)	„	„	1 023	„	„	82 560	„
48 664	(108.14)	„	825	13 989	„	375	63 253	„
42 756	(83.35)	2 799	2 835	11 310	731	765	59 396	200
67 529	(79.16)	„	1 910	„	„	„	68 484	„
40 663	(66.33)	„	„	„	„	„	40 663	39
65 331	(74.24)	„	4 900	1 150	„	100	68 981	„
87 004	(91.39)	„	6 500	1 259	„	„	91 513	„
7 147	(35.74)	3 528	„	†	†	†	10 675	4 025
74 872	(98.26)	„	„	„	„	„	74 872	30
1 130 271	(88.13)	6 343	23 438	69 107	731	2 868	1 219 605	6 444
11 155 116 (185 ond.)	*z*) (88.47)	281 350 (49 ond.)	573 850 (171 ond.)	288 085 (43 ond.)	11 274 (13 ond.)	18 474 (35 ond.)	12 031 987 (186 ond.)	268 532 (63 ond.)

ij) Alles erfpachtsgrond.

z) Berekend over 126 082 bouws, zijnde van 30 bouws eigen aanplant bij Sarikerto (n°. 85) de productie niet opgegeven.

R E C A P I

VERDEELING DER SUIKERONDERNEMINGEN.		Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1900	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1900:	
			van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.		2.	3.	4.
Ondernemingen uitsluitend berustende op overeenkomsten met de inlandsche bevolking		102 688 (142 ond.)	98 038 199 (141 ond.)	1 874 808 (27 ond.)
Ondernemingen niet of niet uitsluitend berustende op overeenkomsten als] voren.	op erfpachtsperceelen	6 357 *aa*) (9 ond.)	6 068 249 (8 ond.)	188 736 (3 ond.)
	„ particuliere landerijen	1 192 (4 ond.)	1 072 512 (4 ond.)	„
	„ huurlanden in de Vorstenlanden	14 815 (29 ond.)	16 351 387 (29 ond.)	1 364 492 (15 ond.)
	„ onverhuurde gronden in Soerakarta	1 060 (2 ond.)	1 136 564 (2 ond.)	„
Algemeene totalen		126 112 *cc*) (186 ond.)	122 666 911 (184 ond.)	3 428 036 (45 ond.)

aa) Eén van deze ondernemingen had slechts 30 bouws beplant, waarvan de productie niet is opgegeven (verg. noot *m*).

bb) Berekend over 6327 bouws (zie de voorgaande noot).

cc) Bovendien had 1 der gewerkt hebbende ondernemingen (zie n°. 105) in 1900 geen eigen aanplant, daar deze uitsluitend opgekocht riet verwerkte.

TULATIE.

Verkregen productie aan suiker (in pikols): van eigen aanplant. 1ste product (hoofdsuiker). 5.	2de product (z.g. stroopsuiker). 6.	Zaksuiker. 7.	van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen. 1ste product (hoofdsuiker). 8.	2de product (z.g. stroopsuiker). 9.	Zaksuiker. 10.	in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend. 11.	Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumptie. *a*) 12.	Totaal uitgaaf aan inlanders voor loonen en gedane leveringen in 1900. 13.
9 117 423 (88.79) (142 ond.)	164 594 (33 ond.)	463 198 (134 ond.)	172 218 (26 ond.)	3 586 (6 ond.)	9 486 (23 ond.)	9 694 163 (143 ond.)	180 764 (49 ond.)	f 33 018 719 (137 ond.)
505 039 *bb*) (79.83) (8 ond.)	10 000 (1 ond.)	21 900 (4 ond.)	12 573 (3 ond.)	3 000 (1 ond.)	100 (1 ond.)	541 662 (8 ond.)	5 039 (2 ond.)	2 750 477 (9 ond.)
98 732 (82.82) (4 ond.)	1 854 (1 ond.)	5 214 (4 ond.)	„	„	„	103 193 (4 ond.)	7 611 (2 ond.)	363 592 (4 ond.)
1 364 773 (92.12) (29 ond.)	74 112 (12 ond.)	78 416 (27 ond.)	103 294 (14 ond.)	4 688 (6 ond.)	8 888 (11 ond.)	1 590 519 (29 ond.)	75 118 (10 ond.)	†
69 099 (65.18) (2 ond.)	30 790 (2 ond.)	5 122 (2 ond.)	„	„	„	102 450 (2 ond.)	„	†
11 155 116 *z*) (88.47) (185 ond.)	281 350 (49 ond.)	573 850 (171 ond.)	288 085 (43 ond.)	11 274 (13 ond.)	18 474 (35 ond.)	12 031 987 (186 ond.)	268 532 (63 ond.)	*dd*) f 36 132 788 (150 ond.)

dd) Per gewest opgegeven als volgt:

Preanger Regentschappen	f 17 000	(1 ond.)
Cheribon	3 390 385	(13 van de 15 „)
Tagal	2 636 131	(10 „ „ 11 „)
Pekalongan	1 078 345	(4 „)
Samarang	897 319	(3 „)
Japara	2 684 443	(11 „)
Soerabaija	9 246 307	(39 „ „ 40 „)
Pasoeroean	3 336 766	(17 „)
Probolinggo	2 933 331	(12 „ „ 13 „)
Bezoeki	2 805 423	(13 ond.)
Banjoemas	1 049 222	(4 „)
Bagelen	183 767	(1 „)
Madioen	1 301 145	(6 „)
Kediri	4 573 204	(16 van de 17 „)
	f 36 132 788	(150 van de 156 ond.)

(NB. Ten aanzien van de 31 ondernemingen in de Vorstenlanden zijn de op dit punt ontvangen opgaven te onvolledig om te worden medegedeeld.)

II. Gewestelijk overzicht over 1899/1900 van de op Java bestaande suikerriet-aanplantingen ter verkrijging van bibiet (plantriet).

GEWESTEN.	Op zich zelf staande bibiet-ondernemingen.				Bibiet-ondernemingen, welke te beschouwen zijn als onderdeelen van één of meer suikerondernemingen.		
	Aantal ondernemingen.	Eigen beplantingen.		Hoeveelheid plantriet (in pikols) verkregen door opkoop van de bevolking.	Aantal ondernemingen.	Eigen beplantingen.	
		Uitgestrektheid (in bouws).	Geoogste hoeveelheid plantriet (in pikols).			Uitgestrektheid (in bouws).	Geoogste hoeveelheid plantriet (in pikols).
Batavia	10	378	74 250	18 000 (bij 1 ond.)	9	690	69 000
Preanger Regentschappen	44	a) 2 654	b) 520 687	242 033 („ 23 „)	8	732	c) 180 446
Cheribon	16	822	162 213	7 061 („ 3 „)	9	1 260	312 838
Tagal	1	42	6 560	„	7	1 089	266 923
Pekalongan	„	„	„	„	1	98	23 466
Samarang	2	280	92 255	„	5	1 045	d) 323 408
Japara	„	„	„	„	4	470	e) 74 376
Soerabaija	„	„	„	„	3	436	118 806
Pasoeroean	16	896	249 116	85 360 („ 10 „)	15	2 167	f) 751 081
Probolinggo	1	50	10 000	„	7	g) 628	166 223
Bezoeki	„	„	„	„	11	h) 661	i) 174 129
Banjoemas	„	„	„	„	2	379	126 598
Bagelen	„	„	„	„	1	42	8 000
Kadoe	„	„	„	„	3	527	153 850
Madioen	2	130	13 874	„	2	37	5 550
Kediri	8	486	122 850	2 300 („ 1 „)	12	965	235 860
Algemeene totalen	100	k) 5 738	l) 1 251 805	354 754 (bij 38 ond.)	99	m) 11 226	n) 2 990 354

a) De opgaaf betreft 35 ondernemingen, daar 1 onderneming niet gewerkt had, 6 geen eigen beplantingen bezaten, maar het plantriet uitsluitend verkregen door opkoop van de bevolking, en van 2 de beplante uitgestrektheid onbekend bleef.

b) Van 4 der in de voorgaande noot bedoelde 35 ondernemingen is het geoogste van de eigen beplantingen (222 bouws) niet opgegeven en bij 1 onderneming waren de aanplantingen (6 bouws) mislukt. De opgegeven productie heeft dus betrekking tot 2426 bouws (bij 30 ondernemingen).

c) Betreft 7 ondernemingen met 702 bouws aanplant, zijnde bij 1 onderneming, met 30 bouws aanplant, niet geoogst.

d) Bovendien verkreeg 1 der ondernemingen 250 pikol bibiet door opkoop van de bevolking.

e) Betreft 3 ondernemingen met 324 bouws aanplant, zijnde van 1 onderneming, met 146 bouws aanplant, de productie niet opgegeven.

f) Bovendien verkreeg 1 der ondernemingen 15 900 pikol bibiet door opkoop van de bevolking.

g) Betreft 6 ondernemingen, zijnde van 1 onderneming, met eene productie van 20 000 pikol bibiet, de beplante uitgestrektheid niet opgegeven.

h) Bij 1 onderneming, met 90 bouws aanplant, werden 14 bouws aangehouden als moedertuinen.

i) Verkregen van 647 bouws (verg. de voorgaande noot).

k) Betreft 91 ondernemingen (verg. noot a).

l) Betreft 86 ondernemingen met een gezamenlijken aanplant van 5510 bouws (verg. noot b).

m) Betreft 98 ondernemingen (verg. noot g).

n) Betreft 97 ondernemingen, waaronder 1, met eene productie van 20 000 pikol bibiet, waarvan de beplante uitgestrektheid niet is opgegeven. De overige hoeveelheid van 2 970 354 pikol werd geoogst van 11 036 bouws; verg. de noten c, e en h.

III. Overzicht der in het tijdvak van 1 Juli t/m ult. December 1900 genomen beschikkingen op aanvragen om vergunning (ingevolge St. 1894 n°. 87 en 1899 n°. 263) tot het in werking brengen van ondernemingen voor de bereiding van suiker op Java en Madura, werkende op overeenkomsten met de bevolking.

A. Ingewilligde aanvragen.

Volgnummer.	Door wien en wanneer de aanvrage werd ingediend.	Waar de op te richten fabriek te vestigen. [1]	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit, waarbij de aanvrage is ingewilligd.	Maximum-uitgestrektheid (in bouws) der tot stand te brengen rietbeplantingen.	Binnen welken termijn met de verwerking van het riet een aanvang moet zijn gemaakt.	Bijzondere voorwaarden waaronder de vergunning werd verleend.
I.	Nederlandsche Handelmaatschappij te Amsterdam (13 Maart 1900).	Dessa Babakan-Gebang in het district Lossari der afd. en res. Cheribon.	8 Aug. 1900 n°. 29.	1700 (Zoolang de onderneming Tersana nog in exploitatie is, wordt dit maximum verminderd met het nader voor genoemde onderneming vast te stellen maximum).	Binnen 3 jaren na den datum der vergunning.	*a.* De teelt van riet moet beperkt blijven binnen het district Lossari. *b.* De fabriek moet voorzien zijn van door stoom gedreven machinerieën van voldoend vermogen. *c.* Het hoofd van gewestelijk bestuur zal, indien zulks door hem noodig wordt geacht, op kosten van de onderneming — welke kosten binnen 14 dagen na aanzegging of aanschrijving van het hoofd van plaatselijk bestuur moeten worden voldaan — personeel kunnen aanstellen tot het houden van toezicht op de waterverdeeling. *d.* Geschillen omtrent het watergebruik, hetzij voor de eventueel ten behoeve van de onderneming aan te leggen aanplantingen, hetzij voor den eigen landbouw der bevolking, behooren te worden onderworpen aan de uitspraak van het hoofd van gewestelijk bestuur, dat in hoogste instantie beslist. *e.* De ondernemer behoort zich te onderwerpen aan de nader te nemen beslissing omtrent het door hem te dragen aandeel in de kosten van onderhoud der door hem te bezigen heerendienstwegen en daarin gelegen bruggen. *f.* De ondernemer zal nimmer eenige aanspraak kunnen doen gelden op schadevergoeding voor nadeelen, in welken vorm ook, ondervonden ten gevolge van door de Regeering bevolen aanleg van waterwerken.
II.	S. van Heel (10 Juni 1899).	Dessa Wonoredjo in het district Djambean der afd. en res. Kediri.	13 Aug. 1900 n°. 8.	800	Id.	De teelt van riet moet beperkt blijven binnen de onderdistricten Pesantren, Wates, Kandat, Goerah en Plosso-Klaten der districten Kediri, Djambean en Soekoredjo, en daarmede mag niet eerder worden aangevangen dan nadat de indigo-ondernemingen Wonoredjo en Brenggolo haar bedrijf hebben gestaakt. Overigens als sub *b* t/m *f* hiervóór.

[1] De sub V vermelde vergunning gold de sedert jaren gesloten fabriek Keben, welker *her*opening aan den nieuwen eigenaar werd toegestaan.

Volg-nummer.	Door wien en wanneer de aanvrage werd ingediend.	Waar de op te richten fabriek te vestigen.	Datum en nummer van het gouvernements-besluit, waarbij de aanvrage is ingewilligd.	Maximum-uitgestrektheid (in bouws) der tot stand te brengen rietbeplantingen.	Binnen welken termijn met de verwerking van het riet een aanvang moet zijn gemaakt.	Bijzondere voorwaarden waaronder de vergunning werd verleend.
III.	J. P. Boissevain (22 Nov. 1899).	Ongeveer tusschen paal 2 en 4 van den grooten postweg van Poerworedjo naar Koetoardjo (distr. en afd. Poerworedjo der res. Bagelen).	30 Sept. 1900 n. 15.	1100	Binnen 3 jaren na den datum der vergunning.	De teelt van riet moet beperkt blijven binnen het gebied van 137 met namen genoemde dessa's. Overigens als bij n°. I.
IV.	W. H. de Rooy en I. H. Hieronimus (23 Juli 1899).	Dessa Kaweron in het distr. Gandoesari der afd. Blitar (res. Kediri).	29 Dec. 1900 n°. 6.	800	Id.	De teelt van riet moet beperkt blijven binnen de onderdistricten Wlingi, Gandoesari en Taloen der dictricten Wlingi en Gandoesari. Overigens als bij n°. I.
V.	P. Berendsen (21 Januari 1899).	Dessa Keben in het distr. Djatirogo der afd. Toeban (res. Rembang).	29 Dec. 1900 n°. 12.	800	Binnen 2 jaren na den datum der vergunning.	Zie de noot op de vorige blz. De teelt van het riet moet beperkt blijven binnen het district Djatirogo en het onderdistrict Salé van het district Sedan. Overigens als bij n°. I.

B. Aanvragen, die voorloopig nog niet in overweging konden worden genomen.

Volg-nummer.	Door wien en wanneer de aanvrage werd ingediend.	Waar de aanvragers de fabriek wenschten te vestigen.	Datum en nummer van het gouv. besluit, waarbij den adressant werd te kennen gegeven dat hij later op zijn verzoek kan terugkomen.	Redenen waarom de aanvragen niet voor definitieve afdoening vatbaar waren.
1	L. J. Burgemeestre (8 Nov. 1899).	Dessa Soemberredjo in het distr. Pelem der afd. Bodjonegoro (res. Rembang).	16 Juli 1900 n°. 30.	Eene beslissing moest wachten totdat in de Solo-vallei irrigatiewerken zouden zijn tot stand gebracht.
2	A. J. Haaxman (8 Nov. 1899).	Dessa Bowerno in het distr. Bowerno der afd. Bodjonegoro (res. Rembang).	Id.	Als voren.
3	M. Th. C. Bruyn (3 Dec. 1899).	Dessa Tedjatimoer in het distr. en de afd. Pamakassan (res. Madura).	16 Juli 1900 n°. 32.	Eerst moest de irrigatie van het Samiran gebied zijn verbeterd.
4	G. Boutmy (28 Mei 1900).	Dessa's Soesoekan, Blendoeng en Lemak-Abang in het distr. Adiarsa en dessa's Lamaran, Rawagede en Koeta-Gandok in het distr. Krawang (res. Krawang).	13 Aug. 1900 n°. 16.	Eerst moesten de Krawangsche irrigatiewerken zijn voltooid. (Deze aanvraag had betrekking tot de oprichting van 6 fabrieken.)
5	D. P. A. Burgemeestre (16 Oct. 1899).	Dessa Bodo in het distr. Senggoro der afd. Malang (res. Pasoeroean).	12 Oct. 1900 n°. 36.	Eerst moesten de verbeteringen in het irrigatiegebied der Molek-leiding zijn voltooid.
6	W. J. O. Verschueren (27 Nov. 1899).	Dessa Ngebroek in voormeld distr. Senggoro.	Id.	Als voren. (Het verzoek strekte nog alleen ter verkrijging van prioriteitsrechten.)
7	H. E. Elink Schuurman (19 Febr. 1900).	Dessa Ngebroek als voren.	Id.	Als voren. (Het verzoek strekte nog alleen ter verkrijging van prioriteitsrechten.)
8	Dr. H. B. van Buuren (21 Juni 1899).	Dessa Ngrombot in het distr. Kertosono der afd. Berbek (res. Kediri).	1 Dec. 1900 n°. 17.	Bij nevenvermeld besluit werd de aanvraag voorloopig in advies gehouden (redenen niet opgegeven).

Volg-nummer.	Door wien en wanneer de aanvrage werd ingediend.	Waar de aanvragers de fabriek wenschten te vestigen.	Datum en nummer van het gouv. besluit, waarbij den adressant werd te kennen gegeven dat hij later op zijn verzoek kan terugkomen.	Redenen waarom de aanvragen niet voor definitieve afdoening vatbaar waren.
9	H. M. E. Hechtermans en R. J. W. Ph. P. A. Rauws (20 Juni 1900).	In het irrigatiegebied der eventueel uit te voeren waterwerken in de residentie Krawang.	1 Dec. 1900 n°. 28.	Als het 1ste lid bij n°. 4. (De aanvraag strekte nog alleen ter verkrijging van prioriteitsrechten.)
10	O. F. Mispelblom Beijer (9 Aug. 1900).	Distr. Goenoeng Kendeng, afd. en res. Soerabaija.	1 Dec. 1900 n°. 29.	Als bij n°. 1.
11	P. J. Bosch (16 Mei 1900).	Bij de dessa Bringin, afd. Salatiga (res. Samarang).	30 Dec. 1900 n°. 8.	Eerst moesten voldoende gegevens zijn verkregen met betrekking tot het waterdebiet in de Toentang- en Sendojo-rivieren.
12	Mr. F. W. van der Plas (22 Sept. 1900).	Dessa Plosso-Redjo, distr. Kertosono, afd. Berbek (res. Kediri).	31 Dec. 1900 n°. 41.	Eerst moesten de in aanleg genomen irrigatiewerken in de districten Waroedjaijeng en Kertosono zijn voltooid.

C. Geweigerde aanvragen.

Volg-nummer.	Door wien en wanneer de aanvrage werd ingediend.	Waar de aanvragers de fabriek wenschten te vestigen.	Datum en nummer der afwijzende beschikking.	Redenen van de afwijzing.
1	P. J. Bosch (4 Dec. 1899).	Tusschen de dessa's Bandoengan en Seratan (res. Samarang).	4 Aug. 1900 n°. 3.	Gemis aan eene voldoende uitgestrektheid voor de rietcultuur geschikte bouwgronden voor het in werking brengen en drijven der beoogde onderneming.
2	C. A. Ilcken (13 Juni 1900).	Onderdistr. Rangkah, distr. Djabakotta, afd. en res. Soerabaija.	1 Sept. 1900 n°. 16.	't Verzoek was niet voor behandeling vatbaar, daar niet voldaan was aan de vereischten, bedoeld bij § 1 van de in Bijbl. St. n°. 5432 opgenomen voorschriften tot uitvoering der ordonnantie van 21 September 1899 (St. n°. 203).
3	L. van Maanen (3 Mei 1899 en 26 Juli 1900).	Dessa's Wonokerto en Bendokaton, distr. Mergotoehoe, afd. Joana, res. Japara.	21 Sept. 1900 n°. 55.	Als bij n°. 1.
4	L. J. Lionarons (15 Jan. 1900).	Dessa Pinggirsari, distr. Toeloeng Agoeng, afd. Ngrowo, res. Kediri.	23 Sept. 1900 n°. 21.	De inwerkingbrenging der onderneming, ten behoeve van welke de aanvrager den eigen aanplant op 1000 bouws bepaald wenschte te zien, zou strijdig zijn met de belangen der inlandsche bevolking in het ten rekeste aangeduide arbeidsveld. (Van eene vergunning tot *her*opening van de in 1892 gesloten suikerfabriek Pinggirsari kon in deze geen sprake zijn, vermits deze laatste indertijd slechts was ingericht geworden voor de verwerking ten behoeve van de inlandsche markt van eene beperkte hoeveelheid door opkoop van de bevolking te verkrijgen suikerriet.)
5	W. H. de Rooy en J. H. Hieronimus (12 Nov. 1899).	Dessa Ngoenoet, distr. Ngoenoet, afd. Ngrowo, res. Kediri.	23 Sept. 1900 n°. 22.	De inwilliging van de aanvrage zou in strijd zijn met de economische belangen der bevolking.
6	P. J. van Dam (9 Juni 1899).	Dessa Kedong Singkol, afd. Ngrowo, res. Kediri.	23 Sept. 1900 n°. 23.	Als voren.

Volg-nummer.	Door wien en wanneer de aanvrage werd ingediend.	Waar de aanvragers de fabriek wenschten te vestigen.	Datum en nummer der afwijzende beschikking.	Redenen van de afwijzing.
7	G. A. Knops (26 Jan. 1900).	Nabij de kotta Magelang (Kadoe).	12 Oct. 1900 n°. 7.	Te duchten brandgevaar voor aangrenzende perceelen. Ook verzetten zich hygiënische en andere locale belangen tegen de inwilliging der aanvrage.
8	W. J. M. van der Heyden (14 Dec. 1899).	Dessa Ketawang, distr. Kampak of dessa Moendjoengankoelon, distr. Panggoel, afd. Trenggalek, res. Kediri.	1 Dec. 1900 n°. 16.	Als bij n°. 2.
9	M. Th. Ch. Bruyn (26 Aug. 1900).	Dessa Tedjatimoer, distr. en afd. Pamakassan, res. Madura.	1 Dec. 1900 n°. 27.	De aanvraag had ten doel verkrijging van prioriteitsrechten voor eene vergunning.
10	A. J. Haaxman (2 Juli 1900).	Nabij de dessa Paron, distr. Sepreh, afd. Ngawi, res. Madioen.	31 Dec. 1900 n°. 35.	Als bij n°. 5.
11	W. Th. Immink (8 Nov. 1899).	Nabij de dessa Dopang, distr. en afd. Patti, res. Japara.	31 Dec. 1900 n°. 36.	Gebrek zoowel aan eene voldoende uitgestrektheid voor de rietcultuur geschikte gronden als aan het daarvoor benoodigde irrigatiewater.
12	G. A. Bäumer (20 Mei 1899).	Dessa's Togaten en Kahoeman, distr. Tjaroeban, afd. en res. Madioen.	31 Dec. 1900 n°. 37.	Als voren.
13	O. Wikstrom (27 April 1900).	Dessa Dimoro, distr. Modjoredjo, afd. Djombang, res. Soerabaija.	31 Dec. 1900 n°. 38.	Id.
14	S. B. Mesritz & C°. (11 Aug. 1900).	Dessa Podjokredjo, distr. Modjoagoeng, afd. Djombang, res. Soerabaija.	31 Dec. 1900 n°. 39.	Gebrek aan irrigatiewater.
15	U. von Faber (31 Aug. 1899).	Dessa Kendit, distr. en afd. Panaroekan, res. Bezoeki.	31 Dec. 1900 n°. 40.	Als bij n°. 5.

D. Vervallen aanvragen.

Volg-nummer.	Aan wien de vergunning was verleend.	Waar de op te richten fabriek te vestigen.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit, waarbij de vergunning verklaard werd te zijn vervallen.	Redenen van intrekking der vergunning.
1.	Jhr. G. L. de Villeneuve de la Collette.	Dessa Dampit, distr. Toeren, afd. Malang, res. Pasoeroean.	7 Juli 1900 n°. 24	Met de verwerking van het riet was nog geen aanvang gemaakt, terwijl zulks, ingevolge het gouv. besluit dd. 17 November 1898 n°. 14, op poene van intrekking der vergunning, het geval had moeten zijn vóór 17 November 1899, d. i. binnen één jaar na de dagteekening der vergunning.

(5. 47.)

BIJLAGE UU.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 4°., van het verslag.)

OVERZICHT over 1900 van de productie, enz. der INDIGO- en der TABAKSONDERNEMINGEN op Java, geheel of gedeeltelijk berustende op overeenkomsten met de inlandsche bevolking tot inhuur van gronden of tot opkoop van gewas.

1°. INDIGO-ONDERNEMINGEN. [1])

Volgnummer.	Gewesten.	Districten en afdeelingen.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (in bouws) van den *bruto* aanplant waarvan het product is bereid.		Hoeveelheid product van de bevolking opgekocht (in K.G.).	Totale hoeveelheid verkregen product (in K.G.).	Gemiddelde productie per bouw (in K.G.).
				Eigen beplantingen van den ondernemer op van de bevolking gehuurden grond.	Door de bevolking in overeenkomst of op eigen risico beplant (volgens taxatie).			
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1	Tagal.	Boemiaijoe (afd. Brebes).	Boemiaijoe (Karangtoewang) *a*)	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
2	Pekalongan.	Pekalongan (afd. Pekalongan).	Kadjen.	294	"	"	16 321	55.5
3	id.	Batang (afd. Batang).	Pandansari.	254	"	"	12 345	48.6
4	id.	Soebah (id.).	Koetosari.	180	"	"	12 800	71.1
			Totalen . . .	728	"	"	41 466	56.9
5	Samarang.	Troeko (afd. Kendal).	Radjoet.	270	"	"	7 813	28.9
6	Rembang.	Rengel (afd. Toeban).	Maibit *a*)	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
7	id.	Singgahan (id.).	Ngladjoe. *a*)	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
8	Pasoeroean.	Gempol (afd Bangil).	Soembersalak (Djembroeng).	13	30	*b*) †	770	18.0
9	Banjoemas.	Poerbolinggo (afd. Poerbolinggo).	Poerbolinggo. *a*)	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
10	Kediri.	Modjoroto (afd. Kediri).	Plosso.	180	"	"	4 750	26.4
11	id.	id.	Semen (Semen-lor). } *c*)	306	"	"	12 400	40.5
12	id.	Kediri (id.).	Bahoedendo. } *c*)					
13	id.	Djambean (id.).	Wonoredjo.	475	"	"	14 750	31.1
14	id.	id.	Selodono-Kandat.	683	"	"	13 250	19.4
15	id.	Soekoredjo (id.).	Brenggolo. *d*)	345	"	"	9 600	27.8
16	id.	Paree (id.).	Djeroekwangi.	75	†	†	2 250	30.0
17	id.	id.	Gajam.	300	"	"	9 000	30 0
18	id.	Papar (id.).	Plosso-Paree.	281	"	"	17 000	60.5
19	id.	id.	Basongan.	400	"	"	10 900	27.2
20	id.	Srengat (afd. Blitar).	Soemberredjo. *e*)	180	"	"	6 774	37.7
21	id.	Blitar (id.).	Garoem. *a*)	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
			Totalen . . .	3225	†	†	100 674	31.2
Algemeene totalen en algemeene gemiddelde productie				4236 (voor 16 ond.)	30 (voor 1 ond.)	†	*f*) 150 723 (voor 16 ond.)	35.3 (voor 16 ond.)

[1]) Wat de indigo-ondernemingen betreft, zijn niet genoemd die welke het gewas *uitsluitend* verkregen door opkoop van de bevolking.

a) Deze onderneming is tijdelijk gestaakt.

b) Waar een † is ingevuld, ontbreekt de opgaaf.

c) Bahoedendo, welke geen eigen fabriek bezit, doch hare aanplantingen bij Semen laat verwerken, telde in vorige verslagen niet als eene afzonderlijke onderneming. Bij Bahoedendo wordt ook tabak van de bevolking opgekocht.

d) Op deze onderneming werden nog 54 000 pikol maal-riet gewonnen, die geleverd zijn aan de suikerfabriek Pesantren.

e) Bij deze onderneming wordt ook tabak van de bevolking opgekocht.

f) Alles gefabriceerd voor den uitvoer.

2°. TABAKS-ONDERNEMINGEN.

Volg-num-mer.	Gewesten.	Districten en afdeelingen.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (in bouws) van den *bruto* aanplant waarvan het product is bereid.		Hoeveelheid verkregen product (in K.G.).		
				Eigen beplantingen van den ondernemer op van de bevolking gehuurden grond.	Door de bevolking in overeenkomst of op eigen risico beplant (volgens taxatie).	Bladtabak.	Krossok.	Te zamen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1.	Japara.	Solowessi (afd. Patti).	Djolong. *a*)	34	„	15 000	„	15 000
2	Pasoeroean.	Senggoro (afd. Malang).	Onderneming van H. G. Buning *a*)	50	170	9 400	53 100	*b*) 62 500
3	id.	id.	Karang Pandan. *a*)	„	180	26 500	7 500	*c*) 34 000
			Totalen . . .	50	350	35 900	60 600	96 500
4	Probolinggo.	Gading (afd. Kraksaän).	Gading.	40	250	26 000	„	*c*) 26 000
5	id.	Loemadjang (afd. Loemadjang)	Klodjen (Tjitrodiwangsan).	„	*d*) †	97 500	400 000	*c*) 497 500
6	id.	id.	Ketitan.	1	†	5 500	30 000	*e*) 35 500
7	id.	id. en Tempeh (id.).	Kedoeng Wringin.	„	†	†	†	*c*) 110 500
8	id.	Tempeh (id.).	Pasirian (ond. van Mulder Redeker & Co.).	„	†	25 000	156 250	*c*) 181 250
9	id.	id.	Moedjoer.	„	†	15 100	22 600	*c*) 37 700
10	id.	id.	Soemberkadi en Pasisiran. *a*)	„	†	28 500	37 900	*c*) 66 400
11	id.	id.	Kebontoeroes.	„	†	22 500	12 500	*c*) 35 000
12	id.	id.	Bagoe.	„	†	7 700	9 600	*c*) 17 300
13	id.	id.	Djoho.	„	†	12 500	16 500	*c*) 29 000
14	id.	id.	Tembalang.	„	†	15 900	9 400	*c*) 25 300
15	id.	id.	Besoek.	„	†	„	15 000	*c*) 15 000
16	id.	id.	Koelon.	„	†	34 000	14 000	*c*) 48 000
17	id.	id.	Bades.	„	†	†	†	*c*) 96 500
18	id.	id.	Tamboh.	„	†	40 000	20 000	*c*) 60 000
19	id.	id.	Tempehtengah.	„	†	56 200	81 100	*c*) 137 300
20	id.	id.	Kalipantjing.	16	†	35 000	140 000	*c*) 175 000
21	id.	id.	Gesang.	„	†	8 800	3 900	*c*) 12 700
22	id.	id.	Kidoel.	„	†	36 250	74 000	*c*) 110 250
23	id.	id.	Preman.	„	†	53 200	42 000	*c*) 95 200
24	id.	id.	Tjondro (Selok). *a*)	„	†	5 800	1 900	*c*) 7 700
25	id.	id.	Tempehlor (Bedok).	†	†	35 000	70 000	*f*) 105 000
26	id.	id.	Djarit (Djeboek).	†	†	28 600	12 700	*f*) 41 300
27	id.	id.	Lempeni.	†	†	85 000	35 000	*f*) 120 000
28	id.	id.	Pasirian. *a*)	†	†	†	†	†
29	id.	id.	Koenir.	†	†	†	†	*f*) 100 000
30	id.	Ranoelemongan (id.).	Wonoredjo-lor.	†	†	17 000	100 000	*f*) 117 000
31	id.	id.	Tjondro (ond. van T. W. van Leeuwen).	†	†	†	†	*f*) 114 800
32	id.	id.	Labroek-kidoel.	†	†	†	†	†
33	id.	id.	Ngebroek (Broock).	†	†	†	†	†
			Totalen . . .	†	†	691 050 (bij 22 ond.)	1 304 350 (bij 22 ond.)	2 417 200 (bij 27 ond.)
34	Bezoeki.	Wonosari (afd. Bondowosso).	Sekarpoetih.	„	†	130 000	320 000	*c*) 450 000
35	id.	Bondowosso (id.).	Boender.	1000	1500	70 500	538 000	*g*) 608 500
36	id.	id.	Karanganjar.	„	400	15 000	150 000	*c*) 165 000
37	id.	Penanggoengan (id.).	Kalianjar.	18	†	70 000	290 000	*h*) 360 000
38	id.	id.	Soembersari.	300	†	15 000	30 000	*i*) 45 000
39	id.	id.	Soekosari (ond. v. J. Meijers). *a*)	„	†	250 000	200 000	*c*) 450 000
40	id.	Tamanan (id.).	Soembersari (Maësan).	40	†	„	305 000	*c*) 305 000
41	id.	id.	Tamanan.	†	†	†	†	†
42	id.	Soekokerto (afd. Djember).	Soekosari (ond. van Chr. J. Pieters). *a*)	80	1000	53 000	448 700	*c*) 501 700
43	id.	id.	Baletbaroe.	28	„	14 000	8 500	*j*) 22 500
44	id.	id.	Soemberdjeroek.	1500	300	200 000	550 000	*k*) 750 000
45	id.	id.	Soekowono.	2300	100	266 900	389 600	*l*) 656 500
46	id.	id. en Majang (id.).	Soekokerto (Adjoeng).	1100	„	†	†	60 000
47	id.	Djember (id.).	Djelboek.	1800	„	190 000	280 000	470 000
48	id.	Tanggoel (id.).	Kalitengah I en II. *m*)	100	„	65 000	500 000	565 000

a) Deze onderneming werkte in 1900 voor het eerst.

b) Hiervan 53 100 K.G. verkregen door opkoop van de inlandsche bevolking.

c) Alles verkregen door opkoop als voren.

d) Waar een † is ingevuld, is het cijfer niet of niet afzonderlijk opgegeven.

e) Hiervan 35 000 K.G. verkregen door opkoop.

f) Hoeveel hiervan verkregen is door opkoop, blijkt niet.

g) Hiervan 492 500 K.G. verkregen door opkoop.

h) Hiervan 355 000 K.G. verkregen door opkoop.

i) „ 15 000 „ als voren.

j) „ 14 000 „ „ „

k) „ 250 000 „ „ „

l) „ 48 500 „ „ „

m) Deze onderneming is een onderdeel van het koffie-erfpachtsperceel Kalitengah.

Volgnummer.	Gewesten.	Districten en afdeelingen.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (in bouws) van den *bruto* aanplant waarvan het product is bereid.		Hoeveelheid verkregen product (in K.G.).		
				Eigen beplantingen van den ondernemer op van de bevolking gehuurden grond.	Door de bevolking in overeenkomst of op eigen risico beplant (volgens taxatie).	Bladtabak.	Krossok.	Te zamen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
49	Bezoeki.	Rambipoedji (afd. Djember).	Petjoroh.	681	〃	51 000	21 500	72 500
50	id.	Tanggoel, Poeger, Rambipoedji, Djember en Majang (id.).	Djember.	n) 5100	〃	†	†	2 492 000
51	id.	Tanggoel en Rambipoedji (id.).	Gambirono.	o) 880	〃	47 500	127 500	175 000
52	id.	Tanggoel, Poeger, Rambipoedji, Djember en Soekokerto (id.).	Kotta Goemelar.	p) 4000	†	600 000	2 450 000	q) 3 050 000
53	id.	Tanggoel, Rambipoedji en Poeger (id.).	Tanggoel.	†	†	†	+	+
54	id.	Majang (id.).	Soemberdjati	30	†	〃	39 500	c) 39 500
			Totalen . . .	†	†	2 037 900 bij 15 ond.)	6 648 300 (bij 17 ond.)	11 778 200 (bij 19 ond.)
55	Banjoemas.	Soekaradja (afd. Banjoemas).	Soekaradja.	160	†	5 000	40 000	r) 45 000
56	id.	id.	Soekaradja-kidoel.	〃	103	3 200	27 900	c) 31 100
57	id.	Poerbolinggo (afd. Poerbolinggo).	Poerbolinggo.	350	†	36 000	70 500	s) 106 500
58	id.	id.	Poerbolinggo (Kandanggampang).	〃	30	4 200	33 000	c) 37 200
59	id.	Poerwokerto (afd. Poerwokerto).	Poerwokerto.	650	†	22 500	82 500	t) 105 000
			Totalen . . .	1160	†	70 900	253 900	324 800
60	Kediri.	Kediri (afd. Kediri).	Bahoedendo a)	62	†	34 400	3 600	c) 38 000
61	id.	id.	Wringinanom.	〃	†	100 000	62 500	c) 162 500
62	id.	Paree (id.).	Doerenan.	†	†	†	†	†
63	id.	Djambean (id.).	Tjangkring.	〃	†	61 750	43 750	c) 105 500
64	id.	Toeloeng Agoeng (afd. Toeloeng Agoeng).	Soekoredjo.	†	†	†	†	†
65	id.	Blitar (afd. Blitar).	Onderneming van M. Block.	†	†	†	†	†
66	id.	id.	Id. van W. H. van der Leeuw.	†	†	†	†	†
67	id.	Wlingi (id.).	Id. van O. Muller.	†	†	†	†	†
68	id.	id	Id. van J. van Lennep.	†	†	†	†	†
69	id.	Gandoesari (id.).	Id. van A. J. Kehrer.	†	†	†	†	†
70	id.	Srengat (id.).	Soemberredjo.	〃	†	12 500	9 200	c) 21 700
			Totalen . . .	†	†	208 650	119 050	327 700
			Algemeene totalen . . .	†	†	u) 2 059 400 (bij 49 ond.)	u) 8 386 200 (bij 50 ond.)	v) 14 959 400 (bij 58 ond.)

n) Hieronder ook erfpachtsgronden begrepen (uitgestrektheid niet opgegeven).

o) Hieronder 80 bouws erfpachtsgronden.

p) Hieronder ook beplantingen waarvan het product is opgekocht.

q) Hiervan 1 750 000 K.G. verkregen door opkoop.

r) Hiervan 40 000 K.G. als voren.

s) 〃 52 000 〃 〃 〃

t) 〃 60 000 〃 〃 〃

u) Van 6 ondernemingen, gezamenlijk met eene productie van 3 513 800 K.G., is de hoeveelheid bladtabak en krossok niet uiteengehouden en dus niet medegeteld in de kolommen 7 en 8, maar wel in kolom 9.

v) Onder dit totaal (om de in de voorgaande noot vermelde reden 3 513 800 K.G. meer dan het saamgevat bedrag der beide voorgaande kolommen) was aan opgekochte tabak begrepen 7 289 900 K.G., en zulks bij 45 ondernemingen met eene totale productie van 9 971 800 K.G.; van de overige 13 ondernemingen hielden er 7 met eene totale productie van 4 389 500 K.G. zich in 't geheel niet met opkoop op, en was van 6 ondernemingen, met eene productie van 598 100 K.G., de opgekochte hoeveelheid niet afzonderlijk opgegeven. Over de verschillende gewesten was de opgekochte hoeveelheid van 7 289 900 K.G. verdeeld als volgt: Pasoeroean 87 100 (2 ond.), Probolinggo 1 818 600 (21 ond.), Bezoek 4 836 200 (13 ond.), Banjoemas 220 300 (5 ond.) en Kediri 327 700 (4 ond.).

(5. 48.)

BIJLAGE VV.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 5°., van het verslag.)

GEWESTELIJK OVERZICHT

BETREFFENDE DE OP ULT. 1900

OP

JAVA

aanwezige LANDBOUWONDERNEMINGEN, gevestigd op gronden door het Gouvernement in ERFPACHT of in HUUR [1] afgestaan,

BENEVENS

de daarvan in 1900 verkregen PRODUCTIE, voor zooveel betreft de voornaamste landbouwvoortbrengselen voor de wereldmarkt.

[1]) Van de huurondernemingen is er nog slechts één overgebleven, met name Simbarwangi c. a. in Kediri, omvattende 2 perceelen, ter gezamenlijke grootte van 840 bouws. Wat de erfpachtsondernemingen betreft, vindt men nopens elk perceel in het bijzonder opgaven nopens uitgestrektheid als anderszins in bijlage AA van deel I van den Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1901.

GEWESTEN. N.B. Ten aanzien van sommige gewesten moeten de opgaven in dit overzicht betreffende het aantal perceelen en hunne uitgestrektheid als juister worden aangemerkt dan de cijfers in bijlage M (zie daarover nader noot *m* hieronder).	A. Ondernemingen in exploitatie nopens welke, hetzij aangaande de beplanting, hetzij aangaande de productie over 1900 opgaven zijn ingekomen.				B. Ondernemingen, hetzij al dan niet in exploitatie, waaromtrent over 1900 geenerlei opgaven zijn ontvangen. *a)*			Verdeeling van de onder A bedoelde ondernemingen, naar gelang er één of meer der onderst[aande] gewas[sen] verbouwd, met opgaven, voor zooveel ingekomen, nopens de in 1900 verkr[egen] produ[ctie] — Koffie.		Kina.		Thee.		Tabak.		Suikerriet.		Cacao.		An[…] (b[…] d[…]
	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws) in 't geheel.	Uitgestrektheid (in bouws) beplant. *d)*	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Productie (in pikols). *e)*	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G. bast).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in pikols suiker); zie ook bijlage TT.	Aantal ondernemingen.	Producti[e] (in K.G.)	Aanta[l] onderne[…]mingen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
Bantam . . .	17	52	13 222	428 (8)	1	1	530	6	569 (6)	1	„	„	„	1	1 830 (1)	„	„	1	80 (	2
Batavia . . .	1	1	406	223 (1)	„	„	„	1	75 (1)	„	„	1	60 000 (1)	„	„	„	„	„	„	„
Krawang . . .	11	16	2 618	675 (7)	1	2	260	4	712 (4)	1	„	„	„	„	„	„	„	1	*g)* †	„
Preanger Regentschappen .	155	424	79 120	38 573 (145)	92	204	56 169	75	20 031 (61)	63	3 862 327 (43)	85	*h)* 5 348 229 (62)	„	„	„	„	8	19 037 (	14
Cheribon . . .	6	17	2 627	728 (4)	1	1	45	3	212 (2)	2	188 154 (2)	1	70 000 (1)	„	„	4	137 290 (2)	„	„	„
Tagal	7	7	1 968	483 (5)	2	2	276	2	36 (2)	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Pekalongan . .	20	66	12 384	6 402 (20)	1	1	173	15	4 995 (13)	6	127 647 (4)	3	10 000 (2)	„	„	„	„	4	24 812 (	4
Samarang . . .	48	104	21 593	13 868 (46)	1	2	25	36	26 355 (36)	4	223 104 (4)	2	7 600 (1)	„	„	„	„	26	294 608 (	23
Japara	9	21	3 793	2 120 (8)	2	2	371	2	943 (1)	„	„	„	„	„	„	„	„	1	1 437 (	4
Soerabaija . . .	9	30	4 799	2 807 (9)	9	15	3 447	8	6 447 (7)	„	„	„	„	„	„	1	*j)*	1	†	„
Pasoeroean . .	71	188	70 771	47 985 (64)	4	10	3 830	73	79 563 (65)	2	245 000 (2)	„	„	„	„	2	71 776 (1)	4	29 584 (	7
Probolinggo . .	23	55	15 511	8 244 (23)	8	35	14 311	20	16 971 (16)	„	„	„	„	1	*k)* 40 000 (1)	„	„	„	„	†
Bezoeki . . .	71	178	65 885	21 424 (59)	57	246	99 476	52	57 195 (51)	1	„	„	„	8	8 500 (1)	1	58 482 (1)	4	58 240 (	†
Banjoemas . .	3	3	1 051	632 (3)	3	9	3 228	2	†	1	23 370 (1)	1	9 654 (1)	„	„	„	„	„	„	„
Bagelen . . .	2	14	1 674	1 003 (2)	„	„	„	1	5 (1)	1	50 000 (1)	1	405 000 (1)	„	„	„	„	1	†	„
Kadoe	7	17	2 845	1 190 (6)	3	3	824	11	2 741 (8)	2	3 750 (1)	„	„	„	„	„	„	2	30 (	†
Madioen . . .	16	35	6 491	2 572 (12)	7	12	4 226	8	5 277 (6)	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2
Kediri	115	303	79 124	45 267 (114)	59	132	42 581	94	113 347 (94)	2	25 668 (1)	1	†	1	29 336 (1)	5	274 204 (4)	7	52 804 (	5
Totalen . .	591	1531	385882	194 624 (536)	251	677	229772	413	*e)* 335 474 (374)	86	4 749 020 (59)	95	5 910 483 (69)	11	79 666 (4)	*l)* 13	541 662 (8)	60	480 632 (	†
Over 1899 waren de cijfers . .	545	1429	355821	194 554 (530)	298	635	217188	413	*n)* 463 396 (355)	85	4 080 654 (69)	94	4 897 200 (57)	12	252 770 (10)	16	457 343 (7)	60	314 582 (	94

a) Waar in dezelfde streek perceelen staan ten name van denzelfden ondernemer, zijn deze in den regel als één onderneming gerekend. Dit geldt in de meeste gevallen perceelen, die nog niet in ontginning zijn.

b) Daar niet van al de onder A bedoelde ondernemingen ook de productie is opgegeven en bij sommige ook niet geoogst werd, is het aantal ondernemingen, waartoe de opgegeven productie betrekking heeft, tusschen ( ) vermeld.

c) Het aantal der ondernemingen, welke uitsluitend dienstbaar werden gemaakt aan de teelt van gewassen voor de inlandsche markt, is betrekkelijk zeer gering. Overigens werden ook, in kleine hoeveelheden, één of meer inlandsche gewassen geteeld op enkele voor de Europeesche markt produceerende ondernemingen.

d) De beplante uitgestrektheid voor elke cultuur afzonderlijk is niet volledig op te geven, aangezien vanwege een zeer groot aantal ondernemingen daaromtrent geene voldoende gegevens zijn verstrekt. Tot hoeveel ondernemingen het voor elk gewest opgegeven totaal der beplantingen betrekking heeft, is tusschen ( ) vermeld.

e) Niet steeds is in de voorhanden gegevens aangeduid of de opgaaf alleen op Java-koffie doelt, terwijl ook somtijds Java- en Liberia-koffie in één cijfer zijn genoemd. Waar de geoogste Liberia-koffie afzonderlijk is opgegeven, komt men tot een totaal van 48 436 pikol voor 149 ondernemingen, namelijk Bantam 339 pikol (4 ondernemingen), Krawang 484 (2), Preanger Regentschappen 13 959 (34), Tagal 30 (2), Pekalongan 1797 (4), Samarang 17 860 (22), Japara 125 (1), Soerabaija 5 (1), Pasoeroean 2811 (32), Probolinggo 1029 (3), Bezoeki 2365 (8), Bagelen 5 (1), Kadoe 2199 (6), Madioen 63 (2) en Kediri 5305 (27). Ten opzichte van 2 ondernemingen in de Preanger Regentschappen, 1 in Cheribon, 9 in Bezoeki en 9 in Kediri werd bovendien de productie geheel of gedeeltelijk in hoornschilkoffie opgegeven. De geheele hoeveelheid, ad 14 928 pikol, is in de hierbedoelde gewestelijke totalen gerekend als 11 217 pikol bereide koffie.

f) Wat de in deze kolom bedoelde gewassen betreft, werd geproduceerd bij het tusschen ( ) vermeld aantal ondernemingen in de residentiën Bantam, Preanger Regentschappen, Pekalongan, Samarang, Japara, Pasoeroean, Probolinggo, Bezoeki, Kadoe, Madioen en Kediri 2781 pikol peper (28), 170 pikol cubebe (6), 650 pikol muskaatnoten (14), 52 pikol foelie (2), 5 pikol kruidnagelen (1), 38 500 K.G. coca (1), 1840 pikol kapok (26), 1 073 000 stuks kapokvruchten (4), 3 pikol caoutchouc (1), 10 660 K.G. aloë- en agavevezel (2), 75 K.G. annatto

...gewassen werden ...productie. b)			Verdeeling van de onder A en B bedoelde ondernemingen naar gelang zij in handen waren van:												Algemeen totaal betreffende het aantal ondernemingen en perceelen.			
...o.	Andere gewassen (buiten die voor de inlandsche markt). c)		naamlooze vennootschappen.			Europeanen.			Chineezen.			inlanders.						
...ductie (K.G.)	Aantal ondernemingen.	Productie.	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	
20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.	
80 (	2	f)	„	„	„	15	50	13 570	3	3	182	„	„	„	18	53	13 752	B.
„	„	„	1	1	406	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	1	406	B
) †	„	„	5	10	1 260	4	5	651	3	3	967	„	„	„	12	18	2 878	Kr.
037 (	14	f)	95	317	65 554	i) 133	i) 273	i) 63 818	19	38	5 917	„	„	„	247	628	135 289	Pr
„	„	„	1	7	797	4	9	1 466	2	2	409	„	„	„	7	18	2 672	Ch.
„	„	„	„	„	„	5	5	1 417	4	4	827	„	„	„	9	9	2 244	T
312 (	4	f)	9	45	7 376	9	19	2 216	3	3	2 965	„	„	„	21	67	12 557	P.
608 (	23	f)	24	51	11 612	21	49	8 689	3	5	1 278	1	1	39	49	106	21 618	S
437 (	4	f)	5	15	3 221	6	8	943	„	„	„	„	„	„	11	23	4 164	J.
†	„	„	6	25	4 281	12	20	3 965	„	„	„	„	„	„	18	45	8 246	
584 (	7	f)	64	181	69 953	10	14	3 470	1	3	1 178	„	„	„	75	198	74 601	PH.
„	†	f)	20	53	15 833	10	35	13 752	1	2	237	„	„	„	31	90	29 822	Pr.
240 (	†	f)	73	215	77 798	53	207	87 235	1	1	28	1	1	300	128	424	165 361	B.
„	„	„	1	1	503	5	11	3 776	„	„	„	„	„	„	6	12	4 279	Bany
†	„	„	1	12	1 184	1	2	490	„	„	„	„	„	„	2	14	1 674	Ke.Ba
30 (	†	f)	1	2	427	8	13	2 585	1	5	657	„	„	„	10	20	3 669	Ke.
„	2	f	5	22	5 732	15	18	3 939	2	6	1 016	1	1	30	23	47	10 717	
604 (	5	f)	79	222	61 938	83	183	54 133	9	26	4 678	3	4	956	174	435	121 705	
632 (	†	f)	390	1179	327 875	394	901	266 115	52	101	20 339	6	7	1325	842	m) 2208	m) 615 654	
82 (	94	o)	385	1096	308 286	400	861	244 374	52	100	19 024	6	7	1325	843	2064	573 009	

(1), 15 vaten citronella-olie (1), 209 K.G. zwavelzure chinine (1) en 400 pikol akarwangi (1).

g) Waar een † is ingevuld, ontbreekt de opgaaf.

h) Hieronder voor 14 ondernemingen 420 449 K.G. thee, verkregen door opkoop van de bevolking van nat of droog blad.

i) Hieronder één onderneming (Tjoeroegtaneuh, groot 550 bouws) welke gedeeltelijk aan een inlander toebehoort.

j) Het riet van de hierbedoelde onderneming Sarikerto (30 bouws) werd vermalen op de niet tot de erfpachtsondernemingen te rekenen fabriek Ketanen (verg. bijlage TT).

k) Hieronder 15 000 K.G. krossok (kerftabak).

l) Het bij 4 dezer ondernemingen geteelde suikerriet diende enkel als plantriet ten verkoope aan andere ondernemingen.

m) De 2 *huur*perceelen in de residentie Kediri, te zamen groot 850 bouws, in mindering brengende zijn hier 26 (erfpachts-) perceelen of te zamen 8853 bouws méér vermeld dan bijlage M opgeeft. Dit verschil is hierdoor ontstaan dat eerst na de opmaking van laatstbedoelden staat van de inschrijving in de openbare registers gedurende het jaar 1900 bericht werd ontvangen ten opzichte van 16 perceelen in Bantam, te zamen groot 5868 bouws, 5 perceelen in de Preanger Regentschappen, te zamen uitmakende 2211 bouws, 1 perceel in Cheribon groot 45, 1 in Samarang, groot 33 bouws, en 4 perceelen in Kediri, groot 846 bouws, terwijl bleek, dat gedurende 1900 in Pekalongan het perceel Sikepjer, groot 150 bouws, door het Gouvernement was terugontvangen.

n) Hieronder, voor zooveel dit in de ontvangen opgaven was uiteengehouden, 41 242 pikol Liberia-koffie bij 121 ondernemingen.

o) Bij de hierbedoelde 94 ondernemingen werd in 1899 één of meer der volgende voortbrengselen verkregen (het cijfer tusschen ( ) geplaatst wijst het aantal ondernemingen aan, waartoe de opgegeven productie betrekking heeft): 2161 pikol peper (26), 27 pikol cubebe (2), 201 pikol muskaatnoten (9), 2 pikol kruidnagelen (1), 11 K.G. vanille (1), 47 200 K.G. coca (1), 2445 pikol kapok (20), 315 670 stuks kapokvruchten (2), circa 3 pikol caoutchouc (2), 13 664 K.G. aloe-vezel (2) en 14 K.G. annatto (1). Bovendien werd voor 4 ondernemingen eene niet nader gespecificeerde productie van gezamenlijk 11 662 pikol diverse voortbrengselen opgegeven.

(5. 49.)

BIJLAGE WW.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 6°. en 7°., van het verslag.)

I. OPGAVEN betreffende de PARTICULIERE LANDERIJEN op JAVA.

A. Algemeen overzicht, afgesloten op ult. 1900.

GEWESTEN.	Verdeeling der landerijen naar gelang als eigenaar bekend stonden: Naamlooze vennootschappen.			Europeanen.			Chineezen.			Andere vreemde oosterlingen of inlanders.		
	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.
Bantam	1	26 785 (35 921)	f 400 000	1	16 010 (28 331)	f 500 000	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Batavia	98	394 704 a) (†)	17 524 229	80	215 491 (†)	9 021 844	129	187 128 (†)	f 9 958 465	54	16 488 (†)	f 1 982 448
Krawang	2	385 340 (223 972)	3 613 000	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Cheribon	,,	,,	,,	2	257 240 (155 498)	2 948 750	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Tagal	1	3 749 (15 784)	424 000	,,	,,	,,	,,	,,		,,	,,	,,
Samarang	10	15 111 (†)	†	5	96 (†)	†	22	3 694 (†)	†	2	303 (†)	†
Japara	,,	,,	,,	1	1 900 (4 612)	95 000	1	181 (165)	12 000	,,	,,	,,
Soerabaija	1	126 (4 097)	270 028	7	429 (3 363)	244 784	35	5 845 (40 670)	2 374 642	5	652 (5 726)	246 656
Pasoeroean	,,	,,	,,	1	851 (3 346)	†	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Totalen	113	825 785 (†)	†	97	492 017 (†)	†	187	196 848 (†)	†	58	17 443 (†	†

(Vervolg.)

GEWESTEN.	Samentrekking der voorafgaande opgaven.				Gegevens (naar schatting) betreffende de padi-beplantingen op de particuliere landerijen over 1899 en 1900. Uitgestrektheid der padibeplantingen (in bouws).		Naar schatting verkregen padiproductie (in pikols).	
	Aantal landerijen	Uitgestrektheid (in bouws). b)	Aantal opgezetenen op ult. 1900.	Geschatte waarde voor den aanslag in de verponding.	1899.	1900.	1899	1900.
Bantam	2	42 795	64 252	f 900 000	12 805	8 054	143 500	150 000
Batavia	c) 358	813 811	†	38 486 980	229 214	179 739	4 640 100	4 770 300
Krawang	2	385 310	223 972	3 613 000	55 589	54 867	873 600	†
Cheribon	2	257 240	155 498	2 948 750	52 022	53 711	886 200	928 900
Tagal	1	3 749	15 784	424 000	300	390	2 700	5 800
Samarang	c) 39	19 204	†	†	11 013	10 999	80 000	†
Japara	2	2 081	4 777	107 000	369	340	2 300	2 800
Soerabaija	c) 48	7 052	53 856	3 136 110	2 405	2 386	36 400	42 300
Pasoeroean	1	851	3 346	†	512	462	10 200	†
Totalen	455	1 532 093	†	†	364 229	310 948	6 675 000	†

a) Het teeken † duidt aan dat gegevens ter invulling ontbreken. Met betrekking tot de landerijen in de afdeeling Buitenzorg (residentie Batavia) en die in Samarang is namelijk het aantal opgezetenen ditmaal niet gemeld en bovendien is voor de landerijen in Samarang en Pasoeroean geen opgaaf ontvangen van de (voor het nieuwe tijdvak 1900—1904) vastgestelde verpondingswaarde.

b) Omtrent de verschillen, welke de cijfers in deze kolom voor sommige gewesten aanwijzen met de opgaven over 1899, is geen toelichting ontvangen

c) Over 1899 werden voor de residentiën Batavia, Samarang en Soerabaij opgegeven respectievelijk 339, 40 en 45 landerijen. De redenen van die verschillen blijken niet.

B. Overzicht betreffende de productie der particuliere landerijen aan andere voortbrengselen dan padi, voor zooveel daaromtrent gegevens inkwamen.

NAMEN DER LANDERIJEN.	1899.	1900.
SUIKER (pikols). d)		
BATAVIA.		
Afd. Tangerang.		
Bodjong Rengit	1 000	1 200
Kampong Melaijoe en Dadap	1 530	1 000
Kedawoeng-Oost	750	800
Lemo	50	„
Paroengkoeda	2 500	2 500
Selapandjang-Oost	2 400	2 500
Selapandjang-West	480	520
Tanah Tinggi of Amstelveen	275	250
Tangerang-Oost	1 400	1 300
Teloeknaga	400	180
Tjikokol	925	400
	11 710	10 650
KRAWANG.		
Tegalwaroe-landen	520	48
TAGAL.		
Ketanggoengan-West	59 200	58 865
SAMARANG.		
Mritjan	„	200
SOERABAIJA.		
Dadoengan en Kalintang	6 749	6 610
Djagir (Ngagel)	7 706	6 108
Koepang I (Dermo)	1 200	1 200
Koepang II (Ketampon tengah)	180	90
	15 835	14 008
PASOEROEAN.		
Kedawoeng	e) 25 530	e) 31 610
Totalen voor 6 gewesten	112 795	115 381

NAMEN DER LANDERIJEN.	1899.	1900.
KOFFIE (pikols).		
BANTAM.		
Tjikandi Oedik	f) 650	1 400
Tjikandi Ilir	f) 67	„
	717	1 400
BATAVIA.		
Afd. Tangerang.		
Grendeng	30	26
Krawatji Tjibodas	20	15
Pangkalan	2	4
Serpong	5	10
Soeradito	8	600
Tiga Raksa	12	15
Tjikoija	250	200
Afd. Meester-Cornelis.		
Djombang, Soedimara en Tjiledoek	150	40
Gandaria-Noord	75	6
Gandaria-Zuid	g) †	93
Gedong Gedeh	†	20
Pengoemben c. a.	†	5
Ragoenan	92	†
Simplicitas c. a.	†	25
Tjakoeng	†	27
Afd. Buitenzorg.		
Bodjong Gedeh	60	54
Bolang	1 000	900
Depok	10	10
Djanlappa	20	20
Djanlappa Tjikoppo Maijak	200	200
Djasinga	3 900	2 925
Dramaga	6 000	3 800
Goenoeng Sindoer	200	215
Kampong Baroe (Kedoeng Alang)	1 000	1 080
Kedoeng Badak	2	†
Kedoeng Badak (Semplak)	1 920	1 300
Transporteeren	14 956	11 590

d) De meeste particuliere landen, waar suiker bereid wordt, leveren suiker voor de binnenlandsche consumtie. Alleen op de vier landerijen, waarvan de namen cursief zijn gedrukt, wordt suiker voor de wereldmarkt bereid. Onder de voor die fabrieken opgegeven cijfers is de zaksuiker voor de helft berekend.

e) Onder de opgegeven productie is begrepen in 1899 15 765 en in 1900 17 228 pikol, verkregen van aanplantingen buiten het land Kedawoeng.

f) Verbeterde opgaaf.

) Het teeken † duidt aan dat opgaven ter invulling niet ontvangen werden.

NAMEN DER LANDERIJEN.	1899.	1900.
Per transport . . .	14 956	11 590
Klapanoenggal	88	400
Koeripan	530	600
Nanggoeng	†	300
Pondok Tjina	3	3
Roempin	1 100	1 000
Sadeng Djamboe	565	250
Sawangan	36	†
Soekaradja	1 380	1 100
Tanahbaroe	20	20
Tapos	85	100
Temanggoengan, Trogong en Tjikoleang	900	1 575
Tjampea, Tjiboenboelan en Sadeng-Oost	350	226
Tjiawi en Tjidjeroek (Pondok Gedeh)	4 106	3 388
Tjibaroesa	†	2
Tjibinong-Oost	2	2
Tjibodas	126	135
Tjikadoe	100	150
Tjikoppo	700	200
Tjikoppo Maijak	200	200
Tjilangka	3	3
Tjileboet	200	300
Tjilengsi	†	2
Tjiloear	600	480
Tjimanggis	60	40
Tjinere	30	30
Tjiomas	1 315	1 300
Tjipamangkis	250	318
Tjipeundeij	6	5
Tjipoetat	50	38
Tjiseroea-Noord	361	150
Tjiseroea-Zuid	350	104
Tjitajam	11	13
Tjitrap, Tjitjadas en Babakan Madang	1 699	1 548
	30 182	25 572
KRAWANG.		
Pamanoekan- en Tjiassemlanden	17 160	11 893
TAGAL.		
Ketanggoengan-West	47	37
SAMARANG.		
Krapijak en Kali Pantjoer	10	10
Panggoeng	†	12
Soesoekan	150	200
	160	222
Totalen voor 5 gewesten . . .	48 266	39 124
THEE (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Buitenzorg.		
Bolang	162 500	169 000
Djanlappa	9 000	8 750
Djasinga	17 500	11 750
Dramaga	18 000	20 000
Kedoeng Alang (Kampong Baroe)	35 000	40 000
Kedoeng Badak (Semplak)	55 000	55 000
Nanggoeng	†	75 000
Roempin	1 000	1 000
Sawangan	†	2 188
Soekaradja	12 500	22 000
Temanggoengan en Tjikoleang	13 948	13 042
Tjiawi en Tjidjeroek (Pondok Gedeh)	75 000	88 258
Tjiboenboelan, Tjampea en Sadeng-Oost	45 000	45 000
Tjikadoe	4 375	7 500
Tjikoppo Maijak	18 750	18 750
Tjiloear	5 000	5 000
Tjiomas	80 000	130 000
Tjiseroea-Noord	3 000	13 850
Totalen voor 1 gewest . . .	555 573	726 088
TABAK (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Tangerang.		
Batoetjepper	50	†
Karang Seranglaut of Rawakidang	2	†
Afd. Meester-Cornelis.		
Medang Asem en Koemedjeng	†	35
Pebajoran	†	
	52	35

NAMEN DER LANDERIJEN.	1899.	1900.
KRAWANG.		
Tegalwaroe-landen	13 750	1 750
SAMARANG.		
Kedoeng Batoe, Simongan c. a.	3 135	†
Totalen voor 3 gewesten . . .	16 937	1 785
CACAO (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Buitenzorg.		
Kedoeng Badak	744	†
Tjiloear	620	†
	1 364	†
TAGAL.		
Ketanggoengan-West	2 480	1 875
SAMARANG.		
Panggoeng	†	265
Totalen voor 3 gewesten . . .	3 844	2 140
KINABAST (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Buitenzorg.		
Tjiawi en Tjidjeroek (Pondok Gedeh)	73 000	104 949
Tjiseroea-Noord	69 000	„
Tjiseroea-Zuid	122 648	113 065
Tjitrap, Tjitjadas en Babakan Madang . . .	14 300	„
	278 948	218 914
KRAWANG.		
Pamanoekan- en Tjiassemlanden	294 465	139 996
Totalen voor 2 gewesten . . .	573 413	358 010
MUSKAATNOTEN (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Meester-Cornelis.		
Pondok Petoeng	2 500	2 500
Tjipinang	625	†
Transporteeren	3 125	2 500

NAMEN DER LANDERIJEN.	1899.	1900.
Per transport . . .	3 125	2 500
Afd. Buitenzorg.		
Kedoeng Badak	217	†
Pondok Djabé Oedik	62	†
Tjampea, Sadeng-Oost en Tjiboenboelan . .	155	†
Tjiomas	558	†
Tjitrap, Tjitjadas en Babakan Madang . . .	930	†
	5 047	2 500
KRAWANG.		
Pamanoekan- en Tjiassemlanden	1 581	250
SAMARANG.		
Panggoeng	†	1 750
Totalen voor 3 gewesten. . . .	6 628	4 500
FOELIE.		
BATAVIA.		
Afd. Buitenzorg.		
Tjiomas	62	†
Tjitrap, Tjitjadas en Babakan Madang . . .	247	†
	309	†
KRAWANG.		
Pamanoekan- en Tjiassemlanden	102	11¼
SAMARANG.		
Panggoeng	†	28 875
Totalen voor 3 gewesten . . .	411	28 886¼
KRUIDNAGELEN (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Tangerang.		
Tjikoija	45	582
Afd. Buitenzorg.		
Tjiawi en Tjidjeroek.	31	†
Tjiomas	2 480	†
Totalen voor 1 gewest . . .	2 556	582

NAMEN DER LANDERIJEN.	1899.	1900.
PEPER (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Buitenzorg.		
Kedoeng Badak	124	†
Koeripan	1 240	812
Tjiawi en Tjidjeroek	2 077	†
Tjitjadas	341	†
Totalen voor 1 gewest	3 782	812
INDIGO (pikols).		
BATAVIA.		
Afd. Tangerang.		
Babakan-Noord	12	25
Babakan-Zuid	18	†
Batoetjepper	†	240
Blaradja	90	†
Gandoe	80	55
Grendeng	250	100
Karang-serang-laut of Rawa Kidang	†	20
Kedawoeng-West	†	385
Kramat en Pakoeadji	110	20
Lengkong-Oost	90	100
Transporteeren	650	945

NAMEN DER LANDERIJEN.	1899.	1900.
Per transport	650	945
Onom, Karet en Ketas	330	150
Pakadjangan	†	275
Pakoelonan	235	275
Panoengangan	30	35
Pasarbaroe	250	100
Pondok Djagoeng	35	40
Priang	48	40
Selapandjang-West	†	440
Sepattan	80	24
Totalen voor 1 gewest	1 658	2 324
VOGELNESTJES (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Buitenzorg.		
Klapa Noenggal	1 736	2 062
Tjampea, Sadeng-Oost en Tjiboenboelang	155	†
	1 891	2 062
KRAWANG.		
Tegalwaroe-landen	12	11
Totalen voor 2 gewesten	1 903	2 073

II. OVERZICHT betreffende de hoeveelheden der voornaamste voor uitvoer bestemde PRODUCTEN, in 1899 en 1900 verkregen van de HUURLANDEN in SOERAKARTA en DJOKJOKARTA.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols).		CACAO (K.G.).	
	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.
RESIDENTIE SOERAKARTA.										
Afdeeling Soerakarta.										
Regentschap Soerakarta.										
1. Baki Pandean	"	"	6 500	5 900	a) †	65 000	"	"	"	"
2. Baron (of Kedawoeng)	"	"	6 000	9 350	32 000	59 233	"	"	"	"
3. Djetis Karangpoeng b)	"	"	"	"	"	"	3	3	"	"
4. Gawok	"	"	6 050	5 245	110 000	140 510	"	"	"	"
5. Glonggong c)	"	"	1 400	1 300	"	"	12	16	"	62

a) Waar een † is ingevuld, ontbreken de opgaven.

b) Bovendien werd in 1900 bij deze onderneming 3 pikol kapok geoogst.

c) Als voren 3 pikol peper en 7 pikol kapok, tegen 2 en 8 pikol in 1899.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols).		CACAO (K.G.).	
	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.
6. Kartasoera (of Gembongan)	d)42 000 (400)	43 161 (446)	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
7. Klodran	e) (105)	e) (105)	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
8. Manang	〃	〃	3 340	4 799	200 350	223 873	〃	〃	〃	〃
9. Manggenhardja (of Ketitang Bendo). .	〃	〃	1 897	2 500	〃	〃	20	30	1 250	936
10. Manoekan.	〃	〃	〃	〃	290	400	〃	〃	〃	〃
11. Temoeloes.	〃	〃	6 705	5 000	122 986	125 000	〃	〃	〃	〃
12. Triagan	25 000 (274)	23 005 (300)	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Afdeeling Wonogiri.										
Onderregentschap Soekoardjo.										
13. Atas-Adji	〃	〃	1 351	1 725	〃	〃	147	108	〃	〃
14. Djombor f)	〃	g) (5)	10 101	11 064	4	5 288	〃	2	〃	〃
15. Kategoean Djetis . .	〃	〃	1 071	1 211	〃	〃	8	h)	〃	†
16. Kradjan Djatimalang.	〃	〃	800	850	〃	〃	〃	〃	〃	〃
17. Kradjegan.	〃	〃	〃	〃	〃	〃	h)	†	〃	〃
18. Madjosto i)	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
19. Manggis k)	〃	〃	2 650	2 500	〃	〃	200	98	187	†
20. Mento Toelakan l). .	〃	〃	〃	〃	25 000	15 000	61	40	〃	〃
21. Paniron	〃	〃	1 329	1 400	〃	〃	〃	3	〃	〃
22. Prigi Malangan. . .	〃	〃	768		〃	〃	〃	〃	〃	〃
23. Tiris	〃	〃	1 182	1 516	12 925	28 006	40	42	〃	〃
24. Weroedalem	〃	〃	1 503	1 500	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Afdeeling Klatten.										
Regentschap Klatten.										
25. Bodeh	〃	〃	〃	〃	〃	〃	860	900	23 125	25 000
26. Brengosan	〃	〃	m)	m)	〃	〃	〃	〃	〃	〃
27. Delanggoe	79 000 (600)	61 838 (600)	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
28. Demanggan	〃	〃	〃	〃	200 000	269 742	30	90	〃	〃
29. Djiwo	〃	〃	8 750	7 068	135 450	133 200	〃	〃	〃	〃
30. Djoewiring (zie noot q)	〃	〃	3 648	〃	138 769	265 500	〃	〃	〃	〃
31. Djonggrangan . . .	〃	〃	18 500	19 202	30 000	30 000	〃	†	〃	〃
32. Djongkaree (of Karang Anom)	59 962 (477)	47 089 (530)	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
33. Gajamprit.	〃	〃	1 500	1 000	36 300	419 000	〃	〃	〃	〃
34. Gantiwarna en Widoro Ardjo.	〃	〃	5 273	7 300	159 475	205 000	〃	〃	〃	〃
35. Gedaren (of Kradjanredjo).	42 698 (353)	36 579 (353)	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
36. Gemampir	〃	〃	6 300	3 000	126 500	87 500	2 700	2 268	〃	〃
37. Genengsari (of Kepitoe) n)	〃	〃	〃	〃	145 000	120 000	2 500	2 000	〃	〃
38. Goemoel Djogonalan.	〃	〃	14 095	12 185	165 383	200 500	〃	〃	〃	〃
39. Gondangsari. . . .	〃	〃	〃	〃	†	〃	〃	〃	〃	〃
40. Gondang Winangoen en Djetis	82 600 (734)	77 764 (753)	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
41. Groedo Djomboran .	〃	〃	〃	〃	150 000	150 000	〃	〃	〃	〃
42. Karangdowo	〃	o) (100)	〃	〃	†	〃	〃	〃	〃	〃
43. Kebonaroem p). . .	〃	〃	〃	〃	283 000	398 000	65	105	6 250	9 750

d) De met suikerriet beplante uitgestrektheid (in bouws) is hier en bij de overige ondernemingen tusschen ( ) vermeld.

e) Het riet werd vermalen op de door het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis voor eigen rekening geëxploiteerde suikerfabriek Tjalamadoe.

f) Bovendien werd bij Djombor geoogst in 1899 8 en in 1900 5 pikol kapok.

g) Het riet werd aan inlanders verkocht ter bereiding van suiker voor de inlandsche markt.

h) De oogst mislukte.

i) De onderneming leverde in 1900 slechts 28 pikol peper op.

k) Bovendien werd in 1900 bij Manggis geoogst 8 pikol peper en cacao.

l) Bovendien werd bij deze onderneming kapok verkregen (in 1899 120 en in 1900 43 pikol).

m) De indigo-bladeren werden op het veld verkocht.

n) Over 1899 werd ook eene peperproductie van 15 pikol vermeld.

o) Het riet van Karangdowo werd verkocht aan de onderneming Tjepper (n°. 59) en dat van Ngranjoe aan de onderneming Delanggoe (n°. 27).

p) Bij Kebonaroem werd bovendien kapok geoogst (in 1899 200 en in 1900 193 pikol).

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).				INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols).		CACAO (K.G.).	
	1899.		1900.		1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.
44. Kemoedo	"		"		6 882	5 939	116 607	130 500	"	11	"	"
45. Ketandan	"		"		15 000	16 000	325 000	350 000	"	"	"	"
46. Logedee	"		"		"	"	"	"	640	993	"	"
47. Ngoepit	"		"		5 000	4 725	607 000	338 962	500	259	65 000	77 312
48. Ngranjoe	"		o)	(†)	2 860	1 965	"	"	"	"	"	"
— Ngreni q)	"		"		1 100	q)	"	"	"	"	"	"
49. Pandan (zie noot r)	"		"		15 866	16 000	79 000	93 000	"	"	"	"
50. Pangkallan	"		"		"	2 500	150 000	75 000	"	"	"	"
51. Plaganan Bedji	"		"		4 750	2 750	150 000	120 000	"	"	"	"
52. Polan	"		"		"	"	90 000	60 000	"	"	"	"
53. Ponggok	33 000	(225)	29 353	(320)	"	"	"	"	"	"	"	"
54. Prambonan	53 400	(500)	52 610	(500)	1 000	925	"	"	300	250	"	1 250
55. Satrian en Selap	"		"		8 500	7 000	30 000	30 000	600	800	31 250	46 875
56. Simping r)	"		"		r)	r)	r)	r)	"	"	"	"
57. Tambak s)	"		"		679	569	"	2 850	385	408	2 188	2 625
— Terban t)	"		"		3 585	t)	"	"	"	"	"	"
58. Tjandisewoe	33 235	(289)	52 796	(294)	"	"	"	"	"	"	"	"
59. Tjepper (zie noot t)	52 000	(549)	44 797	(496)	3 350	3 800	"	"	"	"	"	"
60. Troetjoek	"		"		21 000	12 749	310 000	424 795	"	"	"	"
61. Tjokro Toeloeng	64 000	(549)	49 769	(548)	"	"	"	"	"	"	"	"
62. Wedi Birit	"		"		"	"	465 000	550 000	"	"	"	"
63. Wonosari en Bendoengan Ngreden	51 329	(490)	67 769	(771)	"	"	"	"	"	"	"	"
Afdeeling Boijolali.												
Regentschap Boijolali.												
64. Ampel u)	"		"		"	"	50 000	50 000	1 650	1 650	1 563	4 687
— Asinan v)	"		.....		"	.....	"	.....	285	.....	63 062	.....
65. Bangak Pengging	42 647	(449)	40 590	(471)	13 000	13 343	"	"	"	"	"	"
66. Baros Tampir	"		"		"	"	"	"	2 471	3 020	375	"
67. Bradjan w)	"		"		7 750	7 550	"	3 300	600	800	25 000	31 250
68. Drono	"		"		"	"	"	"	583	500	688	94
69. Gawar	"		"		"	"	"	"	230	195	"	"
— Gesangan v)	"		.....		"	.....	"	.....	10	.....	1 562	.....
— Getas v)	"		.....		"	.....	75 000	.....	2 000	.....	12 500	.....
70. Goeboek Ngargosari	"		"		"	"	"	"	290	228	94	†
71. Gondang Rawee x)	"		"		"	"	"	"	25	17	"	"
72. Gondang Wedelan ij)	"		"		"	"	"	"	80	180	750	625
73. Karang	"		"		2 040	2 125	"	5 699	260	273	3 437	4 125
74. Karang Gondang z)	"		"		"	"	"	"	731	500	2 000	2 188
75. Kebonso	"		"		1 608	1 860	4 664	5 699	298	334	10 000	11 900
76. Keposong	"		"		"	"	"	"	1 000	1 640	750	†
77. Mandjoeng	"		"		800	700	93 500	125 000	"	"	"	"
78. Melambong aa)	"		"		"	"	"	"	900	600	125	†
79. Moedal Bimo bb)	"		"		"	"	"	"	700	900	"	"
80. Ngares Kopen	"		"		3 420	3 500	106 000	105 000	200	200	"	"
81. Ngargoloko Malebari	"		"		"	"	"	"	80	100	"	"
82. Penggoeng cc)	"		"		"	"	"	"	1 500	1 320	37 580	62 500
83. Plaoer	"		"		"	"	"	"	175	300	2 813	6 250
84. Poetjang Kiringan	"		"		"	"	"	"	700	800	"	"

q) Ngreni is in 1900 gevoegd bij de onderneming Djoewiring (n°. 30).

r) De productie van Simping is begrepen onder die van Pandan (nº. 49).

s) Bovendien werd in 1900 bij Tambak nog 43 pikol peper geoogst.

t) Terban is in 1900 gevoegd bij de onderneming Tjepper (nº. 59).

u) Van het kinaplantsoen op Ampel werd in 1900 niet geoogst.

v) Over de in 1900 niet meer tot de huurlanden rekenende ondernemingen Asinan, Gesangan en Getas zie blz. 116 van het verslag hiervóór. Asinan en Getas produceerden ook peper en kapok, Asinan bovendien muskaatnoten en foelie.

w) Bovendien werd in 1900 bij Bradjan geoogst 12 pikol kapok en 80 pikol peper (over 1899 waren de hoeveelheden niet opgegeven).

x) Bovendien werd in 1900 bij deze onderneming geoogst 3 pikol peper en 2 pikol kapok.

ij) Als voren 100 en 10 pikol (in 1899 werd enkel 27 pikol peper opgegeven).

z) Als voren 40 pikol peper en 6 pikol kapok.

aa) Over 1899 werd voor Melambong bovendien eene productie opgegeven van 6 pikol foelie en 3 pikol peper.

bb) Bovendien werd in 1900 bij deze onderneming geoogst 125 pikol peper en 50 pikol kapok.

cc) Als voren 133 pikol cubebe en 15 pikol kapok (in 1899 respectievelijk 35 en 8 pikol, en bovendien 20 pikol peper).

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols).		CACAO (K.G.).	
	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.
85. Repaking *dd*)	″	″	″	″	″	″	89	166	2 250	1 375
86. Simo *ee*)	″	″	50 000	6 250	″	″	1 300	1 000	25 625	43 550
87. Soekaboemi (of Tjepogo) *ff*)	″	″	″	″	″	″	2 324	1 670	″	″
88. Trantang Wonosido.	″	″	″	″	″	″	25	″	″	″
89. Watoe Penganten	″	″	″	″	″	″	870	916	″	″
Afdeeling Sragen.										
Regentschap Sragen.										
90. Bandoeng *gg*)	″	″	″	″	100 000	75 000	150	60	″	″
91. Bangsri	*hh*) (†)	*hh*) (185)	″	″	″	″	″	″	″	″
92. Batoe Djamoes.	″	″	10 000	10 000	″	″	100	200	″	″
93. Blorong	″	″	988	1 536	17 003	25 583	″	″	″	″
94. Boemihardjo (of Toendoengan)	″	″	″	″	″	″	″	1	″	″
95. Boeran	*ii*) (139)	*ii*) (139)	″	″	″	″	″	″	″	″
96. Brodjol Gondangmanis *kk*)	″	″	″	″	25 000	31 500	10	″	″	″
97. Denanjar *ll*).	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
98. Djeroekwangi *mm*)	″	″	″	″	″	″	1 000	800	″	″
99. Djetis	*nn*) (140)	*nn*) (40)	50	50	″	″	″	″	″	″
100. Gadoengan	″	″	″	″	″	″	875	800	1 250	1 875
101. Gebang Winong	″	″	1 500	2 444	4 000	″	″	″	″	″
102. Kaliboto *oo*).	″	″	″	″	″	″	250	127	″	″
103. Karangdowo *pp*)	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
104. Kebak.	*nn*) (10)	*nn*) (†)	″	″	″	″	†	2	″	″
105. Kebonromo	″	″	1 500	1 500	250 000	20 000	″	″	″	″
106. Kedoeng Banteng *qq*)	″	*nn*) (60)	″	″	″	″	″	″	″	″
107. Kedoeng Banteng *rr*)	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
108. Kemoening *ss*).	″	″	″	″	″	″	2 010	2 400	″	″
109. Koentjen en Begadjah *tt*).	″	″	2 940	3 050	″	″	550	400	″	″
110. Koetoekan	*ii*) (45)	*ii*) (45)	″	″	″	″	″	″	″	″
111. Kredjo *uu*)	″	″	1 540	1 400	″	″	2 590	2250	8 687	†
112. Madjenang *vv*).	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
113. Masaran	″	″	650	900	″	″	″	″	″	″
114. Mendalan (zie noot *kk*).	″	″	″	″	*kk*)	*kk*)	*kk*)	*kk*)	″	″
115. Modjo Sragen	80 287 (760)	98 305 (927)	″	″	″	″	300	454	″	″
116. MoenggoerPereng *ww*)	″	″	4 500	6 822	7 000	28 827	920	723	″	″
117. Moetian	″	″	2 404	200	″	″	20	75	″	″
118. Ngaroem *xx*)	″	″	″	″	″	″	*ijj*) 1 880	*ijj*) 2 943	″	″
119. Sambiredjo	″	″	″	″	145 000	45 000	″	″	″	″
120. Singgee	″	″	″	″	50 000	80 000	1	1	″	″

dd) Bovendien werd in 1900 bij deze onderneming geoogst 18 pikol peper en 12 pikol kapok.

ee) Als voren 460 en 115 pikol (over 1899 werd voor Simo als productie opgegeven 60 pikol kapok, 180 K.G. coca en 28 K.G. caoutchouc.

ff) Evenals in 1899 werd ook in 1900 30 000 K.G. kinabast geoogst. Ook werden op Soekaboemi theeplantsoenen aangetroffen, die echter nog niet plukbaar waren.

gg) Bovendien werd in 1900 bij deze onderneming geoogst 60 pikol kapok.

hh) Het bij Bangsri geoogste riet was, naar het schijnt, bestemd voor plantriet.

ii) Het bij deze onderneming verkregen riet werd verwerkt op de aan het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis toebehoorende fabriek Tasikmadoe.

kk) Onder de productie van Brodjol Gondangmanis is die van Mendalan (n°. 114) begrepen.

ll) Houtkaponderneming.

mm) Overigens werd in 1900 bij deze onderneming nog geoogst 20 pikol kapok.

nn) Het riet werd aan andere ondernemingen als maalriet verkocht.

oo) Overigens werd in 1900 bij deze onderneming nog geoogst 14 pikol kapok.

pp) De onderneming Karangdowo produceerde nog niet.

qq) Tevens houtkaponderneming.

rr) Deze onderneming leverde slechts 100 pikol kapok op.

ss) Bij Kemoening werd ook notemuskaat en foelie geoogst (in 1899 68 en in 1900 80 pikol). Bovendien leverde de onderneming in 1900 nog 1000 K.G. kinabast op.

tt) Bovendien werd bij deze onderneming in 1900 nog geoogst 18 pikol kapok.

uu) Als voren 200 pikol kapok.

vv) Madjenang is voor het grootste deel houtkaponderneming; de randoeaanplant gaf nog geen product.

ww) Bovendien werd in 1900 bij deze onderneming nog geoogst 146 pikol kapok.

xx) Als voren 167 pikol kapok en 41 700 K.G. kinabast.

ijj) Onder de productie van Ngaroem is ook die van Tarik (n°. 122) begrepen.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols).		CACAO (K.G.).	
	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.
121. Soember en Kedoengdowo *ll*)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
— Soko Djengkiloeng *zz*)	"	. . . . .	"	. . .	50 000	. . .	"	. . .	"	. . .
122. Tarik	"	"	"	"	"	"	*ijij*)	*ijij*)	"	"
123. Tegalombo	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"
124. Tengklik	"	"	"	"	"	"	10	16	"	"
125. Wonolopo	*ii*) (60)	*ii*) (†)	"	"	"	"	"	"	"	"
RESIDENTIE DJOKJOKARTA.										
Regentschap Sleeman.										
1. Beran	50 074 (538)	48 389 (558)	"	"	"	"	"	"	"	"
2. Boeloes	"	"	"	8 760	487 500	431 000	"	"	"	"
3. Demak Idjo	"	"	11 571	12 410	"	"	"	"	"	"
4. Dadapan	"	"	1 100	1 630	"	"	129	205	"	"
5. Doekoeh en Pisangan	"	"	9 252	20 605	"	"	140	360	"	"
6. Kebon Agoeng	"	"	7 500	8 309	22 500	"	"	4	"	"
7. Kenaroean	*nn*) (†)	*nn*) (†)	2 982	1 475	"	"	"	"	"	"
8 Klatji	29 737 (257)	29 900 (273)	"	"	"	"	"	"	"	"
9. Klelen	"	"	5 250	6 850	"	"	"	"	"	"
10. Medari	"	"	3 141	3 426	"	"	"	"	"	"
— Mendiro *zz*)	"	. . . . .	4 375	. . .	"	. . .	"	. . .	"	. . .
11. Mlati en Tjebongan	68 463 (637)	71 446 (630)	"	"	"	"	"	"	"	"
12. Ngemplak	"	"	3 609	4 444	"	"	20	40	"	"
13. Padokan (of de Volharding)	61 000 (500)	71 564 (613)	"	"	"	"	"	"	"	"
14. Patoekan	*nn*) (150)	*nn*) (†)	"	"	180 000	175 000	30	"	"	"
— Plemboeran *zz*)	"	. . . . .	2 434	. . .	"	. . .	"	. . .	"	. . .
— Randoebanteng *zz*)	"	. . . . .	955	. . .	"	. . .	5	. . .	"	. . .
15. Rewoeloe (of Semboek)	65 803 (541)	58 855 (549)	"	"	"	"	"	"	"	"
16. Sedajoe	29 314 (312)	23 499 (315)	"	"	"	"	"	"	"	"
— Sempoe en Pakem *zz*)	"	. . . . .	1 040	. . .	"	. . .	"	. . .	"	. . .
17. Sonosewoe	"	"	"	"	217 203	157 500	"	"	"	"
18. Tegalweroe	"	*nn*) (†)	10 000	7 300	87 500	200 000	120	"	"	"
19. Tempel	"	"	5 432	2 873	27 720	80 010	"	"	"	"
20. Wringin	*nn*) (188)	*nn*) (†)	2 040	"	36 000	64 444	"	"	"	"
Regentschap Kalassan.										
21. Bandjar Ardjo	"	"	"	"	225 000	200 000	18	56	"	"
22. Barongan (of Miendi)	73 850 (623)	75 250 (720)	9 922	"	"	"	"	"	"	"
23. Bedojo	"	"	2 698	3 057	"	"	61	7	"	"
24. Gedjajan	"	"	1 118	1 615	"	"	1 075	677	"	"
25. Kadhiredjo	"	*nn*) (†)	8 828	9 069	"	"	"	"	"	"
26. Kenajan	"	"	11 250	10 250	62 840	125 000	"	"	"	"
27. Magoewo	*nn*) (125)	*nn*) (235)	7 817	4 793	"	"	"	"	"	"
28. Moedja Moedjoe	"	"	15 891	16 667	"	"	54	49	"	"
29. Ngoto	*nn*) (100)	*nn*) (†)	2 250	2 400	"	"	"	"	"	"
30. Plered en Kenalan	54 662 (400)	55 731 (410)	"	"	"	"	"	"	"	"
31. Randoegoenting	31 771 (269)	26 840 (217)	"	"	"	"	"	"	"	"
32. Salakan-lor	*nn*) (58)	*nn*) (†)	5 027	4 822	"	"	"	"	"	"
33. Salakan Petorono	"	*nn*) (†)	2 500	2 610	"	"	"	"	"	"
34. Silooklanteng	"	"	1 426	800	900	26 164	"	"	"	"
35. Sorogedoog	*nn*) (100)	*nn*) (†)	13 500	"	"	"	"	"	"	"
36. Tandjong Tirto (of Kemoedo)	60 378 (401)	70 711 (389)	"	10 628	"	"	"	"	"	"
37. Wanoedjojo	"	"	10 195	9 250	"	"	"	†	"	"
38. Wioro	"	"	6 825	7 224	"	"	"	"	"	"
Regentschap Bantool.										
39. Bantool	85 000 (661)	73 315 (641)	"	"	"	"	"	"	"	"
40. Gesikan	67 065 (554)	70 002 (850)	"	"	"	"	"	"	"	"
41. Lipoero	48 283 (385)	52 696 (386)	"	"	"	"	"	"	"	"
42. Mengkangredjo	*nn*) (95)	*nn*) (75)	444	"	"	60 762	"	"	"	"
43. Poendoeng	55 600 (454)	56 395 (470)	"	"	"	"	"	"	"	"
Regentschap Adhikarto.										
44. Sewoegaloor	66 000 (714)	80 501 (870)	"	"	"	"	"	"	"	"

zz) De gronden werden in 1900 aan de betrokken apanagehouders terug gegeven.

RECAPITULATIE.

AFDEELINGEN EN REGENTSCHAPPEN.	Aantal ondernemingen. in 1899.	in 1900.	SUIKER (pikols). 1899.	1900.	INDIGO (K.G.). 1899.	1900.	TABAK (K.G.). 1899.	1900.	KOFFIE (pikols). 1899.	1900.	CACAO (K.G.). 1899.	1900.
RESIDENTIE SOERAKARTA. *aaa*)												
Afd. Soerakarta	12	12	67 000	66 166	31 892	34 094	456 626	614 016	35	49	1 250	998
" Wonogiri	12	12	"	"	20 755	21 766	37 929	48 294	456	293	187	"
" Klatten	41	39	551 224	520 364	147 638	124 677	3 892 484	4 453 549	8 580	8 084	127 813	162 812
" Boijolali	29	26	42 647	40 590	78 618	35 328	329 164	294 698	19 376	17 309	190 174	168 544
" Sragen	37	36	80 287	98 305	26 072	27 902	548 003	305 910	10 666	11 253	9 937	1 875
Totalen	131	125	741 158	725 425	304 975	243 767	5 264 206	5 716 467	39 113	36 988	329 361	334 229
RESIDENTIE DJOKJOKARTA.												
Regentschap Sleeman	24	20	304 391	303 653	70 681	78 082	1 058 423	1 107 954	444	609	"	"
" Kalassan	18	18	220 661	228 532	99 247	83 185	288 740	351 164	1 208	789	"	"
" Bantool	5	5	255 948	252 408	444	"	"	60 762	"	"	"	"
" Adhikarto	1	1	66 000	80 501	"	"	"	"	"	"	"	"
Totalen	48	44	847 000	865 094	170 372	161 267	1 347 163	1 519 880	1 652	1 398	"	"

aaa) Voor zoover ten opzichte van de op sommige huurlanden in Soerakarta tevens geproduceerde hoeveelheden kapok, peper, kinabast, enz. opgaven zijn ontvangen, wijzen deze in totaal o. a. aan: voor 1899 1164 pikol kapok (op 8 landen), 413 pikol peper (op 7 landen), 30 000 K.G. kinabast (op 1 land), benevens 214 pikol notemuskaat en foelie (op 3 landen), en over 1900 1198 pikol kapok (op 21 landen), 908 pikol peper (op 11 landen), 73 000 K.G. kinabast (op 3 landen) en 80 pikol notemuskaat en foelie (op 1 land).

(5. 50.)

BIJLAGE XX.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub B, van het verslag.)

OPGAVEN BETREFFENDE HET BOSCHWEZEN OP JAVA EN MADURA.

I. OVERZICHT van die ondernemingen voor den aankap van hout in 's lands bosschen op Java, waarvoor de met het Gouvernement gesloten contracten in 1900 zijn in werking getreden. [1])

Volgnummer.	Namen en ligging der ondernemingen.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied (in hectaren).	Duur van het contract.	Op te brengen retributie per verkregen M³. timmerhout *a*) en per stapelmeter brandhout.	In het perceel aanwezige houtmassa volgens de bij de uitbesteding bekend gemaakte globale taxatie. *b*) A: M³. timmerhout. B: stapelmeter brandhout.
	A. Ondernemingen voor leegkapping.					
	Tagal.					
1	Mangir-Kaliloemping (distr. Balapoelang, afd. Brebes).	Ko Joe Seng.	145	1 Mei 1900 t/m 30 Juni 1902.	f 28 en f 0,52	A : 2062 (311 + 1134 + 617) *c*) B : 8250
2	Tjikakak (distr. Bandjarhardja, afd. Brebes).	Lim Kwat Tjiang.	303	1 Jan. 1900 t/m ult. Dec. 1904.	f 27,78⁵ en f 0,46	A : 6245 (1200 + 3245 + 1800) B : 20 250
	Samarang.					
3	Merboeh (distr. Bodja, afd. Kendal).	Ned.-Indische Houtaankap-Maatschappij.	732	16 Juli 1900 t/m 30 Sept. 1910.	f 29,16 en f 0,20	A : 27 276 (8489 + 14 107 + 4680)
4	West-Kendal (distrn. Bodja, Kaliwoengoe, Perboewan, Troeko en Selokaton, afd. Kendal). *d*)	Tan Hian Gwan.	464½	10 Sept. 1900 t/m 9 Sept. 1906.	f 11,80 en f 0,20	A : 8231 (1268 + 3464 + 3499)
	Rembang.					
5	Goeroeteroes (distr. Singgahan, afd. Toeban).	Tjoa Tiong Tjoan.	494	1 Mei 1900 t/m 31 Aug. 1905.	f 23,50 en f 0,20	A : 9714 (2012 + 4084 + 3618)
	Soerabaija.					
6	Reboeloeh (distrn. Lengkir en Mantoep, afd. Lamongan).	Tan Hian Gwan.	312	1 Nov. 1900 t/m ult. Dec. 1905.	f 24,30 en f 0,20	A : 3637 (45 + 1230 + 2362)

[1]) De overige houtkapondernemingen, welke in 1900 werkten (daaronder ook die waarvoor de contracten in dat jaar afliepen) worden hier kortheidshalve niet genoemd. Zie noot *a* van tabel II dezer bijlage.

a) De opgegeven retributie per M³. timmerhout heeft betrekking op balkenhout van 5 M. lengte en daarboven. Voor hout van mindere lengte zijn lagere eenheidsprijzen bepaald.

b) Deze taxatie brengt voor het Gouvernement geenerlei aansprakelijkheid met zich.

c) De tusschen ( ) geplaatste cijfers wijzen de hoeveelheden hout aan van elke der drie gebruikelijke categorieën van afmeting (5 M. lengte en daarboven, 3 tot 4¾ M. lengte en van mindere lengte dan 3 M.) welke de opgegeven timmerhoutmassa geacht wordt te bevatten.

d) West-Kendal is een afbakeningsperceel (bij de grensregeling der djatibosschen daarvan afgesneden boschgedeelten).

Volgnummer.	Namen en ligging der ondernemingen.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied (in hectaren).	Duur van het contract.	Op te brengen retributie per verkregen M³. timmerhout *a*) en per stapelmeter brandhout.	In het perceel aanwezige houtmassa volgens de bij de uitbesteding bekend gemaakte globale taxatie. *b*) A: M³. timmerhout. B: stapelmeter brandhout.
	Bezoeki.					
7	Lando Lampesan (distr. Poeger, afd. Djember).	A. P. G. van der Poel.	244	1 Juni 1900 t/m ult. Mei 1907.	f 8,50 en f 0,20	A : 8993 (1921 + 4065 + 3007)
	Madioen.					
8	Kressek (distr. Kanigoro, afd. Madioen).	Liem Boen Tioe.	295	16 Febr. 1900 t/m 15 Febr. 1904.	f 19,60 en f 0,20	A : 4175 (529 + 1537 + 2109)
9	Wilangon (distr. Tjaroeban, afd. Madioen).	B. J. J. Vogelpoel.	415	1 Mei 1900 t/m 31 Aug. 1906.	f 25,20 en f 0,20	A : 7763 (177 + 1944 + 5642)

B. Ondernemingen voor het zuiveren van djatibosschen van doodstaand en omverliggend hout, zoomede van stronken.

	Rembang.					
I.	Loenaspoetoeng (distrn. Djatirogo en Padangan, afd. Toeban).	Javasche Bosch-exploitatie-maatschappij, voorheen P. Buwalda & Co.	1910	23 Juni 1900 t/m 22 Juni 1905.	f 25,26 en f 0,22	A : 17 925 (3791 + 2717 + 11 417)
II.	Merah Ngadjaran (distrn. Djepon en Rembang, afd. Blora en Rembang).	Id.	1397	19 Juli 1900 t/m 18 Juli 1906.	f 22,65 en f 0,20	A : 12 535 (2382 + 4763 + 5390)

II. RECAPITULEEREND OVERZICHT betreffende de in 1900 (of gedurende een gedeelte van dat jaar) op contract met het Gouvernement gewerkt hebbende ondernemingen voor den aankap van hout in 's lands bosschen op Java (uitgenomen de aankappingen in de djatibosschen aanwezig op huurlanden in de Vorstenlanden). *a*)

Aard der perceelen (ondernemingen).	Aantal	In 1900 gekapt: M³. timmerhout.	In 1900 gekapt: stapelmeter brandhout.	In 1900 gestort: aan pachtsom.	In 1900 gestort: aan retributie.	In 1900 gestort: als schadeloosstelling wegens het niet schoongemaakt afleveren van één of meer der jaarperceelen.	In 1900 gestort: tot terugbetaling van uitgaven van landswege gedaan voor het ringen der eerste jaarperceelen en voor het vellen en bekappen van de boomen die tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	In 1900 gestort: aan boete wegens contractsovertreding en of te late voldoening van pachtsom, retributie of andere verschuldigde betalingen.	Totaal.
Retributie-perceelen: Leegkapperceelen .	39	36 584 *b*) (37)	134 557 (38)	....	f 573 378 (38)	f 9 354 (6)	f 3 293 (9)	f 517 (6)	f 586 542
Retributie-perceelen: Afbakeningsperceelen	*c*) 7	4 537 (7)	26 921 (7)	....	68 661 (7)	2 205 (1)	706 (2)	"	71 572
Retributie-perceelen: Zuiveringsperceelen.	*d*) 21	32 211 (20)	22 337 (17)	....	372 485 (21)	555 (1)	2 128 (5)	386 (4)	375 554
Pachtperceelen (leegkapperceelen)	*e*) 33	41 292 (32)	119 569 (30)	f 511 300 (30)	386 (2)	17 554 (12)	"	270 (1)	529 510
Totalen . .	*f*) 100	114 624 (96)	303 384 (92)	f 511 300 (30)	f 1 014 910 (68)	f 29 668 (20)	f 6 127 (16)	f 1 173 (11)	f 1 563 178

a) Een nominatief overzicht is opgenomen in bijlage CI van het verslag van den dienst van het boschwezen over 1900, gepubliceerd in deel LXIII van het Tijdschrift voor nijverheid en landbouw in Nederlandsch-Indië.

b) De cijfers tusschen ( ) geplaatst wijzen het aantal perceelen (ondernemingen) aan, waartoe de daarboven geplaatste opgaaf betrekking heeft.

c) Hieronder 3 perceelen, waarvan de exploitatie in 1900 ten einde liep.

d) Als voren 4 perceelen.

e) Als voren 1 perceel.

f) Als voren 8 perceelen.

III. GELDELIJK OVERZICHT der uitkomsten van het boschbeheer over 1900.

Baten.

1°. Gestort door contractanten met vrije beschikking over het gekapte hout:		
a. wegens de hun ter leegkapping afgestane djatiboschperceelen (zoowel te herbosschen perceelen als bij de grensregeling der bosschen daarvan afgesneden boschterreinen, zoogenaamde afbakeningsperceelen) hetzij aan jaarlijksche vaste pachtsom, hetzij aan retributie in verhouding tot de gekapte houtwerken	a)	f 1 187 625
b. wegens het zuiveren van djatiboschperceelen (aan retributie als voren)	a)	375 554
2°. Retributie voor krachtens vergunning gekapte houtwerken door niet-inlanders		76 227
3°. Idem door inlanders		5 482
4°. Zuiver rendement van op vendutie verkocht hout	b)	194 344
5°. Geregulariseerde waarde van het aan de departementen der burgerlijke openbare werken en van oorlog verstrekt hout, verkregen door aankap op last of op andere wijze		16 593
6°. Tariefswaarde van het ten behoeve van het departement van binnenlandsch bestuur op last gekapt hout, doch niet geregulariseerd		105 883
7°. Andere ontvangsten, meerendeels retributie voor het afstaan van hout op erfpachtsperceelen		38 367
Totaal der baten	f	2 000 075

Lasten.

1°. Kosten van nieuwe djati- en wildhoutplantsoenen (met inbegrip van de kosten wegens verzorging van nog onderhoud behoevende beplantingen van vorige jaren):		
a. djaticultuur	f	171 655
b. wildhoutcultuur		43 982
2°. Uitgaven voor de inrichting der bosschen (zoowel definitieve als voorloopige inrichting):		
a. grensregeling, afbakening, kaarteering, enz. der djatibosschen en taxatie van nieuwe boschperceelen		43 806
b. verdere inrichtingswerkzaamheden, aanleg en onderhoud van wegen, paden, bruggen en indeelingssleuven		101 152
3°. Uitgaven voor het in eigen beheer kappen en sleepen van hout		121 520
4°. Uitgaven voor personeel c) en diversen:		
a. traktementen van den hoofdinspecteur, de inspecteurs, de houtvesters, de adspirant- en de adjunct-houtvesters		210 237
b. idem van de opzieners, opnemers, leerling-opzieners en leerling-opnemers		101 813
c. reis-, verblijf- en transportkosten van het personeel		104 864
d. traktementen van het bureau- en verder ondergeschikt personeel		21 420
e. kosten der boschpolitie en van verder inlandsch personeel (mantri's-opnemer)		129 837
f. instrumenten, teeken- en schrijfbehoeften		6 548
g. uitgaven voor taxatie van het houtgewas voorkomende op in erfpacht aangevraagde gronden		1 241
Totaal der lasten	f	1 058 075
Totaal der baten (zie hierneven)		2 000 075
Voordeelig verschil	f	942 000

a) Onder deze posten zijn overigens nog de volgende ontvangsten begrepen: f 1173 wegens door houtcontractanten betaalde boeten; f 6127 wegens restitutie van door den dienst van het boschwezen gedane uitgaven voor het ringen van de eerste jaarperceelen en (of) het vellen en bekappen van stammen of houtwerken, gediend hebbende bij de taxatie der houtmassa, zoomede f 29 668 wegens betaalde vergoeding ter zake van het niet schoon afleveren van de leeggekapte jaarperceelen.

b) Hierin ook begrepen hetgeen de door de politie achterhaalde houtwerken bij publieken verkoop opbrachten, zoomede de opbrengst van door de beheerders van boschdistricten ondershands aan de bevolking verkocht hout, verkregen door uitdunning van djatiplantsoenen.

c) Met pensioenen, verlofs- en non-activiteitstraktementen, opleidings- en uitzendingskosten van personeel is geen rekening gehouden.

(5. 51.)

BIJLAGE YY.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 2, sub 2°., van het verslag.)

OVERZICHT over 1900 betreffende de UITKOMSTEN en den OMVANG der aan de VERPLICHTE LEVERING onderworpen KOFFIECULTUUR ter SUMATRA'S WESTKUST.

I. Algemeene opgaven.

ONDERDEELEN VAN HET GEWEST.	Volgens de op 31 October 1900 afgesloten opgaven waren bij de koffiecultuur ingedeeld het navolgend aantal:		Aantal vruchtdragende koffieboomen op ult. 1900 volgens ruwe (weinig vertrouwbare) schattingen.	Hoeveelheid koffie (in pikols van 100 katti's of van 61.76 K.G.) in 1900 bij de inkooppakhuizen (a) in ontvangst genomen.					Hoeveelheid koffie (goede en inferieure) in de drie voorafgegane jaren bij het ledig vallen van de pakhuizen uitgeleverd.		
	kampongs (of negriën).	huisgezinnen.		Ingekocht.	In ontvangst genomen (hierbij ook gerekend de aangehaalde en verbeurd verklaarde koffie).	Bij het ledigvallen van de pakhuizen meer bevonden.	Bij het ledigvallen van de pakhuizen minder bevonden.	Uitgeleverd.	1897.	1898.	1899.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Padangsche Benedenlanden.	8	1 123	1 600 000	b) 769,03^{7} 45,03^{8} 814,07^{5}	769,52 46,12 815,64	0,02^{5} „ 0,02^{5}	„	769,54^{5} 46,12 815,66^{5}	1 726	1 728	1 901
Padangsche Bovenlanden .	422	186 259	c) 64 890 000	23 353,20^{4} 863,29 24216,49^{4}	23355,68^{8} 863,29 24218,97^{8}	10,62^{9} 1,91^{4} 12,54^{3}	5,37 „ 5,37	23 360,94^{7} 865,20^{4} 24 226,15^{1}	26 352	32 537	41 766
Tapanoli	d) 405	d) 16 874	5 044 000	5 305,06^{8} 41,32^{2} 5 346,39	5 305,06^{8} 41,32^{2} 5 346,39	9,34^{6} 0,69^{6} 10,04^{2}	„	5 314,41^{1} 42,01^{8} 5 356,43^{2}	5 309	6 077	4 888
Totalen . . .	835	204 256	71 534 000	29 427,36^{9} 949,65 e) 30376,95^{9}	29430,27^{6} 950,73^{2} 30381,00^{8}	20,00 2,61 22,61	5 37 „ 5,37	29 444,90^{6} 953,34^{2} 30 398,24^{8}	f) 33 387	f) 40 342	f) 48 555

a) Het aantal inkooppakhuizen bedroeg in de Padangsche Benedenlanden 2, in de Padangsche Bovenlanden 66 en in Tapanoli 22, respectievelijk met eene bergruimte van 2475, 82 500 en 23 800 pikol.

b) De tweeërlei opgaaf hier en elders in dezen staat doelt op koffie 1ste en op koffie 2de soort.

c) Voor de afdeeling Tanah Datar wijzen de ontvangen (trouwens weinig vertrouwbare) ramingen voor ult. 1900 op een totaal van ruim 34 millioen boomen, tegen 38^{5} millioen boomen voor ult. 1899. Het eerste cijfer komt beter overeen met dat voor 1898 opgegeven, namelijk 33^{5} millioen.

d) Zonder de afdeeling Padang Lawas, waar de teelt is vrijgelaten, doch alleen de verplichte levering bestaat, en zonder de afdeeling Toba en Silindong, waar beide zijn vrijgelaten.

e) Hieronder 1501 pikol Liberia-koffie.

f) In de jaren 1897, 1898 en 1899 werd aan Liberia-koffie ingeleverd achtereenvolgens 143, 470 en 743 pikol.

II. Kosten op het product gevallen.

ONDERDEELEN VAN HET GEWEST.	Inkoopsprijs aan de bevolking betaald (à f 15 per pikol voor 1ste soort en f 7,50 voor 2de soort).	Kosten van pakhuismeesters en pakhuispersoneel.	Kosten van personeel speciaal belast met het toezicht op de koffiecultuur.	Uitgaven voor inkooppakhuizen. Gewoon onderhoud.	Uitgaven voor inkooppakhuizen. Oprichting en zware herstellingen.	Kosten van afpakking en vervoer uit de inkooppakhuizen naar Padang. g)	Cultuurprocenten aan de inlandsche hoofden.	Bijzondere uitgaven voor bereiding op W. I. wijze.	Alle andere uitgaven niet onder een bepaald hoofd te brengen.	Totaal.	Gemiddelde kosten per *uitgeleverde* pikol koffie.
Padangsche Benedenlanden . .	f 11 873,34	f 720,00	f 1 080	f 100,00	„	f 1 522,81^{5}	f 780,19^{5}	„	„	f 16 076,35	f 19,70
Padangsche Bovenlanden. . .	356 772,73^{5}	18 648,50	36 675	2540,15	„	h) 6 526,00.	18 112,22	„	f 4 603,45^{5}	i) 443 878,06	i) 18,32
Tapanoli	79 885,93^{5}	6 130,10^{5}	10 440	1055,00	„	25 783,55	4 243,29^{5}	„	„	127 537,88^{5}	23,81
Totalen . . .	f 448 532,01	f 25 498,60^{5}	f 48 195	f 3695,15	„	f 33 832,36^{5}	f 23 135,71	„	f 4 603,45^{5}	i) f 587 492,29^{5}	i) f 19,32^{5}

g) De koffie uit de Padangsche Bovenlanden wordt zooveel mogelijk per staatsspoorweg naar Padang afgevoerd. De kosten van dit spoorwegvervoer zijn echter hier niet medegerekend. Volgens het jaarverslag betreffende den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust werd aan vracht voor de gedurende 1900 langs den spoorweg vervoerde gouvernementskoffie (25 858 pikol) ontvangen f 23061.

h) Deze opgaaf is niet geheel volledig.

i) Zie de twee voorgaande noten.

III. Uitkomsten der in 1900 te Padang gehouden gouvernements-koffieveilingen.

SOORT EN HERKOMST DER VERKOCHTE KOFFIE.	Op onderstaande data van 1900 verkochte hoeveelheden (in pikols).				Verkregen gemiddelde opbrengst (per pikol).			
	31 Maart.	30 Juni.	29 Sept.	31 Dec.	31 Maart	30 Juni	29 Sept.	31 Dec.
Koffie 1ste soort.								
Gewone soort.								
Padangsche Benedenlanden { Aijer Bangies	200	320	360	150	f 70,50	f 79,17	f 60,03	f 62,65
Padangsche Benedenlanden { Painan	260	330	80	"	52,44	40,53	46,60	"
Padangsche Bovenlanden	3000	12 000	3400	2500	$59,41^5$	47,33	$50,58^5$	50,88
Tapanoli { Angkola	270	250	760	775	77,93	76,80	71,03	71,61
Tapanoli { Mandheling	1250	360	450	400	80,48	80,02	75,45	76.60
Liberia-soort.								
Padangsche Benedenlanden en Tapanoli	300	200	720	280	19,30	21,10	22,85	21,58
Gezamenlijk aan koffie 1ste soort	5280	13 460	5770	4105	f 63,13	f 48,87	f 52,29	f 55,73
					f 53,18			
Koffie 2de soort.								
(Herkomst niet gespecificeerd)	120	550	150	125	f 14,30	f 14,35	f 21,00	f 22,20
					f $16,42^5$			
Algemeene totalen / gemiddelden	5400	14 010	5920	4230	f 62,04	f 47,51	f 51,50	f 54,74
	29 560				f 52,00			

De totale opbrengst van elke veiling beliep:

	Koffie 1ste soort (waaronder ook de Liberia-koffie).	Koffie 2de soort.	Te zamen.
Iste veiling van 1900	f 333 353,50	f 1 716,00	f 335 069,50
IIde " " "	657 849,00	7 885,00	665 734,00
IIIde " " "	301 724,50	3 150,00	304 874,50
IVde " " "	228 774,00	2 775,00	231 549,00
Te zamen	f 1 521 701,00	f 15 526,00	f 1 537 227,00

(5. 52.)

BIJLAGE ZZ.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 2, sub 3°., 4°. en 6°., van het verslag.)

OVERZICHT

over 1900

betreffende de verschillende

IN DE

BUITENBEZITTINGEN

GEVESTIGDE

ONDERNEMINGEN VAN LANDBOUW,

EN WEL

I. van die, welke beschikken over door het Gouvernement in erfpacht of in huur afgestane gronden;

II. van die, welke (in de rechtstreeks onder Europeesch bestuur staande streken) uitsluitend berusten op overeenkomsten met de bevolking, en

III. van die, welke in inlandsche staten gevestigd zijn krachtens door de inlandsche bestuurders verleende en door het Europeesch bestuur goedgekeurde concessiën.

I. Ondernemingen gevestigd op gronden door het Gou

GEWESTEN.	A. Ondernemingen, nopens welker exploitatie over 1900 opgaven bij het bestuur waren ingekomen.		Uitgestrektheid (in bouws)		B. Ondernemingen, nopens welker exploitatie over 1900 geenerlei opgaven zijn ingekomen (daaronder ook die, welke nog niet in ontginning waren of welker exploitatie gestaakt was). c)			Verdeeling van de onder A bedoelde ondernemingen, naar gelang er één of meer van de onderstaand[e] verbouwd, met opgaven, voor zooveel ingekomen, nopens de uitgestrektheid der beplantingen en de in 190[0] … Koffie. d)			Tabak.			Muskaatnoten.			Peper.			Gewas… Verkre…
	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	in 't geheel.	beplant. f)	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in pikols).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in pikols).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in K.G.).	Aanta[l] ondernemingen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
Sumatra's Westkust: Padangsche Benedenlanden . .	6	7	1221	224 (4)	9	10	1060	1	10	g) †	„	„	„	1	9	0.1	„	„	„	5
Sumatra's Westkust: Padangsche Bovenlanden	18	32	11324	4370	8	8	3115	18	4370	5 318	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1
Sumatra's Westkust: Tapanoli . .	1	2	701	327	„	„	„	1	327	751	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Benkoelen	2	3	2131	400	4	4	8402	2	400	259	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1
Lampongsche Districten . . .	4	4	19892	552	14	14	78808	3	512	1 450 (2)	1	40	†	„	„	„	„	„	„	„
Palembang . . .	6	10	43960	1609 (5)	35	35	154504	4	1450	3 112 (3)	1	150	†	„	„	„	„	„	„	2
Oostkust van Sumatra	1	1	48	20	1	1	2235	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	20	†	1
Billiton	„	„	„	„	1	1	44	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo . .	19	24	102377	163 (9)	8	8	50125	4	29	4 (1)	9	110 (3)	20 000 (1)	„	„	„	3	†	†	8
Celebes en onderhoorigheden . .	3	3	706	319	„	„	„	1	250	106	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2
Menado	7	11	3408	2009	15	15	6317	6	1489	4 931	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1
Amboina	5	5	1096	†	3	3	24642	„	„	„	„	„	„	3	†	j) 1081	„	„	„	2
Ternate	„	„	„	„	1	1	9000	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totalen . .	72	102	186864	9993 (59)	99	100	338252	40	8837	k) 15 931 (34)	11	300 (5)	20 000 (1)	4	9 (1)	1081.1 (4)	4	20 (1)	†	23

a) Slechts één der in dezen staat vermelde ondernemingen is op huurlanden gevestigd, namelijk het voor de teelt van inlandsche gewassen gebezigd huurland Laijang Totaka (groot 49 bouws) in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden.

b) Waar in de kolommen betreffende de beplante uitgestrektheid en de verkregen productie van een kleiner getal ondernemingen sprake is dan dat, genoemd in de voorafgegane kolom, is het afwijkende cijfer tusschen ( ) geplaatst.

c) Het aantal ondernemingen, waarvan in de ontvangen opgaven uitdrukkelijk wordt gezegd dat zij nog niet in ontginning waren of dat zij niet meer in exploitatie waren, bedroeg in het geheel 50, nl.:

Padangsche Bovenlanden	2,	uitmakende	463	bouws (2 perc.)
Benkoelen	3,	„	8 326	„ (3 „)
Lampongsche Districten	10,	„	66 127	„ (10 „)
Palembang	35,	„	155 031	„ (35 „)
	50,	„	229 947	„ (50 perc.)

d) Slechts ten opzichte van enkele ondernemingen blijkt, dat er Liberia-koffie werd geproduceerd, en wel op Aijer Pringan of Aijer Priokan in Benkoelen (60

et Gouvernement in erfpacht of in huur afgestaan. *a*)

...taand ... 190...	...gewassen werden verkregen productie. *b*)			Verdeeling van de onder A en B bedoelde ondernemingen naar gelang zij in handen waren van:													Algemeen totaal. *e*)		
	Andere gewassen.			naamlooze vennootschappen.			Europeanen.			vreemde oosterlingen.			inlanders.					
...ctie ...G.).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie. (in pikols).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).
...	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.	38.
„	5	200 (3)	padi: 172 pikol. *h*)	1	1	500	12	14	1 369	„	„	„	2	2	412	15	17	2 281
„	1	†	getah: † kaneel: †	12	26	8 511	12	12	4 915	1	1	635	1	1	378	26	40	14 439
„	„	„	„	1	2	701	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	2	701
„	1	†	caoutchouc: †	1	1	7 000	5	6	3 533	„	„	„	„	„	„	6	7	10 533
„	„	„	„	5	5	34 610	12	12	59 709	1	1	4381	„	„	„	18	18	98 700
„	2	15 (1)	klappers: † padi: 250 pikol.	10	12	67 410	30	30	131 002	1	3	52	„	„	„	41	45	198 464
	1	20	klappers: †	„	„	„	2	2	2 283	„	„	„	„	„	„	2	2	2 283
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	1	44	„	„	„	1	1	44
†	8	42 (4)	rottan: † klappers: †	8	13	99 474	16	16	52 806	3	3	222	„	„	„	27	32	152 502
„	2	69	copra: 40 pikol, padi: 17 pikol, klappers: 8000 stuks.	1	1	200	1	1	457	„	„	„	*i*) 1	1	49	3	3	706
„	1	520	copra: 3100 pikol.	11	15	5 312	11	11	4 413	„	„	„	„	„	„	22	26	9 725
„	2	†	klappers: †	„	„	„	8	8	25 738	„	„	„	„	„	„	8	8	25 738
„	„	„	„	„	„	„	1	1	9 000	„	„	„	„	„	„	1	1	9 000
†	23	868 (12)		50	76	223 718	110	113	295 225	7	9	5334	4	4	839	171	*e*) 202	*e*) 525 116

pikol), Kedongdong en Waij Rataij in de Lampongsche Districten (respectievelijk 300 en 800 pikol) en Bakoengan op Zuid-Celebes (2 pikol).

e) Niet van alle gewesten komen de opgaven, wat het aantal perceelen en de totale uitgestrektheid betreft, overeen met de cijfers op blz. 4/5 van de tot hoofdstuk J behoorende bijlage M. Voor een deel zullen die verschillen wel zijn toe te schrijven aan het inkomen van nadere gegevens, met welke tijdens de opmaking van genoemde bijlage M geen rekening kon worden gehouden.

f) Daar niet steeds van al de in kolom 2 bedoelde ondernemingen de beplante uitgestrektheid blijkt, wordt het aantal ondernemingen, waartoe de opgaaf der beplante uitgestrektheid betrekking heeft, tusschen ( ) vermeld.

g) Waar een † is ingevuld, ontbreken de opgaven.

h) Behalve padi werden bij eene der hierbedoelde ondernemingen ook klappers geoogst (3560 stuks) en bij eene andere onderneming 100 trossen pisang.

i) Deze onderneming betreft het in noot *a* bedoelde huurland Laijang Totaka.

j) Hieronder ruim 156 pikol foelie.

k) Hieronder (bij 4 ondernemingen) 1162 pikol Liberia-koffie.

II. Ondernemingen welke (in de rechtstreeks onder Europeesch bestuur staande streken) uitsluitend berusten op overeenkomsten met de bevolking.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid der aanplantingen (in bouws).	Gewassen.	Productie in 1900.	Aantal arbeiders voor vast aan de onderneming verbonden.	Aantal arbeiders bovendien gemiddeld per dag gebezigd.
	Lampongsche Districten.						
1	Tandjong Karang.	P. Landberg en Zoon.	375	Liberia-koffie.	900 pikol Lib.-koffie.	125	100
2	Kedaton.	C. O L. W. Danne en O. Hellfrich.	76	id. en peper.	200 „ „ „ en 200 pikol peper.	20	40
3	Langkapoera.	B. Peffner.	180	koffie en peper.	400 pikol koffie.	58	„
4	Waij Halim	W. Raven en A. Stahlman.	160	Liberia- en Java-koffie.	nog geen product.	75	„
5	Soengei Langka.	H. J. Bosman.	300	tabak.	6200 K.G. tabak.	126	„
6	Negara Batoe.	H. G. G. C. von Mechel.	200	rameh.	nog geen product.	100	„
7	†	L. Maschmeijer.	140	Liberia-koffie.	id.	a) †	†
	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.						
8	Tandjong.	Cultuurmaatschappij Kinaroem.	250	tabak.	70 480 K.G. tabak.	†	†
9	Kinaroem.	Tabakmaatschappij Balangan.	†	id.	†	†	†
10	Balangan.	Cultuurmaatschappij Kinaroem.	†	id.	37 500 K.G. tabak.	†	†
11	Boenga Djenar.	Amandit-Tabakmaatschappij.	†	id.	†	†	†
12	Kendangan.	Id.	†	id.	†	†	†
13	Muhé.	Suck en C°.	300	id.	98 080 K.G. tabak.	15	†
14	Djamboe.	Borneo-Landbouwmaatschappij.	†	id.	†	†	†
15	Laboean.	Id.	†	id.	†	†	†
16	Soelingan.	Tabakmaatschappij Soelingan.	†	id.	89 000 K.G. tabak.	32	80
17	Lampihoeng.	Cultuurmaatschappij Amoenthai.	†	id.	†	†	†
18	Lok Tankon.	L. E. Bosch.	†	id.	†	†	†
19	Batang Alai.	Cultuurmaatschappij Batang Alai.	30	id.	†	200	„
20	Laboean Amas.	A. Knottenbelt en C°.	†	id.	†	†	†
21	†	Cultuurmaatschappij Kinaroem.	400	id.	84 160 K.G. tabak.	†	†

a) Waar een † is ingevuld, ontbreken de opgaven.

III. Ondernemingen van landbouw, gevestigd in inlandsche staten krachtens door de inlandsche bestuurders verleende en door het Europeesch bestuur goedgekeurde concessiën.

RESIDENTIE OOSTKUST VAN SUMATRA.

A. Tabaksondernemingen. a)

Rijk Deli (afdeeling Deli).

Totalen: 43 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 15 188 velden; geoogst 142 737 pikol; totaal der contract-koelies 35 687, der in dagdienst gebezigde koelies 1034.

Volg-nummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M².).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*
1	Sempali.	Deli-Maatschappij.	13500	372 van 6000	2625	b) 755	b) 49	De grond werd voor de 2de maal beplant. (Bij de verder te noemen ondernemingen zal kortheidshalve worden volstaan met de vermelding 1ste, 2de, 3de maal, enz.)
2	Medan.	Id.	500	414 „ 6000	3225	831	„	2de en 3de maal.
3	Mariendal.	Id	3000	420 „ 6000	3404	969	60	2de „ 3de „
4	Kloempang.	Tabakmaatschappij Arendsburg.	4910	350 „ 7300	3400	812	„	3de „
5	Klambir V.	Id.	250	324 „ 7350	3397	706	„	2de „
6	Helvetia	Deli-Maatschappij.	3900	421 „ 6000	4179	811	17	4de „
7	Padang Boelan.	Amsterdam-Deli-Compagnie.	2000	393 „ 7000	3797	1056	„	4de „
8	Gedong Djohor.	Deli-Batavia-Maatschappij.	2000	354 „ 8000	3657	889	31	5de „
9	Paija Bakong.	Deli-Maatschappij.	2500	409 „ 6000	3545	955	100	1ste en 2de „
10	Polonia.	Id.	1100	340 „ 6000	2304	797	15	3de „
11	Germania.	Deli-Cultuurmaatschappij.	800	240 „ 7200	1597	562	45	2de „
12	Rotterdam A.	J. Cramer.	c) *5182	415 „ 6720	4181	784	80	3de en 4de „
13	Rotterdam B.	Id.		270 „ 6720	2640	996	48	2de „ 3de „
14	Bekalla.	Deli-Maatschappij.	3000	440 „ 6000	4600	1282	„	1ste, 2de en 3de maal.
15	Amplas.	Amsterdam-Deli-Compagnie.	2415	320 „ 6700	2536	702	„	3de maal.
16	Saentis.	Deli-Cultuurmaatschappij.	1000	271 „ 7200	2562	760	„	1ste en 2de maal.
17	Soengei Mergat.	Id.	500	196 „ 7200	1723	483	6	1ste „ 2de „
18	Deli Toewa.	Deli-Maatschappij.	3800	417 „ 6000	5361	1230	17	2de „ 3de „
19	Two Rivers.	Medan-Tabakmaatschappij.	*3750	389 „ 6700	4172	786	15	3de, 4de en 5de maal.
20	Saint Cyr.	Deli-Langkat-Tabakmaatschappij.	2400	325 „ 9500	3477	737	24	5de maal.
21	Soengei Si Kambing.	Tabakmaatschappij Franco-Deli.	1308	299 „ 7200	2137	699	„	6de „
22	Timbang Langkat.	Deli-Batavia-Maatschappij.	2000	339 „ 8000	3867	834	„	4de „
23	BandarChalipah.	Deli-Maatschappij.	5000	437 „ 6500	3542	948	94	1ste, 2de en 3de maal.
24	Soengei Diski en Pakaran.	J. Luhman.	500	400 „ 6000	3820	871	„	1ste, 3de „ 4de „
25	Patoembah.	Senembah-Maatschappij.	*3436	330 „ 7200	3900	746	76	1ste, 2de „ 3de „
26	Soengei Mentjirim.	Tabak-Maatschappij Arendsburg.	*5436	400 „ 7015	4880	815	25	3de, 4de „ 5de „
27	Soengei Kriau.	Id.	1000	400 „ 7567	4349	889	„	4de maal.
28	Belawan.	Deli-Maatschappij	1600	432 „ 6000	4750	940	85	2de en 3de maal.
29	Tandem.	Deli-Batavia-Maatschappij.	3000	372 „ 8000	3674	878	„	3de „
30	Kalahoen Penang.	Amsterdam-Deli-Compagnie.	2000	364 „ 7000	3944	884	„	4de „
31	Arnhemia.	Rotterdam-Deli-Maatschappij.	*2098	310 „ 7200	3157	763	„	6de en 7de „
32	Toentoengan.	Deli-Maatschappij.	2000	492 „ 6000	4009	1002	49	3de „ 4de „
33	Gloegoer en Bekri.	Amsterdam-Deli-Compagnie.	2700	343 „ 7000	3766	758	„	4de „
34	Boeloe Tjina.	Deli-Maatschappij.	1500	400 „ 6000	4450	1191	108	1ste „ 2de „
35	Rimboen.	The British Deli and Langkat Tobacco Company (lim.).	*3665	376 „ 2000	3115	937	41	2de, 3de en 4de maal.
36	Petani.	Deli-Batavia-Maatschappij.	3000	259 „ 8000	1608	605	„	2de en 3de maal.
37	Gambier.	Tabakmaatschappij Franco-Deli.	1000	333 „ 6700	2857	886	27	1ste „ 3de „
38	Maryland.	Deli-Cultuurmaatschappij.	1400	200 „ 7200	1694	521	„	2de „
39	Tandem Hilir.	Deli-Batavia-Maatschappij.	2000	344 „ 8000	3158	932	25	1ste „ 3de „
40	Terdjoen.	Tabakmaatschappij Arendsburg.	400	320 „ 7360	2400	623	„	3de „
41	Roemah Kinangkong.	The British Deli and Langkat Tobacco Company (lim.).	1000	100 „ 7200	898	320	„	2de „
42	Namoe Soerau.	Tabakmaatschappij Franco-Deli.	2000	360 „ 7000	3480	700	„	1ste „
43	Mabar.	Deli-Cultuurmaatschappij.	300	298 „ 7400	2900	706	„	5de „

a) Alleen die tabaksondernemingen worden genoemd, nopens welke uit de Indische opgaven blijkt dat zij voor den oogst van 1900 gewerkt hebben.

b) Kortheidshalve is de landaard der koelies niet voor elke onderneming afzonderlijk opgegeven; zie echter de Recapitulatie op blz. 10 dezer bijlage.

c) Waar men in kolom 4 een * geplaatst vindt, betreft de opgaaf niet de nominale grootte, maar de bij opmeting bevonden uitgestrektheid.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M²).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*

Delische landschappen Padang en Bedagei (afdeeling Padang en Bedagei).

Totalen: 16 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 3016 velden; geoogst 26 555 pikol; totaal der contract-koelies 7509, der in dagdienst gebezigde koelies 601.

Volgnummer	ondernemingen	ondernemers	Uitgestrektheid	Aantal beplante velden en hunne grootte	Verkregen productie	bij contract aangenomen	in dagdienst gebezigd	Verdere bijzonderheden
44	Ramboetan.	Deli-Plantage-Maatschappij.	1300	401 van 8400	3054	935	42	1ste en 2de maal.
45	Si Barau.	Padang-Tabakmaatschappij.	1000	350 „ 7000	2633	881	16	2de „
46	Soengei Bamban	Amsterdam-Sumatra-Cultuurmaatschappij.	1000	240 „ 3000	2000	519	84	1ste „
47	Bahilang.	Id.	2000	130 „ 7200	1042	285	„	2de „
48	Pabatoe	Rotterdam-Deli-Maatschappij.	1300	360 „ 7000	3298	1230	50	1ste en 2de „
49	Radja Linggi.	Id.		240 „ 6487	1361			1ste „
50	Soengei Boeloe.	F. L. A. Runge.	1000	160 „ 6800	1200	324	16	1ste „
51	Soengei Parit.	Deli-Tabakmaatschappij.	1500	140 „ 8000	1025	258	115	1ste en 2de „
52	Soengei Baloetoe.	J. Luhmann.	1500	150 „ 8000	1050	310	39	2de „
53	Soengei Rampah.	Deli-Tabakmaatschappij.	1200	250 „ 8000	2361	500	60	1ste en 2de „
54	Soengei Biroeng.	Runge en van Balkom.	500	80 „ 8800	607	183	4	2de „
55	Bandjar Bedjamboe.	Deli-Padang-Maatschappij.	2000	185 „ 6000	1380	425	40	1ste „
56	Bah Soemboeh.	Padang-Cultuurmaatschappij.	1409	*d)* †	2612	610	70	1ste en 2de „
57	Tebing Tinggi (Paija Pinang).	Deli-Tabakmaatschappij.	1000	120 van 8200	740	258	20	2de „
58	Ramboeng.	Tabakmaatschappij Ramboeng.	2625	120 „ 7000	1092	291	47	2de „
59	Blidaän.	Deli-Bedagei-Cultuurmaatschappij.	3000	120 „ 7100	1100	380	„	2de „

Rijk Langkat (afdeelingen Boven-Langkat en Beneden-Langkat).

Totalen: 40 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 11 343 velden; geoogst 90 642 pikol; totaal der contract-koelies 26 529, der in dagdienst gebezigde koelies 1711.

Volgnummer	ondernemingen	ondernemers	Uitgestrektheid	Aantal beplante velden en hunne grootte	Verkregen productie	bij contract aangenomen	in dagdienst gebezigd	Verdere bijzonderheden
60	Ludwigsburg.	Langkat-Tabakmaatschappij.	1700	340 van 7200	2748	1008	81	1ste en 2de maal.
61	Stabat.	Id.	1300	305 „ 7500	1753	928	89	1ste „
62	Kwala Bingei.	Deli-Maatschappij.	*6425	420 „ 6000	2930	965	57	1ste en 2de „
63	Loeboe Dalem.	Id.	1000	400 „ 6000	2733	1023	140	2de en 3de „
64	Androng (Soengei Selajang).	Medan-Tabakmaatschappij.	*6640	270 „ 6700	2048	555	80	1ste en 2de „
65	Poengei.	Deli-Maatschappij.	1500	400 „ 6000	2858	849	30	2de en 3de „
66	Tjinta Radja.	Tabakbau-Actien-Gesellschaft Tjinta Radja.	3000	450 „ 6000	4158	240	20	2de en 3de „
67	Kwala Begoemit.	Deli-Maatschappij.	*6310	420 „ 6000	2825	1102	12	1ste en 2de „
68	Tandjong Djatti	Id.	3500	430 „ 6000	2758	584	66	2de en 3de „
69	Paija Djamboe.	Paija Djamboe Company.	1800	274 „ 7200	2386	620	„	3de „
70	Kwala Mentjirim.	Deli-Maatschappij.	2000	420 „ 6000	3804	1004	6	1ste en 3de „
71	Namoe Trassi.	F. Meijer.	2000	354 „ 8000	3135	833	„	1ste „
72	Padang Brahrang.	The United Langkat Plantation Comp. (lim.).	7500	400 „ 6000	4100	823	„	3de „
73	Padang Tjermin.	Id.		412 „ 6000	4120	813	„	1ste, 2de en 3de maal.
74	Bindjei Estate.	G. Engelbrecht.	2000	460 „ 6400	6249	1118	46	3de maal.
75	Bekioeng.	Langkat-Cultuurmaatschappij.	3000	420 „ 6700	3700	989	71	1ste en 2de maal.
76	Soengei Gerpa.	The United Langkat Plantation Comp. (lim.).	1500	200 „ 6000	1900	535	60	2de „
77	Lingga.	The British Deli Langkat Tob. Comp. (lim.).						
78	Tandjong Goenoeng (Bringin).	Id.	3000	371 „ 9000	3150	968	10	3de „
79	Tandjong Selamat.	Deli-Maatschappij.	1000	350 „ 6000	2990	1144	134	1ste en 2de „
80	Tandjong Bringin.	Shanghai-Sumatra Tobacco Company.	1500	443 „ 6600	3030	1148	145	1ste en 2de „
81	Lau Boentoe.	F. Meijer.	2700	200 „ 8000	2396	813	30	1ste en 2de „
82	Soengei Toengal.	Chr. Kroning.		205 „ 8000	1800	300	80	1ste „
83	Doerian Moelau.	The United Langkat Plantation Comp (lim.).	985	200 „ 6000	2100	459	„	1ste „
84	Sakoeda.	Tabakmaatschappij Sakoeda.	3000	250 „ 7000	1365	390	40	2de „
85	Tandjong Poetoes.	Langkat-Tabakmaatschappij.	1200	280 „ 7400	1867	836	131	1ste en 2de „
86	Soekaranda.	Tabakmaatschappij Langkat.	3000	347 „ 7000	2433	839	„	1ste en 2de „
87	Wampoe.	H. Th. van Steeden	5000	270 „ 7800	2200	444	„	1ste en 2de „
88	Tandjong Poera.	A. B. Smith en P. Sandel.	500	105 „ 8000	506	283	27	2de „
89	Kwala Besilam.	Tabakmaatschappij Kwala Besilam.	422	280 „ 7200	1900	595	80	1ste en 2de „
90	Namoe Djawi.	Tabakmaatschappij Namoe Djawi.	3000	265 „ 8000	2399	741	14	1ste „
91	Namoe Tongan.	Langkat-Tabakbouwmaatschappij.	1500	249 „ 7200	1320	750	„	1ste „
92	Bekatoel (Toerangi).	Amsterdam-Langkat-Tabakmaatschappij.	4000	210 „ 6700	1066	508	7	1ste „
93	Glen Bervi A.	P. Sandel.	394	70 „ 8000	500	115	45	1ste „
94	Padang Toealang	Langkat-Plantagemaatschappij.	5000	163 „ 8000	1181	492	30	1ste en 2de „
95	Johanna Estate.	L. Kellermann.	1500	60 „ 6000	150	95	2	1ste „
96	Serapah.	P. G J. G. Rousseau Saint Leger en Th. B. Moissenac.	1000	80 „ 8000	441	248	46	1ste „
97	Tamboenan.	N. Roodenburg, J. H. Marinus en J. C. Th. Marinissen.	2500	100 „ 8000	862	245	24	1ste „
98	Balei Batoe.	L. Pastourel.	†	†	737	165	12	3de „
99	Namoe Oekoer.	Deli-Maatschappij.	6000	380 „ 6000	1656	866	84	1ste, 2de en 3de maal.

d) Waar een + is ingevuld, ontbreekt de opgaaf.

Rijk Serdang (afdeeling Serdang).

Totalen: 24 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 5169 velden; geoogst 42 295 pikol; totaal der contract-koelies 10 676, der in dagdienst gebezigde koelies 1042.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M².).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
100	Tandjong Merawa.	Senembah-Maatschappij.	7588	330 van 7200	3155	500	180	2de maal.
101	Tandjong Merawa Kiri	Id.		300 " 7200	2605	620	40	2de en 3de maal.
102	Loeboeq Pakam.	Sumatra-Cultuurmaatschappij.	*8169	353 " 6200	3354	750	"	2de "
103	Bohongan (Frankfort).	Serdang-Tabakmaatschappij.	*4000	300 " 7200	2556	550	110	2de "
104	Kwala Namoe.	Medan-Tabakmaatschappij.	4500	332 " 6680	2917	771	20	1ste "
105	Soengei Toewan.	J. Tabel.	1000	63 " 8000	17	93	"	1ste "
106	Paloh Kemiri.	Sumatra Tobacco Plantation Company.	500	176 " 7200	1408	318	"	2de en 3de "
107	Goenoeng Rintih.	Senembah-Maatschappij.	3079	300 " 7600	2840	652	73	1ste en 2de "
108	Adolina.	Serdang-Tabakmaatschappij.	4000	300 " 7200	2615	446	80	2de "
109	Soengei Bebasa	Senembah Maatschappij	*5694	300 " 7200	2070	604	90	3de en 4de "
110	Batang Kwis.	Id.	*5489	300 " 7200	2600	627	40	2de "
111	Ramoenia.	Ramoenia-Cultuurmaatschappij.	4000	422 " 6000	3004	734	20	2de "
112	Soengei Poetih	C. Stuifzand & C°.	700	100 " 6480	780	187	"	2de "
113	Meroemboen	Meissner & C°.	836	83 " 1800	589	173	26	2de "
114	Soengei Merah.	Senembah-Cultuurmaatschappij.	*2489	180 " 8000	1870	299	80	1ste "
115	Bengating.	Serdang-Tabakmaatschappij.	*2066	80 " 7200	377	126	12	2de "
116	Namoe Rambei	de Guigné frères.	4698	128 " 8000	950	899	"	1ste "
117	Deli Moeda.	F. L. A. Runge.	3000	167 " 6400	1340	377	10	1ste "
118	Senah.	Ch. Martin.	1500	136 " 7200	979	266	20	2de "
119	Simpang Ampat.	J. H. Marinus & C°.	2500	150 " 8000	1200	481	"	2de "
120	Titian Oerat.	Id.	4000	250 " 7200	2200	504	38	1ste en 2de "
121	Malati.	Id.	4000	165 " 7400	950	308	"	1ste en 2de "
122	Fortuna.	J. Glas.	450	80 " 8000	715	131	86	2de "
123	Batoe Rata.	F. Ernst.	1518	171 " 1750	1504	260	91	2de en 3de "

Afdeeling Tamiang.

Totalen: 3 gewerkt hebbende ondernemingen, gezamenlijke aanplant 190 velden; geoogst 1119 pikol; totaal der contract-koelies 719, der in dagdienst gebezigde koelies 98.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M².).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
124	Sekrah.	Deli-Maatschappij.	2818	111 van 6000	481	592	58	1ste maal.
125	Gedong Biara.	Rotterdam-Deli-Maatschappij.	2000	19 " 6576	188	47	"	1ste "
126	Soengei Koeran.	J. H. de Grient Dreux.	2818	60 " 8400	450	80	40	1ste "

Afdeeling Batoe Bara.

Totalen: 7 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 1069 velden; geoogst 10 098 pikol; totaal der contract-koelies 3799, der in dagdienst gebezigde koelies 137.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M².).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
127	Tandjong Kassan.	Sumatra Tabak Gesellschaft Tandjong Kassan.	3000	300 van 7000	3710	965	35	1ste maal.
128	Laut Tador.	Koch & C°.	2535	164 " 7200	1245	410	12	1ste "
129	Soengei Si Kasim.	Nieuwe Assahan-Tabakmaatschappij.	5634	220 " 4000	1782	1335	"	1ste "
130	Tandjong Koeba.	L. Smit Jzn.	2394	121 " 7000	969	347	30	2de "
131	Si Paré Paré A.	Ch. von der Pfordten.	704	115 " 2500	1338	371	18	1ste "
132	Soengei Bedjangkar A.	C. van Zijp.	1500	75 " 9000	540	195	12	2de "
133	Indrapoera.	L. Smit Jzn.	2112	74 " 6500	514	176	30	1ste en 3de maal.

Afdeeling Assahan.

Totalen: 6 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 1234 velden; geoogst 10 558 pikol; totaal der contract-koelies 3910, der in dagdienst gebezigde koelies 21.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M².).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
134	Hessa.	Nieuwe Assahan-Tabakmaatschappij.	7000	152 van 7032	1202	445	"	1ste maal.
135	Bandar Slamat	J. C. Th. Freund en H. Rein.	1550	40 " 6400	255	146	12	1ste "
136	Soengei Silau.	Tabakmaatschappij Kwala Kapas.	4225	136 " 8500	806	316	3	1ste "
137	Tanah Radja.	Nieuwe Assahan-Tabakmaatschappij.	422	416 " 7784	4520	1383	"	1ste en 2de maal.
138	Bandar Ilir.	J. C. F. Asbeck Brusse.	2816	30 " 3956	560	126	6	1ste maal.
139	Kisaran.	Nieuwe Assahan-Tabakmaatschappij.	16900	460 " 7700	3215	1494	"	2de "

B. Koffie-ondernemingen. *e*)

Rijk Deli (afdeeling Deli).

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal bouws beplant.	Verkregen productie (in pikols.).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
1	Rimboen.	The British Deli and Langkat Company (lim.).	zie noot *e*.	†	nog geen product.	....	....	
2	Bandar Bahroe.	†	†	†	id.	82	51	

Delische landschappen Padang en Bedagei (afdeeling Padang en Bedagei).

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal bouws beplant.	Verkregen productie (in pikols.).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
3	*Bah Soemboeh.	Padang-Cultuurmaatschappij.	zie noot *e*.	†	nog geen product.	....	....	
4	Paija Niboeng.	Liberia-Sumatra-Gesellschaft.	500	†	400	120	„	

Rijk Langkat (afdeelingen Boven-Langkat en Beneden-Langkat).

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal bouws beplant.	Verkregen productie (in pikols.).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
5	Blankaham.	J. H. Marinus.	300	†	650	200	„	
6	*Lingga en Tandjong Goenoeng.	The British Deli and Langkat Tobacco Company (lim.).	zie noot *e*.	†	†	....	....	
7	Soengei Roean.	Marinus en Huber.	1300	†	430	69	12	
8	*Namoe Djawi.	Tabakmaatschappij Namoe Djawi.	zie noot *e*.	†	60	....	....	
9	Boekit Malintang.	G. D. Langereis.	4000	†	25	43	„	
10	Glen Bervi B.	P. Sandel.	150	†	150	93	„	

Rijk Serdang (afdeeling Serdang).

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal bouws beplant.	Verkregen productie (in pikols.).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
11	Soengei Galang.	V. Ferrand en J. Röhrig.	1000	†	200	36	„	
12	Soengei Galang Barat.	A. Wintz.		†	50	24	„	
13	Proemboen (Soengei Karei).	F. Kehding.	647	†	850	172	26	
14	Daisydale.	S. A. van Someren.	500	†	200	40	„	
15	Soengei Poetih.	A. C. van Reesema.	1017	†	800	107	„	
16	Bandar Kwaloe.	O. Puttfarcken en C. Rehorst.	2000	†	2300	304	„	
17	Soengei Karei.	J. Kollmus.	2000	†	450	107	„	
18	Bangoen Poerba.	Neue Schweizerische Actien Gesellschaft Sumatra.	1500	†	2200	162	„	
19	Damah Gloegoer.	Id.		†	2200	244	„	
20	Bandar Maria.	Baumann & C°.	2000	†	1500	320	„	
21	Damah Gloegoer Kiri.	E. V. F. Elin en E. J. M. Dhers.	200	†	20	76	„	
22	Graham.	Baumann & C°.	644	†	2000	434	„	
23	Tanah Abang.	H. Westenberg.	245	†	630	65	„	
24	*Namos Rambei.	de Guigné frères.	zie noot *e*.	†	1200	....	....	
25	Batoe Genggeng.	Schweizerische Kaffee Plantagen Gesellschaft.	500	†	900	194	„	
26	Kotozan.	J. A. Nijhoff.	500	†	600	148	„	
27	Bah Baloewa.	Deutsche Kaffee Plantagen Gesellschaft.	500	†	300	105	„	
28	Baloewa.	Baloewa-Cultuurmaatschappij.	700	†	100	300	„	
29	Soekaloewai.	A. P. Bernard.	820	†	140	70	„	
30	Serbadjadi.	Ch. de la Croix.	700	†	1200	55	„	
31	Rambei.	Caffee Rambei Compagnie.	1000	†	nog geen product.	183	25	
32	Bah Perak.	Von Roll en Baumann.	700	†	20	92	„	
33	Begerpang.	F. Ernst.	2162	†	1000	318	„	
34	Gallia.	Von Autenried & C°.	150	†	500	260	„	

Afdeeling Batoe Bara.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal bouws beplant.	Verkregen productie (in pikols.).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
35	*Tandjong Kassan.	Sumatra Tabak Gesellschaft Tandjong Kassan.	zie noot *e*.	†	nog geen product.	....	....	
36	Dolok.	V. Berenstihl.	1127	†	200	247	„	
37	Blimbing.	R. Graaf zu Bentheim Tecklenburg Rheda.	580	†	†	5	„	

e) De met een * aangeduide ondernemingen zijn reeds hiervóór onder de tabaksondernemingen vermeld.

Afdeeling Assahan.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal bouws beplant.	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
38	Telok Dalem.	Schweizerische Plantagen Gesellschaft Assahan.	578	†	300	263	„	
39	*Bandar Slamat.	J. C. Th. Freund en H. Rein.	zie noot e.	†	250	....	....	
40	*Soengei Silau.	Tabakmaatschappij Kwala Kapas.	id.	†	4	....	....	

Afdeeling Laboean Batoe.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal bouws beplant.	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
41	Pangkatan.	Deli-Bila-Maatschappij.	2000	†	nog geen product.	199	„	

C. Andere ondernemingen.

Delische landschappen Padang en Bedagei (afdeeling Padang en Bedagei).

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal bouws beplant.	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
—	*Soengei Boeloeh.	F. L. A. Runge.	zie noot e.	†	ramboeng, nog geen product.	....	....	
—	*Ramboeng.	Tabakmaatschappij Ramboeng.	id.	†	id.	....	....	
—	*Blidaän.	Deli-Bedagei-Cultuurmaatschappij.	id.	†	id.	....	....	
—	Telok Mengkoedoe.	F. L. A. Runge.	700	....	....	†	†	Houtkaponderneming.
—	Soengei Priok.	Id.	†	....	....	†	†	Id.

Rijk Langkat (afdeelingen Boven-Langkat en Beneden-Langkat).

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal bouws beplant.	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
—	B eloe Telang.	Maatschappij tot mijn- en boschexploitatie.	11 000	....	....	†	†	Id.

Afdeeling Assahan.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal bouws beplant.	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
—	Telok Dalem.	Schweizerische Plantagen Gesellschaft Assahan.	*f*)	....	getah en klappers †	....	....	
—	*Soengei Silau.	Tabakmaatschappij Kwala Kapas.	zie noot e.	....	getah †	....	....	

Afdeeling Laboean Batoe.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal bouws beplant.	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
—	—	J. A. Naudin ten Cate.	†	....	....	†	†	Id.
—	—	Id.	†	....	....	†	†	Id.

Afdeeling Bengkalis.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal bouws beplant.	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
—	Soengei Rawa.	C. F. Boogaardt en F. Kehding.	†	....	....	†	†	Id.
—	—	Id.	3300	....	....	†	†	Id.
—	—	A. Loeb.	†	....	....	†	†	Id.
—	—	J. A. Naudin ten Cate.	†	....	....	†	†	Id.
—	Soa Rengas.	Straits Settlements en Sumatra Rameh-Syndicaat.	4930	†	rameh †	51	„	
—	—	J A. Naudin ten Cate.	†	....	....	†	†	Id.
—	—	M F. Heijneman.	†	....	....	†	†	Id.
—	—	Id.	†	....	....	†	†	Id.

f) Deze onderneming is reeds hiervóór bij de koffieondernemingen vermeld.

RECAPITULATIE (betreffende de residentie Oostkust van Sumatra).

Landschappen.	Aantal voor den oogst van 1900 gewerkt hebbende tabaks-ondernemingen.	Aantal met tabak beplante velden.	Verkregen tabaks-productie (in pikols).	Aantal gedurende 1900 gebezigde werklieden.														
				Contract-koelies.							Daglooners.							
				Chineezen.	Klingaleezen.	Javanen.	Baweanners.	Bandjareezen.	Maleiers.	Totaal.	Chineezen.	Javanen.	Baweanners.	Bandjareezen.	Maleiers.	Bataks.	Gajoes.	Totaal.
Eigenlijk Deli	43	15 188	142 737	23 455	1 654	10 141	371	66	„	35 687	„	145	5	624	55	172	33	1034
Padang en Bedagei . . .	16	3 016	26 555	5 133	135	2 026	200	15	„	7 509	„	35	„	217	10	339	„	601
Langkat	40	11 343	90 642	17 333	1 073	7 391	218	514	„	26 529	„	184	„	807	90	551	79	1711
Serdang	24	5 169	42 295	7 343	232	2 880	112	109	„	10 676	„	289	40	410	56	241	6	1042
Tamiang	3	190	1 119	282	12	325	„	„	„	719	„	20	„	6	43	24	5	98
Batoe Bara	7	1 069	10 098	2 329	51	1 380	„	39	„	3 799	„	„	„	90	25	22	„	137
Assahan	6	1 234	10 558	2 541	113	1 084	„	175	„	3 910	„	2	„	4	2	13	„	21
Totalen betreffende de tabaksondernemingen .	139	37 209	324 004	58 516	3 270	25 224	901	918	„	88 829	„	675	45	2158	281	1362	123	4644
Bovendien worden nog nevenstaand aantal koelies opgegeven voor 33 van de overige gewerkt hebbende ondernemingen (op één na alle koffieondernemingen).				522	25	4 578	„	25	8	5 158	„	7	„	„	„	71	36	114
Totaal-generaal . . .				59 038	3 295	29 802	901	943	8	93 987	„	682	45	2158	281	1433	159	4758

OVERIGE GEWESTEN DER BUITENBEZITTINGEN (buiten de residentie Oostkust van Sumatra).

Volg-nummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws): waarover deconcessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Uitgestrektheid (in bouws): beplant geweest	Aard der geteelde gewassen en verkregen productie.	Aantal der bij contract aangenomen werklieden van buiten het gewest afkomstig.	Aantal in dagdienst gebezigde werklieden.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	RIOUW EN ONDERHOORIGHEDEN.							
	Afd. Battam.							
1	Victoria.	Eng O Kau.	†	†	Liberia-koffie: nihil. ananas: 398 180 stuks.	„	52 (Chin.).	Koffie werd niet geoogst; de aanplant is verwaarloosd en sterft uit.
2	Wilhelmina.	M. Spruijt.	5000	„	„	„	„	Deze nog niet in exploitatie gebrachte onderneming zou bestemd worden voor de teelt van ananas.
3	†	L. F. H. Raat.	5000	„	„	„	„	Als voren voor getah pertja-aanplantingen.
4	†	Mr. J. van den Brand.	5000	„	„	„	„	Id.
5	†	J. W. van de Stadt.	5000	„	„	„	„	Id.
	Afd. Lingga.							
6	Lingga.	J. H. Haas, c. s.	3720	†	getah pertja: 48 000 K.G. blad.	†	†	
	Afd. Tandjong Pinang.							
7	Boeroe.	Ned.-Indische Getahpertja-maatschappij.	2020	†	id. †	„	80 à 150	
	Afd. Indragiri.							
8	Gading.	H. C. van Hagen.	10000	500	Liberia-koffie: † gambier: 2362 pikol.	227 (193 Chin. en 34 Jav.).	„	
9	Soengei Lala.	W. Burchard.	2000	130	Liberia-koffie: 24 „ gambier: 240 „ getah pertja en Parra-rubber: †	„	11 (8 Chin. en 3 Jav.).	
	WESTERAFDEELING VAN BORNEO.							
	Landschap Sambas.							
10	Lembang.	H. J. Gijsberts.	10 000	220	peper; 122 pikol.	„	64 (4 Chin., 10 Maleiers en 50 Dajaks).	De cultuur van koffie was reeds in 1899 gestaakt.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Uitgestrektheid (in bouws) beplant geweest.	Aard der geteelde gewassen en verkregen productie.	Aantal der bij contract aangenomen werklieden van buiten het gewest afkomstig.	Aantal in dagdienst gebezigde werklieden.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*
11	Sophia.	U. Dunner.	2 250	†	Liberia-koffie en gambier: †	†	†	
12	Lorong.	H. Kung.	200	†	„	„	„	Deze koffie- en gambieronderneming bleef ook in 1900 tijdelijk gesloten.
13	Lorong Baroe.	Id.	125	†	gambier: †	†	†	
14	Sakong.	Cultuurmaatschappij Sakong.	4 500	†	Liberia- en gewone koffie: †	†	†	
15	Paloh.	Mijn- en landbouwmaatschappij Batavia-Borneo.	100 000	†	klappers: †	†	†	Tevens houtkaponderneming.
	ZUIDER- EN OOSTERAFDEELING VAN BORNEO.							
	Landschap Koetei.							
16—31	(Daar de hierbedoelde concessiecontracten dezelfde zijn als die over 1899 vermeld — zie vorig verslag, bijlage AAA, blz. 11/12 — en ten aanzien van geen daarvan gegevens zijn ingekomen, worden de namen en de uitgestrektheid hier niet herhaald.)							
	CELEBES EN ONDERHOORIGHEDEN.							
32	Tambora (in het landschap Sanggar op Soembawa).	Cultuurmaatschappij Tambora.	10 000	†	koffie en tabak: †	†	†	Nopens deze onderneming werd in 't vorig verslag opgegeven dat de exploitatie in 1899 gestaakt was.
	MENADO.							
33	Doemaledihè en Tolengen (op het eiland Groot-Sangi).	Erven E. F. Steller.	119	†	muskaatnoten: 102 pik. foelie: 22 „ klappers, sago en pisang (nog geen product).	„	40	
34	† (op het eiland Siauw).	J. J. W. M. van den Toorn.	1 900	nog niet beplant.	„	„	„	
35	Paigar I—III (in het landschap Bolang Mongondo).	B. C. de Jong.	†	†	†	†	†	
	TERNATE.							
36	Batjan (op het eiland van dien naam).	Batjan-Exploitatiemaatschappij.	2 400	1 200	koffie: 600 pikol. muskaatnoten: †	†	†	
	TIMOR EN ONDERHOORIGHEDEN.							
37	Eiland Kera (in de baai van Koepang).	J. H. de Siso.	240	12	klappers: 5000 stuks.	„	4	

(5. 53.)

BIJLAGE AAA.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 2, sub B, van het verslag.)

OVERZICHT betreffende de in 1900 uit de verschillende gewesten buiten Java en Madura *rechtstreeks* naar buiten Nederlandsch-Indië uitgevoerde hoeveelheden van de voornaamste boschproducten (volgens de algemeene Indische handelsstatistiek). *a*)

GEWESTEN.	Hoeveelheden (in pikols).								Gezamenlijke geldswaarde. *b*)	
	Gom benzoïn.	Gom-dammar.	Gom-elastiek.	Gom-kopal.	Getah-pertja.	Andere getah-soorten.	Rottan-soorten.	Was.		
Sumatra's Westkust	2 778	9 338	811	"	17 060	1 840	47 061	8	f 3 301 730	*c*) (f 736 919)
Benkoelen	"	1 102	170	"	1 235	343	277	"	237 548	(52 154)
Lampongsche Districten	"	"	10	"	"	6	61	"	2 277	(")
Palembang (met Djambi)	19 381	3 014	1 910	"	7 460	2 869	64 097	6	3 576 147	(")
Oostkust van Sumatra	"	76	89	"	2 563	6 817	33 026	365	1 196 088	(")
Atjeh en onderhoorigheden	"	36	"	"	51	5 633	9 743	5	534 992	(")
Riouw " "	"	58	"	"	1 489	669	15 522	56	387 091	(")
Banka	"	408	"	"	100	"	54	"	25 661	(")
Billiton	"	6 688	"	"	124	"	68	"	223 407	(")
Westerafdeeling van Borneo	"	3 998	"	"	69 779	5 214	58 594	195	9 741 285	(")
Zuider-en Oosterafd. van Borneo	"	"	"	"	"	11 948	11 624	180	1 048 564	(1 318)
Celebes en onderhoorigheden	"	6 302	"	36 112	"	"	78 299	37	1 598 217	(255 064)
Menado	"	12 265	"	9 530	"	"	55 749	15	1 077 187	(189 524)
Amboina	"	10 467	"	"	"	"	"	"	324 477	(")
Ternate	"	7 810	"	14 149	"	"	777	9	513 248	(227 656)
Timor en onderhoorigheden	"	"	"	"	"	"	"	"	"	(")
Bali en Lombok	"	"	"	"	"	3	99	1	1 268	(")
Over 1900 { Hoeveelheden	22 159	61 562	2 990	59 791	99 861	35 342	375 050	877		
Over 1900 { Waarde	f 1 717 287	f 1 908 507	f 370 730	f 1 112 119	f 12 382 878	f 2 738 981	f 3 487 966	f 70 719	f 23 789 187	*d*) (f 1 462 635)
Over 1899 waren de cijfers { Hoeveelheden	17 571	71 561	6 746	51 661	116 012	27 893	287 770	1 063		
Over 1899 waren de cijfers { Waarde	f 1 089 391	f 2 662 062	f 836 488	f 1 281 183	f 7 192 760	f 1 297 018	f 2 676 264	f 85 643	17 120 809	*e*) (f 1 339 843)

a) Uit sommige buitenbezittingen, o. a. uit Benkoelen en de Lampongsche Districten, wordt het meerendeel der boschproducten niet rechtstreeks, maar via Batavia, naar buiten Nederlandsch-Indië verscheept. Nopens die verschepingen, welke in de handelsstatistiek tellen onder de uitvoeren van Java en Madura (zie de tweede alinea van noot *d*), zijn geen afzonderlijke opgaven bekend. De in de gewestelijke verslagen ditmaal slechts bij uitzondering aangetroffen cijfers nopens de verscheepte hoeveelheden boschproducten waren te onvolledig om te worden medegedeeld.

b) De eenheidsprijzen, waarnaar in de handelsstatistiek over 1900 de waarde berekend is, waren per K.G.: voor gom-benzoïn f 1,25, gom-dammar f 0,50, gom-elastiek f 2, gom-kopal f 0,30, getahpertja f 2, andere getahsoorten f 1,25, rottan f 0,15 en was f 1,30, tegen respectievelijk f 1, f 0,60, f 2, f 0,40, f 1, f 0,75, f 0,15 en f 1,30 over 1899.

c) De cijfers tusschen ( ) geplaatst wijzen aan hoeveel in de daarnevens vermelde totale waarde begrepen is ter zake van het uitgevoerde naar Nederland.

d) Van deze totale waarde der in 1900 van de buitenbezittingen rechtstreeks naar buiten Nederlandsch-Indië verscheepte boschproducten, namelijk alleen van die in het overzicht genoemd, werd naar elders dan naar Nederland uitgevoerd voor eene waarde van f 22 326 552, waarvan naar Singapore f 20 373 006, naar Pinang f 1 242 699 en naar andere landen of plaatsen f 710 847.

Bovendien vermeldt de handelsstatistiek, als in 1900 van (of over) Java en Madura aan boschproducten, als de in het overzicht bedoelde, naar Nederland en den vreemde verscheept, nog eene waarde van f 2 388 985, waarvan naar Nederland f 1 052 186, naar Singapore f 562 462, naar Pinang nihil en naar elders f 774 337.

e) De cijfers over 1899, overeenkomende met de in de vorige noot bedoelde, zijn: voor de buitenbezittingen f 15 780 966, f 14 935 731, f 687 519 en f 157 716, en voor Java en Madura f 1 301 571, f 304 502, f 133 774, f 124 en f 863 171.

(5. 54.)

BIJLAGE BBB.

(Zie hoofdst. O, afd. II, van het verslag.)

I. GELDELIJKE UITKOMSTEN der GOUVERNEMENTS-TINWINNING op Banka over de werkjaren 1899/1900 en 1900/1901.

Kostenberekening van het tin.	1899/1900. (Levering: 185 974 pikol tin.)		1900/1901. (Levering: 202 728 pikol tin.)	
A. Genoten volgens het tarief in St. 1891 n°. 135:				
Door de ontginningen der 1ste klasse		f 3 156 177		f 3 425 806
Door de ontginningen der 2de en 3de klasse		419 905		455 833
B. Overige kosten in Indië *a*)				
Verlies op de rijstverstrekking, berekend op f 1,04 per pikol over 1899/1900 en op f 1,15 per pikol over 1900/1901 *b*)	f 102 740		f 135 124	
Vervoer van tin van Banka naar Batavia en Tandjong Priok *c*)	125 106		136 245	
Traktementen, enz. van het administreerend personeel, tegemoetkomingen aan de Chineesche officieren en gratificatiën aan mijnopzieners, mijnschrijvers en mijnmandoors	76 308		77 654	
Onderhoud der landsgebouwen en afschrijving wegens waardevermindering	16 553		26 028	
Mijnbouwkundig onderzoek en technische dienst der tinwinning op Banka, alsmede afschrijving op het boormaterieel	280 643		277 615	
Machinale hulp, met inbegrip van de traktementen en reiskosten der tijdelijke machinisten, alsmede afschrijving op het materieel	105 628		113 060	
Kosten van omsmelting van tin	*d*) 7 467		*d*) „	
Vervoerkosten (naar Singapore en China) van ontslagen mijnwerkers	2 655		891	
Kosten van evacuatie en verpleegkosten van aan berriberri lijdende mijnwerkers	*e*) * 13 359		16 490	
Transporteeren	f 730 459	f 3 576 082	f 783 107	f 3 881 639

a) Om de in het verslag van 1897 (blz. 231, noot 1) vermelde reden kunnen in de hier voorkomende algemeene tinrekening de kosten van aanleg en exploitatie van de stoomtram in het district Blinjoe achterwege blijven. Daaromtrent zij aangeteekend dat het saldo der aanlegkosten, op ult. 1899 f 151 344 bedragende, na met 3½ pct. rente 's jaars, of f 5297, en met het kostende, ad f 6760, der op eisch ontvangen aanvulling van stoomtrammaterieel vermeerderd te zijn, en na met het voordeelige saldo, ad f 23 731, der exploitatierekening te zijn verminderd, op ult. 1900 teruggebracht was op f 139 670.

b) De verstrekte rijst kan gerekend worden op Banka aan het Gouvernement te hebben gekost: in 1899/1900 f 6,04 en in 1900/1901 f 6,15 per pikol (geleverd in 's lands pakhuizen te Batavia kostte de rijst, volgens de aannemingsprijzen over genoemde leveringsjaren, achtereenvolgens f 4,47 en f 4,54 per pikol). Daar aan de mijnwerkers slechts f 5 wordt in rekening gebracht, is het geleden verlies op de rijstverstrekking voor de behandelde twee werkjaren te stellen op respectievelijk f 1,04 en f 1,15 per pikol. Van de rijstverstrekking in 1900/1901 genoten de ontginningen der 1ste klasse 117 400 en de ontginningen der 2de klasse 98 pikols. In de rijstverstrekking van 1899/1900 deelden uitsluitend de ontginningen der 1ste klasse, hebbende die der 2de klasse geen rijst genoten.

c) Voor dit vervoer, dat sedert 1 Januari 1901 niet meer naar Batavia, maar uitsluitend naar Tandjong Priok geschiedt, is laatstelijk gecontracteerd voor de jaren 1900 t/m 1909 met een particulieren aannemer tegen een vrachtprijs van f 20,87 per kojang van ongeveer 30 pikol bij aanbrengst te Batavia en van f 20 bij aanbrengst te Tandjong Priok. Van deze aanneming is echter uitgesloten het ter hoofdplaats Muntok in te laden tin, dat reeds vroeger naar Tandjong Priok pleegt vervoerd te worden, en wel met de booten der Koninklijke Paketvaartmaatschappij, aan welke daarvoor, ingevolge het met haar gesloten algemeen contract betreffende de bediening van de paketvaart in den Archipel, f 11,60 per kojang wordt tegoedgedaan. Onder deze laatste vracht is echter niet begrepen het vervoer te Muntok van den wal naar de reede, welk vervoer deel uitmaakt van het met een anderen aannemer gesloten contract betreffende het z.g. reede-vervoer te Muntok (aannemingsprijs over 1899 t/m 1903 f 12 per kojang). Voor het van de overige afscheepplaatsen op Banka af te halen tin omvatten de opgegeven vrachtprijzen echter het vervoer van pakhuis tot pakhuis, daaronder begrepen dat in de laadbooten naar en van de reeden, zoomede de kosten van transport aan den wal.

d) Omgeslagen over hetgeen de omsmelting aan zuiver tin opleverde, kwamen de opgegeven kosten in 1899/1900 op f 0,29 per pikol te staan. In 1900/1901 had geen omsmelting plaats.

e) Waar een * voorkomt, doelt zulks op eene herziene opgaaf.

Kostenberekening van het tin.	1899/1900.		1900/1901.	
Per transport	f 730 459	f 3 576 082	f 783 107	f 3 881 639
Overige verpleegkosten van zieke mijnwerkers, voor zoover die niet door de mijnen zijn gedragen; traktementen, toelagen en reiskosten der dokters-djawa, alsmede kosten van geneesmiddelen	39 185		40 565	
Afschrijving op inventaris-artikelen en op materieel der tinwinning (uitgenomen — zie hiervóór — boor- en stoommaterieel)	24 077		21 400	
Kosten van aanschaffing en uitzending der op eisch uit Nederland ontvangen goederen, zoomede van lossen, sorteeren en verder verzenden op Banka en met bijberekening, als administratiekosten, van ongeveer $2^1/_2$ pct. der vorenomschreven kosten *f*)	135 325		102 990	
Onderstand in rijst aan oude en gebrekkige mijnwerkers, berekend tegen den kostenden prijs der rijst (over 1899/1900 gemiddeld f 6,04 en over 1900/1901 gemiddeld f 6,15 per pikol)	16 855		18 321	
Onvoorziene uitgaven (à f 0,12^5 per pikol tin) wegens kosten van opschuring, enz. op Banka	23 247	*969 148	25 341	991 724
C. Verdere kosten (die in Europa).		f *4 545 230		f 4 873 363
Vervoer van Java naar Nederland en verkoop aldaar (als maatstaf voor deze kosten aannemende hetgeen ter zake is verantwoord in de verkooprekeningen betreffende de in 1899 en in 1900 hier te lande geveilde hoeveelheden — verg. voor 1900 bijlage DD hiervóór — zijnde respectievelijk f 3,37^{76} en f 3,55^{23} per pikol)		628 146		720 151
A, B en C. Gezamenlijke kosten van het tin. .		f *5 173 376		f 5 593 514
zijnde per pikol, berekend over de hooger opgegeven levering		f *27,81^{77}		f 27,59^{12}
of juister, berekend over de hooger opgegeven levering, na aftrek van het bij de omsmelting van onzuiver tin geleden verlies aan tin, bedragende dit verlies in 1899/1900 847.19 pikol, terwijl in 1900/1901 niet is omgesmolten		*27,94^{50}		27,59^{12}
De bruto opbrengst per pikol van de in 1899 en 1900 geveilde hoeveelheden beliep (zie bijlage CC van het vorig verslag en bijlage DD hiervóór). . . .		91,51^{78}		97,38^{25}
zoodat de winst per pikol *g*) was te stellen op.		f *63,57		f 69,79^{13}

f) Ter wille van een zuiver overzicht zijn de kosten van het voor de ontginning benoodigde boor-, stoom- en ander materieel dadelijk bij de tinrekening in uitgaaf gesteld en niet meer gebracht op eene afzonderlijke inventaris-rekening, die, tenzij door aanzienlijke afschrijving ontlast, wegens de stijgende behoeften zeer zal oploopen en jaarlijks met rente zal moeten worden belast. De waarde der inventarissen van boor-, van stoom- en van ander materieel, bij het einde van het exploitatiejaar 1900/1901 door voortgezette afschrijving teruggebracht tot respectievelijk f 25 000, f 35 000 en f 20 000, zal waarschijnlijk in 1901/1902 geheel kunnen worden afgeschreven, als wanneer de thans nog bestaande inventaris-rekeningen, eenmaal effen gesteld, zullen kunnen vervallen.

g) Evenals in vroegere becijferingen van dezen aard zijn onder de op het tin gevallen kosten, wat het bij de tinwinning betrokken Europeesch personeel betreft, alleen in rekening gebracht de uitgaven voor de op Banka tewerkgestelde ingenieurs, enz., dus niet kosten van opleiding, uitzending, verlofstraktementen, pensioenen, enz.

II. OVERZICHT

II. OVERZICHT van de gedurende het tijdvak 1 Juli 1900 t/m 30 Juni 1901 door het Gouvernement verleende of goedgekeurde CONCESSIËN tot MIJNONTGINNING in Nederlandsch-Indië, benevens van de in dat tijdvak verleende gouvernements-VERGUNNINGEN tot winning van delfstoffen aan de oppervlakte of door middel van open groeven. *h*)

A. GOUVERNEMENTSCONCESSIEN, enz.

Volgnummer.	Naam der concessie en ligging van het mijnveld.	Delfstoffen waarvoor de concessie is verleend.	Namen der concessionarissen.	Grootte of geschatte grootte van het mijnveld (in bouws).	Duur der concessie.	Jaarlijksche cijns.		Vast recht 's jaars.		Gouvernementsbesluit, waarbij de concessie is verleend, en kwartaalverslag van den dienst van het mijnwezen waarin de concessievoorwaarden in haar geheel zijn opgenomen.
						Maatstaf.	Jaar van ingang.	Maatstaf.	Tijdstip van ingang.	
	Concessiën.									
1	Kedoendoeng (distr. Kedoendoeng van de afd. Sampang der residentie Madura).	Petroleum en andere bitumineuse zelfstandigheden.	Dordtsche Petroleum-maatschappij te Amsterdam.	2784	75 jaren (7 Maart 1901 t/m 6 Maart 1976).	10 pct. van de netto opbrengst.	1904	f 0,25 per bouw.	7 Maart 1901.	22 Nov. 1900 n°. 49. (4de kwartaal 1900.)
2	Peureula (landschap Peureula, Groot-Atjeh en onderhoorigheden).	Als voren.	Petroleummaatschappij Holland-Perlak te Amsterdam.	5690	75 jaren (5 Juni 1901 t/m 4 Juni 1976).	10 pct. van de netto-opbrengst.	1904	f 0,25 per bouw.	5 Juni 1901.	8 Jan. 1901 n°. 29. (1ste kwartaal 1901.)
3	Polangko (distr. Tompasso van de afd. Amoerang der residentie Menado).	Goud-, zilver-, platina-, zink-, lood-, koper-, antimoon-nikkel-, kobalt-, bismuth- en tinertsen.	Mijnbouwmaatschappij Belang te Batavia.	3784	75 jaren (22 Juni 1901 t/m 21 Juni 1976).	10 pct. van de netto opbrengst.	1904	f 0,25 per bouw.	22 Juni 1901.	24 Dec. 1900 n°. 45. (4de kwartaal 1900.)
	Vergunningen.									
—	Vergunning tot het winnen van tras uit twee stukken gouvernementsgrond, behoorende tot de dessa Kloempit, distr. Selowessi, afd. Patti, residentie Samarang.	(Zie de voorgaande kolom.)	A. Stoop.	$5\frac{1}{2}$	30 jaren (18 April 1901 t/m 17 April 1931).	Vaste retributie van f 40 's jaars.	1901	—	—	18 April 1901 n°. 5. (2de kwartaal 1901.)
—	Vergunning tot het winnen van mergel en kalksteen uit een stuk gouvernementsgrond, behoorende tot de dessa Goenoeng Pandak, distr. Dringoe, afd. Probolinggo, res. Pasoeroean.	Id.	P. Landberg en Zoon.	$31\frac{1}{2}$	30 jaren (18 April 1901 t/m 17 April 1931).	Vaste retributie van f 230 's jaars.	1901	—	—	18 April 1901 n°. 4. (2de kwartaal 1901.)

B. INLANDSCHE CONCESSIEN (voor zooveel in het behandelde tijdvak door het Gouvernement goedgekeurd).

Volgnummer.	Naam der concessie en ligging van het mijnveld.	Delfstoffen waarvoor de concessie is verleend.	Namen der concessionarissen.	Grootte of geschatte grootte van het mijnveld (in bouws).	Aanvang en duur der concessie.	Bedongen cijns per kalenderjaar.		Eventueel verder bedongen opbrengst.	Gouvernementsbesluit, waarbij de concessie is goedgekeurd, en kwartaalverslag van den dienst van het mijnwezen waarin de concessievoorwaarden in haar geheel zijn opgenomen.
						Maatstaf.	Verschuldigd minimumbedrag.		
	Res. Westerafdeeling van Borneo.								
1	Siak Pai (landschap Sambas).	Goud, zilver, platina, kwikzilver, koper, lood, zink, tin, ijzer, nikkel, antimonium, tellurium, selenium en bismuth, zoomede andere delfstoffen.	Mr. C. L. Rahder (sedert overgedragen op de Goud-exploratiemaatschappij Benkajang te Soerabaija).	7360	13 Dec. 1900 (75 jaren).	$2\frac{1}{2}$ pct. der waarde op het ontginningsterrein van de verkregen en van de ondernemingafgevoerde ertsen.	f 736	—	13 Dec. 1900 n°. 29. (4de kwartaal 1900.)

h) Een overzicht als het hierbedoelde van al de op laatstgenoemden datum in Indië van kracht zijnde mijnconcessiën, enz., tevens opgaven bevattende omtrent de in 1900 bij de reeds in exploitatie zijnde mijnondernemingen verkregen uitkomsten, is te vinden in den jaargang 1901 van het „Jaarboek van het mijnwezen in Nederlandsch-Indië”.

Volgnummer	Naam der concessie en ligging van het mijnveld.	Delfstoffen waarvoor de concessie is verleend.	Namen der concessionarissen.	Grootte of geschatte grootte van het mijnveld (in bouws).	Aanvang en duur der concessie.	Bedongen cijns per kalenderjaar. Maatstaf.	Bedongen cijns per kalenderjaar. Verschuldigd minimumbedrag.	Eventueel verder bedongen opbrengst.	Gouvernementsbesluit, waarbij de concessie is goedgekeurd, en kwartaalverslag van den dienst van het mijnwezen waarin de concessievoorwaarden in haar geheel zijn opgenomen.
II	Alluvia (landschap Sambas).	Behalve de bij n°. I genoemde delfstoffen ook nog kobalt- en arsenicum-ertsen.	L. H. Ch. Gijsberts (sedert overgedragen op de Mijnbouwmaatschappij Alluvia te Soerabaija, welke overdracht werd goedgekeurd bij gouv. besluit dd. 16 Mei 1901 n°. 2).	7000	11 Nov. 1900 (75 jaren).	Als voren.	f 700,00	—	11 Nov. 1900 n°. 1. (4de kwartaal 1900.)
III	Loemar (landschap Sambas).	Behalve de bij n°. I genoemde delfstoffen met uitzondering van kwikzilver-ertsen, ook nog kobalt-, arsenicum-, wolframium- en molybdeen-ertsen, zoomede steenkolen en petroleum.	Mijnbouwmaatschappij Loemar te Soerabaija.	9760	10 Nov. 1900 (75 jaren).	Id.	976,00	—	10 Nov. 1900 n°. 9. (4de kwartaal 1900.)
IV	Wilhelmina Gold Dredging Concession n°. 1 (landschap Sambas).	Goud, zilver en andere edele metalen voorkomende in het bij de concessie omschreven gedeelte van de bedding der Soengei Raja.	P. F. E. Blavet.	—	19 Nov. 1900 (20 jaren).	$2^1/_2$ pct. van de bruto opbrengst.	250,00	f 15 per jaar aan elk goudwasschend gezin, ter hoogte of bovenstrooms van welks waschplaats gewerkt wordt.	19 Nov. 1900 n°. 10. (4de kwartaal 1900.
V	Wilhelmina Gold Dredging Concession n°. 2.	Als voren.	P. Colvin.	—	Id.	Als voren.	250,00	Als voren.	Id.
VI	Wilhelmina Gold Dredging Concession n°. 3.	Id	Mevr. W. A. Heydeman, geb. Jut.	—	Id.	Id.	250,00	Id.	Id.
VII	Wilhelmina Gold Dredging Concession n°. 4.	Id.	Dr. J. A. Koch.	—	Id.	Id.	250,00	Id.	Id.
VIII	Melawi-rivier-concessie, (landschap Sintang). n°. I	Goud, zilver en andere edele metalen voorkomende in het bij de concessie omschreven gedeelte van de bedding der Melawi-rivier.	Jhr. C. van der Wijck. (VIII–XXX: Sedert overgedragen aan de Melawi Dredging Maatschappij te Soerabaija, welke overdracht werd goedgekeurd bij gouv. besl. dd. 5 Juni 1901 n°. 11.)	$20^1/_2$ K. M. stroomlengte	duur: 20 jaren, ingaande met den datum van goedkeuring der concessie.	Id.	512,50	Id	19 Sept. 1900 n°. 30 en 18 Febr. 1901 n°. 10. i) (1ste kwartaal 1901.)
IX	„ II		K. J. L. van Ghert.	20 K. M. id.			500,00		
X	„ III		E. P. C. van Ghert.	19 „ „			475,00		
XI	„ IV		Mr. W. Birnie.	21 „ „			525,00		
XII	„ V		F. J. C. Birnie.	22 „ „			550,00		
XIII	„ VI		C. L. J. Birnie.	20 „ „			500,00		
XIV	„ VII		P. Rosendahl.	18 „ „			450,00		
XV	„ VIII		J. D. Brunsveld van Hulten.	19 „ „			475,00		
XVI	„ IX		C. H. Knaap.	20 „ „			500,00		
XVII	„ X		Mr. J. B. van Houten.	20 „ „			500,00		
XVIII	„ XI		W. Wetzel Jr.	18 „ „			450,00		
XIX	„ XII		P. W. Kuitert.	$19^1/_2$ „ „			487,50		
XX	„ XIII		Jac. Raaff.	13 „ „			325,00		
XXI	„ XIV		Jan Raaff.	$19^1/_2$ „ „			487,50		
XXII	„ XV		S. H. Donker.	20 „ „			500,00		
XXIII	„ XVI		C. Donker.	18 „ „			450,00		
XXIV	„ XVII		J. J. Bianchi.	20 „ „			500,00		
XXV	„ XVIII		Joh. Raaff.	20 „ „			500,00		
XXVI	„ XIX		H. M. Neeb.	$20^1/_2$ „ „			512,50		
XXVII	„ XX		F. d'Arnaud van Boeckholtz.	$19^1/_2$ „ „			487,50		
XXVIII	„ XXI		C. Satoor.	$20^1/_4$ „ „			506,25		
XXIX	„ XXII		Wed. S. le Grom.	20 „ „			500,00		
XXX	„ XXIII		C. D. Ignascius.	18 „ „			450,00		
	Res. Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.								
XXXI	Nonny (landschap Koetei).	Steenkolen, petroleum, naphta, bergteer, aardpek, asphalt, aardhars, aardwas en andere delfstoffen, zoomede natuurlijk koolwaterstofgas.	Nederlandsch-Indische Industrie- en Handelmaatschappij te Amsterdam.	190 587	13 Mei 1901 (75 jaren).	f 50 voor elke geproduceerde ton (1000 K.G.) steenkolen en ruwe petroleum of andere bitumineuse zelfstandigheden (natuurlijk koolwaterstofgas is vrij van cijns).	18 935,00	—	13 Mei 1901 n°. 26. (2de kwartaal 1901.)

i) Bij het eerstaangehaalde besluit werden de hierbedoelde concessiën voorwaardelijk goedgekeurd, terwijl bij het andere werd aangeteekend dat aan de gestelde oorwaarde voldaan was.

(5. 55.)

BIJLAGE CCC.

(Zie hoofdst. O, afd. III, van het verslag.)

I. OVERZICHT van het ZOUTDEBIET in die gewesten van Nederlandsch-Indië waar de verkoop van gouvernementswege geschiedt, over de jaren 1898, 1899 en 1900. *a*)

GEWESTEN.	1898.	1899.	1900.
Verkochte hoeveelheden (in pikols). *b*)			
JAVA EN MADURA.			
Bantam	39 929$^{28}/_{32}$	38 249 $^{2}/_{32}$	40 764$^{29}/_{32}$
Batavia	67 191 $^{8}/_{32}$	71 472$^{24}/_{32}$	75 627 $^{2}/_{32}$
Krawang	20 010 $^{6}/_{32}$	22 370$^{17}/_{32}$	23 679 $^{2}/_{32}$
Preanger Regentsch. .	86 384 $^{6}/_{32}$	72 350$^{30}/_{32}$	86 885$^{19}/_{32}$
Cheribon	52 556$^{12}/_{32}$	50 354$^{11}/_{32}$	57 746$^{15}/_{32}$
Tagal	45 162$^{18}/_{32}$	46 006$^{23}/_{32}$	49 000$^{10}/_{32}$
Pekalongan	27 434 $^{7}/_{32}$	27 556$^{17}/_{32}$	28 929 $^{6}/_{32}$
Samarang	68 287$^{17}/_{32}$	58 487$^{19}/_{32}$	72 915$^{17}/_{32}$
Japara	44 752$^{25}/_{32}$	47 195$^{21}/_{32}$	49 441$^{10}/_{32}$
Rembang	60 816$^{27}/_{32}$	61 840$^{10}/_{32}$	63 375$^{31}/_{32}$
Soerabaija . . .	98 023$^{17}/_{32}$	102 203 $^{8}/_{32}$	105 201$^{31}/_{32}$
Pasoeroean	51 476$^{15}/_{32}$	54 045$^{16}/_{32}$	54 188 $^{4}/_{32}$
Probolinggo	29 885$^{18}/_{32}$	29 996	29 578 $^{7}/_{32}$
Bezoeki	40 452 $^{6}/_{32}$	41 135 $^{5}/_{32}$	43 567$^{22}/_{32}$
Banjoemas	71 306$^{11}/_{32}$	64 015$^{22}/_{32}$	67 457$^{23}/_{32}$
Bagelen	76 387$^{15}/_{32}$	76 148 $^{8}/_{32}$	81 032$^{19}/_{32}$
Kadoe	40 818$^{23}/_{32}$	44 116$^{26}/_{32}$	47 857$^{10}/_{32}$
Soerakarta	35 327 $^{9}/_{32}$	36 220$^{17}/_{32}$	43 956$^{13}/_{32}$
Madioen	68 495$^{21}/_{32}$	70 263$^{27}/_{32}$	77 070$^{25}/_{32}$
Kediri	78 824$^{27}/_{32}$	87 158$^{24}/_{32}$	93 330$^{15}/_{32}$
Madura	64 735$^{31}/_{32}$	72 577$^{10}/_{32}$	69 675$^{29}/_{32}$
Totalen . . .	1 168 259$^{27}/_{32}$	1 173 765$^{26}/_{32}$	1 261 282$^{24}/_{32}$
BUITENBEZITTINGEN.			
Sumatra's Westkust .	65 809$^{12}/_{32}$	65 532$^{18}/_{32}$	64 196 $^{5}/_{32}$
Benkoelen	9 910 $^{6}/_{32}$	10 192$^{29}/_{32}$	10 757$^{10}/_{32}$
Lampongsche Distr. .	7 300 $^{2}/_{32}$	8 296$^{25}/_{32}$	8 238 $^{4}/_{32}$
Palembang	42 943$^{16}/_{32}$	42 603$^{11}/_{32}$	45 183
Banka	10 167$^{12}/_{32}$	11 053$^{21}/_{32}$	11 010 $^{4}/_{32}$
Westerafd. v. Borneo	18 032$^{10}/_{32}$	24 766$^{21}/_{32}$	23 570 $^{4}/_{32}$
Zuider- en Oosterafd. van Borneo . . .	47 861$^{24}/_{32}$	67 043$^{21}/_{32}$	48 432$^{26}/_{32}$
Totalen . . .	202 024$^{18}/_{32}$	229 489$^{18}/_{32}$	211 387$^{21}/_{32}$
Java en Madura . .	1 168 259$^{27}/_{32}$	1 173 765$^{26}/_{32}$	1 261 282$^{24}/_{32}$
Algemeene totalen .	1 370 284$^{13}/_{32}$	1 403 255$^{12}/_{32}$	1 472 670$^{13}/_{32}$

a) De opgaven over 1899 zijn als verbeterde, die over 1900 als voorloopige te beschouwen.

b) Bij de verschillende verkooppakhuizen in de residentie Batavia, bij die op de hoofdplaatsen Samarang en Soerabaija, zoomede te Tjabangboengin (Krawang), wordt het zout niet bij de maat, maar bij het gewicht verkocht. Ter wille van de eenvormigheid is ook voor deze verschillende verkoopplaatsen het debiet in pikolmaten opgegeven. Voor de herleiding is aangenomen dat 58 K.G. bij meting 1 pikol uitmaakt.

Vóór 1899 werd van gouvernementswege overal *los* zout gesleten. In Mei/Juli van genoemd jaar is daarop echter, voorloopig bij wijze van proef, eene uitzondering gemaakt wat betreft de afdeeling Sumanap der residentie Madura, zijnde daar toen begonnen met den verkoop van *verpakt* zout (in briquetvorm), welk nieuw stelsel sedert November/December 1900 ook toepassing heeft gevonden op enkele plaatsen in Bezoeki. Aldaar was tot ult. 1900 7631 katti of 4713 K.G. aan verpakt zout gesleten. Voor Sumanap beliepen die hoeveelheden: in 1899 908 708 katti of 561 218 K.G. en in 1900 2 616 000 katti of 1 615 641 K.G. Dit briquetzout is in het overzicht, naar den in de vorige alinea bedoelden maatstaf, gerekend als te hebben uitgemaakt respectievelijk 81, 9676 en 27 830 pikol *los* zout.

GEWESTEN.	1898.	1899.	1900.
Berekening van de geldelijke opbrengst.			
Van de hiervóór opgegeven **hoeveelheden** werden verkocht:			
JAVA EN MADURA.			
Los zout verkocht bij de maat.			
à f 6,72 per pikol (normaalprijs) . . .	1 023 408 10/32	1 013 405 16/32	1 070 780 18/32
à f 6 per pikol (in de residentie Soerakarta)	35 327 9/32	36 220 17/32	43 956 13/32
à f 2 per pikol (daar waar het zout, na vooraf voor de consumtie onbruikbaar te zijn gemaakt, voor industrieele doeleinden wordt verlangd)	484	96	76
Los zout verkocht bij het gewicht (zie noot b).			
à f 0,12 per K.G. (voor gewoon verbruik) . .	106 791 8/32	112 557 20/32	117 294 13/32
à f $0,03^5$ per K.G. (voor industrieele doeleinden).	2 449	1 810 5/32	1 263 25/32
Verpakt (briquet-) zout.			
à f 0,08 per katti (0,6176 K.G.) sedert Mei/Juli 1899 nog enkel in de afd. Sumanap der residentie Madura, en sedert Nov./Dec. 1900 op enkele plaatsen in de residentie Bezoeki . . .	. . . .	c) 9 676	c) 27 911
Totalen . . .	1 168 259 27/32	1 173 765 26/32	1 261 282 5/32
BUITENBEZITTINGEN.			
Los zout verkocht bij de maat.			
à f 6,96 per pikol (ter Sumatra's Westkust)	. . . .	. . . .	d) 41 975 4/32
à f 6,72 per pikol (normaalprijs) . . .	85 911 20/32	113 001 28/32	93 670 12/32
à f 6 per pikol (ter Sumatra's Westkust d), te Palembang en in de Lampongsche Districten)	116 052 30/32	116 432 22/32	75 642 5/32
à f 2 per pikol (verstrekking voor industrieele doeleinden) e).	60	55	100
Totalen . . .	202 024 18/32	229 489 18/32	211 387 21/32
Geldelijke opbrengst.			
Java en Madura . .	f 7 838 474	f 7 892 381	f 8 306 692
Buitenbezittingen . .	1 243 604	1 458 077	1 375 665
Algemeene totalen .	f 9 082 078	f 9 350 458	f 9 682 357

c) Equivalent in los zout. Zie voor de in briquetvorm gedebiteerde hoeveelheden de voorgaande noot.

d) Sedert 15 Maart 1900 is de debietprijs ter Sumatra's Westkust van f 6 op f 6,96 per pikol gebracht.

e) Alleen ter Sumatra's Westkust.

II. OPGAVEN omtrent de GOUVERNEMENTS-ZOUTWINNING (op Madura) over de jaren 1899 en 1900.

Zoutaanmaakplaatsen in de onderstaande afdeelingen der residentie Madura.	Aantal zoutpannen in bewerking geweest.		Ingeleverde hoeveelheid zout (in kojangs van 30 pikolmaten).		Betaling door de zoutmakers gemiddeld per hoofd genoten (à f 10 per kojang).		Kosten waarop de kojang zout aan het Gouvernement te staan kwam. f)		Aanwezige zoutvoorraad in de depôts (in kojangs) bij het einde van het jaar. g)	
	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.	1899.	1900.
Sampang . . .	920	920	20 431	7 546	f 222,06	f 82,01	f 11,00	f $13,00^5$	60 552	49 692
Pamakassan . .	1 081	1 081	9 944	10 900	91,69	100,00	10,40	10,96	43 843	45 498
Sumanap . . .	1 577	1 579	28 521	19 835	185,64	133,45	$10,73^5$	$12,61^5$	96 176	90 349
					. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .		
Te zamen	3 578	3 580	58 896	38 281	f 166,46	f 105,15	f 10,71	f 12,19	200 571	185 539

f) Met inbegrip van de kosten van administratie, toezicht, opschuring en daarmede in verband staande uitgaven, welke niet afzonderlijk zijn opgegeven.

g) Bovendien lagen opgeschuurd in de doorvoerpakhuizen op Java en waren in de verschillende zoutpakhuizen op en buiten Java voorhanden aan los zout: op ult. 1899 22 771 en op ult. 1900 16 970 kojang. Nopens de voorraden briquetzout op laatstgenoemden datum aanwezig in het depôt te Sumanap en in de verschillende verkooppakhuizen voor verpakt zout in de residentiën Madura, Pasoeroean, Probolinggo en Bezoeki waren, bij de opmaking van deze tabel, te Batavia geen voldoende gegevens voorhanden.

Op ult. 1900 waren op Madura voor de opschuring van het ingeleverde zout 174 depôtpakhuizen beschikbaar, nl. 39 te Sampang, 40 te Boender (bij Pamakassan) en 95 te Sumanap, verdeeld over respectievelijk 2, 2 en 7 etablissementen.

(5. 56.)

BIJLAGE DDD.

(Zie hoofdst. O, afd. IV, § 1, van het verslag.)

OVERZICHTEN betreffende de HANDELS- en SCHEEPVAARTBEWEGING tusschen Nederlandsch-Indië *a*) en landen of plaatsen daarbuiten gelegen, zoomede statistiek der KUSTVAART in Nederlandsch-Indië, een en ander over het jaar 1900.

I. HANDELSBEWEGING. *b*)

1°. Herkomst en bestemming der in- en uitgevoerde goederen, enz.

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den algemeenen invoer.			Waarde van den algemeenen uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).
VOOR REKENING VAN PARTICULIEREN.						
Nederland	f 59 339 863	f 830	f 1 101 094	f 71 287 409	f 150 270	»
Engeland	22 950 230	»	1 529 650	4 113 806	547 000	»
Engelsch Kanaal (voor orders)	......	......	......	8 596 772	»	»
België	311 956	»	»	34 037	»	»
Frankrijk	913 124	»	148 450	8 722 003	»	»
Marseille (voor orders)	......	......	......	215 029	»	»
Duitschland	2 838 960	»	»	2 175 990	»	»
Oostenrijk	93 436	»	»	921 068	»	»
Zwitserland	274 787	»	»	»	»	»
Rusland	1 473 577	»	»	239 739	»	»
Denemarken	573	»	»	21 976	»	»
Zweden	12 111	»	»	1 853	»	»
Noorwegen	»	»	»	15 749	»	»
Italië	752 560	»	12 500	692 452	»	»
Genua (voor orders)	......	......	......	33 758	»	»
Spanje	1 660	»	»	»	»	»
Portugal	»	»	»	203 699	»	»
Turkije	1 752	»	»	9 722	»	»
Egypte	23 260	»	182 000	372 381	»	»
Port Saïd (voor orders)	......	......	......	7 093 818	»	»
Mauritius	»	»	37 500	35 000	»	»

a) Wat de havens in inlandsche staten betreft, zijn in de statistiek alleen die havens behandeld, waar een *gouvernements*- tol- of havenkantoor gevestigd is.

b) Bij de bewerking van de hier opgenomen statistiek is nog gebruik gemaakt van de nagekomen opgaaf van het havenkantoor Bojan (afdeeling Battam, residentie Riouw en onderhoorigheden), welke suppletoire opgaaf bestemd is om in de te Batavia verschijnende jaarstatistiek van den handel en de scheepvaart in Nederlandsch-Indië als „Aanhangsel" te worden opgenomen.

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den algemeenen invoer.			Waarde van den algemeenen uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).
Afrika	f 100	„	„	f 50	„	„
Amerika	2 767 834	„	f 3 750	27 851 640	„	„
Arabië	550	„	„	2 260	„	„
Britsch-Indië	602 781	„	„	1 067 930	„	„
Pinang	17 313 798	„	1 489 020	8 480 892	„	f 94 360
Malakka	1 219 640	„	29 166	773 587	„	„
Singapore	52 540 686	f 5 900	5 905 640	55 102 130	„	563 719
Siam	28 677	„	„	257 838	„	„
Saigon	4 151 588	„	„	85 085	„	„
Hongkong	3 360 703	„	„	19 037 791	„	14 000
China	1 729 513	„	„	939 801	„	„
Japan	317 078	„	„	4 895 715	„	„
Manilla	49 867	„	„	5 789	„	„
Serawak	456 277	„	16 508	79 298	„	„
Kokos-eilanden	11	„	„	11 125	„	„
Timor-Dilly	570 670	„	19 300	171 917	„	123 675
Duitsch Nieuw-Guinea	„	„	„	10 648	„	„
Australië	1 974 443	„	„	7 026 521	„	„
Totalen	f 176 072 065 c)	d) f 6 730	e) f 10 474 578	f 230 586 278	f) f 697 270	g) f 795 754
VOOR REKENING VAN HET GOUVERNEMENT.						
Nederland	f 5 642 271	„	f 2 385 000	f 26 938 181	„	„
Engeland	251 765	„	„	„	„	„
Frankrijk	650	„	„	„	„	„
Duitschland	1 228	„	„	„	„	„
Italië	500	„	„	„	„	„
Britsch-Indië	549 660	„	„	„	„	„
Pinang	8 500	„	„	„	„	„
Singapore	25 371	„	„	16 123	„	„
Australië	505 204	„	„	„	„	„
Totalen	f 6 985 149	„	f 2 385 000	f 26 954 304	„	„

c) Enkel met betrekking tot „goederen", voor zooveel voor particuliere rekening in- en uitgevoerd, houdt de handelsstatistiek de cijfers van Java en Madura en die van de buitenbezittingen uiteen. Voor laatstbedoelde gedeelten van Nederlandsch-Indië waren de cijfers per gewest als volgt:

	Invoerwaarde.	Uitvoerwaarde.
Sumatra's Westkust	f 6 599 487	f 7 106 462
Benkoelen	331 443	438 577
Lampongsche Districten	43 333	58 433
Palembang (met inbegrip van Djambi)	4 889 759	8 691 793
Oostkust van Sumatra	21 434 764	18 645 233
Atjeh en onderhoorigheden	4 642 949	4 475 070
Riouw en onderhoorigheden (met inbegrip van Indragiri)	1 601 952	2 728 650
Banka	741 696	64 712
Billiton	860 400	956 249
Westerafdeeling van Borneo	2 487 173	11 186 961
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	1 810 215	1 495 079
Celebes en onderhoorigheden	4 291 744	9 282 232
Menado	2 340 487	2 659 283
Amboina	582 636	1 800 076
Ternate	391 504	1 281 253
Timor en onderhoorigheden	54 096	122 847
Bali en Lombok	2 116 201	2 600 493
Totalen buitenbezittingen	f 55 229 839	f 73 593 403
„ Java en Madura	120 842 226	156 992 875
Totalen-generaal als boven	f 176 072 065	f 230 586 278

Bij deze gewestelijke splitsing dient in het oog gehouden dat als invoer in eenig gewest alleen is gerekend wat gelost is van hetgeen buiten Nederlandsch-Indië is ingeladen, en als uitvoer enkel wat geladen is met bestemming om buiten Nederlandsch-Indië gelost te worden. Uit dien hoofde bijv. rekent niet onder den uitvoer van Billiton, maar onder dien van Java en Madura, het op Billiton gewonnen tin, voor zoover het ten verkoop naar Batavia wordt verscheept.

d) Hiervan aan goud f 6106 (f 206 uit Nederland en f 5900 uit Singapore).

e) Hiervan aan gouden munt f 3 350 303, namelijk uit Nederland f 1 101 061, uit Engeland f 1 529 650, uit Frankrijk f 138 450, uit Italië f 12 500, uit Amerika f 3750, uit Egypte f 182 000, uit Pinang f 4400, uit Singapore f 340 992 en uit Mauritius f 37 500. Van de f 7 124 275 zilveren munt kwamen alleen uit Singapore en Pinang respectievelijk f 5 564 648 en f 1 484 620.

f) Uitsluitend goud.

g) Hiervan aan gouden munt f 15 360 (f 1360 naar Singapore en f 14 000 n Hongkong).

2°. Waarde der ingevoerde goederen.

VOOR REKENING VAN PARTICULIEREN.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd van: Nederland.	Ingevoerd van: andere landen.	Totaal.
Aardewerk van alle soorten	f 1 500 394	f 1 003 141	f 2 503 535
Atappen	"	446 133	446 133
Bier	442 593	529 324	971 917
Blik en blikwerk	399 071	676 704	1 075 775
Boeken	258 264	96 879	355 143
Buskruit	47 583	36 835	84 418
Caustic soda	88 432	45 322	133 754
Cement	398 209	432 030	830 239
Dranken (voor zoover niet afzonderlijk genoemd)	22 245	90 343	112 588
Drogerijen en medicijnen	452 908	948 660	1 401 568
Eetwaren (boter)	1 242 082	512 640	1 754 722
Id. (ghie)	"	96 084	96 084
Id. (hammen)	133 325	71 564	204 889
Id. (kaas)	170 177	13 441	183 618
Id. (melk)	303 821	330 697	634 518
Id. (tripang)	"	83 149	83 149
Id. (visch)	51 204	7 759 400	7 810 604
Id. (vleesch)	137 917	235 798	373 715
Id. (alle andere soorten)	1 506 740	7 116 382	8 623 122
Fabriek- en stoomwerktuigen	4 664 332	2 749 609	7 413 941
Gambier	"	1 142 022	1 142 022
Garens	709 665	2 536 514	3 246 179
Gedistilleerd (brandewijn)	140 403	383 998	524 401
Id. (jenever)	657 567	223 247	880 814
Id. (likeuren)	96 750	219 018	315 768
Id. (reukwerken)	262 260	74 828	337 088
Id. (whisky)	12 516	102 516	115 032
Id. (alle andere soorten) *h*)	71 043	46 965	118 008
Getah pertja	"	104 401	104 401
Glas (venster-)	98 760	24 245	123 005
Glas en glaswerk	496 135	395 918	892 053
Goud- en zilverwerk	89 615	119 248	208 863
Harst	228	292 745	292 973
Hout (sandel-)	"	165 810	165 810
Id. (scheepsbouw- en timmer-)	2 555	381 315	383 870
Id. (ander) en houtwerk	61 276	231 768	293 044
IJzer en staal (spoorstaven, enz.)	1 674 234	117 208	1 791 442
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	315 904	75	315 979
Id. (buizen en pijpen)	453 694	223 613	677 307
Id. (dakbedekking en goten)	548 150	527 576	1 075 726
Id. (alle andere soorten)	1 052 629	355 275	1 407 904
IJzer in staven en bundels	f 1 105 283	f 452 629	f 1 557 912
IJzerwerk (spijkers)	736 301	380 822	1 117 123
Id. (alle andere soorten)	970 979	1 098 705	2 069 684
Instrumenten (muziek-)	114 723	162 048	276 771
Id. (andere)	78 670	31 146	109 816
Kaarsen	58 678	41 684	100 362
Kalk	20	174 413	174 433
Kleederen	425 024	1 860 371	2 285 395
Koffermakerswerk	23 989	92 274	116 263
Koffie	164	759 957	760 121
Kolen (steen-) en cokes	107 638	1 455 435	1 563 073
Koper (in bladen en platen)	113 153	191 475	304 628
Id. (ander) en koperwerk	300 873	325 272	626 145
Kramerij	1 701 002	1 881 166	3 582 168
Kurken	44 780	26 659	71 439
Lampen	499 267	265 976	765 243
Leder en lederwerk	163 616	331 579	495 195
Lood (ruw en bewerkt)	84 796	136 381	221 177
Lucifers	1 456 176	1 449 006	2 905 182
Machinerieën voor suikerfabrieken	2 876 377	1 016 353	3 892 730
Manufacturen, katoenen, ruwe (ongebleekte)	3 239 959	3 964 522	7 204 481
Id. katoenen (gebleekte)	7 305 794	5 432 899	12 738 693
Id. id. (geverfde of gedrukte)	5 746 711	10 055 419	15 802 130
Id. (wollen en halfwollen)	995 352	695 803	1 691 155
Id. (zijden en halfzijden)	360 740	1 222 581	1 583 321
Id. (zakken)	11 517	963 898	975 415
Id. (zeildoek)	64 860	28 784	93 644
Id. (andere)	2 243 754	4 450 835	6 694 589
Matten en matwerk	2 465	121 331	123 796
Meel	19 728	2 535 769	2 555 497
Mest en meststoffen (oliekoeken)	2 605 202	3 173 053	5 778 255
Meubelen	218 003	319 696	537 699
Mineraalwater	198 008	56 665	254 673
Modewaren	292 871	1 052 836	1 345 707
Olie (aard-) of petroleum	1	3 949 365	3 949 366
Id. (klapper-)	"	902 953	902 953
Id. (lijn-)	131 125	35 871	166 996
Id. (palm-)	42 902	21 801	64 703
Id. (katjang- en andere)	72 447	153 475	225 922
Opium	740	3 452 240	3 452 980
Papier	833 554	1 423 450	2 257 004

h) Hieronder ook vernis en vruchten op gedistilleerd.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd van:		Totaal.
	Nederland.	andere landen.	
Reukwerken (niet met gedistilleerd bereid)	13 223	137 795	151 018
Rijst	"	17 550 823	17 550 823
Rijtuigen	92 767	77 032	169 799
Schrijf- en teekenbehoeften	148 677	43 393	192 070
Speelkaarten	161 139	36 695	197 834
Spoorwegmaterieel (rollend)	1 387 323	265 083	1 652 406
Staal en staalwerk	162 539	104 460	266 999
Steen (bewerkte en onbewerkte)	63 976	210 845	274 821
Steenen (vuurvaste)	167 364	45 509	212 873
Suiker	775	645 356	646 131
Tabak (sigaren en sigaretten)	563 827	245 416	809 243
Id. (Chineesche)	"	511 098	511 098
Id. (Manilla-)	"	215 160	215 160
Id. (alle andere)	225 013	381 743	606 756
Teer (Zweedsche) en koolteer	77 696	36 580	114 276
Thee	"	1 781 098	1 781 098
Tin en tinwerk	41 166	38 451	79 617
Touwwerk	132 200	166 806	299 006
Uurwerken	164 200	157 214	321 414
Vaat- en kuipwerk (leggers)	69 168	16 215	85 383
Vee (levend)	4 810	291 812	296 622
Verfwaren	361 839	267 397	629 236
Vuurwapens	91 870	54 639	146 518
Vuurwerk	1 252	1 195 767	1 197 019
Was	338 185	1 413 007	1 751 192
Wijn (mousseerende)	127 069	81 527	208 596
Id. (afgetapt)	400 969	374 602	775 571
Id. (op fust)	130 559	232 081	362 640
Zaden	7 949	370 372	378 321
Zeep	263 791	252 142	515 933
Zemelen	20	235 507	235 527
Zink en zinkwerk	78 053	96 541	174 594
Zout	388	896 768	897 156
Zwavelzuur (ruw)	100 959	7 590	108 549
Zijde (ruwe)	"	287 714	287 714
Diversen	151 165	918 927	1 070 092
Totalen	f 59 339 863	f 116 732 202	f 176 072 065

VOOR REKENING VAN HET GOUVERNEMENT.

BENAMING DER GOEDEREN.	Nederland.	andere landen.	Totaal.
Aardewerk van alle soorten	f 18 094	"	f 18 094
Bier	252 679	"	252 679
Blik en blikwerk	5 324	"	5 324
Boeken	20 340	"	20 340
Buskruit	24 291	"	24 291
Drogerijen en medicijnen	38 906	f 125	39 031
Eetwaren (boter)	154 035	"	154 035
Id. (visch)	8 270	"	8 270
Id. (vleesch)	17 980	"	17 980
Id. (andere)	103 250	75	103 325
Fabriek- en stoomwerktuigen	556 803	1 154	557 957
Gedistilleerd (jenever)	9 283	"	9 283
Id. (alle andere soorten)	24 569	"	24 569
Glas en glaswerk	32 244	400	32 644
Hout en houtwerk	18 966	"	18 966
IJzer en staal (spoorstaven, enz)	280 263	235 256	515 519
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	320 501	"	320 501
Id. (dakbedekking)	15 990	"	15 990
Id. (buizen en pijpen)	87 333	"	87 333
Id. (alle andere soorten)	404 335	"	404 335
IJzer in staven en bundels	82 309	"	82 309
IJzerwerk (spijkers)	22 219	"	22 219
Id. (alle andere soorten)	181 585	843	182 428
Instrumenten (muziek-)	3 844	500	4 344
Instrumenten (andere)	14 139	225	14 364
Kleederen	283 707	"	283 707
Kolen (steen-) en cokes	"	f 520 334	f 520 334
Koper en koperwerk	105 847	728	106 575
Kramerij	43 561	"	43 561
Kurken	7 822	"	7 822
Lampen	5 931	"	5 931
Leder en lederwerk	77 465	"	77 465
Lood (ruw en bewerkt)	17 614	"	17 614
Manufacturen (katoenen)	196 533	"	196 533
Id. (wollen en halfwollen)	73 649	"	73 649
Id. (zakken)	24 635	"	24 635
Id. (andere)	64 070	"	64 070
Olie (lijn-)	50 925	"	50 925
Id. (andere)	26 737	23 933	50 670
Opium	563 660	549 660	1 113 320
Papier	44 356	400	44 756
Schrijf- en teekenbehoeften	5 557	"	5 557
Spoorwegmaterieel (rollend)	999 553	"	999 553
Staal en staalwerk	4 407	"	4 407
Steen (bewerkte)	2 708	8 500	11 208
Touwwerk	20 906	"	20 906
Verfwaren	76 079	"	76 079
Vuurwapens	119 025	"	119 025
Zeep	5 385	"	5 385
Zink en zinkwerk	5 097	"	5 097
Diversen	119 490	745	120 235
Totalen	f 5 642 271	f 1 342 878	f 6 985 149

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage DDD.]

3°. Waarde der uitgevoerde goederen.

VOOR REKENING VAN PARTICULIEREN.

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	Uitgevoerd naar: andere landen.	Totaal.
Atappen	"	f 11 544	f 11 544
Beenderen	"	10 970	10 970
Boeken	f 15 248	4 071	19 319
Cacao	764 055	242 631	1 006 686
Cassia (wilde kaneel)	29 257	65 202	94 459
Cassiavruchten	26 411	13 851	40 262
Copra	2 945 330	7 365 375	10 310 705
Djarakpitten	291 431	250 175	541 606
Drakenbloed	"	32 933	32 933
Drogerijen en medicijnen	217 558	732 617	950 175
Eetwaren (tripang)	"	651 163	651 163
Id. (visch)	102	763 822	763 924
Id. (vogelnestjes)	"	231 574	231 574
Id. (alle andere soorten)	42 010	1 373 816	1 415 826
Fabriek- en stoomwerktuigen	20 695	96 882	117 577
Foelie	619 527	231 266	850 793
Gambier	"	1 159 515	1 159 515
Garens	440	14 952	15 392
Gedistilleerd (arak)	159 709	91 449	251 158
Getahpertja	143 814	12 717 880	12 861 694
Getah (andere)	11 756	2 734 666	2 746 422
Gombenzoin	47 471	1 670 191	1 717 662
Gomdammar	539 936	2 105 402	2 645 338
Gomelastiek	76 522	362 096	438 618
Gomkopal	763 469	741 132	1 504 601
Goud- en zilverwerk	11 650	9 165	20 815
Hoorn	26 096	44 630	70 726
Hout (ebben-)	24 578	38 424	63 002
Id. (laka-)	"	10 417	10 417
Id. (sandel-)	9 451	50 539	59 990
Id. (wortel-)	"	33 000	33 000
Id. (scheepsbouw- en timmer-)	519 615	206 166	725 781
Id. (ander)	925	14 404	15 229
Houtwerk (voor zoover niet afzonderlijk genoemd)	382	26 376	26 758
Huiden	2 711 038	804 410	3 515 448
IJzer en staal en dito werk	86 465	57 700	144 165
Indigo (voor de Europeesche markt)	996 236	1 352 716	2 348 952
Id. (voor de inlandsche markt)	"	83 354	83 354
Instrumenten (muziek-)	4 995	16 735	21 730
Juweelen	4 500	106 200	110 700
Kalk	"	200 884	200 884
Kamfer	"	29 307	29 307
Kaneel (eigenlijke)	94 624	51 039	145 663
Kapok	450 974	552 347	1 003 321
Kapokpitten	1 127	24 744	25 871

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	Uitgevoerd naar: andere landen.	Totaal.
Katoen (ruwe)	"	f 1 392 708	f 1 392 708
Kinabast	f 4 131 660	103 610	4 235 270
Kleederen	176 078	985 723	1 161 801
Koelit bakau en koelit tengar	"	93 340	93 340
Koffie (gepelde)	11 552 552	7 374 074	18 926 626
Id. (in hoornschil)	4 895 479	815 494	5 710 973
Id. (als gedroogde kers)	7	60 537	60 544
Koper en koperwerk	18 660	103 783	122 443
Kramerij	38 804	46 821	85 625
Lood (ruw)	1 186	16 069	17 255
Manufacturen (katoenen)	734	802 363	803 097
Id. (zijden en halfzijden)	150	33 187	33 337
Id. (andere)	2 531	131 734	134 265
Matten en matwerk	6 040	130 278	136 318
Meel (tapioca-)	218 811	367 968	586 779
Id. (ander)	2 161	79 189	81 350
Mest en meststoffen (oliekoeken)	1 647	19 712	21 359
Meubelen	13 467	27 331	40 798
Nagelen	10 669	92 119	102 788
Nipabladeren	"	35 335	35 335
Noten (muskaat-)	1 408 106	1 067 469	2 475 575
Id. (pinang-)	"	2 724 856	2 724 856
Olie (aard-) of petroleum	"	4 592 792	4 592 792
Id. (katjang-)	"	439 709	439 709
Id. (klapper-)	11 133	571 715	582 848
Id. (andere)	27 244	75 090	102 334
Paarden	"	156 600	156 600
Peper (staart-)	91 835	324 764	416 599
Id. (witte)	8 876	339 222	348 098
Id. (zwarte)	704 953	3 591 368	4 296 321
Reukwerken (niet met gedistilleerd bereid)	51 689	30 939	82 628
Rijst (gepelde)	3 053 914	756 619	3 810 533
Id. (ongepelde)	73	194 159	194 232
Rotting	649 693	3 257 416	3 907 109
Rottingstokken	205	76 921	77 126
Sago	15	723 273	723 288
Schelpen	52 872	2 571 731	2 624 603
Schildpad	25 360	262 360	287 720
Suiker i)	121 567	73 539 057	73 660 624
Tabak (voor de Europeesche markt)	23 735 712	7 703 318	31 439 030
Id. (voor de inlandsche markt)	301	645 115	645 416
Tengkawangpitten	"	35 836	35 836
Thee	2 321 167	1 877 557	4 198 724

i) De hoeveelheden, verdeeld naar de landen of plaatsen van bestemming, zij vermeld op blz. 133 van het verslag hiervóór.

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	Uitgevoerd naar: andere landen.	Totaal.	BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	Uitgevoerd naar: andere landen.	Totaal.
Tin	f 4 748 609	f 2 843 377	f 7 591 986	Was	f 282 160	f 73 939	f 356 099
Tinerts	593 804	"	593 804	Zaden	13 344	96 559	109 903
Touwwerk	2 100	19 997	22 097	Zemelen	"	18 188	18 188
Vanille	16 289	2 600	18 889	Zink en zinkwerk	"	12 799	12 799
Vee (levend)	100	95 158	95 258	Zwam	"	16 774	16 774
Vet van balam- en soenteivruchten	1 300	15 833	17 133	Diversen	295 490	354 378	649 868
Vlas en vlaswerk	34 235	16 294	50 529	Totalen	f 71 287 409	f 159 298 869	f 230 586 278
Vogelhuiden	307 230	75 980	383 210				

VOOR REKENING VAN HET GOUVERNEMENT. *j*)

Kinabast	f 264 172	"	f 264 172	Tin	f 21 549 454	"	f 21 549 454
Koffie (gepelde)	4 738 315	"	4 738 315	Diversen	14 845	f 16 123	30 968
Id. (in hoornschil)	10 265		10 265	Totalen	f 26 938 181	f 16 123	f 26 951 304
Koper	361 130	"	361 130				

4°. In- en uitvoer voor particuliere rekening van goederen, waarvan in de handelsstatistiek der opgegeven jaren, nevens de waarde, tevens de hoeveelheden zijn opgegeven. *k*)

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)					ALGEMEENE UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1896.	1897.	1898.	1899.	1900.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.
Azijn	Liters.	94	133	135	139	131	"	23	"	"	"
Balamvruchten	K.G.	"	"	"	"	"	165	111	1^{5}	"	8
Bier	Liters.	2 087	2 305	2 639	2 408	2 468	4	0^{48}	4	0^{5}	1
Boter	K.G.	772	1 058	1 123	1 130	1 169	"	"	0^{18}	0^{4}	0^{27}
Buskruit	id.	96	56	124	48	56	0^{2}	"	"	"	"
Cacao	id.	"	39	5	4	"	885	893	977	1 089	1 342
Cassia	id.	"	"	"	"	"	1 230	1 067	678	624	472
Cassiavruchten	id.	"	"	"	"	"	409	49	63	385	268
Copra	id.	2^{4}	"	"	6	1^{5}	52 832	24 886	34 873	97 734	93 733
Drakenbloed	id.	"	"	"	"	"	47	27	14	37	26
Foelie	id.	"	"	"	"	"	276	381	451	373	567
Gambier	id.	4 056	3 994	3 940	3 765	4 568	7 782	7 248	5 913	6 997	4 638
Gedistilleerd (arak)	Liters.	106	150	52	101	67	1 337	1 517	2 039	1 882	2 511
Id. (alle andere dranken)	id.	2 870	2 543	2 632	2 853	3 006	5^{4}	0^{3}	0^{3}	0^{4}	0^{3}
Ghie (Perzische boter)	K.G.	72	89	91	113	120	"	"	"	4^{5}	0^{9}
Gom- en harssoorten (inlandsche)	id.	163	567	251	258	331	13 369	14 605	16 299	19 825	20 527
Hout (ebben-)	id.	"	"	"	"	"	546	291	1 722	1 493	2 100
Id. (gahroe-)	id.	0^{2}	0^{2}	0^{7}	0^{8}	1	23	6	3	3^{5}	8

j) De hoeveelheden kinabast, koffie en tin, voor gouvernementsrekening in 1900 uitgevoerd, en waarnaar de opgegeven waarde berekend is, bedroegen respectievelijk 330 215, 7 917 722 en 16 576 503 K.G.

k) Waar men in dit overzicht nihil-opgaven vindt, is dit nog geen bewijs dat van het betrokken artikel geen in- of uitvoer heeft plaats gehad, maar leide men daaruit af dat het artikel in de handelsstatistiek niet afzonderlijk is genoemd of wel dat de hoeveelheden te gering waren om in dit overzicht te worden opgenomen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)					ALGEMEENE UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1896.	1897.	1898.	1899.	1900.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.
Hout (laka-)	K.G.	"	"	"	"	"	429	125	15	90	69
Id. (sandel-)	id.	24^{7}	11	9^{9}	9	663	404	326	325	195	239
Id. (wortel-)	id.	"	"	"	14	2	"	"	"	58	132
Huiden	id.	9^{7}	0^{8}	10	4^{8}	8^{3}	4 350	4 430	5 459	5 370	5 859
Indigo (niet bereid voor de inlandsche markt)	id.	"	"	"	"	"	636	799	893	674	587
Id. (andere)	id.	36	33	23	12	14	188	291	472	304	416
Ivoor	id.	"	0^{3}	0^{3}	0^{7}	0^{1}	0^{9}	1^{7}	0^{3}	0^{3}	0^{2}
Kaarsen	id.	147	138	144	138	143	9	"	0^{2}	0^{1}	0^{7}
Kalk	id.	4 589	5 077	3 110	4 574	5 814	1 277	3 707	3 836	4 538	6 696
Kaneel	id.	2^{8}	2^{2}	0^{8}	0^{4}	3	6	42	103	126	242
Kapok	id.	56	41	77	158	84	2 771	2 411	3 154	3 276	4 013
Katoen	id.	"	"	"	"	"	1 526	1 784	5 810	8 854	9 284
Kinabast	id.	"	"	"	"	"	3 709	3 055	4 180	4 713	5 294
Klappers	stuks.	75	101	553	180	1 147	141	134	76	123	94
Koelit bakau en koelit tengar.	K.G.	"	"	"	"	179	63	50	239	832	777
Koffie (gepelde)	id.	795	631	1 608	961	1 254	33 656	34 953	21 205	29 402	31 544
Id. (in hoornschil)	id.	0^{3}	1^{1}	2	17	15	11 028	15 540	4 880	16 004	11 422
Id. (gedroogde kers)	id.	"	"	"	"	"	350	237	"	332	151
Kolen (steen-) en cokes	ton.	126	121	113	131	111	1	0^{2}	"	"	"
Lucifers (gewone houten)	gros doosjes.	2 768	3 436	3 476	2 200	3 217	0^{3}	0^{1}	0^{3}	1^{1}	0^{17}
Meel	K.G.	10 013	12 075	10 833	12 224	15 976	4 722	939	4 238	10 006	6 376
Melk	id.	"	"	"	"	1 115	"	"	"	"	6^{5}
Meststoffen (oliekoeken)	id.	198	267	1 786	2 208	4 092	144	401	557	671	580
Mineraal-, bron- en kunstwater	flesschen.	1 672	1 981	1 493	1 318	1 273	10	12^{5}	6	4^{7}	6
Nagelen	K.G.	93	62	66	84	85	76	264	96	28^{5}	171
Noten (muskaat-)	id.	0^{4}	4	30	13	1^{4}	1 170	1 771	2 088	2 049	2 475
Id. (pinang-)	id.	10^{6}	4	16	"	"	9 655	10 037	10 828	12 446	18 165
Id. (wilde)	id.	0^{3}	0^{2}	"	0^{5}	6^{6}	44	7^{3}	233	41	15
Olie (aard-) of petroleum	Liters.	92 780	102 048	81 643	87 034	78 987	48 713	163 529	161 180	51 505	114 819
Id. (katjang-)	id.	171	153	92	98	103	2 197	1 449	1 261	3 221	2 931
Id. (klapper-)	id.	1 396	2 405	3 877	2 157	3 009	2 381	1 732	1 581	2 901	2 914
Opium	K.G.	179	253	140	236	172	0^{1}	0^{3}	0^{3}	0^{3}	0^{25}
Peper (gewone)	id.	62	62	87	39	55	15 410	14 095	14 245	13 311	11 437
Id. (staart-)	id.	"	"	"	"	"	69	437	186	184	277
Rijst (gepelde)	id.	178 970	250 884	152 967	165 879	218 803	32 865	19 523	37 646	44 904	38 105
Id (ongepelde)	id	1 313	828	645	203	931	3 909	2 073	3 792	4 967	3 884
Rotting	id.	57	36	39	14	42	13 298	22 663	15 505	18 816	26 047
Sago	id.	84	140	129	111	181	6 085	3 984	7 483	11 696	12 054
Salpeter	id.	228	182	283	338	287	"	"	"	"	"
Schildpad	id.	"	0^{1}	0^{06}	0^{5}	0^{5}	6	9^{8}	28	8^{6}	14
Siroop uit vruchten	flesschen.	4^{4}	3^{5}	3^{9}	5^{7}	4	"	0^{8}	0^{1}	"	0^{3}
Speelkaarten (Europeesche).	spellen.	69	73	121	82	90	"	"	"	"	"
Suiker	K.G.	3 617	3 938	4 115	4 261	5 384	572 142	518 308	689 542	777 302	736 606

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)					ALGEMEENE UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1896.	1897.	1898.	1899.	1900.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.
or de inlandsche markt)	K.G.	1 804	1 956	1 836	2 047	2 006	1 306	1 328	1 486	1 586	1 613
Id. (andere)							28 217	36 245	44 309	49 279	52 398
Id. (sigaren en sigaretten)	id.	219	242	228	237	220	0^{3}	0	2	0^{7}	1^{39}
Tarwe	Liters.	5	4	4	4^{6}	7^{8}	„	„	„	„	„
Thee	K.G.	1 294	1 631	1 721	1 865	2 226	3 264	3 981	4 411	5 725	7 634
Tin	id.	81	146	5	20	23^{3}	5 050	5 320	5 353	5 769	5 839
Tinerts	id.	„	„	„	„	„	„	„	„	813	1 187
Vanille	id.	„	„	„	„	„	0^{5}	1^{3}	1^{4}	0^{1}	1^{45}
Visch (gezouten of gedroogd)	id.	30 924	33 643	33 156	38 076	37 190	10 074	9 720	14 611	15 090	14 803
Id. (tripang)	id.	35	69	68	71	83	649	783	629	580	651
Was	id.	2 830	1 882	2 859	3 021	2 918	51	110	50	71	2 74
Wijn (mousseerende)	flesschen.	75	75	93	72	75	0^{2}	0^{2}	0^{1}	0^{2}	0^{89}
Id. (andere)	Liters.	2 186	2 063	1 891	1 891	1 833	2^{7}	2^{8}	0^{2}	1	2
Zout	K.G.	13 267	14 593	17 347	20 132	17 943	3	26	1^{8}	16	74^{8}
Zwam	id.	„	„	0^{4}	0^{5}	„	128	56	50	98	67
Zwavel	id.	226	47	117	205	155	1	„	„	„	„

II. SCHEEPVAARTBEWEGING over 1900 (voor zooveel de jaarlijksche algemeene handelsstatistiek van Nederlandsch-Indië die doet kennen). *l)*

1°. Aantal aangekomen en vertrokken schepen.

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van — en uitklaringen bij vertrek naar — buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. *m)*			
	Aantal stoomschepen.	Aantal zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen	Aantal stoomschepen.	Aantal zeilschepen getuigd op Europeesche wijze	Aantal zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
A. Aangekomen schepen.								
Batavia	231	18	„	249	264	93	230	587
Samarang	44	13	2	59	2	28	155	185
Soerabaija	240	7	2	249	224	48	86	358
Cheribon	40	„	2	42	10	18	2	30
Tjilatjap	9	„	„	9	„	„	„	„
Overige havens op Java en Madura	47	2	6	55	43	84	1857	1984
Padang	98	„	„	98	53	„	122	175

l) Bedoelde statistiek bevat namelijk niet het geheele scheepvaartverkeer in den Indischen Archipel, aangezien zij alleen rekening houdt met de inklaringen ter plaatse van *eerste* aankomst in Nederlandsch-Indië, en met de inklaringen ter plaatse van vertrek naar *buiten* Nederlandsch-Indië. Wat de havens in zelfbesturende streken betreft, strekken de opgaven zich bovendien alleen tot die havens uit, waar van gouvernementswege tolrechten worden geheven of gouvernements-havenkantoren gevestigd zijn.

m) In de over de kustvaart handelende tabellen der in hoofde dezer bedoelde jaarstatistiek, en derhalve ook in de hier medegedeelde cijfers, is niet opgenomen het scheepvaartverkeer tusschen de verschillende havens van Java en Madura onderling, noch ook, wat de buitenbezittingen betreft, het verkeer tusschen de havens van eenzelfde gewest aldaar; voorts wordt in die tabellen geen gewag gemaakt van reizen, die geen kustvaart in den zin van St. 1825 n°. 48, art. 2, ten doel hadden, en evenmin van het aankomen op en vertrekken van tusschenstations van de stoomschepen die op bepaalde lijnen dienst doen.

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van — en uitklaringen bij vertrek naar — buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. *m*)			
	Aantal stoomschepen.	Aantal zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Aantal stoomschepen.	Aantal zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
Oeleë Lheuë	159	„	„	159	76	„	„	76
Idi	124	„	„	124	20	„	„	20
Palembang	94	2	„	96	56	15	372	443
Makasser	29	2	27	58	231	4	524	759
Havens in de residentie Oostkust van Sumatra	1 162	„	1 206	2 368	121	„	180	301
„ „ „ Riouw en onderhoorigh.	788	88	547	1 423	„	„	131	131
„ „ „ gewesten Banka en Billiton	129	1	12	142	75	155	685	915
„ „ „ „ Wester- en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	186	41	55	282	129	135	1 134	1 398
„ „ „ residentie Menado	8	3	„	11	6	27	19	52
„ „ „ gewesten Amboina en Ternate	4	„	„	4	57	17	109	183
Overige havens in de buitenbezittingen	53	7	81	141	96	44	4 086	4 226
Totalen	3 445	184	1 940	5 569	1 463	668	9 692	11 823
Van voormeld totaal aangekomen schepen behoorden te huis:								
in Nederland	113	6	„	119	13	„	„	13
„ Nederlandsch-Indië	1 164	71	432	1 667	1 306	653	9 600	11 559
„ Malakka en de Straits-Settlements	1 510	64	1 453	3 027	115	„	7	122
„ andere landen	658	43	55	756	29	15	85	129
Totalen als voren	3 445	184	1 940	56 9	1 463	668	9 692	11 823

B. Vertrokken schepen.

HAVENS.	Aantal stoomschepen.	getuigd op Europeesche wijze.	getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Aantal stoomschepen.	getuigd op Europeesche wijze.	getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
Batavia	146	12	„	158	261	83	247	591
Samarang	137	11	2	150	4	36	108	148
Soerabaija	121	9	10	140	255	44	88	387
Cheribon	28	„	„	28	16	22	2	40
Tjilatjap	12	„	„	12	„	„	„	„
Overige havens op Java en Madura	119	9	9	137	44	97	2 095	2 236
Padang	120	6	„	126	55	„	114	169
Oeleë Lheuë	158	„	„	158	71	„	„	71
Idi	126	„	„	126	21	„	„	21
Palembang	193	„	„	193	55	17	359	431
Makasser	22	3	20	45	231	4	337	572
Havens in de residentie Oostkust van Sumatra	1 148	„	1 156	2 304	138	„	178	316
„ „ „ Riouw en onderhoorigh.	785	226	581	1 592	„	„	139	139
„ „ „ gewesten Banka en Billiton	57	„	8	65	75	150	718	943
„ „ „ „ Wester- en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	255	35	50	340	131	139	1 098	1 368
„ „ „ residentie Menado	10	4	„	14	10	25	18	53
„ „ „ gewesten Amboina en Ternate	6	„	„	6	57	14	60	131
Overige havens in de buitenbezittingen	54	5	74	133	101	35	3 954	4 090
Totalen	3 497	320	1 910	5 727	1 525	666	9 515	11 706

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van — en uitklaringen bij vertrek naar — buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. m)			
	Aantal stoomschepen.	Aantal zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Aantal stoomschepen.	Aantal zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
Van voormeld totaal vertrokken schepen behoorden te huis:								
in Nederland	112	12	„	124	11	„	„	11
„ Nederlandsch-Indië	1 192	71	424	1 687	1 345	660	9 453	11 458
„ Malakka en de Straits-Settlements	1 521	190	1 456	3 167	127	„	5	132
„ andere landen	672	47	30	749	42	6	57	105
Totalen als voren	3 497	320	1 910	5 727	1 525	666	9 515	11 706

2°. **Inhoudsgrootte der onder 1°. bedoelde schepen.**

Landen waar de schepen te huis behoorden.	Inklaringen bij aankomst van — en uitklaringen bij vertrek naar — buiten Nederlandsch-Indië. Inhoudsgrootte (in M³.)				Kustvaart. Inhoudsgrootte (in M³.)			
	der stoomschepen.	der zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	van het totaal aantal schepen.	der stoomschepen.	der zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	van het totaal aantal schepen.
A. Aangekomen schepen.								
Nederland	640 016	27 038	„	667 054	81 584	„	„	81 584
Nederlandsch-Indië	1 148 619	17 280	22 326	1 188 225	2 209 295	227 680	209 222	2 646 197
Malakka en de Straits-Settlements	746 016	17 593	148 489	912 098	195 423	„	1 324	196 747
Andere landen	2 327 400	109 991	6 987	2 444 378	101 713	8 012	8 833	118 558
Totalen	4 862 051	171 902	177 802	5 211 755	2 588 015	235 692	219 379	3 043 086
B. Vertrokken schepen.								
Nederland	639 656	45 463	„	685 119	66 221	„	„	66 221
Nederlandsch-Indië	1 135 943	13 508	23 522	1 172 973	2 316 640	228 324	209 705	2 754 669
Malakka en de Straits-Settlements	767 370	17 932	155 498	940 800	226 624	„	1 081	227 705
Andere landen	2 400 974	118 539	3 552	2 523 065	141 281	6 409	6 142	153 832
Totalen	4 943 943	195 442	182 572	5 321 957	2 750 766	234 733	216 928	3 202 427

3°. Landen of plaatsen van herkomst of bestemming der in Nederlandsch-Indië aangekomen of van daar naar buiten Nederlandsch-Indië vertrokken schepen.

Landen of plaatsen van herkomst of bestemming.	Aantal schepen.				Inhoudsgrootte (in M³.)			
	Stoomschepen.	Zeilschepen, getuigd op Europeesche wijze.	Zeilschepen, getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	der stoomschepen.	der zeilschepen, getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen, getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
A. Aangekomen schepen.								
Van Nederland	108	9	„	117	605 007	26 411	„	631 418
„ Engeland	26	2	„	28	178 637	7 608	„	186 245
„ andere landen van Europa	9	„	„	9	54 220	„	„	54 220
„ Afrika	4	4	„	8	23 693	6 617	„	30 310
„ Mauritius	„	4	„	4	„	3 092	„	3 092
„ Amerika	4	15	„	19	25 224	62 340	„	87 564
„ Brazilië	„	1	„	1	„	2 000	„	2 000
„ Britsch-Indië	16	„	„	16	95 855	„	„	95 855
„ Malakka en de Straits-Settlements	3 064	132	1 822	5 018	2 855 419	41 658	18 669	3 065 746
„ Siam	2	„	40	42	2 490	„	6 053	8 543
„ Saigon	33	1	„	34	110 144	5 150	„	115 294
„ Hongkong	23	1	„	24	126 022	1 519	„	127 541
„ China	44	1	14	59	160 373	100	1 967	162 440
„ Japan	18	„	„	18	116 099	„	„	116 099
„ Cochinchina	1	„	„	1	1 118	„	„	1 118
„ de Philippijnen	12	1	„	13	47 840	4 952	„	52 792
„ Serawak	2	2	9	13	5 049	594	353	5 996
„ de Kokos-eilanden	„	5	„	5	„	1 102	„	1 102
„ Timor-Dilly	12	4	50	66	35 846	136	460	36 442
„ Duitsch Nieuw-Guinea	6	„	„	6	29 106	„	„	29 106
„ Australië	61	2	5	68	389 909	8 623	300	398 832
Totalen	3 445	184	1 940	5 569	4 862 051	171 902	177 802	5 211 755
B. Vertrokken schepen.								
Naar Nederland	102	7	„	109	599 154	15 672	„	614 826
„ Engeland	18	3	„	21	132 552	9 713	„	142 265
„ Portugal (voor orders) en naar andere landen van Europa	17	3	„	20	134 892	7 570	„	142 462
„ Egypte	9	„	„	9	60 755	„	„	60 755
„ Afrika	„	5	„	5	„	4 884	„	4 884
„ Amerika	95	14	„	109	619 295	50 266	„	669 561
„ Arabië	9	„	„	9	55 032	„	„	55 032
„ Britsch-Indië	15	1	„	16	91 263	6 644	„	97 907
„ Malakka en de Straits-Settlements	3 024	266	1 809	5 099	2 423 388	34 840	177 209	2 635 437
„ Siam	8	„	23	31	11 136	„	3 630	14 766
„ Saigon	1	„	„	1	2 924	„	„	2 924
„ Hongkong	51	„	„	51	192 507	„	„	192 507
„ China	71	„	5	76	276 583	„	459	277 042
„ Japan	13	„	„	13	75 001	„	„	75 001

Landen of plaatsen van herkomst of bestemming.	Aantal schepen. Stoom-schepen.	Zeilschepen, getuigd op Europeesche wijze.	Zeilschepen, getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Inhoudsgrootte (in M³.) der stoom-schepen.	der zeilschepen, getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen, getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
Naar Cochinchina	4	„	„	4	6 570	„	„	6 570
„ de Philippijnen	9	1	„	10	22 358	3 598	„	25 956
„ Serawak	„	„	11	11	„	„	414	414
„ Britsch Noord-Borneo	1	„	„	1	1 825	„	„	1 825
„ de Kokos-eilanden	„	5	„	5	„	1 102	„	1 102
„ Timor-Dilly	12	„	57	69	31 313	„	561	31 874
„ Duitsch Nieuw-Guinea	5	„	„	5	22 407	„	„	22 407
„ Australië	33	14	5	52	184 988	54 232	299	239 519
„ Nieuw-Caledonië	„	1	„	1	„	6 921	„	6 921
Totalen	3 497	320	1 910	5 727	4 943 943	195 442	182 572	5 321 957

(5. 57.)

BIJLAGE EEE.

(Zie hoofdst. O, afd. IV, § 2, van het verslag.)

I. OVERZICHT van de in NEDERLANDSCH-INDIË tehuis behoorende SCHEPEN en VAARTUIGEN, groot 30 M³. en daarboven, op ult. 1900.

GEWESTEN.	Stoomschepen.		Barken.		Brikken.		Schoeners.		Kotters.		Wangkangs, toops en andere vaartuigen.		Totaal.	
	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).
JAVA EN MADURA.														
Bantam	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	14	680	14	680
Batavia	39	80 110	3	8 823	"	"	5	607	"	"	160	7 754	207	97 294
Krawang	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	111	3	111
Cheribon	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	61	3 440	61	3 440
Tagal	1	33	"	"	"	"	"	"	"	"	43	2 020	44	2 053
Pekalongan	"	"	"	"	"	"	1	113	"	"	56	2 653	57	2 766
Samarang	4	292	"	"	"	"	"	"	"	"	137	8 884	141	9 176
Japara	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	56	3 105	56	3 105
Rembang	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	77	3 238	77	3 238
Soerabaija	6	647	4	5 068	2	915	24	1 904	2	78	371	19 976	409	28 588
Pasoeroean	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	35	1 668	35	1 668
Probolinggo	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	54	2 596	54	2 596
Bezoeki	1	128	"	"	"	"	"	"	2	140	22	1 206	25	1 474
Madura	"	"	"	"	"	"	1	242	"	"	284	9 939	285	10 181
Totalen	51	81 210	7	13 891	2	915	31	2 866	4	218	1 373	67 270	1468	166370
BUITENBEZITTINGEN.														
Sumatra's Westkust	2	121	"	"	"	"	1	102	"	"	43	2 345	46	2 568
Benkoelen a)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	12	462	12	462
Lampongsche Districten	"	"	"	"	"	"	9	484	"	"	8	336	17	820
Palembang	16	4 818	12	9 188	1	369	2	363	"	"	23	1 714	54	16 452
Oostkust van Sumatra	15	13 969	"	"	"	"	"	"	"	"	112	15 095	127	29 064
Atjeh en onderhoorigheden	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	17	915	17	915
Riouw " "	9	3 015	"	"	"	"	"	"	"	"	1	88	10	3 103
Banka	1	3 750	"	"	"	"	22	8 873	"	"	49	7 599	72	20 222
Billiton	2	188	"	"	"	"	"	"	"	"	36	2 021	38	2 209
Westerafdeeling van Borneo	7	2 100	"	"	1	465	6	2 170	"	"	52	2 584	66	7 319
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	7	3 096	5	3 440	2	767	35	7 593	"	"	11	1 082	60	15 978
Celebes en onderhoorigheden	"	"	"	"	1	966	19	2 495	"	"	330	15 067	350	18 528
Menado	2	289	"	"	"	"	7	1 212	"	"	4	259	13	1 760
Amboina	"	"	"	"	"	"	8	682	"	"	12	434	20	1 116
Ternate	4	625	"	"	"	"	"	"	2	93	2	115	8	833
Timor en onderhoorigheden	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	85	2	85
Bali en Lombok	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	17	1 118	17	1 118
Buitenbezittingen	65	31 971	17	12 628	5	2 567	109	23 974	2	93	731	51 319	929	122552
Java en Madura (zie hooger)	51	81 210	7	13 891	2	915	31	2 866	4	218	1 373	67 270	1468	166370
Algemeene totalen	116	113181	24	26 519	7	3 482	140	26 840	6	311	2 104	118589	2397	288922
Op ult. 1899 waren de algemeene totalen	104	109612	26	31 133	6	3 170	133	27 992	11	512	1 951	107538	2231	279957

a) Bij gemis aan gegevens over 1900 zijn voor dit gewest de cijfers van 1899 behouden.

De SCHEPEN en VAARTUIGEN, ten behoeve van welke ZEEBRIEVEN waren afgegeven, waren op ult. 1900 verdeeld als volgt:

Waar de bodems tehuis behoorden.		Aantal bodems ter inhoudsgrootte van:													Gezamenlijk aantal bodems.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³).	Op ult. 1899 waren de totalen:	
Gewest.	Plaats.	150 M³. en daarbeneden.	boven 150 t/m 300 M³.	boven 300 t/m 450 M³.	boven 450 t/m 600 M³.	boven 600 t/m 750 M³.	boven 750 t/m 900 M³.	boven 900 t/m 1050 M³.	boven 1050 t/m 1200 M³.	boven 1200 t/m 1350 M³.	boven 1350 t/m 1500 M³.	boven 1500 t/m 2250 M³.	boven 2250 t/m 3000 M³.	boven 3000 M³.			Aantal bodems.	Inhoudsgrootte (in M³).
							STOOMSCHEPEN.											
Batavia.	Batavia. . . .	1	„	„	2	3	„	1	2	5	2	10	9	7	42	84 428	40	81 525
Soerabaija.	Soerabaija. . .	„	3	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	1	5	7 011	5	8 432
Bezoeki.	Banjoewangi. .	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	128	1	128
Palembang.	Palembang . .	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	1 100	2	1 100
Riouw en onderh.	Riouw	1	6	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	8	2 734	8	2 739
Id.	Singkep . . .	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	270	1	270
Oostkust van Sumatra.	Medan	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	463	1	463
Id.	Laboean Deli .	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	205	3	205
Id.	Tandjong Poera.	11	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	12	531	8	434
Id.	Pangkallan Brandan	8	„	„	„	„	2	„	1	„	1	„	„	2	14	11 576	13	11 557
Id.	Tandjong Balei.	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	169	„	„
Billiton.	Tandjong Pandan	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	188	2	188
Westerafdeeling van Borneo.	Pontianak. . .	„	„	„	„	1	„	„	„	1	„	„	„	„	2	1 886	2	1 886
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Bandjermasin .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	1	1 552	3	3 992
Id.	Koetei	2	1	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	5	1 394	1	149
Menado.	Menado. . . .	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	31	„	„
Id.	Gorontalo . . .	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	258	1	258
Ternate.	Ternate. . . .	3	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4	544	4	544
Id.	Batjan	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	115	1	115
	Totalen . .	34	14	1	7	4	3	1	4	6	3	11	9	10	107	114583	96	113985
							ZEILVAARTUIGEN.											
Batavia.	Batavia. . . .	2	1	„	1	„	„	2	„	1	„	„	„	2	9	11 656	9	11 656
Soerabaija.	Soerabaija. . .	2	1	1	„	2	2	1	„	„	„	2	„	„	11	8 192	13	9 946
Id.	Grissee	„	„	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„	„	3	2 385	3	2 385
Bezoeki.	Banjoewangi. .	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	302	1	312
Madura.	Pamakassan . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	1	1 663	1	1 663
Id.	Sumanap . . .	„	1	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	696	2	696
Sumatra's Westkust.	Padang. . . .	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	102	1	102
Id.	Poeloe Pisang .	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	103	1	103
Lampongsche Districten.	Telok Betong .	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	353	1	353
Id.	Menggala . . .	1	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	354	2	354
Palembang.	Palembang . .	1	1	2	1	4	5	1	„	1	„	„	„	„	16	10 661	15	10 218
Riouw en onderh.	Riouw	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	75	1	75
Banka.	Muntok. . . .	7	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	11	1 575	10	1 457
Id.	Djeboes. . . .	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	133	1	133
Id.	Blinjoe	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	234	2	234
Id.	Merawang. . .	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	159	1	159
Id.	Pangkalpinang .	1	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4	731	4	729
Id.	Soengeiliat . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	102
Westerafdeeling van Borneo.	Pontianak. . .	„	3	4	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	9	3 049	6	2 051
Id.	Mampawa. . .	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	349	1	349
Id.	Djelai (Matan) .	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	40	1	40
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Bandjermasin .	13	9	2	2	1	„	1	1	„	„	„	„	„	29	7 847	31	8 331
Id.	Pasir.	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	498	2	498
Id.	Kotta Baroe (Poeloe Laut). . .	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	152	1	152
Id.	Pegattan . . .	1	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	344	2	344
	Transporteeren	35	29	12	7	7	10	5	1	2	„	3	„	2	113	51 653	113	52 442

Waar de bodems tehuis behoorden.		Aantal bodems ter inhoudsgrootte van:													Gezamenlijk aantal bodems.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).	Op ult. 1899 waren de totalen	
Gewest.	Plaats.	150 M³. en daarbeneden.	boven 150 t/m 300 M³.	boven 300 t/m 450 M³.	boven 450 t/m 600 M³.	boven 600 t/m 750 M³.	boven 750 t/m 900 M³.	boven 900 t/m 1050 M³.	boven 1050 t/m 1200 M³.	boven 1200 t/m 1350 M³.	boven 1350 t/m 1500 M³.	boven 1500 t/m 2250 M³.	boven 2250 t/m 3000 M³.	boven 3000 M³.			Aantal bodems.	Inhoudsgrootte (in M³.).
	Per transport	35	29	12	7	7	10	5	1	2	"	3	"	2	113	51 653	113	52 442
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Sampit	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	134	1	134
Id.	Mendawei	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	167	1	167
Celebes en onderh.	Makasser	1	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5	887	5	845
Id.	Donggala	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	786	4	786
Id.	Wadjo	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	484
Id.	Wani	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	656	3	1 211
Id.	Bima	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	311	1	311
Id.	Tontoli	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	278	1	278
Menado.	Menado	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1 956
Id.	Gorontalo	3	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	6	1 142	7	1 224
Id.	Bwool	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	226	1	226
Amboina.	Amboina	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	181	2	181
Id.	Banda	5	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5	300	5	300
Id.	Gisser	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	138	3	138
Id.	Toeal (Key-eilanden)	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	72	1	72
Ternate.	Obi	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	18	"	"
Bali en Lombok.	Boeleleng	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	124	1	124
	Totalen	54	43	14	7	7	10	5	1	2	"	3	"	2	148	57 073	151	60 879

II. OPGAAF van de op Europeesche wijze getuigde SCHEPEN die gedurende 1900 in den NEDERLANDSCH-INDISCHEN ARCHIPEL zijn VERONGELUKT.

Volgnummer.	Datum van het ongeval.	Plaats van het ongeval.	Omschrijving van het schip.			Aard van het ongeval.	Verdere bijzonderheden.
			Nationaliteit.	Naam.	Soort.		
	1900.						
1	18 Jan.	Ten noordwesten van het eiland Meindertsdroogte in Straat Madura.	Ned.-Indisch.	*Fathool Haër.*	Schoener.	Door zware zee en hevig slingeren lek gesprongen.	De bemanning wist zich te redden. Schip gezonken. Lading (ter waarde van p.m. f 9000) grootendeels verloren.
2	12 Maart.	In de Java-zee (tusschen Bandjermasin en Bawean).	Id.	*Aër Mawar Costa.*	Id.	Door zware werking van het schip lek geraakt.	Bemanning gered. Schip gezonken. Lading (ter waarde van p. m. f 5000) verloren geraakt.
3	11 Mei.	In de Java-zee (nabij het eiland Groot-Solombo, ten noorden van Kangean).	Id.	*Fathool Rahim.*	Id.	Gestrand.	Bemanning gered. Het ongeluk was hoogstwaarschijnlijk te wijten aan slechten uitkijk van den wachthebbenden stuurman. Schip en lading (deze laatste ter waarde van p. m. f 800) verloren.
4	2 Juni.	Zuidoostkust van Celebes (bij kaap Lasowa of Bira).	Nederlandsch.	(*Adviesboot n°.* 100 *der gouv. marine*).	—	Id.	Bemanning gered. Het vaartuig werd verlaten en is later publiek verkocht.
5	16 Juli.	Tusschen Laboean Maringei en Kwala Sepoetih-rivier (afd. Menggala der residentie Lampongsche Districten).	Ned.-Indisch.	*Fathool Barkat.*	Schoener.	Gezonken.	Bemanning gered. Schip en lading verloren.
6	20 Sept.	Bezuiden Java's Tweede punt op een onbewoond schiereiland.	Duitsch.	*Heinrich.*	Bark.	Gestrand.	Bemanning gered. (Nopens schip en lading werd niets medegedeeld.)
7	5 Dec.	Ter reede van Menado.	Deensch.	*Mathilde.*	Id.	Id.	Alleen is gemeld dat het schip als wrak publiek is verkocht.

(5. 58.)

BIJLAGE FFF.

(Zie hoofdst. O, afd. V, van het verslag.)

I. OVERZICHT over 1900 betreffende: 1°. het FABRIEKSWEZEN in Nederlandsch-Indië (uitgezonderd suikerfabrieken, rijstpellerijen, koffiepellerijen of andere onmiddellijk met den landbouw in verband staande industrieele inrichtingen), en 2°. de in Nederlandsch-Indië aanwezige DRUKKERIJEN, een en ander voor zooveel daarvan in de gewestelijke verslagen is melding gemaakt.

1°. FABRIEKSWEZEN.

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)
	Batavia.			
1	Gasfabriek (Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij).	stoom	180	f 0,40 à f 1,75 per dag.
2	Fabriek van stoom- en andere werktuigen, tevens ijzergieterij (firma TAYLOR & LAWSON).	id.	200	f 1,50 per dag.
3	Fabriek van stoom- en andere werktuigen „Wilhelmina" (Naamlooze vennootschap).	water	140	f 1,00 „ „
4	Fabriek voor herstellingen aan tramwegmaterieel (Nederlandsch-Indische Tramwegmaatschappij).	stoom	22	f 1,26 „ „
5	Electriciteitsfabriek der Nederlandsch-Indische Electriciteitmaatschappij te Amsterdam.	id.	c) †	f 1,24 „ „
6	Stoom- brood- en meelfabriek (Naamlooze vennootschap Handelsvereeniging LEROUX & C°.").	id.	20	f 15 's maands.
7	Gecombineerde mineraal- en medicinaal-waterfabrieken „Fortuna" (Naamlooze vennootschap).	handenarbeid	25	f 8,50 „
8	IJsfabriek (J. MIJER).	stoom	†	f 0,50 à f 1 per dag.
9	Id. (W. BUDDINGH).	id.	†	f 20 's maands.
10	Mineraalwaterfabriek „Atlas".	handenarbeid	12	f 10 „
11	Id. (RATHKAMP & C°).	gasmotor	23	†
12	Ververij en chemische wasscherij van A. SANDT.	stoom	10	f 10 à f 15 's maands.
13	Bataviasche waschinrichting en ververij.	†	†	†
14	Zeepziederij van K. C. L. VAN MUNSTER.	handenarbeid	2	f 12,50 's maands.
15	Id. van F. H. H. VAN MUNSTER.	id.	3	f 0,50 per dag.

a) Waar bij de in dit overzicht genoemde fabrieken, enz. niet tevens de plaats vermeld is waar zij gevestigd zijn, wordt, voor zooveel uit de ontvangen opgaven is af te leiden, de gewestelijke hoofdplaats bedoeld.

b) In de ontvangen opgaven is niet uiteengehouden welke der opgegeven loonen betrekking hadden tot inlandsche en welke tot niet-inlandsche werklieden.

c) Waar men een † vindt ingevuld, ontbreken de gegevens.

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)
16	Rijtuigfabriek en paardenhandel (Naamlooze vennootschap, voorheen F. J. Fuchs).	handenarbeid	110	f 0,40 à f 4 per dag.
17	Wagenmakerij van N. Snethlage.	id.	63	f 1,16 per dag.
18	Kalkbranderij (de Vries).	id.	28	f 0,60 „ „
19	IJsfabriek te Buitenzorg.	water	8	f 9 à f 40 's maands.
20—82	63 potten- en steenbakkerijen in de afdeeling Buitenzorg.	handenarbeid	†	f 10 à f 25 „
83—96	14 kalkbranderijen in de afdeeling Buitenzorg.	id.	†	id.
97—106	10 steen- en pannenbakkerijen in de afdeeling Meester-Cornelis.	id. en trekdieren	d) 300 (in 't geheel)	f 0,30 per dag.
107—116	10 potten- en steenbakkerijen in de afdeeling Tangerang.	id. id.	e) 5 à 200	f 0,16 à f 0,25 per dag.
117—120	4 kalkbranderijen in de afdeeling Tangerang.	id. id.	5 à 10	f 0,18 à f 0,50 „ „
	Preanger Regentschappen.			
121	Bandongsche kininefabriek.	stoom	125	f 0,30 per dag.
122	IJsfabriek.	water	6	id.
123	Mineraalwaterfabriek.	handenarbeid	6	f 0,30 à f 0,50 per dag.
124	Steen- en pannenfabriek van H. Kleian.	†	†	†
—	Kininefabriek te Pandan Aroem (Soekaboemi). f)	†	†	†
125	Zeepziederij „Tassikmalaija".	handenarbeid	1 à 3	f 7,50 's maands.
	Cheribon.			
126	IJsfabriek (Naamlooze vennootschap „Maatschappij tot exploitatie van ijsfabrieken te Cheribon en Tagal").	stoom	7	f 14,21 „
127—129	3 limonadefabrieken.	handenarbeid	2 à 4	f 7,50 à f 10 's maands.
130	Zeepfabriek.	id.	3	f 7,50 's maands.
131	Arakstokerij te Paboearan.	stoom	30	f 0,20 à f 1,50 per dag.
132	id. te Palimanang.	handenarbeid	14	f 0,35 à f 0,50 „ „
	Tagal.			
133	Werkplaats der Samarang-Cheribon Stoomtrammaatschappij voor het herstellen van locomotieven, rijtuigen, wagens, enz.	stoom	†	†
134—135	2 ijsfabrieken ter hoofdplaats Tagal.	†	†	†
136	IJsfabriek te Lebaksioe.	water	5 à 8	f 0,25 à f 0,50 per dag.
137—139	3 arakstokerijen (één te Bandjaran, één te Slawi en één te Brebes).	handenarbeid	50 (in 't geheel)	f 10 à f 15 's maands.
140	Kalkbranderij te Proepoeh (afd. Brebes).	id.	10 à 20	f 0,25 per dag.
141	Wagenmakerij te Lebaksioe.	id.	6 à 15	f 0,25 à f 0,50 per dag.
	Pekalongan.			
142	Kalkbranderij en zeepziederij.	id.	8	f 0,30 à f 0,50 „ „
143	Arakstokerij van de suikeronderneming te Tjomal.	stoom	18	f 0,25 à f 0,50 „ „

d) Elke dezer inrichtingen werkte met omstreeks 30 man.

e) De meeste dezer inrichtingen werkten met 5 à 20 man; één echter met 200 en één met 100 man.

f) Deze fabriek werkte steeds met verlies en is in December 1900 gesloten.

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)
	Samarang.			
144	Gasfabriek (Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij).	gasmotors	0	f 0,80 per dag.
145	Fabriek van rijtuigen en wagens, tevens voor het onderhoud van locomotieven en verder spoorwegmaterieel (Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij).	stoom	331	f 0,62 à f 1,09 per dag
146	Werkplaats voor het herstellen van locomotieven en verder tramwegmaterieel (Samarang-Joana Stoomtrammaatschappij).	id.	151	f 0,54⁵ à f 1,19 „ „
147	Fabriek van stoom- en andere werktuigen, tevens ijzergieterij (Naamlooze vennootschap „Stoomwerktuigenfabriek, voorheen HARRIS & C°.”).	id.	100	f 1,25 per dag
148	Petroleum-raffinaderij.	†	†	†
149	Schoenmakerij, steenhouwerij, smederij, zadelmakerij, blikslagerij en schilderswerkplaats der vereeniging „Soerja Soemirat”.	handenarbeid	145	f 1 per dag.
150	IJzersmederij, wagenmakerij en hoefsmederij (J. H. BUTTELING).	id.	14	f 1,50 „ „
151	Fabriek voor het herstellen van wapens, tevens hoefsmederij en wagenmakerij (C. P. O. SALLAHN).	id.	30	f 1 „ „
152—153	2 ijsfabrieken.	stoom	38 (in 't geheel)	f 15 à f 20 's maands.
154	IJs- en mineraalwaterfabriek, tevens inrichting voor het herstellen van rijwielen (E. O'HERNE).	id.	25	f 0,50 per dag
155—156	2 mineraalwater- en limonadefabrieken.	handenarbeid	10 (in 't geheel)	f 0,40 „ „
157	Fabriek ter vervaardiging van sigaren, sigaretten en gekorven tabak (Naamlooze vennootschap: „Eerste Manilla-sigarenfabriek, voorheen GLASER & C°.”).	stoom en handenarbeid	200	f 0,60 „ „
158	Sigarenfabriek (KAM KHIM HOK).	handenarbeid	20 à 30	f 0,40 a 0,60 per dag.
159	Beenderenmeel- en kunstmestfabriek (SOESMAN & C°).	†	†	†
160	Zadelmakerij (wed. GOTTSCHALK).	handenarbeid	12	†
161	Rijtuigfabriek (Naamlooze vennootschap „Rijtuigfabriek G. BARENDSE”).	id.	65	f 0,70 per dag.
162	Rijtuigfabriek en hoefsmederij (IJ. D. B. BUISMAN).	id.	34	f 1 „ „
163	Fabriek van ijs- en koolzuurhoudende dranken te Ambarawa.	†	†	
164—170	7 kalkbranderijen.	†	†	†
	Rembang.			
171	Kalkbranderij te Rembes (afd. Toeban).	†	27	f 0,25 à f 0,60 per dag.
172	Petroleumraffinaderij te Ngareng (afd. Blora).	stoom	124	koelies f 0,40, werklieden f 1,75 per dag.
173	Paraffinefabriek te idem.	stoom en electriciteit.	174	id.
174	Blikkenfabriek te Banglé (afd. Blora).	handenarbeid	55	id.
	Soerabaija.			
175	Gasfabriek (Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij).	id.	120	f 0,75 per dag.
176	Fabriek van stoom- en andere werktuigen „Dapoean” (voorheen YOUNG & GILL).	id.	180 à 320	f 0,80 „ „
177	Koninklijke fabriek van stoom- en andere werktuigen „de Volharding” (Naamlooze vennootschap).	petroleum	150 à 350	id.
178	Fabriek van stoom- en andere werktuigen „Insulinde” (voorheen J. A. CEULEN & C°.).	id.	100	f 0,70 per dag.

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)
179	Fabriek „de Nederlandsch-Indische Industrie", voornamelijk voor de vervaardiging van onderdeelen van machinerieën voor suikerfabrieken (L. SMIT c. s.).	stoom	300	f 0,80 per dag.
180	Fabriek van stoom- en andere werktuigen „Kalimas" (Naamlooze vennootschap).	id.	150 à 400	id.
181	Inrichting voor het vervaardigen van onderdeelen van machinerieën „Kebalen" (TH. LEDGERWOOD Manufacturing Company Limited, voorheen P. VAN DRONGELEN).	id.	25	id.
182	Inrichting voor het vervaardigen van kleine machinedeelen (Naamlooze vennootschap „Soerabaijasche machinehandel, voorheen BECKER & C°.").	handenarbeid	70	f 0,70 per dag.
183	Inrichting voor het vervaardigen van kleine machinedeelen (VAN VLIET & ZONEN).	id.	30	f 0,75 „ „
184	Inrichting voor kleine smidswerken en herstellingen (Naamlooze vennootschap „Maatschappij tot voortzetting der zaken van VAN DER LINDE & TEVES").	id.	40	f 0,70 „ „
185	Werkplaats van de Oost-Java Stoomtrammaatschappij.	stoom	70	f 1,90 „ „
186	Fabriek der Javasche electriciteitmaatschappij, voorheen HECKING & C°. (Naamlooze vennootschap).	handenarbeid	12	f 1,10 „ „
187	Fabriek van ijs en minerale wateren (OLIE & C°.).	stoom	70	f 0,60 „ „
188—190	3 ijsfabrieken (hiervan 1 aan Chineezen toebehoorende).	id.	50 (in 't geheel)	f 0,50 à f 0,60 per dag.
191—203	13 fabrieken van minerale wateren en siropen of van minerale wateren alleen (hiervan 5 aan Chineezen toebehoorende)	stoom (bij 3) en handenarbeid (bij 10)	g)	f 0,30 à f 0,50 „ „
204	Rijtuigfabriek. h)	handenarbeid	130	f 0,70 per dag.
205—206	2 wagenmakerijen, tevens werkplaatsen voor herstellingen aan rijtuigen (beide aan Chineezen toebehoorende).	id.	6 en 20	f 0,60 à f 0,75 per dag.
207	Werkplaats voor herstellingen aan rijwielen (Naamlooze vennootschap tot het drijven van handel in rijwielen en aanverwante artikelen).	gasmotor	30	f 0,70 per dag.
208—218	11 meubelfabrieken (toebehoorende aan Chineezen).	handenarbeid	i) 268 (in 't geheel)	f 0,30 à f 0,65 per dag.
219	Werkplaats voor het herstellen van piano's (GEBRS. SCHELL).	id.	10	f 0,75 per dag.
220	Als voren (W. NAESSENS & C°.).	handenarbeid en petroleummotor	35	id.
221—224	4 kalkbranderijen (waarvan 3 toebehoorende aan inlanders of met dezen gelijkgestelden).	handenarbeid (bij 1 tevens stoom)	75 (in 't geheel)	f 0,20 à f 0,50 per dag.
225	Kalk- en houtskoolbranderij (TJOA TJWAN LOK).	handenarbeid	29	f 0,15 per dag.
226	Cement- en tegelfabriek (H. MESSER).	id.	20	f 0,60 „ „
227	Mestfabriek (FRASER EATON & C°.).	stoom	100	id.
228	Arakstokerij (KUNEMAN).	†	†	†
229	Stoombroodfabriek (Naamlooze vennootschap „Handelsvereeniging LEROUX & C°.").	stoom	18	f 0,60 per dag.
230	Sigarenfabriek (TIO SIEK GIOK).	handenarbeid	200	f 0,20 „ „
231	Diamantslijperij en goudsmederij.	id.	6	f 0,50 „ „
232	Zeepziederij (Naamlooze vennootschap „Soerabaijasche zeepfabriek").	id.	40	id.
233	Id. (J. VAN BLEIJSWIJK RIS).	†	20	id.

g) De meeste dezer inrichtingen werkten met 3 à 9 man; drie echter elke met 15 à 20 en één met 30 man.

h) Eene andere inrichting van dien aard werkte in 1900 niet.

i) De meeste dezer fabrieken werkten met 20 à 40 man; één echter met 15 en één met 1 man.

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. *a*)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. *b*)
234—235	2 kleinere zeepziederijen (toebehoorende aan Chineezen).	handenarbeid	6 en 7	f 0,30 per dag.
236—255	20 steenbakkerijen (op verschillende plaatsen in het gewest), alle in handen van inlanders of met dezen gelijkgestelden.	id.	*k*) 228 (in 't geheel)	*l*) f 0,20 à f 0,65 per dag.
256—261	6 pannenbakkerijen (op verschillende plaatsen in het gewest), waarvan één toebehoorende aan een Europeaan, één aan een Chinees en de overige aan inlanders of Arabieren.	id.	*m*) 116 (in 't geheel)	f 0,25 à f 0,40 „ „
262	IJsfabriek te Modjokerto.	stoom	5	f 10 à f 20 's maands.
263	IJzersmederij te Modjokerto.	id.	15	f 0,30 à f 3 per dag.
264—268	5 kalkbranderijen te Sidaijoe.	handenarbeid	264 (in 't geheel)	†
269	Petroleumraffinaderij te Wonokromo (van de Dordtsche Petroleummaatschappij).	stoom	280 à 320	f 0,55 per dag.
	Pasoeroean.			
270	Machinefabriek (Naamlooze vennootschap Maatschappij tot exploitatie van den constructiewinkel „de Bromo").	id.	70	f 0,60 „ „
271	Arakstokerij „Redjasa".	id.	20	f 0,40 „ „
272	IJsfabriek.	water	5	f 0,30 „ „
273	Id. te Malang.	id.	2	f 9 à f 15 's maands.
274	Id. te Pleret.	stoom	12	f 0,30 per dag.
275	Kalkbranderij te Wonokerto (afd. Malang).	handenarbeid	4	f 0,50 „ „
	Probolinggo.			
276	IJsfabriek.	water	7	f 15 's maands.
277—278	2 zeepfabrieken.	handenarbeid	4	f 10 à f 30 's maands.
279	IJsfabriek te Loemadjang.	water en petroleum-motor	5	f 0,60 per dag.
280	Arakstokerij te Kraksaän.	stoom	14	f 7,50 à f 40 's maands.
281	Kalkbranderij te Kraksaän.	id.	60	f 0,40 per dag.
	Banjoemas.			
282	Ateliers van de Seraijoedal-Stoomtrammaatschappij.	†	†	†
283	IJsfabriek te Paboearan (afd. Poerwokerto).	†	†	†
	Bagelen.			
284	IJsfabriek.	water	†	†
285—286	2 inrichtingen tot het vervaardigen van minerale wateren en siropen (waarvan 1 toebehoorende aan een Chinees).	handenarbeid	†	†
287	Fabriek tot het conserveeren van levensmiddelen (J. W. VAN DALFSEN).	stoom, water en handenarbeid	†	f 0,25 per dag.
	Kadoe.			
288	IJsfabriek.	water	†	f 0,30 „ „

k) Per inrichting liep het getal werklieden uiteen tusschen 1 en 30 man.

l) Bij een vijftal dezer inrichtingen genoten de werklieden geen vast loon, maar werden zij betaald naar het aantal door hen gebakken steenen (bij 3 resp. f 7,50, f 1,20 en f 1,50 voor 1000 steenen; bij de 2 andere f 30 voor 20 000 en f 10 voor 10 000 steenen).

m) Per inrichting liep het getal werklieden uiteen tusschen 3 en 43 man.

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)
	Djokjokarta.			
289	Nijverheidsatelier A. Resink & C°. (smederij en stoomzagerij).	stoom en handenarbeid	168	f 0,25 à f 2 per dag.
290	Constructiewinkel (J. Barzilay).	handenarbeid	50	f 0,50 per dag.
291	IJsfabriek Pathook (Djokjosche IJsmaatschappij).	stoom en water	14	f 0,15 à f 0,75 per dag.
292—293	2 mineraalwaterfabrieken.	handenarbeid	10 en 12	f 10 à f 11 's maands.
294	Fabriek tot bereiding van Indo-guano.	†	†	†
	Soerakarta.			
295	„Atelier d'industrie", voor de vervaardiging en herstelling van machinerieën en houtwerken.	handenarbied	60	f 0,62 per dag.
296	Inrichting voor het herstellen van rijwielen en machinerieën (F. W. Raat).	id.	10	f 0,50 „ „
297—298	2 ijsfabrieken.	stoom en water	12 en 13	f 0,36 à f 0,50 per dag.
299—305	7 meubelfabrieken (toebehoorende aan Chineezen, waarvan 6 ter hoofdplaats en 1 te Klatten).	handenarbeid	69 (in 't geheel)	f 0,40 à f 0,75 „ „
306	Rijtuigfabriek van Ph. van Trappe, te Klatten.	stoom	20	f 1,10 per dag.
	Kediri.			
307	Inrichting voor de zuivering van kapok, olieslagerij, smederij en etablissement voor koffiebereiding (Naamlooze vennootschap „Industrie voorheen Noothout & C°.").	stoom en handenarbeid	60 à 80	f 20 à f 40 's maands.
308	Siroop- en mineraalwaterfabriek (toebehoorende aan Chineezen).	handenarbeid	2	f 15 à f 16 „
309	Smederij (J. R. Pelle).	id.	10 à 20	f 0,30 à f 1 per dag.
310	Tabakfabriek „Ringinanom".	†	†	†
311—316	6 meubelfabrieken (toebehoorende aan Chineezen).	†	†	†
317	IJsfabriek.	stoom en water	27	f 0,30 à f 0,80 per dag.
318—320	3 zeepfabrieken (2 te Kediri en 1 te Toeloeng Agoeng), alle 3 toebehoorende aan Chineezen.	id.	7 (in 't geheel)	f 0,25 à f 0,50 „ „
321	Fabriek voor de bereiding van tapioca te Galoehan.	id.	100	f 0,10 à f 1,25 „ „
322	Kalkbranderij „Gamping" te Wadjak (Ngrowo).	handenarbeid	90	f 0,25 à f 0,50 „ „
	Madura.			
323	IJsfabriek.	water	3	f 6 à f 11 's maands.
	Sumatra's Westkust.			
324	IJsfabriek.	stoom	7	f 0,40 per dag.
325—326	2 mineraalwaterfabrieken.	†	†	†
327	Cement- en tegelfabriek en pannenbakkerij.	handenarbeid	12	f 15 à f 60 's maands.
328—338	11 steenbakkerijen (waarvan 4 in de Padangsche Benedenlanden en 7 in de Padangsche Bovenlanden).	†	†	†
339—348	10 kalkbranderijen (waarvan respectievelijk 2 en 8 als voren).	†	†	†
349—359	11 zeepziederijen (waarvan respectievelijk 7 en 1 als voren en 3 in Tapanoli).	†	†	†
360	Oliefabriek.	stoom	12	f 15 a f 60 's maands.

Volgnummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)
	Benkoelen.			
361	IJsfabriek.	stoom	3	f 15 à f 90 's maands
262—367	6 steen- en pannenbakkerijen of enkel steenbakkerijen (waarvan 1 ter hoofdplaats Benkoelen, 1 in de afdeeling Kauer en 4 in de afdeeling Kroë).	†	†	†
368—383	16 kalkbranderijen (waarvan 10 ter hoofdplaats en 6 in de afdeeling Kroë).	†	†	†
	Lampongsche Districten.			
384—385	2 kalkbranderijen.	†	†	†
386—389	4 steenbakkerijen.	†	†	†
	Palembang.			
390—393	4 houtzagerijen.	stoom	23 (in 't geheel)	f 0,75 à f 1 per dag.
394	IJs- tevens mineraalwaterfabriek (J. Möldenhauer).	id.	9	f 1,20 per dag.
395	Machinale steenfabriek (toebehoorende aan een Chinees).	id.	30	f 0,40 „ „
396	Petroleumraffinaderij te Bajoeng-Lentjir (van de Petroleummaatschappij Sumatra-Palembang).	id.	850	$ 2½ à $ 60 's maands.
397	Idem te Moeara Pladjoe (van de Petroleum-maatschappij Moeara Enim).	id.	360	f 1 per dag.
	Oostkust van Sumatra.			
398	IJsfabriek te Medan.	id.	20	f 16 's maands.
399	Idem te Tandjong Poera.	id.	†	†
400	Electriciteitsfabriek te Medan.	id.	5	$ 12 's maands.
401	Mineraalwaterfabriek „Minerva".	id.	5	f 10 „
402	Atelier van de Deli-Spoorwegmaatschappij voor herstellingen van eigen materieel.	id.	157	f 26 „
403	Rijtuigfabriek (J. W. Rens).	id.	20	f 20 „
404	Cementfabriek te Soenggal (Deli).	handenarbeid	10	f 10 „
405	Petroleumraffinaderij te Pangkallan Brandan in Langkat (Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indie).	stoom	†	†
—	Id. te Besitang (id.). n)	id.	. . . . . .	. . . .
406	Id. te Rantau Pandjang (concessie Boeloe Telang in Langkat).	id.	†	†
407	Id. aan de Gebang-rivier (concessie Boekit Tinggi in Langkat).	id.	†	†
408	Houtzagerij te Lau Boentoe (Langkat).	†	†	†
409	Id. te Bindjei (Langkat).	stoom	12	$ 0,35 per dag.
410	Id. in Assahan. o)	water en handenarbeid	†	†
411	Id. te Tandjong Bringin (Bedagei).	stoom	†	†
412	Id. te Soengei Rawa in Siak (Naamlooze vennootschap „Houtaankap Siak").	id.	†	†
413	Vruchten-olieperserij te Bengkalis.	handenarbeid	†	†

n) Heeft in 1900 niet gewerkt.

o) In Assahan wordt meer dan één houtzagerij aangetroffen, maar het aantal is niet gemeld.

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)
414	Ramehfabriek te Siak.	†	†	†
	Atjeh en onderhoorigheden.			
415	Limonadefabriek (YAP A SIN).	handenarbeid	5	f 15 à f 35 's maands.
	Riouw en onderhoorigheden.			
416	Conservefabriek (voor den inmaak van ananas) te Senggarang.	†	†	†
417	Steenbakkerij te Telok Koeroe op het eiland Battam (eigendom van den onderkoning van Riouw en door dezen aan een Chinees in huur afgestaan).	stoom	21	$ 6 à $ 25 's maands.
418	Sagofabriek te Tandjong Balei.	†	†	†
419	Fabriek der Ned.-Ind. Getahpertja-maatschappij.	stoom	60	†
420	Fabriek van petroleumblikken te Poeloe Samboe.	id.	55	$ 6 à $ 30 's maands.
	Westerafdeeling van Borneo.			
421	Houtzagerij „Tjoba".	id.	24	$ 11 à $ 25 „
422—423	2 oliefabrieken (de eene genaamd „Karadjinan", de andere „Wilhelmina").	id.	97 en 100	$ 11 à $ 40 „
424	IJsfabriek.	id.	†	$ 12 's maands.
425—426	2 fabrieken voor gambierbereiding (Sambas).	†	†	†
427	Getah-fabriek te Meliouw.	stoom	25	$ 18½ 's maands.
	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.			
428	IJsfabriek.	id.	†	†
429—430	2 diamantslijperijen te Martapoera (SECH SALIM BIN MOTLIK ALKATIRI & C°.).	id.	70	†
431	IJsfabriek van den sultan van Koetei.	id.	2 à 3	†
432	Houtzagerij van A. GRAY, te Samarinda (Koetei).	id.	26	f 27,50 à f 50 's maands.
433	Petroleumraffinaderij van de Nederl.-Indische Industrie- en Handelmaatschappij te Balik Papan (Koetei).	id.	†	†
434	Catechu-fabriek (TAN DJIT PENG).	id.	†	†
	Celebes en onderhoorigheden.			
435	Fabriek van ijs en mineraalwater „Makasser".	†	†	†
436	Idem „Celebes".	stoom	15	f 0,60 per dag.
437	Fabriek van koolzuurhoudende dranken (M. V. VAN LISSEN).	id.	15	f 0,60 „ „
438—439	2 steenbakkerijen (1 van Europeanen en 1 van een Chinees).	handenarbeid	172 (in 't geheel)	f 0,15 à f 0,25 per dag.
440	Watervoorziening voor schepen (firma MAROUX & C°.).	stoom	1	f 18 's maands.
	Menado.			
441	IJsfabriek.	id.	12	f 1,25 per dag.
442—443	2 houtzagerijen te Gorontalo.	†	†	†
444	Kistenmakerij te idem.	†	†	†
	Amboina. p)			
445	IJsfabriek (toebehoorende aan Chineezen).	stoom	4	†
446	Houtzagerij te Toeal op de Key-eilanden (H. KUHN).	id.	40	f 0,54 per dag.

p) In vele strandnegorijen op de eilanden van dit gewest wordt door inlanders kalk gebrand. Het aantal dezer kalkbranderijen is echter niet gemeld.

Koloniaal verslag van 1901. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage FFF.]

2°. DRUKKERIJEN.

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM VAN DEN EIGENAAR OF VAN DE FIRMA.	Gebezigde persen.	AANTAL WERKLIEDEN. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen (meest Chineezen).
1	Batavia.	H. M. VAN DORP & C°.	snelpersen.	3	60	80
2	Id.	G. KOLFF & C°.	13 persen.	3	80	140
3	Id.	ALBRECHT & C°.	5 Duitsche persen, 5 trappersen en 2 tegeldrukpersen.	13	50	50
4	Id.	Javasche boekhandel en drukkerij (Naamlooze vennootschap).	†	†	†	†
5	Id.	J. W. HOEPELING.	†	†	†	†
6	Id.	F. B. SMITS.	4 groote en 2 kleine persen.	4	34	6
7	Id.	W. P. VASQUES.	1 snelpers en 1 handpers.	3	7	11
8	Id.	JAP KIE TJOAN.	†	†	†	†
9	Id.	JAP GO HO.	2 persen.	„	7	12
10	Meester-Cornelis (residentie Batavia).	SAID OESMAN BIN AGIL BIN JAHJA.	steendrukpers.	„	4	„
11	Bandong (residentie Preanger Regentsch.).	DE VRIES en FABRICIUS.	3 snelpersen, 1 pletpers en 1 stereotiepmachine.	7	13	16
12	Cheribon.	A. BISSCHOP.	2 snelpersen en 1 trap-pers.	2	16	1
13	Tagal.	J. D. DE BOER.	4 persen.	1	30	„
14	Samarang.	G. C. F. VAN DORP & C°.	10 boekdrukkerspersen, 1 steendruksnelpers en 2 steendrukhandpersen.	6	140	4
15	Id.	A. BISSCHOP.	7 snelpersen.	1	50	„
16	Id.	Samarang drukkerij en boekhandel, voorheen firma P. A. VAN ASPEREN VAN DE VELDE & C°. (Naaml. vennootschap).	5 snelpersen.	„	34	„
17	Id.	Naamlooze vennootschap „Samarang-courant".	snel- en handpersen.	2	60	5
18	Id.	Maatschappij „Dagblad de Locomotief".	cylinderpersen.	2	65	9
19	Id.	YAP GOAN HO.	1 snelpers, 2 handpersen, 3 steendrukpersen.	„	10	12
20	Soerabaija.	Naaml. vennootschap „Nieuw Thieme's Advertentieblad".	2 persen.	„	30	„
21	Id.	Gebr. GIMBERG & C°.	5 id.	1	38	
22	Id.	Soerabaija'sch Handelsblad en drukkerij, voorheen Gebr. DONKER & C°. (Naaml. vennootschap).	2 id.	„	35	„
23	Id.	Naamlooze vennootschap tot voortzetting van den boek-, papier- en kantoorhandel E. FUHRI & C°.	16 id.	3	129	„
24	Id.	H. VAN INGEN.	13 id.	2	105	„
25	Id.	MATZEN SAND & C°.	3 id.	2	28	„
26	Id.	THIES & UMBGROVE.	8 id.	1	53	„
27	Pasoeroean.	V. M. SCHAEGEN.	†	†	†	†
28	Malang (res. Pasoeroean).	A. J. JAHN.	4 snelpersen.	6	33	„
29	Id.	THIES & UMBGROVE.	1 snelpers.	„	3	„
30	Bangil (res. Pasoeroean).	HADJI ISMAÏL.	1 handpers.	„	1	„
31	Probolinggo.	P. SCHUITEMAKER.	1 snelpers.	„	7	„
32	Id.	TAN KIONG PHIK.	1 handpers.	„	1	„

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM VAN DEN EIGENAAR OF VAN DE FIRMA.	Gebezigde persen.	AANTAL WERKLIEDEN. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen (meest Chineezen).
33	Magelang (res. Kadoe).	H. V. Maresch.	†	"	7	"
34	Djokjokarta.	Firma H. Buning.	6 persen.	3	50	"
35	Id.	W. A. van der Hucht & C°.	1 snelpers en 2 gewone persen.	1	13	1
36	Soerakarta.	Th. R. Landouw, firma Vogel van der Heijde & C°.	snelpersen.	1	40	4
37	Id.	Firma A. Rüsche & C°.	2 snelpersen en 1 handpers.	"	20	1
38	Id.	Sie Dian Ho.	3 persen.	"	1	9
39	Padang (gouv. Sumatra's Westkust).	Snelpersdrukkerij „Insulinde" (Naaml. vennootschap).	3 snelpersen en 3 handpersen.	6	50	8
40	Id.	Winkelmaatschappij (voorheen Bäumer & C°.).	2 snelpersen en 1 gewone pers.	2	23	12
41	Palembang.	Industrieele maatschappij „Palembang" (Naaml. vennootschap).	2 persen.	1	7	1
42	Id.	Said Hamid bin Hoessin Alhabsy.	1 pers.	"	1	2
43	Medan (res. Oostkust van Sumatra).	J. Hallerman.	†	4	24	12
44	Id.	Naaml. vennootschap „de Deli-courant" (voorheen J. Deen).	†	2	30	5
45	Tandjong Poera (id.).	Id.	†	1	8	"
46	Koeta Radja (gouv. Atjeh en onderh.).	Reichler & C°.	1 handpers.	"	4	"
47	Id.	Naaml. vennootschap „de Deli-courant".	1 snelpers.	2	3	3
48	Penjingat (res. Riouw en onderhoorigheden).	Sultan van Lingga-Riouw.	1 handpers.	2	"	3
49	Bandjermasin (res. Zuider- en Oosterafd. van Borneo).	R. Hennemann & C°.	1 snelpers.	1	4	"
50	Id.	Lim Hoeat Sing.	handsnelpers.	"	"	1
51	Makasser (gouv. Celebes en onderh.).	Makassaarsche drukkerij (J. C. Verdouw).	2 snelpersen en 1 handpers.	7	7	"
52	Id.	Makassaarsche drukkerij en boekhandel (Naamlooze vennootschap).	1 snelpers en 1 handpers.	4	3	2
53	Menado.	K. D. Que.	2 handpersen.	"	2	1
54	Tanawangko (res. Menado).	Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam.	2 snelpersen.	"	4	"
55	Amboina.	Ong Kie Hong (voorheen L. M. H. Thörig).	1 hand- en 1 trap-snelpers.	"	4	"

II. OVERZICHT betreffende het gemiddeld bedrag van AMBACHTS- en KOELIELOONEN over 1900.

GEWESTEN.	Gemiddeld dagloon voor ambachtslieden.	voor koelies.	VERDERE AANTEEKENINGEN.
Bantam	f 0,50 à f 1,50 *a*) (f 1,00 à f 2,00)	f 0,20 à f 0,30	*a*) In den regel worden loonen van inlanders bedoeld. Waar afzonderlijk de loonen van Chineezen zijn opgegeven, zijn de bedragen tusschen ( ) geplaatst.
Batavia	maximum 1,50 (maximum 4,00)	0,25 „ 0,50	

GEWESTEN.	Gemiddeld dagloon voor ambachtslieden.		Gemiddeld dagloon voor koelies.
Krawang	f 0,40 à f 1,00	b)	f 0,15 à f 0,40
Preanger Regentschappen	0,50 „ 2,00	(f 1,00 à f 2,00)	gemiddeld 0,25 c)
Cheribon	0,30 „ 1,50		f 0,15 „ 0,25 d)
Tagal	0,40 „ 1,00		0,15 „ 0,25 e)
Pekalongan	0,40 „ 1,00		0,15 „ 0,25 e)
Samarang ter hoofdplaats	0,20 „ 2,00	(1,00 „ 2,50)	0,25 „ 0,50
Samarang daarbuiten	0,40 „ 1,00	(0,60 „ 2,00)	0,15 „ 0,35
Japara	0,50 „ 1,00 f)		0,20 „ 0,30 g)
Rembang	0,30 „ 1,00 h)		0,20 „ 0,25
Soerabaija	0,25 „ 2,50	i)	0,15 „ 0,50
Pasoeroean	0,50 „ 2,00		0,25 „ 0,50
Probolinggo	0,70 „ 2,00		0,30 „ 0,40 k)
Bezoeki	0,50 „ 2,00	(f 2,00 à f 2,50)	0,25 „ 0,70
Banjoemas	0,40 „ 1,50	(0,40 „ 2,70)	0,20 „ 0,30 l)
Bagelen	0,55 „ 1,00	m)	0,15 „ 0,25
Kadoe	0,30 „ 1,00		0,20 „ 0,35
Djokjokarta	0,25 „ 1,35 n)	(f 0,50 à f 1,50)	0,20 „ 0,30 o)
Soerakarta	0,50 „ 1,25	(1,00 „ 1,50)	0,25 „ 0,40 p)
Madioen	0,50 „ 1,50		0,20 „ 0,40
Kediri	0,50 „ 1,00		0,25 „ 0,30 q)
Madura	0,50 „ 1,50		0,25 „ 0,40
Sumatra's Westkust	1,00 „ 2,50		0,50 „ 0,60
Benkoelen	0,50 „ 2,50		0,25 „ 0,50 r)
Lampongsche Districten	1,50 „ 3,50		0,50 „ 1,00 s)
Palembang	1,00 „ 2,50		0,40 „ 0,80
Oostkust van Sumatra		($ 0,75 à $ 2,00) t)	$ 0,30 „ $ 0,75
Atjeh en onderh.	1,75 „ 2,50		f 0,80 „ f 0,90 u)
Riouw „ „	$ 0,50 „ $ 0,75		$ 0,30 „ $ 0,50 v)
Banka	f 1,00 „ f 1,50	(f 1,25 à f 2,00)	f 0,40 „ f 0,70
Billiton	1,00 „ 1,50		0,60
Westerafdeeling van Borneo w)	0,75 „ 1,00	(1,25 „ 1,50)	0,50 „ 1,50
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo w)	0,50 „ 3,00		0,30 „ 0,50
Celebes en onderh. w)	1,00 „ 3,00		0,60 „ 1,00
Menado	0,75 „ 2,00	(2,00 „ 2,50)	0,30 „ 0,70 x)
Amboina w)	0,75 „ 1,50		0,40 „ 0,50
Ternate	1,00 „ 1,50		0,50 „ 0,60 ij)
Timor en onderh.	0,50 „ 3,00		0,25 „ 0,50 z)
Bali en Lombok aa)	1,00 „ 3,00		0,30 „ 0,50

VERDERE AANTEEKENINGEN.

b) Enkele Chineezen laten zich hooger betalen. Kundige ambachtslieden zijn er in dit gewest niet.

c) Vrouwen verdienden gemiddeld f 0,15 daags.

d) Koelies, die op taak werken, kunnen het dubbele verdienen.

e) Voor vrouwen was het maximum-loon f 0,10 daags.

f) Het gemiddeld maandloon der timmerlieden en metselaars bedroeg f 12 à f 15, dat der smeden f 18 à f 20.

g) Bij taakwerk kon iets meer worden verdiend.

h) In de afdeelingen Toeban en Bodjonegoro bleven de loonen gedrukt door de schorsing der werken in de Solo-vallei; in Blora en Rembang daarentegen stegen de loonen door den aanleg van trambanen.

i) Van de Chineesche ambachtslieden ontvingen de meubelmakers f 14 à f 21, de zeepzieders f 12 à f 26, de suikerkokers f 60 à f 100, en de assistenten dezer laatsten f 20 à f 50 's maands. Europeesche ambachtslieden vindt men alleen ter hoofdplaats; deze verdienden tot f 3,50 per dag.

k) Op taak werkende, konden de koelies van suikerondernemingen f 0,50, die op erfpachtsgronden f 0,60 per dag verdienen. Het dagloon voor vrouwen liep van f 0,20 tot f 0,30, voor kinderen van f 0,15 tot f 0,25.

l) In tijden van drukken aan- en afvoer werd te Tjilatjap aan de haven en door de groote handelsfirma's soms tot f 1 per dag betaald.

m) Chineesche timmerlieden verdienden f 0,50 à f 0,75 daags. Europeesche ambachtslieden worden in dit gewest alleen gebezigd in de werkplaatsen der staatsspoorwegen; hun loon was f 1 à f 2,50 per dag.

n) Het dagloon van Europeesche ambachtslieden bedroeg f 0,50 à f 2.

o) Het dagloon van vrouwen en kinderen beliep f 0,12^{5} à f 0,20.

p) Op taak werkende, kon tot f 0,50 daags worden verdiend.

q) Op landbouwondernemingen werd f 0,20 à f 0,25, soms zelfs minder (f 0,13 a f 0,15) per dag betaald.

r) In de afdeeling Mokko Mokko werd tot f 0,75 daags betaald. Op verschillende plaatsen is het moeielijk koelies te krijgen, vooral tijdens den veldarbeid.

s) De Lamponger is niet voor koeliearbeid te vinden; de meeste koelies zijn Bantammers.

t) Onder de ambachtslieden, allen van buiten het gewest afkomstig, vormen de Chineezen de meerderheid.

u) Chineesche koelies verdienden f 1 à f 1,50 per dag.

v) Koelies op de gambierondernemingen genoten $ 6 à $ 10 's maands.

w) Daar alleen vermeld is dat de loonen stationnair bleven, zijn dezelfde bedragen als vroeger ingevuld.

x) Aan de koelies, werkzaam bij het lossen en laden van stoomschepen, werd f 1,50 à f 2 per dag betaald.

ij) Bij zwaar werk, zooals het dragen van stukgoederen, verdienen de koelies soms tot f 1,50 per dag.

z) Als er op dagen van aankomst en vertrek der paketbooten oogenblikkelijke behoefte aan werkvolk is, vorderen de koelies soms f 1,50 à f 2 per dag.

aa) Op Bali bleven in 1900 de loonen op de vroegere hoogte; op Lombok stegen zij in verband met de toenemende welvaart der bevolking.

III. STATISTIEK betreffende het in elk gewest op ult. 1899 en ult. 1900 aanwezig aantal PASSARS. *a*)

GEWESTEN.	Aantal passars. 1899.	Aantal passars. 1900.	GEWESTEN.	Aantal passars. 1899.	Aantal passars. 1900.	GEWESTEN.	Aantal passars. 1899.	Aantal passars. 1900.	GEWESTEN.	Aantal passars. 1899.	Aantal passars. 1900.
Java en Madura.						**Buitenbezittingen.**					
Bantam	124	126	Probolinggo . . .	72	73	Sumatra's Westkust	350	*b*)350	Westerafdeeling van Borneo . .	*e*)	*e*)
Batavia	74	74	Bezoeki.	72	74	Benkoelen. . . .	32	33	Zuider- en Oosterafd. van Borneo	111	111
Krawang.	36	36	Banjoemas. . . .	160	166	Lampongsche Districten	7	7	Celebes en onderhoorigheden. .	98	118
Preanger Regentschappen. . . .	249	258	Bagelen.	149	146	Palembang . . .	31	27	Menado	66	54
Cheribon	88	91	Kadoe	84	83	Oostkust van Sumatra	*c*)	*c*)	Amboina. . . .	6	6
Tagal	75	75	Djokjokarta . . .	139	127	Atjeh en onderhoorigheden . . .	*d*)	*d*)	Ternate	6	6
Pekalongan. . . .	53	53	Soerakarta. . . .	277	286	Riouw en onderhoorigheden . . .	*e*)	*e*)	Timor en onderhoorigheden. .	6	6
Samarang	182	189	Madioen	172	172	Banka	4	4	Bali en Lombok .	120	120
Japara	95	96	Kediri	164	162	Billiton.	5	5			
Rembang	176	176	Madura.	239	250						
Soerabaija	217	215									
Pasoeroean	95	96	Totalen. . .	2992	3024						

a) Nopens het aantal warongs verdienen de over 1900 ontvangen opgaven, bij vergelijking met die over vorige jaren, voor een aantal gewesten te weinig vertrouwen om te worden medegedeeld.

b) Bij gemis aan eene genoegzaam vertrouwbare latere opgaaf het cijfer van 1899 behouden.

c) Niet opgegeven. Eigenlijke passars worden alleen aangetroffen op de gewestelijke hoofdplaats en op enkele afdeelingshoofdplaatsen.

d) Niet volledig op te geven. In Groot-Atjeh telde men 14, in Lho Seumawé 40 à 50 passars.

e) Eigenlijke passars worden in dit gewest niet aangetroffen.

(5. 59.)

BIJLAGE GGG.

(Zie hoofdst. O, afd. V, van het verslag.)

OVERZICHT van de in het tijdvak 1 Juli 1900 t/m ult. Juni 1901 voor bepaalde gedeelten van het territoriaal zeegebied van Nederlandsch-Indië tot wederopzeggens verleende VERGUNNINGEN tot het VISSCHEN naar PAARL- en PAARLEMOERSCHELPEN, in de meeste gevallen ook tot het visschen naar TRIPANG. *a*)

Doorloopend nummer. *b*)	Territoriale wateren, waartoe de vergunning betrekking heeft	Namen der aanvragers.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit, waarbij de vergunning is verleend.
	JAVA EN MADURA.		
c) *1	Afdeelingen Patti, Koedoes, Joana en Japara (residentie Samarang). *d*)	H. F. Polack.	26 Januari 1901 n°. 6.
2	Residentie Rembang. *d*)	Id.	Id.
*3	Id. *d*)	Liem Swie Liang.	29 Juli 1900 n°. 41.
4	Residentie Soerabaija. *d*)	H. F. Polack.	26 Januari 1901 n°. 6.
5	Noord- en zuidkust van het eiland Madura en om de daarbij behoorende eilanden Kambing, Gili-Radja, Gili-Genteng, Poeteran en Gili-Jang. *d*)	Id.	Id.
6	Noord- en zuidkust van het eiland Madura. *d*)	O. G. A. Aspeling.	25 Juni 1901 n°. 28.
	BUITENBEZITTINGEN.		
	Palembang.		
7	Het onder rechtstreeksch bestuur staand gedeelte van het gewest. *d*)	W. A. Moraux.	20 September 1900 n°. 6.
	Banka en onderhoorigheden.		
*8	De kusten en eilanden van het gewest, behoorende tot de Gaspar- en de Banka-straat. *e*)	W. A. Moraux.	Id.
*9	Het geheele gewest, met uitzondering van het gedeelte der Klabat-baai, gelegen ten zuiden van Tandjong Mantong. *e*)	W. A. Berendhuijsen.	17 Februari 1901 n°. 14.

a) Alleen was dit laatste niet het geval wat betreft de sub n°s. 1, 3, 8, 9 en 14 vermelde, met een * aangeduide vergunningen. De vergunningen zijn alle verleend zonder toekenning van eenig uitsluitend recht en voorshands ook zonder retributie te vorderen.

b) In twee gevallen is voor vier gewesten bij een en hetzelfde besluit aan denzelfden aanvrager vergunning verleend; deze beschikkingen tellen in dit overzicht elke voor vier vergunningen (zie n°s. 1, 2, 4, 5 en 7, 8, 10, 11.)

c) Zie den aanhef van noot *a*.

d) De vergunning behelst o. a. het voorschrift dat de ondernemer aan het visschen en duiken naar zeeproducten door de inlandsche bevolking geen hindernissen in den weg zal leggen, noch inbreuk zal maken op de rechten, welke te dien aanzien door haar worden uitgeoefend.

e) Dezelfde bepaling als sub *d* ten opzichte van de inlandsche en met deze gelijkgestelde bevolking van het gewest, in het bijzonder ten opzichte van de aldaar thuis behoorende „orang sekah."

Doorloopend nummer.	Territoriale wateren, waartoe de vergunning betrekking heeft.	Namen der aanvragers.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit, waarbij de vergunning is verleend.
	Billiton.		
10	De kusten en eilanden van het gewest behoorende tot de Karimata- en de Gaspar-straat. *g*)	W. A. Moraux.	20 September 1900 n°. 6.
	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.		
11	Het onder rechtstreeksch bestuur staande gedeelte van het gewest. *d*)	W. A. Moraux.	Id.
12	Id. *d*)	J. Stormer.	29 Juli 1900 n°. 40.
	Amboina. *h*)		
13	Geheele residentie. *i*)	Th. Hondius van Herwerden.	29 Juli 1900 n°. 36.
*14	Id. *i*)	B. Sieson.	31 December 1900 n°. 21.
15	Id. *i*)	Tan Kok Soen.	31 December 1900 n°. 34.
16	Eiland Amboina. *j*)	Tjioe Soei Njio. *k*)	29 Juli 1900 n°. 38.
17	De eilanden Seloe (onderafdeeling Sejra) en Masela (onderafdeeling Babber, Loeang en Sermatta), behoorende tot de afdeeling Aroe-, Key-, Tenimber- en Zuidwester-eilanden, en de Matabella- en Ceramlaut-eilanden (onderafdeeling Ceramlaut en Goram) behoorende tot de afdeeling Banda. *l*)	H. E. E. P. Schilling.	20 September 1900 n°. 5.
18	Zuidwester-eilanden, (afd. Aroe-, Key-, Tenimber- en Zuidwester-eilanden.) *m*)	W. F. R. Davies.	1 September 1900 n°. 8.
19	De tot evengemelde afdeeling behoorende Aroe- en Key-eilanden.	Ong Kie Hong.	4 December 1900 n°. 43.
20	Eiland Selaroe (onderafdeeling Sejra der voormelde afdeeling). *m*)	L. Westplat.	29 Juli 1900 n°. 37.
21	De eilanden Manok, Seroea en Nila (onderafdeeling Dammer, Teon, Nila en Seroea der voormelde afdeeling). *m*)	H. E. E. P. Schilling.	29 Juli 1900 n°. 39.
22	Al de eilanden der voormelde afdeeling, uitgenomen de Aroe-groep en de eilanden behoorende tot de onderafdeelingen Larat en Sejra. *n*)	Tjia Ke Beng.	18 December 1900 n°. 9.
	Bali en Lombok.		
23	Zuid- en oostkust van het eiland Lombok. *d*)	B. G. Wortman.	16 Juli 1900 n°. 16.

g) De vergunning wordt eerst van kracht nadat de ondernemer zich ten genoegen van het hoofd van gewestelijk bestuur met de betrokken inlandsche bevolking hebbe verstaan ten aanzien van de rechten, welke zij op de inzameling van paarlschelpen, paarlemoerschelpen en tripang mocht uitoefenen. De vergunning treedt mitsdien voor elk onderdeel van het gebied eerst in werking wanneer de met de betrokken bevolking gesloten overeenkomsten, welke voor den duur der vergunning behooren te worden aangegaan, door het hoofd van gewestelijk bestuur zijn goedgekeurd.

h) Ook aan de met betrekking tot dit gewest verleende vergunningen is de sub *g* genoemde voorwaarde verbonden.

i) De vergunning is verleend o. a. onder de bepaling dat de ondernemer aan de vischvangst, uitgeoefend door de bevolking van Amboina, de Oeliassers, Boeroe en Amblauw, zoomede van West- en Midden-Ceram en, behalve aan de vischvangst, ook aan het vangen van schildpadden door de bevolking der Tenimber-, Babber- en Zuidwester-eilanden en het visschen naar agar-agar door de bevolking van Oost-Ceram, de Ceramlaut- en de Matabella-eilanden geen hindernissen in den weg zal leggen, noch inbreuk zal maken op de rechten, welke zij te dien aanzien uitoefent.

j) Als sub *d* ten opzichte van de vischvangst door de bevolking van Amboina.

k) Bij gouv.besluit dd. 4 December 1900 n°. 44 werd in plaats van Tjioe Soei Njio als houder van deze vergunning erkend Tjia Ke Beng (ook bedoeld sub n°. 22); aan dezen werd krachtens gouv.besluit dd. 4 December 1900 n°. 42 tevens overgedragen de bij het besluit van 15 Februari 1900 n°. 8 aan Liem Tek Sian verleende vergunning (zie vorig verslag, bijlage JJJ, sub n°. 9).

l) Dezelfde voorwaarde als sub *i* vermeld ten opzichte van de visch- en schildpadvangst van de bevolking der Tenimber- en Babber-eilanden en de agar-agar-visscherij van de bevolking der Matabella- en der Ceramlaut-eilanden.

m) Als sub *d* ten opzichte van de visch- en schildpadvangst der bevolking.

n) Als sub *d* ten opzichte van de visch- en schildpadvangst van de bevolking der Tenimber-, Babber- en Zuidwester-eilanden.

KAART VAN DE GENEESKUNDIGE HULP OP JAVA EN MADOERA

Samengesteld door den Inspecteur van den Burgerlijk Geneeskundigen Dienst

LEGENDA.

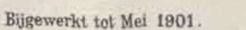
□	Stadsverbanden.
⊠	Civiele gouvernements ziekeninrichtingen (Aan enkele is een inrichting voor besmettelijke zieken verbonden.)
⊠ B. Beri	Beri Beri-inrichting.
■	Afzonderlijke civiele inrichtingen voor besmettelijke zieken.
△	Civiele desinfectie ovens.
◪	Krankzinnigen-of hulpkrankzinnigen gestichten.
+	Gelegenheden tot huisvesting of verpleging van lepreuzen.
⊡	Quarantaine-inrichtingen.
⊟	Sanatoria met Gouvernements subsidie.
⬓	„ zonder „ „ , tevens hotels.
⊠	Particuliere ziekeninrichtingen.
○	„ apotheken.
⊙	„ „ van plaatselijke of particuliere geneesheeren in de binnenlanden.
⊖	Voorraden van gouvernements geneesmiddelen voor plaatselijke geneesheeren en dokters djawa.
☾	„ „ „ „ „ ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur en van den dienst der kustverlichting.
☽	„ „ „ „ „ zendelingen en missionarissen.
✧	Verband- en hulpmiddelen voor gekwetsten aan de stations der spoorwegen.
×	Drogisten.
□	Militaire hospitalen (de cijfers 1,2,3,4,5 en 6 duiden de klassen aan.)
⊠	„ ziekenzalen („ „ 2,3 en 4 „ „ „ „)
⊙	(Zoowel aan de hospitalen als aan de ziekenzalen is eene militaire apotheek verbonden.)
△	Militaire garnizoens-ziekenstallen.
	„ desinfectie-ovens.

Te **Batavia** bevinden zich:

a. Het bureau van den Directeur O. E. N.
b. „ „ „ „ Chef over den Geneeskundigen Dienst.
c. „ „ „ „ Inspecteur van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst.
d. „ „ „ „ „ „ „ Veterinairen Dienst.
e. De school voor Inlandsche geneeskundigen.
f. Het geneeskundig laboratorium met cursus voor tropische ziekten.
g. Het Instituut Pasteur.
h. De geneeskundige bibliotheek.
i. De veeartsenijkundige „
k. Het Rijksmagazijn van geneesmiddelen.
l. Het scheikundig laboratorium van den 1en Laborant.

Topographisch Bureau. Batavia 1901.

Schaal 1:1500000.

KAART VAN DE GENEESKUNDIGE HULP OP JAVA EN MADOERA.

Samengesteld door den Inspecteur van den Burgerlijk Geneeskundigen Dienst.

Behoort bij het Koloniaal Verslag van 1901.

Blad B. (Personeel en Ressorten).

Topographisch Bureau. Batavia 1901.

Schaal 1:1500000.

Bijgewerkt tot Mei 1901.

VACCINEKAART VAN JAVA EN MADOERA

Samengesteld door den Inspecteur van den Burgerlijk Geneeskundigen Dienst.

Behoort bij het Koloniaal Verslag van 1901.

Topographisch Bureau. Batavia 1901.

Schaal 1:1500000.

Bijgewerkt tot Mei 1901.

BIJLAGEN

BEHOORENDE BIJ HET

VERSLAG BETREFFENDE NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË

VAN

1901.

Lit. A. Extract uit een verslag, dd. Fakfak 24 Januari 1901, van den assistent-resident titulair der afdeeling West- en Zuid-Nieuw-Guinea, den heer J. A. Kroesen, betreffende eene dienstreis naar Britsch- en de Zuidkust van Nederlandsch-Nieuw-Guinea, ondernomen met Hr. Ms. flottieljevaartuig *Serdang* (October/December 1900).

" B. Legerstatistiek van Nederlandsch-Indië, deels over 1900, deels over 1896 t/m 1900.

" C. Overzichten betreffende de oorlogsmarine in Nederlandsch-Indië, meerendeels over 1900.

" D. Overzicht betreffende de gouvernementsmarine in Nederlandsch-Indië over 1900.

" E. Tabellarische opgaven, meerendeels over 1900, betreffende eenige onderwerpen van justitieelen aard of daarmede verband houdende

" F. Statistiek over 1900, vermeldende de gemiddelde sterkte der gevangenisbevolking, zoomede het aantal onder haar voorgekomen ziekte- en sterfgevallen, enz., voor elke landsgevangenis of daarmede gelijk te stellen strafinrichting in Nederlandsch-Indië in het bijzonder.

" G. Tabellarische opgaven betreffende eenige onderwerpen in betrekking staande tot het departement van binnenlandsch bestuur, meerendeels over 1900.

" H. Overzicht van de gehouden aanteekeningen omtrent de verrichte heerendiensten op Java en Madura, met uitzondering van de residentiën Soerakarta en Djokjokarta, gedurende 1900.

" J. Overzicht van de opbrengst van het hoofdgeld van de heerendienstplichtigen in de gouvernementslanden van Java (de residentie Batavia uitgezonderd) en op Madura, en van de daaruit bestreden uitgaven over 1900.

" K. Overzichten van de gehouden aanteekeningen omtrent de in sommige gewesten buiten Java en Madura gedurende 1900 verrichte heerendiensten.

" L. Overzichten, meerendeels over 1899 en 1900, betreffende de landrente en andere landelijke inkomsten zoo op Java en Madura als in sommige gewesten der buitenbezittingen.

" M. Statistische overzichten betreffende uitgifte van grond en andere agrarische aangelegenheden, afzonderlijk voor Java en Madura en voor de buitenbezittingen, meerendeels over 1900.

Lit. N. Rapport over de regeling der agrarische toestanden in West-Lombok.

" O. Numerieke opgaven betreffende het middelbaar onderwijs in Nederlandsch-Indië over de jaren 1899 en 1900.

" P. Overzicht betreffende de in Nederlandsch-Indië aanwezige scholen voor inlanders over 1899 en gedeeltelijk ook over 1900, zoomede gegevens betreffende de (particuliere) scholen voor vreemde oosterlingen over 1900.

" Q. Statistische en andere opgaven betreffende de Europeesche en inlandsche Christengemeenten in Nederlandsch-Indië (daaronder ook de zendingsgemeenten), meerendeels volgens de over 1900 ingekomen gegevens.

" R. Opgaven betreffende de in Nederlandsch-Indië bestaande weeshuizen en andere instellingen of vereenigingen van liefdadigheid, zoomede uitkeeringsfondsen en spaarbanken, meerendeels over 1900.

" S. Circulaire van den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid aan de hoofden van gewestelijk bestuur betreffende het verzamelen van statistische gegevens omtrent den toestand van de lagere klassen der Europeesche maatschappij op Java en Madura.

" T. Numerieke opgaven betreffende den burgerlijken geneeskundigen dienst in Nederlandsch-Indië, meerendeels over 1900, benevens gewestelijke cijfers betreffende de voornaamste in dat jaar bij het bestuur bekend geworden ongelukken met doodelijken afloop.

" U. Overzicht betreffende de samenstelling en distributie op 15 April 1901 van het technisch personeel der burgerlijke openbare werken in Nederlandsch-Indië, benevens opgaven nopens de in 1900 vanwege het burgerlijk bouwdepartement verwerkte sommen.

" V. Overzicht van de uitkomsten der spoor- en tramwegexploitatie in Nederlandsch-Indië over 1900.

" W. Overzicht van de tot ult. Mei 1901 in Nederlandsch-Indië verleende vergunningen voor den aanleg en de exploitatie van tramwegen met mechanische beweegkracht, waarvoor de termijn van aanvaarding op gemelden datum nog openstond.

" X. Opgaven betreffende de op ult. 1900 met stoomkracht werkende particuliere inrichtingen, enz. in Nederlandsch-Indië.

" Y. Statistiek betreffende den post- en telegraafdienst in Nederlandsch-Indië over 1900, meerendeels tevens in vergelijking met de cijfers over 1898 en 1899.

Lit. Z. Overzicht van de op ult. 1900 in Nederlandsch-Indië in exploitatie zijnde telephoonondernemingen.

„ AA. Overzichten betreffende den postspaarbankdienst in Nederlandsch-Indië over het tijdvak 1 Juli 1898 t/m ult. December 1900.

„ BB. Overzicht van de tot ult. April 1901 verleende vergunningen tot het aanleggen en exploiteeren van electrische geleidingen in Nederlandsch-Indië, voor zooveel op genoemden datum nog van kracht.

„ CC. Overzicht van de in 's lands kassen in Nederlandsch-Indië aanwezige betaalmiddelen bij het einde van elke maand van 1900.

„ DD. Algemeen overzicht van de opbrengst, enz. der in 1900 voor gouvernementsrekening in Nederland verkochte hoeveelheden koffie, kinabast en tin.

„ EE. Overzicht betreffende de in 1900 voor gouvernementsrekening uit Indië verscheepte ladingen koffie, kinabast en tin en van de daarvoor betaalde vrachten.

„ FF. Overzichten van verschillenden aard betreffende de opiumpacht op Java en in de gewesten daarbuiten, over 1899 en 1900, tevens aanwijzende de uitkomsten der voor 1901 of voor een langer tijdvak gehouden nieuwe verpachtingen.

„ GG. Overzichten betreffende de voor de overige verpachte landsmiddelen voor de jaren 1899, 1900 en 1901 bedongen pachtsommen, zoomede opgaven nopens de achterstanden op ult. 1899 en de afbetalingen, in mindering daarvan, gedurende 1900.

„ HH. Statistiek betreffende de gedurende 1900 (in de gewesten Soerabaija, Pasoeroean, Probolinggo, Bezoeki en Madura, zoomede in de gouvernementsafdeeling Lombok der residentie Bali en Lombok) verkregen uitkomsten met de exploitatie van het opiummonopolie in eigen beheer.

„ JJ. Overzicht betreffende de opbrengst in 1900 van verschillende niet-verpachte middelen onder beheer van het departement van financiën.

„ KK. Overzicht van de geldmarkt in Nederlandsch-Indië over 1900, door den plaatsvervangend president der Javasche Bank aangeboden ten behoeve van het Koloniaal Verslag; koersnoteeringen over 1900 van de voornaamste der te Batavia verhandeld wordende Indische effecten; wisselkoersen aldaar gedurende 1900, zoomede balans en winst- en verliesrekening der Javasche Bank, afgesloten op 31 Maart 1901.

„ LL. Overzicht van de uitkomsten zoowel in Nederland als in Indië van het in 1901 afgenomen 2de gedeelte van het groot-ambtenaarsexamen voor den Indischen dienst, benevens overzichten over 1900 betreffende de geldelijke aangelegenheden van het weduwen- en weezenfonds van burgerlijke (Europeesche) ambtenaren in Nederlandsch-Indië en van dat der officieren van de landmacht aldaar.

„ MM. Overzicht betreffende de uitgestrektheid, enz. van de bouwgronden der inlandsche bevolking op Java en Madura (met uitzondering van de gewesten Djokjokarta en Soerakarta en van de particuliere landerijen) over 1900.

„ NN. Overzicht betreffende de rijstcultuur op Java en Madura (met uitzondering als voren) over 1900.

„ OO. Overzicht betreffende de teelt van andere eenjarige gewassen op Java en Madura (met uitzondering als voren) over 1900.

Lit. PP. Overzicht betreffende de uitkomsten der aan de verplichte levering onderworpen koffiecultuur op Java over 1900, zoomede opgaven over 1899 en 1900 betreffende de afschrijvingen en bijplantingen in de op hoog gezag aangelegde geregelde koffieplantsoenen aldaar.

„ QQ. Opgaven betreffende den omvang der aan de verplichte levering onderworpen koffiecultuur op Java (uitgenomen de residentiën Soerakarta en Djokjokarta) in elke daarbij betrokken afdeeling op 31 December 1900.

„ RR. Recapituleerend overzicht over de jaren 1896 t/m 1900 betreffende den omvang en de uitkomsten der aan de verplichte levering onderworpen koffiecultuur op Java, benevens veilingsopgaven over 1900 en een deel van 1901.

„ SS. Statistiek betreffende de plantsoenen en de productie der gouvernements-kina-onderneming in de Preanger Regentschappen, meerendeels over 1899 en 1900; opgaven betreffende de in 1900 hier te lande voor gouvernementsrekening verkochte hoeveelheden bast (oogst 1899), benevens overzicht van de geldelijke uitkomsten der bedoelde onderneming over de jaren 1896 t/m 1900 (oogsten 1895 t/m 1899).

„ TT. Opgaven betreffende de suikerindustrie op Java over 1900, ook wat de bibiet-ondernemingen betreft, zoomede overzicht der in het tijdvak 1 Juli t/m 31 December 1900 genomen beschikkingen op aanvragen om vergunning tot het in werking brengen van suikerondernemingen aldaar, werkende op overeenkomsten met de bevolking.

„ UU. Overzicht van de productie, enz. in 1899 en 1900 der indigo- en der tabaksondernemingen op Java, geheel of gedeeltelijk berustende op overeenkomsten met de bevolking tot verhuur van gronden of tot opkoop van gewas.

„ VV. Gewestelijk overzicht betreffende de op ult. 1900 op Java aanwezige landbouwondernemingen, gevestigd op gronden door het Gouvernement in erfpacht of in huur afgestaan, benevens de daarvan in 1900 verkregen productie, voor zooveel betreft de voornaamste landbouwvoortbrengselen voor de wereldmarkt.

„ WW. Overzicht betreffende de uitgestrektheid, enz. der particuliere landerijen op Java, benevens opgaven omtrent de op die landerijen en op huurlanden in Soerakarta en Djokjokarta in 1899 en 1900 verkregen productie voor de wereldmarkt.

„ XX. Overzichten betreffende het boschwezen op Java en Madura over 1900.

„ YY. Overzicht over 1900 betreffende de uitkomsten en den omvang der aan de verplichte levering onderworpen koffiecultuur ter Sumatra's Westkust, benevens opgaven nopens de in gemeld jaar te Padang gehouden gouvernementskoffieveilingen.

„ ZZ. Overzichten over 1900 betreffende de in de buitenbezittingen gevestigde landbouwondernemingen, uitgenomen die op landen door particulieren in eigendom bezeten en de daaronder te rangschikken specerijperken op de Banda-eilanden.

„ AAA. Overzicht betreffende de hoeveelheden en waarde der voornaamste boschproducten, in 1900 uit verschillende gewesten der buitenbezittingen rechtstreeks naar buiten Nederlandsch-Indië uitgevoerd.

Lit. BBB. Overzicht 1°. van de geldelijke uitkomsten der gouvernements-tinontginning op Banka over 1900/1901, en 2°. van de gedurende het tijdvak 1 Juli 1900 t/m 30 Juni 1901 door het Gouvernement verleende of goedgekeurde „concessiën" en „vergunningen" tot winning van delfstoffen in Nederlandsch-Indië.

„ CCC. Overzicht van het zoutdebiet in die gewesten van Nederlandsch-Indië, waar de verkoop van gouvernementswege geschiedt, over de jaren 1898, 1899 en 1900, benevens opgaven over de beide laatstgenoemde jaren omtrent de gouvernementszoutwinning (op Madura).

„ DDD. Overzichten over 1900 betreffende de handels- en scheepvaartbeweging tusschen Nederlandsch-Indië en landen of plaatsen daarbuiten gelegen, en ook betreffende de kustvaart in Nederlandsch-Indië, benevens opgaaf, voor sommige goederen, van de gedurende de jaren 1896 t/m 1900 in- en uitgevoerde hoeveelheden.

„ EEE. Overzicht van de in Nederlandsch-Indië tehuis behoorende schepen en vaartuigen, groot 30 M³. en daarboven, op 31 December 1900, benevens opgaaf van de op Europeesche wijze getuigde schepen, die gedurende 1900 in den Nederlandsch-Indischen Archipel zijn verongelukt.

Lit. FFF. Overzichten over 1900 betreffende 1°. het fabriekswezen in Nederlandsch-Indië, voor zooveel dit niet onmiddellijk met den landbouw in verband staat, en de aldaar aanwezige drukkerijen; 2°. het gemiddeld bedrag der in de verschillende gewesten betaalde ambachts- en koelieloonen, en 3°. het aantal passars per gewest.

„ GGG. Overzicht van de in het tijdvak 1 Juli 1900 t/m ult. Juni 1901 voor bepaalde gedeelten van het territoriaal zeegebied van Nederlandsch-Indië tot wederopzeggens verleende vergunningen tot het visschen naar paarl- en paarlemoerschelpen, enz.

Drie kaarten, bijgewerkt tot Mei 1901, betreffende de verdeeling van de geneeskundige hulp en van de vaccine op Java en Madura.

zich

(5. 1.)

II. SURINAME

VERSLAG.

A. Grondgebied.

Het grondgebied van Suriname onderging geene verandering.

B. Bevolking.

In den loop van het jaar 1900 is de bevolking met 1896 zielen vermeerderd. Er kwamen in dat jaar 3070 personen, onder wie 1375 Nederlandsch-Indische immigranten, in de kolonie aan en er vertrokken 1560 personen, onder wie 42 Nederlandsch-Indische en 225 Britsch-Indische immigranten.

De bevolking bestond op den 31sten December 1900 uit 72 144 personen, onder wie 38 199 van het mannelijk geslacht; het aantal Europeanen bedroeg op dat tijdstip 855, onder wie de Europeanen die bij het garnizoen en op de koopvaardijvloot dienen, niet begrepen zijn. Van de zooeven genoemde 855 Europeanen waren 555 in Nederland geboren.

In bijlage **A** zijn staatjes opgenomen, waarin voorkomen:

a. nadere opgaven omtrent mutatiën in de bevolking in het jaar 1900;

b. opgaven omtrent de verdeeling van de bevolking in de kolonie op ultimo December 1900, volgens de bij de wijkmeesters en districts-commissarissen ontvangen opgaven, en

c. een vergelijkend overzicht van de bevolking in de districten in de jaren 1863, 1872, 1873, 1898, 1899 en 1900.

Uit bijlage **A** sub *b* blijkt dat de bevolking van Paramaribo, van Nieuw-Nickerie en van Albina op ultimo December 1900 respectievelijk bestond uit 31 817, 1347 en 313 zielen, terwijl de vestigingsplaats Totness in Coronie 630 bewoners telde. Het meest bevolkte district, Beneden-Commewijne, telde 8465, het minst bevolkte, Boven-Saramacca, 568 inwoners, onder wie de boschnegers en indianen niet begrepen zijn.

Voor de getalsterkte der arbeidende bevolking op de plantages en gronden afzonderlijk, alsmede van de huurders op de centrale vestigingsplaatsen, wordt verwezen naar hoofdstuk **P**, § 3 (Landbezit, landbouw en andere ondernemingen) en naar de bijlagen **M**, **Q**, **R** en **S** van dit verslag.

Volgens de opgaven van wijkmeesters en districts-commissarissen, die echter verschillen met die welke door de gemeenten zelve zijn opgegeven, en in bijlage **F** voorkomen, bevinden zich zich onder de bevolking van de onderstaande godsdienstige gezindten het bij elk van haar vermelde aantal personen:

Hervormde Gemeente	6 613
Evangelisch-Luthersche Gemeente	2 971
Roomsch-Katholieke Gemeente	12 771
Moravische Broedergemeente	28 027
Israëlietische Gemeente	1 121
Episcopaalsche Gemeente	410
Voorts:	
Mohammedanen	3 918
Hindoes	11 158
Volgelingen van de leer van Confucius	37
Andere godsdiensten	109

De gebruikelijke statistieke opgaven met betrekking tot de verdeeling van de bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen en ambachten, enz. komen voor in bijlage **B** van dit verslag.

In den loop van het jaar 1900 werden 265 huwelijken gesloten (waarbij 272 kinderen werden gewettigd); 2007 kinderen werden geboren, van wie 474 in echt.

Er overleden 1621 personen, zoodat er 386 meer geboorten dan sterfgevallen in 1900 hebben plaats gehad.

Voor verdere statistieke opgaven omtrent huwelijken, geboorten en sterfgevallen wordt verwezen naar bijlage **C**.

In 1900 werd aan 1 persoon admissie tot het burgerrecht verleend.

C. Mededeelingen van algemeenen aard.

Rust en orde werden in 1900 in de kolonie niet gestoord. In de maand Mei 1901 dreigde de rust in het district Boven-Para gestoord te worden, doordien de bewoners van den grond Vier Kinderen aan den eenen kant en die van de gronden Hannover en La Prosperité aan den anderen kant wegens het weder losbreken van eene oude veete met elkander in twist geraakten. Met eenige verwondingen liep de twist echter af en de politie, inmiddels aanmerkelijk versterkt, kon weldra onder leiding van den betrokken districts-commissaris de orde volledig herstellen.

De verhouding met de naburige koloniën liet ook in 1900 niets te wenschen over.

De verloving van Hare Majesteit de Koningin werd in de kolonie met groote blijdschap vernomen en het huwelijk van HoogstDezelve met den Prins der Nederlanden, Hertog van Mecklenburg werd aldaar met groote geestdrift gevierd. De feestelijkheden duurden verscheidene dagen. De orde liet daarbij niets te wenschen over.

Van 29 Maart tot 1 April 1901 werd te Paramaribo de tweede periodieke tentoonstelling gehouden van landbouw en veeteelt, die echter voor wat de afdeeling Landbouw aanging een slecht seizoen trof. Dientengevolge werd slechts eene beperkte hoeveelheid producten ingezonden. De qualiteit daarvan was evenwel over het algemeen beter dan op de eerste tentoonstelling (1898). De afdeeling veeteelt mocht als zeer goed geslaagd worden beschouwd en toonde een merkbaren vooruitgang. Door de ruime en goede inzendingen in de groep Vee konden de uitgeloofde prijzen voor het grootste deel worden toegekend en werden nog premiën bij de prijzen gevoegd.

Opmerking verdient nog dat eene premie werd toegekend voor in Suriname gelooid leder, waarbij ook eenig daarvan vervaardigd schoeisel was tentoongesteld.

De tentoonstellingscommissie verwacht dat deze tentoonstelling weder van belangrijken invloed op de verbetering van den veestapel in de kolonie zal zijn.

De seizoenen waren, evenals in 1899, ook in 1900 niet normaal. In het vorige verslag werd reeds medegedeeld dat de langdurige droogte, die bijna het geheele jaar 1899 heerschte, eerst in 1900 voor regen plaats maakte, zoodat de kleine regentijd van het laatst van 1899 en het begin van 1900 eigenlijk wegbleef. Dit laatste was vrijwel ook het geval met den kleinen regentijd van 1900/1901, want de groote droge tijd van 1900, die in de maand November voor regen moest plaats maken, duurde nog tot in de eerste maanden van 1901 voort tot groot nadeel vooral van de goud- en balata-exploitatie. Ondanks de slechte seizoenen

is de balata-exploitatie in 1900 weder herleefd tengevolge van de stijging der marktprijzen van het produkt.

De cacaocultuur had, wat de opbrengst betreft, in 1900 een zeer slecht jaar. Verkregen werd 2 183 018 K.G. cacao, tegen 3 969 945 K.G. in 1899 en 2 706 338 K.G. in 1898, welk laatste jaar, op 1900 na, het slechtste productiejaar voor cacao in de laatste zes jaren was. De marktprijs bleef echter het geheele jaar gunstig.

De geringe cacaoproductie in 1900 schijnt behalve aan de onregelmatige seizoenen, voor een deel ook toe te schrijven te zijn aan de zoogenaamde krullotenziekte, een ziekteverschijnsel totnogtoe onbekend in andere cacao-produceerende plaatsen als bijvoorbeeld op Trinidad en waarvan in vroegere jaren zoo goed als alleen het district Saramacca te lijden had, maar dat zich op het laatst van het eerste semester van het vorige jaar ook over verschillende andere districten uitbreidde, zonder dat men vooralsnog met zekerheid de oorzaken daarvan kan aanwijzen. De ziekte die aan een parasitaire zwam wordt toegeschreven, was in het laatste kwartaal van 1900, althans in den epidemischen vorm, waarin zij eenige maanden lang geheerscht had, weder verdreven en kwam sedert ook in het district Saramacca slechts sporadisch voor.

De suikercultuur leverde in 1900 vooral door uitbreiding van de aanplantingen belangrijk meer product op dan in 1899.

De expeditie onder leiding van dr. H. van Cappelle kwam den 18den Juli 1900 te Paramaribo aan. Daar het tijdstip voor niet-geacclimatiseerde personen niet gunstig werd geacht voor vertrek naar de binnenlanden en bovendien nog voorbereidende maatregelen genomen moeten worden, bracht dr. van Cappelle eerst zijn voornemen ten uitvoer om verschillende landbouwondernemingen in de kolonie te bezoeken en de cultures na te gaan, zoodat de expeditie eerst den 27sten Augustus naar het district Nickerie vertrok. Intusschen was den 18den Augustus tevoren eene vóór-expeditie naar de Boven-Nickerie gezonden, die tot taak had de Fallawatra, een rechterzijrivier der Nickerie, zoover mogelijk zuidwaarts op te varen en van een punt op ± 25 K.M. van de monding der Fallawatra gelegen, eene lijn te kappen in de richting der Coppename.

Den 3den September vertrok dr. van Cappelle met zijne reisgenooten, bij wie zich de districts-commissaris van Nickerie, de heer van Drimmelen voegde, uit Nieuw-Nickerie, de hoofdplaats van het district. De reis moest geheel met roeibooten worden gemaakt, daar de in het district Nickerie gestationneerde stoombarkas, die ter beschikking van de vóór-expeditie was gesteld, in de Boven-Nickerie op eene rots was vastgeraakt en destijds niet weder los kon komen (zie hierover ook hoofdstuk L).

Den 10den September werd de monding van de Fallawatra bereikt, waar 2 dagen halt werd gehouden en den 17den September den Blanche-Marieval. Het overbrengen van de booten en levensmiddelen boven den val vorderde veel tijd, zoodat de expeditie eerst den 21sten September haren tocht kon voortzetten. De tijd aan den Blanche-Marieval doorgebracht, werd gebruikt tot het doen van eene plaatsbepaling, die tot het verkrijgen van eenige vaste punten aan de rivier noodzakelijk werd geacht.

Boven den Blanche-Marieval was de rivier vol steenen, stroomversnellingen en vallen, die het vooruitgaan zeer bemoeilijkten. Na 1½ dag kwam men voor een steenen dam in de rivier van ± 800 M. lengte, waarover het onmogelijk bleek de booten heen te brengen. Dr. van Cappelle trok toen alléén met 3 man in een corjaal verder, maar moest na 1½ dag den tocht staken, daar hij toen aan een waterval met achterliggende steenen dam kwam, die het verder gaan belette. De roeiers wilden trouwens niet verder gaan uit vrees dat zij ziek zouden worden en niet zouden kunnen terugkeeren. Dr. van Cappelle ging nog eenige uren te voet verder en bracht de rivier zoo ver mogelijk in kaart. Den 2den October was de expeditie terug aan de monding van de Fallawatra, waar alles in gereedheid werd gebracht voor het onderzoek van het tracé. Wegens herhaalde ziekten onder het personeel van de voor-expeditie en wegens groote terreinmoeielijkheden was men met het tracé niet zoover gevorderd als dr. van Cappelle gehoopt had. Het bleek ook onmogelijk met de geheele expeditie het tracé op te gaan. Een deel van de expeditie keerde daarom naar Nieuw-Nickerie terug, nadat een deel van de Fallawatra was opgenomen. Den 18den October ging dr. van Cappelle met de bij hem gebleven leden der expeditie het tracé op; eene aanzienlijke collectie gesteenten en monsters van grondsoorten werd bijeengebracht en de geologische gesteldheid van het terrein opgenomen. De bergrug, die de waterscheiding vormt tusschen de Nickerie en de Coppename, werd bereikt en overgetrokken, maar de expeditie kwam niet tot aan de Coppename zelf. Vele ziektegevallen, de moeilijkheden van het terrein voor de vrachtdragers, doch vooral het opraken van de levensmiddelen en het overgaan van het bergterrein in savannaland deden tot de terugtocht besluiten. In een voorloopig rapport, waaraan de bovenstaande mededeelingen zijn ontleend, zegt dr. van Cappelle tevreden te zijn over de wetenschappelijke resultaten der expeditie.

Dr. van Cappelle en zijne reisgenooten kwamen den 16den November weder te Paramaribo aan, vanwaar zij den 3den December de terugreis naar Nederland aanvaardden.

Werd de gemeenschap tusschen Paramaribo en Albina hoofdzakelijk door den schoener *Nickerie* onderhouden en nu en dan door een der koloniale stoomvaartuigen, die communicatie bleek voor het steeds toenemend verkeer onvoldoende. Daarom werd in het begin van 1901 eene geregelde veertiendaagsche stoomvaartverbinding tusschen de beide plaatsen geopend, die hoofdzakelijk door het stoomschip *Albina*, nu en dan ook door een der andere stoomschepen wordt onderhouden.

Bij resolutie van 2 Juli 1900, litt. A, n°. 4748 werd, wegens het heerschen van pest in Brazilië, quarantaine voorgeschreven tegen schepen vandaar komende. Eveneens werd, en wel bij resolutie van 17 Mei 1901, litt. A, n°. 4103, quarantaine voorgeschreven tegen schepen, komende van Maracaibo in Venezuela, wegens het voorkomen aldaar van zwarte pokken.

Door den Gouverneur werden de volgende reizen gemaakt:

van 6 tot 11 Augustus 1900 naar het district Nickerie, bij welke gelegenheid de Corantijn werd opgevaren tot Oreala en de Coppename tot aan de monding van de Wayambo. Behalve deze zijrivier werd ook de Tibitie een eind opgevaren;

den 8sten September 1900 tot het bezoeken van de districten Boven-Suriname en Boven-Para;

van 29 November tot 1 December 1900 naar het district Saramacca, inzonderheid om de destijds nog in aanbouw zijnde sluiswerken aan de monding van de Wanica te zien;

den 29sten December 1900 tot het bezoeken van de plantage Mariënburg.

Den 4den Mei 1901 maakte de Gouverneur den proeftocht met het nieuw aangekochte stoomschip *Curaçao* mede.

D. Algemeen en gewestelijk beheer.

In den Raad van Bestuur ontstond in 1900 eene vacature door dat aan het lid A. J. baron Schimmelpenninck van der Oye op zijn verzoek bij Koninklijk besluit van 22 Juni 1900 n°. 39 met ingang op 15 October 1900 eervol ontslag als zoodanig werd verleend. De ontstane vacature werd nog niet vervuld.

Voor het zittingjaar 1901/1902 werden, respectievelijk, tot voorzitter en ondervoorzitter der Koloniale Staten benoemd de heeren mr. C. J. Heyligy en dr. A. Salomons.

Bij de verkiezing in het begin van de maand Mei jl. gehouden ter voorziening in de vacatures, ontstaan door het aftreden overeenkomstig het eerste lid van de overgangsbepaling van de wet van den 2den Februari 1901 (*Staatsblad* n°. 55, *Gouvernementsblad* n°. 16) houdende wijziging van het Regeeringsreglement voor Suriname, van de vier door den Gouverneur benoemde leden der koloniale Staten (er waren geen leden die ingevolge het tweede lid van die overgangsbepaling moesten aftreden) werden de afgetreden leden, n.l. de heeren J. da Costa, A. van 't Hooggerhuys, R. A. Tammenga en S. Muller van Voorst gekozen.

De heer A. J. baron Schimmelpenninck van der Oye verzocht en verkreeg met ingang op 15 October 1900 ook eervol ontslag als administrateur van financiën. Hij werd als zoodanig vervangen door den heer A. G. van Wieringen, laatstelijk inspecteur der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen, te Roermond.

De gouvernementssecretaris mr. C. F. Schoch, die blijkens het vorige verslag in de maand Mei van het jaar 1900 met verlof buiten bezwaar van den lande voor den tijd van zes maanden naar Nederland was vertrokken, keerde in de maand November weder naar de kolonie terug en hervatte den 19den November zijne functiën.

De geneeskundige inspecteur dr. A. Salomons vertrok in de maand Juli van het jaar 1900 met buitenlandsch verlof wegens

langdurigen dienst naar Nederland en keerde in de maand Januari 1901 naar de kolonie terug. Tijdens zijne afwezigheid werden zijne functiën waargenomen door den heer O. A. Peters, officier van gezondheid 1ste klasse, chef van den militairen geneeskundigen dienst in Suriname.

In het gewestelijk bestuur kwamen de volgende veranderingen.

Ter vervanging van den heer P. M. Schuyt Ruys, die blijkens het vorige verslag voor den dienst werd afgekeurd, werd met ingang op 1 Januari 1901 tot districts-commissaris van Saramacca benoemd de heer B. Morpurgo, commies op het parket van den procureur-generaal, die de functiën van den heer Ruys tijdens diens verlof en na het aan dezen verleend eervol ontslag waarnam.

In verband met een aan den titularis verleend buitenlandsch verlof wegens ziekte, trad in het begin van 1901 als waarnemend commissaris van politie op de heer H. H. van Marle, districtscommissaris van Marowijne. De waarneming van de functiën van dezen districts-commissaris werd tijdelijk opgedragen aan den te Albina gevestigden, fungeerenden officier van gezondheid en districtsgeneesheer H. W. Weytingh.

De in Mei 1899 wegens ziekte naar Nederland vertrokken districtscommissaris van Beneden-Commewijne H. van Breen, keerde in de maand Mei 1901 naar de kolonie terug.

Daar de commies op het domeinkantoor, de aangewezen vervanger van den gouvernements-landmeter W. L. Loth, kort te voren met buitenlandsch verlof wegens ziekte naar Europa was vertrokken, en de heer Loth zich beschikbaar had gesteld om van Augustus tot November de wetenschappelijke expeditie naar de Boven-Coppename, waarvoor een subsidie op de koloniale huishoudelijke begrooting voor 1901 was toegestaan, te vergezellen, werd de heer van Breen, die bij eene vorige gelegenheid de betrekking van gouvernements-landmeter had waargenomen, aangewezen om den gouvernements-landmeter in zijne werkzaamheden behulpzaam te zijn en om diens functiën bij verhindering of afwezigheid waar te nemen. Die aanwijzing ging dadelijk, namelijk op 1 Juni 1901, in, omdat het in alle opzichten ondoelmatig en in strijd met de belangen van den dienst werd geacht, voor de weinige weken, die vóór het vertrek van den heer Loth zouden verstrijken, den heer van Breen zijne functiën van districts-commissaris te doen hervatten, terwijl dan de dienst in dat district telkens in andere handen zou overgaan.

E. Militair beheer.

§ 1. *Landmacht.*

Schutterij. In 1900 werden te Paramaribo van de 90 schutterplichtigen, 64 tot persoonlijken dienst ingelijfd.

Op ultimo December van dat jaar bestond de sterkte van de schutterij uit 27 officieren en 411 onderofficieren en manschappen.

De gewone oefeningen werden onder leiding van den bataljons-adjudant gehouden en afgewisseld door algemeene exercitiën. Het muziekkorps gaf op openbare pleinen eenige uitvoeringen.

Gewapende burgermacht. De gewapende burgermacht in de districten bestond op 31 December 1900 uit 59 officieren en 1061 onderofficieren en manschappen.

De districts-commissarissen werden als gebruikelijk op hunne inspectiën door een officier of onderofficier van de gewapende burgermacht vergezeld.

Troepen. In de formatie kwam geene wijziging. De sterkte bedroeg op ultimo December 1900 20 officieren en 351 onderofficieren en manschappen.

De samenstelling was als volgt:

	Officieren.	Onderofficieren en manschappen.
staf	4	5
2 compagniën infanterie	9	335
1 detachement artillerie	1	11
personeel van het materieel der artillerie	„	„
militaire geneeskundige dienst:		
officieren van gezondheid	5	„
apothekers	1	„
	20	351

Hieronder zijn niet begrepen de officier van gezondheid 1ste klasse op non-activiteit C. F. Aalsmeer en de militaire apotheker 2de klasse op non-activiteit J. M van der Stempel.

Voorts waren voor memorie gevoerd:

1 officier van gezondheid, die tijdelijk belast was met de functiën van geneesheer-directeur van de inrichting ter verpleging van krankzinnigen;

31 infanteristen, dienstdoende bij de gewapende politie;

4 infanteristen, die gedetineerd waren, en

1 infanterist, die dienst deed als ziekenvader in het militair hospitaal.

Gedurende 1900 werden uit de sterkte gevoerd:

5 officieren en 78 minderen; naar Nederland teruggekeerd 5 officieren en 21 minderen; met binnenlandsch gagement 2; met binnenlandsch paspoort 20; met vervroegd binnenlandsch paspoort 1; gedetineerd 5; voor memorie afgevoerd 25; overleden 1; zelfmoord gepleegd 1; als deserteur afgevoerd 1; met een briefje van ontslag weggezonden 1.

Gedurende 1900 werden in de sterkte opgenomen:

5 officieren en 46 minderen, waarvan 5 officieren en 25 minderen overgenomen van het koloniaal werfdepot; nieuw aangenomen 6; van gedetineerd terug 2; terug na voor memorie afgevoerd te zijn geweest 13 minderen.

Het emplacement was op 31 December 1900 als volgt:

		Officieren.	Onderofficieren en minderen.
Paramaribo		10	211
Fort Nieuw-Amsterdam		2	67
Post Nickerie		1	35
„ Albina		1	23
„ Leyden (quarantaine etablissement)		„	1
personeel van den militairen geneeskundigen dienst:			
officieren van gezondheid:			
te Paramaribo	4		
op den post Nickerie	1		
		5	„
apotheker		1	„
		20	337

terwijl 10 minderen zich in het militair hospitaal bevonden, 3 minderen met binnenlandsch verlof afwezig waren en 1 mindere voor eene krijgsraad terecht stond.

Bij Koninklijk besluit van 31 October 1900, n°. 31 werd de majoor der infanterie van het Nederlandsche leger H. A. Brouwer bij de landmacht in West-Indië gedetacheerd, met bestemming voor Suriname. Hij kwam in de kolonie aan den 14den December d. a. v. en nam den 22sten December 1900 het bevel over de troepen van den kapitein J. A. A. Lodewijks over, die tijdelijk daarmede belast was na het vertrek (begin November) uit de kolonie wegens eindiging van den detacheeringstermijn van den majoor O. W. Westerouen van Meeteren.

Bij Koninklijk besluit van 25 October 1900, n°. 56, opgenomen in het Gouvernementsblad van dat jaar onder n°. 34, is wijziging gebracht in § 3 van punt B van art. 1 van het Koninklijk besluit van 31 Augustus 1885, n° 27 (*Gouvernementsblad* n°. 12). Ingevolge die wijziging behouden militairen beneden den rang van officier, die zich buiten West-Indië de gelederen verlaten, hetzij met gewoon paspoort wegens expiratie van dienst of ter zake van lichaamsgebreken, in tegenstelling van vroeger, ook na een driejarig verblijf als burger in de kolonie, hun recht op vrijen overtocht naar Nederland, terwijl bij de bedoelde wijziging dit recht ook is toegekend aan mindere militairen, die met *vervroegd* paspoort gedurende een tweede of later dienstverband den dienst verlaten.

De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig.

Volgens het verslag van den chef van den militairen geneeskundigen dienst werden door het personeel van dien dienst in 1900 behandeld 6118 personen en wel:

te Paramaribo in het militair hospitaal.	4 498
garnizoensdienst (binnen- en buitendienst) . . .	753
op den post Nickerie	265
op het fort Nieuw-Amsterdam	310
op den post Albina	292

Onder de in het militair hospitaal verpleegde personen waren 297 militairen, waaronder 5 behoorende tot Harer Majesteits zeemacht.

In de infirmerieën op de posten te Nieuw-Nickerie en te Albina en in de ziekenkamer op het fort Nieuw-Amsterdam werden, respectievelijk, verpleegd 27; 43 en 71 militairen.

Gedurende het jaar 1900 werden in de garnizoensapotheek gereedgemaakt 33 882 recepten, en wel 24 179 voor den binnendienst en 9703 voor den buitendienst.

Voor den militairen dienst bedroeg het aantal recepten 4694 en voor den civielen dienst 29 188.

Het totaal der kosten van het militair hospitaal bedroeg, voor zoover dit uit de hier te lande ontvangen staten kon worden nagegaan, in 1900: f 76 404,69 tegenover f 66 681,95[5] in 1899. De ontvangsten waren f 74 804,53 tegenover f 62 353,96 in 1899.

De kosten per patient en per dag bedroegen, na aftrek der inkomsten in 1900: f 0,01[5] tegenover f 0,05 in 1899 en het gemiddelde aantal patiënten per dag was 308 tegenover 244 in 1899, met een gemiddeld aantal verpleegdagen per patiënt van 25.

Het militair Te Huis werd ook in 1900 geregeld bezocht door de militairen van de landmacht.

Ook de gegradueerden en schepelingen van Harer Majesteits korvet *Sommelsdijk*, in West-Indië gestationneerd, kwamen gedurende den tijd dat deze bodem in Suriname verbleef gaarne in het Te Huis.

Daar uitbreiding van de localiteit noodig bleek, werd de concierge elders gehuisvest en de door hem bewoonde verdieping ingericht voor leeszaal en bestuurskamer. De aantrekkelijkheid van het gebouw werd daardoor zeer verhoogd.

In 1900 werd door het bestuur van het Te Huis voor de militairen de gelegenheid opengesteld om op kosten van het Te Huis brieven aan hunne familieleden in Europa te zenden. De voor het schrijven van die brieven noodige schrijfbehoeften worden in het Te Huis kosteloos beschikbaar gesteld. Van de aangeboden gelegenheid wordt gretig gebruik gemaakt. In 1900 werd aan porto's betaald een bedrag van f 149,69[5].

§ 2. *Zeemacht.*

Den 26sten Februari 1901 kwam ter reede van Paramaribo aan het in West-Indië gestationneerde oorlogschip, Harer Majesteits korvet *Sommelsdijk*, onder bevel van den kapitein-luitenant ter zee H. G. J. Wolterbeek, om eenigen tijd in de kolonie te vertoeven.

Dit oorlogsschip verliet tijdelijk de reede:

van 13—16 Maart tot het bevaren van de Suriname en Commewijne;

van 26—28 Maart, van 23—27 April en van 28—30 Mei tot het bezoeken van het fort Nieuw-Amsterdam en het houden van schietoefeningen aldaar;

van 8—14 Mei tot het houden van een kruistocht in zee en het bezoeken van Fransch-Guyana.

F. Wetgeving, rechtspleging en politie.

§ 1. *Wetgeving.*

Behalve de verordeningen, welke reeds in het verslag van 1900 of onder andere hoofdstukken van dit verslag zijn vermeld, werden nog in het Gouvernementsblad van 1900 opgenomen:

onder n°. 16 de verordening van 21 Maart 1900, tot regeling van de vergoeding van reis- en verblijfkosten voor leden van de Koloniale Staten;

onder n°. 17 de verordening van 8 Maart 1900, houdende regelen tot verzekering van de gemeenschappelijke belangen van de belanghebbenden bij de aan de Orelanakreek gelegen gronden;

onder n°. 18 de verordening van 12 April 1900 tot wijziging van de verordening van 8 Maart 1900, houdende regelen tot verzekering van de gemeenschappelijke belangen van de belanghebbenden bij de aan de Orelanakreek gelegen gronden;

onder n°. 22 de publicatie van 25 April 1900, waarbij wordt afgekondigd de wet van den 14den Juli 1898 houdende goedkeuring der internationale sanitaire conventie, den 19den Maart 1897 te Venetië gesloten tusschen Nederland, Duitschland, Oostenrijk-Hongarije, België, Spanje, Frankrijk, Groot-Brittannië en Ierland, Griekenland, Italië, Luxemburg, Montenegro, Turkije, Perzië, Portugal, Rumenië, Rusland, Servië en Zwitserland;

onder n°. 23 de resolutie van 25 April 1900 litt. B, n°. 2992, bepalende de plaatsing in het Gouvernementsblad van de op den 19den Maart 1897 te Venetië tusschen Nederland, Duitschland, Oostenrijk-Hongarije, België, Spanje, Frankrijk, Groot-Brittannië en Ierland, Griekenland, Italië, Luxemburg, Montenegro, Turkije, Perzië, Portugal, Rumenië, Rusland, Servië en Zwitserland gesloten internationale sanitaire conventie en van het proces-verbaal van de nederlegging der akten van bekrachtiging afgesloten te Rome op 31 October 1899;

onder n°. 24 het besluit van 27 Juli 1900, bepalende het tijdstip van in werking treden van de verordening van 8 Maart 1900 (*Gouvernementsblad* n°. 17) houdende regelen tot verzekering van de gemeenschappelijke belangen van de belanghebbenden bij de aan de Orelanakreek gelegen gronden;

onder n°. 28 de publicatie van 25 Augustus 1900, waarbij wordt afgekondigd de wet van den 11den December 1899 (*Staatsblad* n°. 255), houdende goedkeuring van art. 35 sub II van hoofdstuk I van het „Règlement sanitaire général" der sanitaire conventie van Venetië van 19 Maart 1897;

onder n°. 29 de resolutie van 5 September 1900, litt. B, n°. 6524, bepalende de plaatsing in het Gouvernementsblad van de krachtens de wet van den 11den December 1899 (*Staatsblad* n°. 255, *Gouvernementsblad* 1900 n°. 28) op 24 Januari 1900 te Rome medegeteekende verklaring;

onder n°. 30 het besluit van 30 October 1900, ter uitvoering van letter *a* van art. 14 van het Koninklijk besluit van 15 Maart 1871, n°. 22 (*Gouvernementsblad* n°. 3), zooals dat artikel gewijzigd is bij de verordening van 8 April 1891 (*Gouvernementsblad* n°. 12);

onder n°. 31 de verordening van 1 November 1900, houdende verlenging van den termijn vastgesteld voor de herziening der verordening van 30 April 1872 (*Gouvernementsblad* n°. 25), waarbij wordt vastgesteld een reglement betreffende de strafinrichtingen voor dwangarbeid, den dwangarbeid aan openbare werken, de inrichting en het inwendig bestuur der gevangenissen, de tucht der veroordeelden en de bestemming der opbrengst van hunnen arbeid;

onder n°. 32 de verordening van 15 November 1900, houdende aanvulling van art. 119 der Herziene Strafverordening van 1874;

onder n°. 33 de publicatie van 16 November 1900, waarbij wordt afgekondigd de Proclamatie van den 16den October 1900 betreffende de verloving van Hare Majesteit de Koningin;

onder n°. 36 de verordening van 25 October 1900, tot toekenning van pensioen aan mevrouw de weduwe J. M. Fernandes.

Voorts werden in het Gouvernementsblad van 1901 opgenomen:

onder n°. 1 de publicatie van 10 December 1900, waarbij wordt afgekondigd:

I. de wet van den 9den Juli 1900 (*Staatsblad* n°. 126), houdende goedkeuring van de overeenkomst betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land, op 29 Juli 1899 te 's Gravenhage gesloten;

II. de wet van den 9den Juli 1900 (*Staatsblad* n°. 125), houdende goedkeuring van de op 29 Juli 1899 te 's Gravenhage

gesloten overeenkomst betreffende de toepassing op den zee-oorlog van de beginselen van de Conventie van Genève van 22 Augustus 1864;

onder n°. 2 de resolutie van 10 December 1900, lit. B, n°. 8880, bepalende de plaatsing in het Gouvernementsblad van eenige tractaten, den 29sten Juli 1899 onderteekend op de Internationale Vredesconferentie, van het verdrag van Genève (*Staatsblad* 1865 n°. 85) en van de verklaring van St. Petersburg (*Staatsblad* 1869 n°. 16);

onder n°. 6 de resolutie van 11 Maart 1901 litt. A n°. 2136, bepalende de plaatsing in het Gouvernementsblad van het Koninklijk besluit van den 6den Februari 1901, waarbij aan Zijne Hoogheid Hendrik Wladimir Albrecht Ernst, Hertog van Mecklenburg, Vorst van Wenden, Schwerin en Ratzeburg, Graaf van Schwerin, Heer van de landen Rostock en Stargard, enz., enz., wordt verleend de titel van Prins der Nederlanden, met het praedicaat: Zijne Koninklijke Hoogheid;

onner n°. 10 de resolutie van 23 Maart 1901 litt. B n°. 2551, houdende bekendmaking van de toetreding van den Koning van Zweden en Noorwegen voor Zweden tot het sanitair traktaat van Venetië;

onder n°. 14 de resolutie van 17 Maart 1900 litt. B n°. 2067, bepalende de plaatsing in het Gouvernementsblad van de op den 3den April 1894 te Parijs tusschen Nederland, Duitschland, Oostenrijk-Hongarije, België, Denemarken, Spanje, Frankrijk, Groot-Britannië en Ierland, Griekenland, Italië, Perzië, Portugal en Rusland gesloten internationale sanitaire conventie, alsmede van de op 30 October 1897 terzelfder plaatse, namens genoemde Staten, onderteekende verklaring tot wijziging dier overeenkcmst;

onder n°. 15 de resolutie van 11 April 1901 litt. A n°. 3081, bepalende de plaatsing in het Gouvernementsblad van:

1°. het reglement voor het kiezen van leden van de commissie voor de Orelanakreek, bedoeld in art. 2 van de verordening van 8 Maart 1900 (*Gouvernementsblad* n°. 17), en

2°. de regeling voor de toepassing van art. 3 van evengemelde verordening;

onder n°. 16 de publicatie van 2 April 1901, waarbij wordt afgekondigd de wet van den 2den Februari 1901 (*Staatsblad* n°. 55), houdende wijziging van het Regeeringsreglement voor Suriname;

onder n°. 20 het besluit van 27 April 1901, ter uitvoering van art. 49 der verordening van 3 November 1871 (*Gouvernementsblad* 1872 n°. 6).

§ 2. *Rechterlijke macht en rechtspraak.*

Met het weder optreden van den heer mr. J. W. van Oosterzee als procureur-generaal op 18 December 1899 werd ingetrokken de tijdelijke benoeming tot advocaat-generaal van het lid van het hof van justitie mr. F. Siewertsz van Reesema.

Het tijdelijk lid van gemeld hof mr. G. F. baron thoe Schwartzenberg en Hohenlansberg werd met ingang op 3 Januari 1900 tijdelijk aangesteld tot rechter-commissaris belast met de instructie van strafzaken.

De substituut-griffier van het hof voornoemd, de heer J. Polak, die tijdelijk belast was met de waarneming der functiën van griffier bij dat college, bekwam, op zijn verzoek, met ingang op 16 Juni 1900, eervol ontslag uit 's lands dienst en werd tijdelijk vervangen door den praktizijn bij gemeld hof mr. J. van Praag, waarnemend griffier van den ommegaanden rechter gevestigd te Paramaribo. In diens plaats werd voor de waarneming van de evengemelde betrekking tijdelijk aangewezen mr. P. A. A. Bucaille, eveneens praktizijn bij het hof van justitie.

Het lid jhr. mr. J. L. W. C. von Weiler, die met buitenlandsch verlof zich in Nederland bevond, verzocht en verkreeg eervol ontslag als zoodanig en wel in verband met zijne benoeming tot rechter in de arrondissements-rechtbank te Rotterdam.

De griffier van den kantonrechter van Nickerie, de heer A. G. Brandon, verliet op 6 Juli 1900, tengevolge van bekomen eervol ontslag op verzoek, den dienst. In de waarneming van die betrekking is voorloopig voorzien in dier voege, dat, telkens wanneer de griffier in functie moet zijn, iemand daartoe door den kantonrechter kan worden aangewezen overeenkomstig artikel 14 van het reglement van orde voor het kantongerecht van Nickerie (*Gouvernementsblad* 1879 n°. 33).

In November 1900 keerde de advocaat-generaal mr. P. Hofstede Crull van buitenlandsch verlof uit Nederland in de kolonie terug. Op 1 December daaraanvolgende hervatte hij zijne functiën en werd mr. P. Carst van de tijdelijke waarneming daarvan eervol ontheven.

De kantonrechter van Coronie, de heer H. F. Wesenhagen, vertrok in Maart 1901 met verlof wegens ziekte naar Nederland. De waarneming van zijne functiën werd opgedragen aan den heer mr. P. Carst.

Voor bijzonderheden omtrent de bij het hof van justitie, bij de kantongerechten te Paramaribo, in Coronie en in Nickerie, alsmede bij de ommegaande gerechten te Paramaribo en op Mariënburg aangebrachte en behandelde zaken wordt verwezen naar bijlage **D**.

§ 3. *Politie.*

De commissaris van politie, de heer D. Schuitemaker, vertrok in December 1900 wegens ziekte met buitenlandsch verlof naar Nederland en werd tijdelijk vervangen door den heer H. H. van Marle, districts-commissaris van Marowijne.

Ten aanzien van de sterkte en de mutatiën van het korps gewapende politie en de detacheeringen van de beambten wordt verwezen naar bijlage E[1].

Geregeld werd eenmaal in de week schietoefening gehouden en tweemaal in de week theorie over de verordeningen enz., die de beambten voor de uitoefening van hunne functiën dienen te kennen.

Het aantal in de kolonie aanwezige buitengewone agenten van politie bedroeg op 1 Januari 1900: 37 tegenover 29 op hetzelfde tijdstip van 1899.

In 1900 werden op het grondgebied der kolonie aangehouden 350 personen, ontvlucht van Fransch-Guyana en zonder middel van bestaan en huisvesting in Suriname aangetroffen.

Van dat aantal werden naar den Franschen oever der Marowijne teruggeleid 339, alsmede 9 Fransche vluchtelingen, die van de in 1899 aangehoudenen in de kolonie nog aanwezig waren.

Op het bureau van politie is in 1900 geïnd eene som van f 8105,63, te weten:

wegens marktvergunningen, port d'armes, enz. f	6 815,91
wegens boeten en kosten in zake politie overtredingen.	1 245,22
wegens boeten en kosten in zake personeele belastingen.	44,50

Ten overstaan van den ambtenaar, daartoe aangewezen door den commissaris van politie, werden in 1900 gesloten:

voor den arbeid in de goudvelden 1181 contracten met 5313 arbeiders en

voor de exploitatie van balata 144 contracten met 568 arbeiders.

§ 4. *Gevangeniswezen.*

Voor de sterkte en de mutatie der gevangenisbevolking wordt verwezen naar bijlage E[2].

Onder de gevangenen in het burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia waren op 31 December 1899: 9 Fransche vluchtelingen. Gedurende den loop van 1900 werden 184 van deze vluchtelingen opgenomen; 182 werden naar Marowijne opgezorden om te worden uitgezet, zoodat op 31 December 1900 nog 11 Fransche vluchtelingen in genoemd huis van verzekering aanwezig waren.

Gedurende het jaar 1900 werden uit genoemde gevangenis in het militair hospitaal opgenomen 65 gevangenen, waaronder 29 Fransche vluchtelingen, en 68 gevangenen als hersteld ontslagen.

In dat jaar werden uitgeleverd 2 gevangenen aan het bestuur van Fransch-Guyana en 1 gevangene aan het bestuur van Engelsch-Guyana.

In 1900 ontvluchtten drie gevangenen van de werkzaamheden, waaraan zij waren tewerkgesteld. Na eene korte afwezigheid werden zij weder aangehouden en teruggebracht.

Uit de gevangenis op het fort Nieuw-Amsterdam werden in

den loop van het afgeloopen jaar naar het militair hospitaal te Paramaribo geëvacueerd 14 gevangenen, waarvan 13 als hersteld weder werden ontslagen. In de ziekenzaal der gevangenis overleed 1 gevangene en in de ziekenkamer (infirmerie) op het fort Nieuw-Amsterdam eveneens 1 gevangene.

Van de werkzaamheden buiten de gevangenis ontvluchtten 6 gevangenen, waarvan 4 na eene korte afwezigheid weder werden aangehouden.

10 gevangenen werden naar verschillende districten gedetacheerd.

Op ultimo December 1899 waren in de klasse van discipline geplaatst 11 tot dwangarbeid en 6 tot gedwongen tewerkstelling veroordeelden. Gedurende het jaar 1900 werden in die klasse geplaatst 1 tot gedwongen tewerkstelling en 1 tot enkel gevangenisstraf veroordeelde en daaruit ontslagen 2 tot dwangarbeid en 6 tot gedwongen tewerkstelling veroordeelden, zoodat op ultimo December van dat jaar daarin bleven 9 tot dwangarbeid, 1 tot gedwongen tewerkstelling en 1 tot enkel gevangenisstraf veroordeelden.

De straf van lichamelijke kastijding werd in 1900 op 4 gevangenen toegepast.

In bijlage E [2] komt voorts een overzicht voor over de jaren 1896—1900 zoowel van de dagelijksche gemiddelde bevolking, als van de algemeene kosten en die van toezicht, voeding en kleeding enz. per hoofd, per jaar en per dag, ten aanzien van beide gevangenissen in de forten Zeelandia en Nieuw-Amsterdam.

G. Eeredienst.

Aan de verslagen van de verschillende kerkgenootschappen is het volgende ontleend.

Nederlandsch-Hervormde Gemeente. De godsdienstoefeningen hadden geregeld plaats. De zondagschool in de groote kerk werd bezocht door 180 leerlingen; de zang- en leercursus telden ± 40 leerlingen. De zondagschool in het gebouw der gemeente nabij 's Lands grond Boniface telde 160 leerlingen en de bewaarschool aldaar werd door pl. m. 40 leerlingen bezocht.

Vereenigde Protestantsche Gemeente in Nickerie. Behalve éénmaal 's weeks te Nieuw-Nickerie werd nog viermalen godsdienstoefening op de gronden in het district Nickerie gehouden.

De zondagschool werd door een vrij groot aantal leerlingen bezocht.

Evangelisch-Luthersche Gemeente. De predikant van deze gemeente dr. C. Hoekstra, vertrok in het begin van de maand Juni van het jaar 1900 met verlof wegens langdurigen dienst naar Nederland en keerde in de maand Mei 1901 in de kolonie terug. Tijdens zijne afwezigheid werden zijne functiën waargenomen door de beide predikanten van de Hervormde Gemeente ds. H. H. Zaalberg en ds. Ph. S. K. H. Begemann,

De kindergodsdienstoefeningen en de zondagschool werden geregeld druk bezocht.

Moravische Broedergemeente. Eene nieuwe kerk werd ingewijd op de aan de Broedergemeente toebehoorende plantage Beekhuizen, waar een groot aantal kleine landbouwers gevestigd is en eene nieuwe gemeente werd gevormd. Ook in de nabijheid van het boschnegerdorp Toetoeboeka aan de Boven-Suriname werd voor eene boschnegergemeente die vroeger hooger op de rivier woonde, — te Aurora — maar door onlusten met anderen van daar verhuisde, een nieuw kerkje gebouwd en ingewijd.

Het zendingswerk onder de Britsch-Indische immigranten, dat beter georganiseerd werd ingevolge eene beslissing van de algemeene synode der Broedergemeente in 1899, werd geregeld voortgezet.

Een speciaal daartoe opgeleide zendeling kwam in 1900 in de kolonie aan.

Op 31 December 1900 waren in dienst der zending werkzaam; te Paramaribo 25 zendelingen, in de districten 14 zendelingen en bij de boschnegers 1 zendeling.

De in het vorige verslag vermelde scheiding tusschen den eigenlijken zendingsarbeid der Broedergemeente en de door haar gedreven handelszaken, die op 1 Januari 1900 tot stand kwam, blijkt, voor zooveel nu reeds kan worden nagegaan, gunstig te werken. Voor de handelszaken worden thans jonge kooplieden gebezigd, terwijl de zendelingen zich geheel aan hun zendingsarbeid kunnen wijden. Hierdoor kon ook worden voortgegaan met het in 1899 aangevangen systeem om voor de verschillende wijken van Paramaribo bepaalde zendelingen aan te wijzen, die dan meer speciaal wijkarbeid verrichten en, waar wijklokalen bestaan, daarin godsdienstoefening houden en zondagsschool.

In 1900 had voor het eerst eene verkiezing van vertegenwoordigers der gemeente door de gemeenteleden zelven plaats. Aan deze vertegenwoordigers werd opgedragen de zorg voor de kerkgebouwen en het beheer van de door de gemeente opgebrachte gelden.

Op dat tijdstip werden de gezamenlijke scholen van de Moravische Broedergemeente, volgens bijlage G [1] bezocht door 2297 kinderen, waarvan 1662 te Paramaribo.

Roomsch-Katholieke Gemeente. Op ultimo December 1900 bestond het personeel der missieve behalve uit den vicaris apostolicus nog uit 5 bezoldigde priesters van den 2den rang, 1 priester van den 2den rang die pensioen genoot, 19 niet bezoldigde priesters, waarvan 7 Nederlandsche onderwijzers en 16 leekebroeders, waaronder 3 onderwijzers; de overigen verrichten huiselijke bezigheden.

Het aantal kinderen op de scholen der Roomsch-Katholieke gemeente bedroeg op 31 December 1900, volgens de opgaven voorkomende in bijlage G [1] 1841, waarvan 1507 te Paramaribo.

Israëlietische gemeenten. Den 4den Mei 1901 verliet de leeraar van de Nederlandsche Israëlietische gemeente J. S. Roos voor den tijd van vier maanden de kolonie. De leeraarsplaats bij de Portugeesch-Israëlietische gemeente bleef ook in 1900 onvervuld. In de maand November van dat jaar werd tot leeraar dier gemeente benoemd de heer P. A. Hilfman, godsdienstonderwijzer te Amsterdam, die den 22sten Maart 1901 in de kolonie aankwam.

Voor verdere bijzonderheden omtrent aantal leden, gedoopten, huwelijken enz. wordt verwezen naar bijlage F.

H. Instellingen van liefdadigheid.

De diaconie van de Nederlandsch Hervormde gemeente ondersteunde door geregelde bedeeling 20 personen, terwijl verschillende behoeftigen afzonderlijke giften ontvingen tot een bedrag van f 710,36.

De diaconessen-vereeniging „Liefdewerk" ondersteunde geregeld 25 personen. Bovendien ontvingen 17 gezinnen giften en werden eenige kinderen van kleeding en schoeisel voorzien, terwijl 3 kinderen op eene bewaarschool werden geplaatst.

De stuiversvereeniging werkte ook in 1900 goed. De begraafplaats dezer vereeniging werd in 1900 met een aangrenzend terrein vergroot.

Door de weesvoogden werden met behulp van het gouvernements-subsidie bedeeld 63 weezen, namelijk 29 beneden de 12 jaren en 34 tusschen 12 en 15 jaren; 2 weezen. die den leeftijd van 15 jaren bereikt hadden, maar die nog voortgeholpen moesten worden, ontvangen geldelijke tegemoetkoming; aan 26 weezen werden kleeding, schoeisel en geneeskundige hulp verschaft.

Door de diaconie der Evangelisch-Luthersche gemeente werden geregeld bedeeld 27 ouden en gebrekkigen, terwijl 13 personen nu en dan giften ontvingen.

Met behulp van het gouvernements-subsidie werden door de weesvoogden bedeeld 36 weezen beneden den leeftijd van 15 jaren, terwijl aan enkele weezen, die dien leeftijd bereikt hadden maar die nog in zeer behoeftigen staat verkeerden, verdere ondersteuning werd verleend.

Van de kinderbibliotheek wordt bij voortduring veel gebruik gemaakt; de naaischool werd in 1900 druk bezocht.

De Moravische Broedergemeente verpleegde met behulp van het gouvernements-subsidie 235 weezen.

Door de Roomsch-Katholieke gemeente werden met behulp van het gouvernements-subsidie 216 weezen verzorgd, waarvan 32 in het jongensweeshuis en 50 in dat voor meisjes; de overigen waren bij particulieren besteed onder toezicht van een der te Paramaribo gevestigde paters. Bovendien werden nog 47 niet gealimenteerde weezen in de weeshuizen verzorgd.

Weldadigheidsgesticht. — 's Landsgrond Boniface. Op 31 December 1900 werden in dit gesticht verzorgd 294 personen, namelijk 163 mannen, 96 vrouwen, 18 jongens en 17 meisjes, alzoo 19 meer dan op het einde van 1899.

Van de bedoelde personen waren 137 inboorlingen, 65 Britsch Indiërs, 71 Chineezen, 10 Engelschen uit Britsch-Guyana, 4 Portugeezen van Madeira, 6 Javanen en 1 Europeaan.

Na de uitbreiding, die de inrichting blijkens hoofdstuk K van het vorige verslag onderging, werden de oude gebouwen gerepareerd en de noodige werken voor de afwatering van het nieuwe terrein aangelegd.

In 1900 werden buiten het gesticht verpleegd 3 mannen, 3 vrouwen en 1 jongen.

De volgende staat toont aan de mutatiën onder de verpleegden in het gesticht gedurende het jaar 1900.

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Sterkte op 1 Januari 1900 . .	151	99	14	11	275
Bijgekomen in 1900	122	46	14	12	194
	273	145	28	23	469
Overleden in 1900	42	21	"	"	63
	231	124	28	23	406
Ontslagen in 1900	68	28	10	6	112
Sterkte op 31 December 1900 .	163	96	18	17	294

Het gemiddeld aantal verpleegden per maand was ruim 277.

De kosten van onderhoud in en buiten het gesticht met inbegrip van 17 personen verdacht van te lijden aan lepra en door de bevoegde commissie suspect verklaard, welke personen in het suspectenhuisje nabij 's Landsgrond Boniface werden verpleegd, bedroegen in 1900 f 23 169.71⁵ of f 2469,71⁵ meer dan geraamd was.

Behalve het onderhoud van de zooeven bedoelde 17 personen, kwamen ten laste van het gesticht de kosten van de voeding aan boord van de koloniale vaartuigen van behoeftigen gedurende den overtocht van de districten Coronie, Nickerie en Marowijne naar Paramaribo en van Paramaribo naar Marowijne.

Het aantal der van gouvernementswege gealimenteerde weezen, over wie het onmiddellijk toezicht onder het beheer van de commissie van regenten van 's Landsgrond Boniface wordt uitgeoefend door de kerkelijke armbesturen der verschillende gezindten, bedroeg op ultimo December 1900, 544.

De volgende staat geeft eene verdeeling naar de godsdiensten en een overzicht van de mutatiën in 1900.

	Hervormde gemeente.		Evangelisch-Luthersche gemeente.		(¹) Roomsch-Katholieke gemeente.		(¹) Moravische Broeder-gemeente.		Totaal.		Totaal-generaal.
	Jongsns	Meisjes.	Jongens.	Moisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Op 1 Januari 1899 werden verpleegd	25	30	12	21	131	102	120	119	288	272	560
Bijgekomen in 1900	8	3	1	6	16	9	19	24	44	42	86
	33	33	13	27	147	111	139	143	332	314	646
Afgeschreven in 1900	4	5	"	4	25	17	24	23	53	49	102
Op 1 Januari 1901 werden verpleegd	29	28	13	23	122	94	115	120	279	265	544

(¹) In het vorige verslag zijn de cijfers in de kolommen „Roomsch-Katholieke gemeente" en „Moravische Broedergemeente" abusievelijk verwisseld.

Voor de alimentatie van weezen werd in 1900 uit de koloniale kas uitgegeven f 30 800, te weten:

aan de Hervormde gemeente	f	7 100
„ „ Evangelisch-Luthersche gemeente . . .		3 700
„ „ Moravische Broedergemeente		10 000
„ „ Roomsch-Katholieke gemeente		10 000

Onder toezicht van den agent-generaal werden nog 75 behoeftige weezen van Britsch-Indische immigranten gealimenteerd, namelijk: 40 jongens en 35 meisjes. Daarvan werden 36 jongens en 34 meisjes bij particulieren verzorgd, terwijl 4 jongens en 1 meisje opgenomen waren in de gestichten der Roomsch-Katholieke gemeente.

Voor deze weezen is aan alimentatie uitbetaald f 3871,25, dat is f 128,75 minder dan geraamd was.

De inrichting „Bethesda" van de Protestantsche vereeniging ter verpleging van lepralijders leed in het afgeloopen jaar een gevoelig verlies door den dood van de liefdezuster Lina Perchner, die in het militair hospitaal te Paramaribo overleed.

Op het einde van 1900 werden in die inrichting verpleegd 10 lijders.

De in het vorige verslag genoemde zendelingleeraar H. Slink, die met de leiding der inrichting was belast, werd vervangen door den zendeling H. Weiss.

In de Gerardus Majellastichting, de inrichting van de Roomsch-Katholieke missie voor de verpleging van melaatschen, werden op 31 December 1900 verpleegd 58 lijders.

Van de 21 liefdezusters der missie zijn 8 werkzaam in het militair hospitaal te Paramaribo. De liefdezusters verpleegden in een huis aan de Gravenstraat ook 3 zieken en verzorgden daar 9 bejaarde vrouwen.

I. Onderwijs.

Op het einde van 1900 bestond het geëxamineerd personeel op alle scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs te Paramaribo uit 81 onderwijzers en 55 onderwijzeressen; in de districten uit 30 onderwijzers en 4 onderwijzeressen.

Te Paramaribo en in de districten werd nog hulp verleend door 86 personen, hieronder begrepen de echtgenooten van

zendelingen van de Moravische Broedergemeente, die onderwijs gaven in de handwerken voor meisjes.

Aan het hoofd van 2 scholen in de districten en 7 scholen bij de boschnegers stonden personen zonder onderwijzersakte.

Er waren 53 scholen voor gewoon lager- en uitgebreid lager onderwijs (die bij de Boschnegers en die voor kinderen van Britsch-Indische immigranten niet medegerekend) waarvan 23 te Paramaribo en 30 in de districten, terwijl het aantal schoolgaande kinderen 7164 (3713 jongens en 3451 meisjes) van welke te Paramaribo 5560 (2774 jongens en 2786 meisjes) of bijna 78 pct. bedroeg.

De gemiddelde opkomst per dag en per 100 leerlingen is in de geheele kolonie 83 geweest.

Het schoolbezoek der Moravische Broeders bij de Boschnegers telden op 31 December 1900 tezamen 201 leerlingen (123 jongens en 78 meisjes).

Op de scholen voor de kinderen van Britsch-Indische immigranten waren op dien datum 155 leerlingen (130 jongens en 25 meisjes).

Op de vier categorieën van bewaarscholen te Paramaribo waren tezamen 936 kinderen; op de bewaarscholen te Nieuw-Nickerie en in Coronie respectievelijk 35 en 52 kinderen.

Van het hierboven genoemde getal van 53 scholen was de verdeeling als volgt:

a. te Paramaribo:

6 niet gesubsidieerde particuliere scholen;

7 gouvernements scholen;

5 gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders;

5 „ „ „ Roomsch-Katholieke geestelijken;

b. in de districten:

13 gouvernementsscholen;

11 gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders;

6 „ „ „ Roomsch-Katholieke geestelijken.

Evenals in vorige jaren werd ook in 1900 tweemaal gelegenheid gegeven tot het verkrijgen van akten van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs. Bij het eerste examen werd de akte voor den 3den en 4den rang, respectievelijk toegekend aan 6 en 2 candidaten; bij het tweede examen de akte voor den 2den, 3den en 4den rang, respectievelijk, aan 3, 6 en 10 candidaten.

De normaalschool telde op het einde van 1900: 77 kweekelingen.

De centraalschool der Moravische Broeders had op 31 December 1900: 13 leerlingen.

Bij de koloniale spaarbank werd gedurende 1900 f 4369 door den inspecteur gestort. Op naam van scholieren werd overgeschreven f 4528.

Bij den inspecteur werd van de invoering der schoolspaarbank (Mei 1882) tot December 1900 f 93 023 op naam van scholieren overgeschreven.

Aan het einde van 1900 namen aan het sparen deel 2297 scholieren, zijnde ruim 32 pct. van het getal schoolgaande kinderen.

Voor verdere bijzonderheden betreffende dit onderwerp wordt verwezen naar de bijlage G¹, G² en G³.

J. Burgerlijke geneeskundige dienst.

In het Gouvernementsblad van 1900 werd onder n°. 19 opgenomen de verordening van 30 Juni 1900, houdende bijzondere voorschriften betreffende de tegen met pest besmette vreemde landen of plaatsen te nemen maatregelen. Die verordening werd vervangen door de verordening van 5 Maart 1901 (*Gouvernementsblad* n°. 5) houdende bijzondere voorschriften tot voorkoming en beteugeling van pest, waarin, in tegenstelling van de eerstgenoemde verordening, ook voorschriften zijn opgenomen betreffende pest *in* de kolonie. De verordening van 5 Maart 1901 werd gewijzigd bij die van 13 April 1901 (*Gouvernementsblad* n°. 17).

Als een gevolg van het tot standkomen van de pestverordening werden nog in het Gouvernementsblad van 1901 opgenomen:

onder n°. 12 het besluit van 2 April 1901 tot vaststelling van regelen voor ontsmetting, ter uitvoering van de artt. 8, 9 en 16 van de verordening van 5 Maart 1901 (*Gouvernementsblad* n°. 5) houdende bijzondere voorschriften tot voorkoming en beteugeling van pest;

onder n°. 13 het besluit van 2 April 1901, tot wijziging van het besluit van 19 November 1886 (*Gouvernementsblad* n°. 38), houdende bepalingen omtrent ontsmetting, ter uitvoering van art. 10 tweede lid en van art. 18 der verordening van 23 April 1886 (*Gouvernementsblad* n°. 26), houdende bepalingen tot wering van besmetting door scheepvaart.

In verband met het voorkomen van pest ook in enkele Europeesche havens, worden in de kolonie voorzorgsmaatregelen genomen tegen het onverhoopt overbrengen der ziekte daarheen. Door den geneeskundigen inspecteur werd de bevolking gewezen op door haar te nemen hygiënische maatregelen, terwijl op het dooden van ratten eene premie van 2½ cent werd uitgeloofd voor elke bij de politie ingeleverde doode rat.

Op 31 December 1900 waren te Paramaribo werkzaam 5 artsen, 11 genees-, heel- en verloskundigen, 1 stedelijk heelmeester, 21 apothekers en 8 vroedvrouwen.

De geneeskundigen dienst in de districten was opgedragen aan 13 geneesheeren; terwijl 3 van de te Paramaribo gevestigde geneesheeren belast waren met den dienst in een deel der districten.

Op 31 December 1900 was in elk der districten Nickerie en Coronie één vroedvrouw en te Nieuw-Nickerie één apotheker gevestigd.

De gezondheidstoestand in de districten was bevredigend. Het aantal geboorten overtrof in de districten dat der sterfgevallen met 367 (geboren 1076, overleden 709).

In de inrichting voor yawslijders op het station Groningen werden in den loop van het jaar 1900 verpleegd 107 yawslijders, waarvan 73 als hersteld werden ontslagen. Op 31 December van dat jaar bevonden zich nog in de inrichtingen 34 lijders, namelijk 14 mannen, 4 vrouwen, 12 jongens en 4 meisjes.

In het parc vaccinogène te Paramaribo werd de van de Haagsche en Rotterdamsche vereenigingen ter bevordering van de koepokinenting afkomstige koepokstof op kalveren overgebracht. Met de daarvan verkregen koepokstof werd de algemeene inenting gedaan.

De districtsgeneesheeren werden geregeld van koepokstof voorzien.

Er werden 286 personen ingeënt, waarvan 154 met bekend gunstig resultaat. Van de overigen werd na de inenting niets vernomen.

In 1900 werden de plantages, en zooveel doenlijk ook de gronden, door den geneeskundigen inspecteur bezocht.

In de armenpraktijk werden 2701 personen behandeld, 31 167 recepten werden gereed gemaakt, waarvan 3264 in het militair hospitaal. Het gemiddeld aantal recepten voor elken patient was ruim 11.

De kosten van de recepten bedroegen f 8 727,12⁵ of ruim 28 cent gemiddeld voor elk recept.

Op 4222 schoolgaande kinderen, die onderzocht werden, kwamen 705 ooglijders voor; daarvan herstelden 453. Het ziektekarakter was aan trachoomvormen 560, die over het algemeen moeilijk genazen, en aan opthalmia catarrhalis 145.

Op 1 Januari 1900 waren er in de inrichting voor melaatschen Groot Chatillon 136 verpleegden, namelijk 99 mannen, 33 vrouwen, 3 jongens en 1 meisje. In den loop van het jaar werden opgenomen 14 mannen, 7 vrouwen en 1 jongen; 10 mannen en 1 vrouw overleden, terwijl aan 1 man, een Britsch-Indiër, die kort na zijne aankomst in de kolonie van Britsch-Guyana op den openbaren weg was aangehouden en besmet bevonden, vergund werd naar de kolonie, vanwaar hij was gekomen, terug te keeren. Op 31 December 1900 waren er alzoo in de inrichting aanwezig 102 mannen, 39 vrouwen, 4 jongens en 1 meisje.

Onder de 146 verpleegden bevonden zich 65 Britsch-Indiërs, 5 Chineezen, 5 Barbadianen en 1 Spanjaard.

Sedert het vorige verslag is de geest onder de verpleegden veel verbeterd. Wel trachten nog enkelen (niet alleen Britsch-Indiërs, maar ook Creolen) nu en dan het hoofd op te steken, maar de aanwezigheid der politie houdt hen in toom.

Velen der verpleegden beoefenen den tuinbouw en enkelen houden zich bezig met den kleinen landbouw, namelijk met het planten van bananen en casaven, die aan de inrichting worden verkocht.

Op 1 Januari 1900 bedroeg het getal verpleegden in de inrichting ter verpleging van krankzinnigen 77, waaronder 46 mannen. In den loop van het jaar werden opgenomen 16 mannen en 10 vrouwen en ontslagen 11 mannen en 1 vrouw; terwijl

in de inrichting overleden 3 mannen en 2 vrouwen; zoodat er op ultimo December 1900 aanwezig waren 48 mannen en 38 vrouwen.

Leeraren der Moravische Broedergemeente en Roomsch-Katholieke geestelijken bezochten de verpleegden geregeld.

Het volgende staatje geeft een overzicht van de verschillende examens in 1900 voor de geneeskundige commissie afgelegd.

	1ste halfjaar.		2de halfjaar.		Totaal.	
	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.
Voorbereidend examen . .	3	—	3	2	6	2
1ste natuurkundig examen als geneesheer . . , .	2	1	4	3	6	4
2de natuurkundig examen als geneesheer	3	3	1	—	4	3
Examen als leerling-apotheker	—	—	2	1	2	1
Natuurkundig examen als apotheker	2	2	1	1	3	3

In 1900 verschenen voor de geneeskundige commissie 9 ambtenaren teneinde door eene keuring te doen beslissen of zij voor de verdere waarneming van hunne betrekking al dan niet geschikt waren. Aan 8 hunner werd een certificaat wegens ongeschiktheid voor de verdere waarneming van hunne betrekking afgegeven, terwijl zoodanig certificaat geweigerd werd aan den negende.

Aan 3 ambtenaren werd eene verklaring uitgereikt, dat een verblijf buiten de tropen dringend noodzakelijk was tot herstel van hunne gezondheid.

Door de geneeskundige commissie werden, als gebruikelijk, ook gekeurd de jongelieden, die zich in 1900 wenschten te onderwerpen aan het examen voor den cursus tot opleiding van machinist-leerlingen bij het departement der koloniale vaartuigen.

In 1900 werd de geneeskundige school bezocht door 11 jongelieden, die tot districtsgeneesheer, 3 die tot particulier geneesheer en 3 die tot apotheker wenschen te worden opgeleid. Onder de 3 laatsten is er één vrouwelijke.

Daar het aantal jongelieden, dat aan de geneeskundige school tot districtsgeneesheer worden opgeleid, groot genoeg werd geacht om in de eerste jaren in de uitgebreidste behoefte aan districtsgeneesheeren te voorzien en het aantal particuliere geneesheeren te Paramaribo meer dan voldoende is, terwijl daar geen behoefte aan vermeerdering van het aantal apothekers bestaat, werd bij resolutie van 25 September 1900 L. A. n°. 6955 bepaald dat in de eerste jaren geen nieuwe leerlingen op de geneeskundige school zullen worden toegelaten.

In 1900 zijn te Paramaribo geslacht: 1949 runderen, 1238 varkens en 22 schapen. Hiervan werden afgekeurd: 7 runderen in hun geheel wegens algemeene tuberculose, 1 rund in zijn geheel wegens vergevorderde icterus en beginnende peritonitis, 8 runderen in hun geheel wegens vergevorderde decubitus en cachescia, 1 achterbout van een rund wegens decubitus, 60 runderlongen wegens abcessen, 2 runderlevers, 9 varkenslongen wegens abcessen en 2 runderlevers wegens echinococces.

Aan slachtgeld werd in het abattoir ontvangen f 4 993,29[5].

De bijlagen **H**[1], **H**[2] en **I** bevatten respectievelijk het verslag van den geneeskundigen inspecteur omtrent de geneeskundige behandeling en verpleging op de plantages en gronden, een staat aantoonende het aantal sterfgevallen en geboorten in de verschillende districten, alsmede het verslag van den militairen geneeskundigen dienst, een en ander over het jaar 1900.

K. Landsgebouwen.

§ 1. *Onderhoud enz. van gebouwen.*

Behalve het gewone onderhoud der landsgebouwen werden hier en daar de noodige buitengewone reparatiën, veranderingen en vernieuwingen uitgevoerd.

Op 's landsgrond Boniface werden, in verband met de in het vorig verslag vermelde uitbreiding, de bestaande gebouwen gerepareerd, eenige nieuwe gebouwen opgericht en de noodige werken voor de afwatering van het nieuwe terrein aangelegd.

Het leprozen-etablissement op Groot-Chatillon moest worden uitgebreid met eene mannenzaal en eene vrouwenzaal; de laatste gedeeltelijk ingericht voor gehuwden.

Op den waagsteiger werd eene open loods geplaatst voor tijdelijken opslag van producten en ter bescherming van de weegkraan.

In den cultuurtuin werden van schelpbeton twee regenbakken, elk van pl. m. 45 M^3. inhoud, aangemaakt ten behoeve van de besproeiing van de planten in den tuin gedurende den drogen tijd.

Voor den concierge van het gebouw der Koloniale Staten werd op het erf eene kleine woning gebouwd.

§ 2. *Nieuwe werken.*

Het geleidelicht aan den mond der Surinamerivier, waarvoor op de begrooting voor 1900 f 10 200 was uitgetrokken, kon dat jaar, wegens het niet tijdig gereed komen der ijzerwerken, niet worden opgesteld.

Baggerwerk. De baggermolen bleef van 1 Januari tot 20 Februari werkzaam in het kanaal van Saramacca en werd daarna overgebracht naar Paramaribo om bij de werkplaatsen der koloniale vaartuigen opgehaald, nagezien en gerepareerd te worden. Door vele andere werkzaamheden bleef de molen lang onderhanden, zoodat eerst op 6 Juli het baggerwerk kon worden aangevangen op Uitkijk ten behoeve van de voorhaven aan de Saramaccazijde van de aldaar gebouwde sluis, lang pl. m. 200 M. en breed op den bodem 27 M. De molen bleef het verdere gedeelte van het jaar aldaar werkzaam om, nadat de voorhaven was opgebaggerd, de beide dammen van den sluisput door te baggeren, welk werk op 17 Januari 1901 voltooid was.

Besproeiing te Paramaribo. De onregelmatige droge tijd maakte dat de sproeikarren slechts weinig behoefden te worden gebruikt. In verband met de aanhangige plannen voor de brandwaterleiding behoefde niet aan uitbreiding van het onvoldoende materieel te worden gedacht.

Buitengewone productieve werken. — Sluis Dominékreek. De werkzaamheden bepaalden zich tot het gewone onderhoud der werken. Enkele nog noodige kleine voorzieningen werden uitgesteld tot de ingebruikstelling der sluis, waarmede gewacht moest worden totdat de baggermolen, na afloop van zijn werk op Uitkijk, beschikbaar zou wezen voor het doorbaggeren der dammen van den sluisput en de afsluiting van de Dominékreek.

Daarmede kon in 1901 een aanvang worden gemaakt, met dat gevolg dat het vaarwater van de Dominékreek op 8 Mei door de aldaar gebouwde sluis kon worden verlegd.

Sluis Wanica. Het metselwerk aan de muren der sluis kwam 17 Maart gereed, behoudens de aanmetseling der gegoten ijzeren kokerstukken voor de aanslagen van de schuiven der uitwateringssluis.

Verdere metselwerken, als het stellen der slagdrempels, de afdekking met rollagen van de sluisvoeren, de pilaren voor dracht van het windwerk der vier schuiven, de aanmetseling der damplanken tusschen de beschoeiingspalen enz. werden in April voltooid.

Nadat de acht sluisdeuren geheel waren afgewerkt, werden zij in den sluisput gebracht en gesteld. Zij bleken gemakkelijk draaibaar en kwamen in Juni geheel gereed.

De ijzerwerken voor de schuiven der uitwateringssluis werden eerst in het begin van September ontvangen. De kokerstukken werden gesteld en aangemetseld, waarna de schuiven zuiver pas afgewerkt en afgehangen konden worden.

Evenals voor de sluis van de Dominékreek zijn de schuiven eenigszins trapeziumvormig met wigvormige onder- en zijaanslagen. Om de beweging der zware schuiven te vergemakkelijken, heeft iedere schuif een ballastbak als tegenwicht en zijn aan weerszijden der zijaanslagen rollen opgehangen om bij de beweging der schuiven alleen met rollende wrijving te maken te hebben.

De schuiven worden twee aan twee tegelijk opgehaald door middel van twee handlieren, een op den penantmuur, een op het landhoofd der afwateringssluis.
De beschoeiingen werden in het begin van het jaar afgewerkt en aangeaard.
Over de uitwateringssluis werd eene vaste loopbrug gelegd.
Bij de afwerking der taluds buiten de beschoeiingen aan de zijde der uitwateringssluis en buiten de vleugels der schutsluis werd veel last ondervonden van de slappe laag tusschen boven- en ondergrond, die ook bij den aanvang van het werk herhaaldelijk afschuivingen veroorzaakte.
Het eerst afgewerkte talud dat tot ÷ 1,60 bekleed was met eene steenglooiing, zette zich, nadat daarboven de aanvulling onder flauw talud tot ÷ 0,25 had plaats gehad, ongeveer in het midden uit door het uitpersen der bovenbedoelde slappe laag. De voet bleef behoorlijk op zijne plaats, doch het talud zelf moest worden overgewerkt.
Dit leidde er toe met de afwerking der andere taluds te wachten totdat de regens zouden zijn opgehouden, waardoor eerst in September het werk daaraan hervat en zonder verdere stoornis voltooid kon worden.
De uiteinden der steenglooiingen werden op behoorlijke wijze afgelaten en in aansluiting gebracht met de taluds der voorhavens.
De stortebedden werden afgewerkt en nadat de sluisput voldoende was schoongemaakt konden in December de deuren en schuiven worden beproefd en toen de resultaten der beproeving voldoende bleken, kon begonnen worden aan het doorbaggeren der dammen van den sluisput.
De baggerspecie uit de voorhaven aan de Saramaccazijde is in hoofdzaak gespoten op den linkeroever, waardoor het terrein aldaar aanzienlijk werd opgehoogd. Het is bestemd om in kleine perceelen te worden uitgegeven voor winkels enz.
Aan de Wanicazijde werd de baggerspecie zooveel mogelijk gespoten in de Wanica zelve met het oog op den aldaar te maken afsluitdam.
Den 17den Januari 1901 kon het vaarwater bij Uitkijk door de sluis worden verlegd.
Toen in Mei ook de sluis aan de zijde van de Dominékreek gereed was, waren de werkzaamheden tot afsluiting van het Saramaccakanaal zoo goed als gereed.
In Januari 1900 werd nog een oven van 160 000 steenen afgestookt die in 1899 gestapeld was en voorts werden nog twee ovens van 50 000 en van 60 000 steenen opgestookt.
In verband met de ongunstige weersgesteldheid werd het steenvormen gestaakt en het kon eerst in September weder hervat worden. Het onregelmatige seizoen maakte dat ook toen niet geregeld kon worden doorgewerkt, omdat de steenen te slecht droogden. Om die reden werd in het begin van December het vormen definitief gestaakt.
Nadat alle gevormde steenen waren afgestookt, beschikte men over een voorraad van pl. m. 350 000 metselsteenen.
De noodige maatregelen werden voorbereid voor het overbrengen van den bestaanden politiepost naar het sluisterrein.
Het emplacement werd schoongemaakt met het oog op de ingebruikstelling der werken.
Over het algemeen was in 1900 de weersgesteldheid ongunstig voor het werk. Zij vertraagde de afwerking der taluds en deed af en toe haren invloed gelden op den gezondheidstoestand van het werkvolk.

L. Land- en waterwegen en bijbehoorende werken benevens vervoermiddelen.

I. te Paramaribo:

In 1900 werden de volgende wegen en straten verbeterd:

de Kleine Combé van af het Gouvernementsplein tot even voorbij het nieuwe vuilnisterrein werd verhard met stukgeslagen baksteen;

de Waterkant van af de Luthersche kerk tot aan de Steenbakkersgracht en het daaraan sluitende eerste gedeelte van de Saramaccastraat werden verhard als boven;

aan den Waterkant werd tusschen de Keizerstraat en de Watermolenstraat langs de huizen een voetpad, bij wijze van trottoir, met gebrande klei belegd;

de Nieuwe Dominéstraat, een der laagst gelegen plekken van Paramaribo, werd van af de Rust en Vredestraat tot voorbij de Westerschool opgehoogd, tonrond gelegd en met een dikke laag schelpen bestraat;

de Steenbakkerijstraat van af de Maagdenstraat tot aan den Waterkant werd zoodanig opgehoogd, dat zij behoorlijk kon afwateren, en voorts met schelpen belegd tot voldoende dikte;

in de Mauritius-, de Wilhelmina- en de Kleine Dwarsstraten in de Combé, alle kleiwegen, werden ten behoeve der bewoners langs den kant der wegen voetpaden gemaakt en met schelpen belegd;

de verlengde Keizerstraat van af de Wanicastraat tot aan de van Idsingastraat werd opgehoogd, de hooge bermen langs den weg werden afgegraven en de weg werd tonrond gelegd;

de Koningstraat werd op gelijke wijze verbeterd;

de Ladesmastraat en de Timmermanstraat werden verbeterd en afwaterend gelegd; een gedeelte van den weg aan den linkeroever der Steenbakkersgracht werd in orde gebracht.

Voor het overige werden de wegen, voor zoover de beschikbare hulpmidden strekten, in orde gehouden.
Het Siwahplein werd geslecht en in orde gebracht.
De aanvoer van kalksteen van Barbados was gering.
Oude gebroken steenen van vervallen suikerplantages werden opgekocht om te worden stukgeslagen en voor de bestrating te dienen.
Voor hetzelfde doel werd de afval van de steenbakkerij van Uitkijk naar Paramaribo overgebracht.
Langs de Drambrandersgracht werd klei gebrand voor de wegen, totaal pl. m. 230 M³.
Aan het einde van het jaar was eene vrij groote hoeveelheid verhardingsmateriaal in voorraad.
De trenzen langs de wegen werden, waar noodig, opgedolven, evenzoo de Viotte- en Picornekreeken en de Steenbakkersgracht van de monding tot aan de Rust en Vredestraat.
De riolen in de stad werden geheel schoongemaakt. In October werd een begin gemaakt met het vergiftigen der daarin huizende ratten door middel van phosphorbrei, welk werk om de 2 à 3 maanden wordt herhaald.
De bruggen werden geregeld onderhouden.
Ten behoeve van den aanleg van eene nieuwe vuilnisbelt in de Combé werd de Nepveugracht overbrugd.
Een duiker werd gemaakt op den hoek van de Zwartenhovenbrugstraat en het Molenpad, in verband met de verbetering der afwatering van de gronden langs het Molenpad.
De verbetering van de wegen in wijk C en die van de afwatering in de Combé, waarvan in het vorig verslag sprake was, moesten wegens gebrek aan fondsen tot 1901 worden uitgesteld.

II. in de districten:

De weg van het fort Nieuw-Amsterdam naar Spieringshoek, waarvoor door belanghebbenden de helft in de onderhoudskosten wordt bijgedragen, werd geregeld onderhouden. Behalve van schelpen werd voor de verharding zooveel mogelijk gebruik gemaakt van stukgeklopten baksteen, afkomstig van oude metselwerken der gewezen suikerplantage Alkmaar, thans opgericht tot vestigingsplaats voor Britsch-Indische immigranten.
Voor de meeste der overige wegen wordt door de daarlangs gelegen plantages bijgedragen in het onderhoud.
Zooveel mogelijk werd voor het onderhoud der wegen van den arbeid van gestraften partij getrokken.
De zoogenaamde Brown'sweg, voerende van Berg en Dal naar het placer het Toeval en naar de Mindrineti, werd voor zoover betreft de eerste 7 kilometers, vormende de algemeene toegangsweg tot de placers tusschen de Suriname en de Saramacca, voor Gouvernementsrekening onder handen genomen. In 1900 werden nagenoeg alle daarin voorkomende bruggen vernieuwd, terwijl het voornemen bestaat in 1901 den weg zelven te verbeteren en een zeer laag gelegen gedeelte daarvan te verleggen.
In verband met eene uitbreiding van Albina noordwaarts, werden eenige gelden toegestaan voor het maken van een weg naar den nieuwen uitleg en voor eene in dien weg noodzakelijke brug over de Anjoemarrakreek.
Aan het einde van het jaar werd eene verbinding gezocht tusschen de Koffiemakkakreek, een zijtak van de Nickerie, en de kust van Coronie. De expeditie slaagde er eerst in Januari 1901 in om tot Coronie door te komen.

De bedoeling was om na te gaan of eene binnenlandsche verbinding te water van beide districten mogelijk zou wezen.

Ook werd een onderzoek ingesteld naar de mogelijkheid van eene verbinding tusschen de Saramacca en de Coppename, ter vermijding van het thans noodzakelijke omvaren van de landtong tusschen deze beide rivieren, dat gewoonlijk niet zonder gevaar kan geschieden.

Nadere onderzoekingen zijn nog noodig alvorens tot eene beslissing te kunnen komen.

In Coronie werden eenige kleine subsidies verleend aan landbouwers, die bewijs gaven van ernstige gezamenlijke pogingen om de loozing der door hen bewoonde gewezen plantages te verbeteren.

Voor de gronden gelegen langs de Orelanakreek kwam eene verordening tot stand, regelende de behartiging der gemeenschappelijke belangen, in hoofdzaak met het oog op verbetering van de loozing dezer terreinen.

De waterwegen in de districten werden zooveel mogelijk onderhouden en schoongemaakt.

Eenige reparaties werden aan bruggen uitgevoerd.

Stoomvaartuigen. Uit het crediet van f 200 000 op de koloniale huishoudelijke begrooting voor het loopende jaar toegestaan voor aanschaffing van een stoomschip, werd voor f 165 000 gekocht het aan de stoomvaartmaatschappij „Koninklijke West-Indische Maildienst" toebehoorende schroefstoomschip *Curaçao*, dat in de haven van Curaçao lag. Na in Demerary de voor het passagiersvervoer noodige vertimmeringen te hebben ondergaan, kwam het vaartuig den 29sten April 1901 te Paramaribo aan.

Behalve de gewone mailreizen naar Demerary via Coronie en Nickerie, deed het stoomschip *Paramaribo* in 1900 5 reizen voor inspectiën van den Gouverneur, 2 reizen naar Albina en 1 reis naar Demerary tot het overbrengen van Britsch-Indische immigranten, die met een vandaar vertrokken immigrantenschip naar Calcutta werden teruggezonden. Voorts werd het vaartuig gebezigd om in de maand Mei mailpakketten over te brengen naar het stoomschip *Prins Willem VI*, dat buiten het vuurschip lag.

De *Paramaribo* werd in het afgeloopen jaar 2 malen in het dok van Britsch-Guyana schoongemaakt, geschraapt en geschilderd en onderging verder, behalve het gewone onderhoud, eenige herstellingen aan romp, machine en ketel. Het geheele schip verkeert in goeden staat van onderhoud.

De *Albina* en de *Nederland* werden hoofdzakelijk gebruikt voor het verrichten van den dagelijkschen rivierdienst tusschen Paramaribo en Sommelsdijk. Bovendien deed de *Albina* 9 reizen naar Albina, 3 mailreizen via Coronie en Nickerie naar Demerary; 1 reis naar Boven-Suriname en 1 reis naar Coronie ter afhaling van den stationsschoener *Coronie*; terwijl het schip éénmaal sleepdienst verrichtte. Behalve voor den rivierdienst werd de *Nederland* ook gebezigd voor het sleepen van schepen.

De *Albina* werd 2malen in het dok van Britsch-Guyana schoongemaakt en geschilderd, terwijl de *Nederland* in Suriname 3malen op droog werd gehaald, nagezien, geschraapt en geschilderd. Beide schepen ondergingen het gewone onderhoud en kleine herstellingen.

De *Wilhelmina* werd in de eerste vijf maanden van het afgeloopen jaar nog gebruikt voor den rivierdienst tusschen Paramaribo en Sommelsdijk, maar aangezien het vaartuig langzamerhand te klein was geworden voor het toenemend vervoer van passagiers op dien dienst, werd het vervangen door de *Albina* en verder gebruikt voor den dienst tusschen Paramaribo en het fort Nieuw-Amsterdam en voor dien tusschen Paramaribo en plantage Guineesche Vriendschap aan de Boven-Suriname.

De *Wilhelmina* onderging van Januari tot April 1900 eene flinke reparatie. Thans verkeert zij in goeden staat van onderhoud.

De stoombarkas *Cottica* was in 1900 in Nickerie gestationneerd ten dienste van den districtscommissaris van dat district. Op eene reis naar de Boven-Nickerie, in de maand Augustus ondernomen ten behoeve van de expeditie van dr. van Cappelle, geraakte de *Cottica* vast op eene rots ter hoogte van den Stondansival. Daar het water ten gevolge van de invallende droogte snel viel, was het niet mogelijk de barkas vlot te krijgen. Zij werd geplaatst op eene opzettelijk daarvoor gereedgemaakte houten bedding, zoodat zij goed onderhouden kon worden. Door de langdurige droogte, die tot in de eerste maanden van 1901 voortduurde, kon de barkas eerst den 20sten Mei 1901 vlot raken.

De stoombarkas *Suriname*, die in 1899 nog in Nickerie was gestationneerd en blijkens het vorige verslag in December van dat jaar naar Paramaribo werd gebracht, was gedurende de eerste drie maanden van 1901 in reparatie. In het begin van April werd zij te Frederiksdorp gestationneerd voor dienstreizen van den aldaar gevestigden districtsgeneesheer en van den districtscommissaris van Beneden-Commewijne.

De stoombarkas *Para* was gedurende de drie eerste maanden van het jaar te Frederiksdorp gestationneerd. Na dien tijd was zij te Paramaribo voor dienstreizen van hoofdambtenaren.

De stoombarkas *Sommelsdijk* verrichtte tot het begin van de maand Juni den rivierdienst tusschen Paramaribo en het fort Nieuw-Amsterdam en den dienst tusschen Paramaribo en de plantage de Guineesche Vriendschap aan de Boven-Suriname. Later werd het vaartuig gebezigd voor reizen ten behoeve van den telephoondienst en voor reizen van hoofdambtenaren. In de maand Augustus werd zij gebruikt voor den rivierdienst boven Sommelsdijk, in de plaats van de *Rosalina*, die reparatie behoefde.

De stoombarkas *Emma* werd hoofdzakelijk gebezigd voor het sleepen van ponten voor den telephoondienst en voor transport van steenkolen naar de stations van stoombarkassen in de districten. Den 1sten Juni 1900 werd deze barkas in reparatie genomen, bij welke gelegenheid kielplaten, spanten, ketelbedding en roersteven werden vernieuwd. In September werd het vaartuig naar Nickerie gezonden ter vervanging van de *Cottica*, die in de Boven-Nickerie vastzat.

De stoombarkas *Commewijne*, die te Albina gestationneerd was ten dienste van den districtscommissaris van Marowijne, vereischte reparatie. Machine en ketel werden naar Paramaribo gezonden en aldaar weder in orde gebracht. De reparatie duurde ongeveer twee maanden.

De stoombarkas *Marowijne*, die te Domburg gestationneerd was ten dienste van den districtscommissaris van Boven-Suriname en Boven-Para, kreeg in 1900 een nieuwen ketel.

De nieuwe stoombarkas, voor de aanschaffing waarvan op de begrooting voor 1899 de noodige fondsen waren toegestaan, werd eerst in September 1900 door de Commanditaire vennootschap van Tubergen en Daam in drie deelen geleverd. De barkas werd in de kolonie in elkaar gezet en bleek aan de gestelde eischen te voldoen. Zij kreeg den naam van *Coppename*.

De stoombarkas *Creool II* werd gebruikt voor kleine reizen van de ommegaande rechters, enz. In Mei werden stoomketel en machine goed nagezien; de barkas werd daarna geregeld gebruikt voor den dienst naar de tabaksonderneming aan de Cassiporakreek. Daar deze dienst eenigen tijd verricht werd door den destijds te Berg en Dal gedetacheerden districtsgeneesheer, was de *Creool II* ten dienste van dien geneesheer te Berg en Dal gestationneerd. Daarna werd de dienst naar de tabaksonderneming van uit Paramaribo verricht, zoodat de barkas ook te Paramaribo voor enkele kleine reizen kon benut worden.

De stoombarkas *Saramacca* was ook in 1900 te Groningen gestationneerd ten dienste van den districtscommissaris van Saramacca en van den te Groningen gevestigden districtsgeneesheer. De stoomketel, die veel reparatie vereischt, zal in 1901 worden vervangen.

De stoombarkas *Ephrata*, die ook in 1900 te Ephrata gestationneerd was ten dienste van den districtscommissaris van Boven-Commewijne en Cottica en van den op Sommelsdijk gevestigden districtsgeneesheer, onderging in dat jaar eenige malen reparatie.

Zeilvaartuigen. De schoener *Nickerie* werd, behalve voor reizen naar Albina, 18 in getal, nog gebruikt voor het leggen van boeien in de mondingen van de Marowijne en van de Nickerie, voorts tot het overbrengen van den verhuisboedel van een districtsgeneesheer van Nickerie naar Paramaribo; terwijl het vaartuig tweemalen telkens ruim 10 dagen gestationneerd bleef vóór Coronie in de plaats van den schoener *Coronie*, die gerepareerd moest worden.

De *Nickerie* verkeert in goeden staat van onderhoud.

De schoener *Coronie*, die ook in 1900 als wachtschip vóór Coronie gestationneerd was, onderging in dat jaar eenige reparatiën en vertrok nu en dan naar Nickerie om na aldaar op het droge te zijn gehaald te worden schoongemaakt, gebreeuwd en geschilderd.

In het begin van 1901 werd de schoener *Coronie* naar Paramaribo gebracht om daar te worden onderzocht en zoo mogelijk gerepareerd. In verband daarmede werd bij wijze van proef de veertiendaagsche maildienst in dier voege gewijzigd, dat het stoomschip, dat tot dusver naar Demerary vertrok via Coronie en Nickerie, het eerstgenoemde district niet meer aandoet. Om de veertien dagen vertrekt thans van Paramaribo naar Coronie en Nickerie de schoener *Nickerie*, die de stad tegen springtij

verlaat, zoodat de passagiers van Coronie bij aankomst aldaar dadelijk kunnen overstappen op de zeilbarkas en de visschersbooten, die hen rechtstreeks naar den wal brengen. Het hinderlijke en soms gevaarlijke overstappen van het mailstoomschip op den stationsschoener van Coronie en omgekeerd wordt alzoo ontgaan bij den dienst met den schoener *Nickerie*.

Het onderzoek van den schoener *Coronie* bracht aan het licht dat het schip de hooge kosten van de reparatie niet meer waard was en het dus in 's lands belang was dat oude vaartuig buiten dienst te stellen. Intusschen zal het voor eenige honderden guldens zoover worden hersteld dat het dienst zal kunnen doen bij het bouwen van het fondament van het geleidelicht aan den mond van de Surinamerivier, waarvoor op de koloniale huishoudelijke begrooting voor 1900 de noodige fondsen waren toegestaan.

Op de gezamenlijke Gouvernementsvaartuigen werd aan passage- en vrachtgelden ontvangen f 98 773.39, tegen f 89 777,87 in 1899, namelijk aan passagegelden f 65 546,74^{5} en aan vrachtgeldin f 33 226,64^{5}. De passage en vracht voor kosteloos vervoerde personen en goederen kan op f 18 362 worden geraamd.

Voor de ontvangen bedragen aan passage en vracht op ieder schip afzonderlijk wordt verwezen naar bijlage **J** van dit verslag.

In November 1900 werden 5 nieuwe leerlingen tot den cursus tot opleiding van machinist-leerlingen toegelaten. Op ultimo December van dat jaar telde de cursus 10 leerlingen; terwijl de lessen in rechtlijnig teekenen, behalve door die leerlingen door nog 8 andere jongelieden, werkzaam in de werkplaatsen van het departement der koloniale vaartuigen, werden gevolgd.

M. Financieele zaken.

Muntwezen. De geldomloop in de kolonie ondervond in 1900 evenals in 1899 geene stremming.

Uit Nederland werd in 1900 voor een bedrag van f 10 000 aan pasmunt ontvangen en in de kolonie in omloop gebracht.

De Surinaamsche Bank beschikte over een metaalvoorraad gemiddeld groot f 945 224, of gemiddeld f 282 272 meer dan noodig was voor de voorgeschreven dekking der opvraagbare verbintenissen, die gemiddeld f 1 988 855 hebben bedragen.

De Bank voerde in 1900 gemunt geld in voor eene waarde van f 148 000, waarvan f 100 000 Nederlandsch zilvergeld en f 48 000 aan Engelsch goud.

Aan particulieren verkocht de Bank voor eene waarde van f 60 530,10 aan vreemde munt.

De voorraad munt van de Bank ondervond in den loop van 1900 uit de munt in omloop eene vermindering van f 26 730,98.

Begrooting. De koloniale huishoudelijke begrooting voor het dienstjaar 1901 werd voorloopig vastgesteld bij verordening van 16 Juli 1900 (*Gouvernementsblad* n°. 20) en definitief bij de wet van den 2den Februari 1901 (*Staatsblad* n°. 52, *Gouvernementsblad* n°. 4). De uitgaven zijn geraamd op f 2 705 318,26; de opbrengst der koloniale geldmiddelen op f 2 323 904,81^{5} en de bijdrage uit 's Rijks schatkist op f 381 413,44^{5}.

De koloniale huishoudelijke begrooting voor 1899 werd bij de wet van den 31sten December 1900 (*Staatsblad* n°. 227, *Gouvernementsblad* 1901 n°. 3) gewijzigd, het eindcijfer werd daardoor verminderd met f 27 593,39 en mitsdien gebracht op f 2 323 499,33^{5}.

Bijlage **K** bevat de raming der ontvangsten en uitgaven, aangevende de tot 31 Maart 1901 gedane of wel op dat tijdstip bekende en vermoedelijk nog te doene ontvangsten en uitgaven over 1900.

Blijkens dien staat hebben de uitgaven tot 31 Maart 1901 bedragen f 2 269 416,05^{5} of f 154 419,68^{5} minder dan het geraamd totaal ad f 2 423 835,74, en de koloniale middelen en inkomsten f 2 229 720,65^{5} of f 65 886,59^{5} minder dan de raming ad f 2 295 607,25; zoodat tot dien dag voor het dienstjaar 1900 eene bijdrage uit 's Rijks schatkist van f 39 695,40 zou worden vereischt. Het benoodigde subsidie bedraagt echter f 45 804,21^{5} meer, dus f 85 499,61^{5} of f 42 728,87^{5} minder dan de aanvankelijk geraamde som van f 128 228,49, vermits van de opbrengst der koloniale middelen een bedrag van f 45 804,21^{5} behoort te worden afgetrokken, in 1900 door realiseering van de kapitalen afkomstig van de opgeheven West-Indisch pensioenfonds verkregen doch niet besteed voor buitengewone productieve werken, welk bedrag onder de middelen op de koloniale huishoudelijke begrooting voor 1902 is overgeschreven.

Het slot van de rekening der koloniale uitgaven en ontvangsten van Suriname over 1897 werd vastgesteld bij de wet van 6 Juni 1900 (*Staatsblad* n°. 102, *Gouvernementsblad* n°. 25).

Belastingen. Een overzicht van de opbrengst van de voornaamste belastingen in de laatste tien jaren wordt in onderstaanden staat aangegeven.

Dienstjaar.	Invoerrecht.	Uitvoerrecht.	Accijns op het binnenlandsch gedistilleerd.	Personeel.	Patentrecht.	Belasting op de huurwaarde der huizen.	Erf- en grondpacht en concessierecht.	Tonnegeld der schepen.	Zegelrecht.	Successie- en overgangsrechten.
1891.	f 714 647	f 90 635	f 101 830	f 82 991	f 51 073	f 33 253	f 96 662	f 7 947	f 31 930	f 14 958
1892.	734 147	92 424	87 229	84 900	52 810	37 007	101 302	8 569	49 192	42 970
1893.	841 988	98 690	109 334	89 128	53 640	38 113	130 349	8 064	43 976	7 923
1894.	925 029	82 713	116 896	100 967	64 085	39 053	119 295	9 046	36 542	10 899
1895.	928 995	74 198	102 038	97 753	65 515	38 162	149 764	8 236	41 520	6 281
		Belasting op goud.								
1896.	953 548	61 488	125 102	98 836	64 752	38 118	143 743	7 610	43 931	3 057
1897.	928 158	65 110	164 163	99 048	60 644	38 694	142 258	1 215	42 099	9 531
1898.	994 490	62 207	233 595	97 803	60 615	39 197	132 900	—	45 633	3 611
1899.	1 024 041	64 397	147 435	67 440	23 807	38 918	138 602	—	50 574	7 638
1900.	1 093 895	62 885	168 174	70 136	25 050	40 216	147 585	—	55 809	31 715

Omtrent dezen staat valt het volgende aan te teekenen.

Accijns op het binnenlandsch gedistilleerd. De opbrengst, ofschoon f 20 739 hooger dan in 1899, bleef f 31 826 beneden de raming voor 1900. De verhooging van den accijns van f 60 op f 80 per H. L. is blijkbaar van invloed geweest op de consumptie.

Erf- en grondpacht en concessierechten. De opbrengst van huren, erfpachten, verkoopingen van domeinen en afkoop van zakelijke rechten was f 20 597,45; die van concessierecht tot ontginning van delfstoffen op domeingrond f 108 138,05 en die van concessierecht tot het ontginnen van babata op domeingrond f 18 849,60.

In 1900 werd door stijging der balataprijzen eene grootere

oppervlakte tot exploitatie van balata in concessie aangevraagd dan in 1899.

Zegelrechten. De vermeerdering der opbrengst is het gevolg van de grootere waarde van de overgedragen vaste goederen. Zoowel het aantal overdrachten als de waarde waren in 1900 hooger dan in 1899.

Successie- en overgangsrechten. In 1900 is onder meer voor zes nalatenschappen f 28 540 ontvangen.

In het Gouvernementsblad van 1900 werden opgenomen:

onder n°. 21: besluit van 23 Juli 1900, ter uitvoering van art. 1, tweede lid, der verordening van 2 Mei 1894 (*Gouvernementsblad* 1895 n°. 30), betreffende het aangaan van eene geldleening ten behoeve van het immigratiefonds van de kolonie Suriname (uitgifte van de zevende serie);

onder n°. 35: de verordening van 13 October 1900, houdende wijziging van de publicatie van den 4den September 1854 (*Gouvernementsblad* n°. 10) tot regeling der belasting wegens paarden, gehouden wordende in de stad Paramaribo en in hare buitenwijken.

Hypotheekkantoor. In den loop van het jaar 1900 werden aangeboden 274 paar borderellen van hypothecaire inschrijving tot een gezamenlijk bedrag van f 648 047,27⁵. Hieronder zijn begrepen 15 inschrijvingen ten bedrage van f 63 340 voor voorwaardelijk en eventueele schulden en 6 tezamen tot een bedrag van f 57 844,80 ten behoeve van het immigratiefonds.

De bedongen renten wisselden af tusschen 4 en 12 pct. 's jaars.

210 inschrijvingen werden doorgehaald tot een totaal bedrag van f 625 646,60, waaronder 10 ten bedrage van f 59 395 voor voorwaardelijke en eventueele schulden en 7 tezamen ad f84 606,60 ten behoeve van het immigratiefonds. Bovendien werden nog 7 inschrijvingen gedeeltelijk doorgehaald, zonder dat daarbij het bedrag werd verminderd.

Ten behoeve van de Surinaamsche Bank werden ingeschreven 52 hypotheken op huizen en erven tot een bedrag van f 87 990, 1 op een plantage, groot f 1500 en 8 crediet-hypotheken tezamen ad f 27 750.

Ten verzoeke der Bank werden doorgehaald 27 hypotheken op huizen en erven tot een bedrag van f 71 880, 1 op een plantage, ad f 35 000, benevens 5 crediet-hypotheken, te zamen ad f 21 100.

De door deze instelling bedongen renten bedroeg, behoudens enkele uitzonderingen, 3½ pct. 's jaars.

3 subrogatie's werden aangeteekend.

Het totaal van de op 31 December 1900 nog bestaande inschrijvingen beliep f 3 314 384,07⁵, waaronder f 503 016,35 voor voorwaardelijke en eventueele schulden en f 74 037,60 ten behoeve van het immigratiefonds.

Ter overschrijving werden aangeboden 343 akten, namelijk 202 van verkoop en koop, 30 van veiling en toewijzing, 6 van scheiding, 4 van schenking, 2 van oprichting eener naamlooze vennootschap, 5 van rectificatie, 91 grondbrieven en 3 gouvernements-resoluties houdende terugneming in den boezem van het domein van gronden, indertijd in allodialen eigendom uitgegeven.

In het register van inbeslagneming werden 9 processen-verbaal van beslag op onroerende goederen overgeschreven, terwijl 11 beslagen werden opgeheven.

In het register voor uittreksels van onderhandsche akten werden 50 akten geboekt.

Het aantal afgegeven getuigschriften betreffende onroerende goederen bedroeg 256; dat der verleende inzagen in de verschillende registers 277.

Ten behoeve van de koloniale kas werd aan salaris ontvangen f 2206,56⁵.

Ter viseering voor zegel werden aangeboden 2405 stukken; daarvoor werd aan recht ontvangen f 34 597,90⁵.

De opbrengst der verkochte plakzegels bedroeg f 18 772,90; die der formaatzegels f 666,55, zoodat het totaal der ontvangen zegelrechten beliep f 54 037,35⁵.

Aan zegelboeten werd ontvangen f 223,90.

Van den kolonialen ontvanger en betaalmeester werden ter onderzoek ontvangen 37 memoriën van aangiften voor het recht van concessie en 2 voor het recht van overgang.

Van eerstgenoemde waren 7 vrij van recht omdat zij verervingen betroffen in de rechte lijn en 9 omdat het saldo des boedels beneden f 300 bleef. Van de overige 21 was in totaal verschuldigd f 28 498,42.

De op de beide aangiften voor het recht van overgang verschuldigde belasting bedroeg f 230,80⁵.

Koloniale spaarbank. Het aantal inlagen beliep in 1900 6577 tot een gezamenlijk bedrag van f 316 536,98⁵ of gemiddeld per inleg f 48,13. Het aantal lichtingen bedroeg 3586 tot een gezamenlijk bedrag van f 211 720,77⁵ of gemiddeld f 59,04 per lichting. Onder het bedrag der lichtingen is niet begrepen eene som van f 40 287,54, door repatriëerende Britsch-Indische immigranten medegenomen.

Het aantal uitgegeven nieuwe boekjes bedroeg in 1900 1496; ingetrokken werden 896 boekjes, ongerekend de van de repatriëerende Britsch-Indische immigranten ingenomen boekjes ten getale van 117.

In bijlage L zijn vermeld de inlagen, de lichtingen, het aantal spaarbankboekjes en het gemiddelde bedrag per inlage, per lichting en per boekje, een en ander over de laatste tien jaren; alsmede de bedragen aan onkosten, te goed gemaakte rente op beleggingen, kassaldo, uitbetaalde renten aan inleggers, uitgelote aandeelen, beleggingen op het Grootboek en daarvan losgemaakte bedragen over de jaren 1898, 1899 en 1900.

Ten aanzien van de juistheid der cijfers geldt hetgeen aan het slot van hoofdstuk M van het vorige verslag is medegedeeld betreffende de malversaties van den in 1898 afgetreden kassier-boekhouder van de spaarbank, en de daardoor ontstane onzekerheid.

N. Personeele verordeningen omtrent landsdienaren.

Behalve hetgeen in hoofdstuk E is medegedeeld omtrent de wijziging van het Koninklijk besluit van 31 Augustus 1885 n°. 27 (*Gouvernementsblad* n°. 12), houdende voorschriften omtrent het verleenen van vrijen overtocht aan militairen van de landmacht, valt met betrekking tot dit hoofdstuk niets te vermelden.

O. Immigratie en kolonisatie.

§ 1. *Immigratie.*

Bij verordening van 22 Februari 1900 (*Gouvernementsblad* n°. 9) werd de verordening van 28 Februari 1883 (*Gouvernementsblad* n°. 5), houdende wijziging van de verordening betreffende de oprichting van een immigratiefonds van toepassing verklaard op het verschepingsseizoen 1900—1901.

Bij verordening van 3 April 1901 (*Gouvernementsblad* n°. 14) werd de zooeven genoemde verordening van 28 Februari 1883 van toepassing verklaard op het verschepingsseizoen 1901—1902.

In het beheer van de beide agentschappen te Calcutta en te Batavia kwam in het jaar 1900 geen verandering. Gedurende het verlof van den heer Advocaat, emigratieagent voor Suriname te Calcutta, van Maart 1900 tot Februari 1901, werd hij als zoodanig vervangen door den vice-consul van Nederland aldaar, den heer C. Grommers.

Zooals in het vorige verslag is aangeteekend, werden met het oog op den ongunstigen gezondheidstoestand te Calcutta, de charterpartijen verbroken van de schepen *Erne* en *Rhone* die de voor het verschepingsseizoen 1899/1900 aangevraagde Britsch-Indische immigranten naar Suriname zouden overbrengen.

Slechts een zeer klein deel van de voor het eerstgenoemde schip gerecruteerde emigranten was bereid om in dienst van andere agentschappen over te gaan, ten gevolge waarvan de te Calcutta gemaakte kosten tot het betrekkelijk hooge cijfer van f 23 404,10 opliepen.

Omtrent de aan de reederij te betalen schadevergoeding worden nog onderhandelingen gevoerd. Meer dan waarschijnlijk zal de volle bij de beide charterpartijen gestipuleerde schadevergoeding, namelijk £ 500 voor elk schip, niet gevorderd worden.

Naar aanleiding van de in de maanden Mei en Juni 1901 ontvangen gunstige berichten van het agentschap te Calcutta, omtrent den gezondheidstoestand aldaar en in overeenstemming met het advies van de geneeskundige autoriteiten in de kolonie en van den raad van bestuur werd de agent-generaal, overeenkomstig diens voorstel, bij gouvernementsresolutie van 22 Juni 1901, litt. A, n°. 5196 gemachtigd om de voor het verschepingsseizoen 1901/1902 aangevraagde Britsch-Indische immigranten te doen aanwerven en afschepen.

Ten gevolge van de nagenoeg gedurende het geheele afgeloopen jaar te Calcutta epidemisch geheerscht hebbende pest, kon de werving en afscheep van Britsch-Indische emigranten niet worden toegelaten, zoodat in de behoefte aan werkvolk uitsluitend door aanvoer van Nederlandsch-Indische immigranten voorzien werd.

Slechts één aanvraag om Britsch-Indische immigranten voor de suikerplantages Waterloo, Nursery en Hazard ten getale van 200 bleef gehandhaafd, waaraan evenwel om bovengenoemde reden niet kon worden voldaan.

Hierdoor klommen de aanvragen om Nederlandsch-Indische immigranten tot 818 als volwassen berekende arbeiders, makende met de in 1899 ingekomen aanvragen, waaraan tot een getal van 719 als volwassen berekende arbeiders nog geen gevolg had kunnen worden gegeven, een totaal van 1537, en wel 660 voor suiker- en 877 voor cacao- en koffie-plantages.

Toen ongeveer in het midden van het afgeloopen jaar bleek dat met den overtocht via Amsterdam met de booten der Stoomvaartmaatschappij „Nederland" in combinatie met de booten der Stoomvaartmaatschappij Koninklijke West-Indische Maildienst niet aan alle aanvragen zou kunnen worden voldaan en er bezwaar bestond om, volgens het voorstel van de Factory van de Nederlandsche Handelmaatschappij een zeilschip te charteren voor de reis om de Kaap de Goede Hoop van pl. m. 600 arbeiders, werd, na overleg met belanghebbenden besloten om te trachten een stoomschip te charteren tot direct vervoer via de Kaap de Goede Hoop van pl. m. 700 arbeiders, waartoe door het vermeerderen der aanvragen met een getal van 327 door verschillende belanghebbenden, het vereischte getal verkregen was.

De opdracht daartoe werd aan de factory gedaan, doch volgens bericht kon daaraan niet worden voldaan, daar over geen stoomschip voor direct vervoer te beschikken viel. (Zie ook het vorige verslag).

Het transport der emigranten uit Java vond derhalve in het afgeloopen jaar alleen plaats via Amsterdam, met uitzondering van één transport op 2 Augustus van Samarang vertrokken, dat in Hâvre werd overgenomen door het stoomschip van de stoomvaartmaatschappij Koninklijke West-Indische Maildienst *Prins Maurits* en op 1 October in Suriname aankwam.

Met inbegrip van 5 emigranten, die van vorige transporten ziek te Amsterdam waren achtergebleven en in Suriname eerst op 1 November en 3 December 1900 aankwamen per *Prins Willem II* en *Prins Willem III*, werden met 9 stoomschepen van de stoomvaartmaatschappij Koninklijke West-Indische Maildienst van 17 Juni tot 3 December 1900 aangevoerd 1375 hoofden, zijnde 930 mannen, 381 vrouwen, 12 jongens en meisjes tusschen 10 en 15 jaar en 52 kinderen beneden 10 jaar, uitmakende 1309 als volwassen berekende arbeiders, waarvan 567 aan suiker- en 742 aan cacao- en koffie-ondernemingen werden toebedeeld, zoodat het tekort bedroeg 228 als volwassen berekende arbeiders.

In 1900 had terugvoer naar het land van herkomst plaats zoowel van Nederlandsch-Indische als Britsch-Indische immigranten.

Van de in 1894 met het stoomschip *Voorwaarts* aangevoerde immigranten uit Nederlandsch-Indië werden in 1900 over Amsterdam naar Java teruggevoerd:

18 mannen }
13 vrouwen } van 15 jaar en daarboven,

1 meisje van 13 jaar,

2 meisjes tusschen 2 en 10 jaar, en

2 meisjes beneden 2 jaar.

Op 3 Augustus te Paramaribo ingescheept op het stoomschip van de stoomvaartmaatschappij Koninklijke West-Indische Maildienst *Prins Willem V*, dat dienzelfden dag vertrok, gingen zij te Amsterdam over op het eerstvertrekkend stoomschip van de stoomvaartmaatschappij „Nederland" de *Koning Willem II*; op 6 October kwamen zij behouden op Java aan.

Naar Calcutta had de terugvoer van Britsch-Indische immigranten, evenals in het jaar 1899 plaats met een van Demerary vertrekkend schip met terugkeerende immigranten, waartoe wederom welwillend plaatsruimte was verleend.

Op 30 Augustus werden te Paramaribo ingescheept op den gouvernementsstoomer *Paramaribo*:

142 mannen }
49 vrouwen } van 10 jaar en daarboven,

22 jongens en }
16 meisjes } beneden 10 jaar,

te zamen 229 hoofden en onmiddellijk daarop werd de reis naar Demerary aanvaard, alwaar zij den volgenden dag aankwamen.

Het geleide was opgedragen aan den subagent voor de immigratie mr. A. J. VAN DER HOUVEN VAN OORDT, aan wien een tolk was toegevoegd, terwijl de waarnemende geneeskundige inspecteur, die om andere redenen naar Demerary ging, het geneeskundig toezicht op zich nam.

Op 8 September werden zij met de terugkeerende immigranten van Demerary ingescheept op het schip *Erne* dat dienzelfden dag de reis aanvaardde.

De *Erne* kwam te Calcutta aan op 15 Februari 1901. Gedurende de reis vonden 3 geboorten en 2 sterfgevallen onder de van Suriname vertrokken immigranten plaats.

Op 1 Januari 1900 waren in de kolonie onder contract verbonden 5058 immigranten uit Britsch-Indië, te weten:

3090 mannen }
1053 vrouwen } van 15 jaar en daarboven,

471 jongens }
444 meisjes } beneden dien leeftijd.

Dit getal vermeerderde in 1900:

door geboorte, met 78 jongens en 80 meisjes;

door reëngagement met:

427 mannen, 43 vrouwen, 37 jongens en 25 meisjes;

door terugkeer van desertie, met 3 mannen.

Daarentegen verminderde dit getal:

door overlijden, met: 28 mannen, 9 vrouwen, 18 jongens en 20 meisjes;

door ontslag na geeindigden diensttijd, met 1078 mannen, 386 vrouwen, 248 jongens en 216 meisjes;

door ontbinding van het contract, met 6 mannen;

door desertie, met 6 mannen en 1 vrouw;

door terugzending naar Calcutta, met 1 man;

door afschrijving van weezen bij het bereiken hunner meerderjarigheid, met: 4 mannen, 2 vrouwen en 1 meisje;

terwijl 3 jongens en 6 meisjes, die den leeftijd van 15 jaar hadden bereikt, werden overgeschreven onder de mannen en de vrouwen.

Ten gevolge van bovenvermelde mutatiën, bedroeg op 31 December 1900 het getal onder contract verbonden immigranten uit Britsch-Indië: 2400 mannen, 704 vrouwen, 317 jongens en 306 meisjes, te zamen 3727 hoofden.

Er werden onder hen 52 huwelijken voltrokken, waarbij 51 kinderen werden erkend.

Het getal geboorten onder de gecontracteerde Britsch-Indische immigranten bedroeg 158; in 1899 was dit cijfer 234.

Op de 100 vrouwen was de geboorte 17,99; 2,92 minder dan in 1899.

De sterfte onder de gecontracteerde Britsch-Indische immigranten bedroeg 75 personen, dat is 1,71 ten honderd van de gemiddelde bevolking.

Trekt men van dit cijfer af 7 accidenteele sterfgevallen welke in 1900 hebben plaats gehad, dan blijven er over 68 sterfgevallen, of 1,55 ten honderd van de gemiddelde bevolking. In 1899 was dit cijfer 1,36 of 0,19 minder.

Naar den leeftijd gerangschikt, kwamen er voor 20 sterfgevallen beneden den leeftijd van 1 jaar, 18 van 1 tot beneden 10 jaar en 37 van 10 tot beneden 50 jaar.

De verhouding tusschen mannen en vrouwen bij de onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten was in 1900, 320 vrouwen tegen 1000 mannen, in 1899 was de verhouding 344:1000.

Het aantal niet onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten op de plantages gevestigd, bedroeg op 31 December 1900: 2262 mannen, 1340 vrouwen, 858 jongens en 714 meisjes.

Op 31 December 1900 waren dus onder de niet onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten op de plantages gevestigd: 592 vrouwen tegen 1000 mannen, terwijl onder de kinderen èn van onder contract verbonden èn van niet onder contract verbonden ouders op de plantages 868 meisjes waren tegen 1000 jongens.

Op 1 Januari 1900 waren in de kolonie onder contract verbonden 1833 immigranten uit Nederlandsch-Indië, te weten: 1179 mannen, 490 vrouwen, van 15 jaar en daarboven, 88 jongens en 76 meisjes beneden dien leeftijd.

Dit getal vermeerderde in 1900:

door aanvoer, met 930 mannen, 381 vrouwen, 38 jongens en 26 meisjes;

door geboorte, met 33 jongens en 32 meisjes;

door reëngagement met 80 mannen, 9 vrouwen, 3 jongens en 1 meisje;

Daarentegen verminderde dit getal:

door overlijden met 28 mannen, 9 vrouwen, 9 jongens en 8 meisjes;

door ontslag na geëindigden diensttijd, met 34 mannen, 7 vrouwen, 3 jongens en 2 meisjes;

door ontbinding van het contract met 2 mannen;

door desertie met 2 mannen;

door terugzending naar Java met 1 man;

terwijl 4 jongens die den leeftijd van 15 jaar hadden bereikt, werden overgeschreven onder de mannen.

Ten gevolge van bovenvermelde mutatiën, bedroeg op 31 December 1900 het getal onder contract verbonden immigranten uit Nederlandsch-Indië: 2126 mannen, 864 vrouwen, 146 jongens en 125 meisjes, te zamen 3261 hoofden.
Er werden onder hen 10 huwelijken voltrokken, waarbij 5 kinderen werden erkend.
Het getal geboorten onder de gecontracteerde Nederlandsch-Indische immigranten bedroeg 65; in 1899 was dit cijfer 91.
Op de 100 vrouwen was de geboorte 9,60 (1); 7,10 minder dan in 1899.
De sterfte onder de gecontracteerde Nederlandsch-Indische immigranten bedroeg 54 personen, dat is 2,12 ten honderd van de gemiddelde bevolking.
Trekt men van dit cijfer af 7 accidenteele sterfgevallen die in 1900 hebben plaats gehad, dan blijven er over 47 sterfgevallen, of 1,85 ten honderd van de gemiddelde bevolking; in 1899 was dit cijfer 1,79 of 0,06 minder.
Naar den leeftijd gerangschikt, kwamen er voor 13 sterfgevallen beneden den leeftijd van 1 jaar, 9 van 1 tot beneden 10 jaar en 32 van 10 tot beneden 50 jaar.
De verhouding tusschen mannen en vrouwen bij de onder contract verbonden Nederlandsch Indische immigranten was in 1900, 410 vrouwen tegen 1000 mannen; in 1899 was de verhouding 437 : 1000.

In het immigratieverslag (bijlage M[1]) is een staat waaruit blijkt van ter uitoefening van den kleinen landbouw, op de voorwaarden van de publicatie van 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23) aan immigranten in gebruik of in eigendom afgestane perceelen.
Afdeeling II, Kolonisatie, bevat eene opsomming van de door immigranten op ultimo December 1900 van het Gouvernement in huur of op de voorwaarden van de publicatie van 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23) in gebruik verkregen oppervlakte, de oppervlakte bij immigranten in eigendom, voor zoover de titels zijn overgeschreven ten hypotheekkantore en de oppervlakte bij hen in huur of in gebruik van particulieren.

Wat de vestigingsplaatsen betreft, zij hier het volgende vermeld.

Domburg. Op deze vestigingsplaats is uitgegeven eene oppervlakte van pl. m. 254 H.A. verdeeld in 186 perceelen, waarvan aan:

Britsch-Indiërs pl. m. 77 H.A., te zamen 51 perceelen;

West-Indiërs: 11,52 H.A.. te zamen 9 perceelen;

Chineezen 2,35 H.A., te zamen 2 perceelen.

Van de 51 perceelen aan Britsch-Indiërs afgestaan, waren 15, te zamen 22,58 H.A., in kosteloos gebruik uitgegeven, terwijl de overige perceelen aan deze immigranten afgestaan, alsmede die aan West-Indiërs en Chineezen uitgegeven, alle in huur zijn.

La Rencontre. Op deze vestigingsplaats is uitgegeven eene oppervlakte van pl. m. 247 H.A., verdeeld in 131 perceelen, waarvan aan:

Britsch-Indiërs 161,14 H.A., te zamen 92 perceelen;

West-Indiers 9,15 H.A., te zamen 4 perceelen.

Een van de perceelen uitgegeven aan een Britsch-Indiër, groot 1,58 H.A. en 2 perceelen aan West-Indiërs uitgegeven, te zamen groot 4,23 H.A, waren in huur, terwijl de overige aan immigranten afgestane perceelen, alle krachtens de Verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) in gebruik waren uitgegeven.

Paradise. Het plan om de vestigingsplaats in zuidelijke richting met een gedeelte ter grootte van 62 H.A. van de verlaten plantage Phoenix te vergrooten, waarvan in 1899 sprake is geweest, werd niet uitgevoerd.
De vermelding in het vorige verslag, dat deze vergrooting in dat jaar had plaats gehad. was eene vergissing.
Op deze vestigingsplaats is uitgegeven eene oppervakte van pl. m 188 H.A., verdeeld in 164 perceelen, waarvan aan:

Britsch-Indiërs pl. m. 159 H.A., te zamen 135 perceelen;

West-Indiërs pl m. 20 H.A., te zamen 22 perceelen.

Behalve de aan creolen afgestane perceelen, die in huur zijn, zijn al de op deze vestigingsplaats uitgegeven perceelen krachtens de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) in gebruik afgestaan

Alkmaar. Op deze vestigingsplaats, bestemd tot uitgifte van land in gebruik, uitsluitend aan Britsch-Indische immigranten, was op 31 December 1900 afgestaan aan 186 Britsch-Indiers eene oppervlakte van pl. m. 191 H.A., verdeeld in 191 perceelen, terwijl nog 2 perceelen, elk van $1^2/_3$ H.A., aan den opzichter der vestigingsplaats in gebruik zijn gegeven.

Vestigingsplaats nabij het fort Nieuw-Amsterdam. De van deze vestigingsplaats uitgegeven perceelen zijn alle in huur. De uitgegeven oppervlakte is pl. m. 108 H.A., verdeeld in 111 perceelen, waarvan 7 perceelen, te zamen groot pl. m. 6 H.A. aan Britsch-Indiërs en 3 perceelen, te zamen groot pl. m. 1 H.A. aan Chineezen zijn afgestaan.

Hecht en sterk. Het ligt in het voornemen in 1901 een aanvang te maken met de werkzaamheden noodig voor de inrichting van deze verlaten plantage tot vestigingsplaats.

Laarwijk. In 1900 werd met de werkzaamheden in verband met de inrichting van deze verlaten plantage tot vestigingsplaats een aanvang gemaakt.
Die werkzaamheden zullen in 1901 worden voortgezet en voltooid.
Een gedeelte van de vestigingsplaats zal worden bestemd tot uitgifte aan creolen, terwijl het overige gedeelte aan immigranten zal worden uitgegeven.
De op deze vestigingsplaats uit te geven perceelen zullen een oppervlakte hebben van pl. m. 1 H.A.

Gedurende het jaar 1900 werden door tusschenkomst van het immigratie-departement 545 brieven van Britsch-Indische immigranten in Suriname aan hunne betrekkingen in Britsch-Indië verzonden en 404 van het postkantoor ontvangen brieven, voor het grootste deel afkomstig uit Britsch-Indië, aan Britsch-Indische immigranten uitgereikt.
In genoemd jaar werd eveneens door tusschenkomst van het immigratie-departement door 135 Britsch-Indische immigranten een bedrag van f 4197 aan hunne betrekkingen in Indië overgemaakt, tegen:

(1) In het vorige verslag is opgegeven 1,67; lees 16,7.

f 2 300,00	door	64	immigranten	in 1895
3 946,00	„	111	„	„ 1896
7 830,50	„	205	„	„ 1897
8 644,50	„	187	„	„ 1898
9 463,00	„	205	„	„ 1899

Het aantal klachten tegen immigranten wegens het niet naleven van hunne werkovereenkomsten was in 1900 in verhouding tot de gemiddelde bevolking:

voor die uit Britsch-Indië 12,95 ten honderd of 0,46 ten honderd minder dan in 1899;

voor die uit Nederlandsch-Indië 9,07 ten honderd of 11,49 ten honderd minder dan in 1899.

Het aantal klachten wegens overtredingen van anderen aard bedroeg in 1900:

voor de immigranten uit Britsch-Indië 3,32 ten honderd, of 0,50 ten honderd minder dan in 1899;

voor die uit Nederlandsch-Indië 2,75 ten honderd, of 1,76 ten honderd minder dan in 1899.

Het aantal klachten wegens wanbedrijf bedroeg in 1900:

voor de immigranten uit Britsch-Indië 0,64 ten honderd, of 0,08 ten honderd minder dan in 1899;

voor die uit Nederlandsch-Indië 0,86 ten honderd, of 0,63 ten honderd minder dan in 1899.

Het aantal klachten wegens misdaad bedroeg in 1900:

voor de immigranten uit Britsch-Indië 0,023 ten honderd, of 0,087 ten honderd minder dan in 1899.

Tegen immigranten uit Nederlandsch-Indië werd in 1900 geen klacht wegens misdaad ingebracht.

§ 2. *Kolonisatie.*

Volgens opgave der Europeesche kolonisten in den omtrek van Paramaribo gevestigd, was hunne getalsterkte op 1 Januari 1900:

202 (1) personen, te weten:

45 mannen, 42 (1) vrouwen, 55 jongens en 60 meisjes.

Dit getal vermeerderde in 1900 door geboorte met 6 jongens en 1 meisje;

en verminderde door overlijden met 1 man en 2 jongens;

terwijl wegens het bereiken van den leeftijd van 18 jaar voor jongens en van 16 voor meisjes, 12 jongens en 7 meisjes werden overgeschreven onder de mannen en de vrouwen;

zoodat op 31 December 1900 hun getal bedroeg:

56 mannen, 49 vrouwen, 47 jongens en 54 meisjes, te zamen 206 hoofden.

Hun veestapel bestond op 31 December 1900 uit:

1015 runderen,
64 paarden,
11 muilezels,
38 steenezels;
45 varkens;

P. Nijverheid.

§ 1. *Ontginning van delfstoffen.*

De bij dit verslag gevoegde bijlage N, geeft een overzicht van de verleende en hernieuwde concessiën voor de ontginning van goud en andere delfstoffen en van vergunningen tot onderzoek in 1900 en in de eerste vier maanden van 1901.

In 1900 vestigde de maatschappij „Suriname" hare keuze op 30 terreinen, te zamen groot 17 867,898 H.A., om deel uit te maken van de oppervlakte, waarop zij door de in art. 1 sub *c* (*Gouvernementsblad* n°. 55) bedoelde concessie, aanspraak heeft verkregen. Deze terreinen worden voor haar gereserveerd.

In 1897, 1898 en 1899 koos de maatschappij „Suriname" respectievelijk 3, 19 en 35 terreinen tot eene gezamenlijke grootte van 26 765,70 H.A.

Krachtens de verordening van 24 Juni 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 35) vroeg en verkreeg tot ultimo December 1900, op de voorwaarden vermeld in de beschikking van den Gouverneur van 13 Januari 1900, litt. B, n°. 439 (1) in verband met die van 27 Juli 1900, litt. B. n° 5495 (2), 7 concessiën, te zamen groot pl. m. 25 505 H.A., waarvan 6 tot eene gezamenlijke grootte van pl. m. 25 305 H.A., gelegen ten oosten van de „Suriname" en 1 groot pl. m. 200 H.A. ten westen van de Marowijne, en waaronder begrepen zijn 11 terreinen te zamen groot pl. m. 8375 H.A. welke voor haar reeds te voren waren gereserveerd.

Omtrent de werkzaamheden van de maatschappij in 1900 kan het volgende worden medegedeeld:

De tramplannen kwamen sedert het vorige verslag niet nader tot hunne verwezenlijking. De maatschappij ging een optiecontract aan met een syndicaat van bankiers te Amsterdam voor het overnemen en de uitvoering van de tramconcessie. Door dit syndicaat werden in 1900 twee ingenieurs uitgezonden om in de kolonie den aanleg en de levensvatbaarheid van de tramlijn te bestudeeren, maar het van dat onderzoek verwachte resultaat bleef uit.

Behalve de opnemingen ten behoeve van den tramweg in verband met de aanwezigheid in de kolonie van de twee bovenbedoelde ingenieurs werden door het personeel van de maatschappij „Suriname" nog andere gedaan. Zoo werden met behulp van handkompas en horloge opgenomen de Sarakreek, een deel van de Marowijnekreek of Grankreek en een deel van de Mindrineti welke opnamen werden aangepast aan punten die door meer nauwkeurige meting waren bepaald.

Het geologisch onderzoek bepaalde zich in 1900 hoofdzakelijk tot het zoeken naar de aanwezigheid van goudhoudende kwartsriffen op een terrein aan de Sarakreek, bekend onder den naam van L'Union, terwijl door het personeel der maatschappij eene studie werd gemaakt van de exploitatie van goud door middel van baggermolens.

Nog werden door dat personeel onderzocht het terrein tusschen Commewijne en Tempati, dat tusschen de Sarakreek aan den eenen kant en de Surinamerivier en de Marowijnekreek aan den anderen kant; een placer van een ingezetene der kolonie, met het oog op overname van dat placer die echter niet plaats vond, de landstreek aan de Boven-Marowijne ter hoogte van de zamenvloeiing van Lawa en Tapanahony, en de Locusen Tompikreken, deze laatste met het oog op de mogelijkheid om daar goud te baggeren.

Door den Ingenieur Du Bois, gewezen chef van de geologische brigade van de maatschappij Suriname, die ruim twee en een half jaar in de kolonie vertoefde, werd een rapport uitgebracht van de geologie van een deel van Suriname, getiteld:

Geologisch-bergmännische Skizzen aus Surinam, uitgegeven te Freiburg bij Graz und Gerlach.

Dit rapport werd door de Maatschappij uitgegeven en was het resultaat van langdurige onderzoekingen van genoemden ingenieur.

De leiding van de exploratie in Suriname ging in 1900 in andere handen over door het vertrek van den Nederlandsch-Indischen ingenieur Grinwis Plaat, die naar Nederlandsch-Indië terugkeerde en vervangen werd door den ingenieur Thomassen.

Ten aanzien van haar technisch personeel voor het geologisch onderzoek was de maatschappij zeer ongelukkig. Achtereenvolgens moesten 3 ingenieurs en twee steigers wegens ziekte de kolonie verlaten. In het laatst van het jaar kwamen ter vervanging van de vertrokkenen een ingenieur en een steiger in de kolonie aan.

Naar de aangifte door belanghebbenden gedaan, bedroeg de hoeveelheid goud in 1900 gevonden aan of in de nabijheid van de:

(1) Volgens het vorige verslag 201 personen en 41 vrouwen. Blijkens de noot onder hoofdstuk II, Kolonisatie, in het verslag van den agent-generaal (bijlage M1) zijn de cijfers 202 en 42 juist.

(1) Bijlage O2 van het verslag van 1900.
(2) Bijlage O1 van dit verslag.

Boven-Suriname	359 323,5 gram
Saramacca	150 403 „
Marowijne	66 817,3 „
Lawa	299 549,5 „
Corantijn	11 „
Para	173 „
Totaal	876 277,3 gram

hetgeen, berekend tegen den prijs van f 1,37 per gram, eene waarde vertegenwoordigt van f 1 200 499.

In 1900 werd, zooals in bijlage **AA** meer in bijzonderheden staat aangegeven, 873 095[5] gram goud uitgevoerd; volgens den prijs van f 1,37 per gram, eene waarde vertegenwoordigende van f 1 196 140

Daarenboven werd uitgevoerd 239 918[2] gram goud, van Fransch-Guyana in Suriname ingevoerd.

De waarde van het uitgevoerde goud van den aanvang der industrie tot en met 1899 bedroeg f 24 204 207.

Dit cijfer klimt alzoo door den uitvoer in 1900 tot f 25 400 347.

Van 1 Januari tot 30 April 1901 bedroeg de uitvoer van goud 174 840[5] gram, eene waarde vertegenwoordigende van f 239 531.

Nog werd gedurende deze vier maanden uitgevoerd 82 702[2] gram goud, van Fransch-Guyana in de kolonie ingevoerd.

§ 2. *Cultuurtuin.*

Langs het westelijk gelegen afwateringskanaal kwam een weg van 2,75 M. breed en 793 M. lang gereed, die evenals alle wegen eene flinke schelpzandbedekking kreeg. Bovendien is het talud met graszoden belegd om het instorten van zand zooveel mogelijk te voorkomen. Desniettemin hebben dikwijls bij zware regenbuien nog instortingen van zand en schelpen van twee ritsen, waardoor het verleden jaar gegraven kanaal loopt, plaats, wat voorloopig veel onderhoud vereischt.

Een andere weg van 1,5 M. breed en 250 M. lang ten zuiden der kweekerij loopende kwam eveneens gereed.

De meeste wegen moesten opnieuw een schelpzandbedekking ontvangen.

De hoofdweg was door zware wagens, die gedurende twee maanden humus naar de stad reden, zoodanig beschadigd, dat verbetering noodig was. Daarom werd de weg twee voet uitgegraven, opnieuw aangevuld met schelpzand en aangestampt.

De kweekbedden op een zandrits aangelegd vereischten enorme hoeveelheden humus die uit het bosch gehaald werden. Deze zandrits leent zich echter na bijvoeging van humus uitstekend voor den aanleg van kweekbedden, daar de losse grond bij het overplanten van bibits de wortels der jonge planten weinig beschadigt.

Een gedeelte boschterrein van pl. m. 70 757 M². is geveld.

Een gedeelte dezer oppervlakte (pl. m. 14 760 M².) is voor een aanplant van Castilloa elastica met geïmporteerde vruchtboomen, een ander van pl m. 1458 M². voor agave rigida var. Sisalana bestemd.

Het overige deel, nog niet plantklaar gemaakt, moet dienen voor den aanplant van verschillende cacaosoorten en variëteiten.

Onderscheidene planten hadden herhaalde aanvallen van Atta sp. te doorstaan, zoodat het meermalen voorkwam dat geheele rijen van boomen bladerloos stonden. Door zwavelkoolstof konden groote mierennesten, na nivelleering van het terrein, vernield worden. De aangetaste boomen ontvingen eene degelijke bemesting.

Op een klein terrein zijn enkele in het wild groeiende en meest voorkomende kruiden familiesgewijs uitgeplant. Eenige personen maakten van deze gedetermineerde planten bij hun botanisch onderwijs gretig gebruik.

Een begin is gemaakt met het veredelen van vruchtboomen en de noodige zorg is aan reeds aangelegde stukken, wegen, dammen en loozing besteed.

Ook is met den aanleg van een herbarium begonnen. De directeur van den tuin determineert voorzoover hij daartoe den tijd heeft, tevens de planten.

Door de zorg van het bouwdepartement werden twee groote regenwaterreservoirs gemetseld. Voorloopig is ook in den drogen tijd voldoende besproeiingswater in de kweekerij voorhanden. Een Britsch-Indische immigrant legde zich op het bakken van aarden potten toe en, hoewel zij thans nog niet met de Europeesche gelijkgesteld kunnen worden, is een groote vooruitgang in den groei van planten waar te nemen. De mandjes op plantages algemeen in gebruik, bleken in alle opzichten ondoelmatig voor het kweeken van jonge planten te zijn. Bij het begieten liep het water door alle openingen weg, voordat de aarde in de geheele mand vochtig was; daarbij droogden zij zeer spoedig uit en overplanten was dikwijls onmogelijk.

Aanteekeningen over eenige planten.

Ook in 1900 werd tabak (Nicotiana Tabacum) op kleine schaal aangeplant. De aanplant had veel te lijden van bladluizen (Aphidae) en vooral van rupsen, aan hare uiteinden voorzien van een hoorn, afkomstig zijn van larven van vlinders, Sphinx genaamd, die gewoonlijk in den vooravond rondvliegen.

De planten van in den cultuurtuin gewonnen zaad leverden veel meer product op, doch van mindere qualiteit, dan de planten gekweekt van in Deli geoogst zaad.

De in het vorig verslag genoemde Castilloa- en Heveaplanten hebben respectievelijk een hoogte van 15 en 8 voeten bereikt.

Alle zaden van Castilloa elastica in Juni uit Trinidad ontvangen, ontkiemden. De te maken aanplant zal uit 300 boomen bestaan.

Geen vooruitgang in groei viel er te bespeuren in de in Juli door tusschenkomst van den directeur van het koloniaal museum ontvangen vijf plantjes van Cephaelis ipecacuanha. Zij bleven echter in leven.

De ruim 1000 stekken van agave rigida var. sisalana, in Augustus uit den botanischen tuin van Trinidad ontvangen, zijn op 7 kweekbedden van verschillenden grond uitgeplant, en wel: 1°. in humus, 2°. in humus en zand, 3°. in humus en klei, 4°. in humus, klei en zand, 5°. in zand, 6°. in zand en klei en 7°. in klei. De planten groeien in het 3de en 4de bed het beste, waar de grond uit humus en klei bestaat. Echter dient vermeld te worden dat de onderlaag van die bedden uit zand bestaat en dat de ligging van het terrein betrekkelijk hoog is, zoodat bij regenbuien het water onmiddellijk weg kan loopen.

Voorloopig valt niets te zeggen over de vezelqualiteit afkomstig van planten op kleigronden met uitmuntende draineering verbouwd.

Palaquium borneense en P. gutta bleven in de beste condities verkeeren. Door marcotteeren is het aantal dezer gutta-percha leverende boomen reeds vermeerderd.

De Indische bamboesoorten (Gigantschloa maxima en G. apus) groeien evenals Cariophyllus aromaticus (kruidnagel) voorspoedig.

Het zal nog eenigen tijd duren voordat de tua-tuaplantjes, Jatropha gossypiifolia of anti-lepraheesters, van Venezuela afkomstig, voor proefnemingen te gebruiken zijn, daar de planten zeer langzaam groeien.

In het jaarverslag van het Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch Instituut zullen de waarnemingen van Paramaribo en de districten te vinden zijn.

In bijlage **O**[2] van dit verslag zijn opgaven te vinden van zaden en planten door den cultuurtuin ontvangen en verzonden in 1900.

§ 3. *Landbezit, landbouw en andere ondernemingen.*

In 1900 zijn in allodialen eigendom en erfelijk bezit afgestaan 446,77 H.A. land; terwijl in de boezem van het domein werden teruggenomen 493,7 H.A. (1)

In de verschillende districten werden 41 vergunningen verleend tot het kappen van brandhout en bewerken van timmerhout voor eene totale uitgestrektheid van 17620 H.A., waaronder 3 tot eene gezamenlijke oppervlakte van 1200 H.A. met het recht om ook bolletrie te bewerken (waarvoor 20 cent retributie per H.A. wordt betaald, tegen 10 cent per H.A. voor de overige).

Bijlage **P** van dit verslag geeft een overzicht van de uitkomsten van den landbouw in 1900, waarbij, ter vergelijking, ook opgaven over de jaren 1898 en 1899 zijn opgenomen.

De gebruikelijke opgaven betreffende de verschillende plantages en gronden waarop suiker, cacao en andere producten werden verkregen, zijn opgenomen in de bijlagen **Q**, **R**, **S** en **T**.

Zooals uit bijlage **T** blijkt, bedroeg op ultimo December 1900

(1) In het vorig verslag is een fout geslopen in het totaal van het in den boezem van het domein teruggenomen terrein. Daar staat vermeld 73675 H.A., wat wezen moet 73,675 H.A.

de in de districten gevestigde arbeidersbevolking en met haar gelijkgestelden 23 992 hoofden.

Voegt men hierbij de te Paramaribo woonachtige 628 landbouwers en 287 veld- en fabrieksarbeiders (zie bijlage **B**), die voor een groot deel op de plantages Tourtonne, Ma Retraite, Kwatta en op de verschillende andere plantages in Beneden-Suriname en Beneden-Para arbeiden, dan klimt dat aantal tot 24 907.

In de bijlagen **U**, **V** en **W** zijn vervat opgaven betreffende den verrichten arbeid en het verdiende loon.

Op ultimo December 1900 waren door het Gouvernement 3457,68 H.A., verdeeld in 2738 perceelen aan 2667 personen in huur en in kosteloos gebruik afgestaan.

Daarvan waren:

734 perceelen, met eene oppervlakte van 73,10 H.A. te Paramaribo en Albina gelegen, als erven verhuurd aan 730 personen;

in kosteloos gebruik afgestaan:

te Paramaribo 4 perceelen, te zamen pl. m. 1,79 H.A. aan de Moravische Broedergemeente, aan de Roomsch-Katholieke gemeente en aan de stoomvaartmaatschappij „Koninklijke West-Indische maildienst";

te Albina 2 perceelen, te zamen groot 0,17 H.A.; te Nieuw-Nickerie 2 perceelen, te zamen groot 0,16 H.A. en in Coronie 1 perceel, groot 1,07 H.A. aan de Moravische Broedergemeente;

in huur afgestaan:

6 perceelen tot eene gezamenlijke oppervlakte van 3,2 H.A. aan 6 personen tot het stichten van magazijnen enz. voor hunne goudconcessiën, van eene inrichting om hout te zagen en te bewerken, van een winkelgebouw en van een pakhuis in de nabijheid van een aan te bouwen steiger.

De overige 1989 perceelen, te zamen groot 3378,10 H.A. zijn tot uitoefening van den kleinen landbouw uitgegeven:

in huur aan 1049 personen,

in kosteloos gebruik krachtens de publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23) en de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) aan 869 personen;

in kosteloos gebruik voor landbouw en andere doeleinden aan 4 personen (namelijk 1 boschneger en 3 indianen) en aan de Hervormde-, de Roomsch-Katholieke- en de Moravische Broedergemeente.

Onder de bovengenoemde 869 personen bevinden zich 201 personen die in 1900 krachtens de publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23) en krachtens de verordening van 16 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) land tot eene gezamenlijke oppervlakte van 328,6 H.A. verkregen.

Omtrent de verdeeling der bovengenoemde 1989 perceelen over de kolonie wordt de volgende opgave verstrekt:

DISTRICTEN.	Aantal perceelen.	Oppervlakte in H.A.	Aantal huurders of gebruikers.
Beneden-Suriname en Beneden-Para	463	804,66	464
Boven-Suriname en Boven Para	347	562,22	300
Beneden-Commewijne . .	219	435,09	212
Cottica en Boven-Commewijne	114	231,65	114
Beneden-Saramacca. . .	309	659,52	309
Boven-Saramacca . . .	80	160,78	80
Nickerie.	228	306,64	228
Coronie	215	180,54	204
Marowijne	14	37	14
	1989	3378,10	1925

Het eiland Gros-Bois, gelegen ten westen van de monding van de Marowijne, werd, nadat de eerste huurder van het verder gebruik daarvan had afgezien, in het begin van 1898 aan een anderen huurder voor één jaar afgestaan voor vischvangst, varkensfokkerij en kippenkweek. Deze huur werd in het begin van 1892 voor één jaar en in het einde van 1899 tot wederopzeggens toe verlengd.

Uit het volgende staatje blijkt hoeveel van de bedoelde perseelen en huurders zich bevonden op de centrale door het Gouvernement aangelegde vestigingsplaatsen.

Ter vergelijking bevat het tevens opgaven over 1899.

CENTRALE VESTIGINGSPLAATSEN.	Aantal perceelen.		Oppervlakte in H.A.		Aantal huurders.	
	1899.	1900.	1899.	1900.	1891.	1900.
Bij het fort Nieuw-Amsterdam (Beneden-Suriname)	111	111	108,0922	108,09	(1) 88	(1) 88
Op Domberg (Boven-Para)	185	185	254,0418	254,04	141	141
Op La Rencontre (Boven-Para)	129	131	243,02	247,02	127	128
Op Totness (Coronie)	214	215	173,2287	180,54	208	204
Op Alkmaar (Beneden-Commewijne).	170	191	191,16	202,09	169	183
Op Paradise (Nickerie)	163	164	188,11	187,85	163	164
	972	997	1157,6527	1179,63	896	908

(1) De verschillen tusschen het aantal perceelen en het aantal huurders zijn ontstaan doordien één persoon soms meer dan één perceel in huur heeft, of dat meerdere personen samen één perceel in huur hebben.

De proefneming met den aanplant van tabak aan de Cassiporakreek, waaraan in het vorige verslag sprake was, werd in 1900 voortgezet. In Februari 1900 waren 200 000 bibits uitgeplant, maar door de vele en zware regens in de eerste maanden van het jaar verregende het grootste gedeelte van den aanplant. De oogst van het gedeelte dat terecht kwam leverde echter gunstige resultaten op. Blijkens mededeeling van den heer HARKEN was het oordeel van verscheidene vakmannen daarover gunstig, niettegenstaande de tabak door de geringe hoeveelheid niet behoorlijk had kunnen worden gefermenteerd.

Bij den voortgezetten aanleg van nieuwe gronden bleek het terrein in vergelijking met andere te zandig en te dicht gelegen bij de savannas. Daarom werden in het begin van 1901 de voorbereidende werkzaamheden aangevangen voor een tabaksaanplant in de nabijheid van Sannetjes eiland ten zuiden van den grond Reynsberg aan den linkeroever van de Suriname.

De genomen proeven hebben het resultaat opgeleverd dat belanghebbenden overtuigd zijn dat in Suriname eene uitstekende qualiteit van tabak kan groeien en zoowel bodem als klimaat daarvoor geschikt zijn, zoodat eene behoorlijke onderneming met gecontracteerde arbeiders zeker winstgevend kan zijn.

Het vormen van eene maatschappij is in voorbereiding. De proefneming kan daarmede als geëindigd worden beschouwd en er mag worden verwacht dat binnen niet al te langen tijd met de werkzaamheden op vasten grondslag een begin zal worden gemaakt.

De bij dit verslag gevoegde bijlage **X** geeft een overzicht van de verleende en hernieuwde concessiën voor de exploitatie van balata en van vergunningen tot onderzoek in 1900 en in de eerste vier maanden van 1901.

In 1900 werd 208 805 K.G. balata uitgevoerd of 90 204 K.G. meer dan in 1899.

§ 4. *Veeteelt.*

De veestapel bestond, blijkens bijlage **IJ**, op ultimo December 1900 uit 6949 runderen, 284 paarden, 142 muilezels, 385 ezels, 185 schapen, 1848 geiten en 2837 varkens.

Vergeleken met 1899 is er eene vermeerdering van 478 runderen, 4 schapen, 118 (1) geiten en 210 varkens en eene vermindering van 5 paarden, 40 ezels en 21 muilezels.

Over het geheel genomen was de toestand van den veestapel gunstig. Besmettelijke veeziekten kwamen niet voor. Maatregelen werden genomen om te voorkomen dat miltvuur (anthrax) in Demerary heerschende, in Suriname werd overgebracht. Berbice, van waar veel vee in Suriname, vooral ten behoeve van slachters werd ingevoerd, bleef vrij van de ziekte.

Ten gevolge van de langdurige droogte van het afgeloopen jaar, die tot in het begin van 1901 nog voortduurde, moest in Coronie, waar een betrekkelijk groote veestapel bestaat, op groote afstanden water voor het vee worden gehaald. Ondanks het groote watergebrek had het vee betrekkelijk weinig geleden. Sterfte van eenig belang kwam niet voor. Hoewel de verhouding van het aantal koeien en stieren in dat district nog veel te wenschen overlaat, zag men hier en daar het verkeerde in van een groot aantal stieren in één kudde, waarop de houders van vee ten vorigen jare door den gouvernements-veearts opmerkzaam waren gemaakt.

In de gouvernementssavanne op Totness in Coronie werd de toestand van het vee in Februari van dit jaar door den gouvernements-veearts goed bevonden; gras en drinkwater waren daar beter dan op andere plaatsen in Coronie. Door de van bestuurswege genomen maatregel om daar voorloopig geen jonge stieren ouder dan één jaar toe te laten, was de verhouding van het getal stieren tot het getal koeien daar gunstig. Op eene kudde van meer dan 100 runderen zijn drie volwassen stieren.

§ 5. *Kleine neringen.*

Volgens de opgaven van de districts-commissarissen waren er in 1900 in de districten 205 winkels, 18 bakkerijen en 3 slachterijen.

Onder de 205 winkels waren er 38 waar tevens het bedrijf van grossier en tapper, 101 waar tevens het bedrijf van tapper, 1 waar tevens de bedrijven van tapper en bakker, 1 waar tevens de bedrijven van grossier, tapper en bakker en 4 waar tevens het bedrijf van bakker werden uitgeoefend.

Bovendien waren 21 winkeliers als kruit- en geweerverkoopers geadmitteerd.

(1) Volgens de cyfers in het vorige verslag 122.

§ 6. *Handel en scheepvaart.*

In het Gouvernementsblad van 1900 werd opgenomen:

onder n°. 26 de publicatie van 11 Augustus 1900, waarbij wordt afgekondigd de wet van den 9den April 1900 (*Staatsblad* n°. 56), houdende goedkeuring der den 13den November 1899 te Madrid geteekende verklaring strekkende om wijziging te brengen in de op 12 Juli 1892 te Madrid geteekende verklaring nopens de voorloopige regeling der handelsbetrekkingen tusschen Nederland en Spanje;

onder n°. 27, de resolutie van 18 Augustus 1900, lit. B, n°. 6122, bepalende de plaatsing in het Gouvernementsblad van de op 13 November 1899 te Madrid geteekende verklaring tot wijziging van die dd. 12 Juli 1892, nopens de voorloopige regeling der handelsbetrekkingen tusschen Nederland en Spanje.

In het Gouvernementsblad van 1901 werd opgenomen:

onder n°. 18 de publicatie van 11 April 1901, waarbij wordt afgekondigd de wet van den 24sten Juli 1893 (*Staatsblad* n°. 120), tot goedkeuring van de den 12den Juli 1892 te Madrid geteekende verklaring nopens de voorloopige regeling der handelsbetrekkingen tusschen Nederland en Spanje;

onder n°. 19 de resolutie van 11 April 1901, lit. B, n°. 3058, bepalende de plaatsing in het Gouvernementsblad van de den 12den Juli 1892 te Madrid geteekende verklaring nopens de voorloopige regeling der handelsbetrekkingen tusschen Nederland en Spanje.

Gedurende 1900 kwam in de kolonie 1 schip minder aan dan in 1899. De tonnemaat bedroeg evenwel 3929 ton meer.

Het aantal schepen uit de kolonie vertrokken bedroeg 2 schepen meer met een inhoudsmaat van 2932 ton meer dan in 1899.

Uit de bijlagen **Z[1]**, **Z[2]**, **AA**, **BB**, **CC**, **DD[1]**, **DD[2]** en **EE** blijkt de beweging in handel en scheepvaart in 1900.

Blijkens die bijlagen zijn in 1900 in de kolonie aangekomen 230 schepen, metende te zamen 139 531 ton, waarvan uit Nederland 26 schepen, metende 27 976 ton en uit de kolonie vertrokken 234 schepen, metende 140 582 ton, waarvan naar Nederland 25 schepen metende 26 674 ton.

Nog blijkt uit die bijlagen dat de aangegeven getaxeerde of volgens officieele prijscourant getarifieerde waarde van den invoer heeft bedragen totaal f 6 166 608, waarvan uit of via Nederland voor eene waarde van f 2 992 499 en voorts, dat de aangegeven waarde van den uitvoer van producten heeft bedragen f 5 540 855, waarvan naar Nederland voor eene waarde van f 1 948 303.

De waarde van den uitvoer brdroeg in 1900 f 23 471 meer dan in 1899 en die van den uitvoer f 44 496 meer dan in 1899.

De invoer bedroeg naar den maatstaf zooals voor 1895 en 1896 is aangenomen.

in 1896	f	5 335 180
„ 1897		5 294 424
„ 1898		5 703 427
„ 1899		6 122 122
„ 1900		6 166 608

De uitvoer bedroeg aan geldswaarde in de laatste 5 jaren:

in 1896	f	4 391 728
„ 1897		5 241 671
„ 1898		5 211 123
„ 1899		5 517 384
„ 1900		5 540 885

Van de voornaamste producten zijn in de laatste drie jaren uitgevoerd de hoeveelheid, welke met de gemiddelde waarde per kilogram, gram of liter hieronder worden vermeld.

Benaming der producten.		1898. Hoeveelheid.	1898. Gemiddelde waarde.	1899. Hoeveelheid.	1899. Gemiddelde waarde.	1900. Hoeveelheid.	1900. Gemiddelde waarde.
Balata	kilogram	113 431^{5}	f 1,60	118 601	f 1,40	208 805	f 2,40
Cacao	„	2 830 414	0,81	3 859 980	0,73^{5}	2 927 209^{5}	0,75
Goud	gram	829 639^{5}	1,37	872 373^{5}	1,37	873 095^{5}	1,37
Koffie: heele	kilogram	174 323	0,45	247 589	0,35	189 943	0,35
Koffie: in hoornschil	„	81 548	0,30	20 695	0,23	2 399	0,23
Melasse: Muscovado	liter	100	0,06	1 200	0,05	26 000	0,05
Melasse: Vacuumpan	„	4 000	0,10	99 275	0,05	71 630	0,05
Rum en dram	„	750 669	0,15	633 955	0,15	1 005 855	0,18
Suiker: Muscovado	kilogram	236 363	0,10	180 230	0,10	120 185	0,10
Suiker: Vacuumpan 1ste product	„	8 044 638	0,13^{5}	6 179 544	0,15	9 175 614	0,13
Suiker: Vacuumpan 2de product	„	(1) 1 592 164	(1) 0,10^{5}	(1) 555 100	(1) 0,13	846 521	0,10

(1) Deze cijfers waren abusievelijk in het vorige verslag niet opgegeven.

§ 7. *Zeebrieven.*

In 1900 werd één zeebrief uitgereikt.

§ 8. *Passen aan vaartuigen.*

In 1900 werden 247 scheepspassen afgegeven, waaronder 64 voor Nickerie en Marowijne.

§ 9. *Betonning, bakens en seinwezen.*

Een boei in de monding van de Nickerie en een in de monding van de Marowijne verdwenen, waarschijnlijk ten gevolge van de onstuimigheid van het water. Zij werden door andere vervangen.
De lichttoren op Galibi is in goeden toestand.

Q. Posterijen, telegraphie en telephonie.

Posterijen. In het Gouvernementsblad van 1901 werden opgenomen:

onder n°. 7, de publicatie van 11 Maart 1901 ter afkondiging van het Koninklijk besluit van 26 November 1900 n°. 17, houdende openstelling van de gelegenheid tot verzending van „pakketten met aangegeven waarde" in het buitenlandsch postverkeer der Nederlandsche koloniën in West-Indië;

onder n°. 8, het ter uitvoering daarvan strekkende besluit van den Gouverneur van 16 Maart 1901, waarbij — met nadere aanvulling tevens van diens besluit van 28 Mei 1894 (*Gouvernementsblad* n°. 18) — de gelegenheid tot verzending van dusdanige pakketten in de kolonie Suriname werd opengesteld met ingang van 1 April 1901;

onder n°. 9, de resolutie van 23 Maart, waarbij, in verband met die openstelling, de instructie voor de postambtenaren belast met den buitenlandschen pakketpostdienst (*Gouvernementsblad* 1895 n°. 45) nader gewijzigd en aangevuld werd.

De opbrengst van den verkoop van frankeerzegels, briefkaarten, enz. en de verhuur van briefkasten bedroeg in 1900 aan:

frankeerzegels	f 40 908,55
portozegels	1 312,90
briefkaarten	313,27^{5}
postwissel- en postpakketformulieren	33,52^{5}
verhuur van briefkasten	758,50
te zamen	f 43 326,75

In 1899 (toen de opbrengst van den verkoop van frankeerzegels slechts f 26 673,59^{5} bedroeg) werd ontvangen f 29 098,22^{5} of f 14 228,52^{5} minder dan in 1900.

In 1900 werden door het postkantoor te Paramaribo afgegeven:

3373 buitenlandsche postwissels tot een gezamenlijk bedrag van . . . f 190 279,90

en door het postkantoor te Nieuw-Nickerie 158 stuks tot een gezamenlijk bedrag van . . . 6 145,38^{5}

te zamen 3531 stuks tot een bedrag van . . . f 196 425,28^{5}

tegen 3176 stuks tot een bedrag van f 149 372,15^{5} in 1899.

Uitbetaald werden:

te Paramaribo	308	stuks, bedragende	f 8 608,91^{5}
te Nickerie	12	„ „	328,25^{5}
te zamen	320	„ „	f 8 937,17
in 1899	276	„ „	8 867,91

Betreffende den binnenlandschen postwisseldienst volgt hieronder eene opgaaf van het verkeer over de laatste vijf jaren:

Afgegeven werden:

in 1896,	750 stuks à	f 17 663,12
„ 1897,	861 „ „	18 553,80
„ 1898,	1081 „ „	22 130,34^{5}
„ 1899,	1133 „ „	22 933,49
„ 1900,	1143 „ „	21 984,33^{5}
	4968	f 103 265,09

Uitbetaald werden:

in 1896,	742 stuks à	f 17 445,57
„ 1897,	860 „ „	18 621,45
„ 1898,	1091 „ „	22 361,69^{5}
„ 1899,	1129 „ „	22 842,68
„ 1900,	1142 „ „	21 974,69^{5}
	4964	f 103 246,09

Met den pakketpostdienst werden naar het buitenland verzonden 686 pakketten tegen 655 in 1899.

Ontvangen werden 2111 pakketten tegen 1755 in 1899.

De bijlagen FF[1—3] geven een overzicht van het aantal der verzonden en ontvangen brieven, briefkaarten, postpakketten en andere stukken gedurende 1900, met afzonderlijke opgave van de pakketten die goud bevatten.

Hieronder volgt een overzicht van het per pakketpost verzonden goud over de laatste drie jaren:

in 1893	1 038 158³ gram goud;
„ 1899	1 100 688³ „ „
„ 1900	1 093 840³ „ „

Door middel van den pakketpostdienst rechtstreeks tusschen Suriname en Britsch-Guyana werden, in 1900, 87 pakketten verzonden naar en 110 pakketten ontvangen uit Demerary; in 1899 respectievelijk 28 en 121.

Telegraphie. Het kabelschip *Pouyer Quertier* kwam op 10 November 1900 ter reede van Paramaribo met het doel om een gedeelte van de landingskabels door nieuwe kabels te vervangen. Dit werk werd verricht zonder storing van de telegraphische gemeenschap met het buitenland. Het schip vertrok den 23sten dier maand weder van Paramaribo.

Het aantal telegrammen met bestemming naar Suriname beliep in 1900: 843, bevattende 5583 woorden, terwijl uit de kolonie verzonden werden 924 telegrammen, bevattende 5547 woorden, te zamen alzoo 1767 telegrammen en 11 130 woorden (tegen 1862 telegrammen en 12 445 woorden in 1899).

Telephonie. Bij besluit van 28 Maart 1901 (*Gouvernementsblad* n°. 11) werd het besluit van 10 Mei 1894 (*Gouvernementsblad* n°. 15), waarbij een reglement omtrent de door de kolonie aangelegde of geëxploiteerde telephoonlijnen is vastgesteld, en dat bij besluit van 29 Maart 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 23) reeds gewijzigd was, nader gewijzigd in dier voege, dat wanneer particuliere berichten aangenomen of verbindingen gegeven worden buiten den gewonen bureautijd, des Zondags tusschen des voormiddags 6 uur en des namiddags 8 uur niet meer f 0,50 maar f 0,25 extra zal worden betaald, wanneer daarbij geen ander telephoonbureau betrokken is dan dat te Paramaribo.

Het beheer van het telephoonwezen werd ook in het jaar 1900 door den 1sten luitenant der artillerie F. Smith gevoerd. Het ondergeschikt personeel bestaat uit 1 opzichter, 2 werklieden, 9 telephonisten en 3 ordonnansen.

De algemeene toestand van het telephoonwezen is gunstig. Het aantal der particuliere aansluitingen steeg van 89 tot 102, terwijl voor rekening van het gouvernement tot stand kwamen de verbindingen van het commissariaat te Domburg en de woning van den commissaris van politie te Paramaribo. Evenals in 1899 was ook in 1900 de brandwacht, die in den drogen tijd wordt gehouden, tijdelijk verbonden.

Uitsluitend ten dienste van het gouvernement waren op 1 Januari 1901 49 toestellen in gebruik; in het totaal dus 151 toestellen.

De telephoonpalen en eenige gereedschappen werden in de kolonie aangeschaft, het overige materieel werd uit Nederland besteld.

Ook in 1900 werd een deel van de slechtste palen vervangen, terwijl reparatiën aan de buitengeleidingen niet veel voorkwamen. Belangrijke storingen hadden niet plaats.

Het totaal der ontvangsten van het telephoonwezen in 1900 bedroeg f 6133, tegen f 5578,84 in 1899. De hoogere opbrengst is toe te schrijven aan het vermeerderen der particuliere aansluitingen.

De Minister van Koloniën,

T. A. J. VAN ASCH VAN WIJCK.

INHOUD

VAN HET

KOLONIAAL VERSLAG VAN SURINAME VAN 1901.

		Bladz.
A.	Grondgebied	1
B.	Bevolking	1
C.	Mededeelingen van algemeenen aard	1
D.	Algemeen en gewestelijk bestuur	2
E.	Militair beheer	3
	§ 1. Landmacht	3
	§ 2. Zeemacht	4
F.	Wetgeving, rechtswezen en politie	4
	§ 1. Wetgeving	4
	§ 2. Rechterlijke macht en rechtspraak	5
	§ 3. Politie	5
	§ 4. Gevangeniswezen	5
G.	Eeredienst	6
	Nederlandsch-Hervormde gemeente	6
	Vereenigde Protestantsche gemeente te Nieuw-Nickerie	6
	Evangelisch-Luthersche gemeente	6
	Moravische Broedergemeente	6
	Roomsch-Katholieke gemeente	6
	Israëlietische gemeente	6
H.	Instellingen van liefdadigheid	6
	Weldadigheidsgesticht 's landsgrond Boniface	6
I.	Onderwijs	7
J.	Burgerlijke geneeskundige dienst	8
K.	Landsgebouwen	9
	§ 1. Onderhoud, enz. van gebouwen	9
	§ 2. Nieuwe werken. — Baggerwerk. — Besproeiing te Paramaribo. — Buitengewone productieve werken	9
L.	Land- en waterwegen en bijbehoorende werken, benevens vervoermiddelen	10
	Stoomvaartuigen	11
	Zeilvaartuigen	11
M.	Financieele zaken	12
	Muntwezen	12
	Begrooting	12
	Belastingen	12
	Hypotheekkantoor	13
	Koloniale spaarbank	13
N.	Personeele verordeningen omtrent alle landsdienaren	13
O.	Immigratie en kolonisatie	13
	§ 1. Immigratie	13
	§ 2. Kolonisatie	16
P.	Nijverheid	16
	§ 1. Ontginning van delfstoffen	16
	§ 2. Cultuurtuin	17
	§ 3. Landbezit, landbouw en andere ondernemingen	17
	§ 4. Veeteelt	19
	§ 5. Kleine neringen	19
	§ 6. Handel en scheepvaart	19
	§ 7. Zeebrieven	20
	§ 8. Passen en vaartuigen	20
	§ 9. Betonning, bakens en loodswezen	20
Q.	Posterij, telegraphie en telephonie	20

[5. 2.]

BIJLAGE A.

a. OPGAVEN omtrent mutatiën in de bevolking in 1900.

	Personen van het mannelijk geslacht.		Personen van het vrouwelijk geslacht.		Totaal.	
Bij het einde van 1899 aanwezig		37 001		33 247		70 248
In 1900 geboren	1 034		973		2 007	
In 1900 aangekomen	2 343		727		(*a*) 3 070	
		3 377		1 700		5 077
		40 378		34 947		75 325
In 1900 overleden	914		707		1 621	
In 1900 vertrokken	1 265		295		(*b*) 1 560	
		2 179		1 002		3 181
		38 199		33 945		(*c*) 72 144

(*a*) Waaronder 1375 Nederlandsch-Indische immigranten, door tusschenkomst van het immigratie departement aangevoerd.
(*b*) Waaronder 42 Nederlandsch-Indische en 225 Britsch-Indische immigranten, die door de zorg van het immigratie-departement naar hun vaderland zijn teruggezonden.
(*c*) Dit totaal stemt niet overeen met het cijfer in den hierna volgenden staat gegeven, omdat de kennisgevingen omtrent aankomst, vertrek of verhuizing van de bewoners aan de wijkmeesters en aan de districts-commissarissen niet dan zeer onregelmatig worden gedaan.

b. OPGAVEN omtrent de verdeeling der bevolking over de kolonie op ultimo December 1900, volgens de bij de districts-commissarissen en bij de wijkmeesters ontvangen opgaven.

PLAATS VAN VESTIGING.	Personen niet behoorende tot de immigranten. Van het mannelijk geslacht.	Van het vrouwelijk geslacht.	Totaal.	Immigranten. Van het mannelijk geslacht.	Van het vrouwelijk geslacht.	Totaal.	(1) Totaal generaal.
Stad Paramaribo en hare buitenwijken	14 164	17 462	31 626	117	74	191	31 817
De militairen in de forten Zeelandia en Nieuw-Amsterdam en op de posten Nickerie en Albina, alsmede de civielen en gevangenen in gemelde forten	611	101	(2) 712	—	—	—	712
De koopvaardijvloot, gemiddeld berekend op .	50	—	50	—	—	—	50
Nickerie, ...	2 133	1 957	4 090	426	140	566	(3) 4 656
Coronie	996	1 045	2 041	—	—	—	(4) 2 041
Beneden-Saramacca. . .	2 106	1 583	3 689	220	92	312	4 001
Boven-Saramacca. . . .	396	172	568	—	—	—	568
Beneden-Suriname . . .	2 016	1 492	3 508	848	385	1 233	4 741
Beneden-Para.	1 127	837	1 964	44	9	53	2 017
Boven-Para.	1 797	1 548	3 345	120	51	171	3 516
Boven-Suriname	1 397	793	2 190	158	58	216	2 406
Beneden-Commewijne . .	2 797	2 078	4 875	2 579	1 011	3 590	8 465
Boven-Commewijne. . .	560	524	1 084	35	9	44	1 128
Cottica	806	627	1 433	441	170	611	2 044
Marowijne	603	203	806	—	—	—	(5) 806
	31 559	30 422	61 981	4 988	1 999	6 987	68 968

Aanmerkingen.

(1) De cijfers in deze kolom stemmen, behoudens de overbrenging van de militairen naar den tweeden post, de vermelding aldaar van de civiele personen en van de gevangenen in de forten Zeelandia en Nieuw-Amsterdam en de afzonderlijke vermelding van de koopvaardijvloot, overeen met die in bijlage **B** (zie de noten in die bijlage). Het eindcijfer van het totaal-generaal van die bijlage stemt niet overeen met het bevolkingscijfers in den staat op de eerste bladzijde (zie noot *c* op die bladzijde).

(2) Hieronder zijn begrepen 179 gevangenen.

(3) Hieronder 1347 bewoners van Nieuw-Nickerie.

(4) Hieronder 630 bewoners van Totness,

(5) Hieronder 313 personen te Albina

c. VERGELIJKEND OVERZICHT van de bevolking der districten op ulti Dece

DISTRICTEN. Oude verdeeling.	DISTRICTEN. Nieuwe verdeeling.	VELD- EN FABRIEKARBEIDERS. IMMIGRANTEN. 1863	1872	1873	1898	1899	1900	NIET-IMMIGRANTEN. 1863	1872	1873	1898	1899	1	OU 1863
Nickerie		61	493	481	312	274	472	1075	1134	1177	1699	1474	13	8
Coronie		»	»	63	»	»	»	1062	1043	1057	109	85	1	»
Beneden-Saramacca		47	200	364	312	249	268	1012	946	847	147	216	1	»
Boven-Saramacca		»	»	»	»	»	»	67	49	61	»	»	»	»
Beneden-Suriname		36	141	287	1354	1231	1071	1693	1662	643	694	646	72	8
Beneden-Para		52	12	97	41	123	49	1650	1538	694	39	18	2	5
Boven-Para		»	»	47	163	43	143	845	798	589	90	70	6	»
Boven-Suriname		27	65	287	143	185	150	628	571	888	186	326	26	»
Beneden-Cottica	—	4	470	975	»	»	»	2685	1902	1328	»	»	»	»
Beneden-Commewijne	—	4	143	459	»	»	»	1549	1756	1395	»	»	»	»
—	Beneden-Commewijne	»	»	»	3510	3170	3212	»	»	»	1540	2005	178	»
Boven-Cottica	—	»	»	»	»	»	»	1120	674	580	»	»	»	»
Perica	—	15	38	112	»	»	»	664	285	192	»	»	»	»
—	Cottica	»	»	»	565	395	444	»	»	»	613	674	64	»
Commetewane	—	33	111	177	»	»	»	921	624	512	»	»	»	»
Boven-Commewijne	—	»	95	160	»	»	»	470	358	184	»	»	»	»
Matappica	—	5	208	320	»	»	»	1383	846	664	»	»	»	»
—	Boven-Commewijne	»	»	»	54	60	41	»	»	»	407	381	397	»
Marowijne		»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal		284	1976	3829	6454	5730	5850	16824	14186	10814	5524	5895	5501	21

[1]) Het jaar van de emancipatie.

[2]) Het laatste jaar vóór de opheffing van het Staatstoezicht.

[3]) Het jaar van de opheffing van het Staatstoezicht.

[4]) Onder deze cijfers zijn de bewoners van Nieuw-Nickerie niet begrepen.

[5]) Onder deze cijfers zijn de gevangenen in het fort Nieuw-Amsterdam en de militairen van gemeld fort en van de overige militaire posten niet begrepen.

December van de jaren 1863[1], 1872[2], 1873[3], 1898, 1899 en 1900.

OUDEN, GEBREKKIGEN EN KINDEREN TOT GEEN ARBEID GESCHIKT, OF KINDEREN TOT ARBEID NOG TE ONVOLWASSEN.												OVERIGE BEVOLKING.						TOTAAL-GENERAAL.					
IMMIGRANTEN.						NIET-IMMIGRANTEN.																	
1863	1872	1873	1898	1899	1900	1863	1872	1873	1898	1899	1900	1863	1872	1873	1898	1899	1900	1863	1872	1873	1898	1899	1900
8	114	82	50	55	94	412	500	403	315	476	664	59	105	121	552	698	782	[4] 1607	[4] 2364	[4] 2264	[4] 2928	[4] 2977	[4] 3346
"	"	6	"	"	"	786	887	863	99	86	"	211	330	352	1863	1867	1879	2059	2260	2346	2071	2038	2041
"	17	59	70	68	44	482	655	574	39	42	40	85	371	568	3005	3295	3497	1626	2189	2412	3573	3870	4001
"	"	"	"	"	"	39	57	26	"	"	"	10	133	215	498	414	568	116	239	302	498	414	568
8	14	31	190	196	162	965	980	378	207	208	280	90	267	109	2351	2359	2634	2792	3064	1448	4796	4764	4812
5	4	23	8	25	4	693	954	429	9	10	8	208	258	227	1616	1809	1929	2608	2766	1470	1713	1890	2017
"	"	2	8	10	28	664	799	492	212	142	134	63	107	1336	2788	3024	3145	1572	1704	2466	3261	3384	3516
"	3	21	55	28	66	348	387	381	65	98	57	39	165	1040	1633	1496	1871	1042	1191	2617	2082	2133	2406
"	26	103	"	"	"	1324	1335	1099	"	"	"	118	214	256	"	"	"	4131	3947	3761	"	"	"
"	28	75	"	"	"	883	1112	786	"	"	"	76	230	332	"	"	"	2512	3269	2997	"	"	"
"	"	"	527	544	378	"	"	"	804	778	863	"	"	"	2089	2106	2224	"	"	"	8470	8603	8465
"	"	"	"	"	"	506	466	396	"	"	"	69	104	129	"	"	"	1695	1244	1105	"	"	"
"	"	13	"	"	"	198	191	158	"	"	"	39	42	37	"	"	"	1116	556	512	"	"	"
"	"	"	28	74	96	"	"	"	277	374	71	"	"	"	688	532	785	"	"	"	2111	2049	2044
"	11	13	"	"	"	463	407	305	"	"	"	43	58	70	"	"	"	1460	1211	1080	"	"	"
"	8	20	"	"	"	228	255	170	"	"	"	27	32	57	"	"	"	725	748	591	"	"	"
"	26	22	"	"	"	810	640	422	"	"	"	77	82	175	"	"	"	2275	1802	1603	"	"	"
"	"	"	10	13	3	"	"	"	80	58	86	"	"	"	550	598	601	"	"	"	1101	1110	1128
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	591	667	806	"	"	"	591	667	806
21	251	470	946	1013	875	9001	9625	6887	2047	2272	2263	1214	2498	5024	18224	18865	20721	[5] 27336	[5] 28536	[5] 26974	[5] 33195	33899	35210

[5. 3.]
BIJLAGE **B.**

STAAT aantoonende de verdeeling van de bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen en ambachten in 1900.

BETREKKINGEN, BEROEPEN EN AMBACHTEN.	Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	Beneden-Saramacca.	Boven-Saramacca.
Ambtenaren	142	10	2	2	„
Apothekers	21	1	„	„	„
Beambten van politie	98	8	4	10	3
Geestelijken	46	4	2	1	„
Geneeskundigen	19	2	1	2	„
Goudindustrie (belanghebbende bij de) alsmede opzichters en arbeiders	1 731	„	„	„	181
Grondeigenaren, administrateuren en opzichters van plantages	40	28	21	22	„
Houthakkers	34	3	„	„	„
Huisbedienden	900	76	51	14	„
Ingenieurs	7	1	„	„	4
Karrelieden	136	„	„	„	„
Kleermakers	113	14	8	„	„
Kooplieden	107	„	„	„	„
Kuipers	12	9	„	„	„
Landbouwers (eigenaren en pachters van perceelen ter uitoefening van den kleine landbouw)	628	693	514	2 210	232
Landmeters	10	„	„	„	„
Machinist	29	2	1	1	„
Marktvrouwen	224	„	„	„	„
Militairen	240	37	„	„	„
Metselaars	72	1	1	„	„
Notarissen	2	„	„	„	„
Onderwijzers en onderwijzeressen, alsmede hulponderwijzers en -onderwijzeressen en kweekelingen	169	15	11	2	„
Photografen	2	„	„	„	„
Praktizijns	8	„	„	„	„
Schilders	97	3	3	„	„
Sjouwers	173	4	„	„	„
Slijters en tappers	2	29	„	„	„
Smeden	196	9	4	„	„
Timmerlieden	829	55	29	5	„
Veld- en fabrieksarbeiders	287	1 840	201	464	„
Visschers	105	„	8	„	„
Vroedvrouwen	8	1	1	„	„
Waschvrouwen	793	46	6	1	„
Winkeliers	193	7	11	7	„
Winkel- en kantoorbedienden	421	23	4	12	„
Zeelieden	130	10	13	„	„
Personen die eene betrekking bekleeden of een ambacht of beroep uitoefenen, niet afzonderlijk vermeld	1 632	166	37	31	7
Zonder beroep (hieronder gehuwde vrouwen, ouden, gebrekkigen en kinderen)	22 572	1 596	1 108	1 217	141
Totaal	*a*) 32 228	*b*) 4 693	2 041	4 001	568

Onder de totalen zijn begrepen:

a) militairen 240, koopvaardijvloot 50, civielen in het fort Zeelandia 30, gevangenen in gemeld fort 91, totaal 411.
b) „ 37, gevangenen 4, totaal 41.
c) „ 71, civielen in het fort Nieuw Amsterdam 131, gevangenen in gemeld fort 88, totaal 290.
d) „ 24.

Beneden-Suriname.	Beneden-Para.	Boven-Para.	Boven-Suriname.	Beneden-Commewijne.	Boven-Commewijne.	Cottica.	Marowijne .	Totaal.
6	„	1	1	4	„	4	3	175
„	„	„	„	„	„	„	„	22
3	„	9	13	12	4	3	10	177
„	1	4	2	2	1	2	2	67
2	„	1	1	4	1	„	2	35
52	40	10	422	„	207	274	485	3 402
65	10	13	13	„	„	„	„	212
2	6	52	20	„	„	„	„	117
47	10	20	8	86	13	15	14	1 254
„	„	„	„	1	„	„	„	13
6	4	„	„	„	„	„	„	146
16	3	„	„	„	„	„	5	159
„	„	„	„	„	„	„	„	107
„	„	„	„	3	„	5	„	29
1 196	1 280	1 816	538	1 242	217	294	11	10 871
„	„	„	„	„	„	„	„	10
2	„	2	„	5	„	„	4	46
„	„	„	„	„	„	„	„	224
71	„	„	„	„	„	„	24	372
3	7	„	„	7	„	„	„	91
„	„	„	„	„	„	„	„	2
2	1	5	2	4	„	2	3	216
„	„	„	„	„	„	„	„	2
„	„	„	„	„	„	„	„	8
3	6	„	„	6	„	„	„	118
7	5	„	„	10	„	„	„	199
„	„	„	„	24	„	„	1	56
4	6	1	2	28	„	7	2	259
28	21	3	4	51	„	8	19	1 052
1 866	79	200	319	4 448	438	993	15	11 150
„	„	„	„	3	„	„	9	125
„	„	1	„	„	„	„	„	11
38	42	„	„	„	„	„	17	943
21	3	9	8	38	4	11	4	316
14	2	8	4	14	2	„	21	525
„	„	„	„	„	„	„	2	155
45	46	22	39	104	„	„	13	2 142
1 532	445	1 339	1 010	2 369	241	426	164	34 160
c) 5 031	2 017	3 516	2 406	8 46	1 128	2 044	*d*) 830	68 968

[5. 4.
BIJLAGE C.

HUWELIJKEN, GEBOORTEN en STERFGEVALLEN in 1900.

a. Huwelijken.

WAAR GESLOTEN.	Tusschen vreemdelingen.	Tusschen Europeesche ingezetenen.	Tusschen Europeesche ingezetenen en vreemdelingen.	Tusschen vreemdelingen en inboorlingen.	Tusschen Europeesche ingezetenen en inboorlingen.	Tusschen immigranten.	Tusschen immigranten en inboorlingen.	Tusschen inboorlingen.	Totaal.	Aantal gewettigde kinderen.
Paramaribo	2	1	„	5	8	6	2	110	134	142
Nickerie	19	„	„	„	1	„	1	8	29	20
Coronie	„	„	„	3	„	„	„	3	6	11
Beneden-Saramacca	5	„	„	1	1	1	„	6	14	14
Boven-Saramacca	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Beneden-Suriname	„	„	„	„	1	11	1	5	18	11
Beneden-Para	„	„	„	„	„	2	„	2	4	„
Boven-Para	„	„	„	„	„	1	„	6	7	7
Boven-Suriname	„	„	„	„	„	2	1	13	16	21
Beneden-Commewijne	„	„	„	1	1	19	„	7	28	38
Boven-Commewijne	„	„	„	„	„	1	„	6	7	3
Cottica	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Marowijne	„	„	„	„	„	„	„	2	2	5
Totaal	26	1	„	10	12	43	5	168	265	272

b. Geboorten [1])

1°. Staat van de geboorte in de geheele kolonie.

GESLACHTEN.	Dood geboren.	In echt.	Buiten echt.	Totaal.	Op Groot-Chatillon.	Totaal generaal.
Mannelijk	84	238	796	1034	„	1034
Vrouwelijk	76	236	737	973	„	973
	160	474	1533	2007	„	2007

[1]) Van deze geboorten hadden er 931 plaats te Paramaribo.

2°. Staat van de geboorten in de districten, aanwijzende de maatschappelijke klasse waartoe de ouders behooren.

DISTRICTEN.	Hoofdbewoners.		Geen immigranten.		Immigranten.		Waarvan In echt.		Waarvan Buiten echt.		Totaal der geboorten.		Totaal-generaal.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Nickerie	17	17	53	60	9	8	15	11	64	74	79	85	164
Coronie	25	20	9	7	„	„	6	3	28	24	34	27	61
Beneden-Saramacca	2	2	46	40	8	4	6	7	50	39	56	46	102
Boven-Saramacca	„	„	4	2	„	„	„	„	4	2	4	2	6
Beneden-Suriname	9	8	46	40	27	29	21	16	61	61	82	77	159
Beneden-Para	„	„	20	19	„	„	4	„	16	19	20	19	39
Boven-Para	3	2	59	55	4	2	9	7	57	52	66	59	125
Boven-Suriname	3	„	21	24	1	„	6	„	19	24	25	24	49
Beneden-Commewijne	3	2	80	76	53	56	36	38	100	96	136	134	270
Boven-Commewijne	15	9	„	„	1	2	„	„	16	11	16	11	27
Cottica	14	11	3	3	12	15	2	10	27	19	29	29	58
Marowijne	„	„	9	7	„	„	2	1	7	6	9	7	16
Totaal	91	71	350	333	115	116	107	93	449	427	556	520	1076

c. Sterfgevallen.

1°. Sterftestatistiek voor de geheele kolonie, aanwijzende den ouderdom der overledenen.

DISTRICTEN.	Geslacht.	Levenloos aangegeven.	Beneden 1 jaar.	Van 1 en 2 jaar.	Van 3 tot en met 9 jaar.	Van 10 tot en met 19 jaar.	Van 20 tot en met 29 jaar.	Van 30 tot en met 39 jaar.	Van 40 tot en met 49 jaar.	Van 50 tot en met 59 jaar.	Van 60 tot en met 69 jaar.	Van 70 jaar en ouder.	Van onbekenden ouderdom.	Totaal
Paramaribo	M.	52	86	29	14	18	49	59	68	72	63	33	1	492
	V.	48	61	14	22	21	49	45	36	41	52	79	„	420
Nickerie	M.	8	9	6	„	4	4	3	7	6	7	2	„	48
	V.	2	8	6	2	„	3	6	3	4	3	4	„	39
Coronie	M.	„	6	3	1	4	„	2	3	„	3	2	„	24
	V.	3	2	1	„	1	2	1	2	3	„	2	1	15
Beneden-Saramacca	M.	1	8	1	3	1	3	6	5	5	3	2	3	40
	V.	2	5	2	3	1	4	4	5	2	2	„	1	29
Boven-Saramacca	M.	„	1	1	1	„	2	3	1	2	1	„	„	12
	V.	„	„	„	„	„	„	„	1	1	„	„	„	2
Beneden-Suriname	M.	9	15	6	2	2	12	10	4	2	5	2	„	60
	V.	8	11	4	3	2	6	4	4	2	2	4	„	42
Beneden-Para	M.	„	2	1	„	2	1	„	3	2	1	„	„	12
	V.	1	4	1	5	3	3	2	5	„	1	2	1	27
Boven-Para	M.	1	8	3	3	1	6	4	5	2	6	2	1	41
	V.	1	8	2	2	„	3	2	1	5	1	5	„	29

DISTRICTEN.	Geslacht.	Levenloos aangegeven.	Beneden 1 jaar.	Van 1 en 2 jaar.	Van 3 tot en met 9 jaar.	Van 10 tot en met 19 jaar.	Van 20 tot en met 29 jaar.	Van 30 tot en met 39 jaar.	Van 40 tot en met 49 jaar.	Van 50 tot en met 59 jaar.	Van 60 tot en met 69 jaar.	Van 70 jaar en ouder.	Van onbekenden ouderdom.	Totaal.
Boven-Suriname	M.	»	2	5	»	3	6	12	3	9	»	2	»	42
	V.	1	5	1	»	1	»	2	4	1	2	»	»	16
Beneden-Commewijne	M.	10	21	4	5	5	10	13	14	4	4	4	»	84
	V.	9	15	4	6	1	8	8	1	4	4	5	»	56
Boven-Commewijne	M.	»	1	1	»	»	2	2	1	»	1	3	»	11
	V.	»	1	»	»	1	»	»	1	1	1	»	»	5
Cottica	M.	2	3	2	1	1	3	2	1	2	»	»	»	15
	V.	»	2	4	»	»	4	1	2	1	3	2	»	19
Marowijne	M.	1	5	»	»	»	10	8	2	2	1	»	5	33
	V.	1	3	»	»	1	1	2	1	»	»	»	»	8
Totaal	M.	84	167	62	30	41	108	124	117	108	95	52	10	914
	V.	76	125	39	43	32	83	77	66	65	71	103	3	707
Totaal-generaal	»	160	292	101	73	73	191	201	183	173	166	155	13	1621 (¹)

¹) In dit cijfer zijn de levenloos aangegevenen niet begrepen

2°. Sterfte in iedere maand in de kolonie.

DISTRICTEN.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	September.	October.	November.	December.	Totaal.
Paramaribo	87	105	75	72	75	91	71	92	61	67	60	56	912
Nickerie	9	11	7	6	5	5	10	7	9	6	9	3	87
Coronie	5	4	»	5	5	3	1	4	3	4	3	2	39
Beneden-Saramacca	6	5	3	6	9	4	3	6	9	5	4	9	69
Boven-Saramacca	3	1	»	1	»	1	3	2	1	»	1	1	14
Beneden-Suriname	11	9	13	11	7	5	7	6	6	8	8	11	102
Beneden-Para	»	2	3	4	9	6	3	6	1	3	1	1	39
Boven-Para	6	4	8	3	8	6	4	7	6	6	6	6	70
Boven-Suriname	5	1	5	5	4	9	4	3	5	6	8	3	58
Beneden-Commewijne	12	11	12	8	13	8	15	17	18	7	13	6	140
Boven-Commewijne	1	1	5	»	»	1	2	»	3	1	1	1	16
Cottica	1	3	2	2	3	1	3	3	7	2	3	4	34
Marowijne	2	5	6	6	6	5	3	2	1	1	2	2	41
Totaal	148	162	139	129	144	145	129	155	130	116	119	105	1621

Koloniaal verslag van 1901. (Suriname.)

3°. **Sterftestatistiek van de districten, aanwijzende de maatschappelijke klasse, waartoe de overledenen behooren.**

DISTRICTEN.	Personen, niet behoorende tot de arbeidende klasse.					Immigranten.					Arbeiders, geen immigranten.					Totaal-generaal.
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	
Nickerie	3	6	„	„	9	1	„	1	3	5	28	18	13	14	73	87
Coronie	9	10	8	3	30	3	2	4	„	9	„	„	„	„	„	39
Beneden-Saramacca	„	„	„	„	„	„	1	1	„	2	28	19	11	9	67	69
Boven-Saramacca	1	„	„	„	1	„	„	„	„	„	8	2	3	„	13	14
Beneden-Suriname	10	3	2	„	15	12	4	9	9	34	13	14	14	12	53	102
Beneden-Para	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	7	16	5	11	39	39
Boven-Para	„	„	„	1	1	1	„	„	1	2	26	17	14	10	67	70
Boven-Suriname	1	„	1	„	2	2	1	„	1	4	33	8	5	6	52	58
Beneden-Commewijne	4	2	6	2	14	17	6	10	7	40	33	23	14	16	86	140
Boven-Commewijne	6	3	2	1	12	„	1	„	„	1	3	„	„	„	3	16
Cottica	4	9	2	4	19	4	3	5	2	14	„	1	„	„	1	34
Marowijne	3	1	1	„	5	„	„	„	„	„	25	3	4	4	36	41
Totaal	41	34	22	11	108	40	18	30	23	111	204	121	83	82	490	709

d. VERGELIJKING van het aantal geboorten en het aantal sterfgevallen over de laatste tien jaren.

JAREN.	Geboren.	Overleden.	Meer geboren.	Meer overleden.
1891	1800	2105	„	305
1892	1661	1678	„	17
1893	1854	1465	389	„
1894	1652	1616	36	„
1895	1781	1640	141	„
1896	1924	1687	237	„
1897	1956	1676	280	„
1898	1948	1697	251	„
1899	2251	1488	763	„
1900	2007	1621	386	„

[5 5.]
BIJLAGE D.

STATISTIEK van de werkzaamheden van het hof van justitie, de kantongerechten en de ommegaande gerechten in 1900.

a. **Statistiek van de burgerlijke zaken in 1900 behandeld bij het hof van justitie en de kantongerechten.**

	Aanhangig op 1 Januari 1900.	Aangebracht in 1900.	Afgedaan.	Aanhangig op 31 December 1900.	AANMERKINGEN.
Hof van Justitie.					
Aangebracht sedert 3 jaar of meer .	67	„	„	„	*) Van de aangebrachte zaken betroffen 8 vorderingen beneden en een gelijk aantal vorderingen boven f 1000; 1 betrof ontbinding van eene overeenkomst met schadevergoeding: 4 betroffen faillietverklaringen, 2 insolventverklaringen, 1 verzet tegen de verificatie van schuldvorderingen in een faillissement, 10 verbetering en aanvulling van registers van den burgerlijken stand. 5 echtscheidingen, 17 onder curateele stelling.
Aangebracht sedert minder dan 3 jaar.	18	„	„	„	**) Bovendien werden er 2 interlocutaire vonnissen gewezen.
Gewezen eindvonnissen	„	„	56	„	
Geroyeerde zaken.	„	„	7	„	
Aanhangig sedert 3 jaar of meer . .	„	„	„	71	
Aanhangig sedert minder dan 3 jaar.	„	„	„	7	
	85	56*)	63	78	
Raeparatoire en interlocutoire vonnissen	„	„	4	„	
Kantongerecht te Paramaribo.					
Aangebracht sedert 3 jaar of meer .	6	„	„	„	
Aangebracht sedert minder dan 3 jaar.	3	„	„	„	
Afgedaan bij eindvonnis, contradictoir.	„	„	60	„	
Afgedaan bij eindvonnis, bij verstek.	„	„	50	„	
Afgedaan door afstand, door het vervallen van de instantie of door royement van de rol	„	„	38	„	
	9	159	148	20	
Gewezen incidenteele, interlocutoire en preparatoire vonnissen, . . .	„	„	9	„	
Kantongerecht te Nickerie	3	13	„	„	
Bij contradictie	„	„	4	„	
„ verstek	„	„	1	„	
„ consent	„	„	2	„	
„ royement.	„	„	9	„	
	3	13	16**)	„	
Kantongerecht te Coronie.	5	1	„	„	
Bij royement	„	„	6	„	
	5	1	6	„	

b. Statistiek van de strafzaken behandeld bij het hof van justitie in 1900.

I. *Crimineele zaken.*

	Aantal zaken.	Aantal beschuldigden.	Van de beschuldigden werden: Veroordeeld.	Weerspannig verklaard aan de wet.	Vrijgesproken.	Veroordeeld zijn: tot dwangarbeid voor den tijd van 5 jaren.	tot gevangenisstraf van 6 maanden tot 3 jaren, met of zonder gedwongen tewerkstelling aan openbare werken en met of zonder geldboete.	*AANMERKINGEN.*
Valschheid in een onderhandsch geschrift; het desbewust gebruik maken van een onderhandsch valsch geschrift en oplichting	3							
Het namaken van zilveren muntspeciën, die wettig in de kolonie gangbaar zijn, het desbewust in omloop brengen daarvan en poging tot het in omloop brengen van nagemaakte in de kolonie wettig gangbare muntspeciën	1							
Het als gecontracteerde vóór het verstrijken van zijn contracttijd aangaan van een nieuw contract onder een valschen naam	1							
Het als gehuwde een nieuw huwelijk sluiten vóór de ontbinding van het vroegere .	1							
Diefstal, te zamen in vereeniging gepleegd met buiten- en binnenbraak in een bewoond huis of de aanhoorigheden daarvan, en medeplichtigheid daaraan. . .	3							
Diefstal onder verzwarende omstandigheden	7							
Verkrachting gepleegd tegen een kind van minder dan veertien jaren.	1							
	17	23	22	—	1	1	21	

II. *Correctioneele zaken.*

	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Van de beklaagden werden: Veroordeeld.	Vrijgesproken.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf van 8 dagen tot 5 jaren met of zonder te werkstelling aan openbare werken en met of zonder geldboete.	tot geldboete.	*AANMERKINGEN.*
Het moedwillig toebrengen van slagen en kwetsuren, die ziekte en onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan twintig dagen hebben tengevolge gehad	4						
Het te zamen en in vereeniging:							
1°. moedwillig toebrengen van kwetsuren of slagen die ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan twintig dagen hebben tengevolge gehad, twee malen gepleegd;							

	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Van de beklaagden werden: Veroordeeld.	Vrijgesproken.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf van 8 dagen tot 5 jaren met of zonder tewerkstelling aan openbare werken en met of zonder geldboete.	tot geldboete.	*AANMERKINGEN.*
2°. het moedwillig toebrengen van kwetsuren of slagen die ziekte en onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan drie doch niet meer dan twintig dagen hebben tengevolge gehad, vijf malen gepleegd.	1						
Het te zamen en in vereeniging moedwillig toebrengen van kwetsuren of slagen die ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan drie doch niet meer dan twintig dagen hebben tengevolge gehad	1						
Het moedwillig toebrengen van slagen en kwetsuren die ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan drie, doch niet meer dan twintig dagen hebben tengevolge gehad	10						
Het moedwillig toebrengen van slagen en kwetsuren die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan drie dagen tengevolge gehad hebben	1						
Het moedwillig toebrengen van een slag, welke bloedstorting, kwetsing en ziekte veroorzaakt heeft aan een bedienend beambte in en ter gelegenheid van de waarneming zijner bediening, na reeds te voren te zijn veroordeeld tot gevangenisstraf voor den tijd van drie jaren. . .	1						
Schending van een graf	1						
Misbruik van vertrouwen en diefstal en medeplichtigheid aan diefstal	14						
Diefstal, gepleegd door een loon-bediende ten nadeele van zijnen meester	1						
Het houden van een huis, waar hazardspelen worden gespeeld en het publiek wordt toegelaten	1						
	35	46	41	5	39	2	

Koloniaal verslag van 1901. (Suriname.)

III. Overtredingen.

OMSCHRIJVING.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Van de beklaagden werden: Veroordeeld.	Van de beklaagden werden: Vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging.	Geroyeerde zaken.	Veroordeeld zijn tot geldboete.	Veroordeeld zijn tot gevangenisstraf van 2 maanden.	AANMERKINGEN.
Appèl van vonnissen gewezen door kanton- en ommegaande rechters	3							
Het doen van te lage aangifte van eene hoeveelheid goederen, tengevolge waarvan ten onrechte over colli een lager recht dan het werkelijk verschuldigde zou worden geheven bedragende het verschil tusschen de aangifte en de bevinding van bedoelde colli meer dan 5 pct. en minder dan 10 pct. der aangegeven waarde	1							
Het in de kolonie elders dan ter plaatse van ontginning of anders dan tijdens het vervoer naar de plaats van bestemming in het bezit zijn gevonden van goud waarop het krachtens de verordening van 17 November 1894 (*Gouvernementsblad* 1895 n°. 12*a*) verschuldigde recht of het invoerrecht niet is betaald, terwijl dat goud niet verkregen was van een bevoegden opkooper van goud of krachtens de vergunning bedoeld in art. 17 dier verordening	1							
Het als houder van een paard te Paramaribo voor welk paard belasting verschuldigd zou zijn over het dienstjaar 1900, geen schriftelijke aangifte daarvoor ten kantore van den Kolonialen ontvanger en betaalmeester te hebben gedaan.	1							
	6	11	10	1	»	9	1	

c. **Statistiek van de zaken in 1900 bij de kantongerechten behandeld volgens het Wetboek van Strafvordering.**

KANTONGERECHT te	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Waarvan veroordeeld.	*Aanmerkingen.*
Paramaribo	184	186 *)	181	*) Van dezen beklaagden werden 5 vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging.
Nickerie.	»	»	»	
Coronie	»	»	»	

d. **Staat van de door het hof van justitie en de kantongerechten behandelde requesten in 1900.**

ONDERWERP.	Hof van Justitie.	Kantongerecht te:			AANMERKINGEN.
		Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	
Om gratis te procedeeren	12	"	"	"	*) Deze cijfers geven het aantal genomen eindbeslissingen op requesten aan.
" machtiging tot verkoop van onroerende goederen	17	"	"	"	
" vestiging hypotheek op onroerende goederen	9	"	"	"	
" brieven van meerderjarigverklaring of venia aetatis	3	"	"	"	
" verbetering en aanvulling van registers van den burgerlijken stand	10	"	"	"	
" echtscheiding	4	"	"	"	
" benoeming curators en bewindvoerders	17	"	"	"	
" onder curateele-stelling	17	"	"	"	
" plaatsing en verlenging plaatsing in een gesticht	59	"	"	"	
Andere requesten	16	"	"	"	
Totaal	164	377 *)	15 *)	"	
Adviezen op requesten om gratie aan den gouverneur	"	"	"	3	

e. **Staat van de door de kantongerechten opgemaakte akten in 1900.**

AKTEN HOUDENDE:	Kantongerecht te:			AANMERKINGEN.
	Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	
Proces-verbaal van getuigen verhoor, enz.	"	1	"	[1]) waaronder 41 overschrijvingen van bepalingen in akten van huwelijksvoorwaarden.
" van verzegeling	2	"	"	*) betroffen overschrijvingen van akten van huwelijksvoorwaarden.
" van ontzegeling	2	"	"	
Aanbod of opening van beschikking na dood	1	"	"	
Benoeming van voogden en curators, toeziende voogden en curators, bewindvoerders, deelvoogden, bevestiging of van waarde verklaring der voogdij	101	"	4	
Benoeming en beëediging van deskundigen en schatters	27	"	1	
Dêpot en beëediging van boedelbeschrijvingen	13	"	"	
Afstand van de wettelijke gemeenschap van goederen; verklaring dat gebruik gemaakt wordt van het recht van beraadverklaring dat aanvaard wordt onder het voorrecht van boedelbeschrijving; verklaring dat een erfenis verworpen wordt	27	1	"	
Scheepsverklaringen	28	1	"	
Aangifte van een koopman, dat hij heeft opgehouden te betalen	2	"	"	
Andere werkzaamheden	189 [1])	4 *)	*)1	

f. Staat van de strafzaken in 1900 behandeld bij de kantongerechten en bij de ommegaande gerechten.

Overtreden artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen.	AARD DER OVERTREDINGEN.	GERECHTEN. *a* kantongerecht te Paramaribo. *b.* idem in Nickerie. *c.* idem in Coronie. *d.* ommegaand gerecht te Paramaribo. *e* ommegaand gerecht te Mariënburg.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: veroordeeld.	Van de beklaagden werden: vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf alleen.	Veroordeeld zijn: tot enkele geldboete.	Veroordeeld zijn: tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling.
29.	Verkoopen van koopwaren zonder vergunning van den Gouverneur.	*d.*	2	6	„	4	2	„	„	4	„
42.	Belemmeren van eene communicatie.	*d.*	1	3	„	3	„	„	„	3	„
54, 55, 56, 58.	Weerspannigheid door gewelddadigen en feitelijken wederstand, beleediging door woorden en het opzettelijk mishandelen van ambtenaren van politie en andere ambtenaren in of ter gelegenheid van de uitoefening hunner bediening of werkzaam ter uitvoering van algemeene verordeningen.	*a.*	19	24	1	23	1	4	14	5	„
54, 56.	Weerspannigheid en beleediging door woorden aan ondergeschikte beambten van politie ter gelegenheid van de waarneming hunner bediening	*b.*	3	7	„	6	1	5	„	1	„
		d.	1	2	„	„	2	„	„	„	„
			4	9	„	6	3	5	„	1	„
58.	Mishandeling van een beambte van politie in de waarneming zijner bediening.	*d.*	1	1	„	1	„	1	„	„	„
65.	Dronkenschap.	*a.*	15	15	4	15	„	„	„	15	„
		b.	6	7	1	6	1	„	„	6	„
		c.	2	2	„	2	„	„	„	2	„
		d.	1	1	„	1	„	„	„	1	„
			24	25	5	24	1	„	„	24	„
65, 171 en 90.	Dronkenschap, al of niet gepaard met andere overtredingen.	*a.*	1	4	„	4	„	„	„	4	„
78*bis*.	Bedreiging met toebrengen van ernstige kwetsuren.	*c*	8	9	„	8	1	5	„	3	„
78*bis* en 79.	Bedreiging met het toebrengen van ernstige kwetsuren en het toebrengen van slagen.	*b.*	25	43	1	23	20	11	„	12	„
78*bis*, 79, 79*bis*, 151, 152 en 156*bis*.	Bedreiging, mishandeling en poging tot mishandeling, al of niet gepaard met andere overtredingen.	*d.*	53	78	1	52	26	23	3	23	3
		e.	104	138	1	96	42	38	1	52	5
			157	216	2	148	68	61	4	75	8
79.	Moedwillig toebrengen van slagen.	*a.*	41	45	„	42	3	8	4	30	„
		c.	30	47	„	38	9	16	„	22	„
			71	92	„	80	12	24	4	52	„

Overtreden artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen.	AARD DER OVERTREDINGEN.	GERECHTEN. *a.* kantongerecht te Paramaribo. *b.* „ in Nickerie. *c.* „ „ Coronie. *d.* ommegaand gerecht te Paramaribo. *e.* ommegaand gerecht te Mariënburg.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: veroordeeld.	Van de beklaagden werden: vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf alleen.	Veroordeeld zijn: tot enkele geldboete.	Veroordeeld zijn: tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling.
80.	Door onvoorzichtigheid onwillig iemand toebrengen van slagen.	*a.*	7	7	„	7	„	„	„	7	„
85.	Mondelinge laster.	*d.*	1	1	„	1	„	„	„	1	„
85, 86 j°. 87 en 90.	Hoon en beleediging.	*a.*	15	17	„	12	5	„	„	12	„
		b.	3	4	„	4	„	„	„	4	„
		d.	4	4	1	3	1	„	„	2	1
		e.	12	13	„	9	4	„	„	9	„
			34	38	1	28	10	„	„	27	1
86 j°. 87, 90.	Hoon, laster en beleediging.	*c.*	5	5	„	5	„	„	„	5	„
90.	Beleediging.	*d.*	3	3	„	2	1	„	„	2	„
92 en 93.	Diefstal.	*b.*	13	17	„	13	4	11	1	1	„
		c.	9	10	„	6	4	5	1	„	„
		d.	21	32	„	28	4	22	1	3	2
		e.	46	55	„	51	4	43	„	6	2
			99	114	„	98	16	81	3	10	4
92, 93 en 94 j°. 92 en 29 en 32 Wetb. v. Strafr.	Diefstal, poging tot diefstal en medeplichtigheid aan diefstal.	*a.*	50	55	1	49	6	24	19	„	6
92, 93, 152.	Diefstal al of niet gepaard met andere overtredingen.	*d.*	11	15	„	13	2	10	„	2	1
103, 104 en 156.	Moedwillige beschadiging van eigendommen van anderen.	*d.*	5	8	„	2	6	2	„	„	„
		e.	3	3	„	3	„	1	„	2	„
			8	11	„	5	6	3	„	2	„
104.	Beschadiging van beplantingen aan anderen toebehoorende.	*b.*	1	1	„	1	„	1	„	„	„
		d.	3	3	„	3	„	1	„	2	„
			4	4	„	4	„	2	„	2	„
104 en 107.	Moedwillige beschadigen van eigendommen al dan niet gepaard met andere overtredingen.	*c.*	4	9	„	9	„	„	„	9	„
106.	Laten loopen van vee op eens anders beplanten grond.	*d.*	1	3	„	3	„	„	„	3	„

Overtreden artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen.	AARD DER OVERTREDINGEN.	GERECHTEN. *a.* kantongerecht te Paramaribo. *b.* idem in Nickerie. *c.* idem in Coronie. *d.* ommegaand gerecht te Paramaribo. *e* ommegaand gerecht te Mariënburg.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: veroordeeld.	Van de beklaagden werden: vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf alleen.	Veroordeeld zijn: tot enkele geldboete.	Veroordeeld zijn: tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling.
107.	Laten losloopen van vee op naburigen grond of op den openbaren weg.	*d.*	6	9	„	9	„	„	„	9	„
		e.	5	8	1	8	„	„	„	8	„
			11	17	1	17	„	„	„	17	„
115 j°. 112.	Moedwillig verminken van een geit.	*e.*	1	1	„	„	1	„	„	„	„
117.	Opzettelijk wreed behandelen van een dier.	*d.*	1	1	„	„	„	„	„	1	„
125.	Opzettelijk toebrengen van schade aan eens anders roerend goed.	*a.*	1	1	„	1	„	„	„	1	„
147.	Als huurder van personen die hunne diensten verbonden hebben, niet voldoen aan de voorwaarden bij overeenkomst bedongen.	*a.*	7	7	„	6	1	„	„	6	„
149.	Als huurder van arbeiders, niet immigranten, niet voldoen aan de wettelijk hem opgelegde verplichting.	*c.*	1	1	„	1	„	„	„	1	„
151 en 152.	Het niet voldoen aan de voorwaarden bij overeenkomst bedongen door personen, die hunne diensten verbonden hebben.	*b.*	43	51	1	47	4	17	„	30	„
		c.	27	37	1	36	1	26	„	6	4
			70	88	2	83	5	43	„	36	4
151, 152, 153, 155 en artt. 28 en 44 der verordening van 28 Jan. 1879 (G. B. N°. 8).	Overtredingen door immigranten van de verordeningen op de immigratie.	*b.*	53	93	„	92	1	35	1	56	„
		c.	2	3	„	3	„	„	„	3	„
		d.	110	207	„	191	16	128	„	63	„
			165	303	„	286	17	163	1	122	„
151, 152, 153, 92, 93, 104 en 28 en 44 verordening 1879 (G. B. N°. 8).	Overtredingen door immigranten van de verordeningen op de immigratie, al of niet gepaard met andere overtredingen.	*e.*	225	542	3	514	28	372	„	138	4
152, 154.	Door personen die hunne diensten verbonden hebben, niet voldoen aan de voorwaarden bij overeenkomst bedongen of getracht de kolonie te verlaten.	*a.*	10	27	„	21	6	18	„	3	„
157.	Zonder wettigen titel zich vestigen op grond aan een ander toebehoorende.	*d.*	1	1	„	„	1	„	„	„	„

Overtreden artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen.	AARD DER OVERTREDINGEN.	GERECHTEN. *a.* kantongerecht te Paramaribo. *b.* idem in Nickerie. *c.* idem in Coronie. *d.* ommegaand gerecht te Paramaribo. *e.* ommegaand gerecht te Mariënburg.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: veroordeeld.	Van de beklaagden werden: vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf alleen.	Veroordeeld zijn: tot enkele geldboete.	Veroordeeld zijn: tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling.
158 alinea 1.	Inbreuk op huisrecht.	*a.*	2	2	"	2	"	1	"	1	"
170 j°., 168 en 86 j°., 87.	In het openbaar uiten van voor de zedelijkheid kwetsende woorden, gepaard met andere overtredingen.	*a.*	17	22	1	20	2	"	"	20	"
170 j°., 168.	In het openbaar uiten van voor de zedelijkheid kwetsende taal.	*c.*	1	1	"	1	"	"	"	1	"
170 en 171.	In het openbaar uiten van voor de zedelijkheid kwetsende taal en maken van burengerucht.	*b.*	12	21	1	20	1	3	"	17	"
171.	Het verwekken van burengerucht.	*e.*	1	1	"	"	1	"	"	"	"
171 j°., 79.	Burengerucht gepaard met mishandeling.	*d.*	1	2	"	2	"	"	"	1	1
172.	Afgoderij.	*d.*	1	3	"	3	"	3	"	"	"
173.	Zonder vergunning houthakken op het eigendom van een ander.	*d.*	1	5	"	"	5	"	"	"	"
175.	Onder zijne berusting hebben van een vuurwapen zonder van een port d'armes voorzien te zijn.	*d.*	1	1	"	1	"	"	"	1	"
		e.	1	1	"	1	"	"	"	1	"
			2	2	"	2	"	"	"	2	"
181.	In het bezit gevonden worden van plantage producten de waarde van f 3 te boven gaande, zonder op voldoende wijze de wettige herkomst te kunnen aantoonen.	*b.*	1	1	"	1	"	"	"	1	"
246.	Afwezig blijven van getuigen.	*b.*	2	4	"	4	"	"	"	4	"
20 (*Gouvernementsblad* 1877, n°. 10.)	Schoolverzuim.	*a.*	1	1	"	1	"	"	"	1	"
		b.	1	5	"	5	"	"	"	5	"
		c.	1	1	"	1	"	"	"	1	"
			3	7	"	7	"	"	"	7	"
Verordeningen (*Gouvernementsblad* 1886 n°. 3 en *Gouvernementsblad* 1899, n°. 11).	Belasting overtredingen.	*a.*	15	68	3	63	5	"	"	63	"
			2	4	"	2	2	"	"	2	"
			17	72	3	65	7	"	"	65	"

Overtreden artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen.	AARD DER OVERTREDINGEN.	GERECHTEN. *a.* kantongerecht te Paramaribo. *b.* idem in Nickerie. *c.* idem in Coronie. *d.* ommegaand gerecht te Paramaribo. *e.* ommegaand gerecht te Mariënburg.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: veroordeeld.	Van de beklaagden werden: vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf alleen.	Veroordeeld zijn: tot enkele geldboete.	Veroordeeld zijn: tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling.
24 en 25 van *Gouvernementsbl.* 1887 n°. 15.	Als gezagvoerder van vaartuigen niet voeren van licht.	*c.*	1	2	„	2	„	„	„	2	„
1 j°. 5 van *Gouvernementsbl.* 1898 n°. 14.	Het te Paramaribo slachten van vee buiten het abattoir.	*a.*	1	1	„	1	„	„	„	1	„
1°. j°. 9 van *Gouvernementsbl.* 1899 n°. 7.	Het te Paramaribo in het openbaar zich aanbieden als karreman zonder voorzien te zijn van eene toelating als zoodanig van den commissaris van politie.	*a.*	1	1	„	1	„	„	„	1	„
1, 4 en 8 j°. 11 van *Gouvernementsblad* 1900 n°. 13.	Het te Paramaribo met een rijwiel harder rijden dan in matigen draf of daarmede in snelheid overeenkomenden matigen gang; het met een rijwiel rijden tusschen de huizen en de zich daarvoor bevindende trens of boomen; het rijden tusschen zes uur des namiddags en vijf uur des morgens met een rijwiel of voertuig niet voorzien van een helder brandende lantaarn van voren aangebracht, vooruit licht gevende.	*a.*	52	52	3	52	„	„	„	52	„

RECAPITULATIE.

Kantongerecht te Paramaribo	255	349	13	320	29	55	37	222	6
„ in Nickerie	165	258	4	224	34	83	2	139	„
„ „ Coronie	90	126	1	111	15	52	1	54	4
Ommegaand gerecht te Paramaribo	242	392	3	324	68	190	4	123	7
„ „ „ Mariënburg	399	763	5	683	80	454	1	217	11
Totaal	1157	1888	26	1662	226	834	45	755	28

[5 6.]
BIJLAGE E[1]

a. MUTATIESTAAT van het politiepersoneel in 1900.

	Hoofdinspecteur.	Inspecteurs.	Adjunct-inspecteurs.	Hoofdagenten.	Agenten 1ste klasse.	Agenten 2de klasse.	Agenten 3de klasse.	Agenten 4de klasse.
Sterkte op 1 Januari 1900	1	3	2	25	20	35	65	24
Vermeerdering door:								
Aanstelling	"	"	"	"	"	"	"	29
Bevordering	1	1	1	4	14	15	21	"
Terugstelling	"	"	"	"	"	1	"	"
Totaal der vermeerdering	1	1	1	4	14	16	21	29
Vermindering door:								
Ontslag van politiebeambten	(1) 1	"	"	(2) 3	(3) 4	(4) 2	(5) 2	(6) 5
Ontslag van militairen, dienstdoende politiebeambten, die weder naar hun korps werden teruggezonden	1	"	"	"	"	"	(7) 2	(8) 5
Overlijden	"	"	"	"	1	"	"	"
Terugstelling	"	"	"	"	1	"	"	"
Bevordering tot een hoogeren rang	"	1	1	1	4	14	15	21
Totaal der vermindering	1	1	1	4	10	16	19	31
Sterkte op ultimo December 1900	1	3	2	25	24	35	67	22

(1) Niet eervol.

(2) Eervol met pensioen.

(3) Idem.

(4) 1 eervol zonder pensioen en 1 wegens plichtverzuim en dienstweigering.

(5) 1 eervol met pensioen en 1 wegens dienstweigering.

(6) Eervol zonder pensioen.

(7) Op verzoek.

(8) 3 op verzoek en 2 wegens gebleken ongeschiktheid.

In den loop van het jaar werd de organieke sterkte vermeerderd met 5 agenten 1ste klasse en 3 agenten 3de klasse.

b. Sterkte en emplacement van het politie-personeel op 1 Januari 1901.

GRADEN.	STERKTE. Hoofdinspecteur.	STERKTE. Inspecteurs.	STERKTE. Adjunct-inspecteurs.	STERKTE. Hoofdagenten.	STERKTE. Agenten 1ste klasse.	STERKTE. Agenten 2de klasse.	STERKTE. Agenten 3de klasse.	STERKTE. Agenten 4de klasse.	EMPLACEMENT. Beneden-Para en Beneden-Suriname. Poelepantje.	Beneden-Para en Beneden-Suriname. Fort Nieuw-Amsterdam.	Beneden-Para en Beneden-Suriname. Opzichters in Beneden-Para.	Boven-Para en Boven-Suriname. Domburg.	Boven-Para en Boven-Suriname. Onoribo.	Boven-Para en Boven-Suriname. Boschland.	Boven-Para en Boven-Suriname. Republiek.	Boven-Para en Boven-Suriname. Carolina.	Boven-Para en Boven-Suriname. Berg en Dal.	Boven-Para en Boven-Suriname. Chatillon.	Commewijne. Frederiksdorp.	Commewijne. Mariënburg.	Cottica. Ephrata.	Cottica. Sommelsdijk.	Beneden- en Boven-Saramacca. Groningen.	Beneden- en Boven-Saramacca. Nassau.	Beneden- en Boven-Saramacca. Mindrineti.	Beneden- en Boven-Saramacca. Uitkijk.	Coronie.	Nickerie. Nieuw-Nickerie.	Nickerie. Paradise.	Albina.	Totaal gedetacheerd.	Te Paramaribo.	Binnenlandsch verlof.	Buitenlandsch verlof.	Totaal-generaal.
Hoofdinspecteur . .	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	1
Inspecteurs. . . .	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	„	1	3
Adjunct-inspecteurs.	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	†) 2	„	„	2
Hoofdagenten . . .	„	„	„	*) 25	„	„	„	„	1	1	„	1	1	1	„	„	„	1	1	1	1	„	1	1	1	„	„	1	„	1	14	10	1	„	25
Agenten 1ste klasse	„	„	„	„	24	„	„	„	2	„	„	„	1	1	2	„	1	1	„	1	„	2	„	„	„	1	1	1	„	1	15	8	„	1	24
„ 2de „	„	„	„	„	„	35	„	„	1	„	1	3	„	„	„	2	„	„	1	1	1	1	„	1	1	„	2	„	1	3	19	16	„	„	35
„ 3de „	„	„	„	„	„	„	67	„	2	1	1	„	1	2	„	„	2	2	4	3	1	1	3	1	1	2	1	4	„	5	37	30	„	„	67
„ 4de „	„	„	„	„	„	„	„	22	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	2	20	„	„	22
	1	3	2	25	24	35	67	22	6	3	2	4	3	4	2	2	3	4	6	6	3	4	4	3	3	3	4	7	1	10	87	89	1	2	179
Mankeert tot compleet	„	„	„	„	1	„	1	2																											
Organieke sterkte .	1	3	2	25	25	35	68	24																											

*) Eén der adjunct-inspecteurs is belast met de waarneming der betrekking van directeur over de gevangenis op het fort Nieuw-Amsterdam.

†) Waaronder een met den titulairen rang van adjunct-inspecteur.

[5. 7.]
BIJLAGE E[2].

a. STAAT van de gevangenisbevolking in 1900.

	Burgerlijk en militair huis van verzekering op het fort Zeelandia.	Gevangenis op het fort Nieuw-Amsterdam.	Huis van bewaring in Nickerie.	Huis van bewaring in Coronie.	*Aanmerkingen.*
Mannen	59	75	5	8	[1]) Waaronder 9 Fransche vluchtelingen.
Vrouwen	7	5	"	"	[2]) Waaronder 184 Fransche vluchtelingen.
					[3]) Waaronder 182 Fransche vluchtelingen.
Aanwezig op 31 December 1890	66 [1])	80	5	8	[4]) Waaronder 11 Fransche vluchtelingen.
Opgenomen in 1900	768 [2])	60	128	48	
Ontslagen in 1900	743 [3])	52	129	53	
Mannen	86	87	4	3	
Vrouwen	5	1	"	"	
Aanwezig op 31 December 1900	91 [4])	88	4	3	

b. OVERZICHT van de dagelijksche gemiddelde bevolking en van de kosten van toezicht, voeding en kleeding, enz. per hoofd en per dag in de inrichtingen op het fort Zeelandia en op het fort Nieuw-Amsterdam, over de laatste vijf jaren.

Jaar.	Bevolking.			Kosten van opzicht.		Kosten van voeding.		Kosten van kleeding.		Overige kosten als ligging, bewassching, geneeskundige behandeling enz.		Generale kosten.	
	Gemiddeld per dag in het fort Zeelandia.	Gemiddeld per dag in het fort Nieuw-Amsterdam.	Gemiddeld per dag in beide inrichtingen.	Gemiddeld per hoofd en per jaar.	Gemiddeld per hoofd en per dag.	Gemiddeld per hoofd en per jaar.	Gemiddeld per hoofd en per dag.	Gemiddeld per hoofd en per jaar.	Gemiddeld per hoofd en per dag.	Gemiddeld per hoofd en per jaar.	Gemiddeld per hoofd en per dag	Gemiddeld per hoofd en per jaar.	Gemiddeld per hoofd en per dag.
1896	53,84	83,58	68,71	87,70	0.24^{5}	129,91	0,35	7,56	$0,02^{06}$	34,68	$0,09^{47}$	262,58	$0,71^{74}$
1897	44,90	83,54	64,22	$101,61^{6}$	$0,27^{3}$	$91,35^{9}$	0,25	$8,20^{9}$	0.02^{2}	26,44	$0,07^{2}$	227,65	$0,62^{37}$
1898	79,24	77,94	78,59	70,96	0,26	96,68	$0,26^{4}$	$6,22^{8}$	$0,01^{7}$	18,33	0,05	196,99	$0,53^{9}$
1899	80,04	84,74	82,37	77,54	0,21	91,16	0,26	5.12	$0,01^{5}$	25,44	0,07	204,80	0,56
1900	73,00	76,66	74,83	109,85	$0,31^{5}$	104,58	0,29	5,40	$0,01^{5}$	33,14	0,09	245,18	0,67

[5. 8.]

BIJLAGE F.

STAAT aanwijzende het aantal gedoopten, catechesanten, lidmaten en huwelijken, enz., naar de opgaven van de verschillende gemeenten.

GEMEENTEN.		Gedoopt.	Op catechesatie.	Aangenomen als lidmaat.	Aantal huwelijken.	Zielental.	Aanmerkingen.
Nederlandsch-Hervormde gemeente.	Jongens. . .	[1]) 68	[3]) 100	"	"	"	[1]) Waaronder 37 wettige.
	Meisjes . . .	[2]) 49	180	"	"	"	[2]) Waaronder 26 wettige.
	Mannen . .	"	"	[4]) 26	"	"	[3]) Hieronder niet begrepen de militairen, voor wie afzonderlijk in het fort Zeelandia werd gecatechiseerd.
	Vrouwen . .	"	"	55	"	"	
		117	280	81	22	[5])	[4]) Waaronder 2 militairen.
							[5]) Het zielental kan door deze gemeente niet worden opgegeven. De verdere in deze kolom vermelde opgaven van de kerkbesturen verschillen van de cijfers door de wijkmeesters en districts-commissarissen verstrekt en in hoofdstuk B opgenomen.
Vereenigde Protestantsche gemeente te Nieuw-Nickerie.	Jongens. . .	9	"	"	"	"	
	Meisjes . . .	13	"	"	"	"	
	Mannen . .	"	"	2	"	"	[6]) Bij schatting.
	Vrouwen . .	"	"	1	"	"	[7]) Waaronder 14 wettige.
		22	52	3	1	[6]) ± 600	[8]) Waaronder 18 wettige.
Evangelisch-Luthersche gemeente.	Jongens. . .	[7]) 42	75	"	"	"	
	Meisjes . . .	[8]) 41	90	"	"	"	
	Mannen. . .	"	"	24	"	"	
	Vrouwen . .	"	"	34	"	"	
		83	165	58	6	± 3 200	

Koloniaal verslag van 1901. (Suriname.)

GEMEENTEN.		Gedoopt.	Op catechesatie.	Aangenomen als lidmaat.	Aantal huwelijken.	Zielental.	Aanmerkingen.
Moravische Broedergemeente.	Kinderen . .	[1]) 721	"	"	"	"	[1]) Waaronder 98 wettige. Onder de onwettige kinderen waren 51 kinderen van Boschnegers en 22 kinderen van Britsch-Indiërs en Chineezen.
	Volwassenen .	69	"	"	"	"	
		790	"	399	84	29 725	
Roomsch-Katholieke gemeente.	Kinderen . .	[2]) 584	"	"	"	"	[2]) Waaronder 163 wettige.
	Volwassenen .	183	"	"	"	"	[3]) Waaronder 36 Indianen en 18 Boschnegers.
		[3]) 767	"	"	[4]) 73	[5])17 858	[4]) Waaronder 10 tusschen Indianen. [5]) Waaronder 10 684 te Paramaribo en waaronder 1399 indianen en 140 Boschnegers.
Nederlandsch-Israëlietische gemeente.	Kinderen . .	"	"	"	"	"	
	Volwassenen .	"	"	"	"	"	
		"	"	"	"	585	
Nederlandsch Portugeesch-Israëlietische gemeente.	Kinderen . .	"	"	"	"	"	
	Volwassenen .	"	"	"	"	"	
		"	"	"	"	690	

[5. 9.]

BIJLAGE G[1].

VERSLAG van het onderwijs in de kolonie Suriname, over 1900.

Aan dit verslag wordt het volgende ontleend:

§ 1. *Organisatie.*

Van de gelegenheid, aan de onderwijzers gegeven, om in de vacantiën met de koloniale vaartuigen uitstapjes te doen, ten einde de verschillende deelen van het land hunner inwoning en ook de naburige kolonie Demerary te bezoeken (zie § 1 van het verslag over 1896) werd in 1900 door 69 onderwijzers en onderwijzeressen gebruik gemaakt, te weten voor uitstapjes binnen de kolonie door 62 en voor een bezoek aan Demerary door 6.

Bij resolutie van 19 Januari 1900, litt. A n°. 598, werd ter beschikking van den district-commissaris van Boven-Suriname en Boven-Para op nieuw een bedrag van f 100 (een honderd gulden) gesteld tot het doen geven van practisch onderwijs in het timmeren aan jongens op het station Domburg, gedurende het jaar 1900.

Bij het begin van het jaar waren er 12 leerlingen. In den loop van het jaar werden 6 nieuwe aangenomen en 3 afgeschreven, wegens vertrek uit het district, zoodat er op ultimo December 15 overbleven.

In de maand Januari 1900 keerde de ondergeteekende van zijn buitenlandsch verlof naar Nederland in de kolonie terug en hervatte op 31 Januari zijne functien (Resolutie n°. 23 Januari 1900, litt. A n°. 674.)

Op ultimo Maart 1900 sloot de heer J. R. RELLUM zijne school en werd hij tijdelijk aangesteld tot onderwijzer aan de Willemschool (resolutie van 22 Maart 1900, litt. A n°. 2195.)

Op 22 Mei 1900 werd het nieuwe schoolgebouw der Moravische Broeders aan de Gravenstraat — de Zinzendorfschool — ingewijd. In dit gebouw werden de meisjesscholen aan de Dominéstraat en de Burenstraat bijeengebracht.

In Mei 1900 werd de school bij de Boschnegers op „Drie Tabbetjes" aan de Taponahony, die geene levensvatbaarheid bleek te hebben, gesloten (Referte aan de Memorie van Toelichting betreffende het ontwerp van wet definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1901.)

In de maand Juli 1900 werd door de Moravische Broeders op het station Groningen aan de Saramacca eene school geopend, die op ultimo December 41 leerlingen telde.

Bij gouvernementsresolutie van 11 Augustus 1900, litt. A n°. 5907, werd aan jhr. mr. J. L. W. C. VON WEILER, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als lid der commissie van onderwijs. In zijne plaats werd bij gouvernementsresolutie van 3 September 1900, litt. A n°. 6463, benoemd de heer S. MULLER VAN VOORST.

Bij gouvernementsresolutie van 19 September 1900, litt. A n°. 6843, werd aan den heer L. C. BATENBURG, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als lid der commissie van onderwijs. In zijne plaats werd bij gouvernementsresolutie van 22 November 1901, litt. A n°. 6368, benoemd de heer J. J. HEILBRON, die den heer BATENBURG als secretaris opvolgde.

In de maand September hadden de bij art. 28 van het huishoudelijk reglement voorgeschreven openbare lessen op de openbare school voor uitgebreid lager onderwijs aan de Gravenstraat plaats. Zij werden bijgewoond door de commissie van onderwijs en den ondergeteekende.

Na afloop van het onderzoek werden bevorderd, van klasse

B tot	I,	21 jongens	en	9 meisjes,	te zamen	30	leerlingen.
I „	II,	32 „	„	18 „	„ „	50	„
II „	III,	42 „	„	25 „	„ „	67	„
III „	IV,	31 „	„	15 „	„ „	46	„
IV „	V,	30 „	„	10 „	„ „	40	„
V „	VI,	16 „	„	9 „	„ „	25	„
Totaal		172 „	„	86 „	„ „	258	„

Aan 10 leerlingen van de zesde of hoogste klasse, namelijk aan 7 jongens en 3 meisjes, werd het getuigschrift, bedoeld bij art. 28 van het huishoudelijk reglement uitgereikt, terwijl het aan 12 leerlingen moest geweigerd worden.

Niet bevorderd werden van:

klasse	B,	10 jongens	en	1 meisje,	te zamen	11	leerlingen.
„	I,	5 „	„	6 meisjes,	„ „	11	„
„	II,	4 „	„	4 „	„ „	8	„
„	III,	8 „	„	1 meisje,	„ „	9	„
„	IV,	19 „	„	9 meisjes,	„ „	28	„
„	V,	12 „	„	5 „	„ „	17	„
Totaal		58 „	„	26 „	„ „	84	„

Door alle leerlingen werd aan het examen deelgenomen.

Van de oprichting der school tot heden werd het evenbedoelde getuigschrift uitgereikt aan aan 92 leerlingen, te weten 73 jongens en 19 meisjes.

Op ultimo December 1900 was het getal leerlingen 362, te weten 247 jongens en 115 meisjes, verdeeld als volgt:

klasse	B,	25 jongens	en	6 meisjes,	te zamen	31	leerlingen.
	I,	31 „	„	16 „	„ „	47	„
	II,	39 „	„	24 „	„ „	63	„
	III,	48 „	„	27 „	„ „	75	„
	IV,	48 „	„	21 „	„ „	69	„
	V,	39 „	„	12 „	„ „	51	„
	VI,	17 „	„	9 „	„ „	26	„

Onder deze cijfers zijn de leerlingen begrepen, die krachtens art. 7 van het besluit van 6 October 1887 (Gouvernementsbesluit n°. 27) kosteloos de school bezochten.

Met den aanvang van den nieuwen cursus in November 1900 werden klasse III en IV, respectievelijk tellende 75 en 69 leerlingen, ieder in 2 parallelklassen gesplitst.

Tot splitsing van nog twee klassen zal worden overgegaan wanneer de twee nieuwe onderwijzers, die uit Nederland verwacht worden, zullen zijn aangekomen.

Gelijk reeds in het Verslag over 1898 is medegedeeld, werd bij resolutie van 3 September 1898, litt. A n°. 6752 bepaald, dat de van Sypesteynschool, te beginnen met den cursus 1898/1899, geleidelijk zou worden vervormd tot eene openbare school voor uitgebreid lager onderwijs. De gelden daarvoor waren aangevraagd bij de begrooting voor het dienstjaar 1898. In de Memorie van Toelichting bladz. 11 en 12 was daaromtrent door den Gouverneur onder meer het volgende medegedeeld; „Het ligt in de

bedoeling een der openbare scholen voor gewoon lager onderwijs te Paramaribo om te zetten in eene school voor uitgebreid lager onderwijs, waarop 1 of 2 vreemde talen — het Engelsch of het Engelsch en het Fransch — maar geen stelkunde en meetkunde zouden onderwezen worden en waarop het schoolgeld minder zwaar zoude zijn dan op de bestaande school voor uitgebreid lager onderwijs."

Het denbeeld van die vervorming was reeds door den gouverneur jhr. mr. T. A. J. van Asch van Wijck, in zijn schrijven aan den inspecteur voor het onderwijs, dd. 4 Maart 1895, litt. A n°. 1557, aangegeven.

De omzetting die in 1898 was aangevangen, werd voltooid door het besluit van 30 December 1899 (Gouvernementsbesluit n°. 48) (Referte aan het Verslag over 1899.)

In de maand September hadden de bij art. 26 van het huishoudelijk reglement voorgeschreven openbare lessen op de van Sypesteynschool plaats. Zij werden bijgewoond door de commissie van onderwijs en den ondergeteekende.

Bij de verplaatsing der niet-betalende leerlingen naar andere openbare scholen in Januari 1900 telde de van Sijpesteijnschool 20 betalende leerlingen. Op ultimo December 1900 was dit cijfer reeds tot 56 gestegen. Op ultimo Maart bedroeg het 68.

Bij gouvernements-resolutie van 17 December 1900 litt. A. n°. 9039 werd een bedrag van f 150 ter beschikking gesteld van den districts-commissaris van Boven-Para ten einde gedurende één jaar een persoon aan te huren om de schoolkinderen van Overtoom met de daarvoor bestemde boot naar Onoribo en terug te vervoeren.

Op 28 September 1900 had na eene openbare les in tegenwoordigheid van het bestuur der school de bevordering plaats van de leerlingen en toehoorders van de ambachtsschool naar hoogere klassen. Van het 1ste jaar werden naar het 2de bevorderd 11 leerlingen en 7 toehoorders, van het 2de naar het 3de jaar 3 leerlingen en 2 toehoorders. De bij die gelegenheid door de heeren D. H. Havelaar, voorzitter en A. J. van der Houwen van Oordt, secretaris, tot de leerlingen gehouden toespraken, maakten op dezen een diepen indruk, die niet licht zal uitgewischt worden.

Bij deze gelegenheid werden aan 1 leerling en 2 toehoorders, die zich door bijzonderen ijver hadden onderscheiden, prijzen tot aanmoediging toegekend.

Bij den aanvang van den cursus 1900/1901 telde de ambachtsschool:

in het eerste jaar	11	leerlingen en	5	toehoorders,
„ „ tweede „	11	„ „	12	„
„ „ derde „	3	„ „	2	„ .
te zamen . .	25	leerlingen en	19	toehoorders.

Bij gouvernements-resolutie van 19 Februari 1900 litt. A. n°. 1376 werd eene verzameling oefenstukken en teekeningen, door het bestuur van de ambachtsschool te Leiden ten behoeve van het ambachtsonderwijs in Suriname kosteloos afgestaan, tot wederopzeggens toe in bruikleen afgestaan aan de ambachtschool te Paramaribo ten gebruike bij het onderwijs aan die inrichting.

Zoowel voor de mutatiën in het onderwijzend personeel als voor verdere bijzonderheden wordt verwezen naar het in druk verschenen „Verslag van de ambachtsschool te Paramaribo over het jaar 1900." Gedrukt bij B. Heijde, Paramaribo.

Op 31 December 1900 telde de teekenschool van den heer C. G. T. Rustwijk 22 leerlingen, tegen 26 op gelijk tijdstip van het jaar te voren.

De naai- en breischool der Hervormde Gemeente, die der Luthersche Gemeente en de knip- en modeklasse der Roomsch-Katholieke zusters telden op ultimo December 1900 respectievelijk 33,74 en 28 leerlingen. Omtrent hetgeen op deze scholen wordt onderwezen verwijs ik naar het vorige verslag.

Het Surinaamsch onderwijzersgenootschap telde op ultimo December 146 gewone leden, nl. 41 dames en 105 heeren. Het getal eereleden bedroeg 7.

Op 31 December waren er te Paramaribo 2 openbare scholen voor uitgebreid lager onderwijs, beide voor jongens en meisjes toegankelijk.

Van de 5 openbare scholen voor gewoon lager onderwijs waren de Emma- en de Wilhelminaschool uitsluitend voor meisjes en de Willemschool uitsluitend voor jongens bestemd, terwijl de Westerschool en de Oranjeschool voor jongens en meisjes toegankelijk waren.

Bij de begrooting voor het dienstjaar 1901 werd eene reorganisatie van de traktementen der openbare onderwijzers voorgesteld, op de grondslagen van:

1°. periodieke traktementsverhooging tot een zeker maximum;

2°. verhooging van bezoldiging wegens het verkrijgen van akten voor hoogere rangen en van bijakten.

Deze nieuwe regeling, die dringend noodig was, wilde men het gehalte van het onderwijzend personeel zien verbeteren, werd door den Minister van Koloniën overgenomen in het ontwerp van wet tot definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1901 en door de Staten-Generaal goedgekeurd.

Met den aanvang van het loopende jaar is zij in werking getreden.

§ 2. *Examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs.*

Het volgende staatje geeft een overzicht van de in 1900 afgelegde examens.

EXAMEN VOOR	Getal candidaten, die zich aangemeld hadden.	Getal candidaten, die zich teruggetrokken hadden.	Getal candidaten, die geëxamineerd zijn.	Getal candidaten, die geslaagd zijn.	Getal candidaten, die zich aangemeld hadden.	Getal candidaten, die zich teruggetrokken hadden.	Getal candidaten, die geëxamineerd zijn.	Getal candidaten, die geslaagd zijn.	Totaal geëxamineerd.	Totaal geslaagd.	*Aanmerkingen.*
	1ste halfjaar.				2de halfjaar.						
den 4den onderwijzersrang	7	„	7	2	[3]) 20	2	[3]) 18	[5]) 10	25	12	[1]) Waaronder 5 vrouwelijke candidaten.
„ 3den „	[1]) 9	„	[1]) 9	[2]) 6	[4]) 12	„	[4]) 12	[6]) 6	21	12	[2]) „ 3 „ „ [3]) „ 9 „ „
„ 2den „	1	1	„	„	5	„	5	3	5	3	[4]) „ 4 „ „
de Engelsche taal.	„	„	„	„	1	„	1	„	1	„	[5]) „ 7 „ „ [6]) „ 3 „ „
Totaal . . .	17	1	16	8	38	2	36	19	52	27	

Bij de verschillende examens werd de commissie van examen bijgestaan door deskundigen.

Ter vergelijking van de beide in 1900 gehouden rangexamens met die van vorige jaren zijn hier twee staten opgenomen, aanwijzende het getal punten in de verschillende vakken verkregen door:

1°. al de candidaten;

2°. de toegelaten candidaten.

Tot toelichting diene dat 10 het hoogste cijfer is dat in eenig vak kan worden verkregen.

EXAMENVAKKEN.	Gemiddeld getal punten verkregen door de candidaten voor den								
	4den rang.			3den rang.			2den rang.		
	1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.
Schrijven	5	5	5	6	5	6	6	5	6
Nederlandsche taal	5	5	4	5	5	5	5	5	6
Vormleer	5	5	5	4	5	5	4	6	5
Rekenen	4	4	4	5	4	5	4	6	4
Aardrijkskunde	4	5	6	5	6	6	5	5	5
Geschiedenis	5	5	5	5	4	6	4	6	6
Kennis der natuur	4	4	4	5	4	4	4	5	4
* Theorie van het zingen	2	2	3	„	3	2	„	4	3
Onderwijs- en opvoedkunde	4	4	5	4	5	5	4	5	5
Totaal	36	39	41	39	41	44	36	47	44
Getal candidaten	36	21	25	9	8	21	6	4	5

EXAMENVAKKEN.	Gemiddeld getal punten verkregen door de candidaten, toegelaten voor den								
	4den rang.			3den rang.			2den rang.		
	1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.
Schrijven	6	6	5	6	7	6	„	4	6
Nederlandsche taal	6	7	6	5	6	6	„	6	6
Vormleer	6	5	6	5	7	6	„	5	5
Rekenen	5	6	5	6	5	5	„	4	5
Aardrijkskunde	5	6	6	6	7	6	„	7	6
Geschiedenis	5	6	6	6	5	6	„	7	5
Kennis der natuur	5	6	5	6	5	5	„	7	5
* Theorie van het zingen	„	3	3	„	4	2	„	2	3
Onderwijs en opvoedkunde	5	5	5	6	5	6	„	7	5
Totaal	43	50	47	46	51	48	„	49	46
Getal toegelaten candidaten	15	7	12	3	2	12	„	1	3

*) In October 1899 is voor het eerst examen afgenomen in „Theorie van het zingen."

§ 3. *Getal en aard der scholen.*

Blijkens de hierbijgaande bijlage bedroeg op ultimo December 1900 het getal scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs in de kolonie 53, waarvan 23 te Paramaribo en 30 in de districten

Te Paramaribo waren:

6 niet-gesubsidieerde particuliere scholen,

7 gouvernementsscholen,

5 gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders,

5 gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken;

in de districten:

13 gouvernementsscholen,

11 gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders,

6 „ „ „ Roomsch-Katholieke geestelijken.

Van de 6 niet-gesubsidieerde particuliere scholen en van de 7 gouvernementsscholen te Paramaribo, zijn respectievelijk 4 en 2 scholen voor uitgebreid lager onderwijs. Een van de gesubsi-

dieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken te Paramaribo heeft eene betalende afdeeling waarop uitgebreid lager onderwijs wordt gegeven. Al de overige scholen te Paramaribo en in de districten zijn scholen voor gewoon lager onderwijs.

Voorts waren er nog in de stad 1 en in de districten 3 gouvernementsscholen, alwaar kinderen van Britsch-Indische immigranten onderwijs ontvangen in hunne landstalen en 8 scholen van de Moravische broeders bij de boschnegers.

Omtrent de overige scholen en de bewaarscholen wordt verwezen naar §§ 1, 4, 5 en 7 van dit verslag.

§ 4. *De Centraalschool.*

Tot half Maart 1900 werden de lessen gegeven door de heeren G. W. Stolz en M. J. Jessurun; na het vertrek van den heer Stolz, door de heeren G. Wiegand, A. R. Einaar, S. L'Aret en M. J. Jessurun.

Op ultimo December 1900 bedroeg het getal leerlingen 13. Van dezen waren drie 16, de overigen 15 jaar oud.

§ 5. *De Normaalschool.*

Het onderwijzend personeel bestond op ultimo December 1900 uit de heeren J. J. Heilbron, directeur, J. A. H. Reiziger, onderwijzer en S. del Castilho, onderwijzer in het teekenen.

Aan het toelatingsexamen dat op 29 en 30 October plaats had, werd deelgenomen door 28 candidaten, nl. 12 mannelijke en 16 vrouwelijke, allen voor den eersten cursus.

Van deze werden 14 toegelaten, nl. 7 mannelijke en 7 vrouwelijke. De gemiddelde leeftijd der toegelaten candidaten was ruim 16 jaar.

Op den eersten cursus werden eveneens toegelaten 1 jongen en 3 meisjes, die in het bezit zijn van het getuigschrift bedoeld bij art. 28 van het huishoudelijk reglement der openbare school voor uitgebreid lager onderwijs aan de Gravenstraat.

In 1900 werd een voldoend examen voor den 4den onderwijzersrang afgelegd door 10 kweekelingen, die daarop tot den tweeden cursus bevorderd werden en voor den 3den rang eveneens door 10 kweekelingen, van welke 6, allen vrouwelijke, op haar verzoek werden afgeschreven.

Op ultimo December 1900 telde:

de 1sten cursus 19 mannelijke en 26 vrouwelijke kweekelingen,
„ 2den „ 19 „ „ 13 „ „

te zamen . . 38 „ „ 39 „ „

in het geheel dus 77 tegen 62 op gelijk tijdstip in 1899.

§ 6. *Onderwijzend personeel.*

Worden de scholen bij de boschnegers wèl, de centraalschool, de normaalschool, de in § 1 genoemde scholen, de scholen voor kinderen van Britsch-Indische immigranten in de bewaarscholen niet medegeteld, dan was op ultimo December 1900 het onderwijzend personeel samengesteld als volgt:

te Paramaribo:

10 onderwijzers en 1 onderwijzeres van den 1sten rang,
11 „ van den 2den rang,
29 „ en 23 onderwijzeressen van den 3den rang,
29 „ „ 21 „ „ „ 4den „
1 onderwijzer met akte alleen voor het teekenen,
1 onderwijzeres „ „ „ „ „ Engelsch,
9 onderwijzeressen „ „ „ „ de handwerken voor meisjes,

1 onderwijzer met akten voor den 3den rang en voor de Engelsche taal, die alleen in deze taal onderwijs geeft, voorts nog 27 mannelijke en 34 vrouwelijke personen zonder onderwijzersrang of speciale akte, die in de scholen hulp verleenden of in speciale vakken onderwijs gaven;

in de districten:

3 onderwijzers van den 2den rang,
13 „ en 1 onderwijzeres van den 3den rang,
14 „ „ 1 „ „ „ 4den „
9 personen zonder rang aan het hoofd van scholen;

voorts nog 9 personen van het mannelijke en 18 van het vrouwelijke geslacht, die in de scholen hulp verleenden of in speciale vakken onderwijs gaven, hieronder begrepen 7 echtgenooten van zendelingen der Moravische broedergemeente, die onderwijs gaven in handwerken voor meisjes en van welke 2 in het bezit zijn van akten van bekwaamheid voor dit vak;

in de geheele kolonie derhalve:

109 gegradueerde onderwijzers,
47 „ onderwijzeressen,

te zamen 156 tegen 150 op gelijk tijdstip van 1899.

Voorts 1 onderwijzer met akte alleen voor het teekenen,
1 onderwijzeres „ „ „ „ „ Engelsch,
11 onderwijzeressen „ „ „ „ de handwerken voor meisjes,

1 onderwijzer met akten voor den 3den rang en voor de Engelsche taal, die alleen in deze taal onderwijs geeft.

9 personen zonder rang aan het hoofd van scholen en 86 niet geëxamineerde personen die in de school hulp verleenden of in speciale vakken onderwijs gaven.

Van de niet-geëxamineerde personen waren werkzaam:

op de gouvernementsscholen 9
„ „ bijzondere scholen 13
„ „ gesubsidieerde scholen der Moravische broeders. . 40
„ „ gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken 24

In den volgenden staat wordt het getal onderwijzers van de verschillende rangen opgegeven, die bij het gewoon en het uitgebreid lager onderwijs werkzaam waren op 31 December 1895—1900.

	1895	1896	1897	1898	1899	1900
Onderwijzers van den 1sten rang.	6	6	7	8	10	10
Onderwijzers van den 2den rang.	11	11	11	10	11	14
Onderwijzers van den 3den rang.	34	36	40	39	39	42
Onderwijzers van den 4den rang.	46	45	44	49	47	43
Onderwijzeressen van den 1sten rang	1	1	1	1	1	1
Onderwijzeressen van den 2den rang.	„	„	„	„	„	„
Onderwijzeressen van den 3den rang.	18	18	19	19	18	24
Onderwijzeressen van den 4den rang.	10	15	18	23	24	22
Totaal van den 1sten rang	7	7	8	9	11	11
Totaal van den 2den „	11	11	11	10	11	14
Totaal van den 3den „	52	54	59	58	57	66
Totaal van den 4den „	56	60	62	72	71	65
Totaal der 4 rangen. . .	126	132	140	149	150	156

§ 7. *Getal en aard der schoolgaande kinderen.*

Op de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs waren op ultimo December 1900 ingeschreven
in de geheele kolonie:

3713 jongens;

3451 meisjes;

te zamen 7164 leerlingen, tegen 7140 op gelijk tijdstip van 1899; het getal leerlingen is derhalve vermeerderd met 24, te weten vermeerderd met 45 jongens en verminderd met 21 meisjes,
te Paramaribo:

2774 jongens;

2786 meisjes;

te zamen 5560 leerlingen, zijnde bijna 78 pct. van het getal schoolgaande kinderen in de kolonie, tegen 5488 op gelijk tijdstip van 1899. Het getal leerlingen is te Paramaribo dus verminderd met 72, te weten 51 jongens en 21 meisjes;
in de districten:

939 jongens,

665 meisjes,

te zamen 1604 leerlingen, zijnde ruim 22 pct. van het getal schoolgaande kinderen in de kolonie, tegen 1652 op gelijk tijdstip van 1899. Het getal leerlingen is in de districten dus verminderd met 48, te weten 6 jongens en 42 meisjes.

De onderstaande opgaven vermelden de plaatsen van vestiging en de bevolking der districtsscholen op ultimo December 1900.

a. *Gouvernementsscholen.*

1°. op de plantage Nieuw Meerzorg	81	leerlingen.
2°. „ „ „ Mariënburg	64	„
3°. „ het fort Nieuw-Amsterdam	23	„
4°. „ den grond Hannover	42	„
5°. „ „ „ Onverwacht	31	„
6°. „ „ „ Onoribo	25	„
7°. bij het station Domburg	62	„
8°. op den grond Hague	39	„
9°. op het dorp Totness	45	„
10°. „ den grond Weltevreden	50	„
11°. „ „ „ Ma Mère	50	„
12°. te Nieuw Nickerie	92	„
13°. op de plantage Catharina Sophia	31	„
te zamen	635	leerlingen.

b. *Scholen der Moravische broeders.*

1°. op het etablissement Charlottenburg	70	leerlingen.
2°. „ „ „ Leliëndaal	40	„
3°. „ „ „ Nieuw-Amsterdam	46	„
4°. „ „ „ Bersaba	54	„
5°. „ „ „ Berg en Dal	22	„
6. „ den grond Carolina	31	„
7°. „ het etablissement Salem	154	„
8°. „ „ „ Waterloo	62	„
9°. te Nieuw-Nickerie	94	„
10°. „ Albina	21	„
11°. op het etablissement Groningen	41	„
te zamen	635	leerlingen.

c. *Scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken.*

1°. op het etablissement Marianella	46	leerlingen.
2°. „ de plantage Mary's hope, de Maria-school	77	„
3°. „ „ „ „ 7 de St. Theresia „	95	„
4°. te Nieuw-Nickerie. de St. Alfonsus-school	44	„
5°. „ „ „ St. Clara-school	50	„
6°. „ Albina, de Gerardus Majella-school	22	„
te zamen	334	leerlingen.

In de districten is, vergeleken met 31 December 1899, de bevolking van de Gouvernementsscholen en die van de scholen der Moravische broedergemeente verminderd, respectievelijk met 58 en 4, die van de scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken vermeerderd met 14 leerlingen.

In de volgende staat zijn de schoolkinderen gegroepeerd naar de leeftijden.

LEEFTIJD.	Getal schoolgaande kinderen op ultimo December 1900.			
	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Per 100.
Beneden 7 jaar .	117	46	163	2.28
„ 7 „ .	414	351	765	10.68
„ 8 „ .	426	478	904	12.62
„ 9 „ .	448	464	912	12.73
„ 10 „ .	519	529	1048	14.63
„ 11 „ .	508	496	1004	14.01
„ 12 „ .	488	464	952	13.29
„ 13 „ .	402	375	777	10.85
„ 14 „ .	273	163	436	6.09
„ 15 „ .	86	66	152	2.12
Boven 15 „ .	32	19	51	0.71

Men had dus op 31 December 1900:

163 schoolgaande kinderen beneden 7 jaar,

5585 „ „ van 7—12 jaar,

1416 „ „ boven 12 jaar,

tegen 107, 5608 en 1425 op 31 December 1899.

Bovenstaande cijfers hebben alleen betrekking op de scholen voor gewoon lager en uitgebreid lager onderwijs.

De normaalschool, de centraalschool, de ambachtsschool, de scholen voor kinderen van Britsch-Indische immigranten, de scholen bij de Boschnegers, de verschillende naai- en breischolen, de teekenschool van den heer Rustwijk en de bewaarscholen zijn daaronder niet begrepen.

Op de 7164 op 31 December 1900 de scholen voor gewoon lager en uitgebreid lager onderwijs bezoekende kinderen, — waarbij niet gerekend zijn die op de scholen bij de Boschnegers — had men 170 geëxamineerde onderwijzers, hieronder begrepen die met akten uitsluitend voor speciale vakken. Van de rang-onderwijzers was op dien datum 1 (van de Moravische broeders) met buitenlandsch verlof afwezig; 1 was werkzaam aan eene school bij de Boschnegers; er bleven dus 168 over, dat is gemiddeld 1 geëxamineerde onderwijzer op 42.6 leerling. tegen 43.8 in het jaar te voren.

Te Paramaribo had men 136 geëxamineerde onderwijzers, van welken 1 met verlof; er bleven dus over 135 geëxamineerde onderwijzers op 5560 leerlingen, of 1 geëxamineerde onderwijzer

op 41.2 leerling, tegen 1 geëxamineerde onderwijzer op 42.9 leerling in 1899.

In de districten had men 34 geëxamineerde onderwijzers, van welken 1 werkzaam was aan eene school bij de Boschnegers, er bleven dus over

33 geëxamineerde onderwijzers op 1604 leerlingen, of
1 „ onderwijzer „ 48.6 leerling, tegen
1 „ „ „ 47.2 „ in 1899.

Uit de bijlage blijkt hoe de verhoudingen waren voor elk district en voor de verschillende categorieën van scholen.

Op de hierbedoelde scholen had men op 31 December 1900 op elke 100 leerlingen

in de geheele kolonie 51,8 jongens en 48,2 meisjes.
te Paramaribo 49,9 „ „ 50,1 „
in de districten 58,5 „ „ 41,5 „

Voor de schoolgaande kinderen van 7—12 jaar waren de cijfers

in de geheele kolonie 50,2 jongens en 49,8 meisjes,
te Paramaribo 48,1 „ „ 51,9 „
in de districten 57,2 „ „ 42,8 „

Uit den volgenden staat blijkt welke categorieën van kinderen de scholen bezochten en welke de getalsterkte was van elke categorie op 31 December 1900.

		Getal schoolgaande kinderen op ultimo December.			Per 100 op ultimo December.		
		1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.
Paramaribo en districten.							
Voor rekening van	particulieren	1114	1125	1086	15,5	15,8	15,2
	het Gouvernement	1950	1905	1940	27,1	26,7	27,1
Op de gesubsidieerde scholen der	Moravische broeders	2347	2336	2297	32,7	32,7	32,1
	Roomsch-Katholieke geeetelijken. . . .	1778	1774	1841	24,7	24,8	25,7
Paramaribo.							
Voor rekening van	particulieren	1108	1121	1081	20	20,4	19,4
	het Gouvernement	1276	1216	1310	23	22,2	23,6
Op de gesubsidieerde scholen der	Moravische broeders	1727	1697	1662	31,1	30,9	29,9
	Roomsch-Katholieke geestelijken. , . .	1437	1454	1507	25,9	26,5	27,1
Districten.							
Voor rekening van	particulieren	6	4	5	0,4	0,2	0,3
	het Gouvernement	674	689	630	41,2	41,7	39,3
Op de gesubsidieerde scholen der	Moravische broeders	620	639	635	37,7	38,7	39,6
	Roomsch-Katholieke geestelijken. . . .	341	320	334	20,7	19,4	20.8

In het cijfer van 1507 leerlingen op de gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken te Paramaribo zijn 236 leerlingen begrepen, die tegen betaling op de St. Petrus- en Paulusschool (namelijk op de afdeeling voor uitgebreid lager onderwijs) geplaatst waren. In het geheel gingen dus te Paramaribo voor rekening van particulieren ter school 1081 + 236 of 1317 kinderen, tegen 1121 + 209 of 1330 kinderen op 31 December 1899.

Het getal leerlingen op de scholen bij de Boschnegers was op 31 December 1900:

		Jongens	Meisjes	Totaal
op Kwattahédé	aan de Boven-Saramacca	7	9	16
„ Makaipingo	„ „ „	7	3	10
„ Koffiekamp	„ „ Boven-Suriname	17	13	30
„ Gansee	„ „ „	49	31	80
„ Botopasie	„ „ „	15	12	27
„ Aurora	„ „ „	15	5	20
„ Kopenkrisie	„ „ Boven-Coppename	8	2	10
„ Lange Tabbetje	„ „ Boven-Marowijne	5	3	8
	te zamen . . .	123	78	201

Aan het hoofd van deze scholen stonden respectievelijk: D. J. Hiwat, C. E. Bern, L. C. Drakesteyn, D. P. IJveraar, J. Albitrouw, W. Akomhipi, Chr. Kraag en J. J. Pang-Atjok.

Met uitzondering van IJveraar, die een 4den rang bezit, zijn allen niet gegradueerde onderwijzers.

Op de scholen voor kinderen van Britsch-Indische immigranten waren de cijfers:

	Jongens	Meisjes	Totaal
Mariënburg	45	4	49
Zoelen	24	6	30
Alliance	31	9	40
Voorstad Combé	30	6	36
Totaal . . .	130	25	155

Aan het hoofd dezer scholen stonden respectievelijk: Bindessuri Persad, Matadin, Rampersad en Ramhurrac.

Het volgend staatje geeft een overzicht van de bewaarscholen te Paramaribo op 31 December 1900.

Bewaarscholen van	Jongens	Meisjes	Totaal
de Moravische broeders voor kinderen van onvermogenden.	126	123	249
de Roomsch-Katholieke geestelijken voor kinderen van onvermogenden	164	190	354
Totaal. . . .	290	313	603
de Roomsch-Katholieke geestelijken voor andere kinderen	48	52	100
verschillende particulieren	121	112	233
Totaal. . . .	169	164	333
Totaal-generaal. . . .	459	477	936

Op de bewaarschool verbonden aan de St. Claraschool te Nieuw-Nickerie gingen op 31 December 1900, 16 jongens en 19 meisjes, te zamen 35 kinderen; aan die verbonden aan de St. Theresiaschool op Coronie 28 jongens en 24 meisjes, te zamen 52 kinderen. Op de bewaarscholen in de districten te zamen dus 44 jongens en 43 meisjes, in het geheel 87 kinderen.
Deze voegende bij die te Paramaribo komt men voor de bewaarscholen tot een totaal van 1023 kinderen, namelijk 503 jongens en 520 meisjes.

Op 31 December 1900 gingen in de geheele kolonie ter school

4469 jongens,
4074 meisjes,

te zamen 8543 kinderen.

Hieronder volgt een staat van de mutatiën op de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs in 1900, de scholen bij de boschnegers niet medegerekend.

	Voor het eerst op school geplaatst.			Totaal van al de plaatsingen.			Totaal van al de afschrijvingen.		
	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Paramaribo	440	447	887	1010	1011	2021	958	991	1949
Nickerie.	31	41	72	72	86	158	96	119	215
Coronie.	40	24	64	58	40	98	58	37	95
Cottica	18	6	24	21	9	30	15	8	23
Beneden-Commewijne.	14	9	23	31	27	58	50	37	87
Beneden-Para en Beneden-Suriname	5	5	10	21	17	38	22	23	45
Boven-Para en Boven-Suriname	48	25	73	73	42	115	57	40	97
Marowijne.	7	5	12	17	16	33	21	23	44
Saramacca	17	20	37	30	31	61	11	22	33
Totaal . . .	620	582	1202	1333	1279	2612	1288	1300	2588
1899	513	562	1075	1017	1102	2119	1055	1113	2168
Paramaribo.									
Niet-gesubsidieerde particuliere scholen	32	72	104	60	167	227	108	160	268
Gouvernementsscholen	129	116	245	452	254	706	383	228	611
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders . .	140	155	295	230	417	647	241	441	682
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken.	139	104	243	268	173	441	226	162	388
Totaal. . . .	440	447	887	1010	1011	2021	958	991	1949
1899	364	431	795	740	839	1579	759	880	1639
Districten.									
Gouvernementsscholen	61	37	98	147	87	234	164	128	292
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders . .	86	68	154	124	112	236	117	123	240
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken.	33	30	63	52	69	121	49	58	107
Totaal . .	180	135	315	323	268	591	330	309	639
1899	149	131	280	277	263	540	296	233	529

Blijkens den staat werden 2612 leerlingen ingeschreven, waarvan 1202 voor het eerst op school kwamen; dit laatste cijfer omvat zoowel de kinderen, welke nog in het geheel geen onderwijs hadden genoten als die welke van de bewaarscholen kwamen (ten getale van 445, nl. 181 jongens en 264 meisjes.

Van de eene school naar de andere verplaatst werden dus 2612—1202 of 1410 leerlingen. Het geheele aantal van de schoollijsten afgeschreven leerlingen bedroeg 2588; trekt men hiervan af het getal verplaatste kinderen, dan houdt men het getal over van hen die voor goed de school verlaten hebben, dat is 1178 tegen 1124 in 1899.

Onder deze cijfers zijn begrepen zij die de kolonie verlieten al of niet om elders school te gaan.

§ 8. *Schoolbezoek en schoolverzuim.*

In de bij dit verslag gevoegde bijlage vindt men een overzicht van de gemiddelde opkomst per dag en per 100 leerlingen voor Paramaribo en de districten afzonderlijk en naar den aard der scholen.

De gemiddelde opkomst per 100 leerlingen bedroeg in 1900 voor

de geheele kolonie	83
Paramaribo	83
de districten	83

tegen 84, 84 en 84 in 1899.

Het schoolbezoek was dus in 1900 iets minder dan in 1899. Naar den aard der scholen waren de cijfers per 100 leerlingen:

	in de geheele kolonie	te Paramaribo	in de districten
op de niet-gesubsidieerde particuliere scholen	90	90	—
op de gouvernementsscholen	80	80	80
op de gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	83	82	85
op de gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	86	86	84

Omtrent het cijfer der verzuimen op de gouvernementsscholen te Paramaribo zijn hier verwezen naar hetgeen daaromtrent in de verslagen over 1890 en 1895 is aangeteekend.

De maatregel door den procureur-generaal genomen om elken dag op de verschillende scholen te Paramaribo de verzuimen van den vorigen dag te doen opnemen en een onderzoek te doen instellen naar de ware reden daarvan, werd in 1900 gehandhaafd. Zonder dezen maatregel zou het schoolverzuim zeker grooter geweest zijn.

In 1900 werd te Paramaribo slechts één persoon vervolgd en in twee geldboeten veroordeeld wegens het veroorzaken van schoolverzuim. In Beneden-Commewijne werd om hetzelfde feit één persoon vervolgd en in eene geldboete veroordeeld. In Nickerie werden 2 vervolgingen ingesteld, te weten:

1°. tegen 5 ouders of verzorgers, die veroordeeld zijn ieder in eene geldboete;

2°. tegen 5 ouders of verzorgers, welke vervolging echter door den districts-commissaris ter terechtzitting werd ingetrokken.

Van 1877 (het jaar van de in werking treding der nieuwe onderwijsverordening werd voorgeschreven) tot 1900 is het getal schoolgaande kinderen in de kolonie met 2542 vermeerderd, terwijl het percentcijfer van de dagelijksche opkomst van 75 tot 83 steeg. Te Paramaribo steeg in dezelfde tijdruimte de schoolbevolking van 3201 tot 5560, eene vermeerdering dus van 2359; het percentcijfer van de dagelijksche opkomst klom daarbij van 73 tot 83.

In den volgenden staat is voor iedere maand het gemiddeld getal schoolgaande kinderen en de gemiddelde opkomst per dag opgegeven. October is de vacantiemaand.

	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	September.	November.	December.
Gemiddeld getal schoolgaande kinderen:											
a. Paramaribo	5600	5574	5569	5582	5579	5648	5626	5599	5390	5388	5568
b. de districten	1501	1659	1659	1644	1632	1625	1631	1631	1603	1609	1612
c. de geheele kolonie	7101	7233	7228	7226	7211	7274	7257	7230	6993	6997	7180
Gemiddelde opkomst per dag:											
a. Paramaribo	4692	4532	4613	4631	4627	4714	4730	4671	4661	4496	4563
b. de districten	1232	1359	1402	1395	1346	1348	1380	1357	1328	1342	1341
c. de geheele kolonie	5924	5891	6015	6026	5973	6062	6110	6028	5989	5838	5894
Gemiddeld opkomst per 100 per dag:											
a. Paramaribo	84	81	83	83	83	83	84	83	86	83	82
b. de districten	82	82	85	85	82	83	85	83	83	83	83
c. de geheele kolonie	83	81	83	83	83	83	84	83	86	83	82

Het hooge percentcijfer voor Paramaribo in de maand September moet toegeschreven worden aan de omstandigheid dat er gedurende de tweede helft der maand, wegens de groote hitte in de scholen, des namiddags geen school gehouden is. In den namiddagschooltijd is het getal verzuimen gewoonlijk grooter dan in den voormiddagschooltijd.

De behandeling van trachoomlijders op school (zie het verslag over 1899) werd in 1900 geregeld voortgezet.

§ 9. *Omvang, aard en toestand van het onderwijs. Schooltucht.*

Onder dit hoofdstuk valt in dit verslag niet anders mede te deelen dan dat met den nieuwen cursus, die in November 1900 begon, op de Van Sypesteijnschool een aanvang is gemaakt met het onderwijs in de Fransche taal.

Thans worden daar het Engelsch en het Fransch onderwezen.

Voorts dat bij resolutiën van 26 Juli 1900 litt. A, n°. 5472 en van 23 Augustus 1900 litt. A. n°. 6246 de boekenlijst van de openbare school voor uitgebreid lager onderwijs aan de Gravenstraat werd gewijzigd.

Door den uitgever B. Heijde werd daarop de volledige boekenlijst verkrijgbaar gesteld.

§ 10. *De schoolspaarbank.*

Het saldo bij den inspecteur voor het onderwijs in kas van 1899 was *nihil.*

Het geheele bedrag van 1 Januari tot 31 December 1900 bij den inspecteur gestort was f 4445. Hiervan werd ter restitutie aan leerlingen uitgekeerd:

aan de van Sypesteynschool	f 27,—
„ „ Gerardus Majellaschool te Albina	7,—
te zamen.	f 34,—

Het saldo bleef dus f 4411,—.

In 1900 werd door den inspecteur in de koloniale spaarbank ten name van den „inspecteur voor het onderwijs voor de schoolspaarbank" een bedrag van f 4369 gestort, terwijl f 42 bij hem in kas bleef als zijnde bij hem gestort na de laatste zitting van de koloniale spaarbank in 1900.

In 1899 was op het spaarbankboekje van den inspecteur een saldo van f 1311 overgebleven, dat nog niet werd overgeschreven op namen van scholieren. Met het in 1900 in de koloniale spaorbank gestorte bedrag van f 4369, maakt dit eene som uit van f 5680.

In 1900 werd een bedrag van f 4528 op naam van scholieren overgeschreven, zoodat het saldo van het te goed op evengenoemd spaarbankboekje op ultimo December 1900 f 1152 bedroeg.

Van de invoering der schoolspaarbank in Mei 1882 tot 31 December werd door de onderwijzers — na aftrek van de uitkeeringen door den inspecteur gedaan bij het sluiten van scholen als anderszins — te zijnen bureele gestort een bedrag van f 94217, waarvan f 92 023 op naam van scholieren werd overgeschreven, onder beide sommen de centraalschool begrepen.

Op ultimo December 1900 namen 2297 scholieren aan het sparen deel, zijnde ruim 32 pct. van het getal schoolgaande kinderen, dat op dien datum 7164 bedroeg. Op denzelfden datum waren 1082 leerlingen in het bezit van boekjes der koloniale spaarbank, zijnde ruim 15 pct. van het getal schoolgaande kinderen en ruim 47 pct. van het getal deelnemers aan het sparen.

De volgende staat geeft een overzicht van de cijfers over 1900 voor Paramaribo en de districten elk afzonderlijk en naar den aard der scholen. Bij vergelijking van dezen staat met dien van vorige verslagen houde men rekening met de in 1894 ingevoerde wijziging van de verdeeling der kolonie in districten.

	Bedrag in 1900 door de onderwijzers gestort.	Saldo van het in 1899 door de onderwijzers gestorte bedrag.	Bedrag in 1900 op naam van schoolgaande kinderen overgeschreven.	Getal schoolgaande kinderen op 31 December 1900.	Getal deelnemers aan het sparen op school op 31 December 1900.	Per 100 van het getal schoolgaande kinderen.	Getal bezitters van boekjes der koloniale spaarbank op 31 December 1900.	Per 100 van het getal schoolgaande kinderen.	Per 100 van het getal deelnemers aan het sparen.
Paramaribo	f 3217	f 1110	f 3314	5560	1825	33	811	15	44
Nickerie	316	22	820	442	133	30	86	19	65
Coronie	457	48	461	410	126	31	70	17	56
Cottica	—	—	—	70	—	—	—	—	—
Beneden-Commewijne	166	71	177	185	64	35	46	25	72
Beneden-Para en Beneden-Suriname	31	—	31	69	20	29	13	19	65
Boven-Para en Boven-Suriname	70	47	67	313	88	28	37	12	42
Marowijne	142	7	149	43	25	58	15	35	60
Saramacca	12	6	9	72	16	22	4	6	25
Totaal	f 4411	f 1311	f 4528	7164	2297	32	1082	15	47
Paramaribo en districten.									
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	f 1655	f 173	f 1688	684	137	20	87	13	64
Gouvernementsscholen	1561	732	1535	2342	1188	51	583	25	49
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	255	116	343	2297	390	17	149	6	38
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	940	290	962	1841	582	32	263	14	45
Totaal	f 4411	f 1311	f 4528	7164	2297	32	1082	15	47

	Bedrag in 1900 door de onderwijzers gestort.	Saldo van het in 1899 door de onderwijzers gestorte bedrag.	Bedrag in 1900 op naam van schoolgaande kinderen overgeschreven.	Getal schoolgaande kinderen op 31 December 1900.	Getal deelnemers aan het sparen op school op 31 December 1900.	Per 100 van het getal schoolgaande kinderen.	Getal bezitters van boekjes der koloniale spaarbank op 31 December 1900.	Per 100 van het getal schoolgaande kinderen.	Per 100 van het getal deelnemers aan het sparen.
Paramaribo.									
Niet-gesubsidieerde particuliere scholen	f 1655	f 173	f 1688	684	137	20	87	13	64
Gouvernementsscholen	1021	595	987	1707	873	51	411	24	47
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders . .	134	116	222	1662	374	23	142	9	38
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken.	407	226	417	1507	441	29	171	11	39
Totaal . . .	f 3217	f 1110	f 3314	5560	1825	33	811	15	44
Districten.									
Gouvernementsscholen	f 540	f 137	f 548	635	315	50	172	27	55
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders . .	121	—	121	635	16	3	7	1	44
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken.	533	64	545	334	141	42	92	28	65
Totaal . . .	f 1194	f 201	f 1214	1604	472	29	271	17	57

In 1900 werden door de Koloniale spaarbank op naam van scholieren, wier spaarpenningen een gulden of veelvouden hiervan bedroegen 331 boekjes uitgegeven,

Hiervan kwamen:

te Paramaribo:

op de niet gesubsidieerde particuliere scholen	15
„ „ Gouvernementsscholen	147
„ „ gesubsidieerde scholen der Moravische brogders .	44
„ „ „ „ „ Roomsch-Katholieke geestelijken	41
Totaal. .	247

in de districten:

op de Gouvernementsscholen	58
„ „ gesubsidieerde scholen der Moravische broeders.	11
„ „ „ „ „ Roomsch-Katholieke geestelijken	15
Totaal. .	84

In 1890 bedroeg het aantal stortingen van al de scholen 210 tegen 197 in 1899.

§ 11. *Schoolgebouwen, onderwijzerswoningen, schoolmeubelen en schoolbehoeften.*

Nog altijd kon, wegens den toestand van het gebouw, dat op Berlijn in Boven-Para voor school en onderwijzerswoning had gediend, de school niet heropend worden. Er bestaat weinig vooruitzicht dat er in den eersten tijd iets aan het gebouw gedaan zal worden.

Voor het overige valt er onder dit hoofd voor 1900 niets mede te deelen.

Paramaribo, 2 Mei 1901.

De inspecteur voor het onderwijs,

H. D. Benjamins.

[5. 10.]
BIJLAGE G².

STAAT

aantoonende het getal scholen, geëxamineerde onderwijzers, schoolgaande kinderen en de verhouding van het getal geëxamineerde onderwijzers tot het getal schoolgaande kinderen op ultimo December 1900, verder het gemiddeld getal schoolgaande kinderen en de gemiddelde opkomst per dag en per 100 gedurende 1900.

	Getal scholen op ultimo December 1900.	Getal geëxamineerde onderwijzers.	Getal schoolgaande kinderen op ult°. December 1900. Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Getal leerlingen op 1 geëxamineerden onderwijzer.
Paramaribo	23	135	2774	2786	5560	41
Nickerie	7	10	232	210	442	44
Coronie	5	7	232	178	410	59
Cottica	1	1	51	19	70	70
Beneden-Commewijne	3	3	114	71	185	62
Beneden-Para en Beneden-Suriname	2	2	41	28	69	35
Boven-Para en Boven-Suriname	8	6	210	103	313	52
Marowijne	2	2	24	19	43	22
Saramacca	2	2	35	37	72	36
Totaal	53	168	3713	3451	7164	43
1899	53	163	3668	3472	7140	44
Paramaribo en districten.						
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	6	[1]) 27	162	522	684	25
Gouvernementsscholen	20	[2]) 70	1369	973	2342	33
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	16	43	1148	1149	2297	53
Gesubsidieerde scholen der Roomsch Katholieke geestelijken	11	28	[6])1034	807	[6]) 1841	66
Totaal	53	168	3713	3451	7164	43
1899	53	163	3668	3472	7140	44
Paramaribo.						
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	6	[1]) 27	162	522	684	25
Gouvernementsscholen	7	[2]) 56	960	747	1707	30
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	5	[3]) 31	779	883	1662	53
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	5	[5]) 21	[6]) 873	634	[6]) 1507	72
Totaal	23	135	2774	2786	5560	41
1899	24	128	2723	2765	5488	43
Districten.						
Gouvernementsscholen	13	14	409	226	635	45
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	11	[4]) 12	369	266	635	53
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	6	7	161	173	334	48
Totaal	30	33	939	665	1604	49
1889	29	35	945	707	1652	47

[...] onderwijzer.	Gemiddeld getal schoolgaande kinderen gedurende 1900.			Gemiddelde opkomst per dag gedurende 1900.			Gemiddelde opkomst per 100 gedurende 1900.		
	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
41	2789	2766	5555	2352	2279	4631	84	82	83
44	243	228	471	200	187	387	82	82	82
59	219	170	389	172	138	310	79	81	80
70	44	19	63	40	17	57	91	89	90
62	125	78	203	100	63	163	80	81	80
35	45	29	74	39	25	64	87	86	86
52	207	105	312	176	91	267	85	87	86
22	28	26	54	25	23	48	89	88	89
36	25	31	56	20	27	47	80	87	84
43	3725	3452	7177	3124	2850	5974	84	83	83
44	3641	3475	7116	3087	2919	6006	85	84	84
25	185	525	710	163	476	639	88	91	90
33	1388	996	2384	1122	775	1897	81	78	80
53	1143	1161	2304	958	952	1910	84	82	83
66	1009	770	1779	881	647	1528	87	84	86
43	3725	3452	7177	3124	2850	5974	84	83	83
44	3641	3475	7116	3087	2919	6006	85	84	84
25	185	525	710	163	476	639	88	91	90
30	966	747	1713	787	576	1363	81	77	80
53	787	890	1677	656	718	1374	83	81	82
72	851	604	1455	746	509	1255	88	84	86
41	2789	2766	5555	2352	2279	4631	84	82	83
43	2713	2791	5504	2302	2347	4649	85	84	84
45	422	249	671	335	199	534	79	80	80
53	356	271	627	302	234	536	85	86	85
48	158	166	324	135	138	273	85	83	84
49	936	686	1622	772	571	1343	82	83	83
47	928	684	1612	785	572	1357	85	84	84

AANMERKINGEN.

In dezen staat zijn niet begrepen de normaalschool, de centraalschool, de ambachtsschool, de bewaarscholen, de scholen bij de boschnegers, die voor kinderen van Britsch-Indische immigranten, de verschillende naai- en breischolen en de teekenschool van den heer Rustwijk.

Te Paramaribo zijn van de niet-gesubsidieerde particuliere scholen 4 gemengd en 2 uitsluitend voor meisjes bestemd. Van de 7 gouvernementsscholen zijn 4 gemengd, 1 voor jongens en 2 voor meisjes Van de 5 scholen der Moravische broeders zijn 3 gemengd, 1 voor jongens en 1 voor meisjes. Van de 5 gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken zijn 2 voor jongens en 3 voor meisjes bestemd. In de districten zijn al de scholen van het Gouvernement en die van de Moravische broeders gemengd. Van de 6 scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken zijn 2 gemengd, 2 voor jongens en 2 voor meisjes bestemd.

(1) Hieronder begrepen 1 onderwijzeres met akte alleen voor Engelsch en 5 met akte alleen voor de handwerken voor meisjes. Zonder deze wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 33.

(2) Hieronder begrepen 1 onderwijzer met akte alleen voor het teekenen en 1 onderwijzeres met akte alleen voor de handwerken voor meisjes. Zonder deze wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 34 en 1 : 32.

(3) Onder het cijfer 31 is niet begrepen 1 onderwijzer, tijdelijk met verlof afwezig.

(4) Hieronder begrepen 2 onderwijzeressen met akte alleen voor de handwerken voor meisjes. Zonder deze wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 64.

(5) Hieronder begrepen 3 onderwijzeressen met akte alleen voor de handwerken voor meisjes en 1 onderwijzer met akten voor den 3den rang en voor de Engelsche taal, die alleen in deze taal onderwijs geeft. Zonder deze wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 89.

(6) Hieronder begrepen 236 jongens die tegen betaling op de St. Petrus- en Paulusschool te Paramaribo geplaatst waren.

[5 11.]
BIJLAGE H[1]

VERSLAG van den Geneeskundigen Inspecteur, omtrent den geneeskundige behandeling en verpleging op de plantages en gronden in de kolonie Suriname over 1900.

§ 1. *Organisatie.*

De navolgende veranderingen onderging de organisatie van den dienst:

Bij gouvernementsresolutie dd. 24 Januari 1900, litt. A, n°. 886, werd den officier van gezondheid G. F. VAN LAAREN op den post opgedragen, onder de bij art. 3 van de verordening van 21 Januari 1879 (*Gouvernementsblad* n°. 8) aan districts-geneesheeren opgelegde verplichtingen de geneeskundige praktijk in het 11de geneeskundige district en op de plantages Waterloo en Nurserey in het 12de geneeskundig district; dientengevolge werden eervol ontheven:

1°. de districts-geneesheer J. J. HALFHIDE, gevestigd te Nieuw-Nickerie, van de hem bij gouvernementsresolutie dd. 24 December 1898 litt. A, n°. 9515 apgedragen geneeskundige diensten;

2°. de districts-geneesheer J. M. FERNANDES, gevestigd op de plantage Paradise, van de hem bij gouvernementsresolutie dd. 7 September 1896 litt. A n°. 6468*b* opgedragen waarneming vrn de praktijk in het 12de geneeskundige district;

3°. de districts-geneesheer AB. BUENO BIBAZ, gevestigd op de plantage Groningen, van de hem bij gouvernementsresolutie dd. 10 Juni 1893, litt. A n°. 423 en 27 Juni 1895, litt. A n°. 4469 opgedragen praktijk in het 9de geneeskundig district, alsmede van de behandeling der yawslijders op het station Groningen;

4°. de districts-geneesheer C. L. DUURVOORT, gevestigd op de plantage Alkmaar, van de hem bij gouvernementsresolutie van 13 Maart 1899, litt. A n°. 1811 opgedragen praktijk in een gedeelte van het 3de geneeskundig district;

5°. de districts-geneesheer W. N. SEVENOAKS, gevestigd op het station Post Sommelsdijk, van de hem bij gouvernementsresolutie dd. 17 September 1898, litt. A n°. 7065, opgedragen praktijk in het 4de en 5de geneeskundig district;

6°. de districts-geneesheer G. F. C. HERING, van de hem bij gouvernementsresolutie dd 31 Mei, 12 Augustus en 22 November 1899, litt. A n°. 3837—5840 en 8258 opgedragen waarneming van de geneeskundige praktijk in het district Boven-Para, gedurende de afwezigheid van den distrikts-geneesheer D. C. GOMPERTS;

Onder de bij art. 3 van de verordening van 21 Januari 1879 (*Gouvernementsblad* n°. 8) aan de districts-geneesheeren opgelegde verplichtingen werd opgedragen:

1°. aan den districts-geneesheer A. BUENO BIBAZ de geneeskundige praktijk in een gedeelte van het 12de geneeskundig district, bevattende de plantages Crappahoek, 't Lot n°. 36, Paradise, Hamptoncourt, Botany Bay en Hazard, alsmede de gronden gelegen boven de plantage Hampton Court en de gronden gelegen aan de Nickerie rivier, boven de vestigingsplaats Paradise;

2°. Aan den districts-geneesheer J. J. HALFHIDE, arts, de geneeskundige praktijk in een gedeelte van het 3de geneeskundige district van en met plantage de Leliendaal tot en met de plantage Spieringshoek;

3°. aan den districts-geneesheer W. N. SEVENOAKS:

a. de geneeskundige praktijk in het 9de geneeskundige district, bevattende de plantages en gronden aan de beide oevers der Saramacca, van en met de plantage de Morgenster tot en met de plantage Uitkijk, de gronden gelegen tusschen Uitkijk en Santigron aan den rechteroever en tusschen Hamburg en Santigron aan den linkeroever der Boven-Saramacca;

b. de behandeling van de yawslijders op het station Groningen;

4°. aan den districts-geneesheer C. L. DUURVOORT, de geneeskundige praktijk in:

a. het 4de geneeskundige district, bevattende de plantages en gronden in de Matappicakreek, tot en met plantage Reijnsdorp, de plantages en gronden langs de beide oevers van de Cottica tot en met den grond Twijfelachtig, de plantages en gronden aan de Commetewane en die aan de Boven-Commewijne tot en met den grond Mijn Hoop;

b. het 5de geneeskundige district bevattende de plantages en gronden aan de beide oevers van de Cottica, van en met de plantage L'Aventure tot en met de verlaten plantage La Paix, met inbegrip van de plantages en gronden in de Pericakreek;

5°. aan den districts-geneesheer J. M. FERNANDES, voor den tijd dat de districts-geneesheer D. C GOMPERTS met buitenlandsch verlof afwezig zal zijn, de waarneming van de geneeskundige praktijk in het district Boven-Para.

Bij gouvernementsresolutie dd. 18 April 1900, litt. A n°. 2788, is aan den districts-geneesheer O. A. KÖNIGSLOW, op zijn verzoek verleend buitenlandsch verlof naar Europa wegens ziekte, voor den tijd van 1 jaar.

Bij gouvernementsresolutie dd. 21 April 1900, litt. A n°. 2855 werd de districts-geneesheer L. J. RENS, gevestigd te La Prevoyance, tijdelijk ontheven van de praktijk in het 8ste en in een gedeelte van het 9de geneeskundig district, hem opgedragen

bij gouvernementsresolutie dd. 10 Juni 1893, litt. A n°. 4213 en tijdelijk belast met de waarneming van de praktijk in een gedeelte van het 3de geneeskundig district van en met de plantage Zoelen tot en met de plantage Mariënburg.

Bij gouvernementsresolutie dd. 21 April 1900, litt. A n°. 2885, werd de geneesheer te Paramaribo L. F. Voet, tijdelijk belast met de waarneming van de praktijk in het 8ste geneeskundig district, bevattende de plantages en gronden aan de beide oevers van de Saramacca, van en met de plantage Kent tot en met de plantage Huwelijkszorg, de plantages Catharina Sophia, Dankbaarheid en Broederschap en de gronden gelegen tusschen de plantages Broederschap en Morgenster, in het 9de geneeskundig district.

Bij gouvernementsresolutie dd. 13 Juni 1900, litt. A n°. 4282, met ingang van den 1sten Juli 1900, tijdelijk ontheven:

1°. *a.* de districts-geneesheer J. M. Fernandes, gevestigd op post Republiek van de hem bij resolutie van den 24 Januari 1900, litt. A n°. 636, opgedragen geneeskundige praktijk in het district Boven-Para;

b. de districts-geneesheer H. G. Hirschfeld, gevestigd op Groot-Chatillon, van den hem bij resolutie van den 27sten October 1899, litt. A n°. 7588 opgedragen geneeskundigen dienst op de tabaksonderneming aan de Cassiporakreek;

2°. tijdelijk belast:

a. den districts-geneesheer G. F. C. Hering, gevestigd op station Domburg, voor den nog overigen tijd dat de districts-geneesheer D. C. Gomperts met verlof afwezig zal zijn, met de waarneming van de geneeskundige praktijk in het district Boven-Para, in dier voege, dat hij om de 14 dagen, op vaste dagen, Onoribo zal bezoeken.

b. den districts-geneesheer J. M. Fernandes, met de geneeskundige praktijk op de tabaksonderneming aan de Cassiporakreek en verder aan hem op te dragen functien; den heer Fernandes werd opgedragen zich tijdelijk te vestigen op Berg en Dal.

Bij gouvernementsresolutie dd. 14 Juli 1900, litt. A n°. 5190, werd, wegens ziekte, de districts-geneesheer G. F. C. Hering, gevestigd op station Domburg, zes weken binnenlandsch verlof verleend en bij die resolutie bepaald, voor den tijd dat hij wegens ziekte afwezig zal zijn, den te Paramaribo gevestigden geneesheer J. Fernandes, tijdelijk te belasten met de waarneming van den geneeskundigen dienst in het 7de geneeskundig district en van dien in het district Boven-Para.

Bij gouvernementsresolutie dd. 24 September 1900, litt. A n°. 6939, is, wegens overlijden van den districts-geneesheer J. M Fernandes, voorloopig belast met de geneeskundige praktijk op de tabaksonderneming aan de Cassiporakreek, de districts-geneesheer H. G. Hirschfeld, geneesheer-directeur van de inrichting voor melaatschen Groot Chatillon.

Bij gouvernementsresolutie dd. 11 December 1900, litt. A n°. 8889, werd besloten, met ingang op den 1n Januari 1901, eervol te ontheffen den geneesheer L. F. Voet, van de hem bij resolutie van 21 April 1900, litt. A n°. 2885, tijdelijk opgedragen waarneming van de praktijk in het 8ste geneeskundig district en in een gedeelte van het 9de geneeskundig district.

De geneeskundige dienst in de districten was op 31 December 1900 opgedragen aan de na te noemen districts-geneesheeren, als volgt:

1°. A. Fernandes, gevestigd op Frederiksdorp, in het 1ste geneeskundig district, loopende van de plantage Pieterszorg tot en met de plantage Elisabethshoop en van en met de plantage Johan en Margaretha tot en met de plantage Brouwerslust, in het 2de geneeskundig district;

2°. D. de la Parra, gevestigd op de plantage Hecht en Sterk in een gedeelte van het 2de geneeskundig district, bevattende de plantages en gronden gelegen tusschen de plantage Brouwerslust en den grond Saphir, de gronden aan de beide oevers van de Orleanskreek in het 3de geneeskundig district en de plantages Weltevreden en Nieuw-Grond in het 4de geneeskundig district;

3°. J. J. Halfhide gevestigd op de plantage Alkmaar, in een gedeelte van het 3de geneeskundig district, van en met de plantage Leliendaal tot en met de plantage Spieringshoek;

4°. L. J. Rens, gevestigd op het station Marienburg in een gedeelte van het 3de geneeskundig district, van en met de plantage Zoelen tot en met de plantage Marienburg;

5°. C. L. Duurvoort, gevestigd op het station Sommelsdijk in het 4de geneeskundig gestict bevattende de plantages en gronden in de Matappica-kreek tot en met de plantage Reijnsdorp, de plantages en gronden langs de beide oevers van de Cottica tot en met den grond Twijfelachtig, de plantages en gronden van de Commetewane en die van de Boven-Commewijne tot en met den grond Mijn Hoop, het 5de geneeskundig district, bevattende de plantages en gronden aan de beide oevers van de Cottica van en met de plantage l'Aventure tot en met de plantage La Paix, met inbegrip van de plantages en gronden in de Perica-kreek en de plantage Goudmijn in Boven-Commewijne;

6°. D. Hartogh, arts, gevestigd op het fort Nieuw-Amsterdam, in een gedeelte van het 6de geneeskundig district, loopende van en met de plantage Voorburg tot en met de plantage Jagtlust en bij de landbouwers op en in de nabijheid van het fort Nieuw-Amsterdam en voor zooveel noodig op de verlaten plantage de Resolutie in het 1ste geneeskundig district;

7°. G. F. C. Hering, gevestigd op het station Domburg in het 7de geneeskundig district, bevattende plantages en gronden aan den rechteroever der Suriname van en met de plantage Meerzorg tot en met de plantage St. Barbara en die aan den linkeroever van en met de plantage Tout-lui-Faut tot en met de plantage de Guineesche Vriendschap;

8°. D. C. Gomperts, gevestigd op La Prevoyance, in het 8ste geneeskundig district bevattende de plantages en gronden aan de beide oevers van de Saramacca van en met de plantage Kent tot en met de plantage Huwelijkszorg, de plantages Catharina Sophia, Dankbaarheid en Broederschap en de gronden gelegen tusschen de plantages Broederschap en de Morgenster in het 9de geneeskundig district;

9°. W. S. Sevenoaks, gevestigd op het station Groningen in het 9de geneeskundig district, bevattende de plantages en gronden aan de beide oevers van de Saramacca van en met de plantage de Morgenster tot en met de plantage Uitkijk met inbegrip van het politie-station tegenover de plantage Uitkijk, de gronden gelegen tusschen Uitkijk en Santigron aan den rechteroever en tusschen Hamburg en Santigron aan den linkeroever van de Boven-Saramacca;

10°. J. E. Wesenhagen, gevestigd te Coronie, in het 10de geneeskundig district, bevattende het district Coronie;

11°. G. F. van Laaren, officier van gezondheid, gevestigd te Nieuw-Nickerie in het 11de geneeskundig district, bevattende Nieuw-Rotterdam, de plantages Waldeck en Margarethenburg en Nieuw-Nickerie en de plantages Waterloo en Nurserey in het 12de geneeskundig district;

12°. A. Bueno Bibaz, gevestigd op de plantage Paradise in een gedeelte van het 12de geneeskundig district, bevattende de plantages Crappahoek, 't Lot n°. 36, Paradise, Hampton Court, Botany Bay en Hazard, alsmede de gronden gelegen boven de plantage Hampton Court en de gronden gelegen aan de Nickerierivier boven de vestigingsplaats Paradise.

13°. A. da Silva Pereira, gevestigd te Paramaribo, in een gedeelte van het 6de geneeskundig district van en met de plantage Leonsberg tot en met den grond Combé, de plantage Ma Retraite en Tourtonne in het 13de geneeskundig district, den grond Wolffenbuttel, de gronden aan den weg van Charlesburg van n°. 12 tot en met n°. 16 en die ingesloten door den 1sten en 2den Rijweg, den rijweg naar Kwatta en den verlengden gemeenen landsweg;

14°. J. F. Nassy, gevestigd te Paramaribo, de plantage Kwatta in het 13de geneeskundig district en de gronden in het district-

Beneden-Suriname langs den weg naar de plantage Kwatta, waaronder Industrie, Cayenne en Oldenburg;

15°. dr. J. van West, arts, gevestigd te Paramaribo, in een gedeelte van het 13de geneeskundig district, voor zooveel betreft de gronden aan het pad van Wanica en de etablissementen Beekhuizen en Livorno tot en met de plantage Dijkveld, de gronden aan den gemeenen landsweg van n. 312 tot en met n°. 315, alsmede den grond l'Hermitage n°. 351;

16°. H. W. Weijtingh, gevestigd te Albina, met de geneeskundige praktijk aan de Marowijne;

17°. het district Boven-Para wordt tijdelijk waargenomen door den districts-geneesheer G. F. C. Hering, gevestigd op het station Domburg.

In de districten waren op 31 December 1900, de navolgende vroedvrouwen gevestigd: in Nickerie de wed. E. B. Peneux en in Coronie E. J. Fraser.

§ 2. *Werking der verordening.*

Op verschillende tijden werden in het afgeloopen jaar de plantages in de districten door den agent-generaal en den geneeskundigen inspecteur geïnspecteerd.

Wat betreft de gronden, waar de kleine landbouw wordt uitgeoefend, moest dit bezoek, wegens hun groot aantal zich tot de voornaamste blijven bepalen.

De districts-geneesheeren bezochten de immigranten plantages, minstens twee malen 's weeks en zoo dikwijls meer als de toestand der zieken dit vorderde.

Op de plantages en gronden waar geen immigranten gevestigd zijn, bepaalde zich het bezoek tot minstens ééns om de 14 dagen en zoo dikwijls als tusschentijds de hulp van den geneesheer ingeroepen werd.

§ 3. *Gezondheidstoestand in de districten.*

De gezondheidstoestand was in het afgeloopen jaar bevredigend. Het ziektekarakter was over het algemeen van catarrhalen aard. De geboorte in de districten overtrof de sterfte met 367 zielen (zie Bijlage H²).

In de yawsinrichting op het station Groningen aan de Beneden-Saramacca, alwaar lijders uit de verschillende districten worden geïsoleerd, werden in den loop van het jaar 1900, verpleegd 107 yawslijders, waarvan als hersteld zijn ontslagen 73, zoodat op den eersten Januari 1901 zich nog in de inrichting bevonden 34 lijders, waaronder 14 mannen, 4 vrouwen, 12 jongens en 4 meisjes.

Door het toegepast isolement blijft het aantal yawslijders aanmerkelijk afnemen.

In het parc vaccinogène te Paramaribo, werden door mij met koepokstof van de 's Gravenhaagsche en Rotterdamsche vereeniging door het Ministerie van Koloniën verzonden, kalveren ingeënt.

Met de daarvan verkregen stof, werd de algemeene inenting uitgevoerd.

De district-geneesheeren werden geregeld door mij van koepokstof voorzien.

Er werden 286 personen gevaccineerd, waarvan 154 met bekend goed gevolg, terwijl van de overigen niets verder werd vernomen.

§ 4. *Ziekenhuizen en ziekenvertrekken en voorschriften betreffende de goede orde en zindelijkheid.*

De ziekenhuizen en ziekenvertrekken voldeden aan de gestelde eischen. Voor goede orde en zindelijkheid en voor de goede verpleging der zieken werd zorg gedragen.

§ 5. *Geneesmiddelen, benoodigdheden voor de apotheek, hospitaal-fournitures en kleedingstukken.*

Hierop viel over het algemeen geen aanmerking te maken. Waar die echter voorkwamen werd onmidellijk daarin voorzien.

§ 6. *Dienstpersoneel in de ziekenhuizen.*

Het personeel wordt meerendeels uit de geschiksten onder de arbeiders-bevolking der plantage gekozen. Alleen op groote plantages vindt men ziekenoppassers die daarvoor zijn opgeleid.

Het bereiden der geneesmiddelen en het verbinden van patienten, geschieden meestal onder toezicht van den geneesheer.

§ 7. *Geneeskundig personeel.*

De districts-geneesheeren gaven redenen tot tevredenheid over de uitoefening van hunnen dienst.

Omtrent de mutatiën moge ik mij refereeren aan het aangeteekende in § 1.

§ 8. *Woningen, waterloozingen, terrein rondom de woningen.*

Zij verkeerden over het algemeen in goeden staat. Waar verbetering noodig voorkwam, werd daarin onmiddellijk voorzien.

§ 9. *Drinkwater.*

Op de plantages was goed drinkwater en in voldoende voorraad aanwezig.

§ 10. *Winkels op de plantages.*

Een geregeld toezicht wordt hierop door de districts-geneesheeren uitgeoefend.

Bij mijne inspectie hebben de voorradige voedingsmiddelen tot geene aanmerking aanleiding gegeven.

Paramaribo, 15 April 1901.

De Geneeskundige Inspecteur,

Dr. A. Salomons.

[5 12.]
BIJLAGE H[2].

STAAT

aantoonende het aantal sterfgevallen en geboorten in de verschillende districten, gedurende het jaar 1900, met aanduiding van het verschil tusschen geboorte en sterfte.

DISTRICTEN.	Bevolking.	Overleden (zonder de levenloos geborenen).	LEEFTIJD VAN DE OVER						
			beneden 1 jaar.	van 1 tot beneden de 3 jaar.	van 3 tot beneden de 10 jaar.	van 10 tot beneden de 20 jaar.	van 20 tot beneden de 30 jaar.	van 30 tot beneden de 40 jaar.	van 40 tot beneden de 50 jaar.
Nickerie	4693	87	17	12	2	4	7	9	10
Coronie	2041	39	8	4	1	5	2	3	5
Beneden-Saramacca	4001	69	13	3	6	2	7	10	10
Boven-Saramacca	568	14	1	1	1	"	2	3	2
Beneden-Suriname	5031	102	26	10	5	4	18	14	8
Beneden-Para	2017	39	6	2	5	5	4	2	8
Boven-Para	3516	70	16	5	5	1	9	6	6
Boven-Suriname	2406	58	7	6	"	4	6	14	7
Beneden-Commewijne	8465	140	36	8	11	6	18	21	15
Boven-Commewijne	1128	16	2	1	"	1	2	2	2
Cottica	2044	34	5	6	1	1	7	3	3
Marowijne	830	41	8	"	"	1	11	10	3
Totaal	36 740	709	145	58	37	34	83	97	79

LEDENEN. van 50 tot beneden de 60 jaar.	van 60 tot beneden de 70 jaar.	van 70 jaar en daarboven.	van onbekenden ouderdom.	Sterfte in verhouding tot de bevolking.	GEBOORTEN Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Totaal.	Verschil tusschen geboorte en sterfte in de verschillende districten. Meer geboren dan overleden.	Meer overleden dan geboren.	AANMERKINGEN.
10	10	6	„	1.85 %	79	85	164	77	„	Gedurende het jaar 1900 zijn aangegeven als levenloos geboren:
3	3	4	1	1.91 „	34	27	61	22	„	in het 1ste kwartaal 6
										„ „ 2de „ 9
7	5	2	4	1.72 „	56	46	102	33	„	„ „ 3de „ 8
										„ „ 4de „ 7
3	1	„	„	2.46 „	4	2	6	„	8	Totaal . . . 30
4	7	6	„	2.02 „	82	77	159	57	„	
2	2	2	1	1.93 „	20	19	39	„	„	
7	7	7	1	2.00 „	66	59	125	55	„	
10	2	2	„	2.41 „	25	24	49	„	9	
8	8	9	„	1.65 „	136	134	270	130	„	
1	2	3	„	1.41 „	16	11	27	11	„	
3	3	2	„	1.66 „	29	29	58	24	„	
2	1	„	5	4.94 „	9	7	16	„	25	
60	51	43	12	1.93 „	556	520	1076	409	42	
					Meer geboren dan overleden . . .				367	

[5 13.]
BIJLAGE I.

MILITAIR GENEESKUNDIGE DIENST IN SURINAME.

Aan het jaarverslag over 1900 wordt het volgende ontleend:

Op den 1sten Januari 1900 was het personeel van den militairen geneeskundigen dienst samengesteld als volgt:

den officier van gezondheid der 1sten klasse O. A. PETERS te Paramaribo, als chef van dienst;

den gepensionneerde kapitein van het Nederlandsch-Indische leger PH. SILVERGIETER HOOGSTAD als administrateur van het militair hospitaal te Paramaribo;

den officieren van gezondheid 2de klasse C. VAN DER MEER, dr. J. W. VAN RIJN en G. F. VAN LAAREN;

de militaire apothekers der 2de klasse J. S. SURIE en J. F. POOL allen te Paramaribo.

De dienst op het fort Nieuw-Amsterdam werd waargenomen door den districts-geneesheer D. HARTOGH, arts, die te Nieuw-Nickerie door den districts-geneesheer J. J. HALFHIDE, arts en die te Albina door den districts-geneesheer H. W. WEIJTINGH, terwijl de officier van gezondheid 2de klasse H. A. MEERDINK tijdelijk de betrekking van geneesheer-directeur van de inrichting ter verpleging van krankzinnigen vervulde.

Op non-activiteit zijn sedert 1 Februari 1897 de officier van gezondheid 1ste klasse van het West Indische leger C. F. AALSMEER en de militaire apotheker 2de klasse J. M. VAN DER STEMPEL.

In den loop van het jaar hadden de volgende veranderingen plaats:

Den 18den Januari kwam de officier van gezondheid 2de klasse dr. E. A. KOCH, van het Nederlandsch-Indische leger, voor 3 jaar gedetacheerd bij de landmacht in West-Indië, in de kolonie aan, als gevolg waarvan de district-geneesheer J. J. HALFHIDE van de waarneming van den dienst te Nieuw-Nickerie en de officier van gezondheid 2de klasse G. F. VAN LAAREN naar Nieuw-Nickerie overgeplaatst werd.

Den 4den Juni vertrok de militaire apotheker 2de klasse J. S. SURIE met 3 maanden verlof naar Nederland en den 3den Augustus de officier van gezondheid 2de klasse dr. E. A. KOCH met 2 maanden verlof, beiden buiten bezwaar van den lande.

Den 17den November repatrieerde de militaire apotheker der 2de klasse J. F. POOL wegens ziekte.

Den 1sten Januari 1901 bestond het personeel dus uit:

den officier van gezondheid 1ste klasse O. A. PETERS, als chef van dienst;

den gepensionneerden kapitein van het Nederlandsch-Indische leger PH. SILVERGIETER HOOGSTAD als administrateur van het militair hospitaal te Paramaribo;

de officieren van gezondheid 2de klasse C. VAN DER MEER dr. E. A. KOCH, dr. J. W. VAN RIJN;

de militaire apotheker 2de klasse J. S. SURIE, allen te Paramaribo;

den officier van gezondheid 2de klasse G. F. VAN LAAREN, te Nieuw-Nickerie; de districts-geneesheer (arts) D. HARTOGH, op het fort Nieuw-Amsterdam; den districts-geneesheer H. W. WEIJTINGH te Albina; terwijl de officier van gezondheid 2de klasse H. A. MEERDINK tijdelijk werkzaam was als geneesheer-directeur van de inrichting ter verpleging van krankzinnigen.

Er ontbrak op 1 Januari 1901 aan de formatie dus één militaire apotheker 2de klasse.

Het personeel gaf in het algemeen weinig aanleiding tot klachten; de militaire verplegers moesten echter om verschillende redenen nog al eens vervangen worden.

Aan den verbandmeester R. J. GRAVENBERCH werd wegens ziekte een verlof van 3 maanden verleend. Zijn dienst werd waargenomen door den korporaal-titulair J. H. GARNIER, die daartoe volkomen berekend was.

De geestelijke zusters blijven zeer goed voldoen. De vicaris-apostolicus monseigneur WULFINGH stelde nog 2 pleegzusters beschikbaar voor de verpleging, zoodat het aantal pleegzusters nu 8 bedraagt.

Het groot aantal patiënten, dat tot 48 klom en veroorzaakt werd door den grootendeels slechten toestand, waarin de Javaansche immigranten gedurende de zomermaanden werden aangevoerd maakte tijdelijke vermeerdering van het personeel noodzakelijk.

Zoo spoedig doenlijk werd echter het aantal verplegers en waschvrouwen op de gewone sterkte teruggebracht.

Door de uitbreiding van het weldadigheidsgesticht „'s Lands grond Boniface" konden eenige in het militair hospitaal aanwezige invalieden, die zich zelven kunnen helpen, naar dat gesticht worden overgebracht.

De opleiding van enkele militairen tot hospitaalsoldaat en het onderwijs in de eerste hulp bij verwondingen en in de verbandleer aan officieren en onderofficieren had geregeld plaats.

Door de zorg van dr. H. D. BENJAMINS, inspecteur voor het onderwijs, die van verlof naar Nederland in Januari 1901 in de kolonie terugkeerde, werd in het militair hospitaal een toestel opgesteld tot onderzoek met Röntgenstralen dat aanvankelijk evenwel niet voldeed.

Naar den fabrikant in Duitschland teruggezonden, kwam het toestel na eenige maanden terug en bleek toen goed te voldoen.

Een groot bezwaar is echter, dat het toestel slechts in werking

kan worden gebracht door inconstante chroonzuur elementen, omdat te Paramaribo geen electriciteit of gas geleverd wordt.
De oudste leerlingen der geneeskundige school verrichten geregeld den dienst op de ziekenzalen mede en waren daarbij de officieren van gezondheid behulpzaam.
In 1900 is men begonnen met het aanleggen van eene verzameling van pathologische anatomische praeparaten.

Het aantal verpleegden in het hospitaal te Paramaribo bedroeg 4498 tegen 3237 in het jaar 1899.
De volgende staat bevat eene vergelijking van 1900 met de drie voorgaande jaren:

	1900	1899	1898	1897
landmacht, infanterie . . .	287	211	267	326
„ artillerie. . . .	5	4	6	24
zeemacht	5	20	45	47
politie	156	126	120	129
civielen voor rekening van den lande	2644	2511	2355	2299
civielen voor rekening van henzelven of anderen	1491	365	711	1145
Totaal . . .	4498	3237	3504	3970

Het aantal verpleegden was dus in 1900 1261 meer dan in het vorige jaar. Dit is voornamelijk toe te schrijven aan het groot aantal Javaansche immigranten die bij hunne aankomst in de kolonie ziek bleken te zijn. Slechts enkelen onder hen waren beri-beri lijders. Veel grooter was echter het getal lijders aan venerische ziekten en algemeene zwakte
In verband met deze omstandigheid is het aantal personen „voor rekening van henzelven of anderen" verpleegd, (waarvoor de patiënten die voor rekening van het immigratiefonds verpleegd werden het grootste percentage leveren) dan ook geklommen van 365 in 1899 tot 1401 in 1900.
Het aantal verpleegden voor rekening van de kolonie bedroeg 2644 dus 133 meer dan in 1899.
Het aantal verpleegde militairen was 297 tegen 235 in het vorige jaar; onder de 297 waren er 5 van de zeemacht.
De meest onder hen voorkomende ziekten waren malaria (70) en urethritis (54).
Geen der militairen is overleden.

Als ongeschikt voor den dienst werden afgekeurd 5 militairen (nl. 3 in den binnendienst (1 lijdende aan vallende ziekte, 1 aan longtuberculose en 1 aan slepende ontsteking aan den neus) en 2 in den buitendienst (1 lijdende aan slepende nierontsteking en 1 aan versleten lichaamsgestel), terwijl er voor reëngagement 6 ongeschikt werden bevonden nl. 3 wegens versleten lichaamsgestel, 1 wegens slecht genezen beenbreuk, 1 wegens aderspatten en 1 wegens filarsious. Een officier werd wegens overprikkeling van het zenuwstelsel naar Nederland gezonden.

Het aantal burgerverpleegden bedroeg 4201 tegen 297 militairen dus ruim 14 maal zooveel.
De meest onder hen voorkomende ziekten waren malaria 452, framboesia tropica 431, anchylostomiasis 421, syphilis 141, ulcera cruris et pedis *), phthisis pulmonum 116, urethritis venera 114, scabies 93, nephritis 63, bronchitus 65, dysenteria 51.
Als verdacht van lepra werden opgenomen 32 personen, waarvan 26 besmet en 4 suspect werden verklaard, terwijl 2 als niet lijdende aan melaatschheid weder werden ontslagen.
Van de verpleegden ter observatie wegens zielsziekte opgenomen, werden 20 als lijdende aan krankzinnigheid naar de inrichting ter verpleging van krankzinnigen op Wolfenbuttel overgebracht.

Onder de rubriek „Nihil" komen voor pasgeboren kinderen, kinderen die hunne zieke ouders, moeders die hunne zieke kinderen vergezellen, alsook genezen immigranten, die eenige dagen ter subsistentie in het hospitaal blijven tot zij naar de plantages kunnen vertrekken.

Er overleden 228 burgerverpleegden tegen 211 in het vorige jaar nl. aan erysipelas 1, meningitis 1, myelitis trans versa 1, apoplexia 3, eclampsia infantum 2, cat. intestinorum 9, anchylostomiasis 25, peritonitis suppurativa 11, empyema cystis fellae 1, cirrhosis hepatis 7, dysenteria 21, haemorrhoides 1, carcinoma ventriculi 1, abscessus hepatis 2, cor adiposum 1, insufficientia valvulae mitralis 5, degeneratio cordis 1, arrosio artibialis 1, endocardilis 2, pneumonia crouposa 3, phthisis pulmonum 49, oedema pulmonum 1, pleuritis 2, nephritis 24, debilitas 3, arthritis deformans 1, marasmus senilis 15, malaria 11, rheumarthritis 1, beri-beri 4, intoxicatio opii 1, septihaemia 1, tetanus 1, strictura urethrae 1, syphilis 4, ulcera mollia 1, sarcoma 1, tuberculosis sacri 2, perforatio intestini 2, hernia incarcerata 1, carcinoma 2, abscessus 1, epithelioma 1, graviditas 3, tibromyoma uteri 1, endometritis 1, febris puerperalis 1, cystoma ovarii 1, carcinoma uteri 2.

*) Dit cijfer is in het verslag niet ingevuld.

Het aantal operatiën in het afgeloopen jaar in het hospitaal verricht, bedroeg 510 tegen 390 in het jaar te voren.
Bij 25 patiënten der 1ste en 2de klasse werden operatiën verricht, waarvoor f 675 werd ontvangen ten behoeve van 's Rijks kas tegenover f 375 in het jaar te voren.

In de kraamafdeeling van het militair hospitaal kwamen voor 20 normale en 5 kunstmatige bevallingen, terwijl 3 gevallen van abortus plaats hadden.
Bij de bevallingen werden 24 kinderen geboren, waarvan 7 levenloos. Bij een der bevallingen overleden moeder en kind, voordat het kind ter wereld kwam.
Van de moeders herstelden 25, waaronder de 3 die een abortus hadden en overleden er 3.
Onder behandeling op ultimo December 1900 bleef 1 vrouw, die nog niet bevallen was.

Het aantal gereedgemaakte recepten bedroeg voor den binnendienst:

	1900	1899	1898
militairen	1 326	800	1 153
civielen	22 853	20 748	17 877
Totaal . . .	24 179	21 548	19 030

en voor den buitendienst:

	1900	1899	1898
militairen	3 368	2 718	3 192
civielen	6 335	3 692	4 537
Totaal . . .	9 703	6 410	7 729

dus totaal-generaal 33 882 tegen 27 958 in 1899 en 26 759 in 1899.

Het aantal patiënten in den buitendienst bedroeg 753 nl. 600 militairen en 153 gepensionneerden, vrouwen en kinderen tegen respectievelijk 498 en 186 in het jaar 1899.
Het totaal der kosten van het militair hospitaal en van de infermerie bedroeg in 1900 f 76 404,69 tegenover f 66 681,95[5] in 1899.

De ontvangsten bedroegen f 74 804,53 tegenover f 62 353,96 in 1899, of f 12 450,57 meer dan in laatstgenoemd jaar.
De kosten per patient en per dag bedroegen, na aftrek der inkomsten, in 1900 f 0,01[5] tegenover f 0,05 in 1899, en het gemiddeld aantal patiënten per dag was 303 tegenover 244 in 1899, met een gemiddeld aantal verpleegdagen per patient van 25.

Fort Nieuw-Amsterdam. De gezondheidstoestand op het fort was minder gunstig dan in het vorig jaar.
In de ziekenkamer werden verpleegd 62 infanteristen en 9 artilleristen terwijl 25 infanteristen en 2 artilleristen naar het hospitaal te Paramaribo werden geëvacueerd. Een sergeant-titulair der bezetting schoot zich in de werkplaats dood.
In den buitendienst zijn behandeld 178 mannen, 26 vrouwen en 35 kinderen, waarvan 2 kinderen overleden en de anderen herstelden.
In de maanden Juni, Juli en Augustus kwamen verschillende gevallen van influenza voor.

Nieuw-Nickerie. Het gebouw der infermerie verkeert in voldoenden staat. In den binnendienst werden verpleegd:

militairen	27	van deze 27 militairen herstelden 26 en bleef 1 in behandeling; de gestraften herstelden allen.
gestraften	7	
behoeftigen.	162	
betalende patiënten. . .	39	
politie-beambten	6	
Totaal . . .	241	

van de 162 behoeftigen herstelden 120, werden 21 naar Paramaribo geëvacueerd, overleden 9 en bleven 12 onder behandeling; van de 39 betalende patiënten herstelden 36 en overleden 3; de 6 beambten van politie zijn allen hersteld.

Overleden zijn aan hartziekten 5, aan longtering 2, aan malaria 1, aan rheumatismus 1, aan marasimus 2, aan paedartrophie 1. Behalve één lichte influenza-epidemie was de gezondheidstoestand te Nieuw-Nickerie zeer gunstig. In den buitendienst werden behandeld 24 patiënten, die allen herstelden.

Albina. Het gebouw der infermerie verkeert in voldoenden staat. In den binnendienst werden verpleegd:

militairen	43	benevens 3 particulieren overgenomen van het vorige jaar, dus te zamen 148 patiënten,
behoeftigen	30	
politieagenten.	6	
gevangenen	14	
betalende patiënten. . .	52	
Totaal . . .	145	

waarvan op het eind van het jaar in behandeling bleven 1 militair, 1 behoeftige en 2 particulieren, dus te zamen 4.

Er overleden 13 patiënten, waaronder 1 militair, 2 militairen werden naar Paramaribo geëvacueerd. Er herstelden of werden verbeterd ontslagen 129 personen. In den buitendienst werden behandeld 147 personen, waarvan 13 personen overleden, nl. aan apoplexia 1, cat. intestinorum 1, cirrhosis hepatis 1, endocarditis 1, insufficiëntia valsulae mitralis 1, emphysema pulmonum 2, pneumonia crouposa 1, tuberculosis pulmonum 2, malaria 1, tetanus 1, septichaemia 1.

Het aantal gereedgemaakte recepten bedroeg 2644, nl. 854 voor den binnendienst en 1790 voor den buitendienst.

[5. 14.]

BIJLAGE J.

STAAT van in 1900 ontvangen passage- en vrachtgelden op de koloniale vaartuigen.

NAMEN EN TRAJECTEN VAN DE KOLONIALE STOOM- EN ZEILVAARTUIGEN.	Ontvangen passagegelden.	Ontvangen vrachtgelden.	Berekening van de passage en vracht aan kosteloos vervoerde personen en goederen.
Stoomschip *Paramaribo* naar Demerary via Coronie en Nickerie	f 14 332,92	f 18 855,46^{5}	f 6 353,62
„ „ „ Albina	1 061,65	678,84^{5}	465,80
„ *Albina* „ Demerary via Coronie en Nickerie	2 645,15	2 143,99	785,75
„ „ „ Albina	3 306,22^{5}	2 333,96	1 718,45
„ „ rivierdienst	13 999,59	1 835,88	2 540,71
„ *Nederland* „	17 589,71	3 118,08	2 694,77
„ *Wilhelmina* „ Commewijne en Cottica	2 428,25	605,05	512,47
„ „ „ Beneden-Suriname	788,15	96,26	25,12^{5}
„ „ „ Boven-Suriname	2 525,10	230,87	854,15
Stoombarkas *Rosaline* „ boven post Sommelsdijk	124,12^{5}	22,32	122,70
Stoombarkassen *Henry* en *Sommelsdijk* rivierdienst Boven-Suriname	1 294,22^{5}	87,22	328,70^{5}
„ „ „ „ „ Beneden-Suriname	672,45	102,03^{5}	30,75
Schoener *Nickerie* naar Albina	4 779,20	3 116,67	1 929,00
	f 65 546,74^{5}	f 33 226,64^{5}	f 18 362,00
	f 98 773,39		

[5. 15.]

BIJLAGE **K.**

VERGELIJKING van de raming der ontvangsten en uitgaven voor de kolonie Suriname in 1900 met de op den 31sten Maart 1901 bekende uitkomsten.

	BENAMING VAN DE ONDERWERPEN VAN UITGAAF EN ONTVANGST.	Raming voor 1900.	Voorloopige uitkomst.
	Uitgaven.		
I.	Gouvernements-secretarie, Koloniale Staten en algemeene dienst	f 148 922,50	f 159 885,47
II.	Justitie en politie	355 572,00	336 322,81^{5}
III.	Schutterij te Paramaribo	6 750,00	5 861,33
IV.	Administratie van financiën	302 100,00	294 592,91
V.	Immigratie en kolonisatie	48 385,00	50 891,29^{5}
VI.	Eeredienst, onderwijs, armenzorg en burgerlijke geneeskundige dienst	525 721,50	531 376,12
VII.	Bouwdepartement	451 564,57	303 490,27^{5}
VIII.	Koloniale vaartuigen, betonning, bebakening, seinwezen en brandweer	317 007,82^{5}	349 313,44
IX.	Pensioenen, wachtgelden, onderstanden en toelagen	217 812,34^{5}	215 885,52
X.	Onvoorziene uitgaven	50 000,00	21 796,88
	Totaal	f 2 423 835,74	f 2 269 416,05^{5}
	Ontvangsten.		
	A. *Directe- en indirecte belastingen.*		
a.	Inkomstenbelasting	f 62 000,00	f 70 136,02^{5}
b.	Patentrecht	24 000,00	25 050,00
c.	Belasting op de huurwaarde van huizen te Paramaribo en op die van huizen, gebouwen en erven te Nieuw-Nickerie	38 500,00	40 215,61^{5}
d.	Paardengeld	1 400,00	983,00
e.	Accijns op het binnenlandsch gedistilleerd	200 000,00	168 174,07
f.	Invoerrechten	1 100 000,00	1 093 894,97^{5}
g.	Belasting op goud	63 000,00	62 885,24

	BENAMING VAN DE ONDERWERPEN VAN UITGAAF EN ONTVANGST.	Raming voor 1900.	Voorloopige uitkomst.
h.	Weeg-, rooi- en bergloonen en entrepôtrechten	f 8 000 00	f 8 437,35
i.	Zegelrechten	42 000,00	55 808,59
k.	Geneeskundige belasting	56 000,00	48 840,00
l	Successie- en overgangsrechten	10 000,00	31 714,59[5]
m.	Begrafenisrechten	2 000,00	1 267,50
n.	Recht op verlotingen	100,00	12,00
o.	Opbrengst van de gouvernementsschool voor uitgebreid lager onderwijs	24 000,00	26 958,00
p.	Opbrengst van de tweede gouvernementsschool voor uitgebreid lager onderwijs (van Sypesteijnschool)	1 600,00	1 662,00
q.	Hondenbelasting	2 500,00	2 289,75
	B. *Inkomsten van onderscheiden aard.*		
a.	Passagegelden	85 000,00	98 773,39
b.	Opbrengst der posterij	32 000,00	43 326,75
c.	Opbrengst van de telephoon	6 500,00	5 833,40
d.	Opbrengst van het abattoir	2 880,00	4 993,27
e.	Opbrengst van huren, erfpachten, verkoopingen van domeinen en afkoop van zakelijke rechten	21 000,00	20 597,45
f.	Concessierecht tot het ontginnen van balata op domeingrond	10 000,00	18 849,60
g.	Concessierecht tot het ontginnen van delfstoffen op domeingrond	100 000,00	108 138,05
h.	Landtaxen of akkergelden	10 000,00	8 373,67
i.	Inhoudingen (korting en storting) voor pensioen	87 000,00	86 956,19
k.	Renten van de kapitalen afkomstig van het opgeheven West-Indisch pensioenfonds	8 993,68	8 993,68
l.	Terugbetaling van voorschotten	9 500,00	5 984,50
m.	Restitutie van kosten van materieel, enz. bij het tot stand brengen van aansluitingen van particulieren aan gouvernements-telephoonlijnen	2 000,00	3 199,18
n.	Boeten, opbrengst van verbeurdverklaringen en terugbetaling van voorloopig betaalde justitie- en proceskosten	9 000,00	5 545,17[5]
o.	Griffierechten, te verantwoorden aan de koloniale kas	1 300,00	1 381,20
p.	Salarissen van den hypotheekbewaarder te verantwoorden aan de koloniale kas	1 700,00	2 198,74
q.	Leges, te heffen ter gouvernementssecretarie	4 700,00	4 404,00
r.	Ontvangstsn van den secretaris der geneeskundige commissie	300,00	»
s.	Justeerloonen van den ijker	150,00	235,00
t.	Opbrengt van scheepvaartformulieren	300,00	321,42
u.	Restitutie der kosten voor het gebruik van gereedsshappen en verbruikte materialen ten behoeve van particulieren, mitsgaders ontvangen gelden wegens aan particulieren verkochte materialen en steenkolen	6 500,00	1 172,66[5]
v.	Sleeploon van vaartuigen door de stoomschepen van het departement der koloniale vaartuigen	600,00	165,00
w.	De helft van het werkloon der gevangenen	200,00	180,90
x.	Agio op verkochte gouvernementswissels	1 000,00	66,65
ij.	Eindtaxes van de compagnie française des cables télégraphiques	450,00	558,35
z.	Opbrengst van port d'armes	1 800,00	1 806,00
aa.	Opbrengst van marktvergunningen	5 800,00	5 941,35
bb.	Aandeel der eigenaren van plantages in het district Beneden-Commewijne in de kosten van onderhoud van den rijweg van fort Nieuw-Amsterdam naar Spieringshoek	2 000,00	2 624,60

BENAMING VAN DE ONDERWERPEN VAN UITGAAF EN ONTVANGST.		Raming voor 1900.	Voorloopige uitkomst.
cc.	Opbrengst van de leening voor productieve werken	"	"
dd.	Realiseering ten behoeve van de productieve werken van f 200 000 van de op de grootboeken van de Nederlandsche Werkelijke Schuld uitgezette kapitalen, afkomstig van het opgeheven West-Indisch pensioenfonds	f 200 000,00	f 100 066,37
ee.	Overschrijving van een bedrag van f 42 341,07 in 1898 door leening ontvangen doch niet besteed voor productieve werken	42 333,57	42 333,57
ff.	Verschillende ontvangsten	7 500,00	8 371,82[5]
		f 2 295 607,25	f 2 229 720,65[5]
	Waarvan behoort te worden afgetrokken een bedrag van f 45 804,21[5] door realiseering van de op de grootboeken van de Nederlandsche Werkelijke Schuld uitgezette kapitalen, afkomstig van het opgeheven West-Indisch pensioenfonds, ontvangen doch niet gebruikt voor productieve werken	"	45 804,21[5]
			f 2 183 916,44
	C. *Bijdrage uit 's Rijks schatkist tot aanvulling van de koloniale geldmiddelen*	128 228,49	85 499,61[5]
	Totaal	f 2 423 835,74	f 2 269 416,05[5]

[5. 16.]

BIJLAGE L.

OVERZICHT van de inlagen, de lichtingen en het aantal spaarbankboekjes van de koloniale spaarbank en van de gemiddelde bedragen per inleg, per lichting en per boekje, over de laatste tien jaren.

a. INLAGEN.

BEDRAG.	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.
Beneden f 5	2262	2417	2484	3276	2776	2429	2437	2719	2160	2330
Van f 5 tot „ 10	480	459	444	511	525	639	657	669	520	774
„ 10 „ „ 25	522	512	498	723	773	996	1120	1045	819	996
„ 25 „ „ 50	267	217	396	399	635	667	784	821	679	806
„ 50 „ „ 100	360	200	444	510	645	642	501	702	689	845
„ 100 „ „ 200	290	199	271	312	513	461	87	456	516	549
„ 200 „ „ 300	96	99	90	95	137	133	75	118	109	116
„ 300 „ „ 500	60	47	46	74	65	78	42	67	72	72
„ 500 „ „ 1000	32	57	33	42	41	39	25	49	31	55
„ 1000 „ „ 1500	10	12	5	7	17	23	6	21	14	20
„ 1500 „ „ 2000	5	8	1	4	8	8	6	4	1	3
„ 2000 „ „ 2500	8	9	4	5	13	7	3	7	2	5
Boven 25000	5	4	1	1	„	5	„	4	4	6
Totaal	4397	[1]) 4240	4717	5959	6148	6127	5743	6682	5616	6577

b. GEMIDDELD BEDRAG PER INLEG.

JAREN.	Aantal inlagen.	Bedrag van den inleg.	Gemiddeld per inlage.
1891	4397	f 195 608,41	f 44,48^{5}
1892	4240	182 273,52	42,98^{5}
1893	4717	227 433,82^{5}	48,21^{5}
1894	5959	322 948,93	54,19^{5}
1895	6148	315 782,59^{5}	51,36
1896	6127	298 719,45^{5}	48,75
1897	5743	254 457,11^{5}	44,31
1898	6682	304 630,18^{5}	45,59
1899	5616	254 978,17^{5}	45,41
1900	6577	316 536,98^{5}	48.13

c. LICHTINGEN.

BEDRAG.	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.
Beneden f 5	552	632	422	679	587	522	567	770	775	629
Van f 5 tot „ 10	267	215	268	435	650	633	601	596	560	471
„ 10 „ „ 25	361	301	376	463	846	812	817	879	1109	947
„ 25 „ „ 50	261	423	370	356	399	456	436	530	679	575
„ 50 „ „ 100	237	388	372	430	412	416	401	428	544	418
„ 100 „ „ 200	165	380	385	465	342	338	348	263	426	325
„ 200 „ „ 300	60	83	86	120	146	105	109	103	117	95
„ 300 „ „ 500	42	47	68	92	85	96	122	55	58	55
„ 500 „ „ 1000	20	18	26	34	49	52	68	53	56	51
„ 1000 „ „ 1500	14	13	12	16	13	25	7	20	20	11
„ 1500 „ „ 2000	7	9	5	6	8	8	5	10	10	1
„ 2000 „ „ 2500	3	6	5	8	7	6	3	12	8	4
Boven 2500	4	2	6	4	13	6	„	2	17	4
Totaal . . .	1993	2517	2401	3108	3553	3475	3484	3721	4379	3586

d. GEMIDDELD BEDRAG PER LICHTING.

JAREN.	Aantal lichtingen.	Bedrag van de lichting.	Gemiddeld per lichting.
1891	1993	f 149 543,04^5	f 75,03^5
1892	2517	244 967,97^5	97,32^5
1893	2401	149 446,33^5	62,24^5
1894	3108	228 886,10^5	73,64
1895	3553	333 773,99^5	93,94
1896	3457	269 401,37^5	77,52^5
1897	3484	261 365,01^5	75,02
1898	3721	265 848,73^5	71,45
1899	4379	315 223,98^5	71,98
1900	3586	211 720,77^5	59,04

e. SPAARBANKBOEKJES.

JAREN.	In omloop op 1 Januari.	Uitgegeven.	Ingetrokken.	In omloop op ultimo December.
1891	5237	876	752	5361
1892	5361	954	905	5410
1893	5410	1161	711	5860
1894	5860	1463	934	6389
1895	6389	1524	1191	6722
1896	6722	1334	930	7126
1897	7126	1248	1189	7185
1898	7185	1670	1148	7707
1899	7707	1437	2101	7043
1900	7043	1496	1013	7526

f. GEMIDDELD BEDRAG PER BOEKJE OP 31 DECEMBER.

JAREN.	Aantal boekjes in omloop op ultimo December.	Ingeschreven bedrag op ultimo December.	Gemiddeld bedrag per boekje.
1891	5361	f 414 054,16^{5}	f 77,23
1892	5410	358 627,83	66,28^{5}
1893	5860	445 077,95	75,95
1894	6389	550 458,62^{5}	86,15^{5}
1895	6722	544 365,91^{5}	80,98
1896	7126	588 571,57^{5}	82,59^{5}
1897	7185	594 046,83	82,68
1898	7707	675 375,32^{5}	87,63
1899	7043	496 562,55	70,54
1900	7526		

g. OPGAVE VAN ONKOSTEN, renten van het kassaldo en van verschillende uitbetalingen en beleggingen in de jaren 1898, 1899 en 1900.

Jaren.	Onkosten.	Onkosten op belegging en losmaking van gelden, waarbij gerekend agio op wissels [1].	Te goed gemaakt aan rente op beleggingen.	Kassaldo			Uitbetaalde rente aan inleggers.	Uitgeloot in de vijf percents immigratieleening van 1874.	Belegd op de Grootboeken der drie percents N. W. S. [3]) (nominaal).	Losgemaakt. (nominaal)
				te Paramaribo.	bij de Surinaamsche Bank.	Totaal.				
1898	f 4 458,47	f 437,34	f 20 281,12	f 32 548,32^{5}	f 13 721,57^{5}	f 46 269,90	f 1 055,02	f 7 000,00	f 35 000,00	f 25 000,00
1899	6 984,50	1 045,59^{5}	17 136,16	8 479,04^{5}	50 717,02^{5}	59 196,07	812,43	5 500,00	*Nihil.*	157 500,00
1900	[2])	[2])	[2])	18 081,92^{5}	15 954,43^{5}	34 036,36	383,80	[4]) 3 700,00	29 000,00	*Nihil.*

[1]) Deze onkosten zijn begrepen in die vermeld in de vorige kolom.

[2]) Deze cijfers zijn niet uit Suriname ontvangen.

[3]) Op 31 December 1900 was op het Grootboek belegd f 386 200 (nominaal).

[4]) Dit bedrag in 1900 uitgeloot, werd eerst in 1901 ontvangen.

[5. 17.]

BIJLAGE M.

VERSLAG betreffende de immigratie en kolonisatie over het jaar 1900.

I. IMMIGRATIE.

§ 1. *Wetgeving en administratieve maatregelen.*

Bij verordening van 16 December 1899 (*Gouvernementsblad* 1900 n°. 8) werd voorzien tegen de werving van immigranten tot het verrichten van arbeid buiten de kolonie.

Bij verordening van 22 Februari 1900 (*Gouvernementsblad* n°. 9) werd de verordening van 28 Februari 1883 (*Gouvernementsblad* n°. 5) houdende wijziging van de verordening betreffende de oprichting van een immigratiefonds van toepassing verklaard op het verschepingsseizoen 1900/1901.

§ 2. *Buitenlandsche agentschappen en depôts.*

In de beide agentschappen te Calcutta en te Batavia kwam in het jaar 1900 geen verandering.

De heer ADVOCAAT, die medio Maart 1900 zijn standplaats met verlof verliet, werd gedurende dat verlof als emigratie-agent te Calcutta vervangen door den vice-consul aldaar, den heer L. GROMMERS, die het agentschap tot begin Februari 1901, toen de heer ADVOCAAT op zijn post terugkeerde, waarnam.

Ten aanzien van den te Samarang voorgenomen depôtbouw valt nog niets naders te melden.

Zooals in het vorig jaarverslag is aangeteekend, werd met het oog op den ongunstigen gezondheidstoestand te Calcutta, langs telegraphischen weg onzen emigratie-agent aldaar op 17 October 1899 kennis gegeven, dat het charter van het schip *Erne*. dat op het einde van evengenoemde maand van Calcutta met een transport emigranten zou vertrekken, verbroken was, terwijl op 18 November daaraanvolgende ook het charter van de Rhône, het tweede schip, dat einde Januari 1900 met eene bezending emigranten van Calcutta naar hier zijn vertrokken, ontbonden werd.

Was, zooals zich dit aanvankelijk liet aanzien, het agentschap er in geslaagd, de voor het Octoberschip bestemde en reeds voor het meerendeel in het depôt te Calcutta bijeengebrachte emigranten, aan de Engelsche agentschappen, die intusschen met de werving voortgingen, over te doen, de met den genomen maatregel gepaarde kosten hadden zich tot een minimum bepaald boven de aan de reederij wegens verbreking der charters te betalen schadevergoeding, ingevolge de gesloten charter partijen, bepaald op 500 ponden sterling per schip. Het agentschap werd echter in die verwachting teleurgesteld. Slechts een zeer klein deel van de gerecruteerde emigranten was bereid in dienst van andere agentschappen over te gaan, ten gevolge waarvan de te Calcutta verpleegde kosten tot het betrekkelijk hooge cijfer van f 23 404,10 opliepen.

Omtrent de aan de reederij te betalen schadevergoeding worden nog onderhandelingen gevoerd.

De volle bij de beide charterpartijen gestipuleerde schadevergoeding zal meer dan waarschijnlijk niet gevorderd worden.

§ 3. *Aanvoer van immigranten.*

De weinig bevredigende gezondheidstoestand in Britsch-Indië, waar nagenoeg gedurende het geheele afgeloopen jaar de pest epidemisch te Calcutta heerschte, was oorzaak dat werving en afscheep van Britsch-Indische immigranten niet kon worden toegelaten en de besturen van verschillende cultuurondernemingen, die anders immigranten van evenvermelden landaard zouden hebben aangevraagd, zich genoodzaakt zagen in de behoefte aan gecontracteerd werkvolk te voorzien door Nederlandsch-Indische immigranten. Slechts één aanvraag om Britsch-Indische immigranten voor de plantages Waterloo, Nurserey en Hazard, ten getale van 200 bleef gehandhaafd.

Aan deze aanvraag kon evenwel om bovengenoemde reden niet worden voldaan.

Tengevolge hiervan klommen de aanvragen om Nederlandsch-Indische immigranten tot 818 als volwassen berekende arbeiders, makende met de in 1899 ingekomen aanvragen, waaraan tot een getal van 719 als volwassen berekende arbeiders nog geen gevolg had kunnen worden gegeven, een totaal van 1537, en wel 660 voor suikerplantages en 877 voor cacao- en koffie-plantages.

Om aan deze aanvragen te voldoen, werd getracht per directe stoomgelegenheid via de Kaap de Goede Hoop een eerste bezending van plus minus 700 arbeiders te ontbieden. Hiervan moest evenwel worden afgezien daar de Factorij berichtte, dat voor evenbedoeld vervoer geen stoomschip te charteren was, zoodat besloten werd den overvoer, evenals in vorige jaren, te doen plaats vinden met de booten der stoomvaart-maatschappij „Nederland" in combinatie met de booten van den Koninklijken West-Indischen maildienst via Amsterdam.

Toen ongeveer het midden van het afgeloopen jaar bleek dat met deze wijze van transport niet aan alle aanvragen zou kunnen worden voldaan, stelde de Factorij voor, een der zeilschepen van de firma NOURSE, nu HAMPTON, te charteren voor den afscheep van plus minus 600 arbeiders. Dit voorstel werd ter kennis van belanghebbenden gebracht, met mededeeling, dat dezerzijds bezwaar bestond tot den afscheep van Nederlandsch-Indische immigranten per zeilschip te adviseeren, maar dat, indien boven het reeds aangevraagd getal immigranten nog voldoende aanvragen inkwamen om voor het transport van het vermoedelijk te kort, dat via Amsterdam kon worden verscheept, zijnde p.m. 250, en voor de nieuw aan te vragen immigranten uit Nederlandsch Indië een stoomschip te charteren, zou getracht worden per direct vervoer via de Kaap de Goede Hoop per stoomgelegenheid te voorzien, zoo in het vermoedelijk tekort van de reeds ingekomen aanvragen, als in het transport van de nog aan te vragen arbeiders.

Daarop kwamen van verschillende belanghebbenden nog aanvragen in ten getale van 327, en werd de Factorij uitgenoodigd voor het transport van plus minus 700 arbeiders een stoomschip te charteren.

Aan deze opdracht kon echter, zooals de Factorij berichtte, niet worden voldaan, daar over geen stoomschip voor direct vervoer te beschikken viel.

Het transport der immigranten vond derhalve in het afgeloopen jaar alleen plaats via Amsterdam, met uitzondering van één transport op 2 Augustus van Samarang vertrokken dat in Havre werd overgenomen, door het stoomschip van den Koninklijken West-Indischen maildienst *Prins Maurits* en op 1 October alhier aankwam.

Met inbegrip van 5 immigranten, zijnde 3 mannen en 2 vrouwen, die van vorige transporten ziek te Amsterdam waren achtergebleven, en hier eerst op 1 November en 3 December aankwamen, werden met 11 stoomschepen van den Koninklijken West-Indischen maildienst alhier van 17 Juni tot 3 December 1900 geland 1375 hoofden, zijnde 930 mannen, 381 vrouwen, 12 jongens en meisjes tusschen 10 en 15 jaar en 52 kinderen beneden 10 jaar, uitmakende 1309 als volwassen berekende arbeiders, waarvan 567 aan suiker- en 742 aan cacao- en koffieondernemingen werden toebedeeid, zoodat het tekort bedroeg 228 als volwassen berekende immigranten.

Afgescheept werden van Samarang 1413 hoofden, zijnde 962 mannen, 385 vrouwen, 12 kinderen tusschen 10 en 15 jaar en 54 kinderen beneden 10 jaar.

Op de reis deserteerden 3 mannen; overleden 25 mannen, 3 vrouwen en 6 kinderen en werden geboren 5 kinderen, terwijl 1 vrouw wegens krankzinnigheid, den dag na haar inscheping te Padang aan wal moest worden gezet.

Van de 1375 hoofden alhier geland, werden bij debarkement en na geneeskundig onderzoek in het depôt 426 of bijna 31% naar het militair hospitaal ter verpleging gezonden. Onder deze waren 288 mannen en 91 vrouwen, hoofdzakelijk lijdende aan ziekten der geslacgtsdeelen, debilitas en schurft.

Van de in het militair hospitaal opgenomen patienten overleden 6 mannen en 1 vrouw, terwijl de kosten van verpleging dezer immigranten, welke vóór hunne toedeeling ten laste van het immigratiefonds komen, in het afgeloopen jaar niet minder dan f 8150,50 bedroegen.

Op ultimo December waren van de naar evenvermelde inrichting geëvacueerde zieken van bovenbedoelde verschillende transporten aldaar nog 28 mannen en 4 vrouwen onder behandeling.

Bij arrivement verklaarden alle immigranten geene klachten te hebben, over de gedurende de reis ondervonden behandeling, welke bij onderzoek dan ook bleek niets te wenschen over te laten; hun voeding en huisvesting aan boord voldeden aan alle billijke eischen. Daarentegen ontbrak het niet aan klachten over het hun verstrekte handgeld; verreweg de meesten die zich hierover beklaagden beweerden van de hun toegezegde sommen van f 40 voor de mannen en f 35 voor de vrouwen, slechts 15 en 10 gulden, sommigen nog minder te hebben ontvangen. Deze klachten werden ter kennis van de factorij gebracht.

Over het algemeen liet het physiek der tot deze verschillende transporten behoorende immigranten zeer veel te wenschen over en was daarbij het percentage van arbeiders boven den meest gewenschten leeftijd vrij aanzienlijk.

§ 4. *Terugvoer van immigranten.*

In 1900 had terugvoer naar het land van herkomst plaats, zoowel van Nederlandsch-Indische als Britsch-Indische immigranten.

A. *Nederlandsch-Indische immigranten.*

Van de Nederlandsch-Indische immigranten, die in Juni 1894 waren aangevoerd, met het Nederlandsch stoomschip *Voorwaarts* en wier contracten in 1899 waren geëxpireerd, gaven enkelen in het begin van het afgeloopen jaar hun verlangen te kennen om naar Java te worden teruggezonden.

Met den agent alhier van den Koninklijken West-Indischen maildienst werd daarop een charter gesloten tot den overvoer dezer immigranten via Nederland naar Java, met een der stoomschepen van genoemde maatschappij naar Amsterdam, om van daar verder te worden overgevoerd naar Java, met een der stoomschepen van de stoomvaart-maatschappij „Nederland."

De overeengekomen vrachtprijs bedroeg f 160 per adult, zijnde hetzelfde bedrag als voor den overvoer van Java naar hier aan evengenoemde maatschappij wordt betaald.

Na inschrijving voor vertrek werden de immigranten opgeroepen om op 30 Juli in het depot alhier bijeen te komen.

Zij werden geneeskundig onderzocht en bevonden zonder eenig bezwaar de reis te kunnen ondernemen.

Vervolgens werden zij van de noodige uitrusting voor de reis voorzien, waarvan tevens ook als reserve het noodige werd medegezonden.

Nadat op het tot overvoer dier immigranten aangewezen stoomschip *Prins Willem V* de localiteit tot verblijf der immigranten was nagezien en in orde bevonden, werden de immigranten op 3 Augustus, den dag van vertrek van het schip, ingescheept.

Behouden kwamen zij te Amsterdam aan, vanwaar zij met het eerst vertrekkend stoomschip van de stoomvaartmaatschappij Nederland, de *Koning Willem II*, de reis naar Java vervolgden en aldaar op 6 October daaraanvolgende geland werden te Tandjong Priok.

Er vertrokken 36 personen, te weten:

18 mannen van 15 jaren en daarboven,

13 vrouwen „ 15 „ „ „

1 meisje van 13 jaar,

2 meisjes tusschen 2 en 10 jaar, en

2 meisjes beneden 2 jaar.

Onder hen bevond zich een man, die sedert zijne aankomst in de kolonie voor den arbeid was afgekeurd.

Gedurende den overtocht vondt geen mutatie onder de immigranten plaats.

Geen klacht over de behandeling aan boord van beide stoomschepen werd ingebracht.

In tegenstelling met de in 1897 naar Java teruggekeerde immigranten der proefzending, brachten volgens ontvangen bericht van de Factorij der Nederlandsche handelmaatschappij, deze immigranten echter allerlei klachten in, hoofdzakelijk betrekking hebbende op het door hen verdiende loon, de dure levenswijze in Suriname en de van hen gevorderde uitrustingskosten, ten gevolge waarvan zij naar hun beweren niets of nagenoeg niets hadden kunnen oversparen. [1])

Nadat aan 6 hunner hunne spaarpenningen ten bedrage van f 1537,44 door de Factorij der Nederlandsche handelmaatschappij te Batavia, emigratie-agent voor Suriname op Java, waren uitbetaald, werden zij naar hunne woonplaatsen teruggezonden.

B. *Britsch-Indische immigranten.*

Het getal Britsch-Indische immigranten die hun tijd hadden uitgediend, recht op vrijen terugvoer hadden verkregen en naar Calcutta wenschten te worden teruggezonden, was in 1900 niet voldoende om een schip te charteren. Er werd daarom van de gelegenheid gebruik gemaakt om ongeveer een 200tal hunner met een der van Britsch-Guyana vertrekkende immigrantenschepen te verzenden.

Voor evengenoemd getal was door het bestuur van deze kolonie, evenals in 1898 en 1899, welwillend plaatsruimte afgestaan in het schip dat op 8 September van Demerary zou vertrekken met terugkeerende immigranten.

De immigranten die zich tot vertrek hadden doen inschrijven, werden opgeroepen om op 23 Augustus in het depôt alhier bijeen te komen, ten einde op den 30sten daaraanvolgende naar Demerary te vertrekken om, volgens het te kennen gegeven verlangen van de autoriteiten dier kolonie acht dagen vóór den zeildag in het depôt te Georgetown te worden opgenomen.

Evenals bij vorige gelegenheden werd ook nu als voorwaarde gesteld:

1°. dat de immigranten vóór hun vertrek geneeskundig onderzocht moesten worden;

2°. dat ieder zou kunnen worden afgewezen:

a. die geacht werd de reis niet te kunnen volbrengen;

b. die lijdende bevonden werd aan lepra, huiduitslag of open zweren, aan krenking der geestvermogens of aan blindheid;

c. die ten gevolge van lichaamsgebreken niet in staat waren zich zelven te helpen.

Nadat de immigranten in het bepot bijeen waren, werden zij geneeskundig onderzocht, van nommerplaatjes voorzien, terwijl

---

[1]) Aan deze mededeeling van den agent-generaal kan worden toegevoegd dat, naar aanleiding van die klachten, in Suriname een uitgebreid en nauwkeurig onderzoek werd ingesteld, waaruit blijkt, dat de klachten niet den minsten grond hebben. Een eigenaardigen indruk maakt in een der brieven de verklaring van een plantage-directeur, dat een van hen die over te gering loon wegens duurte der levensmiddelen klaagde, zich Zondags vergastte aan kip of vleesch, blikjes, aardappelen en een flesch bier of een halve flesch wijn.
(*Noot van den Minister van Koloniën*).

hunne kleedingstukken in het militair hospitaal werden gedesinfecteerd.

De uitrusting voor de reis werd, evenals bij vorige gelegenheden, aan de immigranten in Demerary verstrekt voor rekening van het Surinaamsch Gouvernement.

Het geleide der immigranten werd opgedragen aan den subagent voor de immigratie mr. A. J. VAN DER HOUVEN VAN OORDT, aan wien werd toegevoegd de tolk in de Hindostansche taal SITAL PERSAD, terwijl de chef van den militairen geneeskundigen dienst, destijds waarnemend geneeskundig inspecteur, die om andere redenen naar Demerary ging, het geneeskundig toezicht op zich nam. Op 30 Augustus in den namiddag werden de immigranten ingescheept op den Gouvernementsstoomer *Paramaribo*, die daarop de reis naar Demerary aanvaardde.

Er vertrokken:

142 mannen }
49 vrouwen } van 10 jaar en daarboven,
22 jongens }
en 16 meisjes } beneden 10 jaar

te zamen 229 hoofden.

De *Paramaribo* arriveerde in Demerary den 31sten Augustus en werden de immigranten ontscheept en in het depôt gehuisvest.

Den volgenden dag had de geneeskundige inspectie plaats, waarbij geen enkele werd afgekeurd.

Evenmin was dit het geval toen deze immigranten aan eene geneeskundige keuring werden onderworpen.

Het schip *Erne* bestemd tot overvoer der immigranten was reeds in Demerary aangekomen.

Den 8sten September werden de immigranten ingescheept en werd de reis onmiddellijk aanvaard.

De vertrokken immigranten van Suriname waren aangevoerd met de na te noemen schepen:

NAMEN DER SCHEPEN.	Datum van aankomst.	Van 10 jaar en daarboven		Beneden 10 jaar		TOTAAL.
		Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	
Calcutta	25 November 1873	1	„	„	„	1
Kate Kellock	18 Januari 1874	„	1	„	„	1
Zanzibar	16 Augustus 1878	1	1	„	„	2
Ailsa I	6 Februari 1880	1	„	„	„	1
Ailsa II	26 November 1880	1	„	„	„	1
British Statisman I	14 Maart 1881		„	„	„	1
Sheila I	13 Januari 1883	2	1	„	„	3
British Statisman II	18 December 1883	2	1	„	„	3
British Nation I	8 Februari 1884	1	„	„	„	1
Peshwa	27 Augustus 1884	3	1	„	„	4
British Nation II	12 December 1884	1	„	„	„	1
Sheila II	14 Januari 1885	„	1	„	„	1
John Davie	18 Januari 1887	1	„	„	„	1
The Bruce	3 Januari 1889	3	„	„	„	3
Ganges	23 April 1889	5	„	„	„	5
Elbe	26 November 1889	3	4	4	3	14
Erne I	27 April 1890	10	5	5	„	20
Rhine	12 November 1890	17	6	2	1	26
Hereford I	17 Mei 1891	4	„	„	„	4
Lena	2 Mei 1892	14	6	2	1	23
British-Peer	18 November 1892	16	10	4	3	33
Hereford II	18 April 1893	17	3	1	„	21
Grecian	19 December 1893	11	„	„	1	12
Erne II	14 April 1894	14	4	1	6	25
Ems	22 November 1894	9	2	„	„	11
Erne III	27 April 1895	2	3	3	1	9
Avoor	13 April 1898	1	„	„	„	1
Hereford IV	22 April 1899	1	„	„	„	1
	Totaal . . .	142	49	22	16	229

De gemiddelde duur van verblijf dezer immigranten in de kolonie was 9 jaren, 1 maand en 8 dagen.

Een som van f 40.600,30 uitmakende het bedrag der spaarpenningen van de vertrokken immigranten, werd door de zorg van het immigratie-departement voor hen naar Calcutta overgemaakt.

De waarde hunner bij het immigratie-departement gedeponeerde sieraden enz. werd geschat op f 5 572,25. Deze sieraden werden in een kist verpakt, die over Engeland naar het agentschap voor Suriname te Calcutta werd overgezonden en volgens van het agentschap ontvangen bericht bereids aldaar is ontvangen.

De *Erne* kwam op 15 Februari 1901 te Calcutta aan. Den volgenden dag werden de immigranten allen in uitstekenden gezondheidstoestand geland; gedurende de reis vonden 2 sterfgevallen en 3 geboorten plaats.

Geen enkele klacht werd door hen ingebracht. Door middel van de Hongkong- en Shangaibank ontvingen zij de overgemaakte spaarpenningen, terwijl hunne sieraden hun werden ter hand gesteld.

§ 5. *Getalsterkte van- en huwelijken, geboorte en sterfte onder de onder contract verbonden immigranten, hun algemeene toestand en verdere bijzonderheden, ook niet onder contract verbonden immigranten betreffende.*

I. Uit Britsch-Indië.

	AANTAL IMMIGRANTEN.				
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Op 1°. Januari 1900 onder contract verbonden	3090	1053	471	444	5058
Vermeerderd door:					
Geboorte	„	„	78	80	158
Reëngagement	427	43	37	25	532
Terugkeer van desertie	3	„	„	„	3
Overschrijving van jongens en meisjes, die den leeftijd van 15 jaar hebben bereikt	3	6	„	„	9
	3523	1102	586	549	5760
Verminderd door:					
Overlijden	28	9	18	20	75
Ontslag na geëindigden diensttijd	1078	386	248	216	1928
Ontbinding van het contract	6	„	„	„	6
Desertie	6	1	„	„	7
Terugzending naar Calcutta	1	„	„	„	1
Overschrijving van jongens en meisjes, die den leeftijd van 15 jaar hebben bereikt	„	„	3	6	9
Afschrijving van weezen, die hunne meerderjarigheid hebben bereikt	4	2	„	1	7
	1123	398	269	243	2033
Aanwezig op ultimo December 1900	2400	704	317	306	3727

De gemiddelde bevolking van Britsch-Indische immigranten onder contract bedroeg derhalve in 1900: 4392,2.

Blijkens de vorenstaande opgaven expireerden in 1900: 1928 contracten, terwijl 532 nieuwe werkovereenkomsten werden gesloten. In 1899 waren deze cijfers 1472 en 257.

Tusschen Britsch-Indische immigranten werden 52 huwelijken voltrokken, namelijk:

te Paramaribo	4	waarbij werden erkend 5 kinderen,
in Nickerie	16	„ „ „ 11 „
„ Saramacca	7	„ „ „ 13 „
„ Boven-Suriname	3	„ „ „ 1 kind,
„ Beneden-Suriname	10	„ „ „ 11 kinderen,
„ Beneden-Commewijne	12	„ „ „ 10 „

Het getal huwelijken in de laatste 5 jaren bedroeg:

in 1899	52
„ 1898	32
„ 1897	43
„ 1896	42
„ 1895	25

De verhouding tusschen mannen en vrouwen bij de onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten was in 1900: 320 vrouwen op de 1000 mannen. In 1899 waren er 344 vrouwen op de 1000 mannen.

Het aantal niet onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten op de plantages gevestigd, bedroeg op ultimo December 1900: 2262 mannen, 1340 vrouwen, 858 jongens en 714 meisjes.

Op ultimo December 1899 waren die cijfers respectievelijk 2273, 1319, 840 en 672.

Op ultimo December 1900 waren dus onder de niet onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten op de plantages gevestigd 592 vrouwen op de 1000 mannen, terwijl onder de kinderen èn van onder contract verbonden èn van niet onder contract verbonden ouders op de plantages 868 meisjes waren op de 1000 jongens. Op ultimo December 1899 waren deze verhoudingsgetallen 580 vrouwen op de 1000 mannen en 851 meisjes op de 1000 jongens.

Het getal geboorten onder de gecontracteerde immigranten bedroeg 158. In 1899 was dit 234.

Op de 100 vrouwen was de geboorte 17.99 tegen 20,91 in 1899.

De sterfte onder de gecontracteerde immigranten in 1900 bedroeg 75 personen, dat is 1.71 ten honderd van de gemiddelde bevolking.

Trekt men van dit sterftecijfer af 7 accidenteele sterfgevallen, welke in 1900 hebben plaats gehad, te weten:

1 man van plantage Mariënburg, ten gevolge van een ongeluk bij de stoommachine;

1 vrouw van dezelfde plantage, bij een spoorwegongeluk;

1 man van plantage 't Vertrouwen, door zelfmoord (een gestoken buikwond) en 4 verdronken, namelijk:

1 man van plantage Alliance;

1 „ „ „ Boxel;

1 „ „ „ Jagtlust;

1 jongen van plantage Geertruidenberg,

dan blijven er over 68 sterfgevallen of 1,55 ten honderd van de gemiddelde bevolking. In 1899 was dit cijfer 1,36 ten honderd.

Naar den leeftijd gerangschikt waren er 20 sterfgevallen beneden den leeftijd van 1 jaar, 18 van 1 tot beneden 10 jaar en 37 van 10 tot beneden 50 jaar.

De gezondheidstoestand was in 1900 bevredigend; epidemiën hebben niet geheerscht.

Vergelijkt men de geboorte- en sterftecijfers in de geheele kolonie, over de jaren 1891 tot en met 1900, dan vindt men voor het geboortecijfer:

in 1891 1800
„ 1892 1661
„ 1893 1854
in 1894 1644
„ 1895 1645
„ 1896 1924
„ 1897 1956
„ 1898 1948
„ 1899 2251
„ 1900 2007

en voor het sterftecijfer:

in 1891 . . . . 2105 = 3,67
„ 1892 . . . . 1678 = 2,91
„ 1893 . . . . 1465 = 2,53
„ 1894 . . . . 1611 = 2,54
„ 1895 . . . . 1640 = 2,52
„ 1896 . . . . 1687 = 2,51
„ 1897 . . . . 1676 = 2,60
„ 1898 . . . . 1697 = 2,48
„ 1899 . . . . 1488 = 2,13
„ 1900 . . . . 1621 = 2,28 ten honderd.

Vaccinatie vond onder de immigranten geregeld plaats. Het parc vaccinogène levert daarvoor de benoodigde koepokstof.

In de yawsinrichting op het station Groningen werden in het jaar 1900 verpleegd 75 Britsch-Indische en 9 Javaansche immigranten. Daarvan herstelden 67 Britsch-Indiërs en 4 Javanen, zoodat op 31 December 1900 nog onder behandeling bleven 8 Britsch-Indiërs en 5 Javanen.

Op de voorwaarden der Publicatie van 1 Augustus 1863, Gouvernementsblad n°. 23. werden in het jaar 1900 aan immigranten, die hunne contracten getrouw hadden vervuld en van een bewijs van goed gedrag waren voorzien, ter uitoefening van den kleinen landbouw afgestaan:

DISTRICTEN.	In gebruik.				In eigendom.					
	Uitgifte		Aantal perceelen die vergroot zijn.	Oppervlakte in H.A. waarmede die perceelen vergroot zijn.	Uitgifte.		Aantal perceelen die bij uitgifte in eigendom zijn vergroot.	Oppervlakte in H.A. waarmede die perceelen vergroot zijn.	Aantal perceelen die na uitgifte in eigendom vergroot zijn.	Oppervlakte in H.A. waarmede die perceelen vergroot zijn.
	Aantal immigranten aan wie perceelen zijn afgestaan.	Oppervlakte in H.A.			Aantal immigranten aan wie perceelen zijn afgestaan.	Oppervlakte in H.A.				
Britsch-Indiërs										
Saramacca	35	76	10	10	37	153	35	77	2	4
Beneden-Para	113	226	„	„	1	2	„	„	„	„
Beneden-Commewijne	2	4	„	„	„	„	„	„	„	„
Cottica.	7	14	„	„	„	„	„	„	„	„
	157 1)	320 2)	10	10 3)	38	155	35	77	2	4
West-Indiërs.										
Nickerie	1	2	„	„	„	„	„	„	„	„
Beneden-Para	5	10	„	„	„	„	„	„	„	„
	6	12	„	„	„	„	„	„	„	„

1) Drie hunner zijn gebruikers van perceelen van $4\frac{1}{8}$ A.

2) Van dit cijfer zijn uitgegeven aan 53 immigranten 96 H.A., die in vroegere jaren reeds in gebruik waren afgestann, zoodat in 1900 een oppervlakte van 224 H.A. voor het eerst krachtens de publicatie van 1 Augustus 1863, Gouvernementsblad n°. 23, werd uitgegeven.

3) Deze oppervlakte diende tot vergrooting van uitgegeven perceelen, waarvan, na verdeeling in twee gelijke deelen, de eene helft vergroot tot 2 H.A. werd overgeschreven, terwijl de andere helft eveneens vergroot tot 2 H.A., bleef ten name van den gebruiker.

Wat de vestigingsplaatsen betreft zij hier het volgende vermeld.

Domburg. De loostrenzen van deze vestigingsplaats zijn in goeden toestand.

Het werk tot verbetering van de loozing aan de Westelijke zijde, aangevangen in 1899, is in 1900 voltooid.

Van de wegen die over het algemeen in slechten toestand verkeeren, werd een gedeelte opengekapt, opgehoogd en met gekloopte steenen, zand en schelpen belegd. Met behulp der huurders en gebruikers van perceelen, die krachtens het methet Koloniaal Gouvernement gesloten contract verplicht zijn onder meer voor het onderhoud van den publieken weg, loopende door de vestigingsplaats te zorgen, zal met de verbetering der wegen worden voortgegaan.

Al het beschikbare land is in huur of gebruik uitgegeven. Eenige perceelen liggen buiten het bepolderde gedeelte.

De uitgegeven oppervlakte is: 254,0418 H.A., verdeeld in 186 perceelen, waarvan:

aan Britsch-Indiërs	77,8951 H.A.,	te zamen	51	perceelen;
„ West-Indiërs	11,52	„ „ „	9	„
„ Chineezen	2,35	„ „ „	2	„

Van de 51 perceelen aan Britsch-Indiërs afgestaan, waren 15 te zamen 22.58 H.A. in kosteloos gebruik uitgegeven, terwijl de overige perceelen aan deze immigranten afgestaan, alsmede die aan West-Indiërs en Chineezen uitgegeven, alle in huur zijn.

De productie van de aan immigranten afgestane perceelen bedroeg: 8088 K.G. cacao, 310 K.G. koffie, 3695 bossen bananen en 1340 bossen bacoves.

De bevolking bestond op 31 December 1900 uit 509 personen en wel:

Britsch-Indiers	60	mannen,	44	vrouwen,	32	jongens en	34	meisjes.
West-Indiërs	8	„	9	„	1	„ „	2	„
Chineezen	4	„	2	„	3	„ „	0	„
Creolen	110	„	105	„	58	„ „	37	„

De veestapel behoorende aan Britsch-Indiërs bestond uit:

35 runderen, 43 geiten en 10 varkens.

Op de vestigingsplaats zijn 59 planken huizen, waarvan 21 aan Britsch-Indiërs toebehooren.

La Rencontre, De vaar- en loostrenzen van deze vestigingsplaats verkeeren in vrij goeden staat.

De Britsch-Indische immigranten geven er de voorkeur aan hun vee op stal te houden en maken zoo goed als geen gebruik van de gemeene weide.

Van deze vestigingsplaats is uitgegeven een oppervlakte van 247,02 H.A., verdeeld in 131 perceelen waarvan:

aan Britsch-Indiërs	161,47 H.A.,	te zamen	92	perceelen,
„ West-Indiërs	9,15	„ „ „	4	„

Een van de perceelen uitgeven aan Britsch-Indiërs groot 1,58 H.A. en 2 van die aan West-Indiërs uitgegeven te zamen groot 4,23 H.A. waren in huur, terwijl de overige aan immigranten afgestane perceelen, alle krachtens de verordening van 19 April 1895 G. B. n°. 24 in gebruik zijn afgestaan.

De productie van de aan immigranten afgestane perceelen bedroeg 4600 K.G. cacao, 11 920 K.G. aardvruchten, 34 080 K.G. maïs en 23 315 bossen bananen.

De bevolking bestond op 31 December 1900 uit 320 personen en wel:

Britsch-Indiërs	106	mannen,	58	vrouwen,	49	jongens en	46	meisjes,
West-Indiërs	2	„	—	„	—	„ „	—	„
Creolen	22	„	22	„	12	„ „	7	„

De veestapel behoorende aan Britsch-Indiërs bestond uit:

24 runderen en 19 geiten.

Op de vestigingsplaats zijn 10 plankenhuizen, waarvan 8 aan Britsch-Indiërs toebehooren.

Paradise. Het plan, de vestigingsplaats in zuidelijke richting met een gedeelte ter grootte van 62 H.A. van de verlaten plantage Phoenix te vergrooten, waarvan sprake is in het verslag over 1899 werd niet uitgevoerd. Het daarvoor toegestane crediet werd in afwachting van den aankoop van een Priestman's-baggermolen ingetrokken.

Door de aanhoudende droogte is de aanplant van cacao niet geslaagd en heerschte zelfs gebrek aan drinkwater op de vestigingsplaats.

Door verdieping van het zoetwaterkanaal in 't begin van dit jaar, werd getracht voor 't vervolg meer berging van drinkwater te hebben, waarschijnlijk echter zullen hiervoor nog andere maatregelen getroffen moeten worden.

De uitgegeven oppervlakte is pl. m. 188 H.A, verdeeld in 164 perceelen, waarvan:

aan Britsch-Indiërs	pl. m. 159 H.A.,	te zamen	135	perceelen,
„ West-Indiërs	„ 20	„ „ „	22	„

Behalve de aan Creolen afgestane perceelen die in huur zijn, zijn al de op deze vestigingsplaats afgestane perceelen krachtens de verordening van 19 April 1895 G. B. n°. 24 in gebruik uitgegeven.

De productie van de aan immigranten afgestane perceelen bedroeg 18 450 bossen bananen, 56 250 K.G. maïs en 775 K.G. aardvruchten.

De bevolking bestond op 31 December 1899 uit:

Britsch Indiërs	143	mannen,	91	vrouwen,	60	jongens en	42	meisjes,
West-Indiërs	17	„	12	„	1	jongen „	1	meisje
Creolen	8	„	8	„	10	jongens „	7	meisjes.

De veestapel bestaande uit 33 runderen en 13 geiten behoorde aan Britsch-Indiërs.

Op de vestigingsplaats zijn 63 plankenhuizen, waarvan 49 van Britsch-Indische en 8 van West-Indische immigranten.

Alkmaar. In het afgeloopen jaar zijn de loostrenzen schoongemaakt, de vaartrens en de achter- en zijpolders gewied, en is de oostelijke loostrens uitgemodderd.

De sluisdeur aan de zijde van Sorgvliet is hersteld en tevens een nieuwe reservedeur gemaakt.

In 1901 zullen de sluisdeuren van de vaartrens en de oostelijke loostrens moeten gerepareerd worden.

Op deze vestigingsplaats is uitgegeven aan 186 Britsch-Indiërs een oppervlakte van 191,16 H.A., verdeeld in 191 perceelen, terwijl nog 2 perceelen elk van $1^2/_3$ H.A. aan den opzichter in gebruik zijn gegeven.

De productie van deze perceelen bedroeg 160 K.G. cacao, 20 K.G. koffie, 16 580 K.G. aardvruchten, 12 720 K.G. maïs, 30028 bossen bananen en 9821 bossen bacoves.

De bevolking, uitsluitend bestaande uit Britsch-Indiërs, bestond op 31 December 1900 uit 460 personen, waarvan:

182 mannen, 122 vrouwen, 82 jongens en 74 meisjes.

De veestapel bestond uit 133 runderen en 63 geiten.

Op de vestigingsplaats alwaar verschillende uitmuntend geslaagde en goed onderhouden aanplantingen worden aangetroffen zijn 14 plankenhuizen aan Britsch-Indiërs toebehoorende.

Vestigingsplaats nabij het fort Nieuw-Amsterdam. De van deze vestigingsplaats uitgegeven perceelen zijn alle in huur. De uitgegeven oppervlakte is 108,0922 H.A., verdeeld in 111 perceelen, waarvan:

aan Britsch-Indiërs	6,6728 H.A.,	te zamen	7	perceelen,
„ Chineezen	1,271	„ „ „	3	„

De bevolking bestaat voornamelijk uit Creolen, die zooals uit het hierboven aangeteekende blijkt het grootste aantal perceelen en ook de grootste oppervlakte in huur hebben.

Laarwijk. In het afgeloopen jaar werd met de werkzaamheden, in verband met de inrichting van deze verlaten plantage tot vestigingsplaats, een aanvang gemaakt.

Die werkzaamheden zullen in 1901 worden voortgezet en voleindigd.

Een gedeelte van de vestigingsplaats zal worden bestemd tot uitgifte aan Creolen, terwijl het overige gedeelte aan immigranten zal worden uitgegeven.

De op deze vestigingsplaats uit te geven perceelen zullen een oppervlakte hebben van pl. m. 1 H.A.

Reeds nu zijn er meer aanvragen voor perceelen van deze vestigingsplaats dan er beschikbaar zijn.

Hecht en Sterk. Het ligt in het voornemen in dit jaar een aanvang te maken met de werkzaamheden, noodig voor de inrichting van de plantage Hecht en Sterk tot een vestigingsplaats.

Deze plantage gelegen aan den rechteroever der Commewijne tusschen de plantages 't Vertrouwen en Zorg en Hoop, werd eenige jaren geleden door het Koloniaal Gouvernement voor dit doel aangekocht.

Het kapitaal dat op naam van Britsch-Indische immigranten in de Koloniale spaarbank is belegd, bedroeg op ultimo December 1900 een som van f 1) .

Op ultimo December 1899 was dit cijfer f 255 466,06^5 behoorende aan 1385 inleggers.

Het kapitaal op naam van Javaansche immigranten belegd bedroeg een som van f 1) .

Op ultimo December 1900 was dit cijfer f 1006,46, behoorende aan 12 inleggers.

Deze bedragen renten 2$^1/_2$ pct. 's jaars.

De terugkeer in 1899 van 214 en in 1900 van 229 Britsch-Indische immigranten, die respectievelijk f 35 933,76^5 en f 40600,30 aan geld met zich namen was natuurlijk van invloed èn op het aantal inleggers èn op het belegd bedrag.

In evengenoemde sommen is niet begrepen de waarde aan zilveren en gouden sieraden, door die immigranten op het immigratie-departement gedeponeerd, ten einde hun bij aankomst in Indië te worden ter hand gesteld, voor eerstbedoelden geschat op een waarde van f 2503,50 en voor laatstbedoelden op een waarde van f 5572,25.

De in het afgeloopen jaar naar Java teruggekeerde 36 immigranten namen met zich een bedrag van f 1537,44 aan spaarpenningen.

1) Deze cijfers zijn niet uit de kolonie ontvangen.

Gedurende het jaar 1900 werd door tusschenkomst van het immigratie-departement door 135 Britsch-Indische immigranten een bedrag van f 4197 aan hunne betrekkingen in Britsch-Indië overgemaakt tegen f 3946 door 111 Britsch-Indische immigranten in 1896.

f 7830,50	door 205	Britsch-Indische immigranten	in 1897
8644,50	„ 187	„ „	„ 1898
9463,—	„ 205	„ „	„ 1899

Het vertrek in 1899 van 214 en in 1900 van 229 Britsch-Indische immigranten was natuurlijk van invloed, zoowel op het aantal afzenders als op het geremitteerde bedrag.

De volgende bedragen werden volgens van de Surinaamsche bank welwillend ontvangen mededeeling, door Britsch-Indische immigranten door middel van genoemde bankinstelling in 1900 geremitteerd:

in ponden sterling betaalbaar London, door 6 immigranten een bedrag van	f 26 124,50
in dollars, betaalbaar bij een der branches van de Colonial bank in West-Indië een bedrag van .	13 480,70
	f 39 605,20

Voorts werden in het afgeloopen jaar, door tusschenkomst van het immigratie departement 545 brieven van Britsch-Indische immigranten alhier aan hunne betrekkingen in Britsch-Indië verzonden en 404 van het postkantoor alhier ontvangen brieven bestemd voor Britsch-Indische immigranten, afkomstig uit Britsch-Indië, aan hen uitgereikt.

In 1899 waren die cijfers respectievelijk 820 en 653.

II. *Uit Nederlandsch-Indië.*

	AANTAL IMMIGRANTEN.				
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Op 1 Januari 1900 onder contract verbonden.	1179	490	88	76	1833
Vermeerderd door:					
Aanvoer	930	381	38	26	1375
Geboorte	„	„	33	32	65
Reëngagement	80	9	3	1	93
Overschrijving van jongens en meisjes, die den leeftijd van 15 jaren hebben bereikt .	4	„	„	„	4
	2193	880	162	135	3370
Verminderd door:					
Overlijden	28	9	9	8	54
Ontslag na geëindigden diensttijd.	34	7	3	2	46
Ontbinding van het contract	2	„	„	„	2
Desertie	2	„	„	„	2
Terugzending naar Java	1	„	„	„	1
Overschrijving van jongens en meisjes, die den leeftijd van 15 jaren hebben bereikt .	„	„	4	„	4
	67	16	16	10	109
Aanwezig op ultimo December 1900 . . .	2126	864	146	125	3261

De gemiddelde bevolking was in 1900: 2547.

Het getal geboorten bedroeg 65, derhalve 9.60 ten honderd van de vrouwen.

De verhouding tusschen mannen en vrouwen was 410 vrouwen op de 1000 mannen.

De sterfte bedroeg 54 personen, d. i. 2.12 ten honderd van de gemiddelde bevolking.

Trekt men van dit sterftecijfer af 7 accidenteele sterfgevallen welke in 1900 hebben plaats gehad, te weten:

1 man van plantage Voorburg, tengevolge van vergiftiging met het sap van de manihot utilissime,

1 man van plantage Jagtlust en 1 man van de Tabaksonderneming, aan zelfmoord door ophanging,

en 4 verdronken, namelijk:

1 man en 2 vrouwen van plantage Jagtlust,

1 man van plantage Vreeland,

dan blijven er over 47 sterfgevallen of 1.85 ten honderd van de gemiddelde bevolking. Dit cijfer bedroeg in 1899 1,79 ten honderd.

Naar den leeftijd gerangschikt waren er 13 sterfgevallen beneden 1 jaar, 9 van 1 tot beneden 10 jaar, 32 van 10 tot beneden 50 jaar.

Tusschen de immigranten uit Nederlandsch-Indië werden 10 huwelijken voltrokken, en wel in Boven-Suriname 4, waarbij is erkend 1 kind.

in Boven-Para 1,

in Beneden-Commewijne 5, waarbij zijn erkend 4 kinderen.

Het getal huwelijken in de vorige jaren was:

in 1899 7
„ 1898 5
„ 1897 . . . . geen.
„ 1896 3

Certificaten van geëindigden diensttijd.

In het jaar 1900 werden wegens geëindigden diensttijd uitgereikt:

aan immigranten uit Britsch-Indië 1168 certificaten;
„ „ „ Nederl.-Indië 30 „

§ 7. *Nieuwe werkovereenkomsten.*

Het aantal immigranten die zich in het jaar 1900, na expiratie hunner werkovereenkomsten op nieuw voor den tijd van een tot vijf jaar voor den veld- en fabriekarbeid op de plantages verbonden, bedroeg:

voor immigranten uit Britsch-Indië 427 mannen, 43 vrouwen, 37 jongens en 25 meisjes, te zamen 532 personen;

voor immigranten uit Nederlandsch-Indië 80 mannen, 9 vrouwen, 3 jongens en 1 meisje, te zamen 93 personen,

De hun betaalde premiën waren naar reden van f 100 voor een contract van vijf jaar.

§ 8. *Huisvesting, geneeskundige verpleging, ziekte en sterfte onder de onder contract verbonden immigranten.*

Omtrent de geneeskundige behandeling en verpleging in de plantage-ziekenhuizen, in het militair hospitaal te Paramaribo en in de infirmerie in Nickerie, kunnen de volgende cijfers worden medegedeeld, getrokken uit de verschillende ziekenregisters.

	Immigranten uit:			
	Britsch-Indië.		Nederlandsch-Indië.	
Op 1 Januari 1900 waren onder behandeling . . .		184		41
In 1900 onder behandeling gekomen		11 477		5 565
Totaal . . .		11 661		5 606
Hiervan zijn . hersteld . .	11 497		5 391	
Hiervan zijn . overleden .	50		30	
		11 547		5 421
Op ult. December 1900 bleven dus onder behandeling . .		114		185
Het aantal ziekendagen bedroeg in 1900		59 524		37 190

Uit deze gegevens blijkt dat op elke honderd onder contract verbonden immigranten voorkwamen:

bij immigranten uit Britsch-Indië 261 ziektengevallen,
„ „ „ Nederlandsch-Indië 211 „

terwijl het aantal ziekendagen gemiddeld bedroeg:

voor een immigrant uit Britsch-Indië 13,6 pct.,
„ „ „ „ Nederlandsch-Indië 14,6 „

Districtsgewijze was het aantal ziekendagen der immigranten percentsgewijze, in opklimmende orde gerangschikt, als volgt:

Immigranten uit Britsch-Indië.

DISTRICTEN.	Aantal ziekendagen.	Zijnde gemiddeld voor ieder immigrant.
I. Cottica.	4 479	9,3
II. Beneden-Saramacca . .	2 039	11,1
III. Beneden-Suriname . .	9 130	13,0
IV. Beneden-Commewijne .	31 001	13,9
V. Boven-Commewijne . .	405	14,7
VI. Nickerie	7 113	19,6
VII. Beneden-Para	977	21,0
VIII. Boven-Para.	2 524	21,3
IX. Boven-Suriname . . .	1 856	25,1
Immigranten uit Nederlandsch-Indië.		
I. Beneden-Para	21	3,2
II. Beneden-Suriname . .	6 361	10,2
III. Boven-Commewijne . .	321	10,4
IV. Beneden-Saramacca . .	1 666	12,8
V. Beneden-Commewijne .	22 100	15,6
VI. Cottica	1 039	17,9
VII. Nickerie	1 821	21,6
VIII. Boven-Suriname . . .	2 783	24,1
IX. Boven-Para.	1 078	26,3

De naaste oorzaak van overlijden was als volgt:

	Uit Britsch-Indië.	Uit Nederl.-Indië.
Uitputting	5	3
Zwakte	9	5
Kwaadaardige koortsen	2	6
Malaria	8	5
Ingewandsmaden	1	"
Bloedarmoede	"	1
Bloedloop	2	2
Ingewands-catarrh	"	1
Hartsgebrek	"	1
Slechte spijsvertering	"	3
Darmontsteking*	2	1
Borstvliesontsteking	1	"
Tering	8	4
Luchtpijpontsteking	"	1
Beroerte	1	2
Stuipen	20	6
Nierziekte	2	"
Blaassteen	"	1
Galvergiftiging	1	"
Yaws	1	"
Huidziekte	1	"
Lepra	1	"
Syphilis	1	"
Gewrichts-rheumatiek	1	"
Beri-beri	"	5
In de kraam	1	"
Vergiftiging	"	1
Tengevolge van een spoorwegongeluk	1	"
Tengevolge van het beklemd raken in den ketting van de trash carrier	1	"
Verdronken	4	"
Zelfmoord door ophanging	"	2
" " een gestoken buikwond	1	"
Totaal	75	54

De sterfte onder de immigranten uit Britsch-Indië op de verschillende plantages, waar zij onder contract verbonden waren, was, de 7 accidenteele gevallen niet medegerekend, als volgt:

A. *Namen der plantages waar geen sterfte onder hen is voorgevallen.* (*)

				Gemiddelde bevolking.
1.	de Dankbaarheid,****	cacaoplantage in	Ben.-Saramacca	16
2.	de Morgenster,****	" "	"	15,5
3.	Killenstein,****	" "	Ben.-Commewijne	31
4.	Broederschap,***	" "	Ben.-Saramacca	27,5
5.	Kroonenburg,***	" "	Ben.-Commewijne	15
6.	Sorgvliet,***	" "	"	23
7.	't Lotland nº. 36,**	" "	Nickerie	40
8.	Concordia,**	" "	Ben.-Saramacca	36,5
9.	Johanna Catharina,*	" "	"	12,5
10.	Frederiksdorp,**	" "	Ben.-Comwewijne	8
11.	Brouwerslust,**	" "	"	28
12.	Constantina,**	" "	"	9
13.	Vreeland,**	" "	Boven-Suriname	27,5
14.	Maagdenburg,**	" "	"	9
15.	Peperpot,**	" "	Ben.-Suriname	16
16.	Kwatta,**	" "	"	4
17.	Margarethenburg,*	" "	Nickerie.	1
18.	Crappahoek,*	cacao- en koffieplant. "	"	15
19.	Caledonia,*	cacaoplantage "	Ben.-Saramacca	15,5
20.	Meerzorg,*	suiker-plantage "	Ben.-Suriname	27
21.	Tout-lui-faut,*	cacaoplantage "	Beneden-Para	46,5
22.	Accaribo,*	" "	Boven-Para	42,5
23.	Johannesburg,*	" "	Ben.-Commewijne	27,5
24.	de Maasstroom,*	" "	"	26
25.	Mariënbosch,*	cacao- en koffieplant. "	"	26
26.	Mon-Souci,*	cacaoplantage "	"	23
27.	Leliendaal en Ellen,*	" "	"	41,5
28.	Fredericisgift,	" "	Ben.-Saramacca	5,5
29.	Lust en Rust,	" "	Ben.-Suriname	13,5
30.	de Morgenstond,	" "	"	32,5
31.	Waterland,	cacao- en koffieplant. "	Boven-Para	55
32.	St. Barbara,	cacaoplantage "	Boven-Suriname	19
33.	Pieterszorg,	" "	Ben.-Commewijne	10
34.	Berlijn,	cacao- en koffieplantage "	"	35,5
35.	Schoonoord,	cacaoplantage "	"	1,5
36.	de Nieuwgrond,	cacao- en koffiepl. "	"	8
37.	Spieringshoek,	cacaoplantage "	"	34
38.	Vriensbeleid en Ouderzorg,	" "	"	23,5
39.	Katwijk,	" "	"	21,5

(*) Op de plantages met 4 sterretjes geteekend had ook in de jaren 1896-1899; op die met 3 sterretjes in de jaren 1897-1899; op die met 2 sterretjes in 1898 en 1899 en op die met 1 sterretje in 1899 geen sterfgeval plaats.

				Gemiddelde bevolking.	Sterfgevallen.	Sterfte ten honderd.
B. *Namen der plantages die beneden het gemiddelde sterftecijfer van* 1,55 *waren.*						
1. Waterloo, Hazard en Nursery,	suikerplantages	in	Nickerie	307	2	0,7
2. Marienburg en Zoelen,	„	„	Beneden-Commewijne	1380,5	15	1,1
C. *Namen der plantages die boven het gemiddelde sterftecijfer van* 1,55 *waren.*						
1. Voorburg,	cacao- en koffieplantage	in	Beneden-Suriname	62	1	1,6
2. Rust en Werk,	suikerplantage	„	Beneden-Commewijne	204	4	2,0
3. Jagtlust,	cacao- en koffieplantage	„	Beneden-Suriname	280	6	2,1
4. Geertruidenberg,	„	„	Beneden-Commewijne	41	1	2,4
5. Wederzorg,	„	„	„	124,5	3	2,4
6. de Eendracht,	suikerplantage	„	Beneden-Cottica	78,5	2	2,5
7. Alliance,	„	„	„	403,5	11	2,7
8. Zorg en Hoop,	cacaoplantage	„	Beneden-Commewijne	32,5	1	3,1
9. Geyersvlijt,	„	„	Beneden-Suriname	31	1	3,2
10. Dordrecht,	„	„	„	60,5	2	3,3
11. Ma Retraite,	„	„	„	29	1	3,4
12. Belwaarde,	„	„	„	65,5	2	3,5
13. Nieuw-Clarenbeek,	cacao- en koffieplantage	„	Boven-Commewijne.	27,5	1	3,6
14. Elisabethshoop,	cacaoplantage	„	Beneden-Commewijne	26,5	1	3,8
15. la Liberté,	cacao- en koffieplantage	„	Beneden-Suriname	51	2	3,9
16. 't Vertrouwen,	cacao-plantage	„	Beneden-Commewijne	22	1	4,5
17. Catharina Sophia,	cacao- en koffieplantage	„	Beneden-Saramacca	55	3	5,5
18. Susanna'sdaal,	„	„	Beneden-Suriname	33,5	2	6,0
19. Boxel	„	„	Boven-Para	21	2	9,5
20. Petersburg,	„	„	Boven-Suriname	18,5	2	10.8
21. Slootwijk,	„	„	Beneden-Commewijne	9	1	11,1

De sterfte onder de immigranten uit Nederlandsch-Indië op de verschillende plantages waar zij onder contract verbonden waren, was als volgt:

A. Namen der plantages waar geen sterfgevallen onder hen zijn voorgekomen. (1)

	Gemiddelde bevolking.
1. Margaretha's gift,*** cacaoplantage in Beneden-Saramacca	3,5
2. Dordrecht,*** cacaoplantage in Beneden-Suriname	9,5
3. Meerzorg,*** suikerplantage „ „	5,5
4. Geijersvlijt,*** cacaoplantage „ „	18,5
5. Johannesburg,*** cacaoplantage in Ben.-Commewijne	36,5
6. Zorg en Hoop,*** „ „ „	19
7. Nijd en Spijt en de Goede Vriendschap,** cacao-plantage in Beneden-Commewijne	6,5
8. Ma Retraite,* cacaoplantage in Beneden-Suriname	20,5
9. Leonsberg,* „ „ „	7
10. Accaribo,* cacaoplantage in Boven-Para	22
11. Petersburg,* „ „ Boven-Suriname	41
12. Mon trésor,* „ „ Beneden-Commewijne	65,5
13. Nieuw Clarenbeek,* cacao- en koffieplantage in Boven-Commewijne	31
14. Crappahoek, cacao- en koffieplantage in Nickerie	5
15. Caledonia, cacaoplantage in Beneden-Saramacca	9,5
16. Concordia, „ „ „	12,5
17. de Morgenster, „ „ „	3
18. Monitor, „ „ „	5
19. Susannasdaal, „ „ Beneden-Suriname	54,5
20. Jagtlust, cacao- en koffieplantage in Beneden-Suriname	139,5
21. Peperpot, cacaoplantage in Beneden-Suriname	8,5
22. Tout-lui-faut, „ „ Beneden-Para	6,5
23. Boxel, „ „ Boven-Para	19
24. Vreeland, „ „ Boven-Suriname	15
25. St. Barbara „ „ „	5
26. de Tabaksonderneming aan de Cassiporakreek, tabaksplantage in Boven-Suriname	54,5

1) Op de plantages met *** geteekend, had ook in de jaren 1897—1899; op die met ** ook in 1898 en 1899, op die met * ook in 1899 geen sterfgeval plaats.

	Gemiddelde bevolking.
27. Berlijn, cacao- en koffieplantage in Ben.-Commewijne	27,5
28. Elisabethshoop, cacaoplantage „ „	5,5
29. Brouwerlust, „ „ „	47,5
30. Killenstein, „ „ „	44,5
31. Mon-Souci, „ „ „	39,5
32. Slootwijk, „ „ „	12
33. Schoonoord, „ „ „	45
34. de Nieuwgrond, cacao- en koffieplantage in Beneden-Commewijne	27
35. Vriendsbeleid en Ouderszorg, cacaoplantage in Beneden-Commewijne	
36. Katwijk, cacaoplantage in Ben.-Commewijne	20
37. Leliendaal en Ellen, „ „ „	
38. Catharina Sophia, „ „ Ben.-Saramacca	

B. Namen der plantages die beneden het gemiddeld sterftecijfer van 1,85 waren.

	Gemiddelde bevolking.	Sterfgevallen.	Sterfte ten honderd.
1. De Cultuurtuin	8	1	1,2
2. Rust en Werk, suikerplantage in Beneden-Commewijne	139,5	2	1,5
3. Marienbosch, cacao- en koffieplantage in Beneden-Commewijne	58	1	1,7
4. Constantia, „ „ „ „ „ „	58,5	1	1,7
5. Sorgvliet, „ „ „ „ „ „	58,5	1	1,7
6. Geertruidenberg, „ „ „ „ „ „	58	1	1,7
7. Alliance, suikerplantage in Cottica	58	1	1,7
8. Voorburg, cacao- en koffieplantage in Beneden-Suriname	163,5	3	1,8
9. Spieringshoek, cacaoplantage in Beneden-Commewijne	56,5	1	1,8
C. Namen der plantages die boven het gemiddelde sterftecijfer van 1.85 waren.			
1. Marienburg en Zoelen, suikerplantages in Beneden-Commewijne	361	7	1,9
2. 't Lotland n°. 36, cacaoplantage in Nickerie	51	1	2,0
3. De Morgenstond, „ „ Beneden-Suriname	46,5	1	2,2
4. Pieterszorg, „ „ „ Commewijne	41,5	1	2,4
5. Johanna Catharina, „ „ „ Saramacca	38	1	2,6
6. 't Vertrouwen, „ „ „ Commewijne	34,5	1	2,9
7. Lust en Rust, „ „ „ Suriname	31,5	1	3,2
8. La Liberté, „ „ „ „	62	3	4,8
9. Waterloo, Nursery en Hazard, suikerplantages in Nickerie	20,5	1	4,9
10. Clevia, cacaoplantage in Beneden-Suriname	36	2	5,5
11. De Maasstroom, „ „ „	18	1	5,6
12. Wederzorg, cacao- en koffieplantage in Beneden-Commewijne	35	2	5,7
13. La Poule, cacaoplantage in Beneden-Saramacca	14	1	6,1
14. Margarethenburg, „ „ Nickerie	8	1	12,5
15. Belwaarde, „ „ Beneden-Suriname	14	2	14,3
16. De Dankbaarheid, „ „ „ Saramacca	4	2	50,0

Districtsgewijze was de sterfte onder de immigranten als volgt:

Immigranten uit Britsch-Indië.

	Gemiddelde bevolking.	Sterfgevallen.	Sterfte ten honderd.
Zonder sterfte was het district:			
Beneden-Para	46,5	0	0
Beneden het gemiddelde sterftecijfer van 1,85 waren:			
Nickerie	363	2	0,6
Beneden-Commewijne	2232	27	1,2
Boven het gemiddelde sterftecijfer waren:			
Beneden-Saramacca	184	3	1,6
Boven-Para	118,5	2	1,7
Beneden-Suriname	705	17	2,4
Boven-Suriname	74	2	2,7
Cottica	482	13	2,7
Boven-Commewijne	27,5	1	3,6

Immigranten uit Nederlandsch-Indië.

	Gemiddelde bevolking.	Sterfgevallen.	Sterfte ten honderd.
Zonder sterfte waren de districten:			
Beneden-Para	6,5	0	0
Boven-Para	41	0	0
Boven-Suriname	115,5	0	0
Boven-Commewijne	31	0	0
Beneden het gemiddeld sterftecijfer van 1.85 waren:			
Beneden-Commewijne	1420	19	1,3
Cottica	58	1	1,7
Boven het gemiddeld sterftecijfer van 1,85 waren:			
Beneden-Suriname	625	13	2,1
Beneden-Saramacca	130,5	4	3,1
Nickerie	84,5	3	3,6

De sterfte ten honderd van alle immigranten, de accidenteele gevallen niet medegerekend, was in de verschillende districten als volgt:

DISTRICTEN.	Gemiddelde bevolking.	Sterfgevallen.	Sterfte ten honderd.
I. Beneden-Para	52 5	0	0
II. Nickerie	447,5	5	1,1
III. Boven-Suriname	189,5	2	1,1
IV. Boven-Para	159,5	2	1,3
V. Beneden-Commewijne.	3652	46	1,3
VI. Boven-Commewijne	58,5	1	1,7
VII. Beneden-Saramacca	314,5	7	2,2
VIII. Beneden-Suriname	1330	30	2,3
IX. Cottica	540	14	2,6

De sterfte onder de creolen en andere arbeiders, geen immigranten onder contract zijnde, op de plantages waar immigranten onder contract gevestigd zijn, was districtsgewijze als volgt:

DISTRICTEN.	Gemiddelde bevolking.	Sterfgevallen.	Sterfte ten honderd.
I. Boven-Commewijne	55	0	0
II. Cottica	316	2	0,6
III. Boven-Suriname	165	2	1,2
IV. Beneden-Suriname.	953	21	2,2
V. Beneden-Commewijne.	2491	57	2,3
VI. Boven-Para	40	1	2,5
VII. Beneden-Saramacca	237	7	3,0
VIII. Nickerie	925	30	3,2
IX. Beneden-Para	14	1	7,1

De gemiddelde sterfte van deze bevolking bedroeg 2,33 ten honderd.

Door vergelijking dezer verhoudingsgetallen met elkander en met die van vorige jaren, verkrijgt men tot uitkomst dat het stecftecijfer van de onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten in verhouding staat tot het sterftecijfer van de creolen en andere arbeiders niet onder contract verbonden, op dezelfde plantages gevestigd, als volgt:

in het jaar 1877 als 3,73 pct. tot 6,16 pct.
„ „ „ 1878 „ 2,71 „ „ 4,07 „
„ „ „ 1879 „ 2,08 „ „ 3,32 „
„ „ „ 1880 „ 1,81 „ „ 3,59 „
„ „ „ 1881 „ 3,26 „ „ 4,25 „
„ „ „ 1882 „ 2,60 „ „ 2,70 „
„ „ „ 1883 „ 2,57 „ „ 3,84 „
„ „ „ 1884 „ 2,60 „ „ 5,00 „
„ „ „ 1885 „ 2,40 „ „ 3,26 „
„ „ „ 1886 „ 1,88 „ „ 2,82 „
„ „ „ 1887 „ 1,54 „ „ 3,15 „
„ „ „ 1888 „ 1,62 „ „ 3,36 „

in het jaar 1889 als 1,57 pct. tot 2,31 pct.
„ „ „ 1890 „ 1,93 „ „ 2,45 „
„ „ „ 1891 „ 3,04 „ „ 2,90 „
„ „ „ 1892 „ 2,62 „ „ 2,71 „
„ „ „ 1893 „ 2,38 „ „ 1,81 „
„ „ „ 1894 „ 2,43 „ „ 2,24 „
„ „ „ 1895 „ 2,07 „ „ 2,31 „
„ „ „ 1896 „ 2,33 „ „ 2,67 „
„ „ „ 1897 „ 2,43 „ „ 2,61 „
„ „ „ 1898 „ 1,97 „ „ 2,08 „
„ „ „ 1899 „ 1,36 „ „ 2,45 „
„ „ „ 1900 „ 1,55 „ „ 2,33 „

Voor de immigranten uit Nederlandsch-Indië was die verhouding:

in het jaar 1895 als 1,27 pct. tot 2,31 pct.
„ „ „ 1896 „ 1,61 „ „ 2,67 „
„ „ „ 1897 „ 2,72 „ „ 2,61 „
„ „ „ 1898 „ 2,63 „ „ 2,08 „
„ „ „ 1899 „ 1,79 „ „ 2,45 „
„ „ „ 1900 „ 1,85 „ „ 2,33 „

§ 9. *Arbeid, loon, overwerk en werkverzuim.*

Het aantal onder contract verbonden immigranten, die in 1900 aan den veld- en fabrieksarbeid op de plantages hebben deelgenomen, de hoeveelheid hunner werkdagen of taken en het bedrag van het verdiende loon waren als volgt:

IMMIGRANTEN UIT:	Aantal			Aantal werkdagen of taken en bedrag van het verdiende loon van de					
				Mannen.		Vrouwen.		Jongens en meisjes.	
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en meisjes.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.
Britsch-Indië	2871	914	26	572 877¼	f 382 445,54	123 180¼	f 69 460,66	1 842½	f 525,60
Nederlandsch-Indië.	1637	666	2	285 277	183 680,65	89 438¾	49 244,06	142	89,65
Totaal . . .	4508	1580	28	858 154¼	f 566 126,19	212 619	f 118 704,72	1 984½	f 615,25

In deze opgaven zijn niet begrepen, omdat zij niet als werkdagen rekenen, de dagen van ziekte, die van afwezigheid met verlof, die van afwezigheid ten gevolge van dagvaarding voor den rechter, of tot het ondergaan van straf en de dagen van opzettelijk werkverzuim, evenmin de Zon- en feestdagen, welke laatste, behalve de algemeen erkende, voor Hindoes bedragen 32, voor Mohammedanen uit Britsch-Indië 16, en voor Mohammedanen uit Nederlandsch-Indië 3 dagen in het jaar.

In den volgenden staat is aangeteekend het aantal creolen en andere arbeiders, die in het jaar 1900 hebben gewerkt op plantages waar immigranten onder contract verbonden zijn, het aantal verrichte werktaken en het verdiende loon.

ARBEIDERS	Aantal			Aantal werkdagen of taken en bedrag van het verdiende loon van de					
				Mannen.		Vrouwen.		Jongens en meisjes.	
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en meisjes.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken	Loon.
Creolen	600	206	76	134 825½	f138 053,74	35 747½	f 22 749,98	6 815½	f 2 895,50
Vreemde arbeiders en niet meer onder contract verbonden immigranten .	2226	672	213	476 058½	366 301,55	106 347¾	63 974,73	23 778¾	8 007,80

Daar de creolen en andere niet onder contract verbonden arbeiders dikwijls van woonplaats veranderen, is het aantal van de in dezen staat en andere opgaven voorkomende creolen en niet gecontracteerde vreemde arbeiders verkregen door het aantal van hen, die op den 1sten van elke maand op de plantage waren, bij elkaar te tellen en van die som een twaalfde voor het gemiddeld getal te nemen.

Door de gegevens in de beide voorgaande staten vermeld, verkrijgt men ten aanzien van de hoeveelheid werk in het bedrag van het dagloon van iederen arbeider in 1900 op de plantages waar immigranten onder contract verbonden waren, de volgende uitkomsten:

ARBEIDERS.	Voor ieder man in het jaar.		Voor iedere vrouw in het jaar.		Voor een jongen en meisje in het jaar.	
	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.
Immigranten onder contract uit Britsch-Indië	199,5	f 0,668	134,8	f 0,564	70,9	f 0,285
Nederlandsch-Indië	174,3	0,664	134,3	0,551	71,0	0,631
Creolen	224,7	1,024	173,5	0,636	89,7	0,425
Vreemde arbeiders en niet meer onder contract verbonden immigranten	213,9	0,769	158,3	0,602	111,6	0,337

De volgende opgaven behelzen de hoeveelheid werk en het verdiende loon van de arbeiders op plantages waar *geen* immigranten onder contract verbonden zijn.

ARBEIDERS.	Aantal			Aantal werkdagen of taken en bedrag van het verdiende loon van de					
				Mannen.		Vrouwen.		Jongens en meisjes.	
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en meisjes.	Werkdagen of taken.	Loon	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.
Creolen	93	146	30	23 589	f20 493,68	30 268¼	f17 017,60	5 774½	f 2 821,90
Vreemde arbeiders en niet meer onder contract verbonden immigranten	185	36	11	42 641¼	32 580,35	5 812½	3 521,31	408	189,70

Hoofdelijk berekend verkrijgt men voor deze arbeiders gemiddeld het volgende:

ARBEIDERS.	Voor iederen man in het jaar.		Voor iedere vrouw in het jaar.		Voor een jongen en meisje in het jaar.	
	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.
Creolen	253,6	f 0,869	207,3	f 0,562	192,5	f 0,489
Vreemde arbeiders en niet meer onder contract verbonden immigranten	230,5	0,764	161,5	0,606	37,1	0,465

Door de onderstaande gegevens samen te trekken verkrijgt men voor alle plantages in de kolonie het volgend resultaat van het aantal arbeiders en de hoeveelheid opgeleverden arbeid in het jaar 1900 tot het verbouwen en bereiden van stapelproducten verricht.

ARBEIDERS.	Aantal			Aantal werkdagen of taken van de		
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en Meisjes.
Immigranten onder contract	4 508	1 580	28	858 154¼	212 619	1 984½
Hunne contracten uitgediend hebbende immigranten of vreemde arbeiders	2 411	708	224	518 699¾	112 159¾	24 186¾
Totaal van vreemden	6 919	2 288	252	1 376 854	324 778¾	26 171¼
Totaal van creolen	693	352	106	158 414½	66 015¾	12 590
Totaal-generaal in 1900	7 612	2 640	358	1 535 268½	390 794½	38 761¼

Uit deze tafels, vergeleken met die van het vorig jaarverslag blijkt:

1°. dat van de creolen in 1900:

65 mannen en 2 jongens en meisjes meer dan in 1899 en 12 vrouwen minder dan in 1899 op de plantages of voor den zoogenaamden grooten landbouw hebben gearbeid;

dat aan werktaken is verkregen:

van de mannen 7 455¼, van de vrouwen 1 437½ taak minder dan in 1899; daarentegen van de jongens en meisjes 242 taken meer dan in 1899;

2°. dat de arbeid van vreemde arbeiders is toegenomen met 103 mannen en 33 jongens en meisjes, daarentegen afgenomen met 76 vrouwen;

dat aan werktaken is verkregen:

van de mannen 1 652½, van de vrouwen 10 614¾ taak minder dan in 1899; daarentegen van de jongens en meisjes 2 983½ taak meer dan in 1899;

3°. dat de som van de werkdagen of taken van de mannen, vrouwen, jongens en meisjes op de verschillende plantages te zamen in de laatste tien jaren heeft bedragen zooals in de volgende tafel is uitgedrukt.

	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.
Van de creolen	445 304	418 731	387 242¾	390 331¾	322 563½	281 417	248 838¾	230 090¼	244 671	237 020¼
Van vreemde arbeiders . . .	121 167½	1 269 942¾	1 368 654	1 397 870¾	1 469 274¼	1 559 225⅓	1 545 426¾	1 700 230¼	1 737 087¾	1 727 804
Totaal-generaal	166 147½	1 688 673¾	1 755 896¾	1 788 202½	1 791 837¾	1 840 642⅓	1 794 265½	1 930 320½	1 981 758¾	1 964 824¼

Uit den voorgaanden staat blijkt:

1°. dat de door creolen gedurende de 10 laatste jaren op de plantages of voor den zoogenaamden grooten landbouw geleverde arbeid, op de jaren 1894 en 1899 na, geregeld jaarlijks is verminderd, bedragende het verschil tusschen bedoelden arbeid door hen in 1891 en in 1900 geleverd 20 823¾ werktaak of werkdag, d. i. bijna 47 pct. van de taken of werkdagen door hen in 1891 geleverd;

2°. dat op de jaren 1897 en 1900 na, de gedurende datzelfde tijdsverloop door vreemde arbeiders geleverde arbeid geregeld is vermeerderd, bedragende het verschil tusschen bedoelden arbeid door hen in 1891 en in 1900 geleverd 511 636½ werktaak of werkdag, d. i. eene vermeerdering van ruim 42 pct. van den door hen in 1891 geleverden arbeid;

3°. dat het totaal van den gedurende dien tijd èn door creolen èn door vreemde arbeiders te zamen geleverden arbeid, op de jaren 1897 en 1900 na, geregeld jaarlijks is vermeerderd, bedragende het verschil tusschen den arbeid door hen in 1891 en in 1900 geleverd 303 352¾ werktaak of werkdag, d. i. eene vermeerdering van ruim 18 pct. van den door hen in 1891 geleverden arbeid.

Districtsgewijze was de hoofdelijk geleverde arbeid door de immigranten en hun gemiddeld dagloon in het jaar 1900, in afdalende orde gerangschikt, als volgt:

Voor immigranten uit Britsch-Indië,

DISTRICTEN.	Aantal werkdagen of taken per man geleverd.	DISTRICTEN.	Gemiddeld bedrag van het loon verdiend per man en per dag.
Boven het gemiddeld bedrag van 199,5:		Boven het gemiddeld bedrag van 0,668:	
1. Nickerie	267,5	1. Cottica	0,716
2. Boven-Para	223,5	2. Beneden-Para	0,706
3. Beneden-Para	222,7	3. Boven-Suriname	0,683
4. Boven-Suriname	216,0	4 Beneden-Suriname	0,679
5. Beneden-Suriname	215,7	5. Beneden-Commewijne	0,669
6. Beneden-Saramacca	204,5	Beneden het gemiddeld bedrag:	
Beneden het gemiddelde bedrag;		6. Boven-Para	0,663
7. Boven-Commewijne	195,25	7. Boven-Commewijne	0,657
8. Beneden-Commewijne	187,6	8. Beneden-Saramacca	0,644
9. Cottica	174,4	9. Nickerie	0,600

Voor immigranten uit Nederlandsch-Indië.

Boven het gemiddeld bedrag van 174,3.		Boven het gemiddeld bedrag van 0,644:	
1. Boven-Commewijne	220,7	1. Boven-Suriname	0,722
2. Beneden-Suriname	203,3	2. Cottica	0,674
3. Boven-Suriname	184,2	3. Boven-Commewijne	0,646
4. Beneden-Commewijne	177,7	4. Beneden-Commewijne	0,645
Beneden het gemiddeld bedrag:		Beneden het gemiddeld bedrag:	
5. Beneden-Para	167,0	5. Beneden-Saramacca	0,635
6. Nickerie	166,8	6. Beneden-Suriname	0,632
7. Boven-Para	153,7	7. Boven-Para	0,613
8. Beneden-Saramacca	124,2	8. Beneden-Para	0,604
9. Cottica	47,6	9. Nickerie	0,600

Het maximum loon dat van één week arbeid aan enkele immigranten is uitbetaald, bedroeg:

Voor die uit Britsch-Indië:

f 13,20 aan een man op plantage Brouwerslust,

6,40 aan een vrouw op plantage Rust en Werk.

Voor die uit Nederlandsch-Indië:

f 13,40 aan een man op plantage Rust en Werk;

5,65 aan een vrouw op plantage Marienburg en Zoelen;

Het door de districts-commissarissen geconstateerd werkverzuim bedroeg in 1900, na aftrek van het overwerk:

Voor de immigranten uit Britsch-Indië:

11 313¼ dag, of gemiddeld 3,0 dag per volwassen arbeider. Dit cijfer was in 1899, 2,4 en in 1898, 3,5.

Voor de immigranten uit Nederlandsch-Indië:

4062 dagen, of gemiddeld 1,8 dag per volwassen arbeider. Dit cijfer was in 1899: 2 en in 1898: 2,2.

Van de immigranten uit Britsch-Indië hebben 1187 arbeiders overwerk en wel te zamen 11 069¼ taak of werkdag, waarmede de duur hunner werkovereenkomsten verminderd wordt of gemiddeld over het totaal aantal volwassen arbeiders van dezen landaard, dat aan den arbeid heeft deelgenomen, 2,9 taak of werkdag per hoofd.

Van de immigranten uit Nederlandsch-Indië hebben 377 arbeiders overwerk en wel te zamen 2667¼ taak of werkdag, of gemiddeld over het totaal aantal volwassen arbeiders van dezen landaard, dat aan den arbeid heeft deelgenomen, 1,1 taak of werkdag per hoofd.

§ 10. *Klachten en misdrijven.*

Door de immigranten werden in 1900 de volgende klachten tegen hunne huurders of werkgevers ingebracht:

Uit Britsch-Indië.

Ingebrachte klachten van immigranten tegen huurders, gezagvoerders, geneeskundigen en opzichters. Getal.	Namen der districten en aard der klachten.	Ingetrokken of niet vatbaar voor vervolging.	Door den eersten rechter vrijgesproken.	Door den eersten rechter veroordeeld.	In hooger beroep.	*Aanmerkingen.*
	I. Nickerie.					
	Geene.					
	II. Beneden-Saramacca.					
	Geene.					
	III. Beneden-Suriname.					
1	Het toebrengen van een slag	„	„	1	„	
	IV. Beneden-Para.					
	Geene.					
	V. Boven-Para.					
	Geene.					
	VI. Boven-Suriname.					
3	Te zwaar werk.	3	„	„	„	Ongegrond.
	VII. Beneden-Commewijne.					
6	Te min betaald loon	6	„	„	„	Idem.
1	Te zwaar werk.	1	„	„	„	Idem.
	VIII. Boven-Commewijne.					
1	Het toebrengen van slagen	„	„	1	„	
	IX. Cottica.					
1	Het toevoegen van beleedigende woorden . .	„	1	„	„	
13	Totaal. . . .	10	1	2	„	
	Uit Nederlandsch-Indië.					
	I. Beneden-Commewijne.					
1	Te zwaar werk.	1	„	„	„	Ongegrond.

In de overige districten waar immigranten uit Nederlandsch-Indië gevestigd zijn; zijn in het :aar 1900 door hen geene klachten ingebracht tegen hunne huurders of werkgevers.

Op eene gemiddelde bevolking van 4392,5 hoofden, zijn dus door immigranten uit Britsch-Indië tegen hunne werkgevers ingebracht 13 klachten, zijnde 0,30 ten honderd; 0.07 pct. minder dan in het jaar 1899, toen op eene gemiddelde bevolking van 5293 hoofden 20 klachten werden ingebracht.

Op eene gemiddelde bevolking van 2547 hoofden is door immigranten uit Nederlandsch-Indië tegen hunne werkgevers ingebracht 1 klacht, zijnde 0,04 ten honderd; 0,31 pct. minder dan in het jaar 1899, toen op eene gemiddelde bevolking van 1950 hoofden 7 klachten waren ingebracht.

Het aantal tegen immigranten ingebrachte klachten ter zake van misdrijf wordt in den volgenden staat vermeld.

IMMIGRANTEN uit:	Overtredingen ter zake van plichtverzuim vallende onder de artt. 151-156 der herziene strafverordening van 1874.												Andere overtredingen dan die vallende onder nevenvermelde artt. 151-156.			Wanbedrijven.			Misdaden.		
	Onwil om te werken of luiheid.						Andere overtredingen.														
	Aangebracht.		Schuldig bevonden en veroordeeld.		Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.		Aangebracht.		Schuldig bevonden en veroordeeld.		Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.		Aangebracht.	Schuldig bevonden en veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.	Aangebracht.	Schuldig bevonden en veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken, of vrijgesproken.	Aangebracht.	Schuldig bevonden en veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken, of vrijgesproken.
	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.									
Britsch-Indië	393	49	318	26	75	23	125	4	106	4	19	„	146	102	44	28	22	6	1*)	„	„
Nederlandsch-Indië. . . .	152	14	138	10	14	4	60	5	51	4	9	1	70	59	11	22	17	5	„	„	„

*) Nog in behandeling.

Het aantal klachten door huurders tegen bij hen in dienst zijnde immigranten ingebracht wegens plichtverzuim bedroeg:

voor die uit Britsch-Indië: 12,95 ten honderd; 0,46 ten honderd minder dan in 1899;

voor die uit Nederlandsch-Indië: 9,07 ten honderd; 11,49 ten honderd minder dan in 1899.

Het aantal klachten wegens andere overtredingen (meestal ingebracht door eigen landgenooten) bedroeg:

voor immigranten uit Britsch-Indië: 3,32 ten honderd; 0,50 ten honderd minder dan in 1899;

voor die uit Nederlandsch-Indië: 2,75 ten honderd; 1,76 ten honderd minder dan in 1899.

Het aantal klachten wegens wanbedrijf bedroeg:

voor de immigranten uit Britsch-Indië: 0,64 ten honderd; 0,08 ten honderd minder dan in 1899;

voor die uit Nederlandsch-Indië: 0,86 ten honderd; 0,63 ten honderd minder dan in 1899.

Het aantal klachten wegens misdaad bedroeg:

voor de immigranten uit Britsch-Indië: 0,023 ten honderd; 0,087 ten honderd minder dan in 1899.

Tegen immigranten uit Nederlandsch-Indië werd in 1900 geen klacht wegens misdaad ingebracht.

II. Kolonisatie

A. *Uit Europa.*

Volgens opgave der Europeesche kolonisten in den omtrek van Paramaribo gevestigd, was hunne getalsterkte als volgt:

	Aantal				
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Sterkte op 1 Januari 1900	45	*)42	55	60	202
Vermeerderd					
Geboorte	—	—	6	1	7
Jongens en meisjes die den leeftijd van 18 en 16 jaar hebben bereikt . . .	12	7	„	„	19
	57	49	61	61	228
Verminderd:					
Overlijden	1	„	2	„	3
Jongens en meisjes die den leeftijd van 18 en 16 jaar hebben bereikt	„	„	12	7	19
	— 1	— „	— 14	— 7	— 22
Aanwezig op ult. December 1900	56	49	47	54	206

*) In het verslag over het vorig dienstjaar is het aantal vrouwen op ultimo December 1899 vermeld te zijn 41. Volgens thans verstrekte gegevens waren er echter op gemelden datum aanwezig 42 vrouwen.

Gedurende 1900 had onder de kolonisten één huwelijk plaats. Hun veestapel bestond op 31 December 1900 uit:

1015 runderen,

64 paarden,

11 muilezels,

38 steenezels,

45 varkens.

De gezondheidstoestand der kolonisten was in 1900 goed. Onder hun vee heeft geen ziekte geheerscht. De loozing hunner landerijen laat nog steeds veel te wenschen over.

B. *Uit Britsch-Indië, China en West-Indië.*

Volgens de gegevens in het vorig jaarverslag verstrekt waren op ultimo December 1899:

a. Huurders van domeinland:

100 immigranten te zamen voor een oppervlakte van pl. m. 165 hectaren onder wie:

77 uit Britsch-Indië,

13 „ West-Indië,

10 „ China.

Ook hadden 9 Britsch-Indiërs 9 erven te Paramaribo in huur.

Op ultimo December 1900 waren er 84 immigranten huurders van domeinland voor een oppervlakte van pl. m. 146 hectaren, onder wie:

63 uit Britsch-Indië,

16 „ West-Indië,

5 „ China,

en hadden 11 Britsch-Indiërs 11 erven te Paramaribo in huur

b. Gebruikers van domeinland op de voorwaarden der publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23).

288 immigranten te zamen voor een oppervlakte van pl. m. 589 hectsren onder wie;

283 uit Britsch-Indië,

4 „ West-Indië,

1 „ China.

Op ultimo December 1900 waren er 417 gebruikers van domeinland als boven, te zamen voor een oppervlakte van pl. m. 845 hectaren, onder wie:

405 uit Britsch-Indië,

11 „ West-Indië,

1 „ China.

c. Eigenaren van land verkregen van het Gouvernement krachtens de publicatie van 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23) of op andere wijze en door koop van particulieren.

Op 31 December 1899 stonden ten hypotheekkantore als zoodanig bekend 233 Britsch-Indiërs voor een oppervlakte van pl. m. 2286 hectaren en 2 Britsch-Indiërs, die 2 perceelen in eigendom hadden, waarvan de grootte niet met juistheid was op te geven: voorts 37 dezer immigranten die eigenaren waren van 31 erven, waarvan 14 te Paramaribo en 17 te Nieuw-Nickerie gelegen.

Op ultimo December 1900 stonden ter voormelde kantore als eigenaren bekend 298 Britsch-Indiërs voor een oppervlakte van pl. m. 2443 hectaren, een perceel waarvan ten vorige jare de grootte niet bekend was, is gebleken een oppervlakte te hebben van 15 hectaren, welke thans begrepen zijn in het cijfer 2443 hectaren, voorts stonden op gemelden datum 53 Britsch-Indiërs bekend als eigenaren van 49 erven waarvan 23 te Paramaribo en 26 te Nieuw-Nickerie gelegen zijn.

Van de te Paramaribo gelegen in 1900 gekochte erven behooren 4 aan elkander grenzende erven aan 1 Britsch-Indiër en 3 eveneens naast elkander gelegen erven, aan 2 Britsch-Indiërs.

Verschillende Britsch-Indiërs hebben perceelen en erven in eigendom, waarvan de titels van eigendom niet ten hypotheekkantore zijn overgeschreven.

d. Huurders en gebruikers van land van particulieren.

409 Britsch-Indiërs hadden op ultimo December 1900 een oppervlakte van pl. m. 624 hectaren van particulieren in huur of in gebruik.

Deze cijfers zijn door de verschillende district-commissarissen verstrekt; met juistheid zijn zij niet op te geven.

Het aantal immigranten dat perceelen in de omstreken van de stad in huur of in gebruik heeft, waar zij den tuinbouw uitoefenen of vee houden, neemt steeds toe.

De hieronder volgende staten wijzen aan:

Staat A, de koopprijzen besteed in 1900 voor beplantingen en opstallen op perceelen in huur of in gebruik afgestaan; den naam van den kooper, de grootte en de ligging van het perceel.

Staat B, de koopprijzen besteed in 1900 bij koop van perceelen van particulieren, den naam van den kooper, de grootte en de ligging van het perceel.

Staat A.

NAAM VAN DEN KOOPER.			Grootte en ligging van het perceel.		Koopprijs.
Gungali	N.	6/P	4 H.A.	Saramacca.	f 1100,00
Changur	„	456/W	2 „	„	700,00
Jahangeer	„	261/N	n°. 23.	la Rencontre.	700,00
Binda	„	686/M	„ 131.	Domburg.	675,00
Matabbhik	„	303/S	„ 25.	la Rencontre.	600,00
Chotkan	„	1133/V	2 H.A.	Saramacca.	550,00
Sital	„	448/W			
Sukhlall	„	445/W	2 H.A.	„	500,00
Sital	„	444/W			
Hanuman	„	844/W	2 H.A.	„	500,00
Bhugwan Sing	„	1273/1	2 „	„	410,00
Shigsbin	„	495/V	2 „	„	400,00
Mahesh	„	470/V	n°. 24.	la Rencontre.	380,00
Ramrekha	„	145/R	„ 88.	„	365,00
Mulhu	„	1133/S	1 H.A.	Saramacca.	325,00
Manganu	„	449/S	n°. 10*a*.	Alkmaar.	305,00
Ghunia	„	187/U			
Jadurani	„	856/X	n°. 42*a*.	la Rencontre.	300,00
Munia	„	986/R	„ 42*b*.	„	300,00
Jowahir	„	479/T	1 H.A.	Saramacca.	275,00
Hanoman	„	1844/B	2 „	„	260,00
Jhuree	„	569/V	2 „	Cottica.	257,00
Dureeaye	„	2188/B	2 „	Saramacca.	220,00
Nzamuddin	„	63/V	n°. 16.	Alkmaar.	219,00
Dilschund	„	1049/R	„ 146.	Paradise,	200,00
Patia	„	464/W	1 H.A.	Saramacca.	200,00
Fulslia	„	534/S	n°. 115.	la Rencontre.	200,00
Adhin	„	422/U	2 H.A.	Saramacca.	200,00
Seurani	„	120/P	1ste B.W. n°. 122*h*.	Paramaribo.	200,00
Hanoman	„	12/M	2 H.A.	Saramacca.	200,00
Sukhu	„	659/R	n°. 91.	la Rencontre.	198,00
Nokhu	„	936/W	„ 98.	„	175,00
Sookhoe s. v.	„	375/G	„ 65.	„	160,00
Sukhraj	„	200/U	„ 23*a*.	Alkmaar.	143,50
Sahebali	„	40/L	„ 39*b*.	achter 't fort N.-Amsterdam	140,00
Soerjoo	„	787/V	„ 107*b*.	la Rencontre.	115,00
Bakeidi	„	240/S	„ 62*a*.	„	110,00
Churamun	„	815/U	„ 111.	„	110,00
Bakadoor	„	1060/M	„ 27.	Alkmaar.	105,00
Barhu	„	1060/M	„ 2.	Paradise.	100,00
Surjoo	„	240/P	„ 47.	„	100,00
Gulba	„	8/L	„ 69.	„	100,00
Dwarka	„	1193/R	2 H,A.	Pad van Wanica.	100,00
Kherga	„	352/P	n° 37.	la Rencontre.	100,00
Sitaldin	„	226/X	„ 129*b*.	Alkmaar.	100,00

Voor beplantingen en opstallen op nog 35 perceelen werden prijzen betaald beneden f 100.

Staat B.

NAMEN VAN DEN KOOPER.		Grootte en ligging van het perceel.		Koopprijs.
Busso	N°. 315/N en haar zoon Smaika	3 aan elkander grenzende erven N. W. 1°. B. W. n°. 24*aa*, 24*ab* en 24*ac*.	Paramaribo.	f 2600,00
Kissendai	„ 454/G	lot n°. 131.	Nieuw-Nickerie.	1200,00
Sewburn	„ 1993/M	4 aan elkander grenzende erven N. W. 1°. B. W. n°. 24*c*, 24*d*, 24*e* en 24*f*.	Paramaribo.	1000,00
Rewa Zoody	„ 667/I			
Behary	„ 1129/V	15 H.A.	Saramacca.	750,00
Chikhur	„ 1888/W	5 „	„	500,00
Balgobind	„ 1065/W	4 „	„	500,00
Balak	„ 984/R			
Anajvia	„ 985/R	erf N. W.		
Puncho	„ 990/R	1°. B. W.	Paramaribo.	500,00
Perbska	„ 991/R	n°. 27.		
Bhagia	„ 488/T	2 H.A.	Saramacca.	500,00
Leda	„ 720/S	2 „	„	470,00
Rahimbaksi	„ 383/VR			
Ramjun	„ 784/VR	31.76 „	„	413,00
Jaikaramsing	„ 33 U	± 2 „	„	400,00
Ramfulsing	„ 490/U			
Kallankhan	„ 1587 X	10 „	„	400,00
Sadhoo	„ 308/N	2 „	„	325,00
Bhaggan	„ 5/P.	4 „	„	300,00
Bansi	„ 431/R	1.90 „	„	300,00
Pandohi	„ 110/S	2 „	„	280,00
Ramdhani	„ 423/R	5 „	„	275,00
Nagessur	„ 741/S	2 „	„	263,00
Gowricharn	„ 1199/S	3.75 „	„	250,00
Bunsee	„ 737/I	erf 1°. B. W. n°. 213*bd*	Paramaribo.	250,00
Bhugmania	„ 442/W	2 H.A.	Saramacca.	240,00
Britandi	„ 1125/R	3.5 „	„	230,00
Shajudsing	„ 73/N	± 10 „	Pauluskreek.	200,00
Doorga	„ 604/S	erf n°. 193.	Nieuw-Nickerie.	200,00
Kishun	„ 436/W			
Gopal	„ 446/W	2 H.A.	Saramacca.	200,00

9 Britsch-Indiërs kochten perceelen voor prijzen beneden de f 200.

Ramsookh 433/M en Tejia 864/L (man en vrouw) verkochten de plantage la Ressource voor f 9500.

Tegen afstand van het recht op vrijen terugvoer werd, krachtens de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24), aan 110 en krachtens de immigratiefonds-verordening aan 6 Britsch-Indische immigranten de premie uitgekeerd.
Behalve de hierboven bedoelde immigranten, die zich aan den kleinen landbouw wijden, bevinden zich in de onmiddellijke nabijheid der stad, gevestigd op de achtererven langs de Gravenstraat, den Wanicaweg, den weg van Charlesburg naar zee enz., nog verschillende, voor het meerendeel Britsch-Indische immigranten, die zich met tuinbouw en veeteelt onledig houden.

Het getal Britsch-Indiërs dat gepatenteerd was als tapper bedroeg op ultimo December 1900, 24 tegen 30 op ultimo December 1899; aan 92 Britsch-Indiërs is gedurende 1900 een bewijs van toelating als karreman uitgereikt, tegen 67 in 1899, 10 Britsch-Indiërs tegen 13 in 1899 hadden een port d'armes.

Het gemiddeld getal van de week- en dagvergunningen aan Britsch-Indiërs uitgereikt voor een verkoopplaats op de openbare markten te Paramaribo bedroeg in 1900, 20 voor dagvergunningen en 6 voor weekvergunningen.
Als matroos, stoker en smidsleerling zijn 6 Britsch-Indiërs geëmployeerd bij de koloniale vaartuigen; voorts dienen 4 hunner bij de gewapende politie, 4 als schoolmeesters, 9 als tolken en 1 als bode bij het immigratiedepartement.

Bij dit verslag behooren twee staten:

Litt. A, aantoonende de aankomst en verdeeling van immigranten in het jaar 1900.

Litt. B, aantoonende het getal mannen, vrouwen, jongens en meisjes, die op den 31 December 1900 op elke plantage onder contract verbonden waren.

De Agent-Generaal,

G. H. Barnet Lyon.

[5. 18.]
BIJLAGE M².

STAAT

aantoonende de aankomst en verdeeling van immigranten gedurende

het jaar 1900.

Volgnummer.	NAMEN DER SCHEPEN.	Onder welke vlag.	Dagteekening van aankomst.	Van waar gekomen.	GETAL AANGEVOERDE IMMIGRANTEN. Mannen.	Vrouwen.	Van 10-15 jaar. Jongens.	Van 10-15 jaar. Meisjes.	Beneden 10 jaar. Jongens.	Beneden 10 jaar. Meisjes.	Totaal.
1	*Prins Willem I S.S.*	Nederl.	1900. Juni 17	Java (Nederl.-Indië) over Nederland.	68	29	„	1	3	3	104
2	*Prins Willem IV S.S.*	id.	Juli 2	Idem idem.	67	30	3	„	3	2	105
3	*Prins Willem II S.S.*	id.	Juli 17	Idem idem.	115	61	1	„	1	2	180
4	*Oranje-Nassau S.S.*	id.	Augustus 2	Idem idem.	67	36	2	„	4	3	112
5	*Prins Willem III S.S.*	id.	Augustus 19	Idam idem.	154	73	3	„	6	5	241

AAN WELKE PLANTAGE TOEGEWEZEN. *	Getal aan elke plantage toegewezen.							AANMERKINGEN.
	Mannen.	Vrouwen.	Van 10-15 jaar.		Beneden 10 jaar.		Totaal.	
			Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.		
Marienburg en Zoelen	48	20	„	1	2	2	73	
Rust en Werk	20	9	„	„	„	1	30	
Op verzoek van den vader te Paramaribo uitbesteed	„	„	„	„	1	„	1	
	68	29	„	1	3	3	104	
Marienburg en Zoelen	34	15	2	„	„	1	52	
Alliance	33	15	1	„	3	1	53	
	67	30	3	„	3	2	105	
Marienburg en Zoelen	23	12	1	„	„	1	37	
Alliance	18	10	„	„	„	„	28	
Petersburg	13	6	„	„	„	„	19	
Johannesburg	13	7	„	„	„	„	20	
Jagtlust	12	7	„	„	„	„	19	
Catharina Sophia	10	5	„	„	„	„	15	
Rust en Werk	23	13	„	„	1	1	38	
Overleden vóór de toedeeling . . .	1	„	„	„	„	„	1	
Nog niet toebedeeld wegens ziekte .	2	1	„	„	„	„	3	
	115	61	1	„	1	2	180	
Accaribo	8	4	„	„	„	„	12	
Slootwijk	8	4	„	„	„	„	12	
St. Barbara	4	4	2	„	„	„	10	
Clevia	6	3	„	„	„	„	9	
Brouwerslust	6	4	„	„	„	2	12	
't Vertrouwen	7	4	„	„	„	„	11	
de Maasstroom	10	5	„	„	„	„	15	
Boxel	10	5	„	„	1	1	17	
de Morgenstond	3	1	„	„	1	„	5	
Ma Retraite	3	2	„	„	1	„	6	
Op verzoek van den vader te Paramaribo uitbesteed	„	„	„	„	1	„	1	
Nog niet toebedeeld wegens ziekte .	2	„	„	„	„	„	2	
	67	36	2	„	4	3	112	
de Morgenstond	5	3	„	„	„	„	8	
Mariënbosch	14	6	1	„	„	„	21	
Vreeland	10	5	„	„	2	1	18	
Killenstein	13	6	„	„	„	„	19	

Volgnummer.	NAMEN DER SCHEPEN.	Onder welke vlag.	Dagteekening van aankomst.	Van waar gekomen.	GETAL AANGEVOERDE IMMIGRANTEN.						
					Mannen.	Vrouwen.	Van 10-15 jaar.		Beneden 10 jaar.		Totaal.
							Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
6	*Prins Frederik Hendrik S.S.*	Nederl.	1900. Augustus 19	Java (Nederl. Indië over Nederland.	71	32	„	„	„	1	104
7	*Prins Willem V S.S.*	id.	Sept. 17	Idem idem.	150	65	„	„	4	2	221

AAN WELKE PLANTAGE TOEGEWEZEN.	Getal aan elke plantage toegewezen.							AANMERKINGEN.
	Mannen.	Vrouwen.	Van 10-15 jaar.		Beneden 10 jaar.		Totaal.	
			Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.		
Schoonoord	6	3	„	„	„	„	9	
Zorg en Hoop	7	3	„	„	„	„	10	
Concordia	11	5	„	„	„	1	17	
de Dankbaarheid	3	2	„	„	„	„	5	
Jagtlust	15	7	1	„	„	„	23	
Margarethenburg	10	5	„	„	1	„	16	
Spieringshoek	8	5	„	„	„	„	13	
Peperpot	10	5	„	„	„	1	16	
Belwaarde	7	3	„	„	„	„	10	
Pieterszorg	10	5	„	„	„	1	16	
't Lotland n°. 36	9	5	„	„	2	„	16	
Mon Souci	10	5	1	„	1	1	18	
Overleden vóór de toedeeling	2	„	„	„	„	„	2	
Nog niet toebedeeld wegens ziekte	3	„	„	„	„	„	3	
Afgekeurd wegens krankzinnigheid	1	„	„	„	„	„	1	
	154	73	3	„	6	5	241	
Jaglust	7	3	„	„	„	„	10	
Alliance	13	5	„	„	„	„	18	
Mariënburg en Zoelen	41	20	„	„	„	1	62	
Clevia	5	2	„	„	„	„	7	
't Vertrouwen	5	2	„	„	„	„	7	
	71	32	„	„	„	1	104	
Geijersvlijt	8	5	„	„	„	„	13	
Jagtlust	11	5	„	„	„	„	16	
Brouwerslust	11	4	„	„	1	„	16	
Boxel	3	1	„	„	„	„	4	
Ma Retraite	8	3	„	„	„	„	11	
Crappahoek	7	3	„	„	„	„	10	
Vreeland	8	3	„	„	1	1	13	
Waterloo, Nursery en Hazard	6	3	„	„	„	„	9	
Spieringshoek	8	3	„	„	„	„	11	
Slootwijk	8	3	„	„	„	„	11	
Alliance	12	6	„	„	„	„	18	
Concordia	5	2	„	„	„	„	7	
Accaribo	5	3	„	„	„	1	9	
Mariënburg en Zoelen	40	19	„	„	2	„	61	
Overleden vóór de toedeeling	1	„	„	„	„	„	1	
Afgekeurd wegens ongeschiktheid	1	„	„	„	„	„	1	

Volgnummer.	NAMEN DER SCHEPEN.	Onder welke vlag.	Dagteekening van aankomst.	Van waar gekomen.	GETAL AANGEVOERDE IMMIGRANTEN.						
					Mannen.	Vrouwen.	Van 10-15 jaar.		Beneden 10 jaar.		Totaal.
							Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
			1900.								
8	*Prins Maurits S.S.*	Nederl.	October 1	Java (Nederl. Indië) over Havre.	112	35	1	1	4	5	158
9	*Prins Willem IV SS.*	id.	October 20	id. over Nederland	123	18	„	„	3	1	145
10	*Prins Willem II SS.*	id.	November 1	Idem idem.	3	1	„	„	„	„	4
11	*Prins Willem III S.S.*	id.	December 3	Idem idem.	„	1	„	„	„	1	1

AAN WELKE PLANTAGE TOEGEWEZEN.	Getal aan elke plantage toegewezen.							*AANMERKINGEN.*
	Mannen.	Vrouwen.	Van 10-15 jaar.		Beneden 10 jaar.		Totaal.	
			Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.		
Afgekeurd wegens krankzinnigheid .	„	1	„	„	„	„	1	
Nog niet toebedeeld wegens ziekte .	8	1	„	„	„	„	9	
	150	65	„	„	4	2	221	
Pieterszorg	5	2	„	„	„	„	7	
Caledonia	14	4	„	„	1	„	19	
Jagtlust	11	3	„	„	1	„	15	
Mariënburg en Zoelen	40	12	1	1	„	3	57	
Rust en Werk	36	11	„	„	2	1	50	
Berlijn	4	2	„	„	„	1	7	
Afgekeurd wegens krankzinnigheid .	„	1	„	„	„	„	1	
Nog niet toebedeeld wegens ziekte .	2	„	„	„	„	„	2	
	112	35	1	1	4	5	158	
Katwijk	4	„	„	„	„	„	4	
la Poule	3	1	„	„	„	„	4	
Pieterszorg	4	„	„	„	„	„	4	
de Morgenster	5	1	„	„	„	„	6	
de Nieuwgrond	6	1	„	„	„	„	7	
Constantia	5	1	„	„	„	„	6	
Monitor	8	1	„	„	„	1	10	
Susanna'sdaal	10	1	„	„	„	„	11	
Sorgvliet	10	„	„	„	„	„	10	
Vriendsbeleid en Ouderzorg	11	2	„	„	„	„	13	
Elisabethshoop	9	2	„	„	„	„	11	
Tout-lui-faut	13	„	„	„	„	„	13	
Geertruidenberg	12	2	„	„	„	„	44	
Dordrecht	12	2	„	„	2	„	16	
la Liberté	„	1	„	„	1	„	2	
Overleden vóór de toedeeling . . .	„	1	„	„	„	„	1	
Nog niet toebedeeld wegens ziekte .	11	2	„	„	„	„	13	
	123	18	„	„	3	1	145	
Rust en Werk	1	„	„	„	„	„	1	
Clevia	„	1	„	„	„	„	1	
't Vertrouwen	1	„	„	„	„	„	1	
Jagtlust	1	„	„	„	„	„	1	
	3	1	„	„	„	„	4	
Ma Retraite	„	1	„	„	„	„	1	

RECAPI

PLAATS VAN HERKOMST.	VAN WAAR GEKOMEN.	TOEGEWEZEN AAN DE PLANTAGES IN														
		DE OUDE KOLONIE.					NICKERIE.					CORONIE.				
		Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Nederlandsch-Indië .	Java (over Nederland.)	864	358	33	26	1281	32	16	3	"	51	"	"	"	"	"

STAAT aantoonende het aantal immigranten aangevoerd in de kolonie

PLAATS VAN HERKOMST.	Van 1853 tot en met 1862.	Van 1863 tot en met 1872.	Van 1873 tot en met 1882.	Van 1883 tot en met 1892.	1893.	1894.
Nederlandsch-Indië.	8	21	94	94	"	582
Madera	275	205	"	"	"	"
China.	487	2 015	"	"	"	"
West-Indië.	"	2 382	214	79	"	"
Nederland	"	2	87	"	"	"
Britsch-Indië	"	"	6 569	8 633	1 092	1 206
Totaal. . . .	770	4 625	6 994	8 806	1 092	1 788

TULATIE

NIET TOEGEWEZEN EN DE REDENEN WAAROM.						TOTAAL AANGEVOERD.					AANMERKINGEN.
Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal	AANMERKINGEN.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	
"	"	2	"	2	Op verzoek van den vader te Paramaribo uitbesteed.	930	381	38	26	1375	Een bezending is over Havre aangevoerd.
4	1	"	"	5	Overleden vóór de uitdeeling.						
1	2	"	"	3	Afgekeurd wegens krankzinnigheid.						
1	"	"	"	1	Afgekeurd wegens ongeschiktheid.						
28	4	"	"	32	Nog niet toebedeeld wegens ziekte.						
34	7	2	"	43							

Suriname van 1 Januari 1853 tot ultimo December 1900.

1895.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.	TOTAAL.	AANMERKINGEN.
"	"	898	560	55	1375	3687	
"	"	"	"	"	"	480	
"	"	"	"	"	"	2502	
"	"	"	"	"	"	2675	
"	"	"	"	"	"	89	
1 615	1 169	"	616	614	"	21 514	
1 615	1 169	898	1176	669	1375	30 947	

De agent-generaal,

G. H. BARNET LYON.

[5 19.]
Bijlage M³.

STAAT aantoonende het aantal immigranten in de districten en op iedere plantage op ultimo December 1900.

NAMEN DER PLANTAGES.	Uit Britsch-Indië. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Uit Nederlandsch-Indië. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Totaal-generaal.	*Aanmerkingen.*
District Nickerie.												
Margarethenburg	2	„	„	„	2	10	5	1	„	16	18	
Waterloo, Nursery en Hazard	254	68	41	30	393	35	5	1	„	41	434	
Crappahoek	11	3	„	1	15	7	3	„	„	10	25	
't Lotland n°. 36	14	6	8	2	30	36	17	6	„	59	89	
	281	77	49	33	440	88	30	8	„	126	566	
District Coronie.												
Leasowes en Sarah, en Mary's hope	1	„	„	„	1	„	„	„	„	„	1	op straf.
District Beneden-Saramacca.												
Caledonia	„	„	„	„	„	14	4	1	„	19	19	
Concordia	10	4	5	3	22	16	7	„	1	24	46	
de Dankbaarheid	13	2	„	1	16	6	2	„	„	8	24	
Catharina Sophia	27	10	6	11	54	31	15	1	2	49	103	
Broederschap	10	3	2	2	17	„	„	„	„	„	17	
de Morgenster	9	„	„	„	9	5	1	„	„	6	15	
Johanna Catharina	7	2	„	„	9	20	10	4	5	39	48	
Frederici's gift	11	„	„	„	11	„	„	„	„	„	11	
Margaretha's gift	„	„	„	„	„	3	„	„	„	3	3	
la Poule	„	„	„	„	„	10	5	1	„	16	16	
Monitor	„	„	„	„	„	8	1	„	1	10	10	
	87	21	13	17	138	113	45	7	9	174	312	

NAMEN DER PLANTAGES.	Uit Britsch-Indië.					Uit Nederlandsch-Indië					Totaal-generaal.	Aanmerkingen.
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.		
District Beneden-Suriname.												
Voorburg	36	5	2	1	44	97	47	11	7	162	206	
Susannasdaal	12	4	2	„	18	45	12	4	2	63	81	
Belwaarde	26	9	5	5	45	11	7	„	„	18	63	
Lust en Rust	3	1	„	1	5	18	8	4	4	34	39	
Dordrecht	35	9	2	4	50	14	2	2	„	18	68	
Jagtlust	120	52	22	27	221	117	53	7	4	181	402	
la Liberté	23	8	1	4	36	42	18	1	7	68	104	
Peperpot	6	2	1	1	10	10	5	„	2	17	27	
de Morgenstond	15	15	3	1	25	29	16	4	3	52	77	
Geijersvlijt	15	15	5	5	30	18	7	„	„	25	55	
Clevia	„	„	„	„	„	27	12	2	1	42	42	
Ma Retraite	12	12	1	2	18	20	10	1	„	31	49	
Kwatta	4	4	„	„	4	„	„	„	„	„	4	
Leonsberg	„	„	„	„	„	7	1	„	„	8	8	
de Cultuurtuin	„	„	„	„	„	6	2	„	„	8	8	
	307	104	44	51	506	461	200	36	30	727	1233	
District Beneden-Para.												
Tout-lui-faut	28	7	3	2	40	13	„	„	„	13	53	
District Boven-Para.												
Boxel	8	3	1	3	15	20	7	3	1	31	46	
Waterland	31	9	6	5	51	„	„	„	„	„	51	
Accaribo	26	9	5	2	42	20	10	„	2	32	74	
	65	21	12	10	108	40	17	3	3	63	171	
District Boven-Suriname.												
Petersburg	7	3	„	2	12	32	15	2	1	50	62	
Vreeland	9	3	„	3	15	17	8	3	2	30	45	
St. Barbara	14	3	„	3	20	4	4	2	„	10	30	
de Tabaksonderneming aan de Cassipora-kreek	„	„	„	„	„	44	9	„	1	54	54	
	30	9	„	8	47	97	36	7	4	144	191	
District Beneden-Commewijne.												
Pieterszorg	9	„	„	„	9	36	14	3	3	56	65	
Rust en Werk	106	38	8	14	166	129	57	8	6	200	366	
Johannesburg	18	3	2	„	23	31	13	„	2	46	69	
de Maasstroom	10	3	2	3	18	16	8	„	1	25	43	
Berlijn	19	5	2	„	26	21	7	3	1	32	58	
Elisabeth's hoop	11	3	1	3	18	9	2	„	„	11	29	
Frederiksdorp	13	„	„	„	13	„	„	„	„	„	13	

NAMEN DER PLANTAGES.	Uit Britsch-Indië.					Uit Nederlandsch-Indië.					Totaal-generaal.	*Aanmerkingen.*
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.		
Mariënbosch	14	5	4	3	26	50	14	3	2	69	95	
Kroonenburg	7	3	2	4	16	"	"	"	"	"	16	
Brouwerslust	28	"	"	"	28	38	17	3	5	63	91	
Killenstein	6	"	"	"	6	36	17	1	"	54	60	
Mon Souci	19	"	"	"	19	28	15	4	3	50	69	
't Vertrouwen	15	3	3	1	21	31	13	"	"	44	65	
Zorg en Hoop	20	2	"	2	24	15	6	1	2	24	48	
Constantia	3	"	"	"	3	41	15	5	1	62	65	
Slootwijk	5	"	"	"	5	16	7	"	1	24	29	
Schoonoord	1	"	"	"	1	30	12	4	5	51	52	
de Nieuwgrond	2	"	"	"	2	20	9	1	1	31	33	
Spieringshoek	22	5	2	2	31	43	21	"	4	68	99	
Vriendsbeleid en Ouderzorg	9	3	3	2	17	52	21	"	2	75	92	
Wederzorg	70	24	12	7	113	20	9	3	3	35	148	
Katwijk	20	1	"	"	21	16	5	"	"	21	42	
Montrésor	"	"	"	"	"	42	19	3	3	67	67	
Nijd en Spijt en de Goede Vriendschap	"	"	"	"	"	3	3	1	"	7	7	
Sorgvliet	7	3	3	3	16	42	15	5	2	64	80	
Leliendaal en Ellen	22	6	1	5	34	25	9	1	1	36	70	
Geertruidenberg	17	3	1	2	23	41	18	"	7	66	89	
Mariënburg en Zoelen	720	217	91	73	1101	344	139	26	20	529	1630	
	1193	327	136	124	1780	1175	485	75	75	1810	3590	
District Boven-Commewijne.												
Nieuw-Clarenbeek	8	3	2	"	13	23	6	2	"	31	44	
District Cottica.												
de Eendracht	41	11	5	5	62	"	"	"	"	"	62	
Alliance	274	76	41	42	433	76	35	4	1	116	549	
	315	87	46	47	495	76	35	4	1	116	611	
Weezen, wier ouders op het tijdstip van overlijden onder contract verbonden waren, bij particulieren uitbesteed	30	29	10	9	78	"	"	1	3	4	82	
Immigranten gedurende den loop van het contract geëvacueerd naar het leprozen etablissement	24	"	"	1	25	"	"	"	"	"	25	
Onder contract verbonden immigranten te Paramaribo *)	31	19	2	4	56	40	10	3	"	53	109	

*) Deze immigranten bevinden zich deels in het militair hospitaal, deels op 's landsgrond Boniface, deels in het krankzinnigengesticht en deels bij particulieren; onder hen zijn eenigen die wegens ziekte niet werden toebedeeld.

RECAPITULATIE.

DISTRICTEN.	Uit Britsch-Indië.					Uit Nederlandsch-Indië.					Totaal generaal.	Aanmerkingen
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.		
Nickerie	281	77	49	33	440	88	30	8	"	126	566	
Coronie	1	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1	op straf.
Beneden-Saramacca	87	21	13	17	138	113	45	7	9	174	312	
Beneden-Suriname	307	104	44	51	506	461	200	36	30	727	1233	
Beneden-Para	28	7	3	2	40	13	"	"	"	13	53	
Boven-Para	65	21	12	10	108	40	17	3	3	63	171	
Boven-Suriname	30	9	"	8	47	97	36	7	4	144	191	
Beneden-Commewijne	1193	327	136	124	1780	1175	485	75	75	1810	3590	
Boven-Commewijne	8	3	2	"	13	23	6	2	"	31	44	
Cottica	315	87	46	47	495	76	35	4	1	116	611	
Weezen, wier ouders op het tijdstip van overlijden onder contract verbonden waren, bij particulieren uitbesteed	30	29	10	9	78	"	"	1	3	4	82	
Immigranten gedurende den loop van het contract geëvacueerd naar het leprozen etablissement	24	"	"	1	25	"	"	"	"	"	25	
Onder contract verbonden immigranten te Paramaribo	31	19	2	4	56	40	10	3	"	53	109	
Totaal	2400	704	317	306	3727	2126	864	146	125	3261	6988	

De agent-generaal,

G. H. Barnet Lyon.

[5. 20.]

Bijlage N.

STAAT van verleende en hernieuwde concessiën voor goud-

I.

VERLEENDE CONCESSIËN.

Concessierecht per H.A. per jaar in centen.	Suriname.		Saramacca.		Marowijne.		Lawa.		Nickerie.		Totaal.	
	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte. in H.A.
10	23	13 496,425	30	a) 33 561,32	10	4 849,38	14	5 918,75	1	250	78	58 075,875
25	5	1 774,50	3	600	„	„	„	„	„	„	8	2 374,53
50	1	500	1	939,50	„	„	„	„	„	„	2	1 439,50
10	„	„	1	200	„	„	„	„	„	„	1	200
25	„	„		98	„	„	„	„	„	„		98
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totaal . .	29	15 770,925	35	35 398,82	10	4 849.38	14	5 918,75	1	250	89	62 187,875

II. JANUARI, FEBRUARI,

Concessierecht per H.A. per jaar in centen.	Suriname. Aantal.	Suriname. Oppervlakte in H.A.	Saramacca. Aantal.	Saramacca. Oppervlakte in H.A.	Marowijne. Aantal.	Marowijne. Oppervlakte in H.A.	Lawa. Aantal.	Lawa. Oppervlakte in H.A.	Nickerie. Aantal.	Nickerie. Oppervlakte in H.A.	Totaal. Aantal.	Totaal. Oppervlakte in H.A.
10	7	95 057	13	c) 6 840,796	8	8 768	6	3 065	„	„	34	23 730,796
25	5	6 729	3	544	„	„	„	„	„	„	8	7 273
50	1	200	1	200	„	„	„	„	„	„	2	400
10	„	„	1	102	„	„	„	„	„	„	1	102
25	„	„		144	„	„	„	„	„	„		144
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totaal . .	13	11 986	18	7 830,796	8	8 768	6	3 065	„	„	45	31 649,796

a) Waaronder 1 tot eene oppervlakte van 80 H.A. ter vergrooting van 1 verleende concessie.
b) „ 1 „ „ „ „ 95 „ „ „ „ 1 hernieuwde concessie en 1 tot eene oppervlakte van pl. m. 120 H.A. in of op de beddingen en oevers van een gedeelte van de Sarakreek.
c) Waaronder 2 tot eene oppervlakte van pl. m. 400 H.A. in of op de beddingen en oevers van een gedeelte van de Saramacca.

ontginningen en van vergunningen tot onderzoek in 1900 en in de eerste vier maanden in 1901.

1900.

Concessie-recht per H.A. per jaar in centen.	HERNIEUWDE CONCESSIEN.										Totaal-generaal.	
	Suriname.		Saramacca.		Marowijne.		Lawa.		Totaal.			
	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.
10	41	23 183,50	23	27 902,363	8	4 242,50	2	581,25	74	55 909,613	152	113 985,488
25	62	34 910,3506	28	34 064,5582	10	5 648,62	3	800	103	75 423,5288	111	77 798,0288
50	78	b) 79 260,60	26	25 191,40	4	10 850	4	35 268,25	102	150 570,25	104	152 009,75
10	2	406,29	2	1 000	„	„	„	„	4	1 406,29	5	1 606,29
25		400		250	„	„	„	„		650		„
10	„	„	„	„	1	50	„	„	1	50	1	50
50	„	„	„	„		350	„	„		350		350
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	1	200	„	„	„	315	„	„	2	515	2	515
50		75	„	„	„	100	„	„		175		175
Totaal .	174	138 435,7406	79	88 408,3212	24	21 556,12	9	36 649,50	286	285 049,6818	375	347 237,5568

MAART en APRIL 1901.

Concessie-recht per H.A. per jaar in centen.	Suriname. Aantal.	Suriname. Oppervlakte in H.A.	Saramacca. Aantal.	Saramacca. Oppervlakte in H.A.	Marowijne. Aantal.	Marowijne. Oppervlakte in H.A.	Lawa. Aantal.	Lawa. Oppervlakte in H.A.	Totaal. Aantal.	Totaal. Oppervlakte in H.A.	Totaal-generaal. Aantal.	Totaal-generaal. Oppervlakte in H.A.
10	5	1 549,813	11	19 623,5	5	3 748,75	5	2 920	26	27 842,063	60	51 572,859
25	21	12 939,287	12	9 828,07	1	200	3	780	37	23 747,357	45	31 020,357
50	30	24 129,416	9	13 200	„	„	2	700	41	38 029,416	43	38 429,416
10	„	„	„	„	„	„	1	1 420	1	1 420	2	1 522
25	„	„	„	„	„	„		180		180		324
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	1	50	„	„	1	50	1	50
50	„	„	„	„		350	„	„		350		350
Totaal .	56	38 618,516	32	42 651,57	7	4 348,75	11	6 000	106	91 618,836	151	123 268,632

d) Waaronder 2 concessiën tot eene oppervlakte van pl. m. 400 H.A. in of op de beddingen en oevers van een gedeelte van de rivier Suriname.
e) Waaronder 1 concessie groot pl. m. 200 H.A. in of op de beddingen en oevers van een gedeelte der rivier Saramacca.

III. VERGUNNINGEN tot het doen van onderzoek gedurende vier maanden naar de aanwezigheid van delfstoffen (worden kosteloos verleend).

DISTRICTEN.	In 1900.		Januari, Februari, Maart en April 1901.		Aanmerkingen.
	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	
Nickerie	28	560 000	"	"	
Saramacca	11	220 000	"	"	
Boven-Suriname	[1]) 4	80 000	"	"	
	43	860 000	"	"	

Van deze vergunningen werden 2 met vier maanden verlengd.

[5 21.]
BIJLAGE O[1].

WIJZIGINGEN, bij resolutie van 27 Juni 1900, litt. B n. 5495 aangebracht in de Concessie aan de Maatschappij Suriname verleend (Zie Bijlage O[2] in het Verslag van 1900).

Bij resolutie van 27 Juli 1900. litt. B n°. 5495, zijn de volgende wijzigingen gebracht in de resolutie van 13 Januari 1900, litt. P n. 439, waarbij aan de maatschappij Suriname, onder de bepalingen opgenomen in de verordening van 24 Juni 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 35) en verder onder de in die resolutie vermelde voorwaarden, concessie is verleend tot het ontginnen en exploiteeren overeenkomstig het bepaalde bij art. 1, sub *b*, dier verordening van ongeveer 500 000 H.A. domeingrond, gelegen in de landstreek bezuiden Paramaribo, tusschen de Suriname- en Marowijne rivieren, te weten:

1°. In art. 5, derde lid, sub *a* van de bedoelde landconcessie worden na de woorden:

„van de aan gebouwen of plantsoenen toe te brengen schade"

ingevoegd de woorden:

„en van de schade veroorzaakt door het verlies van terreinen die in exploitatie zijn of van gedeelten daarvan";

2°. Art. 5, derde lid, letter *b*, wordt gelezen als volgt:

„Voor zoover een rijweg of een voetpad, als sub *a* bedoeld, over het terrein van den concessionaris loopt, dien weg of dat pad steeds voor het publiek verkeer geopend te laten, en in het gewoon onderhoud van dien weg of dat pad (dus daaronder niet begrepen vernieuwing of grove reparatiën van bruggen en andere kunstwerken) ten genoegen van den Gouverneur voor de helft te voorzien."

„Dat onderhoud kan, met goedvinden van den Gouverneur, geschieden door den concessionaris, in welk geval hem de helft der kosten, ten bedrage als door of van wege den Gouverneur goedgekeurd, zal worden gerestitueerd."

„Wordt door den concessionaris niet in het onderhoud op die wijze voorzien, dan geschiedt dit door het Bestuur, en is de concessionaris verplicht, telkens en dadelijk op aanvrage, de helft van de aangewende kosten te restitueeren."

[5. 22.]
BIJLAGE O².

a. ONTVANGEN zaden en planten in 1900 in den Cultuurtuin.

MAAND.	BENAMING DER ZADEN EN PLANTEN.	ONTVANGEN VAN DE HEEREN:
Februari.	Tamarindus indica.	J. Gemmel, Nieuw-Meerzorg.
Maart.	Garcinia Mangostona.	Directeur van 's Lands plantentuin, Buitenzorg.
	Andropogon Muricatis.	
	Arachis hypogaea.	
Juni.	Castilloa elastica.	Super-intendent Botanic Gardens, Trinidad.
Juli.	Cephaelis Ipecacuanha.	Directeur van het Koloniaal Museum.
Augustus.	Agave rigida var. Sisalana.	Super-intendent Botanic Gardens, Trinidad.
September.	Aralia Sieboldii.	Super-intendent Botanic Garden, Demary.
	Archonto'phoenix Cunninghanië.	
	Caryota furfuracea.	
	Casuarina equisetifolia.	
	Coccoloba platyclada.	
	Cocus schizophylla.	
	Coleus var.	
	Croton Augustifrous.	
	Croton discolor.	
	Croton ovalifolius.	
	Croton undulatus.	
	Eranthemum marmoratum	
	Eranthemum tricolor.	
	Erythronylum coca.	
	Erythronylum macrophyllum.	
	Graptophyllum (Nertonii).	
	Iresine Lindeni.	
	Ixora Coccinea.	
	Ixora Javanica.	
	Ixora loxiflora.	
	Ixora macrophylla.	
	Ixora rugosola.	

MAAND.	BENAMING DER ZADEN EN PLANTEN.	ONTVANGEN VAN DE HEEREN:
September.	Jasminum sp.	
	Kentia macrostachya.	
	Licuala elegans.	Super-intendent Botanie Garden, Demerary.
	Licuala grandis.	
	Livistona Hoogendorpii.	
	Melalenca Leucadendron.	
	Nelumbium liteum.	
	Nelumbium speciosum.	
	Phyllanthus pulcher.	
	Poincettia pulcherrina.	
	Sanssevieria cylindrica.	
	Sanssevieria guineënsis.	
	Strobilanthes Deyeriana.	
	Tabernoemontana sp.	
	Tecoma Garrocha.	
	Verbena hybrida.	
	Jatropha Gossypifolia.	H. F. Meijer, Paramaribo.
November.	Capsicum sp.	
December.	Jatropha Gossypifolia.	

MAAND.	AAN WIEN GEZONDEN.	BENAMING DER ZADEN.
Januari.	Directeur van 's Lands plantentuin, Buitenzorg.	Astrocaryum sp.
Maart.	" " " " "	Maximiliana regia; Euterpe oleracea.
	" " 's Rijks Academietuin, Leiden.	Euterpe oleracea.
	" " " " Utrecht.	" "
	" " den botanischen tuin te Amsterdam.	" "
Mei.	" " 's Lands plantentuin, Buitenzorg.	Blakea quinquenerdis.

[5. 23.]
BIJLAGE P.

VERGELIJKENDE STAAT der productie over

DISTRICTEN.	SUIKER. Muscovado. Kilogrammen.			Aantal hectaren afgemalen riet.		
	1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.
Nickerie	94 000	"	"	30	"	"
Coronie	"	"	"	"	"	"
Beneden-Saramacca	"	"	"	"	"	"
Boven-Saramacca	"	"	"	"	"	"
Beneden-Suriname	"	"	"	"	"	"
Beneden-Para	"	"	"	"	"	"
Boven-Para	"	"	"	"	"	"
Boven-Suriname	"	"	"	"	"	"
Beneden-Commewijne	"	"	"	"	"	"
Boven-Commewijne	"	"	"	"	"	"
Cottica	260 800	250 000	187 000	53,6	60	48
Marowijne	"	"	"	"	"	"
Totaal	354 800	250 000	187 000	83,6	60	48

DISTRICTEN.	MELASSE. Liters.			RUM. Liters.		
	1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.
Nickerie	"	"	"	315 285	172 215	434 864
Coronie	"	"	"	"	"	"
Beneden-Saramacca	"	"	"	"	"	"
Boven-Saramacca	"	"	"	"	"	"
Beneden-Suriname	294 000	27 610	101 263	"	"	"
Beneden-Para	"	"	"	"	"	"
Boven-Para	"	"	"	"	"	"
Boven-Suriname	"	"	"	"	"	"
Beneden-Commewijne	1 195 460	1 158 388	1 640 971	483 265	509 579	609 597
Boven-Commewijne	"	"	"	"	"	"
Cottica	56 000	45 000	28 100	158 564	162 931	230 619
Marowijne	"	"	"	"	"	"
Totaal	1 545 460	1 230 998	1 770 334	1 057 601	844 725	1 275 080

de jaren 1898, 1899 en 1900.

Aantal kilogrammen suiker gemiddeld per hectare verkregen.			SUIKER. Vacuumpan. Kilogrammen.			Aantal hectaren afgemalen riet.			Aantal kilogrammen suiker gemiddeld per hectare verkregen.		
1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.	1898.	1899	1900.
3 133	»	»	3 174 000	2 055 000	3 072 000	466	481	571	6 811	4 272	5 380
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	736 400	367 000	288 200	95.7	48	62	7 694	7 646	4 648
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	6 491 048	5 664 852	7 900 714	854,6	866	970	7 595	6 395	8 145
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
4 865	4 167	3 896	1 414 550	1 229 900	1 602 475	204	207	275	6 934	5 942	5 827
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
4 244	4 167	3 896	11 815 998	9 316 752	12 863 389	1 620,3	1 602	1 878	7 292	5 816	6 850

CACAO. Kilogrammen.			BANANEN. Bossen.			KOORN (Maïs). Kilogrammen.		
1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.
180 465	113 717	172 190	46 748	12 486	52 230	18 535	31 759	136 410
35 369	26 420	28 047	27 001	8 458	28 812	8 800	36 260	63 205
239 385	349 045	100 600	183 134	134 611	47 042	123 820	178 675	56 822
2 505	10	870	4 300	3 167	2 370	14 250	16 825	12 325
682 312	1 097 272	502 211	99 019	76 441	119 846	29 269	39 564	25 262
37 941	55 713	35 792	11 932	12 973	36 896	22 877	35 125	31 361
108 494	182 462	116 471	19 404	19 463	66 729	21 324	75 725	64 390
61 960	119 117	63 734	23 827	11 684	24 970	13 513	24 907	16 460
1 259 902 [5]	1 915 147	1 071 659	67 752	43 388	86 720	22 224	89 798	63 591
55 981	59 111	51 667	23 044	13 397	16 695	23 735	22 915	20 250
42 021 [5]	51 927	39 777	25 607	20 475	30 474	47 315	35 330	43 125
2	4	3	328	470	321	180	650	»
2 706 338	3 969 945	2 183 021	532 096	357 013	513 105	345 342	587 533	533 201

DISTRICTEN.	KOFFIE. Kilogrammen.			RIJST. Kilogrammen.		
	1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.
Nickerie	22 433	7 152	5 135	"	600	14 450
Coronie	424	1 060	412	"	"	"
Beneden-Saramacca	4 032	11 428	2 465	57 730	5 400	52 978
Boven-Saramacca	"	1 020	10	9 200	8 500	3 500
Beneden-Suriname	273 963	258 229	145 101	12 790	5 000	4 848
Beneden-Para	1 150	635	95	53 230	52 459	160 953
Boven-Para	6 763	7 039	4 971	1 135	6 575	20 027
Boven-Suriname	3 070	4 105	1 053	2 135	13 479	27 421
Beneden-Commewijne	65 294^{5}	50 169	30 686	50	"	100
Boven-Commewijne	5 467	8 824	2 086	"	120	500
Cottica	6 988	10 816	4 417	"	"	1 050
Marowijne	3	4	"	"	"	"
Totaal	389 587^{5}	360 481	196 431	136 270	92 133	285 927

AARDVRUCHTEN. Kilogrammen.			
1898.	1899.	1900.	
5 591	2 810	15 278	f 23 315,00 houtwaren.
9 860	30 485	26 820	809 344 kokosnoten, 340 liters kokosolie, 100 bossen bacoves.
50 285	93 085	31 118	f 1 306,00 houtwaren.
40 400	30 800	13 670	943,00 „
65 675	95 803	58 976	1 505,50 vruchten, 28 356 bossen bacoves.
12 580	51 105	88 066	102 bossen bacoves.
25 975	202 551	367 180	f 20 160,00 houtwaren, 8 793 bossen bacoves.
15 419	77 372	112 239	13 723,00 „ 580 „ „ 1 515 Kg. tabak.
22 230	65 038	30 811	1 295,00 „ 4 781 „ „
16 788	21 600	23 040	2 811,30 „
3 600	7 860	14 956	249,50 „ f 1 100 visch.
103	350	605	1 600 kilogrammen couac.
268 506	678 859	782 759	

[5. 24.]

BIJLAGE Q.

STAAT van de suikercultuur in

DISTRICTEN.	PLANTAGES.	Uitgestrektheid der plantages. — Hectaren.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. Dec. 1900. — Hectaren.	Uitgestrektheid waarvan in oogst. — Hectaren.	Suiker. (Muscovado.) — Kilogrammen.	Suiker. (Vacuumpan.) — Kilogrammen.
Nickerie.	Waterloo	a) 844,1	350	313	"	1 681 000
	Hazard.	a) 687,7	360	258	"	1 391 000
Beneden-Suriname	Meerzorg b), thans Abrasei	1247	[1]) 76	62	"	288 200
Beneden-Commewijne	Zoelen en Mariënburg	1414	[2]) 904	[3]) 802	"	6 673 114
	Rust en Werk	895	217	217	"	1 227 600
Cottica	Alliance	1860	308	275	"	1 602 475
	De Eendracht	600	83	48	187 000	"
			2298	1975	187 000	12 863 389

a) De plantage Nursery in vorige verslagen genoemd, is thans gevoegd bij de plantages Waterloo en Hazard. De in dit verslag vermelde cijfers van de uitgestrektheid van de beide laatstgenoemde plantages verschillen van die in het vorige verslag opgegeven, maar zijn de juiste.

Suriname, in 1900.

Gemiddelde productie suiker per hectare. — Kilogrammen.	Melasse. — Liters.	Rum. — Liters.	Dram. — Liters.	Arbeiders.			Nevenproducten.	*Aanmerkingen.*
				Immigranten.	Andere.	Totaal.		
5 371	"	202 933	"	170	350	520		[1]) Van deze zijn 5 H.A. met koffie en 9 H.A. met bananen beplant.
5 391	"	231 931	"	190	203	393		[2]) Van deze zijn 4 H.A. beplant met koffie en 45 H.A. met cacao.
4 648	101 263	"	"	20	116	136	2 500 K.G. koffie en 700 bossen bananen.	[3]) Waarvan 753 H.A. riet.
8 862	1 370 900	609 597	"	1 630	1 018	2 648	210 K.G. koffie en 23 300 " cacao.	
5 657	270 071	"	"	364	225	589		
5 827	"	176 026	"	545	175	720		
3 896	28 100	54 593	"	56	71	127	80 bossen bananen.	
6 776	1 770 334	1 276 080	"	2 975	2 158	5 133		

b) Een deel van deze plantage is door de Nederlandsche Handelmaatschappij gekocht. Op dat deel wordt de suikercultuur voortgezet. De koffie en bananen, vermeld in de voorlaatste kolom, zijn verkregen op het overige deel, bij den eigenaar in bebouwing.

[5. 25.]

BIJLAGE R.

STAAT van de cacaocultuur in Suriname, alleen en

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Cacao. Kilogrammen.	Koffie. Kilogrammen.
Nickerie	Margarethenburg . . .		214	"	69,5	50 064	"
	Botany Bay		200	"	49	6 300	"
	Crappahoek		299	"	44,6	13 775	"
	't Lotland n°. 86 . . .		270	"	126,6	17 335	4187
	Mofina		21	"	8	1 800	"
	Sola		10	"	4	225	"
	Hart Lyon		86	"	8	4 609	"
	Endfield		6	"	4	1 100	"
	Standvastigheid. . . .		50	"	3,5	1 000	"
	Visschershaven		43	"	8	2 500	"
	Rijkenspark		42	"	8	2 803	"
	Good Intend.		25	"	5	495	"
	La Prosperité		86	"	4	1 200	"
	Armoede		86	"	8	1 610	"
	Leeshall		43	"	16	2 150	"
	Francisburg		86	"	16	3 600	"
	Vertrouwen		20	"	6	800	"
	Bernards Verwachting .		20	"	2	400	"
	Bethlehem.		20	"	2	400	"
	Canaän.		20	"	7	1 400	"
	Welgedacht		20	"	4,5	800	"
	Union		86	"	6	800	"
	Johanna Maria		17	"	2	90	10
	Ketty Village		6	"	3	500	"
	Diamond		23	"	5	810	"
	Petruszorg		2	"	2	225	"
	Dijkveld		2	"	0,7	75	"
	Weltevreden.		3	"	3	870	"
	Good look out		3	"	2	280	"

vereenigd met andere cultures, in 1900.

Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders.					AANMERKINGEN.
				Kleine landbouw.		Immigranten.	Andere.	Totaal.	
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Eigenaren.	Pachters.				
»	»	1 515	»	»	»	18	34	52	
»	»	900	»	3	»	»	21	24	
»	»	172	»	»	»	25	11	36	
»	»	3 550	»	»	»	69	5	74	
»	»	300	»	2	»	»	4	6	
»	»	100	»	2	»	»	»	2	
»	»	250	»	»	»	»	7	7	
»	»	70	»	1	»	»	2	3	
»	»	100	»	3	»	»	3	6	
»	»	»	»	3	»	»	6	9	
»	»	»	»	2	»	»	16	18	
»	200	700	3 000	5	4	»	»	9	
»	»	200	3 000	6	»	»	5	11	
»	»	»	»	1	»	»	2	3	
»	»	630	»	14	»	»	6	20	
2000	»	250	»	1	»	»	12	13	
»	»	250	»	2	»	»	2	4	
»	»	80	»	2	»	»	»	2	
»	»	»	»	1	»	»	»	1	
»	»	600	»	7	»	»	»	7	
»	»	250	1 000	7	»	»	»	7	
»	»	225	100	6	»	»	5	11	
»	»	500	40	2	»	»	»	2	
»	»	300	»	1	»	»	»	1	
»	»	100	»	2	»	»	»	2	
»	»	100	»	4	»	»	1	5	
»	»	»	»	1	»	»	2	3	
»	»	»	»	4	»	»	»	4	
»	»	»	»	3	»	»	5	8	

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond	Cacao.	Koffie.
			Hectaren.		Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.
Nickerie.	Good Hope		2	„	2	400	„
	De Vriend		5	„	2	300	„
	Hoop		8	„	5	1 200	„
	Pinard		5	„	4,5	960	„
	Sinai.		8,7	„	7	1 500	„
	Martel		16	„	2	75	„
	Annes		2	„	2	180	„
	L'Union		86	„	1,5	150	„
	Sophia's rust.		16	„	1	30	„
	De Kinderen.		50	„	11	1 750	„
	Johanneslust.		20	„	4	690	„
	Castillonrust.		6,7	„	4	350	„
	Hosia		20	„	7	400	„
	Broedershoop		20	„	6	150	„
	Salomé		20	„	3	86	„
	Colijnsplaat		81	„	4	100	„
	Willemsburg.		80	„	2,5	70	„
	Salikette		86	„	2	90	„
	Emaus		86	„	8	360	„
	Mathilda		43	„	9	417	„
	Nooit gedacht		20	„	3	280	„
	Lockharbor		50	„	2	160	„
	Biesrust . . . . . ,		2	„	2	120	„
	God beschikt.		2	„	2	100	„
	Alsvoren		2	„	1	180	„
	Vertrouwen		40	„	5	240	„
	Mariënburg		2	„	2	600	50
	Vriendschap		4	„	2	120	„
	Libanon		2	„	2	150	„
	Kapernaum		38	„	2	77	„
	Charlotte Betania . . .		9	„	2,5	40	„
	Drie Gebroeders . . .		6	„	2	60	„
	Good Hope II		10	„	2	450	„
	Bethlehem.		10	„	2,5	900	„
	Bartica Grove		10	„	2	440	„
	Dove Cott.		2	„	2	60	„
	Gloriam		10	„	3	100	„
	Paradise		2	„	1,5	150	„
	Weltevreden I		2	„	2	390	„
		Vredenhoop	10	„	4	135	„

Rijst.	Aard-vruchten.	Bananen.	Koorn (Maïs).	Arbeiders.					AANMERKINGEN.
				Kleine landbouw.		Immi-granten.	Andere.	Totaal.	
Kilo-grammen.	Kilo-grammen.	Bossen.	Kilo-grammen.	Eige-naren.	Pach-ters.				
"	"	100	"	"	2	"	2	4	
"	"	"	"	1	"	"	3	4	
"	"	"	"	1	"	"	6	7	
"	"	"	"	2	"	"	4	6	
"	"	60	"	2	"	"	1	3	
"	"	"	"	1	"	"	"	1	
"	"	50	"	1	"	"	1	2	
"	"	"	"	1	"	"	"	1	
"	"	"	"	3	"	"	"	3	
"	60	500	36 000	"	"	"	7	7	
"	"	"	"	1	"	"	1	2	
"	"	"	"	4	"	"	"	4	
"	"	200	"	3	"	"	2	5	
"	"	300	"	"	"	"	3	3	
"	"	300	"	1	"	"	2	3	
"	"	120	"	1	"	"	"	1	
"	"	"	"	"	"	"	1	1	
"	"	90	"	1	"	"	3	4	
"	"	"	"	1	"	"	1	2	
"	"	330	600	7	"	"	5	12	
"	"	"	"	1	"	"	2	3	
"	"	"	"	1	"	"	"	1	
"	"	"	"	6	"	"	2	8	
"	25	200	"	3	"	"	"	3	
"	"	"	"	"	1	"	1	2	
"	"	"	"	4	"	"	1	5	
"	170	300	"	1	"	"	2	3	
"	"	100	"	"	1	"	1	2	
"	"	"	"	2	"	"	"	2	
"	"	400	"	"	"	"	"	"	
"	"	150	420	1	"	"	"	1	
"	"	"	"	2	"	"	1	3	
"	"	106	"	2	"	"	"	2	
"	"	100	"	2	"	"	"	2	
"	"	150	"	2	"	"	"	2	
"	"	130	"	"	2	"	"	2	
"	40	150	"	2	"	"	"	2	
"	20	300	"	"	1	"	"	1	
"	"	150	"	"	2	"	"	2	
"	40	310	"	2	"	"	"	2	

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond.	Cacao.	Koffie.
			Hectaren.		Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.
Nickerie	Vrede en Rust		10	„	2	150	„
	Good Hope		2	„	1,5	25	„
	Nijd en Spijt		10	„	2	90	„
	Industry		2	„	2	40	„
	Hoop		2	„	2	25	„
	Prospect		3,4	„	2	50	„
	Vertrouwen		2	„	1	60	„
	Rustenburg		5	„	2	50	„
		Leliëndaal.	58	4	9	227	14
	Mijn Lot		37	„	4	50	„
	Burnt-Island.		20	„	1,5	90	„
		Aberdeen	125	3	5,5	270	2
		Barryville	21	2	3	143	„
	Aschlege		26,6	„	4	650	„
	Bersaba.		10	„	2	70	„
	Liverpool		2	„	1,5	90	„
		Alles voor een tijd . .	86	3	4,5	1 020	„
	Elisabetshoop		3,5	„	2,5	150	„
	Vriendschap		2	„	1	50	„
	Aurora Village		2	„	1,5	150	„
	Mathilda Bell		10	„	3	200	„
	Industry en Hope. . .		50	„	8	700	„
	Ephraim Village . . .		50	„	1,5	50	„
	Exodus		2	„	1	30	„
	Ellen		10	„	2	100	„
	Zorgvliet		2	„	2	315	„
	Victoria		20	„	2	250	50
	Unity		2	„	2	75	„
	Hoopvol		10	„	3	735	„
		Cadrospark	86	2	5	365	„
		Charlottenburg	20	2	3	270	„
	Susanna Village . . .		20	„	2	190	„
	Nursery		42	„	1,7	200	10
	Andreashoop.		86	„	15	7 500	10
	Rust en Troost. . . .		40	„	3	260	„
	Huwelijkszorg		10	„	5	450	„
	Ellenshoop		20	„	2,5	515	25
	Ma mère		86	„	8	5 400	„
	Wintershoop.		86	„	12	3 230	100
	Sealand.		42	„	5	1 250	„

Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs.)	Arbeiders. Kleine landbouw. Eigenaren.	Arbeiders. Kleine landbouw. Pachters.	Arbeiders. Immigranten.	Arbeiders. Andere.	Arbeiders. Totaal.	AANMERKINGEN.
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.						
"	25	120	"	2	"	"	"	2	
"	100	200	"	"	2	"	1	3	
"	20	300	"	1	"	"	1	2	
"	20	200	8 000	"	1	"	"	1	
"	40	250	"	"	3	"	3	6	
"	25	150	"	3	"	"	"	3	
"	"	100	"	2	"	"	"	2	
"	"	100	"	"	"	"	1	1	
"	65	180	280	9	"	"	"	9	
"	25	"	"	2	"	"	"	2	
"	"	"	"	2	"	"	"	2	
"	59	85	30	7	"	"	1	8	
"	7	240	"	2	"	"	"	2	
"	"	50	"	2	"	"	"	2	
"	25	120	"	4	"	"	1	5	
"	"	120	"	"	1	"	"	1	
"	20	350	350	7	"	"	2	9	
"	"	75	"	2	"	"	1	3	
"	"	40	"	"	"	"	"	"	
"	"	"	"	2	"	"	"	2	
"	"	100	200	3	"	"	"	3	
"	"	"	100	"	"	"	3	3	
"	"	"	"	1	"	"	"	1	
"	30	170	"	"	1	"	1	2	
"	"	75	"	"	"	"	2	2	
"	"	80	"	"	2	"	"	2	
"	25	50	"	1	"	"	1	2	
"	40	125	"	"	2	"	1	3	
"	"	300	"	4	"	"	2	6	
"	"	180	"	4	"	"	2	6	
"	20	80	"	7	"	"	2	9	
"	"	"	"	2	"	"	1	3	
"	"	"	"	1	"	"	1	2	
"	1 000	1 000	3 600	2	"	"	5	7	
"	"	150	"	5	"	"	2	7	
"	"	200	"	3	"	"	1	4	
"	"	"	350	1	"	"	1	2	
"	2 000	1 000	1 000	4	"	"	9	13	
"	"	150	"	3	"	"	18	21	
"	"	500	"	4	"	"	2	6	

Districten.	Plantages en gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond.	Cacao.	Koffie.
			Hectaren.		Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.
Nickerie. . . .	Christi		86	"	3	300	"
	Leliëndal		3	"	1	350	10
	Petershoop		2	"	2	330	"
	Mijn vermaak		6	"	2	261	"
	Johanna Louisa. . . .		15	"	4	176	"
	Bloemsbell		9	"	3	25	"
	Dankbaarheid		4	"	4	900	"
	Alliance		13	"	5	690	"
	Florishoop.		50	"	6	900	600
	Johannesburg		12	"	8	800	"
		Johanneshoop	40	4	10	1 335	30
		Caledonia	40	3	5	400	"
	Manchester		50	"	8	1 600	"
	Hendrina		63	"	2,5	765	25
	Bole content.		3	"	2	50	"
	Overhoop		8	"	2	50	"
	Hopewell		9	"	2	60	"
	Moville.		27	"	13	5 377	"
	Entreprise.		13	"	8	2 056	"
	Rose Margaretha . . .		7	"	6	1 200	"
	Succes		30	"	9	3 000	"
	Glasgow		27	"	10	450	"
		Gronden ten zuiden van Nieuw-Nickerie. . .	63,8	"	63,8	3 554	12
				Totaal.	876,9	172 190	5 135
		Burnside	506	77	48	39	"
		Novar	332	44	44	4 090	100
		Johanna Maria. . . .	214	52	31	9 278	"
		Belladrum.	429	24	17	1 000	"
		Bantaskine	214	13	16,5	1 200	"
		Friendship.	214	32	10,5	800	"
		Totness (vestigingsplaats voor creolen)	321	209	48	3 312	12
		Mary's hope	429	38	46,6	2 936	"
		Bellevue	214	30	7	300	"
		Cardrospark	214	5	25,5	900	100
	Perseverance.		"	"	14,5	1 400	"
		Moy	429	60	27,5	1 862	"
		Hamilton	214	16	22,6	700	"

…e. / …en.	Rijst. Kilogrammen.	Aardvruchten. Kilogrammen.	Bananen. Bossen.	Koorn. (Maïs). Kilogrammen.	Arbeiders. Kleine landbouw. Eigenaren.	Arbeiders. Kleine landbouw. Pachters.	Arbeiders. Immigranten.	Arbeiders. Andere.	Arbeiders. Totaal.	AANMERKINGEN.
	„	„	400	„	2	„	„	3	5	
10	„	„	250	110	4	„	„	1	5	
	„	„	200	„	2	„	„	„	2	
	„	„	20	„	3	„	„	„	3	
	„	„	50	„	3	„	„	2	5	
	„	50	200	50	4	„	„	2	6	
	„	„	„	100	1	„	„	3	4	
	„	200	400	„	8	„	„	4	12	
00	„	„	1 500	3 000	2	„	„	1	3	
	„	„	50	1 000	„	„	„	1	1	
30	200	„	940	140	7	„	„	13	20	
	„	„	600	700	1	„	„	3	4	
	„	„	85	„	7	„	„	5	12	
25	„	„	150	„	1	„	„	5	6	
	„	2 400	150	4 200	3	„	„	„	3	
	„	„	300	„	1	„	„	„	1	
	„	„	120	„	2	„	„	„	2	
	„	„	300	„	6	„	„	4	10	
	„	„	„	„	1	„	„	„	1	
	„	„	„	„	2	„	„	3	5	
	„	2 000	600	4 000	1	„	„	6	7	
	„	50	3 0	„	8	„	„	8	16	
12	„	5 485	2 707	5 975	„	6	„	12	18	
35	2 200	14 286	31 900	77 345	308	31	112	342	793	
	„	5 000	1 563	5 000	85	„	„	„	85	17 910 kokosnoten.
00	„	7 000	4 050	9 000	44	„	„	„	44	208 000 „
	„	„	680	„	52	„	6	6	58	18 222 „
	„	2 000	5 000	„	50	„	„	„	50	20 000 „ 340 liter kokosolie.
	„	300	800	25 000	14	„	„	„	14	3 000 „
	„	1 000	500	1 500	53	1	„	„	54	10 000 „
12	„	4 070	1 342	1 185	1	202	„	„	203	91 940 „ 100 bossen bacoves.
	„	1 250	450	3 600	„	37	„	7	44	14 878 „
	„	750	350	6 000	37	„	„	„	37	5 000 „
00	„	600	50	„	5	„	„	„	5	10 000 „
	„	„	600	„	1	„	„	„	1	3 000 „
	„	1 260	1 972	„	73	„	„	„	73	7 920 „
	„	400	2 250	200	16	„	„	„	16	18 600 „

Districten.	Plantages en gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Cacao. Kilogrammen.	Koffie. Kilogrammen.
Coronie		Inverness	394	5	7	50	"
		Landerijen ten oosten van Inverness . . .	465	8	12,5	30	"
	Bethanie		40	"	5	10	"
	Bethel		100	"	1,5	20	"
	Penel		40	"	1	120	"
				Totaal .	385,7	28 047	212
Beneden-Saramacca . . .	Caledonia		750	"	128	22 585	20
	Concordia		300	"	128	27 041	"
	Dankbaarheid		429	"	56	3 116	"
	Catharine Sophia . . .		1 283	"	120	2 050	1 530
	Broederschap.		429	"	71	6 424	367
	Morgenster		429	"	77	2 831	"
	Johanna Catharina . .		643	"	112	6 017	"
	Margaretha's gift . . .		200	"	48	3 370	"
	Herstelling		200	"	46	4 874	"
	De Goede Hoop . . .		200	"	19	2 579	173
	Monitor		200	"	46	3 585	50
	Johannishoop		200	"	20	"	"
	La Poule		800	"	62	3 359	"
	Fredericisgift.		400	"	47	10 772	"
	Uitkijk		429	"	37	1 320	"
	Perceelen aan particulieren toebehoorende en bij anderen in huur of gebruik		464	12	23	586	"
	Perceelen door de eigenaren bewerkt wordende		6 849	517	1 546	84	240
		Perceelen door het Gouvernement in huur of gebruik uitgegeven .	240	110	183	7	85
				Totaal .	2 769	100 600	2 465
Boven-Saramacca .	Perceelen aan particulieren toebehoorende en bij anderen in huur of gebruik		214	1	1	50	10
	Perceelen door de eigenaren bewerkt wordende		699	5	17	820	"
				Totaal .	18	870	10

Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders.					AANMERKINGEN.
				Kleine landbouw.		Immigranten.	Andere.	Totaal.	
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Eigenaren.	Pachters.				
"	175	500	1 000	5	"	"	1	6	1 300 kokosnoten.
"	25	1 795	"	8	"	"	3	11	3 800 "
"	200	100	3 000	1	"	"	"	1	3 600 "
"	500	1 000	1 000	1	"	"	"	1	8 000 "
"	450	100	1 000	1	"	"	"	1	2 000 "
"	24 980	23 102	57 485	447	240	"	17	704	447 170 kokosnoten, 340 liter kokosolie en 1C0 bossen bacoves.
"	"	"	"	"	"	18	22	40	
"	"	"	"	"	"	37	22	59	
"	"	"	"	"	"	24	5	29	
"	"	3 282	"	"	"	83	19	102	
"	"	332	1 085	"	"	13	27	40	
"	"	"	"	"	"	15	33	48	
"	"	"	"	"	"	39	3	42	
"	"	"	"	"	"	4	6	10	
"	"	"	"	"	"	"	12	12	
"	"	83	"	"	"	"	5	5	
"	"	456	"	"	"	9	13	22	
"	"	"	"	"	"	"	"	"	
"	"	3 506	1 512	"	"	15	18	33	
"	"	"	"	"	"	11	14	25	
"	"	1 582	"	"	"	"	13	3	
100	900	1 880	300	"	23	"	"	23	
76	52	121	109	1 284	"	"	"	1 284	f 246 houtwaren.
2	16	18	16	"	218	"	"	218	f 90 houtwaren.
178	968	11 260	3 022	1 284	241	268	202	1 995	f 336 houtwaren.
"	250	50	200	"	2	"	"	2	
300	700	410	850	26	"	"	"	26	f 35 houtwaren.
300	950	460	1 050	26	2	"	"	28	f 35 houtwaren.

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Cacao. Kilogrammen.	Koffie. Kilogrammen.
Beneden-Suriname		Vestigingsplaats voor creolen nabij het fort Nieuw-Amsterdam . .	107	110	102	12 990	695
	Voorburg		643	"	338	67 084	97 540
	Susanna's daal		214	"	137	16 495	854
	Belwaarde.		548	"	112	23 756	"
	Lust en Rust		342	"	121	20 825	205
	Dordrecht		235	"	90	39 506	"
	Jagtlust		867	"	358	79 738	40 030
	Peperpot		646	"	67	9 638	"
	la Liberté.		716	"	150	4 175	1 877
		Bidtenzorg	561	10	16	665	"
		Aurora.	425	3	4	100	"
	Leonsberg.		142	"	77	25 721	"
	Clevia		306	"	192	35 257	900
	de Morgenstond . . .		325	"	193	54 090	330
	Geijersvlijt		332	"	175	28 327	85
	Mon Plaisir		85	"	42	7 196	"
	Twee kinderen		85	"	3	300	"
	Rainville		40	"	38	14 035	"
	Combé		20	"	12	1 240	"
	Ma Retraite		336	"	144	29 224	"
	Tourtonne.		643	"	109	22 824	"
		Charlesburg	309	"	9	200	75
	Mon Divertissement . .		160	"	1	20	10
		Vaderszorg	85	"	7	100	"
	le Rossignol		80	"	19	2 000	"
		Peu et content	319	"	20	1 255	"
	Nieuw Aanleg		275	"	8	70	"
	Kwatta.		1 078	"	86	4 320	"
		Mattonshoop	451	30	73	10	"
		Uitvlugt	374	17	12	1 000	"
		Landerijen achter l'Hermitage	553	21	17	50	"
				Totaal. .	2 732	502 211	142 601
		Beekhuizen	858	266	49	559	"
		Livorno.	700	2	31	1 740	"
		Dijkveld	430	24	48	50	25
Beneden-Para . .	Tout-lui-faut.			"	97	30 491	"
		Ephraimszegen	240	"	30	275	"

Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders.					AANMERKINGEN.
				Kleine landbouw.		Immigranten.	Andere.	Totaal.	
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Eigenaren.	Pachters.				
„	10	25	„	„	276	„	„	276	f 497 vruchten.
„	„	„	„	„	„	185	90	275	
„	„	18 243	„	„	„	74	42	116	4 745 bossen bacoves.
„	„	3 000	2 250	„	„	55	20	75	
„	„	2 297	„	„	„	31	49	80	
„	„	1 228	„	„	„	60	22	82	
„	„	41 262	„	„	„	343	93	436	19 578 „ „
„	„	„	„	„	„	23	10	33	
„	„	28 786	3 599	„	„	89	63	152	2 598 „ „
„	160	2 070	1 130	33	1	„	„	34	
„	„	„	„	„	„	„	„	„	
„	„	852	3 248	„	„	8	53	61	1 435 „ „
„	„	„	„	„	„	41	80	121	
„	„	„	„	„	„	66	55	121	
„	„	„	„	„	„	45	23	68	
„	„	„	„	„	„	„	6	6	
„	„	„	„	„	„	„	3	3	
„	„	150	„	„	„	„	15	15	
„	„	„	„	„	„	„	1	1	
„	„	„	„	„	„	44	29	73	
„	„	1 185	„	„	215	„	5	220	f 100 vruchten.
„	350	570	1 378	35	52	„	„	87	
20	„	160	„	3	17	„	„	20	
„	450	30	„	3	8	„	„	11	
„	„	„	„	„	„	„	9	9	
„	1 912	235	57	23	„	„	„	23	
„	„	700	8 750	6	„	„	„	6	
„	„	328	„	„	„	4	10	14	
1 000	3 050	2 860	2 000	8	61	„	„	69	
„	11 900	4 200	100	20	6	„	„	26	
1 000	26 085	3 930	475	52	6	„	„	58	
2 020	43 917	112 111	22 987	183	642	1 068	678	2 571	f 597 vruchten, 28 356 bossen bacoves.
38	234	2 912	150	„	544	„	13	557	102 bossen bacoves.
„	„	200	„	4	„	„	12	16	
„	3 430	4 415	4 830	28	5	„	„	33	
„	„	285	„	„	„	47	14	61	
23 000	2 000	2 000	„	4	75	„	„	79	

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond Hectaren.	Cacao. Kilogrammen.	Koffie. Kilogrammen.
Beneden-Para . .	Nieuw weergevonden. .		110	"	12	600	"
	Nieuw zorg		156	"	8	125	"
		Abigaelslust	120	2	4	50	"
		Mon Plaisir	429	117	86	335	"
	Frederikshoop		86	"	3	500	"
		Hamanslust	143	2	3	14	"
	Klein Bleijenhoop . . .		2	"	1	80	"
		Mijn zorg	429	6	4	160	40
		Groot Bleijenhoop . . .	74	3	2	80	"
		Bleijenhoop	16	3	4	153	"
		Nieuw Grond	30	3	5	200	"
		Vredenslust	85	14	3	150	"
		Helena Christina . . .	429	48	27	230	30
				Totaal .	417	35 792	95
Boven-Para. . .	Onverdacht en Welbedacht.		748	"	6,7	150	"
	Discordia		858	"	3,9	160	30
	La Bonne Amitié . . .		720	"	2,7	80	"
		Altona	643	2	3,8	13	10
	Vredenburg		500	"	15,5	1 500	200
	Susanna's hoop		19	"	11	1 600	"
		Ornamibo	359	21	144	23 101	50
	La Ressource.		133	"	20,7	1 530	"
	Boxel		1 376	"	79,3	7 229	"
		Domburg } (*) . .	444	186	254	33 897	1 183
		La Rencontre } (*) . .	640	131	246	5 300	"
		Adrichem	400	4	13,7	1 295	"
	Waterland		1 448	"	91,9	25 234	3 498
	Accaribo		999	"	100,3	15 202	"
	Smalkalden		128	"	1,1	30	"
		Vigelantia.	241	3	3,8	150	"
				Totaal .	998,4	116 471	4 971
		de Hoop	592	10	11,8	200	"
Boven-Suriname .	Petersburg		536	"	108	9 205	898
	Vreeland		429	"	88,9	17 785	"
	Maagdenburg		438	"	67,8	7 400	"
		Nieuw Weergevonden .	108	5	7,2	50	"
		Heijsvliet	343	4	11	624	"

Rijst.	Aard-vruchten.	Bananen.	Koorn (Maïs).	Arbeiders.					AANMERKINGEN.
				Kleine landbouw.		Immi-granten.	Andere.	Totaal.	
Kilo-grammen.	Kilo-grammen.	Bossen.	Kilo-grammen.	Eige-naren.	Pach-ters.				
„	305	500	300	2	„	„	„	2	(*) Vestigingsplaatsen voor Britsch-Indische immigranten en Creolen.
115	655	2 024	3 266	2	„	„	„	2	
„	„	„	„	4	„	„	„	4	
62 150	46 500	13 375	5 200	24	196	„	„	220	
„	2 500	400	„	3	„	„	„	3	
400	100	300	„	1	2	„	„	3	
1 200	600	„	1 500	„	„	„	„	„	
2 250	3 900	100	700	10	1	„	„	11	
„	„	„	„	„	4	„	„	4	
„	„	„	„	„	„	„	„	„	
2 550	1 200	100	3 500	3	7	„	„	10	
„	„	„	„	2	18	„	„	20	
7 570	3 742	5 355	1 220	15	44	„	„	59	
99 273	65 166	31 966	20 666	102	896	47	„	1 084	102 bossen bacoves.
250	10 000	400	500	3	20	„	„	23	f 250 houtwaren.
250	1 500	100	300	4	„	„	„	4	f 100 „
100	500	60	100	1	„	„	„	1	
200	1 200	1 000	700	3	9	„	„	12	
„	1 000	600	„	„	11	„	6	17	f 150 „
„	„	260	„	4	„	„	2	6	
„	1 000	4 516	3 040	35	50	„	12	97	
„	„	2 600	„	„	„	„	14	14	
„	„	5 413	1 200	4	21	38	15	78	5 408 bossen bacoves.
„	„	5 550	„	1	342	„	„	343	3 385 „ „
„	22 620	32 335	36 720	„	210	„	„	210	
„	„	140	„	2	5	„	„	7	
„	„	„	„	„	„	40	10	50	
„	„	3 707	„	„	„	65	11	76	
„	80	50	„	2	„	„	„	2	
317	7 200	973	750	8	„	„	„	8	
1 117	45 100	57 704	43 310	67	668	143	70	948	f 500 houtwaren, 8 973 bossen bacoves.
„	600	3 452	„	27	8	„	„	35	
„	„	„	„	„	„	57	30	87	100 bossen bacoves.
„	„	1 171	„	„	„	37	28	65	
„	„	250	1 000	„	„	„	25	25	
„	1 130	380	840	1	6	„	„	7	
„	„	444	375	10	„	„	8	18	

Districten.	Plantages en gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Cacao. Kilogrammen.	Koffie. Kilogrammen.
Boven-Suriname .	St. Barbara		852	"	77,5	10 674	"
		St. Eustatius.	429	5	45	6 124	50
		Claverblad	913	5	9,6	1 244	"
		Klein Chatillon. . . .	426	3	4,5	352	"
		Ma Contemplation. . .	453	3	2,7	80	"
	De Guineesche Vriendschap.		330	"	34	7 760	15
		Rac à Rac	589	2	5	460	"
		Portorico	150	2	4	20	"
	Carthago		163	"	2,9	120	"
	Goosen		343	"	1,7	100	"
		Beerenrust	"	2	1,7	10	"
		Nieuw Loefbeek . . .	40	2	2,5	30	"
	Toledo		253	"	1,5	160	"
	Liefdenshoek.		459	"	2,7	165	"
		Bergen op Zoom . . .	146	2	3,2	190	"
		Diescanço	643	2	3,3	506	"
	Klein Jalousie		107	"	1,2	75	"
		Boa Vista.	87	5	5,2	285	"
		Esthersrust	46	3	6,3	75	"
	Wayamoe		"	"	1,5	40	"
				Totaal .	410,2	63 734	963
Beneden-Commewijne. . . .	Geertruidenberg . . .		429	"	171	47 319	1 300
	Leliëndaal.		429	"	133	50 516	"
	Etabl. Leliëndaal . . .		12	"	8	300	"
	Sorgvliet		479	"	153	41 215	"
		Alkmaar (vestigingsplaats voor Br.-Ind. immigr.)	750	191	200	160	20
	Nijd en Spijt		429	"	118	28 550	600
	Montrésor.		429	"	106	26 973	963
	Katwijk.		303	"	104	27 003	"
	Wederzorg		338	"	195	61 628	20 974
	Vriendsbeleid en Ouderzorg		429	"	155	64 228	"
	Spieringshoek		461	"	182	60 163	"
	Weltevreden		214	"	15	3 200	"
	De Nieuwe Grond. . .		242	"	91	22 786	450
		Beekenhorst	214	2	15	3 595	"
		Akkerboom	214	3	2,5	560	"
		Beninnenburg	214	3	2	180	40

Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders. Kleine landbouw. Eigenaren.	Arbeiders. Kleine landbouw. Pachters.	Arbeiders. Immigranten.	Arbeiders. Andere.	Arbeiders. Totaal.	*AANMERKINGEN.*
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.						
»	»	2 179	1 300	»	»	27	30	57	480 bossen bacoves.
»	450	1 664	»	33	»	»	3	36	
»	30	599	»	11	9	»	»	20	
»	25	110	»	10	»	»	»	10	
»	620	490	»	12	»	»	»	12	
»	»	320	»	»	»	»	17	17	
»	160	750	1 800	16	»	»	»	16	
»	280	525	1 500	12	»	»	»	12	
»	160	600	500	7	»	»	»	7	
»	80	150	»	»	7	»	»	7	
»	255	380	230	»	6	»	»	6	
»	360	500	300	15	»	»	»	15	
»	»	100	»	4	»	»	»	4	
»	»	250	500	2	»	»	»	2	
»	1 800	950	300	1	9	»	»	10	
»	620	570	250	2	1	»	»	3	
»	250	30	»	4	»	»	»	4	
600	1 840	640	675	6	5	»	»	11	f 238 houtwaren.
920	12 075	760	1 500	15	3	»	»	18	
35	2 250	10	»	»	2	»	»	2	
1 555	22 985	17 274	11 070	188	56	121	141	506	f 238 houtwaren, 580 bossen bacoves.
»	»	5 293	2 420	»	»	89	66	155	
»	»	»	»	»	»	70	39	109	
»	»	»	»	»	»	»	5	5	
»	»	»	»	»	»	80	37	117	
»	16 580	30 028	12 720	»	460	»	»	460	
»	»	550	»	»	»	7	69	76	
»	»	»	»	»	»	67	6	73	
»	»	579	»	»	»	42	42	84	164 bossen bacoves.
»	»	»	»	»	»	148	26	174	
»	»	132	»	»	»	92	17	109	
»	»	»	»	»	»	99	56	155	
»	»	»	»	4	»	»	23	27	
»	»	6 000	200	»	»	30	13	43	
»	1 100	2 804	3 900	3	3	»	17	23	
»	200	100	»	19	»	»	»	19	
»	»	300	»	»	8	»	»	8	

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Cacao. Kilogrammen.	Koffie. Kilogrammen.
Beneden-Commewijne		L'Embarras en Venlo .	28	3	3,5	1 200	"
		Vrieshoop	161	6	9	1 120	130
		de Uitvlugt	257	4	4,2	420	90
		St. Germain	257	8	8.2	292	10
		Practica	257	8	6,7	285	20
	Blokkenbosch		94	"	4	45	30
		Mon affaire	257	3	2,3	100	80
	Ma Retraite		120	"	2,2	500	"
	Mijn Geluk		120	"	9	215	"
	Sans Souci		84	"	11,5	1 800	"
	Montpellier		93	"	5	800	20
	Mariëndal		84	"	20	650	"
		Vrouwenvlijt.	112	5	4,7	407	76
		Welgemoed	50	3	2,7	190	"
		Toevlugt	50	2	4,5	300	"
		La Sangsue	107	3	1,7	"	"
		Patientie	150	2	1,7	20	"
		Liefdenshoop.	85	2	0,7	"	25
		de vier Gezusters . . .	257	3	1,7	"	40
	La Campagne		110	"	1,5	"	"
	Cornelis Vriendschap. .		109	"	2,5	50	9
		Argent Court	50	5	4,5	90	25
		Vide Bouteille	50	3	2,7	520	20
	de Hulp		100	"	33	5 632	"
	Montauban		25	"	25	1 525	"
	Pieterszorg		398	"	100	30 653	"
	Johannisburg		321	"	128	29 165	1785
	de Maasstroom		241	"	90	25 043	"
	Berlijn		311	"	133	43 600	2610
	Elisabetshoop		311	"	109	37 260	"
	Frederiksdorp		306	"	203	64 003	"
	Guadeloupe		362	"	67	19 042	112
	Mariënbosch		527	"	150	30 856	"
	Kroonenburg.		704	"	50	10 533	"
	Brouwerslust.		632	"	129	51 187	426
	Etabl. Heerendijk . . .		31	"	4	"	"
		Nut en schadelijk . . .	430	8	9	530	"
	Killenstein		420	"	132	37 028	"
	Mon Souci		311	"	122	50 817	"
	't Vertrouwen		933	"	114	37 560	50

Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders. Kleine landbouw. Eigenaren.	Arbeiders. Kleine landbouw. Pachters.	Arbeiders. Immigranten.	Arbeiders. Andere.	Arbeiders. Totaal.	*AANMERKINGEN.*
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.						
"	"	400	"	27	"	"	"	27	
"	400	400	200	24	"	"	"	24	
"	200	330	"	16	"	"	"	16	
"	180	690	720	43	"	"	"	43	
"	"	190	"	25	"	"	"	25	
"	"	300	"	8	"	"	"	8	
"	80	10	360	9	"	"	"	9	
"	"	50	"	4	"	"	1	5	f 40 houtwaren.
"	500	"	1 000	12	"	"	"	12	
100	"	"	900	9	"	"	"	9	
"	1000	"	"	9	"	"	"	9	
"	"	"	"	"	"	"	"	"	
"	"	360	"	16	9	"	"	25	
"	"	70	"	"	6	"	"	6	
"	"	270	"	14	"	"	"	14	
"	"	200	"	"	12	"	"	12	
"	"	100	"	5	"	"	"	5	
"	40	45	240	2	13	"	"	15	
"	"	100	"	2	6	"	"	8	
"	400	200	"	9	"	"	"	9	
"	42	100	"	4	"	"	"	4	
"	460	650	150	38	"	"	"	38	
"	40	230	"	20	"	"	"	20	
"	"	"	"	3	"	"	15	18	
"	"	"	"	2	"	"	"	2	
"	"	1 988	520	"	"	64	50	114	
"	"	3 074	"	"	"	71	38	109	
"	"	21	"	"	"	43	34	77	255 bossen bacoves.
"	"	3 282	19 500	"	"	58	70	128	
"	"	700	"	"	"	29	82	111	
"	"	350	"	"	"	13	145	158	2 100 " "
"	"	1 646	220	"	"	"	88	88	853 " "
"	"	"	"	"	"	95	18	113	
"	"	19	"	"	"	16	101	117	
"	"	"	"	"	"	92	60	152	
"	"	"	"	"	"	"	"	"	
"	"	795	"	29	9	"	"	38	
"	"	1 045	"	"	"	60	15	75	
"	"	4 124	"	"	"	68	58	126	
"	"	1 920	"	"	"	64	23	87	

Districten.	Plantages en gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Cacao. Kilogrammen.	Koffie. Kilogrammen.
Beneden-Commewijne	Zorg en Hoop		854	„	116	27 239	„
		Saphir	228	2	1.5	65	75
	Constantia.		340	„	91	37 007	65
	Nieuw Meerzorg . . .		300	„	175	28 172	„
		Bruinendaal	429	7	6	„	„
	Reijnsdorp.		429	„	37	3 363	„
		Reijnsfort	450	11	41	1 595	124
	Schoonoord		714	„	67	16 870	60
	Slootwijk		562	„	42	8 527	„
		't Fortuin	697	7	28	1 837	50
		de Dageraad	300	3	12	130	„
		Nieuw Zorg	300	3	2	580	80
		Sinabo en Gelré . . .	1 340	8	7	1 050	97
		Cornelia's burg	„	5	2	„	„
		La Solitude	1 200	2	2	110	20
				Totaal. .	2 493,5	1 048 359	30 476
Boven-Commewijne	Nieuw Clarenbeek. . .		268	„	110	27 587	„
		Land van Nieuw-Clarenbeek	110	4	22	3 055	280
		Petrusburg	160	2	26	1 180	„
		Land van la Jalousie. .	290	6	32	3 900	170
		Land van Breukelerwaard	300	8	12	410	„
		Land van Sommelsdijk .	150	14	21	910	467
	Bergerac		200	„	9	120	25
		Vossenburg	1 290	4	19	615	46
		Breukelerwaard . . .	600	11	27	798	60
	la Jalousie		902	„	5	1 001	„
		Mijnhoop	280	2	6	464	30
	Goudmijn		960	„	0,7	„	„
		Ostage	1 035	5	22	1 331	„
	Nieuw-Alliance. . . .		50	„	4	210	60
		Welbedacht	68	3	6	596	38
		Penoribo	100	5	9	910	60
		Siparipabo.	1 250	7	19	4 100	180
		Nieuw hoop	843	7	10	800	65
		Stolkertsijver.	428	4	5	210	70
		Potribo.	643	3	9	340	40
	Land van Potribo . . .		214	„	8	110	60
		Makeriabo.	409	2	10	190	25

Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs.)	Arbeiders. Kleine landbouw. Eigenaren.	Arbeiders. Kleine landbouw. Pachters.	Arbeiders. Immigranten.	Arbeiders. Andere.	Arbeiders. Totaal.	*AANMERKINGEN.*
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.						
„	„	„	„	„	„	48	54	102	
„	640	600	1 500	37	„	„	„	37	f 450 houtwaren.
„	„	314	„	„	„	65	17	82	
„	„	315	3 500	„	„	„	242	242	1344 bossen bacoves.
„	25	1 865	„	„	27	„	„	27	
„	„	„	„	„	„	„	14	14	
„	4 459	3 063	4 625	54	„	„	4	58	
„	„	3 218	„	„	„	52	18	70	
„	„	1 950	„	„	„	29	14	43	
„	1 060	1 670	4 470	10	35	„	„	45	f 160 houtwaren.
„	40	415	1 950	6	16	„	„	22	
„	500	250	400	„	12	„	„	12	
„	1 440	1 272	1 980	„	52	„	„	52	f 640 [illegible] „
„	400	90	616	„	7	„	„	7	f 5 „
„	1 000	560	1 050	„	8	„	„	8	65 bossen bacoves.
100	30 786	85 057	63 141	463	683	1 591	1 577	4 314	4 781 bossen bacoves en f 1 295 houtwaren.
„	„	19	„	„	„	45	82	127	
„	„	200	100	13	„	„	15	28	
„	„	300	„	4	2	„	6	12	
„	300	1 260	2 000	12	10	„	23	45	f 20,— houtwaren.
„	950	730	2 600	16	18	„	17	51	156,50 „
„	2 650	660	1 900	15	34	„	27	76	75,— „
„	1 000	450	„	„	6	„	12	18	
300	235	760	650	13	„	„	43	56	90,— „
200	2 000	3 550	3 600	18	12	„	36	66	150,— „
„	„	„	„	„	6	„	„	6	
„	„	300	„	11	„	„	7	18	200,— „
„	„	150	„	„	5	„	1	6	
„	2 050	1 620	„	3	28	„	10	41	207,— „
„	200	300	170	2	„	„	„	2	
„	„	380	200	„	18	„	18	36	55,— „
„	920	260	400	4	12	„	13	29	40.— „
„	900	350	600	20	11	„	21	52	135,80 „
„	170	400	250	30	„	„	17	47	100,— „
„	500	60	„	10	„	„	„	10	15,— „
„	160	70	„	8	5	„	19	32	
„	100	80	„	6	„	„	11	17	80,— „
„	1 200	300	200	„	14	„	2	16	30,— „

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond Hectaren.	Cacao. Kilogrammen.	Koffie. Kilogrammen.
Boven-Commewijne	Edenburg		98	»	3	60	»
		Rustveld	149	2	10	600	60
	Berkshoven		882	»	4	80	90
		Oostrust	184	2	4	150	»
		Betlehem	477	4	15	850	»
	Killenstein Nova . . .		643	»	5	100	»
		Destombesburg	772	5	6	150	»
	Hazard		350	»	2	60	»
	l'Espérance		900	»	7	180	»
		de Dageraad	207	2	6	600	»
				Totaal . .	355,7	51 667	1 826
Cottica		Zes Kinderen.	400	2	19	810	20
	Hagenbosch		250	»	2	161	»
		La Paix	694	4	5	560	»
	Groot Marseille. . . .		640	»	6	610	»
		Souburg	15	3	3	330	»
	Monsort		904	»	16	853	77
		Mon Désir	341	3	18	2 229	50
		Klein Mon Désir . . .	300	3	10	650	»
		Onderneming	643	7	14	660	85
		Mariënburg	154	6	8	222	»
		Elk 't zijn.	105	2	2,5	63	»
		Goed succes	100	8	30	3 110	872
		Patientie	108	11	18	1 643	660
		Nackarackibo	205	6	19	815	65
		Naaldwijk.	300	3	10	1 600	200
		Twee Gebroeders . . .	104	2	2	»	5
		Brunswijk.	107	2	6,5	730	115
		Geertruidenberg . . .	343	14	35	2 970	650
		Beekvliet	429	4	30	3 840	416
		Rotterdam.	188	5	19	931	18
	Charlottenburg		197	»	1,5	50	»
		Liverpool	150	2	2	135	40
		Oude Bijenkorf. . . .	158	5	11	849	33
		Molhoop	298	5	13	593	10
		Gekroonde Pauw . . .	80	2	4	250	157
		Nieuw Levant	3500	7	15	1 903	149
		Kleinhoop.	250	5	7	110	»
	Vlaardingen		429	»	14	678	55

ie.	Rijst.	Aard-vruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders.					AANMERKINGEN.
					Kleine landbouw.		Immi-granten.	Andere.	Totaal.	
-nen.	Kilo-grammen.	Kilo-grammen.	Bossen.	Kilo-grammen.	Eige-naren.	Pach-ters.				
	"	40	60	80	5	"	"	"	5	
60	"	"	350	"	8	"	"	"	8	
90	"	"	210	"	3	"	"	3	6	
	"	145	100	500	"	5	"	9	14	f 10,— houtwaren.
	"	800	450	550	14	7	"	10	31	30,— "
	"	100	300	200	"	10	"	"	10	
	"	920	450	2 250	11	12	"	15	38	243,— "
	"	400	200	700	"	2	"	"	2	
	"	250	420	400	8	"	"	"	8	
	"	1 400	350	"	10	"	"	12	22	210,— "
326	500	17 390	15 089	17 350	244	217	45	429	935	f 1 847,20 houtwaren.
20	"	"	2 900	"	16	"	"	4	20	
	"	"	350	500	"	5	"	"	5	
	"	"	1 500	2 000	14	"	"	15	29	
	"	"	1 500	6 600	4	"	"	31	35	
	"	300	200	"	"	7	"	"	7	
77	"	"	50	"	2	"	"	"	2	
50	"	"	2 300	"	17	"	"	5	22	
	"	260	400	600	"	13	"	38	51	
85	"	"	1 700	270	15	22	"	26	63	f 12,— houtwaren.
	"	"	1 115	300	19	"	"	15	34	
	"	200	550	600	6	"	"	6	12	
72	"	3 040	4 170	3 825	16	8	"	36	60	
60	"	770	820	600	10	20	"	11	41	
65	"	1 150	450	4 440	8	13	"	3	24	
00	"	225	360	"	14	"	"	22	36	
5	"	110	150	1 800	"	2	"	"	2	
15	"	180	250	800	7	"	"	11	18	
50	"	1 100	2 040	1 675	26	22	"	18	66	
16	"	"	600	100	14	2	"	15	31	
18	"	150	675	1 000	6	9	"	2	17	82,50 "
	"	"	95	450	"	"	"	32	32	
40	"	"	70	75	4	"	"	"	4	
33	"	"	460	"	16	"	"	13	29	10,— "
10	"	200	485	1 950	11	4	"	18	33	
57	"	120	90	500	6	"	"	3	9	
49	"	90	450	1 200	20	2	"	12	34	
	"	840	800	700	13	"	"	"	13	
55	"	376	304	445	9	"	"	13	22	

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Cacao. Kilogrammen.	Koffie. Kilogrammen.
Cottica.		Jonge Bijenkorf . . .	428	4	10	638	223
	Boxweide (Tapoeripa) .		88	"	3	400	"
		Poelwijk	208	3	10	1 965	"
		Schoonauwen.	300	3	5	450	50
		Meulwijk	950	30	53	4 269	92
		Onvergenoegd	54	2	18	900	"
		Waterwijk.	520	4	29	1 700	375
		Rustenburg	1 240	3	6	350	"
		Constantia.	32	3	13	1 750	"
				Totaal. .	387,5	39 777	4 417
Marowijne . . .	Perceel van J. F. Tam .		20	"	3,5	3	"

RECAPITU

Districten.	Plantages of gronden.						
Nickerie	4 plantages en a) 128 gronden en voorm. plantages		"	"	876,9	172 190	5 135
Coronie	b) 18 " " " "		"	"	385,7	28 047	212
Ben.-Saramacca. .	13 " " 541 " " " "		"	"	2 769	100 600	2 465
Boven-Saramacca .	6 " " " "		"	"	18	870	10
Beneden-Suriname	17 " " c) 14 " " " "		"	"	2 732	502 211	142 601
Beneden-Para . .	1 " " 17 " " " "		"	"	417	35 792	95
Boven-Para . . .	3 " " d) 13 " " " "		"	"	998,4	116 471	4 971
Boven-Suriname .	5 " " 21 " " " "		"	"	410,2	63 734	963
Ben.-Commewijne .	31 " " e) 40 " " " "		"	"	2 493,5	1 048 359	30 476
Bov.-Commewijne .	1 " " 31 " " " "		"	"	355,7	51 667	1 826
Cottica.	37 " " " "		"	"	387,5	39 777	4 417
Marowijne . . .	1 " " " "		"	"	3,5	3	"
		Totaal . .			11 847,4	2 159 721	193 171

a) De gronden van Nieuw-Nickerie als één grond gerekend.

b) De vestigingsplaats Totness als één grond gerekend.

c) De vestigingsplaats nabij het fort Nieuw-Amsterdam als één grond gerekend, evenzoo de landerijen achter den grond l'Hermitage.

d) De vestigingsplaatsen Domburg en La Rencontre ieder als één grond gerekend.

e) De vestigingsplaats Alkmaar als één grond gerekend.

Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders.					AANMERKINGEN.
				Kleine landbouw.		Immigranten.	Andere.	Totaal.	
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Eigenaren.	Pachters.				
"	500	200	700	14	"	"	15	29	
"	500	600	"	4	"	"	9	13	f 1100,— visch.
"	675	350	"	10	"	"	24	34	
"	100	120	500	"	12	"	"	12	
1 050	2 530	1 960	6 700	15	66	"	46	127	f 66,— houtwaren.
"	"	150	"	4	"	"	"	4	
"	"	450	750	14	"	"	17	31	
"	400	250	700	6	"	"	7	13	
"	"	650	1 500	20	"	"	10	30	f 60,— "
1 050	13 816	29 564	41 280	360	207	"	477	1 044	f 230,50 houtwaren, f 1100 visch.
"	"	30	"	1	"	"	"	1	

TULATIE.

2 200	14 286	31 900	77 345	308	31	112	342	793	
"	24 980	23 102	57 485	447	240	"	17	704	447 170 stuks kokosnoten, 340 liter kokosolie en 100 bossen bacoves.
178	968	11 260	3 022	1284	241	268	202	1 995	f 336.00 houtwaren.
300	950	460	1 050	26	2	"	"	28	35,00 "
2 020	43 917	112 111	22 987	183	642	1068	678	2 571	597,00 vruchten, 28 356 bossen bacoves.
99 273	65 166	31 966	20 666	102	896	47	39	1 084	102 bossen bacoves.
1 117	45 100	57 704	43 310	67	668	143	70	948	f 500,00 houtwaren, 8 793 bossen bacoves.
1 555	22 985	17 274	11 070	188	56	121	141	506	238,00 " 580 " "
100	30 786	85 057	63 141	463	683	1591	1577	4 314	1 295,00 " 4 781 " "
500	17 390	15 089	17 350	244	217	45	429	935	1 847,30 "
1 050	13 816	29 564	41 280	360	207	"	477	1 044	230,50 " , f 1 100,00 visch.
"	"	30	"	1	"	"	"	1	
108 293	280 344	415 517	358 706	3 673	3 883	3 395	3 972	14 923	f 4 481,80 houtwaren, f 597,00 vruchten, 42 712 bossen bacoves, 447 170 stuks kokosnoten, 340 liters kokosolie, f 1 100 visch.

[5. 26.]

BIJLAGE S.

STAAT van de verschillende cultures in Suriname (niet

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Koffie. Kilogrammen.	Rijst. Kilogrammen.
Nickerie	Nelson's hoop		42	„	2,5	„	„
	Margaretha's hoop. . .		2	„	2	„	„
	Werk en Hoop		2	„	1	„	„
	Proefneming		2	„	1	„	„
	Bethfage		2	„	1	„	„
	Mijn gedacht.		2	„	1	„	„
	Industry		2	„	1,5	„	„
	Sarah		2	„	1	„	„
	Unity		2	„	1	„	„
	Good Hope I		2	„	1,5	„	„
	Caledonia IV		11,5	„	1	„	„
	Anna Maria		10	„	2	„	„
	Albion		7	„	2	„	„
	Sea View		6	„	2	„	„
	Savanne achter		„	„	„	„	„
	Nieuw-Nickerie		„	„	„	„	7 550
		Paradise (vestigingsplaats voor creolen, West-Indische en Britsch-Indische immigranten)	278	167	130	„	4 800
				Totaal. .	150,5	„	12 350
Coronie		de Hoop	214	38	„	„	„
	Sarah en Leasowes . .		858	„	2	„	„
		Clyde	107	18	10	200	„
		John.	429	24	37	„	„
		Hague	415	3	0,4	„	„
		Welgelegen	432	50	2,2	„	„
	Palestina		100	„	0,3	„	„
				Totaal. .	51,9	200	„

tegelijk gedreven met de suiker- en cacaocultuur) en van houtvellingen in 1900.

Aard-vruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders. Kleine landbouw.		Immi-granten.	Andere.	Totaal.	AANMERKINGEN.
Kilo-grammen.	Bossen.	Kilo-grammen.	Eige-naren.	Pach-ters.				
7	10	»	3	»	»	»	3	
»	100	»	»	1	»	»	1	
»	60	»	»	1	»	»	1	
»	120	»	»	1	»	»	1	
»	125	490	»	1	»	»	1	
»	150	350	»	2	»	»	2	
»	125	»	»	2	»	1	3	
50	100	375	»	1	»	1	2	
20	20	»	»	2	»	»	2	
40	150	»	»	3	»	4	7	
»	20	»	1	»	»	»	1	
»	500	»	2	»	»	»	2	
»	400	»	2	»	»	»	2	
100	»	1 600	»	»	»	1	1	
»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	
775	18 450	26 250	»	»	»	271	271	
992	20 330	59 065	8	14	»	275	300	f 23 315 houtwaren.
75	15	120	38	»	»	»	38	3 360 kokosnoten.
»	60	»	»	»	»	56	56	180 000 »
500	200	5 000	35	»	»	»	35	25 000 »
1 200	»	600	33	»	»	»	33	12 000 »
40	120	»	4	»	»	»	4	18 022 »
»	5 015	»	19	31	»	»	50	121 792 »
25	300	»	1	»	»	»	1	2 000 »
1 840	5 710	5 720	130	31	»	56	217	362 174 »

Districten.	Plantages en gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Koffie. Kilogrammen.	Rijst. Kilogrammen.
Ben.-Saramacca. .	Perceelen aan particulieren toebehoorende en bij anderen in huur of gebruik		953,5	16	11	„	„
		Perceelen door het Gouvernement in huur of gebruik uitgegeven .	480,5	233	259,5	„	52 800
				Totaal. .	270,5	„	52 800
Boven-Saramacca .	Perceelen aan particulieren toebehoorende en bij anderen in huur of gebruik		3 703,5	6	7	„	1 000
	Perceelen door de eigenaren bewerkt wordende		1 811	7	15	„	1 700
		Perceelen door het Gouvernement in huur of gebruik uitgegeven .	62	33	40	„	500
				Totaal. .	62	„	3 200
Ben.-Suriname . .	't IJland		75	„	30	„	„
		Perceelen aan de noordzijde van de Mahonielaan	„	9	„	„	„
		Perceelen aan de achtererven van de Gravenstraat.	„	109	3	„	328
		Cayenne	4	2	0,6	„	„
		Industrie	11	49	0,5	„	„
		l'Hermitage	350	12	4,5	„	„
		Zorg en Hoop en 1/2 Flora	220	12	„	„	„
		1/2 Flora	100	7	6	„	2 500
		Onverwacht en Duisburg	650	32	3	„	„
				Totaal. .	20,6	„	2 828
Beneden-Para . .		Land achter Tout-lui-Faut	259	15	10,2	„	3 750
		De Goede Verwachting .	95	35	14	„	30 000
		Vier Kinderen	185	4	7	„	„
		Magenta	107	3	1	„	„
	Vergenoegen.		26	„	„	„	„
		Welgedacht en de Nieuwe Grond	857,9	149	65,2	„	26 450
		Bergershoop	214,7	5	1,8	„	480
		Perceelen aan de zuidzijde van het Saramaccakanaal	30	15	5,9	„	1 000
				Totaal. .	105,1	„	61 680

Aardvruchten. Kilogrammen.	Bananen. Bossen.	Koorn. (Maïs). Kilogrammen.	Arbeiders. Kleine landbouw. Eigenaren.	Arbeiders. Kleine landbouw. Pachters.	Arbeiders. Immigranten.	Arbeiders. Andere.	Arbeiders. Totaal.	*AANMERKINGEN.*
600	740	"	"	23	"	"	23	
29 550	35 042	53 800	"	451	"	"	451	
30 150	35 782	35 782	"	474	"	"	474	f 970,— houtwaren.
5 700	230	1 425	"	28	"	"	28	f 301,— "
4 300	970	2 600	56	"	"	"	56	f 145,— "
2 720	710	7 250	"	107	"	"	107	f 462,— "
12 720	1 910	11 275	56	135	"	"	191	f 908,— "
"	557	"	"	"	"	33	33	
"	"	"	25	"	"	"	25	
1 409	1 588	425	"	163	"	"	163	f 603,50 vruchten.
100	10	50	"	11	"	"	11	
400	200	"	61	"	"	"	61	f 305,— "
12 250	1 280	1 000	12	17	"	"	29	
"	"	"	"	27	"	"	27	
400	1 400	800	"	18	"	"	18	
500	2 000	"	1	72	"	"	73	
15 059	7 035	2 275	99	308	"	33	440	f 908,50 "
18 900	2 050	1 120	"	26	"	"	26	
"	50	5 000	"	68	"	"	68	
"	30	"	"	5	"	"	5	
"	160	"	"	"	"	"	"	
"	"	"	"	3	"	"	3	
4 000	890	3 750	"	161	"	"	161	
"	1 500	500	"	7	"	"	7	
"	250	325	"	12	"	"	12	
22 900	4 930	10 695	"	282	"	"	282	

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Koffie. Kilogrammen.	Rijst. Kilogrammen.
Boven-Para. . .	de Vrijheid		1 497	"	4,2	"	500
		Onoribo	2 780	64	21	"	350
		Osembo.	2 640	63	21	"	500
		Onverwacht	1 842	97	32	"	850
		Overtoom	2 047	79	26	"	350
		Topibo	718	3	5	"	50
		Loefbeek	1 120	2	2	"	50
	Jagersburg		200	"	1,5	"	"
	Matuaribo		400	"	6	"	"
	Klein-Matuaribo . . .		107	"	1	"	"
		Gage d'Amour	300	2	4,5	"	120
	La Diligence.		429	"	2,5	"	40
	Tempauca		1 200	"	0,8	"	"
	La Liberté		390	"	1,5	"	"
		La Prosperité	2 200	134	35	"	3 000
	Valkenburg		429	"	4	"	"
		de Vier Kinderen . . .	2 720	118	31,2	"	5 000
	Indigoveld		3 736	"	7	"	200
	Vreeland		300	"	1,7	"	80
	Waakzaamheid		429	"	8	"	1 600
	l'Inquiétude		429	"	3	"	150
		Berlijn	2 926	117	39	"	1 000
	de Eendracht		429	"	4	"	350
	Munchenstein		557	"	3,5	"	200
	Zwitserland		"	"	5	"	1 500
	Klein-Zwitserland . . .		429	"	2,5	"	100
		de Nieuwe Hoop . . .	400	3	2,5	"	80
	Beaulieu		400	"	4	"	1 600
		Welgelegen	1 073	2	3,2	"	"
		de Vrede	429	2	2,7	"	1 000
		Hannover	1 664	77	25	"	"
	l'Esperance		1 310	"	2,2	"	40
		Mocha	1 287	2	2,5	"	150
	Concordia		450	"	2,2	"	50
		Houttuin	"	6	4	"	"
				Totaal . .	321,2	"	18 910
		Merveille	722	3	5,9	"	"
		Klein Curaçao . . .	426	6	1,2	"	"
Boven-Suriname .	Restaurado		225	"	2,7	"	150

Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs.)	Arbeiders.					AANMERKINGEN.
			Kleine landbouw.		Immigranten.	Andere.	Totaal.	
Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Eigenaren.	Pachters.				
16 000	250	600	3	"	"	"	3	f 225,— houtwaren.
10 000	200	400	1	64	"	"	65	900,— "
14 500	200	800	54	"	"	"	54	300,— "
30 700	350	1 000	122	"	"	"	122	460,— "
25 000	250	900	57	"	"	"	57	350,— "
8 000	500	75	26	"	"	"	26	85,— "
6 500	60	"	9	"	"	"	9	80,— "
1 050	25	"	12	"	"	"	12	140,— "
10 000	"	"	18	"	"	"	18	250,— "
4 000	30	"	4	"	"	"	4	90,— "
5 570	260	405	10	"	"	"	10	130,— "
2 700	"	150	"	"	"	"	"	
500	"	"	"	2	"	"	2	100,— "
1 000	"	"	5	"	"	"	5	250,— "
23 000	2 000	1 500	129	"	"	"	129	3 800,— "
3 000	"	1 000	5	"	"	"	5	500,— "
25 000	1 000	1 000	157	"	"	"	157	4 500,— "
11 240	155	4 000	23	"	"	"	23	240,— "
1 000	65	200	1	"	"	"	1	
6 000	"	400	34	"	"	"	34	800,— "
8 500	220	350	9	"	"	"	9	130,— "
40 000	900	2 500	"	146	"	"	146	2 000,— "
7 500	210	850	18	"	"	"	18	270,— "
6 000	180	400	14	"	"	"	14	250,— "
6 000	"	400	16	"	"	"	16	1 000,— "
5 000	100	250	6	"	"	"	6	150,— "
1 900	55	200	3	7	"	"	10	25,— "
12 000	175	"	29	"	"	"	29	250,— "
2 700	140	"	14	"	"	"	14	250,— "
3 600	300	200	20	"	"	"	20	650,— "
15 000	150	"	67	"	"	"	67	500,— "
2 000	150	300	6	"	"	"	6	85,— "
5 600	370	1 450	"	6	"	"	6	310,— "
1 500	200	250	7	"	"	"	7	90,— "
20	530	1 500	"	9	"	2	11	
322 080	9 025	21 080	879	234	"	2	1 115	196,60 "
100	500	"	16	"	"	"	16	
278	105	"	"	17	"	"	17	10,— "
2 000	200	300	"	10	"	"	10	200,— "

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond Hectaren.	Koffie. Kilogrammen.	Rijst. Kilogrammen.
Boven-Suriname. .	de Drie Gebroeders . .		„	„	0,2	„	„
		Zeldenrust.	109	2	3	„	„
	Oranjestein		252	„	1,5	„	„
		de Nieuwe star. . . .	102	2	1,7	„	50
		de Goede Vrede . . .	447	4	1,2	„	„
		de Nieuwe hoop . . .	„	2	1,7	„	„
		Bon Avontura	„	2	2	„	160
	Overbrug en Crommenie		1151	„	1,2	„	„
	Watervliet		525	„	1,6	„	„
	Petit Versailles. . . .		85	„	2	„	„
	Abroea.		535	„	0,7	„	60
		Palmaneribo	429	5	5,5	„	1 572
	Namrek		„	„	1,2	„	200
		Carolina	172	18	12,5	„	3 840
		Ajo	343	3	6,5	„	660
	Horeb		„	„	2,2	„	224
	La Diligence.		„	„	2	„	400
	Poenjoe.		„	„	2,5	„	800
	Tabaksonderneming van J. O. Harken. . . .		50	„	12	„	4 600
		Agira	„	2	5	„	400
		Moria	600	2	3,2	40	510
	Cadix		2	„	1,5	50	„
	Worsteling Jacobs. . .		„	„	0,7	„	140
	Phedra		43	„	1,2	„	800
		Awarapassie	„	2	2	„	230
	Rama		429	„	0,7	„	200
	de Goede Vrede & Co. .		570	„	1,5	„	450
	Beaumont.		600	„	2,5	„	2 320
	Constantia.		„	„	1	„	1 200
		Rhijnesberg	429	2	1,7	„	800
		Berg en Dal.	2018	44	11	„	5 200
	Mathijs, perceel land van B. Bolieu		2	„	1,5	„	400
	Victoria		3005	„	0,2	„	„
	Boschland.		8	„	2	„	500
				Totaal .	106,7	90	25 866

Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders.					AANMERKINGEN.
			Kleine landbouw.		Immigranten.	Andere.	Totaal.	
Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Eigenaren.	Pachters.				
"	"	100	2	"	"	"	2	
1 500	360	"	"	12	"	"	12	
100	300	"	"	5	"	"	5	
425	300	320	"	4	"	"	4	
450	565	"	"	12	"	"	12	
520	550	500	"	6	"	"	6	
880	809	720	"	5	"	"	5	
186	"	"	10	"	"	"	10	f 240,— houtwaren.
2 000	312	"	8	"	"	"	8	135,— "
1 260	400	1 200	"	8	"	"	8	
364	156	"	"	9	"	"	9	
7 300	500	125	"	27	"	"	27	405,— "
3 600	110	"	"	6		"	6	260,— "
11 480	475	"	12	40	" "	"	52	6 100,— "
3 400	210	"	22	"	"	"	22	1 200,— "
3 000	"	"	"	3	"	"	3	
2 250	20	"	"	"	"	"	"	350,— "
4 500	20	"	8	"	"	"	8	600,— "
"	"	"	"	"	53	19	72	1 515 K.G. tabak.
4 950	50	"	14	3	"	"	17	f 500,— houtwaren.
5 921	"	"	9	11	"	"	20	950,— "
5 460	"	"	"	6	"	"	6	
450	"	"	"	7	"	"	7	
100	"	"	10	"	"	"	10	300,— "
390	260	"	"	4	"	"	4	
450	"	"	"	1	"	"	1	35,— "
2 700	250	625	"	9	"	"	9	
9 000	"	"	19	"	"	"	19	1 350,— "
1 400	200	1 000	"	16	"	"	16	
1 500	300	"	16	"	"	"	16	400,— "
8 440	432	"	"	104	"	"	104	450,— "
900	150	500	"	"	"	"	"	
"	12	"	"	2	"	"	2	
2 000	150	"	"	13	"	"	13	
89 254	7 696	5 390	146	340	53	19	558	f 13 485 houtwaren en 1 515 K.G. tabak.

Districten.	Plantages en gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Koffie. Kilogrammen.	Rijst. Kilogrammen.
Ben.-Commewijne		Hiesveld	56	5	3,5	»	»
		Tulpenburg	6	3	2	»	»
	de Goede Vriendschap .		175	»	19	»	»
	Klein Bellevue		214,2	»	1,5	»	»
		Visserszorg	»	20	15	»	»
				Totaal .	41	»	»
Boven-Commewijne		Fairfield	960	4	7	150	»
	Courcabo		215	»	2	»	»
		Egmond	100	3	2	»	»
		Rustenburg	170	2	8	110	»
	Concordia		200	»	3	»	»
		Arendsrust	950	2	4	»	»
	Utrecht		100	»	1	»	»
		Quapibo	2 490	3	4	»	»
		Copie	2 000	4	8	»	»
				Totaal .	39	260	»
Cottica.		Munnickendam	365	2	2	»	»
		Nieuw Eendracht . . .	300	5	9	»	»
	Boksweide.		150	»	0,5	»	»
		La Solitude	867	2	2,5	»	»
				Totaal . .	14	»	»
Marowijne . . .	Perceel van E. G. Fantan		2	»	1,5	»	»
	» » A. F. Ravales		2	»	2	»	»
	» » P. John . .		3	»	3	»	»
	» » J. Blikslager.		2	»	1	»	»
	» » A. F. Bikado		2	»	2	»	»
	» » W. H. Sommer		3	»	3	»	»
				Totaal . .	12,5	»	»

…st.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders.					AANMERKINGEN.
				Kleine landbouw.		Immigranten.	Andere.	Totaal.	
…lo-…men.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Eigenaren.	Pachters.				
„	„	300	150	„	15	„	„	15	
„	25	330	300	„	8	„	„	8	
„	„	133	„	„	„	„	75	75	
„	„	300	„	„	18	„	„	18	
„	„	600	„	20	„	„	„	20	
„	25	1 663	450	20	41	„	75	136	
„	450	336	„	„	11	„	13	24	
„	400	200	„	„	7	„	„	7	f 14,— houtwaren.
„	100	40	800	„	6	„	„	6	60,— „
„	250	600	„	4	7	„	7	18	20,— „
„	200	200	500	6	„	„	„	6	
„	150	80	600	„	16	„	5	21	20,— „
„	100	50	200	„	4	„	„	4	
„	600	100	„	„	12	„	10	22	200,— „
„	3 400	„	800	„	18	„	13	31	650,— „
„	5 650	1 606	2 900	10	81	„	48	139	964,— „
„	600	80	535	„	4	„	„	4	
„	160	240	410	„	15	„	„	15	19,— „
„	300	200	„	3	„	„	„	3	
„	80	310	900	„	2	„	„	2	
„	1 140	830	1 845	3	21	„	„	24	19,— „
„	80	20	„	„	1	„	„	1	
„	„	180	„	„	1	„	„	1	
„	125	41	„	„	1	„	„	1	
„	„	20	„	„	1	„	„	1	
„	„	„	„	„	1	„	„	1	600 K.G. couac.
„	400	30	„	„	1	„	„	1	1000 „ „
„	605	291	„	„	6	„	„	6	1600 „ „

RECAPI

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1900 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Koffie. Kilogrammen.	Rijst. Kilogrammen.
Nickerie	16 [1]) gronden en voormalige plantages		»	»	150,5	»	12 350
Coronie	7 » » »	»	»	»	51,9	200	»
Ben.-Saramacca. .	249 » » »	»	»	»	270,5	»	52 800
Boven-Saramacca .	46 » » »	»	»	»	62	»	3 200
Beneden-Suriname	9 [2]) » » »	»	»	»	20,6	»	2 828
Beneden-Para . .	8 [3]) » » »	»	»	»	105,1	»	61 680
Boven-Para . . .	35 » » »	»	»	»	321,2	»	18 910
Boven-Suriname .	37 » » »	»	»	»	106,7	90	25 866
Ben.-Commewijne .	5 » » »	»	»	»	41	»	»
Bov.-Commewijne .	9 » » »	»	»	»	39	260	»
Cottica.	4 » » »	»	»	»	14	»	»
Marowijne . . .	6 » » »	»	»	»	12,5	»	»
				Totaal. .	1 195	550	177 634

[1]) De vestigingsplaats Paradise als één grond gerekend.

[2]) De perceelen aan de noordzijde van de Mahonielaan als één grond gerekend; evenzoo die aan de achtererven van de Gravenstraat.

[3]) De perceelen aan de zuidzijde van het Saramaccakanaal als één grond gerekend.

TULATIE.

Aard-vruchten. Kilo-grammen.	Bananen. Bossen.	Koorn. (Maïs). Kilo-grammen.	Arbeiders. Kleine landbouw. Eige-naren.	Pach-ters.	Immi-granten.	Andere.	Totaal.	AANMERKINGEN.
992	20 330	59 065	8	14	„	278	300	f 233 15 houtwaren.
1 840	5 710	5 720	130	31	„	56	217	362 174 stuks kokosnoten.
30 150	35 782	53 800	„	474	„	„	474	f 970.— houtwaren.
12 720	1 910	11 275	56	135	„	„	191	f 908.— „
15 059	7 035	2 275	99	308	„	33	440	f 908 50 vruchten.
22 900	4 930	10 695	„	282	„	„	282	
322 080	9 025	21 080	879	234	„	2	1 115	f 19 160 houtwaren.
89 254	7 696	5 390	146	340	53	19	558	f 13 485 „ , tabak 1 515 K.G.
25	1 663	450	20	41	„	75	136	
5 650	1 606	2 900	10	81	„	48	139	f 964.— „
1 140	830	1 845	3	21	„	„	24	f 19.— „
605	291	„	„	6	„	„	6	Couac 1 600 K.G.
502 415	96 808	174 495	1 351	1 967	53	511	3 882	f 58 821 houtwaren, 362 174 stuks kokosnoten, f 908 50 vruchten, 1 515 K.G. tabak, 1 600 K.G. couac.

[5. 27.]

BIJLAGE T.

RECAPITULATIE op de

PLANTAGES EN GRONDEN WAAR GETEELD WORDT.	Uitgestrektheid in bebouwing op ultimo December 1900.	Suiker.		Melasse.	Rum.	Dram.	Cacao.	Koffie.
		Muscovado.	Vacuumpan.					
	Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.	Liters.	Liters.	Liters.	Kilogrammen.	Kilogrammen.
Suiker	2 298	187 000	12 863 389	1 770 334	1 275 080	»	23 300	2 710
Cacao.	11 847,4	»	»	»	»	»	2 159 718	193 171
Andere producten, niet tegelijk met suiker of cacao.	1 195	»	»	»	»	»	»	550
Voor de cultures in allodialen eigendom of in huur uitgegeven, gedeeltelijk in bebouwing, doch waarvan nog niet is geoogst	22	»	»	»	»	»	»	»
	15 362,4	187 000	12 863 389	1 770 334	1 275 080	»	2 183 018	196 431

productiestaten over 1900.

Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs.)	Kokosnoten.	Tabak.	ARBEIDERS.				
						Kleine landbouw.		Immigranten.	Niet-immigranten.	Totaal.
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Stuks.	Kilogrammen.	Eigenaren.	Pachters.			
»	»	780	»	»	»	»	»	2 975	2 158	5 133
108 293	280 344	415 517	358 706	447 170	1 515	3 673	3 883	3 395	3 972	14 923
177 634	502 415	96 808	175 295	362 174	»	1 351	1 967	53	511	3 882
»	»	»	»	»	»	40	7	»	7	54
285 927	782 759	513 105	534 001	809 344	1 515	5 064	5 857	6 423	6 648	23 992

[5 28.]

BIJLAGE U.

STAAT aanwijzende den arbeid in 1900 door creolen-
plantages en gronden waar *geen*

DISTRICTEN.	Aantal plantages en gronden.	*c*. creolen. *a*. andere niet onder contract verbonden arbeiders.	Aantal arbeiders.					Aantal taken.			
			Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
Nickerie	1	*c*.	1	1	1	»	3	69 3/4	72 1/2	306 1/4	»
		a.	11	4	1	»	16	3 209 3/4	164 1/4	109 1/4	»
Coronie	4	*c*.	30	30	5	2	67	5 091 1/4	4 047	873	399 1/4
		a.	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Beneden-Saramacca	3	*c*.	4	5	»	»	9	512	834	»	»
		a.	25	3	1	»	29	5 203	427	54	»
Beneden-Suriname	3	*c*.	13	42	1	2	58	2 314 1/2	10 260	125	89
		a.	63	7	2	1	73	17 428 1/4	1 276	133	6
Beneden-Para	2	*c*.	11	15	1	»	27	2 215 3/4	2 622 1/4	162 1/4	»
		a.	16	2	2	2	22	2 396 1/4	108 1/4	29 3/4	22
Boven-Para	1	*c*.	4	»	»	»	4	260	»	»	»
		a.	10	2	»	»	12	2 318	238	»	»
Boven-Suriname	1	*c*.	1	2	»	13	3	147	295	»	»
		a.	10	4	»	1	14	1 972	660	»	»
Beneden-Commewijne	3	*c*.	53	75	11	13	152	17 627	15 897	2 902	2 183
		a.	46	13	1	1	61	9 772	2 920	24	30
Cottica	1	*c*.	6	6	1	»	13	443	287 1/2	24	»
		a.	4	1	»	»	5	342	19	7	»
Totaal: creolen-arbeiders		*c*.	123	176	20	17	336	28 680 1/4	34 315 1/4	4 375 1/2	2 671 1/4
andere niet onder contract verbonden arbeiders		*a*.	185	36	7	4	232	42 641 1/4	5 812 1/2	350	58
Totaal-generaal		*c*. en *a*.	308	212	27	21	568	71 321 1/2	40 127 3/4	4 725 1/2	2 729 1/4
								118 904 taken.			

(1) De cijfers in dezen staat betreffen niet alle plantages en gronden in Suriname, maar enkel die, welke geregeld met gehuurd werkvolk in eene hand bewerkt worden.

en andere niet onder contract verbonden arbeiders verricht en het loon door hen verdiend op immigranten gevestigd zijn, (1)

Bedrag van het verdiende loon.				Laagste en hoogste loon gedurende eene week verdiend.			
Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
f 64,50	f 45,60	f 120,40	"	f 1,50—f 9,00	f 0,60—f 4,30	f 0,90—f 2,75	"
3 046,00	105,20	42,00	"	2,80— 7,60	1,90— 4,00	0,40— 3,00	"
4 142,69	2 613,78	302,62	f 114,33	1,10— 7,50	0,60— 6,00	0,40— 2,40	f 0,20— 1,80
"	"	"	"	"	"	"	"
488,50	508,50	"	"	1,80— 5,00	1,20— 4,00	"	"
3 894,77	255,70	32,40	"	1,20— 6,00	1,00— 4,80	0,90— 1,80	"
2 469,50	5 207,21	91,65	50,10	0,80— 7,00	0,30— 3,60	0,90— 2,00	0,80— 1,50
14 119,38	713,44	75,20	3,00	0,60— 6,00	0,30— 3,60	0,70— 1,50	0,55— 0,90
2 278,21	1 417,60	50,70	"	0,90— 12,50	0,45— 4,20	0,30— 1,30	"
1 771,09	59,10	14,00	5,35	1,80— 7,20	1,85— 2,40	0,60— 1,10	0,45— 0,95
358,45	"	"	"	0,80— 6,75	"	"	"
1 623,82	142,92	"	"	0,80— 6,50	"	"	"
133,20	146,34	"	"	4,80— 9,00	1,80— 3,60	"	"
1 612,70	486,20	"	"	2,40— 5,00	1,80— 3,60	"	"
14 391,22	9 493,10	1 551,28	954,27	2,40— 11,35	1,50— 5,40	0,90— 4,90	0,75— 2,40
6 271,09	1 745,45	12,25	5,50	0,80— 7,00	0,60— 3,60	0,60— 3,00	0,60— 2,00
310,10	199,25	3,50	"	0,70— 6,05	1,00— 5,95	0,40— 1,20	"
241,50	13,30	"	"	2,65— 4,90	2,80— 3,50	"	"
f 24 636,37	f 19 631,38	f 2 120,15	f 1 118,70	f 0,70—f 12,50	f 0,30—f 6,00	f 0,30— 4,90	f 0,20—f 2,40
32 580,35	3 521,31	175,85	13,85	0,60— 7,60	0,30— 4,80	0,40— 3,00	0,45— 2,00
f 57 216,72	f 23 152,69	f 2 296,00	f 1 132,55				

f 83 797,96 verdiend loon.

[5. 29.]

BIJLAGE V.

STAAT aantoonende den arbeid in 1900 door creolen-
waar immigranten gevestigd zijn. (1)

DISTRICTEN.	Aantal plantages en gronden.	c. creolen. a. andere niet onder contract verbonden arbeiders.	Aantal arbeiders.					Aantal taken.			
			Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
Nickerie	5	c.	92	35	17	15	159	24 183	5 840¼	2 229¾	917
		a.	409	124	38	34	605	100 268	15 044¼	3 781	2 031
Beneden-Saramacca	10	c.	22	4	1	1	28	3 675	751	17	11
		a.	102	29	3	1	135	23 655	5 002	114	1
Beneden-Suriname	16 [1])	c.	105	78	16	1	200	18 835¼	12 162	1 010½	82½
		a.	473	146	30	13	662	91 882¾	23 214¼	3 692¼	589¼
Beneden-Para	1	c.	3	1	"	"	4	91¾	53	"	"
		a.	5	2	2	"	9	1 303¾	346¾	20	"
Boven-Para	3	c.	2	"	"	"	2	208	"	"	"
		a.	15	7	1	2	25	3 552	880	29	216
Boven-Suriname	4	c.	8	2	"	"	10	1 084	91	"	"
		a.	62	26	7	3	98	12 483	4 283	1 189	439
Beneden-Commewijne	28	c.	303	74	16	5	398	67 508	15 261	1 937	185
		a.	975	295	34	17	1 321	204 284	51 068	4 515	1 513
Boven-Commewijne	1	c.	4	2	1	1	8	1 063¾	417¾	91½	8¼
		a.	18	10	3	2	33	3 656	1 267½	448¾	160½
Cottica	2	c.	61	10	2	"	73	18 176¾	1 171½	276	"
		a.	167	33	14	9	223	34 974	5 242	2 879	2 161
Totaal: creolen-arbeiders			600	206	53	23	882	134 825½	35 747½	5 611¾	1 203¾
andere niet onder contract verbonden arbeiders		a.	2 226	672	132	81	3 111	476 058½	106 347¾	16 668	7 110¾
Totaal-generaal		c. en a.	2 826	878	185	104	3 993	610 884	142 095¼	22 279¾	8 314½
								783 573¾ taak.			

(1) De cijfers in dezen staat voorkomende betreffen niet alle plantages in de kolonie Suriname, maar enkel die, welke geregeld met gehuurd werkvolk in eene hand bewerkt worden. (2) Waaronder de cultuurtuin.

en andere niet onder contract verbonden arbeiders verricht en het loon door hen verdiend op plantage

Bedrag van het verdiende loon.				Laagste en hoogste loon gedurende een volle week verdiend.			
Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes
f 18 132,99	f 3 793,07	f 777,45	f 317,82	f 3,00—f 10,50	f 1,20— 4,50	f 0,60— 3,00	f 0,60—f 2,40
75 187,39	9 763,99	1 319,27	706,53	2,10— 11,00	0,90— 4,50	0,80— 3,00	0,80— 3,00
3 630,49	456,35	10,00	6,80	1,20— 6,00	1,20— 4,80	0,90— 1,80	0,75— 1,50
17 394,64	3 003,55	68,62	0,60	1,00— 6,00	0,60— 4,80	0,30— 1,80	0,60— 0,60
17 598,46	7 127,43	388,36	19,22	0,90— 17,60	0,50— 6,30	0,90— 3,00	0,45— 2,60
68 914,68	13 299,46	1 325,14	215,09	0,60— 10,88	0,40— 5,05	0,30— 2,90	0,30— 1,70
179,25	42,75	"	"	0,80— 7,40	0,60— 2,40	"	"
958,75	189,25	12,04	"	0,90— 7,00	0,75— 3,00	0,80— 4,20	"
250,27	"	"	"	2,50— 12,00	"	"	"
2 529,03	445,16	8,00	68,23	0,20— 9,03	0,83— 4,20	2,00— 2,10	2,00— 2,10
1 589,11	45,99	"	"	1,80— 6,00	1,64— 4,20	"	"
11 914,93	2 580,67	456,72	145,15	1,64— 7,50	1,20— 4,20	0,60— 2,40	0,60— 1,75
77 579,47	10 434,48	1 040,38	77,55	4,80— 20,60	3,20— 7,60	1,20— 3,60	0,60— 2,80
162 445,90	31 057,94	1 436,50	537,99	3,60— 13,00	2,20— 5,65	0,90— 3,20	0,30— 2,40
851,02	252,75	55,03	3,75	3,20— 7,00	2,40— 4,20	0,90— 2,40	0,90— 2,40
2 844,09	760,29	267,95	73,37	3,00— 8,00	1,65— 3,75	0,90— 4,20	0,90— 3,00
18 242,68	597,16	199,14	"	1,20— 18,00	0,70— 4,80	0,75— 4,20	"
24 112,14	2 874,42	881,62	484,98	0,80— 13,75	0,60— 4,80	0,20— 3,20	0,75— 2,10
f 138 053,74	f 22 749,98	f 2 470,36	f 425,14	f 0,80—f 20,60	f 0,50—f 7,60	f 0,60—f 4,20	f 0,45— 2,80
366 301,55	63 974,73	5 775,86	2 231,94	0,20— 13,75	0,40— 5,65	0,20— 4,20	0,30— 3,00
f 504 355,29	f 86 724,71	f 8 246,22	f 2 657,08				

f 601 983,30 verdiend loon.

[5. 30.]
BIJLAGE W.

STAAT aantoonende den arbeid in 1900 door

DISTRICTEN.	Aantal plantages.	Aantal arbeiders.					Aantal taken.			
		Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
A. Immigranten uit										
Nickerie	5	234	73	15	10	332	62 553 1/2	9 704	1 066	448 1/2
Beneden-Saramacca. . . .	8	120	42	"	"	162	24 546	7 276	"	"
Beneden-Suriname	13	447	164	1	"	612	96 426 3/4	25 509 1/4	328	"
Beneden-Para.	1	35	10	"	"	45	7 995	1 725 1/4	"	"
Boven-Para	3	74	29	"	"	103	16 536	4 639	"	"
Boven-Suriname	4	55	16	"	"	71	11 884	2 094	"	"
Beneden-Commewijne . . .	27	1 527	479	"	"	2 006	286 521	57 346	"	"
Boven-Commewijne	1	15	4	"	"	19	2 928 3/4	725 1/2	"	"
Cottica	2	364	97	"	"	461	63 486 1/4	14 161 1/4	"	"
Totaal		2 871	914	16	10	3 811	572 877 1/4	123 180 1/4	1 394	448 1/2
							697 900 taken.			
B. Immigranten uit										
Nickerie.	4	63	19	"	"	82	10 508 3/4	2 836	"	"
Beneden-Saramacca. . . .	9	103	39	"	"	142	12 788 1/2	3 775 1/2	"	"
Beneden-Suriname	[1]) 15	383	168	"	"	551	77 880 1/4	25 157 3/4	"	"
Beneden-Para.	1	11	"	"	"	11	183 3/4	"	"	"
Boven-Para	2	25	8	"	"	33	3 842	856	"	"
Boven-Suriname.	4	88	31	"	"	119	16 210	4 236	"	"
Beneden-Commewijne . . .	26	876	365	2	"	1 243	155 694	50 062	142	"
Boven-Commewijne. . . .	1	23	6	"	"	29	5 075 1/4	1 239	"	"
Cottica	1	65	30	"	"	95	3 094 1/2	1 276 1/2	"	"
Totaal		1 637	666	2	"	2 305	285 277	89 438 3/4	142	"
							374 857 3/4 taak.			
Totaal immigranten A. . .		2 871	914	16	10	3 811	572 877 1/4	123 180 1/4	1 394	448 1/2
Totaal immigranten B . .		1 637	966	2	"	2 305	285 277	89 438 3/4	142	"
Totaal-Generaal A en B. .		4 508	1 580	18	10	6 116	858 164 1/4	212 619	1 536	448 1/2
							1 072 757 3/4 taak.			

[1]) Waaronder de cultuurtuin.

immigranten verricht en het door hen verdiende loon.

Bedrag van het verdiende loon.				Laagste en hoogste loon gedurende eene volle week verdiend.			
Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
Britsch-Indië.							
f 37 537,83	f 4 855,60	f 313,30	f 132,80	f 1,10—f 10,00	f 0,90—f 4,80	f 0,90— 3,00	f 0,90— 1,25
15 804,04	4 111,51	„	„	1,20— 5,60	0,90— 4,80	„	„
65 432,53	14 360,94	79,50	„	0,25— 11,50	0,30— 6,22	0,40— 2,10	„
5 641,83	1 028,60	„	„	1,20— 6,00	0,90— 3,00	„	„
10 961,62	2 214,40	„	„	0,20— 9,03	0,45— 4,20	„	„
8 118,97	1 256,94	„	„	1,20— 6.00	0,90— 3,60	„	„
191 542,66	33 893,96	„	„	0,20— 13,20	0,30— 6,40	„	„
1 923,85	398,52	„	„	2,10— 6,80	1,50— 3,75	„	„
45 482,21	7 340,19	„	„	0,90— 11,00	0,90— 5,20	„	„
f 382 445,54	f 69 460,66	f 392,80	f 132,80	f 0,20—f 13,20	f 0,30— 6,40	f 0,40—f 3,00	f 0,90—f 1,25
f 452 431,80 verdiend loon.							
Nederlandsch-Indië.							
f 6 308,29	f 1 421,72	„	„	f 0,60—f 5,40	f 0,40—f 2,60	„	„
8 120,91	2 147,21	„	„	0,90— 4,80	0,90— 4,80	„	„
49 258,03	13 456,02	„	„	0,30— 7,70	0,20— 5,28	„	„
111,05	„	„	„	0,45— 2,50	„	„	„
2 355,47	508,97	„	„	0,70— 4,50	0,60— 3,00	„	„
11 699,58	2 103,98	„	„	0,79— 6,60	0,90— 3,60	„	„
100 463,33	28 369,86	f 89,65	„	0,30— 13,40	0,80— 5,65	f 1,10—f 2.20	„
3 277,08	585,11	„	„	2,10— 6,80	1,50— 3,75	„	„
2 086,91	651,19	„	„	2,80— 3,51	1,65— 2,80	„	„
f 183 680,65	f 49 244,06	f 89,65	„	f 0,30—f13,40	f 0,20—f 5,65	f 1,10—f 2,20	„
f 233 014,36 verdiend loon							
f 382 445,54	f 69 460,66	f 392,80	f 132,80	f 0,20—f 13,20	f 0,30—f 6,40	f 0,40—f 3,00	f 0,90—f 1,25
183 680,65	49,244,06	89,65	„	0,30— 13,40	0,20— 5,65	1,10— 2,20	„
f 566 126,19	f 118 704,72	f 482,45	f 132,80				
f 685 446,16 verdiend loon.							

[5. 31.]

BIJLAGE X.

STAAT van verleende en hernieuwde concessiën tot exploitatie van balata en van vergunningen tot onderzoek in 1900 en in de eerste vier maanden van 1901.

Districten.	In het jaar 1900.					Januari, Februari, Maart en April 1901.			
	Concessiën verleend ad 10 cts. per H.A.	Oppervlakte in H.A.	Hernieuwd voor één jaar ad 10 cts. per H.A.	Vergunningen tot onderzoek voor 4 maanden [1])	Oppervlakte in H.A.	Concessiën verleend ad 10 cts. per H.A.	Oppervlakte in H.A.	Vergunningen tot onderzoek voor 4 maanden [1])	Oppervlakte in H.A.
Boven-Suriname .	3 [2])	8 684,793	8 400 [4])	14	409 888,75	»	»	7	120 726,5
Nickerie	11	58 415	5 000	41	3 634 770	15	68 528	27	1 579 517,5
Saramacca . . .	12 [3])	66 431	»	20	1 453 655,92 [5])	8	38 072,78	19	955 749,945
Marowijne . . .	2	10 056	»	4	232 420	»	»	2	91 170
Cottica.	1	5 000	»	1	42 800	1	5 000	»	»
	29	148 586,793	13 400	80	5 773 534,67	»	11 600,78	55	1 747 163,945

[1]) Deze vergunningen worden kosteloos verleend; voor de districten Nickerie en Marowijne werd de termijn van vier maanden gerekend in te gaan één maand na dagteekening van de beschikking.

[2]) Waaronder 1 concessie tot eene oppervlakte van 684,793 H.A. ter vergrooting van 1 in 1900 verleende concessie en 1 concessie tot eene oppervlakte van 3000 H.A. ter vergrooting van 1 in 1900 hernieuwde concessie.

[3]) Waaronder 2 concessiën tot eene gezamenlijke oppervlakte van 5250 H.A. ter vergrooting van 2 in 1900 verleende concessiën.

[4]) Zijnde een gedeelte van een concessie groot 15 882,5 H.A.

[5]) Van de in het district Saramacca in 1900 verleende vergunningen werden 5 tot eene gezamenlijke oppervlakte van 182 763 H.A. in dat jaar met vier maanden verlengd, zoomede 1 tot eene oppervlakte van 74 000 H.A., welke in 1899 werd verleend.

[5. 32.]

BIJLAGE IJ.

VEESTAPEL.

PARAMARIBO EN DISTRICTEN.	Runderen.	Paarden.	Ezels.	Muilezels.	Schapen.	Geiten.	Varkens.
Paramaribo	734	74	166	61	10	129	863
Nickerie	286	5	22	20	76	106	147
Coronie	889	42	68	5	8	337	647
Beneden-Saramacca	298	1	"	"	"	262	40
Boven-Saramacca	10	"	"	"	"	4	2
Beneden-Suriname	2 437	88	86	19	17	287	222
Beneden-Para	900	17	23	12	3	105	10
Boven-Para	223	"	"	"	6	79	740
Boven-Suriname	90	4	8	10	2	"	7
Beneden-Commewijne	941	48	12	6	59	436	124
Boven-Commewijne	42	"	"	"	4	31	14
Cottica	99	5	"	9	"	72	12
Marowijne	"	"	"	"	"	"	8
	6 949	284	385	142	185	1 848	2 837

[5 33.]

BIJLAGE Z[1].

STAAT van den invoer der

ARTIKELEN.		UIT OF VIA DE							
		NEDERLAND.		GR.-BRITANNIE.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Aardappelen	H.L.	8 871^5	f 57 665	„	„	„	„	„	„
Aardewerk		„	31 525	„	f 2 098	„	468	„	„
Ammunitie:									
Geweren, karabijnen en buksen	Loopen.	556	5 560	25	250	7	70	„	„
Revolvers, pistolen en kamerbuksen	Stuks.	3	12	„	„	„	„	„	„
Gedeelten van genoemde wapens		„	130	„	2	„	„	„	„
Geweer- en pistoolkogels en hagels	K.G.	12 805	7 683	380	228	108	65	„	„
Patronen voor achterladers	Stuks.	2 460	148	1 600	96	„	„	„	„
Patronen voor revolvers	„	9 550	287	„	„	„	„	„	„
Percussiedopjes en slaghoedjes	„	883 500	1 767	120 000	240	20 500	41	„	„
Ledige hulzen	„	126 050	2 521	6 950	139	375	8	„	„
Buskruit	K.G.	3 933	7 866	„	„	„	„	„	„
Asphalt		„	198	„	„	„	„	„	„
Azijn	Liters.	13 891	1 667	92	11	„	„	„	„
Azijnzuur	„	1 963	3 141	306	490	„	„	„	„
Ballast		„	„	„	„	„	„	„	„
Bier, waaronder Maltzextract van alle soorten	„	570 704	216 868	21 049	7 999	800	304	„	„
Gemberale	„	80	32	„	„	„	„	„	„
Byouteriën		„	7 152	„	748	„	„	„	„
Blik in bladen		„	2 221	„	593	„	„	„	„
Blom of meel	K.G.	1 805	217	„	„	2 505 159	300 619	„	„
Bodems, duigen en hoepels voor vaatwerk		„	„	„	„	„	100	„	„
Boeken, lees-		„	12 831	„	128	„	37	„	„
Boeken, schrijf- en koopmans- en albums		„	3 340	„	732	„	163	„	„
Boter, oleomargarine en ghee	„	158 468	206 008	980	646	22 520	13 582	180	f 234
Breeuwwerk	„	1 619	648	301	120	2 271	908	„	„
Bron- en mineraalwater	Liters.	14 441	5 776	223	89	„	„	„	„

kolonie Suriname, over 1900.

VOLGENDE LANDEN.												TOTAAL.	
DEMERARY.		BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.			
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
139	f 904	„	„	7	46	„	„	„	„	352	f 2 288	9 369[5]	f 60 903
„	669	„	118	„	432	„	„	„	„	„	6	„	35 316
„	„	„	„	57	570	„	„	„	„	„	„	645	6 450
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	12
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	132
845	507	„	„	497	298	„	„	„	„	„	„	14 635	8 781
400	24	50	3	„	„	„	„	„	„	„	„	4 510	271
100	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	9 650	290
46 700	93	„	„	9 500	19	„	„	„	„	„	„	1 080 200	2 160
200	4	„	„	21 150	423	„	„	„	„	„	„	154 725	3 095
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3 933	7 866
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	198
9	1	„	„	200	26	„	„	„	„	„	„	14 192	1 705
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2 269	3 631
„	„	„	1 530	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 530
5 894	2 050	63	24	565	215	„	„	„	„	„	„	598 575	227 460
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	80	32
„	„	„	„	„	194	„	f 15	„	„	„	1 004	„	9 113
„	20	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2 834
437 278	52 473	505	61	40	5	5	1	„	„	„	„	2 944 792	353 376
„	21 378	„	„	„	„	„	780	„	„	„	„	„	22 258
„	161	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	13 157
„	312	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4 547
6 100	3 404	1 215	729	4	5	„	„	„	„	„	„	189 467	224 608
316	126	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4 507	1 802
1 489	596	„	„	33	13	„	„	„	„	„	„	16 186	6 474

ARTIKELEN.		UIT OF VIA DE							
		NEDERLAND.		GR.-BRITANNIË.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Brood en beschuit	K.G.	923	f 185	„	„	95 842	f19 168	„	„
Chemicaliën		„	55 431	„	f 5 768	„	4 814	„	f 542
Dakbedekkingsmaterialen (onbrandbare)		„	30 860	„	23 322	„	796	„	„
Drukinkt		„	129	„	„	„	„	„	„
Drukletters		„	915	„	„	„	„	„	„
Drukpersen		„	20	„	„	„	„	„	„
Ezels	Stuks.	„	„	„	„	„	„	„	„
Eetwaren, geconserveerd		„	91 934	„	20 992	„	38 442	„	642
Fabriek-, landbouw- en stoomwerktuigen		„	130 262	„	43 666	„	136 885	„	527
Garens		„	14 853	„	1 087	„	„	„	„
Gedistilleerd van 50 pCt. z. a. bij 15° C.	Liters.	189 580	112 532	2 209	2 564	645	833	2 491	3 522
Reukwaters, al of niet uit gedistilleerd bereid	„	„	8 063	„	287	„	1 019	„	141
Aether sulphuric en chloroform	„	139	278	„	„	„	„	„	„
Houtgeest									
Idem (voor stijlers)	„	„	„	1 671	815	„	„	„	„
Glaswerk	„	„	20 274	„	1 176	„	845	„	„
Goud, ruw	Gram.	„	„	„	„	„	„	„	„
Idem, gemunt		„	„	„	48 000	„	„	„	„
Granen en peulvruchten	K.G.	211 938	46 626	144 642	31 821	106 386	23 405	„	„
Groenten		„	9 973	„	„	„	148	„	„
Harpuis		„	29	„	25	„	„	„	„
Hoeden		„	18 946	„	10 316	„	46	„	„
Hooi		„	„	„	377	„	99	„	„
Hout:									
Greenen- en pitch pinedeelen en planken	M³.	„	„	„	„	2 104	42 080	„	„
Whitepine en alle andere soorten planken	„	„	„	„	„	1 656	24 840	„	„
Al het overige		„	116	„	„	„	„	„	„
Huiden, vellen en leder	K.G.	29 672	80 207	218	1 090	27	135	„	„
Instrumenten, mathematische, physische en chirurgische		„	431	„	43	„	63	„	„
IJs		„	„	„	„	„	„	„	„
IJzer, band-, plaat-, staaf-		„	10 778	„	764	„	715	„	„
Idem, bewerkt		„	67 978	„	19 721	„	7 713	„	„
Kaarsen	„	28 149	18 860	43	29	3 173	2 126	„	„
Kaas	„	146 215	84 805	6	3	„	„	„	„
Kalk		„	5 100	„	5 954	„	„	„	„
Cement		„	15 319	„	4 038	„	„	„	„

DE VOLGENDE LANDEN.

…UK.	DEMERARY.		BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.	
Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid	Waarde.	Hoeveelheid	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
„	4 707	f 941	„	„	8	f 2	„	„	„	„	„	„	101 480	f 20 296
542	„	4 166	„	f 1	„	240	„	f 39	„	f 3	„	f 382	„	71 386
„	„	4 806	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	59 784
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	129
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	915
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	20
„	6	210	75	10 795	1	35	„	„	„	„	1	35	83	11 075
642	„	12 657	„	28'	„	10 374	„	„	„	„	„	2 190	„	177 259
527	„	18 742	„	„	„	„	„	„	„	1 860	„	„	„	331 942
„	„	69	„	5 806	„	1	„	„	„	„	„	„	„	21 816
3 522	948	1 173	1	1	102	104	71	80	1 011	2 472	42	42	197 100	123 323
141	„	136	„	2	„	5	„	„	„	„	„	„	„	9 653
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	139	278
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 671	815
„	„	480	„	„	„	301	„	„	„	„	„	„	„	23 076
„	„	„	„	„	266444,3	373 022	„	„	„	„	„	„	266 444,3	373 022
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	48 000
„	129 503	28 491	3591	790	„	„	„	„	19 436	4 276	1 394	307	616 890	135 716
„	„	73	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	10 194
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	54
„	„	1 438	„	167	„	309	„	36	„	„	„	„	„	31 258
„	„	304	„	1 161	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 941
„	56	1 120	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2 160	43 200
„	254	3 810	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 910	28 650
„	„	5 915	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	6 031
„	594	1 584	1	5	„	„	29	38	„	„	„	„	30 532	83 059
„	„	58	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	595
„	„	125	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	125
„	„	630	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	12 887
„	„	13 167	„	18	„	1 167	„	„	„	„	„	„	„	109 764
„	378	253	5	3	145	97	„	„	„	„	„	„	31 893	21 368
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	146 221	84 808
„	„	3 439	„	324	„	„	„	„	„	„	„	„	„	14 817
„	„	345	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	19 702

ARTIKELEN.		UIT OF VIA DI							
		NEDERLAND.		GR.-BRITANNIE.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Klokken en pendules		»	f 5 480	»	f 240	»	f 58	»	f 89
Koek- en suikerbakkerswerk		»	18 330	»	6 815	»	210	»	»
Koffie	K.G.	961	865	»	»	301	271	»	»
Koffers en trommels		»	4 258	»	2 928	»	979	»	»
Kool, houts- en dierlijk		»	»	»	»	»	»	»	»
Koper, ruw		»	1 170	»	»	»	»	»	»
Kramerijen		»	73 073	»	9 559	»	22 219	»	7 299
Kruidenierswaren		»	33 275	»	6 325	»	1 218	»	»
Kurk		»	1 456	»	»	»	»	»	26
Lampen		»	9 797	»	912	»	2 032	»	»
Lood		»	2 209	»	410	»	»	»	»
Lucifers in pakjes of doosjes van 72 of minder per pakje of doosje	Gros.	8 669	8 669	12^{5}	13	45	45	»	»
Lucifers in pakjes of doosjes van meer dan 72 per pakje of doosje	»	»	»	$4^{1}/_{4}$	6	2 545 $^{1}/_{4}$	3 563	»	»
Manufacturen (katoenen)		»	311 405	»	227 041	»	13 308	»	1 508
Idem (linnen)		»	11 888	»	5 358	»	»	»	»
Idem (wollen)		»	7 658	»	6 072	»	»	»	634
Idem (zijden)		»	1 901	»	1 440	»	»	»	»
Idem (gemaakte kleederen)		»	62 270	»	34 002	»	19 189	»	7 278
Matrassen en kussens		»	4 668	»	253	»	65	»	»
Melasse of keukenstroop	Liters.	90	27	»	»	4	1	»	»
Meststoffen		»	179	»	28 841	»	»	»	»
Meubels		»	23 218	»	1 190	»	5 402	»	»
Muziekinstrumenten		»	10 341	»	471	»	863	»	425
Naaimachines		»	3 923	»	140	»	26	»	»
Olie, raap-, olijf-, lijn-, patent-, machine-	»	242 383	83 053	4421	987	4 142	2 208	2040	2 448
Olie, kerosine	»	»	»	936	66	1 412 085	98 846	»	»
Naphta	»	30	15	»	»	83	42	»	»
Haar- en welriekende olie		»	1 942	»	100	»	20	»	50
Opium	K.G.	168^{1}	2 694	753^{7}	12 059	»	»	»	»
Ganje	»	»	»	267	334	»	»	»	»
Paarden	Stuks.	»	»	»	»	»	»	»	»
Papier		»	28 046	»	574	»	932	»	468
Parapluies		»	7 815	»	1 638	»	»	»	»
Patates en andere aardvruchten	K.G.	»	»	»	»	»	»	»	»
Pik		»	98	»	98	»	161	»	»
Teer		»	1 152	»	72	»	384	»	»
Pyridine		»	1 698	»	»	»	»	»	»
Pinda	»	»	»	»	»	»	»	»	»

DI...	VOLGENDE LANDEN.												TOTAAL.	
...JK.	DEMERARY.		BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.			
...aarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
89	"	f 4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	f 5 871
"	"	1 299	"	f 6	"	"	"	f 4	"	"	"	"	"	26 664
"	228	205	"	"	"	"	"	"	1 399	f 1 259	"	f 2 889	2 889	2 600
"	"	654	"	"	"	f 68	"	"	"	"	"	"	"	8 887
"	"	59	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	59
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 170
7 299	"	7 381	"	89	"	1 061	"	221	"	445	"	674	"	122 024
"	"	3 547	"	33	"	6	"	"	"	"	"	"	"	44 404
26	"	7	"	"	"	"	"	"	"	"	"	94	"	1 583
"	"	258	"	18	"	43	"	"	"	2 232	"	"	"	15 292
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2 619
"	"	"	140	140	"	"	"	"	"	"	"	"	8 866^{5}	8 867
"	55	77	27	38	"	"	"	"	"	"	"	"	2 631^{5}	3 684
1 508	"	89 912	"	261	"	544	"	558	"	20	"	"	"	644 557
"	"	11	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	17 257
634	"	569	"	2	"	99	"	"	"	"	"	"	"	15 034
"	"	12	"	87	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3 440
7 278	"	8 359	"	414	"	498	"	954	"	158	"	358	"	133 480
"	"	484	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5 470
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	94	28
"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	29 022
"	"	1 713	"	193	"	53	"	502	"	"	"	18	"	32 289
425	"	17	"	18	"	15	"	"	"	"	"	719	"	12 869
"	"	333	"	"	"	25	"	"	"	"	"	"	"	4 417
2 448	15 366	6 920	"	"	350	420	"	"	5 752	2 416	"	"	274 454	98 452
"	18 079	1 266	"	"	76	5	"	"	"	"	"	"	1 431 176	100 183
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	113	57
50	"	113	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2 225
"	31^{5}	505	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	953,6	15 258
"	261	326	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	528	660
"	2	300	11	1650	"	"	3	450	"	"	"	"	16	2 400
468	"	777	"	6	"	64	"	"	"	"	"	"	"	30 867
"	"	85	"	"	"	19	"	"	"	"	"	"	"	9 557
"	10	1	271	14	"	"	"	"	"	"	10	1	291	16
"	"	49	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	406
"	"	96	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 704
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 698
"	1 245	187	"	"	"	"	75 852	11 378	"	"	"	"	77 097	11 565

ARTIKELEN.		UIT OF VIA DE							
		NEDERLAND.		GR.-BRITANNIË.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Planten (levende)		„	f 345	„	f 3	„	„	„	f 70
Reuzel	K.G.	973	341	323	113	3 647	f 1 276	„	„
Rijst	„	3 137 553	329 443	289 006	30 346	„	„	„	„
Rijtuigen en wagens		„	3 025	„	52	„	1 248	„	„
Rijwielen	Stuks.	50	5 404	6	748	251	16 309	„	„
Schepen, schuiten en vaartuigen.		„	„	„	„	„	19 350	„	„
Schilderijen (teekeningen)		„	278	„	5	„	25	„	„
Schoenen		„	34 611	„	11 225	„	2 251	„	„
Sigaren	K.G.	10 922,9	43 692	5,8	23	58	232	„	„
Smeer, molen- en taek-	„	4 941	1 976	550	220	6 105	2 442	„	„
Snuif	„	61	122	„	„	„	„	„	„
Speelkaarten		„	854	„	„	„	„	„	„
Spek, gezouten	„	63	24	„	„	421 229	164 279	„	„
Idem, gerookt	„	1 225	980	117	142	299	239	„	„
Idem, koppen	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Spijkers en nagels	„	76 507	16 066	4 051	851	2 736	575	„	„
Steen, gebakken metsel-	Stuks.	355 605	13 050	40 960	2 867	1 000	70	„	„
Idem, bewerkte		„	1 364	„	110	„	286	„	„
Steenkolen	K.G.	6 300	47	1 530 200	11 477	3 127 000	23 453	„	„
Suiker	„	44 037	9 248	411	86	298	63	„	„
Tabak in bladen	„	1 218	548	„	„	48 278	21 725	„	„
Idem, gekorven	„	30 903	43 264	462	647	827	1 158	1	1
Terpentijn	Liters.	2 093	1 298	230	143	437	219	„	„
Thee	K.G.	9 877	11 852	1 507	1 808	2 163	2 596	„	„
Tin		„	453	„	„	„	„	„	„
Touwwerk	„	17 729	11 524	903	587	462	300	„	„
Uien	„	27 563	2 756	2 670	267	„	„	„	„
Uitmonstering		„	1 000	„	„	„	„	„	„
Vee		„	„	„	„	„	1 050	„	„
Verfwaren	„	164 220	82 110	6 952	3 476	893	447	„	„
Vernis	Liters.	1 767	2 651	1	2	„	„	„	„
Visch, gezouten	K.G.	1 324	159	64	7	528 995	63 479	„	„
Idem, gerookt-, leng en stok-	„	2 088	1 670	„	„	10 354	8 283	„	„
Zalm, gepekeld	„	„	„	„	„	2 385	954	„	„
Vleesch, gezouten	„	2 146	832	„	„	603 891	205 323	„	„
Idem, gerookt	„	588	1 176	„	„	„	„	„	„
Hammen en shoulders uit Europa	„	9 945	12 431	237	296	„	„	„	„
Hammen en shoulders uit Amerika.	„	„	„	„	„	122 758	50 331	„	„
Vruchten, versche en gedroogde.		„	773	„	„	„	188	„	„
Vuurwerken		„	45	„	100	„	5 007	„	„

DE VOLGENDE LANDEN.

K.	DEMERARY.		BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.	
...rde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
70	„	„	„	„	„	„	„	„	„	f 1 021	„	f 20	„	f 1 459
	577	f 202	90	32	„	„	„	„	„	„	„	„	5 610	1 964
	9 098	955	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3 435 657	360 744
	„	633	„	150	„	f 36	„	„	„	„	„	„	„	5 144
	35	2 546	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	342	25 007
	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	19 350
	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	308
	„	3 440	„	183	„	352	„	„	„	„	„	„	„	52 062
	7,4	30	„	„	3	12	5,4	f 22	„	„	12,5	50	11 015	44 061
	5 883	2 353	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	17 479	6 991
	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	61	122
	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	854
	68 601	26 754	„	„	100	39	„	„	„	„	„	„	489 993	191 096
	144	115	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 845	1 476
	„	„	„	„	100	15	„	„	„	„	„	„	100	15
	2 204	463	12	3	20	4	„	„	„	„	„	„	85 530	17 962
	29 000	2 030	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	426 565	18 017
	„	39	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 799
	225 000	1 688	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4 888 500	36 665
	6	1	„	„	354	74	„	„	„	„	„	„	45 106	9 472
	6 235	2 806	„	„	3	1	„	„	„	„	„	„	55 734	25 080
1	132	185	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	32 325	45 255
	145	73	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2 905	1 733
	106	127	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	13 653	16 383
	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	433
	749	487	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	19 843	12 898
	31 816	3 182	923	92	„	„	„	„	13 926	1 393	93 446	9 345	170 314	17 035
	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 000
	„	26 111	„	3 758	„	„	„	„	„	„	„	51 534	„	82 453
	3 710	1 855	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	175 775	87 888
	8	12	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 776	2 665
	405 834	48 700	8 276	993	„	„	„	„	1 913	230	25	3	946 431	113 571
	17 162	13 730	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	29 604	23 683
	6 335	2 534	1 305	522	„	„	„	„	450	180	„	„	10 475	4 190
	43 900	14 926	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	650 237	221 081
	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	588	1 176
	32	40	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	10 214	12 767
	14 157	5 804	5	2	„	„	„	„	„	„	„	„	136 920	56 137
	„	291	„	„	„	„	„	„	„	„	„	12	„	1 264
	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	5 052

ARTIKELEN.		UIT OF VIA DE							
		NEDERLAND.		GR.-BRITANNIE.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Wijn, waaronder Vermouth . . .	Liters.	81 827	f 41 040	4 237	f 1 709	358	f 400	13 214	f 5 873
Zaad		„	327	„	„	„	„	„	„
Zakken		„	38 541	„	7 879	„	„	„	„
Zeep, ruwe.	K.G.	42 839	9 639	54 585	12 282	103 688	23 330	„	„
Idem, geparfumeerd	„	2 488	5 474	166	365	46	101	113	249
Zeegras		„	190	„	„	„	„	„	„
Zemelen.		„	60	„	„	„	522	„	„
Zilver, ruw		„	4 085	„	„	„	2 500	„	„
Idem, gemunt		„	100 000	„	„	„	„	„	„
Zink in bladen		„	2 938	„	„	„	„	„	„
Zout, ruw	„	„	„	„	„	50	1	„	„
Idem, geraffineerd	„	3 736	1 494	2 012	805	33	13	„	„
Diversen		„	30 579	„	2 830	„	6 643	„	„
			f2 992 499		f675 782		f1 419 247		f 32 026

(¹) In bovenstaande staat is als waarde aangemerkt:

a) wat betreft de goederen naar de waarde belast, de inkoopprijs zonder onkosten, vermeerderd met 20 pCt.

b) wat betreft alle overige goederen, de inkoopprijs vermeerderd met de onkosten (verpakking, assurantie, commissieloon en vracht) tot de aankomst van het schip in Suriname.

VOLGENDE LANDEN.

DEMERARY.		BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.	
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid	Waarde.	Hoeveelheid	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
274	f 130	"	"	9 392	f 4 370	456	f 434	"	"	2 819	f 1 23 9	112 577	f 55 195
"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	328
"	6 262	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	52 682
34 443	7 750	6 779	f 1 525	2 354	530	"	"	"	"	"	"	244 688	55 056
81	178	2	4	"	"	"	"	"	"	"	"	2 896	6 371
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	190
"	33	"	361	"	"	"	"	"	"	"	"	"	976
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	6 585
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	100 000
"	80	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3 018
2 608	52	33 677	674	"	"	265 271	5 305	"	"	"	"	301 606	6 032
3 811	1 524	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	9 592	3 836
"	10 205	"	187	"	1 239	"	"	"	"	"	10 149	"	61 832
	f497 283		f33 021		f397 495		f 20 820		f 17 965		f 80 470		[1] f6 166 608 Recht f 1 0 3 847,27

[5 34.]

BIJLAGE Z[2].

STAAT van den invoer uit de Vereenigde Staten van Suriname, in 1900.

BENAMING DER ARTIKELEN.		VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.			TRINIDAD.		
		Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
Aardewerk		"	f 468	f 46,80	"	"	"
Ammunitie:							
Geweren, karabijnen en buksen	Loopen.	7	70	70,00	"	"	"
Geweer- en pistoolkogels en hagels	K.G.	108	65	5,40	"	"	"
Percussiedopjes en slaghoedjes	Stuks.	20 500	41	5,12^{5}	"	"	"
Ledige hulzen	"	375	8	0,47	"	"	"
Bier	Liters.	800	304	64,00	"	"	"
Blom of meel	K.G.	2 505 159	300 619	62 628,97^{5}	"	"	"
Bodems, duigen en hoepels voor vaatwerk		"	100	Vrij.	"	"	"
Boeken, lees-		"	37	"	"	"	"
Idem, schrijf- en koopmans-		"	163	16,30	"	"	"
Boter, oleomargine en ghee	K.G.	22 520	13 582	2 252,00	"	"	"
Breeuwwerk	"	2 271	908	45,42	"	"	"
Brood en beschuit	"	95 842	19 168	2 875,26	"	"	"
Chemicaliën		"	4 814	481,40	"	"	"
Dakbedekkingsmaterialen (onbrandbare)		"	796	Vrij.	"	"	"
Eetwaren (geconserveerd)		"	38 442	3 844,20	"	"	"
Fabriek-, landbouw- en stoomwerktuigen		"	136 885	Vrij.	"	"	"
Gedistilleerd van 50°/₀ z. a. bij 15° C.	Liters.	645	833	645,00	"	"	"
Reukwaters al of niet uit gedistilleerd bereid		"	1 019	152,85	"	"	"
Glaswerk		"	845	84,50	"	"	"
Granen en peulvruchten	K.G.	106 386	23 405	3 191,58	"	"	"
Groenten		"	148	14,80	"	"	"
Hoeden		"	46	4,60	"	"	"
Hooi		"	99	9,90	"	"	"
Hout: greenen en pitch-pine delen en planken	M[3].	2 104	42 080	4 208,00	"	"	"
White pine en alle andere soorten planken	"	1 656	24 840	2 484,00	"	"	"
Huiden, vellen en leder	K.G.	27	135	1,35	"	"	"
Instrumenten: math., phys., chirurg.		"	63	Vrij.	"	"	"

Noord-Amerika, rechtstreeks uit die Staten en over Trinidad, Barbados en Demerary in de kolonie

BARBADOS.			DEMERARY.			TOTAAL.		
Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
"	"	"	"	"	"	"	f 468	f 46,80
"	"	"	"	"	"	7	70	70,00
"	"	"	"	"	"	108	65	5,40
"	"	"	"	"	"	20 500	41	$5,12^5$
"	"	"	"	"	"	375	8	0,47
"	"	"	"	"	"	800	304	64,00
505	f 61	f $12,62^5$	437 278	f 52 473	f 10 931,95	2 942 942	353 153	73 573,55
"	"	"	"	"	"	"	100	Vrij.
"	"	"	"	"	"	"	37	"
"	"	"	"	"	"	"	163	16,30
"	"	"	"	"	"	22 520	13 582	2 252,00
"	"	"	"	"	"	2 271	908	45,42
"	"	"	4 707	941	141,21	100 549	20 109	3 016,47
"	"	"	"	"	"	"	4 814	481,40
"	"	"	"	"	"	"	796	Vrij.
"	"	"	"	"	"	"	38 442	3 844,20
"	"	"	"	"	"	"	136 885	Vrij.
"	"	"	"	"	"	645	833	645,00
"	"	"	"	"	"	"	1 019	152,85
"	"	"	"	"	"	"	845	84,50
"	"	"	"	"	"	106 386	23 405	3 191,58
"	"	"	"	"	"	"	148	14,80
"	"	"	"	"	"	"	46	4,60
"	"	"	"	"	"	"	99	9,90
"	"	"	56	1 120	112,00	2 160	43 200	4 320,00
"	"	-	254	3 810	381,00	1 910	28 650	2 865,00
"	"	"	"	"	"	27	135	1,35
"	"	"	"	"	"	"	63	Vrij.

BENAMING DER ARTIKELEN.		VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.			TRINIDAD.		
		Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
IJzer, band-, plaat-, staaf-		»	f 715	»	»	»	»
Idem, bewerkt		»	7 713	f 771,30	»	»	»
Kaarsen	K.G.	3 173	2 126	158,65	»	»	»
Klokken en pendules		»	58	5,80	»	»	»
Koek- en suikerbakkerswerk		»	210	21,00	»	»	»
Koffie	»	301	271	30,10	»	»	»
Koffers en trommels		»	979	97,90	»	»	»
Kramerijen		»	22 219	2 221,90	»	»	»
Kruidenierswaren		»	1 218	121,80	»	»	»
Lampen		»	2 032	203,20	»	»	»
Lucifers in pakjes of doosjes van minder dan 72 stuks	Gros.	45	45	67,50	»	»	»
Lucifers in pakjes of doosjes van meer dan 72 stuks	»	2 545¼	3 563	5 090,50	»	»	»
Manufacturen, katoenen		»	13 308	1 330,80		»	»
Idem, gemaakte kleederen		»	19 189	1 918,90	»	»	»
Matrassen en kussens		»	65	6,50	»	»	»
Melasse of keukenstroop	Liters.	4	1	0,08	»	»	»
Meubels		»	5 402	540,20	»	»	»
Muziekinstrumenten		»	863	86,30	»	»	»
Naaimachines		»	26	Vrij.	»	»	»
Olie, machine-, lijn-, olijf-	»	4 142	2 208	124,26	»	»	»
Kerosineolie	»	1 412 085	98 846	70 604,25	»	»	»
Naphta	»	83	42	62,25	»	»	»
Haar- en welriekende olie		»	20	3,00	»	»	»
Papier		»	932	93,20	»	»	»
Pik		»	161	Vrij.	»	»	»
Teer		»	384	»	»	»	»
Reuzel	K.G.	3 647	1 276	109,41	»	»	»
Rijtuigen en wagens		»	1 248	124,80	»	»	»
Rijwielen	Stuks.	251	16 309	1 630,90	»	»	»
Schepen, schuiten en vaartuigen		»	19 350	Vrij.	»	»	»
Schilderijen (teekeningen)		»	25	»	»	»	»
Schoenen		»	2 251	225,10	»	»	»
Sigaren	K.G.	58	232	174,00	»	»	»
Smeer, molen-	»	6 105	2 442	122,10	»	»	»
Spek, gezouten	»	421 229	164 279	8 424,58	»	»	»
Idem, gerookt	»	229	239	11,96	»	»	»
Spijkers en nagels	»	2 736	575	54,72	»	»	»
Steen, gebakken metsel	Stuks.	1 000	70	2,00	»	»	»
Idem, bewerkte		»	286	28,60	»	»	»
Steenkolen	K.G.	3 127 000	23 453	Vrij.	»	»	»

BARBADOS.			DEMERARY.			TOTAAL.		
Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
"	"	"	"	"	"	"	f 715	"
"	"	"	"	"	"	"	7 713	f 771,30
"	"	"	"	"	"	3 173	2 126	158,65
"	"	"	"	"	"	"	58	5,80
"	"	"	"	"	"	"	210	21,00
"	"	"	"	"	"	301	271	30,10
"	"	"	"	"	"	"	979	97,90
"	"	"	"	"	"	"	22 219	2 221,90
"	"	"	"	"	"	"	1 218	121,80
"	"	"	"	"	"	"	2 032	203,20
"	"	"	"	"	"	45	45	67,50
27	f 38	54	55	f 77	f 110,00	2 627 1/4	3 678	5 254,50
"	"	"	"	"	"	"	13 308	1 330,80
"	"	"	"	"	"	"	19 189	1 918,90
"	"	"	"	"	"	"	65	6,50
"	"	"	"	"	"	4	1	0,08
"	"	"	"	"	"	"	5 402	540,20
"	"	"	"	"	"	"	863	86,30
"	"	"	"	"	"	"	26	Vrij.
"	"	"	"	"	"	4 142	2 208	124,26
"	"	"	18 079	1 266	903,95	1 430 164	100 112	71 508,20
"	"	"	"	"	"	83	42	62,25
"	"	"	"	"	"	"	20	3,00
"	"	"	"	"	"	"	932	93,20
"	"	"	"	"	"	"	161	Vrij.
"	"	"	"	"	"	"	384	"
"	"	"	"	"	"	3 647	1 276	109,41
"	"	"	"	"	"	"	1 248	124,80
"	"	"	"	"	"	251	16 309	1 630,90
"	"	"	"	"	"	"	19 350	Vrij.
"	"	"	"	"	"	"	25	"
"	"	"	"	"	"	"	2 251	225,10
"	"	"	"	"	"	58	232	174,00
"	"	"	5 883	2 353	117,66	11 988	4 795	239,76
"	"	"	68 601	26 754	1 372,02	489 830	191 033	9 796,60
"	"	"	144	115	5,76	443	354	17,72
"	"	"	"	"	"	2 736	575	54,72
"	"	"	"	"	"	1 000	70	2,00
"	"	"	"	"	"	"	286	28,60
"	"	"	"	"	"	3 127 000	23 453	Vrij.

BENAMING DER ARTIKELEN.		VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.			TRINIDAD.		
		Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
Suiker	K.G.	298	f 63	f 29,80	»	»	»
Tabak in bladen	»	48 278	21 725	48 278,00	»	»	»
Idem, gekorven	»	827	1 158	1 033,75	»	»	»
Terpentijn	Liters.	437	219	43,70	»	»	»
Thee	K.G.	2 163	2 596	865,20	»	»	»
Touwwerk	»	462	300	18,48	»	»	»
Vee		»	1 050	Vrij.	»	»	»
Verfwaren	»	893	447	17,86	»	»	»
Visch, gezouten	»	528 995	63 479	10 579,90	1913	f 230	f 38,26
Idem, gerookt	»	10 354	8 283	621,24	»	»	»
Idem, zalm, gepekeld	»	2 385	954	95,40	450	180	18,00
Vleesch, gezouten	»	603 891	205 323	12 077,82	»	»	»
Hammen en shoulders	»	122 758	50 331	2 455,16	»	»	»
Vruchten		»	188	18,80	»	»	»
Vuurwerken		»	5 007	1 502,10	»	»	»
Wijn	Liters.	358	400	71,60	»	»	»
Zeep, ruwe	K.G.	103 688	23 330	5 184,40	»	»	»
Idem, geparfumeerd	»	46	101	6,90	»	»	»
Zemelen		»	522	52,20	»	»	»
Zilver, ruw		»	2 500	Vrij.	»	»	»
Zout, ruw	»	50	1	1,50	»	»	»
Idem, geraffineerd	»	33	13	1,32	»	»	»
Diversen		»	6 643	664,30	»	»	»
Totaal			f1 419 247	f261 218,92		f 410	f 56,26

BARBADOS.			DEMERARY.			TOTAAL.		
Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
„	„	„	„	„	„	298	f 63	f 29,80
„	„	„	6 235	f 2 806	f 6 235	54 513	24 531	54 513,00
„	„	„	„	„	„	827	1 158	1 033,75
„	„	„	„	„	„	437	219	43,70
„	„	„	„	„	„	2 163	2 596	865,20
„	„	„	„	„	„	462	300	78,48
„	„	„	„	„	„	„	1 050	Vrij.
„	„	„	„	„	„	893	447	17,86
8 276	f 993	f 165,52	405 834	48 700	8 116,68	945 018	113 402	18 900,36
„	„	„	17 162	13 730	1 029,72	27 516	22 013	1 650,96
1 305	522	52,20	6 335	2 534	253,40	10 475	4 190	419,00
„	„	„	43 900	14 926	878,00	647 791	220 249	12 955,82
5	2	0,10	14 157	5 804	283,14	136 920	56 137	2 738,40
„	„	„	„	„	„	„	188	18,80
„	„	„	„	„	„	„	5 007	1 502,10
„	„	„	„	„	„	358	400	71,60
„	„	„	„	„	„	103 688	23 330	5 184,40
„	„	„	„	„	„	46	101	6,90
„	„	„	„	„	„	„	522	52,20
„	„	„	„	„	„	„	2 500	Vrij.
„	„	„	„	„	„	50	1	1,50
„	„	„	„	„	„	33	13	1,32
„	„	„	„	„	„	„	6 643	664,50
	f 1 616	f 284,44[5]		f 177 409	f 30 871,49		f 1 598 682	f 292 431,11[5]

[5 35.]

BIJLAGE AA.

STAAT van den Uitvoer der

PRODUCTEN.		NEDERLAND.		GROOT-BRITANNIË.		Vereen. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Arrowroot	K.G.	10	f 10	"	"	"	"	"	"
Balata of Bolletriemelk	"	204 134	489 922	"	"	3 941	f 9 458	730	f 1 752
Cacao	"	213 005	159 754	82 537	f 61 903	2 626 830	1 970 122	4 837^{5}	3 628
Confituren	"	184	368	8	16	"	"	"	"
Gomma		"	"	"	"	"	"	"	"
Goud	Gram.	844 419^{5}	1 156 855	9 230	12 645	18 473^{5}	25 309	673	922
Hout ○ of □	M³.	2 060	41 200	1 441	28 820	"	"	"	"
Idem, letter	K.G.	31 694	3 169	1 799	180	8 579	858	3 068	307
Idem, brand		"	"	"	"	"	"	"	"
Huiden	"	21 095	8 438	10 801	4 320	"	"	"	"
Koffie (heele)	"	39 828	13 940	427	149	148 320	51 912	"	"
Idem in hoornschil	"	2 399	551	"	"	"	"	"	"
Kokosnoten	Stuks.	2 460	74	"	"	"	"	"	"
Lemmetjes sap	Liters.	2 800	560	"	"	"	"	"	"
Melasse, Muscuvado	"	26 000	1 300	"	"	"	"	"	"
Idem, Vacuumpan	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Rum en Dram, 50 pCt.	"	912	164	624 736	112 453	"	"	"	"
Rijst	K.G.	4 500	450	"	"	"	"	"	"
Suiker, Muscuvado	"	119 185	11 919	"	"	"	"	"	"
Idem, Vacuumpan, 1ste prod.	"	117 800	15 314	869 344	113 015	7 439 290	967 108	"	"
Idem, idem, naprod.	"	382 300	38 230	242 461	24 246	"	"	"	"
Tabak (bladen)	"	750	1 500	"	"	"	"	"	"
Vischlijm	"	1 070	1 605	90	135	"	"	"	"
Diverse ongenoemde artikelen		"	2 980	"	180	"	83	"	"
			f1 948 303		f 358 062		f3 024 850		f 6 609

*) Daarenboven werd uitgevoerd naar Nederland 237 359, naar Groot-Britannië 1 672, naar Frankrijk 855,2 en naar diverse plaatsen 32, dat is te zamen 239 918,2 gram uit Fransch Guyana (St. Laurent) alhier ingevoerd.

kolonie Suriname over 1900.

DEMERARY.		BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		Divere plaatsen.		TOTAAL.	
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	10	f 10
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	208 805	501 132
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2 927 209^{5}	2 195 407
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	192	384
75	f 11	"	"	3 825	f 574	10	f 2	"	"	3 910	587
"	"	252^{5}	f 346	"	"	"	"	47	f 64	*) 873 095^{5}	1 196 141
"	"	402	8 040	"	"	"	"	35	700	3 938	78 760
396	40	"	"	"	"	"	"	35	3	45 571	4 557
"	"	50	150	"	"	"	"	"	"	50	150
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	31 896	12 758
"	"	"	"	1 368	479	"	"	"	"	189 943	66 480
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2 399	551
"	"	"	"	600	18	"	"	"	"	3 060	92
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2 800	560
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	26 000	1 300
"	"	"	"	"	"	"	"	71 630	3 581	71 630	3 581
116 943	21 050	"	"	1 449	261	249 758	44 956	12 057	2 170	1 005 805	18 054
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4 500	450
"	"	"	"	"	"	400	40	600	60	120 185	12 019
748 900	97 357	"	"	"	"	200	26	80	10	91 756 614	1 192 830
221 360	22 136	"	"	"	"	"	"	400	40	846 521	84 652
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	750	1 500
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 160	1 740
"	682	"	100	"	75	"	40	"	20	"	4 160
	f 141 276		f 8 636		f 1 407		f 45 064		f 6 648		f5 540 855

[5. 36.]

BIJLAGE **BB.**

GEHEVEN RECHTEN op de scheepvaart in 1900.

Invoerrechten	f 1 093 894,97[5]
Weeg-, rooi- en bergloonen en entrepôthuur	8 437,32[5]
	f 1 102 332,32[5]

TARIEF VAN INVOER.

Zie resolutie van 4 Januari 1896, lit. A, n°. 93 (*Gouvernementsblad* 1896, n°. 1) juncto 12 October 1898 (*Gouvernementsblad* 1898 n°. 33).

PRIJZEN VAN PRODUCTEN welke bij uitvoer zijn aangegeven ten dienste van de statistiek.

BENAMING DER PRODUCTEN.	Maatstaf.	Prijs.
Arrowroot	Kilogram.	f 1,00
Balata of Bolletriemelk	"	2,40
Cacao	"	0,75
Confituren	"	2,00
Gomma	"	0,15
Goud	Gram.	1,37

[1]) Tusschen het bedrag volgens dezen staat ontvangen aan invoerrecht, ad . . . f 1 093 894,97[5]
en de ontvangst volgens den staat van invoer, ad . . . 1 093,817,27

bestaat een verschil van . . . f 77,70[5]

Dat verschil ontstaat door:

1°. De heffing van een minimum recht van f 0,25 terwijl van de ingevoerde hoeveelheid goederen in evenredigheid minder verschuldigd zou zijn geweest . . . *Pro Memorie.*

2°. het reduceeren van onderdeelen van kilogrammen enz. tot een geheel bij de berekening van het recht.

BENAMING DER PRODUCTEN.	Maatstaf.	Prijs.
Hout ○ of □	M^3.	f 20,00
Idem, letter	Kilogram.	0,10
Idem, brand	Stère.	3,00
Huiden	Kilogram.	0,40
Koffie, heele	"	0,35
Idem, in hoornschil	"	0,23
Kokosnoten	Stuk.	0,03
Lemmetjessap	Liter.	0,20
Melasse, Muscuvado	"	0,05
Idem, Vacuumpan	"	0,05
Rum en Dram, 50 pCt.	"	0,18
Rijst	Kilogram.	0,10
Suiker, Muscuvado	"	0,10
Idem, Vacuumpan, 1ste product	"	0,13
Idem, idem, naproduct	"	0,10
Tabak, bladen	"	2,00
Vischlijm	"	1,50

[5. 37.]
BIJLAGE CC.

STAAT van de ter landswaag gewogen en gemeten producten in 1900.

PRODUCTEN.	Paramaribo. Hoeveelheid.	Nickerie. Hoeveelheid.	Totaal.
Balata	116 881[5] K.G.	"	116 881[5] K.G.
Cacao	2 273 087 "	"	2 273 087 "
Koffie	9 303 "	"	9 303 "
Letterhout	2 086 "	"	2 068 "

[5. 38.]

BIJLAGE DD[1].

SCHEEPVAARTBEWEGING IN 1900.

AANGEKOMEN SCHEPEN.

LANDEN of PLAATSEN van HERKOMST.	Stoomschepen.				Zeilschepen.				Totaal.	
	Met lading.		In ballast.		Met lading.		In ballast.			
	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.
Nederland	24	a) 27 113	„	„	2	863	„	„	26	27 976
Groot-Britannië	„	„	„	„	4	1 134	„	„	4	1 134
Londen, via Britsch-Guyana	37	b) 45 744	„	„	„	„	„	„	37	45 744
Noord-Amerika	„	„	„	„	18	9 365	„	„	18	9 365
New-York, via Curaçao, enz.	24	c) 27 140	„	„	„	„	„	„	24	27 140
Martinique, via Demerary	12	d) 6 797	„	„	„	„	„	„	12	6 797
Cayenne	„	„	12	6 697	„	„	3	248	15	7 045
Demerary	39	e) 10 550	2	170	28	f) 1 270	5	190	74	12 180
Barbados	„	„	„	„	6	528	„	„	6	528
Bolivar	„	„	„	„	7	g) 559	3	275	10	834
Madeira	„	„	„	„	1	180	„	„	1	180
Trinidad	„	„	„	„	„	„	1	67	1	67
Westkust van Afrika	„	„	„	„	„	„	1	231	1	231
Brazilië	„	„	„	„	„	„	1	310	1	310
	136	117 344	14	6 967	66	13 899	14	1 321	230	139 531

VAN DE AANGEKOMEN SCHEPEN BEHOORDEN TEHUIS IN:

LANDEN.	Stoomschepen.				Zeilschepen.				Totaal.	
	Direct van Nederland.		Van vreemde havens.		Direct van Nederland.		Van vreemde havens.			
	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen. van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³
Nederland	22	25 197	52	35 009	1	396	9	886	84	61 488
Groot-Britannië	2	1 916	50	48 595	"	"	41	3 887	93	54 398
Noord-Amerika	"	"	"	"	"	"	14	7 666	14	7 666
Frankrijk	"	"	24	13 594	"	"	1	58	25	13 652
Noorwegen.	"	"	"	"	1	467	1	310	2	777
Venezuela	"	"	"	"	"	"	8	677	8	677
Portugal.	"	"	"	"	"	"	1	180	1	180
Zweden	"	"	"	"	"	"	3	693	3	693
	24	27 113	126	97 198	2	863	78	14 357	230	139 531

Ruimte door geloste goederen ingenomen:

a) pl. m. 18 724 tonnen
b) " 3 024 "
c) " 3 372 "
d) " 150 "
e) " 2 200 "
f) " 522 " en met vee.
g) met vee.

VERTROKKEN SCHEPEN.

LANDEN of PLAATSEN van BESTEMMING.	Stoomschepen. Met lading. Aantal.	Stoomschepen. Met lading. Tonnen van 2.83 M³.	Stoomschepen. In ballast. Aantal.	Stoomschepen. In ballast. Tonnen van 2.83 M³.	Zeilschepen. Met lading. Aantal.	Zeilschepen. Met lading. Tonnen van 2.83 M³.	Zeilschepen. In ballast. Aantal.	Zeilschepen. In ballast. Tonnen van 2.83 M³.	Totaal. Aantal.	Totaal. Tonnen van 2.83 M³.
Nederland	23	a) 26 006	»	»	2	668	»	»	25	26 674
Groot-Britannië	»	»	»	»	4	1 089	»	»	4	1 089
Londen, via Britsch-Guyana	28	b) 34 866	6	7 178	»	»	»	»	34	42 044
Noord-Amerika	»	»	»	»	5	2 161	2	926	7	3 087
New-York, via Curaçao	24	c) 27 113	»	»	»	»	»	»	24	27 113
Martinique, via Demerary	»	»	12	6 797	»	»	»	»	12	6 797
Cayenne	3	d) 1 680	9	5 117	»	»	9	1 234	21	8 031
Demerary	9	765	33	10 317	16	795	18	743	76	12 620
Barbados	»	»	»	»	6	528	3	754	9	1 282
Bolivar	»	»	»	»	»	»	3	217	3	217
Trinidad	»	»	1	1 137	»	»	4	2 791	5	3 928
Belize	»	»	1	927	»	»	»	»	1	927
Martinique	»	»	»	»	1	58	»	»	1	58
Venezuela	»	»	»	»	»	»	3	835	3	835
Mexico	»	»	»	»	»	»	1	467	1	467
Aruba	»	»	»	»	»	»	2	672	2	672
St. Domingo	»	»	»	»	»	»	1	577	1	577
St. Lucie	»	»	1	1 304	»	»	»	»	1	1 304
St. Miquel	»	»	»	»	»	»	1	180	1	180
Santo Cruz Cuba	»	»	»	»	»	»	2	974	2	974
Florida	»	»	1	1 706	»	»	»	»	1	1 706
	87	90 430	64	34 483	34	5 299	49	10 370	234	140 582

VAN DE VERTROKKEN SCHEPEN BEHOORDEN TEHUIS IN:

LANDEN.	Stoomschepen				Zeilschepen.				Totaal.	
	Direct naar Nederland.		Naar vreemde havens.		Direct naar Nederland.		Naar vreemde havens.			
	Aantal.	Tonnen. van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen. van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.
Nederland	21	24 090	53	35 344	2	668	10	1 282	86	61 384
Groot-Britannië	2	1 916	51	49 969	„	„	43	4 054	96	55 939
Noord-Amerika	„	„	„	„	„	„	14	7 590	14	7 590
Frankrijk	„	„	24	13 594	„	„	1	58	25	13 652
Noorwegen	„	„	„	„	„	„	1	467	1	467
Venezuela	„	„	„	„	„	„	8	677	8	677
Portugal	„	„	„	„	„	„	1	180	1	180
Zweden	„	„	„	„	„	„	3	693	3	693
Ruimte door ingeladen producten ingenomen: *a*) pl. m. 2490 tonnen. *b*) „ 1250 „ *c*) „ 4348 „ *d*) „ 20 „	23	26 006	128	98 907	2	668	81	15 001	234	140 582

[5. 39.]

BIJLAGE DD.

STAAT van Nederlandsche

NAMEN DER SCHEPEN.	AANGEKOMEN										
	Stoomschepen				Herkomst.	Zeilschepen				Herkomst.	*Aanmerkingen.*
	direct van Nederland.		van vreemde havens.			direct van Nederland.		van vreemde havens.			
	Aantal reizen.	Tonnen.	Aantal reizen.	Tonnen.		Aantal reizen.	Tonnen.	Aantal reizen.	Tonnen.		
Prins Frederik Hendrik	3										
Prins Willem V	3										
Prins Willem I	2										
Prins Willem IV	3										
Prins Willem II	3	25 197	„	„	Amsterdam.						
Oranje Nassau	3										
Prins Willem III	3										
Prins Maurits	1										
Jeanne	1										
Prins Willem IV	„	„	4								
Prins Willem II	„	„	4								
Oranje Nassau	„	„	3								
Prins Willem III	„	„	3	25 224	New-York *a*)						*a*) via Curaçao enz.
Prins Frederik Hendrik	„	„	3								
Prins Willem V	„	„	3								
Prins Willem I	„	„	1								
Prins Maurits	„	„	1								
Paramaribo	„	„	25	9 050	Demerary.						
Albina	„	„	5	735	idem.						
Admiraal Tromp	„	„	„	„	„	1	396	„	„	Amsterdam.	
Zwijger	„	„	„	„	„	„	„	2	672	Gr.-Britannië	
Lena	„	„	„	„	„	„	„	2	138	Bolivar.	
Brother	„	„	„	„	„	„	„	1	4	Demerary.	
Coral	„	„	„	„	„	„	„	4	72	idem.	
	22	25 197	52	35 009		1	396	9	886		

schepen in 1900.

NAMEN DER SCHEPEN.	VERTROKKEN — Stoomschepen — direct naar Nederland. — Aantal reizen.	Tonnen.	naar vreemde havens. — Aantal reizen.	Tonnen.	Bestemming.	Zeilschepen — direct naar Nederland. — Aantal reizen.	Tonnen.	naar vreemde havens. — Aantal reizen.	Tonnen.	Bestemming.	Aanmerkingen.
Prins Willem IV	4										
Prins Willem II	3										
Oranje Nassau	3										
Prins Willem III	3	24 090	"	"	Amsterdam *a)*						*a)* via Hâvre.
Prins Frederik Hendrik	3										
Prins Willem V	3										
Prins Willem I	1										
Prins Maurits	1										
Prins Frederik Hendrik	"	"	3								
Prins Willem V	"	"	3								
Prins Willem I	"	"	2								
Prins Willem IV	"	"	3								
Prins Willem II	"	"	3	25 197	New York *b)*						*b)* via Curaçao enz.
Oranje Nassau	"	"	3								
Prins Willem III	"	"	3								
Prins Maurits	"	"	1								
Jeanne	"	"	1								
Paramaribo	"	"	26	9 412	Demerary						
Albina	"	"	5	735	idem						
Admiraal Tromp	"	"	"	"		1	396	"	"	Amsterdam.	
Admiraal Tromp	"	"	"	"		"	"	1	396	Gr.-Britannië	
Zwijger	"	"	"	"		"	"	2	672	Aruba.	
Voorspoed	"	"	"	"		1	272	"	"	Amsterdam.	
Lena	"	"	"	"		"	"	2	138	Cayenne.	
Brother	"	"	"	"		"	"	1	4	Demerary.	
Coral	"	"	"	"		"	"	4	72	idem.	
	21	24 090	53	35 344		2	668	10	1 282		

[5. 40.]

BIJLAGE EE.

STAAT van den aanvoer in- en den

ARTIKELEN.	Aanvoer in het entrepot van:				
	Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	TOTAAL.
	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
Aardewerk	3 kisten.	1 kist.	"	"	4 kisten.
Azijn	"	1 vat.	"	"	1 vat.
Idem	"	12 pullen.	"	"	12 pullen.
Aardappelen	10 kratten.	"	"	"	10 kratten.
Bier	14 vaten.	15 vaten.	"	"	29 vaten.
Idem	38 manden.	"	"	"	38 manden.
Idem	56 kisten.	64 kisten.	"	"	120 kisten.
Bakkeljauw	"	"	"	60 vaten.	60 vaten.
Boter	7 kisten.	23 kisten.	"	9 kisten.	39 kisten.
Balata	"	"	"	8 balen.	8 balen.
Blom	"	"	"	65 vaten.	65 vaten.
Beschuit	"	"	"	25 "	25 "
Idem	"	4 kisten.	"	"	4 kisten.
Brandewijn	7 vaten.	"	"	"	7 vaten.
Idem	1928 kisten.	"	"	"	1928 kisten.
Cognac	1656 "	84 kisten.	"	227 kisten.	1967 "
Chemicaliën	9 "	5 "	"	"	14 "
Idem	1 vat.	"	"	"	1 vat.
Diversen	55 kisten.	6 kisten.	"	8 kisten.	69 kisten.
Idem	"	8 balen.	"	"	8 balen.
Dholl	"	304 zakken.	"	"	304 zakken.
Emmers en kuipen	"	"	"	24 bundels.	24 bundels
Geweren	10 kisten.	1 kist.	"	"	11 kisten.
Garen	"	10 kisten.	"	"	10 "
Glaswerk	10 kisten.	14 "	"	10 kisten.	34 "
Idem	2 vaten.	"	"	"	2 vaten.
Grutterswaren	4 "	15 vaten.	"	"	19 "
Ganje	"	6 kisten.	"	2 kisten.	8 kisten.
Idem	"	"	"	16 blikken.	16 blikken.

doorvoer uit het Entrepôt te Paramaribo, in 1900.

Doorvoer uit het entrepot naar:				
Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	Totaal.
Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	8 balen.	8 balen.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
1 kist.	"	"	"	"
"	"	"	65 kisten.	66 kisten.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"

ARTIKELEN.	Aanvoer in het entrepot van:				
	Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	Totaal.
	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
Groenten	1 vat.	"	"	"	1 vat.
Hulzen	3 kisten.	"	"	"	3 kisten.
Instrumenten	34 kisten.	"	"	"	34 kisten.
Jenever	1433 gr. kelders.	"	"	"	1433 gr. kelders.
Idem	1519 witte kelders.	"	"	"	1519 witte kelders.
Idem	1071 kisten.	"	"	"	1071 kisten.
Idem	3899 roode kelders	"	"	"	3899 roode kelders
Idem	12 vaten.	"	"	"	12 vaten.
Koopmanschappen	78 kisten.	34 kisten.	50 kisten.	15 kisten.	177 kisten.
Idem	2 vaten.	5 vaten.	"	"	7 vaten.
Idem	1 baal.	7 balen.	"	"	8 balen.
Kaarsen	14 kisten.	"	"	"	14 kisten.
Kaas	2 kisten.	"	"	"	2 kisten.
Kramerijen	6 kisten.	3 kisten.	"	1 kist.	10 kisten.
Idem	"	1 bundel.	"	"	1 bundel.
Koolpotten	"	13 stuks.	"	"	13 stuks.
Lucifers	49 kisten.	"	37 kisten.	9 kisten.	95 kisten.
Likeur	51 kisten.	"	"	1 kist.	52 kisten.
Manufacturen	20 kisten.	55 kisten.	6 kisten.	16 kisten.	97 kisten.
Idem	12 balen.	39 balen.	"	3 balen.	54 balen.
Mineraalwater	55 kisten.	"	"	"	55 kisten.
Meubels	"	9 kisten.	"	"	9 kisten.
Olie (olijf)	"	"	"	2 kisten.	2 kisten.
Idem (machine enz.)	16 vaten.	"	"	"	16 vaten.
Idem (olijf)	"	"	"	75 manden.	75 manden.
Idem (kerosine)	"	"	7789 kisten.	15 kisten.	7804 kisten.
Opium	8 kisten.	17 kisten.	"	1 kist.	26 kisten.
Papier	108 pakken.	"	"	"	108 pakken.
Idem	1 kist.	"	"	"	1 kist.
Percussions	1 kist.	"	"	"	1 kist.
Rijst	155 balen.	623 balen.	"	"	778 balen.
Rum	6 vaten.	"	"	3 vaten.	9 vaten.
Idem	"	"	2 kisten.	"	2 kisten.
Sigaren	38 kisten.	"	"	"	38 kisten.
Idem	"	"	"	"	"
Sigaretten	"	1 pak.	"	"	1 pak.
Spek	"	"	"	35 vaten.	35 vaten.
Specerijen	"	12 zakken.	"	"	12 zakken.
Tabak (gekorven)	40 kisten.	6 kisten.	"	"	46 kisten.
Idem (in bladen)	"	"	116 vaten.	10 vaten.	126 vaten.

Doorvoer uit het entrepot naar:				
Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	Totaal.
Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	35 witte kelders.	35 witte kelders.
»	»	6 kisten.	76 kisten.	82 kisten.
»	»	4 roode kelders	72 roode kelders.	76 roode kelders.
»	»	»	»	»
»	»	»	6 kisten.	6 kisten.
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	2 kisten.	2 kisten.
»	»	»	»	»
»	»	»	6 kisten.	6 kisten.
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	60 kisten.	60 kisten.
»	»	»	3 »	3 »
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
1 kist.	»	»	4 kisten	5 kisten.
»	»	»	3200 stuks.	3200 stuks,
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	10 vaten.	10 vaten.

ARTIKELEN.	Aanvoer in het entrepot van:				
	Nederland.	Groot-Britannie.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	TOTAAL.
	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
Tabak (in bladen)	11 balen.	„	„	„	11 balen.
Idem idem)	3 kisten.	„	4 kisten.	„	7 kisten.
Thee	2 kisten.	60 kisten.	5 kisten.	„	67 kisten.
Uien	„	„	„	162 colli.	162 colli.
Verfwaren	6 vaten.	„	„	„	6 vaten.
Idem	1 kist.	„	„	„	1 kist.
Vernis	„	1 kist.	„	„	1 kist.
Verduurzaamde levensmiddelen	222 kisten.	486 kisten	„	4 kisten.	712 kisten.
Idem	1 vat.	5 vaten.	„	„	6 vaten.
Vleesch	„	„	„	50 vaten.	50 vaten.
Wijn	81 vaten.	70 vaten.	„	17 vaten.	168 vaten.
Idem	136 kisten.	6 kisten.	„	1 kist.	143 kisten.
Whisky	372 kisten.	263 kisten.	„	10 kisten.	645 kisten.
IJzerwaren	„	21 kisten.	7 kisten.	6 kisten.	34 kisten.
Idem	„	4 vaten.	„	„	4 vaten.
Zeep (ruw)	430 kisten.	50 kisten.	„	825 kisten.	1305 kisten.
Idem (parf.)	„	2 kisten.	„	„	2 kisten.
Zakken	„	9 balen.	„	„	9 balen.
Zaden	„	3 balen.	„	„	3 balen.
Zout	„	„	„	1 vat.	1 vat.

Doorvoer uit het entrepot naar:				
Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	Totaal.
Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	162 colli.	162 colli.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	1 kist..	4 kisten.	5 kisten.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"

[5. 41.]
BIJLAGE FF[1].

STATISTIEKE GEGEVENS betreffende den

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.
	Gefrankeerde.	Ongefrankeerde.	Enkele.	Betaald antwoord.	
Europa.					
Duitschland	4 093	119	2 107	33	961
Oostenrijk (Liechtenstein)	591	18	7	"	"
België	982	41	74	7	80
Bosnië—Herzegowina	3	"	"	"	"
Bulgarije	5	"	"	"	"
Denemarken (IJsland en de Faroër)	104	9	"	"	"
Spanje (Andora, Balearen en Canarische eilanden)	69	6	3	"	7
Frankrijk (Monaco)	1 992	90	159	26	114
Groot-Britannië	6 874	503	723	49	635
Griekenland (Jonische eilanden)	14	"	1	"	"
Hongarije	32	4	3	"	"
Italië (San Marino)	311	11	5	"	"
Luxemburg	12	"	2	"	1
Montenegro	2	"	"	"	"
Noorwegen	196	16	11	"	"
Nederland	42 275	562	5 044	251	8964
Portugal (Madeira en Azoren)	229	19	"	"	"
Roumenië	1	"	"	"	"
Rusland (Europeesch)	73	7	"	"	"
Servië	"	"	"	"	"
Zweden	152	12	"	"	"
Zwitserland	216	8	7	"	"
Turkije (Europeesch)	3	"	"	"	"
Britsche koloniën (Malta en Gibraltar)	1	"	"	"	"
Afrika.					
Algerië	29	"	"	"	"
Congostaat	2	"	"	"	"

postdienst in Suriname over 1900. I. VERZENDING.

Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	TOTAAL der kolommen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvangst.
68	129	73	„	7 583	3 693	342	19	131
„	„	„	„	616	61	„	„	„
9	15	68	„	1 276	128	30	5	„
„	„	„	„	3	„	„	„	„
„	„	„	„	5	„	„	„	„
„	„	„	„	113	27	„	„	„
„	„	„	„	85	19	„	„	„
79	68	80	„	2 608	627	74	15	70
47	266	24	„	9 121	992	353	19	49
„	„	„	„	15	„	„	„	„
„	„	„	„	39	8	„	„	„
„	„	51	„	378	6	„	„	„
„	„	47	„	62	2	„	„	„
„	„	„	„	2	„	„	„	„
„	„	„	„	223	1	„	„	-
582	887	278	„	58 843	5 996	998	557	158
„	„	„	„	248	180	„	„	„
„	„	„	„	1	„	„	„	„
„	„	„	„	80	11	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	164	9	„	„	„
„	„	33	„	264	4	„	„	„
„	„	„	„	3	„	„	„	„
„	„	„	„	1	„	„	„	„
„	„	„	„	29	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.
	Gefrankeerde.	Ongefrankeerde.	Enkele.	Betaald antwoord.	
Egypte	9	»	»	»	»
Liberia	»	»	»	»	»
Marocco	2	»	»	»	»
Oranje-Vrijstaat	13	»	5	»	7
Zuid-Afrikaansche Republiek	31	2	8	»	»
Tripoli	57	5	»	»	»
Tunis	9	»	»	»	»
Duitsche protectoraten	»	»	»	»	»
Britsche koloniën	60	9	»	»	»
Spaansche »	»	»	»	»	»
Fransche »	42	3	»	»	»
Italiaansche »	»	»	»	»	»
Portugeesche »	6	»	»	»	»
Koloniën en landen niet behoorende tot de postvereeniging	8	»	»	»	»
Amerika.					
Vereenigde Staten van Noord-Amerika	6 378	428	583	21	73
Argentina (Republiek)	2	»	3	»	»
Bolivia	1	»	»	»	»
Brazilië	167	13	21	»	»
Canada	83	4	6	»	»
Chili	3	»	4	»	»
Columbia	15	»	2	»	»
Costa-Rica	2	»	»	»	»
Cuba	17	»	6	»	9
Dominica (Republiek)	5	»	3	»	»
Ecuador	»	»	»	»	»
Guatemala	»	»	»	»	»
Haïti	71	»	15	»	10
Honduras (Republiek)	»	»	»	»	»
Mexico	14	»	»	»	»
Nicaragua	»	»	7	»	»
Paraguay	»	»	»	»	»
Peru	10	»	»	»	»
Salvador	»	»	»	»	»
Uruguay	»	»	»	»	»
Venezuela	399	61	23	7	46
Britsche koloniën	11 986	543	426	26	995
Deensche »	16	»	2	»	»

	Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	TOTAAL der kolommen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvangst.
	"	"	"	"	9	"	"	"	"
	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	"	"	"	"	2	"	"	"	"
7	"	"	"	"	18	"	"	"	"
	"	"	"	"	48	12	"	"	"
	"	"	"	"	62	47	"	"	"
	"	"	"	"	9	"	"	"	"
	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	"	"	"	"	69	"	"	"	"
	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	"	"	"	"	45	"	"	"	"
	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	"	"	"	"	6	"	"	"	"
	"	"	"	"	8	"	"	"	"
73	63	417	37	"	8 000	1 253	298	"	97
	"	"	"	"	5	"	"	"	"
	"	"	"	"	1	"	"	"	"
	"	"	"	"	201	25	12	"	3
	"	"	"	"	93	43	"	"	1
	"	"	"	"	7	4	"	"	1
	"	"	"	"	17	"	"	"	"
	"	"	"	"	2	"	"	"	"
9	"	"	"	"	32	7	5	"	3
	"	"	"	"	8	"	"	"	"
	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	"	"	"	"	"	"	"	"	"
10	"	"	"	"	96	9	6	"	4
	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	"	"	"	"	14	"	"	"	"
	"	"	"	"	7	"	"	"	"
	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	"	"	"	"	10	"	"	"	"
	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	"	"	"	"	"	"	"	"	"
46	"	"	"	"	538	130	52	"	24
995	43	2	"	"	14 173	1 551	195	42	41
"	"	69	85	"	18	"	"	"	"

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.
	Gefrankeerde.	Onge-frankeerde.	Enkele.	Betaald antwoord.	
Porto-Rico	5	"	"	"	"
Fransche koloniën	1 248	174	39	3	49
Nederlandsche "	1 482	197	457	29	1005
Azië.					
China	395	19	4	"	"
Corea	"	"	"	"	"
Britsch-Indië (Aden en Mascate)	53	13	3	"	2
Japan	16	"	"	"	"
Perzië	5	"	"	"	"
Rusland (Aziatisch)	"	"	"	"	"
Siam	"	"	"	"	"
Turkije (Aziatisch)	"	"	"	"	"
Britsche koloniën	484	21	22	"	"
Fransche "	"	"	"	"	"
Nederlandsche "	980	89	238	24	198
Portugeesche "	"	"	"	"	"
Kiautschou	"	"	"	"	"
Koloniën en landen niet behoorende tot de postvereeniging	37	"	"	"	"
Australië.					
Hawaï- of Sandwich-eilanden	9	"	"	"	"
Samoa-eilanden	"	"	"	"	"
Duitsche protectoraten	"	"	"	"	"
Britsche koloniën	112	13	5	"	"
Fransche "	"	"	"	"	"
Philippijne en het eiland Guam	2	"	"	"	"
Koloniën en landen niet behoorende tot de postvereeniging	"	"	"	"	"
Totaal	82 493	3 019	10 028	476	13 156

Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken.		TOTAAL der kolommen.	Aangeteekende zendingen.		Post-pakketten.	Berichten van ontvangst.
		Brieven.	Andere voorwerpen.		Brieven.	Andere voorwerpen.		
"	"	"	"	5	"	"	"	"
19	5	4	"	1 541	946	122	3	29
54	23	25	"	3 272	1 034	299	18	35
"	"	"	"	418	22	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	71	93	6	1	"
"	"	"	"	16	"	"	"	"
"	"	"	"	5	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	12	"	539	15	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
25	13	23	"	1 590	388	51	7	19
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	37	"	"	"	"
"	"	"	"	9	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	130	11	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	2	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
989	1 894	840	"	112 895	17 354	2 843	686	665

[5. 42.]

BIJLAGE FF[2].

STATISTIEKE GEGEVENS betreffende den pos

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.
	Gefrankeerde.	Ongefrankeerde.	Enkele.	Betaald antwoord.	
Europa.					
Duitschland	5 290	121	420	40	19 234
Oostenrijk (Liechtenstein)	205	5	54	4	106
België	1 860	96	103	35	15 001
Bosnië—Herzegowina	23	7	12	„	37
Bulgarije	37	13	5	„	25
Denemarken (IJsland en de Faroër)	530	54	25	„	315
Spanje (Andora, Balearen en Canarische eilanden)	216	29	35	6	112
Frankrijk (Monaco)	7 530	234	121	25	17 946
Groot-Britannië	9 234	560	189	45	21 223
Griekenland (Jonische eilanden)	25	„	„	„	18
Hongarije	36	12	„	„	10
Italië (San Marino)	125	38	29	„	56
Luxemburg	54	„	8	2	34
Montenegro	24	6	5	1	12
Noorwegen	628	54	16	„	546
Nederland	54 493	629	2 400	58	22 990
Portugal (Madeira en Azoren)	460	120	12	„	190
Roumenië	30	„	4	„	18
Rusland (Europeesch)	403	16	„	„	32
Servië	12	„	„	„	23
Zweden	256	17	„	„	198
Zwitserland	204	20	63	„	392
Turkije (Europeesch)	54	2	9	„	12
Britsche koloniën (Malta en Gibraltar)	18	6	5	„	10
Afrika.					
Algerië	69	„	„	„	23
Congostaat	16	3	„	„	20

pos

P

d'a

postdienst in Suriname over 1900. II. ONTVANGST.

Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken.		TOTAAL der kolommen.	Aangeteekende zendingen.		Post-pakketten.	Berichten van ontvangst
		Brieven.	Andere voorwerpen.		Brieven.	Andere voorwerpen.		
45	950	86	"	26 186	513	329	139	12
2	20	2	"	398	23	2	"	"
35	395	12	"	17 537	163	45	6	6
"	"	"	"	79	2	"	"	"
"	"	"	"	80	3	"	"	"
13	76	10	"	1 023	27	1	"	"
"	54	15	"	467	32	"	"	"
56	890	125	"	26 927	820	95	270	24
195	1065	329	"	32 840	854	235	61	45
"	15	"	"	58	6	"	"	"
"	13	13	"	84	12	"	"	"
14	29	7	"	298	328	25	1	4
"	"	22	"	120	2	"	"	"
"	"	"	"	48	8	"	"	"
"	51	12	"	1 307	34	9	"	7
105	1680	592	"	82 947	2 234	312	1480	52
25	35	45	"	887	32	"	"	"
"	"	"	"	52	"	"	"	"
5	"	"	"	456	28	"	"	13
"	"	"	"	35	"	"	"	"
"	84	13	"	568	17	5	"	"
"	73	49	"	801	23	12	19	10
"	"	"	"	77	3	"	"	"
"	"	"	"	39	"	"	"	"
"	25	"	"	117	14	"	"	"
"	6	"	"	45	"	"	"	"

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.
	Gefrankeerde.	Ongefrankeerde.	Enkele.	Betaald antwoord.	
Egypte	54	»	7	»	10
Liberia	11	»	2	»	7
Marocco	6	»	»	»	17
Oranje-Vrijstaat	92	13	25	9	53
Zuid-Afrikaansche Republiek	119	23	42	»	72
Tripoli	35	»	»	»	25
Tunis	24	»	»	»	14
Duitsche protectoraten	29	»	»	»	»
Britsche koloniën	95	3	»	»	»
Spaansche „	23	»	»	»	»
Fransche „	19	3	12	»	26
Italiaansche „	5	»	»	»	10
Portugeesche „	7	»	3	»	5
Koloniën en landen niet behoorende tot de postvereeniging	26	5	»	»	9
Amerika.					
Vereenigde Staten van Noord-Amerika	32 651	876	426	54	37 000
Argentina (Republiek)	32	4	»	»	12
Bolivia	11	»	»	»	7
Brazilië	460	32	56	»	48
Canada	489	35	63	7	65
Chili	63	5	7	3	26
Columbia	20	»	»	»	10
Costa-Rica	12	2	5	»	»
Cuba	320	12	39	5	49
Dominica (Republiek)	8	»	»	»	»
Ecuador	8	3	»	»	14
Guatemala	24	15	»	»	27
Haïti	135	31	45	12	52
Honduras (Republiek)	2	»	»	»	5
Mexico	53	9	4	»	16
Nicaragua	17	»	»	»	24
Paraguay	10	»	»	»	17
Peru	40	23	16	8	37
Salvador	4	»	2	»	»
Uruguay	13	»	8	»	10
Venezuela	203	36	15	9	480
Britsche koloniën	34 620	729	460	54	63 973
Deensche „	49	3	23	»	»

Koloniaal verslag van 1901. (Suriname.)

Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	TOTAAL der kolommen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvangst.
"	16	9	"	96	4	"	"	"
"	18	"	"	38	"	"	"	"
"	34	"	"	57	"	"	"	"
6	"	3	"	201	42	"	"	27
"	"	19	"	275	35	"	"	32
"	6	"	"	66	47	"	"	5
"	5	"	"	43	"	"	"	"
"	"	"	"	29	"	"	"	"
5	8	2	"	113	15	3	"	"
"	"	"	"	23	"	"	"	"
4	"	"	"	64	"	"	"	"
"	2	"	"	17	"	"	"	"
"	"	"	"	15	"	"	"	"
"	3	"	"	43	"	"	"	"
105	1530	366	"	73 008	520	318	"	54
"	"	"	"	48	"	"	"	"
"	"	"	"	18	"	"	"	"
23	54	63	"	736	180	45	"	25
20	43	17	"	739	27	6	"	8
"	"	13	"	117	42	"	"	6
"	"	"	"	30	9	"	"	"
"	"	"	"	19	"	"	"	"
"	34	29	"	488	31	3	"	2
"	"	"	"	8	"	"	"	"
"	13	2	"	40	"	"	"	"
6	26	10	"	108	6	3	"	"
"	"	29	"	304	60	5	"	"
"	"	"	"	7	"	"	"	"
"	42	8	"	132	34	"	"	"
"	23	"	"	64	4	"	"	"
"	"	"	"	27	3	"	"	"
5	"	13	"	142	12	2	"	3
"	"	"	"	6	"	"	"	"
"	19	"	"	50	"	"	"	"
10	25	40	"	518	103	32	"	26
240	430	135	"	100 591	1 032	106	111	43
"	"	"	"	75	5	"	"	"

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.
	Gefrankeerde.	Ongefrankeerde.	Enkele.	Betaald antwoord.	
Porto-Rico	15	"	"	"	13
Fransche koloniën	8 260	620	223	27	2355
Nederlandsche "	1 325	104	125	15	890
Azië.					
China	253	35	"	"	260
Corea	13	"	"	"	"
Britsch-Indië (Aden en Mascate)	1 530	856	63	17	203
Japan	42	"	12	"	13
Perzië	9	"	"	"	6
Rusland (Aziatisch)	14	"	3	"	"
Siam	17	"	"	"	8
Turkije (Aziatisch)	23	16	2	"	34
Britsche koloniën	890	51	12	"	217
Fransche "	21	"	"	"	9
Nederlandsche "	2 263	98	163	24	1036
Portugeesche "	8	"	"	"	"
Kiantschou	"	"	"	"	3
Koloniën en landen niet behoorende tot de postvereeniging	"	2	"	"	5
Australië.					
Hawaï- of Sandwich-eilanden	32	9	"	"	19
Samoa-eilanden	1	"	"	"	"
Duitsche protectoraten	10	"	"	"	5
Britsche koloniën	135	13	16	"	17
Fransche "	"	"	"	"	"
Philippijne en het eiland Guam	21	13	"	"	9
Koloniën en landen niet behoorende tot de postvereeniging	"	"	"	"	"
Totaal	166 503	5 721	5 394	460	205 755

Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	TOTAAL der kolommen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvangst.
„	35	„	„	63	3	„	„	„
93	87	110	„	11 775	1 260	98	„	69
43	629	39	„	3 170	84	21	16	12
„	119	15	„	682	32	10	„	8
„	„	„	„	13	„	„	„	„
14	53	27	„	2 763	630	17	3	43
„	32	„	„	99	13	„	„	„
„	„	„	„	15	„	„	„	„
„	„	„	„	17	6	„	„	„
„	„	„	„	25	„	„	„	„
„	29	„	„	104	15	„	„	„
6	41	3	„	1 220	63	7	„	„
„	„	„	„	30	18	3	„	2
42	534	54	„	4 214	193	26	5	14
„	„	„	„	8	„	„	„	„
„	„	„	„	3	„	„	„	„
„	2	„	„	9	„	„	„	„
„	„	6	„	66	3	„	„	„
„	„	„	„	1	„	„	„	„
„	„	„	„	15	„	„	„	„
„	15	„	„	196	24	„	„	5
„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	43	9	„	„	2
„	„	„	„	„	„	„	„	„
1 117	9 368	2 344	„	396 662	9 742	1 775	2 111	559

[5. 43.]
BIJLAGE FF[3].

a. STAAT van het aantal ontvangen en verzonden postpakketten gedurende het jaar 1900.

ONTVANGEN PAKKETTEN

in de maand	uit Nederland en de Nederlandsche koloniën			uit het buitenland van 1-5 K.G.	Totaal.
	tot 1 K.G.	van meer dan 1-3 K.G.	van meer dan 3-5 K.G.		
Januari	22	31	46	48	147
Februari	20	32	56	38	146
Maart	25	29	72	54	180
April	30	39	63	38	170
Mei	19	39	51	43	152
Juni	18	32	73	39	162
Juli	29	33	56	68	168
Augustus	24	39	59	58	180
September	22	38	78	37	175
October	15	35	56	51	157
November	26	34	96	42	198
December	32	60	83	83	258
	282	441	789	599	2 111

VERZONDEN PAKKETTEN

in de maand.	naar Nederland en de Nederlandsche koloniën			naar het buitenland van 1-5 K.G.	Totaal.
	tot 1 K.G.	van meer dan 1-3 K.G.	van meer dan 3-5 K.G.		
Januari	11	12	21	5	49
Februari	4	9	14	9	36
Maart	4	11	34	9	58
April	7	11	15	3	36
Mei	10	18	28	6	62
Juni	5	15	32	8	60
Juli	13	10	16	16	55
Augustus	5	22	27	5	59
September	12	20	19	11	62
October	13	18	25	8	64
November	11	22	27	9	69
December	13	25	23	15	76
	108	193	281	104	686

b. STAAT van het aantal en gewicht der in 1900 uit Paramaribo verzonden pakketten inhoudende goud en de waarde hiervan.

Maand van verzending.	Getal pakketten.	Gewicht van het goud in grammen.	Waarde van het goud.	OPMERKINGEN.
Januari	22	59 774	f 89 661,—	
Februari	16	49 503	74 254,50	
Maart	27	94 734^{5}	142 101,75	
April	23	65 440^{5}	98 160,75	
Mei	37	110 735	166 102,50	
Juni	38	121 145	181 717,50	
Juli	22	61 270^{5}	91 905,75	
Augustus	50	153 922^{5}	230 883,75	
September	27	73 500	110 250,—	
October	36	108 940^{8}	163 411,20	
November	37	114 190	171 285,—	
December	26	80 685	121 027,50	
	361	1 093 840^{8}	f 1 640 761,20	

BIJLAGEN

BEHOORENDE BIJ HET

VERSLAG BETREFFENDE SURINAME VAN 1901.

Litt. A. *a.* Opgaven omtrent de getalsterkte van de bevolking in 1900.

b. Opgaven omtrent de verdeeling van de bevolking over de kolonie;

c. Vergelijkend overzicht van de bevolking der districten op ultimo December van de jaren 1863, 1872, 1873, 1897, 1898 en 1899.

„ B. Staat, aantoonende de verdeeling van de bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen en ambachten in 1900.

„ C. *a.* Huwelijken.

b. Geboorten.

1°. Staat van de geboorten in de geheele kolonie.

2°. Staat van de geboorten in de districten, aanwijzende de maatschappelijke klasse waartoe de ouders behooren.

c. Sterfgevallen.

1°. Sterftestatistiek van de geheele kolonie, aanwijzende den ouderdom der overledenen.

2°. Sterfte in iedere maand in de kolonie.

3°. Sterftestatistiek van de districten, aanwijzende de maatschappelijke klasse waartoe de overledenen behoorden.

d. Vergelijking van het aantal geboorten met het aantal sterfgevallen over de laatste tien jaren.

„ D. *a.* Statistiek van de burgerlijke zaken, behandeld bij het hof van justitie en de kantongerechten in 1900.

b. Statistiek van de strafzaken, behandeld bij het hof van justitie in 1900.

c. Statistiek van de bij de kantongerechten behandelde zaken volgens het wetboek van strafvordering in 1900.

d. Staat van de door het hof van justitie en de kantongerechten behandelde requesten in 1900.

e. Staat van de door de kantongerechten opgemaakte akten in 1900.

f. Statistiek van de strafzaken in 1900 behandeld bij de kantongerechten en bij de ommegaande gerechten.

Litt. E¹. *a.* Mutatiestaat van het politiepersoneel in 1900.

b. Sterkte en emplacement van het politiepersoneel op ultimo December 1900.

„ E². *a.* Staat van de gevangenisbevolking in 1900.

b. Overzicht van de dagelijksche gemiddelde bevolking en van de kosten van toezicht, voeding en kleeding per hoofd en per dag in de inrichtingen op de forten Zeelandia en Nieuw-Amsterdam, over de laatste vijf jaren.

„ F. Staat houdende het aantal gedoopten, catechesanten, huwelijken en aangenomen lidmaten enz. bij verschillende godsdienstige gemeenten.

„ G¹-². Verslag van het onderwijs in 1900.

„ H¹-². Verslag van den geneeskundigen inspecteur omtrent de geneeskundige behandeling en verpleging op de plantages en gronden over het jaar 1900.

„ I. Uittreksel van het verslag betreffende den militairen geneeskundigen dienst over 1900.

„ J. Staat van in 1900 bij het departement van koloniale vaartuigen ontvangen passage- en vrachtgelden voor ieder schip afzonderlijk.

„ K. Vergelijking van de raming der ontvangsten en uitgaven in 1900 met de op 31 Maart 1901 bekende uitkomsten.

„ L. Overzicht van de inlagen, de lichtingen en het aantal spaarbankboekjes van de koloniale spaarbank en van de gemiddelde bedragen per inleg, per lichting en per boekje over de jaren 1891—1900.

„ M¹-³. Verslag betreffende de immigratie en kolonisatie over 1900.

„ N. Staat van verleende en hernieuwde concessiën voor goudontginningen in 1900 en in de vier eerste maanden van 1901.

„ O¹. Wijzigingen, bij resolutie van 27 Juni 1900 litt. B n°. 5495 aangebracht in de concessie aan de maatschappij Suriname verleend (zie bijlage O² in het verslag van 1900).

Litt. O[2]. Staat van door den cultuurtuin ontvangen en verzonden zaden en planten in 1900.

" P. Vergelijkende staat van de productie over de jaren 1898, 1899 en 1900.

" Q. Staat van de suikercultuur in 1900.

" R. Staat van de cacaocultuur, alleen en vereenigd met andere cultures in 1900.

" S. Staat van de verschillende cultures (niet te gelijk gedreven met de suiker- en cacaocultures) en van de houtvellingen in 1900.

" T. Recapitulatie op de productiestaten over 1900.

" U. Staat, aantoonende den arbeid, die in 1900 door creolen en andere niet onder contract verbonden arbeiders is verricht en het loon dat door hen is verdiend op plantages en gronden, waar geen immigranten gevestigd zijn.

" V. Staat, aantoonende den arbeid, die in 1900 door creolen en andere niet onder contract verbonden arbeiders is verricht en het loon, dat door hen is verdiend op plantages waar immigranten gevestigd zijn.

" W. Staat, aantoonende den arbeid in 1900 door immigranten verricht en het door hen verdiende loon.

Litt. X. Staat van verleende en hernieuwde concessiën tot exploitatie van balata en van vergunningen tot onderzoek in 1900 en in de eerste vier maanden van 1901.

" Y. Staat van den veestapel op ultimo December 1900.

" Z[1]. Staat van den invoer in 1900.

" Z[2]. Staat van den invoer uit de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, rechtstreeks uit die Staten en over Trinidad, Barbados en Demerary in de kolonie Suriname in 1900.

" AA. Staat van den uitvoer in 1900.

" BB. Staten, aantoonende de geheven rechten op de scheepvaart in 1900 en de prijzen van producten.

" CC. Staat van de ter landswaag gewogen en gemeten producten in 1900.

" DD[1]. Staat aantoonende de scheepvaartbeweging in 1900.

" DD[2]. Staat van Nederlandsche schepen in 1900 in de kolonie aangekomen en van daar vertrokken.

" EE. Staat van den in- en uitvoer van het entrepot te Paramaribo in 1900.

" FF[1-3]. Postverkeer over 1900.

(5. 1.)

III. CURAÇAO.

VERSLAG.

A. Bevolking.

De bevolking van de kolonie Curaçao bestond op 1 Januari 1901 uit 52 301 zielen, als:

Curaçao	30 828
Bonaire	5 086
Aruba	9 702
St. Martin (Ned. ged.)	3 174
St. Eustatius	1 334
Saba	2 177
	52 301

Op 1 Januari 19 bedroeg de bevolking 51 877 zielen, zoodat zij met 424 zielen is vermeerderd.

Op eerstgemelden datum telde Willemstad, de hoofdstad van Curaçao, volgens de opgaven der wijkmeesters, 14 401 zielen, terwijl het aantal inwoners van de hoofdplaatsen der overige hierboven genoemde eilanden, naar schatting, respectievelijk 600, 1953, 1172, 1276 en 736 zielen bedroeg.

Eene statistiek van de bevolking, de geboorten, de sterfgevallen en de huwelijken op de verschillende eilanden der kolonie over de jaren 1895—1900 wordt aangetroffen in bijlage **A** van dit verslag, terwijl de staat in bijlage **B** aantoont hoe de ingezetenen op het einde van 1900 waren te verdeelen naar hunne geboorteplaatsen en de kerkgenootschappen, waartoe zij behoorden.

In dezen staat zijn, in tegenstelling met de statistiek in bijlage **A**, ook de onderofficieren en manschappen van het garnizoen begrepen.

De in bijlage **B** voorkomende opgaven, die opgemaakt zijn naar aanleiding van de opgaven van de wijk- en districtmeesters, kunnen echter niet als geheel juist worden beschouwd.

Op de bovengenoemde eilanden bedroeg het getal gehuwden, weduwnaars en weduwen respectievelijk: 5650, 1077, 2381, 585, 298 en 670.

Van de geboorten waren in 1900:

	in echt.	buiten echt.
op Curaçao	360	589
„ Bonaire	122	95
„ Aruba	200	97
„ St. Martin (Ned. ged.)	41	71
„ St. Eustatius	20	38
„ Saba	31	16

Bij opvolgend huwelijk werden gewettigd op Curaçao 75, op Bonaire 0, op Aruba 11, op St. Martin (Ned. ged.) 22, op St. Eustatius 11 en op Saba 0 kinderen.

Ter voldoening aan art. 1 der verordening van 1874 (*Publicatieblad* n°. 22), werden als ingezetenen ingeschreven: op Curaçao 2 personen, op Bonaire 4, op Aruba 2 en op St. Eustatius 1.

Op de eilanden St. Martin (Ned. ged.) en Saba hadden geene inschrijvingen plaats.

B. Mededeelingen van algemeenen aard.

Orde en rust bleven in 1900 in de kolonie ongestoord.

Met groote vreugde werd in de kolonie de heuglijke tijding van de verloving van Hare Majesteit de Koningin met Hertog Hendrik van Mecklenburg—Schwerin vernomen en bij gelegenheid van het Vorstelijk huwelijk werd wederom feest gevierd op eene wijze zooals men dat in deze kolonie bij nationale feesten gewoon is; met warme geestdrift, oprechte vroolijkheid en in volmaakte orde.

De jaarlijksche inspectiereis van den Gouverneur vond in de maand Januari plaats door de 3de, 4de en 5de districten.

De tijdens die reis bezochte gesubsidiëerde scholen der zusters van liefdadigheid, gaven alleszins reden tot tevredenheid, terwijl ook de wegen in goeden staat werden bevonden.

Gedurende bijkans het gansche jaar 1900 heerschte er op Curaçao een aanhoudende droogte. Slechts in de laatste maanden van het jaar viel eenige regen. Als een gevolg van de langdurige droogte was de toestand van de landbouwende bevolking, vooral in de 3de, 4de en 5de districten, niet gunstig.

Een vrij sterke schok van aardbeving — een weêrslag van de hevige aardschokken aan de kust van Venezuela — werd den 29sten October op Curaçao gevoeld, doch veroorzaakte geene persoonlijke ongelukken noch eenige materieele schade.

Ook op Bonaire kenmerkte zich het jaar 1900 over het algemeen door felle droogte. De in de maanden Januari, Februari en Maart gevallen regens waren onbeteekenend; eerst in de maand September viel daar een flinke bui.

Den 29sten October werd ook op Bonaire eene lichte schok van aardbeving gevoeld.

De op Aruba gevallen regens waren zeer schraal.

Anders was de toestand op de eilanden St. Martin (Ned. ged.) en Saba, waar bijna het gansche jaar door milde regens den bodem besproeiden.

Op Saba werden 3 lichte schokken van aardbeving gevoeld.

Op St. Eustatius was de regenval minder dan het jaar te voren.

In het jaar 1900 werd de haven van Curaçao door de volgende vreemde oorlogsschepen bezocht: door de Noord-Amerikaansche kanonneerboot *Machias* in de maand Juni; in Augustus door het Engelsche oorlogsstoomschip *Proserpine* en door den Italiaanschen kruiser *Dogali*; in November door den Duitschen kruiser *Vineta* en in December door den Franschen kruiser *D'Estrées* en door het Noord-Amerikaansche opleidingsschip *Hartford*.

De meeste dezer schepen voorzagen zich van steenkolen.

De reede van het eiland Saba werd door het oorlogsschip *Pearl* aangedaan.

Bij Koninklijke besluiten van 7 Maart 1900 n°. 10 en 18 Juni 1900 n°. 107, werden op Curaçao de heeren M. de Castro en J. V. Monsanto respectievelijk als consul van St. Domingo en Haïti erkend en toegelaten, terwijl de heer C. Renoz bij Koninklijk besluit dd. 6 April 1899 n°. 4, werd erkend en toegelaten als consul, waarnemend consul-generaal, van België voor de Nederlandsche Antillen (kolonie Curaçao).

De heer W. Henriquez, die gedurende een reeks van jaren het ambt van consul van Spanje op Curaçao bekleedde, overleed aldaar in den loop van het jaar 1900. De zaken van bedoeld

consulaat werden door den heer MORRIS CURIEL, vice-consul waargenomen. Als consulair agent van Venezuela op Curaçao trad in den loop van het jaar in plaats van den heer MIGUEL BETHENCOURT, de heer CARLOS B. FIGUEREDO op.

Door de Curaçaosche afdeeling van de in Nederland gevestigde vereeniging „Oost en West" werd een huishoudelijk reglement vastgesteld, dat bij Gouvernements beschikking werd goedgekeurd. Het ledental der afdeeling breidde zich gedurende den loop van het jaar niet uit. Naar aanleiding van een door de Haagsche sub-commissie voor West-Indië gedaan verzoek, werd haar eene kleine verzameling gouden voorwerpen van filigraanwerk, een der voortbrengselen van kunstnijverheid der kolonie, zoomede eenige monsters van alhier vervaardigde sigaretten toegezonden. Daar de geringe financieele draagkracht van de afdeeling het nemen van maatregelen ter bevordering der belangen van de nijverheid en kunstnijverheid niet toelaat, schijnt het hoofdzakelijk op haren weg te liggen om door het verschaffen van betrouwbare inlichtingen betreffende de kolonie, in het belang der vereeniging nuttig werkzaam te zijn.

Het geschied-, taal-, land- en volkenkundig genootschap mocht wederom van verschillende zijden vele blijken van belangstelling in zijn streven ondervinden.

Ook het nu verschenen jaarlijksche verslag bevat, evenals dat van het voorgaande jaar eenige zeer belangwekkende opstellen. Aan het voornemen tot voortzetting van het in 1899 aangevangen onderzoek op de plantage „Assiento" naar de overblijfselen van de oorspronkelijke bewoners van Curaçao, kon wegens gebrek aan middelen geen uitvoering worden gegeven.

De gezondheidstoestand op Curaçao was in 1900 niet bijzonder gunstig. Voortdurend kwamen er gevallen van typheuse koortsen voor. Over de laatste zeven maanden van het jaar werden in het stadsdistrict 21 personen door die ziekte aangetast, waarvan er 5 overleden. In het 3de, 4de en 5de district kwamen over het geheele jaar 125 gevallen voor, waarvan echter slechts 11 met doodelijken afloop. In het 2de district zijn geene gevallen van typheuse koortsen waargenomen. Nog heerschte er op Curaçao in de maanden Juni, Juli en Augustus eene epidemie van influenza. Overigens bleef het eiland gelukkig voor besmettelijke ziekten gespaard, niettegenstaande gedurende het geheele jaar de pokziekte van uit de naburige republieken Venezuela en Columbia met een inval dreigde, zoodat van Februari tot het einde des jaars tegen de haven van Rio-Hacha en van April tot October tegen de haven van Maracaibo quarantaine was vastgesteld.

Op Bonaire was de gezondheidstoestand der bevolking in de eerste helft van het jaar, wegens gebrek aan goed drinkwater en plantaardig voedsel, zeer ongunstig. In de tweede helft kwam daarin eenige verbetering. Epidemische of andere ernstige ziekten deden zich op dat eiland niet voor.

Ten gevolge van de vele gevallen van influenza, die zich op Aruba voordeden, was de gezondheidstoestand aldaar in 1900 niet gunstig.

161 arbeiders van dit eiland vonden voor een gedeelte in dit jaar werk in Venezuela.

De gezondheidstoestand van de bevolking van St. Martin (Ned. ged.) was gedurende het jaar 1900 gunstig. Als gewoonlijk vond veel werkvolk, gedurende een gedeelte van het jaar, bij gebrek aan werk op het eiland zelf, elders een middel van bestaan en wel voor het grootste gedeelte op St. Domingo, Porto Rico en het eiland Connétable (Fransch Guyana).

Op St. Eustatius was de gezondheidstoestand niet zeer gunstig. Toch kwamen aldaar geene epidemische of andere ziekten voor. Vele mannen trachtten gedurende den loop van het jaar elders werk te bekomen.

De gezondheidstoestand op Saba was over het algemeen niet zoo gunstig als het voorgaande jaar. De oorzaak hiervan moet voornamelijk worden gezocht in het epidemisch heerschen der influenza, die vooral onder de ouden en gebrekkigen vele slachtoffers maakte. De betrekkelijke welvaart op dit kleine eiland is vooral daaraan toe te schrijven, dat een groot aantal mannen elders, meestal op Bermuda werk vinden en dan steeds met hunne spaarpenningen naar hun eiland terugkeeren.

De onderstand, die krachtens art. 23 van de wet van 8 Augustus 1862 (*Staatsblad* n°. 156) aan hulpbehoevende vrijgemaakten werd toegekend, bedroeg in 1900 op Curaçao f 2132,60, op Bonaire f 400, op Aruba f 170,63[5], op St. Martin (Ned. ged.) f 829,78, op St. Eustatius f 876,97[5] en op Saba f 453,75.

C. Algemeen en gewestelijk bestuur.

De leden van den kolonialen raad C. GORSIRA en J. E. VAN DER MEULEN JR. die aan de beurt waren om af te treden werden bij Koninklijk besluit van 10 April 1901 n°. 25 herbenoemd.

D. Militair beheer.

§ 1. *Landmacht.*

De sterkte van de stedelijke schutterij op Curaçao was op ultimo December 1900 1 majoor, tevens commandant van de stedelijke schutterij, 6 kapiteins (waaronder 1 kwartiermeester en 1 officier van wapening en kleeding), 12 luitenants (waaronder 1 adjudant) en 252 onderofficieren en manschappen.

De sterkte van de landelijke schutterij bleef 8 officieren en 120 onderofficieren en manschappen.

De formatie en de werkelijke sterkte van het garnizoen waren in 1900:

	Formatie.	Sterkte op ult. Dec. 1899.	In 1900 vermeerderd met:	In 1900 verminderd met:	Sterkte op ult. Dec. 1900.
Officieren der infanterie . . .	5	5	3	3	5
Luitenant der artillerie (instructeur).	1	1	"	"	1
Officieren van gezondheid . .	2	2	"	"	2
Apotheker 2de klasse	1	1	"	"	1
Onderofficieren en manschappen	255	175	49*a*	32*b*	192

a. 40 uit Nederland aangekomen, 7 aangenomen, 2 van desertie terug.

b. 12 naar Nederland vertrokken, 4 gepasporteerd, 4 gegageerd, 1 uit den dienst ontslagen, 5 overleden, 2 gedeserteerd en 4 met een briefje van ontslag weggezonden.

Op ultimo December waren er 3 militairen bij de brigade maréchaussée gedetacheerd en bevonden er zich 3 in de klasse van strengere krijgstucht.

Gedurende 1900 werden uitgereikt 1 zilveren en 6 bronzen medailles voor langdurigen dienst.

De militaire boekerij bevatte bij het einde van 1900: 1286 boekwerken (1040 Hollandsche, 171 Fransche, 35 Hoogduitsche en 40 Engelsche). Van deze noodzakelijke en nuttige instelling wordt steeds veel gebruik gemaakt.

De militaire school, alwaar, onder toezicht van den luitenant-adjudant, door een onderofficier onderwijs wordt gegeven in lezen, schrijven, rekenen, de beginselen der aardrijkskunde en het maken van militaire rapporten, wordt door alle korporaals en enkele manschappen bezocht.

De militaire cantine kan, ten gevolge van de onlangs plaats gehad hebbende verbouwing, als uitstekend ingericht worden beschouwd. Zij beantwoord goed aan haar doel

De troep is bewapend met het geweer M. '95.

Oefening in artilleriedienst heeft twee malen per week plaats. Ook in den torpedodienst worden eenige onderofficieren en manschappen geoefend.

De onderofficieren leven in het algemeen gepast, stil en bedaard, evenzoo de meeste korporaals. Van enkelen onder de manschappen laat het gedrag te wenschen over.

De gezondheidstoestand van het garnizoen was, vergeleken bij de laatste jaren, ongunstig te noemen. Aan de op Curaçao heerschende typheuse koortsen overleden 5 militairen. Venerische ziekten maakten weer een groot aantal manschappen tijdelijk ongeschikt voor den dienst.

Het gatal der verpleegden in het hospitaal bedroeg:

	Compagnie infanterie.	Hr. Ms. zeemacht.	Marechaussées.	Civiele personen.	Gegageerden.	Koopvaardij.	Totaal.
In behandeling op ult. December 1899 . .	9	5	2	„	„	„	16
Bijgekomen	176	39	18	1	„	„	234
Totaal . . .	185	44	20	1	„	„	250
Hersteld of uitgegaan	162	35	16	1	„	„	214
Bleven . . .	23	9	4	„	„	„	36
Overleden . .	5	„	„	„	„	„	5
In behandeling op ult. December 1900 . .	18	9	4	„	„	„	31

§ 2. *Zeemacht.*

Na eene afwezigheid van bijna 4 maanden keerde Hr. Ms. korvet *Sommelsdijk* den 7den Juni 1900, via St. Lucia, van Suriname terug. Zij verliet den 8sten Juli daaropvolgende de haven van Curaçao naar Klein-Curaçao en keerde daags daarna terug. Den 7den der zelfde maand volgde eene reis naar La Guaira en Guanta, waarvan het schip den 28sten daaropvolgende terugkeerde.

Den 10den September verliet voormeld oorlogsschip de haven van Curaçao met bestemming naar Bonaire, keerde den 19den dier maand terug en vertrok den 8sten October naar Aruba, vanwaar het den 28sten derzelfde maand terugkeerde. De *Sommelsdijk* vertrok den 11den December naar Martinique ten einde in het droge dok aldaar te worden opgenomen en ondernam van daaruit een oefeningstocht in de Caraïbische zee, waarbij de eilanden Guadeloupe, St. Eustatius, Saba, St. Martin (Ned. ged.) en St. Thomas werden aangedaan. Het schip keerde den 4den Januari 1901 van dezen tocht terug. Het vertrok den 25sten derzelfde maand naar Bonaire om schietoefeningen te houden, viel den 1sten Februari de haven van Curaçao weer binnen en vertrok den 20sten dier maand met bestemming naar Suriname.

H. M. pantserdekschip *Zeeland* kwam den 6den Maart 1901 te Curaçao aan, vertrok den 21sten derzelfde maand naar La Guaira en verliet die reede den 25sten daaropvolgende ten einde de verschillende havensteden van Columbia te bezoeken. Deze oorlogsbodem liep den 1sten April 1901 de haven van Curaçao weer binnen, vertrok opnieuw den 25sten dier maand met bestemming naar Trinidad, vanwaar hij den 25sten Mei, via Bonaire en Aruba, terugkeerde, en aanvaardde den 10den Juni, via Suriname, de terugreis naar Nederland.

E. Wetgeving, Rechtswezen en Politie.

§ 1. *Wetgeving.*

Voor zoover zij niet in de andere hoofdstukken van dit of in het vorig verslag werden vermeld, zijn de volgende verordeningen, publicatiën en besluiten in het Publicatieblad van 1900 opgenomen:

a. *in verband met het geneeskundig toezicht in de kolonie Curaçao:*

in n°. 3, de verordening tot aanvulling van de verordening van 16/18 December 1899 (*Publicatieblad* n°. 31) houdende bijzondere voorschriften tot voorkoming en beteugeling van pest;

in n°. 8, de verordening tot aanvulling van de verordening „waarbij voorzorgs- en quarantaine maatregelen worden vastgesteld tot wering van besmettelijke epidemische ziekten, welke door de scheepvaart naar deze kolonie kunnen worden overgebracht" (*Publicatieblad* van 1883, n°. 17); en

in n°. 20, het besluit, waarbij de verordening van 28/29 Februari 1888 (*Publicatieblad* n°. 2) tijdelijk op febris typhoidea van toepassing wordt verklaard;

b. *de volgende verdragen, overeenkomsten en verklaringen:*

in n°. 6, het besluit, houdende afkondiging van het tractaat van vriendschap en handel, tusschen Nederland en Oranje-Vrijstaat gesloten; alsmede bericht van de uitwisseling der akten van bekrachtiging daarvan;

in n°. 9, het besluit houdende afkondiging van het tractaat van vriendschap en handel; tusschen Nederland en de Vereenigde Staten van Mexico gesloten, alsmede bericht van de uitwisseling der akten van bekrachtiging daarvan;

in n°. 10, de publicatie, waarbij wordt afgekondigd de wet van 11 December 1899 (*Staatsblad* n°. 254), houdende goedkeuring der overeenkomst van handel en scheepvaart, den 15den Maart 1899 tusschen Nederland en Rumenië te 's Gravenhage geteekend;

in n°. 11, het besluit, houdende afkondiging van de overeenkomst van handel en scheepvaart tusschen Nederland en Rumenië geteekend, alsmede bericht van de uitwisseling der akten van bekrachtiging;

in n°. 15, het besluit, houdende afkondiging van de te Parijs tusschen Nederland, Duitschland, Oostenrijk-Hongarije, België, Denemarken, Spanje, Frankrijk, Groot-Brittannië en Ierland, Griekenland, Italië, Perzië, Portugal en Rusland gesloten internationale sanitaire conventie; alsmede bericht van de nederlegging der akten van bekrachtiging;

in n°. 22, de publicatie, waarbij wordt afgekondigd de wet van den 14den Juli 1898 (*Staatsblad* n°. 175) houdende goedkeuring der internationale sanitaire conventie den 19den Maart 1897 te Venetië gesloten tusschen Nederland, Duitschland, Oostenrijk-Hongarije, België, Spanje, Frankrijk, Groot-Brittannië en Ierland, Griekenland, Italië, Luxemburg, Montenegro, Turkije, Perzië, Portugal, Rumenië, Rusland, Servië en Zwitserland;

in n°. 24, het besluit, houdende afkondiging van de te Venetië tusschen Nederland, Duitschland, Oostenrijk-Hongarije, België, Spanje, Frankrijk, Groot-Brittannië en Ierland, Griekenland, Italië, Luxemburg, Montenegro, Turkije, Perzië, Portugal, Rumenië, Rusland, Servië en Zwitserland gesloten internationale sanitaire conventie, alsmede bericht van de nederlegging der akte van bekrachtiging;

in n°. 25, de publicatie, waarbij wordt afgekondigd de wet van den 9den April 1900 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 56), houdende goedkeuring der den 13den November 1899 te Madrid geteekende verklaring, strekkende om wijziging te brengen in de op 12 Juli 1892 te Madrid geteekende verklaring nopens de voorloopige regeling der handelsbetrekkingen tusschen Nederland en Spanje;

in n°. 26, het besluit bepalende de plaatsing in het Publicatieblad van de op 13 November 1899 te Madrid geteekende verklaring, tot wijziging van die dd. 12 Juli 1892, nopens de voorloopige regeling der handelsbetrekkingen tusschen Nederland en Spanje;

in n°. 27, de publicatie, waarbij wordt afgekondigd de wet van den 11den December 1899 (*Staatsblad* n°. 255), houdende goedkeuring der wijziging van art. 35, sub II van hoofdstuk I van het „Reglement Sanitaire Général" der sanitaire conventie van Venetië van 19 Maart 1897;

in n°. 28, het besluit, bepalende de plaatsing in het Publicatieblad van de krachtens de wet van den 11den December 1899 op 24 Januari 1900 te Rome medegeteekende verklaring;

in n°. 31, het besluit, bepalende de afkondiging van de op 23 Augustus 1864 tusschen Nederland en een aantal andere Staten te Genève gesloten overeenkomst tot verbetering van het lot der gewonden te velde in oorlogstijd;

in n°. 32, het besluit, bepalende de afkondiging van de door

de internationale militaire commissie op den $\frac{\text{29sten November}}{\text{1sten December}}$ 1868 te St. Petersburg geteekende verklaring nopens de afschaffing van het gebruik te velde enz. der ontplofbare kogels;

in n°. 33, de publicatie, waarbij wordt afgekondigd de wet van 9 Juli 1900, houdende goedkeuring van de overeenkomst betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land op 29 Juli 1899 te 's Gravenhage gesloten (*Staatsblad* n°. 126); en

in n°. 34, het besluit, bepalende de plaatsing in het Publicatieblad van de verdragen en verklaringen den 29sten Juli 1899 onderteekend op de Internationale Vredesconferentie;

c. *aangaande de rechterlijke macht:*

in n°. 7, de verordening, tot wijziging van het reglement op de inrichting en de samenstelling van de rechterlijke macht;

in n°. 28, het besluit, houdende wijziging van het besluit „houdende vaststelling van het costuum der rechterlijke ambtenaren" (*Publicatieblad* 1869 n°. 2); en

in n°. 19, het besluit, houdende wijziging van het besluit, waarbij wordt vastgesteld een reglement van orde van den inwendige dienst bij de rechterlijke colleges en kantongerechten in de kolonie Curaçao (*Publicatieblad* 1868 n°. 19); en

d. *betreffende verschillende andere onderwerpen:*

in n°. 5, de beschikking houdende bekendmaking van de aanvaarding der betrekking van procureur-generaal in de kolonie door den heer mr. T. J. A. Nuyens;

in n°. 21, het besluit, ter uitvoering van art. 12 n°. 4 van het Wetboek van Strafvordering;

in n°. 29, de publicatie, waarbij wordt afgekondigd de Proclamatie van den 16den October 1900, betreffende de verloving van Hare Majesteit de Koningin; en

in n°. 30, de beschikking, bepalende de opname in het Publicatieblad van het Koninklijk besluit dd. 25 October 1900 n°. 56, tot wijziging van art. 1 punt B, § 3 van het Koninklijk besluit van 31 Augustus 1885 n°. 27 (*Publicatieblad* n°. 15), houdende nieuwe voorschriften nopens het vervoer van militairen, tot de West-Indische landmacht behoorende.

§ 2. *Rechterlijke macht en rechtspraak.*

Het aantal door de verschillende rechterlijke colleges en kantongerechten in 1900 behandelde zaken en genomen beschikkingen was als volgt:

	Burgerlijke zaken.	Strafzaken.	Beschikkingen.
Curaçao, hof van justitie . .	47	63	113
„ kantongerecht . .	21	282	„
Bonaire, „ . .	1	30	2
Aruba, „ . .	7	43	5
St. Martin (Ned. ged.), raad van justitie	2	12	1
Idem, kantongerecht . .	6	18	2
St. Eustatius, raad van justitie.	„	2	6
Idem, kantongerecht .	„	29	7
Saba, „ .	1	„	„

Voor de verdere werkzaamheden, verricht bij het hof en de raden van justitie op Curaçao, op St. Martin (Ned. ged.) en op St. Eustatius, alsmede bij de kantongerechten op de verschillende eilanden, wordt verwezen naar bijlage **C**.

§ 3. *Politie.*

De brigade marechaussée bestond op ultimo December 1900 uit 1 commandant, 4 brigadiers, 15 marechaussées der 1ste en 32 der 2de klasse en 47 veldwachters.

§ 4. *Gevangeniswezen.*

Het getal gedetineerden in de gevangenissen onder en achter het raadhuis op Curaçao bedroeg:

	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Op 1 Januari 1900				62	4	66
Opgenomen gedurende 1900. . . .				175	55	230
Samen . .				237	59	296
Gedurende het jaar 1900 verlieten de gevangenis . .	158	52	210			
Overleden . .	2	„	2	160	52	212
Getal gedetineerden op ult. Dec. 1900				77	7	84

Door een der gedetineerden werd van de pistole gebruik gemaakt.
Gedurende het jaar 1900 werden 30 gedetineerden door den voorzitter disciplinair gestraft.
Ter gelegenheid van den verjaardag van Hare Majesteit de Koningin werd bij gouvernementsbeschikking vermindering van straf verleend aan één man en ééne vrouw, terwijl aan vijf personen geheele kwijtschelding van straf werd gegeven.
De gezondheidstoestand der gevangenen was gedurende het jaar 1900 gunstiger dan in het jaar te voren, hoewel door het groot getal gevangenen het ziektecijfer hooger steeg. In het geheel werden in den loop van 1900 144 gevangenen behandeld.
Naar het gasthuis werden 9 lijders geëvacueerd; van dezen overleden er 2. Als hersteld werden afgeschreven 137 lijders, terwijl 5 in de gevangenis onder behandeling bleven.
Door de betrokken geestelijken werd voor het godsdienstig welzijn der gevangenen gezorgd.
Het schoonmaken der straten en pleinen van een gedeelte der stad geschiedde door de dwangarbeiders en door de in het openbaar te werk gestelde gevangenen.
Gedurende het jaar 1900 werden door de gevangenen steenen gebikt ter waarde van f 260,85[5].
Het aantal der in 1900 wegens desertie uit den scheepsdienst of het plegen van ongeregeldheden op straat in de gevangenis te Willemstad opgenomen personen bedroeg 432 (352 mannen en 80 vrouwen); dat van hen wegens wanbetaling van boeten of kosten 39 (27 mannen en 12 vrouwen); terwijl 2 mannen werden gegijzeld.
De cellen, keuken en verdere vertrekken zijn in goeden staat, eveneens de daarin zich bevindende meubels.
In den volgenden staat worden opgaven gevonden omtrent de gevangenen op de andere eilanden der kolonie.

	Aanwezig op 31 Dec. 1899.	In 1900 opgenomen.	In 1900 uitgegaan.	31 Dec. 1900 aanwezig.
Bonaire	„	21	19*a*)	2
Aruba.	„	22	22	„
St. Martin (Ned. ged.) . .	3	26	29	„
St. Eustatius	2	33	34	1
Saba	1	„	1	„

a) 18 ontslagen en 1 naar Curaçao gezonden.

§ 5. *Instellingen met het rechtswezen in verband.*

Weeskamers. Bij de weeskamer op St. Martin (Ned. ged.) bedroeg het saldo in kas op ult. December 1899. . f 286,54

Ontvangen rente voor hypothecaire inschulden .		142,68
		f 429,22
Uitbetaald aan de erfgenamen van Isaac Balbarda Isaacz.	f 269,23	
Commissieloon à 5 pct. voor het bedrag van f 283,40.	14,17	
		283,40
		f 145,82
Onkosten		9,63
Saldo op ult. December 1900		f 136,19
Bedrag van het kapitaal op hypotheek uitgezet.		2 378,00
		f 2 514,19

In het bedrag onder het beheer van de weeskamer op St. Eustatius kwam ook in 1900 geene verandering.

F. Eeredienst.

§ 1. *Protestantsche gemeente.*

Nopens de plaats gehad hebbende kerkelijke plechtigheden en het kerkelijk onderwijs bij de Protestantsche gemeente op de verschillende eilanden der kolonie zijn de volgende opgaven ontvangen:

	Kinderen gedoopt.	Lidmaten aangenomen.	Huwelijken ingezegend.	Cathechisanten.	Kinderen op de Zondagsschool.
Curaçao	37	41	5	50	„
Bonaire (1) . . .	„	„	„	„	„
Aruba	6	15	3	32	31
St. Martin (Ned. ged.).	62	„	18	„	376
St. Eustatius . .	38	20	„	„	163
Saba.	27	„	3	„	116

Het kapitaal van de Protestantsche gemeente op Curaçao bedroeg f 64 246,66.

Aan weezenverzorging en reparatie van het gebouw dat bestemd is voor weeshuis werd besteed ruim f 2400.

Het gewone jaarlijksche subsidie van f 1500 werd in 1900 aan het weezenfonds verstrekt.

Aan armenbedeeling werd uitgegeven f 2500.

Nog steeds worden er verdere pogingen in het werk gesteld tot het tot stand brengen van het weeshuis.

Op Bonaire konden wegens de afwezigheid met verlof van den hulpprediker geene godsdienstoefeningen worden gehouden.

(1) Van Bonaire zijn geene opgaven ontvangen.

Op Aruba werden bij afwezigheid met verlof van den hulpprediker de godsdienstoefeningen te Oranjestad en te Piedraplat door den waarnemenden hulpprediker geregeld vervuld.

Op St. Martin (Ned. ged.) en St. Eustatius werd de dienst verricht door de aldaar gevestigde Weslyaansch-Methodisten leeraars, en op Saba door een Anglikaanschen geestelijke.

§ 2. *Roomsch-Katholieke gemeente.*

Bij deze gemeente werden op Curaçao, Bonaire, Aruba, St. Martin (Ned. ged.), St. Eustatius en Saba respectievelijk 893, 220, 276, 55, 19 en 27 kinderen gedoopt en 95, 27, 55, 5, 0 en 9 huwelijken ingezegend.

Het aantal der door het bestuur bezoldigde geestelijken bedraagt 17, zijnde 1 van den eersten en 16 van den tweeden rang, terwijl zich in de kolonie nog 10 onbezoldigde geestelijken (priesters) bevinden, die in de verschillende parochiën, inrichtingen van onderwijs en liefdadige inrichtingen werkzaam zijn.

Aan de gesubsidieerde gemengde armenschool voor meisjes en jongens waren 29 zusters van liefdadigheid werkzaam.

Op Curaçao heeft het vicariaat nog twee gesubsidieerde armenscholen uitsluitend voor jongens, waar het onderwijs door broeders wordt gegeven, namelijk een op Pietermaai en een aan de Overzijde; voorts een voor jongens en meisjes op elk der eilanden St. Martin (Ned. ged.), St. Eustatius en Saba, door zusters van liefdadigheid bestuurd.

In het jongensweeshuis op Santa Rosa bedraagt het getal weezen 34. Aan deze inrichting is een ambachtschool verbonden, die onder de leiding der eerwaarde paters Salesianen staat. In het meisjesweeshuis op de plantage „Welgelegen" worden 47 kinderen door de liefdezusters onderhouden en opgevoed.

Een subsidie van f 3 700 werd ook in 1900 ten behoeve van de weezen dezer gemeente verstrekt.

Behalve aan de hierboven bedoelde kinderen werd in het afgeloopen jaar nog onderwijs gegeven aan de leerlingen van de hierna te noemen belangrijke inrichtingen van onderwijs, namelijk:

Op het seminarium „Scherpenheuvel" aan 27 theologanten; en op de jongenskostschool „St. Thomas" en het meisjespensionaat „Welgelegen" respectievelijk aan 34 jongens en 63 meisjes.

Al deze leerlingen, die op Curaçao hunne vorming en opleiding komen genieten, zijn afkomstig uit de Zuid-Amerikaansche Republieken.

Door de ongeregelde toestanden, waarin de nabijgelegen republieken thans verkeeren, is het getal internen op de beide laatstgenoemde inrichtingen minder dan in vorige jaren.

In het St. Elizabethsgasthuis, waarin 34 zusters werkzaam waren, werden verreweg de meeste zieken gratis verpleegd.

Nog zijn in het krankzinnigengesticht 11 en in het leprozengesticht 6 zusters van liefdadigheid werkzaam.

§ 3. *Israëlietische gemeenten.*

De Portugeesch-Israëlietische gemeente bezat op ultimo December 1900 een kapitaal van f 89 528,87. De armen en weezen werden bedeeld met f 3004,71.

Evenals vroeger werd ten behoeve van de armen en weezen dezer gemeente een subsidie van f 500 verstrekt.

De Hervormd-Israëlietische gemeente telde 364 leden op ultimo December 1900.

Het armenfonds bedroeg op dat tijdstip f 5300,82.

De uitgaven beliepen f 5008,92, de inkomsten f 5044.

G. Instellingen van liefdadigheid.

Krankzinnigengesticht. Op 1 Januari 1900 bevonden zich in dat gesticht 87 lijders. Gedurende dat jaar kwamen er 44 bij, terwijl er 14 overleden en 21 als hersteld werden ontslagen, zoodat op 1 Januari 1901 het getal lijders 96 bedroeg.

De uitgaven beliepen f 19 182,91 tegen f 14 816,25 in 1899.

Aan de gebouwen zijn de noodzakelijke reparatiën gedaan.

De toestand der lijders was bevredigend, zij werden goed gevoed en verzorgd.

Leprozengestichten. De volgende opgaven zijn omtrent deze gestichten ingekomen:

	Op ult. Dec. 1899 aanwezig.	Bijgekomen.	Uitgegaan.	Overleden.	Op ult. Dec. 1900 aanwezig.
In het gesticht op:					
Curaçao	13	„	„	3	10
St. Martin (Ned. gedeelte) .	9	„	1	2	6
St. Eustatius	14	1	„	„	15
	36	1	1	5	31

De uitgaven voor die gestichten bedroegen in 1900: op Curaçao f 4 735,99, op St. Martin (Ned. gedeelte) 1024,98 en op St. Eustatuis f 1749,65[5], tegen f 4314,85, f 1066,76 en f 1746,22 in 1899.

Burger- of St. Elizabethsgasthuis op Curaçao. In deze inrichting werden op 1 Januari 1900 verpleegd 121 zieken; in den loop van dat jaar werden daarin opgenomen 405 lijders, terwijl er 113 zijn overleden en als hersteld uitgegaan 283, zoodat op 1 Januari 1901 het getal lijders 130 bedroeg.

Spaar- en beleenbank. De balans over het 50ste huishoudelijk jaar (1 Juli 1899—1 Juli 1900) sloot met een eindcijfer van f 529 413,33[5].

De kosten van administratie en kleine benoodigdheden bedroegen f 8 151,36.

H. Burgerlijke geneeskundige dienst.

Het verslag van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig toezicht op Curaçao wordt als bijlage **D** hierbij gevoegd.

I. Onderwijs.

Het verslag van de schoolcommissie betreffende den toestand van het onderwijs op Curaçao wordt als bijlage **E** hierbij aangetroffen.

Het aantal schoolgaande kinderen, behalve dat in de weeshuizen, bedroeg bij het einde van 1900: 3305, namelijk 1681 jongens 1624 meisjes.

Het aantal schoolgaande kinderen op de andere eilanden der kolonie gedroeg in 1900 te zamen 2168, te weten:

op Bonaire, op de landschool 78 en op de twee scholen van de zusters van liefdadigheid 551;

op Aruba, op de landsschool 97 en op de drie scholen der zusters van liefdadigheid 694;

op St. Martin (Ned. ged.), op de landsschool ter hoofdplaats 53 en in de buitendistricten respectievelijk 74,53 en 34;

op de school der zusters van liefdadigheid 178 onvermogenden en 13 betalenden;

op St. Eustatius, op de landsschool 125 en op de scholen van de zusters van liefdadigheid 97;

op Saba, ter hoofdplaats 48 en op de twee scholen te Windwardside respectievelijk 35 en 38.

J. Landsgebouwen en openbare werken.

De voornaamste werkzaamheden in het jaar 1900 door het departement van openbare werken verricht, waren: het verbouwen van de militaire cantine in het Waterfort; het herstellen van het hospitaal voor gelekoorts-lijders, het militair-hospitaal en het krankzinnigengesticht; het herstellen van het Riffort van binnen en van het secretariegebouw; het gedeeltelijk ophoogen en repareeren van de Heeren-, Klip- en Breedestraat (overzijde) en het ophoogen en repareeren van het plein bij het Waaigat; het gedeeltelijk repareeren van de kade van de Willemstad.

Ook de landsgebouwen op de overige eilanden der kolonie werden voor zooveel noodig, hersteld en onderhouden.

K. Waterstaat en communicatiemiddelen.

In 1900 werden gedurende 93 dagen op verschillende plaatsen in de haven gebaggerd en 2926 M³. uitgegraven. Met den beugel werd in het Rifwater en in het Waaigat gebaggerd.

De wegen in de buitendistricten van Curaçao en op de andere eilanden der kolonie werden in goeden staat gehouden.

L. Posterijen en telegraphie.

Een overzicht van het postverkeer van het eiland Curaçao, in vergelijking met de vier voorafgaande jaren, wordt gevonden in de bijlagen **F** en **G**; eene opgaaf van de inkomsten der posterij op Curaçao en op de andere eilanden der kolonie in de laatste drie jaren in bijlage **H** van dit verslag.

Het totaal der inkomsten in 1900 beliep f 29 859,16 tegen f 30 985,01[5] in 1899.

In 1900 werden op Curaçao gestort ter overmaking door middel van postwissels naar Nederland en andere landen de volgende bedragen:

naar Nederland	f 57 951,97[5]
„ België	233,35
„ Duitschland	21 193,99
„ Frankrijk	8 118,57
„ Italië	520,60
„ Nederlandsch-Indië	„
„ Suriname	664,01[5]
„ Luxemburg	„
	f 88 682,50

Op Curaçao werd in 1900 uitbetaald aan postwissels:

uit Nederland	f 1 671,52[5]
„ België	24,80
„ Duitschland	1 460,32
„ Frankrijk	49,61
„ Italië	23,92
„ Nederlandsch-Indië	284,22[5]
„ Suriname	1 820,47
„ Luxemburg	„
	f 5 334,87

In het binnenlandsch verkeer werd het maximum gewicht van monsters, evenals reeds vroeger in het buitenlandsch verkeer geschiedde, van 250 gram tot 350 gram verhoogd (*Publicatieblad* 1900 n°. 1, later vervangen door *Publicatieblad* 1901 n°. 17).

Blijkens opgaaf van de „Compagnie Française des Câbles télégraphiques” werden in 1900 in het buitenlandsch telegraafverkeer van Curaçao 5343 telegrammen gewisseld tellende 37 381 woorden, tegen 4078 en 31 725 woorden in 1899. Dit verkeer bracht aan de maatschappij op f 37 843,65 (tegen f 31 101,90 in 1899), zoodat door de kolonie f 7 156,35 moet worden bijgepast (tegen f 13 898,10 in 1899) om tot de aan de maatschappij gewaarborgde opbrengst van f 45 000 's jaars te komen.

M. Financieele zaken.

§ 1. *Muntwezen.*

De blijkens het vorig verslag bedoelde som aan kwartguldens, ten behoeve van de kolonie aangemunt, werden in twee ver-

zendingen elk van f 60 000 op Curaçao ontvangen. (1) Bij de inwerkingtreding van de wet van 23 Mei 1899 (*Staatsblad* n°. 126) op 1 Augustus 1901 zal deze pasmunt in circulatie worden gebracht.

§ 2. *Begrooting.*

De koloniale huishoudelijke begrooting van Curaçao voor het dienstjaar 1901 werd voorloopig bij de verordening van 7/20 Juli 1900 (*Publicatieblad* n°. 23) en definitief bij de wet van 2 Februari 1901 (*Staatsblad* n°. 53; *Publicatieblad* n°. 9) vastgesteld.

§ 3. *Belastingen.*

Bijlage **I** levert een overzicht van de opbrengst van de middelen der kolonie in de laatste drie jaren.

Bij verordening van 27/29 Januari 1900 (*Publicatieblad* n°. 2) werd aloëhars van uitvoerrecht vrijgesteld.

Voorts werd bij verordening van 27 Januari/3 April 1900 *Publicatieblad* n°. 13) aangevuld de verordening „houdende herziening van het gewijzigd reglement op den in-, door en uitvoer van koopmanschappen voor het eiland Curaçao en van bepalingen op de heffing van het vuur- en bakengeld aldaar. (*Publicatieblad* van 1881 n°. 22).

§ 4. *Gouvernementsbank.*

Ten aanzien van den staat van de bank en van hare verrichtingen wordt verwezen naar de van de directie ontvangen opgaven, voorkomende als bijlage **K** van dit verslag.

§ 5. *Hypotheken en eigendomsovergangen.*

Gedurende het jaar 1900 werden 116 verschillende akten overgeschreven.

Verdere bijzonderheden worden aangetroffen in den hierbij als bijlage **L**[1] gevoegden staat.

N. Personeele verordeningen omtrent alle landsdienaren.

Onder dit hoofdstuk valt niets te vermelden.

O. Nijverheid.

§ 1. *Mijnwezen.*

In 1900 had geen uitvoer van phosphorzure kalk van de op Curaçao gelegen plantage „Santa Barbara" plaats.

Van Aruba zijn in 1900 met 26 schepen 20 907,29 M^3 phosphorzure kalk uitgevoerd.

In dat jaar werd aan concessierecht f 25 707,19, aan uitvoerrecht f 3 763,32 en aan scheepsongelden f 3 206,11 ontvangen.

De exploitatie, door de Aruba phosphaatmaatschappij, van de mijnen op de Cerro Colorado en de Cerro Culebra had gedurende 1900 in dezelfde verhouding plaats als in het voorgaande jaar. Bij Gouvernements beschikking van 22 December 1900, n°. 813, werd machtiging verleend tot verlenging van den termijn der concessie met één jaar en dien te stellen van af 26 Januari 1902 tot 26 Januari 1903.

Bij notarieele akte van 16 Juni 1900 werden al de concessies van de Aruba Island Gold Mining Company Limited, met toestemming van het koloniaal bestuur, aan een nieuw gevormde maatschappij de Aruba Gold Concession Limited afgestaan. Laatstgemelde maatschappij maakte in dezelfde maand een aanvang met hare werkzaamheden, hierdoor kon aan een 200tal arbeiders werk worden verschaft. Daar die maatschappij, die volgens mededeeling van haren directeur, zeer goede verwachting van hare onderneming koestert, wordt genoegzaam blijken gegeven van een ernstig streven het werk met kracht voort te zetten. Voor de vergunning om goud te delven, werd in 1900 door haar betaald f 3750 (2).

De exploitatie der op Saba aanwezige zwavelmijnen werd ook in 1900 niet weder ondernomen.

Voor verdere bijzonderheden betreffende deze mijnen wordt verwezen naar eene speciale nota, die als bijlage **L** bij dit verslag is gevoegd.

Van St. Martin (Ned. ged.) werd in den loop van 1900 op nieuw eene proeflading mangaanertsen naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika verzonden, doch het resultaat schijnt niet gunstig te zijn geweest, de ontginning dier ertsen werd althans niet voortgezet.

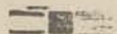
In het *Publicatieblad* van 1900 werd, onder n°. 14, opgenomen de verordening van 27 Januari, 3 April 1900, houdende aanvulling en wijziging der verordening van 5—8 Mei 1899 (*Publicatieblad* n°. 16), regelende het verleenen van concessie tot het winnen van metalen in de kolonie Curaçao.

§ 2. *Sigarettenfabricage.*

Deze industrie kon gedurende het jaar 1900 niet op vooruitgang bogen. De scherpe concurrentie met de buitenlandsche waar, in het bijzonder met de wederom werkende groote ondernemingen op Cuba, werkte zeer nadeelig op den bloei en de ontwikkeling van dezen tak van nijverheid.

§ 3. *Steenbakkerij.*

De werkzaamheden aan de steenbakkerij op Bonaire werden in 1900 niet hervat. Van de in voorraad zijnde 80,000 klinkers werden in dat jaar 10,000 stuks verkocht.

§ 4. *Electrische verlichting.*

Door de firma S. E. L. Maduro & Sons op Curaçao werd bij notarieele akte van 9 November 1900, met toestemming van het koloniaal bestuur, de concessie tot het daarstellen van inrichtingen voor electriciteit, van de erven L. B. Smith overgenomen. Aan die firma werd, bij overeenkomst tusschen haar en het bestuur gesloten, de uitsluitende concessie tot het aangegeven doeleinde voor den tijd van vijf en twintig jaren verleend, te beginnen met 1 Januari 1901, terwijl bij een tweede contract eene regeling werd getroffen tot eene doelmatige verlichting der straten en pleinen van het stadsdistrict.

De fabriek voor electrische verlichting, die vroeger buiten de stad was gevestigd, werd met vergunning van het bestuur, in een nieuw daartoe opgetrokken gebouw op een bij het Rifford gelegen terrein binnen de stad overgebracht.

§ 5. *Pontonbrug over de haven van Curaçao.*

Bij Gouvernementsbeschikking van 14 Augustus 1900 n°. 515 werd aan de erven L. B. Smith toestemming verleend, om de concessie van de door hen geëxploiteerde pontonbrug „Koningin Emma der Nederlanden", die de verbinding uitmaakt tusschen de twee voornaamste deelen van Willemstad (Curaçao), aan de „Handel- en Industriemaatschappij Curaçao" over te dragen.

Bij overeenkomst tusschen het Koloniaal bestuur en de voormelde maatschappij gesloten werd de termijn der concessie tot 31 Mei 1930 verlengd en tevens bepaald, dat ook aan de bemanning van H. M. oorlogsschepen, de inspecteurs van de brug en de brievenbestellers, vrije overtocht zal worden verleend.

Onmiddellijk na den aankoop is de bovengenoemde maatschappij er toe overgegaan groote herstellingen aan de brug te doen aanbrengen; bijna de geheelen bovenbouw werd vernieuwd en ook een deel van den onderbouw onderging een deugdelijke reparatie.

§ 6. *Landbouw.*

Bijlage **M**, bij dit verslag gevoegd, geeft een overzicht van de opbrengsten van de plantages en gronden in de buitendistricten op Curaçao en van het aldaar aanwezige vee en pluimgedierte.

Van den landbouw op Curaçao in 1900 kan, evenals in de laatste jaren, slechts de treurige toestand worden geconstateerd. Tengevolge van de aanhoudende droogte, die schier het gansche jaar door heerschte, kon het jonge gewas niet tot ontwikkeling komen en is bijna over het geheele eiland de oogst mislukt.

Slechts in het meest oostelijk gedeelte van het 2de district

---

(1) Deze som werd later vermeerderd met een bedrag van f 30 000 aan tiende guldens, eveneens ten behoeve van de kolonie aangemunt.

(2) Aan den Gouverneur is alsnog verzocht bericht in te winnen omtrent de door de Maatschappij in het jaar 1900 eventueel geproduceerde en uitgevoerde hoeveelheid goud, ten einde die, zoo mogelijk, nog in bijlage Q van dit verslag te kunnen opnemen.

en op enkele plaatsen van de overige districten, werd een zeer middelmatige maïsoogst en eene bescheidene hoeveelheid pinda's, en boonen en andere rankvruchten verkregen.

Gebrek aan drinkwater voor het vee en zelfs voor de menschen ontstond op sommige plaatsen; doch hierin werd evenals het voorgaande jaar, onmiddellijk door het graven van putten voorzien.

Aangezien de droogte steeds aanhield waren de vooruitzichten voor den oogst in 1901 ook niet gunstig.

Dank zij kunstmatige besproeiing, kan evenwel nog met voldoening worden gewezen op het liefelijk gezicht van de in het vorige verslag bedoelde tuintjes, die, zorgvuldig beplant en onderhouden, als zoovele bewijzen daar staan zoowel van de noeste vlijt van den landbouwer, als van de vruchtbaarheid van den bodem.

Met eenige fluctuatiën blijft de dividivi een goeden marktprijs behouden. De opgaven betreffende het totaalcijfer van den uitvoer dezer peulvrucht in 1900 loopen nog al uiteen; zij varieeren van 760 430 K.G. tot 1 300 000. Het laatste cijfer acht de Gouverneur der kolonie het meest waarschijnlijke.

Deze belangrijke cultuur te bevorderen en tot verdere uitbreiding te brengen, maakt steeds een voornaam punt van bestuurszorg uit.

Van particuliere zijde wordt van den sisalaanleg weinig of geen werk gemaakt. Aan de proef thans met behulp van het bestuur met dien aanleg genomen, wordt met zorg de hand gehouden.

De jonge aanplant, op oordeelkundige wijze verzorgd, gaat steeds vooruit. Onlangs werden ten behoeve van bovenbedoelde proef weder 2000 plantjes uit Trinidad ontvangen.

Door langdurige droogte werd op Bonaire in 1900, ondanks de blijkens het voorgaande verslag in uitzicht gestelde verwachting, bijna geen maïsoogst verkregen. Na de in de maand Januari gevallen regens schijnen de vooruitzichten voor 1901, met name voor het 3de en 4de district, wat beter te zijn. De dividivioogst viel gunstiger uit dan in het voorgaande jaar en de uitvoer daarvan heeft ruim 61 000 K.G. meer bedragen. Het afgeschafte uitvoerrecht op aloë kwam de cultuur van dit gewas ten goede en was oorzaak (eene kleine stijging in den marktprijs gaf mede hiertoe aanleiding), dat eene vrij aanzienlijke hoeveelheid aloë naar Noord-Amerika en Duitschland werd uitgevoerd. In verband met den lagen marktprijs van dit product, wordt aan deze cultuur geene uitbreiding gegeven.

Ook op Aruba zijn de te velde staande gewassen, wegens gebrek aan tijdige regens, niet tot ontwikkeling kunnen geraken.

De aloëcultuur wordt, niettegenstaande de lage prijzen, met ijver voortgezet. De dividivioogst is in 1900 vrij gunstig geweest.

De milde regens, die in 1900 op St. Martin (Ned. gedeelte) gevallen zijn, waren oorzaak dat de landbouw in dat jaar op voormeld eiland in gunstigen toestand verkeerde. De opbrengst bestond hoofdzakelijk uit aard- en veldvruchten, waarvan slechts weinig werd uitgevoerd, daar het grootste gedeelte voor de consumtie noodig bleek.

Op St. Eustatius valt steeds de achteruitgang van den landbouw te constateeren; de oorzaak hiervan moet worden gezocht in de redenen in het voorgaande verslag vermeld. De oogst is in 1900 tegengevallen, hoofdzakelijk ten gevolge van den niet genoegzamen regenval.

De landbouw op Saba bepaalde zich in 1900 voornamelijk tot het pooten van zoete aardappelen, die tot eigen gebruik worden aangewend, en tot het verbouwen van een weinig koren. Wegens de lage prijzen, waartegen Europeesche en Amerikaansche aardappelen op de omliggende eilanden van de hand werden gedaan, kon geen uitvoer plaats vinden van den Saba aardappel, die in andere jaren het voornaamste artikel van export van den landbouw uitmaakte.

§ 7. *Veeteelt.*

Het jaar 1900 was voor de veeteelt op Curaçao evenmin gunstig als het voorgaande jaar. Sterfte onder het vee deed zich op eenige plaatsen voor, als een gevolg van gebrek aan drinkwater en voeder.

Op Bonaire leed de veestapel minder dan in 1899. Weinig klein vee stierf in 1900 en thans ziet zoowel groot als klein vee er goed uit. De keur op het verkoopen en inkoopen van geiten- en schapenvellen heeft den diefstal van klein vee belangrijk doen afnemen.

De veeteelt op Aruba is gedurende 1900 eerder achteruit dan vooruitgegaan. De aanhoudende droogte en gebrek aan voeder zijn hiervan de oorzaak geweest.

Door de aanhoudende regens gedurende het jaar, was op St. Martin (Ned. gedeelte) ruimschoots voeder en water voor het vee en had de veestapel daar niet te lijden. De uitvoer van vee was gedurende 1900 betrekkelijk gering.

Op St. Eustatius was ook in 1900 de veeteelt onbeduidend. Gebrek aan kapitaal is oorzaak dat deze tak van nijverheid, die naar alle waarschijnlijkheid uitstekende resultaten zou opleveren, wanneer zij op groote schaal werd aangelegd, op dit eiland van hoegenaamd geen beteekenis is.

Op Saba kan de veeteelt bij gebrek aan voldoend drinkwater en voeder niet op groote schaal worden uitgeoefend.

Gedurende het jaar 1900 was deze tak van nijverheid dan ook volstrekt onbeteekenend.

Eene statistiek van den veestapel op de verschillende eilanden der kolonie, wordt als bijlage N hierbij gevoegd, terwijl opgaven omtrent den uitvoer worden aangetroffen in bijlage Q, vermeld onder § 12 van dit hoofdstuk.

§ 8. *Visscherij.*

De visscherij blijkt voortdurend voor menigeen op Curaçao een vrij winstgevend beroep te zijn. Langs de kusten en in de baaien van het eiland uitgeoefend, voorziet zij voor een niet gering gedeelte in de voeding der bevolking en brengt een zekere mate van welvaart onder een deel der burgerij.

Ook op Bonaire behoort deze tak van nijverheid tot een der voornaamste middelen van volksbestaan.

Op Aruba werden door dit bedrijf niet zulke goede resultaten verkregen als het voorgaande jaar. De visscherij ging aldaar in 1900 niet vooruit.

Een groot deel van de bevolking van St. Martin (Ned. ged.), inzonderheid in het district Simpsonsbaai, vindt een middel van bestaan in de uitoefening van het visschersbedrijf. Evenals voorgaande jaren was de toestand van dit bedrijf in 1900 gunstig.

Op St. Eustatius is de visscherij van geen beteekenis; slechts aan enkele personen levert zij eene schrale broodwinning op.

Op Saba werd de visscherij in 1900 met eene vloot van 17 bootjes uitgeoefend.

§ 9. *Uitgifte van gronden.*

In 1900 werden afgestaan:

a. in huur:

op Curaçao:

aan 73 personen 73,55 H. A., tot het uitoefenen van den landbouw en het bouwen van huisjes;

op Bonaire:

aan 13 personen 31,4846 H. A., tot uitoefening van den landbouw, en

op Aruba werd geen terrein in huur afgestaan; wel werden daar 35 huurcontracten vernieuwd;

b. in eigendom:

op Curaçao:

aan 7 personen 9,3933 H. A., tot het bouwen van huisjes en het uitoefenen van den landbouw;

op Bonaire:

aan 12 personen 16,0704 H. A.;

op Aruba:

aan het Roomsch-Katholieke vicariaat 0,8922 H. A., tot het bouwen van eene kerk met bijgebouwen, en

op St. Eustatius:

aan twee personen 1037,45 M^2.

§ 10. *Zoutpannen.*

Eene groote hoeveelheid zout werd in 1900 op Curaçao gegaard.

Tal van schoeners en andere vaartuigen bezochten de baaien om ladingen zout in te nemen. De uitvoer daarvan vond grootendeels naar Columbia plaats.

De zoutoogst was op Bonaire in 1900 gunstig. De afzet van het zout, dat ontegenzeggelijk het voornaamste voortbrengsel van het eiland is, was bijzonder goed.

De prijzen waren echter niet zeer voordeelig. Groote hoeveelheden werden naar Noord-Amerika en Porto-Rico verscheept en eene kleine hoeveelheid ging naar Curaçao, van welk eiland de uitvoer verder naar Columbia plaats vond.

Uit Aruba werden gedurende het jaar 1900 736 H.L. zout uitgevoerd.

De zoutoogst op St. Martin (Ned. ged.) was in 1900 zeer gering. Slechts 2240 vaten zout werden aldaar gegaard.

Door ontijdige regens geraakten de pannen met overvloedig zoet water gevuld en mislukte daardoor de oogst. De toestand was echter aan het einde van 1900 zoodanig, dat bij aanhouden van de droogte op bepaalde tijden, er uitzicht bestond op eene goede oogst in 1901.

Naar verschillende plaatsen werden 28 657,25 H.L. uitgevoerd.

§ 11. *Scheepsbouw.*

In 1900 werden gebouwd:

op Curaçao drie schepen (2 kotters en 1 schoener);

op St. Martin (Ned. ged.) werd 1 kotter bijna geheel verbouwd en 1 schoener bij het einde van het jaar op stapel gezet;

op St. Eustatius werden twee nieuwe kotters in de vaart gebracht.

§ 12. *Handel en scheepvaart.*

Viel al niet te roemen op eene groote verbetering in den handelstoestand der kolonie in het jaar 1900, evenmin mag gedurende dat tijdsbestek van achteruitgang worden gewaagd; eerder zou men, te oordeelen naar de belangrijk ruimere opbrengsten van accijns- en invoerrecht, vergeleken bij die van het voorgaande jaar, van eene gunstige wending in den toestand kunnen getuigen.

Toch ondervond men op handelsgebied nog menige teleurstelling; dit vooral ten gevolge van den staatkundigen en handelstoestand der omliggende republieken, en in de eerste plaats van dien van Venezuela en Columbia, waarvan, zooals bekend, de handel der drie benedenwindsche eilanden grootendeels afhangt. Ofschoon in eerstgenoemd gemeentebest de revolutionaire toestand in den loop van het jaar 1900 plaats maakte voor een tijdperk van rust en kalmte, was de gesteldheid van zaken aldaar, zooals blijkt uit de onlangs plaats gehad hebbende revolutiën, alles behalve rooskleurig.

Eene stijging in de koffieprijzen, die gedurende het afgeloopen jaar plaats vond, deed de verwachting ontstaan, dat eindelijk eene verbetering in den koffiehandel was aangebroken en dat de gunstige resultaten hieruit voortvloeiende zich eerlang ook, op Curaçao zouden doen gevoelen; doch deze hoop werd weldra de bodem ingeslagen, want de koffie behield niet lang haren verhoogden prijs en onderging spoedig opnieuw eene daling.

In Columbia is de revolutie nog niet geeindigd; op Curaçao wordt bij voortduring de terugslag van de ongunstige in die republiek heerschende toestanden gevoeld.

Op Bonaire bepaalde zich de handel hoofdzakelijk tot het aanvoeren van levensmiddelen, droge goederen en sterke dranken en tot den uitvoer van stapelproducten. Naar Barbados en Grenada werd eene vrij groote hoeveelheid geitenmest uitgevoerd.

Van dien meststof werden van Aruba 1240 vaten naar Barbados uitgevoerd. De handel tusschen Aruba en Columbia en Venezuela ondervond gedurende 1900 groote belemmering tengevolge van de in Maracaibo en Rio Hacha geheerscht hebbende pokken, waartegen quarantaine maatregelen moesten worden genomen

Op St. Martin (Ned. ged.) was de geringe afzet van zout zeer nadeelig voor handel en scheepvaart, die dan ook niet toegenomen, doch eerder achteruit zijn gegaan gedurende het jaar 1900. De invoer van levensmiddelen en droge goederen uit de Vereenigde Staten van Noord-Amerika vond rechtstreeks met stoomschepen plaats.

Op St. Eustatius en Saba bepaalde zich de handel tot den kleinhandel.

In de bijlage **O** en **P** van dit verslag worden opgaven aangetroffen van den in- en doorvoer op Curaçao en in bijlage **Q** van den uitvoer der geheele kolonie over de laatste drie jaren.

De bijlagen **R** en **S** bevatten opgaven betreffende de goederen op St. Martin (Ned. ged.) direct voor consumtie, en uit het entrepot voor consumtie ingevoerd.

De tarieven ter berekening van de belasting op den invoer op Curaçao en van de in- en uitvoerrechten op de overige eilanden der kolonie gedurende 1900, zijn bij besluiten van den Gouverneur van Curaçao van den 29sten December 1900 (*Publicatiebladen* n°s. 35, 36, 37, 38, 39 en 40) vastgesteld.

De haven van Curaçao werd blijkens bijlage **T** in 1900 door 1359 schepen bezocht, te zamen metende 1 018 522 M³.

Het aantal vaartuigen die de andere eilanden aandeden, wordt vermeld in bijlage **U**, waarin ook de gezamenlijke inhoudsmaat van de schepen, en de natiën waartoe zij behoorden, worden opgegeven.

Behalve de in bijlage U vermelde schepen werd de reede van St. Martin (Ned. ged.) nog bezocht door 44 Nederlandsche, 90 Engelsche en 2 Fransche zeilbooten, waarvan de tonnenmaat niet is opgegeven.

Curaçao bleef in 1900 opgenomen in de stoomvaartlijnen, in de vorige verslagen vermeld.

§ 13. *Zeebrieven.*

In 1900 werden afgegeven: op Curaçao 7 zeebrieven, op Bonaire 4, op Aruba 4, op St. Martin (Ned. ged.) 1, op St. Eustatius 2 en op Saba 1.

De Minister van Koloniën,

T. A. J. VAN ASCH VAN WIJCK.

INHOUD.

INHOUD

VAN HET

VERSLAG BETREFFENDE CURAÇAO VAN 1901.

	Bladz.
A. Bevolking	1
B. Mededeelingen van algemeenen aard	1
C. Algemeen en gewestelijk bestuur	2
D. Militair beheer	2
§ 1. Landmacht	2
§ 2. Zeemacht	3
E. Wetgeving, rechtswezen en politie	3
§ 1. Wetgeving	3
§ 2. Rechterlijke macht en rechtspraak	4
§ 3. Politie	4
§ 4. Gevangeniswezen	4
§ 5. Instellingen met het rechtswezen in verband	5
F. Eeredienst	5
§ 1. Protestantsche gemeente	5
§ 2. Roomsch-Katholieke gemeente	5
§ 3. Israëlietische gemeente	5
G. Instellingen van liefdadigheid	5
Krankzinnigengesticht	5
Leprozengestichten	5
Burgergasthuis	6
Spaar- en beleenbank	6
H. Burgerlijke geneeskundige dienst	6
I. Onderwijs	6
J. Landsgebouwen en eigendommen	6
K. Waterstaat en communicatiemiddelen	6
L. Posterijen en telegraphie	6
M. Financieele zaken	6
§ 1. Muntwezen	6
§ 2. Begrooting	7
§ 3. Belastingen	7
§ 4. Gouvernementsbank	7
§ 5. Hypotheken en eigendomsovergangen	7
N. Personeele verordeningen omtrent alle landsdienaren	7
O. Nijverheid	7
§ 1. Mijnwezen	7
§ 2. Steenbakkerij	7
§ 3. Landbouw	7
§ 4. Electrische verlichting	7
§ 5. Pontonbrug over de haven van Curaçao	7
§ 6. Landbouw	7
§ 7. Veeteelt	8
§ 8. Visscherij	8
§ 9. Uitgifte van gronden	8
§ 10. Zoutpannen	8
§ 11. Scheepsbouw	9
§ 12. Handel en scheepvaart	9
§ 13. Zeebrieven	9

III. CURAÇAO.

BIJLAGE A.

N°. 2.

STATISTIEK

van de bevolking, de geboorten, de sterfgevallen en de huwelijken

in de kolonie Curaçao, over de laatste zes jaren.

	1895.			1896.		
	M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal.
						Bevolking bij het
Curaçao	12 050	16 137	28 187	12 430	16 454	28 884
Bonaire	1 996	2 403	4 399	2 062	2 462	4 524
Aruba	4 182	4 574	8 756	4 267	4 688	8 955
St. Martin (Ned. ged.)	1 625	2 099	3 724	1 506	2 107	3 613
St. Eustatius	739	874	1 613	682	848	1 530
Saba	947	1 118	2 065	967	1 126	2 093
Totaal	21 539	27 205	48 744	21 914	27 685	49 599
						Ge
Curaçao	550	477	1 027	480	536	1 016
Bonaire	110	109	219	107	111	218
Aruba	145	144	289	109	136	245
St. Martin (Ned. ged.)	75	76	151	64	78	142
St. Eustatius	21	26	47	24	35	59
Saba	37	25	62	40	37	77
Totaal	938	857	1 795	824	933	1 757
						Sterf
Curaçao	278	321	599	225	248	473
Bonaire	54	78	132	47	46	93
Aruba	60	61	121	33	36	69
St. Martin (Ned. ged.)	40	48	88	34	39	73
St. Eustatius	23	27	50	24	20	37
Saba	12	14	26	40	29	49
Totaal	467	549	1 016	824	418	794
						Huwe
Curaçao		111			110	
Bonaire		29			29	
Aruba		36			45	
St. Martin (Ned. ged.)		15			23	
St. Eustatius		8			6	
Saba		10			11	
Totaal		209			224	

1897.			1898.			1899.			1900.		
M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal.
einde van het jaar.											
12 714	16 384	29 098	12 975	16 582	29 558	13 285	16 834	30 119	13 390	17 246	30 636
2 130	2 547	4 677	2 277	2 612	4 829	2 259	2 669	4 926	2 313	2 773	5 086
4 360	4 831	9 191	4 430	4 919	9 349	4 734	4 857	9 591	4 738	4 964	9 702
1 716	2 268	3 984	1 546	2 031	3 577	1 377	2 108	3 485	1 205	1 969	3 174
564	876	1 440	553	879	1 432	529	854	1 383	514	820	1 334
1 057	1 096	2 153	1 076	1 103	2 179	1 087	1 102	2 189	1 084	1 093	2 177
23 541	28 002	50 543	22 797	28 127	50 924	23 271	28 422	51 693	23 244	28 865	52 109
boorten.											
568	484	1 052	337	505	842	486	480	966	483	466	949
129	99	228	113	129	242	96	97	193	103	114	257
142	167	309	126	132	258	163	139	302	160	137	297
73	69	142	63	67	130	65	68	133	62	50	112
21	34	55	31	30	61	22	28	50	36	22	58
32	25	57	21	29	50	31	27	58	28	19	47
965	878	1 843	691	892	1 583	863	839	1 702	872	808	1 680
gevallen.											
247	261	508	289	326	615	320	375	695	282	393	675
29	34	63	34	53	87	35	47	82	28	67	95
46	51	97	43	57	100	44	58	102	56	64	120
22	24	46	43	41	84	31	40	71	34	33	67
18	21	39	12	15	27	10	27	37	20	26	46
21	20	41	10	19	29	20	28	48	28	30	58
383	411	794	431	511	942	460	575	1035	448	613	1 061
lijken.											
	98			104			85			107	
	29			31			19			28	
	29			36			34			57	
	13			15			17			24	
	3			2			5			7	
	9			15			8			12	
	181			203			168			235	

BIJLAGE B.

N°. 3.

STAAT aantoonende de verdeeling der ingezetenen op het einde van 1900 naar hunne geboorteplaatsen en de kerkgenootschappen waartoe zij behooren.

	Getalsterkte der bevolking.	Waarvan geboren:				Indeeling naar de kerkgenootschappen. *)			
		op het eiland.	elders in West-Indië.	in Nederland.	in andere oorden.	Hervormden.	Roomsch-Katholieken.	Lutherschen.	Israëlieten.
Curaçao	30 828	29 017	438	401	972	2 691	27 294	839	3
Bonaire	5 086	5 058	6	13	9	151	4 935	"	"
Aruba	9 702	9 586	25	15	76	771	8 930	1	"
St. Martin (Ned. ged.)	3 174	3 053	102	15	4	2 265	909	"	"
St. Eustatius	1 334	1 218	111	3	2	983	351	"	"
Saba	2 177	2 125	47	2	3	1 436	741	"	"
Totaal	52 301	50 057	729	449	1 066	8 297	43 160	840	3

*) Een persoon heeft opgegeven tot geen erkende godsdienstige gezindheid te behooren.

BIJLAGE C.

N°. 4

STAAT aantonende verschillende bij het hof en de raden van Justitie op Curaçao, St Martin (Ned. ged) en St. Eustatius en bij de kantongerechten op de verschillende eilanden verrichte werkzaamheden (buiten de zaken en beschikkingen reeds in hoofdstuk E, § 2 vermeld).

	Bevelschriften in strafzaken, op requisitoir van het Openbaar Ministerie als anderszins.	Consideratiën en advies uitgebracht aan den Gouverneur op requesten of verzoeken ter erlanging van gratie, kwijtschelding of verandering van straf.	Consideratie en advies tot het erlangen van brieven van wettiging.	Verleende machtigingen door den voorzitter tot de voorloopige opneming van een persoon in het gesticht voor krankzinnigen op Curaçao.	Voorziening in voogdijen en toeziende voogdijen.	Akten voor verschillende andere zaken opgemaakt.	Ingeschreven akten ter griffie.	Beëdiging van eigendomsverklaringen ter erlanging van zeebrieven.	*AANMERKINGEN.*
Curaçao.									
Hof van justitie	53	18 [1]	2	45	"	"	"	"	
Kantongerecht	"	8	"	"	27 [2]	35	4	"	
Bonaire.									
Kantongerecht	"	"	"	"	2	"	"	4	
Aruba.									
Kantongerecht	"	"	"	"	6	"	"	5	
St. Martin (Ned. ged.)									
Raad van justitie . . .	3	2	"	"	"	"	"	"	
Kantongerecht	"	"	"	"	2 [3]	"	"	1	
St. Eustatius.									
Raad van justitie . . .	6 [4]	2 [5]	"	"	"	"	"	"	
Kantongerecht	"	1	"	"	"	"	"	"	
Saba.									
Kantongerecht	"	"	"	"	"	"	"	"	

[1]) Waaronder éénmaal op eene aanbeveling door de commissie van administratie over de gevangenissen op Curaçao voor vermindering van straf van 3 bij vonnis van het hof veroordeelde personen, alsmede op twee vonnissen door den krijgsraden op Curaçao gewezen.

[2]) Waaronder 15 toeziende voogdijen.

[3]) Waaronder 1 toeziende voogdij.

[4]) Namelijk vonnissen, bevelschriften, besluiten en beschikkingen op requisitoir van het openbaar ministerie.

[5]) Op voordrachten van de commissie van administratie der gevangenissen op Curaçao tot vermindering van opgelegde straffen.

BIJLAGE D.

N°. 5.

VERSLAG van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig toezicht op Curaçao gedurende het jaar 1900.

Gedurende het afgeloopen jaar was de gezondheidstoestand der bevolking op dit eiland minder gunstig. Bij voortduur kwamen er gevallen van typheuse koortsen voor, die toegeschreven dienen te worden aan gebrek aan goed voedsel en zuiver drinkwater, veroorzaakt door de gedurende het jaar 1899 en het grootste gedeelte van 1900 geheerscht hebbende felle droogte. Bedoelde koortsen hadden over het algemeen een goedaardig karakter. In Juni, Juli en Augustus heerschte er eene epidemie van influenza. In Februari deed zich één geval van gele koorts voor. De lijder daaraan is hersteld. In Juli kwam er één geval van diphterie voor met doodelijken afloop. Overigens bleef het eiland voor besmettelijke ziekten gespaard.

Wegens het heerschen van epidemieën buitenslands was het weer noodig de quarantaine-verordening toe te passen. Zoo werd, ten gevolge van het uitbreken van pokken te Rio-Hacha en te Maracaibo, respectievelijk den 26sten Februari en den 23sten April quarantaine van 18 dagen, met inbegrip van de reis, bepaald voor alle vaartuigen, komende van die plaatsen Voorts werd den 1sten October quarantaine van 10 dagen, met inbegrip van de reis, vastgesteld voor schepen, komende van Glasgow en Rio de Janeiro, wijl aldaar gevallen van pest voorkwamen.

Den 30sten Maart is de quarantaine voor vaartuigen uit havens van Portugal en den 2den October die voor schepen van Maracaibo komende, opgeheven.

In den loop van het jaar 1900 werden er 77 vaartuigen in observatie-quarantaine gesteld. Van de 243 zich aan boord daarvan bevonden hebbende passagiers, bleven 64 aan boord en werden 179 in de quarantaine-inrichting opgenomen, met 1371 verpleegdagen.

Aan boord van de in observatie-quarantaine gelegen hebbende vaartuigen en op de quarantaineplaats zijn er geen gevallen van besmettelijke ziekten voorgekomen, terwijl in het hospitaal aldaar werden verpleegd 5 patiënten, waarvan 1 aan dysenterie overleed.

In de samenstelling van den Raad kwam geen verandering.

De Raad hield 14 vergaderingen, terwijl als naar gewoonte de loopende zaken bij non-sessie werden afgedaan.

In December verkreeg één candidaat de akte van bevoegdheid als tandmeester, na aflegging van een aan de eischen der wet voldoend examen.

Bij besluit van den Gouverneur (*Publicatieblad* van 1900, n°. 20) is de verordening tot voorziening tegen besmettelijke ziekten in de kolonie Curaçao, tijdelijk voor de geheele kolonie van toepassing verklaarn op febris typhoïdea. Bij een schrijven van den Gouverneur heeft de Raad de redenen uiteengezet, waarom hij het wederopnemen van febris typhoïdea op de lijst der ziekten, bedoeld in bovenaangehaalde verordening, niet noodzakelijk en in het belang der bevolking van deze kolonie niet gewenscht acht.

De stadsgeneesheer, Voorzitter van den Raad, heeft telkens den procureur-generaal bij zijne bezoeken in het krankzinnigengesticht vergezeld; de afschriften van de verslagen dier bezoeken zijn geregeld door den Raad ter kennisneming ontvangen.

De apotheken zijn door den stadsgeneesheer en een lid van den Geneeskundigen Raad onderzocht en in orde bevonden. In November is één apotheek opgeheven.

Gedurende 1900 zijn 112 personen door den stadsgeneesheer gevaccineerd. De praktiseerende geneesheeren op dit eiland en de gouvernements-geneeskundigen op de andere eilanden der kolonie worden door het parc-vaccinogène voorzien van entstof, terwijl er met bestemming naar Maracaibo 2 kalveren werden ingeënt en ongeveer 500 buisjes koepokstof afgeleverd.

Op den laatsten December was er een batig saldo van f 858,77[5] in de kas van het parc-vaccinogène.

Aldus vastgesteld in de vergadering van 30 Januari 1901.

Namens den Geneeskundigen Raad,

De Voorzitter,

(*get.*) H. Ferguson.

De Secretaris,

(*get.*) Ph. F. de Haseth Evertsz.

BIJLAGE E.

N°. 6

VERSLAG betreffende den toestand van het onderwijs op het eiland Curaçao gedurende het jaar 1900 ingevolge het bepaalde bij art. 28 van de onderwijs verordening voor de kolonie Curaçao (Publicatieblad 1884 n°. 16).

Openbaar onderwijs.

Omtrent het openbaar onderwijs over 't jaar 1900 valt het volgende te vermelden:

Dit onderwijs van gouvernementswege bekostigd, werd gegeven als meer uitgebreid onderwijs in twee scholen, één voor jongens en één voor meisjes, en als elementair onderwijs voor kinderen van beider kunne.

Op de jongensschool gingen de lessen geregelt voort onder het tijdelijk hoofd, den heer F. AGTERBERG die bij de terugkomst van den heer H. HATTINK eervol van die functie ontheven werd terwijl de heer HATTINK tot hoofd dier school werd benoemd.

Met ingang van 1 Januari 1901 werd aan de heeren H. HATTINK en K. BONSEMA op verzoek een eervol ontslag uit 's lands dienst verleend. In plaats van eerstgenoemde werd de heer F. AGTERBERG tot hoofd der school benoemd, terwijl het ontslag van den heer BONSEMA geen vacature deed ontstaan. Het getal der verzuimde schooldagen gedurende het eerste halfjaar bedroeg 5 pct., gedurende het tweede halfjaar 6½ pct.

Bevorderd werden:

van de 1ste klasse naar de 2de, 16 van de 18 leerlingen;
„ „ 2de „ „ „ 3de, 11 „ „ 13 „
„ „ 3de „ „ „ 4de, 14 „ „ 18 „
„ „ 4de „ „ „ 5de, 15 „ „ 17 „
„ „ 5de „ „ „ 6de, 14 „ „ 16 „
„ „ 6de „ „ „ 7de, 9 „ „ 17 „
„ „ 7de „ „ „ 8ste, 9 „ „ 12 „

Bij het eindexamen voor de 8ste klasse op Vrijdag den 21sten December is een leerling niet opgekomen, terwijl aan een leerling, die tijdens het examen ziek was, op verzoek van diens vader bij herstel nog gelegenheid zal worden gegeven, zich aan dat examen te onderwerpen. Aan de vijf leerlingen, die zich aan het examen hadden onderworpen, werd het diploma van goed volbrachte studie uitgereikt.

Over het gedrag en de vorderingen der leerlingen viel niet te klagen.

Ook het gedrag en de vordering der meisjes op de meisjesschool gaven reden tot tevredenheid.

Het getal der verzuimde schooldagen gedurende het eerste halfjaar bedroeg 4¼ pct., gedurende het tweede halfjaar 8¾ pct.

Bevorderd werden:

van de 1ste klasse naar de 2de, 8 van de 11 leerl. (2 voorw.)
„ „ 2de „ „ „ 3de, 13 „ „ 15 „
„ „ 3de „ „ „ 3de, 12 „ „ 16 „ (1 voorw.)
„ „ 4de „ „ „ 5de, 11 „ „ 15 „ (1 id.
„ „ 5de „ „ „ 6de, 8 „ „ 11 „ (1 id.
„ „ 6de—7de klasse, 7 van de 11 leerlingen, terwijl twee leerlingen van de (vroegere) 7de klasse geen bevordering konden ondergaan.

Wat het elementair onderwijs aangaat zoo is het schoolverzuim steeds zeer groot te noemen.

Het schoolverzuim was gemiddeld 50 pct.

De schoolcommissie betuigt hare tevredenheid over de wijze waarop alle onderwijzers en onderwijzeressen hun plicht hebben betracht.

Bijzonder onderwijs.

Het bijzonder onderwijs werd geregeld op de bestaande scholen voortgezet en de commissie geeft hare tevredenheid te kennen over de wijze waarop zulks geschiedt.

Door het overlijden van den heer P. C. LEON, hoofd van het collegio-LEON is als hoofd van dit collegio opgetreden de heer C. M. L. MADURO, onderwijzer alhier.

De hierbij gevoegde staat geeft het getal kinderen aan, op de scholen van dit eiland aanwezig, bij den aanvang van het jaar 1901.

Het voorgeschreven bezoek aan de scholen in het stadsdistrict vond plaats in Juni en December, aan die in de buitendistricten in Juli.

Door de periodieke aftreding van den heer W. J. SELHORST en het op zijn verzoek, ontslag verleenen aan den heer J. BOER werden de heeren VAN LIER en J. T. v. D. DONK tot leden en de heeren SELHORST en J. H. M. ELLIS tot plaatsvervangende leden der commissie benoemd.

Bij het begin van het jaar werden gekozen tot voorzitter de heer M. S. L. MADURO, tot secretaris de heer mr. VAN LIER en tot administrateur de heer J. HAMELBERG.

Door het aftreden van den heer HAMELBERG als administrateur, die in April naar Nederland vertrok, werd de heer VAN LIER tot administrateur en in diens plaats het plaatsvervangend lid de heer SELHORST tot secretaris gekozen.

Gedurende eenige maanden van afwezigheid van den voorzitter werd mr. TH. NUYENS met het voorzitterschap belast.

Gedurende het jaar hadden er twaalf zittingen der schoolcommissie plaats.

Aldus vastgesteld in hare vergadering van Woensdag 13 Februari 1901.

Namens de Schoolcommissie'
De Voorzitter,
(*get.*) MORDY S. L. MADURO.
De Secretaris,
(*get.*) VAN LIER

Koloniaal verslag van 1901. (Curaçao.)

STAAT van schoolgaande kinderen op het eiland Curaçao bij den aanvang van 1901.

SCHOLEN.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
School voor meer uitgebreid onderwijs jongens	„	111	111
„ „ „ „ „ meisjes	79	„	79
„ „ elementair onderwijs	32	104	136
Bijzonder onderwijs.			
Jongensscholen Otrabanda, Roomsch-Katholiek	„	326	326
„ Pietermaai	„	225	225
St. Martinusgesticht Otrabanda	252	„	252
Bewaarschool aldaar	258	103	361
St. Antoniusgesticht Pietermaai	200	„	200
Bewaarschool aldaar	50	102	152
Buitendistricten.			
St. Rosa	190	170	360
St. Maria	167	137	304
St. Willebrordus	84	82	166
Barber	149	127	276
Westpunt	100	76	176
Welgelegen, pensionaat	63	„	63
„ weesmeisjes	30	„	30
Collegio St. Thomas	„	27	27
„ Leon	„	66	66
„ Bazalt	„	25	25
	1 654	1 681	3 335

Voor eensluidend afschrift,
De Gouvernements-Secretaris,
C. C. J. v. Romondt.

BIJLAGE F.

N°. 7.

BUITENLANDSCH POSTVERKEER, vergeleken met de vier voorafgaande jaren.

PER MAIL ONTVANGEN STUKKEN.			PER MAIL VERZONDEN STUKKEN.		
Van:	Brieven (stuks).	Drukwerk (porten)	Naar:	Brieven (stuks).	Drukwerk (porten)
Nederland	13 022	41 567	Nederland	11 493	2 899
Duitschland en via Duitschland	526	53	Duitschland en via Duitschland	5 518	391
Frankrijk en via Frankrijk	358	279	Frankrijk en via Frankrijk	3 197	2 126
Groot-Britannië en via Groot-Britannië	2 432	1 779	Groot-Britannië en via Groot-Britannië	3 970	366
Italië en via Italië	225	751	Italië en via Italië	234	34
Suriname	1 094	858	Suriname	1 050	999
Britsch West-Indië en via Britsch West-Indië	1 784	1 231	Britsch West-Indië en via Britsch West-Indië	1 262	257
Deensch West-Indië en via Deensch West-Indië	423	212	Deensch West-Indië en via Deensch West-Indië	656	1 177
Vereenigde Staten van Noord-Amerika en via Vereenigde Staten van Noord-Amerika	33 716	110 063	Porto Rico en via Porto Rico	1 416	786
Venezuela en via Venezuela	33 450	28 774	Vereenigde Staten van Noord-Amerika en via Vereenigde Staten van Noord-Amerika	14 934	2 730
Haïti en via Haïti	470	261	Venezuela en via Venezuela	28 516	24 014
Columbia en via Columbia	1 384	1 941	Columbia en via Columbia	4 580	4 632
St. Domingo	1 880	2 167	Haïti en via Haïti	931	1 402
Porto Rico en via Porto Rico	1 030	396	St. Domingo	1 031	409
Chili	58	55	Costa Rica	154	89
Fransch West-Indië en via Fransch West-Indië	52	3			
Spaansche bezittingen in Afrika	8	12			
	91 912	190 411		78 942	42 310
De totalen bedroegen in 1896	124 357	181 104	De totalen bedroegen in 1896	114 419	134 141
„ „ „ „ 1897	125 564	231 613	„ „ „ „ 1897	112 407	100 241
„ „ „ „ 1898	116 262	221 505	„ „ „ „ 1898	101 524	82 146
„ „ „ „ 1899	102 627	184 009	„ „ „ „ 1899	90 011	57 137

AANMERKINGEN.

a. Buiten het gewone postverkeer werden in 1900 aangebracht 2055 brieven en verdere stukken.

b. Aangeteekende stukken werden in 1900 ontvangen ten getale van 5546 en verzonden ten getale van 7410.

c. Het aantal ontvangen rebuten bedroeg in 1900 74 en het aantal verzonden was 975.

d. Ontvangen werden in 1900 483 dienstbrieven en verzonden 171.

BIJLAGE G.

N°. 8.

BINNENLANDSCH POSTVERKEER vergeleken met de vier voorafgaande jaren.

ONTVANGEN.			VERZONDEN.		
Van:	Brieven (stuks).	Drukwerk (porten).	Naar:	Brieven (stuks).	Drukwerk (porten).
Bonaire	6 168	430	Bonaire	5 593	5 660
Aruba	4 321	541	Aruba	4 246	5 774
St. Martin (Nederlandsch gedeelte)	386	30	St. Martin (Nederlandsch gedeelte)	326	383
St. Eustatius	298	69	St. Eustatius	278	347
Saba	283	59	Saba	208	464
	11 456	1 129		10 651	12 628
De totalen bedroegen in 1896	7 728	808	De totalen bedroegen in 1896	6 583	9 579
" " " " 1897	7 254	719	" " " " 1897	6 925	9 579
" " " " 1898	9 372	1 180	" " " " 1898	8 672	11 081
" " " " 1899	9 565	918	" " " " 1899	9 046	9 741

AANMERKINGEN.

a. In het binnenlandsch postverkeer in het stadsdistrict (1ste district) van Curaçao werden in 1900 uitgewisseld 3663 stuks brieven en 3292 porto's drukwerk.

b. In 1900 werden aangebracht 810 aangeteekende stukken en verzonden 895 stuks.

c. Ontvangen werden in 1900 99 rebuten en verzonden 79 stuks.

d. Het aantal ontvangen dienstbrieven bedroeg in 1900 48 stuks en het aantal, hetwelk verzonden werd, 38.

BIJLAGE H.

N°. 9.

OPGAVE van de inkomsten der posterij op Curaçao en op andere eilanden in de laatste drie jaren.

	1898.	1899.	1900.
Verkochte frankeerzegels	f 19 416,04^{5}	f 18 750,19	f 19 543,44
„ briefkaarten	321,65	292,07^{5}	265,27^{5}
„ postwisselformulieren	7,50	7,50	5,00
„ portozegels	1 861,90	1 698,07^{5}	1 695,32^{5}
„ adreskaarten	0,50	0,39	0,66^{5}
„ douaneverklaringen	0,25	0,11	0,10
Postwisseldienst	4 111,57	5 194,38	4 939,66
Verhuren van loketten	569,50	637,00	515,50
Ontvangen transitrechten	3 255,36	1 058,43	4,83^{5}
Opbrengst van muntstukken en geldswaardig papier in verjaarde vernietigde brieven gevonden	50,65	„	„
Totaal der ontvangsten op Curaçao	f 29 594,92^{5}	f 27 638,15	f 26 969,80
Postkantoor op St. Martin (Nederlandsch gedeelte)	1 186,99	961,68^{5}	858,91
„ „ St. Eustatius	401,35^{5}	350,00	300,53
Hulppostkantoor op Saba	606,44^{5}	685,41^{5}	424,29
„ „ Bonaire	828,13	852,22^{5}	767,33^{5}
„ „ Aruba	476,01	497,54	537,29
Totaal	f 33 093,85^{5}	f 30 985,01^{5}	f 29 859,16

BIJLAGE I.

N°. 10.

STAAT, aantoonende de opbrengst van de koloniale middelen van de dienstjaren 1898, 1899 en 1900, voor zoover die bekend waren bij de aanbieding aan den Kolonialen Raad van de ontwerpen der koloniale huishoudelijke begrooting over de jaren 1900, 1901 en 1902.

		1898.	1899.	1900.
	A. Belastingen.			
	Curaçao.			
a.	Belasting op eigendommen en hypotheken	f 89 205,04	f 83 637,52	f 81 054,37
b.	Zegelrecht	8 274,65	10 025,15	7 931,10
c.	Haven- en veiligheidsrecht	5 231,74	4 483,31	5 225,50
d.	Licht- en bakengeld	2 708,65	2 251,82	2 682,16
e.	Belasting op den invoer	79 801,45	67 834,62^{5}	91 242,85^{5}
f.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier	59 774,68	59 800,60	68 057,02
g.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van slijter of tapper en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	13 304,49	12 865,34	13 222,67
h.	Belasting op veer- en vrachtponten	833,00	829,00	1 023,93
i.	Belasting op den openbaren verkoop van roerende zaken	3 899,70	1 586,72	1 241,36
k.	Belasting voor de weerbaarheid	7 956,25	7 062,50	7 051,25
l.	Recht van successie en van overgang	2 115,62^{5}	6 993,12	1 122,07^{5}
m.	Belasting op de opdracht van onroerende zaken	6 075,86^{5}	9 667,21	7 561,82
n.	Uitvoerrecht op metaalertsen en alle soort van phosphorzure kalk, gewonnen op eilanden Curaçao en Klein-Curaçao	"	"	"
o.	Loodsgelden	25 526,97^{5}	28 874,07^{5}	33 502,02
p.	Belasting op loterijen	"	"	"
q.	Belasting op het houden van rijtuigen en op de uitoefening van het bedrijf van stalhouder	—	—	2 540,00
r.	Slachtgeld van vee in het eerste district	—	—	7 753,45
	Bonaire.			
a.	Invoerrechten	9 712,05^{5}	9 579,91^{5}	10 557,57^{5}
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	5 386,35^{5}	4 928,52	9 896,07
c.	Ankergeld	937,50	1 177,50	1 392,50
d.	Zegelrecht	684,90	722,10	910,90
e.	Belasting op publieke verkoopingen	4,71	118,97	"

		1898.	1899.	1900.
f.	Licht en bakengeld	f 335,96	f 344,09^{5}	f 396,18^{5}
g.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van slijter of tapper en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	"	48,00	43,75
h.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier	7 618,09	5 522,80	6 554,11
i.	Recht van successie en van overgang	"	"	"
k.	Contributie tot instandhouding der der schutterij	80,00	60,00	80,00
l.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en vaartuigen	250,50	217,30	214,62
m.	2 percent van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen	6,00	"	27,10
n.	Belasting op loterijen	"	"	"
	Aruba.			
a.	Grondbelasting	2 697,52	2 488,77	2 195,33
b.	Invoerrechten	3 158,09	2 641,61	2 841,05
c.	Uitvoerrecht op stapelproducten (met inbegrip van phosphorzure kalk)	4 912,65	4 818,80	5 105,17
d.	Anker- en tonnegeld	3 445,45	3 254,19	3 388,42
e.	Zegelrecht	1 243,75	696,25	755,65
f.	Belasting op publieke verkoopingen	0,33	1,70	"
g.	Licht- en bakengeld	74,00	539,06	555,75
h.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	574,83	37,50	53,17
i.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier	3 061,95	679,77	1 176,38
k.	Recht van successie en van overgang	"	"	"
l.	Contributie tot instandhouding der schutterij	65,00	68,00	88,00
m.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en vaartuigen	123,11	35,54	33,90
n.	2 percent van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen	"	"	0,50
o.	Belasting op loterijen	"	"	"
	St. Martin (Nederlandsch gedeelte).			
a.	Invoerrechten	9 701,57	8 399,49	8 526,77
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	3 759,04^{5}	1 763,96^{5}	1 523,88^{5}
c.	Havengeld	678,52	413,28	341,28
d.	Zegelrecht	694,20	668,05	472,80
e.	Belasting op publieke verkoopingen	82,00^{5}	"	"
f.	Licht- en bakengeld	186,81	83,57^{5}	89,53
g.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	906,00	906,00	768,00
h.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier	113,63	1 076,67	1 143,48
i.	Recht van successie van overgang	443,96	"	1 344,42
k.	Contributie tot instandhouding der schutterij	"	"	"
l.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen	167,85	188,69	101,65^{5}
m.	Belasting op loterijen	"	"	"
	St. Eustatius.			
a.	Invoerrechten	2 153,01	1 904,78^{5}	1 797,69
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	524,95	487,22^{5}	553,26^{5}
c.	Zegelrecht	313,75	303,75	324,85

		1898.	1899.	1900.
d.	Belasting op publieke verkoopingen	»	f 10,46	f 551,88
e.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	f 288,00	276,00	24,00
f.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier	1 039,67^{5}	1 003,55	803,20
g.	Recht van successie en van overgang	»	»	»
h.	Contributie tot instandhouding der schutterij	»	»	»
i.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen	20,50	22,90	32,10
k.	2 percent van de waarde bij de overdracht van gedonateerde onroerende goederen	»	»	1,20
l.	Belasting op loterijen	»	»	»
	Saba.			
a.	Invoerrechten	3 214,23	3 106,70	2 641,87^{5}
b.	Uitvoerrechten op stapelproducten	156,97^{5}	173,60	102,42^{5}
c.	Ankergeld	313,50	212,00	223,50
d.	Zegelrecht	368,75	189,50	181,60
e.	Belasting op publieke verkoopingen	21,90	»	»
f.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	468,00	348,00	276,00
g.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier	883,75	1 083,00	1 560,27
h.	Recht van successie en van overgang	»	»	»
i.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en vaartuigen	120,15	33,60	77,44
k.	2 percent van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen	»	»	»
l.	Belasting op loterijen	—	—	»
	B. Inkomsten van onderscheiden aard.			
	Curaçao.			
a.	Leges	725,87	689,53	854,66
b.	Verkoop van havenreglementen	37,80	32,90	35,70
c.	Boeten	479,00	621,50	531,50
d.	Inkomsten van de posterij	33 258,06^{5}	27 624,99^{5}	26 911,30
e.	Korting op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	20 602,41	21 271,28	22 531,16^{5}
f.	Inkomsten van de vleeschhal	4 594,50	6 537,55	2 010,00
g.	Agio van verkochte wissels	2 250,77^{5}	3 554,93^{5}	2 416,42^{5}
h.	Inkomsten van de bakkerij	1 348,12	1 600,60	1 622,29
i.	Pakhuishuur van in entrepot aanwezige sterke dranken	107,33	126,07	166,91^{5}
k.	Renten van het kapitaal, vroeger op het Grootboek der Nationale Schuld ingeschreven ten name van het West-Indisch pensioenfonds	5 356,67	5 356,67	5 100,00
l.	Inkomsten van de Gouvernementsbank	15 143,94	17 740,59^{5}	5 833,84
m.	Aandeel in de huurpenningen van de markt voor groenten enz	»	»	210,66
n.	Opbrengst van de arbeidsloonen van gevangenen	73,71^{5}	197,25^{5}	152,27
o.	Emolumenten ter griffie van het hof van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	598,87^{5}	531,78^{5}	441,90
p.	Salaris van den hypotheekbewaarder, te verantwoorden aan de koloniale kas	623,78^{5}	715,38	637,33
q.	Rente en pachtgelden van domaniale gronden in de buitendistricten	943,90	1 427,00^{5}	1 288,91
r.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	68,76	223,20	99,90
s.	Terugbetaling van voorschotten	»	»	»

		1898.	1899.	1900.
t.	Betaling door de concessionarissen der bruggen over de haven en het Waaigat	f 725,98	f 560,24	f 762,97
u.	Schoolgelden	13 719,50	13 944,50	13 897,00
v.	Inhouding op de jaarwedde van den postdirecteur, wegens het gebruik van een landsgebouw als woning	300,00	325,00	91,67
w.	Uitkeering door de Curaçaosche hypotheekbank van $^1/_{15}$ van het bedrag van f 187 746,76^5 krachtens art. 1 van de verordening van 25 September 1897 (*Publicatieblad* 1880 n°. 5)	12 151,89	12 271,03	12 211,17
x.	Emolumenten ten kantore van den controleur der belastingen op den in-, uit- en doorvoer	4 703,00	5 601,00	5 038,00
ij.	Alle andere ontvangsten	2 913,33	4 386,22	6 967,92
	Bonaire.			
a.	Leges	2,85	2,40	4,05
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	2 166,68	1 768,78^5	1 687,97
c.	Opbrengst wegens den verkoop van domaniale gronden	60,67	173,01	190,50
d.	Boeten.	15,00	0,50	125,00
e.	Inkomsten van de posterij	828,13	852,22^5	767,33^5
f.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	6,00	3,25	19,95
g.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	»	»	»
h.	Inhouding op de jaarwedde van den gezaghebber, wegens het gebruik van een landsgebouw als woning	400,00	400,00	400,00
i.	Pakhuishuur van in entrepot aanwezige sterke drank	5,00	»	»
k.	Huur van gouvernementsgronden.	485,31^5	354,37^5	577,81^5
l.	Bundergelden van gouvernementsgronden in concessie afgestaan	608,59	590,00	635,00
m.	Alle andere ontvangsten , ...	171,60	151,02^5	156,00
	Aruba.			
a.	Leges	267.12	311,28	312,88
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	2 073,35	2 295,04	1 882,21
c.	Opbrengst wegens den verkoop van domaniale gronden	49,50	»	»
d.	Vergunning om goud te delven	2 500,00	2 500,00	3 750,00
e.	Boeten	8,00	53,00	45,00
f.	Inkomsten van de posterij	476,61	497,54	537,29^5
g.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	52,70	18,40	34,55
h.	Inhouding op de jaarwedde van den gezaghebber, wegens het gebruik van een landsgebouw als woning.	400,00	400,00	133,34
i.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	107,82	14,40	1,80
k.	Vergunning tot het ontginnen van phosphorzure kalk	»	11 503,05	25 707,19
l.	Huur van gouvernementsgronden.	1 566,67	1 643,19	1 494,26
m.	Alle andere ontvangsten	23,83	22,21	243,27
	St. Martin (Nederlandsch gedeelte)			
a.	Leges	17,50	10,00	10,00
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	2 198,50^5	2 141,91^5	2 050,17^5
c.	Boeten	15,00	9,50	75,50
d.	Inkomsten van de posterij	1 186,99	961,68^5	858,91
e.	Emolumenten ter griffie van den raad van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	38,00	68,15	107,22

		1898.	1899.	1900.
f.	Steigergelden	f 383,25	f 234,75	f 261,50
g.	Inhouding op de jaarwedde van den gezaghebber, wegens het gebruik van een landsgebouw als woning	»	»	»
h.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	»	»	»
i.	Alle andere ontvangsten	150,00	150,00	150,00
	St. Eustatius.			
a.	Leges	»	»	»
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	1 390,19	1 406,84	1 024,88
c.	Boeten	29,50	8,00	50,83
d.	Inkomsten van de posterij	401,35[5]	350,00	301,53
e.	Emolumenten ter griffie van den raad van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	43,50	25,75	55,90
f.	Inhouding op de jaarwedde van den gezaghebber voor het gebruik van een landsgebouw als woning	275,00	225,00	300,00
g.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	»	»	»
h.	Grondrenten (huur van gouvernements-erven)	48,00	24,00	6,00
i.	Alle andere ontvangsten	36,28[5]	88,21	63,05
	Saba.			
a.	Leges	25,50	6,00	3,15
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	657,80	648,13	973,00
c.	Boeten	77,20	10,00	25,00
d.	Inkomsten van de posterij	606,44[5]	685,41[5]	424,29
e.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	0,60	2,70	0,45
f.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	»	»	»
g.	Inhouding op de jaarwedde van den gezaghebber wegens aan hem vanwege het bestuur verstrekte woning	220,00	240,00	240,00
h.	Alle andere ontvangsten	29,27[5]	5,00	5,00
		f 517 485,84[5]	f 475 903,08[5]	f 546 476,11[5]

BIJLAGE K.

N°. 11.

STAAT aantoonende den stand van de Gouvernements-Bank op Curaçao op ultimo December 1900.

Op ultimo December 1900 was het bedrag der bankbiljetten even als op den 1sten januari van dat jaar; te weten:

8000 stuks à f 0,25			f 2 000,00		
6000 „ „ 0,50			3 000,00		
5000 „ „ 1,00			5 000,00		
2000 „ „ 2,50			5 000,00		
2641 „ „ 5,00			13 205,00		
3057 „ „ 10,00			30 570,00		
1667 „ „ 25,00			41 675,00		
965 „ „ 50			48 250,00		
				f 148 700,00	
Het kapitaal der instelling voortspruitende uit de gepercipieerde disconto's bedroeg op 1 Januari 1900			f 289 265,44^{5}		
Gedurende het jaar 1900 werd aan disconto's ontvangen		f 15 240,05^{5}			
en voor de administratie uitgegeven		2 776,91			
(welke winst voor de koloniale kas beschikbaar wordt gesteld).			12 463,14^{5}		
				301 728,59	
Totaal bedrag van het kapitaal op ultimo December 1900					f 450 428,5
Daarbij gevoegd:					
1°. De gelden in deposito voor rekening van anderen op 1 Januari 1900 ten bedrage van			f 4 275,52^{5}		
Vermeerderd met de volgende ontvangsten in den loop van 1900; als:					
Zuivere opbrengst van in het openbaar geschut vee over het jaar 1898	f 59,40				
naar aanleiding van art. 17 der Notificatie dd. 4 Februari 1859 *Publicatieblad* n°. 2).					
Zuivere opbrengst van in het openbaar verkochte vijf stuks kippen, die in den loop van 1898 op straat waren gevonden	2,14				
(naar aanleiding van de gouvernements beschikking dd. 2 Mei 1878 n°. 52).		f 61,54			
Nalatenschappen van de volgende militairen; als:					
Van JACOBUS CAREL GROEN, infanterist 2de klasse, overleden op Curaçao, den 1sten Januari 1900	f 82 04				
Van ROELF DE VRIES, infanterist 2de klasse, overleden op Curaçao, den 20sten Januari 1900	72,93				
Van JOZEF MARIA FRANZ JÄGER, infanterist 2de klasse, overleded op Curaçao, den 26sten Janvari 1900	58,52				
Van MAXIMILIEN GONTER, infanterist 2de klasse, overleden op Curaçao, den 27sten November 1899	24,52				
Van JOSEPH YRH, infanterist 2de klasse, overleden op Curaçao, den 19den Juni 1900	224,07^{5}				
		462,08^{5}			
			f 523,62^{5}		
				f 4 799,15	
Transporteeren				f 4 799,15	f 450 428,59

Per transport		f 4 799,15	f 450 428,59
Verminderd met de volgende uitkeeringen; als:			
Aan de koloniale kas:			
De opbrengst van den verkoop van geschut vee over 1897	f 37,35		
Nalatenschap van MAXIMILIEN GONTER, infanterist 2de klasse	143,76⁵	f 181,11⁵	
		f 4 618,03⁵	
2°. De gelden in consignatie		75,65	
3°. Het fonds voor het inwisselbaar stellen der bankbiljetten		7 500,00	
			f 79 693,68⁵
			f 530 122,27⁵
Daarvan op 1 Januari 1901 uitstaande; te weten:			
1°. Op gedisconteerde wissels volgens art. 9 van het Reglement van de Bank voorzien van endossementen		f 296 505,00	
2°. Op gedeponeerde speciën		14 080,00	
3°. Op gedeponeerde gouvernements wissels		1 000,00	
4°. Voor leeningen aan het gouvernement van Curaçao		93 973,90	
			405 558,90
Bevindt zich tot voortzetting van de operatiën van de instelling op ultimo December 1900 in de kas eene som van			f 124 563,37⁵

Curaçao, Willemstad, den 18den Januari 1901.

BIJLAGE L 1.

N°. 12.

Hypotheken en Eigendommen.

De bij het begin van 1899 gevestigde, en gedurende dat jaar ingeschreven hypotheken betroffen een totaal bedrag van f 4 017 531.

Tegen 5 percent	4	f 4 400,00	
" 5½ "	2	28 000,00	
" 6 "	366	2 364 577,68	
" 6½ "	154	1 105 673,58	
" 7 "	185	249 735,97	
" 7½ "	2	2 500,00	
" 8 "	38	18 542,00	
" 8½ "	2	12 200,00	
" 9 "	16	45 575,00	
" 10 "	2	11 700,00	
" 12 "	20	67 038,00	
Zonder interest.	13	107 588,77	
	804		f 4 017 531,00
Bijgekomen tot ultimo December 1900:			
Tegen 5 percent . .	1	f 15 000,00	
" 6 " . .	13	65 640,00	
" 6½ " . .	10	33 460,00	
" 7 " . .	19	22 468,59	
" 8 " . .	5	2 000,00	
" 12 " . .	1	100,00	
Zonder interest. . . .	3	2 600,00	
	52		141 268,59
	856		f 4 158 799,59
Transporteeren	856	"	f 4 158 799,59

Per transport	856	"	f 4 158 799,59
Doorgehaald gedurende 1900:			
Tegen 5 percent . .	1	f 2 000,00	
" 6 " . .	21	160 879,61	
" 6½ " . .	27	149 666,33	
" 7 " . .	13	43 678,00	
" 8 " . .	2	1 400,00	
" 9 " . .	3	27 800,00	
" 10 " . .	1	500,00	
" 12 " . .	3	40 800,00	
Zonder interest. . . .	2	6 000,00	
	73		432 723,94
	783		f 3 726 075,65
Vernieuwde inschrijvingen gedurende 1900:			
Tegen 6 percent	15	f 74 200,00	
" 6½ "	4	46 000,00	
" 7 "	3	16 500,00	
" 7½ "	1	2 000,00	
	23		f 138 700,00

Overgeschreven akten 116.

BIJLAGE L 2.

N°. 13.

NOTA omtrent de zwavelmijnen op Saba.

Peter James Hassell en Jacob Every, oorspronkelijk eigenaren van de gronden, waarop de zwavelmijnen van Saba gevonden worden, verhuurden in 1866 deze gronden voor 21 jaren aan Albert G. Marcial, met het recht aan den laatsten om zwavel weg te voeren en te verschepen.

Op denzelfden dag droeg deze Marcial zijne rechten over aan Peter F. Stout en Williams C. Roberts, die hunne verkregen rechten wederom in 1867 te Philadelphia overdroegen aan Charles Andrew Poizat.

Dezelfde Peter James Hassell en Jacob Every droegen reeds in 1861 al hun recht op de zwavel, die in bovengemelde gronden kon gevonden worden over aan Daniel James Hassell Every, die in 1874 de helft van zijne rechten aan de moeder van den minderjarige Thomas Nelson Cockfield Pandt, ten behoeve van dezen minderjarige, en de andere helft aan George Doyle verkocht.

Deze laatsten verkochten hunne rechten in 1874 en 1875 wederom aan Nickolas Cornu'all Henwood.

Deze Henwood kocht in 1874 van de meergenoemde Peter James Hassell en Jacob Every dezelfde gronden, die Ch. A. Poizat in huur had.

Hierdoor ontstond een proces tusschen Poizat en Henwood, dat in 1879 eindigde met ontzegging van den eisch van Poizat tegen Henwood tot ontruiming van het stuk grond in quaestie, op grond dat de eerste tekort schoot in het bewijs, dat hij het eerst in het genot van het stuk grond was gekomen.

In 1876 droeg Henwood $^1/_4$ gedeelte van zijne rechten over aan John Godden en $^1/_4$ aan G. Thomas Mac Nish.

In 1889 of 1890 droegen Henwood en Mac Nish hunne rechten wederom over aan de Sulphur Mining Company te Philadelphia, zoodat nu de zwavelmijnen van Saba voor $^3/_4$ gedeelte in handen dier Maatschappij en voor $^1/_4$ gedeelte in handen van John Godden zijn.

Sedert Juni 1876 zijn de toen gestaakte werkzaamheden aan deze mijnen niet weder hervat, niettegenstaande in 1889 of 1890 vanwege de Amerikaansche Maatschappij nieuwe onderzoekingen werden gedaan, die aanvankelijk schenen tot eene hervatting der werkzaamheden te zullen leiden.

De plaatselijke gesteldheid van het eiland schijnt de ontginning hoogst bezwaarlijk te maken en de eigenaren schijnen nog geen middel te hebben gevonden waardoor winstgevende exploitatie mogelijk zou zijn.

BIJLAGE M.

N°. 11.

OVERZICHT van de opbrengst van de landbouwproducten en van den veehandel op de plantages en gronden in de buitendistricten van het eiland Curaçao in 1900.

		2de district.	3de district.	4de district.	5de district.
Dividivi	K.G.	65 249	111 775	375 000	208 406
Oranjeschillen	"	3 053	90	"	2 430
Wol	"	516	110	530	4 081
Kazen	"	"	"	110	7 209
Boter	"	"	"	170	1 535
Maïs	liters.	3 250	45 118	91 000	17 320
Boonen	"	125	660	2 600	840
Pinda's	"	12	1 318	2 960	150
Zoetemelk	"	17 663	111 900	290 000	13 000
Karnemelk	"	20	"	3 500	15 800
Zout	vaten.	6 100	2 000	23 500	35 000
Kalk	liters.	9 000	"	"	23 598
Runderen	stuks.	18	16	20	158
Ezels	"	24	65	34	20
Schapen	"	557	1 251	480	2 100
Geiten	"	1 410	4 505	3 920	1 097
Kalkoenen	"	8	83	77	35
Eenden	"	4	21	89	45
Kippen	"	50	5 111	1 673	950
Vruchten	manden	1 371	2 100	810	1 450
Idem, voor eene aangegeven waarde van		f 5 018	f 4 200	f 2 610	f 3 620
Houtskool	zakken.	3 587	1 308	9 320	16 800
Brandhout	bossen.	3 046	2 921	870	6 000

BIJLAGE N.

N°. 15.

STAAT van den veestapel in de kolonie Curaçao in de laatste zes jaren.

	Paarden.	Ezels.	Muilezels.	Hoornvee.	Geiten.	Schapen.	Varkens.
Curaçao.							
1895.	285	3 106	218	1 790	39 373	19 232	2 032
1896.	274	2 943	200	1 941	41 425	21 841	1 943
1897.	268	3 732	199	2 142	39 526	21 627	2 239
1898.	245	3 039	158	2 347	35 563	20 994	2 012
1899.	336	2 769	169	1 978	43 683	21 462	1 744
1900.	375	2 702	167	2 034	41 251	20 561	1 588
Bonaire.							
1895.	78	1 472	4	309	13 430	2 560	246
1896.	101	1 575	5	324	13 464	3 057	243
1897.	114	1 533	5	311	13 260	3 560	262
1898.	113	1 633	7	332	13 585	3 880	243
1899.	108	1 524	15	335	15 690	3 266	267
1900.	110	1 528	16	286	12 522	2 985	222
Aruba.							
1895.	161	1 614	—	150	39 900	31 900	2 510
1896.	194	1 895	—	161	57 300	43 400	2 610
1897.	96	1 913	1	82	26 200	23 880	6 150
1898.	137	1 662	3	95	22 915	26 000	6 130
1899.	138	1 706	3	83	22 900	26 100	6 170
1900.	169	1 856	5	121	23 340	13 030	5 110
St. Martin (Ned. ged.).							
1895.	472	23	24	1 086	2 116	1 196	649
1896.	572	13	26	1 106	1 220	1 378	694
1897.	442	155	41	990	963	1 503	689
1898.	305	28	23	695	583	991	465
1899.	377	42	22	1 144	487	916	607
1900.	339	19	18	1 150	524	1 264	570

	Paarden.	Ezels.	Muilezels.	Hoornvee.	Geiten.	Schapen.	Varkens.
St. Eustatius.							
1895.	73	184	9	277	903	719	93
1896.	107	488	7	449	1 209	1 011	183
1897.	113	303	7	395	1 090	768	80
1898.	60	250	—	350	440	1 250	60
1899.	62	169	—	278	748	148	73
1900.	65	128	2	299	642	200	82
Saba.							
1895.	13	—	—	161	833	415	449
1896.	15	—	—	179	635	240	280
1897.	17	—	—	241	1 136	460	319
1898.	34	9	—	223	715	353	356
1899.	24	15	—	181	746	343	353
1900.	26	16	—	197	786	390	381

BIJLAGE O.

N°. 16.

STAAT van den invoer op Curaçao in 1898, 1899 en 1900.

	1898.		1899.		1900.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Aloë (kilogrammen)	35 720	f 2 684	34 506	f 2 678	138 112	f 18 184
Bier (vaten, kisten)	1 349	11 980	845	7 558	994	10 526
Cognac, brandy (kisten)	1 205	24 423	1 074	19 150	1 139	22 966
Geitenvellen (dozijn)	951	11 732	2 029	22 426	1 348	23 856
Goederen, droge (balen enz.)	10 910	64 327	13 710	80 139	13 828	85 253
Hoenderstroo (pakken)	1 762	5 213	8 150	6 520	3 600	2 250
Hout, mahonie en ander hard- (stuks)	35	492	50	200	„	„
Hout, timmer, balken, planken, ribben (M².)	61 964	21 778	82 284	32 516	144 821	28 672
Jenever (kelders enz.)	3 584	18 288	3 672	18 898	5 239	27 372
Kazen (kisten)	1 464	18 663	1 404	15 779	1 404	17 833
Koffie (zakken)	3 274	64 798	2 159	41 570	2 086	37 589
Koopmanschappen (balen enz.)	5 199	400 439	5 342	365 702	7 820	780 828
Likeur (kisten)	114	1 465	153	1 904	300	3 277
Maïs (zakken)	14 771	29 515	9 666	27 209	8 573	24 921
Meel, tarwe-, rogge- of mais (vaten)	32 905	262 503	34 037	261 721	36 013	276 605
Ossenhuiden (stuks)	„	„	304	909	180	540
Pek, teer, harpuis (vaten)	„	„	„	„	„	„
Provisiën (balen enz.)	6 524	108 615	6 996	103 954	6 553	87 202
Rum (okshoofden)	1 185	32 670	945	54 287	789	60 604
Sigaren en sigaretten (stuks en pakjes)	877 900	18 426	1 153 275	24 608	1 389 570	67 069
Steenkolen (1000 K.G.)	3 863	29 520	3 828	26 344	179 567	24 337
Suiker (vaten, zakken enz.)	16 861	91 999	14 904	83 106	13 153	100 824
Tabak (kisten enz.)	68 954	41 539	79 702	50 401	75 625	57 396
Verfhout (kilogrammen)	500 400	12 098	948 600	21 019	2 213 700	56 368
Watapana-peul of dividivi (kilogrammen)	1 503 890	74 908	1 293 850	65 245	2 358 102	120 350
Wijn in soorten (okshoofden)	976	11 066	1 009	11 089	1 098	14 375
IJs (1000 kilogrammen)	1 376	3 643	1 777	4 360	977	2 575
Diversen (als hectoliters kalk, stuks runderen, bossen brandhout enz.)	100 107	597 286	88 873	573 625	186 811	699 937
		f 1 960 070		f 1 922 917		f 2 651 709

BIJLAGE P.

N°. 17.

STAAT van den doorvoer op Curaçao in 1898, 1899 en 1900.

	1898.	1899.	1900.
Cacao, zakken	2 823	1 210	1 175
Geitenvellen, pakken	5 030	500	1 308
Indigo, kisten	—	16	—
Kinabast, pakken	103	100	18
Koffie, zakken	387 187	194 403	462 324
Ossenhuiden, stuks	38 016	12 364	7 725
Dividivi, kilogrammen	—	—	45
Diversen, balen, kisten, enz.	1 194 755	918 554	484 379

BIJLAGE Q.

N°. 18.

UITVOER van de kolonie Curaçao in 1898, 1899 en 1900.

		1898. Hoeveelheid.	1899. Hoeveelheid.	1900. Hoeveelheid.	1898. Waarde.	1899. Waarde.	1900. Waarde,	Land van bestemming.
Bonaire.								
Aloë	kilogrammen	4 578	22 474	27 779	f 285,48	f 1 348,44	f 1 066,74	Curaçao, Duitschland en Amerika.
Beenderen	„	„	„	1 020	„	„	10,20	Curaçao.
„	ad valorum	„	„	„	12,00	41,00	„	Amerika.
Brandhout	bossen	4 611	10 865	13 746	$345,82^{5}$	$814,87^{5}$	1 030,95	Curaçao, Amerika, Suriname, Porto Rico en Barbados.
Braziliehout	kilogrammen	„	35 000	„	„	875,00	„	Amerika.
Dividivi	„	626 163	425 796,75	487 000	25 046,52	17 031,87	24 350,04	Curaçao, Nederland, Duitschland en Amerika.
Geitenvellen	„	12 311	14 936	7 765	7 386,60	8 961,60	6 212,00	Amerika.
Hardhout	M³.	98	6	$42^1/_2$	98,00	6,00	42,50	Curaçao en Nederland.
Houtskolen.	zakken	18 802	23 311	23 261	4 700,50	5 827,75	5 815,25	Curaçao, Suriname, Barbados, Porto Rico en St. Domingo.
Kalk	hectoliters	3 818	7 354,5	„	2 290,80	4 412,70	„	Curaçao.
„	vaten	„	„	5 256	„	„	4 204,80	„
Klinkers.	stuks	1 000	„	„	12,00	„	„	„
Mais	zakken	1	2	„	3,00	6,00	„	„
Mest	vaten	2 147	6 672	17 847	85,88	266,88	3 569,40	Grenada en Barbados.
Oranjeschillen. . . .	kilogrammen	„	182	100	„	91,00	50,00	Nederland.
Schapenvellen. . . .	dozijn	„	16	„	„	48,00	„	Amerika.
Sparren	stuks	„	342	„	„	171,00	„	Curaçao.
Stroohoeden	dozijn	„	„	102	„	„	51,00	„
Vee:								
Ezels	stuks	88	126	3	880,00	1 260,00	45,00	„
Geiten	„	532	474	849	1 068,09	948,00	1 698,00	Curaçao, Venezuela, Suriname en Porto Rico.
Paarden	„	26	8	4	1 560,00	480,00	240,00	Curaçao.
Runderen	„	82	27	51	3 280,30	1 080,00	2 550,00	„

		1898. Hoeveelheid.	1899. Hoeveelheid.	1900. Hoeveelheid.	1898. Waarde.	1899. Waarde.	1900. Waarde.	Land van bestemming.
Schapen	stuks	673	800	481	f 2 019,00	f 2 400,00	f 1 443,00	Curaçao, Venezuela, Porto Rico en St. Domingo.
Schilpadden	„	14	9	2	42,00	27,00	12,00	Curaçao.
Varkens	„	„	2	1	„	20,00	10,00	„
Vleesch (salons) . . .	„	27	387	189	40,50	580,50	283,50	Curaçao en Porto Rico.
Wol (vuil)	kilogrammen	311	1 149	399	93,30	344,70	79,80	Amerika.
Zout	vaten	36 120	28 928½	„	18 080,00	14 464,25	„	Amerika, Venezuela en Grenada
„	hectoliters	„	„	112 523¾	„	„	56 261,87^5	Curaçao, Venezuela, Amerika, Suriname, Porto Rico, Grenada, St. Domingo, St. Vincent en Martinique.
					f 67 329,40^5	f 61 506,56^5	f 109 626,05^5	
Aruba (1):								
Aloëhars (2)	kilogrammen	257 518	231 365	373 375	f 15 451,08	f 13 881,90	f 792,00	Curaçao.
Beenderen	vaten	„	144	„	„	144,00	„	„
„	kilogrammen	„	„	750	„	„	7,50	„
Boonen	liters	18,5	316,5	„	222,00	38,00	„	„
„	hectoliters	„	„	208	„	„	2 885,50	Curaçao en Venezuela.
Brandhout	M^3.	4	7½	10	20,00	37,50	30,00	Curaçao.
Cashupitten	zakken	„	„	2	„	„	5,00	„
Caret	kilogrammen	12	27½	31	96,00	220,00	310,00	„
Copra.	zakken	„	„	9	„	„	9,00	„
Dividivi	kilogrammen	166 450	113 360	190 710	6 658,00	4 534,40	9 217,30	„
Geitenvellen	„	6 195	6 255	4 889	3 717,00	3 753,00	3 749,20	„
Houtskolen	zakken	19	150	49	4,75	37,50	12,25	„
Kippen	stuks	„	„	40	„	„	„	„
Kokosnoten	„	„	„	365	„	„	14,60	„
Koper (oud)	kilogrammen	3	10 vaten	515	11,00	46,00	„	„
Mais	zakken	12	3	1½	36,00	9,00	4,50	„
Mest	vaten	7 700	1 800	1 240	308,00	72,00	248,00	Barbados.
Phosphorzure kalk . .	M^3.	20 051,20	20 620,88	20 907,29	120 307,20	123 725,28	125 443,74	Europa.
Pinda's	vaten	3 186,50	2 656,½	5 997	12 746,00	10 626,00	23 988,00	Curaçao en Columbia.
Salons	stuks	23	53	7	34,50	79,50	10,50	Curaçao.
Schapenvellen . . .	dozijn	3	„	„	9,00	„	„	„
Schildpadden	stuks	8	23	14	24,00	69,00	84,00	„
Sparren	„	„	„	12	„	„	6,00	„
Stoelen (inlandsche)	„	49	6	4	38,00	6,00	5,00	Venezuela en Columbia.
Stroohoeden	dozijn	45	511	415	22,50	255,50	207,50	Curaçao en Columbia.
IJzer (oud)	kilogrammen	„	„	17 000	„	„	„	Curaçao.

(1) In verband met de noot geplaatst bij hoofdstuk **O**, § 1 van dit verslag, kan worden medegedeeld dat volgens den Gouverneur door de Aruba Gold Concession Limited in het jaar 1900 alleen een begin is gemaakt met het in orde brengen der mijnen en daarom gedurende dat jaar door haar geen goud is geproduceerd of uitgevoerd. Door de toen nog bestaande Aruba Island Gold Mining Company Limited werd echter in 1900 eene hoeveelheid van 27½ once gedegen goud uitgevoerd.

(2) Voor de inwerkingtreding van het tarief voor 1900, waarbij aloëhars van uitvoerrecht is vrijgesteld, werden 13 200 kilogrammen daarvan uitgevoerd en daarop het uitvoerrecht betaald.

		1898. Hoeveelheid.	1899. Hoeveelheid.	1900. Hoeveelheid.	1898. Waarde.	1899. Waarde.	1900. Waarde.	Land van bestemming.
Vee:								
Ezels	stuks	55	27	20	f 550,00	f 270,00	f 300,00	Venezuela,
Geiten	„	2	„	234	4,00	„	478,00	Curaçao.
Paarden	„	4	„	1	240,00	„	60,00	„
Runderen	„	„	„	1	„	„	50,00	„
Schapen	„	23	49	107	69,00	147,00	321,00	„
Varkens	„	15	17	54	105,00	119,00	540,00	Curaçao en Venezuela.
Vischblazen	vaten	2	„	„	5,00	„	„	Curaçao.
Visch (gezouten)	dozijn	633½	443½	111	1 267,00	887,00	236,00	Curaçao en Venezuela.
Wol (vuil)	kilogrammen	4 460	4 567	3 940	1 338,00	1 370,10	788,00	Curaçao.
Zout	vaten.	834	500	„	500,00	300,00	„	Barbados.
„	hectoliter	„	„	736	„	„	„	Curaçao en Porto Rico.
					f 163 783,43	f 160 627,68	f 170 170,59	
St. Martin (Ned ged.).								
Arrowroot	kilogrammen	25	452	1 036	f 3,75	f 67,80	f 155,40	V. S. van N.-Amerika, Nederl. en Fransch W.-Ind.
Bayrum	liters	8	„	„	4,00	„	„	—
Houtskolen	vaten	7½	19	26½	3,75	9,50	13,25	Ned. West-Indië.
Huiden	kilogrammen	293	66	„	117,20	26,40	„	—
Mangaanertsen	tonnen	„	„	65	„	„	„	V. S. van N.-Amerika.
Oranjeschillen	kilogrammen	472,5	„	480	236,25	„	240,00	Ned. West-Indië.
Patates	vaten	„	51	„	„	102,00	„	—
Schildpadden	stuks	1	„	„	3,00	„	„	—
Tamarinde	vaten	53	20	18	265,00	100,00	90,00	Britsch N.-Amerika.
Vee:								
Ezels	stuks	„	47	3	„	„	„	Fransch W.-Indië.
Geiten	„	58	„	7	„	„	„	Britsch „
Paarden	„	16	4	9	„	„	„	„ „
Runderen	„	32	12	4	„	„	„	„ „
Schapen	„	„	20	65	„	„	„	Britsch en Fransch West-Indië.
Varkens	„	37	6	51	„	„	„	Idem.
Vellen (geiten-)	kilogrammen	„	„	54	„	„	43,20	Britsch W.-Indië.
„ „ en schapen-)	dozijn	20½	„	1	102,50	„	2,00	„ „
Zout	hectoliters	51 908,45	29 414,09	28 657,25	36 855,00	17 334,00	14 695,00	V. S. van N.-Amerika, Venezuela, Nederl., Britsch, Fransch en Deensch West-Indië.
					f 37 590,45	f 17 639,70	f 15 238,85	

		1898. Hoeveelheid.	1899. Hoeveelheid.	1900. Hoeveelheid.	1898. Waarde.	1899. Waarde.	1900. Waarde.	Land van bestemming.
St Eustatius.								
Caret	kilogrammen	"	6	10	"	f 48,00	f 100,00	St. Kitts.
Houtskolen	vaten	7	"	"	f 4,20	"	"	—
Huiden	kilogrammen	19	4	114	7,60	1,60	45,60	Curaçao en St. Kitts.
Jams	vaten	47 427	830	562	1 186,25	2 075,00	1 405,00	Curaçao, St. Martin, Saba, St. Kitts, St. Vincent, St. Thomas, Monserrat, St. Croix en Trinidad.
Maïs	"	3	8	1	4,50	12,00	3,00	St. Kitts.
Patates	"	825	1 478	1 412½	1 650,00	2 956,00	2 825,00	Curaçao, St. Martin (Ned. ged.), St. Kitts, St Thomas, Montserrat, St. Croix en Trinidad.
Suikerriet	"	17	14	12	68,00	56,00	36,00	St. Martin (Ned. ged.), St. Kitts, St. Thomas en Nevis.
Suikerriet	stuks	"	"	450	"	"	11,25	St. Martin (Ned. ged.).
Tanjers	vaten	"	"	10	"	"	50,00	Curaçao en St. Thomas.
Tras	"	"	110	50	"	220,00	100,00	Curaçao.
Vellen (geiten-) . . .	dozijn	44⅙	35	"	262,50	175,00	"	—
" " onbereid	kilogrammen	"	"	279	"	"	223,20	Curaçao en St. Kitts.
Vee:								
Ezels	stuks	116	57	46	1 160,00	570,00	670,00	St. Martin (Ned. ged.), St. Kitts, Montserrat, Barbados en Dominique.
Geiten	"	95	66	18	190,00	132,00	36,00	St. Kitts, Montserrat en Trinidad.
Muilezels	"	8	"	"	800,00	"	"	—
Paarden	"	31	5	10	1 860,00	300,00	600,00	St. Martin (Ned. ged.) en Trinidad.
Runderen	"	94	92	94	2 820,00	2 760,00	4 420,00	St. Kitts, St. Martin (Ned. ged.), St. Thomas, Barbados en Dominique.
Schapen	"	122	43	"	366,00	129,00	"	—
Varkens	"	12	31	52	120,00	310,00	520,00	St. Kitts, St. Thomas, Montserrat, Trinidad en Nevis.
					f 10 499,05	f 9 744,60	f 11 045,05	
Saba.								
Aardappelen (Europ.) .	vaten	344	176	177	f 3 440,00	f 1 760,00	f 885,00	St. Martin (Ned. ged.), St. Eustatius, St. Kitts en St. Thomas.

		1898. Hoeveelheid.	1899. Hoeveelheid.	1900. Hoeveelheid.	1898. Waarde.	1899. Waarde.	1900. Waarde.	Land van bestemming.
Ezels	stuks	„	„	1	„	„	f 10,00	Barbados.
Geiten	„	5	8	10	f 25,00	f 40,00	40,00	St. Martin (Ned. ged.) en St. Kitts.
Kalveren	„	„	„	2	„	„	20,00	St. Thomas.
Koren	vaten	„	1	„	„	4,00	„	St. Kitts.
Paarden	stuks	1	1	2	75,00	75,00	100,00	„ „
Runderen	„	31	40	17	1 240,00	1 600,00	510.00	St. Kitts., St. Thomas, St. Lucie en Barbados.
Schapen	„	84	57	39	504,00	342,00	156,00	St. Martin (Ned. ged.), St. Kitts, St. Thomas, St. Lucie en Barbados.
Tanjers	vaten	4	3	2	20,00	22,50	10,00	St. Kitts en St. Lucie.
Uien	„	39	271½	39½	292,50	2 036,25	197,50	St. Martin (Ned. ged.), St. Eustatius, St. Kitts en St. Thomas.
Varkens	stuks	26	21	12	156,00	126,00	120,00	St. Eustatius, St. Kitts, St. Thomas en Barbados.
					f 5 752,50	f 6 005,75	f 2 048,50	

BIJLAGE R.

N°. 19 ·

STAAT der direct voor consumtie ingevoerde goederen op St. Martin (Ned- ged.) gedurende het jaar 1900 met opgave der waarde, berekend deels naar het tarief ter berekening der in- en uitvoerrechten van 1899 en deels naar dat van 1900 en volgens factuurprijzen.

Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Waarde.	Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Waarde.
Aardappelen.	48 vaten,	f 240,00	Houtskolen.	112 vaten,	f 56,00
Idem, zoete.	99 idem,	198,00	Huisraad.	volgens facturen,	243,25
Aardewerk	volgens facturen,	33,87	Jams	3½ vaten,	8,75
Arrowroot	466 kilogrammen,	69,90	Jenever	309 liters,	117,42
Appelen, versche. . . .	1 vat,	3,00	Kaas, Stolksche	34 kilogrammen,	27,20
Azijn, ordinaire	951 liters,	95,10	Idem. Amerikaansche. .	100 idem,	40,00
Bakeljauw	975 kilogrammen,	273,00	Kaarsen, smeer-. . . .	50 idem,	25,00
Beschuit, scheeps- . . .	7 vaten,	42,00	Kalk	16 vaten.	12,80
Idem, crackers.	41 id. van 20 kilogr.,	205,00	Kaneel	volgens factuur.	15,50
Bier.	243 liter (volg. factuur),	193,75	Knoflook	24,5 kilogrammen,	24,50
Bokking	38 kistjes,	15,20	Koffie.	266 idem,	106,40
Boter (fijne qualiteit) .	227 kilogrammen,	283,75	Koren, Guinea-, in aren	4½ vaten,	6,75
Idem (ordinaire „) .	1210 idem,	968,00	Limonade	14 kisten (volg. fact.),	40,82
Boonen en erwten . . .	2,5 hectoliters.	35,00	Lucifers	5 idem „ „	80,50
Confituren	volgens factuur.	10,00	Maïs	150 zakken,	450,00
Cornstarch	8 kilogrammen,	8,00	Macaroni	15 kilogrammen,	9,00
Cement	8 vaten (volg. factuur),	30,00	Masten	2 stuks (volg. fact.),	25,00
Droge goederen	volgens facturen,	9 917,67	Meel, tarwe-	748 vaten,	976,00
Ezels	3 stuks,	„	Idem, rogge-.	648 idem,	5 784,00
Glaswerk	volgens facturen,	15,47	Idem, maïs-	313½ idem,	1 724,25
Hammen	117,5 kilogrammen,	705,00	Melasse	17 024 liters,	3 404,80
Haring.	35 vaten,	420,00	Medicijnen	volgens facturen,	5,00
Haver	25 decaliters,	12,50	Noten, kokos-	2530 stuks,	101,20
Honing	14 liters,	14,00	Oesters	4 dozijnen blikken,	8,00
Houweelen	4 dozijnen,	36,00	Olie, lijn-	384 liters,	230,00
Hout, hard	35,28 vierk. meters,	35,28	Idem, patent-.	36 idem,	21,60
Idem, spruce	18,5 idem,	5,55	Idem, kerosene (fijne qualiteit) . .	4680 idem,	468,00
Idem, witte pine. . . .	4776 idem,	171,94	Idem, id. (ordinaire id.)	1044 idem,	78,30
Idem, pitch pine. . . .	556 idem,	278,00	Idem, zoet.	130 flesschen,	97,50

Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Waarde.	Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Waarde.
Paarden	16 stuks,	„	Suiker, bruine. . . .	26 738 kilogrammen,	f 4 010,70
Peper	40 kilogrammen,	f 20,00	Idem, kandij	60 idem,	60,00
Pindas.	10½ vaten,	45,00	Saleratus.	volgens facturen,	20,80
Pijpen	19 gros,	38,00	Tabak, in bladen. . .	2138 kilogrammen,	1 710,40
Reuzel.	612 kilogrammen,	214.20	Teer	½ vat,	5,00
Rozijnen , ...	11 idem,	11,00	Terpentijn	8 liters,	4,00
Rum	327 liters.	81,90	Thee	50 kilogr. (volg. fact.),	47,50
Runderen.	17 stuks,	„	Uien	1172 idem,	234,40
Rijst	1260 kilogrammen,	138,69	Varkenskoppen, gezouten	1 vat,	15,00
Sardijnen.	100/4 blikjes,	25,00	Verflood, in olie . . .	508 kilogrammen,	152,40
Schapen	4 stuks,	„	Vermecelli	206 idem,	82,40
Singels, pine	6 000,	36,00	Vleesch, gerookt . . .	12 stuks,	36,00
Idem, wallaba.	10 000,	100,00	Idem, gezouten . . .	40 kilogrammen,	8,00
Idem, ceder.	30 000,	300,00	Whisky	liters (volgens factuur),	73,00
Sigaren	volgens facturen,	286,77	Worst, gerookt . . .	5 kilogrammen,	5,00
Smeer	160 kilogrammen,	48,00	Wijn, roode	1267 liters (volg. fact.),	426,50
Spijkers	252,5 idem,	50,50	Idem, vermouth . . .	174 idem „ „	138,80
Spek	24 vaten,	600,00	IJzer, plat en rond . .	1327 kilogrammen,	199,05
Steenkolen	125 kilogrammen,	0,48	Zalm	1 dozijn blikken,	4,50
Stroo	1250 stuks,	93,75	Zeep	3360 kilogr. (volg. fact.),	839,50
Stroohoeden, ordinaire. .	7 dozijnen,	3,50	Zoolleder	35 kilogrammen,	35,00
Suiker, witte	630 kilogrammen,	157,50			

BIJLAGE S.

N°. 20.

STAAT van de goederen uit de verschillende particuliere entrepots op St. Martin (Ned. ged.), voor consumtie uitgeslagen gedurende het jaar 1900, met vermelding der waarde naar factuurs prijzen of tarief.

Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.
Aardappelen	44 vaten,	f 220,00
Aardewerk	volgens factuur,	26,95
Appelen, versche	2½ vat,	7,50
Bakeljauw	925 kilogrammen,	259,00
Beschuit, scheeps- . . .	20 vaten,	120,00
Idem, Crackers's	36 „ van 20 K.G.,	180,00
Bier.	156 L. (volgens factuur),	125,40
Bokking	62 kistjes,	24,80
Boter (fijne qualiteit) . .	1049 kilogrammen,	2 311,25
Idem, (ordinaire)	896 kilogrammen,	716,80
Boonen en erwten . . .	11 hectoliters,	154,00
Brandewijn	196 liters,	248,24
Confituren	volgens factuur,	16,40
Cement	11 vaten,	56,25
Damejeane, leege. . . .	25 stuks,	7,50
Droge goederen	volgens facturen,	10 495,61
Glaswerk	„ „	86,07
Hammen	258 kilogrammen,	154,80
Haring	38 vaten,	456,00
Haver	62 decaliters,	31,00
Hoepels, ijzeren	50 kilogrammen,	15,00
Houweelen	9 dozijnen,	81,00
Hout, spruce	1133 M².	339,90
Idem, witte pine	2875 „	1 035,00
Hout, pitch pine . . .	1439 M².,	f 719,50
Huisraad	volgens factuur,	232,00
Jenever	1395 liters,	541,25
Kaas, Edammer	18 stuks,	22,50
Idem, Stolksche	31 kilogrammen,	24,80
Idem, Amerikaansche .	280 „	112,00
Kaarsen, id.	108 „	54,00
Koffie	633 „	253,20
Kruit	50 „	25,00
Likeur	9,2 liters,	9,08
Lucifers	8 kisten (volgens fact.)	128,50
Mais	153 zakken,	459,00
Meel, tarwe	1366 vaten,	16 392,00
Idem, rogge	659 „	5 272,00
Idem, Mais	290 „	1 595,00
Melasse	3390 liters,	678,00
Medicijnen	volgens factuur,	48,75
Oesters	6 dozijn blikken,	12,00
Olie, lijn	624 liters,	374,40
Idem, patent	36 idem,	21,60
Idem, kerosene (fijne qualiteit).	13 382 idem,	1 338,20
Idem, idem (ordinaire qualiteit).	6732 idem,	504,90

Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.	Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.
Olie, zoet	24 flesschen,	f 18,00	Touwwerk	358 kilogrammen,	f 143,20
Peper	80 kilogrammen,	40,00	Uien	738 „	147,60
Pijpen	3 gros,	6,00	Varkenskoppen, gezouten	8 vaten,	120,00
Reuzel	1088 kilogrammen,	380,80	Verflood, in olie	773 kilogrammen,	231,90
Rozijnen	66,5 „	66,50	Vleesch, gerookt	15 stuks,	45,00
Rum	2247 liters,	622,35	Idem, gezouten	880 kilogrammen,	176,00
Rijst	2360 kilogrammen,	259,60	Wijn, roode	635 liter (volg. fact.)	234,25
Saleratus	3 kistjes (volg. fact.),	13,20	Idem, vermouth	56 „ („ „)	45,90
Singels, pine	32 mille,	192,00	Idem, fijne	8 „	31,25
Idem, wallaba	155 „	1 550,00	IJzer	135 kilogrammen,	20,25
Idem, ceder	88¾ „	882,50	Zalm	2 tonnetjes,	20,00
Sigaren	volgens factuur,	229,77	Zeep	2270 kilogrammen (volgens factuur),	569.25
Smeer	210 kilogrammen,	63,00	Zoolleder	235 idem,	235,00
Spijkers, ijzeren	3280 „	656,00			
Spek	68½ vaten,	1 712,50			f 60 517,12
Steenkolen	100 kilogrammen,	0,60			
Suiker, witte	1950 „	487,50			
Idem, bruine	9500 „	1 425,00			
Tabak in bladen	4360 „	3 488,80			
Teer	17 vaten,	170,00			
Terpentijn, geest	60 liters,	30,00			
Thee	16,5 kilogrammen (volgens factuur),	17,25			

BIJLAGE T.

N°. 21.

STAAT aantoonende het getal vaartuigen gedurende het jaar 1900 in de haven van Curaçao bi

VLAG.	Uit Europeesche havens.	UIT NOORD-AMERIKAANSCHE HAVENS.							UIT HAVENS VAN ZUID-AMERIKAANSCHE STATEN.					
									VENEZUELA.					
		New-York.	Bangor.	Baltimore.	Philadelphia.	Jacksonville.	Boston.	Pascagoula.	La Guayra en Porto Cabello.	Maracaibo en La Vela de Coro.	Cumana, Barcelona en Carupano.	Andere havens van Venezuela.	Vereenigde Staten van Columbia.	Haïti en St. Domingo
Nederlandsche	1 228	5 242	„	„	„	„	„	„	69 244	7 797	„	857	46	58 05
Engelsche	„	12 643	„	„	„	„	„	919	167 777	„	„	160	„	2 71
Fransche	„	„	„	„	„	„	„	„	32 010	„	„	„	1 037	„
Duitsche	„	„	„	„	„	„	„	„	108 478	„	„	„	32 463	6 18
Noorsche	„	15 767	„	„	„	„	„	„	„	11 872	„	„	„	„
Italiaansche	3 457	„	„	„	„	„	„	„	16 982	„	„	„	25 181	„
Noord-Amerikaansche	„	102 456	1854	1571	1183	1313	1395	„	130 586	97 952	„	4 118	„	35
Dominikaansche	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	98
Columbiaansche	„	„	„	„	„	„	„	„	„	218	„	„	1 122	„
Venezuelaansche	„	„	„	„	„	„	„	„	4 818	18 047	3226	7 682	530	1 14
	4 685	136 108	1854	1571	1183	1313	1395	919	529 895	13) 886	3226	12 817	60 379	69 43
Totaal in 1900	2 v. 4 685 M³.	55 vaartuigen 144 343 M³.							532 vaartuigen C81 824 M³.					
„ „ 1899	„	62 „ 177 038 „							479 „ 759 375 „					
„ „ 1898	5 v. 7 679 M³.	46 „ 146 703 „							431 „ 786 205 „					

TAAT aantoonende het getal vaartuigen gedurende het jaar 1900 in de haven van Curaçao binnengevallen, en hunne tonnenmaat.

	UIT HAVENS VAN ZUID-AMERIKAANSCHE STATEN.								UIT DE ANTILLEN.								TOTAAL.	
		Venezuela.							Nederlandsche.									
n.	Pascagoula.	La Guayra en Porto Cabello.	Maracaibo en La Vela de Coro.	Cumana, Barcelona en Carupano.	Andere havens van Venezuela.	Vereenigde Staten van Columbia.	Haïti en St. Domingo.	Uit Cuba.	St. Martin, St. Eustatius en Saba.	Bonaire.	Aruba.	Engelsche.	Amerikaansche.	Uit Caracasbaai.	Uit Klein Curaçao.	Uit Zee.	Vaartuigen.	Kubieke Meters.
	„	69 244	7 797	„	857	46	58 056	„	2628	12 647	6886	„	253	31	„	951	761	165 866
	919	167 777	„	„	160	„	2 712	„	„	„	„	18 529	„	„	„	„	58	202 740
	„	32 010	„	„	„	1 037	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	12	33 047
	„	108 478	„	„	„	32 463	6 181	„	„	„	„	„	„	„	„	„	33	147 122
	„	„	11 872	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	16	27 639
	„	16 982	„	„	„	25 181	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	18	45 620
95	„	130 586	97 952	„	4 118	„	358	„	„	„	„	4 118	9 610	„	„	„	130	356 514
	„	„	„	„	„	„	987	„	„	„	„	„	„	„	„	„	10	987
	„	„	218	„	„	1 122	„	219	„	„	„	„	„	„	„	121	12	1 680
	„	4 818	18 047	3226	7 682	530	1 143	76	„	110	273	35	1 111	„	34	222	309	37 307
95	919	529 895	13[illegible]886	3226	12 817	60 379	69 437	295	2628	12 757	7159	22 682	10 974	31	34	1294	1359	1 018 522
		532 vaartuigen 681 824 M³.						2 v. 295 M³.	631 vaartuigen 22 544 M³.			30 vaartuigen 33 656 M³.		1 v. 31 M³.	1 v. 34 M³.	22 v. 1294 M³.	1359	1 018 522
		479 „ 759 375 „						„	484 „ 18 351 „			25 „ 22 293 „		„	„	37 v. 1646 „	1204	1 231 715
		431 „ 786 205 „						„	430 21 196 „			11 „ 18 264 „		5 v. 155 M³.	„	21 v. 955 „	1074	1 266 679

Nederl

Venezu

Noord-

Engela

Frankr

Duitscl

Denem

Noorw

Columl

Argent

H

BIJLAGE U.

N°. 22.

STAAT aantoonende het aantal vaartuigen, welke de eilanden Bonaire, Aruba, St. Martin (Ned. ged.), St. Eustatius en Saba in 1900 aandeden, met vermelding van hunne gezamenlijke inhoudsmaat en de vlaggen welke zij voerden.

	Bonaire.		Aruba.		St. Martin (Ned. ged.)		St. Eustatius.		Saba.	
	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.
Nederland	450	15 195,13	195	10 536,12	132	11 903,46	210	7 323	182	4 041
Venezuela	84	4 503,52	37	1 923,56	1	271,91	"	"	"	"
Noord-Amerika	9	11 390,31	"	"	1	1 593,29	9	2 867	1	836
Engeland	12	6 697,46	19	13 484,40	44	47 269,60	8	397	5	851
Frankrijk	"	"	"	"	2	159,46	1	57	1	32
Duitschland	"	"	4	3 248,00	"	"	"	"	"	"
Denemarken	"	"	2	2 149,93	"	"	"	"	"	"
Noorwegen	"	"	2	1 641,00	"	"	"	"	"	"
Columbia	1	20,22	"	"	"	"	"	"	"	"
Argentina	1	1 802,90	"	"	"	"	"	"	"	"
Totaal	557	39 609,54	259	32 983,01	180	61 197,72	228	10 644	189	5 760

BIJLAGEN

BEHOORENDE BIJ HET

VERSLAG BETREFFENDE CURAÇAO VAN 1901.

Lit. A. Statistiek van de bevolking, de geboorten, de sterfgevallen en de huwelijken in de kolonie Curaçao over de laatste zes jaren.

„ B. Opgave van de sterkte der bevolking van de eilanden der kolonie, verdeeld naar de plaatsen van geboorte en de kerkgenootschappen.

„ C. Staat aantoonende verschillende bij het hof en de raden van justitie op Curaçao, St. Martin (Ned. ged.) en St. Eustatius en bij de kantongerechten op de verschillende eilanden verrichte werkzaamheden (buiten de zaken en beschikkingen reeds in hoofdstuk E, § 2 vermeld).

„ D. Verslag van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig toezicht gedurende het jaar 1900 op Curaçao.

„ E. Verslag betreffende den toestand van het onderwijs op Curaçao gedurende het jaar 1900.

„ F. Postverkeer (buitenlandsch) van het eiland Curaçao in 1900.

„ G. Postverkeer (binnenlandsch) van het eiland Curaçao in 1900.

„ H. Opgave van de inkomsten der posterij op Curaçao en op de andere eilanden in de laatste drie jaren.

„ I. Staat, aantoonende de opbrengst van de koloniale middelen van de dienstjaren 1898, 1899 en 1900, voor zoover die bekend waren bij de aanbieding aan den kolonialen raad van de ontwerpen der begrooting voor 1900, 1901 en 1902.

Lit. K. Staat, aantoonende den staat van de gouvernementsbank op ult. December 1900.

„ L1. Hypotheken en eigendommen.

„ L2. Nota omtrent de zwavelmijnen op Saba.

„ M. Overzicht van de opbrengst van de landbouwproducten en een veehandel op de plantages en gronden in de buitendistricten van het eiland Curaçao in 1900.

„ N. Staat van den veestapel in de kolonie Curaçao in de laatste zes jaren.

„ O. Staat van den invoer op Curaçao in 1898, 1899 en 1900.

„ P. Staat van den doorvoer op Curaçao in 1898, 1899 en 1900.

„ Q. Uitvoer van de kolonie Curaçao in 1898, 1899 en 1900.

„ R. Staat der direct voor consumtie ingeklaarde goederen op St. Martin (Ned. ged.).

„ S. Opgaaf van goederen, uit verschillende particuliere entrepots op St. Martin (Ned. ged.) voor consumtie uitgeslagen.

„ T. Staat, aantoonende het getal vaartuigen, gedurende 1900 in de haven van Curaçao binnengevallen en hunne tonnenmaat.

„ U. Idem, van de andere eilanden der kolonie.

